

ॐ ॥ नमो विद्महे ॥ ॐ

જૈન યુગ

[શ્રી ૦ જૈન શ્વે ૦ કાન્કર-સત્ત્વ આસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧

અંક ૫

પૃષ્ઠ

૧૮૮૦

માનદ તંત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ હેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વડોદરા હાઈસ્કૂલ મંડળ

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
અમારા મનોરથ (કાવ્ય)	૧૬૧	શ્રી શત્રુઘ્નયતીર્થનો ઉદ્ધારક	૧૮૩-૮૮
તંત્રીની નોંધ:		કેશયાગ્રીત	૧૮૮
૧ હિંદુનું સંગઠન		નેમિ બારમાસ (કાવ્ય)	- ૧૮૯-૯૧
૨ જૈન આરોગ્ય ભવનો		શ્રી મહાવીર જૈનવિદ્યાલય	૧૯૨-૯૫
૩ દાસના ક્ષુદ્ર કલહો		વિવિધ નોંધ:	
૪ શત્રુઘ્ન તીર્થ		૧ યુનિવર્સિટીઓ અને જૈન પુસ્તકો	
૫ આનંદધન બહોતેરી	૧૬૨-૭૧	૨ યુનિવર્સિટી અભ્યાસક્રમ અને જૈન પુસ્તકો	
પત્રવ્યવહાર	૧૭૧-૭૩	૩ જૈન સંસ્થાઓ અને તેમાં વસનારા	
અનાથી યુનિ	૧૭૪-૭૭	વિદ્યાર્થીઓ	
૪ જિનસ્તુતિ	૧૭૮-૭૯	૪ સુકૃતબંધાર કૃંદ	૧૯૬-૯૯
વેમલશ્વરિનું પંડિતચરિત્ર	૧૮૦-૮૨	પ્રવૃત્તિના સન્માર્ગ	૨૦૦

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચાનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન યુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા અઘણ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્વે. કૉન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાચેસાચે આપશે.

તદરેક સુગ્ર આ પત્રના આદક અની પોતાના મિત્રોને પણ આદકો બનાવશે અને સંબંધવાળા પરિવર્તના કાર્યમાં પ્રુટિ આપશે.

વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. ૧૦.

લખો— જૈન શ્વે. કૉન્ફરન્સ ઓફીસ
૨૦ પાલધુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાતરી રાખે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બલામજૂ છે.

આદકોને સૂચના—જેઓએ પોતાનાં નામ આદક તરીકે હસ્ત ન લખાવ્યાં હોય તેમને તે પૂર્વે કૉન્ફરન્સ સહિત લખી મોકલવા અને સાચે સાચે વાર્ષિક લવાજમનાં બે રૂપીયા મનીઓફરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જેથી વી પી. કદામાં અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાહકનું ખર્ચ થાય નેમાંથી

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અભ્યાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાતાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ "અવલોકન માટે પુસ્તકો" મોકલવા હમણતા સંજ્ઞાઓએ તંત્રી સાથે પરખારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જાતે કે બીજાએ અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ "મોકલેલ અંશની સમાલોચના સમય સ્થળ" વિચારીને જોમ અને તેમ તરફથી પ્રકટ કરવાની કોણજી લેવાશે.

વત્તાનિર્દિગ, ત્રીજો માસે લોકાન્વાલ, મુંબાઈ } માહુનલાલ દલીયંદ દશાઈ
B. A. L.L. B. વધીલ-દાઈકોઈ, માનદ તંત્રી

જૈન યુગ

The country is crying for food, for clothes, for sanitary houses, for education, for work and wages, and we are fighting over words. The country is getting hopeless and soulless and we are wrangling over formulas. The country is going to the dogs and we are helping the latter in tearing us into pieces. The country is being deened of all conditions of self-respect, and we are falling out for the prestige of individuals and parties. Hindus are fighting with Hindus, Moslems with Moslems and both with each other. The best among us are behaving like Nero. May I humbly venture to suggest that this is no time for quarrelling and making confusion worse confounded? Nothing is immediately within reach. Nothing is immediately realisable. The goal is not in sight, the workers are so few. Let us weigh our words, balance our actions, lest the responsibility of making the situation absolutely irredeemable should fall on our heads. Let us never forget that millions are hanging on our words. They look at us for light and guidance and for eventual deliverance. We cannot expect any mercy or consideration from them if we fail them at this juncture. And fail them we must if we persist in our present vain-glorious attitude in playing upon words, and in wasting time and money over futile and petty quarrels. I say this is no spirit of sermonising, nor in one of superior wisdom. I am only an humble worker in the ranks, prepared to work with and under anyone whom the country and its people choose to lead and guide. But I say this in all sincerity:

"Close up your ranks and be friends."

— Lala Lajpatrai

પુસ્તક ૧

વીરાત સં ૨૪૫૨ વિ ૦ સં ૧૯૮૨

પાપ અંક ૫

અમારા મનોરથ

[રામ માઠ-શુભવંતી શુભરાત, અમારી એ સયમાં]

ઉપકારી મહાવીર, અમારા ઉપકારી મહાવીર,
વંદન કરીએ વીર! અમારા ઉપકારી મહાવીર.
ગાનાવરણીય કર્મ કરી કાય, સર્વ ગાની જગમાન;
તેમ કરી અમ ગુજ બાળકડાં, ઘટયું તારી મુખાન — અમારાં
ગુજ શુભ નામ હંધમાં ધર્યું, રાખીયું ગુજ નામ;
વિજય વાવટી જગ ફેરકાવી, સ્ત્રીયું વિદ્યા-ધામ — અમારાં
સ્વાદવાદ તથ તત્ત્વ પ્રમાણે, ગુજ શીવમુખી મરાન;
શીખી પદાવી સંત જનોનાં, ગાયું મંગળ ગાન — અમારાં
ગુજ મહિમા આજેખીયું. પૂર્વ સાધુનાં ચિત્ર;
તેને ને ગુજ પગલે ચાલી, ચાલું અમે પવિત્ર — અમારાં

તંત્રીની નોંધ

૧. હિન્દુ સંગઠન

હિન્દુ મહાસભાની એક તા. ૫, ૬, અને ૭મી ડીસેમ્બરને રોજ મુખ્યમાં પંજાબના નરેસરી લાલા લજપતરાયના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી અને તેમાં અનેકવિધ વિચારો અને ઠરાવો થયા હતા. પ્રમુખનું ભાષણ મનનીય અને બોધક હતું. તેમણે ઉચ્ચારેલા વિચારો દરેક જાતિએ તપાસવાના છે અને યોગ્ય લાગ્યે અનુસરવાના છે. મુખ્ય તાત્વિક વિચારો એ છે કે:-

‘ સંગઠનનો અર્થજ પ્રભાવ, સત્તા અને પ્રતિષ્ઠા છે. જેઓ સંગઠિત થવામાં બેદરકાર રહે છે તેઓએ સંગઠિત થયેલાને માર્ગ આપવો પડશે — તેમને નમતું પડશે. બ્રિટિશોની સત્તાનું અંગે દારણુ તેઓની સંગઠન કરવાની શક્તિ છે. તેઓની સંખ્યા અતિશય નાની છે, પણ તેઓની સંગઠન કરવાની શક્તિ મહાત્મ છે ’

‘ સમાજ-ધર્મ ’ હંમેશા દેશ અને કાલને આધીન રહેલ છે. હિન્દુઓએ વર્ણવેલાવર્ણ તે ધર્મમાં પોતાની બદલાયેલી જરૂરીઆતો અને સંજોગો અનુસાર ફેરફાર કર્યા છે, અને તેથી જ તેઓને સ્વિચ્છા-દેહતા અને કાયમીપણું પ્રાપ્ત થયેલાં છે. જીવનના અનેક અર્થમાં એક અર્થ દેશકલાધીનતા — દેશકાલ પ્રમાણે અનુસરણ અને વૃદ્ધિ છે. હિન્દુત્વ એક જીવંત સંસ્થા છે અને તે હંમેશાં તેમ રહેલ છે. તેની સામાજિક નિયમાવલી દેશકાલની જરૂરીઆતો અનુસાર બદલાતી ગઈ છે, બદલાતી જાય છે અને બદલાતી ચાહી રહેશે. બેઠક ઝડપી ફેરફાર સુધારા સામે અને વિચિત્ર પલટા સામે જૂના વિચારના હિન્દુઓના વિરોધ આજળી છે પણ સમયને અનુસરીને પ્રગતિ સામે અને જીવનના પુનરુદ્ધાર સામે થાય ત્યારે તે ખરાબ અને હાનિકર્તા છે. હું મારા નવા નિચારના દેશજનોને જે મહા ફેરફાર આપણા જીવનમાં, જેનાપર આપણે દાણ નથી એવા સંજોગોને લઈને પ્રવેશ પામ્યા છે તે પર ધ્યાન દેવાની અપીલ-વિનંતી કરું છું. દેવે, આચર્યે, હવાઈ વિમાનો, ટપાલખાનું, પાણીનાં ખાતાંઓ, વીજળી — આ સર્વે તેમજ બીજા ઘણી અવાંચીત શોધોએ એક નવું જ જન્મ ખંડ કર્યું છે. આપણે તેની ઉપેક્ષા કરી જ ન શકીએ. આપણે તેનો પૂરો ખર્ચ લઈએ છીએ; ત્યાં સુધી

આપણે વખત સાચે બદલાતા જઈએ છીએ, પણ બીજા કેટલાક ફેરફારો કે જે આમાંથી પરિણમે છે તેની સામે વધો લઈએ છીએ. આમ કરવામાં આપણને નિષ્ફળતા મળવાની છે. આવી નિષ્ફળતામાં વખત અને ધનનો હુન્મય છે, અને તેને લીધે પ્રગતિની મંદતા થાય છે અને મળેલી તકો ગુમાવીએ છીએ. આટલા માટે બદલાયેલી સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈ તદનુસાર જીવનને સાનુકૂળ બનાવીએ. તેમાં જ સહીસલામતપણું, મુસદ્દીપણું, દીર્ઘદષ્ટિ, ડહાપણ અને દૃઢતા રહેલાં છે. સુસ્તપણે રહીને વળગી રહેવું એમાં હાસ અને હાનિ થતાં જ જાય છે અને નાહકના ઝંખડા અને કલેશો વધે છે આપણે ડાહ્યા હોઈએ, તો તેને દૂર કરીએ. નહિ તો સમય પોતાનું વેર લેશે જ.”

આ સામાન્ય રીતે સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતોને વળગીને કાર્ય દરેક વ્યક્તિ-સંસ્થા-જાતિ-કોએ કરવાનું છે. અને તેમ કરવામાં એક મહાસિદ્ધાંત તો જૂલવા જેઠોતા નથી કે દેશના ઉદ્ધારને કંઈ પણ બાધ આવે ન જોઈએ.

દેશની સ્થિતિ જોઈએ તો જણાશે કે મુસલમાન ભાઈઓએ પોતે હિન્દુની અપેક્ષાએ નાની કેમ તરીકે પોતાની કેમને ખાસ હકો આપવા જોઈએ એવી હીલચાલ ઉપાડી, અને બ્રિટિશોએ પોતાની રાજનીતિને અનુકૂળ રહી તેવો બેદ રાખવામાં પોતાનું સંરક્ષણ માન્યું છે. અને મુસ્લિમ અને મોન-મુસ્લિમ એમ બે બેટા ધારાસભા આદિમાં રાખેલ છે તેથી એક રાજકીય પક્ષ મુસ્લિમોનો ઉપરિચિત થયો અને ખીન્ને પક્ષ કે જેમાં હિન્દુ, પારસીઓ, ખ્રિસ્તીઓ વગેરેનો થયો. આ ખીન્ન પક્ષમાં હજુ બેદ પાંડખા નથી. બા સ્વીકાર્યા નથી એટલેયે સાહેબ; છતાંયે તેમાં પશુ દક્ષિણમાં બ્રાહ્મણ અને બ્રહ્મણ પક્ષના બેઠકે ટેકા મળેતા રહેલા છે. વિશેષમાં હિન્દુ કેમ આખી કેવી શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ ધરાવે છે તે તેના ખાસ લક્ષણો થઈ છે તે પણ તપાસવાનું છે. તેનામાં ધણી અવ્યવસ્થા છે અને અંદર અંદરનાં કલેશોથી જનનીત થતી જાય છે. લાંબાજીવે જ

— હાલના હિન્દુઓમાં દૈવ કાર્ય કરવાની રહિત નથી, તેમજ તેમનામાં હિંમત, સાહસ-પરાક્રમ, જીવનના વૈકલાસ, વિસાદ, સંજીવનનો અભાવ છે — એક વખતની મહાન પ્રભાવ દુઃખાગ્રી અહીં તરફ વેશાયેલા છે. હાલનું હિન્દુ જીવનનું ન્યાય-વલણ તેઓની કાર્યશૂન્યતા (passivity) છે. આજના માનસિક વલણનું એવું છે કે 'એમ થવા દો' 'એમ થાય છે તે સારાને માટે' 'દરે, આપણે શું કરીએ' 'આલવા દો' એવા નિરાશાનુભવ અને ક્રિયાશૂન્ય હૃદયગારી નીચી જાય છે. જીવનના સંતોગો બદલાવવા, પોતાની વલણોનો પ્રવાહ ફેરવવા, પોતાના સામાન્યતા સ્વામી થવા અને જે મુશ્કેલીઓ પોતાની પ્રગતિ અને દૈવતામાં આડે આવવારી છે તેની સામે બાધ લીડવા માટે ગતિમાન મથતોની પરી નજર છે. જે સ્થિતિ છે તે ભાગવી લેવાની તેઓને ટેવ પડી છે.

આ બધાંકર રિયલિટી દૂર કરવા માટે મહાભારત પ્રયત્ન, સંગઠન અને પરાક્રમ દાખવવા વગર છૂટકા નથી. તેમ થવા માટે સર્વ જાતિ-કોમ આદિને એકત્રિત કરી એક-સમાનભાવ બતાવી શકાશે ત્યારેજ હિન્દુ કોમ સમગ્ર પ્રભાવ સંગઠનમાં-સ્વરાજ્યમાં ભાગ લઈ શકશે.

હિંદના રહેવાસી એ હિન્દુઓ એ વ્યાખ્યા પહેલાં હતી અને હિન્દ બહાર મિસર અને અમેરિકા આદિમાં હજી એ વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે. પણ ખુદ હિન્દુસ્થાનમાં વસ્તુસ્થિતિ જુદી છે. હિન્દુ ધર્મ પ્રાણનારી હિન્દુ કોમ હવે કહેવાણી. હિન્દુ ધર્મમાં અનેક સંપ્રદાયો—અનેક માર્ગો—અનેક જાતના સિદ્ધાંતો છે. આદ્યજ્ઞ અને અબ્રાહમજ્ઞ એવા ધર્મના પ્રકાર પોરીએ તો તે આર્યધર્મની બે શાખા ગણી શકાય. અબ્રાહમજ્ઞ ધર્મમાં જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મની ગણતરી કરી શકાય. બૌદ્ધધર્મ હિન્દમાં પ્રાયઃ અવિદ્યમાન છે, જ્યારે જૈનધર્મ પોતાનું જાળવી રહી રહ્યો છે. હિન્દુઓ અને જૈનો વચ્ચેનું અનેક જાતનું સામ્ય છે. અને હિન્દુસ્થાનની પેદાશ છે અને એ રીતે હિન્દનાં વતની તે હિન્દુ. આર્યસંસ્કૃતિવળા તે હિન્દુ એ વ્યાખ્યા સ્વીકારીયા તો જૈનને હિન્દુમાં ગણી શકાય.

જેવ. અને જીવ વચ્ચે તત્ત્વથી કંઈપણ ભેદ નથી. મધ્ય ક્રમીયુતાર ભેદ પડે છે. મનુષ્ય અને મનુષ્ય વચ્ચેનો ભેદ હોવાનો નોંધએ — દરેક મનુષ્ય

કર્મથી મુક્ત થઈ શકે. દરેક સિદ્ધિ મેળવી શકે અને તે મેળવવા શાસ્ત્ર-તત્ત્વચિંતન-પ્રભુ. બળન વગેરે કરવાનો સરખો અધિકાર છે એ સૂત્ર બંધવું એકત્ર નથી. હિન્દુ મહાસભાએ હિન્દુનું સંગઠન કરવા માટે એકત્રિત વિચાર કરવા માટે પરિપક્વ મેળવી તે યોગ્ય કર્યું છે. તેવી રીતે જૈનોએ પોતાની પરિપક્વ (કોન્ફરન્સ) ધણી વખત મેળવી પોતાનું સંગઠન કરવા માટે બિહાપોલ, ૧૩૦, શિક્ષણપ્રચાર, અન્ય યોજના વિસ્તાર આદિ કરેલ છે, અને તેજ પ્રમાણે પણ વિશેષ મહત્વપૂર્ણ વિશેષ કાર્યગત યોજનાઓ અને સંગઠનના પ્રયત્નોથી જૈનો પરિપક્વ બર્થોજ કરશે તો જ પોતાનું અસ્તિત્વ વધુ વખત ટકાવી શકશે.

આમ કરવામાં હિંદીશ હિન્દુ મહાસભાની પેઢે આ તો અવિચળપણે હોવા જોઈએ:— (૧) બધા વર્ગો વચ્ચે વધુ એકસપી અને એકત્રતા સ્થાપવી. પહેલા વિભાગોને બને તેટલા વધુ નિઃકટપણે એકત્રિત કરવા. (૨) પોતાની કોમ અને અન્ય કોમો વચ્ચે શુભેચ્છાની લાગણી ફેલાવવી — દોસ્તી રાખવી. જેથી હિંદી રાષ્ટ્ર સ્વરાજ ભોગવતું થાય (૩) કહેવાતા ઉત્તરતા વર્ગો સાથે બધા વર્ગોની હાસત-સુધારવી અને (૪) જ્યાં જ્યાં અને જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે ત્યાં ત્યાં અને ત્યારે ત્યારે કોમના લાભો સાચવવા ને વધારવા (૫) સામાન્યપણે આખી કોમના ધાર્મિક, નૈતિક, શિક્ષણવિષયક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય લાભો આગળ વધારવા માટે જરૂરી પગલાં ભરવાં.

આ માર્ગેલી હિન્દુ મહાસભાના કરાવ વિચારના જેવા છે ને તે એ છે: (૧) દરેક સ્થળે શાખાઓ સ્થાપવી. (૨) અન્ય ધર્મમાંથી આવના ઇચ્છનારને પ્રાપ્તિ અને શુદ્ધિ આપી લેવા. (૩) શારીરિક સ્થિતિ સુધારવી—વ્યાયામ શાખાઓ તેમજ ખીજાં સાધનોનો પ્રચાર કરવો. (૪) સ્ત્રીમાં પડદાનો રીવાજ કાઢી નાંખવો અને લમતી હંમર છોડવાની રૂપ ને છોડીની ૧૬ રાખવી. (૫) વિધવાને રહત આપવી. રખડતી વિધવા માટે વિધવાશ્રમ ખોલવું તે માટે કમીટી નીમાણ. (૬) ચાર વર્ષના હિન્દુઓએ પોતાનાં વર્ણની અનેક પ્રોત્સાહ

માતિઓમાં સમભાવ લાવવા અને ત્યાં સુધી એક વર્ણુ અનેવું વગેરે.

જૈનોએ આ ઉપરથી ચેતવા જેવું છે. પોતાના ક્ષેત્રો દર કરી, શારીરિક, માનસિક, ધાર્મિક, અધ્યાત્મિક સ્થિતિ સુધારવા પ્રત્યે જૈનો લક્ષ્ય નહિ રાખે તો તેઓને મૃત્યુવંટ બાજુ રહ્યા છે એ નિરાશાવાદીઓનો મત કદાચ ખરો પડે. પણ હજુ જૈન સમાજમાં વિચારવાનો—સુચો અને દાર્શનિક પુરોગોનો સાવ દુઝાળ પડ્યો નથી. સાધુ સાધ્વીઓ સમયસર યથા પોતાનું સંગઠન કરશે, શ્રાવક શ્રાવિકાઓ સમજી યથા સંગઠિત થઈ પોતપોતાની સ્થિતિ સુધારશે એવી આશા આમારા હૃદયમાંથી સાવ દૂર નથી થઈ.

નમો સંપત્ત-નમો તિરપત્ત

૨. જૈન આરોગ્યલવનો

‘દુઃખની વાતો દુઃખિયા બાજુ, સુખિયા શાને બાજુ રે’ એ જે કહેવાય છે તે ધણે દરજ્જે ખરું છે. ધણા ધનવાનો ધનપ્રાપ્તિમાં અને તેને અંગે નાહકના અને શરીરને સુખશીલીયું બનાવનારા વૈભવો-વિલાસોમાં મગ્ન થઈ રહ્યા છે, અને ગરીબો કેવા દારિદ્ર્યમાં રહી રોગ, દુર્ગંધતા, અને છેવટે મૃત્યુને આધીન થાય છે તેના કિમિત્ માત્ર વિચાર સરખો પણ કરતા નથી. ‘કોને પડી છે?’ ક્યાંથી ખ્યાલ આવે? ગરીબાધને અનુભવ વ્યાપ્ત સુધી ન થાય ત્યાં સુધી તેનાથી નિષ્પજતાં અનેક મંકરો, હાડમારીઓ, અને સામાન્ય સુખોનો પણ અભાવ ગરીબોમાં જ બપોરના જતાવી રહેલ છે તેના ઉપાયો કરવાનું પણ ક્યાંથી સૂઝે? આખો દિવસ જો કચડાતો-દગાતો—મુલામી અવરજા સેવવનો દોષ તો તે સ્વરાજ-સ્વશાસન તંત્રની ખામી અને ગરીબાઈ એ બે મુખ્ય કારણોને લઈને છે. કન્યાઓ વેચાતી દોષ છે. તેનાં લગ્ન અશક્ત-જરૂરી સાથે થતાં જેવાંમાં આવે છે તેનું કારણ ગરીબાઈ છે—ધંધાના અને સુખરૂપ આશ્રવિકાની તંગી છે. પ્રજા નિઃસહર અને મુદાલ વચ્ચે છે અને અદ્ય આધુન્ય ભોગથી મરણપ્રીત થાય છે તો તે ગરીબાધને લઈને; રોગો વધતા દોષ તેની સામે ધકવાની અંતરિક શક્તિ ન દોષ તો તે

ગરીબાધને લીધે, સાધનોને અભાવે. લોકો-ખાસ કરી ધનવાન લોકો, યા સામાન્ય સ્થિતિના લોકોનો સહકાર એકત્રિત ક્ષણે કરી, જોઈતાં સાધનો ગરીબ બાધુઓ માટે પૂરાં ન પાડે, તો ગરીબનાં શિથિલ મૃત્યુ બની પહેલા તેઓ મરણના કાળાઆ અને એમાં નવાઈ નથી. દરેક કોમમાં ગરીબોની સંખ્યા વધુ હોય છે અને તેમને સુખ-સગવડતા કોમ પૂરાં પાડે તો જ તે કોમ ઉજળી અને દોષતી રહી શકે—કોમ કોમ તરિકે ટકી શકે.

જૈનોમાં મરણસંખ્યા વધુ છે ને તેથી તે કોમ દિવસે દિવસે ધટતી જાય છે એ ક્યાંદ ચાલુ છે, તો ક્યાંદ દૂર કરવા માટે શું શું ઉપાયો યોજવા ધટે તે માટે એવા પ્રકારની એક કમિટી નવમી ફાઉન્ડેશનની માફક અને તેના રીપોર્ટમાં સુવાવડખાના, સસ્તાં ભાડાંની હવાબિજાસ વાળી આલીઓ યા ધરો, આરોગ્ય-લવનો, અને દવાખાનાંઓ રહેરહે ઉધડાવાં. જોઈએ અને શારીરિક સ્થિતિ સુધરે તે માટે બાપણો, પુસ્તકો હારા આખી કોમમાં આદેશનો ફેલાવો ધટે. બ્યાધમશાળા દરેક બોર્ડિંગ—શિક્ષણશાળામાં એક હોવી જોઈએ.

આરોગ્યલવન સંબંધમાં તે રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે કે ‘હિંદુસ્તાનમાં શારી હવાવાળી જગ્યાઓમાં આરોગ્ય-લવનોની જરૂરીયાત છે કે જ્યાં દુઃખથી પીડાતા તમારાં જૈન ભાઈ બહેનોને સ્વચ્છ હવા, આરામ, શાંતિ અને વંદુરસ્તી મળે. અફસોસની વાત છે કે જગ્યાએ પારસી, ભાટીઓ, કૃષિજ (વણિક) જેવી કોમોએ આરોગ્યલવનો આદેશ છે ત્યારે જૈન જેવી કોમ પોતાની કામના દુઃખથી પીડાતા અને આરોગ્યમલવની જરૂરીયાત વાળા વર્ગ તરફ ઘણું સુધી આંખ મીંચી બેસી રહી છે. જગ્યાએ દબરો અને લાખો રૂપિયા દેદશસરો, પાંતરપોષો અને વરધાડાઓ પાઞ્ચ ખર્ચમાં આવે છે ત્યારે તે દેદશસરોને પૂન્યાર અને પોણ્ય કરનાર વર્ગ તરફ ખાસ લક્ષ્ય રાખવાની જરૂર છે.’

મુંખઈ જેવા ગીચ વસ્તીવાળાં અને અનેક અવગડતા વાળા—અશક્ત કરનાર હવાપાણી વાળા રહેરમાં ગરીબાધને અંગે અમુખાકારી મતીય ધરોમાં યસતા જૈન ભાઈઓમાં રોમ વિશેષ પેસારો કરે તે સ્વાભાવિક છે. રોમ આવતાં દેહો આશ્રવિકાનાં

સાધનોને લઇને મુંઝઈ છોડાતું નથી તે સ્વદેશ-વતનમાં જન્વાતું નથી, તેથી ગમે તેટલી હાડમારી ખમી — દાકતારની દવા પી સમય કાઢે છે તે આખરે મરણ-વશ થાય છે. આવા શહેરમાં શ્રીમંત જૈનો પણ અનેક વસે છે. તેઓ પોતાના ધનને સદૃશ્ય આવા સ્વધર્મો, ગરીબ ને રોગી બાધઓને પરંઓમાં આરોગ્યલુપન પૂરાં પાડવામાં કરે તો અનેક આશીશો લઇ પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકે તેમ છે. આવાં આરોગ્યલુપનો સુરતી શ્રીમંત તરફથી અગાથી, મલાડ થયાં છે અને એક હમણું નહું વિલેપારલેમાં થી. ઘેલાબાઈ કરમચંદની ઉદાર સખાવતના પરિણામે એક સારા ઉત્તસવાળું અને સગવડતાવાળું આરોગ્યલુપન ખૂંદલું મૂકવાનો મેળાવડો આ વર્ષના માગશર માસની શુદ્ધ ૧૦ ને દિને પં. શ્રી લલિતવિજયજી મહારાજની સંમતિ થયો હતો, તે ખરેખરે આવકારદાયક થિના છે.

ક્ષયના દરદીઓને સફી દવાની જરૂર છે, તો કાઠિયાવાડમાં તેવી દવા મારે પાંકળેલા વઢવાણમાં, દરિયાની દવા અનુકૂળ અને શક્તિદાયક ધણીને બને તો તેવાં સ્થળો — દુમસ, ચોડવાડ, માંગરોળ, વેરાવળ તીથલ, આદિ સારાં સમુદ્રધામોમાં — એમ ટેર ટેર જૈન આરોગ્યલુપનો સ્થાપવા શ્રીમંતો પોતાની સખાવતનો ઝરો વહેવડાવશે અને રોગી બાધઓની આંતરડી દારશે એવું ઇચ્છીશું.

૩—હાલના: શુદ્ધ કલાહો

કાષપણ કામ કે જાતિ પોતાના દેહને નાના નાના કલહોથી ભેદી-વીળી નાંખે તો તે નિરોગ ન રહેતાં તેમાં ક્ષયનો મહારોગ લાગુ પડે છે, અને નિઃસત્વ બની જડમૂર્ખતા હુમ થવા પ્રલે — મરણ થવા પ્રલે ગમન કરી કરે છે. કામના શરીરને આવા કલેશ — રોગથી મુક્ત રાખી તેને કયાયત અને તાલીમથી સુદૃઢ બનાવવું ઘટે અને તો જ તે કામ પ્રગતિ કરી બીજી કામો સાથે સહકાર કરી રાંખૂના ઉદારમાં મહાન ફાળો લઇ શકે ને આપી શકે. આજના કલહો એવા નજવા છે કે બીજી કામના વિચારકો એમ સવાલ પૂછે છે કે, 'શું જૈન કામને

જીવવાનો અધિકાર છે?' 'હાલના સાયન્સના જમાનામાં જ્યાં ડાક્ટરી લાઇનમાં અમુક જીવને મૃત સ્ત્રીવામાં આવે તેથી તે લાઇન જ ન લેવી એવી વાત કરનાર અને તેને મોઢું રૂપ આપી હોહા કરી મૂકનાર — કાલાહલ કરી મૂકનાર જૈનોમાં પડ્યા છે ત્યાં પ્રગતિ ક્યાંથી જ બની શકે?' —આવું કહેનારા શુભ આશયથી પ્રેરાઇને કહે છે, નહિ કે જૈનકામ પ્રલે દેવ કે તિરસ્કાર રાખીને એટલે તેમના કહેવામાં જો તથ્યાંશ હોય તો તે સ્વીકારવો ઘટે.

હિંસા ગમે તે નિમિત્તે થતી હોય તોયે તે હિંસા હિંસા ટળી જતી નથી. આદર્શ માનવી કાષ પણ પ્રમારે-કાષ પણ સમયે અને કાષ પણ નિમિત્તથી હિંસા થતી હોય તો તે વર્ચ્ય ગણી-માની તે આચરે નહિ; એવી આદર્શ કાટિના જ વહેલી મુક્તિ સાધી શકે. દરેક ક્રિયામાં તેમાંના 'યરિણામ' ઉપર કમના બંધ પડે છે; તેથી પશ્ચિમામનું તારતમ્ય પણ દરેકમાં જોવું ઘટે. દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળભાવ એટલે જમાના અનુસાર, ધણી બાળતો હિંસાજનિત હોવા છતાં આદરવામાં આવે છે એ આ જમાનાની તારીર છે. અનેક ક્રીડાને ઉછેરી તેને મારી નાંખી તેના કાઢેલા તાંતણામાંથી વજાતા રેશમી વસ્ત્રોનો ઉપયોગ ધર્મ-સ્થાનોમાં પણ ખુદ્દે છે.ગે થતો જોવામાં આવે છે; પરદેશી સારકર-ખાંડને શુદ્ધ બનાવવામાં અમુક પ્રાણીનું લોહી વાપરવામાં આવે છે એમ જણાવવામાં આવે છે છતાં તેનો ઉપયોગ સ્વધર્મ વચ્ચલ કરવામાં — સંઘ જમાડવામાં — દેવનિમિત્ત નૈવેદ્યમાં ધરવામાં આવતા પકયાજમાં કરવામાં આવે છે. મિલના કાપડમાં ચરણી વપરાય છે છતાં તે કાપડ ત્યાગીઓ સુધાં પહેરે છે; પરદેશી દવાઓમાં 'સ્પિરિટ-આંટ્રેકો-હોલ' વગેરે જ્ઞાતની જાતના પદાર્થો આવે છે છતાં તેનો ઉપયોગ દૂરથી થાય છે-કોઈલિવર આંદલ જેવા માછલીના કાળાગામાંથી નીકળતાં તેલો શક્તિ અર્થે વપરાય છે, ફોટોગ્રાફીમાં અમુક હિંસાજનિત પદાર્થ વપરાય છે એવું સાંખ્યું છે છતાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. મોતી જે રીતે કાઢવામાં આવે છે તેમાં હિંસા જ થાય છે. આ સર્વના ઉપયોગ

અહિંસાને પરમોધર્મ અણીને આચરનારા આદર્શ જનો ન જ કરે—જેટલે અંશે અહિંસાપણું તેટલે અંશે ધર્મ છે એ નિર્વિવાદ વાત છે. જેટલે અંશે હિંસા દૂર કરી શકાય તેટલે અંશે દૂર કરવી ધટે. આ પંચી આદર્શ જન રેશમનો-ખાંડનો-મોતીનો-વિલાયતી સ્પિરિટવાળી તેમજ હિંસાવાળી દવાઓ-મીઠાનાં કાપડોના વાપર કે વેપાર કરે નહિ.

ખીજ બાળુ મદાવતધારી અને અણુવતધારી એ બેની કેટલે જુદી જુદી છે. સંસારનો ત્યાગ કરનાર સંસાર જોનાથી બંધાય તેવા હિંસાદિનો વીસે વસા ત્યાગ કરે, જ્યારે ગૃહસ્થીથી તેટલો ત્યાગ બની શકતો નથી તેથી જેટલો અને તેટલો ત્યાગ કરે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં અનેક સાંસારિક, સામાજિક, કામ કરવાનાં હોય છે, તે નિભાવવા માટે આજીવિકાનાં સાધનો વેપાર, મોઢરી વગેરે કરવાં પડે છે. તે જેટલા અહિંસાપણું, પ્રામાણિકપણું અને આયતી સાચી નીતિથી કરવામાં આવે તેટલા માર્ગનુસારી થઈ પ્રગતિના માર્ગે લાઇ જાય છે. આવા સાધનમાં જુદા જુદા ધંધા છે. તેમાં દાક્ટરનો પણ એક ધંધો છે. મોતીના વેપારી, રેશમના વેપારી, ખાંડના વેપારી, વિલાયતી દવાના વેપારી એક બાળુએ લાઇ તેની સાથે દાક્ટરનો ધંધો સરખાવશે તો જણાશે કે દાક્ટર થયા પછી તે ધંધો કેટલો પરાપકારી, અને માનવજીવનને શાંતિ આપનારો છે.

હવે દાક્ટરી લાઇનને ખીજ રીતે તપાસીએ. ત્યાં મુઠ્ઠી દાક્ટરનું ચણું પળે પળે હાલ દરેક કંઈક રચાતવાળા માનવ આ જમાનામાં લીધાં કરે છે તે બધે ન ચામ ત્યાં દાક્ટરની જરૂર ઝોઝી ન ચાય, તો દાક્ટરને બધું કરતા પહેલાં કોઈ પણ રાધુ કે શ્રાવક દાક્ટરની સહાય ન લે એમ કરવું જોઈએ. એમ જો ન બને તો પછી દાક્ટરની જરૂર રહેવાની—પછી તે જૈન હો. યા જૈનેતર. જૈનેતર કરતાં જૈન દાક્ટર વિશેષ લાભકારી અને જીવિકામય મદદરૂપ રહેશે એ સ્વાભાવિક છે. અંગ્રેજ દવા કરતાં દેહી દવા ઘણી રીતે કમ, સાત્વિક, સસ્તી અને આપણું શરીરને બંધ બેસતી છે, પણ દુર્ભાગે દેહી દવા માટે

ઉત્તેજનનાં સાધનો—દેશી દવાખાનાંઓ—કુશળ દેશી વૈદ્યોની અછત થતી જ જાય છે, તો તે પ્રત્યે શ્રીમંતો કંઈક કરશે.

શ્રી મહાત્મા જૈન વિદ્યાલય એ વ્યાવહારિક શિક્ષણને મદદ કરનારી અને તે ઉપરાંત ધાર્મિક શિક્ષણ આપનારી વ્યાવહારિક સંસ્થા છે. તેના વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવહારિક શિક્ષણ તે સંસ્થામાં જ અપાતું નથી, પણ તેઓ બહારની કોલેજોમાંથી શિક્ષણ લઈ આવે છે ને તેના વિદ્યાર્થીઓને સુત્રા જમવા રહેવાની ગોઠવણ કરી આપે તેવું તે વસતિગૃહ છે, એ હીત જોવી વાત છે. બીજું વિદ્યાર્થીઓને દેહકા મારવાનું ફરજિયાત નથી એ વાત મેડીકલ કમિટીના રીપોર્ટથી સાબીત થઈ છે. સંસ્થાને તોડવા આવી જાતની ચર્ચા ઉપરિચિત કરવામાં આવે છે એમ કેટલાકો માનવાં દોરાય છે અને કેટલાકો ત્યાં સુધી કહે છે કે ‘દુઃખે છે પેટ ને કુટે છે માથું’ પણ તેવો આશય હોય યા ન હોય, છતાં જે વાત રજુ કરવામાં આવે તેના ગુણદોષ તપાસી યોગ્ય અને હિતકારક વસ્તુ મહણું કરી જોઈએ. પણ જે રીતે ચર્ચા થાય છે તે તરફ જોઈશું તો ધૂણા આવે તેમ છે. હાલના ઊપાંચોમાં ગમે તે બીનજવાબદાર વ્યક્તિ ચઢી જઈ ચક્રાંતકા લખી નાંખે છે ને સમાજના આવેશમય ભાગના આવેશને નીશો ચકાવે છે. એથી ભયંકર નુકશાન થાય છે, એ લખનારા તેમજ ઊપનારા બૂલી જાય છે ને પત્રકારનો પવિત્ર ધંધો દૂષિત બને છે.

મહાદુય કરનારા શ્રાવકો, પ્રભુના સાક્ષાત્ અનુયાયી રાખેલોના દર્શાંત લો, સ્વાસ્થ્ય — અનેકાંતવાદની શૈલી જેનર્શનની પેષો, સમાજના સંગઠન અને બહને એકત્રિત કરી કંઈક સંગીન બનાવવાનો ઉચ્ચાચ સ્વીકારો તો નજવા કલહ દેહી દેવાની જીતિ ધુનિજ આપશે. લાક્ષા લખપતરાયે આજકાલ સ્વરાજ્યપક્ષના અગ્રેવનોમાં વાચુદ્ધ અને શાંખિક જગ્યા થતા હતા તે વખતે હમણાં જે અંગ્રેજીમાં ઉદ્યોગ પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તે મુખપૃષ્ઠ પર મૂકી તેનો અનુવાદ અને રજુ કરીએ છીએ:—

‘દેશ અત્ર માટે, વચ્ચાં માટે, સુખાકારી ધરો માટે, શિક્ષણ માટે, લાભ ને પગાર માટે રૂઠન કરે છે જ્યારે

આપણે રાખ્દો ઉપર લટાએ છીએ. દેરા નિરાશ અને આત્માશ્ચર્ય યનો નય છે અને આપણે અમુક રાખ્દરૂપે પરમાત્મારી કરીએ છીએ દેરા કૃતરાત્મના હવાલામાં જતો નય છે અને આપણે તે કૃતરાત્મ આપણને પીંપી કકડા કરી નાંખે એ પ્રમાણે તેને મદદ કરીએ છીએ. આત્મ-ચેતના સર્વ સંનિગોથી દેરાને વિહીન કરવામાં આવે છે અને આપણે અમુક બ્યક્તિઓ કે પક્ષોની પ્રતિષ્ઠા માટે કહેરા કરીએ છીએ હિંદુઓ હિંદુઓ સાથે લડે છે, મુસલમાન મુસલમાન સાથે લડે છે અને બંને એકબીજા સાથે લડે છે. આપણામાં સારા આગેવાનો નીરો માફક વર્તન રાખે છે. (દેશ બળતું હવું અને તેનો શબ નાખે નીરો દીલવ વગાડતો તે જોતો હોતો) —હું એમ નસતાથી સુચવું કે હાલનો સમય કચ્છા કરવાનો અને ગોટાળાને વધારે ચંચલકારણો કરવાનો નથી. દુરતમાં કંઈક હાથમાં આવી નય તેમ નથી. હમણાં જ કંઈ પ્રાપ્ત થય નય તેમ નથી. અંતિમ લક્ષ દેખાતું નથી. કામ કરનારાઓ ધણા થોડા છે. હવે આપણે આપણા રાખ્દોને તેણી જોવાના છે, આપણાં કાષ્ટોને ત્રાનવામાં રાખી તપાસનામાં છે આ તેનું સરવચું કાદવાનું છે કે રખેને રિથિતિ કહિપણ ન સુધરે તેવી કરવાની જવાબદારી આપણા માથે આવી નય. આ કદિપણ ભૂતવાનું નથી કે લાણે આપણા રાખ્દોપર અવરખી રહેલ છે. તેઓ આપણા પાસેથી પ્રકાશ અને માર્ગદર્શકતા, અને ઉપદે મુક્તિ માગે છે. આ સમયે જો તેમને તેવું આપી નહિ રાકીએ તો પછી તેઓની પાસેથી આપણા પર દયા કે માનની કંઈ પણ આરામ રાખી ન રાકીએ. જો આપણી હાલની બડાઈની વલણ બસાળ્યાં જ કરશું ને રાખ્દોની રમત કરી વખત અને પેસાનો બચ નિરર્પક અને દુદ્ધ કલહેમાં કરશું તો આપણે તેઓને સહાયભૂત થવાના નથી. આ હું કંઈ ઉપદેશક બનીને કે એક ઉચ્ચ ભાવના ઉઠાપણવાળા તરીકે કહેતો નથી. હું બીજા કાર્યકર્તાઓ સાથેના માત્ર એક નમ્ર કાર્ય કરનાર છું; અને દેશ અને દેશજનોને જો નાથક અને દોરનાર તરીકે ચૂંટી કાઢે તેની સાથે અને નીચે કાર્ય કરવા તૈયાર છું. પણ બધા જીવરથી હું આ કહું છું કે:—“તમારા લરકર-પણેને એકત્રિત કરી મિત્રો યાજો.”

૪—શત્રુજય તીર્થ.

સન ૧૮૯૧ નો એપ્રિલ માસ આવતો નય છે કે જે સમયે શત્રુજય તીર્થના રખેપાની મુદત પૂરી થાય છે; બીજી બાજુ અંગ્રેજ સરકાર આપણી અને પાલીતાણા કાંકાર સાહેબ નીચે મધ્યસ્થ હોવા છતાં

મધ્યસ્થ ન રહેતાં જવાબ આપે છે કે જે કંઈ કહેવું હોય તે તમારા પક્ષકારની મારફત લખી મોકલાવો એટલે સાંભળવામાં આવશે; ત્રીજી બાજુ રહી કાંકાર સાહેબની કે જે પોતાના દીવાન સાહેબથી અલગ રહી શકે તેમ નથી એમ જણાય છે. હકુમત એ મહાન પ્રશ્ન છે, છતાં તે હકુમત બ્રીટીશ સરકાર સ્વીકારતી નથી ને કાંકાર સાહેબને પહેલાં પ્રથમ ભળાવી જ દે છે ને એમ ચોખ્ખોપણ કહી દે છે કે તમારો જે કંઈ વાદવિવાદ કાંકાર સાહેબ સાથે હોય તેનો નિકાલ કાંકાર સાહેબ પાસેથી લ્યો. રખેપા સંબંધી કાંકાર સાહેબે બ્રીટીશ એજન્ટને લખી નાંખ્યું છે કે મુદત પૂરી થયા પછી તેની રકમ પોતે વધારવા માગે છે કે જે હકીકત જોનાતા—જેન સંઘના સ્થાપિત થયેલા પ્રતિનિધિરૂપ આશુદેવ કલ્યાણજીની પેઠીને જણાવવામાં આવે છે ને તેના જવાબમાં કંઈ પણ જણાવવાનું હોય તો કાંકાર સાહેબ મારફત જણાવવામાં આવશે તો ધ્યાન પર લેવામાં આવશે એવી વાત કલ્યાણકર્ષુ ઉડતી સાંભળવામાં આવી છે. સાચી વાત તો શેઠ આશુદેવ કલ્યાણજીની પેઠી પ્રકટ કરે ત્યારે ખરા. તે પેઠી પોતાથી બનતું અને પોતાના સંનિગોમાં જે બને તેમ છે તે મેગેસિયલ દ્વારા અને પત્રવ્યવહાર દ્વારા કયેં જાય છે. અને એક દેશ દેશાવરના બધા આગેવાનોની શીટીંગ બોલાવવા માટે એકદમ પ્રયત્ન કરવાનું સલાહકારક છે કે જેથી એકત્રિત થઈ દીર્ઘ-દૃષ્ટિથી ઉપરિચિત થયેલ વાતનો તોડ સહેલાઈથી અને ચોખ્ખી ચર્ચ શકે—એમ જ્યારે જણાવવામાં આવે છે ત્યારે દુર્ભાગે બીજા એવા સંનિગો હશે ને તેથી તેવી સભા બોલાવવાનું થઈ શકતું નથી. જુદા જુદા ગામના સંઘો તરફથી સભાઓ બરી ઠરાવો કરવામાં આવે તો પછી કઈ કાર્યક્રમણી (line of action) લેવી એની ખબર પડે એવું પણ પેઠી માનતી જોવામાં આવે છે. એકંદરે શું ધોરણ પર કાર્ય કરવાથી સરળતા પ્રાપ્ત થાય તે વિચારવામાં આવતું નથી અને સમય બસતો જાય છે. આ મહાતીર્થ માટેની લાગણી જોનામાં અતિશય પ્રમાણમાં તીવ્ર છે, છતાં તે લાગણીને એકત્રિત એકે પ્રવાહમાં વહેવાડાવી તેનું

નમસ્કં બળ-જ્ઞેસ ઉત્પન્ન કરાવી રાક્ષસું નથી, અને સમાજમાં જુદા જુદા નાના નાના કલહો ઉત્પન્ન થઈ તેના બળની છિન્નમિનતા ચારે બાજુ થતી જોવાય છે.

પ્રમાદ, બેદરકારી, આજ્ઞા, દુર ક્રમેય, કલહ અને ક્રિયાશૂન્યતા હવે તથા દેવાનાં છે. સમાજનું સંગઠન કરી મહા કાર્યો ઉપાધવાનાં છે—કરવાનાં છે. આ મહાતીર્થનો પ્રથમ નાનોસૂતો નથી, તેનું નિરાકરણ કરવા માટે સમલ પુરવાર્ય, સંગીન અને દંઢ દાક્ષિણિય દામે લગાડવા વગર શક્ય નથી. અગેવાનોએ અંદર અંદરના અવશ અને વૈમનસ્ય દૂર તથા બેગા મળી સંયુક્ત વિચારથી આજ્ઞા વધવાની જરૂર છે. હજુ કંઈ થયું નથી, પણ નહિ ચેતીએ તો જવાની અર્ધી ઉપર છે. રાજદરવાર, કોર્ટ, અખીલ, મેમેરિયલ વગેરેમાં હમરો રૂપીઆ લેખે લાગ્યા નથી અને લાગવાનો સંભર નહિવત છે. તો પછી તેને વળગી રહેવાથી આપણા કાયની શું સિદ્ધિ થશે એ રહાપણથી વિચારવાનું છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ કોન્વેન્શન વખતે યશસ્વી જ કહેવું કે અરસપરસના અધ્યા આપણે અરસપરસ આ આપણા પંચ માદ્યત મીટાવી શકીએ એમ સૌ કોઈ કહે છે. કાઠ કહે છે કે કાઠિર સાદેજમાં આયર્ષસંસ્કૃતિના અંશો છે; તે અંશોને અખીલ કરવામાં આપણે ઘણાની મદદ લઈ શકીએ અને તેમ કરી આ મહાતીર્થના પ્રથમ સમાધાનીથી નિરાકરણ કરાવી શકીએ. ધર્મોર્થે આવતા બનનાણુ ઉપર વિશેષ દર લાદવો અને તેમને હેરાન કરવા એ ધર્મપદ્મયજ્ઞ માનથી ન બનવું ધરે. કેટલાય રાજ અને રાજધિકારીના મોરેસો વાત થયેલી સંજગ્યા છે કે આનું તીર્થ અમારા રાજ્યમાં હોય તો અમે દર કંઈ પણ નાખ્યા વગર સમસ્ત દિલ્લના જૈનોમાં માનદંડિતા મેળવી તેઓ દ્વારા પોતાના રોટલાટે અનેક લાભો મેળવી શકીએ. આવા વિચાર અમે ઇચ્છીએ કે પાલીતાણુના કાઠિર સાદેજને પણ એકાંતમાં આવે ચા આવતા હશે; પણ તેમના એકાંતના વિચાર અનેકાંત થાય ત્યારે બદલાવા ન જોઈએ.

તે ત્યારે શું કરવું? અનેક ઉપાયો અનેક રસ્તેથી ચસવાય છે, પણ તે સર્વેનો વિચાર સમગ્ર

દૃષ્ટિ કરવા માટે એક દેશ દેશાવરના — સમસ્ત દિલ્લરશાનના આગેવાનોની અને સાથે શેઠ આર્થદંઢ કલ્યાણજીના પ્રતિનિધિઓની સંયુક્ત સભા અમદાવાદમાં સાનુકૂળ દિવસોમાં ગુરત જ બોલાવવી એ પહેલી આવશ્યક ચીજ છે. તેની ઉપેક્ષા નેટલી થાય છે તેટલી અસંતોષ છે અને તેને પશ્ચિમે જે કંઈ શાસનું પડશે તેના અપયથ તેને નહિ બોલાવનાર પેટી પર રહેશે એમ લોકો માને તો લોકોને દોષ કાઢી નહિ શકાય. આવી સભામાં એક નાની વગદાર આગેવાનોની કમિટી નીમવી કે બીજા ઉપાયો મેળવવા — અળવળ ગામેગામ અમુક પ્રકારની કરવી વગેરે સંબંધી નિર્ણય થઈ શકે તેમ છે. આવી સભા મટે અમે મત આપ્તિનના જૈન યુગમાં લખી ગયા છીએ. અમેને જીજ્ઞાસતાં આનંદ થાય છે કે આ બધું છપાયા પછી ને પ્રકટ થાય તે પહેલાં તે પેટીએ તેવી સભા તા. ૨ અને ૩ જાનેવારીને દિને બોલાવી છે. બીજા ઉપાયો અમે નીચે ક્ષયથીએ છીએ તે પર વિચાર પણ આવી સભામાં યોગ્ય લાગે તો થઈ શકશે.

(૧) અકચર બાદશાહના સમયમાં હીરવિજયજી સુર નામના જૈનાચાર્યે દિલ્હી સુધી અનેક સંકેટો વેડી વિદાર કરી બાદશાહને મળી પોતાનો પ્રભાવ બતાવી આ તીર્થને કરવી મુકત રાખવાના પરવાના મેળવ્યા હતા. ધર્મોચાર્યનું બળ બહુ કામ કરે છે તેથી આપણા ધર્મોપદેશક સાધુ મદારાજાઓના સહકાર મેળવવો ધરે ચા તેમણે સ્વતઃસ્ફુરણથી આપવો ધરે. તેઓ એક સાધુમંડળ પાલીતાણુમાં બરી તેમના તારકીય વિદેરી સંસ્કૃતિવાળા ક્રિદિશ્વને બે નહિ, તો દેશી સંસ્કૃતિવાળા રજપૂત રાજવીને પોતાનો પવગામ મોકલી શકે ચા સંભળાવી શકે. તેથી જે ગુસર થશે એ શાવોદાન પ્રયત્ન કરતાં વહુ પ્રમળ થશે એમ અમારું હૃદય કહે છે.

(૨) તેવા પવગામથી કદાચ કાઠો કે ધારી અસર સંપૂર્ણ રીતે ન થઈ શકે તો પછી જૈનોના અભિવાનો પોતાની સાથે મહાનુચ્છિત દર્શાવનાર અ.ય રાજવીઓ — રાજ્યાધિકારીઓને લઈ એક વગદાર કેન્દ્રેશન પાલીતાણુ કાઠિર સાદેજ પાસે લઈ જવું ને તે દ્વારા સતોષકરક સમાધાન લેવું.

(૩) તે રીતે પણ કદાચ ધારો કે સંતોષકારક પરિણામ નિપજવી ન શકાય તો પછી અહિંસાવાદી આપણે અહિંસામય અસહકાર એ રીતે કરી શકીએ કે જ્યાં સુધી સંતોષકારક પરિણામ ન આવે ત્યાં સુધી તે મહાતીર્થની યાત્રા ન કરવી—મોદેક રાખવી અને તેમ કરવામાં વર્ષો વીતી જાય છતાંય સફળ જૈનસંઘે મક્કમ રહી ત્યાં તે રાજ્યનીની છાયામાં ન જવું. પછી પાલીતાણા કે જે જૈનોથી ઉજળું, દીપ્તું અને આખાદી ભોગવતું રહે છે તે બન્ને જૈનો વગર જૈનોના લાભથી — સ્પર્શથી વચિત રહે. જૈનો તે તે વખતે દુરથી તે તીર્થરાજનાં દર્શન કરશે — મનથી તેની પૂજા કરશે, બાપી એ તીર્થને મૂકી ખાલુમાં બીજા તીર્થનો આશ્રય લેવો એ તો કીક અને સુખરૂપ લાગતું નથી.

(૪) આ ત્રીજા ઉપાયને બદલે કેટલાક ચરવીર અને 'અમરકાર વગર નમરકાર નથી' એ સૂત્ર જરા આગળ ધરી નમ્રપણે પણ જોસથી એમ જણાવે છે કે અહિંસામય-સવિનય સત્યાગ્રહ કરવો. કોઇને હુમ્મ ન આપવું કે છમ ન કરવી પણ પોતે જ હુમ્મ વહોરી આ પવિત્ર તીર્થસ્થળમાં તે પવિત્ર તીર્થરાજ ખાતર જેલયાત્રા કરવી પડે તો કરવી અને તેમ થયે જ તે 'ક્ષત્રિય રાજ્યનીતા હલ્લમાં રહેલા દયાના અંશોથી કાળે પણ તે હલ્લ બીજાના — દ્રવ્યા વગર રહેશે નહિ વળ જ્યાં ગળી જાય તો તેનું તો પૂરતું જ થું? માત્ર ટેક, અડગતા, અને હુમ્મ સહન કરવા જેવાં શરીર અને મનો ભેદબે.

આ બધા ઉપાયમાં બ્રીટીશ સરકારનો આશ્રય લેવાની વાત આવતી જ નથી, જ્યારે ઘણાને તે આશ્રયને વળગી રહેવાનું શોચ લાગતું હશે એ અમે સમજી શકીએ છીએ. એ પણ અમે જાણીએ છીએ કે તે સંકાર અંગાક વચમાં પડી હતી અને વચમાં પડી પોતે બંને વચ્ચે ગાળીલ રૂપ છે એવું કરાર પરમાં સહી સીકાસહિત સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે— અને એ ધોરણે આપણા પોતે સ્વીકારે તો તેનો આશ્રય લેવો શોચ ગણાય, પણ હાલ જ્યાં તેમની non-intervention policy—દરયાનગીરી નહિ કર-

વાની પોલીસી સંજ્ઞા રીતે સ્વીકારાતી જોવામાં આવે છે અને અહીં તો રાજ્યની રાજપ્રજા એક પણ ન હોવા છતાં પણ તેથી જ પોલીસી પોતે ધારણ કર્યાનાં સ્પષ્ટ ચિહ્ન બતાવે છે ને તે તેનો ત્યાગ નજરના સમયમાં નહિ કર એમ ઘણા મોટા ભાગ માને છે: જે એ વસ્તુસ્થિતિ હોય તો પછી ઉપરના ચારે ઉપાયો પૈકી કોઇ પણ શોચ લાગે તે રસ્તો લઇ શકાય તેમ છે. કેટલાક એમ માને છે કે મહાત્મા ગાંધીજી પાલીતાણે ગયા હતા ત્યારે તેમની દ્વારા આતો નિકાલ કરાવી શકાતે; અને હજી પણ કરાવી શકાય. આ ઉપાય પણ સાચ લશ બહાર કાઢી નાંખ્યા જેવા નથી એમ અમારું નમ્ર માનવું છે.

જૈનોની લાગણીઓ ઉશ્કેરાયેલી છે તો તેને શાંત કરવા માટેના સર્વ શાંત ઉપાયો લેવાઇ છેવટે શાંતિ સર્વ સ્થળે પથરાયો અને આ તીર્થના પ્રશ્નોને નિવેડા સંતોષકારક સત્વર લાવવામાં પરમાત્મા પાલીતાણાના નરેશ અને જૈનોને સન્મતિ આપે એટલું હાલ ઇચ્છીશું.

૫. આનંદધન બહોતરી — આનંદધનજી કરીને મહા આધ્યાત્મી ને શોભી મહાત્મા વિક્રમ સં. ૧૭માના અંતમાં ને ૧૮માની પ્રારંભ સુધીમાં થઇ ગયા. તેમણે ૨૨ જિનનાં બાવીસ સ્તવનો રચ્યાં છે ને છેલ્લા બે જિનનાં બે સ્તવનો. બીજાએ સ્વી પૂરાં કરી — આનંદધનની ચોવીસી બહાર પડેલ છે; આ ઉપરાંત તેમની આનંદધન બહોતરી પહેલી કહેતાય છે તે પરથી તેમણે ૭૨ પદો રચ્યાં હોય તેમ અનુમાન સહેજે થાય છે, પરંતુ હાલમાં બહોતરી તરીકે બહાર પડેલાં પહેલી સંખ્યા ૧૦૮ લગભગ થવા જાય છે તેથી તેમાં બીજાઓનાં પદો ઘુસી ગયેલાં કાઢીને લાગે છે. હમેણાં સ્વ. યતિશ્રી નાનચંદ જીના બંડારમાંથી તેમના સંતાન શ્રી મોહનલાલજી પાસેથી છૂટક છૂટક પાનાંઓની પેથી જોવા મળતાં તેમાંથી શ્રી 'આનંદધનજી કૃત 'અધ્યાત્મ પંચોતરી' ગણી આવેલ છે એટલે તેમનાં ૭૫ પદ મળી આવ્યાં છે: તે જપની સંખ્યા ને કહેવાતી બહોતરી

પરથી ૭૨ પદો એ સંખ્યા — જનને સંખ્યા લગ-
ભંગ સરખી છે. તો તે ૭૫ પદોનો અન્ન ઉલ્લેખ
કરીએ છીએ તેથી તેમનાં મૂળ પદો એ હોઈ શકે
એવો સંભવ છે અને તે સિવાયનાં પદો પર આનંદ-
ધનજીનાં કે અન્યનાં લાગે છે તે મંત્રધીની વિવેચના
કરવાની રહેશે અને તેથી તે કાર્ય તેટલું સુલભ
થશે. પહેલાં જે ક્રમ ઉક્ત પોથીમાં છે તે પ્રમાણે
દરેક પદની લીટી આપી છે ને પછી જે ક્રમમાં તે
પદો છપાયાં છે તે ક્રમનો નંબર આપ્યો છે.

૧ કયા સોવે ઉઠિ જાગિ બાહરે	૧
૨ રે ધરિઆરે બાહરે	૨
૩ જયક જનને મેરી સદ્ગત ધરી	૩
૪ સુહાગનિ જાગિ	૪
૫ માહરો બાહરો સંન્યાસી	૬
૬ માહરો મોહન કમ મિલસ્યે મણમેલુ	૨૪
૭ કથારે મો મને મિલસે માહરો સંત સનેહી	૨૫
૮ કુણ્ડિ કુખરી કુટિલગતિ-સાખી	
મેલમ અતુરગતિ ચહુપરિ પ્રાની મેરો	૧૨
૯ આતમ અનુભવ રીતિ વરીરી	૧૧
૧૦ એતન અતુર યોગન લરીરી	૪૬
૧૧ પિયા બિન નિશદિન મૂર ખરીરી	૪૭
૧૨ પરમ નરમ મતિ ઓર ન ભાવે	૧૦
૧૩ જોરી બજોરી લજોરી જગોરી	૪૫
૧૪ તેરીકૂ તેરીકૂ તેરીકૂ એતી કહુરી	૪૪
૧૫ મેરી તુ મેરી તુ મેરી પુમેરી તુ કારે કરેરી	૪૩
૧૬ જગઆશા જનજી સાખી	
તુ કયા સોવે તન મહેમે	૭
૧૭ આશા ઓરનકી કયા કીજે	૨૮
૧૮ અખધુ રામ રામ જગ ગાવે	૨૭
૧૯ અખધુ કયા માગુ ગુન હીનુ	૨૬
૨૦ અખધુ નટ નાગરકી બાજી	૫
૨૧ અખધુ અનુભવ દલિદા જાગી	૨૩
૨૨ અખધુ નામ અમારા રાખે	૨૯
૨૩ સાધો બાધ સમતા સગિ રમીજઈ	૩૦
૨૪ આતમ અનુભવ કુલકી-સાખી	
અનુભવ નાયક કંઠુ ન જગાવે	૮
૨૫ અનુભવ તુંદિ હિતુ હમારો	૧૪
૨૬ અનુભવ દમ તો ગાવરી દાસી	૧૩

૨૭ નાય નિહારો ન આપ મતાસી	
૨૮ આતમ અનુભવ રસ કયા	
છખીલે લાંલન નરમ કહે	
૨૯ સુલુણે સાહિય આવેગે મેરે	
૩૦ વિવેક વીરા સહો ન પરધ	
૩૧ પુછીઈ આલી ખખરિ નધ	
આપ વિવેક વધાધ	
૩૨ બાહુકી રાતી કાંતી સીવહઈ	
૩૩ રાશિ શશિ તારા કલા	
પીયા બિન કૌન મિટાવેરે	
૩૪ રીસાની આપ મનાવડેરે	
૩૫ મિલાપી આનિ મિલાવડેરે	
૩૬ નિસાણી કલા બતાવુંરે	
૩૭ વિચારી કલા વિચારઈ	
૩૮ દેખો આતિ નટ નાગરકો સગિ	
૩૯ પ્રીતિદી રીતિ નધ હો પ્રીતમ	
૪૦ કેરે જરે જરિ જરિ જરેજન	
૪૧ દેખો એક અપુરવ ખેલા	
૪૨ અપના રૂપ જમ દેખા	
૪૩ દશન પ્રાનજીવન મોહિ દીજે	
૪૪ પિયા તુમ નિહુર ભગે કંઠુ એસે	
૪૫ મેરે માંઝી મઝી વી સુણિ છકગાતાં	
૪૬ બોરે લોગા લેર રહે હું તુમ	
બલા હાસા	
૪૭ નિશદિન જોઈ તારી વાટડી	
૪૮ મન સા નટ નાગરક્યુ જોરી હો	
૪૯ પીયા બિનું સુધિ ખૂધિ મુંદી હો	
૫૦ પીયા બિનુ સુધી જૂસી હો	
૫૧ અણુ જોવાતાં લખ-સાખી	
વાર રે નાહની વહુ	
૫૨ વારો રે કોષ પર ધર ભમવાનો	
હાલ-નાહની	
૫૩ મેને મિલાવેરે કોષ કંચન	
વઃણો નાહ	
૫૪ મેને માહરા માધવિયાને	
મિલવાનો કાડિ	
—નાહલિયાને મિલવાનો કાડિ	

૫૫ અપસી કેસી ધરવસી જિનમનેસી	૭૯	૬૭ રાગ કહો રહિમાન કહો કોઈ	૬૭
૫૬ તરસ ધીજેરી દહી કા સવારીરી	૭૯	૬૮ મુલક ઘોડો રે ભાઇડા	
૫૭ મેરી મું મેરી મું મેરી સો મેરીરી	૬૧	૬૯ બ્યાજડો ધજો રે	૫૪
૫૮ મીડો લાગે કંતડો ને ખાટો લાગે લોક	૪૦	૬૯ મજનાથ સે મુનાથવિષુ	૬૩
૫૯ જગત ગુર મેરા મે જગતા કા મેરા	૭૮	૭૦ દરિ પતિત કે ઉધારન તુલે	૬૩
૬૦ ચેતન સકલ વિચાપક હોઇ	૮૬	૭૧ નિસપૂહ દેસ મુદામલો	૮૩
૬૧ મેરે ધટ ગ્યાન બાનુ બયો બોર	૧૫	૭૨ અનંત અરૂપી અવિગતિ સાસતો હો	૭૧
૬૨ હમાની લઈ લાગી પ્રધુ નામ	૭૭	૭૩ બાહુડી અગલા બેર કિસ્થો દરે	૫૬
૬૩ અનુભો પીતમ કૌ કે મનાસી	૫૦	૭૪ વારી હું બોલોડે મીઠોડે છુજવિનું	
૬૪ અજ મેરે પતિગતિ દેવ નિરંજન	૬૦	મુઝ ન સરે	૮૫
૬૫ હકીલી આંખે ટેક ન મિટે	૧૦૪	૭૫ મોકું કૌકિ કેસે હુત કૌ	૫૬
૬૬ સાધુ સંગતિ વિનુ કેસે પધ્યે	૬૮		

પત્રવ્યવહાર

(અનુસંધાન અંક ૪ થી)

૨

The Dell, Matheran 27-10-22

૨૧. લાઇ મેઝનલાઇ

હું શું કામ તમને મળવા માંગતો હતો તે વિષે તમને પત્ર મળ્યો હતો.

એક ખીજ વાતમાં મદદ જોઇએ. મારી વાતમાં હેમચંદ્રસુરિ મંજરીને મળે છે. તે વિષેની વિગતમાં સાધુજીવનના નિયમથી વિચિત્ર હું કાંઈ ન લખી શકું તેથી નીચેની માહિતી જોઇએ છે.

૧ સુરિ જીને મળ્યા શકે (?), ૨ સાધુઓ પીંછી ગળે છે તેનું નામ શું ?

૩ કોઈ જાની છાપી મનમાં આવે તે સાધુને મન શુદ્ધ કરવા વ્રત કરવાં પડે તો તે કેવાં ને કયાં કરે (?) તેનાં ચોગ્ય જૈન સાહિત્યમાંથી, નામ આપશો.

૪ સાધુ પાટલા પર તો ન બેસે. કેમ ? તો શું બાંધ પર સાફ કરી બેસે (?)

૫ મંજરીને ત્યાં કાંઈ ખાવ કે નહીં (?) ૫ સૌં જીને કેવા પ્રકારની આશિષ આપે-આવતાં ને જતાં ? ૬ હેમાચાલને મોટા મુશ્કેલી-મોટા કકડો-રાખે તે સંપ્રદાયના હતા કે નહીં એ ચીરાનો સંસ્કૃત

શુદ્ધ રાષ્ટ્ર શોએ ? ૭ વાદવિવાદ કરતાં પહેલાં સાધુ એ ખાસ કરીને કાંઈ ઉચ્ચાર કરે ?)

વળતી ટપાલે આનો જવાબ આપશો. કારણકે મારું પ્રકરણ અટક્યું છે. મને કોઈ એવું પુસ્તક સુચવશો કે જેમાં આ લોકના જીવનક્રમની વિગતો મળે એમ

લી.

ચતુ મુનશી

પ્રત્યુત્તર

હાટકેધરપાસે, રાજકોટ. તા. ૩૧-૧૦-૨૨

૨૧. લાઇ કનૈયાલાલ

આપના બંને પત્રો મળ્યા. તા. ૨૪ તથા ૨૭-૧૦-૨૨ના.

આપે લીધેલી યોજના પદ્માભારત છે, અને તેમાં મારાથી વચાચકિત અને વચામતિ ફાળો આપાય તેમ પ્રયત્નશીલ રહેશ. હું મુંબઈ ૧૩મી નવેમ્બરે હોંધશ અને પછી મળ્યાં ત્યારે તે યોજનાના સંબંધમાં વિશેષ ઊંડાપોંડ કરવાનું બંની શકશે. મને ૨૩ના માર્ચ સુધીમાં તે બંને મહાકાવ્યો પૂરાં થવાં અશક્ય લાગે છે, છતાં પ્રયત્નો ભગીરથ હશે તો જ સાધ્ય થવાનો આનંસ લાગે છે.

બીજા પત્રના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે જૈનસાધુના જીવનની પ્રણાલિકા સંબંધી હું જેટલું જાણું છે તે પ્રમાણે બુદ્ધાસો કરવા પ્રેરણા છે, કેટલાક પ્રશ્નો તો બહુ સામાન્ય છે અને તે તમારા જેવા પાસેથી પૂછાય, ત્યારે તો, તેવી રીતિમાં તમે જૈન સાધુ માટે લખી શકો તેવા યોગ્ય ન જ ગણાઓ.

૧ સૂરિ એટલે આચાર્ય પછી ઉપાધ્યાય ને પછી સાધુ—એમ સાધુના ત્રણ પ્રકાર થયા તે ઉપરાંત યોગ્યતા પ્રમાણે પડ્યા છે, છતાં તેમની દિન-ચર્યા અગર આચાર એક સરખા ગણાય: એટલું પ્રારંભમાં જણાવી.

સૂરિ=આચાર્ય સ્ત્રીને મળી શકે?—ઉ. કેાઇ પણ જૈન સાધુ સ્ત્રીનો સ્પર્શ ન કરી શકે, તેમજ એકાન્ત ન સેવે. કેાઇપણ સ્ત્રીએ વંદન કરવું હોય તો ઉપાશ્રયે આવી છેડેથી કરી શકે; તેમ સાધુ અજ માટે 'ગાયત્રી' કરવા જાય, તો સ્ત્રી પાસેથી પોતાના 'પાત્ર'માં શાસ્ત્ર પ્રમાણે 'કલ્પ્ય' એવું અન્ન-ગોળન લઇ શકે અને તે ઉપાશ્રયમાં આવી કેાઇ સંસારી જ્નેષ્ટ ન શકે, તે રીતે પોતાના સાધુ સમૂહમાં ખાઇ શકે;—બાકી કેાઇ શ્રાવકને—શ્રાવિકાને ત્યાં ખાઇ ન શકે. સામાન્ય રીતે સૂરિ-આચાર્યને પોતાનો શિષ્ય સમુદાય બહોળો હોય છે, તેથી અનાદિ લઇ આવવાનું શિષ્યવર્ગમાંથી જ કરે. સૂરિ તો પોતાના સ્થાનમાં જ રહે. કદાચ સૂરિ-આચાર્ય કેાઇ મહાજન થીમંતને ત્યાં યા રાજસભામાં કેાઇ ખાસ ધર્મિક કાર્ય માટે જાય તો સૂરિ પોતાના શિષ્યો સમેત જાય, પણ એકલા ન જાય. 'ઉપાશ્રય' એટલે હાલ જે સાધુઓ માટે વસવા-રહેવા માટે ખાસ કરેલ મહાન શ્રી હેમચંદ્રના સમયમાં નહોતું. તે વખતે તો અમુક થીમંત શ્રાવકની રહેવાની જગ્યા માગી લેવામાં આવતી ને તેને 'વસતિ' એ વિશિષ્ટ નામ આપવામાં આવતું. તેના ઉદાહરણમાં જણાવવાનું કે તે તે સમયમાં લખાયેલાં પુસ્તકોની પ્રશસ્તિમાં પણ કેટલેક રથો કેટલાક ગ્રંથકરોએ અમુક 'વસતિ'માં રહ્યું એમ જણાવ્યું છે તેગજ લઢીઆઓએ અમુકની 'વસતિ'માં લખ્યું એમ સ્પષ્ટ જણાય છે;

માટે તે વખતે અમુક 'દેવબદ્રનેા અપાસરો' કે અમુકનો અપાસરો એમ કહેવાતું જ નહિ. 'ઉપાશ્રય' અને 'ઉપાશ્રય' તરીકે યોગજાતાં હાલનાં મકાનો, પાછળથી ઉદ્ભવેલ હોય તેમ જણાય છે તે વખતે સાધુ અને શ્રાવકો જ્યાં ધર્મક્રિયા (ઉપદેશાદિ) કરે તેને 'પૌષ્પશાળા' કહેવામાં આવતું કે જેનો હાલ તો synonym (પર્યાયશબ્દ) ઉપાશ્રય છે.

૨ સાધુઓ પીછી રાખે છે તેનું નામ શું?—ઉત્તરમાં—દિગંબર સાધુઓ કે જે પ્રાયઃ નસ રહેતા તેઓ મોરપીછી-પીછી રાખતા, પણ શ્વેતામ્બર સાધુઓમાં તેવી પીછી રખાતી નહોતી તેમ હાલ રખાતી નથી. તેઓ (શ્વે) ઉનનો ગુચ્છો લાકડાના દંડ સાથે જેડેલો રાખતા અને હાલ રાખે છે. તેને પ્રૌજ્ઞન ને ખાસ નામ 'રજેહરણ' કહેવામાં આવે છે. તેનાથી ભૂમિ-સ્થલ સાફ કરી તે પર ચાલવામાં—ખેસવામાં—સુવામાં આવે છે, રજને દૂર કરનાર માટે 'રજેહરણ.'

૩. કેાઇ સ્ત્રીની છબી મનમાં આવે તે સાધુને મન શુદ્ધ કરવા મન કરવાં પડે તો તે ક્યાં ને ક્યાં કરે તેના યોગ્ય જૈન સાહિત્યમાંથી નામ આપશે—ઉંઠ કેાઇ સ્ત્રીની છબી મનમાં આવે તે એક પ્રકારે બ્રહ્મચર્યનું ખંડન ગણાય—બ્રહ્મચર્ય અચલ-ચિત્ત રાખવા માટે 'નવવાડ' કહી છે તેમાંની એક વાડ ન પલાઇ તેમ ગણાય. બ્રહ્મચર્યમત એ જૈનોમાં એથું મત છે. સાધુઓ માટે 'મહામત' અને શ્રાવકો માટે 'અણુમત' કહેવાય છે. તે મત તેમજ બીજાં મતોના સાધારણ બંગનું 'આલોચન'—પ્રાયશ્ચિત્ત 'પ્રતિક્રમણ'ની ક્રિયાથી થાય છે. શ્રાવકો માટેનું 'પ્રતિક્રમણ' (જેને લૌકિક બાપામાં 'પટકમણું' કહેવામાં આવે છે) જૂદું હોય છે ને સાધુઓ માટે જૂદું હોય છે. તે બન્ને પ્રતિક્રમણ જૂઠું જૂઠું છપાયાં છે તે તમને એવેરી જીવજીવંદ સાકરચંદ પાસેથી મળશે. નહિ તો હું ત્યાં આવીશ ત્યારે મારી પાસેથી શોધી આપીશ.

સાધારણ બંગ જેમકે સ્ત્રીના સ્પર્શ અનુભવતાં ચર્ચ ગયો હોય તે 'પ્રતિક્રમણ' ક્રિયાથી નિવારણ, પણ વિશેષ બાગ તો ખાસ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાથી થાય.

શ્રાવકો સાધુ પાસે જળ્યાવી તેની પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લે. તે કહે કે આટલા ઉપવાસ કર્યો કે આટલાં 'આચાર્ય' મત (અલખું ખાવું) — ધીરુદાદિ વગરનું હુણું ખાવું કર્યો. સાધુ વર્ગમાં શિષ્ય શરૂ પાસેથી તેમ લે. સુરિ પોતે પોતાના મનથી તે પ્રમાણે લે.

[યું હેમચંદ્ર ને મંજરીના મેળાપ કરાવી મંજરીની છાતી હેમચંદ્રના મનમાં લાવી તેને તેથી થયેલા મતખંડનથી તેની પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત લેવરાવી — 'મિન્નામિ દુકક' કરાવી — તેને તેવા આકારમાં મુઠ્ઠા તમારી નવલકથા ભૂપિત કરવા માગે છે ? — એક રસિક પ્રસંગ પૂરો પાડવા ચાહે છે ? મુંઝવતે મિનલનો આશય કયો? હકને પરસ્તી અપ-કરણ કરનાર ચીત્તથી, આત્મમદ્દને મૂળો — પરસ્તી-ભૂખ, ખતાઓ, વગેરે વગેરે — આનંદસ્થિતિના કલ્પિત પાત્રને જગરે political jain monk (રાજદારી જૈન સાધુ) તરીકે reprehensible (તિરસ્કરણીય) સ્વરૂપમાં સૃષ્ટિને મૂળો ને હવે હેમચંદ્રને મંજરીમાં મોઢ પમાડી પછી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવડાવી શુદ્ધ કરવા માગે છે ? પહિમનીને નમ્ર રાખી તપ કરી સરસ્વતિવું વરદાન લેનાર આ જન્મ ક્ષણવારી હેમચંદ્ર આલું સ્વપ્ને પથ કરે કે ? સર્વ પર વિચારતાં જૈનપાત્રો અને જૈનત્વ પ્રત્યે આપનો કેવો સ્નેહાલ આદરભાવ છે તે આપ પ્રત્યક્ષ કરતા નથી ? આપે 'પાટણની પ્રમુતા' પછી જે ખુલાસો બડ્યો હતો તે યાદ છે કે ? — અલખત નવલકથાકાર પ્રતિક્ષણે ઐતિહાસિક જ રૂપી ન રહે એ ખરું છે — તેને અનેક પાત્રો ઉપજાવ્યાં પડે છે અને ખરાં પાત્રોમાં અનેક ઉપજાવેલી ઘટનાઓ મૂકવી પડે છે, પણ તે સ્વતંત્રતાને સ્વચ્છંદમાં પરિણામવારી ન થઈ. આપના માનીતાં પાત્રો 'સિદ્ધરાજ', ત્રિભુવનપાન, કાકબટ' તે તો સર્વશુશ્રૂષપત્ર, સિદ્ધરાજ ને રાણકદેવીના પ્રસંગ કેમ ચીત્તથી નથી ? જસમા ઓડણુ ને સિદ્ધરાજનો પ્રસંગ ક્યાં હુમ થયો ? એવો તમારા રસિક હૃદયને સિદ્ધરાજના રસિક પ્રસંગો લાગતા હશે-ખરું ! — આ જરા પ્રાસંગિક ઉદગાર થાય છે તે દરમિયાન કરસો.)

૪. સાધુ પાટલાપર તો ન બેસે કેમ ? તો યું બોધ પર સાર કરી બેસે ?

ઉ. પાટલા પર—પાટ પર બેસવામાં વાંધો નહિ. પણ તે રજોહરણથી સાર કરી બેસે. બોધ પર બેસે તો પણ વાંધો નહિ પણ તે રજોહરણથી સાર કરી તે પર ઉત વગેરેનું વસ્ત્ર રાખી બેસે.

૫. મંજરીને ત્યાં ખાવ કે નહિ ? — ઉ. ના. બિચકુલ નહિ.

૬. સૌ સ્ત્રીને કેવા પ્રકારની આશિષ આપે — આવતા ને જતાં ઉ. તેણીને ને સર્વને (કાષ્ઠપણ તથાવત વગર) એક જ જાતની આશીષ આપે અને તે એ જ કે 'ધર્મલાલ' — ધર્મની પ્રાપ્તિ થાઓ; એ સિવાય જૈનસાધુ ખીજું કહે જ નહિ. છપ્પે નહિ.

૭ હેમાચાર્ય જે મોઢે મુમતી મોઢે કકડો રાખે તે સંપ્રદાયના હવા કે નહિ ?

ઉ. ના. તે સંપ્રદાય વિક્રમ સોળમી સદીમાં ઉદ્ભવ્યો છે ને તેને કાલમાં સ્થાનકવાસી—હુદીઆ કહે છે કે જેના અનુયાયીઓ પૈકી રા. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ, પ્રો. ખુશામ ટી. શાહ વગેરે છે. એ ચીરનો સંસ્કૃત શબ્દ શો છે ? — ઉ. 'મુખપટ્ટિકા'. આ જગરે ઉપદેશ આપવામાં આવે—કહેવામાં આવે ત્યારે સાધુ હાથમાં રાખી મુખની સામે રાખે છે કે જેથી યુગે ઉડે નહિ વગેરે...કેટલાક 'મુખપટ્ટિકા' કહે છે.

૮ વાદવિવાહ કરતાં પહેલાં સાધુઓ ખાસ કરીને કાંઈ કચ્ચાર કરે ?

ઉ. ખાસ કાંઈ જાણવામાં નથી. છતાં વિસ્તાર માટે જુઓ 'મુદ્રિત કુમદચંદ' (પદ્યચંદ્રકવ) — તેમાં વિવાહ છે

...કુકમાં હેમચંદ્ર માટે કલ્પેલો પ્રસંગ જૈનોનાં આત્મ ને કલ્પવરો એ હું જણાવી દઉં છું. છતાં હવે તે કલ્પીને લખવો—પ્રકટ કરવો કે નહિ તે તમારી સ્વામત્તા પર છે એટલે કે પછી 'ધણીનો કોષ ધણી નથી'—આ જાનત રૂબરૂ છપ્પા હશે તો ચર્ચા કરીયું

આપનો
મોહનલાલ દલ્વીચંદ દશાહ

અનાથી મુનિ

આવા ઘોર ! વનમાંથી યુવાન કોણ આ હરો ?
 તપસ્વી એ મહાભાગ ! યોગમાં રમતા રસે !
 સૌંદર્ય શું ! વનતણું અહીં રમ્ય વ્યાખ્યું
 કોઠિલ ગાન મધુરે થવ સુખ યાતું
 મીઠો ખરાબ અનિલો હરા દિસ વેરે
 હેરા મૂર્છા મદન બાવ આપા પેરે !
 સુદિ બધી બની રહી રસ રાગ રંગી
 હિંદુ યુવાન દિસતો કંઈ અન્ય-સંગી;
 મયોબનો વિવિધ બાવ રહ્યાં બતાવી
 શું નૃત્ય ! આ મયો રહું ! નિજ બાવ ચારી.
 ઈચ્છે મનેથી કરવા નિજ બાવ-રક્ત
 પણ હા ! સુખીર દિસતો તે'થી વિરક્ત !
 સુધાને દેહશૂદ્ધિ કંઈ ગૂઢ શોધે
 પરમાર્થ સાચ ને'તું નિજ આત્મ બોધે.
 ત્રિશોળ એકય સપિને પરબ્રહ્મ લીન
 બાવા તદ્ મવ પછે મયતું અદીન !
 આત્મા મલિન મધી કેમ વિશુદ્ધ થાય ?
 અધ્યાત્મ ચિંતન નિમગ્ન રહે સદાય.
 આ ભાવ ધારી દિનરાત નિઃસંગ સેવે
 સસારસુખ તછને પ્રવળ્યાને લેવે;
 સંતુષ્ટ આત્મ રહીને ફરતા ભૂમંડ
 આવી હમા છે વનમાં પ્રતમા અખંડ !
 મગધાધિપ એણિય આળે તો મુજવા મિશે
 દેખતાં એક મુનિને ચિંતવે આમ તે વિશે !
 રતાં એમનો શો છે ? ઉત્કંઠા બાજવા ચર્ધે !
 પ્રજામી પાદને પૂછે વિનયે સમીપે નર્ધે.
 " શોભે. શું ! આ તુમ તત્ત મુનિ ! ચંદ્રની કાંતિ હારી !
 તારવ્ય પણ મળ્યું ન મળ્યું ધરે ! વત્ લધુ છે તમારી;
 મીઠા સુરભિ મધુપ કુસુમો લોમનાં સર્વ' હોડી !
 શું કાળે આ કંઠજ્ઞ પ્રતથી આપણી રાત ભેડી ?
 પ્રશ્ન કર્યો રાજન કીક આપે
 દેવો ધરે ઉત્તર' એ જ નાટે
 'મિત્ર' ન રમેહિ ન સર્થ કંઠાપિ
 તેથી ખરેખર ! હું હું અનાથી !

સુણી એમ મુનિવાણ રાયને હાસ્ય વ્યાખ્યું
 ન યાચો તુમ નિરાશ ! કહ એ બચ કાર્યું;
 થઈ હું તમ તાય સર્વ' મનબાવ પૂરે
 ન હી રહો અનાથ — તો પછી શું અણુરે ?
 તમે જ ન્યાં છો અનાથ પુરા !
 સનાય યાવા ક્યાં યાવ શૂરા !
 હોયે ન કોડી ન્યાં નિજ હાથે,
 દારિદ્ર બીજ તણું કેમ કાપે ?
 નથી હી મુનિ એમ આપ કાં આમ બૂલો !
 મગધ અધિપતિને ! આપ શું આમ બૂલો ?
 દય ગય રથ પાલા કોડો ન્યાં આમ મારે
 રહો તદપિ અનાથ ! નાથ કહેવાઈ' ક્યારે ?
 કીક, રાજન હરો એમ, પણ પૂરી સુણો કયા
 મત બાંધવો પહેલે ! વિશુધાની નહિ પ્રયા !
 કોસંબીના પ્રજ્ઞતપનનો (તણે) યુત્ત હું માણુ ખ્યારો
 આંખો માંડે આતે દુઃખભર્યાં દાહ વાધ્યા અકારો;
 વિશ્વાસુ ને નિપુણપણું ને વેળ ને સ્વીયધીમાં
 સુધાને ના ! નરિય દુઃખથી એમ ઘણી અનાથી !
 પીતાએ ધનનો વ્યય ખૂણ કાપો
 તોયે દુઃખે અંગે દાહ દીપો !
 માતા બિચારી શોકરત' રેહતી
 દે ! વિધિ ! શું દુઃખ ! મૂળ એમ ક'વી
 હે ! વતસ શું દુઃખ કાળે કરે હું ?
 તું દુઃખી હોતાં હું પ્રાણી ધર્મે શું !
 પરિતાપમાં બંધુગણ સહુ પરેલો
 અનાથ નેવો તોપણ રહેલો !
 મૂળ દર્દ ન્યાં બલિનિ સહુ નિહાળે,
 અનિમેષ નેત્રા યકો અશ્રુ સારે !
 પ્રિયા ! મને પ્રાણથી પ્રિય માણે
 તો યે અનાથી રહો હું પંડોણે !
 ૬૨૬ નરિ ધર્યું ના વેદના તિમ્મ યાતી !
 પરિજન અને લક્ષ્મી રામ્યની ન્યાં તદ્ધિ;
 અસરણુ સરણુ યાવા રક્તિ ના કોઇ ધારે !
 અમણુ નરેર યદરા હું દુઃખથી છુદ્ધ ત્યારે.

આલિંગન કરી એવા વિરક્ત ન્યારથી થયો
નહ થયો સહુ કોમ ભાવ ત્યાં મનનો ફળ્યો. ૨૦
હતિદાસ એ રીત છે રામ મોરો
અનાથ હું કેમ ? હવે એ પિયારો:
મુનિ હવે મત જો તે ન પાળે
અનાથ ! તે પણ છે સર્વ કાળે । ૨૧

મહાત્મન ! છે એ સત્ય આનાથી સદૃશ હું સહ
મસાદ આપનો પામ્યો અધિક શું ? એથી હું ? ૨૨
મોઘ છે નિર્મલ આપ જનના ! માન્યા સનાથીપણ
વધ તે રૂપ દહું વળી જીવન ને માફક થયકું ગણું;
કરત્યા માફ : સમાધિ બંગ તમને આશાથી ને કર્યા,
બોગવા ભોગ તમે હજી વધ નથી કાં ? ઘેરથી નિસર્ગા ! ૨૩
સીતાર : ૧૯૮૨ કાર્તિક શુદ્ધ ૮ રવિ.

— શાહ જોરધનજીઈ વીરચંદ

કથાપ્રસંગ-અનાથી મુનિની કથા ઉત્તરાધ્યયન
નામના સૂત્રમાં મહાનિર્ગિઠ્ઠ નામના ૨૦ મા
અધ્યયનમાં છે. આ સૂત્ર ડા. હર્મન જોકોષીએ
સંશોધન કરી વિસ્તારપૂર્વક પ્રસ્તાવના લખી તેનો
અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરી છપાવ્યું છે. કથા ૬૦
શ્લોકોમાં પૂરી થાય છે. મેં નાની ઉંમરમાં આનાથી
લગભગ ૧૮-૧૯ વર્ષ ઉપર શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની મોક્ષ-
માળામાં એમની કથા વાંચેલી. તે પછી થોડા વર્ષ
તે કથાને કાળમાં શું થવાની છંછા ચોલી અને તે
પ્રમાણે તેનો ધણોખરો ભાગ રચેલો. પણ એ રચનાનાં
કાળો પેકાનું એક પાનું બેવાનું થયું. તે પછી
આઠે વર્ષે તેને મુધારી વધારી આચરવર્ગ આગળ
રજી કરે છે. મૂળ કથા જોને જોતી હોય તેને અમ-
દાવાદથી દોષર જીવરાજ ઘેરાભાદ્રે પ્રસિદ્ધ કરેલા
ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર મૂળ ગુજરાતી અર્થ સાથેના અંચનું
પૃષ્ઠ ૨૦૩ આગમેદ્ય સમિતિએ પ્રસિદ્ધ કરેલ શાંતિ-
સરિની દીકાવાળી પ્રતનું પાન ૪૬૬ તથા આત્મમંદ
સભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ, બાવલિવચનની દીકાની
પ્રતનું પાન ૪૫૫ તથા આખું ધનપતસિંહજીએ પ્રસિદ્ધ
કરેલ દીકા અને અર્થવાળા અંચનું પૃષ્ઠ ૬૧૨, બેનું.
તેમ ઉપદેશપ્રાસાદ પ્રથમ ભાગ તૃતીય સ્થંભ પૃષ્ઠ
૮૬ થી પણ એ કથા છે. (જૈનધર્મ) પ્રસારક સભાએ
પ્રસિદ્ધ કરેલ મૂળ અંચ. દરેકમાં હવે તે કથા વૈરિધ્ય
છે. (કથાની વસ્તુમાં નહિ).

૧: ઘેર-ગાઠ: મહાભાગ — ઉત્તમ બામવાળા:
યોગ-સમાધધ્યાન વત-રાગગુરુનો મંદિકુક્ષી નામનો
બાગ (ઉપદેશ પ્રાસાદ) (અનુષ્ટુપ)

૨: શ્રવ-સાંભગવાની દ્વિર દાન: પરાગ-સુગંધી:
મહાનભાવ-કામવિદાર: અમાપ-હદ વગરનો:

નાળા દુમલતા ફળ્ય નાળા પવિત્રનિવેચન ।

નાળા કુલુમ સંછન્ન ઉજાળે નંદનોવન ॥ ૩ ॥

સહિ-મનુષ્ય અને પ્રાણીઓનો સમૂહ, રંગી-
રક્ત, સંગી-આસક્ત; પ્રલોભનો-હૃદયને અતિ બળથી
બેએ એવી મોહક વસ્તુઓ;

૪ રક્ત-તદાકારપણું, સુધીર-ઉત્તમ ધૈર્ય, શારી-
રિક પરાક્મ નહિ, પણ આત્મિક બળ; સાત્વિક
જીતિવાળો, સુશ્રૂપા-સંસ્કાર, પરમાર્થ સાત્ય-છેવડનું
સારત્વ.

૫ ત્રિયોગ-મન, વચન, કાયા; પરંપ્રહ-પરમાત્મા;
અદીન-સમતાપૂર્વક; અધ્યાત્મ-આત્મસ્વરૂપ.

૬ નિઃસંગ-એકાંત; પ્રવૃત્ત્યા-ત્યાગીપણું, સાધુ;
ભૂમક-પૃથ્વી (વસંતતિલકા).

૭ શ્રેષ્ઠિ-મગધનો રાજા, એમના પિતાનું નામ
પ્રસેનજીત અને માતાનું નામ કળાવતી એમનું ખીનું
નામ ભંભસાર; એઓ બૌદ્ધધર્મમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે.

મૂળપા - શિકાર વધૂવ રચનો રાયા સેનિઓ મગ
દાદિવો । વિહાર જતે નિજાઓ મંથિલ કુચિંકિલ ચંદણ
॥ ૨ ॥ વિહાર જતે — નો અર્થ, થોડા ફેરવવાની
કિડાને અર્થે એમ કરી, બાવાર્થમાં શિકાર કરવને;
એમ ડાં જીવરાજ ઘેરાભાદ્રે દોશીવાળા અંચમાં
હૃદયેષ છે. ન્યારે બાવલિવચન વાળી દીકામાં —
‘ વિહારજતેતિ ’ વિહારયાત્રયા ક્રોધાર્થમથવાહનિકાદિ-
રૂપવા નિર્ચયો નિર્ગતો નગરાદૃતથ મંથિલકુચિનામિ
ચિત્તે વચ્ચાને ॥ ૨ ॥ સાંતિસરિની દીકા: — ‘ વિહાર
જતેન્તિ કુચ્યેત્યવાદ્ વિહારયાત્રયા ક્રોધાર્થમથવાહનિ-
કાદિરૂપવા ’ નિર્ચય: નિર્ગતો નગરાદિતિ ગમ્યતે,
બાણ્યે પ્રસિદ્ધ કરેલ અંચમાં દીકા—વિહારયાત્રયા
વચનકોટયા નિર્ચય:—યાત્રાયા: ક્રોધાર્થ નીર્ગત: તે
અંચીકરણે ક્રોધ અર્થ નીકળ્યો.

ઉપદેશ પ્રાસાદ:— રાજગ્રહોપવન એકદા મગ-
પેલા: ક્રોધો ક્રુરનેત્રે, ગણિ સમયં મુદરે અનાથી મુનિ
ઉપર સન્નિય કરી છે તેમાં (શ્રેણિક રંપવાડી ચર્યો:
(રંપવાડીના અર્થ નીચે નોટમાં 'હવા ખાવા'
એમ કર્યો છે તથા કનકવિજયે કરેલી સન્નિયમાં
— (આપક સમક્ષિત વરીયો કે રાજન, રંપવાડી
સંચર્યો... વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરતો, બેતો
વનમાં દામ, (સન્નિય સંગ્રહ પૃષ્ઠ ૨૫-૩૧ પ્રગટ
કર્તા શ્રી જ્ઞાન પ્રસારક મંદલ સં. ૧૯૬૨) આ
વિષે વિશેષ હકીકત મેળવવા માટે કથારત્નકેપના
ભાણે જોયા પણ તેમાં આ કથા જોવામાં આવી
નથી. વખતે દૃષ્ટિએ હશે. અંગ્રેજો મૃગયા શબ્દ
પદાનુકૃતતા માટે કાયમ રાખ્યો છે. (૭-૮:
અનુકૃત)

૮ દત્તાંત-હકીકત; ઉત્કંઠા-આતુરતાવાળી ઇચ્છા;
પાદ-પગ;

૯ તારણ પણ મળ્યું ન મળ્યું ધરે! — જુવાન-
પણ પામેલા છે પણ ન પામ્યા જેવું; પંક્તિ ઉછ;
જે જોગમાં કુલની સુગંધ અને સ્વાદિષ્ટ મધુ છે;
અર્થાત તારણ આનંદજનક છે; કંઠ-શરીરને કંઠ-
દામક; શક્તિ-મનેચ્છા મુનિથી કનકવિજયજી પોતાની
સન્નિયમાં — ' કંચનવરણી કાયા દંડી એ શી
કોપ ધર્મકી ' એમાં ધર્મકીના અર્થ મગરૂરી આપ્યો
છે; આવો ભાવ મૂળમાં કે દીકામાં કોષ રચજો
નથી. આવા તોલકાજી બરેલા જગદે ચિત્ર કેતિસત
અંકાંકુ છે. (મંદાકાંતાવત)

૧૦ અનાથી:— ગોગ ક્ષેમ કરનાર કોષ નાથ
(ધણી) નહિ, અનુકંપાએ કરી સુખ આપનાર કોષ
મિત્ર નહિ તેથી. (ઉપનિવૃત)

૧૧ ડોક્ટર જીવગજન: અંથમાં વહસિઓનો
અર્થ હર્યો એમ કર્યો છે; ખીજ દીકાઓમાં વિરમય
અર્થ કર્યો છે; હાસ્યઆધુ — એ શબ્દ — મુનિનો
ઉત્તર મુનિની મુખ રિયતિ સમજતાં જે મુખાકૃતિ
શાય — તે અર્થમાં — વાપર્યો છે વિરમય શબ્દ
પણ એ જ ભાવના પ્રગટન અર્થે છે. (માલિનિવૃત)

૧૨ મંથવેષક ઉત્તર — દારિદ્ર-નિર્ધનતા; કારે-
મટોડે; (ઉપનિવૃત)

૧૩ મુદો ગણના; હય-હાથી; ગય-ગોડા; પાલા-
પણે ચાલતું લરકર. ડોક્ટર જીવગજન દેસાભાષવાળા
પુસ્તકમાં:—

અસાદૃશ્યોમણસા મે પુરં બંતેવરં ચ મે ।

મુજાદિ માણસે મોગે બાળા હસરિયં ચ મે ॥

આથા ૧૪ નો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે આપો છે:
તેત્રીસ હજાર હાથી, તેત્રીસ હજાર ગોડા, તેત્રીસ
હજાર રથ, તેત્રીસ હજાર પાયક, એક કરોડ મે
છકોતેર લાખ ગામ નગર મળ્યને વિશે..... આવો
સંખ્યાવાચક અર્થ કોષપણુ અંથમાં નથી. અંગ્રેજો
' કરોડ ' જ્યાં ગ્રામ મારે' એ પંક્તિમાં-લોકવ્યવહાર,
ભાવનો આશ્રય લીધો છે. (માલિનીવૃત)

૧૪ આલેખનો પ્રકાર મુદ્દા છતાં કેટલો મર્મવેદ
છે! તેમ શિષ્ટાચાર પણ બુલાયો નથી. અને રાજા
સ્વમાનને ક્ષતિ પહોંચતી નથી.

કથા-વાત; મત-સિદ્ધાંત; વિશુદ્ધા-ઢાલા-સા-
વાન; વેદીયા-વ્યવહારશ્ય, અંધીપંડિતાઇપણું નહિ
પ્રથા-ચાલ, રિવાજ. (અનુકૃત)

૧૫ કાસંખી નામનું નગર ત્યાંના રાજા પ્રભુ
ધનસંયય; તેનો પુત્ર: ઉપદેશપ્રાસાદમાં ' મહિમાજી
જુગે મમ જનક બાસીત એમ કહ્યું છે (પ્રજુતધનસંયય
પણા ધનનો સંગ્રહ) દાહ-અળતરાવાળી વેદન
વાધ્યો-વધ્યો; અકારો-અતિ નાસદાયક. (મંદાકાંતા
વૃત)

૧૬ વ્યય-ખર્ચ; શોકાર્ત-શોકે દુ:ખી; વિધિ
ભાગવિધાતા. ૧૬-૧૭-૧૮ (ઉપનિવૃત)

૧૭-૧૮ પરિતાપ-દુ:ખ; અનિમેષ-અસ્પર્શિત
માણે-ગણે; પરાણે-અનીચ્છાએ.

૧૮. તિવ્ર-અતિશય, પરિજન-બધી જાત
સંબંધી, શ્રમણ-નિર્ગંધ, સાધુ. (માલિનિ) .

૨૦ અભિગ્રહ-પચ્ચખાણ, વિરક્ત-રાગ, મો
રહિત; નષ્ટ-નાશ. માવ ત્યાં મનનો ફળ્યો-શા-
જનાથી આ હું સાધુ-મનના અભિગ્રહ પ્રમાં
થયો છું.

૨૧ પતિહાસ બનેશે બનાવ; આ અધ્યયનને
શ્લીટાર્થ — ' મુનિભ્રમત ઇ. ઇ.માં સમાપ્તે છે
તમંત્રમેગવ વહે અસાહે સયા દુદી િવ્યવેચાસુવૈતિ ।
સંપાવતો નરણ તિરિચ્ચ મોળિ વિરાદેસુ અસાદુ સ્વેં ॥૮

મા અને આવી જાતના શ્લોકો સુતકારે મુનિના
ખુબે શ્રેષ્ઠિક રાજ્ય આગળ ૩૮થી ૫૦ સુધી કહે-
રડાવ્યા છે. ઉપદેશ પ્રાસાદકારેપણ ૩ શ્લોકો
મુનિના મૂખમાં મૂક્યા છે. આપણે સર્વે જીવો
માટે તો:—

અપ્પા નદો વેયરળો અપ્પા મે કૂઠ સામલી ।

અપ્પા કામદુદાષેણુ અપ્પા મે નન્દળે વળે ॥૨૬ ॥

ગીતાકાર પણ — મન એવ મનુષ્યાણાં કારણં વચ્ચ
મોક્ષયોઃ એ જ મુદ્રામાંની ૭૫ હૃદયમાં બરાબર
ઉપદેશો તો ધણું છે.

૨૨ સદસુ માદા આત્મા સાથે નિરંધાર કરે
છું; પ્રસાદ-અનુબ્રહ્ — સમ્યગ્-વિતરામ માર્ગની
પ્રાપ્તિઃ ધમ્માનુરક્તો વિમલેણ ચેયથા ॥ ૫૮ ॥ મિથ્યાત્વ
રૂપ મેલ રહિત થવાથી નિર્મલ ધર્માનુરક્ત થકો ...
(અહીં) શ્રેષ્ઠિક રાજ્ય શુદ્ધ ધર્મ તથાને જૈન ધર્મ
અહણુ કરી સમકિત ધારી થયો. (ડૉ. જીવરાજવાળું
પુસ્તક) ' વિમલેણતિ ' વિગત મિથ્યાત્વમલેન ચેતસોપ-
સીદ્ધિતઃ (શ્રીભાગવિજય ટીકા) ' વિમલેન ' વિગતમિથ્યા
ત્વમલેન । (શાંતિસુદિ ટીકા) ધર્માનુરક્તઃ વિમલેન
શુદ્ધેન ચેતસા ધર્મને વિશે રક્ત હુઓ-નિર્મળ શુદ્ધ
ચિત્ત હુઓ (બાહુવાળું પુસ્તક) ધર્માનુરક્તઃ (ઉપદેશ
પ્રાસાદ), આટલા લાંબા ઉતારા કરવાનું પ્રયોજન
એટલું જ છે કે શ્રેષ્ઠિક રાજ્યને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ
અનાથી મુનિથી થાય છે. અને તેમાં સઘળા એક-
મત છે.

ન્યારે, રા. રા. નંદલાલભાઈ લલ્લુભાઈએ
' મહાવીર ચરિત્ર ' નામનું નવું પુસ્તક લખ્યું છે;
તેમાં શ્રેષ્ઠિક રાજ્યના સમકિત પ્રાપ્તિ વિશે હૃદયેષ
કરતાં પ્રસંગોપાત અનાથી-મુનિની કથા પણ —
ઉપદેશ પ્રાસાદના આધારે આપી છે. તેમાં નીચે
પ્રમાણે વાંચીએ છીએ:

“શ્રેષ્ઠિક રાજ્યએ પ્રણુની પાસે સમકિત અંગીકાર
કર્ચું હતું અને પછી શુદ્ધ શ્રદ્ધા યોગે ભોગ સમકિત
પ્રાપ્ત કર્યું હતું, પ્રણુના શાસનમાં થયેલા અનાથી
નામના મુનિની સંજાય, જે સંજાયમાલા ભાગ ૧ લાના
૫૮ ૭૪ ઉપર તથા બીજા પ્રયોગમાં છપાયેલ છે તેના
કર્તા ગણિ સમયસુંદર સંજાયની ગાથા આદમાં નીચે
પ્રમાણે જણાવે છે:

કરભેડી રાજ્ય ગુણુ સ્તવે ધન ધન એહ અણુગાર
શ્રેષ્ઠિક સમકિત પામીએ વાંદી પહોતોરે નગર મજાર ૮

આ ઉપરથી એવી માન્યતા કેટલાકની થયેલી
જણાય છે કે, શ્રેષ્ઠિક રાજ્યને અનાથી મુનિના
ઉપદેશથી સમકિતની પ્રાપ્તિ થયેલી છે. પણ આ
કથનને રાજ્જીય આધાર હોય એમ જણાતું નથી.
ઉપદેશ પ્રાસાદ વ્યાખ્યાન ૪૨ માં સમકિતના બીજા
સંવેગ નામના વિવેચનના સમર્થનમાં અનાથી મુનિની
કથા આપવામાં આવી છે (આ પછી કથા છે)...

.....કલ્યાદી કહી...રાજા ' ધર્મમાં અનુરક્ત થઈ '—
પોતાની નગરીમાં આવ્યા...ઉપર પ્રમાણે અનાથી
મુનિનો વૃત્તાંત આપવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરથી
ગણિ સમયસુંદરની બનાવેલી સંજાયમાં જણાવેલા
સમકિતના બાવાર્યને ટેકો મળતો નથી, અને
સામાન્ય રીતે ભગવંતથી સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું એમ
માનવું સ્પષ્ટિત છે ! (૫૮ ૫૫૬-૫૮) ઉદ્દગાર
ચિહ્ન અમારું મુકેલું છે. ગણિ સમયસુંદર સિવાય,
મુનિ કનકવિજયજીની તેમ હમણાં એક નવી સંજાય
જુનાં પુસ્તકો તપાસતાં મલી આવી છે. પણ તેમની
હકીકત બાબત પર મુકીએ. અને જે પ્રથમે આધારે
નિર્ણય આપવામાં આવ્યો છે તેનો જ વિચાર કરીએ
તો શું સમજાય છે ? રાજા ધર્મમાં અનુરક્ત થઈ,
તો એ ધર્મ કયો ? જૈનશાસ્ત્રકારો સમ્યગ્ વિચાર
વગરના ધર્મને ધર્મ કહેશે ? અને ત્યાં સુધી આત્મા
મિથ્યાત્વથી આપવિત છે ત્યાં સુધી ધર્માનુરક્ત છે
એમ જૈનશાસ્ત્રો વકીલાત કરશે ? હીક, પણ ઉતરા-
ધ્યનના મહાનિવૃત્તિમાં નામના ૨૦ મા અધ્યયનની
૫૮ મી ગાથા અને તે ઉપરની જુલ જુલ ટીકાકારોની
ટીકા અને અર્થકારોના અર્થનું શું ? આથી વધારે
રાજ્જીય આધારની જરૂર રહેશે ? મહાવીર ચરિત્રની
બીજી આશ્વિતબ્રગટ કરતી વખતે આ સામી દલીલોનો
યોગ્ય વિચાર થશે, એમ રા. નંદલાલભાઈ જેવા
આત્માર્થી સત્યપ્રિય ગૃહસ્થ માટે આશા રહે છે.

૨૩ નિર્ગય-અર્થી રહિત, જૈનસાંધુ માટે પારિ-
ભાષિક શબ્દ. સાધુત્ય-સરળ. કરન્નો માધ્વ-એનો
સંબંધ એ પછીની સઘળા પંક્તિઓ સાથે છે.
(સાદ્વર્ણવિકીરિત)

૨૪ જિનસ્તુતિ

(માલિની છંદ)

૧ સુખભસ્તુતિ

કનક તિલક ભાલે હાર દિધો નિહાલે
સુખભ પાપ પખાલે પાપના પંક ટાલે
અરચી નવર માલે કુલરી કુલ માલે
નરભવ અનુભાલે રાગ ને રાસ દાલે.

૧

૨ અજિતસ્તુતિ

આજિત કુંભે ન જીત્યો જેહને માન વીત્યો
અવનિવર વદીત્યો માનીએ માન વીત્યો
લહે તે સ્થપ ન ચિત્યો પૂજિ રે માનવીત્યો
જો જન મન ચિત્યો મુદીઈ માન વીત્યો.

૨

૩ સંભવસ્તુતિ

સમવસરણે બહા યિન મોરે પછા
અસુખ અતિ અરીઠા ઉપડ્યા તે અરીઠા,
સુપરિ કરે ગરીઠા સુખ પામ્યા અતીઠા
ભવ ભય મુઝ નીકા સંભવ સ્વામી દીઠા.

૩

૪ અભિનંદનસ્તુતિ

લહકે શિરે જ્વળનો ચાન કેરો ખમ્બનો
જિનવર નહિ નાનો સ્વામિ સાચો પ્રજનો
જમે જસ વરવાનો વિધમાલે ન ઢાનો
મુત સમરથ માંતો માત સિદ્ધારથાનો.

૪

૫ સુખતિસ્તુતિ

નિપય વિષય વામી કેવલ ચાન પાંખી
દુરગતિ દુખ દામી જે દુઝ્યો સિદ્ધિ ગામી
હલ્ય ધરી તે ધામી પુરવે પુન્યકામી
સકલ સુખતિ સ્વામી સેવીઈ શીય નામી.

૫

૬ પદ્મપ્રભસ્તુતિ

મકર અરથ માદરો લોભના લોહ વારો
ભવિક ભવ મદારો પિંડ પાપે મ ભારો
નરમ ગતિ નિવારો ચિત ચિંતા ન મારો
પદમપ્રભ જુદારો સાંભરો જોલ સારો.

૬

૭ સુપાર્થજિનસ્તુતિ

કિય ચિત્તપુર વાસો સ્વામી લીલાવિલાસો
રત્નપતિ જગ સુપાસો જેહને દેવ દાસો
વસિય કર્મ ખાસો રાગ નાદો નિરાસો
સર સુપગજ વાસો રાગ છે દોષ નાસો.

૭

૮ ચંદ્રપ્રભસ્તુતિ

મદ મદન કુમાવા, ક્રોધ લોધા નમાયા,
ભવ ભમર ભમાયા રાગ સોગા ગમાયા
સકલ ગુણ સગાયા લખમણા જાસ માયા
પ્રણમે સુજિન પાયા, ચંદ્ર ચંદ્રા પ્રભાયા.

૮

૯ સુવિધસ્તુતિ

સુવિધ સુવિધ માંડિ પાપનાં પુર હાંડિ
મયણ મદન હાંડિ ચિત ચોખું લગાડિ
કુગતિ મતિ નમાડિ મુકિત કન્યા રમાડિ
સુણી ન સુણી નમાડિ દેખવાની રહાડિ.

૯

૧૦ શીતલસ્તુતિ

કનકવરણી પીલા હણે હણા પ્રભીલા
સિરે ધરીય મુશીલા દુરે જીવા કુમીલા
પ્રગટિત તપ શીલા શીતલ સ્વામિ લીલા
મ કરી સતિ અદિશા જેહને લીલ લીલા.

૧૦

૧૧ શ્રેયાંસ સ્તુતિ

ભવિક નર ભણી જે સંતનો માર્ગ લીને
અહનિય જિન સમરીજે સેવ શ્રેયાંસ કીને
વિવિધ સુખ વરીને પુન્ય પીપ્પ પીને
તિમ તમ થર ખીને લછીનો લાહો લીને.

૧૧

૧૨ વાસુપૂજ્યસ્તુતિ

જસ મુખ અરવિંદો ઉગીએ કે દિણુદો
કર અભિનવ ચંદો પુજ્ય માંતો અમદો
નયણે અમીય ખિંદો જાસ સેવે અરિંદો
પપ નમય નરિંદો વાસપૂજ્ય જિણુદો.

૧૨

૧૩ વિમલસ્તુતિ

અસુખ અસુખ હણેવા સાખ્યના લક્ષ લેવા
ભવજલસિ તરેવા પુન્ય પોતુ ભરેવા
સુગલિ વતુ વરેવા દુર્ગતિ દાહ દેવા,
વિમલ વિમલ સેવા ચિત ચિંત કરેવા.

૧૩

૧૪ અનંતસ્તુતિ

અકલ નવી દલાયો પાર રિણુ ન પાયો
ત્રિજીવન ન સમાયો જેહનો ચાન માયો
જવ જિનવર જાયો રોગનો અંત આયો
હલ્ય કરમ ધાયો તે અનંતો સુદાયો.

૧૪

૨૫ ધર્મસ્તુતિ

ધરમ ધરમ ભાષે સુક્તિ મારગ દાષે
જગ જિનવર ભાષે પાપ જથે પયાષે
વરસ દિવસ પાષે જે પ્રભુ ચિત રાષે,
પુરુષ અણીય યાષે સૌખ્ય તે ચંગ યાષે ૧૫

૨૬ શાંતિસ્તુતિ

મયગલ ધરગારી નાર શુંગાર ભારી
નયનકનક સારી કોડિ કેતિ વિચારી
પ્રભુતમ પરિહારી ગાન ચારિત્ર ધારી
નિભુવન નયકારી શાંતિ સેવા જુહારી ૧૬

૨૭ કૃત્યુસ્તુતિ

વર કનક લડાયા હાર હીષે જડાયા
સુગટ શિર ચડાયા સર તેજે નડાયા
તિવડિ તડતડાયા પાપ પુંડિ પડાયા
કેસુમ શિર ચડાયા કૃત્યુ પૂજિત રાયા ૧૭

૨૮ અરનાથસ્તુતિ

કરમ મરમ જાલી પુન્યની નીકવાલી
રતિ અરતિ ટાલી કેવલ ગાન પાલી
અખય સુખ રસાલી સિદ્ધિ પ્રાપ્તી સુંહાલી
અર અરચીકું માલી આપિ રે ફૂલ ટાલી ૧૮

૨૯ મહલીસ્તુતિ

સુણી ન સણી ન હણી પુન્યની પુર ધણી
ધર તર અરવણિ પૂત પૂનેહિ ભણી
નિતુ નવ નવલી ભૂરી ભોગેહિ કુશી
પ્રભુમય જિન મહલી ભસ કલ્યાણુ વહલી ૧૯

૨૦ મુનિમુનનસ્તુતિ

વિગતિ કરિ કુલિંગા પામીયા પુન્ય તંગા
નવી લગ વિજંગા દુખ દોષા દુરંગા
જવ હઆ (જિન) જિન સંગા મુનિતસ્વામિ ચંગા
કરે તલે તુરંગા આલસ આહિ ગંગા ૨૦

૨૧ નમીસ્તુતિ

નામી નરય નિવારે માન માયા વિહારે
ભવ જલધિ અપારે હેલ હેલાં ઉતારે
ભગતિ જિન સુધારે લોભ નાંજી લગારે
જિન જુગતિ જુહારે તે સરવે દાજ સારે ૨૧

૨૨ નેમસ્તુતિ

કુમતિ કુમતિ છોડિ પાપની પાલ કોડિ
ટલી સયજ ખોડિ મોહની વેલિ મોડિ
જિન સેવેં જાહુ લોગિ કે નહિ નેમ જોડિ
પ્રજુમે સુરનર કોડિ નાથ બે હાથ જોડી ૨૨

૨૩ પાર્થસ્તુતિ

જલ ન જલ વિજેગા નાગ સંગ્રામ સોગા
હરી મયમલ મોગા વાટ ચોરાસી રોગા
મવિ ભય હર લોગા પામીયા પાસ જોગા
ન રહે કહી વિજેગા પૂન્ય તાં જૂરિ મોગા ૨૩

૨૪ મહાવીરસ્તુતિ

કહિન કર્મ મેહલી કાઠીઆ તોર ઠેલી,
વિમલ વિનય વહેલી ભાવ ભોલી ગહેલી
નિમુણી હરપ હેલી ભેટ પામે હુહેલી
રવિ ઉદય પહેલી વીરવંદો વહેલી ૨૪

૨૫ સર્વજિનસ્તુતિ

હરગતિ હરિ હરહાલ પુન્ય પાણી સુગાલા,
જસ શુભ વરખાલા રંગે ગાહ રસાલા
ભવિક નર ત્રિકાલા ભાવે વંદુ મયાલા
જય જીનવર માલા નાથ લંછી વિશાલા ૨૫

૨૬ વાણીરસસ્તુતિ

અખીય રસ સમાણી દેવ દેવે વખાણી
વયણુ રમણ પાણી પાપવહી કૃપાણી
સુણી સુણીને પ્રાણી પુન્યની પટગાણી
જગે જિનવર વાણી સેવીએ સાર જાણી ૨૬

૨૭ દેવીસ્તુતિ

રમ્મજમ્મ ઝમકારા નેકરી ચા ઉદારા
કટિ તંત્રી ખલકારા મેખલા દા અપારા
કમલિ રમ્લિ સારા દેહ લાવણ્ય ધારી
સરસતિ જ્યકારા હુઓ મે ગાન ધારા ૨૭

૨૮ કલરા

તપગઢ દિગ્ધર લાછી સાયર સોમદેવ સરીધરા
શ્રી સોમજસ ગણધારસેવી સમયરત્ન મુનીસરો
માલિનિ છદે એમ બધે સતત્યા જિન ઉલટ ઘણે
એમ લહે લાભ અનંત મુનિવર લાવણ્યસમય
સદા ભણે ૨૮

—(લાવણ્યમય ત્રિકમ મોગમું ચાતુક)

વિમલસૂરિનું પદિમ ચરિત્રમ્

[સાક્ષર મુકુટમણિ શ્રીમાન કૃષ્ણલાલ હર્ષદેશય દ્રુવની નોંધ પરથી]

આમાં નીચે પ્રમાણે વૃત્તો છે:-

શાસ્ત્રીય - ૧, ૧૧, ૨૦, ૩૦, ૩૩, ૭૫, ૯૭
માલિની ૨, ૬, ૧૫, ૧૮, ૨૩, ૨૪, ૨૬,
૩૮, ૫૩, ૫૯, ૬૫, ૯૫, ૧૦૯

સંતતિલક્ષા ૩, ૫, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૨૫,
૩૭, ૩૯, ૪૨, ૪૪, ૪૭, ૫૫,
૬૧, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૭૪, ૭૭, ૮૮,
૯૨, ૯૩, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૬,
૧૧૮

પ્રભાતિ ૪, ૬, ૨૭, ૩૨, ૩૪, ૪૦, ૪૧,
૪૩, ૫૭, ૬૯, ૭૧, ૮૧, ૮૬, ૯૯,
૯૦, ૧૦૪

ત્રયશ્રી ૭, ૭૩, ૮૨, ૧૦૭

તત્ત્વિલમ્બિત ૮, ૨૮

દ્વયશ્રી ૧૪, ૨૧, ૩૬, ૬૪, ૮૦, ૮૩, ૮૫, ૯૧
ગીતિ ૧૬, ૯૬ (યમક)

દોષક ૧૭, ૨૨, ૩૫, ૪૬, ૫૮, ૮૭, ૯૪

ચંદ્રાક્ષતા ૨૯, ૪૫, ૫૪, ૫૬

નગતી ઉપભ્રાતિ ૩૧

સ્તંધક ૪૮, ૭૯, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૮, ૧૧૧,
૧૧૨, ૧૧૪, ૧૧૭

ઉર્ધ્વદ્રવશ્રી ૪૯, ૬૦, ૬૨, ૬૩, ૧૧૩

ઈન્દ્રવંશા ૫૦

તોટક (૫૦)

ચરિત્ર ૫૧, ૭૦, ૭૨, ૭૬, ૭૮, ૮૪, ૯૮
અસિતક (માત્રા ૨૨) ૫૨, (માત્રા ૨૧નો) ૪૭,
પંચશ્લોક. ૧૦૫, ૪૮

આર્યાશ્લોક (૨૭, ૩૨) ૧.૫

ગાદિની ૧૧૬

ત્રીસ અને બીસ માત્રાની ગાદિણી, ત
સત્તાવીસ અને બીસ માત્રાની નવી આર્યાની વિકૃત
તેમજ પંદર વર્ણનો શરભ (૧૪ લ + ૧ ગ)
સૌ અર્વાચીન જંદ બધામાં છે. સર્ગાન્તે સ્વચ્છરા
ઉપયોગ પણ જુનો નથી. નહેાદયના સ્તંધક જે
ગીતિમાં યમકનો પ્રયોગ પણ તેવોજ છે. વિ
મુદ્રાની પ્રયોગ પણ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. પ્રાકૃ
અર્વાચીન છે.

અર્થ વીરજિજ્ઞેષ રામચરિયં સિદ્ધ મહત્થં પુરા ।
પચ્છા સ્વજ્ઞલ મૂશ્ણા સ કહિયં સીસાળ ધમ્માસય ॥
મૂશ્ણો સાહુપરંપરાદ સચલં હોણ કિયં પાયદં ।
અસાદે વિમલેણ સુતસદિયં ગાદાણિચદં કયં ॥

પચ્છેચ વ વાસચયા હુસમાદ સીસ વરિસ સંજુતા
વીરે સિદ્ધિમુલ્લગણ તથો જિચદં ર્થં ચરિયં ॥
રાહુ પામા ચરિભો સસમય પરસમય ગદિય સ્વમાવો
વિજઓ જ તત્ત્વ સીસો પાદલ કુલ વંસગંધિસરો
સીસેળ તત્ત્વ રદ્યં રાહુવચરિયં જુ સૂરિ વિમલે
સોઝળં પુલ્લગણ પારાવળ સીરિ ચરિયાદં ॥
પુષ્પિકા-દ્વદ નાહલ વંસદિણયર રાહુ સૂરિ. પસીસે
મહમ્મેણ પુલ્લહરેણ વિમલાચરિણ વિરદ્યં સમતં પત
ચરિયં

(નાહલ તે નાજેદ)

નાહલ (નાગિલ) ગરુડની સ્થાપના ક્યારે થઈ
એની પદાવલી મળે છે? એ શ્વેતાશ્મર.
મહાવીર પછી રામચરિત રચનાર બાલજ્ઞલમ્ભ
તે દ્વિદશીતિ. એ ઈન્દ્રશ્રૂતિ ક્યારે થયા? એ પુલ્લક
હતા? એ ક્યા ગરુડના?
પદ્યપુરાણ કિવા પદ્યચરિત—રવિવેણ વીરસંવ
૧૨૦૪ (શક સંવત ૬૦૦) (નાથરામગ્રંથી)

કુવલયમાલા દાક્ષિણ્યાંક ઉદ્દ્યોતનસુરિ શકસે. ૬૯૯
હરિવંશ જિનસેન શકસંવત્ ૭૦૫.

કુ. મા. માં રવિમેષુ (શક ૬૦૦) અને
વિમલસુરિ ઉપનયો તેમજ વિમલાંક પદ્મચરિજ અને
હરિવંશ ચરિજનો પણ ઉલ્લેખ છે. હરિવંશપુરાણના
કર્તા જિનસેન આચાર્યે પદ્મપુરાણનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.
જો જિનસેનના (શક ૭૦૫) હરિવંશપુરાણ ઉપરથી
વિમલાંક હરિવંશચરિજ રચાયું હોય તો રવિમેષુ
પછી વિમલસુરિના પદ્મચરિજનો સમય, પરંતુ
દાક્ષિણ્યાંક ઉદ્દ્યોતનસુરિની કુવલય માલાના પૂર્વે

[આ પ્રમાણે દ્વેકાં ટાંચણો કરેલાં, તે પરથી
દ્રુકમાં તોંધ ધ્રુવમહાશયે કરી છે તે નીચે આપીએ
છીએ. આ એક અભ્યાસના અરસામાં નિર્ણય
કરવા માટેની હકીકતો છે; સિદ્ધાંત અને પાઠકા
નિર્ણય પર આવવાનું બાકી છે ને તે જેમ જેમ
શોધખોળ થતી જશે તેમ તેમ તેની સમીપે વધુ ને
વધુ અવાશે.]

પદ્મ ચરિજ

ઉદ્દ્યોતનસુરિ (દાક્ષિણ્યદ્રુક) કૃત કુવલયમાલા
શક ૬૯૯. તેમાં રવિમેષુનો, વિમલ સુરિનો, વિમલાંક
પદ્મ ચરિજનો અને વિમલાંક હરિવંશચરિજનો ઉલ્લેખ
છે.

સંસ્કૃત પદ્મપુરાણ કિંવા પદ્મચરિત દિગંબર રવિ-
મેષુ વીરસંવત ૧૨૦૪ એટલે શક ૬૦૦ માં રચ્યું
હતું.

સંસ્કૃત પદ્મપુરાણ કિંવા પદ્મચરિત અને પ્રાકૃત
પદ્મચરિતમાં એટલું મળતાપણું છે કે દિગંબર કવિના
અંથનો શ્વેતાંબર કવિએ આધાર લીધો હોય એમ
કહેવા મન લલચાય છે.

ઉપરની કસ્યના ખરી હોય, તો પદ્મ ચરિજ કાલ્ય
શક ૬૦૦ અને શક ૬૯૯ના ગાળામાં રચાયું
કહેવાય એટલે કે ઈ. સ. ૬૭૮ અને ઈ. સ. ૭૭૭
ના ગાળામાં.

છન્દના વપરાટ ઉપર દૃષ્ટિ નાંખતાં પદ્મ ચરિજ
ધસની આઠમા સૈકાના મધ્યમાં થયું સંભવે છે.

અપ્રાયઃ હરિવંશ ચરિજનો સમય પણ શક ૬૯૯
એટલે ઈ. સ. ૭૭૭ પૂર્વે. દિગંબર કવિ જિનસેનનું

હરિવંશ પુરાણ તે પછી શક ૭૦૫ (ઈ. સ. ૭૮૩)
માં રચાયું હતું.

પૂર્વદલ ત્રીસ અને ઉત્તરદલ બત્રીસ માત્રાનું
મળી થનારી ગાદિણીનો પ્રયોગ બાબુ ઉપર મુદ્દતાં
પૂર્વદલ સત્તાવીસ અને ઉત્તરદલ બત્રીસ માત્રાનું
જોડી રચેલો નવો માત્રામેળ હ'દ તો છેક અખણ્યો
છે અને અર્વાચીન જણાય છે.

સર્ગને અને સંગ્રહનો ઉપયોગ પણ જુનો નથી.

ઔદ લઘુ અને એક ગુરૂનો સારખ પણ અર્વાચીન
જણાય છે.

કાવ્યના પ્રત્યેક વિભાગને અંતે કવિએ પોતાની
નામસુદાનો ઉપયોગ કર્યો છે તે પ્રાચીનતાની
વિરૂદ્ધ બળ છે.

કાવ્યનું પ્રાકૃત જનું જણાતું નથી.

[નાચુરામ પ્રેમીજીએ તા. ૨૨-૫-૨૫ નો પત્ર
ધ્રુવ મહાશય પર હિંદીમાં લખેલો તેનો અનુવાદ
બંનેની આગળથી ઠામ પુરતો અને આપું છું.]

શ્રીમાન પંડિત કેશવલાલજી ધ્રુવની સેવામાં
આપનો કૃપાપત્ર મળ્યો. ૬-૭ વર્ષ પહેલાં મેં
'પદ્મચરિય' નો અભ્યાસ શરૂ કર્યો હતો અને
૧૦-૧૨ સર્ગોને 'પદ્મપુરાણ' સાથે મિલન પણ
કર્યું હતું. એક નાનો લેખ પણ આ વિષયે 'જૈન
હિંતાવી'માં તે સમયે પ્રકાશિત કર્યો હતો. પરંતુ પછી
અસ્પૃશ્યતા આદિ કારણોએ કંઈ વિશેષ વિચાર કરી
શકાયો નથી.

'નાઇલ' નામનો કોઇ ગ્રંથ તો હજી સુધી
સાંભળ્યો નથી. દિગંબર સાહિત્યમાં હજી સુધી
આનો કંઈ ઉલ્લેખ નેવામાં નથી આવ્યો. શ્વેતાંબર
સમ્પ્રદાયના નાગેન્દ્ર ગચ્છ સાથે પણ તેનો કોઇ
સંબંધ મालૂમ નથી. તે ઉપરાંત 'નાઇલ વંશ
દિવાકર' યા 'નાઇલ કુલ દિવાકર' પરથી એમ
કંઈ રીતે કહી શકાય કે આ કોઇ 'ગચ્છ' જ હશે.
સંભવ છે કે 'નાઇલ વંશ' કોઇ આ સંમયનો
પ્રસિદ્ધ વંશ હોય અથવા તેમાં ઉક્ત આચાર્યનો જન્મ
થ્યો હોય. ઘણું કરી આચાર્ય પોતાના મુદ્દસ્થાવ-
સ્થાના વંશનો પણ ઉલ્લેખ કર્યા કરતા હતા.

આખંડસ્યૂતિ યા હન્દ્રસ્યૂતિ ભગવાન્ મહાવીરના ગણધર ગૌતમનું જ નામાન્તર છે.

‘પદ્મપુરાણ’ યા ‘પદ્મચરિત’ નામનો એક સંસ્કૃત ગ્રંથ વીર નિર્વાણ સંવત્ ૧૨૦૪ નો જનલે છે. તેના કર્તા રવિષેણ નામના આચાર્ય છે કે જે લક્ષ્મણસેનના શિષ્ય છે. આ ગ્રંથ વિમલસુરિના પ્રાકૃત ‘પદ્મચરિત’નો પ્રાયઃ સમ્પૂર્ણ સંસ્કૃત અનુવાદ છે. કેટલેક સ્થળે તો શબ્દશઃ મળે છે. અધ્યાયોનાં નામ આદિ પણ એક જોવાં છે. આ સમયે પદ્મપુરાણ મારી પાસે મોજુદ નથી, નહીં તે હું દશવીશ પદ્યા બનેનાં આપી બતાવત કે બનેમાં કેટલી સમાનતા છે. જુઓ.

અહ એવં પરિકહેણ પુણરવિ મગદાહિવો પળશીઝળં
કુચ્છહ ગળદરવસહં મળદરમદુરેહિં વગળેદિં ॥૬૪॥
વળ્લા સનુવ્પત્તીં નિવહં વિહુયા મણ અર્પી (સેતા)
ણ્ણો કહેહ મગવં ડવ્પત્તીં સુત્તકંઠાળં ॥ ૬૬॥

—પદ્મચરિત, ચતુર્થ સમુદેશ ।

। શયેવ કથિતં તેન ગૌતમેન મહામત્તા ।

। શ્રેણિકઃ પુનરપ્યાહ વાક્યમેતદ્દુત્તહલી ॥ ૨૬॥

। ધર્મપ્રવચ્ચ મગવન્ સેમવો મે ત્વચોદિતઃ ।

ઉત્પત્તિઃ સૂત્રકળ્લાનાંજાતુમિચ્છામિ સંપ્રતં ॥ ૨૭॥

—પદ્મપુરાણ, ચતુર્થ પર્વ.

શબ્દશઃ અનુવાદ કર્યો છતાં પણ રવિષેણે કયાંય આ વાતનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી કે આ ગ્રંથ વિમલસુરિના ગ્રંથને જોઇને યા તેના આધાર પર લખ્યો છે. પદ્મપુરાણ મૂલ અત્યાર સુધી કયાંય છપાયો નથી. તેનો હિન્દી અનુવાદ કલકત્તામાં છપાયો છે, પરંતુ મૂલ દુર્લભ નથી. પ્રાયઃ સર્વ જૈન ભંડારોમાં ઉપલબ્ધ છે. પુસ્તક ભંડારકર ઇન્ડિયામાં કેટલીક પ્રતિઓ છે.

રવિષેણે પ્રાચીન આચાર્ય છે. હર્નિવંશપુરાણ (ગિનસેન) —તેણે આ પદ્મપુરાણ અને વરાંગચરિતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, વરાંગચરિત ઉપલબ્ધ નથી.

પહેલાં મારો ખ્યાલ એવો હતો કે વિમલસુરિ શ્વેતાચર્ય સમપ્રદાયના હશે. શ્વેતાચર્ય ભંડારોમાં પણ ‘પદ્મચરિત’ ઉપલબ્ધ છે, પરંતુ જરા ધ્યાનથી

વાંચવાથી માલુમ પડ્યું છે તે શ્વેતાચર્ય સમપ્રદાયના નથી. આચાર્ય હેમચંદ્રની જૈન સમાયણના કથાનકથી આમાં બહુ અન્તર છે. આ સિવાય.

૧-પદ્મચરિત પૃષ્ઠ ૫ ગાથા ૨૨માં મહાવીરનાં ત્રિશલા શણીના ગર્ભમાં આવવાનું લખ્યું છેઃ પરંતુ શ્વે. સં. માં પહેલાં દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીના ગર્ભમાં આવવાનું મનાય છે.

૨ શ્વે. સં. માં મહાવીરને વિવાહિત અને સન્તાનવાન્ માને છે, પરંતુ આ ગ્રંથની ૨૯મી ગાથાપરથી માલુમ પડે છે કે તેમણે કુમારાવસ્થાને છોડીને જ, દીક્ષા લઈ લીધી હતી. પૃષ્ઠ ૮૮ની ગાથા નં. ૫૭ અને ૫૮માં પણ આ બાબતની પુષ્ટિ થાય છે. આમાં મદિલ, નેમિ, પાર્થ, મહાવીર અને વાસપૂજ્ય—આ પાંચ તીર્થન્કરોને કુમારાવસ્થામાં જ ગૃહત્યાગી બતાવ્યા છે અને આ વાત શ્વેતાચર્ય માન્યતાથી વિરૂદ્ધ છે. આ ગતની ખીણ પણ અનેક વાતો આના દિગમ્બરત્વને ધુણ કરનારી છે, પરંતુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે દિગમ્બરીઓને આ ગ્રંથની ખબર પણ નથી.

આ ગ્રંથ વીરનિર્વાણ ૫૩૦માં બન્યો છે, એવું આની પ્રશસ્તિ પરથી માલુમ પડે છે. શું આપ જોને એટલો પ્રાચીન સમજે છે ? વીરનિર્વાણની આગળના પણ કેણે લીધી છે તે બાબતમાં નથી. X X X

ભવદીપ—નાથુરામ

[આ પ્રમાણે જેજે હકીકત અમને પ્રાપ્ત થાય છે તે સાદર રજુ કરીએ છીએ. ઉપરના અભિપ્રાયો માત્ર વિચાર રૂપે છે—સિદ્ધાંત રૂપે તો જેમ જેમ ચર્ચા થતી જશે, બન્ને પક્ષોનું સાંભળવામાં આવશે અને શોધખોળ થતી જશે તેમ તેમ છેવટે અચૂક આકારે ખરું રહસ્ય પામી શકીશું. વિદ્વાન સુનિ-મહારાજઓને વિનંતિ છે કે આ ગ્રંથ પર વિશેષ પ્રકાશ પાડે. જૈન ધર્મપ્રસારકસભા આ ગ્રંથ અમારા પર મોકલી આપશે તો તે તેના ગાતા—વિદ્વાનને આપી યા અમે વાંચી વંચાતી કંઈ વિશેષ હકીકત ગોળવવા-આપવા પ્રયત્નશીલ રહીશું.

તંત્રી].

શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિંહ (તિલગદેશનો સ્વામી)

[અનુમ્ધાન અંક ૩, પૃ. ૧૦૮]

[લેખક-પંડિત લાલચંદ બખવાનરાસ ગાંધી-વડોદરા]

રાણો મહીપાલ અને સમરાશાહ પ્રતિદિવસ વ્રતાં-આવતાં માણુસોથી તેના સમાચાર મેળવતા અને શિક્ષા—સૂચના કરતા હતા. થોડા દિવસમાં ફલહી કાઢી, પરંતુ તેને જ્યારે પાણીથી બીજાનીને જોઈ, ત્યારે તે મધ્યમાં ફૂટેલી રેખાવાળી જણાઈ. સમરાશાહે પણ તેને દોષિત જણાવી આવેલા માણુસો સાથે નવી કરાવના શિક્ષા મોકલી. ફરીથી કામ આરંભતાં ફૂટેલી તે ફલહીના બે કટકા ચઢ ગયા. આથી રાણાનો મંત્રી અને સમરશાહના અધિકારી માણુસો ખિત થયા. અને અલભ તપ કરી હાલને સંધારે રહ્યા. પ્રજાધકાર કહે છે કે-ત્રીજી રાત્રે સા-ક્ષાત્ શાસનદેવી અને કપર્દીવક્ષ પ્રત્યક્ષ ચંદ્ર મંત્રી પ્રત્યે બોલ્યા કે-‘મંત્રીશ્વર’ આપ શ્રાવકોમાં શિરો-મણિ અને જૈનધર્મના વિર હોવા છતાં પણ અણની જેમ કેમ થયા? અમદાદ રમરણુ કર્યા વિના આરંભ કેમ કર્યો? તેમ કરવું શું તમને ઉચિત છે? સમર-સિંહના બાગ્યથી કાર્યસિદ્ધિ થશે. ખાણના અમુક બાગથી તે બિંબ મેળવે.’ શાસનદેવ-દેવીના વચન પ્રમાણે સ્થંભિકરનસન્ધ નિર્દોષ શિક્ષા-ફલહી મેળવી.

મંત્રી(પાતા)એ પાટણમાં સમરાશાહને સમાચાર પહોંચાડ્યા. દેસલશાહે વધામણી લાવનારને પુત્ર (સમરાશાહ) દ્વારા બે પદસૂત્ર અને સોનાની છમ દાંત સાથે અપાવી. આચાર્યો, સાધુઓ, શ્રાવકો વિગેરે સંધને એકત્ર કરી મહોત્સવ આરંભ્યો. સંધ-પૂજન, દાન વિગેરે કર્યો પછી દેસલશાહે સંધ આગળ બે હાથ જોડી વિજાપના કરી કે-‘સંધના

આદેશ-પસાયથી મૂલનાયકની મૂર્તિ માટે ફલહી દૂપકુરુદિત થયું છે, તો આ ફલહીથી બિંબ કરાવું કે મંત્રિ(વસ્તુપાલ)સંબંધી ફલહીથી?’ સંધે પ્રવૃત્તિ પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

તે વખતે સંધના માણુસોએ જણાવ્યું કે-દેવ-મંદિર વિગેરેના સર્વ પરવ (૧) પણ કરાવો. કારણ કે-મ્હેન્દોએ મુખ્ય પ્રાસાદ વિનાશ પમાડ્યો૨૨ છે: તેની ફરતી દેવકુલિકા(દેરી)એ પણ પાટી નાખી છે, તો યથાયોગ્ય વહેંચીને સર્વના પુણ્ય માટે કર્મ-સ્થાય કરવા માટે સંધ શિક્ષા આપે. ત્યાં કોઈ પુણ્યવાન બોલ્યો કે-‘મુખ્ય પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર હું કરાવીશ, મહેને અનુમતિ આપો.’ સંધે કહ્યું કે-જો બિંબ (મૂલનાયક)ને કરાવે છે, તે જ તે (મુખ્ય પ્રાસાદ)નો કરાવનાર થાઓ. જેનું બોલન, તેનું

૨૨ સાક્ષર શ્રીકૃત જિનવિનયજી શત્રુંજયતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધના હોષદ્ધાત (૫. ૨૮) માં જણાવે છે કે ‘વતેસામને જો મુહ્ય મંદિર હે આરં જિસકા ચિત્ર ફલ પુસ્તકકે પ્રારંભમેં લગા હુમા હે વહ, વિદવંસત પ્રમા-નોસે જાના જાતા હૈં કિ મુર્તેકે મદામતય વાદહ (સંસ્કૃતમેં વાગુમટ) મંત્રીકે દ્વારા જડવૃત્ત હૈં । પરંતુ પ્રબંધકારના ઉપરુક્ત કથન પ્રમાણે બાહ્યકમંત્રી દ્વારા ઉદ્ધૃત મુખ્ય મંદિરનો પ્રજા મ્હેન્દોએ નાશ કર્યો હતો. ન્યાયીઓ એના બંધ થયા હતા. ત્યાંથી કલય પર્યંત મુખ્ય મંદિરના શિખરનો ઉદ્ધાર પાછળથી દેરાશયાહ અને સમરાશાહે કરાવ્યો હતો, એમ પ્રબંધમાં આગળ જણાવ્યું છે.

લેખક.

તાંજણ પણ યુક્ત છે. ધર્મકૃત્યની વહેંચણી કરી-
કર્તવ્ય સ્વીકારી સૌ પોત પોતાને ધરે ગયા.

આદેશ મળવાથી દેસલશાહ તથા સમરાશાહને
પરમ આનંદ થયો. ફરી પણ માણસો અને ધન
મોકલાવ્યું. પાતા મંત્રીએ પણ આ શિલા
નીકળતાં સૂત્રધારોને સોનાનાં કંકણો અને વસ્ત્રોના
દાનથી પ્રસન્ન કર્યા હતા. મહીપાલ રાણાજી આ
સમાચાર સાંભળી વધાવવા ખાણે આવ્યા અને
તેમણે ફલહીને પ્રત્યક્ષ જિનસમાન માની કાસેય,
ધનસાર, કપૂર-પુષ્પાદિથી પૂજી હતી. મહાદાન,
નૃત્યાદિ પૂર્વક રાણુએ મહોત્સવ કરાવ્યો.

સૂત્રધારોએ ફલહીને પર્વતથી આદરપૂર્વક નીચે
ઉતારી. આરાસણમાં પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. આરાસ-
ણની સમીપનાં ગામોમાંથી આવી ભાવિકો તે ફલહીની
પણ ફૂલ, કપૂર આદિથી પૂજા કરતા હતા ગીત-
ગાન, વાદ્ય અને હર્ષનો કોલાહલ થતો હતો.
મહીપાલ રાણાજી પોતાના મંત્રી પાતાને સઘળી
શિક્ષા આપી પોતાના નગરમાં ગયા.

મંત્રીએ શ્રેષ્ઠ રથમાં રથપાલેશી આગળ પાછળ
દોરડાંએ વળેલા ઘણા માણસો વડે તેમજ જળવાન
જળદો વડે ખેંચાતી આ શિલાને મહા પરિશ્રમથી
પર્વતથી ઉતારી. કુમારસેના ગામના સમગ્રજીમ
ઉપવનમાં રથ સ્થાપ્યો, ત્યાં ત્રિસંગમપુર વિગેરે
સ્થાનના નિવાસી સંધિ વ્યાપીને સ્વર્ધાપૂર્વક ઉત્સવ
કર્યો. મંત્રીએ સમરાશાહને સમાચાર આપવા પરદણ
માણસ મોકલ્યો કે ફલહી કુમારસેનામાં આવેલ છે.

સમરાશાહે જળવાન જળદો માટે સોધ કરાવી.
લોકોએ સમરાશાહ અને તેના પિતા દેસલશાહની
પ્રશંસા કરવા પૂર્વક દ્રવ્ય ન લેતાં ઘણી પુણ્યથી
જળદો આવ્યા. તેમાંથી ૨૦ જળદો લીધા. જેના
જળદો ન લીધા તેને ખિન્નતા થઈ. સમરાશાહે મધુર
વચનોથી તેઓને સત્કાર કર્યો. જળદો સાથે ૬૬
ગાંડુ કુમારસેના ગામે મોકલ્યું. મર્ગોપચારકુશલ
માણસો સાથે મોકલ્યા. ફલહીના વિશેષ બારથી
લોહજડ ગાંડુ પણ ચૂર્ણ થઈ ગયું. મંત્રી (પાતા)
એ ફરી સમરાશાહ પાસે ગાંડુ મંગાવ્યું, તે પણ
બંધી ગયું. આ અખર મળતાં ચિંતાથી સમરાશાહની

નિદ્રા દૂર થઈ હતી. શાસનદેવીથી આશ્વાસન મળતાં
જંઝા ગામથી દેવતાધિષિત ગાંડુ મળ્યું, ત્યાર પછી
ગાંડુ ચાલતા પટે પટે વંદાતી-પૂજાતી ફલહી ખેરાલુ-
પુરમાં આવી. સંધ તરફથી પ્રવેશોત્સવ થયો.

પ્રજાંધમાં જણાવેલ ઉપયુક્ત વિસ્તૃત વર્ણન
સમરાસમાં નથી. રાસમાં માત્ર સંક્ષેપમાં જણાવ્યું
છે કે-રાણાજી (મહીપાલ) પોતે જાતે ખાણને કાંઠે
હાજર રહ્યા હતા. સૂત્રધારો ટાંકણાનો ઉપયોગ કરી
ધન ગાંઠો ભંગતા હતા. જેમ સમુદ્ર વિશોડન કરી
વાસુકિ દ્વારા રત્નો મેળવ્યાં હતાં, તેમ ત્રીર સમરે
અતિ જયજ્વાલપૂર્વક ફલહી આણી. કુમારસે(કુમારસેના
ગામે) અને ત્રિસંગમ(ત્રિસંગમપુર-મહીપાલ રાણાની
રાજધાની)નગરમાં જોવાજવ થયો. ફલહી દેખીને
ધર્મી જનોના મનમાં આનંદ માતો ન હતો. અમમ-
દાનમાં અગ્રેસર કરણારસમાં ચિતવાળા શાહે ખેરાલુમાં
ફલહી આવતાં દેહીઓ મૂકાવ્યા હતા. ઘણું ધન
આપ્યું હતું.

પ્રજાંધકાર જણાવે છે કે કેટલેક દિવસે ફલહી
ભાંડું ગામે આવી ત્યારે દર્શનાત્કંઠા થતાં સિદ્ધસુરિને
તથા પાટણના લોકોને લઈ દેસલશાહ ભાંડું ગામે
ગયા હતા, પૂજન કરી પ્રસન્નતા મેળવી હતી. હાજરા
ગવૈયાઓ, અંદોઓ ત્યાં એકત્ર થયા હતા. સમરાશાહે
પિતાના આદેશથી વસ્ત્રો વિગેરેથી તેઓને સત્કાર
કર્યો હતો. સર્વ લોકોએ ફલહીનું પૂજન કર્યું.
દેશલશાહની પ્રશંસા કરી હતી. સાહનિવચ્છલ થયું
હતું. પારિતોષિક અપાયાં હતાં. ઠેકાણે ઠેકાણે રાસ-
ગીતો ગવાતાં હતાં. એ સાંભળતાં દેસલે ફલહીને
આગળ ચલાવી પોતે કેટલાક માર્ગ સુધી અનુગમન
કર્યું હતું. પછી દેશલશાહ ધરે આવ્યા. રાસકાર
આ સંજ્ઞામાં સંક્ષેપમાં જણાવે છે કે ભાંડું ગામમાં
ભવ્યજનો ઘણા ભાવથી આવ્યા હતા અને ફલહી
પૂજી હતી. જેમ જેમ ફલહીને પૂજવામાં આવતી
હતી, તેમ તેમ કલિકાલ ધૂજતો હતો. નવીન
પ્રકારથી નાચ-રંગ થતા હતા. ધાર્મિક લોકોનું
આચરણ દેખી ચિત્ત ચમકાર પામતું હતું.

પોલિતાણા નગરમાં સધે ફલહીને વધાવી હતી.
બાલચંદ્ર સુનિએ શીઘ્રતાથી શ્રેષ્ઠ કર્મસ્થાપ કરાવ્યું

સા. દેસલે શ્રેષ્ઠ સુરિ, ન્યોતિથી, આવકા વિગેરેને બોલાવી પ્રતિષ્ઠા-સુહર્ત સંધ-પ્રયાણ. જોવરાબું. નિષ્પૃથ થતાં લગ્નપત્રિકા મુખ્ય જોશીથી લખાવી, તેને સતકાર કરી હિતવ કર્યો. પ્રતિષ્ઠાસમય સમીપ આવતાં દેસલે સર્વ દેશોમાં પોતાના કુટુંબનાં માણસો, પુત્ર, પૌત્ર, મંત્રીઓ વિગેરેને મોકલી સંધને આમંત્રણ કર્યું.

રાસકાર પાંચમી બાપામાં જણાવે છે કે-સંધે બહુ ભક્તિથી પાટે સ્થાપેલા ગણધર-આચાર્ય લગ્ન-સુહર્ત ગણીને વિચાર્યું. સર્વ શ્વેતાંબર સુરિ, મુનિઓ હવિત થયા. કેટલાકને ઘરે બેસી મનાવ્યા, કેટલાક ધર્મિષ્ઠ લોકો ધર્મના હર્ષથી દોડી આવ્યા. બહુ દેશોમાં કુંકુમપત્રિકાઓ પાઠવી. સારી રીતે સંજ્ઞા થઇને સંધ મળ્યો. કલ્પતરુ જેમ અમૃતથી સિંચિત થાય, તેમ શુભશુરુ સિદ્ધસુરિના વાસથી સંધપતિ અભિષિક્ત થયા. કુલદેવી સચિયા ભુજમાં ઉતર્યા. સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીએ શેષ ભરી, તિલક મંગલ કર્યું. પોષ વ. ૭ ને દિવસે સુમુહર્તે શુભ ચિત્તવડે દેવાલયમાં આદિજિનને સ્થાપ્યા. કુંકુમથી પિંજરિત કરેલા કામધેનુપુત્ર ધર્મધારી બે ધવલ-દૃશ્ય દુરાએ જુલ્યા. જ્યારેયમાં ચડી ઈંદ્રની જેમ સંચાર્યા. સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીના શિર પર રહેલ શાલિને ચાલ નિહાળ્યો, શ્રેષ્ઠ ધોડાએ હજીહજીટ કર્યો, વૃષભે શુભ શબ્દ કર્યો. આ પ્રમાણે મહાસિદ્ધકારક શુભ શકુન થતાં આગળ મુનિવરોના સંધ અને શ્રાવકજનો આવ્યા. તલ પણ ન ખરે, તેમ ઘણા લોકો એકઠા મળ્યા હતા. મુદંગ, વાંસલી અને વીણાની ધ્વનિ થતી હતી. બેરીના ગંભીર અવાજથી આકાશ માનતું હતું. નવા પાટણમાં નવો રંગ ઉત્પન્ન થયો હતો. સુખપૂર્વક દેવાલય સંખારે સંચર્યું. ઘરે બેસી કરીને કેટલાકને સમગ્રવ્યા હતા. સમરના ગુણથી રંજિત થયેલા કોષ વિરલો જ રલો હતો. જયતો અને કોનહો બને સંધપતિ આવ્યા. હરિપાલ અને લંદુક એ મહાધર દંડ થયા.

પ્રખંધકાર આ સંધમાં જણાવે છે કે દેસલ-શાહે નવું દેવાલય રચસદશ કરાવ્યું, તેને સિદ્ધસુરિની

પોસહશાલામાં લખ જઇ વાસલેપ નખાવ્યો. સારે દિવસે દેવાલયનું પ્રસ્થાન યિચાર્યું. શુભ દિવસ આવતાં પ્રસ્થાન સાધવા છત્રહતા શાહે પોસહશાલામાં સર્વ સંધ મેળવ્યો. ભક્તિપૂર્વક સંધનું બહુમાન કરી દેસલશાહ સિદ્ધસુરિ આગળ વાસલેપ કરાવવા બેઠા. શુરુએ (ગોરે) તેના લલાટમાં શુભરેતુ તિલક કર્યું. શુરુ(સિદ્ધસુરિ)એ સ્વયં તેના મસ્તક ઉપર વાસચૂર્ણ રથખું, પછી સમરાશાહના મસ્તક ઉપર વાસલેપ નાખી આશિષ આપી કે 'સંધપતિયોમાં તું મુખ્ય થા.'

ત્યાર પછી શુરુએ કહેલા સમયે (પોષ વ. ૭) વાજતે ગાજતે ગૃહમંદિરમાંની આદિનાથ પ્રભુની પ્રતિમાને દેસલશાહે માંગલિક ક્રિયા પૂર્વક દેવાલયમાં સ્થાપી. કંપર્દી યજ્ઞ અને સત્યદેવી શાસનદેવી સમરાશાહના શરીરમાં પધાર્યા. રથને બજાડ બેઠ્યા. સં. દેસળ અને સમરાશાહના મસ્તક પર સુતાસિની સ્ત્રીએ અક્ષત નાખી મંગળ કર્યું. સામંતે દેવાલય ચલાવ્યું. શુભ શકુને થયાં. પ્રથમ સંધ ચાલ્યો. માર્ગ સંકીર્ણ થઇ ગયો હતો. દેવાલયની આગળ ચાલતા સંધથી પરવરેલા અને સુખાસન (પાલખી)માં બેઠેલા દેસલશાહ સંધનાયક થયા. સમરાશાહ પણ અસ્ત્રાર બની અસ્ત્રારોથી પન્નિવૃત્ત થઇ ચાલ્યા. વાન્નિત્રોની ધ્વનિ થઇ, પગલે પગલે પૂજાતું દેવાલય પહેલે દિવસે શંખારિકાએ પહોંચ્યું.

સમરાશાહ શંખારિકાગામથી સંધ સાથે પાટણ આવ્યા હતા, તેઓએ પોસહશાલામાં જઇ સર્વ સુરિઓને યાત્રા માટે ખમાસમણ (વંદન) આપ્યું હતું. સંધ સાથે ગૌરવપૂર્વક પ્રત્યેક ઘરે જઇ સર્વ શ્રાવકોને આદરપૂર્વક પ્રાર્થના કરી હતી. સમરાશાહના શુણ્ધી બેચાઇ તેઓ જલ્દી આવ્યા હતા.

અગાધ સર્વ સિદ્ધાંતરૂપી મહાસાગરને તરી જવમાં નૌકાસમાન શ્રીવિનય-સંધમાં આવેલા ચંદ્રસુરિ યાત્રા માટે ચાલ્યા હતા. મુખ્ય આચાર્યો. બુદ્ધગચ્છરૂપી આકાશમાં ચંદ્રસમાન મનોહર ચારિત્રને ધારણ કરનાર

શ્રી રત્નાકરસુરિ સંઘ સાથે ચાલ્યા હતા. સર્વત્ર ઔરવમુક્ત અંતઃકરણવાળા યદિવસુરિગચ્છના શ્રી. પદ્મચંદ્રસુરિ, જિનદર્શન કરવામાં ઉદ્દેશસતી વાંછાવાળા ચંચલતારહિત (ધીર) પં (સં) ડેરગચ્છના શ્રીમુ- મતિસુરિ, ભાવકારગચ્છની લક્ષ્મીના મુખને વિંબુધિત કરવામાં તિલક સમાન શ્રીવીરસુરિ પ્રસન્ન અંતઃકરણે યાત્રામાં ચાલ્યા હતા. ધારપદગચ્છના શ્રીસર્વદેવસુરિ તથા બ્રહ્માણ્યગચ્છના શ્રીજગતસુરિ ચાલ્યા હતા. શ્રીનિરુત્તિગચ્છના આપ્તદેવસુરિ ચાલ્યા હતા, જેઓએ દેસલની યાત્રાનો રાસ ૨૫ કર્યો છે નાણકગણરૂપી આકાશને ભૂપિત કરવામાં સૂર્યસમાન સિદ્ધસેન આચાર્ય દેસલ સાથે ચાલ્યા હતા. ધૃતદહગણના શ્રીધર્મધોપસુરિ ઉચ્છળતા આનંદપૂર્વક ચાલ્યા હતા. રાજગુરુ એવા અપરનામને ધારણ કરનારા નાચેન્દ્ર- ગચ્છના શ્રીપ્રભાનંદસુરિ ચાલ્યા હતા. શ્રીહિમસુરિ- સંતાનીય શુદ્ધભાવનાવાળા પવિત્ર શ્રીવજ્રસેનસુરિ પદ્યાર્થી હતા. બીજા પશુ જિન્ન જિન્ન ગચ્છના આચાર્યો સંઘપતિ દેસલ સાથે ચાલ્યા હતા. ચિત્રકૂટ વાલાક, મરુ, ગાલવ વિગેરે દેશોમાં રહેલા પદ્મચ પ્રાણ સર્વે મુનિઓ મલ્યા હતા. શુભ વાર અને શુભ મુહૂર્તે શ્રીસિદ્ધસુરિ સર્વ દર્શની અને દેસલની સાથે ચાલ્યા; દેસને તેમનો પ્રવેશોત્સવ કર્યો હતો.

સંઘપતિ જૈન અને કૃષ્ણ સં. દેસલના રનેહ- ગુણથી બંધાર્થી ચાલ્યા હતા. અન્ય સંઘ અને મોતીઓમાં ગુણસંગોગ કરનાર વ્યવસ્થા (પરાવનાર) હરિપાલ, ચગુર સં. દેવપાલ, શ્રીવલ્લભુલના સ્થિરદેવના પુત્ર લંદક યાત્રામાં ચાલ્યા. સમગ્રશાહના સન્માનથી હિસાહિત થઇ સોની પ્રહ્લાદન, સત્યવચની ઉત્તમ

આવક સોદાક મલ્યા. ધર્મવીર વીર શ્રાવક, દાનેશ્વરી દેવરાજ વિગેરે સમગ્રશાહના અતુરાગથી યાત્રામાં સાથે ચાલ્યા હતા. પ્રબંધકાર કહે છે કે તે વખતે ગૂર્જરભૂમિમાં જે કોઇ પશુ આવકો હતા, તેમાંથી કોઇ પાછળ ગયું ન હતું. એવી રીતે સકળ દેશોમાંથી સંઘ મલ્યા પછી દેસને સંઘનું પ્રયાણ આગળ કરાવ્યું. મંદપમાં સ્તંભની જેમ સંઘમાં જૈન, કૃષ્ણ, લંદક અને હરિપાલ એ ચાર મહાધર હતા.

અલગપણાને અનુસાધિત કરવા મોટું બેઠણું લઇ સમગ્રશાહ રાજમંદિરે ગયા. ખાનની આગળ બેઠણું ધૃષ્ટ. ખાને મંત્રણ થઇ ઘોડા સાથે તસરીકે આપી સમગ્રશાહે રાજ (ખાન) પાસે દુહ-નિયત કરી રાકે તેવા યમહારકો (જગાદાર) માગ્યા. ખાને પશુ વીર ધીર ગુખ્ય દસ મહાવીરો સંઘરક્ષા માટે આપ્યા. તેઓને અને પાછળ રહેલા સંઘને લઇ સમગ્રશાહ સંઘનાયક સાથે નિર્દોષ સંઘમાં મલ્યા.

રાસકાર છટ્ટી ભાપામાં ચાર કડીથી સંઘ-પ્રયાણનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે શંખ વાગ્યા, અસંખ્ય નાદથી કાયરો ખળખળ્યા. ઘોડે ચડીને સેલ્લાર રાજપૂત અરચારો સન્ન થયા. દેવાલય વેગથી ચાલતાં બુધરીઓના અવાજ થતા હતા. સમ વિષમ કોઇ ગણતું નહિ, કોઇ વાણે રહેતો નહિ. વાહિની બહુ વેગથી ચાલતાં ધરણી ધક્કતી હતી, ધૂળ ઝીડતી હતી, માર્ગ સૂઝતો ન હતો. ઘોડા હજુહજુતા હતા. ઊંટ ચવાજ કરતા હતા, બેઠ વેગથી ચાલતા હતા. સાહ કર્યો સંભળતો ન હતો, તેથી બીજો માથુંસે ચોલ-જવાજ દઇ ચકતો નહિ. રાત્રે જેમ તારાગણ હમો હોમ તેમ હીરીઓ ઝલહલતી હતી. પાયદલનો પાર પાળી રાકતો ન હતો. મુખાસન (પાછળી) વેગથી ચાલતું હતું છુદ્ધિવંત બહુ પુરવણત પરિકર્મમાં અતિનિશ્ચય દેસલશાહ આગેવાન થઇ સંચરતા હતા. પાછેવાન તરીકે સોમસિંહ-સા. સહજનો પુત્ર સાંગણશાહ-લણિગના પુત્ર સોમજીથી યુક્ત થઇ ચાલતા હતા. સમગ્રશાહ અસવારમાં પોતાની જોડ કરી ઘોડા પર ચડી ચારે તરફ હોંડતા હતા અને સંઘને જે અસુખકર હોય, તે જોતા હતા-તપાસ કરતા હતા.

૨૫ જ્યોતિષભણી ૧૮ તથા ૧૧મી. એ ઉપરથી ૨૫૬ સમજાય તેમ છે કે દેસલની યાત્રાનો રાસ અપરનામ સમગ્રશાસનામનો પ્રવૃત્ત રાસ નિરુત્તિગચ્છના અંબ (આમ) દેવસુરિએ વિ. સં. ૧૩૯૩ પહેલાં પ્રાયઃ વિ. સં. ૧૩૭૧ માં જૈન વ ૭ યાત્રા કરી પાટણ પહેંચ્યા પછી તરત રચ્યો હોવા જોઇએ. એજ વિક્રમના ૧૪ મા સેકના ઉત્તારધર્મની પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાની મનોહર કૃતિ તરીકે આ રાસને ઉચ્ચ સ્થાન મળી રાકે. —લેખક

પ્રબંધકાર જણાવે છે કે-દેસલશાહ સુખાસનમાં આરૂઢ થઈ દેવાલયના માર્ગદર્શીની જેમ આગળ ચાલતા હતા. સોમસિંહ-સહજપાલનો પુત્ર સંઘની પાછળ રક્ષા કરતા હતા. સમરાશાહ શ્રેષ્ઠ ભોજન આમ્હાદનોથી શ્રાવકોની ન્યનતા દૂર કરતા હતા, અને સેલ્હાર અસ્વારોથી ચોતરફથી પરવરેલા, તેઓ છત્રથી વિભૂષિત થઈ, અશ્વરત્ન પર આરૂઢ થઈ સંઘની રક્ષા કરતા હતા. વાજિત્રોના નાદ સાથે ગમન થતું હતું. માર્ગમાં ગામના હાકોરો સમરાશાહને આવેલા જોઈ દહીં, દૂધ વિગેરે ભેટ ધરતા હતા. ગામે ગામના 'ધાર્મિક સંઘ દેસલ સંઘમતિના ચરણ પૂજતા હતા. 'ભૂખ્યો ભોજન કરે' એવી ઉંચા સ્વરે ઉદ્ઘોષણ કરાવવા પૂર્વક સં. દેસલશાહ દાનશાલા ખુલ્લી મૂકી હતી.

સસકાર જણાવે છે કે-કલિકાલમાં પણ સકલ (સપ્રભાવ) પાર્શ્વપ્રભુને સેરીસામાં પૂજ્યા. સરખેજ સ્થળે સકલ સંઘ ધોલકામાં આવ્યો. ધોલકા થઇ લોલિયાણા પહોંચ્યો, નેમિજિન-મંદિરમાં આમ્હવ કરી પિપલાશી પહોંચ્યો.

પ્રબંધકાર જણાવે છે કે-એવી રીતે અહર્નિશ સંઘ સાથે પ્રયાણ કરતા સં. દેસલ સેરીસાતીર્થની સેરીસા પહોંચ્યા. ત્યાં પાર્શ્વજિન ઉપત્તિ. બિર્ધ પ્રતિભાએ (કાકસરગ્રધ્યાને) રહેલા છે. ધરણેદ્રથી પૂજતા ચરણવાળા જે પ્રભુ આ કલિકાલમાં પણ સકલ

(સપ્રભાવ) છે. જે (બિંબ)ને પહેલાં સૂતધારે પોતાની આંખે પાટા બાંધી એકજ રાત્રિમાં દેવના આદેશથી ઘડ્યું હતું, મંત્ર-શકિતથી સકલ ઇચ્છિત પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીનાગેન્દ્રગણના અધીશ શ્રીદેવેન્દ્રસુરિએ જેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તે જ દેવેન્દ્રસુરિએ સમ્મેતગિરિથી વીશ તીર્થકરો (બિંબો)ને અને કાંતીપુરીમાં રહેલ ત્રણ તીર્થકર (બિંબો)ને મંત્રશકિતથી આપ્યા હતા. ત્યારથી આ શ્રેષ્ઠ તીર્થ દેવેન્દ્રસુરિએ સ્થાપ્યું છે, જે દેવપ્રભાવથી બન્ધ જનોના વાંછિતને પૂરે છે. ૨૬

—આહુ

૨૬ સંઘપ્રયાગકેષ્વેવં લીધમાનેશ્વહર્નિશમ્ ।

શ્રીસેરીસાહુયસ્પાનં પ્રાપ્ત દેસલસન્નપ્તઃ ॥

શ્રીવામેયજિનસ્ત સ્મિન્નૂર્ણ્વપ્રતિમયા સ્થિતઃ ।

ધરણેન્દ્રાશસંસ્થેષ્ઠિઃ સકલે યઃ કલાવપિ ॥

યઃ પુરા સૂતધારેણ પટાચ્છાદિતચક્રુષા ।

એકસ્યામેવ દર્શયૌ દેવાદેશાદપદ્યત ॥

શ્રીનાગેન્દ્રગણાધીશઃ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસુરિમિઃ ।

પ્રતિષ્ઠિતો મન્ત્રશાકિસમ્પન્નસકલેહિતૈઃ ॥

તૈરેવ સમ્મેતગિરેર્વિંશતિસ્તીર્થનાયકાઃ ।

ભાનિન્યિરે-મન્ત્રશક્ત્યા ત્રયઃ કાન્તીપુરી સ્થિતાઃ ॥

તદાદૌર્ધં સ્થાપિતં સત્ તીર્થં દેવેન્દ્રસુરિમિઃ ।

દેવપ્રભાવમિવસિમ્પન્નજનવાચ્છિતમ્ ॥

—નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રબંધ (ખસ્તાવ ૪ થો, શ્લોક

૬૪૬-૫૧)

કેશ્યાગીત

એણે આંગણે મે પીઠ રમીયો, રસ લેઈ ભર પરબમીએ
આજ એકલો વીસમીયો, ચાંદલીયા ? ૧
ચાંદલીયા ! તું વેગે આવે, જઈ ફરીને સમાચાર લ્યાવે,
માદરો રૂઠો નાહ બનાવેરે, ચાંદલીયા ! ૨
તું તો વાહન વેગે ચલાવે, સ્થૂલમદ્રને વાત જણાવે,
માદરો હામ ફરી ઘેર આવેરે, ચાંદલીયા ! ૩
પ્રાઈ પ્રીત કેદરુ' ન ફરીઈ, ધરીઈ' તો છેલ ન ફરીઈ,
વિષ્ણુભાસ્વાં કિમ વિછડીંદે, ચાંદલીયા. ૪

જેલ વિચે દાર ન માતો, વિરહો વિષ્ણુ બિહુ ન ખમાતો
તેલ વિષ્ણુ કિસે કાલ જતોરે, ચાંદલીયા !

દોઈ માસ દોઈ યથો તાલી, પાપિયડે વાચ ન પાલી,
ઇમ જ્યે કેશ્યા બાલીરે, ચાંદલીયા.

કવિ સદેજસુદર ઇમ ભાપે, જે શયિય શણે ફરી વારે,
તેલની વાટ જોઈ' ચોમાસેરે, ચાંદલીયા !

—સદેજસુદર (૧૭ મું વિ. શતક)

નેમિ ખારમાસ

[શીલવતી રાસના કર્તા પ્રસિદ્ધ નેમિવિજયની આ કૃતિ છે]

દૃષ્ટા

દૃષ્ટા

સમગ્રીય સારંદ નામ સાચું, એક વિના બાણીએ સર્વ કાચું,
જ્ઞાનવિજ્ઞાન ને ધ્યાન આપે, મહિરની લહિર અજ્ઞાન કાપે. ૧
ચરણ નમી યુગતણાં માસ ગાઉ, નેમશાનુલ ને ચિત્ત ધ્યાઉ,
જે પ્રભુ સત્ય સંપત્તિ દાતા, એ જિનશાણુ સહી જગત્ત્રાતા. ૨
નેનના હેતવ્યું નેહ જણાવે, માલ ખારે કહી પ્રીત મનાવે,
માસ એ માગસિર મનુભાવે, રાજલ, વચણુસ્યું નેમ સુણાવે. ૩

હાય પ્રણયું રે ગિરન રે નંદન એ દેશી.

માગસિર છે દિતકારીરે, ખ્યારી જ્વે છે રે વાટ
સદીયરને મન આવીયો, વાધીયો વિરલ હયાટ
હાસ્ય વિનોદ ને દોડસ, ભાવે નહી મુગ મન,
ચિત્તમાંહે લાખી ચટપટી, ચટપટી યોણું વચન. ૪
વનખડ તે વિરલનાં ગોખી ગાવે રે ગીત,
નિસદિન સમજે રે નાહણી, વહાણી જોરે રે ચિત્ત
પીયુ વિના દિન એ સખી નારીને જ્વે રે નિત
રાજન સહણારે આવિયે, યોગિયે વચણુ સુખીક. ૫
હાય હાય સખી કું કં, મનમય પડિ રે જોર,
હોઠ મહે ધણું લાછળે, કીછળે કંઠો છોર,
પ્રાણુ પ્રીક વિના કિમ રહે, આ મુગ દિગ્ગનીરે પ્રીતિ,
ખણુ ન વીસારે ખતિ કરી, કંતે કાંધી કરીતિ. ૬

દૃષ્ટા

ક્યાં ખેત ને ખગ આવે, જોખી વિનોદનાં ગીત ગાવે,
તેહ સુણિ મોહનાં મોહ બાવે, પ્રીત વિના વિરહિણી
કિમ પરતરે (૧) ૭
દોસ દિસે ઇણુ ચોસમે, દોસ વિના જગ નાહ,
વિણુ યોદ્યાં કિમ દીછળે, વાલલ દિલોને રે દાહ,
અવસુણને કણુ લેખવે, જે દોષ ચતર સુખજ,
તપ જપ મુજીને વેગજો, આવેને જીવન પ્રણુ,
એક ધરીની રે પ્રીતકી કિમ મૂકે ઉત્તમ જેહ,
ઉચલ છપીવારે રાજની જીરજી ન કીને રે ઉહ
ઉત્તમ એક આચારડો, જનમ હજો વહે નેહ,
કાંઈ પણ કીટ નહી, જેમ પડાયે રે રેહ,
કુદયા તે મનમય મોગડો, ઉલ્લસ્યાં તનુ કોર
ચિત્તરે રે ચાલા મોહિયાં દિલવ ધરે પ્રમથોર,
ચોર પીતાંબર ચોસલ, ઉર કળો ચોતીનો હોર,
રજે નાણુ પ્રીક પહેલકી તો, ભોજવે યદ બરતાર. ૧૦

વં ઉપજારિયો વાંહિજ ઈય, કહું એતહું દુઝ નામી સીસ,
અહિરે કરી મોહનાં મંહિર પધારો, નારિનાં નેહનાં નયન કારો. ૧૧
માહે મનોરથ માહરા મનમાંહે રહી રે ઉગર,
સુખ દુખ મનની રે વારતાં, કોણુ સુણિ નિર્ધાર,
જેહને મન છે રે નેહણી, તે ભમે વિદલ શરીર,
કેવળી વિના જિમ લમરમે, બાને ન કુલ કરીર. ૧૨
ઝલણી ઉતાવાં રે નહબરી, પુરુષ ન રાખું રે ખાસ
ભોલ ભોલવે ભામિની, મહન તણી ધરી આસ,
સુજની સેજ તલાહને, ને હું સેણું દીન ને રે રાત,
પીયુ પરજેરે સિધાવિયા રજે હોવે કિસી ધોતી. ૧૩
તાહિ રે ગાદ કસ બસ્યા આહિજ સુના આવાસ
યર યર કચેરે દેહકી સુક્યા જેહ નિરાસ,
મુંદર સોજ ગમે નહી સુતાં રે નીહ ન આય,
તોહી વિના પ્રણુ માહરા, ઇણીપરિ દિન કિમ જ્ય. ૧૪

દૃષ્ટા

ઇમ ન કીને સુણી માણુભય, પાકીઇ પ્રીતકી કીધીય હાય,
મયાણુને વાસ એ માસ કાગ, સામી સંભારીએ એક લાગ. ૧૫
કાગણુના દિન કુટરા, આકસ (કા)મેરે મુજબ
વિરહે તપે તન કોમલ, મન ભાવે નહી દાઝ,
કેહ જેણે લાલ જુલાલસું અખીર અરગત ખ્યાલ,
હું રહી એક દોભાગિણી, આબ્યા ન નાહ મયાલ. ૧૬
સમર સંતરપે દોહલકી, જોડી રહો મુગ દેહ,
આપણુ કિમ રાખસ્યું, પોહતે ચોવન વેહ,
પ્રીક નાવિ ના ઇણુ મંહિર મનમથ કેસ રે ચોર,
દુઃખ આપે દુણે દેહકી, ઉદયા તન ને કોર. ૧૭
કે જિત પુરે રે પદમિની, ભામિની આપકે દરિ,
કે જીવ નાચે નવનવો, પાપ પખાલે દર.
કે પ્રીક રંગે રંગે રંગે જેણે બહુ ખવાલ,
સરિખા સરિખી જોડી મિલી બેધે કાગ ખૂસ્યાલ. ૧૮

દૃષ્ટા

પ્રેમજા મનમથ જોર પાલે, ડસી નામણી જેમ રોલે.
હવે સદી રાજ ચિત્ત ચાપે, ચિત્તમાં નેમ એ દુઃખ કાપે. ૧૯
ચિહું કિસે તરવર ચોતપાં ચૈત્રે સુવાસ,
નહ નહ નવ માલવી, મોગરા મર્યા ને ખાસ,
દમણી ચબેલી રે ચંપકે ધકધક લાભા રે ચિત્ત
નેમતણી હું વાણી ઇણી રીતિ જેહ ને નાતિ. ૨૦

નિહર હજી લાજે નહિ, જે કરે વનમે' ગુંબર,
રમણ વસંત આવી મિલ્યો, ભૂમિ તણી ભરતાર
પરિમલ આવે રે કુસુમના, ખીડું હું નિજ નાહ,
પ્રીદિ વિના સી સુગંતા, મદને મુકી ધણું હાક.
મંદિર સુને રે મહિલા તણું, મોહન પ્રિય રહે મન,
કેકેલિ કલ કુન્નિત કરે, તિમ દહે વિરહિણી તન,
નયને રે નીંદે આવે જીમ, અતિ તીખી ચંદની રાત
ઉખી રહી પ્રીદિ મીઠી જીમડી, વાલ્હા વિજાહાંની વાત. ૨૨
વિરહિણી નિરહની સાંકલી, રાતડી ગમીએ રે કેમ

* * * *

કેમ ગસુ ધરી સાહિબ ખિણ વરસાંસો રે યાચ,
પ્રહરની સી વાતડી માસ વરસ કિમ જાચ. ૨૩

ફહા

વિરહની વેદના જગતિ મોટી, પ્રીત વિના નારિ સસાર ખોટી
ખિણિખિણિ નેમની વાટ જોતી, સહીયરો ઉતરી ચિત્ત હુંતી. ૨૪
વૈરાગ્યે રે વન પાકીયાં, ભાવિયા દાડમી કામ,
રાતની રલીયાંમણી, જાંબુ કદલી સુકામ,
આવો દિત ધરી ચિત્તસું, પ્રીત્યું કાતલી લાખ,
અંબ તણી જે પાકી બાકા સાકર દ્રાખ. ૨૫
હાકી મનમથ માનની કુલી જિમ વનરાય
વિરહી મુણી મુખિ જોહડા ઉન્મત્ત તિમ ઉન્માય,
કેકેલિ કાણુ સાહેલડી આ માસ મનનાં રે ફાખ,
મંદર સુનાં એ દેહડી કીડ પેખ્યાં હોણ સુખ. ૨૬
નાહ નિહર નવિ કાજે રે એમ વિસાસી રે ધાત,
કોન કરે તિમ તે ક્યું સધલે વંચાસ્યે રે ખ્યાત,
વિરહણી તન નવિ જોહડે, તેરું લખે મનવાલ,
આહુતી પ્રાણ પ્રીદિ વિના જાંબુ છે દિનરાતે ૨૭

ફહા

મૂર્ખને વેણુ રચું સીખ દીજે, પણિ જગિ જાણને રચું કહીજે
તો હવે નેહ એ જ્યોતે જ આવે, કલા કામિની કલિ સુહાવે રત
જ્યોત તપે અતિ આકરી સી કરે એવડી ધીજ,
આવો તો ઉણુ નિવ રીએ, સીત સંચાર્યે પતીજ,
પંથી-પણિ પંથી આહવા, નારિને મિલ્યુ અનેક,
પામે પડી પશુ વીનવું, આણેને ચિત્ત વિવેક. ૨૮
અગનિ તણી પરિ પરજાણે, ઉત્તમ એક અવાસ,
જામિ તપે અતિ કાંડીરે, કિમ રહે તન મેરે સાસ,
પણ મંદિર ખિણ બાહિર રણી કેમ વિદાય,
પ્રીતમ વિદ્યુલી પ્રેમદા, તલસિ તલસિ ખિણ જાચ. ૨૯
પશુઅ પુકારથી આહ્યોરે, પાલ્યો ન એકલુ જોધ,
કોળને ને આપણે રાગીયો-નિજણુ નિહાવ,

નવ તવ નેહ નિવારીયે, વારીયો નવિ રહ્યો નાહ,
નવયૈવન વય કામિની યામિની લીધો ન નાહ. ૩૧

ફહા

ભરિ ભરિ જોર નીસાસ મૂરે,
નયણુથી આંસુડા ખિણ ન ચુકે,
કાયા કોમલ તેજ સીએ,
નિરદયી નાહ તોહો ન સીએ. ૩૨

આકરી રતિ રે આસાહની, વિરહની વ્યાપી છે પીર,
વાયે ઘટા ધન મેઘની, અતિ રયામ વરસે રે નીર,
કામ કલા રસ કેલવી, કેડી કરે રે કિંજાર
ખાથીયડો પીડ પીડ કરે, વીજલીયાં અખાર. ૩૩

યોવન જાંબુ સાહેલડી જાણે જાણના રે પૂર,
કહેને કહું હુંખ બહેનડી, પ્રીતમ રહે ઘણું ફર,
સાલે ખિણ ખિણ સુરદર (? સુદર) દિવસ ને રાતનીના લોગ
ધિરતા નહી મન માંનિની, કુહલો નાહ વિયોગ. ૩૪
કામી ચિતિ રે કામિની, રાગને રીતરચું () ર
ચાણક ને મન મેહલો, ચોપડીને મન ધીર
ચકોર તણે મન ચંદ જ્યું તરરયાં બાવે રે નીર,
તિમ વિરહી ધરી છાણ રતિ જીવ ધરે નહી ધીર. ૩૫

ફહા

મેહ અંધારતો નર છાંટે, દેખનાં વિરહિણી હીય ફાટે
દિનવિયોગના આવણે નીટ નામે, વલવલે રાજીલ જગતનાથ
પાખે. ૩૬

ઢાવણુ થવણે રે મેં સુરયા દુખિયાં દાઢવે દેહ
સરવડાં વરસી મયણુનાં સચનાં દાખે છેહ,
નયણુ ધરીને રે નેહલો વેહલો આવે રે નાહ
પ્રીત પરમ સુખ પાવન યોવન લીજે રે લાહ. ૩૭
તાપે મનમથ મહિલા રે તનકતનક દહે દેહ,
દાદમી દીલ વલે ઘણી, જિમ ધન જામિનો મેહ,
આજે જિમ ધન ધોરો રે સોર કર અનંબ,
જમર વીના સી ભામની કેડો બીજરચું સંગ. ૩૮

પ્રીતિ ભલી પારેવાની વાડે રાખે રે રીત
હીય છેને દિત આણી યાલે વિરહકુ પ્રીતિ,
એક એક વિના હીસે નહી જો દોવે અતિ ઘણું ફર
હું મુખ પ્રીણુ વાલેસર આવે ન કેમ હનદાર. ૩૯

ફહા

પ્રીતની રીતિ પારેવ પાલે, પ્રીય સંગથી આપણ સવ યાલે,
(ભાદ્રવે સહીયરો નેમ પધારે), નાહ વિના નારિને કણ
સંભારે. ૪૦
તાર ચડોનર (ભાર વડોનર) જોરચુ ધોર વહે નદી પૂરે
જાંબુ સરોવર પૂરિયાં ચૂરિયા દારિદ્ર ફર

અણુલાં સસ્યે ઉપતાં હરખ્યાં જગતનાં જન,
સુભિક્ષા કિરયા છાંડાં મખ વિના મોધાં ઉક ને અન. ૪૧
જિમ જિમ વરસે રે મેહલો તિમ તિમ મયણનાં બાણ
પાપી પ્રેમ હરે પ્રાપ્તિ ખાંચે અંતર પ્રાણ,
ચોવન દિન ભેગ દોહલો મોહલો નહી રે વિચાર
વાહલા વિહલો વિરહલો ધિગ ધિગ તસ અવતાર. ૪૨
પ્રીઠાં વિના કિરયાં ભોજન પ્રીઠ વિના કિરયાં લેજ
પ્રીઠાં વિના કિરયાં ભોજન, પ્રીઠ વિના કિરો સેજ
પ્રીઠ વિના કિરયાં મણણ પ્રીઠવિના સિ વાત
પ્રીઠ વિના રયાં મંદિરપ્રીઠ વિના સી રાતિ. ૪૩

ફહાં

પ્રીઠ તણા વિચોગથી મયણ વ્યાપે, ખિણુ ખિણુ દેહડી તેહ તાપે,
વિરહલો વિરહનાં બાણ લાગ્યાં, આવતાં આંસોઈ દૂખ
બાગ્યાંમાં ૪૪

આસોઈ આસ હતી ધણી, મન તણી આવસ્યે નેમ,
નવનવ બૂણણ લેહ દેહ ધરસે રે પ્રેમ,
મેં નાંણુ મચુ સાંમલો આમલો યાવસ્યે વેર,
પૂરવ કરમને ચોગડે બાંધ્યું મોહુ રે વેર. ૪૫

મોહન એહ દોવાલોયે બાલી મનમયે કાય,
કાય તણી પરિ દોહલો કિમ તે મુખ કહિવાય,
બાણણ દૂપણ પરિ ગમે નાનિ ગમે સહીયર સાપ
વિરહ દાવાનક દાઝતાં વાલિમ કીજ સનાય. ૪૬
સાસરે છવે રે સુંદરી, હરણે પ્રીતમ લેજ
પરણી મહિયલિ પદમિની, નિત્ય રમે નિજ સેજિ,
અવરને અંદન અરગ ને પરમજ મદકે રે તન,
સુધે સું ભરિ બહુ સુંદર દેખતાં કિમ રહે મન. ૪૭

ધીરજ છવ ધરે નહી દેખી પરાયારે લાડ,
સારણ સખી સમાજીઠી છયાં દુખનાં રે જાડ,
કેહને દાખ સાહેલો મનનાં અંતર ગુજિ,
મંદિરે સુને ભગતી રહુ કલ ન પડે કાંઈ સુઝ. ૪૮

ફહાં

નાહલે નાવતે આસ ભાંગી, વિરહ દાવાનસે દેહ નગી,
પાસ મનમ યોવન છવે, નેન નકવેસર મુગ છીર દીપે. ૪૯
કાતી ભાતી રે કામિનિ દામિનીની અનુદારિ
મદમતી પ્રીઠ સંગથી રાતી અંગ ઉદાર,
અંગના અનંગ ખેલાવતી ભેરતી અંગો અંગ,
રમણ કરે રમણી અહી કાં હું તને રસ અંગ. ૫૦

શાસિવણી મુગ નયણી રે સોવનવાન શરીર
સાદર માંણી દેહડી જિમ મુગ વાગે રે તીર
જિમ પંખી જન જલ વિના તાપે સુકે રે કંઠ,
તિમ મુઝ વાલિમ તુમ વિના, મયણ સંતાપે ઉવંઠ. ૫૧
કામજુવારી રે કામિની ને હોવે પ્રીતમ સંગ
માચે મનની મોહમુ ખેલે અંગ અનંગ
શરીર સુઝ સખી સુંદર મંદિર નહી જન નાય,
દોરિલાં દિન હું નીગમૂ મોહન નહી સુઝ હાથિ. ૫૨

માસ ૧૨:

એમ ન કીજે રે નાહલા વાહલાસુ ડેહો વાહ,
કામ રસે રસે ચામો રે રાખો દૂરિ વિપાદ,
આવયો શિવને રે મંદિર સુંદર મિલસ્યુ રે હોય,
એહવો સંદેસડો નેમનો રાજ્યો સુધિયો રે સોય. ૫૩

ફહાં

વેદના વિરહની સર્વ શલી
પ્રીતી અવિચલ તેણ પાલી
યથાં સજ્જગને વિચોગ ભાગાં
પ્રસર તિહાં પુન્યને મદલુ લાગાં. ૫૪
દીપ દીધી શીખ લીધી રે પામી તે કેવલ જ્ઞાન,
પીઠ પહેલી શિવ મંદિર ચોહતી નિરમલ ધ્યાન,
રાજ્યભતીને નેમજ પામ્યાં ને અવિચલ વાસ,
જનમમરણ ભય યાત્રિયાં પાલીયાં જોલ ઉલ્લાસ. ૫૫
જ્ઞાન દિવાયર સાધર નેમી ને રાજ્યલ દોય,
અંતર નામીનાં નિસિદિન જલ જલે મુખ દોય,
બાલ પ્રસચારી સદા નેમ તેમ વત્રી રાજ્યલ નારિ
કામિત પૂરે મન તણા નેમ વિનયજનકાર. ૫૬

નેમ રાજ્યલ મેરે ગાઇયાં પાઇયાં આનંદ આપાઠર
પરમેસર પદ ગાયતાં નાઈ ને વિરયાં પાપ,
તપમજ વિશુધ શિરોમણિ તિલકવિનય ગુર ભસ,
દીવળાંદર માંદિ વિરચીઆ નેમીના રે ખારે માસ. ૫૭

ફહાં

વેદ પાંડવોને મન આણી, નય અંદ સંવત એ વખાણી
ઉજોત અધમિ માસ માહ, માર્તઁડવરે પૂરણ ઉમાહ. ૫૮

...છતિ શ્રી રાજ્યભતી () દેવ નેમીશરદાદશ મા
સંવત ૧૮૦૬ના ચઇવ સુદ ૧૦ દીને પં. પ્રમે
ફૂસલ લયોતંગ મંગલપૂર મયે ઉલે કુશલ વસી બા
સોના અમુલક તલરીની શ્રી. પડનારયે શ્રી. રસદ
—એક ચોપડી પૃ. ૩૭ . પંક્તિ ૧૮ ના. ૬

મહાવીર જૈન વિદ્યાલય

[તા. ૩-૧૦-૨૫ ને રોજ થયેલી મેળાવટાને એક આજંતુક પ્રેક્ષકે પોતાના વિચાર અને ટીકા સાથે અહેવાલ લખી મોકલ્યો તે ઉપયોગી ધારી અને પ્રકટ કરીએ છીએ.]

જૈનોથી ડોક્ટર થવાય ? ! આ ઉપસ્થિત થયેલી ચર્ચાથી જોના જાણુવામાં નહિ. આવેલી, તેઓને પણ પોતાનું અસ્તિત્વ જાણુવનાર આ સંસ્થાનો તા. ૩-૧૦-૨૫ ના રોજ પોતાનું નવું બંધ્ય મકાન ખુલ્લું મુકવાનો મેળાવડો થયો.

આત્માને બ્યારે મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તેની આત્મશક્તિઓ વધારે બલવત્તર અને જ્વલંત થાય છે. આસપાસની વસ્તુસ્થિતિનો તેને ખ્યાલ આવે છે. અને તે ઉપર ચિંતવન કરી તેનું રહસ્ય ખોલે છે. એ પ્રમાણે જે રહસ્ય હાય આવે છે તેનો તે તે પ્રમાણે ઉપયોગ કરવા પ્રેરાય છે. આથી મનુષ્યની દરેક કૃતિમાં વિચારને સ્થાન છે. વિચારથી આદરેલાં દરેક કામો સુંદર, સુષ્ટિત અને હિતાવહ હોય છે. આ ઉપરથી મનુષ્ય જાતની ખાસીયતને અનિવાર્ય જે જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વે વિચારે નીમીં આપેલા સ્વરૂપ પ્રમાણે થવી જોઈએ એ નિર્વિવાદ છે.

હવે આપણે એટલું જ પુછીશું કે—આટલી વાત નિર્વિવાદ છતાં દરેક મનુષ્ય એ પ્રમાણે કૃતિ કરે છે ? ઉત્તર સખેદ આપણે ‘ના’માં જ આપવો પડશે. કારણ એ છે કે ખાસીયતો કેટલી માનવી અને કેાને માનવી ? આ, મનુષ્યના સ્વભાવવિચિત્રપણાને લઇને તકરારનો મોટો વિષય છે. શરીર છે એટલે ખાતું પડે છે. ટાઢ ટડકાથી તેને રક્ષણ આપવા માટે કપડાં ઘર અને બીજા અનેક ચીજોની તેને જરૂર પડે છે. આ સિવાય મનની સ્વસ્થતા સાચવવા માટે બીજા અનેક પ્રકારની જરૂરીયાતો ઉભી થાય છે. મનની સ્વસ્થતા ઉપર આત્માના હિતાહિતનો આધાર અવલબેક્ષો છે અને એને છોડીને આત્મા એકલાથી ઊગતું પણ ભરી શકાય એમ નથી એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ વાત છે;* વળી આત્માની બાબતમાં

પણ જોઈએ તો તેને પણ પોતાને પોતાનાપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે અન્યની અપેક્ષા રહે છે.†

આમ ખાસિયતપરંપરા ઉભી થાય છે અને આત્મા તેમ મનની જેટલી વિશુદ્ધિ તેટલી ખાસીયતોની અપેક્ષા ઘટે છે. અહીંયાંથી મનુષ્યનો પ્રવાહ એ ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. એક પોતાની ખાસીયતો સ્વલ્પ પ્રમાણમાં કરી તેના મમત્વમાંથી છુટી જીવનનિર્વાહ કરતો અને બીજો યથાશ્ચિ ખાસીયતોને વધારતો અને મમત્વ રાખતો. જેઓએ પોતાની ખાસીયતો ઘટાડી છે અને તેમાં મમત્વ રાખ્યું નથી તેને તે મેળવવા માટે ખાસ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર હોતી નથી અને તેથી તે તેના ઉપાદકકાર્યથી વિરમેક્ષો હોય છે. જ્યારે બીજાની એથી ઉલટી જ પરિસ્થિતિ છે. એને જેટલી જરૂરીયાતો આવશ્યક છે, તેટલી તેને જાતે ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ, આથી વહેવાન સમાજબંધ્યવર્યા, રાજ્યબંધ્યવર્યા વિગેરે ઘટનાઓ ઉપસ્થિત થાય છે. આટલા વિવેચન પછી એટલું તો ચોક્કસ માનવાની જરૂર પડે છે કે ઉપરોક્ત ઘટનામાંની એકપણ ઘટના સાથેનો સંબંધ મનુષ્યના અમુક ચોક્કસ વર્ગને તોડવો પાલવે તેમ નથી. જેઓએ એમાંથી પોતાની વૃત્તિ વારી લીધી છે તેઓ પણ પરંપરાયે તેની અસરથી મુક્ત રહી શકે એમ નથી.

હવે આપણે આપણા મુખ્ય મુદ્દા ઉપર આવીશું. પ્રાણીમાત્રનું ખરૂં કલ્યાણ ધર્મોચરણ ઉપર આધાર રાખે છે અને એ ધર્મોચરણ મનની સ્વસ્થતા વગર જનવું નથી એ સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગો દરેકને માટે એકસરખા હોતા નથી, માંટે જે ઘણા માણસોને કલ્યાણનો માગ સરળ કરી આપવો હોય તો મનને સ્વસ્થતા જેનાથી પ્રાપ્ત થતી હોય તે દરેકનો સ્વીકાર

† કોઈ આત્માને જરૂર નહિ હોય પણ અહીંયાં તે આપણે વિચેના સર્વ જીવોને લેઈ વાત કરીએ છીએ.

* આ સિદ્ધાંત હમસ્ય જીવોને માટે છે.

વિવેકપૂર્વક આવશ્યક મનાવેા જોઇએ. જૈન પ્રજાને પોતાનું પારલૌકિક કલ્યાણ કરવાનું છે. પણ તે વિશ્વના નિયમથી કાંઈ બહાર નથી. વિશ્વના નિયમને ઝાળખવામાં જેટલું અગાન વપરાશે, તેના તરફ જેટલી ખેલરકારી બતાવાશે, તેટલું પ્રાણીઓના કલ્યાણ માં અંતરામને સ્થાન મળશે.

જૈન પ્રજા એ માણસ કોટીમાંની જ છે અને જૈનત્વના સંપૂર્ણ આર્વિભાવ એ માણસ જાતિમાંથી જ સંભવિત છે. જે માણસ જાતિને જૈનત્વના એક અંશથી માંડીને સંપૂર્ણ જૈનત્વ સુધી પહોંચવાને અવકાશ હોય — અગર તે પ્રમાણે બનવું જોઇએ એવી જેની ધૃષ્ટા હોય તેમને, એ જૈનત્વના આશ્રય જેને જોઈએ છે અને હવે પછી બીજાઓને એ આશ્રયાભિમુખ કરવા છે તે દરેકના મનમાં સ્વાસ્થ્યની અનુકૂળતા કરી આપવી પડશે. આ અનુકૂળતાનું ક્ષેત્ર જેમ ટુંકું, તેમ જૈનત્વના વિસ્તાર અને વિકાસનું ક્ષેત્ર પણ ટુંકું:

અહીં આ જાતની ચર્ચા કરવાનું કર્તવ્ય એટલા માટે જ પ્રાપ્ત થયેલું છે કે — સાંસારિક વિદ્યા અને કળાં એ જૈનત્વનો ધ્વંસ કરે છે, એમ ને મનાય છે તેનું તાત્વિક સ્વરૂપ શું છે? જૈન ધર્મ એ એમ કાંઈ કહેતો નથી કે તમે વહેપાર ખેડ, ઉદ્યોગ હુલર વધારો, પ્રજોત્પત્તિ વધારો, રાજ્યસત્તા જમાવો પણ એટલું સ્વીકારે છે કે આ સ્થિતિ પ્રાણીને તેમાં મુખ્યત્વે મનુષ્ય માનને સ્થાપા-વિક છે. આ જાતની ક્રિયાઓથી જ એનું જીવન ઝાતગેાત થયેલું છે. જ્યારે એ કૃતિઓ કરે જ છે ત્યારે એ કૃતિ સરકારી અને સુવ્યવસ્થાવાળી થાય અને તે દ્વારા તેની સ્વસ્થતા સચવાય અગર જ્યેષ્ઠના સ્વાસ્થ્યના આધાર એમના ઉપર અવલંબેલો છે તેઓના એ કારણબૂત થાય એવાં નિમિત્તાને આવકાર મળવા જોઇએ.

મહાવીર વિદ્યાલય આજ દરિગિન્દુથી કાર્ય કરે છે કે જેઓ અનેકવિધ ખાસીયતોની સત્તામાં આવેલા છે તેની સાથે તે એક રસ થવાને ઇતેન્દ્રી રાખે છે. તેને તેની તે ઇતેન્દ્રી ચેતનાપામ અને મનને સ્વાસ્થ્ય મળે કે જેથી કલ્યાણનો માર્ગ નિરાખાધ થાય. હવે

આ વિચારને ગંભીર સ્વરૂપના જ રહેવા દઇએ છીએ. પ્રસંગે એનું આંતર તરર ખેલાઈશું.

ગ્રા. રા. મોહનલાલ દલીપચંદ દેસાઈના અનુપદથી મેળાવડામાં ભાગ લેવાનું સંભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. જેને સંગળ પ્રસંગ હતો તેવા જ મંગળ સ્વાગ પહેરી મંદિર દેવી ઉભી હતી. મંદિર ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા કરવા ભાવગરથી નામદાર સર પદ્મણી આવવાના હતા અને તે વખતસર (દિવસના ત્રણ વાગે) કેટલાક માનનીય ગૃહસ્થો સાથે આવ્યા. સમાજનોએ ઉભા થઇ માન આપ્યું અને હર્ષની લાગણી પ્રદર્શિત કરી.

સંગિત થયું અને તેમાં રા. રા. દેસાઈની કૃતિનું મંગળ ગીત ગવાયુ. આ. સેક્રેટરી રા. રા. મોતીચંદભાઈ કાષીઆએ નિમંત્રણ પત્રિકા વાંચી. હાજર રહેવા અશક્ત એવા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ સંહાનુભૂતિના તારો અને કાગળ મોકલેલા તેમાંથી મુદાના માણસોના સંદેશા મુદાસર કહી બતાવ્યા.

પ્રમુખ માટેની દરખાસ્ત કરતાં રા. રા. શેઠ છોટાલાલ પ્રેમજીએ નામદાર પદ્મણીના મુલો વર્ણવી બતાવ્યા. જૈન કામ ઉપર અનેકવિધ ઉપકારો કરેલા અને સંહાનુભૂતિ બતાવેલી તેનું સ્મરણ તાણું કરાવ્યું અને તેમને પ્રમુખની ખુસીએ મિરાજવા વિનંતી કરી. રા. રા. શેઠ લક્ષ્મીભાઈ દીપચંદ અને રા. ગ્રા. શેઠ મોહનલાલ હેમચંદે તેને વિશેષ અનુમોદન આપ્યું અને તેઓની આગેવાની નીચે આજનું કામ ક્ષતેહમંદ રીતે પાર પડશે અને સંસ્થાનું ભવિષ્ય ઉજળું નિવડશે એમ શ્રદ્ધાના અને આશાનાં વચનો કહ્યાં. આમ વક્તવ્ય પૂર્ણ થયું કે — નામદાર પદ્મણીએ તાણીએના ગદગદાટ વચ્ચે પ્રમુખાસન સ્વીકાર્યું.

માનદ મંત્રી મોતીચંદભાઈએ તે પ્રસંગ માટે તૈયાર કરેલા રિપોર્ટ કે જે સમામાં બહેચવામાં આવ્યો હતો, તેમાંથી કેટલીક મહત્વની હકીકત વાંચી સંજળાવી. એમની વાંચવાની પદ્ધતિ ખાસ આકર્ષક અને ઝડપવાળી હતી. એમના વક્તવ્યમાં સંસ્થાનો ઇતિહાસ, મકાનનો આર્વિભાવ અને તેની આંધણીનું વિશાળપણ ને સરતાપણ; અબ્યાસ, ધારા ધોરણ,

મહાવીર જૈન વિદ્યાલય

[તા. ૩-૧૦-૨૫ ને રોજ થયેલી મેળાવડાનો એક આગંતુક પ્રેક્ષકે પોતાના વિચાર અને ટીકા સાથે અહેવાલ લખી મોકલ્યો તે ઉપયોગી ધારી અને પ્રકટ કરીએ છીએ.]

જૈનોથી ડોક્ટર થવાય ? ! આ ઉપસ્થિત થયેલી વચ્ચાથી જોના જાણવામાં નહિ. આવેલી, તેઓને પણ પોતાનું અસ્તિત્વ જાણવાનાર આ સંસ્થાનો ડી. ૩-૧૦-૨૫ ના રોજ પોતાનું નવું ભવ્ય મકાન ખુલ્લું મુકવાનો મેળાવડો થયો.

આત્માને જ્યારે મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તેની આત્મશક્તિઓ વધારે બલવત્તર અને જ્વલંત થાય છે. આસપાસની વસ્તુસ્થિતિનો તેને ખ્યાલ આવે છે. અને તે ઉપર ચિંતવન કરી તેનું રહસ્ય ખોલે છે. એ પ્રમાણે જે રહસ્ય હાથ આવે છે તેનો તે તે પ્રમાણે ઉપયોગ કરવા પ્રેરાય છે. આથી મનુષ્યની દરેક કૃતિમાં વિચારને સ્થાન છે. વિચારથી આદરેલાં દરેક કામો સુંદર, સુધટિત અને હિતાવહ હોય છે. આ ઉપરથી મનુષ્ય જાતની પાસીયતને અનિવાર્ય જે જે કિયાઓ છે તે સર્વે વિચારે નીર્મા આપેલા સ્વરૂપ પ્રમાણે થવી જોઈએ એ નિર્વિવાદ છે.

હવે આપણે એટલું જ પુછીશું કે—આટલી વાત નિર્વિવાદ છતાં દરેક મનુષ્ય એ પ્રમાણે કૃતિ કરે છે ? ઉત્તર સંપેદ આપણે 'ના'માં જ આપવો પડશે. કારણ એ છે કે પાસીયતો કેટલી માનવી અને કોને માનવી ? આ, મનુષ્યના સ્વભાવવિચિત્રપણાને લાઇને તકરારનો મોટો વિષય છે. શરીર છે એટલે ખાતું પડે છે. ટાઢ ટકાથી તેને રક્ષણ આપવા માટે કપડાં ધર અને બીજા અનેક ચીજોની તેને જરૂર પડે છે. આ સિવાય મનની સ્વસ્થતા સાચવવા માટે બીજા અનેક પ્રકારની જરૂરીયાતો જાણી થાય છે. મનની સ્વસ્થતા ઉપર આત્માના હિતાહિતનો આધાર અવલંબેલો છે અને એને છોડીને આત્મા એકલાથી હાલું પણ ભરી શકાય એમ નથી એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ વાત છે; * વળી આત્માની બાજતમાં

પણ જોઇએ તો તેને પણ પોતાને પોતાનાપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે અન્યની અપેક્ષા રહે છે.†

આમ ખાસિયતપરંપરા જાણી થાય છે અને આત્મા તેમ મનની જેટલી વિશુદ્ધિ તેટલી પાસીયતોની અપેક્ષા ધરે છે. અહીંયાંથી મનુષ્યનો પ્રવાહ બે ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. એક પોતાની પાસીયતો સ્વરૂપ પ્રમાણમાં કરી તેના મમત્વમાંથી છુટી જીવનનિર્વાહ કરતો અને બીજો યથાશ્ચિ પાસીયતોને વધારતો અને મમત્વ રાખતો. જોઓએ પોતાની પાસીયતો ઘટાડી છે અને તેમાં મમત્વ રાખ્યું નથી તેને તે મેળવવા માટે ખાસ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર હોતી નથી અને તેથી તે તેના ઉપાદકકાર્યથી વિરમેલો હોય છે. જ્યારે બીજાની એથી ઉલટી જ પરિસ્થિતિ છે, એને જેટલી જરૂરીયાતો આવશ્યક છે, તેટલી તેને જાતે ઉપજ કરવી જોઈએ. આથી વહેવાર સમાજજીવ્યવસ્થા, રાજ્યજીવ્યવસ્થા વિગેરે ઘટનાઓ ઉપસ્થિત થાય છે. આટલા વિવેચન પછી એટલું તો ચોક્કસ માનવાની જરૂર પડે છે કે ઉપરોક્ત ઘટનામાંની એકપણ ઘટના સાથેનો સંબંધ મનુષ્યના અમુક ચોક્કસ વર્ગને તોડવો પાલવે તેમ નથી. જોઓએ એમાંથી પોતાની વૃત્તિ વારી લીધી છે તેઓ પણ પરંપરાયે તેની અસરથી મુક્ત રહી શકે એમ નથી.

હવે આપણે આપણા મુખ્ય મુદ્દા ઉપર આવીશું. પ્રાણીમાત્રનું ખરું કલ્યાણ ધર્મોચરણ ઉપર આધાર રાખે છે અને એ ધર્મોચરણ મનની સ્વસ્થતા વગર જનતું નથી એ સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગો દરેકને માટે અંકસરખા હોતા નથી, માટે જે ઘણા માણસોને કલ્યાણનો માર્ગ સરળ કરી આપેલો હોય તો મનને સ્વસ્થતા જોનાથી પ્રાપ્ત થતી હોય તે દરેકનો સ્વીકાર

* આ સિદ્ધાંત હાલ સ્થિતિને માટે છે.

† કોઈ આત્માને જરૂર નહિ હોય પણ અહીંયાં તેમ આપણે વિચિત્ર સર્વ જીવોને લેઈ વાત કરીએ છીએ.

વિવેકપૂર્વકે આવશ્યક મનાવેા જોઇએ. જૈન પ્રજાને પોતાનું પારલૌકિક કલ્યાણ કરવાનું છે. પણ તે વિશ્વના નિયમથી કાંઈ બહાર નથી. વિશ્વના નિયમને ઝાળખવામાં જેટલું અજ્ઞાન વપરાશે, તેના તરફ જેટલી ખેંચકારી બતાવાશે, તેટલું પ્રાણીઓના કલ્યાણ માં અંતરાયને સ્થાન મળશે.

જૈન પ્રજા એ માણસ કોટીમાંની જ છે અને જૈનત્વનો સંપૂર્ણ આર્વિર્ભાવ એ માણસ જાતિમાંથી જ સંભવિત છે. જો માણસ જાતિને જૈનત્વના એક અંશથી માંડીને સંપૂર્ણ જૈનત્વ સુધી પહોંચવાને અવકાશ હોય — અગર તે પ્રમાણે બનવું જોઇએ એવી જેની ઇચ્છા હોય તેમને, એ જૈનત્વનો આશ્રય જેને શોધેા છે અને હવે પછી બીજાઓને એ આશ્રયભિમુખ કરવા છે તે દરેકના મનમાં સ્વાસ્થ્યની અનુકૂળતા કરી આપતી પડશે. આ અનુકૂળતાનું ક્ષેત્ર જેમ ઠુંકું, તેમ જૈનત્વના વિસ્તાર અને વિકાસનું ક્ષેત્ર પણ ઠુંકું:

અહીંમાં આ જાતની ચર્ચા કરવાનું કર્તવ્ય એટલા માટે જ પ્રાપ્ત થયેલું છે કે — સાંસારિક વિદ્યા અને કાર્યો એ જૈનત્વનો ધ્વંસ કરે છે, એમ જ મનાય છે તેનું તાત્વિક સ્વરૂપ શું છે? જૈન ધર્મ એ એમ કાંઈ કહેતો નથી કે તમે વહેપાર ખેડેા, ઉદ્યોગ હુલાર વધારો, પ્રજોત્પત્તિ વધારો, રાજ્યસત્તા જમાવો પણ એટલું સ્વીકારે છે કે આ સ્થિતિ પ્રાણીને તેમાં મુખ્યત્વે મનુષ્ય માત્રને સ્વાભાવિક છે. આ જાતની ક્રિયાઓથી જ એનું જીવન ઝોતપોત થયેલું છે. ન્યારે એ કૃતિઓ કરે જ છે ત્યારે એ કૃતિ સંસ્કારી અને સુધરતાવાળા થાય અને તે દ્વારા તેની સ્વચ્છતા સચવાય અગર જેઓના સ્વાસ્થ્યનો આધાર એમના ઉપર અવલંબેલો છે તેઓને એ કારણભૂત થાય એવાં નિમિત્તોને આવકાર મળવો જોઇએ.

મહાવીર વિદ્યાલય આજ દરિયનિહુથી કાર્ય કરે છે કે જેઓ અનેકવિધ ખાસીયતોની સત્તામાં આવેલા છે તેની સાથે તે એક રૂસ થવાને ઇતેજરી રાખે છે. તેને તેની તે ઇતેજરી સંતોષાય અને મનને સ્વાસ્થ્ય મળે કે જેથી કલ્યાણનો માર્ગ નિરાપ્વાધ થાય. હવે

આ વિચારોને ગંભીર સ્વરૂપના જ રહેવા દઇએ છીએ. પ્રસંગે એનું આંતર તત્ત્વ ખોલીશું.

x x x x

રા. રા. મોહનલાલ દસીયંદ દેસાઈના અનુગ્રહથી મેળાવડામાં બાળ લેવાનું સહભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. જેવો મંગળ પ્રસંગ હતો તેવો જ મંગળ સ્ત્રાંગ પહેરી મંદિર દેવી ઉભી હતી. મંદિર ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા કરવા ખાવનગરથી નામદાર સર પટ્ટણી આવવાના હતા અને તે વખતસર (દિવસના ત્રણ વાગે) કેટલાક માનનીય ગૃહસ્થો સાથે આવ્યા. સમાજનોએ ઉભા થઇ માન આપ્યું અને હર્ષની લાગણી પ્રદર્શિત કરી.

સંગિત થયું અને તેમાં રા. રા. દેસાઈની કૃતિનું મંગળ મીત ગવાયુ. આ. સેકેટરી રા. રા. મોતીચંદલાઈ કાપડીઆએ નિમંત્રણ પત્રિકા વાંચી. હાજર રહેલા અસક્ત એવા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ સહાનુભૂતિના તારો અને કાગળ મોકલેલા તેમાંથી મુદાના માણસોના સંદેશા મુદાસર કઢી બતાવ્યા.

પ્રમુખ મારેની દરખાસ્ત કરતાં રા. રા. શેઠ છોટાલાલ પ્રેમજીએ નામદાર પટ્ટણીના મુશો વર્ણવી બતાવ્યા. જેમ કોમ ઉપર અનેકવિધ ઉપકારો કરેલા અને સહાનુભૂતિ બતાવેલી તેનું સ્મરણ તાજું કરાવ્યું અને તેમને પ્રમુખની પુરસ્તીએ નિરાજવા વિનંતી કરી. રા. રા. શેઠ લલ્લુભાઈ દીપચંદ અને રા. રા. શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ તેને વિશેષ અનુમોદન આપ્યું અને તેઓની આવેવાની નીચે આજનું કામ ક્ષતેહમંદ રીતે પાર પડશે અને સંસ્થાનું બાંધબંધ ઉજળું નિવડશે એમ શ્રદ્ધાના અને આરાનાં વચનો કહ્યાં. આમ વક્તવ્ય પૂરું થયું કે — નામદાર પટ્ટણીએ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પ્રમુખાસન સ્વીકાર્યું.

માનદ મંત્રી મોતીચંદલાઈએ તે પ્રસંગ માટે તૈયાર કરેલા રિપોર્ટ કે જે સમામાં બહેનવામાં આવ્યો હતો, તેમાંથી કેટલીક મહત્વની હકીકત વાંચી સંભળાવી. એમની વાંચવાની પદ્ધતિ ખાસ આકર્ષક અને ઝડપવાળી હતી. એમના વક્તવ્યમાં સંસ્થાનો ઇતિહાસ, મકાનનો આર્ચિર્ભાવ અને તેની બાંધણીનું વિશાળપણને સરતાપણું; અવ્યાસ, ધારા ધોરણો,

મેળવેલાં નાણાં અને કરેલો ખર્ચ, જળપ્રાપ્તિ હાલ શું છે અને કેટકેટલું કરવા ઉમેદ છે, વિગેરે વિષયો સમાયત્તા હતા. આકાંક્ષાઓ એમણે નિચે પ્રમાણે જણાવી.

(૧) સંસ્થાને બોર્ડિંગોનું કેંદ્ર બનાવવી.

(૨) સ્થળે સ્થળે બોર્ડિંગો બંધાવવાની પ્રેરણા કરવી સહાય કરવી, અને સર્વત્ર બોર્ડિંગો ઉત્પન્ન થાય તેવી ગોઠવણ કરવી.

(૩) આધિપત્ય કે કબજો મેળવવાને મોહ ન રાખવો પણ મુચન કાર્ય અને અન્ય સહાય જરૂર કરવી.

(૪) સાહિત્ય યુનિવર્સિટિને ચે.અ. તૈયાર કરાવવું.

(૫) તરવાચાંધિગમ પર સરળ અને ચિદ્રતા બરેલી નોટ તૈયાર કરાવવી.

(૬) માગધી સાહિત્યનો અભ્યાસ કરાવવો.

(૭) બી. એ. થયેલા ને શોધખોળ ખાતામાં રોકવા.

(૮) છેવટે એક જૈન યુનિવર્સિટી બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરવા.

(૯) જૈન વિદ્યાર્થી વર્ગમાં પરિચય વધે તેવા પ્રસંગો ઉપરિચિત કરવા.

(૧૦) ધર્મ, ધ્રુવ, જ્ઞાનના વિશાળ પાયા ઉપર ત્યાગ તેવી ગોઠવણ કરવી.

(૧૧) શુભદાતી સાહિત્યને વિકસાવવું, પ્રસિદ્ધ કરવું કરાવવું.

... કેવી સુંદર મહેત્તો પણ આમ એકલી મનોરથોની સદિ ઉત્પન્ન કરવાથી શું? આ યાદી જરા વ્યવહાર દ્રષ્ટિથી અને શક્તિશાલ્યતા વિચારપૂર્વક પોતાની શક્તિનું માપ કાઢવા પછી રચી હોત તો હીક હતું.

નં. ૧ અને ૯ વાળી આકાંક્ષા, આકાંક્ષા માત્ર જ રહેવી ન જોઈએ પણ જેમ અને તેમ જલદી તેનો આરંભ કરવો જોઈએ—

રિપોર્ટનું વાંચન પુરું થયું કે

રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ બોલવા ઉબ. રયા. એમના કહેવાનો સાર એ હતો કે, વર્તમાન એન્સુએટોથી ધર્મના વિસ્તારમાં મોટા વધારો થશે. દેશ પરદેશમાં ધર્મને આગળ લાવવામાં

એમની જ સહાય કારણભૂત થશે. આના સમર્થનમાં એમણે પ્રિન્સિપાલ શ્રી આનંદશંકર દુવનો એક ફરો ટાંકી બતાવ્યો અને સંસ્થાના આશ્રયથી આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓને, તેઓ પોતાનું ઋણ અદા કરવાના કર્તવ્યમાંથી મુક્ત ન થાય તે માટે દેશભક્ત મહર્ષિ દાદાભાઈ નવરોજીએ પોતાના વિશે જે ઉદ્દગારો કાઢેલા તે જ ઉદ્દગારો તેમણે વાંચી સંભળાવ્યા. સંસ્થાની ઉપયોગીતા કેટલી છે, તેની સમજૂતી આપી. અંગ્રેજ વિદ્યા અને સંસ્કૃતિ ધર્મશ્રદ્ધાના પાયા ઢીલા કરે છે તે દોષનું ઉન્મૂલન આપી સંસ્થાથી શક્ય છે તે સાચા ધર્મી પુરોષો ઉત્પન્ન કરશે અને જરૂર પડે ધર્મસંસ્થાઓને ઝડપે પડે રાખી શરકાવશે. છતાં પણ તે રાષ્ટ્રહિતને નકતરૂપ ન થતાં રાષ્ટ્ર મહાલયના ચક્રતરમાં ઈટનું સ્થાન લેશે—(અમે ઇચ્છીએ છીએ કે જૈન કોમ ઉત્તત સંસ્કાર મેળવી રાષ્ટ્ર મહાલયના મુખ્ય ૩૫ અને) — આમ હૈલો ઉદારચિત્ત ઉદ્દગાર નિકળ્યો કે શ્રોતાવર્ગમાંથી ભારે તાળીઓનો મગસાટ થયો.

હવે શેઠ કુવરજી આશુદંજીએ બોલવાની શરૂઆત કરી. એમના શરીર ઉપર શુદ્ધત્વનાં ભારે ચિન્હો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. અવાજનું મોટાપણું કૃત્રિમ રૂપે વધારી નામદાર પટ્ટણીના વખાણમાં જ ઘણો વખત ગાંળ્યો. તેમના અને પોતાની વચ્ચેના અંગત બનાવો વર્ણવ્યા — પણ આમ કરવામાં કાઠિયાવાડી સંસ્થાનની પ્રગતિની રીત અપાત્યાર ન કરતાં કાંઈક સમાનું અને પોતાનું ગૌરવ સાચવ્યું હોત તો હીક થાત — આમ અપ્રસ્તુતતામાંથી છુટી સર્વ વિરતિ, દેશવિરતિ, સમ્યક્ દૃષ્ટિ અને સવેગ-પદ્ધતિ અર્થાત માર્ગનુંસારી આમ ધર્મી જનોના વિશાળ પાટી અત્યારે જે કોલાહલ ઉત્પન્ન થયો છે તેની સામે પ્રતિવાદ કયો અને પોતે પોતાની માન્યતા શાસ્ત્રાર્થથી સિદ્ધ કરી આપવા તૈયાર છે એમ વાદનું આન્હાહન કર્યું. અંગ્રેજ ભણેલાઓના ઘરમાં, એમની કુટુંબ પરંપરાઓની ધાર્મિકતા ધસાઈ જઈ, કંદબૂળ રાત્રી ભોજન વિગેરે પ્રવેશી ગયાં છે, અને હવે ધાર્મિક સંસ્કાર જન્યત કરવા માટે આવી સંસ્થા વિના છુટકો નથી, એમ પુરાણ

૨૬ પુરોગે ઉદ્દેશીને કહ્યું પણ જમાનો નહિ જોગજો તો ખાસડાં ખાવાં પડશે આવો હલકો વાગ્યાપાર ના પ્રવર્તતો હોત તો ફીક હતું. મકાનનું સસ્તાપણ અને એવી બીજી જાગતો ઉપર ખાઈનું બોલી પોતાનું કચન પૂરું કર્યું.

આ પછી અંગ્રેજ પોસાકમાં રા. રા. ગુલામ-ચંદ દેવચંદ જવેરી બોલવા ઉભા થયા. ધીમા અને સાંત અવાજે શરૂઆત કરતાં આપણે કોમમાં આવી જાતની જે જે સંસ્થાઓ અત્યાર આગમ્ય અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેની હકીકત કહી અને કેળવણી વધારનાર હજુ પણ વધારે સંસ્થાની જરૂર છે એમ ભારપૂર્વક કહ્યું. એમના ધીમા અવાજને લઈને એમનું કચન પૂરેપૂરું સાંભળવામાં અખને અડચણ ઉભી થય પણ એટલું માનવાને કારણ મળે છે કે એઓ મુદાસર અને ઉત્તમ શબ્દોમાં બોલ્યા હશે. આ પછી

રા. રા. મકનજીભાઈ ગુલામખાં બેરીસ્ટર પણ સંસ્થાની તરફથીમાં બોલ્યા. આટલા મુદરચો બોલી રહ્યા પછી

ગુલા વિદ્યાર્થી રા. મોધવજી ધનજીએ બાપણ કહ્યું અને મોહક શૈલીથી બોતાજનોનાં દિલ એમણે હરી લીધાં. ક્ષણબર એમ થયું કે આવાં જે થોડાક વક્તાઓ કોમમાં પાકે તો કોગને ગૌરવરૂપ નિવરે. એમણે પોતે આ સંસ્થામાં રહી કેળવણી લીધી છે અને તેથી મારા ઉપર અને મારા જ સ્થિતિના બીજા જનો ઉપર આ સંસ્થાનું મોહું જાય છે. વળી ન્યારે સંસ્થાને અમારી સેવાની જરૂર પડશે અગર તેના જીવનને હાનિ પહોંચશે તેવે પ્રસંગે અમારી સર્વ શક્તિઓને કામે લગાડવામાં જરા પણ પાછી પાની કરીશું નહિ એમ અંતરના ગુરુસાથી બહારે કહ્યું. આમ રૂવગતા દર્શાવી આપણા પ્રગજીવનને બલ-વત્તર કરવામાં કારણજીત રાજકીય વિષયમાં પ્રવિષ્ટતા મેળવવાનું એકપણ સાધન નથી એ જાણત તરફ સર્વેનું ધ્યાન ખેંચ્યું. રાજકીય લાગવગથી ધમને જોર મળે છે, એમ ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ કરી જણાવ્યું અને તે બાબતના શ્રી હેમચંદ્રસુરિએ કુમાર-

પાલરામ અને શ્રી હીરવિનયસુરિએ અંદર પાદશાહ ઉપર પ્રભાવ પાડી જે ધાર્મિક અભ્યુદય વધાર્યો હતો તેના દાખલા આપ્યા. ખરેખર ! જે આપણે આપણો પ્રાચીન ઇતિહાસ અવગોષ્ટીયું તો આને સમર્થન આપણા ઘણા દાખલાઓ તેમાં પેરાયલા છે. આશા છે કે આ યુવાન જે કાંઈ બોલ્યા હશે તે પોતાના અંતઃકરણને પ્રમાણિત રાખીને બોલ્યા હશે.

નવા વિદ્યાર્થી રા. બાઈ પ્રસન્નમુખે પણ પોતાનાં તરફથી જે વચનો કહ્યાં. તે શું બોલ્યા તે કાંઈ સમજાયું નહિ કારણ કે મારી બેઠકે જરા દુર હતી અને એમનો અવાજ અસ્પષ્ટિતારી હતો. પણ એઓ બોલવામાં સારા હતા.

આ પ્રમાણે ગુલા ગુલા વક્તાઓ બોલી રહ્યા પછી પ્રમુખે બાપણ કહ્યું.

આરંભ કરતાં—પોતાનાં યોગ્યતા બહાર વખાણ કર્યા છે અને તે કેવાં સ્વરૂપનાં છે તે, કચ્છના રાજના એક દક્ષત સાથે તુલના કરી પોતે તેમાં મુજાશે નહિ એમ સ્પષ્ટતા કરી. હવે બોલવાના વિષય ઉપર આવી, પુરોગ માટે કેળવણીની સવડના વિચાર થાય પણ સ્ત્રીઓ માટે ઉપેક્ષા રાખવામાં આવે તે ઘણું અણ-પટનું થાય છે એમ લાગણીપૂર્વક દર્શાવ્યું અને એ પછી એમણે ઘણું ચિતારી વિવેચન કર્યું. સાંત અને મોહક શૈલીથી લગભગ અઢી કલાક એ બાપણ ચાલ્યું હશે. એમનું પણ બાપણ પુરેપુરું સંભળાયું નહિ પણ જેટલું સંભળાયું તેમાં ઉત્તમ મોધ તરતો હતો. એમનું બોલવું પુર થયું કે રા. રા. શેઠ દેવકરણ સુલજીએ નામદાર પટ્ટણીને મકાન ખુલ્લું મુકતા વિનંતિ કરી. એ વિનંતિ પ્રમાણે મકાન ખુલ્લું પોતે મુક્યું અને સર્વજન હર્ષાજ્વાળા રહ્યો.

ખાઈની કિંવા શિષ્ટાચાર પ્રમાણે ચર્ચા પરસ્પર આભારનાં વચનો કહેવાયાં.

મીઠાઈ, ફળો અને ગાદની ગોડવાનું કુખા મટાડવા માટે રાખી હતી અને રાખી બોજનનું કારણ મટાડ્યું હતું.

સાસન દેવતાને પ્રાર્થનાં જે આ સંસ્થાનો વિનય કરો.

જોરધનભાઈ વીરચંદ શાહ

વિવિધ નોંધ

(રા. રા. મકનછ બે. મહેતા બારીસ્ટર ઑટો.)

૧ યુનિવર્સિટીઓ અને જૈન પુસ્તકો

આ સંબંધે જુદી જુદી યુનિવર્સિટીઓને પત્રો લખવામાં આવ્યા હતા અને તેઓની લાયબ્રેરીઓ (પુસ્તકાલયો)માં જૈન સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન વિગેરેને લગતાં શું શું પુસ્તકો છે તેની યાદીઓ મંગાવવામાં આવી છે અને તેઓના ભંડારમાં જે જે પુસ્તકોની ખામી નોવામાં આવે છે અને આવશે તે પૂરાં પાડવા યોગ્ય તળવીજ કરવામાં આવે છે. કયાં કયાં પુસ્તકો કંઈ કંઈ યુનિવર્સિટીઓમાં મોકલવાં તે નક્કી કરવા એક પેટાકામદી નામવામાં આવી છે કે જે બે માસમાં પોતાનો રીપોર્ટ સ્થાનિક સ્ટેન્ડીંગ કમિટી સમક્ષ રજુ કરશે અને ત્યાર બાદ જે જે સ્થળોએ જરૂરીઆતવાળાં પુસ્તકોની ખામી હશે તે તે સ્થળોએ તેવાં પુસ્તકો મોકલવા ધટું કરવામાં આવશે.

જુદી જુદી યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરીઓમાં જે જે જૈન પુસ્તકો છે તેની યાદી નીચે મુજબ છે.

ગુમ્બા યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરીમાં જૈન લીટરેચર અને ફીલોસોફીનાં પુસ્તકો

આગમોદય સમિતિએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં

- ૧ આર્યરક્ષિત-શ્રી અમુયેગાદ્રાણિ હેમચંદ્રસૂરિની દીક્રા સાથે
- ૨ મુખારિવામી-રાજપ્રથીયસૂત્રમ્ મલયગિરિની દીક્રા સાથે
- ૩ શ્રીમદ્ગુપ્તધાર્મકીર્ણકમ્ વણારણીની દીક્રા સાથે
- ૪ દેવવાચકશ્રમાશ્રમણ-નંદીસૂત્રમ્ મલયગિરિની દીક્રા સાથે
- ૫ હરિભદ્રસૂરિ-ધર્મચિંદુમકરણમ્ મુનિચંદ્રેની દીક્રા સાથે
- ૬ ભદ્રબાહુ રવામિ-ઓધનિયુક્તિ દ્રોણાચાર્યની દીક્રા સાથે
- ૭ ક્ષાત્રધર્મક્યાનકમ્ આમયદેવસૂરિના વિવરણ સાથે
- ૮ પ્રજાપત્યોધાંગમ્ મલયગિરિની દીક્રાઓ સાથે ૨ ભાગ
- ૯ સમવાયોગસૂત્રમ્ અમયદેવની દીક્રા સાથે.
- ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણાંગ " " "
- ૧૧ ભગવતિ સૂત્રમ્ " " " ૩ ભાગ

૧૨ અસુતરોપપાતિકદશ, અતંકૃતદશ અને વિપાક સૂત્રમ્

અભયદેવની દીક્રા સાથે

૧૩ સ્થાનાંગ અભયદેવની દીક્રા સાથે ૨ ભાગ

૧૪ સૂર્યપ્રજ્ઞાપિત મલયગિરિની દીક્રા સાથે

૧૫ વિશેષાવસ્થક ગાથાનમ્ અકારાદિકમ્ અને વિશેષાવસ્થક વિષયાનુક્રમ

જૈનધર્મ પ્રસારક સભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં

૧૬ યશોવિજય-સદીક દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશદીક્રા

૧૭ વિનયવિજય-શાંતસુધારક

૧૮ સિદ્ધસેનદિવાકર-એકવિંશતિદ્વાત્રિંશદીક્રા, ન્યાયાવતાર અને સંમતિસૂત્ર

૧૯ ભાવચંદ્રસૂરિ-શાંતિનાથ ચરિત્રમ્

૨૦ હારવાતિ વાચક-પ્રશમરતિ પ્રકરણમ્

૨૧ યશોવિજય-જ્ઞાનસાર મંબીર વિજયજી ગણીની દીક્રા સાથે

૨૨ વિનયચંદ્ર કેવલીનું ચરિત્ર

૨૩ હરિભદ્રસૂરિ પ્રચારક ગ્રંથ :-

૨૪ હેમચંદ્ર પત્રિસિદ્ધ પર્વ

૨૫ હરિભદ્રસૂરિ યોગબિંદુ સદીક. Edited by L. Nigisali Ph. D.

૨૬ વર્જમાનસૂરિ વાસુપુત્ર્ય ધરિત્રમ્

૨૭ જયરોખરસૂરિ પ્રજાપિત ચિંતામણિ

૨૮ ચંદ્રપ્રભુસૂરિ પ્રમેયરત્નકેય

૨૯ યશોવિજયજી કૃત ગ્રંથમાહા

દેવચંદ્ર લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર સીરીઝ

૩૦ પાણિક સૂત્ર યશોદેવની દીક્રા સાથે (નં. ૪)

૩૧ યશોવિજયજી અધ્યાત્મત પરિક્ષા ગ્રંથકર્તાની દીક્રા સાથે (નં-૫)

૩૨ હરિભદ્રસૂરિ ધોડરામકાણમ્ યશોભદ્ર અને યશોવિજય-જીની દીક્રા સાથે (નં-૬)

૩૩ હેતુદ્રસૂરિ વંદારથીત્ય પારસમણિ શ્રાદ્ધપ્રતિકમણ સૂત્રવર્તિ (નં-૮)

૩૪ નિનકાંતિસૂરિ દાનકલ્પદ્રુપ (નં-૯)

૩૫ રત્નમંડન-નૃપકલ્પલતા (નં-૧૧)

૩૬ હરિભદ્રસૂરિ-યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય ગ્રંથકર્તાની દીક્રા સાથે (નં-૧૨)

૩૭ પદ્યસાગરજાણિ-ધર્મપરિક્ષકા (નં-૧૫)

૩૮ હરિમદ્સુરિ-શાસ્ત્રવત સમુદય યથોચિત્ત્યજ્ઞની દીક્ષા સાથે (નં-૧૬)

૩૯ શિવશર્મા-કર્મપ્રકૃતિ મલયગિરિની દીક્ષા સાથે (નં-૧૭)

રાયચંદ્ર જૈન શાસ્ત્રમાળા

૪૦ અમૃતચંદ્રાચાર્ય-પુરુષાર્થસિદ્ધિપાથ હાંસી દીક્ષા સાથે (નં-૧)

૪૧ ઉમાસ્વાતિ સમાખ્ય તત્વાર્થાધિગમ્યુત કાકુરપ્રસાદ શર્માની હિંદી દીક્ષા સાથે. (નં-૨)

૪૨ ભોલ્લવિ-દ્રવ્યાનુચિત્તલ્લા હીંદી દીક્ષા સાથે (નં-૧૮)

૪૩ કુંદકોચાર્ય-પ્રવચનસાર ગ્રંથ દીક્ષા સાથે હિંદી દીક્ષા સાથે

૪૪ શુભચંદ્ર જ્ઞાનાર્ણવ હિંદી દીક્ષા સાથે

૪૫ નેમચંદ્ર ગોમટસાર (કર્મકાંડ) હિંદી દીક્ષા સાથે (નં-૧૦)

૪૭ સ્વાધ્યાસમંત્રી (નં-૧૧-૧૨)

શ્રી જૈનયથોચિત્ત્ય ગ્રંથ માળા

૪૮ વાદિવેવસુરિ પ્રમાણુતત્ત્વસાધકાર (નં-૧)

૪૯ હેમચંદ્ર હિંગાલિંગાનુશાસ્ત્ર (નં-૨)

૫૦ મુનિસુદરસુરિ ગુપ્તવસિ (નં-૪)

૫૧ વાદિવેવસુરિ-પ્રમાણુતત્ત્વસાધકાર ૨ પરિચ્છેદ રત્ન પ્રત્યાચાર્યની ધીન સાથે (નં-૫)

૫૨ હેમચંદ્ર સિદ્ધ હેમસૂત પાઠ (નં-૬)

૫૩ જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ ૨ ભાગ. (નં-૭ થી ૯)

૫૪ યશોચંદ્ર શુદ્ધિત કુલ્લ ચંદ્રપ્રકરણમ. (નં-૮)

૫૫ શુભરત્નસુરિ કિયાર.ન સમુચ્ચય (નં-૧૦)

૫૬ સિદ્ધ હેમસૂત પાઠસ્ય અકાશદિ અલુકમણિકા (નં-૧૧)

૫૭ હર્ષકલ્પગણી. કવિહૃદયપદ્યમ. (નં-૧૨)

૫૮ સિદ્ધસેન દિવાકર સંમલાખ્ય પ્રકરણમ અખચેદવની દીક્ષા સાથે ભા-૧ થી (નં-૧૩)

૫૯ પદસાગરગણી ન્યાયસુદાન્યમ. (નં-૧૪)

૬૦ ધર્મ કુમાર શાલિમદ્વચરિત્રમ. (નં-૧૫)

૬૧ પર્વકથાસંગ્રહ ભા-૧ થી (નં-૧૬)

૬૨ રાવલોખરસુરિ પદ્મશંકરસમુચ્ચય (નં-૧૭)

૬૩ ચારિત્રસુદરગણી શીલદ્વતમ (નં-૧૮)

૬૪ સમચંદ્રસુરિ નિર્ણયભોગવધોગ (નં-૧૯)

૬૫ મુનિમદ્વચરિ સાંતિનાથ મહાકાવ્યમ. (નં-૨૦)

૬૬ વાદિવેવસુરિ પ્રમાણુતત્ત્વસાધકાર પરિચ્છેદ ૩-૮ રત્નમલાચાર્યની દીક્ષા સાથે (નં-૨૧)

૬૮ હેમચિત્ત્યગણી વિનયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્યમ. ગુણવિનય ગણીની દીક્ષા સાથે (નં-૨૩)

૭૦ સોમચરિત્રગણી શુરશુભરતારક કાવ્યમ. (નં-૨૪)

૭૧ દેગચંદ્ર-અન્યથોગચવચ્છેદાત્રિશિકા મઘી રોન સુરીકૃત "સ્વાધ્યાસ મંત્રી" દીક્ષા સાથે (નં-૩૦)

૭૨ બવદેવસુરી-પાર્થનાથ ચરિત્રમ. (નં-૩૨)

૭૩ શુભચંદ્રસુરિચિત્તલ્લા વિમુખિતા હાત્તવિવ્રજ (નં-૩૧)

૭૪ સાધુસંહરગણી ચમ્પદરત્નાકર (નં-૩૬)

૭૫ રાતવિનય ધર્મમહોદયમ.

૭૬ હેમચંદ્રગણી ન્યાય સંગ્રહ ગ્રંથકર્તાની દીક્ષા સાથે

૭૭ રત્નમદિરગણી ઉપદેશ તરંગિણી

૭૮ દ્વપચસૂત્રમ. વિનયવિનયગણીની દીક્ષા સાથે (જૈન આત્માર્તક સમાજે પ્રકટ કરેલ)

૭૯ યથોચિત્ત્યગણી ન્યાયાલોક

૮૦ જૈન લેખસંગ્રહ ભા. ૧ થી પરશુચંદ નંદાર તરફથી (જૈનવિવિધ સાહિત્ય સાંસ્થાભા. નં-૮)

૮૧ ઉપસાધ્યયન સૂત્ર. E.N. Jarl. Charpentier Ph D (Archives D'Etudes Orientales. Vol. 18)

૮૨ ઉમાસ્વાતિ તત્વાધિગમસૂત્ર ગ્રંથકર્તાની દીક્ષા સાથે. (Bibliotheca Indica)

૮૩ ઉપાસદશાસ્ટ્રમ અખચેદવની દીક્ષા સાથે Bibliotheca Ind. એ. એ. ફ્રેડેક હોર્નલ્લી (Hornlo-એમ્મે) કરેલા ચર્ચેષ તરફથી સાથે.

૮૪ આચારંગ સૂત્ર મે. હર્મન જેકોબી. (પાર્લટિકરટ સોસાયટી)

૮૫ સનાતન જૈનગ્રંથમાલા. વૉલ્યુમ ૧-૧૦. (Vol. 1-X)

૮૬ નેમિચંદ્ર-દ્રવ્યસંગ્રહ-અક્ષરવેળી દીક્ષા સાથે. Edited with translation &c. by Saratashondra Ghoshal. (Sacred Books of the Jains series Vol. 1.)

૮૭ સ્ત્રીવનસન (J) ધી કલ્પસૂત્ર અને નવતત્ત્વ. માગધી. ચાંધી તરફથી (આરીયેન્ડટ ટ્રાન્સલેશન પ્રેસ)

૮૮ નંદાર (પુરનચંદ) અને ધોરા (કીસચંદ) An Insp. fance of Jainism.

૮૯ Jaina Sotras translated from Prakrit by Hermen Jacobi. ૩ parts. (Sacred book of the East Vol. XXII and XIV.

૯૦ જ્ઞમકીલ્લ [મિરીસ] જૈનતીર્થંકર (varior) પાર્થનાથની છંદગી અને વાંતો.

૯૧ પ્રિયચંદ ગીત્યાપંડન.

૯૨ The Heart of Jainism by Mrs. Sinclair Stevenson. (Religions quest of India series)

૯૩ આયંગર [એમ. એસ. રામસ્વામી] studies in South Indian Jainism and Rao (B. Sheshagiri)

૯૪ ઝવેરી (H. L.) First Principles of the Jain Postakalay

૯૫ ગાંધી (V. R.) યોગ શ્રીલોચનોદી

૯૬ " કર્મ શ્રીલોચનોદી

૯૭ " જૈન શ્રીલોચનોદી

૯૮ વિદ્યાવિનયજી સતી સુલશા (હાંદી)

૯૯ રામભિષ્મ મુનનસંમેલન (હાંદી ભાષણ)

૧૦૦ વિનયધર્મસૂત્રી જૈનતત્ત્વ દિગ્દર્શન (હાંદીમાં નિબંધ)

૧૦૧ " જૈનશિક્ષા દિગ્દર્શન " "

૧૦૨ " " (શુભરાત્રી) "

૧૦૩ વિદ્યાવિનય વિનયપ્રશસ્તિસાર (હાંદી)

૧૦૪ જૈનશાસન દીવાળીનો ખાસ અંગ વીર સંવત્ ૨૪૩૮

૧૦૫ વિદ્યાવિનયજી પ્રાચીન સ્વેતાંબર અર્વાચીન દીગંબર (શુભરાત્રી)

૧૦૬ વિનય ધર્મસૂત્રી અહિંસા દિગ્દર્શન (હાંદી)

૧૦૭ હેમચંદ્રજી શ્રી. હૈમરાખાનુશાસનમ્ (બૃહદ્દશતિ લઘુ ન્યાસ સહીતમ)

૧૦૮ યશોવિનયગણી મહાવીર સ્તવન પ્રકરણમ્

૧૦૯ અષ્ટક પ્રકરણમ્ હરિભદ્રસૂત્રીકૃત

૧૧૦ ઉપદેશરહસ્ય પ્રકરણમ્ યશોવિનય ઉપાધ્યાયકૃત

૧૧૧ પ્રમાલક્ષણમ્

૧૧૨ મમાલુખીમાંસા હેમચંદ્રકૃત

૧૧૩ યશોવિનયગણી ભાષારહસ્ય

૧૧૪ હરિભદ્રસૂત્રી અને કાંતવ્યપતાકા

૧૧૫ પ્રાકૃત શબ્દ રૂપાવતિ

મદ્રાસ કલકતા વિગેરે યુનિવર્સિટીઓ કે જેના હીસ્ટ અમને મળ્યાં છે અને મળશે તે આપતા અંકમાં છાપીયું.

૨ યુનિવર્સિટી અભ્યાસક્રમ અને જૈન પુસ્તકો

મુખ્ય યુનિવર્સિટીના પ્રથમ તથા દ્વિતીય (F. Y. A & Intermediate Arts) વર્ષમાં તેમજ બી. એ અને એમ. એ ના અભ્યાસના વર્ષો માટે વિદ્યાર્થીઓ માટે જે અર્ધભાગધી અને જૈન સાહિત્યનો અભ્યાસક્રમ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે તેની યાદી ગતાંક પાને ૧૫૭ મે આપવામાં આવી છે. તેમાં દર્શાવેલ પુસ્તકોની અમુક પ્રતો આ સંસ્થાની

ઓફીસમાં રાખવામાં આવશે અને તે અભ્યાસ સ્વીકારનાર વિદ્યાર્થીઓ પૈકી કોઇને જરૂરીઆત તેઓને લોન તરીકે ઉક્ત પુસ્તકો વાપરવા આ ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. તે મુજબ જેને જરૂરીઆત હશે તેને આપવામાં આવશે. આ પુસ્તક પૈકી જે પાઠ્ય પુસ્તકોના વિવેચન તથા ટિપ્પણાવવાની જરૂર હશે તેવાં પુસ્તકોના વિવેચન ટીકા (annotations) છપાવવા આ સંસ્થા પ્રયત્ન કરશે.

૩ જૈન સંસ્થાઓ અને તેમાં વસના વિદ્યાર્થીઓ

તા. ૧૨ ૧૧-૨૫ ની મળેલી આ કોન્ફરન્સ સ્થાનિક રેન્ડીંગ કમિટીના ઠરાવ અન્વયે દરેક જ ઓર્ડીંગ આ વિદ્યાલયના કાર્યવાહકોને પત્રો લખવા આવ્યા છે અને આશહપૂર્વક ભલામણ કરવા આવી છે કે તેમની સંસ્થામાં રહેનાર બી. એ. તં. એમ. એ. ના દરેક જૈન વિદ્યાર્થીઓ જૈન સાહિત્ય લેવું. આશા છે કે આવી જૈન સંસ્થાના કાર્યવાહક આ કાર્યમાં યોગ્ય કરશે જ.

૪ સુદૃઢ ભંડાર ફંડ

આ યોજના સમર્થે જૈન સમાજ ઘણી રી વાકેશ્વર હોય જ અને તેથી એ સમર્થે વશેષ નોં લેવી આવશ્યક ન ગણાય. આ એકલું જ એવું ખા છે કે જે વડે સમાજના ઉત્કર્ષ માટે અનેક કાર્ય હાથ ધરી શકાય. જ્યાં સુધી જૈન સમાજ આ યોજના પરત્વે ઉદાસીનતા દાખવે ત્યાં સુધી આ સંસ્થા જીવ જેવું કંઈ પણ કાર્ય હાથ ધરી શકે નહિ. એ સહજ સમજી શકાય તેવી બાબત છે વર્ષ દીવસે માત્ર ચાર આના વ્યક્તિ દીઠ એ વધારે ગણાય નહિ. એવા ચાર આના વર્ષમાં દરેક માણસ ઘણી જગ્યાએ ફેરગટ ખર્ચી નાખે. આ આ આના માટે કોઈ જગ્યાએ પોતાના બજેટમાં કાપ મૂકવા પણ જરૂર પડે તેવું લાગતું નથી અને સહેલથી આખી શકાય તેવું છે. આવી રીતે કૃત્ય થતી રકમ ખર્ચ જતાં અધી આ સંસ્થાના નિભાવ માટે

પ્રવૃત્તિના સન્માર્ગ

જૈન કોલેજની ઉપયોગિતા સંબંધે રા. રા. મોતીચંદભાઈના વિચારો મને સર્વથા આવકારદાયક છે. હવે માત્ર તેની સાર્થકતાને અંગે કેવા પ્રકારનાં સાધનો ઉપસ્થિત કરવાં એ વિચારવાનું રહે છે. પરંતુ તેના અંગત 'જૈન યુનિવર્સિટી' સંબંધે તેઓ વિશેષ લખવાના હોય ચર્ચા રૂપે કંઈ પણ લખવા હાલ હું મૌન ધારણ કરું છું. અને જૈન કોમની પ્રગતિરૂપ પ્રવૃત્તિના અન્ય સન્માર્ગો તરફ જૈન સમાજનું ખાસ ધ્યાન ખેંચું છું.

જૈન કોમની અયોગિતાના પ્રશ્નોને સંપૂર્ણ રીતે ઉકેલતા પ્રત્યેક અગ્રગણ્ય વ્યક્તિઓને ફરજનો ખ્યાલ, ધર્મનું જ્ઞાન, પરબવની ભાવના અને શુદ્ધ આદર્શો હોતા નથી એમ કહેવું એ તો એક પાતક કરવા જેવું છે. પરંતુ એ નિર્વિવાદ રીતે સિદ્ધ થયું છે કે આવા મહાનુભાવોના વિચારોનું વહન અન્ય કોમની સરખામણીએ ચોક્કસ દિશાએ સંગીન રીતે થયું નથી. એ ઉપરાંત વિપૂલ સાધનસામગ્રીના ઉપયોગ પણ અમુક ચોક્કસ સ્થળોએ જ થયેલ જોવામાં આવે છે. આતું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જૈન કોમ અનેક સાધનસંપત્તિ છતાં છેવટ સુધી ગરીબ રહી જવા પામી છે.

અમારી એ ખાસ માન્યતા છે કે જૈન કોમ પાસે જે સાધનસંપત્તિ છે અને જે રીતે તે પ્રશ્ન-પ્રકારના માર્ગમાં આગળ પડતી ગણાય છે તેનું આધિપત્ય હાલ છે તેના કરતાં કંઈ વિશિષ્ટ રીતે જૈન કોન્ફરન્સને અર્પવું અને તે કેન્દ્ર સ્થળ દ્વારા ખાસ જવાબદારી લેતા જુદા જુદા પ્રતિનિધિઓ દ્વારા દરેક નાનાં મોટાં શહેરો અને ગામોના ઉત્પત્તિના માર્ગો રક્ષતે રક્ષતે હસ્તગત કરવા. આમ થવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે; કારણ કે એ નગરો જોવાયું છે કે અપવાદ સિવાય જૈન કોમના દરેક સ્થળનાં ખાતાં ધણી જ ટકંગી હાલતમાં છે. મેઝાં મોટાં સ્થળોએ જગત અંતઃજન્ય એવા બહારનાં સાધનોથી જૈન ધર્મની નહોતજલાલી ગણવાની નથી; એટલે કે ધર્મને નામે અંગત ઝગમગોને કોઈ પણ જોખમે શમાવી દેવામાં ન આવે ત્યાં

સુધી જૈન કોમ આગળ વધતી હોય એવું અમે માનતા નથી.

વળી, જૈન કોલેજને નામે કેળવણીની આપણી બીજી હીલચાલો કેન્દ્રસ્થ થતાં વર્ષો બાદ તેના પહેલાં સારી અને સાધનસંપન્ન વસ્તીવાળાં ગામોમાં ભ્યાં સંપ અને સમજણ વગર અસ્તવ્યસ્ત ખાતાંઓ ચલાવવામાં આવે છે ત્યાં સત્વર સુધારો કરવાની જરૂર છે. દરેક નાના મોટા શહેરમાં વસ્તીના પ્રમાણમાં કેળવણીને ઉપયોગી પ્રાથમી કે સેકન્ડરી સ્કૂલ, આદર્શ ધાર્મિક પાઠશાળા અને સમૃદ્ધ લાય-બ્રેરી ભ્યાં સુધી નહિ ગોલવામાં આવે ત્યાં સુધી આપણી કોમની ઉત્પત્તિ આકાશકુસુમવત સમજવી. સમાજને ઉપયોગી દરેક ખાતું, આદર્શ નહિ સમજવાવાળા અને અફેશ વગરના જે હસ્તોમાં ચાલે છે ત્યાં આધિપત્ય ભોગવતી કોન્ફરન્સ દ્વારા રીતસર અફેશ મૂકાવો જોઈએ અને વહીવટની તમામ લગભગ આખા કરવાની રીત પોતાના હસ્તક રહેતી જોઈએ.

ધર્મને નામે ફરજનો ખ્યાલ આવીર્ભાવ થાય એટલે ગરીબોના નિશાવ માટે બીજાં હુન્નર ઉદ્યોગના ખાતાંઓ સ્વતઃ ખુશી જશે એમ અમે માનીએ છીએ. આ ઉપરાંત દેશની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે દરેક મોટું શહેર પોતે જ નીભાવી શકે એ રીતે ગરીબોની સેવાને ખાસ ઉપયોગી આદાશ વકીલ, મુસ્તદરીજર્ અને દાક્તર ઉત્પન્ન કરે તો વધારે ખુશી થવા જેવું છે.

આગલસ, વદલસ કે બીજી ન જાણવા યોગ્ય રૂઢિઓના અમલ નહિ થવામાં પણ પૈસાપાત્ર અને સત્તાધીય વર્ગ આડે આવે છે, એ યોગ્ય દુઃખની વાત નથી. પરંતુ મનુષ્યોને પેટની શિકર ન રહે અને તેમની ધર્મ પ્રત્યેની સાચી ભાવના ઉદય થાય તો આ કાંઈ એટલું બહું મુશ્કેલ નથી.

ઉપર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિના સન્માર્ગો તંદર જૈન સમાજનું નેટલા અંશે ધ્યાન ખેંચાશે તેટલા અંશે આ લેખની સાર્થકતા માનીય.

તા. ૧૪-૧૨-૬૫
રણછોડ લાઇન, } ચતુર્થ જ ખીમચંદ કોઠારી
કર્ણાટી

— તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મલાવડા પ્રસંગે છોકરાં-છોકરીઓને
ધનામ માટે ક્યાં પુસ્તકો પ્રસંદ કરશો ?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ જે પુસ્તકો પ્રસંદ કર્યાં છે તે આ રહ્યાં ! !

૧. કુમારેશ ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્રો; ૩. જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જનન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ઘાપન દરેકની છુટક કિંમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી નક્કી
મંગાવનારને આ બાબે પુસ્તકો મળશે: ૧૦૦ નક્કીના ૩. ૨૦; ૭૫ નક્કીના ૩. ૧૫; ૨૫ નક્કીના ૩. ૫. આ
બાબે ૨૫ થી ઓછી નક્કલ મોકલાતી નથી.

પુસ્તકો મળવાનાં ફેંકાણાં:—

૧. માવજી દામજી શાહ, કામાર્હન, ઘાલકોપર. ૨. મેઘજી હીરજીની કું, પાયધુની, મુંબઈ.
૩. ભીમસિંહ માણિકની કું, ૧૦૦, ધનજીસ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૪. સી. જમનાદાસની કું, પ્રિન્સેસસ્ટ્રીટ, મુંબઈ.
૫. આર. વનમાળીદાસની કું, કાલણદેવોડ, મુંબઈ.

(રજીસ્ટર્ડ નં ૪૪)

વીર વ્યામ

માથા તથા હાતીના. દુઃખાવા, - સંધીવા, ઇન્દ્રજીએન્જા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરેકો હપર
મસજીવાથી તુરત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓર્થોડોન્ટો— ખસખસવાનો અકસીર મલમ. દરેક દવાવાળા તથા ગાંધી રાખે છે.

મોહનલાલ પાનાયંદની કું. ડૉ. વડ્યાદી, બીજી બજાર, મુંબઈ ૩

ઓર્થો— મોરારજી રણછોડ, ડૉ. જુમામરજીદ, મુંબઈ ૨

સર્વ કોમ અને દરેક વર્ગને અતિ પ્રિય થઈ પડેલું

નવું જ માસિક

જેમાં પાંચથી સાત પુરેપુરી અતિ સુંદર વાર્તાઓ,
મજાનાં કાવ્યો, દીલ જોડેકાવનારા હાસ્યરસના લેખો અને
હિનિયાબરના વિરમય પમાડે તેવા વિચિત્ર સમાચારો, જે
મામે સવાસો પાનાનું વાંચન અને ત્રણમે પાનાનું. દળદાર
અંતિહાસિક વાર્તાનું પુસ્તક બેટ, વાર્ષિક લવાજમ દિંદમાં
શ. ૪-૦-૦, પરદેશ માટે શ. ૫-૦-૦, છુટક નક્કીના
છ આના. આજે જ છ આનાની ટીકીટો મોકલી નમુનો
મંગાવો. આદક ચનારને એ છ આના મળશે મળશે.

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ પાયધુની, મુંબઈ ૩

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાંચધુની-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષે દુકી પશુ રૂપરેખા જાહેર ખચરદારા અગર હેડબીલદારા રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સખ્ય. આ યોજના જૈન ભાષાઓમાં સર્વમાન્ય અને જગતજોરે જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર જો કોઈપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંજર વચ્ચે કોઈ જાતનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી દિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાદ બાકી કરી બીકીનો અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધાં સંસ્થાના નિભાવફંડમાં સર્જી જવોમાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચાર આનાંથી સ્વચકિત અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અગાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા સુધારી અગણિત પ્રુણ ઉપજાઈ કરી શકે છે. મોટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઠવાડિયે એક પાંચ માત્ર આવે છે, પણ જો આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નમાવી શકાય એવી મુંદર યોજના છે. “ડીપે ડીપે, સરોવર ભરાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાષાઓ, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કોમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી બરપૂર કરી દેશો. સુચને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

સેવકો,

મકનજી વૃંદાલાલ મહેતા

માતીચંદ ગીરધરલાલ કાંપડીઆ

ઓ. રે. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

॥ नमो विद्यस्स ॥

जैन युग

[श्री० जैन श्वे० डॉ० दे० अ० भासिक-पत्र]

पुस्तक १

अंक ७

गानध सत्री

कागध

१८८२

५/७

मोहनलाल दलीयंद देशाई

जी. ओ. ओसल, जी.

वहील हाथकेट्टे, मुम्बई

ખોસે જરૂરીઆતો લાક્ષણિક જૂદી હોય તેના અભ્યાસ કરી તેને પહેલાં પહેલી વળું નોંધએ, કારણ કે આપણો આધાર આપણી સમાજના પર પડેલો છે; અને વળી જે ખીખ મંડલો દેશહિતાદિ કાર્યો કર્યે જાય છે તેમાં આપણી સહાનુભૂતિ પણ હોવી ધટે. વિરોધ ન થવો ધટે.

રે સદ્ગત નરોત્તમદાસ ભાણુજી.

આ મૂળ લાવનગરવાસી મુંબઈમાં એક જળજર વેપારીએ પોતાની કાર્ય કુશલતાથી અનેક વેપારીઓના અધઝાઓનું સમાધાન કરી વેપારી આલમમાં ભારે નામ કાઢ્યું હતું. તેઓ ૫૦ વર્ષની વયે સારી તંદુરસ્તી ભોગવતા હતા ત્યાં થોડા દિવસની ખિમારીમાં આ જ્ઞાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી ગયા તેથી તેમના કુટુંબ પર, મિત્રો ઉપર અને જૈન સમાજને કારી ધા વાગ્યો છે એમાં શક નથી. જૈન સમાજે હમણાં જણું નેતાઓ-સ્વં શેઠ મોતીલાલ મૂળજી, સ્વં શેઠ હીરાલાલ બકારદાસ અને આ સદ્ગત નરોત્તમદાસ ખોસા છે, તેથી તેના સંગઠનમાં, તેના ધર્મમાં, અને એકતામાં જે ખામી આવી છે તેના સંપૂર્ણ ખ્યાલ હાલના ચાલતા હુદ્દ કસહો અને તે અંગે ભવિષ્યમાં આગાહી આપતાં ભયંકર પરિણામો જ કાલાનુક્રમે આપશે.

શેઠ નરોત્તમદાસ એક ભડ, સાહસિક, બહાદુર અને વ્યવહારદક્ષ વ્યક્તિ હતા. પોતાની સમજાવટની પદ્ધતિથી ગમે તેવો વિકટ પ્રસંગ સહીસલામતીથી ઉકેલી શકતા. રાજ્ય રજવાડામાં લાગવગ ધરાવતા અને તેમની પાસેથી શાંતિથી ધાર્યું કામ લઈ શકતા ને આપી શકતા. વેપારી કુતેહ પુષ્કળ હતી અને વેપાર ખીલવના માટે વિલાસત જમ્ ત્યાંનો અનુભવ પણ કર્યો હતો. વિલાસત અભ્યાસ અર્થે જતા જૈન યુવકોને જરૂર પડ્યે નાણાંની સારી જોગવાઈ કરી આપતા અને તેને પરિણામે સીવીલીઅન, ઈડિઅન મેડિકલ સર્વિસ વગેરે ઉચી પરીક્ષામાં પાસ થનારા જૈનયુવકો આપણને સાંપડ્યા છે. કેળવણી પ્રત્યે તેમનો અતિ પ્રેમ અને સદ્કાર હતો. શિક્ષણ સંસ્થાઓ-જેવી કે પાલીતાણાના સિદ્ધજેત્ર બાળાશ્રમ, મહા-

વીર જૈન વિદ્યાલય, વગેરેને હંમેશાં દ્રવ્યની સહાય તેમજ સલાહ આપે જતા. બાલાશ્રમના તો તેઓ એક ઉત્પાદક અને પોષકજ હતા. તેમના ગૃહમાં આતિથ્ય સદાકરે તો સર્વથી ચેડી જતો.

શ્રીમતી ક્રાન્ડરન્સ માટેની તેમની સેવા બોણી નથી. લાવનગરની પરિપદ્ધમાં સ્વયંસેવકના અગ્રણી હતા; મુંબઈમાં છેલ્લી પરિપદ્ધ-યદ ત્યારે પણ તેમણે તેજ પદ સ્વીકાર્યું હતું. તે પરિપદ્ધમાં આવેલા વટા-ગિયાને દૂર કરવામાં, અને સને ૧૯૨૫ ના એપ્રિલમાં ભરાયેલ કન્વેન્શનમાં શાંતિ સમાધાની લાવવાના કાર્યમાં તેમણે જળજરો ભાગ લીધો હતો, અને નોકોને સહીસલામત તીરે લાવી શક્યા હતા. ગયા મન્યુ-આરી માસમાં આજીવન કલ્યાણજીની પેઢીની મજબી સંજામાં જે ખાસ અને મહત્વનો ફાવ સાતની કમિટીદારા શત્રુજય તીર્થનો અધઝાનું કાર્ય લેવાનો થયો, તેમાં પણ તેમનો હાથ આછો ન હતો. આવા મહા પ્રસંગોએ પણ તેમની કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ ઉઘાડી મોટા-ટુબાવવાળી અને આજ નાખનાર નહિ, પણ અંતરંગના એક અંગ તરીકે અપ્રકટપદ્ધ પણ સંગીનતાથી, નવીન અને પ્રાચીન વિચારોને સમન્વય કરીને કાર્યની ગંભીરતા વિકટતા બતાવે ભવિષ્યપર નજર ચત્રાવરાવી પ્રેમ અને આવેશમય સમજૂતિથી બને પક્ષને આપ અને લેના ધોરણુર્થ મધ્યમ માર્ગ કાઢી એકતાપર લાવનારી હતી. આવ સદ્ગ વધી અધાવનારા નેતાઓ મળવા દુર્લભ છે તેમના જવાથી પડેલી ખોટ ભવિષ્યમાં ક્યારે પૂરારે એ કહી શકાતું નથી. અમે તે સદ્ગતના આત્માને શાંતિ અને સદ્ગતિ ઇચ્છીએ છીએ, ને અમે તેમના કુટુંબપર પડેલ શોકમાં ભાગ લઈએ છીએ છેવટે અમે ઇચ્છીશું કે તેમના કુટુંબીઓ તે સ્વર્ગ-સ્થાન પચેલે ચાલી તેઓ જે જે સંસ્થાના સ્થાપક હતા તે તે સંસ્થાઓને વિશેષ પગભર કરી અને સમાજની વિશેષ સેવા કરશે. આપણે સૌ તેમના જીવનના સદ્ગુણો સ્મરી અંતરમાં ઉતારી આ દેહની નશ્વરતા ચિંતવી ધર્મેપરાયણ રહી 'મરણ પગલાં છે હેલ' એવું સમજી શ્રીમંતો દ્રવ્યદાન સુમર્તે આપી, અને વિદ્વાનો તથા ખીખ પોતાની પાસે જે

જૈન યુગ.

ધર્મ ધર્મતિ જલ્પન્તિ તત્ત્વશૂન્યાઃ કુટ્ટપ્તયઃ ।

વસ્તુતત્ત્વે ન વુદ્યન્તે તત્ત્વરીક્ષાક્ષમા યતઃ ॥

—તત્ત્વથી શૂન્ય એટલે અનસિદ્ધ કુટ્ટિ-મિથ્યાદષ્ટિ ધર્મધર્મ એમ બંધા કરે છે. (પરંતુ) વસ્તુતત્ત્વને અણુતા નથી, તેથી વસ્તુતત્ત્વની પરીક્ષા કરવામાં તેઓ અસમર્થ હોય છે.

અમે તો અત્યાર સુધી એ સમંજસ હોય છે કે જીવ આન સાથે મિત્રભાવ રાખતો, શુભાને જોઈ પ્રસન્ન થઈ, દુઃખી છતાં પણ રહ્યા કરતો અને જે વિપરીત વૃત્તિવાળો છે—અર્થાત્ જેના વિચાર અમારાથી વિરોધી છે—તે કુમાર-ગામી છે અને અમારા આર્થને ઠીક સમજેતા નથી, તેમના પ્રત્યે મધ્યસ્થ ભાવ રાખતો, યા હઠાસીન રહેલું એ જૈન ધર્મના સ્વ-પ્રેમ અને લોકપ્રીય વપરે છે. તે જોતાને ધર્મ યા જોતાને વિચાર કોઈપર જાપરદસ્તીથી લાદવાનું દહેતો નથી, તેના અનુયાયી વધુમાં વધુ એ કરી શકે છે કે વિપરીત વૃત્તિવાળાને પ્રેમપૂર્વક સમજાવે, અને સ્વધર્મ માન્ય સ્વીકારે, જ્યારે ધર્મ પર સંકેત આવે છે, ત્યારે સાચો જૈન તે સંકેત લાવનારના લોહીના વારસો ક્ષતો નથી, બલકે જરૂર પડશે તેના માટે જોતાના લોહીને વહેરાવે છે અને આ કુખ્યાયથી તે ધર્મની ક્ષોભા રક્ષા કરે છે. એ રહેલું તો તદ્દન ભૂલું છે કે ભારતે અત્યાર સુધી ધર્મ-રક્ષા માટે રક્તની નદીઓ વહેવડાવી છે. ભારતના, વિશેષ કરી જૈનધર્મના ઇતિહાસમાં આ પ્રકારની લોહી વહેવડાવનારી એક પણ ધર્મના મળી શકતી નથી.

જૈનભગત, ૧૬-૨-૨૬.

પૃસ્તક ૧

વીરાંત સં. ૨૪૫૨ ચિ. સં. ૧૯૮૨

કાગળ અંક ૭

તંત્રીની નોંધ

૧. જૈન સ્વયંસેવક સંમેલન.

ગુપ્ત, અમદાવાદ, સુરત વગેરે રજકોમાં જૈન સ્વયંસેવક મંડલો ઉપસ્થિત થયા છે એ ખુબી થવા જેવું છે. જૈન સમાજના અનેક અંગો ગુપ્ત-વર્ગની સેવાનાં ક્ષેત્રો છે અને તે દરેક અંગને ગુપ્ત-કોની સેવા મળી રહે તો સમાજ શરીર વધુ હલ, શક્તિવાન અને કાર્યકર થાય. આવાં મંડલો જુદી-જુદી દિશાએ કાર્ય કરી રહ્યા છે; અને તેઓ સર્વે મળી એક બીજાની સુરક્ષાઓ જાળીતી તે ઉકલ-સના માગે કાઢે, સેવાનાં નવિન માગે શોધી કાઢે અને તેને વ્યવહારમાં મૂકવાની તાલીમ લે એ જ રહ્યું છે.

દમણાં શ્રી ભારતીય જૈન સેવક પરિષદ એ મથાળા પીઠે ગુપ્તની સ્વયંસેવક સંસ્થા તરફથી પ્રજાવલી કાઢવામાં આવી છે. તેમાં સોળ પ્રજાના ઉત્તર માંગવામાં આવ્યા છે. કેટલાક જરૂરી અને કેટલાક બીજા પ્રજામાં અંતર્ગત રનારા પ્રજા છે; કેટલાક સામાન્ય અને કેટલાક ગ્રીષ્મ વિગંતમાં ઉતરનારા છે. અમે તે દરેક લઈ તેને તેના ઉત્તરમાંજ હુંકમાં મૂકીએ છીએ.

૧. આ પરિષદ સ્થાપન કરવાની તથા તેનું અધિવેશન ભરવાની આવશ્યકતા સ્વીકારીએ છીએ.
૨. તેનું કેન્દ્ર (મુખ્ય આસીસ) ગુપ્ત સૌથી યોગ્ય જાણે છે અને સાથેસાથે તેની શાખાઓ જુદાં જુદાં

આસે જરૂરીઆતો લાક્ષણિક જૂદી હોય તેનો અભ્યાસ કરી તેને પહેલાં પહેલ્લી વળવું જોઈએ, કારણ કે આપણે આધાર આપણી સમાજના પર પહેલો છે; અને વળી જે ખીમ મંડળો દેશહિતાદિ કાર્યો કર્યે જાય છે તેમાં આપણી સહાનુભૂતિ પણ હોવી ધટે. વિરોધ ન થવો ધટે.

૨ સહગત નરોત્તમદાસ લાણુજી.

આ મૂળ લાવનગરવાસી મુખ્યમાં એક જગજર વેપારીએ પોતાની કાર્ય કુશલતાથી અનેક વેપારીઓના ઝઘડાઓનું સમાધાન કરી વેપારી આલમમાં ભારે નામ કમાયું હતું. તેઓ ૫૦ વર્ષની વયે સારી તંદુરસ્તી ભોગવતા હતા ત્યાં થોડા દિવસની બિમારીમાં આ કાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી ગયા તેથી તેમના કુટુંબ પર, મિત્રો ઉપર અને જૈન સમાજને ફારી ધા વાગ્યો છે એમાં શક નથી. જૈન સમાજે હમણાં જુલુ નેતાઓ-સ્વર્ગ શેઠ મોતીલાલ ખૂળજી, સ્વર્ગ શેઠ ત્રીરાલાલ બકારદાસ અને આ સહગત નરોત્તમદાસ જોયા છે, તેથી તેના સંગઠનમાં, તેના બળમાં, અને એકતામાં જે ખામી આવી છે તેનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ હાલના ચાલતા હુદ કલહો અને તે અંગે ભવિષ્યમાં આગાહી આપતાં લાયકર પરિણામો જ કાલાનુક્રમે આપશે.

શેઠ નરોત્તમદાસ એક ભડ, સાહસિક, બહાદુર અને વ્યવહારદક્ષ વણિક હતા. પોતાની સમજવટની પદ્ધતિથી ગમે તેવો વિકટ પ્રસંગ સહીસલામતીથી ઉકેલી શકતા. રાજ રજવાડામાં લાગવગ ધરાવતા અને તેમની પાસેથી શાંતિથી ધાર્યું કામ લઈ શકતા ને આપી શકતા. વેપારી કુનેહ પુષ્કળ હતી અને વેપાર ખીલવવા માટે વિલાયત જઈ ત્યાંના અનુભવ પણ કર્યો હતો. વિલાયત અભ્યાસ અર્થે જતા જૈન યુવકોને જરૂર પડ્યે નાણાંની સારી જોગવાઈ કરી આપતા અને તેને પરિણામે સ્ત્રીવીધીઅન, ઈડિઅન મેડિકલ સર્વિસ વગેરે ઉચી પરીક્ષામાં પાસ થનારા જૈનયુવકો આપણને સાંપડ્યા છે. કેળવણી પ્રત્યે તેમનો અતિ પ્રેમ અને સદકાર હતો. શિક્ષણ સંસ્થાઓ-જેવી કે પાલીતાણુના સિદ્ધલેખ બાળાશ્રમ, મહા-

વીર જૈન વિદ્યાલય, વગેરેને હંમેશાં દ્રવ્યની સહાય તેમજ સલાહ આપે જતા. બાલાશ્રમનાં તો તેઓ એક ઉત્પાદક અને પોષકજ હતાં. તેમના શુકમાં આતિથ્ય સહાર તો સર્વથી વધી જતો.

શ્રીમતી કોન્ફરન્સ માટેની તેમની સેવા ઓછી નથી. લાવનગરની પરિપદમાં સ્વયંસેવકના અગ્રણી હતા; મુખ્યમાં છેલ્લી પરિપદ થઈ ત્યારે પણ તેમણે તેજ પદ સ્વીકાર્યું હતું. તે પરિપદમાં આવેલા વટાળિયાને દૂર કરવામાં, અને સને ૧૯૨૫ ના એપ્રિલમાં ભરાયેલ કન્વેન્શનમાં શાંતિ સમાધાની લાવવાના કાર્યમાં તેમણે જગજરે લાગ લીધો હતો, અને તોફાને સહીસલામત તીરે લાવી શક્યા હતા. ગયા જન્યુઆરી માસમાં આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીની મળેલી સંઘામાં જે ખાસ અને મહત્વનો દરાવ સાતની કમિટીદારા શત્રુજય તીર્થિનાં ઝઘડાનું કાર્ય લેવાને ગયો, તેમાં પણ તેમનો હાથ આછો ન હતો. આના મહા પ્રસંગોએ પણ તેમની કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ ઉઘાડી મોટા દેખાવવાળી અને આંજ નાખનારી નહિ, પણ અંતરંગના એક અંગ તરીકે અપ્રકટપણે પણ સંગીનતાથી, નવીન અને પ્રાચીન વિચારોનો સમન્વય કરીને કાર્યની ગંભીરતા વિકટતાં અંતરની ભવિષ્યપર નજર ચલાવવાની પ્રેમ અને આલેશન સમભૂતિથી અને પક્ષને આપ અને લેના ધોરણથી મધ્યમ માર્ગ કાઢી એકતાપર લાવનારી હતી. આવ સંજન વટી અંજાવનારો નેતાઓ મળવા દુર્લભ છે તેમના જવાથી પડેલી ખોટ ભવિષ્યમાં ક્યારે પૂરાં એ કહી શકાતું નથી. અમે તે સહગતના આત્મા શાંતિ અને સહગતિ ઇચ્છીએ છીએ, ને અમે તેમના કુટુંબપર પડેલ શોકમાં લાગ લઈએ છીએ છેવટે અમે ઇચ્છીશું કે તેમના કુટુંબીઓ તે સ્વર્ગસ્થતા પગલે ચાલી તેઓ જે જે સંસ્થાના સ્થાપક હતા તે તે સંસ્થાઓને વિશેષ પગભર કરી અને સમાજની વિશેષ સેવા કરશે. આપણે સૌ તેમના જીવનના સહયુક્ષો સ્મરી અંતરમાં ઉતારી આ દેહની નશ્વરતા ચિંતવી ધર્મપરાયણ રહી 'મરણ પગલાં છે હેડ' એવું સમજ શ્રીમંતો દ્રવ્યદાન સુમાર્ણે આપી, અને વિદ્વાનો તથા ખીલ પોતાની પાસે જે

હોય-તન, મન, આદિની સેવાઓ આપી કાર્ય ક્યે જઈશું તો સમાજ વિશેષ ઉન્નત અને પ્રગતિ-શીલ બનશે.

૩ જેસલમેર પુસ્તકોદાર-સં. ૧૪૯૭ માં ખરતર ગચ્છના શ્રી જિનભદ્રસુરિએ જૈન આગમો તથા અપૂર્વ પુસ્તકોના ભંડાર તાડપત્ર વગેરેપર લખાની જેસલમેર અને અન્ય સ્થળોએ સ્થાપિત કર્યા હતા, બીજા ભંડાર પાટણઆદિનાં પુસ્તકો મુસલમાની જેસલમેરમાં આક્રમણને લઈને લાવવામાં આવ્યાં હતાં કે જેથી તે સુરક્ષિત રહે. ત્યાર પછી દેખરેખ ઓછી હોવાથી જેસલમેરના ભંડારની ઉપેક્ષાને કારણે અનેક પુસ્તકો છૂછું-વિશીર્ણ થયાં. ત્યાં સાધુઓનો વિહાર નહિવત્ થવાથી સંઘની વ્યવસ્થા ખગદી ગંધી તેમજ વિહાર માટે, પાણી વગેરેનું દુષ્કર તેથી સાધુઓ ખાસ કરી તપગચ્છીય સાધુનો વિહાર નહોતો. ખરતર ગચ્છના સાધુઓના વિહાર કંઈ કંઈ હતા. તપગચ્છી-માં સં. ૧૩૩૨માં સુરિષ્ઠ ધરાવનાર સોમપ્રભસુરિ થયાં. તપગચ્છીના જ્ઞાનંદ વિમલસુરિના સમયમાં પદાવલિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે 'પુનઃ જેસલમેરે દેશે જલ દુર્લભ બન્યું શ્રી સોમપ્રભસુરિએ વિહાર નિયેધો હતો પણ હાંકમત વ્યાપતો જાણી ઉં શ્રી વિદ્યાસાગરને વિહારની આજ્ઞા દીધી' અને તેથી જ્ઞાનંદવિમલ સુરિ (ગજનાયકકથ સં. ૧૫૮૦) નો સમયમાં તપગચ્છીય સાધુઓના ત્યાં વિહાર થયો. સં. ૧૬૧૬ અને ૧૬૧૭માં ખરતરગચ્છનાં કુશલ લાલ ઉપાધ્યાયે ત્યાંના રાજા માધવેલના પાંદવીકુંવર હરરાજને માટે માધવાનજ તેમજ દોલામારણી ચોમાઈ રચ્યાં હતાં. આમ અનેક હંકીકત જેસલમેર અને જૈનોના સંબંધની ઇતિહાસમાં ઉતરતાં મળી આવે તેમ છે.

જેસલમેરમાં ઘણા જૂના ગ્રંથોનો સંગ્રહ છે ત્યાં ગ. મુદલર અને ડા. જોઝાની જેના જર્મન વિદ્વાનો જન્મ આવી તે સંગ્રહ થોડો ઘણો જોઈ આવ્યો છે. આ ગ્રંથોની દીપ કરવા લગભગ સં. ૧૯૬૧ માં આપણી જૈન કોન્ફરન્સ તરફથી થાવક હીરાલાલ હંસરાજને મોકલાવ્યા હતા. તેણે કિલાના ભંડારની

દીપ કરી હતી અને તેમાંથી મળતા ગ્રંથોનો ઉદ્ધેષ જૈન ગ્રંથાવલીમાં કરવામાં આવ્યો છે. આ પડિત હીરાલાલની કરેલી દીપ વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં કાર્યકર્તા સદગત સાક્ષર શ્રી ચીમનલાલ ડાલાલાઈ દ્વારા મંગાવતાં કોન્ફરન્સ ઓફીસે મોકલી આપી હતી અને તે હાલ વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં છે.

ઉક્ત દલાલજીએ વડોદરા સરકાર તરફથી જઈ ત્યાં જેસલમેર કેટલોક વખત રહી સંઘ વગેરેનાં મન મેળવી રાજ્યની મદદ લઈ (લગભગ સં. ૧૯૭૬ માં) ભંડાર તથા શિલાલેખોની દીપ તથા ઉતારાવાળી સુચિ ઘણી મહેનત લઈ કરી હતી અને તે પ્રસિદ્ધ થાય તે પહેલાં તેમનું શોકજનક અવસાન થયું હતું. આ પ્રસિદ્ધ કરવાનું કામ ઘણું અટપટું અને વિષમ હોવા છતાં વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીવાળા જૈન પડિત લાલચંદ લગવાનદાસ ગાંધીએ ઘણી નોટસ અને હકીકતો પોતાના તરફથી પ્રસ્તાવનામાં પૂરી પાડી સંશોધન કરી. તે સમી ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સીરીઝમાં નં. ૨૧ માં છપાઈ ગઈ છે. તેમાં લિધેલી અવિરત અને ઉત્સાહપૂર્ણ મહેનત માટે તે પડિતજીને ધન્યવાદ થતો છે.

આથી આ ભંડારમાં શું જખરો અમૂલ્ય વારસો ભરેલો છે તે જણાયું છે. હવે તેનો પુનરુદ્ધાર કરવાની જરૂર છે. અમને જ્ઞાનંદજીનક ખખર મળી છે કે ખરતર ગચ્છના શ્રી જિનકૃપાસંદ સુરિના ઉપદેશથી ભંડારના છૂછોદાર યાને તાડપત્રનાં પુસ્તકો વગેરે છૂછું થઈ જવાથી પુનઃ તે પુસ્તકોના છૂછોદારની જરૂર સમજી તેના પરથી બીજી પ્રતો લખાવવાનું, અધૂરી પ્રતને પૂરી કરવાનું કરવા માટે જેસલમેર આગમ ઉદાર કમિટી' સ્થાપિત કરવામાં આવી છે અને તેમાં સારા વિદ્વાન લંહીઆન્દેખ કેની જરૂર પડશે, તેથી નિવેદન કરવામાં આવે કે જે કોઈ યતિજ્ઞ યા કોઈ શ્રાવક-વર્ગ યા સાહણ્ય વગેરે ગ્રંથ લખનારા હોય તેમને જેસલમેરમાં જવું અને તે કાર્યમાં જોડાવું અને તે માટે યોગ્ય બદલો મળશે. આ માટે પહેલાં પત્રવ્યવહાર કરી-લાવ નહીં ક્યાં પછી, આવવાનું ખર્ચ કમિટી

આપશે. પત્ર બચ્હાર-પ્રાચીન જૈન આગમ ઉદાર કમિટી-જેસલમેર-એ સાથે કરવો.

૪ કેટલાક અનુપલબ્ધ-ઉપલબ્ધ ગ્રંથો.

ગૂજરાત પુરાતત્ત્વમંદિર તરફથી શ્રીમદ્ સિદ્ધસેન દિવાકરનો સંમતિતર્ક નામનો સુપ્રસિદ્ધ ન્યાયનો ગ્રંથ તેની ટીકા સાથે સંપાદિત થાય છે અને તેનો પહેલો ભાગ બહાર પડી ગયો છે. આ સંપાદન કાર્ય સંપૂર્ણ થતાં તેમાં ઘણા હજારો રૂપિયનો ખર્ચ થશે-તે કાર્ય એટલું બધું સુંદર અને પ્રામાણિક થાય છે કે તેની પ્રશંસા અનેક વિદેશી વિદ્વાન ગ્રંથકારોએ કરી છે. આ પરથી જણાય છે કે દેશી વિદ્વાનો પણ કુચલ સંપાદકો થઈ શકે છે-માત્ર તેમની પાસેથી કાર્ય લેતાં આવડવું જોઈએ, તેમ તેમને સર્વ સાધનો-પુસ્તકો વગેરે પૂરાં પાડવાં જોઈએ. આના સંપાદકો પંડિત સુખલાલજી અને પંડિત બહેચંદ્રાસજી છે. આ બહેચંદ્રાસજીએ, માર્ગશીર્ષના ગ્રંથમાં આંગમેનો ઇતિહાસ એ સંબંધી લખતાં જે મુદ્દાઓ ભગવતીજ સંબંધે આમે મૂક્યા હતા તે આમેને પૂરા પાડ્યા હતા. સુખલાલજી સાથે અમદાવાદમાં આજુબજુ કંદ્યાણજીની પેઢીની સલામાં ભાગ લેવા જતાં મળવાનું થતાં તેમણે, અનેક વાત કરી હતી તે પૈકી અનુપલબ્ધ ગ્રંથો સંબંધની વાત ટુંકમાં અત્ર જણાવીએ છીએ.

સંમતિતર્કના સંપાદન કાર્યમાં ઉંડા ઉતરતાં થયું મળે છે. તેના પર શ્વેતાંબરી તેમજ દિગંબરી વિદ્વાનોએ ટીકાઓ કરી છે. દિગંબરી ટીકાકારનું નામ સુમતિ છે કે જેનો ઉલ્લેખ બૌદ્ધાચાર્ય કથકશીએ કરેલ છે. આ ટીકા હાલ તેમને પ્રાપ્ત થઈ નથી. જે કોઈ પણ દિગંબરીય ભંડારમાં કે અન્ય સ્થળે હોય તે તે જો પ્રતી પાઠ્યમાં આંગે તે તેનું પણ સંપાદન કરી તેનું પ્રકાશન તેઓ પુરાતત્ત્વ મંદિર દ્વારા કરાવી શકે તેમ છે, કે જેથી બીજો ખર્ચ કરવો ન પડે. હવે સુખલાલજીને કેટલાક અનુપલબ્ધ ગ્રંથો શોધ કરતાં પ્રાપ્ત થયા છે તેનો ઉલ્લેખ કરીશું.

૧. સિદ્ધિ વિનિશ્ચય ટીકા—ગૂજ કર્તા અક્ષલકજી ને ટીકાકાર રવિભદ્ર શિષ્ય અનંતવીર છે. આનું

મહત્ત્વ એ છે કે જીતકંથ ચૂલ્હિ વિગેરે શ્વેતાંબર ગ્રંથોમાં પણ આ ગ્રંથને સંમતિતર્ક જેવો પ્રભાવક અને માન્ય ગ્રંથ ગણ્યો છે. શ્વેતાંબર દિગંબર ગ્રંથને માન્ય ગણે અને શ્વેતાંબર ગ્રંથ નામે સંમતિ તર્ક પર દિગંબરીય ટીકા થાય એ પરથી જણાય છે કે શ્વેતાંબર દિગંબર એ ભેદ દર્શનના ગ્રંથો સંબંધે પહેલાં રાખવામાં નહોતા આવતા. દિગંબરમાં અક્ષલક આચાર્યની જગતી મહત્તા છે. તેઓ એક પ્રખર ન્યાય શાસ્ત્રી થઈ ગયા છે. તેમના ન્યાયના ત્રણ ગ્રંથો છે તે પૈકીનો આ એક ગ્રંથ છે. આ ત્રણેનો ક્રમ એવો છે કે (૧) લઘીયત્તરી મૂલ માણેકચંદ પાનાચંદ ગ્રંથમાલામાં છપાયેલ છે અને તેની ટીકા નામે ન્યાયકુમુદચંદ્રોદય, પ્રભાચંદ્રસૂરિ (પ્રમેય કમલ માર્તંડના રચનાર) એ કરી છે પણ તે હજી સુધી છપાયેલ નથી. તે ન્યાયકુમુદ ચંદ્રોદયનો કમળ શ્રી દેવસૂરિ કૃત રચાદવાદ રતનાકર અને રતનપ્રલ કૃત રતનાવતારિકામાં લીધેલો છે. એટલે તે તેનું પ્રતિબિંબ-પદ્યવ છે. (૨) ઉક્ત સિદ્ધિવિનિશ્ચય. (૩) ન્યાયવિનિશ્ચય મૂલ. તેના પર વાંદિરાજે અડારથી વીસ હજાર પ્રમાણ શ્લોકની ટીકા રચી છે. આ અક્ષલકના ત્રણ ગ્રંથો પરની ટીકાઓનું પ્રમાણ અડારથી વીસ હજાર શ્લોક છે અને તે ત્રણ ગ્રંથો સુખલાલજીને સંમતિને ઉપયોગી સાહિત્યની શોધ કરતાં મળ્યા છે. સંમતિના ટીકાકાર આ ત્રણેનો ઉપયોગ કર્યો હોય એવી કંઈક કંપના પ્રથમ દર્શને થાય છે. સિદ્ધિવિનિશ્ચય ટીકા કોડાવના ભંડારમાંથી મળેલ છે.

આ ઉપરાંત પાટણના ભંડારમાંથી તાડપત્રપર લખેલ બીજા એ ઉપયોગી પુસ્તકો મળ્યાં છે તેનાં નામ હેતુબિંદુ અને તત્ત્વોપાલ્લવ.

૨. હેતુબિંદુના કર્તા બૌદ્ધ ધર્મશ્રીતિ છે કે, જેનો ઉલ્લેખ હરિભદ્રસૂરિએ પેતાના અનેકાંતજયપતાકા નામના ગ્રંથમાં પદે પદે ન્યાયવાદિના નામથી કરેલો છે. આ ન્યાયવાદિ તેજ ધર્મશ્રીતિ (આ પરથી શ્રી હરિભદ્રસૂરિનો સમયનિર્ણય પુરાતત્ત્વ મંદિરના આચાર્ય જિનવિજયજીએ કર્યો છે એજ વધારે સંભવિન લાગે છે) હરિભદ્રસૂરિના શાસ્ત્રવાતી સમુચ્ચ-

યની રચના, અને આ હેતુશિલ્પીની રચના કુમારિલેસદ્ગુણ શ્લોકવાર્તિકની પદ્ધતિપરજ છે. એ વખતમાં કારિકાના ક્રમે અંથ રચવાની પદ્ધતિ હતી. આવીજ પદ્ધતિ પર બાહ્ય શાંતિરક્ષિતો તત્ત્વ સંગ્રહ છે (કે જેનો સમગ્રઉપયોગ દીકાકાર અલખદેવે કર્યો છે.) વિદ્યાર્નવીનો શ્લોકવાર્તિક તે તત્ત્વાર્થ પર દીકા છે ને તે આવીજ શૈલીપર છે.

તત્ત્વોપપ્ત્ય એ અંથમાં દરેક દર્શનનાં તત્ત્વોનો ઉપપ્ત્ય એટલે ખડન છે. એ અંથ તાડપત્ર પર છે, અને એનો ઉદ્દેશ્ય દિગંબરાચાર્ય વિદ્યાર્નવીની અષ્ટ સદ્ગુણી (કે જે પર પ્રસિદ્ધ શ્વેતામ્બર ઉપાધ્યાય યશોવિનયે ટિપ્પણ કરેલ છે) માં છે એટલુંજ નહિ પણ અકલ્પકની અષ્ટશતી કે જેના પર ઉક્ત અષ્ટ સદ્ગુણી એ દીકા છે, તેમાં પણ તત્ત્વોપપ્ત્યનો ઉદ્દેશ્ય છે. અષ્ટસદ્ગુણીમાં તો ઉદ્દેશ્ય ઉપરાંત તત્ત્વોપપ્ત્ય માંથી આખા પાંદો વગેરેનાં અવતરણો છે.

કોઇ પણ દિગંબર ભંડારમાં સિદ્ધિવિનિશ્ચયની કોઇ પ્રતિ હોય તો સુચના આપશે યા તેની પ્રત લખાવવી હોય તો સુખલાલજી પંડિત તેનો પ્રબંધ કરાવી શકશે. આમ એક ખીજ એક ખીજની પ્રતોનો સંગ્રહ બનેનાં એટલે શ્વેતામ્બર દિગંબરેમાં થતો તે પરથી બનેના આચાર્યોની વિદ્યાશીલતા અને ઉદારતા હતી. સિદ્ધાંતમાં અમુક મતભેદ હોવા છતાં એક ખીજનું લેવા અને સંગ્રહના. આજે મતભેદ કલહનાં કારણ રૂપ થયેલ છે ને આજની કૃષ્ણ મંડુકતા બંનેમાં દેખાય છે. વળી ખીજ વાત એ જુલુપ છે કે ન્યાયનું સાહિત્ય દર્શના શતક પહેલાં દિગંબરોનું શ્વેતામ્બર કરતાં વધી ગય છે અને દશમા સદ્ગુણી શ્વેતામ્બરનું દિગંબર કરતાં વધી ગય છે. ત્રીજી વાત એ છે કે બંનેમાં જે વાદમહાશૂંચ અંથનો ઉદ્દેશ્ય થાય છે તે અંથ સમતિ તર્કપરની દીકા છે.

પ. શ્રી મહાવીર જયંતી અંક.

હવે, જે ચૈત્ર માસ આવે છે તો ખીજ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ દિને શ્રી મહાવીર પ્રભુનો જન્મ દિવસ છે

તે પ્રસંગે આ પત્રનો ખાસ અંક કાઢવાનો અમારો મનોરથ ગત માગશરના અંકમાં અમે જાહેર કર્યો હતો અને તેઓશ્રીના ચરિત્ર અંગે જુદા જુદા વિષયો સૂચવી તે પૈકી એકાદ પર પોતાની રચિત પ્રમાણેના વિચારશીલ લેખ મોકલવા લેખક મહાશયોને વિનંતિ કરી હતી; હવે તે પ્રસંગ અતિ નિકટ આવતો ગય છે, છતાં હજી સુધી તે વિનંતિના સ્વીકાર વિશેષપણે થયો નથી, તેટલા માટે જુદાં વિનંતિ પત્રો લેખકોને મોકલ્યાં છે ને મોકલીશું, છતાં કાંઇને ન પહોંચે તો તેમને અમારી આથી વિનંતિ છે કે તેઓ લેખ સત્તર મોકલવાની આભારી કરશે. સમય ડુંકો છે એ વાદ લાવીએ છીએ.

૬ ઇસ્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—અમે માગશર માસમાં પ્રકટ કર્યો હતો તો તેના સંબંધમાં અસહિષ્ણુ, અવિચારી, અવિવેકી અને અષ્ટિત હુમલા બેદિગંબરી લાઇઓએ સુરતના 'દિગંબર જૈન'ના ગાય અને ફાગણના અંકમાં 'ભદ્રારક વાદિલુપણ્ણયર અસત્ય આક્રમણ',—'મિથ્યા આલેષ' એ લેખોના મથાળા નીચે કર્યો છે તેના દૂકમાં પણ ઠીક ઉત્તર હવે પછી જરૂર આપીશું.

૭. ત્રેસમાં ફેરફાર.

અત્યાર સુધી આ પત્ર 'નવજીવન મુદ્રણાલય' અમદાવાદમાં છપાતું હતું અને આ અંકથી 'ડાયમંડ ન્યુનિલિ પ્રિ. પ્રેસ' અમદાવાદમાં છપાવવાનું થયું છે, આ ફેરફારને જાગે આ અંક મોડો બહાર પડે છે તે માટે વાચકવર્ગ દાખા કરી નિલાવી લેશે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

આ પત્રની છાપવા છાપાવવાની, મોકલવાની, લવાજમ લેવા વગેરેની સર્વ વ્યવસ્થા જૈન ચેતામ્બર કાન્ધરન્સ આર્ટિસ્ટ, ૨૦ પાંચધુની મુંબઈ કરે છે તે સાથે તંત્રીને કોઇ જાનનો સંબંધ નથી, છતાં તે બાબતનો પત્ર વ્યવહાર કેટલાક લાઇઓ તંત્રીની સાથે કરે છે તે યોગ્ય નથી; તો સર્વ લાઇઓ આ હરીકત લક્ષમાં રાખશે.

જૈનજાતિનું અવસર્પણું

(આધવણ સંદેશો કહેજે ભારા શ્યામને-એદેશીમાં)

જૈન જાત તું બહોશલાલીથી પરી ।
ધન, વૈભવ કયાં ભૂતો દાડ જણાય ને ।
બાપારે વાળા ને કષ્ટો ખૂળે,
જ્યાં ત્યાં એવાં વચનો બહુ સંભળાય ને;
અંતર કચે દેખી કષ્ટો કોમળાં । ૧
ગૌરવવંતી પ્રતિભા તારી તે ગઈ,
જેણે જગ્યાં જ્યાં ત્યાં જગ્યાં ગાન ને;
મંત્રીપદથી શોક્યા સર્વે મોખરે;
એ છુપી વૈભવથી હાલ અજાણુ ને,—અંતર ૨
ગરીમ બિચારી વિધવા ખડેનો ટળવળે ।
મર્યાદાથી ગોંધી ખૂળ રીભાય ને ।
બાળવળ ને વૃદ્ધવળની કાંઠી,
તોપણ કંમિડામ બધે બંધાય ને ।—અંતર ૩
ચીંતાના સાગરમાં હુબો રડવડે,
શોક ધસારે ક્ષયથી ખૂળ ધસાય ને;
આડંબરનાં તોયે ઉધમાતો હરે,
એ તો દીપક ઓલાતો ભણકાય ને,—અંતર ૪
સરખે સરખું નેહાણું સૌ વાતમાં,
સૌ સ્વાર્થનાં પંથે વહેઈ જાય ને;

નેતાઓ નયવે નાચે અજ્ઞાનીઓ;
કોમી હિતનો દીધું વિચાર ન થાય ને—અંતર ૫
શિક્ષણ દેવાં સગવડ ધરમાં ના મળે,
શાનો હોયે ભલીચતાનો ખ્યાલ ને;
મોસામાં મરવાતું મધ્યમ વર્ગને ।
વટ વ્યવહારે શા ચાતાં ખેડાંસ ને,—અંતર ૬
જૈરી જાણે કાળા પગતું ભૂતિયું,
એ ભાવેજી ધરધર રોમોકાળને;
શીનો આદર હોય ! મનાયે ઘેલછા,
ગૃહસ્થાશ્રી દબ્બ કુટુંબ મશાળુ ને,—અંતર ૭
જ્ઞાતિ સંધ ને સ્વજનોમાં ના એકતા;
કલેષ કનેડાં ધરધર લેયાં જાય ને;
ભકિત વિનય મર્યાદા જાણે કયાં ગયાં,
આછાં ઓછાં લાડ વિરૂપ લડાય ને,—અંતર ૮
ધાર-અંધાર ને દુઃખમાં-હુબો હા ગઈ,
નીચ જનોનો આદર રહી આચાર ને;
પાકે કોઈ નિઃસ્પૃહ સમજન વીરલો,
જેહ નિરર ચૈ ઉધરે હર દુષાળે.
અંતર કચે દેખી કષ્ટો કોમળાં । ૯
અમદાવાદ, રતનપોળ. સિદ્ધિસુનિ.

જિનવાણી.

રાગ કાઠી.

જિનવાણી વિના કો જગ તારે, જિન ૦
કુમત કુસંગી બહુ મત-જંગી,
એસે હકીકે કો પાર ઉતારે. ૧ જિ ૦
કિરિયાવાદી અરિતવિવાદી,
અકિરિયાવાદિ નાસ્તિ પુકારે. ૨ જિ ૦
અજ્ઞાની કહે જ્ઞાન હે' નિર્મલ,
વિનયવાદી વિનય સુષુ ધારે. ૩ જિ ૦
તોનો સે' નસડે સખમિલે',
અપની અપની વડાઈ વધારે. ૪ જિ ૦
યા-સુનિ વિકલ-ભજી જગવાસી
તરવથી વાત કહ્ય ન નિહારે. ૫ જિ ૦
જિન વચનાશ્રુત પાળી કએથે',
વિકલતા સળ દૂર નિવારે. ૬ જિ ૦
એસી જિનખાંની સુન એતે',
કાનુચંદ નિજ કાજ સુધારે. ૭ જિ ૦

જિનવાણી.

રાગ મહાર.

અમીયરસ વરસે ખાંની, જિન ધન સિંચ સુખદાની,
નવરસે મિલાની નિતુ અગલાનિ,
સળ સમુભનો બહોત સુદાની પેલીસ વચના તિશયે
મહાનંદ નીલાની. અ ૦ ૧
હુએ નય પ્રનાદાં ચલે બહુ રાહ' નદીયાં અયાહાં
મિલિ' સયરાહ,
સ્વાદુવાદ મદાસાગર સમાની. અ ૦ ૨
હવે સહ કોરાં ભવિજન મોરા, કરત જિ'ગોરાં નાયત નેરાં,
સુનો સુનો ફૂંની ફૂંની અજિત મધુરાંની. અ ૦ ૩
સુરત નવગપતિનિશ્ચલ અંતિ, દિવિ વિલસંતી કેલકરંતિ,
સમવરસન પરહોર પરહોર સુમદાંની. અ ૦ ૪
નવ પ્રલેવ ધરતી દિરહે' કરની, સાધ મનહરની ફલભર
ભરની,
લાસુચંદ કોં સખદિન આબાદાની. અ ૦ ૫

શ્રી પૂજ્યશ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિ

વિક્રમનો ૧૯મો સૈદ્ધા જે જુન ગીતાયોના સ્તાન-
તેજથી દેદીપ્યમાન છે, તેમાંના શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિ
એક છે. ઉપદેશ પ્રાસાદ, જ્ઞાનપ્રત્યક્ષ, દેવવંદન,
વીર્ય સ્થાનક પદ પૂજા, એ અને બીજી એમની
સંસ્કૃત અને ચુન્નરાતી, ગદ્ય અને પદ્ય કૃતિઓ
જેઓ જૈન સાહિત્ય સાથે પરિચય ધરાવે છે અથવા
પૌષ્ઠ અને પૂજા મહોત્સવમાં પ્રત્યક્ષ હાજર છે,
તેઓ તે દ્વારા તેમના નામને જાણે છે.

જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિના વખતમાં તપ ગચ્છ
અને ખરતર ગચ્છને પરસ્પર જળદં ધર્મણુ યથુ; એ
ધર્મણુમાં ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે અગ્રેસર ભાગ લીધેલો
અને તે પ્રસંગને અનુસરીને પ્રતિપક્ષી ગચ્છો સાથે
કડક ભાષામાં મંથલેખન કર્યું. આવા વખતે શ્રી
હીરવિજયજી જેવા મહાપુરુષ ન હોત તો આ ઉત્પત્તિ
થયેલો કંઈક અગ્નિ કેવું કાપકર સ્વપ્ન પડકાર તે
કંઈક મુરકેલ નથી. હીરવિજયસૂરિએ 'કુમારિ
કુંદાલ' નામનો ધર્મસાગરજીએ લખેલો મંથ જળ-
શરણ કરાવ્યો. અને પોતાના પક્ષને અંકુશમાં
રાખ્યો પણ આ તાત્કાલિક ઉપર ઉપરથી ચાંતજેવા
લાગતા કલહનો અગ્નિ અંદરથી ધૂંધવાયાં કરતો
હતો. હીરવિજયસૂરિ અને તે પક્ષી એમની પાટ
ઉપર આવનાર વિજયસેનસૂરિનો દેહ વિવ્રય થયો;
અને પાછા એ અગ્નિએ પોતાની જ્વાલાઓ પ્રકાશ-
માન કરવા માંડી. એનું એક અનિલ પરિણામ એ
આવ્યું કે પોતાના ગચ્છમાં જ ફાટપુટ થઇ.

વિજયસેનસૂરિ વિ. સં. ૧૬૭૧ જેઠ વદી ૧૨
રવિવારે બાજાતમાં દેવલોક પામ્યાં, તેમની પાટ ઉપર
વિજયતિલકસૂરિ આવ્યા. એમનો જન્મ ૧૬૩૫માં
વિશંનગરમાં પોરવાડ સંતિય પિતા દેવજી અને માતા
જયવતીને ઘેર થયો હતો. ૧૬૪૪ માં વિજયસેનસૂરિ
પાસે દીક્ષા લીધી તે વખતે તેમનું રામવિજય નામ
રાખેલું. અમદાવાદમાં સંઘે વૃદ્ધ પોસાલી વાગલીયા
વિજયસુંદરસૂરિ પાસે એમને આચાર્ય પદની અપાવી;

આ વખતે એમનું વિજયતિલકસૂરિ એવું નામ
રાખવામાં આવ્યું. આ જ પાટ ઉપર એક બીજા
આચાર્યની પણ સ્થાપના થઇ-એમનું નામ
વિજયદેવસૂરિ. વિજયતિલકસૂરિ સં. ૧૬૭૬ પોસ
સુદ ૧૪ શુક્રવારે સિરાહીમાં 'કાલંધર' પામ્યા.
સિરાહીમાં એ ચોમાસું રહેલા તે દરમ્યાન એમને
પોતાનું જીવન પૂર્ણ થવા આવ્યું છે એમ જાણેલું,
અને હવે પોતાના પાછળના આચાર્યની ગોઠવણ
કરી નેહ્યે એમ વિચાર થતાં કમલવિજયે ગણીને
અમદાવાદથી તેડાયા અને તે આવ્યા એટલે તેમને
પ્રથમ ઉપાધ્યાય પદની આપી અને પછી આચાર્ય
પદથી વિશુધિત કરી પોતાના પટ્ટધર બનાવ્યા. અને
નામ પણ બદલી વિજયઆણુંદસૂરિ એમ રાખ્યું.

અસાર સુધી તપ ગચ્છ જે અવિચિંત્ય દ્વારાએ
આલેખ્યા આવતો હતો તેના ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાયની
ચળવળના પરિણામે બે ભાગ થયા; દેવસૂરિ અને
આણુંદસૂરિ. વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા સ્વીકારનાર
દેવસૂરિ કહેવાતા અને વિજયઆણુંદસૂરિની આજ્ઞા
હેઠળ રહેનાર આણુંદસૂરિ (આણુંસૂર) કહેવાતા.

વિજયલક્ષ્મીસૂરિ આણુંદસૂરિ શાખાની ૬૭ મી
પાટના પટ્ટધર છે. એમના પૂર્વ આચાર્ય પોતાના
કાષ્ઠ કાપથી બંધુ જાણીતા નથી તોપણ એમનો
ઇતિહાસ જાણવાની ઉત્કેહા યંધ આવે છે. આ
ઉત્કેહને આધીન થઇ એમનો જે ઇતિહાસ મળી
આવે છે તે અત્રે નોંધીશું.

વિજયઆણુંદસૂરિ તપ ગચ્છની ૬૧ મી પાટ

+ આ-વિજયઆણુંદસૂરિની હકીકત રા. રા. તંત્રીએ
પોતાના જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા નામના મંથમાં આપી
છે. જે ભાવવિજયજીની સહાયતા આધાર એમણે લીધી
છે, તે સહાય અને બીજી પદાવલીઓની હસ્તલિખિત
પ્રતો સિનેરનો બંદાર તપાસતાં મળી આવી; તેના આ-
ધારે અને ઉપરની હકીકત આપી છે. રા. તંત્રીના પુસ્ત-
કની હકીકત તે પછી અમારા જોવામાં આવી.

ઉપર આવ્યા અને એમનો પરિવાર આજુદસુર એવા નામથી ઓળખાયા, એમ આપણે આગળ જણાવી ગયા છીએ. તેઓ ૧૬૪૨ શ્રાવણ સુદ ૮ના રોજ રોહ નગરમાં જન્મ્યા હતા. તેમના પિતા પોરવાડ હોષ્ટ નામ શ્રીવંત હતું; અને માતાનું નામ શય્યગાર-દેવી હતું. સંવત ૧૬૫૧ માં હીરવિજયસુરિ પાસે એમણે દીક્ષા લે જણુ સાથે લીધેલી માદા સુદ ૬નાં દિવસે. જે વખતે ૭૦ જણને પંડિતપદ પણ મળ્યું. ૧૬૭૦ માં એમને પણ પન્માસ ખનાવવામાં આવ્યા અને તે પછી સં. ૧૬૭૬ પોષ સુદ ૧૪ શુક્રવારે સુરિપદ પામી ગચ્છપતિ બન્યા. એમના સુરિપદ કાળે ૧૦ને વાયકપદ અને ૮૨ને પંડિતપદ આપવામાં આવ્યું. સં. ૧૭૧૧ આષાઢ વદ ૧ દિને સ્તંભતીર્થમાં એ આચાર્યનું નિર્વાણ થયું. એમની માંદુકાની સ્થાપના સિરોહીમાં કરવામાં આવી.

તે પછી વિજયરાજસુરિ પાટ ઉપર આવ્યા. કહીના ખીમ્મા સાહ અને ગમનાદે એમના પિતા માતા હતાં અને એમનું નામ કુવરજી હતું. જાતે શ્રીમાળી હતા, વિજયઆજુદસુરિથી પ્રતિબોધ પામી પિતા પુત્રે સં. ૧૬૮૬માં દીક્ષા લીધી. પુત્રને સં. ૧૭૦૩માં સિરોહી નગરમાં સુરિપદ મળ્યું અને ૧૭૦૫ માં ખંભાતમાં વિમલાદે શ્રાવિકાએ એમનો વાંદણુ મહોત્સવ કર્યો.

એ વિજયરાજસુરિએ પોતાની પાટ ઉપર વિજયમાનસુરિને ખેસાડ્યા. એમનો ખરાનપુરમાં સાહ વાવજી કે જેની ભાણીનું નામ વીમલાદે હતું અને વંશે પોરવાડ હતા તેને ત્યાં જન્મ થયો હતો.

* એક કાગળના જે પાનીઆ ઉપર આચાર્યની નામાવલિ ત્રોધેલી છે. તેમાં કોઈ કોઈ આચાર્યના નામ સાથે, તેમના વિષે ઉદ્દેશ્ય કરેલા છે. આવા ઉદ્દેશ્ય વિજયમાનસુરિના નામ સાથે કરવાં કહીના વાસી શ્રીમાલી ખીમ્મા માતા ગમનાદે પુત્ર: એમ લખ્યું છે. અને જે પદાવલીના આધારે આ હપ્તકત વિજયરાજસુરિને લાગુ પાડી છે, તેનું લખાણ ઘણું અસ્પષ્ટ છે. આ વિષે વિશેષ ખુલાસો કોઈ આધાર મળી આવવાં પ્રગટ કરીશું. એના પાસે વળતર આધાર હોય તેઓ, તે પ્રગટ કરી આપી કરશે.

સં. ૧૭૦૭માં. સં. ૧૭૧૬માં એમના ભાઈ સાથે દીક્ષા લેઈ ૧૭૩૬માં સિરોહીમાં આચાર્ય થયા. એ જ્યારે અમદાવાદમાં હશે ત્યારે એમના વ્યાખ્યાન વખતે જશવંતશાહ નામના મારવાડમાં આણુ પાસે સ્થાણુના વતની કે જે જાતે વીશાપોરવાડ હતા તે આવેલા, વ્યાખ્યાનમાંના ઉપદેશથી એમને સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય આવ્યો; અને દીક્ષા લીધી જે વખતે નામ સુરવિજય રાખવામાં આવ્યું. આ રીતે દીક્ષા આપી વિજયમાનસુરિ સુરવિજય સાથે વિહાર કરવા લાગ્યા. સાણુદમાં જ્યારે વિજયમાનસુરિ આવ્યા ત્યારે તેમનો રાજનગરના ગંગાજીશાહે વાંદણુ મહોત્સવ કર્યો હતો. વિજયરાજસુરિની પાટ ઉપર એઓ ૧૭૪૨ના ફાગણ વદ ૪ ના રોજ બેઠા. સં. ૧૭૬૬ માં એ જ્યારે સિરોહી આવ્યા ત્યારે પોતાનું આયુષ્ય પૂરું થતા આવેલું જણી નવા આચાર્યની સ્થાપના માટે સુરિમંત્રના આરાધનપૂર્વક દેવારાધન કર્યું. દેવાતા પ્રમાણે એમને સુરિવિજયને 'વિજય-કન્દિસુરિ' નામ આપી આચાર્ય સ્થાપ્યા. તે પ્રછી ગુજરાતમાં સાણુદ આવ્યા ત્યાં એમનો સં. ૧૭૭૦ મહા સુદ ૧૭ના રોજ સ્વર્ગવાસ થયો, અને તેમણે ગચ્છ વિજયકન્દિસુરિને લખાવ્યો.

વિજયકન્દિસુરિએ અંજન શક્તાકા અને બીજાં કેટલાંક ર્થો કામ કર્યા. એ આચાર્યનું સં. ૧૭૬૭ માં અવસાન થયું. તે વખતે એમના ગચ્છમાં સો યતિઓ હતા.

એમની પાટ ઉપર વિજયસૌભાગ્યસુરિ આવ્યાં જે આપણા ચરિત્રનાયકના શરૂ થાય. તેમનું જન્મ-સ્થાન પાટજી હતું અને જાતે ઓસવાલ હતા. એમને સં. ૧૭૬૫માં પોસ સુદ ૨ રવિવારના રોજ ગોડ-વાડમાં સાદહી ગામે આચાર્ય પદની મળી હતી. અને વાંદણુ મહોત્સવ અમદાવાદમાં મનીઆ દોરડીને ઘેર થયો હતો. એ જ્યારે વિજયકન્દિસુરિના સ્વર્ગ-વાસ પછી પટ્ટધર થયા ત્યાર પછી તેઓ ખંભાતના જીવજીશાહના આગ્રહથી જિન વિજયની પ્રતિષ્ઠા કરાવવાં ખંભાત ગયાં. ત્યાંથી અમદાવાદ આવ્યા

* બીજી પદાવલીમાં સિરોહી ગમ લખ્યું છે. . .

અને તે પછી સુરતના સંધના વિશેષ આગ્રહથી સુરત ચાતુર્માસ માટે ગયા.

આ વખતે અમદાવાદમાં, મારવાડમાં આણુ પાસેના પાલડી ગામના રહીશ હેમરાજ નામના પોદવાડ વંશિક એક 'છ' વરસના છોકરા સાથે યાત્રા નિમિત્તે નીકળેલા આવી ગયા. વિજયસૌભાગ્યસૂરિએ કોઈ યતિને ત્યાં ચોમાસું રાખેલ હશે તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા તેઓ ગયા. શિશુને નેઈ સંધનું મન આકર્ષાયું. આથી તેના પિતા પાસે તેની માગણી કરી. એ પુત્ર એની માતા આણુંદના ગર્ભમાં આવ્યા હશે, ત્યારે તેની માતાએ સુવર્ણનો મેર નેથેલો. આથી માતા અને પિતાના મનમાં થયેલ કે આ કોઈ ઉત્તમ પુરુષ યશે, હેમરાજે દક્ષિણવચ્ચાત સંધની માગણી માન્ય રાખી, કે જમાંબાઈ નામની શ્રાવિકાના બોળામાં એ બાળક બિરાગ્યો. પરિચિત પિતૃ વાત્સલ્ય એક છોડીને પરાંયા અળણ્યા સંજ-ધમાં આવતા, અને પુત્રનેહથી ભરેલા હૃદયને તેનો ત્યાગ કરતાં, પરસ્પર કેવા પ્રકારની લાગણીઓ યદ્ય આવી હશે, એ સ્નેહિ હૃદયોને કષ્ટપુ સુરકેલ નથી.

અમદાવાદના સંધે એ પુત્રને વિજયસૌભાગ્ય-સૂરિ પાસે સુરત મોકલ્યો. સૂરિ અને સંધ એ બાળક-ને નેઈ આનંદ પામ્યા, અને તેને શિક્ષણ આપ-વાની સર્વ મોકલણ કરી. આવરયકથી થર કરેલો અભ્યાસ સર્વ જૈન શાસ્ત્રો અને અલંકાર, કાવ્ય, ન્યોતિષ, પુરાણ, કાષ, ન્યાય, વ્યાકરણ વિગેરે વિદ્યાનાં ભુદંભુદં ક્ષેત્રો સુધી ફેલાયો, જેનો પરિ-પાક આપણે એમનાં ગ્રંથોમાં સવિશેષપણે નેષ્ટએ છીએ. વિશેષાવરયક એમણે ન્યાય શાસ્ત્રની મદદ વડે સારી રીતે ધાર્યું હતું. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનાં પ્રસંગ વિશે બોલતાં રાસકાર કહે છે:—

જો દેવ જતિપણું તો દેજે વાનાં ચાર,
સુકંદી ને સ્વરપતા પડું ને ગુર પ્યાર.

વિજય સૌભાગ્યસૂરિ, વિહાર કરતા કરતાં સિંજોર આવ્યા, અને સંધની વિનંતિથી ચાતુર્માસ રહ્યા. આ ગામનો ઉપાધ્યય કુદરતની અસાધારણ રચના વચ્ચે આવેલો છે. પાસેથી નંમદા વહે છે. તેના

પ્રવાહ પાસે આરાઓની લાઇનની લાઇન આંધલી છે. સામે દૂર વિધ્વાની દાર આવેલી છે. તેમાંથી ચતો સર્વોદય, શુક્રાં પક્ષમાં ચંદ્રનાં કિરણોનું નદીનાં જળમાંથી થતુ અદ્ભુત પરિવર્તન, પાણીની સપાટી ઉપર ફરતાં સદવાળાં હોડકાં, વિગેરે સૌંદર્યનું ચમત્કારિ દર્શન, હૃદયને અપૂર્વીનંદમાં સમાવી દે છે. સૂરિને અહીંયાં નવા શિખરે દીક્ષા આપવા વિચાર થતાં એ વાત તેમણે શ્રાવકોને જણાવી. શ્રાવકોએ ચોતાનો આ કામ માટે હંધ પ્રદર્શત ક્યો. જેથી સં. ૧૮૧૪ માહા સુદ ૫ શુક્રવાર સૂરિએ તેમને દીક્ષા આપી. અને સુવિધિવિજય એવું નામ પાડવામાં આવ્યું; આ પ્રસંગ ઉપર છીના વર્ણનજીએ મહોત્સવ ક્યો હતો; તે વખતે વરધોડા, પરભાવની વિગેરે સારી રીતે થયાં હતાં. આચાર્યની ઉમર હવે યવા આવેલી હતી અને તેથી ચોતાનો પાટ ઉપર નવા આચાર્યની સ્થાપના કરવાની જરૂર હતી. આ સ્થાન ચોતાના નવદીક્ષિત શિષ્યને આપવું ચોખ્ખું ધાર્યું અને તેજ વર્ષના ચૈત્ર સુદ નવમી સુરવારની રાજ સુવિધિવિજયને 'લક્ષ્મી વિજયસૂરિ' એવા નામાનિધાન સાથે આચાર્ય પદ ઉપર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. વિજય સૌભાગ્યસૂરિએ ચોતાનું જીવન પુરું કર્યું. સિનોરમાં જ્યાં એમને અગ્રિદાદ દેવામાં આવ્યો છે, ત્યાં એક મુંદર ઉચો શિખર અને હુમકે સાથેનો સ્તુપ કરવામાં આવ્યો. એમણે ચૌદસનાં દેવ વંદન અને સુખસાગર શ્રી પાંચનાથનું સ્તવન રચ્યાં છે.

વિજયલક્ષ્મીસૂરિ સાથે એક બીજા આચાર્યની પણ સ્થાપના થયેલી જણાય છે. અને તે પણ વિજય સૌભાગ્યસૂરિની પાટે આવેલા લાગે છે. વિજય સૌભાગ્યસૂરિના સમસ્થાની વિજય પ્રતાપસૂરિનું નામ પણ મળે છે. એ બે મળી એક પાટ ગણાય છે ત્યારે વિજય સૌભાગ્યસૂરિની ૬૫ મી પાટ પછી ૬૬ મી પાટ ઉપર વિજય ઉદયસૂરિને ગણ્યા છે અને તે પછી ૬૭ મી પાટ ઉપર વિજયલક્ષ્મીસૂરિને ગણવામાં આવે છે. વિજય ઉદયસૂરિ માત્ર બે વર્ષ જ આચાર્ય પદ બોગરી કાળને આધીન થયાં છે. વિજયલક્ષ્મીસૂરિની, આચાર્ય તરિકેની કાર્દિ

ધણી ઝળકતી છે. એઓ ન્યારે સાણુંદમાં ચોમાસું રહ્યા હશે ત્યારે ખંભાતમાં ચારુમાસ રહેલા એમના આરાવર્તિ પંચાસ જનવિજય અને તેમની સાથેના પંચાસ મેઘવિમલ, પંચાસ જીવવિજય, પંચાસ મોહન વિજય, પંચાસ જીવવિજય તથા પંચાસ ન્યાયવિજય વિગેરે યતિ, અને દોશી મુલચંદ સાંકરચંદ અને ખીજા શ્રાવકોએ મળીને એક વિરૂપિ પત્ર લખ્યો છે. જે નવ હાથ લાખો હોઈ ગુર્જર ભાષામાં પદ બંધ છે તેમાં એમની શુભ સ્તુતિ કરવા ઉપરાંત, એમનું જન્મસ્થાન પિતા, માતા, ગુરુ, દીક્ષા અને અભ્યાસની હકિકત આપવામાં આવી છે. અભ્યાસ વિશે આગળ એમના રાસકરિ જેમ કહ્યું છે તેમ આમાં પણ, હંદ, કાચ, પુરાણ, તર્કશાસ્ત્ર, પોતાના અને પરના અને આગમ, દીકા, નય, લાંબી ઉત્સર્ગ અપવાદના નજી જેમાં વિસંવાદોપણું નહિ ત્રગેરે ઉત્સર્ગ કર્યો છે. આ પત્ર પંચાસ જનવિજયથી કવિએ સં. ૧૮૨૧ ના કારતક સુદ ૫ સોમવારના રોજ લખેલો છે. એ પ્રેમ અને ભક્તિથી ઉભરાતા હૃદયે લખેલો હોઈ ખંભાતનાં શ્રાવક શ્રાવિકા એમને કેવા આંતરના ઉમળકાંથી ચાહતાં હતાં, તે એમાંથી સારી રીતે જણાઈ આવે છે. આ જનવિજયથી સં. ૧૮૨૮ પોસ સુદી ૧૪ સે પાલીતાણા એ સુરતના સંધ સાથે ગયેલા, તે વખતનું-શરૂંજયનું સ્તવન રચ્યું છે. તે કેટલીક સારી ઐતિહાસિક હકિકત પુરી પાડે છે.

સં. ૧૮૨૩ માં પાછા એ સિનેર પધાર્યા, જે વખતે સારા મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો. અને તે પ્રસંગના ઉલ્લાસમાં એમના જીવનની મૂખ્ય ખીના દર્શાવતો રાસ પણ કેાધકે રચ્યો; તે અહીં સુધીજ કલસ વિગેરે કરી પુરો કરવામાં આવ્યો છે.

સં. ૧૮૪૪ માં તેઓ આમોદ પધાર્યા અને ત્યાં તે વર્ષના માહા વદ ૧૪ ના રોજ આદીજીનની પ્રતિષ્ઠા કરી જે પ્રસંગ ઉપરનું તેમણે વર્ણાત્મક પદ રચ્યું છે. આમોદમાં એક દીવસ એમણે વ્યાખ્યાનમાં સંધપતિનું વર્ણન વાંચ્યું હતો. આ ઉપરથી ત્યાંના ભાષદાસ રાધવજીને સંધ કાઢવા વિચાર થયો. સંધ સુરિય અને જ્ઞાનવિજય વિગેરે સાથે વદાણમાં ખેસી

ભાવનગર ઉતર્યો, ત્યાંનું આપી પાલીતાણું ગયા અને ત્યાં પણ રાજને સિંધ ગિરી ઉપર અટક્યા. સં. ૧૮૫૦ ના માગસર સુદી ૧૦ મી. આ પ્રસંગનું આનંદ દર્શાવતાં અને યુગાદિવની સ્તવનાવાળું એક પદ જ્ઞાનવિજયથી રચ્યું છે.

એમને એમના જીવન દરમ્યાન, પ્રતિષ્ઠાઓ (સિનેરના વાસુપૂજ્ય લગવાનતા દહેરાસરમાંના ભોંયરાની પ્રતિમા ઉપરના લેખો પણ વિનયલક્ષ્મી સુરિએ તે પ્રતિષ્ઠિત કર્યાનું જણાવે છે, ખીજા-તે મંદિરના ઉપરના ભાગની-અને ખીજા સુમતિનાથ ભગવાનના દહેરાસરની-પ્રતિમા ઉપરના લેખો-જેવાનું બન્યું નથી) દ્વંદ્વીયા વિગેરેને યોધ, અને ખીજા શાસનહિતનાં પ્રભાવશાળી કામો કર્યા છે. એઓ મંત્ર તંત્રમાં કુશલ હોઈ એક પ્રભાવિક આચાર્ય તરિકે એમની સારી ખ્યાતિ છે. એમના વિશે કેટલીક દંતકથા સિનેરમાં ચાલે છે. આમાંની એક દંતકથા એમની અંતર-ચિત્તિને પ્રગટ કરતી હોવાથી અને જણાવતી 'યોગ્ય ગંધારી'.

કહે છે કે:—સિનેરની એમની પાટ ઉપર એઓ વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા જે અરસામાં સુરતથી એક માણસ કાગળ લેઈ આવ્યો. આ કાગળ એમના ગુરૂની સુરતની પાટ ઉપર ખેસનાર આચાર્યનો હતો (આ આચાર્ય તે કદાચ વિજય ઉદય સુરિ હોય એમ માનવા સંભવ છે) માણસે કાગળ આચાર્યને આપ્યો અને તે તેમણે વાંચ્યો ચક્ર કર્યો; આમ કરતાંની સાથેજ સુરિનું દાંતવાળું જડ્યું નિકળી પડ્યું. આ જોઈ એમના મુનિવર્ગનો મિજળ ગયો. અને આવેશમાંને આવેશમાં કાઢને કાષ પ્રતિપક્ષિને (પૂરો) કરી નાખવાનું ધાર્યું પણ સુરિએ મનની શાંતિ જરા પણ ન ખોતાં ઉઠેલો શિષ્ય વર્ગને શાંત પાડ્યો. અને યતિના મૂળથી ૩૫ ક્ષમાથી એઓ બોલ્યા:—

‘શુ અને મિત્ર ઉપર સમાન દષ્ટિ રાખનાર યતિએ, શરૂ કરનારનું દેવથી કે કોષથી જરા પણ અહિત ચિંતવતું નહિ, તેમ દુષ્ટાને કરતું નહિ. આત્મકલ્યાણની ધજાવાળો જે તેમ કરે છે તે

તે તેથી કષ્ટ થાય છે, અને અશુભ વંધ કરી પોતાની અધેગતિ કરે છે.

પોતાની ઉપર યદ્ આલેક્ષો ઉપદ્રવ, સ્વશક્તિથી દુર કથો અને કાળજીને લોચમાં પાકવી દીધો પણ સાથે વિચાર થયો કે આ ઉન્મત્ત માણસને જરા અક્ષ મલવી નેહએ. એથી એમને. કાળજી લખનાર માણસને સાચો કાળજી લખી આપ્યો જેનું પરિણામ એ આવ્યું કે, વિજયલક્ષ્મીસુરિ ઉપર કાળજી મોકલનાર સુરિને એ કાળજી મક્કતાં તેમાંથી સ્વ થયો.

એમનું પોતાનું લાંબુ જીવન બીજી અનેક ઘટનાઓથી ભરેલું હશે પણ તપાસ કરતાં વિશેષ કંઈ મળી આવ્યું નથી મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી પાસે એમના રાક્ષસી એક પ્રત છે અને તેના આધારે એમણે કેટલાંક વર્ષો ઉપર 'જૈન' પત્રમાં એક ટુંકી નોંધ પ્રગટ કરી હતી એમ અમારા સ્મરણમાં છે. આશા છે કે એઓશ્રી તેને મૂળરૂપમાં પ્રગટ કરી જૈન પ્રગતે આભારિ કરશે.

વિજયલક્ષ્મીસુરિએ જેમ ગચ્છાધિપતિ તરિકે પ્રલાવશાળી જીવન ગાળ્યું છે તેમ એક ક્રંચકાર અને કવિ તરિકે પણ એમનું સ્થાન હુયું છે. બાલ્યવયમાં જીતમ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરીને પ્રૌઢ વયે તેઓ લેખન વ્યવસાયમાં મુકાયા છે. એ વ્યવસાયના ક્ષણ રૂપે એમની જે કૃતિઓ આત્યારે જાણમાં છે તે નિચે મુજબ છે.

૧ ઉપદેશ પ્રાસાદ શ્રુતિ સહિત, અં. ૧૮૪૩ કારતક સુદ ચુર.

૨ વીશ સ્થાનક પૂજા સં. ૧૮૪૫ વિજ્યા-દશમી ખંભાત.

૩ ચોવીથી.

૪ રાનપંચમી દેવવંદન.

૫ શહિલ્લીજી સંજાય.

૬ ૭ અઠ્ઠાસનું સ્તવન સં. ૧૮૭૪ ચૈત્ર સુદ

૧૫ સિતોર આલેક્ષાપદ કહુના પદને અર્થે પ્રતપાનાંક,

૭ આમોદ પ્રતિષ્ઠાનું સ્તવન-સં. ૧૮૪૪ માધ

સુદ ૧૧ ગાથા ૧૦.

આ એમની દરેક કૃતિમાં એમના હૃદયનું તાદ-ર્ય ચિત્ર પડેલું છે. ઉપદેશ પ્રાસાદ જેવી સંસ્કૃત કૃતિ (કે જે પ્રેમવિજયને માટે બનાવવામાં આવી છે. એ પ્રેમવિજયને એમની આચાર્ય પદવી વખતે પન્થાસપદ મળેલું છે અને તેમની પાટુકા સિતોરમાં એમની પાટુકા સાથે છે.) એમાં વ્યાપેલો ઉપદેશ અને બહુશ્રુતપણું વીશ સ્થાનક પુનઃ અને પંચમી દેવવંદનમાં કવિત્વમય તત્ત્વસાન અને ચોવીથીમાં, હૃદયના અનેક કામળ રંગોથી આળેખાયેલાં ભક્તિ ચિત્રો, માન અને ભક્તિથી આપણું મસ્તક એમનાં પાદમાં નમાયે છે.

એ પોતાની કૃતિ મટિ જરા પણ ગર્વ રાખતા નથી પણ એક સાળાં ક્રંચકાર અને ગીતાર્થને શોભે એમ 'શુદ્ધ કરજો શ્રુતધરા પૂણ્ય જાંણી' એમ જણાવે છે. કેટલો નમ્રભાવ, અને શ્રુત જ્ઞાનિઓ તરફ પૂજ્ય શ્રાપ!

એમના સમકાલિન વિદ્વાનોમાં સત્યવિજય પન્થા-સની પરંપરાના શ્રી પદ્મવિજય ગણિ અને ખરતર મસ્તીય શ્રી કુશળચંદ્ર ગણિ થયા છે.

ગચ્છાધિપતિ તરિકેનું સૌભાગ્યશાળી જીવનશુભરી થી વિજયલક્ષ્મી સુરિએ સં. ૧૮૫૬ માં પાલી ગામે કાળ કથો સિતોરમાં એમના ચરના સ્તુપમાં એમનાં અને શ્રી પ્રેમવિજય વિજેરે યતિનાં પગલાં સ્થાપન કરવામાં આવ્યાં છે. જે ઉપર નીચે મુજબ લેખ છે.

સંવત્ ૧૮૧૫ વર્ષે ચૈત્ર સુદો ૧૦ વાર ચંદ્ર મા. શ્રી શ્રી વિજય સૌભાગ્ય સુરિભ્યો નમઃ શ્રી સિતોર નગરે સમસ્ત સંવેત કારાપિતે ॥ શ્રી કલ્યાણમસ્તુ ॥ શિવ મસ્તુ.

સંવત્ ૧૮૬૮ ના શ્રાવણ વદી ૧૨ વૃધ શ્રી શિતોર સંધ સમસ્ત કારાપિત શ્રી વિજય લક્ષ્મી સુરિ પાટુકાભ્યં નમઃ

શ્રી પ્રેમવિજય પાટુકાભ્યં નમઃ શ્રીદેવ વિજય વાસિત...પાટુકા કારાપિ.

(આ લેખો આચાર્ય શ્રી શુદ્ધિસાગરસુરિ, પ્રતિભા લેખ સંગ્રહમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે)

જ્યાં આ લેખોવાળો સ્તુપ છે ત્યાં એક સુંદર

પ્રગિયો છે. એમના સમાધિ મંદિરના વિશાળ ઘૂમટ ઉપર સુખડના જુદાનાં ઘટા આવેલી છે, જે શાંતિમાં વૃદ્ધિ કરે છે. સ્તુપ, ધર્મશાળા અને કુવાનો હાલ પાંચ હજારના ખર્ચે જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

વિજયલક્ષ્મીની પાટ ઉપર વિજય દેવેન્દ્ર સુરિ આવ્યા જેઓ સુરતના હતા અને જેમનો વાંદણા મહોત્સવ વડોદરામાં સં. ૧૮૫૭ માં થયો હતો. સંવત ૧૮૬૧ માં અમદાવાદ સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમની પાટ ઉપર વિજય મહેન્દ્રસુરી થયા માટે ઓસવાળ ભીન્નમાલના આગેદમાં જેઠા ગાંધીને ઘેર ૧૮૨૭ માં પાશ્વનાથ જન્મ.

[આ વિષય પર લેખક પોતાનાં સાધનો એકઠાં કરે તો તે અમે અમારી પાસેનાં સાધનો પરથી બીજી જાણવા યોગ્ય વિગતો પૂરી પાડવાં હવે પછી ઉમેરે છે. તંત્રી.]

ઉદ્બોધન

તમે જાગો મોહન ખ્યારે ! ચેતન ! તમે જાગો મોહન ખ્યારે !

કેમલ કર સુલલિત વહનથી તુમ પ્રિયા નિદ્ર ઉઠાડે !

ચેતનજી જાગો આ રસને હલાલ !

સુખકર શ્રમકર શીત અનિલની, હહેરે પ્રભાત હમરે

અંગે અંગ ઉત્સાહ લરીને જીવન મંત્ર સુણાવે,

ચેતન એ ઝીલો મોહન ખ્યારે !

તિમિરની સત્તા ટાળી દિનકર, નસ મંડળ પર આવે,

અજહળ જ્યોતિ જગપર ઢાળી નિજ કર્તવ્યો પ્રિધાવે.

ચેતન તમે જાગો મોહન ખ્યારે !

સિનાર.

ગોરધનભાઈ વીરચંદ શાહ.

ગીત.

રાગ લલિત.

આજ મેં પ્રભુકો દરિસન પાચો,

વંછિત પૂરણ પાસ શાંએસર, દેખી હરિત ગમાયો.

આજ ૧

મોહન મૂરંતિ ગદિમાસાગર, કીરતિ સગળગિ છાયો.

ભાતુચંદ્ર પ્રભુ સંકલ સંઘકુ, આણુંદ અધિક ઉચાયો.

આજ ૨

—ભાતુચંદ્ર.

[ભાતુચંદ્ર વિક્રમ સત્તરમી સદીના આધારભૂત જૈન પઠિતો—વિદ્વાનો પેઠી એક સમર્થ વિદ્વાન હતા. સમ્રાટ અકબર પાસે રહી સૂર્ય સહસ્રનામ સુણાવનાર, કાઠંબરીના પ્રથમ ભાગ પર, વિવેક વિલાસ, સારસ્વત વ્યાકરણ અને શોભન સ્તુતિ પર શીકા વગેરે રચનાર હતા.]

શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિંહ (તિલ્કગદેશનો સ્વામી)

[ગાંધી પૃ. ૧૮૮ થી આદ્ય]

(પંડિત લાલચંદ લગવાનદાસ ગાંધી-વસાહત)

સં. દેસલે સેરીસામાં જનના, મહાપૂજન, મહોત્સવ કરવા પૂર્વક મહાદેવના અર્પી આરતી કરી. સંમરાશાહે બોજનાદિ દાન આપ્યું. અષ્ટાદશિકા પછી પ્રમાણ કરી સંધ સાથે દેસલશાહ ક્ષેત્રપુર પહોંચ્યા. ત્યાં પુણ્ય અતિલકિતથી. અર્દત્યતિમા પૂજી ધોવડકા ગયા. પ્રલેક ગામ, નગર વિગેરેમાં ચેત્યપરિપાટી કરતા, મહાપૂજન, પૂજન આદિથી પુણ્ય ઉપાજન કરતાં. સં. દેસલ અતુકમે પિપ્પલાલીપુરે પહોંચ્યા. ત્યાંથી પુંડરીકગિરિને નોંધ દેસલશાહ અમૃતમંત્ર હોય તેમ પ્રસેન થયા. જ્યંત સમાન. સમરને આગળ કરી ચતુર્વિધ સંધ સાથે મહાકથો સાધતા દેસલશાહે લાપથી કરાવી મહોત્સવ કરી ગિરિજાને પૂજ્યો. એક દિવસથી પુંડરીકને નોંધ દર્શનથી પરમાનંદે વચ થયા. સમરશાહે મહાદાનો આપ્યો.

૨૭ વનમંદિરગણિ સેરીસા સંબંધમાં આ પ્રમાણે જણાવે છે—“ તથા સેરીસકર્તાઈ દેવચન્દ્રધુલકેનારાધિ-ત્તચ્ચેશ્વરીદત્તચર્ચકાર્યસિદ્ધિરેળ ચિત્રમિમય-ચતુર્વિંશતિ-ગુરુકાવોત્તમીશ્રીપાર્શ્વદિપ્રતિમાસુન્દરઃ પ્રાસાદ એકરાત્રિ મધ્યે કૃતઃ । તત્ તોર્થ કલિકાલેડપિ નિસ્તુલપ્રમાવે દરમતે । ”

—ઉપદેશતરંગિણી (ચ. વિ. ગ્રંથમાલા તરુથી પ્રગટિત પૃ. ૪)

અર્થાત—સેરીસાતીર્થ, દેવચન્દ્રધુલકે આરાધ્ય થકે રચરીએ આવેલ સર્વકાર્યસિદ્ધિવરદાનવડે ચોપાશી, મહોત્સવ કાવચ્ચગીઆ ઓપાથ વિગેરે પ્રતિમાઓથી સુંદર તથા બિભાવો પ્રાસાદ એક રાતમાં કર્યો હતો. તે તીર્થ કલિ-મંવમાં પણ અત્યુચ પ્રમાણે લેવાય છે. લેખક.

ગીજે દિવસે તીર્થતાયનાં દર્શન કરવાની ઉત્ક્રાંધી પ્રમાણ કરી શત્રુંજયગિરિ પાલિતાણામાં સમીપ પહોંચ્યા. લલિતાદેવી (વ-પ્રવેશ. શુભાલની પત્ની)એ કરાવેલા સરોવરના તટ પર સમરશાહે સંધનાં આવાસ કરાવ્યા.

સમર સોતમી ભાષામાં જણાવે. છે કે—સંધે ત્યાં (પિપ્પલાલીમાં) નગરના પરિસર (પાદર)માં પગલ નાખ્યો. પિપ્પલગિરિનાં દર્શન થતાં અંગમાં આનંદ-માતો ન હતો. પર્વતરાજને પૂજ્યો, બહુ ભક્તિથી પ્રણામ કર્યો. દેસલે માંગણ જનોને દાન દીધો. અન્નિતજિનેદ્રને મનરંજે જુદાર કરી, શત્રુંજય શિખરના સ્વામીનું સ્મરણ કરી પ્રણામ કર્યો.

પાલિતાણા નગરમાં સંધનો પ્રવેશ થયો, લલિત સરોવરના તીર પર સંધે નિવેશ (ઉતારો) કર્યો. કાર્યમહાધંકે લઘુભાષ સંકળે અને સાહજી નંદી આવી મંદ્યા, ત્યારે ત્રણે (સમરાશાહ સાથે) પાંચ ગંગાપ્રવાહની જેમ શોભતા હતા.

અર્થકાર જણાવે છે કે—સં. દેસલ વિમલાચલ પર ગયા ન હતા. તેવામાં ખાંભાતના સંધનું ભાતથી વધામણી લાવનાર માણસે આગમન. આવી જણાવ્યું કે—“ દેવગિરિ (હિ-લતાઆદ)થી સહજપાલ અને ખાંભાતથી સાંદણ સંધ સાથે આવ્યા છે” તે સમાચાર સાંભળી સંધપ્રેમ અને આત્મપ્રેમથી સમરાશાહ અંતિ દર્શિત થયા. સંધ સાંધે સં. સમર એક યોજન સારે ગયા, બહુને મંદ્યા, ભાષ્યોને ગાદ બેટી પ્રણામ કર્યો, તેવું મહત્વ અને તેવી ભક્તિ, નોંધ લેવા

વિરમ્ય પામ્યા. તે બન્ને (સહજપાલ અને સાહજી) પણ સમરસિંહને ભેટી હર્ષિત થઇ બોલ્યા કે—‘ભાણ! ખીજન સંધપતિને પાળ’

ખંભાતના સંધમાં જે ધણા આચાર્યો હતા, તેમને સમરાશાહે વંદન કર્યું. પાતાકમંત્રીના ભાઇ મં. સાંગજી ખંભાતથી તે બન્ને (સહજ અને સાહજી) સાથે આવ્યા હતા, વંશપરંપરાગત સંધ-પતિત્વને પ્રાપ્ત કરનાર સં. લાલા, ભાવસાર સં. સિંહભટ્ટ ઉત્તમ શ્રાવક, મં. વસ્તુપાલના વંશના મં. વીજલ હર્ષથી સંધમાં આવ્યાં હતા. તથા મદન, મોહકાક, રત્નસિંહ વિગેરે અસંખ્ય શ્રાવકો ઉદ્ઘટિત થઇ પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં આવ્યા હતા. સમરાશાહે સર્વેના યથોચિત સત્કાર કર્યો હતો. સહજ અને સાહજી બન્ને ભાણ્યોએ સંધમાં આવી પિતા સં. દેસલંતાં ચરણોને ભક્તિપૂર્વક વંદન કર્યું. દેસલશાહ આનંદિત થયા. વિમલગિરિશિખર પર ચંડ્યા માટે ઉઘમી થયા.

રાસકાર કહે છે કે—સેરાવરના તીર પર રહેલ પાર્શ્વ અને વીરજિનને વંદન કર્યું. ગિરિરાજ પર સેરાવર બહુ પાણીથી ભર્યું હતું. ગમન પક્ષીઓ જલક્રીડા કરતાં હતાં.

શત્રુંજય-શિખર પર ચડી સંધ સ્વામિ (આદીશ્વર)નાં દર્શન કરવા ઉદ્ઘટિત થયાં. સુંદરિત શુણ્ગીત ગાતાં દેડ રામાંચિત થતા હતા. શીતલ વા વાતા હતા, તે સંસારના દાહને ઓઠહવતો હતો. મરુદેવીમાતાને નમી સંધ શાંતિભુવન-જિન-મંદિરમાં ગયા હતા. જિનબિંબને પૂજ, કપર્દી પક્ષને લૂહારી, અનુપમસર તટ પર યજ્ઞ સિંહદ્વારે પહોંચ્યા. તોરણતલે ઘણું દાન વરસતાં સંધ આવી પહોંચતાં આદિ જગનાથને ભેટ્યા. પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ માંડ્યો.

રાસકાર આઠમી ભાપામાં જણાવે છે કે—મહા શુ. ૧૪ ને દિવસે દૂર દેશાંતરના સંક્ષેપમાં પ્રતિષ્ઠા સંધ ત્યાં બાધારહિતપણે મળ્યા. વર્ણન. માણેક, મોતીના ચોટ પૂર્ણ, રત્ન-મય વેદી બનાવી, સોવન જ્વારા રથાખ્યા, અશોકવૃક્ષ અને આશ્રવદ્વાર પશુવપત્રોથી તોરણમાધા રચી, દેવકન્યા મધી ધવલ-મંગલ દેવી

હતી, કિંતર જગદ્ગુરુના ગુણોને ગાતા હતા. લગન-મુહૂર્ત સરચુર સાધતા હતા. સિદ્ધસુરિચુરએ પ્રતિષ્ઠા કરી. ભુવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવો જય જય શબ્દ કરતા હતા, સમરાશાહે ધર્મકંદ (આદિ-જિનબિંબ)ને દેડ રાખ્યો. દેવલોકમાં હુકુંભિ વાગ્યાં, ત્રિભુવનમાં અમૃતરસ સિંચ્યો.

સંધપતિ દેસલે મહાધ્વજ યજ્ઞ ઓકોતર (૧૦૧) કુલ ઉદ્દેશ્ય. ઉલટથી શિખર પર ચડી વીરે રૂપું, સોનું અને ધન-રત્ન વરસાવ્યું. રૂપમય બે ચામર, મેઘાકંબર અને ખીજ બે ચામરભેટી આપી. આદિજિનને કુસુમની જેમ ઝલહલતાં. કનકમય આભ-રણોથી પૂજ્યા. ભાવધર્મતારે આરતી ધરી. સ્વર્ગમાં રહેલા પૂર્વ પુરુષોને રંગિત કર્યો. સમરાશાહે દાન-મંડપમાં રહી વાયક જતોને. સોનાના શણગાર આપ્યા. શ્રેષ્ઠ મુનિઓને આહારપાણી આપી. દુઃરિચઃ તદીનજનોને ઉદ્ધર્યા. સિદ્ધલેખમાં સુધર્મે વિત્તે ત્રાપરી, દ્રોહાત્સવ કરી ઉતર્યા. ભોલીનંદન-સમર. ભક્તે મહોત્સવે આવાસે આપ્યા. સં. ૧૩૭૧ માં થયેલો આ તીર્થોદ્ધાર જ્યાં સુધી. ગગનમાં સુપંચ-ચંદ્ર છે, ત્યાં સુધી યાવચ્ચન્દ્ર-દિવાકરો ન દો-જયવંત પડે.

પ્રબંધકાર પાંચમા પ્રસ્તાવમાં જણાવે છે કે પ્ર-ભાતમાં પાદલિખ (પાલિતાણા) શત્રુંજયની યાત્રા. પુરનિવાસી પાર્શ્વજિનને પ્રણામ કરી, તીર પર રહેલ વીરજિનને પૂજ સં. દેસલ પર્વત સમીપ ગયા. ત્યાં નેમનાય પ્રણુને પૂજ સિદ્ધસુરિ સાથે ગિરિરાજ પર ચડ્યા. પર્વત પરનાં વૃક્ષો, પક્ષીઓ, નિઝરણાં વિગેરેની મનોહરતા નિહાળતાં ત્રણે પુત્રો સાથે ચડતાં પ્રથમ પ્રવેશે યુગાદિશ્વરની માતા (મરુદેવી)નાં દર્શન કરી, પૂજ શ્રી શાંતિનાયના ચૈત્ર્યમાં ગયા. ત્યાં પૂજન કરી સં. દેસલે સંધ સાથે આદિનાય વિગેરે જિનોના પૂજ કરી પોતે ઉદરેલી કપરિધક્ષની મૂર્તિનાં દર્શન કર્યો. ત્યાં રહી સંધ સાથે સંધપતિ દેસલ ફરકતી ધ્વજગ્ગોવાળા ચૈલને એક દૃષ્ટિથી જ જોતા અનુક્રમે યુગાદિજિનના સિંહદ્વારે ગયા. ત્યાં રહી યુગાદિજિનનાં દર્શન કરી દેસલશાહે હર્ષથી ધન, સોનું, વસ્ત્ર, મોતી, આભૂષણ વિગેરેની વૃષ્ટિ કરી, ભારપટ્ટી

મંદિરમાં પ્રવેશ કરી પોતાના કરાવેલ આદિજિનને વંદન કરવામાં ઉત્કંઠિત ચિત્તવાળા સંઘપતિ દેસલશાહ ભૂમિ પર હાંકન કરતા યુગાદિનાથ સમીપે ગયા-સર્વેંગે ભેટયા. આદીશ્વરને ભક્તિથી પ્રણામ કરી, તે લેખ્યમૂર્તિને પુષ્પોક્ષી પૂજી પ્રદક્ષિણા આપતાં કોટાકોટિ-ચૈત્યમાં રહેલ અર્હતોને પૂજ્યા. સં. દેસલે પાંડવોની પ્રાંચ મૂર્તિને તથા કુંતીને પૂજ્યાં, રાયણ ઝાડ નીચે રહેલ યુગાદિજિનની પાકુકા પૂજી, પોતે કરાવેલી લોકોને આશ્ચર્ય પમાડનારી મધરમૂર્તિનાં દર્શન કરી હર્ષિત થતાં મોતી, સોતું, વિભૂષણ વિગેરેની શ્રુતિ કરી. 'રાયણ પણ આદીશ્વરના તીર્થમાં જે ઉગેલ હતી, તે તે પ્રમાણે જ છે' એવા વિચારથી દર્શન કરતા દેસલશાહની પરમભક્તિ જોઇ રાયણ અમૃતસમાન દૂધ ઝરતી હતી. મહોત્સવ કરી, માચકોને વસ્ત્રો દાન આપી, ૨૨ તીર્થકરોને પૂજી, સર્વ તરફ પ્રદક્ષિણા કરી, આદીશ્વરને પ્રણામ કરી પુત્રો સાથે પોતાના આશ્રમે ગયા, પ્રતિષ્ઠા કરાવવા જઈ ઉઘમી થયા.

અં. દેસલશાહે પ્રતિષ્ઠાવિધિ કરાવવા પોતાના પુત્ર સમરને આદેશ કર્યો. પિતાના પ્રતિષ્ઠાવિધિ. આદેશને પામી સમરાશાહ અતિ-હર્ષિત થયા. ૧૮ રનાત્ર મધર (૧ પ્રચર) પિંડ પટ્ટાન્ન સાથે મૂલશત વિગેરે પ્રતિષ્ઠાવિધિમાં ઉપયોગિ સર્વ વસ્તુ કરાવી મેળવી. પ્રતિષ્ઠાવિધિ નેવા ઉત્કંઠિત થઇ મુરાર્જુનવકથી અને વાલાકથી પણ ઉત્તમ, મધ્યમ, જન્ય માણસો આવ્યા હતા.

સમરાશાહે માથ શુ. ૧૩ ને શુક (૧ રવિ) વારે યાત્રા કરવાને ચતુર્વિધ સંઘ મેલવ્યો. સિદ્ધસરિ વિગેરે શ્રેષ્ઠ સરિ અને સંઘ સાથે દિક્પાલ, ગ્રહ સં. દેસલશાહ તથા સમરાશાહ વિ. પૂજન પાણી લાવવા કુંડે ગયા. દિક્પાલ, કુંભરથાપન કુંડાધિષ્ઠાયક દેવ વિગેરેની અને ગ્રહો વિ. ની વિધિપૂર્વક પૂજા કરી, સિદ્ધસરિએ ઉચ્ચારેલ મંત્રોથી પ્રવિત્ર પાણી વડે સમરાશાહે કુંબો ભર્યો. વાગિન્નાદ સાથે કલશોથી

શોભતા સૌ આદીશ્વર-મંદિરે આવ્યા. કલશોને યોગ્ય સ્થાને સ્થાપ્યા.

પ્રતિષ્ઠા-વેલહીની મૂલભૂમિ સદશ મૂલશતને સારી રીતે પીસાવવાનો આરંભ કરાવ્યો. શતમૂલ ચૂર્ણ. 'જે સ્ત્રીઓનાં માતા પિતા, સસરા, માસુ અને પતિ એ પાંચ જીવતાં હોય, તેવી મુવાસિની સ્ત્રી મૂલશત પીસવામાં યોગ્ય છે' એવી ચારસો સ્ત્રીઓ સમરાશાહને મળી હતી, તેણીઓને કમથી બેસારી, સિદ્ધસરિએ અતુ-ક્રમે તે સ્ત્રીઓના મરતક પર વાસક્ષેપ નાખ્યો. સ્પ-ધોપૂર્વક અધિક અધિક દ્રવ્યના વ્યયથી પ્રચમશત (? મૂલશત)ને પામી તે સ્ત્રીઓ મંગલગીત-ગાન-પૂર્વક હર્ષથી પીસવા લાગી. સમરાશાહે તેણીઓને વિવિધ પદ્મસ્ત્ર આપી પોતાના પુણ્યનિષેપની જેમ એ શતમૂલચૂર્ણ શરાવમાં નાખ્યું.

જિનાલયની ચોતરફ નવાંગ-વેદીઓ સ્થાપી જવારા સ્થાપ્યા. દેવની આગળ વેદિકા, નંદાવર્ત નંદાવર્ત પદ્મરાવવા માટે મંડપના વિ. તૈયારી. મધ્ય ભાગમાં એક હાથ ઊંચી ચોરસ વેદી સમરાશાહે કરાવી. તે વેદીના ઉપર ચોરસ ચાંલલાઓવાળો, સોનાના કલા-શના શિખરવાળો, તીર્થકરોના માન પ્રમાણે મંડપ (માંડવો) બનાવ્યો, જેને વિવિધ વસ્ત્રો, કેળો વિગે-રેથી સુશોભિત કર્યો હતો. તેની પાસે આદીશ્વર પ્રભુના મુખ્ય મંદિરના પ્વજ્યુકત મહાદેવને પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે સન્ન કરી સૂત્રધારો દ્વારા સ્થપાવ્યા. આદીશ્વર જિનમંદિરની ચોતરફ પ્રતિષ્ઠા કરતાં તેણે બીજાઓની પણ વેદિકાઓ ચૂલ, ડાલ સાથે સારી વેળુ પાથરેલી તૈયાર કરાવી; દારમાં આંખાનાં મનો-હર પાનવડે વંદનમાલિકા (તોરણ) સ્થાપી હતી. ગોરાચન, કુંકુમ, ચંદ્ર (કપર), કરતુરી, ચંદન વિગેરે વસ્તુઓના લેપપૂર્વક મહામુલ્યવાળી વસ્તુથી નંદાવર્તપદ્મ સિદ્ધસરિએ આગળ્યો.

ત્યાર પછી ઘડીકારે ઘટો વારિપૂર્ણ કુંડમાં નિર-તર ભર્યું હતે વેલા જોઇ અતિશુદ્ધ

પ્રતિષ્ઠાવિધિનું સુદ્ધિ સિદ્ધસરિ જિનમંદિર ગયા, વિશેષ વર્ણન. તે વખતે બીજા આચાર્યો પણ

પ્રતિષ્ઠા કરવા ચૈત્યમાં જઈ પોતપોતાને આસને રહ્યા. દેસલ પુત્રો સાથે સ્નાન કરી પવિત્ર ચંદ્ર મનોહર વિશુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી શ્રીખંડમુદ્રા-ચંદન તિલકથી લલાટને અલંકૃત કરી લક્ષિતપૂર્વક ચૈત્યમાં આઘ્યા, અન્ય શ્રાવકો આઘ્યા. સિદ્ધસરિ જિનની સાંભે રહ્યા, દેસલશાહ સાહણ્ય(પુત્ર) સાથે આદીશ્વરની જમણી બાજુએ અને સમર સાથે સહજ ડાબી બાજુએ રહી જિનેશ્વરના મન્જનમાં સન્ન ચંપો. સોગણ બંધુ સાથે સામંત આમર લઈ જિનની આંગળ રહ્યો. અચુરક્ષા માટે અરિષ્ટ (અરીઠા)ની માલા ઉરસ્થલે સ્થાપી. કપૂર, ચંદન, ફલ, અક્ષત, ધૂપ કાંલેયક, અગરુ, કસ્તૂરી વગેરે પ્રતિષ્ઠાયાગ્ય વસ્તુઓ તૈયાર કરી, ચુરુએ (જોરે) દેસલ વિગેરે શ્રાવકોને કંકણ વિનાના હાથમાં મદનફલ (મીઠાળ) કૌસુભમૃત્તે બાંધ્યા.

...એવી રીતે પ્રતિષ્ઠા-સામગ્રી કરી સિદ્ધસરિએ સ્નાત્રકરાર કારા મન્નપૂર્વક સ્નાત્રને આરંભ કરાવ્યો. જિનેનાં સર્વ સ્નાન કરાવ્યાં. સિદ્ધસરિએ સ્વયં અન્ય સંરિયાગ્ય તે જલ્દી મોકલ્યાં. લગ્નધરી સ્થાપી એકાગ્રચિત્તવાળા સિદ્ધસરિએ અધિવાસના મુદ્દત સાંધું, જિનપ્રતિમાને શ્રેષ્ઠ રાતા વસ્ત્રથી ઢાંધી શ્રીખંડ, વાસ વિગેરેથી પૂજા મંત્રાથી સફલ કરી. સમરાશાહ શુરની પોસહશાલામાં જઈ નંદાવર્તને પટ સુવાસિની સ્નાના મસ્તકપર મૂકાવી જલ્દી આદીશ્વર પ્રશુતા મંદિર ગયા, વાળતે ગાળતે મંડપ-વેદીમાં મૂકાવ્યો. સિદ્ધસરિએ પટની સમીપ આવી વિધિ-પૂર્વક આલેખાયેલા મુષત્રને કપૂર સમૂહથી પૂજ્યો. સિદ્ધાચાર્યે નંદાવર્ત મંડલ માંડીને અને માંત્રિકા તાંત્રિકાએ કપૂર વિગેરેથી તેને પૂજાને દોષ દૂર કર્યો. સર્વ આચાર્યોએ નંદાવર્તની પૂજા કરી. પછી કરી સિદ્ધસરિ આદીશ્વર પ્રશુ પાસે આવી લગ્ન સાધવા સાવધાન થયા. કૌસુભ કંકણ બાંધ્યાં.

લગ્નસમયે એક હાથમાં રૂપાની કમ્પોળી અને બીજા હાથમાં સોનાની સળા લઈ

અંગનશાનાકો સિદ્ધસરિ સન્ન થયા. પ્રતિષ્ઠા સંમં પ્રતિષ્ઠા. ધી-સમય સમીપે આઘ્યા, ત્યારે પ્રશુ આદીશ્વર આગળ રહેલા લોકો ઉંચા સ્વરે 'સમયો' 'સમયો' પ્રવર્ત્યો એ પ્રમાણે બધી દિશામાં બોલવા લાગ્યા. પ્રતિષ્ઠા સમયે સિદ્ધસરિએ જિનેશ્વરની વસ્ત્ર દૂર કરી બન્ને તેત્રાને સૌપીર-સિંતાયુક્ત ઉન્મીલન કર્યું, ગાળતે વાળતે વિ. સં. ૧૩૭૧ ના તપ (માહ) માસ શુ. ૧૪ સોમવારે યુગાદીશ્વર પ્રશુની પ્રતિષ્ઠા કરી. અહિં પહેલાં શ્રીવત્સ્વામીએ અને હાલમાં સિદ્ધસરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી, તેથી તે બન્નેની સમતા કહી શકાય: તે વખતે મુખ્ય મંદિરના દંડની પ્રતિષ્ઠા સિદ્ધસરિની અનુદાયા વાચનાચાર્ય નાગેદ્રે કરી હતી.

૨૮. વિ. સં. ૧૩૭૧ની આ પ્રતિષ્ઠા ઉપક્રમશઃના શ્રીસિદ્ધસરિદ્વારા થઈ હતી, એ ઉપા દર્શાવેલ પ્રામાણિક શાસ-પ્રબંધના ઉલ્લેખથી સુસ્પષ્ટ છે. છતાં વિ. સં. ૧૪૬૪ માં રચાયેલ, ગિરનાર ખરના વિમલનાથ પ્રાસાદની પ્રશસ્તિ (બુદ્ધવોશાલિક પદાવલીમાં સ્થિત શ્લોક ૭૨)માં, પં. વિવેકધાર મણિએ વિ. સં. ૧૫૮૭ માં રચેલ શંતુ-જ્યોતીશ્વરપ્રબંધ (આત્માનંદ સભા, ભાવનગરથી પ્રકાશિત ઉલ્લાસ ૧, શ્લોક ૬૩)માં, વિ સં. ૧૧૩૮ માં નયમુંદરમણિએ રચેલ શંતુજ્યોત શાસમાં અને એને અનુસરતા પાઠ્યાચ લેખકોએ રત્નાકરસરિને પ્રતિષ્ઠા કરનાર જણાવ્યા છે, તે પૂર્વોક્ત શાસ-પ્રબંધ જોયા વિના જણાવ્યું હોય તેમ જણાય છે. તેમના ઉલ્લેખો આ પ્રમાણે છે-

"આસન્ વદતવાગણે મુણ્ણવો રત્નાકરાહા પુરા
ડગં રત્નાકરનામચ્છત્ત પ્રવચ્છતે ચેમ્મો ગણો નિર્મલઃ ।
તૈષકે સમરાઘ્યસાધુરાચિતોદારે પ્રતિષ્ઠા શશિ-
દ્રોષ ધ્યેકમિતેપુ ૧૩૭૧ વિક્રમનૃપાદન્દ્રેશ્વરતતેપુ ચા ૬૩ ॥
પ્રસસ્ત્યન્તરેડપે—

વર્ષે વિક્રમતઃ કુ-સન્ત-દદ્દનૈકમિન્નમ્ ૧૧૭૧ યુગાદિપ્રમું
શ્રીશંતુજ્યમૂલનાયકમતિપ્રેઢપ્રતિષ્ઠોત્સવમ્ ।
સાધુઃ શ્રીસમરામિધાશિમુવર્તીમાન્યો વરાન્યઃ ક્ષિતો
શ્રીરત્નાકરસૂરિભેગેષ્વરૈઃ સ્થાપયમામિવાન્ ॥
(ગિરનાર-વિમલનાથ પ્રાસાદની પ્રશસ્તિ.)

પં. વિવેકધારમણિદત્ત શંતુજ્યોતીશ્વરપ્રબંધ (સંપાદક ધ. જિનવિજય, પ્રકાશક આત્માનંદ સભા, ભાવનગર

સં. દેસલે બધા પુત્રો સાથે ચન્દન, ધનસારાદિ વિલેપનથી અને પુષ્પ, નૈવેદ્ય, ફલ પૂજનાદિ તથા વિગેરેથી પૂજા કરી. પ્રથમ જિનના દંડકલશાદિ હાથને કંકજામૃતસંક્રિત જોષ લાવ્યો. સ્થાપન. ને આનંદ થયો, નૃત્ય-ગીત થયાં, કસ્તુરી વિગેરેથી વિલેપન તથા પુષ્પાદિથી પૂજન કરી લોકો મૂર્તિ કરાવનારના ચેત્યોદ્ધાર કરાવનારના પુણ્યની પ્રશંસા કરતા હતા. દેસલશાહ મહોત્સવપૂર્વક દંડ ચડાવવા તત્પર થયા. સિદ્ધસુરિના હસ્તાશ્રયને પામેલા સં. દેસલ પુત્રો સાથે દંડવડે મંદિરના શિખરપર ચડ્યા. સિદ્ધસુરિએ મંદિરના કલશ પર વાસલેપ નાખ્યો. સં. દેસલે સૂત-ધારા દ્વારા દંડ સ્થપાવ્યો, ખજા બાંધી. પાંચ પુત્રો સાથે રહેલ દેસલશાહ અપૂર્વ શોભતા હતા. પહેલાં

આવાય—વૃદ્ધતપાગ્રજીમાં પહેલાં રત્નાકર સુચક થયા. જેમનાથી આ નિમલ રત્નાકર નામનો ગણ [ગણ] પ્રવ-ત્યો; તેઓએ સમરશાહના રચેલા ઉદ્ધારમાં વિ. સં. ૧૩૭૧ માં પ્રતિષ્ઠા કરી. અન્ય પ્રસન્નિમાં પણ કહ્યું છે કે વિ. સં. ૧૩૭૧ માં ત્રિભુવનમન્ય, પૃથ્વીમાં વદાન્ય સમરાશાહે અતિપ્રીત પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવપૂર્વક શ્રીશંકુજયમાં મુલનાયક યુગાદિપ્રભુને જે રત્નાકરસુરિદ્વારા સ્થપાવ્યા હતા. “સંવત તેર એકોતરે, શ્રીઓસવંશ—શશુગાર રે; શાહ સમરો દ્રવ્ય—બધા કરે, પંચદશો ઉદ્ધાર રે, ધન્ય શ્રીરત્નાકરસુરિયરે, વડેતપગમ્હ શશુગાર રે;

સ્વામી આપલમ યાપીયા, સમરેશાહે ઉદાર રે. ધન્ય૦”

વિ. સં. ૧૬૩૮ માં દવિ નયસુંદરે રચેલ શંકુજય-રાસ (કાલ ૯, કડી ૯૩-૯૪)

કકસુરિએ નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રબંધ (પ્રસ્તાવ ૪. શ્લોક ૫૬૪) માં જણાવ્યું છે કે— જુદાજુદા રત્નાકરસુરિ સંધ સાથે ચાલ્યા હતા પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં અન્ય આ-ચારો સાથે આ આવાય પણ સંમિલિત હતા. આમાં જણાવેલ જુદાજુદા રત્નાકરસુરિ અને વૃદ્ધતપાગ્રજ (વડેતપગમ્હ) માં થયેલ રત્નાકરગમ્હના પ્રવર્તક રત્નાકર-સુરિ એ બન્ને એક હોય તે પણ વિ. સં. ૧૩૭૧માં શંકુજયતીર્થના મુલનાયક આદીશ્વર પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરનાર ઉપકરણગમ્હના સિદ્ધસુરિન મુખ્ય જણાય છે. આ પ્રસંગમાં રત્નાકરસુરિએ અન્ય પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હોય એમ સંભવી શકે. સત્ય સ્વીકારવું પડે— લેખક,

જાવડે વાણપત્ની સાથે નાચ કર્યો હતો, તેને કાષ્ઠ બાણુનું નથી; પરંતુ સં. દેસલ મનોરથસિદ્ધિ થતાં સકલ સંધ અને પુત્રો સાથે હર્ષથી નાચ્યા હતાં. એ પ્રત્યક્ષ જોવાતું હતું. નાચનાં આમલસારમાં રહ્યા છતાં ચેત્ય ઉપરથી સોનું, ઘોડા, વસ્ત્ર, વિભૂષણ વિગેરે દાન આપતા હતા. અને કંદમ્બજની જેમ સુવર્ણ, રત્ન, આભરણ, વસ્ત્રો વરસાવતા હતા. પાંડવસંદર્શ સહજપાલ, સાહજ, સમર, સામંત અને સાંગણ એ પાંચે ધનદ્રષ્ટિ કરી.

સં. દેસલે શિખરથી ઉતરી પ્રભુ સામે જઈ દેવ શિરોભાગથી માંડી, બલાનક મંડ-મહાધ્વજ, છત્ર— પનાં આગળના ભાગથી કાઢી આમરાદિ અર્પણ ચેત્યદંડ સુધી પટ્ટકુલમખી મહા-મેરુ પૂરવો. ધ્વજા બાંધી. અનેક ચિત્રવાળાં હિમાંશુ, પદ્માંશુ, હાટકાંશુ તથા જન અને ઉજ્જવલ એ આમર આદિનાથને આપ્યા, તથા સોનાના દાંડવાળા, રૂપાના તાંતુણાઓથી બનાવેલાં બીજાં જે આમરો આપ્યાં, સોનાં રૂપાનાં અને પિત્ત-ળના કલશો આપ્યાં. રૂપાંબે મનોહર આરતી, મંગલદીવો વિગેરે આપ્યાં. સંધળી યોદ્ધોઓ અને મંડપોમાં પટ્ટકુલવાળા મોતીઓના ઝુંભખાવાળા ચંદરવા બાંધ્યા. જિનેશ્વરની આગળ અખંડ અક્ષત, મગ, સોપારી, નાગિયેર અને વિભૂષણો વિગેરેથી સં. દેસલે મેરુ પુર્યો. મેરુ પર થયેલ જિનજન્મભાંજિ-મેકડું અતુકરણ કર્યું.

ઉપવાસી મનનિષ્ઠ સં. દેસલે પુત્ર પૌત્ર સાથે ખીજા સર્વ જિનેનો પુજા દસ દિવ-દસ દિવસનો સતો યોગ્ય કર્યો. ધનસાર, શ્રી-યોગ્ય, લક્ષ્મિ. ખંડ, પુષ્પ, કંપુરથી વિલેપન કર્યું. • રાત્રે (૧) સાહજપાલે કસ્તૂરીના વિલેપનથી શોભાવ્યું. વિવિધ લાખ પ્રલોચી સાહજે વિચિત્ર મહાપુત્ર કરી. સમરાશાહે જિનેશ્વરની આગ-ળ ધનસારથી શ્રેષ્ઠ કાલાગર ધૂપ પ્રત્યક્ષિત કર્યો. દેસલે સહજપાલ સાથે મંડપમાં બેસી, અરિહંત પ્રભુ તરફ દષ્ટિ રચાવી, તીર્થનાથના ગુણોમાં સાવ-ધાન થઈ પ્રેક્ષણ કરાવ્યો.

સવારે (બીજા દિવસે) દેસલે સિદ્ધસુરિ ચુરને પગે લાગી સુવિહિત સર્વ સાધુઓને દાન વિગેરે સંપૂર્ણ તૃપ્તિકારક ભક્તપાનથી પડિલાલી પુત્રો સાથે પારણું કર્યું. ચારણ, ગાયક, ભાટ વિ. સર્વને યથેષ્ઠ ભોજનાદિ આપ્યું. દીન, અનાથ, દરિદ્રા માટે સત્રાગાર (દાનશાળા) ખુલ્લું મૂક્યું.

દશ દિવસ આશ્ચર્ય થયા પછી ૧૨ મા દિવસે પ્રભાતે દેસલશાહે સંઘ સાથે સિદ્ધસુરિ ચુરના હાથે પ્રશ્નોના કંકણબંધ-મોક્ષ કરાવ્યા. સં. દેસલે વિશ્વપ્રભુને પોતાનાં કરાવેલાં નવાં આભૂષણો મુકુટ, હાર, ઐવેયક (કંઠો), અંગદ, કુંડલ વિગેરેથી પૂજ્યા. બીજા ભવ્યોએ પણ અનુક્રમે મનોહર મહાધ્વજો બાંધ્યા, મેરુ ભરાવ્યા, સ્નાત્રો કરાવ્યાં, સંઘમાં આવેલા સંઘ પુરોહિતોએ પોતપોતાના વારાએ સર્વ મહાપુજા કરી દાનસત્રો કરાવ્યાં.

સંઘ સાથે સુચરુની માંસે રહેલા દેસલે આદિ-જિનની સામે રહી હાથમાં આરતી આરતી, તીર્થમાલ. રાખી આરતી ઉતારી, તે વખતે સાહણ્ય અને સંગણ્ય બે પુત્રો બે બાજુએ ચામરધારી બન્યા હતા. સામંત અને સહજાપાલ એ બંને પુત્રો હાથમાં શ્રેષ્ઠ ભૂંગાર ધરી રહ્યા હતા. ભક્તિમાન સમરાશાહે પિતાનાં પગથી ચારણી નવે અંગોને ચંદનનાં તિલકોથી પૂજ્યાં, ૨૯ ચંદનતિલકવાળા લલાટમાં અખંડ અક્ષત ચોડ્યા, પિતાને પુષ્પમાલા પહેરાવી. બીજા સંઘના પુરોહિતો સાહે (દેસલ) ના પદ અને લલાટમાં તિલક કરી, આરતી પૂજી સંઘપતિના કંઠમાં માલા નાખી હતી, સુવર્ણ વૃષ્ટિ કરી હતી. જિનેન્દ્રના ચણ ગાનાર ગવૈયાઓને સમરાશાહે સોનદનાં કંકણો, ઘોડા અને વસ્ત્રોનાં દાનથી પ્રસન્ન કર્યા હતા. દેસલે આદિદેવની આરતી કરી, પૂજી પ્રણામ કરી મંગલદીવો લીધો. હારભટ્ટ (ખારોટ), ભાટ વિગેરે યુગાદીશ્વરની ચણા-

વધી ભણુતા હતા. બંદીજનો દેસલ અને સમરાશાહની કીર્તિ ઉચ્ચરતા હતા. સમરાશાહે હર્ષથી રૂપું, સોનું, રત્ન, ઘોડા હાથી, વસ્ત્રો વિગેરે દાન બારોટ વિગેરે ભાટોને આપ્યું. વાગતાં વાજિત્રો સાથે દેસલે કપૂર સળગાવી મંગલદીવો ઉતાર્યો. સંઘ સાથે શક-સ્તવથી આદિજિનની સ્તુતિ કરી, સિદ્ધસુરિ પણ શકસ્તવ પછી સ્તવન (અમૃતાષ્ટક)થી સ્તુતિ કરી દેસલશાહ સાથે પાછા આવ્યા. પાંચે પુત્રોએ પણ એવી રીતે સંઘ સાથે આરતી ઉતારી.

એવી રીતે આદિનાથજિનની પ્રતિષ્ઠા કરી પુત્રો અને સંઘ સાથે દેસલશાહે નાચ કરી વૃત્ત, વિશ્વસિ, વિશ્વસિ કરી કે—‘પ્રભો ! પુનઃ પૂર્ણોહતિ. પુનઃ દર્શન દેજે’ યુગાદિવંની એવી રીતે રજા લઇ દેસલે કપર્દિયક્ષના સ્થાને આવ્યા. મોદક, નાલિયેર, લાપશી વિગેરેથી યક્ષને પૂજી, યક્ષના મંદિરે અપૂર્વ પદ્મથી મહાધ્વજ બાંધી જિનપૂજા-બદ્ધકક્ષ યક્ષને વિશ્વસિ કરી કે—‘સર્વ ધર્મકાર્યોમાં સહાયક થજે, વિન-વિનાશક થજે’ એવી રીતે યક્ષને પ્રાર્થના કરી સં. દેસલ સિદ્ધસુરિ સાથે પર્વતથી ઉતર્યો. પુત્રો સાથે દેસલશાહે તીર્થમાં વીશ દિવસ રહી સર્વ અરિકંતોનાં બિભોને નખી પ્રભાતે પર્વતથી ઉતર્યો. પાંચ પુત્રો અને સંઘ સાથે, સેંકડો ઘોડેસ્વારોથી પરવરેલા સં. દેસલ વાજિત્રો વાગતાં મહોત્સવ પૂર્વક સંઘના આવાસે આવ્યા.

દેસલે મુનિવૈરને સ્વયં પ્રાર્થના કરી પક્વાનન વિગેરેથી સત્કાર કર્યો. પરિવાર-સંઘપૂજા, સાધર્મિક સાથે સકલ સંઘને મધુર વચનોથી વાર્ત્ત્વ ભક્તિપૂર્વક વિવિધ ભોજન કરાવ્યું. ચારણો, ગાયકો, ભાટો, યાચકો વિગેરેને યથેચ્છાએ ભોજન કરાવ્યું. વિદેશ-થી આવેલ દીન, દુઃસ્થિત, ભેગી વિગેરે માટે અવારિત સત્રાગાર કરાવ્યું.

આચાર્ય, વાચનાચાર્ય, ઉપાધ્યાય વિગેરે પદસ્થ પાંચસો સાધુઓ આ મહોત્સવમાં આવેલા હતા. સાદ સહજપાલે મહારાષ્ટ્ર, તિલગંથી જે ચાર મુક્ત વસ્ત્રો આપ્યાં હતાં, તે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રો વડે સં. દેસલે

૨૯ ચન્દનદય પિતુઃ પાદાવ રાખ્યાય નવાવસ્ત્રો ।
અઘ્ગનિ તિલકૈઃ સાપુર્ણાકમનાર્ચવંત સ્મરતઃ ॥ તાલિન-
દ્વિનાદ્યાર મનથ (પ્રસ્તાવ પાં ૨૩૦, ૮૧૮)

પદ્મથ પાંચસો સાધુઓને પરમભક્તિથી આનંદપૂર્વક પડિલાવ્યા હતાં. ખીજ પછી બે હજાર પ્રમાણ સાધુઓને વિવિધ વસ્ત્રો અર્પણ કર્યા હતાં.

સમરાસાહે દાનમંડપમાં બેસી સાત સો ચારણો, તથા હજાર બંદી, એક હજારથી દાન, ફૂલવાદી-વધારે ગવૈયાઓ એ સર્વને ધોડા, એની વ્યવસ્થા. સોનું, વસ્ત્રો વિગેરે દાન આપી સન્માન કર્યું. ભાંગી ગયેલી અરધઃ (રેટ) પાળી, ફૂવાના અમાવથી ઉખડી ગયેલ ઝાડપાળી, વાડ વગરની ત્યાં જે વાડી હતી, તે સંધળી વાડીઓને પ્રણીતિ નિવપૂજન માટે માળીઓને ધન આપી ફરી નવી બનાવી હતી. જિન્દગી સેવામાં તૃપ્તર સંધળી પૂજારી, ગાયન કરનારા, સત્કાર, ૩૦

૩૦ રંભાદરગણિ નજીવે છે કે-તે (પ્રતિભાદર) હિંસવમાં સંધપૂજનાં ૧૪૦૦ સોનાના નકર વેદ આપ્યા તે અવસરે વિસ્મૃતિથી વધુકપુત્રો (વાણીતર-મહેલાવ્યા) એ પરદેશી ગૃહ નામના ભાંડને લાખથી ભરેલો વેદ આપ્યા. ત્યાર પછી સાધુમંત્ર વાસસ્થ (સંધજમણ) ધર્મો ભારોના મોજન વખતે બીજા ચોખા-દાર પીરસાતાં તે ભાટ તે વેદને હાથથી ઉતારી બૂમ ઉપર મૂકે, તે સમરાસાહે જોયો. કારણ પ્રભુએ. બાટ હણુ કે-તે મહારે પુણ્ય કરે ગયા પછી દેસાંતરમાં તરહારા સાધુ મોકલે અનુભાદન કરવા માટે પ્રકટ કરવાનું છે. જો ન ઉતારવામાં આવે તો ગરમ પદાર્થના યોગથી લાખ ઝોગળી નંચ, પછી ખાલી વેદ ચોમારદિત હલકો દેખાય. ત્યાર પછી સમરાસાહે દસ આંબીઓમાં દસ નંચ વેદ આપ્યા ત્યારપછી ભાટ સર્વ સંધ સમક્ષ બોધ્યો કે-હો સંધ-લોકો ! સંભળો સાંભળો ! !

અંધિં રંજ્યા મન્યે સમરં સગરાદપિ ।
કલો મ્હેચ્છવલ્લકર્ણે ચેન તીર્થ સમુદ્યુતમ્ ॥ ..
અર્થાત્ " સગરથી પછી સમરસાહેને હું-રેખાવરે બધિક માનું છું. જેણે મ્હે-દાના બલથી વ્યાપ્ત કલિકા-લમાં તીર્થને ઉદ્ધર્યું. " સમરસાહે તુલ્ય થઈને-તેને ચાવ-જીવ્ય થોવ્ય આપ્યું.

—ઉપદેશતરંગિણી (વ. વિ. અંખમાળાથી પ્રકાશિત પૃ ૧૩૭)
પં. શુભશીલગણિ વિ. સં. ૧૫૨૬ માં રચેલ પંચ-શવી પ્રબંધ (કથાકોષ) ના ૨૫૬ માં સંખ્યમાં નજીવે છે કે-ઉપધુક્ત મોક્ષ સંધપૂજન વખતે સમરસાહે કહ્યો હતો.

ભાટ વિગેરે લોકોને ઇચ્છિત આજીવિકા આપવાથી વાજમંદની જેમ સ્થાપ્યા હતા. એવી રીતે સં. દેસલ શત્રુજય. તીર્થમાં પુણ્યવૃક્ષ રોપી ઉત્તરજયંતીર્થ નમવા ચાલ્યા.

સાસકાર નવમી ભાયામાં જણાવે છે કે-તીરે (સં. સમરે). ભણું સંધવાત્સલ્ય ગિરનાર તરફ કર્યા પછી સંધ સોરઠ દેશમાં ચાણુ રા. મંડ-સંચર્યો. મઠે (?) માં વહાણું વાણું. લિક અને મહી આદિકતા દેસલગથો સમર અમ-પાલદેવે કરેલ રેલીએ આવ્યો. સોરઠરાય મંડલિક મહિમા.

ઉત્કંઠાથી મલ્યા. કામકામ ઓગળ્ય થયા. જૂનાગઢ પહોંચ્યા, સંધ પ્રણે અનુરક્ત રાહિલ મહીપાલ સામે આવ્યા હતા. મહીપ-અને સમર. મલ્યા છતાં ઇદ અને ગોવિંદની જેમ શોભતા હતા. તેજથી અગ્નિત સંધ તેજલપુરમાં આનંદપૂર્ણ થયો.

પ્રબંધકાર કહે છે કે-શુભમુહૂર્તે દેવાલય આગળ ચાલ્યું; તેની પાછળ દેસલસાહે સર્વ સંધ લોકો સાથે ચાલ્યા. અમરગવતી (અમરેલી) વિગેરે નગર-ગામોમાં અદ્ભુત કૃત્યોથી જિનશાસન દોષાવતા ઉત્તરજયંત-ગરિ ગયા. જૂનાગઢ નગરના સ્વામી મહીપ (મહી-પાલ) દેવ, સં. દેસલ-સમરના શુણ્ધી આકર્ષિત થઈ સંધ સાથે આવતા સંધપતિના સામે આવ્યા હતા. ઇદ-ઉપેદની જેમ-શોભતા વજ્ર ચક્રયુક્ત હાથવાળા મહીપાલ અને સમરાસાહે પ્રીતિતરપર બની મલ્યા. પરપર ભેટી આસને બેસા. ક્ષેમપ્રજ વિગેરે આત્મા-પોથી બને પ્રીતિ-હર્વયુક્ત થયા. વિવિધ ભેટથી સાહે. (સમરે) મહીપાલને પ્રસન્ન કર્યો. મહીપાલે પછી હઠયુજી પ્રસાદ આપી સમરને પ્રસન્ન કર્યો. સમરા-સાહે સાથે ગમન કરતા મહીપાલદેવે સં. દેસલનો પ્રવેશમહિમા કર્યો. સમરદારા સંધનો વાસ તેજ્યા-લપુર પાસે કરાવી રાજ્ય સ્વયંસ્થાપાલે ગયો.

સાસમાં જણાવ્યું છે કે-વંચુયલીની ચૈત્યધરિપાટિ કરી, તલહરીગઢમાં થઈ ચતુર્વિધ ગિરનારગિરિમાં સંધ ઉત્કંઠાથી ઉજિલ (ગિરનાર-કર્ણ-પૂજન. ગિરિ) ઉપર મોલ્યા. દામોદર હરિ પાંચમે. કાલમેઘ ક્ષેત્રપાલ જોયો.

ત્યાં સુવર્ણરેખા નદી વહેતી હતી, તરુવરેલી ઝાડી નન્દરે પંડતી હતી. પાજ ચડતાં પગલે પગલે ધર્મિ-જનોનાં સુકૃત શાલતાં હતાં. ઉચે પર્વત-શિખર પર ચડીને તીચી ગતિ ટાળતા નદવરાય-નેમિનાથનું ભુવન પામી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, શિવાદેવીસુત-નેમિજિનને ભેટી ગદમાં ઉતરી. ગર્જેદ્રપદ (કુંડ)માં કલશ ભરી નેમિજિનને ન્દવણુ ક્યું. પૂજા કરી, મહાધ્વજ આપી, જન, ચામર મેલ્યા.

અંખા, અવલોકન શિખર, સાંખ-પ્રભુમ્તની હુંકે ચડ્યા. સર્વ વનરાણ વિકસિત થયેલી હોવાથી સહ-સારામ મનોહર જણાતો હતો. કાયલનો સાદ સોદા-મણો લાગતો હતો, 'ભમરાઓના ઝંકાર સંભળાતો હતો. નેમિકુમારના આ તપોવનમાં-દીક્ષારથાનમાં હુટ જીવ સ્થાન પામતા નહિ. આવા ત્રિભુવનદુર્લભ તીર્થમાં નિશ્ચિન દાન દેવાનું હતું.

'સમુદ્રવિજય રાગના કુલમાં તિલકસમાન હે પ્રભો! પીનતડી અવધારો, આરતીના-મિયથી ભવિ-જનો કહે છે કે-આર ગતિના ફેરાને વારો. જો જગ-તમાં માત્ર એક આપણ જ મુખ બ્રેધયે, તોય તુમિ ન પામીયે. હે સામલ ધીર! નેમિજિન! તું સાર કરજો, વળી વળી દર્શન દેજો' ઇત્યાદિ વિનતિ કરી પુરુષપ્રધાન સમર રહિયામણા રૈવતગિરિથી ઉતરી. ઘોડો માંકલે સીકરી રાઉલે બહુ માન દીધું.

પ્રથમમાં જણાવ્યું છે કે-ઉજ્જવ'તગિરિ-શિખ-રના મૌલિરૂપ નેમિજિનને નમસ્કાર કરવા દેસલ ગુરુ અને સકળ સંધ સાથે ગિરિપર ચડ્યા. સં. દેસલ-શાહે શૈવજ્યતીથીની જેમ મહાધ્વજ, પૂજા, દાન વિગેરે સર્વ વિધિ ત્યાં કર્યો. પ્રભુમ્ત, સાંખ, ઊંચા અવલોકન શિખરમાં, ત્રણ કંથ્યાણક વિગેરે સંધળા મંદિરામાં યાત્રા કરતા સં. દેસલે મહાપૂજા, મહા ધ્વજ આપી પોતાના પૂર્વજોને ઉદ્ધાર્યા.

સંધપતિ દેસલે ન્યારે પુત્ર-પૌત્ર સાથે અંખાદે-વીને પૂજી, તે જ વખતે સમરને અંખાદેહીન, પુત્ર-પુત્રલાલ આપવા દ્વારા પ્રસન્ન પ્રાપ્તિ-વંશમાણી. થયેલી દેવીએ સંધમાં વૃદ્ધિ કરી. 'જોળામાં રહેલ પુત્રવાળા અંખા-માતા પુત્રને આપે એ યુક્ત જ છે-વિધમાં વિખ્યાત

છે.' સમરાશાહને ત્યાં પુત્રપ્રાપ્તિથી પ્રસન્ન થયેલ દેસ-લશાહે અંખાની વિશેષે પૂજા કરી. 'ધર્મ' શીઘ્ર ફળે છે' એવું વિચારતાં પુત્રલાલ થવાથી વર્ધાપન કરાવ્યું. ગર્જેદ્રપદકુંડના પાણીમાં દેસલશાહે અને 'સહજ વિગેરે પુત્રોએ પણ સ્નાન કર્યું. આનંદ પામ્યા. દસ દિવસ આ તીર્થમાં રહી સં. દેસલ નેમિનાથ પ્રભુની રમ લઈ ગિરનારથી ઉતરી.

તે વખતે દેવપત્તનનો અધિપતિ મુઘરાજ સમ-રસિંહના દર્શનનો ઉચ્ચકિત થયો, દેવપત્તનના રાણા મુઘરાજે પોતાના પ્રધાનો સાથે મુઘરાજનું આ-વિરંખિતરાણો લેખ મોકલ્યાં સમરા-મંત્રણ, મહીપાલ શાહને જણાવ્યું કે 'સમરાશાહ! દેવ તરફથી સ-પવિત્ર કલાધર (ચંદ્ર) એવા આમે-માન. તેવી રીતે કરવું, કે જેથી મંદિરો ચિતારૂપી ચંદ્રોર પ્રીતિમાન થાય.'

લેખનો અર્થ જાણી સમરાશાહ ત્યાં જવામાં ઉત્સુક થયા. ભૂખ્યાને ભોજન સમાન આ નિમંત્રણ થયું હતું. કામદેવસદૃશ સમરાશાહ ભેટણું હાથમાં લઈ મહીપાલદેવની રમ લેવા ગયા, સંતુષ્ટ થયેલ

૩૧ આ મહીપાલ તે રાખેઝાર પછી ગાદીએ આવેલા રા. મંડળીકના પુત્ર રા. નોધણનો પુત્ર. રા. મંડળીકના વખતમાં દિલ્હીના ખાદશાહ સુલતાન અઘાઉદ્દીન ખીલ-જીએ અલકબાનને ચૂંસાત ઉપર સ્વારી કરવા મોકલ્યો હતો. તેણે સોમનાથનું દહેરું જે મહાદેવ ગિરિનીએ તોડવા પછી પાછું સમરાજી હતું તે તોડી પાડ્યું. અને ઘોવા તથા માધવપુર વચ્ચેના દરીયા કાંઠાનો પ્રદેશ સર કીધો. કહે છે કે આ વખતે રા. મંડળીકે અલકબાનના લશ્કરની હુકમીને હરાવી હતી, પણ સંભવ એવો જણાય છે કે તેણે અલકબાને મુકેલા હાકેમો પેઠી એકને હરાવ્યો હતો. ગમે તેમ હોય પણ રૈવતકુંડના ઉપરના લેખમાં મંડળીકને માગલોનો જીતનાર કહ્યો છે. ગિરનાર ઉપરના એક લેખમાં લખ્યું છે કે તેણે નેમિનાથના દહેરાને સોનાનાં પવરાંથી સુરોક્ષિત કર્યું હતું. રા. મંડળીક પછી તેનો પુત્ર રા નોધણ ચોથો ગાદીએ બેઠો. ગિરનારના લેખમાં લખ્યું છે કે એ મહા શરતીર ચોથો હતો. એ જ વખતે સુધી રાજ્ય કરી મારણ પામ્યો. એટલે એનો પુત્ર મહીપાલ ત્રીજો ગાદીએ આવ્યો. રા. મહીપાલે સોમનાથનું દહેરું સમરા-જી' ને ઘણા પૈસા ધર્મદાનમાં ખર્ચ્યા. એણે સત્તર વર્ષ

મહાપાત્રે સમરાચારને સ્વયં ત્રિપદ(૬) વસ્ત્રથી સંબંધ
ધોડા શ્રીકરી સાથે આપ્યો.

રાસકેર દશમી બાપામાં જણાવે છે કે સુગંધી
પુષ્પના પરિમલને પૂરનાર વસંતક-
દેવપાંડુમાં ગમ- તું આગમન થતાં સમર(સમર)ની

ન; મહારાણા સુ- વિજયદશ્મી વાગી. માર્ગમાં આવતાં
ઘરાજનું સામે વિવિધ દ્રશ્યો, નવાં નવાં ગાંધ અતે
આવવું. નીચરણાંની શોભા જોતો સંધ ચાલ્યો.
દેવાલય દેવપદ્મમાં આવ્યું, ત્યાં
અપૂર્વ એ થયું કે સોમશરણ મહારાણો મુદરાજ
સ્વયં ગૌરવકારણે સામે આવ્યો હતો. [આટલું]

કેવળ કસોટી-એક સંવાદ

પાત્રો:—મેઘરથ કુમાર, પારેલું ને બાજ પક્ષી.

સમય:—મધ્યાહ્ન કાળ પછીનો.

સ્થળ:—રાજ-મહાકાળે એક ભાગ [રાજ-દર-
બાર ભરાયો છે. મેઘરથ રાજ રત્ન-જડિત
સિંહાસન પર બેસી પ્રત્ન-કદયાણનાં
કાથો પરત્વેની યોજનાઓ વિચારી રહ્યા
છે; કચેરીના અન્ય કામકાજમાંથી પર-
વારી સ્વરથ ચિત્તે તે શાંત બેઠા છે-
એવામાં કાળી બાલુની બારીમાંથી અચા-
નકે એક તરફડતું, હાંકતું અને શરણું
શોધતું લયલીત પારેલું પ્રવેશ કરી કુમા-
રના બોળામાં જઈ પડે છે.]

મે:—અરે, આ શું ! મારા અંકમાં આ આધા-
રહીન કણ્ઠર ક્યાંથી ?! અને કઈ રીતે આવ્યું ?!
કોઈ પંથુ જીવ મારા રાજ્યમાં જરાયે દુ:ખી ન હોવો
જોઈએ; ખોટાં આમ કેમ ? કંઈ સમજાતું નથી.
અતુકે પા વાચંતી વ્યાંખમાં, અહો-દેવું તેજ તરવરી
હું છે ! (કુમાર આ સમયે પોતાનો કેમળ હસ્ત
એ પંખીપર ફેરવી એને બચકા કરે છે.) દેહના
રેક અવયવ સંકેચતો દેહી-જીવ જે દયા સુંગી
બાપામાં માગી રહ્યો છે ને માળામાં પરીવાયલાં
મૌઝિકની જેમ અખંડ શ્રદ્ધા અનુભવી રહ્યો છે,
એ વાચનાનો અસ્વિકાર હું રાજ કઈ એ સંભવે જ

પ્રધી રાજ્ય હતું. એના પછી એના કુવર-રાજેશ્વર ઇ.
પ્ર. ૧૩૨૫ માં ગાદીપતિ થયા તેણે ૧૩૫૧ સુધી રાજ્ય
કી. (મહાઆવાદ સર્વ સંમત ૫ ૪૦૦-૪૦૧ આદિતિ
૧૯૮૬)

શી રીતે? અત્યારે મને એમ લાસ થાય છે કે આ
શીકારની પછાડી કોઈ શીકારી આવતો હોવો જોઈએ.
આ સામેલું દરય પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. (પોતાની
પવન-વેગી ગગન-વિદારી પાંખો ફફડાવતો સિંચાણો
-બાજ પક્ષી રાજમહલની આરસની અગાસીની
આસપાસ ધુમતો દતો. અતિ થાકી મૂંઝા હતો. તો
પણ તેનાં તીવ્ર નયન શિકારની શોધમાં સતત
મેચાપલાં જ દેખાતાં. ચાર અધુ-કુમારનાં અને
બાજનાં-મળ્યાં કંઈક આપ લે થઈ અને બાજ
પક્ષી સત્તર અંદર દાખલ થયો. શીકાર જોયો ને
શાંતિ થઈ.)

બા:—(સ્વગત):—હા.....હા: હવે નિરાંત વળી.
પ્રયુક્તિ વડે રાજજીને આ પારેલું મને સપ્ત કરવાનું
સમજવી લેવાય તો દેવેંદ્રની કરેલ સ્તુતિ વ્યર્થ: અય
અને આ દેવની મહત્તા વધે. કુમાર. જેનું નહીં જ
માને તો રાજતાનીયત શક્તિઓના ઉપયોગ પણ કર-
વાનો અને વિજય પ્રાપ્ત કરવા તો આકાશ પાતાળ
એક કરવા પડે તોયે શું ? (પ્રગટ):—રાજ સંહોળ,
આપના બોળામાં ગેલ કરતું પંખી એ મારી માં-
લિજાનો શિકાર છે, અને એ મને સોંપાવું જોઈએ,
એ અરજ આપ રાજનને છે.

મે:—બાજ પક્ષી, જરા શાંત થા, જરા શાંત
થા- હું તારામાં તેમજ આ નાના પંખીમાં વિલુની
એકજ વિશ્વતિ, અનુભવી રહ્યો છું; એટલે કે.....
" ઘટ્ઠેય કુટુંબકમ", 'આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ'
એ સિદ્ધાંત અનુસાર તમે બન્ને મને સરખા પ્રિય
છો. હું વચન આપું છું કે તારી વાસનાને સંપૂર્ણ

તમ ક્યાં પછી જ તને શાંત: વિદાયગીરી મળશે. જરા નો આ બાણ. તેનાં નિર્મળ નયન કેવાં ટગર ટગર ભેંયાં કરે છે? એવું નમણું મુખ-મોંઘાં કેવું સફેદ પુણી જેવું શીકક બની ગયું છે. થરથર ધ્રુજતા ને કંપતા દેહ પર તારે દયા કરવી ધટે.

ખા:—મેઘરથ રાત્ર, જ્ઞાન એમને મુદ્દલ ગમતું નથી, જરા વારમાં આ શીકાર પકડી આવું છું, એમ ભૂખ્યાં પત્નિ અને બાળકોને કહી ચાલી નીકળ્યા છું. કમલાએ ત્રણ દિવસ પસાર થઈ ગયા. એએતું હવે શું થયું હશે એ તો કાણ જાણે? જેના પર માંડે જીવન છે એ મારા ખાદ્ય પદાર્થને કાષ રીતે છોડી શકું તેમ નથી. દયા! અહિંસા! ને તેની માગણી પણ મારી પાસેથી! જાઓ જાઓ, તમારા ભગવાનનું નામ લ્યો. હિંસા-સ્વાદિષ્ટ હિંસા એ મારો ઉત્તરોત્તર વારસો છે-મારો 'જન્મસિદ્ધ હંકક' છે.....

(પારેવા પ્રતિ) “એ ધડીનાં મહેમાન-પંખી! તારા ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કર ને મરવા તૈયાર થા. તારૂં શરીર માંડે સુદર ભોજન થશે.” કુમાર, મને વધારે કંઈ ન જોઈએ, માંડે ને છે તે મને આપી દો એટલે આશીર્વાદ દેતો હું પથે પડું.

મે:—અન્ય પશુ પંખી કરતાં તારામાં કંઈક વિશેષતા જોવાય છે અને દયાની—અનુકંપાની મહત્તાનો ખ્યાલ આપવા હૃદય પ્રેરણ છે. હરકાષ વ્યક્તિ કે જે સતત ત્રણ દિવસ સુધી ભૂખ ને તેને અંગે ઉત્પન્ન થતાં અનેક દુઃખોને સહન કરવાનું અજ્ઞાન સામર્થ્ય ધરાવે છે તે વ્યક્તિને મારો એક ન લાગે એમાં મારા આત્માની નરી નાખળાઈ જોઈછું. કર્મ-માં શરો જીવ ધર્મમાં પણ શરો જાળે છે. (કમ્મેસૂરા ધમ્મેસૂરા) પશુ પંખીએ ચૂંદાં શુભ ભાવના વડે મોટા દેવ લોક પ્રાપ્ત કરે છે, એ વાત તારે જાણવા જેવી નથી-ભાઈ...ઉપરાંત તું પણ એક પંખીનો રાજા મનાય છે અને એ ન્યાયે પણ આ તારી પ્રજા છે; તો તે નિર્દોષ પંખીને અભયદાન દેવું ધટે. શરણે આવેલ અશરણ જીવ, ગમે તે થોનીનો હો; પરંતુ મારો રાજ ધર્મ મને સત્ત્વ રાજ બનાવશે એ અચળ શ્રદ્ધા હું અનુભવું છું.....

તને જેમ શાંતા ઉપજે તેમ કર. (જહા સુલ્લ દેવાણુપ્પિવા.

ખા:—આર્યકુમાર, આપનો શુષ્ક ફિલસૂફ-વાદ મને શી રીતે માન્ય હોય? મારો રાજ-ધર્મ મને એમ ઓળખાવે છે કે:—જ્યાં પેટમાં ઉંડા ખાડા પડ્યા હોય, અન્નને અભાવે બાળકો રોતાં હોય ત્યાં તમારો બોધ તદ્દન નિરર્થક છે. ‘જીવો જીવસ્ય જીવન્મ’, આ અમારું અંતિમ કથન છે.—(એક પગ ઉઘો કરીને) હવે આ દેહની ભૂખ—કંકડતી ભૂખ સહન નથી થતી-રાજકુમાર! ઇચ્છિત વસ્તુ જોઈ મોંમાંથી પાણી છૂટે છે; પણ આશાની દોરી કય સુધી લંબાશે? હે...તુડી તો નહીં જાય ને! કૃપ કરી છેવટની ‘હા’ અગર ‘ના’ કહો. દુષ ને દહીંમ પગની જેમ આપનું કથન સમજવું અતિ મુશ્કેલ પડે છે. ના પાડી દો એટલે આપને સલામ ભરી વિદાય થાઉં.

મે:—પંખીના સરદાર, આમ ઉતાવળો મા થા તારી હિલની લાગણી સહેજ પણ ફુલાવી ન જોઈએ. આલ મારી સાથે, તને કુધા અતિશય લાગી છે-ખરેને? મારા ખાસ ભોજનશુદ્ધમાં સર્વ ઉંઢી રસોઈ તૈયાર છે. માંસના જેવા જ લગભગ સ્વાદ આવે એવી ઉત્તમ વાનીઓ પીરસાશે; જેમાં તારી વાસના-વસિ પણ થશે. આ સિવાય અન્ય જે કંઈ તારે મારે કરી શકું તે સુમેથી જણાય; બાકી તો હું નથી સમજતો કે શાસ્ત્રમાં દાન સર્વોત્તમ છે. અન્ન-દાન, વિદ્યાદાન, જ્ઞાનદાન એમ વિવિધ પ્રકારનાં દાન છે; પરંતુ “અભયદાન” શીખરની ટોચ સમ મહતા ધરાવે છે-તાત, હવે તો સમજી જા. હું અભયદાન આ પંખીને નહીં દે તો મારી સ્થિતિ અતિ વિચિત્ર ને પંથ જુલેલ પ્રવાસીના જેવી થઈ પડશે.

ખા:—(સ્વગત):—લાગ હવે ઠીક છે, (પ્રગટ): રાજન્! સુઠી વચ્ચે સોપારીના જેમ તમારી દયા છે-ખરી વાતને?

મે:—ભાઈ બાજ! એમજ છે. કંઈક નિરાકરણ મેં

ખા:—શરત એક છે, પણ.....

મે:—કયી? અને તું કેમ અટક્યો? સંકાય વગર સ્પષ્ટ કર.

ખા:-અતિ આકરી છે એ કસોટી, રાજન!

મે:-બાઇ બાજ, એ મારે નેવાંતું છે; કારણ કે એ મારા હાથની બાજ છે. શરત કહી બતાવવી તે તારું કામ છે. ને આ રિદ્ધિ-સિદ્ધિ-સમૃદ્ધિ, રાજ-વિભવ રાજ-પાટ-ગાદી ઇત્યાદિ જે જે વસ્તુઓનું સ્વામીત્વ હું બોગવી રહ્યો છું તે તમામ આજ ક્ષણે ત્યાગવા તૈયાર છું, તદ્દુપરાંત અરધે વસ્ત્રે જન્મલમાં ચાલ્યા જવાનો હુકમ હોય તો તેપે શીરમાન્ય છે.

ખા:-નરપતિ, મને તમારા બાદ પદાર્થ ન ખપે; રાજ સાહજીનું પણ...તેમજ સમજો. વટ વૃક્ષનાં મૂળની જેમ પાતાળે પહોંચેલી વાસના ઇચ્છિત વસ્તુના યોગ વગર સંદેવ થું અધુરી-અતૃપ્ત રહેશે? મે:-બાજ, આનો અર્થ શો? વચન દષ્ટ ચાલાકી મા અજમાવ.

ખા:-એ સૂચવવા મન થતું નથી; કારણ કે ઉપાય બતાવવા મારા હવેને હું નેબમમાં નેહું છું.

મે:-જેમ બોળામાં રમતું આ પંખી નિર્ભય છે તેમ તું પણ તને નિર્ભય સમજ. આ પ્રાણ છે. ત્યાં સુધી તો તું સંક્રામત છે.

ખા:-(સ્વગત)-બાજ પચરાઇ ગઇ છે. (પ્રગટ) કુમાર, આ તમારી કોમળ કાયા નેહને મને એમ લાગે છે કે એ કાર્ય આપથી નહીં બને તે..... નહીંજ બને. મને શ્રદ્ધા બેસતી નથી ને મારી નજર આપની કેડે લટકતી તલવાર પર થીજી રહી છે.

મે:-(દરબાર બરખાસ્ત કરે છે. સર્વ અસંકાર કપડા ઉતારી એક સાદુ વસ્ત્ર પહેરી બાજની નજીક જઈ તેના વદન પર પોતાનો કોમળ હસ્ત ફેરવી ભંચકુત કરે છે.) બાઇ બાજ, જરામે એ દેશો આપ્યા વગર હવે બેધડક કહે.

ખા:-(નિર્ભયતાના ખેટા દર્શન દર કરી), મેઘરથ કુમાર, શ્રવણ કરો. હું પણ એક રાજ હોઇ ન્યાયથી જટલું માંગવું ઘટશે તેટલુંજ માંગીશ.

મણિ ન્યાય એ છે કે આ પારેવાના શરીરની ભારેભાર માંસ તમારી કાયાના કોઇ પણ ભાગમાંથી કાપી તોળી દો કે એ લઇ હું સંતોષ પામી પધારી જઉં.

(અમત્યાદિ મંડળ ભયભીત ને આશ્ચર્ય-બન્ધુ. કુમારે સર્વને જવા આજ્ઞા દીધી. ત્યાર પછી એક રતનજડીત કટાર ને એક ત્રાજવું એમ બે વસ્તુ સભામાં લાવવામાં આવી.)

મે:-પંખી રાજ, આમાં તું આટલો ગૌભરણો? કેંછક વિશેષ તો માંગવું હતું. ધાંધલ ખૂબ કરી; પણ અતે કુંગર ખોદીને તો માત્ર ઉદર જ કાઢ્યો. મારો રાજ-ધર્મ બળવાશે એ વિચારે વિશેષ મંતો-પની વાત છે. હવે ને, આ એક પદ્મામાં અનુકંપા માયતું પારેવું બેસાડ્યું છે ને આ બીજામાં (એક પછી એક પોતાના દેહના અવયવ કટારથી કાપી બીજા પદ્મામાં મૂક્યે જાય છે; પરંતુ પારેવાનું ત્રાજવું રજભર પણ ન ઉઠ્યું આશ્ચર્ય) (સ્વગત) સલ ભેદ સમજાયો-નથી આ પારેવું કે નથી આ બાજ; બને દેવો મારી કેવળ કસોટી કરી રહ્યા લાગે છે; હવે તો અભયદાન નિમિત્તે આ દેહ ઘોસરાચ્ચે જ રંગ રહેશે.

(આમ વિચારી બાજને ઇચ્છિત સૂચના દઈ પોતે ત્રાજવામાં.....બેસી જાય છે ને જ્યાનસ્થ દશા અનુભવે છે. એવામાં સ્વર્ગથી દિવ્ય મધુર ધ્વની સંભળાય છે; અમર પુષ્પોની વૃદ્ધિ ચાલે છે. આકાશમાં છદ્વિદ દેવો જય જયકારના ગીતો ગાઇ રહ્યાં છે. અતિમ દરય-એજ સિંહાસન, એજ દરબાર ને એજ મેઘરથ રાજન.)

લાંબી કંથા:-અનુદુષ્ટ. કયા એ દિવ્ય આત્માની; શાંતિનાય પ્રભુ યશે. અભયદાને મહાં દાને, શાસનસ્થાપક એ યશે. મંગલલાલ દલીથદ દશાધ.

શત્રુંજયનું ઐતિહાસિક વર્ણન

આસોની સ્વચ્છ ચાંદનીમાં આકાશ પટમાં દુનિયાને દર્શન દેતા તારાગણ્ય નિરખવામાં બહુ આનંદ આવે છે. જનતા એ તારાગણ્ય હેંશથી નિહાળે છે ત્યારે ખગોળવેત્તાઓ એ તારાઓની ચિકિત્સા કરી દુનિયાના ભાવિનો આંક ગણે છે. તેની અનેક વિધિ ચર્ચાઓ કરી નિર્ણયો બાધે છે એવામાં આ-ચાનક આકાશ પટ ઉપર યદિ પૂંછડીયો તારો ભુલે ત્યારે જે ખગોળજ્ઞાત જે મંથન ખગોળજ્ઞોને થાય છે તે અકસ્મિક છે. આ ઉપરથી તે દુનિયાના ભાવિનો નિર્ણય કરી જનતા સન્મુખ રજુ કરે છે. આજે તેવોજ અનુરૂપ થોડો ફેરફાર સાથે આપણામાં બનાવ બન્યો છે. જૈન સમાજ રૂપી વિસ્તૃત આકાશ પટમાં અનેક પ્રશ્નોને તારાની જેમ જન સમુહ જોઈ રહ્યો છે તેની ચર્ચા કરી રહ્યો છે. ત્યાં ચાલીસ વર્ષ પછી ઉગતો-ઉગશે શત્રુંજયના હક્કો પ્રશ્ન પૂછડીઆ તારાની જેમ જૈન સમાજના તેતાઓના હૃદયમાં અનિવેચનીય મંથન ખગોળજ્ઞાત મચાવી રહ્યો છે. આ પ્રશ્ન-શત્રુંજયના હક્કના પ્રશ્નથી જૈન સમાજનું ભાવિ તાકાલીક ઘડવાનું છે. આજે આખી સમાજ એ પ્રશ્ન ઉપર મીટ માંડી જોઈ રહી છે. તેનું પરિણામ શું આવશે તે હજી ભાવિના ગર્ભમાં છે. મોટા મોટા ન્યોતિષીઓ પણ આ પ્રશ્નનો કાયડો ઉકેલવામાં મુંઝાય તેમ છે.

આજે જૈન કેમ સન્મુખ શ્રી શત્રુંજયનો પ્રશ્ન બહુ મદતલો છે. શત્રુંજય જૈનોનું પવિત્રમાં પવિત્ર સ્થલ મનાય છે. જેમ હિંદુઓનું કાશી, હરદ્વાર, હારકા ઇ., સુસલમાનોનું મક્કા મદીના, પારસીઓનું ઉદવાગ, સ્વામિનારાયણોનું વડતાલ, ઇસ્તે-જેનું નેરસલામ, જુદોનું ગયા ઇ. તેમ તેથીએ અધિક તરજુતારણ, પૂનિત શ્રી

શત્રુંજય મનાય છે. આજે એ પવિત્ર તીર્થના હક્કોનો પ્રશ્ન જૈનો સિંતાની નજરે નિહાળી રહ્યો છે. જણી રહ્યો છે. પોતાના એ પરમ પૂનિત તીર્થના હક્ક ઉપર ક્યારે કુહાડો પડશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. એ તીર્થ જૈનોને આત્મિક શાંતિ મેળવવાનું કારણ છે. જ્યારે તેમની આત્મિક શાંતિનો ભંગ થાય છે. ત્યારે તેમને પારાવાર દુઃખ થાય તેમાં નવાઇ નથી. આ દુઃખ કાંઇ અપરિચિત કે તદ્દન નવું નથી, વર્ષો પહેલાંનું તેમનું આ તીર્થ જોખમમાં છે. મેજર કીટીંગ કાન્ડી આદિ કા. પો. એ. ના હાથે નાના પ્રકારના અન્યાયો સહન કરી પોતાના હક્કોને જતા કરવામાં જૈનોએ બાંધી નથી રાખી. જૈનોના પૂર્વ-જોએ શ્રી શત્રુંજય ઉપર લાખો કોડો રૂપિયા ખર્ચા સુંદરમાં સુંદર મંદિરો બંધાવી પોતાના આત્માને પૂનિત બનાવ્યો છે. આજે હિંદુસ્તાનમાં તે શું પણ આખી દુનિયામાં એવું એક પણ સ્થલ નથી કે જ્યાં શ્રી શત્રુંજય જેટલાં ને જ્યાં મંદિરો વિદ્યમાન હોય. શ્રી શત્રુંજય એટલે દેવનગર, મંદિરનગર કહીએ તો તેમાં કાંઇ પણ અત્યુક્તિ જેવું નથી. છેલ્લામાં છેલ્લો મંદિરોનો સમૂહ. ટુંક શેક શાંતિ-દાસના પંચજોના હાથમાં જ્યાં સુધી વહીવટ હતો ત્યાં સુધી બંધાયેલ છે ને ત્યાર પછી અત્યારના પાલીતાણાના નામદાર ઠાકોર સાહેબના પૂર્વજોના હાથમાં છેલ્લામાં છેલ્લો વહીવટ ગયા પછી એક પણ ટુંક નવી નથી બંધાઇ-સિવાય કે તલાટીનું મંદિર.

આગળના વખતના હિન્દુરાજ્યોના સામ્રાજ્યોમાં એ પવિત્ર તીર્થના હક્કો પ્રશ્ન નહોતો ઉઠતો. આગળના એ સુસ્ત હિન્દુરાજ્ય-પ્રગ્લપાલકો સમજતા કે અમે તો પ્રગ્લપાલકો સેવક છીએ, વળી પણ તેઓ સમજતા કે પ્રગ્લપાલકો આખાદીમાં રાજ્યની આખાદી છે,

પ્રજાની શાંતિમાં રાજ્યની (પોતાના રાજ્યપદની પણ ખરી) શાંતિ છે, પ્રજાથી સમૃદ્ધિમાં રાજ્યની સમૃદ્ધિ છે. આટલું તેઓ સમજતાજ એમ નહિ પરંતુ એ પ્રમાણે પ્રજાને અનુકુળતા કરી આપી આચરણમાં ઉતારતા. એટલે કોઇ પણ જાતની ડખત સિવાય જોતો પોતાના પવિત્ર સ્થલમાં-તીર્થમાં આત્મિક શાંતિ ભોગવી શકતા ને તે આત્મિક શાંતિ નિશ્ચિતપણે ત્યારેજ ભોગવી શકાય કે જ્યારે હકોની મારામારી, કે કોઇ પણ જાતની ખીજ કનડાત ન હોય. ત્યાર બાદ જોઇ સમ્રાટ અશોકના સમયમાં પણ જોનાના હકો નહોતા હજીયા. ત્યારબાદ મહારાજા શિલાદિત્યના સમયમાં જ્યારે બૌદ્ધોની સાથેના વાદમાં જોના પરાજય પામ્યા છે; ત્યારે એ તીર્થ બૌદ્ધોને તાબે ગયું છે, અને જોનાને પણ પોતાનો દેશ સૌરાષ્ટ્ર છોડવો પડ્યો છે. પરંતુ સદ્ભાગ્યે આ દુઃખદ સ્થિતિ વધુ સમય ટકી નથી એજ મહારાજા શિલાદિત્યના સમયમાં તેનીજ રાજસભામાં જોનાના મહાન આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્ભવાદિસૂરિશ્રેષ્ઠે બોધેને પરાજય પમાડી-છક્કા ખવડાવી પોતાનું ગત તીર્થ પાછું વાળ્યું હતું—શ્રી જૈનસંધને કબજે કરાવ્યું હતું.

ત્યારબાદ વદલગીના મહારાજાએ પણ જોનાના હક્ક ઉપર તરાપ નહોતી મારી. તેમની પછી વનરાજ આવડો, મૂળરાજ, લીમદેવ, કર્ણદેવ, સિધ્ધરાજ જયસિંહ આ ચાલકાને સોલંકી વંશના રાજાઓએ પણ એ તીર્થ ઉપર ઉદારતાભર્યું વર્તન ચલાવ્યું હતું. સિદ્ધરાજ જયસિંહ તો શ્રી શાન્તિનિયત્વ ઉપર પ્રેમથી પ્રજાનાં દર્શન કરવા ગયો હતો તેણેતો તેના નિર્વોહ અર્થે અમુક ગામો ભેટ આપ્યાના દાખલા જોન ગ્રામોમાં મલી આવે છે. ત્યાર પછી કુમારપાલના સમયમાં તો તેની ખુબજ આખંદી ચઢ છે—હતી. ઉલ્લખ મંત્રી (ખલાતનો ગોટા સત્તાધીશ ને શુજરાતનો મહામાત્ર)ના પુત્રોએ તો તેના પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચા ઉદાર પણ કરાવ્યા છે. (તે પુત્રો પણ તેના મરણ પહેલાં ને પછી પણ સારા સત્તાધીશો ને મંત્રી તરીકે શોભ્યા હતા.) ત્યાર પછી વસ્તુપાળ

તેજપાળ તો સાડા બાર વાર સંધ કહાડી શીશનું-જય ઉપર ગયા હતા (જૂઓ વસ્તુપાળ ચરિત્ર)—તેમણે તેનું ગૌરવ ખુબજ વધાર્યું હતું. એકજ વ્યક્તિ આટલી બધીવાર સંધ કહાડે ત્યારે તો—અર્થાત્ સિદ્ધ થાય છે કે તે વખતે કોઇ પણ જાતની ડખતગીરી નહિ હોય તેમ હક્કની મારામારી પણ નહિજ હોય; યદિ હોય તો પણ તેવા મહર્ષિક સત્તાશાલી પુરૂષ ટકવા દેજ નહિ. આખો સૌરાષ્ટ્ર તે વખતે શુન્દરેશ્વરને તાબે હતો. એ ખંતે ભાઇઓ શુન્દરેશ્વરના મુખ્ય પ્રધાન હતા.

ત્યાર પછી આવે છે ધીમે ધીમે મુસલમાન બાદશાહોનો સમય. અમુક એકાદ બે બાદશાહોને છોડી બીજા કોઇ પણ બાદશાહે આ તીર્થની વચ્ચે ડખલગીરી નથી કરી. જે એકાદ બે છે તે પણ ખુદ બાદશાહો તો નથીજ, તેના મદદીય સુબાઓનુંજ તે કામ હતું ને તે પણ જોનાનો કોઇ મહર્ષિક પુરૂષ ખુદ બાદશાહને વિનંતિ કરી સમજાવતો એટલે ત્યાર પછી તો તે તોડનાર સુબો પણ પશ્ચાત્તાપ કરી તેને સમજાવવામાં મદદ કરતો—તેનાં અણોંદાર કરાવવામાં ખતતી સહાય આપતો. સંવત ૧૩૭૧ માં પંદરમો ઉધાર કરાવનાર સમરાશાહે સુબાની મદદથીજ અણોંદાર કરાવ્યાના દાખલા મલી આવે છે. એટલે મુસલમાન બાદશાહોના સમયમાં પણ જોનાનાં તીર્થો નિર્ભય રહી શક્યાં છે—હતાં. અદલાઉદ્દીન ખુની જેના ધર્મોધ ને સ્થિતિચુસ્ત પાદશાહને પણ અમુક કારણથી એ મંદિર તોડ્યા સિવાય પાછું જવું પડ્યું હતું ને તે વખતે પણ તીર્થ નિર્ભય રહી શક્યું હતું. ત્યારપછી તલકખ વંશના કે ચોરી વંશના રાજાઓએ પણ તેના હક્કમાં દખલ કર્યાના દાખલા મલતા નથી. તેમજ જોનાના તે વખતના મહર્ષિક પ્રભાવશાલી પુરોહોએ તેના હક્કો નિષ્કંટકપણે જાળવ્યા છે.

હવે આવો મુગલ સમ્રાટોમાં. મહાન મોગલ કલ તિલક સમ્રાટ અકબરે તે જગદ્ગુરુ શ્રી પ્રભાવ ને કીર્તિથી તો શુજરાતનો ઇતિહાસ શોભે છે એટલે બધાની યોગજાણ આપવાની જરૂર નથી લેતો. હો,

૧ અહીં જે જે નામોના ઉલ્લેખ કર્યા છે તે દરેક ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ છે; તેમાંથી કેટલાંએક વ્યક્તિઓના

હીરવિજયસૂરીશ્વરના ઉપદેશથી જ મહીના અમારી પટલ વગાડવી જૈનોનાં દરેક-પાંચ મહાતિથિને તેના લેવાતા કોઈ પણ જાતના કરોમાંથી મુક્ત કરી તેની પવિત્રતા જળવવાનાં ફરમાનો બહાર પાડ્યાં હતાં એ તો જગજહેર છે. આજે તેની સન્દેહ પણ મોલુદ છે. નહિં તો (મોગલરાજ્યોના વખતમાં તો જીલ એ કાયદો ગણાતો) આજે જે આનંદને મોજમાં હરતો ફરતો હોય તેની કાંઈ કંઈ સ્થિતિ હશે તે કલ્પવું મુશ્કેલ હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ જૈનોનાં પવિત્ર તીર્થો નિષ્કંટકપણે નિર્ભય રહી રક્યાં હતાં ને આ સુરક્ષિતતા દેહ મોગલ વંશના અંત પર્યંત રહી હતી. અકબર પછી જહાંગીર-જહાંગીરે તો જૈનસાધુઓ પાસે અભ્યાસ કર્યાના ઉલ્લેખો પણ મળી આવે છે. જહાંગીરે પોતાના આપની સન્દેહ કાયમ રાખી હતી. એવીજ રીતે શાહજહાં (મુશર્રફ) એ પણ જૈન તિર્થોની સન્દેહ કાયમ રાખી હતી; તેના પુત્ર શુરાદે જ્યારે શુજરાતના મુગો હતો ત્યારે શત્રુંજયની તલાકીમાં આવેલ પાલીતાણા પણ શત્રુંજયને ભેટ આપ્યું હતું. આ ભેટ ખુદ શાંતિદાસ શેઠને મળી હતી. ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં અને પોતે ગાદીએ બેઠા પછી તે સન્દ કાયમ રાખી હતી, કે જે જે સન્દેહ અત્યારે વિદ્યમાન છે. એટલે તે વખતે તો શત્રુંજય સહિત પાલીતાણા જૈનોને ઘેર હતું કે જે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સિદ્ધ થાય છે અને જેના પુરાવા આજે બાદશાહના અક્ષરમાં જ મોલુદ ઉભા છે. ત્યાર પછી મરાઠાઓના સમયમાં પણ એ પવિત્ર તીર્થ નિર્ભય હતું અને તે વખતે શેઠ શાંતિદાસના વંશજે તેનો વહીવટ ચલાવતા. અત્યાર સુધીના દુંકા ઇતિહાસમાં આપણે જોઈ ગયા કે શ્રી શત્રુંજયને પાલીતાણા જૈનોને તાબેજ હતાં. તેનો વહીવટ પણ જૈનો જ કરતા. તેના ઉપર સત્તા ને પ્રભાવ પણ જૈનોજ ચલાવતા. જૈનો કેવી સુંદર રીતે વહીવટ ચલાવતા તે તો એક જ દૃષ્ટાન્તથી સમજાઈ જાય છે “ શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજની આજુબાજુ પાલીતાણાને છોડી દરેક ગામે મુસલમાનો અને કાઠીઓનાજ હાથમાં હતાં છતાં એ બધાની વચ્ચે મુગદ રહે તેવું સ્વતંત્ર પા-

લીતાણા ને શત્રુંજય શોભતાં હતાં. કોઈ પણ ત્યાં તરાપ મારવા નહોતું લક્ષ્યાતું. દરેક એમજ સમજતા કે એ શત્રુંજયની પવિત્ર ઢાયામાં આપણે નિર્ભય છીએ. જ્યારે શ્રી શત્રુંજય સહિત પાલીતાણા જૈનોના હાથમાં હતું, તો પછી અત્યારના ના-મદાર કોકર સાહેબના પૂર્વજના હાથમાં તે ક્યાંથી આવ્યું? આ પ્રશ્ન સહેજ છે. તેનો ઉત્તર અત્યારના પાલીતાણાના કોકર સાહેબના પૂર્વજનાં લખાણો-હસ્ત પત્રોથી ઐતિહાસિક રીતે મળી આવે છે. તેમાં પણ ખુબ ઉડા ઉતરીએ છીએ ત્યારે મૂળમાં જણાવ્યું આવે છે કે શત્રુંજય સહિત પાલીતાણા જૈનોના હાથમાં હતું ને ધીમે ધીમે જૈનોની નબળાઈને લીધે ‘શ્વસિ પ્રવેશે મુશલપ્રવેશ’ એ ન્યાયથી અત્યારના કોકર સાહેબના પૂર્વજના હાથમાં પાલીતાણા ગયું ને ખુદ પવિત્ર તીર્થરાજ પણ અમુક કબજ સિવાય જૈનોના હાથમાં રહ્યું છે.

આ પ્રશ્ન ચર્ચા પહેલાં અગત્યનો એક પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે પાલીતાણાના ગાદી જૈનોના હાથમાંથી વારસોતું મુજ શું? અને માટે પાલીતાણા કેવી આપણે ભૂતકાલીન ઇતિહાસનાં રીતે ગયું? થોડાં એક પાનાં ઉકેલવાં પડશે. પાલીતાણાના વંશજે ચંદ્રવંશી ગોહેલ છે. તેમના મૂળ પુરુષ સેજકજી હતા કે જેઓ મારવાડમાંથી આવ્યા હતાં. તેઓ ઇ. સ. ૧૨૯૦ માં દેવ પામ્યા હતા. તેમના વંશજને બુદે બુદે રથલે શિંદાર, ભાવનગર, લાડી, વળા, ગાળીયાધાર, અત્યારે (પાલીતાણા) ગાદી રચાધી. તેમાં ગાળીયાધારમાં ગાદી રચાવનાર મુજ પુરુષ શાહાજી હતા. તેમણે ગાળીયાધાર વસાવી શત્રુંજય ગિરિરાજની પવિત્ર ઢાયામાં પોતાની પવિત્રતા માની હતી. ત્યારપછી અનુક્રમે સરજણજી, અરજણજી, નોંધણજી, જસોજી, ચવોજી, બનોજી, હદાજી અને કોંખાજી (પહેલા) થયા. સને ૧૬૫૧ નો તેમનો એક લેખ મળે છે કે જેમણે પાલીતાણાની મોખનો લાર સ્વીકાર્યો હતો. ત્યાર પછી નોંધણજી ખીગન થયા તેમને તાબે અમુક ગામો હતાં. તેમને એક વખતે ત્યાંના મુસલમાન ખરેડીના

લેખા પ્રમાણ સાથે તકરાર થઇ હતી તેમાં હકીર હારી ગયા અને અન્તે ગાળીયાધાર છોડી નાસી જવું પડ્યું. ત્યાંથી મૂળ વતનમાં મારવાડમાં આવ્યા જવું પડ્યું ત્યાં પણ સંતોષ ન થવાથી પાછા ગાળીયાધાર તરફ આવ્યા. ત્યાં રસ્તામાં અમદાવાદમાં આવ્યા ત્યાં આવી ગાળીયાધારની નજીકમાં પાલીતાણાના વહીવટ કર્તા શેઠ શાંતિદાસના વંશજોને મળી કાંઈ મદદ માંગી. ઉદાર દીલના શેઠ પોતાને ત્યાં—પાલીતાણામાં તેમને શુરવીર બાણી ચોડી કરવા રાખ્યા ને કહ્યું કે હકીર હમણાં શાંતિથી પાલીતાણામાં રહેા ને. સમયે ગાળીયાધાર ઉપર છાપો મારશે તો ફાયરો. તે વખતે તમને ધન ને માણસોની મદદ આપીશું. અનુક્રમે સમય આવ્યે ગાળીયાધાર ઉપર છાપો માર્યો, અને ઉદાર દીલના શેઠે કહેવા પ્રમાણે બધી—ખુબ મદદ કરી પોતાનું વચન પાળ્યું. ત્યાર પછી એ ગાળીયાધારના હકીરે પણ કૃતક શેઠના અહેશાનમાં દબાઇ ચોડી કરવાનું કહ્યું ને તેના બદલામાં શેઠે કુટુંબ તરફથી અમુક આપાતું. ધીમે ધીમે ચોડી પેટે અમુક આપવાનું ખત પત્ર થયું છે કે જે મોજુદ છે. તેમાં ખાદા દીઠ ૧૦૦ જમી (૧ આને) ૧૦૦ માણસદીઠ ૬૦ જમી. (૭૨. ૮ આ.) આપવાનું દર્શાવ્યું છે આ સિવાય મહાલું આદિ કાંઈ પણ લેવાનું નથી. આ ખત પત્રમાં ત્રણ જગુની સહી છે તેમાં કાંધાજી અને બે અંચે પદમાજી ને પાદમદેવી સહી છે ભેગા બે બાટોની પણ સહી છે. તેમાં લખ્યું છે કે “ આ લખ્યા પ્રમાણે અમે પાળીશું ” હંધરની શાએ આપના બોલથી પાળશું. નહિં તો અમદાવાદ જઈ જવાય દહશું.” ઇ. આ રાજો સુંચવે છે કે જરૂર અવારના પાલીતાણા હકીર સાહેબના પૂર્વજે પાલીતાણાના કે રાનુંજયના રાજ કે હકીર નહોતા, કેવત જૈનોએ તેમને રક્ષણ આપી પોતાના તીર્થમાં યાત્રુઓના રક્ષણ અર્થે—પાલીતાણાને ચોર, હુંડારાના રક્ષણ અર્થે તેમને ચોડી મારે નીમેલા હતા. બહાદુર રજપુતે કલા પ્રમાણે પાળ્યું છે. તેમના દીકરા નેધણજી બીન કે જેઓના ઉમેશ હું ઉપર કરી ગયો તેણે પણ બાપનું વચન પાળ્યું છે. આ બધા

સમય તેમણે જોયેલો. જૈનોની ઉદારતા તેમની મદદ આદી આ નેધણજી નહોતા જુલ્યા—તેઓ કૃતક હતા. પરંતુ કમભાગ્યની વાત છે કે ત્યારપછી તેમની અમુક પેઢીએ થયેલા તેમના જ વંશજોએ લખાણને પુરેપુરા વફાદાર નથી રહી શક્યા. અન્તે જૈનોની નજાણને લીધે પાલીતાણા જૈનોના હાથમાંથી ગયું. ત્યારબાદ ઉનડછના સમયમાં પાણું પાલીતાણા પરગણું જૈનોને ત્યાં ગીરીવી રહ્યું. (જુઓ પાલીતાણાના ઇ. રાજમાં ઘણું કંજલ થઈ ગયું. તેથી અમદાવાદના નગર શેઠ વખતવંદ “પ્રશાનલચંદને રાજનાં ગામોના છત્તરે માંડી આપીને નાણાં ઉપાડી કરજ પતાવ્યું.) ને તે દે. ચોથા નેધણજી સુધી રહ્યું. ઉનડછ પછી કાંધાજી ને નેધણજી થયા. કાંધાજીના સમયમાં તકરારનાં બી વવામાં છે, —કંજાવાનું મૂળ રાપાનું છે. કાંધાજીના રાજ્યમાં ખુબ અંધેર ચાલેલું—જુઓ આ રહ્યા આર. બારનવેલના શબ્દો: તે બધા સાહેબ લખે છે કે “ હાલનો હકીર ગાદીએ આવ્યા પછી સંસ્થાનમાં ઘણું અંધેર ચાલ્યું છે. ” ત્યાર પછી ગોહેલકાંધાજીના સમયમાં ૪૫૦૦ નો કરાર ૧૮૨૧માં થયો છે. આમાંથી અઢીસો રાજગર ને અને અઢીસો બાટને દેવાના છે. ત્યાર પછી નેધણજી સુધી ઉપરજીત કરારનાનું ચાલ્યું છે. તેમની પછી, ગોહેત થી પ્રતાપસિંહજી ને સુરસિંહજી થયા (કે જેઓ અવારના નામદાર હકીર સાહેબની રીજ પેઢીએ વિદ્યમાન હતા. ઇ. સ. ૧૮૮૬ માં તેઓ સ્વયંવાસ પામ્યા.) તેમણે યુસદી-ગીરીથી પોતાના કમળમાં પાલીતાણા લેવા માંડ્યું ને જૈનોની નજાણને લાભ લઇ બન્યું તેટલું પોતાના કમળમાં કર્યું છે. તેમ કરવામાં બાકી નથી રાખ્યું. ત્યાર પછીનો કમ અધિકાધિક જૈનોના હક્કો કુળતાજ ગયા છે. કનડગવોની સારી. રીતે શ્રદ્ધે થઇ છે. હવે પાલીતાણા કેવી રીતે ગયું તે મૂળ પ્રશ્ન ઉપર આવું. મહુમ હકીર સાહેબે સુરસિંહજીના પિતા પ્રતાપસિંહજીના સમય સુધી પાલીતાણા પરગણાના વહીવટ શેઠ શાંતિદાસના વંશજો કરતા. (કહે છે કે વચ્ચે અમુક કારણસર,

હીરવિજયસુરીશ્વરના ઉપદેશથી જ મહીના અમારી પટલ વગડાવી જૈનોનાં દરેક-પાંચ મહાતિથેને તેના લેવાતા કોઇ પણ જાતના કરોમાંથી મુક્ત કરી તેની પવિત્રતા જાળવવાનાં કરમાનો બહાર પાડ્યાં હતાં એ તો જગજહેર છે. આજે તેની સન્દેહ પણ મોજુદ છે. નહિં તો (મોગલરાજ્યોના વખતમાં તો જીલ્લો એ કાયદો ગણાતો) આજે જે આનંદને મોજામાં હરતો કરતો હોય તેની કાંઈ કંઈ સ્થિતિ હશે તે કલ્પવું મુશ્કેલ હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ જૈનોનાં પવિત્ર તીથો નિષ્કંટકપણે નિર્ભય રહી શક્યાં હતાં ને આ સુરક્ષિતતા ટેક મોગલ વંશના અંત પર્વત રહી હતી. અકબર પછી જહાંગીર-જહાંગીરે તો જૈનસાધુઓ પાસે અભ્યાસ કર્યાના ઉલ્લેખો પણ મળી આવે છે. જહાંગીરે પોતાના બાપની સન્દેહ કાયમ રાખી હતી. એવીજ રીતે શાહજહાં (પુશ્પ) એ પણ જૈન તિથેની સન્દેહ કાયમ રાખી હતી; તેના પુત્ર સુરહે ન્યારે શુજરાતનો સુબો હતો ત્યારે શત્રુજયની તલાકીમાં આવેલ પાલીતાણા પણ શત્રુજયને ભેટ આપ્યું હતું. આ ભેટ ખુદ શાંતિદાસ શહેને મક્કી હતી. ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં અને પોતે ગાદીએ બેઠા પછી તે સન્દેહ કાયમ રાખી હતી, કે જે બે સન્દેહ અત્યારે વિદ્યમાન છે. એટલે તે વખતે તો શત્રુજય સહિત પાલીતાણા જૈનોને ઘેર હતું કે જે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સિદ્ધ થાય છે અને જોના પુરાવા આજે બાદશાહના અક્ષરમાં જ મોજુદ હોવા છે. ત્યાર પછી મરાઠાઓના સમયમાં પણ એ પવિત્ર તીથે નિર્ભય હતું અને તે વખતે શેઠ શાંતિદાસના વંશજે તેનો વહીવટ ચલાવતા. અત્યાર સુધીના ટુંકા ઇતિહાસમાં આપણે જોઈ ગયા કે શ્રી શત્રુજયને પાલીતાણા જૈનોને તાબેજ હતાં. તેનો વહીવટ પણ જૈનો જ કરતા. તેના ઉપર સત્તા ને પ્રભાવ પણ જૈનો જ ચલાવતા. જૈનો કેવી મુંઝર રીતે વહીવટ ચલાવતા તે તો એક જ દૃષ્ટાન્તથી સમજાઈ જાય છે “ શ્રી શત્રુજય ગિરિરાજની આલુઆલુ પાલીતાણાને છોડી દરેક ગામે મુસલમાનો અને કાઠીઓનાજ હાથમાં હતાં છતાં એ બધાની વચ્ચે મુગટ રૂપે તદ્દન સ્વવંત્ર પા-

લીતાણા ને શત્રુજય શોભતાં હતાં. કોઈ પણ ત્યાં તરાપ મારવા નહોતું લક્ષ્યાતું. દરેક એમજ સમજતા કે એ શત્રુજયની પવિત્ર છાયામાં અપશુ નિર્ભય છીએ. ન્યારે શ્રી શત્રુજય સહિત પાલીતાણા જૈનોના હાથમાં હતું, તો પછી અત્યારના નામદાર કાકર સાહેબના પૂર્વજના હાથમાં તે ક્યાંથી આવ્યું? આ પ્રશ્ન સહજ છે. તેનો ઉત્તર અત્યારના પાલીતાણાના કાકર સાહેબના પૂર્વજનાં લખાણો-હસ્ત પત્રોથી ઐતિહાસિક રીતે મલી આવે છે. તેમાં પણ ખુબ ઉંડા ઉતરીએ છીએ ત્યારે મૂળમાં જણાઈ આવે છે કે શત્રુજય સહિત પાલીતાણા જૈનોના હાથમાં હતું ને ધીમે ધીમે જૈનોની નબળાઈને લીધે ‘શ્વચિ પ્રવેશ મુશલપ્રવેશ’ એ ન્યાયથી અત્યારના કાકર સાહેબના પૂર્વજના હાથમાં પાલીતાણા ગયું ને ખુદ પવિત્ર તીર્થરાજ પણ અમુક કબલ સિવાય જૈનોના હાથમાં રહ્યું છે.

આ પ્રશ્ન ચર્ચા પહેલાં અગત્યનો એક પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે પાલીતાણાના ગાદી જૈનોના હાથમાંથી વારસોતું મુળ શું? અને માટે પાલીતાણા કેવી આપણે ભૂતકાલીન ઇતિહાસનાં રીતે ગયું? થોડાં એક પાનાં ઉકેલવાં પડશે. પાલીતાણાના વંશજે ચંદ્રવંશી ગોહેલ છે. તેમના મૂળ પુરુષ એજકજી હતા કે જેઓ મારવાડમાંથી આવ્યા હતા. તેઓ ઇ. સ. ૧૨૬૦ માં દેવ પાખ્યા હતા. તેમના વંશજોએ જુદે જુદે સ્થલે શિડોર, ભાવનગર, લાકી, વળા, ગાળાયાધાર, અત્યારે (પાલીતાણા) ગાદી રચાપી. તેમાં ગાળાયાધારમાં ગાદી સ્થાપનાર મુળ પુરુષ શાહાજી હતા. તેમણે ગાળાયાધાર વસાવી શત્રુજય ગિરિરાજની પવિત્ર છાયામાં પોતાની પવિત્રતા માની હતી. ત્યારપછી અનુક્રમે સરજીજી, અરજીજી, નોંધજી, જોસીજી, શેવોજી, બનોજી, હદાજી અને કાંધોજી (પહેલા) થયા. સને ૧૬૫૧ નો તેમનો એક લેખ મળે છે કે જેમણે પાલીતાણાની ચોક્કસ ભાર ટરીકાથી હતા. ત્યાર પછી નોંધજીજી ખીન થયા તેમને તાબે અમુક ગામે હતાં. તેમને એક વખતે ત્યાંના મુસલમાન ખરેડીના

લોભા ખુમાણ સાથે તકરાર થઇ હતી તેમાં ઠકોર હારી ગયા અને અન્તે ગાળાયાધાર છોડી નારી જતું પડ્યું. ત્યાંથી મૂળ વતનમાં મારવાડમાં ચાલ્યા જતું પડ્યું ત્યાં પણ સંતોષ ન થવાથી પાછા ગાળાયાધાર તરફ ચાલ્યા. ત્યાં રસ્તામાં અમદાવાદમાં આવ્યા ત્યાં આવી ગાળાયાધારની નજીકમાં પાલીતાણાના વહીવટ કરતી શેઠ શાંતિદાસના વંશજોને મદી કાંઈ મદદ માંગી. ઉદાર દીલના શેઠ પોતાને ત્યાં—પાલીતાણામાં તેમને શુરવીર બાણી ચોકી કરવા રાખ્યા ને કહ્યું કે ઠકોર હમણાં શાંતિથી પાલીતાણામાં રહો ને સમયે ગાળાયાધાર ઉપર જાઓ મારશો તો ફાવશે. તે વખતે તમને ધન ને માણસોની મદદ આપીશું. અનુક્રમે સમય આવ્યો ગાળાયાધાર ઉપર જાઓ માથો, અને ઉદાર દીલના શેઠ કહેવા પ્રમાણે બધી—ખુબ મદદ કરી પોતાનું વચન પાળ્યું. ત્યાર પછી એ ગાળાયાધારના હાકોરે પણ કૃતક શેઠના આદેશાનમાં દબાઇ ચોક્કી કરવાનું કહ્યું ને તેના ખદવામાં શેઠ કુંડળ તરફથી અમુક અપાતું. ધીમે ધીમે ચોક્કી પેટે અમુક આપવાનું ખત પત્ર થયું છે કે જે મોજુદ છે. તેમાં ખાદા દીઠ ૦૧૧ જમી (૧ આને) ૧૦૦ માણસદીક ૬૦ જમી. (૭૨. ૮. આ.) આપવાનું કાઢ્યું છે આ સિવાય મલબું આદિ કાંઈ પણ લેવાનું નથી. આ ખત પત્રમાં ત્રણ જણની સહી છે તેમાં કાંધાજી અને બે સ્ત્રીઓ પદમાજી ને પાટમદેની સહી છે બેગા બે ભાટોની પણ સહી છે. તેમાં લખ્યું છે કે “ આ લખ્યા પ્રમાણે અમે પાળીશું. ઇશ્વરની શાએ બાપના બોલથી પાળશું. નહિં તો અમદાવાદ જઇ જવાય દમશું.” ઇ. આ સંજ્ઞા સુચવે છે કે જરૂર અત્યારના પાલીતાણા ઠકોર સાહેબના પૂર્વજે પાલીતાણાના કે શત્રુજયના રાજા કે ઠકોર નહોતા, ફક્ત જૈનોએ તેમને રક્ષણ આપી પોતાના તીર્થમાં ચાલુઓના રક્ષણ અર્થે—પાલીતાણાને ચોર છુંદારના રક્ષણ અર્થે તેમને ચોક્કી માટે નીમેલા હતા. બહાદુર રજપૂતે કલા પ્રમાણે પાળ્યું છે. તેમના દીકરા નોંધણી બીગ કે જેઓના ઉદ્દેશ હું ઉપર કરી ગયો તેમણે પણ આપું વચન પાળ્યું છે. આ બધી

સમય તેમણે જોયેશે. જૈનોની ઉદારતા તેમની મદદ આદી આ નોંધણી નહોતા બૃદ્યા-તેઓ કૃતક હતા. પરંતુ કમભાગ્યની વાત છે કે ત્યારપછી તેમની અમુક પેઢીએ થયેલા તેમના જ વંશજો એ લખાણને પુરેપુરા વફાદાર નથી રહી શક્યા. અન્તે જૈનોની નબળાઈને લીધે પાલીતાણા જૈનોના હાથમાંથી ગયું. સારખાદ ઉનડછના સમયમાં પાણું પાલીતાણા પરગણું જૈનોને ત્યાં ગીરવી રહ્યું. (જુઓ પાલીતાણાનો ઇ. રાજમાં ધણું કરજ થઈ ગયું. તેથી અમદાવાદના નગર શેઠ વખતવંદ ખુશાલચંદને રાજનાં ગામોના ઇન્જરો માંડી આપીને નાણાં ઉપાડી કરજ પતાવ્યું.) ને તે કેડ ચોથા નોંધણી સુધી રહ્યું. ઉનડછ પછી કાંધાજી ને નોંધણી થયા. કાંધાજીના સમયમાં તકરારનાં બી વચાયાં છે, -કથવાનું મૂળ રોપાયું છે. કાંધાજીના રાજ્યમાં ખુબ અંધેર ચાલેલું—જુઓ આ રજા આર. બારનવેલના શબ્દો: તે બધા સાહેબ લખે છે કે “ હાલનો ઠકોર ગાદીએ આવ્યા પછી સંસ્થાનમાં ધણું અંધેર ચાલ્યું છે. ” ત્યાર પછી ગોહેલકાંધાજીના સમયમાં ૪૫૦૦ નો દરાર ૧૮૨૩માં થયો છે. આમાંથી અઢીસો રાજગર ને અને અઢીસો ભાટને દેવાના છે. ત્યાર પછી નોંધણી સુધી ઉપયુક્ત કરારનાં ચાલ્યું છે. તેમની પછી, ગોહેલ શ્રી પ્રતાપસિંહજી ને સુરસિંહજી થયા (કે જેઓ અત્યારના નામદાર ઠકોર સાહેબની નીજ પેઢીએ વિવરમાન હતા. ઇ. સ. ૧૮૮૬ માં તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા.) તેમણે સુસહી-ગીરીથી પોતાના કમળમાં પાલીતાણા લેવા માંડ્યું ને જૈનોની નબળાઈના લાલ લઇ બન્યું તેટલું પોતાના કમળમાં ક્યું છે. તેમ કરવામાં બાકી નથી રાખ્યું. સાર પછીનો કમ અધિકારીક જૈનોના હક્કો કુખતાજ ગયા છે. કનડગોત્રીના સારી. રીતે વૃદ્ધિ થઇ છે. હવે પાલીતાણા કેવી રીતે ગયું તે મૂળ પ્રજા ઉપર આતું. મહુમ હાકોર સાહેબે સુરસિંહજીના પિતા પ્રતાપસિંહજીના સમય સુધી પાલીતાણા પરગણાનો વહીવટ શેઠ શાંતિદાસના વંશજો કરતા. (કહે છે કે વચ્ચે અમુક કારણસર

પાલીતાણા જૈનોના હાથમાંથી સરી ગયું હતું તે પાછું ગીરીથી આવ્યું હતું આનું શું કારણ હશે તે નથી સમજાતું) તે વખતના ચોટી તરીકે નીમાયેલ દંકારની એવી સામાન્ય પરિસ્થિતી હતી કે મોતિચંદ (કઠીયા) મોતીશા શેઠના મુનિમ, જેટલું અનાજ—દાણા પાણી આપે તેટલું લેવું પડતું. આ રિથિત જીવાન પ્રતાપસિંહજીને અસહ્ય લાગી ને પોતાના વંશજો ઉપર ઉપકાર કરનારનું ઝણ બૂલી જઈ અમુક કારણસર કોઈમાં આવી જઈ ત્યાંના શેઠના મુનિમને હાંફી કહાડી પાલીતાણા પોતાના કબજામાં કર્યું. ત્યારથી અત્યાર સુધી અવિચિત્ર ધારાએ પાલીતાણા તેમના વંશજોના કબજામાં જ છે. અને તેઓ ત્યાંના દંકાર સાહેબ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. અસ્તુ તે સંબંધી વિશેષ વાદ વિવાદમાં કાળક્ષેપ કરવો નિરર્થક સમજી લઉં. ત્યાર પછી તો એ બહાદુર મુસદ્દીરાજએ ધીમે ધીમે બધું પોતાને તાબે કર્યું ને જૈનોને કનડગતીને પાર ન રહ્યો. ત્યાર પછી મહુમ્મદ દંકાર સાહેબ સુરસિંહજી આવ્યા તે વખતે પણ ઉપયુક્ત સ્થિતિજ હતી અને કંવાર રાજકોટની કોર્ટનાં આરણ્ય જૈનોને અને દંકાર સાહેબને જોવા પડ્યાં હજારો બદકે લાખો રૂપિયાનો હુમલો થયો જેમ બે બિલાડીઓની લડાઈમાં વાંદરો ફાવી જાય તેમ કોર્ટમાં લખલુંદે પૈસા અચાંચા છતાં ચોખ્ખા ન્યાયના અભાવે જૈનોને પોતાના લાભમાં નુકશાન સહન કરવું પડેલું હું પ્રથમ જણાવી ગયા તેમ ૪૫૦૦ જે ચોટી પેટે નક્કી થયા હતા તે પણ પાટી ચોટી પેટે જ હતા. યદિ કાંઈ પણ માલની ચોરી થઈ હોય તો તે ચોટીઆતે ભરી આપવા પડતા અને તે વખતે એક વખત ચોરી થઈ છે તેમાં માલની બધી કોમત ભરી આપ્યાનો દાખલો મોજુદ છે. એ પીસ્તાલીસો મીટ્રી આ દંકાર સાહેબ (સુરસિંહજી) ના સમયમાં રૂ. ૧૦૦૦૦—દશ હજાર નક્કી થયા. ઇ. સ. ૧૮૬૪ થી આ રકમ આપવાનું કરાવ્યું હતું. તે પાછું ૧૮૮૬ માં ફરુ ને તે વખતે અનેકવિધ કનડગતી ને

દાડમારીઓને અન્તે કે. સી. એસ. આઈ મહુમ્મદ દંકાર સાહેબ માનસિંહજીના સમયમાં દશ હજારના ૧૫૦૦૦ પંદર હજાર ચાલીસ વર્ષ માટે થયા કે જે રકમ ૧૯૨૬ માર્ચની ૩૧ મી સુધી કાયમ રહેશે.

નિષ્કર્ષ—આ ઉપરથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ એમ સિદ્ધ થાય છે કે પાલીતાણા ઇ. સ. ૧૬૫૭માં મુરદે જૈનોને ભેટ આપ્યું હતું. અને પોતે પાદશાહ થયા પછી તે સનંદ કાયમ રાખી હતી. ત્યાર બાદ પાલીતાણા ક્યારે ને કયા સંયોગમાં જૈનોના હાથમાંથી ગયું, તેનો ઐતિહાસિક પુરાવો નથી મળતો માટે તેની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે. તે ઠેક ઉનાડજી ગોહેલના સમયમાં પાછું પાલીતાણા પરગણું જૈનોને ત્યાં આવ્યું. તે ઠેક નોંધણી ચોથા સુધી કાયમ રહ્યું. ત્યારબાદ પ્રતાપસિંહજી ગોહેલ ને તેમના પુત્ર સુરસિંહજી ગોહેલે મુસદ્દીગીરીથી પાલીતાણા પોતાના કબજામાં કર્યું કે જે અત્યારે પણ તેમના વંશજોના હાથમાં છે. (જે કે મહુમ્મદ દંકાર સાહેબ માનસિંહજીના સમય સુધી ગાદીનું મુખ્ય સ્થલ ગાળીયાધાર હતું તેમના અભિપ્રેક ને ગાદીએ ખેસવાની ક્રિયા ત્યાં ગાળીયાધારમાં જ ચલી પરનું અત્યારના નામદાર દંકાર સાહેબ બહાદુરસિંહજીથી તે બદલી પાલીતાણા ગાદીનું મથક કરવામાં આવ્યું છે. તેમના અભિપ્રેકની ક્રિયા પાલીતાણામાં જ થઈ હતી.) રક્ષણની શરઆત ગોહેલ કાંધાજી તથા નોંધણી થઈ થઈ. તે વખતે બહુ થોડું તેમને રક્ષણ પેટે આપાતું; ત્યાંથી ઠેક કાંધાજી ચોથાના સમયમાં ૪૫૦૦ રક્ષણ પેટે આપવાનું હતું. ઇ. સ. ૧૮૨૧માં આ કરાર નક્કી થયો હતો ત્યારપછી સુરસિંહજીના સમયમાં ઇ. સ. ૧૮૬૪ દસ હજાર આપવાનું હતું ને અન્તે ૧૮૮૬માં પંદર હજાર ચોટી પેટે આપવાના નક્કી થયા. જે જણાવ્યું તેમ તે કરાર ૧૯૨૬ના માર્ચની ૩૧ મીએ પુરો થાય છે.

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે જૈનોએ શું કરવું ? આ પ્રશ્ન ઘણો અગત્યનો છે તે હવે પછી ચર્ચામાં.

અમદાવાદ.

મુનિ ન્યાયવિજય.

પાલીતાણા જૈનોના હાથમાંથી સરી ગયું હતું ને પાછું ગીરીથી આવ્યું હતું આનું શું કારણ હશે તે નથી સમજાતું) તે વખતના ચોક્કી તરફે નીમાયેલ ઠાકોરની એવી સામાન્ય પરિસ્થિતી હતી કે મોતિચંદ (કઠીયા) મોતીશા શેઠના મુનિમ, જેટલું અનાજ—દાણા પાણી આપે તેટલું લેવું પડતું. આ સ્થિતિ જીવાન પ્રતાપસિંહજીને અસહ્ય લાગી ને પોતાના વંશજો ઉપર ઉપકાર કરનારનું ઝણુ બૂલી જઈ અધિક કારણવશાત્ ક્રોધમાં આવી જઈ ત્યાંના શેઠના મુનિમને હાકી કહાડી પાલીતાણા પોતાના કબજામાં કર્યું. ત્યારથી અત્યાર સુધી અવિચ્છિન્ન ધારાએ પાલીતાણા તેમના વંશજોના કબજામાં જ છે. અને તેઓ ત્યાંના ઠાકોર સાહેબ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. અરુત તે સંબંધી વિશેષ વાદ વિવાદમાં કળકેષ કરવો નિરર્થક સમજ્યું છું. ત્યાર પછી તો એ બહાદુર મુસદ્દીરાજએ ધીમે ધીમે બધું પોતાને તાબે કર્યું ને જૈનોને કનડગતીનો પાર ન રહ્યો. ત્યાર પછી મહુમ્મદ ઠાકોર સાહેબ મુસદ્દીરાજ આવ્યા તે વખતે પણ ઉપર્યુક્ત સ્થિતિજ હતી અને ક્યારેક રાજકોટની કોર્ટનાં આરણ્ય જૈનોને અને ઠાકોર સાહેબને જોવા પડ્યાં હતાં. બદલે લાખો રૂપિયાનો હુમ્મોડો થયો જેમ બે બિલાડીઓની લડાઈમાં વાંદરો ફાવી જાય તેમ કોર્ટમાં લખલુટ પૈસો ખર્ચાયો છતાં ચોખ્ખા ન્યાયના અભાવે જૈનોને પોતાના લાભમાં નુકશાન સહન કરવું પડેલું હું પ્રથમ જણાવી ગયો તેમ ૪૫૦૦ જે ચોક્કી પેટે નક્કી થયા હતા તે પણ પાકી ચોક્કી પેટેજ હતા. યદિ કંઈ પણ માત્રની ચોરી થઈ હોય તો તે ચોક્કીઆતે ભરી આપવા પડતા અને તે વખતે એક વખત ચોરી થઈ છે તેમાં માલની બધી કોમત ભરી આપ્યાનો દાખલો મોજુદ છે. એ પીસ્તાલીસો મરી આ ઠાકોર સાહેબ (મુસદ્દીરાજ) ના સમયમાં ર. ૧૦૦૦૦—દશ હજાર નક્કી થયા. ઇ. સ. ૧૮૬૪ થી આ રકમ આપવાનું કરાવ્યું હતું. તે પાછું ૧૮૮૬ માં રૂ. ૧ ને તે વખતે અનેકવિધ કનડગતો ને

હાડમારીઓને અન્તે કે. સી. એસ. આઈ મહુમ્મદ ઠાકોર સાહેબ માનસિંહજીના સમયમાં દશ હજારના ૧૫૦૦૦ પંદર હજાર ચાલીસ વર્ષ માટે થયા કે જે રકમ ૧૯૨૬ માર્ચની ૩૧ મી સુધી કાયમ રહેશે.

નિષ્કર્ષ—આ ઉપરથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ એમ સિદ્ધ થાય છે કે પાલીતાણા ઇ. સ. ૧૬૫૭માં મુસદ્દી જૈનોને ભેટ આપ્યું હતું. અને પોતે પાદશાહ થયા પછી તે સનંદ કાયમ રાખી હતી. ત્યાર બાદ પાલીતાણા ક્યારે ને ક્યા સંયોગમાં જૈનોના હાથમાંથી ગયું, તેનો ઐતિહાસિક પુરાવો નથી મલતો માટે તેની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે. તે ઠેક ઉનડજી ગોહેલના સમયમાં પાછું પાલીતાણા પરગણું જૈનોને ત્યાં આવ્યું. તે ઠેક નોંધણુજી ચોથા સુધી કાયમ રહ્યું. ત્યારબાદ પ્રતાપસિંહજી ગોહેલ ને તેમના પુત્ર સુરસિંહજી ગોહેલે મુસદ્દીગીરીથી પાલીતાણા પોતાના કબજામાં કર્યું કે જે અત્યારે પણ તેમના વંશજોનાં હાથમાં છે. (જે કે મહુમ્મદ ઠાકોર સાહેબ માનસિંહજીના સમય સુધી ગાદીનું મુખ્ય સ્થલ ગાળીયાધાર હતું તેમના અભિષેક ને ગાદીએ બેસવાની ક્રિયા ત્યાં ગાળીયાધારમાં જ થતી પરંતુ અત્યારના નામદાર ઠાકોર સાહેબ બહાદુરસિંહજીથી તે બદલી પાલીતાણા ગાદીનું મથક કરવામાં આવ્યું છે. તેમના અભિષેકની ક્રિયા પાલીતાણામાંજ થઈ હતી.) રક્ષણની ચરઆત ગોહેલ કાંધાજી તથા નોંધણુજીથી થઈ. તે વખતે બહુ થોડું તેમને રક્ષણ પેટે અપાતું; ત્યાંથી ઠેક કાંધાજી ચોથાના સમયમાં ૪૫૦૦ રક્ષણ પેટે આપવાનું હતું. ઇ. સ. ૧૮૨૧માં આ કરાર નક્કી થયો હતો ત્યારપછી સુરસિંહજીના સમયમાં ઇ. સ. ૧૮૬૪ દશ હજાર આપવાનું હતું ને અન્તે ૧૮૮૬માં પંદર હજાર ચોક્કી પેટે આપવાના નક્કી થયા. જે જણાવ્યું તેમ તે કરાર ૧૯૨૬ના માર્ચની ૩૧ મીએ પુરો થાય છે.

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે જૈનોએ શું કરવું ? આ પ્રશ્ન ઘણો અગત્યનો છે તે હવે પછી ચર્ચા.

અમદાવાદ.

અનિ ન્યાયવિજય.

વિવિધ નોંધ.

(કૉન્ફરન્સ આશીસ તરફથી).

૧. શ્રી બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી અને જૈન ચેર.
બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં 'જૈન ચેર' સ્થાપવા સંબંધે જે પેટા સમિતિ આ સંસ્થાની સ્થાનિક સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મળેલ બેઠક વખતે નીચવામાં આવી હતી, અને જેના સંબંધે ઉચ્ચેષ્ઠ 'જૈન યુગ'ના માર્ગશીર્ષના અંક ૫૯ ૧૫૫ ઉપર કરામાં આવ્યો છે. તે પેટા સમિતિએ પોતાનો રીપોર્ટ તૈયાર કરી સ્થાનિક સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની તા. ૧૦-૨-૨૬ ની મળેલ બેઠક વખતે રજુ કર્યો હતો. ઉપર રીપોર્ટ સંબંધિત મંજૂર રહેતાં તે રીપોર્ટની નોંધ અને કરવામાં આવે છે.

We the undersigned, appointed by the Standing Committee of the Jain Svetamber Conference in its meeting held on 12th November 25, to report about the question of establishing a Jain Chair in the Benares Hindu University, whether the same should be established or not and if so on what terms beg to suggest in view of the correspondence passed with the Authorities of the Benares Hindu University and all the available information regarding the objects with which the Fund was collected at the Calcutta Session.

1. That a chair of Jain Philosophy and Logic be founded in the Benares Hindu University.
2. That a sum of Rs. 40,000/ Forty thousand be donated towards the establishment of the said chair which should be kept intact by the said Hindu University.

3. That the amount of the said Fund (Rs. 40000/) be deposited as "Jain Philosophy Fund", and that only the interest be expended towards maintaining the said "Chair."
4. That a full time Professor should be engaged and the Jain Course be introduced from the First year Classes upto the highest examination in Art and Shastri.
5. That the proper sanction of the General Secretaries of the Jain Svetamber Conference be obtained prior to the appointment of the said Professor and if the said body is not in existence the two Svetamber members of the Board be consulted.
6. That the General Secretaries of the Jain Svetamber Conference should be consulted in prescribing the courses.

Sd/- M. J. MEHTA
M. B. JHAVERI
H. A. SHAH

અનુવાદ.

બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં 'જૈન ચેર' સ્થાપવી કે કેમ અને સ્થાપવી તેા શી શરતોએ સ્થાપવી તે સંબંધે જૈન સ્વેતંબર કૉન્ફરન્સની સ્થાનિક સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મળેલી બેઠક વખતે નીચાએલ નીચે સહી કરનારાએ અને બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના સનાતીશિર સાથે ચાલેલ પર અવસર નેમજ કલકત્તાની બેઠક વખતે શા હેતુએથી

ઉક્ત ફંડ એકઠું કરવામાં આવ્યું હતું તે સમયથી સચળી યથોપલબ્ધ હકીકતો ધ્યાનમાં લેતાં-નીચે પ્રમાણે સૂચવવા રજા લઇએ છીએ કે.

૧. બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને ન્યાય (Jain philosophy & Logic)ની એક 'ચેર' સ્થાપવી.

૨. ઉક્ત 'ચેર' સ્થાપવા માટે રૂ. ૪૦૦૦૦) ચાલીશ હજારની રકમ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીને આપવી કે જે રકમ ઉક્ત યુનિવર્સિટી અખંડ રાખે.

૩. ઉક્ત ફંડની રકમ (રૂ. ૪૦૦૦૦,) "જૈન શ્રીશોભીશ્રી ફંડ" એ નામથી અનામત રાખવી અને ઉક્ત 'ચેર'ના નિભાવ માટે માત્ર વ્યાજ ખર્ચવું.

૪. આખો વખત કામ કરે તેવા એક પ્રોફેસરની નીમણૂક કરવી અને 'આર્ટ્સ' અને શાસ્ત્રીના પ્રથમ વર્ષના વર્ગોથી માંડી ઉચામાં ઉચી પરીક્ષા પર્થે જૈન અભ્યાસક્રમ (Jain courses) દાખલ કરવો.

૫. ઉક્ત પ્રોફેસરની નીમણૂક કર્યા પહેલાં જૈન શ્વેતાંશ્વર કૉન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીઓની યોગ્ય મંજૂરી મેળવવી. અને જો આ સંસ્થા અસ્તિત્વમાં ન હોય તો બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી કોર્ટના બે શ્વેતાંશ્વર સભ્યોની અનુમતિ મેલવવી.

૬. અભ્યાસક્રમ દાખલ કરતી વેળાએ જૈન શ્વેતાંશ્વર કૉન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીઓની અનુમતિ મેલવવી.

(સહી) એમ. જે. મહેતા.

એમ. બી. ઝવેરી.

એચ. એ. શાહ.

૨. પાઠ્ય પુસ્તકો અને વિવેચન—

આ માસિકના માર્ગશીર્ષના અંક ૫૪ ૧૫૬-૫૭ માં જાણાવ્યા મુજબ નીમણેલ પેટા કમિટીના રીપોર્ટ નીચે મુજબ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંશ્વર કૉન્ફરન્સની તા. ૧૨-૧૧-૨૫ ની મહેસી સ્થાનિક સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની બેઠક વેળાએ નીમવામાં આવેલ યુનિવર્સિટીનાં પાઠ્ય પુસ્તકો પર વિવેચન કરવાનું કેને સોંપવું તે સમયથી પેટા

કમિટીના નીચે સહી કરનાર સભ્યો જાણાવવા રજા લઇએ છીએ કે—

હાલ જે પુસ્તકો Text-books પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે મુખ્ય યુનિવર્સિટીએ જૂદાં જૂદાં વર્ષોના અભ્યાસક્રમ માટે નક્કી કર્યા છે તે પૈકી નીચેના પુસ્તકો પર ખાસ વિવેચન કરવાની જરૂર છે અને તે વિવેચન કરવાનું કામ કરવાની વ્યવસ્થા પણ નીચે જાણાવવામાં આવે છે.

પુસ્તકનું નામ વિવેચન કરનાર.
આચાર્યગુપ્ત ૨૧. મોર્ત્યાંશ્રદ્ધિ, કોપરીઆ.
સુભગાંગસુત્ર (સુત્રકૃતાંગ), મોહનલાલ બી. ઝવેરી.
આવશ્યકસુત્ર „ કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી.
સ્વાધ્યાસ મંજુરી—આ સમયે પ્રોફેસર આણંદચંદર બાપુશાહ ધ્રુવને લખેલી નક્કી કરવું કે તેઓએ માથે લીધેલ કામ ક્યાં સુધી તૈયાર છે અને ક્યારે બહાર પડશે.

આ સિવાય બીજાં પાઠ્ય પુસ્તકો માટે વિવેચનની જરૂર હાલ અમે જોતા નથી.

સહી. Mohanlal B. Jhaveri

„ Motichand. G. Kapadia

„ Manilal Suralmal Javeri

૩ ઉપદેશકો અને પ્રચાર કાર્ય

આ સંસ્થાના ઉપદેશકો નીચે દર્શાવેલ સ્થળોએ ગયા હતા અને પ્રચાર કાર્ય કર્યું હતું અને તે તે ગામોએથી જે ફંડ રકમો સુકૃત લાંબાર ફંડમાં વધુલં આવી હતી તે નીચે મુજબ—

ઉપદેશક વાહીલાલ સાંકલચંદ મારફત—તથે-
ગામ ૧૮-૮-૦, લાતોલી અગર લોનાવલા ૧૫-૧૨-૦
કારલા ૫-૦-૦, આંબેગામ ૫-૦-૦, વલવાન ૮-૧૨-૦
ખંડાલા ૨-૮-૦, પુના ૬૩-૮-૦ (તેમાં રૂ. ૫૮ આગ્યા. રૂ. ૫) ખાડી પુના લરકર ૪૨-૮-૦, પુ. લરકર ૧-૦-૦ (પાછલથી) ખાડી રૂ. ૬-૮-૦
મંચર ૧૭-૧૨-૦, આંબેગામ ૧૬-૮-૦, સીતો ૪-૦-૦

(પોપના અંકમાં પુનાના ૪૭-૮-૦ જાણાવ્યા

છે તેમાં ૩૬-૧૦-૦ આવ્યા છે ને ૧૦-૧૪-૦ બાકી છે.)

ઉપદેશક પુનઃસાલ પ્રેમચંદ્ર મારફત—(મા-
ગશ્વર અંકમાં પાલણપુરના બાકીના ૧૧-૮-૦ જથ્થા-
વ્યા છે તે ન જથ્થા કારણે આસોમાં જથ્થાવેલ
૩ ૧૮-૪-૦ માં તે આવી નાંધ છે તેમજ મોટા
શકના ૩. ૨-૦-૦ છે તે ૩. ૨-૮-૦ જથ્થા)
કેદરાલ ૧-૦-૦, આશપુર ૩૭-૪-૦, બ્રહ્મરાણ્યા
૧૪-૦-૦, વડોદા ૨૬-૦-૦, કાવળ ૬-૦-૦,
માર ૧૦-૮-૦, પુનપુર ૧૫-૪-૦, સામલા ૮-૪-૦
બોડીગામ છોટા ૫-૪-૦, બોડીગામ મોટા ૫-૦-૦,
બેગીવાડા ૫-૦-૦, વનકોડા ૭-૦-૮-૦, પુનાલી
૧૨-૦-૦, પેરોલી ૧-૮-૦, કલીયાણા ૨-૪-૦.

ઉપદેશક ગુલામચંદ્ર શામલ મારફત—(મા-
ગશ્વરના અંકમાં ઉગામેરીના ૩ ૨-૧૨-૦ છે તે
૧-૧૨-૦ જથ્થા) ચોખડકા ૧-૮-૦, ભંડારીયા
૫-૮-૦, મોરસપણા ૨-૧૨-૦, ચોક ૨-૦-૦,
હાથસણી ૪-૪-૦, વરતેજ ૩-૮-૦, કમલેજ
૨-૦-૦, વંડીયા (ભાવનગર તાબાનું) ૧-૦-૦,
વંડીયા (પાલીતાણા, તાબાનું) ૦-૮-૦, વાલુકડ
૧-૧૨-૦, હલોલ ૧-૮-૦, નેપથ્યવદર ૩-૮-૦,
નવાગામ ૧-૮-૦, બેડી ૦-૧૨-૦ કુંભજી ૨-૦-૦,
ખાખરીયાં ૦-૧૨-૦, રાજ્યલી ૦-૮-૦, ચાવડી
૧-૦-૦, હંચડી ૧-૪-૦, પીયલપુર ૦-૧૨-૦,
ઝીનર ૨-૪-૦, પરતાપ ૦-૮-૦, મેયલા ૧-૪-૦
વાલર ૧-૮-૦, તલા ૧-૦-૦, ગાધેસર ૦-૮-૦,
બોરડા ૦-૧૨-૦, જથ્થાધાર ૦-૮-૦, લોગડી ૦-૧૨-૦
દાઠા ૧૧-૪-૦, રાણીવાડા ૦-૧૨-૦, ઓથા ૦-૧૨-૦
નાનાપુટવડા ૦-૧૨-૦, હાપરી ૧-૪-૦, લાદેરા
૧-૪-૦, તલગાજરડા ૧-૧૨-૦, મહુવા ૪૧-૮-૦,
કુંભજી ૨-૮-૦, ગોરસ ૧-૦-૦, મોટા પુટવડા
૪-૪-૦, બામણીયા ૦-૮-૦, કુંગર ૦-૧૨-૦,
ગાધકડા ૩-૮-૦, કુંડલા ૨૧-૦-૦, ધારગિણિ
૨-૦-૦, છારદા ૧-૧૨-૦, સામરજી ૧-૦-૦,
ચરખાપરજી ૦-૧૨-૦, ચલાળા ૧-૧૨-૦,
આંબા ૪-૮-૦, ભેસવડી ૧-૧૨-૦, ભુનાસાવર
૧-૪-૦, કાંકેય ૨-૪-૦, ધંગોરાણ ૧-૦-૦, ધોળા

૧-૦-૦, રૂપાવડી ૨-૧૨-૦, પાવડી ૦-૪-૦,
ભલવદર ૧-૦-૦, લાગોદા ૦-૮-૦, પીવાનાડ ૧૨-૦
વડા ૩-૧૨-૦, ભેકડા ૦-૧૨-૦, શીકદ ૪-૦-૦,
સેલણા ૨-૦-૦, કવી ૧-૧૨-૦, વીરડી ૦-૪-૦,
રાણીગામ ૨-૦-૦, દેવલા ૨-૮-૦, હેસરડા ૦-૪-૦
દાઠ્ય ૧-૪-૦, ઘાટચલુ ૦-૪-૦, હાંપરી ૧-૦-૦,
કુદાણા ૨-૪-૦, રાલગામ ૧-૦-૦, કલીયા ૩-૦-૦,
કેડા ૦-૧૨-૦, રાયલી ૦-૧૨-૦, ચોક ૦-૪-૦,
(પાછલથી) રાણીવાડા ૦-૪-૦ (પાછલથી).

૪ મરહુમ શેઠ નરોત્તમદાસ લાણુજી—

આ સંસ્થાની સ્થાનીક સ્ટેન્ડીંગ કમિટીના મર-
હુમ શેઠ નરોત્તમદાસ લાણુજી એક સભ્ય હતા. તે-
ઓની અમૂલ્ય સેવા આ સંસ્થાને ઘણે પ્રસંગે મળી
છે. અને છેવટના પ્રસંગની નોંધ-સમ્રૂએ તેા પણ
આ સંસ્થા ને સ્થિતિ અત્યારે બેગંબી રહી છે; તે
તેમને આભારી છે. કન્વેન્શન વખતે ને કટોક-
ટીને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો તે તથા ધીજી ઘણી
મૂશ્કેલીઓના પ્રસંગો તેમની સમજવટ શક્તિ યુક્તિ
અને વાણીથી તેઓ હંમેશા દૂર કરી શક્યા છે. સ-
હયત શેઠ ઘણી સંસ્થાઓના સહાયક હતાં અને
વખતો વખત કીમતી સલાહ અને મદદ આપતા
હતા-કેવલ ઘણીના અંગ ધીમામતી હતા અને તેમની
સહાય વડે સમાજમાં આઈ સી. એસ. અને આઈ.
એમ. એસ. રૂપે જલવંત દર્શાવે છે. સુવક વર્ગ અ-
ટકી પડે તે વખતે તેમના તરફથી બહોળે હાથે મદદ
મળતી હતી. કુનેહ વાળા વ્યાપારી હતા. એટલુંજ
નહિ પણ જન અને જેનેતરમાં ઘણીજ લાગવગ
ધરાવનાર હતા. આવા એક વિરલ પુરુષનાં અવસા-
નથી સંસ્થાને તેમજ સમાજને મોટી ખોટ પડી
છે. તેઓએના દેહવિલય નિમિત્તે આ સંસ્થાની
સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની તા. ૧૦-૨-૨૬ ની મળેલી બેઠક
વખતે દીક્ષગીરીને કસાવ પસાર થયો હતો. અને તેની
નકલ તેમના કુટુંબીઓ પર મોકલવામાં આવી હતી.
આ કસાવ નીચે પ્રમાણે છે:

કસાવ,

“ મરહુમ શેઠ નરોત્તમદાસ લાણુજી, કાપડીયા
નેઓએ કોન્ફરન્સનાં અને કન્વેન્શનના અધિવેશનો

વખતે ઉત્સાહથી ભાગ લીધો હતો અને જેઓ એક ઉત્સાહી કાર્યવાહક હતા તેઓના અવસાનની નોંધ આજની રેડે-ડીંગ કમિટી અત્યંત દીવંગીરી સાથે લે છે. અને તેઓના આત્માને શાંતિ પ્રદેશે છે. ”

૫ ઉપદેશ અને પ્રચાર કાર્યની અસરનો એક નમુનો—

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ. મુંબઈ-જયજી-નેંદ્ર સાથે લખનાર જીનેરનો જૈન સંઘ સમસ્ત-આપણી સંસ્થા તરફથી ફરતા ઉપદેશક વાહીલાલ સાંકલચંદ આવતાં તા. ૩૦ ફેબ્રુઆરી તા. ૫ ફેબ્રુઆરી કોન્ફરન્સના હેતુઓ તેમ હાનિકારક રીવાજ નાશ કરવાનાં તેમ ધાર્મિક ભાષણોથી-તેટલા દિવસથી સંતોષ ન થતાં સકળ સંધે તેમને પૂર્ણ આગ્રહ પૂર્ણ ભાવથી દશ દિવસ ખીન્ન રહેવા જણાવતાં તેમણે ના પાડી. હમેશ પ્રમુખ સ્થાને થતીજ લખમીચંદજી ખીરાજતા હતા. તેમના અને સંઘના પૂર્ણ ભાવથી છેવટે વાહીલાલે દરખાસ્ત મુકી કે જે તમને ઉપદેશ લાગ્યો હોય અને અસર થયેલી હોય ને રાખવા અંતઃકરણથી કહેતા હો તો તમામ સંધે દરરોજ સામાયિક એક કરવી. તે પરથી નાનાં છોકરાં બાદ કરતાં-બાકીના સ્ત્રી પુરૂષો મોટાઓએ સકળ સંધે બાર મહીના સુધી સામાયિક કરવાની થતીજ પાસે જૈન ઉપાશ્રયમાં સલામત થતી હતી ત્યાં બાધાઓ

લીધી—ગુર મહારાજે કહ્યું જતીશ હંમર સામાયિકનો લાભ આપે તો તમારે રહેવુંજ નોંધવું—તેથી રોકાવું થયું. તેમજ જો તમે મરેડી બંધુંતા હોત તો હિંસકને સારી અંસર થાત એમ અમને જણાયું તો બે મહીના સુધી રજા ના આપત આ બંદલ વાંચી નીચેના સંઘની તેમ ગુરજની સહીયો છે.

૫. લક્ષ્મીચંદ તરફથી લખવાનું—તેમનાં રહેવાથી અહીં અંણુધાર્યો સામાયિક ૩૬૦૦૦ નો અપૂર્વ લાભ થયો સાથે કાલે શિવાજી જનપતીના જન્મ સ્થાનિય કિલ્લા પર શત્રુંજય મિત્ર મંડળની સ્થાપના થઈ પોતાની તાત્કાલિક કવિત્વ શક્તિથી અહીંના સર્વ લોકોના મન હરી લીધા અને શત્રુંજય બાબતના ચાર દરોવા પણ તેમની રૂબરૂમાં થયા તેથી સંઘ અત્યાગ્રહથી ફા. શુ. ૨ પર્યન્ત અહીં રોકાવું થશે. લી: લક્ષ્મીચંદજી.

ઉપદેશકજી અહીં રોકાવાથી આંગે વિશેષ લાભો થયા તેં નીચે પ્રમાણે.

૦. ૨૩વા કુટવાનો રીવાજ બંધ. ૨ અન્ય-દર્શનીય પર્વો કરવા નહિ. ૩ ફટાણા ગીત ગાવા નહિ અને શત્રુંજય મંડળની સ્થાપના. ઉપરનાં કાર્યો સકળ સંઘની સમક્ષ થયા અને તે કાર્યો સર્વેએ કર્યા છે. સહીઓ રમણીકલાલ ચુનીલાલ. શા. ગોતમ માણેકચંદ. અને ખીજી સહીઓ.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ.

સંવત ૧૯૮૧ ની સાલનો આવક જવકનો હીસાબ.

જ	ઉ
૧૩૩૦૩-૭-૬ આગલી બાકી	૭૫-૭-૩ ૩૩ ઉધણીના માંડી વાળ્યા
૪૦૦-૦-૦ લાખક મેમ્બરોના લવાજમના	૩૦-૧૨-૦ પોસ્ટ ખર્ચનાં
૧૩૫-૦-૦ વાર્ષિક સલામદોનાલવાજમનાં	૮-૧-૬ પરચુરણ ખર્ચનાં
૪૮૮-૧૧-૩ બાજના.	૨૪૬-૭-૬ સ્ટેશનરી તથા છપામણી ખર- મના રિપોર્ટ; ધાર્મિક પરિક્ષાના સવાલો વિગેરેના મહી.
૪૪૬૩-૧૦-૮ શ્રી. સુકૃત જાંઘર ફંડના અડધા	

લાગના આખ્યા. કોન્ફરન્સ
માફતે આશો વહી ૦)) સુધીના.

૩૧. ૧૮૭૫૦-૧૩-૫

૧૧૧૭-૧૨-૦ સ્કોલરશીપના આખ્યા વિદ્યાર્થી-
ઓને

૭૩૬-૬-૦ પાઠશાળાઓને મદદના આખ્યા
૯૨૮-૭-૬ ધાર્મિક પરીક્ષાના વિદ્યાર્થીઓને
ધનામના તથા પરચુરણ ખર્ચના

૩૬૦-૦-૦ પગાર ખર્ચના

૩૦-૨-૦ ચેપરોમાં જાહેર ખર્ચ આપી
તેના ખીલના.

૩૫૩૬-૭-૬

૧૫૨૫૪-૫-૮ જ્ઞાતી પુરત.

૧૮૭૫૦-૧૩-૫

વાહિયર, રાજમેળ ખાતાવહી તથા ખીલોથી
આ હીસાખ તપાસ્યો છે અને તે ખરાબર છે.

નાનાલાલ હરીચંદ શાહ.

ઓ. ઓડીટર.

તા. ૬-૨-૨૬

લીચંદ ખાનાચંદ શાહ.

ઓ. એકેટરી.

તા. ૧૪-૨-૨૬.

સંવત ૧૯૮૧ ત્રી સાલનું સરવાયું

૧૫૨૫૪-૫-૮ શ્રી. જૈન. સ્વ. એન્યુકેશન
બોર્ડ ખાતે

૧૫૨૫૪-૫-૮

૧૪૬૩૮-૬-૧૧ શ્રી. કોન્ફરન્સ ખાતે
૭૫૦૦-૦-૦ પ્રિન્સિપાલ નોટી

૫૦૦૦-૦-૦ પ્રીક્ષક પ્રીવોઝીટ
પન્ડીયા બેંકમાં

૨૪૪૮-૬-૧૧ રોકડા

૨૫૦-૦-૦ શ્રી. ભોગીલાલ તારાચંદ
પાસે લેખા

૧૫૧૮૮-૬-૧૧

૬૫-૧૧-૬ રોકડા શીલીક

૧૫૨૫૪-૫-૮

વીચંદ ખાનાચંદ શાહ

ઓ. એકેટરી.

તા. ૮૪-૨-૨૫

સરવાયું ખરાબર છે. કોન્ફરન્સ તરફનો

તા. ૧૨-૨-૨૫ જ. નં. ૧૬૮૪ નો પત્ર

કોન્ફરન્સ ઓફીસનો સામેલ હતો

તા. ૧૩-૨-૨૫

નાનાલાલ હરીચંદ શાહ.

ઓ. ઓડીટર

૭ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્જલિકેશન બોર્ડના
કામકાજની હેતુ હકીકત.

(વીરચંદ પાનાચંદ શાહ. ખી. એ.)

ધાર્મિક પરીક્ષા

અગાઉથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું તે આધારે તારીખ ૧૭-૧૨-૨૫ ને રવિવારના રોજે જુદા જુદા ૨૮ સેન્ટરોમાં આ પરીક્ષા સેવામાં આવી હતી. અરજીઓ ૬૦૦ વિદ્યાર્થીઓની આવી હતી. તેમાંથી ૫૦૦ ના આશરે વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપી હતી. દરેક સેન્ટરોમાંથી પરીક્ષાની જુદા આવી ગઇ છે. આ જુદા પરિક્ષકો ઉપર મોકલવામાં આવી છે તેમાંથી થોડી જુદા આવવી બાકી છે તે જુદા આવ્યા બાદ પરીક્ષાતું રીઝલ્ટ બહાર પાડવામાં આવશે જે પરીક્ષક સાહેબોએ હજુ જુદા ના મોકલી હોય તેઓ હવે જલદીથી મોકલી આપશે તેવી વિનંતિ છે.

પાઠશાળાઓને અર્દદ

જુન માસમાં આવેલ અરજીઓ ઉપરથી જેમની અરજીઓ પાસ કરી મેંદદ આપવાની નક્કી કરી હતી તેમને જુનથી ડીસેમ્બરનો પહેલો હપ્તો અગાઉ મોકલવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે બીજો હપ્તો તા. ૨૩-૧-૨૬ ના રોજે મ. ઓ. થી નીચે મુજબ મોકલવામાં આવ્યો છે. વડવા. (ભાવનગર) શેઠ. કુલચંદ મીઠાભાઈ શ. ૨૪, ભદ્રાવલ શેઠ. લલ્લુભાઈ ગાંડાલાલ શ. ૧૮), ઉન. શેઠ. ભોગીલાલ ઉત્તમચંદ શ. ૧૨); દાદા. શેઠ. દલીચંદ તારાચંદ શ. ૧૮), ધંધુકા શેઠ. નગીનદાસ જગનલાલ ભાવસાર શ. ૧૮), તણશા. શેઠ. પ્રેમચંદ રામજી શ. ૧૮), દીહેર શેઠ. માણિકચંદ રામજી શ. ૧૨), જેટાણા શેઠ. મણીલાલ ગોપાલદાસ શ. ૩૦), પરા. વકીલ આલમચંદ મગનચંદ શ. ૩૦), ઝીંજુવાડા શેઠ. મોહનલાલ કાળીદાસ શ. ૩૦), ખેરસદ. શેઠ. મોતીલાલ ગિરધરલાલ શ. ૨૪), બેટાદ. શેઠ. લક્ષ્મીચંદ ભવાન શ. ૨૪) પાલીયાદ, શેઠ. હરીચંદ આંધવજી શ. ૨૪) ગાધકા, શેઠ. ભુરાભાઈ પાનાચંદ દેસાઈ શ. ૧૨) ખડસીયા શેઠ. વર્ધમાન કેશવજી શ. ૧૨) દેવગાણા

શેઠ. મગનલાલ દયાલભાઈ શ. ૧૨) મુઢેરા, શેઠ. મોહનલાલ મુલચંદ ગાંધી શ. ૧૮), ખગશરા દોશી પોપટલાલ કેશવલાલ શ. ૧૮) કુલ શ. ૩૫૪) તા. ક. ગા. મુઢેરાના મ. ઓ. પાછો આવ્યો છે અને ગામ ખગશરાના સેક્રેટરી રૂપિયા લઇ ગયા નથી.

રકોલરશીપ—

જુન માસમાં આવેલ વિદ્યાર્થીઓની અરજીઓમાંથી જેમની અરજી પાસ કરવામાં આવી હતી તેમને જુનથી ડીસેમ્બર સુધીના પહેલો હપ્તો અગાઉ મોકલવામાં આવ્યો હતો અને બીજો હપ્તો તા. ૨૩-૧-૨૬ ના રોજે નીચે મુજબ મ. ઓ. થી મોકલવામાં આવ્યો છે. શા. રતીલાલ ત્રીકમલાલ અમદાવાદ શ. ૨૪) શા. નાનાલાલ ખીમચંદ સુરત શ. ૧૮) ભાવનગર શેઠ. સુંદરજી ગીરધર શ. ૩૬) શેઠ. હીમતલાલ લીલાધર ગાંધી ભાવનગર શ. ૨૪) શા. ચંપકલાલ રામચંદ ભાવનગર શ. ૨૪) શા. મણિલાલ મોહનલાલ અમદાવાદ શ. ૩૦) પટેલ રામભાઈ છોટાલાલ ભાવનગર શ. ૩૦) શા. રતીલાલ અમુલખ વઢવાણ કેમ્પ ૨૪) શા. રતીલાલ ચતુરદાસ ભરૂચ (વેળાપુર) શ. ૩૦) શા. જમનાદાસ જેસીંગભાઈ અમદાવાદ શ. ૩૦) શા. અમૃતલાલ ચતુરજી વઢવાણ કેમ્પ શ. ૩૦) શા. રતીલાલ ટોકરશી અમદાવાદ શ. ૧૮) શા. માનચંદ જેઠાભાઈ અમદાવાદ શ. ૩૦) શા. વાઢીલાલ લહેરચંદ અમદાવાદ શ. ૧૮) શા. તેમચંદ ઉત્તમચંદ અમદાવાદ શ. ૩૦) કંદોઈ નારાણદાસ પરોપાતમદાસ વીશનગર શ. ૧૨) શા. ખખલદાસ કાલીદાસ વીશનગર શ. ૧૨) શા. હીમતલાલ કેશવલાલ અમદાવાદ શ. ૨૪) શા. સુનીલાલ ઝવેરચંદ કરોચી શ. ૩૦) શા. પ્રેમચંદ ગુલાબચંદ દોશી. ભાવનગર શ. ૩૦) ખાખીયા અરજીમાં ભનવરલાલ મુંબઈ. શ. ૩૦) કુલ રૂપિયા. ૫૩૪).

લી.

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ.

ઓ. મં. મી.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્જલિકેશન બોર્ડ.

રંગ કાળો પણ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ કડવો પણ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વાવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ

હી સુધારશે,
રશે, બળવાન
કરશે, અને
પ્રગટાવશે.

જીવગાના નરશાન દુર ફેંકી દો.

કિંમત—ગોળી ૩૨ બત્રીસની ૩બી એકનો રૂપીયા ૧) એક.

મુ'બઈ—બ્રાંચ.

કાલેબાદેવી રોડ,

મુંબઈ.

વૈદ્યાશ્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં

એક ઘડિયાળ

જરા પણ અચકાશો નહિ
આજે જ ઓર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડિયાળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ઘરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

— ફક્ત રૂપિયા ત્રણ :—

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઓફર

મફત!!

આ ઓફર

મફત!!

અમારા અદાર કેરેક રોલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિયાળના
ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજસ્ટર્ડ ટાઈમપીસ મફત આપીએ છીએ. આ
ઓફર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિયાળ માટે તેના ડાયલ
પર ખનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્ષ રફ
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવણ
પ્રસંગે છોકરાં-છોકરીઓને
ધનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં :

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્નો; ૩. જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન અર્થાં; ૬. જ્ઞાનપંથમી અને તેનું ઉદ્ધાપન. દરેકની છુટક કીમત: રૂ. ૦-૪-૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:— ૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫; ૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી નકલ મોકલાતી નથી.

પુસ્તક આજેજ લખો:—
માવજી દામજી શાહ,
કામાકેળન, ધાટકોપર.

(૨૪૨૨૬ નં ૪૪)

વીર બામ

માયા તથા છાતીના કુખાવા, સંધીવા, ઈન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દર્દો ઉપર મસળવાથી
પુસ્ત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અકસીર મલમ.
દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.
પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.
ડે. વડગાદી, બીખં ગલી-મુંબઈ ૩.
એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.
ડે. જુમામજલક, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS.

For those People to Avoid all Sorts of Misfortunes and enter the Gates of Successful Life.	R. A.
For Honor, Riches, Learning and Greatness	7 8
For Health, Physical Strength, etc...	7 8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7 8
For Success in any Under taking or Litigation, etc...	10 0
For success in Sport, Racing, Cards, Games of Chance, etc...	7 8
For Success in spiritual and Religious Life	10 0
For Success in Trade and Business...	10 0
For Men's Love to Women	7 8
For Women's Love to Men	10 0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7 8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc...	7 8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100 0
For Success in Gemming	225 0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15 0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality	21 0
1st quality	30 0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the Talisman to your door. One Extensive Life Reading Rs.5, two Rs.25, three Rs.3000 more at a time at Rs.10 per reading. Remit with birth date. Always the full amount should be remitted in advance. No V. P. P. Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer, No.80&85 (T. Y.) Chokri street, Colombo, (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ ઓફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

- શ્રી જૈન ચંચાવલિ રૂ. ૧-૮-૦
- શ્રી જૈન ડીરેક્ટરી બા. ૧-૨ સાથે ૧-૦-૦
- શ્રી " " બા. ૧ લો ૦-૮-૦
- શ્રી જૈન ચેતાંજર મંદિરાવલિ ૦-૧૨-૦
- પાઠ અલક્ષીનામગાલા પ્રાકૃત કોશ ૧-૦-૦
- આ માસિક સાથે: હેન્ડબુક વહેચાવવા તથા જાહેર ખખર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે કરવો. એક એક માટે જાહેર ખખરનો ભાવ રૂ. ૬-૦-૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,
શ્રી જૈન એ. કૉન્ફરન્સ.
૨૦ પાવકુતી પોસ્ટ નં: ૩
મુંબઈ.

રૂપીઆ પાંચનો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હવો અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૬-૨૪.

સચિત્ર કિં. રૂ. અઢી. જૈન બુકસેલર મેધજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અથ વિધિ તથા ચિત્રા સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે. તેજ અથ પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધી કીર્મતે આપવાને ગોઠવણ કરેલી લાગે છે. આ અથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભિરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના દુહા, અમલવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની ટીપ વગેરેનો બહોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્થનો આદર્શ ખ્યાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દેરાવીને તેના ફોટાઓ તથા અષ્ટાપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, ઠેસરીયાજી આદિ તિર્થોની પૂજામાં તે તિર્થના દર્શનીક ફોટા સમ-વસરણ રચના, ચંદ્રશ્રી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગોતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચોવીશી નવપદજી આદિ ઘણાં ચિત્રો સુકીને આ અથને આંકર્ષક તેમજ દર્શનિક બનાવ્યો છે. તો દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ઘરની લાયબ્રેરીમાં રાખવા લલામણ છે. આવા ઉપકારક અથનો અર્ધી કીર્મતે પ્રચાર કરાવવા માટે શ્રી પાલીતાણાના યશોવિજયજી ગુરુકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી રૂપી-યામાં મેળવવા ઇચ્છનારે “શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ ઓફીસ, ઠે. પાયધુની-ગોડીજીની ચાલમાં રોઠ કેશરીચંદ લાણાલાઈની પેઢી ઉપર. મુ. મુખઈ” આ સિરનામે લખવાથી મળી શકશે.

॥ नमो तिथ्यस्तु ॥

जैन युग

[श्री० जैन श्रवण कान्कर-सतुं भासिक-पत्र]

पुस्तक १

अंक ६

वैशाख

१९८२

मानव तंत्री

मोहनलाल दलीचंद देशाई

जी. ए. एल. एल. जी.

वर्ष ६४३०, भुवर्ष

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
તંત્રીની નોંધ	૩૮૯-૯૩	પ્રમુ. મહાવીર દેવને મહત્તમ ઉપસર્ગ	૪૧૬-૨૦
૧ શ્રી શત્રુઘ્ન્ય કોન્કરન્સ.		વિવિધ નોંધ.	૪૨૧-૨૭
૨ જૈનશિક્ષણ સુધારણા પરિષદ.		૧ ખાસ અધિવેશન	
કોન્કરન્સનું ખાસ અધિવેશન	૩૮૪-૯૬	૨ અધિવેશન અંગે મળેલા કેટલાક	
જૈન વાચનમાળા.	૩૯૭-૪૦૨	પત્ર અને જવાબ.	
અમારું મહાધામ (કાન્ય)	૪૦૨	૩ શ્રી જૈન સ્વેતોત્કર એન્યુકેશન બોર્ડ	
શ્રી શત્રુઘ્ન્ય તીર્થેના ઉદ્ધારક સમરસિંહ	૪૦૩-૧૪	ખબારના ચિત્ર પરિપાટી (પ્રાચીન કાળો).	૪૨૮

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો અર્થતું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન સુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા મધ્યમ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન સ્વે. કોન્કરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વતમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે અપાશે.

તો દરેક મુદ્દા આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદક બનાવશે અને સંધસેવાના પરિપક્વ કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. બે.

લેખો-જૈન સ્વે. કોન્કરન્સ ઓફીસ

૨૦ પાલકુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહેગા પ્રમાણમાં ફેલાવે પામવાની ખાત્રી રાખે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને માટે ને ઉપયોગી પત્ર છે; તો નેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બસામણ છે.

આદકોને સૂચના—જોઓ પોતાનાં નામ આદક તરીકે હજી ન લખાયાં હોય તેમને તે પૂરા ફેલાણા સહિત લખી મોકલવા અને સાથે સાથે વાર્ષિક લવાજમના બે રૂપીઆ મનીઓઈરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જ્યાં વી. પી. ક્ષેત્રમાં અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાહકતું ખર્ચ થાય તેમાંથી કોન્કરન્સ ઓફીસને બચાવશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ.

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અભ્યાસ, મનન અને શોધખોળના પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા ઇચ્છતા સન્માનોએ તંત્રી સાથે પરભારે પવનચલદાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે જાતે કે બીજાએ અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંધની સમાચારના સમર્પક સ્થળ વિચારીને જમ બને તેમ તંત્રીએ પ્રકટ કરવાની કાળજી લેવાશે.

તત્કાલિન, શ્રીજી માંજી, લોકારચાલ, સુખ્યાધ. } આદકનાં લાલ દલીચંદ દેશાઈ B. A. LL. B. વકીલ લાઇકોર્ટ, માનદ તંત્રી.

જૈન યુગ.

“વર્તમાનમાંથી જે મનુષ્ય સાર નીચોવી શકતો નથી તે બાવીમાંથી શું નીચોવી શકવાને હોતો ? બાવીમાં કરીય-અથવા પ્રકરણ અંગે ત્યાગી શકીય એ પ્રકારનો ‘વાયદો’ન મનુષ્યને હુવાય છે, અને ત્યાગે તે એમ માનતો હોય છે ત્યાગે તે વધારે બળહીન બનતો હોય છે. માછી મોળની વૃદ્ધિ કરી બની યકી છે ? આત્મા એ લાલસાથી કોઈ કોઈ અર્થે દાલે જ નિવૃત્ત થઈ શકે છે, અને એનો લાભ દુરતન જે તે નથી લેતો. તો તે મુવણની તક ચમાવી દે છે; એટલું જ નહિ પણ તે સાથે તેવી તકોનું પુનઃ આવડું દુષ્ટ કરી મુકે છે.”

—રા. સુરશીલ કૃત સંવાદ-‘સાલિમદ અને માતા બદા.’

પુ ૧

વીરાત ૨૪૫૨. વિ. સં. ૧૯૮૨

વૈશાખ. અંક ૯

તંત્રીની નોંધ.

૧—શ્રી ‘શત્રુજય કોન્ડરસ’

૧ એ આનંદની વાત છે કે જૈન કોમના આર્થો સમુદાય પોતાના તીર્થધારણ શત્રુજય સંગ્રમી હાલમાં ઉપસ્થિત થયેલ સ્થિતિને પૂરી વળવા પ્રયત્ન પુરપાઈ અને આદિલન કરી રહ્યા છે. હાલમાં સરકાર પાસે બંને પક્ષે નામે પાલીતાણાના ઠાકોર સાહેબ એક બાજુ અને જૈન કોમના પ્રતિનિધિ તરીકે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી બીજી બાજુ રાખા છે કે જેમાં પ્રથમ શરૂઆત કરનાર મંજુર ઠાકોર સાહેબ છે; તેમજ પહેલાં પ્રથમ એક અરજી સરકારને કરી, આ અરજીની નકલ લેવી હોય તો તે અરજી કરનાર ઠાકોર સાહેબ મારફત અરજી કરવાથી લઈ શકાયે એવું ઠાકોર સાહેબે ઉક્ત પેઢીને જણાવ્યું. આથી એક પાખી પેઢીએ તે સારે કાર્ય કરી. આખરે સરકારના પ્રતિનિધિએ તે અરજીની નકલ પૂરી પાડી. આ અરજીમાં શું જણાવવામાં આવ્યું છે તે હજી સુધી જૈન પ્રમતી જાણમાં આવ્યું નથી—અને જાણ

માં ન લાવવા માટે ઠાકોર સાહેબે તેમજ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ કે સરકારે મૌનજ સ્વીકાર્યું છે.

આ અરજીના ઉત્તર આણંદજી કલ્યાણજીએ ૨૫ મી એપ્રિલ સુધીમાં આપવાનું હેતુ હતું તે પ્રમાણે આપી દીધા છે એવી ખબર મળી છે. શું જવાબ આપ્યો છે તેની ખબર જૈન આલમને પૂરી પાડવામાં નથી આવી. આમ એક ઠોર લગાડતું સ્વરૂપ અદરૂપ અધારામાં રહે છે, છતાં લોકોની લાગણીઓ પોતાની તીવ્રતા મૂકી શકતી નથી, અને આશા-નિરાશામાં ઉચ્ચ સ્વરૂપ પકડતી જાય છે, અને મામલાનું સ્વરૂપ પણ આણંદ આણંદ ઝાળખતી જાય છે.

૨ લોકોની તીવ્ર લાગણીઓને સંધ્યે અને સુવ્યવસ્થામાં રાખી એક નિશ્ચય માર્ગમાં લઈ જવી, અને લોકોના સામુદાયિક જીવન દોરી સાચ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવી એ વર્તમાનકાળના સુસંસ્કારવાળાનું કાર્ય છે. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ તત્ જાન્યુઆરીના પ્રથમ અઠવાડિયામાં બિલોલેલી સંવા-

માં જે દરાવો થયા તેમાં 'યત્રુ'ન્ય મહાતીર્થના સંબંધે તે પેટીના ચાર સળેા ઉપરાંત મહા સંલો-
વિત અગ્રણીઓ શેઠ અબાલાલ સારાભાઈ, શેઠ
કીકભાઈ પ્રેમચંદ અને શેઠ શાન્તિલાલ આશકરણ
એ તથાનો સહકાર કરી સાતની કમિટીએ કાર્ય કર-
વાનો દરાવ થયો હતો, અને ગામેગામના સંધોએ
દરાવો કરી પોતાની લાગણી જાહેર કરવા પ્રત્યે પ્રત્ન-
દગી જાહેર કરી હતી. ઘણાં ગામોના સંધોએ આવા
દરાવ કરી 'મેમોરીયલ' સરકાર તરફ મોકલ્યાના
બાજર વર્તમાનપત્ર દ્વારા મળ્યા છે.

૩. આવા છૂટા છૂટા પ્રયત્નો ઉપરાંત સર્વ ગામના
સંધો એકત્રિત મળી સમસ્ત હિંદના સમસ્ત જૈન
સંધોના એકત્રિત અવાજ રજૂ કરવો, એકત્રિત થઈ
ઉપાયો વિચારવા, તે ઉપાયો અમલમાં મૂકવા માટેની
યોજનાઓ ધડવી, અને જે કુદમાં સમસ્ત જૈન
સંધોના બળતું માપ કેતું છે તે તપાસવું એની ખાસ
જરૂર છે અને તે વસ્તુસ્થિતિ જૈન કોન્ફરન્સની ખાસ
ખેડકદારા સિદ્ધ થઈ શકે તેમ હોવાથી તેવી ખાસ
ખેડક ભરવાનું-માત્ર યત્રુન્ય તીર્થ સંબંધેન કોન્ફર-
ન્સ ભરવાનું દેવવામાં આવ્યું.

૪. આ કોન્ફરન્સ મુંબઈમાં ભરવાથી તેનું
મદત સહાયો તેથી મુંબઈમાં ભરવા માટે રોન્ડિંગ
કમિટીએ વિચાર કર્યો. હવે મુંબઈમાં જૈન સંધોની
સ્થિતિ કેટલાક નજવા કહેણોથી ઘોઠી ઘણી છિન્ન
છિન્ન હતી તેથી તે કહેણો દૂર કરવા પહેલાં પ્રયાસ
કરવા માટે કેટલાક સભ્યોની એક પેટા-સમિતિ
નીમવામાં આવી; તે સમિતિનો પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો
એટલે પછી તે કહેણોને એક બાજુ રાખી કોન્ફર-
ન્સની મુંબઈની ખેડકમાં પાસ કરેલા બંધારણની
રૂએ રોન્ડિંગ કમિટિ કોન્ફરન્સ બોલાવી શકે
છે અને મુંબઈના સંધ દ્વારા બોલાવવાનું પડતું
મુકાબું તેથી તે અનુસાર રોન્ડિંગ કમિટીએ પોતે
બોલાવવાનો દરાવ કર્યો, આ દરાવ મામે 'કોન્ફરન્સ
ભરવાની જરૂર નથી' એવા અને એવી જાતના
પ્રતિવાદ શરૂ થયા. બંધારણના સંવાલધર બોલી શકાય
તેનું ન હતું. આવા પ્રતિવાદને ચમાવવા પાછા મુંબ-

ઈના સંધદ્વારા કામ લેવાનું કીક ગણાય, અને તેથીજ
વિરોધ દૂર થશે તેથી ફરીવાર તે વિરોધ દૂર કરવા
અમુક ભાષણોની સમિતિ જેવું નીમાયું પ્રયત્ન થયા,
વળી નિષ્ફળ ગયા, વળી પાછા પ્રયત્ન થયા અને
આખરે સંધદ્વારા સ્વાગત સમિતિ નીમાવવાને તે
દ્વારા કોન્ફરન્સ બોલાવવાના પ્રયત્ન સફલ થાય તેની
ભૂમિકા તૈયાર થઈ.

૫. પછી સંધોની સભા બોલાવાઈ-સ્વાગત સમિતિ
નીમાઈ, તેના પ્રમુખ ને મંત્રીઓ નીમાયા, અને કાર્ય
પાર પાડવાની તૈયારી થઈ. આના પરિણામે હવે 'સર્વને
અનુકૂળ દિવસ નિયત કરી કોન્ફરન્સ ભરવાનો પ્રસંગ
વિશેષ પ્રગલ અને સુદઢ પાયા પર આવી લાગ્યો.
કોન્ફરન્સ પ્રસંગ લાવવા માટે નિમિત્તભૂત સર્વ ભાષણોને
અમારા અભિનંદન છે. આ ઉપરની સર્વ બાબતોનો
કુકો ખ્યાલ આ પછી આપેલ 'કોન્ફરન્સનું' ખાસ
અધિવેશન' એ લેખ પરથી આવશે.

૬. આ સર્વ થયા છતાં કેટલીક અંદરથી તાર
ખેંચનાર ગણી ગાંડી બક્તિઓ લુદા લુદા વિચારો
બહાર લાવી આડખીલી રૂપ થાય છે તો તે આડ-
ખીલી ચલાનાં અંદરનાં શું રહસ્ય છે તે સમજ
શકાતું નથી છતાં તેઓ જે વિચારો બહારથી જણાવે
છે તેને પણ આપણે સાંતિથી અને નિર્મેળભાવે વિચારી
ચર્ચાશું. પ્રતિરૂપિઓ દરેક પ્રસંગે હોય છે, અને
તેને આપણે સાંભળવા ધરે તેમાંથી તત્ત્વ કે સત્ય
હોય તો તે વિચારી સ્વીકારવું ધટે અને નહિ તો
તે વિચારી ત્યાજ્ય લાગે તો તજવા ધટે. પછી
ભલે તે પ્રતિરૂપિઓ અંદરથી તાર ખેંચનારા હોય
યા બહાર આવી ખુલ્લે મોઢે બોલનારા હોય.

૭. એક વિચાર એવો છે કે (ક) શેઠ આણં-
દજી કલ્યાણજીની પેટી તરફથી સાત આગેવાનોની
કમિટી નીમાઈ છે તે જૈનો તરફથી કાર્ય કરે છે
તેથી આ કોન્ફરન્સ મારફત એકત્રિત અવાજ કર-
વાની જરૂર રહેતી નથી. અને જો તેમ કરીએ તો
તે આગેવાનોની કાર્યશક્તિની અવગણના થાય છે.
(ખ) વળી આણંદજી કલ્યાણજીની પેટી કોન્ફરન્સ
ભરવાની જરૂર છે એમ જણાવે નહિ ત્યાં સુધી

કોન્ફરન્સ હરવાની જરૂર નથી, (ગ) જુદા જુદા સંધી તરફથી ઠરાવ થયા છે ને મેગોરિયલો સરકાર પર ગયા છે, માટે હવે કોન્ફરન્સ હરવી કરવાની જરૂર રહેતી નથી. આ ત્રણેનો જવાબ આપી છઠ્ઠું. આણુંદછ. કલ્યાણજીની પેઢી એક પક્ષકાર છે, તેથી તેને ન્યાં સુધી સુકાદો ન આવે ત્યાં સુધી સુપ્રીમીજ પકડવી ધટે, અને તેથી તે પ્રથમ સમક્ષ આવી આમ કરવું તેમ કરવું એ કહી ન શકે, તેમજ સક્રિય ભાગ તે પેઢી તરીકે લઈ ન શકે. તે પેઢી સુકાદો આવ્યા પછી તેમાં કંઈ ફર્થદ કરવા જેવું હોય તે ત્યાર પછી જણાવી શકે અને તે પછી ચોક્કસ હાથે તે ઉપાધો-સમસ્ત હિંદના જૈન સંઘની સભા ખોલાવવી, વિશેષ આદિલન પ્રચાર વગેરે કરી શકે. આમરે જે આપણે કરવાનું રહે છે તે પેઢીના કલા વગર તે પેઢીની પ્રેરણ વગર એકત્રિત અવાજ રલું કરી તેના હાથ મળાવત કરવાના છે. અને તેની લગત વિશેષ સફલ થાય એમ કરવાનું છે તેમ કરવાથી તેમના તરફથી સાત આગેવાનોની કાર્યશક્તિની કોઈપણ રીતે અવગણના થતી નથી. તેઓ તો આ કોન્ફરન્સની હીલચાલથી ખુશી થવા જોઈએ, અને આ હીલચાલ લાભકારક છે એવી તેમની સારી સમજ સ્વીકારતીજ હોવી જોઈએ એમ અમારું માનવું છે. જુદા જુદા સંધી જુદી જુદી રીતે છુટક કરે તે ઉપરાંત ભેગા થઈ સમસ્ત હિંદના એકત્રિત સંઘ તરીકે જે અવાજ કરે તે અતિ બલવાન અને અસરકારક થાય છે એમાં કોઈ પણ બાતનો શક નથી.

૮. બીજો વિચાર એવો છે કે ન્યાં સુધી સરકાર તરફથી સુકાદો ન મળે ત્યાં સુધી આ પ્રશ્ન sub-judice (કોર્ટમાં ગયેલા કેસને ફેસલો આવ્યા સુધી અનિર્ણિત કોર્ટના કેસ જેવો) છે, તેથી તે ફેસલો આવે નહિ ત્યાં સુધી તે પર બહાર જીદપોષક કે ચર્ચા કરી શકાય નહિ, અને જો કરવામાં આવે તો તે કોર્ટનાં તિરસ્કાર સમાન કારણેસર ગણાય. આવો મત અમુક ધારાશાસ્ત્રીનો છે. આના જવાબમાં અમે મોટા ધારાશાસ્ત્રી ન હોવા છતાં નમ્રભાવે જણાવીએ છીએ અને બીજા ધારાશાસ્ત્રીઓ પણ એમ કહે છે કે આ કંઈ કોર્ટમાં ગયેલો

કેસ નથી; તેમ તેના જેવો કેસ પણ નથી. (એટલે કે તે Judicial case નથી). કદાચ તે અર્થો કે અર્થ Judicial કેસ હોય—પણ ખરી રીતે આ પ્રશ્ન એક રાજકીય (Political) અને વિશેષમાં તો સંપૂર્ણ રીતે ધાર્મિક (religious) છે. અને તે માટે સતત ચાલુ રીતે આદિલન અને હલચલ કરવાની છે. શેઠ આણુંદછ કલ્યાણજીની પેઢીએ એક જગરા ધારાશાસ્ત્રીનો અભિપ્રાય ધણું સમય પૂર્વે લાધો હતો અને તેનો કેટલોક ભાગ તેની ગત જાન્યુઆરીમાં તેણે મેજલેસી સભામાં જાહેર થયો હતો, તેમાં પણ કાગીક ચાલુ આદિલન અને હલચલની તેમજ હિંદના અને હિંદબહારના વર્તમાનપત્રો દ્વારા અને બને તો પાર્લામેન્ટ દ્વારા પણ આ બાબતનું સતત આદિલન કરવાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો. આ અભિપ્રાય અનુસાર આ કોન્ફરન્સ દ્વારા થતી હિલચાલ છે. આ હિલચાલ ઉપરાંત હિંદમાં તેમજ હિંદબહાર ખીણ અનેક હિલચાલ કરવાની રહે છે ને રહેશે. અને તે સર્વનો વિચાર આ કોન્ફરન્સ દ્વારા કરી શકાશે.

૯. જોનોની ધાર્મિક લાગણી આ ધાર્મિક પ્રશ્નને અંગે ઉછળી રહી છે. જોનોએ કોઈના તરફથી ઠરાવ બહાર પડ્યા વગર પોતાની મેજેજ ઠરાવ કરી શકું જવાની યાત્રાનો ત્યાગ કર્યો છે તે જાણી આપે છે કે જોનોની લાગણી કેટલું તીવ્ર સ્વરૂપ ધરાવે છે. આ ત્યાગ માટે જોનેને અભિનંદન ધટે છે. અનેક જોનેતર પત્રોએ આ પ્રશ્નને ચર્ચા જૈન સમાજને ઉપકૃત કરી છે અને ખાસ કરી ‘સારાજી’ પત્રે તો જગજી સેવા બજાવી છે. તેણે પોતાના ખાસ ખજરપત્રી મોકલી તે દ્વારા સર્વ હકીકત આપી છે—તેના ખાસ વધારા કાઢ્યા છે—જાહેરમાં આગેવાનોના અભિપ્રાયો મંગાવી મૂક્યા છે. આ સેવા માટે ‘સારાજી’ને અમારા અનેક શુભ ધન્યવાદ છે. આ સર્વ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે આ શત્રુજન્ય તીર્થનો પ્રશ્ન કેટલો બધો અગત્યનો છે, કેટલો બધો લાગણીઓથી ભરેલો ધાર્મિક પ્રશ્ન છે, કેટલો બધો એક રીતે દેશી રાજ્યની સાથે સંબંધ ધરાવતો રાજકીય—પોલિટિકલ પ્રશ્ન છે.

૧૦. સુકાદાની રાહ જોવા વગર આપણા આખા

જૈન સમાજની લાગણીઓ કેવી છે, તેનું માપ શું છે, તે તે સુકલો આપ્યા પહેલાંજ ખતાવી આપવાની જરૂર છે એમ જૈનોનો મોટો ભાગ અને અમો માનીએ છીએ. સમસ્ત હિંદના જૈનોની લાગણીઓનો નિરાદર કે અવગણના કોઇ પણ શાણી સરકાર કરી શકે નહિ. આ લોકશાસનનો જમાનો છે. તેમાં લોક લાગણી વ્યવસ્થિત રીતે કાયદાપૂર્વક અહિંસાત્મકપણે વ્યવસ્થા અને કાર્યથી દર્શાવવાથી જ આપણી વ્યાજ્ઞી માગણીઓ મળશે—તે માગણીઓ સ્વીકારાશે. મૌન ધારી બેસી રહેલાથી કંઈ ફળ મળવાનું નથી. માટે આ કોન્ફરન્સમાં સર્વ સુત્રોએ પધારી પોતાના અભિપ્રાયો રજુ કરી સુવ્યવસ્થિત યોજનાઓ—માર્ગો ગ્રહણ કરી આ ખાસ બેઠકને સહુ વિજયી બનાવશે અને તેથી શત્રુજયના મહા પ્રયત્નો સંતોષકારક નિવેડો લાવવા સર્વ લાભ્યશાળી બનશે એટલું કહી હાલતો વિરમીએ છીએ.

૨. જૈન શિક્ષણ સુધારણા પરિપદ—આ પરિપદોનો જમાનો છે. જે જે મહા પ્રશ્નો છે તે તેને ઉકેલવા માટે અમણી તેમજ સામાન્ય આમ વર્તેને બોલાવી તે સર્વ સાથે નિમંત્રણ કરવી ઉપાયો વિચારવા અને યોજવા એ પરિપદોના હેતુ છે. સ્થાનકવાસી લામઓએ પોતાની કોન્ફરન્સ ઓફિસ તરફથી જૈન ધાર્મિક શિક્ષણના પ્રચાર માટે શું શું કરવું જોઈએ છે ને, તે કેમ કરવું તે માટે રાજકોટ મુકામે એપ્રિલમાં એક પરિપદ બોલાવી હતી—તેમાં જૈન વાચનમાળા તૈયાર કરવાનો એક મહાપ્રયત્ન હતો કે જે સંબંધે અમોએ સં. ૧૯૭૪ ના જૈન મહિલા સમાજ તરફથી નિકળેલ ખાસ અંકમાં આપેલ ક્ષેપ આ અંકમાં જુદો પ્રકટ કર્યો છે. આ પરિપદ બરવા પહેલાં કેટલાક સવાલો કાઢ્યા હતા તેના ઉત્તર અમે તરફથી તા. ૧-૩-૨૬ ના પત્રથી જે આપવામાં આવ્યા હતા તે અમે ઉતારી લઇએ છીએ:—

—આ સંબંધી આજે પત્ર મળ્યો તેના ઉત્તરમાં સવિનય નિવેદન કે:—

જૈન શિક્ષણ માટેના પ્રયાસ સ્તુત્ય ને આદરણીય છે. તે માટે મુળથી ધર્મ અને નીતિના સંસ્કાર જૈન

બાળકોમાં દાખલ થાય તેમ કરવાની જરૂર છે. તેવા સંસ્કાર, જૈન વાચનમાળા ઉદાર, ઉદાત્ત, અતિ સરળથી માંડી અતિ કઠિન વિષયો ઉત્તરોત્તર ધોરણોમાં સમજી શકાય તેવા સ્વરૂપમાં પાઠો રૂપે મૂકી તૈયાર કરાવી જૈનશાળાઓમાં દાખલ કરાવવાથી, આવી શકશે. વાચનમાળાની આવર્યકતા ધણી છે.

જે વિષયો મૂક્યા છે, તે સંબંધી હુંકમાં મારા અભિપ્રાયો જણાવી દઉં છું.

૧. બંધી જૈનશાળામાં એક સરખો અભ્યાસક્રમ રાખવામાં આવે તેજ ઇષ્ટ અને વ્યવસ્થાને ધણી સરળતા આપનાર છે.

૨. તેમ કરવા માટે સારાં પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે. એક માણસ—વિદ્વાન કરે. તે કરતાં અનેકની સહાયતા લઈ તૈયાર કરવાની જરૂર છે. નવિન પદ્ધતિ—શૈલી સ્વીકારવાની છે અને સાથે જૂના કવિઓની કૃતિઓ તેમજ કથાઓ ભૂલવાની નથી.

૩ આ પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર થાય, અને બંધી જૈન શાળામાં એક સરખો અભ્યાસક્રમ થાય, ત્યારેજ એક ઇન્સ્પેક્ટર રાખી શકાય ને તે દ્વારા સરલતાથી કામ લઈ શકાય.

૪ ચાલુ સંસ્થાને ઉન્નત કરવા માટે ખાસ બાબતોમાં સારા શિક્ષકો મેળવવાની જરૂર છે. નવીન ઉભી કરવા માટે પણ તેમજ. પણ જબરી સુરકેલી એ છે કે સારા શિક્ષકો મળતા નથી. આ માટે દ્રેમનાંજ કોલેજ સ્થપાય અને તે જે ઉચ્ચ શિક્ષણ સંપાદિત કરાવી શિક્ષકો તૈયાર કરે તેને નોકરી જરૂર મળી શકે એવો પ્રયત્ન થાય તોજ તે સંબંધીની સુરકેલી દૂર થઈ શકે તેમ છે.

૫. શિક્ષકો કેળવવાની ધારેલી આ યોજના અતિ કઠિન થશે ને પૂરી વ્યવહાર નહિ બની શકે. અધ્યાપક-પરીક્ષા અને સૂચનપત્રો આદિ શિક્ષક કેળવવા માટે કરવું એ ઠીક, પણ એ કરશે કાણ? એવું કરનારા પણ સમર્થ શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ અને ધર્મચાતા બોધકો તે ક્યાંથી કાઢવા?

૬. ધર્મશિક્ષણપરીક્ષા - છતાંમી હરીકાંઈની કાઠવામાં આવે તે સાઈ છે પણ, તેને વ્યવહારમાં મુકવા માટે દરેક ગામમાં પ્રતિષ્ઠિત-પ્રમાણિક એજન્સી નીમવા નેહશે, કે જેઓ નિયતકાલે પરીક્ષાપત્રોના જવાબ એવી રીતે લેવાશે કે એક બીજા વિદ્યાર્થીઓ 'કાપી' ન કરે! તે એજન્સી જૈનશાળાના માસ્તરો ન નેહશે.

૭ શિક્ષા સમિતિ રચા. કોનકરન્સની નીચે કાઠવામાં આવે એ જરૂર છે. "જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ" એ નામનું ખાતુ જૈન સ્વેતાંબર કોનકરન્સે કાઢ્યું છે, તેનું ખંધારણ જોવા તપાસવાની જરૂર તમરે રહેશે.

૮. સરકારી સ્કુલોમાં ધાર્મિક શિક્ષણ દાખલ કરવાં રાજ મહારાજાઓને વિનંતિ કરી તેમ યથ શક્તિ 'તો સાઈ'. પણ ખાલી વિનંતિ કરવાથી વિશેષ વળવાનું નથી. તેમ કરતાં સાથે રાજ મામલો કે તમે પ્રબંધ કરો-ધાર્મિક શિક્ષક આપો; તેનું ધાર્મિક શિક્ષક ગયું બની રહે ને ધાર્મિક શિક્ષણ ગયું મળી શકે તે માટે તેને પગાર આપવા વગેરે ગયું ફંડ આપો. કારણ કે ધર્મ રજા અનેક તેથી સ્ટેટ દરેક ધર્મના માટે જુદા જુદા શિક્ષક રાખી નહિ શકે, તેટલું ધર્મ શિક્ષણ-ખર્ચ તેમને નહિ પાલવે. માટે એ સર્વ માટે તૈયાર રહી, પછી વિનંતિ કરી દાખલ કરાવવું બની શકશે.

અન્ય નિયમો સૂચવવા માગીએ તો ઘણા છે. છતાં હુંકમાં એ છે કે પહેલાં (૧) શિક્ષણવાચનમાળા કેવી રીતે તૈયાર કરવી, અને તેમાં જે નિયમો રાખવા તે નિયમો નક્કી કરવા ધટે, અને તે કાર્ય કરવા માટે વિદ્વાનોની સમિતિ નીમવી ધટે.

(૨) અત્યાર સુધી જેટલી જેટલી વાંચનમાળોના સ્વેતાંબર, દિગંબર વગેરેમાં પ્રયત્નો થઈ બહાર પડેલ હોય તે એકત્રિત કરવા.

(૩) બનારસ હિંદુ કોલેજ માટે તૈયાર થયેલ ધર્મશિક્ષણ પુસ્તકો, 'પ્રો. આનંદશંકરભાઈકૃત નીતિ-શિક્ષણ, અને હિંદુ ધર્મગોષ્ઠી એ વગેરે પુસ્તકો નિરીક્ષણ કરી જવાં ધટે.

(૪) જે જે સાધુઓ સહકાર આપી શકે, તેનો સહકાર લેવો ધટે પણ તે સમયસર અને ઉદાત્ત વિચારના હોવા ધટે.

(૫) જે જે પુસ્તકો આવી વાચનમાળો માટે જરૂરનાં હોય તે સર્વ પુરાં પાડ્યાં ધટે, તે તેમાં કથાદ્વારા બોધ વિશેષ અંતરમાં ઉતરે છે તે ખ્યાને રાખી કથા અરિત્ર પુસ્તકો એકઠાં કરી તેની સહાય લેવાની રહે છે.

(૬) ઇન્સ્પેક્ટરની લાયકાત પગાર વગેરે વિચારવાં ધટે.

(૭) નવતત્વ છવવિચાર કર્મશ્રેય તત્ત્વાર્થ વગેરે નવીન શૈલીએ તૈયાર કરાવવા માટેની યોજનાનો પણ વિચાર કરવો વગેરે વગેરે.

આ હુંકમાં મુદ્દા આપ્યા છે અને સ્વેતાંબર કોનકરન્સના જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડના લગભગ સાત આઠ વર્ષ સુધીના સેક્રેટરી તરીકે તેમજ શિક્ષણ શાસ્ત્રના અભ્યાસી તરીકે જે કાંઈ અનુભવ છે તે પરથી ઉપરનું સૂચન કર્યું છે. જૈન વાચનમાળા માટે મેં એક ખાસ લેખ લખ્યો હતો તે આ સાથે મોકલ્યો છે તે જરૂર વાંચી વિચારી જવા વિનંતિ છે.

આ પત્ર તથા સાથેનો જૈન વાચનમાળા પરનો લેખ પરિપદમાં વિચારણા માટે મુકશે.

આ પછી તે પરિપદમાં શું શું દરાવો ચમા છે. તે અત્ર વિસ્તારભર્યા આવ્યા નથી. પણ ઉપરની સૂચનાઓને અનુરૂપ ચમા છે તેટલું હુંકમાં જણાવીશું, મૂળરાત્રી સાહિત્યપરિપદ અને યતિ પરિપદ, સંબંધનું અમોદું વ્યવસ્થા લેવે પછી જણાવીશું.

કૌન્કરન્સનું ખાસ અધિવેશન.

(કૌન્કરન્સ ઓફિસ તરફથી)

હાલમાં શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર મહાતીર્થ શાસ્ત્રીજી સંબંધી ઉપરિચિત થયેલા વિકટ પ્રસંગ પર સમસ્ત જૈન કોમનો એકત્રિત અવાજ જાહેર કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા હોવાથી શ્રી-જૈન શ્વેતાંબર કૌન્કરન્સનું ખાસ અધિવેશન ભરવાનો દરાવ શ્રી-જૈન શ્વેતાંબર કૌન્કરન્સની સ્ટેન્ડીંગ કમીટીની તા. ૨૧-૪-૨૬ ને દિને ભરાયેલી મીટીંગમાં સર્વાનુમતે કરવામાં આવ્યો. આ અધિવેશનના કાર્યક્રમની રૂપરેખા તથા ઉદ્દેશ તે સંબંધી આમંત્રણપત્રિકામાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અહિંયાં તે ફરી ટાંકવા અસ્થાને નહિ ગણાય.

શ્રી-જૈન શ્વેતાંબર કૌન્કરન્સનું ખાસ અધિવેશન પાલીતાણાના નામદાર કંકાર સાહેબે અખત્યાર કરેલી વલણ સંબંધમાં આપણા વિચારો જાહેર કરવા તથા તેથી ઉભી થયેલી અને લાવિષ્યમાં ઉભી થાય એવી સર્વ પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા યોગ્ય ઉપાયો યોજવા માટે ઘટતી ગોઠવણ કરવા તથા જૈન કોમના જનમસિદ્ધ ચિરસ્થાપિત હક્કો પર સખ્ત આક્રમણથી સમસ્ત કોમની દુઃખિત લાગણીને એકત્રિત રીતે જાહેર કરવા અને તે સંબંધી શીઘ્ર સંતોષકારક પરીણામ લાવવાની આવશ્યકતા તરફ સ્પષ્ટીકરણ સરકારનું ધ્યાન ખેંચવા મુજબમાં ૧૯૮૨ ના વૈશાક સુદ ૩-૪ તા. ૧૪-૧૫ મે ૧૯૨૬ શુક્ર તથા શનિવારે ભરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું અને તેની ખજાર ઉક્ત આમંત્રણ પત્રિકા ઉપરાંત જાહેર પત્રોદ્ધાર દરેક સ્થળે ધોરણ મુજબ મોકલવામાં આવી હતી. તેમજ આ ખાસ અધિવેશનમાં લાવવા માટે ગોઠવ અને જરૂરી દરાવો સંબંધી સૂચનાઓ કરવા પૂર્વજી મુનિ મહારાજના તથા વિદ્વાન જૈન બંધુઓને વિનયિત કરવામાં આવી હતી. આશય એજ કે દરેક દરેક ઉત્સાહી બંધુ યથામતિ સૂચના મોકલી દરાવોને જેમ બને તેમ વિશેષ વ્યાખ્યાન આપે. આ અધિવેશનનું પ્રમુખસ્થાન અચ-

મગજના પ્રસિદ્ધ મુશિક્ષિત જમીનદાર રામ મણીલાલ નંદાર બહાદુર સ્વીકાર્યું.

આ બધું ક્રમસર થયા પછી અને કોમમાં કહીએ તો અધિવેશનની સંપૂર્ણ તૈયારી થઈ ગયા પછી પ્રમુખ મહારાજની ઓચિંતી માંદગીના સમાચાર તાર તેમજ પત્રદ્વારા મળતાં છાપાંઓ મારફતે તેમજ પત્રાદિથી પણ યોગ્યસ્થળે યથાશક્તિ ખજાર પહોંચાડી, અને આ ખાસ અધિવેશન તારીખ નક્કી કર્યા સિવાય મુલતવી રાખવામાં આવે છે એમ સમસ્ત જૈન કોમને જાહેર કરવામાં આવ્યું. મોકલાયેલાં આમંત્રણોને અંગે ધંણી જગાએથી પ્રતિનિધિઓનાં નામો ચૂંટાઈ આવી ગયાં છે, તેઓને પણ અંગેએ ખજાર આપી છે. આ અધિવેશન સંબંધે જે પત્રો અને જૂદાં જૂદાં વિચારો અમને મળ્યા છે તેમાંના થોડાની નોંધ અન્ય સ્થળે કરવામાં આવી છે. જે જે સંધાન-સંભાળા મહંડોએ અવકાશ ન મળવાનાં કે લગનાદિ પ્રસંગને લઈને સમય અનુકૂળ ન હોવાના કારણે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી ન કરી હોય તેણે ખનતી ત્વરાથી પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરી નામ વીગેરે વિગત કૌન્કરન્સ ઓફિસમાં મોકલી આપવી જેથી અધિવેશનની તારીખ નક્કી થતાં ખજાર આપવી અનુકૂળ પડે.

આ અધિવેશન-મેળવવા સંબંધી ઉપર જણાવેલી તારીખે સ્ટેન્ડીંગ કમીટીની એક મળી હતી તેમાં અધિવેશન ભરવાનો દરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો. પરંતુ અધિવેશન સ્ટેન્ડીંગ કમીટી મારફતે બોલાવવાની તથા વ્યવસ્થા કરવાની જે દરાવ બહુમતિએ કરવામાં આવ્યો હતો, તે દરાવ સામે કંઈક વિરોધ હોય એમ જણાય છે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ ધ્યાનમાં લેતાં તેમજ કૌન્કરન્સનું અધિકારણ તપાસતાં સદજ જણાય તેવું છે કે જ્યાં સુધી કોઈ પણ સ્થળનું આમંત્રણ કૌન્કરન્સને અધિવેશન મેળ-

વવા સંબંધે મદ્યું ન હોય ત્યાં સુધી તે સંબંધી તમામ કાર્ય સ્ટેન્ડીંગ કમિટી પર બંધારણ અનુસાર રહે છે. અને તે અન્વયે આ અધિવેશન મેળવવાનો ફાવ કરવામાં આવ્યો હતો. કોઈ સ્થળેથી આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હોય અને સ્ટેન્ડીંગ કમિટીએ સ્વીકૃત્તિ હોય ત્યારેજ આમંત્રણ આપનાર સ્થાનિક સંધને શિર અધિવેશનની સર્વ વ્યવસ્થા રહે છે. એટલે એટલું તો સ્પષ્ટ જ છે કે આમંત્રણ ન આપ્યાં છતાં સ્થાનિક સંધને તેની ઇચ્છા હોય કે ન હોય તે બાદમાં સિવાય અધિવેશન મેળવી આપવા અર્જ કરવાનું કહેવું અને તે પરથી રમચીકા કાઢવાના હક્કની માગણી એ કોન્ફરન્સનું ચાલુ બંધારણ તથા મંદત્વ ભૂકી જઈ કરવામાં આવી છે. અને તેથી માંગણીના સંમથનમાં ચાલુ બંધારણ અનુસાર કોઈ પણ દાખલો ટંકવામાં આવ્યો નથી.

સમગ્ર હિંદની પ્રતિનિધિઓની બનેલી આ મહાસભા કોઈપણ સ્થળની સ્થાનિક સત્તાથી તેમજ સ્થાનિક કલેક્ટોરથી તદ્દન નિરાળીજ અને મુક્ત હોય અને એ સુચવામાં વાળી સ્થિતિમાં ન પડવા ખાતર દશમી બેઠક વખતે પસાર થયેલા ચાલુ બંધારણની મજબૂર કલમ અમલમાં મૂકવાનો આ પહેલોજ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલો. કોઈ કોઈ જગ્યાએ ક્ષેત્ર થાય તે તે જનવા ભેગ છે; વળી કોન્ફરન્સના પા સદીના ઇતિહાસમાં આ ખાસ અધિવેશન પ્રથમજ નક્કી થયાં તે પણ ખાસ યાદ રાખવું જોઈએ છે. બંધારણ પુરસ્કાર કાર્ય કરવાના જમાનામાં બંધારણ પર પગ મુકવાનો પ્રયાસ કોઈ પણ સુર જૈન ચલાવી નહિ લે. જ્યાં મતભેદ હોય ત્યાં બહુમતિથીજ કામ લેવાય એવો શિષ્ટ સંપ્રદાય હોવા છતાં લઘુમતિ મનાય નહિ ત્યાં સુધી કાર્ય ન કરવા કહેવું તે આપણી કાર્યપદ્ધતિને સેકાઓ પાછળ હલાવવા જેવું છે અને તેવા કારણોને લઈનેજ અધિવેશનનું કાર્ય સ્ટેન્ડીંગ કમિટીએ ઉપાડી લીધું હતું પરંતુ ત્યાર પછીથી જે અણધાર્યાં સંભેગો ઉપસ્થિત થયા તેથી પરિણમિ તા. ૧૨-૫-૨૬ ની રાત્રે મળેલી બેઠક વખતે સર્વોચ્ચમતે ફાવ કરવામાં આવ્યો કે: “જે કે સ્ટેન્ડીંગ કમિટી એવું માને છે કે ખાસ અધિવે-

શન દાલમાંજ ભરવાની જરૂર છે તોપણ કેટલાક કારણોને લઈને તારીખ નક્કી કર્યા સિવાય ખાસ અધિવેશન હાલમાં મુલતવી રાખવું.”

આ સ્થળે એટલું ભારપૂર્વક કહેવું જરૂરનું છે કે. વેસ્ટર્ન ઇન્ડીયા સ્ટેટસના નામદાર એ. જી. જી. તરફથી ચૂકાદો અપાઇ જાય ત્યાં સુધી કોમની લાગણી રાતું જયગિરિ સંબંધી હકકો વારતે કેવી તીવ છે તે કોન્ફરન્સ મારફતે જાહેર ન થવા દેવાની કોમના જે જે દિલચિંતકોએ સલાહ આપી પોતાના મત મનાવવાને જે જે જોહમમતો ઉઠાવી છે તે તેમનેજ મુચારક છે. હાલના સવાલના જે છાજનિષ્ટ પરિણામ આવે તેની પૂરેપૂરી જોખમદારી તેમને શિર રહે છે. આપણી સંતતિ કદાચ એમ ન કહે કે કોમના કેટલાક અમગણ્ય મનુષ્યો પણ વિવિધ આશયથી તીર્થના સવાલમાં પણ કેવી રીતે પોતાનું ધ્યેય ભૂલ્યા હતા. મેજર ખીલનો ચુકાદો પણ આજદિન સુધી કોમના જાણવામાં ન આવવા છદ્દ જે ભૂલ કરવામાં આવી હતી તેના કરતાં અતિ ગંભીર ભૂલ કોમનો અવાજ કોન્ફરન્સ દ્વારા જાહેર ન થવા દેવામાં થાય છે. ન્હાનામાં ન્હાના સરકારી અમલદારનો હુકમ પ્રાય: કોઈ પણ સ્થળેથી ફરતો નથી એ સર્વના અનુભવની વાત છે; વળી શેઠ કરતુરભાઇ લાલભાઇ પોતાના ૨-૩૭ જાન્યુઆરીના વક્તવ્યમાં કહે છે કે: “અહીં મ્હારે એટલું કહેવું જોઈએ કે જે લડત આપણે ચલાવવાની છે તે કાયદાની કેટલાં ચાલે તેવી સામાન્ય નથી પણ આપણા તીર્થસંરક્ષણની એક રાજદારી લડત છે અને જે પ્રમાણમાં એકત્ર થઈને આપણે આપણું બળ ખતાવી શકીએ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણું હકકો જળવાય” આવું કહેવા છતાંએ તેથી કંઈકે લિન્ન મત હાલમાં દર્શાવવાનાં કારણો તો તે લિન્ન મત દર્શાવનારાજ જાણે.

રાજદારી તથા ધાર્મિક લડતના અનુભવીઓ તથા વિશિષ્ટ ધારાશાસ્ત્રીઓનો મત એ છે કે આવી બાંજતમાં અંગ્રેજ અને અંગ્રજીનાં જાણેલાં દ્વારા અને મીટીંગો દ્વારા પુષ્કળ ઊદાપોદ તથા હિંદુસ્થાનની માંડી પાલોમન્ટ સુધી કોમી ચલવલનીજ ખરેખરી આવશ્યકતા છે.

ધર્મશિક્ષણ માટે પોતપોતાની જુદી શાળા સ્થાપે તો ઠીક છે. આમ કરવાથી, દાદાભાઈ નવરોજી, રાનડે અને અદ્વૈત એક શાળામાં લાણી શકશે, અને દરેકને પોતપોતાના ધર્મનું પરિચીલન કરવામાં બાધ નહિ આવે. હાલ જુદી જુદી કેમના વિદ્યાર્થીઓને પણ પોતાની ધાર્મિક જરૂરિયાતો હોય છે, અને તે અનિયમિત અને અશિક્ષિતરીતે તેઓ પૂરી પાડી લે છેજ: એને બદલે નિયમસર પદ્ધતિથી અને અધિક માની ચરહારા, એ પૂરી પાડી શકાય એટલીજ યોજના કરવાની છે. અને એ યોજના સાર્વજનિક શિક્ષણક્રમની બહાર ખાનગી પ્રયત્નદ્વારાજ યોગ્ય રીતે થઈ શકશે એમ અમને લાગે છે; આ રીતે (૧) ધર્મશિક્ષણની જરૂરનો સિદ્ધાન્ત જળવાશે અને (૨) એજ સાથે દેશની પ્રજાના ઐક્યને બાધ નહિ આવે.” (પ્રો. આનન્દચંકર.)

હવે વાયનમાળાના સંબંધમાં કહીએ. તે સંબંધી ગૂઝર વિદ્વાનોએ ઘણી ચર્ચા કરી પોતપોતાના અભિપ્રાયો જણાવ્યા છે અને તે દરેક પર વિચાર કરતાં પ્રેક્ષક આનન્દચંકરના વિચારો વિશેષ પરિપક્વ અને મનનીય છે. તેઓશ્રી એક સ્થળે જણાવે છે કે “વાયનમાળાના પાઠો એ બાળકોની શુદ્ધિ માટે માતાના દૂધ સમાન છે, અને એમાં કોઈ પ્રકારનો રોગ, નિર્બળતા, ચા અપૂર્ણતા એ આવતા જમાનાનું માનસિક ખમીર દૂષિત કરવામાં કારણ બૂત થશે. સામાન્ય રીતે બોલીએ તો વાયનમાળામાં (૧) ધાર્મિક જ્ઞાન (૨) સ્વદેશાભિમાન અને સ્વદેશ ભક્તિ. (૩) પરાક્રમ ઉત્સાહ. આદિ વીર્યવાન સદ્ગુણોના દષ્ટાન્તરૂપ જીવન ચરિત્રો (૪) સહૃદયતા કેળવે એવાં કાવ્યો અને કાવ્યલક્ષણના નિયમ અને (૫) યોગ્ય ભાષાશૈલી વગેરે” ખાસ આવશ્યક છે.

(૧) ધાર્મિકજ્ઞાનની જરૂર આજ સર્વ કોષ્ટ સ્વીકારે છે. સામાન્ય વાયનમાળામાં તે સંબંધી પાઠો હોવા જોઈએ તો ખરી જે ધાર્મિક વાંચનમાળા હોય ત્યાં તો ખાસ અને ઘણા ભાગે રહેવા જોઈએ એ સહજ કલ્પી શકાય તેમ છે. તેમાં આપણા મુખ્ય ધર્મ ગ્રંથો કેવા કેવા છે, અને એના ધર્મોપદેશકો કેાણ કેાણ અને ક્યારે ક્યારે થઈગયા, અને એમજો

તે તે વખતે શાં શાં ધાર્મિક સત્યો બહાર પાડ્યાં-એમ કે શ્રીમાન મહાવીર પ્રભુ, યુગપ્રધાનરૂપ હરિભદ્રસૂરિ, હેમચંદ્રસૂરિ, હીરવિજયસૂરિ, વગેરે: સાથે સાથે ધર્મોત્કલ તત્ત્વદર્શનોનો પણ સરળ આકારમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ. આપણાં શાસ્ત્રોમાં દર્શન સૂત્રના ગ્રંથો જેવા કે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય, દ્વ્યાનુયોગ સંબંધી ગ્રંથો કયા કયા છે, અને એના કર્તા કેાણ કેાણ, એના ટીકાકારો કેાણ કેાણ અને એમના શા શા સિદ્ધાન્તો, એમાં શી શી બાબતો ચર્ચવામાં આવે છે હસાદિ પ્રાચીન ધાર્મિક સાહિત્ય સંબંધી જ્ઞાન જરૂરું છે. નિસ્તેજ પ્રતિભા અને એકની એક શૈલીથી લખાયેલા પાઠોને બદલે સ્થૂલિભદ્ર અને કોશા ગણિકા, રહનેમિ અને રંભુજ, આહ્વી અને બાહુબલિ, વગેરેના વિવિધ સંવાદો વાંચનમાળામાં ઉતારવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓની શુદ્ધિ કેવી ઉત્તમ થાય અને સ્વધર્મ અને સ્વદેશ પ્રત્યેની ભક્તિથી ભરાય એ સહજ કલ્પી શકાશે.

(૨) સ્વધર્મ—સ્વદેશ પ્રત્યે અભિમાન અને ભક્તિ પોતે એવા પાઠો પણ વિશેષ હોવા જોઈએ. ભરત ચક્રવર્તિ, શ્રેણિક, અભયકુમારમંત્રી, ઉદયન વત્સરાજ, ચેટક રાજ, ચંદ્રપ્રદોત રાજ અને શતાતીકેપલિ મુગાવતી રાણી, ચંદ્રચૂત, સંપ્રતિ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાળ વગેરેનાં રાજકીય અને ખાનગી સદ્ગુણોનાં અસરકારક વર્ણન આપતા પાઠો મૂકવા જોઈએ.

આવા પાઠો વાર્તાદ્વારા કહેવાથી બાળકોના મગજમાં સહેલાઈથી ઉતરી શકે અને તેમાંના બોધ મજબૂત ઠસી શકે. તેવા પાઠો વાર્તાદ્વારા રચવા એ જોટલું કઠિન કામ છે તેટલીજ સરળતા વિદ્યાર્થીને શિક્ષણ મેળવવામાં થાય છે. વાર્તાની યોજના કરવામાં ચતુરાઈ અને જ્ઞાનની જરૂર છે તેટલીજ તે કહેવામાં પણ છે. વળી વિદ્યાર્થીઓને વાર્તા કહેવા સાથે તેમની પાસે કહેવરાવવી પણ જોઈએ. આમ ચવાથી મૂળ વાત યદ્દહાસ્તમાંથી ખસતી નથી અને તેની અસર તેમનાં કુમળાં ચિંતકરણ ઉપર સચોટ થાય છે. તેમ થયે તેઓ ધાર્મિક, નીતિમાન અને સદાચરણી બને છે.

(૩) પરાક્રમ ઉત્સાહ આદિ વીર્યવાન સંયુક્તોના દષ્ટાન્તરૂપ જીવનચરિત્રો—માત્ર—નરમાશ તરફ વાળનારા યુક્તો દાખલા તરીકે અતિ ક્ષમા, અતિ વિનય, અતિ આસાધારકપણું—કરતાં આકર્ષક અને તેજસ્વી યુક્તો—વીર બંતી ક્ષમા આપતી, સ્વચ્છંદતા વગરની સ્વતંત્રતા, તેજસ્વી રહી આસાપાલન, દેશ અને ધર્મ પ્રત્યેના મમત્વ માટે વિશેષ જરૂર વર્તમાન કહે છે. આમ કરવામાં વાંચનાર બાળકોની ઉગ્ભર કેવળી છે અને એ ઉગ્ભરને લામક અમુક ભાવ છે કે નહિ એ પર નેષ્ટએ તેવું લક્ષ આપવું નેષ્ટએ.

જીવનચરિત્રોથી હૃદય રસમય તથા વિમળ યધને મહાનપણમાં પૂર્ણ થાય છે. વિદ્યા, કર્મ, નીતિ, ભક્તિ યગેરે મેળવવાનું, અને અક્યયો દૂર કરવાનું શીખાય છે. વળી 'ઉપદેશ શિક્ષણ દે છે પણ દષ્ટાન્ત આકર્ષે છે' આ કહેવત પ્રમાણે જીવનચરિત્રો મૂર્ત ઉપદેશ આપે છે. કલ્પિત વાતોએથી નેટલો લાલ થાય છે તે કરતાં ધણેજ વધારે લાલ ખરાં ચરિત્રો વાંચનાથી થાય છે. એથી બુદ્ધિતા સંસ્કારો જન્મ પામે છે, અને પ્રત્યક્ષ દષ્ટાંતો જેવાથી તેવું અનુકરણ કરવાની ઈચ્છા વધારે અને સતેજ થાય છે. નીતિના નિયમોજ વાંચનાથી આવે બોધ યતો નથી. જે કે તેવા નિયમો બોધ આપી વૃત્તિઓને ઉમત કરવામાં સાધનભૂત થાય છે, તેપણુ નીતિવચનોના ઉપદેશ અમૂર્ત હોવાથી જીવન ચરિત્ર નેટલી અસર કરી શકતા નથી: માટેજ જીવનચરિત્રો વધારે મહત્ત્વનાં છે. જે કે અનુભવ સહિતની કેળવણી નેટલું તેમનું વર્જન નથી; છતાં પણ માત્ર શિખામણ કરતાં તે ધણે દરજ્જે તેઓ યદી જાય છે. "

ચરિત્રો કેવાં પસંદ કરવાં તે માટે થોડાં ઉદાહરણો આપીએ.

દુઃખમાં ધૈર્ય ધરનાર—યુધિષ્ઠિર, નળ.

સત્યના પુજારૂપ—હરિશ્ચંદ્ર, દશરથ.

પરદુઃખજનન—વિક્રમ.

પિતૃભક્ત—રામચંદ્ર.

માતૃભક્ત—મહાવીર.

લક્ષિતપરાયણ—ગૌતમ, આદ્ય કુમાર.

ધર્મપ્રવર્તકો—૨૪ તીર્થંકર.

યુગપ્રધાન—હરિભદ્રસૂરિ, હેમાચાર્ય, હીરવિજયસૂરિ.

શાસનપ્રભાવક—સિદ્ધસેન દિવાકર.

વિદ્વાન મહાપુરુષો—ભદ્રબાહુ, વજ્રસ્વામી, અલપદેવ.

મહાસતીઓ—તારામતી, સીતા, દમયંતી, મૃગાવતી.

મહાસાધ્વીઓ—ચંદનબાળા.

મંત્રીઓ—વિમલમંત્રી, મુંગલ, વસ્તુપાળ, તેજપાળ.

(૪) કાવ્યો. સારા ધ્વન્યાત્મક સંગીત કાવ્ય હોય તો ચાલે, પણ 'વકાસાં તે વકાસાં શું કરેરે વકાસાં નથી રહેનાર, વકાસાં તે વનનાં લાકડાં' તે તો સાથે જળનાર રે—એકરે દિવસ એવો આવશે. '

—એવી સંસાર તરફ નિર્વેદ ઉપજવનારી, જીવનના નિર્દોષ ઉત્સાહમાં વિધન કરનારી અને જુદાજ અધિકારીઓ માટે રચાએલી કવિતાઓ વાચનમાળામાં દાખલ કરવી નિષ્પ્રયોજન છે. નાનાં બાળકોને મરણનો ભય કે મરણનું ભાન પણ કરાવવું નેષ્ટવું નથી. મરણનો ભય દેખાડવાથી એને સ્વચ્છંદ આનંદમાં રમતાં અટકાવવાનું થાય છે. બાળકો માટે દુઃકાં કાવ્ય હોવાં નેષ્ટએ, પણ તેમાં વિચાર, ભાવ, અને ભાષાની મનોહરતા અને ઔચિત્ય સારા પ્રમાણમાં રહેવાં નેષ્ટએ, એટલે કે (૧) કવિતા સપ્રયોજન અને રસમય મૂકવી નેષ્ટએ. (૨) માત્ર એક કવિનીજ કે એક રચનારની જ કવિતાઓ ન હોવી નેષ્ટએ. (૩) પ્રાચીન કવિઓ નામે નયસુંદર, સંયયસુંદર, અષભદાસ, યશોવિજય, મોહનવિજય, દર્શનવિજય, આદિ સત્કવિરતોની કવિતા દાખલ થવી નેષ્ટએ. (૪) પ્રાચીન સંસ્કૃત ઉત્તમ કવિઓ—ધનપાલ, અંબરસિંહ, યુનિસુંદર આદિની કાવ્યપ્રસાદી અષાઢી બાળકોને કવિની પ્રસાદી લેવા ઉત્તુક ને ચક્તિમાન કરવા નેષ્ટએ. (૫) હાલના કવિઓ—સુસિલ, પિયૂષ, વીરભક્તિનાં કાવ્યોને પણ સ્થાન

આપવાની અગત્ય છે. આ નવા જમાનાના કવિ-
ઓનાં કાવ્યો વાચનમાળામાં મૂકવાથી બાળકોનાં
હૃદય અને મગજ બંને કેળવાશે અને રસમતામાં
તેઓ પછાત રહેશે નહિ. રસમતા નીતિને યોગે છે
અને બને તો સારા સારા સંવાદો ચરિત્ર ગ્રંથોમાંથી
લઈ તેને લાવવાહી કાવ્યમાં મૂકવરાની વાચનમાળા-
માં દાખલ કરવા જોઈએ. (૬) કવિતાના રાગો જુદા
જુદા મધુર રીતે ગાઈ શકાય તેવા જોઈએ, તેમજ
બાણીતા સારા જોઈ વગેરેમાં કાવ્ય મૂકવાં.

(૫) ભાષાશૈલી--ગવની શૈલી વિશે પણ સીધી
તેમજ આડકતરી રીતે (એટલે કે વિવેચન કરીને
તથા દષ્ટાન્તરૂપ પાઠ મૂકીને) વાચકને કેટલીક મા-
હિતી આપવી જોઈએ. જૂદા જૂદા ગ્રંથકારોના વા-
ચનમાળાને યોગ્ય શૈલી મૂકવાથી જૂદી જૂદી શૈલી-
ઓનું જ્ઞાન થાય છે.

જેમ જેમ બાળકોની વય વધતી જાય તેમ
તેમ શુદ્ધિનો વિકાસ ઉત્તરોત્તર થતો જાય છે અને
તેથી બાળાની શૈલી ચડતા ક્રમની અને વિચાર પણ
ઉત્તરોત્તર વધારે ઉંચા દાખલ કરવાની જરૂર છે. એક
સરખી સપાટીની અને ધારીની લખાવણી બાળા બંધ
જેસતી થતી નથી; તેમજ વિચાર એવા ઉત્તરોત્તર
રહેવા જોઈએ કે વાચનમાળાનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ
કરનાર વિદ્યાર્થીનું જ્ઞાન નવા ગ્રંથો વાંચી સમજ
શકે તેટલું થવું જોઈએ.

દમણું એમ બને છે કે શાળામાંથી ઉઠી જ-
નાર વિદ્યાર્થીને નવા ગ્રંથો વાંચવા દાંય લે છે પણ
તેની ભાષા અને વિચાર સમજી શકતા નથી, આથી
આગળ વિકાસ થતો અટકી જાય છે.

શ્રી. વાચનમાળા--તે સ્ત્રીમતિને ઉપયોગી
વિષયોથી પૂરિત થવી જોઈએ. તેને ઉપરના નિયમો
લાગુ પડે છે, પણ ખાસ નિયમો તેમાં એજ હોવા
જોઈએ કે સ્ત્રીવર્ગમાં રહેતા કુદરતી ગુણો-લજ્જા,
વિનય, આદ્રતા, સહૃદયતા, પ્રેમ, સંદનશીલતા, મધુ-
રતા, નાજુકતા, ને રસિકતા પોષી ખીલવનારા અને
સમૃદ્ધ કરનાર પાઠો તેમાં આવવા જોઈએ.

(૧) ઉત્તમ સ્ત્રીઓ કે જે સહયુજના આદર્શરૂપ છે
તેનાં ચરિત્રો આપવાં.

(૨) પોતાનાં કુટુંબમાં સંપૂર્ણ રહી પોતાનો ગૃહવ્ય-
વહાર ગમે તેવી રક્ષિતિમાં શાન્તિથી અને
સંતોષથી કરકસર કરી પતિ, તેમજ સાસર-
વાસના સર્વ સ્વજનોની પ્રીતિ એથી લઈ
અમાલ, પતિવ્રતાપણું, સહનશીલતા, મર્ષાદર્શી-
લતા, સમવાય અને ટકી રહે, દયા-પ્રેમ-
પરોપકાર અને ધર્મરક્ષા પ્રેરાવાં કરે એવી
વાર્તાઓ મૂકવી.

આ વાચનમાળા પુરૂષની વાંચનમાળા કરતાં
સહેલી-સરળ ભાષામાં લખાવણી હોવી જોઈએ,
કારણ કે પુરૂષવર્ગની ભાષા કરતાં સ્ત્રીવર્ગની ભાષામાં
મધુરતા, નાજુકતા ને રસિકતા વિશેષ હોય છે.

હવે જે ખાસ નિયમો જૈન વાચનમાળાને માટે
ધ્યાનમાં રાખવા જોવા છે તે માટે તેવી વાચનમા-
ળાનું કામ મુનિમંડળ (પ્રવર્તકશ્રી કાન્તિવિજય,
આનન્દસાગરાચાર્ય, શુદ્ધિસાગરાચાર્ય, પં. શ્રી હંસ
વિજય આદિનું બનેલું) ઉપાડી લેવા તૈયાર છે
એવું ૧૮ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ ના જૈન પત્રમાં
આપ્યું હતું, ત્યારે જૈન એન્કાયક્લોપીડિયા તરફથી
૧૦-૧-૧૧ નો એક પત્ર લખવામાં આવ્યો હતો
તે નીચે ઉતારવામાં આવે છે:--

“મુનિમંડળ જૈન ધાર્મિક વાચનમાળાનું કામ
ધણી ખુશીથી ઉપાડી લેવા તૈયાર છે એ ખીતા
વાંચી આ બોર્ડ બહુ આનંદ પામે છે અને આ
પત્રથી સર્વે મુનિરાજોને વિનંતિ કરવાની કે તેમણે
આ વાંચનમાળાનું કામ ઉપાડી લેવા આવકસમૃદ્ધાય
ઉપર ઉપકાર કરવા કૃપા કરવી. આ બોર્ડ મજબૂર
વાંચનમાળા મુનિવર્ગને હાથે તૈયાર થાય એ જોવા
ખાસ ઉત્સુક છે, તો કૃપા કરી આપ. અમને લખી
જણાવશો; કે આપ તથા ખીજા કયા કયા મુનિરાજો
આ કાર્ય સાથે મળીને કરવા ખુદા છે, તથા તે
કેટલા સમયમાં આપ સર્વે તૈયાર કરી શકશો. વિશેષ
આ કાર્ય જરાખર ફતેહમંદ થાય તે માટે થું થું

કપાયો યોજવા આપ સુચના કરે છે તે પશુ દરોવશે.

“હેરેદમાં ધર્મનીતિની કેળવણીના વિલાસમાં જે લેખો આવેલા છે. તેપર આપનું લક્ષ્ય એવામાં આવે છે, તથા વિશેષમાં આ બોડે તરફથી આ વાંચનમાળા તૈયાર કરવા માટે નીચેની નક્કર સૂચનાઓ કરવામાં આવે છે.

સૂચનાઓ:—(૧) આ વાચનમાળાનો હેતુ વિદ્યાર્થીને માત્ર ધર્મના સિદ્ધાન્તોથી વાકેફ કરવાનો નથી, પણ તેમની જીવનની નીતિમય ધર્મમય થાય-તેમનું વર્તન યથાય-એ છે. માટે શરૂઆતના અંકમાં સામાન્ય ધર્મ-નીતિના પાઠો દાખલ કરવાં, તથા વિદ્યાર્થીની શુદ્ધ ખીલતી જાય તેમ પછવાડેના અંકમાં ધર્મનાં સિદ્ધાન્તોનું સિદ્ધાન્તરૂપે શિક્ષણ આપવું.

(૨) આ વાચનમાળાનો ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીને એક નમુનેદાર ‘આવક કે ‘આવિકા’ બનાવવાનો છે માટે એ ઉદ્દેશ સિદ્ધ થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી.

(૩) ક્રિયાકાંડનાં સૂત્રોના પાઠો આ વાચનમાળામાં દાખલ કરવાના નથી તે માટે દરેક ગ્રંથવાળાઓએ યોગ્યતાને માટે અગ્રાધદી યોજના કરી લેવાની છે.

(૪) કોઈ પણ ગ્રંથ-મતની નિંદા ન થાય, સ્વમતનો દુરાગ્રહ યા અત્યાધતા પ્રકટે નહિ, તથા શાસ્ત્રીય ભાવનાને હાનિ પહોંચે નહિ, તેવી શૈલીએ પાઠોની રચના કરવી.

(૫) જિનધર્મનાં મૂળતત્ત્વો સર્વથી સ્વીકારાય એવાં ઉદારતા ભરેલાં હોય વાચનમાળામાં રાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ ઉપર વિશેષ ભાર આપવો.

(૬) વસુદેવ કુટુંબકર્મ ‘આત્મવત્ સર્વ જુતેયુ.’ અર્થે ‘પરમેશ્વર ધર્મ:’ તથા મૈત્રી; પ્રમોદ, કારુણ્ય તથા માધ્યમ્ય ભાવનાઓ પ્રકટાવવા લક્ષી આસ લક્ષ આપવું.

(૭) લેખક અમુક ગ્રંથનો હિમાયતી છે અને તેનો તે યથાશક્તિ પ્રસંસા કરે છે એવી જાણ જુલેયકે પણ વિદ્યાર્થીના મગજપર ન પડે તે માટે સાવધ રહેવું.

(૮) તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી શાસ્ત્રીયમંડન કે ખંડન કે ચર્ચાને વાંચનમાળામાં દાખલ કરવા નહિ, આ પદ્ધતિના શિક્ષણ માટે વિદ્યાર્થીની સમજશક્તિ તથા

વિવેકશુદ્ધિ પરિપક્વ હોવાની જરૂર છે. માટે તેવા પ્રકારનું શિક્ષણ આગળ એટલે કે કોલેજના સમય માટે મુલતવી રાખવું વધારે ઉચિત છે. શાસ્ત્રીય પધ્ધતિ માટે સામાન્ય છોકરાંઓ અધિકારી નથી, માટે વિવાદમાં ઉતરવું નહિ.

(૯) બાળકોને અપરિચિત દોષો સંબંધી વાતો વાચનમાળાના શરૂઆતના અંકમાં આવવા ન દેવી. પછવાડેના (છેલ્લા) અંકમાં વિદ્યાર્થીની ઉત્તર, અનુલવ આદિ ધ્યાનમાં લઈ યોગ્ય સ્વરૂપમાં તે વાતો મૂકવી.

(૧૦) નિષેધક આચાર્યોના પાઠો આપવા કરતાં, હલ્લના સહભાવ તથા સતકલ્પનાને પોષનારા, હલ્લ તથા કલ્પનાદારા નીતિના નમુનાઓ અને આદર્શો તરફ આપોઆપ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરે એવાં, સદૃશ્યોના ચિત્રપટ પ્રત્યક્ષ કરાવનારા-પાઠો વિશેષ દાખલ કરવા.

(૧૧) ભવ ઉત્પન્ન કરવાને બદલે પ્રભુ પ્રત્યે-ધર્મ પ્રત્યે-વિદ્યાર્થીઓનો પ્રેમ વધે તેવી પદ્ધતિએ પાઠો રચવા. કાચી વયનાં બાળકોને સંસારપર અંક-જાણે, નિર્વેદ ઉપજાવે તથા તેમના નિર્દોષ આનંદનો ભંગ કરી તેમના મનમાં ગ્લાનિ ઉત્પન્ન કરે એવા પાઠો પણ શરૂઆતના અંકમાં આપવા નહિ.

(૧૨) પાઠો જેમ બને તેમ વિશેષ રસિક બનાવવા, દ્રશ્યન્ટિક કથાઓનો બહેજો ઉપયોગ કરવો. પ્રસંગને અનુસરીને કેટલાકે પાઠો સંવાદના રૂપમાં લખવા.

(૧૩) વિદ્યાર્થીની વય તથા શક્તિને અનુકૂળ હોય તેવાં સ્તવન, સંસ્કારો અને પદો આ સૂચનાઓ કવિતાઓ તરીકે દાખલ કરવાં.

(૧૪) ધર્મ સંબંધી વિશેષ જ્ઞાન ઠાંસવાં કરતાં, વિદ્યાર્થીની ધર્મભાવના-વિશેષ પ્રદીપ્ત થાય, તે સદાચરણી તથા કુસંવ્યનિષ્ઠ થાય તેમ કરવું.

(૧૫) જ્ઞાન કરતાં વધારે શીખે, પણ શક્તિ ઉપરાંત નહિ, તેવી રીતે પાઠોની યોજના કરવી; એટલે એટલું છોકરાંઓને આપવું હોય તેટલાથી વધારે શીખવવું પણ શક્તિ ઉપરાંતના પાઠ કે વિષય મૂકવા નહિ.

(૧૬) છોકરાંઓને યોગ્યતા મેળે સુએ એમ કરવું.

(૧૭) ગોખણને ઉત્તેજન નહિ મળે એ વાત લક્ષમાં રાખવી.

(૧૮) પાયરીબંધ-પાઠ રચવા; એટલે પ્રથમ સહેલી ને પછી ધીમે ધીમે કંઠથી આખતો શીખતા જાય તેવી યોજના કરવી; માનસશાસ્ત્ર તથા ગુણ-રમાનક કમપર દૃષ્ટિ રાખી સંકલનાપૂર્વક પાઠો રચવા.

(૧૯) જાણીતાપરથી અનુભવાપર જનું; સાદી (Simple) વાત પરથી મિશ્ર યા સંયુક્ત (Complex) વાતોપર જનું; એટલે સંયોજન યા એકીકરણની રીતનો ઉપયોગ કરવો.

(૨૦) કોઈવાર ખાસ જરૂર જણાય તો અણ-જાણ્યું પ્રથમ કહીને તેમાં સમજણ પાડવી એટલે પ્રયક્ષરણની રીતનો ઉપયોગ કરવો.

(૨૧) વિદ્યાર્થીઓના અનુભવમાં આવી શકે-તેઓ સમજી શકે એવા શબ્દોનો પાઠમાં ઉપયોગ કરવો.

આપણા દેશ, કાળ તથા જરૂરિયાતો લક્ષમાં લઈ શિક્ષણશાસ્ત્રના મૂળતત્ત્વરૂપ ઉપરની સૂચનાઓ વિગદાંતનાયે કરી છે."

અત્યાર સુધી થયેલા પ્રયત્નો—૨. રહેત્યાંદ કપૂરયાંદ લાલને ચાર ભાગ બહાર પાડેલ છે, દરમ્યા-

નમાં જૈન ધર્મ-વિદ્યાપ્રચારક વર્ગ તરફથી લર્મપોથી-ઓ પ્રકટ થયેલ છે. જાણીતા ઉદારચિત્ત સ્વં અને મરયાંદ તલકચંદ તરફથી અર્થ સંહાય આપી વિદ્વાન પંથુ રા. મનઃસુખલાલ કિરતયાંદ મહેતા પાસે આવી વાચનમાળા રચાવવાનું કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક આરંભાયું હતું, પરંતુ તે નિર્ણીત રીતે પ્રકટાકારમાં હજી સુધી આપણી સમજમાં ન ઉતરે તેમ, બહાર આવ્યું નથી. આને લગભગ દશ વર્ષ થઈ ગયા. ઉક્ત મુનિમંડળની મુરાદને સાત વર્ષ વીતી ગયાં. થયેલા અને પ્રકટ પડેલા પ્રયત્નો સર્વમાન્ય અને સર્વોગસુંદર બન્યા નથી. અપ્રકટ પ્રયત્ન સંબંધી કંઈ કહેવાનું રહેતું નથી, પણ તે પ્રકટ થાય તેની ખાસ જરૂર છે. રા. મનઃસુખલાલ કિરતયાંદ મહેતા હવે અતિ-લંબે પોતાના પ્રયત્નને પ્રજા સમક્ષ મૂકવાની મહેરબાની બતાવશે. એવો સમય નજીક આવો કે જ્યારે શ્રાવક, શ્રાવિકાઓ માટે ધણી યોગ્ય, આકર્ષક અને સર્વ પ્રકારની ધાર્મિક જરૂરિયાત પૂરી પાડે તેવી વાચનમાળા પ્રાપ્ત થાય.

[દીવાલી-સં. ૧૯૭૪.]

અમારું મહાધામ.

(માઠ—ગુણવતી ગુજરાત—એ ઢબમાં)

શત્રુંજય મહાધામ, અમારું, શત્રુંજય મહાધામ

ઠાણુ કહે છે અન્યું ધામ ?, અમારું, શત્રુંજય મહાધામ—

કાંકરે કાંકરે સિખ્યા અનંતા, એવું ગુણિયલ ધામ,

અમારું, શત્રુંજય મહાધામ.

આશલયાં દાદાનાં દર્શન, કરતા દિલ આરામ,

એ આશા અણુદીક યઈ છે, હૈયે દાદાનું નામ—અમારું.

‘નિકાય’ છૂપા શત્રુ છતી, ‘શત્રુંજય’ પદ પામ,

‘વ્યવહારે’ શત્રુંજય માટે, કર કુરબાન તમામ—અમારું.

વિમલગિરિના ચિખરે એમાં, સયાં વાદળાં રયામ,

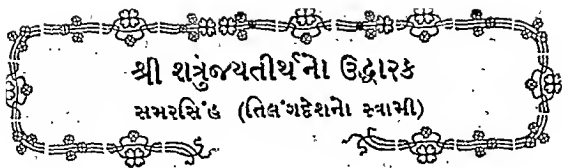
વિજળીના ચમકાર વિના કદિ, ચારો ન પૂરી દામ—અમારું.

સંયમી અમ પૂર્વજોનાં, જે મહાભારત કામ,

હોઁ જગોને કરી બતાવો, જે કંઈ તમમાં રામ—અમારું.

• શ્રી શત્રુંજય તીર્થના સંબંધમાં ૧૪ અને ૧૫ મી મે ૧૯૨૬ ને દિને મેળવવા ધારેલી ખાસ કોન્ફરન્સની બેઠક માટે તૈયાર કરેલી કવિતા. . .

—તંત્રી

શ્રી શત્રુજયતીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિંહ (તિલગદેશનો સ્વામી)

[અનુસંધાન ગતાંક ૭, પ. ૨૬૩ થી ચાલુ]

પાન, વૃક્ષ, કાપડ બહુ અપાતું હતું, કપૂર લુણ-
સમ ગણાતું હતું, જ્વાલિથી મસ્તકે લેપ કરવામાં
આવતો હતો. તાંબ-તખલાં મનોહર વાગતાં હતાં.
હામ-હામ રિયરતા કરવામાં આવતી હતી. પગલે
પગલે પાપદલનું પ્રેક્ષણ ચતું હતું. માણસો, યોદ્ધાઓ
વિગેરેની અસંત બીડ હતી. દર્શનીઓ સાથે દેવા-
લય સાથે. જિનશાસન જગતમાં રંગે મહાલતું
હતું. શિવભુવનની જગતિમાં આત્મા, સોમેશ્વરદેવનાં
દર્શન કરી, કપડીબારે જલનિધિને ભેષ સંધ પ્રિય-
મેલકે હતો. અદ્રપ્રમ પ્રભુને પ્રણામ કરી, કુસુમ-
કરડે પૂજા રમી જિનભુવનમાં આગ્રહ કર્યો. પંચ-
રંગી મહાપૂજા શિવદેવલમાં આપી અપૂર્વ ઉત્સવ
કરાવ્યો. જિનવરધર્મની પ્રભાવના કરી જયપતાકા
ચલિતલમાં ખાંધી-ફરકાવી.

પ્રાથમિકાર જણાવે છે કે-મુગ્ધરાજ રાજાનો લેખ
આવવાથી અધિક હર્ષિત થયેલા કેસલચાહ સકળ સંધ
સાથે દેવપતનપુર તરફ ચાલ્યા. શ્રીધામ વામનપુરી
(વલ્લુલથી) વિગેરે સર્વ સ્થાનોમાં ચૈત્યપરિપાટિ મહો-
ત્સવે કરતાં ઉત્તજવલ કીર્તિવાળા સંધપતિ દેવપ-
તન પહેલ્યા. સમરાચાહને સમીપ આવેલા સાંભળ્યા
મુગ્ધરાજ રાજા દર્શનાતુર થયો. જન, આમર વિગેરે
વિભૂતિયુક્ત સોમેશ્વર રાજા પરિવારસહિત સંધ સામે
આવ્યો. સમર અને મુગ્ધરાજ બંને મદ્યા. મુગ્ધ-
રાજ સમરાચાહને ભેટી હર્ષિત થયો. મુગ્ધરાજથી
કુશલ પૂછપેચો શાહ અપતમજ હોય તેવો થયો.
પરસ્પર ભેટ આપવા વડે પ્રીતિમાન એવા તે
બંનેએ પોતાના સંગમને શુભ ભવિષ્યવાળા માન્યો.

સં. દેસરે સમરાચાહને આગળ કરી ચતુર્વિધ
સંધ અને દેવાલય સાથે, તેની આગળ
જૈન સેવાતું ચાલતા મુખ્ય જટાધર અને સ્વયં
સંમેલન. ઉત્સવ કરનાર ગડો (અંકુશો?)થી
ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામતાં હારા પર તોરણ-
વાળા અને પતાકાઓથી શોભતા દેવપતનપુરમાં ધંદની
જેમ પ્રવેશ કર્યો.

સંજ્ઞાનોથી સન્માન પામતા શાહ મુગ્ધરાજના
હર્ષવડે સોમેશ્વર દેવના આગળ એક પહેાર સુધી
ઉત્સવપૂર્વક રહ્યા. પહેલાં સંપ્રતિ, સાત(શાલિ)
વાહન, શિલાદિત્ય, આમરાજ વિગેરે રાજાઓએ
અને કૃતયુગમાં ઉત્પન્ન થયેલ ધણા ધનપતિ જૈનોએ
પણ તેમજ ચૈત્યકય કુમારપાલ રાજાએ જે કહ્યું ન
હતું, તે હાલ કલિકાલમાં પણ દેસલના ભાગ્યથી
થયું. શ્રી જૈનશાસન અને ધ્યેયશાસનનું પરસ્પર
સ્વાભાવિક વેર-દ્વેર કરી મિત્રમંડલની જેમ દીપતું
કર્યું. સંધપતિએ સંધને પ્રિયમેલકમાં સ્થાપ્યો. અન્ય-
યુગમાં જે ન થયું, તે સમરાચાહના ભાગ્યથી થયું.
તેથી કહ્યું છે કે-“આ ક્ષોણિતલમાં કેટલા સંધ-
પતિઓ નથી થયા? પરંતુ હે વીર સમરાચાહ!
તમારા માર્ગને એક પણ અનુસંધાવી નથી. શ્રી આદિ-
જિનનો ઉપધાર, પ્રત્યેક પુરમાં તેના સ્વામિતું સામે
આવતું, શ્રી સોમેશ્વરપુર (દેવપતન)માં પ્રવેશ એવી જે
આપની કીર્તિ ફરકે છે, તેની અન્યની ફરકતી નથી.”

૨૨ તપા ચોક્કસ—

નૈતરિમનુ કતિ નામ સદ્ગુણતયઃ ક્ષોણિતલે જાહેરે
કિન્ત્વેકોડપિ ન સાધુ વીર સમરે લગ્નમાર્ગમન્વગયયો ।

દેવપતનમાં પણ અવારિત દાન-અમલ્યા પૂર્વક જિન ચૈત્યોમાં અષ્ટાષ્ટિકમહોત્સવ દેવપતનથી ક્યોં અને સોમેશ્વરની પૂજા કરી પ્રયાણ અમહરા મુખરાજ રાજ પાસેથી શ્રીકરી પાર્શ્વનાથ, કોડી ઘોડા પામી સમરાશાહ સંઘ દેસલ નાર અંબા. સાથે પાર્શ્વપ્રભુને નમવા અમરધર (અમર) પુર તરફ ચાલ્યા, જે પાર્શ્વનાથ, સમુદ્રમાં પ્રયાણ કરતા તરીકેને અદેશ આપી સમુદ્રમાંથી નીકળ્યા અને તેણે કરાવેલા અસાધારણ ચૈત્યમાં ત્યાં રહેલ છે, ત્યાં મહાધ્વજ આપી મહાપૂજા વિગેરે મહોત્સવ કરી દેસલશાહ સંઘ સાથે કોડીનાર ગયા. જ્યાં દાક્ષણ્યપત્ની અંબા મુનિએને અમદાન આપતાં પતિના રોષથી બે પુત્રા સાથે ઉત્તરજ્યોત (ગિરનાર) આવી નેમિજિનતું સ્મરણ કરતી જિનને નમી આંખાના ઝાડનીચે ગઈ. સંજમાં રૂઝોથી પુત્રોને પ્રુથી કરી આવતા પતિને જોઈ લયથી વિરક્ત ચિત્તવાળી બની. નેમિનાથતું સ્મરણ લઈ પવંતના શિખરથી કૂવામાં અંપાપાત કર્યો. તે મૃત્યુ પામી એ તીર્થમાં અધિષ્ઠાયક દેવી થઈ. કોડીનારમાં પણ તેના પૂર્વવાસને લીધે તેતું ચૈત્ય થયું. દેસલે તેને અનેક પ્રકારે કપૂર, કુંકુમ વિ. થી પૂજા મહાધ્વજ આપી.

અનુક્રમે દ્વીપવેલાફલ (દીવખંદર) આવ્યા. સમ-રસિંહની પ્રીતિથી દીવના સ્વામી મૂલરાજ એક હોડીથી બીજી હોડી જેડી ઉપર દીવમાં મૂલરાજ કંટ (સાદી) સ્થાપી તે ઉપર દેવા અને હરિપાલે લયને તથા સંઘને મહોત્સવ પૂર્વક કરેલ સત્કાર. સ્થાપી આકાશ માર્ગની જેમ જગ્ગ માર્ગે મધ્યમાં (ખેટમાં) લાવ્યા. દીવમાં રહેલા કરોડપતિ વ્યવહારી હરિપાલે સંઘ સાથે દેસલતું વાતસલ્ય કર્યું હતું. ત્યાં પણ અષ્ટા-હનિકા કરી યાત્રકોને અબીષ્ટ દાન આપી સંઘપતિ પુનઃ શત્રુંજયતીર્થે ગયા હતા.

શ્રીનાથેશ્વરજીનેદ્વિતિ: પ્રતિપુરં તત્સ્વામિનોડ્વયાગતિ:
શ્રીલોમેશ્વરપ્રવેશ દતિ યા કીર્તિર્નવા વચગતિ ।

—નાભિનંદનોદ્વારપ્રબંધ (પ્રસ્તાવ ૫, શ્લોક ૯૦૪)

આ સંબંધમાં રાસકાર સંક્ષેપમાં જણાવે છે કે-દીવ ભણી પ્રયાણ કર્યું, કોડીનાર નિવાસિની અબિકાદેવીને આંખાના આરામમાં નમી સંઘ દીવખંદર આવ્યો. ૧૧ મી ભાષામાં વિશેષ વર્ણન કર્યું છે કે અતિ ગંભીર ગુણથી શોભતો સંઘ રત્નાકરે તીરે આવ્યો. સંઘપતિ શબ્દ સાંભળી દીવનો નરેક સામો આવ્યો. હરપાલ ચિત્તમાં હર્ષિત થયો, સંઘ આગળ પહોંચ્યો અને હાથ મેળવી બોલ્યો કે-દીવની નારીઓ સંઘ સાથે સંઘપતિનાં દર્શન કરવાને ઉતાવલી થઈ બોલે છે કે-હે બહેન ! જલ્દી આવ અને બેઠલી ચઢાવ, તે પુણ્યશાલી પુરુષ કેવો છે, તેને જોઈ નયન સદૃશ કરીએ, નેત્રે ન્યુંછણાં કરીશું, કપોરે એવારણાં ઉતારીશું. ' એક બેકા (હોડી)થી બીજી હોડી જેડી બલવાન બંધિયારો કીધો. દેવાલયને લઈ સંઘપતિ સંઘ સાથે તેમાં બેઠા. લહેરો આકાશ પહોંચવા લાગી. પ્રવહણ વિમાનની જેમ જવા લાગ્યું. જલમાર્ગે નવરંગે રાસ દાંડીઆરસે નાટક જેવાઈ હતું. નિરુપમ પ્રવેશ થયો. રૂમાં ધવલમંદિર દીસતાં હતાં. ત્યાં રૂકું કુમરવિહાર અને રૂમાં જિનજીવન શોભી રહ્યાં હતાં. ત્યાં સ્વયંભૂ આદિજિનને અને અન્ય તીર્થંકરોને વાંધા. મેદિનીએ ઉર પર ધોર વેણિવજ્જરાજ મંદિર દીડું. અપૂર્વ દશયતું શ્રેણી કરી સંઘ સમુદ્રને ગેલે તટે બિતર્યો.

રાસકાર ૧૨ મી ભાષામાં જણાવે છે કે-અમ-હર જોઈ તીર્થમાં પાર્શ્વજિન પ્રણમ્યા, ત્યાં પૂજા પ્રલાવના કરી પુણ્ય ઉપાઈ પોતાનો મનોરમ સદૃશ કર્યો. ગામ, આકર, પુર વટાવી પાછા ફરી શત્રુંજયે પહોંચ્યા. આદિપુરીની પાળે ચઢ્યા, મરુદેવીપુત્ર (મરુ-ભદેવ)ને વાંધા, અગર, કપૂર, ચંદન, યુગ્મ (કરતરી)થી, કારમીરી કુંકુમના રસથી કીચ કરી અંગે વિશેષન કર્યું. જાઈ, બદ્ધ સેવંત્રી આદિનાં પુણ્યોથી આદીશ્વરને પૂજ્યા. મનુષ્ય જન્મતું રૂઝ પામ્યા. રૂઝ ભંડાર ભર્યો.

પ્રબંધકાર જણાવે છે કે-સંઘપતિ પુનઃ યત્ર જય તરફ જતાં પહેલાં સિદ્ધશ્રી કંઈક રોગથી પીડિત થતાં અર્જુન (ભૂતાગદ)માં રચાઈ હતા. સંઘ અને પરિવારે એકત્ર થઈ એક વખત

વિરમિ કરી કે-પ્રભો ! આપનું શરીર આધાયુક્ત છે, જ્ઞાનહીનતા હોવાથી હાલમાં કોઈ આયુધ્ય જાણતું નથી; તો સુરિમંત્ર કોઈ શિષ્યને આપો. ગુરુ મહારાજે સર્વસમક્ષ પોતાનો અભિપ્રાય કહ્યો કે-મંદારે આયુધ્ય પાંચ વરસ, એક માસ અને નવ દિવસ છે. સત્યોદયીએ કહેલ શિષ્ય પણ વિદ્યમાન છે, તેને હું સમીપથી મૂકતો નથી; સમયે તેને સુરિપદ આપીશ.

સર્વ સંધે પુનઃ વિરમિ કરી કે-એમ હોવા છતાં કોઈક વિરમિ કરવામાં આવે છે કે-શ્રીપૂજ્યે જેમ હાલ સ્થાવરતીર્થ સ્થાપ્યું, તેમ અમ્હારા ઉપર પ્રસાદ કરી જંગમતીર્થ પણ સ્થાપો. એ વિરમિથી પ્રસન્ન થઈ સિદ્ધસરિએ મેરુગિરિ નામના પોતાના શિષ્યને કક્કસુરિ ક્યો. વિ. સં. ૧૩૭૨ માં રૂ. ૫ ને ૫૬ થયું. (જૂઓ ટિપ્પણી ૧૭) તે વખત ચૈત્રગચ્છીય હોમદેવ પદસ્થાપનાના શ્લોક બોલ્યા હતા. જેમાં કક્કસુરિની પ્રશંસા કરી હતી કે જેના ઉદયમાં સર્વ કલ્યાણસિદ્ધિ થાય છે. સુરિપદ-મહોત્સવ મં. ધારસિંહે ક્યો હતો. પાંચ દિવસ ત્યાં જ ઉત્સવપૂર્વક રહી દેસલશાહ પુનઃ શત્રુજયમાં સંધને મંથ્યા હતા. અને પુનઃ પાત્રા કરી હતી.

રાસકાર જણાવે છે કે-ત્યાર પછી સમરાશાહ ગુજરાતમાં આવ્યા. પિપલાલી અને હોલિયાણાપુરમાં રાજલોકને રંજિત ક્યો હતા. છડે પ્રયાણે સંમરતાં રાણપુર પહોંચ્યા. વટવાણે વિલંબ કર્યો નહિ. ફરીરંગામે જાયા. માંડલ યર્ષ પાડક (પાટલી) માં ઇવસ્વામિ નેમિનાથને નમ્યા. ત્યાંથી સંજેસરમાં સમક્ષ કરનાર પાર્શ્વજિનેંદ્રને પૂજ્યા. ત્યાં રંજિત મણિદંદ દેખતાં સહજેશાહ હર્ષિત થયા.

પ્રત્યક્ષકાર કહે છે કે શત્રુજયની પુનઃ પાત્રા ક્યો પછી દેસલશાહ ગુરુ સાથે પાટલાપુર (પા-પાટલાપુર ગયા. પૂર્વે જરાસંધ ટી.)માં નેમિ-સાથેના 'સુદમાં કૃષ્ણતું' સકલ નાથ, સંજેશ્વર-સૈન્ય શત્રુઓથી વિફલ જન્યું હતું, આ પાર્શ્વનાથ. તે વખતે નેમિનાથે શંખ પૂરી ન્યાં લાખ રાગઓને ઇત્યા હતા. ૩૩ ત્યાં

વિષ્ણુ-કૃષ્ણે નેમિજિનને સ્થાપ્યા હતા; ત્યાં જિનેશ્વરને પૂજી શંજેશ્વરપુર ગયા. શંજેશ્વરપુરના અલંકાર શ્રીમાન પાર્શ્વજિનેશ્વર છે; જે પ્રાચીન દેવલોકના સ્વામીથી પૂર્વે લાંબા વખત સુધી પૂજાયેલ છે, ૫૪ લાખ વર્ષો સુધી પ્રથમ ગો (કલ્પ) માં તેના સ્વામીથી પૂજાયા. તેટલા લાખ વર્ષો સુધી ચન્દ્રે, સૂર્યેન્દ્રે અને પાતાલમાં તક્ષક નાગપતિએ પણ પૂજ્યા હતા. પ્રતિવાસુદેવ સાથેના સુદ વખતે મારિના ભયથી સૈન્ય પીડાતાં તેની શાંતિ માટે જે પાર્શ્વનાથ પ્રભુને શ્રી નેમિનાથની આગાવડે વાસુદેવે પાતાલથી પ્રકટ કર્યો હતા, અને તેમના સ્નાત્રના પાણીના છાંટાના સંયોગથી સમસ્ત લોકને નીરાગી ક્યો હતા, તે પાર્શ્વનાથ લક્ષ્મી માટે હો. ૨૪ તે તીર્થમાં મહાદાન, મહાપૂજા, મહાધ્વજ વિ. સર્વ વિધિ કરી શ્રીપાર્શ્વનાથને પ્રણામ કરી હારીજ નામના ગાંધમાં જપ્ત શ્રી ઋષભજિનને નમી પત્તનપુર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

રાસકારે પાટણ તરફ પ્રયાણ જાને પ્રવેશ સંજેસમાં વણ્યી રાસ સમાપ્ત કરતાં પાટણ તરફ જણાવ્યું છે કે-કુંગરે ડાંચો વિના; હોભાથી સ્ખલિત થયા વિના ગિરિવરે ગર્વ (! ધૈર્ય) ન બાંસતાં અપૂર્વ રીતે-સંધપતિએ સંધને સુદેશે (સોહલગામે) આપ્યો. ત્યાં સન્નગ્ન સન્નગ્નો સાથે અંગે અંગથી બેઠી મંથ્યા. ઘણા ઉલટથી કંઠમાં માલા પહેરાવતાં મન અત્યંત આનંદ પામતું હતું. મંત્રિપુત મીર અને શ્રેષ્ઠ વેપારીઓ મંથ્યા. સંધપતિ સાથે સંધને વધાવ્યો. કંઠમાં જમ્યામાલા પહેરાવી. ઘોડાઓની ઘટા તરવરી. સમરાશાહે પ્રવેશ કર્યો. અણહિલપુરમાં વધામણું (ઉત્સવ) થયું. નવીન પ્રવચનો નિવાસ થયો. સં. [૧૩] ૭૧માં ઋષભજિનેંદ્રને સ્થાપ્યા. ચૈત્ર વ. ૭ મે ધરે પહોંચ્યા. યાવત્ચંદ્ર-દિવાકરો નહો.

૩૪ [પાતાલાત્ પ્રતિવાસુદેવસમરે શ્રીવાસુદેવેન યઃ સૈન્યમોરિમયાદિતે બિલવતિ ધીનેમિનાપાજ્ઞયા । તદ્દાન્યે પ્રવદંતોલોઽથ સહસા તત્સાવચારિચ્છતા-સંગોગેન જનોઽલિલોપિ વિલંબે નીરક્ષ સ પાર્શ્વે પ્રિયે ॥ નાભિનંદનોદારપ્રબંધ પ્ર. ૫, શ્લો. ૬૩૪

૩૩ શ્લોક: ધીનેમિનાથેન યજ્ઞરાસિન્ધુવિમોદ નૃપ-લક્ષ્મણોડપુરે તસ્માત્ શહેશ્વરં પુરમ્ । નાભિનંદનોદારપ્રબંધ પ્ર. ૫, શ્લો. ૬૩૪

નેજા. (નિવૃત્તિ) ગચ્છના પાસડસુરિ ગણ-
ધરના શિષ્ય અમ્બ (આમ્ર) દેવસુરિએ આ સમ-
રાસ રચ્યો છે. આ રાસને જે બણે, ગણે, નાચ-
તાં જિનમંદિરમાં દે, કરને સાંભળે, તે બેઠાં છતાં
પણ તીર્થયાત્રાનું ફળ લેઈ શકે. (જૂઓ ટિ. ૧૫)

પ્રખંધકાર વિસ્તારથી વર્ણન કરતાં કહે છે કે
પત્તનપુર પાસે સોઠલ ગામમાં
સોઠલ ગામમાં દેસલશાહે સંધનો આવાસ કરાવ્યો.
સામિયું. સંધ સાથે દેસલશાહેને ક્ષેમકુશલે
સમીપ આવેલા સાંભળી પત્તનવા-

સી જનો સંધ સામે આવ્યા. સ્પર્ધાપૂર્વક આવેલા
લોકોએ તે વખતે સં. દેસલ અને સમરના ચરણને
ચંદન તથા સુવર્ણપુષ્પથી પૂજ્યા હતા. તેમના ચર-
ણને પોતાના કરથી સ્પર્શી વિભલાચલતીર્થની યાત્રા
કરી એમ માનતાં હર્ષથી પૌરલોકોએ તેમના કંઠમાં
પુષ્પમાલા પહેરાવી બાણેલાં મોઢકયુક્ત ભોજનોથી
સ્વાગત કર્યું. નગરમાં પ્રાચે તેવો કોઈ વણિક, બ્રા-
હ્મણ, શૂદ્ર કે યવન વિ. મનુષ્ય ન હતો કે જે
દેસલ અને સમરના શુણેથી ખેંચાઈ તેમના સામે
આવ્યો ન હતો. સંધપતિ દેસલે અને સમરશાહે
પણ પ્રત્યેકને તાંબૂલ, વસ્ત્ર વિગેરે આપી તેઓનું
ગૌરવ સન્માન કર્યું હતું.

શુભ મુહૂર્તે પુરપ્રવેશ કરતાં ઘોડા વિગેરે વાહ-
નપર આરૂઢ થયેલ સમરાશાહ વિ-
પાટણમાં પ્રવેશ. ગેરે આગળ ચાલતા સંધ જનોથી
શોભતા, ખાનના સુખાસન (પા-
લખી) માં બેઠેલા સંધપતિ (દેસલશાહ) પાછળ
ચાલ્યા. સિદ્ધસુરિ પ્રમુખ મુનીશ્વરો અને ગ્રાવકોથી
દેવાલય શોભતો હતો, ચામરધારિણીઓથી ચામર
વીજાતા હતા. મૃદંગ, ભેરી, પડલ વિગેરે વાજીત્રો
વાગતાં, તાલાચરોથી રૂપ કરતાં સંધપતિ દેસલશાહ
અને સમરાશાહને પત્તનમાં પ્રવેશ કરતા સાંભળી,
લોકો માર્ગમાં ધર પર ચડી નેવા આતુર બન્યા
હતા. લોકોએ ધરે ધરે કુંડુમગદ્દલી, વંદનમાલા
(તોરણો), પૂજાકલશો, અને ખજા-પતાકાઓથી
નગરને સુશોભિત કર્યું હતું, ક્ષેમોદ્દયથી શોભતા

પાર્શ્વવાળા સુમિત્રાંગળ સહિત સમરાશાહે પ્રવેશ કર્યો.
તેની પાછળ સંધપતિએ દેવાલય અને ગુરુવર્ધ સાથે
પત્તનપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. નારીઓથી ન્યુંઝણા (ઓ-
વારણા) કરાતા, સન્નજનોથી કરાતી યાત્રાપ્રશંસા
સાંભળતા, મંગલો ગ્રહણ કરતા અનુક્રમે પોતાના
આવાસે આવ્યા. સુવાસિની સ્ત્રીઓએ દીવો, દૂધો,
અક્ષત, ચંદન વિગેરે રચાલમાં રચાંપી સં. દેસલ
અને સમરના લલાટમાં અક્ષતયુક્ત તિલક કર્યું. ગીત
-મંગલ, બંદિપાઠ થતાં, પંચપરગેષ્ઠિમંત્રનું સ્મરણ
કરતાં દેસલશાહે પોતાનું ધર અલંકૃત કર્યું.

દેસલશાહે દેવાલયમાંથી ઉતારીને આદિજિનને
કપર્દિયક્ષ સાથે ધરદેહરાસરમાં સ્થાપ્યા. પુત્રો સાથે
આસન પર બેઠેલા સંધપતિને નગરલોકોએ ન્યુંઝણા
કરી આશીર્વાદપૂર્વક વંદન કર્યું. સમરાશાહે પણ તે
લોકોને વસ્ત્ર, તાંબૂલ આપવાથી કૃતાર્થ માનતાં સન્માન
કર્યું. બન્દી, ગાયકો, બ્રાહ્મણો, યાચકો અને અન્ય
આશીર્વાદ આપનાર સર્વને પ્રસન્ન કર્યો. સહજપાલ
વિગેરે પુત્રોએ અનુક્રમે વિનય પૂર્વક પિતાના ચર-
ણને દ્વધથી પખાલ્યા. શાહે ત્રીજો દિવસે દેવલોચન
કરાવ્યું. તેમાં ધૃત્વાએ ભક્ત-પાન. વિ. થી. સાધુ-
ઓને પડિલાવ્યા-સન્મૃત કર્યો. નગરના પાંચ હજાર
લોકોને ભક્તિથી જમાડ્યા. અવારિત સત્રાગારમાં
તો લોકોની સંખ્યાજ કરી શકાતી ન હતી. સંધ-
પતિ દેસલશાહે આ તીર્થોદ્ધારમાં રંજીતે ૨૦૭૦૦૦૦ સત્તા-
વીસ લાખ, સીતેર હજારદ્રવ્યનો વ્યય કર્યો હતો. ૩૫
પોતાના આત્માને કૃતકૃત્ય માનતા શાહ નિત્ય
ધર્મકાર્યમાં તત્પર થઈ ગૃહકાર્યમાં ઉચ્ચમી થયા.

રાસકારે માત્ર વિ. સં. ૧૩૭૧ નું શતુબ્ધ
તીર્થોદ્ધાર-યાત્રા કરી પુનઃ પાટણ પહોંચતાં સુધી-
નુંજ વર્ણન રાસમાં આપ્યું છે. પ્રખંધકારે ત્યાર
પછીનું પણ સમરાશાહના સ્વર્ગવાસ પર્યન્ત અધિક
વૃત્તાન્ત આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

૩૫ સપ્તાધિકૃતિલક્ષણિ સદ્દાણિ ચ સત્તતિઃ ।

તીર્થોદ્ધારે વ્યયતિ સ્મ દેસલઃ સદ્દનાયકઃ ॥

-નાભિનંદનોદ્ધારપ્રખંધ પ્ર. ૫, શ્લોક ૯૭

સમરાચાહ રાજસન્માનથી ઉન્નતિ પામતા પરા-
પકારસાર દિવસો વીતાવતા હતા.
દેશલશાહની પુનઃ વિ. સં. ૧૩૭૫માં દેશલશાહ ફરીથી
તીર્થયાત્રા. પણ સાત સંધપતિ, ગુરુ અને બેહનર
મનુષ્યો સાથે સર્વ મહાતીથોમાં ગયા
હતા. પૂર્વની જેમ બે યાત્રા કરી હતી. તે યાત્રામાં
દેશલશાહ ર. ૧૧૦૦૦૦૦ અગીયાર લાખથી અધિક
દ્રવ્યવ્યય કર્યો હતો તે વખતે સોરઠ દેશમાં મ્હે-
ચ્છાથી બંધાયેલ સમળા નિર્ગુણને મૂંઝાવી સમર
મેઘ બન્યો હતો.

સિદ્ધસુરિ પોતાનું આયુષ્ય ત્રણ માસનું બાળી
દેસલશાહ પ્રત્યે ભોલ્યા કે તમ્હારું
સિદ્ધસુરિ સાથે આયુષ્ય પણ એક મહિનાનું છે.
ઓસિયા જરૂં, તો ઊકેશપુર (ઓસિયા)માં જઈ
દેસલશાહનું દેવ- હું સ્વયં કંકસુરિ (પ્રમંથકાર)ને
લોકગમન. મુખ્ય ચતુષ્કિર્કમાં સમાધિએ સ્થા-
પીશ. આપની પણ ધૃષ્ટા હોય
તો જરૂરી ચાલો, જ્યાં દેવનિર્મિત વીર ઉત્તમ તીર્થ
છે. સમગ્ર સામગ્રી ફરી મેળવેલા સંધ અને દેસ-
લશાહ સાથે સિદ્ધસુરિ ચાલ્યા. માર્ગમાં દેસલશાહ
સ્વર્ગવાસી થયા.

સિદ્ધસુરિએ માધપૂર્ણિમાએ કંકસુરિને પોતાના
હાથે મુખ્ય સ્થાનમાં સ્થાપ્યા. મુનિ-
પદ સ્થાપન, રતન ઉપાધ્યાયપદ અને શ્રીકુ-
પદપ્રદાન, પુનઃ માર તથા સોમનંદુ એ જાનેને વા-
પાટણમાં. ચનાચાર્યપદ આપ્યું. દેસલશાહના
પુત્ર સહજે અદાર કુટુંબી જનો
સાથે યથાવિધ વીરનું સ્નાન કરાવ્યું. આચાર્યોને
પ્રતિસાધી (આહારાદિ આપી) ઉત્સાહથી તેણે સા-

૩૬ પદ્મસપ્તતિષ્ઠદ્વયેન્દ્રે દેસલઃ સુનરવ્યય ।

સપ્તભિઃ સદ્ગતિમિરન્વિતો ગુરુભિઃ સદ્ ॥

મહાતીર્થેષુ સર્વેષુ સહસ્રદ્વિતીએનં સઃ ।

સર્થં યાતિ કરોતિ સ્મ દ્વિગાત્રામેષ પૂર્વવત્ ॥

વ્યયસ્ય તત્ર ત્રાપ્તાર્થં લક્ષ્યા ઇકાદશાધિકઃ ।

દિવસક્રયા દ્રમ્મચઃકાઃ સ્વર્ગં દેસલશાહુત્ત ॥

-નાભિનંદનોદ્ધારપ્રમંથ પ્ર૦ પ, ૧૯૧૦ ૯૭૩-૭૫

ધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યું. ત્યાં આચાર્યે અષ્ટાક્ષિકા કરી,
સુરિ સહજ સાથે ફેલવધિકા (ફેલોધી) ગયા, ત્યાં
પાર્થપ્રભુને વાંચા. યાત્રા કરી અવિચ્છિન્ન પ્રયાણીથી
પાછા ફરી સિદ્ધસુરિ સંધ સાથે પત્તનપુર પધાર્યા.

એક માસનું આયુષ્ય બાકી રહ્યું ત્યારે સિદ્ધ-
સુરિએ કંકસુરિ (પ્રમંથકાર) ને
સિદ્ધસુરિને સ્વ- તે પ્રમાણે કહી જણાવ્યું કે આઠ
ર્ગવાસ.

દિવસ બાકી રહે ત્યારે સંધક્ષામણ્યા
પૂર્વક મ્હેને અનશન આપવું. શું
હાલ કલિકાલમાં શાન હોય ? એમ વિચારી કંકસુ-
રિએ (પ્રમંથકાર) કહેલા દિવસે અણુસણુ ન આપ્યું.
ગુરુએ સ્વયમેવ બે ઉપવાસ કર્યા, ત્યાર પછી સંધ-
સમક્ષ અનશન આપ્યું. સહજ વિગેરે સર્વ બંકત
શ્રાવકોએ સ્પર્ધાપૂર્વક મહોત્સવ કર્યો. નગરમાં ચારે
વર્ણના જે લોકો રહેતા હતા, તે ખાલ, યુવક, વૃદ્ધ
સર્વે વંદન કરતા આવ્યા હતા. પાંચ યોગ્યન સુધીમાં
રહેલાં ગામોમાં તેઓ કોઇ રહેા ન હતો, કે જે
નમવા આવ્યો ન હતો. છ દિવસે કહેલ સમયે નમ-
સ્કાર ઉચ્ચરતા સુરિ સમાધિએ સ્વર્ગે સંચર્યા. સુરિના
જ્ઞાનની પ્રશંસા કરતા સંધે ઉત્સવ કર્યો. મુનિઓ-
થી સારી રીતે પૂજાયેલા સુરિશરીરને છ દિવસોમાં
તૈયાર થયેલ એકવીસ મંડપવાળા વિમાન (માંડવી)
માં સ્થાપ્યું. સ્થાને સ્થાને થતા ઝાંઝોના હલ્લીસક
(રાસગ), લકુટરાસ (દાંડીઆરાસ), પ્રેક્ષણકા અને
આગળ વાગતાં વાનિત્રો સાથે સુરિ વિમાનમાં
રહેલ પ્રત્યક્ષ દેવની જેમ દેવલોકમાં જવા નગરમાં
ચંદ્ર નીસર્યા. સ્પર્ધાપૂર્વક સંધ આપતા શ્રાવકો વિમા-
નને એક કોશ પર લઇ ગયા. માત્ર વંદન, અર્ચન-
તાં લાકડાંઓથી અને કપૂરથી પૂજ્ય (સિદ્ધસુરિ)ના
દેહનો દાઢ થયો હતો. વિ. સં. ૧૩૭૬ માં ચેત શુ.
૧૩ ને દિવસે સિદ્ધસુરિ સ્વર્ગે ષ્ઠપધાર્યા.

સિદ્ધસુરિના સ્વર્ગવાસ પછી કંકસુરિ (પ્રમંથ-
કાર) ગમ્મનું પાલન કરે છે. તે

૩૭ પદ્મસપ્તતિષ્ઠયુતેષુ ત્રયોદશંશતેવ્યય ।

ચેત્રયુદ્ધત્રયોદશ્યાં સૂરયઃ સ્વર્ગુર્વં ગયુઃ ॥

-નાભિનંદનોદ્ધારપ્રમંથ પ્ર૦ પ, ૧૯૧૦ ૧૦૦૪.

કુતુબુદીન અને વખતે સાર્વભૌમ કુતબુદી (કુતુ-
સમરાશાહ. બુદીન) પાતશાહે સમરાશાહના
શુભ્રા સાંભળી તેના દર્શનની ઉત્સુ-
કતાથી ફરમાન મોકલી સમરાશાહને બોલાવ્યા. સ-
મરાશાહ પણ સામગ્રી કરી દીલ્લી તરફ ચાલ્યા.
ત્યાં પહોંચતાં જ શીરનાણુ (૧ સુલતાન) રાજ્યએ
ગૌરવ પૂર્વક બોલાવી સમરાશાહનાં દર્શન કર્યા.
રાંઝ આગળ વિવિધ ભેટણાં મૂકી નમન કરતા
સમર તરફ રાજ્યએ ઉત્કંઠાપૂર્વક જ્ઞેયું. સંતુષ્ટ થયેલા
સુલતાને સમરને સ્વયંપ્રસાદ આપવા પૂર્વક સર્વ
દેશના બ્યવહારિયોમાં મુખ્યતા આપી. ત્યાં રહેતાં
સ્વામી (પાતશાહ)થી અપાતા નવા નવા પ્રસાદોથી
પ્રસન્ન થતા સમરને કેટલોક સમય ત્યાં પીલ્યો.
દાનવીર સમરે ગવૈયાને એક વાર ધાવ (કવિત)
કહેતાં બક્ષીસમાં હળવર ટકે આપ્યા હતા.

કુતુબુદીનની રાજ્યસક્ષમીના તિલકરૂપ આસદીન
પાતશાહ થયો. તે સમયે તેણે
આસુદીન અને અતિ પ્રભેદથી સમરાશાહનું ગૌરવ
સમરાશાહ. સન્માન કરી ખાનની જેમ એ
(સમરાશાહ)ને પુત્ર તરીકે સ્વીકાર્યો.
બુદ્ધિશાળી સમરે સુલતાનના બંદી તરીકે બંધાયેલ
પાંડુદેશના સ્વામી વીરવલ્લ (બીરબલ) નામના
રાજાને બાદશાહ પાસેથી મુક્ત કરાવી પુનઃ તેને
પોતાનાં દેશમાં સ્થપાવી રાજસંસ્થાપનાચર્ચતા ઉપા-
ર્જન કરી હતી.

પાતશાહના ફરમાનથી ધર્મવીર સમરે જિનેશ્વ-
રની જન્મભૂમિ મથુરા અને હસ્તિનાપુરમાં સંધ-
પતિ થઇ ધણા સંધપુરોગ અને જિનપ્રભવ સ્મરિ
સાથે તીર્થયાત્રા કરી હતી.

ત્યાર પછી સમરાશાહ તિલગંદેશમાં આસદી-
નના પુત્ર ઉલ્લખાનના આશ્રિત

ઉલ્લખાન અને થયા હતા. ખાને પણ સમરને
સમરાશાહ તિલગંદેશમાં વિશ્વાસપાત્ર પોતાના ભાષ તરીકે
ગંદેશ આધિપત્ય. સ્વીકાર્યો હતો અને સમરને તિ-
લગંદેશનો સ્વામી (સુખો) બનાવ્યો
હતો. ત્યાં તુર્કોથી બંદી તરીકે પકડાયેલ ૧૧૦૦૦૦૦
અગ્નીઆર લાખ મનુષ્યોને સમરાશાહે મુક્ત કર્યા હતા. ૪૯
તથા અનેક રાજ્ય રાણુઓને અને બ્યવહારિયોને
પણ અનેકવાર ઉપકાર કર્યા હતા.

સમરાશાહે સર્વ દેશોમાંથી બોલાવી આવકોના
કુટુંબોને તિલગંદેશમાં સ્થાપી ઉરંગલપુરમાં જિના-
લયો કરાવી જૈનશાસનનું સામ્રાજ્ય એકઠું કરાવ્યું
હતું. તિલગંદેશનું આધિપત્ય પામી પરનારીસહોદર
સર્વોપકારસારી સમરાશાહે પોતાના પૂર્વજોને
દીપાવ્યા હતા.

જન્મથી માંડી પ્રતિદિવસ ઉદય પામતો ભાગ્ય-
વાળા સમર જિનશાસનમાં ચક્રવર્તી જેવા થયા.
વિશ્વપ્રેમ કરનાર સમરે કોના ચિત્તમાં સ્થાન મેળવ્યું
ન હતું ? નીતિપૂર્વક તિલગંદેશનું રક્ષણ કરતા સમરે
રામચંદ્રનું આચરણ કર્યું હતું, પાત્રોમાં અસાધારણ
દાન આપતાં કર્યુંનું અને જીવોનું રક્ષણ કરતાં મેઘનું
અનુકરણ કર્યું હતું. ભરતેશ્વર-પ્રતિનિધિ સમરાશા-
હની સ્તુતિ કાણુ કરી શકે ?

આ પૃથ્વી પર કલિમાં પણ કૃતયુગનો અવતાર
કરી સ્વર્ગમાં તેમ કરવાની ઇચ્છાથી
સમરાશાહનો સ્વ-સમરાશાહ સ્વર્ગે ગયા. પૂર્વે જે
ર્જવાસ. ભરતેશ્વર વિગેરે શત્રુજનના ઉદા-
રકો થયા, તે સુખમ-શુભ સમયમાં
થયા તેમજ તેઓ રાજરાજેશ્વરો હતા; કિંતુ આ
વિષમ કાલમાં વણિક શ્રેષ્ઠ આ સમરાશાહે પણ
અહમ્મત ફર્યો કર્યો તેથી વર્ણુનીય આ શાહ કોની
સન્માન કહી શકાય ?

૩૮ શત્રુજન, જિનાર, દેશોથી વિગેરે લીધેને મુસ-
લમાની રાજ્યકાળમાં નિસંધ બનાવનાર આ સુરિન્દુ
પ્રસાદ વિસ્તૃત ચરિત્ર લખવા માવના છે. જિનપ્રભ-
સુરિના સંક્ષિપ્ત પરિચય માટે જ્ઞેસલમેર માં. સચિ
પૃ. ૫૮ જુઓ.

—લેખક.

૩૯. વિ. સં. ૧૧૩૮ માં કવિ નયનુંદરે રચેલા શત્રુ-
જનવીરોદ્ધારસંસ્થામાં આ પ્રણાલિ જણાવ્યું છે કે—“ત્ય
લાખ બંધી (દી) બંધ કાપ્યા, નવલાખ હેમટક તથ
આપ્યા; તો દેસલદરીયે અત્ર ચાખ્યું, સમરાશાહે નામ
સાખ્યું.”

—દાલ ૧૦, કડી ૧૦૧.

વિમલાચલમંડળ આદિગિનના ઉદ્ધારકારક આ દેસલશાહનું આ પ્રમાણે કાંઈક પ્રખ્યાત્યના પૃ- ચરિત કુતુહલી નિવેદિત કર્યું છે. છાંદસિ. શ્રી પુંડરીકગિરિના મુકુટપદ તીર્થ- નાથની સંસ્થાપના વિધિવિધાનના સુનધાર શ્રીસિદ્ધચરિ ગુરુચક્રવર્તી થયા, તેમના શિષ્ય ગુરુકંકચરિએ આ ચરિત વિસ્તાર્યું છે. કંબરોડપુરમાં રહીને શ્રીકંકચરિએ [સં. ૧૩] ૯૩મા વર્ષે આ પ્રખ્યાત રચ્યો છે. (જૂઓ ટિ. ૧૬) આત્મહિતાર્થી મુનિકંકચર સાધુએ આ ગ્રંથમાં લખાવતો ઉવમ કરવાથી સતત સહાય કરેલ છે.

ધણા ખેદના વિષય છે કે-સમરસાહે સ્થાપેલ આદીશ્વરના ખિખરે પાણ કાલકરે દુષ્ટ મહેલોએ ખગિત કર્યું હતું; તેથી વિ. સં. ૧૫૮૭ માં કમી- શાહે તીર્થોદ્ધાર કરાવી વિગ્રમંડનચરિદ્વારા આદી- શ્વર પ્રભુની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (એ ગ્રંથથી વિસ્તૃત જ્ઞાનાન્ત માટે પં. વિવેકધારત્રયી-વિરચિત, શ્રીયુત સાક્ષર જિનવિજયંદ્ર સંપાદિત, આત્માનંદ- સંભા, લાવનગરદ્વારા પ્રકાશિત શત્રુઞ્ય તીર્થોદ્ધાર પ્રખ્યાત જૂઓ.)

ઐતિહાસિક પ્રમાણ.

દેસલશાહે કરાવેલ ઉદ્ધારનાં અવશિષ્ટ સ્મરણ ચિન્હો તરીકે પ્રાચીણિક તત્કાલીન ત્રણ લેખો શત્રુ- ઞ્યની મોટી ટુંકમાંથી મળી આવ્યા છે. જે પ્રાચીન ગૂર્જરકાન્થસંગ્રહ (સદગત સાક્ષર ચીમનલાલ દલાલ દ્વારા સંપાદિત અને ગા. ઝો. સિરીગદ્વારા પ્રકા- શિત)ના પરિશિષ્ટમાં પ્રકાશિત થયા છે. તેમાંનો એક કુલદેવી સચ્ચિદાદિતીની મૂર્તિપર, બીજો સપત્નીક સં. આસાધર (સં. દેસલના મોટાલાઇ)ની મૂર્તિપર અને ત્રીજો જૈનોની કૃતસત્તા દર્શાવતા રાણા મહી- પાલદેવે (આરાસણખાણના સ્વામી, વિનામુદય પ્રજા- મૂર્તિદલ વિતરણ કરનાર)ની મૂર્તિપર છે. તે આ પ્રમાણે:-

(૧)

॥ સંવત્ ૧૩૭૧ વર્ષે માહસુદિ ૧૪ સોમે શ્રીમદ્કેશવચે વેસટગોત્રીયસાં સલ્લખણપુત્ર-

સાં આજઢતનયસાં ગોસલભાર્યાગુણમતીકુ- હિસમ્ભવેન સંઘપતિઆસાધરાતુજેન સાં લૂણસીદ્ધાગ્રજેન સંઘપતિસાધુશ્રીદેસલેનપુત્રસાં સહજપાલ સાં સાદળપાલ સાં સામંત સાં સમર સાં સાંગળપ્રમુલકુટુંબસંમુદાયોપેતેન નિનકુલદેવોશ્રીસચ્ચિકામૂર્તિ: કરિતાં યાવદ્ વ્યોમ્નિ ચન્દ્રાકૌ યાવન્મેરુર્મહીતલે । તાવત્ શ્રીસચ્ચિકામૂર્તિ:.....

(૨)

સંવત્ ૧૩૭૧ વર્ષે માહસુદિ ૧૪ સોમે શ્રીમદ્કેશવચે વેસટગોત્રે. સાં. સલ્લખણપુત્ર- સાં આજઢતનયસાં ગોસલભાર્યાગુણમતી- કુહિસમુત્પન્નેન સંઘપતિસાં આસાધરાતુજેન સાં લૂણસીદ્ધાગ્રજેન સંઘપતિસાધુશ્રીદેસલેન સાં સહજપાલ સાં સાદળપાલ સાં સામંત સાં સમરસીદ્ધ સાં સાંગળ સાં સોમમમૂ- તિકુટુંબસંમુદાયોપેતેન શુદ્ધજ્ઞાતુસંઘપતિઆસા- ધરમૂર્તિ: શ્રેષ્ઠિમાદલપુત્રોસંઘં રતનશ્રીમૂર્તિસ- મન્વિષ્ણા કારિતા ॥ આસાધર: કલ્પતલ:..... યુગાદિદેવ પ્રણમતિ ॥

(૩)

સંવત્ ૧૩૭૧ વર્ષે માહસુદિ ૧૪ સોમેરાણકશ્રીમહીપાલદેવમૂર્તિ: સંઘપતિશ્રી- દેસલેન કારિતા શ્રીયુગાદિદેવચૈવ્યે ॥

આ ત્રણ લેખો સિવાય સમરસાહનના સ્વર્ગવાસ પછી વિ. સં. ૧૪૧૪ માં સમરસાહનની તેમની ધર્મપત્ની સાંધેની એક મૂર્તિ કે જે સાલિંગ અને સર્વજનસિદ્ધે (સમરસાહનના પુત્રોએ) કરાવેલી અને

૪૦. સં. ૧૫૧૬ ચૈત્ર ઇ. ૮ રવિવારે દેસલસાહનના વંશજ શિવચંદર (૧)ની પત્ની દેવલદેવે ઉપકેશનચ્છીય કંકચરિના વપદેશથી વાચનાચાય' પિત્તસારને ઠોડાંરાવલી સાંપણ' કંકચસંઘની પ્રતિમાં લખાવેલી પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે કે સમરસાહનને ૭ પુત્રો હતા. આ પ્રશસ્તિના ૬ થી ૧૭ શ્લોકો ઐતિહાસિક રાસ-સંગ્રહ ભાગ ૧, (સંશોધક સદગત શ્રી વિનયધર્મચરિ, પ્રકાશક ચરોતિ- નય જૈન ગ્રંથમાલા ભાવનગર)ના ૫. ૨ થી ૪ માં દર્શાવેલા છે. તે શ્લોકો આ પ્રમાણે છે.

કક્ષરિ (વિ. સં. ૧૩૯૩ માં નાભિનંદનોદ્ધાર પ્ર-
ખંધકાર) ના શિષ્ય દેવગુપ્તસરિથી પ્રતિષ્ઠિત અયેલી
લાં જ નેવામાં આવે છે. જેનો લેખ આ પ્રમાણે છે.

તપુવ્રજનાયન્દ્ર ઇતિ પ્રસિદ્ધસ્તદ્ગજ આજઢ ઇત્યુદીર્ણઃ ।
સુલક્ષણો લક્ષણયુક્તમેળે ગુણાલયો ગોસલ-દેસલો ચા ॥
શ્રીદેસલાદ્ દેસલ એવ વંશઃ ક્ષ્યાતિ પ્રપન્નો

જગતોત્તેડસ્મિન્ ।

શત્રુજયે તીર્થવરે વિભાતિ યન્નામતસ્ત્વાદિકૃતોવિહારઃ ॥

તત્સૂનવઃ સાધુગુણેષ્વેતાઙ્ગયોડપિ સદર્મપરા વખૂઃ ।

તેષ્વાદિમઃ શ્રીસદ્ગજો વિવેકો કર્પૂરધારાવિરુદ્ધપ્રસિદ્ધઃ ॥

તદ્ગજમૂર્માવભિપ્રતાન્તઃ સારન્નક્રમણુઃ પ્રથિતપ્રતાપઃ ।

આજન્મ યસ્યામવદન્તશોભઃ સુઘર્ષધારાવિરુદ્ધપ્રવાહઃ ॥

શ્રીસાદ્ગજઃ સાદિનૃપાધિપાનાં સદાપિ સન્માનપદં વખૂ ॥

દેવાલયં દેષગિરો જિનાતામકારયદ્ યો ગિરિશૃત્તજ્ઞમ્ ॥

નચુસ્તૃતીયો જગતોજનેન યુગોત્ક્રાંતિઃ સમરઃ સુચેતાઃ ।

શત્રુજયોદ્ધારવિધિં વિધાય જગમ કીર્તિં ભરતાધિકાં ચ ॥

યઃ પાણ્ડુદેશાધિપમોચ્ચેન ગતઃ પરાં ક્ષ્યાતિમતોવજુદ્ધામ્ ॥

મહમ્મદે યોગિનિપીઠનાથે તત્રોઢતાયાઃ કિમ્

વર્ણનં સ્યાત્ ?

મુસ્તકાલેઃ સમરશ્રિયઃ સા યદુદ્ભવાઃ પદ્ તતુજા

જગત્યામ્ ।

સાદ્ગજામિષઃ શ્રીસદ્ગજો હિતૈષ્તેષ્વાદિમોડપિ

પ્રથિતોડ દ્વિતીયઃ ॥

દેવાલયં દેવ-ગુરુપ્રયોગાદ્ દ્વિવાણસંસ્કૃત્ત્વમિદમાનમાપ ।

સત્ત્યામિષઃ સિદ્ધગિરોદુષ્યાત્રાં વિધાય સદ્ગાપિ પતેદ્દ્વિતીયમ્

યો યોગિનીપીઠનૃપત્ય માન્યઃ હુક્કરસ્ત્યાગધનંસ્તૃતીયઃ

ઝીર્ણોદ્ધૃતેર્થમકરદત્તતુર્યઃ શ્રીસાલિભઃ શરશિરોમણિચ ॥

ધાસ્વર્ણપાલઃ મુયશોવિશાલદત્તવૃક્કયુગમપ્રમિતૈરમોવેઃ ।

મુસાલયેઃ સોડપિ જગમ તીર્થ શત્રુજયં યાત્રિકલોકયુક્તઃ ॥

સ સમનઃ સજ્જનસિંહસાધુઃ શત્રુજયે તીર્થપદં ચકાર ।

યો દ્વ્યધિધસંયે. સમયે જગત્યા જીવસ્ય દેવઃ

સમમૂજનાનામ્ ॥૧૫॥

ઉપર દર્શાવેલ સં. ૧૭૩૧ના શિલાલેખમાં જ-

ણુવેલ વંશક્રમથી પ્રશસ્તિના વંશક્રમમાં થોડા ફેર-

ફાર છે. શિલાલેખ ઉપરથી જણાય છે કે-સલ્લપ

(ખ)ણના પુત્ર આજડ, તેના પુત્ર ગોસલ, અને તેના

સંવત્ ૧૪૧૪ વર્ષે વૈશાખસુદિ ૧૦ ગુરો
સંઘપતિદેસલસુતસાં સમરાસમરશ્રીયુગ્મસાં

પુત્ર-દેસલ હતા. ઉપર્યુક્ત પ્રશસ્તિના ૬ કા શ્લોક

ઉપરથી નામંદના પુત્ર આજડ, ત્યાર પછી સુલક્ષણ

(સલ્લપણ) અને ત્યાર પછી અનુક્રમે ગોસલ અને

દેસલ અર્થાત્ ગોસલના પુત્ર દેસલ થયા. એ. રાસ.

સંપ્રદાના સારના પૃ. ૪માં દર્શાવેલ વંશવૃક્ષમાં સુ-

લક્ષણના પુત્ર તરીકે ગોસલ અને દેસલ બન્નેને

સૂચવવામાં આવ્યા છે. શિલાલેખનો, રાસ-પ્રખંધનો

ઉલ્લેખ અને પ્રશસ્તિના પછનો આશય વિચારતાં

ગોસલ અને દેસલ બન્ને ભાઈઓ નહિ, પરંતુ

પિતા-પુત્ર જણાય છે. અર્થાત્ ગોસલના પુત્ર દેસલ

સમજવા નોંધાયે. દેસલથી દેસલવંશ આ જગતમાં

ખ્યાતિ પામ્યો. શ્રેષ્ઠ તીર્થ શત્રુંજયમાં જેના નામથી

‘આદિ-વિહાર’ વિશેષ શોભે છે.

ઉપર્યુક્ત પ્રશસ્તિના ૮ માં પણ ઉપરથી દેસ-

લશાહના પ્રથમપુત્ર સદગ્જ ‘કર્પૂરધારા’ એવા બિર-

દ્ધી પ્રસિદ્ધ હોવાનું સૂચિત થાય છે. અને ૯ માં

પણ ઉપરથી જણાય છે કે તેમના પુત્ર સારંગશાહ

ભાવથી વિભૂષિત અંતઃકરણવાળા, પ્રતાપશાહી હતાં

કે જેમનો ‘સુવર્ણધારા’ એવા બિરદાનો પ્રવાહ (પ્રવાહ)

અવનપર્યન્ત શોભતો હતો.

પ્રશસ્તિના દસમા પદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કે-

સલ્લપા બીજ પુત્ર સાદણ સાદિરાજન્મ્યો-પાતશાહો-

ના સદાય સન્માનપાત્ર હતા, જેણે દેવગિરિ (કા-

લતાખાદ)માં પર્યતના શિખરસમાન ઉચ્ચ જિનેશ્વરોનું

દેવાલય કરાવ્યું હતું. (સમરાસાસ પ્રખંધમાં જણાવ્યા

પ્રમાણે સદગ્જશાહે દેવગિરિમાં વાસ કર્યો હતો અને

તેણે ત્યાં ચોવીસ જિનેશ્વરોવાળું જિનાલય કરાવ્યું

હતું એમ ઉપર અમઠે આ લેખમાં સૂચવ્યું છે.)

પ્રશસ્તિના ૧૧-૧૨ માં પણ પ્રસ્તુત સમરા-

શાહનો સંક્ષિપ્ત પરિચય કરાવ્યો છે કે-દેસલશાહના

ત્રીજા પુત્ર સમર હતા કે જેની કીર્તિ જગતના જ-

નોત્તે સારી રીતે ગવાઈ છે, પ્રશસ્ત ચિત્રવાળા જે

સમરાશાહે શત્રુંજયના ઉદ્ધારની ક્રિયા કરી ભગ્ન

(ગંધર્વની)થી પણ અધિક કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી.

સાલિગસાં સઙ્ગનસિદ્ધામ્યાં કારિતં પ્રતિ-
ષ્ઠિતં શ્રોકકસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીદેવગુપ્તસૂરિભિઃ ॥
શુભં ભવતુ.

સિદ્ધસૂરિ.

વિ. સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુંજયના મૂલનાયક આ-
દીશ્વરની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરનાર ઉપકેશગચ્છના

યોગિનીપીઠનાથ-દિલ્લીશ્વર મહામ્મદની સત્તાના સ-
મયમાં પાંડુદેશના અધિપતિને સુક્ત કરાવવાથી જે
સમરસાહે અતિશુદ્ધ ઉત્કૃષ્ટ ખ્યાતિ મેળવી હતી;
તેની પ્રીતિતાનું વર્ણન શું થઇ શકે? આ પછ, પ્રખ-
ધના ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખને અનુસરે છે.

પ્રશસ્તિના ૧૩ થી ૧૭ સુધીના પદોમાં સમ-
રસાહના પુત્રોનો પરિચય કરાવ્યો છે-તે સમરશ્રી
સુમનકુલિ હતી કે જેથી ઉત્પન્ન થયેલા છ પુત્ર-રત્નો
થયા. તેમાં પ્રથમ શ્રી સાહ નામનો થયો કે જેને
હિતરોએ અદ્વિતીય તરીકે પ્રખ્યાત કર્યો હતો.

જેણે દેવ-ચુરના પ્રકૃષ્ટ યોગથી ૨૫ દેવસંયોગે
મહિમા પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જે સિદ્ધગિરિમાં સુવાના
કરી બીજે સંધપતિ થયો; તે સાવ નામનો હતો.

જે યોગિનીપીઠ (દિલ્લી)ના રાજાના માન્ય
હતો, તે ત્યાગધન (દાનશીલ) ડુંગર ત્રીજે પુત્ર
હતો. જીજીદારથી ધર્મ કરનાર, શરશિરોમણિ સા-
લિગ ચોથો પુત્ર હતો.

[પાંચમો પુત્ર] શુભ વિશાલ યશવાળો સ્વર્ણપાલ
હતો, તે પછી ૪૨ સદ્ગ દેવાલયો સાથે યાત્રિકલો-
કથી સુક્ત થઇ શત્રુંજય તીર્થ ગયો હતો.

[છઠ્ઠો પુત્ર] તે સર્જન સર્જનસિંહ શાહ થયા,
જેણે ૨૪ મે વર્ષ (વિ. સં. ૧૪૨૪ ?) શત્રુંજયમાં
તીર્થપદ-સ્થાન કર્યું હતું. અને જે જગતના જનોના
જીવનનો હેતુ થયો હતો.

આમાંના સાલિગ અને સર્જનસિંહે વિ. સં.
૧૪૧૪ માં પોતાનાં માત-પિતાની મૂર્તિનું યુગલ
શત્રુંજય પર સ્થાપ્યું હતું, જેનો લેખ ઉપર
દર્શાવ્યો છે.

ડુંગરસિંહની ભાયાં દૂલહદેવીએ વિ. સં. ૧૪૩૨
માં પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથખિન્નો ઉલ્લેખ અગ્રે
ઉપર સૂચ્યો છે.

વિ. સં. ૧૬૮૭માં હીસામાં તપાગચ્છીય ગુણુ
વિજયકવિએ રચેલ કેાચરવ્યવહારિસ (સહગત વિ-

જ્ઞપ્તિસૂરિદ્વારા સંશોધિત, ભાવનગર યશોવિજય
જૈન ગ્રંથમાલાથી પ્રકાશિત)માં વર્ણવેલ સાંજીસી-
શાહ એ ઉપર્યુક્ત સર્જનસિંહ જણાય છે. (લોક
ભાષામાં પ્રચલિત નામ 'સાંજીસી શાહ' સમગ્રજ
છે.) છતાં એ સંબંધી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ કેટલુંક
વિચારવાનું છે.

પ્રથમ એ વિચારવું આવશ્યક છે કે ઉપર્યુક્ત
કેાચરવ્યવહારી ક્યારે થયા? પંદરમા સૈકામાં કે
સોળમામાં? ગુણુવિજયકવિ એમને તપાગચ્છીય
સુમતિ સાધુસૂરિના સમયમાં સ્થિત કરે છે. જેમકે-
તપગચ્છપતિ ગૌતમ-અવતાર,
સુમતિસાધુ શુભમતિ-દાતાર;
વાસન ગુણુ-મણિ કેરડે દાદ,
રૂપતિ નમદ અઉપનમદ પાટિ. પૃ. ૧, ગા. ૬
શ્રી તપગચ્છનઉ રાગિઉ, સુદલિત કરઈ વપાણુ રે;
સંધ સહ કે સાંજલઇ, મહિમા મેરુ મેસાણુ રે.

શી. ૫. ૩, ગા. ૨૭

સુમતિ સાધુસૂરિના જન્મ સં. ૧૪૬૪માં હીસા
૧૫૧૧માં, ગચ્છનાયકપદ ૧૫૧૮માં, અને સ્વર્વસં
૧૫૫૧માં થયેલ હોવાનું તપાગચ્છની પદાવલિપરથી
એ. રાસતંત્રદ. ભા. ૧ના પૃ. ૨૯માં સહગત વિ-
જ્ઞપ્તિસૂરિજીએ સૂચ્યું છે. તેમ વિ. સં. ૧૫૪૭
પર્યંત-તેમણે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી મૂર્તિયોના લેખો પછી
જોવામાં આવે છે. એ જોતાં સુમતિસાધુસૂરિનાં
સમકાલીન તરીકે કેાચરસાહને માનવામાં આવે તો
સોળમા સૈકામાં માનવા જોઇએ; પરંતુ બીજી તર-
ફથી વિચારતાં તે સુક્ત જણાતું નથી.

અણુહિલપુર પોટાણુથી પંદર ગાઉ દૂર સલ-
ખણુપુરના નિવાસી વીસા ચોરવાડ વેદાશાહ અને
વીરમદેના પુત્ર જીવંધ્યા-પ્રતિપાલ આ કેાચરસાહ,
પોતાના નગરથી એક ગાઉ પર બહિર્ય ગામમાં
બહિર્યાજી દેવી આગળ થયો જીવવધ જાણી ધણા
ખિન્ન થાય છે અને તે બંધ કરાવવા વિચાર કરતાં
એક વંખત વ્યાપાર પ્રસંગે બંભાત ગમ્ય છે.

સિદ્ધસૂત્રો વિ. સં. ૧૩૫૬ માં તથા ૧૩૭૩ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શ્રોતિનાંધર્મિય અનુક્રમે ખંભાત ખારવાડા સ્તંભનપાર્શ્વજિનાલયમાં અને વડોદરા

પાખી (પાશ્વિક)ને દિવસ કોચરશાહ બરી સભામાં સંચરે વાંદે છે. ખંભાતના સંધર્ત વર્ણન કરતાં કવિ જણાવે છે કે—

સમરથ-સુત જે દેસલદર, સમકિતધારી ધરમી પરહિ;
કરમી મરમી મહિમાગેર,

મિથ્યામતિ સવિ કીધા જોર. ૫. ૨, કહી ૨૧
સંધયુગ્ય સાંજણસી સાહ,

હિ નિત્ય લખિતીનહિ લાહ;
તિણિ કરિ પુરમાં અધિકહિ વાન,

સખલ વસી માંતઈ સુલતાન. ૨૪
અનુપમ અરકમલ ઓસવાલ,

અશ્વિન-ચંદ સરિસ વર જાલ;
પણિ પદિસાઈ કનક જોડનઈ,

કુંજ સમવડિ કીજઈ તેહનઈ. ૨૫
જંસ-ધર આવઈ કનકરવાઈ,

ખડુ કાલા પાણીનાં મગલ;
જે નવિ જાંજુડ દુધમાંસમ,

સૂર્ય કિહાં ઉગઈ આથમઈ. ૨૬
આ વર્ણન ઉપરથી દેસલદાદના વંશજ અને

પ્રસ્તુત સમ્રાજસિંહના પુત્ર સાંજણસિંહ (સાંજણસી શાહ)નો ખંભાતમાં નિવાસ, તેની કાકિ-વિજ્ઞાતિ, સુલતાન તરફથી સન્માન એ વિગેરેનો સારો ખ્યાલ થઈ શકે છે.

જવલ્લા વિપવનુ ગુરુનું આખ્યાન સમાપ્ત થયા પછી કોચરશાહ, અદિચરાણ આગળ થતો જીવ-સંહાર બંધ થાય તેવો પ્રબંધ કરાવવા ગુરુને બીનવે છે. ગુરુશવર ઉપરુકત સાંજણસીશાહને બોલાવી દાન આપવા, લકઠીનો લદાવો સેવા, અધિકાર, કલા, બલ, ભુદિત્તા પ્રયોગથી જીવ-અમારિ પલાવવા ઉપરેસ આપે છે. સદૃશનાં વ્યવન સાંભલી સંધપતિ (સાંજણસીશાહ) ધણા હર્ષિત થઈ, કોચરશાહને પોતાને મંદિર તેરી જઈ પુજન કરી સાથે બોજન કરે છે,

પીપળાશેરીમાં ચિંતામણિપાર્શ્વનાથ મંદિરમાં વિદ્ય-માન છે. (જુઓ ભુદિસાગર સુરિસંગૃહીત જૈનપ્ર-તિમાલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૧૦૪૪, ૧૧૬).

કોચરશાહની ચતુરાધથી સાંજણસિંહ મનમાં ખુશ થયા અને તેને ઉત્તમ શ્રાવક તરીકે પારખી લીધા.

ત્યાર પછી સાંજણસીશાહ કોચરને તેરી પાલ-ખીમાં બેસી અધિપતિ પાસે જાય છે. અધિપતિ સાંજણસીશાહને ધણું માન આપે છે અને સ્નેહપૂર્વક આવવાનું કારણ પૂછે છે. તેના પ્રત્યુત્તરમાં સાંજણસી કહે છે કે— 'સુવખલ્યપુરના હોજદાર (કોજદાર ?) દ્રવ્ય બગાડે છે, શું કરવું ? શ્રમ-યકાર-અધેર વર્તે છે.'

ત્યાર પછી અધિપતિએ જણાવ્યું કે— 'ચચ્ચા ! જે તમેહારા દયાનમાં આવે તે કરો, અમેહારા મનને રચે છે.' તત્કાળ જૂના હાકિમને તેમણે અને કોચરને સુવિચાર સરખાવ દેવાચ્ચો, સુવખલ્યપુર વિગેરે બાર ગામનો અધિકાર આપી, સમશેર અપાવી સખલ સત્તાધીશ બનાવ્યો. ત્યાર પછી કોચરશાહ સાથે આવી સાંજણસિંહે અતિ આનંદથી આડંબરપૂર્વક શ્રી સૂરીન્દને વાંતા. વિસ્તારથી સમસી વાત કરી, સદૃશ ઉપરેસ સદલ થવાથી આનંદિત થયા. કોચરને હોદાર આશિષ આપી કે— 'પ્રભુતા અને ધન પામી જીવ અમારિ કરજો'

શ્રીગુરુની શીખામણ શિરપર ધારણ કરી સાંજણ-સિંહને પ્રણામ કરી શર કોચર પોતાના પુર તરફ ચાલ્યો ધણા આડંબરપૂર્વક પુર-પ્રવેશ થયો. માતા, પિતા, પત્ની, નગરજનો વિગેરે સૌ ધણા હર્ષિત થયાં.

કોચરે, પોતાને અધિકાર પ્રાપ્ત થતાં ૧ સલ-ખણપુર, ૨ હાંસલપુર, ૩ વડોલવી, ૪ સીતાપુર, ૫ નાવિઆંણી, ૬ અદિચર, ૭ દેહડ, ૮ દેલવાડ, ૯ દેનમાલ, ૧૦ ગોરડે, ૧૧ કાલવર, અને ૧૨ કમીરું (કવિએ પોતાની મતિના અનુમાનથી જણાવેલાં નામ) એ બારે ગામમાં જીવ-અમારિયકદ વગડાવ્યો, એ બારે ગામમાં કોચરશાહની આજીવનતા કોઈ જીવને હણ્યો નહિ, કોઈ ચોર-ચરટ કરતો નહિ. અદિચરમાં જો કોઈ જીવ મરતો તો તેને કોચરશાહ વારતા દના. સુવખલ્યપુરમાં એક

ઉપદેશગચ્છના ક્રકસરિએ વિ. સ. ૧૩૧ (૧૬) પમાં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ સિદ્ધસુરિની મૂર્તિ પાલખપુર જિનમંદિરમાં વિલમ્બાન છે. (જૂઓ સાક્ષર

વિશાલ તળાવ હતું, તેની આસપાસ પહેલાં બહુ જાલ પડતી હતી, તે કોચરશાહે અટકાવી હતી. સરોવર ઉપર રક્ષકી મૂક્યા. હતા, તે બરાબર રક્ષા કરતા હતા. બગલાંઓ પણ માછલાં વિગેરેનો વિનાશ ન કરે તે માટે પ્રબંધ કર્યો હતો, કણુના ઘણા કુંડ ભરાવવામાં આવતા હતા. ચણુ માટે પક્ષીઓ આવતાં હતાં, પાણી ગળી પરબડી ભરી મૂકવામાં આવતી હતી. એમ જીવની જયણા-યતના કરી હતી. સરોવર પર સખલ ગલણી બંધાવવામાં આવતી, ચાપમાં પ્રાણી પણ મુખ પામતાં, કોઇ અણુગલ પાણી ન પીવે એમ ઉત્તમ પ્રકાર કર્યો હતો. સ્ત્રીઓ પાણી ભરવા આવે, તેમાં પણ જેની પાસે ગલણાં નહોતી, તેને શાહ અપાવતા. એમ કોચરશાહ પુણે મહાલતા હતા, મહીતલમાં તેના યશોવાદ ચાલતો હતો.

એવા સમયમાં દિલ્લીમાં દીપક સમ દેસલહરા શાહ સમરા સારિંગ ઉત્તમ વ્યવહારી હતા, જેને સુલતાન ચઝ્યા કહી બોલાવતા અને બહુ માન આપતા હતા. સંધ્ય ધુરંધર હોવા છતાં અંગમાં અભિમાન ન હતું. જેણે પોતાની શુદ્ધિ નવ લાખ બાણ મૂકાવ્યાં હતાં. તેના ઘરેલો ગાયક, જિન શાસનમાં જાણીતા વાચાલ કવિ દેપાલ દિલ્લીથી જન્મતામાં આવ્યો, સંખેસરની યાત્રા કરી કોચરનું નામ સાંભલી સલખજીપુરમાં આવ્યો. કોચરશાહે બાર ગામમાં પળાવેલી જીવ અમારિ જોષ જાણી કવિ ઘણો પ્રસન્ન થયો. કોચરશાહેને આશીર્વાદ આપી તેનું ગીત રચી ગાયું. કોચરશાહે કવિને ઘણો સાદા સત્કાર કર્યો. પાંચ દિવસ રહી જોજ લહી કવિ દ્રવ્યાવતી (ખંભાત)માં આવ્યો અને પાંખીને દિવસ ચુરના વ્યાખ્યાનની પૂર્ણાહુતિમાં સંધની ભરી સભામાં કોચરી કોચરશાહની ઘણી સારી પ્રશંસા કરી. (જેમાં તપગચ્છમાં સિરતાળ આજ શ્રાવક એ ધોરી વિ. છે.) ત્યાર પછી કવિ દેપાલ વિમલાચક્ર તરફ ગયો.

આ તરફ સાંજીસી કોચરના ગુણ સાંભલી રહ્યો અને અધિપતિને સમજાવી કોચરને કે

જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીનજનલેખસંગ્રહ ભા. ૨, લે. ૫૫૩) એ ઉપર્યુક્ત સિદ્ધસુરિની હોવાનું અનુમાન છે.

કરાવ્યો. બારે ગામના લોકો શાકાહાર થયા, કોચરશાહેને છોડાવવા ઉપાય વિચારવા લાગ્યા. કોઇ સાંજીસુને અને કોઈ કવિ દેપાલને વખોડતા હતા. કવિ દેપાલ વિમલાચક્રની યાત્રા કરી ખંભાત આવ્યો, ત્યારે લોકમુખથી વૃત્તાંત જાણતાં અને કોચરશાહેને કષ્ટ થયેલું સાંભલી મનમાં દુઃખ પામ્યો અને સાંજીસુની ગીત કરી ગાયું કે—

“સંઘપતિ સાંજી! મન દેષ સુણિ ઓસવાલ ભૂખ્યાસ!
શત્રુકાર સખલ તઈ માંડયછે તૂં કરણા પ્રતિપાલ;
તૂં કીડી કંઠૂ નવિ દુહવલ દુર્બલ દિ આધાર,
ખિરદ સખલ બોલાવલ જૂતાલિ મહાજનરાય સંધાર.
જલચર જીવ લલક જહુ બગલાં સલખજીપુર સર-તીર,
શુદ્ધી જલ ઘણેશ નાંપલ ધીવર ઉંચ નીરિ;
ભક્ષણ માંસ કરી મયમત્તા બેહુ દોષ આસીસ,
અમ કુલ તારક! તૂં દુખવારક! જીવે કોડિ વરીસ.
વધી બહિચરિ કેરા પૂજારા હરપલ મનહ મજારિ,
જીવ હણાઇ ઘણા મહિપાદિક તેહ તણુજ નહોં પાર;
કોચર સાહમીચચલ કીધલે તઈ કુલવંત! જિન્યારિ,
બારે ગામે અવલી મૂંઠિ એવની પલઈ અમારિ.”

—એ. રાસસંગ્રહ ભા. ૧, પૃ. ૧૦, કડી ૫-૭ (ય. વિ. પ્રથમાગાથી પ્રકાશિત).

એ સાંભળી સાંજીસુ (સંજીનસિંહ) ઘણું લાગ્યો, મુખપર પલટાણો, મનમાં પશ્ચાત્તાપ થયો. કવિ દેપાલને પોતાને ત્યાં લઇ જઈ ઘણો સારો સત્કાર અને સરપાવ કરી દિલ્લી પળાવ્યો. કોચરશાહેને તરત કેદખાનામાંથી કાઢવી બાર ગામ આવ્યાં. પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી. સાંજીસુ (સંજીનસિંહ)ની રજા લઇ કોચરશાહ સલખજીપુર આવ્યા અને અધિક પ્રકારે જીવ અમારિ પળાવવા લાગ્યા. કવિ અંતમાં કહે છે કે—
ગણિ ગુણવિજય લાણુ મુલ, જાણીતલ જગમાહિ;
કોચર જૂચરમાં ભલજી, ખેચર જસ ગુણ ગાહ.

કચ્છસૂરિ.

વિ. સં. ૧૩૯૩ માં ઉપર્યુક્ત નાભિનંદનોદાર પ્રમુખ ૨૨૫નાર કચ્છસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલ પ્રતિમાઓ-

વિ. સં. ૧૩૭૮ માં પ્રતિષ્ઠા કરેલ આદિનાથ બિંબ આબ્જિગિરિ પર 'નિમલવસહી' માં વિઘ્નમાન છે. (જૂઓ જિનવિ. લે. સં. ભા. ૨, લે. ૨૦૬)

વિ. સં. ૧૩૭૮ માં પ્રતિષ્ઠિત ચતુર્વિંશતિપદ પાટણમાં કનાસાના પાડામાં શ્રીશાંતિનાથજીના દેન્દરામાં વિઘ્નમાન છે. (જૂઓ શુદ્ધિ. લે. સં. ભા. ૧, લે. ૩૧૨)

વિ. સં. ૧૩૮૦ માં પ્રતિષ્ઠિત દેસલશાહના કુટુંબે કરાવેલ ચતુર્વિંશતિપદ ખંભાત ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં વિઘ્નમાન છે. (જૂઓ શુદ્ધિ. લે. ભા. ૨, લે. ૫૩૧)

વિક્રમના ૧૬મા સૈકામાં થયેલ અનેક રાસ-ચોપાષ વિ. ના કર્તા સુપ્રસિદ્ધ કવિ દેપાલ અને પૂર્વોક્ત ૧૬મા સૈકામાં વિઘ્નમાન શુભતિસાધુસૂરિના સમકાલીન તરીકે કોયરશાહને માનવામાં આવે તો તેને બાર ગામનો અધિકાર અપાવનાર સાબળુસીને પણ તેના સમકાલીન તરીકે ૧૬મા સૈકામાં માનવા પડે એટલે ઉપર્યુક્ત સં. સમરસિંદના પુત્ર સમરસિંદ (વિ. સં. ૧૪૧૪માં પોતાનાં માતા-પિતાની મૂર્તિ કરાવનાર)થી જૂદા માનવા પડે. પરંતુ ખરતર ગવજીની એક પદ્યાવલિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વિ. સં. ૧૪૩૨માં સ્વર્ગસ્થ થયેલા જિનોદપસૂરિએ બાર ગામમાં અમારિ ધોયણ કરાવી હતી અને સુરતાણ સનાપ્ત દેસલદરા સારંગનિઘ્રાએ શત્રુંજયની યાત્રા કરી હતી. અને તેમનો પ્રવેશોત્સવ સદાબણપુરમાં કોયરશાહે કર્યો હતો. (સા. કોયરે સદાબણપુરે પેસારો પ્રીયો) એથી કોયરશાહ વિક્રમના ૧૫મા સૈકામાં વિઘ્નમાન હોવાનું જણાય છે, એમને બાર ગામનો અધિકાર અપાવનાર સમરસિંદ પ્રસ્તુત મં. સમરસિંદના પુત્ર સંભવે છે. ગુણવિશ્વકવિએ વર્ણવેલ કવિ દેપાલ અન્ય દરે. કવિએ કોયરશાહને શુભતિસાધુસૂરિના સમકાલીન જણાવ્યા છે, તે કલ્પનાથી જણાવ્યા દરે એમ અનુમાન થાય છે. સત્ય સ્વીકારવું પડે.

વિ. સં. ૧૩૮૦ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથબિંબ વેથાપુરના આવનજિનાલયમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. (જૂઓ શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૭૧૧-૭૦૬ પુનરાવૃત્તિ છે.)

વિ. સં. ૧૩૮૭ માં પ્રતિષ્ઠિત અન્નિતનાથબિંબ વડોદરામાં જનીશેરીના ચંદ્રપ્રભજિનાલયમાં છે. (શુદ્ધિ. લે. ભા. ૨, લે. ૧૪૩)

વિ. સં. ૧૪૦૦ માં પ્રતિષ્ઠિત દેસલશાહના પુત્ર સદજપાસની લાખી નયણદેવીએ કરાવેલ સમવસરણું ખંભાત, ખારવાડામાં સીમંધરસ્ત્રામોજિનાલયમાં છે. (શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૧૦૭૬)

વિ. સં. ૧૪૦૧ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથબિંબ ખાસોતરા (મારવાડ)માં શીતલનાથ મંદિરમાં છે. (જૂઓ પૂરણચંદ્ર નાદરનોલેખમંથ્રેલ લે. ૭૨૯)

વિ. સં. ૧૪૦૫ માં પ્રતિષ્ઠિત નૃપભજિન બિંબ જયપુરના વેપારી પાસે છે. (પૂ. નાદર લે. ૪૦૦)

દેવશુભસૂરિ.

પ્રસ્તુત કચ્છસૂરિના શિષ્ય દેવશુભસૂરિએ વિ. સં. ૧૪૧૪, ૧૪૨૨, ૧૪૩૨, ૧૪૩૬, ૧૪૫૨, ૧૪૬૮ અને ૧૪૭૧ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી જૈનમૂર્તિઓ જાણવા જોવામાં આવી છે: તેમાંથી સં. ૧૪૧૪નો લેખ ઉપર દર્શાવ્યો છે. સં. ૧૪૩૨ માં પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથબિંબ પ્રસ્તુત સમરસિંદના પુત્ર કુંગરસિંદની ભાખી રૂલજદેવીએ સુ. સમરસિંદના શ્રેય માટે કરાવ્યું હતું. (શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૬૩૫).

વિ. સં. ૧૪૫૨માં પ્રતિષ્ઠિત સયે કરાવેલી ઉપર્યુક્ત કચ્છસૂરિની પાપાણમયી મૂર્તિ પાટણમાં પંચાસરા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં એક ગવક્ષમાં છે. (જિનવિ. ભા. ૨, લે. ૫૧૬)

વિ. સં. ૧૪૬૮ માં પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથપ્રમુખ ચતુર્વિંશતિ પદ પ્રસ્તુત સમરસિંદના પુત્ર સમરે પોતાના માતા-પિતાના શ્રેય માટે કરાવ્યો હતો. તે ખંભાતમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથમંદિરમાં વિઘ્નમાન છે. (જૂઓ શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૫૬૦)

ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના આચાર્યો.

વિ. સં. ૧૩૭૧માં શત્રુઘ્ન તીર્થોદ્ધારયાત્રા-
પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં દેસલશાહના સંધમાં એક પધા-
રેલા ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના આચાર્યો કે જ્ઞાનનાં
નામો પ્રખંધકાર ક્રમસૂરિએ દર્શાવેલાં ઉપર (પ.
૧૮૬-૮૭)માં સૂચ્યાં છે. તેમાંથી—

પાસડ (પાર્થદત્ત) સૂરિ.

‘ સમસિંહરાસ ’ ના રચનાર નિર્વૃત્તિગચ્છના
અખ (આત્ર) દેવસૂરિની પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિયો વિગે-
રેના લેખો હજી જાણવામાં આવ્યા નથી, પરંતુ
તેમનાં ગુરુ પાસડસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૩૦ માં
પ્રતિષ્ઠિત આદિનાથખિંબ વીંળપુરમાં પદ્માવતીના
દેહરામાં વિદ્યમાન છે. (વીંળપુર વૃત્તાન્ત તથા શુદ્ધિ
ભાગ ૧, લે. ૪૧૬).

નિર્વૃત્તિગચ્છના આ જ પાસડ (સં. પાર્થદત્ત)
સૂરિએ વિ. સં. ૧૩૮ (૧૪) લે માં પ્રતિષ્ઠિત પદ્મ-
પ્રભખિંબ વડોદરામાં મનમોહન પાર્થનાથ મંદિરમાં
વિદ્યમાન છે. (તેનો ઉલ્લેખ શુદ્ધિ ભાગ ૨, લે.
૮૧ માં પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.)

વિનયચંદ્રસૂરિ.

વિ. સં. ૧૩૭૩ માં શુભચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત
કરેલી સૌદાતિક શ્રીવિનયચંદ્રસૂરિની મૂર્તિ પાટણમાં
વાસુપૂર્ણગિનિ મંદિરમાં વિદ્યમાન છે (ગિનિવિ. ભા.
૨, લે. ૫૨૮)

પદ્મચંદ્રસૂરિ.

બુદ્ધગચ્છના પદ્મચંદ્રસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૫૬
માં પ્રતિષ્ઠિત પાર્થનાથખિંબ ખંભાતમાં ચોક્કસીની
પોળમાં ચિંતામણિ પાર્થગિનાલયમાં વિદ્યમાન છે.
(શુદ્ધિ ભા. ૨, લે. ૮૦૩) પ્રખંધકારે દેવસૂરિગચ્છના
પદ્મચંદ્રસૂરિ જણાવ્યા છે, તે કદાચ આજ
આચાર્ય હશે.

સુમતિસૂરિ.

સંતરગચ્છના સુમતિસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૫૦
માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ અગ્નિનાથ ખિંબ દિલ્લીમાં લાલ

હજીરીમલગચ્છના ધરદેહરાસરમાં છે. તથા વિ. સં.
૧૩૭૬ માં પ્રતિષ્ઠિત ખિંબ બનારસ રામધાટ પર
આવેલ ‘ કુશલાશક બાઝ મંદિર ’ નામથી યોગખાતા
મંદિરમાં વિદ્યમાન છે. (પૂ. નાહર લે. ૫૧૯, ૪૧૫)

વીરસૂરિ.

ભાવડારગચ્છના વીરસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૬૩
માં પ્રતિષ્ઠિત પાર્થનાથખિંબ વડોદરામાં દાદા પાર્થ-
નાથના દેહરામાં છે. (શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૧૩૨)

સર્વદેવસૂરિ.

થારાપદગચ્છના શાંતિસરિના શિષ્ય આ સર્વ-
દેવસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૫૬ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ મુપા-
શ્વનાથખિંબ વીરમગામમાં અગ્નિનાથમંદિરમાં વિદ્ય-
માન છે. (શુદ્ધિ ભાગ ૧, લે. ૧૪૬૩).

સિદ્ધસેનસૂરિ.

નાણુપ્રમગચ્છના સિદ્ધસેનસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૧
(૧૭) ૩ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથખિંબ દંડાપરા
ગિનિમંદિરમાં છે. (શુદ્ધિ. ભા. ૨, લે. ૨૫)

જગન્નાથજી (જગત) સૂરિ.

બ્રહ્માજીગચ્છના જગન્નાથ (ક) સૂરિએ વિ. સં.
૧૩૩૦ માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલ ખિંબો સલખજીપુર,
સંજેશ્વર અને પાટણના ગિનિમંદિરમાં છે. (ગિનિ-
વિ. ભા. ૨, લે. ૪૭૦, ૪૮૦, ૪૯૦, ૪૯૭, ૫૧૮,
૫૧૯) તથા વિ. સં. ૧૩૪૯ માં પ્રતિષ્ઠિત નેમિ-
નાથખિંબ અને પં. રતનની મૂર્તિ સલખજીપુર અને
પાટણમાં પંચાસરા પાર્થનાથ મંદિરમાં વિદ્યમાન છે,
(ગિનિવિં ભા. ૨, લે. ૪૭૩, ૫૦૯) વિ. સં.
૧૩૮૨ માં પ્રતિષ્ઠિત શાંતિનાથખિંબ ખંભાતમાં
નવપલ્લવ પાર્થગિનાલયમાં છે. (શુદ્ધિ ભા. ૨,
લે. ૧૦૯૩) આ જગન્નાથસૂરિને પ્રખંધકારે જગત-
સૂરિ એવા નામથી યોગખાવ્યા જણાય છે.

દેસલશાહ અને સમરાશાહના પરિવારમાં થયેલા
તેમના વંશજો વિક્રમના સોળમાં સેકાના ઉત્તરાર્ધમાં
પણ વિદ્યમાન હતા, એમ મળી આવતા લેખો ઉપરથી
સિદ્ધ થાય છે. વિશેષ ગવેપણા કરવાથી અન્ય ધર્મ-
હાસ પણ મળી શકે, પરંતુ અધિક વિસ્તૃત થવાના
ભયથી અર્ધજી વીરગીશું.

— લાલચંદ હ, ગાંધી.

પ્રભુ મહાવીરદેવને મહત્તમ ઉપસર્ગ.

સુરગિરી સમધીરં સ્તોમિ ભક્ત્યા ચ વીર—

એ પર્વતના શિખરો ઉપર પુષ્કળ વાવાઝોડાં થાય છે. પુષ્કળ વરસાદની ઝડી વર્ષે છે. તેમ તેના ઉપર ઉનાળામાં લગવાનું સવિતતનારાયણનાં પ્રખર કિરણોનો સખ્ત આતાપ પણ લાગે છે. છતાં કોઈ પણ દિવસ એવું નથી સંભળાતું કે તેની અવલતામાં ફેરફાર પડ્યો કે તેનું એકાદુ બેાદું શિખર દુડી પડ્યું હોય. કારણ ? તેની નીચેનાં પાયો એવા તો મજબુત—નક્કર હોય છે કે તેની ઉપર યદિ પુષ્કળાવર્તનો એક મુશલકાર પડે, પ્રલય કાળનો વાયુ ટુકાય, છતાં તે અચ્ચ નિશ્ચય રહે છે. આપણે મહાપુરૂષના જીવનને આની સાથે સરખાવી શકીએ. તેમના જીવન ઉપર રેંકડો દગ્ગરો લાગે વર્ષનાં થર ખાત્રી ન્યા છે. "છતાં મહા પુરૂષની જીવન—ઇમારત વિવિધ બનાવોથી તાજ અને સંઘાય નવીજ લાગે છે કારણ ? તેમની જીવન ઇમારતનો પાયો ઉચ્ચ આરિત્ર અને મહાન ત્યાગથી પુરાએલ હોય છે. કે જે ઉચ્ચ આરિત્ર અને મહાન ત્યાગ સીસાના રેણુથી પણ વધુ મજબુત અને નક્કર હોય છે, કે જેના પ્રતાપે સંઘાય તેમની જીવન—ઇમારત અનંતકાળ સુધી એમની એમજ રહે છે—જ્યારે જુઓ ત્યારે નવીને નવીજ લાગે છે.

પરમાત્મા યુગાધિપતિ રૂપભદ્રેવજીને યદ્ય ગયે સંખ્યાતીત વર્ષો વીતી ગયાં છે, છતાં તેમનું જીવન આપણે ત્યારે બેઠેએ છીએ ત્યારે આપણા હૃદયસરમાં કોઈ અનેરા બક્તિ બાવના કુવારા છુટે છે. અને પ્રેમથી મરતક નમી ન્યા છે. એવીજ રીતે પરમાત્મા મહાવીર દેવને આજે દગ્ગરો વર્ષો વીતી ગયાં છે, છતાં દંડ પણ તેમની જીવન—વાડી નચવિકસિત સુગંધીદાર મહેંકી રી છે. આનું મુખ્ય કારણ તેમની જીવન—વાડી

ઉચ્ચકોટીનો ત્યાગ અને સુંદર આરિત્રનાં અમૃત ઝરણાંથી નહિ" કિન્તુ પ્રવાહોથી ભરપૂર છે, કે જેના પ્રતાપે તેમની જીવન વાડી સંઘાય નવિ વિકસિત પુષ્કળમલ દલની સુગંધીથી સુવાસિત રહેવાનીજ; તેવીજ રીતે તે પુરૂષસિંહ શ્રી મહાવીર દેવની જીવન—વાડીમાં શોભતો બનેલો મહત્તમ સંગમ દેવનો ઉપસર્ગ કોઈ અનેરા પ્રાતઃકાલે ખીલેલા—નવવિકસિત મહત્તમ પત્ર સમે શોભે છે. તેમાં પ્રભુ મહાવીર દેવની વીરતા ધીરતા ક્ષમા અને કારુણ્યની ખુશબો બહેંકી રહી છે. મોટા માં—ધાતાનાં માન ગ્રાહ્ય છે તેમ તે ગર્વિષ્ટ દેવ (સંગમક)નું અભિમાન પ્રભુએ માન મૈત્ર દારણ કરી તોડ્યું છે. તે ગર્વિષ્ટ દેવે પ્રભુને સાત સાતવાર ઝૂંસીને લાકડે લટકાવ્યા, વધરુથાને પહેાંચાડ્યા છતાં પ્રભુએ તે બધાની સામે એક અજળ શસ્ત્ર દારણ કર્યું હતું કે જેમાં સંમમદેવનાં બધાં શસ્ત્રો નિષ્ફળ નીવડ્યાં; તે અમોઘ શસ્ત્ર તે મૈત્ર.

આ ઉપસર્ગ એટલો બધો પ્રસિદ્ધ છે કે જે સંબંધે કાંઈ પણ લખતું નિરર્થક ગણાય. છતાં આમાં કલ્પસૂત્ર અને ત્રિપિઠમાં આવતી ખીના કરતાં કાંઈક વિશિષ્ટતા છે—એવું તે વાંચતાં વાંચકોને જણાઈ આવશે: આટલા ટુંકા ઉપોદ્દ્યાતપદ્ધી આગળ વધીશું.

“સવક્રોમ દેપરાયા મળદ્ હરિસિઓ ઘયળં તિળિળયિ લોગસમત્યા જોળધીરમળં ન ચાલેલું”

એક વખતે સુધમાં સભામાં—દેવસેકની સભામાં છદ્મદારાજ બેઠા છે તે વખતે ભૂલોકમાં વિચરતા એકલા અદુના કર્મચતુને દંડાવના પુરૂષસિંહ પદ્મ મોગીધર પરમાત્મા મહાવીર દેવને પોતાના અવધિ માનથી પ્યાનમગ્ન બેઠે પ્રેમને બક્તિથી પ્રભુને નમ-

ફાર કરી સભા વચ્ચે પ્રગટપણે બોલ્યા કે “ પ્રભુ મહાવીરદેવ ત્રણ જગતને જીતીને સ્થીર નિશ્ચયપણે ઉભા છે. તેમને કોઈ દેવ કે દાનવ જીતવા સમર્થ નથી. તો પછી માનવીનું તો પૂછવુંજ શું ? તેમની પ્રતિજ્ઞા એવી અચલ અટલ છે કે તેમને તેમની પ્રતિજ્ઞાથી બદ કરવા કોઈ સમર્થ નથી. પછી ભલે પ્રતિજ્ઞા બદ કરાવનાર દેવ હો કે દાનવ હો ? એવી મેર્યાદા વિશેષ નિશ્ચય પ્રતિજ્ઞા વાળા પ્રભુ છે. આ વખતે ત્યાં સભામાં બેઠેલો ઇન્દ્રમહારાજની જેવી સચ્ચદિવાળો મહર્ષિદેવ સંગમક નામના અભવી દેવે કહ્યું કે શું આતે ઇન્દ્રમહારાજ સગથી-પક્ષપાતથી-બોલે છે કે એક મનુષ્યકોટ દેવ કે દાનવથી ન ચલાવી શકાય-પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ ન કરાવી શકાય ? આ ઘડીએજ હું નીચે જઈ તેને ચલાવમાન કરી આવું. ઇન્દ્રમહારાજે તેને ના ન પાડી કારણ કે તેમને તો ખબર હતી કે પ્રભુ કોઈની નિશ્ચયે રહી તપ કરતાજ નથી. ઇન્દ્રના વચ્ચે સત્ય છે કે ખોટાં છે તેની ખાત્રી કરવાની સંગમનેજ ખાત્રી હતી એટલે પ્રભુને ચલાવમાન કરવા તે નીચે આવ્યો.

ઉપસર્ગોની શરૂઆત-નીચે આવી તે મહર્ષિકે દેવ પ્રથમતો એવી ધુળની ઘૃષ્ટિ વર્ષાવી કે જેના પ્રતાપે પ્રભુની આંખો, કાન તથા બીજી ઇન્દ્રિયોતો રોધ થઈ ગયો-દૈત્ય ઇન્દ્રિયનાં રક્ત પુરાઈ ગયાં. પ્રભુની રચિત આસોઆસ પથુ ન લઈ શકે તેવી થઈ ગઈ પરંતુ તેથી ભગવાન ધ્યાનથી એક તિલ માત્ર પથુ ચલિત ન થયા-ન ડગ્યા. જ્યારે તેણે જોયું કે મારી ધુળની ઘૃષ્ટિ તેમને કંઈ પથુ નથી કરી શકી, અને પોતે પથુ ધુળ વર્ષાવી શક્યો એટલે ધુળની ઘૃષ્ટિ બંધ કરી પછી વજ્ર તુડિકા કીટક વિદુર્બા (વજ્ર જેવા મોટા મોટા વાળા કીટકો જેનાની કે જેના કરડવાથી માથુસ રાડ પાડી જાય અથવા ધૂતેલીકા). કીટકો પ્રભુને ચારે બાજુથી ચોટી પડી ને કરડવા લાગી. તેમણે કરડી કરડી પ્રભુનું શરીર એવું કરી નાંખ્યું કે પોતે એક બાજુથી પેસે ને સામી બાજુ નીકળે. છેવટે આખું શરીર ચાલણી જેવું કાણું કાણું વાળું કરી નાંખ્યું છતાં પ્રભુ પોતાના ધ્યાનથી ચલિત ન થયા એટલે તેણે

વજ્ર જેવી તિક્ષણ સુંઢવાળા ડાંસ બનાવ્યા તે પથુ પ્રભુને ખુબ જોસથી કરડવા લાગ્યા. તિક્ષણ સુંઢાં બોંકવા લાગ્યા. ડાંસ પ્રભુના શરીરમાં એવી જોરથી તિક્ષણ ડાઠો ભોંકતા કે એકજ વખત ડાંખ મારવાથી લોહીની ધારા નિકળી પડતી (પ્રભુને લોહી ન નીકળે તેને બદલે દૂધની ધારા સમજવી) છતાં પ્રભુ ધ્યાનથી ચલિત ન થયા. એટલે તેણે ધૂતેલીકા બનાવી તે પથુ પોતાની તિક્ષણ દાઢોથી પ્રભુને ખુબ કરડવા લાગી ને પ્રભુને અનેકવિધ ત્રાસો આપ્યા છતાં પ્રભુ તો પોતાના ધ્યાનમાં ખુબ ધ્યાનમગ્ન થતા ગયા એટલે તેણે વિછીંચ્યા વિદુર્બા. વિછીંચ્યા પ્રભુને પોતાના તિક્ષણ ડાંખ કાંટા એવા જોસથી મારતા કે જેનું વિષ રોમ રોમ શરીરમાં વ્યાપ થઈ જાય અને ડાંખથી તો માનવી કાળા મિસો પાડે પરંતુ પ્રભુતો નિષ્પ્રકંપ હતો. ત્યાર પછી તેણે તિક્ષણ દાંત દાઢવાળા નકુલ-નોળીઆ બનાવ્યા. તે નોળાઆઆએ પોતાના દાંતથી કરડી પ્રભુના શરીરમાંથી માંસના લોચા બહાર કાઢ્યા. પરંતુ એ વીર પુરુષ તો એક મહાશયીની જેમ અડગ ઉભાજ હતો. ત્યારબાદ તે દેવે ખુબ ઝેરી કોથી ને કુદાડ મારતા સર્પો ઉત્પન્ન કર્યા કે જે કરડ્યા હોય તો પીવા પાણી પથુ ન માગે. એ સર્પો પ્રભુના શરીરમાં જોસથી દાઢ મારી ઝેરની ક્રોચળા ખાલી કરી નાખતા એમ છતાં શ્રી સિદ્ધાર્થપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવ અડગજ હતો પછી તે દેવરાજે મુષક-સેના (ગણેશચાહન ઉદ્દેર) વિદુર્બા તે બહાદુર સેના પ્રભુને ચારે બાજુ ચોટી પડી અને કરડવા લાગી વળા કરડ્યા પછી ત્યાંને ત્યાંજ લઘુનીતિ કરી અને લાંબીએ નાખી (એ કરડેલા ઉપર લઘુનીતિ કરવાથી પુષ્કળ પીડા થાય માટે ત્યાં લઘુનીતિ તથા વડીનીતિ કરી) છતાં પ્રભુતો અડગજ રહ્યો. તત્પ-આત લય'કર હાથીનું રૂપ વિદુર્બા હાથીએ પ્રભુને પોતાની સુંઢથી પકડી ૭-૮ તાલ ઉંચે ઉંઠાળ્યા પછી પ્રભુને પોતાની તિક્ષણ દાઢ ઉપર અહરથી ઝીલી લઈ નીચે પછાડ્યા ત્યાં પથુ પોતાના તિક્ષણ દંતુશળથી ખુબ વિધ્યા, સુધ્યા પછી પ્રભુને જેમ કણક મસળે તેમ પગથી ખુબ ખુદી કર્યા છતાં એ નરસિંહ તો તેમનાં ધ્યાનમાં અડગ હતો એટલે વળા તેણે

હાથણીનું રૂપ બનાવ્યું. તે પણ પ્રભુને સુંદ વડે
મારતી તિશ્ણુ દાઢી ચિરતી અને પછી એ ધા
ઉપર પોતાના નાકમાંથી પાણી કાઢી છાંટતી
અથવા સુતર નાખતી અને વળી તોરમાં આવી
જઈ પ્રભુને પગથી ખુદતી ક્યારતી છતાં એ વીર
પુરુષ તો અડગજ રહ્યા. દેવ ક્રોધથી સમસમી
રહ્યા હોતો. તેનાં એકેએક શસ્ત્રો નિષ્ફલ ગયાં હજી
તો તેના પ્રભુને ધ્યાન બ્રહ્મ કરવાના કોડ પુરા નહોતા
થયા એટલે તે પાપાત્માએ લયકર બિહામણા પિ-
શાચનું રૂપ વિકૃત્વું. તે પિશાચે દેવની આરાધ-
પ્રમાણે પ્રભુને ચલિત કરવા અનેક પ્રકારના ત્રાસો
આપ્યા અને અનેક પ્રકારનાં રૂપો કરી પ્રભુને બિવ-
ગવવા પ્રયત્ન કર્યો, છતાં પ્રભુ ન તો લગારે બીધા
કે ન તો ધ્યાનબદ્ધ થયાં દેવે જાણ્યું કે આ
પિશાચ કાંઈ ન કરી શક્યો એટલે તેણે લયકર
તિશ્ણુ પંજવાળા વાંધ બનાવ્યા. તે વાંધાએ પ્રભુને
જોરથી ચાપા મારી તેના ઉપર લઘુનીતિ કરી આનંદ
જોળ્યો (વાગેલા ધા ઉપર યદી સુતર છાંટવામાં
આવે તો ક્ષારને લીધે તે રથને સખ્ત પીડા થાય
છે. તેમ અહીં પ્રભુને ચાપા મારી લઘુનિતિ કરવામાં
પણ એજ કારણ સમજવાતું છે. આવું જ્યાં હોય
ત્યાં મુખ્યત્વે આજ કારણ સમજવાતું છે. હું
બીજું કારણ પણ કદાચી શકું છું કે એક માણસ
પર જ્યારે કોઈ લઘુનિતિ કે વડીનિતિ કરે તો એને
જેમ દુઃખગ્ઝા થાય છે અને લઘુનિતિ કરનાર સામા
માણસ ઉપર ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી રીતે
પ્રભુનો ક્રોધ ઉત્પન્ન કરી ધ્યાનબદ્ધ કરવાની દેવની
ધ્મજા હોય. અસ્તુ.) દેવની ગમે તે ભાવનાં હોય પરન્તુ
એ ધીર વીર પુરુષ તો એ અડગજ રહ્યા છે. નથી
ઉત્પન્ન થયો ક્રોધ, દુષ્ક્રોધ કે તિરેકાર, છતાં પ્રભુને
અડગ જોઈ પ્રભુને મોહ ને માયામાં પાડવા દેવનું
પત્યર હલ્ય વધારે નિષ્કુર બન્યું અને પ્રભુ મહાવીર
સ્વામીના પિતા સિદ્ધાર્થરાજ અને માતા ત્રિશલા
દેવીનું રૂપ વિકૃત્વું. આપા પિતાએ પ્રભુ પાસે જઈ
પત્યરને પણ પિંગળાવે તેનું કસણજનક આકંઠન
શરૂ કર્યું અને કતું કે હું પુત્ર! તું આવ આવ
અમારી પાસે આવ, અમને મોંઘારને છોડી ક્યાં

ચાલ્યો જતો નહિ, હે પુત્ર! અમને તારા ઉપર
જીજ હેત છે અમારાથી તારો વિયોગ નહિ સહન
થાય. અમને રહતા છોડી તું અહીં ક્યાં આવ્યો. હે
પિતૃલકત વર્ધમાન કુમાર! તારી પિતૃ ભક્તિ, માતૃ
પ્રેમ ક્યાં ગયાં છે. અનેક કસણ જનક વિલાપ
ક્યાં છતાં પ્રભુએ ઉચ્ચી આંખ કરીને ન જોયું.
એ તો તેમના ધ્યાનમાં મશગુલ રહ્યા.

ત્યાર પછી તે સુરેન્દ્ર સામાનિક સંગમે મોહ
સૈન્ય ઉભું કર્યું જાણે કોઈ મહારાજને જીતી વિ-
જયના નિશામાં ચક્રચર બની અનેકરથે પડાવ નાખી
પ્રજાને રજાડતું જોતરો ઉજ્જડ કરતું ચાલ્યું આવતું
હોય તેમ તે સૈન્યે પ્રભુની નજીકમાં પડાવ નાખ્યો.
સૈનિકો પોતાના કાર્યમાં મશગુલ બની ગયા હતા.
ત્યાં એક રસોઇ કરવાતું મન થતાં ચુકો કરવા
પથરા શોધવા નિકળ્યો. શોધતાં પત્યરા ન જડ્યા
એટલે તેમણે પ્રભુના ચરણને ચુલાના પત્યર
તરીકે કદાચી વચ્ચે ઇંધણ મુકી અગ્નિ સળ-
ગાવી પ્રભુના પગરૂપ કદાચીત ચુલા ઉપર
હાંડલી ચડાવી રસોઈ શરૂ કરી. વચ્ચે ભડ
ભડ અગ્નિની જ્વાળા બળવા લાગી છતાં શેષ
માત્ર પણ પ્રભુ ન હલ્યા કે ચાલ્યા. એ તો પોતાના
ધ્યાનમાં મગ્ન હતા. એટલે તે દેવે ચાલકાલ બના-
વ્યા. તેમણે પ્રભુના હાથમાં ગળામાં અને કાનમાં
જંગલી પક્ષીઓનાં પીંજરું લટકાવ્યાં. તે જંગલી
પક્ષીઓ જાણે કોઈ મિષ્ટ ફળને કરડતા હોય ખાતા
હોય અને પછી આનંદમાં આવીને જીજ હાંસથી
લઘુનિતિ અને વડીનિતિ કરે તેમ પ્રભુના શરીરને
કરડી ત્યાં ખાડામાં ચરક નાંખે અને અનેક પ્રકાર-
ની ધૂણિત કીધા કરે છતાં પણ પ્રભુ ન ચલાયમાન
થયા એટલે તે દેવે લયકર વાયુ વિકૃત્વો જે
વાયુના અદ્ભુત પ્રતાપથી મેર પવન પણ કંપી જાય
છતાં એ નિમ્નિત આત્મા ન તો સ્થુલ શરીરથી ચડ્યા
કે ન તો ધ્યાનથી ડગ્યા. ત્યાર પછી તે ઉપસર્ગ સુરે-
સંગમક દેવે અંતકાલનો લયકર અંજાવાત વાયુ
ઉત્પન્ન કર્યો કે જે વાયુના તાવાથી ત્રહો મુળમાંથી
દયગમી જનાં મોડી મોડી મહેલાનો જગીન દોરત
થઈ જતી, કુંપગમી ક્યાંના ક્યાં ઉડી જતાં છતાં

ધ્યાનવીર પ્રભુ તો એમને એમ સ્થિરજ રહ્યા. દેવે
 જોયું કે હાથ ! પ્રભુ તો ધ્યાનમસ્ત સ્થિર છે અને
 મારા આવા આવા ભયંકર ઉપસર્ગો જેને રથ માત્ર
 અસર નથી કરી શકતા-આતે પુરૂષ હૃદય છે
 કે મનસેલ પાથર છે ? હું સાચો દર્શપ્રતિષ્ઠિત તો
 ત્યારેજ કહેવાઈ કે તે ધૃતના પ્રભુને ધ્યાનથી મુગ્ધ
 કરું. હીક જોઈ લો બંદાના ઝપાટા એમ મનમાં
 નિશ્ચય કરી પોતાના આત્માને પાપના કર્મમાં ખુબ
 લિપ્ત કરી એક ભયંકર કાલચક્ર બનાવી તે આકા-
 શમાં ઉડે તથા જેમ વજ્ર (ધૃત્યું) એક મહાન
 હથિયાર) મન્દરાચલ પર્વતને ભેદી ટુકડે ટુકડા કરી
 નાખે તેમ પ્રભુને મારી નાખવાના પ્રયત્ન છતાં સા-
 થી ભયંકર કાલચક્ર પ્રભુ ઉપર ફેરવે તેણે એ કાલ-
 ચક્ર એવા તો જોરથી ફેરવે કે પ્રિલોકપતિ
 પુરૂષપતિનું મહાવીર દેવ આગતુ જામીનમાં ઉડા
 ઉતરી ગયા છતાં એ ધ્યાનવીર તેમના ધ્યાનમાંથી
 ન ડગ્યા. સંગમના મનમાં તો ખાતરી હતી કે
 જરૂર પ્રભુ ! ધ્યાનથી કમા હશે પરંતુ તેણે જ્યારે
 જોયું-પોતાના જ્ઞાનથી જોયું ત્યારે માલમ પડ્યું કે
 એ મૂર્તિ એમના ધ્યાનમાં ગમ્મ છે. હવે તેની
 ધીરજ ખુટવા માંડી ત્યાં તેને એક વિચાર સૂઝી
 આવ્યો કે આ પુરોહિતમને મેં પ્રતિકુલ ઉપસર્ગો
 કર્યા છતાં ન ચડ્યા માટે તેમને અત્યુક્ત ઉપસર્ગ
 આદરું. આવા વિચારથી એકદમ મુંઝવેર સવાર બના-
 વ્યું જસ જાણે કુદરતી સવાર થયું છે. મનુષ્યોના
 અવર જવર શરૂ થયો છે તેમજ મનુષ્યો પણ
 બંધાવ્યા. ત્યાર પછી પ્રભુની નજીક આવી પ્રભુને
 કહે છે કે અરે યોગી હવે તો આંખ ઉઘાડો, જુઓ
 સવાર પડી ગયું છે. આ મનુષ્યો, ડોર, ગાંઠ જવ
 આવ કરે છે, માટે ઉડો અને માંડો ચાલવા. પ્રભુએ
 પોતાના જ્ઞાનથી જોયું કે આતે એ લાઇ સાહેબે
 મારે માટે તસ્તી લીધી છે. બધું કલ્પિત ચાલતી
 છે. તથા થોડીવાર પછી કોઇ મહર્ષિ દેવ આવ્યો
 હોય તેમ પ્રભુને કહે છે-હે મહાનુભાવ ! હું આપના
 અચ્છલિત ધ્યાનથી સંતુષ્ટ થયો છું. કંઈક વર
 દાન માંગો આપ જે માંગશો તે આપને આપીશ.
 હું બહુ સમર્થ શક્તિસંપન્ન સુરેન્દ્ર છું. માટે જરૂર

છલ્લિત માંગો, બોલો બોલો હે યોગીવર ! હવે
 તમારું આ ધ્યાન મુઠ્ઠી ઘેરું. શું તમારે આ નરદેહે
 સ્વર્ગમાં જવું છે ? માટે આકરૂં ધ્યાન આવડ્યું છે
 હું તમને આ નરદેહે સ્વર્ગમાં લઇ જઇ શકું તેમ
 છું. શું આપને મુક્તિના ધામમાં લઇ જઈ કે ત્રણ
 જગતનું રાજ્ય તમારા પગમાં હાંજર કરું ? બોલો શું
 જોઈએ છીએ ? પરંતુ એ નિરુદ્ધ પરમયોગીશ્વર
 પ્રભુ નતો તેની લાલચમાં પડ્યા કે નતો આંખ ઉઘી
 કરી તેની સામું જોયું આવી રીતે એક રાત્રીમાં
 વીંચ મહા ઉપસર્ગો કરી તેણે વિચાર કર્યો હવે આંજો
 નહિ ચલાવમાન થાય તો કાલે ચલાવમાન થશે,
 કાળા માથાના પામર માનવીની જેટલી ધીરતા કે
 વીરતા હોય ? અને કદી હોય તોપણ જેટલી ઘડી
 ટકી શકવાની હતી ? આમ વિચાર કરી બીજા ઉપ-
 સર્ગો રહેવામાં કરવાનો નિશ્ચય ધડ્યો.

બીજા દિવસે સવારમાં પુનરપિ ઉપસર્ગો માલા
 શરૂ થઇ. બીજા દિવસે સવારમાં પ્રભુ કાઠિસગપાળા
 વિહાર કરી વાહુકે ગ્રામમાં ગયા ત્યાં તે દેવાધમે
 પાંચસો ચોરો બનાવ્યા. જ્યારે પ્રભુ ત્યાં આવ્યા
 કે એ ચોરો જાણે પ્રભુના બાણીયા થતા હોય અને
 પૂર્વના પરિચિત હોય તેવા ડોળ કરી મામા મામા
 કહી ઓહોહો મામા આવો આવો ક્યારે આવ્યા
 મહા વણા વળે આવ્યા મામા-એમ તાણીને બોલી
 પ્રભુને ખુબ જોરથી-દાખી દાખીને ભેટયા, ઉડે ઉપા-
 ડ્યા અને પર્વતને ભેદે એવા મજાખુત બાહુથી પ્રભુને
 છાતી સરસા પીરસ્યા, છતાં પ્રભુ ન કાંઈ બોલ્યા કે
 ચાલ્યા-પ્રભુ તો મોનજ રહ્યા. ત્યાર પછી પ્રભુ
 જોત્યરિ માટે ગયા. એ દેવાધમે પ્રભુનું સ્ત્રીઓ ઉપર
 કટાક્ષ ફેંકતું રૂપ વિકુલ્યું. (પ્રભુનું મુળ શરીરતો
 પહેલાંના જેવુંજ હોય પરંતુ તે દેવ ચર્મચતુષ્પાળને
 તેથી ઉલટું વિકૃત રૂપ દેખાડે કે જેથી સામાન્ય
 માણસોને બીજી ભાંતિ થાય.) ગામની સ્ત્રીઓએ
 પ્રભુને કોઇ નીચ પુરૂષ ધારી મારી હાંકી કાઢ્યા.

ત્યાંથી પ્રભુ મુલેમ નગરમાં ગયા. ત્યાં પ્રભુ

1 પ્રભુ મહાવીરદેવે રહેલા વિહારમાંનાં આ બધાં
 ગામોની ભૂગોળીક દૃષ્ટિએ રોપ થવાની જરૂર છે. આ

ગાયત્રી માટે ગયા ત્યારે સ્ત્રીઓની પાસે એ દેવે અન્નલી જોડી કામભોગની પ્રાર્થના કરતું પ્રભુનું રૂપ વિકૃત્યું ત્યાં પણ સ્ત્રીઓએ પ્રભુને અધમ પુરુષ જાણી મારી હાંકી કાઢ્યા.

ત્યાંથી પ્રભુ મુક્તેશ્વરગામમાં ગયા. એ ગામમાં પ્રભુ શિક્ષાને માટે નિકળ્યા ત્યારે ત્યાં પણ પ્રભુનું જનપુરુષ (વ્યભિચારિ) જેવું રૂપ વિકૃત્યું. જનપુરુષની માફક સ્ત્રીઓની મરકરી કરે, નેત્ર કટાક્ષ દેડે અને બિલત્સ વચનો જેમ આવે તેમ ઉચ્ચારે એટલે તે ગામની સ્ત્રીઓ પ્રભુને હલકા પુરુષ જાણી શિક્ષાને બદલે માર મારી હાંકી કાઢતી.

ત્યાંથી પ્રભુ મહાયમમાં ગયા. ત્યાં પ્રભુનું એક લયંકર પિશાચના જેવું રૂપ વિકૃત્યું. નાની છોકરીઓને બીવરાવે તેને પકડી લે છે ત્યારે નોકરો આવી પ્રભુ ઉપર કચરાના ઢગલા નાંખે છે, ટેખારાથી માર મારે છે. અને પ્રભુ બાલકોને બીવરાવે છે એટલે બાળકો બીને ઘેર જઈ માખાપ પાસે રાવ ખાય છે ત્યારે છોકરાનાં માખાપ પ્રભુને મારી ગામ બહાર હાંકી કાઢે છે. ત્યાંથી પ્રભુ દસ્તાશિર્ષ ગામમાં ગયા. ત્યારે પ્રભુ શિક્ષાને માટે બહાર નીકળ્યા એટલે પ્રભુનું શિવ (ભવ્ય) રૂપ બનાવ્યું. સ્ત્રીઓની સન્મુખ નમ્ન રૂપે ઉભા રાખી કામદેવનું સ્મરણ કરાવી બિલત્સ વચનો બોલતા હોય તેવું રૂપ કયું એટલે ત્યાંથી

ગામીનાં નામ પણ અત્યારે નકશામાં કે ભૂગોળમાં નથી જણાતાં. ત્યારે શું એ ગામીનાં નામ બદલાઈ ગયાં છે કે ગામીનો નાશ થયો છે. ઇ. શોધ કરવાની જરૂર છે.

પણ માર મારી પ્રભુને કાઢી મુક્યા. ગામ બહાર જઈ પ્રભુએ વિચાર કર્યો કે આ દેવ બહુ અપમાનના (હેલના) કરાવે છે. તથા ગાયત્રી દોષીત બનાવે છે. માટે હવે ગામમાં જવું નહિ. ગામ બહારજ રહેવું. ત્યારથી પ્રભુ ગામ બહાર રહેવા લાગ્યા. (અહીં અન્યે છતિ વદન્તિ) ત્યાં પણ તે દેવે પ્રભુનું પંચાલદેવ (કામદેવ)નું રૂપ વિકૃત્યું. ગામમાં વધામણી અપાવી કે ગામ બહાર પંચાલદેવ પ્રગટયા છે. એટલે મહિલા યુવ-સ્ત્રીઓનું ટોળું પ્રભુનાં દર્શન કરવા આવે પરંતુ ગામ બહાર આવીને જુલે ત્યારે ખબર પડે કે ઓહો! આતો કોઈ નન્ન જોગરો ઉભો છે. એટલે તેમની વિવિધ પ્રકારની મરકરીઓ અને ચેષ્ટાઓ કરે, આવી રીતે પ્રભુની પુષ્કળ હેલના-તિરસ્કાર થાય છતાં પ્રભુતો સ્થિર મનેજ રહ્યા હોય ત્યાં વળી ઇન્દ્રદેવ આવી પ્રભુને નમી વધાર્યું બીના પ્રગટ કરે એટલે જનસમુદ્ધ સમગ્ર જાય કે આતો કોઈ મહર્ષિ છે. દેવોના પણ મહાદેવ છે. એટલે વળી અપમાનના-તિરસ્કાર દૂર થઈ જાય. પ્રભુતો અને ત્યાં સુધી ગામ બહાર એકાન્તમાંજ રહેતા, પરંતુ એ દુષ્ટાત્મા આવી પ્રભુને મરકરીમાં કહે કે “કેમ તમે તમારી પ્રતિષ્ઠાથી બ્રહ્મ નહિ થવાના? ખરૂં કે? યાદ રાખો તમે ગામમાં તો આવો? એટલે પછી તમારી વાત છે. ત્યાં જો જો તો ખરા કે કંઈ દશા થાય છે. અહિંયાં બ્રહ્મદેવથી ઇન્દ્રમહારાજ પ્રભુને સંવચના-ગામાં સુખશાતા પૂછી જાય છે. (અપૂર્ણ.)

—સુનિ ન્યાયવિજય.

વિવિધ નોંધ.

(કોન્ફરન્સ ઓફીસ તરફથી)

૧ ખાસ અધિવેશન—

હાલમાં શ્રી સિદ્ધલેખ મહાતીર્થ શત્રુંજય સંઘથી ઉપસ્થિત થએલા વિકટ પ્રસંગપર સમસ્ત જૈન કોમનો એકત્રિત અવાજ જાહેર કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા હોવાથી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન ભરવાનો ફરાવ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની સ્ટેન્ડિંગ કમીટીની તા. ૨૧-૪-૨૬ ને દિને ભરાએલી મીટીંગમાં સર્વોત્તમતે કરવામાં આવ્યો. આ અધિવેશનના કાર્યક્રમની રૂપરેખા તથા ઉદ્દેશ તે સંબંધી આમંત્રણ પત્રિકામાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અહિંમાં તે ફરી ટાંકવા અંતર્યાતે નહિ ગણાય. “શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું” ખાસ અધિવેશન પાલીતાણુના નામદાર હાઉસ સાહેબે અપત્યાર કરેલા વલણ સંબંધમાં આપણા વિચારો જાહેર કરવા તથા તેથી ઉભી થયેલી અને ભવિષ્યમાં ઉભી થાય એવી સર્વે પરિસ્થિતીને પહોંચી વળવા યોગ્ય ઉપાયો યોજવા માટે ઘટતી ગેહવણ કરવા તથા જૈન કોમના જન્ય સિદ્ધ ચિરસ્થાપિત હક્કો પર સમ્પત્ત આધારથી સમસ્ત કોમની દુઃખિત લાગણીને એકત્રિતરીતે જાહેર કરવા અને તે સંબંધી શ્રીક્રમ સંતોષકારક પરીણામ લાવવાની આવશ્યકતા તરફ ઝિટીશ સરકારનું પ્ધાન ખેંચવા મુજબમાં ૧૯૮૨ના વૈશાખ સુદ ૩-૪ તા. ૧૪-૧૫-ને ૧૯૨૬ સુક તથા રાનિવારે ભરવાનું નકી કરવામાં આવ્યું.” અને તેની ખજર ઉકત આમંત્રણ પત્રિકા ઉપરાંત જાહેર પત્રોદ્ધારા દરેક સ્થળે ધોરણ મુજબ મોકલવામાં આવી હતી. તેમજ આ ખાસ અધિવેશનમાં લાવવા માટે યોગ્ય અને જરૂરી ફરાવો સંબંધી સૂચનાઓ કરવા પૂજ્ય મુનિમહારાજઓ તથા વિદ્વાન જૈન બંધુઓને વિશિષ્ટ કરવામાં આવી હતી. આશય એજ હતો કે

દરેક ઉત્સાહી બંધુ યથામતિ સૂચનાઓ મોકલી ફરાવોને જેમ અને તેમ વિશેષ વ્યાપક બનાવે. આ અધિવેશનનું પ્રમુખ સ્થાન અલ્પમરજના પ્રસિદ્ધ સંશિક્ષિત જમીનદાર રાય મણીલાલ નંદાર બહાદુર સ્વીકાર્યું. પરંતુ આ બધું કમસર થવા પછી અને ટુંકામાં કહીએ તો અધિવેશનની સંપૂર્ણ તૈયારી થઈ ગયા પછી પ્રમુખ મહારાજપતી જોયિતી મંદ-ગીના સમાચાર તાર તેમજ પત્રદારા મળતાં છાપાંઓ મારફતે તેમજ પત્રાદિથી પણ યોગ્ય સ્થળે યથાશક્તિ ખજર પહોંચાડી. અને આ ખાસ અધિવેશન તારીખ નકી કર્યાં સિવાય મુક્તતરી રાખવામાં આવે છે. એમ સમસ્ત જૈન કોમને જાહેર કરવામાં આવ્યું. મોઢવા-એલાં આમંત્રણોને અંગે ઘણી જગાએથી પ્રતિનિધિઓનાં નામો ચૂંટાંધ આવી ગયાં છે. જેઓને પણ અમોએ ખજર આપી છે. આ અધિવેશન સંબંધે જે પત્રો અને જૂદા જૂદા વિચારો અમને મળ્યા છે તેમાંના થોડાની નોંધ અપ-સંચલે કરવામાં આવી છે. જે જે સંધો-સમાં યાં મંડળોએ અવ-કાસ ન મળવાનાં કે લખાદિ-પ્રસંગને લખને-સમય અનુકૂળ ન હોવાના કારણે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી ન કરી હોય તેણે ખનતી ત્વરાથી પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરી નામ, વીગેરે વિગત કોન્ફરન્સ ઓફીસમાં મોકલી આપવી જેથી અધિવેશનની તારીખ નકી થતાં ખજર આપવી અનુકૂળ પડે. આ અધિવેશન મેળવવા સંબંધી ઉપર જણાવેલી તારીખે સ્ટેન્ડિંગ કમીટીની જોડક મળી હતી તેમાં અધિવેશન ભરવાને ફરાવ સર્વોત્તમતે પસાર થયો હતો પરંતુ અધિવેશન સ્ટેન્ડિંગ કમિટિ મારફતે મોલાવવાની તથા વ્યવસ્થા કરવાની જે ફરાવ જાહેરમતીએ કરવામાં આવ્યો હતો તે ફરાવ સામે કંઈક વિરોધ હોય એમ જણાય છે.

પરંતુ સ્તુતિયોગિતિ ધ્યાનમાં લેતાં. તેમજ કૉન્ફરન્સનું બંધારણ તપાસતાં સહજ જણાય તેવું છે કે, ન્યાં સુધી કોષપણ સ્થળનું આમંત્રણ કૉન્ફરન્સને અધિ-વેશન મેળવવા સંબંધે મધ્યું ન હોય ત્યાં સુધી તે સંબંધી તમામ કાર્ય રેન્ડોંગ કમિટી પર બંધારણ અનુસાર રહે છે. અને તે અન્યથે આ અધિવેશન મેળવવાનો દરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. કોષ સ્થળેથી આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હોય અને રેન્ડોંગ કમિટિએ સ્વીકાર્યું હોય ત્યારેજ આમંત્રણ આપનાર સ્થાનિક સંઘને શિર અધિવેશનની સર્વ વ્યવસ્થારહે છે. એટલે એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે આમંત્રણ ન આપ્યા છતાં સ્થાનિક સંઘને તેની ઇચ્છા હોય કે ન હોય તે જાણ્યા સિવાય અધિવેશન મેળવી આપવા અરજ કરવાનું કહેવું અને તેપરથી રજા મીઠી કાઢવાના હક્કની માગણી-એ કૉન્ફરન્સ સમગ્ર હિંદની સંસ્થા છે તે તથા કૉન્ફરન્સનું આણ બંધારણ તથા મહત્ત્વ ભૂમી જમ કરવામાં આવી છે. અને તેવી માગણીના સમર્થનમાં આણ બંધારણ અનુસાર કોષ પણ, દાખલો રોકવામાં આવ્યો નથી. સમગ્ર હિંદની પ્રતિનિધીઓની બનેલી આ મહાસભા કોષ પણ સ્થળની સ્થાનિક સત્તાથી તેમજ સ્થાનિક કલ્હોથી તદ્દન નિરાળીજ અને મુક્ત હોય અને છે. અંતર્યામી સ્થિતિમાં ન પડવા ખાતર દશમી બેઠક વખતે પસાર થયેલાં આણ બંધારણની મજબૂત કલમ અમલમાં મૂકવાનો આ પહેલોજ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલો હોઈ કોષ જગ્યાએ દોહાય ચાલે તો તેજનવા નેજ છે, વળી કૉન્ફરન્સના પા સદીના ઇતિહાસમાં આ ખાસ અધિવેશન પ્રથમજ નહીં થયું તે પણ ખાસ યાદ રાખવું જોઈએ છે. બંધારણ પુરસ્કાર કાર્ય કરવાના જમાનામાં બંધારણ પર પગ મુકવાનો પ્રયાસ કોઈ પણ સુર જૈન ચલાવી નહિ લે. ન્યાં મતબદ્દ હોય ત્યાં બહુમતિથીજ કામ લેવાય એવો સિદ્ધ સંપ્રદાય હોવા છતાં લઘુમતિ મનાય નહિ ત્યાં સુધી કાર્ય ન કરવા કહેવું તે આપણી કાર્ય પદ્ધતિને સંક્રાંતિ પાછળ દાખવા જેવું છે અને તેવા કારણોને લઈનેજ અધિવેશનનું કાર્ય રેન્ડોંગ કમિટિએ ઉપાકી લીધું હતું. પરંતુ ત્યાર પછીથી જે

અણધાર્યા સંજોગો ઉપસ્થિત થયા તેથી પરિણામે તા. ૧૨-૫-૨૬ ની રાત્રે મળેલી બેઠક વખતે સર્વોચ્ચમતે દરાવ કરવામાં આવ્યો કે “ જો કે રેન્ડોંગ કમિટી એવું માને છે કે ખાસ અધિવેશન હાલમાંજ ભરવાની જરૂર છે તોપણ ડેટલાક કારણોને લઈને તારીખ નક્કી કર્યા સિવાય ખાસ અધિવેશન હાલમાં મુલતવી રાખવું.” આ સ્થળે એટલું ભારપૂર્વક કહેવું જરૂર છે કે વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા રેટરસના નામદાર એ. જી. જી. તરફથી ચુકાદો અપાઈ નય ત્યાં સુધી કોમની લાગણી ચતુર્વિધિરિ સંબંધી હેઠકો વારંતે કેવી તીવ્ર છે તે કૉન્ફરન્સ મારફતે જાહેર ન થવા દેવાની કોમના જે જે હિતચિંતકોએ સલાહ આપી પોતાના મત મનાવવાને જે જે હેતુઓ ઉઠાવી છે તે તેમનેજ મુજબર છે. હાલના સંવાલમાં જે ઇશાનિદ પરિણામ આવે તેની પૂરેપૂરી જોખમદારી તેમને શિર રહે છે. આપણી સંતતિ કદાચ એમ ન કહે કે કોમના ડેટલાક અગ્રગણ્ય મનુષ્યો પણ વિવિધ આશયથી તીર્યંના સંવાલમાં પણ કેવી રીતે પોતાનું ધ્યેય ભૂલ્યા હતા. મેજર ખીસેનો ચુકાદો પણ આજ દિન સુધી કોમના જાણવામાં ન આવવા દષ જે ભૂલ કરવામાં આવી હતી તેનાં કરતાં અંતિ જળીર ભૂલ કોમનો અવાજ કૉન્ફરન્સદારો જાહેર ન થવા દેવામાં થાય છે. ન્દાનામાં ન્દાના સરકારી અમલદારનો હુકમ પ્રાયઃ કોષ પણ સ્થળેથી ફરતો નથી એ સર્વના અનુભવની વાત છે. વળી શેઠ કેસ્ટુભાઈ લાલભાઈ પોતાના ૨-૩ જ જનનુચારીના વક્તવ્યમાં કહે છે:— “ અહીં મ્હારે એટલું કહેવું જોઈએ કે જે લડત આપણે ચલાવવાની છે તે કાયદાની દૃષ્ટિમાં આલે તેવી સામાન્ય નથી પણ આપણા તીર્થ સંરક્ષણની એક રાજદારી લડત છે અને જે પ્રમાણમાં એકત્ર થઈને આપણે આપણું બળ બતાવી શકીએ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણા હક્કો જળવાય ” આવું કહેવા છતાં કંઈક ભિન્નમત દાલમાં દર્શાવવાના કારણો તો શેઠ કેસ્ટુભાઈજ જાણે.

રાજદારી તંબા ધાર્મિક લડતના અનુભવીઓ તથા વિશિષ્ટ ધાર્મિકાઓનો મત એ છે કે આવી ખાખતમાં એકજ અને અન્યતી જાખાઓ દારા

અને મીટીંગોદ્ધારા પુષ્કળ ઉદાહરણ તથા હિંદુસ્થાનથી માંડી પાલોસ્ત્ર સુધી કોમી ચલવલનીજ ખરેખરી આવશ્યકતા છે.

તે વડે અન્ય કોમની સહાનુભૂતી તથા સહકાર મેળવી શકાય. યાત્રા ભાગ અને મુંડકાવેરો ન આપવામાં કોમ એકમત છે. પરંતુ શત્રુજન્યના આપણા અનાદિસિદ્ધ ધાર્મિક હક્કોપર ચતા નિલના આક્રમણોથી કંટાળેલી કોમ બ્રિટીશ સરકારને કહેવા માગે છે કે જે તુરંતમાંજ વચ્ચે પડી સર્વ વાંધાઓનું નિરાકરણ ન કરવામાં આવે તો ઘણી ગંભીર પરિસ્થિતિ ઉભી થશે. કોમ આજે એક અને કાલે બીજો ઝગડો લુહા લુહા હક્કોના સંબંધમાં ઉભો રહેશે એવા ભાગતી નથી. જ્યારે રખોપાનું નિરાકરણ કરવામાં આવે ત્યારે સાથે સાથેજ રસ્તાના સમારકામ, તથા ઈમારતોપર, તથા કુડોની માલીફી, તથા ગંદ રીપેર, અને મહાદેવના દેરાની પંચાતોનો ફક્તો કેમ કરવામાં ન આવે? વળી ભવિષ્યને માટે પણ આવી કનગતો દોકાર ન કરે તેને માટે તેની પાસે ખાતરી કેમ લેવામાં ન આવે?

એમ કહેવું ન્યાયપુરસ્કાર નથી કે વિનિત મતજ ભહેર થવો જોઈએ અને ઉદામ નહીં. કોમની શત્રુજન્યના વિવિધ સવાલોમાં જે ઉત્તેજિત તીવ્ર લાગણી છે તે પૂરેપૂરી બ્રિટીશ સરકારની ધ્યાનપર લાવવાની જરૂર છે. અમે જેટલી ગંભીરતાથી કહી શકીએ તેટલી ગંભીરતાથી કહીએ છીએ કે જૈન કોમના હાલની વીરલા મુંઝવું આપવા કરતાં મુંઝવું આપવું બહુતર સમજે છે. સિદ્ધગિરિની યાત્રા મુંઝવું આપીને કરવા કરતાં શાશ્વતા તીર્થરાજની છાંયામાં અનંશન કરી પ્રાણ પરિત્યાગ કરવા તેઓ એક પગે તૈયાર છે.

હેવટમાં કહેવું જરૂરનું છે કે જૈનકોમ ઇચ્છે છે કે બ્રિટીશ સરકાર જૈનોના પરમ પવિત્ર તીર્થપરના અનાદિ સિદ્ધ ધાર્મિક હક્કોનું સંપૂર્ણ ચંદ્રશાલુ કરી મહારાણી વિક્ટોરીઆના સુપ્રસિદ્ધ દેરાને સાર્થક કરી દેખાડશે અને સર્વ પ્રયત્નોનું સંતોષકારક નિરાકરણ કરી પાલીતાણાના દોકારને 'દમયંતે' માટે

સમોટ સાક્ષત આપશે કે તે પાલીતાણા પર જે પ્રકારની રાજસત્તા ભોગવે છે તેવી સત્તા શત્રુજન્યગિરિપર તેને નથી, શત્રુજન્યગિરિપર જૈનોની ધાર્મિક સત્તા સર્વોપરિ છે. અને તેને માત આપીને જ દોકારે ચાલવું જોઈએ.

આ સર્વ સુદર રીતે એકત્રિત અવાજે અને એકજ રથજે દેક્ષિત ચચેલી જૈન કોમની જુદીના પ્રકાશમાં રજુ કરવાને ખાસ અધિવેશન જેમ અને તેમ જરૂરી થાય તેમ ઇષ્ટ છે.

૨. અધિવેશન અંગે મળેલા કેટલાક પત્રો અને જવાબ.

તા. ૨૮-૪-૨૬. "It is very wise and opportune step and we all must do our best to help Shatrunjaya causes. This conference should not sit idle and overlook the matter."

I fully sympathize with you and wish to attend the conference..... Hope to hear from you and wishing every success of the conference."

અનુવાદ—ધર્ણજી ડાહ્યાજી ભરેલું અને તકસરનું પત્રનું છે અને શત્રુજન્ય સંબંધી ખાબતોમાં ખતતી મદદ આપણે જોઈએ કરવી જોઈએ. આ કોન્ફરન્સે કાંઈ ક્યો વિના (idle) બેસી રહેવું જોઈએ નહિ. અને આ ખાબતમાં આખા આડા પણ ન કરવા જોઈએ..... મહારી તમારી સાથે સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ છે. અને કોન્ફરન્સમાં હાજરી આપવા ઇચ્છું છું..... તમારા તરફથી જવાબની રાહ જોઉં છું અને કોન્ફરન્સની દરેક દેતેક ઇચ્છું છું.

તા. ૩૦-૪-૨૬. ".....I wish all success in this matter....."

અનુવાદ—આ ખાબતમાં સંપૂર્ણ ફતેહ ઇચ્છું છું. એક પત્ર તા. ચેન. પરી ૭, ૧૯૮૨ નો મેળો છે જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે,

“આણુંદણ કલ્યાણુછને મેં ચાર પત્રો લખ્યા તેની પહોંચ સુધાં આપની મુશ્કેલ છે ત્યારે જો તેઓ એમ સમજતા હોય કે હુદ્દિનો, ઇન્દરો અમેજ લીધો છે અને અમે જે કરીએ તેજ ઉચિત છે તો પછી વિધ્યુકુમારના અણુધટતાં દૃષ્ટાંતો આપવાની જરૂર શું છે?.....આપણું કર્તવ્ય છે કે સમાધાની ભરેલો તોડ લાવવો.....આ લખવાનું કારણ એ છે કે લોકો લેખો લખી લાપણો કરી કડવા શબ્દો વાપરી વિષ વધારે છે તેથી લાભ ને બદલે હાની વિશેષ છે. પ્રેમથી, શાંતિથી, સુઓ-ધથી, સહવર્તનથી કે પૂરે પૂરો હાથ બતાવવાથી પ્રાણુત્યાગ કે જ્યની આશા રખાય છે.”

આ પત્રની પહોંચ રવીકારવામાં આવી છે.

તા. ૪-૫-૨૬ નો પત્ર જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે,

“સંઘની અંદર અને તેમાં પણ મુંબાઈ જેવાં શહેરના સંઘમાં કુસંપ થતો હોય તો તે દીલગીર થવા જેવું છે. આપણી કૉન્ફરન્સનું કામ સંપત્તિ વૃદ્ધિ કરવાનું છે. પણ કયેશ ઉત્પન્ન કરવાનું નથી. વાસ્તે કાર્યવાહકોએ બહુજ દીર્ઘદૃષ્ટિ વાપરીને શ્રી સંઘમાં ચંપ રહે અને આપની શ્રી શત્રુજ્યની લડતમાં વિજય મેળવીએ તેવો પ્રયાસ કરીનેજ કૉન્ફરન્સ ભરવી-એજ શ્રેયસ્કર છે.”

જવાબ:- (૮-૫-૨૬).....કૉન્ફરન્સના વાસ્તે જેટલું કરો તેટલું જોણું છે. અને સંઘમાં પણ આપ જેવા આગેવાનો સંપ કરાવવાને પ્રયાસ કરો. એ ઘણું ઈચ્છવા યોગ્ય છે. આપશ્રી કૉન્ફરન્સના ઇતિહાસથી જાણીતા હોવાથી એ કહેવાની જરૂર ન પડે કે કૉન્ફરન્સની આગલી બેઠેકા વખતે પણ જાત જાતના મતભેદો હતાં તેવું સમાધાન બેઠકમાં જ થયું હતું. તો હાલના મતભેદથી ડરી જઈ અધિવેશન કરવામાં ન આવે તો તેને દૂર કરવાને એક ઐતિહાસિક તક પણ ગ્રામવાવા જેવું થશે..... આપશ્રી પણ આપનાથી બનતી સહાય અમને આપશો એ વીગે અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે.

તા. ૩-૫-૨૬ નો એક પત્ર જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે,

“અમારા કચ્છી “સંઘમાં” કેટલાક લાઇઓ એવી વાતો કરતા જણાય છે જે આપે કૉન્ફરન્સ તેના કેવાતા કાર્ય વક્તાઓ. ખાસ અધિવેશન કરવાનો મુખ્ય હેતુ આણુંદણ કલ્યાણુછની પેઢી જે હાલ લડત ચલાવે છે તેની શતા પોતાના હાથમાં લઈ લેવી એવી વીશ્વતો લોકોમાં જાહેર થવાથી હાલમાં વિરોધ કરવાના કારણો જણાય છે. તો તે બાબત જોખ તરફ ચાએ તો સારું.”

જવાબ-તા. ૭-૫-૨૬. “આ કૉન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશનના ઉદ્દેશો, આમંત્રણ પત્રિકા તેમજ જે કરાવે મૂકવામાં આવે તે સંબંધી માંગેલ સૂચનાઓ સંબંધી જે વિતરિ પત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે તે પરથી સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે. અને અમે આપનું તે સંબંધે ખાસ લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ તે પરથી આ અધિવેશનના આશયો આપ સહજ સમજી શકશો.

વિશેષમાં જણાવવા રજા લઈએ છીએ કે શેઠ આણુંદણ કલ્યાણુછની લડતમાં તેમના હાથ મળ્યું હતું વધારે અને એજ આ સંસ્થાનો આશય હોઈ શકે અને છે. તેમજ જે જાતની વાતો આપના કચ્છી “સંઘમાં” કેટલાક લાઇઓ કરતા હોવાનું આપ જણાવો છો તેમાં કંઈપણ વલુદ હોય એમ અમે માનતા નથી. આ સંસ્થાના આ ખાસ અધિવેશનના આશયો જાહેર રીતે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે અને તેજ સાચ છે.....વળી જણાવવું જરૂર છે કે આણુંદણ કલ્યાણુછની પેઢીની સત્તા પોતાના હાથમાં લઈ લેવાના કાંઈ હેતુથી આ સંસ્થા કામ કરે છે. તે વાત સાચી નથી.”

તા. ૫-૫-૨૬ નો પત્ર--

“આણુંદણ કલ્યાણુછ તરફથી શત્રુજ્ય સંબંધી દરેક કામકાજ ચાલુ છે તથા ઘણા ખરા સંધીએ પણ તે માટે ઘટતું કર્યું છે. છતાં તે માટે ખાસ કૉન્ફરન્સ બોલાવવામાં મારા ખ્યાલ મુજબ નીચેના બે હેતુઓ હોવા જોઈએ.

૧. હિંદુસ્તાનનાં જૂઠાં જૂઠાં સંધીએ યોગ્ય કથું છે પણ આણુંદણ કલ્યાણુજી પક્ષ-કાર હોવાથી તેઓ ખુલાસો ચતાં સુધી કેંઈ કરી ન શકે તે માટે આ કૉન્ફરન્સ એટલે હિંદુસ્તાનનો મળેલો સમય સંધ જ્યાં સુધી સંતોષકારક ખુલાસો ન થાય ત્યાં સુધી માત્ર બંધ રાખવા દરેકને આગ્રહ પૂર્વક ભલામણ કરે છે તેવા દરાવ કરી શકે.

૨. બીજી કેટલીક બાબતો કેસ ચાલતાં અંગે આણુંદણ કલ્યાણુજી ન કરી શકે તે કૉન્ફરન્સ કરી શકે.

એ બે કારણો મારા સમજવામાં છે તે તે બાબતો છે છતાં આ કૉન્ફરન્સ મેળવવા સામે મુખ-ધમાં વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે તે તેઓની પુરતી ગેર સમજને આભારી છે.....આવી બાબતો શત્રુંજય સમંધમાં આડે લાવવી ઠીક નથી.પાકીતાણીની પુરતી હકીકતથી હજી ઘણાં દોષો જોઈએ તેવા વાકેફ નથી..... વિગેરે શત્રુંજય સમંધથી દરેક બાબતો જાણવાની આજે ઘણાં જોનો આકાંક્ષા રાખવા સંભવ છે..... જોઈતું સાહિત્ય આણુંદણ કલ્યાણુજી તરફથી ખહાર નહિ પડી શકતું હોવાથી કૉન્ફરન્સે તે કામ હાથ ધરવા ખાસ જરૂર છે.....આણુંદણ કલ્યાણુજી સત્યાગ્રહનો હુકમ ખહાર પાડવા સંભવ નથી તો જરૂર પડે કૉન્ફરન્સ ખહાર પાડી શકે તથા તેને લગતી ગોઠવણ કરી શકે.....”

જવાબ તા. ૯-૫-૨૬.

“...વિશેષમાં કહેવું જરૂર છે કે આપ...જેટલે દૂર બેઠાં પણ કૉન્ફરન્સ સમંધી જે વિચારો દર્શાવે છે તે ખરેખર આપને ઘટે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ આપના વિચારો ઘણાજ પ્રદાસનીય છે. જે કામ કૉન્ફરન્સ કરી શકે તે આણુંદણ કલ્યાણુજી ચાલે નીમાએલ પેટા કમીટી (સાતની) પણ ન કરી શકે અને તેવા આશયોથીજ આ અધિવેશન મેળવવા ધારું હતું અને છે....”

પત્ર, તા. ૧૧-૫-૨૬.

“વિ. કે. સાંભળવા મુજબ મુખધનાં કેટલાંક સંજોગોને લઈને હાલ કૉન્ફરન્સ ભરવાનું મુલતવી રાખ્યું હોય એમ જણાય છે, તો એ શું સ્પષ્ટ છે !

જો અમુક પક્ષ કૉન્ફરન્સ ભરાય એવું માનતો ન હોય તો તમે પોતે મુખધમાં જે જે સાચ, સંધ, મંડળો, અને સલામો હોય તે દરેકનાં પર તમે તે પ્રકારના અભિપ્રાય માંગો કે કૉન્ફરન્સ ભરવાની આવશ્યકતા છે કે કેમ ? તે બધા મંડળોને લઈને કે મીટીંગ બોલાવીને કૉન્ફરન્સ ભરવાના દરાવ કરવા જણાવે ને એ ઉપરથી કૉન્ફરન્સ ભરાવવાની ખાસ જરૂર છે એવું જણાધ આવશે.

કૉન્ફરન્સ મુલતવી રાખવાનું કાંઈ કારણ નથી ને એ સંબંધમાં હજી ફરીને તુર્તજ કૉન્ફરન્સ ભરવાના દરાવ પર આવો.

અમારું મંડળ કૉન્ફરન્સ તુર્તજ મળે એ બાબતમાં ખાસ જરૂરીઆત ગણે છે, કૉન્ફરન્સ મુલતવી રાખવાનાં કારણમાં ખાસ વળતર ભરેલું જણાયું નથી—”

પત્ર મથો, તા. ૧૨-૫-૨૬.

“....કૉન્ફરન્સ की सफलता के लीये मैं प्रार्थना करता हूं। ” (६-५-२६)

“....કૉન્ફરન્સ કા એક સ્વાસ અધિવેશન તા. ૧૪-૧૫ મઝ્ કો વંચર્મ કરના નિશ્ચિત હુઆ હૈ આપકી इस कार्यवाही से हम संपूर्ण रीतिसें सहमत हैं....यह बात तो आपसे छिपी हुई नहीं है कि कॉन्फरन्स के इस अधिवेशन के किये जाने के विषयमें बहुत कुछमतभेद है पेपरो में इस विषय पर भिन्न २ मत प्रकट हो रहे हैं कोई समझता है कि कॉन्फरन्स इस अधिवेशनसे सेठ आतंदजी कल्याणजीकी कारवाइको धक्का पहुंचेगा

और कोई इससे विपरीत मत रखने वाले हैं कुछही हो हम-सेठजी आनंदजी कल्याणजी के फर्म और आपके बीच कोई अंतर नहीं समझते इसलिए आपकी तरफसे जो कुछ कारवाइ हो वह ऐसी होनी चाहिए के जो सेठ आनंदजी कल्याणजी के फर्मकी तरफसे जो कारवाइ हो रही है उसके विरुद्ध न हो यह स्मरण रखना चाहिए कि ब्रिटिश गवर्नमेंट पर जब तक भारी रवाब न पड़ेगा तब तक जैन समाजको कदापि न्याय न मिलेगा और इसके लिए मुसलमानोंके खिलाफत के सवालकी नजीर मौजूद है ।

* * * * * આપની સંસ્થા તરફથી આ સંબંધીત પ્રચાર કાર્ય ઉપાડી સેવામાં આવશે. કારણકે હાલમાં સીહેર મુકામે ડ્યુટી ભરતા અમારા મંડળના ભાઈઓ લખે છે કે “ હરે હરથી કેટલાય અળણુ ભાઈઓ નત્રા કરવા આવે છે અને તેઓને સમજાવી પાછા વાળવા બહુ મુશ્કેલ પડે છે. તો યાત્રા લાગ સંબંધીતું ફરમાન હાંદના દરેક ગામે ગામ પહોંચી ગય તેવી વ્યવસ્થા કરવાની ખાસ જરૂર એમો માનીએ છીએ.”

પાસીદાણા સંબંધીતું જે સાહિત્ય આપને ઉપલબ્ધ થયું હોય તેમાંથી આપણી લાડત યાંત્રી છે, આપણા હોકા ચું છે વીગેરે જાતના જૈન કામની બાજુ માટે પ્રગટ થવાની આવશ્યકતા છે.

x x x હાંદની સંમત જૈન કેમ તરફથી કાયદેસર મંજૂર થએલ પ્રતિનિધિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટી તરફથી શ્રી પવિત્ર યતુન્ય મુગર અર્થે કાયદેસર ગવર્નર જનરલના એજન્ટ, રેટસ આફ વેસ્ટર્ન ઇન્ડીઆ ઉપર રેપ્રેઝિન્ટેશન કાયદાના સલાહકાર મારફતે રવાના થએલ છે જેનો ઉત્તર દલું સુધી ફરી વહેલ નથી વગેરે સંબંધોમાં આ ખાસ અધિવેશન બોલાવીને કંઈ પણ ઉતાવળીઓ

નિર્ણય જાહેર કરવા જરૂરી નથી.

જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો.

x x x શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન કોન્ફરન્સના બંધારણને અનુસરતું છે એની અમે તમને ખાત્રી આપીએ છીએ અને તે મુદ્દા પર આપે નિશ્ચિત રહેવું. કદાચ આપનું કહેવું એમ હોય કે રૂઢી વિરુદ્ધ છે તો તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે મુખ્યમાં ભરાએલી દશમી કોન્ફરન્સમાં પસાર થએલ બંધારણ પ્રમાણે મુખ્યમાં તેનું અધિવેશન આ પહેલી વારજ થાય છે એટલે આપ કહો છો તેવી રીતે અવકાશ રહેતો નથી.

આપે આણંદજી કલ્યાણજીની પેટી વાસ્તે જે ઇસારો કર્યો તે સંબંધે જણાવવાનું કે તેની લડત કેટલાએ વર્ષો થયાં ચાલુ છે. અને ચાર છ મહિને કે વર્ષ બે વર્ષ પૂરી થાય તેવી નથી; તો લડત પૂરી થાય ત્યાં સુધી કોન્ફરન્સનું અધિવેશન ન ભરવું એમ કહેવું એ વ્યાજબી નથી. વળી કોન્ફરન્સના આ અધિવેશનમાં કાંઈ ઉતાવળીઓ નિર્ણય થઈ નય એવો ડર ટાળપણું કોન્ફરન્સના ઇતિહાસનાં બાજુકાર રાજેજ નહિ. કોન્ફરન્સે ઘણાએ કોટાકેટિના પ્રસંગે એક મોલાદાર સંસ્થાને છાએ તે પ્રમાણે કામ લીધું છે અને તે પ્રમાણેજ કામ સેવાશે એમ આપે નક્કી માનવું. આ શિવાય હજુ પણ આપને વધારે ખુલાસો જોઈતો હોય તો તે કરવાને અમે તૈયાર છીએ. પ્રમુખ મહારાજ સાથેનો તારવ્યવહાર.

Rai Manilal Nahar Bahadur,
Indian Mirror Street, Calcutta.

Many thanks for offering your valuable services in sacred cause of Tirtharaja your goodself unanimously elected President special Sessions. Jain Conference.

Resident General Secretaries.

Resident General Secretaries Jain
Swetamber Conference,
Pydhuni-Bombay.

Thanks Time Short. Please send Papers and draft speech.

Manilal Nahar five Indian Mirror Street.

Resident General Secretaries Jain
Swetamber Conference,
Pydhuni Bombay.

Extremely sorry sudden indisposition presents (prevents) accepting
Presidentship doctors advise complete
rest.

Manilal Nahar.

Rai Manilalji Nahar Bahadur,
Five Indian Mirror Street,
Calcutta.

Received your Election as President published all over India Cant
change President prepared to postpone sessions to any date you suggest,
others also suggest postponement of sessions at present wire your views
pray speedy recovery.

Resident General Secretaries.

Resident General Secretaries

Jain Swetamber Conference,
Pydhuni Bombay.

Thanks suggest Conference July
hope to be fit by that time.

Manilal.

નોંદ-આ અધિવેશન માટે સહાનુશ્રુતિદર્શક બીજા
કેટલાક પત્રો કમ્પ કોડીવાવાડ તથા હિંદુસ્થાનના
જાહા જુહા ભાગો તરફથી મળ્યા છે. જે અને
સ્થળસંકેતને લઇ પ્રસિદ્ધ કરી શકતા નથી.

૨. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એન્ડયુકેશન બોર્ડ.

“૧૮” મી ધાર્મિક હરીફાની ક્રમામી
પરીક્ષાનું પરિણામ.

જૂના જૂના “૨૬” સેન્ટરમાંથી કુલ ૪૭૦
વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા તેમાંથી ૪૦૬ વિદ્યાર્થીઓ
પાસ થાય છે અને તેમને શા. ૮૦૯ ક્રમાંકના આ-
પવાના કરાવેલ છે અને પાસ થનાર દરેક વિદ્યાર્થીને
“અભાણપન” આપવામાં આવનાર છે.

વિગત.

નં.	સેન્ટરનું નામ.	બેઠાં.	પાસ.	શા. ક્રમાંક.
૧	અમદાવાદ	૧૦૯	૮૬	૯૦-૦-૦
૨	ભાવનગર	૨૬	૨૪	૪૧-૦-૦
૩	રાધનપુર	૬	૬	૩૫-૦-૦
૪	પાલજીપુર	૫૬	૫૫	૮૬-૦-૦
૫	બોટાદ	૭	૭	૨૬-૦-૦
૬	પાટણ	૪	૪	૩૪-૦-૦
૭	સગી	૭	૪	૧૪-૦-૦
૮	ખીકનિર	૩	૩	૫૦-૦-૦
૯	થરા	૭	૭	૬-૦-૦
૧૦	સુરત	૧૨	૧૨	૭-૦-૦
૧૧	પાદરા	૧૨	૪	૩૦-૦-૦
૧૨	મહુવા	૧૬	૧૬	૨૬-૦-૦
૧૩	મહેસાણો	૧૪	૧૧	૫૬-૦-૦
૧૪	ચાલીતાણા	૭	૬	૬-૦-૦
૧૫	ભાણસા	૬	૪	૧૧-૦-૦
૧૬	વડવાણકેમ્પ	૯	૮	૪-૦-૦
૧૭	ગોધરા	૧૪	૧૪	૬-૦-૦
૧૮	ઝીંઝુવાડા	૧૩	૯	૫૦-૦-૦
૧૯	ખંભાત	૧૦	૧૦	૩-૦-૦
૨૦	લુનાગઢ	૨૯	૧૨	૧૦-૦-૦
૨૧	ધીંગોળ	૨૨	૨૧	૮-૦-૦
૨૨	જામનગર	૪	૩	૨-૦-૦
૨૩	કપડવાણ	૧૧	૧૧	૮૮-૦-૦
૨૪	બારામતી	૭	૭	૨૪-૦-૦
૨૫	કરોંતી	૨૮	૨૮	૩૬-૦-૦
૨૬	મુંબઈ	૭૨	૨૪	૪૫-૦-૦

ખંભાયત ચૈત્ય પરિપાટી.

જૈનોએ અનેક મંદિરો શહેર શહેર ને આગ્રેગામ ખનાવી તે દ્વારા શિલ્પકળાનો વિકાસ કર્યો છે અને તેમાં મંદિરોની પરિપાટી સ્તવનો કરી તેની હકીકત સાચવી રાખી છે અને તેથી ઐતિહાસિક વિગતો આપણને મળી આવે છે. કુંગર કરીને એક શ્રાવક કે જે લગભગ વિક્રમ સોળમી સદીમાં થયેલો છે તેણે ખંભાતમાંનાં મંદિરો લગભગ જણાવી આ સ્તવન રચ્યું છે તે અત્ર આપવામાં આવે છે.

સરસતિ સામિલિ કરત પસાઈ, મઝ એ કરહાડે,
ખંભનયરિ નિનસવન અછઈ, તિહાં ચૈત્ય પ્રવારે;
થંભણુપુરનઈ પાસ આસ ભવિયણુ નિજુ પૂરઈ,
સેવક નન સાધાર સાર, સંકટ સવિ ચૂરઈ.

નસ લઈણિ ધરણિંદ ઇંદ, પુમાવઈ સહીઅ,
તિહાં મૂરતિ આનાદિ આદિ તે કણહિં ન કહીઅ;
ઊઠાવસહી ત્રિહું બારિ શો પાસ નિજેસર,
નિમણુઈ ગમઈ શો છરાઈલઈ, પછુમી પરમેસર.

ત્રિહું દેહરે શી આદિનાય વંદિા નહ,
તે પછુમી શી મુનિસુમત વીસમ આરાધઈ;
ધરમ નિજેસર ધરમ કાનિ ધનવંત આરાધઈ,

આદીસર વજ્રખાતણુ એ શરઆ ગુણુ આઈ.
કૌલંદા વસહી પાસનાઈ અતિ લાયક દેહરઈ,
આદિનિજેસર વંદીઈએ યાનકિ કાવડા દરઈ;
સુદહા આહનઈ આદિનાય મનવંછિત દેસિઈ,

થિસવસઈ શી શાંતિનાય સંધ સાંતિ કરેસિઈ.
પ્રથમ તીથંકર પૂજયઈ પીતલમય પામી,
સેઈંતણુ પાડઈ અછઈ શી અનિતલ સ્વામી;
ધનઈ સાહિ કરાવીઈ, અતિ યાનક રહં,

શી મહાવાર તિહાં વસઈ એ, નવિ બોલક હસં.
અઘપદિ ગઘવીસ નિજુ વસીઆ મનિ મોરઈ,
વજ્રંમાન નિન રેખીયઈએ, હઈ નિમણુઈ બોરઈ;
ખંભસદિસરિ આણીઈએ, વજ્રમય નેમિનાહે,

આમરાય પ્રતિભોધીઈએ, મનિ દુર બેસાડેા.
વંહુ પાસ દિવ પામીયઈએ, મનિ યુગતિ નિહાંલઈ,
પ્રથમ તીથંકર પૂજયએ, પૂનમીઈ દેવાલઈ;

પલ્લીનાલિ સુરિ ચાપીઈએ, આકમઈ તીથંકર,
ખારખાવાઈ પછુમીઈ એ તિહાં શી સીમંધર.

મૂંલ સંયતી દેહરઈએ આદીસર નણુઈ,
સોનંદસ પંડયા તણુઈ એ શી પાસ વણુઈ;
અસ્તિનાય મનિ માદરઈ એ, આણુંદ દિવારઈ,

અરિ નેમિ નિજેસરઈએ, દુર તે તારઈ.

૧ પસાઈ-પસાઈ-પસાઈ-કૃપા. મઝ...વાડે-૧ ચૈત્ય

૨ પ્રવાર-ચૈત્ય પરિપાટીએ-અનુક્રમે. ૨. ધરણેંદ્ર અને પદમા

૩ વલી દેવી તે પરવંનાયના શાસનરક્ષક છે. થંભણુપુર પાશ્વ

૪ પ્રતિમાથી સ્તુતિથી અમયદેવસુરિનો ક્રોધ ગયો હતો. તે

૫ યજ્ઞવેલ વસતિ-મંદિરમાં. તેનો સમય સિદ્ધરાજ અને

૬ કુમારપાળના શાસનકાળનો છે. આ વાસ્તવિકમાં યારાપ

કુહિંરા માહિં નઈ નમુ એ, ગુરૂઓ આદિનાયો,
ધીરનિજેસર વીનવઈ એ, અરિહ હુઆ સનાયો,

નાઈલિ ગચ્છિ શી સુમતિનાય, અરિહ સુમતિન માગઈ,
ધીરોદ્યાનઈ આદિનાય, તિહાં ચલણે લાગઈ.

૭ સુહર-વસહીઅ પાસનાઈ, પ્રસ પ્રત્યાસારો,
ખરવર-વસહી અનિતનાય, સેવક સાધારો;

આલિગ વસહી આદિનાય, સામલ મન મૂરતિ,
સુરવાણુપુરિ શી શાંતિનાય, પ્રસ આશા પૂરઈ.

૮ સાલવીવાડઈ પાસનાઈ, નિન પૂલ કીજઈ,
ધીરોજપુરિ શી સુમતિનાય, પછુમી ફલ લીજઈ;

મહમમહપુરિ શી આદિનાય, અનદિન આરાધઈ,
સુરેણુપુરિ શી શાંતિનાય, મહામંત્રિઈ સાધુ.

૯ ૧૫મ તીથંકર સાલવઈ એ, મનસુદ્ધિ પૂજયઈ,
ભવીઅણુ નિજુ સવિ રિહિ, વજ્ર સુખ સંપદ પૂનઈ;

૧૦ એવં કારઈ અછઈ ચૈત્ય, *સામીસ મનોદર,
અવર દેવાલા ગણુઈ પાંચ કહીઈ દિગંબર.

૧૧ યાનકિ બછા કે બણુઈ મનિ આણી કાણિ,
પણુઆનઈ ફલ પામિસ એ મનિ નિશ્ચંદ નણુઈ;

૧૨ મનવંછિત ફલ પૂરિસિએ, થંભણુપુર પામો,
કુંભર કણુઈ ભવીઅણુ તણી તિહાં પુચઈ આસો.

૧૩ * રતનાકર મઝના આચાર્ય શી હેમચંદ્ર (કેળેનો

૧૪ પ્રતિમાલેખ સં. ૧૪૨૬ નો મળે છે)ના શિષ્ય નિન

૧૫ તિલકસુરિએ બનાવેલ ચૈત્યપરિપાટી સ્તવનમાં જણાવ્યું છે કે

૧૬ ખંભાયતિ થંભણુધીરા દેવ, નણુ નિતુ નિહં હં કરે સેવ,

૧૭ સજિ આલિન ચૈત્ર પ્રવારિ દેવ, છત્રીસ દેવલો વાંદિ દેવ. ૧૪

૧૮ તે સ્તવન સં. ૧૫૦૦ ની પૂર્વે રચાયેલું જણાય છે.

૧૯ (મુનિ નિનવિનયજ સપાદિત. પ્ર. આત્માનંદ પ્રકાશ.)

૨૦ આ સ્તવન સોળમા સૈકામાં રચાયેલું જણાય છે-તેમાં

૨૧ વજ્રયા રાજયા એ સં. ૧૬૪૪ માં કરેલ ચિંતામણિ

૨૨ પાશ્વનાયના મંદિરોનો તેજ કારણે લલેલ નથી.

૨૩ ૧ પસાઈ-પસાઈ-પસાઈ-કૃપા. મઝ...વાડે-૧ ચૈત્ય

૨૪ પ્રવાર-ચૈત્ય પરિપાટીએ-અનુક્રમે. ૨. ધરણેંદ્ર અને પદમા

૨૫ વલી દેવી તે પરવંનાયના શાસનરક્ષક છે. થંભણુપુર પાશ્વ

રંગ કાળો પણ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ કડવો પણ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વાવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ વાપરો.

ચેટ સાફ લાવશે, ભુખ લગાડશે, લોહી સુધારશે,
હાડમાં થતી કળતર મટાડશે, ધાતુને વધારશે, બળવાન
બનાવશે, તુરત લાગી જતાં થાકને દુર કરશે, અને
ઉદોગમાં મર્યા રહેવાના ઉત્સાહને પ્રગટાવશે.
જંદગીની નિરાશાને દુર ફેંકી દે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ બચીસની ડબી એકનો રૂપીયા ૧) એક.

મુખ્ય-ધ્યાંય.

કાલબાદેવી રોડ,

મુંબઈ.

વૈદ્યાશ્રી માણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં
એક ઘડિયાળ

જરા પણ અચકાશો નહિ
આજે જ ઑર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડિયાળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ધરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

— ફક્ત રૂપિયા ત્રણ :—

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઑર્ડર
મફત!!

આ ઑર્ડર
મફત!!

અમારા અઢાર કેરેક શેલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિયાળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમપીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઑર્ડર માત્ર ચોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિયાળ માટે તેના ડાયલ પર બતાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉય કું.

પોસ્ટ બોક્સ ૨૬૫
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાકાશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવક
પ્રસંગે છેલ્લાં-છેલ્લીઓને
ઇનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો?

જૈનશાસ્ત્રોએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં ! !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્રો; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. ઇવન ચર્ચો;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેનું ઉદ્ઘાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦-૪-૦ રાખવામાં આવી છે. સામગ્રી
નક્કો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી યોગી
નકલ મોકલાતી નથી.

તુરંત ઓર્ડર લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામાલેઇન, ધારકેપર.

(૨૭૨૬ નં ૪૪)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના ફુખાવા, ગંધીવા, ઈન્ફ્લુ-
એન્સા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મસળવાથી
તુરંતજ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરબચાનો અકસીર મધમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠે. વડગાદી, બીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.

ઠે. ભુમામસ્જીદ, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life.

	Rs.	As.
For Honour, Riches, Learning and Greatness	7	8
For Health, Physical Strength, etc...	7	8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7	8
For Success in any Under taking or Litigation, etc...	10	0
For success in Sport, Racing, Cards, Games of Chance, etc...	7	8
For Success in Spiritual and Religious Life	10	0
For Success in Trade and Business...	10	0
For Men's Love to Women	7	8
For Women's Love to Men	10	0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7	8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc.	7	8
For Success in Mining Plumbago, etc...	100	0
For Success in Gemming	225	0
Rabbi Solomon's Special Talismans for every success	16	0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality	21	0
1st quality	30	0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs. 15, two Readings three Rs. 30 or more at a time at Rs. 10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V.P.P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No. 30 & 65 (T. Y.) Choku Street, Colombo (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ટ્રન્સ ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન યથાવલિ	રૂ. ૧-૮-૦
શ્રી જૈન કીરકટરી ભા. ૧-૨ સાથે	૧-૦-૦
" " ભા. ૧ સો	૦-૮-૦
શ્રી જૈન ચિર્તાંબર મંદિરાવલિ	૦-૧૨-૦
પાદ અલમ્બીનામમાલા પ્રાકૃત કોશ	૧-૦-૦

આ માર્શીક સાથે હેન્ડબુક વહેંચાવવા તથા
અહિરે ખખર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનાંમે
કરવો. એક એક માટે અહિર ખખરનો ભાવ
રૂ. ૫-૦-૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન ધ્વે. કૉન્ટ્રન્સ.

૨૦ પાણકુની પોસ્ટ નં. ૩

મુંબઈ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કાન્દર-સ

પાયધુની-મુખ્ય નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કાન્દર-સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામજન્ય અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ટુંકી પણ રૂપરેખા બહાર બખરદારા અગર હેડખીલદારો રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સખ્ય આ યોજના જૈન ભાઈઓમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિમત ધરનાર જે કોઈપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ ભેદનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં બેરોતાં નાણાંમાંથી અર્થ બાદ કરી બાકીનો અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરૂષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વ્યવિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચર આનાથી સ્વચ્છિત અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અજ્ઞાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા સુધારી અગણિત પ્રપ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વ જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઠવાડીયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જે આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી મુદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપનાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા ભાઈઓ, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. બીજી કોમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે આપને કાન્દર-સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુઘને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

સેવકો,

મકનજી લુહાસાઈ મહેતા

મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી.

ઓ. ર. જ. સેક્રેટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કાન્દર-સ.

॥ नमो तित्यस्त ॥

जैन युग

[श्री० जैन-श्वेत्त-का-केर-अतु भासिक-पत्र-]

पुस्तक १

अंक १०

ने०

१८८२

मानव तंत्री

गोदानदास दलीय-द-हेशाध

जी. जे. जे. जे. जी.

वधवा हाथडाटे, मुंबई

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
તંત્રીની તોષ	૪૨૬-૩૬	કોઈ આજીવન કસ્ટાણુજીવ અધારણુ.	૪૪૫-૫૭
૧ શ્રી જૈન શ્લોકોનર કોન્દરન્સ.		વડોદરાનો શરદુત્સવ.	૪૫૮-૬૦
૨ અધિવેશન માટેના પ્રયાસ.		મુવનકર્ષકૃત હરિઆવિઓ. (પ્રાચીન કાવ્ય)	૪૬૧-૬૨
૩ કોન્દરન્સના પિતા.		ચોટાક સત્રો.	૪૬૩-૬૫
૪ શત્રુજય માટેની લડત.		કોરવાનીચંદ્ર પ્રભે વિનંતિ (પ્રાચીન કાવ્ય).	૪૬૫
૫ અદેવોગાં જૈનધર્મ સંબંધી ચોર અજ્ઞાન.		વિવિધ તોષ.	૪૬૬-૭૦
૬ આશી ચુરરાની સાહિત્ય પરિવદ.		૧ રોન્ડોંગ કમિટીની એકા.	
જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ.	૪૩૭-૪૪	૨ કોન્દરન્સેલું ખાસ અધિવેશન.	
કયોં અંકુક દુષ્ટે સજામ કરે ? (કાવ્ય)	૪૪૪	૩ જૈન શ્લોકો. જો. જોડ.	
		૪ સૂત્ર ભંધાર કંડ.	

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, ઇત્યવચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો અર્થનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિકાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસ્ટાણી કસ્ટમથી લખાયેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમાં આપશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્લોકોનર કોન્દરન્સ (પરિવદ) સંબંધીના વત્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાચેસાચે આપશે.

તો દરેક મુગ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદક બનાવશે અને સંધ્યેરાના પરિવદના કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે

વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ-સહિત માત્ર રૂ. ૭૦.

લેખો-જૈન શ્લોકો કોન્દરન્સ ઓડીસ

૨૦ પાણ્ડુની મુગધ નં. ૩.

આ માસિક બંદોગ પ્રમાણમાં દેશનો પામતાની ખાતી રાખે છે તો બહોરખખર આપનારાઓને માટે ને ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બંધામણ છે.

આહુકોને સૂચના—જ્યાંએ જોનાનાં નામ. આદક તરીકે દળુ ન લખાવ્યાં હોય તેમજ તે પુરા દેશના સહિત લખી મોકલવા અને સાચે પાચે. વાર્ષિક લવાજમના બે રૂપીઆ મનોઓડરથી મોકલી આપવા વિનંતિ છે, કે જોથી પી. પી. કરવાનાં અનેક મુશ્કેલીઓ અને નાદકનું ખર્ચ થાય તેમાંથી કોન્દરન્સ ઓડિસને બચાવશે.

લેખકો વગેરેને સૂચનાઓ:

૧. આ પત્રમાં પ્રકટ થતા લેખો માટે તે લેખના લેખકો જ સર્વ રીતે જોખમદાર રહેશે.

૨. અભ્યાસ, મનન અને કોષખોજનો પરિણામે લખાયેલા સર્વ લેખો, વાર્તાઓ ને નિબંધોને પ્રથમ સ્થાન મળશે.

૩. લેખકોએ તેમજ અવલોકન માટે પુસ્તકો મોકલવા ઇચ્છતા સજ્જનોએ તંત્રી સાથે પરમારો પત્રવ્યવહાર કરવો.

૪. કોઈ પણ લેખ પૂર્વે અને કે બીજાએ અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તો તે કૃપા કરી ન મોકલવો.

૫. દરેક લેખ તેમજ મોકલેલ અંધની સમા જોયના. સમય સ્થળ વિચારીને જોમ બને તેમ તરાએ પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા લેવાશે.

તત્ત્વમિહિંગ, ત્રીજો માસે લોહાર્યામ, મુખ્યાધ્ય. } માહુનસાલ દલીચંદ દેશાઈ B. A. LL. B. વડોદરાહકોઈ, માનદ તંત્રી.

જૈન યુગ.

‘હાલનો જમાનો વિશેષતઃ ચન્દ્રોનો, સંસ્થાઓનો છે. અને એ દ્વારા ઘણું કાર્ય થઈ શકે છે એ અમે માનીએ છીએ. પણ અનાજ ઓર્થો વિનાની ધંદી ધર્મજીવ કર્યા કરે, એમાંથી લોટ નીકળે નહિ-એટલું ધ્યાનમાં રાખીનેજ ધંદી ફેરવવા અમારા હાથએને અમારી વિનંતિ છે. કાંઈ કહેરો કે, અનાજ પણ ધંદીમાં આકાશમાંથી ઉતરશે ? અનાજ ઉત્પન્ન કરવા માટે પણ ખેતીની યાન્ત્રિક યોજના જરૂરી છે. આ કહેવું ખરું છે, પણ અર્થજન ખરું છે. મનુષ્ય જીવે છે-સુંદરતાથી જીવે છે-તે માત્ર અનાજ ખાઈનેજ નહિ; પણ સુંદર વસ્ત્રો ઉપરથી લયતાં ફળ ખાઈને પણ; એ ફળ ધંદીમાં ઓરાતાં નથી-પ્રીતિર્મુખરસાર્દદ્ધ મંજરીધિવ જાયતે ! તે સાથે મનુષ્યને અનાજની પણ જરૂર છે ખરી. આ રીતે સાહિત્યસંહિતા બે ભાગ પડે છે: એક અનાજ અને એક ફળ; એક યાન્ત્રિક યોજનામાં થાને સંસ્થાઓ દ્વારા ઉત્પન્ન થતો જ્ઞાનરાશિ. અને બીજો નૈસર્ગિક રીતે કવિ પ્રતિભાનાં કલ્પતર ઉપર ફળરૂપે જન્મતો રસપ્રવાહ.’

—આચાર્ય આનંદરાજકર આપુલાઈ ધ્રુવ.

પુસ્તક ૧

વીરાત રજપર વિ. સં. ૧૯૮૨

જ્યેષ્ઠ અંક ૧૦.

તંત્રીની નોંધ.

૧૨. જૈનચેતામ્બર કોન્ફરન્સ.

આ સંબંધમાં શ્રી મારવાડ જૈન સુધારકના તંત્રી ગત ચેત્ર માસના અંકમાં સહૃદયતાથી હિંદીમાં જણાવે છે તેનો ગુજરાતી સાર નીચે પ્રમાણે છે:-

‘આનું અધિવેશન એપ્રિલની શરૂઆતમાં કરવાનો નિયત કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ સ્ટેન્ડિંગ કમિટીએ કહિનાઇઓ દૂર કરવા માટે એક કમીટી નીમી હતી કે જેનો રીપોર્ટ અત્યાર સુધી તૈયાર ન થવાના કારણે બંધાઈ લઈ અધિવેશનને વળી મુલતવી રાખી મોટી છુટીમાં ભરવાનો વિચાર કર્યો છે. હાલમાં કોન્ફરન્સના સ્થાનિક બંને જનરલ સેક્રેટરીઓ પર ટીકા ટિપ્પણીઓ થઈ રહી છે. આ કારણે તેમનું ચિત્ત વિવંદલ હશે. આનંકાલ કેટલાઈ બાઈઓ કોન્ફરન્સને સ્વર્ગધામ પહોંચાડવાના વન-તોડ પ્રયત્ન કરતા સંબંધાય છે, બધે તેના શત્રુઓનો અડો યોડો રોજમાં સંબંધમાં જમા થઈ તેને જડથી ઉખે-

ડવાનો પ્રયત્ન કરશે. કોન્ફરન્સના પિતા આલસ અને પ્રમાદમાં પડી આરામ લઈ રહ્યાં છે. શું કોન્ફરન્સ જેવી મૃત્યુના બિહાનામાં પડી રહી સ્વર્ગધામનો રસ્તો શોધી રહી છે ? શું તેને આત્મી શોચનીય દશાપર કાંઈ થઈ નથી ? તેને જીવતલાન દેવા માટે એકદમ જલદીથી ઉપાય લેવા ભેઈએ, કારણ કે તેના શત્રુઓ કોન્ફરન્સ જેવી પર મુક નાખતા રહ્યા છે. અગર પાકો ઉપાય નહિ કરવામાં આવે તો સર્વજ્ઞને માટે કોન્ફરન્સ જેવીથી હાથ ધોઈ નાંખશે.

‘કોન્ફરન્સજેવીના ઉદ્દેશોના પ્રચાર કરવા માટે તેણે મુખપત્ર ‘જૈન યુગ’ પ્રકટ થાય છે, પરંતુ તેમાં કોન્ફરન્સને જીવિત રાખવા માટે આજ સુધી કોઈ ઉપાય લીધેલા માત્રમ નથી પડતા, તેમ તેની આ ખરાબ હાલતને સુધારવાનો ઉપાય લેવામાં નથી આવતો. કોન્ફરન્સના સચાલકોને જણિત છે કે તે આ પર ધ્યાન દેઈ તેના ક્ષેત્રના ઉપાય રાખ કરશે. જૈન યુગના સંપાદકશ્રી અમે

હસારો કરીએ છીએ કે તે પોતાના પત્રદારા કૌન્દર-સન્ન અસ્તિત્વ કાયમ રાખવાના વિધિવિધ પ્રકારથી ઉપાય ગત-લાવતા રહેશે; તો આશા છે કે કૌન્દર-સ પોતાના પત્ર પર ખરી થઇ શકેશે. સંસારમાં કોઇપણ કાર્ય અશક્ય નથી. શક્તિ આગળ સર્વ શક્ય છે તેથી વિનિમ્નતાથી-ઓથી કર કાર્યને છોડી ન દેશો અને વિશેષ બમણા ઉત્સાહથી કામ કરશો. ”

આ શબ્દો ધણી તીવ્ર લાગણીથી ઉક્ત પત્રના તંત્રીએ લખ્યા છે તેની અમે કદર કરીએ છીએ, પણ તેઓ મુંબઈથી દૂર રહી જુદા જુદા ખખર જે મળ્યા હોય તે પરથી લખવા દોરાયા હોય એમ જણાય છે. છતાં તેમાં અદ્વિતકાથી હૃદય-તત્ત્વ ભર્યું છે ને કેટલીક વાતો કાળજે ધા કરે તેવી કરી છે તે કાઢી નાંખવા જેવી નથી. અમે ઉત્તરમાં જણાવીશું કે કૌન્દર-સ દેવી પોતપોતાનું કાર્ય કરી રહી છે અને કરતી રહેશે. પ્રસિદ્ધ ‘ગ્રેજ કવિ રૅનિસન એક રમણે જરાના સંબંધે કહે છે કે ‘Men may Come, and men may go, but I go on For ever’—એટલે એ! કહે છે: “માણસો આવે ને જાય, પણ હુંતો સદા કાળ વર્ણાન્ન કરું છું” —આ રીતે કૌન્દર-સનું પણ તેમજ છે. આજ તેના અમુક મંત્રીઓ હોય, કાંઈ બીજા હોય છતાં કૌન્દર-સ ચાલુ રહેશે અને રહેવી જોઈએ. તેની ગતિ અસ્ખલિત છે. કદિ મંદ હોઇ શકે, તો કદિ શીમ પણ બની છે—પણ ગતિ ચાલુ રહેવી ધરે.

હાલના સ્થાનિક જનરલ એકેટરીઓએ કૌન્દર-સના અધિવેશન માટે તનતોડ રાત્રિદિન મહેનત લઇ કાર્ય ઉપાડ્યું હતું. ‘Now or Never’—દમણાં જરાય તો દુઃખેચાં ચાલુ રહેશે; એ તેમનું દૃઢ મતનું હતું ને છે. અત્યાર સુધીનું આવશ્ય ખંખેરી નાખ્યા વગર છૂટકો નથી. ઉત્તિષ્ઠ નામત —ઉમેરો યા-નમત યા આ મુત્રો અમલ થતાંજ વાંછિત વર પ્રાપ્ત થવાનો. વિશેષમાં શ્રી શુરુન્ધ્ય તીર્થના મામલાએ આખી જૈન સમાજને હુબ્બ કરી નાંખી છે તે સમય તે સમાજને સંગઠિત-એક-ત્રિન કરવા માટે સૈનરી તક સમાન છે. એ પણ પુખ્ત વિચારના પરિપાક પછી થોડું સૂર છે. તે

ધ્યાનમાં રાખી મંત્રીઓ કટિબદ્ધ થઈ બીજાની સહાય ન હોવા છતાં એકલ હાથે ઉમંગથી કાર્ય કરવા મંડી પડ્યા હતા.

મુંબઈ તળપદમાં રહેલા કસેશો, સામે ભયંકર સ્વરૂપ ખડું કરી ઉભા હતા, તે વિદારવા માટે પ્રયત્નો સમાધાનીના કરવા માટે એક કમિટી નીમાઈ હતી તે કમિટીએ જો કંઈ પ્રયાસ કર્યો હોય તો તે નિષ્ફળ ગયો હતો. તેને ‘રીપોર્ટ’ બહાર પાડવાનો હતો જ નહિ. તેમજ તે કારણના બહાના તથા અધિવેશન મુલતવી રખાયું એ પણ માનવું બૂલ ભરેલું છે.

કોઈપણ કાર્યમાં વિરોધ હોય છે ને હોય છે. સારા કાલમાં પણ સારાં કામોમાં વિદ્વો આવતાં તેથી કહેવત પડેલી છે કે ‘ઐયાંતિ ચહુચિદનાનિ તો પછી આ પંચમઆરાના પ્રયંસ સમયમાં કલિ-કસેશ, વિરોધ દેખાવ દે તેમાં નવાઈ નથી. વિરોધ ક્યાં નથી? જ્યાં જુઓ ત્યાં છે. એકલા જૈન સમાજમાં કે એકલી જૈન કૌન્દર-સમાં છે એવું નથી. સારા ભારતવર્ષની મહાસભા (કોંગ્રેસ) માં કેટલા બધા પક્ષો પડી ગયા છે?

તે મહાસભાનો ગત કેટલાંક વરોનો ઇતિહાસ જુઓ તોયે જણાશે કે તે વખતે પણ વિરોધ—પ્રતિરોધ ઉમેરો જ હતો. ગાંધીપક્ષ સામે દાસ-પક્ષ નાગપુરમાં આવી ખડો થયો. તે થયો, પછી સ્વારાજ્ય આદિ અનેક પક્ષો ઉભા થયા, અને હજી થતા જાય છે. આ બધું સાપ તેથી શું નિરાશામય થઈ કાર્ય છોડી દેવું ધરે? નહિસ્તો. વિરોધ જ કાર્યના કુંદનને કસોડી પર ચઢાવી કસે છે. માટે કાર્ય કમળ જવું. વિરોધ ચમશે અને સંપૂર્ણ-તયા નહિ શમે તો ઉપશમી તો જરૂર જાય છે.

‘કન્વેશન’નું અધિવેશન થયું ત્યારે ક્યાં ઓછી મુશ્કેલીઓ હતી? તે પણ દૂર થઈ અને અજીવિ-તવેલી કૃતેદ તેની થઇ ગઈ. ધણી જોવો કૌન્દર-સ!

૨. અધિવેશન માટેના પ્રયાસ.

એક બાલુ વિરોધમય વાતાવરણ, તો બીજા બાલુ સર્વ વિરોધોને ઉપશમાવી દે તેવો શ્રી શુરુન્ધ્ય તીર્થનો ઉપરિચિત સ્થેલ પ્રમ. જતાંય વિરોધ

ઉભો રહે તેટલી. કમનસીબી અનુભવાઈ. પછી તે વિરોધમય વાતાવરણને જેમ અને તેમ ઝોલાં વિસ્તારવાળું બનાવવું થતે માટે જે એક મોટા સમુદાયના મુખીઓની ધ્વજા હતી કે મુંબઈમાં કોન્ફરન્સ ભરવી તો તે તેના સંઘની સભા બોલાવી તે મારફત સ્વાગત સમિતિ નીમાવી. તે દ્વારા ભરવી, તે ધ્વજા પ્રમાણે કાર્ય કર્યું, એટલે તે બાબતનો વિરોધ દૂર થયો અને તે વિરોધે અગાઉ લીધેલી વલણ બદલાઈ ગઈ. ત્યારે બીજા પ્રતિવિરોધ અમુક અંશે એક શાળા વર્ગમાંથી થયો. તે વર્ગની સારી સમજ પર સર્વને ભરોસો હતો અને છે.

પણ છેવટની ધરીએ અમદાવાદની શેઠ આશુ-દેવ કલ્યાણજીની પેઢીના અમુક વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓએ આવી જણાવ્યું કે અધિવેશન કરવાથી તેમની શત્રુજ્ઞ તીર્થની લડતને અડચણ થશે, લડતમાં બેઠેલી નિરાવેશતાને ખતેલ પહોંચશે. એ વગેરે દલીલો કરી, અને બીજાં કેટલાંક કારણો છે કે જે બહાર પાડવા જેવાં નથી, માટે મુલતવી રાખો ને ૩૧ મી જુલાઈ સુધીમાં ભરાય તે વખતે પોતાની પેઢી સંપૂર્ણ સહકાર અને ભાગ આપશે એ પ્રમાણે મોટી તેમજ લિખિત વચ્ચેના અપાયો. વિરોધમાં બાબુ રાજકુમાર સિંહે પ્રમુખની હાજરી સંબંધી ખીક બતાવી અને પેઢી અને કોન્ફરન્સનો સહકાર ઈષ્ટ માની મુલતવી રાખવા માટેના કોલાહલ મચાવ્યો. ઉપરોક્ત 'સુર પક્ષ' સ્વાગત સમિતિમાં હાજરી આપતાં અટકી ગયો હતો અને તેને ચોક્કસ રીતે સમજાવવાનું કાર્ય બાકી હતું. આ સર્વ પરિસ્થિતિ વચ્ચે તા. ૨ જુલાઈને ૧૯૨૬ને દિને સ્વાગત સમિતિ અને મંત્રીઓને અધિવેશન મુલતવી રાખવા માટેના ઇલાજે સંમતિ આપવી પડી. આ લખનારને અતિ જરૂરી કૌટુંબિક કારણે કાઝિયાવાડમાં રહેવાનું થયું હતું તેથી આ સર્વમાં ભાગ લઈ શકેલ નથી પણ આ પોતાને મળેલી ખબર પરથી ઉપરની નોંધ કરે છે, અને દરવેલા અધિવેશનના દિવસે તેમાં હાજરી આપવા માટેનું મુબઇ આવે છે એટલે જણાય છે કે અધિવેશન મુલતવી રહેલ છે. એક સોનેરી તક ખરેખર ગુમાઈ ગઈ.

આવી રીતે અધિવેશન ભરાવા સામે વિરોધ બતાવનારા સર્વને કોન્ફરન્સના શત્રુ નહીં કહી શકીએ. તેમને વિશ્વસંતોષીઓ પણ કેમ કહેવાય? જુદા જુદા દષ્ટિકોણથી જોનારાને જુદું જુદું પ્રતિભાસે અને એ જુદું જુદું એકત્રિત કરી વિચારવામાં વ્યાવહારિક ભુદિ છે તેથીજ સત્ય શોધન થાય છે. અમને તો એક બાબત અધિવેશન ન ભરાયું, તેથી એક મહાત્મક ગુમાવવામાં આવી છે એવું જૈન સમાજનો ભવિષ્યનો ઈતિહાસકાર જરૂર લખશે એમ લાગે છે. ખીજી બાબત આ અધિવેશન નહિ ભરાવામાં કુદરતનો કાંઈ યત્ન શુભ સંકેત હશે તો? એવો પ્રશ્ન હૃદયમાં થાય છે. પ્રજા સર્વને શુભ ભુદિ આપે.

૩. કોન્ફરન્સના પિતા.

જયપુરના શ્રીમાન ગુલાબચંદ્ર દલા એમ. એ. કોન્ફરન્સના પિતા લેખાધ છે. તેઓ એક જન-રથ સેક્રેટરી છે; તેમને તેમનું હૃદય તેમજ જૈન સમાજ સવાલ પૂછવાનો જરૂર અધિકાર ધરાવે છે ને તે એકે તેઓ કોન્ફરન્સનું હિત સદા ચિંતવે છે— ચિંતી તે માટે કંઈ પ્રયત્ન કરે છે?—કરે છે તો શું કરે છે? કાંઈ તેમની ઉદાસીનતા બેઠે તેમનામાં આલસ અને પ્રમાદ ચારોપણ કરવા દોરાય તો તેના જવાબ આપવાને તેમની પાસે શું પ્રમાણ છે? અમે મૂળથી ઈચ્છી રહ્યા છીએ કે તે એકલા રાજપૂતાનામાં કોન્ફરન્સનાં આદેશનો કરી સૂકૂત બંડાર ફંડ એકઠું કરી કરાવી જુદાં જુદાં કાર્ય મંડળો અને કાર્ય કરનારા ઉત્પન્ન કરી કોન્ફરન્સને એક મોઢું ઉપયોગી અંગ પૂર્વ પાડી શકે. તેઓ એક 'રેટ'ના પગારદાર હોવા છતાં બીજા રેટનાં રાજનીતીના જૈન તીર્થપર થયેલ આક્રમણ માટે જરૂર ઉદ્યોગ પ્રુક્ષા હૃદયે કાઢી શકે, અને તેવું આદેશન પણ કરી કરાવી શકે. પણ તેવી ગતિ અને સ્થિતિ ક્યાં છે? 'રેટ'ના સાથે જોડાવાથી શું તે સર્વ નષ્ટ થઈ જાય છે અને અમલદારીના એશઆરામમાં જાહેર કાર્ય તદ્દન ભૂલી જવાય છે? અમે ઈચ્છીએ છીએ કે તેમના સંબંધી આ કરેલા વિચારો તરજ

—પાલી તરંગ: નિવડે અને તે વૃદ્ધ બમણા જી-
સ્સાથી બહાર પડી કૉન્ક્રેસનાં કાથોને હાથ ધરી
ઢીપે અને ઢીપાવે. તથાસ્તુ.

જૈનયુગ માટે મારવાડ જૈન સુધારકના તંત્રીએ
કરેલી સૂચના પર હવે પછી કોઈ વખત કહીશું.

૪ શત્રુંજય માટેની લડત.

‘શત્રુંજય કૉન્ક્રેસ’ ખાસ તે તીર્થના પ્રશ્ન સંબંધે
એકત્રિત અવાજ રજુ કરવા મેળવવા ધારેલી અને તે
ગત પમી અને ૬ હી જીને ભરવા માટેના જાહેરનામા
નીકળી ગયેલ પછી અહીં બીજી જીને રેટિંગ કમિ-
ટીની સલાહભર્યા, શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના
બે વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ આવ્યા—જેરસેર મચ્ચાવી
કૉન્ક્રેસ ભરાશે તો તીર્થના પ્રશ્નને હાનિ પહોંચશે—
કારણમાં કારણ કાંઈ નહિ—હોય તો ખાનગી છે,
ગમે તેમ હમણાં તો નજ ભરતી, જુલાઈમાં ભરાય
તો વાંધો નથી. અમે પછી ભાગ લઇશું. આમ
અનેક જાતની ગુફતેગી કરી. જુલાઈ ૩૧ કે તે
પહેલાં ભરવાનું ફાવી મુલતવી રાખવામાં શેઠ
આણંદજી કલ્યાણજી નિમિત્તભૂત થયા.

૧૫ મી જીને વોટસન સાહેબે આજુપર સુનાવણી
કરવા તૈયાર છે તો જને પક્ષમાંથી ઇચ્છા હોય
તેજે આવી હકીકત રજુ કરવી આમ દુકમ પાલી-
તાણાની પેઢીના મુનિમને ઠાકોર સાહેબ દ્વારા મળ્યો.
તે તારીખ ૨૧ મી જીન પર લંબાઈ, તેના કારણમાં
કહેવાય છે કે પાલીતાણાના દીવાને મુખ્યના બારીસ્ટરને
રોકવા માટે એક અંકડાડીઆની મુદત માગી. પ્રસિદ્ધ
ધારાશાસ્ત્રી અને હાલના એડવોકેટ જનરલ શ્રીયુત
જુલાભાઈ જીવણજી દેશાઈને ઠાકોર સાહેબ તરફથી
રોકવામાં આવ્યા.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ તા. ૬ જીનનાં
આમંત્રણ પત્રો સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ તેમજ થોડા
પોતાને થોડા લાગે તે પ્રતિષ્ઠિત આગેવાનો પર
આજુપર સુનાવણીના દિવસે પધારવા કાઢ્યા. પછી
મુખ્યમાં સમાઓ થઈ. જૈનોના હક્કો સદાકાળ માટે
અખાધિત રહે એવું જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી લડત
ચાલુ રાખવા પર વિવેચન અને દરાવ થયા. કૉન્ક્રેસ-
સની રેટિંગ કમિટીએ લડતને કેવું સ્વરૂપ આપવું

એ સંબંધી દરાવ કરી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની
પેઢીને પહોંચાડ્યા. પછી ૧૬ મી જીને વધારાનાં
આમંત્રણપત્રો તે પેઢીએ કાઢ્યા. મુખ્યના આ-
મંત્રિત ગૃહસ્થોમાંથી બે ચાર આજુ પોતાની લાગણી
ખાતર ગયા. બાકીના પૈકી કેટલાકે પત્ર લખી ન
આવવાનાં કારણ જતાવ્યાં.

૨૧ મી જીને આજુપર સુનાવણી થઈ. પેઢી
તરફથી સર ચિમનલાલ અને રા. દલપતરામ શુક્લ
હાજર થયા, ને શ્રીયુત જુલાભાઈ દેશાઈ પાલીતાણા
ઠાકોર સાહેબ તરફથી હાજર થયા. વાઢી તરીકે કેસ
ઠાકોર સાહેબ તરફથી પહેલાં રજુ થયો પછી તેના ઉત્તર
પેઢી તરફથી અપાયો. આખરે મુકાવેશ નહિ, પછી
તે માટે રકમમાં ફેરફાર કરવાનો રહે છે, અને તેજ
એકજ મુદ્દામ પ્રશ્ન છે. તે બાબતનો નિર્ણય સરકા-
રનાજ હાથમાં છે એટલે એ નક્કી કરે તેજ કચ્છલ
રાખવાનું રહે છે, એમ સ્વીકારાયું.

આ પરથી એટલું જણાય છે કે રજોપાની
રકમમાં ફેરફાર કરવાપરજ મુકદ્દા લેવાનો છે. હકુ-
મત (જ્યુરિસિક્શન) બાદિ જૈનોના હક્કના મહત્વના
પ્રશ્નો પર કાંઈ મુકદ્દા માગવાનું રહેતું નથી.

હવે દીવાન ચીમનલાલને પાલીતાણા ઠાકોર
સાહેબ તરફથી પૈસા ખરચી બારીસ્ટર રોકવા પડ્યા,
પોતાને દરબાર તરફથી પક્ષકાર તરીકે આજુ મુધી
લાંચ થવું પડ્યું, ત્યાં જઈને પછી રાજ્યકર્તા તરીકેના
હક્કોને તિલાંજલી દઇ બ્રિટિશ સરકાર બહાદુરો
વચ્ચમાં પડવાનો હક્ક તેમજ રજોપાની રકમ નક્કી
કરવાનો હક્ક સ્વીકારવો પડ્યો. અને મોરેટજ ચોમ્સ-
ફર્ડના રીપોર્ટમાં દેશી રાજ્યો માટેના હક્કને અને
આ સમસ્ત હિંદના જૈનોના પ્રશ્નને સંબંધ નથી
એમ પછી ગણિત રીતે સ્વીકારવું પડ્યું. હવે મુકદ્દા
આવે તે ખરો. હકુમતનો સવાલ તો હાલ ઉઠી ગયો
જણાય છે, તેની લડત તો હવેમાનના પૂઝા
જેવી લાંબીજ રહી. શાન્તિપ્રિય જૈનોને ધરમાં
બેસીને કોલાહલ કરવાનું જો તીર્થને સાચવવું હશે
તો પરવડશે નહિ—તેઓને સર્વજન-દરેક જાતની ચળ-
વળ-આશીર્વાદ કરવાં જ પડશે ને કૉન્ક્રેસ પછી
બોલાવરી જોઈશે.

પ. અજૈનોમાં જૈન ધર્મ સંબંધી ચોર અજ્ઞાન.

જૈનેતરો તરફથી જૈન ધર્મ સંબંધી અનેક વ-
ક્તવ્યો બહાર પડે છે તેમાં કેટલેક સ્થળે નવો દ્રેષ
નજરે પડે છે, કેટલાકમાં તદ્દન ગમે ત્યાંથી ઉતારા
લાઈ જવાબદારી વગરના લેખો બહાર પાડવાની ધૂણતા
નોવામાં આવે છે અને કોઈ થોડામાં માત્ર અસાન-
વશતાથી ચૂંટવા તદ્દવા લખી જવાની અસાવધાની
માલુમ પડે છે. આ સર્વનો ઉપાય અમને તો જૈન
ધર્મ સંબંધે સાત્ય, પ્રામાણિક, અને શુભલાબદ
હંકીકેતો રણ કરનારા લેખો તથા પુસ્તકોનું પ્રકાશન
દરેક બાપમાં કરવું અને તે દ્વારા પ્રચાર કાર્ય ધમ-
ધોકાર ચલાવવું એજ યોગ્ય લાગે છે.

આ કરવા માટે આપણી સમાજમાં જે થોડા
ધણા, વિકાનો અને પંડિતો છે તેમને આ કાર્યમાં
લેવા-મેળવવા નોંધએ. વિશેષ વિકાનો અને પંડિતો
ચાલ તે મટે કંઈ ચોજના કરવી નોંધએ અને તેવા
વિકાનોને ઉત્તેજન તથા સહાય આપી તેમની પાસે
લેખો કે મૂર્તિ, લખાવી તેને બહાર પડવા માટે
હાલની પુસ્તકપ્રકાશિની સંસ્થાઓએ કટિબદ્ધ
થવું નોંધએ.

હાલા લખપતરાય જેવા પંજાબેસરી ગણાતા
ખીન જવાબદાર વક્તવ્ય કરી શકે તો પછી ખીનની
ચાલ જુ કહેવી ? તેમણે પોતાના દિન્દી બાપામાંના
મારતના ઇતિહાસમાં જે હંકીકત જૈન ધર્મ સંબંધી
લખી છે તે ખોટા મોજે દોનારી, અન્યથ, અને
અપના મિશ્રિત છે, તેથી તેનો સમર્થક ઉત્તર સજળ
જુઓ સહિત આપવા માટે જૈન એસોસિએશન ઑફ
ઇન્ડિયા તરફથી જૈન વિકાનોની સમિતિ નીમાઇ હતી
માં શ. મોહનલાલ લગવનદાસ ઝવેરી સોલિસિટર
એક પ્રમાણે એકાં કરી તેના રદિયો તૈયાર કર્યો
તો તેમાં સુધારા વધારા આ પંચા તત્ત્વી તેમજ
ખીનની સુચનાથી કરવામાં આવ્યા હતા. શીલુત
રાલાલ અમરતલાલે પ્રમાણમાં કણું પુસ્તકો પૂરાં
પાયાં હતા. ને છેવટે તે ઉત્તર અંગ્રેજીમાં Facts
out Jainism એ મથાળાથી તે જૈન એસોસિ-
એશન ઑફ ઇન્ડિયા (પાલકુતી, મુંબઈ) તરફથી

બહાર પડેલ છે. આનો ગુજરાતી ભાવાનુવાદ કરી
કોઇ અમને મોકલાવશે તો જરૂર આ પત્રમાં બહાર
પાડીશું. આ ઉત્તર ધણે મુંદર, અને નોંસવાળી છતાં
વિનિત બાપમાં લખાયા છે.

હમણાં હાહોરના લાખપતરાય મૂનીરાજ મંચ
કાર્મોલપ તરફથી દેશમકત લાઇ પરમાનંદનું મળેલ
‘દિંદુ સંગહન ઔર આર્ય સમાજ’ એ નામનું ઉર્દુ
પુસ્તક પ્રકટ થયેલ છે એમ ‘વીર’ હમણાં ખબર
આપે છે. તેમાં જૈન ધર્મ સંબંધે એવા ઉલ્લેખ
છે કે—

‘આ (બોદ્ધ ધર્મ) ખી પછી જૈન ધર્મના પ્રચારનો
મારબ થયો. આ બંને ધર્મો ઉંચરને માનતા નથી. તેમણે
પોતાના તીર્થંકરને પૂજવાનો આદરબ કર્યો. આ સમયના
થોડા આદમીઓની પતથારની મુર્તિઓ બનાવી રાખવાનો
રિવાજ પડ્યો. પહેલાં જૈનીઓએ મહાવીર પાશ્વનાથની
મુર્તિ બનાવી, પછી ૨૪ તીર્થંકર બની ગયા. તેમણે વેદ-
માર્ગને તોડવા માટે તેના પર જખરા જખરા આદેષ
ક્યાં બેપાકે વેદમાં ગંદી ખાતો છે-દિશ્વા છે-અનેક દેવ-
તાઓનો વાદ છે-ફરી વૈશ્ય ભતિઓનો તરફદારી છે,
વિરોધમાં તેનાં હલદો પુસ્તકો તેઓએ ખાળી
નાંખ્યા.’...

‘સંકર દિગ્ગિજયમાં લખ્યું છે કે શકરાચાર્યને
સુધન્યા નામના જૈની સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયો... શન સુધન્યા
શાસ્ત્રાર્થમાં હારી ગયા તે તેણે વેદમત સ્વીકાર્યો... બોદ્ધ
ધર્મનું પતન થયું ને તેની જગ્યા જૈન ધર્મે લીધી. જૈન
લોક કાલે કલસ આદિ જતાવરેની હા કરતાં વધુ રક્ષા
કરવાંવાળો હોવાથી મનુષ્ય છવને માટે અધિક દયાનો
વર્ણાય કરતા નહોતા. બોદ્ધ અને જૈનમતના ફેલાવાથી
આર્યક્ષત્રી લોકોની વાંસવાને ધણી હાની પહોંચી.’

આ ઉદ્દગારોમાં કેટલું સાત્ય છે એ જૈન ધર્મ
જખનાર સારી રીતે સમજી શકે છે. ખરી રીતે તો
આવા ઉદ્દગાર જૈનોનાં દિલ દુભાવવાના પ્રયત્નો છે.
આવાં ખોટાં લાંછન અને આજળ મૂકવાથી ‘દિંદુ
સંગહન’ રાઇ શકશે નહિ. તેથી તો દ્રેષ પરસ્પર
વધે છે, જૈનધર્મથી અપાંચીન બોદ્ધ ધર્મ છે એ
ખરી ઇતિહાસકાર યા શોધક બળે છે અને ગણી
શકે તેમ છે. જૈન દર્શનમાં પ્રતિપાદન કરેલ અદિ-
સાનું સાત્યસ્વરૂપ બહુ ઉમદા છે, તેનો અનુયાયી

કોઇની અસત્ય નિંદા ન કરે, અને કોઇ ધર્મનાં પુસ્તક બાળે એટલું અધાર કૃત્ય નજર કરે. કેટલેક સ્થળે એવા ઉદ્દેશ્ય છે કે શંકરાચાર્યોદ્ધિએ યા બ્રાહ્મણ સત્તા જોરમાં આવી ત્યારે બૌદ્ધ અને જૈન ધર્મનાં અનેક પુસ્તકો બાળ્યાં નાંખ્યાં હતાં. અગ્રે ઇન્દ્રિયોએ છીએ કે આ ખરી વસ્તુસ્થિતિ ન હોય.

મરાઠી 'ચિત્રમય જગત' નામના માસિકના મણે-અર માસના અંકમાં 'ભાગવત ધર્મરહસ્ય પરિચય' એ મથાગાનો લેખ પ્રકટ થયો છે તેમાં અત્યંત ભૂલ ભરેલા અને દ્રેષ્યશ્રુત્રેરિત હુમલાઓ કરવામાં આવ્યા છે એવું કોઇ પણને જણાયા વગર નથી રહેતું. તેમાંના થોડાક ફકરાનો ગૂંજરાતી સાર આ છે:—

‘જૈન ધર્મના મોળથી વિહાર પ્રાંત કંપાચમાન થયો હતો. તેના આવ પુરસ્કર્તા અને પ્રવર્તક, તીર્થ-કર મહાવીર છે.

‘વૈદિક ધર્મને બૌદ્ધ અને જૈન એ રાહ કેવુ વડે અપ્રાસાવર્યા પ્રાપ્ત થાય: છે કે શું એમ લાગતું હતું.

‘એવી રીતે આ બંને ધર્મોનો (જૈન અને બૌદ્ધ) પાશવી હુમલો (લાંડેતોડ) ચાલુ છતાં પોતાના ધર્મનું પ્રાચીનત્વ સ્થાપન કરવા તરફ ઢળેલા હતા.

‘રાજર્ષિ ઋષભ એ પેહેલા તીર્થંકર એવું જૈનો પ્રતિપાદન કરવા માંડ્યા. દાશરથી રામનો અવતાર બૌદ્ધ પૂર્વ કાલિન છે એમ માનવા સુધી જૈનો આગળ વધ્યા એવા મતાંતરોના દારુણ સં-ગ્રામમાં શ્રીકૃષ્ણ વિગે અનાદર અને તિરસ્કાર પ્રગટ કરવામાં આવવા માંડ્યો. જૈન ધર્મ એ રીતે શ્રી કૃષ્ણ ઉપર અભેદ શસ્ત્ર ઉચકયું હતું. એટલુંજ નહીં તો તે ધર્મના પ્રચારકોની દહ ઇલાદિ દેવો વિગે બુદ્ધિ કલુષિત થવા સુધી ગઈ હતી. એ જૈન મત પ્રતિપાદકોનો પોતાના ધર્મનું શ્રેષ્ઠપણ દર્શાવવા માટે અવલંબીની પ્રકાર કેટલો હાસ્યાસ્પદ અને ગલિગ્જ હશે છે તે આગળની વાતો ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. વૈદિક દેવતાઓ જૈન અથવા બુદ્ધ આગળ બદાગ-ગચી કરી ઉભા રહે છે. એટલુંજ નહીં તો ધણું શું કદિએ ? તેમના ચરણાર્ધમાં આલોટી પગધૂતી ઝાટકી

તેમને પુનીત કરે છે. એવા ભ્રમિષ્ટ વિધાનો વામાં તેમણે કસર કિધી નથી. યત્ત યાગાદિકની આ હુર્મતપ્રવર્તકોના હાથે છુટી રાકી નથી.

‘હિંસાયુક્ત યાત્રિક કર્મ કરવા લોકોને લાગ્યું એવું કારણ સનાતન ધર્મમાં પણ આ તત્વ યોગ્ય ઉપદેશથી પુરસ્કૃત કરેલું છે. વ્રતા અને તીર્થવિષયક સનાતન ધર્મોઆનો જે પૂજા હતો તેવી વાતોપર પણ આ પાખંડવાદીઓની નજર હતી.

‘એવી રીતે સનાતન ભાગવત ધર્મઉપર રણીય અને પૂજ્ય એવી પુરસ્કર્તી વ્યક્તિઓ આ જૈન અને બુદ્ધમત પ્રવર્તકોએ અખંડ રી ઉચકયું હતું.

‘બૌદ્ધ વ જૈનનો પ્રચાર એટલો થયો કે પરિણામ આતુર્વર્ધ વ્યવસ્થા ઉપર જણાઇ જઆજણને નાપિક માનો બેદલાવ નષ્ટ બનને બૌદ્ધ બિહુની દિશાથી લોકમાન્યતા સરખા પ્રાપ્ત થઇ.....જૈન ને બુદ્ધ બિહુ-તે આતુર્વર્ધને ક્યારે પણ ધક્કો ખેડો નથી.

‘પરમેશ્વરના અસ્તિત્વનો વિચાર સરખો ન કરવા શ્રેયસ્કર એવો મત એમના આગેવાને પ્રગટ કર્યો. આત્માને અસ્તિત્વજ નથી એ એ મતનો પ્રારંભ હતો.

‘નિરોશ્વરવાદ ને નિરાતમ વિવેચનનો પ્ર કરી એ નિંદ્ય પ્રવર્તકોએ સનાતન ધર્મ વિરુદ્ધ જાલજાટ કરી એ નિંદ્ય પ્રવર્તકોએ સનાતન વિરુદ્ધ ખળખળ કીધી....”

આ લેખના લેખક મિ. ગણેશ વિષ્ણુ દેવળ કર છે. આમ જૈનેતરોમાં જૈન સંબંધે ધોર આ છે, તે દૂર કરવા માટે જૈન દર્શન અને ધર્મ, સાહિત્ય, ઇતિહાસ વિગેરે સંબંધી સ્પુટ, પ્ર પુરસ્કાર લાપામાં પુસ્તકો થોડાબંધ બદાર પ જોઇએ. હાલ એવું એક પણ પુસ્તક છે ?

૬ આઝમી ગૂંજરાતી સાહિત્ય પરિષદ.

ગત તા. ૨, ૩, ૪, એપ્રિલ માસમાં મુંબઈ થી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના મહાનમાં આ પદ બરાબ. તેમાં સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ સાં

સાક્ષરશ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી જૈનોનો પોતાના બાપજીમાં ઉલ્લેખ કરતાં જુદા ન હતા. તેમનો સંપર્ક જૈન વિદ્વાનો સાથે-આદિમાં સ્વ. મનસુખલાલ રવજીભાઈ સાથે અને પછી ઘણા સાથે છે. અને પોતે એક ન્યાયાસન પર વિરાજેલા છે, તેમ જૈન સાહિત્ય પ્રત્યે પણ ન્યાયતુલા ધરી રાખતા જણાય છે. તેમના જૈનો સંબંધી નીચેના ઉદગાર હતા.

‘જૈન’ બંધુઓની નમ્રુતિ-જૈન બંધુઓ પણ નમ્રુત થયા છે, અને પોતાના અપૂર પુરતક બંડારોની કીર્તિ સમજતા થયાં છે. જૈન કામના નેતાઓને ઝવેરી મુશ્કેલી વચ્ચે કામ લેવું પડે છે. એક તો એ કામના મોટા લાગે કેળવણીના ફળ આપ્યાં નથી, એટલે તેને સાહિત્યનો રસ લાગ્યો નથી. બીજું એકે એ કામનો સાક્ષરતા પામેલો વર્ગ, સાધુ, યતિ, મુનિજી વગેરેનો, તે પણ અમુક અપવાદો સિવાય, બંડારોમાં ભરાઈ રહેલી સોમગ્રીને બહાર લાંબવાની વિરહ છે. આપી મુશ્કેલીઓ છતાં, અને એ મુશ્કેલીઓ કેટલી ભારે છે તે તો તે દૂર કરનારાં જ નહોતે. કન્ય છે તેમને કે જેમણે એ બંડારોમાં અધકાર સેવતા લાખો યથોભાંથી થોડા પણ પ્રસિદ્ધિમાં આણી આપણા જૂના સાહિત્યપર, આપણી જૂની ભાષા, રચનાપર, આપણાં જૂનાં કાવ્યોના વસ્તુ પર પ્રકાશ નાંખ્યો છે. સ્વર્ગ્ય લાઇ બીમલાલ દલાલ કે હાલ એવાજ કાર્યમાં ધૂમી રહેલા ભાઈ મોહનલાલ દેસાઈ, કે જૈન ગુર્જર સાહિત્યોદારવાળા સંસ્થા તરફથી આનંદકાવ્ય મહોદધિની મૌકિકમાળ પરાવનાર ઝવેરીએનો જેટલો આભાર માનીએ તેટલો થોડો. એવા એવા સાહિત્યવિદ્વાસીઓના પ્રયાસથી આપણે ભેદ સ્પષ્ટ છીએ કે શું, નરસિંહ મહેતાના સમયમાં કે શું તેની પૂર્વે પણ જૈન તથા જૈનેતર લેખકો અને કવિઓની ભાષામાં કે કૃતિમાં માત્ર સાંપ્રદાયિક ભેદબાદ કરતાં બીજી કોઈ રીતની મિનત્તા નેવામાં આવતી નથી.” (અહીં એવટ ? આંત્ર પ્રશ્નાર્થક ચિન્હ મૂકવામાં આવેલ છે તે પ્રેસની ભૂત જણાય છે તેથી અગ્રે મૂક્યું નથી.)

શ્રીમાન ઝવેરી સાહેબે ઉપજાવત વક્તવ્યનું છેલ્લું વિધાન વિશેષ સ્પષ્ટતાથી આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌકિક ૭ (કે જેમાં કવિઓનો પરિચય વિસ્તારથી અગ્રેએ લખ્યો છે)માં ઉમેરવાત લખતાં દર્શાવ્યું છે. ભાષાના ઉપાસકો જૈન તેમજ-જૈનેતર પ્રાણીઓ આદિ એક સરખાંજ હતા-એકજ ધારીની અને તત્તત્ સમયની ભાષા લખતા હતા. સંપ્રદાયો ભિન્ન ભિન્ન હોવાને લીધે સાંપ્રદાયિક પરિભાષિક શબ્દો અહીં તહીં આવે તે ઉપરાંત અને ભૂતિના કવિઓ કે લેખકોની ભાષામાં ભેદ ન હોય. છતાં એ વિધાન સાક્ષર નરસિંહરાવને કહ્યું કાળીઓ લાગે છે એટલું જ નહિ પણ એટલો બધો કહ્યું કાળીઓ લાગે છે કે તે ગળામાં અધવચન અટકી રહે. કારણ કે તેમના લેખમાં ‘વસન્ત’ના ગત કાવ્યનુ માસના અંકમાં ૫. ૪૭. જણાવે છે કે—‘આમ રા. કૃષ્ણલાલ કહે છે ત્યારે તો એ સાહિત્ય જેણે વાંચ્યું છે ને વિચાર્યું છે તેને તો એ કહ્યું કાળીયો ગળામાં અધવચન અટકી રહે એમ છે.’ અને તો એ સાહિત્ય વાંચ્યું છે ને વિચાર્યું છે છતાં ‘અમારી શુદ્ધિને (પછી બલે તે મંદશુદ્ધિ હો) તે વિધાન તેઓ જણાવે છે તેવાં કહ્યું કાળીયા જેવું લાગ્યું નથી. બલકે સીધો મપદમને હોજરીમાં જઈ ખેસી પચી ન્ય તેવો કાળીઓ જણાય છે. અને આ વાદમાં ઉતરતું અંચાને છે.

હવે પરિવર્તન પ્રમુખ પ્રસિદ્ધ રા. બ. રમણભાઈના બાપજીમાંથી જૈન સંબંધના ઉલ્લેખ ઉતારીશું. તે એટલોજ છે કે—

‘ગુજરાતી ભાષા ખોલનાર વિવિધ કોષો ગુજરાતી સાહિત્યની ઉન્નતિનાં કાર્યમાં સામીલ થયાં હોતેવર છે એ સંતોષાનંતક છે. જૈન, પારસી, મુસલમાન, સર્વ કોષો સાહિત્ય સેવામાં પોતાનું સાહિત્ય રજૂ કરે છે, અને એ સર્વનો સંમિલનથી ગુજરાતના વિસ્તાર તથા મહત્વનું દર્શન થાય છે.’

... હાલની ગુજરાતી ભાષાના આરંભકાળથી જૈન લેખકો ગુજરાતી સાહિત્યની સેવામાં હોતેવર થયા છે. અને ગુજરાતી ભાષા તે પોતાની ભાષા છે એમ માની લઈ પ્રજા થયા છે. તેમની એ સેવા માટે ગુજરાત ખસી છે; એ સેવા તેઓ આદ્ય રાખશે એમ ગુજરાતી પ્રજા આશા રાખે છે.

આ હેતુલા કથનના સંબંધી કહેવાનું કે હાલની તો શું પણ પૂર્વની પ્રાચીન ગૂજરાતીના આરંભકાળથી તેમજ તેની પૂર્વની અપભ્રંશ, પ્રાકૃત ભાષાના આરંભકાળથી જૈન લેખકો સાહિત્ય સેવા કરી રહ્યા છે. 'ગૂજરાતી સાહિત્યના પાયા જૈનોએ નાખ્યા છે' (જુઓ સાબરમતી પુ. ૪ અંક ૫-૩ પૃ. ૨૩૬ લેખક રા. શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ) એટલે ગૂજરાતી ભાષા પોતાની જ હતી અને છે એટલે જૈનોને તે ભાષા પોતાની 'માનવાની' જરૂર રહેતી જ નથી. ગૂજરાત પણ તેમનું હતું ને છે-તેમના માટે પણ નર્મદકવિનું વાક્ય સત્યજ છે:

'પૂર્વજ જેના જે વળી આજે જન્મયત્રી ગૂજરાતી વધી.
દાઈ રીતની તોપણ ને વળી આર્યધર્મને રાખી રહ્યા.

તેની તેની છે ગૂજરાત
પછી હોય ગમે તે ભત
તેની તેની છે ગૂજરાત.'

ઉપરોક્ત અવતારેલાં બે કથન વચ્ચે સૂચના રૂપે નીચેનું વકતવ્ય પ્રમુખજીએ કહ્યું છે કે:-

'આ બાળતમાં એક સાવચેતી ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે અને તે એ છે કે જુદી જુદી કોમો વચ્ચેના ભેદ આગળ કરેલા ન ભેદ, પણ, સર્વ એક ભાષા બોલનાર છે એ કારણથી ઉપજી શકે એક આગળ કરું ભેદ. આ માટે ત્યાં ધર્મનો ભેદ છે ત્યાં જુદી જુદી કોમના ધર્મનું સાહિત્ય બાજુપર રાખી ને સાહિત્યમાં બધી કોમોને રસ પડે તેમ હોયું ભેદને તેને પ્રધાનપણું આપવું જોઈએ. દરેક કોમના લેખકને પોતાની કોમના સાહિત્યમાં ગૂજરાતી વાચકને રૂચિ ઉત્પન્ન કરનારા જાણી કયા કયા છે તે પર ધ્યાન ખેંચવું જોઈએ. ને કોમના લેખકોની સાહિત્યસેવા સામાન્ય ગૂજરાતી વાચક વર્ગની હિંદુ આગળ રચી કરવા જેવી હોય તે લેખકોની કૃતિઓ પર ધ્યાન ખેંચવું અને તેના ગુણદોષ આગળ પાડવા એ તે કોમના લેખકોની ફરજ છે. એ કાર્યમાં ધર્મની વિરોધતા પરવાર મુકેના ન જોઈએ, પણ કૃતિની વિરોધતા આગળ કરવી જોઈએ. જૈન તથા મુસલમાન ગૂજરાતી લેખકોએ પ્રવર્તનાર ગૂજરાતી ભાષા કાયમ રાખી લેખન પ્રવૃત્તિ કરી છે."

અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આ વકતવ્ય જૈન તેમજ જૈનેતર (પારસી, મુસલમાન, તેમજ બ્રાહ્મણ-દિન્દુ આદિ) સર્વને લાગુ પાડી પ્રમુખ સાહેબે જાણવું હોય. અને તેમ હોય તો તે ચોખ્ખું છે. નરસિંહ, પ્રેમાનંદાદિનું સાહિત્ય પણ સંપ્રદાયિક જ હતું અને રહેશે. તે માટે પણ પ્રમુખાદિ જૈનેતરો,

પ્રમુખની ઉક્ત સૂચના લક્ષમાં લેશે. જૈનો પણ પોતાના સાહિત્ય માટે તે સૂચના સ્વીકારશેજ. તે સૂચનાના એક મહદંશેને લક્ષમાં રાખી અમેએ જૈન કવિઓ અને તેમની કૃતિઓનો શતકવાર તિરમાથી ૨૦ માં મુધી) સંગ્રહ કર્યો છે તેના પ્રથમ ભાગ 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' એ નામથી આ પત્રના પ્રકાશક તરફથી આવતા માસમાં બહાર પડશે તેમાં સત્તરમા સૈકા સુધીનાનો સંગ્રહ આવ્યો છે; વળી તેમાં પ્રસ્તાવનામાં 'જૂની ગૂજરાતી ભાષાનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' ત્રણસો ઉપર પૃષ્ઠોમાં અમેએ લખેલ નિબંધ પ્રકટ થશે; તે સર્વ પરથી જણાશે કે જૈનોએ ગૂજરાતી ભાષાના ઉત્કર્ષની ઉત્કટ અભિલાષા યથાશક્તિ પણ મુશ્કેલ પ્રમાણમાં પરિપૂર્ણ કરી છે. તે બહાર પડ્યા પછી પ્રમુખ સાહેબ પર મોકલાશે અને તે પર પોતાની સમાલોચના મુકતકંઠે અને શુદ્ધ હૃદયથી આપી જૈનસમાજને ઉપકૃત કરશે.

આ પરિપદમાં જૈનોએ સારી રીતે ભાગ લીધો છે. રા. ભોતીચંદ ગિરધર કાપડિયા 'દશમંત્રી પૈરાના એક હિમચંદ્રાચાર્યનું' પ્રાકૃત વ્યાકરણ' એ નામનો નિબંધ લખી વાંચ્યો હતો. ખીજા નિબંધ-લેખકોમાં પડિત બહેચરદાસનો 'ગૂજરાતનું' પ્રધાન વ્યાકરણ, એ નામનો તેજ વિષય પર તલસ્પર્શી નિબંધ, રા. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરીનો 'જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ' (કે જે આ અંકમાં પ્રકટ થયેલ છે.) અને અમારો 'અપભ્રંશ સાહિત્ય' પર ૬૪ છાપેલાં પૃષ્ઠોનો નિબંધ-એ સર્વે મળી ચાર સાર રૂપે વંચાયાં હતાં. અમારો આ નિબંધ ઉપરોક્ત 'જૈનગૂર્જર કવિઓ'ની પ્રસ્તાવના રૂપેના નિબંધના સાત વિભાગ પૈરા ખીજો વિભાગ છે. જૈનોએ સારી હાજરી આપી હતી. પરિપદ બરાવાનું' રચાન પણ જૈન જાહેર સંસ્થા નામે શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો હોલ હતો. ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં જૈનો દર્શનાં સાથે રહી પોતાના અખૂટ સાહિત્યની પ્રસાદી આપ્યાંજ કરી 'જૂના સાહિત્યપર, જૂની ભાષા રચના પર, જૂનાં કાવ્યોના વસ્તુપર' પ્રકાશ નાંખ્યા જ કરશે અને પોતાના પૂર્વજોની તેમજ પોતાની ભાષા પ્રત્યેની અપૂર્વ સેવા અને અગાઉ પ્રીતિ વ્યક્ત કરશે. આ પરિપદ સંબંધી બરાબેલ પ્રદર્શનમાં જૈનોએ લીધેલા ભાગ સંબંધી હવે પછી લખીશું.

અર્થ

જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ.*

શ્રીમન્તં દેવદેવં વિપથરયુગલેનાર્પિતાદોપસેવમ્ ।

ન્યગ્રોથે ધ્યાનધારં કમઠકૃતમહામેઘમાલાતિનીલમ્ ॥

કૈવલ્યા લોકિતાશં કરિહૃતકમલચ્છાયમાશ્રિત્ય સન્તમ્ ।

સમ્પન્નં પ્રાતિહાર્યઃ સમવસરણં પાર્શ્વનાથં નમામિ ॥૧॥

“ત્વાં મુક્તામયસર્વભૂષણધરાં શૃક્લાંવરાઈવરામ્ ।

ગૌરીં ગૌરસુધાતરંગધવલામાલોક્ય હૃત્પંકજે ॥

વીણા પુસ્તક મૌક્તિકાક્ષવલય શ્વેતાન્નવલાત્કરામ્ ।

ન સ્યાત્કઃ સ્ફુટદૃત્ત ચક્રરચના ચાતુર્યં ચિંતામણિઃ ॥૨॥”

ધતિહાસજ્ઞાની વિશિષ્ટતા.

સાહિત્ય સાગરમાં કાવ્ય રત્નોની શોધ માટે અનેક નરરત્નોએ યત્ન કર્યો છે; તેજ રત્નોને બિન બિન પ્રકાર જાતિવાર યુગવાર વિભક્ત કરી અનેરી રચનાઓ રચવાને તે વિષયમાં નિપુણ વિભુષેએ દક્ષતા દાખવી છે; અને તેના સમન્વય-સંગ્રહન કરી એકાવલી આદિ સમ વિષય માધ્યમો રચી પ્રદ પુરુષોના કંઠમાં સમારોપણ પણ રસિક વ્યક્તિઓએ વિવિધ છટાથી કર્યું છે. શોધક, વિવેચક, સંગ્રહક પંડિતો કરતાં કાવ્યરત્નોના ધતિહાસજ્ઞ પુરુષોની આ સમયમાં વિશેષતા છે. મારા પુરાણામી વિદ્વાનોના ઉદ્દેશથી ઉત્તેજિત થઈ હું પણ પ્રમેદપૂર્વક જૈન રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસનું સંક્ષેપમાં દિગ્દર્શન કરીશ.

“રાસા.”

“રસાત્મકં કાવ્યમ્” એ સૂત્રને લક્ષમાં રાખી જૈન કવિઓએ તેમની કૃતિઓને “રાસા” નામ આપ્યું હોય એમ અનુમાન થાય છે. રાસ સાહિત્યની અગિયાર્ધ યતાં રાસનો અર્થ જોય કાવ્ય થયો. અને આ અર્થને લઈનેજ રાસાઓના વિષય

* આમી ગૌરસાહિત્ય પરિપદ્ધતિમાં વર્ણવેલો નિબંધ.

પણ જોયકાવ્યને યોગ્ય ચિત્તાદર્શક વા હૃદયદાવક, લેવાયા. દાન, શિવલ, તપ તથા બાવના એ ધર્મ મંદિરના આર સ્તંભ ઉપર રાસાનું સાહિત્ય રચાયું છે. ગુર્જરદેશ જેમ સદસા ભૂકંપથી ભૂમિતલ પર આવ્યો નથી, ગુર્જરભાષા જેમ સદસા દિવ્યવાણીથી શુભિગોચર થઈ નથી, જૈન રાસાઓ પણ તેમજ સદસા ક્યમપિ ઉત્પન્ન થયલા નથી. ધતિહાસ જે જે વિષયનો મળે છે તે પરથી અનિવાર્યપણે સાબિત થાય છે કે પૂર્વોપરનો દરેક વિષયમાં સંબંધ વ્યવસ્થ રહેલો હોય છે, અને સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી ભૂતકાળના ધતિહાસનું નિરીક્ષણ કરનાર બાવિ વિકાસ માટે મથાયોગ્ય ઉપચાર કરી શકે છે. તેથી કવિ તથા વિવેચનકાર બનેને આવાં નિરીક્ષણની જરૂર રહે છે.

જૈન રાસાઓનું મૂળ જૈનકથા સાહિત્યમાં છે- જે કથા-સાહિત્ય જૈન આગમોના સમયથીજ વિવિધ સ્વરૂપમાં નજરે આવે છે. જૈનોના પવિત્ર ધાર્મિક સિદ્ધાંતોનું આ આગમ સાહિત્ય આર વિભાગમાં વિભક્ત છે. તત્ત્વ વિષયક સાહિત્યને દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિત વિષયક સાહિત્યને ગણિતાનુયોગ તથા સાધુને આવકના આચાર વિષયક સાહિત્યને ચરણકરણાનુયોગ કહે છે, ચોથો અનુયોગ તે ધર્મ-કથાનુયોગ છે. જેમાંથી જૈનોનું કહેા કે હિંદુસ્થાનનું

સસ સાહિત્ય ઉદ્ભવ્યું છે. આ ધર્મકથાનુયોગમાં અન્ય અનુયોગો પણ તત્ત્વ-આચાર નીતિ આદિનું કથન કરતાં મિશ્રિત થાય છે, પરંતુ તેથી મૂળ કથાના પ્રવાહનો રોધ થતો નથી. ધર્મોપદેશ અર્થે જૈનોએ પ્રારંભકાળથી જ કથાઓ ચોજી છે. જૈનકથા સાહિત્યનું ખરૂં સ્થાન તથા મહત્ત્વ દર્શાવવા ડૉ. હર્ટલના નીચે અંગ્રેજીમાં આપેલા ઉતારા પૂરતા થશે. ડૉ. હર્ટલ ભારતવર્ષના કથાસાહિત્યમાં પ્રમાણભૂત મનાય છે. તેણે બૌદ્ધ, જૈન તથા હિંદુ કથાસાહિત્યનો ઉડા અભ્યાસ કર્યો છે, અને કેટલાંક તલસ્પર્શી સિદ્ધાંતો ઉદ્ધાર્યા છે. જૈન “પંચાખ્યાન” “તથા શુકસિન્ધરી” એ તેના વિચારોનું કેન્દ્રસ્થાન છે, એના “જૈન કથાત્મક સાહિત્ય” (“Narrative Literature of the Jains”) નામક સને ૧૯૧૫ ના શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ હેરેલ્ડના નં. ૭-૮-૯-૧૦ના ઐતિહાસિક અંકમાં આ ઉદ્ગારો કર્યા છે.

“With respect to its narrative part, Jain literature holds a prominent position not only in the Indian literature, but in the literature of mankind” P. 219.

“Every kind of stories is represented in the Jain Sanskrit and Prakrit literature: there are sagas, legends, romances, novels, fairy tales, beast fables, anecdotes, &c. Very often these stories are full of wit and humour. Most of them are intended to give in an attractive form instruction in the most sublime morals of mankind, morals which prescribe chastity, sobriety, honesty, readiness to assist others, even one's enemies, and to forgive offences which others may commit against us, and before all અહિંસા, or, the duty of avoiding not only killing, but all offences whatsoever directed against our fellow-creatures. Or again, these stories give rules for a clever conduct of life. But besides their attractive form and their useful and often very amusing purport

these stories have a great scientific value, especially a great value for historical research in the most comprehensive sense of the word.” P. 223.

“That almost all the story literature of India proper belongs to the Jains.” P. 222.

“Suffice it to say here that most of the different recensions of the સિંહાસન દ્વાવિશિકા, or વિક્રમચરિત્ર are equally Jaina works.” P. 225.

આ કથાઓ પરથી ઉદ્ભવેલા “સિંહાસન બત્રીશી” નામક સંવત ૧૧૧૬માં મિદ્ધસુરિએ રચેલા રાસની તથા ધર્મસિંહ, માનસાગર, વિદ્યાચંદ્ર, હીરાનંદ, કર્ણવિજય, ભાણવિજય, લક્ષ્મીવલ્લભ, લાભવર્દન, પ્રેમસાગર, ઉદયભાનુ આદિએ રચેલા “વિક્રમ” રાસોની નોંધ લેવી અસ્થાને નહિ ગણાય.

જૈન તથા બૌદ્ધ કથા સાહિત્યની સરખામણી કરતાં એજ ડૉ. હર્ટલ એના ઉપરોક્ત નિબંધમાં કહે છે:-

“No body who knows the literature of the Bauddhas and that of the Jains will deny that that of the latter is infinitely more attractive than that of the former.” P. 229.

“The Bauddha narrators, moreover, do not understand the art of varying similar situations, x x x and a very striking feature of their stories are the foolish exaggerations with which their books are teaming. It is clear that the huge mass of the Bauddha stories was written down by monks whose literary culture was small, and for people whose culture was still smaller.” P. 226-227.

“Buddhist narrators do not care for psychological probabilities and developments. They take their stories out of the great store-house of Indian popular tales and in most cases sorely mangle them.” P. 225.

"Hence it is not at all astonishing that the Jains became, what they continued to be down to very recent times, viz. the best story-tellers of India. A huge mass of folk-tales either in their original form or developed to novels and to romances, is contained in their commentaries, in their Kathakoshas and in their charitas."

જૈનોનાં મૂળ સૂત્રોમાં ચાતાકર્મકથા ઉત્તરાર્ધ-યન ઉપાસકદશાંગ આદિમાં ધર્મકથાઓનો સમાવેશ કર્યો છે. સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપમાં પ્રચલિત લોકકથાનકો શ્રી આવરયક સૂત્રની શ્રી હરિભદ્રસૂત્રની ટીકા આદિ અંશોમાં છે. તેજ વખતે સ્વતંત્ર નવલકથાકાર તરીકે શ્રીમત્ પાદલિપ્તસૂત્રિ પ્રકાશમાં આવે છે. એમની રચેલી તરંગવતી કથા એ આજસુધી પ્રશસ્ત આદર્શ ભૂત મનાય છે. મૂળ કથા દિલગીર થતા જોવું છે, કે હુપ્ત થઈ ગઈ છે. પરંતુ શ્રી નેમિચંદ્રસૂત્રિએ તેના પરથી રચેલી સંક્ષિપ્ત કથા "તરંગશોભા" નામે પ્રસિદ્ધ છે. આ કથાની પ્રશંસા પ્રાચીન અર્વાચીન પૌર્વાચ તથા પશ્ચિમાત્મ વિદ્વાનોએ મુક્તકંઠે કરી છે. એકજ ઉતારો આપીશ.

સં. ૧૧૯૯માં "સુપાસનાદ ચરિયમ્" નામક પ્રાકૃત ચરિત્રના કર્તા શ્રી લક્ષ્મણગણિ કહે છે કે:-

કો મ જળો હરિદિબ્દ તરંગવદ-વદયરં સુજેઝ્જન ।
દયરે પંચ સિંધુવિ પાવિયા જીપ મહુરત્ત ॥

(શ્રીમત્ પાદલિપ્તસૂત્રિ તથા તેમની કૃતિઓના માટે જુઓ લેખકની "નિર્વાણકલિકા" અથવા ઈંગ્રિજ પ્રસ્તાવના.)

ત્યાર પછી ઐતિહાસિક ક્રમમાં સુમંથુની "વા-સવદત્તા" આવે છે એ બંને અંશોના છઠ્ઠા શતકમાં શ્રી જિનભદ્રગણિએ રચેલા શ્રી ત્રિશેષાવરયક લાખ્યમાં ઉલ્લેખ છે. (ગાંધી ૧૫૦૮), તરંગવતીની પ્રાચીનતા સ્પષ્ટવતો ઉલ્લેખ શ્રી આયરેલિપ્ત સૂત્રના ઇસ્તીસનના પ્રથમ શતકમાં રચાયેલા અનુયોગદાર નામક આગમ અંશમાં ત્રીજે પ્રમાણે છે:-

"સે ફિ તં સંજૂહ નામે ?-તરંગવદકારે મલયવદકારે
અત્તાણુ સદ્ધિકારે વિદુકારે. સં તં સંજૂહ નામે"

(અનુયોગદાર પૃ. ૧૪૯ આગમોદય સમિતિની મુદ્રિતપ્રતિ)

આ ઉપરથી તથા શ્રી પાદલિપ્તસૂત્રિના સમકા-લીન તથા પરમ મિત્ર શાલિવાહન વૃષતિની રાણીનું નામ મલયવતી હોવાથી તથા તે કથાની મૂળવાતનો "કથાસરિત્સાગર" તેમજ વાંતસ્યાયન "કામસૂત્ર" માં ઉલ્લેખ હોવાથી એમ અનુમાન થાય છે, કે તરંગવતીની માફક મલયવતી પણ શ્રી પાદલિપ્ત વા પાલિત્તસૂત્રિની કૃતિ છે. "વસુદેવ દિવ્યો" એ મંદ-હરપ લાખ્યકાર સંઘદાસે રચેલ વસુદેવ ચરિત્રાત્મક વિસ્તૃત પ્રાકૃત કથા છે.

શ્રી જીવદેવસૂત્રિની પણ પ્રાકૃત કથાઓની પ્રશં-સાના અનેક ઉલ્લેખ મળ્યા આવે છે. ઐતિહાસિક ક્રમમાં ત્યાર પછી શ્રી હરિભદ્રસૂત્રિની પ્રસિદ્ધ "સમ-રાષ્ટ્રમ્ કંઠા" તથા તેમના શિષ્ય દાક્ષિણ્યમિહૂન ઉદ્યોતન સૂત્રિની સં. ૮૩૫માં રચાયેલી "કુલલપ-માળા" આવે છે. બંને કથાના સંસ્કૃતમાં ત્યાર પછી અનુવાદો થયા છે અને સમરાષ્ટ્રમ્ કંઠાની મોહકતાથી આકર્ષીત શ્રી પદ્મવિજયે સમરાદિત્ય કેવ-લિનો રાસ પણ રચ્યો છે. અને વર્તમાનકાળમાં પણ તેનીજ લોકપ્રિયતા હોવાથી ગદ્યમાં "સમરો-દિત્ય કેવલિ"ને નામે તેજ કથા બદાર આવી છે. આ કથા રાસાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસનું એક દર્શાત પૂરું પાડે છે.

સંસ્કૃતમાં બાણભટ્ટની "કાદંબરી" ગદ્યમાં ત્યાર બાદ રચાઇ. ધનપાલની તે પ્રમાણે તિલકમંજરી રચાઇ. એજ અંરસામાં શ્રીમત્ મહારાજ જોગદેવે સંસ્કૃતમાં "જંગમરવતી" નામની સુરસ કથા રચી; અને શ્રી જિનેશ્વરસૂત્રિએ "લીલાવતી" નામની મનોહર કથા સં. ૧૦૯૨ માં રચી. એજ નામની બીજી કથા જૈનેતર કવિ શ્રીપણભટ્ટનયે રચી. કવિકાળ સર્વત્ર શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે "હેમ કાંયાપુરાસન"માં "શ્રીર-શાન્ત નાયકા ગદ્યેન વા પદ્યેન સર્વમાપા કથા" એ મૂળના ઉદાહરણમાં "કાચિત્ પદમયો યથા

લીલાવતી” એમ કહ્યું છે. પરંતુ બેમાંથી કઈ “લીલાવતી”ને ઉલ્લેખ કર્યો છે તે કહી શકાતું નથી. “લીલાવતીસાર મહાકાવ્યમ્” જિનરતનાચાર્યે “નિર્ધાન લીલાવતી” નામની ઉપરોક્ત શ્રી જિનેશ્વરસૂરિની કૃતિ ઉપરથી રચ્યું છે. સંવત્ ૧૩ મા શતકને ઉત્તરાર્ધ એ આ “લીલાવતીસાર”ને રચનાકાળ છે. પ્રથમ લીલાવતીના રચનાકાળમાં મહેશ્વરસૂરિ રચિત “પંચમી કહા” રચાઈ. એમ અનુમાન થાય છે કે ધનપાલકૃત “મવિસ્સયત્તકહા” (પંચમીકહા) ઉક્ત “પંચમીકહા”ના પ્રાન્તભાગના પ્રપંચરૂપે રચાઈ છે. અપભ્રંશ સાહિત્યના સંપૂર્ણ ઉદય પછી પણ કેટલાંય શતકો સુધી પ્રાકૃત કથાઓ રચાઈ તેના થોડાં ઉદાહરણ તરીકે (સં. ૧૧૩૫) “મહાધોર ચરિયમ્” (સં. ૧૧૮૭) નર્મદા-હુંવરી કયા (સં. ૧૪૦૬) ઝંજનાહુંવરી ચરિયમ્” નો નામ નિર્દેશ પૂરતો છે.

અપભ્રંશ સાહિત્ય.

ઉપર વર્ણવેલ પ્રાકૃત સાહિત્ય અને પ્રાચીન શુભરાતી વચ્ચે અપભ્રંશ સાહિત્ય બેચાડ્યું. પ્રાકૃતની સરખામણીમાં તે અદ્ય છે. જૈનોમાં શ્વેતાંબરાની જ્ઞેમ દિગંબરોએ પણ અપભ્રંશ સાહિત્ય ખીલવવામાં ફાળો આપ્યો છે. અપભ્રંશ સાહિત્યનો પ્રારંભ ૮ મા શતકથીજ થાય છે, અને અનુમાન થાય છે કે સાક્ષરોની ભાષા થઈ તે પૂર્વે ધણું કાળ સુધી લોક ભાષા તરીકે પ્રચલિત હશે. ઇતિહાસ એજ સિદ્ધ કરે છે કે દરેક કાળમાં લોક ભાષા તથા વિદ્વદ્ભાષા ભુદીજ રહી છે. અપભ્રંશના ઉપયોગનું પ્રાચીન ઉદાહરણ કવિકૃત ગુરુ કાલિદાસની કૃતિ “વિક્રમેર્વાશીય” નાટકનો ચતુર્થ અંક છે. કેટલોક વખત પહેલાં અપભ્રંશ સાહિત્યમાં આ સિવાય “કાલકાચાર્ય કહા” “હારાવતીનાશ કહા” નામની જૈનકથાઓ તથા દેમ વ્યાકરણ, હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત હાથપ કાવ્ય તથા વેતાલપંચ વિશતિકા સિંહાસન હાત્રિશિકા તથા પ્રગંધ ચિનામણિમાંની પ્રકીર્ણ ગાંધાઓ તથા ચરસ્તની કંશભરણ દશરૂપ તથા

ધન્યાલોક ટીકામાંના ઉદાહરણો ૩૫ ગાથાઓ એટલુંજ છે એમ મનાતું. પરંતુ ત્યાર પછી શોધ-બોળ થતાં ધણું વિસ્તીર્ણ સાહિત્ય મળી આવ્યું છે. આ પ્રકીર્ણ અપભ્રંશ ગાથાઓ “કુવલયમાળા” નામની સં. ૮૩૫ માં રચાયેલી કથામાં પણ મળે છે. ધનપાલ કૃત વિ. સંવત્ ૮૨ મા શતકમાં રચાયેલી ભવિસ્યત કહા તથા સં. ૧૧૨૩ માં રચાયેલી સાધારણાંક સિદ્ધસેન સૂરિકૃત વિલાસવધ કહામાં આ અપભ્રંશ સાહિત્ય પૂર કાંઠમાં દર્શન દે છે. દશમા શતકમાં થયેલા દિગંબર કવિ ધવસે ૧૮૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ શ્રી મહાવીર અને શ્રી નેમિનાથના ચરિત્રાત્મક દરિવંશ પુરાણની અપભ્રંશમાં રચના કરી. આ ગ્રંથની કંઈક પૂર્વે સ્વયંભૂ તથા ત્રિભૂવન-પિતા પુત્રે પણ તેજ નામનું “દરિવંશપુરાણ” રચ્યું છે. તેજ પ્રમાણુ “પદ્મચરિયમ્” પણ તે પિતા પુત્રે રચ્યું છે. અગીયારમા શતકમાં શ્વેતાંબરાચાર્ય મહેશ્વરસૂરિએ “સંજ્ઞમંજરી” નામક ૩૫ દોહાનું લઘુ કાવ્ય રચ્યું. “કાલકાચાર્ય કથાનક” પણ એ અરસામાં રચાયું. મહાકવિ પુષ્પદંતે ૧૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ મહાપુરાણ “તિસંક્રિ મહાપુરિસ શુણાલંકાર” ની રચના કરી. તેજ કવિએ “યશોધર ચરિત્ર” તથા “નાગકુમાર ચરિત્ર” રચ્યાં છે. શ્રી ચંદ્રસુનિનો “કથા કોશ” પણ આજ સમયમાં રચાયો છે. સાગરદત્તનું “જંભુસ્વામિ ચરિત્ર, પદ્મકીર્તિનું પાર્શ્વપુરાણ, તથા નયનન્દિનું “સુદર્શન ચરિત” એ આ શતકના ખીળ મહત્વના ગ્રંથો છે. ૧૨મા શતકમાં રચાયેલી “વિલાસવધકહા”નો ઉલ્લેખ થઈ ચૂક્યો છે. અભયદેવસૂરિકૃત “જયતિદુઅણુસ્તોત્ર, દેવચંદ્ર કૃત ૧૭ કંવકનું “શુભસાખ્યાન”, તથા “સદેશસંક” એ અગત્યની રચનાઓ છે જિનદત્તસૂરિએ “ચર્યરી” નામક સ્તુતિ, “ઉપદેશ રસાયન રાસ” અને “કાલસ્વરૂપ કુલક” રચ્યાં છે. વાદિદેવસૂરિએ “મુનિચંદ્ર સ્તવન” રચ્યું છે. લક્ષ્મણ ગણિના મુપાસનાદ ચરિત્ર નામક પ્રાકૃત ગ્રંથમાં પણ પ્રકીર્ણ અપભ્રંશ ગાથાઓ મળે છે. એક ગાથા “રાસક” સાથે સંજ્ઞ રાખની હોનાથી અને ઉનારીય.

કેવિ મહ્યવ સર્જતિ કમદ્વદુરં અવરિવાયંતિ સુહર્દકરણ સુંદરં,
કેવિ ઉત્તારતાલાલસં રાસયં, કુળાર્હિ કરનચયં અવરિ
વરહાલયં ૨૫૬.

દિગંબર યોગચંદ્ર સુનિકૃત “યોગસાર” તથા
“પરમાત્મ પ્રકાશ” દેવસેનકૃત “પ્રાપ્તકાર”, હરિ-
ભદ્રસૂરિકૃત “નેમિનાથ ચરિત્ર”, વરદત્તનું, “વૈરસામિ
ચરિત્ર” અનરકીર્તિ કૃત “છકચુવએસો” જિનપ્રભ
સૂરિકૃત “ચદનરેખા સંધિ”, “ચતુર્વિધલાવના કુલક”,
“નેમિનાથ રાસ”, “વપરસ્વામિ ચરિત્ર”, “મદ્વિજ્ઞ-
ચરિત્ર” “જંભુચરિત્ર” આદિ કૃતિઓ અપત્રશમાં
૧૩માં શતકમાં રચાઈ. ચોદમા શતકના મહત્વના
મંથે જિનપ્રભ શિષ્યકૃત “નર્મદાસુંદરી સંધિ” તથા
“જાતમસ્વામિ ચરિત્ર” અને જિનસૂરિકૃત “અતરંગ
રાસ”, ૧૩. કંઠવાનું “ચતુર્વિશતિજન કલ્યાણક”
૨ કંઠવાનું સ્થુલિભદ્ર ચરિત્ર, તથા ૧૧ કંઠવાની
અવંતિ સુકુમાર સંધિ છે.

૫૬મા તથા સોળમા શતકમાં મહત્વના મંથે
“અદ્યપદચરિત્ર” છે. સિંહસેન કૃત “મહેસર ચરિત્ર”
“શ્રીપાલચરિત્ર”, જયમિત્રહર્ષકૃત “સિરિવર્તમાણ
કવ્ય” અતર્જત “શેષિયચરિત્ર” છે.

પ્રાચીન ગુજરાતીના પ્રારંભ થયા પછી અપ-
ત્રશ જાણતાને પામે છે અને સોળમા શતક પછી
જયલેખ નજર પડે છે. (આ અપત્રશ સાહિત્ય
સંગ્રહી હકીકત રા. મોહનલાલ દલ્લિયંદ દેશામી
તે પરના નિબંધ કે જે આદ્યી ગુજરાતી સાહિત્ય
પરિચ્છે માટે તૈયાર કર્યો હતો. તેમાંથી લીધેલી છે.)

હવે રાસાઓનો ઉદ્દેશ્ય કરીશ. રાસાઓનું
સાહિત્ય એટલું બધું વિશાળ છે કે તેની સમાલો-
ચના તો શું પણ સંપર્ક નામનિર્દેશ પણ કરવો
એ મુશ્કેલીનું કામ છે. પ્રાકૃત અને અપત્રશ કથા
પરિત્ર સાહિત્યનો જેમ વિગતે ઉદ્દેશ્ય કર્યો છે તેમ
જો રાસાઓનો ઉદ્દેશ્ય ન કરતાં જો રાસાઓની
રચના-પ્રાકૃત-કે અપત્રશ કથા-ચરિત્ર સાથે જોડી
લાય છે તેનાજ ઉદ્દેશ્ય કરીશ.

આપણે જોઈ ગયા તેમ “સમશય્ય કહા”ના-
ની પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રી હરિલદની કૃતિ પ્રાકૃતમાં,
સ્તુતમાં તેમજ રાસારૂપે દર્શન દેહ. વળી “વિલાસ-

વધકહા” નામક અપત્રશ કથા પણ આ ઉપરથીજ
રચાય છે. આ “કહા” આપણને “રાસા”નો ઠેક
સુધીનો સંબંધ દેખાડે છે. વળી તે એટલી તો લો-
કપ્રિય છે કે “પદ્મવિજય”ના રાસથીજ ન અટકતાં
આધુનિક ગદ્યમય નવલકથાના રૂપમાં પણ દર્શન દેહ.

“શ્રીપાળચરિત્ર” તથા “જંભુચરિત્ર”
એ રાસાઓની ઉત્પત્તિ તથા વિકાસનું ખીલું ઉઠા
હરણ પૂરું પાડે છે. એ બેઉ કથાના અનેક કવિ
એએ રાસા રચ્યા છે. “સુરસુંદરી ચરિત્રમ્” જે
ત્રીજીનું ઉઠાહરણ પૂરું પાડે છે. ત્રીજેની કૃતિએ
સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-વા અપત્રશમાં તેમજ ગુજરાતી
રાસાઓમાં ગળા આવે છે.

ગુણસુંદરીચરિત્ર, જ્યાનદંચરિત્ર, ધમ્મિલ ચરિત્ર,
પદ્મસૂરિત્ર અર્થાત્ રામાયણ, નલાખ્યાન, પાંડવચરિત્ર,
પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર, પ્રત્યેક છુદ્ધચરિત્ર, ભવિષ્ય દત્તા-
ખ્યાન, ભુવનસુંદરીચરિત્ર, મલયસુંદરી ચરિત્ર, શહિણી
ચરિત્ર, શાલિયચરિત્ર, શ્રીચંદ્રકેવલિ ચરિત્ર, પદ્મ પુરુષ-
ચરિત્ર, સુદર્શનાચરિત્ર, નેમિનાથ ચરિત્ર, ઉત્તમકુમાર
કથા, હંસરાજ વત્સરાજ ચરિત્ર, નર્મદાસુંદરી કથા,
પૃથ્વીચંદ્ર કથા, વિક્રમચરિત્ર, સિંહાસન દ્વાવિશિકા,
શીલવતી કથા છાયાદિ. આ પ્રમાણે લાખા તથા વરતુ
પદ્ધતિ તથા શ્રેણીની અપેક્ષાએ રાસાઓનો વિકાસ
અચેક્ષે માલમ પડે છે. રાસોનો પ્રારંભ ભૂતી ગુજ-
રાતીમાં રત્નસિંહચરિ શિષ્ય વિનયચંદ્રકૃત “નેમિનાથ
ચતુષ્પદિકા” નામક રાજેશ્વરી બારમાસા, તથા સંવત્
૧૭૨૭ માં રચાયેલા સતલેક્ષી રાસથી થાય છે.

રાસાઓની ઉત્પત્તિ પ્રાકૃતદિમાંથી થઈ છે તેનું
નિશ્ચાયક પ્રમાણ સં. ૧૧૭૪ માં રચાયેલા મશેદેવ
ઉપાધ્યાયના નવ તત્ત્વલાખ્ય વિવરણમાંથી મળે છે.

“અનયોષ વિશેષાવિધિ સુકુટ સત્ત્વો સામ્યવદ્
માળિક્ય પ્રસ્તારિકા પ્રતિવદ્ રાસકાખ્યામુલ્લેખઃ”

આ યાચિક્ય પ્રસ્તારિકા રાસ સંધિ-પ્રકરણ બદ્ધ
અપત્રશમાં છે. સં. ૧૧૯૯ માં રચાયેલા સુપાસ-
નાંદ ચરિયમ્ માંથી “રાસક”નો લક્ષ્યાર્થ તાલ
સહિત અભિનયયુક્ત પ્રમેદક સંગીત એવો નિકળે
છે. વળી “સંદેશ રાસક” એ નામનું કાવ્ય પણ ૧૨
માં શતકમાં અપત્રશમાં રચાયું છે.

ખીજ વાત એ છે કે જૈન રાસાઓનું વસ્તુ તો પ્રાયઃ સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત-અપભ્રંશ કથાનકોમાંથી આવ્યું છે. કેટલેક ઠેકાણે મૂળ ગ્રંથની પદ્ધતિ શૈલિ વગેરે પણ તેનાં તેજ રહ્યા છે. વળી કેટલાક રાસો તો મૂળ કથા ચરિત્રોના અનુવાદોજ છે. મોટા રાસો જ નહિ પરંતુ લઘુ કાવ્યો પણ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-અપભ્રંશની છાયા લઈ રચાયા છે. શતકો, સિતરી, પંચાશિકા, કુલકો વગેરે પણ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત પ્રમાણેજ યુગરાતીમાં રચાયા છે. જૂનો પ્રાકૃત માત્રામેળના જૂનોનાં અનુકરણમાં યુગરાતીમાં દેહી, ઢાળ રૂપે રચાયા છે. ગાથા-દોહા સોરઠા ચોપદ છપ્પય યુગ્મ ચતુષ્ક પદ્ય-એ પ્રાચીન અને અવોચીન સાહિત્યનો-ગાઠ સંબંધ સૂચવે છે.

રુતિ-સ્તવનો, રવાધ્યાય-સન્ન્યાયો, સુભાષિત હરિયાળો પણ એજ દર્શાવે છે. કડવાઓની ઉત્પત્તિ પણ અપભ્રંશ સાહિત્યમાંથી થઇ છે, તેનાં ઉદાહરણ જૂત દેવચંદ્રજી કૃત “સુલસાધ્યાન” તથા વરદાસ કૃત “વૈરામિ ચરિત્ર” આદિ અનેક અપભ્રંશ કાવ્યો છે. દેવસેન કૃત દશમા શતકમાં રચાયેલો “પ્રાવંકચાર” દોહાનો અપભ્રંશ સાહિત્યમાં ચચલો ઉપયોગ સિદ્ધ કરે છે. ત્યાર પછી યોગચંદ્ર કૃત “યોગસાર”માં સોરઠા તથા ચોપદ અને પરમાત્મ પ્રકાશમાં દોહાનો પ્રયોગ માત્રમ પડે છે. “સંદેશ રાસક”નામક પ્રાકૃત-અપભ્રંશમાં ૧૨ માં શતકમાં રચાયેલા રાસમાં દોહા, ગાથા, રહા, પદિકા, ચંદ્રાચલ, અર્ધ વગેરે છંદો મળે છે.

રાસાઓને સગવડ ખાતર ચાર વિભાગમાં વિભક્ત કરીશું:-ઐતિહાસિક, તાત્વિક-ઔપદેશિક, કાવ્યનિક અને મિશ્ર. પહેલી અને ચોથી કોટિમાં ઘણા રાસાઓ પ્રવેશ કરે છે.

ઐતિહાસિક ચરિત્ર-પ્રબંધ રાસાઓ-અપભ્રંશ સાહિત્ય સાથે સાથેજ આ પ્રકારના ઐતિહાસિક ગ્રંથોનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે. સં. ૯૨૫ માં શીલાંક “મદાપુત્રિસ ચરિત્રમ” રચ્યું. વળી ભદ્રેશ્વર કૃત કથાવત્સિ, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત ત્રિપદ્ધિ શાલાકા પુરુષ ચરિત્ર આદિ પણ રચાયા. તેજ વખતે કબે

કરી શ્રી પ્રજાવકચરિત્ર, પ્રબંધામૃતદીપકા, પ્રબંધ ચિતામણિ આદિ પ્રબંધો રચાયા. જૈન રાસમાળા ભાગ ૧ લામાં “શ્રી શાંતિદાસ શેઠજીનો રાસ,” “શ્રી વિજયદેવ સૂરિ નિર્વાણ સ્વાધ્યાય,” “શ્રી સલવિજય નિર્વાણરાસ,” કપૂરવિજય ગણિ નિર્વાણરાસ, “શ્રી ક્ષમાવિજય નિર્વાણરાસ,” “શ્રી જિનવિજયજી નિર્વાણ રાસ” “શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણરાસ,” “શ્રી પદ્મવિજય નિર્વાણરાસ,” “શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરિ નિર્વાણ રાસ,” શ્રી કલ્યાણવિજય ગણિતોરાસ,” “શ્રી તેમિસાગર નિર્વાણ રાસ” તથા “વિજયમંદર સૂરિ સન્ન્યાય” તથા “કુમારપાળ પ્રબંધ,” “વસ્તુપાળ ચરિત્ર” “શ્રી હીરવિજય સૂરિ રાસ,” તથા નહિ છપાયેલા “વીર નિર્વાણરાસ” તથા “શ્રી રૂપવિજયજીરાસ ઐતિહાસિક દષ્ટિએ અગત્યના છે. આ રાસાઓમાં નામક ઉચ્ચ કોટિનો તથા અદ્ભૂત ચરિત્રવર્ણો હોય છે ત્યારે રાસો પ્રથમ શ્રેણીમાં આવી શકે છે નહિ તો સાધારણ કોટિમાંજ રહે છે. વિવિધ ચરિત્રો પણ જેટલે અંશે ઐતિહાસિક છે તેટલે અંશે આજ વિભાગમાં આવે છે. ગૌતમરાસ, જંજી સ્વામિરાસ, શ્રીપાળરાસ, ચંદ્રવર્ણરાસ, પ્રત્યેક છુદ્ધરાસ, હીરવિજય સૂરિરાસ, નળાધ્યાન, રામાયણ, સમરાદિત્ય કેવલિરાસ આદિ ઘણાં પ્રથમ પંક્તિના રાસો આ વિભાગમાં આવે છે.

તત્ત્વોપદેશાત્મક રાસ.

“સમક્ષેત્રી રાસ,” “હિતશિક્ષાનો રાસ,” ધર્મ પરીક્ષાનો રાસ વગેરે પ્રધાનપણે તત્ત્વનો વા નીતિનો પ્રધાનપણે નિર્દેશ કરે છે, અને તેથી કંઈક આખા કાવ્યની અપેક્ષાએ નીરસ લાગે છે. તત્ત્વ તથા નીતિનું જ્યાં ગૌણપણે વિવેકપૂર્વક પ્રમાણસર વર્ણન આવે છે અને જ્યાં કથાના પ્રવાહનો વેધ થતો નથી તે રાસો સારા નીવડે છે. શ્રીપાળરાસ તથા સુરસુંદરીરાસ કથામાં સરજતાથી વિવેક પૂર્વક ધર્મ તથા નીતિ વર્ણવે છે અને તેથી લોકપ્રિય થયા છે. ન્યારે તેજ વિષયનું પ્રધાનપણે પ્રતિપાદન કરનારા “નવકર રાસ,” “શ્રીલક્ષ્મીરાસ” “શ્રીશરણ પ્રકાશ રાસ” આકર્ષક થયા નથી.

“શ્રીપાળરાસ” તથા “ગંદાર્જનનો રાસ” એથી

સૌથી વિશેષ લોકપ્રિય છે. આ શ્રીમાં જ રાસમાં જૈન તત્ત્વના પ્રધાનભૂત પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનો પ્રભાવ તથા સિદ્ધચક્ર મહાત્મ્ય વર્ણવ્યા છે. શ્રીમાન્ વિનયવિજયજી તથા યશોવિજયજી રૂપ સુચક મહાત્માની એ કૃતિ છે. શ્રીમાન્ યશોવિજયજી મહા સમર્થ વાદી, નૈયાયિક તથા અનેક ભાષાના ઉચ્ચ કોટિના કવિ હતા અને જૈન ધર્મના કીર્તિસ્તંભ રૂપે સદાકાળ વિરાજશે. આના ઉત્કૃષ્ટ પુરુષ પણ ન્યારે “દ્રવ્યગુણ પર્થિવ રાસ” રચે છે ત્યારે તેને કાવ્ય તરીકે પ્રથમ શ્રેણીમાં લાવી શકતા નથી. એ તાર્કિક વિષયને પ્રધાનપણે કાવ્યમાં વર્ણવવાની જલ્દ વરિલી પદ્ધતિને આભારી છે. દાર્શનિક અંથ તરીકે આ રાસ ઉચ્ચ કોટિનો છે.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે રાસોમાં રસિક વસ્તુ એ રસાળભૂમિની ગરજ સારે છે અને ક્યાખ્યાજનિ પોષી નવપદ્ધતિ કરે છે. આનું વસ્તુ પ્રાચીન ક્યાઓમાં સ્વભાવસિદ્ધ માલમ પડે છે, અને તેથી પ્રાચીન લોકપ્રિય ક્યાઓ પરથી ઉદ્ભવેલા રાસોએ પણ લોકોના હૃદયમાં ઉચ્ચસ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.

કાલ્પનિક રાસો.

જે કે શ્રીમત પાદસિંધુસૂરિએ “તરંગવતી” ક્યા રચી ચિત્રકાળ માટે કથાકરોને વાસ્તે ઉત્તમ આદર્શ પૂરો પાડ્યો છે, પરંતુ તેનો લોકપ્રિય તેટલો ઉપયોગ થયો નથી. “માનતુંગ માનવતી” “મંજુલકળશ” “અદનમલ્લયાગિરિ” આદિ લઘુ રાસો આ કાલ્પનિક રાસોની સુંદરતાનાં ઉદાહરણો છે. આ વર્ગમાં જે તલિ પરંતુ સારા રાસ સાહિત્યમાં ઉચ્ચ પદ રૂપે કુવરના રાસને મળે છે કારણકે તેના સુંદર કાવ્યમય સુવર્ણ શરીરમાં કલ્પનાની સુગંધી બહેકે છે.

મિશ્ર રાસો.

આ વિભાગમાં અનેક રાસો આવે છે. પરંતુ ઐતિહાસિક વસ્તુ લઈ ઉચ્ચ કોટિની કલ્પનાથી રચાયેલા બેજ રાસોના દર્શન આપીશ. આ શ્રી વીરવિજયજી કૃત “ધર્મિય રાસ” તથા “અંદરેશ્વર રાસ” છે. એ કાવ્યો રાસ નામને સાર્થક કરે છે. મનુષ્ય

વિદ્યાર્થ તથા દેવોને એક ભૂમિકાપર લાવી સુંદર ગુચળી, પદ્માસિત્ય, શબ્દાલંકાર તથા અર્થાલંકાર વડે સુસજ્જ ગૌરવપુરક પ્રાદ કરવાના ચિત્રથી આ કવિ વાંચકનું ચિત્ત હરી લે છે. પાંચે ઉચ્ચ કોટિના સર્વગુણમંડળ નાયક હોવાથી રસની ક્ષતિ થતી નથી. ધાર્મિક તથા નૈતિક તત્ત્વ પણ પ્રમાણસર રખાયું છે. સુભાષિત તથા હરિયાળોએ થત તત્ત્વ દિશિગાયર થાય છે અને વચ્ચે વચ્ચે સુંદર ગેય કાવ્યો રસને પોષે છે. વીરવિજયજીએ અનેક સ્તુતિ સ્તવનો પૂર્વજોને સુંદર નૂતન દેશીઓમાં રચી જૈન હૃદયમાં સંગીતાત્મક કાવ્યોથી ચિરકાલીન છાપ પાડી છે. આ ઉપરથી સદગ વિચાર ઉદ્ભવે છે કે જે જૈન તર સુર પુરુષો આ કવિની કૃતિઓનો યથાર્થ અભ્યાસ કરે તો શ્રીમદ્ વીરવિજયજીનું સ્થાન કવિ શ્રી દયાનરામ કરતાં સંગીત કાવ્યોમાં ઉચ્ચતર છે એવો દુરત સ્વીકાર કરે.

અને દર્શાવેલો સંબંધ સત્ય હોય તો ગુજરાતી ઉપરાંત સંસ્કૃત-પ્રાકૃત વિદ્વાનોજ સારા રાસિક થવા લોકપ્રિય છે પણ એમજ સમયસુંદર, લાવણ્ય સમય, વિનયવિજય, યશોવિજય, જાનવિમળ, નેમવિજય, મોહનવિજય, પદ્મવિજય વીરવિજય, આદિ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત તથા-ભાષાના વિદ્વાનોએજ સુંદર રાસો રચ્યા છે. જાનવિમળસૂરિના “અંદરેશ્વરરાસ” તથા વીરવિજયના “ધર્મિય રાસ” એ કલ્પના દર્શાવે છે.

અહિંમાં એ દર્શાવું જરૂર છે કે ૮મી સદીથી સંસ્કૃત કરતાં પ્રાકૃત રચનાઓમાં વિશેષ મધુરતા આવે છે એવો કવિઓનો સાર્વજનિક મત માલમ પડે છે. શામળ વગેરે કવિઓને હિંદી સાહિત્યનો આશ્રય લેવા પડ્યો એનું કારણ પણ આજ છે, એથી સાબિત થાય છે કે બાલ તત્ત્વને મિશ્રિત કરવા કરતાં પ્રાકૃત-અપભ્રંશથી મૂળ વડેજ જે કાવ્યલતામાં “રસ” સંમિલિતરણ થાય તો નૈસર્ગિક શોભાથી તે મનોહર થાય. આજુ ગુજમાં ગઘની વિપુલતા તથા સંસ્કૃતની પ્રચુરતા થવાથી ગુજરાતી સાહિત્ય પર એવી છાયા પડે છે કે કાવ્યમાંથી ભા-

તે બાબતની નોંધ લેવી જોઈએ એમ કહી ત્રીજોનો દરાવ રજુ કર્યો.

કરાર ૨—રોઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રેસીડેન્ટ સરદાર શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ સાહેબ તારીખ ૫ જુન સને ૧૯૧૨ ના રોજ દેવલોક પામ્યા છે. તેઓ સાહેબ સને ૧૯૦૧ ની સાલથી સદરજુ પેઢીના વહીવટ કરનાર મેમ્બર તથા અધ્યક્ષ તરીકે જે બાહોશી ઉમંગ, પ્રમાણીકપણું અને ચાલાકીથી સદરજુ પેઢીનું કામ શારીરીક અને વખતસે ભાગ આપી કરેલ છે તે બાબતની હિન્દુસ્તાનનો એકેડા થયેલો આ સકળ સંધ નોંધ લે છે અને ઠરાવ કરે છે કે તેમણે બનવેલી જૈન સંઘની અતિ ઉત્તમ સેવા માટે આભારની લાગણી દર્શાવી સંધને એવા બાહોશ ચલસત્તની કહી નહીં પુરાય તેવી ખોટ પડી છે તે માટે પોતાની સંપૂર્ણ દીલગીરી જાહેર કરે છે અને આ હકીકત તેમના જુદા માતૃશ્રી તથા કુટુંબને નીવેદન કરવા આ ઠરાવની એક નકલ શેઠ મણીભાઈ દલપતભાઈ તરફ મોકલવી.

સદરજુ દરખાસ્તને રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંછારામે ટેકા આપતાં જણાવ્યું કે સરદાર શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રમુખ તરીકે જે ઉત્તમ સેવા બજાવી છે તે હું મારા જાત અનુભવથી સારી રીતે જાણું છું. તેવા મહાન નરની ખોટ કહી ન પુરાય તેવી છે અને તે માટે આ સભાએ દીલગીરીના સદરજુ ઠરાવ પસાર કરવો જોઈએ તેથી તે ઠરાવને હું અનુમોદન આપું છું અને તે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

પછી રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંછારામે દરખાસ્ત કરી કે નગરશેઠ ચીમનભાઈ લાલભાઈ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢીના અધ્યક્ષ તરીકે કામ કરી તા. ૨૧ ઓગષ્ટ સને ૧૯૨૨ ના રોજ કવખતે નાની વયમાં દેવલોક પામ્યા છે. તેઓ સાહેબ વધારે વખત જીવ્યા હોત તો તેમના જ્ઞાત સ્વભાવ, સુધીલતા વીગેરે સહજુલોથી આ પેઢીના કામને વધારે લાભ થાત. તેમના દેવલોક થવાથી શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢીને એક વધારે ખોટ પડી છે માટે તે બાબતની નોંધ લઈ તેમના કુટુંબ તથા પત્નિ તરફ દીલગીરીના નીચે મુજબનો ઠરાવ આ સભાએ મોકલવો.

કરાર ૩—અનેના નગરશેઠ ચીમનભાઈ લાલભાઈ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢીના અધ્યક્ષ તરીકે કામ કરી તારીખ ૨૧ ઓગષ્ટ સને ૧૯૧૨ ના રોજ દેવલોક પામ્યા છે. તેઓ સાહેબ સદરજુ પેઢીના અધ્યક્ષ તરીકે લાંબી-મુદત રહ્યા હોત તો તેમનો જ્ઞાત સ્વભાવ, સુજનતા વીગેરે જુલોથી આ પેઢીના કામને ઘણો લાભ થાત પરંતુ ધણીજ દુઃક મુદતમાં અને ધણી નાની વયે કવખતે તેમના દેવલોક માટે આ હિન્દુસ્તાનનો સકળ સંધ પોતાની દીલગીરી જાહેર કરે છે અને આ દીલગીરીની લાગણી તેમના કુટુંબ અને પત્નિ બાદ મહાલક્ષ્મીને આ સકળ સંધ તરફથી નીવેદન કરવાને આ ઠરાવની એક નકલ નજરશેઠ કંદુરભાઈ મણીભાઈ તરફ મોકલવી.

સદરજુ દરખાસ્તને શેઠ દલપતભાઈ મંગનભાઈએ ટેકા આપતાં તે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

સને ૧૮૮૦ ની સાલમાં પ્રેસીડીંગ થયા બાદ શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢીના વહીવટ મજકુર પેઢીના વખતોવખત થયેલાં મેનેજર પ્રેસીડેન્ટીવાએ કરેલો છે. અને તે વખતે તે પેઢીની મીલકત શી હતી અને સંવત ૧૯૬૭ ની સાલ આખર મજકુર પેઢીની મીલકત શી છે અને તે કયાં છે તે બાબતનાં સરવૈયાં રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંછારામે વાંચવાં શરૂ કર્યાં. સંવત ૧૯૩૬ ની સાલનું સરવૈયું વંચાયા બાદ સમાના મેમ્બરો તરફથી કહેવામાં આવ્યું કે આ પ્રમાણે બધાં સરવૈયાં વંચાતાં ઘણાં વખત જાય તેમ છે માટે તે બધાં નહીં વાંચતાં હેલી એ સાલનાંજ સરવૈયાં વાંચવાં. તે ઉપરથી સંવત ૧૯૬૬-૬૭ ની સાલનાં સરવૈયાં વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યાં. અને તે ઉપરથી ખતાંવી આપવામાં આવ્યું કે તે વખતે એટલે જયારે કમીટી બંધાઈ તે વખતે સદરજુ પેઢીની મીલકત એકંદરે રૂ. ૧૦૮૨૦૦૦ ને આશરે હતી અને હાલ એટલે સંવત ૧૯૬૭ ની આખર સુધીની સદરજુ પેઢીની મીલકત રૂ. ૭૩૭૨૦૦૦ રજોપાની રકમ સુદાંતની છે અને બીજાં ત્રિયો; દેરાસરા વીગેરેની રકમ ઉમેરતાં રૂ. ૩૬૦૦૦૦૦૦ જીસ લાખને આસરે થાય છે.

બાદ તારીખ ૧૨ માર્ચ સને ૧૯૧૨ ના રોજ સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓની મુલાકાત મીટીંગમાં થયેલ

દરાવને અનુસરીને સને ૧૮૮૦ ની સાંઘના પ્રોસીડીંગની નકલ હીન્દુસ્થાનના જુદા જુદા સ્થળનાં સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંધેને મોકલી તેમાં સુધારો વધારો કરવા વિશેના તેઓના અભિપ્રાયો માગવામાં આવેલા અને તે ઉપરથી તે અભિપ્રાયો આવેલા છે તે તેમજ આજની સભાને સંપૂર્ણ રહેલું ઇચ્છવા બાબતના બહારગામથી આવેલા તરો વાંચી સંભળીવવામાં આવ્યા.

ત્યારબાદ ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ જણાવ્યું કે અમદાવાદના ગૃહસ્થોએ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના બન્નીસ વર્ષ સુધી વહીવટ ધણીજ સંતોષકારક રીતે કરેલો છે અને તેટલી મુદતમાં સદરજુ પેઢીમાં ફરીયા ચોરીસ પચીસ લાખ જેટલી મોટી રકમનો વધારો કર્યો છે. વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ દર વરસે પોતાની સોંસો જેટલી મીટીંગ બરી પોતાના શરીર અને વખતનો ભોગ આપી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના હકો હોદ્દા રચાવના ખીજ સંધેની પ્રસંગોપાત જરૂરી સહાયતા મેળવી જાળવી રાખ્યા છે તો આ પ્રમાણે ઉત્સાહ અને સંપત્તી પેઢીનો વહીવટ ધણીજ સંતોષકારક રીતે તેમણે કરેલો છે તેથી હું નીચેના દરાવ રજુ કરું છું.

કેસ ૪-શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનાં સર-વૈયાં વીગેરે હીરાબ આપણી સમક્ષ હાલ જે વાંચી બતાવવામાં આવ્યાં તે જોતાં સદરજુ પેઢીનો વહીવટ વીગેરે કામકાજ સદરજુ પેઢીના વખતો વખતના અમદાવાદના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ સંપૂર્ણ કાળજી પોતાના શરીર અને વખતનો ભોગ આપી પણ સંતોષકારક રીતે બન્યેલ છે તે માટે હીન્દુસ્થાનનો આ સકળ સંધ તેમજ ધન્યવાદ આપે છે અને ઇચ્છે છે કે તેવીજ કાળજી અને બાહોશીથી સદરજુ પેઢીનો વહીવટ અમદાવાદના ગૃહસ્થો હવે પણ પણ ચલાવશે અને કરાવે છે કે સદરજુ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની મુખ્ય પેઢી (હેટ ઝાદીસ) ને આત્મ સુધી અમદાવાદમાં છે ત્યાંજ રાખવી.

સદરજુ દરખાસ્તને મુબાઈલાળા ઝવેરી કલ્યાણજી દે શેલાગચંદ તથા રતલામવાળા શેઠ વરધીચંદજી ગાંધીએ તથા એવલાવાળા શાહામોદદાસ બાપુભાઈએ ટેકા આપતાં તે દરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ત્યારબાદ પેઢીના બંધારણ સંબંધે વિચાર કરવાને અને મળેલા શ્રી સકળ સંધમાંથી મેમ્બરો મુકરર કરી એક કમીટી નીમવી એમ વોરા અમરચંદ જંસરાજે દરખાસ્ત કરી તેને પ્રભાવપાટણવાળા શેઠ પ્રેમજી રામચંદ ટેકા આપતાં તે સર્વાનુમતે મંજુર કરવામાં આવી અને સદરજુ કમીટીની મીટીંગ મળવાનો ટાઇમ આજ રોજ સ્ટાન્ડ સાડાસાતનો મુકરર કરવામાં આવ્યો. સદરજુ કમીટીના મેમ્બરોના નામનું લીસ્ટ આ સાથે નીશાની ૧ થી સામેલ છે.

ઉપર પ્રમાણે કામકાજ ચલા બાદ આજરોજ વખત થઇ જવાથી સભા આવતી કાલ ઉપર મુલંતરી રાખવામાં આવી.

કસ્તુરભાઈ મણિભાઈ

હીન્દુસ્થાનના સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈનોના

શ્રી સકળ સંધમાં પ્રમુખ.

તારીખ ૨૬ ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૨.

આજરોજ દીવસના બાર ઉપર એક વાગતાં ગઇ કાલની મુલતરી રહેલી સભા મળતી તેમાં કામકાજ ચાલુ નીચે પ્રમાણે.

મીટીંગનું કામકાજ ચાલુ થતાં મે. અંધધર્મ સાહેબ તરફ સુરતથી મી. મણિકલાલ ધેલાભાઈની વતી તેમના વકીલ મી. ચુનીલાલ માણેકલાલ ગાંધી તરફથી મી. માણેકલાલ આ મીટીંગમાં નહીં આવતાં તેને બદલે પોતાના પ્રતિનિધિ (રેપ્રીઝન્ટેટીવ) તરીકે મી. પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર નામના ગૃહસ્થને આ સભામાં દાખલ કરવા અને સભાના પ્રોસીડીંગની નોટ લેવા રજા આપવા મતલબનો કાગળ આવેલ તે અસલ ઇંગ્રેજ તથા તેનો ગુજરાતી તરજુઓ અંધધર્મ સાહેબના ફરમાનથી રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંહારામે વાંચી સંભળાવ્યા અને તે ઉપરથી મી. માણેકલાલની માગણી પ્રમાણે કરવું કે મે તે બાબત સકળ સંધના મત લેવામાં આવ્યા જે ઉપરથી આખી સભામાંથી સુરતવાળા શાહ રતનચંદ ખીમચંદ તથા મણાભાઈ મોતીચંદ નામના ફક્ત બે ગૃહસ્થોએ મી. માણેકલાલ તરફથી આનેજ ગૃહસ્થને દાખલ

સદરહુ ત્રણ હરાવોને મંજૂર કરવાને મુખાધવાળા વકીલ રા. મોહનલાલ દલીચંદ હેરાધએ પ્રથમ અનુ-મોદન આપ્યું પરંતુ પાછળથી તે પૈકીનો ત્રીજો હરાવ ગદ રાત્રે કમીટીમાં મુકી તે ઉપર વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી એમ જણાવવાથી રજુ કરનાર મુદ્દસ્યે ત્રીજો હરાવ માછો ખેંચી લીધો અને બાકીના બે હરાવો ઉપર લખેલા અનુમોદનથી સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યા.

પછી મુખાધવાળા શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ દર-ખાસ્ત કરી કે,

ઠરાવ ૮—ઉપરના હરાવોમાં જણાવેલાં તિથો, દેરા-સદો તથા ધાર્મિક સંસ્થાઓ લોગેરે સંબંધી સર્વ કામ-કાજ કરવાને તથા નાણાં આપવા લેવાને તથા લેણું વસુલ કરવાને તથા હેતું આપવાને તથા સદરહુ પૈકી જે સંસ્થાનું હીત કે સંબંધ હોય તેને માટે અને તેના તર-ફથી સર્વ પ્રકારના અર્થ કરવાને તથા હરેક પ્રકારના દસ્તાવેજ કે પાવત્રીઓ લખાવી લેવાને અગર લખી આપી તેના ઉપર સહી કરવાને તથા એવી હરેક સંસ્થાને ભંડાર, નાણાં, સીલક, દાખીના, કપડાં લોગેરે જે જગમ યા સ્થા-વર મીલકત હોય તે પોતાના અખત્યારમાં રાખવાને તથા તેની હરેક સંસ્થાના હીતને ખાતર તેમાં સુધારો વધારો કે ફેરફાર કરવાને તથા સરવે સરકારી કેટાં કે કચેરી-ઓમાં અરજો કે કેસોમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના અગર તે સંસ્થાને લગતું જે નામ ચાલતું હોય તે નામથી સહી કરવાને તથા કેસો ચલાવવાને તથા વકીલ બેરીસ્ટર એટર્ની કે મુખત્યાર નીમવાને અને સાધારણ રીતે ઉપરની સંસ્થાઓનો વહીવટ કરવાના સંબંધમાં તેમજ જાણુ-ઓના હીત અગર સગવડના કારણસર થોડાં લાગે તે અર્થ કરવા તથા બીજું જે જે કામ કરવાને તેમને જરૂર લાગે તે સર્વ કરવાને આખા હીન્દુસ્થાનનો સદરહુ સકળ સંધ અગર જે તે સ્થળનો સંધ પોતાને કોયદેસર જે જે કામ કરવાનો અખત્યાર છે અને હોય તે સર્વ કામ કર-વાને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ હોય તેમને સર્વેને કે તેમની મોટીજ મળીને હરાવે તે એક અગર એકથી વધારે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિને કુલ અખત્યાર આપવામાં આવે છે.

તે દરખાસ્તને મુખાધવાળા વકીલ રા. ત્રીભોવનદાસ આધવજી સાહે ઉકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવી.

પ્રભાસપાટણવાળા શાહ પ્રેમજી રાયચંદ નીચેનો હરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૯—પોતાના વહીવટમાંની કોઇપણ સંસ્થાનાં નાણાં પોતાના વહીવટમાં ન હોય એવા કોઇપણ તિથે અગર દેરાસર હીન્દુસ્થાનમાં ગમે તે ઉમેણે હોય તેના સંરક્ષણ કે લાભને અર્થે ખરચ કરવાનું વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને થોડા જણાય તો રૂ. ૧૫૦૦૦) પંદર હજાર રૂપીઆ સુધીની રકમ અર્થ ખાતે લખીને કે નામે લખીને આપવાનો અગર અર્થ કરવાનો શેઠ આણંદજી કલ્યાણ-જીની પેટીના વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિની-ધિઓ હોય તેમને અધિકાર આપવામાં આવે છે પરંતુ તે ઉપરાંત રકમ આપવાની કે અર્થવાની જરૂર જણાય તો તે બાબત સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની મોટીગતી મેન્જ-રીટીની સંમતિ મેળવી અર્થવા અગર આપવાનો અધિકાર છે.

ઉપરના હરાવને સુરતવાળા શા. રતનચંદ ખીમ-ચંદે ઉકો આપતાં તે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

ત્યારબાદ મુખાધના શેઠ હરીચંદ થોલણભાઈએ નીચેનો હરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૦—પોતાના વહીવટમાંની કોઇ પણ સંસ્થાનાં નાણાં પોતાના વહીવટમાંની બીજી કોઈ સંસ્થાને તે સંસ્થાના સંરક્ષણ કે લાભને અર્થે તેમજ જાણુઓના હીત અગર સગવડના કારણસર અર્થ ખાતે લખીને કે નામે લખીને આપવાનો શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ હોય તેમને અધિકાર આપવામાં આવે છે.

સદરહુ હરાવને ભાવનગરવાળા વેરા જગજીવન અમરચંદે ઉકો આપ્યો પરંતુ પાટણવાળા વકીલ લેરભાઈ ડાખાભાઈએ તથા મુખાધવાળા શાહ હીરાલાલ વર્ધમાને સૂચના કરી કે સદરહુ હરાવમાં અર્થ કર-વાની રકમની કોઈ હદ બાંધવી જોઈએ. તે ઉપરથી ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ સદરહુ હરા-વને અનુમોદન આપતાં તેમાં સુધારો મુક્યો કે,

રૂ. ૨૦૦૦૦) વીસ હજાર રૂપીઆ સુધીની રકમ વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ હરાવમાં લખ્યા મુજબ વાપરી શકે અને તે ઉપરાંત વધારે રકમની જરૂર હોય તો સ્થા-નીક પ્રતિનીધિઓની મોટીગતી મેન્જરીટીની સંમતિ મેળવી વાપરી શકે.

આ સુધારો દરખાસ્ત કરનાર મુંબાઇવાળા શેઠ હરીચંદ ષોભણભાઈએ. પોતાના હાવમાં સામેલ કરવા સંમતિ આપી અને તેને વડોદરાવાળા ધડીઆળી સંતોળચંદ માણેકચંદે અનુમોદન આપતાં સર્વાનુમતે નીચે પ્રમાણે હાલ થયો.

કઠાવ ૧૦—પોતાના વહીવટમાંની કાંઈપણ સંસ્થાનાં નાણાં પોતાના વહીવટમાંની બીજી કોઈ સંસ્થાને તે સંસ્થાના સંસ્કારણ કે લાભને અર્થે તેમજ ભગવાણજીના હીત અગર સગવડના કારણસર ખર્ચ ખાતે લખીને કે તાંબે લખીને રૂ. ૨૦૦૦૦) રૂપીઆ વીસ હજાર સુધી આપવાના શેઠ આણંદજી દક્ષાણુજીની પેટીના વખતે વખત ને ને વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ હોય તેમને અધિકાર આપવામાં આવે છે. પરંતુ તે ઉપરાંત વધારે રકમની જરૂર હોય તો સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની મીટીંગની મેનેરીટીની સંમતિ મેળવી આપવા અધિકાર છે.

શેઠ બાલાભાઈ દલસુખરામ કપડવંજવાળાએ નીચેનો હાવ રજુ કર્યો.

કઠાવ ૧૧—તારીખ ૧૨ માર્ચ ૧૯૧૨ સંવત ૧૯૬૬ ના મુજબ વડે ૬ મંગળવારના રોજ સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની મળેલી મીટીંગમાં શ્રી સચેતશીખરજી બાબતમાં નીચે પ્રમાણે હાવ થયો છે.

“સાચ સાહેબ બડીદાસજી બહાદુર કલકત્તેશી અને પધારિકા છે અને તેમણે માહા પ્રયત્ને શીખરજીના તિથે માટે પ્રયાસ કર્યો તે હકીકત શેઠ વલ્લભજીભાઈ હીરજીભાઈએ સાચ સાહેબની વતી અને નીચે પ્રમાણે નહેર કરી કે પાલગંજના રાનના શીખરજી ઉપરના તમામ હાનું કામખાનું હીસ લેવા માટે રૂ. ૨૨૨૦૦૦) બે લાખ બેતાલીસ હજાર એકસાર રોકડા આપવા તથા દર વર્ષે રૂ. ૪૦૦૦) ચાર હજાર આપવા એવી ગેરંટી થઈ છે. અને તેમાં ને રૂ. ૧૫૦૦) પંદરસો શ્રી શીખરજીના કારખાના તરફથી મળે છે તે લેવાના તથા પાલગંજના રાનના હાકે તરફી હુકમની ને ઉપજ આવશે તે પણ આપણે લેવાની એમ નહેર કર્યું અને આ સંબંધે ગરમીમાં મંજૂરી માટે આગલી કરી છે તે માંગણી મંજૂર થયેલી ઉપરની રકમ તથા તે શીવાય વકીલ ત્રીગેરે બીજા ખર્ચ માટે જરૂર પડતાં રૂ. ૧૫૦૦૦) પંદર હજાર સુધી જરૂર પડે તેમ છે એમ નહેર કર્યું. આ દૃષ્ટિકોણ ઉપરથી મી. માણેકજીએ પેલામણએ દરખાસ્ત કરી તથા મી. અબ્બાલાલ બાપુભાઈએ ટેકો આપ્યો કે આ કામ ધણેજ સાચું છે અને ઉપર ને રકમ જણાવી છે તે રકમ શેઠ આણંદજી દક્ષા-

ણજીએ સચેતશીખરજીના તિથે ખાતે લખીને આપવી અને તે બાબત ને ને જરૂર અને યોગ્ય કામ હોય તે સર્વે કરવા વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને સત્તા આપવી અને આ કામ બદલ સાચ બડીદાસજી બહાદુરને ધન્યવાદ આપવો.

ઉપર પ્રમાણે સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની મીટીંગમાં હાવ થયેલ છે તે મંજૂર કરવામાં આવે છે અને હાવવામાં આવે છે કે તે હાવમાં જણાવેલી સરતોમાં અથવા રકમમાં કોઈ એણું વધતું કરવાનું. અગર ફરદાર કરવાનું વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને યોગ્ય હોય તો તેમ પણ કરવાની તેમને સંપૂર્ણ સત્તા આપવામાં આવે છે.

સરદાર હાવને વીમપુરવાળા શાહ મગનલાલ કંકુચંદે ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

વડોદરાવાળા શેઠ લાલભાઈ દક્ષાણુભાઈએ નીચેનો હાવ રજુ કર્યો.

કઠાવ ૧૨—શ્રી પાલીતાણે દર સાલ ભગવાણજી તરફથી ને વાર્ષિક ઉપજ આવે છે તેમાંથી બંધાઈ ખાતે ને શ્રીખી ઉપજ રહે તેમાંથી આજીવની સુધીની રકમ વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓની કમીટીને યોગ્ય હોય તેવા બીજાં તિથે તથા બીજાં સ્થળોનાં દરો સરકાના છુલ્લેકાર ખાતે વાપરવાને સરદાર પેટીના વખતે વખતના વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને અધિકાર આપવામાં આવે છે, પરંતુ તે કરતાં વધારે રકમ ખર્ચના જરૂર જણાય તો સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની મીટીંગની મેનેરીટીની સંમતિ મેળવી ખર્ચવા અધિકાર છે.

સરદાર હાવને સીયાંગમવાળા શેઠ નેમચંદભાઈ પીતામ્બરે ટેકો આપતાં, તે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

મુનાવાળા શેઠ વીરચંદ કબજાણુએ નીચેનો હાવ રજુ કર્યો.

કઠાવ ૧૩—પોતાના વહીવટમાંની કાંઈપણ સંસ્થાનાં નાણાં ને તે વખતે અમલમાં હોય તે ઈન્ડિયન ટ્રસ્ટ એક્ટમાં લખ્યા પ્રમાણેની સીક્યુરીટીમાં તથા પ્રેસીડેન્સી બેન્ક અથવા બેન્કોમાં અથવા તેની શાખાઓમાં રોકવાં તે શીવાય બીજી કોઈ જગ્યાએ રોકવાં કે ધોરવાં વહી અને વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓમાંથી પણ અગર વધારેને નામે રાખવો.

સરદાર હાવને મુંબાઇવાળા ઝવેરી મોહનભાઈ મગનભાઈએ અનુમોદન આપતાં સર્વાનુમતે મંજૂર થયો.

ત્યારબાદ કપડવળવાળા શેઠ જેસંગભાઈ પ્રેમચંદે નીચેનો ઠરાવ રજુ કર્યો:

ઠરાવ ૧૪—દર સાલ હીસાબ તપાસવા સારું બે અથવા વધારે ઓડીટરો સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની માર્ગદર્શિ વખતે મુકરર કરવા અને દર સાલ ઓડીટરોએ તપાસેલા હીસાબ સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની માર્ગદર્શિમાં વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ રજુ કરવો તથા વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ તે સાલમાં કરેલાં મહત્વનાં કામોનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવો.

સદરજુ ઠરાવને મુખબવાળા મારવાડી સંઘવાળા શેઠ વજીંગજી હીરજીએ ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ત્યારબાદ સાંધલાવાળા રા. રા. નરસીદાસ નંથુભાઈએ નીચેનો ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૫—કોઈપણ માણસ કોઈપણ જેન તિથિ અગર દેરાસરનો અગર કોઈ જેન ધાર્મિક સંસ્થાના વહીવટનો હીસાબ ન આપતો હોય અથવા તેના કબજાની તેના પ્રકારની મીલકત ન સોંપતો હોય તે કારણથી તેને જે તે સ્થળના સંઘ સંઘમાંથી દૂર કર્યો હોય અને તે સંઘવાળા આ પેઢી ઉપર લખી મોકલે અને આ પેઢી તેને હીસાબ આપવાને તથા મીલકત સોંપવાને કહે તે છતાં તે પ્રમાણે તે ન વર્તે અગર તેના વાસ્તવીક ખુદાસો ન આપે તો વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની માર્ગદર્શિ મેનેરીટીના મત પ્રમાણે તેને હાંદુ સ્થાનના સકળ સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જેન સંઘ બહાર મુકી શકે અને તે ઉપરથી તે માણસ હાંદુસ્થાનના સકળ સંઘની બહાર છે એમ ગણવું અને આવી રીતે હાંદુસ્થાનના સકળ સંઘ બહાર મુકાયેલા રાક્ષ વહીવટ કરનાર કે સ્થાનીક પ્રતિનિધિ યદી શકશે નહીં અને હશે તો તે કમી થયો છે એમ ગણવામાં આવશે.

ઉપલા ઠરાવને ખંભાતવાળા શેઠ દીપચંદ પુલચંદે અનુમોદન આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

બાદ ભાવનગરવાળા શેઠ નરસિમદાસ ભાણજીએ નીચેનો ઠરાવ રજુ કર્યો.

ઠરાવ ૧૬—વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને ઉપરના ઠરાવો પ્રમાણે વહીવટ કરવાના દરમ્યાન કોઈ અડચણ પડે તો અગર નરર નજીવ તો તે દબીકત સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓને બહેર હરી તેમની માર્ગદર્શિ બહુમત પ્રમાણે

જે ઠરાવ યાચ તે પ્રમાણે વર્તવું. અને તે ઠરાવ આખા હાંદુસ્થાનના સકળ સંઘે કરેલો છે એમ ગણાશે.

સદરજુ ઠરાવને વીમપુરવાળા શેઠ બીખાભાઈ લલુભાઈએ ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે મંજુર થયો.

અમદાવાદવાળા વજીસ રા. કેશવલાલ અમયાલાલે ત્યાર પછી નીચેનો ઠરાવ રજુ કર્યો:

ઠરાવ ૧૭—સદરજુ પેઢીના વહીવટ કરનાર અથવા સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ જે જેન સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક હશે તેન યદી શકશે, પરંતુ નીચે લખેલા રાક્ષો સદરજુ પેઢીના વહીવટ કરનાર કે સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ યદી શકશે નહીં.

૧ જેન સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજકપણાની શ્રદ્ધા ન હોય તે.

૨ નામદાર શ્રીદીગ્ર સરકારનો રાજદ્રોહી કરી શીક્ષા યદી હોય તે

૩ જે કોઈને ગેરરી, વિશ્વાસઘાત અગર બીજા કયું-કર ગુન્ડા બદલ કેદની સજા યદી હોય તે.

૪ દીવાનો.

૫ સગીર.

૬ સ્ત્રી.

જે વહીવટ કરનાર અથવા સ્થાનીક પ્રતિનિધિને તે નીમાયા પછી ઉપર લખેલી પેઢી કલમે ૧-૨-૩-૪ પૈકી કોઈ કલમ લાગુ પડશે તો તે તેનું વખતથી વહીવટ કરનાર અથવા સ્થાનીક પ્રતિનિધિ તરીકે બંધ પડ્યો છે એમ ગણવું.

ઉપરના ઠરાવને અમદાવાદવાળા શા. ચંદુલાલ હીરાચંદે ટેકો આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર થયો.

પછી રતલામવાળા વરધીચંદજી હકમીચંદજી ગાંધીએ આજની સભાનું કામ સંતોષકારક રીતે પસાર થયું તે માટે કન્યાવાદના શબ્દોની એક કવિતા ગાઇ સંભળાવી.

ત્યારબાદ રા. રા. વજીસ દરીલાલ મંજારાએ જાહેર કર્યું કે આજનું કામ ખલાસ થયું છે અને આવતી કાલ મારે કમીટીના મેમ્બરોએ આજ રોજે સામસાત વાગે ગઇ કાલની માફક આવવું.

ઉપર પ્રમાણે કામકાજ થયા બાદ સભા આવતી કાલ ઉપર મુક્તતરી રાખવામાં આવી.

કસ્તુરભાઈ મણિભાઈ

હાંદુસ્થાનના સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જેનોના

શ્રી સકળ સંઘના પ્રમુખ.

તારીખ ૩૦ ડિસેમ્બર સને ૧૯૧૨

આજરોજ દીવસના આર ઉપર એક વાગતાં ગઢ કાલની મુલતવી રહેલી સભા મળતાં તેમાં કામકાજ થયું તે નીચે પ્રમાણે.

ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ નીચેના હાવ રજુ કર્યો.

કસાવ ૧૮—શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીને લગતાં તથા આવક સમુદાય તરફનાં સરવે કામકાજ તથા કાષ્ટપણ રીતે તેની સાથે લાગતાં વળગતાં આવક સમુદાય તરફનાં સરવે કામ નીચે લખેલા અમદાવાદના નવ ગૃહસ્થો જેમને સમુદાય મંજુરના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ કહેવામાં આવશે તેમની બનેલી એક કમીટીએ આજથી કરનાં.

નામ. નગરશેઠ કસ્તુરભાઈ મણીભાઈ, શેઠ જાંબાલાલ સારાભાઈ, શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈ, શેઠ મણીભાઈ દલપતભાઈ, શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ, શેઠ લાલભાઈ ચીકમજાલ, ઝવેરી બાદીલાલ વખતચંદ, રા. વકીલ સાંભળચંદ રતનચંદ, રા. વકીલ હરીલાલ મંઝારામ.

વખતે વખત જે જે વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ હશે તે તેમના હુદની રૂએ સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ પણ ગણુશે.

સદરજુ હાવને પ્રનાવાળા. શાહ વીરચંદ કંબુજીએ ટેકા આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ભારખાદ ભાવનગરવાળા વેરા અમરચંદ જસરાજે નીચેના હાવ રજુ કર્યો.

કસાવ ૧૯—ઉપર લખેલા હાવાથી તારીખ ૧૬ સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૮૦ ની સાલની સ્કીમમાં જે ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે તે શીવાય બીજી બધી બાબતોમાં મંજુર તારીખ ૧૬ સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૮૦ ની સાલની સ્કીમ કાયમ છે એમ સમજવું.

ઉપરના હાવને અનુમોદન આપતાં તેમાં એવા લાવાળા શાહ હામોદદાસ બાપુભાઈએ નીચેના સુધારા મુક્યો.

તિથિના હકો બળવવાને અંગે તેમજ ચાહ વહીવટનાં અંગે વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને આપેલી સત્તા શીવાયના કામને સંબંધે તેમજ આપેલી સત્તામાં ફર વિરૂદ્ધ કાર્ય થઈ હોય તો તે સંબંધે સ્થાનીક તથા વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓનું મંડળ એકત્ર મળે ત્યારે બહુ મતે યા સર્વાનુમતે જે હાવ કરે તેનો વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓએ અમલ કરવો.

સદરજુ સુધારાને માત્રેગામવાળા શાહ ખાલચંદ હીરાચંદ અનુમોદન આપતાં વેરા અમરચંદ જસરાજે પોતાના હાવમાં તે સુધારો સ્વીકાર્યો અને ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ સદરજુ હાવને ઉપરના સુધારા સાથે ટેકા આપતાં સદરજુ હાવ સુધારા સાથે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

લખતરવાળા સંઘવી નેણુશી પુલચંદ જળાબુજીએ બોટાદમાં આપણા ધર્મેના વરયોડા બાબત જે વિરૂદ્ધ ચુકાદો આપવામાં આવેલ છે તે બાબત નામદાર ભાવનગર દરખાસ્ત સાહેબ તરફ એક વિનંતિ પત્ર મોકલવું.

તેને કપડવંજવાળા શાહ ખાલાભાઈ દલમુખરામે ટેકા આપ્યો અને ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ જાહેર કર્યું કે જો કે આ બાબત સ્કીમને લગતી નથી તોપણ આખા હિન્દુસ્થાનના સકળ સંઘ એકઠો થવાનો આવો પ્રસંગ ફરી ફરીને આવતો નથી તેથી વિનંતિ કરું છું કે આ હાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવો અને તે ઉપરથી તાળીઓના અવાજ થતાંની સાથે મુખ્યવાળા ઝવેરી મણીલાલ સવચંદ વીગરેએ જળાબુજી કે આ સભા આ બાબત મળી નથી જે ઉપરથી મતભેદ થવાથી ગડબડ થઈ તેથી સભાનું બીજું કાર્ય આગળ ચલાવવામાં આવ્યું.

રા. રા. વકીલ હરીલાલ મંઝારાને હિન્દુસ્થાનના સકળ સંઘે અમદાવાદમાં પોતાના વખતનો ભોજ આપી પધારાને તરફ લીધી છે તે માટે તેમનો ઉપકાર માન્યો.

પછી ભાવનગરવાળા શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ જાહેર કર્યું કે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીનું કામકાજ અમદાવાદના સંઘ વખત તથા ખર્ચના જોગે હમેશાં જે બળવતો આવ્યો છે અને જાનવે છે તેના પ્રમાણમાં બાહર ગામેથી પધારેલા સંઘોએ કાંઈ વિશેષ કર્યું નથી અને તેથી આપણે બાહર ગામેથી આવેલા સંઘોએ અમદાવાદના સંઘનો ઉપકાર માનવાની હું દરખાસ્ત કરું છું.

સદરજુ દરખાસ્તને વડોદરાવાળા ઝવેરી લાલભાઈ કલ્યાણભાઈએ ટેકા આપતાં તે સર્વાનુમતે પસાર થઈ.

બાદ અમદાવાદવાળા રા. રા. વજીલ છોટાલાલ કાળીદાસે શેઠ આણુંદજી કલ્યાણજી તરફથી શ્રી પવિત્ર શત્રુંજય તિર્થની રખેપાની ટીપ કરવામાં આવે છે તે સંબંધમાં તારીખ ૧૩ જુન સને ૧૯૧૨ ના હિન્દી જૈન પેપરમાં જે ખોટી દફતરત છપાઇ આવેલ તે જણાવી તેની ખોટી દફતરતથી નહીં દોરવાઈ જવા સકળ સંધને વિનંતિ કરી. ત્યારબાદ શાહ સાંકળચંદ પીતારજીએ આપણું કાર્ય પૂર્ણ સંતોષકારક રીતે પાર પાડેલું છે તે બાબતની કવિતા ગાઇ બતાવ્યા બાદ મુંબઈવાળા શેઠ કલ્યાણચંદ શોભાગચંદ દરખાસ્ત કરી કે આપણા પ્રમુખ સાહેબે આ સભાનું કામ ઘણી સંતોષકારક રીતે બજાવ્યું છે. અને તેઓ ગાદીને માટે પુરેપુરા લાયક છે માટે તે બદલ તેઓ સાહેબનો આ સભાએ ઉપકાર માનવો.

સદરજુ દરખાસ્તને કપડવંજવાળા શાહ બાલાભાઈ દલસુખરામે ટેકો આપ્યો અને તે સર્વાનુમતે ધસાર કરવામાં આવી.

ત્યારબાદ પ્રમુખ સાહેબે અત્રેના તેમજ બહાર ગામથી પધારેલા સકળ સંધનો તેમજ આ સકળ સંધ એકઠો થતાં તેની સુવ્યવસ્થા વીગેરે કાર્ય કરવામાં અત્રેના શેઠ જમનાદાસ, સવચંદ, મોહોલાલભાઈ મગનલાલભાઈ વીગેરે ગૃહસ્થોએ પૂર્ણ ઉત્સાહથી પોતાના વખતનો ભોગ આપીને મદદ કરી છે તે વીગેરેના શેઠ આણુંદજી કલ્યાણજીની પેઠીના વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ તરફથી આભાર માન્યો.

બાદ શેઠ કલ્યાણચંદ શોભાગચંદ પ્રમુખ સાહેબને હાર તોરા આપ્યા બાદ પ્રમુખ સાહેબે સભા વિસર્જન થયેલી જાહેર કરી અને તે પ્રમાણે સભા વિસર્જન થઇ.

આ સભામાં દિન્દુસ્થાનના સ્વેતામ્બર મૂર્તિ-પૂજક જૈનોના લુદા લુદા રથળના સંધોના જે જે ગૃહસ્થો પધાર્યા હતા તેમના નામનું બની શક્યું તેટલું લીસ્ટ બનાવી નીચાની અ. બ. ક. થી આ સાથે સામેલ રાખ્યું છે.

કસ્તુરભાઈ મણીભાઈ,

દિન્દુસ્થાનના સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈનોના

શ્રી સકળ સંધના પ્રમુખ.

[અમદાવાદમાં રાવબહાદુર નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈના મકાનમાં તા. ૧૬ સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૮૦ ના રોજ દીવસના કલાક ૧૧ વાગતાં આવક સમુદાયના તમામ પ્રેમજીરોની એક સભા ભરાઈ તેનું પ્રેસીડીંગ.]

આ સભામાં ઘણાં માણસો ભરાયાં હતાં તેમાંના જે માણસોના નામની લીષ્ટ બની આવી તે આ સાથે સામેલ છે.

જ્યારે આ સભાનું કામ શરૂ થયું ત્યારે શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈએ દરખાસ્ત કરી અને તેને શેઠ ઉમાભાઈ હડીસંધે ટેકો આપ્યો કે શેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈએ સભાપતીની ખુરશી લેવી. આ દરખાસ્ત એકમતથી પાસ થઇ તે શેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈએ એ પ્રમાણે સભાપતીની ખુરશી લીધી.

પછી ચેરમેન સાહેબે સભા એકઠી કરવાનું કારણ કહી સમજાવ્યું ને તેમના હુકમથી શા. મગનલાલ દલપતરામે સભા ભરવા બાબતની જવાબદારી સંભાળી.

ઝાહેર ખજારમાં લખેલી બાબતોને વીશે દેરાવો કરવાને સાર અમદાવાદ સીવાય બીજી કેઇ કેઇ જગાઓએ આવકોની સભાઓ ભરવામાં આવી હતી તે ગામે તથા શહેરોના નામે ચેરમેન સાહેબે કહી બતાવ્યાં હતાં ને તે ગામે મુમારે ૧૦૩ હતાં તેના લીષ્ટની યાદી આ સાથે રાખવામાં આવી.

આ બધી એકસોને ત્રણ જગાઓએ લુદી લુદી મીટીંગો ભરાઇ તેની દફતરત પત્રો અમદાવાદમાં શેઠ આણુંદજી કલ્યાણજી તથા શેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈના સરનામાથી વખતસર અર્ધો આવેલાં છે. ને તેમાં એમ નીકળે છે કે એ બધી જગાઓએ આવકો દેરાવો કર્યા છે તેમાં બીજી બાબતોની સાથે એમ દરાવ્યું છે કે આ સભા ભરવાની ઝાહેર ખજાર નીચે સહીઓ કરનાર આઠ ગૃહસ્થોને આખા આવક સમુદાયના પ્રતીનિધિઓ નીમવાને તેમને શેતરૂંજી કુંગર તથા તેના દેરાસરોની બાબતમાં કામ કરવાનો કુલ અખતીયાર આપવો.

ઝાહેર ખજારમાં લખેલું સમાનું કામ શરૂ કરવું.

૧. સંઘની કુલચંદ કમળાશી માન લખતરં દર-
ખારના કદમારીએ દરખાસ્ત કરી કે,

ખાદીતાણના કાકર સાહેબ તરફથી રોતરૂંલ હુંખરના
તથા તેને લગતા કામનામાં પતી હરતો હુર ગયા ખાખત
આવક સમુદાય તરફથી શેઠ. આણંદજી કલ્યાણજીના નામથી
જે જે કામકાજ હાલસુધી થયેલાં છે તથા તેને લગતાં
ખીન્વં સરખ કામો કાયમ રાખવા.

તેને શેઠ મદનજી સુંદરજી પોરખંદરના રહેવાશીએ
ટેકા આપ્યો ને સમાના એકમતથી આ દરાવ બાદાલ
રાખ્યો.

૨. ખીજી દરખાસ્ત શેઠ. છોટાભાઈ મોતીચંદ
અમદાવાદનાએ કરી કે,

રોતરૂંલ હુંગર તથા દેરાસરને લગતા આવક સમુદાય
તરફના કામકામને તથા કાંઈપણ રીતે તેની સાથે લાગતા
વળગતા આવક સમુદાય તરફના સરવે કામ જે આજ
સુધી શેઠ. આણંદજી કલ્યાણજીના નામથી ચલાવવામાં
આવ્યા છે તેના વહીવટ નીચે લખેલા આઠ સખસો જેમને
સમુદાય મનકુરના પ્રતિનીધિઓ કહેવા તે સખસોની
ખનેશી એક કમીટીએ કરવો તેમનાં નામ.

૧. શેઠ મેલાભાઈ હીમાભાઈ.
- ૧ શેઠ ઉમાભાઈ હડીચંધ.
- ૧ શેઠ ભેસંગભાઈ હડીચંધ.
- ૧ શેઠ મગનભાઈ કરમચંદ તરફથી ત્રીકમદાસ નણુભાઈ
- ૧ શેઠ દલપતભાઈ ભચુભાઈ.
- ૧ શેઠ મનસુખભાઈ ભચુભાઈ.
- ૧ શેઠ મંછરામ ગોડબદાસ.
- ૧ શેઠ પરસોત્તમદાસ પુંબચા.

૩. ઉપરની દરખાસ્તને સંઘની ધીરચંદ સુંદરજી
ખોરખીવાળાએ ટેકા આપ્યો અને સરવેના એકમતથી
આ દરખાસ્ત બાદાલ રહી.

૪. શેઠ તલકચંદ માણેકચંદ મુંબાઈનાઓએ
દરખાસ્ત કરી કે,

ઉપર લખેલા આઠ વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને નીચે
લખેલા સ્થાનિક પ્રતિનીધિઓની મદદથી કામકામમાં જે
મહત્ત લેવાની ખાવસ જણાય તે મદદ આપે ને જ્યારે
જ્યારે આની અંદર આગળ ખતાવ્યા પ્રમાણે તરવર પડે
ત્યારે તેઓએ સ્થાનિક પ્રતિનીધિઓના વીચારે ઉપર ધ્યાન
આપે તેઓનાં નામ.

રાય બહાદુર લક્ષ્મીપતરાધિજી } મુસ્તદિવાબદ તથા તેના
પરવાપર્યાધિજી } માસપાસના ગમો
રાય બહાદુર ધનપતરાધિજી } તરફથી.

રાય બહાદુર બક્ષીદાસ કાળકાદાસ } કલકત્તા તથા તેની
આસપાસ.

શેઠ ખીમચંદભાઈ મોતીચંદ } મુંબાઈ તથા તેના આસ-
તરફથી દલાચંદ મહુકચંદ } પાસના ગમો તરફથી.

શેઠ કેશવજીભાઈ નાયક } મુંબાઈ તથા તેની આસ-
મા. તલકચંદ માણેકચંદ } પાસના ગમો તરફથી.

મા. મોતીચંદ હરખચંદ } મુંબાઈ તથા તેની આસ-
મા. મેળચંદ મેલાખચંદ } પાસના ગમો તરફથી.

મા. રામચંદ કલ્યાણજી } મુંબાઈ તથા તેની આસ-
મા. કીકાભાઈ પરસુદાસ } પાસના ગમો તરફથી.

મા. અમરચંદ જરાસાગર } બાવનચર તથા તેની આ-
મા. નારણભાઈ બાણુભાઈ } સપાસના ગમો તરફથી.

અચેરી પનાલાલ પુનમચંદ } મુંબાઈ તથા તેની આસ-
મા. કામચંદ માણેકચંદ } પાસના ગમો તરફથી.

મા. મંગળજીભાઈ ઈશ્વરભાઈ પાસણુપુર તથા તેની આસપાસ
મા. પાનાચંદ આરાકરજી } કલ્યાણની " "

મા. મગનભાઈ કપુરચંદ } પુના " "

મા. કરમચંદ લવજી } ધોલા " "

મા. અનોપચંદ મહુકચંદ } કાચ " "

મા. પ્રેમજી કપુરચંદ } માંગરોલ " "

મા. કમળજી રંગજી } મોરવાડ " "

શેઠ. લટુભાઈ અનોખરી } મેડા " "

મા. ત્રીકમજી શામજી } જામનગર " "

સંઘની કુલચંદ કમળાશી } પાના લખતર " "

મા. ફતેહાઈ અભીચંદ અચેરી } બરાકડા " "

મા. ખોડીદાસ મોરાદજી } મોરાદ " "

મા. શીરચંદભાઈ સાંકળચંદ } રાધનપુર " "

મા. મુળચંદ વેલશી } શાંદેળા " "

મા. લખમીચંદ કેરાવજી } રાંજકેડ " "

મા. મદનજી સુંદરજી } પોરખંદર " "

મા. સુનીલાલ કેસરીચંધ } અમદાવાદના.

મા. વજીત કરસુરભાઈ પ્રેમચંદ }

ઉપરની દરખાસ્તને વજીત ઉમેદભાઈ હીરાચંદ
ટેકા આપ્યો અને સરવેના એક મતથી આ દરખા-
સ્ત બાદાલ રહી.

૪. શેઠ ગણાગચંદ રાયચંદ દરખાસ્ત કરી કે;

આવક સમુદાયના તથા શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી મન-
કુરખ નામથી તથા તેમની તરફથી ગમે ત્યાં આવેલી
બધી જગ્યાઓએ સરવે દસ્તાવેજે ઉપર સહી કરવાને તથા

સરવે કામકાન્ત કરવાને તથા સદરહુ હુંગર તથા દેરાસરોની તથા સદરહુ કામકાન્તની બાબત સમુદાય મન્નકુરના નાણાંની પાવતીઓ આપવાને તથા તે નાણાં મંગાવવાને તથા વસુલ કરવાને તથા ખરચવાને તથા તે નાણાં હરકોઈ અંગેના ઉપર અથવા અંગેના સરકારની બાંધધરી ઉપર (આ સભામાં કરેલા વહીવટદાર તથા સ્થાનીક સરવે પ્રતિનીધિઓ અથવા તેમના ધરના માણસો શીવાયના) માણસોને ધીરવાનો તથા બતરાણુઓની બાબતમાં અથવા સદરહુ હુંગર તથા દેરાસરો સંબંધીના તથા શેઠ આણુંદેજી કલ્યાણજીના નામે તથા તેમની તરફથી જે જે કારખાનાં ચલાવવામાં આવે છે તે સંબંધી ખરચ કરવાનો તથા આ કામમાં સમુદાય મન્નકુર તરફથી સરવે રીતે પ્રતિનીધિપણે કામ કરવાને ઉપર નામ આપેલા આઠ વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને કુલ અખતીયાર આપ્યો છે તથા સદરહુ કામકાન્ત ખાતાને સમુદાય મન્નકુરને બંદાર તથા મીલકત તેમના અખતીયારમાં રાખવા અને સરવે કામકાન્તને માટે અટકની વફીલ સુખતીયાર નીમવાને સત્તા આપી છે.

શેઠ, ગ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ જેમને મરહુમ શેઠ સાંતીદાસના વારસ તરીકે સદરહુ હુંગર તથા દેરાસરો સમુદાય મન્નકુર તરફથી તથા તેમની વતી કસ્ટમાં સોંપાએલા છે તે તથા શેઠ સાંતીદાસ મન્નકુરના કુટુંબના જે વખતે જે વારસ હોય તેઓ વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓની ઉપર લખેલી કમીટીના વંશપરંપરા સભાપતી તથા ઓશ્વાની રૂઢીએ સભાસદ થાય તેઓને આપી મુક્કર કરવામાં આવ્યા છે.

વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓમાં વચ્ચે વાંધા પડે તો ખંધાના બહુ મતે તેના નીરણુય કરશે અને જે સરખા મત પડે તો શેઠ ગ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ અથવા વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિ મન્નકુરના જે વખતે જે સભાસદ હોય તે પ્રયુખનો મત આપે.

વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરને તેમની આગળ મુકવાના કામનો વિચાર કરવાને તથા તેનો નીકાલ કરવાને સાદ તથા તેમની તરફથી ફરતાવેલે ઉપર સહીઓ કરવાને સાદ તેમણે કેટલા સખસોનું કારમ કરવું તે મુક્કર કરવાનો અખતીયાર છે તથા સદરહુ બંદાર કેના કબજામાં રાખવો તથા તેનો વહીવટ કેળવે ચલાવવો તે પણ તેમણે મુક્કર કરવું.

વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરને જ્યાં તેમની મીટીંગો કર્યાં હરવી તથા એ સમુદાયના દફતરો કર્યાં રાખવાં તે જગ્યા કરવાવાનો તથા તેમના કામકાન્તને સાદ ધારા બાંધવાનો સરવે રીતે કુલ અખતીયાર છે.

જે જરૂર પડે અથવા એ સમુદાયના કામકાન્ત ચલાવવામાં અટચણો આવે તો વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ મન્નકુર ઉપર લખેલા સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓને પુછે અને આવા પ્રસંગે તેમણે સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરના બહુ મતે ચાલવું.

જ્યારે અને જેટલી વખત વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરની સંખ્યામાં કોઈ જગ્યા ખાલી પડે તો તેની જગ્યાએ બાકીના વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ અમદાવાદના રહેનાર બીજા ગૃહસ્થને મુક્કર કરવો પણ સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરની તેને મુક્કર કરવાને મંજૂરી મેળવવી અને સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરની સંખ્યામાં બહુ મતે તેને મંજૂર રાખવામાં આવે તો તેને ચોગ્ય રીતે નીમવો નહીતો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે બીજા પ્રતિનીધિ મુક્કર કરવો અને સ્થાનીક પ્રતિનીધિઓની એવીજ રીતની મંજૂરી મંગાવવી અને જે તેને મંજૂર કરવામાં આવે તો તેને ચોગ્ય રીતે નીમવો.

વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓની સદરહુ કમીટીમાં કોઈ જગ્યા ખાલી પડે તે છતાં તે જગ્યા પુરાય તે દરમિયાન અથવા ત્યાંસુધી બાકીના પ્રતિનીધિઓને જાણે જગ્યા ખાલી પડી નથી તેવી રીતે કામ કરવાને કુલ અખતીયાર છે.

એ દરખાસ્તને શેઠ નયુભાઈ લલુભાઈએ ટેકા આપ્યો અને સરવેના મતથી બાહાલ રાખવામાં આવ્યા.

૫. દાકતર ત્રિભોવનદાસ મોતીચંદ દરખાસ્ત કરી કે;

ઉપર લખેલા સ્થાનોક પ્રતિનીધિઓ જે જગ્યાઓ અથવા જલ્લાની તરફથી તે પ્રત્યેક વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિ મન્નકુર જે તકરાર તેમની આગળ મુકે તેને વીચાર કરવાને સાદ તથા તે ઉપર તેમનો મત આપવાને સાદ તથા વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિને સદરહુ કમીટીમાં ખાલી પડેલી જગ્યાઓ પુરવાને ઉપર લખ્યા પ્રમાણે જે સખસો નીમવામાં આવે તે સખસોને મંજૂર કરવાને સાદ તથા જે જરૂર પડે તો વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરને જે જગ્યા અથવા જલ્લા જેની તરફથી તે પ્રત્યેક ઉપર લખ્યા પ્રમાણે કામ કરતા હોય ત્યાં રહેનાર શ્રાવકોએ જે કરાવે પસંદ કર્યાં હોય અથવા મત બતાવવામાં આવ્યા હોય તે લખી મોકલવાને સાદ તે જગ્યાઓ અથવા જલ્લાઓમાં શ્રાવક સમુદાયના જે જે હોદ્દા રહેતા હોય તેમની પ્રત્યેકની તરફથી પ્રતિનીધિઓ છે.

વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓ મન્નકુરના કૃત્યે તથા કામો આ મુનાસબ અથવા ગ્રેકાપદેસર દેવાને લીધે તે વીશે વહીવટ કરનાર પ્રતિનીધિઓને મત આપવાને કોઈ

પણ વખતે તેમને બહુમતે દુરસ્ત જણાય તો તે પ્રમાણે કરવાને સદરજી સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓને છૂટ છે અને જો આવા કૃત્યો અથવા કામોને લીધે તેમના તથા વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓની વચ્ચે તકરાર પડે તો સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓની ભેગી સભા ભરવાને વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓને દરખાસ્ત કરવા તેઓ મુખતીઆર છે. અને તે દરખાસ્ત ઉપરથી આ સભા અમદાવાદમાં ભરતી અને આ સભામાં જે તકરારી બાબતોનો બહુમતે નીરણુય કરવો. વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓ મનકુરના પ્રમુખને આ સભામાં સભાપતી કરવા અને સરખા મત પડે તો તે પ્રમુખનો મત આપે.

સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ મનકુર જે બાબતોની તકરાર કરી હોય તેને બહુમતે કરાવ કરવો અને જો સરખા મત પડે તો તે સવાલ વહીવટ કરનાર પ્રતિનિધિઓના પ્રમુખ આગળ મુકવો અને તે તેના કરાવ કરે.

આ દરખાસ્તને શેકે મગનલાલ હકીમજી દેડેકા આપ્યો અને સરવેના એકમતથી આ દરખાસ્ત બાહાલ રાખી.

૬. શા. ગોકળદાસ જેએચદે દરખાસ્ત કરી કે;

સ્થાનીક પ્રતિનિધિઓ મનકુરમાં કોઈ જગ્યા ખાલી પડે તો જે જગ્યા અથવા જગ્યામાં જગ્યા ખાલી પડી હોય તે જગ્યા અથવા જગ્યામાં રહેનાર શ્રાવક સંપ્રદાયના લોકોની શોધ રીતે ભરેલી સભામાં જે ખાલી પડેલી જગ્યા પુરવાને સાફ ખામીના સ્થાનીક તથા વહીવટ કરનાર બંને ભતના પ્રતિનિધિઓની સંયુક્ત સભાની મંજૂરીથી બહુમતેનવા પ્રતિનિધિ નીમવાને અજતીઆર આપવો.

આ દરખાસ્તને સોદાગર પુલાભાઈ હીમચંદે દેડેકા આપ્યો અને સરવેના એકમતથી આ દરખાસ્ત બાહાલ રહી.

૭. વડીલ. કસ્તુરચંદ પ્રેમચંદે દરખાસ્ત કરી કે;

આ સભામાં જે કરાવ થયા છે તે દેશાવરતાં લોકોને જાણવાને સારૂ છપાવીને અથવા ચોપાનીઆં કાઢીને પ્રસીદ્ધ કરવા જોઈએ.

તેને શા. મનસુખલાલ મગનલાલે દેડેકા આપ્યો ને તે સરવેના એકમતથી આ દરખાસ્ત બાહાલ રાખી.

૮ શા. ડીકાભાઈ પ્રભુદાસ શુજરાતમીત્રના અધીપતીએ દરખાસ્ત કરી કે;

સવબાહાદુર નગરોક પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ તથા ખીન પ્રતિનિધિઓએ હાલ સુધી આણંદજી કલ્યાણજીની તરફનું કામ સારી રીતે મહેનત લઈને કરતા આવેલા છે તે બદલ તેમને તેમજ રાવબહાદુર શેકે પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ સાહેબે આ સભાના ચેરમેનનું કામ સારી રીતે તરફી લઈને બળવું તેનો આ સભાએ ઉપકાર માનવો.

આ વાતને શા. મગનલાલ દલપતરામે દેડેકા આપ્યો અને સરવેના એકમતે બાહાલ રાખ્યું.

આ સભાનું કામ પુર થયું.

પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ
ચેરમેન.

વડોદરાનો શરદુત્સવ.

મે. રા. રા. 'જૈનયુગ'ના માનદ તંત્રી મહાશયની સેવામાં, સુખધ.

નીચેના સમાચારને આપના પત્રમાં સ્થાન મળશે એવી આશા છે.

વડોદરાની સાહિત્યસભા તરફથી ગત તા. ૨૬-૨૭-૨૮ સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૨ ના રોજ શરદુત્સવ પ્રસંગે સાહિત્ય પ્રદર્શન ભરવામાં આવ્યું હતું. 'સાહિત્ય'ના અકટોબરના અંકમાં પ્રેમાનંદ જયંતી અને 'શરદુત્સવ' સંબંધી હેવાલ આપતાં ટુકમાં આ પ્રદર્શનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તે પ્રદર્શનમાં કયા કયા અથવા વિદેહી અને વિદ્યમાન વિદ્વાન મહાશયોના હસ્તાક્ષરો વગેરે મૂકવામાં આવ્યા હતા? કયા કયા મહાશયો અથવા સંસ્થાઓ તરફથી તે મૂકાયા હતા? કેની તેમાં ખાસ સહાયતા હતી? એ વિગતો વિસ્તૃત વર્ણન ગમે તે કારણે હજી સુધી પ્રકાશમાં મૂકાયું નથી. 'સાહિત્ય'ના ઉપરુક્ત ઉલ્લેખમાં બીજા કેટલાક મહાશયોનું સ્મરણ કરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ પ્રદર્શન-ઉદ્ઘાટનથી વિસર્જન પર્વત સેવા સમર્પનાર સાહિત્યપ્રેમી એક જૈન બંધુ પં. લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધીને ભૂલી જવામાં આવ્યા છે; તેમાં કંઈ ધર્મભેદ તો કારણ નહિ હોય? કારણ કે—સાહિત્યસભાના મંત્રી (ભરતરામ મહેતા)ની અને તેમના પિતાશ્રી (ભાનુસુખરામ મહેતા)ની ખાસ પ્રેરણાથી જૈન વિભાગની નીચે જણાવેલી પ્રતિયોની પસંદગી કરી મેળવી આપવામાં, તેને વ્યવસ્થિત ક્રમમાં ગોઠવી આપવામાં અને પ્રદર્શનોદ્ઘાટન કરનાર શ્રીમતી ધનવંતાગૌરી (ના. દિવાન સાહેબનાં પત્ની)—તથા અન્ય પ્રેક્ષકો (સ્મરણભાષ મ. નીલકંઠ વિ.)ને તે તે અંશ-પ્રતિયોનો પરિચય કરાવવામાં તેમણે સમયભોગ આપી ઉત્સાહથી અમૂલ્ય સહાયતા અવરય કરી હતી. જેમાંથી વિ. સં. ૧૨૪૧ માં પ્રાચીન ગૂજરાતીમાં રચાયેલ શાલિભદ્રસુરિના ભરત-આહુબલિરાસનો પરિચય કરાવતાં રા. મટુભાઈ કાંટાવાળાએ તેને 'સાહિત્ય' પત્રમાં પ્રકટ કરવા પોતાની ઇચ્છા પથ્થુ દર્શાવી હતી. અસ્તુ. પ્રદર્શનમાં ૧૩ મા સેકાથી ૧૯ મા સેકા સુધીની ગૂજરાતી ભાષાની જૈનઅંશપ્રતિયો નીચે પ્રમાણે જોવામાં આવતી હતી.

વડોદરા ગત શરદુત્સવ પ્રસંગે ભરાયેલ સાહિત્ય-પ્રદર્શનમાં
મૂકાયેલી જૈન પ્રતિયો. *

(સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીની)

રચના સંવત	લેખન સંવત	અંશનામ	અંશકાર	વિશેષ સૂચન
૧૨૪૧		ભરત-આહુબલિરાસ	શાલિભદ્રસુરિ	ફોટો એચાયેલી પ્રતિ
૧૨૬૬		જંજીરવામિ રાસ	ધર્મ	પ્રા. ગૂ. કા. સંબંધ (ગા. આ. સિરીઝ)માં પ્રકાશિત
૧૩૨૭		સપ્તસેતરાસ	જયવંત	"
	૧૩૫૮	શાલિભદ્રકાક	પદ્ય	"
		ધર્મ માતૃકા		
		નેમિનાય ચતુષ્પદિકા	વિનયચંદ્રસુરિ	"

* 'સયાણ વિનય' પત્રના ઉપસંપાદક શ્રીચુત લવિરાય ભુષે પ્રદર્શનમાં મૂકાયેલ પ્રતિયો વિગતેનું વિસ્તૃત 'સયાણ વિનય'માં પ્રકટ કરના દિશા દર્શાવેલી, પરંતુ 'સાહિત્યપ્રેમ'ના મંત્રી સવિસ્તર રિપોર્ટ પ્રકટ કરશે એવી ધારણાથી તેમ બની શક્યું નહિ હોય.

૧૩૬૩		કલ્પલિરાસ	(૨. મારિ'ટાવડ) ,,	
૧૪૭૮	૧૫૬૫	પૃથ્વીયદ્રવ્યરિત્ર (ગદ્ય)	મણિમ્મંદરસરિ	,,
		(વાગ્ગિલાસ)		
૧૪૧૨	૧૫૭૪	ગીતમરાસ	વિજયભદ્ર	} એકેશ પ્રતિ
૧૫૪૩	"	શાંતિનાથસ્તવ	નમંસરિ	
૧૫૪૪	"	વિચારચક્રસદૃશી	"	
૧૫૫૩	"	દશ આવકબન્ધીશી	"	
૧૫૫૪	"	અર્જુનચલપ્રવાહિ	"	
૧૫૫૮	"	ગજસુકુમાલભાસ	"	
૧૫૫૯	"	મિચ્છા દુઃખ સંગ્રહ	"	
૧૫૬૦	"	મહાવીર સ્તવન	"	
	"	શુદ્ધિરાસ	શાલિભદ્રસરિ	
	"	દશાર્જુનદ્રવ્યસ	હીરાણુદસરિ	
	"	ધલપુત્રચરિત્ર	મતિશેખર વાચક	}
	"	શુભિભદ્ર એકવીસકે	લાવણ્યસમય	
		(અન્ય નાની કૃતિયો)		
૧૫૨૨		જ'બસ્યામિ ચક્રપદ	(દેપાલ)	
૧૫૩૪	૧૫૮૧	સમક્રિત બારનતકુલક	(દેપાલ)	
૧૫૫૦	૧૬૧૩	મુનિપતિરાસ		
	૧૫૬૪	મન સ્થિરીકરણ સ્વાધ્યાય		
	૧૫૯૯	ઉત્તરાધ્યયન છત્તીસભાસ	અક્ષરિ	
	૧૬૧૭	મણિ (મુનિ) પતિચરિત્ર [ગદ્ય]		
	"	સીમ'ધરસ્તોત્ર	સકલચંદ્ર	
૧૬૧૭	૧૬૭૯	માધવાનલ-કામકેદવારાસ	કુશલલાલ	
૧૬૨૧		ત્રેણિકરાસ (પ્રથમખંડ)	બીમ(ભાવસાર)	સ્થાના
		" (દ્વિતીયખંડ)		વટપદ (વડોદરામાં)
૧૬૩૨			" (ત્રીમજ્જ)	"
	૧૬૭૫	સુભાદૃશગર		
૧૬૭૩	૧૬૮૧	નલ-દમયંતી ચક્રપદ	સમયસંદર	
૧૬૦૪	૧૬૯૩	સુભાદુઃખવિદ્વિમિ	પુણ્યસંગર	
૧૬૭૬	૧૬૮૫	કમલ બાંધાદિ ચિત્રકાવ્ય (સં.)	ગુણવિનય રોટા ખેત્રાવેલ પદ	
૧૬૮૫	"	યશોધર ચરિત્ર	મનોહરદાસ	
		અગડદત્તરાસ	સ્થાનસંગર કર્તાના હા-	
			થથી લખાયેલી પ્રતિ.	
૧૬૯૩	૧૭૧૮	દુપદી ચતુષ્પદી	કનકકીર્તિ	
૧૬૯૯	૧૬૯૯	રૂપચંદ્રમંડની રાસ	તીકમમુનિ	

૧૭૦૦	૧૭૦૫	દૂપદીસતી સંબંધ (ચલિપદ.)	સમયસુંદર	
૧૭૦૨	૧૭૧૫	શ્રીપાલરાસ (સચિત્ર)	માનવિજય	
		ધર્મસંગ્રહ (શ્રીમદ યશોવિજયજીના હસ્તાક્ષરનો ફોટો)		
૧૭૧૯	૧૭૪૮	પ્રલાયીકુમાર ચોપાઈ	ન્યાનસાગર	
૧૭૨૪	૧૭૨૬	આપાદભૂતિ ચતુષ્પદી	"	
૧૭૩૭	૧૭૬૬	સનતકુમારરાસ	"	
૧૭૫૫	૧૭૭૪	નવકારરાસ	ગોદીદાસ	રચના વરપદ (વડોદરા)માં.
૧૭૬૦	૧૭૮૨	માનતુંગ-માનવતીરાસ	મોહનવિજય	
૧૭૬૪	૧૭૭૫	વિક્રમચરિત્ર-કનકાવતીરાસ	કાંતિવિમલ	
૧૭૮૦	૧૭૮૨	માનતુંગ-માનવતીરાસ	પુણ્યવિલાસ	
૧૮૮૪	૧૮૮૫	નવાણુપ્રકારી પૂજા	પં. વીરવિજય	

આધારે ૧૯૭૧ સહગત સાક્ષર ઔમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ શ્રુતમાણિક્ય શિષ્યની પ્રભાત સ્મૃતિ, મુનિસુંદરચરિ શિષ્યકૃત પાર્શ્વનાથ વિનતિ વિ.

સીનોરથી મુનિરાજ શ્રી અમરવિજયજી મહારાજના સાક્ષર શિષ્ય ચતુરવિજયજી મહારાજે પં. લા. ભ. ગાંધીની પ્રેરણાથી મોકલાવેલી પ્રતિયો:—

લેખન સંવત	અંથ	લેખક
૧૫૧૭	સ્વાદિરાજ સમુચ્ચય	તિલકકંઠશગણિના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ.
૧૫૪૯	અજિતરાતિસ્તવ	મુદ્રધર્મગણિના " "
[આ. ૧૬ મો સેકો]	ચતારિ અટ્ટહસ દોઅ. સ્તવન સત્યમંડનના	" "
૧૬૬૧	નવતત્ત્વજ્ઞાતિ	ખ. માનસિંહપિંના " "
૧૬૮૭	યંત્રાધિરાજ (જ્યોતિષ)	વિનયવિજયના " "

પં. લાલચન્દ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી તરફથી.

રચના સંવત	લે. સં.	અંથ	અંથકાર	કર્તાના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ.
૧૬૮૯	૧૬૯૯	રાત્રુજયમંડનઆદિ	સમયસુંદર	
		ગિન સ્તવન		

આ સિવાય જાણી-જાણે જ્ઞાનમંદિરની તાકપત્ર, કાગળ વિ. પ્રતિયો (જાણીવાળા શેઠ નાથાભાઈ તરફથી) સહગત સાક્ષર જીવિસાગરચરિના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ મહાવીરચરિત્ર (રા. પાદરાકર તરફથી) તથા રા. ખ. કાંટાવાળાના સંમદમાંની પથ્થુ કેટલીક જૈન પ્રતિયો જોવામાં આવતી હતી.

—પ્રેક્ષક.

સુધનહર્ષકૃત હરિઆલીઆ.

પુરુષ એક નહુસક નયો, તાણી આગલિ કીધારે;
નવ યવ તે જોલો સહવધ, નળમાં તેહ પ્રસિદ્ધારે. ૧ પુ.
તેહનું મંદિર છધ અતિ જોયું, મવતાં ખાર ન આવધરે;
સહુ માણસ તેહના ધરથી, જે જોઇ તે પાવધરે. ૨ પુ.
જેહનય આપલિ તે હુધ જોલો, તેહનય તે નહિ દેખધરે;
પ્રાદિ મોટા કારણ પાખડ, તેહનય કો ન હવેખરે. ૩ પુ.
ચાંદ સુરય પાસિ તસ વાસો, નિરમલ નરસ્ય સચધરે;
મસ્તકિ મેર તણુઇ તે રહવધ, એ મધ જોલુપ સાચધરે. ૪
અંબરતાઇ તે છધ જોલો, કો નવિ દાંકઇ તેહનયરે;
ધનહર્ષ પંડિત ઇણિપરિ જોલધ, એથી રહું સહુનયરે. ૫

૨

(હવેથી જોડણી વર્તમાન રૂપમાં મૂકવામાં આવી છે.)
જેહ નહુસક એકધરે, કરિયા એકન કામિ;
મંદોમાઢિ મેળબ્યા, તે ત્રીજી નર નામિરે;
પંડિત સંમલો.
અરય કહે મુજ એકરે, પંડિત સાંસલો—આંમલી.
તે ત્રણે નારીસ્યું મિલ્યા, પુત્રી હુધ તામ;
ડગલું એક ન ચોતરે, જો હોય શત કામરે. ૨ પં.
ચોખા મુક્તાફલ તણો, જેણે પહેથી હાર;
માણિક કવિઈ હારમાં, જે છે શુણનો બંડારરે. ૩ પં.
રથ ધરે સહુ તેહસ્યું, તે પણ રથ ધરતિ;
જે રંગીમાં જો મિલે, તો પૂર્વે મન ખતિરે. ૪ પં.
તે સહુ મુખ આગલ રહે, ન હોય જેહને હુખ;
હોંડુ સહુને વલ્લહી, જે દીકર હોય સુખરે. ૫ પં.
શુણ મોટા છે જેહમાં, કરે તો મંગલમાલ;
ધનહર્ષ પંડિત એહનો, જાણે અરય વિચારરે. ૬ પં.

૩

રાગ આસાવરી.

કાન છે પણ સુણે ન કાંઈ, દાંત નહીં પણ ચાવેરે;
તેહને આભરજીત ન હોવે, સહુનું પીસ્યું ખાવેરે. ૧ કા.
પૂરવ પશ્ચિમ દક્ષિણ ઉત્તર, કામ હોય તો હરિરે;
હરિતાં જે હરિએ આવે, તેહતણું કંઈ ફેરરે. ૨ કા.
તેહના પેટયથી જે નયો, તે નાનહરિઆ વાવરે;
પર ઉપગારી તેહ બહિજને, પ્રાણતણો આધારરે. ૩ કા.
અર્ધ તેહનું બામિ દીસે, અર્ધ તે ગિરિને મૂંગરે;
કાનમાઢિ જે કામિનિ પસે, તો તે આવે રંગરે. ૪ કા.
પે નેચા પણ પાય ન દીસે, કર દીસે વલિ તેહનેરે;
પાંવ (પગ) તણું તે કહું કરવે, તે હોય જાણી ગતિ તેહનેરે. ૫
માસ જે ચાર વિમાસી બેજે, તે કું નર કે નારીરે;
ધનહર્ષ પંડિત ઇણિપરિ પૂછે, કહેજ્યો અરય વિચારીરે. ૬

હુગરડે સહિયામણે, એક નારી ચાલે;
સાથે એક પુરુષ બહો, વલિ પાણી વાલે. ૧ કં.
એકલકી બહુસ્યું બેઠે, પણ તેહને ન હારે;
જે નર એસ્યું બલ કરે, તસ મૂલથી વારે. ૨ કં.
વદન ચરણ તેહને નહીં, નવિ કાંઈ ખાવે;
દતિ છાઈ પ્રસવવી, વસ વસિ ન આવે. ૩ કં.
તે નારી ધરિ ધરિ અછે, પણ સાધુ ન રાખે;
ધનહર્ષ પંડિત છમ કહે, જિનવર છમ ભાખે. ૪ કં.

૫

સાત નારી શિર ઉપરે, એક નર ઉપાડે;
આપ શુણે કરી લોકને, ધણો હરખ પમાડે. ૧ સા.
જે નર બહુ છાઈ જાણે, જે નર સંચોજે;
તે છાઈ સધલાં લલાં, આવે સહુને લોજે. ૨ સા.
સાત કાન તેહને છે, ચાંપતાં રોજે;
સલામાંઢિ નાજો રહે, તેહને સહુ તોજે. ૩ સા.
એક ઉતર છે તેહને, મલ મૂવ ન રાખે;
અરમી કેડે કરારેશ, પંડિત છમ ભાખે. ૪ સા.
ધનહર્ષ પંડિત છમ બોલે, જે હુમલ સમયે;
ગરબ ન કાંઈ માગિયે, કહો એહનો અર્થ. ૫ સા.

૬

એક નગર ઉચું અછે, પાલિ નીચા જોએ;
એક વણું તેહમાં અછે, નવિ ખીજે કોએ. ૧ એક.
સાહમાં પાંચ જાણા થયા, તસ આવંત જાણી;
તેણે આદર બહુલો કરી, ધરિ આજેશ તાણી. ૨ એક.
પાછા જાઈ તે નવિ શકે, તિણિ નગર પ્રધાને;
ખીજે તિહાં આવી રહે, તેહને અંભિધાને. ૩ એક.
આજેશ તેણે પ્રાહુણે, બહુ પાખો નેહ;
સર્વ કુટુંબ પુરેથી થયું, બલે આજેશ એહ. ૪ એક.
ધનહર્ષ પંડિત છમ બોલે, તે કવણુ કહીજે;
જસ સેવા મહિમા થકી, બહુ હુણિ લહીજે. ૫ એક.

૭

ધવલ શેક નિત નગરથી જ્યા મંદિર આવે;
તે તેહને રહેવા બાળી, ધર એક કરાવે. ૧ ધવલ.
ચતુર તે ચાર દિશો થકી, આવે ધરમાંઢિ;
અજો પૂરવ ધમકતા, સંચલતાં પ્રાદિ. ૨ ધવલ.
તેહને અર્ધ આજેશ પાછી, બહુ સંતતિ હોવે.
તે તિહાં હતો એકલો, પણ કહું જાણે. ૩ ધવલ.

નિજ પશું દૂરે કર્યો, તસ ચોથો પરિચો;
કહો પડિત તે સ્થાભણી, જે બલનો દરિયો. ૪ ધવલ.
ચોથે પરિચો તેહને, ધણું વાધું મૂલ;
જે સેવતાં સર્વને, બલ હોય અસલ. ૫ ધવલ.
ધનહર્ષ પડિત ઈમ ભણે, કહો તેહનું નામ;
પ્રસિદ્ધ સર્વ મનુષ્યને, જે સાથે કામ. ૬ ધવલ.

૮

રાગ આસાવરી.

ગોલાની એક ગોલ ન બોલે, કોઈક કામિની કાલીરે;
મોટી થઈ પણ લાજ ન આણે, નવિ તે પહેરે ફાલીરે. ૧
અગ્નિ ન ચોલે નીર ન બોલે, નવિ તે વાયે હાલેરે;
હું કરે તે નિજ માતાનું, માતને પાસે ચાલેરે. ૨ બો.
મન ન આવે નીર ન પીવે, ભૂત ન અહવે તાસરે;
પડિત અરથ વિચારી જોઓ, હુઝડ પાસે તસ વાસરે. ૩
નવિ તે શતી નવિ તે માતી, નવિ કહે તે માંડીરે;
પ્રાધુતણુ પણ પાસે રહેવે, ન સકે કો તસ છાંડીરે. ૪ બો.
જે તો કણુ ધણી નવિ બીએ, વિષમ કામે પણુ પેસેરે;
તે છાકરડી માને જોલે, બેસારી નવિ બેસેરે. ૫ બો.
હાથ પગ માથું તસ દીસે, ચાંપી હુઝમ ન પાવેરે;
મા બેઠીને નેહ નહીં પણુ, માને પાસે યાવેરે. ૬ બો.
કામ ન નગે રાત્ર ન વાગે, ભાર ન લાગે કોયરે;
સુધનહર્ષ કહે અરથ કહેને, એહતણુ જે હોયરે. ૭ બો.

૯

રાગ આસાવરી.

મંગલકારી અત્યાક્ષરવિણુ, સહયે જમ જસ કહવેરે;
નિશાલે આવિ ના (ને) પ્રથમાક્ષર, હર્ષ ધરી ધરી અહવેરે. ૧

સુધનહર્ષ એ તપગચ્છ પ્રસિદ્ધ હીરવિજય સરિના શિષ્ય ધર્મવિજયના શિષ્ય દતા. તેમણે સં. ૧૬૭૭ માં જન્મક્રીપા વિચાર સ્તવન તથા બીજી કૃતિઓ નામે દેવ કુરુક્ષેત્ર સ્તવન અને મંદોદરી રાવણ સંવાદ રચેલ છે. દરિયાળી એટલે સમરયા. કોઈ શબ્દ કે અર્થ ગૂઢ રાખી તે પછી તે ગૂઢ શબ્દ કે અર્થ શોધી કાઢવાનો. આ દરિયાળી શબ્દ રૂઢ જણાય છે ને તેનું મૂળ સંસ્કૃત થું તે કોઈ જણાવશે તો ઉપકાર થશે. આ શબ્દ નીચે રચેલ વપરાયો છે:—

“સુણાવશી કહે “પ્રભુ! અવધારી, એક દરિયાળી કહો સુવિચારી”
“મોટાં પાંચ ધ્યેયનાં નામ, આરાધણ સવિ સીઝઈ કામ;
ત્રણુ અક્ષર માંદિ તે જાણિ, ઈહ પરલવિ સુખીઆ મન આણિ.” ૮૮

“સુજ હરીઆલી કવણુ વિચાર, તે કહેને પ્રશ્ન અરથ ઉદાર. ૯૩

પ્રેમલાલચંદ્રી આ. કા. મ. મો. ૧. પ. ૪૪૩

કાન્ય સિલોક અનઈ હરીઆલીરે, ગાદા પ્રહેલી કહે રસાલીરે. ૫. ૪૦૬.

સુધનહર્ષની અગિયાર દરિયાળીઓ આપી છે તેના અર્થ કોઈ લખી જણાવશે તો અમે સુખેથી પ્રકટ કરીશું.

તત્રી.

મધ્યાક્ષર વિણુ તે ઉત્તમને, હોય ન કહીં એ પ્યારીરે;
અક્ષર ત્રણુ કરી તે પૂરણુ, રાજકુલે ધણી સારીરે. ૨ મં.
પહેલા અક્ષરને છે કાનો, બીજો દેવલ જાણીરે;
ત્રીજો અક્ષર જેમ નિરખી, વહેલો અર્થ પિછાણીરે. ૩ મં.
આવે એક ન કાંઈ કામે, જે તો કામે આવેરે;
ધનહર્ષ પડિત ઇણુપરિ પૂછે, તે રથું નામ કહાવેરે. ૪ મં.

૧૦

કાને દીઠી સહલી, તસ પાંખ ન આવે;
ચણુ કરવાને કારણે, તોલે ન પણુ ભવે. ૧ કાણે.
દેહ વણું નીલો નહીં, તસ ચાંચળ નીલી;
ચાંચે છડાં મુકી, સાગરમાં ઝીલી. ૨ કાણે.
તે છડાં ચાંચ્યાં ધણું, તોલે (ય) નવિ કુટે;
છડાની ભગતિ કરે ધણી, તસ પાતક ખૂટે. ૩ કાણે.
ધનહર્ષ પડિત ઇમ ભણે; કહો તે કણુ સહી;
અરથ વિચારી જે કહે, તેહની મતિ રહી. ૪ કાણે.

૧૧

કામિની કોઈ કોયે ચડી, નિજ નાથને મારે;
મારતાં જેમે ધણા પણુ કોઈ ન વારે. ૧ કા.
નાઠો નાથ જાણી કરી, પૂઠે જાણી;
માથે મારી આણીઓ, ધરમાહિં તાણી. ૨ કા.
પરપુરણ હાથે મહી, તવ માને સુખ;
ઉધમુખી ધણી આગળે, હિયે નાથને હુઝમ. ૩ કા.
ધનહર્ષ પડિત ઇમ કહે, સુણુને સુણવત;
નામ કહો તે નારીનું, જે હો જુદિયત. ૪ કા.

—ઇતિ દરિયાળી ૧૧ સંવત ૧૭૧૫ વર્ષે આરો
સુદિ ૧૩ દિને લિખિત સા. રતન પંકનાથ. શ્રી શાંતિના
ચાચ નમઃ એક ચોપડી ના. ભ. (યતિ નાનચંદ્રજીના
શિષ્ય મોહનલાલ પાસેથી.)

થાડાં સૂત્રો.

- (૧) સાધનના અભાવે જ્ઞાનથી વંચિત રહેતા બાળકોને જ્ઞાનવાન બનાવવા વરસે દહાડે ૧ પાવલી સુકૃત ભંડાર ફંડમાં આપો!!
- (૨) આપો! જરૂર આપો! !
વરસે દહાડે ચાર આના અથવા એથી જે કાંઈ વધુ આપી શકતા હો તે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં જરૂર આપો!!
- (૩) નજ કરો! નિરાશ નજ કરો!
કોમ અને ધર્મને માટે આંગણે આવેલા સુકૃત ભંડારના ભિક્ષુકોને નિરાશ ન જ કરો!
- (૪) મારી કોમ! મારો ધર્મ!
એ જેના હૃદયમાં વરસું હોય તે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં ૧ પાવલી જરૂર આપો!
- (૫) બહેનો તમે પણ આપો! બાક્યો તમે પણ આપો!! બાળકો તમે પણ આપો!!!
વરસે દહાડે સુકૃત ભંડાર ફંડને વધુ નહિં તો એક પાવલી જરૂર આપો!!
- (૬) પુલ નહિં તો પુલની પાંખડી!!
સો પચાસ નહિં! પાંચ દસ. એક રૂપિયો છેવટે એક પાવલી સુકૃત ભંડારમાં આપો.
- (૭) દુઃખી સાધર્મીઓનાં દુઃખ નિવારણાર્થે સુકૃત ભંડારને યથાશક્તિ મદદ આપો.
- (૮) બહેનો તમારી અજ્ઞાન બહેનોને સુશિક્ષિત બનાવવા વરસે દહાડે ચાર આના સુકૃત ભંડાર ફંડમાં આપો!
- (૯) બાળકો! તમારા સહધર્મી મિત્રોને વિદ્યાથી વિશ્વવિત કરવા વરસે દહાડે ચાર આના જરૂર આપો! !
- (૧૦) તારણદાર તીર્થોના ઉદ્ધાર માટે, અર્ધ મંદિરોના ઉદ્ધાર માટે સુકૃત ભંડાર ફંડે દ્રવ્યથી વિશ્વનિ કરો.
- (૧૧) દાન કરો, દાન કરો, અર્ધ પુસ્તકોના ઉદ્ધાર માટે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં યથાશક્તિ દાન કરો.
- (૧૨) દુઃખી સહધર્મીના દુઃખ નિવારણાર્થે સુકૃત ભંડાર ફંડમાં યથાશક્તિ આપો.
- (૧૩) શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની સુકૃત ભંડાર ફંડની યોજનાને વિચારો અને યથાશક્તિ આપો.
- (૧૪) શું? સુશિક્ષિત સજ્જનો અને સન્નારીઓની જરૂર, તમારી કોમ માટે તમે ધનછો છો? હા. તો, સુકૃત ભંડાર ફંડને નાણું એકઠું કરી આપો.
- (૧૫) શું! તમારા અહિંસામય ધર્મનો ફેલાવો જગતભરમાં થવા પામે તેમ તમે ધનછો છો? હા. તો સુકૃત ભંડાર ફંડને દ્રવ્યથી નવાજો કરો! !
- (૧૬) સુકૃત ભંડાર ફંડનું ખર્ચ જતાં અડધું નાણું કોમના બાળકોને કેળવણી આપવા પાછળ ખરચાય છે-જ્યારે બાકીનું અડધું નાણું નિરાશ્રીતોને આશ્રય આપવા, અર્ધ મંદિરોના ઉદ્ધાર માટે, અહિંસા ધર્મના ફેલાવા માટે રાષ્ટ્રલેખ કોન્ફરન્સ ઓશીસને નિભાવવા માટે ખરચાય છે.
- (૧૭) સુકૃત ભંડાર ફંડ ઉધરાવવાને તમારે આંગણે કોન્ફરન્સ ઓશીસના પ્રમાણ પત્રો લઈને શ્રી જૈનયુવક સેવા સમાજના સ્વયં-સેવકો આવશે. તેને હાથેથી પાવલીઓ લઈને યોગ્ય દ્રવ્યની મદદ આપશો.
- (૧૮) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-જેન જગતના ભવિષ્યની રૂપ રેખા.
- (૧૯) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-અધુત્ય અને સમાનતાનાં તત્વોને ખીલવનારી સુંદર યોજના.
- (૨૦) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-જ્ઞાનનો અપૂર્વ પ્રકાશ ફેકનારી સર્વવાહક.
- (૨૧) સુકૃત ભંડાર ફંડ એટલે-કોમના કલ્યાણનો સુંદર ધ્વનિ.

- (૨૨) સુકૃત ભંડાર ફુંડ એટલે-ખરેખર સાધર્મી વાતસહ્ય.
- (૨૧) A ટીપે ટીપે સરાવર ભરાય અને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય.
- (૨૨) A દાતા ! દાતા મર ગયે, રહે ગયે મજબી યુસ, લેને દેને કે નામ નહિ, એર લદનેમે મજબુત.
- (૨૩) સુકૃતની કંઠાણીથી સુકૃત ભંડારને નવાળો.
- (૨૪) દાન એ ત્યાગનું પહેલું પગથીલ.
- (૨૫) દાન ધર્મ એ ધર્મના ચાર પાયામાં પ્રથમ પાયો.
- (૨૬) શું ? તમારે કોમની સેવા કરવી છે ? હા. તો સ્વાર્થને ત્યાગો. મતમતાંતરેને લુહી જાઓ અને અહંપદની ખોટી લડાઇની આકૃતિ આપો ! એ સંધની સેવાના નામ ઉપર !!
- (૨૭) નેષ્ટએ છે કોન્ડર-સે શું કહ્યું એ પૂછનારા પરીક્ષકો કરતાં કોન્ડર-સ માટે કંઈક કરી, ખતાવનારા કર્મવીરો !
- (૨૮) નેષ્ટએ છે દિશા ભૂલેલા મુસાફરીના જીવન સુકાનને યોગ્ય દિશામાં લઇ જનારા સુકાનીઓ !
- (૨૯) તીર્થ રક્ષણના પ્રત્નો સામે ઉભા છે. તેવા અણીના વખતે આ માંહે માંહેના તોશન ન શોભે !!
- (૩૦) શત્રુજયની સ્વતંત્રતા ભયમાં છે, તેવે વખતે આ કુસુપ, આ કલેષ, આ અદેખાઈ અને એરનું વાતાવરણ ન શોભે, શાણ્યોને ન શોભે !!!
- (૩૧) આખી કોમનો અવાજ એકજ હોવો. નેષ્ટએ તે વખતે આ બેસુરા અવાજ ના પરવડે.
- (૩૨) હું ધારતો નથી કે આપણી સમાજમાં વરસે દહાડે સુકૃત ભંડાર ફુંડ માટે એક પાવલી આપવાને કાર્ધ પથુ વ્યક્તિ અચકા હોય.
- (૩૩) મને વિશ્વાસ છે કે પોતાના સહુધર્મી બંધુઓના શ્રેયાર્થે કોઇ પણ જૈન ૧ પાવલી આપવાને કદાપિ ના પાડેજ નહિં.
- (૩૪) જ્યારે પ્રત્યેક જૈન સુકૃત ભંડારના ફુંડમાં ઉદાર હાથે મદદ આપવાના ધર્મને યથાર્થ રીતે સમજશે ત્યારે કોમમાંથી અજ્ઞાનતાનો નાશ થશે અને નિરાશ્રીત શબ્દને સ્થાન મળશે નહિં.
- (૩૫) જૈન કોમના કલ્યાણ માટે કેળવણીના કાર્યને આગળ ધપાવવાની જરૂર જણાતી હોય તો સુકૃત ભંડાર ફુંડમાં યથાશક્તિ દ્રવ્યની મદદ પ્રત્યેક વ્યક્તિ છૂટા હાથે આપે જાઓ.
- (૩૬) કોમના હિતાર્થે કેળવણીની જરૂર સ્વીકારતા હો તો સુકૃત ભંડાર ફુંડમાં યથાશક્તિ દાન આપો.
- (૩૭) સાધનહીન ગરીબ બાળકોના શ્રેયાર્થે સુકૃત ભંડારને દ્રવ્યથી દૃઢ કરો !!
- (૩૮) સુકૃત ભંડાર ફુંડ એ વડે કોમનું હિત સમજાવું હોય તો તેને યથાશક્તિ મદદ આપો ! “અપાવો” !! ધીરે ધીરે તેના ઉડાણમાં રહેલું સાથ સમજશે !!!
- (૩૯) નેષ્ટએ છે અદેખાઈ, ઈર્ષ્યા અને કોધની સામે ક્ષમા આપનાર. સુકૃત ભંડાર ફુંડ ઉધરાવનારા સાચા સ્વયં સેવકો !!
- (૪૦) ઉભા રહો ? સુકૃત ભંડાર ફુંડની યોજનાને લુહીને કોમનું શ્રેય સાધવા ક્યાં આગળ વધો છો !
- (૪૧) શું ? તમને સ્વતંત્રતા નેષ્ટએ છે ? હા. તો પ્રજાને કેળવણીથી વિલુપિત કરો !! સુકૃત ભંડારના ૫૦ ટકા કેળવણીમાં જાય છે. તેને ઉદાર હાથે મદદ આપો !!
- (૪૨) જે દયાળુ છે તે અજ્ઞાનતા સહન કરી શકે નહિં. અજ્ઞાનતા ટાળવા માટે સુકૃત ભંડાર એ સર્વોત્તમ યોજના છે !!

(૪૩) કોન્ફરન્સ ઓશીસનો એક દરવ તમારે આંગણે આવીને ઉભો છે.

તમારી કામનાં બાળકો ને બાળીકાઓને સુશિક્ષિત કરવાં માટે સુકૃત ભંડાર ફંડની યોજના બરોબર વિચારો!

(૪૪) કોન્ફરન્સ વડે કામનું હિત સાધી શકાશે. એ વાતમાં જેને વિશ્વાસ હોય તે પ્રત્યેક જૈન કોન્ફરન્સ માટે દીવસમાં ૦૧ કલાક પણ વિચારવું અને કંઈક કરવું નોંધ્યો.

(૪૫) આત્માની અનંત શક્તિમાં જે વિશ્વાસ હોય તો કામ અને ધર્મના એયથી આગળ આવે વિજય તમારી પાછળ આવે છે!

(૪૬) કામ પડતું મુકનારાઓનું કામ ઉપાડી

હથો ઓટલે કામ કરવાને ના પાડનારાઓની સંખ્યા ઘટતી જશે.

(૪૭) થોડાએક અણસમજી નીંદકોથી કરીને સંતકાર્યને પડતું મુકા નહિ.

(૪૮) જરૂર છે!! ખોટા દીકાકારો કરતાં કર્તવ્ય ભૂમિમાં હુકાવનાર કર્મવીરો

(૪૯) બહાર આવો!! સાંકડા ખાડાઓમાંથી! ગંધાતી ગલીઓમાંથી, નીંદાખોરની ચાલીઆ પાટાથી બહાર આવો! અને નજર કરો!! દુનિયાની પ્રજાઓ કેવી વીજળીક ગતિએ કુચ કરી રહી છે!!

(૫૦) ઉભા રહો! દાનવીર!! ઉભા રહો! હમરો અજ્ઞાન બાળકો અને બાળીકાઓને મુકીને દાન કરવા ક્યાં સિધાવો છે!!

(લખનાર મૂળચંદ આશારામ ઝવેરી)

ઉત્તર વિભાગ આશીસ ગુજરાત પ્રાંત.

કોશ્યાની ચંદ્ર પ્રત્યે વિનતિ.

કેશા કામિનિ કહો ચંદાને, ચંદા! હું પરજીવનારી
મુત્ર પ્રીય પાસે જાયને, ચંદા! વીનતી સુખને મારીરે. ૧
ગોદ બિગ્ગઈ પાયપડું, ચંદા! એતલિ કરને સારરે,
વચન કહું તે જઈ કહેને, ચંદા! પ્રીયને પ્રાણઆધારરે. ૨
ચાર ધડી મુનિ કહિ ગયો ચંદા! શુભભદ્ર વહાસો હમારેરે.
ચિત ચોરીને ચાહોયો ચંદા! શુભભદ્ર પ્રાણ આધારરે. ૩
બાર વરસની પ્રીતી ચંદા! કાંઈમાં ક્રીધિ વિસરાહોરે:
એકલકી મેલી ગયો ચંદા, બક્ષતી ન ક્રીધિ સંભાહોરે. ૪
સંજન નાચિ સોતળો ચંદા, હું ચિત્તથી ઉતારીરે,
એક સદેસો ન મોહલો ચંદા પરવ પ્રીત વિસારીરે. ૫
સુણો દેખાડને આપણો ચંદા કાલજ કેા લોપહોરે,
પીડ વિના તે કણ ઓઠવે, ચંદા કમું કરે સાહેલોરે. ૬
સુના મિંદ્ર (મંદિર) માહીયાં ચંદા સુની ચિત્તસાહોરે,
પીડ વિજી સુના ચોરડા ચંદા સુની સેજ સુહાલોરે. ૭
કચન ચોદી કરી કરે ચંદા જાલિ તે ગાલ ન ગમેરે,
હાર તે ભાર કરે ધણો ચંદા અંતરિયા અને દમરે. ૮
ખિટલકી ખટકે ધણું ચંદા થાક તે થાક ચઢાવેરે,
કટમેલા મેખલા ચઈ, ચંદા લાંછિયલા વિછી પાવેરે. ૯
જૂપ તરસ ગઈ. વીસંરી, ચંદા લોત્તન અન્ન ન લાવેરે,
સાકર કાકર સમ ચઈ, ચંદા એક પિંડ દરસન આવેરે. ૧૦

મણી માણક મોતી ધણાં, ચંદા સોવનરૂપ ભંડારોરે,
પીડ વિના તે સું કીજીએ ચંદા સુનો એ સંસારોરે. ૧૧
જે દેખી મન ઉલસે ચંદા નયણે નેહ જણાવેરે,
સો સજ્જન વહી ગયા, ચંદા અવર ન કાં ચિત આવેરે. ૧૨
દિવસ દોહિલે નીગમું, ચંદા વેરણ રાતિ ન ભવેરે,
વિરહ દાવાનત પ્રજ્વલે ચંદા, કંતજ મેહ ન આવેરે. ૧૩
કામજીઓરે નાહલો, ચંદા કામજીનું સુને કીધેરે,
ખંતીત ઉતારો કરિ ધણો, ચંદા ચંદન ન મને દીઠેરે. ૧૪
ખટકીએ વાટ ભેડે ધણી, ચંદા પંથોને પુણું ચંદેસોરે.
પંથ હોય તો આવી મહે ચંદા એ નિરા ધરતી અદોરોરે. ૧૫
એ સવા મારી વીનતી, ચંદા શુભભદ્રને જઈ ભાષોરે,
પાલમ વહેલા આવને ચંદા ને મુકને જીવતી રાખોરે. ૧૬
સદચરને આદેસેરે ચંદા શુભભદ્ર ચોમાસું આવેરે.
કેશા હરખી હિયડો, ચંદા મોતીરે ચાલ વધાવેરે. ૧૭
રહિ ચોમાસુ બૂઝતી ચંદા કોસાને સગપ્રીત દીધોરે,
મયણ મહાભંડે કરી ચંદા સુનરમાં જસ લીધોરે. ૧૮
નામ રહાંયું આપણું ચંદા ચોરાસી જોવાસોરે,
નયણુંસુંદર પડિત કહો ચંદા શુભગાવે નિસાહોરે. ૧૯

નયસુંદર (વિ. સતરસું શતક પૂર્વાર્ધ.)

વિવિધ નોંધ

૧. સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની બેઠકો.

(૧) તા. ૨૭-૫-૨૬ ના રોજ મળેલી સભામાં સુકૃત ભંડાર ફંડ સંબંધી આંકડાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. અને ઉપદેશકો મારફતે તેમજ કન્વેન્શન વખતે ભરાયેલી રકમો વસૂલ આવી તે વિગેરે બાબતો બેઠકમાં રજૂ થતાં સર્વાનુમતે નીચે મુજબ ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો જે સર્વેની બાજુ માટે અને ટાંકવામાં આવ્યો છે.

આજની કમિટીની બેઠક શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ જેઓ તરફથી ભરવામાં આવ્યું ન હોય તેઓને વિનંતિ કરે છે કે કોમના ઉત્કર્ષની આ એકજ યોજનામાં દરેક બંધુએ પોતાનો ફાળો વેળાસર આપવો તેમજ ગત કન્વેન્શન વખતે જે લાઇઓએ સુકૃત ભંડાર ફંડમાં ઉદારતાથી રકમો ભરી છે પરંતુ હજી સુધી મોકલી નથી તેમણે પણ વેળાસર તે રકમો મોકલી આપવા આ સભા પ્રેરણા કરે છે.” આ ઠરાવની નકલ જેઓ તરફથી ફંડમાં વસૂલાત હજી સુધી આપવામાં આવી નથી તેમને મોકલવામાં આવી છે. હજી પણ ધણી ઉધરાણી બાકી છે.

(૨) તા. ૧૩-૬-૨૬ રવિવારના રોજની બેઠકમાં સર્વાનુમતે નીચેના ઠરાવો પસાર થયા હતા.

ઠરાવ. (૧) સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની આજની મળેલી સભા ઠરાવ કરે છે કે શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ તથા સ્ટેન્ડિંગ કમિટીને શેડ આણુંદણ કલ્યાણીય તરફથી નામદાર એ. જી. જી. પાસે થનારી સુનાવણી વખતે હાજર રહેવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું નથી તે દીક્ષગીરી ભરેલું છે અને તે કારણે ઓલ ઇન્ડિયા સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની સભા તે પ્રસંગે ભરવા જરૂર નથી.

ઠરાવ (૨) “શ્રી શત્રુંજય તીર્થના સંબંધમાં જૈન કોમ અને પાલીતાણાના નામદાર ઠાકોર સાહેબ વચ્ચે ઉભા થયેલા ઝગડાને અંગે નામદાર એ. જી. જી. પાસે જે સુનાવણી થવાની છે તેના સંબંધમાં શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની સ્ટેન્ડિંગ કમિટીની આજ

રોજ મળેલી સભા નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરે છે, અને તે ઠરાવની નકલ રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓએ શ્રીમાન શેડ આણુંદણ કલ્યાણીયની પેટીને તથા તેની નીમાએલી કમીટીના સાત સભાસદોને તથા તેના વહીવટદાર તથા સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓને તથા સુનાવણી વખતે જનાર સદ્ગૃહસ્થોને મોકલી આપવી.

૧. પાલીતાણા દરબારને અરજી આદિ કરવા બહાને તેની કોષપણ્ય પ્રકારની હકુમત કચ્છ કરવી નહિ.

૨. શ્રી શત્રુંજય સંબંધી જૈન કોમના કુલ હક્કોને નિર્ણય થાય તોજ સમાધાની થઈ શકે. જરૂર લાગે તો તે હક્કો નક્કી કરવા કમિશનની માંગણી કરવી.

૩. તે નિર્ણય હંમેશનો હોવો જોઈએ. તેમજ રખોપા સંબંધી રકમ નક્કી થાય તે પણ હંમેશ માટે નક્કી થવી જોઈએ પરંતુ તે રખોપા તરીકેજ, જના વેરા તરીકે નહિ.

૪. પાલિતાણા ઠાકોર સાહેબ તરફથી ફરીફરી દખલગીરી ન થાય તેની ખાતરી મળવી જોઈએ:- દાખલા તરીકે આગળ એજન્સી ઓફીસર નીમા એલો હતો તેમ એજન્સીનું ચાણું નીમવું કે જે દ્વારા જૈન કોમ અને પાલીતાણાના નામદાર ઠાકોર સાહેબ વચ્ચે લવિષ્યમાં કોષપણ્ય વાંધો ઉભો થાય તો તપાસ થવી જોઈએ. અર્થાત્ તે ચાણાને પહેલા દરજની કોર્ટ તરીકે તપાસ કરવાની સત્તા હોવી જોઈએ. તે ઉપરાંત ચોલીટીકલ એજન્ટને ફર્યોદ કે અપીલ કરવાની પણ છુટ હોવી જોઈએ.

૫. લવિષ્યમાં કોષપણ્ય તકરાર પાલીતાણાના દરબાર અને જૈનો વચ્ચે ઉભી થાય તો બ્રિટીશ સરકાર વચ્ચે પડી તોડ લાવશે એવી ખુદ્દા શરૂદોમાં ખાત્રી મળવી જોઈએ.

૬. મુંડકાવેરા કોષપણ્ય ચરતે ન આપવો.

૭. સમાધાનીની કોષપણ્ય ચરતો રજૂ કરવામાં

આવેતો જૈન કેમના સકળ સંધની સભામાં રજુ કર્યાં સિવાય કશુંલ કરવી નહિ. તથા કેમની પશુ લવાઈ પર જવું નહિ.

દરખાસ્ત મુકનાર-શ્રીયુત મોહનલાલ દલીયંદ દેશાઈ. ટેકો આપનાર-શ્રીયુત ભોંગીલાલ હાલાભાઈ.

૨. કૉન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન—

ગતાર્કમાં આ ગયાંના હેઠળ હકીકતો પ્રકટ થયા બાદ આવું અધિવેશન મળવા માટે કેટલીક મુશ્કેલીઓ મનાતી હતી તે દૂર કરવા માટે અમારા તરફથી સતત પ્રયાસો લાઇ બનતું કરવામાં આવ્યું. કેટલાક ભાઈઓની એવી પ્રયત્ન સ્વાભાવિક રીતેજ હતી કે મુબઇનો મંથ આ કાર્યમાં સહમત હોય એ ઘણી રીતે છટ છે. તેથી કેટલીક વાટાઘાટને પરિણામે તા. ૫-૫-૨૬ ના રોજ મુબઇના સંધે પોતાની મેળવેલી સભામાં કરેલો દરખાસ્ત તા. ૧૯-૫-૨૬ ની સભામાં ફેરવી આ કાર્યમાં પોતાનો સહકાર પોતાઓ અને આવા અધિવેશનની તુર્તમાજ જરૂરીઆત સ્વીકારી. તારીખો નક્કી કરવા વિગેરેનું કાર્ય રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓને સોંપ્યું અને તેજ વખતે સંપૂર્ણ પ્રતિનિધિ તરફવાળી રિસેપ્શન કમિટી નીમાઇ, તે વખતે એટલે કે તા. ૧૯ મી જૈની સંધની સભામાં જે દરખાસ્ત સર્વાનુમતે પસાર થયા તે અન્યંત પ્રકટ થયા છતાં અત્રે તેનો ઉલ્લેખ કરવો અસ્થાને નહિ ગણાય દરખાસ્ત ૧. મી. ચાંપસી કુંવરજીએ આ દરખાસ્ત રજુ કર્યો હતો.

આને મળેલી શ્રી સકળ જૈન સંધની જાહેર સભા થી શરૂજય ગ્રહાતીરય પરના આપણા ધાર-મિક હકોની રક્ષા માટે સમસ્ત હાઈની જર્મન કેમનો એકત્રીત અવાજ હાલમાંજ જાહેર કરવાની જરૂર સ્વીકારે છે અને તે માટે શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશન જેમ અને તેમ નજદીકની તારીખે ભરવા રેસીડેન્ટ સેક્રેટરીઓને સૂચના કરે છે.

ટેકો આપનાર-મી. સારાભાઈ મગનલાલ મોદી.

તે પછી કેટલીક ચરચા અને પુલાસા પછી દરખાસ્ત 'સૂચના કરે છે' સંબંધેને બદલે 'જણાવે છે' શબ્દ મુકાયા હતા.

દરખાસ્ત-૨. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશનમાં મુબઇનો સંધ સહાય આપે એ પ્રયત્નના ભેગ હોવાથી ખાસ અધિવેશન માટે. આમંત્રણ આપે છે અને તે માટે નીચેના અહસ્થોની રીસેપ્શન કમીટી નેમવામાં આવે છે જે કમીટીએ ખાસ અધિવેશનને અંગે થયેલાં કાર્યને અનુમતી આપી બાકી રહેલું સમગ્ર કાર્ય ઉપાધી લેવું. મજકુર કમીટીના ચીફ સેક્રેટરીઓને નવા સભ્યો ઉમેરવાની સત્તા આપવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત રજુ કરનાર-મી. હીરાલાલ વસનથ. ટેકો આપનાર-મી. હીરાલાલ મંજાવંદ સોલીરીસ્ટર.

દરખાસ્ત-૩. રીસેપ્શન કમીટીએ પોતાના ઉપપ્રમુખોની મુદતણી કરી લેવી, તેના પ્રમુખ તરફે શેઠ રવજીભાઈ સોજાપાલ તથા તેના ચીફ સેક્રેટરીઓ તરફે શ્રીયુત મકનજી જે. મહેતા, તથા મોહનલાલ ભગવાનદાસ અવેરીની તથા શેઠ કુંવરજી કેશવજી અને બાલુભાઈ મોલીચંદની નીમણૂક કરવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત રજુ કરનાર-મી. સાકરચંદ મણીચંદ ધડીયાલી. ટેકો આપનાર-મી. ખીમચંદ લાવસાર અને મી. ભોંગીલાલ હાલાભાઈ. પટણી.

દરખાસ્ત-૪. રીસેપ્શન કમીટીના સભાસદની શી ઝોલામાં ઝોલા ૩. ૧૦) અને પુરૂષ તથા જી પ્રેક્ષકો માટે શી અનુક્રમે ૩. ૨ તથા ૩. ૧ રાખવી.

દરખાસ્ત રજુ કરનાર-મી. હેરેશભાઈ મુનીલાલ કોટવાલ. ટેકો આપનાર-મી. લાલજી હીરજી શાહ.

આ સભાએ ઉપર મુજબના દરખાસ્તો સર્વાનુમતે પસાર કર્યા બાદ અધિવેશન માટે મુદતણેલા પ્રમુખ રામ મણિલાલ નહાર બહાદુરને તેજ તા. ૧૯-૫-૨૬ ની રાત્રે જે તાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો જે જવાબ તેમના તરફથી આવ્યો હતો તે નીચે મુજબ છે—

Rai Manilal Nahar Bahadur,

5 Indian Mirror Street,

Calcuttas.

Bombay sangh passed unanimous-ly resolutions immediately hold special

sessions fixing third fourth fifth June wire reply.

Chief Secretaries Reception Committee.

જવાબ તા. ૨૧-૫-૨૬.

Chief Secretaries Jain Conference
Pydhuni Bombay.

Extremely sorry unable to preside
going Darjeeling for Health.

MANILAL NAHAR.

આટલી હકીકત જણાવ્યા બાદ એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે અધિવેશનની બીજી તૈયારીઓ સાથે બીજા પ્રમુખ માટે પણ તજવીજ કરવાનીજ રહી. જે કોન્ફરન્સના એક જનરલ સેક્રેટરી રામકુમારસિંહજી તથા તેમના બંધુ બાણુ સાહેબ રાજકુમારસિંહજીના સતત પ્રયાસને પરિણામે તે ગ્રેડવણુ પણ થઈ અને તા. ૨૯-૫-૨૬ ના રોજ મળેલી રિસેપ્શન કમિટીની બેઠકમાં કલકત્તાના અગ્રગણ્ય વ્યાપારી પ્રમુખ મહાશય બાણુ બહાદુરસિંહજી સિંધીનું નામ જાહેર કરવામાં આવ્યું અને બેઠકોની તારીખો પણ તેજ મીટીંગમાં જીન ૫-૬ થી તથા રવિવાર નક્કી કરવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ અધિવેશનનું સ્થળ નક્કી કરવામાં આવ્યું. મંડપનો કંટ્રાક્ટ પણ અપાયો. વિવિધ પ્રકારના પાસ ટીકટો વિર્જેની વ્યવસ્થા થઈ. ટૂંકામાં થોડા સમયમાં સંપૂર્ણ તૈયારીઓ થઈ. દરમિયાન તા. ૨૯ મીએ અને પછીથી બાણુસાહેબ રાજકુમારસિંહજી તથા શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી વચ્ચે તાર અને પત્રવ્યવહાર થયો. છેક છેલ્લી ઘડીએ અમદાવાદથી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી પેડીના જે વલીવટદાર પ્રતિનિધિઓ પૈકી રા. શેઠ સારાભાઈ ડાલાભાઈ તથા રા. શેઠ પ્રતાપસિંહ મોહાલાલભાઈ મુંબઈ આવ્યા અને બાણુ સાહેબને ત્યાં રિસેપ્શન કમિટીના પ્રમુખ તથા સેક્રેટરીઓ અને બીજા કેટલાકને મળ્યા અને પેડી તરફથી નીચે પ્રમાણે કોન્ફરન્સપર પત્ર લખાયો અને આ અધિવેશન મુલતવી રાખવું કે કેમ એ રિસેપ્શન કમિટીમાં ચૂકવાનું ઈકી થયું.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી તરફથી આવેલા પત્ર.

મુંબઈ, તા. ૧ લી જીન ૧૯૨૬, શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની રિસેપ્શન કમિટીના પ્રમુખ તથા સેક્રેટરીઓ જોગ...મુંબઈ.

વિશેષ તમારો તા. ૧ લી જીન સને ૧૯૨૬ નો પત્ર હમોને મળ્યો છે. આપે કોન્ફરન્સની બેઠકની નક્કી કરેલી તારીખ ૫ મી તથા ૬ થીના દિવસોમાં હાજર રહેવા હમોને હાલના સંજોગોમાં અત્યુક્તતાવાળી નથી તો હાલ તુરત આપના તરફથી કોન્ફરન્સનું હાલનું અધિવેશન મુલતવી રાખવામાં આવે તો તે વધારે ઇચ્છવા જોગ છે. માટે હાલ તુરત આ અધિવેશન જુલાઈની આખર તારીખ સુધી મુલતવી રાખજોજી. આ અધિવેશન જો તારીખ ૩૧ મી જુલાઈ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવશે તો તે હમોને વધારે અત્યુક્તતા થઈ પડશે અને હમો પણ ઘણી સારી રીતે લાગ લઈશુંજી, હાલ એજ.

લી.

પ્રતાપસિંહ મોહાલાલભાઈ.

સારાભાઈ ડાલાભાઈ.

વીલીવટદાર પ્રતિનિધિઓ.

આ મુલાકાત દરમિયાન કેટલીક વાટાઘાટ થઈ હતી પરંતુ હિંદુસ્થાનના જૈનોની જે મોટામાં મોટી સંખ્યાઓ વચ્ચે એક સંખી રહે તે સિવાય અધિવેશન મુલતવી રાખવા કોઈ સમજ કારણ ચોક્કસ સ્વરૂપમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું નહિ હતું. તા. ૧-૬-૨૬ ના રોજ તાકીદનું સરક્યુલર કાઢી સેક્રેટરીઓએ રિસેપ્શન કમિટીની બેઠક વળતે જ દીવસે તા. ૨-૬-૨૬ ના રોજ બોલાવી. આ મીટીંગ વખતે અધિવેશન જરૂરની તરફથી મત ધણેજી મજબુત હતો પરંતુ બાણુ સાહેબ રાજકુમાર સિંહજી તેમજ હાજર રહેલાઓ પૈકી બીજા કેટલાક તરફથી સમગ્રવટ થતાં આખરે જે હરાવો પસાર થયા તે નીચે આપવામાં આવ્યા છે.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ખાસ અધિ-

વેશનની રિસેપ્શન કમિટીના હરાવો.

હરાવ. ૧. શ્રી શંતુજી મહાતીય ઉપરના— આપણા ચિરસ્થાપિત હક્કો જળવાઈ રહે તે માટે

જન કોમનો એકત્રિત અવાજ જાહેર કરવા તથા તે સંબંધી સમગ્ર પરીસ્થિતિને પહોંચી વળવા ખાસ અધિવેશન ભરવાની સમગ્રી તૈયારીઓ કરી ખાસ અધિવેશન માધવખાગમાં તા. ૫ મી તથા ૬ થી જુન સને ૧૯૨૨ ને દોને રાખવામાં આવ્યું હતું પરંતુ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીનો તા ૧ થી જુન સને ૧૯૨૨ નો ખાસ અધિવેશન મુલતવી રાખવા સંબંધી પત્ર મળવાથી તથા તેમના ખાસ મોકલાવેલા પ્રતિનિધિઓના આગ્રહથી ખાસ અધિવેશન હાલ તુરંત મુલતવી રાખવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત—શેઠ જીવરાજ નરશી મૈત્રી.

ટેકા શેઠ—ચાંપશી કુંવરજી.

દરખાસ્ત ૨. શ્રી શત્રુંજય તીર્થના અંગે રખોપા અથવા મુકાવેરા તેમજ દકુમતને લગતા પ્રશ્નોને કોઈ પણ જાતનો નીવેડો અથવા સમાધાની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીના પ્રતિનિધીઓ અથવા સાત જણની નીમાએથી કમિટી સમસ્ત જૈન કોમના પ્રતિનિધીઓની રીતસરની મીટીંગમાં સલાહ લીધા વિના લાવવા નહીં એવી સૂચના આજની રીસેપ્શન કમિટીની મીટીંગ આગ્રહ પૂર્વક કરે છે. આ દરખાસ્તની એક નકલ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી ઉપર મોકલી આપવી.

દરખાસ્ત મુકનાર—રા. યોધવજી ધનજી શાહ.

ટેકા-રા. મણીલાલ જાહકરમજી.

વધુ ટેકા—રા. રમણીકલાલ કેશવલાલ ઝવેરી.
સોલીસીટર્સ.

દરખાસ્ત ૩. શ્રી શત્રુંજય સંબંધી કેસનો ચુકાદો આવે કે ન આવે તોપણ તથા કોઈ પણ સંબંધોમાં તા. ૩૧ મી જુલાઈ, ૧ થી તથા બીજી ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૬ ના દોને સામાન્ય અધિવેશન ભરવા દરખાસ્ત કરે છે. જરૂર પડે તો હાલની રીસેપ્શન કમિટી તે પહેલાં ખાસ અધિવેશન મુજબમાં ભરવા પ્રમુખ તથા ચીફ સેક્રેટરીઓને સત્તા આપે છે અને ખાસ અધિવેશનને અંગે થયેલાં સર્વકાર્યને બહાલી આપી હાલની રીસેપ્શન કમિટી ચાલુ રાખવી એવો દરખાસ્ત કરે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર—આણંદ સાહેબ રાજકુમાર-સિંહજી.

ટેકા—શેઠ ચુનીલાલ વીરજી.

વધુ ટેકા—શેઠ કુંવરજી જોશલાલ.

આ દરખાસ્તના પરિણામે જરૂર જણાઈ તેટલે સ્થળે તાર મારફતે તેવી ખબર પહોંચાડવામાં આવી હતી.

આટલી હદીકત અધિવેશન સંબંધી જણાવ્યા બાદ જણાવવું જરૂરનું છે કે, આણંદ મુકામે નામદાર એ. જી. જી. રૂબરૂ સુનાવણી થઈ ગઈ છે. મદાન તીર્થ પ્રત્યે સૌની શુભેચ્છાઓ અને અંતરૂની લાગણી અને પ્રયાસોનું એકત્રિત થઈ થતાં પરિણામ શુભજ આવે અને આવશે એમ ઇચ્છીએ છીએ. પરંતુ સમગ્ર કારણ સિવાય ખાસ અધિવેશન મુલતવી રાખવાનો આગ્રહ થયો હતો તેને અંગે કોમના પ્રયાસમાં એક અક્ષમ્ય તુટી જ થયેલી ઇતિહાસ કાર તોંધશે.

૩. શ્રી જૈન શ્રેતાંબર એન્ટ્રુકેશન બોર્ડ.

જનરલ મીટીંગ.

તા. ૧૬-૬-૨૬ ને સુરવાસા રોજ રાત્રીના મું. ટા. ૭-૩૦ કલાકે શ્રી જૈન શ્રેતાંબર કોન્ફરન્સ આયોજનમાં સરચાની જનરલ મીટીંગ મળી હતી. પ્રમુખસ્થાન—રા. રા. શોભાઅમજી. પી. દેશાઈને આપવામાં આવ્યા બાદ, એ. સેક્રેટરીએ આગલી મીનીટ વાંચી હતી. મીનીટ ઉપર પ્રમુખશ્રીએ સહી કરી હતી. ત્યાર બાદ નીચેના ત્રણ દરખાસ્તો સંબંધે પસાર કરવામાં આવ્યાં હતાં.

દરખાસ્ત ૧—આજની જનરલ મીટીંગ દરખાસ્ત કરે છે કે બોર્ડની મેનેજીંગ કમિટીની સુટણી કરવા તા. ૩ જુલાઈ સને ૧૯૨૬ ના રોજ બોર્ડની જનરલ મીટીંગ બોલાવવી. મીટીંગ બોલાવવાની સત્તાએ સેક્રેટરીને આપવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત ૨—કોન્ફરન્સ અને સ્વયંસેવક પરિપક્વા પ્રતિનિધિઓની સુટણી તેમની તારીખો નક્કી થયેથી કરવી.

કરાવ. ૩—આજની જનરલ મીટીંગ “શ્રી જૈન સ્વેતાંબર શિક્ષણ પરિષદ અતુલ્ય સમયે ભરવાનો કરાવ કરે છે.

આદ ધાર્મિક અભ્યાસક્રમમાં ફેરફાર કરવાનું કાર્ય આવતી મીટીંગ ઉપર મુલતવી રાખી પ્રમુખ-શ્રીનો આભાર માની સભા વિસર્જન થઇ હતી.

૪. સુદૃઢ ભંડાર ફંન્ડ.

૧. ઉપદેશક—વાહીલાલ સાંકળચંદ.

તા. ૩૧-૧-૨૬ થી ૨૬-૬-૨૬ સુધીમાં આવ્યા.

ઘોડા ૧૦ મેડ પાળા જુનેર ૪૧૫૫ મંચર ૧) જુનેર ૦૧ અંતર ૧૨૫ કરજત ૮૫૫ વાસદ ૧૬૫૫ આસોદર ૩૫૫ આંકલાવ ૬૫૫ અંબાલી ૪૫ આખ-રોડ ૧૫ આસરંબા ૦૫ ઉમેટા ૨૫) ચમારા ૯) મામજીમામ ૭૫ ગંભીરા ૧૮૫ મુજપુર ૮૫૫ એક-જાપારા ૩૫ ડભાસા ૪૫ દરાપરા ૧૦૫ ખાનપુર ૧૭૫ લીએમ ૩૫ સામેત્રી ૮૫ રંખીયાળ ૫) નલીયાનો મઠ ૧૨૫ ધારીસણા ૧૭) વડવાસા ૧૩૫૫ ઘડકજી ૨૪૫ પરાંતીયા ૨૦) સલકી ૧૩૫૫ વરધાતું મુવાડે ૭) સાનેઈ ૬૫૫.

૨. ઉપદેશક—મી. પુંજલાલ ત્રિભચંદ.

તા. ૩૧-૧-૨૬ થી તા. ૨૬-૬-૨૬ સુધીમાં આવ્યા.

હુંગરપુર ૬૨૫ ટીંવાચુડી ૩૬૫ મગરવાડા ૧૨૫ માંગરીહોઆ ૫) વાલજીહો ૮૫૫ ઘડ-ગામ ૩૭૫ યગદા ૧૦) કુંભલમેર ૬૫ પરજહો ૧૩૫ મોહા ૨૮૫ છનીઆળા ૫૫ યજ્ઞસોલ ૧૫) ઘોઢીયાલ ૧૩૫૫ ઘરણાવાડા ૭) ધોતા-સકલાળા ૨૨૫ પાલળપુર ૦૫૫ જલસોળી ૧૭૫ મેમદપુર ૩૬) ઘડવાહોયા ૨૫ જગાળા

૨૫૫ વાસળા ૧૫ કાળોદર ૧૩) ચાંગા ૨૧૫૫ મરકાવાડા ૧૫ મજાદર ૧૮) કોટહો ૧૧૫૫ તેજાવાડા ૨૨૫ સાંપા ૧૫) મેતા ૪૦૫૫ વસુ ૩૬૫ શાચમ ૨૦) શલ્લા ૧૨) મહાળા ૨૫) વેંહવા ૧૭) સલોમપર ૮) ઘડા ૫) સાગરો-સળા ૮૫ ગાલલવાડા ૫૫ ટાકરવાડા ૨૩૫ પટોસળ ૧૩૫.

૩. ઉપદેશક—શુભાખચંદ શામજી. તા. ૮-૨-૨૬ થી ૬-૬-૨૬ સુધીમાં. માટીરાલા ૧) જુવારીઆ ૧) મત્રેડા ૧) માલળીયા ૦૫૫ વરસડા ૦૫૫ અ-મરેલી ૮૫૫ કાળવદર ૦૫૫ દેવગાણા ૪૫૫ અગીઆ-લી ૩૫ તરસમીયા ૦૫ અકવાડા ૦૫ શેકુભાર ૧) પીપરીયા ૦૫૫ મોટા દેવળીઆ ૧) ચીતળ ૪૫ દેરડી ૦૫ દેવગામ ૧૫૫ લાખાપાદર ૨) જોતપુર ૮૫ ખી-રસરા ૧) શુંદાલા ૦૫ વાવડી રોશન ૦ પાણાદે-વળી ૦૫૫ બાટવદેવળી ૦ જુખળી સાણુચલી ૧) તોરી ૦૫૫ માવજંજવા ૧) બગસરા ૪) ભાડર ૦૫૫ ઉજલા ૦૫૫ નીલવડી ૦૫૫ બાખરા ૨૫ ગોડળ કા સાંદ બાખરા ૦૫૫ ટીંઆ ૦ મોટા ચાંદેરીયા ૦ ભોરાંગરી. ૦૫ સમઢીયાળું ૧) મુરનગર ૦૫૫ ખી-જડીયું ૦૫૫ પાટીયાણા ૦૫૫ ઘોઢરામા. ૧૫ સર-વડી ૦ ૧વા ૦ માલપરા ૦ ફેરીયું ૦૫૫ ટીંખી ૦ હડમતાલુ ૦ ચકાડીયા ૨૫ સમઢીઆલુ ૧) કનક ૦૫૫ ખારી ૦૫૫ જસપરા. ૬) ખદરપર ૧૫ ખડસલીઆ. ૨૫ ભંડારીયા ૧૫ નાગુલપર ૧) રાજ-પરા ૦૫૫ ભીમજાદ ૦૫૫ મેઘવડીઆ. ૦૫૫ ગોરકડા ૧૫ ટાટમ ૨૫ જનડા ૧) ભાંભજી ૧૫ ધંધુકા ૧૦) ખરડ ૧૫૫ જવા ૧૫ દવાણા ૨૫ સાયકડા ૧૫ કોટ ૬૫૫ સાયલા. ૧૨૫ સુદામજી ૬) મોઢી ૨) કેલડા ૨૫.

રંગ કાળો પણ પરિણામ ઉજવળ,
સ્વાદ-કડવો પણ પરિણામ મીઠું.

વિશ્વવિખ્યાત

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ વાપરો.

પેટ સાફ લાવશે, ભુખ લગાડશે, લોહી સુધારશે,
હાડમાં ચતી કળતર મટાડશે, ધાતુને વધારશે, બળવાન
બનાવશે; તુરત લાગી જતા થાકને દુર કરશે, અને
ઉદોગમાં મર્યા રહેવાના ઉત્સાહને પ્રગટાવશે.
છંદગીની નિરાશાને દુર ફેંકી દો.

કિંમત—ગોળી ૩૨ બત્રીસની ડબ્બી એકનો રૂપિયા ૧) એક.

મુંબઈ-આંચ.

કાસબાદેવી રોડ,

મુંબઈ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—(કાકિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં
 ➔ એક ઘડિયાળ ➔
 બરા પછ અચકસો નહિ
 આજે જ ઓર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક
TIC-TAK · Regd. Wall clock

ઘડિયાળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.
 — સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —
 અને તેમ છતાં ધરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.
 — ફક્ત રૂપિયા ત્રણ —

PETER WATCH Co., P. B. 27, MADRAS.

આ ઓર્ડર
 મફત!!

આ ઓર્ડર
 મફત!!

અમારા અદાર કેરેક્ટર શેલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિયાળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમમપીસ મફત આપીએ છીએ, આ ઓર્ડર માત્ર ઘોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિયાળ માટે તના અયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્ષ રફ
 મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવકાં
પ્રસંગે છોકરાં-છોકરીઓને
ઇનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિદ્વાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પંચા; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચર્ચા;
૬. જ્ઞાનપંચમી અને તેજું ઉવાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦-૪-૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના ૩. ૨૦; ૭૫ નકલના ૩. ૧૫;
૨૫ નકલના ૩. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલાતી નથી.

પુસ્તક આજેજ લખો:—

માવજી દામજી શાહ,
કામાલેઇન, ધાટકોપર.

(૨૭૨૬ નં ૪૪)

વીર બામ

માયા તથા છાતીના દુઃખાવા, મંધીવા, ઈન્દુ-
એન્ડા વિગેરે દરેક પ્રકારનાં દરદા ઉપર મસળવાથી
પુસ્તક આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અકસીર મલમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠે. વડાગાંધી; બીજી મલી-મુખર્જી ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.

ઠે. જુમામરજી, મુખર્જી ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life. Rs. 4s.

For Honour, Riches, Learning and Greatness	7 8
For Health, Physical Strength, etc...	7 8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7 8
For Success in any Under-taking or Litigation, etc...	10 0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc. ...	7 8
For Success in Spiritual and Religious Life	10 0
For Success in Trade and Business...	10 0
For Men's Love to Women	7 8
For Women's Love to Men	10 0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7 8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc. ...	7 8
For Success in Mining, Plumbago, etc.	100 0
For Success in Gemming ...	225 0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success ...	15 0
Specialty valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality ...	21 0
1st quality ...	30 0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs.15, two Rs.25, three Rs.30 or more at a time at Rs.10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V. P. P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No. 308/86 (T. V.) Cheku Street, Colombo, (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉનફરન્સ ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન ગ્રંથાવલિ	શ. ૧-૮-૦
શ્રી જૈન. કીરકટરી બા. ૧-૨ સાથે	૧-૦-૦
” ” બા. ૧. લો	૦-૮-૦
શ્રી જૈન. ચેતાંબર મંદિરાવલિ	૦-૧૨-૦
પાંચ અલચ્છીનામમાલા પ્રાકૃત કોશ	૧-૦-૦

આ માસીક સાથે જેન્ડીલ. વહેંચાવા તથા
નજર. ખપર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે નજર ખપરનો ભાવ
શ. ૬-૦-૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન ષ્ઠે. કૉનફરન્સ.

૨૦ પાપધુની ચોરટ નં. ૩

મુખર્જી.

રૂપીઆ પાંચતો અથ રૂપીઆ અઢીમાં.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તરફથી મહાન લાભ
લઈ શકો તો હોય અને આપી શકો તો આપો.

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ

વિષે

જૈન પત્રનો અભિપ્રાય.

તા. ૫-૯-૨૪.

સચિવ કિં. રૂ. અઢી. જૈન બુકસેલર મેઘજી હીરજી તરફથી વિવિધ પૂજાસંગ્રહના સાત ભાગનો દળદાર અંથ વિધિ તથા ચિત્રો સાથે રૂ. પાંચની કિંમતમાં અપાય છે તેજ અંથ પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળે સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય શ્રી વીર-વિજયજી મહારાજના સ્મરણાર્થે અર્ધા કીંમતે આપવાને ગોઠવણ થયેલી છે. આ અંથમાં પંડીત શ્રી વીરવિજયજી, રૂપવિજયજી, પદ્મવિજયજી, યશોવિજયજી, આત્મા-રામજી, બુદ્ધિસાગરજી, ગંભીરવિજયજી, વલ્લભવિજયજી, હંસવિજયજી વગેરે પ્રખર પંડીતોની રચેલી પ્રસિદ્ધ વિવિધ પૂજાઓનો સંગ્રહ છે; તેમજ અઢીસે અંભિષેક મંગળાચાર જનપૂજના કુહા, અમદાવાદ, પાટણના દેરાસરો તથા ઉપાશ્રયોની ટીપ વગેરેનો ખડોળો સંગ્રહ કરવા ઉપરાંત પૂજની જુદી જુદી ઢાળોના અર્થનો આદર્શ ખ્યાલ આવે તેવા ઉપજતાં ચિત્રો દોરાવીને તેના ફેટાઓ તથા અષ્ટાપદજી, સમેત-શીખર, પાવાપુરી, કેસરીયાજી આદિ તિથોની પૂજામાં તે તિથના દાર્શનિક ફેટા સમ-વસરણ રચના, ચક્રેશ્વરી-પદ્માવતી આદિ દેવીઓ-પ્રભુ મહાવીર-ગૌતમ સ્વામી વગેરે શાસનસ્થંભ પુરૂષો ચોવીશી નવપદજી આદિ ઘણાં ચિત્રો મુકીને આ અંથને આકર્ષક તેમજ દાર્શનિક બનાવ્યો છે. તો દરેક નાના મોટા ગામોના દેરાસરોમાં અને બની શકે તેમને ધરની લાયકેરીમાં રાખવા લલામણુ છે. આવા ઉપકારક અંથનો અર્ધા કીંમતે પ્રચાર કરાવવા માટે શ્રી પાલીતાણાના યશોવિજયજી ગુરુકુળના સંચાલકોએ કરેલી ગોઠવણ સાહિત્ય પ્રચાર માટે પ્રશંસનીય છે. અઢી રૂપી-યામાં મેળવવા ઇચ્છનારે નીચેના ટેકાણે લખવું—

મેશર્સ મેઘજી હીરજી બુકસેલર્સ.

પાયથુની ગોડીજની ચાલ-મુંબઈ ૩.

The Jain Bank of India, Limited.

Head Office:-

LAHORE.

Established in 1912.

Current Accounts are opened free of charge. Interest at 3% per annum on daily minimum balance of Rs. 500/-.

Saving Bank Accounts. Interest allowed at $4\frac{1}{2}\%$ per annum on minimum daily balance of Rs. 10/-.

Fixed Deposits are received for Rs. 100/ and upwards for a reasonable period. Interest allowed upto $6\frac{1}{4}\%$ Per annum.

Season Deposits are specially received up to 31st August. Interest can be ascertained on application with the Manager.

Manager Lyallpur Branch.

SALE!**SALE!!****SALE!!!**

Grand Reduction Sale

Cheapest Rates Possible!!!

Every home of India knows what the *world Renowned* "B" Time piece is. Every part of the machinery is guaranteed to be strong and fine. 36 Hour's winding. Guaranteed for 3. years. Buyers beware of Imitation "B" Time Pieces. When buying one, please see that it is made in Germany and the "B" mark carefully. Re. 1-12-0 each. Alarm Time Pieces Rs. 2-8-0 each. Postage etc., extra.

The Time Piece Seller.

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.*N. B.*—All correspondence should be made in English.**COPY****"Six rupees will save hundred"****Trial Solicited!****Alpaka Shari!****Alpaka Shari!!**

Do you wish to please your lover? Then buy at once a piece of our "Alpaka Shari". It is as pure and fine as a valuable Benarashi Shari. It will save you much in giving presentations to your relatives.

We are guarantee for this Price Rs. 6 each. Postage extra.

The Bengal Silk Agency,

30, Garanhata Street,

CALCUTTA.*N. B.*—All correspondence should be made in English.**On 1 Rupee, 224 items of Reward.**

In purchasing ointment for Ringworm or 4 small cases of Kashmere "Jarda" in one rupee, there will be rewards as follows:—

One gross of Blue Black Ink Tablet (144), one Penholder, 12 nibs, 25 pieces of Transfer pictures, 25 needles, one bundle of thread, one solid ring, Two buttons, 16 packets of Tooth powder, one safety pin, one toy—wrist watch, one soap, one chess Board of horse-race, one chess Board of a maze, one Book on Gopal Bhar, one book on Theatrical Songs.

Sarkar Brothers,

2, Garanhata Street,

CALCUTTA.

॥ नमो-वित्त्यस्त ॥

જૈન યુગ

[શ્રી૦ જૈન સ્વે૦ ડાક્ટર-સતુ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧

અંક ૧૧

અંક ૧૬

૧૯૮૨

માનદ તંત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વકીલ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ

“દર સાલ રૂપિયા પંદર હજાર (શ. ૧૫૦૦૦) ની મુકરર રકમ લેવાનો પાલીતાણા ઠાકોર સાહેબ કબ્જલ કરે છે અને તે આપવાને જૈન કોમ કબ્જલ કરે છે. આ વાર્ષિક ભરણાને ધ્યાનમાં લઈ પાલીતાણા દરબાર યાત્રાળુ વેરા નિમિત્ત જૈન કોમ પાસેથી બીજા કોઈ પણ વેરા નહિ લેવા કબ્જલાત આપે છે. આ શ. ૧૫૦૦૦) ની રકમ દર સાલ એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખે પાકશે અને એમાં પોલિસનું રક્ષણ, માલનું રક્ષણ વગેરે આવી જાય છે.

“૨. આ કારનામાનો અમલ ૧૮૮૬ ના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખથી ૪૦ વરસ સુધી રહેશે એ જૈન કોમ કબ્જલ કરે છે અને ઠાકોર સાહેબ એ બાબતને પોતાની સંમતિ આપે છે.

“૩. આ ૪૦ વર્ષની મુદત પૂરી થાય એટલે કોઈ પણ પક્ષકારને કારનામાના પહેલા ફરમાં જણાવેલી મુકરર રકમમાં ફેરફાર કરવાની માંગણી કરવાની છુટ રહેશે. બન્ને પક્ષની દલીલા સાંભળીને અને તે પર વિચાર કરીને આપો ફેરફાર કરવો કે નહિ તે બ્રિટિશ સરકાર નક્કી કરશે.”

૨. કારનામાની ૩ છંદકલમ મુજબ પાલીતાણા દરબારે બ્રિટિશ સરકારના પ્રતિનિધિ તરીકે મને લેખિત અરજી કરી છે કે એ ફરમાં જણાવેલા વાર્ષિક મુકરર રકમમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર કરવો; બન્ને પક્ષો વચ્ચે થયેલા કારનામા પહેલા જે મુકકાવેરા નાંખવામાં આવતો હતો તે મુકકાવેરા ફરીથી નાંખવાની તેમને છુટ આપવી અને આ વેરા એજન્સીના નહિ પણ પોતાના જ અધિકારી-એકદારા ઉધરાવવાની તેમને પરવાનગી આપવી. એમની લેખિત અરજીમાં દરબાર આથી પણ આગળ વધ્યા છે અને જણાવ્યું છે કે આ કારનામા એમના પિતા પાસે પરાણે કરાવવામાં આવ્યું છે અને એથી તે પોતાને બંધનકારક નથી. તેમણે એવી પણ માંગણી કરી છે કે યાત્રાળુ ઉપર બ્યાજબી લેખાય તેવા વેરા નાંખવાની તેમને અનિયત્રિત છુટ આપવી નેમણે અને જ્યાં સુધી એ વેરા જીલમી ગણાય નહિ અથવા તો દુર્વ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે તેવા મનાય નહિ ત્યાં સુધી બ્રિટિશ સરકારે વચ્ચે પડતું નહિ નેમણે. પણ આ વિશેષ માંગણીઓ મારી સમક્ષ કેસ ચાલ્યો ત્યારે પડતી મુશ્કેલીમાં આવી છે. કારનામાની શરતો મુજબ આ કેસમાં વચ્ચે પડ-

વાનો બ્રિટિશ સરકારનો હક છે એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે અને પરાણે કારનામા પર સહી લેવાનું વાતને એવી રીતે સુધારવામાં આવી છે કે ૪૦ વરસ જેટલી લાંબી મુદત માટે કારનામા કરાવવામાં બ્રિટિશ સરકારે પોતાના શુભ ઉદ્દેશો છતાં દરબારને અજાણતાં ખૂબ તુકસાનમાં ઉતાપી છે. અવરજવરનાં સાધનોના વિકાસ સાથે યાત્રાળુઓની સંખ્યા પણ વધશે એ બાબત બ્રિટિશ સરકાર ભૂલી ગઈ હોય છે. આ ૪૦ વરસની ‘મુદત પૂરી થતાં પહેલાં ઘણાં વખતથી યાત્રાળુઓની સંખ્યા ખૂબ વધી છે. યાત્રાળુ વેરા નાંખવાની બાબતમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા ભોગવવાની માંગણી દરબારે છોડી દીધી છે અને એવી માંગણી કરી છે કે કર્નલ કીટીંગે ૬૦ વરસ ઉપર નક્કી કરેલા દર પ્રમાણે વેરા ઉધરાવવાની તેમને છુટ આપવી.

બીજા પક્ષે જૈન કોમ એવો દાવો કરે છે કે ૧૮૮૬ નું ‘કારનામા’ યાવતંત્ર દિવાંકરી બન્ને પક્ષને બંધનકારક છે; માત્ર યાત્રાળુ વેરા નાંખવાને બદલે જે વાર્ષિક ભરણું ભરવાનું છે તેમાં ફેરફાર થઈ શકે. તેઓ જણાવે છે કે, વધારે રકમ આપવાને માટે કોઈ કેસ પુરવાર થયો નથી અને અવરજવરનાં સાધનોના સુધારાને લીધે અને બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનનાં તમામ સુલકોમાં સુવેદશાંતિના વધતા જતા ફેલાવાને લીધે યાત્રાળુઓના જનમાલનું રક્ષણ કરવાની દરબારની જવાબદારી યાત્રાળુઓની સંખ્યા વધ્યા છતાંયે ઓછી થઈ છે. તેઓ માને છે કે રકમ નક્કી કરતી વખતે યાત્રાળુઓની સંખ્યા પર ધ્યાન આપતું નહિ નેમણે પણ યાત્રાળુઓનું રક્ષણ કરવાના કાર્ય પાછળ દરબાર કેટલું પોલિસ ખર્ચ કરે છે તે પર જ મદદાર રહેવો નેમણે. તેઓ છેવટમાં જણાવે છે કે જે ૧૮૮૬ નું ‘કારનામા’ હવે બંધનકારક ગણવામાં ન આવતું હોય તો સુબંધ સરકારે પહેલાં મંજૂર કરેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે ચાલવાની દરબારને છુટ નહિ આપવી નેમણે પણ દરબારના હક આધારિતો આભોયે પ્રશ્ન ફરીથી ઉઠેલવો નેમણે અને એમને પુરવાર કરવાની તક આપવી નેમણે કે તેઓ જે ભરણું ભરે છે તે

જૈન યુગ

卐

Things done well,

And with a care, exempt themselves from fear.

—Shakespeare

પુસ્તક ૧

વીરાત ૨૪૫૨ વિ. સં. ૧૯૮૨

આપાઠ અંક ૧૨

નામદાર મિ. વૉટ્સનનો ચુકાદો.

[જૈનો અને પાલીતાણા દરબાર વચ્ચેની શ્રી શત્રુઘ્ન તીર્થના સંબંધી રજોપાની તકરારના આ ચુકાદાનું અંગ્રેજીમાંથી ચૂંટાતા ભાષાંતર શેડ આણુંદણ કલ્યાણુજીએ પૂરે પાઠ્યું છે તે અક્ષરશઃ પ્રેસદોષ સુધારી અંગ્રેજીએ જીએ કારણ કે તેનો અંગ્રેજીમાં જેલ સમાજમાં બ્યાજની રીતે મહા ખબલગાર થયો છે. તાંત્રી. ગુ. નં. પી. પટે, ૧૯૨૬. રાજકોટ, તા. ૧૨ જુલાઈ, ૧૯૨૬.

પાલીતાણા દરબારની તા. ૧૪ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૫ની નં. ૧૩૭ની ઓરડા વાંચીઃ—૧૮૮૬ના કરારનામાંની ૩૭ કલમ અનુબંધ બ્રિટિશ સરકારના પ્રતિનિધિ નામદાર એજન્ટ હ. ધ ગવર્નમેન્ટને અરજ કરી છે કે દર સાલ અપાતી વાર્ષિક રકમને બદલે દરારનામું થયું તે પહેલાં મુકાવેનો નાંખવામાં આવતો હતો તે મુકાવેનો નાંખવાની તેમને સત્તા આપવામાં આવે અને આ મુકાવેનો એજન્ટની આધિકારીઓ નહિ પણ દરબારના જ માણસો ઉપર રાખે, વગેરે.

શેડ આણુંદણ કલ્યાણુજીની પેઢીના પ્રતિનિધિઓ વકીલશ્રીઓ તો. ૨૩ એપ્રિલ, ૧૯૨૬ નો જવાબ વાંચ્યો.

અને પૂરૂના વકીલોની દલીલો સાંભળી અને આ કેસને લગતાં સગળામાં વાંચ્યાં.

ફેસલોઃ—૧૮૮૬ની સાલના પાલીતાણાના કોર્ટ સાહેબે મુખ્ય સરકારની એના રશનિક પ્રતિનિધિદારા અપાયેલી સલાહને અનુસરી જૈન કોમના પ્રતિનિધિ શેડ આણુંદણ કલ્યાણુજીની પેઢી સાથે ચેતુનનાં દેવગોની યાત્રા અર્થે પાલીતાણા આવતા

યાત્રાળુઓને માથે રાજનો વેરો નાખવાનો હુકમ જોતો કરી વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦૦૦) ની મુકરર રકમ ૪૦ વરસ સુધી લેવાનો કરાર કર્યો. ૧૮૮૬ પહેલાં ચાર વર્ષ સુધી પાલીતાણા આવતા યાત્રાળુઓ પાસેથી માથા દીઠ બે રૂપિયા અને પાલીતાણામાં જ વસતા આવકો પાસેથી માથા દીઠ પાંચ રૂપિયા એમ યાત્રાળુ વેરો કાઢીઆવાંના પોલિટિકલ એજન્ટની મારફત ઉધરાવવામાં આવ્યો હતો. કાઢીઆવાંના પોલિટિકલ એજન્ટ કર્નલ કીટીને સને ૧૮૮૩ ની સાલમાં યાત્રાળુઓ ઉપર કર નાંખવાના દરબારના હુકમી બાબતમાં અને એ કર કેટલો હોવો જોઈએ તે બાબતમાં સંપૂર્ણ તપાસ કરી હતી અને એ તપાસને અંતે તેમને આ રકમો બ્યાજની અને ચુકા લાગી હતી. આ ૧૮૮૬ નું કરારનામું ૧૯૨૬ ના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખે પૂરે થાય છે અને એથી આ દાવો કેસ ઉત્તર થયો છે. કરારનામાંની ચરતો નીચે સુજળ છે:—

“દર સાલ રૂપિયા ૫૬૨ હજાર (રૂ. ૧૫૦૦૦)ની મુદતર રકમ લેવાનો પાલીતાણા કાંઠાર સાહેબ કબૂલ કરે છે અને તે આપવાને જૈન કોમ કબૂલ કરે છે. આ વાર્ષિક ભરણાને ધ્યાનમાં લઈ પાલીતાણા દરબાર યાત્રાળુ વેરા નિમિત્ત જૈન કોમ પાસેથી બીજો કોઈ પણ વેરા નહિ લેવા કબૂલાત આપે છે. આ રૂ. ૧૫૦૦૦ ની રકમ દર સાલ એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખે માફરો અને એમાં પોલિસનું રક્ષણ, માલનું રક્ષણ વગેરે આવી બચ છે.

“૨. આ કરારનામાનો અમલ ૧૮૮૬ ના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખથી ૪૦ વરસ સુધી રહેશે એ જૈન કોમ કબૂલ કરે છે અને કાંઠાર સાહેબ એ બાબતને પોતાની સંમતિ આપે છે.

“૩. આ ૪૦ વર્ષની મુદત પૂરી થાય એટલે કાંઠાર પણ પક્ષકારને કરારનામાના પહેલા ફકરામાં જણાવેલી મુદતર રકમમાં ફેરફાર કરવાની માંગણી કરવાની છૂટ રહેશે. બન્ને પક્ષની ફહીલો સાંભળીને અને તે પર વિચાર કરીને આવો ફેરફાર કરવો કે નહિ તે બ્રિટિશ સરકાર નક્કી કરશે.”

૨. કરારનામાની ૩ છ કલમ મુજબ પાલીતાણા દરબારે બ્રિટિશ સરકારના પ્રતિનિધિ તરીકે મને લેખિત, અરજી કરી છે કે એ ફકરામાં જણાવેલા વાર્ષિક મુદતર રકમમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર કરવો; બન્ને પક્ષે વચ્ચે થયેલા કરારનામા પહેલા જે મુઝકાવેરો નાંખવામાં આવતા હતા તે મુઝકાવેરો ફરીથી નાંખવાની તેમને છૂટ આપવી અને આ વેરો એજન્સીના નહિ પણ પોતાના જ અધિકારી-ઓદ્વારા ઉધરાવવાની તેમને પરવાનગી આપવી. એમની લેખિત અરજીમાં દરબાર આથી પણ આગળ વંધ્યા છે અને જણાવ્યું છે કે આ કરારનામા એમના પિતા પાસે પરાણે કરાવવામાં આવ્યું છે અને એથી તે પોતાને બંધનકારક નથી. તેમણે એવી પણ માંગણી કરી છે કે યાત્રાળુ ઉપર વ્યાજબી લેખાય તેવો વેરો નાંખવાની તેમને અનિષ્ટિત છૂટ આપવી નેહમ્મે અને જ્યાં સુધી એ વેરો લુલ્લમી ગણાય નહિ અથવા તો દુર્બલસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે તેવો મનાય નહિ ત્યાં સુધી બ્રિટિશ સરકારે વચ્ચે પડવું નહિ નેહમ્મે. પણ આ વિશેષ માંગણીએ મારી સમક્ષ કેસ ચાલ્યો ત્યારે પડતી મૂકવામાં આવી છે. કરારનામાની ચરતો મુજબ આ કેસમાં વચ્ચે પડ-

વાનો બ્રિટિશ સરકારનો હક છે એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે અને પરાણે કરારનામા પર સહી લેવાની વાતને એવી રીતે સુધારવામાં આવી છે કે ૪૦ વરસ બેટલી લાંબી મુદત માટે કરારનામા કરાવવામાં બ્રિટિશ સરકારે પોતાના શુભ ઉદ્દેશો જતાં દરબારને અગણતાં ખૂબ નુકસાનમાં ઉતાપી છે. અવરજવરનાં સાધનોના વિકાસ સાથે યાત્રાળુઓની સંખ્યા પણ વધશે એ બાબત બ્રિટિશ સરકાર ભૂલી ગઈ હોય છે. આ ૪૦ વરસની મુદત પૂરી થતાં પહેલાં ઘણાંયે વખતથી યાત્રાળુઓની સંખ્યા ખૂબ વધી છે. યાત્રાળુ વેરો નાંખવાની બાબતમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા ભોગવવાની માંગણી દરબારે છોડી દીધી છે અને એવી માંગણી કરી છે કે કર્નલ કીટીને ૬૦ વરસ ઉપર નક્કી કરેલા દર પ્રમાણે વેરો ઉધરાવવાની તેમને છૂટ આપવી.

બીજો પક્ષ જૈન કોમ એવો દાવો કરે છે કે ૧૮૮૬ નું કરારનામા યાવતર્યદ્દ દિવાકરી બન્ને પક્ષને બંધનકારક છે; માત્ર યાત્રાળુ વેરો નાંખવાને બદલે જે વાર્ષિક ભરણું ભરવાનું છે તેમાં ફેરફાર થઈ શકે. તેઓ જણાવે છે કે વધારે રકમ આપવાને માટે કોઈ કેસ પુરવાર થયો નથી અને અવરજવરનાં સાધનોના સુધારાને લીધે અને બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનનાં તમામ સુલકોમાં સુસેવશાંતિના વધતા જતા ફેલાવાને લીધે યાત્રાળુઓના જનમાલનું રક્ષણ કરવાની દરબારની જવાબદારી યાત્રાળુઓની સંખ્યા વધ્યા જતાંયે ઓછી થઈ છે. તેઓ માને છે કે રકમ નક્કી કરતી વખતે યાત્રાળુઓની સંખ્યા પર ધ્યાન અપાવું નહિ નેહમ્મે પણ યાત્રાળુઓનું રક્ષણ કરવાના કાર્ય પાછળ દરબાર કેટલું પોલિસ ખર્ચ કરે છે તે પર જ મદાર રહેવો નેહમ્મે. તેઓ છેવટમાં જણાવે છે કે જો ૧૮૮૬ નું કરારનામા દલ બંધનકારક ગણવામાં ન આવતું હોય તો મુજબ સરકારે પહેલાં મંત્રણ કરેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે ચાલવાની દરબારને છૂટ નહિ આપવી નેહમ્મે પણ દરબારના હક આધકારોના આણેયે પ્રથમ ફરીથી ઉઠેલવો નેહમ્મે અને એમને પૂરવાર કરવાની તક આપવી નેહમ્મે કે તેઓ જે ભરણું ભરે છે તે

અરસપરસની કેબુલાતથી પોલિસ રક્ષણ માટે અપાય છે, નહિ કે દરબારના પ્રધાન અધિકાર તરીકેના કર તરીકે અપાય છે.

૩. બન્ને પક્ષોની દલીલોપર પૂરો વિચાર કરતાં મને લાગે છે કે આ કેસમાં મોરો નિર્ણય ૧૮૮૬ના કરારનાંમાને આધારે જ થવો જોઈએ. એ કરારનાંમાનો ભાષા પ્રબંધ એવો દીક્ષો છે કે ન્યાયની અદાલતમાં એ ટકી શકે કે કેમ? એ શક પડતું છે. પણ આ તો રાજકીય અદાલત છે જ્યાં કાયદાની બારીકીઓ અને ગ્રીણવટો ધ્યાનમાં લેવામાં આવતો નથી; અને આ કરારનાંમાં એક રાજ્ય અને બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનની બહોળા અને લાગવગ ધરાવનારી એક કોમના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે થયેલું છે અને બન્ને પક્ષોએ યાજ્ઞાસ વર્ષ પર્યંત તેનું નિઃપ્રત્યેક પાલન કરેલું છે, એટલે બની શકે ત્યાં સુધી આ કરારનાંમાનો જ અમલ થવો જોઈએ.

માટે હવે એનો શો અર્થ કરવો એજ પ્રશ્ન રહે છે, અને એ માટે હું બેમાંથી એકે પક્ષના એકતરફી વિચારોને સ્વીકારી શકું તેમ નથી, પાલીતાણા દરબાર એવો દાવો કરે છે કે “કરારનાંમાના છેલ્લા ફકરામાં જણાવેલી વાર્ષિક મુકરર રકમમાં ફેરફાર થઈ શકે” એ વાક્યમાં વાર્ષિક મુકરર રકમને છોડી દઈ મુકકાવેરા ઉધરાવવાની સીધી રીત ફરીથી અખતિવાર કરી શકાય એ વાત આવી જાય છે. આ દાવો ૩ છ કલમ જોતાં વ્યાજબી જણાતો નથી, ભાષાનો સામાન્ય અર્થ જોતાં અને સર્વ સામાન્ય શુદ્ધિએ વિચાર કરતાં જે જણાય છે એ મુકરર રકમને બદલે બીજી મુકરર રકમ નક્કી થાય એટલો જ તેનો અર્થ છે. હું જોનોના દાવા સાથે પણ સંમત થતો નથી કે ૧૮૮૬ નું કરારનાંમું રકમના ફેરફાર સિવાય માત્ર ચંદ્રદિવાકરો ચાલે એવો કરાર ઘડનારો ઉદ્દેશ હતો. આવી ઉદ્દેશ હોય તો તે બહુજ મહત્ત્વને ગણાવો જોઈએ. પોતાના અને પોતાના વંશજોના હિતનો ખ્યાલ હોય તેવો કોઈ પણ રાજ્ય આવી માગણી કેબુલ રાખે નહિ. પાલીતાણા હાકોરે કોઈ પણ શબ્દોમાં આ વાતને જણાવી નથી અને જે કોઈ રાજકીય અદાલતે તે વાતનો નિર્ણય કર-

વાનો હોય તો તે સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ. કરારનાંમામાં ૪૦ વર્ષ પછી કેટલાં વરસનો કરાર કરવો તે જણાવ્યું નથી એટલે ૪૦ વર્ષ પછી રકમમાં જે ફેરફાર થાય તે માત્ર ચંદ્રદિવાકરો રહે એવી જોનોની દલીલ આ બાબત ધ્યાનમાં રાખતાં લૂછી પડી જાય છે. સન. ૧૮૨૧ માં આ બેઉ પક્ષ વચ્ચે થયેલા કરાર પર સન ૧૮૬૩ માં નિર્ણય કરતાં કર્નલ કીટીંગે કરાવ્યું હતું કે માત્ર ચંદ્રદિવાકરો નો જણાવો ઉદ્દેશ દિવાની કેસમાં કદાચ સાચો કરે છતાં રાજકારી કેસમાં એક રાજના હિતનો વિરોધી ઉદ્દેશ ટકી શકે નહિ. ૧૮૮૬ માં બંને પક્ષો કર્નલ કીટીંગનો આ નિર્ણય બરાબર જાણતા હોવા જોઈએ અને જો તેમનો આ કરારનાંમાં માત્ર ચંદ્રદિવાકરો ચાલે એવો ઉદ્દેશ હોય તો હું નથી માનતો કે તેઓ તે વાતનો સ્પષ્ટ રીતે ઉલ્લેખ કર્યો વિના રહ્યા હોત.

આથી હું ધારૂં છું કે રૂ. ૧૫૦૦૦ ને બદલે પાલીતાણા દરબારને જોનોએ શી રકમ ભરવી તે માટે નક્કી કરવું જોઈએ અને આ નવી મુકરર થયેલી રકમ કેટલાં વરસ સુધી ભરે તેની મુદત ધ્યાનમાં લઈને વ્યાજબી લાગે તે પ્રમાણે મારે નક્કી કરવાની છે; અને એ મુદત પુરી થયે શું કરવું? તે સચવાની મને છૂટ છે.

૪. આ મુદ્દાઓનો નિર્ણય કરતાં પહેલાં આ બરજાની રકમ શી તરેહની છે તે વિષે અને આ બાબતમાં પાલીતાણા દરબારના પ્રધાન અધિકાર વિષે જે દલીલો પેશ કરવામાં આવી છે તે વિષે થોડી તુલ્કેયીની કરવાની જરૂર છે. હિંદુસ્તાનમાં ખૂણે ખૂણે પથરાયેલી વિશાળ જન કોમને લીધે આ કેસે લોકોમાં ભારે રસ ઉત્પન્ન થયો છે. જે લક્ષ્મી વડે આ જન કોમ મશહુર છે એ લક્ષ્મીનો મને લાગે છે કે પ્રસાદ પામી કેટલાંયે પત્રોએ જન કોમના લોકોમાં જબરજસ્ત પ્રોપેગેન્ડા ચલાવ્યો છે અને બ્રિટિશ સરકાર જે આ કેસનો નિર્ણય કરવાની છે તેના પર વાતોને ગોટ્ટે ચઢાવી, દયાણુ લાવવાનો પ્રયત્ન થયો છે. જે આ દીવાની કેસ હોત અને આ દિવાની અદાલતમાં ચાલતો હોત. તો એમાંનાં કેટલાંયે પેપરો અદાલતનાં તિરસ્કારના ચુન્દા માટે તકસીરવાર ર્થો હોત. આ બુજો-

સાંમાં કેટલાંયે અસત્યો, અને અર્ધ સત્યો અને પૂર્વોપર સંબંધ જળાવ્યા વિના ફાવે તેમ ઉઠાવી લીધેલાં અવતરણોના છુટથી ઉપયોગ થયો છે; અને એથી અનિવાર્ય રીતે ખોટાં અનુમાનો દોરાયાં છે. આમાંનાં કેટલાંક તો મારી સમક્ષ કેસ ચાલતી વેળા રજુ થયાં છે એટલે તેનો ખતી શકે ત્યાં ત્યાં રદીયો આપવો જરૂરી છે.

૫. પ્રથમ તો એમ દલીલ કરવામાં આવી છે કે આ લશ્ચું એ કર નથી પણ એ પક્ષકારો વચ્ચે પરસ્પર સંમંજુતથી એક પક્ષ ખીન પક્ષની સેવા (રખોયું) કરે છે. તે બદલ નક્કી કરેલી રકમ છે. ૫૫ દલીલના સંમર્થનમાં ભોગલ બાદશાહોની સન્દોષને કેટલાંક જૈનો અને પાલીતાણા ઠાકોર વચ્ચે ૧૬૬૧ માં થયેલ કરારનાયું રજુ કરવામાં આયાં છે. આ બધી રજુઆતની સંબંધમાં એટલું જ હોવાનું રહે છે કે ૧૮૬૩ માં કર્નલ ક્રીડીંગે જ્યારે આ બાબતની તપાસ કરી ત્યારે આ બધાં કાગળોમાં અને ડ્રિબિન્ડુઓ તેમની આગળ રજુ થયાં હતાં અને તેમણે તે નિર્ણય ગ્રહણ કર્યો. તેમને લાગ્યું હતું કે દરબાર આ કર નાંખવાનો હક કર્નલ વૉકરનું સેટલમેન્ટ ઘડાયું તે પહેલાંના વખતથી ભોગવતા હતા, અને તેમણે એ કર નાંખ્યો પણ હતો. કર્નલ વૉકરનું સેટલમેન્ટ કાઢીઆવાડના રાજદારી રસમસ્તિવાને અને હક્કોના શ્રી ગણેશાયનમઃ છે. તેમણે નિર્ણય કર્યો કે “યાત્રાળુઓ ઉપર કર નાંખવાના હક્કોના સર્વ કાળમાં દેશી રાજાઓએ દાવો કર્યો છે; આ યાત્રાળુઓના જન માલનું રક્ષણ કરવાની જોખમદારી તેમની સંખ્યા વધે તેમ વધે છે અને જો કર નાંખવાનો હક સ્વીકારવામાં આવે તો એ પણ ન્યાય સંગત છે કે એ કરનો દર દેવસ્થાનની યાત્રા કરવાં આવનાર યાત્રાળુઓની સંખ્યાના પ્રમાણમાં નક્કી થવો જોઈએ.”

આથી એમણે દર્શાવ્યું કે યાત્રાળુ દર યાત્રા વખતે એ રૂપિયા વેરો આપે અને પાલીતાણામાં રહેનાર દર યાત્રાદીઠ એ રૂપિયાને બદલે વરસે પાંચ રૂપિયા વેરો આપે એ દિસાએ પ્રારંભમાં વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦૦૦) નું લાભ તેમણે નક્કી કર્યું. કર્નલ

ક્રીડીંગનો આ નિર્ણયને મુંબાઈ સરકારે બદલાવી આપી અને અનેક વાર તેણે આ સીમાચિન્હમાં ફેરફાર કરવા ના પાડી છે. ૧૮૮૧ ના માર્ચ માસની ૭મી તારીખના તેના ઠરાવ નં. ૧૦૫૬ માં તેણે આવાત જણાવી છે અને ૧૮૮૧ ના અક્ટોબર માસની ૧૭ મી તારીખના ઠરાવ નં. ૫૦૩૪ માં તેણે એજ વાતની પ્રતિષ્ઠિત કરી છે. આ છેલ્લા ઠરાવથી તેણે દેવસ્થાનમાં દર્શનાર્થે આવતા યાત્રાળુઓની સંખ્યાની પાછી ગણતરી કરવાનું કામ કેટલું મુશ્કેલ છે એ ખ્યાનમાં લઈને કર્નલ ક્રીડીંગે દરારેલા બ્યાનખી દર પ્રમાણે મુઝકા વેરો નાંખવાની પાલીતાણાના ઠાકોર સાહેબને પરવાનગી આપી છે. આથી દરબારના પ્રધાન અધિકારને અસર ન પહોંચે તે માટે અને કંછયાનો પ્રસંગ જેમ અને તેમ ઓછો ઉભો થાય તે માટે મુંબઈ સરકારે એજન્સી નીચે અને દરબાર ખગાર આપે એવા અધિકારીઓ દ્વારાં કર ઉઘરાવવા પાલીતાણા ઠાકોરને સલાહ આપી. આથી ‘રખોયું’ એ કર વેરો નથી પણ પોલીસની સેવા બદલની રકમ છે એવો જૈનોનો દાવો ફોગાંડ છે, કારણ કે કર્નલ ક્રીડીંગનો નિર્ણય થયો ત્યારથી તમામ ફેસલા તેમની વિશ્વ જાય છે.

૬. બીજી દલીલ એ છે કે આ વેરો એ ધર્મ પર લુલ્હમી, જીજ્ઞાસુ વેરો છે અને તે મહારાષ્ટ્રી વિકટોરિયાના હંદેરામાં જણાવેલી ધર્મમાં હસ્તક્ષેપ નહિ કરવાની શરતનો ભંગ કરે છે. આનો સાવ પોગળ દલીલ છે. કર્નલ ક્રીડીંગે જણાવ્યું છે તેમ યાત્રાળુઓ ઉપર કર નાંખવાનો હક કેટલાયે દેશી રાજ્યો પ્રતિપાદન કરે છે અને ભોગવે છે. ગોડી સંખ્યામાં યાત્રાળુઓ એકાં થાય તેથી શ્યાનિકે સંસ્થાઓને જે ખરચમાં ઉતરતું પડે તે ખરચ ભરપાઈ કરવા યાત્રાળુ દીક કર લેવાની પ્રથા સિટિય રાજ્યમાં પણ જોવામાં આવે છે. અલ્લાદબાદ, બનારસ અને અજમેરના મેળાઓ વખતે યાત્રાળુના માયાનો કર રહેવે ટીકીટ પર ચઢાવીને વસુલ કરવામાં આવે છે તે આ પ્રથાનાં ઉદાહરણો છે. પ્રારંભમાં આપા કર જન માલના રક્ષણ માટેજ

નાંખવામાં આવતાં પણ વખતના વહન સાથે અને સાંપ્રતકાળની નવી રાજ્યવ્યવસ્થાની પ્રણાલિકાને કીધે આ કર માત્ર પોલિસ રક્ષણ માટેજ નહિ પણ સુધારાં તરફથી મળતી પાણી, જળરૂ વગેરે આરોગ્ય વિષયક સગવડો અને અનુકૂળતાઓ માટે પણ નાંખવામાં આવે છે. આવા કર નવતર નથી એ એટલીજ વાતથી પુરવાર થાય છે કે આજ નૈન કોમના યાત્રાળુઓ માઉન્ટ આલ્પપરના દેશવાસ અને અચળગતનાં પવિત્ર સ્થાનોની યાત્રા કરવા આવે છે ત્યારે શિરોહી દરબારને કેટલાંયે વરસોથી કર ભરતા આવ્યા છે. ખીન્નું ઉદાહરણ દાંતા રાજ્યના અંબાથ માતાનું છે જ્યાં યાત્રાળુ પાસે એની ધન સંપત્તિ પ્રમાણે કર ઉપરાંત આવે છે. ફારકાનું પણ એવુંજ ઉદાહરણ છે. ત્યાં ગાયકવાડ સરકાર દરેક યાત્રાળુ પાસેથી એ બધી યાત્રા પૂરી કરે તે પહેલાં રૂ. ૫-૨-૦ ની રકમ નીચેવે છે. આ બધાં ઉદાહરણો જોતાં એવી દલીલ કરવી કે, આ પાલીતાણાનો કર જુદાથી છે કે નવતર છે તે કોઈ પણ રીતે બાળખીગણાય નહિ.

૭. આ કરેની બાંધતમાં દરબારનો જે પ્રધાન અધિકાર છે તે વિશે પણ અપૂર્ણ અર્થ થયો છે. ગયાં સો વરસોમાં નૈન કોમ સાથે કરારનામું કરવામાં કંઠકારને મદદ કરવા બ્રિટિશ સરકાર ત્રણ વાર વચ્ચે પડી છે, એથી કંઠકારથી આવેલા કર નાંખવાની સંપૂર્ણ ક્ષમ મુખ્યત્વા સત્તા મર્યાદિત થઈ છે એવી દલીલ પણ પેશ થઈ છે. આમાં તો સાચી વસ્તુ-સ્થિતિની ગેરસમજ છે. કોઈ રાજ્યમાં જુદા અને અંધર આવે ત્યારે એ રાજાને સલાહ આપવા વચ્ચે પડવાનો હક બ્રિટિશ સરકાર સાર્વભૌમ સત્તા તરીકે પરા પૂર્વથી ભોગવતી આવી છે. શાને જુદામ કે અંધર ગણવેલા એ તો રાજ્યની બ્રિટિશ સરકારની રાજ્યનીતિપર આધાર રાખે છે. પહેલાંના ઇતિહાસ તપાસીએ તો કોડીઆવાડમાં મુંગળ સરકાર અને તેના અમલદારો રાજાની ઇન્ટરેસ આપર્ત કે નાંખવાદારી તરફ જોવા કરતાં મંજૂરમાં વ્યક્તિ તરફ દર્શાવવા છે. નિર્જન પ્રાચીની સ્વાભાવિક સહાનુભૂતિને અંગે ઉભી થતી આ વલણની ટીકા કરતી અનાવરણ છે. એ પણ શંકાસ્પદ છે કે આમ ઉપાધી રીતે

વચ્ચે પડવાથી એ વ્યક્તિ કે વર્ગને લાભ થાય છે અથવા તો રાજ્યમાં સુધારો થાય છે. જે પક્ષની વહેર ચંદ્રવામાં આવે છે તે ન્યાયને માટે પછી દરબાર તરફ નજર માંડતો નથી પણ જુદા અને છે અને પોતાને બ્રિટિશ સરકારને અપીલ કરવાનો જે હક હોય છે તે પર ખૂબ મંડાણ માંડી બેસે છે અને દરબાર પણ જાણતાં હોય છે કે એમનો નિર્ણય ઉપલી અદાલતમાં ફેરવાઈ જાય, આથી તેઓ જવાબદારીની અસ્મિતા શુભાવી પોતાનું પહેલું નમતું તોલે છે, જેથી ઉપલી અદાલત કાંઈ કાંપ કંપ કરે તો પણ પોતાને ભાગે તો નફોજ રહે. હું એમ નથી કહેતો કે આજે પણ આવીજ સ્થિતિ છે, પણ કાઠી આવાડની રાજ્યકીય અદાલતોમાં જે લાંબા અને કડવાશ ભર્યા અઘડા ચાલે છે તે આવાંજ કારણોને લખને આવે છે એ વિશે મારા દિલમાં તલભાર પણ શંકા નથી. અઘડા ખાનગી, અઘડા જુદા એવા વર્ણશંકર કળ્યાઓમાં વચ્ચે પડી, દરબારની સત્તાને ઉલ્લંઘી એ કળ્યાઓને અંત લાવવામાં આપણે નાહક એ પક્ષો વચ્ચેનાં વેર વધાર્યા છે. કારણ કે આપણે વચ્ચે ન પડ્યા હોત તો એ કળ્યા કળિ કરીને આપોઆપ શમી જાત.

પાલીતાણાનાં જૈનોનો આ દાખલો આવીજ જાતનો છે. જો આ અર્થકાને નિકાલ મૂળથીજ એ બે પક્ષકારોને માથે નાંખેલા હોત તો જૈન ખીન્ન રાજ્યોમાં રૈયન કર ભરી દે છે તેમ પાલીતાણાના જૈનોએ પણ નિર્વિરોધ કર ભરી દીધો હોત. વર્તમાનપત્રોમાં જે મળવળ માલી રહી છે તેમાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે હરહંમેશ દરબારેજ રૈયત પર આક્રમણ કર્યું છે, દરબારેજ સુદેહપસંદ અને દીન જૈનોનાં સ્થિર થયેલા હક અધિકારોપર નાની નાની પચાણી અને ધોંચ પેરાણાની નીતિથી આક્રમણ કર્યું છે, પણ આ વાત ઐતિહાસિક સત્યથી સાંવ વિરુદ્ધ છે. મિ. કેન્ડીના રીપોર્ટ પર હુકમ બંદાર પાડતી વેળા સને ૧૮૭૭ ના માર્ચ માસની ૧૬ મી તારીખના નં. ૧૬૪૧ માં મુખ્ય સરકાર પાલીતાણા કંઠકાર અને શાવકો વચ્ચેના કડવાશ લેખો સંબંધના કારણેનું નીચે પ્રમાણે દિગ્દર્શન કર્યું છે:-

“ શ્રાવકો અને કાકોર વચ્ચે જે ખાસ સ્થિતિ હતી તેનું ચર્ચ છે તે અને તેનાં કારણો વિશે અહીં આ બે બોલ કહેવા નોંધ્યે, કારણ કે એ બન્ને વચ્ચે સુલેહસંપ બન્યું કાંઈ પણ સમાધાન થયું કેટલું અસાધ્ય છે એનો એથી ખ્યાલ આવશે.

“ સને ૧૮૦૯ માં તે વખતના કાકોર કાંડેલ પોતાનું રાજ્ય સંભાળી શક્યા નહિ અને એથી એમણે એમનો આખો ગિરાસ એમદાવાદના એક આગેવાન જેન વેપારી વખતવંદને ત્યાં ગીરો મુક્યો. આ વખતવંદ તે મુંબઈની ધારાસભાના જે પહેલાં સભ્ય હતા તે શેઠ પ્રેમાભાઈ હિમાભાઈની પેટીવાળા. આ ગીરો સન ૧૮૪૩ ની સાલ સુધી રહ્યું અને તે સાલમાં હાલના કાકોરના આપ નવ-ધણી ગાદીએ આવ્યા. આ ગિરાસની ઉપજ ભોળાવા બદલ વખતવંદ દરબારને રૂ. ૪૭૦૦૦ દર વર્ષે આપતા.

ખતવંદે ગીરો ખતના લખાણથી મુજ ગરાસીયાના હક રાખી મેળવી લીધા અને એ રીતે આખા રાજ્યમાં કર્તા કારવતા થઈ પડ્યા. હવે જ્યારે એ ગિરાસ ગીરોમાંથી છુટ્યો અને કાકોર પોતેજ બધો વહીવટ પોતાના હાથમાં લઈ લીધો ત્યારે વખતવંદની પેટીને એવો બધો નફો નસી કરતાં ગળે પ્રાણ આપ્યા. આ વખતવંદ જેનોમાં આગેવાન હતા. આથી કાકોરસાહેબની સામે ઇર્ષ્યાગિન બહુકી હકો અને ખાસ કરીને હાલના કાકોર જેમણે પોતાની બુદ્ધિ અને ચોક્કસાઈ બધાં વહીવટથી રાજની આવક પ્રજા લાખની કરી નાંખી તેમની સામે તો તે બુદ્ધિ પ્રગ્લભિત થયો. આથી શ્રાવકો જ્યારે એમને યથેલા ટુકસાનનું ધ્યાન ધરે છે ત્યારે કાકોર આ શ્રાવકોને એમનો ગરાસ ખાઈ ખાઈને તાલ યથેલા અને મોટી મોટી રકમો હોઠમાં કરીને મગરમસ્ત બનેલા ધારીને તેમની ખાસી પડી ગયેલી તિનેરી પર આંખ દારે છે.”

આ સ્થિતિનાં પરિણામો આજે પણ મોલુદ છે. શત્રુજ્ય સુદાના તેમના તમામ રાજના પાલીતાણા દરબાર કુલ માલિક છે એવા હિંદી વજર સેક્રેટરી એફ સ્ટેટના સ્પષ્ટ ટુકમેનો સ્વીકાર કરતા જેનો ઈન્કાર કરે છે એજ બે પક્ષકાર વચ્ચેના નાના નાના બેદો અને અધ્યાત્મોનું મૂળ છે. જ્યાં સુધી જેનો આ ટુકમેનો માથે ચડાવતા નથી અને હિંદી સરકાર અને વજરને એ ટુકમેનો ફેરવવા અરજીઓ પર અરજીઓ કર્યે જાય છે ત્યાં સુધી દરબાર સંબંધ સરકાર અને હિંદી વજરે મંજૂર કરેલી પોતાની કુલ

માલિકીનો સિલ્લો જમાવવા રાજદરબારી હકને જરાયે મોળી કે ઢીલી પાડે તેવા જેનોના નજવા કૃત્યની પણ સામે થશે એ નિર્વિવાદ છે. ૧૮૮૧ ના અક-ટાબર માસની ૧૭ મી તારીખના નં. ૫૦૩૪ માં ઠરાવમાં જણાવ્યું છે કે : “ ૧૮૭૭ ના માર્ચ માસની ૧૬ મી તારીખના ઠરાવ નં. ૧૬૪૧ માં સંપૂર્ણ તપાસ પછી એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કાકોરની શત્રુજ્યપરની સત્તા મર્યાદિત છે, તેઓ પોતાના રાજના બીજા પ્રદેશમાં જેવી રીતે વચ્ચે માથું મારી શકે તેવી રીતે આ શત્રુજ્યની બાબતમાં ન મારી શકે એ વાતનું દરબારને યુનઃસ્મરણ આપવાની સરકારને જરૂર લાગે છે.” આ હકીકતને બહુ જ મોટું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે.

પૂરો ઠરાવ વાંચતાં તુરતજ જણાય છે કે આ શત્રુજ્યનો વહીવટ કરતી શ્રાવકોની કમિટીમાં પોતાનાં માણસો નીમવાની કાકોરની દરબાર સંબંધમાં આ વાક્ય લખેલું છે, કારણ કે મુંબઈ સરકારને લાગ્યું, અને બાજબી રીતે લાગ્યું કે મિ. કેન્ડીના નિર્ણય પ્રમાણે જેનોને શત્રુજ્યનાં દેવળોની વ્યવસ્થા અને માલિકી હકની બાબતમાં જે અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે એની સાથે આ સંગત નથી. મિ. કેન્ડીએ ગદની બહાર જે નવાં મકાનો થાય તેમના માલિકો પાસેથી નજરણું લેવાનો કાકોરનો હક તથા શત્રુજ્ય પરની કાકોરની સત્તા કચલ રાખી હતી તે પ્રધાન અધિકારને અને આને કાંઈ સંબંધ નહોતો. ૧૮૮૧ ના અકટાબર માસની ૧૭ મી તારીખના આજ ઠરાવના ૭ મા ફરામાં યાત્રાળુ પર મુકકા વેરો નાંખવાનો જે અધિકાર કાકોરને આપવામાં આવ્યો હતો તેને અને આને તો એથી યે ઓછો સંબંધ છે. તા. ૧૬ મે, ૧૯૨૪ ના રાજકીય વિભાગના ટીસપાય નં. ૩ માં હિંદી વજરને લખતાં મુંબઈ સરકારે જણાવ્યું કે :—

“ ૧૮૭૭ ના માર્ચ માસની ૧૬ મી તારીખના મુંબઈ સરકારના ઠરાવ નં. ૧૬૪૧ માં (પરિશિષ્ટ ૪) જણાવ્યા પ્રમાણે એમ પણ એજ દંડ મત્રના હોય કે :

(અ) આખી (શત્રુજ્ય) ટેકરી પરનો પ્રધાન અધિકાર કાકોર સાહેબનો છે.

(વ) દિવાની અને ફોજદારી હકુમત ઠાકોર સાહેબનો છે;

(ક) સુધરાઈ અને ખીજ બાબતોમાં દેખરેખ રાજ-
વાની સત્તા ઠાકોર સાહેબની છે.

જેને તે તો માત્ર ગદની અંદરનાં દેવસ્થાનો અને
કુંડ જ આપ્યાં હતાં. આ સિવાય એમને
ખીજાં કાંઈ આપ્યું હોય એ અમે માની શકતા
નથી. સાચું છે કે આવી બાબતોમાં દરબાર પોતેજ
પોતાનો ન્યાયધીશ અને છે, પણ આ તો દેશી
રાજ્યોમાં હરકમેશ થતું આવ્યું છે અને એને લીધે
કાંઈ એમની હકુમત છીનવી લેવાય નહિ. પાલીતાણા
રાજ્યને સંપૂર્ણ દિવાની અને ફોજદારી હકુમત છે
અને આ ગંગાઓ રાજની આંતરિક વહીવટમાં
આવી જાય છે, પ્રથમ પહેલાં તો પાલીતાણા રાજની
કચેરીઓએ જેનેનાં હક વિરે કેસલો કરવો એમને
અને ૧૮૭૭ ના મુબર્ર સરકારના ફરોવોનો અર્થ
કરવો એમને. જે આ કચેરીઓ ન્યાય ન આપે
અથવા તો મુબર્ર સરકારના ફરોવોનો અવગણે અર્થ
કરે તો જેનો પંથુ ખીજ દાદ માગનારાઓની
માફક એજન્સીને વચમાં પડેલા અરજ કરી શકે તો
કાઠીઆવાડ પોલિટિકલ એજન્સી વચમાં પડે અને
દરબારને સલાહ આપે.”

૧૯૨૪ ના સપ્ટેમ્બર માસની ૧૮ મી તારીખના
રાજકીય વિભાગના હીસાબાચ નં. ૨ માં હિદી
વજીરે આ વિચારોનું સમર્થન કર્યું; જે કે આ
વિચારો શત્રુજયને લગતા ગંગાઓને જ ઉદ્દેશીને
છે છતાં તે કર્નલ કીટીજના પહેલાંના નિર્ણય મુજબ
યામાણુ ઉપર કર નાંખવાના દરબારના પ્રધાને અધિ-
કારને પણ લાગુ પડે છે. કારણ કર્નલ કીટીજે યાત્રાણુ
ઉપરના કર બાબત નિર્ણય આપેલો હોવાથી મિ.
કેન્ડીએ તે ઉપર ફરી રીપોર્ટ કર્યો ન હતો. જેનેના
ખાતર મુબર્ર સરકાર કેમ વચ્ચે પડી તેનો મયા-
સિયત ખુલાસો તા. ૨૬ મે, ૧૯૨૪ ના મુબર્ર
સરકારના હિદી વજીરને મોકલેલા હીસાબાચ નં.
૨ માં મળે છે. એ હીસાબાચને બીજી ફરો કુ-
નીચે લેતાઈ છું:—

“ ૩. આ અરજપત્રનો વિચાર કરતી વેળા એક
બાબત ખાસ લક્ષમાં રાખવાની છે કે શત્રુજયના કેસલો
લાગે છે દેવસ્થાનોની માલિકી વિષે ગમે તેવા હુકમો
બહાર પાડવામાં આવ્યા હશે તો પણ શત્રુજયની આખી
ટેકરી પરની પાલીતાણા ઠાકોરના પ્રધાન અધિકાર વિષે
કદિ પણ સલાહ ઉઠ્યા નથી કે શકા હજીવા નથી.
આખી ટેકરી પરની હકુમત દરબારની છે. જેમનું રાજ
ખીજ વર્ગનું છે અને જેઓ કુલ દિવાની અને ફોજદારી
હકુમત ધરાવે છે. અરજ કરનારાઓને રાજની હકુમતમાંથી
છુટા થવાનો ખીજ કોઈ વ્યક્તિ કે સમૂહ કરતાં વિશેષ
હક નથી. જે તેમને ન્યાય ન મળે તો બ્રિટિશ સરકાર
દેશી રાજ્યો પર પોતાને જે રાજકીય દેખરેખ રાખવાની
છે એવી રીતે વચમાં પડી શકે અને ઠાકોર સાહેબને
સલાહ આપી શકે. પણ આમ બને નહિ ત્યાં સુધી સર-
કારને વચ્ચે પડવાનું કારણ નથી. અધિકારીની વધી
મથેલી કટમારોને લીધે ૧૮૭૭ માં બ્રિટિશ સરકારને વચ્ચે
પડવું પડ્યું એથી આજે ૫૦ વરસ પછી પણ એણે
ફરીથી વચ્ચે પડવું એને મઠિ કાંઈ કારણ નથી. આજ
તો સ્થિતિ તદ્દન બદલાઈ ગઈ છે અને આવી બાબતમાં
બ્રિટિશ સરકારની રાજનીતિ પહેલાંના કરતાં સ્પષ્ટ અને
સુરેખ બની છે. આથી અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે
અરજ કાઠી નાંખવી.”

આ હીસાબાચમાં જણાવેલા વિચારો સાથે હિદી
વજીરે સંમતિ દર્શાવી હતી. એથી સ્પષ્ટ રીતે ખૂરવાર
થાય છે કે પહેલાં આપણે વચ્ચે પડ્યા એથી આજે
કે ભવિષ્યમાં બદલાયલી પરિસ્થિતિમાં પંથુ આપણે
વચ્ચે પડવું એવી માગણી કરવાનો જેનેના હક પ્રાપ્ત
થતો નથી. અંધેર કે જીલમ થાય ત્યારે સાર્વભૌમ
સત્તાને વચ્ચે પડવા કહેવું એ બ્રિટિશ રૈયતનો હક
છે, પણ એ દરેક બાબતનો એના ગુણહીન તપાસીને
નિર્ણય થવો એમને. પહેલાં એવી બાબતમાં પણ
જૂદી પરિસ્થિતિમાં સરકાર વચ્ચે પડી હતી એથી
આજે પણ એણે વચ્ચે પડવું એમને એવી માગણી
મદ શકે નહિ. કાઠીઆવાડમાં રાજકીય તપાસ ચા-
લતી હોય ત્યારે પણ સામાન્ય દાવાની માફક તેના
કેસલો અને નિર્ણય સાર્વભૌમ સત્તાને થોડું ન
લાગે અને પોતાને વચ્ચે પડવું જરૂરી લાગે તો તે
રાજ્યને એ નિર્ણયમાં પડતો ફેરફાર કરવા સલાહ
આપે. જે કે સાર્વભૌમ સત્તાની સલાહને અંતુસરીને

રાજા નિર્ણય બદલે છે છતાં એ નિર્ણય તો રાજાનો જ ગણાય. રાજાના આંતરિક વહીવટની બાબતમાં સાર્વભૌમ સત્તા કાંઈ સલાહ આપે એથી રાજાના અધિકારને બદલે સાર્વભૌમ સત્તાનો અધિકાર થયો એમ ન ગણાય. આ યાત્રાળુ પરતા વેરાની બાબતમાં પાલીતાણા દરબારનો અધિકાર પ્રધાન અને સંપૂર્ણ છે અને મુંબઈ સરકારની સલાહથી ભૂતકાળમાં જૈનોની સાથે જે કાંઈ કરારનામાં થયાં હોય એથી એને કાંઈ પણ બાધ આવતો નથી એ વાત દીવા જેવી સ્પષ્ટ છે. પણ આ વિષય પરત્વે જાહેરમાં જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે જોતાં આ વાતનો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે.

૮. છતાં આ બાબતનો મારી આગળ જે કેસ ચાલ્યો છે તેની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી; કારણ કે આ કેસનો મદાર એ આગળ કહ્યું તેમ, ૧૮૮૬ ના કરારનામાં પર છે. આથી એ જ વિચારવાતું રહે છે કે—

(૧) આને વર્ષે રૂ. ૧૫૦૦૦) ની જે રકમ અપાય છે તેને બદલે દરબારને કંઈ રકમ અપાવી.

(૨) એ રકમ કેટલાં વરસ સુધી આપવી; અને

(૩) એ વરસો પૂરા થાય ત્યારબાદ શું કરવું?

(૧) કર્નલ કીરીજે જે રકમો દરાવી હતી તેની સાથે આ રકમને કાંઈ સંબંધ હોવો જોઈએ એવો મારો અભિપ્રાય છે. ૧૮૬૩ માં યાત્રાળુ દીઠ બે રૂપિયાની રકમ વ્યાજબી ધારવામાં આવી હતી, અને મુંબઈ સરકારે પણ તેને વ્યાજબી ગણી હતી, તો આજે જ્યારે રૂપિયાની કિંમત બહુ ઓછી થઈ ગઈ છે ત્યારે તો તે વિશેષ વ્યાજબી ગણાવી જોઈએ. છતાં, યાત્રાળુ દીઠ બરાબર બે રૂપિયા ગણી, શત્રું-જયની જાત્રાએ આવતાં યાત્રાળુઓની સરેરાશ સંખ્યાથી બમણી રકમ હું દરબારને આપવા દુકમ કરતો નથી. યાત્રાળુઓની સંખ્યા ખુબ વધે તેથી દરબારનો ખર્ચ પણ તેટલો જ ખુબ વધી જતો નથી એ જોતાની દલીલમાં વળતું છે. ૧૮૮૬ ની પહેલાંનાં ચાર વર્ષોમાં માયાદીઠ બે રૂપિયાનાં દિસાબે જે

આવક થઈ તેની સરેરાશ વાર્ષિક આવકથી કાંઈક ઓછી રૂ. ૧૫૦૦૦) ની રકમ ૧૮૮૬ માં મુકરર કરવામાં આવી હતી આ ઓછી રકમ દરાવવામાં જૈનો કરારનામાને જાહેરી સંમતિ આપે એ હેતુ હતો અને દરબારને પણ મુઝકા વેરા ઉઘરાવવાને બદલે રૂ. ૧૫૦૦૦) ની રોકડ રકમ દર વર્ષે મળ્યે જાય એ વધારે સગવડ ભર્યું હતું. આથી યાત્રાળુ-ઓને ઓછી તકલીફ થાય છે એને દરબારને પોતાનું અંદાજખત ધડતી વેળા યાત્રાળુ વેરાની કેટલી ચોક્કસ રકમ ઉપજશે તે જાણી શકે છે. આ દેરાસરના યાત્રાળુઓની સંખ્યા જાણવા સાર મારે ભાવનગર-પાલીતાણા રેલ્વેના મુસાફરોની સંખ્યા-પરજ આધાર રાખવો જોઈએ. આ સંખ્યા નીચે પ્રમાણે હતી:—

પાલીતાણા આવનાર. પાલીતાણાથી જનાર.

૧૯૨૨-૨૩ ૧,૦૬,૧૬૪ ૧,૦૭,૯૪૦

૧૯૨૩-૨૪ ૧,૦૪,૮૭૫ ૧,૦૯,૭૭૪

૧૯૨૪-૨૫ ૧,૦૪,૭૭૪ ૧,૦૯,૭૭૦

બ્રિટિશ સરકારે નીમેલી એક કમિટીએ તેના ૧૯૧૬ ની સાલના મુંબઈની યાત્રાળુની કમિટીના રીપોર્ટના પાના ૮૭-૮૯ પર પાલીતાણા આવતા યાત્રાળુઓની સંખ્યા અડસદે ૮૦,૦૦૦ ની આંકી છે. પાલીતાણા રાજની કુલ વસ્તી ૬૦,૦૦૦ ની છે એટલે ૧૯૨૨ ને ૧૯૨૫ ની સાલની વચ્ચે યાત્રા-ળુઓની સંખ્યા ૮૦,૦૦૦ ની મૂકીએ તો તે વ્યાજબી લેખાય. અને કાંઈ પણ સાલમાં ૫૦,૦૦૦ થી તો-ઓછા યાત્રાળુઓ આવ્યા નથીજ એ ચોક્કસ છે. એટલે આ કરતી રકમ નક્કી કરતી વેળા હું આ ઓછામાં ઓછી સંખ્યા ધ્યાનમાં લઉં છું અને માયા દીઠ બે રૂપિયા લેખે રૂપિયા એક લાખની રકમ, યાત્રાળુઓ પર કર નાંખવાનો હક કાંદી નાંખવા બદલ, દરબારને આપવા દરાવું છું. ૮૦૦૦૦ ની સરેરાશ સંખ્યા અને ૫૦૦૦૦ ની ઓછામાં ઓછી સંખ્યા વચ્ચે જે તફાવત છે એમાં અમુક સંખ્યાથી યાત્રાળુઓની સંખ્યા વધે એથી યાત્રાળુ દીઠ દરબારનો ખર્ચ વધતો નથી પણ ઓછો

[અનુસંધાન પૃ. ૫૦૩]

જૂનું નવું ને જાણવા જેવું.

સંપાદક-ત્રી.

૧ જૈનસાહિત્યમાં જીવનનો ઉલ્લાસ (Romanticism)

તા. ૩૦-૬-૨૬ ને રોજ આચાર્ય સાક્ષરશ્રી શ. આનંદશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવે 'સંસ્કારી સંપત્તિ અને જીવનનો ઉલ્લાસ' એ નામનું મુખ્યપત્રમાં બાપજી આપ્યું હતું. શ. મુનશીએ 'અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રધાન સ્વરઃ જીવનનો ઉલ્લાસ' એ નામનું બાપજી આપી પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી ફરાર ટાંકી તેમાં જીવનનો ઉલ્લાસ પ્રધાનપણે નથી જણાવેતા એવું વિધાન સાબીત કરતા પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેથી 'સાહિત્યકો'માં ખળભળાટ થયો હતો. આના ઉત્તર રૂપે ધ્રુવમહાશય જરૂર બોલશે એવું સહજ ખ્યાલમાં આવતાં કેટલાય તે સાંભળવા માટે ખાસ જવા લદવાયા હતાં પણ તે બાપજી સાંભળી તે 'સહજ' ખ્યાલ ઉઠી ગયો, અને ધ્રુવસાહેબનું બાપજી અંગ્રેજીમાં જેને બે પ્રકારની સાહિત્ય કોટીઓને Classicism (સંસ્કારી સંપત્તિ) અને Romanticism (જીવનનો ઉલ્લાસ) કહેવામાં આવે છે તેના પરનું નીકળ્યું. આ બાપજી અતિ દીર્ઘ ચિંતનના પરિપાકે તૈયાર કરેલું ને મધુર ભાષામાં જરૂર છે તે સર્વ સાહિત્યરસિકોએ વાંચી વિચારવા જેવું છે. (જુઓ ગુજરાતી તા. ૪-૩-૨૬ નું અને જ્યેષ્ઠ માસનું વસન્ત) અત્રે તો જૈનકથાઓ સંબંધી જે કંઈ દુકંમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે તેનું અવતરણ આ માસિક માટે આપીએ છીએ:—

“ આપણા સાહિત્યમાં રોમેન્ટિક સિદ્ધાંતનો મુખ્ય બંધાર બીજાં જાતક અને જૈનકથાઓ, અને પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષાના અસંખ્ય ગ્રંથો (જે હાલ થયાનું પ્રામાણિક અનુમાન થઈ શકે છે) છે. ગુણાકરના મૃદાકથાના નારા યવામાં આપણું ધણું રોમેન્ટિક સાહિત્ય નારા પામ્યું છે.”

પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષામાં આવું સાહિત્ય રચનાર અનેક જૈન ગ્રંથકારો થયા છે અને તેમના કથા ગ્રંથો શોધ કરતાં ઘણા મળી આવ્યા છે, જ્યાં ઘણાએ હ્રસ્ત પણ રચા છે. દાખલા તરીકે પાદસિદ્ધા

સાધની તરંગવતી કથા, મલયવતી કથા, વગેરે. આ સર્વ જૈન ગ્રંથકારોથી રચાયેલું પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ સાહિત્ય હાલના સાહિત્યકોથી આદર પામ્યે જશે એવું ઇચ્છીશું. શ્રી આનંદશંકરભાઈ રસરસિ જૈન સાહિત્યને યોગ્યાદર હમેશાં આપતી રહી છે તે માટે તેમના કૃતજ્ઞ છીએ.

x x x

૨ સાહિત્યમાં જીવનનો ઉલ્લાસ.

શ. કનૈયાલાલ મુનશી જૈન સમાજમાં ઘણા જણીતા થઇ ગયા છે. તેનાં કારણોમાં અત્રા ઉત્તરથી વગર તેમણે 'અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રધાન સ્વરઃ જીવનનો ઉલ્લાસ' એ નામના બાપજીમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે તેની તોષ લઇશું:—

“ આ ચારસો વર્ષનો મધ્યકાલમાં બંધા કું મહાત્માઓ નહોતા. તે ખાતા, પીતા, કોઇક ચોરી કરતા, ચોરાક ચોળ કરતા. પણ પુરાણમાંથી પ્રેરણા મેળવનાર પ્રેમાનંદના પૃથ્વી અપવાદ શીલય જીવનના પ્રતિનિધિઓ સરખા સાહિત્યકોના દૃષ્ટિ તો મૃત્યુ પર લાડથી ચોંટી હતી; અને જે ત્યાંથી ખસતી તો તેની પેલી તરફ આવેલાં લાખ ચોરાસીના ફેરાના દુઃખ પર મોટી રહેતી. જે જીવન જરૂર પણ ઉઘળા મારતું તો તેને કૃષ્ણ ભક્તિનાં પંદોથી જરૂર સરકવા દેતાં; પણ તેમાં કરો પણ સાર, ઉલ્લાસ, પ્રકુલતા કે મોજ તે જોઇ શકતા નહીં, એટલું નહીં પણ રૂપને કોઇ જાંઘળીમાં સુખ માણી લે એવે લાય મૃત્યુનો બંધાનક બાક તે સાથે જ રાખતા. જૈન ને રવાનીતાશયણ જેવા વૈરાગ્ય પ્રધાન સંપ્રદાયના કવિઓ ધર્મ ને પ્રતિજ્ઞાએ આ ધોરણને સાંચવવાને બંધાએ લાગ હતા એટલે તેની પાસે તો બીજી આશા રખાઇ નહીં. પણ કલ્પના સાહિત્યનાં શોખી સામજીક પણ એમાંથી બચ્યા નહીં.”

આ બધા સાહિત્યરચાઓની દૃષ્ટિ આ પ્રમાણે મૃત્યુ પર-જીવનના અંભાવ પર-સાહિત્ય બનાવતાં આનંદોના વિશ્વસ પર ચોંટી હતી. જીવનને જીવતું દોઝખ ગણી,

આન અને રા. નરસિંહરાવની કવિતામાં રા. મુન-
શીના વિધાનને તોડવા પ્રયત્ન કર્યો છે. તેમ કરતાં
તેમણે જૈનકવિ લાવણ્યસમયનો ને જૈનસાહિત્યનો
ઉલ્લેખ કરવામાં સર્વપક્ષતા વાપરી છે. જેની રીતે કે

રા. મુનશીએ કેટલાક અધિકારી સાહિત્યકા-
રોનો તો ઉલ્લેખ સરખો પણ કર્યો નથી. ઉદાહરણ
તરીકે નરસિંહયુગના 'કાન્દહર પ્રબંધ'ના જોસભેર
વીરરસને ગમવનાર, માંદિં સૂંગારની આછી, વિરલ
છાંદ નાંખી પ્રધાન રસને સચોટ કરનાર અને ઉલ્લાસ-
સેના સાચા કવિ પદ્મનાભને તેઓ બિલકુલ બૂલી
ગયા છે. વિમળ પ્રબંધમાં ઉત્સાહપૂર્વક મુક્તકદે
નારી પ્રશંસા કરનાર લાવણ્યસમયની મોંઘ માત્ર પણ
હીધી નથી. દેવાની પણ નિન્દા કરવામાં રસ લેનાર
પ્રાચીનકાળના અનન્ય નાસ્તિક જેવા અડખંગ વક્ષ-
ભત્તું સ્મરણ કર્યું નથી, અને સામળની વાતોએ
સાથે સ્પર્ધા કરનારા રાસાઓના જૈનસાહિત્યની તો
કેવળ ઉપેક્ષા કરી છે. વગેરે વગેરે.

* * *

૩. પ્રાચીન જૈનસાહિત્યમાં જીવનનો ઉલ્લાસ.

જૈન વિદ્વાનો તો કાંઈપણ સળવળ્યા વગર મૌન
ભજી રહ્યા છે. તેઓ પોતાના સાહિત્યને ઉખેળી
જીએ તો ઘણેએ રેળની બહાર પાડી શકે, પણ
તેટલી ગતિ કે પરિશ્રમ લેવાની બુદ્ધિ જ ન હોય
ત્યાં શું કહેવું ? હાલમાં ગ્રેન્ડયુએટા જૈનોમાં નિક-
ળતાં જાય છે, છતાં તેમાંના કાંઈપણ વિશેષે કરી
સમાજ, ધર્મ, સાહિત્યમાં આગેવાની લેનાર કાર્યકર્તા
થતા નથી એ તેમને યરમાવનાઈ છે.

પ્રાચીન જૈનસાહિત્યમાં કવિ લાવણ્યસમયે નારી
પ્રશંસા મુક્તકદે કરી છે તેના ઉલ્લેખ ઉપરોક્ત
લેખક રા. ભટ્ટે કર્યો છે એટલું જ નહિ પરંતુ તે
અંબધીની કવિતા કુટનોટમાં તેના અર્થ સહિત ટાંચી
છે. (વિમલ પ્રબંધ પૃ. ૩૭૨-૬) વિશેષમાં પ્રેમાર્ન-
વના પુરોગામી પિ. મં. ૧૭ માં સંક્રાન્ત કવિવર
નયમુંદરે પણ નારીપ્રશંસા ચંદ્ર રીતે કરી છે તે
અમે અત્ર ઉનારીશું.

મંદિર બુધણ બણો નાર, નારિ વિના યનો સંસાર,
નારિ વિના નહિ શોભે સુયોભ, નારિ વિના નહિ
ધરનો થોભ.

નારિ વધારે ગુણ નિર્મળા, નારિ ચડાવે ધરની કળા;
ધરણીથી વાધે ધરવાન, ધરણીતણા ગુણ મેર સમાન.
જિમ ચેતનાએ જીવ શોભાયે, સેનાએ રાગ થોભાયે,
અથ પ્રતિષ્ઠા જિમ હુએ ગતિ, કવિના મહિમા
વાધે મતિ;

ઘંટાએ શોભા ગજ તણી, આખ તે ચાલે જવા ભણી,
પતાકાએ પ્રાસાદજ જોય, વૃક્ષ ભલું ઊંઘે કરી હોય;

રોઠે ચંદ્રકળાએ સાર, દયાવંત દીપે અણુગાર,
નયણ થકી સુખ શોભા ખરી, તિમ ધર શોભે ધરણી કરી.
ધરણી વિના કિમ હુએ સંતાન, ધરણી વિના કા ન લહે માન;
આવે સર્ગાં પરણા સહી, સ્ત્રીવિણુ તે સચવાયે નહીં.

નર સયો ભે પશ્ચે કરી, ત્રિહું પશ્ચે નિર્મળ મુંદરી;
અધિકા એક પક્ષ સીતણી, કાં પડિત નારી અવગણી,
સંસારી સુખ છે જગ બહુ, સ્ત્રી સુખ હેકાં બણી સહુ;
જેહને સુખ નહી નારી તણું, તેહનું શું કહિયે શ્રદ્ધિપણું.
શ્રદ્ધિને પણ નેતાં સંસાર, સાર સદી ભણીને મુનારા
સમા રતન ખાણુ જેહ તણી, જીએ માત તીર્થકર તણી.
-રૂપચંદ્ર કુમાર રાસ (આ. કા. મ. મૌહિતક ૬ પ. ૧૬-૧૭.)

કવિ કથાના પ્રવાહમાં જે જે પાત્રો સારાંનરતાં
આવે તેનું વર્ણન-તેના સ્વભાવ, ગુણ દોષ વગેરેનું
આલેખન કરે છે અને તેમ કરતાં ક્યાંય સ્ત્રીચરિત્ર
દાખવી સ્ત્રીની બીજી બાજુ ચીતરે તો તેથી તે
કવિમાં કે તેના કાવ્યમાં જીવનનો ઉલ્લાસ નથી એ
કહેવું યોગ્ય નથી. ઉપરોક્ત કવિ નયમુંદરે તેજ રૂપ-
ચંદ્રાસમાં અમુક સ્ત્રીની વાત આવતાં જણાવે છે કે:

નારી ચરિત્ર તણો નહોં પાર,
સુરનર જિણે ભોળવ્યા અપાર,
હરિદર લલ સરીખા દેવ,
તે પણ સ્ત્રીએ કરાવી સેવ.
સ્ત્રી રૂઝી તસ વિયે જવડો,
સ્ત્રીને અંગે પરાક્રમ વડો
સ્ત્રીએ જોગવ્યા સહુકો હાથ,
સાચું માન અવતીનાથ !
સિંહુ રાતે દિણમાંદિ દસે,

ભોળા પુરૂષ તણાં મન કસે
 બોલે લુંઠું (લુંઠું) અનેરું કરે,
 સ્ત્રીની ભેડ નથી જગશિરે.
 જે શરા જે પંડિત લખયા,
 જે તપિયા મોટા ઋષિ સુધ્યા,
 તે પિણુ મહિલાને વશ પડ્યા,
 રાવણ રામ સરીખા નડ્યા.
 સુણી નારીનો વચન વિલાસ,
 સરપતિ નરપતિ થાયે દાસ,
 સ્ત્રી નયવે લિમ નાચે સહી,
 ભૂંડું ભહું વિચારે નહિ.
 પહિલું તામ્રી લોચન બાણ,
 કાઠી પુરૂષ તણાં લિયે પ્રાણ,
 રમિ પાળે જે નર બોલત,
 તો તસ નરમહિ બોળત.
 સ્ત્રી આગળ નરનું શું જોર,
 વશ આપણે કરે જિમ દોર
 મોહતણે વચને સોંકજે,
 નારી જિત્ત વાળે તેમ વજે.
 પાંડી પુરૂષતણું મન મૂળે,
 પછી કરી નાખે જેમ ધૂળે,
 સાહેરડો તેલને કાપ્યા મિથે,
 તે મૂરખ પ્રાણે માંહિ બજે.
 લાલચ પુરૂષ કરે અમ તણી,
 દર રહે તો થાય રેપડી,
 મન-વિધર્યું તો ન મિજે સંચ,
 જે નર કોડિ કરે પ્રપંચ.
 હિયે છુદ્ધિ આવે તતકાળ,
 સુધી ઉતર દે સમકાળ,
 આજે એક આહિરી તણી,
 રાજન ! વાત નથી તમે સુણી.

એન-૫. ૪૨-૪૩.

આ પછી એક આહિરની સ્ત્રીનાં ચરિત્ર કવિ
 વર્ણવે છે. તેમાં તેણીના પ્રસાદમ, સાદસ, અને
 હિંમત બોવામાં આવે છે. સાદસ અને પ્રસાદમની
 મહત્તા પ્રાચીન કવિઓએ અવરય ગાઈ છે. લાવ-
 ણસમય પોતાના વસ્ત્રાનું દેવરાજ રાસમાં કરે છે કે

સાહસીઓં લચ્છી હુવે, નહુ કાપર પુરપાંદ
 કાને કુન્દલ રથલુમય, કાન્દલ લહે નથણાંદ.
 સિંદ ન બેવે ચંદ્રખન, નવિ બેવે ધણુ ઋદ્ધિ,
 એકલડો બહુમાં ભિરો, બિહાં સાદસ તિહાં સિદ્ધિ.

આ. કા. મ. મી. ૩ પૃ. ૨૩૩.

આમ અનેક ઉદાહરણો માનવતાનાં અને સ્ત્રી
 પ્રશંસાનાં પણ બોજ કરતાં પ્રાચીન ગુજરાતી
 સાહિત્યમાંથી મળી આવશે. રા. મુનશીએ લગાવેલી
 ચીમટી આવી બોજ કરવા 'સાહિત્યકોને' પ્રેરશે તો
 તે મંથનમાંથી રત્નો પણ મળશેજ.

૪ સમાજમાં નારીનું સ્થાન.

રા. મુનશી કહે છે કે—'મધ્યકાલીન સાહિત્ય-
 કાએ આ બંને વૃત્તિ (માનવતાની પોતાપણું સિદ્ધ
 કરવાની વૃત્તિ અને સ્ત્રીની પરગતિ તરફ આકર્ષવાની
 વૃત્તિ)ને વાસ્તવિક દુનીઆમાંથી નીતારી કાઢી.
 સંસારી સુખને મિથ્યા કરી માનતા, જગત તેઓને
 ઉંઘમાં અટપટા ભોગ ભાસતું. કાચના કુપ્પા સમી
 કાપા જોઈ ગલરાટમાં પડતા...વગેરે તો આ સર્વ
 જે દોષ દોષ તો તે દોષ કાંઈ મધ્યકાલીન સાહિત્ય-
 કાએ દાખવ્યા છે એમ નથી; તે તો ઠેક શંકરાચાર્ય
 અને તેથી અગાઉના શાસ્ત્રકારોમાં બોવામાં આવે
 છે. ઘણ સત્ય જગત-મિથ્યા એ તો ધણું પુરાણું
 સૂત્ર છે. અર્થમનર્થ માધ્યમ નિત્ય નાસ્તિ
 તત્ત્વઃ સુલ્લેશઃ સત્ય એ પોકારનાર શંકરાચાર્ય
 છે. સ્ત્રી મોટેની લાવના આંચમાં વાસ કરેલી ઘણી
 પુરાણી છે:—એટલે, ન જો સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ
 એ પણ બોવામાં આવે છે અને યત્ર નાર્યસ્તુ
 પૂજ્યન્તે રમન્તે તત્ર લેખતાઃ એ પણ બોવામાં
 આવે છે 'પાટીદાર'ના આપાદ માસના અંકમાં તેના
 વિદ્વાન તત્ત્વી રા. નરસિંહલાલ પટેલ 'હિંદુ સમા-
 જમાં નારીનું સ્થાન' એ લેખમાં જે તેમણે જણાવ્યું
 છે તે નીચે ઉતારીએ છીએ.

એક બાલુએ પુરશે. નારીને ભોગ્ય વસ્તુ
 માની તે દષ્ટિએ એનું રક્ષણ કરવું થર કહ્યું, અને
 તે દષ્ટિએ એના તરફ કંઈક માનવૃત્તિ પણ પ્રકરી,
 ખીછ બાલુએથી એ અપજા હોવાથી એને કાપાવી

દીધી ને દાસીનેપદે મૂકી એ પણ જોયું. હવે એ બંને દષ્ટિ હિંદુ સમાજમાં કેવે પ્રકારે વિકાસ પામી તે જોઈએ.”—

“હિંદુસ્થાનમાં આર્ય અને વેદ સાથે જ આંખ્યા દેખાય છે. વેદકાળમાં નારીગતિ પ્રત્યે કંઈક સહ-ભાવ દેખાય છે. પણ આત્માની તલાસ કરતાં ઉપનિષદકાળમાં એ સહભાવ સારી રીતે કેળવાયો છે. ચાર આશ્રમોમાં ગૃહસ્થાશ્રમ સૌના આધારભૂત મનાયો અને ગૃહિણી વિના ગૃહ નહિ એ ભાવનાથી ગૃહિણીનું સ્થાન સ્વેચ્છું જણાય છે. પતિ અને પત્ની બંને ધરનાં સરખાં માથેક અને જવાબદાર ગણાયાં અને તેથી દમ્પતી તથા પિતૃત્રો એ શબ્દ બંનેને માટે દ્રવિયનમાં અને વળી નરગતિમાં યોગ્યતા. પતિ અને પત્ની બંને તથા પિતૃ શબ્દ પા=રક્ષણ કરવું એ ધાતુ ઉપરથી નિકળ્યા છે, પત્ની એ પતિનો શાસ્ત્ર-નારીગતિવાચક શબ્દ છે, બંનેના અર્થમાં ધર ઉપર સમાન અધિકાર છે, કોઇ કોઈથી ઉંચું નીચું નથી. યજ્ઞ વગેરે કોઇ પણ ધાર્મિક ક્રિયા બંને હોય તેજ અર્થ શકે, પતિ વિના પત્નીથી કે પત્ની વિના પતિથી ના થઇ શકે એમ પણ મનાયું. પણ ત્યારે એ જ જુગમાં રાજ દરિયદ્રે પોતાની સ્ત્રીની બર-બખ્તમાં જાહેર હરરાજ કરી હતી, ને પછીના જુગમાં રાજ શુધિષ્ઠિરે પોતાની સ્ત્રીને જુગઠમાં મૂકી હતી.

“બૌદ્ધ અને જૈન-જુગમાં પણ નારીનું સ્થાન વધારે ઉંચે ચઢતું ગયું છે. ખુદ શુદ્ધભગવાને જોત-મીને દીક્ષા આપીને ભિક્ષુણ્ણીસંઘમાં-સાધ્વીસંઘમાં-સ્વીકારી છે; મહાવીર સ્વામીએ પણ માતા દેવાનંદા તથા પુત્રી પ્રિયદર્શનાને દીક્ષા આપી હતી અને એમના જૈનસંપ્રદાયે પણ નારીને સાધ્વીસંઘમાં સ્વી-કારીને એને ઉંચું આસન આપ્યું છે. બૌદ્ધસંપ્રદાયે નારીગતિને માતૃગતિ કહી છે ને એમ કરીને જગતની જનેતાની પૂજા કરી છે. જૈનોના સ્વેતા-સ્પર્શ સંપ્રદાયે તો એક નારીને-મહિલે-પોતાના ૧૬મા તીર્થંકરનું સ્થાન પણ આપ્યું છે. પણ વળી દિગમ્બર સંપ્રદાય નારીને મોક્ષ છે એમ માનતો નથી, તેથી મહિલાયને સ્ત્રી નહિ, પુરુષ માને છે અને નારી

પ્રત્યે એમની અવગણના એટલે સુધી છે કે છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી પરજ્યાજ નહોતા એમ એ સંપ્રદાય માને છે. તત્કાળમાં માતૃગતિ પ્રત્યે માનવૃત્તિ ખૂબજ ઉંચે ગઇ છે. દેવી પૂજનાં મૂળ ત્યાં જ છે.

“આમ એક બાબુથી માતૃગતિનું આસન ઉંચે ચઢાવવાના પ્રયત્ન થાય છે, બીજી બાબુથી એના મોક્ષનાં દાર પણ બંધ કરવાના પ્રયત્ન થાય છે. અને આ બે બાબુઓનો વિકાસ થતો ચાલ્યો છે. ખુદ મનુસ્મૃતિમાં પણ આ બંને વિકાસ નજરે પડે છે. એક બાબુએથી એ પ્રખ્યાત સ્મૃતિ કહે છે કે:—

उपाध्यायान्दद्याचार्य आचार्याणां द्यात-पिता ।
सहस्रं तु पित्रमाता गौरवेणातिरिच्यते: ॥

॥ ૨: ૨૪૫ ॥

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता ।
यत्रैतास्तु न पूज्यन्ते सर्वास्तथाकलाः क्रियाः ॥ ૩: ૫૬ ॥

संतुष्टो भार्यया भर्ता भर्त्रा भार्या तथैव च:
यस्मिन्नेव कुले निरयं कल्याणं तत्र वै ध्रुवम् ॥ ૩: ૬૦ ॥

यदा भर्ता च भार्या च परस्परवशानुगौ ।
तदा धर्मार्थकामानां त्रयाणामपि संगतम् ॥

(૩: ૬૩)

“ઉપાધ્યાય કરતાં આચાર્ય દશ ગણા અધિક પૂજ્ય ગણાય છે, આચાર્ય કરતાં પિતા સો ગણા અને પિતા કરતાં માતા હજાર ગણાં પૂજ્ય ગણાય છે (૨: ૧૪૫). જ્યાં સ્ત્રીઓની પૂજા થાય છે, ત્યાં દેવતા રમે છે, જ્યાં એની પૂજા નથી થતી ત્યાં યતાદિ સો ધર્મક્રિયાઓ અશ્વજ નાચ છે (૩: ૫૬). જે કુળમાં ભર્તા ભાર્યાથી અને ભાર્યા ભર્તાથી સંતુષ્ટ છે તે કુળનું ખરેખર કલ્યાણ થાય છે (૩: ૬૦). જ્યારે ભર્તા અને ભાર્યા પરસ્પર પ્રીતિવાળાં હોય છે ત્યારે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણેનો તેમને લાભ થાય છે (૩: ૬૩).

આમ એમને પૂનર્યાને મૂકી છે ને પરસ્પરી બોલાવવી હોય તોય પુરુષની પેઠે માનભાવે બોલાવવી એવી આરા મનુ કરે છે:

પરપત્નો તુ યા છી સ્યાદસંવંધા ચ યોનિતઃ ।
તાં મૂયાદ્ધવતીત્યેવં સુભગે ભગિનોતિ ચ

॥ ૨ : ૧૨૯ ॥

-જે પરસ્પરી હોય અને જેની સાથે શોદીના સંબંધ ના હોય તેને આપ, સુભગે, ભગિનિ એવા સંબોધનથી બોલાવવી (૨ : ૧૨૯).

પણ વળા સ્ત્રી એ ભોળા વસ્તુ છે, તેને ધરેણીથી સંગવવી અને સંતુષ્ટ રાખવી એ દષ્ટિ પણ મનુમાંથી ગઈ નથી:

તસ્માદેતાઃ સદા પૂઝ્યા મૂષ્ણાચ્છાદનાશનૈઃ ।
મૃતિકામૈર્નૈરિત્યં સત્કારેષૂત્સવેષુ ચ

॥ ૩ : ૫૯ ॥

જદિ દિ છો ન રોચેત પુમાંસં ન પ્રમોદયેત ।
અપ્રમોદાત્પુનઃ પુસઃ પ્રજનં ન પ્રવર્તેત

॥ ૩ : ૬૧ ॥

છિયાં તુ રોચમાનાયાં સર્થં તત્પ્રોચતે કુલમ્ ।
તસ્યાં દ્વરોચમાનાયાં સર્થમેવ ન રોચતે

॥ ૩ : ૬૨ ॥

-તે માટે સંપત્તિની કામનાવાળા પુરુષોએ સત્કાર કરતી વેળાએ ધરેણી, વસ્ત્રો અને ભોળાનથી સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવો (૩ : ૫૯). સ્ત્રી જે ધરેણી તથા વસ્ત્રોથી શોભાયમાન રહેતી નથી તો તે પુરુષને પ્રસન્ન કરી શકતી નથી અને પુરુષ પ્રસન્ન ન રહે તો તેને પ્રજા થતી નથી (૩ : ૬૧). સ્ત્રી જે ધરેણી વગેરેથી શોભાયમાન રહે છે, તો તેનું કુળ પણ શોભે છે; જે એ શોભતી નથી તો એનું કુળ પણ શોભતું નથી (૩ : ૬૨).

આમ ઉપરથી એને પ્રસન્ન રાખવી છે, બાકી સ્વતંત્રતા તો કોઈ રીતે આપવી નથી. મનુ કહે છે કે:-

બાલ્યે પિતૃર્વશે તિષ્ઠેત્વાગ્રિમાદસ્ય યૌવને ।
પુત્રાણાં મર્તેરિ પ્રેતે ન મજેદ્દહી સ્વતંત્રતામ્

॥ ૫ : ૧૪૮ ॥

-સ્ત્રીએ નાનપણમાં પિતાને વશ, જુવાનીમાં પતિને વશ, પતિ મૃત્યુએ પુત્રોને વશ રહેવું, એણે સ્વતંત્રતા ભોગવવી નહિ (૫ : ૧૪૮).

વળા શ્રદ્ધની પેઠે સ્ત્રીને પણ વેદ ભણવામાંથી બાતલ કરી છે. છતાં, યે માર્ગી, મૈત્રેયી, સરસ્વતી જેવી વિદુષી ભારતમાં પાછી છે. સમદર્શિનો ઉપદેશ દેનાર ગીતાએ પણ એને પાપયોનિ અને શ્રદ્ધની દારમાં બેસાડી છે:

માં દિ પાર્થ વ્યવાશ્રિત્ય ચેડપિ સ્યુઃપાપયોનયઃ ।
છિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તેડપિ યાન્તિ પરં
ગતિમ્ ॥ ૧ : ૩૨ ॥

-હે અર્જુન, મારો આશ્રય કરનાર પાપયોનિ, સ્ત્રી, વૈશ્ય કે શૂદ્ર હોય તે પણ પરમગતિને પામે છે (૯:૩૨). આમ સ્ત્રીને માટે મોક્ષનાં દાર પુષ્પો રાખ્યાં છે તે દર્શિએ ગીતાનું માહાત્મ્ય ભવ્ય છે. બાકી દિગમ્બર સમ્પ્રદાયની પેઠે અનેકાએ એનાં મોક્ષનાં દાર બંધ કર્યાં છે, 'એટલુંજ નહિ પણ અનેકાએ તો 'નારી નરકનું દાર' માન્યું છે !

છતાં ઉચી ભાવનાને લીધે સંધે કળમાં માતૃ-ગતિને પક્ષે ઉભા રહેનાર નિકળ્યા છે. કાળાદાસ, ભવભૂતિ અને બીજા અનેક કવિઓએ એ ગતિનાં પરીચાન ગાયાં છે.

આ બન્ને પ્રકારના વિકાસ-આજ્ઞા સુધી આં-પણી ગતિમાં ચાલતા આવ્યા છે. ચોર પલાજ પણ મદ નારી, વ સવ તાલનકે અધિકારી એવું તુળસીદાસ જેવા ભક્તકવિએ પણ ગા્યું છે. ને 'ભુધે નરભાજરી, ભુધે નાર પાધરી' એવી ગ્રામ્ય કહેવત આપણામાં પ્રચલિત છે; અને એ જ ન્યાયે, એ પ્રાચીન દાંડે હજી આપણા સમાજ માતૃગતિને દંડે છે. રાજ્યના કાયદા એને દબાવે છે, વ્યક્તિ-ચારને માટે એને દડે છે ને પુરુષનું તો નામ પણ હેતા નથી. સમાજમાં એના ઉપર વૈધવ્યનાં દુઃખ અગણિત છે, અને સતી થવાનો રિવાજ તો પ્રાતરસ્પર્શીય રાજા રામમોહનરાયને અને અંગ્રેજ સર-કારને પ્રતાપે જ જીતી સાધે છે. સ્વતંત્રતાથી બહાર ફરતું નથી; ને ઘણીયે નાતોમાં તો ધરમાંય લાજ

કાઠવી પડે છે. ઘરમાં છુટીના જેટલું કામ કરવું પડે છે, ને સુકેપાતળે રેતકે ને ટાઢાં ઢાળવાતે પેટ ભરવું પડે છે; એના સ્વાસ્થ્યની કાંઈને દરંકાર નથી. બહાર પોતાતું રૂપાણું દેખાય, માટે ચક્રચક્રિત વિલા-યતિ વજ્રે અને સેનારાણાનાં દાગીના પહેરાવીએ છીએ, પણ ઘરમાં એની કદર નહિ જેવી જ છે. બેઠક કન્યાવિક્રય કરનાર એના શરીરની વધારે સંભાળ લે છે, પણ તે તો પૈસાની કદર છે, માણ-સની કદર નહિ-એકુત દોર સાચવે છે તેમ.

છતાં યે આ જમાનામાં રામમોહનરાય, ઇશ્વર-ચંદ વિદ્યાસાગર અને ખીજા અનેક સહૃદય પુરુષોએ માતૃભૂમિને પક્ષે ઉભા રહીને અનેક કષ્ટ સહ્યાં છે.

અંગ્રેજ ભણતરને પરિણામે ઘણા ભણેલા જુવાનો ભણેલી સ્ત્રીઓ પસંદ કરે છે ને છતાં યે અંગ્રેજ સરકાર જેમ ભણેલી પણ યુધ્ધામ હિંદી પ્રજાને વધારે પસંદ કરે છે; તેમ તેઓ પણ ભણેલી છતાં યે યુધ્ધામહી સ્ત્રીને વધારે પસંદ કરે છે; અને છતાં યે અનેક ભણેલા સાચી રીતે માતૃભૂમિને માન આપે છે ને તેની ઉન્નતિ આદે છે.”

આમ હિંદુભૂમિમાં સ્ત્રી પ્રત્યેની એ બન્ને ભાવના ઠેક આજ સુધી વિકાસ પામતી આવી છે એ આપણે આ લેખમાં જોઈએ.

૫ સ્ત્રી શિક્ષણની દૃષ્ટિ.

આ સંબંધમાં શ્રી ભાવનગર સ્ત્રી કેળવણીમંડળ અને શ્રી ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલયનો ૧૯૨૫-૨૬ નો અહેવાલ બહાર પડ્યો છે તેમાં ઉક્ત વિદ્યાલ-યના આચાર્યનું નિવેદન પ્રકટ થયું છે તેમાંથી નીચેનું અમે ઉતારીએ છીએ:—

“ગૃહરાતમાં તેમ જ સારાયે હિન્દમાં સ્ત્રીશિક્ષ-ણનો તો હજી અરંભાય જ છે. પ્રગતિમાન પશ્ચિમે આ વિષયમાં અનેકવિધ પ્રયોગો કરી જોયા છે, છતાં સ્ત્રીશિક્ષણની સાચી દિશા વિશે ત્યાંના સમર્થ શિક્ષણચાત્રીઓમાં જબરો મતભેદ છે. સુધરેલા દેશોમાં વરો થયાં મહિલાઓ કેળવાય છે, છતાં સંસારશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ કહે છે કે સ્ત્રીજીવનની વિશેષતા અણખીસી જ રહી છે. ગૃહરાતમાં સ્ત્રીશિ-

ક્ષણની નાવિકાઓ નૌકાને ઘેરી મૂકે તે પહેલાં સ્ત્રી-ત્વના કેટલાક મૌલિક સિદ્ધાંતો લક્ષમાં રાખી લે, એ ઇષ્ટ છે.

એક પક્ષ વ્યવહારની સરળતા ઇષ્ટ છે અને તે માટે વંશપરંપરાથી સ્ત્રીઓનાં જ ગણાતા આવેલાં કાર્યો દક્ષતાથી બજાવવાની શક્તિ આવે, એ ઉદે-શથી કન્યાઓને કેવળ જરૂરજેનું ધરગથ્ય-વ્યવહાર-રોપયોગી-શિક્ષણ આપવામાં માને છે. ખીજો પક્ષ સ્ત્રિવાર્તાવ્યવહાર પૂર્વકનો છે. સ્ત્રીપુરુષના હકની સમાનતામાં માનતો હોવાથી કન્યાઓને કેવળ કુમા-રોના જેવું જ શિક્ષણ આપવાની તે હિમાયત કરે છે. નૂતન માનસશાસ્ત્રના યથાશક્તિ અભ્યાસ પછી અમને તો ઉભય પક્ષનું વલણ વાસ્તવિક નથી લાગતું, એમાં તો એક પક્ષ સ્ત્રીના શુદ્ધિષ્ટી કે કુટું-બિની તરીકેના પદ પર, તો ખીજો પક્ષ એમની સમાનતા પર વધારે પડતો ભાર દે છે. એક પક્ષ એમને કેવળ સેવક ગણે છે, તો ખીજો (Male) પુરુષ ગણવાની ભૂલ કરે છે. સ્ત્રીઓમાં આ ઉપરાંત સ્ત્રીત્વ જેવું કાંઈક વિશેષ તત્ત્વ છે, એ પણ આપણે સ્વીકારવું જોઈએ. એના યોગ્ય વિકાસમાં જ સ્ત્રીના કુટુંબિનીત્વ ને મતૃબ્યત્વની સિદ્ધિ આપોઆપ જ સમાધ જશે. મતૃબ્યત્વમાં સમાન છતાં સ્ત્રીપુરુષ એકબીજાની ઘણી બાબતમાં ભિન્નતા અને વિશિષ્ટતા ધરાવે છે. માનવજીવનના કદ્યાણુ અર્થે ઉભયને પોતપોતાનો શ્રેષ્ઠ ફાળો આપવાનો રહે છે. દેશભક્ત લાલાલ કહે છે. તે પ્રમાણે “To me, it seems that the people who talk of “equality” *per se* lack exactness of thought and expression. Woman is woman and man is man. To say that both are absolutely equal in every respect is nonsense pure and simple. Why, woman is superior to man in several respects. No man can stand comparison with woman in the latter's capacity to love absolutely

રાજસ્થાની ભાષા.

૧. રાજપૂતાનાની પ્રાચીન રાજકીય ભાષા સંસ્કૃત હતી. વિદ્વાન્ લોક પોતાના ગ્રંથોની રચના તે ભાષામાં કરતા અને ત્યાંના પ્રાચીન દાનપત્ર તથા શિલાલેખ પણ બહુધા તે ભાષામાં મળે છે, તેમજ જન સાધારણની ભાષા પ્રાકૃત હતી, મૌર્યવંશી રાજા અશોકનો મગધના સંધના નામનો શિલાપર કોતરેલો આદેશ જયપુર રાજ્યના વેરાટ (? લાખ) નગરમાંથી મળ્યો છે કે જે તે સમયની પ્રાકૃતમાંજ છે. પ્રાકૃતના એક રૂપાન્તરથી ‘અપભ્રંશ’ ભાષા બની, જેમાંથી હિંદી, ગૂજરાતી તથા રાજપૂતાનાની ભાષાઓની ઉત્પત્તિ થઈ. આ ભાષાનું પ્રાચીન સાહિત્ય વિ. સં. ની દશમી શતાબ્દીના આસપાસથી મળે છે. ચારણ, બાટ આદિ લોક સર્વ સાધારણને માટે પોતાની કવિતા પાછળથી તે ભાષાના કંઈક પરિવર્તિત રૂપમાં કરે છે તેને રાજપૂતાનામાં ‘ડિગ્ગલ’ કહે છે. વિ. સં. ની ૧૫મી શતાબ્દીના આસપાસથી બહોળા પ્રજાભાષામાં પણ કવિતા રચાવા લાગી હતી. વર્તમાન સમયમાં બહોળા ભોલાતી ભાષાઓને આધુનિક લેખક ‘રાજસ્થાની’ કહે છે, કે જે વાસ્તવમાં જૂની હિંદીનુંજ રૂપાન્તર છે.

૨. “જે રાજપૂતાનાના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોની ભાષાઓના સહમ વિભાગ કરવામાં આવે તો તેની સંખ્યા, અનુમાને સો સુધી પહોંચી જાય, પરંતુ મુખ્ય રીતે ત્રીણેના સાત વિભાગોમાં તેને વિભક્ત કરવામાં આવે છે:—

(૧) મારવાડી-જેઠપુર, જેસલમેર, વીકાનેર, અને શેખાવાડીમાં બોલાય છે.

(૨) મેવાડી-મેવાડના મુખ્ય પ્રાંતની ભાષા

(૩) વાગડી-ડુંગરપુર, વાંસવાડા, મેવાડના દક્ષિણ અને દક્ષિણ-પશ્ચિમ પહાડી પ્રદેશ (જોમટ) તથા સિરોહી રાજ્યના પશ્ચિમ પહાડી વિભાગમાં બોલાય છે. આ ભાષાને ગૂજરાતી સાથે વિશેષ સંબંધ છે.

(૪) હુંદાડી-જયપુર રાજ્યના અધિકતર ભાગની ભાષા છે.

(૫) હાડોતી (ખેરાડી)-જુદી, શાહપુરા અને મેવાડના પૂર્વ ભાગમાં બોલાય છે.

(૬) મેવાતી-અલવરનાં મેવાત પ્રદેશની ભાષા.

(૭) વ્રજભાષા-અલવર રાજ્યના પૂર્વ ભાગ, ભરતપુર, ઘોઘપુર અને કારોલીમાં બોલાય છે.”

૩. આ ઉપરથી સમજાશે કે “રાજસ્થાની ભાષા કોઈ એક બોલીનું નામ નથી તેમ કોઈ એક નાનાં સ્થાનની ભાષાનું પણ નામ નથી. તેમાં ઘણી ભાષાઓ સંમિશ્રિત છે. આ સર્વને રાજસ્થાની નામ એટલા માટે અપાયું છે કે તેના બોલનારા અધિકતર રાજસ્થાન અર્થાત્ રાજપૂતાના અને તેના નિકટવર્તી સ્થાનોમાં જોવામાં આવે છે. રાજસ્થાની ભાષા બોલનારા અનુમાને દોઢ કરોડ હશે.

૪. રાજપૂતાનાના પૂર્વમાં વ્રજ ભાષા અને જુદી બોલાય છે; દક્ષિણમાં મરાઠી, જુદી, ખાનદેશી, ગૂજરાતી અને બીજોની ભાષાઓનો પ્રચાર છે, પશ્ચિમમાં સિંધી અને લંહદા ભાષાઓ બોલાય છે અને ઉત્તરમાં પંજાબી અને બાંગ્લા બોલાય છે.

૫. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ રાજસ્થાનીમાં કેટલીએ ભાષા સંમિશ્રિત છે અને તે સર્વને રાજસ્થાની કહેવામાં આવે છે તેનાં નામ બીજી રીતે આ છે:—

૧ મારવાડી, ૨ જયપુરી, ૩ હાડોતી, ૪ મેવાતી, ૫ અહિરવાતી, ૬ માલવી અને ૭ નીમાડી.

મારવાડી આ પ્રદેશના પશ્ચિમ ભાગમાં બોલાય છે અને આ ભાષા ઉત્તર સર્વમાં સદૃશી અધિક વપરાય છે. કોઈને કોઈ રૂપમાં મારવાડ, મેવાડ, જેસલમેર, પૂર્વી સિંધ, વિકાનેર, દક્ષિણ પંજાબ અને જયપુરના કેટલાક ભાગોમાં તેનો પ્રચાર છે. આ

દેવનાગરી અક્ષરોમાંજ છંપાય છે, પરંતુ તેને લખવામાં અક્ષર મરાઠીની મોઢીના અક્ષરો કે મહાજની અક્ષરો સાથે મળતા આવે છે. જે કંઈ પણ સાહિત્ય રાજસ્થાની ભાષામાં વર્તમાન છે તે અધિકતર મારવાડી ભાષામાં મળી આવે છે.

૬. મારવાડી—આ ભાષા ખગડલા સ્વરૂપમાં સિરોહી અને પાલનપુરમાં બોલાય છે. મારવાડી અને જયપુરીમાં બહુ ઓછાં ભેદ છે. જે થોડી બાબતમાં અંતર છે તે અહીં સંક્ષેપમાં ઉદાહરણથી ખતાવવામાં આવે છે.

૭. ગૂજરાતી ‘માફ’ હિન્દી શબ્દ ‘મેરા’ જયપુરીમાં ‘મહાકિ’ થઈ જાય છે. પરંતુ મારવાડીમાં ‘ક’ ને સ્થાને ‘ર’ આવે છે તેથી ‘મહાકિ’નું ‘મહારો’ બની જાય છે, જયપુરમાં હિંદીનું ‘હ’ નું ‘હૂ’ અને ‘ધા’નું ‘છો’ બોલાય છે, પરંતુ મારવાડીમાં ‘હૂ’ અને ‘હો’ એ ૨૫ વપરાય છે; મારવાડીમાં ‘સ’ને સ્થાને બહુધા ‘હ’ બોલાય છે, જેમકે ‘સંગ’નું ‘હંગ’, અને ‘સરદાર’નું ‘હરદાર’. લવિષ્યકાળનું ચિન્હ જયપુરીમાં ‘સ’ અને ‘હો’ છે જેમકે ‘મારસ્થુ’ (ગૂં મારશું, હિં. માફગા) અને ‘માફો’ (ગૂં મારીશ, હિં. માફગા), પરંતુ મારવાડીમાં ત્રણ ચિન્હ છે—તે તો આ જણાવેલાં તેજ, તેમાં કેવલ ‘સ’ ને સ્થાને ‘હ’ થાય છે, અને ત્રીજું ‘ગ’ છે જેમકે ‘માફગો’.

૮. સારી શુદ્ધ મારવાડી તો મારવાડ રાજ્યના મધ્યભાગે બોલાય છે અને જેમ જેમ ત્યાંથી દૂર નહ્યે તેમ તેમ નિકટવર્તી ભાષાઓના પ્રભાવથી તે મારવાડીમાં અંતર પડતું જાય છે, તે તે થોડું છે. ગૂજરાતીમાં જે કહેવત છે કે ‘બાર ગાઉએ બોલી બદલે, તરવર બદલે શાખા, છુટાપણમાં કેશ બદલે, લખણ ન બદલે ભાષા’ એ ઘણે અંશે ખરી છે. જે નીચે દર્શિયમાં સિરોહી અને પાલણપુરની મારવાડી લઈએ તો તેમાં ગૂજરાતીનું ઘણું મિશ્રણ આવશે. જે જેસલમેર અને થલીની મારવાડીને લેઈએ તો તેના પર સિંધીનો ઘણો પ્રભાવ પડેલો જણાયો. કિરાનગઢ અને અગમેરની મારવાડીમાં જયપુરીએ

થોડો ઘણો અંતર કરી દીધો છે. મારવાડી, મેવાડી અને મેરવાડી એ નામંથી તે ભાષા કહેવાય છે. મારવાડી ભાષાઓનાં થોડાં ઉદાહરણ પણ મનોરંજક સમગ્ર અહીં આપવામાં આવે છે.

૯. સાચ મારવાડી—એક જિણ્હારે કોય ડાવડા હા-ઉચાં માયસું નેનકિયે આપરે બાપ ને કયો કે બાગો સામ્હારી પાંતી રો માલ આવે છં કેા મને દિરાવો-જરૈ ઉણા આપરી ઘર મિકરી ઉણાને ખાંટ દીવી.”

૧૦. પૂર્વી મારવાડીનું ઉદાહરણ—

“અમલાં મેં આજા લાગો મહારા રાજ પીવાની દારી.
સરજથાને પૂનસ્થાં છ બર મોત્યાં કેા થાલ
ઘણેક મોડા લાગ્તોજ પીવાજ મહારે ખાંસ
પીવાની દારી.”

જા એ દારી બાગમેં સ્પૈર સુણ રાજનકી બાત,
કદેક મહલ પધારસી તો મતવાલો ધણુરાજ
પીવાની દારી.
ચારી ઓલૂં મહેકરાં મહારી કરૈ ન કોય,
ચારી ઓલૂં મહેકરાં કરતા કરૈ નો હોય,
પીવાની દારી.”

૧૧ મેવાડીનું ઉદાહરણ—

“રસો રાણે રાવ હિન્દુયત રસો રાણે રાવ.
મહારે બસો દિવડા માંય, બિલાલો રસો રાણે રાવ.
નિજરાવલ પૃથ્વીનાયરી, કોડ મોહર કુરઆન,
આયા કડે ઓઝાવણુ, પલ પલ બાડે પ્રાણુ.”

૧૨ સિરોહીની મારવાડીનું ઉદાહરણ—એક સન્દયપુર નામ સેર તું। જણુ મેં એક ધન વાલો હાજી કારતો। વણેરી પુ હાંધં તી। વણુ વુને હોનાર કેવાલો કિ થે દુર મોતી પેરિમાં નીં નકો દુર મોતી મંગાવે ને પેર। હોનાર તો અતરું કે ને પેરોગો।

૧૩ કેક દર્શિણી મારવાડી કે જે ગૂજરાતીથી મળેલી છે તેનું ઉદાહરણ નીચે દેવામાં આવે છે. આથી મારવાડવાળા ગૂજરાતી કહે છે અને પાલણુ પુસ્તાલા મારવાડી કહે છે. બંને યોગ્ય છે. અહીં બંનેનો સંગ્રમ છે.

“એક શેક રા કનૈ ઇણુ રા ચાર મુલજિમ દિવાલી રા દાહારે બખ્શીસ લેણે કું આયે । સેહજને ઇણુ રા આગે ટેબલ પર એક ગીતાજી ધર દીની ચૌર ઉણારી બાજુ મે પાંચ પાંચ રૂપિયારી ચાર ઢગલીઓ કીની । ફેર સેહજએ એક નોકરી કે પૂંસિયા કે ચારે ઓ ગીતાજી ચાહીને હૈ કે પાંચ રૂપિયા ચાહીને હૈ । સાહેબ હું પઢી સફૂં નહોં જિણુ મુ મોરે તો પાંચ રૂપિયા લેણા હૈ । ખાદ સેહજને દુસરે કું પૂંસિયા કે ચારે કાઠ પસન્દ હૈ । સાહેબ મોરે તો રૂપિયારી ગરજ હૈ । તીસરે ને બી રૂપિયા લીના । ચૌથા સકસ ને ચવઢ બરસરો ઉમરકો થા જવાળ દિયા, સાહેબ મોરે તો ગીતાજી ચાહીને હૈ મેં અપણી છુટી માકે આગે પદંગા । યે કહકર ઉસને ગીતાજી ઉપાણુ લીના । ઇણુ માહે મુ એક સોના મોહર નિકલ આઘ-વે દેખકર તીવું સકસ સરમખું નીચે બાલણે લગે । ”

૧૪ થલીની મારવાડીનું ઉદાહરણ—

“રાતહીરે ભંવર મઠ અધ રાત

મોઝ કયા પધારિયા રે

માંજા મઠા મારે ભંવરજ રે મહારા રાજ. ”

૧૫ ધાતની થલીની મારવાડીનું ઉદાહરણ નીચે આપવામાં આવે છે તેમાં સિંધીના યોગ છે અને તેનો પ્રભાવ પ્રત્યક્ષ છે.

“આજ અવેલા કયું અખિયા કહરો મુજ મેં કામ ચોરો મંદતો ધર તહી ઇચે સુચણી રો ચામ. શહર ઉજેણી હું દિગિઓ મદલે અવિઓ આજ, તાસ અવેલો અવિઓ તુજ બલાવણ કાજ. ચન્દર ઉયો-ધર આપને રાજ તૂં બી ધર ન, મેં અખા રીસે કેસો બલણે તૂં કેદિ રહ્ગા. સજ સહેલી સિંગાર રાજ કરે પુકાર, જોખ મુ લાગસી જિજ્ઞ નાં લાખોં કરે વિચાર. ખારિ ડીને જેતરના ખારિ જેટ ના ખાવ રાજ ડે રહજતના જિજ્ઞેરે ફક કણે લગ નય, આણિ ડિયાં આપરિ આણિ મત લોપો આપ, હું કવલી તૂં આલણુ હું વેરી તૂં બાપ. ”

પૂર્વના મધ્ય ભાગમાં બોલાતી રાજસ્થાની.

૧૬ એ ચાર પ્રકારની છે-જયપુરી, અજમેરી, કિશનગઢી અને હાડોતી. હાડોતી કોટા જુદી આદિમાં પ્રચલિત છે. જયપુરી ભાષામાં પણ થોડું થોડું સાહિત્ય છે. શ્રી દાદુજીના શિષ્યોએ જે કંઈ લખ્યું છે તે અધિકતર જયપુરીમાંજ લખ્યું છે. સ્વયં દાદુજીએ તો એક પ્રકારની પશ્ચિમી હિન્દીમાંજ લખ્યું છે. જયપુરી ભાષાને ત્યાંના લોક ‘હંદારી’ કહે છે. જયપુરીમાં ‘અ’ ને સ્થાને ‘ઇ’ નો પ્રયોગ અધિક થાય છે જેમકે ‘પંડિત’નું ‘પિડત’ અને ‘મન્દિર’નું ‘મિન્દર’.

૧૭ સાત જયપુરી ભાષાનું એક ઉદાહરણ અત્ર આપીએ:—“એક રાજા છો, ઉકે દો ખેટા છો, બગવાનકી અસી મરજી હુકસ વો રાજા ખેટા ખાલક છો જિદી મર ગયો, મરતી ભગત આપકો છોટા લાખને જુલાર આપકો દોનૂ ખાલકંકી અર આપકી રાણીકી સરમ ઉતે ધાલ ગયો. ”

૧૮ હાડોતીનું ઉદાહરણ:—“એક સહરમે એક દુસ્બલ બરામણુ છો, વો રાજના બિગરવા કરે આપકો ઉદર પુરણુ કરે છો. ઉ બરામણુ કે એક લકડી કુંવારી છી, જમ બરામણુ છી અચ્છીને કહી કે મહારાજ છ કન્યા કા હાત પેલા કાઠ મુ કરંગા જમ બરામણુ ખોસ્યો અમ મું કાંઈ કર. ”

૧૯ રાજસ્થાન પ્રદેશ-પૂર્વોત્તર ભાગમાં બોલાતી પ્રધાન બે ભાષાઓ છે. ૧ મેવાતી ૨ અહિરાવાતી. મેવાતી પ્રધાનતઃ અલ્લર રાજ્યમાં બોલાય છે અને અહિરાવાતી, રેવાડી અને દિલ્લીની સમીપમાં બોલાય છે.

૨૦ મેવાતી—મેવાત દેશની ભાષા છે. તે ભરતપુર અને ગુરગાંવના કેટલાક ભાગોમાં પણ બોલાય છે. જયપુરની નિમ્નમત કોરકાસમ અને નામાની નિમ્નમત ખાવલમાં પણ મેવાતીજ પ્રચલિત છે. આ રાજસ્થાની અને વજ્જભાષાની વચ્ચેની ભાષા છે. આનાપર તે બંનેનો પ્રભાવ છે. કંઈક પશ્ચિમમાં રાજસ્થાનીએ પોતાનો પ્રભાવ પાડ્યો છે, અને પૂર્વ તરફ વજ્જભાષાનો પ્રભાવ છે. મેવાતી દેવનાગરી બદલે રોમાંજ લખાય છે પરંતુ અહિરાવાતી ભાષા દેવનાગરી, ગુરમુખી અને ફારસી એ ત્રણ લિપિઓમાં

લખાય છે. અહિરાવાત એ સંસ્કૃત આભીરવાટનું નામ છે અને એ સંબંધી કંઈક અમોએ લખ્યું છે. જુઓ અમારો 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' માં જૂની ગૂર્જરાતીનો ઇતિહાસ એ નામનો નિબંધ પાસા. ૩૦૦ ૨૧ મેવાતી ભાષાનું ઉદાહરણ:—

“એક હીર હો અર એક કાગલો અર એક નાહર અર એક ચાપો ચે ચ્યાં એક અંધ કુવા મેં પડ્યા. યા. એક રાજ સિકાર ખેલતો ડાહ્યે થો. વહને લગાઇ પીસ. વેંહી કુવા પર આયો કુવામેં દેખ્યોં તો ચાર જનવર પડ્યા હું—જમ રાજને દયા આ ગઇ અર ચ્યાં મેં કાંઠ લિયો. જમ ચ્યાં ખોલ્યા 'વૃક્ષે ભીડ પડેગી જમ મેં તેરે કામ આલિગો. ચ્યાં અપના અપના ધરને ચર્યા ગયા. રાજ સિકાર ખેલર અપણે ધર આયો.”

૨૨. અહિરાવાતી ભાષાનું ઉદાહરણ:—

“એક સકસે દો ખેટા થા. ઉન માલ તેં છોટનો ખાપ તે ખોલ્યો અક ખાખાજ માલકો બટ જો મૂં ને દીણું હોય/ સો. દો. થોડે દિન પીછે વો અપનો બટકો માલ જમા કરકે પરદેસાને ચકો ગયો અર વઢે અપણુ ધન બદચલનીમે ખો દિયો.”

૨૩ માલવી—આ માલવા પ્રદેશની ભાષાનું નામ છે. ઉત્તરમાં તેને ઉત્તરમાં પણ કહે છે. નર્મદાના પેડે પાર હુશંગાખાદના જીલ્લામાં માલવીજ એક રાજાનામાં ખોલાય છે. લિંગ લિંગ રચનાની માલવીમાં જોડેલો બેદ જણાતો નથી જેટલો રાજસ્થાનીની ખીજ ઉપભાષાઓમાં જણાય છે. માલવામાં રાજપૂતોમાં જે માલવી ખોલાય છે, તેને રાંડી કહે છે.

૨૪ માલવી ભાષાનું ઉદાહરણ:—

“પેલો પેર મતે ન્હાવત ઘોવત લાગ્યો માંરજ, કે દસરો કે દસરો સીસ ચુચાવતા માંરજ. કે તીસરો કે તીસરો બાહુડા સમજવતા માંરજ. ચોથો પેર રસોઇ તિપાવતાં લાયો વો માંરજ. પાચમો પેર મતે જિંચાવતા લાગ્યો વો માંરજ.

છટો પેર મતે સેજ ખિજાતા લાગ્યો વો માંરજ. સાતવો પેર મતે સાર ખેલતા લાગ્યો વો માંરજ. કે આઠમે કે આઠમે ખોલ્યો ખેરી કુકડો માંરજ. કે તોને સોઠ સંતાખો રે કુંકડ લા કે મ્હારી કે મ્હારી રત મેં ખોલ્યો રે કુંકડલા.” આમાં પેર-પેરનો અર્થ પહોર છે.

૨૫ હવે નીમાડી ભાષા બોધએ. તે નીમાવાડામાં ખોલાય છે અને તેથી તેનું નામ તે પડ્યું છે. વાસ્તવમાં આ પણ એક પ્રકારની માલવી છે. કિન્તુ તેમાં કંઈક વિશેષતા છે. જેથી તેને માલવીથી અલગ જણાવી છે. નીમાડીમાં બહુધા 'એ' ના સ્થાનમાં 'અ'નો પ્રયોગ થાય છે. તેમાં અનુસ્વાર પણ ઓછો ખોલાય છે જેમ કે 'દાંત' ને 'દાત' અને 'મૈ' ને 'મા' કહેવાય છે. 'લ' ને સ્થાને 'ન' અને 'ન' ને સ્થાને 'લ' બદલાય છે. જેમકે 'નીમ' ને, 'લીમ' (લીખડો) અને 'નિખૂ' ને 'લિખૂ' કહેવાય છે. ખાનદેશ અને વરાડની મરાઠીની પેડે નીમાડીમાં પણ 'અ' ની જગ્યાએ 'જ' નો પ્રયોગ થાય છે.

૨૬ આ રીતે ગૂર્જરાતની સંસ્કૃત પર આવેલ રાજસ્થાન-રાજપૂતાનાની વર્તમાન ભાષાઓનું કંઈક સ્વરૂપ આપ્યું. પ્રાચીનકાળમાં ગૂર્જરાત અને રાજપૂતાનાને અતિ ગાઢ સંબંધ હતો. ગૂર્જરાતે રાજ્ય ત્યાંના જિન-માલ—શ્રીમાલ નગરમાં હતું. ત્યાંના તે પ્રદેશ-શ્રીમાલમાંથી શ્રીમાલીઓ (ખાલણ), વાણીઆ, સોની વગેરે) અને ઝોસીયા નગરીમાંથી આવેલ ઝોસવાડો ગૂર્જરાતમાં આવી વસ્યા છે તે તે જાતિઓના ઇતિહાસ જણાવે છે. પ્રાચીનકાળમાં ગૂર્જરાત, રાજપૂતાના, માલવ વગેરેને અસ્પર્શ નિકટ સંબંધ હોવાથી ભાષા પણ એક સરખી—અપખંશ હતી અને ત્યાંથી જે તે તે પ્રાંતો કાલક્રમે અલગ અલગ થઇ જવાથી ગૂર્જરાતી, હિન્દી, અને રાજસ્થાની ભાષા જન્મી છે તે ભાષા વિવેક શાસ્ત્રી અને રંપજી જણાય તેમ છે.

તંત્રી.

॥શ્રી વીર સ્તુતિઃ તથા સુવર્ણાદિસિદ્ધિઃ॥

(વિદ્યાધરવંશ ભૂપત્યુમણિ શ્રીમન્ પાદલિખાચાર્ય કૃત)

વિક્રમ સં. પ્રથમશતક

જયદ્ નવં-નલિન-કુવલય-વિભસિય-સયવત્-પત્તલ-દક્ષ્યો॥
વીરો ગયંદ-મયગલ-મુલ્લિખ-ગદ્-વિક્રમો મયવં ॥૧॥

જેની સો પાંખડી વિકાસ પામી છે એવા—
સૂર્યવિકાસી નીલકમળ તથા ચંદ્રવિકાસી શ્વેત કુમ્ભ-
દનાં પાતળાં પત્ર જેવાં ચક્ષુવાળા તથા મદવડે સુંદર
ગજેન્દ્રની મુલલિખ ગતિ સમ ગતિવાળા શ્રી મહાવીર
સ્વામિ ભગવાન જય પામે છે. ૧

અન્નવિ વદદ્ સુતિર્થં અલંકરિયં જસ્ય મરદવાસમ્ ॥
યો વદમાણસામી તિબલ્લક-દિવાયરો જયત ॥૨॥

ભારતવર્ષમાં જેનું સુતીર્થ આજ પશુ અર્ખાંડિત
પ્રવર્તે છે તે ત્રણ સોકમાં સુર્પસમાન શ્રી વર્ધમાન
સ્વામિ જય પામે. ૨.]

ગાદા-જુઅલેળગિર્ણં મય-મોહ-વિવલ્લિર્ણં જિબકસાયં ॥
ધોસામિ તિસંજાણે તં નિરસં મહાવીરં ॥૩॥

મદ મોહથી રહિત તથા નિતકપાય તથા નિરસંગ
જિનેશ્વર મહાવીર ભગવાનને ત્રણે સંધ્યાએ—ત્રિકાલ
(પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન, સાંપંકાલ) ગાથા યુગલવડે સ્તવીશ. ૧

સુકુમાલ-ધીર-સોમા રત્ન-કલિણ-પંડુલ સિરિનિકેયા ।

સૌર્ય-કુલ-ગદ્-મોહ જલ-ચલ-નદ્-મંઢળા તિથિ ॥૨॥

ન ચયંતિ વીરલીલં હારં જે સુહિ-મત-પરિપુમા ।

પંકય-ગયંદ-ચંદા લોચન-ચક્રમ્મિય-મુદ્રાણં ॥૩॥

જે સુકુમાલ ધીર તથા સૌમ્ય છે, જે (અનુક્રમે)
રક્ત કૃષ્ણ તથા શ્વેત છે, જે શીત, અંકુશ તથા
મદંધી ભય પામે છે, તથા જે ત્રણે જળ, રથજ
તથા આકાશના આભૂષણ રૂપ છે, તથા જે શ્રી
(લક્ષ્મી) નિવાસ રૂપ છે એવા સુગંધી, મત્ત, તથા
પરિપૂર્ણ પદ્મ, ગજેન્દ્ર તથા ચંદ્ર વીર ભગવાનનાં
ચક્ષુ, ગતિ તથા મુખની શોભા ત્વચ રક્તના નથી.

એવં વીરજિજ્ઞેદો ભચ્છર-ગળ-વંધ-સંયુગો મયવં ॥

પાલિત્તયમય મહિભો દિષ્ણત્ સયં સવ્ય દુરિયાણં ॥૪॥

એમ અપસરાઓના સમૂહ તથા શ્રી સંધવડે
સ્તુતિ કરાવેલા તથા શ્રી પાદલિખના યમકંથી પૂજા-
યલા ભગવાન વીર જિનેશ્વર સર્વ દુરિતનો હાથ કરો.

॥ ઇતિ શ્રી વીરસ્તુતિઃ સમાપ્તા ॥

અંગ્રજગચ્છમાં આ સ્તુતિ પ્રથમ બે ગાથા તથા
પાછલી ચાર ગાથા મળી છ ગાથાના સ્તોત્રરૂપે ત્રીજા
સ્મરણ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાઈ છે.

અન્ય પ્રતિઓમાં તથા પ્રભાવક ચરિત્રકારના
કથન અનુસાર અસલ સ્તુતિ “ગાદા જુઅલેળ”
શબ્દોથી શરૂ થાય છે. કૌસમાં દર્શાવેલી પ્રથમ બે
ગાથાઓ ક્ષેપક હોવાનું અનુમાન થાય છે. અર્થ
તરફ લક્ષ કરતાં આ કથનને પુષ્ટિ મળે છે. છેલ્લી
યુગલ ગાથામાં વર્ણવેલો ભાવજ કષ્ટક અંશે પ્રથમ
ગાથામાં છે, અને તેથી બે તે ક્ષેપક ન માનીયે તો
પુનરુક્તિ દોષ ઉભો થાય છે. શ્રી પાદલિખસુરિ
જેવા ઉચ્ચ કોટિના કવિ આવી નાની સ્તુતિમાં એવો
દોષ કરે એ સંભવેજ નહિ. ખીજી ગાથામાં પણ
ઉચ્ચ કલ્પનાનો અભાવ છે, અને આરે શ્રી વીર-
શાસનને આશરે પાંચસોજ વર્ષ થયાં હતાં ત્યારે
“આજ પશુ જેનું સુતીર્થ અર્ખાંડિત પ્રવર્તે છે”
છંદાદિ ભાવ કોષ્ટ પણ સૂકવિને નજ ઉડ્ડલે.

લેખકે સંશોધિત કરેલી “નિર્વાણ કલિકા” ના-
મની શ્રીમાન્ પાદલિખાચાર્યની નિત્યકર્મવિધિ, માંત્રિક
દીક્ષાવિધિ, આચાર્યોચિત્તેક તથા પ્રતિક્ષા સંબંધી અતીવ
ઉપયોગી કૃતિની પ્રસ્તાવનામાં આ સ્તુતિ આપી હતી
ત્યારે સંશોધન અન્ય પ્રતિના અભાવે યથેષ્ટ થઈ
ચક્રું ન હતું. અને જે પાઠ આપવામાં આવ્યો છે
તે વિશેષ સંતોષકારક છે.

એજ પ્રસ્તાવનામાં આ સ્તુતિમાં સુવર્ણસિદ્ધિ
તથા આકાશગામિની વિદ્યા ગોપની છે એવો ઉક્તેષ

પ્રભાવકચરિતકારનાં કથન પરથી કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેની સામિતી આપી શકાય એમ નહતું. સ્વારખાદ આ સ્તુતિની સીક પ્રતિ આ પત્રના તંત્રી પાસેથી મળી છે જે દીકા સ્તુતિનો ધાર્મિક અર્થ ન કરતાં સુવર્ણસિદ્ધિની પ્રક્રિયાઓ તથા ઔપધિઓ એજ સ્તુતિમાંથી ઉદ્ધર છે. આ પદ્ધતિ જાણવા યોગ્ય હોવાથી ઉક્ત દીકાને આધારે તથા જ્યાં તે સાદાચ કરતી નથી ત્યાં સ્વ-મતિથી તે પ્રકારનો અર્થ નીચે આપ્યો છે.

રત્ન=રત્ન હુમ્મિકા, કસિજ=મહુદ્ધી કચનિકા,
પંદુરા=દેવદાર સિરિનિકેયા શબ્દમાંથી
સિ=ચુંગેરક એ પાંચ તથા રિ=લગુરિગણી
નિકેયા=લાંગલિકા સૌચકુસમદ=અદિખર પીજ
મીદ=લગ્નપુ જલ=લગ્ન-મંડપિકા થલ=અંગવતી
નમ=નમમંડપિકા મંદળા તિર્નિ=ત્રણ આશુપથુરપ
પંકજ=અગન મયંદ=મતનામ ચંદા=ચંદાર-
ચાંદી-હેમ.

નચર્યંતિ વીરલોહં દાઢં જે સુરદિ મત્ત
પટ્ટિપુન્ના એમાં સુરભિ મત્ત પરિપૂર્ણ એ મગન,
મતનામ, તથા ચંદારના વિશેષણ છે; અને તેથી
તે ઔપધિઓ લીચળ ચક્ષુમિમ મુદાણઃ રાચન
કામજુ તથા ઉદ્ધાટન વિધના વીરલોહ પારાના સં-
સ્કારે દાઢં જે ન ચર્યંતિ છાંડવાને શક્તિમાન નથી
અર્થાત્ દાઢપણે સંસ્કાર કરે છે.

પર્વ એ પ્રક્રિયાઓથી તૈયાર થયેલા જિજિંદો
છે સહિત કર્મ કરવાવાળો પારો અચ્છ=અધિવર્ણ
ર=દ્વાર વર્ણ ગણસંઘસંઘુઓ સમુદાયથી સંસ્કારિત
થઈ સ્તંભિત થયેલા પાલિત્તયમયમદિઓ પાલિ-
તસુર એ કહેલી પ્રક્રિયાઓ વડે પરિપાકને પામેલો
એવો સિદ્ધસ દોસડલય સઘ્ય દુરિચારણ સર્વ
હરિતનો ક્ષય કરે.

અંતિમ પ્રશ્ન એ ચાલ છે કે આદ્યશ ગામિની
વિદ્યાનો ઉદ્ધાર થઈ શકે છે કે કેમ? ઉત્તર એ છે
કે એમાં વીતવિચિત્રે બદલે કૃષ્ણચિંતિ કરવી
પડે છે તે તે વિષયની દીકા વા અંધપરથી ચાલમ
પડી શકે. આના સમર્થનમાં બૃહત નિષ્કરુણાકર પ.
૭૨૬ માંથી એક શ્લોક આપું છું.

પ્રવેતં શસ્ત્રં રજાં નાદો રક્તં કિલ રસાયનમ્
ધાતુવાદે નુ તત્પોતં લેગતી કૃષ્ણમેષ ચ ॥

ધનજ્યૈષ્ઠ
અદારકોટ મુખ્ય, } મોહનલાલ ભગવાનદાસ
અવેરી, સોલીસીટર.

નમ્રજુ વિધિ:-ગા=અગ્રક દા=હરિતાલ જુમ-
લેજન=તારક-રૂપું તે વડે જિર્ણ=પારાને મય મોહ-
ધિવજ્જિએ જિભકસાર્ય=મલ તથા મૂંછોદિપથી
રહિત, તથા અગ્નિ, ત્રિપ, ગિરિદોષ, ચપલતા, વગદોષ,
સીસાનેદોષ એ દોષોથી રહિત થોસામિ=સ્તંભન
કરીશ તિસંઘાય ત્રણનાં=અગ્રક હરિતાલ તથા
ચાંદીનાં સંધાત-સંયોગથી-નમ્રજુ વિધિ-છેદન
વિધિ:-તે નિસ્સ્તંભ અથવા પાદાંતર તિષ્ણસ્તંભ જેવા
ઉક્ત સાત દોષોથી મુક્ત થયેલો છે અર્થાત્ પાર
પામ્યો છે-એ છેદન વિધિ.

પીતવિધિ:- મહાચોર એ શબ્દમાંથી મ=હેમ-
મક્ષી-સોનામખી દા=હાટકે વીંટળુ અગ્રક રં=રસ
અને ઉક્ત ઔપધિઓ પણ આ પ્રક્રિયામાં સામાન્ય
હોવાથી સાથે લેવી. એ પીતવિધિ.

રાચન, કામજુ, તથા ઉદ્ધાટન વિધિ:- સુકુમાલ
નાથજી ધીરન્નાથ સોમાન્સોમવસ્ત્રી એ ત્રણ. તથા

વઢનગર મંઢન શ્રી યુગાદિ જિનસ્તવનમ્.

(મોક્ષનાર-યુનીશ્રી ચતુરવિજયછ,)

પદમ ગણુહર પદમ ગણુહર પાય પણુમેવિ,
પદમ તીર્થકર ગણુ ગણુહર પદમયમ્મ વસુહાવહવર,
સેતુજ તીરથ તલહરીય તીર્થભૂમિ વઢનયર સુંદર,
ચિંહુ દિસિ ચાલિય સયલસંધ આવઠ યેત્રીયાન,
આરીસર પય પૂછ કરી કચ્છ તિ નિરમલ યાન ૥૧ ॥
ઉવચાનયરી રાજકર્ય હરતેસર નરનાહુડ.

સેતુજ તીરથ યાન તણુક લેપનક લચ્છાહુડ ૥૨ ॥
સહસ યત્રીસ દેવાલયા એ સંધપતિ સહસબત્રીસ ૥
યુકટ બહરાય સંચરઠએ સાધિઈ સફલ જગીસ ૥ ૩ ॥
અવર છ સંધપતિ સંધ નહી વનકડં વણુ અશર ૥
હામિ હામિ આચ્છવ કરઠએ, જિન મંદિર ઉદ્ધાર ૥ ૪ ॥
ગિરિનર ગિરિહ મેર છમ, મંત્રહ ધુરિ નવકાર ૥
સંધપતિ સનિહુ માહિ વડક, તિમ હરતેસરરાજ ૥ ૫ ॥

ભાષા.

જન સંધ પદુવડ તલહરીય સંધપતિ આણુહ
વાગ્મિ વાજી એક છંદિ ગાઇ ઓલી વૃદ
જય જય રવ વહામણાએ કીનઈ મંબલીક
તીરથ સાર સંસારમાહિ સિદ્ધાચ્છ એક ૥૬ ॥
તીરથ દેખિ આણુહ દુક આણુહપુર યાપિક
છવત સામિ યુગાદિ દેવ જિનમંદિર રોપિક
હસમસી હસમસી સંધ ચડિહુ તુ ગિરિવર સિખરે
કલસ અઢામય દહ દિસિઈ તમ પઠસહ વિવરે ૥૭ ॥
સોવનમય નિજુમવણુપતિ કંતિઈ અઢકંતી
છમે નિજુશુભસાસિ વાસિ નિવસઈ વિઠસંતી.
પૂછ્ય આદિલ દેવદેવ સંઢીકય જત
સંધ સહિત નર ચક્કવળ નિયકાણિ પલૂત ૥૮ ॥
પદિલહ યુગિ આણુહપુર, બીજ્ય અમકાર
ગીનઈ મયલુપુર નામ ચક્રવર્તી વઢનયર
એક દોડા કોરી નયર દુહ યાપના કીધી
છણઈ યાનકિ સિદ્ધ કોટિ અનંતી સિદ્ધી. ૥૯ ॥

ભાષા—

હસહ નરવહ હસહ નરવહ ચિદિય વિદ્વારિ
સંગાવિય રિસહ નિજુ છવતસામિ લેપમય મૂરતિ
મરેત્રી ઉરિ રયણુ, નયણુ કિંઈ નિંદવહ દુર્મતિ
સુનંદ સુમંગલા દેવિનર નાનિરાય મહાર,
વડિંઈ નિજુ વઢનયરિ પમીનઈ ભવપાર ૥૧૦ ॥
માહરીએ કુંદ મરકુંદ દમલુ અતિ શ્વિઆમલુએ,
વાહક એ વડકમ (૧) વેષ પરિભિલ મહુયર રણુશુકુઈએ.

પાટુએ નઈ ભસુક મૂક નહી મર્યાતાલુએ
રોયત્રી એ સોવન નધ રાયચાંપક આપઈ ધણુએ ૥૧૧ ॥
પૂજિયએ પહિરિય ધોતિ સંગેલા સરોવર જલઈએ
નહવીઈએ કલસ ભરેવિ રેગ કિસિસ સવે ઠલઈએ
ચંદનિઈ એ ચરચિયઅંગ રંગિઈ અંગિય વિવિહ પરે
આસીએ મંગલદીપ અકુપમારી પૂજ કરે ૥૧૨ ॥

ભાષા—

પખેશ્રી પૂજ નઈ જગતિઈ, મહાવીરપૂજા ભગતિઈ,
નેરિત ફણિઈ પાસછણુ.
સોની ગોઈદ પપતા હસર, ચિહુદેહરીએ યાધિયા જિનવર,
ચંદન કેશર ચરચિયઈએ ૥૧૩ ॥
સંતિનાહ પૂજ દેવાલઈ, વિધન સવે હપનતાં ઠાલઈ
હંસાઈ સંધવિણી હવિય, આગશી આદિનિજિ સરપાયા,
સીયલિ રાયણુ તરવર ડાયા, ઘોરી નાગ એ નેઈઈએ ૥૧૪ ॥

શ્રદ્ધણુ દેઈ નઈ પૂરાં, ગચ્છમંદિર પહંતા સુર,
મૂલનાયકનંદ ચિહુ અમઈએ,
પુંડરીક પડિમા બેક નવીય, સાદ પરમત અર્હનિંદવિય,
પૂછ પાતક ગમીઈ ૥૧૫ ॥

ભાષા—

ચેત્રી પૂત્રીમ સંધ મિલઈ ૥, ભમારશી, ચિહુ દિસિના
અતિ ચંગ ૥ ૧
વાહિણી પાગા પાર નડઈ ૥, ભમારશી, વાજી ભેરિ
મૂંદય ૥ ૧૧૬ ॥
સ્નાન મદોચ્છવ અતિભજા ૥, ભમારશી, પહિરઈ જિન-
વર માલ ૥
નાટકનીત મહોચ્છવ ૥, ભમારશી, આવી રમઈતિ રાસ ૥
૧૧૭ ॥
રંગ મંડપ અતિરમક ૥, ભમારશી, રૂચરાં તોરણુ તેઅવ
રશી સોવન પૂત્રી ૥ ભમારશી, હાન ભાવ નવ નેહ ૥ ૧૧૮ ॥

ભાષા—

ચિંતામણિ પામિહ, મઈ માશી, પૂત્રી મનહ તણી રહાત્રી
કીનઈ જૈન પ્રેચારિત, જય જય.
તીસહ મંદિર મંદર તોલઈ, એક છત્ર નર કિમ શુભ બોલઈ.
હચઈ અતિદિંદ દહારત, જય જય. ૧૧૯ ॥
લેક લેક ભવિયા સારી સગાઈ, નંદીવહન સામીનક હાઈ
હાશવિય પ્રાસાદ ૥ જયજય.
યાપિય લેપ તણી તિહાં પ્રતિમા, વર્ણમાન સામીનક મદિમા
આનંદ નવચઈ નાદિ ૥ જયજય. ૧૨૦ ॥

શ્રી શત્રુંજય શ્રી ગિરિનાર, આમ આરાસમ્ હાર. તીરથ સચિવે જુહાર તુ. જયજય. ગુરુનર્થ વડનગર સોનાર, તલહદી ત્રિદુ જિંબ જુહારે સારં આપણું કાન તુ. જયજય. ૧૧૨૧૧ ગયજુગણે તારા ગણાઇ, વરમ ચાચરની લહર મુણાઈ. જો નર મંદરે તોલઇ.

તીરથ મદિમા લણુયકસુરી, એ શત્રુંજયની તલહદી તીરથ તે ગુણ જોલઈ ૧૧૨૧૧ સિરિ સોમસુંદર પદે દિણુયર લચિષ્ઠસાયર ગણુધરે સિરિ સુધાનંદન સુરિમંડન સોમજય યતીસરે । જિણુસોમસુરિય વાયણાવધિય મહીકલસ મંગલકરં સિરિ શિશ્નદ્યુતં ભસિન્નુતં લલિહિરિસિ સુદકરં. ૧૧૨૩૧ -ઈતિ શ્રી વડનગર મંડણ શ્રી યુગાદિ જિન સ્તવનમ વાયનાચાર્યં ચક્રચક્રવર્તિ બદારક પ્રભુ શ્રી જિન પ્રીતિસુરિશિષ્ય પંચમહિકલસ ગણિ શિષ્ય પંચ ભવિષ્યપ્રીતિગણિદુતં. સં. ૧૫૨૫ વર્ષે.

—આ સ્તવન જૂની ગુજરાતી ભાષામાં છે. તે શોળમા શતકમાં-નરસિંહ મહેતાના સમયમાં (સંવત્ ૧૫૨૫ માં) રચાયું છે. તે સમયની ભાષાનો નમુનો પૂરો પાડે છે. ભાષા ૧૩ મા શતકથી અપભ્રંશમાંથી નવું સ્વરૂપ પકડતી ગઈ ને ધીમે ધીમે હાલની રીતિપર અનેક બળોનાં પરિણામે આવી. આમાં પહેલાં વસ્તુ હ'ંદ છે તેમાં પ્રથમ ગણુધર અને પ્રથમ જિન-યુગાદિ દેવ-ઋષિમનાયની સ્તુતિ કરી મંગલાચરણ કર્યું છે. તેમાં વડનગરને શત્રુંજય તીર્થની તલેટી પર અતિ પ્રાચીનકાલમાં આવેલું જણાવી ઋષભદેવનો પુત્ર અયોધ્યા નગરીનો ભરત ચક્રવર્તી ચૈત્ર માસની યાત્રા કરવા આવે છે તેમ બતાવ્યું છે. એ યાત્રામાં બનીશ હંતાર દેવાલયો અને બનીશ હંતાર સંઘપતિઓ હતા; ને ભરત સુકુટબદ્ધ રાગ હવે; બીજા સંઘપતિની સંખ્યાનો પાર નહોતો. સાથે અધારે વર્ણુ હતા ને ભરત રથજે રથજે ઉત્સવ અને જિન મંદિરનો ઉદ્ધાર કરતો હતો. જેમ પર્વતોમાં મેર, મંત્રોમાં નવકાર-તેમ સર્વ સંઘપતિમાં વડો એવો ભરતરાજ હતા.

જ્યારે સંઘ તલેટી પહોંચ્યો એટલે સંઘપતિને આનંદ થયો. વાજિત વાગસા માંડવા, ધ્રાવિકા મંડળા ગાવા લાગી. જય જયના ઘોષ સાથે વધામણું થયાં. સિદ્ધાચ્ય તીર્થમાં પહોંચ્યા. તીર્થ જોઈ આનંદ થયો

અને આનંદપુર (વડનગરનું બીજું નામ) રચાયું ને ત્યાં ઋષભદેવ છત્રતાંજ તેમની મૂર્તિ-અવતરવાથી યુગાદિદેવનું મંદિર બંધાયું. સંઘ પછી શિખરે પહોંચ્યો. કલશોની કાંતિથી અંધકાર (ગુણ આદિ) યોલાયુ હતું ત્યાં પેસી ગયો. સુવર્ણમય જિનભવનેત્રી પંક્તિ એટલે દાર કાંતિથી ઝળકતી હતી જાણે કે જિનયુગુણાદિ વિકાસમાન યજ્ઞ ત્યાં વાસો કરતી હોય તેમ આભિમંદેવને પૂજા જના સફળ કરી સંઘસંહિત તે યજ્ઞવતિ નિજ સ્થાને પહોંચ્યો.

પહેલાં યુગમાં આનંદપુર, બીજામાં ચમકાર, ત્રીજામાં મદનપુર, અને ચોથામાં વડનગરની સ્થાપના એક કોડકોડી નગરને સ્થાને કરી અને તે સ્થાનકે અનંત કોડો સિદ્ધ થયાં.

૧૦ મી કડી-વસ્તુ હંદમાં છે તેમાં જણાવ્યું છે કે ભરત રાગએ વિદાર કરી છત્રવંત સ્વામી-ઋષભ-જિનની લેખમય મૂર્તિ સ્થાપી. એ ઋષભજિન કે જે મહેરીના છાતીના રાગ, જેને નજરે જોતાં દુર્ગતિ નાસે, જે સુખંદા અને સુમંગલાદેવીના પત્તિ, ત્રાણિ-રાયના પુત્ર-તેને વડનગરમાં વાંદતાં ભવપાર તપમાય તેમ છે.

૧૧ મી કડીમાં સુગંધી પુષ્પોનાં નામ આપેલ છે. ૧૨ મીમાં તે પુષ્પોથી સંજેલા (વડનગરમાંનો તલાવનું નામ હોયું જોઇએ) સુરેવરમાં નંદાર્ધ ધાતી પહેરી પૂજા કરીએ, કલશથી મૂર્તિને નવરાત્રીએ ચંદનથી વિધવિધપ્રકારે અંગને ચર્ચયું. જોઇએ-આરતી મંગલદીપ એ સર્વથી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરીએ. તો રોગ કલેશ સર્વ ટળે.

સોની ગોવિંદે (આ સોમસુંદર સુરિના સમ. યમાં તારંગાપર અજિતનાથની લખ્ય પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરનાર ગોવિંદ. દશે) મહાતીર ને પાશ્વે પૂજા ચાર દેહરી રચાવી.

સાંતિનાથને પૂજો. આગળ સરસ્વતિ (૧) મુઠ્ઠી આદિજિનની આકૃષ્ટ શીતજ રામણની હાથા. બે નાગ. એમ પ્રદક્ષિણ દઈ મૂલનાયકતા ગભારે પહોંચ્યાં. બે બાણ પુંડરીકની બે નવી પ્રતિમા કે જે સાંક પર્વત, અને અર્જુને સ્થાપેલી તેને પૂજ્યાં પાતક ગાય.

૧૬-૧૭-૧૮ ચૈત્રી પુનમે સંધ મળે. આનંદ મંગલ થાય. એ વર્ણન છે. ૧૯ માં ચૈત્ર પ્રવાહી કરવા જણાવે છે. સુર મંદિર છે. નંદીવર્ધનના બાધ મહાવીર સ્વામીના પ્રાસાદ છે. તેમાં લેપમય મૂર્તિ છે. શત્રુંજય, ગિરનાર, આણુ આરાસણનાં તીર્થ કરી ગુર, વડનગર, સોપારનાં તીર્થ કરી તલેટીના મણુ બિંબને પ્રણામ કરી શત્રુંજયની તલેટીમાં આ (વડનગર)ના તીર્થનું મહાત્મ્ય જણાવ્યું છે.

કર્તા લખિય કીર્તિ છે. તે જિનસોમ સુરિના

વાચનાચાર્ય મહિકલશના શિષ્ય છે. આ જિનસોમ સુરિ તે સોમસુંદરના મુખ્ય શિષ્ય લક્ષ્મીસાગર સુરિ, સુધાનંદન સુરિ, સોમજય સુરિ સાથેના એક સુરિ છે. આ પ્રમાણે અર્થ અમે અને તેટલી સાવધાની રાખી લખ્યો છે તેમાં કંઈ પણ ન્યતતા કે રખડાં હોય તો સુર વાચક જણાવશે. આ મૂલ સ્તવન પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રી અમર વિજયજીના શિષ્ય ચતુર વિજય મુનિએ નકલ કરી મોકલી આપ્યું છે તે માટે તેમનો ઉપકાર છે. તંત્રી

પ્રાચીન સુભાષિત.

પ્રાસ્તાવિક દૃઢા.

ચંદન રૂએ શેસભર, માહરો સંગો ન કાય
ન્યાયું રાખું ચેટમે, સો ફિરકર વેરી હોય.
દેવ જલો તરબાર બલે, પ'ખા બેઠે ડાહ
હમ જલે સો પ'ખિ બિન, તુમ જલો સો કયાહ.

ઉત્તર.

પાન વમારે ફલ શુગે, બેરી તેરી ડાહ,
હમ હટ બનેગે હમ જલોગે, હવેગે કેતો દાહ.
સુશર વેરી વલ્લહા, હીરે ખટકે તીન,
વીસાધી નવિ વીસરે, વસતા હમર સીન.
જો નર એરણુપી ચોરી કરે, કે સુધકો દાન,
હયા વટ કર દેખતે, મુજકું નહિ આવત છે વિમાન.
રે પ્રાણી સુંણિ બાપરા, જિમ તારીનું જ્યાન,
તિમ કર પરમેશ્વર તણું, લાભે સ્વર્ગ વિમાન.
સમતા રસ છે સીયલો, ડાહો ભવનો તાપ,
સુધ ધમે દહો તે સેવજ્યો, જિમ ટકે સતી સંતાપ.
ચિંતા ચે ચતુરાધ ધટે, ધટે ગીત ગુણુ માહ,
રૂપ રંગ વિદ્યા ધટે, ચિંતા સમુદ્ર અયાહ.
કબીરા જગ અંધા બયા, જેસી અંધી ગાય,
બહરા યા સો મર ગયા, હબી ચમ ચંદાય.
કબીરા કલ કરતા સો અન કરે, અન કરતા સો અબ,
જામ આવેગી નાંદરી, તબ પડ રહેગા સબ.
હે મન તું એતો ભમે, જેતો નમમે પ'ખ,
મનક રાખ્યો મન રહે, વરછ ન રહે અ'ખ.
છણુમંદિ પરીમલ નદી, મધુકર દેખિ મ બહ,
સુડી લાકચ ક્યાં કરે, એ ફિશુકે ફેશ.
દહુએ બહો જે લાંબો, આપણું સદ દેસ,
દ્રામે હાલા માંડવા, યા ર્યું કીમે પરદેસ.

૧	બલ પાંદિં છુદ્ધિ આગલી, જે હપજે તત્કાલ,	૧૪
૨	વાનર વાધ વીગેછયા, એકલે સીયાલ,	૧૫
૩	પદે પદે નિધાનાનિ જોજને રસકૃષિકા,	૧૬
૪	લોખ્ય હીના ન પાવંતી, બહુ રતા વસુંધરા,	૧૭
૫	હંસાને સરોવર ધણા, કુસુમ ધણા ભમરેણ,	૧૮
૬	સંજનને સુમાલુસ ધણો, દેરાનિદેશ ગયેણ,	૧૯
૭	ભાંભાં રણું ન સંધીએ, મન મોતી ને કંચ,	૨૦
૮	હાને સુવર્યું ન માનીએ, નનરે દીહો હી સમ્ય,	૨૧
૯	ભમરો રૂએ રણુજી, મુખ મુકે નિસાર,	૨૨
૧૦	રે કંટાલી કેવરી, તારો સો વિશ્વાસ,	૨૩
૧૧	માંનવીયે તો માંન કરે, જતો આણુ પ્રમાણ,	૨૪
૧૨	લંકપતી અસંકિત ભઈ, તનકે ગયા પ્રાણ,	૨૫
૧૩	ઉત્તમસ્ય ફણું કોપ' મધ્યમ' પ્રહરદ્ય,	૨૬
૧૪	અધમરય અહો રાત્રિ' દુર્જનસ્ય અહનિ'શમ,	૨૭
૧૫	પહોણું કડ ચાંડાલ, પશુ ચાંડાલ ગઈલા,	૨૮
૧૬	મુનીનાં કોપ ચાંડાલ, સર્વ ચાંડાલ નિ'દક,	૨૯
૧૭	ભણ્યા ગણ્યા બહોતેર કલા, તે પણુ થયા ગમાર,	૩૦
૧૮	જે નારી પાતો પડયા, તે નર રહ્યા સંસાર,	૩૧
૧૯	દેવ વાલ્લ મીઠા દરે, ફિર નહીનાં પાર,	૩૨
૨૦	હનમ જોહ નયિ દરે; જ્યુ આયમને રાર,	૩૩
૨૧	અંબર કેરા બાડલાં, જોલાં તણા સનેદ,	૩૪
૨૨	વહેતાં વહેં કતાવલાં, ઝટક દેખારે છંદ,	૩૫
૨૩	અલ્પ દલાની પ્રેમજી, દલી ન કોઈ વલ્ય,	૩૬
૨૪	ગુંગાકું સુખો બયો, રામજી રામજી પિજાપ,	૩૭

પ્રતિજ્ઞાની પરાકાષ્ટા

અલકા નગરી સદસ્ય અધ્યોધ્યા નામે નગરી હતી. તેની શોભા દેવસોક તથા પાતાળસોક કરતાં પણ વધારે હોવાથી તે બન્ને નગરી શરમાઈ ગઈ અને તેથીજ એકતે ઉપર જવું પડ્યું અને બીજીને નીચે અધોગતિમાં વાસ કરવો પડ્યો. જેમ-આજ દિંદુસ્તાનમાં મુઘલ, પાશ્ચાત્યોમાં લાંગ, ન્યૂયૉર્ક, મોટાં શહેરો ગણાય છે. તેમ પહેલાં આ દુનીયામાં મોટું અને સુંદર શહેર તરીકે આ નગરી હતી. જ્યાં ન્યૂયૉર્ક કરતાં પણ સુંદર આકાશરેખા મકાનો હતાં. અનેક પ્રકારની દુનસ્કળાઓ હતી, ધર્મકળા, અર્થકળા, કામકળાનાં શિશાલો હતાં.

અહિં કોઇ રોકા કરશે. કે-અને દિંદુસ્તાનમાં આવું ઉન્નત શહેર હતું એવું ક્યાંય સાંભળ્યું કે વાંચ્યું નથી, માટે આ કલ્પિત ગપાટા માયો છે; પરંતુ મહાનુભાવો! આ શહેર હમણાંનું-જે હજાર વર્ષ પહેલાંનું નથી, કે તમે સાંભળી રોકો. આ શહેર ઇતિહાસકારોની દૃષ્ટિથી લાખો કોસ દૂર છે. જેને થયાં અનેક યુગો-સંખ્યાતીત ત્રણેં યદ્ય ગયાં છે. આજથી ૨૫૦૦-૩૦૦૦ વર્ષ પૂર્વ ભારતવર્ષ કળા કૌશલ્યમય, વિતસમૃદ્ધ હતો તો તે પહેલાંના કાળમાં ઇચ્છા કરતા ચડીઆતો હોય તેમાં ચક્રાન્ત હોય. ત્યાંનો સૂર્યચંદ્ર નામનો રાજા હતો. તેને આધીન અનેક દેશો હતા. તે સર્વ કરતાં મોટો રાજા હતો. આકાશલોકમાં તો સૂર્યચંદ્ર જો જણ્યું રાજ્ય કરે છે. જ્યારે આ તો મનુષ્યલોકમાં એકસોજ અર્ધ રાજ્ય કરતો હતો. પોતાના પ્રતાપનાં કિરણો-તેણે સર્વ દેશોઆ હતા. સમગ્ર ચતુ તથા દુરેણું જન કરી નિર્દત્ત કુલક (પુણ્ય-પૃથ્વી)ને રિકસિત કરી સૂર્ય કરતાં વિશેષ કીર્તિ મેળવી હતી. આવી રીતે તે રાજા લુદિપૂર્વક રાજ્યકર્મ કરવા સાથે ધર્મકર્મને પણ સાદર સ્થાન આપતો હતો. તે અદ્ભુત, અતુલ-શક્તિ આરાધના ધણીજ ઉત્સુકતા અને લક્ષિપૂર્વક કરતો હતો. તેણે પોતાના કારભારીઓને હુકમ કરી દીધો હતો કે-જ્યારે ૭-તથા-૧૩ આગે લાદે દેશે

પીટાવવો કે-આવતી કાલે આઠમ (૮) અથવા ચતુર્દશી (૧૪) આવે છે માટે સહુએ કામકાજ છોડી ઉપનાસ શીખ્યાદિ ધર્મ ક્રિયામાં રત રહેવું. આમ કરતાં કરતાં ઘણો કાળ ગયો.

એકલા સૌધર્મ દેવસોકમાં ૭૬ મકારાને સભામાં માયુ ધુણવ્યું-ચિરકંપ થયો. તે જોઇને સહુ કોઇને (બીજા દેવોને) આશ્ચર્ય થયું. આનું કારણ? આનું કારણ? કરવા લાગ્યા. તેટલામાં, એક અપ્સરા આવીને હાથ જોડી કહેવા લાગી કે—

સ્થામિન! કથિર્ન કાવ્યાનિ વક્તિ મુક્તિતથાધુના! હયાનિ નવ પદાનિ મુરગુંદ્યાનિ સામ્પ્રતમ્ ॥
અન્યદ્ દર્શોપકર્ષસ્ય સદર્શ નાધુના કચિન્ ॥
તત્ કિં નિમિત્તેનેદોનાડધુનિ મોતેન મસ્તકમ્ ॥

ઉર્વશીના આવાં વચનો સાંભળી, ઇન્દ્રે કંઈ કે, હે પ્રિયે! હમણાં મારાં શાનઅધુ મનુષ્યલોકને હોય છે. તેમાં ભરતખંડનો આધિપતિ શ્રીરૂપલદેવના પુત્ર ભારતચક્રવર્તી-તેનો પુત્ર સૂર્યચંદ્ર રાજા સીધેથી પ્રતિજ્ઞામાં ઘણો દ્રઢ છે. તેની પ્રતિજ્ઞા તોડવા માટે મનુષ્ય તો શું! દેવતા પણ પ્રયત્ન કરે તો તે પણ નિષ્ફળ જાય. તેની આવી પરાકાષ્ટા જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું કે અહો! મનુષ્યલોકમાં, પણ આવા સત્વશાળી મહાપુરો હોય છે! તેથી ચક્રિત થઈ મેં માયુ ધુણવ્યું. અપ્સરાને ઇન્દ્રની વાત, ગપાટા જેવી લાગી. તે પોતાના સૌધર્મ, કળા કૌશલ્ય ઉપર અભિમાન રાખતી હતી કે એક વીતરાજ સિવાય દુનીયામાં કોણ એવો દેવ કે મનુષ્ય, પશુ યા પક્ષી છે, કે જે મારા રૂપ અને કલા કૌશલ્ય આગળ અગ્નિથી ઘીની જેમ ન પીગળે? એમ ધારી ઇન્દ્રે પૃથ્વી પોતાની સાથે પોતાની સહીયર રંભાને સાથે લઈ બન્ને મનુષ્યલોકમાં આવી. પોતાનું અત્યંત કીર્તિમાન માનુષી કન્યાનું શરીર બનાવી હાથમાં વીણા અને પુસ્તક લઈ અરવમમાં રહેલા યુગાદિ ત્રિતેશ્વરના મંદિરમાં ગાવા બેઠી.

આ તરફ સૂર્યયશા રાજા ક્રીડા કરવા નીકળ્યા હતા, ક્રીડા કરી પાછાં વળતાં પેલી બે દેવકન્યાઓનો મધુર સ્વર સંહુને કાને પડ્યો. તમામનાં મન તે તરફ આકર્ષાયાં. તેથી અધા સ્થિર ચિત્તથી સાંભળવા ઉભાં રહ્યાં. રાજા પણ મુગ્ધ બની ગયો હતો. પરન્તુ ઉપરથી સૈન્યને આગળ ચાલવાનું કહેતો અને ધીરે ધીરે ઘોડાને આગળ હંકારતો હતો; પરન્તુ કેાણ આગળ પગલું ભરે ? તે સ્વરથી મુગ્ધ થઇ આપું સૈન્ય સ્તંભની માફક સ્થિર થઇ ગયું હતું. હાથી-ઘોડાં-ઉટ વિગેરે પશુઓ પણ ચિત્રામણની તુલ્ય ગતગતિ-નિષ્ક્રિય થઇ ગયા હતા. અરે ! જંગલના મૃગો અને રાંછો પણ ધાસ ખાતાં ખાતાં અપૂર્વ ગીતનાદ સાંભળવાથી અર્ધું ધાસ મોઢા અંદર અને અર્ધું બહાર છે. એમ ને એમ તક્લીન થઇ આંખો મિચી સાંભળવા ઉભા રહ્યા હતા.

મનુષ્ય તથા પશુઓની વાતજ શી ? પણ જડ વસ્તુ-વૃક્ષો વિગેરે પણ સ્થિરચિત્ત કાન થઇને નાદ સાંભળે છે. નાદમાં અજળ શક્તિ છે તેનાથી કેાણ મોહ ન પામે ? કહું છે કે—

નાદેનાપિ ન મુદ્ગન્તિ ચેડનન્તસુહૃદેતુના ।
 કિં તેપામુપમોચન્તે ? પશ્ચો નાદવેદિનઃ ।
 પ્રાણાનપિ પળીકૃત્ય નાદં ગૃહ્ણાન્તિ ચો મૃગઃ ।
 સુધાકલા કરેણાપિ સોડકે સ્વરુપ નિવેશિતઃ ॥
 નાદેન દેવાસ્તુલ્લંઘન્તિ નાદાદ્ધર્મઃ પ્રજ્ઞાયતે ॥
 નાદાદ્ મહીપતિર્યો નાદાદ્ નાર્યોડપિ વધયમા ॥

અર્થાત—જે નાદ સાંભળવાથી મોહ નથી પામતો તેની તુલના કોની સાથે કરવી ? પશુ પક્ષી સાથે ? ના, તે પણ નાદથી મુગ્ધ થાય છે. માટે જે નાદથી મોહ પામતો નથી તે કંતિ પરમયોગી અથવા પશુથી પણ ગયેશો હોવા જોઇએ. અરે ! મૃગ પોતાના પ્રાણને પણ આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી નાદ સાંભળે છે. એથી કરીનેજ તેને ચંદ્રે તુટ થઇ પોતાના જોખામાં આસન આપ્યું છે. દેવ-રાજા, મનુષ્ય, સ્ત્રી વિગેરેને વશ કરવાનું કામ નાદને સારી રીતે આવડે છે. ધર્મનો પ્રચાર પણ નાદ દ્વારા મુંદર થઇ શકે છે.

અધાને નાદમાં લીન થયેલાં જોઇ રાજાએ મંત્રિને કહ્યું કે—આ તો એક ડગલું પણ આગળ ચાલતાં નથી. નાદથી મુગ્ધ બની સ્થાવરની જેમ સવળાં સ્થિર થઇ ગયાં છે. માટે ચાલો નાદ તરફ જઇએ. આ પ્રમાણે સત્તાહ કરી સૈન્ય સાથે રાજા યુગાદિ જિનેશ્વરના મંદિરમાં ગયો. મંદિરમાં પ્રવેશ કરતાં અનુપમ રૂપાળી કામદેવની સ્ત્રી સમાન વીણાને વગાડતી અને ગાતી બે યુવતી કન્યાઓને જોઇ રાજા કામવશ થઇ ગયો, યુગાદિની સ્તુતિ કર્યા પછી રાજા કન્યાઓ ઉપર ચક્ષુ ફેંકે છે ? અનેક પ્રકારે ધંસારા કરે છે, અને વિચારે છે કે—અહાહા ! શું તેઓના મુખમાંથી અમૃત જરે છે, અથવા કન્યા રૂપે નાદની આ બે ભૂર્તિજ છે. રાજા બહાર આવી હાથી ઉપર બેઠો તો ખરો પણ તેનું મન તો કન્યાઓને છોડી જતા ના પાડે છે. રાજાએ દીવાનને કહ્યું કે, તે કન્યાઓને તમે જઈ પૂછો કે તમારું નામ, મામ, કામ, કામ, વિગેરે શું છે ? કુવારી છો ? કે પરિણીત ? દીવાને ત્યાં જઈ પૂછ્યું. પૂછ્યા પછી જવાબ મળ્યો કે—અમે વિદ્યાધરની કુવારી કન્યાઓ છીએ. ગાયન કળામાં અમને નાનપણથી જ શોખ હોવાથી હાથમાં વીણા તથા પુસ્તક લઇ વિવિધ દેશોમાં તીર્થ યાત્રા કરીએ છીએ. અનેક પ્રકારેના આશ્રયોને નિહાળીએ છીએ. અહિં પણ મંદિર બાણી ભગવાનની ભક્તિ કરવા આવેલી છીએ. અમારા વિવાહ માટે પિતાજીએ ધણી કૌશિય કરી પણ મનુષ્યપ્રેક્ષકોં અમારા સંદેશ કાંઈ પિતા મળ્યો નહિ. આથી પિતાની ચિંતા ધણી વધી તેમની ચિંતા મટાડવા માટે અમે તેમને કહ્યું કે—હે પિતાજી ! આપ અમારી જરા પણ ચિંતા કરશો નહિ. હવે અમે યથેષ્ટ દુનિયાની યાત્રા કરી જીવન સફળ કરીશું. બાળાઓનું તમામ વૃત્તાંત સાંભળી દીવાને મીઠા શબ્દોમાં પ્રસ્તાવ મુક્યો કે—તમારે માટે સૂર્યયશા રાજા પતિ થવાને યોગ્ય છે. તેઓ ત્રણ પ્રાંડના રાજા છે. અનેક રાજાઓ તેમની સેવા કરે છે અહિં કચી આગી નથી. ભક્તિના દળથીજ રાજા અહિં આવ્યા છે. માટે અમારા રાજા સાથે તમારે પાણી મદલ્ય કરવું ફાઇ છે. મંત્રીનાં વચન સાંભળી કન્યાઓ

બેલી કે-અમારે એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે-“ જે મનુષ્ય અમારે આધિન રહેવાનું મંજૂર કરે, અમારું કહ્યું માને, તેનેજ અમે પતિ કરીશું.” મંત્રીએ આજુ સાંભળી રાગને કહ્યું. રાગ તો (“કામમુક્તસ્વ-ન્યઃ” કામમાં અંધ-શૂન્ય થયેશે હોતો એટલે તે વખતે તો રાગ સર્વસ્વ આપવા તૈયાર હતો. મનુ-ષ્યને ગળું વખતે “કાણ કહે તે કશું” આ ઉક્તિનું પાલન કરતું પડે છે. રાગએ તે વાતને કશું કરી. મંત્રીએ આવી સમગણું કહ્યું. રાગ પોતાની ઇચ્છા પૂરી કરી રતિરૂપ કન્યાઓને લઇ ઘેર ગયો. ત્રિશે-કીના રાગ્યની પ્રાંતિની માફક આનંદ માનતો રાગ પત્યંકાર લેખિક-સુખનો વિશાસ કરે છે.

એકદા રાગ નવીન સ્ત્રી યુગલ સાથે ગોખમાં બેઠો છે, અનેક પ્રકારે વિનંદા કરે છે. શેત્રંગ જેણે છે. એવામાં : હંદેશ સાંભળાયો કે “આવતી કાલે અષ્ટમી આવે છે માટે સૌ લોકોએ ઉપવાસ પૌષધ:વિગેરે ધાર્મિક ક્રિયા ત્રદા પૂર્વક કરવી.” આ પ્રમાણે હંદેશ નીટાપા બાદ તે સાંભળીને પેલી બે સ્ત્રીઓ સમગ્ર ગદ્ય કે કાલે અષ્ટમી તપની આરાધના સહુ લોકો કરશે અને રાગ પશુ કરશે માટે હવે અને પ્રતિજ્ઞાથી લાઇ કરવાનો આ ઉત્તમ અવસર મળ્યો છે. તથાપિ સર્વથા ન જાણતી હોય તેમ રાગને પૂછ્યું કે-હે સ્વામિન! આ પડહ શેનો છે? રાગએ જવાબ આપ્યો કે “હે પ્રિયે! મારા પૂર્વ મહાપુરુષોએ કહેલ જે અષ્ટમી તથા ચતુર્દશીનાં મહા પર્વો તેમાંથી કાલે અષ્ટમી મહાપર્વ છે. જે પુરુષ આ પર્વની આરાધના વિાધ પૂર્વક કરે છે, તે સ્વ-ગાંપર્વગ પદવી પ્રાપ્ત કરે છે. આમ અમારા પિતાશ્રી ભરત મહારાજ કહી ગયા છે. માટે તે દિવસે સ્નાન, તાન, ગાન, પાન, કામાદિ પાપ કાર્યોનો ત્યાગ કરી સત્ક્રિયા કરવી. જોઈએ. માટે હે ભામિનિ! તેરસ તથા સાત-મને દિવસે લોકોને સચેત કરવા માટે હંદેશ પિટા-વવાનો હુકમ મેં બદાર પાડ્યો છે. રાગના ધર્મપર અટગ પ્રીતિવાળાં વચન સાંભળી તેને સચ્ચાશમાન કરવા માટે આ બે અપ્સરામાંથી એક માયાજળ: પાથરવા માટે રાગને કહે છે કે હે નાય! આ સર્વો-ત્કૃષ્ટ મનુષ્ય પડું, મુંદર રાગ્ય, મનોહર કાયા, સ્ત્રીઓ

તથા સુખભોગની સામગ્રીને ભૂખ્યા રહી કળેા સહન કરી શા માટે. સુભાવી હો છો? જેને ખાવાનું ન મળતું હોય તે તપ કરે. આંપ તો પુણ્યશાળી છો આપને તે કરવું ઠીક નથી. દેવને કઇ આપી-ધર્મ કરવાનું કણે કહ્યું? ધર્મતા ધાત કરવાવાળાં કૃત્રિમ સ્ત્રીના આવાં વચન સાંભળી રાગ તપેલાં સોનાની જેમ કોધથી આંખો લાક કરી. તેઓને કહે છે કે:-
 રે! રેડમ્મે! ધર્મતિન્દામલિને તવમીરિયમ।
 વિદ્યાધરકુલાચારોચિતા નદિ મનાગવિ॥
 ધિક્તે તે વેદધ્યમલિલે ધિગુધિગ્ રૂપકુલંવયઃ॥
 ન યેન જિનપૂજાદિ તપસ્યો કૃત્તિરસ્તિ તે॥
 યથેચ્છં ક્રિયતે ધર્મ: પુનર્માનવો ભયઃ।
 ક રાજ્યં ક ચ સત્ત્વોગ: પશ્ચાત્તાપીસ્તુ મેતિ મે॥
 વરં પ્રયાતુ મે રાજ્યં વરં પ્રાણશયોડસ્તુ મે।
 ન પુન: પર્વતપત્ની બ્રહ્મો ચાલે! મવાન્મદમ્ ના

અર્થાત-રે હુષ્ટ! રે ચંદ્રાભિનિ! આ તારું વચન ધર્મને નારા કરનારું છે. એથી તું વિવાધરની પુત્રી નથી એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. ધિકાર થાઓ તારાં રૂપને, કુળને, શરીરને અને ચતુરાશને કે જિનપૂજાદિ શુભ કાર્યોનો સ્વીકાર કરતી નથી.

આ એટ માનવભવમાં યથેષ્ટ સુખ ધર્મ આપન કરી લેવું જોઇએ વારંવાર મનુષ્યભવ, રાગ્યાદિ સામગ્રી, સદ્સુહિ ક્યાં મળવાની છે. હું પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક કહું છું કે મારું રાગ્ય ચારું જાય, કાજ ચાહું જાય, સંપૂર્ણ લક્ષ્મી અને સ્વજન વંશનો ખસ થઇ જાય. અરે! વાવત પ્રાણ પશુ ચારવા જાય તો બહેતર: પરન્તુ જીવનથી પણ અધિક પ્રિય ધર્મનો નારા તો નજ થવા દઉં.

રાગનાં આકોશપૂર્ણ વચન સાંભળી પેલી બે સ્ત્રીઓ કંપંથી મોહક શબ્દોમાં નમ્રતાથી કહે-છે
 “હે સ્વામિન! વાહ! અમે તો પ્રેમથી આપને કહ્યું હતું કે આપને કામકર્તેશ ન થાય માટે તપસ્યા ન કરવી: પરન્તુ આંપ તો મોતી બાળનોમાં પશુ તર પાપક (શુસ્તે) થઇ ગયા. ધિકાર થાઓ. અમારા આત્માને કે અમે પિતાનાં વચનો ન માતી આપના જેવા કોધીને પતિ કર્યા. હવે તો અમે ધોખીના કુતરાની માફક ઉભયત બ્રહ્મ થઇ ન તો પાળ્યું શુદ્ધ

અસ્યર્થ કે ન મળ્યું પતિતું સુખ. હે સ્વામિન! યુગાદિ પ્રભુની આગળ તમે અમને વચન આપ્યું હતું કે હું તમારું વચન માનીશ, તમારે આધિન રહીશ એટલે તેની પરીક્ષા માટે અમે જરા કશું તેમાં તો આપ કોપાધીન થઈ ગયા. મનમાં આવે તેમ ગાળો ભાંડવા લાગ્યા. હા, હા, હવે અમારે ક્યાં જવું? બંધી બાછ અમારા હાથમાંથી ગઈ. હવે તો અમારે યમરાજના અતિથિ થવું એજ એટલે. ઓ પ્રભો! હવે અમારું કાણુ છે?" એ પ્રશ્નને કૃત્રિમ કારણવાળા કાન્તાઓના શબ્દો સાંભળી રાજા કહે છે કે—“તમે હાથી, ઘોડા, ખજનો, રાજ્ય વાવત મારા માથાને માગો તો તે પશુ હું આપવા તૈયાર છું; પરંતુ ધર્મનો નાશ તો હું કદાપિ નજ થવા દઉં. આવા નિશ્ચયવાળા વચન સાંભળી સ્ત્રી પાછી સ્મિત વદને કહે છે “હે સ્વામિનાથ! ‘સકૃદ્વદન્તિ રાજાનઃ’ રાજાઓ એકજ વખત બોલે છે. રાજાનો તો એજ મોટો ધર્મ છે કે બોલેલાં વચનનું પાલન કરવું વળી તમે તો એક નાની વસ્તુ પશુ નથી આપી શકતા તો પછી રાજ્યાદિને આપવાની વાતો પ્રલાપ માત્રજ છે. અને રાજ્યાદિને જરાપણ ચાહતી નથી. રાજ્ય તો અમારા પિતાને ત્યાં ધણું મળતું હતું. શું અમે ભિખારીની છોકરીઓ છીએ?”

“હે રાજન! ને તમે પર્વનો ભંગ કરવા ન ચાહતા હો તો એર! પરંતુ તમારા વચનની રક્ષામાં તમારું કર્તવ્ય સમજતા હો તો આ ‘ક્રી આદી-ધર ભગવાન’નું મંદિર દેખતાં હમણાં જ તોડાવો. આવાં અસંખ્યતાવાળા હળહળતા વિપ્રધૂજ વચન સાંભળી ધર્માતુરાંગી રાજાને અકસ્માત મૂર્છા આવી. રાજા ભૂમીદોસ્ત થયો. આવી દશા જાણી હજારો મનુષ્યો એકત્રિત થયા. અનેક પ્રકારે ચિંતણાપચારથી રાજાને સચેતન કર્યો. પાછો તે રાજા તમામ શરીરાવધવા કોપ યુક્ત કરી સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો કે,

રેડધમેડ્યં તવાચારો ગિરા કિરતિ મરુદઃ ।
ત્વાત્કુલાધમતાં યેનોદ્ધારવત્ મોક્ષનં મયેત્ ॥
ન ત્વં વિદ્યાધરસુતા કિન્તુ ચાળ્દાલસમ્મથા ।
મયામણિ ધ્રમેણેવ ચક્રે કાચદલાદરઃ ॥

ઐલોક્યનાથો યો દેવલ્લેલોક્યજન વંદિતઃ ।
મયેત્ કોઽપિ કથં તસ્ય પર્વપ્રાસાદ મંગલત્ ॥
સ્વયં સ્વવચસા વદ્ધમનૂજં કર્તુમેવ મામ્ ।
ધર્મ લાપાદતિક્રાન્તમન્યદ્ વાચસ્વ મામિતિ ॥

અર્થાત્—રે અધમે! તું તારા અધમકુળને તું તારા વચનથી બતાવે છે. કારણ કે “જેવો આહાર તેવો જોડકાર.” જેવું કુળ તેવાં આચાર વિચાર, આથી નિશ્ચય થાય છે કે તમે ઉત્તમ કુળની નથી પણ ચાંડાળની પુત્રી છો. ધિક્કાર છે મને કે મહિના બમથી મેં કાચનો કકડો મલો. જે આકાશ, પાતાળ, અને મનુષ્યલોકના અધિપતિ છે, અને તેથી (ત્રિક્ષો-કથી) વંદિત છે તેમનાં (જિનેશ્વરનાં) મંદિરને કાણુ એવો મૂર્ખ છે કે તોડવાની ઇચ્છા કરે?

હે સ્ત્રીઓ! હું તમારી સાથે વચનથી બદ્ધ થયો છું એટલે જેમાં ધર્મનાશ ન થાય તેવું જે કાંઈ માગશો તે આપીશ.

વાચક મહારાજે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે— પેલી બે સ્ત્રીઓ સૌધર્મ દેવલોકની અસરા છે. અને પરીક્ષા માટે આવેલી છે. રાજાનો આટલો નિશ્ચય જોઈ હજી પણ મેરે તુલ્ય રાજાને ચલાયમાન કરવા ચિંતને પ્રેરે છે. આ અબળાઓનો છેલ્લો પ્રયત્ન છે. ધ્યાન પૂર્વક વાંચજો, દ્રશ્યતાની પરાકાષ્ટા હવે આવે છે. સ્ત્રીઓ કહે છે કે—“હે સ્વામિન! અમારી બંને વાચનાથી આપ ગુસ્સે થયા. બંને વાચના નિષ્ફળ ગઈ. બંનેમાં અમારું અપમાન થયું. છતાં આપનો આમ્રક છે તો અમે કહીએ છીએ કે—આપ આપના પુત્રનું મરતક તરવારથી કાપી અમારા હાથમાં દો.” આ વચન સાંભળી રાજાને જરા પણ ક્રોધ થયો નહિ! તે રાજા સ્ત્રીઓને કહેવા લાગ્યો કે—“હે બહે! મારો પુત્ર તે મારાથીજ ઉત્પન્ન થયો છે એટલે એમાં શું મોટી વાત છે? લોને આજેજ મરતક કાપી તમારા હાથમાં સુખત કરે.” એમ કહી ધર્મ સુસ્ત રાજા તરતજ ધ્યાનમાંથી તરવાર કાઢી ગળાપર મારે છે; પરંતુ સ્ત્રીઓએ તેજ વખતે દૈવિક શક્તિથી તરવારની ધાર કુંલિત કરી નાખી. રાજા એક પછી એક નવી નવી તરવારો ગળાની ગળા ઉપર જોરથી મારે છે પણ તે બંધી તરવારની

ધારે બાંધી લીધી હોવાથી ગળાને જરા પથ્થુ ધિંગ પહેળ્યાસતી નથી.

રામની ભીમ દ્રવતા જોઈ દેવીઓએ પોતાનું દીવ્ય શરીર બતાવ્યું. ગગનથી પુષ્પ દ્રષ્ટિ થઈ વાહન નાદ તથા જય જય શબ્દોના ઘોષ થયો. પ્રતિજ્ઞાનાની પરાકાષ્ટા તે આનું નામ. રતિસમાન રૂપવાળી, પ્રેમની પાન ઓવી સ્ત્રીઓને પથ્થુ ધર્મનામનું કારણ જાણી કાળ સર્પની માફક જોવા લાગ્યા તે કેટલો ધર્મનો પ્રેમ બતાવે છે ?

નિવેદન.

આ સૂર્યશા રામની કથાથી જન્મ સાધુ સમાજ તેમજ શ્રાવક સમાજ તો અવશ્ય પરિચિત હશે. કારણકે મુનિઓને હરસાત પર્યુપથુ પર્વ ઉપર વાંચવાનો તેમજ શ્રાવકોને સંભળાવવાનો પવિત્ર અવસર પ્રાપ્ત થાય છે. કેનેતરે પથ્થુ આ કથાથી પરિચિત થાય આવા હેતુથી મેં આ પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ કથામાં કેટું લાલિસ, કેવી સ્વાભાવિકતા ? રસિકતા, પ્રતિજ્ઞાની પરાકાષ્ટતા, એવું સંગિતની

દ્રેષ્ટતા ઉછાળા મારે છે, તેની ઝાંખી શ્રોતાઓને વારકોને અવશ્ય થતી હશે. તેની ઉત્તમતા અવશ્ય પ્રગટ થતી હશે. ઉપપાદેશિત શુણીની ઝાંખી આ વખતે મારા ઉપર ધણી થઈ તેથી મારો ચિત્તે આ કથાનો અનુવાદ અવિલંબે કરવાની મને લાંતા મથુ કરી. તે ભલામથુને માન આપી મેં કેવળ સંસ્કૃતનો અર્થાનુવાદ રૂપે આ કથાને શુર્જર ભાષામાં મુકવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આમાં મારી પદુતા કે કલ્પનાને મેં લગાર પથ્થુ રચાન આપ્યું નથી. આ વાત સહુ કોઈને વિદિત છે કે—“ એક લાંપાનો રસ, લાલિત્ય, અને નિસર્ગતા બીજી ભાષામાં અનુવાદથી આવરી દુઃશક્ય છે. એથી હું પ્રથમ કહી ગયો છું તેવા લાલિત્યારૂં શુણી આ લઘુ શ્લેષમાં ઓછાજ આભ્યા હશે-આભ્યા છે; પરંતુ મુખ્ય કથાનો રસ અને પ્રિયતાદિ શુણીની રક્ષા કરવાનો મેં જરા ઉપયોગ રાખ્યો છે.

અનેકાન્તી (મુનિ).

શ્રેષ્ઠ રવજી સોજપાલ.

કમ્પ દેશમાં લાયજા ગામમાં રવજીભાઈનો જન્મ વીસા ઓસવાલ વશિક માતિમાં સં. ૧૬૭૭ (સને ૧૮૮૧)માં થયો. તેના પિતાશ્રી શા. સોજપાલ કાયા એ પોતાના ગામમાં મૂળદારી ચોથા ઘોરણ સુધીની કેળવણી આપી, પછી મુંબઈમાં પોતાના પિતાશ્રીના નામથી એટલે શા સોજપાલ કાયાની કુંપનીના નામથી ચાલતા શરાફના ધંધામાં, તથા પોતાના કાકાશ્રીના નામથી એટલે શા તેજુ કાયાની કુંપનીના નામથી ચાલતા કંટ્રાક્ટરના ધંધામાં જોડાયા. આ સને ૧૯૦૦ માં જન્મ્યું. તે વખતે પોતાની ઉમર ૧૬ વર્ષની હતી. પોતાના પિતાશ્રી અને કાકાશ્રીની નીચે રહી ધંધા સંબંધીની જમ્મરી તાલીમ લીધી અને બંને ધંધાઓ જમ્મરા પ્રમાણમાં ચલાવી એક વ્યા-

પારી તરિકે સારી નામના મેળવી અને તે ઉપરાંત ઘણી મોટી આવક પેદા કરી.

તેમના કાકા શા તેજુ કાયાનું નામ મુંબઈમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. તેઓ એક જમ્મરા કોન્ટ્રાક્ટર હતા અને મુનિશીપાલીટી, આદિના કંટ્રાક્ટો બરાબર પૂરાં કરી તેની કુંપનીએ સર્વ સંતોષ આપ્યો હતો. સરકારે તેમને જે. પી (જરડીસ એન્ડ પીસ-સુક્ષેલના અમલદાર) બનાવવા ઉપરાંત ‘રાવસાહેબ’નો મોટો હક્કાબ આપ્યો છે.

સને ૧૯૧૬ માં મજકુર શા તેજુ કાયાની કુંપનીથી છુટા થઈ પોતાના નામથી એટલે શા રવજી સોજપાલની કુંપનીના નામથી કંટ્રાક્ટર અને શરાફના ધંધા આજુ કર્યો. કંટ્રાક્ટો જુદા જુદા અને

જુદી જુદી ક્રીસમના-મુખમ્યુનિસીપાલિટી, પબ્લિક વર્ક્સ, રેલ્વે, પોર્ટટ્રસ્ટ, ડેવેલપમેન્ટ વગેરે જાહેર તેમજ ખાનગી ઓર્ગાઇસેશન અને સંસ્થાના લક્ષ્ય તે પૂરા કર્યા છે અને સંતોષ આપ્યો છે અને તે ધંધા ધર્મધોષાર અસારે ચાલુ છે. આ ધંધાથી પુષ્કળ પ્રસિદ્ધિ તેમજ દ્રવ્ય મેળવી જૈન કામમાં તેમણે આગેવાની મેળવી છે.

મુંબઈમાં વસતી શ્રી કચ્છી વીશા ઓસવાળા દેરાવાસી જ્ઞાતિના એક અગ્રગણ્ય આગેવાન છે અને તે જ્ઞાતિ દસ્તકના અનેક ધાર્મિક ખાતાઓ જેવા કે ભાત ખાતરનું જૈન દેરાસર, લાલવાડીનું જૈન દેરાસર, ઘાટકુપરનું જૈન દેરાસર વગેરેના ફંડ અને મિલકતના તેઓ. એક ટ્રસ્ટી છે, તદુપરાંત મનુકુર જ્ઞાતિ તરફથી મુંબઈ પાલાગલીમાં આવેલી જૈન પંડિયાળા, તથા પુરયાણ જૈન કન્યાશાળા, માટુંગા ખાતે ચાલતી જૈન જોર્ડિંગની વ્યવસ્થાપક સમિતિ-ઓના તેઓ પ્રમુખ છે. કચ્છી વીશા ઓસવાળા આવન ગામની જ્ઞાતિના ઉપપ્રમુખ છે.

શ્રી શંતુજી આદિ તીર્થની વ્યવસ્થા કરતી પ્રસિદ્ધ પેઢી શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીમાં મુખ્યમના તરફથી નીમાયેલા એક સ્થાનિક પ્રતિનિધિ છે.

તેમની સખાવતો પણ અત્યંત નેંધીયું. ધનની પ્રાપ્તિ કરતી એ સુભાગ્યનું ચિન્હ છે અને તે ઉપરાંત વધુ સૌભાગ્યની વાત તે દ્રવ્યને યોગ્ય માર્ગે ખરચવાની છે. તેમના કુટુંબમાં દાનની ભાવના એટલે પ્રોત્ત છે. પોતાના જન્મસ્થળમાં એટલે કે જન્મના લા-ચળ ગામમાં તેમના વડીલો તરફથી મુસાફરી માટે એક લઘ્ય ધર્મશાલા બંધાવવામાં આવી છે. તે ઉપરાંત તેમના પિતાશ્રી શેઠ શેઠાજીલાલ કાલાના સખાવતી દવાખાનાના નામથી ફ્રી દવાખાનું ચાલે છે કે જેનો લાલ કાષ્ટ પથ્થુ જતના બેદ વગર સજાના દરદીઓ રોજ અને જ્યાં પાસ થયેલ અનુસવી ડાક્ટર તથા દવાઓ રાખવામાં આવેલ છે. વળી ત્યાં તેમના માતૃશ્રી એઅરેબાઇના નામથી જૈન કન્યાશાળા ચાલે છે. વિશેષમાં તેમની ખાસ દેખરેખ નીચે ત્યાં બે

માસ અને પાંચ મહાસરતું એક લઘ્ય દેરાસર અને બે પ્રૌપધાલય (ઉપાશ્રય) બંધાવેલ છે અને તેના બાંધકામ અને સમારકામ પર ખાસ લક્ષ્ય આપતા રહે છે. માંડવીથી લાખળ સુધીની દશ માઇલની સડક સુધારવાના રહે છે.

મુંબઈમાં હમણાં જે મુંદર દેરાસર પરેલ પાસેની લાલવાડીમાં બંધાવાયું તે જૈની હમણાં તુરતમાં જ પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી તેમાં તેમની જ્ઞાતિ દેખરેખ હતી એટલુંજ નહિ પણ તેની પ્રતિષ્ઠામાં તેમણે સારી રકમ ખર્ચી છે. આ ઉપરાંત કચ્છ કાર્યાવાડ ગૃન્જરાતમાં દુષ્કાળો આવતાં નીકળતી ટીપો તેમજ બીજી અનેક ધર્મોદ્ધારી પોમાં તેઓએ સારી રકમો આપી પોતાની ઉદારતા બતાવી આપી છે, આ સિવાય તેમની ખાનગી સખાવતો પણ પુષ્કળ છે.

શેઠ રવજીભાઈ છેલ્લા પંદર વરસથી જાહેર જીવનમાં ઘણો લાગ લીધો છે અને ચાલુ લાગ પોતે લેતા રહ્યા છે. અને તેથી પોતાનાં સમયનો ભોગ તેમજ જાતિભોગ આપી પોતાની જ્ઞાતિને તેમજ સમાજને ઉપકૃત કરેલી છે. આવી રીતે તન મન ધનનો ભોગ આપનાર જૈન ધર્મીનું અનુકરણ બીજા જૈન શ્રીમંતો અને આગેવાનો કરશે. તેઓની એક બાહોશ બાપારી તરીકે ફતેહમંદ કારકીર્દી છે, પોતાની જ્ઞાતિમાં બહુ પ્રધાનપણે પદવી મેળવી છે, જૈન સમાજમાં તેઓ એક આગેવાન છે; અને તેથી શ્રી શંતુજી તીર્થ સંપ્રદી સર્વ પ્રકારે ચચેલા તેમજ તે અંગે ઉપરિચિત થયેલી સર્વ ધટનાઓને પહેંચી વળવા માટે શ્રી જૈનસ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન થવાનું નક્કી થતાં તેની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ તરીકે નીમવામાં આવ્યા છે તે યોગ્ય થયું છે.

દરેક એમ ઇચ્છશે કે શેઠ રવજીભાઈ હજી વિશેષ ધાર્મિક કાર્યોમાં લાગ લે, સમાજના હિત માટે પોતાના તન મન અને ધનનું વિશેષ અર્પણ કરે, અને તેથી સમાજની અને જ્ઞાતિની ઉન્નતિ સાધી તેનું મહા પુણ્ય હાંસલ કરે તે માટે તેમને પરમાત્મા વિશેષ આશુચ્ચ, સુખમય આરોગ્ય અને સંપત્તિ અર્પો.

(અનુસંધાન ૫-૪૭૮ થી)

ચાય છે એ કાયદો, અને દર વરસે મુકરર રકમ લેવાનો કાયદો-એ દરબારને ધના બનને કાયદાનો હિસાબ આપી નબ છે.

(૨.) આ વ્યવસ્થાનો અમલ દશ વરસ સુધી રહેશે. આજની ચચોથી હોમો ચોથો કચ્છો અને બને બન્ને પક્ષ વચ્ચે કાંઈ મિતતા હશે સંબંધ નમે તે માટે પુરતા સમયની નજર છે. આ મુદતમાં જેનો હાંકી વજરના નિર્ણયને સ્વીકારશે. અને દરબારના પ્રધાન અધિકારીના સવાલ ઉદાવતા તેઓ બંધ થશે એટલે દરબાર જેનોના ખાસ અધિકારોપર આજ ને ઝીણી, મારીક નજર રાખે છે તે દર થશે. આ મુદતને ઝીણી કરવાથી કચ્છો વધે તેમ છે અને બીજા પાંચ વરસ બીજી લાગણી તૈયારી કરવામાંથી વીતી નબ. દશ વરસથી લાંબી મુદત કરવી તે પણ કચ્છોના ચોથા નથી કારણ કે તે મુદત બાદ આજના નિર્ણયમાં ફેરફાર કરવા કાંઈ એક પક્ષના હિતમાં કચ્છ થઈ પડે, અર નજરનાં સાધનોની સમવકને લીધે પાલીતાણા આજનાં જેનોની સંખ્યા વધી પણ પડે અને કદાચ એવા અણધાર્યાં સંભોગો ઉભા થાય કે ચાલુજીની લોકપ્રિયતા આજના કરતાં વધી પણ નબ.

(૩) દશ વરસ પછી શું કરવું ? તે હું આજે નક્કી નથી કરતો અને ન તો હું એમ પણ જણાવતો કે આજના નિર્ણયમાં જારે કાંઈ પણ ફેરફાર કરવા હશે તો તેના અધિકાર સાર્વજનિક સત્તાના હાથમાં રહેશે. હું દેશી રાજ્ય અને સરકાર વચ્ચેના સંબંધ ને રીતે સમજાવેલું તે પ્રમાણે તો તે મુદત વીત્યા બાદ કર્નલ કીટીને જે દર બાજબી ગણે છે તે દરેક ચાનાણુ ઉપર વેરા નાંખવાનો હુતો દક તેમને મળી જશે અને જો બન્ને પક્ષકારો વચ્ચે, વચ્ચે પડ્યા જેવી સ્થિતિ સરકારને લાગશે તોજ તે સાર્વજનિક સત્તા તરફ વચ્ચે પડશે. એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થશે કે કેમ ? એ હું જાણે કહી શકું નહિ અને હિંદુસ્તાનના રાજ્યલીપટમાં જે ફેરફારો થવાના છે તે બેમાં ક્યાં વર્ષ પછીની સ્થિતિનું જાણે લખિયા અણુનું અચક્ય છે.

હ. આ નિર્ણયનો અમલ તા. ૧ લી એપ્રિલ, ૧૯૨૬ થી થશે અને ૧ લી એપ્રિલ, ૧૯૨૭ ના દિને પ્રથમ લારણું થશે. જો જેનો આ બારણું બરવાતી ના પાડશે તો દરબારને કર્નલ કીટીને કાયદેસર દર પ્રમાણે ચાનાણુપર મુકકા વેરા નાંખવાની છુટ રહેશે, એટલે કે ૧૮૮૬ પહેલાંની સ્થિતિનું પુનરુત્થન થશે અને એટલેજ તકાવનું રહેશે કે વેરા ઉપરાંત નાર અધિકારીઓ એજન્સી નહિ પણ દરબારના નીમશે. પાલીતાણા રાજનો આજનો રાજ્યલીપટ બેતાં કાકેર સાહેબના હાથમાંજ આ આંતરિક વહીવટની બાબત સોંપવી અને સત્તામત લાગે છે.

હું માનું છું કે જેન કામ વાર્ષિક લારણું બરવાનું પસંદ કરશે. એ કામના ઉચ્ચ ચારિત્ર અને પ્રતિષ્ઠા માટે મને ખુબ માન છે અને મને અસર કરવા માટે ને પ્રોપેગેન્ડા અને હું બેશ ચાલ્યા છે એની માફી અસરમાંથી મુક્ત રહેવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે. બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનની સાંતિપ્રિય અને કાયદાને માન આપીને ચાલનારી એ કામ છે એ હું જાણું છું, પણ હક અને અધિકારની બાબતોનો નિર્ણય કરતી વખતે ગરીબમાં ગરીબ અને દીનમાં દીન અરજદારને પણ બહોળામાં બહોળી સંખ્યાવાળા અને સમર્થમાં સમર્થ અરજદાર જેટલો ન્યાય મળવો જોઈએ એમ મને લાગે છે. બીજી બાબતોમાં એક કામની લક્ષ્મી અને લાગવગ, કચ્છી કામ આવતી હશે, પણ સામ સામા પક્ષો વચ્ચે ન્યાય તોળવાનો હોય છે એવી અદાલતમાં એની કાંઈ અસર થતી નથી.

૧૦. ૧૯૨૬ ના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખથી પાલીતાણા આવતા ચાનાણુઓની સંખ્યા ગણવાનો મેં જે તાત્કાલીક હુકમ કાર્યો હતો તે આથી રદ કરું છું,

(સહી) સી. સી. વોલ્ટસન

પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનના દેશી રાજ્યોના

ગવર્નર જનરલ તરફના એજન્ટ.

સાચી નકલ પરથી

શિરસ્તદાર, એજન્સી સેક્રેટરીએટ.

સુધનહર્ષકૃત હરિઆલીઓ.

[ગત માસમાં આ હરિઆલીઓ કવિતામાં અમે મૂકી હતી તે પૈકી અચૂંકા ઉત્તર એક સંખ્યાનં-રા. હિમતલાલ કેશનલાલ આલીસ, હાલદ, અમદાવાદ તરફથી આપ્યા છે, તે અત્ર મૂક્યા છે. બીજા મહાશયો વિચાર કરી લખી મોકલવા કૃપા કરશે. તાંત્રી.]

૧. પુરુષિ એક નપુંસક જાયો.

સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, અને આકાશ એ ચારે વસ્તુઓ આપણાથી ઘણીજ ઉંડી છે. તેમાંના પહેલા ત્રણ નરનાતિ છે. ચારે છેલ્લો શબ્દ આકાશ નાનપતર નાતિ છે.

જવ જવતે ઉભો રહવર્ષ, } આકાશ દમેશાં રચિત
તેહનું મંદિર છે અતિ ઉંચું } છે. ઘણું ઉંચું છે. ચંદ્ર
ચાંદ સુરજ પાસીતસવાઓ, } સૂર્યની નજીક છે. મેર
મસ્તકે મેર તણછે વેરહવર્ષ } પર્વત કરતાં પણ તે ઉંચું છે.
સહુઈ માણસ તેહના ધરથી ને જોઈને પાવધરે—

માણસની મોટામાં મોટી જરૂર અનાજ અને વસ્ત્રની હોય છે. ને વરસાદ ન પડે તો અનાજ અને કપાસ પાકે નહિ. વરસાદ આકાશમાંથીજ પડે છે. એટલે આ લીડી આકાશને બરાબર લાગુ પડે છે. કોનવિ દાંકઈ તેહનેરે-તેનાથી કોઇ પણ વસ્તુ ઉભી નથી એટલે તે સૌથી ઉંચામાં ઉંચું છે માટે પહેલી હરિઆલીના અર્થ આકાશ એવો થાય.

૨. બેઉ નપુંસક એકકારે કરીયા એકજ કામી. પાન અને સોપારી.

(સોપારીને નાગર દોહો અને બીજા વસ્ત્ર નાનપતર નાતિ ગણે છે.) તે ત્રીજો નરનામીર-એટલે પાનસોપારીને કાથો ચુનો તેની સાથે મેળવ્યા.

તે ત્રણે નારીશું મિલ્યા-જીભની સાથે મળ્યા.
ચોખા મુકતા ફલતણો જેણે પહેર્યો દાર;
માણિક દળાયું દારમાં ને જે ચુનોતો બંડાર.
દાંતને ઘણી વખતે મોતીના દાણાની ઉપમા આવે છે. અને જીભ તે માણિકના રંગ જેવી લાલ છે. તે ચુનોતો બંડાર છે. જીભથીજ માણસની ખાનદાની જીભાઈ આવે છે.

એટલે જેને પૂરેપૂરા દાંત છે તેજ તેનો (પાનનો) સ્વાદ સમજી શકે છે.

વળી આગળ કહે છે કે,
રંગ ધરે સહુ તેહનું, તે પણ રંગ ધરતિ.
મુકનાફલ કહેતાં દાંત તે રંગ ધરે છે. લાલ થાય છે. જીભ પણ (રંગ ધરતિ) લાલ બને છે.

જો રંગીલાં=ત્રી પુરુષની જોડી.

તે સહુ મુખ આગળ રહે ન હોય કોઈને દુઃખ:-આતો બણીતી વાત છે. આપણે પાન મોટામાં રાખી મૂકીએ છીએ પણ આપણને અચૂંકા ચતી નથી. દિંદુ સવેને તે પ્રિય છે.

ખાનપાનથી આરોગ્યમાં સુધરે છે. માટે બીજા હરિઆલીના અર્થ પાનસોપારી.

૩. કાન છે પણ સૂણે ન કાંઇ મેઘરાગળ.

તે સાંભળી શકે પણ સાંભળતા નથી. આપણે વરસાદ માટે ગમે તેટલી બૂમો પાડીએ પણ તે કંઈ આપણા અવાજ પ્રત્યે લક્ષ દેતા નથી. વાદળાં પાણીના બને છે; મેઘરાગળને આભડછેટ નથી. સહુનું પીરસું ખાલેરે. એટલે સમુદ્રનું પાણી હોય, તળાવનું હોય, નદીનું હોય, મેલું પાણી હોય કે ગમે તેવું હોય પણ તેના (ગરમ થવાથી) સૂર્યની ગરમીથી વાદળાં બને છે. અને તે સર્વ એકજ ધર્મ નળ છે.

તે ગમે તે દિશામાં ફરી શકે છે. અને દિક્તાં ને દહીએ આવે તેહ તણું ફલ ફેરેરે. એટલે, ન્યાં વાદળાં સમગ્રાય ત્યાં વરસાદ પડે.

તેહના પેટ યદી ને મળે તો નાનદહીયો વારે }
પર ઉપગારી તેહ બણીને પ્રાણ તણો આધારે }

વરસાદ ફરકે જવનો પાલણદાર છે. તે દમેશાં પરાપકારીની કૃષ્ટિથીજ પડે છે. તેને પોતાને કશોજ સ્વાધ નથી.

અર્થ તેહનું ભૂમિ દોસે=રાગ
અર્થ તેહનીરીને શુભે-વાદળ=મેઘ
કાનમાંદિ ને કામિનિ પેસે તો તો આવે રંગેર.
કાન=દિશા
કામિનિ=વિનય
ને દિશામાં વિનયોઓ થાય તો તો જરૂર વરસાદ પડે.

(બાકીનું દવે પછીના અંકમાં.)

એક સુખી કુટુંબ

સ્ત્રી પુરુષ અને બચ્ચું

૧ ચંદ્રપ્રભા ગોળીતું સેવન કરનારી સ્ત્રી પ્રદર, સુવારોગ વગેરે રોગોથી છુટે છે અને ઉત્તમ આરોગ્ય લોગવે છે.

ક્રીમિત ગોળી ૧૬ નો રૂ. ૧)

૨ આતંકનિગ્રહ ગોળીતું સેવન કરનાર પુરુષ બળ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર બની પોતાના ધંધામાં આગળ વધશે.

ક્રીમિત ગોળી ૩૨ ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૧)

૩ બાળમિત્ર ગોળીઓતું સેવન કરાવવાથી બચ્ચું દૃઢપુષ્ટ અને તંદુરસ્ત રહે છે.

ક્રીમિત લગભગ ૩૦૦ ત્રણસો ગોળીઓની ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૧)

વિશેષ નિગત બાળવાને અમારા આંતક-નિગ્રહ ઔષધાલયતું પ્રાઇસ લીસ્ટ મંગાવો જેમાં આરોગ્યને ઉપયોગી વાંચનનો લાભ પણ મળશે.

વૈદ્યાશ્રી માણિકર ગોવિંદજી

મુંબઈ-ઓફીસ.
કાલ્યાદેવી રોડ,
મુંબઈ.

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર-(કાડિયાવાડ).

માત્ર રૂપિયા ત્રણમાં
 એક ઘડિઆળ

જરા પણ અચકાશો નહિ
 આજે જ ઑર્ડર મોકલો કારણ કે અમારું

ટીક-ટેક

TIC-TAK Regd. Wall clock

ઘડિઆળ નિયમિત ટાઈમ આપે છે.

— સર્વેની પસંદગી પામેલું છે —

અને તેમ છતાં ઘરનાં સુંદર શણગાર રૂપ પણ છે.

— ફક્ત રૂપિયા ત્રણ :—

PETER WATCH Co, P. B. 27, MADRAS.

આ ઑફર
 મફત!!

આ ઑફર
 મફત!!

અમારા અઠાર કેરેક સેલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજીસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડિઆળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજીસ્ટર્ડ ટાઈમપીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઑફર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડિઆળ માટે તના હાથલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્સ ૨૬૫
 મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તમારી પાઠશાળા અને કન્યાશાળાના મેલાવડા
પ્રસંગે છાત્ર-છાત્રીઓને
ઇનામ માટે કયાં પુસ્તકો પસંદ કરશો?

જૈનસાધુઓએ, જૈનપત્રકારોએ અને જૈનવિકાનોએ
જે પુસ્તકો પસંદ કર્યા છે તે આ રહ્યાં ! !

૧. કુમારિકા ધર્મ; ૨. કુમારિકાને પત્ર; ૩.
જૈનનીતિપ્રવેશ; ૪. જૈનકાવ્ય પ્રવેશ; ૫. જીવન ચર્પા;
૬. જ્ઞાનપંથમી અને તેનું ઉદ્ધાપન. દરેકની છુટક
કીમત રૂ. ૦—૪—૦ રાખવામાં આવી છે. સામટી
નકલો મંગાવનારને આ ભાવે પુસ્તકો મળશે:—
૧૦૦ નકલના રૂ. ૨૦; ૭૫ નકલના રૂ. ૧૫;
૨૫ નકલના રૂ. ૫. આ ભાવે ૨૫ થી ઓછી
નકલ મોકલાતી નથી.

ગુરત આજેજ લખો:—

માવજી દામજી શાહ,

કામાસેધન, ધાટકાપર.

(રજીસ્ટર્ડ નં ૪૪)

વીર બામ

માયા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફલુ-
એન્સા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મસળવાથી
ગુરતજ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો અકસીર મલમ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાખે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ઠે. વડાણી, બીજી ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડ.

ઠે. જુમામરજીદ, મુંબઈ ૨

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of
Misfortunes and enter the Gates of Success-
ful Life. Rs. ૬.

For Honour, Riches, Learning and Greatness	7 8
For Health, Physical Strength, etc...	7 8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7 8
For Success in any Under taking or Litigation, etc...	10 0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc.	7 8
For Success in Spiritual and Religious Life	10 0
For Success in Trade and Business...	10 0
For Men's Love to Women	7 8
For Women's Love to Men	10 0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7 8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc.	7 8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100 0
For Success in Gemming	225 0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15 0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 2nd quality	21 0
1st quality	30 0

NOTE:—A Money Order or G.C. Notes will bring the
Talisman to your door. One Extensive Life Reading
Rs. 15, two Rs. 25, three Rs. 30 or more at a time at Rs. 10
per reading. Remit with birth date. Always the full
amount should be remitted in advance. No. V. P. P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer,
No 30&55 (T. Y.) Cheku Street, Colombo (Ceylon).

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ
ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન મંથાવલિ રૂ. ૧—૮—૦

શ્રી જૈન ડીરેક્ટરી બા. ૧-૨ સાથે ૧—૦—૦

” ” બા. ૧-લો ૦—૮—૦

શ્રી જૈન ચેતાંજર મંથાવલિ ૦—૧૨—૦

પાપ અલગીતામલાનાં પ્રાકૃત કથા ૧—૦—૦

આ માસિક સાથે હેન્ડબોલ વહેંચવા તથા
નહેર ખખર માટે પત્રવ્યવહાર નીચેના સીરનામે
કરવો. એક એક માટે નહેર ખખરનો ભાવ
રૂ. ૬—૦—૦ વધુ માટે લખો—

આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈન શ્વે. કૉન્ફરન્સ.

૨૦ પાચુતી પોસ્ટ નં. ૩

મુંબઈ.

SALE!

SALE!!

SALE!!!

Grand Reduction Sale

Cheapest Rates Possible!!!

Every home of India knows what the *world Renowned "B" Time piece* is. Every part of the machinery is guaranteed to be strong and fine. 36 Hour's winding. Guaranteed for 3 years. Buyers beware of Imitation "*B*" Time Pieces. When buying one, please see that it is made in Germany and the "*B*" mark carefully. Re. 1-12-0 each. Alarm Time Pieces Rs. 2-8-0 each. Postage etc., extra.

The Time Piece Seller.

30, Garanhata Street,
CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

COPY.

"Six rupees will save hundred"

Trial Solicited!

Alpaka Shari!

Alpaka Shari!!

Do you wish to please your lover? Then buy at once a piece of our "*Alpaka Shari*" It is as pure and fine as a valuable Benarashi Shari." It will save you much in giving presentations to your relatives.

We are guarantee for this Price Rs. 6 each. Postage extra.

The Bengal Silk Agency.

30, Garanhata Street,
CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

On 1 Rupee, 224 items of Reward.

In purchasing ointment for Ringworm or 4 small cases of Kashmere "*Jarda*" in one rupee, there will be rewards as follows:—

One gross of Blue Black Ink Tablet (144), one Penholder, 12 nibs, 25 pieces of Transfer pictures, 25 needles, one bundle of thread, one solid ring, Two buttons, 16 packets of Tooth powder, one safety pin, one toy—wrist watch, one soap, one chest Board of horse-race, one chess Board of a maze, one Book on Gopal Bhar one book on Theatrical Songs.

Sarkar Brothers,
2, Garanhata Street.

CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

॥ नमो वित्तस्स ॥

જૈન યુગ

[શ્રી ૦ જૈન ટ્રેડ કોન્ફરન્સ ખાસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૧

અંક ૧૨

આવણ

૧૯૮૨

મોલદ તંત્રી

મોહનલાલ દક્ષીયંદ દેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વજીવ હાઇકોર્ટ, સુ'બઈ

[જૈન ટ્રેડ કોન્ફરન્સ ખાસ અંક]

SALE!**SALE!!****SALE!!!**

Grand Reduction Sale

Cheapest Rates Possible!!!

Every home of India knows what the *world Renowned "B" Time piece* is. Every part of the machinery is guaranteed to be strong and fine. 36 Hour's winding. Guaranteed for 3 years. Buyers beware of Imitation "B" Time Pieces. When buying one, please see that it is made in Germany and the "B" mark carefully. Re. 1-12-0 each. Alarm Time Pieces Rs. 2-8-0 each. Postage etc., extra.

The Time Piece Seller.

30, Garanhalta Street,
CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.**COPY****"Six rupees will save hundred"****Trial Solicited!****Alpaka Shari!****Alpaka Shari!!**

Do you wish to please your lover? Then buy at once a piece of our "Alpaka Shari" It is as pure and fine as a valuable Benarashi Shari." It will save you much in giving presentations to your relatives.

We are guarantee for this Price Rs. 6 each. Postage extra.

The Bengal Silk Agency,

30, Garanbata Street,
CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.**On 1 Rupee, 224 items of Reward.**

In purchasing ointment for. Ringworm or 4 small cases of Kashmere "Jarda" in one rupee, there will be rewards as follows:—

One gross of Blue Black Ink Tablet (144), one Penholder, 12 nibs, 25 pieces of Transfer pictures, 25 needles, one bundle of thread, one solid ring, Two buttons 16 packets of Tooth powder, one safety pin, one toy—wrist watch, one soap, one chest Board of horse-race, one chess Board of a maze, one Book on Gopal Bhar one book on Theatrical Songs.

Sarkar Brothers,
2, Garanbata Street,
CALCUTTA.

N. B.—All correspondence should be made in English.

જૈન યુગ.

[જૈન એન્ડ કોન્ફરન્સ ખાસ અંક.]

—Other churches, temples or dagobas are sanctified by the possession of relics of some Great One, and here again the connection of ideas is obvious...Whatever has been part of the physical body of a Great One, or even of the garments which have clothed that physical body, is impregnated with his personal magnetism. That means that it is charged with the powerful waves of thought and feeling which issued from him, just as an electrical battery may be charged. Such force as it possesses is intensified and perpetuated by the thought—waves poured upon it as the years roll by, by the faith and devotion of the crowds who visit the shrine.

Therefore anyone putting himself into a receptive attitude, & coming into the immediate neighbourhood of a relic, will receive into himself its strong vibrations, & soon will be more or less attuned to them...This is the rationale of pilgrimages, & they are quite often really effective.

—The Hidden Side of Things pp. 134-135.

પુસ્તક ૧

વીરાત્ ૨૪૫૨ વિ. સં. ૧૯૮૨

આવૃત્તિ અંક ૧૨

પ્રભુ પ્રાર્થના.

(ભેરવી-ગઝલ.)

નમિયે અમે તીર્થકરે, જેના પુનિત આદેશ છે
તેના નમિયે તીર્થ કે ન્યાં, સ્મરણના સંદેશ છે.
અમ કાળજૂનો ધર્મ છે, અમ કાળજૂની જાતિ છે
અમ મહાપ્રભુ તે એજ છે, જેને ન રાગદ્વેષ છે—નમિયે.
પ્રભુ દર્શને જતાંજ આડા, આંવનારા કોણ છે ?
શું મુંડકું લેનાર ક્ષત્રિય, હિંદુધર્મી નરેશ છે ?—નમિયે.
નમશું નહિ અન્યાયને, આશા અદલ ઇન્સાફ છે
જાતણુ કર લેવાં એ કુદરત, પાસ કદિ ના માફ છે—નમિયે.
પ્રતિવર્ષ રૂપિયા લાખને, ચાંદલો કદિ નવં આપશું
જે આક્રમણ તીર્થે થયા તે, કોણ દિ ના સાંખશું—નમિયે.
પ્રભુ-સાક્ષીએ યાત્રા તણે, કરી ત્યાગ પ્રભુને પ્રાર્થશું,
સહુને સુખદિ સદા રહે, સત્યેજ આગ્રહ રાખીશું—નમિયે.

KEEP FIGHTING.—યુદ્ધ ચાલુ રાખો.

When you've come to the end of a nerve-
wracking day;

And your soul is embittered with sorrow,
Do not creep off alone, or to wailing give
away—

Remember, my friend, there's tomorrow.

When your back's to the wall, and your
money's all gone,

And there isn't a cent you can borrow,
Do not think it is seemly to cringe, or to
fawn—

Remember, my friend, there's tomorrow.

When your goddess of Chance has called
off her care,

And you find to your infinite sorrow,
Do not play like a fool, or give up in
despair—

Remember, my friend, there's tomorrow.

When your enemies bury you deep with
abuse,

And your friends pass you by in your
sorrow,

If you buck up and fight, they will all cry
for a truce—

Remember, my friend, there's tomorrow.

૧. જ્યારે આખા દિવસને અંતે તમને જીજ્ઞાસુ
હોય કે તે દિવસ દાનતંત્રને તોડી નાંખે તેવો યુદ્ધયો
છે. અને તમારો આત્મા વિષાદથી વિષમય થઇ ગયો
છે ત્યારે એકલા એકલા પેટે ચાલતા નહિં પણ રૂદ્ધ-
નને શરણુ યતા નહિં. મારા મિત્ર, યાદ રાખ, કે
આવતી કાલ છે.

૨. જ્યારે તમારી અસાધ્યતાની હોય તે તમારા
સર્વ પૈસા આલ્પ જાય અને એક કોડી પણ ખીજા
પ્રાસેથી ઉધાર ન મળે ત્યારે કોઈની પાસે કાંકલુદી
કે ખુશામત કરવી એ યોગ્ય છે એમ તમે ધારતા
નહિં. મારા દોસ્ત, સ્મૃતિમાં રાખ કે આવતી કાલ
આવનારી છે.

૩. જ્યારે તમારી નસીબ દેવી તમારી સંભાળ
રાખતી જીજ્ઞાસુ નહિં કારણકે તમે અનંત દિલગીરી-
માં હો, ત્યારે એક મૂર્ખની મોડક રમત રમતા
નહિં કે નિરાશાને શરણુ યતા નહિં. મારા મિત્ર !
સ્મરણમાં રાખજે કે હજી આવતી કાલ છે.

૪. જ્યારે તમારા શત્રુઓ ભરચક ગાયો દે છે
અને તમારા મિત્રો તમારી દિલગીરીમાં ભાગ ન લેતાં
તમારી પાસેથી પસાર થાય છે, ત્યારે જો તમે
હિંમત રાખી. યુદ્ધ કરશો, તો તેઓ બધા 'સમાધાન,
સમાધાન' એવાં પોકાર કરશે.

“પ્રિય મિત્ર ! યાદ તું રાખ કે હજી આવનારી

તંત્રીની નોંધ.

કોન્ફરન્સનું અધિવેશન-તે પહેલાંની સ્થિતિ.

શ્રી રાજ્ય તીર્થ સંબંધીના પ્રશ્ને અંગે સ્વેતા-
ર કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન બોલાવવાના અનેક
પાસે કરવામાં આવ્યા હતા-૧૫મી મેની તારીખ
ક્યાં નથી થઈ ને તે પછી તા. ૫ મી ને ૬ હી
ન નથી થઈ, પણ ત્યાં શેડ આજુદજ કંધાણ-
નો ૧ હી જીનનો પત્ર તે મુલતવી રાખવા માટેનો
જો ને તેના બે પ્રતિનિધિઓના આગ્રહ થયો તેથી
મુલતવી રાખ્યું, ને ચુકદો આગુવાની રાહ જોવાઈ.
તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧લી અને ૨જી અગસ્ટ પર
અધિવેશન ભરવાનો દરાવ થયો. આ મુલતવી રાખવા
સંબંધી અમે ગત જોદના અંકમાં 'અધિવેશન મારેના
પાસ' એ પર લખતાં હોવે જણાવ્યું હતું કે
અમને તો એક બાબત અધિવેશન ન ભરાયું, તેથી એક
મહત્ત્વ શ્રમાધવામાં આવી છે એવું જોન સમાજનો ભવિ-
ષ્યનો ઇતિહાસકાર જરૂર લખશે. એમ લાગે છે. બીજી
બાબત આ અધિવેશન બહિ ભરવામાં કુદરતનો કોષ શુષ્ક
પ્રભ સફેત હશે તો ? એવા પ્રશ્ન હજયમાં થાય છે. પ્રશ્ન
સર્વને શંકા બુદ્ધિ આપે.

આ પછી નામદાર વોટસનનો ચુકદો આવી
ગયો. શેડ આજુદજ કંધાણજીની સર્વ લગત પર
તેમણે પાણી ફેરવ્યું. સર્વ આચ્છાઓ ઊંચ લિન-
થઈ ગઈ. જોનોના દરેક સંબંધિત અને ચિર-
કાલીન હકનું ઉજ્જેદન કરી સર્વ સત્તા પાલિતાણી
રાજ્યને અપાઈ. રખોપાના અપાતા ર. ૧૫૦૦૦)
ના આંકડામાં ૭૦૦ ટકા ચડાંની એક લાખ રૂપીઆ
નો આંકડો દર વર્ષે દશ વર્ષ સુધી આપવા રૂપે
ચડાંની દીધો. તે જો પેટી ન ભરે તો દર ચાત્રાણ-
દોઢ ર. બે લેવાનો જણાવે રાષ્ટ્ર આપવાનું જોનોના
લક્ષ્યમાં લખાયું ને તે પ્રમાણે લેવાની જીવગી સત્તા
પાલીતાણા રાજ્યને અપાઈ. આવા કર લેવાને બધા
રાજ્યને પોતાની રેવન્યુ-આવક માટે સત્તા છે એ
પણ શ્રીયુત વોટસને સ્વયં દીધું. હકુમત સંબંધી
પોતાને વિચારવાનું નથી કારણકે તેનો નિર્ધાર સેકે-

ટરી આફ રેટ (હિંદી પ્રધાને) ધણા વખત પહેલાં
કરી દીધો છે એમ જણાવી તેનાં પર પણ પોતાનું
લાંછુ લચક વિવેચન પાલીતાણા રાજ્યની તરફથી
કર્યું, અને એકંદરે આખી જોન પ્રજા પાલીતાણા
રાજ્યની રૈયત હોય નહિ તે પ્રમાણે જોનોને તે રાજ્યના
તળે નીચી મુંડી કરી પહેલા દશ વર્ષમાં શ્રીયુત વોટ-
સનનો ચુકદો સ્વીકારી લેવા અને દશ વર્ષની મુદત
પછી તે રાજ્ય જોમ ફરમાવે તેમ હોવાનું જોવે
આપનો હુકમ એમ વરતવાનું જોનોને ચોંપું સંભ-
ળાવી દીધું. આ ઉપરાંત જોનોના સંબંધી કેટલાક
આલેખો કરવામાં આવ્યા છે, તેમજ પાલીતાણા
રાજ્યની દયા પર તેઓને સોંપી દેવામાં આવ્યા છે,
એ તેમજ બીજા અનેક મુદ્દાઓ તે આજો ચુકદો
માંયતાં મળી આવે તેમ છે. આ આજો ચુકદો
અમે ગત આપાદના અંકમાં આપી ચુક્યા છીએ તે
પૂરેપૂરા વાંચી સમજી લેવા જોન આલમને અમારી
લલામણ છે.

આ ચુકદો પાલીતાણા રાજ્ય મહિત પાલીતા-
ણામાં શેડ આજુદજ કંધાણજીનો મુતીમને તા. ૧૫
મી જુલાઈ લગભગ મળ્યો. તેનો સાર ભાગ વતે-
માનપત્રોમાં બહાર પડ્યો કે દર વર્ષે લાખ ર. અને
નહિતો માયાદીક બે રૂપીઆ કર-એટલે આખી જોન
પ્રજા બળભળી ઉઠી. શેડ આજુદજ કંધાણજીની
પેટીની દશ હાથ પડ્યા છે હેડ, હરિ સંભાળજો
રે એવી થઈ. સર્વ જોનોના ચહેરાપર સંતાપની છાપ
પડી ગઈ. શોકનો સાંગર ઉઠ્યો, અને જોનોનું જોન
તીર્થનું શું થવા બેઠું છે ?-આ શું થાય છે ?-શું
બળિયાના બે ભાગ અથવા પડોશી શીટી ધરધણી
થવાનો વખત આવ્યો ?-શું થાય જોની ચીજ નથી ?
આમ અનેક પ્રશ્નો ઉઠીગતા હજયોમાં જોસભેર થવા
લાગ્યા; હવે આપણું ધર વ્યવસ્થામાં મૂકવાની પહેલી
જરૂર છે-એ મોટામાં મોટી વાત દરેક સમજીને
હેંચે આવી. આપણું ધર અવ્યવસ્થિત છે, કોન્ફ-
રન્સનું અધિવેશન ચુકદો આવ્યા પહેલાં થયું હોત

આ પ્રસંગે જઈને આગેવાનો અંદર અંદરના કલહો દૂર કરી શક્યા નથી અને દરબાર સામેના અધરામાં કોમને ફેટેલ આપવાના પ્રયત્ન કરવાને બદલે તેમણે પોતાના મનમાં, ખ્યાલી હક અને સત્તાને વળગી રહેવા પાછળ પોતાની શક્તિનો વ્યર્થ વ્યર્થ કર્યો છે તે ઝોણું ખેદાસ્ત્ર નથી. કોન્ફરન્સ ભરવાથી શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેદીના હકને તુલનામાં પહેાંચરી અને શેઠીઆઓની સત્તા તુટી આમતર્જની સત્તા સ્થપારો એવી ખીંચી કોન્ફરન્સના કાર્યમાં અનેક મિન કલા થયા કરતા હતાં. શત્રુજયનો અધરા એ શેઠીઆઓ કે આમતર્જની સત્તાનો નહિ પણ સમસ્ત જઈને કોમના હક અને સ્વમ્મનનો સવાલ છે. મહાન હક્કમાં વ્યક્તિગત હક અને સત્તાનો સવાલ અજોડાય પર ચડાવી સંધળજ એકલ કરી એકતાથી મક્કમપણે કામ લેવામાં ન આવે ત્યાંસુધી ફેટેલ મળતી નથી. કોણ નાનું અને કોણ મોટું અને અમુક કામ કરવાનો કોનો હક અને કોની સત્તા તેનો નિર્ણય કરવાનું વધુ અતુકળ અને સાંત સમય પર છોડવું ઘટે છે. હમણાં તો જે કોઈ સેવા ગળાવે અને ઉપશોભી થઈ પડે તેવું કાર્ય કરે તે વંદનિય ગણવાને લેખે. ...

૩. ચુકાદા પછીની હકીકત.

ચુકાદા આખો હેબુ પ્રગટ થયો નહિ, ત્યાં તો તેની મુખ્ય હકીકત વાંચી જનસમાજે શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની ઇચ્છા કે આજ્ઞાની રાહ નેજા વગર ઉપજેલ ખળખળાટને પરિણામે પોતાનો વિરોધ ખતાવવા માટેના તત્કાલિક પગલાં લીધાં. મુખ્યમાં ૧૭ મી જુલાઈએ તે ચુકાદા સામે સમ્પત વિરોધને અણગમે ખતાવવા મોટી સભા ભરી ને તે દિવસે હક્કતાળ પાડી. સ્વપસંદકોએ કાળા વાવટા સાથે સંરક્ષક કાર્યું. સભામાં શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીને કહી દેવાયું કે ચુકાદાની વાર્ષિક ર. લાખની રકમ કમ્પલ રાખવી નહીં તેમજ તેની અવેલમર્મ જાગણી દીકર ર. ૨ આખી જત્રા કરવા કોઈએ જવું નહિ એમ જાહેર રાખે ને કોન્ફરન્સનું અધિવેશન ૩૧ મી જુલાઈને ૧-૨ આગસ્ટે મળનાર છે તે વખતે દરેકે દરેક સ્થળના જોતેએ પોતાના પ્રતિનિધિ મારફત હાજરી આપવી. બીજે દિવસે ઉપાયવર્ગ મોટી સભા થઈ ને ત્યાં પ્રતિતા લેવાઈ કે સદરહ ચુકાદા અમેને બિલકુલ માન્ય નથી અને શ્રી શત્રુજય

સંબંધી અમારા જન્મસિદ્ધ અને કાળજૂતા હકોના સંરક્ષણ માટે શાંતિ અને ધર્મના માર્ગે દરેક પ્રકારનો પુરુષાર્થ કરવા અને જોડતો આત્મભોગ મથાશક્તિ આપવા પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ. વળાંતે ઉપરાંત બીજા જે અગરોમાં વખતસર અથર મળવાના અલાયે તે દિવસે હક્કતાળ નહોતી પડી તે અગરોએ બીજા દિને હક્કતાળ પાડી. ૧૮મી જુલાઈએ ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયામાં લગભગ આખો ચુકાદો પ્રગટ થયો. અન્ય સંધળા પ્રતિમાં સ્થળે સ્થળે સંધોની સભાઓ મળી તે ચુકાદા સામે વિરોધ ખતાવવામાં આવ્યો, અને યાત્રા-ત્યાગના દરાવ પર મક્કમ રહેવા માટેના દરાવ થયા.

મુખ્યમાં ત્યારપછી શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીના પ્રતિનિધિઓ આવ્યા. તેના પ્રમુખ સાહેબે કેટલાકને બોલાવી મસલત કરી. શું કરવું તે સંબંધી વાટા-ધાટ થઈ. અમદાવાદમાં સકલ ભારતીય સંધ બોલાવવાની ઉઠતી વાત સંબંધી તેમણે જણાવ્યું કે તેવો વિચાર નથી. સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ અને દેશના સંબલિત શૂદ્રસ્થોની સભા જેમ ગત જન્યુઆરીમાં અમદાવાદ બોલાવી હતી તેમ બોલાવવાનો વિચાર પ્રકટ કર્યો. તે કોન્ફરન્સ પહેલાં કે પછી એક બે દહાડે બોલાવવા ધારણા છે. પહેલાં બોલાવવી દીકર પછી કારણકે પોતાને સીમલા જવાનું થશે. આ વખતે તેમને સૂચનારૂપે નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું કે કોન્ફરન્સ મુખ્યમાં બોલાવાઈ છે તો આવી સભા મુખ્ય બોલાવવામાં અવિ. તો વધુ યોગ્ય થશે અને તેમ કરવા માટે, વ્યાખ્યાનહોલ સામે અલાયદો પૂરો પાડી ચકરો. ઉત્તરમાં, એ સંબંધમાં વિચારીશું એમ કહેવામાં આવ્યું. વિશેષમાં કોન્ફરન્સે નીમેલી 'ફાઈટ રેઝોલ્યુશન કમિટી' એ તૈયાર કરેલ દાવેનો ખરકો આપ જોઈ સુધારા વધારો સૂચવશે કે ? તેના જવાબમાં પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું હતું કે મણી ખુશીથી અને સર સેતલવાડને પૂછી તે સંબંધી અભિપ્રાય લઈ સુધારા વધારો સૂચવીશું. આ હકીકત શ્રીયુત મણિલાલ કોઠારીએ પૂછા કરતાં તેમને જણાવવામાં આવતાં પ્રેસ એસોસિયેશન મારફત અમદાવાદમાં સંકળ દિન્દના સંધની સભા ભરવાની તાત

મૂકી દેવામાં આવી છે તે આખા હિંદમાં જળ્યાવી દેવું યોગ્ય છે કે નેથી. કૉન્ફરન્સના અધિવેશનમાં ખસેલ ન આવે, તેથી આ વાત ગ્રેસના સદેશ માફત શ્રી કોહારીએ જળ્યાવી અને સાથે એ કૉન્ફરન્સની તારીખ તેના પ્રમુખનું નામ, તેની ૫૦૦૦ માણસોના મંડપની તેમજ પ્રતિનિધિઓના ઉતારાની સગવડની તૈયારી પણ જળ્યાવી દીધી. આના પ્રતિકારરૂપે અમદાવાદમાંથી તે ગ્રેસ એસોસિયેશન દ્વારા તાર છૂટયો કે 'ઓલ ઇડીઆ સ્વેતાંશર જૈન સંઘની સભા શેડ આણંદજી કદ્યાણજીએ ૨૭ મી જુલાઈએ અમદાવાદ બોલાવી છે. આખા હિંદમાંથી ૫૦૦૦ જૈનો હાજરી આપશે એવી વજી રહે છે અને તેઓના ઉતારા માટે ગોડવણ કરવામાં આવે છે !'

આ સંબંધમાં આવી રીતે 'ઓલ ઇડીઆ સ્વેતાંશર જૈન સંઘની સભા' એ ભ્રમણાજનક અતિશયોક્તિવાળું નામ આપી મોતીના ચોક પૂરવા જેવી વાત કરવાથી શું વિશેષ અર્થ સરે છે ? હજુ પણ મોટાઈના ખ્યાલ અભેરોષ પર નથી મૂકવામાં આવતા ? કૉન્ફરન્સ કે જે ઓલ ઇડીઆ જૈન સ્વેતાંશર કૉન્ફરન્સ છે તેના ભરાનાર અધિવેશન સામેની આ મિથ્યા વિરોધવાળી તારની વાત કરવાથી શું ફળ કાઢવાનું હશે ? ન્યાં સમગ્ર જૈનનો સંપાત ઉપરિચિત થયો છે ત્યાં પણ આવી છળવાળી દિલચાલ ? અફસોસ ! શ્રીયુત કોહારી અત્ર શેડ કંસ્તુરભાઈ લાલભાઈ આવતાં મળ્યા. તેણે આ તારેની વાત સમજાવી, ને પછી તે સંબંધી યોગ્ય સુધારો અને ભ્રમનું નિરસન અમદાવાદ જઈને કરવામાં આવશે. એમ વાત થઈ અને શ્રીયુત કોહારીએ ને વાંત પોતાના હાથમાં લીધી, એટલે કૉન્ફરન્સના કાર્યવાહકોએ તે ભ્રમ દૂર કરવા માટે પોતે પગલાં લીધાં નહિ. અમદાવાદ શ્રીયુત કોહારી અને શ્રીમાન કંસ્તુરભાઈ ગયા, ત્યાં પણ કંઈ થયું નહિ તે કંઈ તેની સભા ૨૭ મી જુલાઈની ભરાઈ ત્યાં સુધી ન થયું અને આખરે તે ભરસામાં શ્રીયુત કોહારીએ આ તાર સંબંધી હકીકત કહી જળ્યાવી. કૉન્ફરન્સની સત્કાર સમિતિના પ્રમુખ શેડ ૨૫૭ સોજપાળ કે જે આણંદજી કદ્યાણજીની પેટીના મુખના તરફથી એક સ્થાનિક પ્રતિનિધિ

છે તેણે તાર મૂકી પેટીને પૂજાવું કે શું હકીકત છે ? અને ભરાવા ધારેલી સભા મુખ્યમાં ભરાય તો કીક ત્યારે ઉત્તરમાં ગણિત આવ્યું કે શ્રી સંઘની સભા ભરાનાર છે. આમંત્રણ પત્રો નીકળ્યાં ચુક્યા છે તેથી મુખ્યમાં બને તેમ નથી. શ્રીસંઘ એટલે શું તે જળ્યાવાનું રહ્યું ? શેડ આણંદજી કદ્યાણજીનું તારનું સંરનાયું 'શ્રીસંઘ' એ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવ્યું છે તે 'શ્રીસંઘ' કે ?

આ સભાનું આમંત્રણપત્ર-સરકુલર વાંચતાં જળ્યાણંદ શેડ આણંદજી કદ્યાણજીનાં સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ અને દેશના સંભાળિત ગૃહસ્થોની સભા ૨૭-૭-૨૬ ને દિને બોલાવવામાં આવી છે. આમ ૨૫૯ છતાં 'આખા હિંદના સ્વેતાંશર જૈન સંઘની એક સભા' એમ તાર માફત જાહેર થયેલ બીના ખોટી હતી તે ૨૫૯ કરવા જેટલી નિર્મળ છુદ્ધિ વપરાઈ નહિ.

૪. શેડ આણંદજી કદ્યાણજીની સભા,

અત્ર મુખ્યમાં સ્વાગત સમિતિની સભા થઈ. ઉપરોક્ત સભામાં જતા માટે ૨૫-૭-૨૬ ને રોજ વિચાર કરવામાં આવ્યો. ઉપર જળ્યાવેલો તારની ગોઠવણ થઈ, ને કૉન્ફરન્સનું અધિવેશન ભરવાની તારીખો અગાઉથી-ચુકાદો આવ્યા પહેલાંજ નહીં થઈ હોવા છતાં શામાટે તે અગાઉ સભા અમદાવાદની પેટી શેડ આણંદજી કદ્યાણજી બોલાવે ? અને બોલાવેલ છે તો તેમાં ઈરાદો કૉન્ફરન્સની આડે અવરોધનો-તેને ઉતારી પાડવાનો હોય એવું ધણાને લાગ્યું. કચ્છી દશા ઓસવાળની જાતિએ તો સભા ભરી આ વિચાર કરવામાં આવે છે તે પહેલાંજ (૨૪-૭-૨૬ ને રોજ) દરાવ ક્યો હતો કે 'કૉન્ફરન્સ ભરવાની ખજર હોવા છતાં શેડ આં. કે. એ અમદાવાદમાં તેની અગાઉ સભા બોલાવેલ છે તે બાબતમાં આ મહાજનની સભાનું એવું માનવું છે કે તે કૉન્ફરન્સના કામમાં લગાણ પાડવા સમાન થઈ પડે છે માટે તે પેટીને આમદ કરે છે કે પોતાની સભા બોલાવવી જરૂરી હોય તો કૉન્ફરન્સની બેઠક પછી બોલાવવી. તેમ છતાં ૨૭ મીની સભા ભરવામાં આવશે તો તેના સામે પોતાનો સખ્ત વિરોધ છે અને તેમાં જે દરાવો કરવામાં આવે છે

તેને અમારું મહાજન માન્ય રાખશે નહિ.' આમ વિરોધ
જતાં સૌથી આરી આલુ કેટલાકોએ ઉઠત સભામાં રહી
કરી વિરોધને ઉપશાંત કર્યો. તીયત્રી સવાલ સવે-
પયોગી છે તેથી તે ધ્યાનમાં લઈ જને ચોથા લાગે તેઓ
ઉઠતા સભામાં જાય એમ હતું. પછી ત્યાં કેટલાક ભાષ-
ઓએ ઉઠતા સભામાં જવા માટે નામ તોંધાયાં, ને
તેમણે ૨૬ મીએ રાત્રે નીકળી સવારે ૨૭ મીએ
અમદાવાદ પહોંચવું એમ નક્કી થયું, આમાં કૉન્ફર-
ન્સના એક રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી પણ હતા.
બીજે દિને ૨૬ મીએ ટાઇમ્સ એડ ઇડીયામાં એક
ખબરપત્રની વાત આરી કે ૨૭ મીએ સકળ
હીંદના સંધની સંભા-કૉન્ફરન્સ મળનાર છે એવું
તપાસ કરતાં તેને જણાયું છે, આ પણ એક એવીને
એવી-ઉપરના તાર જેવી ચોડી વાત પ્રગટ થઈ કે જેથી
ઉઠત જનરલ સેક્રેટરી આવતાં અટકી ગયા. ૨૬ મીએ
રાત્રે ઉપરી આ પત્રનાં તંત્રી તથા બીજાઓ કેટલાક આ
સભામાં લાગ લેવા ગયા. તેજ દિને કૉન્ફરન્સે તૈયાર
કરાવેલા ખરડો પણ વર્તમાન પત્રોમાં પ્રગટ થઈ
ગયો. આ ખરડો શેઠ કરતારભાઈને યોગ દિવસો
પહેલાં સુધારાવધારા સ્વયંવા માટે આપેલા તેમાં
કોઇપણ સુધારા વધારા તેમના તરફથી સ્વયંવાવા નહિ.

શેઠ આં. ક. ની સભા અમદાવાદમાં એક વાગે
નગરશીની વાડીમાં મળી. અમદાવાદના અનેક જોનાથી
તેનો હોલ ભરત્યક થઈ ગયો હતો. ઝાટકો પણ
ભરાઈ ગયો હતો. સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ અને દેશના
સંભવિત મુદ્દરશીની કુલ સંખ્યા હોસોથી ખસે
ગણાય. મોંઝાંડ જેસી ચકામ તેમ હતું. ઉકળાટ
પૂરો હતો. પીનાંતું પાણી પણ સ્વયંસેરકો પડે પાડી
શકે તેવી ગોંધણ એક તરુ પણ મારગ કરી જવાની
જગ્યને જવાબે બની શકે તેમ જોઈ હતું. હાથના
પંખાઓ પડા પાડેલા દેવાથી તેટલી સગવડ હતી.
અનુજનન મહાપ્રજ્ઞને અંગે શાંતિથી કાપ સાધ્યું.
હવેથી આવી સભા વિશાળ હોલમાં જા તે માટે
ખાસ કરેલા મંડપમાં થાય એજ છલ ગણાય. યુજ-
નાની નાંજે તેવી રીતે ખીચોખીસ અમામાં પડાવા
જેવી રીયત અમદાવાદની નામાંકિત પેટી દવે પંક્તી
નહિ ચલાવી લે એમ આશા રાખીયું.

મુંગલથી આવેલામાં કૉન્ફરન્સના કાર્યાવાહકો
પેટી સ્થાગત કમિતિના પ્રમુખ શેઠ સ્વયં સોજાવાલ,
આ લખનાર, શેઠ દેવરણ મૂલજી, રા. ઓધવજી
ધનજી સોહિસિટર, શેઠ જીવતભાઈ પરતાપસી, રા.
લડુભાઈ કરમચંદ દલાલ, તેમજ શેઠ છોટાલાલ
પ્રેમજી, શેઠ જેઠાભાઈ નરસી તથા અન્ય કચ્છી
ભાઈઓ વગેરે હતા.

પ્રથમ પ્રમુખ સાહેબે યોતાતું ભાષણ યાંચ્યું ને
પેટીએ કરેલ કાર્યાવાહી યોતાતા દિધિ મિલુથી સમ-
જતી. તેનું આજી ભાષણ તે પેટીએ જખાતી બહાર
પાકયું છે તે રૂપમાં આ અંકમાં મુકવામાં આવ્યું
છે. પછી પ્રમુખ સાહેબે હાજર રહેલામાંથી જને
વિવેચન કરવાનું હોય તેને યોદરાની રમ આપી
કે જેથી ને ભાષણોની વરાળ હોય તે નીકળે અને
વાતાવરણ ચોખ્ખું અને હળવું બને. આ વિવેચ-
નોનો રીયોટ પેટી તરફથી બહાર પડેલા નથી. વિ-
વેચનકારો પેટી શ્રીયુત મણીલાલ કોઠારી, પાલજીવંદ
વાળા રા. મણિભાલ ખુશાલચંદ, આ લખનાર, શેઠ
જેઠાભાઈ નરસી, વગેરે હતા. શ્રીયુત કોઠારીએ તાર
ને થવા પામ્યા તે પેટી તેમજ કૉન્ફરન્સની સંસ્થા
વચ્ચે એક મેળ સાંધવાના ઉદ્દેશને યોમ ન હોતા
એમ કહ્યું. શેઠ કરતારભાઈ ને શેઠ મણીલાલભાઈ આ
પ્રશ્નને ઉઠેલવા એક પ્રાણ અને એક દેહ બની સર્ગો
ભાઈ તરીકે હંમેશાં રહે એમ ઇચ્છ્યું અને આખા સં-
માજનું સંગઠન કરવા અંખીલ કરી હતી. બીજા રા.
મણિલાલે રાહીરાણાએ મંદિર બાંધી યાત્રા ત્યાં ખસે-
ડવાની વિચાર જણાવ્યું જણાવી સાંધુ મુનિમહારાજને
એકત્ર બની સંભાષનને પંથે જવા તૈયાર રહેલા માટે
વિવેચન કંઈ હતું. આ લેખકે ઉક્ત પેટીની સંભા
કૉન્ફરન્સની હિલચાલને ધકકી લગાડવા માટે નથી-
એક કરતાં બે લેલા-અધિકરમેતિ અધિક ફલ-એમ
જવાતી વાતાવરણ નિમજીભાવથી પ્રેરિત સમજવા
હલીલ કરી હતી અને કોઠારી બાંધુએ કચ્છી દશા
આસંવાગની યાંતિએ આ સભા વિરૂદ્ધ ને દરાવ
કરેલા છે તે એવી લેવા શેઠ જેઠાભાઈને ને વિનતિ
કરી હતી તેને ટેકો આપ્યો હતો. શેઠ જેઠાભાઈએ
પોતે તે શાંતિનાં પ્રતિનિધિ તરીકે આવેલ ન હોવાથી

તેનો દરાવ એવી લેવાની પોતાને સત્તા નથી એમ જણાવી કેટલુંક વિવેચન પાલિતાણા સંજ્ઞાથી કર્યું હતું અને પોતે લખી આવેલા ૧૫ થી ૨૦ પ્રશ્નોનું સમાધાનપૂર્વક નિરાકરણ કરવા જણાવ્યું હતું. આ પ્રશ્નોનો કાગળ શ્રીયુત મણીલાલ કોઠારીએ લઈ પોતાની પાસે રાખી લીધો ને જણાવ્યું કે તેનું સમાધાન કરી નાંખવામાં આવશે. આમ કેટલાંક વિવેચનો થયા પછી પ્રમુખ સાહેબે શાંતિથી જણાવ્યું કે જે જે વિવેચનો થયાં છે તે ધણાં ઉપયોગી છે ને તે પર ખાસ લક્ષ આપવાનું છે. પછી આ પાણી લેવા માટેનો વિશ્રાંતિ-સમય આપ્યો હતો ને ત્યાર પછી દરાવે અરૂઝપે હતો તે વિચારી સભા ફરીથી ભરાય ત્યારે મૂકવાનું જણાવ્યું હતું. આ પાણી લીધા પછી એક બીજા હોલમાં પ્રતિનિધિઓ અને સંભાવિત ગૃહસ્થોની સભા ભરાઈ હતી, તેમાં બીજા અમદાવાદી ગૃહસ્થોની પણ હાજરી હતી. તેમાં દરાવે ચર્ચાયા. કોન્ફરન્સે તૈયાર કરેલા દરાવે પૈઝીના ધણા ખરાની મતલબવાળા દરાવો મૂકાયા; કમિશન નીમવાનો દરાવ કે જે કોન્ફરન્સે પસાર કર્યો તે દરાવ તેમાં પડતો મૂકવામાં આવ્યો. મુખ્ય પાંચ દરાવો થયા તેમાં પહેલામાં ચુકાદા સામે વિરોધ ને તે અમાન્ય છે. બીજામાં યાત્રા ત્યાગ, ત્રીજામાં ૧૫ મી ઝોન-રટને શોકદિન સર્વત્ર પાળવા આજત, ચોથામાં જૈનો ને એકમ અને આત્મ સંયમ જળવવાની લક્ષામણ અને પાંચમામાં સાધુ સાધવીને જૈનોને યાત્રા ત્યાગ કર્તવ્ય છે એવો ઉપદેશ આપવાની વિનંતિ હતી; આમાં ચોથા સંજ્ઞા રખતા દરાવો સરકારના અધિકારીઓને શોકલવાની સત્તા, તેમજ પ્રમુખાદિના ઉપકર. -આ સર્વ દરાવો આ અંકમાં મૂકવામાં આવ્યા છે. આ પૈઝી પહેલા દરાવમાં 'સમગ્ર દિલ્હા જૈન કોમના પ્રતિનિધિઓની આ. સભા એ ચળેલા વાપર્યો છે તેને બદલે આ સભા બોલાવવા માટે જે સરકારી કાર્યો હતા તેમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના પ્રતિનિધિઓ અને દેશના સંભવિત ગૃહસ્થોની સભા એ ચળેલા કાયદાસર ફરીતે વાપરી શકાય એવી સૂચના આ લખનારે કરી હતી. રા. જુહાભાઈ (ભાવનગરના પ્રતિનિધિ)એ જણાવ્યું કે અમે સંધના પ્રતિનિધિ છીએ

માટે દરાવમાં વાપરેલા ચળેલા બરાબર છે ને તેને પ્રેક્ષક મંડળની તાળીઓ પડી. પ્રમુખ સાહેબે તે સૂચના ન સ્વીકારી. આ વાંત આટલેથી પતી. આ લખનારે ને નવા દરાવો મૂક્યા. તેમાં એક દરાવનો સાર એ હતો કે આ સભા આ. ક. ની પેઢીને શત્રુજન્ય તીર્થ સંજ્ઞાથીનું સર્વ વૃત્તાંત વખતો વખત પ્રકટ કરવું એવી ભલામણ કરે છે અને બીજા દરાવનો સાર એ હતો કે જૈન કોન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન જે હમણાં ભરાનાર છે તેના ઉદ્દેશ સાથે આ સભા સહાનુભૂતિ ધરાવે છે ને તેમાં સહુ ભાગ લે એમ ધરે છે. આ એ દરાવો પૈઝી પહેલા મૂકવાની જરૂર નથી કારણકે તે સૂચના રૂપે છે ને તે આ. ક. ની પેઢી સ્વીકારે છે (આવો દરાવ કોન્ફરન્સે કયો છે) - અને બીજો દરાવ મૂકવામાં વધી નથી પણ તે દરાવ રૂપે મૂકવા કરતાં હું તે માટે કહીશ એમ પ્રમુખ સાહેબે રૂબરૂ જણાવ્યું. આથી શેઠ રવજી સોજાણ કોન્ફરન્સની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ-તરફથી આ લખનારે સર્વ બાહ્યોને કોન્ફરન્સમાં આવવા આમંત્રણ આપ્યું ને આ સભા સફળ થઈ તે પ્રમાણે કો. ના અધિવેશનને સફળ કરવાની ફરજ સમજાવી. પ્રમુખ સાહેબે પ્રેમભર્યા શબ્દોથી કોન્ફરન્સમાં ભાગ લેવા સહુ બાહ્યને આવરયક છે એમ સ્પષ્ટ કર્યું. સાંજે કેટલાક બાહ્યો પ્રમુખસાહેબ અને શેઠ માણેકલાલભાઈના આતિથ્યને માન આપી જમણુ લઈ વિદાય થયા. કેટલાક બાહ્યો રોકાયા તે સમક્ષ પ્રમુખ સાહેબે કેટલીક આજતોના ખુલાસા કર્યા કે જૈનો સાર ભાગ ૧ લી. અગરત્ના જૈન પત્રમાં આવી ગયો છે. એકમ પર તેમણે સંપૂર્ણ લક્ષ રાખી તેનેજ કાર્યસિદ્ધિની ચાવી પોતે માની છે એ સ્પષ્ટ દીસે છે. પેઢીના આજ સુધીના ખર્ચ અને કામની વ્યવસ્થા માટે ખુલાસા દીસ્યો હકીકત રજૂ થઈ હતી તથા પેઢીના બંધારણ માટે આવરયક કાર્યોની નિવૃત્ત યત્નાં તે હાથ ધરવાને જણાવ્યું હતું. (જૈન પૂ. ૫૧૨) આ ખુલાસો વિદ્વાન અને કાર્યદક્ષ પ્રમુખ પાસેથી મળ્યો એ જણી. અતિ આનંદ થાય છે. પેઢીના ખર્ચ આવક વગેરે હિસાબ પ્રકટ કરવાનો તેમજ તેના બંધારણ ફેરવવાનો વિચાર છે એ આમાંથી સ્પષ્ટ થવનિત થાય છે. પહેલી વાતને 'શોરાષ્ટ્ર'માં

આવેલી વાત પરથી ટેકા મળે છે, તેમાં જણાવ્યું છે કે 'પાલીતાણાના અંગે છેલ્લાં સો વર્ષમાં-ટેક આ કેસના ખર્ચ સુધીમાં' કુલ એક લાખ ને સાઠ હજાર રૂ. નો ખર્ચ થયો છે, આ કેસમાં આજ સુધીમાં વકીલ ખર્ચ, પ્રચાર ખર્ચ વગેરે મળીને રૂ. ૬૫ થી ૭૦ હજારનો ખર્ચ થયો છે, આણંદજી કલ્યાણજીનો આજ સુધીનો તમામ હિસાબ તૈયાર કરવામાં આવે છે: થોડા વખતમાં જાહેરની બાજુ ગટ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.' (સૌરાષ્ટ્ર પૃ. ૧૫૦૩) તેના બંધારણ સંબંધી શું શું ફેરફાર કરવા આવશ્યક છે તે તેનું બંધારણ અમે ગત જેક માસના અંકમાં આપેલ છે તે જોઈ વિચારી સમજી ને વિચાર-શીલ જોતો જોતો કાઢ પણ જાતની અંગત રીક કપાં વગર વાણિ-સંબંધી લખી જણાવશે તો અમે સુખેથી પ્રકટ કરીશું.

૫. શ્રી કૉન્ફરન્સનું વિજયવંતું ખાસ અધિવેશન.

શ્રી કૉન્ફરન્સના આ અધિવેશનના બે અવતાર ચર્ચ થયા; ને તેના ત્રીજે અવતારે તે સંપૂર્ણ નિવિંદો વિજયવંતું સમાપ્ત થયું. કેવી રીતે અને શા સન્નેગમાં તેના બે અવતાર થયા તેનો કંઈક ખ્યાલ અમે અગાઉના અંકમાં આપી ગયા છીએ. પહેલા અવતારમાં નીચેના પ્રમુખ કલકત્તાવાળા બાજુ મણિલાલજી નહારની તજીવત લયદી અને મુલતવી રાખવાનો પ્રસંગ આવ્યો. પછી વિચારે અને ક્રિયાએ બહાદુર એવા કલકત્તાવાળા બીજા બાજુ નામે બહાદુર સિંહજી સિંધીની નિમણૂક થઈ અને બીજા અવતારની તો સંપૂર્ણ તૈયારી થઈ ગઈ. તારીખ ૫ મી ૧ ફી જુલાઈ નક્કી થઈ ગઈ, ત્યાં શેક આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનો કાગળ આવ્યો ને તેના બે મહાજને આવી અનેક વાતચીત કરી મુલતવી રખાય તોજ શરૂજનના કેસને મટ લામદાથી છે એવું જણાવી રાજકુમાર ખાશુની તેમાં સહેજા લઈ ૩૧ મી જુલાઈ ૧ ફી ને બીજી અગસ્ટ પર સંપ ને એકતાની ખાતર કાર્યવાહકોને મુલતવી રાખવાની ફરજ પાડી. બીજા અવતારમાં કાર્ય થયું હોત તો તેથી જગદો પ્રલાવ પડત એ કોઈ પણ કુનેહવાળા સંજ્ઞા સમજી શકે તેમ હતું, છતાં તે જનતાઈ

નહોતું, અને વિલક્ષણ બધાનક અને બચપ્રેરક ચુકદો આવવાનું સર્ગયું હતું. ત્યાં બીજી બુદ્ધિ કે ક્રિયા ક્યાંથી સૂઝે! ગમે તેમ હો, પણ તે બીજો અવતાર સફલ ન થયો તેથીજ ત્રીજા અવતારને અનેકગણ વીર્ય મળ્યું; ને તે અવતાર સર્વોચ્ચ હિત જન્યો એમાં શંકાને સ્થાન નથી. વળી-ચુકદાનો કાળો ચાંદલો કૉન્ફરન્સને શિરે કિચિ-માત્ર ન આવ્યો એ કુદરતની કળાને ધન્યવાદ.

આ અધિવેશન સર્વોચ્ચ હિત જન્યું તેનાં લાક્ષણિક ચિન્હો બતાવવા પ્રયત્ન કરીએ.

(૧) પ્રમુખ સાહેબનું વિદ્વાત બુદ્ધિ અને પ્રમાણપુરસ્કાર ભાષણ તેમજ સર્વ દરાવો રાજબાંધા અંગ્રેજીમાં થવાથી તેને પ્રકટ કરી તે પર નુકસાનોની અને વિવેચન કરવામાં અંગ્રેજી પત્રોને પૂરી સવકતા મળી અને તેથી તેનું મહત્વ સર્વ ભારતમાં અંકાયું.

(૨) જોતેતર આગેવાનોને સંભાવિત પ્રેક્ષકો તરીકે અનેક આમંત્રણપત્રો કરેલાં તેને માન આપી અનેક સન્નેજનો પધાર્યા હતા અને તેમાં ખાસ હાજરી આપી આપણા આ વિષય પ્રસંગમાં સંદાનુભવિત આપી આ મહાસભામાં ખુલ્લા ઉદ્ગાર દેવાનારમાં નોંધી રાખવા યોગ્ય એવા શ્રીયુત નયકર, મિ. હાર્નિમન, મિ. જરજોરજી ભટ્ટાચાર્ય, શ્રીયુત જમનાદાસ માધવજી મહેતા, રા. શિવદાસ, રા. બ. હરજીવન વાલજી, રા. વસનજી દાકરશી હાલાઈ, રા. કૌશિક વિશ્વામિત્ર હતા અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રસિદ્ધ તંત્રી શ્રી અચ્યુતનાથ દલપતભાઈ શાહ કે જેઓ જન્મે સ્થાનકવાસી જૈન છે અને જેમણે સૌરાષ્ટ્રદ્વારા આ તીર્થ સંબંધી જગત લગત અને હીલચાલ-શરયો ઉપાડી છે તેમણે આમંત્રણ થતાં ખાસ પધારી અધિવેશનમાં તેમજ વિષયનિચારણી સભામાં ચોતાના સ્વતંત્ર અને નિર્ભીક વિચારોનો લાભ આપ્યો હતો.

(૩) શ્રી દિગંબર અને સ્થાનકવાસી જૈન સંપ્રદાયના આગેવાન બંધુઓને ખાસ આમંત્રણ કર્યું હતું.

(૪) ઓઝાએ બહુ મોટા પ્રમાણમાં હાજરી આપી હતી અને તેમાંની ત્રણ બહેનોએ તો દરાવોમાં ટેકા આપી ચોતાના ઉદ્ગારો જણાવ્યા હતા.

(૫) પૂજ્ય સાધુ અને સાધ્વીજીઓની પણ હાજરી હતી. આ રીતે સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકાને ચતુર્વિધ સંઘ એકઠો મળ્યો હતો, બહાર ગામથી શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસુરિ, વિનયદ્રસુરિ અને મુનિશ્રી વિદ્યા-વિજયજીના પ્રોત્સાહક સંદેશા અને શ્રી ચારિત્રવિજયજીના અને વિનયવિજયજીના સહાનુભૂતિના તાર મળ્યા હતા.

(૬) ચોમાસાનો સમય હતો તેથી પતરાવાળો, વરસાદ હરકત ન કરે તેવા મોટા વિશાલ મંડપ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. અને તેમાં ખેસવાની ખુરશીની બેઠક કરવામાં આવી હતી. સ્વાગત સમિતિના સભ્યો પ્રતિનિધિઓ શ્રીઓ શ્રેષ્ઠકો વગેરે માટે અલાયદી બેઠક કરી હતી. પ્રતિનિધિઓ માટે ભોજન અને ઉતારાની જુદી ગોઠવણ કરી હતી. આ અને ખીજી બાબતો માટે થયેલ ખર્ચને માટે કૉન્ફરન્સના બંધારણ અનુસાર દરેક માટેના દર પ્રમાણે દીક્રીટો કાઢવામાં આવી હતી. એક પણ મફત દીક્રીટ નૈન માટે હતી નહિ. જૈનેતરો તેમજ સ્વયંસેવકો સહિત સંખ્યા ચારથી પાંચ હજાર થઇ હતી. દીક્રીટ લગભગ ત્રણ હજાર ખપી હતી, અને તે છતાં સંખ્યા ઝેટલી બધી વધી હતી કે દીક્રીટ આપવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું હતું.

(૭) વિષયવિચારણી સમિતિ માટે સભ્ય સુટવા માટે રીતસર વિધિ પૂર્વક પ્રાંતવાર બંધારણ અનુસાર સુટણીઓ થઇ હતી અને તેમાં ભારે સ્પર્ધા થઇ હતી.

(૮) આ અધિવેશનથી કૉન્ફરન્સમાં અમદાવાદ અને મુંબઇનું સહચારી અને સહકારી નોડાણ થયું. અમદાવાદના બંધુઓએ મોટા પ્રમાણમાં હાજરી આપી ભાગ લીધો. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના બધા વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓએ આનંદપૂર્વક હાજરી આપી અને રજાની જુલાઇની તે પેટીની સલામાં તેના પ્રમુખ સાહેબે આપેલું વચન સર્વથા પાળ્યું.

(૯) પ્રતિનિધિઓ દરેક પ્રાંતના સંઘમાંથી સુટાઈને આવેલા. મહારાષ્ટ્ર, પંજાબ, કચ્છ, કાશ્મીર, ગુજરાત, બંગાળ વગેરે દૂરદૂર પ્રાંતમાંથી આવેલા સંખ્યા

બંધ પ્રતિનિધિઓથી સર્વ પ્રતિનિધિતત્ત્વવાળું અધિવેશન બન્યું હતું. અમદાવાદમાં ત્યાંના અમુક ક્ષેત્રસભ્ય વાતાવરણને લાઇને નગરશેઠ સંઘ મેળવ્યો નહોતો. કૉન્ફરન્સ તરફથી આમંત્રણ પત્રિકા મળી હતી ને તેની તારીખ અગાઉથી નક્કી થઇ ગઇ હતી છતાં સંઘ ન મળવાને પરિણામે તેના પ્રતિનિધિઓની સુટણી સંઘદ્વારા થઇ શકી નહોતી. છેવટે શેઠ કર્ણભાઈ લાલભાઈએ જણાવ્યું કે અમદાવાદથી ભાગ લેનારાની સંખ્યા ઘણી છે તેમજ તેની વસ્તી અને મહત્તા પર વિચાર કરી ત્યાંના ભાગ લેવા ઇચ્છનાર કે જોનાં નામ પોતા તરફથી યા રા. શ્રીમદ્ભાઈ લાલભાઈ સોલીસીટર તરફથી આપવામાં આવે તેને પ્રતિનિધિ તરીકે દીક્રીટો આપવી યોગ્ય છે. આ કારણે ખાસ અપવાદ તરીકે પ્રતિનિધિની દીક્રીટ અપાઇ હતી.

(૧૦) એક મહત્વની વાત તે પ્રચાર સમિતિની નિમજ્જક છે, તેથી ગામે ગામ તેના સભ્યો ફરી આંદોલન કરી જૈન પ્રબળને ફળવવા તથા માહિત કરવાનું કાર્ય કરશે. કૉન્ફરન્સના સાંધે સાંધે ઉદ્દેશ અને કાર્ય સમજાવશે. તેમાં સર્વને ભાગ લેતા કરશે. આ મહત્વનું અંગ કૉન્ફરન્સને તેમજ તીર્થના કાર્યને અતિ સખળ ટેકો આપનારું નિવડશે. તે પ્રચાર કાર્ય માટે ફંડ ઉઘાડવા શ્રીયુત મણિલાલ કોશીરીની પ્રયત્ન અધીલ વિજયવતી થઇ. સાઈ ફંડ-૧૧ હજારનું લગભગ ત્યાંને ત્યાંજ થઇ ગયું. તેમાં ખાસ નોંધી રાખના લાયક બીના એ છે કે કેટલાકે વીડીઓ કાઢી આપી, ને સ્ત્રીઓએ પોતાના દાગીના કાઢી આપ્યાં. જ્યાં આવી સન્મારીઓ વસે છે ત્યાં જ જરૂર થાય.

આવા ઉપયોગી પ્રચાર ફંડ માટે આમંત્રણે ફિક કર્યું કેહેવાય. પરંતુ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેટીના કાર્યને અતિ બળ અને જોડ આપનારું આ પ્રચાર કાર્ય થાય છે તો તેના સંબંધે થયેલ ફંડમાં તે પેટીના અતિ શ્રીમંત કાર્યવાદકો તરફથી ત્યાં એક કોડી પણ ન મળે, કે ભરના માટેનું વચન પણ ન અપાય એ વાત સમજી શકાતી નથી. ખાસ અધિવેશનમાં આનંદપૂર્વક ભાગ લેવામાં માત્ર દાન

રીજ પૂરી ન ગણાય. તે માટે મુખ્ય સમાચાર ૭ મી આગસ્ટ ૧૯૨૬ ના અંકમાં 'દૈનિકી નિયતિ' એ નામના અગ્રવેષમાં જણાવે છે કે:—

‘હાલના શુક્રદિને પરિણામે પ્રચાર કાર્યની જરૂર કોન્ફરન્સને જણાઈ છે અને તે માટે જોનાએ એવઝોતામાં નાણાંની રકમ કહાડી આપી છે તેમ જીઓ અને બા-બાએ પોતાના અંગ ઉપરના દાગીના પણ ઉતારી આપ્યા છે.

‘ગરીબમાં ગરીબ અને પ્રચાર કાર્યના ખર્ચમાં આમ પોતાનો ફાળો આપ્યો, ત્યારે રોડ આણંદજી કહ્યાણજીની પેટીના પ્લેઝ્યોર્મ પર બેઠેલા પ્રતિનિધિઓ શાંત બેસી રહ્યા તેથી એ પ્રતિનિધિઓ કોન્ફરન્સને સંપત્તિ એક અવયવ ગણે છે, તેના તરફની અજબગજી અગત્યતા સ્વીકારે છે અને તેને વિષે મોઢાં વચન ઉચ્ચારે છે છતાં તેમની તેના પ્રત્યેની વફાદારી હજી સીધી થઈ નથી એવું કેટલાકો માને છે.”

આ પછી જે વિશેષમાં તે પત્ર ઉમેર્યું છે તે સાથે મળતા થઈ અમે પ્રચીકું કે:—

‘આ માન્યતા સર્વાંશે સત્ય હોય એમ અમે માનતા નથી, કારણ કે એ પેટીના લજ્ઞાધિપતિ અને ક્રોડાધિ-પતિ પ્રતિનિધિઓ પ્રચાર કાર્ય માટે થયું નાણાંની જરૂર પડે તો હંભરો નહિ પણ લાગેલી રકમ પોતાની પાસે-થી કહાડી આપે તેમ છે, અને તેમના પૂર્વજોએ ઠામ અને લાયક માટે આપેલા ભોગ તેમને એ કર્તવ્યથી વિમુખ થવા દે તેમ નથી.’

(૧૧) કોન્ફરન્સનાં નિભાવ તેમજ જ્ઞાનપ્રચારના પ્રાણરૂપ તેના સૂક્ત ભંડાર ક્રમાં પૈસા ભરવા સમસ્ત હિંદના જૈન સંધોને આગ્રહપૂર્વક ભક્ષામણ કરવાનો ઠરાવ કરી કોન્ફરન્સને બળવતી કરી છે.

(૧૨) કોન્ફરન્સની દશમી બેઠકમાં થયેલ બંધારણમાં કેટલાક સુધારા વધારા ગત કન્વેન્શનમાં ભારે ઉદાપેહ પછી સચવાતાં આવ્યા હતા અને તે અનુસાર તે સુધારા વધારાને મંજૂરી લેવા માટે આ બેઠકમાં રાખ્યું હતું. તે માટે એક દલાડો ખાસ આ બેઠકને લંબાવવી પડી હતી, પણ અમુક પક્ષના કે અમુક વ્યક્તિના ગમે તે ઉદ્દેશ્ય થયેલા વિરોધને

પરિણામે તે વાત હવે પછીની કોન્ફરન્સની બેઠકપર સુલતવી રખાઈ તે દશમી બેઠકનું બંધારણ કાયમ રહ્યું. નવું બંધારણ વિશેષ વિશાલ બનતું હતું તે આ ખાસ અધિવેશનમાં ન બન્યું તે વાત વિરોધી ભા-ષ્યો સમજી ન શક્યા યા સમજવાનું મન પર લઈ ન શક્યા, તેથી કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકોને હાનિ નથી. દશમી બેઠકનું બંધારણ જે થયું છે તેમાં રાજકીય વિષય ચર્ચવાનો ઉદ્દેશ ઉમેરવામાં એક રાજકીય વિષયમાં ત્રીશ વર્ષ સુધીનો અનુભવ હોવાનો દાવો કરનાર અને એક રાજ્યની ધારાસભાના એક સભ્યને કંઈ વાંધારૂપ ગણાયું !! તેનાં અર્થ રૂપ કરવાનું એક કાપું તે બીજાએ તે ઉમેરવાથી શું વિશેષ છે એવો પ્રશ્ન કર્યો. વાહ ! કહેસી કહી ! છતાંયે તે ‘રાજકીય’ શબ્દ ઉમેરવાનું પાસ થયું, એટલે વળી ખીજી વાત આવતાં તેમાં પોતાને મન ગમતાં વાંધા લેવાનું જરૂરી થયું. એટલે આ બંધારણની વાત વિષયવિચારિણી સભામાં આવતી બેઠક સુધી સુલતવી રાખવાનો, પણ સાથે દશમી બેઠકના બંધારણને કાયમ રાખવાનો ઠરાવ થયો. એટલે અમુક સુલતવી રખાયું તે તેની ભૂલ-લીમાં અસલનું કાયમ રાખ્યું તેમાં વિરોધ ન આવ્યો ને કાર્યવાહકોને સફલતા મળી.

(૧૩) આવતી બેઠક માટે સોજત મામમાંથી આમંત્રણ મળ્યું એ પણ એક સારી ફતેહ છે. ‘વળું થવો કોન્ફરન્સ.’

આ પ્રમાણે તેર સુધી છે, ને કોન્ફરન્સમાં થયેલ ઠરાવોની સંખ્યા પણ તેર છે. પણ એક દિવસે અસલ એવો ચોદનો સુધો એ છે કે આપણી મુખ્ય-મની સર્વ સત્યવૃત્તિમાં મોખરે રહી ભાંગ લેનાર, સુશિક્ષિત સાથે ગ્રેમ અને પ્રસન્નતાથી સંકેતર આપનાર અને પોતાનો દાન ગરો હંમેશાં વહેતો રાખનાર આગેવાન શ્રીમંત શેઠ શ્રી દેવકરજી મૂલજી આ અધિવેશનમાં ભાગ પોતાની કોન્ફરન્સ પ્રત્યે અતિ શુભ ધૃષ્ટિ છતાં ન લઈ શક્યા, તે કોન્ફરન્સના એક જમરા સુકાની છે અને શ્રવંત પર્વત રહેશે એવું અમો હૃદયપૂર્વક માનીએ છીએ. રા. મેલીયંદઆમની ગેરહાજરી પણ અનિવાર્ય હતી.

૬. શ. મોતીચંદલાઇ.

ગંત મે માસમાં શ્રી કૉન્કર-સના એક રેસિડંટ જનરલ સેક્રેટરી અને શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના સેક્રેટરી શ. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ સોલી-સીટર પોતાના એક અસીલ સામે થયેલી અપીલની લડત માટે ઇગ્માંડ ગયેલા તે વખતે કૉન્કર-સના ખાસ અધિવેશનના પગરણ થઇ ચૂકેલા હતાં. તેમને ત્યાં ગયા વગર છૂટકો નહતો એટલે રોકાઇ ન શક્યા છતાં હૃદયમાં આ બંને સંસ્થાના હૃદય અને વિજય માટેની લાગણીઓ પોતાની પૂરેપૂરી હતી એ નિર્વિવાદ છે, વિશેષમાં જૈન સમાજની જૈન ધર્મ અને સાહિત્યની સ્થિતિ પર તેમનું અવિચ્છિન લક્ષ છે એ તેમના અમારાપરના લેડનથી તા. ૧૫ મી જુન ૨૬ ના લખેલા પત્ર પરથી જણાઇ આવે છે. તે પત્ર ઉપયોગી હોઇ અત્રે દાંડીએ છીએ. તેઓ ભાષ્યદ શુદ્ધ એ તે દિને આપણી મધ્યમાં આવી પહોંચશે એમ સમાચાર મળ્યા છે અને તેમની ગરહાજરીમાં થયેલ કૉન્કર-સના અધિવેશનની કાર્યવાહી તેમજ ફતેહ જાણી તેમને અચૂક આનંદ થશે. તેઓ હાજર હોત તો કેટલું સારું થાત!

તેમનો પત્ર અમારાપરનો નીચે પ્રમાણે છે:—

આપનો લખમાં ગયા હતા એટલે મન્યા નહિ. પારિસ થઇ આહીં આવેલા છું. અહીં હજુ એક માસ લગભગ થયો. પરદેશ જવાથી ધણી વાતનું જણવાનું નહું મળે છે અને આપણી સંસ્કૃતિ અને પાશ્વત્ય સંસ્કૃતિને સરખાવવાના બહુ પ્રસંગો હાથ આવે છે. આપણી કાગે તો ધણે-વિચાર કરવો પડે તેવું છે. અહીં જૈન નામનો ધર્મ છે એમ ઘણા ખરા જાણતા નથી અને બહુ થોડા એને યોગ્યની સાખા ધારે છે. આપણે હવે આપણા વિશાળ સિંધુ-તોને જગતની પાસે ધરવાની બહુ જરૂર છે, નહિતો આપણે પછાત રહી જઈશું. અત્યાર સુધીમાં પણ ધણું મોઢું થયું છે. આપણું ખરું દેવ આ છે અને આપણે મનપર લઇએ તો તે ફરી સંકષ્ટે તેમ છે. નિર્માલ્ય ક્રષ્ટા અને પરિણામ વગરના પ્રયાસમાંથી નીકળી આપણે હવે બહાર આવવાનું છે—આપ આવા વિચારો અહીં ધણી આવે છે. આપણા સાહિત્ય માટે પણ ધણું કરવાનું છે.

કાન્યામાં રો. ગેરીનોટને મન્યા હતો. અહીં બીજાઓને મળું છું. મારા મને તો આપણેજ આપણું કરવાનું છે.

શરીર સ્વાસ્થ્ય બહુ સારું છે. આપની નિષ્ક્રમ સેવા ધણીમાર યાદ આવે છે. મન્યા રહેજો. જીવનનો એ ખરો દેહાવો છે. કાર્ય સેવા લખશો. પશુપણ લગભગ તમારી વરફ આવીશ.

૭. કૉન્કર-સની ફતેહ.

એ તો નિર્વિવાદ છે કે કૉન્કર-સના આ ખાસ અધિવેશનની સંપૂર્ણ અને ઉજવણ ફતેહ થઇ છે અને તે વિજયી અધિવેશન સદાને માટે યાદગાર રહેશે. લોકોએ જે ઉત્સાહ બતાવ્યો છે તે ઉત્સાહનો પ્રારંભ તો ૧ લી એપ્રિલ ૧૯૨૬ ને રોજ ચાનાત્યાગ કર્યો ત્યારથી થયો છે અને તીર્થને અંગે જે શોકની સાથે હૃદયનાં પૂર ઉઠાવ્યાં તેની કિંમત મૂલવી શકાય તેમ નથી. આટલું જોસ અને જોમ ક્યાંથી આવ્યાં તેનો કોયકો હંકેલતાં અમેને એમજ જણાય છે કે તે શ્રી મહામાણએ સમસ્ત દેશમાં સમસ્ત આમ પ્રાંતમાં જે વાતાવરણ ઉત્પન્ન કર્યું છે તેનેજ આભારી છે. આ પ્રસંગે તે પ્રયોગ હજી સુધી ટક્યો છે અને ચાહુ ટકશે એવી ખાતરી રહે છે અને તેનો યશ શ્રીમદ ગાંધીજીએ પોતાના બળથી અખિલ ભારતમાં પ્રકટ સજીવ પ્રાણીત છે. જય હો તે વીરને અને તેના વીરશિષ્ય બંધપ્રવાહને.

આ અધિવેશન સામે કાર્ય કરનારી અનેક સ્થિતિઓ—પરિસ્થિતિઓ હતી. એકને સંકેતે તો બીજી ઉભી થાય. બીજી દાખવામાં આવે તો ત્રીજી ખડી થઇ જાય. ત્રીજીનો ઉપશમ થાય તો ચોથી ઉપસ્થિત થાય. એક પ્રમુખની નિમણૂક કરી, ત્યાં તેની તખીયત અગર; તેની બદલીમાં બીજા પ્રમુખ સાહેબ દસ્તગત થયા; ત્યાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેદીને અધિવેશનથી કાર્યને દાનિ જણાય ને તે પોકાર કરે. વળી મુંબઈમાં સંધની સભા માર્ફત સ્વાગત સમિતિ નીમાવી ઘટે એમ અમુકનો આશય થાય. રેટિન્ડંગ કમિટી દ્વારા તેવા અધિવેશનનો દાવ થતાં સંધ તરીકેની સભા બોલાવાય ને તેમાં અધિવેશનની જરૂર નથી એમ દાવાય. ખડી સંધની સમામાં તેનો સદકાર લેવાય અને તેની મારફત

સ્વાગત સમિતિની નિમંણ્યુક કરાવાય અને તેથી ઉપસા જમુકના આગ્રહનું નિરાકરણ થાય, ને તેમ કરતાં અધિવેશનની જરૂર સ્વીકારાય; પણ તે સાથે બીજા 'સુસ પક્ષ'ની નાપસંદગી આવે; તે પક્ષ સ્વાગત સમિતિમાં ભાગ ન લે. વળી આજુદજી કલ્યાણજીની પેદીનાં મતથી વિરૂદ્ધ થઇ અધિવેશન થાય તો તેઓ સામિલ ન થાય; તેમ થયે તેમના સંહાનુભૂતિ ધરાવનારા અને પક્ષચાળા સામિલ ન થાય. વળી શત્રુજનના કેસને દાનિ પંદોંચવાનો ભય દર્શાવાય. તદુપરાંત મુંબઈય 'સુસ પક્ષ' ઉદાસીન રહે. આવી સ્થિતિમાં રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ શું કરે? તેમની જગ્યાએ બીજા કેાઇ હોય તો જરૂર થોડું, આવા વિષયોસ કરતાં અધિવેશન ભરવાનું મોંઝી વાળવું એજ સાદું. એમ વિચાર કરી બાજી સંકેલી લે થા તો રાજીનામું જ આવે, પણ તેઓ તેવા માનતંત્રવાળા, નબળા અને નિરાશા પામે તેવા નર ન હતા. તેમણે 'now or never'—હમણું નહિ તો પછી કદિ ખનનાર નથી એવી ભાવના-વાળા હોવા છતાં સ્થિતિ સંગોગ-દ્રવ્ય હેતુકાળભા-વને લક્ષમાં રાખી સુઘાદની વાટ જોવાનું કબજી લીધું. પણ સાથેને સાથે તેની મુદત બાંધી તે સુકઠો અમુક સમયમાં આવશે ઘટે છતાં આવે કે ન આવે તો પણ અમુક સમયે ભરવુંજ એ પ્રમાણે કરાવ કરાવ્યો ને તેમાં શેઠ આ. ક. પેદી ભાગ લેશે એવું વચન પણ તેના પ્રતિનિધિઓ પાસેથી લઇ લીધું. ને તે પ્રમાણેજ કાર્ય ધપાવ્યે રાખ્યું. આખરે તે બાંધી મુદતે કાર્ય કરી બતાવ્યું. ખરેખર! જાને રૂં ૧૦ ૦૦ સેં સાહેબો નામે રા. મકનજી જે. મહેતા અને રા. મોહનલાલ ખી. જવેરી આ અધિવેશનના યશના પ્રથમ અધિકારીઓ છે. તેમની સાથે બપોલમાં ને બપોલમાં રહી રા. મણિલાલ સુરજમજ જવેરીના સહકાર ઓછો યશાયા નથી, આ ઉપરાંત બીજા લેખન શક્તિવાળા બહુઓએ જે મુશ્કેલી કાર્ય કર્યું છે તે પણ ઓછું મહત્વનું નથી.

આ અત્રસ્થની હકીકત પછી આપણા પ્રમુખ સાહેબનો કાશો તપાસીયું. તેઓ અંગ્રેજી, બંગાલી, હિંદી ને ગુજરાતી એમ ચાર ભાષાના અભ્યાસી

હતા. તેમની વિવેકશક્તિ અને દલતા ધણા ઉંચા પ્રકારની હતી. તુલના કરી વાતનું હાદ બંધી બાબુથી લઇ નિર્ણય આપવામાં ત્રણ સમય લઇને પણ પોતાનું કાર્ય દલતાથી અને સ્વતંત્રતાથી, લીધું હતું. પોતાનું બાપણ અતિ ઉત્તમ, દલીલવાળું અને પ્રમાણ પુરસ્કર મૂળની અંગ્રેજી ભાષામાં ખરાબર વાંચી સંભળાવ્યું હતું ને તેમાં કરેલી ખરી વસ્તુસ્થિતિનો સ્પષ્ટ એટલો બધો સુન્દર અને અસરકારક દંતો કે મને તે વિચારથીલના મગજને ધન્યવાદ આપવા પ્રેરિત કરે. મગજની શક્તિ સારી રીતે રાખી એક સાથે કલાકોના કલાક ચાલુ કાર્ય કરવાનો અભ્યાસ ન હોવા છતાં, તેમજ પોતાના શ્રીમંતાઇના જીવનને ઉચિત સંકુમારતા છતાં સંઘો-દિત કામ કામ ને કામ રહે એવા આ પ્રમુખ તરીકેના વ્યવસાયને અગ્ર પુરુષાર્થથી-ઉત્તમ રીતે નીભાવી રાખ્યો હતો. આ રીતે આ મહાકાર્યના પુરુષા તેમની સહાયનું સ્થાન પણ મેળું હતું. શેઠ આ. ક. ની પેદીના પ્રસુપ શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈએ પોતાની સાથે તે પેદીના બધા વહીવટદાર પ્રતિનિ-ધિઓને લઇ તેમજ અમદાવાદના મુદરથીતે આન-દથી યોજિત કરી શાંતિથી અને સાવધાનતાથી જે કાર્ય કર્યું હતું તે એકંદરે જરૂર સ્તુતિપાત્ર હતું. અમે તેમને જનરલ મંત્રીઓને અને મહાભાજીના અપેલા લોકોસાહેને મુબારકબાદી આપીએ છીએ; અતે સ્વપસંધકોની જહેમત પણ વીસારવા માંગતા નથી. તેને માટે તેમને રાખ્યાથી આપી તેઓ નિઃ-સ્વાર્થપણે અને નિરાપજરથી વિરોધને વિરોધ ઉપયોગી અને પોતાને ઉચિત કાર્ય કરવા પ્રેરાય એમ અમે પ્રયત્નિયું.

૮ સીયુતઅહાદુરસિહજી અને શ્રીયુત કસ્તુરભાઈ.

કાન્દરન્સના પ્રમુખ સાહેબ શ્રીયુત અહાદુરસિ-હજીએ પોતાના મુખ્ય વ્યાખ્યાનમાં શેઠ આજુદજી કલ્યાણજીની પેદીનાં સંઘર્ષમાં લણા રૂપ શબ્દોમાં મુનર્થવરચાની વાત હાથમાં લેતાં પોતાનું સ્વતંત્ર વ્યક્તત્વ અને મત્તવ્ય જણાવ્યું છે.

‘મને ભય છે કે તેનું હાલનું યોરણ કામને સંતોષ આપી શકશે નહિ, અને તેથી એ સ્વીકારશે કે સમય એવો જરૂર આવ્યો છે કે ત્યારે રામમુકેષિક હકો અને

દાવાઓ, વિરોધ સારી અને અસરકારક રીતે સાચવવા માટે તદ્દન આવશ્યક છે કે આપણા કાણુ, સમુદાયિક વહિવટ, તેમજ વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ સંબંધી તદ્દન પુનઃ બંધારણ કરતું ઘટે કે નેથી તેના બંધારણમાં હાથ છે તે કરતાં વધુ પ્રમાણમાં કોમનું પ્રતિનિધિ તરત આવે અને એથી કલમ નાંખવી કે આ પ્રતિનિધિઓ કોમની સાથે સીધા અને તાત્કાલિક સંબંધમાં આવે.”

આ અને બીજા વક્તવ્યથી રોક આણુંદળ કદવા-જીજ્ઞાના વિદ્વાન અને શ્રીમાન પ્રમુખ શ્રીયુત કસ્તુર-ભાઈને ખાસ ખુલાસો કરવાની જરૂર જણાતાં તેમણે તેની તક તેના ત્રીજે દિવસે પ્રમુખ “સાહેબ શ્રીયુત બહાદુરસિંહજીની રમ આપરે મેળાવીને લીધી ને જણાવ્યું” કે:—

“પ્રમુખ સાહેબના સરઆતના બાપજીમાં રોક આણુંદળ કદવાજીજીની પેઢી બાબતમાં દુક વીવેચન કરવામાં આનું હવું તેમાં કંઈક ગેરસમજીત હોય તેવું જણાયાથી અને તેનો ખુલાસો કરવાની આવશ્યકતાથી હું આપની સમક્ષ ઉભો થયો છું. જેમ પ્રમુખ સાહેબે કીધું તેમ રોક આણુંદળ કદવાજીજીની પેઢી તે સકળ ભારત વર્ષના મ્હેતાઓ જઈએના પ્રતિનિધિઓની બનેલી છે અને તે પેઢીના ઉદ્દેશ કોમના તીર્થના રક્ષણ કરવાનો છે. કેટલા સારાગણસો વર્ષથી આ કામ તે પેઢીના પ્રતિનિધિઓ કરતા આવ્યા છે અને કરે જશે. તે કેવા સંગીન બંધારણ ઉપર રચાયેલી છે અને કોમનો કેટલો વિશ્વાસ લોગવે છે તે તેના આટલા પુરાણા અસ્તિત્વ ઉપરથી અને આજે પણ શ્રી રાજેન્દ્ર સંબંધી જે કામ તેના પ્રતિનિધિઓ બાંનવી રહ્યા છે, તેમને જે ટેકો સમુદાય તરફથી આપવામાં આવી રહ્યો છે, તે ઉપરથી સહજ સમજી રાહરો. દર પાંચ દસ વર્ષને આંતરે બંધારણ ફેરવવું તે ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. આપ કોમની જાણમાં છે તેમ રોક આણુંદળ કદવાજીજીનું ઉદ્દેશ બંધારણ ૧૯૨૨ ની સાલમાં બારસો ગામના ડાહ્યોથી અને હાંદુસ્તાનના સકલ સંઘની સલા બેઠાવી કરવામાં આનું છે. વળી વધુમાં જણાવીરા કે રાજેન્દ્ર સંબંધમાં જે પચાસ ઉભર સલીઓ સાથેનું ‘મેમોરીયલ’ વાઈસરોય સાહેબ આગળ મોકલવામાં આનું હવું અને તે કાર્યમાં આણુંદળ કદવાજીને જે ટેકો આપવામાં આવ્યો હતો તે બંતાવી આપે છે કે તે પેઢી સકલ કોમનો વિશ્વાસ લોગવે છે.

“બીજું એમ કહેવામાં આવે છે કે આણુંદળ કદવાજીજી તરફથી પુરવું સાહિત્ય બાહાર પાડવામાં આવવું

નથી તો મહારે જણાવવું જોઈએ કે આજ સુધીમાં શ્રી રાજેન્દ્રની બાબતમાં કોમની જાણ માટે જરૂરનો એક પણ કાગળ એવો નથી કે જે કોમ આગળ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. હું કહીશ કે હું કે આ સાહિત્ય બાજબી-ધર્મમાં આજે ન પડવાથી કેટલાક ભાઈઓને આપણા ઉક સમજવા મુશ્કેલ થયા છે. પણ હું આપને ખાતરી આપું છું કે હવેથી દરેક જરૂરી સાહિત્ય બાજબી, જુજરાતી તેમજ ઉચ્છેદમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે.

રોક આણુંદળ કદવાજીજીની પેઢી અમદાવાદીઓની બનેલી છે, એમ માનવાનું નથી. તે સકળ જૈનોની બનેલી છે. તેનું કામ જૈનોના તીર્થોનું રક્ષણ કરવાનું છે. પેઢીના પ્રતિનિધિઓ એ કામ કરે છે. જો કંઈ ખાતરી હોય અને તમે સુચના કરશો તો અમે તે પર લક્ષ આપીશું.”

આ પછી શ્રીયુત બહાદુરસિંહજીએ જણાવ્યું હતું કે:—

In my presidential address I made some observations regarding Seth A. K. but after hearing from Seth Kasturbhai Lalbhai that they have done all that was possible for them under the peculiar circumstances in which they were working and on their giving us an assurance that they will be only too pleased to give proper and greater publicity to the stages and progress of the work in view of public feeling; they have our support in all that they are doing at present on our behalf in this matter. Now I hope that there will be no misunderstanding and Seth A. K. shall have our fullest confidence and every support in the work they are doing.

—મારા પ્રમુખ તરીકેના આખ્યાનમાં જે રોક આણુંદળ કદવાજીજીના સંબંધમાં કેટલીક નુકસાનોની કરી, પણ રોક કસ્તુરભાઈ ભાલભાઈથી એમ કહેવામાં આનું કે જે વિદ્યાર્જી સંજોગમાં તેઓ કાર્ય કર્યું નય છે તે સંજોગમાં જે કંઈ તેમને માટે રાક્ષ હવું તે બધું તેમણે કર્યું છે; આ સાંભળ્યા પછી અને તેઓ નહેરુ ભાઈની ધ્યાનમાં લઈ કામકાજની કમિક અવરથાઓ તેમજ પ્રવૃત્તિને યોગ્ય અને હવું વિરોધ પ્રગટ કરી નહેરુમાં ખૂંસો તે ભતની તેમજ આપણને ખાતરી આપી છે તેથી તેઓ અચારે

આ સંબંધમાં આપણા પતી ને હરે છે તે સર્વમાં આપણે તેમને ટેકો છે. હવે હું આપણા રાખું છું કે કંઈ ગેરસમજદારી રહેશે નહિ અને શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીને આપણા સંપૂર્ણ વિશ્વાસ અને દરેક જાતનો ટેકો તેઓ ને હરે છે તેમાં રહેશે.

આ રીતે ખુલાસો અને તેનો ઉત્તર થતાં હોય દર થઇ વાતાવરણ વધારે નિર્ભય બન્યું હતું. આમ થવામાં શ્રીમુત મહિલાલ કોઠારીની જહેમત પણ ખાસ સ્મરણીય છે.

૬. જૈન સ્વયંસેવક સંમેલન—આ મથાળા હૃદય અને મત કાગળના અંકમાં તેની ૧૪૨, તેનો કાર્યપ્રદેશ અને તેની કાર્યપદ્ધતિ સંબંધી ઉદ્દગાર કાઢ્યા હતા અને તે, કાર્યમાં પરિણત આ મહાસભાના પ્રસંગેજ પામ્યું છે જાણી આનંદ યાવ છે. તેમાં ભાગ લેનાર સ્વયંસેવક મંડળો આઠેક ગામનાં હતાં. વિશેષે કરી ભાગ લેવામાં મુખ્યધના સ્વયંસેવકો હતા ને સાથે સાથે બીજા મુખ્યધના ગૃહસ્થોને નોતર્થી હતા. આને ‘અખિલ ભારતીય જૈન સ્વયંસેવક પરિષદ’ એવું મહા નામ આપવામાં વિશિષ્ટતા હતી નહિ; મોટાં મોટાં નામ આપવાથી કંઈ સરતું નથી પણ ધણી વખત કાર્યમાં ક્ષતિ, અને ઉલ્લુપ આવે છે અને મૂલસ્વરૂપ જુલાઇ જતાં આડંબર, અને ભલકામાં તણાઈ જવાય છે. નામ પાછળ કાર્ય ન હોય તો તે નામ નકામું છે. એક પરદેશી કહેવત છે કે શુભાખ છે તેને શુભાખ એ નામ ન આપ્યું હોય છતાં તેની સુગંધ કંઈ જતી રહેતી નથી.

અમે કાગળના અંકમાં દરેક કાર્યપ્રદેશ અને કાર્યપદ્ધતિ પ્રમાણે અનુસરવામાં આવે’ અને સાદાપથી કાર્ય કરવા પ્રત્યેજ લક્ષ આપવામાં આવે તો સંમાજની સેવાના જખરા અંગજૂત થઇ શકાય તેમ છે ને સરવાળે દેશના હિતમાં સારા ફાળો આપી શકાય તેમ છે. સારા દરાવો કરવા એ સાફ છે, પણ તે દરાવો પ્રમાણે વર્તનથી કરી ખતાવડું એ તેથી વધારે સાફ છે યા તેજ ખરી રીતે સાફ છે.

પ્રમુખ તરીકે શેઠ અમૃતલાલ કાળાદાસની નીમણૂક ધણી યોગ્ય થઇ હતી. તેમણે પોતાના લાપ-

ણમાં સેવા ગુણો અને સેવાનાં કાર્યોનો લાગણીવાળા શબ્દોમાં સારો ખ્યાલ આપ્યો હતો. તેમાં કરવાનાં દરાવો ધકવા માટે નિમેશી સમિતિએ ધરી આપ્યા હતા અને તે વિધિવિધ સ્વરૂપમાં, અને કેટલાક દરાવો આ પરિપક્વમાં કરવામાં આવ્યા છે તે વિચારવા યોગ્ય છે, (૧) દરેક ગામમાં સેવા મંડળો સ્થાપવા (૨) વ્યાયામશાળાઓ ઉઘાડવી (૩) તાલીમ માટેનું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરી તેનો પ્રચાર (૪) શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ અને સર્વ શક્તિઓનો ટેકો. અને (૫) પછી શ્રી જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સને અભિનંદન અને તેના દરેક કાર્યમાં ફાલો આપવો (૬) શ્રી. વૉટ્સનના યુકાદા સાથે વિરોધ (૭) તે ફેરવવા માટે સંજોગવશાત્ સત્યામહનો પ્રસંગ આવે તો તે માટે ધર્મપ્રિય બંધુઓને બલામણુ ને તે માટે પળાઈ લેવા પોતાની કાર્યવાહક સમિતિને સત્તા. અને (૮) પોતાનું બંધારણ નક્કી કરવું. મળ્યું કરવું, કેવી રીતે કરવું તેના તેમાં નિર્દેશ નથી. કાર્યવાહક સમિતિને સત્યાગ્રહ માટે સત્તા આપી, હવે તે સમિતિ પોતાનું પાક્કું બંધારણ કરી દરેક દરાવો પાર પાડવા કરીબદ્ધ થશે.

આ રીતે દરાવો થયા છે તે પ્રમાણે કાર્ય કરવાનું ‘પરિપક્વ’ હવે પછી બ્યાનમાં રાખે તે અનુસાર જે જે કાર્યવાહી યાવ તે બદાર પડતું રહે, જૂદે જૂદે સ્થાને સેવા મંડળો, બખાડાઓ સ્થાપાય, તાલીમ તરતજ આપાય ને લેવાય એમ અમે હમ્મકીશું.

૨૦. જૈન મહિલા સંમેલન—મુખ્યધની જૈન મહિલા સમાજના અતિ હિત્સાહી અને હૃદયનીય કાર્યવાહક શ્રીમતી ગં. સ્વ. મંગલા બહેનના પરિશ્રમથી કોન્ફરન્સના મંડપમાં મહિલાઓનું સંમેલન થયું હતું તેમાં પ્રમુખ તરીકે શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ સાહ બી. એ. ના ધર્મપત્ની અ. શા. મોઘી બહેને (રા. મોતીચંદ ગિ. કાપડિયાના બહેને) અતિ મનનીય લાપણ આપ્યું હતું. અને મિ. વૉટ્સનના યુકાદાનો વિરોધ, તે યુકાદા દર યાવ ત્યાં સુધી યાત્રા ત્યામ વગેરે દરાવો કર્યા હતા. પુરષો કરતાં વિશેષ

લક્ષિત અને હૃદયભાવનાવાળી સ્ત્રીઓ કુદરતી રીતે છે; તે બહેનો તીર્થની યાત્રાનો દરખ કરે અને તીર્થની લક્ષ્યમાં તે રીતે સામેલ થાય, એ કંઈ જેની તેવી ખીના નથી. શ્રીયુત જપકર ખેરિસ્ટરે કોન્ફરન્સના મંડપમાં કહ્યું હતું કે ‘સ્ત્રીઓની આટલી મોટી હાજરી હું આજે જ નેહ છું. તે તમારી કૃતેહની આગાહી છે’ તે પ્રમાણે કૃતેહ થાઓ એ અભ્યર્થના.

૧૧. કચ્છી ભાષાઓ.

મુંબઈમાં વીશા ઓસવાળ અને દશા ઓસવાળ વહિવટનાંતિના શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જેનો ઘણા વસે છે. તે બંનેનાં મહાજનો છે. તે દરેક મહાજનનાં બંધારણ છે અને દરેક પાસે મંદિરોના વહીવટ, વાડી, ફરો વગેરે છે. મોટા ભાગ વ્યાપારનો વ્યવસાય કરે છે. કચ્છીભાષાઓ સમસ્ત ભારતદેશમાં વિખરાયેલા છે અને એવા એક પણ પ્રદેશ નહિ હોય કે ત્યાં તેઓ ન મળ્યા આવે; એટલે કે તે હિંદના ‘રેકોર્ડ’ છે એમ સ્વ. વીરચંદ્ર રાઘવજીએ કચ્છી ભાષાઓ સમક્ષ વિશાયતથી પાછા ફરી ભાષણ કરતાં જણાવ્યું હતું તે યથાર્થ છે. તેઓ પોતાના ધંધામાં મગ્ન હોવા છતાં પણ જાહેર જીવનમાં ધીમે ધીમે ભાગ લેતા આવ્યા છે ને તે લેતા રહેશે એવું સ્પષ્ટ જણાય છે.

કોન્ફરન્સમાં તે ભાષાઓએ સારા પ્રમાણમાં હાજરી આપી હતી. સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ કચ્છી વીસા ઓસવાળ જાતિના એક આગેવાન નામે શેઠ સ્વજી સોજાવાળ હતા ને તે સમિતિના સભ્યો પૈકી કચ્છી ભાષાઓની સારી સંખ્યા હતી. તેઓએ આ મહાસંસ્થાની ઉપયોગિતા લક્ષમાં રાખી તેના દરેક કાર્યમાં રસ લીધો હતો. કચ્છી જૈન સ્વયંસેવકોએ પોતાની સેવા આપી હતી. અધિવેશન પૂરું થયા પછી તુરતજ શેઠ સ્વજીભાઈએ પોતાની જાતિની વાડીમાં પ્રમુખ સાહેબ, કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકો, પ્રતિનિધિઓ, સ્વયંસેવકોને સુંદર ભોજન માટે નિમંત્રણ આપ્યું હતું. તેમાં બધાઓએ અતિ પ્રેમ-પૂર્વક ભાગ લીધો હતો. શેઠ આશુદેવ કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રમુખસાહેબ શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈ તથા

બીજા વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી. જમણાંદ થયેજ મેળાવડામાં શેઠ કસ્તૂરભાઈએ અધ્યક્ષસ્થાન લીધું હતું; અને તેથી બતાવી આપ્યું હતું કે આપણે બધા એક છીએ. અમદાવાદી, સુરતી, કાઠિયાવાડી કે કચ્છી ભાષાઓ પોતાના પ્રાંતિક પ્રદેશથી ઓળખાય છે, પણ જેનો તરીકે તો બધા એક છે, પહેલાં હિંદી; પછી જૈન અને પછી બીજા વિભાગવાળા—એજ ક્રમ રાખવાથી દેશની, સંઘની, અને કોગની પ્રગતિ એકી સાથે સાધી શકાશે. આ મેળાવડામાં ડા. પુનઃ શીલાઈએ સહેજ ઉદ્વેગ કયો હતો કે પાલિતાણીની નવકારસીમાં જે રીતભાત કચ્છી ભાષાઓને અગ્રય રાખવાની ભાવનામાં આવે છે તે દૂર થવી જોઈએ.

આ થયા પછી કચ્છી દશા ઓસવાળ જૈન મહાજને પણ ભોજન પોતાની વાડીમાં કરી બંધાને નોતર્યા હતા, અને મેળાવડા કરી કોન્ફરન્સના પ્રમુખ, સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખને પોતાની તરફથી ચાંદીના દાળામાં માનપત્ર આપ્યાં હતાં ને તે વખતે કચ્છી જૈન સ્વયંસેવક તરફથી જૈન સ્વયંસેવક સંગે લખેલી પ્રમુખ ને તેની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખને તેજ પ્રમાણે માનપત્ર અપાયાં હતાં. આ પ્રમાણે કચ્છીઓ અન્ય જૈનો સાથે એક છે ને જૂદા નથી, અન્ય જૈનો કચ્છીઓ સાથેજ છે ને જૂદા નથી એની પ્રતીતિ સર્વને થઈ. ‘અમે ને આપે નહિ જૂદા, હૃદય યોડું જુદાઈ ન્યાં.’ એના સાક્ષાત્કાર સર્વ સ્થળે થયોજ ઘટે અને એમ થયેજ આખી જૈન સમાજનું સંગઠન થશે.

આ રીતે મેળાવડા-મિલાપ સભાઓ, સહપ્રીતિ-ભોજન થયાં, અને બધાર જણુક્તી જુદાઈઓ ગળી ગઈ-ધીગળી ગઈ, ને તેવું નામ નિશાન ન રહ્યું અને એ વખત પણ સમીપ છે કે પાલિતાણીની નવકારસીમાં પણ કચ્છી ભાષાઓને સ્થાન મળશેજ-મળ-જુંજ ઘટે. પહેલાંની રીયતિ બદલાઈ છે. હાલ મૂળ રાતી જૈનોની સંસ્કૃતિ કચ્છી જૈનોની સંસ્કૃતિ છે. બંનેમાં જ્ઞાનનો પ્રસાર થયો છે, સારી રીતભાત છે. આચાર વિચાર એક થયા છે; માટે કાષ્ઠપણ સમા-જને હાનિકારક, એવી મિનનતા ન રહેવી જોઈએ.

આ વખતે ગત જન-મુઆરી માસમાં એક મુનિશ્રીએ મુખ્યમંત્રીને કેટલાક સંભાવિત ગૃહસ્થાપર એક પત્ર લખ્યો હતો તેમાંથી ઉપયોગી ભાગ અત્ર મૂકવા લક્ષ-યાઇએ છીએ:—

‘આજે આપણે ભારે ઠંડોડીમાંથી પસાર થઇ રહ્યા છીએ. નર્મી નર્મી નગર પહેલે છે ત્યાં ત્યાં પક્ષ, બેદ અને આગલ સિવાય બીજી કોઈ વસ્તુ દેખાતી નથી. બીજી તરફ અંદર અંદર લડી મરતા આઈભાવથી છુટવાં છીડીઓને, જેમ કાગેડો ચાંચમાં લઈ ઉડી નાંચ તેમ આપણે એક પછી એક આપણા હક્ક અને અધિકાર ગુમાવતા જઈએ છીએ. બીજી અધિકારની વાત તો એક કોરે રહેલી. આવા અનેક અને ઈર્ષા-દ્રવ્યના ‘સંતોષ’માં આપણને જીવવાનો અધિકાર રહે કે કેમ એ પણ એક સમસ્યા છે. જે સમાજને પોતાનું કોઈ સંગઠન નથી, જેમની પોતાના સ્વતંત્ર વિચાર, અહીં કે અપહિતતા જેવી વસ્તુ નથી અને જેમને નવાની લેવા સિવાય બીજી કોઈ સિદ્ધાંત નથી તે સમાજ જુની સદીઓમાં જીવતો રહેા હોય તો પણ આં વીસમી સદીમાં જીવવાનો હક્ક ન મેળવી શકે.”

આ પછી તે પત્રમાં મુખ્યમંત્રી સંધનું કેમ સંગઠન થાય એ બાબતના વિચાર અને કાર્યપદ્ધતિ સૂચવેલ છે, અને પછી છેવટે શત્રુજન્ય સંબંધી વિચારો જણાવ્યા છે કે:—

‘શ્રી સિદ્ધિજીવ-શત્રુજન્ય તેમજ એવાં બીજાં તીર્થો સંબંધી કલ્યાણને જો કિંતુમંદી સાથે કાલમા નીકાલ લાવવા હોય તો મેં-ઉપર કહ્યું તેવા કોઈ સંગઠન સિવાય ન જની શકે. આપણે પોતેજ વહેંચાઈ ગયા હોઈએ તો કોઈ નીજ સત્તાના પ્રપંચ સામે શી રીતે આત્મરક્ષણ કરી રાખીએ ? શ્રી શત્રુજન્યના મામલામાં આપણા પક્ષબેદનો લાભ કોઈ ન લે અને આપણા સંધને માથે કાલમાને માટે કાળા દીકરી ન આવે તે બધું આપણે પોતે અત્યારથી જ જોઈ લેવું પડશે. મુસદ્દોઓ અનેક પ્રકારની ખટપટો-પ્રપંચો વિગેરે વડે આપણને ચઘડી નાખતા કમર ફસાશે. તે વખતે આપણે જો એકત્ર થઈ જાડખાતોડ જમાવ ન વાળીએ તો આપણો અધઃપાત દેવો પણ શી રીતે નીવારે ? એટલાજ માટે હું તમને જોને મુગડિત થઈ આજના સળગતા સવાલો વિષે એક દીક્ષથી લામ કરવાનો આગ્રહ કરી રહ્યો છું.’

કચ્છી ભાઈઓમાં: શેઠ આ. ક. પેઢીએ કૌન્દર-

રન્સનું અધિવેશન જે તારીખે ભરવાનું અગાઉથી નક્કી થયું હતું, તે છતાં તે તારીખ પહેલાં પોતાની સજા ભરી તેથી એવી લાગણી ઉત્પન્ન થઈ હતી કે આ કૌન્દર-રન્સની હીલચાલને નળણી પાડવા માટેના બાણીજીએ યથેક્ષા પ્રયત્ન છે. અને તે વિચારે દશા ઓસવાળના મહાજને પણ ઠરાવ કર્યો હતો કે તે સજા કૌન્દર-રન્સની તારીખ પછી ભરવી. નહિતો તે સજામાં થયેલ ઠરાવો તેમને માન્ય નથી. આમ રિયાત છતાં શેઠ આ. ક. ની સજા ભરાણી, ને પછી શેઠ આ. ક. ના પ્રતિનિધિઓએ કૌન્દર-રન્સમાં પણ ભાગ લીધો ને કચ્છીઓના પ્રતિજ્ઞાજનમાં સામેલ થયા. આથી આ કચ્છી ભાઈઓ પોતાની સરલતાથી જોઈ શક્યા કે સંગઠિત થવામાં અનુદાનતા છે, ને જેને વિરોધી ધારતા હતા તે વિરોધી નથી, તેથી શેઠ આ. ક. ની સજામાં ૧૫ મી આગરદને શોકદિન તરીકે પાળવાનો ઠરાવ હતો તે ઠરાવને મજબૂર દશા ઓસવાળના મહાજનેજ સજા મેળવી ટેકા આપી તેનો ઠરાવ કરી બરાબર પાળ્યો હતો. કચ્છી ભાઈઓ જૈન શ્વે. કૌન્દર-રન્સમાં, આણંદજી કચ્છાણી પેઢીમાં તથા અન્ય સમાજની ઉપયોગી સંસ્થામાં સક્રિય અને હૃદયથી ભાગ લે, સહકાર આપે અને મેળવે તો તેથી તેમને તેમજ સમગ્ર સમાજને અનેક લાભો યશે એવું તેઓ હંમેશાં લક્ષમાં રાખશે એમ અને કચ્છીએ છીએ.

૧૨ ‘જૈન યુગ’નું નવું વર્ષ.

આ પત્ર આ બારસો અંક સમાપ્ત કરી એક વર્ષ પોતાનું પૂર્ણ કરે છે. તેણે તેના લગભગ સાઠાં પાંચસો પૃષ્ઠનું વાંચન પૂરું પાડ્યું છે અને તેમાં પોતાનાથી ખતી રહે તેટલાં શ્રી કૌન્દર-રન્સનાં સંબંધી, તેના કાર્યપ્રચાર સંબંધી, તેમજ ખાસ કરી પ્રાચીન સંપ્રદાય-કાવ્ય, ઇતિહાસાદિ સંબંધી તેમજ સમાજના ધાર્મિક સામાજિક પ્રશ્નો સંબંધી લેખો આપવામાં આવ્યા છે તેથી સમાજને કેટલો લાભ થયો છે, તેનો આંક કાઢવાનું સર વાચકો પર છોડીએ છીએ. લગભગ માત્ર નામનું વાર્ષિક જે રૂપીઆ છે કે જેમાં પોસ્ટેજનાં ચારથી આઠ આ-

નાનો સમાવેશ થઈ જાય છે. આટલા વાર્ષિક લવા-
જમમાં આટલું બહું વાંચન પૂર્વ પાઠના જેવે જાલ-
મમાં એક પણ પત્ર નથી. વિશેષમાં 'જૈનયુગ'ના
ખાસ અંક નામે શ્રી મહાવીરજયંતી અંક ગત ચૈત્ર
માસમાં અને આ 'કાન્દર-સ અંક' આ માસમાં
દળદાર આપવામાં આવ્યા છે.

હવે પછીની કારકીર્દિમાં વિશેષ વિશેષ બાબતો
આપવાની ઇચ્છા છે. જૂનું કાવ્યસાહિત્ય, જૂનો
ઇતિહાસ, શ્રી શત્રુંજય પ્રચારકાર્યનું સાહિત્ય, આદિ
અનેક મહત્વની અને સંગ્રહ કરવા લાયક હકીકતો
વાળા લેખો આવશે. ભાદ્રપદને આસો માસના અં-
કમાં શ્રી મહાવીર નિર્વાણ જયંતી અંક ૩૫ ખાસ
અંક આપવાનો વિચાર છે. પછી સાહિત્ય અંક
આપવાનો વિચાર છે હિન્દી ભાષામાં પણ
જો આપી હિંદીભાષીઓ જોના માટે વાંચન પણ
પૂર્વ પાઠનું થતે તે માટે તેવા લેખોનો પ્રચાર કર-
વાનો છે. પુસ્તકોની સમાવેશવાળા આ વર્ષમાં જોટલી
જોડેએ તેટલી થઈ શકી નથી તે માટે ક્ષમા માગી-
એ છીએ. હવે વિશેષ પ્રમાણમાં આપવાની ઇચ્છા
છે. એમ અનેક વિધિવિધ વાનીઓ પીરસવાનો મનો-
રથ છે. આ મનોરથ સિદ્ધ કરવા માટે તંત્રી તન-
તોડ મહેનત કરવા ઉદ્યુક્ત રહેશે, પણ તે સાથે
કાન્દર-સ દેવી કે જોના આશ્રયથી આ પત્ર નીકળે
છે તેને પણ દ્રવ્યસહાય વાયકાએ આપવીજ પડશે.
આથી હવે વાર્ષિક લવાજમ ૪ રૂ. રાખીએ તોપણ
ઓછું છે, છતાં અત્યાર સુધીની આ પત્રની સેવા
ખ્યાનમાં શ્રેતાં તેમજ હવે પછીના મનોરથો વિચારતાં
તેમજ વાયકોપર વધુ દયાણ ન કરવાના આશયથી
જે વાર્ષિક લવાજમ ૩. ત્રણ રાખવામાં આવે તો
સુચો અંક થશે, તેથી વાર્ષિક લવાજમ હવે નવા
વરસથી ૩. ત્રણ રાખવામાં આવ્યું છે.
આઠકા તે પ્રમાણે સ્વીકારી ખીજ વર્ષનું
વાર્ષિક લવાજમ ૩૫ની આ ત્રણ મનીઓડરથી
જૈન સ્વે. કાન્દર-સ ઓફીસ, ૨૦ પાયધુની, મુંબઈ
એ સરનામે મોકલી આપવા કૃપા કરશે એમ તેના
રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રટરીઓનાં કહેવાથી અત્ર વિનિતિ
કરવામાં આવે છે. વી. પી. કરવામાં અનેક મુશ્કે-

લીઓ છે અને તેથી આઠક તેમજ ઓફીસ બંનેને
નુકશાન છે અને પોસ્ટ ઓફીસને ફાપડો છે તો
વી.પી. કરવાની ફરજમાંથી કાન્દર-સ ઓફીસને
આઠકો મુક્ત કરશે.

વાચકોને આ વર્ષ પુર્વ થતાં અને આ પત્રનો
નવીન વર્ષનો આરંભ ભાદ્રપદ માસમાં-'સંવત્સરી'
પર્વવાળા માસમાં થતાં અમે 'તંત્રી' તરીકે ક્ષમા-
પત્રા નીચેના શબ્દોમાં પાંચીએ છીએ:—

'અત્ર ક્ષણપર્યંત તમ પ્રત્યે કોઈપણ પ્રકારે પૂર્વાદિ-
કાળને વિષે મન વગન કાળના ચોગથી જે જે અપરાધો
કોઈ થયા હોય તે સર્વ અત્યંત આત્મ ભાવેથી વિસ્મ-
રણ કરી ક્ષમા ઇચ્છીએ છીએ. હવે પછીના કોઈપણ
કાળને વિષે તમ પ્રત્યે તે પ્રકાર થવો અસંભવિત થાય
એવા પ્રયત્નશીલ રહીશું, તેમ છતાં પણ કોઈક અત્યુચોગ
ભાવે દેહપર્યંતને વિષે તે પ્રકારોચિત થાય તો તે વિષે
પણ અત્ર અત્યંત નમ્રપરિણામે ક્ષમા ઇચ્છીએ છીએ
અને તે ક્ષમારૂપ ભાવ આ પત્રને વિચારતાં વારંવાર
ચિંતવી તમે પણ તે સર્વ પ્રકાર અમપ્રત્યેના પૂર્વકાળના
વિસ્મરણ કરવાને ચોગ્ય છે.'

૧૩ હવે શું ?

એક ભાઈ પાટણથી લખે છે કે 'કાન્દર-સંતા
કાર્યથી પરવારી સજી સજીના જીવન નિર્વાહની શીક-
રમાં કોમ પડીજ રહેશે ને આનંદજી કલ્યાણજીના કા-
રભારી શેડીઆઓ કરશે એમ માની કોમને શાંતીમાં
ઉઠાડશો-એવું બહુ બન્યું છે'—આ ઉદ્દગાર લાગ-
ણીવાળા છે અને તેમ પ્રમાણે માવ થાય તો કોમની
પ્રગતિ નથીજ. કાન્દર-સનું અધિવેશન. થઈ ગયું,
આણુંદળ કલ્યાણજીનાં સભા ને પહેલાં મળી ગઈ.
તે સભાના એક દરબ પ્રમાણે ૧૫ મી ઓગસ્ટનો
શોક દિન આખા વર્ષમાં ઠેકઠેકાણે પાળવામાં આવ્યો
તે છતાં 'હવે શું ?' એવા સવાલ નવાં ત્યાં પૂછ-
વામાં આવે છે. આના જવાબમાં સાધુ વસવાણી
કહે છે તેમ.

'પણ તે ચુકાદાને જીવવાનો એક જ માર્ગ મને યદે
છે. તમે તમારી તાકાત ખીલવો. હું પ્રાર્થુ છું કે
પરમાત્મા તમારામાં એ તાકાત ખીલવે. જૈન સમાજમાં
તાકાત છે એ હું જાણું છું પણ તે તાકાત તો આજે કાન્દર-
ખાનામાં પંદી મુંઝાઈ રહી છે. એને બહાર આણો અને

તમારા ઇતિહાસને નવા રંગથી ભરી દો. જે હિંદના ઇતિહાસનો ચોરા પણ અજ્ઞાત કયો છે. ન્યારે હું ઇતિહાસનું ફક્તર ખોલું છું, ન્યારે હું ઇતિહાસનું સાચું કહેલું છું, ન્યારે હું તેમાંથી એક અવાજ કહતો સાંભળું છું. એ અવાજ કહે છે કે—“કોઈ પણ ધર્મ, કોઈ પણ સંપ્રદાય, કોઈ પણ રાષ્ટ્ર પોતાના બળ વિના હજાર ન સેળવી શકે.” હું જે ઇતિહાસનો અવાજ નિરંતર સાંભળું છું. તેજ અવાજ આપની પાસે ધરી કહેના માગું છું કે તમે તમારી આચાર્યશ્રી યથેચ્છી શક્તિઓને ન્યત્ર કરો અને તમારી વાકાતથી તમારા ન્યાય હક પ્રાપ્ત કરો. આત્મજોગ એ શક્તિની જનની-માતા છે. આત્મજોગની શક્તિને ખીલવશે તો વાકાત સ્વયંમેય તમારા અંતરમાં આવી ઉભરશે. તમારા નીજીવાનો અને નેતાઓને પણ મારો એજ એક પેલામ છે !

ભગવાન મહાવીરનો પણ એજ પયગામ છે. તેમણે છેડે જેવાએ આપના માંગેથી સદાપતે ઠાકરે મારી આત્મભળથીજ ઉચ્ચતર પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એ આત્મભળથીજ બંગાળી ભાઈઓએ બંગાળના ભાગલા રૂપી નિશ્ચિત વિધાન (settled fact) અનિશ્ચિત કરાવ્યું હતું. એજ આત્મભળથી શીખ અકાલીઓએ પોતાનાં પવિત્ર સ્થાનો સંબંધીતા હક્કો મેળવ્યા છે. એજ આત્મભળથી આપણે બેનો આપણા વ્યાજબી હક્કો મેળવી શકીશું.

હમણાં પ્રગટી ન્યોતને સ્નેહથી-તેલથી પુરિત રાખી સતત પ્રેરવલિત રાખો. દર માસે દરેક ગામમાં ગહેર સભા-સંઘસભા કરી યાત્રાભાગના માર્ગને દંડ નિશ્ચિત રાખી, તપસંયમ પાળી પ્રજાપ્રાર્થના કરો.

આપસ આપસના અઘાઓ દૂર કરો. દીક્ષાના પ્રસંગથી કુટુંબોમાં કલુષિત અંશાંતિ થતી હોય તે કાઢી નાખો. સંપ્રદાય સંપ્રદાય વચ્ચેનાં વેરને તિલાંજલિ આપી સર્વ સંપ્રદાયોને સાથે દ્યો.

સ્વેતામ્બર-દિગંબરો પોતાની વચ્ચેના તીર્થવિપક્ક અઘાઓ સમાધાનીથી દૂર કરી અસ્પર્શ સમજી જાઓ. જે વચ્ચે કોઈ પણ ત્રીજ સત્તાને ન નાખો. ત્રીજ સત્તાપર બહુ મદાર બાંધવાથી શું પરિણામ આવ્યું છે? તે પર વિચાર કરી તે મદાર કેટલો દગો દે તેવા છે તે સમજી જાઓ. નવા અઘા કરતા અટકો.

આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ પણ વ્યવહાર દૃષ્ટિથી અન સમજવા જેવું છે. ૧૫-૮-૨૬ ના જનનો અગ્રસેખ ‘બંધ સગે ચિત્ત ચેતીએ-ઉદયે શો સંતાપ’ એ નામનો વિચારવા જેવો છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે—

‘મી. વોટસનનો સુમદો આને આપણને અન્યાયી લાગે છે, દરબારી સત્તાનું આક્રમણ આપણને આક્રમિક લાગે છે, પણ અન્યાય અને આક્રમણની પાછળ આપણી કેટકેટલી નબળાઈઓ અને પ્રમાદનો પુનઃ નમ્યો હતો, તેનો આપણે હીસાખુ કરી જોયો છે? વોટસન સાહેબ તો એક માત્ર ચીજુભારી નાખીનેજ આપણે પસી ગયા છે. એ ચીજુભારી જો કોઈ સખજ અથવા સાંવચેત સમાજના આંગણમાં પડી હોત તો તે પોતાની મેળેજ પડી પડી એલાઈ જત.’.....જુના કર્મબંધ પરિપાક પામી ઉદય આવે તે વખતે સંતાપ કરી બેસી રહેવાની શક્તિ-કારોએ ચોખ્ખી મનાઈ કરી છે. એ સંતાપમાંથી એટું બળ પેદા કરવું જોઈએ કે જે બળ આપણી સામેના સખ્ય પ્રશ્નને તોડે, પણ તેની સાથે સંબંધ ધરાવતી અને આપણા જીવન સાથે જડાયેલી અનેકાનેક સમસ્યાઓનો પણ નીકાલ કાવવામાં એક સરસ સાધનરૂપ થાય.’

આ મનનીય અગ્રસેખની અંતે નીચે પ્રમાણે જે ઉદ્દગારો છે તેને અમે સંપૂર્ણ સહમત છીએ.

‘નિર્બંધોનો સંતાપ કદાચ આત્મવિતાશી હોય, પરંતુ સખજ પુરોષો અને સખજ સંધના સંતાપમાં પ્રમતિનાં ઘણાં છુપાં ખીજ રહેલાં હોય છે. આને આપણે ગમે તેટલા વિરોધ વચ્ચે એકત્ર બની શક્યા છીએ એજ બતાવી આપે છે કે આપણને સંતાપ માત્ર કાયરોના કાલાવાલો કે દુર્બળોના અર્ભનાદ સમેા નથી, પણ એ પ્રસંગ એટલેજની પતી નેત્રો નથી. એક મહોદી આસ્ત-ભૂતકાળની ન્હાની-મેદી અસંખ્ય જુલો-સંક્રાંતિઓ અને મૂલતાઓના સમુચ્ચયરૂપ હોય છે એમ માની એ પ્રમાદ અને મૂલતાને નડમજામાંથી ખોદી કાઢવા જોઈએ. ખજી આપણને કાઠની પાસે દયા માગવા નહીં જવું પડે, કોઈની પાસે દયાની લીસા માગવા હાથ લખાવે નહીં પડે. ખજી તો આપણે એક મંદને છાંડે તેવા ગંભીરતાથી કહી શકીશું કે ‘કતિા અમને ન્યાય આપો અને કતિા અમને અમારું ભાવી અમારા પોતાના હાથથી પડી લેતા દો.’ આપણા અગ્રસેખ, ધર્મચારી અને પ્રચારકો જેન નતિમાં આપણું જીવન નજીવી શકશે ?’

પર્યુપણ પર્વ દિવસોમાં તેમજ બીજા દિવસોમાં

દરેક ધર્માચાર્ય અને ધર્મોપદેશક સાધુ સાધ્વી ઉપરનું રહેલું સમગ્રની શકે, સંધર્મા રહેલું કષ્ટેશ-ઝંખાને દૂર કરાવી શકે, અને પક્ષપક્ષ વચ્ચે, કુટુંબ કુટુંબ વચ્ચે, શાવક શાવક વચ્ચે પ્રેમભરી સમાધાની કરાવી શકે અને આત્મભોગના પાક, મરદાષ-મનુષ્યત્વના પાક શીખવી શકે. તે સાથે સાથે પોતે પણ સંધાધા સંધાધાના, વિધિ વિધાનના, માનાપમાનના, આશ્રેપ અને તથાસની મારામારીના ભેદો અને ઉપભેદો

ભૂંડી જઈ પોતાનું એકત્રિત સંમેલન પ્રેમપૂર્વક કરે અને શ્રી મહાવીરના સાચા વીર ઉપાસક બને. સંગઠન અને આદેશન, ત્યાગ અને સંયમ, આત્મભોગ અને આત્માર્પણ-એજ જીવનસૂત્રો સૌમાં બની રહેો એવી પ્રજા પ્રત્યે પ્રાર્થના. એમ થયેજ હોડી કર્જન જેમ ભારતનો ઉદ્ધારક બન્યો, તે રીતે મી. વૉટ્સન જૈન સમાજનો ઉદ્ધારક બનશે.

શાન્તિનો માર્ગ.

‘આ પ્રવૃત્તિવ્યવહાર એવો છે કે-જેમાં વૃત્તિનું યથાશાન્તપણું રાખવું એ અસંભવિત જેવું છે. કોઈ વિરક્તા જ્ઞાની જેમાં શાન્તસ્વરૂપ નૈષ્ઠિક રહી શકતા હોય એટલું બહુ દુર્લભતાથી બને એવું છે; તેમાં અલ્પ અથવા સામાન્ય મુમુક્ષુ વૃત્તિના જીવો શાન્ત રહી શકે, સ્વરૂપ નૈષ્ઠિક રહી શકે. જેમાં યથારૂપ નહિ પણ અમુક અંશે થવાને અર્થેજ કલ્પા-ભુરૂપ અવલંબનની અવસ્યતા છે. તે સમન્વત્તવા પ્રતીત થવા અને અમુક સ્વભાવથી આત્મામાં સ્થિત થવા કંઠ્ય છે. જો તેવો કોઈ યોગ બને તો જીવ શુદ્ધ નૈષ્ઠિક થાય તો શાન્તિનો માર્ગ પ્રાપ્ત થાય. પ્રમત્ત સ્વભાવનો જથ્થા કરવાને અર્થે પ્રયત્ન કરવો ચોખ્ખો છે. આ સંસાર રજુભૂમિકામાં દુપમ કાળારૂપ ગ્રીષ્મના ઉદયનો યોગ ન વેઠે એવી સ્થિતિના વિરક્તા જીવો અભ્યાસ કરે છે.’

ત્રણ મહામાર્ગો.

‘હિન્દુસ્થાન એ યોગવિદ્યાની ભૂમિ છે. હિન્દુ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ મનુષ્ય સ્વભાવની ત્રણ મહાન વૃત્તિઓને અનુકૂળ ત્રણ મહાન પંથ બતાવ્યા છે. એક જ્ઞાનયોગ. કેટલાક જીવાત્મા જ્ઞાનપ્રધાન હોય છે. જાણવું શોધવું અને તેનો ભોધ બીજાને આપવો આ લક્ષણ જ્ઞાનપ્રધાન જીવાત્મામાં આપણે જોઈએ છીએ.

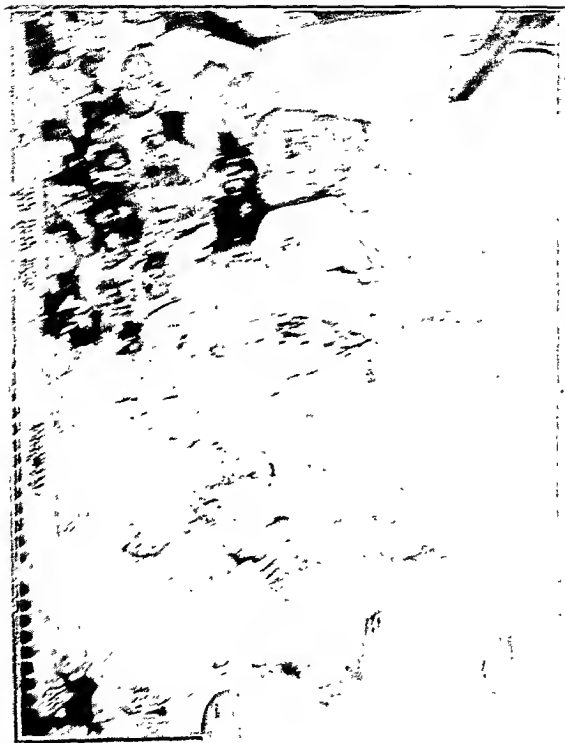
પ્રેમ અને પ્રેમ ઉચ્ચ વસ્તુપર ડેરવેશો હોય-જેને આપણે સામાન્ય રીતે ભક્તિ કહીએ છીએ-તે જોનામાં મુખ્ય હોય છે તે મનુષ્ય ભક્તિમાર્ગનો કહી શકાય. આ મનુષ્યમાં પૂજ્યભાવ, સહાનુભાવ, પારકાને માટે ઉલટી જતો લાગણીનો આવેશ, આ ત્રણ મુખ્ય માદમ પર છે.

ત્રીજો મહાનપંથ તે કર્મમાર્ગ. કર્મમાર્ગમાં આપણે કાર્યદક્ષતા, વિચાર આવે તેને તરત વધુ મનન કર્યો સિવાય અમલમાં મૂકવાની ટેવ, પારકાના સ્વભાવને અનુરૂપ થવાની આવડત, વ્યવસ્થા કરવાની શક્તિ વગેરે વગેરે શુભો નજરે પરે છે.

આ ત્રણ માર્ગો, જે આપણા તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ આત્મવિદ્યા (psychology) ના ઉડા અન્વેષણથી બોળ્યા છે, તે આખી દુનિયાના ધાર્મિક વિચારોમાં અગ્રસ્થાન ભોગવે છે.”

—પ્રભાકર (વસંત જ્યેષ્ઠ ૮૨.)

Platform View of the Hudson

શ્રી કોન્કર-સત્ત્વ અવલોકન.

ચિર અપેક્ષિત કોન્કર-સ આખરે ભરાઇ અને ચાર દિવસની બેઠક દરમિયાન પોતાનું કાર્ય સફળતાપૂર્વક પાર ઉતાર્યું. કેટલાય સમયથી શ્રુતપ્રાપ્ય અનેલી કોન્કર-સ આજ સજીવન પામી તેથી કોન્કર-સના પક્ષકારના આનંદનો પાર ન રહ્યો. આ કોન્કર-સ ભરવાનું નામ ઉચ્ચારવામાં આવ્યું તે સાથેજ બિન્ન બિન્ન દિશાઓથી એવાં વાદળો ઉભરાવા લાગ્યાં હતાં કે કોન્કર-સ ભરી શકાશે કે નહિ એજ શંકાસ્પદ બની ગયું હતું. પણ કાર્યકર્તાઓની કાર્યપદ્ધતિ-સંયોજોમાં થયેલું પરિવર્તન, યુગ્મજના સંઘની અનુકુળતા-વૈકસનનો સુકારો, આશુદ્ધ કલ્યાણીની સહકારિતા આવાં અનેક કારણોએ કોન્કર-સના અસ્તિત્વને શક્ત અને સફળ બનાવ્યું.

x x x x

આ બધું છતાં શ્રીમાન બહાદુરાસહજ સીધીનું પ્રમુખકાર્ય અનેક રીતે યશોવાહી અને અભિનંદન-યોગ્ય હતું. કોન્કર-સ ભરવાનો વિચાર થયો તે દરમિયાન તેને પ્રતિકુળ અનેક સંયોજો ઉભરાવા લાગ્યાં-આપણને સૌને સુપરિચિત શ્રી. મણિલાલજી નહાર પ્રમુખપદની હા કહીને નરમ પડી ગયા. આશુદ્ધ કલ્યાણીને વિરોધ ફેલાતો ચાલ્યો. આ બધા સંયોજોની ભણુ હોવા છતાં તેમણે અહિંનું નિમંત્રણ સ્વીકારવાની હિંમત દર્શાવી. વળી પોતાના પ્રમુખ તરીકેના ભાવણમાં પણ વૈકસનના સુકારાની ટીકા કરવામાં કે આશુદ્ધ કલ્યાણીની કાર્યપદ્ધતિ મર્ચવામાં તેમણે પુરેપુરી નિહરતા દાખવી અને કહેવા-યોગ્ય સ્પષ્ટણે ઉચિત ભાષામાં કહ્યું. આ બાબતની ઘણીખરી જાન જનતા આપણા પ્રમખસાહેબનું નામ

જૈન એસોસિએશન ઑફ ઇન્ડિયા કે. એન્યુકેશન બોર્ડ એ પ્રત્યેક સંસ્થા જૈન સમાજના એક એક પ્રજ્ઞની જવાબદારી વહેનારી સરિતા છે. જ્યારે કોન્ફે-રન્સ એ તો અનેક પ્રજ્ઞ-સરિતાઓનું સંગમસ્થાન છે. કોઇ કહેશે કે કોન્ફેરન્સનું આવું પ્રભુત્વ હજી અનુભવગોચર નથી થયું. આ કથન સત્ય છે, પણ તેમાં આપણોજ દોષ છે કે આપણે કોન્ફેરન્સની કલ્પનાને હજી પશુ ઝીલી શકતાં નથી. નાના વર્ગોના સંગઠનની કિંમત સમજી શકતા નથી. એવા સંગઠન સિવાય આપણું અસ્તિત્વ કેટલું જોખમમાં છે તેના આપણે ખ્યાલ પામી શકતા નથી. શ્રી શત્રુંજયના કે એવા અન્ય કોઇ અગત્યના પ્રજ્ઞને લોકવ્યાપી અને લોકચાહી દૃષ્ટિથી ઉપાડી લેવાનું કાર્ય માત્ર કોન્ફેરન્સ જ કરી શકે તેમ છે. લોકમતને યથાસ્વરૂપે પ્રગટ કરવાનું અને પ્રતિધ્વનિ કરવાનું સાધન પણ કોન્ફેરન્સ જ છે. પરસ્પર વિરોધી વિચારોના સમન્વય પણ કોન્ફેરન્સથી જ થઇ શકે તેમ છે. આ સર્વ કાંઈ જેણે ચાર દિવસની બેઠકમાં ભાગ લીધો હશે તેને મન સ્પષ્ટ થયા વિના રહી શકે છે.

કોન્ફેરન્સે 'કેરેલા દરોવામાં' પુરું પડાવણું તથા સંયમ દર્શિગોચર થાય છે. કેટલાક કહે છે કે તેમાં જોઈએ તેટલું જોડ નથી. કેટલાક કહે છે કે તેમાં નવીનતા નથી. આમ ટીકા કરનારા વસ્તુચિત્તિથી અજણ છે. દરોવામાં જોડ કે નવીનતા લાગીને શું કરવું છે? અત્યારે આપણે આશય શત્રુંજય પ્રજ્ઞના સંબંધમાં એક રૂપ તથા એક મત જાહેર પ્રજ્ઞ સમક્ષ રજૂ કરવાનો હોતો. વળી જે અત્યારે બંધવહાર ન લાગતા હોય તેવા દરોવા કરવાથી પરિણામે આપણને ગેરલાભ જ થાય. અત્યારે જોડી ધમકીઓ આપવાથી કે જેની હજી આપણે તાકાત કેળવવાની છે તેની ખાલી વાતો કરવાથી આપણું કશું વળે તેમ નથી. આપણને પાલીતાણુ દરોવાની માગણીથી અને વૉટસનનાં ચુકાદાથી જે મર્મદાયક ધાં લાગે છે તે યથાર્થરૂપે રજૂ કરવાનો આપણો ઉદ્દેશ હોતો. આ દારણું અપમાન સામે યાગાએ નહિ જવાનો સૌમ્ય અસંહકારાત્મક નિઘ્ન આપણે કયો છે તે જણાવવાનું.

હવે; આશા રાખીએ કે આપણા આ નિશ્ચય અને તપના આંદોલનો દરોવા અને સરકારને હયમચાવવા સમર્થ નીવડશે અને નહિ તો આપણે ધીમે ધીમે આપણી અંદર એવું બળ એવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરી શકીશું કે જેની સહાય વડે સત્યાગ્રહનું ઉચ્ચ શસ્ત્ર ધારણ કરી આપણે આપણા તીર્થને અવરમ સ્વાધીન કરીશું,

x x x x

આ પહેલો જ પ્રસંગ હતો કે જ્યારે આશુદેવ કલ્યાણજીની પેઠીએ કોન્ફેરન્સને સહકાર આપ્યો. આ સહકાર પુરા ઉદ્દેશોને હોતો કે ઓછા વધતા તે જુદોજ પ્રજ્ઞ છે, પણ સહકાર તો હતો જ એમાં સંશય નથી. આ વખતે આશુદેવ કલ્યાણજીના વંદીવંદાર પ્રતિનિધિઓએ તે અધિકારની રૂઝી દાજરી આપી હતી અને પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞના સંબંધમાં બનતા ખુલાસા આપવા શ્રમ લીધો હતો. કોન્ફેરન્સના ઇતિહાસમાં આ અવરમ એક બોધ લેવા લાયક બનાવ બન્યો છે.

x x x

કોન્ફેરન્સની વિષયવિચારણી સંમિતિની ચર્ચા સમય પશુ હતી. કાંઈક કટુતામય પણ હતી. દરોવા નહિ થતી વખતે શબ્દશબ્દ અને વાક્યેત્રાક્રમ ભારે તીવ્રતાથી ચર્ચાય છે. આ ચર્ચાને શબ્દોની મારામારી તરીકે જોખમવામાં આવે છે. પણ હમેશાં એમ હોતું નથી. ઘણી વખત તો આવી ચર્ચા બહુજ ઉપયોગની અને અનિવાર્ય હોય છે. સામાન્ય રીતે માણસ બોલતાં ચાલતાં બહુ લાંબા વિચાર કરતો નથી પણ અચૂક મનુષ્યોની મંડળી અચૂક ચિંત્ન દાય ધરીને કોઈ પણ જાતના દરોવ ઉપર આવવા માગે છે ત્યારે મંડળીમાં ભાગ લેનાર પ્રત્યેક સભ્યને પોતાની જવાબદારીનું કાંઈ જુદુંજ ભાન થાય છે અને જે વિષયને લગતો દરોવ કરવાનો હોય છે તે વિષયના સર્વ અંગઉપાંગ ઉપર તેનું ધ્યાન એવાનું રહે છે. આમ થતાં પોતાના મનન બ્યોના મિન્ટુ માન વિરોધ કરે તેવા કોઇ પણ શબ્દ કે વાક્યની તે ઉપેક્ષા કરી શકતો જ નથી. જ કારણે જ દરોવાના શબ્દો ઉપર હમેશાં બહુ ચર્ચ થતી જોવામાં આવે છે. વળી દરોવના મિત્ર મિત્ર

અવધવેા જેમ જેમ વધારે ચચીય . તેમ તેમ અતેક નવાં અને અણુધાર્મી દષ્ટિબિન્દુઓથી પ્રસ્તુત વિષયને નિહાળવાનું આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. આવી દષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખી નેટલી ચચી થાય છે તે અવરથ દિતાવહ બને છે, પણ આપણી ચચીઓમાં આવી દષ્ટિ હંમેશાં જળવાતી જ નથી. ચચી કરનારનું વિષય સંબંધી અજ્ઞાન ધણી વખત આશ્ચર્યકારક માણુમ પડે છે. વળી કેટલાકને ખાલી પથરા નાખવાની જ ટેવ હોય છે. વળી ધણીને સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવાની જરાએ ચિન્તા હોતીજ નથી. માત્ર મનમાં જે અમુક પક્ષ બાંધ્યો હોય તેને સામેની વાત અતુકળ હોય તે સાચી અને બીજી બધી વાત ખોટી-આ રીતે જ બધું ડાળ્યાં કરે છે. આપણી વિષયવિચારણી સમિતિની ચચીઓ ધણી વખત આવાં દૂષણોથી દૂષિત થતી જોવામાં આવે છે અને તેથી સમયનો અપચય અને અંગત કટુતા ઉત્પન્ન થતાં વાર લાગતી નથી.

x x x

પ્રસ્તુત કૌન્ડરન્સની વિષયવિચારણી સમિતિ વારંવાર બે ભાગમાં વહેંચાઈ જતી. એક પક્ષે આણુંદળ કલ્યાણુજના વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ અને તેની પુરી સંભાળ રાખતું મુખ્યત્વે કરીને અમદાવાદી ભાઈઓનું જુથ બળ. બીજા બાજુએ આણુંદળ કલ્યાણુજ સાથે ઉભો રહેવા માગતો છતાં તેમના બંધારણ તેમજ કાર્યપદ્ધતિ સામે ટીકાની નજરથી જોનારો મુખ્ય તેમજ અન્ય વિલાગોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવનારો વર્ગ. એક પક્ષને ખોટી ચિન્તા એ હતી કે આણુંદળ કલ્યાણુજની જરા પણ ત્રુટિ દેખાવી ન જોઈએ અને તે પાછળ બીતિ એ હતી કે તેવી ત્રુટિએ દેખાતાં આપણું સમૂહબળ અધાત પામશે અને પ્રસ્તુત પ્રશ્નના સંબંધમાં જોઈએ તેવી એક પીઠ આપણે દાખવી શકીશું નહિ. બીજા પક્ષનો એવો ધ્વનિ હતો કે આ પ્રશ્નમાં આપણે બધા સાથે જ છીએ છતાં તમે જે કાંઈ કહો કે કરો તેમાં હા બહુવાનું અમે સ્વીકારી શકીએ તેમ નથી. આને લીધે આખી ચચી દસમિયાન વારંવાર બેસુર નીકળતા અને પ્રૌદતા અને મરોદનો

ઉભય પક્ષે ભંગ થતો. આણુંદળ કલ્યાણુજનાણે પ્રતિષ્ઠાનું ભારે ગમત્વ હતું, જોઈએ તેટલી નિખાલસતા કે સરલતા નહોતી, ધારાસભામાં સરકાર આપણા પ્રતિના જોવા ઉતરેા આપે છે તેવા ઉતરેા ઘણી વાર મળતા. અન્ય પક્ષમાં પ્રસ્તુત પ્રશ્ન વિશે વારંવાર અજ્ઞાન પ્રગટ થઈ જતું અને તેથી નિરંતર બનવાના પ્રસંગો ઉભા થતા. આ બન્ને તત્ત્વ યોગ્યનીય હતાં.

x x x

શ્રીમાન કંતુરભાઈ લાલભાઈએ કૌન્ડરન્સના નીચા દિવસે આણુંદળ કલ્યાણુજમાં લોક વિશ્વાસ હોવા સંબંધ જે ભાષણ વાંચ્યું હતું તેમાં કુશળતા હતી. મુસ્લિમીરી હતી. કંઈ મુઝવણને સરળતા હતી. આણુંદળ કલ્યાણુજમાં વિશ્વાસ હોવાનો આવો ભારે ભેરી નાદ કરવો પડે તે જ દર્શાવે છે કે કાંઈ કાંઈ ઠેકણે પણ અવિશ્વાસના આનોહનો ફરકી રહ્યા છે. આપણે તેમના ભાષણનો અર્થિ દુકો જવાબ આપી શકીએ કે આવા કટોકટીના પ્રસંગે આણુંદળ કલ્યાણુજ સાથે ઉભા રહેવું અને કામ કરવું એ એક વાત છે અને આણુંદળ કલ્યાણુજના પહેલાં કે અત્યારનાં બધાં કાર્યોમાં અમારી સમિતિ હોતી અને આણુંદળ કલ્યાણુજનું બંધારણ સર્વ રીતે સંપૂર્ણ છે એવી માન્યતા રાખતી એ નિરાળી વાત છે. અને માનીએ છીએ કે અમારી દષ્ટિએ આણુંદળ કલ્યાણુજએ કેટલીક ભૂલો જૂતકાળમાં કરી છે અને આમને આમ બધું ચાલુ રહેશે તો હજુ પણ ભૂલો થવા સંભવ છે. અને માનીએ છીએ કે લોકોનો સારો વિશ્વાસ સંપાદન કરવા માટે તેમના આખા બંધારણમાં મદતવના ફેરફાર કરવાની પરમ આવશ્યકતા છે. આ બધું છતાં શરૂંબધનો પ્રશ્ન નેટસો તમારે હેડે છે એટલોજ અમારા હેડે છે અને તેથી અમે તમારી પડખેજ ઉભા છીએ. અને ઉભા રહેવા માગીએ છીએ. આપણે વણિક છીએ જ્યારે દરવાજો દુરમન આવી ઉભો હોય ત્યારે આપણે અંદર અંદર લડી મરીએ એવા અને કે તમે અણસમજી નથી. માત્ર એટલુંજ જણાવીએ છીએ કે તમેા ખોટી આત્મચંચનામાં ન રહેતા અને દેશકાળ અનુરૂપ

જે કાંઈ ફેરફારો કરવા યોગ્ય લાગે તે કરવામાં સ્વ-
ચ્છલર વિલંબ ન કરતા.

x x x

અસહકારના ઉપક્રાંતમાં હિંદુ મુસલમાન કેટલા
નજીક આવ્યા હતા અને એક બની ગયા હતા ?
'હિંદુ મુસલમાનની જય' એ ઉદ્દેશોપણ સર્વત્ર સામા-
ન્ય પ્રસરી રહી હતી. આજ એ સ્વપ્ન વ્યર્થ મળ્યું,
એ ઘોષણા ઉઠી ગઇ કારણકે એ એકતાને આપણે
બૂલથી ચિરસ્થાયી માની લીધી અને તેમાં સ્તંભીનતા
લાવવાનો કદિ કોઇએ ઊંડો વિચાર ન કર્યો. આજ
શત્રુજયના પ્રશ્ને વિરોધી મનાતા આણ્વિદ્ય કલ્યાણી
અને કોન્ફરન્સના પક્ષકારોને એકમેકની સમીપ આણી
મુક્યા છે. બન્ને પક્ષની લાલ પાઘડીઓ અને ફેંટાઓ
જોઇને વિરોધ વારંવાર છૂલી જવાતો અને 'કોન્ફર-
ન્સની જય-આણ્વિદ્ય કલ્યાણીની જય' આવા
ઉદ્ગારો અન્તરમાં ઉઠી આવતા. બન્નેનું ધ્યેય તીર્થનો

ઉદ્ધાર અને જૈન સમાજનો ઉત્કર્ષ સમાન છે. બન્ને
એકજ કુટુંબના કુટુંબીઓ છે. અસહકારના ઇતિ-
હાસનો આપણે કેમ ધડો ન લઇએ અને આપણા
મનના મળ દૂર કરી બધા સાચી એકતા સાધવાના
ઉપાયો કેમ ન વિચારીએ ? જેવી રીતે શત્રુજયનો
પ્રશ્ન મહા સંકટ ભર્યો અને ભારે ચિન્તાજનક બની
રહેલ છે, તેવીજ રીતે આપણે બરોબર સમજીએ તો
તે પ્રશ્નનો ઉકેલ કરતાં કરતાં અનેક આયત્નક લાભો
ઉઠાવવાનો પણ આ અસાધારણ સુસંયોગ આપણને
પ્રાપ્ત થયો છે. આ સુસંયોગને ઝીંકવા જેટલું અને
સફળ કરવા જેટલું આપણને-બળ-સમજણ-ઉદારતા
અને સરળતા પ્રાપ્ત થાય તો આપણા તીર્થનોજ નહિ
પણ આપણા આંખા સમાજનોજ ઉદ્ધાર સમીપ
આવી ઉભો છે. પરમાત્માને આપણી એજ પ્રાર્થના
હો ! રાત્રિદિવસ આપણને એજ ચિન્તા હો !! સમયે
સમયે આપણી એજ પ્રવૃત્તિ હો !!!

પરમાનંદ,

જે કાંઈ ફેરફારો કરવા યોગ્ય લાગે તે કરવામાં લા-
ણુભર વિશ્વ'બ ન કરતા.

x x x

અસહકારના ઉચ્ચકાળમાં હિંદુ મુસલમાન કેટલા
નજીક આવ્યા હતા અને એક બની ગયા હતા ?
'હિંદુ મુસલમાનની જય' એ ઉદ્દેશ્યથી સર્વત્ર સામા-
ન્ય પ્રસરી રહી હતી. આજ એ સ્વપ્ન વ્યર્થ મળ્યું,
એ ધોષણા ઉઠી ગઇ કારણકે એ એકતાને આપણે
બૂલથી ચિરસ્થાયી માની લીધી અને તેમાં સંઘીનતા
લાવવાનો કદિ કોઇએ ઉંડો વિચાર ન કર્યો. આજ
શત્રુજયના પ્રશ્ને વિરોધી મનાતા આણુંદજી કદ્યાણુજી
અને કોન્ફરન્સના પક્ષકારોને એકમેકની સમીપ આપ્તી
મુક્યા છે. બન્ને પક્ષની લાલ પાધડીઓ અને ફેંટાઓ
એકબીજાને વિરોધ વારંવાર છુલ્લી જવાતો અને 'કોન્ફર-
ન્સની જય-આણુંદજી કદ્યાણુજીની જય' આવા
ઉદ્દેશો અન્તરમાં ઉઠી આવતા. બન્નેનું ધ્યેય તીર્થનો

ઉદ્ધાર અને જૈન સમાજનો ઉત્કર્ષ સમાન છે. બન્ને
એકજ કુટુંબના કુટુંબીઓ છે. અસહકારના પ્રતિ-
હાસનો આપણે કેમ ધડો ન લાદ્યો અને આપણા
મનના મળ દૂર કરી બધા સાચી એકતા સાધવાના
ઉપાયો કેમ ન વિચારીએ ? જેની રીતે શત્રુજયનો
પ્રશ્ન મહા સંકટ લાગ્યો અને ભારે ચિન્તાજનક બની
રહેલ છે, તેવીજ રીતે આપણે બરોબર સમજીએ તો
તે પ્રશ્નનો ઉકેલ કરતાં કરતાં અનેક આગવુંક લાભો
ઉઠાવવાનો પણ આ અસાધારણ સુસંયોગ આપણને
પ્રાપ્ત થયો છે. આ સુસંયોગને ઝીલવા જેટલું અને
સફળ કરવા જેટલું આપણને-જળ-સમજણ-ઉદારતા
અને સરળતા પ્રાપ્ત થાય તો આપણા તીર્થનોજ નહિ
પણ આપણા આખા સમાજનોજ ઉદ્ધાર સમીપ
આવી ઉભો છે. પરમાત્માને આપણી એજ પ્રાર્થના
હો ! રાત્રિદિવસ આપણને એજ ચિન્તા હો !! સમયે
સમયે આપણી એજ પ્રવૃત્તિ હો !!!

પરમાનંદ.

SHETH RAVJI SOJPAL,
Chairman,
Reception Committee.

સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શેઠ રવજી સોજપાળનું ભાષણ.

માનનીય પ્રતિનિધિ બ'ધુઓ, સભ્યો અને સચારીઓ:—

આપ સર્વને સ્વાગત સમિતિ તરફથી આવકાર આપતાં મને અત્યંત આનંદ થાય છે. અને અનેક વિદ્વાન્ તેમજ શ્રીમાન્ બ'ધુઓ વિદ્યમાન હોવા છતાં આપ સર્વનો સત્કાર કરવાનું મોટું માન મને મળ્યું છે, તે માટે આપ સર્વની સહૃદયતાજ કારણ છે, એમ મારે અવશ્ય કહેવું જોઈએ. આજ સ્થળે ગત વર્ષમાં આપણી કોન્ફરન્સનું કન્વેન્શન મળ્યું હતું, અને અનેક મહત્વના પ્રશ્નોનું સફળતાથી નિરાકરણ લાવનારી આ સંસ્થાની આવશ્યકતા સ્વીકારાઈ હતી. અત્યારે બ'ધુઓ, આપણી સામે અત્યંત મહત્વનો, પવિત્રમાં પવિત્ર સિદ્ધાંત શત્રુજય ગિરિ અને તે પરના આપણા જન્મસિદ્ધ હકોનો પ્રશ્ન ઉભો થયો છે. એ પ્રશ્ન જોઈને માટે તેમના જીવન અને પ્રાણ સાથે જડેલો, તેમનાં હૃદયોને મૂળમાંથી ડોલાવનારો, તેમની માનસિક વૃત્તિઓને ખળભળાવનારો; તેમનાં શૌર્યને જગાડનારો, જાગૃત્તમાન પ્રશ્ન છે. બ'ધુઓ! આપણું ફેરફાર જીવનમાં આ ધરી અને આ પળ, ચિરકાળ માટે નોંધી રાખવા જેવાં છે. સમગ્ર હિંદ બ્રહ્માં નિકટ તેમજ દૂરવર્તી ગામો, અને શહેરોમાંથી આપ પ્રતિનિધિ બ'ધુઓ પધારી, આપણા પવિત્ર શત્રુજય તીર્થની રક્ષા માટે કટિબદ્ધ થઈ, આપણા હૃદયસાગરની ઉજળતી ઉર્મિઓમાં અને શાંત સ્થિર છુદ્ધિના પૂર્ણિમાના ચંદ્રના પ્રકાશમાં, કહો તો પૃથ્વી અને આકાશ રૂપી મહાન્ બાહ્યમાં પ્રાણથી પણ પ્રિય તીર્થને સમ્યક્ પ્રકારે એક પ્રેમાળ માતા પૂર્ણ વાતસલ્ય ભાવથી બાળકને પોતાના ઉરમાં સમાવી દેવા તત્પર થાય તેમ, વીંટી દેવા તત્પર થયા છે. આ પ્રસંગે આપ સર્વેનું સ્વાગત કરતાં મારે હૃદય આપને ચરણે સાધર્મિક પ્રેમથી દબે છે.

આપણી કોન્ફરન્સ સંવત ૧૯૫૮ ની સાલમાં સાર્થક નામવાલા ફેલોશી (ફેલોશી) તીર્થમાં જન્મ લેઈ અત્યારે તેના ૨૫ મા વર્ષમાં હોઇ ગયું તેનો રજત મહોત્સવ ઉજવવાને પવિત્રમાં પવિત્ર શાશ્વતા તીર્થ

શત્રુજયની રક્ષા માટે આમંત્રણ આપી રહી છે, અને થીયુત શુભાખ્યંદજી દ્વારા સ્તુતિ પ્રયાસનું ફળ આપની સમક્ષ રજુ કરે છે.

મુખ્ય વ્યાપારનું મુખ્ય ધામ હોઇ વ્યાપારી જૈન કોમની રાજધાની છે, અને સઘળા સ્થળોનું પ્રતિનિધિત્વ તેમાં સમાયું છે. આજ કારણથી અમે એ આપને અહીંયાં અત્યારના હૃદય હલમલાવનાર પ્રસંગે આમંત્રણ છે, અને આપ અનેક અગવડો સહન કરી અને પધાર્યા છે તે માટે સ્વાગત સમિતિ તરફથી ફરી એક વાર હું આપનો આભાર માનું છું.

કોન્ફરન્સનું કાર્યક્ષેત્ર વિશાળ અને વિવિધતાવાળું હોવા છતાં સામાજિક તેમજ કેળવણીના અન્યાન્ય ધાર્મિક પ્રશ્નો બાજુએ મૂકી અત્યારે આપે માત્ર શત્રુજય તીર્થને જ દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખવાનું છે. તેને માટેજ આપણી ગતિ મતિ અને છુદ્ધિ ઉત્તેજીત રાખવાનાં છે. તે વડેજ આપણાં પૂર્વજોની જલકંત કીર્તિને વિશેષ ઉજ્જવલ બનાવવાની છે. બ'ધુઓ! આજ આપણા જૈન સમાજમાં અરિહંત ઉપાસકોમાં, આબલવદ્ શત્રુજય! શત્રુજય! અને શત્રુજય! એજ પોકાર ઉઠી રહ્યો છે. 'ખર' પૂછો તો અત્યારે આપણે બીજો કોઇપણ સત્તાલ વિચારવાને તો શું પણ સ્પર્શવાને પણ શક્તિમાન નથી. આપણા સર્વેનું ચિત્ત તેજ યરમ પવિત્ર શત્રુજય તીર્થમાંજ તક્લીન બની રહ્યું છે. અત્યારે યોગીઓ જોને ઉન્મત્તીભાવ કહે છે તેને આપણે સર્વે અનુભવી રહ્યા છીએ, અને આપણે મન ખીજા કોઇપણ વિષયને અંદજી કરી શકે તેમ નથી. અસ્તુ! અત્યારે આપણે પાલીતાણાનો વિચાર કરીએ.

આપ પાસે પ્રથમતો પાલીતાણા શહેર અને શત્રુજય તીર્થનો ઇતિહાસ હું રજુ કરીશ. જૈન શાસ્ત્રાનુસાર શત્રુજય તીર્થ શાશ્વતું છે. આપણા આદિ તીર્થકર ઋષભદેવ ભગવાન આ વિમલગિરિ ઉપર

અનેકવાર સમોસર્થો અને તીર્થ પ્રવર્તીયું. એમના પુત્ર ચક્રવર્તિ ભરત મહારાજે આ પર્વત ઉપર એક સુંદર વિશાળ અને મનોહર સુવર્ણ મંદિર બનાવી આદિશ્વર ભગવાનની રત્નમય મૂર્તિ સ્થાપિત કરી. એમના પ્રથમ ગણધર પુંડરીક મહર્ષિ પાંચ કરોડ મુનિઓ સાથે ચૈત્રપૂર્ણિમાને દિવસે મુક્તિ પામ્યા. ત્યારથી પ્રતિવર્ષ ચૈત્રી પૂર્ણિમાનું પર્વ મનાયું, અને હળ્લરો જેનો જના આવતા થયા. અનેક તીર્થકરો, અસંખ્ય મુનિવરો, આ તીર્થપર ધ્યાનસ્થ થઈ મોક્ષે ગયા. એટલે સુધી કે કાંકરે કાંકરે અનંતા સિદ્ધા એ વાક્ય પ્રચલિત થયું, અને સમગ્ર પર્વત તેના અંતુ પરમાણુ સાથે પવિત્ર મનાયો. તેમજ આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિને આહવારા જીવો મોટા આ તીર્થભૂમિ આલંબનરૂપ બની. આ તીર્થના મોટા સોળ ઉદ્ધારો થઈ ચુક્યા છે. જેમાંનો પ્રથમ ચક્રવર્તિ ભરતે આગળ કલા પ્રમાણે કર્યો.

ઐતિહાસિક કાળમાં રામચંદ્ર તેમજ પાંડવોએ આ તીર્થના મોટા ઉદ્ધારો કર્યો. ત્યાર પછી વજ્ર સ્વામિની સહાયથી ભાવડશા શેઠે સંવત્ ૧૦૮ ની સાલમાં મિથ્યાત્વી કપર્દીપક્ષને ઉપદ્રવ દૂર કરી મોટો ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યાર પહેલાં ૫૫ વર્ષ સુધી સિદ્ધગિરિ અપૂર્ણ દશામાં કપર્દીપક્ષના કારણે રહ્યો. પોતાનો શક પ્રવર્તાવનાર વિક્રમ નૃપતિએ પણ આ તીર્થને ઉદ્ધાર કર્યો હતો. પરંતુ તેની ગણના નાના ઉદ્ધારમાં છે. તેજ પ્રમાણે પાદલિપ્ત સુરિની સહાયથી શાલિવાહન નૃપતિએ પણ આ તીર્થને ઉદ્ધાર કર્યો હતો. એજ પાદલિપ્ત સુરિ અથવા પાલિત સુરિના નામ પરથી એમના શિષ્ય નામાર્જુને, આચાર્ય મહારાજે ભગવાન મહાવીર સ્વામિની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી તે વખતે, જે ગામ વસ્યુ તે પ્રસંગની વાદમાં તેનું નામ ‘પાલિતાણુ’ કહેતાં ‘પાદલિપ્ત’ એમ રાખ્યું. આ પ્રમાણે આજના પાલીતાણુ શહેરની ઉત્પત્તિ પણ વિદ્વાધરવંશભૂવણમણિ જૈન મુનિ પ્રવર પાદલિપ્ત સુરિથી થઈ અને તે વાતની સાચીત્વી મહાપુરુષ ચરિત્રમ્ કથાવલિ, પાલિત, પ્રમંથ પ્રભાવક ચરિત્ર વિગેરે ધણીજ પ્રાચીન ઐતિહાસિક ગ્રંથો આપે છે. ત્યાર બાદ સંવત્ ૪૭૭ માં મલ્લવાદિએ

બૌદ્ધોનો શિલાદિત્ય નૃપતિનો સક્ષામાં વાદમાં પરાજય કરી તીર્થને ઉદ્ધાર કર્યો. વિક્રમ સંવત્ ૮૦૦ થી ૮૯૫ માં જેનો સત્તા સમય હતો એવા કવિચક્ર ચંડામણિ બખ્ષલદિસુરિની સહાયથી ગ્વાલીયરના આમ નૃપતિએ પણ આ તીર્થને ઉદ્ધાર કર્યો; એવો જ લઘુ ઉદ્ધાર કળિકાળ સર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજના ઉપદેશથી કુમારપાળ રાજાએ કર્યો. એવા એવા કેટલાએ લઘુ ઉદ્ધારો થયા પછી શ્રીમાત્રી કુલ શિરોમણિ બાહડમંત્રીએ સંવત્ ૧૨૧૩ માં મોટો ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યારબાદ સંવત્ ૧૩૭૧ માં ઓસનાથ કુલદીપક સમરાશાએ તેવોજ મોટો ઉદ્ધાર કર્યો અને સંવત્ ૧૫૮૭ માં આગ્રાટ કુળ ભૂપણ કરમાશાએ તેવોજ મોટો ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યાર પછી જૈન કામના અનેક અગ્રગણ્ય પુરુષોએ એજ પવિત્ર તીર્થ ભૂમિપર અનેક પ્રાસંગિક રચના રચવામાં પોતાના સાંસારિક જીવનનું સાદૃશ્ય માર્યું અને અજાતોની રક્ષો ખરચી. એમ એ રમણીય દેવ ભૂમિ, વિમાનોની સ્પર્ધા કરતાં, અને શિખરોપર રહેલી મનોરમ અને મંજુલ ઘટ્ટીના રણકારથી યુદ્ધ રહેલા પ્રાસાદો વડે સુશોભિત, બની ઇંદ્રની અમરાવતીને પૃથ્વી પર અવતાર કરી, સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખની ખરખર શ્રેણી બની રહી. એવા જૈનોના મહાજનોમાં મુંબરૂના શેઠ મોતીલા તથા શેઠ કેશવજી નાયકે શત્રુંજયગિરિ પર અદળક ધન ખર્ચી દુકા બંધાવી. વળી અનેક ધનાઢ્ય પુરુષોએ યાત્રાળુનાં સુખ અને સરડને અર્થે અનેક ધર્મશાળાઓ, દાનશાળાઓ, વિસામાઓ, કુંડો, પરમો બંધાવ્યાં. એ પ્રમાણે જૈન કામનું અગણિત દ્રવ્ય શત્રુંજયગિરિ પર ખર્ચાયું છે. અનેક યાત્રાળુના આગમનથી પાલિતાણુ શહેર અને તેની પ્રજા સમૃદ્ધ થયાં છે. શત્રુંજયના પ્રાચીન કાળનાં છાતલાસમાં નિધુજી સર કિન્હોલ દ્વારે રાસમાળામાં શત્રુંજય તીર્થ વિશે નીચે મુજબ લખે છે:-

“શત્રુંજય એ જૈન ધર્મનું પવિત્રમાં પવિત્ર તીર્થ છે. યાત્રાનું પ્રથમ સ્થાન અને મુક્તિનો માર્ગ શત્રુંજય છે. કિશ્કીઅન લોકોના પવિત્ર આયોનાની આદક સૃષ્ટિના સર્વ નાશ વખતે એનો નાશ થવાનો નથી. સમગ્ર ભારત દેશમાં સિંધુ નદીથી માંડી ગંગા

સુધી અને હિમાલયથી માંડી તેની પુત્રી અને સ્ત્રી ભાવિ વધુ કન્યાકુમારી સુધી એક પણ શહેર એવું નથી કે જેણે શત્રુજય પર્વત ઉપર દેવાલય બાંધવામાં ધન ખર્ચ્યું ન હોય. સ્થળે સ્થળે સુંદર દેવાલયો સુંદર ગદો, એકાન્ત અને ઉન્નત પર્વતનાં શિખરોપર આરસપહાણની બાંધણીમાં શોભી રહ્યાં છે.

ડૉક્ટર બર્ગેસ નામક એક પ્રખ્યાત શિલ્પશાસ્ત્રી શત્રુજયના દેવાલયો નામના પુસ્તકમાં શત્રુજયને 'દેવાલયોનું શહેર અને દુનિયા ઉપરનું અદ્વિતીય સ્થાન' તરીકે વર્ણવ્યું છે.

આગળ કહ્યા પ્રમાણે આપણા અનેક સમર્થ પૂર્વજોએ પોતાની આધ્યાત્મિક શક્તિથી, પવિત્રતાથી, વિદ્વત્તાથી અને ઉપદેશથી અનેક મહારાજાઓ અને સમ્રાટોને બોધ પમાડી તેમની મારફત શત્રુજય તીર્થનું માત્ર રક્ષણ નહિ પરંતુ તેમનાજ દ્રવ્યે ઉદ્ધાર કરાવ્યા છે. આ દ્રષ્ટાંતોને તેમજ ઉદ્દેશના શ્રીમાન મહારાણીની આધુનિક ઉદાર કાર્ય પદ્ધતિને જો અભારના પાંખીતાણા તરફ અનુસરત તો જૈન કોમમાં આદ્યવાદની પ્રજા લાગણી ફેલાત, અને આધ્યાત્મિક માર્ગમાં આગળ વધેલ કોમના હૃદયના આશીર્વાદ જેણી શકાત, પરંતુ તેની ધાર્મિક લાગણીઓ અમાનુષી દોલવૃત્તિથી દબાઈ ગઈ છે અને તેનું પરિણામ પોતે કંઈક અંશે અત્યારે પણ અવરય અનુભવી રહ્યા હશે. આ દુર્ઘટ ઘટનાનું અંતિમ પરિણામ તો ભાવિના અભેદ સ્વામ વાદનમાં સંતાપ્યું છે, પરંતુ સમયનો પરિપાક થતાં સ્વયમેવ પ્રગટ થશે. મને પોતાને તો સંપૂર્ણ આશા છે અને આપ સર્વ બંધુઓ પણ એવાજ સંકલ્પના ને ધરીએ થશો તો ધરીએ સ્વતંત્રતાથી પવિત્ર તીર્થને ભેટતાં દુઃખની સંતાનો કોઈ પણ દુત રાજી થકનાર નથી, આપણો એ અનાદિ સિદ્ધ હક છે. આપણે હરેક પ્રકારનું બલિદાન આપ્યું અને તીર્થ આપણુંજ હતું અને આપણુંજ રહેશે. જૈન અને શત્રુજય કંઈક અદૃષ્ટ સંકેતથી એકાંતક છે અને અજોગજ રહેશે. એ સંકેતમાં રહેલા શક્તિ ફેરવેા એટલુંજ જરૂરનું છે. માત્ર આર્થ રૂપતિઓએજ સંકાપ આપી છે

એમ નથી પરંતુ ચોગલ શહેનશાહોએ પણ અકબરથી આરંભી જહાંગીર, શાહજહાન, મુરાદખાન, અને ઔરંગઝેબ જેવાએ પણ સનદો બંધી છે. વળી ચોગલ વંશના છેવટના બાદશાહ બહાદુરશાહે પણ સનદ બંધી છે. આ પ્રમાણે ઐતિહાસિક કાળના પ્રારંભથી સૈકાઓ સુધીનો, એ પવિત્ર તીર્થનો ચાલુ કબજો તેમજ ભોગવટો જૈનોનો છે.

બંધુઓ ! હું આપનો વિશેષ સમય લેવા માંગતો નથી અને આપણા વિદ્વાન પ્રમુખ મહાશય તેમજ અન્ય વક્તાઓ જૈન કોમ તથા પાંખીતાણા દરબાર વચ્ચે શત્રુજય પરના આપણા હક્કો સંબંધી વિવાદનો સવિસ્તર ઇતિહાસ આપની સમક્ષ રજુ કરશે; અને તે પરથી અસલ શું હતું અને હાલમાં શું રહ્યું છે તેનો ચોક્કસ ખ્યાલ આપને આવશે. હાલની પરિસ્થિતિનાં કારણો પણ આપને દૃષ્ટિગોચર થશે. અને તેજ આપને અવિખ્યાના માર્ગદર્શક બની વર્તમાન કાર્યપદ્ધતિ હિતાવહ, કાર્યકર, અને લાભદાયી બનાવવામાં સહાયજૂત થશે.

હુંતો સંક્ષેપમાં હાલમાં તીર્થ સંબંધી જે પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ છે, તેનુંજ માત્ર નિરૂપણ કરીશ. બંધુઓ ! શ્રી શત્રુજય તીર્થની યાત્રા હાલમાં બ્રિટિશ સરકારની શાંતિજનક સાર્વભૌમ સત્તામાં રહેલ; વગેરેના અનેક સાધનોથી જેથી નિર્ભય અને સહેલી થઈ છે, તેનું આગળ ન હતું.

સને ૧૬૫૨ નો સમય પાલિતાણાના યાત્રાગુઓ માટે વિશેષ કપરો દેખાવાથી જૈન કોમના આગેવાનોએ તે સમયે ગારીઆધારમાં વસંતા ગોહેલ રજપુતોને ચોક્કા પહેરો કરવાને એક કરાર કે જેમાં તેમના તરફથી જામીનો અપાયા હતાં તે વડે સોંપ્યું, અને અમુક બદલો આપવાનું કબજા કર્યું. આ પ્રમાણે ગારીઆધારથી ગોહેલ રજપુતોને મજકુર કરારની રૂએ પાલિતાણે લાવવામાં આવ્યા. ગોહેલોએ સ્વતંત્રતાવાનુસાર એ ક્ષેત્રમાં પોતાનો પ્રસાર કરવા માંગ્યો અને સને ૧૮૨૦-માં તો રજોપા વાસ્તેનો બદલો પણ આરબોને ગીરાં સોંપ્યો, જે આરબોએ ગોહેલ રજપુતોને પાલિતાણામાં ચોક્કા પહેરા માટે લાવનાર જૈનોનેજ કનડવાનું શરૂ કર્યું, અને જૈન

ધર્મીની વિરૂદ્ધ અનેક પ્રકારનું વર્તન ડુંગરપર ચલાવ્યું. તે ઉપરથી શેઠ હેમચંદ વખતયંદ તથા શેઠ મોતીચંદ સુંબઠ સરકારને અરજ કરી એમાં બીજી દહો સાથે પાલિતાણા પરગણું તથા શત્રુંજય પર્વત પાછો સોંપાવી દેવાની અરજ કરવામાં આવી. અનુમાન થાય છે કે સુંબઠ સરકારે જૈનોની માલિકીનો પ્રશ્ન બાલુએ રાખી રખોપા સંમંથી માત્ર તાત્કાલિક સુરક્ષા જે આરખોની કનડગતોથી ઉભી થઈ હતી, તેજ દર કરી અને જૈનોએ ઉધક રકમ રૂ. ૪૫૦૦) રખોપા બદલ આપવી એમ કરાવ્યું. એ પ્રમાણે સને ૧૮૫૨ ના અપવાદ સિવાય વાર્ષિક રકમ સને ૧૮૫૮ સુધી અપાયાં કરી. સને ૧૮૫૯ માં પાલિતાણાના તે વખતના ઠાકોરે રખોપાની રકમ વધારવાને પ્રયત્ન કર્યો, અને મેજર એન્ડર્સને રકમ વધારી રૂ. ૭૫૦૦) આપવાનો રિપોર્ટ કર્યો સને ૧૮૬૩ માં પાલિતાણાના ત્યારના ઠાકોરે બીજી માંગણી કરી કે દેવાલય બાંધવાની જમીન બદલ તેને રકમ માંગવાનો હક્ક છે. મેજર ફોર્ડીજ પાસે લખાણથી તપાસ ચાલી અને રખોપામાં પાલિતાણાની કુલ માંગણીનો સમાવેશ કરી રૂ. ૧૦૦૦૦) ની વાર્ષિક રકમ કરાવી. સને ૧૮૭૩ માં વળી નવી માંગણી કરવામાં આવી. અને સને ૧૮૭૭ નો સુંબઠ સરકારની પ્રસિદ્ધ હુકમ થયો તેની અંદર પાલિતાણા ઠાકોર તથા જૈન કેમે ફેરી રીતે વર્તેલું, અને તેમનાં આમનસામન હક્ક શા છે તેના એક વચગાળાના રસ્તા તરીકે પાલિતાણાના ઠાકોરની લાગણીને માન આપીને એક રાજદ્વારી તોડ તરીકે રૂપરખા અંકાઈ. જૈન કોમને પોતાના પૂરેપૂરા હક્કો મંજૂર કરવામાં ન આવ્યાથી અસંતોષ થયો પણ તે ૧૮૭૭ ના હુકમોને પૂરેપૂરું માન આપી ચાલી, ત્યારે પાલિતાણાના ઠાકોરે તો એક કે બીજા બહાનાંથી પગપેસારે કરવા તથા મંજૂર થયેલા જૈન હક્કોપર આક્રમણ કરી પોતાની હકુમત સ્થાપવા ચતો ચાલુજ રાખ્યા, અને તેના આક્રમણોથી દુભાવતા જૈનોએ બ્રિટિશ સરકારને અરજીઓ કરી, જે નિર્ણય આપે તે કણથી લઈ, શાંતિથી ખેડી રહેવુંજ ઠીક ધાર્યું. છેવટે સને ૧૮૮૬ માં બ્રિટિશ સરકારે ૪૦ વરસ માટે

રખોપાનો કરાર કરાવ્યો. જેની રૂએ જૈનોને રૂ. ૧૫૦૦૦) દરવર્ષે પાલિતાણા ઠાકોરને રખોપા બદલ આપવાનું હતું. પાલિતાણાના ઠાકોર સાહેબ એક બાજુથી રખોપાની રકમ વધારાવતા ગયા, અને બીજા બાજુએ જૈનોના મંજૂર થયેલા હક્કોપર નવી નવી યુક્તિઓથી ત્રાપ મારવી ચાલુ રાખી અને જૈનોએ બ્રિટિશ સરકારને અરજીઓ કરી જે કહે તે કણલ કરી ખેડી રહેવાથી સંતોષ માન્યો. પરિણામે બીજા હક્કોની ક્ષોદમાં બ્રિટિશ સરકારે પોતે વચ્ચે પડી શકે એમ નથી એમ કહી જૈનોને છેવટે નિર્ણય સંભળાવી દાખો. અને રખોપાનો કરાર ચાલુ વર્ષના એપ્રિલ માસની ૧ લી તારીખે બલાસ થયેલા હોવાથી આગળથી કરેલી યાત્રાણુપર ઝુંડકાવેરા નાંખવાની પાલિતાણા ઠાકોરની અરજ પર વચગાળાનો હુકમ આવ્યો, જેની રૂએ બાજુની ગંધુની કરવાનું હતું, પાસ આપવાનું હતું, અને શત્રુંજય પર્વતપર યાત્રાણુઓને જવા આવવા માટે ચકાવાવાળા મરજ પ્રમાણે રસ્તા નકી થયા. આવી માનદાનિ વચ્ચે જૈનોએ યાત્રાયાગનો ઠેર ઠેર ઠરાવ કર્યો. બંધુઓ ! આપણા બીજા હક્કો પર જે જે ત્રાપો પડી છે તેનું સવિસ્તર ક્રમસર તારીખવાર વર્ણન આપણા પ્રમુખ મહાશય તથા બીજા વક્તાઓ કરશે. સંક્ષેપમાં કહું તો અભારે તળેટીથી ડુંગરની ઉપર સુધીના રસ્તા, કુંડ, વિસામા, દહેરીઓ, ગદની અંદરનાં બાંધકામો, વોળોના સમારકામ સિવાય દિન પ્રતિદિન ખરાબ થતાં જાય છે. ગદની અંદરના મહાદેવના મંદિર તથા ઈગારશા પીરની કબરની વ્યવસ્થા કરવાના હક્ક પર ત્રાપ પડેલી છે, અને ડુંગરપરના રસ્તા, કુંડ, તથા વિસામા આદિની મંજૂર થઈ ગયેલી માલિકી પણ લયમાં આવી પડી છે. હું કાલેલી દિશિએ આ વિષય ચર્ચા શકું તેમ નથી, પરંતુ સામાન્ય દિશિથી કહું તો આપણું સર્વસ્વ હવે તેમાંથી કંઈ પણ શેષશૂત નહિ રહે એવો પ્રસંગ કોમપર આવી પડ્યો છે. બ્રિટિશ સરકારે રખોપા સિવાયના આપણા મંજૂર થયેલા હક્કો સંમંથી અરજો પર “વચ્ચે પડી શકતા નથી” “દસ્તાવેષ કરવાની અમને સત્તા નથી” વગેરે એક સંરખાજ

જવાબ આપ્યા છે. વળી રબોપા સંબંધી પણ હાલમાંજ ચુકાદો આવી ગયો છે અને રબોપું બાજુએ મૂકી જત્રા કર તરીકે રૂ. ૧૫૦૦૦) ની રકમને બદલે તેનાથી સાત ગણી વધારે એટલે રૂ. ૧૫૦૦૦) થી ખાસી એક લાખ રૂપિયાની રકમ દરવર્ષે જૈનોએ પાલિતાણાના ઠાકોરને દશવર્ષ સુધી આપવી એવો ચુકાદો બ્રિટિશ સરકારે આપ્યો છે.

બંધુઓ, યાત્રાત્યાગથી થયેલી પરિસ્થિતિની ગંભીરતા સરકારે પૂરી લક્ષમાં લીધી હોય એમ જણાતું નથી. નહિ તો પરિચુલ્લ કંઈ જાદુજી અવતરે આપણે આવી દુઃખદ સ્થિતિમાં શું કરવું, અને શું ન કરવું, તેનો આપ બંધુઓ વિચાર કરવા સર્વ રીતે દક્ષ અને સમર્થ છો.

બંધુઓ ! જ્યાં આપણું હજારો જનાજીઓએ હમેશા જત્રા જત્રા તે જુમિ અત્યારે સમશાનવત નિર્જન થઈ છે, અને જાણે ખાવા ધાતી હોય એવી ભયંકર થઈ છે. જ્યાં આપણું બંધુઓ નવાણું જત્રા કરવા અથવા ચાતુર્માસ કરવા જત્રા ત્યાંનાજ લોકોને ત્યાં ધડીભર રહેવું અશક્ય થયું છે, અને ભરણપોષણ અર્થે લિન્ન લિન્ન દિશામાં પરદેશ યાત્રાએ નિકળવું પડ્યું છે. ભક્તિરસમાં તક્ષીન બનેલા અનેક ભક્તો જ્યાં એક વખત જોગા થતાં તે જુમિ અત્યારે નીરસ તેમજ તક્ષતી માણુપ પડે છે. જ્યાં એનેક આત્માઓએ આત્મકલ્યાણનો માર્ગ સાધ્યો

છે, ત્યાં અત્યારે અહિક લાલસામાં પડેલાઓ દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ કરવાના પ્રયત્નમાં પડ્યા છે.

જ્યાં મુળનાયકજી નહિ પરંતુ સંપૂર્ણ પરિવાર સૌ જૈનોથી પૂજીતો, જ્યાં મંદિરો, દેહરીઓ, પાંદુ-કાચોજી નહિ, કુંડ વિસામજી નહિ, પણ કુંગરની બારીકમાં બારીક રજ પણ પવિત્ર મંનાતી અને કુંગર પૂજા વખતે સમસ્ત પર્વત પૂજીતો, ત્યાં સર્વ અપૂર્વ દશામાં આવી પડ્યું છે. આવો વિકટ પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયેલો હોવાથી દરેકે દરેક જૈન બચ્ચો પોતાની ફરજ બજાવવા ખડે પગે હોય એ સ્વાભાવિક છે, બંધુઓ ! આવા મહત્વના પ્રસંગે આપ સર્વે ઘણે દૂરથી પધારી પોતાનો મત આવા સામુદાયિક સવાલપર આપવા તૈયાર થયા છો એજ આપની ધર્મપરાયણતા દર્શાવે છે. અને આપ જેના સાધર્મી બંધુઓને ખરા સ્નેહથી આવકાર આપવાનો આજે જે શુભ અવસર મને પ્રાપ્ત થયો છે, તે માટે હું પોતાને પૂરા ભાગ્યશાળી માતું છું. બંધુઓ ! અમારા આદરમાં કોઈ પણ રીતે ઉણુપ આવી હોય તો તે માટે આપની ક્ષમા માગી લઉં છું; અને ફરીથી આપે લીધેલા અમ માટે આપને ધન્યવાદ આપી પ્રમુખ મહાશયને વિનંતિ કરીશ કે પોતાના વિદ્વતા ભર્યા ભાષણમાં આપણને આવા અદિતીય પ્રસંગપર ઉત્તમ સલાહ આપી શકુંજય ગિરિના મા-ર્ગદર્શક પ્રવર સાર્થવાદ તથા સુચોગ્યસંબંધિત થશે.

સકળતાનો રસ્તો.

જૈનસમાજમાં આજ કાલ ચારે બાજુથી એજ પોકાર થઇ રહ્યો છે કે તીર્થોધિરાજ શ્રી શત્રુંજય તીર્થનો કયે રસ્તે ન્યાય મેળવવો? અને આપણું આ પવિત્ર તીર્થ કેવી રીતે આપણા કબજામાં રાખવું? અને તે આપણું પોતાનું કયે રસ્તે શીઘ્રતાથી કરી શકાય?

ખરેખર સર્વ બંધુઓનું ધ્યેય તો એકજ છે. પણ ધ્યેયને પહોંચવાના રસ્તા અનેક છે. દરેક બંધુ એમ પણ નિસંશય સમજે છે કે આપણું ધ્યેય અરે છે. અને તેથીજ સકળતા ચોક્કસ આપણીજ છે.

જાણીએ એમને હર્ષ થાય છે કે જે જે કેમ્પમાં જે જે બંધુઓ ગોઠવાયા હોય તે બધી કેમ્પો ખરી છે. દરેક બંધુએ કોઇપણ કેમ્પમાં જોડાવું તે ખાસ જરૂરનું છે. પોતાના વિચારોને મળતા આવે તેવા ગમે તે એકાદ મંડળમાં દરેક બંધુએ પોતાનું નામ નોંધાવવું અને રચનાત્મક કાર્યમાં જોડાવવાનું લાગ લેવા ખાસ આવશ્યક છે. આમ કરતી વખતે દરેક જૈન બંધુએ પોતાની શક્તિનો પ્રથમ વિચાર કરવો જરૂરનો છે. જે કેમ્પના ધારાધોરણો પોતે સંપત્ત રીતે અમલમાં મૂકી શકે તે કેમ્પમાંજ દાખલ થવું.

શ્રાવક, પ્રવિકાઓ, યતિઓ, મુનિઓ, સાધ્વીઓ, વગેરે જોમને જે ચોક્કસ લાગે તે મંડળમાં દાખલ થાય.

આજની મહાન કોન્ફ્રન્સ એક એવો પણ ઠરાવ કરવ ની જરૂર છે કે જે જૈન બંધુ આમાંની એક પણ કેમ્પમાં દાખલ થવાને ભાગ્યશાળી ન નીવડે તેણે શરમાઇને ધરમાં ગોંધાઇ રહેવું.

કાર્યનો અનુક્રમ બંધુઓની સ્થિતિ અનુસાર નીચે મુજબ હોઇ શકે:

છાવણી નં. ૧—જે બંધુઓ સરિરે ના કૌવત હોય યા ગરીબ હોય યા ધરખાર છોડી ને શકે તેમ હોય તેમણે ઝોઝામાં ઝોઝા હંગેશા એક કચાક શ્રી પંચ પરમેષ્ઠી નવકાર મંત્રનું આરાધન કરવું.

છાવણી નં. ૨—ઉપરનાથી વધારે તાકાતવાળા અને સારી સ્થિતિવાળા બંધુઓએ જૈન કોન્ફ્રન્સ કરાવે તેવી અથવા દર રવિવારે આયબિલ, એકાસણું વગેરે જપ તપ આદરવા. અને મહા મંગળાકારી શ્રી નવકાર મંત્રનું એક ધ્યાને બરાબર બે કલાક આરાધન કરવું.

છાવણી નં. ૩—ઉપરનાથી પણ વધુ શક્તિવાળા અને સારાં સાધનવાળા જૈન કોન્ફ્રન્સ કરમાવે તે વિધિના તપ અને જપ ઉપરાંત દર અનુદશીએ યોગ્ય અવરય કરવો.

છાવણી નં. ૪—વિદ્વાન સદ્ગુહરચોએ શત્રુંજય તીર્થ સંબંધીનું અને તેટલું આદિથી તે અત્યાર સુધીનું સાહિત્ય યથાર્થ રીતે તૈયાર કરવું અને જનસમાજમાં તીર્થોધિરાજ સંબંધીની ભાવના વધુ પ્રગટે તેમ તેના બહોળા પ્રચાર કરવો.

છાવણી નં. ૫—ઉદાર શ્રીમંતોએ પોતાની દેખરેખ નીચે, ઉપરની ચાર છાવણીઓમાં વિદ્વાનો, સ્વયંસેવકો તથા સત્યાગ્રહીઓ વગેરે સમુદાયના તથા તેમના કુટુંબના નિભાવ વારતે બહોળા હાથે ફડો બોલી પોતાના દ્રવ્યનો સહાય્ય કરવા ભાગ્યશાળી થવું.

છાવણી નં. ૬—સાધુ મુનિરાજોએ, સાધ્વીઓએ, યતિઓએ અને ઉપદેશકોએ જ્યાં સુધી તીર્થોધિરાજ શ્રી શત્રુંજય પ્રકરણમાં સમ્પૂર્ણ ફોટો ન મળે ત્યાં સુધી તેમના ધનનો તેજ તીર્થના ઉદાર અર્થે સહાય્ય કરવા કહેવું.

છાવણી નં. ૭—ઉત્સાહી અને ઉમંગી યુવાન બંધુઓએ તેમજ સ્વયંસેવકોએ સત્યાગ્રહીઓ તરીકે જટ્યાબંધ બહાર પડવું અને નવકાર મંત્રનું સતત ધ્યાન રાખવું. તેનાથી જરા પણ વિમુખ રહેવું નહિ.

છાવણી નં. ૮—નાનાં મોટા તમામ સાધુ મુનિરાજો, અને યતિવર્ગો પોતાના સમુદાયની એક છાવણી સિદ્ધેર અથવા તેની નજીકમાં નોંખવી. નવકાર મંત્રના ધ્યાન સાથે તપ અને જપનાં કાળો ચાત્ર રાખવાં, આયબિલની તપશ્ચર્યા પહેલી તકજ

ચાલુ કરવી. હિંદુસ્તાનનાં મોટાં શહેરોમાં અને યોગ્ય સ્થળોએ મુનિગણુની આવી શાખાઓ સ્થાપવી અને તે બધી શાખાઓનું કેન્દ્રસ્થાન સિંહેર રાખવું.

છાવણી નં. ૬—જૈનના કોષપણુ સપ્રદાય સાથે જરા પણ કલેશ કરવો નહિ. કલેશની નજરથી નોંધું પણ નહિ. સંગઠનનો પ્રયાસ કરવો, સંઘબળની જ્યોતિ જગાવવી.

છાવણી નં. ૧૦—આ બધી કેમ્પો છાવણી-ઓની વ્યવસ્થા કરવા-ટકાવવા અને તેને વૃદ્ધિગત કરવા ધનાઢ્યો વિદ્વાનો, ધર્મપ્રેમી સ્વયંસેવકા વગેરે શ્રાવક સમુદાયની એક સેન્ટ્રલ બોર્ડ મુંબઇ અથવા અમદાવાદમાં સ્થાપવી. આ બોર્ડની દેખરેખ નીચે

શહેર શહેર અને ગામની શાખાઓ દ્રઢતાપૂર્વક કોઈ કંઈ કરે.

નામંદાર અંગ્રેજ સરકાર, પાલીતાણાના ના. કાકર સાહેબ, ઝોન. મી. વોટસન અને દુનિયાનાં સર્વે પ્રાણિઓનું શ્રેય થાઓ. “સર્વોર્જીવ કહું શાસન રહી” તેવી ભાવના દરેક દરેક બંધુએ ભાવવી.

બસ કેમ્પમાં જોડાવા કમર કસો. પીર બનો. જય લલકેમી તમને વરશે.

સુરજમલ લલ્લુભાઈ ઝવેરી.

તંત્રી “જૈન પ્રભાવ,”

કાલબાદેવી—મુંબઇ.

શ્રીચુત બહાદુરસિંહજી સિંધીનું ટુંક જીવન.

સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શેઠ રવજીભાઈનું ટુંક જીવન ગત અંકમાં અપાઈ ગયું છે.

આપણી કોન્ફરન્સની ખાસ બેઠકના પ્રમુખ શ્રીમાનશેઠ બહાદુરસિંહજી સિંધીનો જન્મ બંગાળ પ્રાંતના અજીમગંજના નામના ગામના એક ઓશવાળ જૈન કોમના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ શેઠ હરિસિંહ નીહાલચંદ્રનાં કુળમાં જુલાઈ તા. ૧ થી સને ૧૮૮૫ ની સાલમાં થયો છે. તેમના પૂજ્ય પિતાશ્રી કીસનગઢ, અજીમગંજ વીગેરે સ્થળે થોડાં વર્ષ ગાળી કલકત્તામાં જુટના વેપારી તરીકે વ્યાપાર કરતા હતા. આપણી કોન્ફરન્સના પ્રમુખે બાર વર્ષ સુધી વિદ્યાભ્યાસ કરી પ્રાંતના ઘેર ઉપયોગી પુસ્તકોના વાંચન અને મનનથી ધણું ઉપયોગી અને ઉચ્ચ કોટીનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. આપણા પ્રમુખે પોતાની જુદીથી કાર્ય કુશળતા તથા વેપારની કુનેહથી વેપારની અંદર વેપારી વર્ગમાં અગ્રગણ્ય પદ મેળવ્યું. અજીમગંજ પાઠશાળાના મંત્રી, જીયાગંજ (મુસીરાબાદ) હાઇસ્કુલના મંત્રી, રોયલ એશીયાટીક સોસાયટીના સભાસદ, બંગાળ સાહિત્ય પરીષદના સભ્ય, જુટવેપારી મંડળના પ્રમુખ, સને ૧૯૨૩ ની સાલમાં ભરાયેલ પ્રદર્શનના મેમ્બર થી જૈન સ્વેતાંશર કોન્ફરન્સ, કલકત્તાના ઉપ-પ્રમુખ જૈન સ્વેતાંશર એન્સક્રેશન બોર્ડ, મુંબઈના સભાસદ. જૈન સ્વેતાંશર મીત્રમંડળ વિદ્યાલય કલકત્તાના ઉપ-પ્રમુખ અને એવા અનેક મંડળોના મેમ્બર થા પ્રમુખ થા ઉપ-પ્રમુખ તરીકે તેઓશ્રીએ સામાજિક તેમજ જાહેર જીવનમાં રસ લેતા રહ્યા છે તે માટે તેઓશ્રી જેવા વ્યવસાયી ગૃહસ્થ માટે ખરેખર ધન્યવાદ પાત્ર છે. તેઓશ્રીએ જેવી રીતે તેમના અમુલ્ય વખતનો સફળઉપયોગ કર્યો છે તે આપણે ઉપર નોંધ ગયા તેવી રીતે તેઓશ્રીએ પાલીતાણામાં પડિતોને શ્રી યશોવિજય જૈન ગુરુકુળ કાસી-બંગાળમાં પડિતોને વિદ્યાશ્રમ અજીમગંજની પાઠશાળા, આત્મા આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ વગેરેને ઉમદા આર્થિક મદદ આપી સફળઉપયોગ કર્યો છે. આવા યશસ્વી, કાર્ય કુશળ વિચારશીલ અને સાત્યનિષ્ઠ પુરુષના પ્રમુખ પણાનીચે આપણી કોન્ફરન્સ ફોલે થાય, એમાં સંદેહ હોયજ નહિ.

આપણી મનોદશા અને દાસવૃત્તિ.

જનતાના વિકાસનું ધોરણ પૈસા નથી; ઉલટું ધણીવાર દ્રવ્ય અને સુખના સાધનોની વિપ્રલતા માનવ-જીવનના મહત્વના ગુણોનો વિનાશ કરે છે. ઉત્ક્રાન્તિ અગર વિકાસનું ખરૂં ધોરણ મનુષ્યના, સમાજના અને સમગ્રરૂપ રાષ્ટ્રના આંતરિક ગુણોનો ઉત્કર્ષ છે. છેલ્લાં બે સદીઓથી એ આંતરિક ગુણોનો આપણા જીવનમાંથી લગભગ સદંતર લોપ થયો છે, આપણા વ્યક્તિ તેમજ રાષ્ટ્રીય જીવન પરવે આ હાનિ કાંઈ જેવી તેવી નથી. એ ગુણહાનિજ આપણી ગુલામીની દશાને કાયમ રાખે છે. દાસ-વૃત્તિ એ કાંઈ બાહ્ય પરિસ્થિતિ નથી; પરંતુ આંતરિક નિર્બળતા, સુખસાધસા, ચારિત્ર-હીનતા, બીજતા, પામરતા અને કુદ્રતામાં રહેલી છે.

ગુલામી જ્યારે આપણા જીવનમાં ઉડું સ્થાન મેળવે છે, ત્યારે આપણે ગુલામ છીએ, આપણું તેજ નષ્ટ પામ્યું છે, જગતમાં અપણું કયાંઈ સ્થાન કે સન્માન નથી, એ વાત ભૂલી જઈએ છીએ. પછી આપણે એ બધા ધક્કા ધુંબાને નિત્યની વસ્તુ ગણી દેવાઈ જઈએ છીએ, અને તેને સ્વાભાવિક માની તે પ્રલે દુર્લભ રાખીએ છીએ. આમ ચલાવું કારણ એ છે કે આપણા જીવનના મૂળમાં રહેલું કુદરતી ચૈતન્ય હણાઈ ગયું છે. આપણા પ્રલે બીજ પ્રલેઓ ગમે તેવી સન્માન-હીન સંબંધ રાખે તોપણ તેમાં આપણને આત્મ-માનની ક્ષતિ સમજાતી નથી. કેમકે જે મર્મસ્થાનમાં એ આઘાત થયેા જોઈએ તેમાં અસર થવા જોટલી પ્રાણશક્તિ ત્યાં રહેલી નથી. આપણું જીવન સૂકા છોડ જેવું છે. તેને જીવંત, ખીલતું બતાવવા માટે તેના ઉપર રંગ બેરંગી ખોદા

પ્રયોગ અને પાંદડા મોંટાડવામાં આવ્યા છે. અને તેવા મિથ્યા આભાસથી તેને આપણે જીવંત, સ્ફુરત વસ્તુ માની રાજ થઈએ છીએ.

આ પ્રકારની મનો-દશામાંજ આપણી દુઃખદાયક દાસ-વૃત્તિ રહેલી છે. આ વૃત્તિએ આપણી વીરતા અને નિર્ભયતા છેકજ નષ્ટ કરી નાંખી છે. ગૃહમાં, સમાજમાં, વ્યવહારમાં, અને અન્ય શુભાશુભ પ્રસંગોમાં જ્યાં કંઈપણ જરૂરનો સુધારો વધારો કરવામાં આપણને રાજ્યસત્તાનું દમન નડતું નથી, ત્યાં આપણે રહેજ પણ વીરપણું દાખવી શકતા નથી. આપણી ગુલામી-વૃત્તિ એકલા રાજકીય ક્ષેત્રમાંજ સિમાબદ્ધ નથી, પણ જીવનની પ્રત્યેક શાખામાં તે વિવિધરૂપે આપણી પ્રગર્ભિતો અવરોધ કરી બેઠી છે. આપણે જેને હાનીકારક ગણીએ, નિર્ણયક ગણીએ, જેને શક્તિ અને દ્રવ્યનો ખાલી ગેરઉપયોગ સમજીએ, તેના રીવાજોની સામે આપણે સમાજ તરીકે અગર વ્યક્તિરૂપે અવરોધ કરવાની શક્તિ સ્ફુગવી શકતા નથી. રીવાજ, રેવ, પરંપરા, ગતાનુગતિકતા, દેખા-દેખીથી જે અનિષ્ટ થઈનાઓ આપણા સામાજિક જીવનમાં પેસી ગઈ છે, જેનું નિવારણ કુદરતે આપણા પોતાનાજ હાથમાં, આપણી પોતાનીજ સ્વેચ્છા ઉપર ચૂક્યું છે, ત્યાં પણ આપણી ગુલામી આપણને પરાધીન, હીન અને નિરૂપાય બનાવી ચૂકે છે. પગલે પગલે આપણું હૃદય લયભીત અને કંપતું રહે છે. આપણા અંતરાત્માના સ્વર કરતાં લોકોના મતની, રીવાજના બળની, અને પરંપરાગત આચારની કીમત વધુ લેખીએ છીએ. ”-જૈન ૨૪-૬-૨૩.

Syt. BAHADUR SINGHJI SIROHI of CALCUTTA,
President.

Special Session Jain Svetambar Conference, held at Madhav Darg
21st July, 1st, 2nd and 3rd August 1926.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના

ખાસ અધિવેશનના પ્રમુખ

શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સીંઘીનું ભાષણ.

સદગૃહસ્થો અને સન્નારીઓ,

આજના જોવા પ્રસંગેએ મારી સ્થિતિમાં મુકાયેલા મનુષ્યોમાં પોતાને આપવામાં આવેલા મોટા માન ખાતર અત્યંત ઉપકારની લાગણી પ્રદર્શિત કરવાની કોશિશ કરવાનો એક રિવાજ થયે પડ્યો છે. પરંતુ મને લાયક રહે છે કે રિવાજ વારંવાર નીરસ બનવા પામે છે, અને તેથી વકતા પોતાના ભાષણમાં જે મોહકતા અને સુગંધ ખુશીથી રેડી શકે છે. તે મોહકતા અને સુગંધ તેવા રિવાજને લીધે યુગ થાય છે. કારણકે રિવાજથી ભાષાના મુકામળ પુખ્તો વાસી થાય છે, અને પુનરાવૃત્તિ તેને કરમાવે છે, તેમ છતાં મારામાં રહેલા સંપૂર્ણ શુદ્ધ ભાવ અને ઉત્સુકતાસંદિન આ પ્રસંગને છાજતી પૂરેપૂરી ગંભીરતા સાથે તમોને ખાતરી આપવાની મને રજા આપશો કે આપણી કોમની આ કોન્ફરન્સ વખતે આ અદ્વિતીય ઐતિહાસિક પ્રસંગે પ્રમુખપદ લેવા માટેના આવાહનનાં માન અને અધિકાર એટલાં મહત્વનાં, આપણી સન્મુખ રહેલા કાર્યોની મહત્તા જોતાં એટલાં ગંભીર, ભાવિ પ્રજા માટે અતિ અગત્યના પરિણામોથી એટલા ગર્ભિત-હું લેખું છું કે મારી ઉપકારની લાગણી યોગ્ય રીતે દર્શાવવા જતાં શબ્દો મારે માટે તદ્દન નિષ્ફળ નિપડ્યા છે. શબ્દો! અરે શબ્દોમાં શી વિસ્માત છે, હૃદય અને મગજની લાગણીઓને આકાર આપી ભાવવાહી બનાવવામાં શબ્દો તો માત્ર કુદ નિર્મળ અને અપૂર્ણ ચિન્હો છે. જ્યારે આ ખ્યાલો માત્ર કુદિની ઉદારીન કૃતિ રૂપ હોય છે, ત્યારે તેવા ખ્યાલો પ્રગટ થયા માટે, શબ્દો કદાચ પૂરતા થાય, પરંતુ પ્રયત્ન સંક્ષોભથી વ્યાકુળ થયેલા અંતઃકરણની ઉજાગતી ભિન્નિઓ પ્રદર્શિત કરવાનો સવાલ જ્યારે ઉભો થાય છે, ત્યારે તે કાર્યો માટે શબ્દોની શી તાકાત છે! શબ્દો તે કેવળ પડછાયા છે, તે તો ખરેખર અસત છે, અપૂર્ણ છે, અયોગ્ય છે, અસતોષ આપનારા તેમજ પોકળ છે.

થશે નહિ. આપણા ઉપર મુજરેસો અન્યાય દુર કરાવવા ને આપણે માંગતા હોઈએ, આપણી હાકમારીમાંથી આપણે મુક્ત થયા આપણે ધ્વજ રાખીએ, આપણા હક્કો સ્થાપિત કરાવવા આપણી મરજી હોય, તો ને હક્કો આપણા પૂર્વજોએ આપણે માટે-મેળવ્યા છે, અને ને હક્કો સંક્રાંતો થયાં આપણી કામ ભોગવતી આવી છે, તે હક્કોનો અવિચ્છિન્ન ભોગવટો પ્રાપ્ત કરવાનો આપણો ઉદ્દેશ સફળ કરવા સર્વે ઉપાયો અન્વયવાનો આપણો અટલ નિશ્ચય આપણે જાહેર કરવો જોઈએ. વર્તમાન સમયના કામના અગ્રેસર વેકતાની ફરજ કરતાં કામની ફરજ જમણી છે, અને અપરાધોની માત્ર શાબ્દિક નોંધ લેવાનો અને પુસ્તકિયા શિક્ષા-તોનું કહેવાતું પવિત્ર પ્રદર્શન કરવાનો સમય પીતી ગયો છે, એનું સમજવાની પવિત્ર ફરજ સમસ્ત કામ ઉપર આવી પડી છે. એ કારણેજ તે કામના એક ક્ષુદ્ર અંગ તરીકે આવા સર્વોપરિ અગત્યના પ્રસંગે થતી કામની વિચારણા સમયે પ્રમુખસ્થાન લેતી વખતે મને આપવામાં આવેલા માન અને દરજ્જા માટે આભાર દર્શાવવામાં પણ શબ્દો કેવળ શબ્દો દૂર રાખીને મારે તો મારા પોતાને માટે તે-એજ નિશ્ચય પ્રગટ કરવો જોઈએ. તેટલા માટેજ, સદ્ગૃહસ્થો અને સજારીઓ ફરીથી કહેવાની મને રજા આપશે કે આભાર પ્રદર્શિત કરવામાં જગ્યાતોડ લાંબા મોટા શબ્દોનો આ પ્રસંગે ઉપયોગ કરતાં નથી, તેનું કારણ ઉપકૃતપણાને લગારે ઓછું ગણું છું એટલા માટે નહીં, પરંતુ આપણા કાર્ય માટે શબ્દોમાં કંઈ પણ લાભકાર હું નોતો નથી એજ છે, અને વધુમાં હું માતું છું કે આ સમય યોગ્યવાનો નથી પણ કાર્ય કરવાનો છે.

આ અધિવેશનના ઉદ્દેશ અને હેતુ વિષે હું કંઈ પણ બોલું તે પહેલાં, આપણી કામને વધારે પરિચિત લાખામાં બોલવા કરતાં અગ્રેજી લાખામાં બોલવાનું મેં પસંદ કર્યું તે માટે મારી આદવા અથવા કાંઈક ખુશ્તો કરવા હું રજા લઉં છું. ખરેખર, આજના આ મોહલાદાર સંમેલનમાં પણ અગ્રેજી ભાષાથી અપરિચિત હાથ એવા કેટલાક બંધુઓ હશે, અને તેઓ આ વિચારણા અને કામ-કાજ પ્રત્યે સમજી શકશે નહિ તેઓના જાણ માટે અને કામની સામાન્ય જાણ માટે આ અધિવેશન બોલાવનામઝોએ, હું સમજું છું તેમ આ ભાષણ તેમજ ઉપયોગી સઘળી માહિતી ગ્રંથ તથા અનુવાદરૂપે અગ્રેજી તેમજ શબ્દાતીમાં છપાવવાની ગોઠવણ કરી છે, પરંતુ આજના સંમેલનમાં કે ત્યારે માત્ર આપણી કામનેજ કહેવાનું છે એટલુંજ નહિ. પણ સમસ્ત દુનિયાને અને ખાસ કરીને હિંદી સરકારને કહેવાની જરૂર છે. ત્યારે દેશની ચન્નભાષાને પસંદગી આપવીજ જોઈએ કે નેથી કાંઈપણ ગેરસમજૂતી ઉભી થયા પામે નહિ, અને આજ કારણથી પ્રમુખનું ભાષણ અગ્રેજીમાં રાખવાનું જરૂરી ધારવામાં આવ્યું છે.

દવે પ્રસ્તુત કાર્ય તરફ વળી આ અદ્વિતીય પ્રસંગને અપૂર્વ પ્રસંગ તરીકે અને આપણા મનિદાસમાં મુખ્ય જનાવ તરીકે નોંધાવાના પ્રસંગ તરીકે મેં ઓળખાવ્યો છે. તમે જાણો છો કે ને હક્કો અને અધિકારો આપણી કામ અવિચ્છિન્ન અને અનિરૂદ્ધયણે સંક્રાંતો થયાં ભોગવતી આવી છે તે હક્કો અને અધિકારો ઉપર મુરખાઈખરેકી રીતે ત્રાપ મારવાની પાતિલાળા દરજ્જારના કાર્ય સામે વાંધો ઉઠાવવા આપણે બેગા થયા છીએ. દરેક વેળા માને છે કે આ હક્કો પ્રાચીન સમયથી આપણને પ્રાપ્ત થયેલા છે, પરંતુ તમારી સમક્ષ ટુંકમાં ને દર્શાવત હું રજા કરવાનો છું તે ઉપરથી જેતેરો પણ મગજથી કે ને હક્કોનો આપણે આમદ કરીએ છે તેના કંઈ નહિ તો મોગસ આદશાદતના

સમયથી તો આરંભ થાયછેજ. સંક્ષેપમાં વિશેષમાં, ઝાનુરેબલ મી. વૉટસનના અનુચિત સુદાહમાં પ્રતિબિંબિત થતી ન્યાયની મશ્કરી તરફ આપણી અત્યંત નિરાશાની લાગણી નોંધતા તેમજ એ પ્રકારના સિદ્ધાન્ત સામે આપણે એકત્રિત રાજ અને સામુદાયિક વિરોધ, જાહેર કરવા આપણે બેગા મળ્યા છીએ અને કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે આજના જેવા જાંબીર પ્રસંગે આપણે જૈનો જરા પણ અન્તરશોધન અથવા આત્મશોધન કરવા દેતા નથી તેટલા માટે મૂને ઉમેરવા દેા કે જો આપણે આપણી કામતા હકકો તરફ આંખ મિંચામણું ન થવા દેવા અને આપણી વ્યાજબી માગણીઓ પણ નીચે ન કચરાવા દેવા માંગતા હોઈએ તો આ એક વખત અને હમેશને માટે આપણી આંતરિક પુનર્વ્યવસ્થા અને પુનરુ રચનાના પ્રયત્નો જે આ લડતના અનુભવથી આપણે તદ્દન અનિવાર્ય માન્ય પડ્યા છે તે વિચારવા આપણે એકલા થયા છીએ.

તે એક આશ્ચર્યજનક અદ્વિતીય મંદિરોનું શહેર છે, કારણ કે મુખ્ય દરવાજાની અંદર થોડાક કુંડ સિવાય બીજી કંઈ નથી. દુનિયામાં આવા સ્થળની જોડી નથી. અને સાથે સાથે દરેક યોગાનમાં દરેક રસ્તે રંગમંડપ અને દ્વારમંડપમાં સ્વચ્છતા છે, આ કંઈ ઓછા આનંદની જગ્યા નથી. ઉત્સવના પ્રસંગે સિવાય અહીંની શાંતિ પણ આકર્ષક છે. કુંગર ઉપરના આ મંદિરો અને બીજી જગ્યાઓ, કુડા વિશ્રામસ્થાનો. વિગેરે અધું જૈન કામે જુદે જુદે વખતે બાંધેલું છે અને તેઓજ તેની મરામત કરાવે છે.

મોગલ બાદશાહોએ આપેલી સનદો.

જૈન કામે મેળવેલા કુંગર ઉપરના હક્કોને વખતોવખત ખાસ સનદો કે બાદશાહી ફરમાનો કાઢીને મોગલ બાદશાહોએ માન્ય કરેલ છે, બહાલ રખેલ છે અને તે માટે કણ્ણાતો પણ આપેલ છે.

સને ૧૫૬૨ માં સમ્રાટ અકબરે તે વખતના જૈનાચાર્ય શ્રીહરીવિજયસૂરિને એવી પ્રથમ સનદ આપી હતી. તે મહાન મોગલ બાદશાહ મજ્જુર સનદમાં શત્રુંજયાદિ પાંચ પવિત્ર કુંગરો જૈનોની માલિકી અને કબજે સ્વીકારે છે. ગુજરાત તે સમયે મોગલ શહેનશાહતનો એક ભાગ હતો. અને અમદાવાદના સુબાના તાબા હેઠળના સે.૨૬ સરકારની હદમાં પાસિતાણા પરગણું આવેલ હતું. ત્યાર પછી અકબરના શાહુમદા અને અકબર પછી દિલ્હીના તખ્ત ઉપર આવેલા સમ્રાટ જહાંગીરે પોતાના રાજ્યના ત્રીજા વર્ષમાં એક વધુ સનદ બક્ષી કે જેમાં શત્રુંજયનો ભોગવટો અને બાંધકામ મરામત વિગેરે કાર્યમાં જૈનોને હરકત નહિ કરવાને સર્વને હુકમ કરવામાં આવ્યો. તેના શાહુમદા અને તેની પાછળ ગાદીપર આવનાર શાહુમદાના રાજ્યના બીજા વર્ષમાં (સને ૧૬૨૯) સમ્રાટના ગુજરાતના રાજ્ય પ્રતિનિધિ તરીકે મુરાદબક્ષે એક સનદ બક્ષી, કે જેમાં એમ જણાવ્યું છે કે પાસિતાણાનું ગામકું જૈન ઝવેરી શાંતિદાસને ઇનામ તરીકે આપવામાં આવે છે.

શાહુમદાના રાજ્યના ૩૧ માં વર્ષમાં (સને ૧૬૫૮ માં) એક સનદથી આને વધુ બહાલી મળી છે. સદરહુ સનદ જાહેર કરે છે કે મુરાદને જગીર તરીકે આપવામાં આવેલું પાસિતાણાનું પરગણું મુરાદે શાંતિદાસને ઇનામ તરીકે આપેલું છે. તેજ વર્ષે મુરાદે શહેનશાહ તરીકે તખ્તનશીન થતાં, શાંતિદાસ અને તેના વંશજોને મજ્જુર પરગણું આપેલું તે બદલ રાખ્યું. ઐતરંગજેબ બાદશાહે તેજ વર્ષની પાછળની સનદથી મજ્જુર બક્ષિયને વધુ સંમતિ આપી. અને તેના શાહુમદા બહાદુરશાહે પણ તેના ઉપર પોતાની મહેલ મારી.

આ બધી સનદો મી. કેન્ડી સમક્ષ આવેલી તપાસ દરમ્યાન રજુ કરવામાં આવી હતી. તેને લગતા પુરાવા તપાસી લાઇને અને કર્નલ કીટીંગના અભિપ્રાયને ઘટ્ટું માન આપીને મી. કેન્ડી એવા હાથ ઉપર આવ્યા કે મજ્જુર સનદો ખરી છે. તેવણે કહ્યું હતું કે:—

“આવકોએ રજુ કરેલી સનદોના આ સઘળા કથન દરમ્યાન કોંકર સાહેબે તેના ખરાખરામાં માટે કદી પેલું વાંધો ઉઠાવ્યો હોય એવું મને માલુમ પડ્યું નથી તેઓના દેખાવ ઉપરથી તેઓ ચોક્કસ ખરી હોય તેમ જણાય છે, દેખિતી રીતે છુના કાગળ ઉપર તે લખાયેલ છે, અને તેના ઉપર આશ્ચર્યજનક રીતે ખનાવવામાં આવેલી મહેરોની છાપ મારવામાં આવેલી છે. આવી છાપ ભાએજ ખનાવતી હોઈ શકે. તેટલા માટે આ દસ્તાવેજને ખરા છે એમ દંડમાની લઇશ.

જે વખતે સનદો આપવામાં આવી તે વખતે તે સનદોનો અંમલ કરાવવાની મોગસ કોર્ટને સત્તા ન હતી. એવી કલનલ ઈડીંગની સૂચનાના સંબંધમાં વિચારતાં મી. કેન્ડી નીચે પ્રમાણે કહે છે:—

મને માલુમ પડે છે કે ગોહેલવાડ સાથે સોરક-મોગસોના સીધા કાણુ નીચે હતો, અને દરમાન અક્ષવાની અને એવા દરમાનને માન્ય કરાવવાની દિલ્હીના આદશાદ કે અમદાવાદના તેના સુઆને સત્તા હતી

પ્રત્યેક સનદને લગતાં પુરાવા સંબંધી મી. કેન્ડીએ અતિ વિસ્તારથી ચર્ચા કરી હતી અને તે ઉપર તેણે ખૂબ વિચાર કર્યાં હતાં અને મોગસ આદશાદોની સનદો અને બક્ષિસોની નોંધ લેતા શત્રુજી વિગેના મી. અર્ગેસના પુસ્તકમાં આવેલા ડુંગર ઉપરના સિદ્ધાંતોના સંબંધી તેમણે ઇસારો કર્યો હતો.

પોસ્ટિકલ એજન્ટ મી. પીલ્ડ, મી. કેન્ડી સાથે મળતા થયા હતા અને તેમણે કહ્યું કે:—દિલ્હીના આદશાદોના દરમાનોની રૂએ આ પવિત્ર ડુંગરનો કબજો શ્રાવક પાસે અગાઉ હતો, અને જે જે મકાને તે વખતથી રહેલાં માલુમ પડે છે તે મકાનોનો અવિરત કબજો મોગસવાનો અધિકાર આ દરમાનોથી બક્ષિસ મેળવનારાઓને છે.

ઠાકોરની સ્થિતિ અને રખોપાની રકમનો આરંભ.

પાસિતાણા દરબાર અને શત્રુજી ઉપર યાત્રાએ જતી જૈન કોમ વચ્ચેના સંબંધનાં મૂળ અને પ્રકાર તરફ હવે આપણે નજર કરીએ.

પાસિતાણાના દરબાર ગોહેલ રજપુત છે. આ ગોહેલ રજપુતોનાં આગમનની વહેલામાં વહેલી નિશાનીઓ ૧૩ માં સૈકામાં કોઈ સ્થળે મળી આવે છે. હાલના પાસિતાણા દરબારના વડવાઓએ પહેલાં માંડીમાં પોતાનું થાણું ખેસાડ્યું, અને પછી તેઓ ગારીઆધર આચ્યા (આ ગારીઆધર પાસિતાણા સ્ટેટનું એક નાનું ગામ છે). અને ઘણા વખત પછી તેઓ છેવટે પાસિતાણા આવ્યા. તથા કોઈક સ્થાનિક બળથી યાત્રાળુઓ અને તેમની માલમત્તાનું તાત્કાલિક રક્ષણ વધારે અસરકારક રીતે થાય તે માટે સને ૧૬૫૧ માં હાલમાં પાસિતાણા દરબારના વડવાઓ સાથે જૈનોએ એક કરાર કર્યો. આ કરારથી જૈનોને રક્ષણ આપવાની તેઓએ કબજાત આપી અને કંઈપણ મિલકત ખોવાય તે માટે જૈનોને બદલો ભરી આપવાનું તેઓએ માથે લીધું. આના બદલામાં ચોક્કસ રકમ તેઓને આપવાને જૈનો કબજા થયા. આ નિર્દિષ્ટ કરાર સ્પષ્ટ રીતે બતાવી આપે છે કે શત્રુજી ડુંગર ઉપર રાજકીય કે હકુમતને લગતી સત્તાઓ પાસિતાણા દરબારને હતી નહિ. તેમજ તેવી સત્તાઓનો દાવો પણ તેઓએ કર્યો નહતો. પરંતુ ચોક્કસ રકમના બદલામાં ચોર સુદારાના ત્રાસમાંથી જૈન યાત્રાળુઓનું રક્ષણ કરવાનું, તેઓએ માત્ર માથે લીધું હતું.

સને ૧૮૨૦ માં કાલીઆવાડ પોસ્ટિકલ એજન્ટની સ્થાપનામાં આવ્યા પછી જૈન કોમ અને પાસિતાણા દરબાર વચ્ચે આવી જતનના કરારી સંબંધો ચાલુ રહ્યા.

બ્રિટિશ સરકારની દરમ્યાનગીરીથી વખતો વખત આવા પ્રકારના નવા કરારો કરવામાં આવ્યા કારણ કે જૈનો કાંતિ બ્રિટિશ પ્રજા છે કે બીજા હિંદી સ્ટેટોની પ્રજા છે. સને ૧૮૨૧ ના ડિસેમ્બરની ૯ મી તારીખે તે વખતના પોસ્ટિકલ એજન્ટ કર્નલ જાન વિલ્સની દરમ્યાનગીરીથી જૈન કોમની વતી શ્રેઃ આજુબંદ કચ્છાબંદ અને પાસિતાણા દરબાર વચ્ચે એક કરાર થયો હતો. ડુંગર ઉપર જતા બના-

ગુઓના રક્ષણ અને સંભાળ માટેના દરજ્જાના દાવાની પૂરી પતાવટ તરીકે સને ૧૮૨૧ ના નવેમ્બરથી શરૂ કરીને દર વર્ષ સુધી વાર્ષિક રૂ. ૪૫૦૦૦ આપવાનો કરાર થયો હતો. આ કરારમાં પાલિતાણા દરજ્જા ચોખ્ખા શબ્દોમાં કહ્યું હતું આપે છે કે “સંઘ અગર પ્રકીર્ણ લોક જનનાં આપશે તેની એકી પહોંચાની ખર્ચદારી અને સારી પેઠે રખાઈશું ને જનનાં લોકને કશી વાતે ઇજા પહોંચવા દેશું નહિ.” આ કરારમાં વધુ લખવામાં આવ્યું છે કે:—“અગર કોઈ લોકનું નુકસાન ચોરીથી થાશે તો તેનું વલતર કરી આપીશું” કોઈપણ પ્રકારના ખીન જામ દાવાઓ અને હક્કો પાલિતાણા હકોર આ કરારમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મૂકી દે છે.

દરજ્જાને આપવામાં આવતી રકમ થોડાક અંશે પણ કરના રૂપમાં હતે તો આવી જનના કરારનો ખ્યાલ પણ કેવી રીતે કરી શકાય.

જો કે મુળથીજ દર વર્ષ માટે સને ૧૮૨૧ નો આ કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, છતાં લગભગ ૪૭ વર્ષ સુધી તે પાળવામાં આવ્યો હતો, અને તે અરસામાં દર વર્ષ રૂ. ૪૫૦૦૦)નીજ રકમ ભરપાઈ કરવામાં આવતી.

સને ૧૮૬૦ માં મજકુર કરાર રદ કરાવવાની દરજ્જાની મિત્ર યત્ન, અને ૧૮૬૩ માં મુંબઈ સરકારને દરજ્જા તરફથી એક અરજી (રેપ્રિઝેન્ટેશન) મોકલવામાં આવી. તેમાં દરજ્જા વાંધા લીધા કે સને ૧૮૨૧ નો કરાર રખોપાની રકમનો હમેશના સાટા તરીકે ન હતો, પરંતુ દર વર્ષ માટે માત્ર ફરજો હતો. ખીજા બાબતું જેન કેમે એવો વાંધા લીધો કે મજકુર કરાર હમેશનો છે એમ ધારીનેજ કરવામાં આવ્યો હતો.

સને ૧૮૬૩ નો ફેસલો.

નામદાર મુંબઈ સરકારે આ વાંધાનો નિકાલ લાવવાનું કામ મેજર ક્રીડીંગને સોંપ્યું. મેજર ક્રીડીંગે તપાસ કરી દર વર્ષ રૂ. ૧૦૦૦૦) ની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે ફાતેલી. એ વર્ષ સુધી તે રકમમાં ફેરફાર ન કરવો એવું તેણે દર્શાવ્યું, અને ત્યારબાદ સદરજૂ રકમમાં ફેરફાર કરવાની માંગણી કરવાને બંને પક્ષકારને જૂટ આવી. મેજર ક્રીડીંગે નક્કી કરેલા મોકલસ ધોરણ મુજબ એજન્સી સદરજૂ રકમ તે સુદત પછી નક્કી કરવાની હતી. અને જે પરિણામ આવે તે ૧૦ વર્ષ સુધી કે પક્ષકારો મિત્રિ તેટલી વધુ સુદત મુધી ચાલું રહેવાનું હતું.

મેજર ક્રીડીંગનો આ ફેસલો મુંબઈ સરકાર ઉપર રવાના કરવામાં આવ્યો હતો અને તેઓએ સને ૧૮૬૬ ના ફેબ્રુઆરીની ૬મી તારીખે પોતાનો છેવટનો ચુકાદો આપ્યો હતો કનલ ક્રીડીંગનો ફેસલો તેઓએ બહાલ રાખ્યો. એમ કરતાં તેઓએ જણાવ્યું કે:—“સદરજૂ ફેસલાની રકમમાં ફેરફારની આવક પાસેની બધી માંગણીઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જેથી દરકોઈ બદલેને ફેરફાર આવક પાસેથી કોઈપણ રકમ વસુલ કરે તો તે બધી આવકને વળતર મળવી જોઈએ, તથા જે રકમ આપવાની હોય તેના અવેજમાં આવક કેમને તેમના જનમાનની સત્તામતી માટે યોગ્ય પોલીસ રક્ષણ મળવું જોઈએ” તેઓએ વધુ જણાવ્યું હતું જે:—“જે આરોગ્યના (સેનિટરી) કામ માટે કોઈપણ વેશે નાંખવાની જરૂર પડે તો સરકારની મંજૂરી વગર તેવો વેશે નાંખી શકાશે નહીં અને એવો વેશે ફેરફારની અંગત ઉપજ તરીકે વસુલ કરવા દેવામાં આવશે નહિ, પણ જે કામને માટે એ વેશે નાંખાય તે કામ માટેજ એનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.”

કંઈપણ નુકશાન જનતાઓને થશે. તો તેઓને તેનું વળતર આપવા દરબાર અધીક્ષેષ છે તે જાણતુ. હમૈશ કશુક રાખવામાં આવેલ છે, તે દક્ષીકતથી રખોપાતી રકમ એક કર નથી એમ ખુદલી રીતે સાબિત થાય છે. સને ૧૮૭૪ માં એક જનતાળુને નુકશાન થયું. તે જાખતમાં પોસ્ટિટિક્સ એજન્ટ ફાઈ કામ આપ્યા પછી દરબારે સને ૧૮૭૬ માં તે જનતાળુને રૂ. ૪૩૦૦) વસુલ આપ્યા હતા. વધુ એમ દરાવવામાં આવ્યું હતું કે આરોગ્ય (સેનીટરી) કામ માટે નાખવામાં આવેલો વેરો બ્રિટિશ સરકારની મંજૂરીથી નાખવામાં આવશે, અને જે કામ માટે વેરો નાખવામાં આવે તે કામમાંજ તેની ઉપજનો ઉપયોગ અરબર દરવામાં આવ્યો છે તે જાખન બ્રિટિશ સરકાર ધ્યાન રાખશે. આ અંકુ રૂપટ કરે છે કે જૈન કામનું યોગ્ય રીતે રક્ષણ કરવાની હકારતી જનતાળુની બ્રિટિશ સરકારે સ્વીકારી છે.

મુંબઈ સરકારના હુકમો સામે સેક્રેટરી ઓફ રેટ્ટને પાસિતાણા દરબારે અપિત કરી, પરંતુ મેજર ફીર્ડીનના વિચારો માન્ય રાખવાની તેમણે ના પાડી, અને સને ૧૮૬૬ ના મુંબઈ સરકારના હુકમોને મંજૂર રાખ્યા. આ હુકમો સને ૧૮૮૧ સુધી અમલમાં રહ્યા. આ અરસામાં દરબાર અને જૈન કામ વચ્ચે અનેક ખટપટો ઉભી થઈ અને તેનો નિકાલ એજન્ટની સત્તાધારીઓએ કર્યો હતો.

જનતાળુઓની સંખ્યા ગણવાની અને તેઓ પાસેથી પૈસા લેવાની રીત અજમાવવામાં આવી હતી, પણ તે અવ્યવહાર માત્રમ પડી હતી, અને સરકાર અને એજન્ટની એ દાવ ઉપર આવ્યા કે ઠેરવેલી વાર્ષિક રકમ ભરવાની જુની ગોઠવણ પ્રમાણે વર્તવું, એજન્ટ જવાબદારી રસ્તો છે, અને તેટલા માટે પદ્મકારને ભેગા મળાને હોદ્દા લાવવા જણાવવામાં આવ્યું, અને તેઓ તેજ ધોરણે એક નિશ્ચય ઉપર આવ્યા. પરિણામે સને ૧૮૮૬ નો કરાર થયો.

સને ૧૮૮૬ નો કરાર.

૧. રૂ. ૧૫૦૦૦) (પંદર હજાર) ની નક્કી કરેલી રકમ દર વર્ષે પાસિતાણાના હકીકર લેવાને કશુક કરે છે અને જૈન કામ આપવાને કશુક કરે છે. પાસિતાણા હકીકરને દર વર્સે ભરવાની આ રકમના અવેજમાં પાસિતાણા દરબાર કશુક કરે છે કે જનતાળુના કર તરીકે જૈન કામ પાસેથી ખાંજ કાઢિપણ વધારાની રકમ તે માગશે નહિ. દર વરસની પહેલી તારીખે રૂ. ૧૫૦૦૦ (પંદર હજાર) ની રકમ ભરવાની છે. એમાં પોલીસ રક્ષણ (માસલ્સ વિઝેર) નો સમાવેશ થઈ જાય છે.

૨. સને ૧૮૮૬ ના એપ્રિલની પહેલી તારીખથી ૪૦ (ચાલીસ) વરસની મુદત સુધી આ ગોઠવણ માનુ રહેશે એમ હકીકર સાહેબ કશુક કરે છે અને જૈન કામ સંમતિ આપે છે.

૩. ચાલીસ વર્ષની મુદત પૂરી થયે, આ કરારના પહેલા પેરેગ્રાફમાં ઠેરવેલી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર કરવાને અને પદ્મકાર પૈકા દરકાઈ પદ્મકારને છૂટ રહેશે. અને તકરાર કરનારા પદ્મકારોની પોન પોતાની ફનીસોની તપાસ કરીને આ રકમમાં ફેરફાર મંજૂર કરવો કે નહિ કરવો તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં રાખવામાં આવી છે.

સરકારની મંજૂરી માટે અને ૧૮૮૬ નો કરાર સરકારને રવાના કરતી વખતે આ નક્કી થયેલી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર મંજૂર કરવો કે નહિ કરવો તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં જે કારણે રાખવામાં આવી છે તે કારણ ૪ થા પેરેગ્રાફમાં કનલ પોસ્ટમન જણાવે છે. તેમણે લખ્યું છે કે:—

ગુઓના રક્ષણ અને સંભાળ માટેના દરખાસ્તના દાવાની પૂરી પતાવટ તરીકે સને ૧૮૨૧ ના નવેમ્બરથી શરૂ કરીને દશ વર્ષ સુધી વાર્ષિક રૂ. ૪૫૦૦૦ આપવાનો કરાર થયો હતો. આ કરારમાં પાલિતાણા દરખાસ્ત મોખખા શબ્દોમાં કલ્પિત આવે છે કે “સંઘ અગર પ્રકીર્ણ લોક જગત્તે આવશે તેની એકી પહોંચાની ખજરદારી અને સારી પેકે રાખીશું ને જગત્તે લોકને કશી વાતે ઇજા પહોંચવા દેશું નહિ.” આ કરારમાં વધુ લખવામાં આવ્યું છે કે:—“અગર કોઈ લોકનું નુકસાન ચોરીથી થાશે તો તેનું વસતર કરી આપીશું” કોઈપણ પ્રકારના બીજા બધા દાવાઓ અને હકો પાલિતાણા હકોર આ કરારમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મૂકી દે છે.

દરખાસ્તને આપવામાં આવતી રકમ થોડક અંશે પણ કરના રૂપમાં હતે તો આવી જગતના કરારનો ખ્યાલ પણ કેવી રીતે કરી શકાય.

જે કે મૂળથીજ દશ વર્ષ માટે સને ૧૮૨૧ નો આ કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, છતાં લગભગ ૪૭ વર્ષ સુધી તે પાળવામાં આવ્યો હતો, અને તે અરસામાં દર વર્ષ રૂ. ૪૫૦૦૦નીજ રકમ ભરવાઈ કરવામાં આવતી.

સને ૧૮૬૦ માં મજલુર કરાર રદ કરાવવાની દરખાસ્તની મંજૂરી થઈ, અને ૧૮૬૩ માં મુંબઈ સરકારને દરખાસ્ત તરફથી એક અરજી (રેપ્રિઝેન્ટેશન) મોકલવામાં આવી. તેમાં દરખાસ્તે વાંધા લીધા કે સને ૧૮૨૧ નો કરાર રખોવાની રકમનો હમેશના સાઠા તરીકે ન હતો, પરંતુ દશ વર્ષ માટે માત્ર ફક્તો હતો. બીજી બાજુ જૈન કોમે એવો વાંધો લીધો કે મજલુર કરાર હમેશનો છે એમ ધારીનેજ કરવામાં આવ્યો હતો.

સને ૧૮૬૩ નો ફેસલો.

નામદાર મુંબઈ સરકારે આ વાંધાનો નિકાલ લાવવાનું કામ મેજર ક્રીડીન્જને સોંપ્યું. મેજર ક્રીડીન્જે તપાસ કરી દર વર્ષ રૂ. ૧૦૦૦૦૦ ની રકમ ભરવાઈ કરવા માટે દર્શાવી. બે વર્ષ સુધી તે રકમમાં ફેરફાર ન કરવો એવું તેણે દર્શાવ્યું, અને ત્યારબાદ સદરહુ રકમમાં ફેરફાર કરવાની માંગણી કરવાને બંને પક્ષકારને મૂટ આપી. મેજર ક્રીડીન્જે નક્કી કરેલા ચોક્કસ ધોરણ મુજબ એનન્સી સદરહુ રકમ તે મુદત પછી નક્કી કરવાની હતી. અને જે પરિણામ આવે તે ૧૦ વર્ષ સુધી કે પક્ષકારો મંજૂરે તેટલી વધુ મુદત સુધી ચાલુ રહેવાનું હતું.

મેજર ક્રીડીન્જનો આ ફેસલો મુંબઈ સરકાર ઉપર રવાના કરવામાં આવ્યો હતો અને તેઓએ સને ૧૮૬૬ ના ફેબ્રુઆરીની ૬મી તારીખે પોતાનો છેવટનો ચુકાદો આપ્યો હતો. કર્નલ ક્રીડીન્જનો ફેસલો તેઓએ બહાલ રાખ્યો. એમ કરતાં તેઓએ જણાવ્યું કે:—“સદરહુ ફેસલાની રકમમાં ફેરફારની આવક પાસેની બધી માંગણીઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જેથી હરકોઈ બંદોબેસ હકોર આવક પાસેથી કોઈપણ રકમ વસુલ કરે તો તે બધી આવકોને વળતર મળતી નહીં, તથા જે રકમ આપવાની હશે તેના અવેજમાં આવક કોમને તેમના જનભાણની સલામતી માટે ગોચ પોલીસ રક્ષણ મળવું નહીં” તેઓએ વધુ જણાવ્યું હતું જે:—“જે આરોગ્યના (સેનિટરી) કામ માટે કોઈપણ વેરો નાંખવાની જરૂર પડે તો સરકારની મંજૂરી વગર તેવો વેરો નાંખી શકાશે નહીં અને એવો વેરો ફકોરની અંગત ઉપજ તરીકે વસુલ કરવા દેવામાં આવશે નહિ, પણ જે કામને માટે એ વેરો નાંખા તે કામ માટેજ એનો ઉપયોગ થવો નહીં.”

કંઈપણ નુકશાન નજાણુઓને થયે. તે તેઓને તેનું વળતર આપવા દરબાર બંધાયેલ છે તે બાબત હમિંશ કણુક રાખવામાં આવેલ છે, તે હકીકતથી રજોપાની રકમ એક કર નથી એમ ખુદ્દી રીતે સાબિત થાય છે. સને ૧૮૭૪ માં એક બચાણુને નુકશાન થયું. તે બાબતમાં પોલિટિકલ એજન્ટ રૂબરૂ કામ આપ્યા પછી દરબારે સને ૧૮૭૬ માં તે બચાણુને રૂ. ૪૩૦૦) વસુલ આપ્યા હતા. વધુ એમ દરાવવામાં આવ્યું હતું કે આરોગ્ય (મેનીટરી) કામ માટે નાખવામાં આવેલો વેરો બ્રિટિશ સરકારની મંજૂરીથી નાખવામાં આવશે, અને જે કામ માટે વેરો નાખવામાં આવે તે કામમાંજ તેની ઉપજનો ઉપયોગ બરાબર કરવામાં આવ્યો છે તે બાબત બ્રિટિશ સરકાર ધ્યાન રાખશે. આ બધું રપટ કરે છે કે જૈન કામનું યોગ્ય રીતે રક્ષણ કરવાની હકોરની જવાબદારી બ્રિટિશ સરકારે સ્વીકારી છે.

મુખ્ય સરકારના હુકમો સામે સેક્રટરી ઓફ રેટરને પાલિતાણુ દરબારે અપિલ કરી, પરંતુ મેજર કીડીજના વિચારો માન્ય રાખવાની તેમણે ના પાડી, અને સને ૧૮૬૬ ના મુખ્ય સરકારના હુકમોને મંજૂર રાખ્યા. આ હુકમો સને ૧૮૮૧ સુધી અમલમાં રહ્યા. આ અરસામાં દરબાર અને જૈન કામ વચ્ચે અનેક ખટપટો ઉભી થઈ અને તેનો નિશ્ચય એજન્ટની સલાહારીઓએ કર્યો હતો.

બચાણુઓની સંખ્યા ગણવાની અને તેઓ પાસેથી પૈસા લેવાની રીત અવગમ્યવામાં આવી હતી, પણ તે અવગમ્યદાર માત્રમ પડી હતી, અને સરકાર અને એજન્ટની એ દરબાર ઉપર આવ્યા કે ફેરવેલી વાર્ષિક રકમ ભરવાની ભુની ગોદવણ પ્રમાણે વર્તવું, એજન્ટ હુકમવાચક રહેતા છે. અને તેટલા માટે પક્ષકારોને ભેગા મળીને ઉકેલ લાવવા જણાવવામાં આવ્યું, અને તેઓ તેજ ધોરણે એક નિશ્ચય ઉપર આવ્યા. પરિણામે સને ૧૮૮૬ નો કરાર થયો.

સને ૧૮૮૬ નો કરાર.

૧. રૂ. ૧૫૦૦૦) (પંદર હજાર) ની નક્કી કરેલી રકમ દર વર્ષે પાલિતાણુના હકોર લેવાને કણુક કરે છે અને જૈન કામ આપવાને કણુક કરે છે. પાલિતાણુ હકોરને દર વરસે ભરવાની આ રકમના અવેજમાં પાલિતાણુ દરબાર કણુક કરે છે કે બચાણુના કર તરીકે જૈન કામ પાસેથી બીજી કોઈપણ વધારાની રકમ તે માગશે નહિં. દર વરસની પહેલી તારીખે રૂ. ૧૫૦૦૦ (પંદર હજાર) ની રકમ ભરવાની છે. એમાં પોલીસ રક્ષણ (માલખુ) વિગેરે નો સમાવેશ થઈ જાય છે.

૨. સને ૧૮૮૬ ના એગ્રીમન્ટી પહેલી તારીખથી ૪૦ (ચાલીસ) વરસની મુદત સુધી આ ગોદવણ બાબત રહેશે એમ હકોર સાહેબ કણુક કરે છે અને જૈન કામ સંમતિ આપે છે.

૩. ચાલીસ વર્ષની મુદત પુરી થયે, આ કરારના પહેલા પેરેગ્રાફમાં ફેરવેલી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર કરવાને અને પક્ષકાર પૈકી દરેકાઈ પક્ષકારને છૂટ રહેશે. અને તકરાર કરનારા પક્ષકારોની પોત પોતાની દલીલોની તપાસ કરીને આ રકમમાં ફેરફાર મંજૂર કરવો કે નહિ કરવો તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં રાખવામાં આવી છે.

સરકારની મંજૂરી માટે સને ૧૮૮૬ નો કરાર સરકારને રવાના કરતી વખતે આ નક્કી થયેલી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર મંજૂર કરવો કે નહિં કરવો તેની સત્તા અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં જે કારણે રાખવામાં આવી છે તે કારણ ૪ થા પેરાગ્રાફમાં કનલ વોટસન જણાવે છે. તેમણે લખ્યું છે કે:—

“હાલમાં નક્કી થયેલી રકમમાં વધારો કરવાને સરકાર કદાચ નામુશ હોય તેવી આ નક્કી થયેલી રકમમાં ફેરફાર કરવાનો અધિકાર અંગ્રેજ સરકારના હાથમાંજ રાખવામાં આવ્યો છે.”

કુંગર ઉપર આવતા જનાળુઓના જન માલના રક્ષણ માટેની સેવાઓના માત્ર બદલા તરીકેજ ખરી રીતે રખોપાની રકમ છે-તે ખ્યાલેજ નક્કી થયેલી રકમમાં વધારો કરવો એ ઇચ્છ્યા જોગ નથી એવો કનલ વોટસનનો અભિપ્રાય ચોખ્ખી રીતે સુઝાયો હતો.

આવા રક્ષણને અંગે થતા ચાલુ ખર્ચના પ્રમાણમાંજ આવા બદલાની રકમ હોઈ શકે, અને જ્યારે બ્રિટીશ સરકારની સર્વોપરિ સત્તા વડે અને તેવી સત્તા હેઠળ કાઠીઆવાડમાં જનમાલની સલામતી ખાતરીપૂર્વક મળી ચુકેલી છે, અને જ્યારે ટેક પાલિતાણા સુધી મુસાફરી કરવાની રેલ્વે અગ વડેએ ચોક્કસપહેરાનો જોગને તદ્દન બદલી નાંખ્યો છે, ત્યારે જનાળુઓના રક્ષણ માટે દરબાર તરફથી થતો ખર્ચ પણ નામનો થઈ ગયો છે. મને એવી ખબર મળી છે કે સને ૧૮૮૬ ના કરારથી દરબાર ને રકમ દર વર્ષે મેળવે છે તેના કરતાં આખા પાલિતાણા સ્ટેટના પોલિસ બળતું હાલતું કુદ ખર્ચ વધારે નથી.

આ મુખ્ય જંનાવ ધજોજ અગત્યનો છે એ હું હવે આ તબક્કે તમોને બતાવીશ.-

સને ૧૮૮૧ નો કરાર હસ્તિમાં લાવતી વખતે તેમજ મજકુર કરારના નિષ્કર્ષ અને ખર્ચપણાં માટે સરકારની બહુલી જરૂરી છે એમ નક્કી કરતી વખતે સ્વીકારવામાં આવેલી કામ ચલાવવાની રીતથી, તેમજ વિરોધી પક્ષોની એકબીજાની દલીલો ધ્યાનમાં લઈ નક્કી કરેલી વાર્ષિક રકમમાં જે ફેરફાર કરવામાં આવે તે બદલ રાખવો કે બદલ ન રાખવો તે બદલે સરકારે રીઝર્વ રાખેલી પોતાની સંપૂર્ણ સત્તાઓથી, મહેસુલના કાયદામાલુ જ્યારે સંરચનાના અંદરના કર તરીકે યાત્રાળુઓ પાસેથી કર લેવાનો, પોતાનો સંપૂર્ણ હક છે, એવો પાલિતાણા દરબારે રજુ કરેલો અને એજન્ટ કુ ધી ગવર્નર જનરલના હુકમોથી કાત્રા આદંબરને પામેલો હાલ તદ્દન ખોટો પડે છે હાલમાં જ્યારે કનલ વોટસન જાહેર કરે છે કે આરોગ્ય સંબંધી કાયદાજ માટે લેવાતો કર પણ દરબારની એક પ્રકારની અંગત આવક તરીકે ગણવાનો નથી, પરંતુ જે હેતુથી તે કર નાંખવામાં આવ્યો હોય તેજ હેતુ માટે તે કરનો સંપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કરવાનો છે, ત્યારે તેમનો મજકુર અભિપ્રાય કંઈ પણ ચેરસમજીતીના સંબંધપણા વગરનો રખા છે

સને ૧૮૮૬ ની ગોઈવણનો મુખ્ય મુદ્દો એજ છે કે તે મુદ્દાથી હર્મેશને માટે દરપણે એવો સિદ્ધાન્ત સ્થાપિત થયો કે જન કોમે પાલિતાણા દરબારને ૪૦ (ચાલીસ) વર્ષ માટે વાર્ષિક રૂા ૧૫,૦૦૦ (પંદર હજારની) બાર્ષીજ રકમ અને ત્યાર બાદ બ્રિટિશ સરકાર નક્કી કરે તેવો વધારો કે ઓછો આંકડો આપવો. બાર્ષી વાર્ષિક રકમમાં ફેરફાર જરૂરી થયાને પ્રસંગે બ્રિટિશ સરકાર કે જેની પાસે વાદ કરતા પક્ષકારો અર્થાત્ દરબાર અને હિંદુસ્તાનની જન કોમ એ બાબતમાં સીધી રીતે જવાને હકદાર થયા હતા તે સર્વોપરિ ફેંસલો આપનારી સત્તા હતી એ મુદ્દાથી મંજૂર અને સ્થાપિત થઈ.

આવા યોગજનક કરારી ઉત્પન્ન થતાં વિનાશ અને ભયંકર વિષત્તિથી અત્યંત વાકેફ હોવાથી હિંદુસ્તાનમાં બ્રિટિશ સરકારે પોતાની નાણા વિષયક શક્તિમાં મુંઝકા વેરા સામે દૃઢ વિરોધ રાખ્યો છે.

આપણે અર્થશ્રી છીએ એવા કેસોમાં પણ તેમણે કહ્યા અનુસવથી બપયું છે કે દરેક ભત્રાણુ પરના ખુંડકા વેરાથી રખોપાની રકમની કંઈપણ વસુલાત ભત્રાણુને ધણી અગવડો અને ખીજવાટ નહીં નિપળવે, અને પરસ્પર બંને પક્ષકારો વચ્ચે ધર્મણુના અસંખ્ય પ્રસંગો ઉભા કરે જે અન્યોન્ય વિરૂદ્ધ તીવ્રતાવાળા આરોપોમાં પરિણમ્યા સિવાય રહે નહિં.

ચોક્કસ સર્વે મોંગળીના પૂરેપૂરા અદલા તરીકે દર વર્ષે આપવાની ચોક્કસ અધિકી ઉચક રકમવાળા દરાર થાય તે માટે તેઓએ બંને પક્ષકારોને આગદ કર્યો. સને ૧૮૨૦ માં રૂ. ૪૫૦૦ ની રકમ પૂરતી બચવામાં આવી હતી. ચાલીસ વર્ષ પછી (સને ૧૮૬૩ માં) તેને વધારીને રૂપીઆ ૧૦,૦૦૦ દસ હજાર કરવામાં આવ્યા, અને સને ૧૮૮૬ માં તે રકમ ચાલીસ વર્ષની મુદત માટે રૂ. ૧૫,૦૦૦ ની નકકી થઈ. એ મુદત પછી હનુમાનના જેનો કુદકા મારવામાં આવ્યો. રૂપીઆ ૧૫,૦૦૦ પરથી મી. વૉટસને એક ઝટકે પાંચીનાણુ દરબારને ૭૦૦, સાતસો ટકાનો વધારો કરી રૂપીઆ ૧,૦૦,૦૦૦) એક લાખ કરી આપ્યા.

સન્નારીઓ અને સદ્ગૃહસ્થો, હું હવે નામદાર મી. વૉટસનના હુકમથી આ આંતરિક વિવાદના છેદલામાં છેદલા સ્વરૂપ સંબંધી જે અતિશય દુઃખકારક સ્થિતિ થઈ છે તેનું અવલોકન કરું છું. કાપ-દાના તેમજ હરીફતાના ધણા મુદ્દાઓ રહ્યા છે કે જેમાં આ બદાદુર મેનર સાહેબના આપણી કામ વિરૂદ્ધના અનિનિવેશથી પોતાનું બજામેન્ટ પ્રેરાયું છે, પણ જાપામાં આવેલી અગવળતા સંબંધમાં તેણે જે દીકા કરી છે તેમાં ન્યાયી અથવા અધર્મન્યાયી કામદંભમાં જે સાદામાં સાદી શુદ્ધ ન્યાયની લાવનાઓ બેદરબોધે તેના નેરસો અજાય છે, તેટલો અજાય કદાચ બીજી દીકાઓમાં નથી. હું દિભ્રમથી કહી શકું છું કે તમે બધાએ વાંચેલ છે કે જાણ સંબંધીની આ દીકામાં બેદરબોધે તેટલો સારો ટેકટ અને પ્રમાણ પુરઃસરતા શક્યમંદ પ્રસ્તુતતા અને જે અમરપદ્ધી ન્યાયનું એક લક્ષણ ખુદકું હૃદય છે તે પણ નથી. તે બધાવે છે કે:—

“જે ધનથી જેનો પ્રસિદ્ધ છે તેના સંભવિત રીતે થયેલા યોગથી અતિશય મોટા પ્રમાણમાં પોતાના લાભમાં અગવળ કેટલાક જાપાઓમાં કરવામાં આવી છે, તે એવી મુશ્કેલી કે ઉપરિચિત મુદ્દાઓને લાગે કરવી અને આ પ્રશ્નોત્તર જે બ્રિટિશ અમલદારોએ નિજીય કરવાનો છે તેમનાપર દબાણ લાવવું. જે આ કેસ એક દિવાની કોર્ટમાં ચાલે તેવો એક દિવાની કેસ હત, તો આ જાપાઓ પૈકી કેટલાક વગર વિવાદે (કોર્ટના) તિરસ્કાર કરવાના આરોપ માટે દોષિત હતા. જે અગવળ ચલાવવામાં આવી છે તેમાં ધણી બૃહ ભરેલાં કચનો છે, ધણી અધર્મ સાત્તો છે અને એના ધણા ઉતારાઓ છે કે જેને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા ફકરાઓથી અલગ કરી મૂકેલા છે કે જે પરથી અસસ કરીને ખોટા નિજીયો ઉપભવી કાઢ્યા છે.”

મી. વૉટસન ધણી સારી રીતે જાણે છે કે પોતાની કોર્ટમાં ખરી રીતે દિવાની કોર્ટ નથી અને તે જનાં દિવાની કોર્ટના જે હકકો અત્યારસુધી ચીવટાઈથી પોતાને માટે સંરક્ષિત રાખવામાં આવ્યા છે તે હકકોને પોતાની કોર્ટને લાગુ પાડ્યા માગે છે. પણ તે બૃહી બળ છે કે આજા હકકોનો દાવો કરતાં પહેલાં તેણે પોતે પણ સમય, નિરાવેશતા, ન્યાયી વચણ રાખ્યાં બેદરબોધે પણ તે લક્ષણો પોતાનામાં

પ્રકૃતિથી નથી એ તેની આ ડીકાઓપરથી જણાય છે. હું આપની પાસે આ આધુનિક ડેનિયલ-ગંગના વિનોદ અને હાપણના કેટલાક નમુના મોકવાનો છું કે જે પરથી આપ પોતાની મેગેજ નોંધ શકશો કે મી. વોટસન પોતે કેટલાં બધાં જૂઠાં ભરેલાં કંથનો, અર્ધ સત્યો અને અસંગદ ફકરાઓ જ્યારે પોતાની તદ્દન અભિનિવેશવાળી અને બગડેલી બુદ્ધિ સ્થિતિને સાતકૂળ થાય ત્યારે મુકવામાં આવેદ માને છે. પરંતુ તે જૈન કામને માત્ર અપમાન કરી બેસી નથી રહેતો, પણ તે આ દેશના સમગ્ર જાપાંઓનું અપમાન કરે છે અને તે ગેરવ્યાજની રીતે એવું માનીને કે બ્રિટિશ હિંદનાં જાપાં જૈન કામના ધનથી ખરીદાયેલાં હતાં. આ આપણી કામનેજ સીધી એવેજ નથી, પણ રાજ્યની ચોથી સત્તા એટલે હિંદના જાપાની પ્રમાણિકતા, શુદ્ધ નિષ્ઠતા અને સ્વતંત્રતાને પણ એવેજ કરી છે. મી. વોટસને જ્યારે આ અન્યાયી, અક્ષમ્ય અને ન્યાય વિરુદ્ધ તેમજ પૂરવાર નહિ કરાયેલું કથન કરવામાં ધૂણતા વાપરી ત્યારે તેના મનમાં જે જાપાંઓ હતાં તે જાપાના અસાધ્યતાઓએ આ ફેકેલા ઉદ્દગાર સામે ક્યારનો ઉત્તર આપી દીધો છે.

અને હવે આપણે જૈનોને માટે આપી રહ્યું છે કે આપણે જેટલા જોર દહને સ્પષ્ટ શબ્દો કાઢી શકીએ તેટલા જોરદાર અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં તે કથનનો પ્રતિકાર કરવો ઘટે. તે વગર મક્કતું આપણી આખી કામને ગેઈજીજીત કરનારું કથન છે. પાલીનાણના ગ્રંથકા જેવા એક જાહેર સવાસપર નીકા કરતાં જાપાંઓએ પોતાની ચોખ્ખી ફરજ બગાડવા સિવાય બીજું કંઈ કર્યું નથી. તેવી ફરજ મળવાનાં તેઓએ પશુ મૂક્યું હત તો વર્તમાન મહત્વના પ્રસંગો પર યોગ્ય ચર્ચા કરવામાં પહોંત રહેનાર તરીકે તેઓના સંચાલક નાયકો પ્રત્યે વ્યાજની કોષ સળગી ઉઠત. જ્યારે જાપાં પોતાની ફરજ માત્ર બચાવે ત્યારે મી. વોટસન તેના પર Venality (લાંચખોરી) નો આરોપ મૂકે છે. તે શરૂથીર પણ અવળે માર્ગે ઘેરાયેલ મી. વોટસનને ઉરકેરવાની શક્યતાઓનું ભાન થયું છે ?

ઓછા અભિનિવેશવાળું 'ધ્યાન આપ્યું' હોત તો તેને પ્રતીત થયું હોત. જે આપવાની રકમ એક કર તરીકે ગણવાનો તેઓનો ધરાદો હત, તો તે વખતના અમલદારોને તેવો ધરાદો કરારમાં ટોંધપણુ રૂપે ચૂકવામાં અટકાવનાર કંઈપણ નહોતું. તે કરારની કલમ ૩ ત્રીજી કે જે ૧૮૮૬ માં દેરી રકમમાં ૪૦ વર્ષ પછી ઉપર કે નીચે ફેરવવા દે છે તે કલમ પણ એમ નથી જણાવતી કે તે ફેરફાર દર મામાં દીક અને મુંડકા વેરા તરીકે ગણાને કરવાનો છે. આ દૃષ્ટિતરફ મી. વોટ્સને લક્ષ આપ્યું છે? હુ ધારું છું કે નથી આપ્યું.

આ કેસના આવા પ્રધાન જોરા ખ્યાલ સાથે તે ખદાદુર નામદાર એજન્ટ હુ ખી ગવર્નર જનરલ, વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા સ્ટેટ્સનો એક તેથી પણ વધારે ઉડાઉ જોરા ખ્યાલ-ભાવ પોતાની પાસે હતો. ૧૮૬૩ ના કનલ ટ્રીટીંગના ફેસવામાંના એક ફકરાને અનુસરી તે નિર્ણય આપે છે "આ કર પર દરખાસને હક્ક હતો અને તે હક્ક કાઢવાવાડના બધા રાજકીય હક્કો અને રીતરીવાજનું જે પ્રારંભિક મિંદુ છે એવા કનલ વોકરના. કરારથી પહેલાંના સમયથી અખંડપણે દરખાસે અમલમાં મુકેલ છે. તેણે વળી એમ દરાવ્યું હતું કે યાત્રાળુપર કોઈ પણ જાતનો કર નાંખવાના હક્કનો દાવો સદાકાળે દેશી રાજ્ય કરતું આપ્યું છે. આ મુસાફરોતું રક્ષણ પૂરું પાડવાની જવાબદારી તેની સંખ્યા વધવાની સાથે વધતી જાય છે અને તે તદ્દન ન્યાયપુરસ્કર છે કે કર નાંખવાનો હક્ક એક વખત સ્વીકારવામાં આવે તો તેની આવક જે હોરરઓમાં યાત્રાએ આવે છે તેની સંખ્યાના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ." આમ છતાં મી. વોટ્સન અતિશય દગો દે એવી ભૂમિપર છે, કારણ કે તે ફક્ત સર્વસામાન્ય વ્રાત કરે છે પણ શત્રુજન્ય ખર્ચ સંબંધી જોનોના હક્કો તથા સ્થિતિના આ ખાસ દાખલામાં વિશિષ્ટ ઇતિહાસ અને લોકાનુગત ફતકયાઓ, કરારો અને સરતો કે જે ખાસ કરવામાં આવી છે અને પોતાના પૂર્વગામી અમલદારો પાસે સ્પષ્ટપણે પુરવાર અને સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે તે પર પોતે લક્ષ આપતો નથી. જે સામાન્ય રીતે સાવધાન સરકાર એમ સીકારે કે હિંદના દેશી રાજ્યોને પોતાના રાજ્યમાં આવેલા તીર્થસ્થળોપર યાત્રાએ આવનારાપર કર નાંખવાનો હક્ક છે—આ સ્થિતિના ખરાપણા માટે મને ઘણી ગંભીર શંકાઓ છે—તો પણ શું એ પરથી એમજ ફક્ત ચાલ છે કે આ ખાસ કેસમાં પણ તેજ સૂઝ લાગુ પડે છે? આ દાખલામાં તે જાણીજોઈને કહે છે તે પ્રમાણે મી. વોટ્સનને એવો કયો હક્ક છે કે તે પક્ષકારો વચ્ચે થયેલા ખાસ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વકના વારંવાર ચાલુ રહેલા કરારતું મદત તદ્દન ધ્યાન બહારજ રાખે? તેને એવો શું હક્ક છે કે બ્રિટિશ સરકારના વચ્ચે પડવાને પરિણામે આવેલા કરારોને સંમતિ આપવારા ચિરિત સરકારના હક્કોનો ભાવ તેમજ શબ્દાર્થની ઉપેક્ષા કરી શકે? આ ખાસ કેસના ઇતિહાસ સંબંધે કંઈ ઉદ્દેશ્ય તેણે કેમ બિલકુલ કયો નથી? પશ્ચિમ હિંદની એજન્સીના નામદાર મી. વોટ્સન પ્રત્યે એટલા બધા આપણે અન્યાયી થવાની જરૂર નથી કે પ્રણાલીનું આવી સમસ્ત પ્રકારે ઉપેક્ષાતું તેમજ ભારતના દેશી રાજ્યોના હક્ક માટે આવી આશ્ચર્યકારક તરફદારીનું કંઈ નિવારણ સૂચવવું પરંતુ મી. વોટ્સનના હક્કમના ઠંડાપણા. તેમજ તત્વથી એક તદ્દન કસોટીએ ચડાવેલી ન્યાયીપણે આવેશમાં આવેલી વજર મક્કતના અપમાનોથી અને અન્યાયી નિણયોથી ધરાયેલી કોમતી ધીરજ અને સારી રીતભાતપર એક ભારે ઝોળને આવી પડ્યો છે. બ્રિટિશ હિંદમાં તેમજ દેશી રાજ્યોમાં હજુ સુધી પ્રચલિત યાત્રાવેશના ખાસ દાખલાઓ પોતાના અજબ વકતવ્યોની પુષ્ટિમાં વોટ્સને ટાંક્યા છે તે તેની પાસેના આ કેસમાં બિલકુલ લાગુ પડના નથી, કારણ કે જે તેણે દાખલા ટાંકેલ છે તે દરેકમાં મને તે કાયદો કે રૂઢિ હોય, તો પણ પશ્ચિતાણીનો કેસ તદ્દન વિનં છે. બાતુઓ

તે ગૃહસ્થો, મને કહેવા દેશે કે આ સંઘર્ષમાં તો મીઠા પાટસને પાલિતાણુના ઠાકોરની તિજેરી ભરવા માટેની ન સમગ્ર તરી તરફદારી કરવામાં આવળું સમજાવેલા એવા પાલિતાણુના ઠાકોર સાહેબ જેનો પાસે માગેલા યાત્રા કરના મૂળરૂપ અને ઉદ્દેશને તદ્દન ખોટી રીતે સમજેલ છે. આવા કર માટે જે કંઈપણ હોવા ઘટે તો તે ઐતિહાસિક પાયો ભેદાયે. તેને કાષ્ઠપણુ રીતે આર્થિક અથવા તો રાજકીય કારણે પણ વ્યાજબી ઠરાવી ન શકાય. મોગલ શહેનશાહોમાંના મહાનુમાં મહાનને શાણામાં શાણા શહેનશાહ, જે જગીઆ કર હિંદુપર નાંખવામાં આવ્યો હતો તે કાઠી નાંખવાના તેના ઠરાવથી વાજબી રીતે લોકોની વાર્તાઓ અને ગીતોમાં તે અમર થયો છે. યાત્રા કર એ તેના મૂળરૂપમાં જોતાં કામના તે ભાગ પર પડે છે કે જેને સુધરેલા રાજ્યના લાભાર્થે કાષ્ઠપણુ પ્રકારે દંડી ન શકાય યા ના હિંમત કરી ન શકાય. આ ભાગ સ્પષ્ટ રીતે અત્યંત નમ્ર, શાંતિપ્રિય, પ્રશસ્ત ભાગ હોય છે કે જે યાત્રાએ જતી વખતે એવા કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ હોય છે કે તેને આ સુધરેલી કામમાં રહેલા એવા આપણે તેઓનું હૃદય તો અતિ ઉચ્ચ પુણ્યશાલી કાર્ય કરનાર ગણીએ. બ્રિટિશ હિંદમાં ધર્માધિપતિના યુગના અવશેષો રહ્યા છે તેના કવચિત્ કવચિત્ દૃષ્ટિએ હજુ પણ હશે; પરંતુ જ્યાં જ્યાં તે વિદ્યમાન છે ત્યાં યાત્રા કર જે લેવામાં આવે છે તો તે માત્ર યાત્રાળુઓની જરૂરીઆતોને પહોંચી વળવા પૂરતો જ હોય છે. તે કર કરના અર્થમાં લેવામાં આવતા નથી, પણ જે બદલા કે સેવા આપવામાં આવે છે તેના બદલાની રકમ માત્ર હોય છે. જેનો વિરૂદ્ધ પાલિતાણુ દરબારના આ આસ દાખલામાં ખીલ્તું એ પણ ધ્યાનમાં લેવાનું છે કે આ પ્રયત્નથી પાલિતાણુનો રાજવી માત્ર પોતાનાજ શહેરીઓ પર કર નાંખવા માગે છે એટલુંજ નહિ પણ બ્રિટિશ હિંદોઓ ઉપર પણ અને તે વળી અતિ વિશેષ પ્રમાણમાં નાંખવા માગે છે. હિંદમાં જેનોનો મોટામાં મોટો ભાગ બ્રિટિશ હિંદમાં નિવાસ કરે છે યા તો ઓછામાં ઓછું પાલિતાણુ રાજ્યની દલ બહાર વસે છે. તો તે રાજ્યને આકસ્તરી રીતે બ્રિટિશ હિંદની રૈયતના પર કર નાંખવાનો પ્રયત્ન કરવા દેવો એ હું નમ્રપણે જણાવું છું કે તે રાજકીય સ્વરૂપના અને તેટલા ગંભીરમાં ગંભીર મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત કરે છે કે જે મુદ્દાની વિદ્યમાનતા મી. વોટસન જણાવે ન હોય તેમ લાગે છે. જે આ કેસનું આ સ્વરૂપ ઉપરી અધિકારીઓના ધ્યાનપર બરાબર લાવવામાં આવે તો હું એમ ધારવાની હિંમત કરું છું કે મી. વોટસનનું ઉતાવળીકું, અવળે, રસ્તેથી નિર્ણયિત કરેલું અને અભિનિવેશનાળું જજમેન્ટ (?) ઉપરના અધિકારીઓ તપાસી ફેરવ્યા વગર રહી શકે તેમ નથી.

આ સંઘર્ષમાં મને એક ખાસ ટેકનિકલ (રાજકીય) મહત્વનો બીજો મુદ્દો પણ આવે કહેવા દો. મી. વોટસન પાસે? સાચ સાદો હતો. તેને તો ફક્ત એજ ધ્યાનમાં લેવાનું હતું કે સને ૧૮૮૬ ના કંઈકની ત્રીજી ક્લબની રૂએ રખોયા કે ૧૮૮૬ માં નક્કી થયેલી રકમમાં ફેરફાર કરવાનું શક્ય છે કે નહિ. મુંડા વેરા કે યાત્રા વેરા દ્વારા કર નાંખવાના દક્ષના સલાહમાં વગર મક્કતનું ઉતરીને પોતાના અભિનિવેશ અને અયોગ્યતાનું વિવેકાણુ પ્રદર્શન કરવાની તેને માટે કાષ્ઠપણુ જાતની જરૂર હતી નહિ. રાજકીય અને ન્યાયના ખ્યાલો ખ્યાલના પ્રદેશમાં આવો તદ્દન અણુજાનતો વિહાર કરીને તેણે પોતાની અજ્ઞાનતા દર્શાવવામાં ફક્ત વિજય મેળવ્યો છે. મી. વોટસને જે સંઘર્ષો નિર્ણય આપવાનું પોતાના પ્રદેશ બહાર હતું તે સંઘર્ષો આવો રાજકીય નિર્ણય આપેલ છે તેથી જે આપણને તેમજ હિંદી દેશી રાજ્યોની સમગ્ર પ્રજાને આ રાજ્યો સાથે અયોગ્યમણીમાં આવતી પ્રજાને કાલિલ કુશળતા તેનાથી થવા જેવું હોત નહિ તો તો તે માત્ર વિનોદ ઉપજાવી શકત. તે પોતાના અનંત રૂદાપણમાં એમ માને છે કે:—

‘સર્વોપરી સત્તા તરીકે બ્રિટિશ સરકાર જ્યારે પણ દેશી રાજ્યોમાં થતા ગેરવહીવટ કે ભુલમતા દાખલા પોતાની જાણમાં લાવવામાં આવે ત્યારે તેના રાજ્યોને સલાહ દેવારૂપે વચમાં પડતાનો પોતાનો હક્ક ધણી જૂના કાળથી અમલમાં મૂકતી આવી છે. એવા ભુલમ કે ગેરવહીવટ કેને કહેવો કે જેથી વચમાં પડતું પડે, તે બ્રિટિશ રાજ્યની રાજકીય પદ્ધતિ જેમ હોય તે પ્રમાણે ફેરફાર પામે છે. મુંબઈ સરકાર અને કાઠિયાવાડના તેના અમલદારોના અગાઉના નિર્ણયો, રાજની જવાબદારી અને પ્રતિષ્ઠા કરતા, જે વ્યક્તિઓ ધારવા પ્રમાણે ભુલમ પામતી હોય તેના લાગમાં હમેશાં વધારે થયેલ છે. જે વધુ નબળો પડે હોય તેના તરફ સ્વાભાવિક સહાનુભૂતિમાંથી ઉપજતી વચણ ઉપર દીકા કંપાની જરૂર નથી; પણ વ્યક્તિઓ અને વર્ગોની નિરંતર ઉઘાડી રીતે વચ્ચે પડવાથી જે છેવટની અસર થાય છે તે તેઓના લાભની ખરેખર હોય છે કે દિલ્હી દેશી રાજ્યોના રાજ્યની સુધારણા માટે હોય છે એ ચક્રમંદ છે. જે પક્ષની તરફથી કરવામાં આવે છે તે ન્યાય માટે પોતાના દંષ્ટાર ભણી જોવાનું પડતું મુકે છે અને કેટલાક વખત પછી પોતાના અપીલ કરવાના હક્ક પર ચૂરતાક રહી સામે થનારો અને ગેરન્યાયની અને છે.”

આ લાંબો ઉત્તરો અહીં મુકવામાં આવ્યો છે તે મી. વૉટસને તે ગરીબ, લાયક. અને બારે પુણ્યશાલી વર્ગ-દિલ્હના રાજ્યો માટેની પોતાની તીવ્ર હૃદયની સહાનુભૂતિમાં તેની આગળ વધતી ને સામે થતી રૈયતની વધુ પડતી માગણીઓ સામેનું નવું હાથપણ દાખવ્યું છે તેના એક નમૂના તરીકે છે તે છતાં મી. વૉટસનની એ ખરી પ્રતિભાશાળી ફિલસૂફી માન્ય રાખવામાં આવે તોયે દિલ્હના જેનો પોતાના રાજની દરબાર કે માલિક તરીકે પાલિતાણુના કાદાર સામે અપીલ કરતી નથી એ વાત મી. વૉટસન બૂલી જાય છે જેનો બ્રિટિશ દિલ્હમાં મુખ્યપણે રહે છે અને મી. વૉટસનનો જે ખ્યાલ છે તે તેના બધા અર્થો સહિત ઉપરી અધિકારીઓ સીકરે નહિ તેા જેનોને પોતાની સરકાર પાસેથી પરદેશી રાજના અણુઅણના કર મેળવવા સામે ન્યાય માગવાનો આંતરિક અને નિર્વિવાદ હક્ક છે તે પદ કોઈ ખતનેા શક રહેતો નથી તેમ તેની ના પાડી શકાય તેમ નથી.

આ આધુનિક ડેનિયક્ષના ઝળહળતા જજમેંટમાં એક વિશેષ મુદ્દો કહી જઈને તેનું આ કંટાળા ભર્યું અવસોક્ષન કરવાનું કાયદું પૂર્ણ કરીશ મી. વૉટસન દસ વર્ષની અવધનેા ચુકાદો આપે છે પણ ત્યાર પછી શું કંબુ? ત્યાર પછી તે માત્ર પાલિતાણુ દરબારને કર નાખવા માટે યા પોતે જૈન કોમને ગમે તેમ નીચેલવા માટે કંઈ જીએ ફેરફાર કરવા માટે કોરે પાને મતુ મારી આપે છે. આ તકરારના ઇતિહાસ માટે તેને કંઈ દરકાર નથી. બ્રિટિશ દિલ્હના જેનોના હક્કો માટે તેને કંઈ લેવા દેવા નથી તેને સર્વોપરી સત્તાની પ્રતિષ્ઠા અને ઉચ્ચ અધિકાર માટે દરકાર નથી. કારણકે તદ્દન નવીન હાથપણમાં તે એવું ફરવે છે કે સર્વોપરી સત્તાની વચ્ચે પડવાથી રાજની જવાબદારી અને પ્રતિષ્ઠાનું હિત રહેતું નથી. અલબત્ત જેનોને તો મી. વૉટસન આ સંબંધમાં જેટલો દરબારને ગણે છે તેટલો પણ ગણતોજ નથી અને તેથી એ વસ્તુસ્થિતિ સાંધે એને બિનકુલ કંઈ પણ લેવા દેવા નથી કે પોતાની કલમના એક ઝટકે તેણે જૈનો પાસે પોતાના નિર્વિવાદ દાવાઓ અને વિશિષ્ટ હક્કો રાજના ખરાબ વર્તનારાના અક્ષમ અને અયોગ્ય આક્રમણ સામે જાળવી રાખવા માટે સર્વોપરી સત્તાની સદાય માગવાનો સદીઓ જુનો જે હક્ક છે તેનો નાશ કર્યો છે.

સન્નિવૃત્તિને સચારીઓ, જેમ મેં મારા લાખણના આરંભમાં કહ્યું તેમ આપણે આપણા પોતાના અંદર અંદરના કોમની પુનઃ વ્યવસ્થા અથવા તેનું પુનઃ બંધારણ કરવાની બાબત ફરી લક્ષમાં લેવા મળ્યા છીએ. કારણકે આ તકરાર, તે જે પ્રકારે ચલાવવામાં આવી છે તે અને તેની વ્યવસ્થાનો અનુભવ આપણને ચેતવણી આપે છે કે તેમ કરવું આવશ્યક થયું છે. મારા મિત્રો! જુના કાળથી ને અત્યાર સુધી આ બાબત સલામતારાનો દોષ કાઢવો એ ઉપકારના અભાવવાળું ને વળી વિવેક વગરનું છે, પણ એ કહ્યા વગર છૂટકો નથી. આ પ્રસંગની મહત્તા યા ઉપયોગીતા જોતાં અત્યારે ખાસ આવશ્યક કર્તવ્ય એ છે કે જે કંઈ નહીં વ્યક્તિગત વ્યવહારની વાતો હોય, જે કંઈ વ્યક્તિગત ખ્યાલી વિચારો હોય, તે બધા અલગ રાખવા અને અલગે તે માત્ર વૉટસનના સુકાદનો વિરોધ ફરી રદ બાતલ કરવાનો વિશેષ દૃઢ નિશ્ચય કરવાની હિંમત ફરીએ તે પહેલાં આપણે આપણું પોતાનું ધર સુવ્યવસ્થામાં મુકી દેવાની ડહાપણ બરી અગમચેતીવાળા પગલાની જરૂર છે. તે સુકાદોનાં ૧૫૦૦૦ રૂપિયાથી લાખ રૂ. ૫૨ કરકો મારવો એ ચોખ્ખું વાહીવાદપણું હોવાથી તે પ્રયે વૈનો સાથે ખીજ વૈનોનારની પણ સદાનુમતિ ઉપનન થઇ છે. આ તકરારના છેલ્લા સ્વરૂપની ઉત્પત્તિમાં તેમજ તેને ચલાવવામાં એક પ્રકારની શિથિલતા થઇ છે અને સમસ્ત કોમને જરૂરી સર્વ બખરો આપવામાં પગલતપણું રહ્યું છે. જે કોમને પૂરી માહિત કરી હત તો હું એમ ધારવા હિંમત કરું છું કે કોમ પોતાના ધ્યેયને વધારે સત્વર અને અતિશય સંતોષકારક રીતે પાર પાડવા માટે જે રીતે મુખ્ય કામકાજ ચલાવ્યું તેમાં સંભવિત રીતે ફરીથી વિચાર કર્યો હત. એવો સામાન્ય રીતે વિદિત છે કે આ સંબંધમાં આપણી કોમના પ્રતિનિધિ-આણુંદછ કસ્ટાણુજીની પેઠી કોમના વહીવટદાર પ્રતિનિધિની સામુદાયિક સંસ્થા જે સાદા નામ-આણુંદ અને કસ્ટાણુ એ બેને નોડીને રચવામાં આવી હતી. આનું સમશ્લિષ્ટ નામ કોમની પ્રતિનિધિ તરીકે ચોચા હતું. જે કોમે પોતેજ જે સંસ્થાની રચના કરી તે કોમને તે સંસ્થાને જે સંજોગો અને સ્થિતિ નેનાં મુદ્દારણની જરૂર પોતાના હિત અર્થે જણાય તો સુધારવાને હક્ક છે. હાલના દાખલામાં હું ધારું છું કે વિલમ્બન સ્થિતિના જનરામાં જનરા હિમાચલીઓના પ્રતિવાદ વગર એમ કદાચ કહી શકાય કે આણુંદછ કસ્ટાણુજીના નામે કાર્ય કરનારાઓએ કોમને યા યોજામાં આણું કોમના ભણેલા અને વગદાર ભાગને પોતાના નિશ્ચયમાં લીધેલ નથી. દુધ ઢોળાયું પછી રડ્યું એથી કંઈ સરતું નથી તેમ કરવામાં કંઈ પોલીસી નથી તેમ ડહાપણ કે ન્યાય નથી. તેથી આવા અંબીર પ્રસંગે કોમને દૃષ્ટક દેવામાં ઉતરવું રીક નથી પણ એટલું તો મારે કહ્યા વગર ચાલે તેમ નથી તેમ કોમ માટે પણ એ સમજવું અનિવાર્ય છે કે આપણી ઉચ્ચ ફરજ અંતર્દષ્ટિ કરવાની છે અને એ લક્ષમાં લેવાનું છે કે આ પછી પોતાની સંસ્થાના હાલની ગદસાચેલી સ્થિતિ તેમજ સંજોગને વિશેષ અનુરૂપ બંધારણમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર છે કે નહિ. જે એક સદેવ ઇસારાએ એવ કહેવું અસ્થાનેજ ગણાય તો આણુંદછ કસ્ટાણુજીની પ્રતિનિધિઓની તુરિથી ધરેલ નુકસાનના દાખલા રૂપે જણાવું કે આ કોન્ટ્રેન્ડ સંવેદી અને અને આ વિષય સંબંધી જોનોની શી લાવનાઓ છે તેની ખાસ ઝાપ તે વખતની સત્તાપર પાડવાની જરૂર હતી ત્યારે ન ભરવા દેવાના તેમના આગ્રહથી જેટલું નુકસાન અને ધર્મણ થયું છે તેનો ખ્યાલ ગરામર કટીપણ આપી નહિ શકાશે. મને ભય છે કે તે કોમને સંતોષ આપી શકશે નહિ અને તેથી એ સ્ત્રીકારણેકે સમય એવો જરૂર આવશે છે કે ત્યારે સામુદાયિક દક્ષ અને દાવાઓ વિશેષ સારી રીતે અને અચરકાર કરી તે સત્વરવા માટે તદ્દન આવશ્યક છે કે આપણા કાણુ, સામુદાયિક વહીવટ તેમજ વહીવટદાર પ્રતિનિધિઓ સંબંધી તદ્દન પુનઃ બંધારણ કરવું ઘટે કે જેથી તેના બંધારણમાં હાલ છે તે કરતાં યંધુ પ્રમાણમાં કોમનું પ્રતિનિધિ તત્વ આવે અને એવી કલમ નાંખરી કે આ પ્રતિનિધિઓ

કોમની સાથે સીધા, અને તાત્કાલિક સંબંધમાં આવે. આ કચેરી રીકાપરથી સમજાનો અને સન્નારીઓ ! તમારે એમ નથી સમજવાનું કે મી, ચૌટસનના આ અન્યાયી અને અસહ્ય દરવાજા ઉત્સાહથી મંડ્યા રહેવાની વિરૂધ્ધ સલાહ આપું છું એમ તમારે સમજવાનું નથી, મારી શુદ્ધિમાં એમ આવે છે કે છેવટના તબક્કે અને આ વારંવાર ઉપસ્થિત થતી તકરારના ખરેખરા સ્થાથી તેમજ કાયમનો નિવેડો મેળવવા માટે આપણે છેવટે આપણી ઉપરજ આધાર રાખવો પડશે. પોતાના બળ જેવું બીજા કોઈ બળ નથી મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે કેમ આ બનાવ પરથી એ પાઠ લેવાજ થયે, અને પાકિતાણા દરબાર તથા તેના મળતીઆનો અન્યાયનો વિરોધ કરવા માટે એવો પાકકો દાવ કરવો જોઈએ કે જ્યાં સુધી આપણી મુખ્ય તકરારોનો સંપૂર્ણમાં સંપૂર્ણ સંતોષકારક નિવેડો થાય નહિ ત્યાં સુધી યાત્રાએ નહિજ જવાનો અડગ નિશ્ચય કરવો.

આ પ્રસંગે હું એ પણ કહીશ કે જો કે આ કેસ જૈનોનીજ સાથે તાત્કાલિક સંબંધ રાખતો ભાસે છે છતાં તેનો ખાસ મુદ્દો એટલો ખરાબ છે કે જે દરેક કોમને લાગુ પડે. હિંદની લગભગ દરેક કોમનાં હિંદુ, બુસલિમ, ખ્રિસ્તી અને બીજા કોમનાં તીર્થો કોઈ એકજ સ્થાને દરેકની આબનમાં આવેલાં નથી. તે તો બધી જગ્યાએ બધી હકુમતમાં દેશી (રાજ્યની) તેમજ બ્રિટિશની હકુમતમાં આવેલાં છે. જો આજે કોઈ દેશી રાજ્યને બધા કચેરામાં વધુમાં વધુ તિરસ્કૃત, એવો સુદૃઢવેશ પોતાની હકુમતમાં જૈન યાત્રાળુઓપર રાજ્યની આવકના અર્થે, નાંખવા, દેવામાં આવે છે, તો બીજાં રાજ્યો રાજ્યની આવકના બહાના તથે પરંતુ વધુ સત્ય રીતે બોલનાં કદાચ ધાર્મિક અસહિષ્ણુતાના કારણે તેવી જતના કર નાંખવાનું અનુચ્છરણ કરે. કોમી ખેંચતાણુ હિંદમાં બેદલ લવાનક પ્રમાણુપર આજે પહોંચી ગયેલ છે. આ સમયમાં એક દેશી રાજ્યને યાત્રાળુપર કર નાંખવાની પરવાનગી કે જે ગમે ત્યારે ધાર્મિક ઝનુનના માટે રાજ્યની આવકની જરૂરના બહાના તથે ચાપરી શકાય—તેવી જતની પરવાનગી આપીને કોમી કુસંપતી કચારની બળતી ચોખ્ખી અગિમાં તેજ જાણી જોઈને રેડ્યું એ શું વ્યાજબી છે, ન્યાયી છે, ડહાપણુ ભરેલું છે? હું ધારું છું કે આ સંબંધી આ વિચારનું ભાન મી. ચૌટસનને પૂરતી રીતે કંઈપણ થયું નથી; પરંતુ તેટલાં માટે કંઈ હિંદની પ્રજાના બાળે આ વિલક્ષણુ ચુકાદાના ભય-દર પરિણામોની ઉપેક્ષા કરતી ન થયે. હું તે માટે બીજા બધી હિંદની કોમોના નેતાઓ અને પ્રતિનિધિઓને જૈનોને તેઓની આ પ્રાણુલાતક ચુકાદા વિરૂદ્ધની સ્થિતિમાં રોકા આપવાની અપીલ કરું છું કારણ કે જૈનોનું જે નરબીબ આજે નિવડ્યું છે તેવું કોઈ વખતે તેઓનું પણ થવા પામે.

આ તકરારના અગત્યમાં અગત્યનાં સ્વરૂપોનું અવલોકન મેં હવે પૂર્ણ કર્યું છે. મને ભરોસો છે કે તમારી પામે આ તકરારને લગતી અત્યંત અગત્યની હકીકતો અને સંજોગોની રૂપરેખા, નામદાર મીન ચૌટસનના હકુમના હુક અવલોકન સહિત પ્રકાશના આ પ્રયત્નથી આપની ધીરજનો મેં અંત અપૂર્યો નથી. હવે હમેશને માટે આપણા હક્કને સિદ્ધ કરવા તેમજ કોમના પક્ષોના હકકોનો બેગચરો અત્યંત કાયમ, અત્યંત અગાધિત અને અત્યંત ન્યાયી તેમજ માનપૂર્ણ રીતે કરશે એવી તેની આત્મ આપના માટે આ કેન્દ્ર-સમાં એવા કયાં પગલાં તુરતજ લેતા તેનો નિર્ણય કરવાનું તમારું કામ છે મને સંદેહ નથી કે કોમનું સામુદાયિક ડહાપણુ આ પ્રસંગે પહોંચી વળશે અને આ કેન્દ્ર-સમાં નિર્ણીત કરેલાં પગલાં આપણા ખેવ માટે ઝડપથી અને અસરકારક રીતે લેવાશે, તે છતાં જો મારા તરફથી એકાદ બે સૂચના અરથાને અવ નગણુય તો આ કસોટીના સમયે જોને સુદી કાદેશા કરવાન અને નમાન

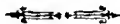
વતી ઓલનાર તરીકે હોવાનું અનુપમ માન છે તેવા મને ગારી સુચનાઓ કરવાની રજા આપશે ? હું એમ ગણું છું કે બધા તેજાનું મૂળ કારણ શ્રી શત્રુજ્ય ગિરિની તેમજ તે પરની મિલકતોની માલિકી અને આધિપત્યના સંબંધમાં ખરી સ્થિતિ માટેની અરપણ્ટો અને સંરક્ષિતા છે. તેમાંથી ઉપજતા હકકો અને જવાબદારીઓ ખસુસ કરીને અને સ્વાભાવિક રીતે તકરારનો વિષય છે. જ્યારે મુખ્ય સલાહને પોતાને સંદેહ યા અચોક્કસપણામાં રહેવા દીધો છે. અલગત એક જૈન તરીકે જે પક્ષ આપણે એક કોમ તરીકે લીધો છે તેના ખરાપણા માટે તેમજ આજે જે હેતુ પાર પાડ્યા આપણે ભેગા મળ્યા છીએ તેના જવાબીપણા માટે એક ઠાણ પણ મને સંદેહ નથી, પરંતુ આપણા દ્રષ્ટિબિંદુ માટેના પક્ષપાત આપણે સ્વાભાવિક પક્ષપાત રખેને ખોટી રીતે સમજાય તે માટે હું સૂચવું છું કે હિંદની સર્વોપરી સરકાર-ભોગલો કે જેમણે પહેલાં શત્રુજ્ય આપણે હોવાની વાતચીત કરી હતી અને તે પર્વત આપણને આપી તે વાતને સુદૃઢ કરી હતી તેના અને તે ભોગલ પહેલાના જે વંશે અગાઉ યદ્ય ગયા તેન ઉત્તરાધિકારી અને પ્રતિનિધિરૂપ એવી તે સરકારે એક સત્તાધાર અને પ્રતિનિધિનસ્ત ધરાવતું તપાસનું કમિશન આપ્યા સલાહમાં સંપૂર્ણ રીતે તપાસ કરવા અને તેપર નિરાવેશપણે કાયદાના તેમજ ઐતિહાસિક કારણોથી રીપોર્ટ કરવા નીમવું ઘટે તે માટેનો છેવટનો ચુકાદો ભારે સર્વોપરી સરકાર આપ્યા કમિશનની લક્ષમણો મળ્યા પછી આપે; પરંતુ સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર નિખાલસ અને છેવટની તપાસ આપ્યા સલાહની થવી ઘટે કે જેથી તે વિષયપર જેઓને છેવટનું જજમેન્ટ આપવાનું રહે તેઓને પૂરતું સાધન પૂરું પાડી શકાય અને પક્ષના વિવાસને અને સર્વત્ર માનને પાત્ર થાય અને તેટલા માટે તે કમિશન તકરારના અને પક્ષકારોના પ્રતિનિધિઓનું બનવું જોઈએ અને તેમાં પ્રમુખ તરીકે યા સહાયક તરીકે આ કાર્યમાં અનુભવવાળા કોમ નિષ્પક્ષપાતી કાયદાશાસ્ત્રી યા અગાધારને નિમવો જોઈએ આવા કમિશનના નિર્ણયો આવે તદ્દિ ત્યાં મુખી એ ખાસ ન્યાયી અને ચોગ્ય છે કે પાલિતાણા દરજ્જાને આપણી કોમને અંધન અને લખના મૂળરૂપે છે એવાં કાર્યો અને ચુકાદાથી દૂર રહેવું ઘટે. આ પરિપાત્રને કે સમસ્ત હિંદને એટલા બધા શબ્દોમાં કહેવાની જરૂર નથી કે સાવધાન ગિરિશ સરકાર પોતાની ત્રીજી ફેરનનો આટલો મોટો ભાગ કે જેનું મોટામાં મોટું વ્યક્તિઓ કે કોમ તરીકેનું લક્ષણ આ જમિમાં કાયદાથી સ્થાપિત થયેલી સરકાર પ્રત્યેની પોતાની અખંડ વફાદારી ગામવાતું છે તેના લાભો તથા દિનનું રક્ષણ કરવા અંધારેલી છે. બ્રિટિશ સરકારને હિંદમાં જૈનોની અચળ વફાદારી અને દૃઢ શુભેચ્છાની ઘણી વજનદાર અને નિર્વિવાદ સાબીતીઓ મળેલી છે. અને જો જૈનોની એવી અરજી હોય કે સરકાર જે હકકો તેમણે રોકાઓ થયાં ભોગવ્યા છે તેના સંરક્ષણ માટેના તેઓના મુદ્દાઓને ટેકા આપે તો તે સરકાર પાસે જોઈએ તે કરતાં વધુ યશસ્વી માગણી કરે છે? પોતાના પ્રત્યે વફાદારી ગામતા વ્યક્તિગત શહેરીઓને ન્યાય આપવાની તે સરકારની માથે રહેલી ફરજ છે—હુનિયામાં દરેક સુધરેલી સરકારની વધુમાં વધુ પ્રધાનમૂત જવાબદારી છે. અત્ર આપણે માત્ર ન્યાય સિવાય કંઈપણ વધુ માગતા નથી. મેં આ વિષયનો છેવટનો અને ચોગ્ય ચુકાદા માટેના મધ્યમ આવશ્યક એવાં તપાસનાં કમિશનની પણ સૂચના કરવા હિંમત કરી છે. આપણી માગણીઓમાં આના કરતાં વધુ ન્યાયી અને જાન્યની આપણે શર્તશરતોએ ? હું તેમાં ધારતો નથી. અને મને શંકા નથી કે પાલીતાણા દરજ્જાના જવાબદાર સચાદકારો પોતે આ દાખલામાં અત્યંત જાન્યની વક્ષણ લીધી છે એવું જોઈ શકશે. હું એમ માની નથી શકતો કે હિંદનો એક રાજવંશી કે જે આટલી બધી પેટી મુખી આપણી કોમ સાથે આટલો સુખદ સંબંધ ગામતા આવેલ છે તે જો શુભે.

અઝાએ ભુતકાળમાં આપણને એક બીજા સાથે અસ્પર્શ સ્થાનાર્થે બંધનમાં રાખ્યા છે તે શુભેચ્છાના બંધનનો જાણી શુઝને ત્યાગ કરે. હું પોતે તો માનતો નથી કે આ ચતુર, દેશભક્ત અને ન્યાય પ્રેમી લોકો જરૂર વિના અને વિના કારણે પ્રતિજ્ઞાના અધિકારની, હિતના બંધનોની, માત્ર ન્યાય અને પ્રમાણી-કતાની માગણીની એવી ઉપેક્ષા કરે કે જેથી મેં અહીં મૂકેલી સૂચનાને સંમત થવાની ના પાડે. જે જવાબદાર અને અનુભવી અધિકારીઓ જે કાર્યો સામે આપણી ક્યારે છે તે જે લાગણીઓ સંભવિત રીતે ઉત્પન્ન કરે તેનું બળ જાણે છે—એવા જાણે છે કે તેના કરતાં વધારે બીજા લાગ્યેજ જાણના હોય, જે અમલદાર કામના સાધનો કે જેને તેઓ દેખીતી રીતે પગલે, છુદી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેનાથી જાત છે, જે અમલદારો, જે કામ તેઓની વિશ્વમાન પ્રતિજ્ઞા અને મહત્તાના ઉત્પાદક કે નિમિત્ત બૂત ઘણી રીતે છે તેની સાથેના શાંત, સમાધાની ભર્ષા અને સુખી સંબંધમાંથી ઉપજનાર ભારે લાભોથી અજાત નથી, તેઓ દેખીતા સમજવગરના બીજા પાયાદાર અન્યાયી કારણોથી તે કામ સાથે તેના ખરા મુદ્દા પ્રત્યે એક કારે એમ હું ધારી લેતો નથી. હું દરબજે માનું છું કે એક ગોચર ઉત્સાહપૂર્ણ અને નિશ્ચયવાળું વિનાયન આપણે કરવું જોઈએ કે જેમાં જણાવવાનું આપણા હક્કો જ્યાં જ્યાં સંદિગ્ધ વા વિવાદસ્પત હોય ત્યાં ત્યાં તેની તપાસ થાય.

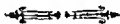
તે તપાસ સંપૂર્ણપણે બધી બાબતની થાય અને તે સ્વતંત્ર કમિશનથી થાય. અને સાથે તેમાં ખાત્રી આપવી જોઈએ કે તે વિષયમાં સર્વોપરી સરકારના છેવટના નિર્ણય પ્રમાણે વર્તવા આપણી ઇચ્છા છે અને આ માગણી પાસિતાણાના દરબારે સ્વીકારવી જોઈએ. જે આ પ્રમાણે તે અમલદારો સંમત ન થાય અને મને વિશ્વાસ છે કે તેમ નહિ બને, તો આપણે તદ્દન નિરાશામાં બેસી રહેવું જ જોઈએ, આપણે આપણા હક્કોની હાલત પડતી ન મુકવી ઘટે કારણકે તે હક્કો હિતિદાસથી પ્રમાણબૂત થયા છે અને તેમાં ન્યાય જે જે બાબતની અપેક્ષા રાખે તે છે; આપણે તો આપણી શક્તિમાં જેટલું હોય તે સર્વ કરવાનો—જરૂર પડે તો અને તે પણ છેવટના માર્ગ તરીકે આ અન્યાયી વર્તણૂક સામે સત્યાગ્રહ કરવાનો—આપણા હક્કો સાખીત કરી આપણું યોગ્યસ્થાન મેળવવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો ઘટે. સજ્જનો અને સન્મારીઓ, મને વિશ્વાસ છે કે હું જે અગાઉ આ સંબંધે કહી ગયો તેની પુનઃક્રિત કરું તો મને ધુણ ન ગણુશો. આ વારંવાર ઉભી થતી તકરારનો વારંવાર વિક, અચળ, કાયમ અને સંતોષકારક નિવેડો ત્યારેજ થઈ શકશે કે આપણે જૈનો સ્વાધ્યયની કિંમતની કદર કરવાનું શિખરું તો, ન્યાય અને યથાયોગ્યતા આપણી પક્ષમાં છે મને સક નથી કે આપણા પ્રત્યે આપણી પક્ષમાં આ મહાસભા બતાવી આપે છે તેમ સમસ્ત હિંદની સહાનુભૂતિ છે. પરંતુ જે આપણે આપણા પોતાના બળપર મુસ્તાક રહેવાનું નહિ શીખીએ તો આ સમગ્ર કામ નહિ લાગે. સામાનું બધું અવળે માગે ચડી જશે. તેથી હું આપ સર્વને સજ્જનોને સન્મારીઓ, અખીલ કંઈ છું કે જ્યાંસુધી આપણા પ્રાચીન હક્કોનો નિવેડો નથી થયો ત્યાં સુધી પાલીતાણાની જગતો વિચાર ન કરવાનો દૃઢ પણે નિશ્ચય કરો.

જે આપણે ચાત્રા કરીશું તો આપણા પ્રતિસ્પર્ધીઓ પોતેજ આપણી હાલત નકામી સમજશે. અને જે હલુપણ વધુ હિંમતવાલી સલાહ અત્ર અરથાને ન હોય તો બીજી કસોટી તરીકે આપણી લાગણીની કસોટી તરીકે હું સુચવું કે તમારામાંના જે કોઈ વધારે ઇત્સાહ પૂર્ણ કાર્ય લેવાની તરફ દારી કરતા હોય તેમણે જાતે જત્રાએ જતું, ત્યાંના અધિકારીઓ અન્યાયી કર માગે તો આપવા ના પાડવી અને તેઓથી બને તેટલું ખરાબ કરે તેની સામે થવું.

અને હવે મારા મિત્રો, મારું કાર્ય લગભગ પૂર્ણ થયું છે. હું માતું છું કે જે માન તમે મને આપ્યું છે તેના માટે અનહદ તમારો ઋણિ છું તેજ પ્રમાણે જે ધીરજથી તમે મને સાંભળ્યો છે તે માટે પણ છું. અગાઉ મેં કેહી દીધેલ છે તેથી જે ચોખ્ખી સુચનાઓ કરી છે તેનો માત્ર ઉદ્દેશજ હવે કરીશ કે આપણે ચેતવણી લઈને આપણું ઘર સુવ્યવસ્થિત રાખવું જોઈએ, અને જે નામોશી ભર્યા કલેશો આપણી નિર્બળતામાંજ પરિણમે છે તેને બંધ કરવા જોઈએ, કદાચ આ પરિપદ્ધ આપના સંયુક્ત હઠાપણની મદદથી એવા ઉપાયો સુચવવા સદાયકારી થાય કે જેનાથી આપણે જે પદ્ધતિ અદસ્ય રીતે, ગુપ્તપણે પણ અચૂક આપણાપર આવતો જાય છે તેને નાશુદ્ધ આપણે કરીએ. કોઈપણ રીતે હું મારા તરફથી કહું છું કે મને પ્રતીતિ થઈ છે કે આ આપણી કોમની બુદ્ધિ અને પંડિતાઈ તેમજ શ્રીમંતાઈ અને પ્રજાવાળી મહાસભા ભરાયેલી છે તે જો આપણું હકકોને સ્થાપીત અને સાખીત કરવા અર્થે, આ ખાસ વિષયમાં સદાને માટે આપણું સ્થાનની ખાતરી કરવા અર્થે, નહવા આંતરીક કલેશો યા કંકાસો કે જે આપણા બળને ઘટાડવામાં અને આપણી નિર્બળતાનું પ્રદર્શન કરવામાં સદાયકારી થાય છે તેની પનાવટ કરવા અર્થે વ્યવહાર સ્પષ્ટ પગલાંનો નિર્ણય કરવામાં સદાયજૂત થશે તો વ્યર્થ ભરાયેલી નહિ ગણાય. મને શક નથી કે આપણા પક્ષમાં રહેલો ન્યાય સ્વતઃ તે પક્ષને ટેકો આપી સાખીત કરશે. 'જેની તકરાર ન્યાયપૂર્ણ છે તે જલુગણા હથીઆરવાળો છે' પણ સાથે સાથે જે રાજનૈતિકો વિજય મેળવવા પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખતા પણ તેની સાથે પોતાનો દાડગોળો મુકે થવા દેતા નહિ તેનું પણ સૂત્ર હું માતું છું સૂત્રને એક શબ્દ પણ બસ છે અને વેપારીઓની આ મહાન કોમનું હઠાપણ અનુપમ અને અનુત્તર છે.

અને હવે મારા મિત્રો, મારું કાર્ય લગભગ પૂર્ણ થયું છે. હું માનું છું કે જે માન તમે મને આપ્યું છે તેના માટે અનહદ તમારો ઋણિ છું તેજ પ્રમાણે જે ધીરજથી તમે મને સાંભળ્યો છે તે માટે પણ છું. અગાઉ મેં કેહી દીધેલ છે તેથી જે ચોખ્ખી સુચનાઓ કરી છે તેનો માત્ર ઉદ્દેશ્યજ હવે કરીશ કે આપણે ચેતવણી લઈને આપણું ઘર સુવ્યવસ્થિત રાખવું જોઈએ, અને જે નામોશી ભર્યાં કલેશો આપણી નિર્બળતામાંજ પરિણમે છે તેને બંધ કરવા જોઈએ. કદાચ આ પરિપદ આપના સંયુક્ત હાથપણની મદદથી એવા ઉપાયો સુચવવા સહાયકારી થાય કે જેનોથી આપણે જે પદ્ધતિ અદ્યક્ષ રીતે, મુખપણે પણ અચૂક આપણા પર આવતો જાય છે તેને નાણદ આપણે કરીએ. કોમપણ રીતે હું મારા તરફથી કહું છું કે, મતે પ્રતીતિ થઈ છે કે આ આપણી કોમની લુહિ અને પંડિતાઈ તેમજ શ્રીમંતાઈ અને પ્રજાવાળી મહાસભા ભરાયેલી છે તે જ આપણા હકકોને રચાપીત અને સાબીત કરવા અર્થે, આ ખાસ વિષયમાં સદાને માટે આપણાં રચાનની ખાતરી કરવા અર્થે, નહવા આંતરીક કલેશો યા કંકાસો કે જે આપણા બળને ઘટાડવામાં અને આપણી નિર્બળતાનું પ્રદર્શન કરવામાં સહાયકારી થાય છે તેની પતાવટ કરવા અથે વ્યવહાર રૂપે પગલાંનો નિર્ણય કરવામાં સહાયભૂત થશે તો વ્યર્થ ભરાયેલી નહિ ગણાય. મને શક નથી કે આપણા પક્ષમાં રહેલો ન્યાય રવતઃ તે પક્ષને ટેકા આપી સાબીત કરશે. 'જેની તકરાર ન્યાયપૂર્ણ છે તે મણુગણા હથીઆરવાળો છે' પણ સાથે સાથે જે રાજનૈતિકો વિજય મેળવવા પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખતા પણ તેની સાથે પોતાનો દાંડગોળો સૂકો થવા દેતા નહિ તેનું પણ સૂઝ હું માનું છું સૂઝને એક શબ્દ પણ જસ છે અને બેપારીઓની આ મહાન કોમનું હાથપણ અનુપમ અને અનુત્તર છે.

જૈન ધ્વેં કોન્ફરન્સ (ખાસ અધિવેશન) ના ઠરાવો.

2nd Day, Sunday 1-8-26.

બીજી દિવસ, રવીવાર, તા. ૧ ઓગસ્ટ ૧૯૨૬.

RESOLUTIONS.

ઠરાવો.

1. This Special Sessions of the Jain Svetamber Conference places on record the heavy sense of sorrow at the untimely death of Seth Jamnabhai Bhagubhai, Sheth Narottamdas Bhanji, Sheth Hirala Bakor-das, Sheth Shamji Ladha and Sheth Vadilal Sarabhai, staunch supporters of this institution and leading members of the Jain Community, whose munificence had on more than one occasion benefitted the community; and conveys the heartfelt condolence to the families of the deceased in their great sorrow and bereavement.

2. This Special Sessions of the Jain Svetamber Conference emphatically protest against the various acts of encroachment of the Palitana Darbar on the immemorial and time-honoured rights of the Jain Community on the Shatrunjaya Hills and request the British Government to protect those rights.

Moved by: Mr. Mohanlal Dalichand Desai, B.A. LL. B., Vakil Bombay.

Seconded by: Babu Raj Kumarsinhji, Calcutta.

Supported by: Mr. Kunverji Anandji, Bhavnagar.

Mr. Damodar Bapusha, Yeola.

3. This special Sessions of the Jain Svetamber Conference protests most emphatically against the order of the Hon. the Agent to the Governor General in the States of Western India, bearing No. P. 59 of 1926, dated the 12th of July 1926, to

૧. જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ, શેઠ નરોત્તમ ભાણુજી, શેઠ હીરાલાલ બકોરદાસ, શેઠ શામજી લઢા, શેઠ વાલીલાલ સારાભાઈ કે જેઓ આ સંસ્થાના મુખ્ય ટેકા આપનારા હતા. અને જેઓની ઉદારતાએ જૈન કોમને એક કરતાં વધારે પ્રસંગો પર લાભ આપ્યો છે, તેઓના યુગ્મેશ્વ અકાળ દેહવિલય પ્રત્યે ગમગીનીની ભારે લાગણીની નોંધ કરે છે અને તેઓના કુટુંબો પ્રત્યે તેમના ભારે શોક અને વિશેષ ગર્ભા અંતઃકરણપૂર્વક સહાનુભૂતિ દર્શાવે છે.

૨. શ્રી શત્રુજય ઉપરના અને તે સંબંધી જૈન કોમના અતિ પ્રાચીન અને કાળજૂતા હકો ઉપર ત્રાપ મારનારા પાલિતાણા દરબારનાં જુદાં જુદાં કૃત્યો સામે શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન સખત વિરોધ જાહેર કરે છે અને તે હકોનાં સંરક્ષણ કરવા દિંદી સરકારને વિનંતી કરે છે.

દરબારના મુકદ્દમાર: ૨૧. મોહનલાલ દલિચંદ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. વકીલ મુંબઈ.

ટેકા આપનાર: બાણુ રાજકુમારસિંહજી કલકત્તા. અનુમોદન „ ૨૧. કુંવરજી આણંદજી, ભાવનગર.

„ „ ૨૧. દામોદર બાપુશા, યેવલા.

૩. જનત્રાણુઓ ઉપર કરે નાંખવાનાં હકના બદલામાં જૈન કોમ પાસેથી દર વરસે એક લાખ રૂપીઆ લેવાનો પાલિતાણા દરબારને હક છે એવી મતલબનો અથવા, તેમ ન અને તો પાલીતાણુ જતા જનત્રાણુઓ ઉપર માથા દીઠ એ રૂપીઆ લેણે મુંડકા વેરા નાંખ-

જન ચેંઠ કોન્ફરન્સ (ખાસ અધિવેશન) ના ઠરાવો.

2nd Day. Sunday 1-8-26.

RESOLUTIONS.

1. This Special Sessions of the Jain Svetamber Conference places on record the heavy sense of sorrow at the untimely death of Seth Jannabhai Bhagubhai, Sheth Narottamdas Bhanji, Sheth Hiralal Bakor-das, Sheth Shamji Ladha and Sheth Vadi-lal Sarabhai, staunch supporters of this institution and leading members of the Jain Community, whose munificence had on more than one occasion benefitted the com-munity; and conveys the heartfelt condo-lence to the families of the deceased in their great sorrow and bereavement.

2. This Special Sessions of the Jain Svetamber Conference emphatically protest against the various acts of encroachment of the Palitana Darbar on the immemorial and time-honoured rights of the Jain Commu-nity on the Shatrunjaya Hills and request the British Government to protect those rights.

Moved by: Mr. Mohanlal Dalichand

Desai, B. A. LL. B., Vakil Bombay.

Seconded by: Babu Raj Kumarsinhji,
Calcutta.

Supported by: Mr. Kunverji Anandji,
Bhavnagar.

Mr. Damodar Bapusha,
Yeola.

3. This special Sessions of the Jain Svetamber Conference protests most em-phatically against the order of the Hon. the Agent to the Governor General in the States of Western India, bearing No. P. 59 of 1926, dated the 12th of July 1926, to

ખીલે દિવસ. રવીવાર, તા. ૧ ઓગસ્ટ ૧૯૨૬.
ઠરાવો.

૧. જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અ-ધિવેશન શેઠ જનનાભાઈ ભગુભાઈ, શેઠ નરોત્તમ ભાણુજી, શેઠ હીરાલાલ બકોરદાસ, શેઠ શામજી લઢા, શેઠ વાડીલાલ સારાભાઈ કે જેઓ આ સંસ્થાના મુખ્ય ટેકા આપનારા હતા. અને જેઓની ઉદાર-તાએ જૈન કોમને એક કરતાં વધારે પ્રસંગો પર લાભ આપ્યો છે, તેઓના યત્નેશ્વ અઘાળ દેહવિદાય પ્રત્યે ગમગીનીની બારે લાગણીની નોંધ કરે છે અને તેઓના કુટુંબો પ્રત્યે તેમના બારે શોક અને વિધે-ગમાં અંતઃકરણપૂર્વક સદાનુભૂતિ દર્શાવે છે.

૨. શ્રી શત્રુંજય ઉપરના અને તે સંબંધી જૈન કોમના અતિ પ્રાચીન અને કળજૂના હક્કો ઉપર ત્રાપ મારનારા પાલિતાણુ દરબારનાં જુદાં જુદાં કૃત્યો સામે શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન સખત વિરોધ જાહેર કરે છે અને તે હક્કોનું સંરક્ષણ કરવા હિંદી સરકારને વિનંતી કરે છે.

દરબારના મુકનાર: રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

ખી. એ. એલ. એલ. ખી. વકીલ મુંબઈ.

ટેકા આપનાર: બાબુ રાજકુમારસિંહજી કલકત્તા.

અનુમોદન „ રા. કુંવરજી આણંદજી, બાવનગર.

„ „ રા. દામોદર બાપુશા, યેવલા.

૩ જનશ્રુતિઓ ઉપર કરે નાંખવાના હકના બદ-લામાં જૈન કોમ પાસેથી દર વર્સે એક લાખ રૂપિયા લેવાનો પાલિતાણુ દરબારને હક છે એવી મતલબનો અચવા, તેમ ન અને તે પાલીતાણુ જતા જનશ્રુતિઓ ઉપર માથા દીઠ બે રૂપિયા લેખે મુંકા વેરો નાંખ-

the effect that the Durbar is entitled to Rs. 1,00,000/- per annum, in commutation of his right to levy the pilgrim tax, from the Jain Community, or in the alternative sanctioning a levy of a poll-tax of Rs 2/- per head on the pilgrims visiting Palitana, as being in gross and flagrant violation of the long unbroken historical tradition between the Palitana Durbar and the Jain Community, as also of the spirit of the series of agreements between these parties and does not accept the said decision.

(Moved by: Mr. Odhavji Dhanji. Shah,
Solicitor Bombay)

Seconded by: Mr. Manilal Kothari,
Kathiawar.)

Supported by: Mr. Popatlal Ramchand,
Poona.)

4. This special Sessions of the Jain Ivetamber Conference declares that the alitana Durbar is not entitled to levy any pilgrim tax on the Jain pilgrims visiting alitana.

(Moved by: Mr. Chinubhai Lalbhai,
Solicitor, Bombay.)

Seconded by: Pt. Fatehchand Kapur-
chand Lalan, (Kathiawar.)

Supported by: Mr. Babulal Nanchand,
Poona,

„ Mr. Hiralal Surana Sojat
(Marwar.)

5. This Special Sessions of the Jain Svetamber Conference being strongly of opinion that the Honourable the A. G. G. of the Western India States was not justified even in passing the ad-interim order, which has since been cancelled, as to the enumeration of the Jain pilgrims visiting Palitana and in authorizing the Palitana Durbar to carry on enumeration, strongly

વાની બહાલી આપનારો, તા. ૧૨-૭-૧૯૨૧ નો નં. પી. ૫૬ વાળો, વેસ્ટર્ન ઇન્ડીયા સ્ટેટસના નામદાર ગવર્નર જનરલના ઓર્ડરનો ચુકાદો પાલીતાણા દરબાર અને જૈન કોમ વચ્ચેના લાંબા વખતના અવિચ્છિન્ન ઐતિહાસિક પરંપરાગત સંબંધનો તેમજ આ બંને પાર્ટીઓ વચ્ચે થયેલા સંખ્યા બંધ કરારોના આશયનો અત્યંત ધોર લગ કરે છે. તેથી શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન તે ચુકાદા સામે પોતાનો સખ્તમાં સખ્ત વિરોધ જાહેર કરે છે અને મજબૂર ચુકાદો ગાન્ય કરતું નથી.

દરખાસ્ત મુકનાર: રા. ઓધવજી ધનજી શાહ
સોલીસીટર મુંબઈ.

ટેકો આપનાર: રા. માણીલાલ કોઠારી, (કા-
ઠીયાવાડ.)

અનુમોદન „ રા. પોપટલાલ રામચંદ્ર પુના.

૪. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન નિશ્ચયપૂર્વક જાહેર કરે છે કે પાલીતાણે જતા જૈન જત્રાણુઓ ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો જત્રાવેરો નાંખવાનો પાલીતાણા દરબારને હક નથી.

દરખાસ્ત મુકનાર: રા. ચીતુભાઈ લાલભાઈ, સો-
લીસીટર મુંબઈ.

ટેકો આપનાર: રા. ફતેહચંદ કપુરચંદ લાલન,
કાઠીયાવાડ.

અનુમોદન „ રા. ખાણુભાઈ નાનચંદ, પુના.

„ „ રા. હીરાલાલ સુરના, સોજત,
(મારવાડ.)

૫. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન એવે દર અભિપ્રાય ધરાવે છે કે પાલિતાણા જતા જૈન જત્રાણુઓની સંખ્યા ગણત્રા સંબંધીતો વચગાળાનો હુકમ કે જે હવે રદ કરવામાં આવ્યો છે તે હુકમ કાદવામાં પણ વેસ્ટર્ન ઇન્ડીયા સ્ટેટ્સના ઓ. જી. જી. વ્યાજપી ન હતા અને આવી ગણત્રી માટે પાલીતાણા દરબારે જદાર પાડેલા તત્તન અન્યથી અને ત્રાસ આપે તેવા કાયદા કાનુને

protests against his having sanctioned the highly unjust and vexatious rules and regulations issued by the Palitana Durbar for such enumeration and thereby lending the support of his authority to an encroachment of the vested and long established rights of the Jain Community.

(Moved by: Mr. Maneklal Jethabhai, Bombay.

Seconded by: Mr. Balchand Hirachand, Malegaon.

Supported by: Mr. Lala Motilalji, Lahorc.)

6. The Special Session of the Jain Svetamber Conference request the British Government to appoint a Representative Commission of Inquiry to investigate into the rights of the Jain Community on the Shatrunjaya Hills and to devise measures to stop the constant disputes between the Palitana State and Jain Community.

(Moved by: Mr. Maneklal Mansukhbhai, Ahmedabad.

Seconded by: Mr. Makanji J. Mehta, Bar-at-law, Bombay.

Supported by: Mr. Narsidas Nathrubhai, Sayla.)

3rd Day. 2-8-26.

7. This special Session of the Jain Svetamber Conference urges upon all the Jains of India to refrain from going on pilgrimage to Shatrunjaya until the present matter under dispute is satisfactorily settled.

From the Chair.

8. This Special Session of the Jain Svetamber Conference expresses the desire that the representatives of the Jain Community—the firm of Sethi Anandji Kalkaji—do distribute broadcast literature regarding all matters connected with Shatrunjaya Hills in English, Hindi and Gujarati; do

તેમણે બહાલી આપીને અને પાલિતાણા દરબારને ગુણગ્રી કરવાની સત્તા આપીને જૈન કોમના સ્થાપિત અને પ્રાચીન હકકો ઉપર ત્રાપ મારવામાં પેતાની સત્તાનો જે ટેકો આપ્યો છે તે સામે સખત વાંધો ઉઠાવે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર: રા. માણેકલાલ જેઠાભાઈ, મુંબઈ.

ટેકો આપનાર: રા. બાલચંદ હિરાચંદ, માલેગામ.
અનુમોદન ,, લાલા મોતીલાલજી, લાહોર.

૬. શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય ડુંગર સંબંધી જૈન કોમના હકોની તપાસ ચલાવવા માટે અને પાલિતાણા સ્ટેટ અને જૈન કોમ વચ્ચેના હમેશના ઝઘડા બંધ કરવાને સારૂ ઉપાયો મેળવવા પ્રતિનિધિત્વવાળું તપાસ મટેનું કમીશન નીમવા બ્રિટીશ સરકારને શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન. વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર: રા. માણેકલાલ મનસુખભાઈ, અમદાવાદ.

ટેકો આપનાર: રા. મકનજી જે. મહેતા, બેરોસ્ટર, મુંબઈ.

અનુમોદન ,, રા. નરસીદાસ નથુભાઈ, સાયલા.

ત્રીજો દિવસ તા. ૩-૮-૨૬.

૭. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન વર્તમાન તકસારી બાબતનો સંતોષકારક નિવેડો ન આવે ત્યાં સુધી યાત્રાએ ન જવાને સમસ્ત હિંદના જૈનોને આગ્રહ કરે છે.

પ્રમુખસ્થાનેથી.

૮. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન ધૃષ્ટ છે કે જૈન કોમના પ્રતિનિધિઓ—શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય ડુંગર સાથે સંબંધ ધરાવતી સવળી ખીનાઓને લગતું સાહિત્ય અંગ્રેજી, હોદી અને ગુજરાતીમાં બહોળે હાથે અને સર્વે સ્થળે વહેંચવું,—પાલીતાણાની બાબતો

publish from time to time up-to-date information as regards developments about the Palitana affairs, and do consult the leading members of the Community from all parts of India from time to time as occasion may require.)

From the Chair.

9. This Special Session of the Jain Svetamber Conference deeply regrets the present attitude of the British Government in asking the Jains, who are mostly British subjects to go to palitana Durbar in the first instance for the redress of their grievances against and disputes with the palitana Durbar regarding their established rights on the Shatrunjaya Hills and strongly urges the British Government to directly intervene in all disputes between the Jains and the Palitana Durbar and to redress their grievances.

Moved by: Babu Dayachandji, Agra.

Seconded by: Mr. Mulchand Asharam Javeri, Ahmedabad.

Supported by: Mr. Popatlal T. Shah, Karachi.

Bai Mangalabai Motilal Fakirchand, Bombay.

Mr. Chimanlal Nathlal, Ahmedabad.

„ Dahyabhai Chunilal, Amalner.

„ Shivji Devshi, Cutch.

„ Mahasukhbhai Chunilal,

Visnagar.

„ Manilal M. Padarakar, Padra.

10. This Special Session of the Jain Svetamber Conference authorizes the President to forward copies of the resolutions Nos. 2-to-7 & 9 to the Secretary of State for India, H. E. The Viceroy, H. E. The Governor of Bombay and copy of the resolutions Nos. 2-to-9 to Seth Anandji Kalianji.

સંજ્ઞાથી નવા બનાવેલે લગતી છેલ્લામાં છેલ્લી ખબરો વખતોવખત પ્રગટ કરવી અને જેમજેમ જરૂર પડે તેમ તેમ વખતો વખત હાંદના સર્વ સ્થળોના કોમના આગેવાન ગૃહસ્થોની સલાહ લેવી.

પ્રમુખસ્થાનેથી

૯. શ્રી શત્રુઞ્ચ ઉપરના જૈનોના સ્થાપિત હકકો સંજ્ઞાથી પાલીતાણા દરબાર સામેની જૈનોની ફરીયાદોના અને મજકુર દરબાર સાથેના વાંધાઓના નીકાલ માટે જૈનો કે જેઓ મોટે ભાગે ખ્રીડીય પ્રજા છે તેઓએ પ્રથમ ઇન્સાફ માટે પાલીતાણા દરબાર પાસે જવું—એવી ફરજ પાડનારી ખ્રીડીય સરકારની હાલની વળણ માટે શ્રી જૈન સ્વેચ્છા-ફર-સત્તુ આ ખાસ અધિવેશન અત્યંત દિલગીરી ભરેર કરે છે અને જૈનો તથા પાલીતાણા દરબાર વચ્ચેના સર્વે વાંધાઓની ખાતરમાં એકદમ વચ્ચે પડવા અને જૈનોની હાડમારીઓ દુર કરવા ખ્રીડીય સરકારને દૃઢ આગ્રહ કરે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર:-આશુ દયાલચંદજી, આગ્રા.
અનુમોદન આપનાર:-રા. મૂળચંદ આશારામ ઝવેરી,
અમદાવાદ.

„ રા. પોપટલાલ ટી. શાહ, કરાંચી.

„ બાઇ મંગળાબાઇ મોતીલાલ ફકીરચંદ, મુંબઇ.

„ રા. ચીમનલાલ નાથાલાલ, અમદાવાદ.

રા. ડાહ્યાબાઇ ચુનીલાલ, અમદાવાદ.

રા. શીવજી દેવશી, કચ્છ.

રા. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ, વીસનગર.

રા. મણીલાલ પાદરાકર, પાદરા.

૧૦ શ્રી જૈન સ્વેચ્છાંજર ફોર્-ફર-સત્તુ આ ખાસ અધિવેશન દરમિયાન બેથી સાત અને નવની નકલો સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયાને, નામદાર વાઇસ-રોયને, મુંબઇના નામદાર ગવર્નરને અને દરમિયાન બેથી નવ સુધીની નકલ રોડ આશુદંજી દયાલજીને મોકલી આપવા પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપે છે.
દરખાસ્ત કરનાર: આશુ રામકુમારસિંહજી.

Moved by : Babu Rajkumar Sinhji
Calcutta.

Seconded by : Mr. Motilal Virchand
Malegaonwala.

4th Day. 3-8-26.

11. This Special Session of the Jain Svetamber Conference postpones the consideration and adoption of the new constitution as amended and passed by the convention held in Bombay in April 1925 to the next session of the conference and until such adoption, the constitution passed by the 10th session of Shri Jain Svetamber Conference shall remain in force

From the Chair.

12. In order to awaken and properly educate the Jain community in respect of the various problems regarding Shatrunjaya which at present affect and agitate it, this special session of the All India Jain Conference, appoints a committee of the under mentioned gentlemen to work under the directions of the Resident General Secretaries of Shri Jain Svetamber Conference with powers to add to their number. The members of this committee will make tours in different parts of the country and take such steps as may be found necessary to carry on the propaganda.

1. Mr. Manilal Kothari-Kathiawar.
2. Babu Dayalchandji-Agra.
3. „ Kirtiprasadji-Meerut.
4. Mr. Manilal Khusalchand, Palanpur.
5. „ Hiralal Soorana-Sojat.
6. „ Popatlal Ramchand Shah-Poona.

Proposed by-Mr. Manilal Kothari.
Seconded by „ Mohanlal B. Jhavery-Bombay.
Bobu Kirtiprasad-Meerut.

ટોકા આપનાર : રા. મોતીલાલ વીરચંદ મલેગાંવવાળા

ચોથો દિવસ તા. ૩-૮-૨૬.

૧૧. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન એપ્રિલ ૧૯૨૫ માં ભરાયેલા કન્વેન્શનમાં સુધરેલા અને પસાર થયેલા નવા બંધારણની વિચારણા અને મંજૂરી હવે પછીના કોન્ફરન્સની બેઠક પર મુલતવી રાખે છે અને નવાં સુધી એવી મંજૂર ન થયે ત્યાં સુધી શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની દશમી બેઠકમાં પસાર થયેલું બંધારણ ચાલુ રહેશે.

પ્રમુખસ્થાનેથી.

૧૨. શ્રી ચતુર્જય સંબંધી જે વિવિધ સવાલો જૈન કોમને અસર કરી રહ્યા છે અને ખગલખાવી રહ્યા છે તે સંબંધી કોમને યોગ્ય શિક્ષણ આપવા અને બાંધત કરવા સમસ્ત હિંદની જૈન કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન નીચેના ગૃહસ્થોની એક સમિતિ પોતાની સંખ્યામાં વધારો કરવાની સત્તા સાથે નીમે છે, જે સમિતિ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓની સૂચના નીચે કામ કરશે. સમિતિના સભ્યો દેશના જુદા જુદા ભાગમાં મુસાફરી કરશે અને ચળવળ ચલાવવાને જરૂરી માલમ પડતાં સવળાં પગલાં લેશે.

૧. રા. મણિલાલ કોઠારી, કાઠીઆવાડ.
૨. બાબુ દયાલચંદ, આગ્રા.
૩. બાબુ કીર્તિપ્રસાદજી, મીરત.
૪. મણિલાલ ખુશાલચંદ. પાલણપુર.
૫. રા. હીરાલાલ સુરાણા, સોજાત.
૬. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પુના.

દરખાસ્ત કરનાર રા. મણિલાલ કોઠારી-કાઠીઆવાડ.
ટોકા આપનાર „ મોહનલાલ જાધવાનદાસ ઝવેરી, મુંબઈ

- „ „ બાબુ કીર્તિપ્રસાદજી, મીરત.
- „ „ યુલચંદ. એચ. દોશી-ચુગરાનવાલા.
- „ „ અમીચંદ ખેમચંદ, મુંબઈ.

Mr. Fulchand H. Doshi.
Gujranwala.
" Amichand Khemchand.
" Manekchandji, Lahore.
" Manilal M. Shah, Bombay.
" Popatlal T. Shah—
Karachi.
" Manilal Khusalchand,
Palanpur.

13. This Special Session of the Jain Swetamber Conference earnestly requests Jain Sanghs all over India to contribute funds to the Sukrit Bhandar.

Moved by: Mr. Gulabchandji Dhadha.
Seconded by: Mr. Kunverji Anandji,
Bhavnagar.

Supported by: Mr. Sakarlal Madhavji,
Vadali (Mabikantha).
Mr. Lilachand Joitaram,
Nipani.
" Lala Maneckchandji,
Lahore.

" , માણેકચંદ. લાહોર.
" , મણીલાલ-એમ. શાહ-મુબ, ,
" , પોપટલાલ. ટી. શાહ, કરાચી.
" , મણીલાલ ખુશાલચંદ, પાલણુપુર.
" , ડૉ. નાનચંદ કે. મોદી, મુબ, ,
" , બાપાલાલ ચુનીલાલ, અમદાવાદ.

૧૩. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું આ ખાસ અધિવેશન સમસ્ત હિંદના જૈન સંઘોને સુકૃત ભંડાર ફંડમાં પૈસા ભરવા આયત્નપૂર્વક બલા મળુ કરે છે.

દરખાસ્ત કરનાર:-રા. યુનાબચંદ. ઢા.
ટેકા આપનાર:-રા. કુવરજી આણંદજી, ભાવનગર.
અનુમોદન આપનાર:-રા. સાકરલાલ મધવજી વડાલી,
(મહીકાંઠા)

" , રા. લીલાચંદ નેમતારામ નીપાણી
" , લાલા માણેકચંદ, લાહોર

श्री जैन श्वेताम्बर कान्फरेंस.

खास अधिवेशन.

टहराव.

१. श्री जैन श्वेताम्बर कान्फरेंस का यह खास अधिवेशन शेठ जमनाभाई भगु-भाई, शेठ नरोत्तम भाणजी, शेठ हीरालाल वंकोरदास, शेठ शामजी लघा और शेठ वाडीलाल साराभाई जो इस संस्था के दृढ आधाररूप थे और जिन्हों की उदारताने जैन समाज को अनेक प्रसंग पर लाभ दिया है उनके अकाल मृत्यु की नोंध अत्यंत शोक के साथ लेता है और उनके कुटुम्ब के अपार दुःख और वियोग के लिए हार्दिक सम-वेदना प्रकट करता है ।

सभापति तरफसे.

२. श्री शत्रुंजय उपर के और उससे संबन्ध रखनेवाले जैनों के प्राचीन हकों को दमन करने के लिए पालिताना दरबार के भिन्न भिन्न कार्यों के लिए श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह खास अधिवेशन पूर्ण विरोध प्रदर्शित करता है । और उनके हकों का संरक्षण करने के लिए हिंदू सरकार को प्रार्थना करता है ।

प्रस्तावकर्ता: मि. मोहनलाल दलीचंद देसाई,
वी. ए. एल एल बी. बम्बई.

समर्थक: बाबु राजकुमारसिंहजी, कलकत्ता.
अनुमोदक: शेठ कुंवरजी आणंदजी, भावनगर.

॥ दामोदर बापुशा, येवला.

३. यात्रीओं पर कर लगाने के हक के बदले में जैनों से प्रतिवर्ष एक लाख रुपया लेने का पालिताना दरबार को अधिकार है इस आशय का, या अगर ऐसा न हो सके तो पालिताना की यात्रा करनेवाले यात्री पर दो रुपया मुंडका वेरा लेने की आज्ञा दि देनेवाला, वेस्टर्न इंडिया स्टेट्स के माननीय गवर्नर जनरल के एजेंट का हुक्म नं. पी. ५९ ता. १२-७-१९२६ जो पालिताना दरबार और जैनो के पुराने पिढीदर पिढीसे चले आते हुए अविच्छिन्न ऐतिहासिक संबन्ध का और परस्पर दोनों पक्षों के बीचमे किए गए हुए अनेकानेक इकरारों का पूर्ण रूप से विध्वंस करनेवाला है । इस निर्णय के साथ श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह खास अधि-वेशन सख्त विरोध जाहेर करता है और इसे अस्विकार करता है ।

प्रस्तावकर्ता: मि. ओधवजी धनजी शाह,
सोलीसीटर. बम्बई.

समर्थक: मि. मणिलाल कोठारी (काठीयावाड)
अनुमोदक: मि. पोपटलाल रामचंद, पुना.

४. श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह खास अधिवेशन निश्चयपूर्वक जाहेर करता है कि पालिताना की यात्रा करनेवाले जैन यात्रीओं पर पालिताना दरबार को किसी प्रकार का कर लगाने का हक नहीं है ।

प्रस्तावकर्ता: मि. चीनलाल लालभाई,
 सोलीसीटर, बम्बई.
 समर्थक: पंडित फतेचंद कपुरचंद लालन,
 काठीयावाड.
 अनुमोदक: मि. बाबुभाई नानचंद, पुना.
 ,, मि. हीरालाल सुराना, सोजत
 (भारवाड).

५. श्री जैन श्वे० कान्फरंस के इस खास अधिवेशन का यह दृढ़ अभिप्राय है कि पालिताना की यात्रा जाने वाले जैन यात्रालुओं के संख्या की गिनती करने के लिए वेस्टर्न इंडिया स्टेट्स के ए. जी. जी. ने जो दरमियां का हुतम निकाला था और जो अव रद्द कर दिया गया है वह सर्वथा अनुचित था और इस प्रकार की गिनती करने के लिए पालिताना दरबार के जाहेर किए हुए घोर अन्यायी और दुःखदाई नियमों को स्वीकृत करनेसे और पालिताना दरबार को इस गिनती करने का अधिकार देने से जैन फोम के स्थापित माचीन हकों पर आक्रमण करने में एजेंट सा. ने अपने अधिकार से जो सहायता दी है उसके लिए संस्तु विरोध दर्शाता है।

प्रस्तावकर्ता: मि. माणिकलाल जेठभाई, मुंबई.
 समर्थक: मि. बालचंद हीराचंद, मालेगांव.
 अनुमोदक: लाला मोतीलालजी, लाहोर.

६. श्री शंजुज से संबन्ध रखनेवाले जैन समाज के हकों को खोज करने के लिए और पालिताना स्टेट और जैन फोम के बीच के हर समय के झगडे का अंत लाने को

और उचित उपाय की योजना करने को प्रतिनिधित्ववाला एक कमिशन तपास करने के लिए नियत हो इसके लिए यह श्री जैन श्वेताम्बर कान्फरंस का खास अधिवेशन ब्रिटिश सरकार को विनंति करता है।

प्रस्तावकर्ता: मि. माणिकलाल मनसुखभाई,
 अहमदाबाद.
 समर्थक: मि. मकनजी जे. श्वेता, बरीस्टर,
 मुंबई.

अनुमोदक: मि. नरसीदास नथुभाई, सायला.

७. श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह खास अधिवेशन समस्त भारत के जैनों को यह आग्रह करता है कि प्रचलित झगडों का जब तक संतोषकारक निर्णय नहीं आये तब तक श्री शंजुज की यात्रा बंद रखे.

(सभापतिजी के तरफसे)

८. श्री जैन श्वे० कान्फरंस का यह खास अधिवेशन जैन समाज के प्रतिनिधि रूप श्रेष्ठ आणंदजी कल्याणजी की पेंढी को यह इच्छा प्रदर्शित करता है कि श्री शंजुज गिरिसे संबन्ध रखनेवाली कुल हकिकत का साहित्य, गुजराती, इंग्लीश तथा हिंदी में अधिक प्रमाण में सर्वत्र वित्तीर्ण करे, और पालिताना के मामले का स्वरूप व समय व के आखरी समाचार प्रकट किया करे और समय समय पर भारत के सकल स्थलों के जैन समाज के नेताओं की सलाह भी लिया करे।

(सभापतिजी के तरफसे)

९. जैन कोम प्रायः ब्रिटिश प्रजा होने पर भी उनके श्री शत्रुंजय उपर के स्थापित हक संवन्धी पालिताना दरवार विरुद्ध दावे का न्याय और दरवार के साथ झगडों का निर्णय लेने के लिए पालिताना दरवार के पास जाने का मजबूर करनेवाली ब्रिटिश सरकार की वर्तमान प्रणाली को देखकर श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह खास अधिवेशन भारी खेद प्रकट करता है।
प्रस्तावकर्ता: बाबु दयालचंदजी, आगरा।
समर्थक: मि. मूलचंद आशाराम श्वेरी,

अहमदाबाद.

अनुमोदक: मि. पोपटलाल टी. शाह, करांची

वाई मंगलाबाई मोतीलाल

फकीरचंद, मुंबई.

११ मि. चिमनलाल नाथालाल,

अहमदाबाद.

११ मि. डायाभाई चुनीलाल,

अमलनेर.

११ शेठ शिवजी देवसी, कच्छ.

११ शेठ महामुखभाई चुनीलाल,

वीसनगर.

११ मि. मणीलाल पादराकर, पादरा.

१०. श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह खास अधिवेशन ठहराव २ से ७ और ९ की नकल-सेक्रेटरी ऑफ स्टेट फार इंडिया, माननीय वाइसराय, माननीय गवर्नर ऑफ बाम्बे को और ठहराव २ से ९ तक की नकल शेठ आणंदजी कल्याणजी के प्रति-

निधि को भेजने का अधिकार प्रमुख सा० को प्रदान करता है।

प्रस्तावकर्ता: बाबु राजकुमार सिंहजी.
समर्थक: मि. मोतीलालजी वीरचंद,
मालेगांववाला.

११. श्री जैन श्वे० कान्फरेंस का यह खास अधिवेशन अमेल १९२५ मे सम्मिलित की हुई कन्वेन्शन में सुधरे हुए और मंजूर किए हुए नये बंधारण के लिए विचार और स्वीकृत करने का आगामी कान्फरेंस की बैठक पर स्थगित करता है और जब तक इस प्रकार की मंजूरी न प्राप्त हो तब तक श्री जैन श्वे० कान्फरेंस की १० मी बैठक में स्वीकृत किए हुए बंधारण चालू रहेगा।

सभापतिजीके तरफसे.

१२. श्री शत्रुंजय संवन्धी जो अनेक प्रश्न जैन कोम पर असर कर रहे हैं और कोम में खलबलाहट कर रहे हैं उस विषयमें योग्य शिक्षण देने और जाग्रत करनेके लिए समस्त हिंदू का यह जैन श्वे० कान्फरेंस का खास अधिवेशन निम्न लिखित ग्रहस्थों की एक कमिटी अपनी संख्यामे वृद्धि करने के अधिकार सहित नियुक्त करता है जो कमिटी श्री जैन श्वे० कान्फरेंस के रेसिडेन्ट जनरल सेक्रेटरीयों की निरीक्षकता में काम करेंगी. कमिटी के सभ्य देश के भिन्न भिन्न विभागों में घुमंगे और सर्व प्रकारसे चलवल चलाने में आवश्यक मालुम होंगे वैसे पगले लेगी

१. रा. मणीलाल कोठारी, काठीआवाड.

२. बाबु दयालचंदजी, आगरा.

३. बाबु कीर्तिप्रसादजी, मेरठ.

४. मि. मणिलाल खुशालचंद, पालनपुर.

५. मि. हीरालाल मुराणा, सोजत.

६. मि. पोपटलाल रामचंद शाह, पुना.

प्रस्तावकर्ता: मि. मणिलाल कोठारी,
काठीआवाड.

समर्थक: मि. मोहनलाल वी. झवेरी,
सोलिसिटर, मुंबई.

अनुमोदक: बाबु कीर्तिप्रसादजी, मेरठ.

” मि. फुलचंद एच. डोसी,
गुजरानवाला.

” मि. अमीचंद खेमचंद, मुंबई.

” मि. माणिकचंदजी, लाहोर.

” मि. मणीलाल एम. शाह, मुंबई.

” मि. पोपटलाल टी. शाह, करांची.

” मि. मणिलाल खुशालचंद,
पालनपुर.

” डाक्टर नानचंद के. मोदी, मुंबई.

” मि. बापालाल चुनीलाल,
अहमदाबाद.

१३. श्री जैन श्रवे० कॉन्फरेंस का यह
खास अधिवेशन समस्त भारत के जैन संघों
को “सुकृत भंडार फंड” में द्रव्य प्रदान
करने के लिए आग्रह करती है।

प्रस्तावकर्ता: मि. गुलाबचंदजी ढड्डा.

समर्थक: शेठ कुंवरजी आणंदजी.

अनुमोदक: मि. सांकरलाल माधवजी,
बडाली, (महीकांठा).

” मि. लीलाचंद जोड़िताराम, नीपाणी

” लाला माणिकचंदजी, लाहोर.

શ્રેષ્ઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈનું ભાષણ.

[ગત ૨૭ મી જુલાઈ ૧૯૨૧ ને રોજ શ્રેષ્ઠ આચાર્ય હજી કલ્યાણજીની પેઠીએ સ્થાનિક પ્રતિનિધિ સાહેબો તથા હેરાવરના સંભાવિત જૈન ગૃહસ્થોની સભા બોલાવેલી તે વખતે પ્રમુખ સ્થાનથી કરેલું ભાષણ તે પેઠી તરફથી જે પ્રમાણે પ્રકટ થયું છે તેજ પ્રમાણે અત્ર મૂકીએ છીએ:] તંત્રી.

પ્રતિનિધિ સાહેબો અને બંધુઓ,

ગયા ડીસેમ્બર માસમાં આપ સૌ અને પધારેલા ત્યારે આજ સાંભળના માર્ચ માસની આખરે પુરા થતા આઠીસ વરસના રજોપા સંબંધી તેમજ શ્રી સચુંજી ઉપરના આપણા હક સંરક્ષણ માટે આપણે વિચાર કરેલો. તે વખતે એવી સ્થિતિ હતી કે પાલીતાણા દરબારે પશ્ચિમ હિંદ રેટરસના એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર સાહેબને રજોપાના પુરા થતા દરખાસ્ત સંબંધમાં અરજ કરેલી અને તે અરજીની નકલ રીતસર આપણને આપણા જવાબ વાળવાને માટે આપવી જોઈએ તે આપવા એજન્ટ સાહેબે ના પાડેલી. તે ઉપરથી મુંબાઈ ઇલાકાના ગવર્નર સાહેબની મુલાકાત લેવામાં આવેલી અને આ બાબતમાં તેમની મદદ અને દીક્ષણથી હિંદુસ્તાનના વાઇસરોય અને ગવર્નર જનરલ લોર્ડ રીડિંગ સાહેબને બધી વાતથી વાકેફ કરવામાં આવ્યા હતા.

ત્યાર બાદ આપણા કાઉન્સેલ સર સેતલવાડ સાથે રાજકોટ મુકામે એજન્ટ સાહેબને મળી પાલીતાણા દરબારની અરજીની નકલ પુરી પાડવાનું કહેવામાં આવતાં કોઇપણ પક્ષના હકને વાંધા સિવાય નકલ આપવામાં આવી હતી અને તેના જવાબ એક માસમાં એટલે તા. ૨૫ મી માર્ચ આપવા કહ્યેલું. આ રીતે કહ્યુલાત આપતી વખતે એવો બીલકુલ ખ્યાલ ન હતો કે પાલીતાણા દરબાર પોતાની અરજીમાં રજોપા સિવાયના બીજા સલાહો વિસ્તારપૂર્વક અર્થશે. અરજીમાં તેમ કરવામાં આવેલું હોઇ જવાબ આપવા માટે વધુ વખતની માંગણી કરવામાં આવેલી હતી પણ તેના પ્રત્યુત્તરમાં એજન્ટ સાહેબે એવું જણાવેલું કે આઠીસ વરસનો દરખાસ્ત તા. ૧ ઈ એપ્રિલે પુરા થતો હોઇ ત્યાર બાદ પોતે એકમ્ સરતે મુદત લખાવી આપવાને કહ્યુલ છે અને તે એજન્ટે આપણે

આપણો જવાબ વાળીએ અને તેનું નિરાકરણ તેઓ સાહેબ આપે ત્યાં સુધી હરકોઈ યાત્રી ર. ૨ નો માથાવેરા ભરી યાત્રા કરી શકે. આ બાબતમાં ઘણી જાતની યોજનાઓ તેમના આગળ રજુ કરવામાં આવી હતી પણ તેમાંની એકે કહ્યુલ ન રાખતાં છેવટે તેમણે એવું જાહેર કર્યું કે યાત્રીની ગણતરી તો કરવામાં આવશે જ અને બન્ને પક્ષની આ બાબતની સંતાવણી થયા પછી પોતે જે નિર્ણય આપશે તદ્દ અનુસાર અમલ કરવામાં આવશે. તેમના આ નિર્ણયનો વિચાર કરવા તા. ૩૦ મી માર્ચ લગલગમાં પ્રતિનિધિ સાહેબોની એક સભા બોલાવવામાં આવેલી અને તેમની આગળ આ વાત રજુ કરવામાં આવેલી તે આપ સૌ કોઇને વિદિત છે. આ નિર્ણય આપતાં પહેલાં જૈનોની ધાર્મિક લાગણીને કેટલું દુઃખ થશે તેનો એજન્ટ સાહેબે જરા પણ વિચાર કર્યો હોય તેમ લાગતું નથી.

આપણા કાઉન્સેલે હુંક મુદતને માટે પણ તેમના આગળ જે જુદી જુદી યોજનાઓ રજુ કરેલી તે કેવળ એજન્ટ બેમથી કે જૈનોની યાત્રામાં ખલેલ ન પડે અને બન્ને પક્ષને સાંભળી આ બાબતમાં જ્યાં સુધી એજન્ટ સાહેબે પુરા વિચાર કર્યો નથી ત્યાં સુધી બન્ને પક્ષની સમાનતા સત્યવાદ રહે. જ્યારે તેમનો આ નિર્ણય જૈન કોમની જાહેરાતમાં મુકવામાં આવ્યો ત્યારે જૈન કોમના ગૌરવ અને માનને તે ઘોઠો પોંદ્યામ્તા હોઇ હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાં વસતા જૈનોએ એકી બવાને કોઇના કલ્હા કહેવારોના વિના યાત્રા ત્યાગ કરવાનું વિષમ પગલું ચક્રણ કીધું અને તે આજ સુધી એવી એકતાથી જાળવી રાખ્યું છે કે એક જૈન બચ્ચાએ પણ પાલીતાણા કયાં છે તેની તરફ નજર કીધી નથી. આ કહિન પગલું જૈનો માટે કેટલું દુઃખદાયી છે તે તો ધાર્મિક માણસો જ સમજ શકે. આ સ્થિતિનો જેમ

ખને તેમ જલદી અન્ત લાવવાની ખાતર આપણા કાઉન્સેલે આપણા જવાબ તૈયાર કરી એન્ટ્રે ટુ ધી ગવર્નર જનરલ સાહેબ તરફ મોકલી આપ્યો. તે જવાબ એટલો તો સચોટ રીતે વિાળવામાં આવેલો હતો કે ફક્ત જૈન બંધુઓને આપણી લડત શા માટે છે. તેની જેટલી ખાતરી હતી તેથી વધુ ખાતરી, અન્ય કોમના કેટલાક જેમનું એમ માનવું હતું કે આપણે ખોટો અધડો લેધ બેઠા છીએ તેમને અને હિંદુસ્તાનની દરેક કોમને થઇ. જે કોઇ વર્તમાનપત્રે આપણી લડત સમજવા તેના મુદ્દા તપાસવા પ્રયત્ન કરીએ છે તેની ખાતરી થઇ છે કે આપણી લડત તદ્દન સાચી અને કેવળ ન્યાયના રસ્તેજ છે, અને તેથીજ કરીને તેમણે આપણને સખળ ટેકા આપેલો છે. મારી જાણમાં કે વાંચવામાં એક પણ પત્ર આવ્યું નથી કે જેમાં પાલીતાણા દરબારે અખત્યાર કરેલી નીતિ સામે સખત વિરોધ દર્શાવવામાં આવ્યો હોય નહીં. ત્યારબાદ તા. ૨૧ મી જુને બન્ને પક્ષના કેસની ચુનાવણી કરવામાં આવી. ધડી ધડી એમ કહેવામાં આવે છે કે પાલીતાણા દરબાર પાલીતાણાનો પરગણા માટે સર્વોપરી સત્તા ધરાવનાર છે. જો તેમજ હોય તો આવી જાતની સર્વોપરી સત્તાને એક કોમના પ્રતિનિધિઓની સામે પોતાના મુદ્દાઓ પુરવાર કરવાને પક્ષ તરીકે બોલાવી શકાય જ નહિ પણ આપ સૌ જાણો છો કે આજી સુકાને તેમને એક પક્ષકાર તરીકે ઉભા રહેવું પડ્યું અને તેજ ચોક્ખી રીતે બતાવી આપે છે કે તેમનો અંત જૈનોનો સંબંધ એક સત્તાધારી સત્તાનો અને તેમની પ્રગ વચ્ચેનો નથી પરંતુ બે પક્ષકારો વચ્ચે થયેલા કરારના એક પક્ષકાર તરીકેનો છે. વળી દરબારના વકીલે સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું કરેલું હોવા છતાં એન્ટ સાહેબે એવી તો દુઃદશી ચલાવી છે કે દર વરસ બાદ શું સ્થિતિ હશે તે પોતે કલ્પી શકે તેમ નહોતો હોવાથી ત્યાર બાદ સાર્વભોમ સત્તાએ વચ્ચે પડી આ સવાલનો નિર્ણય લાવવો કે જૈનોને દરબારના શરણે સોંપી દેવા તે તે વખતના રાજ્યાધિકારી ઉપર મુક્યું છે. અર્થાત્ એન્ટ સાહેબના અભિપ્રાય પ્રમાણે જેમ ખને તેમ જલદી જૈનોને પાલીતાણા દરબારને

શરણે કરવાથી આ સવાલનો વહેલો ફરજો આવશે તેમ તેમનું માનવું જણાય છે. સામાન્ય રીતે એક અંગ્રેજ અમલદાર આવા પ્રકારનો ન્યાય આપશે અને તે પણ ચુકાવેરાનો હિમાયતી બનશે તે જાણેજ કલ્પી શકાય તેમ છે. અને છતાં આપ જાણો છો કે આ ફેસલો સીવીલ સર્વિસમાં ધરાયેલા એક અનુભવી અમલદારે આપ્યો છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ વોટસન સાહેબને જૈનોની ધાર્મિક લાગણીનો જાણેજ ખ્યાલ હોય તેમ લાગે છે. જો આ જગ્યાએ કોઇ ચુસ્ત હિંદુ, ચુસલમાને કે ક્રિશ્ચિયન હોત તો તે સેહેજ સમજી શકત કે આહાર, નિદ્રા અને પાણી મનુષ્યનું જીવન ટકાવવા જેટલાં જરૂરી છે તેટલાજ પ્રમાણમાં આ ધાર્મિક જૈનોને યાત્રાએ એક અંગ્રેજી જરૂરીયાત છે. આ સિવાય વોટસન સાહેબે ન્યારથી એક-ઇન્ડરીમ (વંચગાળાના) એડર્સ બંદાર પાડ્યા છે ત્યારથી કેટલા કેટલા જૈનો શું શું તપશ્ચર્યા કરી કુષ્ઠ વેદી રહ્યા છે તેનો પણ તેમણે જાણેજ ખ્યાલ કર્યો હોય તેમ જણાય છે. આ ઉપરથી તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જ્યાં સુધી જૈનોએ પોતાનું એકત્ર બળ બતાવ્યું નથી ત્યાં સુધી તેમને સંપૂર્ણ ન્યાય મળવો મુશ્કેલ છે. વધુમાં મી. વોટસન સાહેબની પાસે ફક્ત રમોપાના સવાલનોજ નિર્ણય કરવાની ખાતર હતી અને તે પોતે પોતાના ચુકાદામાં એક કરતા વધુ વખત જણાવે છે કે રમોપા સિવાય બીજી બાબતમાં હું (પડવા) માગતો નથી છતાં પોતાના ચુકાદામાં પોણા ભાગમાં હુકમતો સવાલ ચર્ચવામાં આવ્યો છે તેમાં પોતે એવો અભિપ્રાય જણાવે છે કે સિટિશ અને હિંદુસ્તાનના અન્ય દેશી રાજ્યોમાં વસતા જૈનો અને પાલીતાણા દરબારની જૈન પ્રગ વચ્ચે કોઇ પણ જાતનો તફાવત છેજ નહીં. આપણી આગળ હમણાં વોટસન સાહેબના ચુકાદાનો સાર વાંચી સંભળાવવામાં આવશે તે ઉપરથી આપ નેહ શકશે કે તે પોતે એટલે સુધી કહેવાને આગળ વધ્યા છે કે એક ભારેમાં ભારે અન્યાય થાય અને તેવા અન્યાય સામે કોઇપણ દેશી રાજ્યમાં વસતી કોઇપણ પ્રજાને સર્વોપરી સિટિશ સરકાર પાસે ન્યાય મેળવવાનો દક છે તેટલોજ દક જૈનોને માટે બસ છે.

વોટસન સાહેબ જુલી ગયા જણાય છે અને જુલ્યા ન હોય તો આંખ આડા કાન કર્યા જણાય છે કે તેરમા સૈકા સુધી તો પાલીતાણા દરબાર જેવી વસ્તુજ શત્રુંજયમાં હતી નહીં. હવે હું ટુંકમાં આપ આગળ મી. વોટસને આપેલા ચુકાદાનો ભાવાર્થ વાંચી સંભળાવીશ. ચુકાદા પ્રમાણે શ્રી શત્રુંજય પર્વતનો સર્વોપરી હક પાલીતાણા દરબારનો છે, યાત્રાળુ પાસેથી કર લેવાનો રાજ્યનો હક્ક છે અને તેથી દશ વરસ સુધી જૈનોએ દર વરસે પાલીતાણા દરબારને એક લાખ રૂપૈયા આપવા અથવા તો રાજ્યે યાત્રાળુ પાસેથી રૂ. ૨) મુંડાવેરા લેવો. દશ વરસ પછી જો જરૂર પડેશે તો બ્રીટીશ સરકાર વચ્ચે પડશે. આપ સર્વે જાણો છો કે અત્યાર સુધી આપણા તરફથી જે રકમ પાલીતાણા દરબારને મળતી તે ફક્ત રખોપાના બદલામાં મળતી. ટુંગર આપણેજ છે તે ઉપર ખીજા કોઈનો હક્ક નથી છતાં આપણા પુરાવાની, બાદશાહી સંજ્ઞાની તેમજ સિદ્ધ પુરાવાની મી. વોટસને અવગણના કરી છે જેની સામે વિરોધનો કરાવ આપની આગળ આજરોજ રજુ થનાર છે. વધુમાં મી. વોટસન જણાવે છે કે જ્યાં સુધી એક દેશી રાજ પ્રજા ઉપર જુલમ ચુકાદો નહિ ત્યાં સુધી બ્રીટીશ સરકારને તે રાજ્યના અંદરના કારભારમાં વચમાં પડવાની જરૂર નથી. સદરહુ ચુકાદો કેવળ એક તરફી છે તેમ સૌ કોઈને લાગ્યા વિના રહેશે નહીં. આ સિવાય પ્રથમ જ્યારે પાલીતાણાની આસપાસ જંગલ હતી ત્યારે રખોપાની રકમ આપવાની જરૂર હતી અને તેથીજ રૂ. ૧૫૦૦૦) આપના આપણે કશુલ કરેલું પણ હવે તો વસ્તુસ્થિતિ તદ્દન બદલાઈ ગઈ છે અને ઠેક સુધી રહેવે થયેલી હોવાથી રાજ્યને મી. વોટસન જણાવે છે તેમ રખોપાનું કાંઈ ખર્ચ વધ્યું નથી બલકે કાંઈક ઘટેલું છે.

આજ સુધી જૈનોએ જે ઐક્ય બતાવ્યું છે તેને માટે સૌ કોઈને ધન્યવાદ ઘટે છે અને મને ખ્યાલ છે કે આ લડતના વિજય ડંકા ઐક્યતાને લીધેજ વાગનાર છે. એજન્ટ સાહેબના આપણી વિરુદ્ધના કેસલાથી આપણે હોંમત હારી જવાની નથી. સત્ય પ્રેમ અને ભાગણીથી આપણે આપણી ધુન્યતીથી

ભૂમિકાઓના પવિત્ર હક્ક સંરક્ષણનું કામ સુગમ અને સરળ રસ્તે કર્યે જવાનું છે.

સત્યવચનની પણ પ્રભુ સખત કસોટીએ ચકાવવામાં બાકી રાખતા નથી એ તો હરિશ્ચંદ્ર મહાન સમર્થ તૃપના સંબંધે પણ બનેલું સાંભળ્યું છે. આપણા પ્રાચિન પવિત્ર તીર્થના રક્ષણની જવાબદારી સમસ્ત કોમને માથે છે. ધાર્મિક જૈન કોમને માટે આ કટોકટીનો પ્રસંગ હોઈ આપણે એકત્ર થઈ સૌરાષ્ટ્ર પાવન કરનાર તીર્થની અને આપણી સલામતી માટે પગલાં લેવા બેઠાએ જેથી જૈન કોમની દરેક દરેક વ્યક્તિ પોતાનો ધર્મ બજાવવા પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવ સાચવવા સમજ થાય. આવા ધર્મે યુદ્ધમાં દરેક જૈનને પોતાનો ફાળો આપ્યા વિના ચાલી શકે તેમ નથી. આપણી કોમમાં ધણાએ સ્વાર્થ ત્યાગી માથુસો છે પણ તેમની મદદે સમસ્ત કોમ ન હોય તો તેમનું કામ સહેલાઈથી અને સરળતાથી થતું અસંભવિત છે, જેથી આવા કસોટીના પ્રસંગે દરેક જૈન બધું એક બળથી સમજ થઈ દૃઢ આત્મનિશ્ચયથી આપણને રખોપા સંબંધી અને ખીજું હક્કની તકરાર સંબંધી સંપૂર્ણ ન્યાય ન મળે ત્યાં સુધી યાત્રા ત્યાગ કરી પોતાનો ફાળો આપે તેમાંજ આપણું શ્રેય છે. આજ લડતમાં આપણા ધર્મ, અર્થ મોક્ષ કામનો સમાવેશ થાય છે. જૈન સમાજ આપણી એકતાની અપેક્ષા રાખે છે. આ જગતમાં માનવ જાતિના ઉદ્ધારની ખાતર-ધર્મની ખાતર-મરે એજ ખરા ચિરજીવી-આપણા હક્ક સંરક્ષણ કરવામાંજ આપણું સ્વર્ગ સમાયેલું છે.

હું વિરમું તે પહેલાં આપ દરેક જૈન બંધુને વિનવી એટલું માગી લઉં છું કે આજના પસાર થયેલા દરોવાને તમે સર્વોચ્ચ અનુસરજો. આ સિવાય હાલમાં આપણા હક્ક સંરક્ષણનો પ્રથમ અતિ ગંભીર અને અગત્યનો ચક્ર પડેલો હોઈ આપ ભાઈઓ આપના કીમતી વિચારો દર્શાવી આપણું કાર્ય સુગમ અને સરળ બને તેવા હેતુથી આજની સંઘની સલામાં ધણે દરથી પધાર્યા છો તેને માટે શેઠ આપણેજ કલ્યાણજીની પેટી તરફથી આપનો સત્કાર કરતાં અને ધણેજ આનંદ થાય છે અને આપની સેવા બરહ-

શમાં કાંઈ પણ તુટી હોય તેને માટે હું અંતઃકરણથી આપ ભ.ઇઓની મારી ચાહું છું.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની સભામાં પસાર થયેલા ઠરાવો.

૧. શ્રી શત્રુંજયના સંબંધમાં વેસ્ટર્ન ઇન્ડીઆ રોટસ એજન્સીના નામદાર ગવર્નર જનરલના એજન્ટ સાહેબે તા. ૧૨-૭-૧૯૨૬ ના રોજ આપેલ ચુકાદાથી જૈન કોમમાં ભારે દુઃખ અને અસંતોષ ફેલાયા છે કારણ કે તે ચુકાદો જૈન કોમના પરાધર્મી સ્થાપિત અને માન્ય થએલા હકોને તદ્દન હુઆવનાર છે. અને તેથી સમગ્ર હોદ્દાના જૈન કોમના પ્રતિનિધિઓની આ સભા તે સામે પોતાનો સખ્ત વિરોધ જાહેર કરે છે. અને તે ચુકાદો જૈન કોમને માન્ય નથી એમ જણાવે છે.

૨. આ સભા શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીને આશ્રય કરે છે કે તેમણે દરેક જૈનને ફરમાવું કે જ્યાં સુધી આપણને આ રખોપાના સવાલ તેમજ પવિત્ર શત્રુંજયની બીજી આશ્રી તકરારોના સંબંધમાં પુરતો અને સંતોષકારક ન્યાય ના મળે ત્યાં સુધી કોઈ પણ જૈને પાલીતાણે યાત્રાએ જવું નહિ અને વધુમાં દરેક સંધને સુચવવું કે શ્રી સંધની આ આશ્રાનો સુસ્ત રીતે અમલ કરાવવો.

૩. આ સભા સંવત ૧૯૮૨ ના શ્રાવણ સુદ ૭ ને રવિવાર તા. ૧૫-૮-૨૬ નો દીવસ આખા હિંદુસ્તાનમાં જૈનોને માટે શોકનો દીવસ જાહેર કરે

છે. અને જૈનોએ તે દિવસે તપશ્રધ્ધા કરવી, સભાએ બોલાવવી અને શત્રુંજય સંબંધી હાલની પરિસ્થિતિ સમજાવવી એમ બલામણુ કરે છે.

૪. આખા ભારત વર્ષમાં જૈનોએ જે ઐશ્વર્ય અને આત્મસંયમ બતાવ્યા છે તે પ્રશંસાપાત્ર છે. અને આ સભા આશ્ચર્ય છે કે આપણામાં ધર્મ સંકટ અને મહાન કસોટીના સમયમાં તેવીજ રીતે ઐશ્વર્ય અને આત્મસંયમ છેવટ સુધી જાળવશે.

૫. સર્વ પૂજ્ય મુનિ મહારાજો તથા સાધ્વીજી મહારાજોને આ સભા વિનંતિ કરે છે કે તેમણે પાલીતાણે યાત્રાએ ન જવાને સર્વ જૈનોને ઉપદેશ આપવો.

૬. આ સભામાં થયેલ ઠરાવો પૈકી સંબંધ કરતા ઠરાવો મુંબાઇના નામદાર ગવર્નર સાહેબને તથા નામદાર વાયસરોય સાહેબ અને નામદાર સેક્રેટરી ઓફ રોટ ફોર ઇન્ડીયાને બોલાવવાની આ સભા શ્રીમાન્ પ્રમુખ સાહેબને સત્તા આપે છે.

૭. શ્રીમાન્ પ્રમુખ સાહેબે શાંતી અને કાર્ય કુચળતાથી આજની સભાનું કાર્ય સંતોષકારક રીતે બજાવ્યું છે તે માટે આ સભા તેમને ઉપકાર માને છે.

શ્રીમાન્ પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું કે દેશવરથી પધારેલા સદગૃહસ્થોએ જે ધમ લીધો છે અને વખતનો ભોગ આપ્યો છે તેમને માટે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની કમીટી અને શ્રી અમદાવાદના સંઘ તરફથી અને મારી પોતાની તરફથી તેમને આભાર માનવામાં આવે છે તેમજ અહીંના સ્વયંસેવકો તરફથી શ્રી સંધની વખતો વખત સારી સેવા બજાવ્યા છે માટે તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે.

प्रमुखसाहेबका अंतिम वक्तव्य.

पूज्य मुनिमहाराजा, पूज्य साधवियो, बहनो और भाईयो !

अपने जैनश्वेताम्बर कानफरन्सका खास अधिवेशन आज समाप्त होता है. जिस जुहरी और भारत कामके वास्ते यह खास अधिवेशन बुलाया गया था यह काम इतना गंभीर था कि जिसकी चजहसे हमकी अपने अधिवेशनको एक दिन जियाद लम्बा कर चार दिन तक करना पडा परन्तु श्री बीत-राग देवके अनुग्रह और आप सब साहिबान की एकदिली और सम्पूर्ण लागणीसे यह काम बहुत कामभायी के साथ पार उतरा इससे हम सबको खुशीका मोका है. चम्बई नियासी भाईयोंने आम तौर पर और कानफरन्सके नेताओंने खास तौरपर जो परिभ्रम तन मन धनसे उठाकर अपने परम पवित्र तीर्थाधिराजकी यथाशक्ति सेवा बजाने के लिये रात दिन एक करके जो धम उठाया है वह स्तुतिपात्र और अनु-कर्णिय है. आशा है कि भारतवर्शिय जैन संप्रदायका काम काज के भुषाकिक सब जगह इसकी उदघोषणा करके जो काम यहां शुद्ध किया गया है उसकी हरजगह जाप्रित रख कर फतेहमंद होंगे !

जैसा कि मैंने अपने प्रैसीडेंशियल प्लेसमें बिखलाया है श्री शशुंजय गिरीराज हमारा पवित्रमें पवित्र महान तीर्थ है कि जो हमारे कल्याण और उद्धार के हेतु है. इस तीर्थपर हमारे अनंति चौथीसी के जिनराज और अनंते महान मुनिराज तप-चर्या करके इस फानी दुनिया की छोड़कर मोक्ष प्राप्त किया है यह तथ्य हमारा शाश्वत हमेशाका हमारा है. इसपर किसी अन्य व्यक्तिका दावा कायम नहीं हो सकता है

एसे तीर्थपर जो धाड पाडी गई है और हमारे हकी पर एक फलम से हमला किया गया है उस आफत की किस तरह दहाया जावे इस विचार करने के वास्ते लागणी के साथ आपकी यहां बुलाने पर आप हिन्दुस्थान के जुदे जुदे प्रान्तीसे मसलन पंजाब, यू. पी. बंगाल, राजपूताना, मालवा, गुजरात, काठीयावाड, महाराष्ट्र, हैदराबाद, सी. पी. आदीसे, दूर दूरज का सफर करके यहांपर हजारों की संख्यामें पधार कर विचार किया है यह काम आपका स्तुतीपात्र है और परम पवित्र परमात्मासे सविनय प्रार्थना है कि आपका उत्साह फलीभूत हो !

हमको किसी खास व्यक्ति के साथ विरोध नहीं है हमारे पवित्र तीर्थपर बिना सोचे विचारे इस बीसवीसदी की रोशनी में और ब्रिटिश सरकार की हुकुमतमें जो नादिरशाही घरताई गई है उसपर हमको अफसोस ही नहीं बल्की खास विरोध है. इस तरह की नादिरशाही का घरताव एक जैन जैसी शान्त, दयालु, सुशील, न्याय-प्रिय समाज के साथ जो किया गया है जब उसका असली हाल सरकारी नायके की हमारे इस अधिवेशन द्वारा मालूम होगा तो हमकी आशा करनेका मोका है कि अन्तमें हमको इनसाफ असह्यमेव मिलेगा।

इस जंगी काम के लिये मुझे आपने अध्यक्षपद के वास्ते चुना उसके भार उठाने की यद्यपी मैं अपने आपकी समर्थ नहीं समझता था तोभी अपना इस मोकेपर फर्ज समझकर आपकी सहानुभूती पर

विश्वास करता हुआ मैंने आपको आशाका प्रतिपालन किया और मुझे अत्यंत हर्ष है कि आपने मेरी बुद्धियोंकी तरफ किंचित ध्यान न देकर एक मत एक दिल से जिस डाहापनसे काम किया है उससे अपने इस अधिवेशन का विचारा हुआ कास सफल हुआ है. परमात्मा अपने की पत्तो हीं सुबुद्धि दे और अपने आर्यदाभी सम्प के साथ काम करते रहें एसी मेरी अन्तःकर्णसे प्रार्थना है.

यद्यपी समाजमें मैं एक साधारण व्यक्ति हूँ ताहम इस वक्त के आपके सुव्यवस्थित काम काज को देखकर मुझे हिम्मत होती है और मैं आपको सच्चे दिलसे कहता हूँ कि अपनी समाज के काममें मैं अपनी

शक्ति के मुवाफिक समाज सेवा करने के लिये भाग्यशाली होने को तय्यार हूँ.

आपने जो श्रम उठाया है और मुझे मानका पात्र बनाया है उसका मैं फिर अन्तर्कर्णसे आपका आभार मानता हूँ. इसही के साथ साथ स्वयंसेवक मंडलने जो अथाग परिश्रम उठा कर ओ संघकी सेवा रात दिन बजाई है उनका मैं आभार मानता हूँ और आशा करता हूँ कि वह हमेशा इसही तरहपर समाज सेवा करने पर कटिबद्ध रहेंगे.

इस कानफरेंस के खास अधिवेशन को अब समाप्त करने की आपकी रजा लेकर समाप्त करता हूँ. आमीन!

कॉन्फरन्सने मठेला साधु-संदेश.

[आ संदेशने सार-भाग अधिवेशनता प्रथम दिवसे अगोअे पील संदेशने साथ महासभा पासे वांणी संभालनेवा होता. तंत्री.]

१ श्री विनयपदसलसुरि तरङ्गी.

साधुही कॉन्फरन्स बाद गाढ़ निद्रावश हुई कॉन्फरन्स देवीकी एक महान धर्म संकटमें अचानक जगादी है और आज प्रत्येक जैन इस संकट तथा घोर आपत्तिसे दुःखी हो रहा है!

तीर्थधिराज श्रीशत्रुंजय तीर्थका एक एक परमाणु पवित्र है, अनंत सिद्ध और पुनित संतमण्डलीकी यह मोक्षभूमि है!

यह तीर्थपर हजारों लाखों करोड़ों वर्षोंकी श्री जैन संघकी सत्ता हकूमत ओर संपत्ति है।

जगद्गुरु श्रीहोरविजयसुरि जैसे महान स्यागी समर्थ विद्वान आचार्योंके पुण्यप्रभाय और धर्म कार्योंके बदलमें अकबर जैसे बादशाहोंके दिये हुए कुरमान इस यातकी

गवाही दे रहे हैं। इस तीर्थभूमि-जैन मंदिरोंकी नगरिके लिये जावदशाह, वस्तुपाल, चिमलशाह, कुमारपाल और मीतोशाह जैसे लक्ष्मीपुत्रोंने धन दौलत अखुट संपत्तिको लगाकर अपना सर्वस्व बलिदान कर दिया है।

जैन संघकी-जैन समाजकी भारत वर्षके समृद्ध और धर्मप्रेमी, दानवीर और स्वदेश प्रेमी समाजोंमें खास गिनती होती है।

देशके अनेक दुःखप्रद समयोंमें-प्रसंगोंमें भामाशाह, जगदुशाह, खेमाशाह और वस्तुपाल, तेजपाल जैसे दानविरोंने अपना सर्वस्व लगा देनेमें जरामो संकोच नहीं किया है इतनाही नहीं बल्कि अनेक

राज्योंकी सेवाभावसे मदद देकर ड्यते बचानेके दृष्टांतभी जैन श्रीमानोंके जीवनमेंसे मिलते हैं।

आजकालका मामला जैन कोमके लिये एक जीवन मरणका सवाल हो रहा है।

यह सिलसिला-यह प्रस्तुत संकट प्रसंग जैनधर्म, तीर्थभूमि और जैनसंघकी महान भयंकर कलंकरूप है?

जैन संघकी प्रत्येक व्यक्तिको निन्ना तंत्रा मोज शोख छोड़कर जागृत होनेका यह समय है।

धर्मकी खातर प्राणोंकी आहुति करनेका तयारीभी अपनेको करनी होगी।

अरे तीर्थलक्ष्मीकी लाज लूट ली जाये इससे तो वेदतर है इस तीर्थाधिराजकी शीतल छायामें हरएक जैन अपने प्राणोंको समर्पण कर देवे? यशोभय जीवन सचा जीवन कहा जाता है यह खूब याद रखना चाहिये।

अबकि अपने जन्मसिद्ध तीर्थसेपके हक इस तरह लूटे जा रहे हैं तो ऐसे समयमें अपयशसे मलिन अपना जीवन किस कामका?

ऐसे समयमें विलास सुख जैन शांतिका क्या काम? यात्रा-स्वाम प्रायमिक-पदला लाज है और इसके लिये अछालु रूपछालु धर्मप्रेमी शूरवीर जैन समाजने इतनेसे थोड़े समयमेंभी अपना अर्थ धैर्य गांभीर्य और शांतिका परिचय दे दिया है तोभी अपने पूर्ण हकोंकी विजयप्राप्तिके निमित्त जरूरत पड़े तो प्राणांत-शांत सत्याग्रह करनी तयारीका करनाभी अपना आवश्यक लक्ष्य है।

अब तो निश्चिंत प्रति ग्राम और प्रति घर गली २ कूचे २ घर २ श्री शत्रुजय हातीयाधिराजका संदेशा पहुंचाना चाहिये, धन दीलत संपत्ति और शक्ति सर्वस्व

इस तीर्थके लिये कुरवान करनेको क्या राजा क्या रंक, क्या विद्वान् क्या अविद्वान्, क्या साधु क्या साध्वी, क्या धायक क्या धायिका आवाहवृद्ध जैन मात्र सब तयार हो जाओ! गांव गांव और नगर नगरमें स्वयंसेवक दल तयार किया जाये। शत्रु-जय नामा साप्ताहिक हर एक जवानमें जैनोंके घर २ में पहुंचाया जाये।

हर एक मरद औरत बालक बालिका सबके हाथमें जय कोई देखे शत्रुजय शत्रु-जय ही दिखलाई देवे।

हरएक जैनके हृदयपटपट शत्रुजय ही शत्रुजय लिखा जाये। भारत वर्षके जैनोंकी श्रीभगवांवर जैन कॉन्फरन्सके आदेश-हुकमोंको प्रमुखसे लेकर हरएक प्रतिनिधि और स्वयंसेवक स्वीकार करे अर्थात् समयके आतेपर जरूरतके होनेपर तीर्थ क्षेत्रके हकोंके लिये-नहीं नहीं इतनाही नहीं अपने धर्माभिमान और आत्माभिमानकी खातरभी सत्याग्रह करनेकी घोर अकाली और बहादुर झंडाधारीके समान विजय प्राप्त करनेकी भरतक तयारियां करे और जोर लगावे।

याद रहे कि सत्याग्रहका अमोघ शस्त्रास्त्र जितना उभर है उतनीही, महानायक आत्म-भोत और प्राणांतकी तयारीकी भी आवश्यकता है।

सत्याग्रहकी तयारियां किस प्रकार होनी चाहिये इसके लिये महानायक गांधीजी जैसे सबे देशहितेषी देश नेताओंकी सलाहकी भी जरूरत है। चूंकि उनकी अगुआ बनाकर सत्याग्रहकी अमलमें लाया जाये। जब कि देश हितमें जैनोंने क्याशक्तिमान मन धनका भोग दिया है तो जैनोंक धर्मतीर्थ पर होते अत्याचारकी हडानेके लिये देश-हितेषी भी अवश्य साथ देंगे।

कॉन्फरन्समें आये हुये प्रतिनिधि, श्री-संघ और उनकी भारफत भारतवर्षके समस्त

श्री जैन संघको धर्मलाभपूर्वक निवेदन है कि—बिलकुल कदम पीछे हटाये बिना धीरे धीरे शांति दृढ़ता और निश्चित ताली-मके साथ गांव गांव और नगरमें तयारी करनी जरूरी है। जो काम किया जावे खूब शोच विचारके किया जावे। खाली बातें बनानी, चर्चा करनी छोड़कर और मतभेद, गच्छभेद, अथवा किसी किसम-काभी कुसंप, इन सबको जलांजली देकर कार्य कार्य और कार्य ही करनेका समय है।

इस्लामकी खातर सुन्नी और शीयाका भेद बालायताक रखके जैसे मुसलमानभाई एक ही जाते हैं इसीतरह धर्मकी खातर तीर्थ रक्षाकी खातर गच्छभेद, देशभेद, जातिभेद, उपजातिभेद घगैरह तमाम तुच्छ तुच्छ बातोंको भूलकर सब एक दूसरेका साथ करनेको तयार होजाओ।

यदि आप सच्चे सत्याग्रही-सम्यग्दृष्टि धरणा चाहते हो, अपने धर्मकी-तीर्थोंकी रक्षा करनी चाहते हों, यदि आपमें सच्चा जैनत्व है तो सबसे पहले आपसकी जुदा-यगी-आपसकी फूटका मोग दे दो फिर देखो आपका पैरय बल कैसा प्रबल हो जाता है और उपद्रव के घोर बादलोंको प्रचंड पवनकी तरह कैसे छिन्न भिन्न कर देता है।

तीर्थरक्षाकी खातर सत्याग्रहकी पैदीमें आत्मभोग देनेसे पहले इस तुच्छसी कुसंपकी जड़का बलिदान दे दिया जावे तो यकीन है शासन देखता खुश होकर सत्याग्रहका समय ही नहीं आने देगा और कमी आभी गया तो अवश्यमेव फते दिलायगा!!

याद रखना—यदि जैन कोमकी दुनियामें जीना होवे, मुंह दिखाना होवे, जैन धर्मकी दक्षिण कायम रखनी होवे, जैन तीर्थोंका रक्षण करना होवे, अनेक अन्याय-अत्याचार-और जुल्मोंसे बचना होवे, जैन संघकी प्रतिष्ठा कायम रखनी होवे तो सब एक दिल होकर जरासामी समय न खोते हुए इस प्रसंगमें आ खड़ी हुई आफतों-बाधाओं और धर्मसंकटके लिये यथोचित उपायोंकी योजना करके विचारपूर्वक जरूरी और अमली ठेहराव कॉन्फरन्सकी करने चाहिये तथा उनकी कार्यरूपमें लानेके लिये यथा-शक्ति प्रचार अवश्य करना चाहिये। शासन-देव सबको अखूट बल और विजय बखशे।
ॐ शांति: ३

मुकाम विनीली यू. पी. } म हूँ सम्देशक-भ्राजैन संघका
१९८३ वैशाख सुदि १३ } स्वयंसेवक वल्लभविजय।
मंगलवार २५-५-१९८५

प्रार्थना.

श्रीजैन संघसे मेरी नम्र प्रार्थना है कि, यदि सत्याग्रहका समय आ जावे और श्रीसंघ मेरी योग्यता जाने तो यह स्वयंसेवक श्रीसंघकी आज्ञानुसार श्रीसंघकी इच्छाकी मान देकर जिसतरह श्रीसंघ परमाये उसीतरह करनेको तयार है। कृपया मेरा नामभी सत्याग्रहियोंकी नामावलीमें लिख लेवे।

विनीली-यू. पी. (मेरठ) } आप श्रीसंघका शुभचिंतक,
१९८३ वैशाख सुदि १३ } स्वयंसेवक वल्लभविजय।
मंगलवार २५-५-१९८५

२ श्री विजयेन्द्र सारि तरफथी.

जैन समाज के गृहस्थ नेताओं,

समाज के दीर्घायुसे एक पवित्र तीर्थका जो निकट प्रश्न अपने सामने उपस्थित हुआ है, इस पर विचार करने के लिए आप सब एकत्रित हुए हैं, इसके लिए मैं अन्तःकरण से आपको धन्यवाद देता हूँ और शासनदेव से प्रार्थना करता हूँ कि—वे इस कार्य को निर्विघ्नता के साथ पूरा करनेका सामर्थ्य आपको प्रदान करें।

श्री शत्रुंजय तीर्थ के संवन्धम काठियावाड़ के ए. जी. जी. मि. बोटसनने जो फेसला दिया है, वह कितना अन्यायजनक है, इसके दिखलाने की आवश्यकता नहीं है। अब क्या करना चाहिए, यही एक प्रश्न विचारणीय रहता है।

मेरा नम्र अभिप्राय है कि, इस विषय में सम्पूर्ण सफलता प्राप्त करने के लिये सबसे पहले समाजमें संगठन की जरूरत है। जब तक समाजमें विरोध है, खींचातानी है, वैमनस्य है, सत्ता के मद में लोग मस्त हैं, केवल अपना ही कक्का सचाकर दिखाने के लिए प्रयत्न कर रहे हैं, तब तक यह कभी नहीं आशा की जासकती है कि—हम किसी भी महत्व के विषयमें सफलता प्राप्त करें। इसलिए, चाहे कान्फरस के कार्य कर्ता हो, चाहे पेढी के अग्रगण्य हो और चाहे कोई भी सभा या सोसाइटी के नेता हो, सभी ने एक दिल से इस कार्य में लगजाना

चाहिए। और यह तब ही हो सकता है, जब कि सब अपनी रस्सी को ढीली कर दें। यदि सभी के दिलमें यह बात आ जायगी, तो ऐक्य होनेमें रती भर भी कठिनता नहीं है। क्या एक पवित्र तीर्थ के लिए हमारे तारणहार के लिये आप लोग अपने ममत्व को आग्रह को छोड़ने की उदारता नहीं कर सकते? यदि इतना भी भोग आप नहीं दे सकते हैं तो यह कहना जराभी अशुक्तिवाला न होगा कि—आपको परम पवित्र अपना तीर्थ प्यारा नहीं है। किन्तु अपना आग्रह प्यारा है। और इस अवस्था में आपके हाथ से तीर्थरक्षा की संभावना रखनी व्यर्थ ही है।

इसलिये महानुभावों, हजारों घात आपके दिल में भरी हैं सबको निकाल दिजिए, तीर्थकी रक्षा के लिए निकाल दिजिये। शासन की सेवा के लिये निकाल दिजिये, धर्मकी प्रभावना के लिए निकाल दिजिये। लेकिन निकाल दिजिये जल्द और सब एक साथ मिल जाइये। दिल से दिल मिलाइये, प्रेमकी ज्योति प्रकटाइये। देखिए, फिर, कौनसा ऐसा कठिन में कठिन कार्य है जो सफल नहीं हो सकता।

और जरा यह भी सुन लीजिए कि—आपका संगठन मुनिराजों के संगठन का भी कारण बनेगा। मुझे जरा स्पष्ट शब्दोंमें कहने दीजिये कि—आप गृहस्थ लोग यदि पक्षपात में न पड़ते, और उदारवृत्तिपूर्वक,

जैन संघको धर्मलाभपूर्वक निवेदन है कि—चिलकुल कदम पीछे हटाये बिना धीरे धीरे शांति दृढ़ता और निश्चितता लाने के साथ गांव गांव और नगरमें तयारी करनी जरूरी है। जो काम किया जाये वृक्ष-शोच विचारके किया जाये। खाली बातें बनानी, चर्चा करनी छोड़कर और मतभेद, गच्छभेद, अथवा किसी किसम-कामी कुसंग, इन सबको जलाजली देकर कार्य कार्य और कार्य ही करनेका समय है।

इसलामकी खातर सुन्नी और शियाका भेद बालायताक रखके जैसे मुसलमानभाई एक हो जाते हैं इसीतरह धर्मकी खातर तीर्थ रक्षाकी खातर गच्छभेद, देशभेद, जातिभेद, उपजातिभेद धनैरह तमाम तुच्छ तुच्छ बातोंको भूलकर सब एक दूसरेका साथ करनेको तयार होजामो।

यदि आप सबे सत्याग्रही-सम्वगृहटि बनना चाहते हो, अपने धर्मको-तोर्थोंकी रक्षा करनी चाहते हो, यदि आपमें सच्चा जैनत्व है तो-सबसे पहले आपसकी जुदा-यगी-आपसकी फूटका भोग दे दो फिर देखो आपका पेकय बल कैसा प्रबल हो जाता है और उपद्रव के घोर बादलोंको प्रचंड पवनकी तरह कैसे छिन्न भिन्न कर देता है।

तोर्थरक्षाकी खातर सत्याग्रहकी चेदीमें आत्मभोग देनेसे पहले इस तुच्छसो कुसंगकी जडका बलिदान दे दिया जाये तो यकीन है शासन देवता नुश होकर सत्याग्रहका समय ही नहीं आने देगा और कमी आभी गया तो अवश्यमेव फते दिलायगा!!

याद रखना—यदि जैन कोमको दुनियामें जीना होये, मुंह दिखाना होये, जैन धर्मकी हस्ति कायम रखनी होये, जैन तोर्थोंका रक्षण करना होये, अनेक अन्याय-अत्याचार-और जुलूमोंसे बचना होये, जैन संघको प्रतिष्ठा कायम रखनी होवे तो सब एक दिल होकर जरासामी समय न खोते हुए इस प्रसंगमें आ खड़ी हुई आफतों-बाधाओं और धर्मसंकटके लिये यथोचित उपायोंकी योजना करके विचारपूर्वक जरूरी और अमली ठेहराव कॉन्फरन्सकी करने चाहिये तथा उनको कार्यरूपमें लानेके लिये यथा-शक्ति प्रचार अवश्य करना चाहिये। शासन-देव सबको अखूट बल और विजय बखशे।
ॐ शांति: ३

मुकाम विनौली यू. पी. } म हं संदेशक-अजैन संघका
१९८३ बैशाख सुदि १३ }
मंगलवार २५-५-१९८५ } स्वयंसेवक बल्लभविजय।

प्रार्थना.

श्रीजैन संघसे मेरी नम्र प्रार्थना है कि, यदि सत्याग्रहका समय आ जाये और श्रीसंघ मेरी योग्यता जाने तो यह स्वयंसेवक श्रीसंघकी आज्ञानुसार श्रीसंघकी इच्छाको मान देकर जिसतरह श्रीसंघ फरमाये उसीतरह करनेकी तयार है। कृपया मेरा नामभी सत्याग्रहिणीकी नामावलीमें लिख लेवे।

विनौली-यू. पी. (मेरठ) } आप श्रीसंघका शुभचिंतक,
१९८३ बैशाख सुदि १३ }
मंगलवार २५-५-१९८५ } स्वयंसेवक बल्लभविजय।

२ श्री विजयेन्द्र सूरि तरफती.

जैन समाज के गृहस्थ नेताओं,

समाज के दौर्भाग्यसे एक पवित्र तीर्थका जो निकट प्रश्न अपने सामने उपस्थित हुआ है, इस पर विचार करने के लिए आप सब एकत्रित हुए हैं, इसके लिए मैं अन्तःकरण से आपको धन्यवाद देता हूँ और शासनदेव से प्रार्थना करता हूँ कि-वे इस कार्य को निर्विघ्नता के साथ पूरा करनेका सामर्थ्य आपको प्रदान करें।

श्री शत्रुंजय तीर्थ के संबन्धमें काठियावाड़ के ए. जी. जी. मि. वोटसनने जो फेसला थिया है, वह कितना अन्यायजनक है, इसके दिखलाने की आवश्यकता नहीं है। अब क्या करना चाहिए, यही एक प्रश्न विचारणीय रहता है।

मेरा नम्र अभिप्राय है कि, इस विषय में सम्पूर्ण सफलता प्राप्त करने के लिये सबसे पहले समाजमें संगठन की जरूरत है। जब तक समाजमें विरोध है, खींचातानी है, वैमनस्य है, सत्ता के मद में लोग मस्त हैं, केवल अपना ही कक्का सचाकर दिखाने के लिए प्रयत्न कर रहे हैं, तब तक यह कभी नहीं आशा की जासकती है कि-हम किसी भी महत्व के विषयमें सफलता प्राप्त करें। इसलिए, चाहे कान्फरस के कार्य कर्ता हो, चाहे पेढी के अग्रगण्य हो और चाहे कोई भी सभा या सोसाइटी के नेता हो, सभी ने एक दिल से इस कार्य में लगजाना

चाहिए। और यह तब ही हो सकता है, जब कि सब अपनी रस्सी को ढीली कर दें। यदि सभी के दिलमें यह बात आ जायगी, तो ऐक्य होनेमें रती भर भी कठिनता नहीं है। क्या एक पवित्र तीर्थ के लिए हमारे तारणहार के लिये आप लोग अपने भ्रमत्व को आग्रह को छोड़ने की उदारता नहीं कर सकते? यदि इतना भी भोग आप नहीं दे सकते हैं तो यह कहना जराभी अशुक्ति-वाला न होगा कि-आपको परम पवित्र अपना तीर्थ प्यारा नहीं है। किन्तु अपना आग्रह प्यारा है। और इस अवस्था में आपके हाथ से तीर्थरक्षा की संभावना रखती व्यर्थ ही है।

इसलिये महानुभावों, हजारों बातें आपके दिल में भरी हों सबको निकाल दिजिए, तीर्थकी रक्षा के लिए निकाल दिजिये। शासन की सेवा के लिये निकाल दिजिये। धर्मकी प्रभावना के लिए निकाल दिजिये। लेकिन निकाल दिजिये जरूर और सब एक साथ मिल जाइये। दिल से दिल मिलाइये। प्रेमकी ज्योति प्रकटाइये। देखिए, फिर, कौनसा ऐसा कठिन में कठिन कार्य है जो सफल नहीं हो सकता।

और जरा यह भी सुन लीजिए कि-आपका संगठन मुनिराजों के संगठन का भी कारण बनेगा। मुझे जरा स्पष्ट शब्दोंमें कहने दीजिये कि-आप गृहस्थ लोग यदि पक्षपात में न पड़ते, और उदारवृत्तिपूर्वक,

जितने चारित्र्यपात्र मुनिराज हैं, सब के साथ एक समान पूज्य बुद्धि रखते तो आज यह दशा शायद ही न आती। और साधुओं के संगठन में जो कठिनता देखी जाती है, वह भी देखने न पाते। परन्तु भाइयो 'गते न शोचामि कृतं न मन्ये' इस न्याय का अवलंबन कर अव सावधान होनेकी जरूरत है। 'जागे वहां से सुवह' गिनिये।

इस प्रकार संगठन करके शंजुंजय के मश्र को हल करने के लिए प्रयत्न किजिए।

'शंजुंजय' के लिए सबसे उत्तम उपाय 'यात्रा त्याग' की प्रतिज्ञा पर मकम रहना ही है। 'यात्रा त्याग' ही एक ऐसा शस्त्र कि-जो पालीताने के दरवार की बुद्धि से ठिकाने ला सकता है। लेकिन इसके लिए भी पूरा आन्दोलन करने की जरूरत है।

सबसे पहली बात तो यह है कि-गुजरात से बाहर के प्रान्तोंमें जैसे-मारवाड़, मेवाड़, मालवा, बंगाल, मगध, पंजाब और मद्रास आदिमें इन बातोंकी सूचनाएं बारबार पहुंचाने का प्रयत्न होना चाहिये। और यह खास कर के हिन्दी भाषामें। जब तक यह प्रयत्न न होगा, तब तक उन देशों के लोगों में न विशेष विचारोंका प्रचार हो सकता है और न उनमें स्वतीर्थ के रक्षण की भावना ही जाग्रत होगी।

कान्फरस को इस प्रसंग पर मेरी एक और भी सूचना है। वह यह कि-इस समय जो कुछ प्रस्ताव पास किये जायें, बहुत सोच

विचार करके ही किये जायें। और जो प्रस्ताव पास हों, वे सिर्फ पास होने ही मात्र के लिये न हों। इसका अमल करने के लिये कौन छोटे कौन बड़े-सभीने तैयार रहना चाहिये। और साथही साथ भविष्य के उपायोंका भी अवश्य विचार किया जाय।

अब मैं इस संदेश को पूरा करूं, इसके पहले मैं आप सब का एक और बात की तर्फ ध्यान आकर्षित करना चाहता हूं। और वह यह कि-आप लोग ऐसा कोई उपाय हाथ में न ले जिसमें यदि निष्फलता हो तो यह मश्र ही हमारे हाथसे छूट जाय। और हम आगे कुछ कर ही न सकें। और जिससे हम पालीताना दरवार के आधीन हो जाय। ध्यानमें रखिये जैन समाज सब कुछ कर सकती है। समाज में चैतन्य अब भी मौजूद है। समाज में चारित्र्यकी उज्ज्वलता अब भी झगमगा रही है। महावीर की वीरता और अहिंसा अबभी समाज की नसों और खून में वह रही है। समाज में अबभी ऐसे प्रभावशाली-चारित्र्यधारी साधु मौजूद हैं जिनकी प्रभा के आगे कैसे भी दुश्मन सिर झुकानेको तैयार हो जाते हैं।

भाइओ, गभराने की जरूरत नहीं है। शीघ्रता की जरूरत नहीं है। निराश होनेकी जरूरत नहीं है। अपने शस्त्र नाचे रख देनेका जरूरत नहीं है। हिम्मत रखिये। लगाम हाथमें रखिये। देखिये, शासनदेव अपने को अवश्य सहायता करेंगे। और खुद समर्थिये,

અપના વિજય અવશ્ય છે । ચોલિયે—

શ્રી શરૂંજય ગિરિ રાજ કી જય

શ્રી આદીશ્વર ભગવાન કી જય

શ્રી જૈન શાસન કી જય

વ્યાઘર (રાજપૂતાના)

શ્રાવણ (ચુ. અસાઢ) વ. ૨

ધર્મ સં. ૪

વિજયેન્દ્ર સૂરિ.

૩ શ્રી વિદ્યાવિજયજી તરફથી.

વીરના પુત્રને હાકલ (સં દે શા.)

જરૂર છે !.....આજે આત્મભોગ આપનારાઓની

શરીરની પણ દરકાર ન રાખી સુખનારા

ક્ષત્રીઓની.

વાતો કરનારાઓની કિંમતો હવે ઘટી છે:

મટિ

આપ, વાતો કરીને—તાળાઓ પીટીને બેસી ન રહેશો; પણ

કામ કરવાને બહાર પડો.

જૈન એટલે?

જીતનાર! શત્રુઓને જીતનાર! જીતવું

એજ તેવું લક્ષણ:

જૈન એટલે કેવળ વાણીયા નહિ; પણ

સાચો ક્ષત્રીય.

ત્યારે, ચાલો

આપણી આપસના મતભેદોને, મમત્વનાં બંધ-

નેતે તોડી તેને સમુદ્રમાં વેંટાં કરીએ, તેણેજ આ-

પણી ખાનાખરાખી કરી છે:

અને!

અને એકંજ શ્રીસિદ્ધગિરીનાં સુંઠા નીચે,

હાથમાં હાથ મેલાવી

‘વંદે વીરમ’ની

ઘોર ગર્જનાથી આકાશને ગળાવીએ, અને

આપણી અનંત શક્તિનું

લહન કરાવીએ.

પણ

તે ક્યારે બને!

વાતો છોડી કામ કરવાથી, કેડ ખાંધીને

આગળ ધપવાથીજ.

લાઇઓ! હલુ ઘણું કરવાનું છે. આટલેથીજ

કૃતકૃત્ય થયા ન સમજશો. અને જો પ્રભાદ કર્યો—

ઉપેક્ષા કરી તો કુદરતની ખીજ પણ મોટી ચપ્પડો

ખમ્બી પડશે!

અને શું થશે! ખબર છે!

ભાંગીને ભૂડકો થઈ જશો. એક હાડકુંય

શોધ્યું નહિં સાંપડે.

મટિજ ચેતો!

પણ

ગુસ્સાને વાણીમાં ખેરવી નાંખશોમાં!

એ ગુસ્સો બહુજ કામતો છે. ગુસ્સાનો સંઘર્ષ

કરો, તેમાંથી વીજળી પેદા કરો અને પછી તેને

ચોમેર વેંટી મૂકો. અને પછી જોઈ લ્યો, ‘કંઈ અજ-

ર સત્તાની તાકાદ છે કે આપણી એ વિજળી સામે

ઉભા રહી. પોતાનો અન્યાય દોર ચઢાવી શકે.

પણ એક નોટીસ!

ક્ષણિક આવેગમાં તણાયા તો મર્યાજ સંમંજસે.

ગુસ્સાનો—વિજળીનો ઉપયોગ મારે ખાવામાં:

કરવાનો છે, નહિં કે મારવામાં.

ગુસ્સાનો ઉપયોગ આગળ ધપવામાં કરવાનો છે

નહિં કે પાછા હાંવામાં! સમન્યા કે!

અને તેથીજ ફરીથી કહું છું કે:—

ખૂબ વ્યવસ્થાપૂર્વક, આપણી શક્તિનો તોલ

ફરીને નવનવી થોજનાઓ ઘડાવો. સુકાવજો!

અને મનમાં નિશ્ચય કરી લેજો કે, કાંતો

આ પાર કે કાંતો પેલે પાર!

રખેને! તમારી પોલાણો પારખી જઈ સામા

પક્ષને “જોડ લાખ ચલ્લીઓ” ચળદ બોલાવતા!

સુકાવો! ખૂબ વિચારપૂર્વક.

વિજય જરૂર છે!

શીવપુરી (ગ્વાલીયર)

અષાઢ વહી ૨ રવીવાર

ધર્મ સંવત ૪

—વિદ્યાવિજય.

મહારાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિઓનું પ્રમાણપત્ર.

મુખ્ય તારીખ ૪-૭-૨૬

૧ શ્રીમાન રા. રા. મકનજી જુઠાલાલ મહેતાબાર.

બાર-એટ-લો.

૨ શ્રીમાન મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી સોશીયીટીર
રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી સાહેબ જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ.

૩ શ્રીમાન મોહનલાલ દલીયદ દેસાઇ બી. એ. એલ.
એલ. બી.

નેગ-મુખ્ય.

માનવંતા સાહેબ !

અમે મુખ્ય ખાતે ભરાએલી જૈન શ્વેતાંજર
કોન્ફરન્સના ખાસ અધિવેશન પ્રસંગે આવેલા છીએ.
તે વખતે અમેને આપનો જે પરિચય થયો તેથી
અમારા મન ઉપર ઘણી ઊંડી અસર થઇ છે.

આપ સાહેબ કોન્ફરન્સનું કાર્ય સંજોગોગ પાર
ઉતારવા માટે શતદિવસ તનતોડ મેહેનત કરીને કાર્ય-
કુશલતા વાપરી છે તેનો અમેને આપના માટે અ-
ત્યંત આદર ઉત્પન્ન થયો છે. કોન્ફરન્સના દરેક
કાર્યમાં અને વિશેષે કરીને વિષયવિચારણી સંમીતીમાં
આપ સાહેબે જે શાંતી અને દૃઢતા રાખી કેટલાએક
વિરોધિઓના હુમલાઓ સહન કર્યા તે બેધ અમારે
અંતઃકરણ આપના માટે આદર પૂર્ણ થઇ ગયું છે.

કેવળ નિઃસ્વાર્થ છુદ્દીથી સમાજની અને ધર્મની સેવા
કરવાની નિર્મળ છુદ્દીથી આપ સાહેબ પોતાનું માન
કે શરીર સ્વાસ્થ્ય બાલુપર મુખી અત્યંત પરિશ્રમ
કરી કોન્ફરન્સનું કાર્ય ફતેહમાંથી સાથે પૂર્ણ કર્યું છે
તે માટે અમે અમારા અંતઃકરણના ધન્યવાદ આપીએ
છીએ. અને આપને આવા ધર્મ કાર્યો કરવામાં

શાસનદેવ વધુ ને વધુ મદદ કરે એવી ઇચ્છા
રાખીએ છીએ.

અમે આપ સાહેબમાં અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ
રાખીએ છીએ. અને આવા નિઃસ્વાર્થ કાર્યમાં આપ
બેડાઇ તેને ફતેહમાં કરી બતાવ્યું તેથી અમારો
અંતઃકરણની ઉમિંચો આપની પાસે પ્રગટ કરવામાં
અમેને ઘણો સંતોષ થાય છે.

આ પત્ર કોન્ફરન્સના દફતરમાં રાખી કોન્ફર-
ન્સના મુખ્યપત્રમાં પ્રગટ કરશે એવી અશા છે,
મહારાષ્ટ્રી પ્રતિનિધિઓની આસાથી

લી. સેવક,

ભાગ્યચંદ છગનદાસ આમલનેર.
પ્રમુખ મહારાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિ મીડીંગ.

શા બાલચંદ હીરાચંદ માલેગામ.

પોપટલાલ રામચંદ શાહ પુના.

શકરચંદ ગુલાબચંદ એવલા.

શા. મોતીલાલ વીરચંદ સોલાપુર.

વીરચંદ બાલચંદ એવલા.

શા. હિમતલાલ દેવચંદ લોનાવલા.

શા. મોતીલાલ સુનીલાલ ચાંદવડ.

ધનરાજ હીસનદાસ અહમદનગર.

હાસરીમલ દલીયદ અહમદનગર.

ગોંધી કંકુચંદ દેવચંદ સોલાપુર સીડી.

શા. રામચંદ જીવરાજ પુના.

પારી. સુનીલાલ સરપચંદ રાજુરીવાલા.

વિવિધ નોંધ.

(કૉન્ફરન્સ ઑફિસ—પરિષદ્ કાર્યાલય તરફથી.)

૧. રિસેપ્શન કમિટીની મળેલી બેઠકો.

જ્યેષ્ઠના અંકમાં 'વિવિધ નોંધ'ના મથાળા હેઠળ આ કમિટી અને અધિવેશન સમંધેની કેટલીક હુકી-કંતો પ્રકટ થયા બાદ તા. ૧૦-૭-૨૬ ના રોજ આ કમિટીની એક બેઠક મળી હતી. અને ઉક્ત બેઠકે અધિવેશનનું સ્થળ નક્કી કરવા તેમજ શ્રી શત્રુંજય સિવાય વિશેષ કાર્ય ખાસ અધિવેશનમાં હાથ ધરવું કે કેમ તે સમંધે વિચાર કરી હરાવ કરવા બોલાવવામાં આવી હતી. જે વખતે સભ્યો-એ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. અધિવેશનના અંગે દરેક વિગતની ચર્ચા થયા બાદ સર્વાનુમતે હરાવવામાં આવ્યું હતું કે "આજની રિસેપ્શન કમિટીની સભા એવો હરાવ કરે છે કે શ્રી પાલિતાણી તીર્થના સમંધમાં ઉત્પન્ન થયેલી રિયલિતા અંગે આવતી તા. ૭-૭-૨૬ તથા ૧ લી તથા ૨ છ ઑગસ્ટના રોજ શ્રી કૉન્ફરન્સનું ખાસ અધિવેશન ભરવાના પગલાં ભરવાં. જેમાં કૉન્ફરન્સના બંધારણને લગતો સવાલ પણ હોવો અને કૉન્ફરન્સ માટે સ્થળ નક્કી કરવાની ચીફ સેક્રેટરીએ તથા પ્રમુખ સાહેબને સત્તા આપવામાં આવે છે," આ હરાવ રા. શેઠ જીવરાજ મલ્લશી લોડાયાએ રજુ કર્યો હતો જેને રા. શેઠ કુંવરજી બેઠાલાઇનો ટેકો મળતાં સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.

તા. ૨૫-૭-૨૬ ના રોજ સ્વાગત સમિતિની પાંચમી બેઠક મળી હતી, જે વખતે અધિવેશનનાં જૂઠાં જૂઠાં કાર્યો માટે યોજનામાં આવેલી પેટા કમિટીઓ તરફથી કરવામાં આવેલી સર્વ ગોઠવણો તે તે કમિટીઓના સેક્રેટરીઓએ રજુ કરી હતી. અને આ ખાસ અધિવેશનના પ્રમુખ મહારાજ, શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધી તા. ૩૦-૭-૨૬ ના રોજ બેરીબંદર સ્ટેશન પર ઉતરવાના હોઇ તેમનું ચોગ્ય સ્વાગત કરવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

૨. ખાસ અધિવેશનની તૈયારીઓ.

આ અધિવેશન શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના

તા. ૧ લીજુનના પત્રમાં પ્રકટ થયેલી ઇચ્છા અનુસાર મુલતવી રાખવામાં આવ્યું હતું. જેથી ફરીથી સુકરર કરવામાં આવેલી તારીખોની ખખર દરેક સ્થળે તેવા પત્રોથી આપવામાં આવી હતી. અને તેને પરિણામે જે જે સ્થળોએ પ્રતિનિધિઓના નામ ચૂંટાઇ આવતાં બાકી હતાં તેઓનાં નામો મોટી સંખ્યામાં આવ્યાં હતાં, અને ઉક્ત અધિવેશનના દિવસો બરાબર વર્ષોરજુના દિવસો હોઈ, તેમજ બહારથી ભાગ લેવા આવનારની સંખ્યા તે કારણે પણ બહુ મોટી કદાચ ન ઉતરી આવે એવી ધારણા પ્રથમ સૌને રહેતી હતી. અને તેટલા માટે ઓછા ખર્ચે સારામાં સારા સ્થળ તરીકે મુંબઈનો જાણીતો સંર કાવસજી જહાંગીર હોલ તે દિવસો માટે રોકવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. ત્યાર પછીથી પૂર્વ-દિલ્લા રાજ્યોના કાઠીયાવાડ ખંતિના એજન્ટ હુધી મર્વનર જનરલનો અત્યંત વિપરીત, અને જૈન સમાજની લાગણી પર પ્રચંડ પ્રત્યાપાત કરનારો તેમજ જૈન-તરીની સહાનુભૂતિ જેનાં પ્રયોગો અચનારો ચુકાદો બહાર પડતાં આ પ્રશ્નના સ્વરૂપની ઉમતા વધવા પામે પરિણામે પંજાબ, મારવાડ, બેંગાલ, મુજરાત કાઠીયાવાડ અને દક્ષિણ આદિ દરેક સ્થળેથી સંખ્યાબંધ લોકો આવવાના સમાચાર મળતાજ રહ્યા. અને કાવસજી જહાંગીર હોલ હવે નિરપયોગી જણાતાં, માધવ બાગમાં વચક્ષા યોગાનમાં મંડપ બાંધવાની જરૂર ઉપરિચિત થતાં તે દિવસો માટે માધવબાગ રોકવામાં આવ્યો. અને તેના યોગાનમાં તેવી ગોઠવણ કરવામાં આવી અને પાંચ હંજર માણસો જેસી શકે તેવી ગોઠવણ કરવાનું ઉપર જણાવ્યા મુજબ અધિકારીઓએ ઇજ્જત પાડી હતું. માધવબાગના વચક્ષા ખુલ્લા ભાગ ઉપરાંત ત્રણે બાજુની બાંધેલી વિશાળ પાખો પછ મંડપ સાથે સંક્રમ ગોઠવી લેવામાં આવી હતી. અસલ મંડપ પુટ ૧૦૦ x ૬૦ નો તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ બાજુની પરાશો સાથે વધારે વિસ્તાર વાળો બન્યો હતો. યોગાસાની ભર

મેાસમ હોવાથી વરસાદ જરાપણ અંતરાય રૂપ ન થાય તેટલા માટે મંડપ ઉપર પતરાનું છાપડું કરવામાં આવ્યું હતું અને અધિવેશનના દિવસોમાં એક સરખી સતત ઘટ્ટિ છતાં કામકાજને જરા પણ અવલ પહોંચી નહોતી. પ્રતિનિધિઓ માટે ઉતારા વિગેરેની ગોઠવણો મોરારાગના લઘ્ય મહાલપમાં કરવામાં આવી હતી અને પ્રમુખશ્રી માટે દરિયાકિનારે નવા બેડરેડ સમીપ ચોપાટીને નાકે વાલકેશ્વરના રસ્તા પરનું અતિ સુંદર અને મનોહર કથ્યાલુનિકેતન પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું જે આપવા માટે શેઠ લાલભાઈ કથ્યાલુભાઈ તથા તેમના ચિરંજીવી શેઠ કુમારપાળનો અત્રે આભાર માનવામાં આવે છે.

૩. પત્રિકાઓ.

અધિવેશનની તમામ તૈયારીઓ, પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી વિષયક યોગ્ય સૂચનાઓ તેમજ આમંત્રણ કદાચ કેઇ સ્થળે પહોંચ્યું નહોય તો તે છાપાંદારા મળેલું સમજવા, પ્રતિનિધિઓએ અત્રે પધારવા માટે ખાનમાં લેવા જેવી યોગ્ય સૂચનાઓ, દીકરાંટાનું વેઆણુ વિગેરે બાબતોની ખબર વખતે વખત સાત પત્રિકાઓ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવી હતી. તેમજ પ્રમુખ મહાશયની પધારમણી અને તેમને યોગ્ય સન્માન રેશન પર આપવાની યોજના સંબંધી પણ ખબર બહાર પાડવામાં આવી હતી. અને પરિણામે જૈન સમાજની દિલરંજક અને અપૂર્વ મેદિનીએ પ્રમુખશ્રીને હાર તોરા તથા પુષ્પોથી વધાવી લીધા હતા અને આ સરવસ ઝવેરી બજારમાં આવતાં એક નાંકેથી બીજા નાંકાં સુધી લંબાયલું નજરે પડતું હતું. કોન્ફરન્સ ઓફિસ માંગરોળ સભા વગેરે સ્થળે હાર તોરા લઈ પ્રમુખ નિર્ણયિત ઉતારે મુખ્ય ધના મેહક સ્વાગતમાં પધાર્યા હતા.

૪. પ્રતિનિધિઓ.

સમસ્ત હિંદનાં દરેક પ્રાંત, વિભાગ અને ખૂણામાંથી પ્રતિનિધિઓએ પધારવા કૃપા કરી હતી જેઓની એકંદર સંખ્યા ૧૦૯૬ ની થવા જાય છે, આ સંખ્યા કંઈ સધારણુ ન જ ગણાય. આવનાર પ્રતિનિધિ બંધુઓમાં ઘણાં ખરાએ ખાનગી ઉતારે ચોતાની ઉતરવાની વ્યવસ્થા કરી લીધી હતી. અને જે

બંધુઓ સંધના ઉતારે ઉતરનાર હતા તેઓના માટે માધવયાગની નજીકમાં આવેલ મોરારાગમાં ઉતરવાની ગોઠવણુ કરવામાં આવી હતી. આ ગોઠવણુ આવનાર ભાઈઓને ઘણીજ પ્રિય અને સંતોષકારક ગણાઈ હતી. ઉતારા જોજન કમિટી, અને તેના સેક્રેટરીઓ શેઠ વીરચંદ કેવલભાઈરા. લલુભાઈ કરમચંદ દલાલ તથા શેઠ ફકીરભાઈ કેશરીચંદ ભાણુભાઈએ બહુજ સારી વ્યવસ્થા બળવી હતી જે બદલ તેઓનો અને આભાર માનવામાં આવે છે. શેઠ વીરચંદભાઈ રાત દિવસ ડેલિગેટોની સવડ બળવવા ખરે પૂજેજ હતા, અને પ્રતિનિધિ બંધુઓની દરેક દરેક જરૂરી-આતો પૂરી પાડતા.

૫. મંડપ, ટીકીટ, વ્યવસ્થા કમિટી.

મંડપને લગતી સંધળી હકીકત ઉપર જણાવ્યા મુજબ ઘણીજ સંતોષકારક અને હનરોની મહાસંભાને શોભે તેવી લઘ્ય હતી. આ મંડપમાં એક બાજુ જમીનથી ઉચું પ્લેટફોર્મ-વ્યાસપીઠ બાંધવામાં આવ્યું હતું અને તેના પર કોમનાં અગ્રગણ નાપકો, વિચારકો, દેશનાં જૈનેતર નેતાઓ અને આમંત્રિત સભ્યો માટે ગોઠવણુ રાખવામાં આવી હતી. મંડપની વચમાં ભાષણ કરાંઓ માટે એક તેવુંજ ન્હાનું ચતુર્મુખ પીઠ ઉચું કરવામાં આવ્યું હતું કે જેથી ચોતરફ એકલા ચએલા સમાજને સાંભળવામાં ઘણીજ સરલતા થતી હતી. ટેકાણે ટેકાણે બોધક સૂત્રોનાં ઉત્તજક મહાવાક્યો સંયમદર્શક શબ્દો અને પ્રસંગને અનુસરતાં ઉદ્દેશવાળા ન્હાનાં મ્હોટાં જૂદાં જૂદાં પાટીઆંઓ ગોઠવવામાં આવ્યાં હતાં. મંડપની ચોતરફ ઝાલરો બાંધવામાં આવી હતી. સ્થળોને રંગીન વસ્ત્રોથી આયંજાહિત કરવામાં આવ્યાં હતાં. વિજળીકે રોશની મંડપમાં અગરો કરી રહી હતી. મુખ્યધના પ્રસિદ્ધ શેઠ ભીમશી માણેક વાળા તરફથી મ્હોટી મહેનતે તૈયાર કરાવવામાં આવેલ પુરંધરની નામિની કલમથી ચિત્રાયલું પ્રમાણસર શી રતુજખતું એક અતિ આકર્ષક ચિત્ર કે જે તેમના તરફથી મંડપમાં મૂકવા માટે આપવામાં આવ્યું હતું તે ચિત્રની ગોઠવણુ વ્યાસપીઠના મધ્ય સ્તંભ ઉપર વિજળીના સક્રાકાર પ્રકાશમાં ઘણીજ ગોખ રીતે

કરવામાં આવી હતી અને આખી સલામું ધ્યાન તે પર રિયર થતું હતું.

રિસેપ્શન કમિટીના સભ્યો, પ્રતિનિધિઓ, પુરુષ પ્રેક્ષકો, સ્ત્રી પ્રેક્ષકો, તેમજ અન્ય જેનેતર આગેવાનો અને સુવિચારકો માટે જૂદી જૂદી ડીકોટો અને પાસ તૈયાર કરાવવામાં આવ્યાં હતાં. રિસેપ્શન કમિટીની ડીકોટો કુલ ૪૦૧, પ્રતિનિધિઓની ૧૦૮૬, પુરુષ પ્રેક્ષક ડીકોટ ૭૦૬, અને સ્ત્રી પ્રેક્ષકોની ડીકોટ ૫૪૦, વહેંચાઈ હતી. આ ઉપરાંત જેનેતરો માટે કોઠવામાં આવેલા આમંત્રણ કાર્ડ લગભગ ૨૫૦ અઢીસો મોકલવામાં આવ્યાં હતાં. અને કેટલાક વિદ્વાન અને સારા વક્તાઓ જેવા કે એમ. આર. જયકર ખાર-એટ-લો, મી. કુમારીયા, હાઇ બ્રબરેટ ફોર્મણ હાંચ્યા, મી. હોર્નમિન, થી શિવદાસ આંપચી, શ્રી જમનાદાસ માધવજી ખાર-એટ-લો, રા. બ. હરજીવન વાલજી, કીશીક પંડિત, વગેરે મુદરશોએ હાજરી આપી હતી. અને આ શરૂઆતના પ્રશ્ને બંગે પોતાથી બનતી સહાય આપવા તત્પરતા દાખવી હતી.

આ કમિટી તેમજ તેના સેક્રેટરીઓ રા. શેઠ મણીલાલ સુરજમલ ઝવેરી તથા મગનલાલ એમ. શાહે સારી સ્વચ્છતા રાખી અધિવેશનના માર્ગમાં સારી મદદ કરી છે. અને આ સ્થળે તેમનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

૬. કારાવોનો ખરડો કરનાર સમિતિ તથા હેલ્થ ઓફીસરો.

આ કમિટીએ ખત પૂર્વક વિચાર પૂર્વક દૈનિક દૃષ્ટિથી ચોક્કસ અને માર્ગદર્શક કારાવોનો ખરડો તૈયાર કર્યો હતો અને આ કારાવો જાહેર પત્રોદ્ધાર અધિવેશનના દિવસો પૂર્વે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કમિટીને કાર્યમાં સરલતા યાપ, લોક લાગણીનો સારો ખ્યાલ આવે અને સુવિચારકોની વિચાર શ્રેણી કયા પ્રકારની છે તે જાણી કારાવોનો ખરડો તૈયાર કરવાનું સુગમ યાપ તેટલા માટે કારાવો સખથી સૂચનાઓ માંગવામાં આવી હતી અને તેથી ઘણી સૂચનાઓ મળી હતી જે પર આ કમિટીએ વિચાર કર્યો હતો.

અધિવેશન પ્રસંગે પ્રમુખ મહાશયનો બંગલો અને પ્રતિનિધિઓનો ઉતારો વગેરે સ્થળોની તેમજ આપનાર મહેમાનોની તંદુરસ્તી વિષયક જરૂરીયાતો માટે નીમવામાં આવેલા હેલ્થ ઓફીસરોએ કાળજી દાખવી હતી. આ કાર્યો માટે ઉપયુક્ત કમિટી અને હેલ્થ ઓફીસરોનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

૭. પ્રમુખ મહાશયની પધરામણી

આ અધિવેશનના પ્રમુખ મહાશય શીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધી તા. ૩૦-૭-૨૬ ના રોજ તેઓ શ્રીએ અગાઉથી જણાવ્યા મુજબ બેરોડા રેલ્વેને લેવામાં હતા. તેઓશ્રીને ઉતરતાં રેલ્વેન પર યોગ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. શ્રી મુખ્ય જેન સ્વપ્સેવક મંડળની આખી 'કોર' રેલ્વેન પર પોતાના આખી પોશાકમાં હાજર હતી અને તેમના તરફથી યોગ્ય સલામી આપવામાં આવી હતી. બાદ પ્રમુખશ્રીને માટે તૈયાર રાખવામાં આવેલી ખાસ મોટારમાં સરઘસ મારફતે ખાસ અગાઉથી શશુગારવામાં આવેલા રસ્તાઓ જેવાકે હોર્નબીરોડ, શેપ્ મેમજી સ્ટ્રીટ, ઝવેરી બજાર, મુખાદેરી, પાંચધુની, લુલેશ્વર, શીરગામ વિગેરે રસ્તે થઇ ચોપાટી ઉપર તેમના માટે ખાસ ગોઠવેલી શેઠ લાલભાઈ કપ્યાલુભાઈ ઝવેરીના 'કલ્યાણનિકેતન' બંગલે લઈ જવામાં આવ્યા હતા. સરઘસમાં જેન કામના અગ્રમણ તેમજ અન્ય ઘણા ખરા ભોંપરોએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. તેમજ રસ્તાઓ બનતો વિગેરે પણ પ્રેક્ષકોથી ઉમરાઈ જતો હતો. જેનો સવિસ્તર અહેવાલ અન્ય છાપાઓ મારફતે પ્રકટ થઈ ચુક્યો છે.

૮. ખાસ અધિવેશન.

આ અધિવેશન તા. ૩૧ મી જુલાઈના દિને નિર્ણીત થયેલે સ્થળે અને સમયે લગ્ય દેખાવ રજૂ કરતા તૈયાર કરેલા મંડપમાં શરૂ થતું હતું. જેન તેમજ જેનેતરોની સારી સંખ્યા હાજર રહી હતી. અને આ હાજરી અને ઉત્સાહ એવટના દિવસો સંધી ટપી રહ્યાં હતાં. આટલી વિશાળ જગ્યાની ગોઠવણ હતાં જગ્યાનો પણ સંકેત 'હેલ્થ' તેવો લાસ અધિ-કોરીઓને થયો હતો અને એક બે પ્રસંગે ડીકોટો પણ બંધ કરવા કરેજ પડી હતી. કામ ઘણું

સંતોષકારક રીતે છેવટ સુધી ચાલ્યું હતું અને આ અધિવેશન પાર પાડવામાં પ્રમુખ મહાશયે ધણીજ શાંતિ દક્ષતા અને ન્યાયપ્રિયતા બતાવી હતી. સખજેકટસ કમિટીની બેઠકમાં ઘણી ચર્ચાઓ થઇ હતી, પરંતુ કાર્યવાહકોની અધ્યક્ષતા, શાંતિપ્રિયતા અને તોડ કાઢવાની પદ્ધતિ અને હાજર રહેલાઓની તીર્થ પ્રત્યેની લાગણીથી એક દીલીથી અને સફળતાથી પાર ઉતર્યું હતું. અધિવેશનનું કામકાજ ઉક્ત કમિટીની બેઠકો રાતના ૨૧ થી ૩ વાગતાં સુધી બેસતાં છતાં પણ પહોંચી વળાય તેવા સંજોગ ન હોવાથી અને કૉન્ફરન્સના બંધારણનો સવાલ ચર્ચવાનો હોવાથી એક દિવસ લંબાવવા ફરજ પડી હતી. અને તેમ થયા છતાં પણ બંધારણનો પ્રશ્ન કેટલાક નિરર્થક વાંધા ઉપસ્થિત કરવાના વલણને લઇને પડતો મૂકવાની જરૂર પડી હતી.

બાણ રાજકુમાર સિંહની સેવા-આ પ્રસંગે કહેવું જરૂરનું છે કે શ્રી કૉન્ફરન્સના આ ખાસ અધિવેશનની સખજેકટસ કમિટીમાં કેટલુંક કામ કાજ ચાલતી વેળા જરા ગરમ ચર્ચાઓ ચલી હતી. દાખલા તરીકે યાત્રા ત્યાગનો ઠરાવ, પ્રોપેગન્ડા કમિટીની નીમણુંક તેમજ આપણા હક્કો નક્કી કરવાને સંયુક્ત કમિટી નિમવાનો ઠરાવ વગેરેની ચર્ચા વખતે ઘણી ચર્ચાઓ અને ન ઇન્હવા યોગ્ય દેખાવ રહ્યો ચતા. પરંતુ તેવે વખતે તેમજ રિસેશન કમિટીમાં પણ કેટલીએક વખત બાણ રાજકુમારસિંહની સમજવટ શક્તિ અને કુનેદ બરી રીતિએ તે તે કાપોં સારી રીતે પાર ઉતાર્યાં એ વાત તરફ જોતાં તેઓ ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે. વિરોધમાં કન્વેન્શન વખતે સૂકૃત લંડાર ફંડની અપીલ કરી તેમણે અપૂર્વ કાર્ય કર્યું હતું તેવીજ રીતે આ અધિવેશન વખતે પણ ઉક્ત સૂકૃત લંડાર ફંડનો ઠરાવ સખજેકટ કમિટીમાં જતે રજૂ કરી પસાર કરાવ્યો. આ અધિવેશનની શરૂઆતથી અંતપર્યંત તેમની સેવા, ઉત્સાહ અને સમજવટ શક્તિથી તેઓએ તેમજ અમદાવાદના શેડ કસ્ટુરભાઈ લાલભાઈએ કૉન્ફરન્સની સારી સેવા બજાવી ને તેને ફતેહમંદ બનાવવામાં પૂરો ફાળો આપ્યો છે તે બદલ તેમનો આ રચળે

આભાર માનતાં અમને આનંદ થાય છે. શ્રીયુત ગુલાચંદળ દક્ષી, શેડ રવજી સોળખાળ, શેડ કુંવરજી કેશવજી તેમજ કૉન્ફરન્સ રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી-ઓએ પણ ‘શત્રુજય’ એજ સર્વનું ધ્યેય એજ દર્શિષ્ટિનું ધ્યેય સમાધાન પૂર્વક કાર્યની પૂર્ણાહુતિ કરાવવામાં તનતોડ શ્રમ અને કુનેદ દાખવ્યા હતા.

સખજેકટ કમિટી મોડીરાત્રે પૂરી ચતી પણ કૉન્ફરન્સના કાર્યવાહકો પ્રેસ માટે પસાર થય્યા અગ્રેજી ઠરાવો તથા ભાષાંતરો એકથી બે કલાક બેસી તૈયાર કરતા અને એ પ્રમાણે કોષ વખતે તેમને તે કાર્ય પૂરું કરતાં સવારના પાંચ પણ વાગતા હતા.

અમદાવાદ, ગુજરાત, દક્ષિણ, તેમજ આખા હિંદુસ્તાનમાંથી ટેકેકાણેથી પ્રતિનિધિઓ વિગેરેએ પધારી અધિવેશનમાં સંપૂર્ણ ઉત્સાહ અને લાગણી પ્રદર્શિત કર્યા હતાં અને શ્રી શત્રુજયના મહાન પ્રશ્ન અંગે જૈનેત્તેઓ પણ સારી હાજરી આપી પોતાની સહાનુભૂતિ બાપણોદ્વારા દેખાડી આપી હતી. આ અધિવેશનમાં પસાર થયેલા ઠરાવોની નક્કો ટેકેકાણે પહોંચાડવા અવસર્ય કરવામાં આવી છે અને પ્રચાર કાર્ય માટે નીમાએથી પ્રચારસમિતિ (propaganda committee) માફતે પણ તેવા ઠરાવોનો પ્રચાર વિગેરે કાર્ય ચશે. છાપાંઓ-વર્તમાનપત્રોદ્વારા સર્વ રચળે આ ઠરાવો જાહેર થઇ ગયા છે છતાં પણ દરેક ગામે પહોંચે તેની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

૯. પ્રચાર કાર્યસમિતિ. Propaganda Committee

પ્રચાર કાર્ય માટે નીમવામાં આવેલી આ સમિતિના સભ્યોથી અને તેઓના નામથી ઘણાખરાતો જરૂર જણીતા હોવાજી છતાં તેઓનાં નામો અત્રે આપવામાં આવ્યાં છે. શ્રીયુત મણીલાલ કોઠારી અમદાવાદ, ૨. બાણ કીર્તિપ્રસાદજી મીરત, ૩. બાણ દયાલચંદજી આમ્રા, ૪. રા. મણિલાલ જુલાલચંદ પાલજુપુર, ૫ રા. હીરાલાલ સુરાણા સોજત, ૬ રા. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પૂના. આ ભાષાઓ ઘણાજ ખતીલા ત્યાગ શ્રત્તિવાળા ને ઉત્સાહી છે. તેઓ દરેકને શ્રી શત્રુજય પર આપણા દરેક દક્કની અને લડતની બધી માહિતી મળે તેટલા માટે શેડ આણુંદળ કંથાણજી

પાસેથી મંગાવવામાં આવેલ ખાસ સાહિત્ય પુસ્તક પાડવા ગોઠવણ થઇ છે. જે સહિત્ય અંગેની તે ઉપયોગ માટે મલ્લુ છે તેટલું મોકલાઈ ચૂક્યું છે. અને હજુ પણ બીજું જરૂરીઆત પ્રમાણે મંગાવી મોકલવા ધટું કરવામાં આવશે. આ સભ્યોને જુદા જુદા વિભાગો પ્રચાર કાર્યમાં સોંપવામાં આવ્યા છે. બાઇ મણિલાલ કોઠારી પોતાનું કાર્ય દક્ષિણ ગુજરાતમાં કરશે. શ્રીયુત મણિલાલ ખુશાલચંદને ઉત્તર ગુજરાત અને મારવાડનો દક્ષિણ વિભાગ, શ્રી. પોપટલાલ રામચંદ શાહને કોંકણ અને મહારાષ્ટ્ર, હીરાલાલજી સુરજીને સોજત, બીઆવર, અજમેર, જોધપુર, પાલી, રાણી, મારવાડ, મેવાડ અને રજપુતાનાના મુખ્ય મુખ્ય સ્થળો, બાજુ દયાલચંદને આમ્રા અને યુ. પી. અને બેંગાલ પ્રદેશ, અને બાજુ કીર્તિપ્રસાદજી યુ. પી. નો કેટલોક ભાગ અને પંજાબ જેમાં કાનપુર, બનારસ, લાહોર, દીલ્હી, મથુરા, ગુજરાનવાલા વિગેરે સ્થળોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેવા પ્રદેશો સોંપવામાં આવ્યા છે. અને તે મુજબની લખીત ખખર દરેકને મોકલવામાં આવી છે. આ સિવાય અધિવેશનમાં પસાર થયેલા ઠરાવો પણ ડિંદી, ગુજરાતિ, અને અંગ્રેજીમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ છપાવી વહેંચવા ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.

આ સભ્યો પૈકી બાજુ દયાલચંદજી તરફથી અમને એક પત્ર લખી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સખંધી સૂચના માંગવામાં આવી હતી જે સખંધી તેમને હતી સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી. તેમજ અધિવેશનના પ્રમુખ મહાદાય તરફથી પણ કલકત્તેથી તેવી ખખર તારથી માંગવામાં આવતાં તેઓશ્રીને પણ તારદારા ખખર મોકલવામાં આવી હતી.

શ્રી. પોપટલાલરામચંદ શાહ અમારા તા. ૧૪ ઑગસ્ટના ^G_{P. D. 9} વાળા પત્રના જવાબમાં લખી જણાવે છે. કે 'I have already commenced touring into Poona District with a view to educating the Jain Public opinion re the Shatrunjaya affair in conformity with the resolutions passed by the recently held Conference-Talegam

Kirkee and other adjoining towns being the first places visited by me on the 15th and that I mean to visit most of the important places in the Deccan for the same purpose." આ પત્રનો સાર એ છે કે એ બાઇએ પોતાનું કાર્ય શરૂ કરી દઇ જણાવે છે કે કોન્ફરન્સના છેલા અધિવેશને પસાર કરેલા ઠરાવો મુજબ જેન કોમનો જાહેરમત શ્રી શત્રુજય સખંધી કેળવવા મહેં મુસાફરી શરૂ કરી દીધી છે. તમેગાંવ કરંડી અને આસપાસના શહેરોની તા. ૧૫ મી એ મુલાકાત લીધી છે અને આખા દક્ષિણના મુખ્ય સ્થળોએ તેજ હેતુસર જવા માણું છું. આ ઉપરાંત નક્કી કરવામાં આવેલી કાર્ય પદ્ધતિ વિગેરે જાણી હું મહારી સૂચનાઓ રજૂ કરીશ વિગેરે. આ કાર્યમાં નાણાંની ખાસ જરૂર હોય એ વાત સૌ કોઇ સ્વીકારી શકે અને તેજ મુદ્દાસર બાઇ મણિલાલ કોઠારીએ અધિવેશનના દિવસે તેજ વખતે એટલે કે ઠરાવ પસાર થયો તે સાથેજ એક અપીલ કરતાં રા. ૧૦૧૫૩-૧૨-૦ ની રકમ ભરાઈ ચૂકી હતી જેમાં રા. ૧૦૮૭, રોકડા મળ્યા હતા. બાકીની ચીકીઓ મળી છે જેની નોંધ કરવામાં આવી છે અને તેની એક નકલ રા. પોપટલાલ રામચંદને તેજ વખતે આપવામાં આવી હતી. અને શ્રી. કોઠારીજીને પણ એક નકલ તેમણે માગતાં મોકલવામાં આવી છે. જાહેર પત્રોદારા આ રકમ પણ આ ઑફીસ તરફથી જાહેર થઇ ચૂકી છે. આ ઉપરાંત ન્હાના હેમના દાગીના જેવાં કે લીટીઓ, કરડા, દોરા વિગેરે મલી નંગ ૩૦) મળ્યાં છે. જેની નોંધ પણ ફંડની વિગતવાર નોંધ સાથે આજ અંકમાં અન્યત્ર આપવામાં આવી છે. આ ફંડમાં જે રકમો આજ પર્વત વચલ થઇ છે તેની પણ નામવાર યાદી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

૧૦ ઠરાવો.

પસાર થયેલા ઠરાવો પૈકી ઠરાવ નં. ૨ થી ૭ અને નં. ૯ ના ઠરાવો મુખ્યત્વે નામદાર ગર્વનર, હિંદુસ્તાનના નામદાર વાઇસરોય અને સેક્ટરી ઑફ

સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયાને પ્રમુખ મહાશય શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંઘીની સહીથી મોકલી આવવામાં આવ્યા હતા. નામદાર વાઇસરોયને આ દરોવો તારફરો પણ પ્રથમ મોકલાઇ ચૂક્યા હતા. આ સિવાય દરોવ અન્વયે નં ૨ થી ૬ સુધીના દરોવો શેઠ આશુદ્ધજી કેત્યાણજીની પેઢી તરફ પણ પ્રમુખ મહાશયની સહી સાથે મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ પેઢી જેઓના તરફથી જવાબ મળ્યા છે તે આ નીચે ટાંકવામાં આવ્યા છે.

નામદાર વાઇસરોય, સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા અને મુખ્યમના ગવર્નરને લખાએલ પત્ર
5th August 1926.

Having been authorized by the Special Session of Shri Jain Swetamber Conference held at Madhav Baug, Bombay on 31st July, 1st, 2nd, and 3rd, August 1926, I have the honour to forward herewith copies of Resolutions No. 2 to 7 and 9 passed by the said sessions with an earnest request that your Excellency Lordship will be pleased to pay best attention to the grievances of the Jain Community extending over the whole of India, Members of which are mostly British subjects and loyal, peace-loving and law-abiding citizens of the British Raj long since the foundation thereof.

I have the honour to be,

Your Excellency's Lordship's most humble servant,

Sd/. Bahadursinhji Singhi.

PRESIDENT.

Special sessions of Shri Jain S. Conference.

(આ પત્રની નકલ ત્રણે સ્થળે હોદ્દાને યોગ્ય શિરનામાં સહીત મોકલવામાં આવી હતી.)

મુખ્યમના ગવર્નરને જવાબ.

Government House, Ganesh khind,

9th August 1926.

SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your letter dated 5th August 1926 and enclosures and to inform you that it has been transferred to the Political Department for official consideration and disposal.

Yours faithfully,

Signature of the Private Secretary
to

H. E. THE GOVERNOR.

સાર—તમારો તા. ૫-૮-૨૬ ના પત્ર સાથે મોકલવામાં આવેલ પત્રો (દરોવો) વાળો પત્રની પહેલેથી સ્વીકારતાં આપને હું જણાવું એમ ઇચ્છવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત પત્રનો સરકારી રીતે વિચાર કરવા અને હેતુદનો નિકાલ લાવવા રાજસ્થાની ખાતામાં મોકલવામાં આવ્યો છે.

નામદાર વાઇસરોયને જવાબ.

Vice Regal Lodge, Simla;

10 August 1926.

D. O. No. 7838. G.P.

DEAR SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your letter No. 3421, dated 5th August 1926 and to say that the matter referred to therein is receiving the most careful attention of His Excellency's Government.

Yours faithfully,

Asstt. Private Secretary
to the Viceroy.

સાર-તમારા નં. ૩૪૨૧ તા. ૫-૮-૨૬ ના પત્રની પહોંચ સ્વીકારવા અને લખવા અને જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત પત્રમાં જણાવેલી હકીકત પર નામદાર વાઇસરોયની સરકાર તરફથી ધણુજ સંભાળ પૂર્વક ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

તમારો વિશ્વાસ, વાઇસરોયનો

આસી. પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી.

હોદ્દો વછર (સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ) તરફથી પત્રનો જવાબ મળ્યો નથી.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ શેઠ આણંદજી કલ્યાણુજીને મોકલવામાં આવેલા હરાવો સાથેના પત્ર નં. ૩૪૨૩ તા. ૫-૮-૨૬ના જવાબમાં તેઓએ પોતાના

૧૨-પ્રચારકાર્યકુંડ-શ્રી જૈન સ્વે. કોન્ટ્રેન્સના આ ખાસ અધિવેશનમાં હરાવ નં. ૧૨ મુજબ નીમાએલ કેમિરીના પ્રચારકાર્યનું એકત્રિત થયેલું કુંડ નીચે પ્રમાણે છે:-

૧૫૦૧ પ્રમુખ સાહેબ આણુજીદાદરસિંહજી સીધી, ૧૨૦૧ શેઠ. રવજીભાઈ સોળખાળ, ૨૦૧ મહા-રાષ્ટ્ર તરફથી રા. પોપટલાલ રામચંદ સાહ પુના, ૨૦૧ લક્ષ્મીચંદજી વેદ આગ્રા, ૨૫૧ જીવતલાલ પરતાપશિ ખાગડુવા મુંબઈ, ૨૦૧ તેજુકાયાની કું. હા. નેણુશી ભોજરાજ, ૧૦૧ નરપતલાલ ઉત્તમચંદ રાધનપુર, ૧૦૧ ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલ (પાયધુની ગાંધા કાંટા), ૧૦૧ લલુભાઈ કરમચંદ દલાલ (લાલનની પોંડીના) ૧૦૧ મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવકમંડળ, ૧૦૧ દેવીદાસ કાનજી નં. ૧૧૩ કાટ-ખમ્મરગેટ, ૧૦૧ બાંધ ચંદન ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલની ઓરતરાધનપુર, ૧૦૧ ઝવેરી મણીલાલ સુરજભલની કુ. ધનંજી સ્ટ્રીટ, ૧૦૧ જેસીંગલાલ સાકલચંદ ડે. જેસીંગલાલ મંગલજી પારસી ગલી મુંબઈ, ૧૦૦ નાનજી લાધાભાઈ, ૫૦૦ કરમચંદ લાલચંદ કલંકતા, ૧૦૧ ચીમનલાલ પોપટલાલ પારસી ગલી ધનંજીસ્ટ્રીટ ગણપત ખીદડીંગ, ૨૫૧ રાજકુમારસિંહ મુકીમ, ૧૦૨ ઝવેરી રવંચંદ ઉજમચંદ ધનંજીસ્ટ્રીટ, ૧૦૧ વોડીલાલ પુનમચંદ રાધનપુર, ૧૦૧ કેસરીચંદ ભાણુભાઈ (ડે. પાયધુની) ૧૦૦ ઝવેરી નગીનદાસ લલુભાઈ સન્સ ધનંજીસ્ટ્રીટ, ૧૦૧ કુવરજી ઉમર-સી કંપની ખારેક બજાર માંડવી, ૧૦૧ રામચંદ રાજજી પાયધુની ખારીઆ ખીદડીંગ, ૫૧ કકલભાઈ બી. વંકીલ મનહર ખીદડીંગ લુદારચાલ મુંબઈ, ૫૧ હરીલાલ જુઠાભાઈ ધાંગધા. ૫૧ સોમચંદ લાલચંદ નવી હનુમાન ગલી આનંદજીવન મુંબઈ, ૫૧. જયચંદ ઉજમચંદ (ડેકાણું નથી) ૫૧. દલપતભાઈ મોહનલાલ વિઠ્ઠલવારી રણછોડદાસ આણંદજીનો માળા, ૫૧. મોહનલાલ ભગવાનદાસ. ઝવેરી ધનંજીસ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૫૧. શા. ત્રીભોવનદાસ મંજળજી વડવાણુ શહેર, ૫૧. અલાચંદ ભવાનચંદ પાલેજવાળા પાટણ, ૫૧. કાલીદાસ લલુભાઈ પારસી ગલી ધનંજીસ્ટ્રીટ દેવજીભાઈ જીવન મુંબઈ, ૫૧. ઝવેરી મલુકચંદ ખાદરમલ ધનંજીસ્ટ્રીટ, ૫૧. જીવતલાલ પરતાપશીના ધમપત્ની આઈ સેકરીઆઈ, ૫૧. મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવક મંડળના ૫૧. પદમશી પાચારીઆની કુ. વાલકેશ્વર મુંબઈ, ૫૧. ભાંધુચંદ અમુલખંતી કુ. (ડેકાણું નથી) ૫૧. મણીલાલ કુંવરજી રામીવાળા ડે. મોતીલાલ મૂળજી, ૫૧. ડા. બીખાંભાઈ જેઠાલાલ સાંતાકુઝ, ૫૧. નાનચંદ શામજી વડગાદી દુલસાં જીવન, ૫૦. ઉત્તમચંદ હીરજીકાટ બખ્મરગેટ, ૫૧. દલપતભાઈ મોહનલાલ વીઠ્ઠલવારી ૫૧. હરીદાસ સોભાગચંદ આદરીવાળા ૫૦. હરખચંદ મકનજી કાટ બખ્મરગેટસ્ટ્રીટ, ૫૧. છોટાલાલ વેલચંદ સુલજી જેઠા મારફીટ નવી ગોમુખગલી, ૫૧. સાંકરલાલ માધ-વજીC/૦૪કરીયા મસીદ કાપડની દુકાને કામ્બેકર સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૫૧. શ્રી મુંબઈ નીરાધીમાંલી ૧૦૮

ના જોલકનું જૈન મિત્રમંડળ હસ્તે અમરતલાલ તારાચંદ ધીખીયાલ. મુંબઈ, ૫૧. છોટાલાલ વલ્લભજી ઠે. મુળજી જેઠા મારફીટ નવી ગૌમુખ્યલી, ૫૧. ગામ મુરખાંડ જીલ્લા ચાણોનો સંધ ઠે. સ્વચંદ ઉજ્જમચંદ સુથારચાલ મુંબઈ, ૫૧. બાઈ સંકરી જીવનલાલ પરતાપસી રાધનપુર, ૫૧. શેઠ. ભોગીલાલ વીરચંદ હા. બાઈ સમજી પેડરોડ, ૫૧. જૈન યુવકસેવા સમાજ અમદાવાદ, ૫૧. દુલભજી ઉમેદચંદ ૫૧. પોપટલાલ પ્રેમચંદ ખોટા મોતીલાલા પારસી ગલી ૫૧. ડભોઈ સંધ ઠે. પરી રમણીકલાલ કેશવલાલ, પારસી ગલી ધનજીસ્ટ્રીટ, ૫૧. દુલચંદ હરીચંદ મુલજી જેઠા મારફીટ, ૫૧. સા. સુભદ્રાબેન માણેકલાલ જેઠાભાઈ, ૫૧. પદમચંદ સંપતલાલ કેયર મુ. ફલોદી મારવાડ ૫૧. હરકચંદ કપુરચંદ માસ્તર કીકારસ્ટ્રીટ નં. ૮૭-૮૯ મુંબઈ, ૫૦. માણેકજીવેન મણીલાલ ઉજ્જમચંદ અવેરી C/O હીરજી મેનશન સેંહરસ્ટરોડ, ૨૫. પોપટલાલ નરસીભાઈ વોરા કાળેકરસ્ટ્રીટ પોસ્ટ માડવી નં. ૩, ૨૫. હેમા ખેતુની કું. નયુશીવજી (કેકાણા વગરની) ૩૧. ટીટોઈ ગામ (ધરડીસ્ટ્રીક્ટ) હા. પૂનમચંદ ગુલાબચંદ, ૨૫. વડાલા પંચ મહાજન તરફથી હા. સા. મણીલાલ સ્વચંદની દુકાને ઠે. પાયધુની, ૨૫. મણીલાલ સ્વચંદ પાયધુની, ૨૧. મોહનલાલ ખોડીદાસ મનહરખીલ્ડીજી લુહારચાલ ૨૫. ચાંપસી થેલા C/O લક્ષ્મીદાસ હેમરાજની કું. દાણા બંદર, ૨૧ મોતીલાલ કાલાભાઈ પટવા. અવેરીખમર-મુંબાઈ, ૨૫ મગનલાલ જગજીવન શેઠ અર્ધસ કાલબાદેવી મુંબઈ, ૨૫ મૂળચંદ મોહકમચંદ મૂળજી જેઠા મારફીટ ચંપાગલી, ૨૫ હરખચંદ હોંસીલાલ C/O. લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ ચંપાગલી, ૨૫ બેચરદાસ હરિચંદ અવેરીખમર, ૨૫ માવજી પરસોત્તમ મૂઢીખમર-કચ્છબુલવાલા, ૨૫ નાગરદાસ ખેતસી રાધનપુરવાલા, ૩૧ મોતીલાલ અમરસી (કેકાણું નથી) ૨૫ ઇસ્તં સંધ તરફથી, ૨૫ મેષજી હીરજી જીએઆલી (શાકગલી માંડવી), ૨૫ પાનાચંદ તારાચંદ હા. બાઈ હીરકોર (કેકાણું નથી), ૨૫ પ્રેમચંદ દેવીચંદ શરાફ, ૨૫ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ C/O. ચંદુલાલ વજરાજ મોતીયાની ચાલ, ૨૫ ભોગીલાલ દોલતચંદ C/O. H. B. Shah અવેરીખમર, ૨૫ મનસુખલાલ મણીલાલ મુળજી જેઠા મારફીટ-મૌરજગલી, ૨૫ મણીલાલ એમં. શાહ નાગદેવી સ્ટ્રીટ, ૨૫ ત્રીકમલાલ ન્દાલચંદ પારસીગલી, ૩૦ માળે-નગીન ઉસ્તાદનો માળો ત્રીજે માળે, ૨૫ મોતીચંદ પદમાઈ દેહગામ જીલ્લા સુરત, ૨૫ નેમચંદ મગનલાલ પારસીગલી ગણપતી બીલ્ડીંગ ૨૫ ચતુરદાસ પરસોત્તમદાસ અમદાવાદવાળા, ૨૫. માણેકલાલ અમુલકરાય C/O. નગીનદાસ એન્ડ માણેકલાલ, ૨૫. વાડીલાલ મગનલાલ સુભેલવાળા, C/O. ગુલાલવાડી ખોજનો માળો ૩ જે દાદરે, ૨૦. બીખાચંદ ત્રીજીવન ઠે. ધનજીસ્ટ્રીટ, હરગોવિનદાસ માનચંદનો માળો ૩ જે માળે, ૨૫. ચંદનબેન મોતીચંદ ગીરધર કાપડીયા પ્રી-સેસ સ્ટ્રીટ લોહારચાલ, ૨૫. મોવીબેન હીરાલાલ અમૃતલાલ C/O મોતીચંદ ગીરધર કાપડીયા, ૨૫. નાથાલાલ ખુચચંદ કોદારી-વડસાડવાળા, હા. ગાંડાભાઈ ગુલાબચંદ, ૨૧. ચંદુલાલ વજરાજ મોતીયા ચાલ, ૨૫. વરજીવનદાસ સુલચંદ ૨૨૭ શેઠ પ્રેમજીસ્ટ્રીટ. મુળજી જેઠા મારફીટ સામે, ૨૫. ઉજ્જમખાઈ મોતીલાલ નાનચંદ પારસીગલી. નગીનદાસ લલ્લુભાઈ, ૩૧. સ્વચંદ ઉજ્જમચંદ સુતારચાલ, ૨૫. નેમચંદ દેવચંદ અમદાવાદવાળા, ૨૫. હરીચંદ મીઠાભાઈ નળખમર ચોટ્ટી, ૨૫. હરીચંદ મીઠાભાઈ નળખમર ચોટ્ટી, ૨૫. હરજીભાઈ રાજજી માંગેરાળ જી. સુરત, ૨૫ કચ્છી વીસા ઓસલાલ જૈન સ્વચંદેવક મંડળ. ઠે. નારાયનમીલ ચાલ લોચર પરેલ, ૨૫. મીસીસ-કલાવતી મોહનલાલ ભગવાનદાસ અવેરી. (ધનજીસ્ટ્રીટ) ૨૫. તારાબેન મણીલાલ સુરખમલ અવેરી, ૨૫. સરખચંદ રાજકરન ઠે. અમરવાડી રૂમ નં. ૩૮, ૧૦. જગજીવન નયુ. મંગળદાસ મારફીટ ટોપીલાળોનો માળો, ૧૧. વીરમ રાયશી લાલખાગ ત્રણ ખતી સામે, ૧૧. તલકચંદ જમનાદાસ મુળજી જેઠા મારફીટ, ૧૧. હરજીવન ગોપાલજી અજીદુલરહેમાન સ્ટ્રીટ કાનજી માલજીનો માળો, ૧૫. ગાંડાભાઈ ગુલાબચંદ કોઠારી. વલ્લભજી, ૧૧. જીવનલાલ પરતાપસીના બેન અમરતખાઈ તરફથી, ૧૦. ભોગીલાલ દોલાચંદ. અવેરી.

ખનર, ૧૧. આઈ અચૂત ચીમનલાલ મૂનમચંદ રાધનપુરવાળા, ૧૧. રતનજી નયુ એન્ડ બ્રધર્સ બાર
ભાયા મોહોદલા મુંબઈ, ૧૦. જગનલાલ વ્રજલાલ હરરવાળા બીદડીંગ હુદારચાલ, નં. ૩ ૧૧. જેઠાભાઈ
દેવજી નાગડા (ટેકાણું નથી) ૧૦. સુનીલાલ ખૂચચંદ ઝવેરી, ૧૧. વિનયચંદ મોતીચંદ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ
મનહર બીદડીંગ, ૧૧. વેધજી જીવજી C/o. ભવાનજી મૂળજીની કું, ૧૧. ઇડરવાળા બેન વાલી વીરચંદ
C/o. વનિતા વિશ્વામ, ૧૧. નવલચંદ હેમચંદ દેશી ધર્મોદ દવાખાના તરફથી હા. ભૂરાભાઈ નવલચંદ
સુરત-ગોપીપુરા, ૧૦. છોટાલાલ રાજકરન C/o. મણીલાલ સુરજમલ ધનજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૧૧. જુરા-
ભાઈ ખેમચંદ શા. C/o. મોરારજી ગોકળદાસ મોર્કેટ-કાલખાદેવી રોડ, ૧૧. સુનીલાલ ઉત્તમચંદ
દવાખાલા પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, ૧૧. દોસી નરોત્તમદાસ અમરચંદની કું. ચંપાગલી. મુળજી જેઠાના માળો
૩ જે દાદરે, ૧૧. લાલજી હીરજી શાહ C/o. મેઘજી હીરજી કુકસેલર પાપધુની, ૧૦. શુભાળયંદ
રાધવજી વડવાણ કેપવાળા C/o. મોહોદલાલ મોતીલાલ, ૧૧. પુશાલચંદ આપાજી માંગરોલવાળા C/o.
રાયચંદ રાધવજી પાપધુની, ૧૧. અનરાજ સંપતરાજ ડે. મુંબાદેવી પોસ્ટઓફીસ બીદડીંગ, ૧૧. સોમચંદ.
છોટાલાલ (ડે. નથી) ૧૧ અમરચંદ દીપચંદ બાકીયા ઉત્તેનનીવાસી C/o. ભાઈચંદજી અમુલપ વીમા-
વાળા-બનમનગર નીવાસી, ૧૧. કોઠારી ઉજમસી જુરા C/o. છોટાલાલ કોઠારી હા. સુખલાલ કોઠારી,
૧૧. શા. કુંવરજી જુરાભાઈ મોડવી મુરીખનગર-ધીના દલાલ, ૧૧. શા. પ્રેમચંદ કંકુચંદ ટોપીવાળા,
ચારકખનગર, ૧૧. બી. પી. કોઠારી C/o. બીખાભાઈ જુદદાસ કોઠારી ૮૭ અબદુલરમાન સ્ટ્રીટ, ૧૧.
બાપુ બેન નેશંગલાલ સાંકળચંદ પારસીગલી ધનજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૧૧. મુલચંદ જીવતરાજ મંગળદાસ
મારકીટ ૨ જીલ્લી. હા. મુલતાનમલજી, ૧૦. વડોદરાવાલા ઝવેરી સવાઈચંદ જમજીવન, ૧૧. મોહન-
લાલ ધરમસી શ્રી વડવાન શહેર શુલાલવાલી બોમ્બની ચાલ બીજે દાદર, ૧૧. હીરાચંદ હકમાજી કરજ-
જીવાળા હા. હીરાચંદ મોતીચંદ, ૫. મોહનલાલ ફકીરચંદ દલાલ તાંબાકોટા વોરાનો જૂનો માળો મુંબઈ,
૫. મણીલાલ મગનલાલ મૂળજી જેઠા મારકીટ કૃષ્ણરાજ ગલી એન. જગનલાલની કું. ૫. યુવક સ્વચં-
સેવક સમાજ-અમદાવાદ હા. ચીમનલાલ પરસોતમ, ૫. બાપુલાલ મનસુખ (ડે. નથી) ૭. કેશવલાલ
કું. કેસારચાંલ, ૫. હજીરીમલ જગનાજી ડે. નવાળચાલ બીદડીંગ બીડીખનગર, ૫. વસંતલાલ પાનાચંદ
સેન્ડહરટેરોડ લહેરી બીદડીંગ, ૫. મોહનલાલ દીપચંદ તાંબાકોટા, ૫. બેન વેણી C/o. વિનયચંદ-મોતી-
ચંદ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, ૫. બેન લીલાવતી તે રણજોડદાસ દેવકરનના ધર્મપત્ની (ડે. નથી) ૫. પીતાંબર
જનલાલ વડવાણ કેપવાળા. ડે. વડવાણ કેપ મોહનલાલ મોતીલાલને ત્યાં, ૫. હીરાભાઈ રામચંદ મલ-
બારી છીપીચાલ, ૫. માણેકલાલ ધનજી-પાપધુની, ૫. ગાંધી ડાહ્યાલાલ બાનજી ડે. ખલાસી ચક્રો-
ધોખીગલીના નાકે, ૫. કુશાજી લખમાજી ડંકનરોડ-મુંબઈ, ૫. વીરજીભાઈ કરમનદાસ પુનાલકર, ૫.
બાઈ અજવાળા C/o. મોહનલાલ બોડીદાસ મનહર બીદડીંગ હુદારચાલ, ૫. મનીબેન લોગીલાલ C/o
અમરચંદ ખેમજી લેહરી બીદડીંગ ત્રીજેમાળે મુંબઈ નં. ૪, ૫. મનીબાર સીવંલાલ તરીયા-ચંપાગલી,
૫. જતી ગનપતસાગર સીકંદરાબાદ ડેકન તથા સોજત (મારવાડ), ૫. મોતીચંદ નવલચંદ ધનજી સ્ટ્રીટ,
૫. મણીભાઈ લોગીલાલ નેશંગલાલ વોરાનો માળો, ૫. મનસુખલાલ હકીસંગ તાંબાકોટા વોરાનાં
નવા માળે, ૫. મગનલાલ લખમીચંદ માંગરોજી (જ. સુરત.) ૫. મંછારામ લક્ષુભાઈ તાંબાકોટા
વોરાના નવા માળા બીજે દાદરે, ૫. મોતીબેન મણીલાલ બાલાભાઈ, ૫. વોરા ખેતસી જેવત ચણદ
C/o. શા. કાલીદાસ લક્ષુભાઈ ધનજી સ્ટ્રીટ, ૫. શા. કાલીદાસ દીપચંદ શુલાલવાલી બીજા બોધવાડા
સામે ભગવાન કામદારના માલામાં બીજે દાદરે, ૫. સંખારામ રટેટખાગ ને લીંગાપતંગાની નવીખનગર ?
૨. મણીલાલ લક્ષુભાઈ C/o ચીમનલાલ પોપટલાલ પારસીગલી, ૨. બાઈ દેદી C/o મુળચંદ
ગોડમચંદ ડે. સેન્ડહરટેરોડ ત્રીજેમાળે, ૧. ગીરધરલાલ નાગોરી પ્રતાપગંદ (માળવાડ), આ વિસ્તમાં
કેટલાંક નામે બેવડાયાં છે. ૧૦૮૭ રોડ પરચુરજી.

જે રકમ રોકડી મંડપમાંજ આવી તેકેની તરફથી મળી તેનાં નામકામ કાઢાવમાં આવ્યા નથી તેથી વર્તમાન પત્રમાં જે નામો આવ્યાં તેનામો આ લિસ્ટમાંનહી હોવાથી રોકડા તરીકે અત્ર ટાંકવામાં આવે છે—

૨. ૧૦૧ રા. રંગીલદાસ સાંકળચંદ, ૧૩૧ શેક મોતીલાલ અમરસી, ૨. ૫૦) રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ (આ પત્રના તત્ત્રી) ૫૧ એકલાઈ તરફથી, ૫૧ રા. છોટાલાલ વેલચંદ, ૫૧ એક ગૃહસ્થ વગેરે. કુલ રૂપીયા દસહજાર છસે રૂપા. રૂપીયા બારઆના.

આવેલ ધરેણીની યાદી.

બંગદી જોડ ૧

વીંદી ૧

વીંદી ૧

વીંદી ૧

વીંદી ૧

વીંદી ૧

વીંદી ૧

વીંદી ૮

મોતીનું સ્ટડ બટન ૧

બંગદી ૧

કરમ ૭

દોરાકંઠી ૧

,, ૧

,, ૧

બેન છેડો ૧

(નં ૨)

પુષ્પાવતી નેમચંદ

કલાવતી નંગીનદાસ

મણીબેન સાંકળચંદ

તારાબેન ગભરચંદ

વીરચંદ મોતીજી

ગોપટલાલ શામળદાસ

બેન મણી સુરજમલ

આપનારનાં નામ મળ્યાં નથી

મોતીલાલ લાધાજી પૂના

સૌ. લીલાવતી મોતીચંદ ગિ. કાપડીઆ

છોટાલાલ હરીલાલ

યુલાબબેન મકનજી છુકાભાઈ

નામ નથી મળ્યું.

મંગળાબેન મોતીલાલ કૃષીચંદ

ખાસ અધિવેશન વખતે થયેલ 'પ્રચારકાર્યકંડ'માં ભરવા કહેલ નાણાં આપનારાઓમાં વસુલ થયા તેની યાદી.

૨૫) શ્રી કદરસંહ હ. મણિલાલ એમ પરીખ, ૧૧) શેક. અમરચંદ દીપચંદ બાંડીયા ઉત્તરજૈન, ૫૧) જૈન યુવક સેવાસમાજ અમદાવાદ ૫) ચમનલાલ પરસોતમદાસ C/O જૈન યુવક સેવાસમાજ અમદાવાદ, ૨૫) શેક હિંદુમલ નેતાજી રાઠોડ કોલાપુર, ૨૫) શેક નેધાજી માસોદજી પરમાર કોલાપુર, ૨૫) શેક જયચંદ નેધાજી પરમાર કોલાપુર, ૫) શેક પ્રતિલાલ દોલાજી કોલાપુર, ૫) શેક રણુછોડભાઈ શેખકરજીના ધર્મપત્ની બાઈ લીલાવતી, ૫) ગાંધી પ્રલાલાલ બાજીજી મુંબઈ ૨૫) શેક નેમચંદ દેવચંદ અમદાવાદવાળા ૨૫) મોઘીબાઈ હીરાલાલ ભાવનગર, ૧૦૧) શેક દેવીદાસ કાનજી મુંબઈ, ૨૦૧) શેક હીરાલાલ અમૃતલાલ મુંબઈ ૫) શેક ખેતસી જૈનંત યરાદ, ૧૧) શેક સોમચંદ છોટાલાલ ૨) શેક વંદરાવન માણિકચંદ, ૨૫) શેક પાનાચંદ તારાચંદ હા. બેન હીરાકેર, ૨૫) શેક નાગરદાસ ખેતસી રાધનપુરવાળા મુંબઈ, ૨૫૧) શેક હીરાલાલ બકોરદાસ મુંબઈ ૫) અજબાળી બાઈ કાંતિલાલ, ૫) જસ-કેરબાઈ કાંતિલાલ, ૫૧) શેક મોહનલાલ ભગવાનદાસ અવેરી, ૨૫) સૌ. કળાવતી મોહનલાલ, ૫૧) શેક હરીદાસ સૌભાગ્યચંદ આદરીવાળા, ૧૦) શેક છોટાલાલ રાજકરજી મુંબઈ, ૫૧) શેક ભાઈચંદ અમુલબની કું. મુંબઈ, ૨૫) શેક મણીલાલ રવચંદ મુંબઈ, ૨૫) શ્રી વડાલી પંચમહાજનના હા. શેક મણીલાલ રવચંદ, ૧૧) શેક તલકચંદ જમનાદાસ મુંબઈ, ૫૦૦) શેક કરમચંદ લાલચંદ કલકત્તા, ૫૧) શેક ગોગીલાલ વીરચંદ હા. બાઈ સમજી, ૫) શેક મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી મુંબઈ.

કુંડમાં ભરનારાઓને વિનંતિ—જે ભાઈઓ તથા બહેનોએ રકમો ભરી છે અને મોકલાવી નથી તેઓ મહેરબાની કરી શ્રી જૈન સ્વ. દાન્ડરસ ઓદિસ, ૨૦ પામધુની, મુંબઈ નં. ૩ પર મોકલાવી આપશે એવી તમને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

॥ नमो नित्यस्स ॥

જૈન યુગ

[શ્રી૦ જૈન શ્રવે૦ કોન્કર-સનું માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૨

અંક ૧-૨

સાદપદઃ આશ્રિત

૧૯૮૨

માનવ તંત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ

પી. એ. એમ.એલ. પી.

વડોદરા હાઈકોર્ટ મુખ્ય

[શ્રી મહાવીર નિર્વાણ-દીપાલસવી ખાસ અંક]

વિધયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
શ્રી સિદ્ધ મહાવીર (કાવ્ય)	૧	શ્રીમાન તીર્થંકર મહાવીર ચાર વેદ.	૫૩-૫૬
શ્રી વીર પ્રાર્થનાઓ.	૨-૪	શ્રી મહાવીર સ્નાન.	૫૭
શ્રી વીર સ્તુતિઓ.	૪	૫૫ વ્યવહાર.	૫૮-૬૦
નવા વર્ષની કેટલીક ભાવનાઓ.	૫	શ્રી આચાર્યશ્રીઓ મહાવીર.	૬૧-૬૫
શ્રી મહાવીર નિર્વાણ દિવસ.	૬-૭	શ્રી આનંદપત્રક કૃત પાત્રો અને વીરસ્તવનો.	૬૬
હિન્દુઓએ કરેલું શ્રી વીર નિર્વાણ સ્મારક.	૮	શ્રી વીરચરિત્રની વિગતો.	૬૭
શ્રી મહાવીરની નિર્વાણ ભૂમિ.	૯-૧૧	તંત્રીનું વક્તવ્ય.	૬૮-૭૩
શ્રી વીર નિર્વાણ મંચ	૧૨	વિવિધ નોંધ.	૭૪-૮૦
શ્રીમાન મહાવીરના શરીરનું વર્ણન.	૧૩		
શ્રી ગૌતમ સ્વામીનું વર્ણન.	૧૪	૧. શ્રીપેરેન્ડા કમિટીનું (પ્રચાર સમિતિનું) કાર્ય.	
શ્રી મહાવીર સંવાદો.	૧૫-૨૨	૨. હોમોમાં પ્રચાર કાર્ય અને સુકૃત ભંડાર કૃત.	
પ્રભુ મહાવીરને મહત્તમ ઉપસર્ગ.	૨૩-૨૬	૩. બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી જૈનચર.	
શ્રી મહાવીરનાં હાથપદ દયાનાં વિદાર સ્થળો.	૨૭-૩૦	૪. સુકૃત ભંડાર કૃત.	
સ્નેહાગર અને દિગમ્બર.	૩૧-૩૫	૫. પરચુરણ આવેલી રકમો.	
મહાવીર.	૩૬-૫૨	૬. વિદ્વાનોને જૈન પુસ્તકો પૂરાં પાડવાનો પ્રયાસ.	

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, આજીવન વૃત્તિ, સાંપ્રદાયિક લખાણનું સ્વાસ્થ્ય, જીવનચરિત્ર તે સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો અર્થનું સહિત માત્ર ૨. ગ્રંથ ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસોડેલી કલમથી લખાયેલા મધ્યમ લેખો તેમાં આવશે. લખો-જૈન સ્વેચ્છા કોન્ફરન્સ ઓફીસ ૨૦ પાપધુની મુજબ નં. ૩.

—શ્રીમતી જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વર્તમાન-કાર્યવાહીને અહેવાલ સારેસાથે આપશે.

તો દરેક સુચ આ પત્રના ગ્રાહક બની પોતાના મિત્રોને પચુ ગ્રાહકો બનાવશે અને સંબંધીયાના પરિપક્વ કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે. આ માસિક ગ્રંથના પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની આવી રાખે છે તો જનશુદ્ધિગમ્યર આપનારાઓને માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે લખવા કે મળવા બતાવ્યું છે.

જૈન યુગ.

[શ્રી મહાવીર નિર્વાણુ-દીપોત્સવી ખાસ અંક]

શ્રી મહાવીર-સ્વામી મહાવાસમાં રહેતા હતાં પણ ત્યાંથી જેવા હતા. હંમેશાં મર્ષના સંયમી પણ જેવો વૈરાગ્ય રાખી શકે નહીં તેવો વૈરાગ્ય ભગવાનનો હતો. જ્યાં જ્યાં ભગવાન વસે છે, ત્યાં જ્યાં બધા પ્રકારના અર્થ પણ વસે છે. તેઓની વાણી હ્રદય પ્રમાણે શાંતિપૂર્વક પરમાર્થ હેતુથી બીજાને છે; અર્થાત્ તેમની વાણી કદવાણુ અર્થેન છે. તેઓને જન્મથી મતિ, શ્રુત, અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન હતાં. તે મહા પુરુષનાં ગુણગામ્ય કરતાં અનંતી નિર્જન છે. જ્ઞાનીની વાત અગમ્ય છે-તેઓનો અભિપ્રાય જલુધાં નહીં. જ્ઞાની પુરુષની ખરી ખુબી એ છે કે, તેમણે અનાદિથી નહીં રમેલા એવા રાગ દ્વેષ ને અજ્ઞાન-તેને છેડી છેડી બેઠી નાંખ્યા છે; એ ભગવાનની અનંત કૃપા છે. તેમને લગભગ પ્રગણેલાં તર્ક થયાં હતાં તેમની દયા આદિ હાલ વસે છે-એ તેમનો અનંત હૃદય છે.

પુસ્તક નં. ૨. વીરાટ રજપર. વિ. સં. ૧૯૮૨ સાદયદ અને આદિત્ય. અંક. ૧-૨.

શ્રી સિદ્ધ મહાવીર.

[વાણેસરીમાં સુંદર રીતે ગવાશે]

પ્રભુ તું અનંત મદત પ્રદાનત, પ્રભુ તું બધા કર્મનારો કૃતાન્ત;
પ્રભુ પૂર્ણ અર્થનંદ આસ્વાદવન્ત, પ્રભુ તું થયો સિદ્ધિ લક્ષિમ સુકાન્ત.
રહિત વર્ણ-ગંધ-સ્પર્શન-રૂપ, પ્રભુ તું થયો રસ સંસ્થાન હીન,
અમાદિ અક્ષતી અભોગી અયોગી, અવેદી અમેદી ગુણાનંદ પીન.
જાણે તું જાને છતી સર્વ વસ્તુ, અને દેખતો સર્વ સામાન્ય ભાવ,
રમે આત્મગુણે, છુમે રસ અનુભવ; અને પૂર્ણ થેતો શુદ્ધાત્મ ભાવ.
વસ્ત્રો દાન લાભે અનંતાત્મ ગુણે, થયો ભોલ-કેવળોગે નિર્જન ધર્મે હીન,
વંસ્યા સર્વ ગુણ કાર્ય સદકાર વીર્ય, ચપલ વીર્ય જાતાં થયો વિશ્વર અટીન
દર્શી તું દમ્પી તું મોહવમય તું, મજાનુ ને સુકિત સમતા અનંત,
અસંગી અલંગી અનંગી પ્રભુ તું, સર્વ પ્રદેશે તું ગુણશક્તિવન્ત.
પ્રમાણી પ્રમેય અમેય અંગેહી, અકુપાત્મ દેશી અવેશી અવેશ,
સ્વયં ખ્યાન સુક્ત સદા ધ્યેય રૂપ, સુનિમાત્રસે જેકનો વાસ દેશ.

શ્રી વીર પ્રાર્થનાઓ.

[સંગ્રહક-તંત્રી]

૧

હે દેવ ! કિંકરમિમે પરિભાવયેદ
મજ્જન્તમુધુરજવે ભવસિન્ધુપુરે ।

ઉત્તારણાય કુદ ઘોર ! કરાચલમ્બે

મયોડસમંજસ નિરંતરચારિણો મે ॥

—હે દેવ ! જખરા વેગવાળા ભવસિન્ધુના પ્રમમાં
ખૂતા એવા મને કિંકર ગણ, અને મને તારવા હે
પીર પ્રભુ ! હું કે જે વારંવાર અસમંજસ-અયોગ્ય
મર્ગે નિરંતર જનારો છું એવા મને કરાચલંબ આપ
એટલે હાથ આપી ઉગાર.

શ્રી જિનવલ્લભચરિ કૃત મહાવીરસ્તોત્ર.

૨

મુઝે હે સ્વામી !, ઉસ બલકી દરકાર.

અંઠી ખંઠી હોં અમિત અઝયને, આઠી અટલ અપાર,
તો બી કબી નિરાશ નિગાઠી, કટક ન પાવે હાર.

—મુઝે હે

સારાહી સંસાર કરે યદિ, દુર્બલદાર-પહાર,
હટે ન તો બી સત્યમાર્ગરત, શ્રદ્ધા કિસી પ્રકાર

—મુઝે હે

ધન-વૈભવકી જિસ આંધીસે, અચિયર સમ સંસાર,
ઉસસે બી ન જરા ડિગ પાવે, મન બન બપ પહાર

—મુઝે હે

અસકલતાકી ચોટોસે નદિ, દિલમે પટે દાર,
અધિકાધિક ઉત્સાહિત હોઊં, માનું કબી ન હાર

—મુઝે હે

કુપ દરિદ્રાકૃત અતિશ્રમસે, તન હોવે બેકાર,
તો બી કબી નિરવમ હો નંદિ, બેઠું જગદાપાર

—મુઝે હે

જિસકે આગે તનબલ ધનબલ, તુલ્યવલ તુરુજ અસાર,
મહાવીર જિન ! વહી મનોબલ, મદા યદિમ મુખકાર

—મુઝે હે સ્વામી ! ઉસ બલકી દરકાર.

—નાપુરુષ પ્રેમી.

૩

હે સર્વતા ! આપ અમને સમ્યગ્જ્ઞાનનું દાન કરજો,
કે જે દ્વારા અમે અમારા પવિત્ર ધર્મ પ્રચારને માટે
ચલુ કરીએ-તેના નિર્દોષ તત્ત્વોનો સંસારમાં પ્રચાર
કરીએ. અમારા દેશ અને ભતિને અસાન રૂપી વાહ-
ળાંઓની ધનધોર કાળી ધટાઓએ હાંધી દીધેલ છે
તેને નષ્ટ કરી જ્ઞાનનો ઉજ્જવલ પ્રકાશ થાય, તે
સુન્દર પ્રકાશથી દેશ અને ભતિનાં કષ્ટ દૂર થાય,
તેની આર્થિક, નૈતિક દશા સુધરે, પરસ્પરમાં પ્રેમ
તત્ત્વનો પ્રસાર થાય, અને સમગ્ર સંસારમાં દયા,
અહિંસા, શાન્તિ, ઉદારતા, વીરતા, શાશ્વતતા આદિની
પ્રકાશમાન જ્યોતિ ઝગમગે.

હે અનન્ત શક્તિશાલિન ! આપ અમને કંઈ
શક્તિઓનું દાન કરશો, કે જેથી અમે અમારી સંઘો-
જ્ઞની-નિબલતા અને કાયરતાને નષ્ટ કરી બલવાન
બનીએ. અમે પોતાના દેશ અને ભતિની સેવામાં
અમારા જીવનનો ભોગ દેવામાં સમર્થ થઈએ; અમારો
જીવનપ્રવાહ સ્વાર્થ તરફ ન જતાં પરાર્થ પ્રલે બપ;
અમે વિપવ-વાસનાના ચુલામ ન બનીને જયવંતા,
સાહસી અને કર્તવ્યશીલ બનીએ.

હે દયાસાગર ! આપ અમને દયાની કંઈ બીજી
આપજો, કે જેથી અમે પહેલાં પોતાના હૃદયમાં
દયાનું ઝરણું પલાલીએ અને પછી તેનાથી અનન્ત
હૃદયરૂપી કચારીઓમાં લઈ જઈને સમગ્ર સંસારમાં
દયા ફેલીનું પવિત્ર સામ્રાજ્ય સ્થાપિત કરીએ. જો કે
આપે દયા કરવી એ અમારા જીવનનું મુખ્ય લક્ષ્ય
બતાવ્યું હતું, પરંતુ અસાનથી તેને અમે જીતીને
નિર્દયતાના ઉપાસક બન્યા-બીજાનાં દુઃખોપર સદા
તુચ્છિત બતાવી તેને દૂર કરવાનું સર્વથા છોડી દીધું.
આટલામાટે હે નાથ ! અમારે માટે ઉઠા ચુકેલી
બહુ જરૂર છે. આપ અમારી આ જરૂરીયાતોને
પૂરી કરજો.

—સત્યવાદી અંક ૧૦. વીશવ ૨૪૫

૪.

‘આપ સત્પુરૂષ કેવા મહાન મનોજથી હતા !
આપને મૌન રહેતું, અમૌન રહેતું બન્ને સુઝતી હતી;
આપને સર્વ અતુલ-પ્રતિફલ દિવસ સરખા હતા;
આપને લાંબ-હાનિ સરખી હતી; આપનો કમ માત્ર
આત્મસમતાયે હતો. કેવું આશ્ચર્યકારક છે, એક
કલ્પનાનો જ્ય એક કલ્પે થવો હુકમ, તેવી આપે
અનંત કલ્પનાઓ કલ્પના અનંતમાં ભાગે શમાવી દીધી!

‘અમો જીવને નાની સમજણમાં કાણ જાણે
ક્યાંથી મોટી કલ્પનાઓ આવે છે. સુખની ઇચ્છા
બહુ રહે છે. સુખમાં મહાલક્ષ્ય, બાગ, બગીચા,
લાડીવાડીનાં સુખ મનાય છે. મોટી કલ્પના તે આ
બધું શું છે? તેની પછી કોઇવાર રહે છે. તે કલ્પના
વિધવિધ રૂપ કરે છે. પુત્રજન્મે નથી, પાપે નથી,
પુણ્યે નથી, સુખે રહેતું અને સંસાર ભોગવવો એજ
કલ્પકલ્પતા મનાય છે. ધર્મની વાસનાઓ કાઠી
નાંખી ન્યૂનાધિક અદાઓપણ આંધળું બળ છે. આવી
કલ્પનાઓ દૂર થઈ તત્ત્વજ્ઞાનની ઝાંખી કરવા જેટલા
વિવેક અને તે દૂર કરવાના કમ સમજ આભરીએ
એવી સમર્થતા આપની પાસે યાચીએ છીએ.

‘તત્ત્વજ્ઞાનની ઉઠી ચુકાતું દર્શન કરવા જઇએ તો,
હાં તેપથમાંથી એવો ધ્વનિજ નીકળશે કે તમે કાણ
છો? ક્યાંથી આવ્યા છો? કેમ આવ્યા છો? તમારી
સમીપ આ સજીવ શું છે? તમારી તમને પ્રતિતિ છે કે તમે
વિનાશી, અવિનાશી વા કાઈ ત્રિશી છો? જ્યાં
અનેક પ્રશ્નો હલ્યમાં તે ધ્વનિથી પ્રવેશ કરશે અને
એ પ્રશ્નોથી ત્યાં આત્મા ઘેરાયો ત્યાં પછી બીજા
વિચારોને બહુજ થોડો અવકાશ રહેશે. ગદિ એ
વિચારોથીજ છેવટે સિદ્ધિ છે; એજ વિચારોના
વિવેકથી જે અવ્યાખ્યા સુખની ઇચ્છા છે, તેની
પ્રાપ્તિ થાય છે, એજ વિચારોના મનનથી અનંત
કાળનું સુખનું દર્શન થાય છે! તથાપિ તે સંદેને માટે
નથી. આંખથી તે માટે વિચાર કરી ગયા છે;
આપે તે પર અધિકાધિક મનન કર્યું છે, આત્મા તે
શોધી તેના અપાર માંજમાંથી ચણી પ્રાપ્તિનાં તંત્રો
ભાગ્યશાલી થવાને માટે, અનેક કમ આંધ્યા છે, એવા
આપ મહાત્મા જયવાન હો! અને આપને ત્રિકાળ
નમસ્કાર હો!

હે કૃપાળુ દેવ! આવા તત્ત્વજ્ઞાનના વચાર
થવા, તેનું મનન થતું અને આત્મપ્રાપ્તિ કરવી-એમાં
આઝાખીથી રૂપ કાળની કદિનતા, ભાગ્યની મંદતા,
સંતોની કૃપાદષ્ટિની અપ્રાપ્તિ-સત્સંગની ખામી અમારા
કલ્પાણ માર્ગમાંથી દૂર થાય એવું કર, અને એ માર્ગ
માટે જ અમારું જીવન દોર.

૫.

‘હે પરમકૃપાળુ દેવ! જન્મ, જરા, મરણાદિ
સર્વ દુઃખોનો અત્યંત ક્ષય કરનાર એવો વીતરાગ
પુરુષનો મૂળ ધર્મ અનંત કૃપા કરી આપ શ્રીમંતે
મને આપ્યો, તે અનંત ઉપકારનો પ્રતિક્રિયકાર
વાળો હું સર્વથા અસમર્થ છું. વળી આપ શ્રીમત
કંઇપણ લેવાને સર્વથા નિરુપદ છો; જેથી હું મન,
વચન, કાયાની એકાગ્રતાથી આપના ચરણારવિદમાં
નમસ્કાર કરું છું.

‘આપની પરમ ભક્તિ અને વીતરાગ પુરુષના
મૂળધર્મની ઉપાસના મારા હૃદયને વિષે બહુપ્રેમ
અખંડ ભગ્ય રહે એટલું માગું છું તે સક્ષ્યાઓ.

ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

૬.

‘હે નિરાગી પુરુષ! આપને નમસ્કાર છે, આપ
નિર્ગ્રીય ભગવાનના પ્રણીતેલા પવિત્ર ધર્મ માટે જે
જે ઉપગા આપીએ તે તે ન્યૂનજ છે. અમારા
આત્મા અનંત કાળ રખડ્યો તે માત્ર આપનો
નિરુપમ ધર્મના અમારે. આપ કે જેનાં એક રોમમાં
કિમિત્ત પણ અજ્ઞાન, મોહ કે અસમાધિ રહી નહોતી
એવા સત્પુરુષનાં વચન અને બોધ માટે કંઇપણ
નહી કહી શકતાં, આપનાજ વચનમાં પ્રથસ્તેભાવે
પુનઃ પુનઃ પ્રસન્ન થતું એ પણ અમારું સર્વોત્તમ શ્રેય છે.

‘આપની શી અદ્ભુત શક્તિ! ત્યાં આત્માને
વિકારમય થવાનો અનંતાંશ પણ રહેો નથી. શુદ્ધ,
સ્ફટિક, શીલું અને અંધથી ઉજળવળ શુદ્ધ પદ્મા-
નની બ્રહ્મિય પ્રવાદ રૂપે નિકળેલાં આપ નિર્ગ્રીયનાં
પવિત્ર વચનોની મને-અમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહેો!
એજ આપ પરમાત્માના યોગબળ આમળ પ્રવાચના!

૭

‘હે જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન ! કાળની બલિદારી છે. આ ભારતના હીનપુણ્ય મનુષ્યોને તારું સત્ય અખંડ અને પૂર્વપર અવિરોધ શાસન ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? ચંદ્રામાં આંવાં વિદ્વેા ઉત્પન્ન થયાં. તારાં બોધેલાં શાસ્ત્રો કલ્પિત અર્થથી વિરાધ્યાં; કેટલાંક સમૂળમાં ખંડ્યા. ધ્યાનર્તુ કાર્ય, સ્વરૂપર્તુ કારણ એ જે તારી પ્રતિમા તેથી કટાક્ષ દ્રષ્ટિએ લાખોગમે લોકો પૂજ્યાં; તારા પછી પરપરાએ જે આચાર્ય

પુરુષો થયા તેનાં વચનમાં અને તારાં વચનમાં પણ શંકા નાંખી દોષી એકાંત દર્શ દેરી તારું શાસન નિદામ્યું.

એવા સત્પુરુષો પ્રકટાવ-એવો મહાત્મા-એવો યુગપ્રધાન જગત્માં ઉત્પન્ન થાયો કે જે કલ્યાણનો માર્ગ એએને-અમને બોધી શકે; દર્શાવી શકે તારા-સર્વોત્તમ નિર્ણય પ્રવચનના બોધ ભણી જાણી શકે અને આત્મવિરાધક પંથોથી પાછા એએ શકે તથાસ્તુ.

શ્રી વીર સ્તુતિઓ.

(સંચાલક-તંત્રી.)

શ્રદ્ધયૈવ દપયિ પક્ષપાતો
ન દ્વેષમાશાદ્વચિઃ પરેષુ
યથાચદાતરવ્યપરીક્ષયા તુ
ત્યામેષ ધીરમશુમાશ્રિતાઃ સમઃ ॥

તારા પ્રલે શ્રદ્ધા વડે જ પક્ષપાત નથી, (તેમ) ખીજા પ્રલે માત્ર દ્વેષથી અશ્વિ છે એમ નથી. યથાચોગ્ય આસત્વની પરીક્ષા કરીને અને તું વીર-પ્રભુનો આશ્રય લીધો છે.-શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ.
જગદ્દાનંદનઃ સ્થામી જયતિ જ્ઞાતનંદનઃ ।

ઉપજોગ્યસ્તિયદ્ વાચામવાયિ વિદુષાઃ સુધામ્ ॥

—જગતને આનંદ કરનાર, વળી જેની અમૃત સરખી વાણીના પર હજી સુધી પડિતો જીવન શાળે છે તે જ્ઞાતનંદન-શ્રી વીરજિન જયવંતા વત્તો.

શ્રી યશોવિજયજી કૃત અધ્યાત્મ સાર. સુચણ જ્ઞાન શુભ ધ્યાન, દાન વિધિ ધર્મ પ્રકાશક, સુષ્ટ માન પરમ આન જસ યુગતિ અભ્યાસક, કુમતદ્દંતમ કંદ, ચંદ્ર પરિ દંદ નિકાસક શ્વિ અમંદ મકરંદ, સંત આનંદ, વિકાસક જસ વચન શ્વિર ગંભીર નય,.....

જિન વર્ધમાન સો વંદિયે, વિમલ જ્યોતિ પૂરન પરમ
—યશોવિજયજી.

ઘર્દ્દમાનો વિશુદ્ધ શ્રી સમાસન્નોપકારકઃ ।
વિવેકમાજનં સન માં કરોતુ જ્ઞાતનંદનઃ ॥

—વિશુદ્ધ, શ્રી વાળા આસન ઉપકારી વર્ધમાનઃ
છ. (તે) જ્ઞાતનંદન મને-મારું વિવેકનું પાન કરો.
શ્રી ક્ષમાકલ્યાણજી.

જય જિજ્ઞેસર ! જય જપાણ-દ

જય જય રૂકેણજી પરમ !

જય સમત્ય તિલુપણ દિવાપર !

જય ભીસણ ભવ મદણ !

જય અપાર કાર્ત્તવ્ય સાયર !

જય સિવ કારણ ! સિવ નિલય !

વદમાણ ! જિજ્ઞુ ઇન્દ !

તિલુપણ પરિય કપપતર !

જય જય પણ્ડિતસુરિન્દ !

—શ્રી નેમિચંદ્રસૂરિ કૃત મહાવીર ચરિત્ર.

ગીતાપાંચ જગજ્ઞાતુપરમાનન્દવાયિને ।

સુતયે ભગવદ્ ધર્મદેશકાય નમો નમઃ ॥

—ગીતાયે, જગત્તા જીવને પરમાનંદના દાતા, સુતિ ભગવાન ધર્મોપદેશકને નમો નમઃ

—શ્રી યશોવિજયજી કૃત દેશનાદાનિર્ણયક.

નવા વર્ષની કેટલીક ભાવનાઓ

[સંશોધક-ત્રી.]

આતમ ભાવના ભાવતાં, છવ લહે કેવલજ્ઞાન રે-S. R.

દ્વામેવ સમ્યગુપલભ્ય જયન્તિ મૃત્યું
નાન્યઃ શિવઃ શિવપદસ્ય મુનીન્દ્ર ! પંથાઃ ।
—હે મુનીન્દ્ર ! તનેજ સમ્યગ્ પ્રકારે ઉપલબ્ધ કરવાથી મૃત્યુને જય થાય છે. (તે સિવાય) શિવ-પદને શિવમાર્ગ બીજો નથી.
—માનવગુરુરિ ભક્તભરસ્તવ.

—જિન થઈ જિનને જે આરાધે, તે સહી જિનવર હોવેર,
બ્રંગી ધલીકાને ચંદ્રકાવે, તે બ્રંગી જગ જોવેર.
—શ્રી આનન્દધનજી

અર્થાત્ જિન થઈને એટલે સાંસારિક ભાવને વિરથી આતમભાવ લાગીને, જે કોઈ જિનને એટલે કેવલ્ય જ્ઞાનીને-વીતરાગને-આરાધે છે, તે નિશ્ચયે જિનવર એટલે કેવલ્યપદ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને ભમરી અને હરિજનનું પ્રત્યક્ષ સમન્વય એવું દર્શાવે આપ્યું છે—આ દર્શાવે—આ વાક્ય પરપરાગત છે; એવું થવું કોઈ પ્રકારે સંભવિત છે, તથાપિ પ્રેક્ષિતરનાં ગવેષણ પ્રમાણે ધારીએ કે તેમ થતું નથી, તો પણ અજ હાનિ નથી. કારણકે દર્શાવે તેવી અસર કરવાને યોગ્ય છે, તો પછી સિદ્ધાંતનેજ અનુભવ કે વિચાર ક-તેવ્ય છે. ધણું કરીને એ દર્શાવે સંબંધી કોઈનેજ વિકલ્પ હશે, એટલે તે દર્શાવે માન્ય છે એમ જણાય છે; લોકદષ્ટિએ અનુભવ ગમ્ય છે, એટલે સિદ્ધાંતને વિરે તેનું બળવાનપણું મહત્ત્વ પુરૂં તો દર્શાવે.

આપતા આવ્યા છે; અને કોઈ પ્રકારે તેમ થવું સંભવ્ય પણ જાણીએ છીએ. એક સમય પણ કદાપિ તે દર્શાવે સિદ્ધ ન થાય એવું છે. એમ હરે; તો પણ; તથા, કાળને નિરાધાર અખંડ સિદ્ધ-એવી વાત તેના સિદ્ધાંત પદની તો છે (જિનસ્વરૂપ થઈ જિનને આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે.)

વીર જિનવર એમ ઉપદિશે, સાંભળે સુરુર સુખણ મોહની નિંદમાં કાં પડે ? એળખો ધર્મનાં ઠાણું વિરતિ એ સુમતિ ધરી આદરે, પરિહરે વિષય કયાપરે આપડા પંચ પરમાદથી. કાં પડે કુગતિમાં ધાય રે

—વિરતિ એ સુમતિ ધરી આદરે,
શ્રી કાંતિવિજયજી.

સદ્ગુરુ વચણ સુધારસેરે, ભેદી સાતે ધાત

તપશું રંગ લાગ્યો.

.....નાડો રોગ મિથ્યાલ

તપશું રંગ લાગ્યો.

—શ્રી જિનવિજયજી.

એ ગુણ વીર તજો ન વિસાઈ, સંભાઈ દિનરાત રે
પશુ દાણી સુરરૂપ કરે જે; સમકિતને અવદાતરે—એગુણ
—શ્રી યશોવિજયજી.

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ દિવસ. (દીપાલિકા પર્વ.)

[સંબ્રાહ્મ-તંત્રી.]

૧

તસ્ત્વં અંતરાવાસસ્ત્વં જેસે વાસાણં ચઉત્થે માસે સત્તમે પક્ષે, કત્તિયં બહુલે, તસ્ત્વં જં કત્તિય-બહુલસ્ત્વં પૂણં રસી પક્ષે જં જા સા ચરમા રયણી, તે રયણિ ચળં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગપ્, ચહકંતે, સમુજાપ, છિણ-જાહજરામરણયંધણે, સિદ્ધે, બુદ્ધે, મુક્તે, અંત-ગદ્ધે, પરિણિબુદ્ધે, સંબ્બુદ્ધકલ્પહોણે, સંદેનામં સે દોષે સંચચ્છરે, પોદ્ધવજ્જણે માસે, નંદિવ-જ્જણે પક્ષે, અગ્ગિવેસે જામં દિવસે ઉવસ-મિત્તિ પચ્ચુચ્છ, દેધાણંદા જામં સાં રયણી નિરતિત્તિ પચ્ચુચ્છ, અધે લવે, મુહુત્તે પાણૂ, યોથે સિદ્ધે, જાગે કરણે, સચ્ચઈસિદ્ધે મુહુત્તે સાદ્ધણાં જક્કલસેણં જોગમુષાગપ્ જં કાલગપ્, જાથ-સંબ્બુદ્ધકલ્પહોણે ॥ ૧૨૪

તે વર્ષારાત્રી જે વર્ષાઋતુમાં ચતુર્થ માસ સાતમો પક્ષ, કાર્તિક બહુલ (વદ) છે તેના કાર્તિક કૃષ્ણપક્ષના પંદરમા દિને જે છેલ્લી રાત્રિ છે તે રાત્રિમાં અમણુ ભગવાન મહાવીર કાલગત (કાર્વેરિયતિ ને લવ-રિયતિના કાલથી ગત) થયા, (સંસારથી) વ્યતિક્રાંત થયા, સમુદાત થયા (સમ્યક્ પ્રકારે અપુનરાવૃત્તિએ બિર્ધ ગયા), જાતિ જરા મરણ બંધનને છિન્ન જેણે કર્યા છે એવા થયા, સિદ્ધ થયા (સાધિતાર્થ થયા), બુદ્ધ (તરતાર્થ જ્ઞાતી) થયા, મુક્ત (લવોપગ્રાહી કર્મથી છૂટા) થયા, અંતઃકૃત (સર્વ દુઃખોનો અંત આણુનાર) થયા, પરિનિવૃત્ત (સર્વ સંતાપભાવથી સર્વથા નિવૃત્ત) થયા, સર્વ દુઃખો (શારીરિક તેમજ માનસિક દુઃખો)ને જેણે પ્રહીણુ (સર્વથાહીન) કર્યા છે જેણે એવા થયા (આરે આ બન્યું એટલે પ્રભું નિર્વાણ પ્રાપ્ત થાયે) ચંદ્ર નામનો બીજો સંવત્સર, નંદિવર્ધન (નામનો) પક્ષ, અગ્ગિવેશ્ય નામનો દિવસ (કે જેને) ઉપશમ પશુ કહેવામાં આવે છે, દેવાનંદા નામની તે રાત્રી-અભાવાસ્થા કે જેને નિરતિ પંથુ (નામાન્તરે) કહેવામાં આવે છે, અચ્ચં નામનો લવ, મુહુર્ત નામનો પ્રાણુ, સિદ્ધ નામનો સ્તોક, નામે નામનું કરણ, સર્વાર્થસિદ્ધ નામનું મુહુર્ત, સ્વાતિ નામના નક્ષત્રથી (ચંદ્રનો) યોગ આવ્યો હતો-આરે-કાલગત થયા... યાવત્ સર્વ દુઃખથી પ્રહીન થયા. (એ કહેવું) ૧૨૪

-જં રયણિ ચળં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગપ્, જાથ-સંબ્બુદ્ધકલ્પહોણે જાણં રયણિ ચહકંતે દેવેહિ દેવોહિ ચ ઉવસમાણેહિ ઉવસમાણેહિ, ઉજ્જોધિયા આયિહોત્થા ॥ ૧૨૫

-જે રાત્રિએ અમણુ ભગવાન મહાવીર કાલગત થયા ...યાવત્ સર્વ દુઃખ પ્રહીણુ થયા, તે રાત્રિ, ઉપરથી અવતરતા અને બિર્ધ જતાં દેવ અને દેવીઓથી ઉદાતવાણી થઈ.

-જં રયણિ ચળં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગપ્, જાથ-સંબ્બુદ્ધકલ્પહોણે, જાણં રયણી ચહકંતે દેવેહિ ચ દેવોહિ ચ ઉવસમાણે દિ ઓપ્પમાણેહિ ઉવ્વિ જલગમાણમૂયા કદ્દક-હગમૂયા આયિહોત્થા ॥ ૧૨૬

-જે રાત્રિએ.....(ઉપર પ્રમાણે) થયા-નિર્વાણ પ્રાપ્ત થો તે રાત્રિ, ઉપરથી અવતરતા બિર્ધ જતા દેવ દેવીઓથી ધણી આકુસ કદકક-મૂત એટલે અવગત થઈ-કોલાહલમયી થઈ.

...તે રચણિ ચ ણં જિટ્ઠસ્સ ગોયમસ્સ
ઇદમ્મહસ્સ અણગારસ્સ અંતેવાસિસ્સ નોયપ
પિજ્ઞયંધણે વુચ્છિજ્ઞે અણંતે અણુતરે જાવ
કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પન્ને ॥ ૧૨૭

...તે રચણિ ચ ણં નવ મહ્ધઈ નવ લેચ્છઈ
કાસી કોસલગા અટ્ટારસ ધિ ગળરાયાણી
અમાવાસાપ પારામીયં પોસહોવવાસં પટ્ઠ-
ધિસુ ગપ સે માવુજ્જોપ દબ્બુજ્જોયં કરિ-
સ્સામો ॥ ૧૨૮

કૃતિય અમાવસાપ પામે કરણે પદાયસમયમ્મિ
ળવ્યસે સાહમિં ય દોષે સંવચ્છરે ચન્દ્રે ॥
સાયવમણન્તલોકસં સુઘાવાહ પરિવર્જિયં
અચલં ।

તેલોકકમત્થયરથં સિદ્ધિ પત્તો મહાવોરો ॥
ળવ માલદ્વય નવ લેચ્છદ્વય ગળરાણ્ણો ય તં
રચણિ ।
અટ્ટારસ પોસહિયા ટિયા જિણં પજ્જુવાસેત્થિ ॥

પમણન્તિ મિહો મણુયા માવુજ્જોઓ દ્વહજ
સમર્પ્ણો !
સંપદં દબ્બુજ્જોઓ રચણપર્વયા યતો ચેવ ॥

નિર્વાણિ સ્વામિનિ જ્ઞાનદીપકે દ્રવ્યદીપકાન્
તદાનીં રચયામાહુઃ સર્વેડપિ પૃથિવીભુજાઃ ॥
તદા પ્રસૂતિ લોકેડપિ પર્વદીપોત્સયામિર્ધ
સર્વતો દીપકરણાત્તસ્યાં રાત્રો પ્રવર્તતે ॥

૨૪૭-૨૪૮

—તે રાત્રિએ જ્યેષ્ઠ અંતેવાસી (શિષ્ય) ગૌતમ
ઉદ્ભૂતિ અણુગાર-સાંધુતું ગાતળ-નીર પ્રભુ પ્રાપ્તું
પ્રિય બંધન વ્યુહિત થયું, અને અનંત, અનુતર
એવું યાવત-કેવલ જ્ઞાન-દર્શન સમુપપન્ન થયું. ૧૨૭

—તે રાત્રિએ નવ મહલક જાતિના કાશીના
અને નવ લક્ષ્મિ (લેચ્છકિ) જાતિના કાશ્ય દેશના
—(એમ) અહારે ગણ-રાગઓ-ગણાધિપતિઓ (ગણ-
એક જાતનું પ્રાણીય રાજતંત્ર) તે અમાવાસ્યાએ
પારાભોગ-સંસારના પારને પમાડનાંઈ એવું અર્થમાં
આ પહોરવાળા પ્રભાત સુધી સંપૂર્ણ-આહાર ત્યાગ
પૌષધરૂપ ઉપવાસ એવા પૌષધોપવાસ વ્રતમાં પ્રસ્થા-
પિત થતા સતે-તે વ્રત કરતા સતે, તે ભાવોદ્યોત-
જ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનમયો પ્રકાશમય ભગવાન ગતે, તતિ
દ્રવ્યોદ્યોત-પ્રદીપ રૂપ કરીયું. (એ હેતુથી તેઓએ
દીપો પ્રવર્ત્યા)

—શ્રી કલ્પસૂત્ર

૨

કાર્તિક અમાવાસ્યાએ નાગ કરુણમાં પ્રભાત
સમયમાં સ્વાતિ નક્ષત્રમાં બીજા ચંદ્ર નામના સુવ-
ત્સરમાં મહાવીર સાથત અનંત સુખ, સર્વ આ-
બાધથી પરિવર્જિત, અચલ અને ત્રિલોકના અર્થને
આપનારી સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી. નવ મહલક અને નવ
લેચ્છનીના ગણ રાગઓ-એ અહારે તે રાત્રિએ પૌષ-
ધમાં રહી જિનની પર્યુપાસના કરે છે.

મનુષ્યો મિથઃ-અરસ્પરસ એમ પામણે છે-કહે
છે કે ભાવોદ્યોત-અર્ધાથી સમાવાત થયો-ગયો તેથી
સંપ્રતિ-હવે દ્રવ્યોદ્યોત રૂપ રજની પ્રદીપ-રાત્રિના
(દીવાઓ કરવા)

—શ્રી નેમિચંદ્ર પ્રશિકૃત મહાવીર ચરિત્ર

૩

તે જ્ઞાનદીપક સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા ત્યારે સર્વ રાગ-
ઓએ પશુ-દ્રવ્ય દીપકો રચ્યા. ત્યારથી લોકમાં પશુ
તે રાત્રિએ સર્વત્ર દીવા કરવામાં પ્રવૃત્તિ છે તેથી તે
દીપોત્સવ નામનું પર્વ થયું.

—શ્રી હેમાચાર્ય કૃત નિ. પ. પુ. ચ. પર્વ ૧૦ મું.

હિન્દુઓએ કરેલું શ્રી વીર નિર્વાણ સ્મારક.

(પાટલિપુત્ર નામનું) હિંદી પત્ર પ્રેક્ષિતરે અંચલમાંના તંત્રીપણ નીચે દરેક વર્ષે પહેલાં ચાલતું હતું તેમાં ઘણી ઉત્તમ પુરાતત્વ અને ઐતિહાસિક ખોદ કરેલી બાબતો આવતી હતી, તેમાંથી 'જિનાચાર્ય'ના નિર્વાણ-ઉત્સવની તીથી ઉત્સવ, એ મથાળા નીચે એક હાંદી લેખ પ્રકટ થયો હતો તેનું આધાન્તર અત્ર ઉતારીએ છીએ. તંત્રી

કહું-ઈશ્વર કહું બનત અનીશ્વર નામ અનેક પરા
સત્, પન્નહિ પ્રગયવન કારણુ શ્રે સરપ વિચરે
જેન ધરમમે પ્રગટ કિયો-તુમ દયા ધર્મે સગરો
'હરીચન્દ' તુમકો બિનુ પાએ લરિ લરિ જગત મરો.

—જેન-કૃતકલ.

ધર્મે નાપકોના મત-પ્રવર્તનના તત્ત્વ ઉપરના પદની આદિ કડિયોમાં હરિશ્ચંદ્રે કહેલ છે કે,

અહો તુમ બહુ વિાષ રૂપ ધરો,
જળ જળ જૈસો કામ પરે

તમ તૈસો બેખ કરો.

જ્યારે જે વાંતની આવરપકતા પડે છે, માનવ શક્તિ અથવા તે શક્તિનું પ્રેરક એક નવું રૂપ લઇ ઉપસ્થિત થાય છે. હિન્દુ જાતિના આત્માએ, એવા સમયમાં જ્યારે આ દેશનું મુખ્ય ભોજન માંસ હતું, ત્યારે મહાવીર સાતપુત્રના રૂપમાં અવતાર લઇ કહ્યું 'અસ! હવે ઘણું થયું, છુરીની જગ્યાએ દયા ધારણ કરો' સાતપુત્ર નિર્ગ્રંથે અહીંના મનુષ્યેતર પ્રાણિયોને નિર્ગ્રંથ-સ્વતંત્ર કષોઃ ભાગલપુરની પાસે એક નાનાં પંચાયતી રાજ્ય-ગણ રાજ્યના એક હાંકુરના પુત્રના મનમાં દયાના દિગ્વિજયની કામના હતી. તે સમયે ભારતવર્ષમાં ચારે બાજુ રાજ્ય નૈતિક દિગ્વિજયની કામના હવા પાણી ત્રાડ પાંદડામાં ભરાઇ રહી હતી. નાનાં નાનાં રાજ્ય પાંડવોના મહારાજ્ય જેવા રાજ્ય બનાવવા માંગતા હતા. તેના, પાંડવોમાં અંગના એતરમાં એક અપૂર્વ ક્ષત્રિય. તેને અમે 'અહિંસા વિજય', કહીશું. વિજય અને તે સાથેજ અહિંસા! જિન અર્થાત વિજેતા અને સાથેજ કીડી પણ ન દયાય! નાટ પુત્ર (સાત પુત્ર)નો વિજય થયો. ગામ-ડામાં એવું બોલાય છે કે 'સાઇ ચલે પડલા પડલા ચિહીડી બચાય કે', કીડીને ચોરાક દેનાર, ભીંજરા પોળ બનાવનારા, નીલકંઠને વ્યાધના હાથેથી છોડા-

વનાર હિન્દુએ, પોતાની અધૈકિક દયાપર ધર્મ કરનારા હિન્દુએ; નાટપુત્રની વાત માની લીધી. એવા બહાદુર કે જેણે પોતાનાથી નિર્બળને મારવામાં કાયરતા અને પાપ મનાવ્યાં તેને હિન્દુ લોકોએ અશ્વરજ 'મહાવીર'ની ઉચાધિથી ભૂષિત કરવામાં આવ્યો. અને ભારતનાજ નહિ પણ સંસારના મહા-વીરામાં જ્યાં સુધી ચંદ્ર અને સૂર્ય છે ત્યાં સુધી ગણવામાં આવશે.

વેદદ્રોહી બુધ્ધોના આદર હિન્દુઓએ તેને અવતાર માની કયો. પણ શું હિન્દુ પોતાના મહાવીર નાટપુત્રને ભૂલી ગયા? નહીં, તેની યાદ તેઓ દર વર્ષે કરે છે. હિન્દુ જાતિ પોતાનો ઇતિહાસ ભૂલી ગઈ છે, પરંતુ પોતાની ઐતિહાસિક સંસ્થાઓને તે ભક્તિપૂર્વક માનતી અને ચલાવતી આવી છે, તે કારણે બુદ્ધિ-બલ અને સુદિન પ્રાપ્ત કરતાં તે પોતાનો ઇતિહાસ પુનઃ જાણી લેશે. હિન્દુઓના તહેવાર તે તેના સુદિનના અનશ્વર બીજ છે. અવસર અને દેશકાલનો મેઘ આવતાં તે તહેવારો અને રસોયો અબંધુલ્ય ટપકશે.

'જિન'—નાટપુત્રનો અત્યુ દિન તેના જન્મદિનથી પણ વધારે ઉત્સવનો દિન હતો, કારણ કે તે દિન તેમણે પોતાનો મોક્ષ માન્યો. તેનો મોક્ષ કાલ્પિકની અમાવાસ્યાએ થયો. પાવા કસત્રામાં ત્યાંના જન્મ-નદારના દક્ષતરમાં (લેખશાલામાં) તેનું નિર્વાણ થયું. તેનો મોક્ષ બતાવવા પાવાપુરીએ 'દીપાવલી' કરી.

સારથી આજ એક પાવાપુરી નહીં, આર્ષવર્તની બધી નગરીઓ કાલ્પિકની અમાવાસ્યાને દીપાવલીને ઉત્સવ માનવા લાગી અને તે કેટલીયે સદીઓથી જાતીય મહોત્સવ ચર્ચાગ્યેલ છે. દીપ માંત્રું રૂપ છે. જાની અને જાનદાતા નાટપુત્ર મહાવીરના સ્મરણમાં આનાથી ઉપપ્રક્રમ મહોત્સવ કયો શક્ય તેમ છે?

પ્રાકૃત જૈન કલ્પસૂત્ર (૧૨૩ થી આગળ)માં મહાવીરના જીવનચરિત્રમાં પાવામાં તેના મરણનું જ્યાં વિવરણ આપ્યું છે ત્યાં નિર્વાણના ઉત્તરમાં દીવાલી કરવાનું પણ લખ્યું છે. અમારા લોકોમાં અને કોઈ પ્રાચીન ગ્રંથમાં દીવાલી મહોત્સવની ઉત્પત્તિ-કથા લખી નથી. અમ હિન્દુ જેવી રીતે પોતાની ધર્મણિ જાતીય વાતો બૂલી ગયા છે, તેવી જ રીતે આ મહોત્સવનું મૂલ્ય પણ બૂલી ગયા છે.

જેવી રીતે શુદ્ધ ભગવાનના મંદિરમાં અમે જતા નથી, તેવી રીતે જિનદેવના પણ મંદિરમાં જતા નથી, અર્થાત્ જાનેના મત-વાદને હિન્દુ મંજૂર કરતા નથી. પરંતુ બંને આચાર્યોને હિન્દુ જાતીય મહાવીર, જાતીય મહાત્મા અને જાતીય સમ્પત્તાના સ્તંભ માને છે. પોતાના સમયમાં હિન્દુ જાતિની દયાએ સિદ્ધાર્થ અને નાટ્યુત્તરના રૂપમાં જન્મ લીધો હતો, જાતિની જાતિએ, જાણે કે તેના આત્માની અંતર્ગત પેસી પોતાનો નિશ્ચય, દયાનિશ્ચય પ્રકટ કર્યો.

જે તિતિક્ષા બાણ હરિશ્ચંદ્ર (દિંદી બાપામાં એક નામી કવિ હમણાં યદ્ય ગયેલ છે) માં હતી, તે અમારા પૂર્વજોમાં હતી. પૂર્વજોએ ભગવાન શુદ્ધને પરમાત્માનો અવતાર માંની લીધો, જેવી રીતે બાણ હરિશ્ચંદ્રે મહાવીર અને તેના પહેલાના તીર્થંકર પાંચનાયને અવતાર કહ્યા. તે પછી પૂનઃ અદ્વૈત મહાવીરની સ્મૃતિમાં હિન્દુ જાતિએ એક મહોત્સવ બાણ ક્યો તેમાં આશ્ચર્ય શું છે? તે હરિશ્ચંદ્ર કહે છે કે—

જૈન કે નાસ્તિક ભાંખે કૈન

પરમ ધરમ જે દયા અહિંસા

સૌહ આચરત જૈન.

સત્કર્મનકો ફલ નિત માનત,

અતિ વિવેક કે ભૌન.

તિનકે મતહિં વિશ્વ કહેત જો,

મહા મુદ્દા હૈ તોનું.

શ્રી મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ.

[પ્રસિદ્ધ દાદા કાલેલકરે રાજગૃહી જતાં શ્રી વીર પ્રથુની નિર્વાણ ભૂમિ પાવાપુરી ગયેલા તેનું વર્ણન 'મહાવીરની દૈવલ્યભૂમિ' એ મયાળાથી 'નવજીવન'માં એક લેખ આપેલો; તેના મયાળામાં ખરી રીતે દૈવલ્યભૂમિને બદલે નિર્વાણભૂમિ લેખ્યું. કારણ કે શ્રી મહાવીરને દૈવલ્યજ્ઞાન પાવાપુરીમાં નહોતું થયું, પણ ત્યાં તે નિર્વાણ થયું હતું, આ લેખ અત્ર ઉપયોગી ધારી મૂકીએ છીએ. ત.ગ્રી.]

નર્મદા અને રાજગૃહી જતાં પાવાપુરીનાં દર્શનનો લાભ અમને અણધાર્યો જ થયો. અરુન્ધતિ દર્શન ન્યાયથી કહેવું હોય તો પાવાપુર બિહાર શરીફ પાસે છે, બિહાર શરીફ બખત્યારપુરથી વીશ પચીસ માઈલ દૂર છે, અને બખત્યારપુર બિહારની રાજધાની બાંકીપૂર-પટનાથી પૂર્વ તરફ એક જ લાઈન ઉપર આવેલું છે.

બખત્યારપુરથી રાજગૃહીના કુલ સુધી જે રેલવે ગય છે તે નાની છે અને ટૂંકગાંધી માફક ગાડીએને સ્તે ગામડાનાં ઘરોની બે હારોની વચ્ચે યદ્યને જાય છે. દેશદેશાન્તરના વિદ્યાર્થી યાત્રાળુઓ માટે જ આ

રેલવે નિર્ધાર કરેલી હોય એમ લાગે છે. સુસુક્ષ્મ યાત્રાળુઓ પણ તેના લાભ લઈ શકે છે, જે કે રેલમાં બેસીને કરેલી યાત્રાથી પુષ્પને બદલે પાપ જ લાગવાનો સમ્ભવ વિશેષ છે.

બિહાર શરીફ સુધી પહોંચતાં અમારો સંઘ સારી ચોંટ વધી ગયો હતો, એટલે પાંચ એકાઓ કરી તેમના ઉપર અમે સવાર થયા. આ એકાઓનો આકાર ક્યાં સેકમાં નક્કી થયો દશે એની તપાસ કરવા જેવી છે. માણસનાં લાકડાં સીંધી રીતે ભાગ્યા વગર તે સુકામ સુધી પહોંચાડે છે એમાં શક નથી. આવા એકાઓ ઉત્તર હિન્દુસ્તાનમાં બધે હોય છે,

અને ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર સુધી માણસો તેના પર સવારી કરે છે. એકાને બોળ હલકો હોવાથી એમાં ઘોડાને સંગવડ છે ખરી, આવા એકાના અનુભવની સરખામણીથીજ જૂના લોકોએ પાલખીને સુખવાહનનું નામ આપ્યું હશે. આસપાસના મુલક લીલોછમ અને રણિયામણો છે, વચમાં દેકદેકાણે નાનાં મોટાં તળાવો આવે છે. તેના ઉપર બાજેથી લીલ લીલી નંધી હોતી, પણ લાલ કે અંજીરીયા રંગની હોય છે, અને તેથી દેખાવમાં ખુબજ સુંદર લાગે છે. અનુભવાને આ વનરચલી નીચે પાણી હશે એવી કલ્પના પણ ન આવે.

બાર વાગે નીકળેલાં અમે લગભગ બે વાગે પાવાપુરી પાસે આવી પહોંચ્યા. પાવાપુરીના પાંચ સુધાધનલ મંદિરો દરથી જ એકાદ સુંદર મેટ જેવાં લાગે છે. આતપાસ ખેડે ડાંગરનાં સપાટ ખેતરો, અને વચ્ચે જ મંદિરોનું સફેદ જૂથ. રસ્તો જરા ગોળ ફરીને આપણને મંદિર તરફ લઈ જાય છે.

પાંચ મંદિરોમાં એકજ મંદિર વિશેષ પ્રાચીન જણાય છે. મંદિરો જૈનોનાં છે, એટલે તેની પ્રાચીનતા ક્યાંયે ટકવા તો રીધીજ નથી. ખુબ પૈસા ખર્ચી ખર્ચીને પ્રાચીનતાનો નાર કરવા એ જાણે તેમનો ખાસ શોખ હોય એમ જ લાગે છે. પાલીતાણે પણ એ જ દશા થઈ ગઈ છે. ફક્ત દેલવાડામાં જૂની કારીગરીને છાજે એવી મરામત થાય છે.

મુખ્ય મંદિર એક સુંદર તળાવની અંદર આવેલું છે. તળાવમાં કમળોની એક ઘટા બાઝી છે. પાણીમાં માછલાંઓ અને સરોં આમૃતેમ સંગવળતા ખુબ દેખાય છે. અમે ગયેલા ત્યારે તળાવનું પાણી ઓછું થયેલું હોવાથી કમળપત્રોની ડાક ઉઘાડી પડી હતી, અને જિયારાં પાંદડાંઓ પાપડ જેવાં થઈ ગયાં હતાં.

અમૃતસરના સુવર્ણમંદિરની પેઠે આ મંદિરમાં જવાને પણ એક પુલ બાંધેલો છે. મંદિરો બેઠાવાટનાં અને પ્રમાણુદ્ધ છે. ગર્ભગૃહની આસપાસ ચારે બાજુ પર લખચોરસ ગુબજ છે એ આ મંદિરની વિશેષતા છે. કલાકોવિદ લોકો આવા ગુબજનો આ-

કાર બહુ જ વખાણે છે. બાકીનાં આસપાસનાં મંદિરો ઉમાં શિખરોવાળાં છે. શિખરોમાં કંઈ ખાસ કળા જણાતી નથી, છતાં દૃષ્ટિપર તેની છાપ સારી પડે છે.

આ મંદિરની ફેટલીક મૂર્તિઓ આસાધારણ સુંદર છે. ધ્યાનને માટે આવી જ મૂર્તિઓ હોવી જોઈએ. મૂર્તિની સુંદરતા જોઈતેમને હું મોહક કહેવા જતો હતો, પણ તરતજ યાદ આવ્યું કે આ મૂર્તિનું ધ્યાન તો મોહને દૂર કરવા માટે હોય છે. ચિત્તને એકાગ્ર કરવાની શક્તિ આ મૂર્તિઓમાં જરૂર છે.

આ મંદિરોની પૂજા ત્યાંના બ્રાહ્મણોજ કરે છે. જૈનમંદિરોમાં બ્રાહ્મણોને હાથે પૂજા થાય એ એક રીતે અજુગતું કામ્યું, છતાં હસ્તિના તાદ્વચમા નોડિપિ ન ગચ્છે સિજનમન્દિરમ્ કહેનારા બ્રાહ્મણો કાલે લોકથી-પણ આટલા ઉદાર થયા એથી મનમાં સમાધાન થયું. આજે પાવાપુરી એક નાનકડું ગામકું છે. અહિં સાધર્મીનો પ્રચાર કરનાર મહાવીર જ્યારે અહીં વસતા હતા ત્યારે તેનું સ્વરૂપ કેવું હતું ? હિન્દુસ્તાનમાં ફેટલીએ મહાન નગરીઓનાં ગામમાં થઈ ગયાં છે, અને ફેટલીક નગરીઓનાં તો નામનિશાન પણ રહ્યાં નથી; એટલે આજનાં ગામડાં ઉપરથી પાવાપુરીની કલ્પના થઈ જ ન શકે. પ્રાચીન કાળનો અહીં કશો અવશેષ દેખાતો નથી, ફક્ત તે મહાવીરના મહાનિર્વાણનું સ્મરણ આ સ્થાનને વળગેલું છે; અને તેથી જ શ્રદ્ધાની દૃષ્ટિ બે. અહીં હજાર વર્ષ જેટલી પાછળ જઈ શકે છે, અને મહાવીરની ક્ષીણ પણ તેજસ્વી કાંધા ચાત ગિતે શિષ્યોને ઉપદેશ કરતી હોય એવી દૃષ્ટિ આગળ ઉભી રહે છે. આ સંસારનું પરમ રહસ્ય, જીવનનો સાર, મોક્ષનું પાયેય તેમના મુખારવિદમાંથી જ્યારે જરૂર હતી, ત્યારે તે સાંભળવા કાણ કોણ બેઠા હશે ? પોતાનો દેહ દબે પડનાર છે એમ જાણી તે દેહનું છેલ્લું ગંભીર કામ્ય પ્રસન્ન ઉપદેશ-આત્મન ઉત્કટતાથી કરી લેવામાં છેક છેડી બધી ઘડીઓ કામમાં લઈ લેનાર તે પરમ તપસ્વીનું છેલ્લું દર્શન કોણે કેણે કર્યું હશે ? અને તેમના ઉપદેશો આશય ફેટલા જણ બરાબર સમજ્યા હશે ? દૃષ્ટિને પણ અગોચર એવા સૂક્ષ્મ જનુથી માંડીને

અનંતકોટી પ્રદ્યાંસ સુધી સર્વ વસ્તુનું-સર્વ જાતિનું કથ્યાણુ ચાહનાર તે અહિંસામૂર્તિનું હોઈ કેણે સંપૂર્ણ હશે? 'માણસ અસ્થપર છે, તેની દ્રષ્ટિ એકદેથી હોય છે, માટે તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન નથી થતું. દરેક માણસનું સત્ય એકંગી સત્ય હોય છે, તેથી બીજાના અનુભવને વખોડવાનો તેનો હક્ક નથી, તેમ કરતાં તેને અધર્મ થાય છે.' એમ કહી સ્વભાવથી ઉન્નત એવી માનવજાતિને નમ્રતા શીખવનાર તે પરમગુરુને તે દિવસે કેણે કેણે વદનું કહ્યું હશે? આ શિષ્યો પોતાનો ઉપદેશ આખી દુનિયાને પહોંચાડશે અને અહીં હજાર વર્ષ પછી પણ જ્ઞાનવર્માતિને હા, સમસ્ત માનવજાતિને તે ખપમાં આવશે એવો અ્યાસ તે પુણ્યપુરુષના મનમાં આવ્યો હશે ખરો?

જેન તત્ત્વજ્ઞાનમાં સ્વાહવાદનો ખરાખર શો અર્થ છે તે જાણવાનો હું હાવે કરી શકતો નથી પણ હું માનું છું કે સ્વાહવાદ માનવજાતિનું એકંગીપણું જ સ્થિત કરે છે. અમુક દૃષ્ટિએ જોતાં એક વસ્તુ એક રીતે દોસે છે, બીજી દૃષ્ટિએ તે બીજી રીતે દેખાય છે. જનમાન્યો જેમ હાથોને તપાસે તેવી આપણી આ દુનિયામાં સ્થિતિ છે.

આ વર્ણન યથાર્થ નથી એમ કાણ કહી શકે? આપણી આવી સ્થિતિ છે એટલું જોને ગળે ઉતરે તેજ આ જગતમાં યથાર્થ જ્ઞાની. માણસનું જ્ઞાન એક પક્ષી છે એટલું જે સમજ્યો તેજ માણસોમાં સર્વજ્ઞ વાસ્તવિક સમ્પૂર્ણ સત્ય જે કોઈ જાણતા હશે તે પરમાત્માને આપણે હજી ઝોળાળી ચડ્યા નથી.

આ જ્ઞાનમાંથી જ અહિંસા ઉદ્ભવેલી છે. જ્યાં સુધી હું સર્વજ્ઞ ન હોઈ ત્યાં સુધી બીજા ઉપર અધિકાર ચલાવવાનો મને શો અધિકાર? મારું સત્ય મારા પૂરતું જ છે, બીજાને તેનો સાક્ષાત્કાર ન થાય ત્યાં સુધી મારે ધીરજ રાખવી જોઈ એ. આવી વૃત્તિ તેજ અહિંસા વૃત્તિ.

કુદરતી રીતેજ માણસનું જીવન દુઃખમય છે, જનમજરાવ્યાધિથી માણસ હેરાન થાયજ છે, પણ માણસે પોતાની મેજે કંઈ દુઃખો ઝોળાં ઊસાં કર્યા

નથી. માણસ જો સન્તોષ અને નમ્રતા મેળવે તો મનુષ્યજાતિનું ૯૦ ટકા દુઃખ ઝોળું થઈ જાય. આજે જે દેશદેશ વચ્ચે અને કોમકોમ વચ્ચે કલહ ચાલી રહ્યો છે અને મૃત્યુ પહેલાંજ આપણે આ સંજીવન જે નરક ઉપખંડીએ છીએ તે એકલી અહિંસાવૃત્તિથીજ આપણે અટકાવી શકીએ.

હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસનો જે કંઈ વિશેષ સાર હોય તો તે એજ છે કે—

सर्वेन्द्र सुखिनः सन्तु, सर्वे सन्तु निरामयाः। सर्वे भद्राणि पश्यन्तु, मा कश्चिद्दुःखमाप्नुवेत्॥

હિન્દુસ્તાનમાં જેટલા આત્મા તેટલા બધા અહીંજ રહ્યા છે, કોઈ ગયા નથી, આશ્રિત તરીકે આત્મા તેઓ પણ રહ્યા છે અને વિજેતાના ઉન્માદથી આત્મા તેઓ પણ રહ્યા છે, બધાજ ભાઈ ભાઈ થઇને રહ્યા છે અને રહેશે. વિશાળ હિન્દુધર્મની, જનકના હિન્દુધર્મની, ગૌતમજીવનના હિન્દુધર્મની, મહાવીરના હિન્દુધર્મની આ પુણ્યભૂમિમાં અહિંસાનો ઉદય થયો છે.

આખી દુનિયા શાન્તિને ઝોળે છે. તસ્ત દુનિયા ત્રાહિ ત્રાહિ કરીને પોકારે છે; છતાં તેને શાન્તિનો રસ્તો જડતો નથી. જોએ દુનિયાને લાટી છે, મહાનુદ્ધોને સળગાવે છે તેમને પણ આખરે તો શાન્તિજ જોઇએ છે, પણ તે શાન્તિ કેમ પ્રાપ્ત થાય?

બિહારની આ પવિત્ર ભૂમિમાં શાન્તિનો માર્ગ ક્યારનો નક્કી થઇ ચુક્યો છે. પણ દુનિયાને તે સ્વીકારતાં હજી વાર છે. પાવાપુરીના આ પવિત્ર સ્થળે તે મહાન માનવે પોતાનું આત્મસર્વસ્વ રેડી દુનિયાને તે માર્ગ સંભળાવ્યો હતો અને પછી શાન્તિમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. દુનિયાના શાન્તિતરસ્યા લોકો નમ્ર થઇ નિયોબી થઇ, નિરંદકારી થઇ ન્યારેડરી તે દિવ્ય વાણી સાંભળશે ત્યારેજ દુનિયામાં શાન્તિ સ્થપાશે. અશાન્તિ, કલહ, વિદ્રોહ એ દુનિયાનો કાનુન નથી, નિયમ નથી, સ્વભાવ નથી, પણ તે નિકાર છે. દુનિયા બ્યારે નિર્વિકાર થશે ત્યારેજ મહાવીરનું અવતારકૃત્ય પૂર્ણવાને પામશે. (નવજીવન અંક ૨૩ મો.)

હતાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાલેસકર.

શ્રી વીર નિર્વાણ સંવત્.

[ગ્રાં જયસનાલનાં સં. ૧૯૮૨ માં 'પાટલીપુત્ર'માં લખેલા એક હિંદી લેખ નામે 'જૈનનિર્વાણ સંવત્'નું ભાષાંતર.]

જૈનોને લાં ક્રાઇ ૨૫૦૦ વર્ષની સંવત્-ગણનાનો દિસાંબં જ્યાં હિન્દુઓમાં સહુથી સારો છે. તેથી જાણાય છે કે પુરાણો સમયમાં ઐતિહાસિક પરિપાટીની વર્ધગણના તેઓમાં હતી; ખીજી જગ્યાએ તે હુપ્ત અને નષ્ટ થઈ ગઈ, કેવલ જૈનોમાં જંચી રહી. જૈનોની ગણના આધારે અને પૌરાણિક ઐતિહાસિક ધર્મી ઘટનાઓ કે જે સુધ્ધ અને મહાવીરના સમય લગભગની છે તેને સમયબદ્ધ કરી અને જોયું તો તેનું ઠીક ઠીક મળતાપણું, જાણીએલી ગણના સાથે મેળ ખાય છે. કેટલીક ઐતિહાસિક વાતોનો પત્તો જૈનોના ઐતિહાસિક લેખ પદ્ધતિઓમાં જ મળે છે. જેમકે નહપાનના ગૂળરાતમાં રાજ્ય કરવાનું તેના સિક્કા અને શિક્ષા-લેખોથી સિદ્ધ છે; પણ તેનો ઉલ્લેખ પુરાણોમાં નથી પરંતુ એક પદ્ધતિની ગાથા છે કે જેમાં મહાવીર સ્વંભી અને વિક્રમ સંવત્ના વચોનું અંતર આપેલું છે; તેમાં નહવાણુનું નામ અમને મળ્યું. તે નહવાણુના રૂપમાં છે. જૈનોની પુરાણી ગણનામાં જે અસંબદ્ધતા યુરોપના વિદ્વાનોદ્વારા ગણાતી આવે છે તે અને જોયું તો વસ્તુતઃ છે નહિ. આ સર્વ વિષય અન્યત્ર (બિહારના પુરાતત્ત્વ વિષયક પત્રમાં) લખી ચૂક્યા છીએ. અહીં કેવલ નિર્વાણના વિષયે કંઈ કહેવાશે.

મહાવીરનું નિર્વાણ અને ગર્દભિલ્લ સુધી ૮૭૦ વર્ષનું અંતર. પુરાણી ગાથામાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જેને દિગંબર અને શ્વેતાંબર એ બંને દલવાળા માને છે. એ યાદ રાખવાં જેવી વાત છે કે સુદ અને મહાવીર બંને એકજ સમયમાં થયા. બૌદ્ધોનાં સૂત્રોમાં તથાગતનું નિર્ગમ્ય નાટપુત્રની પાસે જવાનું લખ્યું છે અને એ પણ લખ્યું છે કે જ્યારે તે યાકમબુદ્ધિ

તરફ જતા હતા ત્યારે જાણ્યું કે પાવામાં નાટપુત્રનો દેહવિલય-શરીરાંત થઈ ગયેલ છે.

જૈનોના 'સરસ્વતી ગચ્છ'ની પદ્ધતિમાં વિક્રમ સંવત્ અને વિક્રમ જન્મમાં ૧૮ વર્ષનું અંતર માનેલું છે. જેમકે "વીરાત ૪૯૨ વિક્રમ જન્માન્તર વર્ષ ૨૨, રાજ્યાન્ત વર્ષ ૪" વિક્રમ સંબંધીની ગાથાની પણ એ ધ્વનિ છે કે તે ૧૭ માં વા ૧૮ માં વર્ષમાં સિંહાસન પર બેઠો. આથી સિદ્ધ છે કે ૪૭૦ વર્ષ કે જે જૈન-નિર્વાણ અને ગર્દભિલ્લ રાજાના રાજ્યાન્ત સુધી માનવામાં આવે છે તે વિક્રમના જન્મ સુધીનું થયું; (૪૯૨-૨૨=૪૭૦) આથી વિક્રમ જન્મ (૪૭૦ મં નિં)માં ૧૮ ઉમેરવાથી નિર્વાણનું વર્ષ વિક્રમીય સંવત્ની ગણનામાં નિકળશે અર્થાત્ (૪૭૦+૧૮) ૪૮૮ વર્ષ વિક્રમ સંવત્ની પૂર્વે અર્દ્ધન્ત મહાવીરનું નિર્વાણ થયું. અને વિક્રમ સંવત્નાં આજંસુધીમાં ૧૯૭૧ વર્ષ વીતી ગયાં છે, તેથી ૪૮૮ વિં. પૂં+૧૯૭૧= ૨૪૫૯ વર્ષ આજથી પહેલાં જૈન-નિર્વાણ થયું. પરંતુ 'દિગંબર જૈન' તથા અન્ય જૈન પત્રો પર નિર્વાણ સં. ૨૪૪૧ જેવાંમાં આવે છે. આનું સમાધાન ક્રાઇ જૈન સંજ્ઞન કરે તો અનુમદ થશે. ૧૮ વર્ષનો ફરક ગર્દભિલ્લ અને વિક્રમ સંવત્ના વચોની ગણના છોડી દેવાથી ઉત્પન્ન થયેલો માલુમ પડે છે. બૌદ્ધલોક-લોકો, સીયામ, સહદેશ આદિ સ્થાનોમાં સુદનિર્વાણને આજ-૨૪૫૮ વર્ષ વ્યતીત થયેલાં મનાય છે. તો અહીં મેળવતાં એ આવ્યું કે મહાવીર સુદની પહેલાં નિર્વાણ-પ્રાપ્ત થયા. નહિ તો બૌદ્ધના અને 'દિગંબર જૈન' ગણનાથી અર્દ્ધન્તનો અંત સુદનિર્વાણથી ૧૬-૧૭ વર્ષ પહેલાં સિદ્ધ થશે કે જે પુરાણો સૂત્રોના પ્રમાણથી વિરદ્ધ જશે."

શ્રીમન્ મહાવીરના શરીરનું વર્ણન.

સપ્તહાય પ્રમાણુ, સમ એટલે તુલ્ય ચતુરઅના સંસ્થાન (આકાર)માં સ્થિત, વજ્રવપ્ત નારાય સં-
હનન (પ્રથમ સંહનન) વાળા, અનુકૂલ જેના વાયુ
વેગ-શરીરાંતરતી વાયુનો વેગ છે તેવા, કંક ના-
મના પક્ષીના જેવી મહાણી-ગુદાશય છે (તીરાય
વંચ્યસ્વથી) જેની એવા, કપોત પક્ષીના જેવા જેનો
પરિણામ-આકાર પાક છે એવા (કપોતની જદરાગ્તિ
પાપાણુ લેવા પછુ પચાવે છે એવી જનશ્રુતિ છે),
શંકુનિ નામના પક્ષિ જેવી પોસ-અપાનદેશ પુરો-
ત્સર્ગથી નિર્દેશ હોય છે તેવા તથા પૃષ્ઠ-પીઠ અને
ઉદર વચ્ચેનો અંતરાલ-પડખાં, અને ઉર-જઘા બંને
પરિણત એટલે વિશિષ્ટ પરિણામવાળાં સુખત છે
જેનાં એવા, પદ્મ અને ઉપલ (નીલ કમલ) બંનેનાં
ગંધ જેવા નિઃશ્વાસ-શ્વાસ વાયુથી સુગંધી વદન જેનું
છે તેવા, છની એટલે હવિમાંન-ઉદાત્તવર્ણ-સુકુમાર
આમરીવાળાં અંતક વગરના-રોગરહિત-તીરાય ઉત્તમ
પ્રશસ્ત અંતિશ્વેત (પાકાંતર અંતિ શ્વેત એટલે અત્યંત
પ્રશસ્ત) નિરંપમ જેનું પલ એટલે માંસ છે (પાકાં-
તર તલ એટલે રૂપ જેનું છે) એવા, સ્વરૂપ પ્રપત્તથી
જે ચાદ્યુ જલ્ય તે પલ્ય તેવા મંલવાળા કલકં (દુષ્ટ
તિલકાદિ), સ્વેદ, રજ-રેણુ તેના જે રોપ-મલિનપણું
તેનાથી વર્જિત જેનું નિરંપદેપ શરીર છે એવા,
છાયા-દીપ્તિથી ઉદ્યોતિત-પ્રકાશિત જેનાં અંગોઅંગ
છે એવા, ધનનિચિત-નિમિત્ત ધનજદ-અયોધનવર
નિચિત. સુખદ-સુખુ સ્નાયુજદ લક્ષણોત્ત-પ્રશસ્ત
લક્ષણવાળું દૃઢ એટલે પર્વત શિખરના આકાર જેનું
પિંદિક એટલે પાપાણુપિંદિક જેના અચ જેનું (ઉષ્ણીર
લક્ષણવાળું) શિર જેને છે તેવા, શાદમરી (દૃષ્ટ)
ના દ્વલ જેવા ધનનિચિત-અતિ નિષ્કાં અને સ્ફેટિત
એવા મૃદુ-સુકુમાર વિશદ-વ્યકત પ્રશસ્ત સુદમ લક્ષણ
વાળા સુગંધી સુંદર સુન્દરોચક (રત્ન વિરોપ) જેવા
બુંગ જેવા યા નેલ (નીલીવિકાર) જેવા-(અથવા
ફુગનેલ જેવા) કાળજા જેવા પ્રદુષ્ટ ભરમર ગણુ જેવા
સ્તિગ્ધ સમૃદ્ધ જેનો છે એવા નિચિત-નિર્જા કુંડાળા
વાળા પ્રદક્ષિણવર્ત ગોળ ચંચળા વાળા એવા જેના

મસ્તક પર શિરોજ-વાળ છે એવા શ્રી મહા-
વીર છે. (વિશેષ) ભગવતની કેશાંતભુમિવાળ
ઉગવાની મસ્તકની શુભિ-દાડિમના પુલ જેવી
અને લાલ સુવર્ણ જેવી નિર્મલ તથા સ્તિગ્ધ છે;
મસ્તકપ્રદેશ ધન, નિમિત્ત અને છત્રાંકાર છે; લલાટ
મથુ વગરનું, અર્ધચંદ્ર સરખું કાંતિવાળું, શુદ્ધ અને
સમ છે; મુખ ચંદ્ર સમાન પૂર્ણ અને સૌમ્યચુષ્કત
છે; કર્ણો સુંદર અને પ્રમાણવાળા છે; શ્રોત્રો સારા
છે. કપોલપ્રદેશ પુષ્ટ અને માંસલ છે; લાંબાં નમેલા
ચાપ જેવાં સુંદર; કાળાં વાદળોની શ્રેણી જેવાં આંખ
કાળાં અને સ્તિગ્ધ છે; નયનો વિકસિત પુંડરીક કમલ
સમાન છે; અક્ષો-પાંપણવાળાં આંખો, વિકસિત
કમલ સમાન શ્વેત અને પાતળી છે, નાસિકા ગંદક
જેવી દીર્ઘ, સરલ અને ઉત્તત છે; ઝોંઝો ઉપચિત
ચિલ પ્રવાલ અને મિષ્ટદ્વલ જેવા (રક્ત) છે; દાંતની
શ્રેણી શ્વેતચંદ્ર, સર્વ નિર્મલ પાણી, ચાંચ, ગોદાકીર-
ગાપનું દુધ, ચંપકનું પુષ્પ, જલનાં મિદુલો અને
પૃષ્ઠાંશિકા જેવી ધોળી છે; દાંતો અંખડ, અસ્ફુટિત,
અવિરલ, સુસ્તિગ્ધ અને સુખત છે; અનેક દાંતો એક
દાંતની શ્રેણી સમાન છે; તાલપું અને છલ અંબિયી
ધમેલ, તાલ સુવર્ણ સમાન લાલ છે; રમથુ-દાદી અવ-
સ્થિત અને સુવિભક્ત છે; હનુક-હડપચી પુષ્ટ,
સંસ્થિત અને પ્રશસ્ત ચાદુલ સમાન વિપુલ છે;
ઝીવા-ડોંક ચાર અંગુલ પ્રમાણવાળી અને ઉત્તમ
શાપ જેવી છે; ખભા સારા મદિપ વરાહ સિંહ
ચાદુલ વૃષભ અને ઉત્તમ દંસ્તિ સમાન પરિપૂર્ણ અને
વિશાલ છે; ભુજ હાંસરા જેવી પુષ્ટ, આનંદ દેનારી,
પીવર, પ્રકોટો-શોયામાં સંસ્થિત, સુસ્થિષ્ટ, વિશિષ્ટ
અને ઘણી રિયર સંધિવાળા તથા સારા શહેરના
ગોળ પરિધ-ભોગળ સરખી છે; બાહુ કાંઈક લેવા
માટે પરિધની પેટે લાંબી કરેલ ભુજોચ્ચર (સપ)ની
કણાં સમાન દીર્ઘ છે; હસ્ત રક્ત તળાવાથી ઉપચિત,
મૃદુ, માંસલ, સુખત, લક્ષણોથી પ્રશસ્ત અને નિરિહદ
છે; અંગુલિઓ પુષ્ટ અને કોમલ છે; નખો આતાં-
ઝંતાઝં તોખાની પેટે થોડા લાલ, પાતળા, પવિત્ર,

સુંદર અને ચિકિત્સા છે, હસ્તમાં ચંદ્રની, સૂર્યની, શંખની, ચક્રની અને દિક્ષસ્વસ્તિકાની રેખાઓ છે; વક્ષસ્થલ કનક શિલાતત્ત્વ સમાન ઉન્નત, પ્રશસ્ત, સમતલવાળું, ઉપાચત, વિસ્તીર્ણ, પહોળું અને શીવ-ત્સથી અંકિત છે; દેહ અકરંદુક-પીઠના દેખાતા હાડકા રહિત, કનકસમ કાંતિવાળો, નિર્મલ, સુગત, નિરૂપહત અને ઉત્તમ પુરુષના એક હજાર આઠ લક્ષણ સહિત છે; પડખાંઓ સન્નત, સંગત, સુંદર, સુગત, પુષ્ટ, રતિને દેનારાં અને મિત મર્યાદાવાળાં છે; શોભાશિ સરલ, સરખી, ઉત્તમ, આછી, કાળી, રસગંધ, દર્શનીય, લહકંતી અને રમણીય છે; કુક્ષિ મત્સ્ય અને પક્ષી જેવી સુગત અને પુષ્ટ છે; ઉદર મત્સ્ય સમાન છે; ઇન્દ્રિયો શુચિ છે; નાભિ ગંગાવર્તકની પેઠે પ્રદક્ષિણાવર્ત તરંગાથી ભંચુર-ચંચલ, રવિકિરણથી વક્રસિત પદ્મ જેવી ગંભીર અને વિશાળ છે; શરીરનો મધ્ય ભાગ વચમાં સોંકડા ભાગવાળી ત્રણ લાકડાંની ઘોડી જેવો, સુસલ અને દર્પણના મધ્ય જેવો, ઉત્તમ સુવર્ણ-સોનાની મુઠ જેવો અને વળેલા જેવો વળેલો છે; કટિપ્રદેશ-નિર્ભય પ્રમુદિત ઉત્તમ અશ્વ તથા સિંહ કરતાં અધિક ગોળ છે; ગુહ-દેશ સુગત અને ઉત્તમ ઘોડા સમાન છે, ઉત્તમ અશ્વની સમાન નિરૂપલેપ છે; ગતિ ઉત્તમ હસ્તિસમાન વિક્રમ અને વિલાસવાળી છે; જંઘાઓ હાથીની ચુંદ જેવી સુગત છે; જાતુઓ કાચલાના ટાંકણા જેવા ગૂંદ છે; જંઘાઓ હરિણી, કુરંદિ-વૃક્ષ વિશેષ અને

સૂત્ર વણવાના પદાર્થ સમાન ગોળ તથા ચડતા ઉતરતા ક્રમવાળી છે; ઘુંટિઓ સંસ્થિત સુશ્લિષ્ટ અને ગૂંદ છે; પગો કાચખા જેવા સુંદર અને સુપ્રતિષ્ઠિત છે; પગની અંગુલિઓ ક્રમપૂર્વક અને સુમંહત છે; અંગુલિઓના નખો ઉન્નત; પાતળા, લાલ અને રિન્ગમ છે,

—ઔપપાતિક સૂત્ર—૬૦ આ. માં પ. ૪૪ થી ૫૫ સુધી અનુ. પં. બેચરદાસ.

‘તે ભગવાન દેવલોકમાંથી મ્યુત થય. (અહીં જન્મ લાઇ) અનુપમ શ્રીવાળા દાસીદાસથી અને પીઠ મદંથી પરિવૃત્ત, કાળા કેશવાળા, સુંદર નયનવાળા, મિંચ (ખિલ્લ) જેવા ઓઠવાળા, શ્વેત દાંતની પંક્તિવાળા, ઉત્તમ પદ્મના ગર્ભ જેવા ગોર, ઉત્પદ પુષ્પના ગંધ જેવા શ્વાસવાળા વૃદ્ધિ પામે છે. ભગવન્ને અપ્રતિપતિત એવાં ત્રણ જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત અને અવધિ-જ્ઞાન) વડે અને તેમનામાં રહેલી ધર્મ મનુષ્યો કરતાં અતિ કાન્તિ અને શુદ્ધિ વડે ભતિ રમરણ થાય છે.

—આવશ્યક ભાષ્ય ૬૯, થી ૭૧ ગાથા.

‘તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર વ્યાવૃત્તભોજ (હમેશાં જન્મનાર) હતા. તે વ્યાવૃત્ત-ભોજ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનું ઉદાર શયણારેલો જેવું, કદ્યાણુરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય, મંગલરૂપ, અલંકારો-ધરણાં વિના શોભતું, સારાં લક્ષણો વ્યંજનો અને ગુણોથી યુક્ત, એવું શરીર શોભાવડે અત્યંત શોભતું હતું

—ભગવતીસૂત્ર સાનુવાદ. પ. ૨૩૫.

શ્રી ગૌતમસ્વામીનું વર્ણન.

‘તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે (મહા દૂર નદી, બહુ નિકટ નદી) ભિખવજાતુ-ઉભાક રહેલા, અધઃ શિર-નીચે નમેલ મુખવાળા અને ધ્યાનરૂપ કોષ્ઠમાં પ્રવિષ્ટ તેમના (શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના) ન્યેષ્ટ-સાથી મોટા શિષ્ય ઇન્દ્ર-ભૂતિ નામના અનગાર-સાધુ સંયમવડે અને તપવડે ભાવતા વિદરે છે-રહે છે. જેઓ ગૌતમ ગોત્રવાળા, સાત હાથ ઉંચા, સમયોરસ સંસ્થાનવાળા, વજ્રસ-પક્ષ નારાય સંધયણી, સોનાના કટકાની રેખા સમાન અને પદ્મકેસરી સમાન ધવલ વર્ણવાળા, ઉચ્ચ તપસ્વી, દીપ્ત તપસ્વી, તપ્ત તપસ્વી, મહા તપસ્વી, ઉદાર, ઘોર, ઘોર ગુણવાળા, ઘોર તપવાળા, ઘોર અદ્યત્થમાં

રહેવાના સ્વભાવવાળા, શરીરના સંસ્કારોને ત્યજનાર, શરીરમાં રહેલી હોવાથી સંદિપ્ત અને દૂરગામિ હોવાથી વિપુલ એવી તેજોલેશવાળા, ચોદ પૂર્વના જાતા, ચાર જ્ઞાનને પ્રાપ્ત અને સર્વોક્ષરસંનિપાતી છે.

—ભગવતીસૂત્ર સાનુવાદ પ. ૩૩ અનુ. પં. બેચરદાસ; ઔપપાતિક સૂત્ર પ. ૮૩.

[આમાં જે શબ્દો ન સમજાય તે માટે તે પરની ભગવતી સૂત્રની ટીકા અને તેનો અનુવાદ નેઈ લેવા.]

[ચિત્રકારો અને શિલ્પીઓએ શ્રી મહાવીર પ્રત્યે અને શ્રી ગૌતમ સ્વામીના આ વર્ણુકાપર ચોતાત્ત્વ કાર્ય કરવા પહેલાં લક્ષ. રાખવું ધટે. તંત્રી:]

શ્રી મહાવીર-સંવાદો.

૧

શ્રમણ ભગવંત મહાવીર અને શ્રી જૈતમ.

પ્ર૦ સે જૂળ મેતે ! તમેય સચ્ચ, નીસંકં જં જિજ્ઞેહિ પવેદિતં ?

ઉ૦ હંતા, ગોયમા ! તમેય સચ્ચ નીસંકં, પવે જાવ પુરિસકાર પરકમેહ વા !

—પ્ર૦ હે ભગવાન તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે; જે જિજ્ઞેષે ભણાવ્યું છે ?

—ઉ૦ હે જૈતમ ! હા, તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે જે જિજ્ઞેષે પ્રવેશું છે. યાવત્ પુરયકાર પરાકમથી નિર્ભર છે.

—સાર પછી જાતશ્રદ્ધ-પ્રવર્તેલી શ્રદ્ધાવાળા, જાત-સંશય, જાતકુતુહલ, ઉત્પન્નશ્રદ્ધ, ઉત્પન્નસંશય, ઉત્પન્ન કુતુહલ, સંજાતશ્રદ્ધ, સંજાત સંશય, સંજાત-કુતુહલ તે ભગવાન જૈતમ ઉત્થાનવડે ઉભા થાય છે; ઉત્થાનવડે ઉભા થઈને જે તરફ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે ત્યાં આવે છે; આવી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નજી વાર પ્રદક્ષિણા કરે છે, પ્રદક્ષિણા કરી વાટે છે, નમે છે, નમી બહુ નિકટ નહીં તેમ બહુ દૂર નહીં એવી રીતે ભગવંતની સામે વિનયવડે લલચે હાથ જોડી ભગવંતના વચનને શ્રવણ કરવાની ઈચ્છાવાળા ભગવંતને નમતા અને પશુપાસતા આ પ્રમાણે બોલ્યા:— ભગવતી સુ. સાનુવાદ પ. ૩૭.

[શિષ્યે શરૂ પાસે કેવા લાવથી અને કેવા વિનયથી પ્રશ્નો પૂછતા થયે તે આ ઉપરથી સમજી શકાશે.]

(૧) આત્મારંભાદિ.

પ્રશ્ન. હે ભગવન ! શું જીવો આત્મારંભ છે, પરારંભ છે, તદુભયારંભ છે કે અનારંભ છે ?

ઉત્તર. હે જૈતમ ! કેટલાક જીવો આત્મારંભ પણ છે, પરારંભ પણ છે અને ઉભયારંભ પણ છે, પણ અનારંભ નથી. તથા કેટલાક જીવો આત્મારંભ નથી, પરારંભ નથી, ઉભયારંભ નથી, પણ અનારંભ છે.

પ્ર૦ હે ભગવન ! તેં એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહ્યો છે કે, 'કેટલાક જીવો આત્મારંભ પણ છે' છતાંકિ ઉપરો (પ્રશ્ન) ફરીથી ઉચ્ચારવો.

ઉ૦ હે જૈતમ ! જીવો બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે:—સંસારસમાપન્નક અને અસંસારસમાપન્નક. તેમાં જે જીવો અસંસારસમાપન્નક છે તેઓ સિદ્ધરૂપ છે અને તેઓ આત્મારંભ, પરારંભ કે ઉભયારંભ નથી, પણ અનારંભ છે. તેમાં જે સંસારસમાપન્નક જીવો છે તે બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે: સંયત અને અસંયત. તેમાં જે સંયતો છે તે બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે: પ્રમત સંયત અને અપ્રમત સંયત. તેમાં જે અપ્રમત સંયતો છે તેઓ આત્મારંભ પરારંભ કે યાવત્-ઉભયારંભ નથી; પણ અનારંભ છે. અને તેઓ અશુભ યોગની અપેક્ષાએ આત્મારંભ પણ છે અને યાવત્-અનારંભ નથી. તેમાં જે અસંયતો છે તેઓ અવિરતિને આશ્રીતે આત્મારંભ પણ છે અને યાવત્-અનારંભ નથી. માટે હે જૈતમ ! તે હેતુથી એમ કહેવાય છે કે, 'કેટલાક જીવો આત્મારંભ પણ છે, અને યાવત્-અનારંભ પણ છે.'

[આરંભ-જીવને ઉપધાત-ઉપધવ, સામાન્ય રીતે કહીએ તો આશ્રવદ્વારે પ્રવૃત્તિ કરતી તે. પ્રમત સંયતને, સંયત હોવાથી શુભ અને પ્રમાદી હોવાથી અશુભ યોગ હોય છે. 'શ્રમણનો સર્વ પ્રમત યોગ-પ્રમાદયુક્ત મન વચન અને કાયાનો યોગ આરંભયુક્ત હોય છે ! ભગવતીજમાં એક પાઠ એ છે કે, 'સુદન્નેગ' પદુચ્ચ-અણુરંભી, અસુદન્નેગ-પદુચ્ચ-આવારંભી, પરારંભી, તદુભયારંભી-અર્થાત્ શુભયોગની અપેક્ષાએ અનારંભી, અશુભ યોગની અપેક્ષાએ આત્મારંભી, પરારંભી, તદુભયારંભી (આત્મારંભી

સુંદર અને ચિકણા છે, હસ્તમાં ચંદ્રની, સૂર્યની, શંખની, ચક્રની અને દિક્ષસ્તિકની રેખાઓ છે; વક્ષઃસ્થલ કનક શિલાતત્ત્વ સમાન ઉન્નતલ, પ્રચરત, સમતલવાળું, ઉપાચત, વિસ્તીર્ણું, પહોળું અને શ્રીવત્સથી આકૃત છે; દેહ અકરંડુક-પીડના દેખાતા હાડકા રહિત, કનકસમ કાંતિવાળો, નિર્મલ, સુગત, નિરૂપહત અને ઉત્તમ પુરુષના એક હનર આદિ લક્ષણ સહિત છે; પડખાંઓ સન્નત, સંગત, સુંદર, સુગત, પુષ્ટ, રત્નિ દેનારાં અને મિત મધોદાવાળાં છે; રોમરાજિ સરલ, સરખી, ઉત્તમ, આછી, કાળી, રાગધ, દર્શનીય, લહકતી અને રમણીય છે; કુક્ષિ મત્સ્ય અને પક્ષી જેવી સુગત અને પુષ્ટ છે; ઉદર મત્સ્ય સમાન છે; ઇન્દ્રિયો શુચિ છે; નાભિ ગંગાવર્તકની પેઠે પ્રદક્ષિણાવર્ત તરંગાથી ભંચુર-ચંચલ, રવિકિરણથી ભરસિત પદ્મ જેવી ગંભીર અને વિશાળ છે; શરીરનો મધ્ય ભાગ વચમાં સાંકડા ભાગવાળી ત્રણ હાડકાંની ઘોડી જેવો, મુસલ અને દર્પણના મધ્ય જેવો, ઉત્તમ સુવર્ણ-સોનાની મુઠ જેવો અને વંજના જેવો વંજો છે; કટિપ્રદેશ-નિર્મલ પ્રમુદિત ઉત્તમ અથ તથા સિંહ કરતાં અધિક ગોળ છે; શુભ્ર-દેશ સુગત અને ઉત્તમ ઘોડા સમાન છે, ઉત્તમ અશ્વની સમાન નિરૂપેષ છે; ગતિ ઉત્તમ હસ્તિસમાન વિક્રમ અને વિલાસવાળી છે; જંઘાઓ હાથીની શુંઢ જેવી સુગત છે; જાંતુઓ કાજલાના લોકણ જેવા ગૂઢ છે; જંઘાઓ હરિણી, કુરવિંદ-તણ વિશેષ અને

સૂત્ર વણવાના પદાર્થ સમાન ગોળ તથા ચક્રતા ઉતરતા ક્રમવાળી છે; ઘુટિઓ સંસ્થિત સુશ્લિષ્ટ અને ગૂઢ છે; પગો કાચળા જેવા સુંદર અને સુપ્રતિકૃત છે; પગની અંગુલિઓ ક્રમપૂર્વક અને સુસંકલ છે; અંગુલિઓના નખો ઉન્નત, પાતળા, લાલ અને સ્નિગ્ધ છે,

—ઔપપાતિક સૂત્ર—કં. આ. માં પ. ૪૪ થી

૫૫ સુધી અનુ. ૫. બેચરદાસ.

‘તે ભગવાન દેવલોકમાંથી વ્યુત થઇ (અહીં જન્મ લઇ) અનુપમ શ્રીનાળા દાસીદાસથી અને પીઠ મદથી પરિવૃત્ત, કાળા કેશવાળા, સુંદર નયનવાળા, શિંખ (ખિંચ) જેવા ઝોલવાળા, શ્વેત દાંતની પંક્તિવાળા, ઉત્તમ પદ્મના ગર્ભ જેવા ગૌર, ઉત્પદ્ય પુષ્પના ગંધ જેવા આસવાળા દૃઢિ પામે છે. ભગવન્ને અપ્રતિપતિત એવાં ત્રણ જ્ઞાન (મતિ, જ્ઞેત અને અવધિ-જ્ઞાન) વડે અને તેમનામાં રહેલી ધૃતર મનુષ્યો કરતાં અતિ કાન્તિ અને શુદ્ધિ વડે ભતિ રમરણ થાય છે.

—આવશ્યક લાભ્ય ૬૯, થી ૭૧ થાયા.

‘તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર વ્યાઘ્રપત્નોઝ (હમેશાં જન્મનાર) હતા. તે વ્યાઘ્રપત્નોઝ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનું ઉદાર શણગારેલા જેવું, કંઠયાણુરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય, મંગલરૂપ, અઘકારો-ધરણાં વિના શોભતું, સારાં લક્ષણો વ્યંજનો અને ચણેથી યુક્ત, એવું શરીર શોભાવડે અત્યંત શોભતું હતું —ભગવતીસૂત્ર સાનુવાદ. પ. ૨૩૫.

શ્રી ગૌતમસ્વામીનું વર્ણન.

‘તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે (જહુ દૂર નહીં, જહુ નિકટ નહીં) ઊપ્પન્નનુ-ઉલકક રહેલા, અધઃ શિર-નીચે નમેશ મુખવાળા અને પ્યાનરૂપ કોણમાં પ્રવિષ્ટ તેમના (શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના) ન્યેષ્ટ-સૌથી મોટા શિષ્ય ધ્વન્દ્ર-જૂતિ નામના અનગાર-સાધુ સંયમવડે અને તપવડે ભાવના વિદરે છે-રહે છે. જેઓ ઝાતમ ગોત્રવાળા, સાત હાથ ઉંચા, સમચોરસ સંસ્થાનવાળા, વજ્રક-પમ નારાય સંધમણી, સોનાના કટકાની રેખા સમાન અને પદ્મોત્તરો સમાન ધવલ વર્ણવાળા, ઉચ તપસ્વી, લીમ તપસ્વી, તમ તપસ્વી, મહા તપસ્વી, ઉદાર, ધોર, ધોર શુણવાળા, ધોર તપવાળા, ધોર અસ્રચર્મા

રહેવાના સ્વભાવવાળા, શરીરના સંસ્કરણે ત્યજનાર શરીરમાં રહેતો હોવાથી સંક્ષિપ્ત અને દૂરગામિ હોવાથી વિપુલ એવી તેજ્ઞેશ્વરવાળા, ચોદ પૂર્વના નાતા, ચાર જ્ઞાનને પ્રાપ્ત અને સંવોદકસંનિપાતી છે.

—ભગવતીસૂત્ર આનુવાદ પ. ૩૩ અનુ. ૫. બેચરદાસ; ઔપપાતિક સૂત્ર પ. ૮૩.

[આમાં જે શબ્દો ન સમજાય તે માટે તે પરી ભગવતી સૂત્રની ટીકા અને તેના અનુવાદ જોઈ લેવા.]

[ચિત્રકરિ અને શિષ્યીઓએ શ્રી મહાવીર પ્રત્ય અને શ્રી ગૌતમ સ્વામીના આ વર્ણકોપર ચોનાં કાર્ય કરવા પહેલાં લક્ષ રાખવું ધરે. તત્રી.]

પ્ર૦ હે ભગવન! તે જ્ઞાનનું જાણવાનું ક્ષણ શું છે.

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ વિજ્ઞાન છે અર્થાત્ સાધારણ જાણના પછી વિવેચન-પૂર્વક જાણી શકાય છે.

પ્ર૦ હે ભગવન! તે વિજ્ઞાનનું ક્ષણ શું છે?

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ પ્રત્યાખ્યાન છે અર્થાત્ વિશેષ જાણના પછી સર્વ પ્રકારની વૃત્તિઓ આપોઆપ જાંત પડે છે.

પ્ર૦ હે ભગવન! તે પ્રત્યાખ્યાનનું ક્ષણ શું છે?

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ સંયમ છે અર્થાત્ પ્રત્યાખ્યાન પ્રાપ્ત થયા પછી સર્વપ્રત્યાગરૂપ સંયમ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર૦ હે ભગવન! તે સંયમનું ક્ષણ શું છે.

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ આસ્ત્રવરહિતપણું છે, (આસ્ત્રવ-કર્મના આવવાના માર્ગ) અર્થાત્ વિશુદ્ધ સંયમ પ્રાપ્ત થયા પછી પુણ્ય કે પાપનો સ્પર્શ પણ થતો નથી, પણ આત્મા પોતાના મૂળ રૂપગાંઠ રમણ કરે છે.

પ્ર૦ હે ભગવન! તે આસ્ત્રવરહિતપણાનું ક્ષણ શું છે?

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ તપ છે.

પ્ર૦ હે ભગવન! તે તપનું ક્ષણ શું છે?

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ કર્મરૂપ મેલને સાફ કરવાનું છે.

પ્ર૦ હે ભગવન! કર્મરૂપ મેલ સાફ થયાથી શું થાય?

ઉ૦ હે ગૌતમ! તે થયાથી નિષ્ક્રિયપણું પ્રાપ્ત થાય.

પ્ર૦ હે ભગવન! તે નિષ્ક્રિયપણાથી શું લાભ થાય?

ઉ૦ હે ગૌતમ! તેનું ક્ષણ સિદ્ધિ છે અર્થાત્ અક્રિયપણું પ્રાપ્ત થયા પછી છેવટે સિદ્ધિ મેળવાય છે એમ કહ્યું છે. ગાથા:—

સઘળે જાળે ય વિન્નાળે પઞ્ચક્ષણેય સંજમે,
અળળદ્યે તવે ચેવ ઘોદાળે અકિરિયા સિદ્ધી.

—(ઉપાસનાથી) શ્રવણ, શ્રવણથી જ્ઞાન, જ્ઞાનથી વિજ્ઞાન, વિજ્ઞાનથી પ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાનથી સંયમ, સંયમથી અનાસ્ત્રવ, અનાસ્ત્રવથી તપ, તપથી કર્મનો નાશ, કર્મના નાશથી નિષ્કર્મપણું અને નિષ્કર્મપણાથી સિદ્ધિ-અન્તરામરપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી ભગવતી સૂત્ર સાતુવાદ પૃ. ૨૮૩-૨૮૪

૨.

આર્યશ્રી સ્કન્દક.

‘તે કાળે, તે સમયે ગ્રંથણ ભગવંત મહાવીર રાજગૃહ નગરની પ્રાસે આવેલા ગુણશિવ જ્યૈષ્ઠી નીકળ્યા. તેઓએ જહારના કાશમાં વિહાર કર્યો. તે સમયે કૂતંગલા નામની નગરી હતી. તે કૂતંગલા નગરીના જહારના પ્રદેશમાં ઉત્તર અને પૂર્વ દિશાના ભાગમાં-ધિશાન કાશમાં ‘છત્રપલાસક’ નામનું જ્યૈષ્ઠ હતું. તે વખતે, ઉત્પન્ન થયેલ જ્ઞાન અને દર્શનના ધારણ કરનાર ગ્રંથણ ભગવંત મહાવીર (ત્યાં પધાયા) —સમવસણ થયું. સંભા નીકળ્યા.

તે કૂતંગલા નગરીની પ્રાસે આવેલી નામની નગરી હતી. આવેલી નગરીમાં કાતાવન જોતરો,

ગદ્ગદાલ નામના પરિવાજકનો શિષ્ય સ્કન્દક નામને પરિવાજક (તાપસ) રહેતો હતો. તે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વણ વેદ એ ચાર વેદોનો, પાંચમા ઇતિહાસ-પુરાણોનો તથા છઠ્ઠા નિષંકુ નામના કાશને સાંગોપાંગ અને રહસ્ય સહિત પ્રવચ્ચક યાદ કરનાર, તેમાં થતી ભુવોનો અટકાવનાર હતો. વેદાદિશાસ્ત્રોનો ધારક હતો. વેદ વગેરેના પારંગામી અને જ અંગનો જ્ઞાતા હતો. તથા યદિ તત્ત્વ (કાપિલીય શાસ્ત્ર)માં વિશારદ હતો. વળી ગણિત શાસ્ત્રમાં, શિક્ષાશાસ્ત્રમાં, આચારશાસ્ત્રમાં, વ્યાકરણ શાસ્ત્રમાં, હંદ: શાસ્ત્રમાં, વ્યુત્પત્તિ શાસ્ત્રમાં, જ્યોતિષ

શાસ્ત્રમાં અને ખીજા ધણાં આદર્શ તથા પરિવ્રાજક સંબંધી નીતિ તથા દર્શન શાસ્ત્રોમાં પણ ધણો ચતુર હતો.

પિંગલ નિર્ઋથ અને સ્કંદક પરિવ્રાજક.

તેજ આવસ્તી-નગરીમાં વૈશાલિક (શ્રી મહા-વીર)નો આવક (વચન સાંભળનાર માટે આવક) પિંગલ નામનો નિર્ઋથ રહેતો હતો. તે વખતે વૈશાલિકના વચનને સાંભળવામાં રસિક પિંગલ નામના સાધુએ કાંઈ એક દિવસે, જે ઠેકાણે કાલા-ચન ગોત્રનો સ્કંદક તાપસ રહેતો હતો, તે તરફ જઈને તેને આલેખપૂર્વક આ પ્રમાણે પૂછ્યું કે: હે ભાગ્ય (ભગવદેશમાં જન્મેલ) !

શું શોક અંતવાણો છે કે અંત વિનાનો ?

હવે અંતવાણો છે કે અંત વિનાનો ?

સિદ્ધિ અંતવાણો છે કે અંત વિનાની ?

સિદ્ધા અંતવાણો છે કે અંત વિનાના ?

તથા ક્યા મરણ વડે મરતાં હવે વધે અથવા ઘટે ? અર્થાત્ હવે કેવી રીતે મરે તો તેનો સંસાર વધે અને ઘટે ?

સ્કંદક તાપસ 'એ પ્રશ્નોનો શું આ ઉત્તર દરો કે ખીજો ?' એમ શંકાવાળો થયો, 'આ પ્રશ્નોનો જવાબ મને કેવી રીતે આવડે ?' એમ કંઠાવાળો થયો, 'હું જવાબ આપીશ તેથી પૂજનારને પ્રતીતિ થશે કે કેમ ? એમ અવિશ્વાસ થયો, તથા એની હુદિ છુટી થઈ ગઈ-હુદિ બંજને પામ્યો અને તે ક્ષેત્રને પામ્યો. પિંગલે જે ત્રણ વખત પૂછ્યું પણ એવો તે કાંઈ જવાબ આપી શક્યો નહિ અને છાનો માનો બેઠો.

સ્કંદકનો વિચાર.

તે વખતે આવસ્તી નગરીમાં ત્રણ ખૂણાવાળા માર્ગમાં, મનુષ્યોની ગણતારાળા માર્ગમાં, ચાલતી વખતે વ્યુદરયે ગોઠવાએલ મનુષ્યોવાળા માર્ગમાં (શ્રી મહાવીર પાસે જતા માટે) મન નીકળે છે. ત્યાં અનેક મનુષ્યોના મુખથી શ્રી મહાવીર દૃગ્ગદા નગરીની બહાર છત્રપદાસક નામના ચેત્યમાં સંયમ

અને તપ વડે આત્માને લાવતા વિહરે છે; માટે હું તેમની પાસે જઈ, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંકું, નમસ્કાર કરું. અને તેમને નમીને, સકાર કરીને તથા સન્માન આપીને, અને તે કલ્યાણ રૂપ, મંગલરૂપ, દેવરૂપ અને ચેત્યરૂપ શ્રી મહાવીરની પૂજા-પાસના કરીને આ એ પ્રકારના અર્ચીને, હેતુઓને, પ્રશ્નોને, કારણોને, વ્યાકરણોને પૂછું; તો મારું કલ્યાણ છે એ નક્કી છે.

પાતાનો પરિવ્રાજકનો વેશ.

'એ પૂર્વ પ્રમાણે તે સ્કંદક તાપસે વિચારીને, ન્યાં પરિવ્રાજકોનો મહ છે ત્યાં જઈને ત્યાંથી વિદેક, કુંડી, રૂદ્રાક્ષની માળા, કરાટિકા-માટીનું વાસણ, એક જાતનું આસન-થેસણું, કેસરિકા-વાસણોને સાફ સૂર રાખવાનો કંટકો, ત્રિગડી, અંકુશ-ટુશો ઉપરથી પાંદડાં વગેરેને એકઠાં કરવા સાર અંકુશના જેવું એક જાતનું સાધન, વીંટી, ગણેત્રિકા-એક પ્રકારનું કલાઇનું ધરણું, છત્ર, પગરખાં, પાવડી અને ધાતુ-ગેરથી રંગેલાં વસ્ત્રોને ચરીર ઉપર પહેરી તે સ્કંદક તાપસ આવસ્તી નગરીની વગેરે વચ નીકળે છે. શ્રી મહાવીર પ્રત્યે જવાનો સંકલ્પ કર્યો.

શ્રી મહાવીર અને ગૌતમ વચ્ચે વાતચીત.

(હવે ન્યાં શ્રી મહાવીર વિરાજ્યા છે ત્યાં શું ખન્યું તે જણાવે છે) હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે આમત્રી, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે: 'તું તારા પૂર્વના સંયમ ધીને જોઈશ.

હે ભગવન ! હું કોને જોઈશ ?

હે ગૌતમ ! તું સ્કંદક નામના તાપસને જોઈશ.

હે ભગવન ! હું તેને ક્યારે, કેવી રીતે અને કેટલા સમયે જોઈશ ?

હે ગૌતમ ! (ઉપર પ્રમાણે સ્કંદકનું વર્ણન કર્યું) તે સ્કંદક પરિવ્રાજક જે તરફ હું છું તે તરફ-મારી પાસે આવવાને સંકલ્પ કર્યો છે અને તે (અને) ભગભગ પાસે પહોંચ્યા આવ્યા છે, ધણે માર્ગ જોળંગી ગયા છે, રસ્તા ઉપર છે, વચગાળાના માર્ગે છે. અને તેને તું આવજ, જ જોઈશ.

પછી ગૌતમે ભગવંતને વાંદી નમી કહ્યું:—

હે ભગવન! તે સ્કંદક પરિત્રાજક આપ દેવાનુ-
પ્રિયની પાસે મુંઝ થઈને, અંગાર તજીને અણગારપણું
લેવાને શક્ત છે?

હે ગૌતમ! હા.

તેવામાં સ્કંદક શ્રીમહાવીર પાસે તુરંત શીઘ્ર આવ્યા.

શ્રી ગૌતમે કરેલ સ્વાગત અને પૂછ્યા.

પછી ભગવાન-ગૌતમ કાત્યાયન ગોત્રીય સ્કં-
દક પરિત્રાજકને પાસે આવેલા બળુડીને, તુરંત જ
આસનથી ઉભા થઈ તે પરિત્રાજકની સામી ગયા,
અને ન્યાં તે હતા ત્યાં આવ્યા અને તેમને કહ્યું કે:—

હે સ્કંદક! તમને સ્વાગત છે, હે સ્કંદક! તમને
સુસ્વાગત છે, હે સ્કંદક તમને અન્વાગત છે, હે
સ્કંદક! તમને સ્વાગત અન્વાગત છે. અર્થાત્ પધારે,
ભરે પધાર્યાં. (પછી પૂછ્યું).

હે સ્કંદક! આવસ્તી નગરીમાં વૈશાલિક શ્રાવક
પિંગલક નામના નિઝંથે તમને 'લોક અંતવાણે છે
કે અંત વિનાનો? એ આદિ પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા?

અને તે પ્રશ્નોથી મુંઝાઈને તમે અહીં શીઘ્ર આવ્યા
એ વાત સાચી?

હે ગૌતમ! હા, એ વાત સાચી છે. એ તે એવા,
તેવા પ્રકારના શાની અને તંપસ્વી પુરુષ કાણ છે,
કે જેઓએ એ મારી મુશ વાત તમને શીઘ્ર કહી
દીધી? કે જેથી તમે મારી છાની વાતને બજાણે છો.

હે સ્કંદક! મારા ધર્મગુરુ, ધર્મોપદેશક, શ્રમણ
ભગવંત મહાવીર ઉત્પન્ન શાન અને દર્શનના ધર્મ-
નાર છે, અર્હત છે, જિન છે, કેવળા છે, શુભ
વર્તમાન અને અવિષ્ણતકાળના વ્યુત્પન્નાર છે, તથા
સર્વશ અને સર્વદર્શી છે કે જેણે મને તમારી મુખ્ય
વાત શીઘ્ર કહી દીધી; અને તેથી હું તે (વાત)ને
બાણું છું.

હે ગૌતમ! તેઓ તારા ધર્માચાર્ય.....પાસે
જઈએ અને તેઓને વંદન કરીએ.

હે દેવાનુપ્રિય! જેમ તમને ઠીક લાગે તેમ કરો.
વિશ્વ ન કરો.

[પછી બંને શ્રી મહાવીર પ્રભુ પાસે આવ્યા]

શ્રી મહાવીર અને આર્યસ્કંદક.

શ્રી મહાવીરનું..... શરીર ભેઈ હર્ષ પામ્યો,
પ્રીતિયુક્ત મનવાળો થયો, પરમ સૌમનસ્યને પામ્યો
તથા હર્ષ કરીને દુઃખાગ્રેલ હૃદયવાળો થઈ ન્યાં
શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે તે તરફ જઈ,
તેમને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરી યાવત-તેઓની પર્ણ-
પાસના કરે છે. પછી

'હે સ્કંદક!', એમ કહી શ્રમણ ભગવંત મહા-
વીર કાત્યાયન ગોત્રીય સ્કંદક પરિત્રાજકને આ
પ્રમાણે કહ્યું કે:— હે સ્કંદક! આવસ્તી નગરીમાં
રહેતા વૈશાલિક શ્રાવક પિંગલક નામના નિઝંથે તને
આરોપપૂર્વક પૂછ્યું હતું કે (અહીં તેણે કહેલા
ઉપર મુજબના પ્રશ્નો કહે છે)...તેના પ્રશ્નોથી મુંઝા-

ઈને તું મારી પાસે શીઘ્ર આવ્યો છે. હે સ્કંદક!
કેમ એ સાચી વાત છે?

હા, તે સાચી વાત છે.

૧—હે સ્કંદક! તારા મનમાં જે આ પ્રકારનો
સંકરુપ થયો હતો કે 'શું લોક અંતવાણે છે કે અંત
વિનાનો છે? તેનો પણ આ અર્થ છે:—હે સ્કંદક!
મેં લોકને ચાર પ્રકારનો જણાવ્યો છે. તે આ
પ્રમાણે—દ્રવ્યથી દ્રવ્યલોક; ક્ષેત્રથી ક્ષેત્રલોક, કાળથી
કાળલોક, અને ભાવથી ભાવલોક. તેમાં જે દ્રવ્યલોક
છે તે એક છે અને અંતવાણે છે. જે ક્ષેત્રલોક છે
તે અસંખ્ય કોણકોડી ગોળન સુધી લગાઈ અને
પહોળાઈવાળો છે, તેનો પરિધિ અસંખ્ય ગોળન

કોણકોણીનો કહ્યો છે. તેનો અંત છે; તથા જે કાળ લોક છે તે કોઈ દિવસ ન હતો એમ નથી, કોઈ દિવસ નથી એમ નથી અને કોઈ દિવસ નહીં હશે એમ પણ નથી—તે હમેશાં હતો, હમેશાં હોય છે અને હમેશાં રહેશે—તે ધ્રુવ, નિયત, શાશ્વત, અક્ષત, અવ્યય, અવરિચત અને નિત્ય છે. વળી તેનો અંત નથી. તથા જે ભાવલોક છે તે અનંતવર્ણપર્યવરૂપ છે, અનંત ગંધ, રસ અને સ્પર્શપર્યવરૂપ છે, અનંત સંસ્થાન (આકાર) પર્યવરૂપ છે, અનંત ગુણલુપ્ત પર્યવરૂપ છે તથા અનંત અગુણલુપ્ત પર્યવરૂપ છે, વળી તેનો અંત નથી તો હે રક્ષક ! તે પ્રમાણે દ્રવ્યલોક અંતવાળો છે, ક્ષેત્રલોક અંતવાળો છે, કાળલોક અંત વિનાનો છે અને ભાવલોક અંતવિનાનો છે—અર્થાત્ લોક અંતવાળો છે અને અંત વિનાનો પણ છે.

૨ વળી હે રક્ષક ! તને જે આ વિકલ્પ થયો હતો કે, શું જીવ અંતવાળો છે કે અંત વિનાનો છે ? (ઉત્તર)—યાવત્ દ્રવ્યથી જીવ એક છે અને અંતવાળો છે, ક્ષેત્રથી જીવ અસંખ્ય પ્રદેશવાળો છે અને અસંખ્ય પ્રદેશમાં અવગાઠ છે, તથા તેનો અંત પણ છે; કાળથી જીવ કોઈ દિવસ ન હતો એમ નથી, યાવત્-નિત્ય છે અને તેનો અંત નથી; ભાવથી જીવ અનંત જ્ઞાનપર્યાવરૂપ છે, અનંત દર્શનપર્યાવરૂપ છે, અનંત અગુણલુપ્તપર્યાવરૂપ છે અને તેનો છેડા—અંત નથી.

૩. [આ પ્રમાણે સિદ્ધિ અને સિધ્ધના પણ ભાગ પાડી જણાવ્યા પછી ભગવાને કહ્યું.] વળી હે રક્ષક ! તને જે આ સંકલ્પ થયો હતો કે જીવ કેવી રીતે મરે તો તેનો સંસાર વધે અને ઘટે ?

તેનો ઉત્તર આ રીતે છે:—હે રક્ષક ! મેં મરણનાં બે પ્રકાર જણાવ્યા છે. તે આ પ્રમાણે—એક બાહ્યમરણ અને બીજું પંડિતમરણ.

પ્રશ્ન—બાહ્યમરણ એ શું ?

ઉત્તર—બાહ્યમરણના બાર બેદ કહ્યા છે:—બલન મરણ (તરફતા તરફતા મરણ), વસ્તુ મરણ—વશાત્ મરણ (પરાધીનતાપૂર્વક રીત્યાધને મરણ),

અંતઃશય મરણ (શરીરમાં કાંઈપણ શસ્ત્રાદિક પેસી જવાથી મરણ અથવા સન્માર્ગથી ભટ્ટ-યજ્ઞને મરણ), તદ્ભાવમરણ (જે ગતિમાંથી મરીને પાછું તેજ ગતિમાં આવવું—મનુષ્યરૂપે મરીને ફરી પણ મનુષ્ય થવું), પહાડથી પહીને મરણ, ઝાડથી પહીને મરણ, પાણીમાં ડુબીને મરણ, અગ્નિમાં પેસીને મરણ, ઝેર ખાધને મરણ અને ગીધ વગેરે જંગલી જનાવરો કોણે તેથી મરણ.

હે રક્ષક ! એ બાર પ્રકારનાં બાહ્યમરણ વડે મરતો જીવ પોતે અનંતવાર નૈરમિક (નરકના) ભવોને પામે છે. તિર્થંક, મનુષ્ય અને દેવગતિરૂપ, અનાદિ, અનંત તથા ચાર ગતિવાળા સંસારરૂપ વનમાં તે જીવ રખડે છે અર્થાત્ એ પ્રમાણે બાર જાતનાં મરણ વડે મરતો તે જીવ પોતાના સંસારને વધારે છે. એ બાહ્યમરણની હકીકત છે.

પ્રશ્ન પંડિતમરણ એ શું ?

ઉત્તર—પંડિત મરણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. તે આ પ્રમાણે:—પાદપોષગમન (ઝાડની પેઠે સ્થિર રહીને મરણ) અને ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન (ખાનપાનના ત્યાગ પૂર્વક મરણ).

પ્રશ્ન પાદપોષગમન એ શું ?

ઉત્તર—પાદપોષગમન બે પ્રકારનું કહ્યું છે. તે આ પ્રમાણે:—નિહોરિમ (જે મરનારનું શય બહાર કાઢી સંસ્કારવામાં આવે તે મરનારનું મરણ નિહોરિમ મરણ) અને અનિહોરિમ (પૂર્વોક્ત નિહોરિમ મરણથી ઉલટું તે) એ બંને જાતનું પાદપોષગમન મરણ પ્રતિકર્મ વિનાનું જ છે.

પ્રશ્ન ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન એ શું ?

ઉત્તર—તે પણ બે પ્રકારનું છે. નિહોરિમ અને અનિહોરિમ. એ બંને જાતનું ભક્તપ્રત્યાખ્યાન મરણ પ્રતિકર્મ વાળું જ છે.

હે રક્ષક ! એ બંને જાતનાં પંડિતમરણ વડે મરતો જીવ પોતે નૈરમિક (નરકના) અનંત ભવોને પામે તો નથી, યાવત્-સંસારરૂપ વનને વડી નબ છે. એ પ્રમાણે મરતો જીવનો સંસાર ઘટે છે.

[આ પછી રક્ષક દીક્ષા લે છે વગેરે]

શ્રમણ ભગવંત મહાવીર અને આચાર્ય શ્રીશૈલ.

‘તે કાલે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય શૈલ નામના અનગાર હતા. જેઓ સ્વભાવે ભદ્ર, કોમળ, વિનયી, શાંત, ઓછા ક્રોધ માન-માયા અને લોભ વાળા, અત્યંત નિરભિમાની, શરૂને આશરે રહેનારા, કોઈને સંતાપ ન કરે તેવા અને શરૂબંધત હતા. તે શૈલ નામના અનગાર પોતે ઉભડક, રહેલા, નીચે નમેલ મુખવાળા, ધ્યાનરૂપ કોઠામાં રહેલા તથા સંયમ ને તપ વડે આત્માને ભાવતા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની આલુખાલુ વિદરે છે. પછી તે શૈલ નામના અનગાર જાતશ્રદ્ધ યર્ધ યાવત પશુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા:-

પ્રં હે ભગવન! પહેલો લોક છે અને પછી અલોક છે? કે પહેલો અલોક છે અને પછી લોક છે?

ઉં હે શૈલ! લોક અને અલોક, એ પહેલો પશુ છે અને પછી પશુ છે. એ બંને પશુ શાશ્વત ભાવ છે. હે શૈલ! એ બેમાં ‘અમુક પહેલો અને પછી’ એવા કમ નથી.

પ્રં ભગવન! જીવો પહેલા છે અને અજીવો પછી છે? કે પહેલા અજીવો છે અને પછી જીવો છે? ઉં હે શૈલ! જેમ લોક અને અલોક વિશે કહ્યું તેમ જીવો અને અજીવો સંબંધે પણ જાણવું. એ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિકો અને અભવસિદ્ધિકો, સિદ્ધિ અને અસિદ્ધિ-સંસાર, તથા સિદ્ધિ અને સંસારીઓ પણ જાણવા.

પ્રં હે ભગવન! પહેલાં છકું છે અને પછી કુકડી છે? કે પહેલાં કુકડી છે અને પછી છકું છે? હે શૈલ! તે છકું ક્યાંથી થયું? હે ભગવન! તે છકું કુકડીથી થયું. હે શૈલ! તે કુકડી ક્યાંથી થઈ? હે ભગવન! તે કુકડી છકાથી થઈ.

ઉં એજ પ્રમાણે હે શૈલ! તે છકું અને તે કુકડી એ પહેલાં પશુ છે અને પછી પશુ છે-એ શાશ્વત ભાવ છે. પણ હે શૈલ! તે બેમાં કોઈ જાતનો કમ નથી. બ. સ. સાનુવાદ પ. ૧૬૭.

૪

શ્રી મહાવીર અને શ્રી મંડિતપુત્ર.

(મંડિતપુત્ર નામના અનગાર ભગવંત મહાવીર નામના છઠ્ઠા ગણધર હતા. તેઓ બ્રાહ્મણશાતિના પસિટ ગોત્રના પિતા ધનદેવ અને માતા વિજયાના પુત્ર મૌરિક સન્નિવેશગામના ૫૩ વર્ષ ગૃહવાસ ગાળી ૧૪ વર્ષ જનસ્થદશામાં અને ૧૬ વર્ષ કેવલજાની દશામાં ૮૩ વર્ષની વયે શ્રીમહાવીર પહેલાં રાજગૃહમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત્યા. તેમની અને શ્રી મહાવીર ભગવાન વચ્ચે થયેલ સંવાદ ભગવતી સૂત્રમાંથી અત્રે આપીએ છીએ:-)

પ્રં હે ભગવન! જીવ, હમેશાં સમિત-માપ પૂર્વક ન કંપે અને યાવત-તે તે બાવને ન પરિણામે અર્થાત જીવ, નિષ્ક્રિય પણ હોય?

ઉં હે મંડિતપુત્ર! હા, જીવ, હમેશાં સમિત ન કંપે અને યાવત-તે તે બાવને ન પરિણામે અર્થાત જીવ નિષ્ક્રિય હોય.

પ્રં હે ભગવન! જ્યાં સુધી તે જીવ, ન કંપે યાવત તે તે બાવને ન પરિણામે જ્યાં સુધી તે જીવની મરણ સમયે મુક્તિ યાવ?

ઉં હે મંડિતપુત્ર! હા, એવા જીવની મુક્તિ યાવ.

પ્રં હે ભગવન! એવા જીવની યાવત-મુક્તિ યાવ તેવું શું કારણ?

ઉં હે મંડિત પુત્ર! જ્યાં સુધી તે જીવ, હમેશાં સમિત ન કંપે યાવત-તે તે બાવને ન પરિણામે જ્યાં સુધી તે જીવ, આરંભ કરતા નથી, સરંભ કરતા

નથી, સમારંભ કરતો નથી, આરંભમાં વર્તતો નથી, સરંભમાં વર્તતો નથી, સમારંભમાં વર્તતો નથી અને તે આરંભ ન કરતો, સરંભ ન કરતો, સમારંભ ન કરતો તથા આરંભમાં ન વર્તતો, સરંભમાં ન વર્તતો અને સમારંભમાં ન વર્તતો જીવ તદ્દુ પ્રાણોને, જીવોને, જીવોને અને સત્ત્વોને દુઃખ પમાડવામાં યાવત-પરિતાપ ઉપજવવામાં નિમિત્ત થતો નથી.

જેમ કોઈ એક પુરુષ હોય અને તે સૂઝા ઘાસના પુળાને અગ્નિમાં નાંખે, તો હે મંડિતપુત્ર ! અગ્નિમાં નાંખ્યો કે તુરતજ તે સૂઝા ઘાસનો પૂળો બળી જાય, એ ખરું કે નહિ ? હા તે બળી જાય.

વળી, જેમ કોઈ એક પુરુષ હોય, અને તે, પાણીના ટીપાને તપેલા લોહાના કડાયા ઉપર નાખે તો હે મંડિતપુત્ર ! તપેલા લોહાના કડાયા ઉપર નાંખ્યું કે તુરતજ તે પાણીનું ટીપું નાશ પામે-જમ થઈ જાય, એ ખરું કે નહિ ? હા, તે નાશ પામી જાય.

વળી, જેમ કોઈ એક ધરો હોય અને તે પાણીથી ભરેલો હોય, પાણીથી છલોછલ ભરેલો હોય, પાણીથી છલકાતો હોય, પાણીથી વધતો હોય તથા તે ભરેલ ઘડાની પેઠે બધે ઠેકાણે પાણીથી વ્યાપ્ત હોય અને તેમાં-તે ધરામાં કોઈ એક પુરુષ, સેંકડો નાનાં કાણું વાળી અને સેંકડો મોટાં કાણું વાળી, એક મોટી નાવને પ્રવેશાવે. હવે હે મંડિતપુત્ર ! તે નાવ, તે કાણુંઓ દ્વારા પાણીથી ભરાતી ભરાતી પાણીથી ભરેલી થઈ જાય, તેમાં પાણી છલોછલ ભરાઈ જાય, પાણીથી છલકાતી થઈ જાય અને તે નાવ પાણીથી વધેજ નાવ તથા હવે તે ભરેલા ઘડાની પેઠે બધે ઠેકાણે પાણીથી વ્યાપ્ત થઈ જાય. હે મંડિતપુત્ર ! એ ખરું કે નહિ ?

હા, ખરું.

હવે કોઈ એક પુરુષ, તે નાવનાં બધાં કાણું પૂરી દે અને નૌકાને ઉલેચાવી તેમાંનું પાણી સિંચી લે-પાણી બહાર ટાંકી નાખે તો હે મંડિતપુત્ર ! તે નૌકા, તેમાંનું બધું પાણી ઉલેચાયા પછી શીઘ્રજ પાણી ઉપર આવે એ ખરું કે નહીં ?

હા, તે ખરું-તુરતજ પાણી ઉપર આવે.

હે મંડિતપુત્ર ! એજ રીતે આત્માદ્વારા આત્મામાં સંવૃત થયેલ ધર્માસમિત અને યાવત-યુક્ત બ્રહ્મચારી તથા સાવધાનીથી ગમન કરનાર, સ્થિતિ કરનાર, ખેડનાર, સૂતાર તથા સાવધાનીથી વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ અને રત્નેહરણને ગ્રહણ કરનાર અને મૂકનાર અનંગારને યાવત આંખને પટપટાવતાં પણ વિમાત્રાપૂર્વક સૂક્ષ્મ ધર્માપચિકી ક્રિયા થાય છે અને પ્રથમ સમયમાં બદસ્ત્રુષ્ટ થયેલી, ખીન્ન સમયમાં વેદાએલી, ત્રીજા સમયમાં નિર્જરાને પામેલી અર્થોત બદસ્ત્રુષ્ટ, ઉદારિત, વેદિત અને નિર્જરાને પામેલી તે ક્રિયા ભવિષ્યત કાળે અકસ્માત પણ થઈ જાય છે. માટે હે મંડિતપુત્ર ! ન્યાં સુધી તે જીવ, હમેશાં સમિત કંપેતો નથી યાવત-તેની મરણ સમયે મુક્તિ થાય છે એ વાત જે કહી છે તેનું કારણ ઉપર કહ્યું તે છે. એટલે કે

ન્યાં સુધી જીવ હમેશાં માપપૂર્વક કંપે છે, એક ઠેકાણેથી બીજા ઠેકાણે જાય છે. રથદેન ક્રિયા કરે છે-થોડું થાય છે, બધી દિશાઓમાં જાય છે, હોલ પામે છે, ઉદારે છે-પ્રયજનાપૂર્વક ગ્રેણી કરે છે અને તે તે ભાવને પરિણમે છે ત્યાં સુધી તે સક્રિય જીવનની મુક્તિ ન થાય. તે તેમ કરતાં અટકે છે ત્યારે તેની મરણ સમયે મુક્તિ થાય છે.

[આમ અનેક સંવદો અંત-અંશોમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. મુખ્યભાગે શ્રી ભગવતીજી તો શ્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર અને આર્ય શ્રી ગૌતમ વચ્ચેના સંવદોથીજ ભરેલું છે. પરંતુ તેમાંથી તે પ્રયત્ન અને ખીન્ન વચ્ચેના સંવદો પણ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેમાંના કેટલાક ઉપર આપ્યા છે અને ખીન્ન-સોમલ શાસ્ત્ર (અનં. ચાતક ૧૮ ઉનં ૧૦) સાથેના વગેરે સ્થલ સંક્રાંતિથી અત્ર આપ્યા નથી. આ સર્વ સંવદોમાંથી હાલના જમાનાને અનુસરી જૈનેતર ભાષાઓ પણ જેમાં રસ લઈ શકે એવા સર્વ સામાન્ય વિષયો અર્થતા સંવદોને યુદ્ધી બંદાર પાડવામાં આવશે તો તેનાથી શ્રી મહાવીર પ્રયત્નથી જીવનચર્ચાનું, તત્ત્વોપદેશ મુધામય વાણીના એક અંગસદિત સર્વોગમુદરઆલેખન કરી શકાશે. તંત્રી.]

પ્રભુ મહાવીરને મહત્તમ ઉપસર્ગ.

(ગત વૈશાખના અંક પૃ. ૪૨૦ ના અનુસંધાનમાં.)

ત્યાંથી પ્રભુ તોસવીગામમાં ગયા. પ્રભુતો ગામ બહારજ પ્રતિમાએ સ્થિર રહ્યા. દેવે વિચાર્યું કે આતો હવે ગામમાં નહિ જાય; પણ હું તેમને અહીંજ ઉપસર્ગ કરું. તેમને મારી શક્તિનો-સામર્થ્યનો ખ્યાલ આવે. કે મારામાં કેટલી અને કેવી ઉત્કૃષ્ટ શક્તિ છે. અહિં તેણે એક પ્રભુના શિષ્યનું રૂપ વિકુર્વી તે શિષ્યને ગામમાં મોકલ્યો. તે શિષ્ય ગામમાં જઈ કાંઈ સહગૃસ્થને ત્યાં ખાતર પાડે અને ચોરીના માલ લઇને નાસી જતાં ધરિદ્રાપૂર્વક પકડાઈ જાય છે. ગામના માણસો તે બાઈ સાહેબને જ્યાં મેથીપાક જમાડવાની શરૂઆત કરે કે શિષ્ય બોલી ઉઠે કે બાઈઓ મને મારશો નહિ. હું દોષિત નથી, મને તો અહિં ચોરી કરવા મારા ગુરૂએ મોકલ્યોને ? આંબો છું. ગુરૂનો વિનય શિષ્યે માનવો પડે ને વાહ શિષ્યની ગુરુલક્ષિ કેવી અદ્ભુત છે કે લક્ષિતથી ગુરૂને માર આવામાં આગળ ધરે !) એ તમારે કાંઈપણ કરવું હોય તો એ મારા ગુરૂજી (!) ને કરવું એટલે બોળી જનતા પછે કે ક્યાં છે એ ચોર શિરોમણી તારો ગુરૂ ? શિષ્ય કહે મારા ગુરૂ એ રહ્યા ગામ બહાર એટલે મનુષ્યોનું ટોળું ત્યાં જઈ પ્રભુને ખુબ કુટી-મારી બાંધી મારી નાખવા તમે વધસ્થાને લઇ જાય છે. (તે વખત વધસ્થાન તો તેને કહેવાતું કે જેમાં ગુહેગારને કુહાડાને વા મારી ખુબ રીળાવીને મારી નાખવામાં આવતો.) ત્યાં વધસ્થાને અચાનક ભૂતિલ નામનો ઇદમળીયો (ભદ્રગર) આવી પ્રભુને જોળખી બધને જોળખાણુ આવે છે કે બાઈઓ આતો ચોર નથી. સિદ્ધાર્થ રાજના કુંવર છે. એટલે મનુષ્યો તેમને જોળખી મારી મારી છોડી ચુકે છે. ત્યારે વળી કાંઈ કાલો માણસ પછે છે કે એ ખચર આપનાર શિષ્ય ક્યાં છે. તો તપાસ કરતાં એ કલ્પિત શિષ્યનો પતોજ નથી લાગતો એટલે વળી માણસોને વિશેષ ખાતરી થાય છે કે આતો એક દુષ્ટ દેવ પ્રભુને ઉપ-

સર્ગ કરે છે. ત્યાંથી પ્રભુ મોસલીમામ ગયા. ત્યાં પણ પ્રભુ તો ગામ બહાર પ્રતિમાએ સ્થિર રહ્યા. ત્યાં તે દેવે ગામમાં એક મોટી ચોરી કરાવી ચોરીના બધો માલ લાવીને પ્રભુ પાસે ખડકથો. ખીજે દિવસે સવારમાં ચોરની શોધ બોળ ચઈ રહી હતી ત્યાં એ દેવે એક કલ્પિત શિષ્યને ગામમાં મોકલ્યો. તે શિષ્ય જાણે ખાસ ચોરીનો-આતર પાડવનો રસ્તો શોધતો હોય તેમ ખાનગી રસ્તાની તપાસ કરતો હતો. ત્યાં તેને એકજણે જોયો અને પૂછ્યું. અલ્યા કાણુ છે ત્યારે પેશે શિષ્ય બોલ્યો મારા ધર્મોચાર્ય રાત્રે ચોરી કરવા આવે ત્યારે તેમને કાંટા આદિ કાંઈ ન વાગે તેવા ખાનગી રસ્તાની શોધ કરું છું કે જેથી રાત્રે નિશ્ચિંતપણે નિર્ભય બની ચોરી કરી શકું.

માણસોએ પૂછ્યું કે “ક્યાં છે એ તારો ધર્મોચાર્ય.” ત્યારે એ ગુરૂ ભક્ત શિષ્યરાજે કહ્યું કે અમુકસ્થાને ધ્યાન ધરી બેઠા છે. માણસો ત્યાંથી બહાર આવ્યા. આવીને લુભે તો એક શેગી જેવા જણાતા પુરુષ પાસે ગઈ કાલની ચોરીના બધો માલ જોયો. ખસ પછી તો પૂછ્યું જ શું ? એ જનસમુદ્ધનો પ્ર-કાપાગ્નિ ખૂબ જોરથી સળગી ઉઠ્યો (સળગી ઉઠે તેમાં નવાઈ પણ નહોતી. એક ધ્યાનસ્થ શેગી પાસે ચોરીનાં માલ હોય. ત્યાં પછી તેના ધ્યાનમાં રહુંજ શું ? તેની ધર્મધર્મતાજ) અને પ્રભુને સાચોજ ચોર માની પુકડણ મેથીપાક આપી ધસડતા વધસ્થાને ઉપાડી ગયા. જ્યાં ત્યાં પહોંચ્યા અને કુહાડાથી મારવાની તૈયારી કરે છે કે તેજ વખતે થી સિદ્ધાર્થ રાજ (પ્રભુના પિતાજી)ના મિત્ર સુમાગધ નામનો રાજા (એક નાના ઠાકોર જેવો) ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

અત્યારે પણ એવું બને છે કે ઉડાવગીર દિવસે પાતાના માણસોને મોકલી સમૂહ ધરા અને સારા રસ્તાની શોધ કરી નિરાતિ ચોરી કરે છે. એટલે અહિં પણ એ પાપ દેવ તેવુંજ કામ કરતો.

ને જીવે તો વર્ધમાન કુમાર. આ જોઈ બધાને
ઝાળખાવ્યા કે આતો આપણા સિદ્ધાંત સમજના
પુન છે. કે જેણે રાજપાટ છોડી સાધુપણું લીધું છે.
બસ પ્રભુને બધાએ ઝાળખ્યા અને છોડી મુક્યા.

ત્યાંથી પ્રભુ તોસલી ગામમાં આવ્યા. ત્યાં
પણ ઉપરની માફક જ ગામ બહાર પ્રતિમાજીએ રજા
છે, ત્યાં એ દેવે એક કલ્પિત શિષ્ય ગામમાં મોકલ્યો
અને જાણે સાક્ષાત ચોરીનો રસ્તો શોધી પાછો
વળતો હોય તેવું તેનું સ્વરૂપ વિકૃત્યું. માણસોએ
પકડી તે ભાઈ સાહેબ (?) ને જ્યાં મારવા લીધો
કે એ ખોલી ઉઠ્યો કે હું તો મારા ચોર શિરોમણી
ધર્માચાર્યના કહેવાથી અહિં આવ્યો છું. માણસોએ
પૂછ્યું એ ક્યાં છે, ધર્મ ધૂત તારો ધર્માચાર્ય ? પેલા
શિષ્યે કહ્યું એ ખેડા ગામ બહાર. માણસનું ટાળું
ગામ બહાર ગયું અને જમને જીવે તો એક મહા-
ત્માને ધ્યાનરત જોયા પરંતુ પેલા શિષ્યના કથનથી
તેમને એ પુરૂષ ધર્મ ધૂત ચોર શિરોમણી લાભ્યો.
એકદમ પ્રભુને આંધી મારીને ઉપાડયા ફાંસીને
લાકડે, બસ આવા ધર્મ ધૂત પુરૂષો દુનિયામાં
જોઈએજ નહિ, બધું પાખંડ જાણે આ મૂ-
ર્તિમાંજ આવી વસ્યું હોય ? તેમ પાખંડનો નાશ
કરવા ઉપસર્ગ ધીર પ્રભુને ફાંસીને લાકડે લટકા-
વ્યા. પરંતુ તે મૂર્ખાએને ખજર નહોતી કે આ કાણુ
છે. નિર્દોષતાની મૂર્તિ સમા પ્રભુને જેવા ફાંસીએ
લટકાવ્યા કે તરતજ ફાંસીના દોર તુટી ગયો. જ્યારે
દોર તુટી ગયો ત્યારે આ લોકોને એવું જ્ઞાન થયું કે
આતો કોઈ માયાની-ઈન્દ્રજીવીયો ચોર છે માટે
ફરી ફાંસીએ લટકવો. પ્રભુને ફરી ફાંસીએ લટ-
કાવ્યા. પરંતુ થોડીજ વારમાં મનુષ્યોએ આશ્ચર્યસદ
જોયું કે તેમના ગળામાંથી ફાંસીનો દોર તુટી ગયો
છે. પરંતુ લોકોને હજી પણ પ્રભુની નિર્દોષતા ઉપર
શંકા ન ભેડી એટલે વળી પુનરપિ ત્રીજવાર ફાંસીએ
લટકાવ્યા.

ત્રીજવાર પણ દોર તુટી ગયો આવી રીતે પ્રભુને
સાતવાર ફાંસીએ લટકાવ્યા અને સાતવાર દોર
તુટી ગયા એટલે એ જનસમુદ્ધમાંથી એક
શક્ષી પુરૂષને વિચાર થયો કે આ મારી છંદ-

ગીમાં મેં કદી પણ કોઈને ફાંસીએ લટકાવેલો
છવતો. ઉતર્યો નથી જોયો કે સાંભળ્યો, જ્યારે આ
સાધુ જેવા જણાતા પુરૂષને સાત સાતવાર ફાંસીએ
લટકાવ્યા છતાં ગળાના દોર, મજબૂતમાં મજબૂત
દોર તુટી ગયા છે માટે જરૂર આ પુરૂષ કોઈ મહા
સામર્થ્ય અને નિર્દોષ હોવા જોઈએ. નહીં તો આણું
કદી અને નહીં. એટલે તેણે જનસમુદ્ધને ચેતાવ્યા
“ અને કહ્યું કે આ પુરૂષ નિર્દોષ લાગે છે માટે
છોડી મુકો.” કદી પણ કોઈના ફાંસીના દોર તુટ્યા
જ નથી અને આ પુરૂષના સાતવાર ફાંસીના દોર
તુટી ગયા એનો આપણે વિચાર કરવો જોઈએ,
અરે ! એટલો તો વિચાર કરો કે આ પુરૂષને આટલું
દુખ આપ્યું છતાં એક શબ્દ પણ નથી બોલતો કે
હું નિર્દોષ છું. આવો પુરૂષ કદી હોયિત હોઈ શકેજ
નહીં. અખચરીએજ તેમને છોડી દો અને સાચો
ચોર કાણુ છે તેની શોધ કરો. અરે પણ પહેલાં જ
ચોર છે એમ ખબર આપનાર આમના ધીમ્બતી
તપાસ કરો કે એ ક્યાં છે ? માણસોએ તપાસ કરવા
માંડી તો જણાણું કે ખબર આપનાર શિષ્ય યુગ
યુગ ગયો છે તેના ક્યારે પતોજ નથી. પછી જન-
સમુદ્ધે પ્રભુની મારી માગી છોડી મુક્યાં. પછી જ-
નતાની ખાતરી થઈ કે આતો પહેલાં જે આવી ગયા
હતા તેજ પુરૂષ છે ને પેલો શિષ્ય પણ દેવજ હતો,
આતો પ્રભુને જે, દેવનો ઉપસર્ગ આતે છે, તેજ છે,
ખીનું કાંઈ નથી.

ત્યાંથી પ્રભુ સિધ્ધાર્થપુર ગયા. ત્યાં પણ તે દેવે
ઉપસર્ગ નાટક બજવ્યું. માત્ર ચોરાઓ, પ્રભુ પાસે
મુકયો, અને પ્રભુને પકડાવ્યા, ત્યાં તે વખતે અચા-
નક કોઈ કેશિક નામના ઘોડાનો વેપારી પ્રભુને
ઝાળખી છોડાવે છે. (આ સોદાગરે પહેલાં પ્રભુને
કુંડયામમાં જોયા દત્તા એટલે ઝાળખ્યા.)

દેવે વિચાર્યું કે આ પુરૂષ કોઈ રીતે નહીં ડગ-
તો, ફાંસીને લાકડે લટકાવ્યો, વધરથાને પછાડ્યો,
ઉંચે ઉછાડ્યો, નીચે પછાડ્યો, પુષ્પળ મારે
મરાવ્યો છતાં એના દંદ્યમાં નહીં આવતો
લગારે કાંઈ ? શું આતે કોઈ જગતની મૂર્તિ છે ?
નહીં તો આટલું દુખ કદી પણ સહન કરે ! ને

કોઇ પામર માનવી હોત તો અત્યારે ક્યારનો કંક-
ડાટથીજ મરી ગયો હોત. અરે! શું હું મારી
પ્રતિજ્ઞાથી બ્રષ્ટ થઇશ? કીક હવે પ્રભુ સામે ગામ
ન્યા છે ત્યાં વળી કોઇ ખીજી જાતના ઉપસર્ગ કરે.

ત્યાંથી પ્રભુ પ્રજાગામમાં (ગોકુળમાં) ગયા.
પ્રભુ આ ગામમાં લિહાને માટે ગયા. તાકડે દરેક
ધેર આંજી ક્ષીર હતી. પરન્તુ પેલા દેવને પ્રભુને પારણું
નહોતું કરવા દેવું એટલે ન્યાં ન્યાં ત્યાં ગોચરી
અશુદ્ધ ખનાવી યે. પ્રભુએ પોતાના માનથી બધું
નેત્રું કે દજી આ દેવ મારી પછવાડેજ છે એટલે
પ્રભુ તરતજ ગામ બહાર ગયા. દેવે અવધિમાનથી
પ્રભુનાં પરિણામ જોયા. તેને તો વિશ્વાસ હતો કે
આ ઉપસર્ગથી પ્રભુ ભજન પરિણામવાળા થયા હશે.
પરન્તુ ન્યાં જુએ ત્યાં તો પ્રભુનું મન મેરશાએ
વિશેષ અગ્ર દહીં, પરિણામ શુદ્ધ કેવળ સમા નિર્મલ
જ હતો. જ્યારે તેણે પ્રભુને શુદ્ધ પરિણામવાળા
જોયા ત્યારે તેનું વજ્ર હ્રદય હારી ગયું.

તેણે વિચાર્યું કે 'હું આ પુરુષને કોઇ પમાડવા
સમર્થ નહિ' થાઉ. અરે હું તો શું પરન્તુ ત્રણજગત
તેમને ઉપસર્ગ-(અનુકુળ કે પ્રતિકુળ ઉપસર્ગ) કરી
કદી પણ ચલાવમાન કરવા સમર્થ નહિ થાય. આ
પુરુષની કાયા વજ્રથી ઘડાએલી છે અને તેથી પણ
વધુ મજબુત તેમનું મન છે. મેં તેમને પ્રતિજ્ઞાથી
બ્રષ્ટ કરવા છ છ મહીનાઓ પર્વત ધોર ઉપસર્ગ
કંપો, છતાં મન વચન અને કાયાથી આ પુરુષવર
નથી ડચ્ચા. હવે કદી હું ગમે તેટલો કાળ ગમે તેવા
ભયકર ઉપસર્ગ કરે પણ આ પુરુષોત્તમ કદી પણ
ભજન પરિણામવાળા નહિ થાય. ખસ તેને પોતાની
પામરતાનો અને પ્રભુની મહત્તાનો ખ્યાલ આવ્યો.
અને તેને લાગ્યું કે હું હાંથે છું અને પ્રભુ છોડ્યા છે.

તેણે પ્રભુના પગમાં પડી ક્ષમા માંગતાં 'કચુ' કે
પ્રભો! ઇન્દ્રે જે વચનો આપને માટે ઉચાર્યાં હતાં;
જે શુદ્ધ ગાથા ગાઇ હતી; તે તદ્દન સત્ય છે.
પ્રભુ! હું પામર આપની મહત્તાનો ખ્યાલ ન કરી
શક્યો. પ્રભુ હું ક્ષમાવું છું હું ભગ પતિતાવાળો
છું.—હાથે છું. આપ સમાપ્ત પ્રતિજ્ઞાવાળો છો.
છોડ્યા છો. હું કદી પણ હવેથી ઉપસર્ગ નહિ કરું

આપને ન્યાં વિચારવું હોય ત્યાં ખુશીથી વિચરો.
પ્રતિજ્ઞાવીર છો તેન્દ્ર્ય પ્રભુએ સમભાવથી કહ્યું;
ભો! સંગમક! હું કોઇના કહેવાથી નથી વિહાર
કરતો કે નથી રહેતો હું તો ઇન્દ્રિયાપૂર્વક સ્વ-
તંત્ર પણે વિહાર કરું છું. ને સ્થાને રહેું છું.
આ અમૃતવાણી સાંભળી પોતાનો આત્મા પાપ-
કર્મમાં ખુબ લેપાઇ ભારે થયેલો હોવાથી મંદ
ગતિએ વ્હીલે મોઢે દેવલોકમાં પહોંચ્યો. પરન્તુ ત્યાં
તેને માટે હવે સ્થાન નહોતું રહ્યું. (ત્યાંથી તેને
રજા આપવામાં આવી હતી.)

ખીજે દિવસે પ્રભુ ગામમાં ગોચરી ગયા, ત્યાં
એક ડોશીમાએ ટોટી ક્ષીર વહારાવી-કેટલાએક
એમ કહે છે કે ખીજે દિવસે ગોચર ક્ષીર મલી; અને
પ્રભુએ પારણું કયું અને પચાઈવ્ય પ્રગટ થયો.

ઉપસર્ગહાર-આ મહત્તમ ઉપસર્ગ અર્થ
પુરો થાય છે. આ આખો ઉપસર્ગ લાંબો આપણે
હ્રદય રહી ઉઠે છે. અરે! ગમે તેનું પાપાણુ
હ્રદય પણ જરૂર ચીરાર્થ નત્ય તેથી કરવાનું નક
-ત્રાસક પીડા આ ઉપસર્ગમાં છે.

ઓહો! આવો સમર્થ બલવાન પુરુષ કે જે
પુરુષવર એક પગના અંચુડાથી મેર પર્વત ચલાવમાન
કર્ચો હતો, જેમની આંખનો પલકારામાં ઇન્દ્રનાં ઇન્દ્રા-
સન ડોલે તેવી અગ્રાધ શક્તિ હતી, જેમની આંખનો એક
ખુલ્લો લાલ થતાં સંગમક જેવા કેંધક પ્રજા ઉઠે તેવી
તાકાત હતી, અરે! જેમનો સમર્થ આગળ માંખતા
ચકવર્તિનું કે ત્રણ જગતનું એકનું બળ પણ તેણે
માત્ર હવતું, તે નરશાઈવ શ્રી મહાવીરે દેવ શાંત
પણે અગ્ર રહી એક પામર દેવના ધોર ઉપસર્ગો
હસ્તે મ્હોડે સહન કરે છે એ કોઈ જોણી આશ્ચર્ય-
જનક બીતા નથી? અરે! એક વિશેષ આશ્ચર્ય તો
એ થાય છે કે આ પરમધોગી પુરુષોત્તમને સાંત
સાતવાર કોસીએ ચડાવવામાં આવે છે અને તે
પણ માત્ર પરીક્ષાને ખાતર; છતાં પ્રભુ પોતાની
જોળખાણુ નથી આપતા. અરે! જોળખાણુ નથી
આપતા એટલુંજ નહિ; પરન્તુ પોતાનું માન છાડા
પોતાની નિર્દોષતા પણ નથી સિદ્ધ કરતા કે તેમ કરી
છુટી જવાનો રંચ માત્ર પણ પ્રયાસ કરતા? અરેઅર

અહીં તો આપણું મસ્તક ભક્તિ ભાવથી સ્વતઃ નમી જાય છે. અને નમામિ હોરં મિરિસાર ધીરં એ વચ્ચેના નીકળી પડે છે.

અહીં એક વાત બહુ સ્પષ્ટ થતી દીસે છે. “વીર પુરુષો વીરતાથી બહુ કષ્ટ સહન કરી દે છે. તેમના ઉપર કદી દુઃખના વરસાદ પડે, અને કદી ક્યાં ક્યાં શાંતિથી સહન કરી આત્મધ્યાનમાં મશગુલ રહે છે. એ સહન કરવાનું નામદો કે પામ-રેતું કામ નહિ. રણગણમાં જનાર વીર પુરુષો બાણ તરવાર બરછી બાહુ બંદુક કે તોપના ગોળાનો માર સહન કરી શકે છે. કાયરો તો તેનો અવાજ સાંભળી ધરને ખુણે કે જંગલોમાં સંતાઈ જાય છે તેવી જ રીતે કર્મ શત્રુને છતવા માટે રણગણમાં જનારા વીર પુરુષ કરતાં કોઈ અનેરી વીરતા ધીરતા અને ક્ષમાવાળો પુરુષ સદાપથી ચાલાકીથી (કારણ કે જે સદાક કે ચાલાકી ન રાખે તો કોઈ માન ભાયા અને શોભની ચંડાળ ચોકડી તેને ચોંટી પડી સંસાર સાગરના કોઈ અનેરા ગર્તામાં ફેંકી દે છે.) કર્મ શત્રુ સામે લડીને કર્મ શત્રુને થાપ બવડારી પોતે વિજય મેળવે છે.

હવે આપણે એક સામાન્ય વાત બોધ લઈએ. પ્રભુની અપમાન સહન કરવાની-અને તે પણ કોઈ જાતના તિરસ્કાર કે વૈરના બદલા સિવાય અપમાન સહન કરવાની શક્તિ બોધે છે. અને આપણને એક સામાન્ય અપમાન કરનાર મનુષ્યનું છુદે કરી તેનો બદલો લેવાની પ્રબલ ઇચ્છા થાય છે તે તેનો બદલો લીધે જ બોધે છે. લારે આ વીર સમર્થ પુરુષ આટલું આટલું બપકર અપમાન તિરસ્કાર અને દુઃખનો વરસાદ વરસાવનાર દેવ પ્રત્યે મનવચન કે કાયાથી લગારે કોઈ કે વૈરની ઇચ્છા

પ્રગટ કર્યા સિવાય બહુ અપમાન અવહેલના અને દુઃખ શાંતિથી અને આનંદથી સહન કરી તે ઉપસર્ગ કરનાર પુરુષ તરફ દયા ભાવ પ્રગટ કરે છે. અને મનમાં દયા લાવી ચિંતવે છે કે “મને ઉપસર્ગ કરનાર આ દેવની કષ્ટ ગતિ યશ.” અને તેની દયા ચિંતવી આંખમાંથી દયાનાં અશ્રુબિન્દુ ટપકાવે છે. ત્યારે આપણે સ્તબ્ધ થઈ જઈએ છીએ અને પ્રભુની દયા કરણા ને ક્ષમા ઉપર વારી જઈ ભૂરિભૂરિ યુગ્મ ગાથા ગાવા મંડી પડીએ છીએ. દેવની નીચતા અને અધમતા ઉપર આપણો તીરસ્કાર કાણમાં નથી રહી શકેતો. એક મહાપુરુષને ક્ષત પોતાની પરીક્ષા ખાતરે આટલું બહુ કષ્ટ આપવું એ તેની (દેવની) સંપાતે અતિરેક સુચવે છે-આમાં પણ સાત વાર ધોસીએ લટકાવવા અને એ નિહોંપતાની મૂર્તિ સમા છતેન્દ્રિય પુરુષને વિકારીરૂપે ચીતરી, સ્ત્રી પાસે મરકરીએ કરાવી માર મરાવવા એ તો બહુ નાસ-જનક લાગે છે. આ તો આપણા પૂજ્ય પુરુષ છે. ને લાગે તેમ નહિ પરંતુ આપણા શત્રુની પણ કોઈ આપી, આકરી પરીક્ષા ન કરશો એમ લાગે છે.

અસ્તુ અંતમાં એ જગતવંદ્ય ક્ષમાસાગર મહર્ષી મહાવીર દેવની ધીરતા નિશ્ચલતા શાંતિ અને કરુણાને કોટિશ વંદન કરી વિરમું છું.

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

તારંગાહીલ. મુનિ-આય વિજય.

તા. ક. આ ઉપસર્ગોની તોષ મેં શ્રી આવ-રચક નિર્ણયિતને આધારે લીધી છે. તેમાં ટીકાની મદદ પણ બહુ સારી રીતે છુટકા લીધી છે. લેખનો બધો યશ તે અંચકાર મહારાજને થતો છે, અંચકાર બધો મને જ થતો છે. હાસિકતાને અંગે મતિ બમથી ક્યાંય ભુલ-ચપ હોય, વધારે પડતું લખાઈ ગયું હોય તો મિથ્યાદુષ્ટાંત આપું છું.

શ્રી મહાવીરનાં છન્દસ્થ દશાનાં વિહારસ્થળો.

શ્રી મહાવીરનો જન્મ કુંડગ્રામ કે કુંડપુરમાં થયો. આ કુંડગ્રામના વિકાગો પૈદી સ્થળનાં નામ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ અને આદ્યજી-કુંડગ્રામનો ઉલ્લેખ આવરયકમાં છે. કુંડપુરના સાતખંડ વનમાં મહાવીર શ્રમણ થયા, એ વખતે હેમંતઋતુ હતી, યાત કુલના પોતાના ભતભાઈએને પૂછીને મહાવીરે કુંડપુરથી વિહાર કર્યો. કુંડપુરથી નીકળવાના બે માર્ગો હતા; એક જળમાર્ગ અને બીજો સ્થળમાર્ગ. કુંડપુરના એ જળમાર્ગથી એમ અનુમાન થઈ શકે છે કે, એ પુર કાઠ ગંગા જેવી મહાનદીને કંઠે વસેલું હોય જોઈએ. મહાવીર સ્થળમાર્ગે ચાલીને સુહર્ત પ્રમાણ દિવસ શોધ રહ્યા ત્યારે કુમારગ્રામમાં કુમારગ્રામ આવ્યા. કુમારગ્રામને માટે આ અર્થ હરિભદ્રે કમારગ્રામ શબ્દ વાપરેલો છે. કુંડપુરથી કુમારગ્રામ વિશેષ દૂર જણાતું નથી પણ એ કંઈ દિશાએ આવ્યું તે જણી શકાતું નથી.

ત્યાંથી મહાવીર કોહલાગ સન્નિવેશમાં આવ્યા અને ત્યાં એમણે બહુલ બ્રાહ્મ-કોહલાગ(ક) યુનેધરે મધુધૃત સંયુક્ત પાયસથી પારણું કર્યું. (આદ્યજીને માટે આવરયક લીકામાં કેટલેક સ્થળે 'પિજ્ઞાદ્ધ' શબ્દ વાપરેલો છે, મને લાગે છે કે, એ શબ્દ 'દિગ્ભતિક' શબ્દનું અપભ્રંશ રૂપ છે, પણ એ શબ્દની ઝાપા કરનારે 'પિગ્ભતીય' શબ્દ મૂકેલો છે. 'દિગ્ભતિક'નો અર્થ 'આદ્યજી' થાય છે અને 'પિગ્ભતીય'નો અર્થ 'પિઞ્જારને થોડા જ્ઞાતિમાં જન્મેલો' થાય છે.) 'કોહલાગ'ને માટે 'કોહલા' અને 'કુદલાય' શબ્દ પણ આવે છે.

ત્યાંથી મહાવીર મોરારાગ સન્નિવેશમાં આવ્યા. મોરારાગ આ સન્નિવેશનો કુલપતિ મહા-દ્રુષ્ટાન્તયગ્રામ વીરના પિતાનો મિત્ર હતો. સન્નિવેશમાં રહેનારા 'દુષ્ટાન્ત'ના

નામના સંપ્રદાયને અતુસરનારા હતા. આ સંપ્રદાયનું સ્વરૂપ જાણવાનું સાધન મારી પાસે નથી. આચાર્ય હરિભદ્ર લખે છે કે, 'દ્રુષ્ટાન્તકે'નામનું એક પાખંડ છે. પાખંડનો અર્થ મતવિરોધ કે સંપ્રદાયવિરોધ થાય છે. આ શબ્દ આ અર્થમાં અશોકના લેખમાં પણ વપરાયેલો છે. એથી 'પાખંડ' શબ્દને સાંભળતાં હાલ જે એનો અર્થ પ્રચલિત છે તેને અહિં કોઈ ન સમજે. આ શબ્દની સંસ્કૃત ઝાપા આપતાં છાંયોકારે 'દ્વિતીયાન્ત' શબ્દને મૂકેલો છે. આ 'દ્વિતીયાન્ત' શબ્દનો ભાવ ખ્યાલમાં તો આવી શકેતો નથી. દુન્દ્વિજ્ઞાનઅન્ત અર્થાત દુ એટલે બેવાર ઇન્દ્રિય એટલે ઇન્દ્રિયા-પદ કરવો એ જેનું અર્થ કર્તવ્ય છે, તે 'દુષ્ટાન્ત' આવી પણ એક કલ્પના થઈ શકે છે અથવા ત્રિવેદોય બે વેદને માનનાર-સાથે પણ એ શબ્દનો સંબંધ હોઈ શકે, એનો ખરો ભાવ જણાતો નથી, આતો માત્ર કલ્પના છે. આ 'દુષ્ટાન્ત'નો નિવાસને 'દ્રુષ્ટાન્તય' ગામના નામથી પણ ઓળખાવેલો છે. 'મોરારાગ'ને બદલે 'મોરાર' શબ્દ પણ આવે છે.

ત્યાંથી મહાવીર અંકિચ ગામમાં આવ્યા. આ ગામનું જૂનું નામ વર્ધમાનક હતું. અંકિચગામ એ વેગવતી નદીની પાસે હતું. વદ્ધમાણગ અહીં એક ખુલાસો કરી દઈ કે, હાલ જેને 'વદ્ધનાણ' કહેવામાં આવે છે તે આ વર્ધમાનક નહીં. આ સંબંધમાં મેં 'સાહિત્ય માસિક'માં સપ્રમાણ જણાવેલું છે. આચાર્ય હરિભદ્રે અંકિચગામ માટે 'અસ્થિગ્રામ' શબ્દ મૂક્યો છે. અને એ નામની ઉત્પત્તિ વિશે એક કથા પણ

૧. ભાવનગરથી પ્રસિદ્ધ ચંપેલા ત્રિપદિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્રના લાપાંતરની નોટમાં આ વર્ધમાનકને ઝાલાવાડનું વડનાણ જણાવેલું છે. પણ એ ક્ષતિ છે. આવી જ ક્ષતિ-માંથી વડનાણનું શરૂપાણિ ચક્રાનું મંદિર કંથુ થયું છે. કાઠ સુધારો કે ?

જણાવી છે. અહીંથી મહાવીર શરદ્નસતુમાં ફરીવાર
ચોરાગ સન્નિવેશ ગયા જણાય છે. ચોરાગ સન્નિવેશમાં
અચ્છંદ મતના અનુયાયીઓ રહેતા હતા. આ મતનું
પણ સ્વરૂપ જણાવમાં નથી આવ્યું. છાયા કરનારે
'અચ્છંદ'નો પ્રતિષ્ઠાદ 'યથાચ્છંદ' મૂક્યો છે. 'અચ્છંદ'
એટલે 'પરતંત્ર' અને 'યથાચ્છંદ' એટલે 'ઇચ્છા પ્રમાણે
વર્તનાર' અહીં 'અચ્છંદ' માટે યોગ્યેણ 'યથાચ્છંદ'
શબ્દ પણ વિચારણીય છે.

અહિંથી આગળ ચાલતાં દક્ષિણ અને ઉત્તર
નામના બે વાચાલ પ્રદેશો મહા-
દક્ષિણ વાચાલ વીરના ભાગમાં આવ્યા. અને
ઉત્તરવાચાલ સુવર્ણવાલુકા તથા રૂપવાલુકા
સુવર્ણવાલુકા નામની બે નદીઓ આવી. દક્ષિણ
વાચાલ સન્નિવેશથી મહાવીર
ઉત્તર વાચાલ તરફ ગયા અને
અહિં સુવર્ણવાલુકા નદીને કાંઠે મહાવીરનું 'ખંભા-
પરનું' વચ્ચે પડી ગયું, ઉત્તર વાચાલ તરફ જતાં કનક-

કનકખલ આવ્યું. આ સ્થળે એમણે આંતર
અને બાહ્ય ચંક્રોશિકને ઘોંટા કયો.
ઉત્તર વાચાલથી તેઓ સ્વેતંબી (સ્વેતંબિકા)
નગરી આવ્યા, આ સમયે અહિં
સ્વેતંબી પ્રદેશી નામે રાજા હતા. આ
પ્રદેશી અને રાજપ્રતીપત્તો પ્રદેશી

એ બે એક કે જૂદા એ ખાસ વિચારણીય છે.
સ્વેતંબીથી તેઓ સુરભિપુર ગયા ભાગમાં એમને
'તેજજક' રાજાએ મળ્યા. આ
સુરભિપુર 'તેજજક' નામનો રાજા
વંશનું કયંક લાગે છે અને તે
ઐતિહાસિકાએ વિચારના જેવું છે. હાયામાં 'તેજજક'
નામનો પ્રતિષ્ઠાદ 'તેજક' મૂકેલો છે પણ 'તેજક'નો
અર્થ સમજતો નથી.

અહિંથી મહાવીર ધૃણાગ સન્નિવેશ ગયા. સુર-
ભિપુરથી ધૃણાગ જતાં વચ્ચે
થળાગ ગંગાનદી આવે છે. મહાવીર
ગંગાનદીને ઉત્તરમાં મુઠે નાવમાં
બેસા હતા. ધૃણાગ ની છાયા

રાજગૃહ 'સ્થળાક' મૂકેલી છે. અહીંથી
મહાવીર રાજગૃહનગરે આવ્યા.
અને નગરની બહાર નાલંદાના વણકરની શાળાએ
ઉતર્યા (રાજગૃહ અને નાલંદા વિષે પુરાતત્ત્વમાં મેં
વિગતવાર જણાવેલું છે.) આ સ્થળે એમને મંખલિ
ગોશાલ મળ્યા. અહિંથી મહાવીર પાછા ફર્યા જણાય
છે. કેમકે તેઓ રાજગૃહ નગરથી કાલ્દાગસન્નિવેશ
તરફ વળ્યા, અને ત્યાંથી સુવર્ણખલ તરફ ગયા,
આગળ બે કનકખલ, આશ્રમપદ આવ્યું છે તેજ આ
સુવર્ણખલ જણાય છે.

અહીંથી તેઓ બ્રાહ્મણશ્રમ તરફ ગયા. આશુની
પાસે આવેલા બ્રાહ્મણવાસા તીર્થ
બ્રાહ્મણશ્રમ સાથે આ બ્રાહ્મણશ્રમનો કરો
સંબંધ નથી એ ધ્યાનમાં

રાખવાનું છે.

અહીંથી તેઓ ચંપાનગરી ગયા. ચંપાનગરી અંગ-

દેશની રાજધાની હતી. હાલમાં
ચંપાનગરી નાથનગર અને ભાગલપુર વચ્ચેના
પ્રદેશને ચંપા ગણવામાં આવે
છે. ચંપાથી તેઓ કાલ્યાય (હાયા-
કાલ્યાય) સન્નિવેશ ગયા અને

ત્યાંથી પત્તકાલય (પત્તાલય)
(હાયા-પાતાલક) ગામે ગયા.
અહિંથી કુમારાય સન્નિવેશ ગયા
અને કુમારની શાળાએ ઉતર્યા.

ત્યાંથી મહાવીર ચોરાગ (હાયા-
ચોરાક) સન્નિવેશ ગયા. અહિંથી
પૃથ્વપાએ ગયા. કદાચ નગરની
પાછલો ભાગ પૃથ્વપાના નામથી ઓળખાતો હોય.

અહિંથી ક્યંગલા (હાયા-કૃતંગલા) નગરીએ
ગયા. અહિં તેઓ 'હરિદસ્થવિર'
ક્યંગલા નામક સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ-
ના-દેવળમાં ઉતર્યા હતા. આ

સંપ્રદાય વિષે પણ કશી માહિતી મેળવી શકાતી નથી.

અહિંથી મહાવીર સાવત્રી નગ-
રીએ ગયા. લગભગી સુતમાં
(શનક-૨ હરિય-૧) ક્યંગલા અને

હલિદુગ સાવત્રીને પાસે પાસે જણાવેલી છે. અહિંથી તેઓ હલિદુગ(છાયા-હરિદ્રક) ગામે ગયા અને ત્યાંથી નંગલા ગામે ગયા. ત્યાંથી મહાવીર આવતા (છાયા-આવતી) ગામે આવ્યા અને અહિંથી પાછા વળતાં તેઓ ચોરાગ સન્નિવેશ ગયા. ચોરાગથી તેઓ કલંબુગા (છાયા-કલંબુકા) સન્નિવેશ ગયા. અહિંથી તેઓ અનાર્થ દેશ લાદ તરફ વિદ્યાર્થી વર્તમાનમાં બંગાળ પ્રાંતમાં 'રાદ' નામે જે પ્રદેશ પ્રસિદ્ધ છે કદાચ તેજ આ લાદ દેશ હોય. લાદમાં જતાં પ્રથમ પુણ્યકલસ (છાયા-પૂણ્યકલસ) ગામે ગયા અહિંથી અનુક્રમે ભદ્રિનગરી (છાયા-ભદ્રિલ-નગરી), કપલિ સમાગમ (છાયા-કલ્પી સમાગમ) અને જંબૂસંડ (છાયા-જંબૂસંડ) તરફ ગયા. અહિં ઠેઠાં આ જંબૂસંડ અને શુભરાતમાં આવેલા જંબૂસરને એક સમજવાતી ભૂલ ન કરે. અહિંથી તેઓ તંબાય(છાયા-તંબાક) અને કૂવિયા કે કૂપિયા (છાયા-કૂપિકા) સન્નિવેશ ગયા. અને પ્રગલ્લા નામનીએ પરિશ્રાન્તિઓ મળી, જે પાર્શ્વનાથની ઉપાસિકાઓ હતી. અહિંયા તેઓ વૈશાલી તરફ ગયા, વૈશાલી ગામ વિહારમાં છે. જે આજકાલ 'વેસાડ' નામથી જાણીતું છે. અહિંથી મહાવીર ગામાય(છાયા-ગામાક) સન્નિવેશ અને સાલિસીસય (છાયા-સાલિસીપક) ગામ તરફ ગયા. અત્યાર સુધી તેઓ એકાદશાંગધારી હતા અને એમનું અવધિયાન સુરસૈક પ્રમાણ હતું. હવે તેઓ અનુક્રમે ભદ્રિયા (છાયા-ભદ્રિકા)

આલંલિયાનગરી નગરી, આલંલિયા (છાયા-કુંડાલ આલંલિકા) નગરી અને કુંડાંગ (છાયા-કુંડાક) સન્નિવેશ ગયા. ત્યાંથી નીકળીને તેઓ મદ્ધા (છાયા-મદ્દના) તથા અદુસા-લગ (છાયા-અદુસાલક) ગામે ગયા અને અહિંથી લોહગલા (છાયા-લોહાંગલા) રાજધાનીએ થઈને પુરિમતાલ ગયા. આ વખતે લોહગલા રાજધાનીમાં રાજા જિતરાત્રુ હતો. તેઓ જે પુરિમતાલે ગયા તે સ્થળને હાલ 'પ્રધાગ' કહેવામાં આવે છે. અહિંથી તેઓ અનુક્રમે ઉણ્ણાગ (છાયા-ઉણ્ણીક) ગામ અને ગોભૂમિ તરફ ગયા. ઉણ્ણાગથી ગોભૂમિ જતાં વચ્ચે આવતું ભયંકર જંગલ તેમને વટાવતું પડ્યું હતું. અહિંથી પાછા ફરીને મહાવીર રાજગૃહે ગયા અને ત્યાંથી ૧ લાક, ૨ વજ્રભૂમિ, ૩ શુદ્ધભૂમિ તરફ વિદ્યાર્થી આ ત્રણે નામ અનાર્થ સ્થળનાં છે. અહિંથી તેઓ શરદ્દના પ્રથમ ભાગમાં સિદ્ધત્થપુર (છાયા-સિદ્ધાર્થપુર) અને કુમ્મગામ (છાયા-કુમ્મગામ) થઈને પાછા વૈશાલી તરફ ગયા. આ સમયે વૈશાલીમાં જણરાજ્ય હતું-ત્યાં શંખ નામે જણરાજ હતો. આ રાજા મહાવીરના પિતાનો મિત્ર હતો. અહિંથી મહાવીર વાણિયગામ વાણિયગામ (છાયા-વાણિજ-ગંડકી નદી ગામ) તરફ પ્રધાવ્યા. વૈશાલીથી વાણિયગામે જતાં વચ્ચે એક ગંડકી નદી આવે છે. મહાવીર નાવહારાએ નદીને ઉતાયો. આને પણ વિહારમાં વેસાડ પાસે ગંડકી નદી આવેલી છે. આજુકે આવક આ ગામમાં રહેવાથી

૧ આવકરક શીકમાં 'પ્રધાવ્યા' અર્થેનું સ્વયં પદાન્તિય (છાયા-પ્રધાવિત) કૃત્ત વાપરેલું છે. 'સંસ્કૃત સાહિત્યમાં' 'ધાવ' ધોત્તનો અર્થ 'દોડવું' થાય છે. કદાચ ગતિનો વેગ દર્શાવવાને અહીં આવો પ્રયોગ થયો હોય અથવા નવી લોકભાષામાં ધાવનો અર્થ ગતિ માંત્ર પણ હોય.

તા અદિથી મહાવીર સાવત્રી (છાયા-શ્રાવસ્તી)

સાણુલકુચ

સાણુલકુચ (છાયા-સાણુલકુચ) ગામે ગયા.

અદિથી તેઓ

દહભુમિ (છાયા-દહભુમિ) એ ગયા. આ જગ્યાએ એમને બહુ

દહભુમિ

જ કષ્ટ સહન કરવું પડ્યું. અદિથી અનુક્રમે વાહુગા

વાહુગા

(છાયા-વાહુગા) ગામ, સુચ્છતા

સુચ્છતા

(છાયા-સુચ્છતા) ગામ, તોસલિ

તોસલિ

અને મોસલિ તરફ ગયા. ત્યાંથી

મોસલિ

પાછા ફરીને મહાવીર સિદ્ધાથ-

વયગામ

પુરે ગયા. અદિથી તેઓ વય-ગામ (છાયા-વયગામ) નામના

ગોકુલ તરફ ગયા. અદિથી પાછા ફરીને તેઓ આ-

કોસળી

નગરીએ થઈને કોસળી (છાયા-કોસળી) નગરીએ ગયા. આ

કોસળી નગરી તે હાલ પ્રયાગ પાસે આવેલું કોસમ નામે ગામ છે.

કોસળીથી

ભગવાન વાણારસીએ આવ્યા અને ત્યાંથી રાજગૃહ થઈને મિથિલા

વાણારસી

(છાયા-મિથિલા) એ ગયા. અદિ

મિથિલા

જનકરામએ તેમનો આદર કર્યો. મને લાગે છે કે, જનક નામ

મિથિલાના રાજવંશનું ઉપનામ હોવું જોઈએ અર્થાત મિથિલાની ગાદીએ આવતા પ્રત્યેક રાજા જનકના-મયા ઝોળખાતો હોવો જોઈએ એવું મહાવીરના સમયમાં સુપ્રસિદ્ધ જનકનું હોવું સંભવતું નથી.

અદિથી ભગવાન વૈશાલી નગરીએ થઈને સુસ-મારપુરે આવ્યા (સુસમારપુરનો ઉલ્લેખ ભગવતીચરિત્ર (અત્ર-૩ ઉં ૨) માં આવે છે. જુઓ રાખં ભગ-વતી સૂત્રનો મારો અનુવાદ અને

સુસમાપુર

ટિપ્પણ પૃ. ૫૬ ભાં ૨) અને ત્યાંથી અનુક્રમે ભોગપુર નદિ-

ભોગપુર

ગામ અને મેદિયા (છાયા-મે-

નદિમામ

દિયા) થઈને ફરીથી ભગવાન

મેદિયા

કોસળીએ ગયા. આ સમયે

કોસળીનો રાજા શાંતાનિક હતો, જેની સ્ત્રીનું નામ

મૃગાવતી હતું, અને તેનો મંત્રી સુગ્રમ નામે હતો. આ શાંતાનિક તેજ કે જેણે ચંપાના રાજા દધિવા-હનને નસાડ્યો હતો. દધિવાહનની સ્ત્રીનું નામ ધા-રિણી અને પુત્રીનું નામ વસુમતી અથવા ચંદના હતું. શાંતાનિકે ચંપાનગરીને છત્રા મટે નૌકાખળનો પ્રયોગ કર્યો હતો જેની મોંઘ આવરણક લીકમાં છે.

કોસળીથી ભગવાન સુમંગલા ગામે ગયા અને ત્યાંથી સુચ્છતા થઈને પાલક ગામે

સુમંગલા

ગયા. અદિથી ભગવાન ફરીવાર

પાલક

ચંપાએ ગયા. આ વખતે સ્વા-તિદત આદ્યજ્ઞ અને મહાવીર

જલિયા

વચ્ચે આતમચર્યા થયેલી હતી. અદિથી ભગવાન જલિયા

(છાયા-જૂલિકા) ગામે ગયા, અદિથી મિદિયા થઈને

હમ્મણી

(છાયા-પંચમાણી) ગામે ગયા, ત્યાંથી મન્નિગમા (છાયા-

મન્નિગમા

મધ્યમા) એ ગયા અને અદિથી પાછા વળીને ભગવાન

મ્હજુવાલિકા નદી ફરીવાર જલિયા ગામે ગયા અને અદિ મ્હજુવાલિકા નદીને

કાંઠે શુદ્ધ થયા.

સમેતશિખર તરફ પગ રસ્તે જતાં સમેતશિખરની પાસે જમ્હી નામનું એક ગામ આવે છે. અદિથી સમેતશિખરનો પગરસ્તો ભગભગ અજવાડિયાનો છે. આ જમ્હુજ અને જલિયા ગામ એ બન્ને કદાચ એક હોઈ શકે.

આ લેખમાં આગમોદય સમિતિના આવરણક સૂત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં આ બધી હકીકત પૃં ૧૮૭ થી ૨૨૭ સુધીમાં જણાવેલી છે. આ ઉપરાંત મહાવીરના કેવળિ અવસ્થાનાં પણ કેટલાંક વિહાર રચેલા છે. જેની મોંઘ આવરણકમાં નથી પણ ભગવતી સૂત્રમાં છે. આ લેખમાં એ રચયોતે મેં નથી લીધાં. ભગવાન મહાવીર જે એક રચયે ફરી ફરીને ગયા છે તેનું નામ સામેના મોટા અક્ષરોમાં જાપેલા રચયોમાં નથી આપું.

જેવટે એક વિનંતિ છે કે કોઈ જનમાઈ આ બધાં રચયોની મોક્ષ શોધ કરાવવા ઉદ્દેશ્યે થાય અને તે પ્રત્યેક રચયે મહાવીરને લગતા પ્રત્યેક પ્રશ્ન સાથેનું એક એક સ્મારક હિતું કરાવે.

એચરદાસ જીવરાજ ડોસી.

સ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર.

લેખક—ડૉ. દયાલ ગંગાધર લાણશાસ્ત્રી. બી. એ. ૧૬ પોલક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ડૉક્ટર બરઆ લખે છે કે:—

નમઃ સ્વપણકાનું નૈતિક અધ્યયન ન થાય તેટલા આતરણ શાયદ પાર્શ્વ પ્રજ્ઞના અત્યુચિત ધર્મને બદલે કૈયુત સર્વથા નિરમણ નામે પંચમ મહાવ્રતનો મહાવીર દેવે ઉમેરો કર્યો. આ પાર્શ્વ પ્રજ્ઞના બધા મહાવ્રતો રાખનાથી પાર્શ્વપત્નિને મહાવીર દેવનાં સાસનમાં સામેલ થવાને કશી હરકત આવી નહિ પણ જો કે જાને સાસનો મહાવીર દેવના ધર્મધ્વજ તળે એકત્ર થયા તો પણ પાર્શ્વપત્નિના ક્રોધને નમસ્તથા આપાત પહોંચતો ખરો. બસ આજ વિચાર એક પ્રધાન કારણ હતું, કે જને લાઇ પ્રજ્ઞના અંતુયાથી અને શિષ્ય પરંપરામાં પાછલથી લેદ પંડરો, અને પરિણામે દિગમ્બર અને સ્વેતામ્બર જેવી બે વિરોધી કોમ ઉદ્ભવ પામી. આ લેદનું મૂળ વાસ્તવિક રીતે વિચારતાં મહાવીર પ્રજ્ઞ અને પાર્શ્વપ્રજ્ઞના ઉપરુક્ત બે લેદમાં થત રીતે સમાએલું છે.”

(જુઓ ડૉ. બી. એમ બરઆની Pre-Buddhist Indian Philosophy પૃષ્ઠક. ૩૭૪-૩૭૫).

આ વિચારોને વધુ સ્પષ્ટ સંજ્ઞામાં જોળખીએ તો ડૉ. બરઆ એમ કહેવા માગે છે કે પાર્શ્વપ્રજ્ઞના સંચેલક કલ્પના વિચારને અનુસરનારા તે સ્વેતામ્બરો અને મહાવીર પ્રજ્ઞના અચેલક કલ્પના વિચારોના અંતુયાથી તે દિગમ્બરો.

આ મત્તાવ્યને હુર્મન જેકાબી આદિ અન્યાન્ય પાશ્ચાત્ય નિકાનો પણ સમર્થન આપે છે તેથી તે મતમાં કેટલું સત્ય સમાએલું છે અને તેની પુષ્ટિમાં કોઇ સાત્ત્વીય પુરાવો છે કે કેમ તેની મીમાંસા અત્ર કરીશું.

૧. શ્રી ઉત્તરામ્બયન સૂત્રના કેશી ગૌમતીય નામક ત્રેતીસમા અધ્યયનની ગાથા ૨૯ પરથી આપણને સ્પષ્ટ થાય છે કે પાર્શ્વપ્રજ્ઞાએ સંચેલક ધર્મ પ્રણયો અને શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞાએ અચેલક ધર્મ ઉપદેશો. કલ્પસૂત્રની પ્રારંભી ગણકાઓથી પણ આ જ વાતને પુષ્ટિ મેલે છે.

ટીકાકાર ભગવત જાણીએ છે કે “ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ અચેલક કહેતાં ‘પ્રમાણોપત, જીર્ણ, શીર્ણ, પ્રાંપે ધનક વસ્ત્ર’ ધારણાત્મક સાધ્વાચાર ઉપદેશો, બ્યારે મહાવ્રતસ્ત્રી ત્રેતીસમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથે સંચેલક કહેતાં ‘પંચવર્ણીય બહુ મૂલ્યવાન પ્રમાણ રહિત વસ્ત્ર ધારણાત્મક, સાધ્વાચાર પ્રણયો.”

આ પરથી પાર્શ્વપ્રજ્ઞાને અને પરિણામે દેશી પ્રજ્ઞાને પાર્શ્વપત્નિનો સંચેલક એટલે વસ્ત્ર ધારણાત્મક માર્ગ હતો એ નિર્વિવાદ સાબીત થાય છે. પણ મહાવીર પ્રજ્ઞના અચેલક માર્ગની વ્યાખ્યા એક દેશ માં જ પ્રસ્તુત વિષય પરતેજ ઉપકારી હોય એમ લાગે છે.

અચેલક શબ્દ અ=સર્વથા નિષેધ અને દેશનિષેધ અને ચેલ=વસ્ત્ર આ બે શબ્દના સમાસથી અચેલક થાય છે. અર્થાત્ અચેલક=નગ્ન; અને જીર્ણ, શીર્ણ વસ્ત્રધારી આ બંને અર્થમાં અચેલક શબ્દ વપરાયો હોય એમ સંભવે છે. દ્વિતીય અર્થ તો ટીકાકાર ભગવતે બતાવ્યો છે માટે આપણે અચેલક ‘નગ્ન’ અર્થમાં સંભવિત છે કે કેમ તે જોવાનું રહ્યું.

આચારાંગ ૧-૯-૧-૪૬૫ માં જાણીએ છે કે:—
સંયત્તહરં સ્વાદિયં માસં જં જ રિક્કાસિ ઘટ્થયં મગર્થં,

અચેલય તત્તો ચાર્હં તં પોસજ્જં ઘટ્થ-મગ્ગારે.

અર્થાત્—ભગવાને તેર માસ સુધી તે (છેદ) દોષેલુ દેવદ્રૂબ્ય) સ્કંધપર ધારણ કર્યું ત્યાર પછી તે છાંડી ભગવાન અચેલક વસ્ત્રરહિત અણગાર થયા.

વળી અચેલક શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરતા શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય કલ્પસૂત્રપરની પોતાની ટીકા નામે સુબોધિકામાં જણાવે છે કે ન વિચિતે ચેલે ઘસં ઘટ્થ સો અચેલકઃ તસ્ય માય આચેલ કયં વિગત્તઘટ્થં હત્યર્થઃ તથા તીર્થંચરનાન્નિ-ત્ય પ્રથમાન્તિમન્નિનયોઃ શક્રોપનીત-દેવદ્ર-વ્યાપગમે અચેલકત્વં, અન્યેષાં તુ સર્વથા સચે-લકત્વં.

આ પૃથ્વી સ્પષ્ટ જાણી શકે ભગવાને વચ્ચેના ત્યાગ કર્યો ત્યાર પછી અચેલક વચ્ચેરહિત અણુમાર થયા અર્થાત નગ્નભાવે દિગ્બર દશામાં વિહાર કરવા લાગ્યા અહિં જ-સર્વથા નિષેધવાચી છે.

વળી ચોત્રીશ અતિશય પૈકી એકે અતિશય એવો નથી કે જેથી પ્રભુના દિગ્બરત્વનું ગોપન થાય. અર્થાત્ યર્મ ચક્રુ ધણી દેખી ના શકે પણ પ્રભુ મહાવીર દેવે દેવદુષ્ટના પરિહાર પછી અન્ય વસ્ત્ર અંગીકાર કીધું નથી અને તેમનું નગ્નત્વ લખિધવડે ગોપન રહેતું એમ તો સ્વેતાંબરો પણ માને છે.

ઉપરાંત રા. નંદલાલભાઈ પોતાના મહાવીર સ્વામી ચરિત્રમાં પૃ. ૨૯૪ મે જણાવે છે જે ઈર્ષ-ભૂતિએ ચારિત્ર ધર્મ અંગીકાર કર્યો તે સમયે કૃષ્ણે ચારિત્ર ધર્મને લાયક ઉપકરણ લાવી તે ગ્રહણ કરવાને તેમને વિનંતિ કરી તે ગ્રહણ કરતા પહેલાં તેમને વિચાર થયો કે હું તો નિઃસંખ્ય તો પછી આ ઉપકરણો મહારે ગ્રહણ કરવા કે કેમ? આ કથનને શાસ્ત્રીય પુરાવા છે કે કેમ જે માટે મને સંદેહ છે પણ જે સાચ હોય તો.

જે પોતાના આદર્શ મહાવીર પ્રભુ અચેલક-દિગ્બર દશામાં ન હોત તો આ વિચારો ગૈાતમ સ્વામીને આવત ખરા?

આ સમગ્ર અચેલક એટલે વચ્ચેના સર્વથા નિષેધ સાખીત કરવા પુરતું છે. અને દેશ નિષેધના અર્થમાં તો ટીકાકાર ભગવંતે પુસ્તક કાઢેલ છે એટલે અચેલક બંને અર્થમાં વપરાતો હતો એમ સંભાવના થાય છે.

૨. જિનકલ્પ અને સ્થવિરકલ્પ.

આ બે કલ્પની યોજના મહાવીર પ્રભુએ કરેલી છે અને તે પાર્શ્વપત્યોનાં સચેલક માર્ગ અને પોતાના અચેલક માર્ગના સમન્વય રૂપે હોય એમ શું નથી જણાતું? ન્યારે બે અસમાન વિચારોના સમન્વય થાય ત્યારે બંનેએ કંઈક છુટછાટ મેલવી પડે છે તે મુજબ પાર્શ્વપત્યોને પોતાના ધર્મવજ્ર દેહન એકત કરવાની શુભેચ્છાનાં પરિણામે આ બે કલ્પની યોજના થઈ હોય એમ સંભાવના થઈ શકે છે.

પાર્શ્વપત્યો વચ્ચેના હતા એ કહેવાય ગયું છે અને મહાવીરપ્રભુ પોતે અચેલક હતા તેથી સમન્વય થતાં બંને માર્ગો સ્વીકાર થયો અને ધર્મરૂપે પ્રદર્શ્યા. સચેલકત્વના વિચારોનો સપક્ષી તે સ્થવિર કલ્પી અને અચેલકત્વના વિચારોનો પક્ષકાર તે જિનકલ્પી.

સચેલકત્વ અને અચેલકત્વ મોક્ષ પ્રાપ્તિને બાધાકારી નથી પણ વ્યવહાર નયે બંને એકજ લક્ષ્ય માટે બે ભિન્ન માર્ગ છે એ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર. ૨૩-૩૧-૩૨ માં ધણીજ સુગમ રીતે સમજાવેલ છે.

મહાવીરપ્રભુનો કડક માર્ગ હતો તેટલોજ સખ્ત માર્ગ જિનકલ્પનો છે. અને પાર્શ્વપ્રભુના મધ્યમમાર્ગ અનુકુલ ગચ્છવાસી સાધુઓનો સ્થવિર કલ્પ કે જે સાંપ્રત કાળમાં મૌલુદ છે (તે બંને કલ્પના વિશેષ બેદ માટે ભુઓ વિશેષાવશ્યક ગાથા ૭ અને તે પરની મહાધારીજીની ટીકા.)

પ્રુદ મહાવીર પ્રભુએ, જે કે પોતે અચેલક હતા છતાં, આ બંને કલ્પને માર્ગરૂપે પ્રદર્શ્યા છે અને તેમના જીવંતકાલમાં બંને પ્રકારના નિર્બંધો વિવેચન હતા અને મેતાધ્યુનિ જેવાએ પ્રારંભમાં સ્થવિરકલ્પ અંગીકાર કરી કેટલેક કાળે જિનકલ્પી પણ પછી અંગીકાર કરેલ છે.

આ બે પ્રકારના મુનિઓના કલ્પ પૈકી જિનકલ્પ પાર્શ્વપ્રભુના શાસનમાં હોય એમ મહારા જનજીવામાં નથી.

ઉપર કહેવામાં આવ્યું છે કે મહાવીર પ્રભુનો કડક માર્ગ હતો અને પાર્શ્વપ્રભુનો મધ્યમ માર્ગ હતો કારણ ચરમીકરના સમયવર્તી લોકો વચ્ચે અને જડ હતા ત્યારે ત્રેવીસમાના અનુયાયીઓ જાણુ અને પ્રાપ્ત હતા એથીજ કહ્યું છે:—

પુરિમાણં દુઃખિસોજ્જો ડ ચરિમાણં કુરણ-પાલઓ.

કાવ્વો મક્કિમમાણં તુ સુવિસોજ્જો સુપાલઓ

—ઉત્તરા. અધ્યયન ૨૩. ગા. ૨૭.

—પ્રથમ તીર્થકરના સાધુને (નિરતિયારપણે) ધર્મ સમજતાં દોહિતો પણ પાળતાં સોદિતો અને

છેલા તીર્થકરના સાધુને ધર્મ (સમજતાં) સોહિલો પશુ પાળતાં) અને સોહિલો ન્યારે, વચલા બાવીસ તીર્થકરના સાધુને ધર્મ સમજતાં પશુ સોહિલો અને પાળતાં પશુ સોહિલો (તેથી છેલાં અને પહેલાં તીર્થકરે પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ પ્રકારથો અને વચલા બાવીસે ચાર મહાવ્રતરૂપ ધર્મ કહ્યો).

આ ગાથામાં કડક માર્ગ અને મધ્યમ માર્ગનું

કારણ મહેલાવથી અનુમિત થાય છે.

શ્રી કલ્પસૂત્ર મુખ્યોધિકા પરથી ઉદ્ધરિત નિમ્નોક્ત બંને પ્રભુઓના દ્વા પ્રકારના કલ્પ બેદપરથી અતિ-સંવાદ રીતે જાણી શકારો કે મહાવીરપ્રભુનો આચાર અતિ કઠિન હતો, અને પાર્શ્વપ્રભુનો મધ્યમ માર્ગ આચાર હતો:—

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં.

શ્રી પાર્શ્વપ્રભુના શાસનમાં.

(૧) અચ્ચેલક.

સાધુઓ શ્વેત, માનોપેત, છર્ણપ્રાય વસ્ત્રધારી હોવાથી અચ્ચેલક.

(૨) આધાર્મિક-ઓદેશિક:—

સાધુ નિમિત્તે કરેલા અશનપાન, ખાદ્ય સ્વાદિમ વસ્ત્રપાત્ર, વસતિ પ્રમુખ:—

ગમે તે એક સાધુ વા એક સાધુ સમુદાય નિમિત્તે કરેલા સર્વ સાધુઓને ન કર્યો.

(૩) શાસ્ત્રાત્મક.

શાસ્ત્રાત્મક વા વસતિ સ્વામીનું પીઠ બંને પ્રકારના સાધુઓને ન કર્યો માટે તે કલ્પ બંનેને માટે સમાન છે.

(૪) શાસ્ત્રપિંડ.

ન કર્યો.

(૫) કૃતિકર્મ-વંદનક.

બંનેને સમાન.

(૬) મત-મહામત.

પંચ મહાવ્રત

વક જડત્વથી પાંચમા વ્રતના સ્પષ્ટોદ્ધેયની આવરણકતા.

(૭) ન્યેષ્ઠ-સ્નાયિક.

ઉપસ્થાપનાથી ચારની દિક્ષા પર્વાયની ગણના અને ન્યેષ્ઠ-લઘુનો વ્યવહાર.

બહુ મૂલ્ય, વિવિધ વસ્તુ વસ્ત્રની અનુચાથી સંગ્રહકત્વ અને કેટલાક શ્વેત, માનોપેત, વસ્ત્રધારી પશુ હતા તેટલા બંશે તેઓ અચ્ચેલક-આથી બંને વિકલ્પો તેઓને સેવવાની અનુચા હતી.

જે સાધુ નિમિત્તે કરેલ હોય તેનેજ ન કર્યો બીજાને કર્યો.

—કલ્પે.

ચાર મહાવ્રત; કારણ તેઓ રજુ પ્રાણત્વથી સમજ શકે છે કે સ્ત્રીલાગ પરિગ્રહત્યાગમાં અતર્ગત થાય છે.

નિરતિચાર ચારિત્ર હોવાથી દિક્ષા સમયથીજ ન્યેષ્ઠ અને લઘુનો વ્યવહાર.

(૮) પ્રતિક્રમણ.

અતિયાર લાગે યા નહિ પણ ઉભય કાલ અવરય કરવુંજ નોંધએ તેમજ બાકી રહેલા અતિયાર માટે પાક્ષિક ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ પણ અવરય કરવાંજ નોંધએ.

(૯) માસકલ્પ.

માસ મર્યાદા નિયત:—

વધુમાં વધુ એકજ સ્થળે એક માસ સ્થિતિ કરી શકાય. છેવટે દુર્લભિક્ષ અશક્તિ આદિકારણે એક માસ ઉપર રહેવું પડે તો પણ પાસેના ઉપગ્રામમાં જવું અને છેવટે પ્રણી પણ બદલવેા નોંધએ. બાકી એક માસથી વધુ સ્થિતિ ન થઇ શકે.

(૧૦) પશુપણા:—

ઉપર મુજબ ફરજિયાત.

ઉપસંહાર:—

પાશ્વોપત્યો પંચવર્ણી, માનોપેત, બહુ મૂલ્યવાન, વસ્ત્રધારી હતા ઉપરાંત સરસ અને શુદ્ધિયાળી હતા; એટલુંજ નહિ પણ અશન પાનાદિ પણ જે અમુક સાધુ નિમિત્તે કરેલું હોય તેને એકલાનેજ ન કલ્પે પણ ખીજને તે બાધ કરતી નહિ. વળી તેમને રાજ-પિંડ વાપરવાની અનુદા 'હતી ઉપરાંત અતિયાર લાગે તોજ દેવસી (દૈવસિક) વા રાષ્ટ્ર (રાત્રિક) પ્રતિક્રમણ કરવાનો કલ્પ હતો અને પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક તેમજ સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ જેવાં પ્રતિક્રમણો તેમને કરવાનાંજ ન હતાં તેમજ વળી માસ કલ્પ અને પશુપણા પણ તેમને બંધનકારક ન હતાં પણ તે બંને તેમની મરજીપર છોડવામાં આવ્યાં હતાં. જ્યારે આ અતિ મુંઝવેર સ્થિતિ સાથે ચરમ તીર્થંકરના સાધુઓના કલ્પની તુલના કરીએ છીએ તો કેટલી સખ્તાઇ છે તે નજર સમીપ તરી આવે છે. જીર્ણ શીર્ષુ વસ્ત્રો પહેરવાં-અને જિનકલ્પી હોય તો તે વળી વસ્ત્રરહિતજ રહેવું અને ટાઢ તડકા દંશમયક આદિના પરિત્રહો સહન કરવા. એક સાધુ આશી ક્રીણેલા આહારાદિ તેને તો ન કલ્પે એટલુંજ નહિ

અતિયાર લાગે તો જ પ્રતિક્રમણ કરવું તે સિવાય જરૂર નહો. અને તે પણ પ્રાચી જોજ-દેવસીક અને રાષ્ટ્ર પ્રતિક્રમણનો વ્યવહાર છે. પાક્ષિક ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક ન કરવા પડે

અનિયતમાસ કલ્પ:—

મરજી પડે તો એક કોડ કરતા કાંઇક ઉણુ વર્ષો (બાવીશ તીર્થંકરના સાધુ આશી) પર્યંત એક સ્થળે સ્થિતિ કરી શકે અને મરજી પડે તો એક માસની વચમાં પણ વિહાર કરે.

ઉપર મુજબ અનિયત:

પણ સાધુ માત્રને ન કલ્પે. રાજપિંડ તો વપરાયજ નહો. અતિયાર લાગે યા ન લાગે પણ ઉભયકાળ પ્રતિક્રમણ તો અવરય કરવુંજ નોંધએ. ઉપરાંત ખીજ તથા પ્રતિક્રમણ પણ આવરયકજ છે. ગમે તેવા અનિ-વાર્ય કારણે પણ મહાવીર પ્રભુના સાધુઓ એકજ સ્થળે વધુમાં વધુ એક માસ સ્થિતિ કરી શકે, તદુપ-રાંત ખાસ રહેવાની જરૂર જણાય તો પણ સ્થાન પરિવર્તન કીધા સિવાય તો ન જ રહેવાય. નોંધએ તો ઉપવનમાં, શાખાપુરમાં જઈ પાછા આવે અને છેવટે તે પણ ન બને તો ઉપાશ્રયનો પ્રણી તો બદલીને પણ સ્થાન પરિવર્તનના કલ્પને સખ્ત રીતે અમલમાં મેલવેા. પશુપણા બાબત પણ એજ સખ્તાર્થ.

આ કલ્પભેદ પરથી સમજવું સુગમ થઈ પડશે કે મહાવીર પ્રભુનો આચાર અતિ સખ્ત હતો. આ સમજ્યા પછી પાશ્વોપત્યોના વિચારોના પ્રવાહનું અને મહાવીરના અનુયાયીઓના વિચારોના રોહનું સહેલાઈથી અનુમાન થઇ શકે તેમ છે.

પાશ્વોપત્યો સરળ અને મધ્યમ માર્ગને સેવનારા હતા અને તેથી તેઓના મજાજની વંદણ પણ તેજ પ્રકારની હોય તેમાં નવાંજ નથી; ઉપરાંત કેશીપ્રહર્ષ

સમયમાં પણ ત્રિયિલાચાર થયો હોય એ સહજ સમજ
શકાય તેવું છે. કારણ એક શાસન અવનંતિ પર
આવે છે ત્યારે નવા તીર્થની સ્થાપના થાય છે. વધી
તત્સામયિક અન્ય દાર્શનિક સંસ્થાઓ તરફ દષ્ટિ
ક્ષેપ કરતાં પણ તે લોકોને જણાયું કે બૌદ્ધો વિગેરેના
સાધુઓ મધ્યમાર્ગી હતા આથી કેશી પ્રભુ અને
તેની સાથેના પાર્શ્વપત્યો જો કે વાતમ સ્વામીના
સમજાવવાથી મહાવીર પ્રભુના ધર્મધ્વજ તથા આવી
વસ્થા છતાં પણ મનુષ્યની માનસિક વશણ એકાએક
બદલાવી મુશ્કેલ છે. તેઓએ મહાવીર પ્રભુનો કડક
માર્ગ અંગીકાર કર્યો છતાં પણ પાર્શ્વનાયના શાસ-
નમાં સેવેલા કલ્પભેદ તેઓના મગજને ડહોળી રહ્યો
હતો. આ પ્રમાણે એકજ સમયમાં બે પ્રકારના
વિચારના પ્રવાહમાં નિમજ્જન કરનારા સાધુઓ
વિદ્યમાન હતા આ પ્રમાણે મહાવીર પ્રભુ બાદ સુધ-
ર્મસ્વામી અને જંજુસ્વામી જેવા પ્રભાવશાળી બે
મહાપુરુષો પદ્ધતિ થતાં તે પાર્શ્વપત્યોના વિચારના
પ્રવાહમાં તથાતો સાધુ વર્ગ માથુ ઊંચું કરી શક્યો નહોતો.

પણ ત્યાર પછી ધીમે ધીમે પોતાના વિચારો મહે-
રમાં લાવતા થયા પણ હજી પણ અને વિચારના
સાધુઓને સાંથે રહેવા જોઈતી સહિષ્ણુતા હતી પણ
તે લાંબો વખત ટકી શકી નહીં અને વીરાત ૬૦૬
વર્ષે છેવટની બંને જુદા પડ્યા (schism).

મહાવીર પ્રભુનો કડક માર્ગને અને જનકદ્વયને
સર્વોચ્ચ તો નહિજ પણ મનુષ્ય આશ્રી એકેશીય
કલ્પને આગળ ધરી વચ્ચરહિતપણે વિચરનારા,
નિશ્ચય માર્ગને પ્રધાનપદ આપનારા તે દિગ્માશ્વરો
થયા. ત્યારે પાર્શ્વપત્યોના મધ્યમાર્ગને અનુક્રમ વ્યવ-
હાર માર્ગને અવલંબન કરનારા અને વ્યવહારનેજ
આગળ ધરનારા સ્થવિર કલ્પ સિંવાયના બીજા કલ્પનો
વિચ્છેદ હોઈ સ્થવિર કલ્પને મુખ્યસ્થાન આપી
વચ્ચારી શ્વેતાશ્વરો થયા. એ શું આટલા પુરાવા પછી
સંભવિત નથી? છતાં પણ આ ચર્ચાત્મક વિષયનો
શેષનો નિર્ણય કરનારું હું વાંચકજી હવેર છોડું છું.
અને તેમાં ઉદારભાવે થયેલી આ સૂચનાઓ આદર
પામશે. ॥ દ્વિતિશ્ચમ્ ॥

શ્રી મહાવીરના બોધને પાત્ર કોણ ?

૧ મતુરૂપનાં ચરણોનો પ્રયત્ન, ૨ સદૈવ સુદમબોધનો અભિધાપી, ૩ ગુણ પર પ્રયોગસ્ત્રાવ
રાખનાર, ૪ સ્વદેવતા પ્રીતિમાન, ૫ ન્યારે સ્વદેવ દેમે ત્યારે તેને છેવટનો ઉપયોગ સંખ્યાનાર,
૬ ઉપયોગથી એક પગ પણ ઘસનાર, ૭ એકાંતવાસને વખાણનાર, ૮ તીર્થોદિ પ્રવાસનો ઉદ્ધરણી,
૯ આહાર, વિહાર, નિદારનો નિયમી, ૧૦ પોતાની ગુરતા દબાવનાર

—એવો કોઈપણ પુરુષ તે મહાવીરના બોધને પાત્ર છે, સમ્યક્ દશાને પાત્ર છે.

મહાવીર-Superman.

[અનુસંધાન ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૪૭ થી ચાંદ.]

મહાવીર-જીવનનાં દરયો.

અંદરના જંગલને બહાર પ્રકટાવવું એનું નામ તેજસ્વી. ચીતારો પોતાના કોઈ અનુભવને બહાર કઢાવવા માટે કાપડ, રંગ, પીંછી વગેરે પદાર્થોનો ઉપયોગ કરે છે; શિલ્પી એજ રીતે પત્થર, ટાંકણ ગેરેનો ઉપયોગ કરે છે; તેમજ આત્મા બહાર ગટવા માટે શરીર, અને તમામ દરય દુનિયાનો ઉપયોગ કરે છે, પણ માત્ર તે જ પદાર્થોનો અને એટલાજ પ્રમાણમાં કે જે અમુક સજ્જનકાર્ય માટે અનિવાર્ય હોય. સજ્જેથી ચીજ, ભાવ, શબ્દ, ચિત્ર એ સૃષ્ટાનું બાહ્ય સ્વરૂપ છે, અને તેથી એમાં એક બિંદુ પણ એવું ન હોય કે જે તેના પોતાના સ્વરૂપને બંધ બેસતું નહોય તાત્પર્ય કે સ્વભાવતઃ શુદ્ધ સજ્જન-કાર્યમાં સ્વભાવતઃ સમ્પૂર્ણ કરકસર અને સાદાઈ હોય તે તે પદાર્થોનો ઉપયોગ કરે છે, પણ પોતાને તે પદાર્થોથી પર માને છે. પદાર્થ અને આશય એ બંને પર એનું સ્વામીત્વ હોય છે. એકને તે પોતા પર સ્થાપતો નથી. તે સૃષ્ટા છે, સૃષ્ટિ નથી; રાગ છે, પ્રગ્ન નથી; કર્તા છે, કર્મ નથી; છતાંનારો છે, છતાંયલો નથી.

અંદરની દુનિયાને અનુરૂપ એવી દુનિયા બહાર-પોતાની આસપાસ-પોતાના દેહમાં અને દેહની આસપાસના ધાતાવસ્થુમાં ઉત્પન્ન કરવી એજ 'ભરપૂર જીવન.' બહારની દુનિયાને પોતામાં ઉતારી એનું નામ જીવન નથી-એ તો અકરોનીઆપણું છે, 'બ્યભિચાર' છે. અંદરની દુનિયા બહાર પ્રકટ થવા, તનમનાટ કરે ત્યારે તેને વ્યક્ત કરવા માટે તથા-કૃપ પદાર્થો દરમ જંગલમાંથી પસંદ કરવા-ગોઠવવા-ધડવા-અને એ દારા, પોતાને વ્યક્ત કરેલા એનુંજ નામ જીવનકલા. કોઈ છદ્દી જીવાઈ ઇચ્છાને ત્યાં થઈને નહિ, પણ પોતાના આજ્ઞા સ્વરૂપના પ્રાગટ્ય ઇચ્છતા તનમનાટને ખેલવા દઈને, બહારની દુનિ-

યાના પદાર્થોનો ઉપયોગ થાય તે આશય વગરનો; 'સ્વતંત્ર',^૨ સહજ હોઈ બંધન રહીત, કલેષ રહીત, આનંદમય હોય છે.

વીર-સશક્ત પુરુષનું અંદરનું જંગલ સમરસ-ધટ-જેમાં એક અવયવ બીજા અવયવથી 'ફૂટો' કે બળ-વાળો ન હોય એવું હોય છે, તેથી તે વંજમય કહેવાય છે, એને 'રતિ'-'અરતિ'^૩ થવા યામતી નથી. એથી ઉલટું જેની અંદરની દુનિયા એવી સમરસ-એકાકાર-ધટ નથી, જેનું મન કુદ્ધિથી બુદ્ધાઈ રાખે છે અને કુદ્ધિ મનથી બુદ્ધાઈ રાખે છે-તેનામાં કલહ છે, અવ્યવસ્થા છે, અશક્તિ છે અને તેને લીધે બાહ્ય દુનિયાના પદાર્થો તેના પર આકર્ષણ અને જય કરી શકે છે. તેથી તેના મનુષ્યનું જીવન બાહ્ય દુનિયાના અનેક પદાર્થો તરફ પરતંત્રતા પૂર્વક ખેંચાતું અને બાહ્ય દુનિયાના પદાર્થોથી ધબ્બા ખાતું-મુંઝાયતું અને કલેષરૂપ જ હોય છે. એવા મનુષ્યો માટે 'ધર્માન્'-'ઔષધિ'ની આવશ્યકતા છે, કે જે ઔષધિ એની અંદરની દુનિયાના વિકાર અને વૈમનસ્થને હટાવે; અર્થાત્ એને 'તાલીમ'ની-સંસ્કારની આવશ્યકતા છે, કે જે એને શુભાભિપ્રાયો રાગ બનાવે; આકર્ષણ પદાર્થને બદલે આકર્ષક લોહાયુએ બનાવે.

નરી વિદ્યા લાજુનાથી આ પરિણામ નથી ઉપજી શકતું. વિદ્યા પણ બહારનું આકર્ષણ છે. એ પણ

૧ " હૃદેલો પાલગસ્ય નળિય " - આચારાંગ સૂત્ર આત્માપરિણે હૃદય-આરાય ન હોય.

૨ " કુષલે પુણ્ણો બદ્ધે જો મુલકે " - આચારાંગ સૂત્ર, કુશલ (વિકાર રહિત. મુજ સ્વરૂપના આનંદમાં સદાકાળ રહેતા પુરુષ) તો નથી બંધાયેલા, નથી ફૂટેલા.

૩ સરખાવા દશમેશિક સંજ્ઞા, ૨૦૨, ૭૦૩, મા. ૧૦૧

કોઈની મજેલી દુનિયા છે. એના ઉપર પણ એને 'મમત્વ' નથી. જે વ્યક્તિને એની ધંપણ હોય છે ત્હને 'તે લેવા દે છે'—'આપતા' નથી. આ કેવી રીતે બનતું હશે તે સમજાવવા માટે શ્રી મહાવીરના 'જીવન'ને આલેખનારાઓએ

દેવદ્રમ્ય વસ્ત્રોના પ્રસંગ

શાસ્ત્રમયોમાં આલેખ્યો છે. જીવી જોનારે કાળજી અને તે પરના રંગના ટપકાં કે લીટીઓ. જેવાની નથી પણ તે સર્વ મળાને જે ભાવ, જે ક્રિયા સૂચવે છે તે ભાવ કે ક્રિયાને એ ચિત્રમાંથી તારવી કઠા-જ્ઞાં શિખતું જોઈએ. તેવીજ રીતે શાસ્ત્રી વાંચનારે કથામાંની સ્થૂલ ઘટનાઓની પાછળની આંતરિક સદિ શોધવી જોઈએ. સ્થૂલ અર્થ ઘણી જગ્યાએ છુદ્ધિને ધુએ એવા પણ દેખાશે. ત્યાં સહમજ્યુ' કે કથાના ચોળક પોતે કાંઈ સ્થૂલ ઘટના કહેવા ઇચ્છતા જે નથી; ભાવ સ્પષ્ટિની ક્રિયા આલેખવા સ્થૂલ ઘટનાને સાધન તરીકે વાપરે છે.

કથા એવી છે કે, ચારિત્ર્યપી રચમાં આશ્વ યઈ શ્રી મહાવીરે જન્મારે વિહાર શરૂ કર્યો ત્યારે સોમ નામનો એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ આવી પહોંચ્યો, જેણે પોતાની કંગાલતવું કથન કથાને પછી દાન ચાચું. શ્રી મહાવીરે પોતાના ખભા ઉપરના એક માત્ર દેવદ્રમ્ય વસ્ત્ર તરફ નજર કરીને સૂચ્યતું કે ચાચકે તે વસ્ત્રમાંથી અર્ધ લઈ લેવું. તે લઈ બ્રાહ્મણ એક વૃણનાર (વણકર) પાસે ગયો, જેણે તે ટુકડાને બદ-મૂલી જણાવી બીજો અર્ધ ભાગ મેળવવાને સલાહ આપી અને કહ્યું કે જન્મારે તે ખખને ભાગને એક અખંડ વસ્ત્ર તરીકે જોડશે ત્યારે ત્હની એક લક્ષ દીનાર ઉપજશે. હવે બ્રાહ્મણ શ્રી મહાવીરની શોધમાં ધૂમવા લાગ્યો અને 'જે શોધે છે ત્હને મળા રહે છે' એવી ઉક્તિ અતુસાર તેર મહીને ત્હને કાંટામાં ભરા-યેલું બાકીનું અર્ધવસ્ત્ર મળી આવ્યું. વણકરે ખખને ખડને કળા ન ચકાય એવી ખૂખીથી વૃણીને સજંગ વસ્ત્ર કરી આપ્યું, જેના એક લક્ષ દીનાર ઉપજ્યા. હવે આ પ્રસંગનો—આ ચિત્રનો—આધ્યાત્મિક અર્થ શોધવો જોઈએ. બ્રાહ્મણ એટલે વિદ્યારથી

ધનનો અર્થ. વૃદ્ધાવસ્થા સુધી એને હજી 'કંગાલત' જ રહી હતી. નખ છતાં 'ભરપૂર' એવા શ્રી મહા-વીર પાસેથી બીજું કંઈ ધન ઇચ્છી ચકાય—સિવાય કે વિદ્યાધન? દીવ્યતા આપનારે 'વસ્ત્ર'—દેવદ્રમ્ય વસ્ત્ર—ગાંધીની રાંતજડીત કાંબલ કે ચાંદરનો અર્ધભાગ મહાવીરે તે વૃદ્ધ જિજ્ઞાસુને આપ્યો. એમ તો આખી ચાંદર એમના ખભા ઉપરે જોળ રૂપ હતી, પરંતુ સમ્પૂર્ણ વિદ્યા વાચકને આપવી શક્ય નથી;—અડધી પામ્યા પછી બાકીનો ખંડ તો શોધીને 'કાંટામાંથી' જ મેળવવો પડે. Subjective know-ledge અને Objective knowledge અથવા ઘરા વિદ્યા અને અઘરા વિદ્યા નામક બે ખડાને વાણી અને તાણાની માફક, 'કુસળ' 'કારીગર' જ્યારે પોતાની અનુભવશાળમાં નાખીને 'સજંગ'—'અખંડ'—એકરૂપ બનાવે ત્યાર પછી એવું મૂલ્ય 'એક લક્ષ' ઉપજે! ખાલ જગતમાં જેની છુદ્ધિ નિરંતર ખેલી રહી છે તેવા મનુષ્ય ન્યાં લક્ષ સોનાં મહારો કેમે છે ત્યાં આંતરદષ્ટિવાળો 'લક્ષ' જુએ છે, અને તે પછી 'અલમટ' પદ પમાય છે.

ખીજી રીતે, વસ્ત્રના બે ભાગ કરીવીને અને એક ભાગનાં કાંટામાં ત્યાગ કરીને, તે પુરુષસિંહે 'ભાગ ત્યાગ-લક્ષણ' વડે 'કંગાલત'ને વટાવી જવા ઇસારા કર્યો.

સહાયનો અસ્વીકાર

એક બીજો જીવનપ્રસંગ લાઇએ. એક વખત એક ભરવાડ—ગાપ—ને ખ્યાનરય મહાવીર ઉપર ચોરીની ચકા યઈ. તે મારવા હોયો. છત્રતું 'આસન કંપુ' અને તે વીરની વારે ધાપો. વીરે એ ડખ-લગીરી કરતાં એને રોક્યો અને એકે તરફથી 'ત્રણ શોકના નાચ' કહી 'ભક્તિ' કરનાર તથા ખીજી તરફથી ભક્તિના પાત્રને ભક્તિની મહત્તરી અપેક્ષા હોવાનું માનવા નેટલી ધીટતાં કરનાર તે દેવ ઉપર દેવોના દેવ મહાવીરને છપ્પું હાસ્ય થયું!

અંધન કે તાડનથી છૂટવા પાણું—મુક્તિ સ્વા-તંત્ર્ય—Freedom એ કોઈ મેળવવાની 'ચીજ' નથી, કેળવવાની ચીજ છે. કોઈના ખખા ઉપર

એસીને મુક્તિપુરી નામના કોઈ સ્થાન વિશેષે પહોંચવાનું નથી હોતું; પણ આશીને પોતામાં મુક્તિ પ્રકટાવવાની હોય છે અને અંદરની મુક્તિ જ બાહ્ય જગતમાં મુક્તિ રહે છે.

આરામપ્રિયતા જ મુક્તિની આડખીલ છે. અને બહારની સહાય ઇચ્છવામાં કે સ્વીકારવામાં જ કેંગા-સ્થિત સમાયલી છે તે કેંગાસ્થિત આરામપ્રિયતાને જ આભારી છે. સહાય માત્ર એક વિશેષ બેઠી છે અને બેઠીને તોડવાની લગનીવાળાને તો તે પાલવતી ચીજ જ ન હોય. પ્રથમ આક્રમણ સહવાતું અને પછી આક્રમણ કરવાનું—બન્ને પ્રકારનું—હૃદયબળ કેળવ્યા સિવાય વ્યવહાર ક્ષેત્રમાં કે અધ્યાત્મક્ષેત્રમાં મુક્તિ મળી શકતી જ નથી.*

દષ્ટિ વિષ સર્પ.

ગોવાળવાળા પ્રસંગ બાદ શ્રી મહાવીરના ચરિત્ર લેખક અંકૌશિક નામના એક દષ્ટિવિષ સર્પનો પ્રસંગ વર્ણવે છે. એક તામસી તાપસ મરીને નાગ થયો હતો અને દષ્ટિમાત્ર વડે પ્રાણ દરવાની ત્હેની તાંકાદને લીધે એ વનખડ પર એતું એટલી દહતું સ્વામીત્વ જમ્યું હતું કે મનુષ્ય નામે કોઈ એ રસ્તે જવાની હિમત કરતું નહિ. શ્રી મહાવીરને લોકોએ વાપી જતાં તેઓ તો તે જ રસ્તે ચાલ્યા. (લોકોના અને લોકોત્તર પુરુષના માર્ગ—પસંદગીઓ ભિન્ન જ હોય!)^૪ દૂરથી દષ્ટિવિષ ફેંકવા જતાં નાગ મહાવીરને ઇજા કરી શક્યો નહિ, ત્યારે નવજીક આવી ધ્યાનસ્થ વીરના પગે ડર્યો અને તેથીય મહાવીરનું શરીર વિપથી કાળું ન થયું ત્યારે ફરી ફરીને ડર્યો. જાણે એ પિંચાયને ખાત્રી આપવા માટે જ ન હોય તેમ મહાવીરના પગમાંથી ડંખની જગાએથી દૂધ જેવી રક્તધારા વહેવાં લાગી! લાલ

૪ ભરવાડ, મહાવીર અને ઉન્નતા આ પ્રસંગ ઉપર જ અસરકારક ઉપદેશ આપવાના આશયથી રચાયેલું “મહાવીર કહેતા હતા”. (Thus Spake Mahavir the Superman) નામનું પેન્સેલ્વેનિયા જેને વાંચવાનું છે. ૫ પો લોગસ્વેચર્ન ચરે—આચાર્ય સત્ર, અંક ૪ ૭૦ ૧ ૨૨૬.

૬ શુકલ લેશ્યાનું આ વર્ણન છે. શુકલ લેશ્યાનો રંગ તેમજ રસ દૂધ જેવો હોય છે.

કે વિપથી કાળા પડેલા લોહીને સ્થાને સ્વેત દૂધની ધારાં ભેદ નાગ સ્નાયુ થઈ ગયો. પોતાની બધી શક્તિઓ નિષ્ફળ જવાથી ત્હેને જગરો આઘાત પણ થયો હતો. એ આઘાતે એને બહારને બદલે અંદર ક્રિયા કરવા ધક્કેલ્યો. પુષ્કળ ‘મનન’ થયું. ભતિસમરણ રાત્ર થયું. નાગ ‘શુદ્ધયો.’

પછી તે નાગનું દેહાભિમાન એટલી હદ સુધી ટળી જાય છે કે, તે એક કાચખાની માફક સર્વ ઇન્દ્રિયોને ‘ગોપવી’ અક્રિય બની પડ્યો રહે છે. તે પ્રસંગે વરેમાયુઓ ત્હેના જૂતકાળના ત્રાસો યાદ કરી કરીને ત્હેના પર પત્યર મારે છે, જેથી ત્હેનું શરીર ચોતરફથી લોહીલુવાણ થાય છે. ઉપરથી હજારો છાદીઓ વળગે છે અને ચટકા મેરે છે. પણ તે બધું શાન્તિથી સહન કરી મરણ પામી ‘દેવ’ બને છે.

હવે આ નાગ તે તમે પ્રધાન વ્યક્તિ-હયોગી Bitter materialist છે એમ ગણીએ. જડ સૃષ્ટિ, જડરેહ અને એ બે વચ્ચે દૂત કાર્ય કરનાર ઇન્દ્રિયો એમાં જ મમત્ત ધરાવનાર ‘તેમોયણી’ કહેવાય છે. પદાર્થ માત્રમાં-સ્થૂલમાં-તેમજ સૂક્ષ્મમાં અનુક પ્રકારની શક્તિ રહેલી હોય છે, જડસૃષ્ટિનો અંગજૂત તત્વો પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ એમાં પણ શક્તિનો વાસો છે. હયોગ દ્વારા એ શક્તિ બેચી પોતાની ઇન્દ્રિયોને વૃદ્ધ કરવાના સાધન પ્રાપ્ત કરવામાં એનો ઉપયોગ કરનારા તાપસો-તપ-સ્ત્રીઓ-હયોગીઓ-જડવાદીઓ-મલીન વિદ્વાનો ઉપાસકો મહાવીરના કાળમાં મ્હોટી સંખ્યામાં હયાતી ધરાવતા હતા. અને આજે પણ હયાતી ધરાવે છે. યુરોપમાં એક વખત એ નરખીણોનો એટલો ત્રાસ વર્તી રહ્યો હતો કે ખાસ કાનુન ધરીને દળ-શક્તિ કેસ કરી પકડી હતી. આ જડલક્ષી ધર્મનું નામ અને ‘ધર્મોત્થાનો દેખાવ ધારણ કરી મલીન વિદ્વા’ વડે પાશવ વૃત્તિઓને સંતોષવામાં જ જીંદગી ગાળે છે અને લોભાઓને દગે છે, લૂંટે છે, ‘યુગલ’ બનાવે છે, ત્રાસ દે છે, ધમકાવે છે. સાપ જેમ વખતોવખત કાંચગાં મેલે છે તેમ આ મનુષ્ય સર્વો ધરીમાં સેતાનની અને પરીમાં સંતની કાંચગી ધારણ

કરવામાં કુશળ હોય છે. ઘડીમાં તેઓ આશિર્વાદ બોલે છે, ઘડીમાં શીષ. એમની દૃષ્ટિ અને ચહેરા સેતાનની સાક્ષી આપતાં હોય છે ત્યારે એમની વાણી કે જે તેઓએ શાસ્ત્રો અને ભજનોમાંથી ચોરી હોય છે તે એમને મહાત્મા તરીકે અપાવવામાં મદદગાર થઈ પડે છે. સર્પની માફક એમની ચાલ વાંકીચુકી હોય છે. સર્પના જીવાળ એમના કુદાટા હોય છે. સર્પની માફક જ, દૂધ પાનારને પણ તેઓ ડાબવાની પ્રકૃતિ ધરાવે છે. સર્પ ગમે તેટલો 'લાચકર' છતાં તે એક પેટે ચાલનાર કીડાં માત્ર (reptile) છે, તેમ આ હકથોગીઓ યોગચાળિતા ગમે તેવા કુદાટા મારવા છતાં વિષયની વિાષ્ટમાં સખડતા અને લેભમાંથી બહાર નીકળવામાં કુખ્ય માનેનારા, જડલાવરૂપી પૃથ્વીને 'વળગી' રહી જીવન ગુળરનારા, મિથ્યાભિ-માનથી ભરેલા અને 'ડાબવા' સિવાયનો કશો ઉદ્ધમ નહિ જાણનારા દ્વાપાર 'કીડા' હોય છે. મઘ, માંસ, મૈથુન અને મનુષ્ય દ્વારા સુધીનાં કુકર્મો તેઓ ધર્મના પ્દાના તથા અને નિર્દોષ બોળા બાળકોની મારફત કરતા હોય છે. તેઓના પ્રપંચનો એકાદ પંડો ન્યારે ખુલ્લો થવા પામે છે ત્યારે જ લેભનું ખર્ચ સંતપણું અને સામર્થ્ય જોવાની તક મળે છે, કારણ કે તે વખતે તે તેઓ એક કીડાની માફક તરફડતાં માંદા પડે છે.

શ્રી મહાવીર આવા એક નાગથી પ્રસંગ પાડવામાં ઠીક જ કર્યું. એમની સાત્ત્વી ચક્તિ આગળ તમોચુણી ધૂળમાં આળાટવા લાગ્યો અને મહાત્મા-ધનો દાંડો છોડી લાચાર કીડા તરીકે ખુલ્લો થયો. લોકોના દોષમાંથી બચ અને ભમ અદૃશ્ય થયાં. સંકોચિત્ત ચોતાનું ખર્ચ સ્વરૂપ કીડા તરીકેનું સ્વરૂપ સ્દમજ્યો અને પછી કીડાપણુને નિંદો વિકારી ખરા દેવપણુને ધરેલો લાગ્યો તથા લેભે માટે 'તાલીમ' લેવા લાગ્યો, અર્થાત્ શમ, કમ, આદિ આધ્યાત્મિક ક્રીમીઓનો રાગી થયો.

ગોશાળોઃ

'પૂર્ણતા' પામવાના-પ્રમટાવવાના શ્રી મહાવીરના બાર વર્ષના 'તપ' દરમ્યાન તેઓને વિવિધ વિચિત્ર 'પ્રકૃતિઓ' સાથે પ્રસંગ પડે છે. યોગીશ્વરમાં ચોરની આશંકા કરનાર ભરવાડનો અને 'ધધર'માં 'લાચા-રી'ની આશંકા કરનાર ઇન્દ્રનો પ્રસંગ આપણે જોઈ ગયા. 'કુદાટા'વાળા 'કીડા' અથવા ચંક્રોચિક તાપસનો પ્રસંગ પણ જોઈ ગયા. હવે એક વધુ વિચિત્ર મૂર્તિ-ગોશાળાનો પ્રસંગ જોવા આપણે તૈયાર થઈશું. આ પ્રસંગની વિચિત્રતા તો એ છે કે 'મહાપુરુષ'ની 'જાયા'. રૂપ આ વ્યક્તિ શ્રી મહાવીરનો સહચર બને છે અને લેભના વડે જ પ્રસિદ્ધિ પામી લેભના ઉપર જ અભિ-દેષ છે અને આખરે

જગતમાં જેનું મન ઇન્દ્રિયોદારા બેઠો રહ્યું છે તે, જડવાદી. ઉપલી કથામાં જ્યને મહાવીરના દરેક વિદારની નોંધમાં જે જે ગામ, ઉપવન વગેરે સ્થાનોનાં વર્ણન છે તે સર્વ સૂક્ષ્મ સ્થાન સમજવાં, અર્થાત્ થેય અને જ્ઞાનની અનુક 'ભૂમિકા'ઓનાં તે નામ છે. જમ્બુદીપ, ભરતખંડ, મેઝ, ઇલાહિ ખંડો, પર્વત, નદી, સરોવર ઇલાહિનાં નામો તરીકે જે જે નામો વાંચવામાં આવે છે તેને માટે ભૂગોળ કે ખગોળ મંથો ફેંદવાની જરૂર પણ જરૂર નથી; કારણ કે આ બધા આધ્યાત્મિક ભૂમિકાઓનાં નામો છે. યોગ અને જ્ઞાન માટે આધ્યાત્મિક શુદ્ધસ્થાન કેમોશણ કરનાર અદૃશ્ય સુરાધરને આ સર્વ સ્થાનો પરિચિત હોય છે. સ્વૂલ જગતમાં એ નામનાં સ્થાનો ફેંદવા નીકળનાર કોઈ ગોયાં ખાય છે, અને યાકે છે. ઉપલી કથા પોતે જ દેહે છે કે કેલ્લાક આમના શન્યચક્રમાં શ્રી મહાવીર અને ગોશાળો આવ્યા, પણ એ 'શન્યધર' ક્યું અને કેનું તે તો આપણે એ હંપરથી 'શોધવા'નું રહ્યું કે, એ શન્યધરમાં મહાવીર જ ગયા, ગોશાળો તો 'દાર પર જ રહ્યો'. એ ધરમાં રાત્રપૂત સિંહ અને લેભી દોરી-વિબુન્મતિ, ખુદ્ધિ-સાથે રતિકીડા માટે જન સાધ્યાં હતાં ! અર્થાત્, સુદ્ધિ કે જે આત્મોની દોરી છે તેનાથી એકરૂપ થવા-લેણું બિન અસ્તિત્વ હરાવવા-ઓત્તેજ્ય એકાન્ત શોધવામાં આવ્યું, એ જ 'શન્ય-ચક્ર'માં સિંહની રતિકીડા ! આ દોષ સ્વૂલ વિષયસેવનની ધટના ન સ્દમજ્યો ! એ જ વિબુન્મતિનો સ્પર્શ બાહ્ય જગતમાં એટલે ભોગોપજોગના સાધન તરીકે દરવાનું શન્યચક્રના દારે હલેલા ગોશાળો અથવા જડવાદીને 'સુદ્ધે' છે અને પરિણામે લેભે માર પડે છે ! સૂક્ષ્મ ખુદ્ધિવાળા એ અડ્ડો 'રતિકીડા' અને 'વિષયસેવન', વચ્ચેનો ભારીક મોદ પણ ધ્યાનમાં લેવા લોઈએ.

ગોશાળોઃ 'ગો' એટલે ઇન્દ્રિયોમાં જ જેનું જ્ઞાન વાસો કરે છે તે; અદિચિત્ત ઇન્દ્રિયો જડ છે અને એનો સંબંધ જડ જગતથી છે. જેથી ગોશાળો એટલે જડ અથવા દૃશ્ય

પોતાનાં કુળમાં પોતેજ જાહેર કરી મરણ પામે છે. ગોશાળાનું સ્વરૂપ બરાબર ઝોળખવું પડે છે. હેતુ ખરું નામ તો મંખલીપુત્ર હતું, કારણ કે તે એક મંખપતો પુત્ર હતો. મંખ એટલે બાહ્ય પેટ બાહર માલદારોની બહાર ગાનાર. સ્વાભાવિક છે કે કોષની પણ ભાટાપ કરવાની ચાલુ દેવને પરિણામે, જ્યારે એ ભાટ પાસે થોડો ધણો વૈભવ એકઠા થવા પામે ત્યારે, પોતાની બહાર ગાવામાં પણ તે એટલો જ શરો હોય. આવી વ્યક્તિને 'મહતાની પ્રતિકૃતિ' — 'મહતાનો પડછાયો' વાળખી રીતે કહી શકાય.

મંખલીપુત્ર એ આ વૃત્તિનો પ્રતિનિધિ સ્વભાવે. એને ગોશાળો પણ કહેવામાં આવે છે, કારણ કે એને જન્મ ગોશાળામાં થયો હતો. શ્રી મહાવીર જ્યારે મારક્ષયણવું પારવું કરવાને વિજયશેકના ઘેર પધાયો ત્યારે હેમતું અસાધારણ સન્માન થતું જોઇ શિક્ષક મંખલીપુત્રે મહાવીરનો સંગ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો અને આખરે એમ જ કહ્યું. જેનકયામાં આ ગોશાળાનાં આશીશતા, ઉન્માદ, છીછરાપણું, બિલિસપણું, કૃત્તંત્રપણું અને દંભ આદિ લક્ષણો મુચવતા કયો વર્ણુઓ છે તે વાંચીને ધણા શુદ્ધિશાળીઓ પ્રશ્ન કરતા રહ્યા છે કે આવી અસાધારણ વ્યક્તિએ આવી તુચ્છ વ્યક્તિને હમેશ પોતાની સાથે કેમ રહેવા દીધી હશે? કયાકાર કયાવિદે હોઇ પ્રવ જન્મની એકાદી ઘટના કહી બતાવીને આ પ્રશ્નને શાંત કરવાની તકનીક કંઈ, પરંતુ મનુષ્ય પ્રકૃતિનો અને વિકાસક્રમનો અભ્યાસી એટલેથી સંતોષ ન જ પામે. આ ઘટનાને લગતી ચિકિત્સા એવી છે કે જે ચિકિત્સકો સમક્ષ જવા ગેરૂં હોઇ ભક્ત જનતા સમક્ષ પડેો રાખવોજ ઠીક છે.

ગોશાળાનાં કૃત્યોનો ખ્યાલ આપવામાટે નીચેના પ્રસંગ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના અંચમાંથી અક્ષરશઃ ઉતારી છું: "ગોશાળા સહિત પ્રજા કોટલાક ગામે આવ્યા. ત્યાં રાત્રે એક શૂન્ય ગૃહમાં પડિમા ધરીને રહ્યા. ગોશાળો વાનરની જેમ ચળળતા કરતો હોવાને કારણે આગળ બેઠો. તે ગામના સ્વામીને સિંહ નામે પુત્ર હતો. તે એક દાસી સાથે રતિહીન કરવા આ શૂન્ય

ગૃહમાં પેડો. તેણે ઉભે સ્વરે કહ્યું કે, આ ગૃહમાં જે કાષ સાધુ, બ્રાહ્મણ કે મુસાફર હોય તો બેસજો, કે જેથી અમે અન્ય સ્થાને જઈએ. પ્રજા તો કયો-ત્સર્ગમાં હતા તેથી મૈન રહ્યા. પણ ગોશાળો આ વચન સાંભળતા જતાં કપટથી બોલ્યા નહિ. જ્યારે કોષનો પ્રત્યુત્તર મળ્યો નહિ ત્યારે સિંહ દાસીની સાથે ધણીવાર સુધી ક્રોડ કરી પાછો ફરવા લાગ્યો. તે વખતે પ્રકૃતિથી ચળળ અને હુમ્મતિ એવો ગોશાળો જે કાર પાસે બેઠો હતો તેણે ત્યાંથી નીકળતી દાસીને કરવડે સ્પર્શ કર્યો પછી સિંહે હેને ખૂબ કહ્યો."

કલ્પસિમાગમ નામના ગામમાં બન્ને આવી પહોંચ્યા ત્યારે શિક્ષકોને બન્ને મળતું જોઈ ગોશાળો એકલો જ જન્મવા ગયો અને એટલું બધું જન્મ્યો કે "પિશાયની જન્મ તુલિજ થતી નહોતી". કંઈ સુધી આકાર કરવાથી પાણી તો પીવું જ પાલવતું નહિ! લોકોએ હેના મરતક પર થાળ ફેંકી કહ્યું: અરે મૃતિમાન કુષ્કાળ! પેટની શક્તિને પણ મળતો નથી?"

ગોશાળો સહિત મહાવીર મગધદેશના મહાન ગામમાં આવ્યા. ત્યાં બળદેરના મંદિરમાં એક ખૂણામાં ધ્યાનરથ દશામાં બેઠા હતા. મંદિરની નિર્લજ ગોશાળો બળદેરના મુખમાં પુરપચિન્હ રાખીને ઉભો. * ગામલોકોએ હેને કહ્યો, "વાસુદેવના મંદિરમાં પણ તેમજ થયું.

એક વખત મહાવીર અને ગોશાળો ચાલ્યા જતા હતા. ગોશાળાએ માર્ગ જાણવા ગોવાળોને પૂછ્યું: "અરે ખીખસ! મૃતિવાળાઓ! અરે મિત્રઓ! અરે પોતાના નેહકામાંજ શરવીર ગોવાળો! કહો કે

* આ લખનારે એક ગોશાળાને આશ્રિત જોઈ ગયા કરતો નજરે લેયો છે. જલદેવ અને વાસુદેવની મૃતિઓને જલદેવ એવા જાણવાના નામના એક ગૃહસ્થના હાથમાં એ ગેથા કરવામાં આવી હતી, અને એમ કરવામાં ગોશાળાએ પોતાનું 'મહાત્મ્ય' માન્યું હતું. ગોશાળાઓની નફાશ અને કરપોક તથા આત્મશ્રદ્ધા વગરના હિંચાઓની સહનશીલતાની અંધારી અથવા બરાબર છે, સ્વભાવના અંધોનિરા રમનારને એવા ગોશાળાની પુરપચિન્હની કલ્યાણ માનવાનું નશીબમાં લખાવતું હોય છે.

આ માર્ગ ક્યાં જાય છે ?" ગોવાળો સ્ત્રીડાણને બોલ્યાઃ
 "સુસાદર ! વિના કારણ તું શા માટે અમને ગાળો
 આપે છે ?" એમ તો ગોરાળાતું મિથ્યાભિમાન
 એર વધુ ખીસ્ચું તે બોલ્યોઃ "અરે દારીપુત્રો !
 પશુપુત્રો ! હજી તો મહેં તમારા પર આક્રોશ કર્યો
 નથી, માત્ર એટલેને એટલે અને બીજાત્સને બીજાત્સ
 કલા છે. શું હમે તેવા નથી ?" ગોવાળો એટલા
 તો હેડાઇ પડ્યા કે તેઓએ હેને આંધીને વાંસના
 વનમાં ફેંકી દીધો, ત્યાંથી કેઇ દયાળુ સુસાદરોએ
 હેને ઊડવ્યો.

આ પ્રસંગ પછી ગોરાળાના વૈશિકાપન નામના
 તાપસ સાથેના પ્રસંગ વર્ણવાયો છે. આ વર્ણન તાપ-
 સના પૂર્વાશ્રમથી શરૂ થાય છે. હેને પિતા એકેથી
 મરાયો હતો, માતાએ હેને શિશુપણમાં ઊડવ્યો
 હતો અને પછી તેણી વેશ્યાના ઘેર વેચાણી હતી.
 બાળકને કાંઈએ પુત્ર તરીકે પાળ્યો, એક વખત એ
 ને પુત્ર એજ વેશ્યાના ઘેર જવા પામ્યો. યોગવ-
 સાત હેને ખબર પડે છે કે તે તો હેની માતા
 હતી. પછી તેણીને ઊડવે છે અને પોતે વિષયથી
 હેરા પામીને તાપસવ્રત પ્રહણ કરે છે. એક વખત આ

* હેમચંદ્રાચાર્ય એક પત્રયથી બે પક્ષી, હડાડવાતું
 કરે છે: (૧) અમુક આધ્યાત્મિક સત્ય જણાવવાતું, અને
 (૨) એ સત્યને માટે થોડેલી કથાનો પ્રતિરૂપથી પંચના
 અનુયાયીના જીવન સાથે સંબંધ થોડા આડકતરી રીતે એ
 પંચને હલકો પાડવાતું લોકોને રસ લેવા મદદ કાઢ
 ખરી તત્ત્વેતા આવી હલકી કલા અનુભવવા તૈયાર થયો
 નહિ, એટલેજ હસારો કરી વૈશિકાપનના ધર્મના આધ્યા-
 ત્મિક અર્થ તરફ આવીશ. પ્રાણી ને સ્થાનેથી જન્મે છે
 તે સ્થાન તરફજ પાછો ફરે છે. સ્ત્રીથી જન્મેલો સ્ત્રી
 તરફજ ફરે છે. જુસ્વી આદિ તત્ત્વોથી બનેલો એ જ
 તત્ત્વોથી બેસતો હોય છે. એજ માતા સાથે પુત્રનો જ-
 બિચાર છે: એ 'મોહ' છે: એ જ માયાનો ચમત્કાર છે.
 ઇચ્છાતું સંતાન ઇચ્છાને સેવે છે । It is prostra-
 tion before Matter over whom Man was ex-
 pected to RULE, એ જ 'પ્રીતિ'પણ, 'જેટ ચાહવાપણ',
 નમવાપણ, 'શુભાગી' એથી હલકું, ખરો મરદ અપના
 વિનિતા, રાજ, વીર, ઈચ્છાને 'પીઠ આપે છે' પોતાની
 કરચરી-માચતી રાખે છે.

તાપસ કે જે પોતાનાં શાસ્ત્રોના અધ્યયનમાં તપસ
 અને સ્વધર્મમાં કુશળ તથા સ્વભાવતઃ વિનિત, દયા
 દાક્ષિણ્યથી સુકત અને 'સમતાવાન' હતો તે કુર્મ
 ગામની બહાર મધ્યાન્હ સમયે ઉઠ્યા દાય કરી, સૂર્ય
 મંડળ સામે દૃષ્ટિ રાખી, ધર્મધ્યાનમાં તપસપણે આ-
 તાપના લેતો હતો: તે એટલે તો દયાળુ હતો કે
 સૂર્યના કિરણોના તાપથી પૃથ્વીપર ખરી પડતી જુઓને
 વીણી વીણીને પોતાના મરતકપર પાછી મૂકતો હતો.
 મહાવીર અને ગોરાળો એવામાં ત્યાં આવ્યા. ગોરાળો
 બોલ્યો: "તું શું તપસ જાણે છે ? અથવા શું તું
 જ્યોતી સમ્પાત્તર છે તું જી છે કે પુરુષ ?" કમાવાન
 તપસ્વી મૌન રહ્યા. છતાં ગોરાળાએ ઊડતી ચાહુ રાખી
 ત્યારે છેવટે તાપસે કોપિત થઇને હેના ઉપર તેજે
 લેશ્યા મૂકી. જવાળાઓથી ભય પામેલો ગોરાળો મહા-
 વીરના શરણે આવ્યો. મહાવીરે હેની રક્ષા અર્થે શીન
 લેશ્યા રહામી મૂકી, જેથી તેજેલેશ્યા શમી ગઈ.
 વીરની આ શક્તિ જોઇ વૈશિકાપન પ્રેર્યોને નમ્યો
 અને અવિનયની ક્ષમા ચાહી: પણ ગોરાળાને એટલે
 લાગ્યું. તેજેલેશ્યાની લાગિધ મેળવવા તેણે ઇચ્છ્યું:
 કારણ કે તે વડે ગમે તેવાપર પોતાનું મહાત્મ્ય જમા-
 વવું શક્ય હતું. તેથી તેણે મહાવીરને આમ્રક કયો
 અને મહાવીરે હેને કહ્યું કે, "જે મનુષ્ય નિયમધારી
 થઇ સર્વદા હજી કરે અને એક સુદિ કુરંગાપ અને
 અજલિ માંત્ર જલથી પારણ કરે હેને જ માંસને
 અતે અસ્ખલિત અને પ્રતિપક્ષીને ભયકર એવી મહા
 તેજેલેશ્યા હિપજે."

અહીં બોલવાની જરૂર છે. તેજેલેશ્યાની
 પ્રચંડ શક્તિ જોઇ ધણાઓ અજબ જાય છે, પણ
 વિચારવું ઘટે છે કે એની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી છે અને
 પરિણામ શું છે ? આભ્યંતર તપ નહિ, પણ બાહ્ય
 તપમાંથી આદર્શાહી ક્રિયામાંથી નહિ પણ શુલા-
 મને ઊજાતી ક્રિયામાંથી-એનો ઉદ્ભવ છે. અને
 એમ કેમ? એનાં કાર્યો-પરિણામો-પણ શુલામને
 ઊજાતો જ હોય. આદર્શાહ ત્યાં એક શત્રુને નેત્રના
 ઇસારથી અધિય કરે, હીવાન જ્યાં એકાદ છુદિના
 પેયથી શત્રુને અટકાવે, ત્યાં શુલામ પોતાના સર્વ
 સ્વર્ણ તક્ષતાર-સહ શત્રુને કાપી નાખવા જ પ્રેરાય.

જેમ ઉચ્ચા 'સંસ્કાર', જેમ ઉચ્ચ 'સ્થાન', તેમ બાહ્ય ક્રિયા અને બાહ્ય શક્તિની જરૂર ઓછી. વિકાસક્રમની નીચલી ભૂમિકામાં જ બાહ્ય તપ આવશ્યક હોય છે. લાંબણ, તરવેની ધારણા, ધૂણી પર. એસવું, ઘસાદિ બાહ્ય ક્રિયાઓથી અમુક શક્તિ અવરય પ્રગટે છે-કે જે શક્તિ Will Power નો સ્થૂલ પ્રદેશ છે. એ Will માં કામનાનો એક હોઈ તે મધીન શક્તિ છે અને અંધ શક્તિ છે. જેટલા પ્રમાણમાં તે સ્થૂલનો નજરનો-ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેટલાજ પ્રમાણમાં તે શક્તિનો ધારક વધુ ને વધુ સ્થૂલના રાત્ર્યમાં જકડાતો જાય છે. Will જેમ જેમ ઉચ્ચે ચઢે અને તળેટીને છોડી આકાશ તરફ ચઢે તેમ તેમ એમાંની જડતા ખરતી જાય, વધુને વધુ સૂક્ષ્મતા-દીપ્તતા આવતી જાય અને પછી એજ Will શુદ્ધિ (Intellect) ને સ્પર્શી એનાથી એકાકાર થાય. ત્યાર વિદ્યુશક્તિનું સ્વરૂપ ધારણ કરે; જેને 'શુદ્ધ સંકલ્પ' શુદ્ધિ કહેવામાં આવે છે. આટલી ઉંચાણએ ચડવા પ્રદેશમાં ઘણા ખરા 'મુસાફરો' તળેટી-પરના અમરકોરોથીજ અંજાઈ જઈ ત્યાંજ પડ્યા રહે છે. કોઈ સ્થૂલ Will ની જવાબાઓમાં સર્વેવ જ્ઞાની લઈ જવાળાઓ ફેંકતા રહે છે અને પ્રતિક્રિયા તરીકે પોતાના જીવનમાં થતો દાહ સળા કરે છે તો કોઈ નિઃશ્વાસક શુદ્ધિ (Intellect) ને બદલે વાદ (rationality) ની ભ્રમ જગમાં મુક્તિ માની, ત્યાંજ અટકી પડે છે. તપસીઓ, હંમેશીઓ, 'વાદી'ઓ, ધર્મોના ગુણનાત્મક અભ્યાસ કરનારાઓ આ બધા ચેતન્યના પહાડની તળેટી પાસેની કે તેથી સંદર્ભ ઉભેની ભૂમિ પર ખેલનારા વામનજી માત્ર છે. જો કે વિકાસક્રમમાં દરેક સ્થિતિને સ્થાન છે તો પણ, જેઓ અમુક સ્થિતિને વળગી રહે છે એને અંતિમ દશા કે અંતિમ લક્ષ્ય કે ઐશ્વર્ય માને-મનાવે છે તેઓ તો ખરેખર એ 'સ્થિરતા' વડેજ પોતાને તેમજ 'વહેતા ઝરો'ને નુકસાનકારક ચર્પી પડે છે. તેઓને એ 'સ્થાનમોહ' સડાનું ધારણ બને છે અને તેમનો સડો સમસ્ત સમાજમાં સડાનાં જંતુ પ્રસારવનાર ચર્પી પડે છે. સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ કોઈ પણ એક સ્થાનમાં કાયમનો વાસ એ એક વાત છે, અને મુસાફરી દરમ્યાન સ્વભાવતઃ આવતા સ્થાનનો

આશ્રય લેવો પડે એ બીજી વાત છે. પહેલામાં ચોટી રહેવાપણું છે-સ્તીબતા છે; બીજામાં 'વટાવી જવા પણું' છે-નિર્મોહતા છે. કોઈ પણ રાત્ર્ય કોઈ પણ સંસ્થા, કોઈ પણ પંથબંધારણ, કોઈ પણ ધર, કોઈ પણ શહેર, કોઈ પણ તત્ત્વજ્ઞાનયોજના (dialectics) સ્થિર રહેવા દેવાં ન જોઈએ. દરેક 'મકાન'ની હદ બદલાવી જોઈએ. માલેડી બદલાવી જોઈએ, ઘાટ બદલાવો જોઈએ. મકાને મકાનને વટાવી જવું જોઈએ, ધર્મ ધર્મને વટાવી જવો જોઈએ, મનુષ્યે મનુષ્યને વટાવી જવો જોઈએ. જે અંતઃકરણ સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મના અમુક રૂપની અમરતા ધ્રુવે કે ત્હેનું દીર્ઘાયુ સહન પણ કરી શકે તે અંતઃકરણ જરૂર માની કે, સડવા લાગ્યું છે. એ અંતઃકરણને આ-ધાતની જરૂર છે, એમ એની સ્થિતિજ પોષક છે. 'સાધુએ નિરંતર વિદાર કરવો' એવી 'કરજ' ના-ખવાની મતલબ શું છે? 'સાધુ' એટલે મહાત્મા નહિ પણ 'સાધક'; તેણે પ્રતિદિન તો શું પણ પ્રતિશ્ઠા પોતે પોતાને વટાવી જઈ ઉભે' ને 'વધુ ઉભે' વધવું જોઈએ. કોઈ પણ 'અનુભવ' ને છેવટેનો નહિ માનતાં, એથી વધુ ઉંચા અનુભવના પગથીયા તરીકેજ દરેક અનુભવ ધરીવાર સ્વીકારી, ત્યાં પગ સ્થિર કરી, પછી એને વટાવી જવાનું નામ 'નિરંતર વિદાર', એજ self-surpassing, 'એ જ Exccelsior!' અને આ જાતનો વિદાર સદમ જાય ત્યારેજ ખરી સાધના ચર્પી શકે; અને આ જાતના વિદારની વધુમાં વધુ સારી સંગવડ મારેજ શુદ્ધતાગ અને કુદૃશ્યતાગ-સૂચવાયા હતા; નહિ એ શુદ્ધ અને કુદૃશ્ય એ અમિશ્ર પતનનાંજ સાધનો છે. કે ત્યાગ એ અવરય મુક્તિ આપનાર છે એમ માનીને મુસાફરીમાં જેમ જોગે જોગો તેમ વધુ ઝડપી મુસાફરી થવી શક્ય છે. તેથી જીવનની જરૂરીયાતો જોગામાં જોગી કરવી અને 'જીભમદારી'ઓ જેમ બને તેમ જોગી ઉપાડવી; એવી સંકોહ અપાઈ છે. પણ આપણે તેજીસ્થાવાળા પ્રસંગ પર પાછા ફરવું જોઈએ. જોગાળાની ચોઆચોઅતો નાથવાળાં મહાવીર જેવા જ્ઞાનીએ એને તેજીસ્થાનાં જેવું ભવં કરે શાંજ પાંખવાની કળા કેમ બતાવી દશે, નિર્જીવ

તપસ્વીને જ્યારે ગોશાળાએ પંજવના માંડ્યો ત્યારે વચ્ચે નહિ પડનાર મહાવીરે ગોશાળાની રક્ષા માટે વચ્ચે પ્રકવાનું કેમ પસંદ કર્યું હશે, આગળ જતાં જે મહાવીરે પોતાના શુદ્ધ ચારિત્ર સેવતા શિષ્યોને બચાવવામાં પણ જે શીત લેસવાની લઘિષ (શક્તિ) નો ઉપયોગ કર્યો નહોતો, તેજ મહાવીરે એ શક્તિનો ઉપયોગ ગોશાળા જેવા માટે કેમ કર્યો હશે-આ પ્રશ્નો વિશ્લેષકમતના અભ્યાસીને થવા ચોચ છે. જેન શાસ્ત્રના ઉપદેશદોષ અને અભ્યાસીઓ આ પ્રશ્નોના ઉપર, શાસ્ત્ર-અનુલ્લેખ-તર્ક ગણેતું સમતોલપણું રાખીને, શોધશે અને જાહેર કરશે તો ઘણાં જિજ્ઞાસુઓને ઉપકારી થઈ પડશે. (આવા એક નિર્ણય માત્રમાં સર્વ અનુભવોને છુદ્ધિપ્રમ કરવાનું શક્ય નથી.)

ગોશાળાને લગતા ખીન પ્રસંગો હવે આપણે હુકમાં પતાવીશું, કારણ કે આપણને ગોશાળાના ચરિત્રથી પ્રયોજન નથી, પણ મહાવીરના ચરિત્રથી પ્રયોજન છે. ગોશાળાના પ્રસંગને આટલું પણ મહત્વ આપવું પડે છે એ મહારી ઇચ્છાવિરુદ્ધ આપવું પડે છે, કારણ કે તે છેલ્લા તીર્થંકરનો પહેલો શિષ્ય હતો !... હાય અજિમારિણી કુરંત !

હવે ગોશાળો મહાવીરનો સંગ છોડીને આવસ્તી નગરીએ ગયો, જ્યાં એક કુંભારના વાડામાં રહી ૭ માસ તપ કરી તેજોવેશ્યા સિદ્ધ કરી. સિદ્ધિ બરાબર થઈ છે કે નહિ તેની ખાતરી કરવા માટે તે કુંભારના કાંઠે ગયો અને એક સ્ત્રીના ઘડાપર કાંકરી મારીને ઘડો ફેંડ્યો, તેણીએ માથો ધાંડી ત્યારે ગોશાળાને કાંપીને તેજોવેશ્યા મૂકી, જેથી તે નિર્દોષ બાહ બળી મૂક્યો. આ પ્રસંગ પછી કેટલેક દિવસે ગોશાળાને પાર્શ્વનાથ પ્રભુના ૭ શિષ્યો મળ્યા જેઓએ ચારિત્ર લખને છોડ્યું હતું. તેઓ અષ્ટાંગ નિમિત્તનાં જ્ઞાનમાં પડિત હતા. ગોશાળાએ તેમનાથી દોસ્તી કરી અને તે જ્ઞાન મેળવ્યું. તેજોવેશ્યા અને અષ્ટાંગ નિમિત્તનું જ્ઞાન એમ બે સાધન હાથ આવવાથી હવે ગોશાળો પોતાને 'જિનેશ્વર' માનવા લાગ્યો અને લોકોમાં મનાવવા લાગ્યો.

હવે એકજ છંદશે પ્રસંગ માંડનાર રહે છે.

આવસ્તી નગરીમાં લોકો જ્યારે ગોશાળાને 'અદ્વત' કે 'જિનેશ્વર' તરીકે ઓળખવા લાગ્યા હતા એવામાં શ્રી મહાવીર પોતાના ગૌતમોદિ શિષ્યો સહિત એ જ શહેરના અહારનાં ઉદ્યાનમાં આવી પહોંચ્યા. એકલા શ્રી ગૌતમશ્રવમીએ શ્રી મહાવીર પ્રત્યે લોકોની હાજરીમાં પ્રશ્ન : "ભગવન્ ! આ શહેરમાં લોકો ગોશાળાને સર્વજ્ઞ કહી ગોલાંવે છે. તે ઉચિત છે કે કેમ ?" મહાવીરે કહ્યું : "એ તો મંખ અને મંખીની પુત્ર ગોશાળો છે. મહેજ રહેને દિક્ષા અને શિક્ષા આપી છે, હું જાણું છું કે તે સર્વજ્ઞ નથી પણ મિથ્યાત્વી-કપટી છે." આ શબ્દો શહેરમાં ફેલાયા અને ગોશાળાને કાને પડ્યો. કાળા સંપત્તી જેમ તે કાંપી ઉઠ્યો. પોતાના પરિવારને લખને પોતાનું પરાક્રમ બતાવવા નીકળી પડ્યો. રસ્તામાં શ્રી મહાવીરના શિષ્ય વ્યાનદમુનિ મળ્યા તેમને ગોશાળાએ કહ્યું : "અરે વ્યાનદ ! તારી ધર્મમાંથી લોકોમાં પોતાનો સંકાર કરાવવાની ઇચ્છાથી જનતાં સમક્ષ મહારો તિરસ્કાર કરે છે અને કહે છે કે હું સર્વજ્ઞ નથી, શું એને ખબર છે કે હું શિષ્યોમાં ભસ્મ કરે એવી તેજોવેશ્યા મદને સિદ્ધ થઈ છે ? માટે જ, એને ચેતાવ; નહિ તો તેની શિષ્યમંડળ સહિત એને જોતજોતામાં ખાળી ભસ્મ કરીશ." પછી વ્યાનદે સર્વ ઘટના મહાવીરને કહી અને મહાવીરે સર્વ મુનિમંડળને સાવચેત રહેવા વ્યાનદે મારફત કહેવાવ્યું. હવે ગોશાળો મહાવીર પાસે આવ્યો અને બોલ્યો : "અરે કારયપ ! તું આ ગોશાળો છે-મંખલીપુર છે-મહારો શિષ્ય છે-ધર્ત્વાદિ જે મિથ્યા-લાવણ કરે છે તે છોડ. જે ગોશાળો તારો શિષ્ય હતો તે તો ધર્મખાતરી થયું પામીને દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થયો છે. તે શુકતે દૂસરો હોઇ તથા ઉપસર્ગ અને પરિસદો સદન કરવામાં સમર્થ હોઇ એના શરીરમાં મહે-મહારો દેહ છોડી દેખને પ્રવેશ કર્યો છે અને તેથી જ તો મહારો નામ ઉદાય મુનિ પડ્યું છે. મદને જાણ્યા વગર તું મદને તારો શિષ્ય ઠરાવે છે એ ક્યાંનું સસ ?" મહાવીરે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો : "અદ્યદા ચોર જ્યારે રાંજકમંચારીથી પકડાય ત્યારે છૂપાવાને ખાંડો નહિ મળતાં હોય,

શણ, ૨ કે ગ્રાસ જે કાંઈ હોય લાગે તે વડે પોતાના દેહને ઢાંકે છે, એમ સહમજીને કે એથી પોતાની જાતને યુગ રાખે છે. "ગોશાળો કોપ્યો અને ગાજી ઉડ્યો: " કે કારયપ ! તું આજેન નષ્ટ-ભ્રષ્ટ યશ્ન." એ સાંભળી મહાવીર શિષ્ય સર્વોત્કૃષ્ટિ મુનિથી ખોલ્યા સિવાય રહેવાણું નહિ. "દીક્ષા અને શિક્ષા પામ્યા પછી આવી કૃતવ્રતા ? " તુરતજ ગોશાળાએ સર્વોત્કૃષ્ટિ મુનિ ઉપર તેજોદેશ્યા ફેંકી. મુનિ દેવ-લોક પામ્યા. ગોશાળો એમ વધુ વકર્યો. મુનક્ષત્ર નામના ખીળ મહાવીર શિષ્યે બે બોલ કહ્યા, તો એમના ઉપર પણ એજ પ્રયોગ થયો અને એક વધુ હસ્યા યષ. આ દેખીતા વિન્યયથી ગર્વિત થયેલો ગોશાળો હવે મહાવીરને અસહ્ય અપમાનજનક શબ્દો કહેવા લાગ્યો. છેવટે મહાવીર કાંઈ કહેવા જતા હતા એટલામાં હેમના પર પણ તેણે તેજોદેશ્યા ફેંકી. એ વિધનથી સ્વરક્ષા કરવા શ્રી મહાવીરે કાંઈ પણ વિધાનો ઉપયોગ કર્યો નહિ, તે જતાં સ્વલોકાવતઃ જ તે અગ્નિ મહાવીરને પ્રદક્ષિણા કરી પાછી જ્યાંથી પ્રમદી હતી ત્યાંજ દાખલ થઈ. જેટલી ઉગ્રતાથી એ શક્તિ ફેંકાઈ હતી તેટલીજ ઉગ્રતાથી પ્રતિક્રિયા થવા પામી અને ગોશાળાનો નાશ કરવામાંજ પરિણમી. મહાવીરને એની એટલી અસર અવશ્ય થઈ કે જ માસ સુધી રક્ત અતિસાર રહ્યો. જાણે એવા જીવલેણ વ્યાધિની પણ મગ્નહ આખતા હોય તેમ શ્રી વીરે એ વ્યાધિને હરાવવા ઇચ્છા કરી નહિ, અર્થાત્ ઉપચાર કરવા દેવાનું સ્વીકાર્યું નહિ. આખરે સિંહ મુનિના સમાધાન ખાતર-એમના હાથે આણેલા ખીન્નોરાપાકડું સેવન કર્યું અને એટલામાં અતિસારની પણ અવાધ આવી રહી.

ગોશાળો મહાવીર પર ફેંકેલી તેજોદેશ્યા પોતા પર પાછી પડવાને પરિણામે જમીનપર પડકાઈ પડ્યો હતો અને જેમ જેમ પોતાની કાચારીનું લાન ચતું ગયું તેમ તેમ જમણા પગડા મારતો હતો, તે જેમ તેમ કરી ત્યાંથી ઉઠી પોતાના રથને ગયો અને દાહથી દિવાના જેવો બની ગયો. અંતરની વ્યથા ભૂંસવા માટે તે મઘ પીતો અને પાછો જેમતેમ બેઠો. આખરે કેટલેક દિવસે એને પથાતપ થવા લાગ્યો

ત્યારે હેના ભક્તોને બોલાવી કહેવા લાગ્યો, " મ્હે સત્યરૂપનો દ્રોહ અને સત્યનું ખૂન કર્યું છે. સર્વજ અને ઇશ્વરપદના મોહથી મ્હે મ્હારું તુચ્છપણું પોતેજ સાબિત કર્યું છે, પૂજના લોકથી લોકોને હગવા જતાં વિધિએ મ્હનેજ હગ્યો છે, અરે શિષ્યો ! મ્હારા તરફની ત્હમારી ભક્તિ ત્હમને ઉલટી પતીત બનાવનારી થઈ છે. મ્હને ભૂલી જાઓ, -અચર તો મરવાની અણી પર આવેલો હું જ્યારે દેહ છોડું ત્યારે આ કીડાના દેહને કીડાનીજ માફક જમીનપર ધસડીને આખા નગરમાં ગલીએ ગલીએ ફેરવજો. કે જેથી પ્રભુતાના દેખાવ નીચે છૂપાયેલું લાયાર કીડાપણું લોકો પ્રત્યક્ષ બેવા પામે અને હેને પરિણામે તે પછી પોતાની નબળાઈઓને સહગુણ માનવાને તથા સ્થૂલના યુલ્લાઓને ઇશ્વર કે સર્વજ માની પૂજવાને તેઓ કદાપિ તૈયાર થાય નહિ હું ઇચ્છું છું કે હવે લોકો કીડા અને સિંહ વચ્ચેનો, યુલ્લામ અને શાહ વચ્ચેનો અસહ અને નકલ વચ્ચેનો, પુરુષ અને પડછાયા વચ્ચેનો વિવેક કરતાં શિખે. " અને એ તીવ્ર શુભ લાવનારે પરિણામે ખુદ તીર્થંકરને સતાવનાર અને પંચમહાવ્રતધારીને બાળનાર ગોશાળો મરીને દેવલોકે ગયો.

શ્રી મહાવીરનો બાર વર્ષનો વિકાસક્રમ.

આ વાંત નોંધવા જેવી છે કે, દરેક અસાધારણ વ્યક્તિનો વિકાસક્રમ બાર વર્ષનો સમય લે છે; અને એ સમય દરમ્યાને તેઓ શાસ્ત્રો કે ઉપદેશો દ્વારા નહિ પણ દરેક પ્રાણી પદાર્થથી અચકામથુમાં આવી અદરના અનુભવો પ્રકટાવવા દારાજ પોતાનો વિકાસ કરે છે. -અર્થાત્ એકજ વ્યક્તિમાં યુર-શિષ્ય હોય છે. જેમ પૂર્વે એકજ દેહમાં પુરુષ અને સ્ત્રી હતી અને સર્જન કાર્ય બાહ્ય ક્રિયાથી સ્વતંત્ર હતું. રામને બાર વર્ષનો 'વનવાસ;.' મહાવીરને બાર વર્ષનો તપ;

* સાચી કે ખોટી પણ મ્હારી માન્યતા છે કે, જેમ કીડામાં વિકાસ થતો નથી એ તેમ મધ્યમાં કાપ પડતો નથી એ અને વિનાશ અટકે છે ત્યારે મધ્યથી બે કીડા નક્કી પડે છે, તેમ ઋષભદેવના પ્રાચીન જમાનામાં મધ્ય વ્યવસ્થામાં પુરુષતત્વ અને સ્ત્રીત્વ નેકસે હતા; અને એને જ યુગસ્રીઆ કહેતા. વખત જતાં ક્રિયા તરત દાખલ

Alexander Dumas ના Count of Monte Cristo ને જોવાના યોગ્યતામાં બાર વર્ષનું બંધન ! નિરોધે તમામ વાદો અને Concepts સાથે બાર વર્ષ સુધી ચાલેલું શુદ્ધ વિષયક લય'કર સુદા !

યતાં પુરૂષ અને સ્ત્રી ભિન્ન શરીરરૂપે વ્યક્ત થયાં. જેમ જેમ ઇસ્લામી ખીલવદ થતી ગઈ તેમ તેમ સ્વાતંત્ર્ય ધરતું ગયું અને દરિ, વાણિજ્ય, સમાજ વ્યવસ્થા, વાણિજ્યવ્યવસ્થા આદિની જરૂર પડતી ગઈ અને જરૂર ધરતી ગઈ તેમ તેમ તે તે સાધનો સંભળવા પાયાં. પણ તેજ વખતે મનુષ્ય પ્રતિદિન વધુને વધુ સત્ત્વહીન અને પરતવ્ર થતો ગયો ત્યારે વ્યવહાર શાસનની જરૂર નહોતી પડી ત્યારે ધર્મશાસનની પણ જરૂર નહોતી, શાસ્ત્રોએ નહોતાં. ઋષિ-ભટ્ટે પહેલ પ્રથમ સમાજ રચના કરી સમાજશાસ્ત્ર યોજ્યાં. સમાજ યોજનાએ 'એક'પણાનું બળ ધરાડ્યું અને બળ ધરાડી રહ્યો-હોઈ સ્વાભાવિકતઃ પ્રચડ્યું, ત્યારે ધર્મશાસન અને ધર્મશાસ્ત્રની આવરણકા હસન્ન થઈ, અને તે કાય' પણ સંભવક લીધો પછી લાંબે કાળે માપમહેવેજ બનવ્યું. ઋષિમહેવથી મહાવીર સુધીનાં જીવનચરિત્રો સાયન્સીક રીતે અપસોકાયાં નથી. નહિ તો જરૂર એમ ભેવાનું મળે કે એ કાંઈ વ્યક્તિએનો ઈતિહાસ નથી પણ મનુષ્ય ઇતિહાસ ઈતિહાસ છે. એ કામમાં ધણી ધીરજ, લાંબી દરિ અને વિશાળ સાધનોની સાયન્સ સાહકોશીલ, ઈતિહાસ, ભૂગોળ, ખગોળ, શરીરશાસ્ત્ર, અને ખાસ કરીને ફીલોસોફી અને ફીલોસોફીની) જરૂર પડે છે. કામગીરી તરીકે 'જીવ-લીલા' શબ્દ અને 'હેન' જૈન શાસ્ત્રમાં આપેલું બ્યાન વાંચ્યા પછી સામાન્ય મનુષ્ય એમ માની લે છે કે પુરૂષ અને સ્ત્રી એવી બે વ્યક્તિઓ સાથે જન્મની અને એકી વખતે મરતી; પણ બે સાયન્સ નજીવામાં આવે અને Appleton's 'New Cyclopaedia' આદિ ગ્રંથો તપાસવામાં આવે તો ઋષિમહેવના જીવલીલા સંબંધમાં જૈન ગ્રંથોમાં કરાયેલું વર્ણન કોઈક નહીજ ભાવના (Concept) આપનાર થઈ પડે. યુરોપીયન મુસાફરો દક્ષિણ હિંદમાં નીલગીરી પહાડોમાં મુસાફરી કરતાં એક તદ્દન વિચિત્ર ભતિના માણસો ભેળા પામ્યા છે જેને 'ટોડા' ભતિના મનુષ્યો કહેવામાં આવે છે તેઓ આજની કોઈ નહિ હિંદુ ભતિને પણ મળતા આવતા નથી. તેઓનાં એક વ્યક્તિ એને બીજી વ્યક્તિના ચહેરા ધણીજ મળતા હોય છે અને ભવ્યતા અને આકારના સૌંદર્યમાં ચિત્રોની સુસંદેવની ભૂતિને મળતા હોય છે. આ લોકો કદમાં શક્તિ જ્યાં, રંગમાં રંગેત યુરોપીયન જેવા, અને તેજ વખતે અતિ મુંદર અને કાઠીકા હોય છે. માથા અને કાઠીપર

શ્રી મહાવીરને Schooling period નાં બાર વર્ષોમાં જે જે આક્રમણો સહવા પડ્યાં છે. હેમાં કેટલાંક મનુષ્યો વગેરે તરફથી, કેટલાંક ભૂખ-તરસ અને નિંદાની 'ટવ' કે 'અખાસ' તરફથી, અને કેટલાંક દેવો તરફથી આવતાં આક્રમણો હતાં. આ હિંદવા પ્રકારનાં આક્રમણમાં સૌથી લય'કર "સંગમ દેવના" તરફથી થયેલા હેવામાં આવે છે. હું, દંદ પણે માનું છું કે, આ જાતનાં આક્રમણો સ્થૂલ નહિ પણ સૂક્ષ્મ ભૂમિપર થાય છે-અંતઃકરણમાં થાય છે અને હેની તીવ્રતા સ્થૂલ શરીર પર થતા પ્રકારો કરતાં પણ વધારે બારીક અને અસરકારક હોય છે. સ્થૂલ પર

કદાપિ અસ્તિ નહિ ફરવાથી ફરતી રીતે લાંબા પાંજા ધરાવે છે, તેઓ પરજીતા નથી હેમને સ્ત્રીઓ નથી, સંતાનની તો નાતે શી કરવી ! પૂતળાની માફક આપો દિવસ ધણે ભાગે અક્રિય બેસી રહે છે. પાણીનો ઉપયોગન તેઓ કરતા નથી. માત્ર દૂધ સિવાય બીજો એમનો ખોરાક નથી ચેવા ખરીદવાનું હેમની કલ્પનામાં પણ આવતું નથી. લખવા-લખવાનું હેમને કોઈ શિખરી શકેલ નહિ. મીરાનરીઓ 'ધર્મ' શબ્દ હેમને સમજાવવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. તેઓને ધર્મની જરૂર નથી. તેઓ પોતેજ પોતાની 'સુધા' તરીકે પૂલ કરે છે. એક સ્થાને તેમાંનાં પાંચ કે ૭ મનુષ્યો વધુ સંખ્યામાં કોઈના ભેવામાં આવ્યા નથી. જે કે યુરોપીયનો ખાદે છે તેમ તેઓની સંખ્યા અડધ હોય કે નાણદ થઈ જતી હોય એવું કોઈને નથી. કોઈએ ટોડા ભતિને મરતી કે જુદા થયેલી કે રોજ મરત થયેલી જોઈ નથી, ને કે તે પ્રદેશમાં થાય, સર્પ-વગેરે ભયાનક પ્રાણીઓ ધણી વડે છે તેમજ કોલેરા વગેરે ગેરો રોગોનો ઉપદેવ પણ ધણી છે. ટોડાને તો શું પણ એનાં પેડાંએને પણ કોઈ લાય કે સર્પ' સ્પર્શી શકતો નથી, અને ટોડા કોઈ દીવસ રાજ તો શું પણ લાકડી સરખીએ રાખતો નથી ! તેઓ પોતે તો શું પણ હેમની સેવા કરવા મઠિ હેમની સાથે રહેતા હેમનાથી ભિન્ન ભતિના અમદા લોકો પણ એમના સંબંધમાં એક શબ્દ વડીકે કોઈને નજીવતા નથી ગમે તેવી લાલચ આપે કે ગમે તેવી ધમકી આપે તોય શું ? નીલગીરી પહાડોપર આધુનિક સંસ્કૃતિનો પ્રગટો થવા લાગ્યો ત્યારથી હેલમાં ૫૦ વર્ષથી ટોડાઓ ધણે ભાગે લાંબી વિદાર કરી અન્ય વધુ યુગ રચાને આલ્યા જ્યાં લાગ્યા છે; આ ભતિનાં વર્ણન' લોકમાં અને બને તો એમને પ્રત્યક્ષ ભેળા એ શું પૂર્વના મનુષ્ય સંબંધી વધુમાં વધુ ખરા ખ્યાલ લાવવા માટે જરૂરનું નથી ?

પ્રકારે સદનાર પણ આ જાતના આક્રમણ આગળ
ઓગળી જાય છે. હૃદય જેમ વધારે કેમળ અને
સુદ્ધિ જેમ વધારે તરિય અને શુદ્ધ તેમ આ જાતના
આક્રમણનો સંભવ વધારે. આખરે લાગણી અને
સુદ્ધિ અને પડા તૂટીને મધ્યસ્થ બોલો વ્યક્ત થાય
છે. ત્યારે તેની વિનયથી ઇન્દ્રિયોમાં અસા-
ધારણ શક્તિ વહે છે. આજની આખી સંસ્કૃત
દુનિયામાં ઉચ્ચપાયાલ કરવા જેટલી શક્તિ તે વ્યક્તિમાં
હોવા સંભવ છે, પણ એશ્વર્યના પ્રાગટ્ય પ્રધી એવી
હિંચા સંભવતી જ નથી. ઉત્પત્તિ, વિકાસ અને લય
રૂપે આખા વિશ્વને પોતાના 'હસ્ત'માં જોનારને કયું
તોડવા કાઢવાની અને કયું રૂપાંતર કરવાની કુતુહલ
સુદ્ધિ થવા પામે? જેઓએ શાસ્ત્રોની ઉચ્ચપાયાલ
કરી છે, દુનિયા આખીમાં ધર્મવ્યવસ્થા ઉપરનીચે
કરી ગાખી છે તેઓ પૂર્ણતાની કાંઈ અંશે પણ નીચે
હતા અને એ સ્થિતિથી આગળ વધવાને બદલે
એ શક્તિનો વ્યય કરવામાં એમણે એ જીવંતોનો
ઉપયોગ કર્યો હતો. શ્રી મહાવીરે 'શાસન' રચાવ્યું
એમ જો કે જૈન શાસ્ત્રોજ કહે છે, અને તેજ શાસ્ત્રો
એમને 'કેવલ્ય' 'સમ્પૂર્ણતા' પ્રાપ્ત થયાનું પણ કહે
છે-પણ વસ્તુતઃ એ બે ઘટનાઓ પરસ્પર વિરોધી
છે. શ્રી મહાવીરને ગુરૂ માની જેઓ એમના પગે
ચાલવા લાગ્યા એમણે પોતાની 'વિદ્વત્તા'થી શાસન
જરૂર રચાવ્યું, અને તે શક્તિનો ઉપકાર મહાવીરથી
થયેલો હોઈ તેઓએ રચેલા ધાર્મિક જગતના સજ્જ
તરીકે ઉપકારી પુરૂષનું નામ વાપર્યું એ જનવા જોગ
છે. વળી 'દુનિયાના લોકોને ઉપદેશની વધુમાં વધુ
અસર થવા પામે એ શુભ આશયથી પણ સમ્પૂર્ણને
શાસન પ્રવર્તીવવાની ક્રિયાના કર્તા બનાવવા પડ્યા હોય,
જે શ્રી મહાવીરે જ શાસન ચલાવ્યું હોત તો એમના
હાથથી કે એમના પદ સિખ્ય-ગોષ્ઠમંદિરે કોષના હાથથી
એકાદ શાસ્ત્રની યોજના જરૂર થવા પામી હોત.
અતી દળદર વર્ષ ઉપર અન્ય શાસ્ત્રો જરૂર હતી, એ
શાસ્ત્રોની મોટી અસરનો લય પણ વિદ્યમાન જૈન
શાસ્ત્રોમાં રચેલે રચેલે જોવામાં આવે છે, તો પછી
સમકિતીઓની રક્ષા અને પ્રગતિ અર્થે ગોષ્ઠમંદિરે
જરૂર કાંઈ લખના ગયા હોત, પણ મહાવીરે લખ્યું.

કાંઈ નથી અને લખવાય દીધું નથી. તેમના પછી
લાંબે વખતે મુનથથો meditation દ્વારા નહિ પણ
સ્મરણ શક્તિ દ્વારા લખાયા હતા. એ કાળે પ્રચલિત
ધર્મ યોજનાઓની અસર જૈન સંપ્રદાયનાં પર અવરજ
પડી છે, અને સ્વાભાવિક રીતે પડી છે, એમ મહાઈ
દદ માનવું છે. આધુનિક યથો કરતાં મુનથથોમાં
વિશેષ મહત્તા છે એ મહેને માન્ય છે, પણ મધ્ય-
કાળમાં 'જૂનાવન'ની, શેરા રંગ પૂરવાની, અસિરા-
યોક્તિ કરવાની, વિરોધાભાસની, અલંકાર મારફતન
બોલવાની જે પ્રકૃતિ વ્યાપી રહી હતી તે આલેખોનાં
ખ્રિસ્તીઓના તેમજ જૈનોના-સર્વના શાસ્ત્ર રચના
કાર્યમાં પણ ઓછો વધતે અંશે દેખા દે છે. આજે
મનુષ્યનું આધુન્ય ઘટ્યું છે, રોગોના ઉપદ્રવ વધ્યા
છે, જીવનકલક વધ્યો છે, 'પુરસ્ક' અને 'એકાંત' કે
જે અધ્યાત્મ વિદ્યાની પહેલામાં પહેલી અને અનિ-
વાર્ય જરૂરઆતો છે તેની તો પ્રાયઃ દુર્લભતા થઈ
પડી છે એવા સુંગમાં સ્ફૂલ્લ, સુદૃઢ અને આત્માનો
સ્વરૂપનું જ્ઞાન સુદ્ધિગમ્ય રીતે આપવાને તેમજ
આત્મચકિત પ્રકટાવી શકે એવી ક્રિયાઓ પ્રેરના માટે,
એજ શાસ્ત્રોના આધારે, નૂતન જ્ઞાનકાંડ, અને નૂતન
ક્રિયાકાંડ યોજવાની પૂરેપૂરી જરૂર છે. આ સૂચન
માત્ર વાંચીને કેટલાકો ખળભળાટ કરી મૂકશે, એ
મહારી કદખના બંદાર નથી. પણ જો હું ધર્મનો
આરતિક હોઈ, ધર્મના બહુમુદ્દપણામાં જો દ-
માનતો હોઈ, તો એ ધર્મનું સાદિય ગમે તે કાર-
ણથી ઉપયોગરહીત પડ્યું રહે તે કરતાં તેનો
વધુમાં વધુ ઉપયોગ થવા પામે એ હિંચા વગર હું
રહી શકું જ નહિ, અને એ પ્રસસ્ત હિંચા જો
પડાયા માત્ર નહિ પણ વૃત્તિ રૂપે હોય તો તે
ઉદ્ગાર રૂપે બહાર પડ્યા વગર પણ રહી શકે નહિ
એનો અર્થ કાંઈ એ નથી કે મહારી એ હિંચા
રહામે બજબજવાને કોષને દક્ષ નથી. એ તો, હમેશ
દરેક ખાજતમાં થતું આવ્યું છે તેમજ, થવાં કરશે.
પ્રચંદત કે અપ્રચંદત, ત્યાં 'ઇચ્છા' છે, ત્યાં વિરોધ
પણ હોવાનું જોડાયેલું. પણ કેવળ-ઇચ્છા-રહિતપણું
ક્યારે ત્યાં સુધી 'ઇચ્છા'નું સ્વરૂપ તો રહેવાનું જ
છે તો પછી-પ્રસરત હિંચા મારે મને ધરમાતાની

પણુ સી જરૂર છે? આને આપણી ગતિ ધ્યેયને
છોડી આડે રસ્તે ઉતરી ગઈ છે. જીવનને માટે જ
શાસ્ત્રો અને ક્રિયાઓ છે, એ બૂલી જઈ શાસ્ત્રો અને
ક્રિયાઓ માટે જ જીવનને ખર્ચી નાખીએ છીએ.
કીટવત્ જીવનમાંથી વિજેતાનું-‘જિત્ત’નું જીવન કેમ
પ્રકટાવતું એ વ્યક્તિ અને સમાજનું ‘ધ્યેય’ હોવું
જોઈએ-તેને બદલે વ્યક્તિઓના, નામોના, કાર્યોના,
વિચારોના સન્માન અને પૂજનમાંજ આપણી રહી
સહી-સંક્રિતિઓ અને આધુન્યતા વ્યથ કરી નાખીએ
છીએ. મૂળ સૂત્રમંથિતોય સંક્ષેપ થવાને બદલે
સૂત્ર મંથિતોય સંકટોગણી ટીકાઓ અને વિવેચનો
કરવામાં આપણે ‘મહત્ત’ માન્યું. પછી તે ટીકાના
વળા-ભાષાન્તરો આદર્યા! વળા તે ઉપરથી વિસ્તાર
સાધ્યા! વર વગરની જાન એટલી વિસ્તૃત થતી ગઈ
કે અત્યારે જો વર પ્રગટ થાય તો તેને પોતાના
જનનકાળને પીછાતવાનું પણ મુરકેસ થઈ પડે!
આમ તો આપણે પરિશ્રદ મટાડવામાં આત્મવિકાસ
માનીએ છીએ, અને ધર્મશાસ્ત્રોના પરિવાર વધારી
દેવામાં પરિશ્રદ છે એમ કોઈ કહે તો એ પણ
આપણને અસહ્ય-પાપ રૂપ લાગે છે, એટલો બધો
આપણી વૃત્તિઓ પરિશ્રદથી થઈ ગઈ છે. વ્યથ-
હાર દૃષ્ટિથી કોઈ વિચાર કરશે તો પણ તુરંત સ્વમજ્જ
શકશે કે, હજારો જન મંથિતો એક સ્થાને એકઠા
કરવાં જેટલોય કોઈ પાસે આજે પૈસો નથી; તો
પછી એ મંથિતો સંશોધન, ભાષાન્તર, ટીકાકરણ
આદિના કાર્યની તો વાત શું કરવી? અને કદાચ
કોઈ દેવ સહાય કરે અને સુવર્ણ દૃષ્ટિ કરે તો પણ
આટલા બધા મંથિતો, સંશોધન, ભાષાન્તર, ટીકા
કરવા માટે સેંકડો વર્ષો સુધી સેંકડો પડિતોએ કામ
કરવું પડે અને તે છતાં-તે બધું થઈ રહ્યા પછી પણ-
આપણે કશુંક કરવું પડશે કે આ તો આપણે વર
વગરની જાન જોડી હતી! કારણ કે બધા મંથિતો
મૂળે તો જીવરોએ જ લખ્યા હતા! કોઈને પરમ
તરવનો સાક્ષાત્ અનુભવ નહોતો. ત્યારે અર્થકરો
અને ચમત્કારો અને પૂજ્ય-પૂજકનાં અભિમતોને
છોડી જીવનને લાંબે વળાને એવું ધાર્મિક સાધ-સ
ઉપજની કદાચના પર શા માટે આજથી લક્ષ
ન આપવું [અને ટીકા વગેરેની સંપૂર્ણ જરૂર અને
ઉપયોગિતા માનીએ છીએ. ત’ત્રી.]

પણ હું આડકથનમાં ઉતરી પ્રવેશ્યો. હું એ પ્રથ
પાસે હતો કે થી મહાવીરને જે જે પીડાઓ સહવી
પડી છે તેમાંની દેવકૃત પીડાઓ કેમ જાતની હોવી
જોઈએ. આ પ્રશ્નના મનન માટે સંગમ દેવના ઉપ-
દ્રવણો, પ્રસંગતું વર્ણન તપાસીએ. આ દેવ જ માત્ર
સુધી મહાવીરની પાછળ પડ્યો હતો. પહેલી રાત્રીએ
તેના ત્રાસતું કારણ કેમ બન્યું તે લખતાં મંથકાર
જણાવે છે કે, શ્રી મહાવીર અષ્ટમ તપ કરીને પહેલી
રાત્રીએ “પોલાસ નામના ચૈત્યમાં પ્રવેશ કર્યો”
એ વખતે તેઓ જે સ્થિતિમાં હતા રહ્યા તેવું
વર્ણન આપતાં કહ્યું છે કે, જાતુ સુધી ભુજ લાગ્યાની,
શરીરને જરા નમાડી, ચિત્ત સ્થિર કરી, નિર્ભય
રહિત નેરે રક્ષા દ્રવ્યપર દૃષ્ટિ ઠેરવી, પ્રભુએ રાત્રી
એ રીતે વ્યતીત કરી. હવે આ તો ખુદશું છે કે આ
અમુક યોગ મુદ્રા-યોગાસન-પદ્ધિમાંતું ખ્યાન છે.
અને એ પાસે સુદ્ધિમાને સ્વમજ્જ લેવું જોઈએ કે
અહીં જે ચૈત્યને ઉદ્દેશ્ય છે તે આંતરિક ચૈત્યના જ-
ચિત્તની અમુક દશાનો ઉદ્દેશ્ય છે. (ચૈત્ય શબ્દ
સ્થૂલ તેમજ સૂક્ષ્મ બન્ને અર્થે વપરાય છે. ભુજો
કાશ; એમાં ચૈત્યનો અર્થ Meditation-ખ્યાન પણ
છે.) એ ખ્યાનનો પ્રકાર કયો હશે તે, ઈદે દેવસભામાં
કરેલી પ્રશંસાના શબ્દોમાંના “દ્રવ્ય, સેવ, કાળ કે
ભાવમાં કોઈ પ્રકારે પણ સુદ્ધિનો પ્રતિબંધ નહિ કર-
નાર” એ શબ્દોપરથી સૂચિત થાય છે. આ ખ્યાનને
પરિણામે તમામ દ્રવ્ય-પ્રદ પૃથ્વી સેવમાં, સેવકાળમાં,
કાળ ભાવમાં, ધર્માત્મ જરા ભાવ માત્ર ઉભો રહે
છે અને તેથી અસ્તિત્વને પગ મૂકવાનું સ્થાન જ ન
રહેતાં ભાવકર સ્થિતિ થઈ પડે છે. બધારે ભાવ
પણુ આત્માના દીપકમાં પડી ખાખ થાય ત્યારે કાંઈ
એલૌકિકજ્ઞ અનુભવ થાય. પણ તે સ્થિતિની જરા
પાછલી સ્થિતિ અતિ ભાવકર હોય. એક તરફ દ્રવ્ય,
સેવ, કાળ; બીજી તરફ કાલાતીત દશા. એ બે
દશાનો વિવેક-બેદ-ભાન કરાવનાર ભાવ એ ભાવજ
‘સંગમ’. દરેક સંગમ (Contact) પીડાકારી હોય
છે, કે ને પીડાનો અંત આપાદની લાગણીમાં આવે છે.
શ્રી મહાવીરના ચિત્તરૂપી આકાશમાં સંગમ દેવ
પ્રગટતાં જ પહેલાં તો એણે “જનની દૃષ્ટિ કરી”,

પ્રદારી સદનાર પણ આ જાતનાં આક્રમણ આગળ ઝોળળી નવ્ય છે. હૃદય જેમ વધારે કામળ અને બુદ્ધિ જેમ વધારે તીવ્ર અને શુદ્ધ તેમ આ જાતનાં આક્રમણનો અભવ વધારે. આખરે લાગણી અને બુદ્ધિ બન્ને પડકાર તૂટીને મધ્યસ્થ નબોત વ્યક્ત થાય છે. ભારે હેતુની વિનંતાથી હિન્દીઓમાં અસાધારણ શક્તિ વહે છે. આજની આખી સંસ્કૃત દુનિયામાં ઉચ્ચલાયલ કરવા જેટલી શક્તિ તે વ્યક્તિમાં હોવા સંભવ છે, પણ ઐશ્વર્યના પ્રાગટ્ય પછી એવી ઈચ્છા સંભવતી જ નથી. ઉત્પત્તિ, વિકાસ અને ક્ષય રૂપે આખા વિશ્વને પોતાના 'દસ્ત'માં જોનારને કયું તોડવા કાઢવાની અને કયું રૂપાંતર કરવાની કુતુહલ બુદ્ધિ થવા પામે ? જેઓએ રાજ્યોની ઉચ્ચલાયલ કરી છે, દુનિયા આખીમાં ધર્મવ્યવસ્થા ઉપરનીચે કરી નાખી છે. તેઓ પુરુષોતાની કાંઈ અંશે પણ નીચે હતા અને એ સ્થિતિથી આગળ વધવાને બદલે એ શક્તિનો વ્યય કરવામાં એમણે એ છંદગીતો ઉપયોગ કર્યો હતો. શ્રી મહાવીરે 'શાસન' રચાવ્યું એમ જો કે, જૈન શાસ્ત્રોનું કહે છે, અને તેજ શાસ્ત્રો એમને, 'કિંવદ્ય' 'સમ્પૂર્ણતા' પ્રાપ્ત થયાનું પણ કહે છે. પણ વસ્તુતઃ એ એ ઘટનાઓ પરસ્પર વિરોધી છે. શ્રી મહાવીરને શરૂ માની જેઓ એમના પગલે આશવા લાગ્યા એમણે પોતાની 'વિદ્વત્તા'થી શાસન જરૂર રચાવ્યું, અને તે શક્તિનો ઉપકાર મહાવીરથી થયેલા હોઈ તેઓએ રચેલા ધાર્મિક જગતના સ્પષ્ટ તરીકે ઉપકારી પુરુષનું નામ વાપર્યું એ બનવા જોઈ છે. વળી દુનિયાના લોકોને ઉપદેશની વૃદ્ધમાં વધુ અસર થવા પામે એ શુભ આશયથી પણ સમ્પૂર્ણને શાસન પ્રવર્તવાવાની ક્રિયાના કતો બતાવવા પડ્યા હોય. ને શ્રી મહાવીરે જ શાસન ચલાવ્યું હોત તો એમના હાથથી કે એમના પદ ચિખાગોત્રમાદિ કાઢના હાથથી એકાદ શાસ્ત્રની યોજના જરૂર થવા પામી હોત. અંદી હમરે વર્ષ ઉપર અન્ય શાસ્ત્રો જરૂર હતાં, એ શાસ્ત્રોની મોટી અસરનો લાભ પણ વિવિધમાન જૈન શાસ્ત્રોમાં સ્થળે સ્થળે જોવામાં આવે છે, તો પછી સમકિતીઓની રક્ષા અને પ્રગતિ અર્થે ગોત્રમાદિ જરૂર કાંઈ લખના ગયા હોત, પણ મહાવીરે લખ્યું,

કાંઈ નથી અને લખવાય દીધું નથી. હેમના પછી લાંબે વખતે સૂત્રમથો meditation દ્વારા નહિ પણ સ્મરણ શક્તિ દ્વારા લખાયા હતા. એ કાળે પ્રચલિત ધર્મે યોજનાઓની અસર જૈન સંસ્કરણના પર અવરજ પડી છે, અને સ્વાભાવિક રીતે પડી છે, એમ મહાઈ દે માનવું છે. આધુનિક મથો કરતાં સૂત્રમથોમાં વિશેષ મૂલ્ય છે એ મહત્તે માન્ય છે, પણ મધ્ય કાળમાં 'જુપાવવા'ની, ઘેરા રંગ પૂરવાની, અતિશયોક્તિ કરવાની, વિરોધાભાસની, અલંકાર મારફત જોલવાની જે પ્રકૃતિ વ્યાપી રહી હતી તે બ્રાહ્મણોના ખ્રિસ્તીઓના તેમજ જૈનોના-સર્વના શાસ્ત્ર રચના કાર્યમાં પણ ઓછા વધતે અંશે દેખા દે છે, આજે મનુષ્યનું આયુષ્ય ઘટ્યું છે, રોગોના ઉપદ્રવ વધ્યા છે, જીવનક્ષલ વધ્યો છે, 'કુરસદ' અને 'એકાંત' કે જે અધ્યાત્મ વિદ્યાની પહેલામાં પહેલી અને અનિવાર્ય જરૂરઆતો છે તેની તો પ્રાયઃ દુર્લભતા થઈ પડી છે એવા યુગમાં સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન બુદ્ધિગમ્ય રીતે આપવાને તેમજ આત્મશક્તિ પ્રકટાવી શકે એવી ક્રિયાઓ પ્રેરવા માટે, એજ શાસ્ત્રોના આધારે, નૂતન જ્ઞાનકાંડ, અને નૂતન ક્રિયાકાંડ યોજવાની પૂરેપૂરી જરૂર છે. આ સુચન માત્ર વાંચીને કેટલાકો બળભંગાટ કરી મૂકશે, એ મહારી કંપના બહાર નથી. પણ જો હું ધર્મનો આસ્તિક હોજી, ધર્મના બહુમૂલ્યપણામાં જો હું માનતો હોજી, તો એ ધર્મનું સાહિત્યગમે તે કારણથી ઉપયોગરહીત પડ્યું રહે તે કરતાં હેતુને વધુમાં વધુ ઉપયોગ થવા પામે. એ ઈચ્છ્યા વગર હું રહી શકું જ નહિ, અને એ પ્રસસ્ત ઈચ્છાને પમ્પાયા માત્ર નહિ પણ વૃત્તિ રૂપે હોય તો તે ઉદ્દેશરૂપે બહાર પડ્યા વગર પણ સ્વી શકે નહિ. એનો અર્થ કાંઈ એ નથી કે મહારી એ ઈચ્છા રહામે બકબકવાને કોષ્ટને લકે નથી. એ તો, હમેચ દરેક બાજતમાં થતું આવ્યું છે તેમજ, ચર્ચા કરશે. પ્રસસ્ત કે અપ્રસસ્ત, ત્યાં 'ઇચ્છા' છે, ત્યાં વિરોધ પણ હોવાનું જોઈએ. પણ કંઈક-કંઈકારદિનપણું પ્રમટે ત્યાં સુધી 'ઇચ્છા'નું સ્વરૂપ તો રહેવાનું જ છે તો પછી પ્રશ્નર ઈચ્છા મારે મને ચરમાવાની

પણુ પરી જરૂર છે? આજે આપણી પ્રતિષ્ઠાને
 ઊંડી આંડે રસ્તે ઉતરી યશ છે. જીવનને માટે જ
 શાસ્ત્રો અને ક્રિયાઓ છે, એ બુદ્ધી જઈ શાસ્ત્રો અને
 ક્રિયાઓ માટે જ જીવનને ખર્ચી નાખીએ છીએ.
 કીલવત જીવનમાંથી વિજેતાનું-‘જિત્ત’નું જીવન કેમ
 પ્રકટાવવું એ અસ્તિ અને સમાજનું ‘ધ્યેય’ હોયું
 બેધનું-તેને બદલે વ્યક્તિઓના, નામોના, કાર્યોના,
 વિચારોના સન્માન અને પૂજનમાંજ આપણી રહી
 સહી શકિતઓ અને આયુષ્યનો વ્યય કરી નાખીએ
 છીએ. મૂળ સ્વચરિતોએ સંક્ષેપ થવાને બદલે
 સૂત્ર ગ્રંથોપર સેંકડોગણી દીકાઓ અને વિવેચનો
 કરવામાં આપણે ‘મદત્વ’ માન્યું. પછી તે દીકાના
 વળાંકોનાંતરે આદર્શ! વળાંક તે ઉપરથી વિસ્તાર
 આપ્યો! વર વગરની જાન એટલી વિસ્તૃત થતી ગઈ
 કે અત્યારે જો વર પ્રગટ થાય તો તેને પોતાના
 જીવેતાઓને પીછાનવાનું પણ મુંઝવેશ યશ પડે!
 આમ તો આપણે પરિશ્રદ મટાડવામાં આત્મવિકાસ
 માનીએ છીએ, અને ધર્મશાસ્ત્રોના પરિવાર વધારી
 દેનમાં પરિશ્રદ છે એમ કોઈ કહે તો એ પણ
 આપણને અસહ્ય-પાપ રૂપ લાગે છે, એટલે બધો
 આપણી પ્રતિષ્ઠા પરિશ્રદપ્રેમી થઈ ગઈ છે. વ્યવ-
 હારે દૃષ્ટિથી કોઈ વિચાર કરશે તો પણ હુરેત સ્વમથ
 ચકશે કે, હજારો જૈન ગ્રંથો એકે સ્થાને એકઠા
 કરવા જેટલોય કોઈ પાસે આજે પૈસો નથી; તો
 પછી એ કાંથોના સંશોધન, બાયા-તર, દીકાકરણ
 આદિના કાર્યોની તો વારો શું કરવી? અને કદાચ
 કોઈ દેવ સહાય કરે અને સુવર્ણ શ્વેત કરે તો પણ
 અપ્રત્યક્ષ બધા ગ્રંથોનું, સંશોધન, બાયા-તર, દીકા
 કરવા માટે સેંકડો વર્ગો સુધી સેંકડો પંડિતોએ કામ
 કરવું પડે અને તે જતાં-ને બહુ યશ રહ્યા પછી પણ-
 આપણે કશું કરવું પડશે કે આ તો આપણે વર
 વગરની જાન જોડી હતી! કારણ કે બધા ગ્રંથો
 મૂળે તો જીવનશાસ્ત્રો જ. લખ્યા હતા! કોઈને પરમ
 તત્ત્વનો સાક્ષાત અનુભવ નહોતો. ત્યારે અર્થકારો
 અને અમલકારો અને પૂજ્ય-પૂજકનાં અભિમાનોને
 ઊંડી જીવનને લાગે વળગે એવું ધાર્મિક સાધનસ
 ઉપજાવી કહાડવા પર શા માટે આજથી લઈ
 ન આપણું (અને દીકા વગેરેની સંપૂર્ણ જરૂર અને
 ઉપયોગિતા માનીએ છીએ. તાંત્રી.]

પણુ હું આકલ્પનમાં ઉતરી પડ્યો. હું એ પ્રશ્ન
 પાસે હતો કે શ્રી મહાવીરને જે જે પીડાઓ સહવી
 પડી છે તેમાંની દેવમુત પીડાઓ કઈ જાતની હોવી
 જોઈએ. આ પ્રશ્નના મનન માટે સંગમ દેવના ઉપ-
 દ્રવવાળા પ્રસંગનું વર્ણન તપાસીએ. આ દેવ ૭ માસ
 સુધી મહાવીરની પાછળ પડ્યો હતો. પહેલી રાત્રીએ
 તેના ત્રાસનું કારણ કેમ બન્યું તે લખતાં અંકુર
 જણાવે છે કે, શ્રી મહાવીરે અષ્ટમ તપ કરીને પહેલું
 રાત્રીએ ‘‘પોલાસ નામના ચેત્તમાં પ્રવેશ કર્યો’’
 એ વખતે તેઓ જે રિયતિમાં ઉભા રહ્યા હતા
 વર્ણન આપતાં કહ્યું છે કે, જાનુ સુધી જીવન લંબાવી
 શરીરને જરા નમાડી, ચિત્ત-ચિત્ત કરી, નિર્મલ
 રહિત નેત્રે રક્ષ દ્રવ્યપર દષ્ટિ કરવી. પ્રશ્નને રાત્રી
 એ રીતે વ્યતીત કરી. હવે આ તો પુરુષ છે કે આ
 અમુક યોગ મુદ્રા-યોગાસન-પડિમાનું ખ્યાન છે.
 અને એ પરથી જીવિમાને સ્વમથ જેવું જોઈએ કે
 અહીં જે ચેત્તને ઉદ્દેશ્ય છે તે આંતરિક ચેત્તનો જ-
 ચિત્તની અમુક દશાનો ઉદ્દેશ્ય છે. (ચેત્ત શબ્દ
 સ્થૂળ તેમજ સૂક્ષ્મ બંને અર્થે વપરાય છે. જુઓ
 કાશ; એમાં ચેત્તનો અર્થ Meditation-ધ્યાન પણ
 છે.) એ ધ્યાનનો પ્રકાર કયો હશે તે, ઇદે દેવસભામાં
 કરેલી પ્રશ્નના શબ્દોમાંના ‘‘દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ કે
 બાવમાં કોઈ પ્રકારે પણ જીવિનો પ્રતિબંધ નહિ કર-
 નાર’’ એ શબ્દોપરથી સૂચિત થાય છે. આ ધ્યાનને
 પંચિજીમે તમામ દ્રવ્ય-પુદ્ગલ જેવામાં, ક્ષેત્રકાળમાં,
 કાળ-બાવમાં, લલાઈ જઈ ‘બાવ’ માન ઉભો રહે
 છે. અને તેથી અસ્તિત્વને પણ મુક્તવાનું સ્થાન જ ન
 રહેતાં બાવકર રિયતિ યશ પડે છે. બ્યારે ‘બાવ’
 પણ આત્માના દીપકમાં પડી આખું શાય ત્યારે કોઈ
 અલોકિકનું અનુભવ થાય. પણ તે રિયતિની જરા
 પાછળી રિયતિ અતિ બળકર હોય. એક તરફ દ્રવ્ય,
 ક્ષેત્ર, કાળ, બીજી તરફ કલાતીત દશા; એ બે
 દશાનો વિવેક-ભેદ-જ્ઞાન કરાવનાર ‘બાવ’ એ ‘બાવ’ જ
 ‘સંગમ’. દરેક સંગમ (Contact) પીડાકારી હોય
 છે, કે જે પીડાનો અંત આનંદની લાગણીમાં આવે છે.
 શ્રી મહાવીરના ચિત્તરૂપી આકારમાં સંગમ દેવ
 પ્રગટતાં જ પહેલાં તો એણે ‘‘જીવની શ્વેત કરી’’

પ્રકીર્ણવસ્તુથી કીડીઓ ઉત્પન્ન કરી, કે જે થી મહાવીરના શરીરને વીંધીને આરપાર જવા લાગી. પ્રકીર્ણો “વિકુલ્યા”, જેથી મહાવીરના શરીરમાંથી “ગાયત્રી દ્વધ જેવા રૂધિરનાં ઝરણાં” વહેવા લાગ્યાં. પછી સર્પો, વીંછીઓ, ગજેન્દ્ર, પિશાચ, આદિ રૂપો ‘વિકુર્વી’ને ત્રાસ કર્યો. પછી માતા-પિતાનાં રૂપ લઈ દેવે મહાવીરને આ મહા જોખમોભર્યા માર્ગથી પાછા લઈવા કાકલુદી કરી. પછી પ્રભુનાં જો “પગ” વચ્ચે (‘છે’ અને ‘નથી’ એવા જો પાદ વચ્ચે) અગ્નિ સંજગાથી રસોઈ (=સ્વાતુલવ) બનાવવા માંડી. છેવટે તેણે “કાળયક ઉત્પન્ન કર્યું” અને મહાવીર પર ફેંક્યું. “ઉછળતી જવાઓથી સર્વ દિશાઓને વિકાળ કરતું તે ચક્ર સમુદ્રમાં વડવાળની ન્યેમ પ્રભુ ઉપર પડ્યું. પ્રભુ જાનુ સુધી પૃથ્વીમાં ફટાઈ ગયા તો પણ ધ્યાન છોડ્યું નહિ.”

પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોની પ્રણીતી બાદ અનુકૂળ ઉપસર્ગો આરંભાયા. રમણીઓના રાગરંગ અને પ્રાર્થનાઓ થઈ. પછી જગતના સામાન્યતી ભેટ રણ થઇ. છેવટે, “સર્વ કર્મથી મુક્ત કરી એકાંત પરમાર્થ વાળા મોક્ષમાં” લઇ જવાની ભેટ થઇ. આ પણ પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો, (ધ્યાનમાં રહે કે ધ્યાનાવસ્થામાં મોક્ષની ભાવના પણ થઇ અને તે ‘મોહ’ પર ‘જપ’ મેળવાયો.)

આખરે આ આંતરયુદ્ધ વીરના વિજયમાં પરિણમે છે. હવે ‘કેવલ્ય’ (કેવળ એકાકાર ભાન) પ્રગટવાને થોડોજ વિલંબ હતો. ધ્યાનની ક્રિયા દ્વારા જ એ સ્થિતિ થતી હોને બદલે હવે ધ્યાનમાં જતું અને ‘પાછા ફરતું’ જ ન રહે એટલું થવાનું બાકી રહેતું હતું. આ માટે એક કઠીનમાં કઠીન પુરુષાર્થ સેવવાનો લજ બાકી રહેતો હતો.

શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ-એ પાંચેમાં પ્રથમ સ્થાન ‘શબ્દ’ને એટલા માટે અપાયું છે કે, બીજા ચાર અનુભવો તો ત્વચા, નેત્ર, શ્રવણ અને નાસિકાનો પદાર્થથી સંગ થવા પામે ત્યારેજ થઇ શકે છે. મનુષ્ય જો પદાર્થના સંગથી દૂર રહે અને આંખો બંધ કરે તો પણ કાનથી શબ્દ ઝીલવાનું કામ તો

ચાલુજ, રહેશે. લોકના કાષ્ઠ, પણ લાગમાં થયેલો ધ્વનિ લોકના છેડા સુધી પહોંચી લોકના તમામ ભાગમાં ફેલાય છે. આ કુદરતી ઘટના (phenomena) પર જો જપ મેળવાય તોજ આઘાત-પ્રત્યાઘાતના ચક્રથી બચાય. એટલાજ માટે યોગીઓ શબ્દ પર વિજય મેળવવા ખાસ કાળજી રાખે છે. કાન બંધ કરે તો ‘પણ અંદરના ધડકારો સંભળાશે ? યોગીને અંદરના અવાજને ઓં એવા વાદમાં ઉતરવા પ્રયત્ન કરવો પડે છે. બીજા અનેક અવાજોને દાખલામાટે એક અવાજ કહ્યો એ ઉત્તમ ‘ધ્વાન’ છે, -પણ આખરે તો એ પણ ‘ધ્વાન’ જ છે અને દરેક ધ્વાનની માફક પ્રતિક્રિયા પણ કરે છે. એ પણ deception-‘માયા’ છે. યુદ્ધલાકાંત છતાં કાનમાં અવાજના પુદ્ગળ જવા દેવા મા ન દેવા એ આશ્વત્થી પોતાની સ્વતંત્રતા જ્ઞાનપૂર્વક ઇચ્છાશક્તિ (will) ને કેળવવાથીજ પ્રગટાવી શકાય છે. ચાતશક્તિની શિરદારી નીચે ઇચ્છાશક્તિ અંતઃકરણમાં જે ક્રિયા કરે છે, જે phenomena ઉત્પન્ન કરે છે તે બહારની દુનિયામાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. તે પુરૂષ પછી બહારની ક્રિયાઓની અસરોને અંદરની દુનિયામાં આવવા દેતો જ નથી, અર્થાત્ ક્રિયાનો કર્મ બનતો જ નથી, કર્તાજ કહે છે. એની ઇન્દ્રિયો બહારની અસરો હોને પહોંચ્યાનાર દૂર તરીકેના કામને બદલે એની અંદરની ધૂનરીઓ બહાર લઈ જનાર હોતું કામ કરે છે. બહારનો શબ્દ એની અંદર લઈ જવાનું કામ હવે કાનની સત્રામાં નથી રહેતું, અર્થાત્ એના કાન ‘નકામાં’ થાય છે. તેથી એની અંદર અહીં તહીંના અસંખ્ય આકૃષ્ટોની ધૂનરીઓ આવતા જ પામતી નથી, અને અંદરનો પ્રકાશ સ્થાય અભ્યાસપ્રકારથી કરે છે. કાનની આ નકામી થઇ પડેલી સ્થિતિનો ખ્યાલ રચૂસમાં જ એકતી જનતાને રચૂસ રૂપેજ અપાવો શક્ય હોવાથી ઇતિહાસકારે મહાવીરના જન્મે કાનોમાં ખીલા ડોકાવાની ઘટના કહી જણાવ્યું છે. આમજ હતું, અને આમ નહિ, એનું આપ્રદ્યુર્વક કહેવાની મહારી પદ્ધતિ નથી, એ તરફ હું વાચકનું ધ્યાન ખેંચું છું. શાસ્ત્ર (અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તેમજ સાયન્સ), પોતાનો અનુભવ અને તર્ક એ

ત્રણેના ઉપયોગપૂર્વક જે કાંઈ જોઈ શકાય તે હું કહું છું; વધુ અનુભવી એ ઉપર સુધારો પથુ કરી શકશે, અને દરે એમ તો હું અંતઃકરણપૂર્વક ધ્વજી છું. મને વિરોધ હોય તો તે માત્ર તેઓ સ્હામેજ છે કે જેઓ માત્ર શાસ્ત્રના શબ્દોપરથી અને લેસમાત્ર અનુભવ વગર 'અમુક આમ જ છે' એવો આગ્રહ કરે છે, અગર જેઓ માત્ર તર્ક પરજ નિશ્ચયો રચે છે. જ્યાં અનુભવ પૂર્ણજેવો હોય ત્યાં તો અલખત શાસ્ત્ર કે તર્કને પણ અવકાશ રહેતો નથી. પણ એ સ્થિતિ આવતાં સુધી તો ત્રણેના સહકાર જરૂરનો છે, માત્ર પોતાના દુકા અનુભવપર, કે તર્કપર કે શાસ્ત્રના શબ્દના જાણ રૂપ પર તત્વનો નિર્ણય કરવાનો, આગ્રહ એ તો 'મિથ્યાત્વ' જ ગણાય. દાખલા તરીકે મહાવીરનાં કાનમાં ખીલા ઠોકાવાની ઘટના શાસ્ત્રમાં લખી છે માટે તે સ્થૂલ શરીરપર બનેલી સ્થૂલ ઘટનાજ છે એવો આગ્રહ કરનાર એજ ઇતિહાસના આગ્રહ પાછલા પ્રસંગો યાદ કરવા નોંધ્યો છે. એક તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે બેઠ કાનમાં ખીલા નાખીને એના પર તાડન કરીને બન્ને ખીલાના છેડા જોડી દીધા. પ્રથમ તો બે કાન વચ્ચે એવો સીધો માર્ગજ નથી કે જેથી બે ખીલાના છેડા એકઠા મળે. ખીલું તે પ્રદેશમાં એવા સૂક્ષ્મ ચાતત્વજ છે કે જે દ્રુટમા પછી ખરક કે ચરક કોઈ વેગ કે સળંગની તાકાદ નથી કે મગજશક્તિને પાછી સજીવન કરી શકે. માની લઇએ કે ખીલા કયાં અને ક્યાં ક્રાપા, પણ સાંભળવાનું કામ તો નજ અને; અને આપણને કહેવામાં આવે છે કે આ ઘટના પછી મહાવીરને ઘણાઓની સાથે જોલવા-સાંભળવાના પ્રસંગ બન્યા છે. હા, એ હું માનું છું કે મહાવીરની અંદરના જ ગોપાલક-છન્દિયોના અધિપતિએ બધા બહારના સંદેશ કાનથી દાખલ થતાં રોક્યા અને ત્યાર પછી એજ મહાવીરની અંદરના ખરકે હમેશને માટે રોકવાપણની જરૂરનેજ 'વિદ્યા' માની એ ખીલાને પણ દૂર કર્યા. રોકવાની જરૂર છે ત્યાં સુધી 'અહ' કાયમ છે, જે કે પ્રબલમાં પ્રબલ રહે છે. અહ વ્યક્તિમાંથી સમષ્ટિમાં પ્રવેશો એટલે કોને રોકવો, કોનાથી રોકવો ? આ

સ્થિતિ જે કાણે પ્રગટતી હશે તે કાણે વિધવા સુખ-દુખનાં Expressions આ સ્થિતિવાળાને એક સાથે અસર કરવા પામતાં હોય અને તેથી મહામયકર વેદના ચત્રા પામતી હોય એ બનવા જોગ છે, અને પછી કોઈ ઇલાજ એવો શોધાતો હોય કે જેથી આ સ્થિતિપર પણ અંકુશ રહે. હુંકમાં આ બંધી આંતરક્રિયા છે, વ્યક્તિ અને સમષ્ટિનો યોગ કરી સમષ્ટિ બનવા છતાં દેહી (વ્યક્તિ) તરીકે જીવન જીવવાનું શક્ય બતાવનારી છૂપી તાલીમ છે; વધુ સાયન્સીક બાપામાં જોણું તો હાલના માનસશાસ્ત્ર (સાઇકોલોજી)નું એ વિસ્તૃત અને પૂર્ણ સ્વરૂપ છે. માનસશાસ્ત્રે પણ કાંઈ જોણું કામ નથી બગવ્યું, - જે કે આ જડવાદી જમાનામાં માનસશાસ્ત્રને લગતી શોધોજામાં તદ્દતીન રહેવાથી. ઉદારનિર્વાહ પણ ન ચાય એવી મુરકેલી ઉભી થયેલી છે. એટલું તો કહેવું જ પડશે કે માનસશાસ્ત્રે જે 'સાયન્સીક પ્રોસેસ' દ્વારા કામ કર્યું છે એવી જ 'પ્રોસેસ' જે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રીઓએ સ્વીકારી હોત (અને એમ થયું અશક્ય છે એવા કથનમાં મને જરૂરે વિશ્વાસ નથી) તો આને અધ્યાત્મશાસ્ત્ર ખૂણે કે ઉધાઇએના રહેાંમાં પડી રહેવાને બાદે સમાજના હાથમાં ખીરાજ દીવ ક્રિયાઓ ઉપજવી શક્ય હોત. દરેક ક્રિયામાં અધિ-તની સાથે કાંઈ દિત પણ રહેલું જ હોઈ, હું સ્વીકારીશ કે 'હૂપાવવા'ની ક્રિયામાં પણ કાંઈક દિત અવરખ રહેલું છે; તથાપિ આ તો મને હમેશ સાલવું રહ્યું છે કે જે રીતે અને જે કારણોથી આધ્યાત્મિક સત્યોને હૂપાવવામાં આવ્યાં છે તે રીતો અને તે કારણોમાં Magnanimity તો નથીજ દેખાતી. ખરી વીરતાને હૂપાવવાનોય ખ્યાલ આવવા પામતો નથી. ખરા સાનીઓ તદ્દન નાગાં કરે છે-પુરુષચિન્દ પણ હૂપાવવાની જરૂરનો તેઓ સ્વીકાર કરતા નથી. જગદ્દર રોમન પ્રાંત રાજકર્મેરીમાં હોય ભારે પણ છાતી, હાથ-પગના સ્નાયુઓને, લોકતા નહિ અને એમના દેવ-દેરીની મૂર્તિઓ યુધ્ધ અવધવો સંદિત ઘડવામાં આવતી. જેના પોતે સાક્ષી પૂરશે કે અમુક તીર્થસ્થાનોમાં; તીર્થકરની પ્રયત્ન નમ મૂર્તિમાં પુરુષ ચિન્દ સાંગોપાંગ બતાવના સિદ્ધી સૂચો નથી હોતો;

અને હજારો યુવતીઓ અને બાલકો કાંઈપણુ માડી અસર વગર આજે પણ દર્શન કરે છે. છૂપાવવાની અતિ કાળજી છૂપાવનારની 'સૂક્ષ્મ-ભીરતા' સૂચવે છે. અહીં પ્રચારો કરી લઇશ' કે મહાવીરે તેજોલે-શ્યા જેવી વિદ્યા ગોશાળા જેવા પાપમતિથી પણ શૂંધવી નહોતી ! 'છૂપાવવાની જરૂર છે' એવું કહે-નારાના એ શબ્દો દ્વારા તીવ્ર દષ્ટિવાળા તો એ કહેનારાના 'છીછરાપણું'ને જ નેષ લે છે. જેનામાં અધ્યાત્મશક્તિ છે જ નહિ, અથવા અતિ અદ્વ્ય છે, છતાં જે બાહ્ય ક્રિયાના આડઅરથી અને ગોપેશ્વના પ્રદર્શનથી પોતામાં અસાધારણ શક્તિ હો-યતો દાવો કરે છે તેઓજ 'છૂપાવવાની જરૂર છે' એવા કથનદ્વારા પોતાનું છીછરાપણું (Shallow-ness) લોક દષ્ટિથી છૂપાવે છે. અને એવાઓ જ ન્હાની વાતને મોટું સ્વરૂપ, સરળને કઠિન સ્વરૂપ આપવાની કોશીશ કરી સત્યને અપ્રાપ્ત બનાવી મૂકે છે અને નિરાશને હતાશ અને હતવીર્ય બનાવી દે છે. માત્ર મિથ્યાભિમાન, અશક્ત છતાં સત્તાનો શોભા એજ મ્હોટે ભાગે કહેવાતા યોગીઓ, યાત્રીઓ પર રાજ કરી રહ્યા હોય છે અને એથી જ અધ્યાત્મ-વિદ્યાં દ્વાંષ રહેવા અને જડવિદ્યા સરસાર્થ ભોગ-વવા પામી છે. જડવાદ જ્ઞેઅનિષ્ઠ હોય, તો એના સાંપ્રાપ્ત્યનું પાપ તેઓ ઉપરજ છે કે જેઓ લોકોને સદા હેમનો ખય પડતો રહે, લોકો હેમના તરફ ભય અને બહુ માનથી જોતા રહે, લોકો પર હે-મનો કાણુ જન્યો રહે એવી ઉડી લાગણીથી 'છૂપા-વવા'ની અને વિવિધ રૂપાન્તરો અને ભેળશેળો અને વિસ્તારો કરવાની આદતવાળા હોય છે. દરેક દેશમાં, દરેક સમાજમાં, બહુધા ધર્મોપદેશકો જ અધ્યાત્મવિ-દ્યાના ચતુ બનતા રહ્યા છે, અને સમાજપર રાજ્ય-સત્તા કરતાં પણ તેઓજ વધુ સત્તા ધરાવતા રહ્યા છે. એમની સત્તા એજ અધ્યાત્મવિદ્યાને અને આ-ધ્યાત્મિક શક્તિઓની ખીલવટને મ્હોટામાં મ્હોટો બેય. મનશય કે ધર્મશાસકોનું શાંસન ચાલુ રહે એ જ 'ખેય' છે, અધ્યાત્મવિદ્યા અને આધ્યાત્મિક શક્તિ-ઓ રક્ષાવ અને ખીલવા પામે એ કાંઈ 'ખેય' નથી. અને તેથીજ તેઓનાં લખેલાં ભજનો,

એમનાં લખેલાં ચરિત્રો, એમના લખેલા ઉપદેશો— આ ભળથી રાખવું અને એમનાં ભાષાંતરો અને એમના પર ટીકા પરંપરા કરી એ સર્વ વસ્તુઓની સૃષ્ટિ વંધારતા જવું એજ આજનો 'યુગધર્મ' તમામ ધર્મોમાં—તમામ સમાજોમાં— ચર્ષ પડ્યો છે.

એક બાષ્પબલતા સે'કડો ભાષાન્તરો અને હજારો ટીકા થયો ! મનુષ્યની ઉત્પાદક શક્તિનો કેટલો બધો ભોગ ! સમયનો કેટલો બધો ભોગ ! કલ્પનાસૃષ્ટિનો કેટલો બધો વિસ્તાર ! આ કરતાં એવું એક પુસ્તક મુદ્દલ ન હોત કે ન મનાયું હોત તો દુનિયા કાંઈક વધારે સારે પ્રગતિ કરી શકી હોત. ભજનોમાં કે ઉપદેશોમાં કાંઈ પ્રમાણ (proportion), કાંઈ પગ (જે 'ભાવ'થી શરૂ કરાય તે), કાંઈ શિર (જે 'ભાવ' ઉપગમવો હોય તે—ખેય—લક્ષ્ય), કાંઈ પદ્ધતિ (Method, system)નું ટેકાલુંય હોય છે ? એ, ભાવ પ્રગટાવવા માટે 'કયો શબ્દ વધુમાં વધુ કાર્ય-સાધક થઈ પડશે એ દષ્ટિથી શબ્દોની 'પસંદગી' (selection) છે ? કેટલા બધાં શબ્દો કાલ્પકેગ-દના મૂકાયા હોય છે ? વિશ્વભાષાની વાત ચાલતી હોય ત્યાં વચ્ચે વેરાગ્યનો ભાવ કે ચાલુ જમાનાના દોષોનું ચિત્ર આપતાં એમના હૃદયને જરાકે ખટ-કરો થાય છે ? કાંઈપણુ વિચારક કે માનસશાસ્ત્રી એકાદા ધર્મમંથને ખોલી એકાદ પૃષ્ઠ વાંચતાં કમ્પી જશે, એના હૃદયના harmonious તારને આધાત થશે. એને એક ક્ષણમાં જણાશે કે આ કૃતિઓ કાંઈ 'અતુભવી'નું 'સંજન કાર્ય' નથી, પણ પડિ-તોનું 'સંગ્રહ કાર્ય' છે—રે સંગ્રહ કાર્ય પણ તારા વગરનું. શબ્દો અને વાક્યો અને ભાવો અહીંતહીં એકાં કરી, 'પસંદગી' કરવા જેટલું પણ પોતાપણું વાપર્યો વગર, એમને જોડી દઈ 'ભજનો-ઉપદેશો-આવાપત્રિકાઓ લખાય છે. એમાં ચૈતન્ય કયાંથી હોય ? અને ચૈતન્ય વગરની એ કાયા કોમળા ચૈત-ન્યને શું જગાવી કે નચાવી શકે ? આવા સાહિત્ય અને એ સાહિત્ય વડે જગતને સ્વર્ગ દેખાડવાં મથતા ધર્મોભાઓ કરતાં તે ધીંધાવન જેવા સં'ચી-તશાસ્ત્રી જગત અને 'હંદગી'નું દાદા પીછાનવામાં અને 'જગત' અને 'હંદગી'પર 'જગ' મેળવવામાં

—એટલું જ નહિ પણ એના શ્રોતાઓને પણ સ્થૂલના સાધુસામાંથી છોડવી અસીમ આસમાનમાં એવી જવામાં અનંતગુણી કૃતેદ જતાવી શક્યા છે. પ્યારમાં નિષ્કળતા, ધંધાની અસાધારણ મુશીબતો, નિર્ધનતા, કાનની બહેરાશ અને અનેક આક્રોશ, સંકટો અને મુશ્કેલીઓ જાણે કેમ લેતા હજારો દુઃખ ન થઈ જતા હોય એવી સ્થિતિમાં બીથોવને સઘળા જુદાજુદા (માયાના પડાઓ) ચીરીને નિઃખંડમાં ઉડી દુઃખીઓ મારી છે. એના સંગીતની આધ્યાત્મિક ખુબિઓ પ્રસિદ્ધ માનસશાસ્ત્રી એંગર્વર્ડ કોર્પેન્ટરે “Angle’s Wings” નામના મનનીય ગ્રંથમાં કહી જતાવી છે. કોર્પેન્ટરના અવલોકનમાંથી થોડા શબ્દો અક્ષરશઃ અને ઉતારવાની લાલચને હું છાપી શકતા નથી.

Beethoven is the prophet of the new era which the nineteenth century ushers in for mankind. As things must be felt before they can be acted out; so they may be expressed in the indefinite emotional forms of music, before they can be uttered and definitely imaged forth in words or pictorial shapes. Beethoven is great poet who holds Nature by the one hand and Man by the other....In his great heart embraced all mankind, with piercing insight presented intellectually through all falsehoods to the truth, and already in his art-work gave outline to the religions, the human, the democratic yearnings, the loves, the Comradeship, the daring individualities, and all the heights and depths of feeling of a new dawning era of society. He was in fact, and he gave utterance to, a new type of Man. What that struggle must have been between inner and outer conditions—of his real self with the lonely and mean surroundings in which it was embodied—we only know through his music. When we listen to it, we can understand the world-

old tradition that now and then a divine creature from far heavens takes mortal form and suffers in order that it may embrace and redeem mankind....It is difficult not to think that he saw (or perhaps one should say felt) that as the various movements, motives, melodies, phrases, ay, even separate notes, of a great Symphony, all have their distinct individualities, and yet are parts of one absolute unity—so the universe, so the society of mankind, realises or is on its way to realise, the same harmony, the union of myriads of distinct beings in one life.

The mood of feeling thus reached and expressed by Beethoven in his last period became to him something like the solution of the enigma of life. And I cannot but thank that he has (almost deliberately) expressed these in his Ninth Symphony. The enigma of Fate, of Destiny, and slight man face to face with it, is presented to us in the first movement; the enigma of Nature, pitiless in her very beauty, appeals to us in the second; in the third we share in the sweetness—and sadness—of twin human love. But all these are ultimately dismissed—even the last by itself is not sufficient in favour of some feeling, some sense of COMPASSION, and DETERMINATION which reaches out to include all mankind; a Gladness so assured that it turns the edge of fate; a sense of Equality and Freedom which gives the soul habitation everywhere.

This air which its absolute simplicity of structure, the fruit of long meditation and labor, has that quality which we have already noticed in many of his late subjects.

रखनेका प्रयत्न किया, इसके लिए अनेक द्रव देवियोंके मंत्र यंत्र तंत्रादि कल्प बनाने पड़े और उसका परिणाम यह अवश्य हुआ कि-कुछ वर्ग हिंसासे बच गया किन्तु जैन धर्म में भी महावीर के सिद्धान्तोंके विरुद्ध देवगत मिथ्यात्व ऐसा जबरदस्त घूस गया कि-जो आज तक समझदारोंको खटक रहा है, खैर कहना यह है कि-वेद उपादेय थे और आजभी उपादेय हैं, भारतीय धर्ममेंसे जैन, वैदिक और बौद्ध यह तीन शाखाएँ भिन्न होकर सम्प्रदायोंका रूप धारण किया तबसे धीरेधीरे कलह होने लगा और एक दुसरेको बुरा कहने लगे किन्तु इसके पहले सब बातें व्यवस्थित रूपमें थी, अपेक्षासे सबही बातें मान्य हो सकती हैं, किन्तु एकांत नहीं, यह तब सभीने किसी न किसी रूपमें स्वीकार किया है और यही जैन

दर्शनका मुख्य सिद्धान्त है एवं नैतिक सिद्धान्तोंमें अहिंसाको प्रधानपद इसी लिए दिया गया है कि-यह सिद्धान्त जहाँ नहीं है वहीं मनुष्यत्वही नहीं है, इस लिए यह व्यवहार सिद्धान्त है, "परस्परोपग्रहो जीवानां" अर्थात् परस्पर उपग्रह के सिवा संसारमें कोई क्षणभर भी रह नहीं सकता, बस मेरा कहना इतनाही है कि-महावीर संसार मात्रके उपकारी महान् पुरुष थे, वे किसी सम्प्रदायके नहीं थे, सूर्य सब को प्रकाश देता है, उसपर कोई हक नहीं कर सकता कि-"सूर्य मेराही है, तेरा नहीं" ऐसे ही महावीर सबके थे, कोई माने न माने उसकी खुसी परंतु आजभारत धार्मिक झगड़ोंको छोड़कर परस्पर प्रेमकी वृद्धि कर धार्मिक कलह त्यागकर एक हो जाय तो लौकिक स्वराज्य और लोकोत्तर (आत्मिक) स्वराज्य तक प्राप्त कर सकता है, श्रम-

अग्नि-शुद्धि, वैश्य-अग्नि-क्षत्रियोंने-भी चोराणां चैव अर्थं कुर्यात् नापवाभोः कृतां भूयाः राप्ती नदि-ज्येष्ठ-प्रकारे न्याये सत्येनामे असत्येनी नोपते। मंडाली अग्नि-आह्वयिणे ससत्त्वप विष्णवे असत्य-३५, राक्षसोः स्वांग धारणु कर्त्तव्यी नृजतना विधासोः संहार करवाने। प्रथम प्रयत्न आह्वय होता। ते समये, तेजोनी सामे परमंकारणिक वर्धमानेना अग्नि परमंकारणिक बुद्धते आविर्भाव भवे। ते आह्वयिणां पोकण इहने, निरा स्वार्थे अग्नि गीधनी नवी सोऽपुपताने परान्ति करवा करे ज्ञानीना विधासो अग्नि भोजनोपाने वात मारी वर्धमाने उच्च कोटिना योगव्रतनी उद्योगेषु क्रीडती अग्नि भुङ्क्ते पणु तेऽप्यु आचरणु क्री संसारने आत्मविधासो अग्नि मारी, न अविधारी वैदिक मत्स्यमां गणकरी रहो इतो-अताव्यो अग्नि साम्प्रदायना धारणुत्वा स्थापन करीने कर्त्तव्ये।

कम्मुणा वंभणो होइ कम्मुणा होइ खत्तिओ ।

वइस्सो कम्मुणा होइ सुद्धो हवइ कम्मुणा ॥ ३१ ॥

सकत्वं खु दीसइ तवोवित्तो, न दीसइ जाइवित्तो कोइ ।

सोवागपुत्तं हरिपससाहुं जत्तेरिसा इड्डी महाणुभावा ॥

अर्थात् 'कोइ मनुष्य, मान-न-मयी न आह्वय, क्षत्रिय, वैश्य के श्रद्धा होइ संको नही, किन्तु मनुष्य मानमां ते ते प्रवृत्तिने अग्नि आह्वयत्व, क्षत्रियत्व, वैश्यत्व के श्रद्धा आवी रहे छे अग्नि आह्वय पणु कर्त्तव्य करीने श्रद्धाते, पापे छे अग्नि श्रद्धा पणु विधासो प्रवृत्तिने क्षीये आह्वयव्रतनी परा-कारण्ये पछांछे छे-मानव माननी पूज्यता, तेना उणे। आचार्यो अग्नि कर्त्तव्योमां न समायेती छे, नदि के तेनी ज्ञातमां, कुत्ते करीने खांछाण पणु तेना उणे अग्नि क्षीये पूज्यता अक्षस्वरे पामी रहे छे।"

શ્રી મહાવીર રાસ.

[કર્તા-અભયતિલકગણિ સં. ૧૩૦૭ વૈશાખ ૧૦.]

પાસનાહ નિજ્યજાતરુ અનુ પાપ પદમ પશુમેવિ,
પભણિસુ વીરહ રાસસહ અનુ.

સાંભલહ ભવિય મિલેવિ ॥૧॥

સરસતિ માહી વીનવહિ અનુ, મઝ કરી વહિ પસાહિ,
વીર નિજ્યેસહ નિજ યુણહિ અનુ,

મેલિંવિ અનુ વવસાહિ ॥૨॥

લીમપલ્લી પુરી વિહિ ભવણિ,

અનુસંહિ વીર નિજ્યિંદુ,

દરિસણિ મિતવિ ભવિય જણુ અનુ,

તોડમ ભવ દુહ કરો ॥૩॥

સિરિ સિદ્ધત્ય તરેસરહ અનુકેલ નહયલિ માર્યંદુ,

તિસલા દેવિ ઉદરિસરિ અનુ, સોવન કમજુ ઉદંદુ ॥૪॥

નિરુવમ શ્વણુ વીર નિજ્યઅનુ, સનુ જણુ વિઠ્ઠાવેઈ,

પણુ મંતહ ભવિયહ જણુહ અનુ,

સયલવિ દુરિય દરેઈ ॥૫॥

તમ્મ ઉવરિ ભવણુ ઉતંગ વર તોરથં,

મંડલિય રાય આગેસિ અપસોહણુ

સાદુણા ભુવણુપાથેણુ કારાવિયં,

જગધરહ સાહુ કુલિ કલસં ચડાવિયં ॥૬॥

દેમ ધયદં કલસો તલિકારિહિ,

પજણુ નિજ્યેસર સુતરુ ખાસિં પવસાવિહિ,

વિક્રમ વંરિસ તેરહછ સતરેતરે,

સિય વધસાહુ દસમીઈ મુદવાસરે ॥૭॥

છહ મહે દિસો દિસ સંધ મિલિયા પણા,

વસણુ ધણુણિ વરિસંત નિવ નવ ધણા,

હાણિ હાણે પણુચ્યતિ તરણી જણા,

કણિ રમણિ નેઠરા રાવ રનિય જણા ॥૮॥

ધરિ ધરે બદ નવ વંદણુ માલિયા,

ઉપભવિય ગૂડિયા ચઠક પરિ પ્રિયા,

આદિ રણુ સંધુ સયલોવિ પરિ પ્રહિહિ,

સંવ દરિસણુ નયર લોહિ સંમાણિહિ ॥૯॥

રંગિ ખિલ્લતિ મલ્લતિ તહ ખેલવા,

મહુર સરિ ગીઠ ગાપતિ વર પાલિયા,

સીલણો દંડ નાયગવરો હિરિસિહિ,

વીર સવણેણુ પ્રિય પદનનો હુહિ ॥૧૦॥

જહ ચંડિયહ વીર ભુવણિ, દંડ કલસ સોવનુ,

તતહ વિહિ ગગિ સમચ્છલિહિ, જમજમ સંદરવેનુ ॥૧૧॥

વીરહ ધય જહલસ લદઈ, હિસિય જગ સંવ,

હરિસિણિ ભદ્ર નગારિયલિ, પરિયા કંવ અપુવ ॥૧૨॥

પવણુ પકપિર વીર ગિહિ, મણિજગધય પડાય,

તહપ્પાડિયા ચવેડ કરિ, દુહરિટ્ટ હંણણંય ॥૧૩॥

ત ચંડિયઈ ધયવડિ વીર નિજ્ય, કલા ન અંગિ સેમાઈ,

ત જણુ પિકખવિ વીરહ વંચણુ દલ્લ કલોસે નાંઈ ॥૧૪॥

ત વીરજુવણુ સુપધાનિયપદિસિ હિસિં વનિજય તરે,

ત હિસિ હિસિ વધાવણુવ દ્ય, સંધ મંથોરહ પૂર ॥૧૫॥

જે પહુ વીર નિજ્યિંદુ નયણુ જલિ પુડયં છણિપિયલિ,

નિમ અમિય નિરસંદુ તે નિધન સુકમત્ય તર ॥૧૬॥

જે નહવંતિ વંદતિ અચ્ચલિ ચંચલિ વીર નિજ્ય,

નય નિહાણુ તિ લહંતિ, ભંતિ મં કરિસહ ભવિય ॥૧૭॥

વીરહ સીદ દુવારિ એહુ રાસ જે દિતિ નર,

તે સિવ પુર મજારિ, વિજસલિ સુહ ભોયં ચલિ ॥૧૮॥

ખેલા ખેલી દિતિ રાસુ જયહ રલિયાવણુહિ,

તાહ કરહ સિવ સંતિ બંભ સંતિ અનુખેન લહ ॥૧૯॥

ભવ ખેર ગિરિ માર વિલસઈ મદિ મંડલિ સયપિ,

સિરિ મંડલિય વિદાર તામ એહ નંદહ જમહ ॥૨૦॥

અભયતિલક ગણિ પાસિ, ખેલહ મિલવિ

કલાવિયહ,

ધય નિય મણિ ઉલ્લાસિ, રાસુ લહિ ભવિયણુ

દિયહ ॥૨૧॥

—શ્રી મહાવીર રાસ.

(આ રાસ વિક્રમ ચૌકમા રાતકની રાજઆતમાં રચાયેલો છે અને તે અપજશન્દની ચતુરાતી ભાષામાં હોઈ ભાષા સારીઆને અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. આનું વર્તમાન ભાષામાં અવતરણુ પાડિત બહેચરદાસ આદિ તેના ભાષાઈ સહિત મોકલવા કૃપા કરશે તો અમે ખુશીથી પ્રકટ કરીશું. તંત્રી.)

પત્ર વ્યવહાર.

‘હવે તો, હવે તો, હવે તો એમ ચોક્કસ લાગે છે કે શ્રી મહાવીર અનંતબળ પ્રગટાવ્યું-સંપૂર્ણપણે પ્રગટાવ્યું, હાજરાહજુર બળ, ત્રણે કાળના જાણ-પણાનું-સમયે સમયે સર્વે જીવોના ને પુણ્યજીવોના-તમામ દ્રવ્યોના એક સાથે ભાવ જાણવાનું બળ છતાં એ મહાસમર્થ વ્યક્તિએ પણ આખા જગતને સુધારવાનો ભાવ રાખ્યો પણ દાવો છોડી દીધો. શ્રી મહાવીર પણ તેમનું કુટુંબ જોતમ જોટલું ન સુધારી શક્યા. હવે તો, તટસ્થ રહી, કષાય રહિત જગતને સુધારવાનો ન્યાં ન્યાં પ્રસંગ આવી પડે ત્યાં ત્યાંજ માત્ર મન વાણી કાપાના પ્રયોગ કરવા-પ્રમાદ ન કરવો, પણ આમ કરે ને તેમ કરે, આ કેમ ખસ ન થાપ-કર્ષેજ છૂટકો-(અર્થ સાધવામાં શા દેહ પાતપામિ કે) ‘વિચ્છે; પુનઃ પુનરપિ પ્રતિ-શ્વયંમાનાં; પ્રારબ્ધમુક્તમજ્જનાઃ ન પરિવ્રજન્તિ’-એ સર્વોદ્ધરિતું વાક્ય અપેક્ષાએ માત્ર એકાદ નયે માત્ર ચંદણ કરી, આત્માનું-માત્ર પોતાના આત્માનું દિત્ત સાધવું. એકનું સાધ્યું એમાં અનેકનું અનેક જન્માન્તરનું દિત્ત સંધાપ જાય છે. જે આત્મા તીર્થંકર જેવો થઈ આ જગતના જીવોમાંથી દરેકની સાથેનો મઝીધારો સંપૂર્ણપણે છોડી મોક્ષે જાય છે તેણે અનંતકાલ લગી અનંતાનંત જીવોને પણજ સુખ આપ્યું છે. દુઃખ આપવાના ન દાવા કર્યા છે. એ સર્વે મને જગતમાં વિચરવાનો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે ને તેજ રહે તો કેવું સાહે!-એમ થાય છે. તમને પણ એજ સોંપું છું. એજ વ્યયજ અમલ-અખંડ-અપ્રતિહત-અનિવાર્ય અને સાધ્યત સિદ્ધાન્ત છે.

આ મારા પ્રેરિશાક પર પૂર્ણ વિચાર કરશો તો તમે તેને વિશેષ સુગંધાથી દીપાવશો. અનંત તીર્થંકરોએ એજ માર-એજ રહસ્ય છેવટ પકડી તટસ્થપણે સ્વીકાર્યું છે. આમાં અંતરને જાલ અર્પવે આનંદ-મહા આનંદ-ખરી લહેજત મળે છે ને તેજ લહેજત આપણે સાર આ જીવનમાં ઉત્તમોત્તમ છે.

જો એ નાદિ શ્રદ્ધાએ તો જરૂર મનુષ્યભાવ હારી જઈયું. આવો ભાવ લઇને મરીએ તો ભદ્રે એકાવતારી ન થઈએ પણ નવા જન્મમાં અખંડ એ ભાવને લઇને નવા ગર્ભમાંથીજ કામ ચર કરીએ અને પછી જોષ હ્યો એ મૂઠી-એ પરંપરાની મૂઠી નવા ભવોમાં શું કામ કરે છે ? અહીંજ કામ કરેજ કરે-કરશેજ કરશે.

આ મારી વાત-અમૂલ્ય વાત-અતિ મોઘી વાતને તમે તરત ઉપાડી લેજો ને જગતને ન આપી શકો તો તમે તો તમારા એક આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાંના દરેકે દરેક પર ખંડી તેને તેથી સુધાસિત કરજો. બસ.

આ લખાણ લખવાનું મન એટલા મોટું પણ થાય છે કે તમને પણ ‘આમ કેમ થાય, અરે. આ ...શું થવા બેઠું છે; આ...આમ કો ન સમજે, આ...મને ક્યાં સાંપડી, આ...બેઠો છે, આ ...કો ન કંઈ રસ્તો કાઢે ?’ મગેરે થાય છે. એ ઉપર પણ છે. આનું નામ નામરદાઈ તથી, અર્પવે એ અનંત પુરુષાર્થ છે. એ બળને જાણનારાજ જાણે. અનંતાએ જાણ્યું. હવે આપણે આપણા એક આત્માને જાણાવવું, શરધાવવું, પ્રાર્થાવું રહ્યું છે માત્ર. એ થયું કે સર્વે સાહે. ભાષ, વિચારજો. આવી રહેલી બાબતની આવરદા તન નીરાગી રાખરી, વાણી મધુરી ને વિચારપુરઃસરની કરશે અને મન-ચાંત પડી જશે. માત્ર આત્મભાવ અખંડ પુરુષાર્થમય રહેશે. પુરુષાર્થજ તેવું નામ કે જે આત્માને આત્માના સ્વરૂપમાં-અખંડ ઉપયોગમાં રાખે. બાબતના મન-વાણી-કાપાની એષ્ટાના પ્રયત્નોના આથી અનંતજાણ અનંતવાર આપણે આ જગતમાં નાટ્ય પ્રયોજતી માફક કરી ગયા છીએ. આ હીરો-પારસમણી શોધો, પાસેજ છે, ધરમાંજ છે; આપણા અંતરની જાણવામાં છે; તેને જાણવો-જનુંભવવો રહ્યો-મેળવવો રહ્યો. સૌ પાસે છે-પણ સૌ સાંપડે નહીં.

હું તો માફ ફેડું છું. આવી રીતે વર ફેડી, વરમાં રમતાં દેવને શોધો. હાંડલામાં હીરો સલવાયો હોય ને તે કેમેય ન નીકલે તો આખરે તેને ફેડવુંજ પડે છે. તેના જેવું આ છે.....ઘણું છે, પણ ઘણું છે તે થોડામાં સમાયજ છે. આંત્રા રચરથી પણ અન-તમણો સ્થિતિસ્થાપક છે. બસ-ફરી ફરી બસ.

ઓગસ્ટ ૧૯૨૬.

—ઉત્તમતનય.

[એક ઉત્સાહી ધર્મબંધુએ લંડનમાં બેઠાં બેઠાં પોતાના વિચારો શત્રુજ્ય સંબંધી શું કરવું એ સંબંધી એક પત્ર દ્વારા એકને જણાવ્યા છે તે કેવા લાગણી ભર્યો છે એનો ખ્યાલ આવે તે માટે અંત્ર મૂક્યા છે. તેમાં બાપા બાપાદષ્ટિએ જ્ઞેવાની નથી, પણ તે બાપામાં રહેલી લાગણી જ્ઞેવાની છે. તંત્રી.]

લંડન. તા. ૨૦ ઓગસ્ટ.

ધર્મવીર બંધુ,

કહી ને ધારેલા સ્નેહી તરફથી પત્ર મહત્તાં વીસ-મપતાં તો લાગશેજ; કદાચ તમારી કાવ્ય તરંગીની કલ્પનાશક્તિ રસતરંગોમાં રેલશે, દુર દેશ છતાં પણ જેમ. Whenever I go, whatever realms I see. My heart unravelled simply, turns to thee.

જેન કામના ગૌરવ ભાવના મંદિર શત્રુજ્યના વિશ્વદર્શન શત્રુજીત વીર બંધુની શોધમાં આ કલમ ચાલે છે-ભાવે તમોને ભેટે છે. ભાષ...ના પ્રસંગમાં તમોને લક્ષ્યવાર પાદ કમો-તમો ભાષ યુરોપની વીર કર્મચોગી, કુદરત દેવીની-સંપૂર્ણ કૃપાથી વીજીત સંસારની તમામ પ્રુષ્પાદઓથી ભરપૂર-ધર્મ દષ્ટિથી-આવક ધર્મ દષ્ટિથી (નહી કે સાંધુ ધર્મ) દાન, દયા, શીલ, તપ, ભાવનાથી ભરપૂર ભરેલી-વિદ્યાર્થ, કાવ્ય સાહિત્ય, સ્થાપત્ય, સંગીત, વિજ્ઞાન, ચિત્રકલા વીગેરે અનેક કલાઓ-નીભૂતિઓ પ્રુષ્પાદની તમામ પ્રસાદીઓ સ્વતંત્ર વીરતાના વીરોથી વસીત-ભરપૂર ખીમાં તમો જેવા રસીક કર્મવીરની વાદગીરી થાય

તે સ્વભાવીક છે. પ્રસ્તુત શત્રુજ્ય પ્રકરણમાં મારા વીચાર હવે જણાવું છું.

જેમ મંદ્રા જેરસેલમ માટે ધર્મ-આંધારા ધર્મ જીવન છે તેવા જીવનો પ્રગટ દેખાવા જોઈએ. પોલી-કીક રાજ્ય નીતિમાં આપ હોતો નથી. આ બળ-પ્રકૃતિશાસ્ત્રમાં, જગતના દરેક વ્યવહારમાં, રે દેવતાના પ્રેમજીવનમાં કે સાંધુની મોક્ષ મંગળની મંગળ ભાવનામાં બળ-સતીયતાનેજ સ્થાન આપવું છે.

વીજ્ય કુંવરીએ વરમાળા વીરઓનેજ પહેરાવી છે.-ગમે તેટલી ચળવળના રોહણે, ગમે તેવા મરેલાના રાજ્યા કે લીલી છંદની બાહોશી છતાં Watson એ બલીવાના બે ભાગ દેખાડી આપ્યા છે. પૈસા કરતાં ડુંગરની-હમેશની માલીકી ખોષ નાખી તેની પવિત્રતા યુમાવાની મોટામાં મોટી ધાસ્તી ઉભી છે. ભવિષ્ય ને હાલ ઉપર તરત કડીબધ નહી. થવાય તો ધર્મભાવના જીવતાની પ્રાણ ભાવના, પ્રેમ ભાવનાનું આખરે વિનાશ છે માટે તમે વીર બંધુએ શોધી-તાના વીર પાન-કેસરીયાં-કરી. દેખાડ્યાં પડશે. હાથણી કોષ પ્રુષ્પાદાલી શોધી કળથ ઢોળે, તેમ મારી પ્રેમભાવના તમારા તરફ આકર્ષીત કોષક ગેરે છે-મારો મત, આ કામમાં-“જીસેના સત્યાગ્રહ” તૈયાર કરવાનો છે.

હોંદુસ્તાનમાં પુરશે કરતાં (જે હોંદુસ્તાનમાં પુરશે રહ્યા હોય તો) ઝીઓ ધર્મ માટે પ્રાણ અર્પશે. ચોરીસ તીર્થકરેના ટાઇમમાં ઝીઓજ-વધારે સાધરીઓ એજ મોક્ષ ઉપાર્જન કર્યું છે અને પુરશે કરતાં સર-સાધ દેખાડી આપી છે. અદ્યા પુરોષમાં પણ ઝીઓ તેજ સાખીત કરવા મંથન કરી રહી છે. એતામ્બરેએ દીગંબરે સામે ઝીઓનોજ પક્ષ લઇ તેમની શક્તિ સાખીત કરી છે. જે દસ હજાર ઝીઓ તમે ભાષની ‘વીરદેશના’થી તે ધર્મક્ષત્રિયાણીઓમાં ધર્મ ભાવનાના અંકુર જાગૃત કરશે તો તે દેવીઓ અપવાસ વીગેરે તમામ કષ્ટો ઉપસર્ગો સહન કરી તમારી સેનાપતિપણા નીચે બકોદુર સેના થશે. આઓ હોવાથી દરબારથી તેમને હાથ પણ અગાડી નહી સકાય. તેમ તેમને કોષ પણ જાનવું કષ્ટ અપારો

નહી કે મર્યાદાલગ્ન થશે નહીં. અને યોગ્ય કષ્ટમાં બહુ મેહનું ફળ થશે. તેઓ કષ્ટો ખમી શકશે. સાથે તેની moral political, social impression (નૈતિક, રાજ્યકારી, સામાજિક અસર) આખી દુનિયામાં થશે. જેન સમાજમાં પુરો નથી-અકાલી નથી-નહી તે આપને સ્ત્રી સમાજના સેનાપતીનું માન ન આપત-પણ યુદ્ધમાં લશ્કર ચોગ્ય શોધતું જોઈએ. ડરપોક નમાલા, દુખીયા-ખટપટીયા-મતલબીયા-લાંબી લાંબી વાતો કરી કાંઈ કાર્ય પંજુ નહીં કરી શકનારા, હુંક વીચારના, સ્વાર્થી અને ધર્મ કરતાં પણ ચોતાના સુખને વધારે ચાલનારા-અધુઓ સત્યાગ્રહ કરી શકશે નહીં, મહાત્માજીને પણ તેજ કારણને લીધે સત્યાગ્રહ એકદમ રાખવો પડ્યો હતો. આપણે પણ આપણી સ્થિતિનો વીચાર કરવાનો છે. દીવાળીની ફટકડીથી પણ ડર, અને જે ત્રણ દહાડાના જોલના કુખ, રાખથી એવાં મીઠાઈ ખાવાના શોખીન પુરો છોડી પુંછડીયે લાગી જઈ પાછા પડવાના. તેમ પુરોને દરબાર તરફથી કષ્ટ પણ બહુજ સ્વભાવીક રીતે પડવાના; ને ગવર્મેન્ટ પણ જાણશે કે બહેચરાજીની ગરબી માનારા દેશમાં વસનારા, માંક કે કોડીથી-પણ કરતા બહાદુર પુરો કેટલા દોડશે. તેથીજ-મેં માફ લક્ષ સ્ત્રી સમાજ તરફ દોર્યું છે. તેની અસર ઘણીજ થશે. હજાર હજારનો બેચકરી ઓંચોને ત્યાં સત્યાગ્રહ માટે લઈ જવી જોઈ ઘણીજ હો હો થશે હાંફુ કાનિયાણીઓનું પુનર્જીવન થશે. બાળલગ્ન, દુર્દાવિવાહ, લાકડે માંકડે વગવાવેલા, મનવીચાર મદ્યા વીના પ્રેમ વીના ઝુરતી બેડનો, દુખીઆરી વિધવાઓ, ધાર્મિકજીવન ભોગ આપતી સાધ્વીજીઓ અનેક આવા કાલમાં પણ કષ્ટ સહન કરતી તે તપેશ્વરી દેવીઓ જરૂર તમને જસ આપશે. ભોગ આપશે તો પણ તેમના સંસારના મારામાંથી છૂટશે. ઉપર પેઢે ભવ મુક્તિ મંગવા બદલ આ બવમાં

સુનુજનના પ્રભાવે મુક્તિ મલશે. બાકી ગમે તેવા છાપાના લખાણો, ભાષણોથી કાંઈ થશે નહીં. બીડીસ પોલીથી પ્રમાણે તેના અમલદારે આપેલો ઠરાવ ફેરવતા બહુજ જાહેર બળ જોઈએ. માલવીયાજીને કલકત્તા પ્રવેશ કરવાના મેજસ્ટ્રેટના મનાઈ હુકમ સામે બંધથી હુકમને ઠેકાણે રાખવામાં અપૂર્વ શૈય જોઈએ. મને તમે બધી વાતોએ આ કામમાં ઠીક લાગે છે તેથી જ તમેને ખાસ ભાવપૂર્વક બહુ છું હું હાંફુચાન આવીશ ત્યારે તમારા કર્નલ બનીશ. પણ તે બાબતમાં તમે ભાઈ પૂરતો વીચાર કરી રાખશો. બધી બાબતોથી ખટપટો ચાલે છે. પણ તે ખટપટોનું ફલ ત્યાંના શુરાતન ઉપર છે. તમે ભાઈ એક વર્ષ મુરોપના પ્રવાસે કોઈવાર આવી આ લોકો કેમ રાજ્ય કરે છે, આપણે કેમ ચલાવો છીએ (discipline & order) બીજી સ્થિતિ શું થઈ છે તે તેમના જાતરીક જીવન તેમની સ્વતંત્રતા દેશભિમાનની ભાવનાઓ તપાસશે ત્યારે નવ ચૈતન્ય નવજીવન નવ યુગ આવશે...ભાઈને તે બાબતનો અનુભવ ખાસ પૂછી આપ તેમને અનુભવ જરૂર કોન્ફરન્સના પત્રમાં પ્રગટ કરશે-આધિ બાધિ યાને ઉપાધિ અધીત બ્યઅ ચિમે વધુ લખી શકેતો નથી. પણ 'સુમેયુ કિ બહુના' આપને લખતું સુચના આપવી કે કંઈ ભાષા શૈલીથી જણાવવાની મારી ચોગ્યતા નથી. પણ મારો નમ્ર વિચાર આપને પ્રગટ કરું છું તે માટે ક્ષમા આપશે.

લી. વીચોળી સ્નેહી.....

P. S. પાંચ યુદ્ધમાં શ્રી કૃષ્ણજીએ શ્રીખંડીને સેનાપતીપણું આપી બીજમ પિતાને મહાત્ કયાં હતા. તેવીજ રાજનીતિ અખ્યાર કયાં શીવાય કાંઈ થશે નહીં એવો મારો અદના મત છે. 'સમયવર્તિ સાવધાન, વરકન્યા સાવધાન' શ્રી કૃષ્ણજીએ સેનાપતી શ્રીખંડીને બનાવ્યા હતા આપણે લોકો ઓંચોનું બનાવી ધર્મ યુદ્ધના કેસરીયા કરાવ્યું.

શ્રી આચારાંગમાં શ્રી મહાવીર.

[શ્રી વર્ધમાન 'સંજય' આચાર, અંગ નામક પ્રથમ અંગમાં 'ઉપધાનશુદ્ધ' નામના નવમા અધ્યયનમાંની એ પ્રમાણે જણાવ્યું છે.]

૧ જેમ સાંભળ્યું છે (તેમ) કહીશ.

૨ જેમ કે, તે ગ્રમણ ભગવંતે ^૧(મહાવીર) ઉઠીને જાણીને તે હેમંત ઋતુમાં દીક્ષા લઇને ^૨(અધુના પ્રવર્તિત થઈ) દુરત વિહાર કર્યો હતો.

૩ તે હેમંત ઋતુમાં આ વસ્ત્રવડે (શરીરને) ઢાંકીશ નહીં (એ રીતે ભગવંતે વિચાર્યું હતું).

૪ તે (ભગવંત) જીવતાં લગી (દુઃખોના) પારને પામનાર [પારગ] હતા, (તેનું) એ (આચરણ) તેને જ જાણે તેનું [અનુધાર્મિક] હતું.

૫ આર માસ કરતાં વધારે વખત સુધી ધણી જીવેલામરા અને કાઠીઓ વગેરે-પ્રાણુજાતિકાં આવીને (ભગવંતના) શરીર ઉપર ચઢી ફરતા હતા (અને) રાપમાં આવી તે જીવે તે શરીરને કરે હતા હતા.

૬ જે વસ્ત્રને એક વરસ અને એક માસ સુધી (ભગવાને) ઊણું ન હતું, ત્યાર બાદ ઊઠીને અનગાર અને ત્યાગી એવા ભગવાન અચેલક થયાં બાદમાં (ભગવંત) પુરુષ પ્રમાણુ એવી આંખ ડેરવીને અંતરમાં ધ્યાન કરતા હતા.

૭ પછી (ભગવંતના) ચક્ષુથી ભય પામેલા (અને તેથી) ભેગા થએલા તે ધણી (લોકો) (તેમને) હણી હણીને આક્રંદ કરતા હતા.

૮ ત્યાં ગીચગીચ રહેલ-ગીચ વસ્તીવાળા (વિતિ-મિસ્સ-અતિમિશ્ર) ઘરોમાં, ત્યાં (શયન શય-તોમાં) સ્ત્રીઓને જાણીને તે (ભગવંત) સાંસારિક કાર્યને સેવતા ન હતા.

૧. આ () નિશાનમાં આવેલ શબ્દો માત્ર સંજ-ધની પૂર્તિ માટે છે.

૨. આ [] નિશાનમાં આવેલ શબ્દો મૂળ પાઠક્રમ છે અને અર્થ ભગ દાળવા માટે તેને અહીં જણાવવાં પડ્યા છે.

૧૦ તે પોતામાં-અંતરમાં પ્રવેશીને (પ્રવેશિયા-પ્રવેશાવીને) ધ્યાન કરતા હતા.

૧૧ જે કોષ આ શુદ્ધરથો (હતા), (તેઓની સાથે) હજુનું મળતું છાદી તે (ભગવંત) ધ્યાન કરતા હતા.

૧૨ પૂછતાં પથુ સામે જવાનું ના આપતા હતા, સરણ (અણુ) એવા તે ભગવંત ભ્રમણ કર્યો કરતા હતા અને કોષનું અતિવર્તન ન કરતા.

૧૩ થી ૧૫. ત્યાં પ્રવ્યહીન લોકો પહેલાં ભગવાનને મારતા હતા, શરીરે ઉઝરડા કરતા હતા, (અને પછી કોષ આવીને તેમનું) અગિવાદન કરતા હતા તો પથુ (તે ભગવાન કોષ) બોલતા ન હતા. એમ કરવું ધણીને સ્મરનથી હોતું.

૧૬ ન ખંખી શકાય એવાં ડોર (દુઃખોની પથુ) દરકાર ન કરતાં લોકપ્રસિદ્ધ વૃત્ય-જાનોની-દંડ્યુદની અને તેમજ મુશ્ચિયુદોની (પથુ) દરકાર ન કરતાં-તે સુનિ (ભગવંત)-સંધર્મમાં) પ્રાક્રમ કરતા હતા.

૧૭ વખતે માતપુત્ર, પરસ્પર કથાઓમાં તકીન થએલા (લોકોને) વિશેષભાવે (કોષ) પથુ પ્રકારના શોચ-વિચાર-વગર ઉદાર લાવે-જોતા હતા. (વળી તે)

૧૮ એવા મોટા (સુખ દુઃખના પ્રસંગો)નું સ્મરણ કર્યો વિના તે માતપુત્ર ગમન કરતા હતા.

૧૯ વળી (તે ભગવંતે) દીક્ષા લીધા પહેલાં એ વરસ કરતાં વધારે વખત સુધી હું પાણી પીધું ન હતું.

૨૦ તે એકતાને પામ્યા હતા. તેમની કપાય નવાલા દંકાષ ગંધ હતી, તે દેહ અને આત્માના અભિરૂ હતા (તથા) શાંત હતા.

૨૧ પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ, સેવાગ, બીજ, વનસ્પતિ અને હાલતા ત્રસકાય (હાલતા ચાલતા

- પ્રાણિઓ)ને સર્વ પ્રકારે સમજી એ બધાં (સત્) ૩૧ (તે ભગવંત) આતપાનની મર્યાદાના બધું છે એમ જોઈ આ બધાં ચિત્તવાળા છે એમ હતા, રસમાં લાલચુ [ચુદ્ધ] ન હતા, તથા રસ બાળી (તેજવો) ને કષ્ટ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ) વળી, દેવાની જ પ્રતિતાવણી ન હતા.
- ૨૨ તથા કર્મવડે સ્થાવર જીવો ત્રસપણું પ્રાપ્ત કરે ૩૨ (તે) મુનિ (ભગવંત) આજને પણ ચોળતા (પ્રમાર્જતા) ન હતા, શરીરને પણ અજવાળતા ન હતા.
- ૨૩ અને ભગવંતે એમ અ-વેશ્ય કે, ઉપધિવાળો ૩૩ (ચાલતાં) તીરછું જોતા નહોં, પાછળ જોતા નહોં, કોઈ બોલાવે તો (પાદ ભુજો) બોલતા નહોં, (કિંતુ) રસ્તા તરફ લક્ષ્ય કરી યતનાપૂર્વક ચાલતા હતા.
- ૨૪ અને ભગવંતે એમ અ-વેશ્ય કે, ઉપધિવાળો ૩૪ માર્ગ ઉપર જતા [અધ્વપ્રતિપત્ત] અનાગાર (ભગવંતે) શિશિર ઋતુમાં તે વજ્રનો ત્યાગ કર્યો હતો.
- ૨૫ મેઘાવી અને શાની ભગવંતે કર્મની બે જાતને ૩૫ (તે ભગવંત) આહુને પસારીને (સંવયમમાં) પરા-ક્રમ કરતા હતા, ખંભાને અવલંબતા નહોતા.
- ૨૬ હિંસા વગેરેને (અતિપાતસોતમે) બાળી અને ૩૬ મતિમાન બ્રાહ્મણ [માહન] (મહાવીર) ભગવંતે કોઈ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા-વિતા-અંશુક-શૂન્ય-મટિ અશુક કરતું, એવી લાલચ વિના-એ વિધિને અનેક રીતે આચર્યો હતો.
- ૨૭ (હિંસા થાય એવી પ્રવૃત્તિ ન કરતાં) અને ૩૭ એ રીતે બીજા (મુમુક્ષુઓ પણ) આચરે છે.
- ૨૮ (હિંસા થાય એવી પ્રવૃત્તિ ન કરતાં) અને ૩૮ એ પ્રમાણે જોઈ હતું. —(પ્રથમ ઉદ્દેશક).
- ૨૯ જે (ભગવંત)ને સર્વ કર્મની મૂળ (સર્વ કર્મોવહ) ૩૯ (વીર પ્રભુએ વિદાર કરતાં જે જે ઠેકાણે નિવાસ કર્યો હતો, તે ઠેકાણાં કહો.) (તે ઠેકાણાં આ પ્રમાણે છે:—)
- ૩૦ તે (ભગવંત) યથાકૃત-જેમાં કોઈ રીતે પોતે નિમિત્ત બનેલ હોય એવા-પદાર્થને સેવતા ન હતા. (કોરણ કે) તેણે સર્વ પ્રકારે કર્મોને જોયાં હતાં.
- ૩૧ જે કોઈ પાપ (હતું) તેને ન કરતા ભગવંતે વિકટ-નિર્દોષ-(આહાર)નું જોજન કરતા હતા.
- ૩૨ તે પરવજને સેવતા ન હતા અને પરપાત્રમાં પંથુ જોજન કરતા ન હતા.
- ૩૩ અપમાનને નહોં ગળી (અને) કોઈનું ચરણ નહોં લઈ (તે ભગવંત) રસોડાઓમાં [સંખ-કિયામાં] (આહાર લેવા) જતા હતા.
- ૩૪ (તે ભગવંત) આહુને પસારીને (સંવયમમાં) પરા-ક્રમ કરતા હતા, ખંભાને અવલંબતા નહોતા.
- ૩૫ (તે ભગવંત) આહુને પસારીને (સંવયમમાં) પરા-ક્રમ કરતા હતા, ખંભાને અવલંબતા નહોતા.
- ૩૬ મતિમાન બ્રાહ્મણ [માહન] (મહાવીર) ભગવંતે કોઈ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા-વિતા-અંશુક-શૂન્ય-મટિ અશુક કરતું, એવી લાલચ વિના-એ વિધિને અનેક રીતે આચર્યો હતો.
- ૩૭ એ રીતે બીજા (મુમુક્ષુઓ પણ) આચરે છે.
- ૩૮ એ પ્રમાણે જોઈ હતું. —(પ્રથમ ઉદ્દેશક).
- ૩૯ (વીર પ્રભુએ વિદાર કરતાં જે જે ઠેકાણે નિવાસ કર્યો હતો, તે ઠેકાણાં કહો.) (તે ઠેકાણાં આ પ્રમાણે છે:—)
- ૪૦ કોઈ વખતે (ભગવંત) ઉજડ ધરમાં, ચોરામાં, પરગમાં, હાટમાં, સતાર કે લુદારની ઝાડમાં અને પરાળની ગંજી નીચે રહેતા હતા.
- ૪૧ કોઈ વખતે ગામ બહારના ઉતારામાં, લાગ માંના ધરમાં, નગરમાં, મસાણમાં, સ્ત્રી ધરમાં અને જાડના મૂળમાં રહેતા હતા.
- ૪૨ એ ઠેકાણાંઓમાં શ્રમણ મુનિ (ભગવંત) રહેતા હતા અને પ્રમાદને પરિહરી રાતે તથા દિવસે પંથુ (સંવયમમાં) પાત્ર કરતા હતા.
- ૪૩ (સંવયમ લીધા પછી) તેરમા વરસે સુધી એમાં લીન થઈ પ્યાન પ્યાન હતા.

૪૪ ભગવંત નિદ્રાને પશુ ઇચ્છાપૂર્વક-સુવાની શુદ્ધિ
-સેવતા નહીં. (કદાચ નિદ્રા આવતી તો) ઉઠીને
આત્માને જગાડતા.

૪૫ થોડું સૂતા, પશુ કોઇ જાતની લાલચ વિના-
'સુખ મળશે' માટે સૂઈ એવી લાલચ વિના-સૂતા.

૪૬ ભગતા ભગવંત કરીવાર [આસિંસ] બેસતા,
ઉઠીને કોઇ વખત બહાર નીકળી રાતે યુદ્ધ
સુધી (નિદ્રાને દૂર કરવા માટે) ચક્રમણ કરતા હતા.

૪૭ તે ઠેકાણાંઓમાં અનેક પ્રકારનાં ભયંકર દુઃખો
યથા હતાં

૪૮ જે જીવે સંસર્ધક-વાંકુ ચાલનારા-સર્ધ અને
નોળિયો વગેરે-હતા તે (ભગવંતને) હેરાન
કરતા હતા, વા જે પક્ષિઓ (ગીધ વગેરે)
હતા (તે પશુ) હેરાન કરતા હતા.

૪૯ અથવા કુચર-ગોર અને જાડ વગેરે-લોકો (ભગ-
વંતને) હેરાન કરતા હતા.

૫૦ શક્તિ નામનાં ચક્ષુને દાયમાં ધારણ કરી
ગામના રખવાળો (ભગવંતને) હેરાન કરતા હતા.

૫૧ અથવા ગ્રામિક-ગ્રામનાં સંપર્કથી યતાં-દુઃખો
પશુ યતાં હતાં. (જેમ કે-) કોઈ સ્ત્રી કે પુરુષ
(ભગવંતને) હેરાન કરતા.

૫૨ હલ, લૌકિક અને પારલૌકિક (એવાં) અનેક
પ્રકારનાં ભયંકર દુર્ગંધો, સુગંધો, સંજોનો,
અનેક જાતનાં રુપોને તથા ભાતભાતનાં સ્પર્શોને
સમિત એવા (ભગવંત) હમેશાં સંહતા હતાં.

૫૩ અસ્તિત્વી અને રતિત્વી દરકાર ન કરી બ્રાહ્મણ
અને અબહુવાદી (ભગવંત). (સંપ્રમાનુસાર)
ચાલ્યા જતા હતા.

૫૪ તે ઠેકાણાંઓમાં કોઇ વખત માણસો તેને
પૂજતાં વા એકચર-એકલા ભટકતા-નંદર પુરો
તેને પૂજતાં કે, (તું કેણ છું કે શા માટે એકી
રહેા છે? ક્યાંથી આવ્યો છે? હત્યાદિ).

૫૫ (ન્યારે તે વાતનો ભગવંત) ઉત્તર ન આપતા
ન્યારે તેઓ ગુસ્સે ભરતા. (તે પશુ) સમાધિનું
પ્રેક્ષણ કરતા (ભગવંત) નિરીદપણે રહેતા હતા.

૫૬ 'આ, વચ્ચે એકી કોણ છે?' (એવું લોકોએ

પૂછ્યા પછી કોઇ વખતે ભગવંત બોલતા કે,
'હું ભિક્ષુ-ધુ')

૫૭ (એવું) કહ્યા પછી (પૂજનાર) કષાંધિત યતાં તો
(ભગવંત) મૈન ધારણ કરી ખ્યાન ધ્યાતા.

૫૮ તેનો આ ઉત્તમ ધર્મ હતો.

૫૯ ન્યારે શિશિર ઋતુમાં ઠંડા પવન જોસથી
ફુંકાતો હતો, ન્યારે લોકો ચરચર ધ્રજતા હતા,
ન્યારે ખીજ સાધુઓ તેવી કક્કડતી ઠંડીમાં
(હિમપાતે) નિર્વાત (વાયરા વિનાની) જગ્યા
શોધતા હતાં, તથા વચ્ચે પહેરવાને ચાલતા હતા,

૬૦ (ન્યારે સાધુઓ કે તાપસો એવું વિચારતાં કે,
આ ઠંડીને) કપડાં ઓઢીને સહી શકીશું, વા
તાપણી કરીને સહી શકીશું. (કારણ કે-આ ઠંડી)
હિમના સ્પર્શ જેવી અતિ દુઃખકર છે.

૬૧ ન્યારે નિરીદ અને સંયમી ભગવંત નીચે-ભીત
અને છાપરા વિનાને ઠેકાણે (રહી) (તે ઠંડીને)
સંહતા હતાં.

૬૨ ભગવંત કોઇ વખત રાતે બહાર નીકળી શમિ-
પણે રિયત હતા.

૬૩ માતિમાન બ્રાહ્મણ (મહાવીર) ભગવંતે નિરીદ-
પણે એ વિધિને અનેક રીતે આચર્યો હતો.

૬૪ એ રીતે (ખીજ મુચ્છુઓ પશુ) આચરે છે.

૬૫ એ પ્રમાણે હું બોલુ છું.

—(દ્વિતીય ઉદ્દેશક.)

૬૬ (ભગવંત) તજીનાં સ્પર્શોને, રીત સ્પર્શોને,
ઉચ્ચ સ્પર્શોને, ડોસના અને મચ્છરના ડંખોને
તથા ભાત ભાંતનાં સ્પર્શોને હમેશા સમિતપણે
સંહતા હતા.

૬૭ હવે (ભગવંત) દુશ્વર લાંટ દેશમાં ફરતા હતા.
(ત્યાં તેઓ) વજ્ર ભૂમિમાં અને શુભ્રભૂમિમાં
રહ્યા હતા. (તે ઠેકાણે તેઓને) ઉત્તરવાનાં ઠેકાણાં
અને બેસવાનાં આસનો ધણી દલકાં [પ્રાન્ત]
મળ્યાં હતાં.

૬૮ લાંટ દેશમાં તેને અનેક દુઃખો પડ્યાં હતાં,
ત્યાંના લોકો તેમને મારતા હતા.

૬૯ તે દેશમાં તેમને જુખા જેવો આહાર [સક્ષદેશ]

- ફક્ત મળતો હતો અને કુતરાઓ કરડતા તથા ઉપર પડતા હતા.
- ૭૦ કરડતા અને ગત્યકાં, ભરતાં કુતરાઓને કોઈ ગળ્યું અટકાવતો નહોતો.
- ૭૧ (ઉલટું ભગવંતને) મારતાં (અને) શ્રમણોને કુતરા કરડો એવી શુંદિયા તિ લોકો કુતરાને છીછકારતા-સીંધકારતા.
- ૭૨ આવા લોકોમાં (ભગવંત) વારંવાર (વિચરે) હતા.
- ૭૩ વજ્ર બ્રહ્માનાં ધણાં (લોકો) પણ ખાતરી હતા.
- ૭૪ (ખીન્ના) શ્રમણો લોકોને કે નાળને લંબને તે દેશમાં વિચરતા હતા.
- ૭૫ તેમ છતાં પણ ત્યાં (કુતરાઓ) તેની પુઠ પકડતા હતા અને કરડતા હતા.
- ૭૬ ત્યાં લોક દેશમાં ગળ્યું કુચર હતું.
- ૭૭ હવે અનગારે ભગવંત કંડો ત્યાં કરી તે શરીરને વોસરાવીને, ગળ્યોને પ્રાપ્તકંટકોને સહતા હતા.
- ૭૮ સંગ્રામને મોખરે રહેલ લાથી (જેમ વિલ્વને મેળવે છે) તેમ ત્યાં તે મહાવીર, (કુખિના) મારે પામનારા થયા હતા.
- ૭૯ એ રીતે પણ (ચાલતાં) તે લોક દેશમાં કોઈ વખત (ઉતારા મારે) ગામ પણ મળ્યું ન હતું.
- ૮૦ ઉપસંક્રમણ કરતા નિરીહ ભગવંત ગામના પાદર પાસે પણ ન પહોંચતા (એટલામાં ત્યાંના અનાય લોકો; ગામથી) બહાર નીકળી (ભગવંતને) મારતાં (અને કહેતા કે) અહીંથી પણ છેરે ચાલ્યા જા.
- ૮૧ તે લોક દેશમાં ધણાં (લોકો) (ભગવંતને) લાકડીથી, ચૂડીથી, કુંતાની ધારથી, પત્થરથી કે મારી મારીને આંકે કરતા.
- ૮૨ (ત્યાં ભગવંતના શરીરનું) માંસ [દત્તપૂર્વ] છેદાયું હતું.
- ૮૩ કોઈ વખત કામને આક્રમીને પરિવહો હારા (લોકો ભગવંતને) હેરાન કરતા.
- ૮૪ અથવા ધૂળથી ઘેરી દેતા-તેમના ઉપર ધૂળ ઉડાડતા.

- ૮૫ (લોકો તેમને) ઉપહારોને પાછાડતા હતા.
- ૮૬ અથવા આસનથી ખસેડી નાંસતા હતા.
- ૮૭ વ્યુત્સદ્ધકાય-શરીરતાગી-નિરીહ અને કુખ્ય-સદ્ ભગવંત પરિવહોને ઝીલી લેવા મારે કુંકેશી [પ્રયુત] રહેતા હતા.
- ૮૮ (ભગવંતે) શરીરને વોસરાવ્યું હતું.
- ૮૯ (જેમ) સંવૃત એવો શર પુરુષ સંગ્રામને મોખરે અવ્યવપણે (અંજી છે), તેમ કુખ્યોને સેવતા તે મહાવીર ભગવંત અવ્યવપણે (મંપમાનુસાર) ચાલ્યા જતા હતા.
- ૯૦ મતિમાન આશ્લુ (મહાવીર) ભગવંતે નિરીહ પણ એ વિધિને અનેક રીતે આચર્યો હતો.
- ૯૧ એ રીતે (ખીન્ન મુઝ્ઝુઓ પણ) આચરે છે.
- ૯૨ એ પ્રમાણે હું મોડું છું. — (તતીપ ઉદેશક).
- ૯૩ રોગો નહોં હોતાં પણ ભગવંત મિતાહારી રહેતા હતા.
- ૯૪ રોગોથી સ્પષ્ટ થતાં વા અસ્પષ્ટ થતાં, તે ભગવંત તેની ચિકિત્સાને ધ્વજતા ન હતા.
- ૯૫ (ભગવંત) શરીરને અશુચિ ગળ્યોને લુલ્લપ (સંશોધન)ને, વખતને, ગામને મસળવાની પ્રશંસાને, સ્નાનને, ચપોને અને દંતધોવણને કરતા ન હતા.
- ૯૬ મામ ધર્મથી-ઉદિયેના વિપયોથી-વિરત એવા બ્રાહ્મણ (ભગવંત) અદ્વલભાષી રહ્યા યકો વિચરતા હતા.
- ૯૭ કોઈ વખત ભગવંત શિશિર ઋતુમાં ઝાપામાં ખેસીને ધ્યાન ધરતા હતા.
- ૯૮ ઉનાળામાં તાપની પ્રાપ્તિ ગોવાળની પેઠે ઉમઝકે [ઉકેટકે] આસને ખેસી આતાપનાં લેતા હતા.
- ૯૯ હવે, લૂખા ચોખા, મંથુ અને અડદ-કુલ્માય વડે નિર્બોધ કરતા હતા.
- ૧૦૦ આઠ મહિના સુધી ભગવંતે એ ત્રણ વસ્તુઓને પ્રતિસેવી કાલનું ચાપન કર્યું હતું.
- ૧૦૧ કોઈ વખત અડધા માસ અથવા માસ સુધી પણ ભગવંતે પાણી વિના ચલાવ્યું હતું.
- ૧૦૨ વળી એ માસ કરતાં વધારે વખત સુધી અથવા ૭ માસ સુધી પણ ભગવંતે વિહાર કર્યો હતો. (મારા પારવા પ્રમાણે ચાલ્યા કર્યું હતું.)

- ૧૦૩ હમેશાં નિરીહ રહેતા ભગવંત કોઇ વખત ફેલ (ચ્છાન) અન્નનું ભોજન કરતા હતા. તપિક], ઘણા દિવસના રાધિલ અકલ્પનો, યુક્ત- સનો અને પુણ્યકર્મો, (આહાર લેતા હતા.)
- ૧૦૪ સમાધિનું પ્રેક્ષણ કરતા નિરીહ ભગવંત કોઇ વખત બીજા દિવસે કોઈ વખત ત્રીજા દિવસે, કોઈ વખત ચોથા દિવસે, અને કોઈ વખત પાંચમે દિવસે ખાતા હતા. ૧૧૩ આહાર મળતો ના ન મળતો (તો પશુ) (ભ- ગવંત) સંયત રહેતા હતા.
- ૧૦૫ તે મહાવીર જાણીને પોતે પાપ ન કરતા હતા બીજા પાસે ન કરાવતા હતા અને કરનારને પશુ અનુસા ન દેતા હતા. ૧૧૪ વળી આસનમાં રહીને તે મહાવીર, નિવિકરપણે ધ્યાન-ધ્યાતા હતા.
- ૧૦૬ ગામમાં કે નગરમાં પેસી બીજાને મારે કરેલ આહાર [શાસ્ત્ર]ને અન્વેષતા. ૧૧૫ નિરીહપણે સમાધિપૂર્વક ઉઘે, નીચે અને તીરછે જોતા-ધ્યાન ધ્યાતા.
- ૧૦૭ ભગવંત સુવિશુદ્ધ-નિષ્પાપ-આહારને અન્વેષી સંયતતાપૂર્વક તેને વાપરતા. ૧૧૬ કપાય વિનાના, યૃદ્ધિ વિનાના, શબ્દોમાં અને રુપોમાં લોકો મૂર્ખો વિનાના ભગવંત ધ્યાન ધ્યાતા હતા.
- ૧૦૮ હવે જુઓ કાગડોએ, અને જે બીજા રસેથી પ્રાણિઓને આહારની શોધ મારે સ્થિતિ કરતા, નિરંતર જમીન ઉપર ખેડેલા જોષ, ૧૧૭ છદ્મસ્થ પશુ ભગવંત (સંયમમાં) વિશેષ પરા- ક્રમ કરતા હતા અને થોડો પશુ પ્રમાદ ન કરતા હતા.
- ૧૦૯ અથવા શ્રાદ્ધજ્ઞને, શ્રમજ્ઞને, બીજારીને, મેમા- નને, આંડાળને, બીલાડાને કે કૂતરાને આગળ ઉમેલો જોષ, તેની વૃત્તિના છેદ ન યાય (તેમ) ભગવંત મંદ-મંદ ગતિ કરતા. ૧૧૮ ભગવંત પોતેજ જાણીને, મન, વચન અને કામની પ્રવૃત્તિને [યોગને] વરા [આધન] કરીને, આત્મશુદ્ધિપૂર્વક અભિનિર્જન યથા હતા.
- ૧૧૦ મનમાં અપ્રીતિનો પરિહાર કરતા અથવા તે પ્રાણિઓને અપ્રીતિ ન થવા દેતા. ૧૧૯ માયારહિત યથા હતા અને જીવંતો સુધી ભગ- વંત સમિત રહ્યા હતા.
- ૧૧૧ હિંસા નહીં કરતાં આહારનું અન્વેષણ કરતા હતા. ૧૨૦ મતિમાન શ્રાદ્ધજ્ઞ (મહાવીર) ભગવંતે નિરીહપણે એ વિધિને અનેક રીતે આશ્રયો હતા.
- ૧૧૨ વળી (ભગવંત) લીંચેલો, સડો, ટાઢો, [શી- ૧૨૧ એ રીતે (બીજા મુમુક્ષુઓ પશુ) આશરે છે. ૧૨૨ એ પ્રમાણે દુ બોધું છું.

—(અનુચિત ઉદ્દેશક.)

જૈન ગૂજર કવિઓ

પ્રથમ ભાગ ૫. ૧૦૦૦

પાકું પુકું, કિમત રૂ. પાંચ. ચોરેજ સ્ટુડ

આ ગ્રંથ કે જેની વાટ ઘણા વખતથી જોવાતી હતી તે બહાર પડ્યો છે.

આમાં પ્રયોજક અને સંપાદક તરીકે આ પત્રના તંત્રીએ ૩૨૦ પૃષ્ઠમાં પ્રસ્તાવના રૂપે જૂની ગૂજરાતીનો ઇતિહાસ લખ્યો છે. વિક્રમ તેરમી સદીથી સત્તરમી સદીના કવિઓ અને તેમની કૃતિઓનું સવિસ્તૃત ચિત્ર છે.

મજાએ

જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સ ઓફિસ,
૨૦ પાયપુલી, મુંબઈ.

આનંદધનજી કૃત પાર્શ્વ અને વીર સ્તવનો.

(શ્રીમદ્ આનંદધનજીના છુદ પોતાનાં રચેલાં પાર્શ્વનાથ અને મહાવીર પ્રભુ પરનાં સ્તવનો નહોતાં મળતાં. પહેલા બાવીશ તીર્થંકરે પરનાં તેમનાં સ્તવનો પર યશોવિજયજીએ જ્ઞાનવિમલસુરિએ અને જ્ઞાનસારજીએ બાળાવગોધ રચ્યાં જણાય છે. પણ નીચેનાં ૨૩મા અને ૨૪મા જિન પરનાં સ્તવનો આખરે સંપાદકોં લાગે છે. અને આ સુરતના એક લાંડરમાંથી મળી આવેલાં તે શ્રીયુત દામજી કેશવજીની કૃપાથી તેમની પાસેથી ઉતારી અને મૂક્યાં છે. તંત્રી.)

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સ્તવના.

૨૪ શ્રીમદ્વીર ભગવાનની સ્તવના.

પ્રણમું પદપંક્તિ પાર્શ્વના
જસવાસના અગમ અનુપરે,
મોહો મન મધુકર જોડથી
પામે નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપરે, પ્રણમું. ૧
પંકે કલંકે શંકા નહીં
નહિ ખેદાદિક દુઃખદોષરે,
ત્રિવિધ અવગ્રહ જોગથી
લહે અધ્યાતમ સુખ પોપરે. પ્રણમું. ૨
દુરદેશ દૂરે રહે
ભજે મુક્તિ મૈત્રી ભાવરે,
વરતે નિત ચિત મધ્યસ્થતા
કશ્યામય શુદ્ધ સ્વભાવરે. પ્રણમું. ૩
નિજ સ્વભાવ રિયર કર ધરે
ન કરે પુદ્ગલની જોયરે,
સાખી હુધ વરતે સદા
ન કદા પરભાવ પ્રપચરે. પ્રણમું. ૪
સહજ દશા નિક્ષય જગે
ઉત્તમ અનુપમ રસ રંગરે,
રામે નહીં પરભાવસું
નિજભાવસું રંગ અભંગરે. પ્રણમું. ૫
નિજયુગ સગ નિજમે લગે
ન ચમે પરયુગની રખરે,
ખીર નીર વિવરો કરે
એ અનુભવ દસમું પેખરે. પ્રણમું. ૬
નિવિકલ્પ ધ્યેય અનુભવે
અનુભવ અનુભવની પ્રીતરે,
ઐર ન કબલુ લખી શકે
આનંદધન પ્રીત પ્રતીતરે. પ્રણમું. ૭

વીર જિનેશ્વર પરમેશ્વર જયો
જગતજીવન જિન જૂપ,
અનુભવ મિતરે ચિત્તે હિત કરી
દાખવ્યું તાંસ સ્વરૂપ. વીર ૧
જેઠ અગોચરે માનસ વચનને
તેઠ અતીત્રિયરૂપ
અનુભવ મિતરે વ્યાકિત શક્તિશું,
ભોખ્યું તાંસ સ્વરૂપ. વીર ૨
નય નિસેપરે જેઠ ન જાણિયે
નંવિ નિહાં પ્રસરે પ્રમાણું
શુદ્ધ સ્વરૂપરે તે બ્રહ્મ દાખવે
કેવળ અનુભવ લાણું. વીર ૩
અલખ અગોચર અનુપમ અર્થનો
કાણુ કહી જાણેરે ભેદ,
સહજ વિશુદ્ધયરે અનુભવ વંચણું જે
શાસ્ત્ર તે સપધારે જેઠ. વીર ૪
દિશિ દેખાડીરે શાસ્ત્ર સાવિ રહે
ન લહે અગોચર ખાત,
કારણ સાધક બાધક રહિત જે
અનુભવ મિત વિખ્યાત. વીર ૫
એહો અનુરાધરે અનુભવ મિતની
એહો તસ પ્રીત પ્રતીત,
અંતરંગમી સ્વામી સમીપ તે
રાખી મિત્રસું રીત. વીર ૬
અનુભવ સંગરે રંગે પ્રણ મલ્યા
સદૃશ દૃશ્યા સવિકાળ,
નિજપદ સંપદ જે તે અનુભવે
આનંદધન મહારાજ. વીર ૭

શ્રી વીરચરિત્રની વિગતો.

[ભૂદા, ભૂદા શ્રેયોમાંથી શ્રી વીરપ્રભુના ચારિત્રાદિ સંબંધી વિગતો મળી આવે છે તે પૈકી એક શ્રેય નામે ગ્રંથનું નામ મહાભારત—એત્યવદન મહાભારત લઈને તેમાંથી જે કિંચિત્ મળે તે અત્રે મૂકીએ છીએ. આન રીતે પણ શ્રેયોમાંથી મેળવી શકાય. તન્ત્રી.]

એકથવદંશુ મહાભારત.

આ શ્રેય પ્રાકૃતમાં શ્રી શાંતિસુરિ વિરચિત છે. તે શાંતિસુરિ શાંતિસુરિ નામના થયેલા અનેક આચાર્યો પૈકી કયા શાંતિસુરિ છે તેનો નિશ્ચય હજી સુધી થઈ શક્યો નથી, પરંતુ શ્રેય પ્રાચીનકૃતિ ગણાય છે. આ ભાવનગરની શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાએ પ્રગટ બહેચરદાસ પાસે સંશોધિત તેમજ સંસ્કૃત ધ્યાનાનુવાદ કરાવીને પ્રકટ કર્યો છે તે ખરે તે સંસ્કૃતને પ્રત્યવાદ ધરે છે. તેમાંથી જે મળે છે તે નોંધીએ:—

ક—શ્રી: વીરપ્રભુની રત્નતિ મંગલાચરણમાં નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવી છે.

સંગમ યામર નયડમાળ-

માળમાયંગ મહાન મયંદે.

પળમહા કોરં તિત્તયસ્ત

નાયગં વદંમાળસ્ત ॥૨॥

—સંગમક નામના અમરનાં અમાપ માનશ્વી હાથીને મર્દન કરવામાં સિંહરૂપ એવા, વર્તમાન તીર્થના નાયક વીરને પ્રણામીએ છીએ.

ખ—શુદ્ધભાવ એ કર્મકષાયનું કારણ છે, તેનાં

૧ ઉત્તરાધ્યયન બુદ્ધ રત્નના કર્તા સ્વિયપદ ગચ્છના વાદિ વેતાલ શ્રી સાંતિસુરિ, ૨ તિલકમંજરી કયા રિપ્પનકના રચનાર પૂણ્યવદી ગચ્છના શાંતિસુરિ ૩ વાતિક રત્નના કર્તા ચંદ્રકલના શ્રી વર્ધમાન સરિના શિષ્ય, ૪ ધર્મરત્ન પ્રકરણ સ્વોપદ રત્ન-બુદ્ધ લઘુ પ્રધ્યયનદ ચરિત્રોના રચનાર ચંદ્રકલના નેમિચંદ્રસરિના શિષ્ય (સંભવિત રીતે પિતૃલ ગચ્છના), ૫ ભક્તપ્રામરસોત્તર રત્નના કર્તા ખડિલ ગચ્છના, ૬ પ્રેમાણુ પ્રત્યેયલિકા રત્નના કર્તા, ૭ જીવવિચાર પ્રકરણના કર્તા ૮ બુદ્ધ રત્નના રચનાર, ૯ મરખપર-સાક્ષર જ્ઞાનન કાંત્યાલિપર રત્નકર, ૧૦ પર્વ-મંદારાલિકા (અભિષેક વિધિ)ના રચનાર, ૧૧ પિંડેયજ્ઞાસ-તરના કર્તા એવા ૧૨ શાંતિસુરિ મળી આવે છે,

ઉદાહરણ આપનાં સિદ્ધાર્થ વણિક અને ખરક વૈદ્ય-કનો નામ બતાવ્યાં છે. તેમજ સંગમ અને વીરત્ન દર્શિત આપ્યું છે.

આહરણં પુણ પથ્યં

વીરજિનિદસ્ત કલસહ્યાદં ।

અવળેતુ સુદં પત્તા

સિદ્ધાથવળી-લયયેજ્ઞા ॥૨૧॥

—પુનઃ અત્ર વીરજિનિદનાં કર્ણશબ્દોત્પત્તિ અર્થે તેમાં તે કાઢીને સિદ્ધાર્થવણિકે અને ખરક વૈદ્ય (મં-નેએ) સુખ પ્રાપ્ત કર્યું.

[આ સિદ્ધાર્થવણિક અને ખરક વૈદ્યના સંબંધમાં જુઓ શ્રી આવરણક ગાથા પરપાં અને તેના પરતી રૂપિ ૨. ૨૨૬-૨૨૭].

તદ વાદિઓ ન મયવં

સંગમય વિમુક્કાલકેવળ

જહ જનિય મેરવરયે

ત્રીણજ્ઞાન્તેસુ સલ ઠસુ ॥૨૦૦॥

—સંગમકે છોડેલા કાલ ચક્રથી શસ્ત્રો કાઢતો વૈરવ જેવી રાઝ પડી મેઘ પથુ ભગવાન આધિત ન ન થયા તેમ.

આ પરથી નિષ્કર્ષ અથવા તાત્પર્ય એ છે કે,

તદન્નિદ વિશુદ્ધભાવા

જાયા કલ્યાણભાયજં દેા વિ

તત્ત્વા ભાવચિસુદ્ધી

કમંમલય કારણં નેયા ॥૨૦૧॥

—તથા પ્રકારના વિશુદ્ધભાવથી અને કલ્યાણ ભાજન થયા. તેથી ભાવવિશુદ્ધિ કર્મકષાયનું કારણ બન્યું.

ગ. શ્રુતપ્રાદવાળા પ્રતિપક્ષી તરીકે જાણીને ઉદ્દેશ આ પ્રમાણે કર્યો છે:—

સ્થિતિની દીપ અને તે સંબંધી હકીકત આપતો હોય" પડિત બહેચરદાસનો આ અંકમાં મૂકેલ છે."

(૪) શ્રી મહાવીરનાં સમયમાં જૂદા જૂદા વાદો, તીથકો, સંપ્રદાયો વગેરે હતા તે બધાનું સંપૂર્ણ બ્યાન જેટલું મળે તેટલું જૈન અગાધારાદિમાંથી તેમજ જોડનાં ત્રિપિટકાદિ ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી તેમજ ઉપનિષદોમાંથી મેળવવાની જરૂર છે અને તે સાથે ખુદ જૈનોમાં શું શું રિયતિ હતી. એલક અચેલકત્વ (પાર્શ્વપત્યાદિના વાદ) - વગેરેમાં ઉતરવાની જરૂર છે. આ છેલ્લી બાબત માટે 'શ્વેતાગબ્ધ અને દિગ-અર' એ મથાળા નીચે જૈન ગ્રંથગુચ્છ નામે શા. ભણવાથીના લેખ આમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.

(૫) શ્રી વીરના ચરિત્રમાં ગર્ભપહાર, મેરૂ કપન, દેવકૃત પરીક્ષા, ઇંદ્રનું દેવદૂષ્ય, દેવકૃત વિપ-સર્ગો, અંદસરજનું વંદનાયે આવવું, ચમરનો ઉત્પાત વગેરે અનેક મતુષ્યોત્તર ઘટનાઓ આવે છે અને તેથી તેને વાસ્તવિક સાક્ષાત્ ઘટના તરીકે શુદ્ધિ-માદના જમાનામાં કેટલાક નથી સ્વીકારતા; પણ તેનો શુદ્ધિપૂર્વક આધ્યાત્મિક અર્થ કરવા નીકળી પડે છે, તો તે તે અર્થો જોવા તપાસવા અને તેમાં સાર મળે તો ખેચવો એ એક નયે જોવું નથી. એ પ્રમાણે શ્રી. Shaw નામના વિચારક ગૃહસ્થ મહા-વીર-Superman એ નામનો કાંબો લેખ લખ્યો છે. તે આ અંકમાં મૂક્યો છે. આ ભાઈ પાશ્ચાત્ય દિલસૂરીના ખાસ અભ્યાસી છે, નમન સત્યવાળા દિલસૂર નીચેની દિલસૂરીને તે પી ગયા છે અને સાથે જૈન દિલસૂરી સાથે સહકાર દાખવતા રહ્યા છે. તેમના વિચાર ગમે કે ન ગમે, વાસ્તવિક વિચાર ક્ષેત્રિના કે કલ્પનાની વેગવાળા સરિના જળુય, છતાં તે જોવા તપાસવા ઘટે છે અને તેમાં સાર મળે તો લેવો ઘટે છે.

ખીજ બાજુ એક મુનિમંદારાજ શ્રી જણાવે છે કે: "પ્રજુ મહાવીરનું જીવનકાંત સત્ હોવા છતાં 'અધ્યત્મ મહાવીર' એવા નિર્બંધમાં અડક રૂપેક જોડાયે છે, જેમાં સાત જીવન, વરત પશુ જોવાઈ જાય, કે જેના વિવેકમાં પુરાવિદેહનું સંમેલન મેળ-વવા છતાં નિષ્ફળતાજ સાંપડે." એટલે જે પ્રમાણે જીવનકાંત પ્રાચીનમાં પ્રાચીન શાંતિમાંથી અનુક્રમે

અભિજેલું હોય તે સ્વરૂપમાં મૂકવું ઘટે, અને તેમાં સદેહ, શંકાઓ, વગેરે ઉપરિચિત કરાવી શકાય એવો શ્રદ્ધાભાગિત કરી નાખી મૂળ મહાપુરુષના પ્રત્યે કોઈપણ અશ્રેષ્ઠ અમાનનું અનાદર ઉત્પન્ન કરવો ન ઘટે. અને પણ જે જે સ્વરૂપમાં મૂળ શ્રેયોમાં ચરિત્ર હોય, તે તે સ્વરૂપમાં પ્રથમ એકું કરવાની અને તે ન્યાયી લીધું હોય તેના મૂળ પાઠ યા મૂળના યથાસ્થિત અનુવાદ સહિત તે તેના નામોલ્લેખ સહિત એકું કરવાની તરફેણમાં છીએ, અને તેના પરથી, વાસ્તવિક જીવનકાંતને પ્રાપ્ત કરવાનું છે, 'શ્રી મહાવીર-જીવનનાં ઐતિહાસિક સાધનો' મૂળ સ્વરૂપમાં પહેલાં રજુ કરવાં આવશ્યક છે. આની વાનગી રૂપે 'શ્રી આચારંગમાં શ્રી મહાવીર' એ મથાળા નીચે એક ભાગ એક વિદ્વાનનાં હાથે થયેલા અનુવાદ રૂપે આ અંકમાં મૂકવામાં આવ્યો છે. તે એક વિદ્વાન વિચારક આ સાધનો સંબંધમાં લખતાં જે કંઈ લખે છે તે અત્ર વિચારવા જેવું છે.

ક્ષત્રિય કુલ જૂપણ રાતપુત્ર ભગવાન શ્રી વર્ધ-માનનું અસ્તિત્વ આજથી ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં હતું, એમાં કોઈના ભે મત છે જ નહીં, તેમાં તે મહા-પુરુષે ભારત સમાજનો ઉદ્ધાર કરવામાં પોતાના જીવનને હોમ્યું હતું તે વાત પણ કોઈ ઐતિહાસિક-ઇતિહાસકારથી છાની નથી. જે કોઈ મહાપુરુષો ભારતમાં વિશુદ્ધ અહિંસા-તત્ત્વને પ્રચારનારા હતા તેમાં પણ કોઈ પહેલું સ્થાન શ્રી વર્ધમાન લે છે, એ વાત હવે સંદેહાર્પદ રહી નથી. આવા ઉચ્ચતર અદ્વૈતિક મહાત્માનું જીવન જે રૂપે હતું તે રૂપે જ જે મતુષ્ય-સમાજ સામે પ્રેરક કરવામાં આવે તો મતુષ્ય સમાજને તેમાંથી ધણું શીખવાનું અને અચરવાનું મળી શકે, એ શકવિનાનું છે.

'પરંતુ દુર્ભાગ્ય છે ભારતના ઇતિહાસનાં, કે જે વીરભૂમિમાં આવા અનેક વીરનરો પેદા થયા, તેમાંના એકનું પણ યથાવૃત્ત જીવન જળવાઈ શક્યું નથી. કોણ જાણે શું કારણ છે કે ભારતીય જનસમૂહના લોકોમાં, હાડમાં અને મગજમાં એટલી બંધી રચ્ય-લઈશિતા જોતપ્રોત થઈ ગઈ છે, જેથી એ જનતા પોતાની (પોતાના આંગણમાં પેદા થયેલી) કોઈ અદ્વૈતિક વ્યક્તિને પણ તેની ઉપરના આઠળ કે

રંગ સિવાય ઓળખી શકતી નથી. આવી સ્થિતિમાં મહાપુરોમાં, જીવનચરિત્રોને કોઈ પ્રકારના ભેજ-સેજ વિનાનાં ન મળી શકે એ સ્વાભાવિક છે.

વસ્તુતઃ અલૌકિક પુરપતી ઓળખાણ માટે તેની આચરણની વાતોજ પૂરતી છે, પરંતુ જન સમુદાયની નજર તે આચરણ સંધી ન પહોંચતી હોવાથી સમયમ ડાહ્યા પુરો જન-કલ્યાણને ઉદ્દેશી તે અલૌકિક પુરપતે ઓળખાવવા, તેમાં પૂનમભાવ પેદા કરાવી, તેનું આચરણ અનુકરણીય-મનાવવા, તેના જીવનમાં ખીજ સેજભેજવાળા નવી વસ્તુ ઉમેરી દે છે. [આજ રીતે કોઈ વસ્તુના પ્રતિપાદન માટે તેના ફળઆદિ સંબંધે એવી એવી વાતો કલાકાર તરીકે તેના પ્રતિપાદન કરનારા મૂકે છે કે તે વસ્તુની વધુ પુષ્ટી થાય, ને શ્રદ્ધાળુ આત્માઓ પર અસર પડે.] જેમ જેમ સિદ્ધાંતમાં કર્મ બંધનની વ્યવસ્થા 'મન ઇવ મનુષ્યાણાં કારણં વંધ મોક્ષયોઃ' એ સૂત્ર ઉપર નિર્ભર છે. હવે તે છતાં એટલે કર્મના પરજ બંધ અને મોક્ષનો સંપૂર્ણ આધાર હોવા છતાં માન લાલચથીજ સદાચરણ પાળનાર, દલાકાંક્ષી અને બહિર્દર્શી લોકોને માટે (જાણે અચર્ય તોળાનેજ કહેવામાં ન આવ્યું હોય તેમ) કહેવામાં આવે છે કે, અમુક અવૃત્તિમાં આટલું પુણ્ય છે-અમુક કરનાર તો અવશ્ય વૈમાનિક દેવ થાય, અમુક પુસ્તકને અમુક વખત મુઠી સાંભળનાર મનુષ્ય મુક્ત થઇ જાય, અને વગેરે વગેરે. આજ રીતે ગંગામાં ન્હાવાથી કે અમુક તીર્થની પાનાથી કે અમુક યજ્ઞાદિ ક્રિયા કરવાથી કે અદશાંતિ કરવાથી આમ થાય છે ને તેમ થાય છે એવું જૈનેતર ધર્મોમાં પણ કહેવામાં આવે છે. આમ દરેક ધર્મમાં લોકસંપ્રદ કરવા જતાં કેટલુંક એવું પણ સાહિલ લખાયું છે કે જેમાં તેના લખનારાઓએ અતિશયોક્તિપૂર્ણ, કર્મના અવિચલ સિદ્ધાંતથી બાધિત અને અસ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિઓથી ભરપૂર એવી વિચિત્ર કથાઓ પણ લખી છે.

આવીજ રીતે અલૌકિક પુરપતી જીવનકથા સંબંધે પણ બહુ બન્યું છે, અર્થાત્ અલૌકિક પુરોમાં જીવનચરિત્રોમાં પણ મોક્ષસંપ્રદ કરવાની

ભાવનાથી અનેક વાતો ઉમેરાઇ જાય છે કે જે પૈકી કેટલીક તો અસ્વાભાવિક અને તિર્મગ્નપ્રાય સ્પષ્ટ જણાઇ આવે. આવી વસ્તુસ્થિતિમાં ચરિત્રની ચરિત્રતા ઉપર કલ્પિત વાતોનો રંગ ચડવાથી તે દ્વારા તર્કપ્રિય સત્યશોધકને કોઇ ખાસ લાભ મળી શકતો નથી. હવે જ્યારે તે કથા તર્કની કસોટીએ કસવામાં આવે છે ત્યારે શોધક નિરાશ થઇ અશ્રદ્ધાના વમ-જમાં ધેરાઈ જાય છે.

'કિંચિદન લોકોએ પોતાના મહાપુરપત્ર' આંતરજીવન નહીં જોઇ શકનાર બાહ્યદર્શી લોકોના મુખ્ય મનને વિરમિત બનાવી તે, મહાપુરપત્ર તરફ ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન કરાવી કાષ્ટરનો કુમારી કન્યાને પોટે અવતાર કરાવ્યો એમ કેટલાક પ્રુદ-કાષ્ટરના વિચારક-અનુયાયીઓ માને છે. કૃષ્ણના પૂજકોએ બાલક કૃષ્ણ પાસે કાલીય નાગનું દમન કરાવ્યું, ગોવર્ધન પર્વત ઉચકાવ્યો અને પૂતનાનો નાશ કરાવ્યો એમાં બાળકમાં અલોચીક ચમત્કાર બતાવ્યો અને 'ચમત્કાર વિના નમસ્કાર નહિ' એ ન્યાય સાધ્યો. આજ ન્યાય પ્રમાણે બાળક વર્ધમાન દ્વારા મેરે પર્વત કંપાવ્યો, તેને ધેર દેવેન્દ્રે આવ્યા તે તો દ્વારા સુવર્ણ અને રત્નોનો વરસાદ વર્સ્યો, એ સમગ્ર વાતો મૂકવામાં આવી છે. એમ કોઇ પણ તર્કપ્રધાન શોધક માને તો તેને આપણે શું કહેવું?

'મટીભર આ માટે કોઈ વિચારશીલ એવો જવાબ આપી શકે કે જે સ્પષ્ટદર્શી લોકો કલ્યાણના ધ્વજીક છે; પણ બાલ દષ્ટિ હોવાને લીધે કોઇ સંતપુરપત્રે ઓળખી શકતા નથી અને તેથી તેમ સંતપુરપત્રના આલંબન વિના પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકતા નથી-એવા' લોકોને માટે ઉપર જણાવેલ ચમત્કાર પૂર્ણ વાતો કદાચ ઉપયોગી હોઈ શકે.

(કોઇ એમ કહે કે આપણે સ્પષ્ટ દષ્ટિ વાળા સુદમ વાતોને-ચમત્કારિક વાતોને સમજ ન શકીએ-સાધ્ય કરી ન શકીએ અને સાધ્ય થતી જોઈ ન શકીએ, તેથી અનંત શક્તિવાળા સંપૂર્ણ જ્ઞાનતા અધિકૃતવાળા મહાપુરો મનુષ્યોત્તર કાર્ય ન કરી શકે એવું કેમ કહેવાય? મહાપુરોમાં ચમત્કાર હોય ન જાય આ માત્ર મદ્દાનો નિર્ણય થઇ શકે.)

શ્રી મહાવીરની જીવનકથામાં પશ્ચી ચંગલકાર વાંતો આવે છે અને એક વાંત જે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે ત્રિપથિવાલાકા પુરુષ ચરિત્રના ૧૦ પર્વના ૧૨ માં સર્ગમાં સ્તોક ૩૭ થી ૯૬ માં સ્તોક સુધીમાં અભય-કુમારના પ્રશ્નપૂર્વક મહાવીરનાં શ્રીમુખદારા રાજા કુમારપાલને અને પોતાને ઉદ્દેશ્ય કરાવ્યાં છે તે કેવી રીતે સંભવિત અને અદ્વેય થઈ શકે? તે ઉદ્દેશ્યમાં અણહિલપુરનું નામ, કુમારપાલનાં પંખાણુ અને કુમારપાલનાં સમયે થયેલ કાંઈ એક આશ્ચર્યનું નામ સહ્ય દોઢાંતીત પુરુષ પાસે કહેવાયું છે. આ હેમચંદ્રના મહાવીર ચરિત્ર સિવાય બીજા પણ પણા ગ્રંથોમાં શ્રી મહાવીરની કથા આવે છે, પણ તેમાં ક્યાંય રાજા કુમારપાલને કે આચાર્ય હેમચંદ્રને શ્રી મહાવીરે સંબોધ્યા હોય, એવું જણાતું નથી. (આરી વાંત હેમચંદ્રાચાર્યે દાખલ કરવાને શુભ હેતુ રાજા કુમારપાલને યુદ્ધ કરવાનો. આ તેને અમર કરવાનો અને તેથી તે દારા જેને શાસનને લાભ પહોંચાડીને હોઈ શકે એમ સમજી શકાય, પણ તે એતિ-હાસિક તથ્ય તરીકે તો શોધક લોક ન સ્વીકારે એ કહી શકું છે.)

આ પ્રમાણે ઉક્ત વિચારના વિચારો છે છતાં પણ સાચું તે જણાવે છે કે 'જે આચાર સુધીમાં ઉમેરાઈ ચુકેલી વાતો હોય તેથી મહાપુરુષના જીવનને પધાર્ય રીતે આલેખ્યું તે એક અસંભાવ્યકાન જેવું છે તો પણ પરમ કારણિક શ્રી વર્ધમાનમાં વર્ધમાન ચતી માંડી મહા તેના પધાર્ય જીવનને પ્રકાશિત થયેલ જોવા આજ બધા સમયથી તકલી રહી છે. એ તુજા તો સર્વોચ્ચ શામે ત્યારે ખરી?

ત્યારે હવે શું કરવું? તેના સંબંધમાં તે વિચારક યોગ્ય રીતે સ્પષ્ટતાથી કહે છે કે 'જે મેં મેં પૈકી એતાં અર સાહિત્યનાં અંગ, ઉપાંગ, મૂળ, છેડ, નિયંત્રક, લાખ્ય, ચૂણી, અવિચૂણી, દીકા, મળના, અને ચરિત્ર આદિમાં, અને દિગંબર સાહિત્યના પુરાણો આદિ ગ્રંથોમાં, તેમજ બીજાં ધર્મનાં પિટક ગ્રંથોમાં શ્રી મહાવીર વિષે ન્યાં ન્યાં જોટલી જોટલી હકીકત મળી આવે છે તે બધીનો સંગ્રહ કરવાનું પહેલાં પ્રથમ હાથ ધરવું ધરે કે નેથી શ્રી વીર સંબંધે વિશેષ મનન કરી શકાશે, તે પર અવલોકન

પણ લખી શકાશે અને તે દારા શક્ય તથ્યાર્થે પણ મેળવી શકાશે. શરૂઆતમાં 'આચાર' અંગ નામના પ્રથમ અંગમાં શ્રી વર્ધમાન સંબંધે જે હકીકત મળે છે તે જણાવી શકાય તેમ છે. ત્યાર પાંદે બીજાં અંગોમાં ન્યાં ન્યાં શ્રી વીર સંબંધે 'જુદું' જવાણ કયત છે તે પણ સંગ્રહી શકાય તેમ છે અને એ રીતે ઉપર જણાવેલ તમામ ગ્રંથોમાં મળતી શ્રી વીરને લગતી હકીકત ક્રમપૂર્વક આપવાની અતિ જરૂર છે."

એ બધી આનંદની ખિના છે કે આપણા પુન્ય મુનિ મહારાજોમાંથી કેટલાકની જાવીરચરિત્ર સર્વોગ સુંદર લખવા-લખાવવા પ્રત્યે હિતમ ભાવનાં થઈ છે. મુનિ મહારાજ શ્રી કલ્યાણવિજયજીએ તો કેટલાકે પ્રકરણો પોતે લખ્યાં છે, પરંતુ તે હજી બ્યવસ્થિત આકારમાં મૂકાયા નથી તેથી તે બહાર પડવાને સમય જોઈશે. મુનિ મહારાજથી દર્શનવિજયજીને તે લખવાની પૂરી તાલાવેલી લાગી છે અને તે માટે અભ્યાસ આદિની તૈયારી કરી રહ્યા છે. મુની મહારાજશ્રી હેમચંદ્રવિજય પોતાના ગત જેકે સંદિ ૧૦ ના પત્રમાં અંગ્રેજો જણાવે છે કે:

'મહાવીર જ્યતી નિમિત્તે નિક્કળેલ જોન મુનિને વિશેષાંકને જોઈ વાંચી અને 'સાચી' એ ઉત્તમ જ્ઞાન-દ પ્રાપ્ત કર્યો. ખાસ કરી તમે મહાવીર ચરિત્રના લેખક થવાનો વિચાર કર્યો એવું જાણી પૂર્વનાં જ્ઞાન-દ કરતાં આનાથી વધારે પ્રમાદ થયો છે, કારણ કે પ્રસ્તુત વિચાર મારા મનમાં લગભગ એક વર્ષથી રમી રહ્યો-હતો. વિચારની પ્રસ્તાવના રૂપે તમારો પ્રવાસ જોઈ અને પ્રમાદ કેમ ન થાય? પ્રશસ્ત અને મહાભારત જેવાં મહાકાવ્યના પ્રારંભમાં તમને ધન્યવાદ ધરે છે, અને સુચોગ્યતા સમાધિમાં સંકલ્પર ધન્યવાદ ધરશે. આના વિષે હું મારી અલ્પ જીદિ પ્રમાણે અનુભવજનિત કંઈક લખતા પ્રવૃત્ત થાઉં છું. મારે લખાણ તમને કેટલા અંશમાં સંદાયક નિવડશે તેનો ખુલાસો તો તમારા અનુભવથી નિકળવો રહ્યો, પણ મારે તો પછી સંદાયક ભાવનાથી પ્રવૃત્તિ કરવી રહી.'

જેમ જેમ જીદિવાદની ઉમર વધતી જાય છે તેમ તેમ લોકોની રચિ, પૂર્ણ આંદોલનને લગે મહાવીરનાં અનન્ય ચરિત્ર, તત્ત્વો અને તેમનાં ગુણો

તરફ સ્વાભાવિક વધતી જાય છે. આ વાત હવે વિહત સમુદાયને પ્રત્યક્ષ છે. પ્રતિદિન અન્નપ્રદાની 'સીઝન' ઓછી થતી જાય છે—ઓછી થશે. હમણાં બે ચાર શતાબ્દ પર્યંત તો ઓછીજ થતી રહેશે અને લોકો સત્ય ગુણોનાજ અનુયાયી જનવામાં પોતાનું એ મનશે એમ માફ માનવું છે—અતુમાન છે. આજથી પચીસ વર્ષ પહેલાનીજ, સંકુચિત જ્ઞાતિ અને વર્તમાનની ઉદાર ગુણગ્રાહક જ્ઞાતિ બેતાં માફ આ અતુમાન તમને સત્ય લાગશે. આવી અવસ્થામાં ગુણ પ્રેમી, આદર્શતાના પિપાસુ, જનોની વધતી તૃષ્ણાને શાંત કરવા માટે વિશ્વ આદર્શ ૭૦ મં ૧૦ નું ચરિત્ર સંવિગતપૂર્ણ ગમે તે ઉપાયે પૂરું કરવાની પરમાવશ્યકતા છે, પણ તે આવશ્યકતાને પુરી કરી કેણ સર્વોપદેશ્ય સૌભાગ્ય અને કીર્તિશ્રાન્તાને મેળવશે? તેનું વ્યક્ત માન હજી મને નહીં હોવાથી તે વિશે હું મત આપતો નથી.

પછી તેઓ નીચેની સૂચનાઓ કરે છે:—

૧—લગવાન મહાવીરની આદાવસ્થાથી લઈ ગોક્ષ-નિર્વાણવસ્થા યાવત સુધિગ્રાહ્ય આદર્શ ઘટનાઓને ઇતિહાસના મોઝા ઉપર લેપ કરી વગર સંરલ અને સુંદર ભાષામાં સંપ્રમાણ આલેખવી.

૨—આ ચરિત્રમાં પુરાણ જેવી અમાનુષિક કથાઓ ન હોવી જોઈએ.

૩—વડોદરાથી બહાર પડેલ 'મહાવીર ચરિત્ર' બાળા આદમના જમાવાના અનુયાયીઓને શોભે તેવું, શુદ્ધ શદ્ધા અને અપ્રાસંગિક જ્ઞાનન યુક્ત, ના જેવું એકદેશીય; તેમજ બે સાલ પહેલાં ચંદ્રરાજ ભંડારી દ્વારા દિન્દોમાં બહાર પડેલ 'મગધવાન મહાવીર' ના જેવું કેવલ યોગ્ય શ્રદ્ધાથી રહિત, શુદ્ધ ઇતિહાસ, ડટાપણ ઉન્નતતા(થી) આવિત જેવું આ ચરિત્ર ન હોવું જોઈએ.

૪—જેમ અને તેમ એકે આદર્શ પ્રસંગ પ્રયોગને છોડ્યા વગર ઉચ્ચ શબ્દોમાં પણ નાનું હોવું જોઈએ, કારણ કે વર્તમાનની પ્રજા પાસે મહાભારત જેવા દલદાર ગ્રંથો જાણવાની, વાંચવાની, અને ઉપાડવાની શુદ્ધિ, સ્થિરતા, બલ અને ઉમર રહી નથી.

૫. જોનાના ત્રણે દિશાવાલાઓ કેટલીક મહાવીર ચરિત્રની બાબતો જેવા સર્વ માન્ય વિષયમાં

પણ ક્યાંક ક્યાંક છૂટા પડે છે; તેથી કરી કેવલ સ્વમાન્યતાનેજ સ્થાન આપી દિં ૦ અને સ્થા ૦ વાં ૦ ભાષ્યોના દિલો દુખાવાનું કાપ, દિવા તેઓને વધારે અલગ પડવાનું કાપ ન થાય; તથા અજેન વર્ગમાં પૌર્વોત્થ કે પાશ્ચાત્ય, સૂર્ય કે પડિત પ્રલેકને તથ્ય અને પથ્ય લાગે તે માટે પૂર્ણ હોશીઆરી રાખવી. હુંકમાં આ અન્ય આખી આલમને ઉપયોગી થાય તેવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ. શ્રીયુત નાં પ્રેમી-જના લેખ તરફ ધ્યાન આપવું.

૬ આજ સુધી પાશ્ચાત્ય કે પૌર્વોત્થના પ્રખર પડિતા દ્વારા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી લખાએલ શુદ્ધ ચરિત્ર, કોમ્પસ્ટ ચરિત્રો બેવાં અને તેમાંની બે પદ્ધતિ યુક્ત લાગે તેનું અવકરણ કરવું.

૭ ઉપયોગી સાધનો—જર્મન ગ્લોઝરોપ કેટ ૩૨ જૈનસ્તુત (જૈનધર્મ), ચંદ્રરાજ ભંડારીકૃત ભગવાન મહાવીર, મુનિશ્રી અમરવિજયજી કૃત જૈનતર દર્શિએ જૈન, ડૉ. લોયમાન કૃત શુદ્ધ અને મહાવીર, જૈન હિતેષીના કેટલાક પ્રસ્તુત વિષયોપયોગી અંકો, મુનિશ્રી જિનાવિજયજીના જૈન સાહિત્ય સંશોધક ત્રિમાસિકના ઉપયોગી લેખો, જૈન સાહિત્ય સંગ્રહના કેટલાક લેખો, ડૉ. જોક્ષીકૃત કલ્પસૂત્રનો અંગ્રેજ અનુવાદ તથા પ્રસ્તાવના.

૮ મહાવીર ચરિત્રમાં સુખ્ય ચાર વિભાગો પાઘવા જોઈએ. (ગોણ ગમે તેવા-તેટલા પ્રકરણો વડે).

(૧) માં લગવાન મહાવીરના સમયની સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજનૈતિક પરિસ્થિતિનું ઐતિહાસિક વર્ણન, જન્મથી લઈ કેવલ્યદાન યાવત ચરિત્રની વચ્ચે-અથવા વિદારો, ચોમાસા ઉપસંગો અને મહાદર્શ પ્રસંગોનું વર્ણન વિગેરેમાં માતાપિતાદિ રાજ્યનો ઇતિહાસ.

(૨) માં કેવલ્યદાનથી લઈ ગોક્ષ-નિર્વાણ યાવત ચરિત્ર. વિદારગાઓની ઐતિહાસિક બિના, ચોમાસા ઉપદેશ, સમતા, નિષ્પક્ષતા, ગૌતમાદિ ગણધર્મોને પ્રતિયોધ, શ્રેષ્ઠિકાદિ રાજ્યોનું આવડું, પ્રમોદ, ભાવના, ચોસાલા અને જમાલીનું ઐતિહાસિક જ્ઞાન, તેમજના મત અને મહાવીરના મતમાં રહેલ અન્તર, તથા શુદ્ધતા સાથે કંઈ પણ પ્રસંગ-મેઘાપ થવા હોય તો તેનું હુંક પણ સાદું જ્ઞાન.

(૩) માં ભગવાનના સમયના જૈન ધર્મના અનુ-
યાયી-શ્રેણિક, કોણિક, ચંદ્રપ્રદીપ, નદિવર્ધન, ઉદ-
યન વત્સ, ચેટક વિજય, દશાર્ણભદ્ર આદિ રાખ
અભયકુમારાદિ મંત્રિઓ, ચેલણ્યા, ચન્દનબાલાદિ
સેતીઓ, આણુંદાદિ મહા શ્રાવકો, ગૌતમાદિ મહા
મુનિઓની રાજનૈતિક, ધાર્મિક અને આર્થિક સ્થિ-
તિ, દેશ, કુલગતિ, ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ સુદર
શબ્દોમાં વિવેચન, ભગવાનની આલ અને છેલી
દેશના, તકાલતુ પાંચાપુરીતુ વર્ણન. નિવાણથી થયેલ
જ્ઞાનસૂચના અભાવથી થયેલ સ્થિતિ.

(૪) માં સંધ્યજગતમાં પ્રસરેલો શોક, દીવાલી
વિગેરે પર્વોત્તી-રાત્રીઓ વડે કરાએલી ચર્યાત, વીર
ભક્તોએ કરેલો ધર્મ પ્રચાર, કાલાન્તરે તેઓની ત્યાગ
વૃત્તિમાં થયેલો ફેરફાર, ભિન્ન ભિન્ન રાત્રીઓએ-
આચાર્યોએ-શ્રાવકોએ ધર્મ નિમિત્તે કરેલી સેવા,
ભગ્ન ના સિદ્ધાન્તો, હમ્મેશાં જૈન ધર્મ ઉપર
હિન્દુઓની દ્રેષ-કરી દૃષ્ટિ રહેવા છતાં અદ્વાતધિ
તેને ટકી રહેવાતું કારણ, જૈન ધર્મથી જગત ઉપર
થયેલ-પડેલ સારા સરકારો, વર્તમાનમાં ચૂલ્લાતલું
ઉદાહરણ, જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તો, સંધ્યથી સાક્ષર
સંમતિ, જૈન સાહિત્યની વિપુલતા અને અપરિચિ-
તતા, દિગ્ગમ્બર મંથો-માન્યતાઓને જોવાની ઉપદેશ
ન કરવી તથા આજ પર્વત પાયાત્વ તેમજ પૌર્વાત
સારા વિદ્વાનોના હાથથી લખાયેલ સાહિત્યનું અવ-
લોકન કરવું વગેરે.

ઉપર જણાવેલ સૂચના તથા સાધનો મેં તો
તમને નવીન છુદ્ધિએ જણાવ્યા છે, છતાં સંભવ છે
કે તેમાંથી કેટલીક સૂચના અને સાધનજ્ઞાનનો જન્મ
તમારા મગજમાં થઈ ગયો હશે. જો થયો હશે તો
પણ તમારા પૂર્વોચ્ચત જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષજ્ઞાન (જ્ઞાન)
ચવાથી તમારી ભાવના દૃઢ થશે થશે એટલે જ ને
દૃષ્ટિએ મારો પ્રયત્ન સફળ થાતું હું. મેં મારી
ગુરુમતિદ્વારા આદેશિત સાધનો તથા સૂચનાઓ
તમારા વિષયને પ્રુષ્ટ કરેશે એવી ઇચ્છાથી લખ્યું છે.

ઇતિહાસના અને સાહિત્યના પ્રખર વિદ્વાન
ઇતિહાસ તત્ત્વ મહોદધિ શ્રી વિજયેન્દ્રસુરિ મહારા-

જી, શાસનદીપક મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી મં-
(મારાં મુરદેવ), સાહિત્યસેવી શ્રી જિનવિજયજી, સુ-
ખલાલજી, નાથુરામ પ્રેમી, ભેચરદાસ, કેશવલાલ
પ્રેમચન્દ-વગેરે જૈન વિદ્વાનોની સલાહ-સલાયતો લેતા
રહેશે તો તમારો વિષય વધારે શુદ્ધ સરસ અને
સુંદર બનશે. આજથી પૂર્વકાલની અપેક્ષાએ અપ-
વર્તા મેલવશે ! "

આ નવીન જમાનાને ઉપયોગી સૂચનાઓ અમે
વધાવીએ છીએ, અને તેમાંનું ઉપયોગી તત્ત્વ જરૂર
મહત્વ કરવામાં આવશે એની અમે ખાતરી આપીએ
છીએ. તેઓ તેમજ ખાતર મહાશયો પોતપોતાની
સૂચનાઓ અને સાધનો જણાવતા રહેશે અને સર્વ
સાધનો એકત્રિત કરવામાં કરી આપવામાં સક્ષમ થઈ,
થશે તો ખુરખર ઉપકાર થશે.

મુનિ મહારાજશ્રી કપૂરવિજયજી (સન્મિત્ર) ગત.
જેક વહ ફના કાઢી જણાવે છે કે:- જૈનયુગનો
વીરજન્મતીનો અંક જોયો તેમાં વીર પ્રમુદુ સ્વરિત્ર
બહાર પાડવા તમે તૈયારી કરો છો તો તેમાંથી
મહાવીર ઉપદેશના અંગે પ્રશ્નમરિતમાં વાચક-મુખ્ય
જે જે વિષયો સંગ્રહીત કર્યા છે તે તપાસ્યો.
તો તેમાંથી અને શ્રીમાન યં. ઉપાધ્યાય ફક્ત
અષ્ટકોમાંથી તેમજ શ્રીમાન હરિભદ્રસુરિ ફક્ત
ધર્મગિન્દુ અને યોગશાસ્ત્રાદિક પ્રસિદ્ધ ગ્રંથોમાંથી
કેટલુંએક સુદાસર મહત્વ કરી સંગ્રહવા યોગ્ય મળશે.
પચસત્ત તેની સરળ વ્યાખ્યા સાથે જણાવેલ છે
તેમાંથી પણ ઠીક ઠીક મુદાસર ઉપવચ્ચ- મર્કશકો,
આટલી વાત તમને જણાવવા સ્ફુરતુ થતાથી જણાવી
છે. આ સૂચના ઠીક છે ને તે લક્ષમાં લેવાનો.
એજ રીતે સર્વ ગ્રંથો જોઈ તપાસી જે જે વીર
પ્રમુદ સંગ્રહ મળી શકે તે એકત્રિત કરવાની જરૂર
છે. જ્ઞાના નસુના તરીકે શાંતિસુરિ ફક્ત ચેલ વંદન
ભાષ્યમાંથી કેટલું મળી શકે છે ને તે કેવી રીતે
સંગ્રહ કરવું તે આ અંકમાં અમે જણાવ્યું છે. એજ
રીતે સુદ મહાશયો ખીજા ગ્રંથોમાંથી સંગ્રહ કરી
મોકલાવશે. તો ચૈત્રી શ્રી વીરજન્મ અંક બહાર
પાડવા છતાં છે તેમાં પ્રકટ કરીશું.

વિવિધ નોંધ.

(કોન્ફરન્સ ઓફિસ-પરિષદ કાર્યાલય તરફથી.)

૧ પ્રોપેગેન્ડા કમિટીનું (પ્રચાર સમિતિનું) કાર્ય.

ગયા ખાસ અધિવેશન વખતે સંતુલ્ય તીર્થના અંગે નીમવામાં આવેલી આ સમિતિના સભ્યોના કાર્યની રૂપરેખા અને કાર્યપ્રદેશ તેઓની અહિની હાજરી દરમિયાન જે સભ્યો હાજર હતા (અધિવેશન વીત્યા બાદ) તેઓ સાથે વાટાઘાટ થતાં નક્કી કરવામાં આવ્યાં હતાં. અને તે મુજબ ઉત્તર મુજબ રાતનું કાર્ય રા. મણીલાલ કોહારી, દક્ષિણ મુજબ તથા તેને લગતો મારવાડનો પ્રદેશ રા. મણિલાલ મુશલાલ (પાલજપુરવાલા), મારવાડ અને તેને લગતો રાજપુતાના પ્રદેશ હીરાલાલ મુશલાલ (સોજત) બાણ કીતપ્રસાદજીને પંજાબ અને યુ. પી. (કાનપુર, બનારસ, લાહોર, અલાહાબાદ, દીલ્હી, ખીરત, મથુરા, ગુજરાનવાલા), અને બાણ મલાલજીને આમ્રા અને યુ. પી. નો આગ્રીનો મુખ્ય પ્રદેશ, અને પોપટલાલ શાહને દક્ષિણ-એ રીતે કાર્યપ્રદેશની ગોડવણ કરવામાં આવી હતી. શેઠ બાણજી કલ્યાણજી તરફથી મળેલું સાહિત્ય તેમને દરેકને તૈયાર થવા માટે મોકલવામાં આવ્યું છે. તેમજ અધિવેશને પસાર કરેલા દરાવોનો લીધે તરજુનો કરાવી તે તથા મુજબાતિ અને અંગ્રેજ દરાવોની પ્રતો પ્રદેશની અવતુક બાપા મુજબ મોકલાયા છે. ઉપરાંત પ્રમુખ મહારાજના બાણજીની પ્રતો પણ પૂરી પાડવામાં આવી છે. જે સંતુલ્ય સંબંધી ઘણી માહિતીઓ પૂરી પાડે છે. રા. પોપટલાલ શાહ દક્ષિણમાં ફરે છે. દરેક સ્થળે મીટીંગ બરી પોતાનું કાર્ય કરે છે. પંજાબ મહાસભા તરફથી તેમના સભાના મુકામે થપેડા વાર્ષિક મહાસભા પ્રસંગે પ્રોપેગેન્ડા કમિટીના સભ્યોની હાજરી માટે આગ્રહપૂર્વક લખવામાં આવ્યું હતું તેમજ તેવો તાર પણ મળ્યો હતો. રા. મણિલાલ કોહારી હાલ તુર્ત માટે પંજાબ ગયા છે જ્યાં તેઓ તેમજ બાણ કીતપ્રસાદજી મહાસભાના વાર્ષિક સંમેલનમાં હાજરી આપ્યા બાદ ગોડવ કાર્ય કરે

છે અને પંજાબમાં પ્રચારકાર્ય થઈ કપોતા રીપોર્ટ પણ પ્રકટ થઈ ચુક્યા છે. રા. હિરાલાલ મુશલાલ, જમણર, ખીઆવરે આદિ રથજોએ પ્રવક્તા કરી કાર્ય કર્યાં હતાં જ્યાં જ્યાં છે અને બાણરાવ અને તેની આસપાસના પ્રદેશમાં ગયા છે. એવી ઉલ્લી ખબર મળી છે.

સમિતિના સભ્યો સાથે થએલ પત્રવ્યવહાર પરથી તેમજ તેઓ બંધાને જરૂરીઆત જણાવાથી શ્રીમદ્ હીરવિજય સુરિધરજીની જમીન પ્રસંગે પાલજપુરમાં બંધા સભ્યો મળે અને રૂપરે ક્રેટલીક બાણતોની જરૂરી સ્થળો શોધ એમ તેઓ સૌને હુકમ જણાવતાં તેવી મીટીંગ તા. ૧૭-૧૮ સપ્ટેમ્બરના રોજ ગોડવવામાં આવી હતી. પરંતુ કંઈક સભ્યોની નાહુરત તમીયત અને પંજાબ મહાસભાના વાર્ષિક સંમેલનના કારણસર આ મીટીંગ થઈ શકી નહિ. અને ફરીથી આ મીટીંગ તા. ૨૫-૨૬-૨૭ ના રોજ ગોડવવામાં આવી હતી. જે વખતે ક્રેટલીક જરૂરી સ્થળો શોધ પણ કાર્ય પદ્ધતિની ચોક્કસ લાંબન નક્કી કરવામાં આવી હતી. જે કામ કાજની વિગતો જેઠાજી રહેલા સભ્યોને તેમજ પ્રમુખ મહારાજ શીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધોને મોકલવામાં આવી છે. અધિવેશનના દરાવો પ્રમુખ મહારાજના બાણજીની પ્રતો તેમજ ધી 'શત્રુજય દીસ્પુટ' (Shatrunjay Dispute) નેનાથી શ્રી શત્રુજય સંબંધી આપણા હક્કોની વિગતોથી જૈન કોમ વાકેફ થઈ શકે તેવી ભાવનું ઉપર જણાવ્યા મુજબ સાહિત્ય મોકલાઈ રહે છે અને ક્રેટલીક સ્થળે મોકલાઈ ગયું પણ છે. હાલ સમિતિના સભ્યો પોતાના પ્રદેશોમાં કાર્ય કરી રહ્યા છે અને તેમના તરફથી રીપોર્ટો મળેથી પ્રકટ કરવામાં આવશે. રા. મણિલાલ મુશલાલ પરી પાલજપુરવાલા પોતાના કાર્ય માટે અત્યંત રતાના થઈ હમણ તરફ ગયા છે જ્યાં તેઓ પોતાના કાર્ય કરશે.

૩ બનારસહિંદુ યુનિવર્સિટી જૈન ચેર-

સ્થાપવા માટે ઉક્ત યુનિવર્સિટીના કાર્યાલોકો સાથે ધણા વખત થયા પત્રવ્યવહાર આલેખો હતો અને તેના પરિણામે તેમના તરફથી એક કમિટી નીમવામાં આવી હતી જેમાં તેઓએ યુનીવર્સિટીના વાઇસ ચાન્સેલર, પ્રેસિડન્ટ પી. શેષાદ્રિ, પંડિત અ-બાદાસ શાસ્ત્રી ડૉ. એન. જી. શાહ અને યુનીવર્સિટીના રજીસ્ટ્રારની નીમણૂક કરી હતી. આ કમિટી એ આ સંસ્થા તરફથી મોકલવામાં આવેલ, જૈન ચેર સ્થાપવા સંબંધી અગ્રીએ અગ્રાહિ પ્રસિદ્ધ કરેલી શરતો (જૈનયુગ પાનું ૨૭૨) વિગેરેના ઉદ્દેશવાળા તા. ૧-૬-૨૬ ના પત્ર પર વિચાર કરી રીપોર્ટ કર્યો હતો. તેમના તા. ૬-૬-૨૬ ના પત્ર નં ૮૫૨ ૧૨:બી-૩૭-૧ સાથે અમને મળ્યા તે નીચે મુજબ

Report of a meeting of the committee appointed by the council (under its Resolution No. 26 of the 13th March, 1926, to consider letter dated the 1st of March, 1926, from the Resident General Secretaries, Shri Jain Svetamber Conference, offering terms for endowing a chair in Jain Philosophy and Logic at the University, held on Monday, the 2nd of August, 1926, at 4-30 P. M. Present—The Pro-Vice-Chancellor, Professor P. Seshadri, Pandit Ambadas Shastri, and the Registrar (convener). Resolved—

(1) that it be recommended to the council that the offer be accepted with thanks;

(2) that the Resident General Secretaries, Sri Jain Svetamber Conference, be informed that courses in Jain Philosophy already exist in all the examinations of the Faculty of Oriental Learning and also in the B. A. Philosophy course and in the Sanskrit and Philosophy courses of the M. A. examination;

(3) that while the authorities of the University would be willing to consult the Resident General Secretaries of the Jain Svetamber Conference or in the absence of the said body the two Svetamber Members of the court as desired by the donors, the power of appointment to the chair should, in accordance with the provisions of the Act & Statutes of the Benares Hindu University, rest ultimately with the Board of Appointments and the Council of the University;

(4) that similarly while the university authorities would be glad to consult the Resident General Secretaries of the Jain Svetamber Conference in prescribing the courses, the ultimate authorities for the purpose in accordance with the Act and Statutes of the University should be the Boards of studies and the Faculties concerned and the senate of the Benares Hindu University.

Sd. Syamcharan De M. A.
Registrar (Convener).

અનુવાદ,

(યુનિવર્સિટીમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને ન્યાય માટે એક ચેર સ્થાપવાની માંગણી સંબંધી શ્રી જૈન સ્વેતંબર કોન્ફરન્સના રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ તરફથી તા. ૧-૩-૨૬ નો આવેલ પત્ર વિચારવા માટે તા. ૧૩-૩-૨૭ ના ના. કાવ નં. ૨૧ મુજબ) કહિન્સીથે નીચેલી સમિતિની તા. ૨-૮-૨૬ સોમવારના રોજ ૪-૩૦ વાગે મળેલી બેઠકનો રીપોર્ટ.

હાજર-પ્રો. વાઇસ ચાન્સેલર, પ્રેસિડન્ટ પી. શેષાદ્રિ, પંડિત અબાદાસ શાસ્ત્રી અને રજીસ્ટ્રાર (કમિટી બોલાવનાર), હાવવામાં આવ્યું કે-

(૧) આ માંગણી બાબત સહિત સ્વીકારતા કહિન્સીથેને જવાબલેખ કરવી.

૨. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓને જાણાવવું કે પૌર્ણીક શિક્ષણ શાખાનાં, બી. એ. ના તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમમાં, અને એમ. એ. ની પરીક્ષાના સંસ્કૃત અને તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમમાં જૈન તત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસક્રમ ક્યારેનોએ અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

૩. જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓના અધ્યક્ષ તો ઉક્ત સંસ્થાની ગેર હાજરીમાં કોઈના બંને સ્વેતાંબર સભ્યોની પૈસા આપનારાઓની ધુજા મુજબ, ખુશીથી સલાહ લેવામાં આવશે પરંતુ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના ધારા ધારણ મુજબ તે ચેર માટે નિમણૂક કરવાની છેવટની સત્તા યુનિવર્સિટી કાઉન્સિલ અને નિમણૂક કરનારા મંડળની રહેશે.

૪. તેજ પ્રમાણે અભ્યાસક્રમ યોજવામાં જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓની સલાહ યુનિવર્સિટીના સત્તાધારીઓ ધણી ખુશીથી લેશે છતાં યુનિવર્સિટીના ધારા ધારણ મુજબ તે કામ માટેની છેવટની સત્તા અભ્યાસક્રમનાં મંડળ અને લાગતી વલગતા ફળવણીના વિષયાધિકારીઓ (Faculty concerned) અને બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીની સેનેટનીજ રહેશે.

સહી. રયામચંદ્રુ ડે. એમ. એ.

રૈયસ્ટ્રાર-(કમિટી બોલાવનાર)

આ રીપોર્ટ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીની કાઉન્સિલની તા. ૨૧-૮-૨૬ ની બેઠક વેળાએ રજુ થતાં તે પર નીચે મુજબ ઠરાવ થયાં જાણાવવામાં આવ્યું છે. "Resolved that the recommendations of the committee be accepted and a copy of the same be forwarded to the Resident Secretaries of the Shri Jain Svetamber Conference, for information." એટલે ઠરાવવામાં આવ્યું કે કમિટીની ભલામણો મંજૂર રાખવી અને શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ સેક્રેટરીઓની જાણ માટે તેની એક નકલ મોકલી આપવી.

આ ઠરાવ તેમજ કમિટીની ભલામણોના રીપોર્ટ વિગેરે સંસ્થાની રેસીડેન્ટ કમિટીની તા. ૧૩-૯-૨૬ ની બેઠક વેળાએ રજૂ કરવામાં આવતાં સર્વીનુમતે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે "કોન્ફરન્સ તરફથી તા. ૧-૩-૨૬ ના પત્રમાં જે શરતો મૂકવામાં આવી છે તે બધી શરતો પૂરી ખાસ કરીને નંબર ૪ ની શરત કાઉન્સિલે સ્વીકારી છે કે નહિ તેનું બંરાબર સ્પષ્ટીકરણ થતું નથી. તે માટે સેક્રેટરીઓએ યુનિવર્સિટી સાથે પત્ર વ્યવહાર કરવો." (તા. ૧-૩-૨૬ કોન્ફરન્સના પત્રની શરત નં. ૪ આખા વખત માટે એક પ્રોફેસરની નીમણૂક કરવી, અને પ્રથમ વર્ષથી આર્ટસ અને શાસ્ત્રી ઉંચામાં ઉંચી પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમમાં જૈન અભ્યાસક્રમ દાખલ કરવો).

આ ઠરાવની નકલ બી બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના સત્તાધારીઓને સંસ્થા તરફથી પત્ર નં. ૩૮૯૮ તા. ૨૫-૯-૨૬ ના સાથે મોકલવામાં આવી છે. અને તે સંબંધી મોટા ભાગના મંત્રિવામાં આવ્યો છે. જે મંત્રિથી હવે પછી પ્રગટ કરવામાં આવશે. ૪ સુકૃત ભંડાર ફંડ.

કન્વેન્શન વખતે ભરાયેલ સુ. ભં. ફંડની તસુલાત-નીચે મુજબ અત્યાર સુધી આવી છે. બાકી રહેતી ઉધારાણીની યાદી હવે પછી પ્રકટ કરવામાં આવશે. કારણી બહેન ર.૦૩ કન્વેન્શન બેઠક વખતે પરચુરણ રોકડ ૧૪૧ રોકડ સુરચંદ. બી. બાબતી નહીઆદ ૫૧, રોકડ હરખચંદ. કપુરચંદ મુંબાઈ ૧૦૧, રોકડ અમરચંદ ગેબજ દાસી મુંબાઈ ૫, રોકડ ગણપત ધુજા. મંદ. મુંબાઈ ૨૨૫, રોકડ સુરજભલ પુનમચંદ. મુંબાઈ ૨૫, સારાભાઈ ગોળીલાલ ઝવેરી ૨૫૧, રોકડ લલ્લુભાઈ ઝવેરચંદ અંકદેશ્વર ૧૧, રોકડ બાણાભાઈ ગેધાભાઈ અંકદેશ્વર ૧૫, રોકડ ઝવેરચંદ પીરચંદ અંકદેશ્વર ૨૧, રોકડ કર્તુરચંદ ફતેચંદ અંકદેશ્વર ૨૫, રોકડ માણિકચંદ વમલચંદ. ૫૧, રોકડ માણિકચંદ બીખાજી અંકદેશ્વર ૫૧, રોકડ કાલાભાઈ ધનજી મુંબાઈ ૧૦૧, રોકડ દોલતચંદ પરસોતમ બરોડીઆ અમદાવાદ ૫૧, રોકડ મયનલાલ વર્ધમાન ઝવેરી મુંબાઈ ૨, પંડિત ફતેચંદ. કપુરચંદ લાલન મુંબાઈ ૨૫, રોકડ ચુલાખ-

ચંદ્ર ૬૯, જ્યેષ્ઠ ૧૫૦, શેઠ લક્ષ્મણાઈ જોડાલાલ
 ધડીઆળી અમદાવાદ ૨૧, શેઠ જીવજી ૬૫૨૭
 વાંજ ૧૦૧, શેઠ મોહનલાલ મગનલાલ જવેરી ભમ-
 દાવાદ ૧૦૦૧, શેઠ દેવચંદ દામજી કુંડલાકર ભાવનગર
 ૧૦, શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ, કન્વેન્શનના પ્રમુખ
 શ્રી અમદાવાદ ૨૦૦૧, દોશી મકલાભાઈ સુરચંદ
 નેસાણા વઘવા ૨૫, જવેરી કેશવલાલ બાલુભાઈ ૧૦૧,
 શેઠ ગીરધરલાલ પ્રસોત્તમદાસ અમદાવાદ ૫૧, શેઠ
 હરખચંદ મકનજી ૨૫૧, શેઠ કેશવલાલ પ્રેમચંદ
 મોદી અમદાવાદ ૧૫૦, શેઠ હીરાભાઈ રામચંદ
 મલબારી મુંબાઈ ૫, શેઠ હરગોવિન્દદાસ હરજીવન્દદાસ
 મુંબાઈ ૫૧, ડાક્ટર મોહનલાલ હેમચંદ ૫, શેઠ
 પ્રેમચંદ ગોમાજી ૫૧, શેઠ શ્રેવભાઈ સુનીલાલ કોટ-
 વાળ મુંબાઈ ૫, શેઠ વીરચંદ પાનાચંદ તથા શેઠ
 નાનાલાલ હરખચંદ મુંબાઈ ૨૦૧, શેઠ મંગલદાસ
 નથુભાઈ ખરીદિયા અમદાવાદ ૧૧, ચંચલ બહેન
 મંગલદાસ ૫, બહેન બીજીદેવ જયંદ ૨, શેઠ
 મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ મુંબાઈ ૧૦૦, શેઠ બીખાજી
 ભગવાનજી કંઠેર ૨૫, શેઠ સાંકલચંદ માણેકચંદ
 ધડીઆળી મુંબાઈ ૧૫, શેઠ મુલચંદ આસારામ જવેરી
 અમદાવાદ ૧૫૧, બેન શ્રીમતી મોહનલાલ હેમચંદ
 મુંબાઈ ૧૦, શેઠ રવચંદ ઉત્તમચંદ મુંબાઈ ૨૦૧,
 શેઠ વંદરાવનદાસ દયાલ મુંબાઈ ૫૧, બહેન મોલી
 ખાઈ હીરાલાલ અમૃતલાલ ચાહ મુંબાઈ ૨૫, શેઠ
 હેમચંદ અમરચંદ મુંબાઈ ૧૦૦૧, ડાક્ટર સીમનદ્રાલ
 એમ. શરદ મુંબાઈ ૧૦૧, શેઠ સુનીલાલ વીરચંદ
 મુંબાઈ ૨૫૧, ચંદનભાઈ મોતીચંદ કાપડીઆ મુંબાઈ
 ૨૫, જશદિરાખાઈ અમૃતલાલ ૧, મણીબેન સુરચંદ
 ૨૫, સુશીલાબેન નવીનચંદ હેમચંદ ૧૦, લાકુબેન
 ૫, મોતીબેન ૫, મેનાબેન ૧૦, શેઠ છાટાલાલ
 પ્રેમજી મુંબાઈ ૨૫૧, શેઠ મકનજી જીલભાઈ રહેતા
 મુંબાઈ ૨૫૧, સુલાબેન મકનજીભાઈ મુંબાઈ
 ૨૫, શેઠ કલલાઈ જી. કાંડલ મુંબાઈ ૨૫૧, હેમ-
 ખાઈ તલચંદ મુંબાઈ ૧, જવેરી મોહનલાલ સુની-
 લાલ મુંબાઈ ૫૧, શેઠ કલ્યાણચંદ શોભામચંદ
 મુંબાઈ ૨૫૧, શેઠ પ્રાજી ધરમસી મુંબાઈ ૧૦૧,
 શેઠ મોતીલાલ સુવજીભાઈ મુંબાઈ ૧૦૦૧. બેન

વિજયા પ્રમાણુદ કુંવરજી કાપડીઆ મુંબાઈ ૧,
 શેઠ દેવકરજી સુલજી મુંબાઈ ૧૧૦૧, શેઠ પ્રેમજી
 નામરદાસ મુંબાઈ ૫૦૧, શેઠ રંગનાથદાસ રીધકરજી
 મુંબાઈ ૧૦૧, શેઠ ઉત્તમચંદ હીરજી મુંબાઈ ૨૫૧,
 એક ગૃહસ્થ હ. શેઠ સારાભાઈ ડાલાભાઈ ૧૨૫,
 શેઠ જીવતલાલ પરતાપસી ૧૦૦૧, શેઠ ત્રીકમલાલ
 સોલાભચંદ ૧૦૦૧, શેઠ હીરાલાલ બહેરદાસ ૧૦૦૧,
 શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ ૧૦૦૧, શેઠ રામચંદ મોતીચંદ
 ૧૦૦૧, શેઠ મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ ૭૫૧,
 શેઠ કેશવલાલ ભાણુભાઈ ૫૦૧, શેઠ લક્ષ્મણાઈ
 કરમચંદ ૧૦૧, શેઠ પોપટભાઈ લક્ષ્મણાઈ ૨૫, નેતા
 દામોદર નાનજી ૨૫,

૫ પરચુરણ આવેલી રકમો.

ખાણ હમિડા જીનલાલ ધનજી ૧૦૧, પેટલાદ
 શ્રી જૈનસંઘ તરફથી હંઠ અખલાલ ચતુરભાઈ ચાહ
 ૫, પારીખ સીમનલાલ મોતીલાલ ૧, શેઠ મોહનલાલ
 હેમચંદ ૧૧, શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ ૫૧, સંધાણી
 કાલીદાસ મેરચંદ, મેરજીઆ ૭-૪-૦, શ્રી જૈન
 સ્વયંસેવક મંડળના પ્રધાનસાથી હા, હીરાભાઈ રામચંદ
 મલબારી ૪૭૭૭, પરચુરણ પાવતીબાઈ ૩૪,
 ૧૯૮૧ નાં કારતક સુધી ૧ થી. ગાંધી કાંતીલાલ
 મહાસુખનાથ તેજલપૂર ૧, જવેરી ભોગીલાલ મોહ-
 નલાલ મુંબાઈ ૧૦, શેઠ મનસુખ અનોપચંદ
 અમદાવાદ ૪, શેઠ હિમતલાલ મોતીજી મુંબાઈ ૦,
 શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસ સંખેડા ૦, એક ગૃહસ્થ
 હ. મી. જીવરાજ મુંબાઈ ૬૫૦,

૬ વિદ્વાનોને જૈન પ્રસ્તુતકો પૂરાં પાડવાનો પ્રયાસ.

આ સંસ્થા તરફથી સુતીવર્સદીઓ તથા વિદ્વા-
 નોને જુદે જુદે સ્થળેથી સાહિત્ય મેળવી પૂરું પાડવાનું
 કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું છે. અને શેઠ દેવચંદ
 લાલભાઈ પુ.કંડ નેમજી આગમોદય સમિતિ તથા
 આ સંસ્થાના એક એકટીંગ રસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી
 શ્રી. મોહનલાલ ભગવાનદાસ જવેરી તરફથી નીચે
 નોંધ કરવામાં આવેલા પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનોને જે
 પ્રસ્તુતકો મોકલવામાં આવ્યાં છે. તેની નોંધ આ સાથે

આપવામાં આવી છે. આ વિદ્વાનોનાં નામ અમને શ્રી કેશવકોશ પ્રેમચંદ મોદી અમદાવાદવાળા તરફથી મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ સિવાય પંજાબ તથા કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં કેટલુંક સાહિત્ય પ્રૌઢ પાઠવામાં આવ્યું છે જેની નોંધ હવે પછી આપીશું.

પુસ્તકોનાં નામ—શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદાર ૬૩ તરફથી મળેલાં—૧. આનંદકાવ્ય મહોદય નૌકિતક ૪ યુ, ૨. સદર મૌકિતક ૫ યુ, ૩. સદર મૌકિતક ૬ ટુ, ૪ શાહ પ્રતિકમણ, ૫ સેન પ્રશ્ન, ૬ આવશ્યક ટિપ્પણ, ૭ શ્રીપાલચરિત્ર (સંસ્કૃત), ૮ સુકેત મુક્તાવલિ, ૯ પ્રવચન સારોદ્ધાર પૂર્વધ, ૧૦ તપકુલ-વૈષાલિ ૧૧ વિશતિ સ્થાનક ચરિત, ૧૨ કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા, ૧૩ સુબોધા સમાચારી, ૧૪ શ્રીપાલ ચરિત્ર પ્રાકૃત.

શ્રી આગમોદય સમિતિ તરફથી મળેલાં—૧ નિરીપાવલિ સૂત્ર, ૨ વિચારસાર પ્રકરણ, ૩ વિશેષાવરયક ગાયાત્રમ, ૪ ગમ્ભીરપ્રવચનો, ૫ ધર્મબિંદુ પ્રકરણ, ૬ વિશેષાવરયક પ્રથમ ભાગ, ૭ નંદી સૂત્ર, ૮ અનુયોગ દ્વાર સૂત્ર, ૯ રામપ્રસેધી, ૧૦ જૈન શ્રીલેસોશી, ૧૧ યોગ શ્રીલેસોશી, ૧૨ કર્મ શ્રીલેસોશી.

૨. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી, સોલીસીટર-તરફથી મળેલ શ્રી નિવોણ કલિકા.

વિદ્વાનોની નામાવલિ—૧. એલ. ડી. બારનેટ, લંડન, ૨ એચ. વાઇ. એસ. એલ. પોલોક, લંડન, ૩ પ્રો. સ્વેપીન લેવી. પેરીસ, ૪ એ. ગેરીનો. વેલેન્ટન, ૫ પૌત્રમાસન. એરસેન. મીલાન, ૬ પ્રો. હરમન નેકાઈની બ્રાન, ૭ પ્રો. ક્રારબેન બ્રાન, ગોરેસપર્થ, ૮ પ્રો. ડબ્લ્યુ. હયુર્બીંગ, હેબર્ગ, ૯ ડબ્લ્યુ. રૂબેન એલી-ગબેચ રૂબેન, હેબર્ગ, ૧૦ પ્રો. એચ. ડી. વેલનકર મુંબઈ, ૧૧ પ્રો. પી. એસ. પેવોટીમ શીન્ડ્યુઝ, ૧૨ મીસકોર્ગ. શિવપુરી, બાલિયરસ્ટેટ. ૧૩ પ્રો. ડા. હેલમથ, બર્લિન, ૧૪ પ્રો. લ્યુમન શીગર્ગ, ૧૫ પ્રો. લ્યુક્સ બર્લિન, ૧૬ પ્રો. ડા. બ્રૅન્ડ-સ હર્કેલ લીપ્ઝીગ ૧૭ ફ્રાંક્રીક વેલર અમ્મટ્ટટ્ટાસ ૧૮ પ્રો. લીંગીસ્વાલી પેળીઆ આ ગુદરચેને પાર્સેલોદ્ધારા પુસ્તકો મોકલવામાં આવ્યાં હતાં અને તેના જવાબમાં જેઓ તરફથી પહોંચે સ્વીકારવામાં આવી છે અને જે

અમને અત્યાર સુધી મળી છે તેનો અગ્રજપરથી નીચે અનુવાદ આપવામાં આવ્યો છે.

(૧)—પૌલોય હેસ્ટ સિખિત અને મુદ્રિત પુસ્તકોનું ખાતું. ક્રિસ્ટિય મ્યુઝિયમ લંડન તા. ૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬ નંબર. ૪૦૦/૨૬.

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોનફરસના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ બેંગ. મુંબઈ.

સદ ગૃહસ્થો,

પુસ્તકોનાં પાર્સેલો (શિક. દે. લા. પુ. ફંડનાં ચાદ પુસ્તકો આવે સમિતિના ખાતે અને મિ. મોહનલાલ ખી. ઝવેરીનું ૧) અને તમારા ૨૦ અગસ્ટના પત્રની પહોંચ સ્વીકારું છું અને આ કિમતી બેટ મોકલવામાં આપના અને બેટ આપનારાઓના સૌજન્ય માટે આપનો અને તેઓનો આભાર માનું છું.

તમારો ધણેજ વિશ્વાસુ
એલ. ડી. બારનેટ,

(૨)—૨૬૫ રૂબા લંડન, ડબ્લ્યુ. સી. ૨. ૮ સેપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬.

આસિસ્ટેન્ટ સેક્રેટરી શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોનફરસના ૨૦ પાંચપુતી, મુંબઈ ૩.

ખાતે સાહેબ,

જૈન ધર્મની લુદી લુદી ખાખતોને સંબંધ ધરાવતા ૨૭૨૨૨ પાર્સેલથી મોકલેલા ૨૭ પુસ્તકો મોકલ્યા સંબંધીના અખ્યા માસની ૨૦ મી. તારીખના તમારા પત્ર બદલ આભારી છું. પાર્સેલો હવે મને મળ્યા છે. રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓને તમારા આભાર જણાવશો. તો હું આભારી યુક્ત કુપલીકેટ પહોંચે આ સાથે મોકલું છું—તમારા સૌજન્ય માટે આભાર માનતાં તમારા વિશ્વાસુ સૌજન્ય એસ. એલ. પોલોક.

(૩)—ક્રીબર્ગ જર્મની તા. ૧૪ સેપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬. શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોનફરસના વહાલાં સાહેબો.

૨૭ જૈન પુસ્તકોની પહોંચ સ્વીકારતા મને ધણેજ આનંદ થાય છે. જેમાંના ૧૪ શિક. દે. લા. પુસ્તકોદાર ફંડના છે, ૧૨ આગમોદય સમિતિના અને ૧ શીયુત

મોહનલાલ ભગવાનદાસ, ઝવેરી, સોલીસીટરનું છે. છેવટ જણાવવામાં આવેલા સદ્ગૃહસ્થ પોતાનાં પુસ્તકનાં પહેલે પાને અંગત અર્પણની નોંધ લખવા માયાળુ થયા છે. આ પુસ્તકોનો કિંમતી જથ્થો મને મોકલવા માટે તમને સૂચના આપવા બદલ અહમદાવાદનાં મી. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદીને હું જુદો પત્ર લખું છું. તમારો ધણીજી વિશ્વાસુ દ્યુમેન.

(૪) બાન. ૧૯ સપ્ટેમ્બર ૨૬.

સદ્ગૃહસ્થો,

પાંચ કીમતી પુસ્તકો મને ભેટ મોકલવા બદલ આપનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું જેની કુપલીકેટ પહોંચ આ સાથે મોકલું છું. આ સ્થળે મિ. મોહનલાલ બી. ઝવેરીના નિર્વાણ કલિકાના અંત બદલ આભાર માનવાની તક લઉં છું કે જેની અતિ વિદ્વતા ભરેલી પ્રસ્તાવના મેં ધણીજી રસપૂર્વક વાંચી છે. લી. તમારો હર્ષન જોકાબી.

(૫) શ્રી વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડલ શિવપુરી ૨૨ સેપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬.

મહનજી જે. મહેતા બાર-એટલો.

મોહનલાલ બી. ઝવેરી, સોલીસીટર, રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર

કાન્કર-સ મુબમ.

વહાલા સાહેબો,

હમણાં હું બ્યાવર (રાજપુતાના) થી પાછી ફરી છું કે જ્યાં પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયેન્દ્ર સુરીજી પાસે પધ્ધણના દિવસો ઉજવ્યા છે. ત્યાંથી પાછાં ફરતા જૈન સાહિત્ય અને ધર્મના જે પુસ્તકો તમે મને માયા ભરેલી રીતે ભેટ મોકલ્યાં છે તે કિંમતી પુસ્તકો મને મળ્યા. આવા કિંમતી ખજાનો કે જેમાંના કેટલાક પુસ્તકો મારા પુસ્તકાલયમાં રાખવાને માટે હું ધણી વખત થયા છઠ્ઠી હતી તેવા કિંમતી ખજાનાની માલિક બનતા હું ખરેખર એટલી બધી ખુશી થાઉં છું કે સંપૂર્ણ રીતે

આભાર માનવાને મને શબ્દો મલતા નથી. આ પુસ્તકો મને મોકલાવવા માટે તમને પ્રેરવા બદલ મિ. કેશવલાલ પી. મોદીની હું ધણીજી આભારી છું જે મહેરબાની કરી તેમને જણાવળે.....આ પહોંચ આપને મોડી મહેલ છે તે બદલ હું દિલગીર છું. અને અત્રેથી મારી લાંબી ગેરહાજરીનાં કારણ સહજ આ દીલ યદ છે એમ સમજશો એવી આશા રાખું છું અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું તમારી ધણીજી વિશ્વાસુ ચારલોટ ક્રાઝ. એ. પી. એસ. ડી.

(૬) —ડૉ. એ. ગેરિનો,

વેલેન્ટન સપ્ટેમ્બર ૧૩ મી ૧૯૨૬.

(સીનએટ. ડીસે)

કાન્સ

શ્રીયુત મોહનલાલ બી. ઝવેરી, સોલિસિટર

રેસિડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી

શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કાન્કર-સ ઓફિસ,

વહાલા સાહેબ,

હું તમને જણાવવાની રજા લઉં છું કે તમે જે ૨૭ પુસ્તકો નવ બુકપોસ્ટ પાર્સલદ્વારા મોકલનાં કૃપા કરી છે તે મને યથાયોગ્ય પહોંચ્યા છે.

કૃપા કરી મારી વિશિષ્ટ કૃત્યતા સ્વીકારશો. આગમોદય સમિતિ અને શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકો દ્વારા કેડના માનનીય પુસ્તકાલ્પક્ષના આભારના ચિત્ર તરિક સાથેજ ખાસ રસીદ બીડેલી તમને મળશે.

કૃપા કરી તમારી પાઠલિપ્તની “નિર્વાણ કલિકા”ની આવૃત્તિ બદલ પણ મારી ખાસ હૃદયજન્ય કૃત્યતા સ્વીકારશો. એ અંતરથી અનુભવ્ય હતો. જે હું તમારી અતિ વિદ્વતા ભરી પ્રસ્તાવના જે મેં હમણાંજ વાંચી છે. તે પરથી હું નિર્ણય કરું તો એ જૈન ઇતિહાસ અને શિવ સંબંધી રસથી પરિપૂર્ણ છે.

સહૃદય માનપૂર્વક હું રહું છું.

વહાલા સાહેબ આપનો સહૃદય,

એ. ગેરિનો.

॥ नमो विल्यस्स ॥

જૈન યુગ

[શ્રી ૦ જૈન શ્વે ૦ કાન્કર-સત્તુ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૨

અંક ૩-૪

કાર્તિક, માગશર

૧૯૮૩

માનવ લગ્ની

મોહનલાલ દક્ષિણેશ્વરેશ્વર

બી. એ. એસએમ. બી.

વજીલ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ

[જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય ખાસ અંક]

જૈન યુગ.

જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય ખાસ અંક.

૧. વાચન લેખનથી ધણી પુસ્તકો વંચી જવાથી જોડ ફાયદો નથી. કેળવણીના કાર્યને જેટલી મદદ તેઓ આપે તેટલો તેઓનો અર્થ છે.

૨. વ્યક્તિત્વ ખીલવવું એજ કેળવણી છે.

૩. જે શિક્ષણ વ્યક્તિત્વ સંચારપણે ખીલવતું નથી તે નિષ્ફળ છે-વધારે સારા કામ માટે જરૂરનાં બળ અને શક્તિના તકામો વ્યર્થ છે.

૪. જીવંતીમાં સામાન્ય ચલતી પડતીની સામે વિદ્યાસથી ઢલો રહી રાકે તેની સાથે પોતાના પૂર્ણ બળથી લડી-રાકે અને હાર થાય ત્યારે પોતાને હાર અને નાકમેદીથી આધ્યાત્મિક બળ પડે અતિષ્ઠ રાખી રાકે એવી જેની સાતીરિક અને માનસિક શક્તિઓ વિકસેલી છે તે માણસનીજ કેળવણી ખરી કેળવણી છે.

૫. જે જે સ્થિતિમાં પોતે આવી પડે તે તે સ્થિતિમાં જીવનનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરી રાકે તેજ સાક્ષમાં સાચી રીતે કેળવાયેલો છે.

—મુદ્રિત્રકારા. નવે. ૨૬. પૃ. ૭૪૩-૭૪૪.

પુસ્તક રૂ.

વીરાત ૨૪૫૩. વિ. સં. ૧૯૮૩

કાર્તિક અને માગશર

તંત્રીની નોંધ.

૧. જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય ખાસ અંક

ગત લોકપદ અને આશ્રિત માસનો લેખો અંક આશ્રિત વદ અમાવાસ્યેને દિને શ્રીમન્ મહાવીર પ્રજુનું નિર્વાણ થયું હોવાથી તે નિર્વાણદીપોત્સવી ખાસ અંક કાઢ્યો હતો. આ બે માસમાં પ્રથમ માસમાં જ્ઞાનપંચમી અને દ્વિતીય માસમાં મૌન એકાદશી નામના બે સુપરવો-ઉપયોગી પર્વો આવે છે ને તે નિમિત્તે આ ઇતિહાસ-સાહિત્ય ખાસ અંક કાઢવામાં આવ્યો છે. લેખકોની અછત બહુ હોવા છતાં જેટલી ને તેટલી જહેમત લઈ આ ખાસ અંક કાઢવામાં આવ્યો છે. હવે આશા છે કે આપણા ઉપરતા જ્ઞાન લેખકો સંસ્કારી લેખો-શોધોજ્જ્વળના નિર્બંધો

મોકલી પોતાના સમાજ અને સાહિત્યની સેવ બજાવશે.

આવેલા લેખોમાં શ્રીયુત મોતીચંદ ગીરધરલાલ કપડીયાનો લેખ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રાકૃત વ્યાકરણ પરનો છેદ્દી મુબઇની આઠમી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે તૈયાર કરેલો ને તેમાં વ્યાખ્યા છે તેમાં લખાણની શૈલી મનોહર હોવાથી આખો નિર્બંધ સારો શોભે છે; વ્યાકરણની અંદરની તકરપરિણતા, આવેશક; ઉંડું જ્ઞાન તે પ્રાકૃત ભેસરદાસના ગૂજરાતનું પ્રધાન વ્યાકરણ એ નામનો નિર્બંધ તેજ પરિષદ માટે તૈયાર કરાયેલો ને તેમાં વ્યાખ્યા; તેમાં ભેલામાં આવે છે, આ નિર્બંધ ગૂજરાતના છેદ્દા અંકમાં

પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે તેથી અત્ર પુનઃ પ્રકટ કર્યો નથી. મોતીચંદ બાઈનો ઉક્ત લેખનો અર્ધો ભાગ આમાં તે લેખ આખો છપાઇ ગયા પછી 'સાહિત્ય'ના ટ્રીસેમ્ગર અંકમાં પ્રકટ થયો છે. બીજો લેખ 'પાટણ ચૈત્ય-પરિવારી' પર વિદ્વાન મુનિ મહારાજ શ્રી કંથ્યાણુ વિજયજીએ અતિ પરિશ્રમ પૂર્વક તૈયાર કરેલો છે તે પાટણના ઇતિહાસ પર જાજરો પ્રકાશ નાંખનાર હોવાથી અત્ર પુનઃ પ્રકટ કરેલો છે.

સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ મધ્ય-કાલીન સાહિત્યપર લખતાં જે મનનીય અને નિષ્પ-ક્ષપાત ઉદ્દેશોરો કાઢ્યા છે તે અત્ર ખાસ ઉપયોગી નિવડશે.

'જગતશેઠની વંશાવળી' નામનો અંગ્રેજ લેખ કલકત્તાના જૈન શ્રીમંત જૈનયુગેટ બાણુ પુરનચંદણ નંદારે ૧૯૨૩ ના કલકત્તાના પાંચમા દિંદી ઇતિ-હાસના રેકર્ડના કમિશન સમક્ષ રજુ કરેલો તેની એક નકલ અમને પંડિત બેચરાદાસ તરફથી મળી તે મૂક્યો છે. કથાધર્મ અને સુરાણુદોહના વખતથી 'જગતશેઠ' પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તેમના સંબંધી કેટલીક હકીકતો અંગ્રેજીમાં જૈન સ્વ. ડૉ. હેરકના અંકમાં પ્રકટ થઇ ગઇ છે, પણ વિશેષ હકીકત અને ઇતિ-હાસ હજી તેમના સંબંધમાં ખાસ ગૂજરાતી ભાષા-માં તૈયાર કરી ટ્રાન્સ સમક્ષ મૂકવાની જરૂર છે તે હેઠ મખત પૂરી પાડીયું.

એક જૈન જૈનયુગેટ બિન્દણુ કવિના સંસ્કૃત કાવ્ય નામે ચૌર પંચાશિકા અર્થાત્ ચાશિકા કાવ્ય-નો સમશ્લેષી અનુવાદ કરી મોકલ્યો છે તે પરથી સમાજનો કે જૈનોમાં પણ જૂનારિક કાવ્યને પીઠાન-નારા છે.

પંડિત લાલચંદ લગવાનદાસ, ગાંધીનો લેખ તેમની શોધખોળના પરિશ્રમપૂર્વકના પરિણામ રૂપે છે. તેમનું પ્રાકૃત અને અપભ્રંશનું ગાન ઉચ્ચ પ્રતિનું છે અને તેમની પાસેથી સમાજ હવિષ્ય કાર્ય જોવાની રહે તો સાહિત્યપર થાણું અજવાળું પડી રહે તેમ છે. તેઓ એક છૂપાયેલા રત્ન છે.

સ્વ. રણજિતરામ વાવાભાઇનો સદ્ગત કાલાભાઇ

લેખનાશય પરનો લેખ જૈનેતર વિદ્વાનોએ તો જોયો પણ નહિ હોય, તેથી તે ખાસ અગત્યના ધારી આ અંકમાં તેને રચાવ આપ્યું છે. બીજો લેખકો નાટ્ય-કાર કાંદ્યાભાઇ પર લેખો લખશે એમ અમે ઇચ્છીયું.

બાકીના જૈન પ્રાચીન પરિષદ ૧૫ માં શતકના કવિઓનાં કાવ્યપ્રસાદી અને બીજા છૂટા છવાયા લેખો અમે તરફથી છે તેને આંકવાનું કાર્ય વાંચકો પર મૂકીએ છીએ, સમાલોચનાને ચોગ્ય બીજા અનેક પુસ્તકો અમારી પાસે પડ્યાં છે; તેની સમા-લોચના રચાવ-સમય અને અવકાશના અભાવે આમાં પ્રકટ થઇ શકી નથી તો તે તેના પ્રકાશકો અમને ક્ષમા આપશે. હવે પછી યથાયોગ્ય કરવામાં આવશે એની ખાતરી આપીએ છીએ.

૨ જૈનો અને તેમનું સાહિત્ય.

આ નામનો નિબંધ જે પંદર પ્રકરણોમાં અમારા તરફથી લખાયો છે તે પ્રકરણો આ પ્રમાણે પાઠવામાં આવ્યા છે.

૧ જૈન ધર્મનો ઉદ્ભવ અને તેનું રચાવ, ૨ આગમકાલ-આરંભકાલ, (વિ. સં. પૂર્વે ૪૭૦ થી વિ. સં. ૩૦૦), ૩ વલ્લભી અને ચાલુકિની સમય (વિ. સં. ૩૦૦ થી સં. ૧૦૦૦), ૪ સોલંકીવંશ (વિ. સં. ૧૦૦૧ થી ૧૩૦૦), ૫ હેમયુગ-હેમચંદ્રસૂરિ (સં. ૧૧૪૫ થી ૧૨૨૯), ૬ અપભ્રંશ સાહિત્ય (વિ. ૮ થી ૧૨ માં સંદર્ભ), ૭ સોલંકીવંશ-અનુસંધાન (સં. ૧૨૩૦-૧૨૯૯), ૮ વરુણ-તેજપાલનો સમય (વરુણ-તેજપુત્ર સં. ૧૨૭૫ થી ૧૩૦૦), ૯ વાલ્કીશ વંશ (સં. ૧૩૦૦ થી ૧૩૫૬), ૧૦ ગૂજરાતમાં મુસલમાનો-સં. ૧૩૫૬ થી ૧૪૫૬, ૧૧ સોમશુર પુત્ર (સં. ૧૪૫૬ થી ૧૫૦૦), ૧૨ વિક્રમ સોળપુત્ર ચત્તક. લાવણ્યસમય યુગ (૧૫૪૦ થી ૧૫૯૦), ૧૩ હિરવિજયસૂરિના હૈરક યુગ (૧૭ મે. સેકા), ૧૪ યથોવિજયયુગ, (૧૮ મું ચત્તક), ૧૫ વિદ્યમ ૧૯ મું ચત્તક-ઉપસંહાર.

ગૂજરાત સંસદ તરફથી ગૂજરાતી સાહિત્ય (ગૂજરાતની સંસ્કૃતિના ચળવેલનું દિગ્દર્શન) ખાંડ ૫ માં નામે મધ્યકાલીન સાહિત્ય પ્રવાહ ૭ ભાગમાં

વિક્રમ કર્યો છે તેમાં ખીન, ત્રીન અને ચોથા ભાગમાં પ. ૬૬ થી તે પ. ૧૫૮ સુધીમાં એટલે કુલ ૯૩ પૃષ્ઠમાં ઉપરનો અમારો આખો નિબંધ પ્રકટ થયો છે. તે દરેક ભાગની કિંમત આઠ અના રાખવામાં આવી છે અને તે ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમિટેડ મેડાન સ્ટ્રીટ કોટ, મુંબઈ એ સ્થળેથી મળી શકશે.

આ નિબંધ માટે શ્રીયુત એન. સી. મહેતા સિન્ડિકેચન (આઇ. સી. એસ) પ્રતાબગઢ ઔદ્યોગી તા. રંક મી અડોબર ૧૯૨૬ ના અમારા પરના પત્રમાં જણાવે છે તે ખાસ નોંધવા યોગ્ય હોઇ અને અવતારીએ છીએ:—

DEAR MR. DESAI,

I have been reading your 'જેનો ને તેમનું સાહિત્ય' in Gujarati Sahitya with much admiration for sound scholarship and proper perspective. I do not think there is any thing in the Gujarati literature or in any other language that I know of, what gives such detailed information about Jain literature. If you have published any other works on the subject I should like to possess copies of them. I do not know whether you have seen my book on 'Studies in India Painting' recently published by Taraporevala. I find a mention in your book that the image of Hiravijaya is still to be seen at Shatrunjaya. Is it possible to get a good photograph of it and get any information about its date and measurement?

Yours Sincerely,
N. C. Mehta,

P. C. It will be a very useful thing if books on Jainism on the style of Dharmamand Kosambi's works on 'Buddhism were to be written. (N. C. M.)

આનું ગુજરાતી ભાષાનું એ છે કે:—

શ્રિય મિ. દેસાઈ,

હું તમારો 'જેનો ને તેમનું સાહિત્ય' (એ નિબંધ) ગુજરાતી સાહિત્યમાં વાંચી ગયો છું અને તેમાંની સંગીન વિદ્યા અને યથાસ્થિત રેખાદર્શન માટે અતિ આદર ઉત્પન્ન થયો છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં કે જેની અને માહિતી છે એવી કોઇ પણ ભાષામાં જૈન સાહિત્ય સંબંધી આવી વિસ્તૃત માહિતી આપે એવું કંઈ પણ હોય એમ હું ધારતો નથી. તે નિબંધ પર તમે કંઈ ખીન કૃતિઓ પ્રકટ કરી દોષ તો તેની નકલો મેળવવા હું પુરા શયશ. તારાપોરવાલાએ હમણાં જ પ્રકટ કરેલ 'ભારતીય ચિત્રકલાનો અભ્યાસ' એ પર મારું પુસ્તક તમે જોયું છે કે નહિ તે હું નથી જાણતો. તમારા પુસ્તક (નિબંધ)માં એવો ઉલ્લેખ થયેલો છે 'જેણે છે કે હીરાવિજયની પ્રતિમા શરૂબંધ પર હાલુ વિવમાન છે. શું તેનો સારો ફોટો મેળવવાનું અને તેની રચનાનો સંવત્ તેમજ તેના માપની કંઈ હકીકત મેળવવાનું શક્ય છે ?

તમારો કૃત્યનિધ,
એન. સી. મહેતા.

તા. ૬૦ જી ધર્માનંદ ડાસખીએ જોડેલું ધર્મ પર લખેલાં પુસ્તકોની શેડી પર જૈનધર્મનાં વિષયમાં પુસ્તકો લખાય તો તે પણ ઉપયોગી વાત છે. (એન. સી. મ.)

આ નિબંધ અમારા સન્નિધ પડિત લાક્ષ્યક બં ગાંધીને જોવા મોકલી આપ્યો છે ને તેમાં તેમણે કૃપાથી જોઈ જઈ યોગ્ય સ્થળે અહીં તહીં સુધારા વધારા અમુક ભાગમાં કર્યા છે અને પછીના પોતે જોઈ જનાર છે. એજ પ્રમાણે ખીન જૈન સાહિત્યને તે માટે શ્રમ લઈ સુધારા વધારા સૂચવવા માટે પ્રેમ પૂર્વક આમત્રણ કરવામાં આવે છે. આ સમસ્ત નિબંધ તેમાં વિશેષ ઉમેરવા જેવું હશે તે ઉમેરી 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ'ના ખીજે ભાગ ચોડા માંસમાં બહાર પડનાર છે તેમાં મુકવામાં આવનાર છે.

શ્રીયુત મહેતાજી પોતાનો જે અભિપ્રાય ઉપર પ્રમાણે લખી મોકલવા તરફ લીધો છે તેમજ ખીન જે સૂચનાઓ જૈન સાહિત્ય માટે કરી છે તે માટે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ. તેમને 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' ભાગ ૧ સો મોકલી આપવામાં આવ્યો છે. હીરાવિજયસરિની પ્રતિમા મહેતો ફોટો વગેરે પૂરું પાડવા માટે મુનિ મહારાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજીને

વિનંતિ કરી છે અને આથી કરીએ છીએ. જૈન સાક્ષરો ધર્માનન્દ કોસંખીના બૌદ્ધધર્મ પરનાં પુસ્તકોની ઘાટીપર જૈન ધર્મ અને તેના સાહિત્ય સંબંધે લખે અને તેથી શાસનસેવા, ખાનગીવાનો, હલાવો લે એમ અને ઇચ્છીશું: અમે જૈન ધર્મ સંબંધી નિબંધ શ્રી કૃષ્ણ સેલા તરફથી પારિતોષક યોજના માટે લખેલ તે, પારિતોષકને યોગ્ય સ્વીકારાયો છે તેને સાતેક વર્ષ થઈ ગયાં. હવે તે પુનઃ સંશોધવા માટે પ્રયત્નશીલ છીએ અને તે મુંબઈની એક સંસ્થા તરફથી પ્રકટ કરવાનું વચન પણ અપાઈ ગયું છે તેથી થોડા સમયમાં તે બહાર પડે તેનું મૂલ્ય સમાજ યોગ્ય રીતે આંકશે.

૩ 'જૈન ગુજરાત કવિઓ' ભાગ ૧ લો.

આ ગ્રંથ પાછળ અમે પંદર વર્ષની સતત હેનન લીધી છે અને આખરે તેના પહેલા ભાગ પિમતી કૉન્ફરન્સ તરફથી બહાર પડેલ છે આ માટે ના કૌર્મવાદકોને અતિ ધન્યવાદ થતે છે. હજુ પણ આ ગ્રંથ અને તેટલો સંપૂર્ણ કરવા માટે જુદા જુદા ક્ષેત્રે રહેલા લોકોને જોવા તપાસવાની સતત મહેનત અમારા તરફથી ચાલુ છે. ગત વિજયદશમીએ ખંભાત જવા અહીંથી નીકળી ત્યાં દશેક દેહાડા રથિત કરી ત્યાંના શ્રી વિજયનેમિસરીશ્વર સ્નાનમંદિરમાંનો લંડાર અને ત્યાંની જૈનશાળામાંનો મુનિ મહારાજશ્રી લાવણ્યવિજયજીનો લંડાર એમ બેમાંના ભાષાના કાવ્યગ્રંથો-રાસ ચોપાઈ આદિ દસ્તગ્રંથો જોવાની તક મળી હતી અને કેટલુંક નવીન સાહિત્ય મળી આવ્યું હતું. આ માટે ત્યાંના શેઠ કરતારચંદ, અમરચંદ, શેઠ નાનજીભાઈ અમરચંદ, શેઠ મૂળચંદ પાનાચંદ વગેરેના ઉપકાર માનીએ છીએ. આ સર્વે વધુ શોધખોળને પરિણામે જેટલી વિશેષ અને નવીન હકીકત મળશે તે આના બીજા ભાગમાં પૂર્તિ તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

આ પહેલા ભાગમાં વિક્રમ ૧૩ મા સૈકાથી તે ૧૭ મા સૈકા સુધીના કવિઓ અને તેની કૃતિઓની નોંધ કરી છે, અને ૩૨૦ પાનાનો પ્રસ્તાવનામાં 'જૂની ગુજરાતીના ઇતિહાસ' એ નામનો નિબંધ અમે લખેલો પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. આ અને

નિવેદન સહિત, તેમજ ચાર ગતતી અતુલમણિકા સહિત દળ કુલ એકેઢજાર પૃષ્ઠનું થયું છે. પાકુ લૂગડાનું પુકું છે અને કિંમત પાંચ રૂ. છે. પોસ્ટેજ ભુકું. આ સંબંધીની જાહેરખબર ગત જૈનયુગના અંકમાં મૂકી હતી અને આ અંકમાં મૂકાઈ છે. જૈન સમાજ અને ખરીદી-જૈન સાહિત્યની સેવા કરવામાં સહાયભૂત બનશે એમ અમે આશા રાખીએ છીએ.

દમણજી શ્રી કૉન્ફરન્સ આફિસે કેટલાક ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ સાક્ષરોને આ ગ્રંથ ભેટ મોકલાવ્યો છે. અને તે પર વિવેચનાત્મક વિસ્તૃત આલોચના લખી મોકલવાની કૃપા કરવા માટે અમારા તરફથી ખાસ વિનંતિ કરવામાં આવી છે. આ સર્વ આલોચનાત્મક લેખો મળ્યે આ ગ્રંથના બીજા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનો વિચાર છે અને તેમ થયે 'પ્રવેશક' તરીકે તે લેખો અપૂર્વ સેવા બનવો એ નિર્વિવાદ છે. દમણી આપણા સાક્ષર શિરામણિ રા. બ. કેશવશાહ હર્ષરાય દુવ આ પહેલા ભાગની પહોંચ સ્વીકારતાં કૉન્ફરન્સના સ્થાનિક જનરલ સેક્રેટરીએને તા. ૨૫-૧૧-૨૬ ના પત્રથી જણાવે છે કે:-

"આપશ્રીના તરફથી 'જૈન ગાંધી કવિઓ-પ્રથમ ભાગ' એ નામનું પુસ્તક આજે ભેટ મળ્યું, તેની ખોંચ આનંદ તથા આભાર સાથે આપતાં લખવાની રત્ન લેણે કૉન્ફરન્સે એ પુસ્તક બહાર પાડી પરમ ઉત્સાહી સંરોધક મોહનલાલ દહીયારે દેરાઈએ અંતરના ઉગ્રાંથી લીધેલા પરિશ્રમની કદર કરી છે અને ગુજરાતી જૈન સાહિત્ય વિશે માહિતી સર્વસુલભ કરી ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસને અપૂર્વ અતુલજનતા પૂરી પાડી છે. મહાભારત, રામાયણ અને પુરાણના આધારનું ગુજરાતી સાહિત્ય ચોટ ચકલે ગવાતું હતું. પરંતુ પુષ્ટિમાર્ગિક, સત્સંગી અને જૈનસાહિત્ય મંદિર અને ઉપાસકમાં જ તેની પવિત્રતાની સુવાસ ફેલાવતું હતું. આ કારણથી ઘટતર ધંધ અને ધર્મની ભજુબહાર તે અસારસુધી રહી છે. આ સુચિથી તે સંબંધી અજ્ઞાન થયે દરજ્જે ફર થશે. ખંડિત મુર્તિરૂપે, ઘસાઇ ગયેલા ચિત્રા રૂપે, કુટિલ પાનાં રૂપે નદાં સંસ્મરણે જનતાને આ સાહિત્યને ઇતિહાસ પદવામાં બદલેલો નીવડે છે. તે જૈન ગુજરાતી સાહિત્યના લંડાર વિશે શું કહેવું? રીંદો એક વાર મોકલેલી અમૂલ્ય ભેટ માટે આભાર પ્રદર્શિત કરી

તથા 'જૈન ગુર્જર કવિઓ-દ્વિતીય ભાગ' વેળાસર મારા જેવા વૃદ્ધ મનુષ્યથી લાંબ લેવાય એમ પ્રગટ થવાની વિશ્વાસના કરી વિરમૂં છું.

લે. આધીન સેવક,
કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ."

આજ પૂજ્ય ધ્રુવ મહારામ અમે બાળકને પર-
બારા તેજ તારીખના એકે કાર્ડથી જણાવે છે કે:-
સદા સ્નેહી મોહનલાલભાઈ,

આજ, બહુ દિવસથી જેની હું વાટ જોતો હતો તે
જૈન ગુર્જર કવિઓ-અથવા ભાગ મને મળ્યો. તમારી
મહેનત અયાગ છે. તમે જૈન ગુજરાતી સાહિત્યની જેવી
સેવા બજાવી છે તેવી જૈનેતર ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા
બજાવનાર કોઈ નથી-રોપપૂર્તિ ક્યારે થશે તેનો પણ
અંચાલ આવતો નથી. બીજો ભાગ હવે ક્યાર સોજો
બહાર પડશે ?

તમારી સચિ હું આદ્યત અવકાશમાં વાંચી જઈશ.
પણ અવસ્થાએ મારા (પર) અમલ જમાવવા માંડ્યો છે
તેથી તમારી સૂચનાઓ મારાથી કેટલે દરજ્જે પળારો તે
શકે પડતું છે....."

વડોદરાથી પંડિત લાલચંદ લગવાનદાસ ગાંધી
જણાવે છે કે:-

'શ્રીમતી જૈન ચે. કે. આદિકે આના અંધને પ્રકાશ-

માં મૂકીને અને સાહિત્યરસિક ઇતિહાસપ્રેમી ગમ્યસ્થ
સંમળન સાક્ષરવર્ગમાં અમૂલ્ય વિતરણની યોજના કરીને
અતીવ પ્રશંસાપાત્ર કાર્ય કર્યું છે એમ સહજ જૂઠાં
પ્રકટ થાય છે. પ્રકાશક સંસ્થાને મહારાં અતરનાં અભિ-
નંદન છે. તે સાથે સંપ્રાદક અને સંપ્રેયોજક શ્રીયુત
મોહનલાલ દ. દેસાઈના સુપ્રસિદ્ધ પ્રયત્ન માટે ધન્યવાદ
ઉચ્ચાર્યા સિવાય રહી શકતું નથી. આ ગ્રંથ સંબંધમાં
મહારો વિરોધ અભિપ્રાય ગ્રંથનું આંતર અવલોકન કર્યા
પછી આગળ ઉપર જણાવીશ.'

પ્રસિદ્ધલેખક શ્રીયુત 'સુશીલ' ૧૮-૧૨-૨૬ ના
ટૂંક પત્રમાં જણાવે છે કે:-

'ગુર્જર જૈન કવિઓ વાણી' પુસ્તક પણ રા. દેવચંદ-
ભાઈ (જનપત્રના તંત્રી) પાસેથી મારી લીધું. મેં તે
ધાર્યું કે માંચ-પચોસ ફારમનો ગ્રંથ હતો. પણ મોટું
ફળદાર વૈલ્લુખ નીહાળી હું તો ફગન થઈ ગયો—આ
ગ્રંથનેરી જેવો ગ્રંથ હું ક્યારે વાંચી શકીશ ? આપની
ધીરજને પણ ખરેખર ધન્યવાદ ધરે છે. સાહિત્ય એક
સાધના છે—તેમાં અનંત ઘેરું કેટલું આવશ્યક છે તે
તમારા આ પ્રકાશન ઉપરથી સમજાય છે. સમાજોચનાની
આંતર નહીં તો પણ મારા પોતાના વિનોદની આંતર
વાંચીશ. કારણકે મને પોતાને તેમાંથી મળું નહું જણવાતું
મળશે.....'

- ૧૧ પ્રીતિ પાખમ મિત્ર નહીં,
વયર પાખમ શત્રુ નહીં
- ૧૨ કાંસા વિહણું સૂત્ર નહીં,
પેટ વિહણું પૂત્ર નહીં
- ૧૩ નાગરવેલિં બીજ નહીં,
વાદલ પાખમ વીજ નહીં,
- ૧૪ માતા પાખમ હેજ નહીં,
હોદા પાખમ તેજ નહીં
- ૧૫ અંગ હીણુનઇ રાજ નહીં,
વેશાનઇ તુ લાજ નહી
- ૧૬ ભણ્યા પાખમ ભક્તિ નહીં,
વિવેકી પાખમ યુક્તિ નહીં
- નિમ્યા પાખમ શક્તિ નહીં,
તુરક માહિં વિગતિ નહીં
- અચી પાખમ ભક્તિ નહીં,
નિનંધર્મ પાખમ મુગતિ નહીં
- ૧૭ નવકુલ પાખમ નાગ નહીં,
તારા પાખમ તાગ નહીં
- ભાણેજ માટી ભાગ નહીં,
કંઠ વિહણું રાગ નહીં,
- પવંત પાખમ સાગ નહીં,
વિમલાગિરિ ઉપરિ કાગ નહીં
- ૧૮ ભોગી પાખમ ભોગ નહીં,
મતી વિહણું મોગ મ્હી
- ૧૯ વડલતું તુ કુલ નહીં,
ચિતામણિતું મૂલ નહીં
- ૨૦ જવદરતું તુ તોલ નહીં,
ચક્રદધ સોલમ છોલ નહીં
- મરિયા વિહણું ઢોલ નહીં,
લંપટ માણસ બોલ નહીં
- ૨૧ ગજધર પાખમ ખાટ નહીં,
કુભાર પાખમ માટ નહીં
- કંસારા પાખમ ત્રાટ નહીં,
સોની પાખમ ઘાટ નહીં
- ગરબ પાખમ દાટ નહીં,
ચર પાખમ ધર્મની વાટ નહીં
- ૨૨ વડપણતું જાણું, દીક્રાના પાણું,
પાંચલાનું પાણું, કુંદાનું વાણું.

- ૨૩ મિર હાલતું વરિહું, હોલીતું પઠિહું,
જલકાસનું મરિહું, ઉટતું કઠિહું
- ૨૪ નિર્ધનતું જંગ, વયરીતું રંગ
પાવણતું સંગ, ગાદહિમ લીંગતું ભંગ
- ૨૫ ભાતાની વાડિ, જવાસાની વાડિ
સાધની ધાડિ.
- ૨૬ સિરાદીતું દાતણ, રાખતું સીરામણ
ઉટતું જમણ, હાથીતું દામણ
- ૨૭ વહીતું પડીગણું, સૂખાતું ઉર્મિગણું
આકકાતું જીડીપણું, પાવણતું માટીપણું
- ૨૮ ખજૂઆતું તેજ, મંત્રેષતું હેજ
ખસલાની સેજ, દીખાતું ભેજ
- ૨૯ કારતાનું લાગ, જમાણતું ભાગ
રન્નાદિતું જાગ, સુકક માહિ સાગ
- ૩૦ અંધલાની આસ, ગાદહિયાની લાસ
વયરાલા માહિ વાસ, વેશાનુ દાસ
- ૩૧ આભાં તણી ખાંઠ, કુર્પરિસ તણી ખાંઠ
- ૩૨ આકતણું તુર, નદી તણું પૂર
- ૩૩ રાખતું મુ, છુંડતું જુ
ખાલકતું કું, કાંસાતું કહું
- ૩૪ દાસીતું સનેહ, પાવણ તુ વેદ
કોદીતું દેહ, પાણીતું અવરેદ
- ૩૫ ખમણાતું દેખણું, ખાલકતું મેખણું,
મૂરખનું લખણું, દોટાનું લખણું
- ૩૬ નીસાણીતું નાણું, ધાણીતું ખાણું
ભાણું લાણું, ગદિલીતું ગાણું
- ૩૭ વસહદીઆતું દાટ, બોજકુ ભાટ
વગાની વાટ, અકતું પાટ
- આમાં ૧ થી ૩૭ એ સંખ્યા અમોએ પ્રાસ
પ્રમાણે સચવના ખાતર મૂકી છે, મૂળમાં સર્વજ
લખાયેલ છે, છેલ્લે 'અકતું પાટ' એટલું લખી
પ્રત અપૂરી મૂકાપ લાગે છે. આ ઉખાણાં ભેદકણાં
જેવાં લાગે છે. અમે અગ્રેજી ભણના ત્યારે આવાં
અગ્રેજીમાં ઉખાણાં બોલાતાં-જેવાં કે No know-
ledge without College (કોલેજ વગર જ્ઞાન નહિ)
No life without wife (બી વિહણું જીવન
નહિ) વગેરે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું પ્રાકૃત વ્યાકરણ* તેનો ઇતિહાસ અને તેની ગુર્જર સાહિત્યમાં ઉપયોગિતા.

આખા જીવનમાં સાહિત્યની સેવા કરનાર અને સાથે ગુર્જરાતના એ મહાન રાજધિરાજોના આખા સમયમાં અનેક પ્રકારે રાજકીય ખાજતોમાં લાગ લેનાર અને તેની સાથે ધર્મસાધનાની પ્રગળ ભાવના વ્યવહાર રીતે સિદ્ધ કરનાર શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્યનું “કળિકાળ સર્વસ”નું ખિરદ રચાને છે એમ ન્યારે તેઓશ્રીની અનેકદેશીય પ્રવૃત્તિ જોઈએ છીએ ત્યારે લાગ્યા વગર રહેતું નથી. એમને સાહિત્યનું એક પણ ક્ષેત્ર ખેડ્યા વગર છોડ્યું હોય એમ લાગતું નથી અને તે બાબતની પ્રતીતિ તેઓના લખ્ય ગ્રંથસંગ્રહજ આપે તેમ છે. અન્ય પ્રસંગે એ મહા ભાગી અને સરસ્વતીના અનન્ય ભક્તના આખા જીવનની રૂપરેખા પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ હાય ધર્યું. એક નાના નિર્બંધમાં એ વિવિધતાથી ભરપૂર જીવનને ન્યાય આપવાનું કાર્ય બનવું અસંભવિત લાગવાથી આપણા ગુર્જરાતી સાહિત્ય પર સીધી અસર કરનાર તેમની પ્રાકૃત ભાષાની સેવા અને તેને અંગે ઉપલબ્ધ થતી હકીકતોનો અંગે સંગ્રહ કરવાનું તેથી પ્રાસંગિક ધાર્યું છે. આ નિર્બંધમાં ગ્રુખ્યત્વે કરીને તે મહાપુરુષના પ્રાકૃત-વ્યાકરણની રચનાના પ્રસંગ ઉપર ખાસ કરીને અને આતુર્ગિક વિષય તરીકે આખા વ્યાકરણની રચના ઉપર અને તેને સુવ્યવસ્થિત બતાવનાર અને ઐતિહાસિક ખોટ પૂરી પાડનાર ગ્રંથની બાબત ઉપર જે હકીકત મળી છે તેનો સાર આપ્યો છે અને બહુ જરૂરી આજીવ્યાજીવી હકીકતો ઉપર સંદર્ભ દર્શિપાત કર્યો છે.

શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય.

વિક્રમ સંવત ૧૧૪૫ ના કાર્તિક શુદ્ધ પૂર્ણિમાની રાત્રીએ આ મહાભાગો જન્મ ધંધુકાં (કાઠીઆવાંડ) માં થયો. “એનું” નામ ચંદ્રદેવ, એના પિતાનું નામ ચામિગ અને માતાનું નામ પાહિણી. માતાએ મોઢ વાણીઆ. એ વખતે ધંધુકા મોઢું શહેર હતું અને

ત્યાં વ્યપાર સારો હતો. અત્યારે અમદાવાદ જીલ્લાન તાખામાં છે. એમની માતા જૈન ધર્મ પાળતી હતી. પિતા જૈન હતા પણ ધર્મ શ્રદ્ધામાં એમની માતા જેટલા મજબૂત હોય એમ લાગતું નથી. શ્રીદેવચંદ્રે આ નાના બાળકનું મુંદર ભવિષ્ય એની મુખમુદ્રા અને બીજાં લક્ષણોથી જોઈ જાણી ભવિષ્યના મહાન સેવા કરનાર તરીકે એને પીછાતી ભક્તિભાવવાળી માતા પાસે એ બાલરત્નની મોગણી કરી અને આખરે સંવત ૧૧૫૦ ના મહા શુદ્ધ ૧૪ શનિવાર ખંભાતમાં દીક્ષા આપી અને અભ્યાસ શરૂ કરાવ્યો. એ વખતે એનું નામ સોમચંદ્ર રાખ્યું. પ્રાકૃત ભાષા તત્ત્વજ્ઞાન અને ન્યાયનો અભ્યાસ પૂરો થતાં એમને સંવત ૧૧૬૬ માં બાવીશ વર્ષની વયે આચાર્યપદ આપવામાં આવ્યું અને સપ્રદાય પ્રમાણે તે વખતે તેમનું નામ ફેરવી હેમચંદ્રસુરિ અથવા હેમચંદ્રાચાર્ય રાખવામાં આવ્યું.

સિદ્ધરાજ જયસિંહ.

આવી રીતે તૈયાર થયેલ અને બાળવયથી અસાધારણ બુદ્ધિવૈભવ ધરાવનાર વ્યક્તિ ન્યારે તૈયાર થતી હતી ત્યારે ગુર્જરાત દેશમાં તે વખતે જયસિંહ સિધ્ધરાજની આજીવ પતેલી હતી. મહારાજા કલ્લેદેવના મરણ વખતે ધણી નાની વયમાં સં. ૧૧૫૦ ના ચોપ વદ ૩ ને રોજ એનો પદ્માભિષેક થયો. આખણે જે વ્યાકરણ સંખંધી આજે વિચાર કરીએ છીએ તેને મહારાજા સિધ્ધરાજની સાથે ધણે નીકટનો સંબંધ હોવાથી એને લગતી કેટલીક હકીકત અંગે પ્રસ્તુત છે. નાનપણથી અનુસ પરાક્રમી આ ગુર્જરાધીપ પોતાની આજીવો વિસ્તાર વધારતો હતો ત્યારે શ્રી સોમચંદ્ર અભ્યાસમાં વધારો કરતા હતા. ન્યાય, જંદ, કાવ્ય, અલંકારાદિ સર્વ સાહિત્યમાં કુશળતા મેળવવાનો પાપો આ વખતે નખાતો હતો.

* મુંબઈની આઠમી ગુર્જરાતી સાહિત્ય પરિષદ સમક્ષ વાંચેલો નિબંધ. લેખક એ. જી. કાપડયા.

સૂરિશાહલ અને રાજધિરાજ પરિચય.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના ચરિત્રને અંગે સાધારણ રીતે માલુમ પડે તે કરતાં લુદ્ધજ પ્રકારની મુશ્કેલી છે. સાધારણ રીતે કોઈ પણ ગ્રંથકર્તાનું ચરિત્ર લખવું હોય તો કયાં સાધન મળતાં નથી ત્યારે આ પ્રબળ પ્રતાપી છુદ્ધિવૈભવશાળી વિદ્વાનના અનેક ચરિત્રો મળે છે અને તેમના જીવનનો પ્રવાહ, દેશસ્થિતિ, રાજ્યસ્થિતિ, સમાજસ્થિતિ, લોકઅવકાર કેવા હતા તે માટે વિસ્તીર્ણ સાધનસાહિત્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. એ આખા ચરિત્રને બારીકીથી અન્ય પ્રસંગે વિચારશું. અત્રે તો પ્રાકૃત વ્યાકરણને અંગે જેટલી જરૂરી વાત હોય તેટલીજ કરવી આવશ્યક ધારી છે અને તેમાં પણ સમયનો સંકેત હોવાથી ખાસ મુદ્દાની વાતોજ કરશું. ઉક્ત મહાન આચાર્યના ચરિત્રનો ધણો આધાર લેવા લાયક ગ્રંથ તે તેમના સ્વર્ગગમન પછી એક રાતકમાં લખાયેલ શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર છે. એ પ્રભાવકસૂરિની કૃતિ સં. ૧૩૩૪ માં લખાયેલી છે. અને ધણી આધારભૂત હકીકત મુદ્દામ રીતે પૂરી પાડે છે. એ ઉપરાંત મેરુગાચાર્યનો પ્રબંધ ચિંતામણિ અને રાજશેખરનો પ્રબંધકેશ અથવા ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ નોંધું. ઉપરાંત કાર્ણસની રાસમાળા તથા ડો. પીટરસનનું એ વિષયપરનું ડકન કોલેજનું ભાષણ અને ડો. છુલ્લરના જર્મન ભાષાના "The Life of Jain monk Hemchandra" ના પુસ્તકનો અવારનવાર ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

૧. પ્રભાવક ચરિત્રના બાવીશમાં ફાગમાં કહેવા પ્રમાણે એક વખત મહારાજ સિદ્ધરાજની સ્વારી રાજમાર્ગે ઉપર જતી હતી તે વખતે રાજધિરાજે સૂરિને દુકાનમાં ઉભેલા બેઠા પોતાના હાથીને અંકુશથી ખેંડેા કર્યો અને 'કાંઈકે બોલો-કહો' એટલું રાજા સૂરિ તરફ બોલ્યા એટલે તત્કાળ સૂરિ બોલ્યા "સિદ્ધ! તારા હાથીને કોઈ જાતની યંકા વગર આગળ ચલાવ. ભલે દિગ્ગજને ત્રાસ પામી જાયો. એમાં શી અશય્ય છે! કારણકે આ દુનિયા તો તારા વડેજ રક્ષાયેલી-ઉદ્ધત થયેલી છે." ૧ આ તત્કાળ રચાયેલી

અને પ્રસંગાનુરૂપ બોલાયેલી પદ્યરચનાથી સિદ્ધરાજ બહુ પ્રસન્ન થયો અને દરોજ બપોરે રાખના પ્રભાક સાર રાજમહેલે પધારવા સૂરીશ્વરને વિનંતિ કરી જે તેમણે સ્વીકારી. આ પ્રથમ પરિચય થયો. ત્યારપછી સૂરિમહારાજ સિદ્ધરાજ જ્યસિંહ પાસે અવાર નવાર જવા લાગ્યા. માળવાના રાજા યશોવર્મા પર મહાન વિજય મેળવી રાજધિરાજ સિદ્ધેશ્વર અણહિલપુર પાટણમાં પેદા તે વખતે તેને આશિર્વાદ આપવા સર્વ દર્શનીઓ મળ્યા હતા, તે વખતે હેમચંદ્રાચાર્યે તેને આશીર્વા આપી તે સર્વમાં પ્રથમ પંક્તિએ ગણાઈ. તેમણે તે વખતે કહ્યું કે: "સિદ્ધરાજ પૃથ્વી જીતીને આવે છે માટે અહો કામદુધા ગાય! તમે તમારા ગોમય રસ વડે ધરતીનું સંચયન કરો; અહો સમુદ્રો! તમે મોતીના સાથીઓ પૂરો; અહો યદ્રો તમે તમારા પૂર્ણ તેજ્યી પ્રકાશ કરો; અહો દિશાના હાથીઓ! તમે તમારી મુઠો વડે કલ્પવૃક્ષનાં પાંદડાનું તોરણ ધારણ કરો." ૨ સૂરિના આ આશિર્વાદથી સભા-રંજન બહુ થયું અને રાજેશ્વર બહુ પુશી થયા, ત્યાર પછી એક પ્રસંગ બન્યો તેને આપણે જે વ્યા-કરણનો વિચાર કરીએ છીએ તેની રચના સાથે ધણો અતલગનો સંબંધ ધરાવે છે.

વ્યાકરણ રચના પ્રસંગ.

એક વખતે મહારાજ સિદ્ધરાજને અવંતી (ઉજ્જયન)માં રહેલા પ્રધાન પુરોએ લક્ષણશાસ્ત્ર વ્યાકરણનું પુસ્તક બતાવ્યું. એ શું છે એમ રાજાએ પૂછતાં બોજરાજનું બનાવેલ એ શબ્દશાસ્ત્ર છે એમ

૧ કારણ પ્રસરે સિદ્ધહસ્તિરાજમદાદિકતમ્ ।
પ્રસ્પન્નુ દિગ્ગજાઃ કિંતૈર્મુસ્ત્યયૈવોદ્ધૃતાઃયતઃ ॥

૨ ભૂમિ કામગચિ સ્વગોમયરસૈરાસિચ
રત્નાકારા,
મુક્તાસ્પસ્તિકમાતનુષ્યમુદુપત્વંપૂર્ણકુમ્ભોમયા
ધૃતયા કલ્પતરોર્દલાનિ સરલૈર્દિગ્ધવારણા
સ્તોરણા

ન્યાપસ સ્વકરૈરિજિત્ય જગતીં નમ્યેતિ
સિદ્ધાધિપઃ ।

તેને જણાવ્યું. વળી તેઓએ જણાવ્યું કે એ જોજ રાજ્ય માળવાનો રાજા હતો, વિદ્યવ્યકશિરોમણિ હતો અને શબ્દ અલંકાર નિમિત્ત અને તર્કશાસ્ત્રોપર અંગે તેણે બનાવ્યા છે, તેમજ ચિકિત્સા વૈદ્યક વાસ્તુ શુકન સામુદ્રિક વિગેરે વિષયો પર અંગે લખ્યા છે. રાજાએ કહ્યું કે અમારા બંધારમાં શું આતું શાસ્ત્ર નથી? શું આવા વિશાળ ગુર્જરદેશમાં કોઈ વિદ્વાન નથી, જે આવા વ્યાકરણનો અર્થ લખી શકે? રાજાના આ ઉદ્દગાર સાંભળી સર્વ હેમચંદ્ર સામું નેષ્ટ રહ્યા જેનો ભાવ એ હતો કે એ કાર્ય કરવા સમર્થ તે છે. રાજાએ શબ્દશાસ્ત્ર વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર તૈયાર કરવા શ્રી હેમચંદ્રસુરિને પ્રાર્થના કરી અને જણાવ્યું કે અત્યારે જે વ્યાકરણો મળે છે તે કાં તો બહુ ટુંકા છે, અધુરા છે અથવા જીર્ણ છે. અત્યારે પ્રવર્તતા શબ્દલક્ષણ શાસ્ત્રની બહુ જરૂર બતાવતાં સુરિએ સાધનો પૂરા પાડવામાં આવે તો એ કામ હાથ ધરવા સંભવિત બતાવી. મુદામ માણસો મોકલી કારમીર દેશના પ્રવર નામના નગરથી ભારતી સરસ્વતી દેવી પાસેથી આઠ જુના વ્યાકરણો મંગાવ્યા. સરસ્વતી દેવીના પ્રસાદથી એ પુરૂષો જલ્દી પાછા આવ્યા અને એ સ્વેતાંબર હેમચંદ્રને મારે શારદા દેવીને કેટલું જાણુ માન છે તે પણ જણાવ્યું.

આવા વિદ્વાન નરરત્નને પોતાના દેશમાં રાખવાનું અહોભાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી રાજા પ્રસન્ન થયો અને વ્યાકરણ સર્વ દિશામાં તૈયાર કરવા હેમચંદ્રાચાર્યને બહુ ખુશીથી આદેશ આપ્યો. શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્યે ત્યાર પછી “શ્રી સિદ્ધહેમ” નામનું વ્યાકરણુશાસ્ત્ર બનાવ્યું. એના બનીશ પાદ-પ્રકરણો પાડ્યાં, આઠ અધ્યાય-વિભાગ થયા. એમાં ઉચ્ચાદિ પ્રત્યયો, ધાતુ વિભાગ, લિંગ વિભાગ, ગતિ સ્વર અને શ્લોક એ સર્વ હકીકત આવી એટલે એ પંચાંગી વ્યાકરણ બન્યું. એની સાથે એમણે બે કોશ બનાવ્યા. એનાં નામઃ નામમાલા અને અનેકાર્યકોશ. એના આદ્યમા અધ્યાયમાં પ્રાકૃત વ્યાકરણ લખ્યું તે પર આગળ ત્રિવેચન થયો.

વ્યાકરણના વિષયો.

પ્રભાવક-આદિનકાર આગળ લખે છે. કે અત્યારે

આધુષ્ય નાનાં હોવાથી અગાઉના વિસ્તીર્ણ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ થઈ શકે તેમ નહોતું અને વચ્ચેના વખતમાં દોષરથાનો અને ન સમગ્રય તેવી ધુન-વણી એટલી વધી મધ હતી કે વિદ્વાનોએ એ સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ જેનું એટલે એને પ્રમાણભૂત ગણી સ્વીકાર્યું. એ રાજદરબારમાં સ્વીકારાયલા અર્થને અંગે દરેક પાદને અંતે એક એક પ્રશસ્તિનો શ્લોક અર્થ કારે મૂક્યો છે અને છેવટે ૪ શ્લોક મૂક્યા છે. એ પાંત્રીશ શ્લોકમાં મુળરાજ સોલંકી અને તે પછીના રાજાઓની અને મહારાજ સિદ્ધરાજની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. આ શ્લોકના નમુના પ્રાકૃત વ્યાકરણને અંગે આપણે આગળ જોશું. એ વ્યાકરણ ઉપર અંધકર્તાએ પોતે ટીકા લખી છે તે પણ મુદામ અને જરૂરી છે. અંધ પૂરો થતાં રાજભલામાં એ વાંચવામાં આવ્યો. વસ્તુદર્શનની સ્પષ્ટતા સરળતા અને સંપૂર્ણતાને અંગે એની એકે અવાજે પ્રશંસા થઈ અને મહારાજાએ મણુસો-લંબીઓએ એ અર્થની કોપી કરવા બેસારી દીધા. દૂર દેશમાં અંબાસીઓને એની પ્રતો પહોંચાડી કયાંકયાં દેશોમાં એની પ્રતો મોકલી તેનાં નામ આ પ્રમાણે પ્રભાચંદ્રસુરિ આપે છેઃ-અંગ (ભાગલપુર), વંગ (પૂર્વ બંગાળ), કવિંગ (હકિણ એરીસા) આંધ્ર, લાટ (નર્મદા પશ્ચિમ પ્રદેશ), કણ્ઠક, કોકણ, મહારાષ્ટ્ર, સૌરાષ્ટ્ર, વત્સ, કચ્છ, માલવ, સિંધુ સૈલીર (સિંધ), નેપાલ, પારસીક (ઇરાન), મુરંટક, ગંગાપાર, હરિદ્વાર, કાશિ, જોદિ (જુદેલખંડ), ગયા, કુલ્લેન, કન્ય કુબ્જ, જોડ (હિંદવ બંગાલ), કામરૂપ (આસામ), સપાલ્લવ, જલધંધર, ખસ, સિંહલ, મહાગોધ, ખોડ, કૌશિક (હરખંગા) વિગેરે વિગેરે.

એની વીસ પ્રતો કારમીર દેશમાં સરસ્વતી મંદિરમાં મોકલી જે ત્યાં રાખવામાં આવી એટલે દેવી શારદાએ એનો સ્વીકાર કર્યો અને એને પ્રમાણભૂત અર્થ તરીકે ગણ્યો.

વ્યાકરણ પ્રસાર.

એ ઉપરાંત કાલક અથવા કલક નામના એક કાયસ્ય વિદ્વાન જેણે આઠે વ્યાકરણનો અભ્યાસ કર્યો

હોવીજ સંભવે છે. અત્યારે જેમ શહેર અને ગામ-
ડાની ભાષામાં ફેર દેખાય છે, સંસ્કાર અને સ્વજા-
વસિદ્ધતા જૂદા જૂદા આકારમાં બનને સ્થાનોમાં
અનુક્રમે અનુભવાય છે તે પ્રમાણે એક સાથે બન-
ને ભાષા પ્રચલિત હોય એમ અનુમાન થાય છે. ભાષા
શાસ્ત્રના આ અતિ વિકટ પ્રદેશમાં અત્રે તો ચંચુ
પ્રવેશ માત્ર થઇ શકે તેવું છે.

જૈન ગ્રંથોમાં પ્રાકૃતનું સ્થાન.

જૈન સંપ્રદાયમાં આ વિષય પર ઘણા ઉલ્લેખો
મળી આવે છે. તેઓએ અસલ પ્રાકૃત ભાષાને
ઉપયોગ કર્યો તે તેની સર્વપ્રાદિક વિશાળતા બતાવે
છે. એક મહાન દીકાર લખે છે કે “આજ, સ્ત્રી
મંદ મૂર્ખ અને ચારિત્રની અભિલાષાવાળા પ્રાણીઓ
ઉપર ઉપકાર કરવાની ક્ષુધિથી તત્ત્વ વિદ્યાનેએ
જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રાકૃત ભાષામાં બતાવ્યા છે. આ
સર્વશ્રાપી ઉપકાર દર્શિ બતાવે છે.

શ્રી ઉપમિતિ ભંવ પ્રપંચા કથામંથના કર્તા
શ્રી સિદ્ધધિગણિ સંવત ૯૬૨ માં લખે છે કે “સંસ્કૃ-
ત અને પ્રાકૃત ભાષાઓ પ્રાધાન્યને યોગ્ય છે. તેમાં
પણ ગર્વવાળા દુર્વિદ્ય મનુષ્યોના હૃદયમાં સંસ્કૃત
તરફ વલણ હોય છે. બાળ છવાને સદ્બોધ કરાવ-
નારી અને જ્ઞાનને બહુ મનોહર લાગે તેવી ભાષા
તો પ્રાકૃતજ છે. પણ એ દુર્વિદ્ય પ્રાણીઓને તેવી
લાગતી નથી. ઉપાય હોય તો સર્વનાં મનનું રંજન
કરવું યોગ્ય છે તેથી તેઓની ખાતર આ ગ્રંથ સંસ્કૃ-
તમાં રચવામાં આવે છે.” આવા વિચાર વિક્રમની
દશમી સદીમાં બતાવવામાં આવ્યા છે તે બહુ પ્થાન
એવનારા છે. સંસ્કૃત ભાષા વિદ્યાન વર્ગમાં વપરાતી
હતી એમ જે ઉપર વિચાર બતાવ્યો તેને આ
વિચારથી ઘણું ટેકો મળતો હોય એમ જણાય છે.
અત્યારે સાદી ભાષાના શોખીનો જેમ જગતોડ
અથવા સાક્ષરીયા ભાષાના સંબંધમાં વિચારે બતાવે
છે તેવી અસલ સંસ્કારી અને આમ ભાષાને અંગે
વિચારણા ચાલતી દશે એમ આ પદ્યી લાગે છે

‘ચાલ્લોઈસંદર્ભાણાં તથા ચારિત્રકાંશિણાં।

રૂપકારાય તત્ત્વજ્ઞે: સિદ્ધાન્ત: પ્રાકૃત: જુલભ

અને તેમ હોય તો ઉપર જે અનુમાનથી સંસ્કૃતભાષાનું
એકેશીયપણું અને પ્રાકૃતનું સર્વપ્રાણીપણું બતાવ્યું
છે તેને ટેકો મળે છે. સંસ્કૃત ભાષાના નાટકોમાં
સ્ત્રીઓ અને હલકા પાત્રો પ્રાકૃત કે માગધી ભાષા
વાપરે છે એ આપણા વાંચનનો વિષય છે. એની
સાથે રાજા કે પ્રધાન વાત કરે તો તેઓ સંસ્કૃતમાં
બોલે અને આ આમવર્ગીય પાત્રો પ્રાકૃતમાં બોલે તે
રાજા વિગેરે સમજી શકે, છતાં રાજાએ જેમ બને
તેમ સાદું સંસ્કૃત બોલવું પડે છે-એ સર્વનો નિષ્કર્ષ
એ નીકળે છે કે આમ ભાષા પ્રાકૃત હોવી જોઈએ
અને વિદ્યાનોની સંસ્કારી ભાષા સંસ્કૃત હોવી જોઈએ.
સંસ્કૃતનો ઉપયોગ ગ્રંથ લેખન ચર્ચા કે એવા વિશિષ્ટ
પ્રસંગે થતો હોવો જોઈએ અને સાદુ વ્યવહાર સર્વ
પ્રાકૃત ભાષામાં થતો હોવો જોઈએ. આવી પરિસ્થિતિ
હોય અને તે દશમી સદીમાં અણીતી હોય તોજ
સંસ્કૃત ભાષા વાપરનારને “દુર્વિદ્ય” નું ઉપનામ
શ્રી સિદ્ધધિગણિ જેવા પ્રભાવશાળી લેખક આપી શકે.

સિદ્ધહૈમનો આડમો અધ્યાય.

આ ચર્ચા ઘણી લંબાવી શકાય તેમ છે. એમાં
એક અને બીજી બાળુએ બહુ વિચારવાનું પ્રાપ્ત થાય
તેમ છે. એ ચર્ચા અહીં અટકાવી મારા કહીવાનો
ભાવ છે તે રજુ કરું છું અને તે એ છે કે જૈન
પ્રાચીન પુરોએ પ્રાકૃત ભાષાને ઉપયોગ આમ વર્ગનો
ઉપકાર માટે મરાઠા પૂર્વક પ્રથમથી કર્યો છે અને
ઘણી દ્વેદમંદીથી કર્યો છે. એટલા ઉપરથી પ્રાકૃત
ભાષા એ જૈનોની “આપ” ભાષા કહેવાય છે. મહા
વૈયાકરણીય પ્રાણિનિએ જેમ આડમો અધ્યાય વેદનાં
વ્યાકરણનો લખ્યો તેમ આર્યભાષાના ઉપયોગી વિભા-
ગને આડમો અધ્યાયના વિષય તરીકે અને આખા
વ્યાકરણના અંગ તરીકે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રાકૃત
વ્યાકરણ વિભાગને ગ્રંથો અને તે કાર્ય તેઓશ્રીએ
કેવી સફળતાથી કર્યું છે તે અત્રે વિચારીએ.

આ પ્રાકૃત વ્યાકરણનો વિભાગ ભાષાના અભ્યાસ
રીતે બહુ ઉપયોગી છે. અત્યારે વપરાતી ગુજરાતી
ભાષા અથવા સામાન્ય રીતે દિંદી મરાઠી કે બંગાળી
તેના આધુનિક સ્વરૂપમાં કેવી રીતે આવી તે જાણું

વાનો ઉપાય પ્રાકૃત ભાષાના વ્યાકરણનો અભ્યાસ છે; શબ્દની બુદ્ધિપતિ જાણવામાં આવે ત્યારે તેનો અર્થનો આશય અને તેના વપરાશની યોગ્યતા સમજાય છે; શબ્દનો અર્થ સમજવા માટે અને ખાસ કરીને એના Connotation દર્શન લાવ અને Denotation-(નિર્દેશ-ઉપલક્ષ્ય)- જાણવા માટે એ ક્યાંથી આવે છે એનું જ્ઞાન બહુ જરૂરી છે. શ્રી હેમચંદ્રે પ્રથમ સંસ્કૃત વ્યાકરણ લખ્યું એટલે એ વ્યાકરણના સાત અધ્યાયોને ભૂમિકા-(basia)-તરીકે રાખીને તેમાં કેવા ફેરફાર પ્રાકૃતમાં થાય છે તે આકાશમાં અધ્યાયમાં ખતાવ્યા છે.

પ્રથમ પાદ.

પ્રથમ પ્રાદમાં સંસ્કૃત સંધિના નિયમો પ્રાકૃત ભાષામાં વિકસે લાગે છે એમ ખતાવી દીધું છે. આથી શુન્દરાતી ભાષામાં ઘણીવાર મતભેદ પડે છે કે, એ સ્વર સાથે આવેલાં સંધિ કરવો કે નહિ એ યુગ નીકળી ગય છે. એ ઉપરાંત સંસ્કૃત શબ્દના જે હિંગોમાં ફેરફાર થાય છે તે સર્વ પ્રથમ પાદમાં ખતાવ્યા છે અને પ્રાકૃતના ચોક્કસ રૂપો થાય છે તે આખા સૂત્ર અને દીકામાં ખતાવ્યા છે. આથી લગભગ દરેક શબ્દની બુદ્ધિપતિ જાણવાનું ખની આવે છે. એ પ્રથમ પાદનાં ૨૭૧ સૂત્રો છે. દરેક સૂત્ર ઉપર શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે ખોતે પ્રકાશિકા નામની દીકા લખી છે અને તેમાં સૂત્રના ખુલાસા બહુ વિગતવાર જણાવ્યા છે. સૂત્ર યાદ રાખવા માટે છે અને દીકા સમજવા માટે છે. એ સૂત્ર અને દીકા ઉપર “કુંદિકા” નામની ઘણી વિસ્તારવાળી દીકા છે જે ઘણી ઉપયોગી છે. એના વિદ્વાન રચનારે અનેક ખુલાસાઓ પ્રૌઢ સંસ્કૃત ભાષામાં વિગતવાર ક્યાં છે અને તેનું દળ પણ ઘણું મોટું છે. એ વ્યાકરણના બે પાદ સૂત્ર દીકા અને કુંદિકા સાથે અને વળી શુન્દરાતી ભાષાંતર સાથે શા. ભીમશી માણેકે છપાવી બહાર પાડ્યા છે એટલે અરધું પ્રાકૃત વ્યાકરણ સંપૂર્ણ વિગત સાથે છપાઈ બહાર પડ્યું છે. એ શુન્દરાતી ભાષાંતર સાથેના અર્ધ ગ્રંથ સં. ૧૯૬૦ માં બહાર પડ્યા પછી બાકીના અર્ધો ભાગ બહાર પડ્યો નથી એ

ખેદકારક ખીના છે. શેક ભીમશીના દેવવિજયથી એમ ચંદ્રું સંભવિત લાગે છે. એના દ્રુતીઓના ખાસ ફરજ લાગે છે કે આ મુદ્દામાં અધુરો રહી ગયેલો ઉપયોગી ગ્રંથ જરૂર પૂરો કરવો. મારી આ પ્રાર્થનામાં આપ સર્વ સંમત થશે એવી આશા છે. પ્રશસ્તિ શ્લોકો.

પ્રથમ પાદને અંતે એક શ્લોક પ્રશસ્તિ રૂપે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે મૂક્યો છે તેમાં તેઓ લખે છે કે “હે સિદ્ધરાજ મહારાજન! બુદ્ધ દંડમાં કુંડળાકાર કરેલા ધનુષ્ય વડે તમારા શત્રુઓ પાસેથી તમે ડોલના પુષ્પ જેવું ઉન્નવળન યશ ખરીદ કર્યું છે. એ તમારા યશો નથુ જગતમાં ભગીભમીને થાકી જઈ આખરે માણવાની સ્ત્રીઓનાં પાંકુરંગનાં સ્તનમંડળ પર અને ઘોળા ગંડચળ પર સ્થિતિ કરી છે, અર્થાત યાદીને આખરે ત્યાં ખેસી ગયું છે.” આ મુદ્દે ભાવની ઐતિહાસિક કિમત છે તે અન્ય પ્રસંગે વિચારશે અને તેની કાવ્યમયમકૃતિ લક્ષમાં રાખવા ચોખ્ખું છે.

દ્વાથ્રય-સંસ્કૃત પ્રાકૃત.

મૂળ સૂત્રો અને પ્રકાશિકા દીકા તથા પ્રશસ્તિનો સાર શ્લોક શ્રી કુમારપાલ અરિત નામના પ્રાકૃત દ્વાથ્રય કાવ્યમાં શ્રીપૂત સંકર પાંકુરંગ પંક્તિ એમ. એ. એ. જે.એ સંસ્કૃત સીરીઝ નં. ૬૦ માં સંસ્કાર તરફથી છપાવી બહાર પાડેલ છે. કુમારપાળ અરિત એ કેવા પ્રકારનો ગ્રંથ છે એ અન્ય ખાસ પ્રસ્તુત હોવાથી તે પણ અહીં પ્રસંગાતુસાર જોઈ લઈએ. આખું વ્યાકરણ સાત અધ્યાય અને અઠાવીસ પાદે સુરિરાજે લખ્યું તેના સૂત્રોનાં દહાન્ત આપવા સાર “દ્વાથ્રય” નામનું મહા કાવ્ય પણ તેમણે જ રચ્યું. એ દ્વાથ્રય કાવ્યમાં બે પ્રકારની ગોઠવણ છે.

૧. ચદ્ દોમિળહલકુળહલોકૃતધનુર્દળેન

સિદ્ધાધિપ:

ક્ષોતં ઘેરિકુલાત્ ત્વયા કિલદલત્કુન્દા-
વદાતં યશઃ ।

સ્રાન્ત્વા ધ્રીણિ જગન્તિ લેદધિચન્દ્રં તન્મા-
લ્લોનાં વ્યધા-

દાપાળ્હો સ્તનમળ્હલે ચ ધવલે ગળ્હસ્થલે
ચ સ્થિતમ્ ॥

એક બાલુ ચૌલુક્ય ચુકામણિ મૂળરાજ્યી માંડીને સિદ્ધરાજ જયસિંહ સુધીનો ચાલુ રસિક ઇતિહાસ છે. એના વીચ સર્જ છે. આખો ગ્રંથ એ સમયના ગુજરાત અને મહાગુજરાતના ઇતિહાસ ઉપર ધણો પ્રકાશ પાડે છે. મૂળ ગ્રંથ ઉપર અભયતિલક ગણિની સંસ્કૃત ટીકા છે. મુંબઈ સરકારે એ ગ્રંથ સંપૂર્ણ છાપવાનું કાર્ય શ્રીયુત આશાજી વિષ્ણુ કાયાવાટે બી.એ. ને સોંપ્યું હતું. પ્રથમ વિભાગ દશ સર્ગોમાં બોધ સંસ્કૃત સીરીઝના નં. ૬૯ તરીકે બહાર પાડ્યો. પછી તે બહાર પડવા પહેલાં શ્રીયુત કાયાવાટે ગુજરી ગયા. બીજો વિભાગ ત્યાર પછી બહાર પડ્યો છે. એ બંને વિભાગ બંને તેટલા શુદ્ધ કરીને છાપવામાં આવ્યા છે અને બ્યાંકરણના દૃષ્ટાંતો માટે બહુ ઉપયોગી છે અને ઇતિહાસના મૌલિક સાધન તરીકે તો અદ્વિતીય છે. પ્રો. કાયાવાટે એની પ્રસ્તાવના લખી રાક્યા નહિ એ દીલગીરી ભરેલું છે. પણ એમની સંશોધક હુદિ બહાર પડેલા ગ્રંથના પૃષ્ઠે પૃષ્ઠમાં જણાઈ આવે છે. સદર ગ્રંથમાં દૃષ્ટાન્તની એવી યોજના છે કે વ્યાકરણ અને ભાષાના અભ્યાસીને બહુ રસ પડે. નામના અનિયમિત રૂપો લે તો બધા તેના રૂપો આવી જાય અને સંપૂર્ણ ભૂતકાળ કે એએઆરસ્ટ કાળ લે તો તેનાં રૂપો ચાલ્યાં આવે. સદરદુ પ્રોફેસરે બધા રૂપોની નીચે લીટીએ દોરી (અંદર લાઈન કરી) એ અંચલું મહત્વ વધાર્યું છે અને ઉપયોગિતા દર્શ્યમાન કરી છે અને ટીકાકાર અભયતિલક ગણિએ એને સંપૂર્ણ સુંદર રીતે સ્પષ્ટ કરેલ છે. ભાષાસાહિત્યમાં અને ઇતિહાસ વિભાગમાં આ ગ્રંથ અદ્વિતીય છે.

દ્વાયાત્રય ભાષાંતર.

સદર ગ્રંથનું ગુજરાતી ભાષાંતર શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારની આગાધી સાક્ષર શ્રી મણીલાલ નબુ-ભાઈ દિવેદીએ કરી સં. ૧૯૪૯ માં બહાર પાડ્યું છે. હાલ તે ભાષાંતર લભ્ય નથી પણ ઉપયોગી છે. એ ગ્રંથનો સાર આખા પછી સદરદુ સાક્ષર કેટલુંક વિવેચન કરે છે તેમાંના ઉપયોગી ફક્ત જોષ લઈએ.

“સંસ્કૃત ભાષામાં ખરી ઐતિહાસીક કીમતના પુરતો નથી એમ કહેવામાં જાણી જાય નથી. કેમકે

કાશ્મીરના ઇતિહાસની રાજતરંગિણી વિના પ્રાચીન ઐતિહાસિક પુસ્તક એક પણ મળી આવતું નથી. મધ્ય પ્રાચીન સમયમાં જૈન લોકોએ કેટલાંક કાવ્ય પ્રગંધ રાસા આદિથી ઘણી ઐતિહાસિક બાબતો નોંધી રાખેલી છે, ને જે કે તેમના ગ્રંથ બહુ ભરોસાદાર નથી. તો પણ ઘણા ઉપયોગના છે. હેમાચાર્ય જે ઇતિહાસ દ્વાયાત્રયમાં આપ્યો છે તે એટલો બધો અગત્યનો છે કે તેને આધારે પ્રખ્યાત સર એલેક્ઝાન્ડર ક્રીન્લેન્ડ ફારબસે પોતાની રાસમાળામાં તેનો પણ કેટલોક ભાગ લખ્યો છે.”

“ગુજરાતી અથવા અણુદિલવાડના રાજ્યની સીમા બહુ વિશાલ જણાય છે. દક્ષિણમાં છેક કોલા-પુરના રાજ તેની આજુ માને છે ને બેટ નેહરો છે, તે ઉત્તરમાં કાશ્મીરથી પણ બેટો આવેલી છે, ને પૂર્વમાં એદી દેશ તથા યમુના પાર અને ગંગા પાર મગધ સુધી આજુ ગયેલી છે. પશ્ચિમે સૌરાષ્ટ્ર તે ગુજરાતને તાબે હતું, અને સિંધુ દેશ તે સિંધ અને પંજાબનો કેટલોક પંચનદ આગળનો ભાગ એ પણ ગુજરાતને તાબે હતો. એ સિવાય ઘણાક દેશ ને રાજ્યનાં નામ આવે છે, પણ એમને ઓળખવાનાં આપણી પાસે હાલ સાધન નથી.”

આ સિવાય સાક્ષર શ્રી મણીલાલભાઈએ તે વખતની સમાજ વ્યવસ્થા, ધાર્મિક સ્થિતિ, લોકોની રહેણી કરણી વિગેરે પર ભાષાંતર અનુસાર પ્રકાશ પાડવા એ પ્રસ્તાવનામાં પ્રયાસ કર્યો છે અને છેવટે જણાવ્યું છે કે “દ્વાયાત્રય શબ્દનો અર્થ જે આત્રય એટલે આધાર એટલોજ થાય છે, ને આકરણ અને ઇતિહાસ એ આધાર જેને રચવામાં લીધેલા તેવા ગ્રંથ તે દ્વાયાત્રય. એમાં પોતે રચેલી અણાધ્યાયીના સૂત્રનાં પાઠ્યાર ઉદાહરણ છે, ને ગુજરાતના ઇતિહાસનો અર્થ તેમાંથી નીકળતો ચાલે છે. તે દ્વાયાત્રય

૧. આ ટીકા માત્ર ટીકા ખાતરજ થઈ હોય એમ લાગે છે. એમ લખવાનું પ્રમાણ તેમજે આપ્યું નથી. તેમજ જૈન ગ્રંથો તરફનું કુલ્લેય પણ અણમય જણાય છે કારણ તેઓ કુમારપાળ ચરિતની દયાથી પણ બહુલા નથી અને જ્યાં વિનોદ માટે કે પૂર્વબદ્ધ વિચારથી ટીકા કરવા જોઈય બધા હોય એમ અનુમાન થાય છે.

કાવ્ય આ પ્રકાર ભારાવના ભદ્રિ કાવ્યને મળતું આવે છે. પણ ફેરફાર એટલો છે કે ભારવિએ જ્યારે પાણિનીની અષ્ટાધ્યાયીના ક્રમ પદાર્થ સાચવ્યો છે. ત્યારે બે આશ્રયથી લખેલો આ ગ્રંથ બહુજ કઠિન થઈ ગયો છે, ને ટીકાની સહાય વિના તે સમજવો પણ મુશ્કેલ પડે તેવો છે.”

આ દ્વાયાશ્રય ગ્રંથનું સુદર સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર સર્વને લાભ થાય તેવા આકારમાં બહાર પાડવાની ખાસ જરૂર છે. એ દ્વાયાશ્રય કાવ્યના સોળમા સર્ગથી કુમારપાળ રામનો ઇતિહાસ શરૂ થાય છે. એમાં આનંદ રામ સાથેની લડાઈની વાત અને ઋતુતર્જુન આવે છે અને વીરામા સર્ગમાં હિંસા અટકાવવાના પ્રયત્નો અને હોકરા વગરના મરણ પામનારની મિહકત રાજ્યમાં જન્મ થતી હતી તે કાવ્ય રદ કર્યોનો ઇતિહાસ રજુ કરી સંસ્કૃત દ્વાયાશ્રય ગ્રંથ પૂરો કર્યો છે.

પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રયની વસ્તુ.

સંસ્કૃત દ્વાયાશ્રયમાં જ્યાંથી વાત મૂકી ત્યાંથી કુમારપાળ ચરિત્ર નામના પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રયમાં વાત ચાલુ કરી છે. એમાં આઠ સર્ગ છે. પ્રથમના પાંચ સર્ગમાં પાટણની પ્રભુતાનું વર્ણન કર્યું છે. એના રામની ભવ્યતા અને ધનાઢ્યતા, જેન મંદિરાની મહત્તા, મહોત્સવ પૂર્વક રામ એના દર્શને જતા તે વખતની એની વિશિષ્ટતા, રામની ભગવાનની મૂર્તિ તરફ ભક્તિ અને તત્સંબંધે તેનું આદર્શ, રાજભવાનોનું સૌંદર્ય, રામજો અને પ્રભુનો વૈભવ અને વિદ્યાસ અને રૂપોનાં વર્ણન. આ હકીકત છઠ્ઠા સર્ગમાં પણ ચાલુ છે. છઠ્ઠા સર્ગના બાદમાં વિભાગમાં કુમારપાળ રામ અને મહિષાસુર વચ્ચેની લડાઈની વાતો કરે છે અને અન્ય સહયોગી રામ સાથેના તેના સંબંધ દર્શાવ્યા છે અને છેલ્લા બે સર્ગમાં શ્રુતદેવીએ રામને આપેલ નીતિબોધ બહુ મનનીય છે. આ વસ્તુ કુમારપાળ ચરિત્રમાં છે. એના પ્રત્યેક શ્લોકમાં પ્રાકૃત વ્યાકરણનાં દર્શાવે છે અને સરકાર

તરફથી બહાર પાડેલ ગ્રંથમાં પ્રત્યેક દર્શાવેલી નીચે લીટી દોરી એની મુખ્યતા બતાવી આપી છે. એ ગ્રંથ ઉપર અભ્યપતિલકગણિની સંસ્કૃત ટીકા ધણી સુંદર છે અને તે પણ સરકારી ગ્રંથમાં પ્રગટ થઈ છે. આ કુમારપાળ ચરિત્ર પ્રાકૃત વ્યાકરણને અંગે દર્શાવતું કાર્ય કરે છે અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અપૂર્વ છે. શીશુત ચંકર પાંડુરંગે સદર ગ્રંથમાં આણું પ્રાકૃત વ્યાકરણ સૂત્ર અને પ્રકાશિકા ટીકા સાથે જાણું છે અને ૧૨૪ પૃષ્ઠોના પ્રાકૃત કાશ જાણ્યો છે. જેમાં પ્રાકૃત શબ્દો તેના સંસ્કૃત પર્વાય સાથે અને સર્ગ શ્લોકની સંખ્યાના નિર્દેશ પૂર્વક રજુ કરી એકવ્યતિ મહત્વની જરૂરીઆત પૂરી પાડી છે. પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસીને આ ગ્રંથ બહુ ઉપયોગી છે અને ગુજરાતી ભાષાના જેને વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ કરવો હોય અને ભાષાશાસ્ત્રી થવું હોય તેને માટે આ ગ્રંથ અપરિહાર્ય છે. પ્રાકૃત વ્યાકરણના અભ્યાસ વગર ગુર્જરી મિરાના અંદરના આશયને સમજી તેના ઉપયોગ થાય એ અતિ મુશ્કેલ બાબત લાગે છે અને શબ્દની વ્યુત્પત્તિ અને અર્થપટનાને અંગે તો એના વગર નથી શકે તેવું નથી એમ જણાય છે.

મૂળ પ્રાકૃત વ્યાકરણના પ્રથમ પાદની વાત કરતાં આપણે આટલી પ્રાસંગિક વાત વિચારી ગયા. હવે સદર વ્યાકરણના બીજા પાદમાં શી હકીકત આવે છે તેના ઉપર દૃષ્ટિકોણ કરી જઈએ.

દ્વિતીય પાદ.

સદર પ્રાકૃત વ્યાકરણના બીજા પાદમાં કુલ ૨૧૮ સૂત્રો છે, એના પ્રથમના ૧૧૫ સૂત્રમાં જોડાક્ષરોનાં પ્રાકૃતમાં કેવળ રૂપો થાય છે તે બતાવ્યાં છે. તેમ જ એવો રાખ્યો છે કે કેવા કયા જોડાક્ષરોના ફેર થાય તે પ્રથમ બતાવ્યા છે. બાર પછી એ જમ પ્રમાણે ચાલ્યા છે. એમાં વિકલ્પે રૂપો કેવી રીતે થાય છે તે પણ સાથે બતાવ્યાં છે એ પ્રકાશિકા ટીકામાં અને હુલિકા ટીકામાં તેના ખૂબ વિસ્તાર પૂર્વક સ્પેષ્ટ કર્યો છે. દાખલા તરીકે “શકત” સંસ્કૃતનું સક્કો અથવા સત્તો રૂપ થાય છે, “મુક્ત” સંસ્કૃતનું મુક્કો અથવા મુત્તો રૂપ થાય છે. અને

૧. આમાં ગરસમજીત છે. ભટ્ટિકાવ્યમાં પાંદવ અને રામ ચરિત્ર છે એટલે એમાં ઇતિહાસ ચાલુ છે.

વકનો, સ્કનો સ્વ થાય છે. એની સાથે એકજ શબ્દ જૂદા જૂદા અર્થમાં વપરાતો હોય લારે તેના કેવા રૂપ પ્રાકૃતમાં થાય છે તે ૧૧૫ પછીના બાકીના સૂત્રોમાં બતાવ્યું છે. આ આખો વિભાગ ભાષાશાસ્ત્રીને માટે અતિ ઉપયોગી છે. કેટલીકવાર અક્ષરોનો વ્યત્પત્તિ થાય છે તે પણ બતાવ્યું છે. “કરેણુ” સંસ્કૃતનું રૂપ વિકલ્પે કંજેણુ થાય છે. “વારાણસી” નું વારાણસી થાય છે. વ્યુત્પત્તિના અભ્યાસીને આ આખો પાદ ધણો ઉપયોગી છે. “દૃષ્ટ” નું દાઢા રૂપ થાય છે. “અદરપતિ”ના કેટલાં સૂત્રો લાગીને મયસ્સઈ મયપ્પઈ, મયપ્પઈ રૂપો થાય છે એટલે અપભ્રંશ દ્વારા એતું “ભેરપતિ” રૂપ કેમ થયું હશે એનો ખ્યાલ આવે છે. એવીજ રીતે સર્વ નામોનાં “બુધમદીય”નું તુમ્હકરો અને “અસ્મદીય” નું અમ્હકરો રૂપ થાય છે. આતો બહુ સાદા દાખલા આપ્યાં છે, પણ એ આખો વિભાગ મનન કરીને સમજવા યોગ્ય છે; શુદ્ધ ગુજરાતી શબ્દોનું મૂળ શોધવા માટે આ વિભાગ અતિ મહત્વનો છે અને વિશુદ્ધ ભાષા લખનારને અને ખાસ કરીને જોડણીના પ્રશ્નનો નીકાલ કરવાને માટે આ વિભાગનો અભ્યાસ ખાસ આવશ્યક છે. એ ખીજ પાદને છેડે પ્રશસ્તિના શ્લોકમાં સૂરીશ્વર લખે છે કે “તથા શુવનમાં અદિતીય વીર સિધ્ધાન્ત! શત્રુઓના નગરને થૂણું કરવાના વિનાશના કારણમૂલ યથેલા તમારા જમણા હાથમાં શંકરના જમણા હાથ કરતાં એટલો તક્ષવત છે કે એ હાથ એટલે મનોરથને દૂર કરતો નથી.” શંકરનો હાથ હાથ (કામદેવ)ને હકાવે છે ત્યારે તમારા જમણા હાથમાં એટલી વિશેષતા છે કે એ હાથ ઇચ્છા-મનોરથને દૂર કરતો નથી.

તૃતીય પાદ.

પ્રાકૃત વ્યાકરણના ત્રીજા પાદમાં ધાતુઓના પ્રત્યયમાં અને નામોના રૂપોમાં કેવા ફેરફાર

૧ દ્વિપદપુરુષોદયિનોદયેતોમયાદવામસ્ય

મયદુશ્ચસ્ય ।

અયં વિદોષો મુષનેકધીર પદં ન યરકામ

મ પાકરોતિ ॥

થાય છે તે બતાવ્યું છે. હવે અને દીર્ઘના ફેરફાર પ્રાકૃતમાં કયા નિયમને અનુસરે છે તે અને બહુ વિસ્તારથી બતાવ્યું છે. જાતિમાં કેટલા ફેરફારો થાય છે તે પણ વિસ્તારથી બતાવ્યા છે અને રૂપમાં કેવો ફેરફાર થાય છે તે પણ આ પાદમાં બતાવ્યું છે. શબ્દના જૂદા જૂદા અદેશો પણ અહીં બતાવ્યા છે. આમાં સર્વનામનાં સૂત્રો પર બહુ વિવેચન છે જે ખાસ મનન કરી વિચારવા યોગ્ય છે. ૧૩૦ માં સૂત્રમાં કહે છે કે પ્રાકૃત ભાષામાં દિવચન નથી, એને રથાને બહુવચન થાય છે. ચતુર્થા વિલક્ષિત થાય છે. ત્યાર પછી સંસ્કૃત વિલક્ષિતમાં પ્રાકૃતને અંગે કેટલા ફેરફાર થાય છે તે માટે ધણાં સૂત્રો બતાવ્યાં છે. સૂત્ર ૧૩૧-૧૪૧ સુધીના વિલક્ષિતને માટેજ લખાયેલાં છે. પરંપરક અને આત્મક પદના ધાતુનાં રૂપોમાં પ્રાકૃતમાં કેવા અદેશો થાય છે તે હકીકત ત્યાર પછી આવે છે અને એ સામાન્ય નિયમોનાં વ્યક્તિગત ધાતુમાં પાછાં અપવાદો થાય છે તે પણ સૂત્રો અને રીકામાં બતાવ્યા છે. આ તૃતીય પાદના કુલ સૂત્રો ૧૮૨ છે. સિદ્ધાન્તને ઉદ્દેશીને પ્રશસ્તિમાં લખે છે કે “પૃથ્વીના રાજાઓના યુકુટમણિ! તારી કીર્તિ જામે સ્વર્ગશુવનથી પણ દૂર લમે છે અને નીચે પાતાળના તળાઓથી પણ વધારે નીચી જાય છે” અને દરિયાની પણ પેલી પાર જાય છે. સ્વભાવને સુલભ એવા એના આંત્રા પ્રકારના જાયા નીચા અપળ : સ્વભાવને લાઇને એણે ઘણી ઉપર સંયમ રાખનારા મૂનિઓને એમના મૌનવ્રતથી મુકાવી દીધા છે.” ૨-મતલબ : એ છે કે તમારી વિસ્તૃત કીર્તિને મુનિઓ પણ ગાઇ રહ્યા છે. આવી રીતે પ્રાકૃત વ્યાકરણના ત્રીજા પાદમાં હકીકત આવે છે.

ચતુર્થ પાદ.

ચોથા અને છેલ્લા પાદમાં સર્વથી વધારે સૂત્રો

૨ સર્વ્ય સ્વર્ગનિકેતનાદપિ તલ્લે પાતાલ-

મૂલાદપિ

ત્વયોર્તિર્નમતિ ક્ષિતોશ્વરમણે પારે પવોધીરપિ ।

તેનાસ્યાઃપ્રમદાસ્વમાવસુલમૈદ્રુચાવચ્ચાપલ્લે-

સ્તેપાધંયમવૃત્તયોપિ મુનયો મૌનવ્રતંતયાજિતાઃ ॥

છે. એની સૂત્ર સંખ્યા ૪૪૮ છે અને એ વિભાગ સર્વથી વધારે કડીન લાગે છે. એમાં પ્રથમ ધાતુના આદેશો આવે છે. પ્રત્યેક ધાતુના જૂદા જૂદા અર્થમાં કેવા આદેશો થાય છે તે અને સાથે ઉપસર્ગ સાથે હોય ત્યારે જૂદા જૂદા આદેશો કેવા થાય છે તે આ પાઠમાં વિસ્તારથી ખતાવ્યું છે. એ હકીકત ૨૫૯ સૂત્ર સુધી આવે છે અને ધાતુની સમજણ અને તેમાં થતા ફેરફારો સમજવા માટે ઉપયોગી છે. પછી શૌરસેની ભાષામાં કેટલા ફેરફાર થાય છે તે ખતાવ્યા છે. એ પ્રાકૃત ભાષાનો એક પ્રકાર છે. અને માટે સૂત્રો ૨૬૦-૨૮૬ છે. ત્યાર પછી પ્રાકૃતના એક વિભાગ માગધી ભાષાની હકીકત આવે છે. એમાં કેવા ફેરફારો થાય છે તે હકીકત ૨૮૭ સૂત્રથી માંડીને ૩૦૨ સુધીમાં આપી છે.

ત્યાર પછી પૈશાવી નામની એક પ્રાકૃત ભાષામાં થતા ફેરફારો ખતાવ્યા છે તેમાં સૂત્ર ૩૦૮-૩૨૮ રાકાય છે.

સૂત્ર ૩૨૯ થી અપભ્રંશ નામની પ્રાકૃત ભાષામાં કેટલા ફેરફારો થાય છે તે ખતાવ્યું છે તે લગભગ આખર સુધી આવે છે. અને છેવટે સૂત્ર ૪૪૮ માં કહે છે કે શોષ સંસ્કૃતવર્તિસદ્ધમ્ એટલે પ્રાકૃત ભાષા સર્વથી જે વાત અદ્યત્ત અધ્યાયમાં ન લખી હોય તે સંસ્કૃત પ્રમાણે છે એમ સમજવું. ટુંકમાં કહીએ તો પ્રથમ પાઠમાં સંધિના નિયમો; બીજા પાઠમાં ભોગધારના ફેરફારો, ત્રીજામાં ધાતુના રૂપોમાં ફેરફારો અને ચોથા પાઠમાં આદેશો તથા પ્રાકૃતના પ્રકારોપર વિવેચન છે. એ ચોથા પાઠની છેવટે પ્રશસ્તિના ચાર શ્લોકો આપ્યા છે તે અનેક રીતે જલ્દ ઉપયોગી છે. તેના બાવ નીચે પ્રમાણે છે:—

પ્રશસ્તિ.

“પૂર્વકાળમાં શત્રુઓનો પતિ અને હવે વચરના ચાર સમુદ્રની સિમાથી અંકિત થયેલ પૃથ્વીના ભારને વહન કરવાની શક્તિવાળા મજબૂત બાહુવાળો ચાલુક્યકુળના આશ્વપણુ જેવા ભયંકર શત્રુ ૨૫ હાથી-ઓને સિંહસમાન શ્રી મુળરાજ નામનો રાજ થયો. ૧

“તેનાં કુળમાં પ્રમળ પ્રતાપમાં સૂર્યની સાથે

સરખાવી શકાય તેવા પૃથ્વીપતિ શ્રી જયસિંહ જેવ થયો જેણે પોતાના વંશ રૂપી સૂર્ય ઉપર અમૃત રશ્મિચંદ્ર જેવું ખીજું નામ “શ્રી સિંહરાજ” એવું લખાવ્યું. ૨.

“એ ચતુર રાજાએ સારી રીતે (સામ દામ દંડ બેદ ૩૫) ચારે પ્રકારના ઉપાયોનું સારી રીતે સેવન કર્યું. ચાર સમુદ્રનો જેને કહેરો છે એવી એટલે ચાર સમુદ્રની સિમા સુધીની પૃથ્વીને ભોગવી, એણે ચાર પ્રકારની વિદ્યા (આત્મીક્ષી, ત્રયી, વાર્તા અને પદ્મનીતિ) ના અભ્યાસથી પોતાની જીવિને વિશેષ નમ્ર બનાવી અને આત્માપર વિજય મેળવ્યો અને એણે ચારે પ્રકારના પુરુષાર્થ (ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ) ને જગે તો પરાકાષ્ટા કરી દીધી. ૩.

“શબ્દ સર્વથી વિસ્તૃત જ્ઞાન ધણું પ્રસ્તુતમાં વહેંચાયેલું અને તે ધર્મો મળવાની મુશ્કેલીવાળું અને છૂટું છવાયું અહીં તહીં પડી રહેલું નોંધને એના મનમાં ધણું ક્ષોભ થયો. એની આગળીને સ્વીકારીને સુનિ હેમચંદ્રે આ શબ્દાનુશાસન ધર્મ કોષ પ્રકારના પાપ કે વાંધા વચરનો વિધિપૂર્વક બનાવ્યો. ૪.”

૧. આત્મીક્ષી: ન્યાય, ત્રયી: ત્રણ બેદ. વાર્તા: કથા ચરિત્રો. પદ્મનીતિ: વ્યવહાર રાજ્ય, ધર્મ રાજ્ય.

૨ આસીદિશાં પતિરમુદ્રચતુ:સમુદ્રમુદ્રાં.

કિતક્ષિતિમરક્ષમવાહુદુષ્કાં.

શ્રી મૂલરાજ રૂતિ. ધુર્ધરચૈરિકુમ્ભિકણ્ઠોરચ:

શુચિચુલક્યકુલાયતંસ: ॥૧

તદ્યાન્તયે સમજનિ પ્રચલપ્રતાપતિમદ્યુતિ:

ક્ષિતિપતિર્જયસિંહદેવ: ॥

યેન સ્વવંશસચિતર્યપરં સુધાંશો શ્રોતિદ્ધ-

રાજ રૂતિ નામ નિજં વ્યલેખિ ॥૨

સમ્પદગુ. નિપેઢ્ય ચતુરશ્વતુરોવ્યુપાયાન

જિત્વોપમુચય ચ મુચં ચતુરાધિકાકાંત્વોમ્ ॥

વિદ્યાચતુર્યવિનોતમતિજિતાત્મા કાટા-

મથાપ. પુરુષાર્થચતુર્યયે ય: ॥૩

તેનાતિવિસ્તૃતકુરાગમવિપ્રકીર્ણશબ્દાનુ-

શાસનસમુચકદાર્થિતેન ॥

અંથપર વિચારો.

આ પ્રમાણે લખેલી પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે કે શ્રી સિદ્ધરાજ જયસિંહ મહારાજની પ્રાર્થનાથી આ અંથ લખાયેલો હતો, એ અંથમાં શબ્દશાસ્ત્ર સંબંધી કોષ પણ વાત બાકી ન રહે એવી એની યોજના હતી અને અનેક જૂઠા જૂઠા અંથોમાં શબ્દ સંબંધી વાતો હતી તેને વિધિ પૂર્વક-નિયમ-સર ગોઠવવાની એમાં ખાસ ગોઠવણ હતી. અનેક જગોએ જે હકીકત મેળવવા જવું પડતું હતું તે આ અંથમાં એકત્ર કરવામાં આવી અને વ્યાકરણના સંબંધમાં આ છેલ્લેજ અંથ થયો એમ કહી શકાય. ત્યાર પછી છૂટાછવાયા પ્રક્રિયા અંથો થયા છે પણ મોટા પાયા ઉપર અને સર્વ હકીકતને એક સ્થાને લઈ આવે એવો વિસ્તૃત અંથ આ છેલ્લેજ કે અને પ્રાકૃત ભાષાની વિચારણાને અંગે તો આ મંથ પહેલો અને છેલ્લેજ છે.

છેલ્લી પ્રશસ્તિની પહેલાં તેઓ લખે છે કે:—

इत्यां चाय श्री हेमचन्द्रविरचितायां सिद्ध

हेमचन्द्राभिधान स्योपज्ञशब्दानु-

साशनवृत्तावष्टमास्थाध्यायस्य

चतुर्थः पादः समाप्तः

अष्टमोऽध्यायः

समाप्ता चैवं सिद्धहेमचन्द्र शब्दानुसाशन

वृत्तिः प्रकाशिका नामेति.

આટલા ઉપરથી પ્રકાશિકા નામની ટીકા પણ તેમની પોતાની રચેલી છે એમ જણાય છે. આ અંથ આચાર્યપદમાભિ પછી લખેલો જણાય છે. બત્રીસે પાઠમાં પ્રશસ્તિના શ્લોકો જે રીતે મૂક્યા છે તે પરથી તે પંઞ્ચાંગેથી લખાયા હોય એમ જણાય છે. સમાપ્ત કરવા સંબંધી સર્વ હકીકત આવી ગયા પછી એ શ્લોકો લખાયા છે. એ સંબંધી એક વાત અન્યત્ર લખાયેલી છે તે હવે પછી જોવાશે.

પ્રખંધ ચિંતામણિમાં વ્યાકરણનો ઉલ્લેખ.

શબ્દાનુશાસનની કૃતિના મંથમાં મેરઠુગા-ચાર્ય પ્રખંધચિંતામણિ અંથમાં કહે છે તે વાત જરા વિચારી લઈએ. તેઓશ્રીનો અંથ સં. ૧૩૩૧ માં પૂરો થયો છે એટલે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની નજીકનો એ અંથ કહેવાય અને વળી તેઓએ જે વાત પૂર્વપુરણો પાસેથી સાંભળી તે લખી નાખી છે એમ છેવટે જણાવ્યું છે તેથી આધારભૂત ગણાય. તેઓ આ બનાવને ધારાનગરીના યશોવર્માની છત પછી મૂકે છે. એ છત વખત જૂઠા જૂઠા પંડિતો શ્રી સિદ્ધરાજને સંપ્રદાય પ્રમાણે આશીર્વાદ આપવા આવ્યા તે વખતે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પણ આવ્યા અને તેમણે મૂર્મિ કામગવિ વાળો ઉપર લખ્યો છે તે શ્લોક કહ્યો જેથી સિદ્ધરાજ બહુ પ્રસન્ન થયો. શ્રી મેરઠુગાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને શ્રી હેમચંદ્રસુરિનો આ પ્રથમ મેળાપ હતો. પીળા ઐતિહાસિક પુરાવાથી ધારા નગરીની જયસિંહની છત સં. ૧૧૬૪ માં થાય છે, તો ત્યાર પંખીના છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં વ્યાકરણની કૃતિ યથા હોય એમ અનુમાન થાય છે. આ બાબતપર નિર્ણય કરવા વિશેષ સાધનોની હણ અપેક્ષા છે તેથી છેવટેનો નિર્ણય ચતો નથી. આ કૃતિ સિદ્ધરાજના સમયની છે એ નિર્વિવાદ છે અને સિદ્ધરાજનો સમય સં. ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯ છે એ પણ નિર્ણયિત બાબત છે. હું આ કૃતિને સંવત ૧૧૮૦ થી ૧૧૯૦ લગલગમાં મૂકું છું. આચાર્યના ચાતુર્ધીભરપૂર આશીર્વાદથી રાજા પ્રણેજ પ્રસન્ન થયો એટલે એની પ્રશંસા સહન ન કરનાર આજ્ઞાઓ બોલ્યા કે એતો અમારા વ્યાકરણ બાધી પંડિત થયા છે વિગેરે. એના જવાબમાં હેમચંદ્રાચાર્યે કહ્યું કે પોતે શ્રી વીર ભગવાનનું બનાવેલ જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણ બહુદય છે એટલે વળી એ આજ્ઞાઓએ એ વાતને ગપ્પ તરીકે ગણાવી અને કોઈ આધુનિક વૈયાકરણીય જૈનમાં હોય તો બનાવવા કહ્યું. હેમચંદ્રાચાર્યે કહ્યું કે મહારાજ સિદ્ધરાજ સહાય કરે તો પોતે નવીન પંચાંગી વ્યાકરણ બનાવે. રાજાએ સર્વ પ્રકારની મદદ આપવાનું મારો

અમ્યથિતો નિરયમં વિધિયંત્રયધત્ત શબ્દાનુ-
શાસનમિદં મુનિદેમચંદ્રઃ ॥૪

હતી. આ કક્ષ, કક્ષ અને કક્ષ એ સર્વ સંસ્કૃત શબ્દ “કક્ષ” (કુંભ) નો અપભ્રંશ છે. આથી પ્રભાવક ચરિત્રમાં વ્યાકરણને જે જાહેરાત મળી કહેવામાં આવી છે તે વાતને સંપૂર્ણ ટેકાં મળે છે અને “કક્ષ” ઐતિહાસિક પુરૂષ હતો એમ જણાય છે. અને અત્યારે કોલેજમાં જેમ પ્રોફેસર (અધ્યાપક) હોય છે તેને મળતું તેવું સ્થાન હોય એમ જણાય છે.

આ વ્યાકરણ ક્યારે લખવામાં આવ્યું તે સંબંધી ડો. બુધ્ધર ઘણી તપાસ કરે છે. પ્રભાવક ચરિત્રકાર સમય આપતા નથી પણ બહુ થોડા વખતમાં વ્યાકરણ પૂરું થયું એટલું જ કહે છે. મેરુતંગાચાર્ય એક વર્ષમાં તૈયાર થયું એમ કહે છે. સુરિનો મહારાજ સાથે પ્રસંગ પડેલો અથવા બીજો માળવાના વિજય પછી મળે છે, એ વિજય સંવત ૧૧૯૪માં થાય છે તે બીજા અનેક રીતે સંભવિત છે. પ્રશસ્તિના ૨૩ માં શ્લોકમાં યાત્રાનું વર્ણન છે તે યાત્રા દ્વાશ્રય કાવ્ય પ્રમાણે એક જ વાર થયેલી છે અને તેનો સંવત પ્રાચી ૧૧૯૪ આવે છે, એ સર્વ હકીકત મેળવતાં વ્યાકરણનો સંવત ૧૧૯૭ લગભગ જણાય છે. આ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ચર્ચા છે. એમાં હજુ વધારે સાધનો દ્વારા વિચાર કરવાનો અવકાશ છે.

આ વ્યાકરણને મળેલી ફોટોને પરિણામે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે દેશી ભાષાના અને સંસ્કૃત ભાષાના કોશો બનાવ્યાં એમાં “અભિધાન ચિંતામણિ” અને “નામમાળા” બહુ પ્રખ્યાત ગ્રંથ છે. ત્યાર પછી એક શબ્દના અનેક અર્થ બતાવનાર “અનેકાર્થ” રચ્યો. ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસીને આ ત્રણે ગ્રંથો બહુ ઉપયોગી છે.

શ્રી રાજશેખરના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ અથવા પ્રબંધ કોશમાં આ પ્રાકૃત વ્યાકરણને અંગે બહુ ટુંકાણમાં હકીકત છે. જરૂરી હકીકત ઉપર આવી જાય છે તેથી તેનો જુદો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. વળી એ મંથ પ્રમાણમાં પ્રભાવક ચરિત્ર અને પ્રબંધ ચિંતામણિથી આધુનિક છે તેથી તે વધારે જાણીતી તપાસવાની જરૂર રહેતી નથી. એ મંથમાં હેમચરિત્રો પ્રબંધ દર્શાવે છે.

ગુર્જર સાહિત્યમાં વ્યાકરણ જ્ઞાનની જરૂર.

હેમચંદ્રાચાર્યના અનેક ચરિત્રો લખ્યા છે. મારી પાસે તેના સંસ્કૃત ચરિત્ર અને ગુજરાતી રાસો મોલુદ પડ્યા છે. તે સર્વના આ વ્યાકરણનો અંગે ઉતારા આપી આપનો વખત લેવા ઇચ્છતો નથી. એ વ્યાકરણનો ઇતિહાસ રજુ કરી તે દ્વારા તમને મારે એટલું જાતવવાનો ઇરાદો હતો કે ગુજરાતી ભાષાશાસ્ત્રી થવા માટે, શબ્દના સાચા પ્રયોગ કરવા માટે, જોડણીના ધ્રુવચણીઆ પ્રશ્નના નીકાલ માટે એ પ્રાકૃત વ્યાકરણનું જ્ઞાન અનિવાર્ય છે અને અત્યારે મારા જણવામાં તો એ એક જ સાધન છે. એ વ્યાકરણ એક જૈન ગ્રંથ છે અને આ લેખક જૈન છે એ વિચાર આપ ભૂલી જશો. અત્યાર સુધી માં જૈન શબ્દોચ્ચાર સાથે જે અનિચ્છા દર્શાવતી મેં અનુભવી છે તેથી મને ખેદ થાય છે. ભાષાની સમૃદ્ધિ જે જૈન કવિઓએ કરી છે તે ભારે જખરી છે, તમારી કંપનામાં ન હોય તેવી જખરી છે. એ આખો વિભાગ માત્ર સાહિત્યની નજરે જોવા જેવો છે, સાહિત્યનો ઇતિહાસ પૂરા કરવા માટે એ ખાસ જોવા જ પડશે એમાં મને શંકા નથી. એ સાહિત્યની સીમા બહુ દૂર છે, બહુ વિશાળ છે, એની સેવા જન્મભરના સંસાર ત્યાગીઓએ અને વિશિષ્ટ ત્યાગી શુદ્ધરોએ કોષ પણ પ્રકારની અપેક્ષા વજર કરી છે અને એક એક વિષયો આદેશદેશ બોધક અને રમણીય છે. પ્રેમભાવે, સ્નેહભાવે, સંહાનુભૂતિથી એના અભ્યાસ તરફ વલણ દાખવવાની ગુર્જર સાહિત્યની દૃષ્ટિએ બહુ આવશ્યકતા છે.

આ પ્રાકૃત વ્યાકરણની રચના વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો બહુ પદ્ધતિસરની છે. એક શબ્દ જોવો દોષ તો તેનો ખુલાસો કયાં મળશે એ મંથ પદ્ધતિ જરૂર પડી તુરત અ્યાસમાં આવી શકે તેમ છે અને આખા પ્રાકૃત વિભાગની કોષ પણ વાત તેમાં બાકી રહેવા દીધી હોય એમ લાગતું નથી. એ મંથની રીકા અને દુરિકા રીકા સાથે વધારે ફેલાવો કરી તે દ્વારા ગુર્જરગિરાની સમૃદ્ધિમાં વધારો કરશે એટલી વિરક્તિ કરી અત્ર વિરમીશ.

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ,
બી. એ. એસ. એસ. બી.

સોલિસિટર.

પાટણ ચૈત્યપરિપાટી.

[શ્રી. લલિતપ્રમસુરિત પાટણ ચૈત્ય પરિપાટી અમદાવાદની શ્રી. હંસવિજયજી જેન શ્રી. લાયચેરી ગ્રંથમાલા નં. ૨૮ તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ છે તેની કિંમત ૭ આના છે. તેની પ્રસ્તાવના સાક્ષર યુનિશી કલ્યાણવિજયજીએ લખેલી છે તે અતિ ઉપયોગી ઐતિહાસિક વિગતો પૂરી પાડનારી હોઈ તે અમે પૂજ્ય યુનિશી શ્રી હંસવિજયજીની આજ્ઞાથી અત્ર આપીએ છીએ.] તંત્રી.

સ્વભાવથીજ ભારતવર્ષના પ્રાચીન વિદ્વાનોએ ઇતિહાસ લખવા તરફ થોડું લક્ષ્ય આપેલું છે. અને જે કંઈ લખાયું હતું તેનો પણ ઘણો ખરો ભાગ રાજ્યવિસ્તરોના દુઃસમયમાં નાશ પામી ગયો છે. માત્ર વ્યાખ્યાનિક સાહિત્યમાં ઉપયોગી થતો કેટલોક જૈન ઐતિહાસિક સાહિત્યનો અંશ વ્યાખ્યાનરસિક જેન સાધુઓના પ્રતાપે બચવા પામ્યો છે. પણ તેમાં ઐતિહાસિક કરતાં ઉપદેશતત્ત્વને મુખ્ય સ્થાન આપેલું હોવાથી તેવા ચરિત્ર પ્રબન્ધાદિ ગ્રન્થો પેઝીનો ઘણો ભાગ ઔપદેશિક સાહિત્યજ ગણી શકાય, માત્ર કેટલાક રાસાઓ અને પ્રબન્ધો ઉપરાંત શિલાલેખો, પ્રશસ્તિઓ, ચૈત્યપરિપાટીઓ તથા તીર્થમાલાઓજ આધુનિક દૃષ્ટિએ પ્રાચીન ઐતિહાસિક સાહિત્યમાં ગણવા યોગ્ય છે.

ઐતિહાસિક સાહિત્યમાં ચૈત્યપરિપાટીઓનું સ્થાન.

જે કે ચૈત્યપરિપાટી વા તીર્થમાલાઓ તરફ ઘણા થોડા વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય ગયું છે અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેની ખરી કીંમત આંકનારા સાક્ષરો તે પ્રતાપે થોડી સંખ્યામાં નીકળે, એટલું છતાં પણ ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ ચૈત્યપરિપાટી એ ઘણું કીંમતી સાહિત્ય છે, એના ઉકાણમાં રહેલા તાર્કાલિક ધાર્મિક ઇતિહાસનો પ્રકાશ, ધર્મની રચિ તથા પ્રદર્શિતું દર્શન અને ગુદસ્થોની સમૃદ્ધ દશાનું ચિત્ર ઇત્યાદિ અનેક ઇતિહાસના કીંમતી અંશો ચૈત્યપરિપાટીઓના ગર્ભમાંથી જન્મે છે કે જેની કીંમત ચાલ તેમ નથી.

ચૈત્યપરિપાટીઓનો ઉત્પત્તિકાલ.

ચૈત્યપરિપાટીઓ ક્યારથી રચાવા માંડી તેનો નિશ્ચિત નિર્ણય આપી શકાય તેમ નથી. ચૈત્યપરિપાટીઓ તીર્થમાલાઓ અથવા એવાજ અર્થને જણાવનારા રાસાઓ ઘણા જુના વખતથી લખાતા આવ્યા

છે એમાં શંકા નથી, પણ એવા ભાષાસાહિત્યની ઉત્પત્તિના પ્રારંભકાલનો નિર્ણય હજી અધારામાં છે, કારણ કે આ વિષયમાં આજ પર્વત કોઈ પણ વિદ્વાને ઉકાળોડ તક કયો નથી, છતાં જેન સાહિત્યના અવલોકનથી એટલું તો નિશ્ચિત કહી શકાય કે જેનોમાં ચૈત્ય વા તીર્થયાત્રાઓ કરવાનો અને તેનાં વર્ણનો લખવાનો રિવાજ ઘણુંજ પ્રાચીન છે. તીર્થયાત્રાઓ કરવાનો રિવાજ વિક્રમની પૂર્વે થોડી સદીમાં પ્રચલિત છે. તીર્થયાત્રાઓ કરવાનો રિવાજ વિક્રમની પહેલી વા બીજી સદીમાં પ્રચલિત હતો એમ ઇતિહાસ જણાવે છે, જ્યારે તેનાં વર્ણનો લખવાની શરૂઆત મધ્ય વિક્રમની પહેલી વા બીજી સદી પછીની તો ન જ હોઈ શકે; એ વિષયનો વિશેષ ખુલાસો નીચેના વિવેચનથી થઈ શકે—

જેન સાહિત્યમાં સર્વથી પ્રાચીન સ્ત્ર ગ્રંથોમાં ગની નિર્બુક્તિમાં તાર્કાલિક કેટલાક જેન તીર્થોત્તી નોંધ અને તેને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે. નિર્ણયશૂંચિમાં ધર્મચક્ર દેવનિર્મિત ૨૭૫, અવિતરવાસિ પ્રતિમા, કલ્યાણભૂમિ આદિ તીર્થોત્તી નોંધ કરવામાં આવી છે. ૨

હેમચંદ્રના ભાષ્ય અને ટીકાકારો લખે છે કે અષ્ટમી ચતુર્દશી અર્પદ પર્વ દિવસોમાં સર્વ જેન દેવ-રાસરોની વંદના કરવી જોઈયે. ભગે તે ચૈત્ય સંધનું

૧. આદ્યવચ્ચ ઉચ્ચિતે ગયગ્ગપ્પે ચ ધમ્મચક્કે ચ. પાસરહાવત્તનમ્ વમઝપાય ચ વન્દામિ.

“ગુણવપદે-દશાણુકેટવતિનિ તથા તક્કશિલાયાં ધર્મચક્રે તથા અલ્લિચ્છયાયાં પાથંતાયસ્ય ધરણિન્દ્રમહિમા રચાને.” —આચાર્યનિર્બુક્તિ પત્ર ૪૧૮.

૨. “હત્તરાવહે ધમ્મચક્ક, મયુરાએ દેવણિન્નિમ્બો યુક્તો કાસલાએ નિયંતરામિપટિમા તિલ્લંકરાણ વા જન્મભૂમિઓ. . . . નિર્ણયશૂંચિ પત્ર ૨૪૩-૨.

હોય કે અમુક ગરુડની માલિકીનું હોય તો પણ તેની યાત્રા કરવી, વખત પહોંચતો હોય તો સર્વ ઠેકણે સંપૂર્ણ ચૈત્યવંદન-વિધ કરવી. જોઈએ અને વખત ન પહોંચતો હોય તો એક એક સ્તુતિ વા નમસ્કાર જ કરવો પણ ગામનાં સર્વ ચૈત્યોની યાત્રા કરવી. ૧

અવધાર સૂત્રના ભાષ્ય અને ચૂર્ણમાં લખ્યું છે કે આહમ યોદશ આદિ પર્વ-તિથિદિનોમાં ગામનાં સર્વ દેહરાંઓમાં રહેલી જિનપ્રતિમાઓ અને પોતાના તથા બીજા ઉપાશ્રયોમાં રહેલા સર્વ સાધુઓને પર્વા-પલ્લુ સાધુઓએ વંદન કરવું જોઈએ, જે ન કરે તો તે સાધુ પ્રાયશ્ચિત્તને ભાગી થાય.

મહાનિશીય સૂત્રમાંથી પણ ચૈત્યતીર્થ અને તીર્થોમાં બરાતા. મેલાઓની મુચના મૂલ્ય છે. આ સર્વ જોતાં એટલું તો નિશ્ચિત છે કે જૈનોમાં તીર્થયાત્રા અને પ્રતિમાપૂજનો રિવાજ ઘણો જ જૂનો પુરાણો છે, તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ સ્થાનોમાં ભવિષ્ઠ જૈનો ધણા દૂર દૂરના દેશો થઈ સંધો લઇ જતા અને તીર્થોટન કરી પોતાની ધાર્મિક શ્રદ્ધાને સંસ્કરતા, પોતાના ગામ નગરોનાં ચૈત્યોને તે હમેશાં ભેટતા, ચૈત્યો અધિક વા ઓછા સમય મહત્તા નગરનાં સર્વ ચૈત્યોની યાત્રા નિત્ય ન થતી તો છેવટે આહમ ચઉદશ જેવા ખાસ ધાર્મિક દિવસોમાં તો પૂર્વેકિન યાત્રા અવરખ કરતાજ, કાલાન્તરે આ પ્રકૃતિમાં પણ મંદતા

ન પેસી જાય એટલા માટે શ્રુતધર પૂજ્ય આચાર્યોએ નિયમ ઘડ્યો કે આહમ ચઉદશે તો સર્વ ચૈત્યોની વંદના કરવીજ, અને જો સાધુ કે મતિ શુદ્ધ ચા નિયમ પ્રમાણે ન વર્તે તો તે દંડો ભાગી થશે. આ પ્રમાણે નગર વા ગામનાં સર્વ ચૈત્યોની યાત્રા તે 'ચેષ્ઠઅપરિવાદીજતા' (ચૈત્યપરિવાટિયાત્રા) કહેવાતી. અને એ પ્રકૃતિ વિશેષ પ્રચલિત થતાં ઉતાવળને લીધે 'યાત્રા' શબ્દ નિકળી જઈને 'ચૈત્યપરિવાટિ' શબ્દ જ પ્રાથમિક મૂળ અર્થને જણાવવામાં રૂઢ થઇ ગયો. વખત જતાં ચૈત્યપરિવાટિ-ચૈત્યપરિવાદી-ચૈત્યપ્રવાદી-ચૈત્રપ્રવાદી ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના 'ચેષ્ઠઅપરિવાદીજતા'ના સ્થાને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ શબ્દો રૂઢ થયા, જે આજ પર્વતે તે અર્થને જણાવી રહ્યા છે.

ઉપરના વિવેચનથી એ વાત સ્પષ્ટ થઈ કે 'ચૈત્યપરિવાદી' એ નામ એક પ્રકારની યાત્રાનું છે, અને ઉપચારથી તેની યાત્રાનું વર્ણન કે વિવેચન કરનાર પ્રબન્ધ વા સ્તવનો પણ 'ચૈત્યપરિવાદી' ના નામથી ઓળખાવા લાગ્યાં કે જે બનાવ સાહિત્ય-માર્ગમાં એક સ્વાભાવિક ઘટના છે.

તીર્થમાલા અને ચૈત્યપરિવાડિયોના વાસ્તવિક ભેદ.

યદ્યપિ તીર્થમાલા વા તીર્થમાલા સ્તવનો અને ચૈત્યપરિવાદી વા ચૈત્યપરિવાદી સ્તવનોમાં સામાન્ય રીતે ભેદ નથી ગણવામાં આવતો તથાપિ તેનાં નામ અને લક્ષણો તપાસતાં તે બન્ને પ્રકારની કૃતિનો વાસ્તવિક ભેદ ખુદ્દો જણાઇ આવે છે.

તીર્થમાલા સ્તવનોનું લક્ષણ એ હોય છે કે પોતે જેટલાં વા સાંભળેલાં કે શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલાં નામો નામો તીર્થોનાં ચૈત્ય વા પ્રતિમાઓનું વર્ણન, તેનો સાચો વા દસ્પિત ઇતિહાસ, તેનો મહિમા અને તે સંબંધી બીજા બાબતોનું વર્ણન કરવા પૂર્વક તેની સ્તુતિ વા પ્રશંસા કરવી. આચાર્યગ્રનિર્મુક્તિ અને નિશીયચૂર્ણમાં થયેલી તીર્થોની નોંધ તે આજકાલનો તીર્થમાળાઓ અને તીર્થકથાઓનું મૂલ બીજા સમય

૧. નિસ્સકડમનિસ્સકરે ચેષ્ઠએ સન્વાલિં કુષ્ઠ તિનિ, વેલં વ ચેષ્ઠઆણિ વ નાહ ઇક્ષિઆ વા વિ.

—ભાષ્ય

૨ અર્કુમી-ચક્રદસીસુ ચેષ્ઠ સન્વાણિ સાહુલો સન્વે. વન્દેયન્વા નિયમા અવગ્રેસ-તિહિસુ જ્ઞદસતિ.

એએસુ ચેવ અર્કુમીમાદીસુ ચેષ્ઠયાહ સાહુલો વા જે અણુએ

વસદીએ ઠિઆ તે ન વંદંતિ માસલદ.

—અવધારભાષ્ય અને ચૂર્ણ.

૩. અન્નનયા ગાયમા તે સાહુલો તં આચરિયં બહુતિ જ્ઞદાણુ જ્ઞદ બયવં તમં આણુવેદિ તા હુ અન્નેદિ તિત્થવતં કરિ(ર)યા ગંદપદસામિયં વરિ(દ)યા ધમમચ્ચં નંદમુખાચ્ચામો.

—મહાનિશીય ૫-૪૩૫.

જનું નેષ્ટ્યે. સિદ્ધસેનસૂરિનું સકલતીર્થ સ્તોત્ર^૧ મ-
હેન્દ્રસૂરિનું તીર્થમાલાસ્તવન,^૨ નિનપ્રભસૂરિની શા-
સ્ત્રતાશાસ્ત્ર-ચૈત્યમાલા,^૩ વિવિધતીર્થકલ્પ^૪ વિગેરે
સંસ્કૃત પ્રાકૃત અપભ્રંશ અને શેક્ષમાયામાં લખાયેલા
ઉપર્યુક્ત લક્ષણવાળા સ્તવનોની કોટિના અનેક પ્રખ્યા-
તો આજે દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

ચૈત્યપરિપાટી-સ્તવનોનું લક્ષણ એ યથા કરે છે
કે કોઈ પણ ગામ કે નગરનાં યાત્રાના સમયમાં કમ-
વાર આવતાં દેહરાસ્ટરોનાં નામ, તે તે વાસોનાં નામ,
તેમાં રહેલી નિનપ્રતિભાઓની સંખ્યા વિગેરે જણા-
વવા પૂર્વકે મહિમાનું વર્ણન કરવું અને તેની સ્તુતિ
કરવી. વિજયસેનસૂરિને રેવંતગિરિસો,^૫ હેમલ-

૧. આ સંસ્કૃત સ્તોત્ર પાટણમાં સંધ્યાની શેરીના
તાડપત્રોના પુસ્તક ભંડારમાં છે, એના કર્તા સિદ્ધસેન
સૂરિ ક્યારે યથા તેનો નિશ્ચય નથી, છતાં સંભવ પ્રમાણે
તેમની સદીના પૂર્વાર્ધમાં થઈ ગયેલા સિદ્ધસેન જ એના
કર્તા હોવા નેષ્ટ્યે.

૨. આ પ્રાકૃત સ્તવન પણ તેમની સદીમાં જ બનેલું
સંભવ છે. મહેન્દ્રસૂરિ નામના બે આચાર્ય યથા છે-૧
લા પૂર્વતલગચ્છીય પ્રસિદ્ધ આચાર્ય હેમચંદ્રજીના શિષ્ય
જે ૧૨૧૪ માં વિદ્યમાન હતા. ૨ જ નાણુપ્રીયગચ્છીય જે
સં. ૧૨૨૨ માં વિદ્યમાન હતા. આ સ્તવનના કર્તા આ
બેમાંથી કયા તેનો નિશ્ચય યતો નથી.

૩ આ ચૈત્યમાલા અપભ્રંશ ભાષામાં છે, એના કર્તા
નિનપ્રભસૂરિ જે ૧૪ મી સદીમાં થઈ ગયા છે, જેમણે
અનેક ચરિત્રો અને રાસો અપભ્રંશમાં લખેલા છે. જેથી
અપભ્રંશની ક્ષિપ્રતા પાટણના ભંડારોમાં એમની મળે છે,
તેથી બીજા કોઈ પણ કવિની નથી મળતી.

૪ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાં બનેલા આ તીર્થકલ્પો
પ્રસિદ્ધ છે. એના કર્તા નિનપ્રભસૂરિ ખરતરગચ્છની લઘુ-
રાખામાં થઈ ગયા છે. તેમણે આ તીર્થકલ્પસંગ્રહ વિક-
સની ૧૪ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં બનાવ્યો છે.

૫. આ રાસો પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલો
છે, એના કર્તા વિજયસેનસૂરિ નાગેન્દ્રગચ્છમાં પ્રસિદ્ધ મંત્રી
વસ્તુપાલના સમયમાં અર્થાત્ વિકસતી તેમની સદીના
ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ગયા છે. વસ્તુપાલના સંધ સધે ગિર-
નારની યાત્રાએ ગયા તે સમયે તેમણે આ રાસ બનાવ્યો હતો.

સમણિની ગિરિનારચૈત્યપરિવાડી,^૧ સિદ્ધપુર ચૈત્યપરિ-
વાડી,^૨ નગમણિની નલોરચૈત્યપરિવાડી^૩ વિગેરે
સંખ્યાબંધ ચૈત્યપરિવાડિઓ ઉપર જણાવેલ લક્ષણ-
ણવાલી આજે વિદ્યમાનતા ધરાવે છે.^૪ પ્રસ્તુત 'પાટ-
ણચૈત્યપરિપાટી' પણ એજ ખીજ કોટિનો નિખંધ છે.

આટલા વિવેચન ઉપરથી સમજાયું હશે કે તીર્થ
ચૈત્યવાતોઓ અને નગર ચૈત્યવાતોઓ કરવાનો
શિખ જોતોમાં ઘણાજ પ્રાચીન કાલથી આવ્યો
આવે છે. આ રિવાજોની પ્રાચીનતા જોખામાં
જોખી બે હમર વર્ષની હોવી નેષ્ટ્યે એમ
પૂર્વે સૂચવેલ શાસ્ત્રવાક્યોથી સિદ્ધ થાય છે,
અને એ ઉપરથી તીર્થમાલાસ્તવનો અને ચૈત્ય પરિ-
પાટીસ્તવનો લખવાની રીત પણ ઘણી પ્રાચીન હોવી
નેષ્ટ્યે એ વાત સહેજે સમજી શકાય તેવી છે; છતાં
પણ એટલું તો સખેજ જણાવવું પડે છે કે આ પ્રેર-
તિની પ્રાચીનતાના પ્રમાણમાં તેના વર્ણનઅર્થો તીર્થ-
માલાસ્તવનો અને ચૈત્યપરિપાટી-સ્તવનો તેટલાં
પ્રાચીન આજે મહત્તાં નથી.

૧. હેમલસમણિ પ્રસિદ્ધ આચાર્ય હનિસુંદરસૂરિના
શિષ્ય હતા, તેઓ સોળમી સદીના પ્રથમ ચરણમાં વિદ્ય-
માન હતા, આરંભસિદ્ધિવાતિક, ન્યાયમન્દ્યા વિગેરે
અનેક ચિદ્દંતાપણું ગ્રંથો એમણે બનાવ્યા છે. આ ચૈત્ય-
પરિવાડી તેમણે ક્યારે બનાવી તે જણાવ્યું નથી, પણ
સોળમી સદીની શરૂઆતમાં જ બનાવી હોવાનો સંભવ છે.

૨. આ ચૈત્યપરિવાડીના કર્તા કે સમયનો પત્તો લાગ્યો
નથી. પરિવાડી હતી હોવાનો સંભવ છે.

૩. આ ચૈત્યપરિવાડી સં. ૧૬૫૧ ના ભાદ્રપદ વદિ
૩ ને દિને નલોરમાં બની હતી, એના કર્તા નગમ વા
નમર્ચિગણિ આચાર્ય શ્રીહીરવિજયસૂરિના શિષ્ય કુશલવ-
ર્ધનગણિના શિષ્ય હતા.

૪. સ્વેન આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિએ સંપાદન કરીને
ભાવનગરની શ્રીયશોનિજ્ય જેન ગ્રંથમાલા દ્વારા પ્રાચીન
તીર્થમાલા સંગ્રહનો પ્રથમ ભાગ બહાર પાડ્યો છે, જેમાં
જુદા જુદા કવિઓની કરેલી ચૈત્યપરિવાડિઓ, તીર્થમાલા-
ઓ અને તીર્થસ્તવનો મળીને ૨૫ પ્રખ્યાતો છે. એ સિવાય
પણ સંખ્યાબંધ તીર્થમાલાઓ અને ચૈત્યપરિવાડિઓ જેન
ભંડારોમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

પાટણ.

પ્રસ્તુત પરિવારી જોના નામ સાથે બંધાયેલી છે, તે પાટણ નગરનો આ સ્થળે સંક્ષેપમાં પરિચય આપવો ઉપયોગી ગણાશે.

‘પાટણ’ એ ગુજરાતદેશની રાજધાની-હિન્દુ-સ્થાનના પ્રાચીન અને પ્રસિદ્ધ શહેરોમાંનું એક છે, એનું વાસ્તુસ્થાપન જૈન મંત્રાથી થયું હતું, એનો વસાવનાર ‘વનરાજ’ નામનો ચાવડાવંશનો એક બાહોશ શરવીર રાજપુત્ર હતો. તે નાગેન્દ્રગચ્છના જૈન આચાર્ય શીલગુણસૂરિનો પરમ ભક્ત જૈન ઉપાસક હતો.^૧

વનરાજ પોતે, તેના રાજકારભારિયોનું મંડલ અને તેની પ્રજાનો અધિક ભાગ જૈનધર્મી હોઈ પાટણ શહેર એ તે વખતમાં ગુજરાતના જૈનોના ધાર્મિક સામ્રાજ્યની રાજધાની બની ગયું હતું. જૈનોમાં ચાલતા તે સમયના સર્વ ગચ્છ અને મતોનું અસ્તિત્વ

૧ વનરાજને બાહ્યકાલમાં જ ઉક્ત શીલગુણસૂરિએ આસક્ષી દીધી હતો, તેથી કૃતક પ્રકૃતિના વનરાજે પાછળથી પોતે રાજ થતાં જૈનધર્મની કીમતી સેવા બજવી હતી, એટલું જ નહિ બલકે પાટણમાં નામી જૈન મંદિર બનાવવાની પોતાની કીર્તિને વિશેષ અમર કરી હતી. વનરાજનું બનાવેલું આ ‘વનરાજવિહાર’ નામનું વેલ્ય સં. ૧૩૦૧ માં વિદ્યમાન હતું એ વાત નીચેના ચિત્રાલેખ ઉપરથી જણાશે:—

“સંવત ૧૩૦૧ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધ ૬ શુકે પૂર્વમણ્ડલિવાતત્ય મોહસાનીય નાગેન્દ્રા.... સુત એન્ડ બલ્લુ-પ્રવેણ એન્ડ રાજકુલિસમુદ્ભવેન્દ્ર ૬૦ આસાકેન સંસારા... યાપાન્તિવિભેન અરિમ્ન મહારાજાધીવનરાજવિહારે નિજાન્તિવધીવિસ્તાર.....વિસ્તારિતઃ । તથા ચ ૬૦ આસાકેન મુન્નિરિય સુત ૬૦ અગ્નિસિંહેન દારિવા પ્રતિષ્ઠિતા.....સગબદી ગચ્છ પંચાસરાતીયે શ્રીશીલગુણસૂરિસંતાને શિખ્ય શ્રી.....દેવચન્દ્રસંનિષિઃ ॥ મંજવ મહાશ્રીઃ ॥

(પાટણમાં પંચાસરાપામનાયના મંદિરમાં રહેલી ‘વનરાજ’ની મુર્તિ પાસેની ૬૦ આસાકેની મુર્તિનો ચિત્રાલેખ)

૨ પાટણની રાજધારી ઉપર નીચેના આક ચાવડા-વંશી રાજાનો થયા છે:—

પાટણમાં જણાઈ આવતું હતું. ધર્મવીર અને યુદ્ધવીર જૈનોની વ્યવસ્થા અને આબાદીથી પાટણ એક વખત પૂરી જાહોજલાલી ભોગવતું થયું હતું. વિક્રમ સંવત્ ૮૦૨ ના વર્ષમાં પહેલ પ્રથમ ‘અણહિલવાડ’ વા ‘અણહિલપાટણ’ એ નામથી પાટણ વસ્યું, અને દિવસે દિવસે ઉન્નતિ કરતું ચાવડાવંશના રાજાઓની દાજબાની તરિકે પ્રસિદ્ધ થયું.

ચાવડાવંશના કુલ ૭ સાત રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું બાદ પાટણની રાજ્ય લગભગ ચૌહુક્ય વંશના રાજાઓના હાથમાં ગઈ, આ વખતે પણ પાટણ પૂરી જાહોજલાલીમાં હતું. એટલું જ નહિ પણ પાટણના ચૌહુક્ય રાજાઓએ આસપાસના દેશો જીતી પોતાની રાજસત્તાનો વિશેષ વધારો કરવા માંડ્યો જે કુમારપાલ સુધી આવુ રહ્યો, કુમારપાલ જે સુસ્ત જૈનધર્મી હતો, તેણે પોતે પણ અનેક લગાઈઓ કરી ઉત્તર ભારવાડ, કેંકણ વિગેરે અનેક દેશોના રાજાઓને જીતીને ગુજરાતના મહારાજાધિરાજ તરિકે પોતાની સત્તા સર્વોચ્છ બનાવી હતી, પરંતુ ગુજરાતની ઉન્નતિની આ ઉલટી દડ હતી, એ પછીના ગુજરાતના રાજાઓએ પોતાની સત્તા વધારી હોય એમ ધર્મદાસ જણાવતો નથી. આ તો રાજ્યસંત્રાની વાત ચર્ધ પણ ગુજરાતમાં અને ખાસ કરીને પાટણમાં જૈનધર્મની પ્રબલતા પણ ઓછી ન હતી, ચાવડાવંશના તમામ રાજાઓ જૈનધર્મના પાલનારા નહિં તો ઉપાસક તો અવશ્ય હતા, મન્નિમંડલ અને બીજા રાજકર્મચારિયો પણ પ્રાયઃ જૈનો હોઈ પ્રજાનો અન્યધર્મી વર્ગ પણ જૈનધર્મને પૂજ્ય દૃષ્ટિથી જોતો; આ સ્થિતિ ચૌહુક્ય પહેલા બીમ સુધી ચાલતી રહી, બીમના વખતમાં તેના પીર દંડાયાક વિમલ અને રાજ વચ્ચે વૈમનરય ઉત્પન્ન થતાં પાટણની જૈન પ્રજાને કંઈક ધક્કો પહોંચ્યો હોય તો બનવા જોગ છે. એમ કહેવાય છે કે દંડાયાક વિમલને વિરે રાજ બીમના મનમાં કંઈક વિપરીત ભાવ ઉત્પન્ન થયો, ચતુર અને માની વિમલને રાજના મનની રિચાતનું યાન થતાં દિલગીરી અને કપાતું

૧ વનરાજ, ૨ ચાવડાજ, ૩ રત્નાદિત્ય, ૪ વૈદિક્ષિદ, ૫ દેવરાજ, ૬ ચામુંદરાજ, ૭ રાદડ, ૮ સાગવંશિદ.

પાત્ર ન બનતાં તે ગ્રામપણે પાટણનો લાભ કરી ચાલી નિકળ્યો, અને તેણે આણના દક્ષિણ કટિલાગમાં વસેલી ચંદ્રાવતી નગરીમાં આવીને નિવાસ કર્યો, ચંદ્રાવતીનો પ્રથમનો રાજા વિમલના આગમનથી કરી જઈ લાગી, જતાં વિમલ ત્યાંનો રાજા થઈને રહ્યો.^૨

રાજાની વેનારાજગીથી જૈન સમાજનો માન્ય પુરુષ વિમલ પાટણ છોડીને ચાલ્યો ગયો, એ વાત જાહેર થતાં પાટણનો જૈન સંઘ રાજા ઉપર ભારે ગુસ્સે થયો, એટલુંજ નહિ; પણ સેંકડો જૈન કુટુંબો વિમલનું અનુસરણ કરી પાટણ છોડી ચંદ્રાવતીમાં જઈને વસ્યાં. જે ઉપરની હકીકત સાચા પ્રતિદાસમાં પ્રપતી હોય તો કહેવું જોઈએ કે પહેલા ભીમદેવના વખતમાં પાટણની જૈન વસતિમાં કંઈક લાગણ્ય

૧ આ રાજાનું નામ કયાંઈ જણાવ્યું નથી, કોઈ પરમાર વંશીય રાજા હતો, ધારનો ધંધુક તે ન હોય ?

૨ વિમલ ચંદ્રાવતીનો રાજા થયાની હકીકત વિમલ પ્રબંધમાં જણાવેલી છે.

૩ કુમારપાલના સમકાલીન હરિહરસુરિ મંત્રીશ્વર પૃથ્વીપાલની પ્રાર્થનાથી રથેષ ચંદ્રમહાસ્તામિચરિત (પ્રા.) ની પ્રશસ્તિમાં જણાવે છે કે વિમલ દુરંતાયક ભીમદેવ, રાજાના વચનથી સકલ રાજાના લેખને ગ્રહણ કરી પ્રભુપ્રસાદથી પ્રાપ્ત થયેલ વક્રાવતી (ચંદ્રાવતી) વિષયને ભોગવતો હતો, જુઓ તે ઉલ્લેખ:—

“ સિરિભીમએવરન્તો મેઢો તિ મહામર્થ પદમે ॥
બીએ હ સરયસસહરિતમ્ભવશુભશયજ્ઞમંદિરસુદાર ।
નિયયપ્પહાપઅરિયતરણી વિમલો તિ દંડવર્તી ॥
અહ ભીમએવનરવધવયણેણ ગદીયસયવરિઠિવિક્ષેણ
વક્રાવતીવિસય સ પહુવલ્લ તિ જુન્તો ॥”

—(વિ. સં. ૧૨૨૩ માં લખાયેલી પાટણના સંઘ-વીના પાડાના જૈનસંદારની તાર્કિક પ્રતિ). આ અભિપ્રાયને અનુસરતા મહાધારી રાજશેખરસુરિ વિ. સં. ૧૪૦૫માં રચેલા પ્રબંધકોષમાં—સ્તુપાલપ્રબંધમાં—“ પ્રાંતપાટણે શ્રીનિમલો દુરંતાયકોઅમવત્ । સ ચિદમ-જુહાધિપત્યમજુનકુર્ણદેશરપ્રસતોઃ ” અર્થાત્ “ ગુર્ણદેશર (ભીમદેવ)ની પ્રસન્નતાથી વિમલે લાંબા સમય સુધી આજ ઉપર આધિપત્ય ભોગવ્યું હતું ” એમ જણાવે છે.

આ ઉલ્લેખ જોતાં વિમલને ભીમદેવ સાથે વંશનરય થવાના દુરાન્ત મંદિર રાજેદ શાખા પડે છે. —લા. સ. માંથી

પણ દશેજ, પરંતુ આ બંનાવ સાચો હોય તો પણ તેની વિશેષ રચાયી. અસર થઈ જાયતી નથી, કારણ કે તે પછીના ચૌલુક્ય રાજા-કર્ણદેવ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાલ વિગેરેના રાજ્યકાલમાં પણ લગભગ તમામ રાજ્યકારભાર જૈન મંત્રિઓના હાથમાં જ હતો, એટલું જ નહિ; પણ સિદ્ધરાજ કે જે શંકર્ણ દત્તો જતાં જૈનધર્મ અને અને જૈનધર્મીઓને ધણું જ માન દેનારો અને જૈન વિદ્વાનોને પૂજનારો હતો. એ ઉપરથી સમજાય છે કે પાટણમાં જૈનધર્મની પ્રબલતા ઘણા લાંબા કાલ સુધી ટકી રહી હતી. કહેવાય છે કે એક સમયે પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રસુરિનું પાટણમાં આગમન થયું ત્યારે ૧૮૦૦ અદારસો કોટિખંજ શેઠિઆઓ તેમના નગરપ્રવેશ મહોત્સવમાં એકા થયા હતા.^૧ આ એક જ દાખલા ઉપરથી પાટણના જૈનોની સંખ્યાનો અને તેમની સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ આવી જશે. કુમારપાલ પછી પાટણના જૈનોની અને સાથે જ રાજ્યની અવનતિનો પાયો નંખાણો. અજયપાલે ધણીખરા જુના જૈન મંત્રિઓને પદભ્રષ્ટ કર્યા અને ‘કેટલાકને ભયંકર શિક્ષાઓ કરી. ખાસ કરીને કુમારપાલના મરજીદાન મનુષ્યોને અજયપાલે ભારે ત્રાસ આપ્યો.^૨ કુમારપાલનાં પુરુષકાર્યોનો તેણે બન્યો તેટલો નાશ કર્યો, પણ આવાં અધમ કામો ઘણા કાલ સુધી કરવાને તે જાન્યો ન હતો, રાજ્યાભિષેકને ત્રીજે જ વર્ષે અજયપાલનું તેના એક નોકરનાં હાથે ખુન થયું અને ત્યાર પછી ધાર્મિક વિખેત્ર બંધ થયો, રાજ્ય-કારભાર પણ પાછો નિયમિત થઈ ગયો પણ સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલે જે ગુજરાતના રાજ્યની હદ વંધારી ચૌલુક્ય રાજાઓની સાર્વભૌમ સત્તા સ્થાપન કરી હતી, તે લાંબો કાલ શકી નહિ. જે કંઈથી

૧ આ હકીકત હિન્દી કુમારપાલ ચરિતની પ્રસ્તાવનામાં જોવા મળે છે.

૨ હેમચંદ્રસુરિના શિષ્ય રામચંદ્ર, મંત્રી કપહી આદિ હેમચંદ્ર અને કુમારપાલના માનીતા પુત્રોને અજયપાલે કેવી ભયંકર શિક્ષાઓ કરી હતી તે પ્રબંધ-ચિન્તામણિમાં ચૌલુક્ય રાજાઓના ઇતિહાસ જોવાથી જણાશે.

પાટણ અને તેના રાજ્યોની સત્તા દિવસે દિવસે વધી હતી તે જ ક્રમથી ઘટવા લાગી. અજયપાલના વખતથી પાટણના રાજ્યકારભારમાંથી જૈન ગૃહસ્થોનો હાથ નિકળવા લાગ્યો હતો, પ્રસિદ્ધ પોરવાલ વીર જૈન મંત્રી વસ્તુપાલ અને તેજપાલના સમયમાં થોડાક વખતને માટે ગુજરાતની ઝાંખી પહેલી કીર્તિ પાછી ઉજ્જવલ બની હતી. જો કે અજયપાલના વખતથી ગુજરાતની રાજ્યસત્તા મંદ થવા માંડી હતી તો પણ વાયેલા ચાલુક્ય સારંગદેવ પર્યન્ત ગુજરાત દેશ અને તેના રાજ્યોએ પોતાનું મહત્ત્વ ઠીક ઠીક ટકાવી રાખ્યું હતું, પણ છેલ્લા રાજ્ય કરણ વાયેલાના સમયમાં પાટણ અને ગુજરાતના ઉપર હમેશાને માટે પરાધીનતાનો દંડ પડ્યો.^૧

વનરાજી ઉગેલ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલથી ઉન્નતિની છેલ્લી હદે પહોંચેલ પાટણની કીર્તિવક્ત્રી કરણ વાયેલાના વખતમાં સદાકાલને માટે કરમાઈ ગઈ.

આ પ્રમાણે વનરાજ, બીમદેવ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાલ જેવા સુદૃઢીરાના પરાક્રમેથી, જાંબક, ચંપક, વિમલ, શાંત, ઉદયન, ખાહડ, સંપત્કર, વસ્તુપાલ, તેજપાલ જેવા આહોશ મુસદ્દીઓની કાર્યકુશલતાથી ઉન્નતિના શિખરે ચઢેલું પાટણ, ગુજરાતનું રાજ્ય-કર્ણવાયેલાની સ્વીકૃતતા અને માધવ અને કેશવ જેવા ઝેરીલી પ્રકૃતિના નાગર કારભારિયોના પાપે એકવેલા સ્વર્ગીય નગર બનેલું પાટણ સંવત ૧૩૫૩ ના વર્ષમાં અલાઉદ્દીનના સેનાપતિ મલિક કાઝુના હાથે જળીનદોસ્ત થયું, એક વેલા જે રથને હમ્મરો ક્રાટિખજ એટિયોની હવેલીઓ શોભી રહી હતી, તે

૧ પાટણની રાજ્યમાદી ઉપર ચીલુક્ય અને જે જ વંશની વાયેલા રાખાના રાજ્યો નીચેના ક્રમ પ્રમાણે થયા છે:—ચીલુક્ય રાજ્યો:—૧ મૂલરાજ (૧), ૨ ચામુંડરાજ ૩ વજ્રજીવ ૪ દુર્બલરાજ ૫ બીમદેવ (૧) ૬ કમુંદેવ (૧) ૭ નવસિંદેવ (સિદ્ધરાજ) ૮ કુમારપાલ ૯ અજયપાલ ૧૦ મૂલરાજ (૨) ૧૧ બીમદેવ (૨) ૧૨ ત્રિચુરપાલ.

પાલિકા રાજ્યો:—૧ ધવલ ૨ અર્જુનરાજ ૩ લખ-પ્રસાર ૪ નીરખાડ ૫ પીસદેવ ૬ અર્જુનદેવ ૭ ચારંગ-દેવ ૮ કમુંદેવ.

પ્રાચીન પાટણના સ્થાનમાં આજે એક બે કુઆ વાવડી કે બે ચાર પ્રાચીન મકાનોનાં ખંડહરો સિવાય જંગલી ઝાડ અને ઘાસ ઉગેલાં નગરે પડે છે. જે સ્થાન લાખો મનુષ્યોની વસતિથી રળીયામણું હતું તે આજે સિયાળ અને વરુ જેવાં જંગલી જાનવરોની લીલાભૂમિ બની રહ્યું છે !

નવું પાટણ.

મુસલમાનોના હાથે નષ્ટ બન્યાં થયેલું પાટણ ફરિયા કરારે આખાંદ થયું તેનો ચોક્કસ સમય ક્યાંય મલતો નથી. જતાં કેટલાક બતાવે છે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે વર્તમાન પાટણ વિક્રમ સંવત ૧૩૭૧ ની વચ્ચે વસેલું હોયું જોઈએ. પાટણની જૈન મંદિરાવલીની પ્રસ્તાવનામાં તેના લેખકે જણાવેલું છે કે “અલાઉદ્દીનના વખતમાં પ્રાચીન પાટણનો નાશ થતાં સં. ૧૪૨૫ ના વર્ષમાં આ વર્તમાન પાટણ ફરિયા વસ્યું છે.”

પણ આમાં જણાવેલી સાલ ખરી હોવામાં શંકા છે. સંવત ૧૩૫૩ માં ત્રણ પામેલું નગર બે પાંચ વર્ષમાં પાછું ન વસતાં લગભગ અર્ધસદીથી પણ અધિક સમય પછી વસે એ ઘાત સાચી માનવામાં જરા સંદેહ રહે છે. જે પ્રાચીન નગર સર્વથા નાશ પામી ગયું હોય અને નવેસર વસવા જેવી સ્થિતિ ઉભી થઈ હોય ત્યારે તો તે તરત જ વસતું જોઈએ, અને જે મુસલમાનોનાં હાથે એટલું બધું નુકસાન ન થયું હોય કે જેથી ફરિને ચહેરે નવું વસાવવું પડે તો ત્યાર બાદ સાંક સિત્તરે વર્ષમાં જ એવું શું કારણ આવી પડ્યું હશે કે મુસલમાનોના હાથે જો અમાયેલ પાટણમાં ૬૦ વર્ષ પર્યન્ત રહીને ફરિયા નાગરિકોને નવું પાટણ વસાવવું પડ્યું હોય ?

૧ પ્રાચીન પાટણના અવશેષો તરીકે આજે ‘શાણ્ડી વાવ’ અને ‘દામોદર કુઓ’ એ બે મુખ્ય ગણાય છે, જેના સંબંધમાં લોકોમાં કહેવન છે કે—‘શાણ્ડી વાવ ને દામોદર કુઓ, ત્રેયા નહિ તે છવતો મળ્યો.’ એ સિવાય એક શ્રીકૃષ્ણ મંદાનનું ખટર ઉપર ચક્રાનપર આવેલું છે, લોકો તેને ‘રામકેલ’ કહે છે. બીજા પાત્ર પર ચક્રાન નિશાનીઓ ત્યાં સોંકતા મળે છે.

અમારા અનુમાન પ્રમાણે તેા આધુનિક પાટણ સં. ૧૪૨૫ માં નહિ પણ ૧૩૭૦ ની આસપાસમાં વસેલ હોયું જોઈએ, કારણ કે પાટણ લંગના વખતથી પાટણમાં ખનતાં જૈનમંદિરો અને પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠાઓ એકદમ બંધ પડે છે અને તે સં. ૧૩૭૯ ના વર્ષમાં પાછી ચર થતી દેખા દે છે અને તે પછીના વખતમાં તે પ્રવૃત્તિ દિવસે દિવસે વધતી જતી જણાય છે, સંવત્ ૧૩૭૯ અને ૧૩૮૧ ની સાલમાં ખરતરગચ્છ સંબંધી શાન્તિનાથ વિધિએ-ત્યમાં જનકુશલસૂરિના હાથે અનેક જનનિર્મિતો અને આચાર્યશ્રુતિની પ્રતિષ્ઠાઓ થાય છે, આ શાન્તિનાથ વિધિએત્ આજે પણ ખરાજોટડીના પાડામાં સુધ-રેલ દશમાં વિદ્યમાન છે. સંવત્ ૧૪૧૭, ૧૪૨૦ અને ૧૪૨૨ ના વર્ષમાં પણ પાટણમાં પ્રતિષ્ઠાઓ થયાના હોયો ત્યાંની શ્રુતિઓ ઉપરથી મળી આવે છે, તેથી આ વાત નિશ્ચિત થાય છે કે પ્રાચીન પાટણના લંગ પછી સંવત્ ૧૩૭૯ ના વર્ષ પહેલાના કાંઈ પણ વર્ષમાં આધુનિક પાટણ વસી ગયું હોયું જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે ચૌદમી સદીના છેલ્લા ચરણમાં ફરિયા વસેલ નૂતન પાટણે પણ દિવસે દિવસે ઉન્નતિ કરતા માંડી અને વખત જતાં તે પોતાની પ્રાચીન કીર્તિને જાલસી રાખવાને યોગ્ય થઈ ગયું, અજ્ઞાઉ-દીનના જીવનથી ત્રાસ પામેલા, મુસલમાનોના તામચી પણ લાકડા હિન્દુઓનાં હૃદયો તુલક કિરાજશા-હની સરદારીના વખતમાં કંઈક યાંત પડ્યાં, મુસ-લમાનોના લયની શંકાથી નવીન દેકરસરો અનાવ-વામાં સંકેત્યાતા હિન્દુઓ કિરાજશાહના વખતમાં નિર્ભય થયા અને ફરિયા નવીન ચેત્યો અનાવવામાં પ્રવૃત્ત થયા. આપણા આ પાટણમાં પણ આ વખ-તથી માંડીને જ નવાં દેકરાં અને નવી પ્રતિમાઓ વિશેષ પ્રમાણમાં ખનવા લાગી કે જે પ્રવૃત્તિ લગભગ સતતમી સદીના છેડા પર્યંત ચાલુ રહી. આ લગ-

ભગ ત્રણસો વર્ષ જેટલા લાંબા ગાલામાં પ્રસ્તુત નવીન પાટણમાં સેકડો દેકરાં અને હજારો પ્રતિ-માઓ ખની મુકી હતી. લીધું ઝાડ પ્રચંડ પવનના ઝપાટાથી પડી જતાં તેના જ મૂલમાંથી પુટેલા ફણમા કાલાન્તરે મૂલવશુંતું રૂપ ધારણ કરે છે, તે જ રીતે પ્રાચીન પાટણ અલાઉદ્દીનના અન્યાયને બોગ થઈ પડતાં તેના જ સીમાપ્રદેશમાં નવું વસેલું પાટણ કાલાન્તરે એક સમૃદ્ધ નગર બની પોતાની પૂર્વ ખ્યાતિને તાજ રાખવા સમર્થ થયું. પ્રસ્તુત ચેત્યપરિવારી તે આ ખીજ પાટણની સમૃદ્ધ દશાના સમયમાં ખનેલી તાકાલિક જૈનમંદિરોની નોંધ વા 'રેકર્ડરી' સમાન છે.

કર્તા અને સમય-નિર્દેશ.

આ ચેત્યપરિવારીના કર્તા કોણ છે અને તેમણે આ પરિવારી ક્યારે બનાવી હત્યાદિ હકીકત તેમણે પોતે જ સમાપ્તિ લેખમાં જણાવા દીધી છે, જેનો સાર આ પ્રમાણે છે-

'પૂતમિયા ગચ્છની ચન્દ્ર (પ્રધાન) શાખામાં જીવનપ્રભસૂરિ થયા, તેમની પાટે કમલપ્રભસૂરિ અને કમલપ્રભની પાટે આચાર્ય શ્રી પુણ્યપ્રભસૂરિ થયા, પુણ્યપ્રભના પદ્મર વિવાપ્રભસૂરિ થયા, વિવાપ્રભ-સૂરિના પદ્મર શિષ્ય શીલલિતપ્રભસૂરિ થયા, તે લલિતપ્રભસૂરિએ ચિકમ સંવત્ ૧૬૪૮ ના આસોજ વદિ ૪ અને રવિવારને દિવસે અણહિલ પાટણમાં આ પાટણની ચેત્યપરિવારી બનાવી.'

ઉપરની નોંધ સિવાય પરિવારીકાર લલિતપ્રભસૂ-રિના સંબંધમાં વિશેષ હકીકત જણાયામાં આવી નથી. તેમની કૃતિ ઉપરથી તેઓ સારા વિદ્વાન

૧ સં. ૧૬૧૭ ના કાર્તિક સુદિ ૭ ને શુક્રવારને દિવસે પાટણમાં ઉપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગરજીને સંધળહાર કરનાર જુદા જુદા ગચ્છોના ૧૨ આચાર્યોમાં આ વિદ્યા-પ્રભસૂરિ પણ સામેલ હતા.

૨ પ્રસ્તુત લલિતપ્રભસૂરિએ વિ. સં. ૧૬૫૪ માં પ્રતિષ્ઠિત પચતીર્થ (સમસ્તનાથ બિરજની સુખતાવાલી) ધાતુપ્રતિમા ચાણસમા ગામમાં જિનગન્ધિરમાં વિદ્યમાન છે. (૧૯૨૦ જૈનધાતુપ્રતિમાલેખસંગ્રહ વા. ૧, ૧૦૧)

૧ વિ. સં. ૧૩૭૧માં શત્રુજયવીરના હજારક સંધ-પતિ દેસલ અને સગરા સાહ પાટણમાં વસના હતા, જેણે તે સગરે પાટણ ઉદ્યાત જ હતું. -સા. બ. ગાંધી.

હોવાનો દાવો કરી શકતા નથી, પરંતુ આ પ્રસ્તુત કૃતિ તેમની સંગ્રહશીલતાનો સારો પરિચય આપે છે. અંથકાર પોતે પૂનમગચ્છના આચાર્ય હોઇ ઢંઢેરવાડામાં રહેતા હતા,^૧ અને તેથી જ પ્રસ્તુત પરિવાડીની શરૂઆત તેમણે ઢંઢેરવાડાના ચૈત્યોથી જ કરેલી જણાય છે. તેમના પછી લગભગ ૮૦ વર્ષે બનેલી બીજી પાટણચૈત્યપરિવાડીની શરૂઆત પંચાસરાના ચૈત્યોથી થાય છે, કારણ કે તેના કર્તા હર્ષવિજય તપગચ્છીય યતિ હતા અને તપગચ્છના યતિઓનું મુખ્ય આશ્રયસ્થાન પંચાસરામાં હતું. આ પ્રમાણે જુદા જુદા કર્તાઓની પરિવાડીઓ જુદા જુદા સ્થાનોથી શરૂ થતા વાસોના અનુક્રમમાં ઘણા ઘોઠાલો થઇ જાય છે, અને તેમ થતાં એકની સાથે બીજી ચૈત્યપરિવાડીનું મિશ્રાન કરવામાં કેટલી મુશ્કેલીઓ નડે છે, તેના દીક દીક અનુભવ આ પ્રસ્તાવનાના લેખકને થયો છે.

પરિવાડીનો પરિચય.

પ્રસ્તુત ચૈત્યપરિવાડી કવિતા-સાહિત્યની દૃષ્ટિએ વિશેષ ઉપયોગી ન હોવા છતાં પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ ઘણી ઉપયોગી છે. પરિવાડીકારે તે સમયમાં પાટણનાં તમામ જૈનમંદિરોનાં નામ, તેમાં રહેલી પ્રતિમાઓની સંખ્યા, તેના બનાવનારાનાં નામ, જે જે વાસોમાં જે જે ચૈત્યો આવેલાં છે તે તે વાસોનો નામ નિર્દેશ ઇત્યાદિ હકીકતો જણાવવાનો જે મહાન પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે તે આપણે માટે ઘણો ઉપયોગી નિવડ્યો છે. આજથી સવા ત્રણસો વર્ષ ઉપર પાટણમાં કેટલાં દેરાં હતાં, તે સર્વમાં કેટલી પ્રતિમાઓ હતી, દેરાં બનાવનારા શેડિઆઓનાં શાં શાં નામો હતાં, તે વેળાના પાટણના ભાવિક જૈન ગૃહસ્થોમાં ધર્મશ્રદ્ધા કેવી હોવી નેહાયે, સાધેજ તેમના પાસે દ્રવ્યમય પણ કેટલું હોતું નેહાયે ઇત્યાદિ અનેક

વાતોનાં સાચાં અનુમાનો કરવાનું આ ચૈત્યપરિવાડી ઉપરથી બની શકે તેમ છે.

ચૈત્યપરિવાડી-વાતોનો સાચો સાચો ઢંગ લેખક આ પરિવાડીમાં ગોઠવ્યો છે, જાણે કે પોતે સંઘની સાથે નગરની ચૈત્યયાત્રા કરવા નિકળ્યા છે અને ક્રમ-વાર વચ્ચે આવતાં તમામ દેરાંઓને વાંદતા જાય છે. સંઘ જે વાસમાં જાય છે તે વાસનું નામ પોતે પ્રથમ સૂચવે છે, પછી તેમાં કેટલાં દેરાં છે તેની સંખ્યા જણાવે છે, પછી મૂલનાયકોનાં નામ અને છેલ્લે તેમાંની પ્રતિમાઓની સંખ્યા-આ ઢંગ લેખકે લગભગ આખી પરિવાડીમાં જાણવી રાખ્યો છે, પણ પ્રતિમાઓની સંખ્યા જણાવવામાં જરા ઘોઠાલો કરી, દીધો છે, તે એવી રીતે કે કેટલેક ઠેકાણે તો પોતે મૂલનાયકનું નામ લખી “અવર પ્રતિમા” : “અવર જિનવર” ઇત્યાદિ ઉલ્લેખોની સાથે બિંબોની સંખ્યા જણાવે છે કે જેનો અર્થ મૂલનાયક સિવાયની પ્રતિમાઓની સંખ્યા જણાવનારો થાય છે. બપોરે ઘણે ઠેકાણે “અવર” કે “અન્ય” કંઈ પણ શબ્દો પ્રયોગ કર્યા વગર પ્રતિમાસંખ્યા લખી દીધી છે તેથી તેવાં સ્થળોમાં એ શંકા રહી જાય છે કે આ સંખ્યા મૂલનાયક સહિતની જાણવી કે મૂલનાયક સિવાયની પ્રતિમાઓની? આનો ખુલાસો મૂલનાયક સહિત ગણતાં થતો નથી, તેમ મૂલનાયક સિવાયની પ્રતિમાઓની સંખ્યા ગણતાં પણ થતો નથી, કારણ કે જેમાંથી કેાઇ પણ રીતે ગણતાં આખેરી જિજ્ઞાસંખ્યાનો સરવાળો મળતો નથી. એથી એ વાત સહેજે જણાઇ આવે છે કે અંથકારે જાણવેલી તે તે ચૈત્યોની પ્રતિમા સંખ્યા કેટલેક ઠેકાણે તો મૂલનાયક સહિતની છે અને કેટલેક સ્થળે તે સિવાયની છે; પણ સહિતની ક્યાં અને રહિતની ક્યાં તેનો ખુલાસો થવો અશક્ય છે.

અંથકારે જેમ પ્રત્યેક વાસનાં દેરાંઓની સંખ્યા અને તેની પ્રતિમાસંખ્યા જણાવી છે, તેમ આખા નગરનાં સર્વ દેરાંઓનો આંકડો અને સર્વ પ્રતિમાઓની સંખ્યાનો આંકડો પણ તેમણે જણાવી દીધો છે. પરિવાડીકાર પ્રતિમા સંખ્યા જણાવનાં પહેલાં દેરાંઓને જે વિભાગમાં વહેલી દિવે છે, રહેતાં

• હિતપ્રમચરિત્રે વિ. સં. ૧૯૫૫ માં અલ્પદિવ-પાટણમાં ઢંઢેરવાડાના ઉપાશ્રયમંજી શ્રીચંદ્રકવિચરિત્ર (સહ) રચ્યા છે.
—લા. બ. ગોધી.

૧ આને “જાનુ દેરાવાડામાં પૂનમગચ્છની ઉપાશ્રય-પાટણ” છે.

જિનમંદિરને પોતે “ચૈત્ય” અને ‘દેદરા’ કહે છે અને તેની સંખ્યા ૧૦૧ એકસો ને એક જણાવે છે, છતાં વા ધરમંદિરને ‘દેદરાસર’ નામથી ઉલ્લેખે છે.^૧ અને તેની સંખ્યા ૯૯ નવાણું હોવાનું કહે છે, પહેલા દર્મનાં ચૈત્યોની પ્રતિમાસંખ્યા ૫૪૯૭ પાંચ હજાર ચારસોને સતાણુંની જણાવે છે; ખીજા પ્રકારનાં જિનમંદિર-ધરમંદિરોની કુલ પ્રતિમાસંખ્યા ૨૮૬૮ બે હજાર આઠસો ને અઠસઠ એટલી જણાવે છે.

એજ પ્રસંગે પ્રતિમાઓની નોંધ કરતાં પરિવારીકાર લખે છે કે પાટણમાં ૧ પ્રતિમા ચિદુમ-પ્રવાલાની છે, ૨ સીપની અને ૩૮ અઝીચ રત્નની પ્રતિમાઓ છે, ૪ ચાર ગૌતમ સ્વામીનાં જિપ છે અને ૪ ચાર ચતુર્વિંશતિપદ્ધો છે.

આટલું વિવેચન કર્યા બાદ પરિવારીકાર જાને પ્રકારનાં ચૈત્યોની પ્રતિમાઓની કુલ સંખ્યાનો ૮૩૯૪ એ આંકડો જણાવે છે, પણ પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે અજ પણ સંખ્યાનો સરવાળો મળતો નથી, જાને પ્રકારનાં ચૈત્યોની પ્રતિમાઓનો સરવાળો ૫૪૯૭+૨૮૬૮=૮૩૬૫ આંક હજાર ત્રણસો ને પાંસડો થાય છે, અને જો રત્નાદિની પ્રતિમા જુદી ગણીને તેની ૪૧ એ સંખ્યા આમા ઉમેરીએ તો સરવાળો ૮૪૦૬ એ આવે છે, પણ પરિવારીકારે આપેલ ટોટલ મળતું નથી, એનું કારણ તેમની ગણત નહિ. પણ તેમની માનસિક અપેક્ષા છે. એટલે કે આપેલી છેલ્લી સંખ્યા પૂર્વોક્ત એ સંખ્યાઓનો માત્ર સરવાળો નહિ પણ તે સંખ્યામાં ફેટલીક પરચુરણ સંખ્યા વધારીને જણાવેલી સંખ્યા છે, પણ આ અપેક્ષા નિગ્રધકારે સખ્દ દ્વારા વ્યક્ત કરી નથી.

પાટણ શહેરની ચૈત્યપરિવારી પૂરી કરીને તેને લગતીજ પાટણની આસપાસનાં ન્હાનાં મ્હોટાં લગભગ ૧૨ ગામડાઓની ચૈત્યપરિવારી પણ આ સાથે જોડી દીધી છે.

આ ૧૨ બાર ગામોનાં ચૈત્યોની સંખ્યા ૨૫ અને પ્રતિમા સંખ્યા ૧૨૦૭ જેટલી થાય છે. આ સંખ્યા પૂર્વોક્ત પાટણની પ્રતિમાસંખ્યામાં જોડીને પરિવારીકારે આ પ્રમાણે સંખ્યા જણાવેલી છે-૮૫૯૮ નવે હજાર પાંચસોને અઠાણું, આ સંખ્યામાં પણ ૩ નો ફરક આવે છે.

પરિવારીકારની જણાવેલી પાટણની જિનમંસંખ્યાના ૮૩૯૪ એ આંકડો અને બહારગામનાં ચૈત્યોની જિઓની સંખ્યાનો આંક જે ૧૨૦૭ નો થાય છે, એ બેને ભેગા કરતાં ૮૩૯૪+૧૨૦૭=૯૬૦૧ નવ હજાર ૭ સો ને એક થાય છે, જ્યારે પરિવારીકારે આપેલી સંખ્યા ૯૫૯૮ છે.

એજ રીતે આપણે પ્રત્યેક મહોદ્ધાનાં ચૈત્યોની પ્રતિમાઓની સંખ્યા તારવીને તેને ‘જોડી દેતાં જે સંખ્યા આવે છે તેની સાથે પરિવારીકારે જણાવેલી પાટણની પ્રતિમાસંખ્યા મલતી નથી. તેનું કારણ પણ લેખકની સંખ્યાપ્રતિપાદક પદ્ધતિનું અનિશ્ચિત-પણું જોષ શકે, વધી બે. ચૈત્યોની પ્રતિમાસંખ્યા પરિવારીકારે મુદ્દલ જણાવી નથી, તેથી પણ તેમની સંખ્યા આપણી તારવેલી સંખ્યા સાથે નહિ મલતી હોય તો જનવા જોગ છે.

પરિવારીના પરિશિષ્ટરૂપે જણાવેલી ૧૨ ગામોની ચૈત્યપરિવારીમાં ૩૫૫૨ની ચૈત્યસંખ્યા ધ્યાન ખેંચનારી છે, તેમાં કુલ ૧૦ જિનમંદિર અને ૩૬૭ જેટલી પ્રતિમા જણાવી છે. ૩૫૫૨ પૂર્વે કેવડું મ્હોટું હોતું જોઇયે તે વાત આ વર્ણન ઉપરથી જણાઈ આવે છે. જેવેળા ૩૫૫૨ની એ દશા હતી, તે વખતે ચાણસમામાં માત્ર એક મંદિર અને ૩૪ પ્રતિમાઓ હતી. આજે ૩૫૫૨માં માત્ર એક મંદિર ૨૯ પ્રતિમા છે અને આવકોનાં ૩-૪ ત્રણ ચાર ધર છે, જ્યારે ચાણસમામાં ૮-૧૦ મંદિર જેવડું વિશાલ ચૈત્ય છે, અને અનેક પ્રતિમાઓ છે, જૈનવસતિ પણ

૧ ખીજા ચૈત્યપરિવારીકારે પણ મ્હોટાં મંદિર વા જિનપ્રાસાદોને માટે ‘દેદર’ અને છોટાં ધરમંદિરોને માટે ‘દેરાસર’ શબ્દ વાપર્યા છે જુઓ-“દેદરાસર તિહાં દેદરા સરણ” (હર્ષવિનયકૃત પાટણ ચૈત્યપરિવારી) “જિનજ પંચાણને માઝને શ્રીજિનવરમસાદ હો × × × દેદરાસર અવજો સુરયા પંચ સયા સુખાર હો” (હર્ષવિનયોચેનપરિચ) “સુરતમાહે ત્રણ અસરાં દેદરાં ફરી શ્રીકાર હોય સય પણતીસ છે દેદરાસર મનોહારા” (લાધાશાહકૃત સુરતચૈત્યપરિવારી-પ્રાચીન તીર્થમાલાસંગ્રહ બાં ૧ પૃ ૬૭)

નં.	વાં	ચૈ.	પ્ર.
૧	નગીનો ^૧	૧	૭
૭	નવો નગીનો ^૨	૨	૧૨૦
૮	કતપુરા ^૩	૨	૮
૯	રૂપપુરા ^૪	૧૦	૩૬૭
૧૦	ચાણુસમા ^૫	૧	૩૪
૧૧	કંબોઈ ^૬	૧	૨૧
૧૨	સુંબુર	૧	૩

સંવત ૧૭૨૯ ના વર્ષમાં રચાયેલી ચૈત્યપરિ-
વાડીના અનુસારે શ્રીપાટણ-ચૈત્યપ્રતિમા-કોષ્ટક ૨

નં.	વાં	ચૈ.	પ્ર.
૧	૫'આસર	૫	૧૮૦
૨	ઉચી શેરી	૧	૫૧
૩	પીપલાનો પાડો	૨	૧૧૪
૪	ચિતામણિપાડો	૨	૨૬૨
૫	સગાલકોટડી	૧	૩
૬	ખરાખોટડી	૫	૩૦૮
૭	ત્રાંગડીઆવાડો	૧	૪૦૪
૮	કંસારવાડો	૨	૧૦૧
૯	સાદનો પાડો	૧	૨૮૨
૧૦	વડીપોસાલનો પાડો	૩	૬૩૮
૧૧	ત્રભેગવાડો	૧	૫૭૧
૧૨	તંબોલીવાડો	૧	૧૩૦
૧૩	કુંભારીયાવાડો	૧	૮૨
૧૪	માંકા મહેતાનો પાડો	૧	૧૬
૧૫	મણીયાદી	૧	૪૧
૧૬	પખાલી (વાડો ?)	૧	૩૧

૧-૨ ગાનો પતો નથી.

૩ પાટણથી દક્ષિણમાં ૨ કોસ છે જે રૂપપુર પાસે
તપુરા આવેલ છે.

૪ રૂપપુર અને ચાણુસમા પાટણથી દક્ષિણ પૂર્વે
૭ કોસ ૬૫૨ છે.

૫ કંબોઈ ૨ મે છે, ૧ લી સોલકીની કંબોઈ
૫૨ દક્ષિણમાં, ૨ ૯ કોસની કંબોઈ પશ્ચિમ દક્ષિણના
ખૂણા તરફ ૧ ગાડ ૭૫૨ છે.

૧૭	સાવાડો	૨	૬૦૪
૧૮	ભેંસાતવાડો	૧	૬૭
૧૯	સગર ક્ષેપ	૧	૩૫
૨૦	વણિવારવાડો	૧	૭
૨૧	જોગીવાડો	૨	૯૫
૨૨	મહિનાચનો પાડો	૨	૩૧૮
૨૩	લખીયારવાડો	૩	૪૪૭
૨૪	ન્યાયશીનો પાડો	૧	૬૮
૨૫	ચોખાવડીનો પાડો	૧	૪૭
૨૬	ખલીયાં પાડો	૧	૧૫૧
૨૭	અવજી મહેતાનો પાડો	૨	૪૬
૨૮	કસુંબિયાવાડો	૨	૮૪
૨૯	વાડુદેવનો પાડો	૧	૧૦૧
૩૦	ચાચરીયો	૧	૩૦૫
૩૧	પદમાપારખની પોલ	૧	૩૨
૩૨	સોનારવાડો	૧	૪૭
૩૩	ખેજડાનો પાડો	૧	૧૬૮
૩૪	કોફીયાવાડો	૩	૪૬૮
૩૫	ખચુરીનો પાડો	૧	૧૫૮
૩૬	ભાભાનો પાડો	૧	૪૦૧
૩૭	લીખડીનો પાડો	૧	૩૦૭
૩૮	કરણસાદનો પાડો	૩	૯૫૩
૩૯	સંઘવીપોલ	૧	૧૩૩
૪૦	ખેતલવસડી	૨	૩૭૬
૪૧	અણુવસાપાડો	૧	૭૭
૪૨	કુંપાદોશીનો પાડો	૧	૧૬
૪૩	વસાવાડો	૧	૨૨૮
૪૪	દોસીવાડો	૧	૯૧
૪૫	આંબાદોસીનો પાડો	૧	૧૬
૪૬	૫'ચોટડી	૧	૧૨૦
૪૭	ઘીયાપાડો	૨	૧૩૬
૪૮	કટકીઆ	૧	૧૦૭
૪૯	ઘોલીપરવ	૧	૪૬
૫૦	જરુપારખનો પાડો	૧	૩૪
૫૧	કિયાવદોશનો પાડો	૧	૨૬
૫૨	સેત્રવાલનો પાડો	૧	૨૯૧
૫૩	કોકાનો પાડો	૨	૩૯૫

૫૪ દહેરવાડો	૩	૨૭૩
૫૫ મહેતાનો પાડો	૨	૩૬૫
૫૬ વખારનો પાડો	૨	—
૫૭ ગોદડનો પાડો	૧	૬૬
૫૮ ત્રસેરીઓ	૨	૫૧૯
૫૯ કચોરવાડો	૧	૫૩
૬૦ દણીપગવાડો	૧	૧૫૪
૬૧ ઘોઘિલ	૨	૨૬૪
૬૨ ખારી વાવ	૧	૧૩

આ બીજી ઐત્યપરિવાડીના લેખક હર્ષવિજયે પાટણનાં કુલ છોટાં મહોટાં ઐત્યો અને તેમાંની પ્રતિમાઓની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે જણાવી છે—

“નિનજ પંચાણનઈ માઝને ગ્રાનિનવર આસાદ હો ।
નિનજ લોધ ધરી મસ્તકે વદોએ મુખી બન
વિખવાદ હો ગાનિગા
નિનજ નિનખિખની સંખ્યા કૃણુ માઝને તેર

હજાર હો ।
નિનજ પાંચસે બહોતર વદોએ સુખ સંપત્તિ કાતાર હો ।
નિનજ દેહરાસર-શવણે સુધ્યા પંચસયા સુખકાર હો ।
નિનજ તિહાં પ્રતિમા રહીયામણી માઝને તેર

હજાર હો ॥”
ઉપર જણાવેલાં ૯૫ નિનપ્રાંસાદ નામ દામની સાથે પરિવાડીમાં જણાવી દીધાં છે, બીજાં ધરમંદિરો જેને ઘણા ખરા પરિવાડીકારો “દેહરાસર” એ નામથી ઓળખાવે છે તેની સંખ્યા ૫૦૦ પાંચસોની જણાવી ને તેમાં ૧૩૦૦૦ તેર હજાર પ્રતિમાઓ હોવાનું જણાવે છે. પ્રથમ ૧૩૫૭૩ એ સંખ્યા પછી જણાવેલી છે. પરિવાડીકારનાં કહેવાનો આશય એવો હોય કે “પાટણમાં ૯૫ મહોટાં અને ૫૦૦ ન્હામાં નિનમંદિરો હતો અને તેમાં અનુક્રમે ૧૩૫૭૩ અને ૧૩૦૦૦ પ્રતિમાઓ હતી.” પરંતુ આ વિચાર અર્થકરતા નતાં વિચાર એ આવે છે કે સં. ૧૩૪૮ માં પાટણમાં ન્હાનાં મહોટાં ૨૦૦ મંદિરો અને ૮૩૬૫ પ્રતિમાઓ હતી તેના સ્થાનમાં સં. ૧૭૨૯ માં ૫૯૫ મંદિરો અને ૨૬૫૭૩ પ્રતિમાઓનું હોય અને કબજ કરતું નથી, ૮૦ વર્ષમાં ઉપર પ્રમાણે વધારો

થવો શક્ય હોય તેમ લાગતું નથી, કદાચ એમ હોય શકે કે પ્રથમની જ ૧૩૫૭૩ એ સંખ્યા બીજી વેલાં સામાન્યપણે તેર હજાર તરીકે લખી હોય અને દેહરાસરની ૫૦૦ એ સંખ્યા પૂર્વે જણાવેલ ૯૫ ઐત્યો અને ધરમંદિરો સર્વ ભેલાં ગણીને જણાવી હોય તો બનવા ભોગ છે, અને તેમ જ હોવાનું જોયે, કારણ કે પરિવાડીકારે પોતે પછી સર્વ ધરમંદિરો ગણ્યાં નથી પણ તેમણે “શવણે સુધ્યા” છે, મતલબ કે ધરમંદિરોની સંખ્યા ચોક્કસ નથી, છતાં એટલું તો નક્કી છે કે ૧૬૪૮ પછી પાટણમાં ધરમંદિરો અને પ્રતિમાઓનો ખાસો લાગે વધારો થયો હતો.

સં. ૧૭૨૯ થી માંડીને સં. ૧૯૬૭ ના વર્ષ-પર્યંત પાટણની સ્થિતિ કેટલી હદે નબળી પડી અને દેહરાસરની ખાસ કરીને ધરદેહરાસરની સંખ્યા કેટલી બધી ઓછી થઈ ગઈ તેનો ખ્યાલ આ નીચેના કાષ્ટક ઉપરથી આવી જશે.

સં. ૧૯૬૭ માં પ્રગટ થયેલી પાટણનાં નિનમંદિરોની મંદિરાવલી પ્રમાણે પાટણ-ઐત્યસંખ્યા કોષ્ટક ૩.

૧૦ વાં	૫૦
૧ પંચાસર	૧૩
૨ કોટાવાલાની ધર્મશાલા	૧
૩ કોકાનો પાડો	૨
૪ ખેતરપાલનો પાડો	૧
૫ પડીયુંદોનો પાડો	૧
૬ દહેરવાડો	૩
૭ મારકતિયા મહેતાનો પાડો	૨
૮ વખારનો પાડો	૨
૯ ગોદડનો પાડો	૪
૧૦ મહાલક્ષ્મીનો પાડો	૨
૧૧ ગોલવાડની શેરી	૨
૧૨ નારણજીનો પાડો	૧
૧૩ ધોધસ	૧

૧ આ “મંદિરાવલી” શ્રી પાટણ જૈનચેતાનગર સંઘાલની સરભરા કરનારી કમીટી તરફથી મંદિર પાટણમાં આવી છે.

૧૪ કલારવાડો	૧	૫૧ વડીપોસાલનો પાડો	૬
૧૫ તરસેરીઆનો પાડો	૪	૫૨ ટાંગડીઆવાડો	૧૦
૧૬ કટકીયાવાડો	૧	૫૩ ખરાખોટડીનો પાડો	૩
૧૭ ઘીયાનો પાડો	૨	૫૪ અણપદછની ખડકી	૪
૧૮ વાગોલનો પાડો	૧	ઉપરના કોણક ઉપરથી જણાશે કે વર્તમાન	
૧૯ પંચોદીનો પાડો	૧	સમયમાં પાટણના ૫૪ ચોપન વાસોમાં કુલ ૧૨૯ ની	
૨૦ વસાવાડો	૨	સંખ્યામાં નૈનમંદિરો વિવિધમાન છે. જેમાં મુખ્ય	
૨૧ અદુવસાનો પાડો	૧	મંદિરો વા દેહરાઓની સંખ્યા ૮૫ પંચાશીની છે	
૨૨ ખેતરવસીનો પાડો	૭	અને ખાટીનાં ૪૪ આશ્રિત ચૈત્યો વા દેહરાસરો છે	
૨૩ બ્રાહ્મણવાડો	૧	કે જેમાં ઘણે ભાગે ઘર મંદિરોનો પથ સમાવેશ	
૨૪ કનાસાનો પાડો	૪	થઈ જાય છે, આ ઉપરથી ધરદેહરાસરો કેટલાં બધાં	
૨૫ લીંબડીનો પાડો	૧	હી ગયાં છે તેનો ખ્યાલ આવી જશે.	
૨૬ ભાભાનો પાડો	૧	આ ઘટાડાનાં ત્રણ કારણો માની શકાય. ૧	
૨૭ ખજુરીનો પાડો	૧	નૈનસમાજમાં ધર્મશ્રદ્ધા અને દેવપૂજન-ભક્તિનું કમી	
૨૮ વાસુપૂજનની ખડકી	૧	થવું, ૨-શ્રાવકોની વસતિનો ઘટાડો, ૩-શ્રાવકોનું	
૨૯ સંઘવીનો પાડો	૨	વિશેષે કરીને પરદેશોમાં રહેવું.	
૩૦ કમુંખીયાવાડો	૧	ઉપર જણાવેલાં સં. ૧૬૪૮, સં. ૧૭૨૯ અને	
૩૧ અંબજી મહેતાનો પાડો	૧	સં. ૧૮૬૭ ની સાલમાં વિવિધમાન ચૈત્યોની સંખ્યાનાં	
૩૨ બલીયા પાડો	૧	ત્રણે કોણકો ઉપરથી પાટણની ચડતી પડતીનાં અંબ-	
૩૩ ચોખ્ખાવડીઆનો પાડો	૩	માનો થઈ શકશે.	
૩૪ કેશુશેઠનો પાડો	૧	યદ્યપિ આજે પણ પાટણ એક ભવ્ય શહેર	
૩૫ નિશાલનો પાડો	૧	ગણાય છે, હજારોની સંખ્યામાં અસ્તિત્વ ધરાવતાં	
૩૬ લખીયારવાડો	૨	પ્રાચીન ગ્રંથોના સંગ્રહો-ભંડારોના દર્શન નિમિત્તે	
૩૭ મહ્યાતનો પાડો	૨	અનેક ભારતીય અને યુરોપીય વિદ્વાનોનું ધ્યાન	
૩૮ નેગીવાડો	૧	પાટણ પોતાની તરફ ખેંચી રહ્યું છે, શ્રીમંત	
૩૯ ફેાક્ષીઆવાડો	૬	અને ધર્મનિષ્ઠ નૈનધર્મી મનુષ્યોની લગભગ ૫-૬	
૪૦ સોનીવાડો	૧	હજાર જેવડી મોટી સંખ્યાથી પાટણ હજી પણ	
૪૧ મણીઆતી પાડો	૩	પોતાનું “ નૈનધર્મની રાજધાની ” એ પ્રાચીન માન-	
૪૨ ડંક મહેતાનો પાડો	૨	વંદ્ય નામ કેટલેક અંશે નિભાવી રહ્યું છે, એટલું	
૪૩ કુંભારીયાપાડો	૨	છતાં પણ પાટણની તે પ્રાચીન શ્રેષ્ઠતા, પ્રાચીન	
૪૪ તબોલીવાડો	૨	ભવ્યતા, પ્રાચીન સમૃદ્ધિ આજના પાટણમાં રહી	
૪૫ કપુરમહેતાનો પાડો	૨	નથી, તે શ્રેષ્ઠતાઓ આજે તેની પ્રાચીન સ્મૃતિમાંજ	
૪૬ ખેજડાનો પાડો	૧	નજરે પડે છે; કૃતિમાં નહિ.	
૪૭ તરસેરાવાડો	૧	ઉપરના સંક્ષિપ્ત વિવેચનથી પ્રસ્તુત પરિવારીની	
૪૮ ભેંસાતવાડો	૩	ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા વાંચકગણના ધ્યાનમાં આજના	
૪૯ ચાંદવાડો	૨	વગર રહેશે નહિ.	
૫૦ સાનો પાડો	૨		

આ પ્રસ્તુત પરિવારીનો શબ્દાત્તવાદ ન કરતાં તેનો સારાંશમાત્ર તારવીને શરૂઆતમાં આપી દીધો છે કે જે ઉપરથી પરિવારીની સર્વ સાતત્ય વાતો જાણી શકાશે, અને આશા છે કે એકવાર એ 'સાર' વાંચ્યા પછી પરિવારી વાંચનારને તેમાં ન સમગ્રય તેવી કંઈ પણ ખાખત જણાશે નહિ.

આ પ્રસ્તુત ચૈત્યપરિવારી તેના લેખકે કુલ ૨૩ હાલો, એક ચૌપાઇ અને ૨૦૪ ગાંથાઓમાં પૂરી કરી છે.

જે પ્રતિ ઉપરથી એની ગ્રેસ-કોપી કરવામાં આવી છે, તે મૂલ પ્રતિ સં. ૧૬૪૮ ના ચોપ વહિ ૧ ના દિવસે લખેલ છે. એટલે કે રચાયા બાદ માત્ર

ત્રણ મહિનાની અંદર જ લખેલ હોઇ પરિવારી પોતાના મૂલ રૂપમાં જલ્દવાઇ રહી છે. પ્રાચીન ગૂર્જર સાહિત્યના સમાધોષકોને તેનું ખરું સ્વરૂપ જણાઇ આવે એટલા માટે તેમાં કંઈ પણ લાંબાંદેર ન કરતાં તેને પોતાના મૂલ સ્વરૂપમાં જ કાયમ રાખી પ્રકટ કરવા ઉચિત ધાર્યું છે.

કદરદાન વાચકગણ પઠન-પાઠન દ્વારા આ ચૈત્ય-પરિવારીથી લાભ હાંસિલ કરી લેખક અને પ્રકાશકના ઉદ્દેશને સફલ કરે! એવી શુભાકાંક્ષા સાથે વિર-મીએ છીએ.

—સુનિ કદયાણવિનય.

હરિયાલી [એક પ્રાચીન સમસ્યા-કાવ્ય]

[કતાં ધર્મસમુદ્ર—વિં સોળમું શતક]

અપકવજી ચતુરપણુક ઇક દીડી રૂપિ રસાલી
દેસ વિદેસ પ્રસિધ્ધી બાલી મૂક મૂરખ સા ટાલીજ,
ગાલ કૂંઆરી નારી સોહઈ કાજલ સારી
તિસરી સિરિ વરિ દોરિં અનેપમ દીસઈ સા સિંધુગારીજ.
ત્રિચિ ચરણુ દૂણી તસ નાસા, પણિ ભીતરિ અતિ મધલી,
તોઈ વિચલણુ સેવઈ વદિલી, રાજવરજિ વધી પહિલીજ.
અચરિજ એક અનેપમ ગોટલ, કહતાં મનિ ન સમાઈ
સી સીસ્તું ગોંગ કરતાં, જેઓ જામારકે જાઈજ,
સધતી વરણુ જાતિ ઉતપતિનું, યાનક તેજજ લહીઈ
તેહનુ બોલકે કિયુઈ ન સહીઈ, વધી કુંડલણી કહીઈજ.
વાચક ધર્મસમુદ્ર પદ્યપઈ, હરપિત એહ હીયાલી.
દાહિણુ પાસિ રમઈ રલીમાલી, લલી યગી લટકાલીજ.

ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ કર્યો છે; અને આ પ્રથમના ઉપયોગી ભાગોનો સાર ઝાકટર ભાંગરકરે ઇ. સ. ૧૮૮૩-૮૪ ના સંસ્કૃત હસ્તલેખોની શોધ વિશેના રિપોર્ટમાં અંગ્રેજીમાં ઉતાર્યો છે તેમાં આ સંબંધે પૃ. ૧૭૪ એ નીચે પ્રમાણે ઉપલી ખીનાને ધરાવતી મળતું વચન છે:—

On one occasion there was a dreadful famine of 12 years in the land. The Siddhantas were forgotten for want of revision, for which the search after food left no time. At the end of the period the Sadhus assembled in Pataliputra and each one repeating what he remembered they succeeded in recovering the eleven Angas but the *Drishtivada* was forgotten. So they sent Schulabhadra and others to Nepal to learn it from Bhadrabahu. Schulabhadra alone persevered in studying it steadily and learnt 8 Purvas in as many years. After he had learnt ten Purvas with the exception of 2 *Vastus*, he came back with Bhadrabahu to Pataliputra.

સં. ૧૪૨૦ માં આચાર્ય પદ પામેલા જ્ઞાનાંદ સુરિ પોતાના 'સ્થૂલભદ્ર ચરિત્ર' માં ઉપરુક્ત હકીકત જણાવે છે કે:—

તસ્મિન્નવસરેસ્તથામૂઢ દુષ્કાલો દ્વાદશાઙ્ગિકઃ ।
જમ્મુમુમક્ષવસ્તેન તદે વાઙ્મૃતસ્તતઃ ॥૫૮૬॥
તદ્વાતિકામ્ય દુષ્કાલે કરાલે તે મહર્પયઃ ।
સુમિશ્રસંભવે ભૂયઃ પાદલોપુત્રમાણયુઃ ॥૫૮૭॥
ગુણનાભાવતસ્તેષાં સિદ્ધાન્તો વિસ્મૃતસ્તદા ।
શાસ્ત્રે સ્વામિનિ સુંદર્યો ન સ્થૈર્ય જાયતે ચત્ ॥૫૮૮॥

+ પ્રકાશક દેવચંદ્ર લાલભાઈ પુસ્તકોદ્યાર કંદે મૂલ્ય માત્ર બે આના. હવે મળતું નથી.

સ્મારં સ્મારં પરાવર્ત્યકાદશાંગી ચતિવ્રજૈઃ ।
ચત્વરતો મેલિતા ચસ્માદનિર્વિષ્ણં શ્રિયઃ ॥૫૮૯॥
જૈન ધર્મપ્રસારક સભા (ભાવનગર) એ પ્રસિદ્ધ કરેલ ચરિતાવળીમાં આપેલા સ્થૂલભદ્ર ચરિત્ર કે જે ઉપરના સંસ્કૃત અંથનું ભાષાંતર છે તેમાં ઉપરના શ્લોકોનું ભાષાંતર આ પ્રમાણે આપ્યું છે:—

આ સમયે બાર વરસનો વિપમ દુકાલ પડ્યો હતો તેથી સર્વ સાધુઓ સમુદ્રના કાંઠા તરફ વિહાર કરી ગયા. તેઓ સુભિક્ષ થયા પછી પાટલિપુત્ર નગરને વિશે આવ્યા. લજ્જાવાન અભાવથી સાધુઓ સિદ્ધાંતને વિસરી ગયા, શાસ્ત્ર, રાગ્ય અને ઝીને વિશે રિચરતા હોતી નથી. ધણી ઉવમથી તે મુનિઓએ અચાર અંગ તો મેળવ્યા (પરાવર્તન કરી મુખારી સંભારીને)

વિ. સં. ૧૫૦૯ માં શુભશીલ મુનિએ રચેલા ભરતેશ્વર બાહુબલિ વ્રતિ નામના અંથમાં સ્થૂલભદ્રની કથા આપેલી છે. તેમાં પણ એ જ વાત આવે છે. તે માટે જુઓ તેનું ચૂંટાતી ભાષાંતર પૃ. ૭૮૬—

“હવે એકલા બાર વર્ષ સુધી દુકાળ પડ્યો, તે વખતે સાધુઓના સંધ સમુદ્રવટિ શ્રી શરની પાસે આવ્યો. -આવે વિપમ સમય થવાથી સાધુઓ હુણથી પીડાતા હોવાથી લજ્જાતા ગણતા બંધ થયા, તેથી સૌ સિદ્ધાંતો વિસરી ગયા. તે ઉપરથી પાટલિપુત્ર નગરમાં સંધ મળ્યો. ત્યાં જોને જોને જે જે સૂત આવડતાં હતાં, તે તે એકલાં કરીને અગીચાર અંગ પૂરું કર્યા ત્યાર પછી શ્રી સંધે બારમા દહિવાદ અંગ માટે બે સાધુઓને શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી પાસે મોકલ્યા.”

આ રીતે આપણે સં. ૧૧૬૬ થી સં. ૧૫૦૯ સુધીમાં થયેલા પ્રસિદ્ધ અંથકરો હિમચંદ્રાચાર્યથી માંડીને શુભશીલ મુનિ જે જણાવે છે તે પરથી સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કે મગધના પ્રાટનગર પાટલિપુત્રમાં પ્રથમ જૈન પરિપદ (સંધ) મળ્યા હતા. આથી પણ પ્રાચીન પ્રમાણ આની સળખતા માટે જોઈતું હોય તો વિક્રમ સંવત્ ૫૮૫ માં સ્વર્ણચંદ્ર થયેલા શ્રીમાન હરિભદ્રસુરિનો પ્રાકૃત ભાષાનો ઉપદેશપદ નામનો અંથ છે. તેમાં ગાથામાં જણાવેલું છે કે:—

અઘાપિ તે ભવનથી મુજને હરંતા,
હુવારે બીપણ હતો યમ હત જેવાં;
શું શું ન કીધું બહુ રીત-મદ્ય લ્યારે,
સાથે મને નયનના રુકાંત જમ.

૩૧

અઘાપિ રાત્રિદિન તે હૃદયેજ સાથે,
પૂર્ણેન્દુ રમ્ય મુખ જે મમ વદનભાતું,
લાવણ્યથી, અમૃતધામ થયી જિતેજે;
દેખાયના પ્રતિદેશે કરીને કરી હા !

૩૨

એકાગ્ર આણી હણ્યે મન કરી શક્તિ,
ધાઈ હટે રમણી તે મમ હવિતાયા;
નાશુકત જે કદાઈ યૌવન-ભાર હારી,
જન્માંતરે પણ ગતિ મમ તેજ યાઓ.

૩૩

અઘાપિ તે વદન પંકજગંધ લુબ્ધ—
ઉડ્યાં અતિકુલથી સુખિત ગંડ દેશે;
ઉડેલ કેશ લદ્દ હસ્તવડે રમંતા,
મોહે આતિ હૃદયને પ્વનિ કંકણાના.

૩૪

કીધા નખશત વળી સ્તનમંડળે ન્યાં,
લેના હણ્ય મધુપાનથી મોહ પામી;
જગી ઉઠી સકલ રોમ ખડાંજ ચાતાં;
ચોમેર જોતી વળી રક્ષતી તે સ્મરે હું.

૩૫

અઘાપિ રોપભરી ઇચ્છાતો તે ન્યાને,
વાતો વિગે ન જરી ઉતાર દેતી મુજે;
રોતી સુમી લઈ પગે પડીને હું કહેતો,
હારો હું દાસ પ્રિય હે ભજને સ્મરીશ.

૩૬

અઘાપિ ત્યાંજ મન દોડતું શું કરે હું,
સાથે સખી સહુ વસે નિજ વાસ તે ન્યાં;
કાન્તાંગ સંગ વળી હાસ્ય વિચિત્ર નૃત્ય,
કોડા ચક્રી સુખદ કાળ હું એમ ગાળું.

૩૭

અઘાપિ મણું નહિ પ્રશ તણી ઉમા કે,
શાપે પડી ચાચી સુરેશનાં મૂળ્ય-લક્ષ્મી;
અલ્લેજ શું ધડી દશે જગજોડનાયેં,
આરતી સુંદર નિરીક્ષણ લાલસાથી.

૩૮

અઘાપિ વણ્યવી શકે જગમાં ન કોઇ,
મહારી પ્રતિકૃતિ અદૃશી સુન્દરીને;
બેઉ સમું કદી ખરે રૂપ હોય જોયું,
ના અન્ય કો સુરપતિ વિણ સંભવે તે.

૩૯

અઘાપિ કાજળથી નેત્ર પ્રકાશતાં તે,
હાંસી કરે શું જઈ કણ સમીપમાં બે;
અત્યુચ્ચ ગોળ ધન જે સ્તનયુગ્મ ભારે—
ઓની કટિ કૃશ અતિ થતી હોય શાને.

૪૦

અઘાપિ ચારદ શશી સમી સ્વચ્છ ગૌરી,
દેખી અજે સુનિતાણું મન કોણ હું ત્યાં !
પાસું સુધામય હું જે મુખ સુન્દરીનું,
પીઠ સુમી સુમી અમી ન ગળેજ બિન્દુ !

૪૧

અઘાપિ હા ! કમલેરેણુ સુગન્ધ ગાન્ધ,
તે પ્રેમવારિ મકરધ્વજ પાન યોગ્ય;
પાસું હું જો સુરત ઉતાર તીર્થ નિથે,
પ્રાણો ત્યજું કરી મજે પ્રિય એજ હેતુ.

૪૨

અઘાપિ લક્ષ જગતે રમણી વસંતી,
નાના શુણો અધિકને આપકે ભરેલી;
કોઈ ન તેનું ઉપમાન થવાજ યોગ્ય,
એણું સ્વરૂપ હૃદયે મમ એમ ભાસે.

૪૩

અઘાપિ તે કરી મજે નહિની વને જો,
રોમાંચવીચિથી સુહાતી પ્રસન્નચિત્તા;
કદંબ કેશર સમી મમ બંધ નેત્રે !
શાન્તિ હરે તતુતણી પ્રિય રાજહંસી.

૪૪

અઘાપિ તે રૂપતિશેખર રાજકન્યા,
સંપૂર્ણ યૌવન મદાલસ લોહનેત્રા;
ગંધર્વ વક્ષ સર કિન્નર નાગકન્યા—
સ્વર્ગેથી શું ઉતરી આવીજ ચિન્તું એમ.

૪૫

અઘાપિ અંગ ઘટ્ટા જે ખની વેદી-મધ્ય,
ઉંચા સુધા કલશ યુગ્મ સમા સ્તનોની,
નાના પ્રકાર રાણુગાર વડે સજ્જેલી;
ઉઘી ઉઘેલ કદી ભૂલું ન રાતદિન.

૪૬

અઘાપિ તે મંદભરેલ સુવર્ણ કાન્તિ,
લંભ્યતુરા બહુ નમી કરેલી સુચેષ્ટા;
પ્રસંગ સંગ વર્ણી ચુખ્ખન મોહલીન,
સંજવની હ્રદયની પ્રમદા સ્મરૂં હું.

૪૭

અઘાપિ શ્રેષ્ઠ સુભગા વર્ણનો વિયોગ,
કેમે ન હું સહી શકું વિધિ અન્યથા તો;
મૃત્યુજ્જ્વળ ભાષ્ય ચહું દુઃખની શાન્તિ અર્થે,
વિચાપના કરૂં તમોય હજી ત્વરાથી.

૪૯

અઘાપિ તે સુરતયુદ્ધ વિષે પરાસ્ત,
બન્ધોપબન્ધ પતનોત્થિત શૂન્ય હસ્ત;
દંતક્ષતે વળી નબક્ષતરક્તસિકતા,
તેની સ્મરૂં કઠિનતા રતિયુદ્ધયોગ્ય.

૪૮

મૂકે ન શંકર હજી પશુ કાલક્રૂટ;
ધારેજ કૂર્મ ધરણી ધરી નિજ પાઠે;
ધારેજ દુઃસહ મહોદધિ વાઙવાગ્નિ;
સ્વીકાર્યું તે સૃષ્ટિઓ પરિપૂર્ણ પાળે.

૫૦

[આ વસંતતિલકા જંદમાં સમશ્લોકી અનુવાદ છે. મૂળનો ભાવ કાપમ રાખવા અનુવાદકે ખનતો પ્રયત્ન કર્યો છે. હમણાં રા. નાગરદાસ ઇ. ૫૦૯૯ કરેલો સમશ્લોકી ગૂજરાતી અનુવાદ 'ચાંદની' પત્રમાં છપાઈ ગયા પછી બૂદ્ધા પુસ્તકાકારે પ્રગટ થયેલો છે ને તેના પર સમાલોચના લુદે લુદે સ્થલે આવી છે. અમોએ તે પુસ્તક જોયું નથી તેથી તેનો અને આનો સુકાબલો કરી શકીએ તેમ નથી; વાચકો બંનેની સરખામણી કરી જોશે. આના અનુવાદક એક જૈન છે, અને તેથી તેના આ અનુવાદને અહીં સ્થાન આપ્યું છે. આનો ગૂજરાતી અનુવાદ પદ્યમાં જૈન સાધુ નામે જ્ઞાનાચાર્યે વિક્રમ સોળમા શતકમાં તેમજ સારંગ કવિએ ૧૭ મા શતકમાં કરેલ છે કે જોના ઉલ્લેખ અમારા 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' ભાગ ૧ લો, એ નામના પુસ્તકમાં જોઈ શકાશે. તંત્રી.]

અમારો સત્કાર.

જૈન યુગ [જૈન શ્વેં કોન્કરન્સ ખાસ અંક] : તંત્રી-મોહનલાલ દસીયંદ દેસાઈ, બી. એ., એલ. એલ. બી., વકીલ હાઈકોર્ટ, મુંબઈ; વાર્ષિક લવા-જમ રૂ. ૨, હવેથી રૂ. ૩.] બાર માસથી આ માસિક જૈનગતિની ઉત્તમ સેવા, તે સાહિત્યની દૃષ્ટિએ તો સૌની સેવા, બમની રહ્યું છે. આ ખાસ અંક શ્વેં કોન્કરન્સ સંબંધિતો છે. ઉદ્યતા બંગાળ-સિંહને લોઈ કર્મને લાત-મારીને જગાડ્યો હતો તે એમ કરી બંગાળમાંજ નહિ પણ આખા ભારતમાં જીવનપ્રાણ કુંકરો હતો, તેમ આજે જૈનતીર્થસંગ શત્રુજનના જનનાથ ઉપર કર નાખવાને લોભે એક વાર જૈનસંધના રજોપા પથ્થ આજે શેઠ યશ્વંતેલા પાલીતાણુના દરબારને પહે ઉભા રહી મી. વૉટ્સને હકલકતો અન્નાપ ભર્યો ફ્રેંસિસે આપી સખત લાત લગાવીને એ નતિમાં પ્રયંત જીવનપ્રાણ કુંકરો છે-કોન્કરન્સના અહેવાલની લીટીએલીટીએ અને અક્ષરે અક્ષરે એ જીવનપ્રાણ-તરવરી રહ્યો છે. સમસ્ત હિંદીપ્રાંત એ પ્રાણે જીવતી યશ્વંત ગઈ છે, એમ કોન્કરન્સમાં હાજર રહેલા જૈનતર લાઇએના પ્રબળ શબ્દોથી જણાઈ આવે છે. આ પ્રાણ સદૈવ જગતો રહે એવી વ્યવસ્થા જૈનતેતાઓ કરશે, સિધ્ધિલાતો કંધક અપવાદ પામેલી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી પણ તેમાં સહાય ભોગ દશે એવી આશા છે. મી. વૉટ્સન તો ચુકદો આપી ધેર ચાલતા ચલા છે; પણ પાલીતાણુના દરબારની લોભલુતિ છોડાવવી એ જૈનોના હાથમાં છે. જનાનિવેધથી તો એ દરબારને આજ સુધી રૂ. ૧૫૦૦૦ મળતા તે બંધ થશે; જનાણુઓના વેપારથી એમની પ્રબળ લાજ થતો તે પણ બંધ થશે; પણ અભિમાની દરબાર એ

બંને હાનિ સહી લેવા પથ્થ તેવાર થશે એથી આ વિકટ ધર્મપ્રશ્નો નિવેડો આવવાનો સંભવ નથી, માટે અહિંસક જૈનપ્રબળે અહિંસક સત્યાગ્રહ કરીને જ એનો નિવેડો લાવવો પડશે. જનાઓ જવું, મુંકડી વેરો ના આપવો, દરબારના કેદખાનામાં જવું. અંગ્રેજ સરકારની જૈનપ્રબળે આવાં કુઝ આપતાં દરબારે પાણું જોવુંજ પડશે, નહિ જીએ તો અંગ્રેજ જેવો ધણી બેઠો જ છે. જૈનસિંહ, હવે તો આમાં ધાર્યો નિકાલ આપ્યા વિના પાછો બોડમાં પેસતો જ ના. પાટીદાર—આસો ૧૯૨૨.

જૈનયુગ—શ્રી. જૈન શ્વેતામ્બર કોન્કરન્સ ખાસ અંક.

પ્રસ્તુત અંકમાં ગયા જુલાઈની ૩૧ મી તારીખે મળેલી જૈન શ્વેતામ્બર કોન્કરન્સની ખાસ બેઠકનો વિગતવાર ઉવાલ, પ્રમુખોનાં ભાષણો, પરિષદના કરાવે આદિ સાથે આપ્યો છે. ઉપરાંત કોન્કરન્સને લગતા કેટલાક ફોટોઓ પણ આપ્યા છે. “જૈનયુગ” આ પ્રવિત્ર ચતુર્જયગિરિ સંબંધી એકત્રિત હકીકત આપીને આ પ્રસંગે જૈન કોમની સેવા ઉઠાવી છે, તે માટે બેઠક તે ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ગુજરાતી તા. ૧૭-૧૦-૨૬.

જૈનયુગ—શ્રી મહાવીર નિર્વાણ-દીપોત્સવી ખાસ અંક—

પ્રસ્તુત અંકમાં શ્રી મહાવીરના જીવનને લગતા વિવિધ પ્રસંગોના ઘણા નાના મોટા લેખો આપેલા છે, તેમાં મહાવીર Super-manનો લેખ ખાસ મનનીય છે.

ગુજરાતી તા. ૧૪-૧૧-૨૬.

મારી કેટલીક નોંધો.

૧. શૃંગારશાસ્ત્ર.

શ્રદ્ધાદિત્ય—શ્રદ્ધાદે શૃંગારતિત્રક નથુ પરિચ્છેદમાં રચ્યો છે તેની સુંદર મરોડના સાદ્ અક્ષરોમાં એક જૈન મુનિના હસ્તથી સં. ૧૭૦૧ માં લખાયેલી પ્રત મુખ્ય માંડનીપર શેઠ હીરજી ખેતશીના માળામાં રહેતા આવક શેઠ વર્ધમાન રામજી પાસે છે. તે લેખકની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે:—

શ્રી અંબલ ગચ્છાધિરાજ । પૂજ્ય ભટ્ટારક શ્રી ૫ શ્રી કલ્યાણસાગર સૂર્યસ્તેષાં ગચ્છે વાયક શિરો-મણિ વાં ૦ શ્રી ૫ શ્રી સત્યશેખર ગણ્ય સ્તેષાં શિષ્યા વાં ૦ શ્રી ૫ વિવેકશેખર ગણ્ય સ્તેષાં શિષ્યા પ્રકિત ચક્રચૂડામણ્યો પં ૦ શ્રી ૫ શ્રી ભાવશેખર ગણ્ય સ્તેષાં શિષ્યા વાચ્છાતુરી તુરી સંવીતાતીતાતી તાંશુશંકુપ્રકારપ્રવરહીરત્પ્રીત્યમહતાશોપ ગત નિરશે-પુત્રમઃ સ્તેષાં સુમેભસૌઆંગાકૃતિ પ્રાપ્ત યતિ-ત્તીન સંભજનાચાર્ય મુનિશ્રી ૧ શ્રી ભુવનશેખર મણિ તત્ત્વધુભાત મુનિ પદ્મસાગરેણ ચિખિતમ્ ॥ શૃંગારતિત્રક નામ શૃંગાર શાસ્ત્ર ॥ સંવત્ ૧૭૦૧ ત્રય કાલિક માસે શુકલ પક્ષે પંચમમાં તિથી શુશ્વા-સરે શ્રી ભુજનગર મધ્યે યદુવંશ શૃંગાર હાર મહા-રાય શ્રી ભોજરાજજી વિજયિ રાજ્યે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ કલ્યાણ વિપુલ ભૂષાત્ ॥

આ પાંચી જાણી છે કે જૈન સાધુએ શૃંગાર શાસ્ત્રાદિકનો અભ્યાસ કરતા હતા, પછી તે જૈન કે જૈનેતર કૃત હો. અને જૈનેતર શાસ્ત્રો લખી લખાવી તેને સાચી રાખતા. આ શૃંગારતિત્રકના લખનાર પદ્મસાગરે કચ્છના ભુજ નગરમાં તે ગ્રંથ સં. ૧૭૦૧ માં લખ્યો છે તે વખતે ભોજરાજજી કચ્છના રાજ હતા અને તે 'રાજ' 'યજ્ઞ' રાજ-રાજ પાંચી થયેલ છે ને તે માટે તે ભોજરાજજીની આગળ 'મહારાજ' એ યજ્ઞ મૂકેલો છે. આ પ્રતિમાં ૧૦ પાનાં છે અને તેમાં પહેલા પાના પર ચંકરનું તેમજ નવમા પાના પર પુશ્પ અને સીનું એમ બે રંગીન ચિત્રો છે કે જે વિક્રમ સત્તરમી સદીમાં ચિત્રકળા કેવી હતી તેનો નમુનો પૂરો પાડે છે. દરેક પાનામાં ૧૯ પંક્તિ છે. આ પ્રત ચત આઠમી ગૂજ-

રાતી સાહિત્ય પરિષદનાં પ્રદર્શનમાં અમારા તરફથી મૂકવામાં આવી હતી.

૨ ગિરનાર.

'ગિરનાર' પર 'નલિનીકાન્તે' રચેલી કવિતા વસન્તના આવણુ (૧૯૮૧)માં પ્રકટ થઈ છે તેમાં નીચેની કહીએા પણ છે:—

સ્વાયાં ભવ્ય જૈન મન્દીર, ગગનને વૃખ્યતરિ લોલ ।

પુલ્ય પંથમાં એ ભારતતીર લક્ષ્મી વેરતાં રે લોલ ।

—ન્દાના ન્દાના હૃગરડાની મધ્ય,

ગિરીવર રાજ્યો રે લોલ ।

હમાં જ્યાં મનઃખતાં મહાલય, વસ્તુપાલનાં રે લોલ ।

સ્વાયાં મન્દિર નમુના રૂપ, સપ્ત(પ્ર)તિ રાયનાં રે લોલ ।

ભયું છે સમીપ નિર્ભલ નીર, સપ્ત શિલા મહાં રે લોલ ।

પ્રથુતા આલુલ જૈન મન્દિર, વિખતિ વિશ્વના રે લોલ ।

તપ્યાં તપ નેત્રિતાય લગ્નના, સ્ત્રીતાવન જ્યાં વસ્યારે લોલ ।

છેવડમાં તે ગિરનારને હૃદેશી જાણવેલું છે—

નિરંતર ભારતનાં નર નાર, સ્વલ સ્વલ વિચરે રે લોલ ।

સનાતન પુણ્યભૂમિ ગિરનાર, સદા ટુને નમે રે લોલ ।—

અવિચળ શાયત એ ગિરિરાય । અવણુ કર એલું રે લોલ !

લથ બં ઉન્નત જ્વનશંખ, સદૃલ કર જ્વલું રે લોલ ।—

દુઃખી આ ભારતનાં સંતાન, આધિ આધિમાં રે લોલ ।

પ્રભો ! એ તન મનનાં કેં દુઃખ સલાં સહેવાયના રે લોલ ।—

અવિચળ શાયત એ મહારાય । પ્રભજન રક્ષણે રે લોલ ।

અહીં ટુજ કરમાં માનવખાલ, નેમે હૃદ્યારણે રે લોલ ।

૩ પ્રાચીન દારકાપુરી.

'પ્રાચીન દારકાપુરી' એ નામનો સ. દુર્ગાચંકર કેવળરામ શાસ્ત્રીના નિર્માણ 'પુરાતત્ત્વ'ના પોપ-ચૈત્ર (૧૯૮૨)ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે તે ખાત્ર વિચારવા જેવો છે. મહાભારતાદિમાંથી ઉતારા લઈ ખતામ્યું છે કે:—

'મહાભારતમાંથી, કરેલા ઉપરના ઉતારાઓ ઉપરથી એલું સ્પષ્ટ લાગે છે કે કાઠીઆપાડમાં દેવતક પર્વત પાસે કુશસ્વશી નામનું ગામ ભૂતા વખતમાં હતો. પછી ભરાઈ-પની બીજી સાથેનાં જ્યાં મહુરા ઘાટને પશ્ચિમમાં બામડું પડ્યું ત્યારે તેએએ આ કુશસ્વશીને સુશોભિત, સુરક્ષિત ચહેરે બનાવ્યું' તથા દેવતક પર્વત-ગિરનાર ઉપર શાસ્ત્રો બાંધ્યાં.'

અને પછી સમુદ્રકંઠે દ્વારકા આવેલાની વાતનો જેમાં ઉલ્લેખ છે તે કેમ થયો તે વગેરે બતાવી છેવટે રા. શાસ્ત્રીએ જણાવ્યું છે કે,

‘આ રીતે આધુનિક દ્વારકા ધણું કરી સુષ્કકલીન વિષ્ણુ મંદિરની આસપાસ પાછળથી વસેલું ગામ છે અને પ્રાચીન દ્વારકા ગિરનારની તળેટીમાં વૃતાગદની આસપાસ હોતું જોઈએ !’

આ આખો શ્રેષ્ઠ વાંચી, પછી જૈન સાહિત્ય નેમિનાથના ચરિત્રમાં તેના પૈતૃકભાઈ શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવની દ્વારકા સંબંધમાં શું શું જણાવે છે, તે વર્ણવતો જૈનેતર સાહિત્યનાં વર્ણવતો સાથે બંધ બેસે છે કે નહિ એ પર જૈનમુનિ મહારાજને પા કોઇ જૈન વિદ્વાનો પ્રકાશ પાડવા મથશે તો તેમને માટે એક ગોચર વિષય છે.

૪. શ્રી દેવચંદ્રજી.

આ ખરતરગ્રંથમાં એક અધ્યાત્મરસિક પંડિત શ્રદ્ધ ગયા છે. તેમનો જન્મ સં. ૧૭૪૬ અને સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ સં. ૧૮૧૨ માં થયેલ છે. તેમનું જીવનચરિત્ર સૂઝાએ તેમના સ્વર્ગપ્રાપ્તિ પછી તેમના શિષ્યના કહેવાથી કોઇ કવિયણે સં. ૧૮૨૫ માં કવિતામાં ‘દેવ-વિદ્યાસ’ એ નામથી રચેલું મળી આવ્યું છે અને તે શ્રી છુદ્ધિસાગર સરિ અંબાલા અંબાંક ૧૦૩-૧૦૪ માં છપાયેલું છે. તે પર ૬૪ પાનાની આયોજના વિવેચન અને ઉદ્ઘાષણ સહિત ‘અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી’ એ પ્રયાણા નીચે અંગ્રેજીએ લખેલી છે તે તેમાં પ્રકટ થયેલ છે. તે વિચારપૂર્વક વાંચી જવાથી તે અધ્યાત્મરસિકનો પરિચય વિશેષપણે ધ્રુવ થકશે, આ પંડિતજીની કૃતિઓ ‘શ્રીમદ્દેવચંદ્રજી’ (બે ભાગમાં) એ નામના પ્રસ્તકમાં ઉક્ત અંબાલાના ૪૯ અને ૫૩ માં મુજબમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

હમણાં તાજેતરમાં તેમની ચોવીથીની ૧૬ પાનાની એક હસ્તલિખિત પ્રત રાજકોટના ગોકળદાસ નાનજી પાસેના મુનિશ્રી વિનયવિજયજીના બહેનમાં એવામાં આવી તેમાં છેવટે ‘સં. ૧૭૯૮ ના વર્ષે પોત સુદિ ૧૪ વાર શુક્રે રાજનગર’ એમ લખ્યા મિતિ અને સ્થળ જણાવેલ છે તે પરથી સિદ્ધ થાય છે કે તે

બીજું તેમની ‘અધ્યાત્મ ગીતા’ નામની ગૂઝ-રાતી ભાષાની પદ્ય કૃતિ છે તે પર તપગચ્છીપ જિન-વિજય શિષ્યે ઉત્તમવિજયના શિષ્ય અર્ચીવિજયના શિષ્ય કુંવરવિજયજીએ સં. ૧૮૮૨ આસાદ વર્દિ ૨ ગુરવારે શ્રી મારવાડ મધ્યે શ્રી પાલીનગરે શ્રાવણ બાદ લાકુગાદને શીખવાને અર્થે હેતુ ઉપદેશને કારણે બાલાવબોધ રચ્યો છે. સંવત્ આખી છેવટે જણાવેલું છે કે:—

સંવેગીમાં જેઠ સિરદાર, તેહના ગુણ કહિતાં નહિ પાર, સમયો સંકટ દૂર દેવે, સેવ્યાથી શિવસંપદ મહે. ૧ જિન ઉત્તમ પદ પંકજ ૨૫, તેહને સેવે સુરતર જૂપ, અમી કુંવર કહે નિજરૂપ, એ અધ્યાત્મ ગીતાને।

સ્વરૂપ ૨ અદ્ય છુદ્ધિ તે સચના કરી, શુદ્ધ કરો પ્રાંતિ જન મહી, ભગે ગુણે વલિ જે સાંભળે, તસ ઘર લાજી લીલા કરે. ૩

આ પ્રત મંપિ હુકમચદે પાલી મધ્યે સંવત ૧૮૮૫ ના વર્ષે શાકે ૧૭૫૧ પ્રવર્તમાને માસોત્તમ માસે ચૈત માસે શુક્રવરે ૭ તિથી, ભુગુરારે લખી છે. પાનાં ૯૩ છે તે તે દરેકમાં લખાંકિત છે. આ પ્રત ઉપરોક્ત ભંડારમાંથી જોવામાં આવી છે. ૫ દેવચંદ્રજી કૃત અપ્રકટ સ્તવનો.

(૧) અષ્ટાષ્ટ સ્તવન.

શ્રી અષ્ટાષ્ટ ગિરિવર ઉપર, જિનવર ચૈત્ય બહારે, ભરતગુપ્ત કૃત ચોસુખ સુદર, શિવસુખ દારણ ધારો. ૧. ભેટા શિવસુખ કારણ કાજિ, ભવિજન એ તીરથને, મેટા મોહ અનાદિ ભવ ભવના સંકટને. ભેટા ૦ ૨ બહુ ભવસંપત્તિ કર્મ સુદિ, પિણુ જે ભેટ એ ધામ, સ્નેર નિમિત્તે શુધિ પરિણામે, પામે નિજગુણ ધારે. ૩ નમ્રમ જિનેસર પરમ મહોદય, પામ્યા છલુ ગિરિસુગ, ચિત્તનંદ ધન સંપતિ પૂરણ, રીધા બહુ મુનિસગે. ૪ ભરત મુનિસર આતમસત્તા, સદૃષ પ્રકટ ઈર્ષા કીધ, છલુ પરિ પાટે અસંખ્ય સંયમો, સર્વ સંવર પદ લીધ. ૫ જે નિજ સત્તા તરત સરથે, બ્યાન એક લય બ્યાવે, અનેકાંત ગુણ ધર્મ અનંતા, થાયે નિર્મલ બાવે. ૬ તેહનું કારણ આતમગુણ ત્રય, તસ કારણ જિનસત્તા, વસ જહુ માન બાન હેતુથી વિણુ એ જોવાદિ પૂજ. ૭ મિથ્યામોહ વિષય રતિ ધોઠી. નાસે તીરથ દોરે.

ઉપજાવેલા નિરૂપણ શુદ્ધીનો, સમ આલેખન બહુ, ૧
 ઉપજાવેલા અધ્યાપક તીરથવર, સેવા સાધક પ્રાણી. ૨
 બવનલ પાર ઉતારણ કારણ, દુષ વારણ એ રાજ, ૩
 મુગતિ રમણીનો દાયક લાગે, નિત વહો મન રંગ. ૪
 તીરથ સેવન શુચિ પદ કારણ, ધરી આગમ સાથે, ૫
 શ્રદ્ધા આણી ને તીરથ પૂરે તે શિવ મુખને આગે. ૬
 સાધ્ય દષ્ટિ સાધનની રીતે, સ્વાદ્યાદ શુભ વંદ, ૭
 દેવચંદ સેવે તે પામે, અમૃત પરમાણુ. ૮

(૨) સમેતશિખર સ્તવન.

લાલ-ગ્રેહલે બાર ધણી છે રાજ, વાતાં કિમ કંઠે છે એ દેશી. ૧
 નંબરીપ દક્ષણ વર ભરતે, પૂરવેદસ મજાર; ૨
 શ્રી સમેતશિખર અતિચંદર, તીરથમે સરદાર. ૩

લેટથે લાવ ધરિ મેં આન,

એ તીરથ શુભ, ગિરથે. લેટથો ૦
 વીસ ગિરિસર. શિવપદ પાંચા, ઇલુ પરવતને શુભ, ૧
 નામ સંભારી પુરોષોત્તમના, શુભ ગાથા મનરંગ. ૨
 ઇમ ઉત્તર દિશા શેરવત ખેત્રે, શ્રી મુપ્રતિષ્ઠ નગેદ, ૩
 શ્રી મુચંદ આદિક જિનનાયકે, પાંચા પરમાણુ. ૪
 ઇમ દસ ખેત્રે વીરો જિનવર, ઇક ઇક ગિરિવર સિદ્ધા, ૫
 નિલુગાથિ પથના માંડે, એ અમૃત પરસિદ્ધા. ૬
 એ તીરથ વહિ સવિ વંદા, જિનવર શિવપદ ઇમ, ૭
 વીરો હંક નમે મુખ લાવે, સંભારી પ્રભુ નામ. ૮
 તરીયે જેવના સંગ બવેદાથિ, તીન રતન જિહાં લડીયે, ૯
 ને વારે નિજ અવલંબનથી, તેડને તીરથ કંડીયે. ૧૦
 શુધ પ્રતિત ભગવદી એ ગિર, લેટથાં નિર્મલ યથથે, ૧૧
 જિનતતિ ફરસભૂમિ દરસણથી, નિજ દરસણ ચિર કરીયે ૧૨
 સુત અર્ધ ધારી પિણુ મુનિવર, વિચરે દેસ વિહારી, ૧૩
 જિન કંઠ્યાણુક થાંક દેખી, પછી થાયે પદ ધારી. ૧૪
 શ્રી મુપ્રતિષ્ઠ સમેત શિખરની, કલ્યા કરી ને સેવે, ૧૫
 શ્રી મુક્તસા પદે તીરથ ફલ, ઇલાં બેઠાં પણિ લેવે ૧૬
 વસુ આકાર અનિપ્રાય તેડને, તે ધુધે તસ કરણી, ૧૭
 કરતાં કલ્યા શિવફલ આપે, ઇમ આગમને વણી ૧૮
 નિલુ તે તીરથ વિધિરુપે બેસે, તે તો જન (ન)લ લડીયે, ૧૯
 તે કલ્યાણ જેવત અમે પિણુ, નરમલ લાડો લીડે, ૨૦
 દસ ખેત્રે ઇક ઇક ચોવીસી, વીસ જિનેશ્વર (સીડે) ૨૧
 સિધ્ય ખેત્ર બહુ જિનના દેખી, માદદા મનરો રીડે. ૨૨
 દીપચંદ પાઠકનો વિનયી, દેવચંદ ઇમ ભારે, ૨૩
 ને જિન બગેતે વીણુ બગિચા, તેડને ચિત્તમુખ પારે. ૨૪

૬. શ્રી આનંદધનજીની ચોવીસી કે બાવીસી.

શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયજી કૃત પુસ્તકાલી ગ્રીપ પાટણના લંગરમાં એક દસ્તાવિજિત પાના પર

મળી આવી હતી તેમાં તેમનો આનંદધન બાવીસી પર બાલાવખોધ એ પણ એક ગ્રંથ છે. તે હળુ પ્રાપ્ત થયો નથી. વિશેષમાં બીજા બાલાવખોધ જ્ઞાન વિમલ સુરિએ અને જ્ઞાનસાર મુનિએ કર્યા છે; પણ તે બંનેના જુદા જુદા બાલાવખોધ છપાયા નથી. જ્ઞાનવિમલ સુરિ કૃત બાલાવખોધની એક દસ્તાવિજિત પ્રત મુનિ વિનયવિજયજીના ગ્રંથ સંગ્રહમાં હા. રા. ગોકુળદાસ નાનજી ગાંધી રાજકોટમાં બોધ, તેમાં શ્રી આનંદધનજી કૃત બાવીસ જિનનાં સ્તવનો પર બાલાવખોધ આપી પછી તે સુરિએ એ જણાવેલું છે કે:—

‘લાભાનંદજી કૃત તવનં એતકા ૨૨ દિસી છે; યદ્યપિ હસ્યે તોહી આપણે હાથે નથી આવ્યા; હિવે જ્ઞાનવિમલજી કૃત ૨ તવન લખીછે છે.’

આ પછી જ્ઞાનવિમલસુરિના સ્વકૃત બે સ્તવનો મૂકવામાં આવ્યાં છે. આ પરથી પ્રાયઃ જણાય છે કે યશોવિજયજી અને જ્ઞાનવિમલસુરિ કે જે બંને આનંદધનજી ઉર્ફે લાભાનંદજીના સમયમાં અને તે સમયની આસપાસ અતુકમે યદ્યપિ ગયા તેમને ૨૨ સ્તવનજી હાથ લાગ્યાં હોય. મોટે ખરાં આનંદધનજીનાં સ્તવન પહેલાથી ૨૨ માં જિન સુધીનાં પ્રકટે થયાં છે તે છે; પછીનાં બે-પાંચ સ્તવન ‘પુત્રપદ રામી હો રવામી માહરા’ અને મંદાવીરસ્તવન ‘વીરે’ અને ચરણે લાગુ, ‘વીરપણુ તે માગુ’ રે’ એવી છેવટે અતુકમે ‘પૂરણુ રસિયો હો નિજગુણુ પરસનો’, આનંદધન મુનમાંદિ’ અને ‘અક્ષય દર્શન જ્ઞાન વિરાજે, આનંદધન પ્રભુ ભગેર’ એમ આનંદધન નામ સહિત આવે છે તે ખુદ આનંદધનજીનાં નથી એમ લાગે છે. શ્રી આનંદધનજી કૃત, લાગતાં ૨૩ માં શ્રી પાર્શ્વજિન અને ૨૪ માં શ્રી મંદાવીર જિન પરનાં સ્તવનો અને આ પંચના ગત બાદપદ અને આશિનના ‘શ્રી મંદાવીર નિર્વાણ દીપોત્સવી ખાસ અંક’ માં પ્રકટ કર્યા છે. શ્રી યશોવિજયજીએ તે યાદનદિતઅર્થે મૂકી દીધાં પણ હોય.

હવે આપણે જ્ઞાનવિમલસુરિએ બે સ્તવન આનંદધનકૃત સ્તવનો સાથે ચોવીસ પૂરાં કરવા બેઠ્યાં છે તે અગ્ર તેના પોતાના બાલાવખોધ સહિત મૂકીયું.

પ્રાર્થન સ્તવન

દલ-કેટલી કરી તુજ મિલ સાચો, કોઈ ન હોયો નેતીરે.
એ દેશી.

પ્રથમ પ્રશ્ન પ્રશ્નું ચિરનામી, આતમ શુભ અભિરામીરે,
પરમાનંદ પ્રણતા પામી, કામીતદાતા અકામીરે. ૧ પાં
ચોવીસમાં થે તેવીસા દુઃ કર્યા તેવીસારે,
યદ્યા જિજ્ઞાસિતિ ચિતિ ચોવીસા આયુ ચતુષ્ક પલ્લ વીસારે,
૨ પાં

લોક કુધાતુ કરે જે કંચન, તે પારસ પાપાણીરે,
નિર્વિલેક પિણુ તુમચે નામે, એ મહિમા સુપ્રમાણીરે. ૩ પાં
લાગે ભાવનિશ્ચયે મિલનાં, ભેદ રહે કિમ નહિરે,
તાને તાન મિલે સ્થા અંતર, એવલા લોક ઉખાણીરે. ૪ પાં
પરમ સ્વરૂપી. પારસ રસમું, અનુભવ પ્રીત ક્ષમાઈરે,
દોષટલે હોય દષ્ટિ સુનિર્મલ, અનુપમ એક બલાઈરે. ૫ પાં
કુમતિ ઉપાધિ કુધાતુને તણ્યે, નિરૂપાધિક શુભ બલિયેરે,
કોપાધિક કુખડુ. પરમારથ, તે લહે નવિરતિયેરે. ૬ પાં
જે પારસથી કંચન યાદું, તેડ કુધાતુ ન હોવેરે,
તિમ અનુભવરસ ભાવેરે ભેદો, શુદ્ધ સ્વરૂપે નેવેરે. ૭ પાં
ચામાનંદન ચંદન શીતલ, દર્શન નલસ વિભાસેરે,
જ્ઞાનવિભંદ પ્રણતા શુભ વાધે, પરમાનંદ વિલાસેરે. ૮ પાં
‘દિવે ૨૪ પૂર્ણ’ યાદ તે માટે ત વન ૨ પૂર્વનિ
(પૂરવીને-પૂરાં કરીને) લીખ્યા છે.

શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રણમે પ્રણામ ચિર નામીને
નિકરણ નેગે, શ્રી પાર્શ્વનાથ કેહવા છે? આત્મ
શુભે કરી મનોહર છે-અભિરામી છે. પરમાનંદ
પ્રણતા પામી છે-અનંતાદૃકમય છે. વલી કેહવા
છે? કામિત-વાંછિતદાતા છે, અને સ્વ-પોતે અકામી
છે-અપ્રાર્થક છે.

પર્તમાન ચોવીસમાં તુમે ત્રેવીસમા છે-દૂર કર્યા
છે ત્રીવીસ ૨૩ શબ્દાદિક વિષય જેણે ચોવીસ ભો-
હનીય કર્મની બધ ઉદય સત્તા સ્થાનકથી ઉપશમ
શુભ ઠાણે યદતે યદતે ટાલે તેહનો વિચાર ૬ કર્મ
ત્રય કર્મપયટી (માંથી) મળ્યો. વલિ ચોવીસગતિ
ચિતિ દંડકરૂપ તે ટાલ્યા છે જેણે, ગતિ ૨૪
દંડકે રૂપા—

નેરધવા ૧ સુરાધર,

પુદ્યાધ ૫ વેદિયાદ્યો ૩ એવ

ગપ્તલય તિરિય ૧ મણસા ૧

મન્યંતર ૧ બોધસિયા ૧ વેગાણી ૧.

છતિ ૨૪ દંડક બ્રમણ ૩૫ ટાલ્યા છે, જેહનું
આઉણ પંચ વિસ ચોણુ છે. એતલે એક રાત
વર્ષનું છે. ૨

કુધાતુ લોક તેહને કંચન કરે તે પારસ પાપાણુ
છે, યદાપિ જડ છે તોહિં પણ તુમહાંકે નામ પારસ
કહેવાઇ છે એ નામનો મહિમા છે-કેવલ નામ
નિશ્ચેનો. ૩

બાવ નિશ્ચેપાને બાવે બાવ મિલતાં આત્મભાવે
એક પળે મિલતાં ભેદ તે કિમ રહે, અભેદ પણ ન
થાગે. તાન તાન મિલે તિહાં અંતર ન રહે એ
લોકનો ઉખાણા ન્યાય. ૪

પરમ સ્વરૂપી પાર્શ્વ પરમ રસમું પરમ અનુભવ
પ્રીતિ જિવારે લાગે એકમય થાયે, તિવારે દોષ
મિથ્યાત્વાદિ સંસારીક દોષ સર્વ ટલટલે અને દષ્ટિ
દર્શન ખુલે-નિર્મલ યાઇ, અનોપમ-અદ્ભૂત પ્રધાન
એક લાભની ભલાઇ. ૫

તે માટે કુમતિ રૂપ ઉપાધિ રૂપ કુધાતુ કુમલન
ધાતુ વિભાવ સ્વરૂપને તણ્યે, નિરૂપાધિક પુદ્ગલિક
બાવ રહિત તે શુભ જ્ઞાનાદિકને લાજ્યે-સેવીયે, અને
સોપાધિક સુખ પુરુષ પ્રકૃતિજનિત સુખ તે પરમાર્થે
દુખને નાણુંવું. તે પામ્યાથી મનમાં રાજ્ય-રાયીઇ નહીં.

જે પારસથી લોક જાત કંચન કરે તેડ ફરી
કુધાતુ ન યાઈ, તિમ જે પરમાત્મા ધ્યાન પારસથી
જે અનુભવ કંચન યણું તે શુદ્ધ સ્વરૂપે નેવે-
નિરજે તત્ત્વજ્ઞાને કરીને. ૭

હે શ્રી વામાનંદન-વામા રાણીના પુત્ર ચંદન
શીતલ દર્શન આકાર તથા દર્શન-શુદ્ધિ-સમકિત
જેહનું વિશેષે બાળે છે તેહથી જ્ઞાને કરી વિમલ-
શુભી પ્રણતા વાધે, અને પરમાનંદ વિલાસ લીલા-
પામી જે. ૮. છતિ શ્રી પાર્શ્વજિન સ્તવન સંપૂર્ણ.

વીર સ્તવન.

રાગ મારણી ધન્યાસરી

ગીરમાં ગોસિ ગરબો ગેરગર વડોરે એ દેશી.

કરૂણા કલ્પલતા શ્રી મહાવીરની રે વિસુવન મંડપમાંડે

પસરી રે,

મિસરીરે પર માસી અભય કરી રે,

શ્રી જિન આણી ગુણકાણે આસિપતાં રે,
 વિરતિપણે પરિણામ પવને રે,
 અનનેરે અતિ હિં અમાય સહાવથી રે,
 સર્વ સંવર ફલે ફલતી મિલતી અનુભવે રે,
 શુદ્ધ અનેકાંત પ્રમાણે ભલતી રે,
 દલતીરે સંશય ભ્રમના તાપન રે,
 ત્રિવિધ વીરતા જિણે મહાવીરે આહરી રે,
 દાન ૧ બુધ્ધ ૨ તપ ૩ રૂપ અભિનવે રે,
 ભવ ભવિં રે દ્રવ્ય ભાવથી ભાષિયે રે,
 હાલકે કોટ હેઈ દારિદ્ર નસાડિયોરે
 ભાવે અભયનું દાન દેધરે,
 કેઇ રે લેઇને સુખીયા થયા રે,
 રાગાદિક અરિ મૂલ થઇ ઉખેડિયા રે,
 લડી સંજનમ રણ રંગ રોપી રે,
 જોખી રે જિણે આપ કલા નિરાવરણી રે,
 નિરાસંસવ વહી ચિવ સુખ હેતુ રે,
 કામાણુણે તપ તપિયા જિણે એમ આપે રે,
 થાપે રે વર પડિત વીર્ય વિનોદથી રે,
 દર્શન જ્ઞાન આરિત્ર વિખની વીરતા રે,
 મહાપંદે શોભત ભાવે ભાસે રે,
 બોસે રે ત્રિશૂવન જનમ ભાષણાં રે,
 વીર ધીર કોટીર કૃપા રસનો નિધિરે,
 પદમાર્ગ પયોદ બ્યાપે રે,
 આપે રે નિજ સંપદ ફલ જોગ્યતા રે,
 બંધ ઉદય સત્તાદિક ભાવાભાવથી રે,
 ત્રિવિધ વીરતા બસ બાધીરે,
 આણી રે નીપટી રૂપે ગણધરે રે,
 કાણુય બાણુય ગુણ કાણુય ત્રિહુ વિધે રે,
 કાલવા જિણે ત્રિશય પાપ રે,
 શોષા રે રૂપ તોપ કીધા તમે રે,
 સહજ સુભાવ સુધારસ સ્ત્રેચન યદિયા રે,
 ત્રિવિધ તાપનો નાસ હોયે રે,
 જોવે રે ત્રિશૂવન ભાવનું ભાવથી રે,
 જ્ઞાનવિમલ ગુણ મહિ દાદણ બ્રહ્મ રે,
 નય નય ઈં બળવાંન નાથરે,
 દાયક રે અદાય અનંત સુખનો સદા રે.

—શ્રી મહાવીરજીની કરૂણા પરદુખ ટાલવા રૂપ
 જે કંપવતા વેલડી એતલે કંપવેલ તે ત્રિશૂવન-
 સ્વર્ગ માણુ પાનાય રૂપ માંડવાને પસરી દદતાં
 પિરતરી છે. તે કદવી છે? જિન નીસરી કંઈ સાકર

પ્રમુખ મીઠા દ્રવ્યથી પણિ અધકી મીઠી છે અભય-
 દાન રસે કરીને. ૧

તે કરૂણા તે અમૃતવેલ જિન જિન અગાને ગુણ
 કાણે શ્રદ્ધાન ગુણકાણું તે સમકિત રૂપ ગુણકાણું
 આરોપીઈ, વિરતિતણે પરિણામ શુભ પવને કરી
 પરણમાપીયે. તેવડી અવન કહેતાં રાખનું, સ્પેકરી
 થામ અમાય-નિકપટ રૂપ જે સહજ ભાવ થકી. ૨

તે વેલડી સર્વ સર્વ સંવર રૂપ ફલે કરી ફલતી
 છે અનુભવરસે મિલતી છે. શુદ્ધ નિદુપણે અને
 કાંત સ્પાદિવાદ પ્રલક્ષ પરોક્ષ પ્રમાણાદિકમાં મિલતી
 છે—તે વધી કેહવી છે? સંશયભ્રમ રૂપ તાપ તેહને
 દલતી. ૩

જિણે ભગવતે-શ્રી મહાવીરે ત્રિવિધ-ત્રિવ્ય
 પ્રકારની વીરતા આહરી છે. તે કેહવી છે? કાનાદિ
 વીરતા ૧, શુદ્ધ વીરતા ૨, તપ વીરતા ૩—ભવોભવથી
 અભિનવ-નવી, દ્રવ્યથી અને ભાવથી તે કંઈયે છે? ૪

દ્રવ્યથી દાનવીરપણું તો હાલકે કહતાં સ્વચ્છની
 કાઠગમે 'વરદવરે વરદવરે' ઇમ ઉદ્ધોગણી કરી
 જનનને વિને દરિદ્રનું નામ નસાડ્યું. એ દ્રવ્ય
 દાનવીરતા, અને ભાવથી વીરતા સર્વ જંગમજીવને
 અભયદાન રે, સાધુપણને વિષે એહનું દાન લેઇને કેઇ
 અનેક પ્રાણી સુખીયા થયા. ૫

હિવે શુદ્ધ ચરવીરતા કહે છે. દ્રવ્યથી પરીસંક
 નથી યા મૂલ્યથી કાઠમાં, ભાવથી રાગ દ્વેષાદિક અરિ
 મૂલ્યથી ઉખેડી સંજનમ રણરંગ ભૂમિકાં આરોપીને
 વેરી નિકંદન કાઢાં જે ભગવાને પોતાની નિરાવર-
 ણીની કલા જોખી એતલે નિકર્મજ કરી. ૬

દ્રવ્યથી જોખીદારે તપજાવથી નિરાસ નિરમુખં
 વજ(છ) ચિવસુખ-મોક્ષનું હેતુ કામાપ્રધાન ગુણે કરી
 'તનેણુ' યોદાન ફલે' ઇલાગમવચનાત, જિન ભગ-
 વાને એદવા તપ તપ્યા તે તપવીરતાએ વર પ્રધાન
 પડિત વીર્યના વિનોદથી વીરતા સાધી. વિશોગપણે
 રાખડ શોભે તે વીર, અથવા વિદારમતિ વદ્યર્થ
 તપસાં ચ વિચારતે તપવીર્ય શુક્ત્ર તરમાદ વીર
 કીતરમૂલ ૧; ૭

વધી રમીન જાન ચરિત્રની વધી ત્રિવિધ વીરતા
 કહે છે. મહાપંદે કરી શોભિત મહાજ્ઞાન મહાકર્મન.

મારી કેટલીક તોષા

હાચારિત્ર તેહની શોભા ભાવથી બાસે છે. મહા-
જે પ્રધાન કહીછ. એ ત્રીયા તત્ત્વની વાંસનાઈ
રી ભવીજને મન રૂપ ને ભાજન તેણે વારવા છે. ટ
વીરમાં ધીર અથવા કર્મ વિદારવાને વીર, વંચી
કાલોક પ્રકાસે ધીર, ધૃતિ ધૈર્ય ધીર, તેનાં કાઠીર
ગુણ સમાન, વલિ કૃપારસને નિધાન પરમા(નંદ)
પ ને પયોઈ કંઠ મેધ તેણે કરી વ્યાપતો-પરસતો
રૂણા વેલીને સીયતાં છે, વલી આપે પોતાની સંપદા
એતલે સ્વરૂપે એક ચેતન સ્વભાવ માંદછ નિમિત્તછ
તદાવણ ટાંલવા રૂપછ. ૯

બંધ ઉદયસતા ભાવે કરી કર્મના અભાવ કીધા
છે ત્રિવિધ પ્રકારે એહવી વીરતા પ્રગટપણે જેહની
નેહણી એહવીજ ગણધરે ત્રીપદી રૂપે આણી છે-
હેહસમાન. જાન દર્શન ચારિત્ર ભાવે કરી. ૧૦

સ્થાનકે મિથ્યાદિકે ગાપકે સ્થાનકે અરિતાદિ
ગુણસ્થાનકે ગુણગણે પ્રમત્તાદિ અથવા અવિરતિ
પ્રમત્ત ક્ષીણમોહાદિ ત્રિવિધ. ગુણગણે ત્રિદોષ કાઢયા,
અથવા પ્રમત્ત ક્ષીણમોહ, અયોગી ઇત્યાદિકે સ્થાનકે
અમાન અસંજમ અસિદ્ધ એ ત્રિદોષને શોષ-નાશ
કીધો. વંચી શોષ તોપનો શોષ નેણે કીધો-પાપ
કષ્ટ, પુન્ય કષ્ટ, ઉભય નાશ ઇત્યાદિ ત્રિવિધની વીરતા
કહે છે. ૧૧

સહજ સ્વભાવ, પરમૈતી, પરમ કરુણા રૂપ સુધા-
સ્તે રૂપિ અમૃતને વર્ણણ સીયવે કરીને, ત્રિવિધ
લોકને ત્રિવિધ રૂપને નાશ થાછ. મિથ્યાત્વાવિરતિ
કપાય તાપ અથવા જનમ જરા મરણ તાપ-તેહને
નાશ થાઈ. વલી દેખે ત્રિભુવન-સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલના
એકે ભાવે પદાર્થને સહજ સ્વભાવથી ઉત્પાદ, નાશ,
પ્રાપ્ય પછે નેણે. ૧૨

જ્ઞાનત્રિમલ ગુણના ગણ-સમુદાય રૂપ ને મણી
તેહના બૃધર-પર્વત શોહણીયજ છે, એહવા ભગવાન
શ્રી મહાવીરે સ્વામિ જગનાયક જ્ઞાનવંત જ્યવંતા
પરતો છે; વંચી દાયક-દેણુદાર છે અદ્વય ક્ષાયક
ભાવે થયા ને અનંત સુખ સંકલ કર્મના નાશથી
તેહના સદા-નિરંતર આપ સ્વરૂપે ભોજા છે. ૧૩
ધર્મિશ્રી મહાવીરે જિન સ્તવન સંપૂર્ણ થયો.

ચોવીસ જિનવંર વિશ્વ દિનકર ગતિ ચોવીસ નિવારતા,
ચોવીસ દેવ નિકાષ વંદિત એ સંપ્રતિ કામે વર્તતા,
આનંદધન બાવિસમાં હે દોષ સ્તવન સંપૂર્ણ કરી;
શ્રી જ્ઞાનત્રિમલ જિણુદ ગાતાં અંબુય સંપદ અતિ ધણી.

—ધર્મિશ્રી આનંદધનછ કૃત ચોવીસી સંપૂર્ણ.
પં: પ્રવરમુંની કમલાનંદ લિખત. સુશ્રાવક પુન્ય પ્રભા-
વિક દેવચર ભક્તિકારક માંદદાસછ વાંચનાઈ; સંવત
૧૮૭૦ રા પોપ માસે કૃષ્ણ પક્ષે પચમ્યા તિથી રવિવા-
સરે. દોલતરાયરા લસકર મધ્યે લિખત. ૫૭ પાનાં
—મુનિ વિનયવિજયમય સંપદ હા. ગો. ના. ગોધી.

૭-અર્ધધોતમ-હરિઆલી.

(આ કૃતિને કોઇ અધ્યાત્મ-કથનો, કોઇ અધ્યા-
ત્મ ધુધ-સ્તુતિ અને કોઇ અધ્યાત્મ કથના-સ્તુતિ
પણ કહે છે.)

ઉઠિ સવેર સામાયિકે કીધું, પણ બારણું નવી દિધુંછ,
કાલો કુતરો ધરમાંહિ પેઠો, ઘી સમજું તછણે પીધુંછ.
ઉઠો વહુપર આવલસ મુકો, એ ધર આપ સંભાલોછ,
નિજપતિને કહે વીરજિન પૂછ, સમકીતને

ઉજીઆલોછ. ૧

બાલાંબબોધ.

શ્રી એહા. શ્રી મહિમાપ્રભસરી સદચર ચરણાં
જન નમીનંછ શ્રી શુભદેવતાને મનમાંહે ધ્યાન
અધ્યાત્મોપ(યો)ગીની સ્તુતિનો અર્થ કરું છું.

સંસારી જીવ એ પ્રકારના છે, એક ભવબાલ્ય-
કાલ, બીજે ધર્મયોગન કાલ. તેમાંહિ ધર્મયોગનકાલ
પ્રાણિને અર્દ્ધપુણ્યલ કાલની સ્થિતિ ઉઠીછી છછ તેણે
સદાગમ ગુરની દેશના પામી તિવારે શુભ વિચારણા
બગી. તે શુભવિચારણારૂપ સાંસ, ને સુમતિ નામ
(રૂપ) વડુને શિખામણ થેછછ. (એ સંબંધ ધર્મિ) હે
વડુચર સવેર પ્રભાતે અથવા સ્વવેલાંછ અવસરે ઉઠીને
સામાયિકે મંત લીધું પિણ સંવરે રૂપ કમાડ દેખને
આગ્રવદાર રૂપ બારણું દીધું નહી એટલે રૂધું નહી,
તિવારે મિથ્યાત્વ રૂપ કાલો કુતરો મનરૂપ ધરમાં
પેઠો છે.

કૃષ્ણ બણે તે કિવારે પેઠો-અનાંદિ કાલનું મિ-
થ્યાત્વ જીવને લોકીબૂત છે એટલા માટે તે મન

જ્ઞાન દર્શનરૂપ ચારિત્રરૂપ ધૃત સધણું પિધું તે સે
ભાવઈ રૂપું (પ્રાણ-તર-તિરાભાવે) રાખ્યું.) છપને
ચાનાદિક ઉદ્યે (પા. ત્રિણ) છે તેહને તેજ-અલ છે
તેણે ધૃત ઉપમાન યુક્ત છઈ. (કૃતિ તરવે)

હે વહુ! હે કુમરી! તુમે ઉઠા શક્તિ સાર-
આભાવીર્ય ફારવો. અનુપયોગ રૂપ આલસ-મુકો,
એ મન મંદિર આપણું છે અને તે ધર્મેસરકાર રૂપ
સંભાલના (વા) વિના ધર દિયે નહીં અને વધી
સમકિત વિના સામાયિકાદિક સર્વ વ્રત-આખરી ફેક
છે. દ્રવ્ય ક્રિયાનું કાંઈ ફલ નથી ઉલટું મંડુકે યુર્ય
પરે દુખદાઈ છઈ એતકા મારે હે વહુ! તુમે આત્મા
રૂપ નિજ પતિ કહેતાં ધણીને કહો કે શ્રી વીર (પર-
માત્મા) જિનની પૂજા કરી એ સમક્રીતને ઉભુઆ-
લો વિં વિશેરે અષ્ટકર્મનષ્ટ ધર્યતિ-વિનાશ્યતિ તે
સાર્થક નામ 'વીર' કહીયે તેહને વંદન નમનાદિક
દ્રવ્ય ભાવેદે પૂજા કરવે સમકિત શુદ્ધ થાયે (ધ્યાના-
ર્થઃ) અઢાર દોષ રહિત (શ્રી અરિહંત) તે દેવ,
અર્દ્યપ્રણીત ધર્મ (વધી) જૈન સાધુ એહની સદવક-
ણા-સમક્રીત લક્ષણું છે. ઇત્યર્થઃ પ્રથમ સ્તુતિ અર્થઃ ૧

ખરે જિહારે ઝડપ ઝંપાવિ, ઉત્તેવડ સપિ ફેડિછ
ચેચલ છંદમાં વાળો ન રહે, તાક લાંબી આવ તોડીછ.
તે નિષ્ણ અર્દ્યનીએ નવિ ચાલે, મૈન લહુ કોન (કુનઈ)કહીવેછ
ઋષસાદિક ચક્રવિસ તીર્થકર, નપિછ તો સુખ લઈછછ. ૨

—તોકનાતોઈ મદદેવે કામને ખાલ્યો તે કારણે
દગ્ય કંઈયે (રૂપ) ખરે જિહારે કાલરૂપ ઝડપ આલે-
પણા રૂપ ઝંપાવી નાંખિ સીલની નવવાડે રૂપ ઉત્તે-
ચેચા રૂપ તોય કોયા છું. અથવા એ કામે હરી
સસારરૂપ સદગ્ધ સુધારક સેવન રહિયો રૂ. સસારરૂપ
ત્રિવિધ તાપનો નાસ દોવે રૂ.
લેવે રૂ નિમુવન ભાવયું આવયો રૂ. ૧૨

જ્ઞાનવિગલ સુણ મણિ સદસુ બુધતા રૂ,
નય નય તું જમવાન નાયરે,
તાયક રૂ અસ્ય અનંત સુખનો સદા રૂ. ૧૩

—શ્રી મહાવીરજીની કરણા પરદુખ દાવવા રૂપ
જે કસ્યવના વેચી એતત્તે કસ્યવેલ તે નિમુવન-
ચર્મ મંત્રુ પાનાવ રૂપ માંડવાને પસરી કદતાં
પિરમી છે. તે રેડવી છે? જિન વીસરી કંઈ સાંકર

વિના જ્ઞાન જ્ઞાનપણે ક્રિયા, ક્રિયાપણે પરિણતિ
ચોંતિ નથી-અનુપયુક્ત દ્રવ્ય. તે જ્ઞાન ક્રિયા વિના
ધર્મરૂપ રહેડીયો (અરીઓ) ચાલતો નથી પણ
(પણિ) કિમ કરીયે. ઇદ્રિય નૌદ્રિયતે વચ્ચ પડ્યા
અસમયો મચેલ સાધુ: इति न्यायात् માન (મૌન-
પણું) ભહું-અણુભેદ્યા રહિયે તે ભહું કને (કેકને)
કહીયે? પરંતુ ઉપાદાન આત્માને લાગે નહી, આત્મા-
નું ઉપાદાન જે, તે આત્માને લાગે અથવા મૌન
કહેતાં સુનીપણું તે ભહું છે. તે દિન કિનારેક (કદો)
આવસે જે સર્વ વીરતીપણું ભજ્યું. ઇત્યર્થમ્

વલિ ઋષભાદિક ચઢીસ સ્તીર્થકરને જપતાં સુખ
સંપદા પામીઈ, ઉપસક્ષણાથી ખીજ જિન પણ જપિયે,
એક મહાવિરહે બત્રિસ વિજય એહવે પાંચ મહા-
વિરહે એકસો સાઠ વિજયે ઉત્કૃષ્ટે કાશે ૧૬૦
તીર્થકર: પંચ ભરત, ૫, પાંચ ઐરવત ૫, એ દશ
સમપક્ષેત્ર કહીયે તેકતા દશ તીર્થકર એતલે ૫ ભરત
૫ ઐરવત પાંચ મહાવિરહે-એ પતર કર્મભુમિ કહીઈ
સરવાલે ૧૭૦ જિન જપીયે: ચાપનાદીકપણે નમીઈ
સિદ્ધ ઇત્યર્થઃ (એ ખીજ સ્તુતિના અર્થઃ) ૨

ધર વાસિદુ કશોને વહુયર, યલોને આજ સાલુછ,
ચોરડો એક કરે છે હેરા, ચોરડો ધોને તાલુછ,
લગકયા પ્રાદુણ્યા આર આવે છે, તે હતા નવિ રાખેછ,
ચિવપદ સુખ અનંતા લઈયે, તક જિન વાણિ ચાખેછ, ૩

—કૃતિ શ્રી અધ્યાત્મોપદેશીની સ્તુતિ પરિપૂ-
ર્ણાનતા:—થળું સું દેવિંદ્ર. ૩-૫ (જ)સુસુદ્રિ રિયતો

—હે સુમતી! હે કુમરી! તુમે મનમં-
દિરમાહે અતિચાર આલેચનાદિરૂપ વાસિદુ કરો.
આલટ (આર્ત) દુષ્ટ રૌદ્ર પ્યાન, કુણ્ય નીલ
પટ્ટાત લેરવારૂપ આજસાહુ મનમંદિરથી ટાલો. છતાં
તેવેણું નને વિગે અતિચાર આલેયણું છે તથાપિ
વાને એદના પમંદિર અબેદખને છંદા નાજીયે જે
પંડિત વીર્યના પેણેયણું ન થાયે કૃતિ રદરૂપ.

સામઈ શોભે તે વહુ! મોદાદિક વિભાવરૂપ એક ચોરડો
તપસાં ચ તિચારડો રહે છે, તાણે છઈ અવસર પાડું
કૃતિસ્મૃત: ૧: ૧ ચોરી મન: એ કારણે તુમે સ્વભાવ
વધી દર્શન મુમ પ્યાનરૂપ તાલું દો, અથવા પ્રમાણે
કહે છે. મહા

ઉઠી, શરીરભારપ ઝોરડે નમસ્કારાદિક પ્રત્યાખ્યાન રૂપ તાણું સામેલો (વા, જે કારણે) અવિરતનાં ફલ માંછે છે, અને વિરતિનાં ફલ તે સુરસુખઃ તેથી શિવસુખં છે.

હે સુમતિ વહુ! ત્યારે કપાલરૂપ ત્યાર પ્રાહુણા લેખકમાં આવે છે. અનાદિ કાલના હાથ્યા આવે છે પણ ધણિ ધણીયાણીને અધેરે ક્ષમાદિક રસ-વતિ સર્વે ખાધ ગયા, ચારીત્ર ધર્મરામના પ્રાણને યુમાવે છે: તેહને મથાર્ય નામ પ્રાહુણા કહીયે. હવે હે સુમતિ વહુ! તુમે ક્ષાંત્યાદિક આત્મશક્તિરૂપ કરડી નિજર દેખાડો, જિમ તે હેલા ન રહે. હે સુમતિ!

દ્વયા કિં ઘટુતા સ્વોકસ્યમિતિ વદવદ જ્ઞાતવ્યં.

હે સુમતિ! રાગદોષ છલ્યા છે જેણે એકવા જે જિન તીર્થંકર-તેહની વાંછિ આગમ પાદરસ કર્ણપુટે ચાખ્યો, પિયો, કર્ણપુટે સાંભર્યો ઘણે આદરે કરી, તો શિવપદં સુક્તિનાં સુખ અનંતાં લહીછ-પામીછ, જે સુખની સંસારમે કોઈ ઉપમા નથી, જે સુખની આદિ છે પિણ્ય અંત નથી; એકવાં સુખ છે. ઇત્ય-થે દ્વિતીયા સ્તુતીરસ્તુ.

ધરને ખુણે કોલ ખળે છે, વહુ તુમે મનમાં લાવાછ, પોઠે પદિગે પ્રીતમ પોદયા, પ્રેમ ધરીને જગાવોછ, ભાવપ્રભસરી કહે એ કથલો, અધ્યાતમ ઉપયોગીછ. સિદ્ધાધિકા દેવી સાનિધ્યે, યથે સિદ્ધપદ ભોગીછ. ૪

—મતિથી અધ્યાત્મોપયોગિની સ્તુતિ પરિપૂર્ણી ગતા. લગ. મું. દેવિંદ્ર. ૫. (જ) યુસરાદિ સ્થિતો.

—ઇતિથી કથલા ભાસા અધ્યાત્મોપયોગિની સ્તુતિ ચિ. પં. નયનિજ્ય ગણિ સા દીપયદં કનછ પંડાયે સં. ૧૮૮૧ વર્ષે શ્રી માધ માસે શુકલપક્ષે દ્વિતીયે સુરો.

—હે સુમતિ! યમ રૂપ કોઈ-પ્રોદરૂપ ઉદર તે કાયા રૂપનો આણુ રૂપ ખુણે કાણુ કાણુએ અવિનિ મરણને ખણે છે (તે કાલારૂપ મંદીરના ખુણાને કીણ કરે છે)-કીણ કરે છે. દ્રવ્યપ્રાણને ધારે તેહને સંસારી છત્ર કહીયે.

તેહના આણુને ધટાડે છે. તે તુમે મનમાં લાવો-જણો. હે સુમતિ! તુમે ચતુર છા. ધરેનું મંડાણ (ધરનો મંડન) તે કુલ સ્ત્રી છે. નિજ ધરં વિશુસતું દેખીને-ઉવેખી મુકે નહો.

હે સુમતિ એટલા માટે તુમારો આત્મારૂપ પ્રીતમ વાલ્હો જે ધણી, તે તો પ્રમાદ રૂપ મોટછ-પવકે સુધ રહ્યો છે. જાણતો નથી જે આણુ ધટે છે, તેહને તુમે જગાવો-પ્રતિજ્ઞાવો, અચૂત અનુ-ધાન કરાવો, ને અનંત સુખનો ભગનારો કરો. ચેતનાની ૪ દશા છે:—એક તો બહુશયન ૧-તે મિથ્યાત્વીને, બીજી શયન તે સંમકિત દષ્ટીને ૨, ત્રીજી જગરણુ તે સુનિશ્ચરને; ચોથી અતિ જગરણુ તે કેવલી ભગવાનને તેરમે ૧૪ મે શુણ્ઠાણે છે. ૪. યદપિ સમકિત દષ્ટિ જાણે છે પિણ્ય શયન દશા તે અવિરતનો ઉદય છે તેણે કરી ચારીત્ર લેષ શકતો નથી ઇત્યર્થ.

થી પુર્ણિમાગજના સ્વામી શ્રી મહિમાપ્રભસુરિ શિષ્ય ભટારક શ્રી ભાવપ્રભસુરિ કહે છે—એ લોકીક કથલો—લોકવચન લાપનકા નથી, કિંતુ અધ્યાત્મોપયોગ છે, જે (જે) તું (એતે) આત્માશ્રિત છે, શ્રી સિદ્ધાધિકા દેવીની સાનિધ્યે નિર્વિઘ્નપણે એક અર્થ સાધશે તે સિદ્ધપદ જે સુક્તિનાં સુખનો ભોક્તા ચારણેછ; અથવા ખીજે અર્થે વિખે છે.

ભાવપ્રભ પુદ્ગલ વિના સદજ આત્મિક જ્યોતિ છે: તે દત્ત છછે, જેહને એકવા ભાવપ્રભ જે તીર્થંકર તેહના સુરિ પંડિત ગણુધરાદિક ગીતાથે તે કહે છે જે અધ્યાત્મોપયોગિ છે. (તે જે કથલો) તે એક: સ્થલ અદિતીય: સ્વભાવ રૂપસ્થલ એકલો છે. વિલા-વમે કહીયે પયસતો (પેસતો) નથી. તે શુભ વિચા-રણુરૂપ સિદ્ધાધિકા દેવી સાનિધ્યે કહેતાં સાદાચ્છે: સાલ દેવનંદ સિદ્ધપદ ભોગી થાયે છે ઇત્યર્થ: વેદા (ચોથી) સ્તુતિસ્તુ ઇત્યર્થો ભવતિ એવા એ કથલા ભાસામાં પરં આધ્યાત્મોપયોગિની સ્તુતિ: ય: સંપૂર્ણમ ચતુસ્કા બાલાવબોધ: સમાપ્ત:

લખિત સુની. દેવીદવિન્ય ગ. શ્રી જં. યુસર નગરે શ્રી વાસુપુજ્ય: પ્રસાદાત્ એવમ. શ્રી ૦ પત્ર જે (યતિ નાનવંદજના શિષ્ય મોહનંદાલછ પાસે ૧૧ પુસ્તક મંદમંથી)

—સં. ૧૮૮૧ ના વર્ષે શ્રી પોપ માસે કૃષ્ણપક્ષે અમવાસ્યા શુદ્ધવાસરે. ચિ. પાદરા નગર શ્રી પેટલાદવાસી ચાં. દીપંચંદ કનછ પંડાયે.

[આના કત્તી ભાવપ્રભસર વિક્રમ અવારમા સૈકામાં થયા છે. તેઓ મુખ્યત્વે કરી પાટણમાં હંદેરાડાના અપાસરામાં રહેતાં હતા. તેમણે યશોવિજયકૃત પ્રતિભા શતકપર સંસ્કૃત ટીકા સં. ૧૭૬૩ માં રચી છે. તેમની ચૂંજરાતી કૃતિઓ સં. ૧૭૬૫ માં સુમદ્રા સંતી રાસ, સં. ૧૭૬૯ માં શુદ્ધિ વિમ્બા સંતી રાસ, સં. ૧૮૦૦ માં અખડ રાસ અને બીજી નાની રચિતિ આદિરૂપ કૃતિઓ છે. વિશેષ માટે જુઓ મારો

નિબંધ નામે 'આધ્યાત્મસંસ્કૃતિ પંડિત દેવચંદ્રજી' (કે જે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી જીવનચરિત્ર એ નામના પુસ્તકમાં પ્રસ્તાવનારૂપે) આધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી બહાર પડેલ છે તેમાં પૃ. ૪ અને તેની ટિપ્પણી; તથા હવે પછી પ્રકટ થનાર જેન ચૂંજરા કવિઓ-ગીતો ભાગ. આ કૃતિનો દુબો જે સ્વરૂપમાં મળ્યો છે તે સ્વરૂપમાં વિરામદાદિ ચિન્હો મૂકીને અન્ય એ ઉતારી મૂક્યો છે.] તંત્રી.

મેઘાકૃત તીર્થમાળા. (વિ. પંદરમું શતક)

[સંશોધક-તંત્રી]

સોલંજ સામી રિસડ જિજ્ઞાસ, ૧
પાપતણી ઉમ્મરે કંદ, ૧
પૂજ્યા શિવ સુખ સંપતિ દીધ, ૧
વડેણ આપ કલ્પે પ્રજા લીધ. ૧
જાન ચિંતામણિ ત્રિજીવન ધણી, ૧
પૂજ કરિશુ રિસડેસર તણી, ૧
નામિ-દુમ્હારે મન ઉલટ, ૧
પાપ પડેલ સહુ પગિ ડાખડ. ૨
સોરઠ-હેસ મંડણ જિજિભાર, ૨
તણ સિરિ સામી મેસિકુમાર, ૨
પણ રાજ રાજમતી નારિ, ૨
મેનિનાય બાલક બ્રહ્મચારિ. ૩
તીરથ અપદાપદ મંડણ, ૩
કંચણ મણિવર જિજિ વખાણિ; ૩
નામિ પ્રમાણિ ચઢવીસ જિજ્ઞાસ, ૩
તીરથ વાપિડ બારડ તરિદ. ૪
બારઆઠ નયર બહુ મંડણ, ૪
સુનિસુમવ પૂજ મન રલી, ૪
નતી સમરિ કુંચરી રાવતણી, ૪
સમતી યશી ઇ ખારજીઈ હણી. ૫
મુનિવર સુમતિ સુણો નવકાર, ૫
તવખિણિ પામિત મોખડઆર; ૫
સાતસિદ્ધિ સુખ વાપા ધણી, ૫
એ રૂપ સુણો નવકારડતણી. ૬
સોપારે શ્રી જીવત સામિ, ૬
સંકર બાલો તેદને નામિ, ૬
કોમલ કલદાય નાથ મલબાર, ૬
સોપારે શ્રી નામિમતદાર. ૭

અંબનયર દિવ તીરથ બાણ, ૭
સંકલ સામિ શ્રી છે અંબણ, ૭
ધનદત તણાં પ્રદણ જે હતાં, ૭
સમુદ્ર માહિ રાખિયાં છુડતાં. ૮
ધનદત સાહસ પતંતર લહે, ૮
સાચણ તણી દેવ ઈમ કહે; ૮
ત્રેલીસમો દેવ મનિ ધરે, ૮
કુસલ એમિ પુણતાં પ્રવહણ ધરે. ૯
મંજીદાર હુતાં-સાંચરયાં, ૯
અંબનયરિ સોપારે ફરિયાં, ૯
પૂજ્યા સંકલ સામિ થાંભણાં, ૯
અજ મનોરથ છે ધણાં. ૧૦
બહુ સોરઠ હેસ બંધએ, ૧૦
ધોરે પારસદેવ વધાઈએ; ૧૦
અંદ્રપ્રભ પારણિ દેવકે, ૧૧
કરો સાર સામી સેવકે. ૧૧
કીરમગામ નયર પાટડી, ૧૧
હાલાવાડિ ન પૂજ કરી; ૧૧
ધંધુલે ધવલક મજારિ, ૧૧
હરપિ પૂજ માંડે નરનારિ. ૧૨
નરસંયદ પાટણ વર નસું, ૧૨
નયરમાણિ સવલું મૂલય; ૧૨
પંચાસરો પાસ તિદાં વલી બહો, ૧૨
આસરોજી સચાં કુલતિહો. ૧૩
કરો પ્રસાદ સામણિ સરસતિ, ૧૩
નયરમાણિ ધુરિ કંજાવતી; ૧૩
વિનય વિવેક દેસિ દંડાદિ, ૧૪
કરિશુ પૂજ મદિસાંજા માણિ. ૧૪

પીસલનયર ધર્મ અહિકાલ,
 પાસ બુવણિ નિહ કરે પ્રણામ,
 વીતરાગ ચલણે લાગીએ,
 સામિ કન્હે મુગતિ માગીએ. ૧૫
 વડું નગર સોરુલ તલહદી,
 કાલિ ભાવે પર્વત ગયા ધરી;
 નવલહેવ સામીમે કાલ,
 વડું નયર આણુદપુર માણિ. ૧૬
 નિધપુર વડલી વડગામ,
 આણુદે નિજી કરે પ્રણામ,
 હાથીદે ગામ મહિગાલ,
 નિજીહું પૂજ મહું ત્રિજિકાલ. ૧૭
 આદિ નગર પાલદણુપુર વલી,
 પાસ નિજીદ મન રલી;
 પાલદણુ રાગ અગિ સંક્રમા,
 પારસનાય હેલાં નીગમાં. ૧૮
 ચડરાસી સીકર ધરિ સાહ,
 પાસ બુવણિ નિહ કરે ઉચ્છાહ,
 સોલ કાસીસાં સોના તણાં,
 બીન નિજીહું બુવણુ અતિ ધણાં. ૧૯
 સીતાપુર અને સુરત રે;
 માલવણુ માણિ પૂજ કરે;
 ધાણુધાર માણિ તીરથ અરેક,
 કરિસુ પૂજ નહુ નવી વિવેક. ૨૦
 ધરગદિ રિસહેસર બલો,
 નાલિરાય અરેવી તણુક;
 આસી પૂજ લક્ષ ક્રીયુ રાજ,
 સંજમ લેષ પ્રજી કિઓ કાજ. ૨૧
 તારણુગદિ અનિઅ નિજીદ,
 હરખ્યઈ યાપ્યા કુમર નરિંદ;
 ચડદસે ચડઆલ બુવણિ,
 અવરિ રાય ભમવિ હું કવણુ. ૨૨
 ચોસીમે છે પાંચ પ્રસાદ,
 સુરગિરિસુ તે માંડે વાદ;
 ચંદન કુસુમ મૂપ દુરિ ધરે,
 નિજીવર પૂજ નિહ કરે. ૨૩
 તીરથ આસાસણુ મંડાલુ,
 તિહાં રૂપાં સોનાની ખાણુ;
 સાત ધાતુ કહી નદાવધ,
 તાંબા તણાંની તુધ. ૨૪

આદિ નેમિ લોરાણુ તિહાં ધણી,
 સંતિ વીર પૂજ નહુ ભાવિ;
 સરલ તરલ વનસપતિ ધણી,
 વિધન સર્વે યલે અળાવિ. ૨૫
 નગર આસાહલિ ગુણ ધણાં,
 બુવણુ અઢાર છે નિજી તણાં;
 ચડરાસી ચડુદે હિવ કિસાહ,
 કામિ કામિ દીસે બુહરે. ૨૬
 મૂલનાયક શ્રી નાલિમલ્હાર,
 નિજી દીકે મનિ હરથ અપાર;
 કરે પૂજ આનક મનિ હસી;
 નગર ચડાહલિ લાંકા નસી. ૨૭
 આહલિ તરિતોલી માસાહ,
 એ ગિહું યાનકિ હેવ યુગાદિ,
 ત્રિસલાહરિ કુઆરિ ધરિ ધીર,
 મૂરયલે પૂજ મહાવીર. ૨૮
 ઉંબરણી લગ બાણુરસી;
 તેહની વાંત કહું હિવ કસી;
 ઉંબરણી અરણુદ તલહદી,
 માસાહ કરાવિઓ સંધે હડી. ૨૯
 ધર દેવાયે બિળ છે ધણાં,
 લિહાં નામ સવિહું તેહ તણાં;
 કાસી શ્રી સંતિ નિજીહું,
 આંબલે આદીસર વંદી. ૩૦
 કાસદહે અરબદ તલહદી,
 આદિ નેમિ પૂજ પાલદી;
 ઉજીહેલાણાં જે છે ગામ,
 અદમલ સામિ લલે નામ. ૩૧
 ડીડલોદિ સંતીસર નમુ,
 ત્રીસેલી નિજી ત્રેલીસમે;
 ભાવીને શ્રી દેવ યુગાદિ,
 તોડગી મહાવીર માસાહ. ૩૨
 બીમાંણે શ્રી સુવત નમુ, તીર્થકર માહે ચોસમે;
 અરબદ તીરથ ચાંપાતણુ, બીમાંણે છે હીયડે ધણો. ૩૩
 પ્રથમ તીર્થકર શ્રી યુગાદિ ચલણેસર નામીઅ
 હમ્મ સાથે અમ્મ મુગતિ આગિ; સેવક કહધ સામીય,
 નાલિરાય કુલિ મંડણેએ, અરબદ ગિરિ અવતાર;
 વિમલ મંત્રીસર થાપિઓ, નિરમાલપીએ,
 દીકે હરિય અપાર. ૩૪

સુતો જગિયો વિમલશાહ નિસિ હુલ વિહાણ,
 પહુતા સહજર પાસિ સામિ સપનુ એક નાણ,
 મેં દેહલ દીધી પાન, કુંજર સાહો કાન,
 ગુર આગલ સપનું કહું, નિરમાઠ દીડો વિમલ પ્રધાન. ૩૫
 ગુર ઉપદેશો વિમલશાહ મનિ કરે વિચારો;
 અલંક તીરય અરણ્ય લેડારો,
 નમ્રબહેવિ મનમાહિ ધરે મનિ સમરે અંગાવિ;
 આવકને દ્રવ્ય સંપન્ને, નિરમાઠ વેવય સયલ સહાવિ. ૩૬
 તે કંડીસર ગામ દેસ ભૂપતિ ભૂપાલ,
 તે દૂહવિયાં તિયંચ દોર અન્ની ને બાલ,
 આલોઅણુ આપુ' કિસી, ન લહુ સંખ પાર,
 સિરિ અરણ્યદગિરિ ઉપરિ, નિરઠ થાપિન જૈન વિહાર. ૩૭
 દંડનાયક શ્રી વિમલશાહ, તીરય ગિર થાપિય,
 બારડા કન્ડે લેધ બુનિ ગરય ધણો આપીઅ,
 અંગાથ આવી કહું મારિ અડક અપાર;
 યાનકિ શ્રી માતાવણે, નિરમાઠ થાપિન જૈન વિહાર. ૩૮
 પહિલા તેડાળ્યા સૂતધાર, મહુરા લે મ લાગ્યો વાર;
 રંગ ખણાવો દેહલ તણી, બદરેસું કરતો પૂરણી. ૪૦
 કે સોનાં રૂપો તણા, વિમલ નિખાળ્યા આણી ધણા,
 સૂતધાર જોઈ કસનદી, વિમલશાહ એ ગાડો હંદી. ૪૧
 તિલક વધારો વિમલશાહ, નિજ સાંસણિ નિજિ
 કિંટ લેણાહ,
 તીરયની કોપી થાપના, નાંઠા સુંસત સવે પાપના. ૪૨
 ઠવણિ.
 દિગવિન્ય કરી શ્રી વિમલ ધરિ આવીઓ,
 ગુરતણે વચને પ્રાસાદ મંદાવિઓ,
 મોકલ્યા નજુ ધણા ખાણિ અપારાણ્યે
 રૂપમય યંત્ર ઉમેડ કાઠિન્યો તિડાં ખણી. ૪૩
 પાટ યાંત્રા સિરાં પાટ દેહલતણાં,
 ખાણિ તીરે રહી પઠિન્યો અતિ ધણાં;
 પૂરવિ ચીતવિહ સારસ વડતણાં,
 નયર અંદ્રાવતી પાટ આવિ ધરિહ;
 પાન આરણ્ય તણી વેગિ ઉપરિ ચરિહ. ૪૫
 પુરિયાં સિરજલાં પી બાંધાં ધણાં,
 નીપતો ગસારો વિમલવસહી તણે. ૪૬
 ઠવણિ.
 હેનપાલ મનિ કસમસ કરે,
 મું આગવિ કુલુ દેરલ કરે,
 પાનાં રીદ દાપિ ન સાંદસિહ,
 અંગાથ આગવિ નહીં કદિહ. ૪૭

અંગાથ કહે ખેતાવીર,
 જેણિ જતા છે રાય હમીર,
 દેવિ અંગાવિ વસો એહખને,
 એહસિહ પ્રાણુ મ માંડે બવે. ૪૮
 બાંસણીઓ રાય અરણ્ય લીઈ,
 જેમ નયર પૂરવ દિસિ લીઈ,
 ધણિ જતા છે બાર સુરતાણ,
 કોઈ ન માંડે એહસું પ્રાણુ. ૪૯
 એ વર આપે દેવિ અંગાવિ,
 એ ગણિયાકલ દેસિઈ બાવિ,
 વિનય કરીને નેવજ માગિ,
 એહ વણિગ છે એહવા લાગિ. ૫૦
 એતલ વીર મુહિ આકલા,
 તુમ્હ દિવરાવણુ ગાકલા,
 તલવટ તેલ રંધાળ્યા ચણા,
 એતલને દિવરાવિયા ધણા. ૫૧
 વિમલ મનાવિઓ. વાલીનાજ,
 યલો ભૂત પ્રેવનો લાગ,
 દીહ બિચારે ઘડું ધરિહ,
 તતિખિણુ દેહલ ઉપરિ ચરિહ. ૫૨
 મનમાહિ હરયો વિમલ અપાર,
 દાહો પ્રગટ હજો મદમાહિ,
 અંગાથ આવી ધમ કદિહ,
 બિંબ હલું તે યાનક કરિહ. ૫૩
 મનમાહિ હરયો વિમલ અપાર,
 તતખિણિ તેડાળ્યા સૂતધાર,
 ધડો પાટ દિવ દેહલતણો,
 મુહિ માગિહ ગરય લો ધણો. ૫૪
 ધડો પાટ મોડો કોરણી,
 એક એક પાદિ અતિ ધણી,
 હસત મુખ યાંત્રે પૂતલી,
 કુતિય કરે રૂપ તે વલી. ૫૫
 અરણ્ય તીરય ગિરિ કંવિલાસ,
 નિજિ યાનકિ નિજુ પૂને આસ,
 ગુદામાહિ દાહો પરિ કવિઓ,
 વિમલ મંત્રિ સપનિ આપિહ. ૫૬
 કોરો પ્રાસાદ યલો સવિ અલી,
 વિમલ મંત્રિસર પૂતી રલી,
 મેનિ જુવનિ નજુ રલીઆંમણ,
 વરસપાલ પિત વેચે ધણ. ૫૭

આસાસણુ આણી પાપાણુ,
નેમિણુવન નિશિલ ઇદ્ર વિમાન,
પીતલ ઠર સિરિ રિસલ નિલુદ,
નિલુ દીઠે મનિ દુઈ આણુદ. ૫૮
નય વેલિ સેવત્રી લેયાં,
પૂજ્યાં હુયાં પાપ સવે ગયાં,
નિમલિ પાસે છે દેહરાં,
તે મડાળ્યાં ખમણા તણાં.
તિલુઈ બિંબ બિસારિયાં ધણાં,
તે કલીએ સવિ ખમણા તણાં. ૫૯
વસ્તુ.

તિરથ યાપિય તીરથ યાપિય,
અંબ ગણે કામિ,
સિરિ અરણુદ ગિરિ ઉપરે,
વિમલ મનિ આપાટ રોપિય,
ખાર પાંચ વહલી કરી,
આપાટ રોપ અપાર,
અંબાઈ સાનિધિ કરે,
આવિઆ ગઠ ગિરનાર. ૬૦

ધણી વાત અરણુદની ભલી,
હિવ નરિલ અમિલ હરાહલી,
પ્રગટ પાસ ખરો આતિ ભલો,
સકલ સામિ શ્રી હરાહલો. ૬૧
સરદા સંપ આવે અંતિ ધણાં,
પ્રત્ય પૂરે સવલું તણાં,
ભાંજે લીડ રોગ સવિ ગમે,
હરાહલે પાસ ધણે સમે. ૬૨

મરાહલી સાહિ વડનામ,
સાચારો શ્રી વીર પ્રણામ,
કાકર થરાહદ્ર નિલુ વીસ,
રતનાપુરિ પૂજાઈ નિસિરીસ. ૬૩
નલ બેઠાણે વીનલ્યે,
પ્રાસાદે પૂજાઈ ભૂલ્યે,
સીરોહલી સકલ શ્રી પાસ,
મનહતણી પૂરે ને આસ. ૬૪

સિરિ દિરિ વેલાં ગરીય વિચાર,
સુરહાદે પૂજાઈ નિલુ દાર,
અરણુદ ગોદિ આદિ અદ્યરે,
કવિસુ પૂજા નિલુવર દોહરે. ૬૫

શ્રી જાલોર નયર બીનવાલ,
એક વિપ્ર બિહુ નંદિ વિચાલિ,
નિલ સહસ વાણિગનાં ધરાં,
પંચાતાલીસ સહસ વિપ્રહતણાં. ૬૬
સાલાં તાલાં ને દેહરાં,
પ્રાસાદે નિલુ પૂન કરાં,
મુનિવર સહસ એક પોસાલ,
આદિનગર એહલું બીનમાલ. ૬૭
ઉહ લાસ અને કોરહુ,
દોહિય ગામ માહિ તલહુલું,
કાલધરી ગામ ગોહલી,
સામી મુગતિ દઈ સોહલી. ૬૮
આદિનાથ અવદાત અનેક,
સીરોહરી નલ નવી વિવેક,
લોટાણુ નાણુ નાંદીઈ,
નીતોદે નિલુવર વાંદીએ. ૬૯
કોહીદરે સંતિ લઈ નામ,
અનહરી ગદિ વીરપુર ગામ,
ઝાઝાલી શ્રી સંતિ નિલુદ,
પાપતણાં અમ્મભૂલ કંદ. ૭૦
વીરવાટે સિરિ વહમાન,
પ્રહ ભીને કરે પ્રણામ,
સકલ સામિ શ્રી અંભવાડિ,
એક મલ કહને નહી પાડિ. ૭૧
વાગડમાહિ ચકોલિય ભોગ,
અણુ વચન ટાલે સવિ રોગ,
વીરવાટે છક ધર્મવિચાર,
નાણુ ગિસલા દેવિ મલહાર. ૭૨
ભૂમસી ભેરે સીધલે,
મોહલુસુ માહિ પૂન ભલે,
ભેઈ વેલ ચપક રામી,
પાદાંદે પૂજાઈ મંડી. ૭૩
સકલ સામિ સાનિધ્ય કરે,
આન્યા લોક સરણુ ભયરે,
વીસલપુર વાહલી હદિરિ,
ભાલીસામાહિ પૂન કરી. ૭૪
તીરથ તણાં નં ભણું પાર,
જાલોરે નિલુ કરે ભૂહાર,
અહેહું હામી ગામ,
સિલુવાટે નિલુ કરે પ્રણામ. ૭૫

- મુંડાડે માદડી સનાય,
વરકાણે શ્રી પાશ્વનાય,
નઈ હિવ હેસ સાવસે,
નાડાલોઈ મન ઉલ્લસે. ૭૬
- નિલુડ પુર નિહાં નિતુ સવિહાણ,
આસંધકોટિ માંડિ મંડાણ,
તીરથ સંખ્યા કંઠ મેવાડિ,
તે પુણ નહી અમ્હારિ પાડિ. ૭૭
- દેશવાડું નાગદ્રહ ચિત્રોડ,
ઓહડ કરહેડું વધણોર,
નઈર મનાવદ્ર માદડી,
નિલુવર નામ ન મુકું ધડી. ૭૮
- હજી તીરથ ધણાં છે બહાં,
મેં દીકાં કહિયાં, તેતલાં,
કઈશવાડું કરહેડે પાચ,
મનહતણી જે પૂરે આસ. ૭૯
- કુંભમેરુ સિદ્ધકેસર દેવ,
અરજુદ યકા આબ્યા હેવ,
અરજુદ યકા દિવ-જેતરી,
વલા મુંડિ રહિયા-ધર, કરી. ૮૦
- કુંભકણું સખનંતર-દિત,
ત-વિધ્યાવલ-ગિરિ આવિજ,
કુંભ કોર સાય દીરું નામ,
કુંભમેરુ ગિરિ-વિસર્ગ-ગમ. ૮૧
- વણું છમી નદી કાં મણા,
આબ્યા લોક ચિતુ દિસિ તણા,
કર ભગતિ રિસડેસર તણી,
વિધન સેવ નઈ તિહાં કથી. ૮૨
- બ્યવહારીયાતણી અન્યથા,
સાત-સાદસ-કીધા એકથા,
ધણા બોલ બોલ્યા ગુણવંત,
નાગોર આણે હનુમંત. ૮૩
- સોજિવ ધિકા મિલ્લાયનઃ લિઓ,
કઈશવાડી પોલિધ માંડીઓ,
નાગોર આણિઓ હનુમંત,
રાણપુર પોલો માંડીઓ. ૮૪
- સોહતિ સામી અમે દુલ્લખિ,
પાસ નિલુસર આપે જુલિ,
માય તાય કાકર તિહાં ધણી,
પાસાવલા રાણપુર બણી. ૮૫
- નગર રાણપુર સાત પ્રાસાદ,
એકએક સિદ્ધ માંડે વાદ,
ધનદંડ દીસે ગિરિ વહી,
ધસિવં તીરથ નહી સુરિજ તલે. ૮૬
- પાચો પુરિસ સાત તેહતણો,
ધાણધિ દ્રવ્ય લાગો ધણો,
નારસાખ તોરણ પૂતલી,
ધણો દ્રવ્ય લાગો તિહાં વહી. ૮૭
- ધન છનિઓ ધરણિય લુમડું તણો,
ધન વેચિઉં ચક્રમુખિ આપણ,
વહી મુંડિ રેખાલીઆ ધાડ,
પુણ્યતણી વેલતી કીધી વાદ. ૮૮
- પાંચ તીર્થ તિહાં, પાંચ પ્રાસાદ,
પાવા પ્ર-અ ને વેવાર,
અ'પા મથુરા રાજગીરી,
તે, યાનક જે દીસે સહી. ૮૯
- એકસો તીરથ-લીસોતર નામ,
છણે બણે સવિદુ પ્રણામ,
આવક મુગતિ યકા અવન્યા,
એક-તવન-બણાઓ હો બંધા. ૯૦
- મેહક કહે મુગતિનું કામ,
સદા વિલંબ તીર્થકર નામ,
તીરથમાલો બણે સાંત્રલો,
નઈ પાપ ધર હુઈ નિરમલો. ૯૧
- ઇતિશ્રી તીર્થમાલા સમાપ્ત ૪-૧૩ ૧૫ની પ્રવ
મો., સે. લા. મુંબઈ.

[આમાં આવેલાં તીર્થસ્થળો-હાલમાં ભૂગોળની નજરે ક્યાં આવેલ છે તેની વપસીલ કઈ-વિગતવાર દર્શાવેલ સાથે અખંડ-રૂપ પિદાર કરતા મુનિ મહારાજો યા તીર્થયાત્રા કરનારા આવકો યા તે તે લાગર્ભા રહેનારા નજીવરો મેં આજે પાછાને પાછા લખ્યા છે.]

વીર-રાસ.

અભયતિલકગણિની પ્રાચીન કૃતિની અર્વાચીન છાયા]

(૫. લાલસાંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી. સેન્દ્રસ લાયબ્રેરી, વડોદરા.)

ગત દીવાલી અંકમાં આ કૃતિ મૂલમાં આપી હતી અને તે ૪. ૧૩૦૭ ની વધી. ગુજરાતીમાં હોવાથી તેને વર્તમાન ગુજરાતીમાં મૂકવા મઠિ તથા ભાવાર્થ લેખમાં મઠિ ખાસ કરી પઠિતા બહેનશ્રીઓને આદવાન કર્યું હતું. પરંતુ તેઓ તેમ કરી મોકલી શક્યા નથી; બ્યારે પઠિત લાલસાંદ્ર બિનાઆમંત્રણે સ્વયં તેમ કરી પુષ્કળ દિખાણા સાથે તે કાવ્યની વર્તમાન ભાષામાં છાયા કરી મોકલી આપેલ છે તે મઠિ તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ. તઃત્રી]

પાર્શ્વનાથ જિનદત્તચરુતા, પાદપદ્ય પ્રણયીને;
પ્રભણીય વીરનો રાસડો રે,

સાંભલો ભવ્ય મલીને. ૧

સરસ્વતી માતા વીનલું રે, મુઝ કરો વડો પસાય;

વીર જિનેશ્વર જિનસ્તલું રે, મેલ્લી અન્ય વ્યવસાય. ૨

જલીમપક્ષીપુરી વિધિભવને રે, થાપો વીર જિનેન્દ્ર;

દર્શન માત્રે ભવ્યજનના, તોડે ભવકુખ કંદ. ૩

શ્રી સિદ્ધાર્થ નરેશ્વરના રે, કુલનભસ્તરે માકંદ;

ત્રિશલાદેવી ઉદરસરે રે, સુવર્ણકમલ ઉદંડ. ૪

નિરુપમકરો વીરજિન રે, સર્વ જગત વિરમયાવે;

પ્રણુમતા ભવ્ય જનના રે, સધર્થા દુરિત હરેય. ૫

તત્ત ઉપર ભવન ઉત્તંગ વર તોરણ;

મંડલિક રાજ-આદેશે અતિશોભન;

શાહે વ્યુવનપાલે કરાવ્યું,

જગધરશાહ કુલે કલશ ચડાવ્યો. ૬

હેમધ્વજકંડ કલશો ત્યાં કર્યો,

પૂજ્ય જિનેશ્વરસંયુક્ત પાસે પ્રતિષ્ઠાપ્યો;

વિક્રમ વરસઃ તેરમે સાત ઉતરે;

ચેતા વેશાપ દશમીએ શુભ વાસરે. ૭

આ મહામંદિરોદિશ સંધઃ મહ્યા ઘણા;

વસન ધને વરસતા જેમ નવધના;

દામ દામ અતિ નાચે તરુણી જન;

કનકમણિ નુપુર-રવરજિતજના. ૮

ધર ધર ખાંધી નવ વદનમાલિકા,

ભાંડી કરી ગૂડી ચોક પર પૂર્ણ;

આદરે સંધ સધલોપ પરિપૂર્ણો,

સર્વદર્શન નગરલોક સંમાન્યો. ૯

રંગે ખેલે મલીને તથા ખેલો,

મધુર સ્વરે ગીત ગાય વરખાલિકા;

સીલણ દંડનાયકવંર હબ્બો,

વીર થાખાપો પ્રિતપ્રતિભો દૂઓ (ધર્મો). ૧૦

જો (ન્યારે) ચણો વીર-ભુવને,

દંડ કલશ સૌવર્ણ;

તો (ત્યારે) વિધિમાર્ગે સમુદ્ધર્યો,

જય જય શબ્દ સુરમ્ય. ૧૧

વીરનો ખજ જો લલલહે,

હયે યા જગત સર્વ;

હયે ભટ અનગરોએ, પઠિયાં કાવ્ય અપૂર્વ. ૧૨

પવન-પ્રકંપતી વીરચહે, જાણીને ય પડાય (પતાકા);

તે જાપાડી ચપેટા કરે, દુષ્ટ અરિષ્ટ હણવા ય. ૧૩

તે ચઢ્યે પવનપટે વીરજિન-કલા ન અંગે સમાય;

તે જન પેખી વીર-વદન, હલકકોલે જાય. ૧૪

તે વીરભુવન સુપ્રતિષ્ઠિતે, દિશિ દિશિ વાગ્યાં તુર;

તે દિશિદિશિ વધામણું હુઈ (મથું), સંધ-મનોરથપૂર-પે

જે પ્રભુ વીરજિનેન્દ્રને, નયનાં જલિપુરે પાવે;

જેમ અમૃત-નિસ્સંદ, તેજ ધન્ય સુકૃતાર્ય નર. ૧૫

જે હવરાવે વાંદે, અર્ચે અર્ચે વીરજિન;

નવ નિધાન તે લહે, ધાંતિ મ કરશે ભવ્યજન. ૧૬

વીરના સિંહદારે, એહ રાસ જે દે નર;

તે ચિત્રપુર મોઝાર, વિલસે સુખ ભોગવે પર. ૧૮

ખેલા કેલિદો રાસો જ્યો, રવિયામણો;

તાસે કરો ચિવા શાંતિ, અલસાંતિ અને ખેતનો. ૧૯

વાવત મેરગિરિ સાર, વિલસે મહામંડલે સધલે;
શ્રી મંડલિકવિહારી, તાવત એહ નદો જ્યો. ૨૦
અભયતિલકગણિ પાસે, જેલે મલી કરાવ્યો;
એમ નિજ મન-ઉલ્લાસે, રાસલડો ભવિજન દિયો. ૨૧

ટિપ્પન—હાયાથી અર્થ સ્પષ્ટ થતો હોવાથી 'પુનઃ-ક્રિદા'યે તેનો અર્થ ન જણાવતાં તે રાસ સાથે સંબંધ ધરાવતાં ઐતિહાસિક નામો—[૧] જિનેશ્વરસુરિ, [૨] અભયતિલકગણિ, [૩] ભુવનપાલ, [૪] લીમપદ્મી, [૫] મંડલિક-વિહારના સંબંધમાં મહાદેવ વક્તવ્ય આદિ જણાવે છે—

[૧]

જિનેશ્વરસુરિ.

પૂર્વોક્ત વીર-રાસની ૭ મી ગાયમાં સૂચવાયેલ વિ. સં. ૧૩૧૭ માં લીમપદ્મીમાં વીર-વિધિભવન અપરનામ મંડલિક-વિહારમાં વીર પ્રભુની પ્રતિમાની તથા સુવર્ણમય ખજાંદો, કલશ વિગેરની પ્રતિષ્ઠા કરનાર આ જિનેશ્વરસુરિના સંક્ષિપ્ત પરિચય આદિ સંમુચિત લેખોથી.

આ જિનેશ્વરસુરિ મહોદ્ધ નિવાસી સુપ્રસિદ્ધ વિક્રાંત બાંડરી નેમિચંદ્ર (સદૃશ્ય પ્રકરણ, જિન-વલ્લભસુરિ-ગુણવર્ણન ગીત વિ. ના કર્તૃ)ના પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ લક્ષ્મી, વિ. સં. ૧૨૪૫ માં તેમનો જન્મ થયો હતો. જન્મ નામ-અંબડ, વિ. સં. ૧૨૫૫ માં ખેડમાં ત્રિધિમાર્ગ (ખરતર-ગચ)ના સુપ્રસિદ્ધ વાદી જિનપતિસુરિ (સંઘપટક વિવરણ, પંચલિંગી વિવરણ, પ્રબોધોદય, તીર્થપાલા વિગેરના પ્રણેતા) પાસે જૈનદાસાથી દીક્ષિત થતાં તેમનું નામ વીરપ્રથમ રાખવામાં આવ્યું હતું. જિન-પતિસુરિનાં સ્વર્ગવાસ (વિ. સં. ૧૨૭૭) પછી સર્વદેવાચાર્ય તેમને વિ. સં. ૧૨૭૮ માં ઝલોરમાં જિનપતિસુરિના પદ પર સ્થાપી જિનેશ્વરસુરિ નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ હતા.

વિ. સં. ૧૨૮૫ માં જિનપતિસુરિશિષ્ય પૂર્ણ બદગણિએ રચેલ ધન્ય શાલિભદ્રચરિત્ર, વિ. સં. ૧૨૯૩ માં જિનપાલગણિએ રચેલ દ્વાદશકલક-વિવરણ, વિ. સં. ૧૨૯૫ માં સુમતિગણિએ રચેલ

ગણધર સાધર્મશતક-બૃહદ્વૃત્તિ વિગેરે આ જિનેશ્વર-સુરિની આગાથી રચેલ જણાવેલ છે.^૧

ચિત્રકૂટનિવાસી ઉદેશવંશી આસાના પુત્ર સંઘ-પતિ સા સદ્ગાક આ જિનેશ્વરસુરિના પરમભક્ત હતા, તેણે આ સુરિના સંકુપદેશથી નલકમાં જન્મ-તુગ્ધિ દેવના રાજ્યમાં વિ. સં. ૧૨૯૫ માં સિદ્ધાંત વિગેરે સમસ્ત જૈનશાસ્ત્રનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો, જેમાંની કર્મસ્તવ-કર્મવિપાક પુસ્તિકા જેસલમેર-જૈન 'બા' બંડારમાં વિલમ્બાન છે. (જૂઓ જેસલમેર બાં ૨૨મી, પૃ. ૨૬) ઉપદેશમાલા બૃહદ્વૃત્તિની તથા આશરવક વૃત્તિની એક તાડપત્રીય પ્રતિ જેસ-લમેરમાં છે કે જેમાં ૩૧+૨૩ કાવ્યોની પ્રશસ્તિ છે, તે આ જિનેશ્વરસુરિને સમર્પિત કરવામાં આવેલી છે. (જૂઓ જે. બાં. ૨૨મી પૃ. ૩૬, ૪૩)

પલ્લીવાલવંશીય લાપ(ખ)ણ નામનો શુદ્ધશ્ચ આ જિનેશ્વરસુરિના કર્મભદ્રથી અધિવાસિત થયો હતો, જેણે પોતાનાં માત-પિતાના પુણ્યાર્થે આ શ્રી જિનેશ્વરસુરિ શુરના આદેશથી, હરિભદ્રસુરિ રચિત સમરાદિય ચરિત્ર નામનું તાડપત્રીય પુસ્તક લખાવ્યું હતું, જેનું વ્યાખ્યાન વિ. સં. ૧૨૯૬ માં અંભા-તમાં એજ લાપ(ખ)ણે રત્નપ્રભસુરિ પાસે કરાવ્યું હતું. (વિસ્તૃત પ્રશસ્તિ જૂઓ પીટર્સન રિ. ૩, પ. ૧૧૯ થી ૧૨૪).

વિ. સં. ૧૩૧૩ માં પાદદણપુરમાં આ સુરિએ રચેલું શ્રાવક ધર્મપ્રકરણ જેસલમેર-જૈનબંડારમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તેમનો અન્ય મહાપ્રબંધ ચંદ્ર-પ્રભચરિત્ર મહાકાવ્ય તથા અનેક સ્તુતિ-સ્તોત્રો હોવાનું જણાય છે, પરંતુ જેવામાં આવતાં નથી.

વિ. સં. ૧૩૨૬-૨૮ માં વીમપુરમાં તથા અન્યત્ર પણ અનેક સ્થલે તેમણે અનેક જૈનગદિત્રો, દેવકલિ-કાવ્યો અને જૈનસ્તુતિયોની પ્રતિષ્ઠા કરીનું જણાય છે. અભયકુમાર ચરિત્ર લખાવનારની કુમારગણિ કવિએ રચેલી પ્રશસ્તિ, સંઘપુરનો શિલાલેખ જિને-શ્વરસુરિ દક્ષા વીવાહરો (સોમપ્રતિ ગણિ રચિત,

૧. જૂઓ જેસલમેર બાંડારગચ્છની (માયકવાડ બાંડાર) ચિત્રીય વરોદાશી પ્રશસ્તિ)

હાસનાર સાથે લ્હાવનગર આત્માન્તે સલાથી પ્રકા-
શિત), જેસલમેર ભાં. સૂચી, ખરતગચ્છ-પટ્ટાવલી
વિગેરેમાંથી આ સૂચિના સંબંધમાં થોડું ઘણું વૃતાન્ત
મળી શકે છે.

વિ. સં. ૧૩૩૧ માં જાણેરમાં પ્રબોધમૂર્તિ ના-
મનાં પોતાના શિષ્યને સ્વયં પોતાના પટ્ટપરે સ્થાપી
તેમને જિનેશ્વરસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધ કરી જિનેશ્વર-
સૂરિ સ્વર્ગવાસી થયા.

જિનેશ્વરસૂરિ અનેક પ્રૌઢ વિદ્યાન શિષ્યો હતા,
તેમાંના ૧૫ નો હુંક પરિચય અહિં આપ્યો છે, જેમાં
આ વીર-રાસ સ્વનાર અભયતિલક ગણિતો પણ
સમાવેશ થાય છે એ ઉપરાંત અભયતિલકગણિતોના
ચુરખંધુઓ પણ કેવાં સમર્થ પ્રતિભાવાળી હતા,
તેનો પણ કેંઈકે આપ્યો ચરો.

[૨]

(૧) અભયતિલક ગણિ.

વિ. સં. ૧૩૦૭ માં પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં
સ્વાયેલી જાણીતી 'વીર-રાસ' નામની જેમની ૨૧
કહીતી ઐતિહાસિક લઘુકૃતિ 'જૈનસુખ' નાગત દીપો-
ત્સવી ખાસ અંકમાં પ્રકટ થઈ છે, અને આવાંચીત
છાયા મેં આ સાથે લખી મોકલી છે, તે અભય-
તિલકગણિતો પરિચય અહિં ઉચિત ગણુજો.

અભયતિલકગણિની જન્મ-મૂળિ, રાતિ માતા
પિતા કે જન્મસમય, દીક્ષાસમય-સ્થલ સંબંધમાં
વિશેષ જાણવામાં આવ્યું નથી છતાં અનુમાનથી
સમજી શકાય તેમ છે કે વિક્રમના તેરમાં સદ્કાનાં
ઉત્તરાર્ધમાં અથવા અંતમાં તેમનો જન્મ થયો હશે,
તેમની દીક્ષા અને ગણિપદવી પણ તેજ અંતરમાં
થઈ હોવી જોઈએ; કેમકે વિ. સં. ૧૩૦૭ માં
સ્વાયેલી જાણીતી તેમની આ કૃતિમાં "(૨૧ મી
કહીતી) અભયતિલક ગણિ નામનો ઉલ્લેખ જોવા-
માં આવે છે.

જે જિનેશ્વરસૂરિના પરિચય ઉપર કહાવ્યો છે,
તે જિનેશ્વરસૂરિ આ રાસકાર અભયતિલકગણિનાં
દીક્ષાચુર હતા અને વિદ્યાચુર લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાય
હતા, જેનો પરિચય આ લેખમાં આગળ આપ્યો છે.

અભયતિલકગણિની અમરકૃતિરૂપ વિસ્તૃત અન્ય-
કૃતિ સુપ્રસિદ્ધ શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રચાર્યના સંસ્કૃત દ્વ્યાશ્રય-
મહાકાવ્ય પર સંસ્કૃતમાં ૧૭૫૭૪ સાંજા સત્તરહજાર
શ્લોક પ્રમાણુ ટીકા છે. જે મુખર્ષ સરકારી સિરી-
ઝહારા મે ખંડમાં ૪. સં. ૧૯૧૫ અને ૧૯૨૧ માં
પ્રકાશિત થઈ ગયેલ છે. આ ટીકા અભયતિલકગ-
ણિએ પૂર્વોક્ત જિનેશ્વરસૂરિના આદિવાચી રચી હતી
અને વિ. સં. ૧૩૧૨ ની દીવાળીમાં પાલકલુપુરમાં
પણી કરી હતી. આ ટીકાનું સંશોધન તેમના વિદ્વા-
ચુર લક્ષ્મીતિલક કવિએ કર્યું હતું.

આ સ્થલે પ્રાસંગિક એક જમનવારણુની અનિ-
વાર્ય પરમ આવસ્થાતા છે કે જેથી ભવિષ્યમાં એ
જૂલ થતી અટકે અને પરંપરાએ લેખકો તે બ્રાન્તિનું
અનુકરણ ન કરતાં સત્યસ્વરૂપ પ્રકાશમાં મૂકે. આ
બ્રાન્તિ દ્વ્યાશ્રયના કૃતી સંબંધમાં ઇતિહાસરસિક
ફાઈનસ સાહેબે અને અન્ય લેખકોએ કરી જણાવ
છે. ફાઈનસ સાહેબની સુપ્રસિદ્ધ રાસમાળા કે જેનું
ગુજરાતી ભાષાંતર રા. રા. દીવાન બહાદુર રણુછાંડ-
ભાઈ ઉદયરામદ્વારા થયેલું છે, જેની પુનઃશોધિત
તથા વર્ધિત ત્રીજી આકૃતિ (ભા. ૧) ફાઈનસ ગુજ-
રાતી સભાદ્વારે વિ. સં. ૧૯૭૮ માં પ્રકાશિત થયેલી
છે; તેના પૃ. ૩૩૬ માં નીચેનાં વાક્યો દૃષ્ટિગોચર
થાય છે:—

"દ્વ્યાશ્રયનો પ્રારંભ, પ્રસિદ્ધિ પામેલા હેમચાર્ય
કરેલા જાણુ છે. તે કુમોરપાલના રાજ્યની સમાપ્તિએ
ઈ. સ. ૧૧૪૭ ની પહેલાં મસલ પામેલા હતા. ત્યાર પછી
મહાદાનંપટલ (સોવરા પાલકલુપુર)માં લેશાન્યતિલકગણી
કરીને જૈનસાધુ હતા તેણે તે અધૂરા ગ્રંથનું સાંધણું
ચલાવીને ઇ. સ. ૧૨૫૬, અથવા સંવત ૧૩૧૨ ની દિ-
વાળીને દહાર પૂરા કર્યો. ત્યાર પછી તેના ઉપર લક્ષ્મી-
તિલકકવિએ, શુદ્ધ કરીને, રીસ રચી છે. એનું ઉપરના
સાધુ લખી ગયે છે. શ્રી હંલભરજ રાજ્ય કરતા હતા તે
વેળા શ્રી વર્ણમાન આચાર્ય ગુજરાતમાં પ્રવાસ કરતા
હતા તેની દીક્ષાપલિમાં નવમી લેશાન્ય પુરૂષ હતાં
એવું જોતે માને છે."

તથા પૃ. ૩૩૭ માં નીચેનાં વાક્યો નજરે પડે છે:—

"દ્વ્યાશ્રયમાં હેમચન્દ્રનો રચેલા કેટલા ભાગ હશે
એ અજુબાને બની આવે, અને લેશાન્ય અને લક્ષ્મી-

તિલકના હાથથી ફેરફાર થયા વિનાતો તેમનો કેટલો ભાગ હાલના પુસ્તકમાં હશે, એ જણાય. તો મુખ્ય રાજ્યો માંહેલાં જે રાજ્ય વિષે તેજ જણાયેલા પ્રધાનમંત્રી અભિપ્રાય આપણા નાણાંમાં આવે. પણ આવા પત્રો લાગતા અસહ્ય છે; માટે આ જોનારો લખેલાં વર્ણન, જે સમયે લખવામાં આવેલાં તેજ સમયના નોંધી રાખેલા રાસ તરીકે માની લેવાં જોઈએ. આવા પ્રકારની એ વર્ણનની તુલના કરીએ તો પણ તેઓ મૂલ્યવાન નથી એમ નથી.”

મે. રા. રા. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ (નાયબ દીવાન સાહેબ, વડોદરા) દ્વારા તૈયાર થયેલ ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ, કે જે ગુજરાત વર્તમાનકુલર સોસાયટી અમદાવાદ માર્ગત વિ. સં. ૧૯૬૫ માં બીજી આવૃત્તિરૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તેમાં (૫-૧૪૨ માં) પણ થોડા ફેરફાર સાથે પૂર્વોક્ત આશયને અનુસરતો ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે—

“હેમચંદ્રે દયાશ્રય લખવાની સારવાત ઇ. સ. ૧૧૬૦ માં કરી હતી એવું કહેવાય છે કે એ મંથ અલયુ-ચિત્કર્ત્ર નામના બીજા જૈનસાધુએ ઇ. સ. ૧૨૫૫ માં પૂરો કરી સુધારી હશે.”

ચંપબહાદુર મનોહર વિષ્ણુ કાથવટેના ‘ભરતખંડાયા પ્રાચીન ઇતિહાસ’માં પણ આવાજ આશયનું લખાણ થયું છે કે—

“આ કુમારપાલના ગુરુપણાને પાગલ હેમચંદ્ર આ મંથ (દયાશ્રય)નો ઇ. સ. ૧૧૬૦ માં પ્રારંભ કરી અપૂર્ણ મૂર્ખી સ્વર્ગવાસી થયા. આજ (અમય) તિલકજાણી જેનસાધુએ આ (દયાશ્રય) મંથ ઇ. સ. ૧૨૫૫ માં પૂરો કર્યો.”

આમ મૂલ્યન્ય જાતે તપસી નિર્ણય કર્યો વિના અનેક લેખકોએ એક બીજાના ઉલ્લેખો જોઈ પરંપરાએ એ જૂલ ચાલુ કાવચ રાખી છે. ને ના. શ્રી-સરકાર મદારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપાસ પેલ સમયે જ બહાદુર એમની આગાથી સંસ્કૃત દયાશ્રય મદાકાવ્યનું ગુજરાતીમાં બાપંતર રૂબરૂકાકા દેવી કેળવણી ખાતા તરફથી વિ. સં. ૧૯૪૬ માં પ્રકટ થયેલ) કરનાર મણિલાલ નરુભાઈ દ્વિવેદીએ દયાશ્રયનો સાર દર્શાવ્યા પછી વિશેષવર્ણન (૫-૩૦)

માં આ જૂલ સુધારવા નીચે જણાવેલ ઉલ્લેખથી કંઈક અંશે પ્રયાસ કર્યો છે—

“એની દીકા કોઇ અમયતિલક ગણી નામના જૈન સાધુએ લખી છે તે બહુ ઉપયોગી છે. કાર્ણસ સાહેબ આ અમયતિલકગણીને બદલે લેશાલયતિલકગણી એવું નામ આપે છે. ને તેને અપૂર્ણ રહેલા દયાશ્રયનો પૂર્ણ કરનાર જણાવે છે. તથા દીકાકાર તો કોઇ લક્ષ્મીતિલક નામે બીજેજ જણાવે છે. દયાશ્રયની જે પ્રતિ મારા આગળ છે તેમાંથી આવી કરી વાત નીકળતી નથી, તેમાં તો જેને હું દીકા કહું છું તેને યતિ કહેલી છે, ને પ્રતિસર્જે આ પ્રમાણે સમાપ્તિ કરેલી છે:

इति श्रीजिनेश्वरसूरीशिवलेश्यामयातिलकगणिविरजितायां श्रीशिवदेवचंद्राभिषाजनशब्दानुशासनद्वयाधयवृत्ती.

ઈત્યાદિ. અમયતિલકગણી, તે જિનેશ્વર સૂરિના શિષ્ય એમ આમાંથી જણાય છે ને શિષ્યદેશ એ ઉપનામ ચર-ધુરજ જેવું નમ્રતાનાયક શિષ્ય એ અર્થનુંજ બોધક છે: આ નામને તાગર ન જોવાથી લેશાલયતિલકગણી એવું જમયુક્ત વાં હોય એમ ધારું છું.”

તથા મુખ્ય સરકારી સિરીઝ તરફથી ઇ. સ. ૧૯૨૧ માં પ્રકટ થયેલ સંસ્કૃત દયાશ્રય મદાકાવ્યના સંસ્કૃત પ્રસ્તાવમાં થીયુત પ. દત્તાત્રિયશર્માએ રાવ-બહાદુર મ. વિ. કાથવટેના ઉપર દર્શાવેલ ‘ભરતખંડાયા પ્રાચીન ઇતિહાસ’નો ઉલ્લેખ ટાંકી સંસ્કૃતમાં પોતાનો અભિપ્રાય સૂચવ્યો છે કે—

‘દયાશ્રય મદાકાવ્ય પૂર્વજ હેમચંદ્રે રચ્યું અને યતિ તો અમયતિલકગણીએ રચ્યો એમ મઠને જણાય છે, અને તેના સમર્ચનમાં-દયાશ્રયના ૧૭ મા સર્જનો ૪૨ માં શ્લોકની યતિમાં યતિકારે મૂલકારથી બતાવેલ પૃથાનો બેઠ, યતિકારે પ્રાનતમાં દર્શાવેલ પોતાનું માત્ર યતિકારપદ્ય વિચેરે સ્પષ્ટ ટાંક્યું છે.’

આવી રીતે જમરિવારણ માટે પ્રયાસ થયેલ હોવા છતાં સાધારણ લક્ષ્ય એ તરફ ખેંચાયું નથી, તેથી અંગે પણ સંપ્રમાણ અમદારો અભિપ્રાય દર્શાવી નમ્રતાપૂર્વક ઇતિહાસ લેખક વિદ્વાજનોનું ખાસ કરીને તે તે મંથોના બાપંતર કરતાં, સંપાદક, પ્રકાશક મદા-ચર્ચાનું લક્ષ્ય ખેંચી એ પરંપરાગત રચયતાને સુધારી પ્રસિદ્ધ કરવા તેમને સૌજન્યથી સૂચવીએ છીએ.

કાર્યસાહેબને સંસ્કૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યની રીકાની પ્રાંત પ્રચરિતવાળા શુદ્ધ પ્રતિ પ્રાપ્ત નહિ થઇ શકી હોય તેથી તે પાંચવામાં બ્રમ થવાથી અથવા તેનો અર્થ બરાબર નહિ સમજી શકવાથી તેવો આશય દર્શાવ્યો હશે. આને તેઓ સાહેબ વિવેચના હોત તો અવશ્ય પોતાની ભૂલ સમજી સુધારત. વૃત્તિકાર અભયતિલકગણિ પોતાને હિમચન્દ્રાચાર્યના સંસ્કૃત દ્વયાશ્રયના વિવૃત્તિકાર, વૃત્તિકાર કે રીકાકાર તરીકે જ ઓળખાવે છે, મૂલ દ્વયાશ્રયના કર્તા તરીકે કે હિમચન્દ્રાચાર્યના અપૂર્ણ ભાગના પૂર્ણ કરનાર તરીકે ક્યાંય ઓળખાવતા નથી. વૃત્તિને અંતે ૧૫ શ્લોકોની જે પ્રશસ્તિ વૃત્તિકાર અભયતિલકગણિએ દર્શાવી છે,

તેના ૧, ૧૨, ૧૩ એ ત્રણ શ્લોકોનો બરાબર અર્થ ન સમજવાથી તેવો બ્રાતિયુક્ત ઉદ્દેશ્ય કયો જણાય છે. વાસ્તવિક રીતે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થઈ શકે “અતિ વિમલ વિશાલ ચાંદ્રકુલમાં શ્રી વર્ધમાના-ચાર્યનાં શિષ્ય જિનેશ્વરસુરિ દ્વિજપતિ (મનિથી બ્રાહ્મણ હોવાથી, પહેલે ચન્દ્ર) થવા, જેમણે ગૂજરાતની ભૂમિમાં (પાટણમાં) હૃદયભરાજની સભામાં વસંતિમાર્ગનો પ્રકાશ કરી (ચેત્યવાસીઓને વાદમાં જીતી) સાધુઓને સારો વિદાર કરનાર ક્યાં હતા.” વૃત્તિકાર અભયતિલકગણિએ ત્યારપછીના ૬૬ શ્લોકોમાં પોતાની ચરુપરંપરા દર્શાવી છે, તેને આવા વંશક્રમમાં ગોઠવી શકાય:—

(ચાંદ્રકુલ)

વર્ધમાનસુરિ

જિનેશ્વરસુરિ (હૃદયભરાજની સભામાં વસંતિમાર્ગ પ્રકાશક)

જિનચન્દ્રસુરિ (સંવેગરંગશાલા રચનાર)

અભયદેવસુરિ (સ્તંભનમાં પાર્શ્વપ્રભુના સ્થાપક, નૈવાર્ધ્યવૃત્તિકાર)

જિનવલ્લભસુરિ

જિનદત્તસુરિ

જિનચન્દ્રસુરિ

જિનપતિસુરિ

જિનેશ્વરસુરિ

જિનરત્નસુરિ ભુદ્ધિસાગર અમરકીર્તિ પં. પૂર્ણિકલગણિ પ્રબોધચન્દ્રગણિ લક્ષ્મીતિલકગણિ પ્રમેદમતિ અભયતિલકગણિ
રોકે સર્જની વૃત્તિના પ્રાંત લેખમાં પોતાને તિલકગણિએ પોતાના મતિધૈર્યવના અનુસારે સર્જી-
જિનેશ્વરસુરિના શિષ્યલેખ તરીકે ઓળખાવવામાં પ્રાપ્તજનોના કાનને ઉત્સવ-આનંદ આપે તેથી આ
પોતે તેમના અનેક શિષ્યોમાં લઘુશિષ્ય તરીકે હતા વિવૃત્તિ (વિવરણ) રચેલ છે. સર્વ વિદ્યાઓમાં
એમ સચિત કરવાનો અને પોતાની લઘુતા-નમ્રતા પ્રતીણ, નિકલતા ચિનાની કવિતા કીડાના કીડાગુદરૂપ,
દર્શાવવાનો વૃત્તિકારનો હેતુ કહી શકાય. ૧૧ થી કીર્તિવર સમુદના પારગામી, તથા ભુવનના જનોપર
૧૪ શ્લોકમાં વૃત્તિકારે જણાવ્યું છે કે—“તે ઉપકાર કરવાના નિયમવાળા, લક્ષ્મીતિલક કવિશી
સૂર્ય, કે જેઓ સમગ્ર પ્રયત્નમુદમાં મ્હારા ચરુ છે

અને આ રૂઢ્યાશ્રયમાં તે વિશેષે કરીને પ્રકૃષ્ટ થયું છે, તેમજ આ ટીકાને સારી રીતે શુદ્ધ કરી છે. વિ. સં. ૧૩૧૨ માં પ્રહલાદનપત્તન (પાલજપુર) માં દીવાળીના શુભ દિવસે આ ટીકા પૂર્ણ કર્મ આ વ્રાતનું પ્રમાણ ૧૭૫૭૪ સતરહજાર પાંચસે સુમેતિર શ્લોકોનું નિશ્ચિત કરેલું છે.”

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે પોતાના સિદ્ધહેમચંદાનુશાસનના સાત અધ્યાયનાં દરેક સૂત્રોના ક્રમવાર ઉદાહરણપ્રયોગો દર્શાવેલું, અને ચંદાનુશાસનના વિશેષહેતુભૂત સિદ્ધરાજ જ્યોતિર્લક્ષ્મી વંશજીર્તનને કરતું વીસમર્મનું એ સંસ્કૃત દ્વાયાશ્રયમહાકાવ્ય અપૂર્ણ

૨ ક્રોપાર્થનાય-જિનદત્તગુરુપ્રસાદા—

દારધ્યતે રપસતોડરપથિયાડવિ કિચ્ચિત્ત્વ

શ્રોહેમચન્દ્રકૃતસંસ્કૃતતુર્ગમર્થ

શ્રોદ્યાધ્યયસ્ય વિઘ્નિઃ સ્વ-પરોપકૃત્યૈ ॥

—સં. ૬૫૮ ર પ્રારંભ શ્લો ૪

(પૂર્ણ સરકારી સિરીઝ તરફથી ઈ. સ. ૧૯૧૫ માં પ્રકાશિત).

૩ “સુગુરોસ્તસ્યાદેશાત્ સર્કર્ણકર્ણોત્સર્ગ વિવૃતિમેતામ્ ।

સ્થમતિથિમવાનુસારામુનિર્વ્યાધાદધ્ય-

તિલકગણિઃ ॥

આમ્નાતી સર્વથિવાસ્થવિકલકવિતાકેલિ-

કેલોનિષાસઃ

કોત્યાંડધ્યેઃ પારદશ્યા ત્રિમુખનજનતો-

પ્રક્રિયાસ્વાસદોષઃ ।

નિઃશોષગ્રન્થસાર્યેમમ ગુરુરિદ્ધ

ક્રયાધ્યયંડતિપ્રકામં

ટીકામેતાં સ લક્ષ્મીતિલકકાવિરવિઃ

શ્રોધયામાસ સમ્યક્ ॥

અન્થે દ્વાદશમિત્ત્વયોદશયતે

શ્રીધિકમાન્દેશ્વિયં

ધ્રીમહલાદનપત્તને શુભદિને

કોપોસર્વેડ્વર્પ્યત ।”

—પ્રકૃત દ્વાયાશ્રયી (પૂર્ણ સરકારી સિરીઝ તરફથી ઈ. સ. ૧૯૨૧ માં પ્રકાશિત પ્રતં શ્લો ૧૧-૧૩)

તો નથી મૂક્યું. પરંતુ તેથી આગળ આદમા અધ્યાયના પછી દરેક સૂત્રોના ક્રમવાર ઉદાહરણપ્રયોગો સમાવેલું, કુમારપાલચરિત પ્રતિપાદન કરતું આકર્ષક પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રયમહાકાવ્ય પછી પૂર્ણ રચેલ છે, જે પૂર્ણકલ્પ ગણિ (અભયતિલક ગણિના સતી-થર્થ ગુરુબંધુ)ની વિ. સં. ૧૩૦૭ માં રચાયેલી વૃત્તિ સાથે સુબર્ધ સરકારી સિરીઝ તરફથી ઈ. સ. ૧૯૦૦ માં સુપ્રસિદ્ધ થયેલ છે. કમલાએ કાપ્યેત સાહેબ, મ. ન. દિવેદી વિગેરેને આ પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રયો દર્શન થયાં જણાતાં નથી. દ્વાયાશ્રયના પ્રારંભનો ઉપર્યુક્ત લેખકાએ દર્શાવેલો સમય પણ કાલ્પનિક જણાય છે, પ્રામાણિક જણાતો નથી.

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે પોતાના ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત મહાકાવ્યની પ્રાંત પ્રથક્તિમાં પોતાની દ્વાયાશ્રય કૃતિનો પણ ઉલ્લેખ કુમારપાલ ભૂપાલની ઉક્તિરૂપે પ્રકટ કર્યો છે—

“અસ્મદ્વૃજ સિદ્ધરાજ નૃપતેર્મન્કિતસ્વુદી વાઙ્મય

સાન્નં વ્યાકરણં સંવૃત્તિસુગમં ચકર્મન્વન્તઃ પુરા ।

મદ્વેતોરય યોગશાસ્ત્રમમલં લોકાય ચ દ્વાયાધ્ય-

છન્દોડલકૃતિ-નામસંહ્રુદમુલ્લાસ્યન્યાનિ

શાસ્ત્રાપ્યપિ ॥”

—ત્રિ. ચ. પ. ચ. પર્વ ૧૦ મું (જિનધર્મ પ્રસારક સભા, ભાગનગરથી પ્રકાશિત)

ગુર્જરેશ્વર વીસલદેવના રાત્નપદ્માલમાં વિ. સં. ૧૩૧૨ ની દીવાળીના દિવસે ખંભાતમાં ચન્દ્રતિલક ઉપાધ્યાયે (અભયતિલક ગણિના સતીથર્થ ગુરુબંધુએ) વિસ્તૃત સં. અભયકુમાર ચરિત રત્નો પૂર્ણ કર્યું હતું, તેનું સંશોધન પૂર્વોક્ત હરિશ્ચંદ્રતિલક ગણિ અને પ્રસિદ્ધ અભયતિલક ગણિએ કર્યું હતું. ચન્દ્રતિલકઉપાધ્યાય ત્યાં જણાવે છે કે—

૪ યોગદ્ વીસલદેવ ગુર્જર પદ્મપોષ્ટેડિપે મુદ્ધમો પૃથ્વી પાલયતિ પ્રતાપસપને શ્રીસ્તમ્મતીયં પુરે ।

ચક્ષુઃ-શીતકર-પ્રવોદશમિતે ધંવાવરે ચેન્દ્રમે

કામ્યં મન્વન્તમં ચમર્થિતામિદં રીપોત્તયં વાગ્દે ॥

—અભયકુમાર ચરિત (પ્રથમ શ્લો ૧૭)

“દ્વયાશ્રયટીકાકારી દ્વિત્યાકરણ: સુદૃષ્ટ

સાહિત્ય: ।

સુકવિરભયતિલક ગણિદ્વાજોધયતામિદં

શાસ્ત્રમ ॥ ૩૩

—અભયકુમાર ચરિત્ર (હી.હં. મનનગરથી પ્રકાશિત)

અર્થાત—દ્વયાશ્રયના દીકાકાર, જે વ્યાકરણ (સંસ્કૃત-પ્રાકૃત)ના ચાતા, જેમણે સાહિત્ય સારી રીતે જોયેલું છે, તે સુકવિ અભયતિલક ગણિએ (લક્ષ્મીતિલક ગણિ સાથે) આ શાસ્ત્ર (અભયકુમાર ચરિત્ર) શુદ્ધ કર્યું હતું.

પૃથુદટ્ટિપનિકાકાર પણ અમારા ક્યનને પુણ્ડ કરે છે. આ સિવાય ખીન્ન પણ અનેક પ્રમાણો આપી શકાય, પરંતુ ઉપર દર્શાવેલ પ્રમાણોથી પણ સ્પષ્ટ સમજ શકાય તેમ છે કે—સંસ્કૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય હેમચંદ્રાચર્યે જ પૂર્ણ રચેલ છે, તેની દીકાજ પ્રસ્તુત અભયતિલક ગણિએ વિ. સં. ૧૩૧૨ ની દીવાળીમાં પાલણપુરમાં પૂર્ણ કરી હતી અને એ દીકાનું જ સંશોધન લક્ષ્મીતિલક ગણિએ કર્યું હતું. દ્વયાશ્રય મૂલ કાવ્યમાં તેઓએ કંઈ સુધારો વધારો કે ફેરફાર કર્યો નથી. દીકાકારનું નામ અભયતિલક ગણિ એ જ બરાબર છે, એ સિવાયનાં નામ યુક્ત નથી.

અભયતિલક ગણિની અન્ય કૃતિ ‘ન્યાયાલકાર’ નામની પંચમસ્થાન-ન્યાયમહાતર્કની વિષમપદ-વ્યાખ્યા જેસલમેરના જૈન બંડારમાં વિદ્યમાન છે, જેનો નામનિર્દેશ ગુણરાત્નસૂરિ (વિ. સં. ૧૪૬૬) ધકુદર્શન સમુચ્ચયમાં અને પૃથુદટ્ટિપનિકાકાર પણ કરે છે, ન્યાયસૂત્રની શ્રાક્ષંતી શ્રુતિપર ટિપ્પન રૂપ આ વ્યાખ્યાનો આવડત ભાગ જેસલમેર જૈન બાંડ સૂચી (પ. ૪૭-૪૮) માં અમે દર્શાવ્યા છે. તેના અંતમાં પણ શ્રુતિકાર અભયતિલક ગણિએ લક્ષ્મી-

તિલક ઉપાધ્યાય નામના પોતાના વિદ્યાગુરુની પ્રશંસા કરી કૃતગતા પ્રદર્શિત કરી છે. આ વ્યાખ્યાનું સંશોધન પણ ઉપર્યુક્ત લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાયે કર્યું હતું. પ્રાંત પ્રશસ્તિમાં ગુરુપરંપરા દર્શાવતાં આ શ્રુતિને શ્રુતિકારે પોતાના ગુરુ જિનેશ્વર સૂરિના પ્રસાદરૂપ સૂચવી છે. દરેક (પાંચ) અધ્યાયના અંતમાં—

“इति युगप्रधान श्रीजिनेश्वर सूरि शिष्य-
लेख श्री अभयतिलकोपाध्याय निमित्ताया”
પ્રત્યાદિ ઉદ્દેશ્ય જોવામાં આવે છે. રચનાસમય દર્શાવ્યો નથી, પરંતુ વિ. સં. ૧૩૧૨ પછી આ રચના કરી હશે એમ અનુમાન થાય છે.

વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોશ, સાહિત્ય, ન્યાયશાસ્ત્રાદિમાં પ્રવીણ આવા એક પ્રોઠ્ઠ પ્રાચ પુરૂષની પ્રાચીન ગૂર્જરાતી બાણાની ‘વીરરાસ’ નામની કૃતિ લઘુ છતાં વિશેષ ગૌરવપાત્ર છે. આ રાસ બાણાશાસ્ત્રીઓને ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે, એટલુંજ નહિ, ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ પણ અતિ મહત્વનો છે. લીમંપક્ષીમાં મહારાણા મંડલિકના આદેશથી ભુવનપાલશાહે કરાવેલ વિધિવૈય કે જેનું અપરનામ ‘મંડલિક નિહાર’ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું, સીતલ્ય દંડનાયકના સમયમાં વિ. સં. ૧૩૦૭ માં વેશાખ શુક્લ દશમીએ (વીર પ્રભુના કેવલજ્ઞાનના દિવસે) તેમાં વીર પ્રભુની પ્રતિમાની તથા તે વીર-વિધિભુવન પર સુવર્ણમય ધ્વજદંડ, કક્કશની પ્રતિષ્ઠા જિનેશ્વર-સૂરિ (રાસકાર અભયતિલક ગણિના ગુરુ) એ કરી હતી. એ મહોત્સવની પ્રત્યક્ષ જોયેલ ઘટનાનું કવિએ રાસના રૂપમાં વર્ણન કર્યું છે.

અભયતિલકગણિ શ્રી પાર્શ્વનાથ અને પોતાના પૂર્વજ શ્રી જિનદત્તગુરુ (ખડાદાદા)ના પરમ ઉપાસક જણાય છે, કારણ કે તેમણે જેમ દ્વયાશ્રયશ્રુતિના પ્રારંભ-પ્રાંતમાં અને ન્યાયાલકાર વ્યાખ્યાના આરંભમાં તેમનું મંગલાચરણ તરીકે સ્મરણ કર્યું છે, તેમ આ ‘વીર-રાસ’ નામની લઘુકૃતિના પ્રારંભમાં પણ પોતાની કૃતિના અભિમાન તરીકે શ્રી પાર્શ્વનાથ અને જિનદત્તના પાંદપમને પ્રણામ કર્યો જોવામાં આવે છે.

૫ ‘શ્રી દ્વયાશ્રયમહાકાવ્ય’ શ્રી હેમસૂરીય ૨૦ સર્ગ સંસ્કૃત ૨૦૨૮-૩૦૨૮ દ્વયાશ્રય કાવ્યવાદ ૨૮ શ્રુતિ: ૧૩૧૨ વર્ષ સ્વરતર-અભયતિલકોયા ૧૦૫૦૪
—પૃથુદટ્ટિપનિકા.

અભયતિલકગણિએ રચેલી એક પ્રશસ્તિ જેસલ-
મેર બંડારમાં છે. (જુઓ જે. ભા. સૂચી પ.
૩૬ નં. ૨૮૯), જે પ્રશસ્તિવાળી ઉપદેશમાલા-
બૃહદ્વૃત્તિની પુસ્તિકા પૂર્વોક્ત જિનેશ્વરસૂરિને સમ-
ર્પિત થઇ હતી.

અભયતિલકગણિને ઉપાધ્યાયપદ કપારે પ્રાપ્ત
થયું, તે સંબંધમાં જાણી શકાયું નથી.
અભયતિલક અભયતિલકગણિએ હૈમ-દ્વયાશ્રય-
ગણિના વૃત્તિના અંતમાં (સ્થા. ૧૦ માં)
ચિત્રબંધુઓ. પોતાના સતીર્થ સાત યુગ્મધુઓ
(જિનેશ્વરસૂરિના શિષ્યો)નાં નામો
આપ્યાં છે. તે આ પ્રમાણે—૧ જિનરત્નસૂરિ, ૨
બુદ્ધિસાગર, ૩ અમરકીર્તિ, ૪ પૂર્ણકલશગણિ,
૫ પ્રયોધસદ્રગણિ, ૬ લક્ષ્મીતિલકગણિ અને
૭ પ્રંગોદમૂર્તિ.

આમાંથી બુદ્ધિસાગર, અમરકીર્તિ અને પ્રંગોદ-
મૂર્તિ એ ત્રણના સંબંધમાં વિશેષ જાણવામાં આવ્યું
નથી, પરંતુ એ સિવાયના ચાર અને બીજા દસ
નવીન જાણવામાં આવ્યા છે; તે ક્રીડ વિદ્વાનોના
હંક પરિચય અર્થિ ઉપયુક્ત ગણી આપવામાં આવે છે.
(૨) જિનરત્નસૂરિ—લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાય, પૂર્ણ-
કલશગણિ વિગેરેના વિદ્યાચુર, હીલા-
વતી સાર મહાકાવ્ય વિગેરેના કર્તા.

(૩) કનકચંદ્ર—વિ. સં. ૧૨૯૫ માં સુભતિગણિની
ગણધરસાધર્મચતક બૃહદ્વૃત્તિને પ્રથમાદર્શમાં
લખનાર.

(૪) પૂર્ણકલશગણિ—વિ. સં. ૧૩૦૭ માં હૈમ-
પ્રામૃત દ્વાયશ્રવણ રચનાર.

(૫) લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાય—અભયતિલકગણિ
વિગેરેના વિદ્યાચુર, વિ. સં. ૧૩૦૭ માં
રચાયેલી પૂર્ણકલશગણિની હૈમ-પ્રા. દ્વા.
વૃત્તિ, વિ. સં. ૧૩૧૨ માં રચાયેલી
અભયતિલકગણિની હૈમ-પ્રા. વૃત્તિ,

૧ જિનરત્નસૂરિના પરિચય અર્થિ 'અપરંપરકાવ્યવતી'
(અપરંપર-ના. ચિત્રીકાંતા પ્રકાશન) ની અધિક
જે. જ.

—લા. બ.

આપાલકારવૃત્તિ, વિ. સં. ૧૩૧૨ માં
રચાયેલ ચંદ્રતિલક ઉપાધ્યાયનું અભય-
કુમારચરિત્ર, વિ. સં. ૧૩૨૨ માં રચાયેલી
ધર્મતિલકમુનિની જિનવલ્લભ્યાનિત-
શાંતિસ્તાવવૃત્તિ, વિ. સં. ૧૩૨૮ માં
રચાયેલ પ્રયોધમૂર્તિના કાંતાનકુર્ગપદપ્રયોધ
વિગેરેના સંશોધક અને વિ. સં. ૧૩૧૧
માં પ્રત્યેકબુદ્ધચરિત્ર વિગેરેના કર્તા.

(૬) ચંદ્રતિલક ઉપાધ્યાય—વિ. સં. ૧૩૧૨ માં
અમરકુમાર ચરિત્ર વિગેરે રચનાર.

(૭) ધર્મતિલક—જિનવલ્લભસૂરિ રચિત અનિર્ત
શાંતિસ્તાવની વિ. સં. ૧૩૨૨ માં વૃત્તિ
રચનાર.

(૮) કુમાર ગણિ કવિ—અભયકુમાર ચરિત્ર લખાવ-
નારની પ્રાંત-પ્રશસ્તિ વિગેરે રચનાર.

(૯) પ્રયોધચંદ્ર ગણિ—વિ. સં. ૧૩૨૦ માં સંદેહ
દોલાવશી વૃત્તિ વિગેરે રચનાર.

(૧૦) જિનપ્રયોધસૂરિ (પ્રયોધમૂર્તિ)—વિ. સં.
૧૩૨૮ માં કાંતાનકુર્ગપદ પ્રયોધ વિગેરે
રચનાર તથા વિ. સં. ૧૩૩૪ માં રચાયેલ
વિવેકસમુદ્રગણિની પુણ્યસાર-કથા વિગે-
રેના સંશોધક. વિ. સં. ૧૩૩૪ માં
જિનદત્તસૂરિની મૂર્તિ વિગેરેના પ્રતિષ્ઠા
કરનાર. જેમના ઉપદેશથી ઉચ્ચાપુરીવાસી
શ્રે. હરિપાલે ઉજ્જવત (ગિરનાર) તીર્થમાં
શ્રી નેમિનાથની નિલ પૂજા માટે ૨૦૦
દ્રમ આપ્યા હતા, જેના વ્યાજમાંથી
પ્રતિદિન ૨૦૦૦ પુષ્પ ચલુને ચડાવવા
વ્યવસ્થા કરી હતી.

(૧૧) વિવેકસમુદ્ર ગણિ—વિ. સં. ૧૩૩૪ માં
પુણ્યસાર કથા વિગેરે રચનાર, તથા શ્રી
જિનકૃષ્ણ સૂરિના વિદ્યાચુર.

(૧૨) સોમમૂર્તિ ગણિ—વિ. સં. ૧૩૩૧ માં (આલેરે)
'જિનેશ્વર સૂરિ-નીલાકલો' વિગેરે રચનાર.

(૧૩) સર્વરાજ ગણિ—ગણધરસાધર્મચતક-વધુવૃત્તિ
વિગેરે રચનાર.

(૧૪) દેવમૂર્તિ ઉપાધ્યાય—પ્રજ્ઞોત્તરત્તમાલાની વિ. સં. ૧૨૨૩ માં હેમપ્રભસુરિચિત વૃત્તિવાળું પુસ્તક લખાવનાર સાહ અભય-ચંદ્રની પ્રશસ્તિ રચનાર (જ્યોત્સલભેર ભાં. સૂચી પ. ૧૦)

(૧૫) જગડુ—આ ગૃહસ્થકવિ જણાય છે, આ કવિની કૃતિ ‘અમ્યક્ત્વમાધ્યઉપધ’, ‘પ્રાચીન ગૂર્જરાકાવ્યસંગ્રહ’ (ગાયકવાડ આ. સિરીઝ, વડોદરાથી પ્રકાશિત) માં પ્રકટ થયું છે, તેમાં જિનેશ્વરસુરિનું સ્મરણ કર્યું છે, એ સોપાનની રચના વિ. સં. ૧૨૭૮ થી ૧૩૩૧ સુધીમાં થઈ હોવાનું અનુમાન છે.

ઉપર જણાવેલ અભયપતિલકગણિના યુરુબંધુઓના સંબંધમાં ધણું લખી શકાય તેમ છે, પરંતુ અહિં તેમની ખાસ મુખ્યતા ન હોવાથી, તેમ લેખગૌરવ-ભયથી અને અવકાશની સંકુચિતતાથી સંક્ષિપ્ત કરાવેલ આ દિગ્દર્શનમાત્રથી પણ ઇતિહાસ-પ્રેમી સન્ન-નાને સંતોષ થશે.

[૩] ભુવનપાલ.

પૂર્વોક્ત વીર-રાસની ૬ કી ગાયમાં સૂચવેલ, મંડલિક રામના આદેશથી, હીમપત્નીમાં અતિસુંદર વીર-વિધિલવન અપરનામ મંડલિક-વિદાર કરાવનાર અને તેનાં પ્રતિજ્ઞામહોત્સવમાં દેશદેશના સંઘનો આદરપૂર્વક સત્કાર કરનાર શાહ ભુવનપાલ કયા વંશના હતા? તેમના પૂર્વજોએ, વંશજોએ વા તેમણે અન્ય પુરુષકાર્યો શું કર્યાં હતાં? એ વિગેરે જાણવાની કઞ્જા-ઇતિહાસપ્રેમીઓને યાચ એ સ્વાભાવિક છે, તેની કંઈકે અંશે પૂર્તિ એક સંસ્કૃત પ્રશસ્તિ દ્વારા થઈ શકે તેમ છે. આ પ્રશસ્તિવાળી તાંડપત્રીય પ્રતિ જોસલભેર-જૈનજાગરમાં છે, તે પરથી નવી લખાયેલી પ્રતિ અહિં જૈન આભારામ-જ્ઞાનમંદિરમાં શ્રી હસવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રસંગ્રહમાં છે; ત્યાંથી ઉદ્ઘાટ કરી દસ સ્લોકવાળી આ પ્રશસ્તિ અગ્રે જોસલભેર ભાંડગાર-ચંચલસૂચી (ગાયકવાડ આ. સિરીઝ, વડોદરાથી પ્રકાશિત) ના અંપ્રસિદ્ધ-અથ-

અંધકૃત્વચિંત્યમાં (પ. ૧૭ ની ટિપ્પણીમાં) મૂકી છે. અહિં તેનો સાર જણાવીશું—

“ અતિ તેજસ્વી વિભૂતિશાલી સુપ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠ ઉકિશવંશમાં ક્ષેમધરશાહ
યેનાં, સત્યમાં આસક્ત મન-વાળાં, ધર્મપ્રેમી, પૃથ્વીને પ્રસન્ન

કરનાર જે શાહે કષ્ટકાષ્ટો નાશ કરવા અગ્રમેરનામની નગરમાં શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુની આગળ શિલામય મહામંડપ કરાવ્યો હતો. મહાસાગરસમાન ગંભીર એ શાહને દેવશ્રીની કુશિથી ઉત્પન્ન થયેલા, સુશુ-સમૃદ્ધથી સંપૂર્ણ, સારી કાંતિવાળા રત્નસમાન ધણા પુત્રો થયા હતા.

તેમાં એક જગદ્ધર સુકૃતશાલીઓમાં અગ્રેસર કોસુભરતનસમાન થયા, જે જગધર. શણે વડે શ્રીમાન ઉત્તમ પુરુષો (શ્રીપુરોહિતમંત્ર) ના હંદ-

યમાં વાસ કરનાર થયા; જેમણે જોસલપુરી (જોસલભેર) માં ભવ્ય જોનોનાં નેત્રશ્રી કમલોતે, વિકસિત કરવામાં સૂર્યસંદેશ, શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુનું સુંદર મંદિર કરાવ્યું અને તેની બન્ને તરફ થોડા વખતમાં ભૂપણે કરાવ્યાં. જેણે પોતાને ધરે સાધર્મિકદ્રષ્ટી વૃદ્ધોના વનને અખંડિત વાતસલ્યરૂપ નીકળા પૂરવડે અત્યંત વહેતું કર્યું-નવપદ્મલવિત કર્યું હતું. અધિક શું કહેવું? મરદેશમાં જે શાહ કદવદ્ધની સમાનતા પામ્યા હતા. તે જગધરશાહ (વીરરાસની ૬- કી. કડીમાં નામ સૂચવેલ છે.) ને કૌંદર્થ શીલથી શોભતી સાંલહી નામની સધર્મિણી-પત્ની હતી. તેના અખંડિતપત્નીતિમાન આ ત્રણ પુત્રો વિવરમાન છે. તેઓમાં પ્રથમ યરોનો સાગરે યેરોધવલ, વચલો (બીજો) રાજસલામાં ઉત્તરવલ કાંતિવાળો ભુવનપાલ અને તેમનો અનુજ (ત્રીજો) સહદેવ છે.

દિશાઓનાં સમૂહને પ્રસન્ન કરનાર આ ભુવ-

જ જિનપતિસુરિએ રચેલ ‘પ્રજોષાદય’ ગ્રંથમાં જણાવેલ (જોસલભેર ભાંડગાર, અપ્રસિદ્ધ પ. ૨૯), જિન-દત્તસુત્રપ્રકાશિત વિધિમાર્ગમાં પ્રતિજ્ઞાધ પામેલ, વિધિ-ચેલ વિગેરે વિચારોનાં વિજ્ઞ ક્ષેમધર અને આ ક્ષેમધર-શાહ કદાચ એક હોવાનો સંભવ છે. —

નપાલે અહિં (જેસલમેરમાં) ?
ભુવનપાલ.

પાલણપુરમાં) સુચર જિન-
પતિચરિતા સ્તુતિ ઉપર વિધ-
રિત થયેલ ધ્વજદંડ ચઢાવ્યો હતો, જેમ ચક્રવર્તી
પદ્મે અટકેલ જિનપતિ-ચરિતે ચઢાવ્યો હતો.

રામચંદ્રની પ્રિયા-જનકની પુત્રી-સીતાએ જેમ
કુશ અને લવ એ બે પુત્રોને જન્મ આપ્યો હતો;
તેમ તે (ભુવનપાલ)ની પ્રિયા-ત્રિભુવનપાલની પુત્રીએ
ખીમસિંહ અને અભય નામના બે પુત્રોને જન્મ
આપ્યો હતો.

ક્રેન્ડ ધાર્મિકજનરૂપી ઉપવનને નવપદ્મવિત કર-
વામાં નીક સમાન શીમાન તે ભુવનપાલચાહે પોતાને
ધન્ય, કૃતપુણ્ય, સતત ચાલિભદ્રસ્વરૂપી બનાવવા
મુનિ (ધન્ય-શાલિભદ્ર-કૃતપુણ્ય વિગેરે)નાં ચરિ-
ત્રોથી રમણીય આ પુસ્તિકા દર્શથી લખાવી છે,
ચાવચ્ચંદ્ર-દિવાકરે આ પુસ્તિકા જાપતી રહેા.

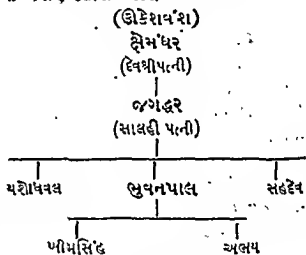
સમગ્ર પ્રમાણે પૂર્વોક્ત પ્રચરિત, ઉપર્યુક્ત ધન્ય-
શાલિભદ્ર વિ. ચરિતને વિ. સં. ૧૨૮૫ માં પૂર્ણ-
દ્રગણિ (જિનપતિચરિ-શિખા) એ રચ્યા પછી તે
પુસ્તિકા લખાવનાર અને પોતાના, યુરુ (જિનપતિ-
ચરિ)ના સ્તુતના ધ્વજદંડ ચઢાવનાર આ ભુવનપા-
લના પરિચયરૂપે તેજ અરસામાં રચી હશે, કેમકે
તે પ્રચસ્તિનાથી પુસ્તિકાની ખીજ નકલ વિ. સ.
૧૩૦૯ માં મેદપાટના પરગ્રામના વાસી શ્રેઠ અભ-
યી શ્રાવકના પુત્ર સમુદરશ્રાવકની બાપો, કુશધરની
પુત્રી સાવિત્રી શ્રાવિકાએ લખાવી હતી. (જુઓ
જેસલમેર ભાં. મુસ્તી પૃ. ૩)

વિક્રમના ૧૩ મા સૈકાના અંતમાં અને ૧૪ મા
સૈકાના આરંભમાં વિદ્યમાન આજ ભુવનપાલે ઉપ-
ર્યુક્ત જિનપતિચરિના પદ્ધર જિનેશ્વરચરિદાસ લી-
મપદ્મીમાં વીર-વિધિમત્ત અપરનામ મંપલિક-

વિહારની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. એ સહજ સમજાવ-
તેમ છે.

શાહ ભુવનપાલે અને તેમના પૂર્વજોએ અજમેર
જેસલમેર, લીમપદ્મીમાં કરેલાં સુકૃત્યો પ્રચસ્તિદારો
વિદિત થાય છે, પરંતુ તે ઉપરથી તેમનું નિશ્ચિત
વાસસ્થળ વા જન્મભૂમિ જાણી શકાતી નથી. એ
સંબંધમાં ગવેષણા કરવાથી વિશેષ વૃત્તાન્ત પ્રકાશમાં
આવશે તો ઇતિહાસરસિકોને આનંદ થશે.

પ્રચરિતના આધારે ભુવનપાલચાહેના વંશક્રમ
આ પ્રમાણે દર્શાવી શકાય.

[૪]
લીમપદ્મી.

પૂર્વોક્ત વીર-રાસ જે લીમપદ્મીના વિધિ-
ભવનમાં વિ. સ. ૧૩૦૭ માં વીરપ્રભુની પ્રતિષ્ઠાને
ઉદ્દેશીને રચાયેલ છે, તે લીમપદ્મી હીસાચહેરની
પશ્ચિમમાં ત્યાંથી લગભગ ૧૧ માઇલ ઉપર આવેલું,
હાલમાં લીલદી નામથી ઝોળખાય છે તે જગ્યા છે.

પાલ્લવપુર નિવાસી રૂપાલચાહ અને ધાર-
લાના પુત્ર સમરિગ, કે જેનો જન્મ વિ. સં.
૧૩૭૫ માં થયો હતો, તેણે જિનકુશલચરિ પાસે
વિ. સં. ૧૩૮૨ માં આજ લીમપદ્મીમાં અને,
એ જ પૂર્વોક્ત વીરજિનમંદિરમાં પોતાની બેન
કીલ્ડ સાથે જૈનદીક્ષા સ્વીકારી હતી. આ સમરિ-
ગનું નામ ઇશિત થયે સોમપ્રત્નમુનિ રાખવામાં
આવ્યું હતું, વિ. સં. ૧૪૦૬ માં જેસલમેરમાં

૮ વેળ વાડીએએ કરેલી અધિધિપી દૂર રહેલું અને
જિનપદ્મલચરિદાસ પ્રકાશેલ વિધિમાર્ગની વિધિએ
પ્રમાણે પ્રવર્તવું ભવન. આ સંબંધી વિશેષ વૃત્તાન્ત અપ-
જયસાચરિ (મા. યા. સિદ્ધીય વંદારાણી પ્રકાશિત)માં
જેવામાં આવ્યો.

તેમને વાચનાઆર્યપદ મલ્યું હતું. અને વિ. સં. ૧૪૧૫ માં અંભાતમાં તરણપ્રભાચાર્યે તેમને જિન-ચંદ્રસરિના પદ પર સ્થાપી જિનોદયસરિના નામથી પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. વિશેષ પરિચય માટે ભાવનગર જૈન આશાનંદસભાથી પ્રકાશિત જૈનઐતિહાસિક ગૂર્જરકાવ્ય સંચયમાં જિનોદયસરિ-પદાભિષેકરાસં, વીવાહદો તથા તેનો સાર જુઓ.

પૃથ્વીમાપક્ષની એક શાખા ભીમપક્ષીના નામથી ઝોળખાય છે. વિક્રમના ૧૬ માં સૈકામાં 'ભીમ-પક્ષીય આચાર્યોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી અનેક પ્રતિ-માઓ મળી આવે છે, તેમાંના કેટલાક લેખો સદૃશત લુહિસાગરસરિજના 'જૈનપ્રતિમા લેખ સંગ્રહ' (ભા. ૧, લે. ૨૯૯; ભા. ૨, લે. ૩૪, ૬૨, ૬૬, ૧૧૨, ૧૩૨) માં તથા બાબૂ પૂરણ-સંદેશ નાંદરના 'જૈનલેખસંગ્રહ' માં (ભા. ૧, લે. ૬૦૪, ૬૨૨, ૬૬૨ માં) પ્રકટ થયા છે.

'જૈનતીર્થ ભીમપક્ષી અને રામસૈન્ય' એ નામનો એક લેખ ઇતિહાસ-ગ્રેમી સાહિત્યરસિક સાક્ષર મુનિરાજ શ્રી કલ્યાણજિજ્ઞયજીએ લખેલો 'આત્માનંદ-પ્રકાશ' ના ૧૮ માં પુસ્તકના ૩૦૦ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. ગવેપણા કરવાથી એ સંબંધમાં વિશેષ ઐતિહાસિક વૃત્તાંત પણ મળવા સંભવ છે.

[૫]

મંડલિક-વિહાર.

સ્મરણીય જ્ઞાનોનાં (પણ, પક્ષિ, સ્વલ, પદાર્થ-વિશેષ વિગેરેનાં પણ) નામોથી અનેક સ્મારકો અત્યાર પૂર્વે થયેલાં જાણવામાં આવ્યાં છે, જેમાં જૈનમંદિરો જે વિહાર નામથી જાણીતાં થયાં છે. તેમાંનું એક આ વીર-વિધિભવન-મંડલિક-વિહાર પણ છે.

સાન્નઝોના વા રાન્નમના આગ્રપથી-રાન્નઝોની ભક્તિભરી સહાનુભૂતિથી તૈયાર થયેલાં-રાન્નમના ઉચ્ચ અધિકારીઓ મંત્રીશ્રેણી વિગેરે દ્વારા કરા-વાયેલાં અનેક જૈનમંદિરો તે તે રાન્નના નામથી વિહાર નામે પ્રસિદ્ધ થયાં છે. પાટણમાં વનરાજ-વિહાર, ગિરનારમાં કર્ણવિહાર, સિદ્ધપુરમાં સિદ્ધ-

વિહાર, પાટણમાં રાજવિહાર અને ત્રિજુપનાપાલ વિહાર, પાટણ, દેવપતંત, જાલોર, લાઠાપલ્લી (લાઠાલ) વિગેરે અનેક સ્થળોમાં કુમાર-વિહાર, પાટણપુરમાં પાટણવિહાર, જાલોરમાં ચંદન-વિહાર, જેસલમેરમાં લક્ષ્મણ-વિહાર, કચ્છ-ભુજમાં રાપર-વિહાર, વૈરાટમાં ઇંદ્ર-વિહાર જાણવામાં આવ્યા છે. તેમજ મહારાષ્ટ્રા મંડલિકના નામે ભીમપક્ષીમાં આ મંડલિક-વિહાર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો.

મંત્રીશ્રેણી અને શ્રેણિઓનાં નામથી પણ અનેક વિહાર અથવા વસહિ(તિ) પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. જેમાં આશાપલ્લીમાં ઉદયન-વિહાર. ભરથમાં અંબ-વિહાર, શત્રુજયમાં વસ્તુપાલ-વિહાર, રાણ-કપુરમાં ધરણ-વિહાર તથા આખૂમાં વિમલ-વસહિ, ગિરનારમાં લુણિગ (લુણસિંહ)-વસહિ, પાટણમાં સાંત-વસહિ વિગેરે સુપ્રસિદ્ધ થયેલ છે. એ સિવાય સ્મારક તરીકે ઓલિકા-વિહાર, સમલિકા-વિહાર વિગેરે જાણવામાં આવેલ છે.

વીર-રાસમાં (૬ કી કડીમાં) સૂચના પ્રમાણે મંડલિકરાજના આદેશથી પ્રથમ સૂચવેલ ભુવન-પાલશાહે ભીમપક્ષીમાં જીયું, અતિસુંદર, શ્રેષ્ઠ તોરણવાળું વિધિભવન કરાવ્યું હતું, જેના ઉપરના ભાગમાં વીરપ્રભુના બિંબને પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવ્યું હતું. મંડલિક મહારાષ્ટ્રાની પ્રીતિભરી સહાનુભૂતિથી તૈયાર થયેલ આ વીર-વિધિભવનને રાસની ૨૦ મી કડીમાં મંડલિક-વિહાર નામે ઝોળખાવ્યું છે.

ભીમપક્ષીના મંડલિક-વિહારથી સ્મરણીય થયેલા આ મંડલિક રાજના સંબંધમાં વિશેષ જાણવામાં આવી શક્યું નથી. લેખપદ્ધતિ (ગાયક-વાદ ઔ. સિરીઝ પંડોદરા તરફથી પ્રકાશિત થયેલ) ના પ. ૨ જામાં સાસનપત્રનું ઉદાહરણ દર્શાવતાં ભીમપક્ષી મંડલિકરણના અધિકારી આ મહારાષ્ટ્રા મંડલિકના નામનિર્દેશ કર્યો છે. તેમાં આવેલ સં. ૮૦૨ અને વનરાજનું નામ ત્યાં ઘટ્ટનું નથી. ખરી રીતે તે સમયમાં ગૂર્જરેશ્વર વીસલદેવ હોવાથી તેનું નામ સંભવી શકે. ઉપર્યુક્ત લેખમાં શ્રીવજ્રને વનરાજનો આશ્રિત મહાભાવ સૂચવ્યો છે, તે

બરાબર જણાતું નથી. પૂર્વોક્ત વીર-સમમાં (ગા. ૧૦ માં) સીલણને દંડનાયક સૂચ્યો છે અને સંભવ પ્રમાણે તે મહારાણ્ય મંડલીકેના આજિત હશે. લેખપદ્ધતિના ઉપર્યુક્ત શાસનપત્રમાં સાંગણને દંડનાયક સૂચ્યો છે. પરંતુ લેખપદ્ધતિના સંવત્ નામો વિગેરે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સર્વથા પ્રામાણિક લેખી શકાય તેવાં નથી, માત્ર તે દ્વારા લેખોની પદ્ધતિનું જ જ્ઞાન કરાવવાનો પદ્ધતિકારનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જણાય છે.

વીરસમની કસમી ગાથા ઉપરથી સૂચિત થાય છે કે-સીલણ દંડનાયકે ભીમપક્ષીના વિધિભવનમાં વીરપ્રભુની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરાવવાને પ્રતિજ્ઞા કરી હતી; એથી સંભવ પ્રમાણે તે જૈન અથવા જૈનધર્મ તરફ પરમપ્રીતિવાળો હશે એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે.

ભીમપક્ષીના રાગઓ સોલંકી-વાયેલા હતા, તેઓ ગૂર્જરેશ્વરી-ખાટણના મૌલુક્ય કુમારપાલ બુપાલ વિગેરેના આજિત હતા અને તેઓનો પરસ્પર

પ્રીતિભર્યો સહકાર હતો એમ જણાય છે. અરિ સિંહકવિએ રચેલ વસ્તુપાલમંત્રીશ્વરના સુકૃત-સંકીર્તન મહાકાવ્ય (લાવનગર આદિમાનંદસલાથી પ્રકાશિત પૃ. ૨૨, શ્લો ૧૮) માં અને ઉદયપ્રસ-સૂરિએ રચેલી મંત્રીશ્વર-વસ્તુપાલની સુકૃતશીતિ-કલ્પોન્નિની (ગાયકવાડ આ. સિરીઝ, વડોદરાદ્વારા પ્રકાશિત-હુમ્મીરમહ-મદનનું પરિશિષ્ટ શ્લો ૭૪) માં જણાવ્યા પ્રમાણે વાયેલા અર્જોરાજને કુમાર-પાલબુપાલે ભીમપક્ષીનો સ્વામી બનાવ્યો હતો, અર્જોરાજે ભીમદેવને ગૂર્જરેશ્વર બનાવવામાં સહાયતા કરી હતી અને ભીમદેવે લવણપ્રસાદરાણ્ય ઉપર ભૂમિનો ભાર સ્થાપ્યો હતો. આ તેજ ભીમ-દેવ સમજવાના છે કે-જેની આરાધી સુપ્રસિદ્ધ વીર મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ અને તેજપાલે ઉપર્યુક્ત લવણ-પ્રસાદના પુત્ર મહારાણ્ય વારધવસનું આદર્શ મંત્રિ-પદ સ્વીકારી દિગંતવ્યાપી ઉજ્જવલ -યદ્ય મેળવ્યો હતો.

—લા. લા. ગાંધી.

વિક્રમ પંદરમા સૈકાના કેટલાક જૈન કવિઓની કાવ્યપ્રસાદી*

[નરસિંહ મીરાંબાઇ આદિના યુગ પહેલાંના]

હમણાં સં. ૧૪૪૪ માં આબીર દેશમાં લખેલી
વંસ્તિગની ચિત્રગતિ ચોપાનની પ્રત મેળી છે તેમાંથી
નમુનો સંસારની અવસ્થાઓ સંબંધી લખ્યો. જો-
ણી તેજ રાખી છે.

સંસાર દેસ માહિ અરહ અગાહ,
રાજકરઈ છઈ તિહાં મોહરાહ;
ચોર ચરડ ફિરતાં છઈ ચ્યારિ,
લૂસઈ છઈ તે પુણી નરનારિ.

૫૧

સ્વીરલી આવઇ માણસ માહિ,
એકિ દિવસ બાલાપણિ બાઇ;
ચોવન બારિ છુ પહુતલ કિમઇ,
વિપા પાસિ બાંધિઉ છઇ તિમઇ.

૫૨

ધર ધરણી પહુતી ધરમાહિ,
મીતઇ પડિઉ સંયસ યઇ;
ઈધણ તઉણિ તણીઅ સંપતિ,
તેહ કારણિ બમડઇ દીહરાતિ.

૫૩

મેટા કારણિ માનઇ બગ,
ફંદલુ કરિ તે સિધ ધર આગ;
મેટા પાખઇ ધણુ કુખ-ધરઇ,
મેટઇ હંતઇ વિઠિ વિઠી મરઇ.

૫૪

ધરધધઇ પડાઉ સહ કોઇ,
કુટુંબ મેલાવઉ ખાત્રા હોઇ;
ખત્ર અખત્ર કીધાં સુવિચાર,
ઠોકરની કોઇ ન કરઇ સાર.

૫૫

જરા બાણુઈ ફિવ મઈ તું સાતિ,
પહિસિઉ દાંત કરઇ જિ ફલાતિ,
ત્રિખા માઠી રહીનઇ હરી,
દિવ ઠોકર માંગઇ લાપરી.

૫૬

ધઉણુ માયું દેહ મજરી,
વાંકઉ વાંસઉ બૂબઈ લાલરી,
ધર હંતક તે કિહાંઇ ન ગઇ;
સધકા કુટુંબજી ખીતકિ યાઇ.

૫૭

* આ લેખમાં અત્યાર સુધી ગુજરાતી કાવ્ય સાહિ-
ત્યમાં આદિ કવિ મનાતા શ્રી નરસિંહ મહેતાના પુરોગામી
જૈન કવિઓ પૈકી કેટલાકનાં કાવ્યોના નમુના મૂક્યા છે,
કારણ કે બધા કવિઓની કૃતિઓ લેખ લખતી વખત દસ્તા-
વજ હોય નહિ તે સમયેય તેમ છે. કારણકે મેલ કૃતિ
સુદૃઢ થઈ નથી. આ લેખ લખવાનો પ્રસંગ કેમ આવ્યો
તે નીચેનાં છે:—

મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્ય માટે જંદી જંદી
ભૂમિકાઓ લખવાના ગુજરાત સંસ્કૃતના પ્રયત્નમાં જૈન
સાહિત્ય સંબંધી ભૂમિકા લખવાનું અમોને સોંપવામાં
આવેલું હતું. તેમાં જે જે વિષયના પ્રકરણો મૂકવા પોતે
ચોગ્ય ધાર્યું તે તે વિષયોની યાદી સંસદે પૂરી પાડી, તે
પરથી શ્રી મહાવીરના સમયથી આરંભી જૈન ધર્મ, તેની
અને તેના સાહિત્યની અસર, તેના અનુયાયીઓ વગેરે
સર્વે પર પ્રકારા દેકમાં પાડવાનું અમારે માથે આવ્યું;
અને તે પર લક્ષ રાખી જૈનો અને તેમનું સાહિત્ય, એ
મથાળાનો નિબંધ શરૂ કર્યો તે અતિશય સંક્ષિપ્ત રૂપે
કરવા જતાં પશ્ચ અને મૂળ ૩૫ પછી ૪૦, પછી ૫૦
એમ પૂજો અમારે માટે સંસ્કૃતના પ્રમુખ શ્રીયુત કવિવા-

લાલ મુનશીએ વધારી આપવા છતાં પશ્ચ મધ્યકાલીન
સાહિત્ય (૧૫ મા સતકથી તે સં. ૧૬૦૦ સુધીના)નો
વારો આવે તે પહેલાંના પ્રકરણોનાં પૂજો ૫૬ થઈ ગયાં.
આથી જગ્યાનો અતિ સંકોચ પડ્યો. મધ્યકાલીન સાહિ-
ત્ય માટે પ્રધાનતા: લખવાનું, તે અતિ ગોણુ કરી દેકમાં
દેક બની આખા મધ્યકાલીન સાહિત્ય માટે જૈન કવિઓ
અને તેના કૃતિઓનો માત્ર નામનિર્દેશ વગેરે આપી તે લાગ
દેકાવગે પડ્યો. આ વિક્રમ પંદરમા અને સોળમા સૈકાના
કેટલાક જૈન કવિઓનાં કાવ્યોના નમુનાઓ તે મધ્યકાલીન
સાહિત્ય માટેજ તૈયાર કરેલા તે ઉક્ત નિબંધમાંથી બાહ
કરવા પડ્યા. અત્ર તેમાંથી પહેલાંને વધારે ઉમેરો કરી સ્થાન
આપવામાં આવે છે. આ સૈકાના કવિઓના નમુનાઓને
પ્રકરણ ૧૧ થું કે તરીકે ઉક્ત નિબંધમાં મૂકી રાક્યો.
અને આ નિબંધ નામે જેનો અને તેમનું સાહિત્ય ૧૫
પ્રકરણમાં છે અને તે સ્ત્રાવત સંસદે તરફથી પ્રકટ થઇ
એવ છે અને તે ત્યાંથી મળી રાક્યો. વિક્રમ પંદરમા
સૈકામાં થયેલા જ્યોતિષપરચરિત્રી 'ત્રિયુત્તવ લીપક'—પરમ
હંસપ્રબંધ નામનો ગુજરાતી કૃતિમાંથી નમુના ઉક્ત નિબ-
ંધના પ્રકરણ ૧૧ માં આપવામાં આવેલ છે તેથી અત્ર
મૂક્યા નથી.

તાંત્રી

વડિક કુધા પીડિઉં છઈ સોષ,
કોકાની સુધિ ન કરઈ કોષ;
આવઉં વહુડી બહિઉં કરે માષ,
(વ)હુ મયકાડી પાછી જાષ. ૫૮
સીમાવિઉં તે મેદહુ ઝાલ,
સિર ધુણુ મુદિ પડઈ લાલ,
પૂણુઉં બધઉં પૂં પૂં કરષ,
અનિય સ ડોકર કહીઈ મરષ. ૫૯
ચિહું ગતિતુ એદજિ વિચાર,
દૂખ તથાઈ નવિ લાભઈ પાર.
સુખક તણી જે વાંછા કરઈ,
પંચમગતિ બપરિ સાંચરઈ. ૬૦
સં. ૧૪૮૧ માં પ્રસિદ્ધ સોમસુંદરસુરિએ કારયા-
મુખે સ્થૂલભદ્રનું વર્ણન એક દ્વંદ્વ પદ્ય અતિ
મનોહર કાવ્યમાં કર્યું છે. તેમાં કારયા નામની
પૂર્વ પ્રીતિપાત્ર વૈત્ત્યા ગમે તેટલો હાવભાવ કરે છે
પદ્ય વૈરાગી સ્થૂલભદ્ર માનતો નથી એટલી વાતનો
કાવ્ય-નમુનો અત્ર વેવામાં આવે છે.

અનિય સ પોતષ પુન્ય અમ્હારઈ,
અમ્હ બરિ વલી પ્રીત્ય આવિઉં;
દેવવિમાણુ જિસી ચિત્રચાલી,
તિહાં ચુમાસિ રહાવિઉં. ૧૨
હર દાહિયો દિઉં નિત જોજન,
અમી મહારસ તોલષ;
બાલપણાનું નેદ અમિઉં સખિ,
મગસિઉં દસષ ન જોલઈ. ૧૩
અગિ ન જગદિ સુરજિ ન ચંદન,
ધરિમલ કૂલ તંજોલ;
જોગવિચાસ નવી કથારસ,
કંત ન કરઈ ટકોલ. ૧૪
બાટ પટોલી ચરણા ચોલી,
નામ નિગોદર દાર;
કરિઅસિ કંકણુ ચુડિ ઝણકઈ,
પપનેઉર ઝમકાર. ૧૫
ચંદનસિઉં ચરચિઉં મઇ અંગજ,
ધરિમલ બદલ કપર.
પૂગી પાન કરતુરી કાજલ,
સચિ સુરંગ સિંદર. ૧૬

નિતુ નવનવા કરે સિલ્પમારજ,
મણિ મોતી પરવાલ;
ધડિ ખીટલી તિલક ઝગમગતાં,
ટીલી ઝાલિકમાલ. ૧૭
ગીત નાદ નવ નવ રસિ પરિ,
નાટક નૃત્ય અપાર;
પંચમ રાગ વસંત વીણા રસિ,
ભ્રમિ ન સંકિઉં ભરતાર. ૧૮
વિનય વિવેકિ વલી જોલાનું,
વાલંભ મ કરિ અણાક,
હું આગષ ભરમિતાં બૂલી,
તું અતિ નીકર નાહ. ૧૯
સં. ૧૪૮૫ માં હીરાણુદે વિદ્યાવિલાસ રાસ
રચ્યો છે તેમાંથી બે ત્રણ નમુના લઈએ. પહેલામાં
રાજકન્યાનું વર્ણન છે:—

૧

તિણિ નપરિ સુરસુંદર રાજ,
તસુ ધરિ કમલા રાણી,
સોહગ સુંદરિ તાસ તણી ધુઅ,
રૂપિ રંગ સમાણી,
સોલ કલા સુંદરિ સસિવયણી,
ચંપકવન્ની બાલ,
કાજલ સામલ લદકઈ વેણી,
ચંચલ નયણુ વિસાલ. ૧૧
અધર સુરંગ જિરયા પરવાલી,
સરસ સુકોમલ બાહુ,
પીણુ પયોદર અતિહિં મણોદર,
જાણે અમિઅ પ્રવાહ;
જર યુગલ કારિ કદલી ચંભા,
ચરણુ કમલ સુકમાલ,
મયગલ જિમ માલદંતરી ચાલઈ,
જોલઈ વપણુ રસાલ. ૧૨
રાજકુંઅરિ તે તિણિ નેસાલઈ,
મંડિત પાસિ બખતિ,
લક્ષણુ છંદ પ્રમાણુ કલાગમ,
નાટક સચિ જાણતિ;

ધણઉં વખાણુ કિસિઉં હિવ કીજઇ,
અભિનવ ચારદ દેવિ;
તેહ તણુઉં જે કવિતિગ વીતઉં,
તે નિસુણુઉં સ'અવિ.

૧૮

૨

આ રાજકન્યા અને પ્રધાનપુત્રને સાથે ભણતાં
પ્રીતિ જામે છે તે હવે કહે છે:—

મંત્રીસરનંદન મનમોહન,
નામિં લજિનિવાસ,
તેહ તીણુઇ ભણુઇ મનિ ખંતિ,
લહઉં લીલવિલાસ;
રાજકું'અરિનઇ મનિ વસીઉં,
દેખીઅ સરસ સુખણુ,
એક દિવસિ એ અક્ષર લિખીઆ,
બોલ એ કર પ્રમાણુ.

૧૯

“ મધ તરણી પરણીનઈ સાગી,
સાચઉં કરિ નિય નામ,
લજિનિવાસ-કલાવઈ મઝ વિણુ,
એ તુઝ કૂડઉં નામ.”
એ અક્ષર વાંચીનઇ હસિઉં,
મુહતાનંદન ચીતિ,
મધુરી વાણી બોલઇ સામિણિ,
એસિઉં હિસમ રીતિ.

૨૦

હિવ દૂહા રાગ સામેરી
“ સામિણિ સેવક જીપરિહિં,
નીચં મનોરથ કોઈ?
એહ વાત યુગતી નહી,
આથી વરધ ન યાધ.

૨૧

કિહાં સાયર કિહાં હિંદુરહ,
કિહાં કેસરિ સીયાલ;
કિહાં કોયર કિહાં વર સુહક,
કિહાં કપર કિહાં સુરસાલ.
કિહાં સિરસવ કિહાં મેરગિરિ,
કિહાં ખર કિહાં કેકાણ;
કિહાં જાલર કિહાં ખાસકે,
કિહાં ચૂરખ કિહાં ગણુ.

૨૨

૨૩

કિહાં કરતૂરી કિહાં લસણુ,
કિહાં માનવ કિહાં દેવ;
કિહાં કાંજ કિહાં અમીરસ,
કિહાં રાણિમ કિહાં સેવ.
કિહાં રીરી કિહાં વર કણુય,
કિહાં દીવડ કિહાં બાણુ;
સામિણિ તુઝ મઝ અંતર,
એ એવાઉં પ્રમાણુ.”

૨૪

૨૫

૩

આ પછી બંને પરણે છે, અને ત્યાર પછી તે
સુંદરીને પિયુતો વિયોગ થયો તેથી વિરહિણી વિલાપ
કરે છે:—

રાગ સિંધુઓ
નાસ બરે' સોદગસુંદરી રે,
જોઇ વાલંભ વાટ;
નિદા ન આવઇ નયણુદે રે,
હપખાપ હરખ ઉચાટ.
સુણિ સામીઅ લીલ વિલાસ,
વલિ વાલંભ વિદાવિલાસ;
મુઝ તુમ્હ વિણુ ધરીઅ જમાસ,
પ્રથુ પૂરિ ન આસ.
ઇમ વિરહિણુ પ્રિય વિણુ બોલઇ-અંકણી.
સીહ સમાણી સેગડી રે,
ચંદ જેહવી ઝાલ;
દાવાનલ જિમ દીવડઉં રે,
કમલ જિત્લાં કરવાલ. ૧૬ સુણિ સા.
મઝ ન સુહાઈ આંહલઉં રે,
જાણે વિવ વરસંતિ;
સીતલ વાઉ સુહામણુડેરે,
પ્રિય વિણુ દાહ કરંતિ. ૧૭ સુણિ સા.
દાખી ઝાહિમ આપણી રે,
રંજિઅ મઝ મન-મેર;
જમલપણુ જાનકે રહિડેરે,
હીઅડઉં કરી કોર.
એતા દીહ ન જાણુડેરે,
નિચણુ જાણી કંત;

૧૮ સુણિ સા.

હિવ ક્ષણુ જાતપ વરસ સહરે,
જામ મજ વિલવંત. ૧૯ સુણિ સા.
જામ કરવત સિર તાહરધ રે,
દીગત સિરજણુહાર;
વિરહ વિછોણાં સાજણાં રે.
તુ તુ જાણુત સાર રે. ૨૦ સુણિ
ઉલંભા કહિલે કણુ હરહં રે,
કુણનધ દીગધ દોસ;
હીરાણુદ દિવ ખૂણવધ રે,
કીજામ મનિ સંતોસ. ૨૧ સુણિ

હીરાણુદ કૃત વિલાવિલાસરાસ ર. સં. ૧૪૮૫
લ. સં. ૧૬૨૬.

સોમસુંદર સુરિએ રમેલો કહેવાતો પણુ ખરી
રીતે તેમના સિખ રતનમંડન ગણિએ રમેલો રંજ
સાગર નેમિશ્રાગ ત્રણ ખંડમાં છે તેમાં પહેલાં નેમિ-
નાથનો જન્મોત્સવ, બીજામાં વિવાહ અને ત્રીજામાં
ભોક્ષગમનનો આધિકાર છે. વિષય રસિક છે તે કૃતિ
પણુ રસમય છે. પંદરમા શતકની ભાષાનો સુંદર
નમુનો પૂરો પાડે છે. આમાં પહેલાં કાવ્ય (શાદ્દલ)
પછી રાસક, ને પછી અદિહાલ ને ત્યાર પછી શ્રાગ અનુ-
ક્રમે એમ હંદસ્ય રચના છે. આમાંથી નમુના લખ્યે:-
વસંત માસમાં વનરાણ ખીલી છે ત્યાં કુણુની શ્રીઓ
પોતાના દીપર નેમિનાથને વસન્તોત્સવ ઉજવના
ગિરિનાર લખ જામ છે તે પરણવા સમજાવે છે.

કાવ્ય (શાદ્દલ)

આવી એ મધુ માધવી રતિ ભલી રૂલી સવે માધવી,
પીલી અંપકની કલી મયણુની દીવી નવી નીકલી,
પામી પાડલ કેવલી ભમરની પૂચી રૂલી કેવલી,
રૂવે દાગિમિ રાતલી વિરહમાં દોહલી દુષ્ટરાતલી. ૨૭
શ્રાગ.

સુલલિત ચરણ પ્રદારણ મારણ કામિની લોક,
પિક વિદસતિ અભાગીયા અભાગીયા તલવિ અશોક. ૨૮
કુચભરિ કરણ પરીરંજ રંગા સોમાન્ધી નારિ,
પનિપનિ કુસુમ રોમ રોમાંકુર કુરબક ધરણ અપારિ. ૨૯
૧૩૭ ૫૬૫૬ કલદ દુલિ ત્યાં વનખંડ
ત્રિભુવનિ મલન મદીપતિ દીપતિ અતિ પ્રચંડ. ૩૦

કાવ્ય.

ઝોટી ચાદર ચીર સુંદર કસી દીલી કસો કાંચલી,
આંણ લોચન કાળલે સિરિ ભરી સીમંત સિંદૂરની,
લેખ સાચિષ નેમિકુવર સવે ગોવિંદની સુંદરી,
વારીએ ગિરિનાર કુંગરિ ગમ્ભ સિતારિણી ખેલિવાં. ૩૧
રાસક.

વસંત ખેલણિ સાચિષ દેવર દેવરમણી સમ ગોરીરિ
પહુતલી ગિરિનાર ગિરિ અંખાવનિ આવનિ ચંદની
ગોરી રે. ૩૨

અનંગ જંગમ નગરા બહુપરિ પરિણેવા મનાવણુ
હારી રે,
લલાટ ધટિત ધન પીપલિ કુંકુમ કુમર, રમાડધ નારીરે. ૩૩
અદિહાલ.

કુમર રમાડધ નારિ હોડિલે હોંચણુહારિ,
ઉચ્છગિ બ્રહ્મારીએ સયરિ સિંગારીએ,
થાંધ યુગણિ ચોર દોલધ દીહર દોર;
કંચણુ ચૂડી એ રણકણ રમડીએ. ૩૪
દેહર (માર) ઉરવરિ હાલ, વહલ સિરિ સુકુમાર,
નવ નવ ભંગી એ કુસુમચી અંગીએ.
ત્રીકમ તરણી તુંગ, વિરચણ સુચંગ

અતિ અણીપાલક એ ખૂંપ ખુણાલક એ. ૩૫

આજ રતનમંડન ગણિએ નારીનિરાસ નામનો
શ્રાગ (ચાંતરસપયોરાશિ રાસક) આવન કહીનો રમ્યો
છે તે પણુ ધણી લલિત, અર્થગંભીર અને કાવ્યમય
છે. તેમાંની એક કહી નીચે પ્રમાણે છે.

રતિ પહુતી મધુ માધવી સાધવી ચમરસપરિ,
જિમ મહમદી મહીતલ સીતલ સ્વજસ કપરિ. ૨
મોંચણુ કેશીએ સં. ૧૪૮૮ માં રમેલો શ્રીપાલ
રાસની જૂની પ્રત પરથી એક નમુનો આપીએ છીએ.
શ્રીપાલ રાગ ધોરેસ્વાર ચપ ફરવા જતાં કોષ તેને
રાગના જમાણ તરીકે ઓળખાવે છે તે સાંભળી
પોતાને કુખ થતાં સસરાનું સુખ છોડી સ્વશ્રમએ
સુખ-પ્રાપ્ત કરવા વિદેશે જવાનો નિશ્ચય કરે છે.

એકદા એ શ્રીપાલ રાજ,

ચડ્યા તુરંગમિ સાંચરણ એ;

ગામઝાનુ અણુઝ કોઈ એક,

ચદ્દઉ બિંદુ તે વાત કરઈએ. ૩૫

પૂજ્ય એકેણુદ્ધ એક પાસિ,
અલવિ દ્વંદ્વર એ કહિતણુએ;
તે કહધ એ રાય જામાત,
કુમારિ સુણી તિહાં મનિ ધણુ એ. ૭૬

સાંભલી એ વચન કુમારિ,
રદ્ય દુષ્પ ગદ્ધ ધરધ એ;
પુરંગમ એ વાલીય જાધ,
અવાસ બીતરિ પહિઠી રહધ એ. ૭૭

પૂજીઉ એ આવીય માધ,
કહિ વજ તૂં કુણિધ દ્વંદ્વવિઉ એ;
કધ તૂય એ દ્વંદ્વવીઉ નારિ,
કધ તૂય રાધ ન માનીઉ એ. ૭૮

નારિ તો એ સતીય સુસીલ,
રાય તૂં દીઠધ આણુદીધ એ;
સો બાણુધ એ મ પૂહિસિઉ માધ,
નામ કામ કુલ હારવિઉ એ. ૭૯

મા કહધ એ વાસિન રાજ,
વજ શેષ સેન સુસરા તણાં એ,
સો બાણુધ એ તેણુધ નહી કાજ;
નાં નહીં જલ મઝ ભુજતણાં એ. ૮૦

જાણુધ એ વહેસિ હું માધ,
ધન જિપ્રાણ રાજ વાલિધ એ;
તવ કહધ એ કમલપ્રભાવ,
વજ અગ્નિ સરસાં આલિધ એ. ૮૧

કુમર બાણુ એ જુ તમ્હધ સાયિ,
તુ અમ્હ પગ મોકલા નહીય;
સુંદરી એ જપ્પ એ ધમ પ્રભ,
તમ્હ પાખધ આહાં રહું નહીય. ૮૨

કુમર તિહાં એ જપ્પ જામ,
સુંદરિ સાચ સેવા કર એ;
તવ કહધ એ સુંદરી ત્યાંહ,
પ્રભ તમ્હ નવપદ રદ્ય ધરિઉ એ. ૮૩

તેજ માંજણુ કવિના રમેણા જણાતા નલ દમ-

યંતી રાસમાંથી એક નમુનો લખએ. નલ રાજ
કુળડો થયો છે ત્યાં દમયંતીના પિતા બીમ રાજનો
મોકલેલો વિપ્ર આવે છે અને નલને જોતાં તે હો-
વાનો સંદેહ થતાં અમુક 'શલોકો' બોલે છે.

લીમિ વિપ્ર કુસલ કહધ એ,
જાઉં તમ્હિ તેહ પાસિ;
હિજ આયં સિં રાજ તણુધ એ,
ગયુ કુળડ આવાસિ ૨૦૧

સુણુ બલા જાતા દ્વંદ્વ એ,
હરપિઉ તુ મન માહિ;
તુ દેખી રૂપ કુળડ તણુ,
હધધ પડી અતિ દાહિ. ૨૦૨

કુસલ વિપ્ર ધમ ચીતવધ એ,
નલ કિહિં ન હોધ;
મનિ સંદેહ જાણિવા એ,
કહધ સલોકા દોષ. ૨૦૩

વરૂ
નલ જિ નીલજ, નલ જિ નીલજ,
નલજિ નીસત,
નલ વિણુ ઠોપ ન પાડુ,
નલ કોર નલ અધમ દિજજધ,

મેલી કવંતી સતીય,
તેહ તણુ રૂપ નામ લીજધ;
વલી વલી ધમિ જયરધ,
વિપ્રે સલોકા દોષ;
અરધ નયણુ કુખ સાંભરી,
નાચું જોઈ તેઈ. ૨૦૪

હવણિ
રાયણુ એ કુળકુ દેખિ,
કારણુ કુસલ કહધ કિસિઉ એ;
જો જણી એ સતીય જીવેખિ,
ગયુ નલ કુખ તે મનિ વસિઉ એ.

તંત્રી.

કાન્ધલાભાઈ ધોળશાહ.

[શ્રી કાન્ધલાભાઈ ૩૫ વર્ષની તાની વયે સ્વર્ગસ્થ થયા. સફલ અને ઉત્તમ નાટકકાર તરીકે અનેક નાટકો રમ્યાં તે સર્વનાં ગાયનો સ્વર્ગસ્થતું હોયી કક્ષાતું કાવ્યત્વ રજુ કરે છે. આ કાવ્યત્વને તે સર્વ નાટકોની મુદર વસ્તુ સંકલનાથી સુઘટિત કરેલાં નાટકો પોતાની સ્થાપેથી 'શ્રી દેશી નાટક સમાજ' દ્વારા ગુજરાતી પ્રગ્ન સમક્ષ લગ્નવી બતાવ્યા ને તેથી ગુજરાતી નાટ્યકલામાં જુદીજ ભાત પાડી તેમાં ઉત્ક્રાંતિ કરી. આ નાટકકાર જૈન હતા અને તેથી જૈનસમાજને ખાસ અભિમાન લેતા જેવું છે. વળી દુકાળ આદિ અનેક પ્રસંગોએ પોતાનાં નાટકોના પ્રયોગોની આવક આપી જનસેવા બતાવી હતી.]

તેમનો જન્મ સં. ૧૯૨૩ ના શગણ ચુક ૧૪ ને દિને થયો અને સં. ૧૯૫૮ના ચૈત્ર વદ ૮ ને દિને સ્વર્ગવાસ થયો.

તેમનાં રચેલાં નાટકોનાં નામ ૧, મુનીસીપાલ ઇલેકશન, ૨ કેસર કિશોર આજ્ઞાતિ પહેલી સં. ૧૯૫૧, ૩ સતી સંયુક્તા આજ્ઞાતિ ચોથી સં. ૧૯૫૨, ૪ મહનગંજરી આજ્ઞાતિ પહેલી સં. ૧૯૫૭, ૫ સતી પાર્વતી, ૬ અશ્રુગતિ આજ્ઞાતિ ૭ મી સં. ૧૯૫૫, ૭ રામવિષય આજ્ઞાતિ ચોથી સં. ૧૯૫૫, ૮ સરદારના આજ્ઞાતિ ૬ હી સં. ૧૯૫૭, ૯ જોગકુમાર, ૧૦

તેથી તે કાન્ધલાભાઈની કૃતિઓ હોવાનું સંભવે છે એટલું અત્યારે કહી શકાય.

કેસરકિશોર નાટકનાં ગાયનોની પ્રથમાજ્ઞાતિ સં. ૧૯૫૧ માં પોતે પ્રકટ કરી છે તેમાં પોતાને માણ સંસ્કૃત શિક્ષક, મિશન હાઇસ્કૂલ, અમદાવાદ એમ જણાવેલ છે તેથી તે પહેલાં તે શિક્ષક તરીકેનો વ્યવસાય બંધ કર્યો હતો એમ સમજાય છે. તેઓ અમદાવાદમાં ડોશીવાળાની પોળમાં રહેતા.

તેમનાં નાટકોના સંબંધમાં 'સાહીના સાહિત્યનું દિગ્દર્શન'માં તેના લેખક સાક્ષર દેરાસરી પૃ. ૧૧૪ પર જણાવે છે કે

'નાટકોમાં જે ઉંચી ભાવના દાખલ થાય, માન હલકી પ્રાંતના પ્રેક્ષકોના વિનોદાર્થે તકિ પછુ જનસમૂહની વૃત્તિ અને નીતિ ઉચ્ચતર કરવાના સ્તુત્ય અને પ્રશંસનીય હેતુથીજ માત્ર તે લખાય અને લગ્નવાય તો બેશક ધીરે ધીરે પ્રેક્ષકોની રૂચિ પણ ઉંચી થાય તેમજ લેખકોની દૃષ્ટિ પણ સર્વદા ઉચ્ચ લક્ષ તરફજ રહે. કેટલીક મંડળોએનાં કેટલાંક નાટકો સારા અંશવાળાં છે, એ કહેવું નોઈએ. મહુમ કાન્ધલાભાઈ ધોળશાહને નાટકના સાહિત્યની ઉત્તિ કરવાનો પ્રયાસ સારી રીતે જણીતો છે. રા. કાન્ધલાભાઈનું નાની વયમાં મૃત્યુ થવાથી તેમનો પ્રયાસ અટકી પડ્યો. "

કુપરામ ઝવેરી તરફથી બીજાવેલીને બેઠા લીધેલો
 ૧ બજવાયો હતો એ પ્રસંગે પ્રમુખ તરિકે-ગુજરાત-
 ના માનનીય સાક્ષર, પત્રકાર અને તે વખતે ગુજરાત
 કોલેજના પ્રોફેસર આનંદશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવે લીધું
 હતું અને તેમણે નાટકોનો પવિત્ર ધંધો, એ પર તેના
 પ્રાચીન ઇતિહાસ અને કેટલાંક લક્ષણો સહિત એક
 મનનીય વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તેમાં નીચેના સદ્ગત
 સંબંધી ઉલ્લેખ કર્યો હતો:—

“ મને આપે અમદાવાદથી અને બોલાવી આ
 પ્રસંગે પ્રમુખપદનું માન આપ્યું છે તે માટે હું
 આપનો ખરા અન્તઃકરણથી ઉપકાર માનું છું. આપણે
 સર્વ-આપણે’ શબ્દમાં હું પારસી તથા ગુજરાતી
 બોલતા મુસલમાન બાઈએનો પણ સમાવેશ કરું
 છું-આપણે સર્વ ગુજરાતી બાપા બોલીએ છીએ,
 છપીએ છીએ, અને એનો ઉત્કર્ષ છઠ્ઠીએ છીએ;
 અને એ ઉત્કર્ષ સાધવાના કાર્યમાં કાંઈક કાંઈક ભાગ
 પણ લઈએ છીએ. પણ આ કાર્ય હાલના કરતાં
 વધારે સારી રીતે સિદ્ધ થવા માટે, ગુજરાતી
 બાપાના વિવિધપત્તી ઉપાસકો એક બીજા સાથે
 મળે હજે, એક બીજાના વિચારથી અને કાર્યની
 રીતિથી વાકેફ થાય, અને સર્વ કાર્યચક્રો એક મહાન
 કાર્યનિવૃત્તમાં અવયવો છે એમ સમજી પરસ્પર મદદ
 કરે-અને હિન્દુ ગુજરાતી, પારસી ગુજરાતી, અમ-
 દાવાદી ગુજરાતી, સુરતી ગુજરાતી, મુંબાઈ ગુજરાતી,
 કાઠીઆવાડી ગુજરાતી એવા કુદ બેઠે નષ્ટ થાય-
 એ આપણી બાપાના તેમજ દેશના ઉત્કર્ષ માટે જરૂ-
 રનું છે. એકાદ પ્રબળ લોકપ્રિય મનઃકાર પોતાની
 કૃતિના પ્રભાવથી સર્વ વિવિધ કામના અને વિવિધ
 સ્થળના વાચકોને અને ન્હાના લેખકોને પોતા તરફ
 ખેંચે, અને એમ અનેકતાને એકતા તરફ વાળે, એ
 તો બાપાપ્રવાહની સ્વાભાવિક ગતિ છે. અનેક ન્હાનાં
 ઝરણાં ઝરવાકર્ષણ (“Law of gravitation”) ના
 નિયમથી ખેંચાઈ મહાનદીમાં ભળે, એમાં તો
 મનુષ્યે કાંઈ કરવાનું જ રહેતું નથી. પણ ન્યારે
 જળચક્રીઓ ચલાવવા માટે અને વિસ્તીર્ણ ક્ષેત્રો
 પાળા માટે વિપુલ પ્રવાહની જરૂર પડે, ત્યારે તો
 અનેક ન્હાની નોટી નદીઓને, પરસ્પર નહેરવા

નોડની જ-નોડએ. અને આમ સ્વાભાવિક વસ્તુ-
 રિથિતિને ઝોળાંગી કાંઈક અધિક સાધનું એમાં જ
 મનુષ્યનું ‘પરાક્રમ’. પચાઈ (પરાન્કમ) ધાત્યર્થરૂપે
 રહેલું છે. મુંબાઈના તેમજ કાઠીઆવાડના ઉત્તમ
 સાક્ષરોને મુશી મદારા પર્યન્ત આવવામાં, માંગરોળ
 જૈન સભાનો હેતુ મુંબાઈને મદારા ભાગના ગુજરાત
 સાથે નોડવાનો જ હશે, એમ હું અનુમાન કરું છું;
 અને તેથી આ પ્રસંગે પ્રમુખપદ હું બહુ જ આન-
 નદથી સ્વીકારું છું. વળી તેમ કરવામાં આ ઉપરાંત
 મદારે એક બીજું પણ કારણ છે. સ્વર્ગસ્થ ડાહ્યા-
 બાઈ ધોળશાહજી આજથી વીસ વર્ષ ઉપર મારા
 સહાધ્યાયી હતા, અને એમની જ્યન્તીને અંગે
 પ્રમુખપદ લેવાથી હું કાંઈક બન્ધુકૃત્ય કરું છું એ
 પ્રકારનો મને સન્તોષ થાય છે.

‘સદ્ગૃહસ્થો:—મે’ આપને કહ્યું તેમ સ્વ. ડાહ્યા-
 બાઈ વીસ વર્ષ ઉપર મારા સહાધ્યાયી હતા; પરન્તુ
 તેજ અસ્તમામાં કોલેજ છોડી થોડાંક વર્ષ પછી
 તેઓએ નાટકોના પવિત્ર ધંધો હાથ ધર્યો. સદ્ગૃ-
 હસ્થો, ‘નાટકોના પવિત્ર ધંધો’ એ શબ્દો જ કેટ-
 લાકને વદતોવ્યાધાતવાળા અને મસ્કરી જેવા લાગશે,
 પણ એ ધંધો ખરેખર પવિત્ર છે એમ હું સમજું
 છું; અને એટલી વાત હું આજ પ્રમાણ સાથે પ્રતિ-
 પાદન કરી શકું તો હું ધારું છું કે મારું પ્રમુખ તરી-
 કેનું કર્તવ્ય મે’ બળવ્યું ગણાશે.”

આ આપું વ્યાખ્યાન ‘વસન્ત’માં પ્રકટ થયું
 છે, અને તેમાં સદ્ગત સંબંધી બીજું કંઈ નથી
 તેથી અજ આપ્યું નથી. આ વ્યાખ્યાન ઉપરાંત
 પ્રબંધક મંડળ તરફથી (સ્વ૦) સાક્ષર શ્રી રણજીત-
 રામ વાવાભાઈના વિવેચનાત્મક લેખ સહિત સન
 ૧૯૦૬ માં પ્રસિદ્ધ થયું હતું. તેમાં ‘આરંભ વચન’
 આ પ્રમાણે હતા.

“ અજાબાઈ લોકોને અબજવા નથી. ઉચ્ચ પ્રતિના
 વિદ્વાનથી તે એક ગામડિયા સુધી.

અજાબાઈ જૈન હતા, અને તેવા એક લોકા-
 દર પામેલા જૈનને માટે માંગરોળ જૈન સભા ગુજર
 સાક્ષરો પાસે તેની કસોટી કરાવે એ સ્વાભાવિક છે.

‘કેટલે અંશે ડાહ્યાભાઈનું જીવન’ પ્રશંસનીય છે, તેના પ્રસ્તાવરૂપે આ પ્રસિદ્ધ છે.

‘જણાવવાની જરૂર નથી કે આ પ્રસિદ્ધિના વિચારો તે લેખકોનાજ છે. વાંચનારે તો હંસ હીર ન્યાયે અનુસરવાતું છે.

‘ચર્ચાને અંગે જવાબ આપવાને સલાખ બંધા-એલી નથી.

ઉક્ત સાક્ષરથી રણજીતરામનો લેખ અત્રે આપીએ છીએ. ઉક્ત મંડળની સફળતાનું ચરિત્ર લખવાનું કામ ગુજરાતના એ પ્રસિદ્ધ લેખક રા. રા. હિમ્મતલાલ ગણેશજી અંભારિયા અને ઉક્ત રણજીતરામને સુપ્રત કરવાની ઈચ્છા એ ઉભય લેખકો તરફથી પ્રબળ કરવાની સમ્મતિ મળી ચૂકી હતી. રણજીતરામ અકાળે સ્વર્ગસ્થ થયા તેથી ચરિત્ર તેમના તરફથી ન લખાઈ પશુ આરંભે લેખ જે મૂકી ગયા છે તે અમારે મન પાછું છે. શ્રીયુત અંભારિયા તેમ જ શ્રીયુત નારાયણકાંત વિસનજી કુકુર આદિ જૂજ-રાતના લેખકો સફળતાનું ચરિત્ર મેળવી તેમજ તેનાં નાટકોનું પરિશીલન કરી લેખો લખશે તો અમારા પૂર ઉપકાર થશે ને તે પ્રકટ કરવા અમને અતિ આનંદ થશે.

સફળતાનાં નાટકો સમસ્તાકારે ડખાયાં નથી તે ચોકનો વિષય છે. ન્યાં સુધી તે પ્રકટ ન માપ ત્યાં સુધી તેનું તોલન પણ કેમ થઈ શકે? સ્વ. વિભા-કર જયંતી વખતે કવિવર્ષ નાનાલાલ દવ્યપત્રમાં તા. ૨૨-૮-૨૬ ને રોજ પ્રમુખ તરીકે જે જણાવ્યું હતું કે:-‘વાલજીભાઈ, ડાહ્યાભાઈ, મૂળસંકર, વિભાકર-એ નાટ્યકારોનાં મૂલ આંકવાનાં સાધનો આપણી પાસે હલુ પૂરાં નથી’ અને ઇચ્છીશું કે સત્તર સફળતાનાં સર્વ નાટકો આખાં બહાર પાડનાર કેઈ નીકળી આવે.

[તંત્રી.]

ધ. સ. ૧૯૯૪ માં અમદાવાદની ચિંતન સ્કુ-લમાં ગમ્(મચ્છ)ના રૂપાખ્યાન સીમનારને સ્વપ્નેય પણ ખ્યાલ નહોતો કે ધ. સ. ૧૯૦૬ માં અચોત્ત પાર વર્ષ જેટલી ટુંક સુલત બાદ પોતાના સંસ્કૃત

જીવનની જાહેર સેવાની તોષ લેવાનો પ્રસંગ આવશે. આઠ દશ વર્ષ જેટલા અલ્પ સમયમાં શ્રી દેશી-નાટક સમાજના મહુમ્ માલિક રા. રા. ડાહ્યાભાઈ, ધોળાસાજી વિદેહ થયા એ બીના ઉક્ત સ્મૃતિસંસ્કાર પ્રદીપ કરે છે એટલુંજ નહિ પણ પોતાના નાટકોમાં ફેર ફેર જે ઉપદેશ અંશસ્વર, તરીકે ગણાય છે તે તેમના પોતાનાજ જીવનમાં તેમણે સાક્ષાત્કાર કર્યો એવી પ્રતીતિ કરાવે છે.

એ અશસ્ત્ર કર્યો?

“કાયા કાચો કુમ્ભ છે, જીવ સુસાર પાસ;
તાંત્રે ત્યાં લગી જાહેર, ન્યાં લગી શાસ્ત્રોચાસ.”
વીણુવેલી.

જીવન નશ્વર છે; પંખાનો મેળો નામ્યો છે, ધડી પછી તે બીખરાઈ જશે; પાણીમાં વાદળોના પડાયો પડાયો છે, પણ પડી પડાયો વિદ્યુત થશે; ચાંદની પથરાઈ છે, ચંદ્ર અસ્ત થશે ને સર્વજ્ઞ અધિકાર ફેલાયું, મનુષ્યની મેદની જગી છે, માણસો વેરાયાં અને બધે શતકાર છે; કાવોનો ધડો કાચો છે, અને પ્રુટતાં વાર નથી, આવી રીતે રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ ઇહજીવન નાશવંત છે એવો ઉપદેશ બોધ્યો છે.

સંસાર પ્રાપ્તે વિરાગ ઉપદેશનારાના દર્શિબિન્દુ વિવિધ હોય છે. સંસારના કદંબમાં પચી રહી વિશાળ આકાશમાં ઉડવાની જેને સ્વેદ પણ અભિધાન નથી, અર્થાત્ અધમ જીવન જીવનારને આચરણો આચરવાની શ્રુતિ નથી ત્હને અધમતામાંથી ઉદ્ધારના નશ્વરવાનો બોધ કરવામાં આવે છે; અધમતા અનેક રંગી હોય છે! સ્વદાનિપ્રદ ને પરદાનિપ્રદ એવા બે વિશાળ સ્વરૂપ થઈ શકે. બેશક જગતની ધટના એવી છે કે પોતાને અધમ કરનાર વસ્તુ જગતને પણ અધમ બનાવે છે અને તેથી ઉપકું પણ થાય છે. ફક્ત સ્વદાનને ખાતર ઉત્ત સ્વરૂપો લખ્યાં છે.

રા. રા. ડાહ્યાભાઈનું રંગમિપર વિદારનું વિષ સંગ્રહિત છે તેથી જે વસ્તુસંવિધાન અને પાત્રવ્યવસ્થા ત્યાં ગોચર થાય છે તે પણ સાંગ્રહિક છે. પાપનું સૂક્ષ્મ અને તીવ્રજ્ઞ પ્રયક્ષણ નથી તેમ જીવનમાં કે

સંપૂર્ણ વૈરાગ્ય ઉપજે એવું કલાવિધાન નથી. પદ્મા-
ત્તોપના દાવાનળમાં શુદ્ધ થતાં કેવળ પાત્રો જેવાં
ઉત્કૃષ્ટ પાત્રો જવદેજ દર્શન દેછે. Poetic Justice
(અર્થાત્ કવિઓની સૃષ્ટિમાં વપરાતી ન્યાયસુદ્ધિ-
સત્યનો જય અને પાપનો ક્ષય)નું અવલમ્બન લેવામાં
આવ્યું છે. પોતાના અંધા પાસા અવળા પડે અને
છત્રે જીવનનો હેતુ નિષ્ફલ નિવડે એ શક્યપાત્રોના
અનુભવ છે. તેઓની અધમતા, સ્વાર્થસાધના, ધૂર્ણ,
અસૂચા, કામવાગ્જીના, અહંતા આદિમાં સમાવશી છે.
પોતાનો હેતુ ખર લાવવા અનેક પ્રયત્નો તેઓ રચે
છે. પોતાનું મમત્વ પ્રતિપાદવા નાનાવિધના અના-
ચારો આચરે છે. આવી જેની રહેણી છે તેઓ પૂર્ણ
અંશે આત્મશ્રદ્ધાશીલ હોવા જોઈએ. દુનિયા ઉચ-
લાવી નાંખવાની-ધાર્ય સાધવાની શક્તિ આપણામાં
છે એવી ન્યાય લગી પ્રતીતિ ન હોય ત્યાં લગી તેમ-
નાથી એકે કાલુ પથુ બરડું બને એમ નથી. ઉત્તમ
જીવનને આત્મશ્રદ્ધા (self-confidence) ઉત્તમ
પથે લઈ જાય છે પરંતુ પામર જીવો તો તેથી
અભિમાની, દમાગી, મમતીલા, જોડકમી અને
ખારીલા થાય છે. આપણાં લૌકિક નીતિશાસ્ત્રે આ
દુર્ગુણોની સખ્ત ખખેરણી કરી છે. નીતિતત્ત્વો એવાં
વિચિત્ર છે કે મર્યાદામાં રહીને દુર્ગુણો પથુ સદ્ગુણો
થઈ શકે છે અને મર્યાદા છોડતાંજ સદ્ગુણો દુર્ગુણો
થઈ જાય છે. રાજ્યની લગામ તાણીને પકડી જોડકો
પથુ તે નીમસર. હલ્દેહાર જેવાથુ થતાં જુદમના
રૂપમાં બાદલાઈ કરત ફેરવાઇ જાય છે અને પરિણામે
પદ્મચંદના કે વિદ્રોહ થાય છે. તેજ પ્રમાણે અભિ-
માન, મમત, દમામ વગેરે પથુ શુભ અને કલ્યા-
ણકારી કામો કરી શકે છે એ વાત રા. ગણાભાષના
લક્ષ જ્ઞાર રહી ગઈ હતી. ઉગ્રધુંખડં દુર્ગુણોના
હાનિપ્રદ પરિણામોજ એમણે જાતાવ્યાં છે. એ દુર્ગુ-
ણોનું જનન અને પોષણ શી રીતે થાય છે તે યથાર્થ
જાણવાની ઉત્કંઠા અનુમત્ત રહે છે.

દુર્ગુણોને ધિકારવામાં આવ્યા છે તે તેમના
અતીષ્ટ પરિણામને લીધેજ નહિ-જન સમાજને
જલ્લીમ નુકસાન તેઓથી થાય છે તે સાર નહિ
પથુ મનુષ્યની નિર્જનતા અને અંધતાની ખાતર.

“દશા કરે તે કાઈ ન કરો, મુરખ કરે અભિમાન;
પ્રાણી બિચારે તુચ્છ મગતરે, કાળ કયા અણુભણુ
હું પદમાં મરણ. મરે પથુ, ધાર્યુ કરે બળવાન—દશા.”

મનુષ્યથી પર કોઈ એક શક્તિ છે-જે દશા,
સમય, નસીબ કે કર્મના નામે રા. ગણાભાષના
નાટકમાં ઉદ્દેશ્યાર્થ છે-તેને આધીન માનવી છે, તેનો
નચાવ્યો તે નાચે છે. ભવિષ્યનું ક્ષિતિજ મુખમસથી
આજ્ઞા છે-લાં-થું છે તે કહી પથુ નથી શકાતું.
જરાક દોડતાં ઉઠે માથે ઘોખ જેવાખાડામાં નિપાત
થવાનો છે જતાં આંધળો થઈ માનવી દોડી જાય છે.
જતાં “હું” “હું” કરતો તે ફરે છે તે બોલું છે-અહ-
લાવ રાખવો તે પાપાયરણ છે. સમયના સામર્થ્ય
આગળ અહંભાવ ટકતો નથી-મગ્નતરાર જેવાં માન-
વીને યોગાતાં વાર શી?

વસ્તુસ્થિતિ આમ છે ત્યારે વર્તવું શી રીતે?
દશાને તાળે ચાઓ. સુખ દુઃખ સરખાં ગણો. જે
સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેનો તિરસ્કાર ન કરતાં તે આદ-
રથી સત્કારો. મુદ્દલેજ ભટકતા કઠિયારો સાથે પિતાએ
વીણાને પરણાવી; પોતાના કર્મમાં જે દશે તે વશે
એમ ધારી પતિભાવ સંપૂર્ણતઃ કઠિયારાની શુશ્રૂષામાં
સમર્પો. પોતાને વેફી પડતી આસમાંની સુસ્તાનીમાં
બેવાડનો વીરકિરિટિ રાણો પ્રતાપ પથુ આજ સિદ્ધા-
તાના અન્વયે રહેજ પથુ વિપમતા વિના જીવન ગાળે છે.

આ સિદ્ધાંતો અમને તો ઊંઘાં લાગે છે. “હું”
“હું” કરતો માનવી સંસારનું શ્રેય કેમ ન. સાધી
શકે? ઉદાત્ત અહંભાવવાળો વૈશિષ્ટન કે બિકાડો
પોતાના દેહનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે, વિજ્ઞાની કે વૈદ
નવી નવી શોધઓળ કરી શકે છે, અને માનવીની
અપ્રતિમ સેવા ખજારી શકે છે. સેનાની રણક્ષેત્રમાં
વિજય મેળવે છે છતાંદિ. કર્તવ્યનો ઉચ્ચ આદર્શ
નિષ્ક્રમના અને સમર્પણમાં મનાયો છે; અહંભાવને
ભરમીજીન કરવામાં નહિ. વીણાનાં જીવનની ખરી
કસોટી એનો પતિ રાજકુંવર ન નીકળતાં કઠિયારોજ
રહો હોત ત્યારે થાત. ગરીબ દેખાતા નાપકા અને
રાજગીજ નિવડે એવો સપ્રદાય ઉચ્ચ આદર્શો ઉત્પન્ન
કરી શકતો નથી. જીવનની નધરતા દુઃખીને દિલાસો
દેવાં બોધાય તો ઠીક છે. સુખદુઃખ ફરતા ફરતી

હાંથી જેવાં છે એમ માનવાથી દુઃખની વેદના ઝોછી થાય છે પણ તેથી કર્તવ્યપરાયણતા અટકી પડતી નથી. પોતાનું કે પારકાનું કલ્યાણ કરવાની કૃતિ અને આચરણ ઉદ્દેશવતી નથી. સંસાર ક્ષણભંગુર છે એવા નિરાશાવાદથી જનસમાજને અનેકધા હાનિ થાય છે. સમાજ કરાવ, નિર્ધાર્ય, બેનર, અચલ અને વખતે તો અતીવ અધમ થાય છે. હિંદુસ્તાનને આજ નિરાશાવાદનો ખપ નથી. પ્રેસાહક આશાવાદનો નિનાદ દિશાઓ મુખરિત કરશે—શતકાંતી અધિરતા દૂર કરશે ત્યારેજ આ પતિત દેશનો ઉદાર થશે. “એક દુલ ખરે તે માટે શેઠો નહિ પણ ખીંને દુલછેડ વાવે” એવો ઉપદેશ ખીંનું ત્યારેજ અમારે જીવન પ્રદુલ્લેખ ખીંશે.

વળી મનુષ્યને અંધ અને દયાનું રમકડું ગણવાથી “અનુભવ” એવી વસ્તુને નિષ્કાસન આપવામાં આવે છે—મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ ખુચતી હેવામાં આવે છે. દયાના કાળમાં રહેનાર સ્વતંત્ર નથી એમ માન્યાં છતાં સ્વતંત્ર આચરણ કરે છે. Determinismમાં માન્યાં છતાં આચરણ Free Willથી આચરે છે. શ. કાલામાહત્તી શ્રીકમુદી આટલે અંશે ચૂન લાગે છે.

કર્મને આધીન થવામાં પણ એક પ્રકારનો અદભૂત પ્રભાવ રહ્યો છે. કલિયુગ સાથે પરણેલી વીણા, વેપારી મારવાડના કુમાર સાથે પરણેલી વેલીના ઉપર મનમાં સરસાઇ ભોજવે છે અને છેલ્લા પ્રવેશમાં એજ જંદગીનું પિતાને દાણે મારવાની કૃતિ રચવાની પ્રેરણા કરે છે. દયા, સમે, કર્મ આદિનો પ્રભાવ સીધામાં છતાં પણ આનું પરિણામ આવે છે.

વળી નૈરાશ્ય ને પ્રગટ કરવામાં આનું છે તે લીમ જેવું છે. બાળા નાંખે એવું છે. જેમના દલાલ નબળા નથી—જેઓ વૈશ્વવમાં રાચે છે તેમના તરફ નૈરાશ્યના કટાક્ષ ફેંકવામાં આવ્યા છે. વર્ષનમાં હરનારને પાનખરનું રમણ આપવાથી કે યૌવનમાં મ્હાલનારને વર્ષાપનું ચિત્ર બતાવવાથી શે અર્થ સરેનો દશે ? ઉત્સાહ, ઉપદેશ, આશા, અભિલાષા, ઉદ્દ્યમ આદિ જમાવરા ને દયાના ફેરફારો વિશે કહેવામાં આવ્યું

હોત તો કેવું મારે થાત ? મહેનત કરો—મંડ્યા રહો કાષ્ઠક દિવસ પણ ઉતાર કે દક્ષિણ ધ્રુવના પ્રદેશમાં પ્લેયેશો, કાષ્ઠક દિવસ પણ હિમાલયના ઉગ્ગતને ચિખરે માનવી જઈ હોતો રહેશે, કાષ્ઠક દિવસ પણ પૃથ્વી અને ખીમનાં ગ્રહો વચ્ચે અવરજવર થશે, કાષ્ઠક દિવસ પણ માનવી પ્રયોગશાળામાં ઉપગતી ચક્રશે, એવો ઉપદેશ જગતનું કલ્યાણ સાધે છે; નૈરાશ્યમાંથી આશા પ્રગટાવે ત્યારેજ જીવન સાધ્ય.

રૂઝ વિસ્તારથી શ. કાલામાહત્તી ઉપદેશોનો પ્રધાન ઉપદેશ વિવેચ્યો છે. વિરક્તિ આગળ કહ્યું તેમ નિવિધ કરણસર ઉપદેશમાં આવે છે. કદં મમાં ન પડી રહે—ઉદ્દ્યનની પગો વિરલ છે માટે છેલ્લો ચાપ તેડશે. શુભ ઉપયોગ કરી શે. પાપાચરણથી લદાઈ અને જગતનું તુકચાન થાય છે, ક્ષણભંગુર જીવનમાં એટલું તુકચાન શા માટે કરે છે ? માથે આવી પડેલી દશામાં વિપ્રમતા વિના જીવન માગ આદિ આદિ પ્રસંગો માટે સંસારનો વૈરાગ્ય અને ક્ષણભંગુરતાનો ઉપદેશ લાભપ્રદ છે.

સાથે સાથે શ. કાલામાહત્તી શંકાઓ વિશે સંદેહ પમાં વિવેચન કરી લક્યું. આ પાત્ર સંસ્કૃત નાદં કેમાં હાલ ને રસરમમાં તે શુદ્ધ રંગશુભિષ જેવામાં આવે છે તે રસરમમાં નથી. શુદ્ધપિયર અને અજેષ નવલકથાનો પ્રભાવ જેમ જેમ આપણી રંગશુભિષ વધતો ગયો તેમ તેમ આ પાત્રનો નિષ્કાસ થતો ગયો. એ પાત્રોમાં શુદ્ધપિયરતા આંખો (big)ની છાયા જણાય છે. પ્રપચ, સ્વાર્થ, સ્વી-લપટતા અને ભોળાઓને પોતાનાં રમકડાં બનાવવાની કળાના તેઓ હિસ્તાદ હોય છે. સતીને તેઓ હેરાન કરે છે—તેનું સતીત્વ કસે છે. સતીત્વ આ પ્રગણે કસનામાં આવે છે તેમ પ્રજ્વળાવથી પ્રલંભવામાં આવતું હોય તો કીડય ઉતમ થાય.

કેશ્યાંત પ્રયોગમાં જેવું સાધ્ય કુચળ અનિનય હારા પાડી ચકાય છે તેવું સુખાંત પ્રયોગમાં નથી થતું. શંકાપાત્રોની શાતા એકતાનાત્મક હોય છે. વિનિષ્કરની નથી દોતી. વળી એક જ નટ દરેક નાટકમાં શા થતો દોષાથી શાની ચકા કરતાં તે નટના

અધિકારવપર પ્રેક્ષકોનું લક્ષ્ય જાય છે. અભિનય પણ ખીખાની ભાત જેવા થઇ જાય છે. શક અને હેના સામીતોની પાત્રતા મારફત સાંકેતિક રીતે સમાજમાં પ્રચલિત અનર્થો રા. અહ્યાભાષાએ ઝાટકી કઢાડ્યા છે. વ્યભિચાર, વેર્યાસંગ, મદ્યપાન, લોભ વગેરે સપાટામાં આવી ગયા છે. શકની પાત્રતા આગળ નાયકની પાત્રતા ઝાંખી પડી જાય છે. આ દ્રષ્ય ઇંગ્લેન્ડની રંગભૂમિનું પણ છે. ગુર્જર-રંગભૂમિપર રા. અહ્યાભાષને લીધેજ આજ શક અવિરલ થયો છે.

શક અને નાયિકાને સંઘર્ષણમાં આવવાના અનેક પ્રસંગો અને છે. શકની મોહનળમાં તે સપડાતી નથી અને પોતાના શીલને અખંડ જળવી રાખે છે. જૈન-સુરિઓના કથાનકપરથી રા. અહ્યાભાષએ પોતાના નાટકોનાં વસ્તુ લીધા છે. સુરિઓ શીલનો મહિમા હમેશાં ગાતાં. એટલે રા. અહ્યાભાષના નાટકોમાં પણ એનો મહિમા ગંવાયેલજ. શીલ અને પાતિવ્રત્ય સંબંધી પાત્રોનાં સંભાષણો અને ગાયનો દરેક નાટકમાંથી મળશે.

“સખિ ! જને પતિહં માન-નેનાં ગાંધર્વ ગાયે જાન; પંમે દેવી રમણ સન્માન-રમે રામા રસિક લક્ષ તાન”
વીણુચેલી.

“કેં કામની શું સંસાર, વારે વારે પતીને સંભારે
બધી આળ પંપાળ નિસારે, પતિ રામનું નામ ઉચ્ચારે-
ભલેને કાલે બ્રહ્માંડ ભારે, ભલેને કાપે તિલ્લણ ધારે—
દેહ-મેહ શુદ્ધિ નહી, હૃદી-અર્ધ જગ પ્રીત,
ગતી તો-ગતી ફરે, રસીઆનું રસ-ગીત;
ખાન પતિહં ને ખાન પતિહં જાન પતિ શુભતાન.”

વીણુચેલી.

“પટાળીએ ભાત પડી, પડી તેતો પડી પડી
સાચી પ્રીત સમજવી જેવી એક કુંદડી
ફાટ્યાં બેઢાલ થતાં ભાત દોરે-ખડી ખડી
પતિવ્રત પટાળીએ પ્રીત ભાત તેવી પડી
કમળત પતિવ્રત રત્ન અરેરે ઝુમવા.” સરદારશા.

એક પત્નીમન અને એક પતિવ્રત એ રા. અહ્યા-ભાષની ભાવના છે; બેશક એક પત્નીના સ્વભાવ બાદ ખીનું લગ્ન પતિ કરે શકે છે. પતિ પરમેશ્વર છે-પૂજ્ય છે; પત્નીપર ગમે તેવો શુભમ ગુનરવાનો

અધિકાર રહેને છે. પત્નીનો તિરસ્કાર તે કરે છે. રા. અહ્યાભાષ વનિતાદેવી નથી; તેમનાં નાટકોમાં વનિ-તાસન્માન છે. તોપણ “ઉદયભાણુ”માં ભાણુનું ભાણીયા વિશેનું ગાયન, પત્ની વિશે પતિને ખોટી ભાભેરણીથી ઉપજતો સંશય વગેરે આપણને ખુબી છે. જ્યાંથી પોતાનાં વસ્તુ લીધાં હતાં તેનાં સંસ્કારોને લીધે આવું થયું હશે. અહ્યાથી પોતાના પતિ-ઓનો ઉદ્ધાર થતો એવું ધણાં નાટકોમાં આલે-ખાયું છે.

શીલનો મહિમા વિષયપરત્વના વિરોધને લઇ જવાયો છે. શીલવતી સતીનો પ્રભાવ સંતતિપર પાપવાગ્જનાદીન અનુચરો અને સમાગમીઓ, કે પ્રજા પર પડ્યો હોય એવું વિધાન નથી; સાધુની સાધુતા વધારે, વીરનું વીરત્વ ઉતારે, અર્થાત્ મનુષ્યની દૈવી સંપત્ત અધિક ઓળથી પ્રકટાવે એવા પ્રસંગ શીલને ગૌરવ દર્શાવવા યોગ્ય નથી. આસુરી સંપત્તો વિનાશ કરવા સાથે દૈવી સંપત્તને વધારે કંટાળા કરતું કલાવિધાન દિતાવડ અને પ્રેય છે.

નીતિના સમજ પાયાપરજ દરેક નાટકની પ્રમા-રત અણુાયથી છે. રા. અહ્યાભાષ એટલા બંધા નીતિ-પ્રચારણ માટે આંતર દતા કે રચિરતાની સંતિ થાય તેવે પ્રસંગે પણ નીતિતત્ત્વો પ્રાયશ્ચ રીતે ઉદ્દેશ્યા વિના રહેતા નહી. તેમનાં ગાયનોમાં એ તત્ત્વોના સંભાર છે. પ્રથમ બાપણુદ્ધારા એ તત્ત્વો ભાર દઇ પ્રેક્ષકો સમજ રણુ થતાં. આ દેશની પ્રજાને શીખા-મણીઆં લખાણ (didactic writings) વધારે અસર કરે છે. રા. અહ્યાભાષના નાટકોમાં આ તત્ત્વો-નો એટલો વિસ્તૃત ઉપયોગ થઇ શકે તેટલો કરવામાં આવ્યો હતો. સરળ પણ સચેદ ભાષામાં, કહેવાતો, સંસ્કૃત અને ગુર્જરાતી પ્રધાના અબ્યાસે હાથ લાગેલા અર્થકરો જેમાંના કેટલાંક વર્ગો થયાં હીન્દુ સમાજને પરિચિત હતાં તેમનો ઉપયોગ કરી પોતાને કહેવાનું રા. અહ્યાભાષ કહેતા. એમના નાટકપર આ પ્રમાણે નીતિના પરા ઉચ્ચરવ અને વિશાળ પડ્યા છે. પ્રેક્ષક ઉપદેશ જે કલાવિધાનના પ્રધાન ઉદ્દેશ છે તે આજના અસિક્ષિત કે અલ્પ સિદ્ધાંતવાળા શ્રોતાઓને માટે

હિતાવહ નથી એમ માની પ્રત્યક્ષ ઉપદેશ એમણે ઉચ્ચનાદે કર્યો છે.

રા. ડાહ્યાભાઈની કૃતિનાં મુખ્ય લક્ષણ તપાસતાં પાત્રતા વિશે પણ વચ્ચે ચર્ચા કરી. વસ્તુસંવિધાન તપાસતાં પણ એમણે ગજબેશી સેવાની કદર પીછા-નીશું. ગુજર રંગભૂમિ પર સંસ્કૃત નાટકોના વિદ્વપક અને રંગલાનો અવતાર હાસ્યરસ ઉપગમવવા લાવવામાં આવતો. આથી સંકલના શિથિલ રહેતી અને રસનિષ્પત્તિમાં ક્ષતિ લાગતી. પારસી કંપનીઓએ આ દિશામાં સુધારો કર્યો હતો. રા. ડાહ્યાભાઈએ વિદ્વપકને રૂપશત આપી હાસ્યરસ જમાવવા અને સાથે સાથે ઉપદેશ આપવા ઉપકથા યોગ્ય નાટકના મૂળ વસ્તુમાં સંયોજી લીધી. પ્રારંભમાં ઉપકથા છૂટી રહેતી. રફતે રફતે કૌશલથી ઉપકથા દાખલ કરવામાં આવી. ભાલિચરનાં નાટકોની કથાને ગુજરાતી લેખા-સમાં આપણી રંગભૂમિ પર આપ્યાં. આથી કાંઈક કોશલ ઉચું થયું. આ ફેરફાર પ્રેક્ષકોને પસંદ પડ્યો અને પીછા કંપનીઓએ પણ અખત્યાર ક્રીષિ, વાણીઆ, હોરા, બાવા, પારસી, સસરાજમાઈ, અનેક પત્નીવિવાહ, વગેરે કોમો અને સંઘો તેમજ સંસ્થાઓના દૃષ્ટાંતો જે રીતે આપણે સમાજ આનંદ મેળવે છે-એ દૃષ્ટાંતો ઉપકથામાં એમનાથી ચતુરતાનિ સમજે છે તેજ રીતે એ સર્વનો રા. ડાહ્યાભાઈએ ઉપયોગ ક્રીષિ છે.

આજની આપણી રંગભૂમિના અખત્યારો હાસ્ય-રસનાં ચક્રિત અને સ્થાન વિશેનો અગ્રણ્ય અધ્યય છે એ અસંદિગ્ધ વાત છે. મુંગાર અને હાસ્ય, વીર અને હાસ્ય, કંઈક અને હાસ્ય તથા અદ્ભુત કે લુચ-પ્તા અને હાસ્યના સમવાપ કેના અને કેટલે અંશે યોગ્યતા નોંધે એ તે હજી રંગભૂમિના રસચાસીઓને શીખવાનું છે. હારમોતપાક પ્રવેશો દરેક પ્રેક્ષકને રંગમણ, મોઝમાં રાત ગાળવા આવેલાની શ્વેતિ સતેષવા, કંઈક કે મુંગારનું આધિક્ય હોંટવા, કે “સીનરી” જોઈવામાં લાગતો વખત મેળવવા નાટકના તખ્તાપર બજાવવામાં આવે છે. રા. ડાહ્યાભાઈના નાટકોના આ પ્રસંગો પણ સાંકેતિક છે; આજ

દિવસે દિવસે નવીન થતા જતા આપણા સંસારનું તેઓ નિરીક્ષણ કરતા હતા એવી પ્રતીતિ કરાવનાર પ્રસંગો જવલેજ એમની કલમથી લખાયા છે. “ઈલેકશન અને કવોરન્ટાઇન”નો એવ કંઈક અપવાદેષ છે. તેમાં પણ ઉપકથા અમરસ્થાને છે- પ્રતિનિધિરાજ્યતત્વ આદિ નવીન પ્રાધ્યાત્મ રાજકીય પ્રશ્નો સમાજ સરળતાથી સમજી ઉપયોગમાં લઈ શકે એવા દૃષ્ટિબિન્દુનો આશ્રય લેવામાં નથી આવ્યો. કોલેજનું શિક્ષણ લેનાર રા. ડાહ્યાભાઈએ પોતાના નાટકોદ્ધારા રાજ્ય, સંસાર, ગૃહ અને ધર્મના પ્રશ્નો ચર્ચા આપ્યાંમાં અઢોલક પ્રયત્ન ચેતન જગાવ્યું હોત તો જે જે સેવાઓ એમણે કરી છે તે વધુ એપસર અને ચિરંજીવ ચર્ચા હોત-હારતના આધુનિક ઇતિહાસ ધરનારની કક્ષામાં તેઓ સ્થાન પામ્યા હોત.

આપોના સંગીત વિશે ચર્ચા કરતાં અતિ વિસ્તાર થાય માટે આજ તે મુલતવી રાખવી વાગ્યો ગણ્યો. રા. ડાહ્યાભાઈના ગરુમા યોગ્ય શોકાદર પામ્યા છે. કાઠીયાવાડના રાસકા રા. રા. વાધજી આશારામ ઓઝાએ નાટકોમાં દાખલ કર્યા. રા. રા. ડાહ્યાભાઈની રસિકતા આ રાસકાઓની રસનિષ્પાદન શક્તિ, પ્રેક્ષ (Scene) સરીકે અને સંગીત પરતેની પુખ્તી પામી શકી. દરેક ખેલમાં અંકેકો ગરમો સ્થાન પામ્યો. આ દેશના આલંકારિકાએ નાના વિધર્મી નાયિકા વર્ણવી છે તેવી નાયિકાના પ્રસંગો આજ પ્રકૃતિ વર્ણનોથી રંગી ગરમામાં રા. ડાહ્યાભાઈએ આપ્યા છે. લય લલિત, મુરવટ મધુર અને ભાષા કોમળ છે; અક્ષર શ્વેતિ છે; શૈલી સરળ અને સાદી છે; વચ્ચે વચ્ચે પ્રાચીન કાવ્યોની ભાષા, કે અલંકારો કે વિચારો સારસ્વથી જોઈવા છે. ગોપીગીતો અથવા કવચગીતોની હોલ મસ્તી કે અતીતિ છોડી નાંખી તેમની મનોહરતા, શ્રુતિપ્રિયતા, સુગમતા, લાસિલ, માધુર્ય, અને પ્રવાહિત-પોતાનાં ગીતોમાં રા. ડાહ્યાભાઈ લાગ્યા છે. આજનાં ધણાં નાટકો ગાયનોમાં અસંખ્યતા, શિથિલતા, નિરર્થકતા, અવિચરતા, પ્રયોજનહીન ચંદ્રા-સુર્ય વગેરે ને અસચિત તરનો હોય છે તે દ્રષ્ટો રા. ડાહ્યાભાઈના અગમ્ય બધાં ગીતોમાં નથી; એક

સંપૂર્ણ અંશે શુદ્ધ તો બધાં નથીજ. દલકાં જોડક-
ણીને બદલે રસભર્યા ગીતો એમણે રચ્યાં છે. ગરબા
અને નાચિકાને ગાવાના ગીતોના બાવ સારા આવે-
ખવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યા છે. કંચનીઓનાં ગીતો
પણ ઉત્તાદી સંગીતની પ્રસાદી પામ્યાં છે. “ઝોરી
ધારેસે ગગરી ઉતાર લીજેર” થી શરૂ થતું ગીત
ઉદાહરણ તરીકે બસ યશે. અલંકારો વર્ણવતાંજ
ધારેસો બાવ ઉદીપન કરે—અર્થાત્ આજના પ્રેક્ષક
વર્ગને રહેજ પણ આવાસ વગર તે બાવ સમન્વય
એવા પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે.

સંસારને રૂઝે રસોડે દેવતા દુઃખનો ભર્યો;
પેટો વિષયદુઃખ લાલચે તો મનગિલાશ દાર મુએ
સાચે ન મુખનો શેઠો છે પાણીમાંનો છંચેડો,
કુતરા અથે કર્મમાં હાડકાંતો હાચેડો.”

ગાહિનીચંદ્ર.

“કળા કુંભળ કેમ ઉપાડે, કાનાડાના માર
જાલાળના દગલામાં શોભે ધગધગતા અંગાર,
અંબ આપણું અળખાં કહીએ, કહો ભાઈ અંબ તરુને રહીએ.”
વગેરે.
વીણાવેલી.

“પોપટ પુરીને પુર પાંજરે ન પાણી પાય;
મારો કહીને દુધ સાપને તો દેવા ભય.”
વીણાવેલી.

“બાપે હંવામાં બાપડાં પાપી બરડતા માળીઆં
હાળનો ઉકળાડ, થાતાં હાય વહેતાં ચાલીઆં.”

સરદારજી.

“પતિપરાયણ તારામતી લીડ, નારાયણજી નિવારી,
નરસિંહ મ્હેતાની હોસથી હુંડી, શામળીઆણે સ્વિચરી,
કોતરી વિના શ્રી કિસ્તારે પરણાવી એઆ કુમારી.”
ઉદયભાણુ.

આવા અનેક ઉદાહરણો ટાંકી શકાય. કેવા કેવા
પ્રકારનાં ઉપમાનો રા. જાલાલાઇ વાપરતાં તેનો ખ્યાલ
આપવા ઉપરનાં ઉદાહરણો પૂરતાં થશે એવી આશા
છે. દંભી ભોગ, કે સંસારીઓની અધમતા અને
નિર્બળતા ખખેરતાં અથવા ઈશ્વરપર ભરોસો
રાખતાં જુના ગુજરાતી કવિઓની શૈલી અખતવાર
કરી છે; તેથી તે તે ભાવનાનાં ગીતો લોકપ્રિય થયાં
છે. “તુંડી તુંડી” થી શરૂ થતું સરદારજી નાટકમાંના
ગરનું ગીત, “જો ને કોતક જગનું કામ સધાય

કગનું “એ ધમધાતું” ગીત, “નથી જગતમાં સાથ
સંજીવી વિના ત્રિભુવન નાથ” એ બીજીનું ગીત,
“સુંદર શામળીઆ, નામ જપીશ, નિત્ય તારું”
એ વીણાતું ગીત કલ્યાદિ ગીતો વિશે પ્રશંસા વચન
કથવાની જરૂર રહી નથી. “વીણાવેલી”માં કુંભારોનું
ભજન, “ઉમાદેવડી”માં પુત્તરીનું ભજન વગેરે પણ
જૂનાં ભજનોની ધાડીપર રચાયેલાં હોવાથી શ્રોતા-
ઓને રચ્યાં છે; બેશક નવીનતા, ચમત્કાર કે
ગાંભીર્ય નથી.

ઉપમાનો રમણીય કે સાધારણ વપરાયાં છે. કેટ-
લેક સ્થળે તો ક્ષતિ ઉપજે છે.

“હોભના લગરે નહિ લાધે-પ્રેમતણું-પરવાળજે,
સ્વારથ કાઠકીઆ કોટ નહીં પ્રીત મોતીમાલજે.”
વિજયાવિજય.

અહીંયાં સ્વાયત્તે કાઠકીઆનો સંબંધ શી રીતે
બેસાડ્યો છે? કાઠકીઆ કોટ મોતીમાલ કેમ ન.
શોભે? શ્વેત અને શ્વેતના સમાગમથી સુંદરતા
અલૌકિક પ્રકાશી નિકળ્યા વિના રહેજ નહિ.
જગતમાં તે નરને ધિક્કાર-તજ જે પરણી પરી નીર,
ખગારે મુરખ તે સંસાર, ભેળવે દીવેલમાં કંસાર.”
વીણાવેલી.

“કોને કહીયે કનેડાની કહાણીરે,
એમ બળદ પીલાયે ધાણીરે.”

સરદારજી.

વગેરે સ્થળે અવિશદતા અને આશ્ચર્ય છે.

બાપા અમુક અંશે સંસ્કારી રા. જાલાલાઇએ
વાપરી છે. વર્ણસગાઇપર ઝોક જખરો છે.

“બોલો મારા પ્રેમી પોપટજી બોલો બોલો
બોલો બોલો મેના બોલાવે.”

ઉદયભાણુ.

“કાઈ કુંલ થયેરે કુંલ—
કુંલ સાથે દિલ છે કુંલરે—”

ઉમાદેવડી.

“જપતી પ્રીતમની જપમાળ બંધતી એ અલબેલી,
ભોળન રસરંગે ભેની આ બંની થેલી.”

અંકુશમતી.

“પ્રીતમની પાછળ હું ભોગણુ બની,
બહાલીની વાંસે વિભોગણુ બનીરે—”

વિજયાવિજય.

આ ઉતારાઓ વર્ણસંગ્રામ, અનુપ્રાસ આદિ શબ્દાર્થકારોનો કેવો વપરાશ થયો છે તે દાખવે છે. બેશક ગુજરાતમાં જે જ્ઞાતની કવિતા આજ દિનિ લગી પ્રચારમાં છે-જે કવિતા લોકો “હોશથી નાંચે છે તેના કેટલાક ગુણો પોતાના ગાયનોમાં આપવાથી રાં ગાલાભાષ્યે લોકપ્રિયતા મેળવી એ સ્વાભાવિક છે.

ફક્ત ગાયનોજ પ્રગટ કરવામાં આવે છે-સમગ્ર નાટકો ઓપવામાં આવતાં નથી એટલે વિવેચન સંપૂર્ણતઃ યથાર્થ થઇ શકવાનો સંભવ નથી. ગદ્યની ભાષા, વિવિધ વૃત્તિ દાખવતી ભાષા કેવી રીતે ધક્કા હટી, કેવા પ્રકારના સંવેગનો પાસે દેવામાં આવતો-એ વિશે ચર્ચાનો સાધનો નથી. ઉપદેશ આપતી વખત આલંકારિક ભાષાનો ખુદાને હાથે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ગાથી ફહેવાનું સચોટ રીતે ફહેવાય છે અને નટ સાબાશીની તાળીઓથી વધાવાય છે. કલ્પના કરતાં “દુનીયાદારી” તરંગ (fancy) આની ભાષા રચવામાં સહાય આપી શકે છે. ઉચ્ચ કવિત્વની આશા ખપુલ મળે તો ફળીજત થાય. “ગાઝલગાજાકાશી” ખગલાની બીખારણીની એક પછી એક ઉચ્ચાતી ઓમી અંકુષનું લાન કરાવતી નથી. તેમજ જોનાર બાળકોને ફક્ત અદ્યતનની આંદ આપે છે, પણ તેમનાં માનને વધારતી નથી એજ પ્રમાણે કેટલીક વખત અલંકારપરંપરા સાંભળવાથી સારસ્પનું બાળીબવન થાય છે, એકતા ખસિત થાય છે અને શ્રાતાઓનાં માન કે અનુભવ દતાં તેવાં તેવાં રહે છે. રાં ગાલાભાષ વધારે ઇચ્છા હોત તો એમનું કલાવિધાન હજુ વિકસત અને આવી ખામીઓ જતી રહી હોત.

અભિનય પરતે ખોલતાં કહેવું પડશે કે આજની આપણી રંગભૂમિ પર જેટલા અભિનયદોષ થાય છે તે સર્વથી પુરે અંશે રાં ગાલાભાષના ખેતો મુક્ત નથી. “ટેબો” ના અભિનયની ખુબી પીછાની તેને રંગભૂમિપર રથાન આપવા માટે પ્રેક્ષકો રાં ગાલાભાષના અતીવ આત્મી છે. અમુક દૃષ્ટિ કે સંવેગ પૂર અને નીરવ રીતે પ્રદ્ય સ્વરૂપમાં દાખવનાર અભિનયની કિમ્મત આંધક ભેખિની અસમર્થ છે. જ્યારે હરવામાં મુમ્મસ ઉદાત્ત આવે છે, બહિન

અને પૂજ્યભાવના મહાધોમ ગડગડે છે, વૈરદૃષ્ટિ લક્ષ્ય લગુકતી હોય છે ઇત્યાદી પ્રસંગે માનવીની પાત્રા નિર્ભય થાય છે; ફક્ત તેના મુખ અને શરીરનાં ઘીન અંગેના હાવભાવથી ઉદ્ભવમાં આવતા વ્યાપારનો પ્રભાવ કે માપ પમાય છે. “ટેબો” ક્રમશઃ તીવ્ર થતા જતા સંવેગ કે વિચારની પ્રખળ અને પ્રવળ અસર નીરવ અભિનયથી ઉપજાવે છે. કશ્વરસ જ્યારે ઘાટો જાયો હોય ત્યારે રસિક કલાનિધાન “ટેબો” નો ઉપયોગ કરે તો પ્રેક્ષકોને નવો પ્રકાશ-નવું જીવન જગાવતું ચેતન આપી શકે.

વસ્તુ, ગીત, ભાષા અને અભિનય સંબંધી ‘ઉપર ચૂટકી’ કરેલી ચર્ચા આજના પ્રેક્ષકો વિશે સંક્ષેપમાં કાંઈ કહેવાને ધ્રેર છે. પૈસા કમાવવા નાટકો ભજવવામાં આવે છે. દુકાનદાર પોતાનો માંસ કેમ વધારે ખરો-પોતાને અધિક લાભ થાથી થાંચે એ વિચાર કરી વર્તે છે. તેજ પ્રમાણે નાટકવાળાઓ પોતાને ત્યાં પ્રેક્ષકની ઠંડ થાથી નામે અને પોતાને ત્યાં કેવી રીતે ટકશાસ પડે એ હેતુ લક્ષમાં રાખી પોતાનો મધો મક્કાવે છે. પ્રેક્ષકોની રચિને અનુસરવાથી નાટ્યકલા અધોગતિ પામે તો ઉકત દૃષ્ટિ બિનદુશી તેઓ દોષમુક્ત. પ્રેક્ષકોની રચિ શું અધોગતિ આણે એવી છે? પ્રેક્ષકો કોણ હોય છે? સારો દિવસ કાંમ કરી થાકી ગયલા લોકો જેઓ થાકે, ઉતારવા અને પોતાના સંસ્કારને અનુકૂળ આંદ અને ગમ્મત મેળવવા નાટ્યચૂદમાં ગય છે. સખત મજૂરી કરનાર અધિક અંશે વિકારોને વશ હોય છે. પીછામાં કે વેરવાલયમાં, આસપાસ મોટે મહેલી, રાત્રિ, નિર્ગમવાને ખદ્દે અમુક વર્ગ નાટકસાળામાં રાત ગાળે છે. ઉકત રથેણે પોતાની દૃષ્ટિઓ નાટકસાળામાં ન પોષાય તો તેઓ નાટકોને ઉતેજન અને દ્રવ્યસહાય આપતા અટકી ગય. પૈસો રળવા બેઠેલા માલિકો એ વર્ગથી ઉપજતી દલાની ખોટ ખમવા તૈયાર નથી; એટલે નાટકોમાં અધમતા, દુરતા કે મામ્મતા પ્રવેશન, ગીતો વર્ગ અલખ અને અસંસ્કારી થીમતોનો છે. પૈસાના તુમાખમાં છોટા મોટાખ માણવાનું રચન નાટકસાળામાં થોયે છે. ન્યાયત અને નાચરંગની ગતી નાટકના

તપ્તા પર યુક્તા પાત્રો પાસેથી મેળવે છે. આ દેશને ભેદ્ય એવા, ધર્મનાં ધર્તીંગી મોકળા તહેર વિનોદો બહુ થોડા છે; ને જે છે તે પણ વિયુક્ત થતાં જાય છે. આવા સમામાં નાટકો વિનોદો મેળવવા જેવા જવાય એ સ્વાભાવિક છે. અંગ્રેજોના આગ્રહ પહેલાં લવાઇ કે કચડીતેરાનાંજાની મહેરિલ કે અશીલુઆનો, ડાયરો કે હોળી જેવા મિલતસ તહેવારો વિનોદને વિરામ મેળવવાનાં સાધનો હતાં. જ્યારે આવાં અધમ સાધનોનો સંપ્રદાય પ્રચલિત હોય ત્યારે નાટકો ઉચ્ચગ્રાદી ભજવાય એ અચલ-વિત છે. જે દેશમાં સ્થેય પણ સંકાય વિના અસ્થીય ભાષાનો બારે પેદાર ને બીજો ઘડી ઉપયોગ થતો હોય, સ્ત્રીચરિત્ર અને એવી જાતના વિષયો વચ્ચેના કે ચર્ચાતા હોય ત્યાંના વતનીઓ પાસે ઉંચા સંસ્કારની આશા રાખી એ ફોકલ છે. સંસ્કૃત અને ઇંગ્લીશ સાહિત્યના ગાદ વચ્ચે—એક જીવન પર્વત રહેતો સમાગમ તો નહિ—જતાં પણ જે દેશનાં ઇન્જ્યુએટીની હલકી સ્થિતિ ટળી શકતી નથી, ત્યાંની રંગભૂમિ પર ઉત્કૃષ્ટ ભાવનામય કૃતિ ભજવાતી જેવાની અભિલાષા વ્યર્થ છે. નાટકરાજામાં પ્રેક્ષકો મજા અને ગમ્મતને માટે જાય છે—જાન કે અનુભવ લેવા નહિ; ધાર્મિક વધારે ધાર્મિક થાય, કે પાપી ઝાઝો પાપી થાય એવા હેતુથી અથવા નવીન ભાવના મેળવવા ત્યાં કોઈ જતું નથી.

જેઓની સ્થિતિ સંસ્કારી નથી, કેળવણી નથી, જગતના અનુભવ અને જિનત સાહિત્યનો જેમને સમાગમ નથી તેના પ્રેક્ષકોને માટે ઉચ્ચ પ્રકારનાં નાટકો ન રચાય એ સર્વ રીતે વાસ્તવિક છે. રા. રા. ડાહ્યાભાષ્ય આ બધું સમજતા હશે. પોતાનાં પ્રેક્ષકોને ધીરે ધીરે સંસ્કારી કરવા, તેમની સંયુક્ત તેમને પચે એવા આદર્શો મૂકવા, અને તેટલી ભલક ઓછી રાખી સંગીન ઉપદેશ આપવો એવા કાંઈક એમના હેતુ હશે. પોતાની શક્તિનો પ્રમાણમાં તેઓથી બન્યું તેટલું એમણે કર્યું છે—જતાં

એમની વિદ્યા ભોતો વધારેની અપેક્ષા રહે છે.

રા. રા. ડાહ્યાભાષ્યની કૃતિ વિશે સ્થેયસાજ કલા પછી એમના જીવન વિશે બોલવાનું રહે છે. દહતા અને મંડ્યા રહેવાના ઉત્તમ યુગે એમનામાં હતા. શરૂઆતમાં આગ લાગનાથી તેમજ ખીચી કાઢીથી તેમને પ્રમતું પ્રમતું હતું. જતાં નાસીપાસ ન થતાં પોતાનું ચિત્ત નાટકનાં પ્રેશમાં લગાડી પોતાની કંપનીને આજની સ્થિતિ સંપાદી આપી, તેમજ પોતાના જીવનનું સાર્થક્ય કીધું છે. અમદાવાદના "આતંદ્રજીવન" "ધિએટર"માં પોતાની પુનર્જીવિત કંપની પાસે "મોજરાજ"નો ખેલ ભજવાવ્યો હતો. તે વખતે અને આજનો ખેલ ભોતો રા. ડાહ્યાભાષ્યની શુદ્ધિ હિમ્મત અને કાર્યકુશળતાનો ખ્યાલ આવશે.

બ્યારે કુકાળના પંજામાં આ દેશ સપડાયો હતો ત્યારે પોતાનાં નાટકો ભજવી તેથી ચતી. ઉપજ રાંકાઓનાં નિર્વાહ અર્થે એમણે આપી હીધી હતી. આવાં અપૂર્વ સ્વાર્થભાગ અને વિરલ દાનશીલતા તેમનામાં હતાં. પોતાની કામની સેવા કરવા માટે; દુઃખી બંધુઓની જ્વાર કરવા માટે અને નાટકના ધંધાને સ્થેય ઉન્નત કરવા માટે શ્રી માંગરોળ જૈન સભા તરફથી આજનો પ્રમંથ ઉજવાય એ સુસંગત અને યોગ્ય છે. આ પરાસ્ત દેશની અદ્ય પણ જે સેવા કરે છે, તે તેનું પ્રારબ્ધ ઉદાહવામાં મદદ કરે છે—તે આ દેશને ઉદ્ધાર સંગીપ આણતી જાય છે માટે તે તે સેવાની કદર યુગની ભેદ્ય અને ઝલું શીટાવું ભેદ્ય. શ્રી માંગરોળ જૈન સભાએ આવી સ્તુત્ય સમારંભ યોજ્યો માટે તેમને અનેકવાર ધન્યવાદ છે અને જેમનાં સ્મારક માટે અને આપણે મળવા છીએ તેમની અને તેમના ધંધાની યોગ્ય કીમ્મત જો આજે આપણાથી અંકાદ હશે તો સભાનો પ્રયાસ સફળ; ઉપયોગી અને આદરણીય લેખવો ભેદ્ય.

રજુજીતરામ વાવાભાષ્ય.

સ્વીકાર અને સમાલોચના.

અભિમન્યુ આખ્યાન તથા અભિમન્યુનું લોક સાહિત્ય-પ્રયોજક અને પ્રકટ કર્તા રા. મંજુલાલ રંજીભાઈલાલ મળમુદાર જી. એ. એલ. એલ. જી. હાઈકોર્ટ વજીલ વડોદરા મૂલ્ય રૂ. દોઢ અને પાકા પુંડાના ચાર આના વધારે.] આમાં મહાકવિ પ્રેમાનંદના પુરોગામી કવિ તાપીદાસ કૃત સં. ૧૭૦૮ નું અભિમન્યુ આખ્યાન નવ પ્રતો પરથી સંશોધિત કરી મૂક્યું છે અને તેના પર લંબાણ પ્રસ્તાવના છે કે જેમાં કવિ, તેની કવિતા, મહાભારતની કથાનો સાર, કવિતાનો સાર અને અભિમન્યુ પરનાં ગૂજરાતી કાવ્યોની સમીક્ષા કરી છે. પછી મૂળકાવ્ય તેના અનેક પાઠાંતરો સહિત આપેલ છે. પછી અભિમન્યુનું લોક-સાહિત્ય આપ્યું છે તેમાં અભિમન્યુનો રાસકા, કુતાની અમર રાખરી, અભિમન્યુનો રાગિયો, અને અભિમન્યુનો પરગિયો એ ચાર લોકકાવ્ય મૂક્યાં છે. પછી 'સમજૂતી'માં દરેક કથામાંના કઈન શબ્દોના અર્થ; તેની ઉપયુક્ત માહિતી અને વ્યુત્પત્તિ સહિત મૂકી છે. પછી ૪ પરિશિષ્ટ આપ્યાં છે તેમાં ૧ મહા-ભારતનાં કાવ્યોની સંવત્તર નોંધ, ૨ રસાલંકાર, પ્રકરણ ૩ પાઠાંતર ચર્ચા અને ૪ વ્યુત્પત્તિના ૨૫૦ શબ્દોનો કાપ અને અનુક્રમણિકા આપેલ છે. આ સર્વ જોતાં રા. મંજુલાલે આ પ્રાચીન કાવ્ય સંબંધે કંઈ પણ આવશ્યક અંગ મૂકી દીધું નથી. અને કોલેક્શન કે કાવ્યાભ્યાસી માટે જોઈએ તે કરતાં વધુ સામગ્રી પૂરી પાડી છે. પ્રયોજકનો શ્રમ પાને પાને દેખાય છે, અને સફળ છે એમ અને જાણી દેખીને કહીશું. આવા પ્રયોજક અને પ્રકાશક દરેક પ્રાચીન કાવ્યને મળે તે ગૂજરાતી પ્રાચીન સાહિત્યની ટકાવના રસપ્રદતા સમજાવ, વિવેચન કલાનો પ્રચાર અથવા સાહિત્યનો ઉદ્ધર્ય સંધાય અને ગૂજરાતી કાવ્ય સાહિત્યના ઇતિહાસને સ્વર્ણ રચનાર માટે પૂરતી સામગ્રી મળે. આ માટે પ્રયોજક મહાશયને અને પૌત્ર ધનવાદ આપીએ છીએ.

મંજુલ મંજુલાલે જેટલાક જાન સાહિત્યકારોને

પણ વિસાર્યા નથી. તે સંબંધીના ઉલ્લેખો ખાસ અત્ર નોંધવા લાજવાઈએ છીએ:—

૧. તે વખતે પૂર્ણ જહોજવાલીએ પહેલેલા 'અ-ભાત જંદરમાં રહીને' "હીરવિજયચરિ"નો પ્રસિદ્ધ રાસ રચનાર શ્રાવક કવિ જયસદાસ જૈન ધર્મનું સાહિત્ય ગૂજરાતીમાં ઉતારી લેવા મહાભારત પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો.

૨. ઉત્તરમાં ધણે દૂર મહેટિ લામે મેડતા (મારવાડ)માં રહેનાર "નળદમયંતી" રાસ" તથા સામ્યપ્રભુન્ન પ્રબંધ લેવા અનેક રાસ રચનાર સમર્થ કવિ સમયસુંદરે સં. ૧૭૦૮ માં "દુપદી સતી સંબંધ ચઉપાઇ" રચી છે, તે કવિ અદારમાં શતકના પહેલા દસકામાં જન્મતા હશે એમ કહેવાને કાંઈ બાધ નથી.

૩. જેમ સંધાને શીલનો મહિમા સ્થૂળમલવા લખેલો 'શીલવતીનો રાસો' (સં. ૧૭૦૦) રચનાર નેમીવિજય પણ આ અરસામાં યદ્ય ગણેલો લાગે છે. (આમાં સં. ૧૭૦૦ એ સાલપર ટિપ્પણી મૂકી છે કે) આ રાસાની રચના સંવત્ ૧૭૧૨ હોવાનું કેટલીક પ્રતો ઉપરથી તેમ જ આ કવિનાં આ અરસાની આસપાસ રચેલાં કાવ્યો ઉપલબ્ધ થયાં છે તે ઉપરથી જણાય છે. આ હુકીત સાચી હશે તેા ઉપર લખેલું વિધાન જરૂર ફેરવવું પડશે.

(વિશેષમાં તેઓ જણાવે છે કે) ઉત્તરમાં છેક મેડતાથી માંડીને નડિઆદ સુધી ન્હાના ખેડોલા કવિતા કરનારાઓ [કવિ નામને ચોખ્ખો કહેલા હશે ?] પોતાનું સાહિત્ય જીવન ગાળી રહ્યા હતા. વિશેષ ઇતિહાસને અજાણે આ કવિઓ પચ્ચે પરસ્પર જોગબાણુ કે-પ્રસંગ હશે કે કેમ, તેમનાં કાવ્યોની નકલો એક ગામથી બીજો ગામ ક્યારે ક્યારે અને કેંધા કેવા ભાવિક લોકોની મારફત પ્રચાર પામતી હશે તથા જૈનસંધાના કવિઓ અને જ્ઞેનેતર ગૂજરાતી કવિઓ એકજ રેકાણે તથા એકજ ગામમાં સાથે સાથે સાહિત્યજીવન ગાળવા દેખ્યા હતાં તેમના અનેક ધર્મી બેલા વર્ગ પચ્ચે સામનાવ સદવાર અને સંઘર્ષભરિત હશે કે કેમ એ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે હમણાં તો આપણે મીનજ સંખ્યું પડશે.

'તે વખતે' એટલે વિક્રમ સપ્તમી સૈકાનો અંતકાળ અને અરાધમાના પહેલા દસકામાં એમ

ગણુને ઉપરના ઉદ્દેશ્ય કયાં છે. કાવ્યસાહસનો કવન કાળ સં. ૧૬૬૬ થી સં. ૧૬૮૭ છે, અને તે કવિ સત્તરમા સૈકાના અંતકાળ પહેલાંનો ગણુય. સમયસુદર તો લગભગ ૮૦ વર્ષ ઉપરાંત જીવ્યો લાગે છે અને તેનો કવનકાળ સં. ૧૬૫૮ થી ૧૭૦૦ ઉપર છે, તેથી તે કવિ અઠાદશા સતકના પહેલા દશકમાં વિવશમા હતો એ વિધાન. સાચું છે, તે તે કવિ સત્તરમા સૈકાના મધ્યથી તે અંત સુધી હતો તે પણ નિર્દિવાદ છે. નેમવિજયની કૃતિ શીલવતી રાસ સં. ૧૭૦૦ માં રચાયેલ છે એવું જે બહાર પડેલ છે તે ખૂબ છે. તે કૃતિ 'રાસ સંપૂર્ણ સંવત સત્તરસે, અખાતીજ રસ ધારસે હો' એમ જણાયું છે તેથી ૧૭૦૦ લાગે છે, પણ એક પ્રતમાં 'રાસ સંપૂર્ણ સત્તર પંચાસે, અખાતીજ રસ ધારસે હો' એમ છે તેથી સં. ૧૭૫૦ માં રચાઈ જણાય છે. સં. ૧૭૬૨ ના અંકવાળા પ્રત અંગેએ જોઈ નથી. તે કવિની અન્યકૃતિઓ આ પ્રમાણે છે:-(૧) વછરાજ ચારત્ર રાસ સં. ૧૭૫૮ માગથર શુદ્ધ ૧૨ શુદ્ધ વેલાકુલ (વેરાવળ) બંદરમાં, (૨) ધર્મ શુદ્ધિ પાપ શુદ્ધિ મંત્રીત્વ રાસ અથવા કામધટ રાસ સં. ૧૭૬૮ આવાદ વદ ૭, (૩) તેજસાર રાજર્ષિ રાસ સં. ૧૭૮૭ કાર્તિક વદ ૧૩ શુદ્ધ (કવિની સ્વદસ્ત લિખિત પ્રત તેજ વર્ષમાં લખેલી પડોદરાના પ્રવર્તક કાંતિ વિજયજીના ભંડારમાં મોજુદ છે.)-આ પૈકી શીલવતી, વછરાજ, અને ધર્મશુદ્ધિ પાપશુદ્ધિ મંત્રીત્વ એ રાસો તપગજીના વિજયરત્ન સુરિના રાન્યમાં-વિશ્વમાન-પણ્યામાં રચ્યા છે, જ્યારે તેજસાર રાજર્ષિ રાસ વિજયદયાસુરિના રાન્યમાં રચ્યો છે એમ કવિએ પોતેજ પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું છે. વિજયરત્નને સુરિ. પદ સં. ૧૭૩૨ માં મળ્યું તેથી તેના પહેલાં તે એક પણ કૃતિ નેમિવિજયની થતી સંભવતીજ નથી; તે તે સુરિ સં. ૧૭૭૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા ને તેની પછી વિજયદયાસુરિ આવ્યા ને તે સં. ૧૭૮૫ માં સ્વર્ગસ્થ થયા કે જેની પછી વિજયદયાસુરિ આચાર્ય ને પછર તેજ વર્ષમાં થઇ આવ્યા ને તે સં. ૧૮૦૯ માં સ્વર્ગસ્થ થયા.

જેન અને જેનેતર કવિઓમાં એક બીજાની

સદાવલમાનપણ્યમાં સહકાર હતો કે નહિ એ પ્રશ્ન છે તેવોજ પ્રશ્ન જેનો એકબીજા સહકાર કરતા કે નહિ તેમજ જેનેતરો એકબીજા સાથે સહકાર કરતા કે કરી શકતા કે નહિ તે છે. જેનોમાં તો સહકાર પચાના ઘણા દાખલા ઘણાના સંગ્રહમાં મળ્યા આવે છે.-ગદ્યાના સંબંધમાં નહિ હોય, જેનોમાં એક બીજાની કૃતિઓ જુદી જુદી પ્રાન ફરી કરાવી એક બીજાને મોકલતા અને લુદા લુદા રચનાના ભંડારોમાં સંચલ કરાવતા. એક બીજાની કૃતિપર બાલાવનોધ રચતા. કાવ્યસાહસની કૃતિઓનો તેના મુનિ ગુરુઓએ વિસ્તાર કર્યો. કાવ્યસાહસ પોતાના હીરવિજય-સુરિના રાસની પ્રશસ્તિમાં પૃ. ૩૨૨ જણાવે છે કે:-
તપન આગવન મોનીસ રાસો,

પુરુષ પ્રસંગો દીપે બહુ સુખ વાસો,

ગીત શુદ્ધ નમસ્કાર બહુ કીધા,

પુરુષ માટે લિખી સાધુને દીધા.

આજ પ્રકારે કવિ નાકર લખે છે કે 'કવિ નાકરે વિપ્રને દીધા.'

સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલભાઈ આ પ્રશ્નો કંઈક ઉકેલ દુકાશરી શબ્દોથી કરતા હોય એમ જણાય છે-તે શબ્દો આ છે:-

જ્ઞાત ગૂજરાતી સાહિત્યનો સિદ્ધસિદ્ધાન્ત સંગ્રહ, (connected) ઇતિહાસ લખતો હોય તો જેનોથી જેને-વરની કૃતિ તરફ અને જેનેતરથી જેનોની કૃતિ તરફ દુર્લભ થઈ શકે નહિ. અનુક્રમ વિષયો સંબંધે બંને કાવ્યોએ એકબીજાના મૂળમાંથી પાણી પીધેલું એટલે કે સરફૂત અંધ પર આધાર રાખેલો, અનુક્રમ બાબતમાં વિચારની પરસ્પર આપલે થયેલી (They acted and reacted on each other) એટલે બરા ઇતિહાસની રચનામાં તો એ બંને કાવ્યની કૃતિની આલોચના થવી જોઈએ-જુદો આ અંકમાં 'મધ્યકાલીન સાહિત્ય પર સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલભાઈ' એ તોજ તથા ઉપોદ્યાત આનંદ કાવ્ય મહાદેવિ ભોક્ષિક ૭ મું કે જે થોડા વખતમાં બહાર પડનાર છે.)

છેવટે ત્રીપુન મંજુલાલ ગૂજરાતી કાવ્યો આ રીતે અનેક બહાર પાડી અખ્યાસીગોનો માર્ગ સરળ કરી આપે એમ ધરતી વિરમીએ. શ્રીએ.

જેસલબેર મોડાગરોય ગ્રન્થાનો સૂચી-
ગાયકનાડ પીપીલ અંધમાલા નં. ૨૧ મૂળ સંખ્યા

હક સ્વ. ચીમનલાલ ડી. દલાલ એમ. એ. અને સંશોધન કરી વિસ્તૃત ઉપોદ્ધાત અને અનુક્રમણિકાઓ લખી તૈયાર કરનાર પંડિત લોચનચંદ લખવા-નંદાસ ગાંધી. મૃત્યુ ૨. સવાનચુ.) સન ૧૯૨૬ પહેલાં પાટણના ભંડારોની મૂલ્યવાન અને પ્રમાણ-બૂત ગ્રંથોની ફેરિત કરનાર સદ્ગત ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ એ જખરા જૈન વિદ્વાન હતા; અને જૈનોમાં એક બીજા ભંડારકર હતા એમ કહેવામાં અત્યુક્તિ અમને જણાતી નથી. તેમણે સન ૧૯૨૬ માં જેસલમેર જખ ત્યાંના પ્રસિદ્ધ ભંડારમાંના પુસ્તકોની ટીપ તૈયાર કરી. આ ભંડાર જગતમાં એક પ્રખ્યાત ગ્રંથભંડાર છે. તેમાં અતિ પ્રાચીન અને અલભ્ય પુસ્તકો સુરક્ષિત છે. તેના સંબંધમાં સન ૧૯૨૬ માં ટૅડે તેનો ઉલ્લેખ કર્યો. ડૉ. છુલ્લરે સન ૧૯૭૨ માં જર્મ માત્ર ૪૦ પૃથોઓ તપાસી શક્યા. પછી પ્રો. એસ. આર. ભંડારકર વા ગયા હતા. પણ ફોલોમંદ પૂરા ન થયા. ૨૦૯ માં આપણી જૈન સ્વે. ડૉ. ફર-સે પંડિત રાંધાલ હંસરાજને મોકલી ગ્રંથોનાં નામોની ટીપ જન ગ્રંથાવલી માટે કરાવી કે જે ટીપ હજુ પણ દ્વિધ લાયબ્રેરી વડોદરામાં પડી છે કારણ કે તે ઊંચત દલાલને મોકલવામાં આવી હતી અને હજુ નેન્ડરસ આફ્રિસને પાછી ચપ નથી તેમ તે આફ્રિસે મંગાવી લીધી નથી. પણ વિસ્તૃત અને સંપૂર્ણ તથા ગ્રંથોને તપાસી કરવામાં આવેલી સૂચી તો સદ્ગત દલાલે જ કરી. જેસલમેર જખોના રસ્તો વિકટ છે છતાં તેની ખુસાફરી કરી ત્યાંના સંબંધી પ્રેમભાવભરી સદાનુભૂતિ અને સહકારિતા મેળવી પોલીટીકલ એ-જન્ટ ને તાન્યાધિકારીઓની લાગવગથી દલાલ મહાશયે પોતાનું કાર્ય અતિશ્રમે પણ ફોલોમંદીથી કર્યું અને તે પ્રકટ થાય તે પહેલાં તો સન ૧૯૨૮ ની ત્રીજી ઓક્ટોબરે ઇન્ડિયન-ગ્રામાં દલાલનું રથજ દેહાવસાન થયું. તેમનો યશોદેહ જનલંત અને ચિરસ્થાયી રહેશેજ.

દવે આ સૂચી સંશોધન કરી સુંદર અને ઉપ-યોગી સ્વરૂપમાં મૂળી પ્રેક્ષમાં મોકલવાનું કામ વડોદરાની ત્રેલ્લ લાયબ્રેરીના પંડિત ત્રાસચંદ ભગવાનદાસ ત્રાસીને સોંપવામાં આવ્યું અને તે અનિવચ

કુસલતાથી ગ્રંથકારો અને ગ્રંથોનો પરિચય કરાવતી અને તે સંબંધી અનેક નવીન ઐતિહાસિક હકીકતો જૈન અને જૈનેતર ગ્રંથકારોની; નિર્દિષ્ટ થયેલા જૈનોનાં આર્ય મુનિ વગેરેની જૈન જૈનેતર શ્રેણી વગેરેની જૈનમુનિવંશ ગચ્છાદિતી ગૃહસ્થવંશકુલ જ્ઞાતિ ગોત્રાદિતી, રામજોની, રથાનોની એમ વિધ વિધ અક્ષ-રાનુક્રમણિકાઓ તૈયાર કરી લાક્ષ્યદ પંડિત જે મહે-નત અને વિદ્વાનોના વ્યય કર્યો છે તે માટે અને તેમ કરી તેને બને તેટલી સંપૂર્ણ અને સત્તાધારી બના-વેલ છે તે માટે તેમને અનેકશઃ ધન્યવાદ ધટે છે.

આવી સૂચી આપણી સંસ્કૃતિના શબ્દદેહનું ફિફ્ટેન કરાવવામાં, પ્રાચીન ઇતિહાસની સંકળમાં વૃદ્ધતા મોકેડા પૂરા પાડનારી સામગ્રી પૂરી પાડવામાં પ્રગલ્ભ સહાયબૂત છે અને તેનું તે મહત્તર ઓછું નથી.

ભાવનગરના ચીફ જસ્ટિસ એ. જે. સુતાવાલાએ તા. ૧૭-૧૨-૨૫ નો નીચેનો અભિપ્રાય આ સંબંધે આપ્યો છે તેને અમે મળતા થઇએ છીએ.

“The Descriptive Catalogue now offered to the public, the result of the joint labours of the late Mr. C. D. Dalal, Sanskrit Librarian of the Baroda Central Library, and the Jain Pandit Mr. L. B. Gandhi is supposed to be pretty exhaustive, and embraces almost all important palm-leaf and paper MSS of the world-renowned Jain Bhandars of Jessalmere. The learned editor, Mr. L. B. Gandhi, a deep and well-read scholar of the old school seems to have spared no pains to make the catalogue as complete and accurate as possible. Every endeavour has been made to gather together all phases of available information bearing on the subject, and present them here in a condensed

and compact form, classified and arranged under appropriate headings. A brief historical sketch given in the Sanskrit Preface, the plan and scope of the work fully explained, the extra information of Inestimable value embodied in the Introduction, the variety of matters set forth in the appendices, the peculiar feature of the Notanda and other minor details will prove useful alike to the scholar and the layman"

છેવટે સદ્ગત દલાલે પાટણના બંડારોની વિસ્તૃત સૂચી કરી છે કે જે સંશોધિત અને પ્રકટ કરવા માટે સર્વ યોગ્ય સામગ્રીથી વિભૂષિત કરવા માટેનું કાર્ય પંડિત લાલચંદ્રનેજ સોંપવામાં આવ્યું છે તે સત્વર જાહેર પડે અને તેમાં પંડિતજીને આવેજ મથ અને ધન્યવાદ સંપ્રાપ્ત થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ. મેઘમહોદય-વર્ણવૃત્તી—મૂલ સંસ્કૃત પદ્યમાં. કર્તા મેઘવિજય ઉપાધ્યાય-લિંદોમાં અનુવાદક અને પ્રકાશક પંડિત ભગવાનદાસ જૈન. દી શેડિયા જૈન પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ બીકાનેર. મૂલ્ય રૂ. ચાર).

આ ગ્રંથ તેર અધિકારમાં છે. ૧ ઉપાત્તપ્રકરણ, ૨ વાતાધિકાર, ૩ દેવાધિકાર, ૪ સંવત્સરાધિકાર-ચુરચારકલ, ૫ ચાનિવત્સર નિરૂપણ, ૬ અયનમાસ પંક્તિ દિન નિરૂપણ, ૭ વર્ષારાખદિકથન, ૮ મેઘગર્ભ-કથન, ૯ તિથ્યકલકથન, ૧૦ સૂર્યચાર કથન, ૧૧ ચંદ્રગણ વિમર્શન, ૧૨ કાર્યચતુષ્ટય કથન, ૧૩ ચક્ર-નિરૂપણ. એકંદરે અમુક વર્ષ કેવું નિવડશે તે જાણી જો જો રાશિ, નક્ષત્ર, વગેરે ચિન્હો જોઇ તેનાં ફલ આમાં આપેલ છે તે વિચારી વિમર્શન કરવા માટેનો આ ગ્રંથ છે. તેનું હિંદી ભાષાન્તર અનુવાદક ગૂજરાતી હોવા છતાં ઠીક કર્યું છે એમ જણાય છે. પ્રેસ સાફ શોષ્યું હત તો વધારે સુંદર અને આકર્ષક સ્વરૂપમાં આ ગ્રંથ રજુ કરી શકાયો હત છતાં મોટા ટાઇપમાં એક કાગળ પર પુસ્તક છપાવેલ છે તે એકંદરે સાફ થયું છે.

ગ્રંથકર મેઘવિજય જળપરા જ્યોતિષી, મંત્રશાસ્ત્રી, કવિ, પંડિત અને રસજ્ઞ હતા એમ તેમના અનેક ગ્રંથો પરથી જાણી શકાય છે. તે સ્પષ્ટતાથી વિસ્તરપૂર્વક પૂરવાર કરવા માટે તેમના દરેક ગ્રંથો હસ્તગત કરી તેમાંની અત્યંત હકીકતો મેળવી એક જળપરા લેખ લખી શકાય તેમ છે. અનુવાદક મહાશયે પ્રસ્તાવનામાં ટુંકમાં હકીકત આપી છે તે ઉપર યુક્ત છે. મુનિમહારાજશ્રી વિચક્ષણવિજય પાસે આ ગ્રંથકારના અનેક ગ્રંથોની હસ્તપ્રતો છે, તે જો ગ્રંથકારનું ચરિત્ર લખવા લેખકને આપવાની કૃપા કરે તો આલોચનાત્મક સારો પરિચય ગ્રંથકર્તા અને તેમના ગ્રંથોના કરાવી શકાય તેમ છે. તેમના ગ્રંથોનું જેમ વિતરણ અને પ્રકાશન થાય તેમ કરવું યોગ્ય છે. આ ગ્રંથો થોડા વખત માટે અમને જોવા તપાસવા માટેજ પૂરાં પાઠવામાં આવશે, તો અમે તેવો પરિચય કરાવવા બનવું કરીશું. અનુવાદક મહાશય આ જોવા અન્ય ગ્રંથો—ગણિતસાર સંગ્રહ, હુવન દીપક સદીક, વાસ્તુસાર (શિલ્પશાસ્ત્ર), ત્રૈલોક્ય પ્રકાશ આદિ જૈન ગ્રંથો સાનુવાદ પ્રકટ કરનાર છે જાણી આનંદ થાય છે. દરેક જૈન લાયજેરી તેમજ તદ્દત જૈનો આવા ગ્રંથને ખરીદી ઉત્તેજન આપશે એમ ઇચ્છીશું.

જૈનેતર દરિએ જૈન—અથવા જૈનેતર અનેક મધ્યમ વિદ્વાનોના જૈનધર્મ સંબંધી અભિપ્રાયો-સંગ્રાહક મુનિ મહારાજશ્રી અમરવિજયજી, પ્રાં. શા. ગદ્યાભાષ દલપતભાઈ, ભરૂચ-મૂલ્ય જણાવ્યું નથી.)

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી એક સારી સેવા પૂર્ણ મુનિશ્રી અમરવિજયજીએ જૈનધર્મ અને સાહિત્યની જાળવી છે એમાં કાષ્ઠપણ્ય જતનો શક નથી. ભાષા ગૂજરાતી છે છતાં ટાઇપ આલભોધ રાખ્યા છે. તેથી તેનો લાભ હિંદી અને મહારાષ્ટ્રી જૈનો પણ લઈ શકે તેમ છે. વાસુદેવ ઉપાધ્યે, એક પરમકંઠ, રામ-તીર્થશાસ્ત્રી, લોકમાન્ય ટિલક, કાકા કાલેલકર, પ્રાં. આનંદરાજકર કુવુ, શ્રીયુત રાજવાડે આદિનાં વક્તવ્યો પ્રથમ ભાગમાં આપ્યાં છે અને ડા. હર્મન જોક્ષ-બીની જૈનશ્રી પરની પ્રસ્તાવનાઓ, હર્ષદેવદાસ,

હર્દય આદિ યુરોપીય વિદ્વાનોનાં મતો ખીનભાગમાં આપ્યાં છે. પ્રસ્તાવના પણ સુંદર થઈ છે. જૈનધર્મ સંબંધી અન્ય શું ધારે છે, સમજે છે તેનો તેમજ અન્ય વિદ્વાનો તેનો અભ્યાસ કેટલો સુક્ષ્મતાથી કરી શકે છે તેનો ખ્યાલ આ પુસ્તકથી સારી રીતે આવશે. હર્મન બાપામાં જૈનધર્મ અને સાહિત્ય સંબંધી અનેક લેખો અને પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે તેનો, અને હિંદના ઇડિયન એટ્રિક્સરી, રૉયલ એશિયાટિક સોસાયટીનાં જર્નલો આદિમાં જૈન સંબંધી જે જે લેખો, ઉલ્લેખો વગેરે આવ્યા છે તેનો અનુવાદ કરાવી પ્રકટ કરાવવાનું કાર્ય આ મુનિમહારાજ તેમજ અન્ય મુનિઓ યા સંસ્થાઓ ઉપાડી લેશે તો અત્યંત પ્રકાશ પડતાં શાસનનો ઉદ્ધાર થશે એમ અમે હૃદયપૂર્વક માનીએ છીએ.

નલ વિલાસ નાટક—મૂળ કર્તા રામચંદ્રસૂરિ. સંશોધક જી. કે. શ્રીગોંડેકર અને લાલચંદ્ર બી. ગાંધી—વડોદરા સેત્રેશ લાલચેરી વાળા. પ્રસ્તાવના-દેખક ઉક્ત પંડિત લાલચંદ્ર—ગાયકવાડ પૌરોહિત મંથમાળા મજીકો ૨૯ મો. પૃષ્ઠ ૪૦૦૯૧ મૂલ્ય સવાળે રૂ. ૧]

પ્રસિદ્ધ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના વિદ્વાન શિષ્ય રામચંદ્રસૂરિએ અનેક નાટકો તેમજ ગ્રંથો રચ્યા છે અને પ્રખંધયત નામનું પુસ્તક સૌ પ્રમંથરાણું રચી ‘પ્રમંથયતકર્તા’ એ ઉપનામ મેળવ્યું છે. તે સૂરિના સંબંધમાં જૂદા જૂદા ગ્રંથો જેવા કે પ્રમંથચિંતામણી, પ્રમાવકચરિત્ર આદિ પરથી મળતી બધી હકીકતો તેમજ તેમના ગ્રંથોમાંથી આંતરિક પ્રમાણ તરીકે પ્રાપ્ત કરેલી વિગતોને એકી કરી પંડિત લાલચંદ્રએ વિદ્વાતા ભરેલી સંસ્કૃત પ્રસ્તાવનામાં મૂકી છે તે ખાસ ઉપયોગી અને રસપદ છે અને તેનું ગૂજરાતી ભાષાંતર કરી યા કરાવી આ માસિકમાં ભવિષ્યમાં આપવા ઉમેદ રાખીએ છીએ.

નલરામ અને દમયંતીની કથા એટલી બધી રસભરિત છે કે તેના સંબંધી સંસ્કૃતમાં અનેક આખ્યાનો રચાયાં છે એટલુંજ નહિ, પદ્ય સંસ્કૃતના મજાલા પંચમદાખ્યામાં મી ર્વનું નેમના

સંબંધીનું નૈમિષ કાવ્ય એ એક મહાકાવ્ય થયું છે અને તે ઉપરાંત ખીજાં અનેક કાવ્યો રચાયાં છે. ગૂજરાતીમાં જૈન કવિઓ નામે માંડ્યુંકૃત સં. ૧૪૯૮ આસપાસ, ત્રિવિવર્ધન કૃત સં. ૧૫૧૨ માં, ગેશરાજ કૃત સં. ૧૬૬૪, નયચુંદર કૃત ૧૬૬૬માં, સમયસુંદર કૃત ૧૬૭૩માં, યાનસાગર કૃત સં. ૧૭૨૦ માં નલદમયંતીરાસ રચાયા છે જ્યારે જૈનેતરે કવિઓમાં અનુક્રમે બાલણ (૧૫૪૫ ?) નાકર (૧૫૮૧), પ્રેમાનંદ (૧૭૨૮ ? ૧૭૪૨) આદિએ તે પર કાવ્યો રચ્યાં છે. નલ દમયંતી સંબંધી ગૂજરાતી ભાષામાં લખવાની પહેલ જૈન કવિઓએ કરી છે.

શ્રીમત શ્રી ગોંડેકર અને પંડિત લાલચંદ્ર આ ગ્રંથનું સંશોધન સુયોગ્ય રીતે કર્યું છે—તેમાં આવેલા પ્રાકૃત ભાષાના ભાગોતી સંસ્કૃત છાયા કરી ‘પુટ-નોટ’માં આપેલ છે. પાશંતરો પણ આપ્યાં છે જૈન કથા અને બ્રાહ્મણ કથામાં શું શું ભેદ છે, આ નાટકકાર રામચંદ્રસૂરિએ કથા વસ્તુપર આધાર રાખી પોતાની પ્રતિભા બતાવી છે એ વગેરે બાના ઉઠા અભ્યાસી માટે મળતો વિષય છે. રામચંદ્રસૂરિનો નાટ્યદર્ષણ નામનો ગ્રંથ જો બહાર પડે તો આખા નાટક, અલંકાર અને કાવ્યના સાહિત્ય પર જજારો પ્રકાશ પડશે. તે ગ્રંથની વિદ્વાનો બહુ રાહ જુએ છે. શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે આ પૌરોહિત ગ્રંથમાળા કાઢી તેમાં જૈન સાહિત્યનો સમાવેશ કરી શ્રી બો-કેશ લક્ષ્મીચાર્ય જેવા વિદ્વાન જનરલ એડિટર, શ્રી ગોંડેકર અને પંડિત લાલચંદ્ર જેવા વિદ્વાનો નિયોજી જૈન સમાજ પર ઉપકાર કર્યો છે એ માટે અમે તેમને અનેકથા ધન્યવાદ અર્પિએ છીએ, અને ઇચ્છીશું કે તે ગ્રંથમાળામાં નાટ્યદર્ષણ પણ સંશોધિત થઈ બહાર પડે.

લોક મકાશ—પ્રથમ-વિજ્ઞાન. મૂળકર્તા શ્રી વિનયવિજયજી પ્રો. દેવચંદ્રસાવત્રાજ જૈન પ્ર. રંડ. સુરન પાનાં ૧૩૧ નિર્ણયસાગર પ્રેસ મૂલ્ય બે રૂ. આમાં ૧૧ સર્વોચ્ચો દ્રવ્યલોક પ્રકાશ મુકેલ છે. સૈવ કાળ અને બાવતી લોકનું સ્વરૂપ દર્શાવે પછીના ભાગોમાં આવશે. જૈન વિશ્વવેદના (cosmology) સંબંધે

માન્યતા છે તે આ અંથ પરંપરી વિશેષ પ્રમાણમાં મળશે. આ સંસ્કૃતમાં વિં ૧૮મા શ્લોકમાં ધ્યેય તપવિન્યયછે કરેલી મુંદર રચના છે. તે આખી તે જામનથરના પાંડત હીરાલાલ હંસરાજે પ્રકટ રી છે. તે પંડિત સંજીવી સામાન્ય રીતે કહેવાય કે મોટા ટાઇપમાં અનેક પાનાંઓમાં અંથો છાપી હતી વધારે કિંમત રાખે છે-તે ફરિયાદ દૂર કરવાનો મા અંથના પ્રકાશનનો હેતુ જણાય છે તે અંગેય રહી. ઉક્ત પંડિતની પ્રકાશિત કૃતિમાં અને આમાં બી વિશેષતા છે તે સમાન્ય નથી. આમાં કંઈ પણ પ્રસ્તાવના નથી, તેમજ આ સંસ્થા જે રીતે અન્ય અંથોમાં પ્રાકૃત ગાથાઓ કે વાક્યોની સંસ્કૃત છાપા પ્રુટનોટમાં મૂકાવે છે તે રીતે આ અંથ સંજીવે કર્યું નથી. હવે પછીના વિભાગોમાં એમ કરના લક્ષ આપશે. આમાં વિષયાનુક્રમ, સોદા અને વિસ્તૃત મૂકવે ધટે એ પણ લક્ષ બહાર જવું ન જોઈએ. આવા અંથો ગૂજરાતીમાં અનુવાદ કરવા યોગ્ય છે, ને અંશેશમાં પણ અનુવાદ કરવા લાયક આ અંથ છે એમ માનીએ છીએ.

ત્રિભુવનદીપક-પ્રબંધ—[રચનાર કવીશ્વર શ્રી જયશેખરસુરિ સંપાદક પંડિત લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ, પ્રો અગધર્યંદ ભગવાનદાસ ગાંધી; કુલ પ. ૯૦ મૂલ્ય આઠ આના]

અંચલ ગચ્છમાં જયશેખરસુરિ એક મહાકવિ અને અંથકાર થયા છે. સંસ્કૃતમાં અનેક અંથો (૧૪૩૬ થી ૧૪૬૨ સં. માં) રચ્યા છે. ઉપદેશ ચિંતામણી સં. ૧૪૩૬, પ્રબોધ ચિંતામણિ અને ધમ્મિલ ચરિત મહાકાવ્ય સં. ૧૪૬૨, જૈનકુમાર સેભવ મહાકાવ્ય, અને શરૂજ્ય, ગિરનાર, મહાવીર જિન એ ત્રણ પર દ્વાત્રયિકા. આત્માવબોધ કુલક, ધર્મસર્વસ્વ, ધર્મકલ્પદ્રુમ વગેરે વગેરે. આ પૈકી પ્રબોધ ચિંતામણી એ રૂપક અંથ છે. જૈનમાં ઉપ-મિતિભવપ્રપંચકથા સિદ્ધિપ્રકૃત રૂપકનો મહાન અને પ્રાચીન (૧૦ મા સૈકાનો) અંથ છે કે જેટલો પ્રાચીન રૂપક અંથ વિશ્વના કોઈ પણ સાહિત્યમાં થયેલો જાણવામાં નથી. આ પ્રબોધ ચિંતામણી અંથમાં

મોહ અને વિવેકનું સ્વરૂપ આપ્યું છે અને પરમહંસ એવા આત્મારાજની શ્રેષ્ઠતા બતાવી છે. આ ઉપરથી ધર્મમંદિરે મોહ અને વિવેકનો રાસ ગૂજરાતમાં રચ્યો છે અને ખીન્નઓએ ઉદયરત્ન, નેમિવિન્યય આદિએ પણ તેવો રાસ રચ્યો છે.

જયશેખરસુરિએ આ પોતાના સંસ્કૃત રૂપક અંથને સ્વતંત્ર રીતે ગૂજરાતીમાં આ ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધરૂપે રચ્યો છે. તેની રચના સંવત ૧૪૬૨ માં થા તે પહેલાં મૂકી શકાય. આથી આ કૃતિ આદિ કવિ તરીકે હમણાં સુધી મનાતા શ્રી નરસિંહ મહેતાના પહેલાની છે અને તેથી તે પહેલાંની ગૂજરાતી ભાષાની કૃતિ તરીકે પસંદ કરી પંડિત લાલચંદ્રએ પ્રસ્તાવના, સંક્ષિપ્ત સાર, વગેરે સહિત સંશોધિત કરી જનસમૂહ પાસે સં. ૧૯૭૭ માં રજૂ કર્યો તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધટે છે. ગૂજરાતી સાહિત્યના પ્રખર સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હપ્પેદરાય દ્રુવ એક પત્રદારા જણાવે છે તે પ્રમાણ છે કે—

‘જૂની ગૂજરાતીના અભ્યાસને માટે જૂના જૈન કાવ્યો બહુ જરૂરનાં છે. પંદરમા સોળમા સૈકા પછી તો જૈનેતર સાહિત્ય પણ મળી આવે છે પરંતુ તે પહેલાંના સૈકા ઉપર તો જૈન સાહિત્યજ પ્રકાશ નાંખી શકે એમ છે.’

આમ લખી વાચક વર્ગને અને અભ્યાસકર્તાને આભારી કરવા માટે તેણે જૂનું જૈનસાહિત્ય છપાવવાની પ્રવૃત્તિ કરવા માટે આનંદકાવ્ય મહોદધિ પ્રકટ કરનારી સંસ્થાને દ્રવ મહાશય પોતે જણાવે છે તે યોગ્ય છે. હલ્લુ આ સંસ્થા તરફથી આવી પ્રાચીન કૃતિઓ પ્રકાશન પામી નથી, પણ લાલચંદ્રભાઈએ પહેલાં પ્રયત્ન આટલી જૂની કૃતિ સંશોધિત કરી પ્રકાશિત કરાવી તે માટે અભ્યાસકર્તા વર્ગ તેમનો મણી છે. આ અંથ બી. એ. ને એમ. એ. ના ગૂજરાતી અભ્યાસક્રમમાં હલ્લુ સુધી દાખલ થઇ શક્યો નથી એ જોદ-જનક છે. લાલચંદ્રભાઈએ આ કાવ્ય પાછળ લીધેલ શ્રમ પ્રશંસનીય છે.

શ્રી નરસિંહ મહેતાના પહેલાનું ગૂજરાતી સાહિત્ય જૈન કવિઓકૃત ધણું છે અને તે ધીમે ધીમે બહાર પડતું જશે તો તેમને આદિ કવિ તરીકે હવે નહિ

કહી શકાય કે નહિ માની શકાય. આથી આઘાત પામવાની ભાષાભ્યાસીઓને જરૂર નથી, પણ ઉલટું ખુશ થવા જેવું છે. લાઘવ્યંદ પડિતે શ્રી શાલિભદ્ર સુરિએ સં. ૧૨૪૧ માં રમેલ ભરત નરેશ્વર ચરિતને સંશોધિત કરેલ છે તે પ્રકાશિત કરવા તેઓ ધણું વર્ષોથી ઇચ્છે છે. તો તેઓ હવે સત્વર પ્રકટ કરશે એમ ઇચ્છીશું.

આ કાવ્ય ઉચ્ચ પ્રતિનું છે. તે ૪૩૨ કડીનું લાખું છે અને તેમાં જૂની ગૂજરાતીનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મળી આવે છે. તે સ્વરૂપને છણી તેને વિસ્તૃત રીકા રૂપે બહાર લાવવાનું કાર્ય શ્રી કેશવલાલ ધ્રુવ જેવા ભાષાશાસ્ત્રી કરે તો ધણી પ્રકાશ પડી શકે તેમ છે. અમને જાણવાવાને આનંદ થાય છે કે આ કાવ્યને પુનઃ બીજી પ્રતિઓ મેળવી સંશોધિત કરી તે પર વિધવિધ ટિપ્પણો-રૂપકનો ઇતિહાસ, કવિના સંસ્કૃત પ્રબોધ ચિંતામણી અને આ ગૂજરાતી પ્રબંધની સરખામણી, કવિ અને કાવ્યનો પરિચય, કાવ્યમાં વપરાયેલ છંદ અને ઢાળ પર વ્યક્તવ્ય, પાઠાંતરોની મીમાંસા, જૂની ગૂજરાતીનું સ્વરૂપ અને તેની વિશેષતાઓ તેઓશ્રી લખી પ્રકટ કરવાના છે અને તેમ થયે તે એમ. એ. ના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ થશે, તો તેનાથી ભાષાપર જ્યારે પ્રકાશ પડશે અને તેના અભ્યાસ યદ્ય ભાષાનો ઉત્કર્ષ પણ થશે. લાઘવ્યંદ-ભાષના પ્રકાશન પછી પાંચ છ વર્ષે સાક્ષરશિરોમણી દુર સાહેબના હસ્તથી આ ગ્રંથ આદર પામે એ ઓહું ખુશ થવા જેવું નથી. તેઓ પોતાનું કાર્ય સુંદર રીતે પ્રમાણભૂત કરી શકે તે માટે વિશુવન દીપક પ્રબંધની હસ્તપ્રતો ન્યાં ન્યાં હોય ત્યાં ત્યાંથી મેળવી સાહિત્યરસિક મુનિઓ અને શ્રાવકોએ તેમને પૂરી પાડવાની જરૂર છે. આની એક પ્રત શ્રી વિજયધર્મ સુરિના આગામાં રાખેલ બંડારમાં છે તો તે તેમને જલ્દી મોકલે એમ તે બંડારના કાર્યવાહકોને વિનવીએ છીએ.

જીતકલ્પ-સૂત્ર—કર્તા શ્રી જિનભદ્રગણિદામા શ્રમણ સંપાદક મુનિ જિનવિજય પ્રકાશક જૈન સાહિત્ય સંશોધક સમિતિ અગદાવાદ. નિર્ણયસાગર પ્રેસ ૫. ૨૦૧૬૦ મૂલ્ય ત્રણ રૂપીયા આમાં મૂલ

પ્રાકૃત સૂત્ર ઉપરાંત શ્રી સિદ્ધસેન ગણિકૃત બૃહચૂણિ અને ચંદ્રસૂરિકૃત વિષમપદ વ્યાખ્યા મૂકવામાં આવેલ છે. પ્રસ્તાવનામાં જિનભદ્રગણિનો સમય અને તે ઉપરાંત બીજી અનેક વિગતો વિદ્વાતભરી દૃષ્ટિથી મૂકવામાં આવી છે.

છતકલ્પ એટલે વિષમપદ વ્યાખ્યામાં સમગ્રનું છે તેમ છત એટલે આચરિતવ્ય સર્વકાલધરણી વા છત અને તેનો કલ્પ એટલે વર્ણના. શ્રમણના આચાર-એકે આચારની વર્ણના. કલ્પ એ શબ્દ દશ અર્થમાં વપરાય છે:—

સામર્થ્ય વર્ણનાયાં ચ ચ્છેદને કરણે તથા
ઓપગ્ને આધિરાસે ચ કલ્પ શબ્દ વિદુષ્ઠાઃ ।

તે દશમાં વર્ણના એ અર્થમાં. અત્ર કલ્પ એ શબ્દનો વ્યવહાર થયો છે. આમાં ૧૦ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે.

જિનભદ્રગણિ એ મહા આગમવાદી આગમમૂલ અને આગમ પરંપરા પર સૌથી વધુ ભાર મૂકનાર એક સમર્થ વિદ્વાન હતા, અને તેમને 'ક્ષેમાંથમણ્ણ' 'લુગપ્રધાન' એ નામના મહાબ્રહ્મ યોગ્યતાથી આપવામાં આવ્યાં છે.

તેમણે 'પોતાની અનુપમ મતિના પ્રભાવે જ્ઞાન, જ્ઞાની, હેતુ, પ્રમાણ અને ગણધર પૃચ્છાનું સર્વિશેષ ત્રિવેચન વિશેષાવસ્થકમાં ગ્રંથ નિબદ્ધ કર્યું' આ વિશેષાવસ્થક તે આવસ્થક સૂત્રના સામાયિકાધ્યયન ઉપરનું લગભગ પાંચ દબાર ગ્રંથ પ્રમાણે પ્રાકૃત ગદ્યા બદ્ધ છે તે એટલું બહું સુપ્રતિષ્ઠિત અને જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તોપર એટલું બહું અજબાણ પાડનાર છે કે તેના અધ્યયન વગર જૈન ધર્મનો મર્મ પામી શકાય નહિ. તે તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર છે અને તેથી 'મહાભાષ્યકાર' તરીકે તેમની ગણના થઈ છે. આ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે પરંતુ દુર્ભાગ્યે તેના પર તેમણે કરેલી સ્વોપચ સંસ્કૃત રીકા દુર્લભ છે. તેમના બીજા ગ્રંથો બૃહત્ સંમદણી, બૃહત્ સ્ત્રેત્ર સમાસ અને આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થયા. પણ વિશેષજ્ઞવતી નામનો પ્રકરણ ગ્રંથ અપ્રકાશિત છે. તે પ્રકાશિત કરવા માટે હાલની પ્રસ્તુત પ્રકાશિની સંસ્થાઓ યોગ્ય વિચારશે. મુનિ જિનવિ-

જ્યેષ્ઠ જૈન સમાજમાં એક પ્રખર પ્રભાવશાળી વિદ્વાન છે; ગૂજરાત પુરાતત્ત્વ મંદિરના આચાર્ય છે, સંસ્કૃત પ્રાકૃત હિંદી ગૂજરાતી વગેરે અનેક ભાષાના જાણકાર છે. તેમણે સંશોધક તરીકે સુંદર કાર્ય કરી આ અપૂર્વ ગ્રંથ પ્રકાશમાં લાવ્યા છે, તે માટે તેમને જોયરમ ધન્વવાદ પટે છે. 'આચારંગમુદ્ર'ની પેઠે આમાં અક્ષરાનુક્રમે શબ્દકોષ સંસ્કૃત શબ્દ સહિત આવ્યો હતો તો ગ્રંથની ઉપયોગિતા વધત.

આ પુસ્તક પ્રકટ કરવામાં જૈનતર પટ્ટીવ રા. બ. ગિરધરલાલ ઉત્તમરામ પારેએ સફળત આપક પ્રેમચંદ્ર દોલતરામ મોદીના પ્રુપ્ત સમરજીયે કહેલા દ્રવ્યમાંથી સંકલ્પ આપી છે તે માટે તેમનો જૈનસંમોજ પર ઉપકાર છે. જૈન સમાજ પુરાતત્ત્વમંદિરના આચાર્ય શ્રી જિનવિજયજી પાસેથી તેમના લાયકગુ કાર્ય લેતાં શીખે તો થયું મેળવી ચકાય તેમ છે. તેમણે અનેક ગ્રંથો સંશોધિત કર્યા છે કે જેની દીપ આ ગ્રંથના પુકાર મૂકેલી છે. હવે પ્રાચીન ગૂજરાતી ગદ્યમંદૂર, પદ્યવલી સંગ્રહ, વિજયદેવ માહાત્મ્ય, ગૂજરાતનાં ઇતિહાસનાં સાધનો એ નામના તેમના ગ્રંથો છપવાના છે. પહેલા ગ્રંથમાં વિક્રમ પંદરમા સૈકાનું ગૂજરાતી ગદ્ય સાહિત્ય કે જે પદ્યસાહિત્યની પેઠે જૈન ગ્રંથકારો રચિતજ આપા ગૂજરાતી સાહિત્યમાંથી મળી આવે તેમ છે તે મુકવામાં આવનાર છે-તેમાં મુખ્ય કરી તરજુ-પ્રભાસરિ, સોમસુંદર, સરિ આદિએ રચેલા બાલાવબોધ માંથી નમુના લેવામાં આવ્યા છે, આ ગૂજરાત પુરાતત્ત્વ મંદિરમાંથી પ્રકટ થનાર છે, અને તે જિનવિજયજીની પ્રસ્તાવના સહિત બહાર પડશે ત્યારે નવીન પ્રકાશ, ભાષાના સંગ્રહ અને રચનામાં જૈનોના ફાળાનું માપ કાઢવામાં, પડશે એ નિર્વિવાદ છે. બીજો પદ્યવલીઓના સંગ્રહ બહાર પડે તો ઇતિહાસનું એક આવરવક ગ્રંથ પ્રાપ્ત થાય. અત્યાર સુધી એક પણ જૂની પદ્યવલી સંપૂર્ણકારે બહાર પડી નથી અને તે પર કેટલું પણ સંસ્થાનું કે પ્રકાશકનું લક્ષ ગયું નથી તે નવાઈ છે. આ અને બીજા ગ્રંથો માટે જૈન શીમતા કે પ્રકાશિની સંસ્થાઓના દ્રવ્યની સહાય હુતમાં મળે તો તે જલદી બહાર પડી શકે તેમ છે. મુનિશ્રી પાસે જૈન ઇતિહાસનું બીજું ગ્રંથ

તે જુદા જુદા સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથોની પ્રવૃત્તિએ તૈયાર છે તે જો બહાર પડવા માટે દ્રવ્ય આપનાર કેટલું નિકળી આવે તો જેમ અમારો 'જૈન ગૂર્ણરે કવિઓ' એ ગ્રંથ ગૂજરાતી સાહિત્યમાં જૈનોનો જળ્યા ફાળાનું જ્ઞાન કાન પકડીને કરાવે તેવો નિષ્કરે તેમ છે તેજ રીતે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યમાં જૈનોનો મોટો ફાળો નિર્વિવાદ રીતે પૂરતાર કરી શકે. અને તેમ થાય તો જૈન સાહિત્યનો સર્વોચ્ચ સુંદર ઇતિહાસ લખવામાં અતિ અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય.

આ જરા અપ્રસ્તુતમાં જવાયું પણ તે જરૂરનું હોષ અંગ નિવેયું છે. જૈન ધાર્મિક સાહિત્ય અને ખાસ કરી યજ્ઞ સાહિત્યનો ઇતિહાસ લખવાની પૂરી આવશ્યકતા છે. ડૉ. વેળે અનેક હકીકતો તે સંબંધી મૂકી છે. પ્રો. લોયમને અને બીજાએ ઘણું લખ્યું છે તે સર્વ જર્મન ભાષામાંથી થયેલી સમગ્ર તેમાં રહેલા દોષ નિવારી થયેા ગ્રંથ કરી તેવો ઇતિહાસ રચી શકાય તેમ છે અને તેનું કાર્ય કરવામાં જૈનસંસાજમાં થોમ અને પ્રતિભાશાળી વિદ્વાનો અમારી દૃષ્ટિમાં ઉત્તમ આચાર્યશ્રી, પંડિત સુખલાલજી, પં. જાહેચ-રાસ, પં. હરગોવિંદરાસ, મુનિશ્રી વિલાવિજયજી, મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજી આદિ આવે છે. સમાજ તે સર્વનો લાભ લેવા બહાર આવે એ ઇચ્છીશું; અને એવો ઇતિહાસ લખાય તે પહેલાં આપા ગ્રંથો થૃષ્ણિ આદિ પંચ ગ્રંથ સહિત સંશોધિત થઈ બહાર પડે તે પ્રથમ જરૂરની વાત છે. આભોદય સમિતિએ કેટલાંક આગમો બહાર પાડી સાનુકૂળતા કરી આપી છે.

દરેક જૈનગ્રંથ. લાંડાર, લાયજેરી, અને આગ-મગ્યાસી આ ગ્રંથ ખરીદી ઉત્તેજન આપશે. છપાઈ અને કાગળ સુંદર છે.

તરંગવલી-જૂળ કતો પ્રાકૃતમાં પાદવિખ્યાચાર્ય તેનો સંલેપ પ્રાકૃતમાં કરનાર નેમિચંદ્ર ગણિ, જર્મન અનુવાદક પ્રો. લોયમને. ગૂજરાતી અનુવાદક નરસિંહ-ભાઈ ઇશરભાઈ પટેલ. પ. હર પ્રં. જળજ્યંદ્ર કેશવલાલ મ. મોદી હામપટેલની ગોળા અમદાવાદ મુદ્ર્ય આના ખાર.

પાદલિપ્તાચાર્યનો સમય નિર્ણય કરવા માટે નિર્વાણ-કલિકાના સંશોધક રા. મોહનલાલ ભં. ઝવેરીએ તેની પ્રસ્તાવનામાં પ્રયત્ન કર્યો છે. તે આચાર્ય ધણા પ્રાચીનકાળમાં એક પ્રભાવક પુરૂષ થયા છે એમાં કાંઈ ગતતો શક નથી. તેમણે રચેલો કથાનો આ અંચ દુર્ભાગે હલુ સુધી અપ્રાપ્ત છે, પણ પ્રાચીન કાળથી તેની સુવિખ્યાતી એટલી બધી હતી કે તેના ઉલ્લેખ યુગપ્રધાન જિનભદ્ર ક્ષમાશ્રમણે પોતાના વિશેષાવસ્થક લાખ્ય (ગાથા ૧૫૦૮)માં, હરિભદ્રસરિ એ આવસ્થક દીકામાં, દાક્ષિણ્યક-ઉલોતનસરિએ કુવલમખાલા (૨મ્યા સંવત્ ૮૩૫)માં અને ત્યાર પછીના અનેક વિદ્વાનોએ કર્યો છે. આ અંચનો પ્રાકૃતમાં સંક્ષિપ્ત સાર કાષ્ઠવગ્ગના વીરભદ્રના શિષ્ય નેમિચંદ્ર ગણિએ કરેલો તેની પ્રત પરથી જર્મન પ્રોફેસર લોહમને સંશોધન કરી મૂળ તેમજ તેના જર્મન ભાષામાં ગણે કાવ્ય ન હોય તેના ગદ્યમાં અનુવાદ કર્યો તે યૂરોપીય વિદ્વાનોમાં બહુ વખણાયો. આ જર્મન પરથી નરસિંહલાલ ધરિરાણ પટેલ (પાદીધર પતના સંપાદક) નામના વિદ્વાને ગૂજરાતીમાં કર્યો તે આમાં મૂકેલો છે.

રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદીએ આની એક પ્રત મેળવી ડૉ. યાદોજીને મોકલેલી કે જેમણે પોતાના મિત્ર ડૉ. લોપમનને આપી. ડૉ. લોપમને મુગ્ધ થઈ તેનું આધાર જર્મનભાષામાં કર્યું, આવી રીતે આપણા વિદ્વાનો સારા કંઈ જર્મનાદિ વિદ્વાનોને પૂરાં પાડી તેમની મહેનતનું ફલ જૈન સમાજને આપાળ્ય કરે તો કેટલું બહુ ઉત્તમ કાર્ય યાપ. થીયુત મોદી જેવા અનેક નિકળે એમ ઇચ્છીશું.

આ ગૂજરાતી અનુવાદનું સંશોધન સાહિત્યપ્રેમી શ્રી જિનવિગ્નચંદ્રએ કર્યું છે અને તે સાથે પ્રાલિપ્તાચાર્યના સમય વગેરેના વિચાર સંબંધમાં એક વિસ્તૃત નિબંધ લખી આપવા ઇચ્છા તેમણે દર્શાવી હતી પરંતુ સમયાભાવે તેઓથી લખી નથી શક્યા. હવે સમય મળ્યે તેઓ લખશે તો ઉપકાર વશે.

પ્રો. લોપમનની પ્રસ્તાવના ખાસ વાંચના જેવી છે. તે પ્રોફેસર આવસ્થક સ્વરૂપ પર ધણું વર્ગો પહેલાં

વિસ્તૃત નિબંધ લખી, તેમજ 'બુદ્ધ અને મહાવીર' એ નામનો તુલનાત્મક નિબંધ તાન્ત્રેતરમાં લખી જૈન સાહિત્યની જમરી સેવા બજાવી છે. આ કથા સંબંધે તેમને પત્રવ્યવહાર આ પુસ્તકમાં છપાવેલો હત તો વિશેષ અજવાળું પડત.

ધણા પ્રાચીનકાળથી પ્રાકૃત ભાષામાં સુંદર કથાનકો બહાર પાડવામાં જૈનોએ મોટા ફાળો આપ્યો છે.

પ્રો. લોપમન પ્રસ્તાવનાના પ્રારંભમાં કહે છે કે 'હું આ જે કથા રચુ કરું છું તે ખરેખર એક નવીન કથા છે. કારણ કે ભારતવાસીઓ સિવાય બહારના કોઈએ અદ્યપિ એ વાંચી નથી, અને જે ભારતમાં એકવાર એ લોકપ્રિય થઈ પડી હતી, તે બુદ્ધ ભારતમાં પણ અત્યારે એને કોઈ બહુત નથી. આ કથા પ્રાચીન ભારતનું દાન છે, પણ એને વાંચીને વાચક કથા કાળમાં ચુકરી એ હું શાકસ રીતે બહુતો નથી. દુઃકમાં એટલું જ કહેવાનું કે એમાં વર્ણવેલા ધાર્મિક સિદ્ધાંતો બૌદ્ધકાળમાં પ્રકટ થાય છે, તેથી આ કથા કાષ્ઠસ્થના પછીના કાળમાં એટલે કે બીજ કે ત્રીજ સદીમાં લખાઈ હોવી જોઈએ.'

અને આજ પ્રોફેસર મુત્તાપરના વ્યાખ્યાન સાહિત્યના કાલક્રમમાં સ્પષ્ટીકરણ કરતાં કહે છે કે

'જૈન આગમો ઉપર લેણી પ્રથમ નિયુક્તિ નામે પ્રાકૃત ગાયાળદ્ દ્વારા ટિપ્પણીઓ રચાઈ; તે પછી પ્રાકૃત બહુલ અને કવિત્વ સંસ્કૃતવાળા ગદ્યમાં ચૂલ્કિઓ રચાઈ; તે પછી સંસ્કૃતબહુલ અને કવિત્વ પ્રાકૃતવાળા ગદ્યમાં દીકાઓ રચાઈ, અને તે પછી ઉચ્ચ કેવલ સંસ્કૃતમાં જ્યાં જ્યાંઓની રચના થઈ.' જુઓ જ્ઞાતકલ્પસૂત્રની પ્રસ્તાવના પ. ૧૬. આ સર્વમાં કથાનકો ધણું આવ્યાં છે. અને ચૂલ્કિઓમાંનાં પ્રાકૃત કથાનકોના પછી સંસ્કૃત દીકા કરનારે એમને એમજ પ્રાકૃતમાં પોતાની દીકામાં લીધાં છે.

આ સર્વ કથાનકો પરથી તેમને ઇતિહાસ લખી શકાય તેમ છે. તરંગવતી એ એક પ્રાચીન કથા છે તે મૂળ પ્રાકૃતમાં કે જૂની અપભ્રંશમાં હતી તે જોવાનું રહે છે, પણ દુર્ભાગે તેની મૂળ પ્રત (પાદલિપ્ત કૃત કથાની) અપ્રાપ્ય છે. 'વિદ્વાન શોધકો અને મુનિઓ આ બાબત પર લઘુ રાખે અને જૂના પુરાણ ગંધારમાંથી જો મૂળ અંચ મળી આવે તો જૈન કથાસાહિત્યની ક્ષતિ દિગંતપર્યંત ઝગડી

હે તેમ છે' એ પ્રકાશના વચનો સાથે સહમત છીએ. આ પહેલી આશ્ચિ છે.

તરંગવતી—ઉપરનીજ કથાનો ઉપર મુજબનોજ અનુવાદ પ્રકાશક-સહયુક્તાનુરાગી કપૂરવિજયજી. પૃ. ૧૦૮ પાલીતાણા બહાદુરસિંહજી પ્રેસ. મૂલ્ય-મનન પૂર્વક વાંચન અને પરિશીલન.]

મુનિશ્રી કપૂરવિજયજીએ ઉપરોક્ત તરંગવતીનાં બાબતરમાં 'વાંચનારની અનુકુળતા પાતર પહેલી આશ્ચિમાંના સખળા ગાથાંક તથા કૌંસમાંનું કેટલુંક અનુપયોગી (?) લાગતું લખાણ કમી કરેલ છે' ને એક સ્થળે થયેલી જરી ભૂલને સુધારી આ બીજી આશ્ચિ પ્રકટ કરી છે. જે લખાણ કમી કરેલ છે, તે 'અનુપયોગી' અમારી દૃષ્ટિએ જરાપણ લાગતું નથી, પણ અમને તો તે અતિ 'ઉપયોગી' લાગે છે, પણ પ્રકાશક મહાશયને જે ચોખ્ખા લાગ્યું તે ખરૂં. આ બીજી આશ્ચિ વિના મૂલ્યે ભેટ આપવા વાંચનની વૃદ્ધિ કરવા અર્થે પ્રકટ કરવા માટે મુનિશ્રીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. પ્રેસ સાફ શોધ્યું હત તો છપાઈ, ૨૫ રૂંબ વધારે સુંદર થાત.

તિર્થાંગ કલિકા—મૂળ કર્તા પાદલિપ્તાચાર્ય. સંશોધક મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી બી. એ. એલ એલ. બી. સોલિસિટર. મુનિ શ્રી મોહનલાલજી જૈન મંથમાલા નં. ૫ પ્ર૦ શેઠ નયમલજી કનૈયાલાલજી રાંકા, મંજાદેવી પોસ્ટ ઝોડીસ ઉપર મુંબઈ.

પાનાં ૬૮ નિષ્ક્રયસાગર પ્રેસ. મૂલ્ય રોક ૩; પહેલાં પ્રકટ રમાપતિ મિશ્રની આર પાનાની સંસ્કૃત ભૂમિકા છે અને રા. મોહનલાલે અંગ્રેજીમાં ૨૦ પાનાની પ્રસ્તાવના લખી છે તેમાં પુસ્તકનું વસ્તુ, તાત્ત્વિક અસર, કર્તાનો સમય અને પરિચય વગેરે અનેક બાબતો પર પ્રકાશ પાડ્યો છે. આનું ગૂજરાતી બાબતર યા ગૂજરાતીમાં સ્વતંત્ર પ્રસ્તાવના સાથે સાથે મૂકી હત તો વિશેષ યોગ્ય થાત. પાદલિપ્ત-પાદલિપ્ત-પાદલિપ્ત સુરિપરથી પાલિતાણા એ ગામનું નામ પડ્યું છે એમ મનાય છે. વિક્રમના પહેલા થાત. કમાં તેમનો સમય સંશોધક મૂકે છે. ભદ્રેશ્વરની કથા-વલિ નામનો પ્રાકૃત મુખ્ય અંથ પાટલુના ભંડારમાં તાડપત્ર ૫૨-લખેલો છે કે જેમાં ૨૪ જિન ૧૨ ચઢી

થી માંડી હરિભદ્રસુરિ સુધીનાં સત્પુરોનાં ચરિત્ર છે તે પરથી પાલિત ચરિત્રમનો ફેરો પ્રત રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદીએ કરાવી અમને આપેલી અને તે સંશોધક મહાશયને 'પૂરી પાડી, તે આખું ચરિત્ર આમાં ઉમેર્યું હત તો વધારે ઉપયોગી થાત. હવે તેનો ગૂજરાતી સાર પણ તેઓ પૂરો પાડે એમ ઇચ્છીશું.

પુસ્તકમાં વિવિધ પ્રમાણે પ્રકરણો પાડ્યાં છે તેમાં નિત્યકર્મવિધિ, દીક્ષાવિધિ, આચાર્યાંગિકે, ભૂપરીક્ષા ભુમિ પરિચય, શિલાન્યાસવિધિ-નાસ્તુપૂજન, પ્રતિષ્ઠા વિધિ, પાદપ્રતિષ્ઠા, હારપ્રતિષ્ઠા, ગિર્જાપ્રતિષ્ઠા, હલપ્રતિષ્ઠા, ચૂલિકા પ્રતિષ્ઠા, ચૂલિકાકલશધ્વજનધર્મચક્ર પ્રતિષ્ઠા, વેદિકા લક્ષણ, જ્યોત્સ્નાદર્શનવિધિ, પ્રતિષ્ઠાપયોગી મુદ્રાવિધિ, પ્રાચિન્નવિધિ, અર્ધદંડીનાં વર્ણાદિકમ, દશદિક્પાલાદિ વર્ણન, નવપ્રકાદિ વર્ણન, અક્ષરોત્તિસ્ત્રેણપાસાદિ વર્ણન છે. આ બધો મંત્રાદિક પ્રયોગનો વિધિ મંથ છે. જૈન સાહિત્યમાં મંથ જ્યોતિષાદિ પર પુસ્તકો છે અને તેમાં પૂર્વના જૈન આચાર્યો પ્રવીણ હતા, એમ સ્પષ્ટ બાસે છે. આ નિર્વાણકલિકા અને તરંગવતીના રચયિતા એકનાંમના સુરિ એકજ છે એ સિદ્ધ થવા માટે હજી અનેક પ્રમાણની જરૂર રહે છે એમ અમને લાગે છે. આજ અંથ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદારકે તરફથી જુદી જુદી દેવીઓનાં ચિત્રો સહિત પ્રકટ કરવાના છે તેમાં તેના સંશોધક મહાશય કર્તાના સમવાદિ 'પરત્વે કંઈક નવીન પ્રકાશ પાડશે તો 'કીક થશે' થીયુત મોહનલાલે અતિપરિશ્રમ લઈ પ્રસ્તાવના લખી છે એ નિસ્સંદેહ છે. હજી આ મવાલય તરફથી બીજા અંથો તૈયાર થવાની આશા રાખીશું.

તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર—મૂળ કર્તા શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક. તેનો ગૂજરાતીમાં લાવાર્થ અને તેના પરના ભાષ્યનો ટુંક સાર. પ્ર૦ જૈનચેયસ્કર મંડળ, મહેસાણા પૃ ૧૬૪ જૈન વિદ્યાવિજયપ્રેસ અમદાવાદ. મૂલ્ય નથી.)

આમાં ૩૨ પૃષ્ઠ લગભગની પ્રસ્તાવના અમારી ખખર પ્રમાણે અમદાવાદના પ્રસિદ્ધ વકીલ કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદીએ એક વકીલ મુદ્રા માત્ર લખે તે રીતે લખી છે અને કર્તા અને તેમની કૃતિ સંબંધીના

ઉદ્દેશ્યો આપી ધણું અજવાણું પાડ્યું છે, પણ કર્તોનાં સમય નિર્ણય કરવામાં તેનાથી ઉભી થતી ધુંચોનો ઉકેલ કરવાનું સાક્ષ કે પરાક્રમ માથે ન લેતાં વાંચકોની વિચારશક્તિ પર મૂક્યું છે. આ પ્રસ્તાવના ખાસ વિચારવા જેવી છે. આજ વક્રીએ પહેલાં મૂળ સંસ્કૃતમાં તેના બાળ્ય સાથે સંશોધિત કરી તે રોચક એ. સોસાયટી જેઠાણે છપાવી હતી. ત્યાર પછી રાજ્યદ્ર ગ્રંથમાલામાં તે સર્વ તેના હિંદી અનુવાદ સાથે પ્રગટ થઈ.

ભાવાર્થ પણ ટૂંકમાં અને સરળ ભાષામાં મૂકવામાં આવ્યો છે અને આ રીતે તત્ત્વાર્થ જેવા તત્ત્વજ્ઞાનના સાગરને મોઢે રાખવાને ટુંકમાં સમજવાની અનુકૂળતા પ્રકાશક મંડળે પ્રકટ કરીને આપી છે તે તેને માટે પ્રશંસનીય છે. દિગંબર બંધુઓમાં નાનપણથી બાળકોને આ તત્ત્વાર્થ મૂળ ગોખાવવામાં આવે છે તેથી તેઓને નાનપણથી કહે હોય છે અને પછી તેના અર્થ-વિશેષાર્થ અન્ય ટીકા પુસ્તકોથી કરી જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના સારા જાણકાર થાય છે, જ્યારે શ્વેતાંબર સમાજમાં તેવી સ્થિતિને અભાવે બાળકોને ઉપર વધતાં આવા ગ્રંથોમાં જેવા જોષએ તેવા અંચુપાત થયો ન હોવાથી તત્ત્વજ્ઞાનનું જાણપણું બહુ ઓછું જેવામાં આવે છે એ રોચનીય છે. માઆપો પોતાનાં બાળકોને નાનપણથીજ કંઠાંથે કરાવવાનું લક્ષ્યમાં લેશે અને તેમાં આ ગ્રંથ મદદ રૂપ થશે. આ બોટાદાનવાસી નંદલાલ બહેચરદાસ બગડીયાના સ્મરણાર્થે ભેટ અપાય છે.

તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર—મૂળ કર્તો ઉમાસ્વાતિ વાયક સ્વાપરી બાળ્ય અને તે પર દેવગુપ્તસૂરિ અને સિદ્ધસેનગણિ ટીકા સહિત પ્રથમ વિભાગ સંશોધક હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ. ગ્રં. શેઠ

દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યાર ફ. ડ. ૫. ૫૨૮ કલ્યાંટક પ્રેસ મુંબઈ મૂલ્ય રૂ. ૭]

આ તત્ત્વજ્ઞાનના સૂત્રરૂપ ગ્રંથ પર દિગંબર અને શ્વેતાંબર અનેક આચાર્યોએ ટીકા રચેલ છે અને તે દરેક ટીકા પ્રકટ થયે આ ગ્રંથ રત્નાકરની મહત્તા તેમજ આ ગ્રંથસાગરની ઉડાણ અને રહસ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે. જ્ઞાનશ્રેણીએ આવતાં તત્ત્વજ્ઞાનપર ગયા વગર ચાલતું નથી. ધર્મસ્થ તત્ત્વ નિહિતં ગુહાચાર્ય એ વાક્યની યથાર્થતા સ્વીકારીએ તો જ્ઞાનથી હૃદય ગુહામાં જતાં ધર્મનું છૂપાયેલું તત્ત્વ પમાય છે. કોઈ પણ ધર્મની કસોટી ને તેના તત્ત્વજ્ઞાન પર છે. મહર્ષિ પાતંજલિએ સૂત્રમાં યોગદર્શન ગ્રંથનું છે. શ્રી ઉમાસ્વાતિએ સૂત્રમાં જૈન દર્શન ગ્રંથનું છે ને પ્રમાણે મહર્ષિ પતંજલિએ સૂત્રમાં યોગદર્શન ગ્રંથનું છે.

સંશોધક શ્રી ઉમાસ્વાતિ સંબંધમાં જે જે હકીકતો-ઉદ્દેશ્યો મળે છે તેની ટીપ ઉતારી છે અને ઉપરોક્ત મહેસાણાના શ્રેયસ્કર મંડળના પુસ્તકની પ્રસ્તાવનાનો અમુક ભાગ તથા અન્ય પ્રકાશ તેમાંથી ભાગ લઈ તેમનો બાલ્ય અને આંતરિક પ્રમાણથી નિર્ણય કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી, અને તે વાત વિદ્વાનોપર મૂકી છે. દેવગુપ્તસૂરિ અને સિદ્ધસેન સૂરિનું પણ તેમજ થયું છે. દેવગુપ્તસૂરિ ઉપદેશ ગચ્છમાં અનેક થઈ ગયા છે; અને તેવા નામના સૂરિ સામાન્યતઃ તેજ ગચ્છમાં મળી આવે છે જુઓ ઉપદેશ ગચ્છપદાવલી (જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ ૨ અંક ૧ નો પ્રાંત ભાગ) સિદ્ધસેનસૂરિ પણ અનેક થયા છે. સંશોધક મદાશય વિશેષ જમ લેશે તો ધણું મળી આવશે. આ ગ્રંથ પ્રકટ કરી પ્રકાશિની સંસ્થાએ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના સાહિત્ય પર ઉપકાર કર્યો છે.

વિવિધ નોંધ.

(કોન્ફરન્સ આફીસ—પરિષદ કાર્યાલય તરફથી)

૧ પ્રચાર સમિતિ Popaganda Comilttee નું કાર્ય.

આ સમિતિની એક બેઠક તા. ૨૫-૬-૨૬ ના રોજ મુંબઈમાં મળેલી હોવાનો ઉલ્લેખ ગતીક પૃષ્ઠ ૭૪ મે કરવામાં આવ્યો છે, અને તેમાં જણાવ્યા મુજબ કાર્ય થયા બાદ સમિતિના સભ્યરા. મણિલાલજી કાઠારી તથા બાણુ કીર્તિપ્રસાદજી ને બીજી બેઠક આણુ જવાં ખીજા સ્થળે ફરી બોલાવવા જરૂર જણાઈ. તેમની ઈચ્છાને માન આપી આ બેઠક અમે સોજત મુકામે મેળવવા પ્રયત્ન કરતા તે મુજબ તેવી મીટીંગ બોલાવવામાં આવી હતી. તે સંબંધી વિગતો નીચે આપવામાં આવી છે. અમને આ બેઠકની ખાસ જરૂરીઆત જણાઈ નહોતી પરંતુ આ બન્ને સભ્યોની તીવ્ર ઈચ્છા જોતાં તે બેઠકની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

શત્રુજય ડિસ્પુટ-Satrunjaya Dispute- અને "જૈનો અને પાલિતાણુ"-Jains and Palitana, એ નામનાં પુસ્તકો છપાવી બહાર પાડવામાં આવ્યાં છે અને તેની યોગ્ય સ્થળોએ વહેંચણી ટપાલદારો અગ્રેથી કરવામાં આવી છે.

આ સમિતિ માટે થયેલ ફંડ પૈકી જે વસુલાત અત્યાર સુધી આવી છે તેની નોંધ વિગત સાથે અમારા હવે પછીના અંકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. જે બાકીઓ તરફથી ભરાયેલી રકમો હજી સુધી મોકલવામાં આવી ન હોય તેમને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે તે રકમ અમને સત્વર મોકલી આપવી.

શ્રી જૈન સ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સ પ્રચાર કાર્ય સમિતિની મીટીંગ સં. ૧૯૮૨ ના આસો વદ ૪ રવીવાર તા. ૨૪-૧૦-૨૬ ના રોજ સોજત મુકામે મળી તે વખતે નીચે મુજબ કામકાજ કરવામાં આવ્યું. સંબંધીની હાજરી.

(૧) કાઠારી મણિલાલ વલ્લભજીભાઈ.

(૨) બાણુ સાહેબ પ્રલયજી.

(૩) પારી મણીલાલ ખુશાલચંદ.

(૪) હીરાલાલજી સુરાણી.

(૫) મકનજી ભુકાભાઈ (કોન્ફરન્સના સેક્રેટરી, આ પ્રસંગે આગામી કોન્ફરન્સ સોજતમાં નહીં કરવા કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી ગુલાબચંદજી દડા પણુ આવેલા અને તેઓ પણુ હાજર હતા.

૧. સમિતિનું બંધારણ નહીં કરવામાં આવ્યું.

૨. પ્રવાસનો અહેવાલ સભ્યોએ બહારોવાર છાપામાં મોકલી આપવો.

૩. આ સમિતિના સેક્રેટરી ગુજરાતવાળા બાણુ કીર્તિપ્રસાદજીને નીમવામાં આવ્યા.

૪. શત્રુજય ડીસ્પુટની અંગ્રેજી ચોપડી છપાય છે તે અને ગુજરાતી તથા હોંદી છપાય છે તે સર્વેનું ખર્ચ આ સમિતિના ખર્ચના ફંડ ખાતે લખવું.

૫. પુનાવાળા કેશવલાલ-મંગલદાસ. ખી. એ. નો આવેલ કાગળ વાંચ્યો. તે ઉપર વીચાર કરતાં તે કાગળ ભાઈ પોપટલાલ રામચંદ સાહેબે મોકલી તે નીચે તેમનો અભિપ્રાય શ્રીમાન રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીએ મંગાવવો અને અભિપ્રાય તરફેણમાં આવ્યાથી તેમણે તે ભાઈને પોપટલાલભાઈના પેટામાં કાગળમાં લેવા અને જોઈતું મુસાફરી ખર્ચ વીગેરે આપવા અને હીસાબ લેવાની ગોઠવણ કરવા પોપટલાલભાઈને લખવું.

૬. પાલણપુર બોર્ડીંગના ધાર્મિક શિક્ષક સાહે. રાજકરણ હેમચંદને ૧ માસ સુધી ફક્ત મુસાફરી અને ટપાલ વીગેરે જરૂરી ખર્ચ લાઇ સેવા આપવાનો આવેલ પત્ર વાંચવામાં આવ્યો. તે ઉપર વીચાર કરતાં મણીલાલ ખુશાલચંદનો અભિપ્રાય તરફેણમાં થતા તેમના પેટામાં તેમની માંગણી મુજબ કામમાં લેવા તકી કરવામાં આવ્યું.

૭ પંચજન આત્માનંદ જૈન સભા લાહોર તરફથી મળેલ દાવ ઉપર વિચાર કરતાં તેમના તરફથી એક પ્રતિનિધિને આ સમિતિના સભ્ય તરીકે

લેવા નથી કરવામાં આવ્યું માટે તેવા ગૃહસ્થનું નામ મોકલવા તેમને લખવું.

૮ હાલ તરત આ સમિતિના સભ્યોએ શત્રુજય સંબંધી તેમજ આગામી કૉન્ફરન્સને અંગે ખાસ ધ્યાન આપી કામ કરવું.

૨ શ્રી જૈન ચેતાંમયર કૉન્ફરન્સ શ્રી શત્રુજય પ્રચાર કાર્ય સમીતિનું બંધારણ.

૧. આ સમિતિનું નામ “ શ્રી જૈન ચેતાંમયર કૉન્ફરન્સ પ્રચાર કાર્ય સમીતિ ” રાખવું.

૨. સમીતિના સભ્યોમાંથી એક જણને સેક્રેટરી નીમવા તેઓએ બંધારણ અનુસાર કામકાજ કરવું.

૩. કરવાનાં કામકાજ,

(૧) કાર્યક્રમ, (૨) પ્રચાર અંગેનું પ્રોગ્રામ (૩) ખર્ચ, એ કાગો નથી કરવા માટે પ્રસંગોપાત સેક્રેટરીએ કમીટીની મીટીંગ બોલાવીને અથવા જરૂર પડેથી પત્ર બહેવારથી સંમતિ મેળવીને કામકાજ કરવું.

૪. મીટીંગ બોલાવવા પહેલાં સદર મીટીંગનો કાર્યક્રમ શ્રીમાન રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ ઉપર મોકલવું અને હાજરી આપવા લખવું અને એ તેઓ હાજર ન થઈ શકે તો તેઓની સૂચનાઓ અથવા અભિપ્રાય મોકલી આપે.

૫. મીટીંગમાં થયેલા ઠરાવ અનુસાર ખર્ચ કરવાની રકમ કૉન્ફરન્સ ઓફીસથી મંગાવવી. તેના નિગતવાર હિસાબ રાખવો અને દરેક મહિને સદર હિસાબ અને કામકાજનો રિપોર્ટ ઓફીસને મોકલી આપવો.

૬. સેક્રેટરી ઓફીસમાંથી મંગાવી રૂ. ૧૦૦૦) એક હમ્બર ચુકી પોતાની પાસે રાખી શકશે.

૭. આ સમિતિ તરફથી કંઈ પણ સાહિત્ય હાવાવા જરૂર જણાય તે તેના નામથી તેના સેક્રેટરીએ રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓની સલાહથી હાવાવું.

૮. આ કમીટીના જે જે ઠરાવો પ્રેસીડીંગો ચાપ તેની નકલ કૉન્ફરન્સ ઓફીસને તથા દરેક સભ્યને મોકલી આપવી.

૯. કમીટીના સભ્યોમાંથી ૩ ની હાજરીથી કારંગ ગણી કામકાજ ચલાવવામાં આવશે (રેસીડન્ટ

જનરલ સેક્રેટરી સીવાય) તેઓની સાથે ૪ ની હાજરી હતી

૩. પ્રચારકાર્ય સમિતિના સભ્યોનો પ્રવાસ.

રા. પારી. મણિલાલ ખુસાલચંદ-આ ભાષ તરફથી અમને સંવિતર રિપોર્ટ મળ્યાં કયો છે તેમાં જણાવ્યા મુજબ નીચેના સ્થળોએ તેઓ ગયા હતા અને દરેક સ્થળે સ્ત્રી પુરુષોની મહોટી સભાઓ મેલવી પ્રચારકાર્ય કર્યું હતું. દરેક સ્થળે શ્રી શત્રુજય સંબંધી આપણી લગત આપણા હકો અને સંપૂર્ણ સતો-પકારક સ્થિતિ પુનઃ પ્રાપ્ત ન કરી શકીએ ત્યાં સુધી આપણે શું કરવું વિગેરે બાબતો પર દરેક સ્થળે સારાં વ્યાખ્યાન આપ્યાં હતાં. તેમજ સ્થળે સ્થળે પાઠશાળાઓ લોન્ચેરી વિગેરે સમાજને ઉપયોગી સંસ્થાઓમાં પણ પૂરતો રસ લીધો છે અને ન્યાં ન્યાં તેની ખામીઓ જણાઈ છે ત્યાં ત્યાં તે દુરસ્ત કરવા બનતું કર્યું છે, દરેક સ્થળે તેમનું કાર્ય તેમણે ધણજ ઉત્સાહથી કર્યું જણાય છે. તેઓ ગયા તે તે સ્થળોની યાદી-નાપી, ડમણ, દેહેણ, બેરડી, બંગવાડા, ગોલવાડા, ઉદવાડા, બીલાડ-સોજન, પાલ-જુપુર, કુંભલમેર, દીસા, મરાઠ, વાવં, સાચેર, દીમા, ભારોલ, નારોલી, કુરખાણ, વાધાસણ, ધાતડાઉ, ગોળાસણ, વિગેરે સ્થળોએ ગયા હતાં. સોજન મુકામે મળેલી એકમાં હાજરી આપી હતી. દેહેણમાં સ્ત્રીઓ તથા પુરુષોની જૂદી જૂદી સભાઓ કરી હતી. બેરડી ગામમાં કુસંધ ધણો હોવાથી સંભા મેલવવા ધણો પ્રયાસ કર્યો છતાં સફલતા મળી નહિ. બંગવાડામાં આસપાસના સમૃધ ધરાવતાં આઠ ગામોના લોકોને એકઠા કરી નવે ગામની એક મહોટી સભા થઈ હતી. સામાન્ય રીતે દરેક સ્થળે લોકો મુક્ત જણાય છે છતાં તેનીજ મુક્તતા જાલવી રાખવા બલામંજ કરવામાં આવી હતી. કાર્તિક શુદ્ધ ૫ વાવમાં શત્રુજય સંબંધી વ્યાખ્યાન આપી બીજા દિવસે ધર્મ સમાજ વિગેરે સંબંધી બાપણ આપ્યું હતું. તથા યુજ્જવિ સ્કુલમાં ‘વિદ્યાર્થી છવન’ એ વિષયપર પણ બાપણ આપ્યું હતું.

રા. મણિલાલજી કાસારીના પ્રવાસ સંબંધી હકી-કત અન્યથ બીજા પેપરોમાં હાવાય છે. તેમના તર-

કથી તેમની પ્રવૃત્તિને 'રિપોર્ટ' મળ્યા 'નથી' જેથી તેની નોંધ અને થઇ શકી નથી.

બાણુ ક્રીતિપ્રસાદજી-તેઓનો ઘણો સમય નાદુસ્ત તંબીયતના કારણસર ગયો હોવાનું જણાવે છે. હાલ તેઓએ કાર્ય શરૂ કર્યું છે. સમાના પંજન્ય મહાસભાના વાર્ષિક સંમેલન વખતે તેમને તથા રા. કોહારીજીને હાજરી આપવા વિનંતિ કરવામાં આવી હતી. અને તેઓ બન્નેએ ત્યાં હાજરી આપી હતી બાદ તા. ૯-૧૧-૨૬ ના રોજ ઝીરામાં એક સભા સ્થાનકવાસી તથા શ્વેતાંબર બાઇઓની બોલાવીને ત્યાં પ્રચારકાર્ય કર્યું હતું તથા તા. ૧૭-૧૮ નવેમ્બરના રોજ શ્રી હસ્તિનાપુરમાં મેળાના પ્રસંગે હાજરી આપી હતી. અને તે બાઇ જણાવે છે કે "હસ્તિનાપુરનો જલસો બહુ સારો ગયો હતો લોકોએ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. શત્રુજન્ય સમગ્રી કરાવે પાસ કરવામાં આવ્યા હતા. તેમજ આખા પંજન્યમાં એક શત્રુજન્ય સ્વપરોવકમંડલ રચણે રચણે સ્થાપન કરવા કરાવવામાં આવ્યું અને તે માટે કાર્યવાહકોની સુટફી પણ કરવામાં આવી હતી. હું હસ્તિનાપુર ગયો હતો અને બાઇ કોહારીજી તથા બાણુ દયાલ-ચંદ્રજીના આવવાથી ઠીક થયું."

રા. પોપટલાલ રામચંદ શાહ-દક્ષિણમાં માલેગાંવ, જૂનનેર વિગેરે આસપાસના સ્થળોએ ગયા હતાં અને પ્રચારકાર્ય કર્યું હતું. શેઠ સારાભાઇ નેમચંદ હાજીની એસેમ્બલીની બેઠક માટેની ઉમેદવારીના કમકાળમાં રોકાએલા હોઇ વિશેષ કાર્ય થઇ શક્યું ન હોવાનું તથા દીપોત્સવી બાદ વધારે કાર્ય કરવા જણાવે છે. બાણુ દયાલચંદ્રજીએ તા. ૧૫ એગસ્ટનો શોકનો દિવસ દરેક સ્થળે પળાવવા માટે પત્રોદ્ધાર પ્રયાસ કર્યો અને આગ્રામાં ત્રણ સભાઓ કરી. અને ભરતપૂર શીરોઝાબાદ લખનૌ આદિ સ્થળોના શ્રાવકોને માત્રા ત્યાગના કરાવે ઉપર મક્કમ રહેવા સમજાવ્યું. અને સીકંદરાબાદ (જલ્દે જુલંદશહેર)માં શેઠ જયહરલાલ જૈનીના અધ્યક્ષપણા હેઠલ એક મોટી સભા મેલવી પ્રચારકાર્ય કર્યું હતું.

રા. દિરાલાલ સુરાણા-જયપુર, બીઆર, ધાણેરા, નાડોલ, ખુલાલા, સાહદી, બીલાવાસ, વીનાવાસ,

ધાકડી, વગડી, બઠણ, પાચોરા આદિ સ્થળોએ ગયા હતા. અને આસરે વાર્ષિક સ્થળોએ પત્રવ્યવહાર મારફતે માત્રા ત્યાગનો કરાવ અને તે સમગ્રી દુકાં હરીકંત પહેાંચાડી હતી તથા ઉક્ત કરાવ મક્કમ રીતે અમલમાં મૂકવા બલામણુ કરી હતી. નાડોલ મુકામે એક સેમસ્ત નગર નિવાસીઓની મીટીંગ કરી હતી જેમાં શ્રીમાન ધાણેરાવ કાકીર સાહેબને પણ આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું. તે શ્રીમાન તરફથી સંવત્સરી માદપદ શુદ્ધ ૪ ના રોજ પોતાના વાર્ષિક આગેમાં યાવત ચંદ્ર દિવાકરો શિકાર નહિ કરવા તેમ જીવહિંસા સર્વથા બંધ કરવા માટે લેખિત દૂકમ કરવામાં આવ્યો છે. જે બદલ તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવ્યો હતો.

શ્રીયુત ગુલાબચંદ્ર દડા તથા દિરાલાલ સુરાણા- શ્રી કલોધી પાશ્વનાથના મેલા ઉપર હાજરી આપી બે દિવસ સુધી સભા મેલવી હતી તથા અસરકારક વ્યાખ્યાન આપ્યાં હતાં. જે વખતે શ્રી નેમચંદ્રજી ગુલેશજી એ અધ્યક્ષ સ્થાન સ્વીકાર્યું હતું. સોળત મુકામે પ્રચાર સમિતિની બેઠક મંચી હતી. અને તેજ સમયે ત્યાંના સ્થાનિક સંઘની એક સભા મંચી હતી જે વખતે હાજર રહેલા પ્રચાર સમિતિના સભ્યો તથા રા. શ્રીયુત ગુલાબચંદ્ર દડા તથા રા. મકનજી જે. મેતાએ ભાષણો આપ્યાં હતાં.

૪. શેઠ ફરીચંદ પ્રેમચંદ સ્કેલરશીપ પ્રાધિક્ષ-

આ પ્રાધિક્ષ માટે ઉમેદવારોની અરજી મંગાવવામાં આવી હતી અને તે બદલ આ માર્સીકમાં તેમજ 'જેન'માં જાહેરખબર આપવામાં આવી હતી. તે પરથી કુલ્લે સાત ઉમેદવારોની અરજી આવી હતી જેમાંથી મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં સંસ્કૃત વિષયમાં સૌથી વધારે માર્ક્સ મેલવનાર તરીકે મી. જોડીદાસ રાસાભાઈ કોહારી તથા સુરતના રહેવાસી અને કુલ્લે સૌથી વધારે માર્ક્સ મેલવનાર તરીકે મી. શાંતિલાલ મણિલાલ દીવાનની અરજીએ પાસ કરવામાં આવી. અને તે દરેકને રા. ૪૦ વાર્ષીયનું ધનનામ આપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

૫. ઉપદેશકો મારફતે સંસ્થાનું પ્રચારકાર્ય.
આ સંસ્થા તરફથી કરતા ઉપદેશકો જુલંદશહેર

સ્થળે ગયા હતા અને તે તે સ્થળોએ સંસ્થાના ઉદ્દેશાનુસાર વિવિધ વિષયો ઉપર અસરકારક ભાષણો આપ્યાં હતાં. તેમજ સુકૃત ભંડારકંડની યોજના સમન્વયતાં તે તે સ્થળોએથી જે જે રકમો આવી છે તેના મેંધ ગામવાર નીચે આપવામાં આવી છે. સંસ્થાના પ્રચારકાર્યથી સમાજ પર કેવી અસર થઈ શકે છે તેના તે તે ગામોના પત્રો અમને મહત્તા રહે છે તે પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેમાંના બે પત્રો આ સાથે પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

ઉપદેશક પુનઃલાલ પ્રેમચંદ.

તા. ૪-૭-૨૬ થી તા. ૨૨-૧૧-૨૬ સુધી.

ગઢ-૭૭) કુંભાસણ ૧૮) હરસોલ ૧૬૧ બડોદરા ૪૧૧ આંત્રોલી ૧) નાના ચેખલા ૨) મોટા ચેખલા ૧૧ મોહુકા ૩) મોહનપુર ૧૨૧ રણાસણ ૭) હાથરોલ ૪) કામોદરા ૪૧૧ ખેખલા ૨૦) વડાલી ૧૧૧૧ ઇચ્છ ૫૧) કુકડીઆ ૬) સાળવી ૪) ગમવા પા વખતાપુર ૭) હિમતનગર ૩૧) ગઢોડા ૭૧૧ હડીચોલ ૨) આગીચોલ ૫૧૧ બેરણા ૩૧૧ વીરાવાડા ૨) દુદોળ ૧૨) રૂપાલ ૧૮) અડપોદરા ૧૩) સરડોષ ૪૧૧ દરિયા ૬૪૧૧ દધાલીયા ૪૨૧૧ મોડાશ્યા ૧૧ સલાલ ૨૧ તાજપુરી ૬) રૂપાલ ૨૧૧ (પાછળથી) હાપા ૧૧૧ નવલપુર ૧) ઇલાલ ૬૦૧ દાલ ૧૦૧૧ એકવારા ૧૨૧૧ વાલપુર ૧૮૧૧ તાજપુર ૧૦૧૧ ઝોરાણ ૧૮૧૧ પ્રાંતીજ ૨૬૧૧

ઉપદેશક ગુલામચંદ શામજી.

તા. ૫-૭-૨૬ ૩ ૪૧૧ બજણ

તા. ૬-૭-૨૬ ૩ ૬૧૧ દસોડા

તા. ૧૬-૮-૨૬ ૩ ૫૦) રાજકોટ તથાગજના-

ઉપદેશક વાલીલાલ સાંકળચંદ.

તા. ૨૮-૬-૨૬ થી ૨૧-૧૧-૨૬ સુધી.

મગોડી પાા ઇસનપરમોદા ૭૧૧ મહુન્દા ૩૧૧ લવાડ ૬૧ રંજીતુ મુવાક ૬) અમરાભાઈનું મુવાક ૧૦૧ પાણીદા ૬) હાથીજળ ૧૧૧ બહીચલ ૧૭૧ કનીપર ૭૧૧ ધમીજ ૪૧૧ કોડી ૧૦૧ હરસોલી ૪૧૧ રોડોડાસણ ૪૧૧ કંઠાદરા ૮૧૧ જુલુદરા ૫૧૧ પરડોલ ૬૧૧ અણાસણ ૬) વલાદ ૭) કોઆ ૫) ડોમોષ ૨૭૫) ડોમોષ ૧૫૧ પાછળથી ૧૬૧૧ ખારેજ ૨૦) લાલી

૧) બીડજ ૪) મહીજ ૮૧૧ નંદિજ ૫) હીરાપુર ૧૩) અણીચલ ૩૧૧ ધામતલાણ ૨૧૧ ગતરોડ ૪) હીરાપર ૧૧૧ વાંક ૭૧૧ હાથીજળ ૧૧૧ નરોડા ૩) મેમદાવાદ ૬) ભાલેજ ૮૧૧ ઝોડ ૮૧૧ અહીમા ૧૪૧૧ સારસા ૩૧૧ બેડવા ૨૦) ગોપાલપુરા ૧) નાપાડ ૨૦) મહેલાવ ૪૧૧ કાથર ૧૮) સોજીત્રા ૬) ભડકદ ૮) ડોમોજી ૧૦) મહાતજ ૩૧૧ ચાંગા ૭) પારગોળ ૮) મેલાવ ૨) બાંધણી ૭) રામોલ ૫) કરોલી ૨૧૧ વરોટવા ૫) સંજા ૩) વડતાલ ૭૧૧ નરસંજા ૨૧૧ ૬ અમને મળેલા પત્રો.

શ્રી ૧૧

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કાનકર-સે

જ્યજીનેદ સાથે લખનાર આમરોલીના જૈન સંઘ સમસ્ત આપણી તરફથી ઉપદેશક વાલીલાલ સાંકળચંદને લખેને ગામ થાલા તાલુકે તિલકવાડના ગામમાં મહંત વિરવનાથ મહારાજે જપન ભોગ-સંવત ૧૯૮૩ ના કારતક વદી ૧ ના રાત્ર કરેલો તે પ્રસંગ ઉપર આસરે માથુસ ૬૦૦૦ થી ૭૦૦૦ સુધી ભોગ થયલા હતા તે વખતે વદી ૧ ના રાત્રના એક વાગે ભાસણની સરવાત કરવામાં આવી હતી અને પાંચ વાગે ભાંસણ બંધ કરવામાં આવ્યું હતું. તે વખતે ચરચાવલા વીસપો જેવા કે દાર નદી પીવા માંસ બહણુ નદી કરવું અને જીવોને અભયદાન આપવા એ ત્રણ વીસપો ઉપર મચકુર ઉપદેશક સરલ ભાપામાં કરેલું અને લોકોના મનને સચોટ અસર ખેડેલી છે અને તે પ્રસંગે આસરે બેથી ત્રણ દળર માથુસે યુરના સોગળથી જાપડી ત્રણ બાળતો નદી કેરવાની પ્રતીજ્ઞાએ લીધી હતી અને જળદને હાંકવાના પરાણમાં જે આરો રાખવામાં આવે છે તે આરો નદી રાખવી તેવી ત્રણસો માથુસે ખાધા લીધી હતી આમ ઉપદેશકની મહેનતથી રાજ થઈ. વિરવનાથ મહારાજે કાનકર-સેને ધનવાદ આપી મચકુર ઉપદેશકને દુલની માગા પોતાના હાથે પહેરાવી હતી અને ભલામજ કરવામાં આવી હતી કે ઉપરની તમામ લીધેલી ખાધાઓની દરકીત દરેક પેપરમાં જપાવવાને માટે તેમને પશ્ચેજ આગ્રહ કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે આ ભાગમાં

૧. કરનારા માણસો ખીજાં આવા પ્રસંગે જોડાઈ
 ૨. ન કરે તેવી જરૂરી બતાવી હતી. હવે પછી
 ૩. તતા એટલે સંવત-૧૯૮૪ ના કરતક સુદી ૧૧
 ૪. મોટાં, સોડુડાનો અને ચાર ધામની રચના વાળો
 ૫. ગ્રામ કરવાનો છે તે પ્રસંગે તમે અહીં આવજો
 ૬. આમરોલીના જૈન સંઘ તમને ખચર આપશે
 ૭. જાહેર કર્યું હતું અમે ત્રીજે સહી કરનારા
 ૮. મરોલીના જૈન સંઘ પિનતી કરીએ છીએ કે
 ૯. વાં ઉપદેશકોની ખાસ જરૂર છે તમારી તખીયત
 ૧૦. મેં હોવા છતાં તખીયતની દરકાર રાખ્યા સીવાય
 ૧૧. ફરજતને જવલ્યાનો પુર્ણ લાભ આપ્યો છે. એમના
 ૧૨. માં ઉપદેશથી હમને ઘણી ખુશાલી થઈ છે. દા.
 ૧૩. વ. કહેવાથી શેઠ નગીનદાસ દોલતભાઈ ત્યાં
 ૧૪. જ સહીઓ.

૩) ઉપદેશક વાઠીલાલને મુકીતજાંડાર ફૂડમાં આપ્યાછે.

- શ્રી જૈન શ્વેતાંબર ડાન્ડરન્સ.

જયજીતેન્દ્ર સાથે લખનાર નાપાડના જૈન સંઘ
મસ્ત.

ઉપદેશક વાઠીધાલ સાંકળચંદ્રે આવી સકળ
ધર્મે તેમજ ગામના તમામ વસ્તીને જુદા જુદા
પથે ઉપર ભાષણો આપ્યા હતા. બાપજીકાર રાત્રે
હાસાતથી સાંઝ અગીઆર વાગ્યા સુધી પોતે
હોતે સમજાવવાને તનતેજ મહેનત કરતા હતા.
મના ધંધાચર્યાના બાપજીથી નીચેના સદૃશસ્થાંએ
રહારા ગમન ન કરવાની. સજા સમક્ષ હોજા યજ્ઞ
તિગ્રાઓ કરી હતી. જેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

આ કેળવણી વીણે પશુ ઘણી સારી અસર કરી હતી
 જીવદવાના બાંધણ્યમાં પાટીદાર લોકોએ વિશેષ ભાર
 ન ભરવા તથા સૂક ન કરવા તેમ ઝેરી પ્રાણી સર્પ
 વીંછીને ન મારવા. તેમજ માંકજીને ન મારવા મહા-
 ભારતા વાક્યોથી સમજાવ્યું હતું લોકો ઉપર સારી
 અસર થવાથી ગામના તમામ લોકોએ તેમજ સંઘે
 દરવરે આવવા અને આમ બોધ આપવા. તમામે
 ઈચ્છા જતાવી હતી. તેમજ તેમના ચાર ચાર કસાકે
 સંઘે બોલવાથી અત્રેના મુખીએ ત્રીયે મુજબ
 જણાવ્યું હતું.

હું ભાષણ સાંભળવાનો રાગી છું અને આ ગામે
જહારથી આવનારાએ ઘણી વખત ભાષણ આપ્યાં
છે મેં સાંભળ્યાં છે તેથી કહી શકું છું કે આપનો
ભાષણમાં જેવી લોકની, વૃત્તિ કરી છે તેવી વૃત્તિને
બોધ લાગે તેવાં ભાષણ આ ઉપદેશકનાં સાંભળ્યાં
છે માણસોની સંખ્યા ખેતો સીવાય બસો પુરોનો થતી
હતી. અહીંયાં લેવા પાટીદારની સ્ત્રીઓ હોજલ હોવાને
લીધે તેઓ જહારતે ખોલી શકી નહતી પરંતુ એમ
કહેવાયવામાં આવ્યું હતું કે કટાણી તેમજ રસ્ત
કુટન કરવામાં અગોને ધણીજ હરી છાપ પડી છે.
વિવેક દિવસ શકવા તેમને તમામ ગામનો આગ્રહ
હતો છતાં તેઓ ચાર દિવસ રહી ગયા છે જો તેઓ
રજા હોત તો ગામમાં લાભ થવા વધી હતી એજ
દા. કાન્તિલાલ ભાષણલાલ સાહ. ૨૧-૧૦-૨૬ ત્યાં
બીજ સહીઓ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ

[સેક્રેટરી શ. વીરચંદ શાહ તરફથી.]

ઉક્ત સંસ્થા તરફથી દર વરસે લેવામાં આવતી “ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ધાર્મિક હરીકામની ઇનામી પરીક્ષા ” ની “ ૧૯ ” મી પરીક્ષા ચાલુ માસની તા ૨૬-૧૨-૨૬ ને સ્વીવારના રોજ સંસ્થામાં રજીસ્ટર થયેલાં લુદા લુદા સેન્ટરમાં લેવામાં આવનાર છે.

પરીક્ષા માટે લગભગ ૧૦૦ ગામની પાઠશાળાઓને લખવામાં આવેલ હતું તેમ જાહેર પેપરોમાં પત્રીકા નં ૧ થી પ્રસિદ્ધ થઇ હતી તથા “ જૈન ” અને “ વીરશાશન ” એ બે પત્રોમાં બે અડવાડીયા સુધી જાહેર ખબર છપાવવામાં આવી હતી આથી આ વરસે કુલ ૩૪ સેન્ટર થયાં છે અને બધા મહીને ૮૦૦ વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષામાં બેસવાના છે.

મજૂર પરીક્ષા દિન પરફિન ધણીજ લોક પ્રયત્નથી જાય છે અને આવી પરીક્ષાથી “ ધાર્મિક કેળવણી ” નો પ્રચાર વિશેષ થાય તે સ્વભાવીક છે. વળી અભ્યાસે પણ બધી પાઠશાળામાં એક સરખો ચાલુ થવાનો સંભવ પણ છે. હાલના અભ્યાસક્રમમાંના કેટલાક પુસ્તકો મહી ચકતાં નથી તેથી તેમજ બીજા પછી ફેરફાર “ માકયપુસ્તકો ” માં કરવાનો છે. વળી બની ચુકે તો દરેક ધોરણ વારના પાઠ્યપુસ્તકો બોર્ડ તરફથી તૈયાર કરવામાં આવે અને તેને બોર્ડ તરફથી છપાવીને વિદ્યાર્થીઓને પકતર કીમ્મતે પુરા પાડવામાં આવે તો તેથી ધાર્મિક અભ્યાસમાં વધારે અનુકૂળતા થાય તેમ છે આ સંબંધી યોગ્ય બ્યવસ્થા કરવાની સંસ્થાની ઇચ્છા છે અને તે દીશમાં કાર્ય કરવા માંડ્યું હતું કેમના લુદા લુદા વિદ્યાર્થીને તેમજ મુની મહારાજને તેમજ ધાર્મિક કેળવણી આપતી સંસ્થાઓને બોર્ડના ચાલુ અભ્યાસક્રમની શુક.

તથા પરીક્ષાના સવાલોની શુક તેમ વિનંતિ પણ મોકલવામાં આવેલ હતું પણ તેનો નોંધ એ તે સ્વીકાર થયો નથી અને લુજ જવાબો આપ્યા એટલે આ દીશમાં કાર્ય કરવા માટે સારા વિકાસ અને પંડીતાની ખાસ અગત્ય છે. આથી છે કે તે સહકાર મલતાં સંસ્થા તે દીશમાં કાર્ય કરવા ઘટ પ્રયત્ન કરશે.

બોર્ડ તરફથી પાઠશાળાઓને તેમજ વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ (મદદ) આપવામાં આવે છે. અને તે સંબંધી પાઠશાળાઓના માસિક પંચકે ત વિદ્યાર્થીનું “ પ્રમાણપત્ર ” માંગવામાં આવે છે અને બની ચકે તે પ્રમાણે યોગ્યને યોગ્ય મદદ અપાય તે બનતી કાળજી રાખવામાં આવે છે.

બોર્ડના સંબંધી અત્યાર બોર્ડના ફંડ ઉપર જૈનકામની બ્યવહારીક, ધાર્મિક, અને વેપારી કેળવણીમાં સંગીન સુધારો કરવાની ઇચ્છા અગત્ય છે અને કેળવણીને માટે લુદા લુદા દીશમાં કાર્ય કરી તેની આ એકજ સંસ્થા છે અને તેથી તેને સંર્જ બનાવવા બોર્ડના મેમ્બર થયા તથા કોન્ફરન્સના સંલગ્ન ફંડની યોજનાને વધાવી લખુ તેમાં ફાળો આપે હમારી તત્ર વિનંતિ છે કારણકે બોર્ડને ઉપલા ફંડમાં તેનો અર્થ બાદ કરતાં અડધાં નાણા મહે છે આ છે કે સકળ જૈન સંધ આ હમારી વિનંતિ સ્વીકારી, તે બદલ યોગ્ય કરશે.

છવટમાં આ સંસ્થાના કાર્યમાં ઉલટ બયો લેવા દરેક બંધુઓને વિનંતિ છે. તથા હમેને પણ જાતની સુચના આપશો અને તે સુચના પ્રમ કાર્ય થઇ ચકે તેમ હશે તો ધણીજ ખુશીથી સર માન્ય કરવામાં આવશે માટે આ સંસ્થાને આ દરેક રીતે સહકાર આપશો તેમ ઇચ્છી વિરમું છે.

॥ नमो नित्यस ॥

જૈન યુગ

[શ્રી૦ જૈન શ્રવે૦ કાન્કેર-સતુ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૨

અંક ૫

પાપ

૧૯૮૩

ગુલક તંત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

બી. એ., એલએલ. બી.

વજીલ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ

સામાજિક અંક.

વિષયાનુક્રમ

પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ત્રીની નોંધ	હિંદી પરિપદ્ધતી સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ	
૧ ઇ. મ. જૈન શ્રે. પ્રાંતિક પરિપદ્ધ	શ્રેષ્ઠ સખારામ દેવચંદ્ર બાપણ	૨૨૧
૪થું અધિવેશન	પરિપદ્ધમાં પાસ થયેલા કસબ	૨૨૪
૨ સ્થાનકવાસી જૈન કોન્ફરન્સ	મહાત્મા ગાંધીજી	૨૨૬
૩ જૈન સાહિત્ય પરિપદ્ધતી જરૂર	શ્રી. વીરચંદ. રાઘવજી ગાંધી શ્રી. એ. એમ.	
મારી કૃત્તીક નોંધો	આર. એ. એસ.	૨૩૪
૧ જૈન શુદ્ધિ	Holy Satrunjaya	૨૩૭
૨ દાનવીર કાવેગી	The Shatrunjaya Dispute	૨૩૮
વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય	આકાંક્ષા (કાવ્ય)	૨૪૦
પ્રમુખ રા. મોહનલાલ દલવીયંદ દેશાધનું	શ્રી શત્રુજયની એક ઐતિહાસિક ખીના	૨૪૧
બાપણ		

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચાનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ-મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા મધ્યમ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્રે. કાન્દરૂપ (પરિપદ્ધ) સંખ્યાના વર્તમાન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સારોસાથે આપશે.

તો દરેક સેન આ પત્રના આહક બની પોતાના મિત્રોને પણ આહકો બનાવશે અને સંમતિવાના પરિપદ્ધનાં કાર્યમાં પ્રવિ આપશે.

આશુ વર્ષથી વાર્ષિક લલાખમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. ત્રણ

લખો-જૈન શ્રે. કાન્દરૂપ ઓફીસ
૨૦ પાપધુની મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહુજા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાત્રી રાખે છે તો જાહેરખબર આપનારાઓને આ ને ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપરને સરનામે ખબરા કે મળવા બહામણ છે.

જૈન યુગ

સામાજિક અંક.

ૐ સર્વજ્ઞાય નમઃ—દેહનું અને પ્રારબ્ધોદય ત્યાં સુધી જળવાન હોય ત્યાં સુધી દેહ સંબંધી કુટુંબ, કે તેનું ભરણ પોષણ કરવાનો સંબંધ છૂટે તેવો ન હોય, અર્થાત આગારવાસ પર્યંત જેનું ભરણપોષણ કરવું પડતું હોય તેનું ભરણપોષણ માત્ર મળતું હોય તો તેમાં સંતોષ પામીને સુમધુ જીવ આત્મહિતનો જ વિચાર કરે, તથા પુરુષાર્થ કરે. દેહ અને દેહ સંબંધી કુટુંબનાં મહાભ્યાદિ અર્થે પરિગ્રહાદિની પરિશ્રુતિપૂર્વક સ્મૃતિ પણ ન થવા દે, કેમકે તે પરિગ્રહાદિની પ્રાપ્તિ આદિકાર્ય એવાં છે, કે આત્મહિતનો અવસરજી ધણું કરીને પ્રાપ્ત થવા ન દે, S. R.

પુસ્તક ૨ અંક ૫.

વીરાત ૨૪૫૩ વિ. સં. ૧૯૮૩.

પાપ.

તંત્રીની નોંધ.

૧. ૬. મ. જૈન ધર્મ પ્રાંતિક પરિપદ. ૪૪ અધિવેશન
ગત ડિસેમ્બરની ૨૭ અને ૨૮ મીએ આ પરિ-
પદ કોલ્હાપુર રાજ્યના શિરોહરોડ રેશનપર ખાસ
ઉભા કરેલા સાદા મંડપમાં ભરાઈ હતી. દક્ષિણ
મહારાષ્ટ્રમાં અનેક જૈન ગુજરાતીઓ પોતાનાં
કુટુંબ સહિત વસે છે અને તેમનો વંશ તપાસતાં
દોઢેક સેકાં લગભગ તેમના પૂર્વજો અમદાવાદ પ્રાંત
અને તેની આસપાસથી આવેલા જણાય છે અને
પછી પેસે ટકે સુધી થઇ એક બીજા સાથે સંબંધ
સંગપણ રાખી પોતાનો સંસાર વ્યવહાર ચલાવતા
ગયા અને તેથી મોટે ભાગે ગુજરાત આવી લગાદિ
પ્રસંગો કરવાનું અટકી ગયું. આ રીતે સાક્ષાત્
સંબંધ ગુજરાત સાથે બંધ પડ્યો; છતાં ગુજરાતી
સંસ્કૃતિ તો કાયમજ રહી. માતૃભાષા ગુજરાતીનો
હજી સર્વાંશો લોપ થયો નથી. બાપદાદાનો જૈન ધર્મ
કાયમ છે અને તેના સંસ્કારો પણ અખાધિત ચાલ્યા
આવે છે.

આ ગુજરાતી ભાષાઓના ઉત્સાહ અને પ્રેમથી
દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર જૈનસ્થિતાઓ પ્રાંતિક પરિપદનો

જન્મ થયો. ત્રણ અધિવેશનો ભરી ચોથું અધિવેશન
આ પત્રના તંત્રીના અધ્યક્ષપણાં નીચે ભરાયું. પ્રમુખ
તરીકેનું ભાષણ આ અંકમાં પ્રકટ થયેલું છે તેમજ
તે પરિપદના સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ શ્રી સખા-
રામ દેવચંદનું ભાષણ અને પરિપદમાં થયેલા ૧૩
કાર્યો પણ પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે તે પરથી આખી
પરિપદનું કાર્ય અને ગૌરવ સમજી શકશો.

પોષ ૧૯૮૩ ના 'જૈન' ધર્મ પ્રકાશ માં વર્તમાન
ચર્ચાના સુત લેખકે જણાવ્યું છે કે

"આપણી કોન્ફેરન્સના સુદેશ સર્વત્ર ફેલાવવા માટે
પ્રાંતિક અધિવેશનની યાદુ આવશ્યકતા છે, અને એ સં-
બંધમાં મહારાષ્ટ્રના જૈન બંધુઓનો સતત પરિશ્રમ ખરે-
ખર પ્રશસ્ય છે. શ્રી કોન્ફેરન્સે જે કાર્યો કર્યા હોય તેને
આધીન રહીને આવા પ્રાંતિક મેળાવડા થાય તેમાં થોડા
કાર્યો થાય અને કોઈ વાર મુખ્ય સંસ્થા શિથિલ કે મંદ
પડી જતી જણાય તો તેને તજવત પણ કરાય એટલે અનેક
રીતે આવા મેળાવડા લાભકારક થઈ પડે એ સ્વાભાવિક
છે. વળી આખા સમુદાયમાં કેટલાક ન્યાયહારિક સુધારાઓ
કરવામાં ધણી અગત્ય પડે છે, પણ પ્રાંતિક પરિશિયતિ
સમજીને વિચારક આવેલાનો ધણું કાર્ય કરી શકે. કોન્ફે-

રન્સના ઠરાવો લઘામણુ રૂપનાજ હોઈ શકે, ત્યારે અનુ-
કૂળતા પ્રમાણે પ્રાન્તિક પરિપદમાં અમલના રૂપમાં પણ
ઠરાવો થઈ શકે. એ ઉપરાંત એક પ્રાંતના લોકો પોતાના
વ્યાપાર અને કૃષ્ણવૃત્તિના સ્વાધીન પર તથા જોડિંચ આદિ
સંસ્થાઓપર સીધું ધ્યાન આપી શકે, અગત્યે દૂર કરાવી
શકે અને સક્રિય રચનાત્મક કાર્યોનો વિચાર કરીને અમલ
કરી શકે. ”

આ વિચારો સાથે મુખ્યતઃ અમે સંબંધિત છીએ.
આ પ્રાંતિક પરિપદના બાંધેલા નિયમોમાં એક એ
પણ નિયમ ઉમેરવામાં આવ્યો છે કે:—

“આ પ્રાંતિક પરિપદે આપણી મુખ્ય એવી શ્રી જૈન
શ્વેતાચ્ચર કોન્ફેડરેન્સની ઓફિસ-મુળદા સાથે સંબંધ
રાખી તેની સાથે વ્યવહાર રાખવા ને તેની સલાહ
સૂચના લેવી. ”

આ નિયમ પ્રમાણે પરિપદના કાર્યવાહકો વર્તશે
તો ધણો લાભ અરરપરસ સંબંધથી અને વ્યવહાર-
થી મેળવી શકાશે. અમે મુખ્ય કોન્ફેડરેન્સના મંત્રીઓ
અને કાર્યવાહકોને ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ કે
તેઓએ દરેક પ્રાંતમાં જઈ ત્યાં પોતાના પ્રાંતિક સેક્રે-
ટરીઓની મદદ લઈ પ્રાંતિક પરિપદોનો પ્રબંધ કરવો
ધટે અને તે રીતે કોન્ફેડરેન્સ-જૈન મહાસભાના સંદેશ
દરેક પ્રાંતમાં ફેલાવવા ધટે. અ્યાં સુધી આમ નહિ
થાય ત્યાં સુધી વિશેષ વ્યાપક કાર્ય નહિ બની શકે.
આ પ્રાંતિક પરિપદમાં આપણી કોન્ફેડરેન્સના એક
પણ મંત્રી હાજર રહ્યા હોત તો વધારે ઉપયોગી
કાર્ય કરી શકત, હમણું તો દરેક પ્રાંતિક પરિપદ
પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ કાર્ય કરે છે. તે એક રીતે
યોગ્ય છે, પણ મુખ્ય કોન્ફેડરેન્સની બાંહેધરી નીચે
તે કાર્ય થાય તે ધણું સુંદર પરિણામ લાવી શકે.
દરેક પ્રાંતમાં અને ખાસ કરી આ ભૂલાયેલા દક્ષિણ
મહારાષ્ટ્રના લાગંમમાં કોન્ફેડરેન્સ પોતાના ઉપદેશકો
અને ઉત્સાહી કાર્યકરો મોકલી ત્યાંના બંધુઓને ઉત્સા-
હિત અને અગ્રત કરવાની જરૂર છે.

મુખધર્મી રા. ઓધવજી ધનજી સોલિસિટર, શેઠ
લલુભાઈ કરમચંદ દલાલ, શેઠ વાલીલાલ સાકરચંદ
ચા. શાંતિલાલ ઉબમરી, તથા રાજકોટવાળા રા.
ગોકળદાસ નાનજી ગાંધીએ આ પરિપદમાં ખાસ
આવી પોતાની હાજરી તેમજ પોતાના વિચારોનો

લાભ આપ્યો તે માટે તેઓને ધન્યવાદ ધટે છે. રા.
ગોકળદાસે આખી પરિપદનો વિગતવાર રીપોર્ટ લીધો
હતો અને તે વૃત્તપત્રોમાં આવવાનો હતો પણ આવી
નથી શક્યો તે માટે અમે દિલગીર છીએ. કેલકટાપુર
રાજ્યના દિવાન રા. બ. લહે સાહેબ એક સુચિત્કિત
દિગંથર જૈન છે તેમણે ખાસ તે રાજ્યના ક્ષાત્ર
જગત્પુરની સંગાતે આ પરિપદમાં આવી ઉચ્ચ
શિક્ષણની જૈન સમાજને પૂરી જરૂર છે, શિક્ષણ-
અંગ્રેજી શિક્ષણ વગર સુધારા થઈ શકે તેમ નથી
તેમ સમાજની ઉન્નતિ અને વેપારની પ્રગતિ
બને તેમ નથી એ પર મનનીય વ્યાખ્યાન આપ્યું
હતું. ક્ષાત્ર જગત્પુરજીએ સરસ્વતિ અને લક્ષ્મી એ
બંનેની ઉપયોગિતા સમજાવી સરસ્વતીની પ્રધાનતા
વ્યાખ્યાનથી સિદ્ધ કરી હતી. આ બંને મહાશયોને
તેમની હૃદયવિશાલતા માટે ધન્યવાદ ધટે છે, એવી
હૃદયવિશાલતા આપણા આગેવીનોએ મદલ કરવાની
છે. આવી પરિપદ વખતો વખત દરેક પ્રાંતમાં બરાબ
ને તે માટે તેમને વિજય મળે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

૨ સ્થાનકવાસી જૈન કોન્ફેડરેન્સ

શ્વે. સ્થાનકવાસી જૈનો શ્વેતાચ્ચર દેશવાસી
મૂર્તિ પૂજક જોતોથી કેમ જૂદા થયા તેનો ઇતિ-
હાસ જોતાં જણાય છે કે સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના
સ્થાપક શ્રી લોકેશ્વર સં. ૧૫૦૮ માં થયા. અને તેનો
સમુદાય વધી ચારેક લાખ થઈ ગયો. આ રીતે આ
સમુદાય ઉભો થવામાં વધવામાં થું થું કારણો,
પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થયેલ હશે તે ઇતિહાસકાર
માટે ધણો સુંદર અને મનનીય વિષય છે. મૂર્તિ-
પૂજના નિષેધ સિવાય બીજા થોડા અહો તહોના
વિધિ વિધાનના તેમજ અમુકજ સૂત્રો માનવા ઉપ-
રાંત બીજા વિશેષ નોંદ નથી. તે સંપ્રદાય શ્રી વીર-
પ્રભુના સંતાનરૂપ છે અને પોતાની પ્રગતિ જે જે
રસ્તે સહુ અન્ન ભાષ્યો કરી રહ્યા છે તે રસ્તે
પોતે કરી રહ્યા છે એ આનંદનો વિષય છે.

તેઓએ પોતાની પરિપદ તા. ૩૧ મી ડીસે-
મ્બર ૧૯૨૬, ૧લી અને બીજી મન્યુઆરી ૧૯૨૭
ને રાજ્ય મુલખમાં મોટા પાયા પર બરી હતી અને
તેમાં લગભગ ૧૩ ઠરાવો ધ્યાં હતા. (૧) સ્વામી

અદાનદેશના ખૂન પ્રત્યે તિરસ્કાર (૨) પરિપક્વતા કાર્ય પદ્ધતિ માટે દરેક પ્રાંતમાં સેક્રેટરીની નિમણૂક, દરેક પ્રાંતમાં, બને ત્યારે પગારદાર એસિસ્ટન્ટની યોજના, (૩) સેવા સમર્પણ કરનારાનો 'વીરસંઘ' સ્થાપનાની આવશ્યકતાનો સ્વીકાર અને તે માટેના નિયમો ઘડવા નીચેલી કમિટી. (૪) જુદે જુદે દિવસે જુદે જુદે સ્થળે પર્યુષણ સંવત્સરી થવાના દાખકાથી તેને માટે એક નિશ્ચિત દિવસ દર વર્ષે કરવા માટે એક કમિટીની નિમણૂક (૫) શત્રુંજય તીર્થની પરિસ્થિતિથી દુઃખ, તે સંબંધીના મી. વૉટ્સનના ચુકાદા સામે વિરોધ અને બ્રિટિશ સરકારને ન્યાય આપવાની અપીલ. તે ખાસ કરીને પાલીતાણાના હિંદુ રામ, શ્વેતામ્બરીની ભાવના ખ્યાનમાં લઈ તેને માન આપવાની જરૂર ઉદારતા બતાવશે એવી આશા (૬) પરિપક્વતા સંદેશ સર્વસ્થળે મળે તે માટે જુદા જુદા પ્રાંતમાં પ્રાંતિક પરિપક્વ ભરવાની ભલામણ (૭) ધાણેરાવ સાહલીના સ્થાનકવાસીઓને શ્વેતામ્બર મહિમાર્ગી બાધઓ તરફથી અન્યાય ને તે દુર કરવાની સૂચના (૮) પરિપક્વતા પ્રતિનિધિ માટે કરેલા ૨૫ પ્રાંતોમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ દક્ષિણની સ્પુદતા અને અર્મીનો સ્વતંત્ર પ્રાંત વધાર્યો. (૯) જુદી જુદી ધારાસભામાં થયેલા જૈન સભાસદો માટે હાર્દિક હર્ષ (૧૦) સ્વર્ગસ્થ થયેલા આગેવાનો માટે શોક (૧૧) ગાય તેમજ દૂધાળાં અને એતીને ઉપયોગી ટોરનો વધ બંધ કરવા સુંઘ સરકારને પ્રાર્થના અને ધારાસભાના સભાસદોને પ્રયાસ કરવા આગ્રહ (૧૨) વેજેટબલ ઘીના પ્રચાર સામે વિરોધ ને બહિષ્કાર (૧૩) અર્મીમાં થતો માંસાહાર દૂર કરવા ઉપદેશકો મોકલવાના પ્રબંધની ભલામણ.

આ ઉપયોગી પ્રસ્તાવોમાં શત્રુંજય તીર્થ સંબંધી કરેલા દર્શવધી શ્વે. મૂર્તિપૂજક બંધુઓ પ્રત્યે બતાવેલી સહાનુભૂતિ, અને સંયુક્ત જૈનોની પરિપક્વ મેળવવાના દર્શવધી થી વીરપ્રભુના સર્વ સંપ્રદાયોની એકત્રતા કરવાની ઈચ્છા બતાવી આ પરિપક્વ ચેતાની હૃદયવિશાળતા (liberalism) બતાવી આપી છે. મુસલમાનો હિંદુ સાથે, હિંદુ અહિંદુ સાથે, જૈન જૈનેતરો સાથે સહકાર કરે તો દેશની એકસંખીમાં વધારો થાય. પણ સાથે સાથે સર્વે કોમ અને

સંપ્રદાયો એક બીજા સાથે સહકાર સાથે એ ખાસ આવશ્યક છે. દર્શવોમાં કેળવણી, હાનિકારક રિવાજો દૂર કરવા વગેરે સંબંધી ચુપકાદી અમને તાલુખીમાં નાંખે છે.

આ પરિપક્વતા એક લાખ રૂપિયા જેટલી મોટી રકમ એકઠી કરી તે પૂનામાં જૈન વિવાર્થિઓ માટે બોર્ડિંગ ખોલવા ને નિભાવવા વાપરવાનો દર્શવ કયો છે તે માટે તેના સંચાલકોને ધન્યવાદ બટે છે. ઉચ્ચ શિક્ષણ વગર કોમનો અબુદ્ધ નથી તેથી તે પર તેઓએ આ રીતે ખાસ લક્ષ આપ્યું છે એ જોઈ અમને અતિ સંતોષ થાય છે.

૩ જૈન સાહિત્ય પરિપક્વતાની જરૂર.

જોધપુરમાં જૈનસાહિત્ય સંમેલન થયું હતું અને તેનું બંધારણ એટલું બધું પકવ ને મક્કમ રહી શક્યું નહિ ને તેથી સાહિત્ય સંમેલનનું બીજું અધિવેશન ન થયું. 'આરંભે યારા' આપણે છીએ તેનું આ દર્શાવ છે. વળી જે કાર્ય થાય છે તે 'શસ્ત્રીરતા' બતાવતાં બતાવતાં એટલું બધું ઉતાવળાં થાય છે કે તેમાં પકવ વિચાર, ગંભીર કાર્યક્રમ અને ભવિષ્યની કાર્યકારી અમલમાં મૂકવા જેટલી મક્કમતાનું પ્રદર્શન થતું નથી. આવો ઉતાવળાં પ્રયત્ન સુરતમાં જૈન સાહિત્ય પરિપક્વતા સમારંભ અમુક ધાર્મિક ઉત્સવોને લાભ લઇને કરી નાંખવામાં આવ્યો હતો. જોધપુરના સંમેલનનો રીપોર્ટ—નિબંધો સહિત પ્રકટ થયો હતો, પણ આ સુરતની 'પરિપક્વતા' રીપોર્ટ જ હજી અપ્રકટ રહ્યો છે તે ક્યારે બહાર પડશે તેનાં સ્વમાં આવે છે.

જમના કાર્ય કરવાનો જાગૃતિનો અને અપ્રમાદનો છે; સૌ સૌ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે, ન્યારે જૈનોની નિબંધતા અને નિષ્કવતા ચાલુજ છે. તેનો લાભ લઈ કોઈ 'કલિકાલ સર્વજન'ના ખરેખરના આજન્મ નૈષ્ઠિક અભ્યાસી પ્રખર વિદ્વાન શિશમણી અને શાસન પ્રબાવક શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યને 'માનસિક બલિયારી' તરીકે નવચકયાના બહાના તળે ચીતરે છે, કોઈ મેવાડના રાણા પ્રતાપને અશુભ સમયે મહાન સહાય આપનાર જૈન ભામાશાને વૈષ્ણવ તિલકધારી અને વિદ્યાસી સિનેમાની ફિલમમાં બતાવે છે, કોઈ જૈનધર્મના સંબંધે ઇતિહાસ વિરૂદ્ધ કપોતકસ્થિત

તો 'ભારતવર્ષના' ઇતિહાસની અંદર મુકે છે, કોઈ જન ધર્મ અને સાહિત્યની વિરૂદ્ધ મિથ્યા આરોપો અને આક્ષેપો મૂકવા ઘુલુ અને છે. આના પ્રતિકાર પે નિષેધક નહિતો વિધાયક સ્વરૂપે જૈનધર્મ અને સાહિત્યનો ઇતિહાસ એકત્ર કરવા, તે માટેની સામ-પ્રિતો સંપ્રદ કરવા, તે સામગ્રીનો ઉપયોગ કરી નેપથી લખવા લખાવવા માટે જૈન સાહિત્ય પરિષદ પ્રમુક અમુક સમયના આંતરે યવાની અતિ જરૂર છે એમ સર્વ કોઈ સમજી વીરશાસનરસી જૈન સ્વીકારશે.

આની પરીપદ યવા માટે—તેને અર્થેની ભૂમિકા તૈયાર કરવા અર્થે જૈનોની સારી સંખ્યા ધરાવતા દરેક પ્રદેશોમાં જૈન સાહિત્ય સભા સ્થાપિત કરવી ઘટે છે અને તેમાં ત્યાં ત્યાંના જૈન અને જૈનેતર લેખકો અને વિદ્વાનોનાં ભાષણો કરાવવાં યા નિયંધેા વચ્ચા-ત્વાં ઘટે છે—અને તે ભાષણો યા નિયંધેા આ પત્ર કે એવાં સાહિત્યમાં રસ લેતાં માસિકોમાં યા જુદા ચોપાનિયા રૂપે પ્રકટ કરવાચોગ્ય છે. જૈન સાહિત્ય પરિષદ સ્થાપી રૂપ લે તે માટે તે પહેલાં આવી જૈન સાહિત્ય સભાઓ સ્થાપવાની જરૂર છે.

સરવરી જૈન સાહિત્ય પરિષદ બરાધ ગયા પછી ૧૯૨૫ ના જાન્યુઆરીમાં પરિષદની ઓફિસ સ્થાપવા માટે મુંબઈમાં અમારા પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી તેમાં તે પરિષદના હમે દરાવેા વચ્ચા પછી તેના એક દરાવમાં નીચેથી કમિટી માથે તે દરાવની રૂએ કંઈ પણ કરવાપણું રહેતું નહોતું એમ અને જણાવ્યું હતું. વિશેષમાં જે કંઈ પણ કાર્ય યાવ તો જ ઓફિસ જેવી સંસ્થા સ્થાપવી તેમજ શું શું કાર્ય કરવા જેવું હતું તે નીચે પ્રમાણે સૂચવ્યું હતું કે—

(૧) આનંદકાવ્ય મહોદધિનું પ્રકાશન તથા સંપાદન કાર્ય પારપદને આપવા તેના કાર્યકર્તા ખુશી છે તો તે માટે તેમનો સર્વ સરતો સાથેનો પત્ર મેળવવો તે પછી કાર્ય હાય ધરતું.

(૨) શ્રી શુદ્ધિસાગરજી સુરિ પોતાનો વીજપુરનો બંડાર તથા તે માટેનું મકાન પરિપદને આપવા તૈયાર છે તો તેમનો તે આપતનો સિખિત પત્ર લેવો. (હાલ તેઓથી સ્વર્ગસ્થ થયા છે)

(૩) ત્રિમાસિક 'જૈન સાહિત્ય' કે એવા નામથી પ્રકાશવારી કાઢવું.

(૪) ઇતિહાસનાં જે પુસ્તકો છે તેને ભાષાંતર કરી કરાવી છપાવવાં.

(૫) 'Men of Letters' જેવી ગ્રંથમાળા આપણા જૈન ગૂર્જર કવિઓ માટે રચાવવી તે કાંઈ નહિ તો તેમનું જીવન વૃત્તાંત અને કાવ્ય વિવેચન સહિતનાં ચોપાનીઆં લખાવી તૈયાર કરાવવાં—છપાવવાં.

(૬) જુદા જુદા મુનિ મહારાજઓ દ્વારા તેમનાં પુસ્તકો—ગ્રંથ બંડાર લેવા તેમજ તેમની દ્વારા આર્થિક સહાય મળે તો મેળવવી.

(૭) પ્રદર્શન અંગેની ખાસ ચીજો—તાક પત્ર પરનાં પુસ્તકો, કપડાંઓ પરનાં પુસ્તકો—લખાણો, શ્રીમદ્ મરોવિજવાદિની હસ્તાક્ષરની પ્રતિઓ, તામ્રપત્રો, રાજ તરફથી મળેલા લેખો, ચિત્રપટ્ટો, અસલનાં વિગતિપત્રો વગેરે એકઠાં કરવાં ઇત્યાદિ.

૨. પાદરાકર wholetime worker—આપો સમય કાર્ય કરશે એ વીરી ખામેશ બતાવી હતી, તેથી તેમને તથા તેમની સાથે રોકે જીવજીવંદ, સાકર્યંદ અવેરી અને ૨. મોહનલાલ બગવાનદાસ અવેરી સોલીસીટર એ ત્રણને મંત્રીઓ નીમવામાં આખ્યા; પરિષદની ઓફિસ મુંબઈમાં રાખવી એ નક્કી થયું ને રૂંડને માટે ખીજ સભામાં ચર્ચા કરવાનું હતું. આ પછી આ સંબંધી કંઈ પણ થયું નથી. મંત્રીઓ નીમવા હતા તેઓ જાગૃત યાવ તો સારું. બધું કાગળપર રહી ન જાય એમ થયું ઘટે.

કચ્છી સાહિત્ય માટે મુંબઈમાં કચ્છી સાહિત્ય સભા હમણાંજ થઈ છે. જૈન સાહિત્ય તો સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, ગૂજરાતી, તામિલ, કાનડી આદિ દરેક ભાષામાં અને વળી સાહિત્યના દરેક અંગ ઉપર વિદ્યમાન છે તો તે માટે તો જબરો પ્રયાસ જૈનોએ સેવ્યા વગર છૂટકો નથી. પરાવર્તળી ક્યાં સુધી રહેવાનું થશે? જૈન સાહિત્યના દરેક અંગ તેમજ દરેક ભાષામાંના જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસ લખાવાની જરૂર છે. જૈન લેખકો, વિદ્વાનો; શ્રીમતો, મુનિ મહારાજઓ કંઈ ચેતરો કે? સાંભળવા પ્રમાણે પુરાતત્ત્વમંદિરના આચાર્ય શ્રી જિનવિજયજી પોતાનું ગંધ પહેલું 'જૈનસાહિત્ય સંશોધક' નામનું ત્રિમાસિક સજીવન કરવાના છે—એમ યાવ તો તે અમને વધા-મણીરૂપ છે.

મારી કેટલીક નોંધો.

[લેખક-તંત્રી]

૧ જૈન શુદ્ધિ.

જૈનોનો ઇતિહાસ જોતાં અનેક જૈન ધર્મમાંથી નિકળી પરધર્મી થયા છે. આનાં કારણો ઘણાં છે-
 ૧ તો જૈનમાં નાની યાત્રિઓને ખ્રીષ્ઠ મોટી યાત્રિ-
 ઓથી જેવું જોઈએ તેવું ઉત્તરજન મળેલું નહિ, તેમજ
 પોતાનામાં લેવાની સ્પષ્ટ ના થયેલી. ૨ જૈન મુનિ-
 ઓનો સર્વત્ર અખંડ અને ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કેટ-
 લાએ આખા પ્રાંતોના પ્રાંતોમાં થયો નહિ, ૩ જૈન
 ધર્મની સંયમ અને વૈરાગ્ય-પ્રધાનતા તે હાલતા અસ-
 યમી જમાનામાં કેટલાકથી સચવાઈ નહિ ૪ પરધર્મી
 થયેલાને પાછા સ્વધર્મમાં આવવા માટે જોઈતી સગ-
 વડતાઓ મળે નહિ. ૫ કડક બંધનો અને ચુસ્તતા
 હોવાથી ખીજા શિયિલ અને અસ્પૃશ્યતા પ્રત્યે તિર-
 સ્કાર ને દ્વેષ, ૬ પર ધર્મીઓનો જૂલમ વગેરે. હિન્દુ
 સમાજમાં 'આર્ય સમાજ' અહિન્દુને હિન્દુ બના-
 વવા માટે નિકળ્યો, પણ જેમ પૂર્વના આચાર્યો,
 યતિઓ, સાધુઓએ અન્યને જૈન બનાવ્યા તેમ જૈન
 બનાવવાનો લગરીકે પ્રયત્ન થતો હોય એમ હાલમાં
 જોવાતું નથી. હાલના સમયમાં હિન્દુ મહાસભા
 આદિ તરફથી સંગઠન અને શુદ્ધિની હિલચાલો ચાલી
 રહી છે તે વખતે એક જૈન મહાશય નામે અયોધ્યા
 પ્રસાદ ગોપલીય ('દાસ') દીલ્હીમાં થયેલ જૈન સંમ-
 લન સભાના મંત્રીએ ત્રીયેની જુસ્સાદાર ગઝલ
 બનાવી છે તે 'જૈન જગત'માંથી આપીએ છીએ.
 વોહ કોમ કરકે આજ હમ તુમકો દિખાયેંગે,
 દુનિયાં મેં સચ્ચે ધર્મકા ડંકો બજાયેંગે. ૧
 ચિંતે હૈં સંગઠનસે પુરાને ખ્યાલકે,
 ઉતકા બી દેખ લેના હમ અપના બનાયેંગે. ૨
 ગફલતસે અપની હો ગયે ગૈરકે જો રશીક,
 સીનેસે અપને ચૌકસે ઉતકા લગાયેંગે. ૩
 ગૂંજર સરાગ મીને યે બી તો એક દિન,
 મુંહસે તુમહારે દેખનાં જૈની કહલાયેંગે. ૪
 સીમે પે હાથ રખેંગે જો શુદ્ધિ કે હાં ખિલાક,
 ફરહો બચર કે ફરિસે હમ જૈની બનાયેંગે.

પિતૃકાં હમારે સીને મેં ક્યા ક્યા ઓસાકે હૈં,
 જલવા હમ અપની ચાનકા તુમકો દિખાયેંગે. ૬
 રસ્કે ઉદુકે ધર્મ કે મૈદાનમેં એ 'દાસ'
 જૈંદર હમ અપની તેગકા એક દિન દિખાયેંગે. ૭
 આનો અર્થ સરલ થાય તે માટે આમાંના ઉર્દુ
 શબ્દો ખીજા પાસેથી નાણી અત્ર મૂકીએ છીએ.
 ચિંતે-ચુસ્કે થતા, ગફલત-જૂલ, ગૈર-ખીજા, પરધર્મી,
 રશીક-દોસ્ત, સીને-છાતી-હૃદય, ચૌક-પ્રેમ. ખિલાક-
 વિરહ, ફરહો બચર-મનુષ્ય જાતના આદમીઓ-
 વ્યક્તિઓ. પિતૃકાં-છપાયેલા. ઓસાકે-પ્રશ્ન. જલવા
 -લબ્ધતા. ચાન-શુદ્ધિ, ફરેહ. રસ્કે ઉર્દુ-શત્રુઓની
 અદેખાઈઓ. જૈહાર-જવાહીર, પાણી, સત્તા.
 તેગ-તલવાર.

મહાત્મા માંધી તા. ૫-૧-૨૭ ના નવજીવનમાં
 શુદ્ધિ સંબંધી પોતાના વિચાર 'શ્રદ્ધાનંદજી સ્મારક'
 પર લખતાં જણાવે છે તે પણ મનનીય છે.

'મને પોતાને તો અત્યારે શુદ્ધિનાં જે સામાન્ય
 અર્થ કંઈમાં આવે છે તેવી શુદ્ધિની પ્રવૃત્તિની અગ-
 ત્યની વાત હજી પણ મને ઉતરતી નથી. પાપીની
 શુદ્ધિ એ તો એક કાયમની આંતરક્રિયા છે. જેઓ
 નથી હિંદુમાં, નથી મુસલમાનમાં, અગર તો જેઓ
 તાત્કાલ વલ્લાએલાં છે પણ ધર્માન્તર એટલે શું એ
 કશું જાણતાં નથી ને માત્ર પોતાને હિંદુ તરીકે ગણા-
 વવાજ માંગે છે, તેમનું ધર્માન્તર ધર્માન્તર. તૃથી
 પણ પ્રાયશ્ચિત છે. ત્રીજું શુદ્ધિનું સ્વરૂપ એ ચોખ્ખી
 ધર્માન્તરની પ્રવૃત્તિ છે અને એવા ધર્માન્તરની પ્રવૃત્તિ
 આજના વધતી જતી સહિષ્ણુતા અને ચાનના
 જમાનામાં કેટલે દરજ્જે ઉપયોગી છે એ વિષે મને
 શંકા છે. હું તો કેટલે પણ જાતની ધર્માન્તરની પ્રવૃ-
 ત્તિથી વિરહ છું, પણ તેને હિંદુઓ શુદ્ધિ કહેતા
 હોય, મુસલમાનો તખલીગ કહેતા હોય કે ખ્રિસ્તીઓ
 ધર્મપ્રચાર કહેતા હોય. ખરું ધર્માન્તર એ તો હંદુ-
 યની પ્રવૃત્તિ છે જેનો સાક્ષી એક અંતર્યામી પ્રધર જ
 છે. એ પ્રવૃત્તિને બેદખલ વહેવા દઈ સ્વતંત્ર બાવે
 પોતાનું કામ કર્યું જવા દઈએ.'

‘પણ ધર્માન્તર વિષેના મારા વિચારો રજૂ કરવાનું આ સ્થળ નથી. જેમને એવી પ્રવૃત્તિને વિશેષ આસ્થા છે તેમને ન્યાં સુધી તેઓ ઘટતી મર્યાદામાં રહી પોતાનું કામ કંઈ નબળું-એટલે કે ન્યાં સુધી એ કામમાં કોઈપણ જાતની બળજબરી, છેતરપીંડી અગર તો કુન્યવી લાલચોના આશ્રય ન લેવામાં આવે અને એવાં ધર્માન્તર કરવા તૈયાર થનાર પુખ્ત ઉમ્મરે અને સમજણ પહોંચેલાં સ્ત્રી પુરુષો હોય-લાં સુધી તેમને જેખટકે પોતાનું કામ ચલાવવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે.

‘સંગઠન એ ખરેખર સરસ પ્રવૃત્તિ છે. ન્યાં સુધી દરેક કોમને સ્વતંત્ર હસ્તી ટકાવીને રહેવું છે ત્યાં સુધી દરેક કોમને પોતપોતાનું સંગઠન કરવાનો હક છે, ખલે તેવું સંઘઠન કરવાને તે બંધાએલી છે, અને એ હું આવી પ્રવૃત્તિથી અત્યાર લગી અલગ રહ્યો હોઉં તો તે કેવળ સંઘઠનને લગતા મારા જે કેટલાક વિચારો ખાસ બંધાએલા છે તેને લખે છે. હું સંખ્યાબળમાં નહિ પણ ગુણબળમાં માનનારો છું, આજકાલ ગુણ સામું જોવાની વિશેષ દરકાર ન રાખતાં સંખ્યા અગર જ્યાં ઉપરજ ગણતરી બાંધવાનો ધો યાચ્યો છે, સામાજિક અને રાજકારી પહેવારમાં સંખ્યા અગર જ્યાંએ પણ અવરય રચાન છે.”

૨. દાનવીર કાર્નેગી.

‘દાનવીર કાર્નેગી’ એ પુસ્તક અમદાવાદના સરવૃ સાહિત્યવર્ધક પુસ્તકાલય તરફથી દોઢ રૂપીઆની સસ્તી કિંમતે હમણાં બહાર પડ્યું છે એ જૈન-વ્યાપારી કોમના તરફો અને લક્ષ્મીપુત્રો વાંચી વિચારી તેમાંથી મુન્દર અને પ્રેરણાલયો બોધ લેશે એની અમારી ઉત્કટ વાંછના છે, તેના સંબંધમાં ‘સૌરાષ્ટ્ર’ ૩, ૭, ૨૬ ના અંકમાં સમાલોચના કરતાં જે લખે છે તે ઉપયોગી ધારી અત્ર ઉતારીએ છીએ:—

“મહાપુરુષોના જીવનવૃત્તાન્તો એ તરણ જનતાના જીવન-ઉત્કર્ષના સાધનો છે. રાષ્ટ્રની અસ્મિતાનો એ ઇતિહાસ છે. એક યોગ્ય પેઢન કે એક વૈદ્યજીવનનું જીવન અમેરિકાની સ્વાધીનતાની પ્રમાણજ છે. એક રાષ્ટ્રીયર એક કાર્નેગીનો જીવન એની મરવી

સીમતાઈ અને દાનવીરતાનો જીવન આદર્શ બની રહે છે.

કાર્નેગી અમેરિકાનો કર્ણુ છે. એનું જીવન એટલે કે ગ્રાહીયતામાંથી સમૃદ્ધિ અને મહાજલાલીને શિખરે પહોંચેલા પુરુષાર્થ-નિર્ધનતામાંથી કુમેરતાને અધીન બનાવનાર અથગ આત્મપ્રયાસ, ગરીબ વલુકરનો એ ચીંથરેલા છેકરો કેઈ કારખાનામાં દિનરાત તન તોડ મજુરી કરી કરીને એક સામાન્ય કારકુન બને છે. એ કોલસા સારનાર હલકેરીનું જીવન જીવે છે અને ધણીકવાર અનંદાંતનું વેર પણ અનુભવે છે. પરંતુ એની ઉદ્યમશીલતા, એનો પુરુષાર્થ અને જીવનસાધ્યતા એની મહત્ત્વાકાંક્ષા અણુનમ રહે છે. એ કામ કરે છે ત્યારે અણુનના આત્મવિશ્વાસથી અંપલાવે છે. એના ઉત્સાહ આગળ એના સંકલ્પશીલતાની કીર્તિ ઝાંખી પડે છે. વસ્તુને અને વસ્તુસ્થિતિને અવલોકી તેને અનુરૂપ બનાવવાની એનામાં અદ્ભુત કુનેહ છે. એક વખતનો આ મજુર આદર્શી સીવટ પ્રેરતા પે મજુરપતિ બને છે, કારખાનાનો કામદાર કારકુનમાંથી મીલમાલેકને પદે વિરાજે છે. અને છતાં એનો મજુરપ્રેમ એટલેજ અનહદ જળવાઈ રહે છે. એ કરોડોને હિસાબે દોલત કાયમ છે, પણ તે વિલાસમાં વેડી નાંખવા માટે નહીં. એને આંગણે સમૃદ્ધિની ઊંચાઈ છે, પણ ને ઉડાઉગીરીને પોષવા સાર નહીં. એની ધનાઢ્યતા તો સ્વાધીન રાષ્ટ્રની અનન્ય સેવિકા બને છે, અઠાન બાંધવોને જ્ઞાનપ્રકાશ આપનારી સરસ્વતીનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. રોગી-જ્ઞાના રોગ હરનારાં આરોગ્યબુવનો રૂપે વિચરે છે. જનતાને ચિદ્વજ આપનારાં પુસ્તકાલયોમાં પરિણામ પામે છે. રાષ્ટ્રને ઉન્નત બનાવનાર વિદ્યાપીઠોમાં વેરાય છે. એની દોલતમાંથી યતીમખાનાં, તબીબખાનાં ‘વધામ’દિરો, અનાયાલયો, ઉદ્યોગગૃહો અને વ્યાયામ-અખડાઓ ઉભાં થાય છે. એ કંલુંસની મિસાલે એકદો ધનસંચય નથી કરતો પણ આખરે દેધને તેના લાભ સાંપડે એમ સંસ્થાઓમાં ફાળી નાંખે છે. એની લક્ષ્મી રાષ્ટ્રોન્નતિની સ્વયં સંસ્થા બને છે. કાર્નેગી એ સંસ્થાનો સંચાલક થાય છે, છતાં પોતે હુકમ નથી ફરમાવતો કે નથી એની તબીબોને

ધર્યા મુજબ હલમલપતો. એ તો પ્રગતે કેટલીક આદર્શ સૂચનાઓ આપી, દૂર ખસી જાય છે અને મહાપુરુષના ગૌરવથી એનું સદૃશ તંત્ર નિહાળ્યા કરે છે. એ કૈલાસવાસી થાય છે, ત્યારે છેલ્લી ધરીએ પોતાની અનર્થક દૌરતને રાષ્ટ્રને અર્પીત કરતો જાય છે. સંતાનોને માટે લક્ષ્મીનંદનોનાં બરી રાખનામાં એ માનતો નથી. લક્ષ્મીનંદનોનાં સંતાનોને તે નિર્ધન અને સ્વાધર્મી બોલ્યા છિંછે છે. એણે પોતેગરીબી

નોંધે છે, એટલે એ એની મદદતા સમજે છે. 'ગદ્ય કાંચે જ વિદેક થએલા આવા નરવરની આત્મકથા અમદાવાદનું 'સોધું' સરસ્વતી-મંદિર યુગ-રાતને ચરણે ધરે છે. યુગરાતના લક્ષ્મીસૂતોને એમાંથી કંઈક પ્રેરણા મળશે. ગરીબોને એમાંથી વ્યવસ્થા શક્તિ અને આત્મોન્નતિના બોધપાઠ મળશે, તો સસ્તા કાર્યાલયની વખોની કુબેશ લેખે લાગી ગણાશે."

વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય.

'પાણીદાર' નામના માસિકના વિદ્વાન તંત્રી રા. નરસિંહભાઈ ધન્યરમાઈને એક સંજ્ઞને સવાલ પૂછ્યો કે તમારા બાપા વિચારો મને ક્યે છે, પણ એક વિચાર ખુબી છે, તમે લગ્ન મરણનાં ખર્ચે ઉપર અંકુશ મુકવાનું વારંવાર કહેા છો, એવું કહેવાનો એક પણ પ્રસંગ જ્યાં હતા નથી. વાત સાચી છે કે એવાં ખર્ચે બોળાં ધાય તો લામજ છે, પણ એવાં ખર્ચે જેમને કરવાની ઈચ્છા હોય તેમણે શા માટે નહિ કરવાં ? એમની સ્વતંત્રતા ઉપર શા માટે અંકુશ મુકાયો નેહંમિ ? હું વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને હિમાયતી છું ને તેથી એવા અંકુશ મને ખુબી છે.'

આ બાબતોના ઉકત તંત્રીએ જે ખુલાસો તે માસિકના ગત શ્રાવણમાસના અંકમાં આપ્યો છે તે મનનીય હોવાથી અત્ર મૂક્યો છે.

'હું પણ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યનો ખુબ હિમાયતી છું એમ તમને મારા લેખોના ઉડા અભ્યાસથી જણાઇ આવશે. પણ તમે જે વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યની વાત કરો છો, એમાં ત્રણ વાતોને યુગ્યવી નાખી છે, માટેજ તમને શંકા થઇ છે. એ ત્રણ વાતો તે આ છે.

(૧) વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા (૨) સમાજગત સ્વતંત્રતા (૩) સમાજગત પરતંત્રતા. આ ત્રણે વાતોનું એકેએકે નિવારણ કરીશું તો ખુલાસો થઇ જશે.

(૧) વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા:—જે કાર્યની સાથે આપણને એકલાનેજ લેવાદેવા હોય, ત્યાં આપણે ગમે તેમ કરવાને સ્વતંત્ર છીએ. એકલે માણસ દશ વાગ્યે ખાય કે બાર વાગ્યે ખાય, રોટલો ખાય કે ભાત ખાય આમાં એ કેવળ સ્વતંત્ર છે. લગ્નમરણનાં ખર્ચની સાથે આપણને એકલાને જ લેવાદેવા હોય, સમાજ કે સમાજમાંના બીજા કોઇને એ સાથે કરી લેવાદેવા ના હોય, તો આપણે ગમે તેવાં ખર્ચ કરવાને સ્વતંત્ર છીએ. પણ સાચો પ્રશ્ન તો એ છે કે આપણે વ્યક્તિગત સાચી સ્વતંત્રતા ભોગવી

શકીએ છીએ ? ના. આપણે પાણીના ઘાટ બદલી શકીએ છીએ ? ના. આપણે મુ'ંછ મુંઝાવી કે દાંઢી રાખી શકીએ છીએ ? ના. આપણે ધર બાંધવાનો વહીવટ ને પદ્ધતિ ફેરવી શકીએ છીએ ? ના. આમાં સમાજને કશી લેવાદેવા નથી, છતાંયે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ભોગવી શકતા નથી. તેવી જ રીતે લગ્ન-મરણનાં ખર્ચો કરીએ છીએ, તે આપણી પોતાની જ ઇચ્છાથી કરીએ તેવાં કરીએ છીએ ? એમાં આપણી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા કામે આવે છે ? જહુ ઉડો વિચાર કરશો તો જ્યાપ મળશે: ના. પાણીમાં ઉતરવું હોય ને છતાં યે તરવું હોય, જીવવું હોય તો શ્વાસ લેવાને માયું પાણી બહાર રાખવું જ નેહંમશે; આયું શરીર ભલે પાણીમાં રહે, પણ માયું તો પાણીની સપાટી ઉપરજ રાખવું નેહંમશે; જો એ પણ પાણીમાં ગયું તો હુબ્યા સમજો. તેવી જ રીતે સમાજમાં પણ રહેવું હોય ને છતાં યે તરવું હોય, જીવવું હોય તો માયું ઉપર રાખવું જ નેહંમશે, ખુદિ વાપરવી જ નેહંમશે, વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સાચવવી જ નેહંમશે; ભલે બધો વ્યવહાર સમાજમાં કરો, પણ ખુદિ વાપરીને, વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા વાપરીને જ કરવો નેહંમશે; જો એ ખુદિનિકેતન

માયું, એ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા પણ વ્યવહાર સાથે સમાજમાં કુખે તો આપણું આવી જન્યું ! અને આજે એમ થું નથી થયું? આપણે વ્યક્તિએ સ્વતંત્ર છીએ ? ખરી રીતે આપણામાં વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા રહી જ નથી.

(૨) સમાજગત સ્વતંત્રતા: પણ આપણા કાર્યની સાથે સમાજને કે સમાજમાંના કોઈને લેવા-દેવા હોય તો તેના સુખદુઃખ તરફ નજર રાખીને આપણે આપણું કાર્ય કરવાં ઘટે, બીજાને દુઃખ થતું હોય તો આપણી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ઉપર સંયમ રાખવો ઘટે એજ ધર્મ રહ્યો. કુટુંબનાં બધાં દશ વાગ્યે જમતાં હોય ને આપણા બાર વાગ્યાના જમવાથી કુટુંબને કે તેમાંના એકને પણ દુઃખ કે અડચણ થતી હોય તો બનતા સુધી આપણે દશ વાગ્યે જમી જ લેવું જોઈએ. તેમજ લગ્નમરણનાં આપણે કરેલાં ખર્ચથી સમાજને કે તેમાંના કોઈને પણ દુઃખ કે અડચણ થતી હોય તો આપણી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ઉપર અંકુશ રાખવો ઘટે. આજનો સમાજ એવાં ભારે ખર્ચથી રિગાય છે, આપણું જોઈને બીજાને તેવાં ખર્ચ કરવાની ફરજ પડે છે, માટે તેવાં ખર્ચ કરવાની આપણી ઈચ્છાસ્વતંત્રતા ઉપર અંકુશ રાખવો ઘટે, સંયમ રાખવો ઘટે. આપણા લાઈઓમાં સાચી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ફળવાઈ નથી, તેથી પરાધીનતાએ એ પારકાનું અનુકરણ કરે છે; માટે સમાજમાં સાચી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ફળવાય ત્યાં સુધી તો એવો સંયમ નજર રાખવો જ ઘટે. વૈદ્યાખ માસની 'પ્રસંગકથા' જોશો તો ડા. સુમંતભાઈનું એ બાજનું સુંદર દર્શાવ જણાઈ આવશે. દેશના ગરીબ લોકને પહેરવાને પૂરાં કપડાં નથી મળતાં એમ જાણીને, કપડાં પહેરવે સમર્થ હોવા છતાં મહાત્માજીએ લાજ લોકમાં સિંચાવતાં બધાં કપડાં પહેર્યાં નથી લખ્યાં ? એ જ નિયમે શહેરનું સ્વાસ્થ્ય મળવવા આપણું ઘર આડે આવતું હોય, ને તે તોડી પાડવા સુધરાઈ ખાતું આપણું ઘર માગી લે ત્યારે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ઉપર સંયમ રાખી સમાજગત સ્વતંત્રતાને આશીર્વાદ થઈ બાપીકું એ ઘર તોડવાને માટે પણ સૌથી દેવું ઘટે. માત્ર કે સાંજના આપણે બે ફરવા

નીકળીએ. અને હમને વ્યાધિ છે, મારાથી ઉતાવળે ચાલી શકતું નથી; ત્યારે તમારે મારી સાથે ધીરે ધીરે ચાલવું એ તમને તમારો ધર્મ નથી લાગતો ?

(૩) હવે રહી સમાજગત પરાધીનતા: પણ આપણે લગ્નમરણનાં જે ખર્ચ કરીએ છીએ તેમાં તો નથી રહી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા કે નથી રહી સમાજગત સ્વતંત્રતા; છં તે માત્ર સમાજગત પરાધીનતા. સમાજનું 'ભણું' થાય એટલા માટે આપણી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ઉપર સંયમ રાખીને સમાજનું 'ભણું' થાય તે પ્રમાણે આપણી ઇચ્છાથી આચરીએ તે સમાજગત સ્વતંત્રતા. સમાજનું 'ભણું' થતું હોય કે ના હોય, પણ આપણી ઇચ્છા વિરુદ્ધ સમાજ આપણું નાક પકડીને દોરે તે માર્ગે જતું પડે ને જઈએ તે સમાજગત પરાધીનતા. અને આવી પરાધીનતા આપણે ડગલે ને પગલે નથી ભોગવતા ? આપણે લગ્નમરણનાં જે ખર્ચ કરીએ છીએ તે ઘણું કરીને સમાજના દયાણથી નથી કરતા ? સમાજના સુખદુઃખની પરવા ક્યાં યગર તેની વાહવાહ લેવા નથી કરતા ? તેનાં મહેલોમાંથી ખચવા નથી કરતા ? ત્યારે આમાં આપણી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને રક્ષાન જ ક્યાં છે ?

ભાઈ, સાચો સિદ્ધાંત એ જ છે કે સમાજને સુખદુઃખ ના આવતું હોય તો લગ્નમરણના ખર્ચમાં જોને કંઈ ના કરવું હોય તે કંઈ ના કરે લાખોતું કરવું હોય તે લાખોતું કરે; પણ જો આપણા એ કાર્યનું અંધ અનુકરણ સમાજમાંના કોઈને પણ કંઈ પડતું હોય તો 'સમાજમાં સાચી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ફળવાય, કોઈ કોઈનું' અંધ અનુકરણ ના કરે એવી ફળવાય, ત્યાં સુધી ડા. સુમંતભાઈની પેઠે પોતાની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ઉપર સંયમ રાખવો ઘટે ને તે સમાજના લલાને માટે જ. પણ પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ સમાજના કે તેમાંના કોઈનાથી દયાઈને તો એક પાઈ પણ વધારે ખર્ચ કરવું ના ઘટે. આવું નામ સાચી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા-સાચું વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય. નું આ જ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને દિમાયતી છું. આપણા સમાજમાં ઉડી દટિ નાખીને તપાસી જોશો તો જણાશે કે 'આપણામાં આવું' વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય બધું જ ચોક્કસ છે."

શ્રી દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર જૈન શ્વેત પ્રાન્તિક પરિષદ.

૪ થું અધિવેશન તા. ૨૭ અને ૨૮-૧૨-૧૯૨૬ શીરોળ રાહ.

પ્રમુખ રા. મોહનલાલ દલીયંદ દેશાઈનું ભાષણ.

અરિહંતને ભગવંતને નમો નમો નમો.
આદિકર તીર્થંકરને નમો નમો—
અભયદાતા ચક્રુદાતા માર્ગદાતા તે
શરણુદાતા ભોધિદાતાને નમો નમો—
જિન ને જીતાડનાર, તરેલ તારનાર
સુદ ને બીજાને ભોધનારને નમો—
મુક્ત ને બીજાને મુક્ત કરી આપનાર
સર્વદા સર્વદશંતિ નમો નમો નમો—
જોજો સૌ ભય જિત્યા એવા જીતભયને
અરિહંતને ભગવંતને નમો નમો નમો—
શ્રી વીરશાસનપ્રેમી સ્વધર્મી બંધુઓ અને
બહેનો !

દેવતા મુખી શકેન્દ્ર જે શબ્દોમાં પ્રજાને વંદના
કરે છે તેમાંનાં ચોડાં પ્રાકૃત સુવચનોથી સર્વ કોળોને
જીતી જિન થનાર, સર્વ આવરણોથી મુક્તિ આપ-
નાર, સર્વ ભયોને જીતનાર એવા શ્રી અર્હત ભગવાનને
નમસ્કાર કરી દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રના જૈન શ્વેતાશ્વરો-
ની પ્રાંતિક પરિષદની ચોથી બેઠકના અધ્યક્ષ તરી-
કેની મોટી જવાબદારી ભરેલું કામ આપ સૌની
આગામી શિરસાવંધ ગણી મારી અસ્પ શક્તિથી પૂરો
વાકેફ છતાં બહીતો બહીતો માથે ચડાવું હું, અને
આપ સહુનો હૃદયપૂર્વક આભાર માની મારા આ
કાર્યમાં સહકાર આપશે એવી વિનંતિ કરું હું.

જે મોક્ષ પ્રસુએ ઉપદેશો છે તેમાં મુદ્દસ્થ કે
સાધુ, સ્વલિંગી કે અન્ય લિંગી, ગરીબ કે શ્રીમંત
સર્વે સમાન છે. આ સમાનતાનું તત્ત્વ સર્વ ધર્મો
સહુએ છે. આપણામાં સમાનતા જનસમાજ સાધી
શકી નથી તો સામાજિક કે રાજકીય ધર્મે બળવવા
આપણામાં એકતા થવાની જરૂર છે. 'સમભાવી
અપ્પા' સ્થા વગર કદી પણ મુક્તિ થનારી નથી.

તેજ સમાનતાપર વિશ્વપ્રેમ વિરાજિત છે. તે પર
દયાનો-અહિંસાનો-બંધુભાવનો સિદ્ધાંત ચણાયો છે.

મિત્તિ મે સવ્વમૂપસુ ચેરં મજ્ઞં ન કેણહ-સર્વ
જીવોથી છે મૈત્રી, મારે વેર ન કોઇથી.' એ ભગવદ્વાક્ય
બંધુભાવનું કેનું મીઠું સ્મરણ કરાવે છે ! માત્ર પર્યુ-
પણુ પર્વમાંજ આ સ્મરણ કરી બેસી નથી રહેવાનું,
પરંતુ જીવનમાં તે સૂત્ર વણી લઈ વ્યવહારમાં મૂક-
વાનું છે. મનુષ્ય જીવનની આ સમાજમાં રહીને
પ્રકૃતિજ એવી છે કે એકલા ઉભા રહી ન શકાય.
જનસમાજમાં જ દરેક વ્યક્તિ શોભી શકે. આ ભિન્ન-
તામાંથી એકતા સાધવી અને બંધુભાવ કેળવવો ધટે.
પ્રેમ અને સેવા એજ બંધુભાવ, એજ મૈત્રી અને
એજ સમાનતા.

ક્રાન્તિના ત્રણ મહાન વિચારો સ્વતંત્રતા, સમા-
નતા અને બંધુત્વ-સમસ્ત આલમને ધુળાવી શકતા.
સમાનતા અને બંધુત્વમાંથી સ્વતંત્રતા પ્રકટે. આ
સર્વનો ઉદ્ધવ આત્મબળપરજ અવલંબે છે. એ આત્મ-
બળ વ્યવહારમાં કદિપણ એમ નહીં કહે કે સ્વીકારે
કે પગો હં નતિથ મે કોહ નાંદમન્નસ્સ કેણહ-
હું એકલો છું, મારું કોઇ નથી, હું અન્ય કોઇનો
નથી. આવી દીન-ભાવના કે જે અધ્યાત્મમાં અદીન-
મતસ્ક થઇને ભાવવાની કહી છે-તે વ્યવહારમાં
વીસરી જઇ વળ્લુ મૈમ, સર્વે જગત્ત એ વિશુદ્ધ
નિચારમાં તસ્લીન થઇ આત્મબળવાળો આગળને
આગળ પોતાના સહધર્મીઓ-દેશબંધુઓની પ્રગતિ
અર્થે ધ્યાન કરશે.

પ્રસિદ્ધ કવિ મૈથિલીશરણ યુગ કહે છે કે
અનર્થ હૈ કિ બંધુ હી ન બંધુકી વ્યથા હરે;
વહી મનુષ્ય હૈ કિ ને મનુષ્યકે લિએ મરે,
યસો અલિપ્ત માર્ગે સહર્ષ એલતે હુએ,
નિપતિ-વિધ ને પડે ઉ-હેં ઢંકવતે હુએ.
ધટે ન હેવમેલ હાં બડે ન ભિન્નતા કમી
અર્તક એક પંથકે સનર્ક પાન્ય હોં સમી
તશી સમર્થ ભાવ હૈ કિ તારતા હુઆ તરે
વહી મનુષ્ય હૈ કિ ને મનુષ્યકે લિએ મરે.

શ્રી શત્રુંજય પ્રશ્ન.

આટલું પ્રસ્તાવમાં કહી હવે આપણી સમસ્ત સમાજનો શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થનો વિકટ પ્રશ્ન ચર્ચાએ. તેના સંબંધીની હકીકત બહુ બદાર પડી છે અને ચર્ચા સુધી છે. છતાં આ પ્રદેશમાં તેના સંબંધી હજુ ઘણું અજ્ઞાન છે તેથી તે પ્રશ્ન મારે વિશેષ ચર્ચાના યોગ્ય છે એમ મને બહુ થતાં અને હુંકમાં કેટલીક વિગતોનું નિવેદન કરું છું. તે મહાતીર્થનું માહાત્મ્ય શ્રી ધનેશ્વર સુરિએ અતિશય પોતાના શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં ગાણું છે. તે જે નગર પાસે છે તે પાલીતાણુની સાથે પાદલિપ્ત-પાલિતસરિનું નામ બેઝયેલું ગણાય છે. તે તીર્થની યાત્રા ઐતહાસિક કાળમાં થયેલા શ્રી વિક્રમાદિત્ય રાજાએ શ્રીમદ્ સિદ્ધસેન દિવાકર નામના મહાસમર્થ આચાર્ય સાથે કરી; સં. ૪૭૭ માં મદ્દલવાદીએ બૌદ્ધોને શિલાદિત્ય રાજાની સભામાં વાદમાં હરાવી તે તીર્થનો ઉધ્ધાર કર્યો. સં. ૮૫૦ લગભગ બખ્ષબદ્દ સુરિએ અને આરમા સૈકામાં શ્રી હેમાચાર્યના ઉપદેશથી કુમારપાળ રાજાએ ઉધ્ધાર કર્યો. ત્યાર પછી તાગ અને સાચા ઇતિહાસની ગણનાયોગ્ય બાહ્ય મંત્રીના સં. ૧૨૧૩ નો, યોસવાલ સમરાશાનો સં. ૧૩૭૧ નો, અને કર્મીશાનો સં. ૧૫૮૭ નો એમ ત્રણ ઉધ્ધાર થયા. તે પર અનેક શ્રીમંતોએ મંદિરો અને પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત કરી તે તીર્થને 'દેવાલયોનું' શહેર અને જગતનું અદિતીય રથાન' કરી મૂક્યું.

સોળમા સૈકામાં પ્રધાનપણે શ્રી હીરવિજય સુરિએ અને પછી તેવામાં જિનચંદ્ર સુરિએ અકબર બાદશાહનાં ફરમાનો મેળવી તે તીર્થને શ્વેતાશ્વર જેનોનું કુંડ માલેકીનું કર્યું અને કરથી તદ્દન મુક્ત કર્યું. ત્યાર પછી અનેક ફરમાનો મોગલ બાદશાહ, સુબાઓ તરફથી નીકળી પૂર્વ ફરમાનોને સંમતિ મળી ગયું; તેમાંનું એક અમદાવાદના નગરશેઠ ચાંતિદાસને કરી આપવામાં આવ્યું હતું. આ વખતે પાલીતાણુના હાલના દાકર સાહેબના પૂર્વજોનો કંઈ પણ અખત્યાર તે ગામ પર હતો નહિ. રેલ્વે, આગબોટનાં સાધનો ન હતાં. સંઘો નીકળતા તે પાદવિદાર કરી નદી દરિયાને દોડી-વદાજોથી ઉતરી સાથે રખેવાલો -પહેરેગીરી વગેરે રાખી યાત્રા કરવામાં આવતી.

શત્રુંજય તીર્થ આસપાસ ઘીય ઝાડી હતી; લુંટારઓ અને ચોર ભતિની ખૂબ બહુ રહેતી તેથી તેની સામે બદાયસ્ત હથિયાર વગેરેનો રાખવામાં આવતો, અને તેને માટે મોટો ખર્ચ કરવો પડતો.

સને ૧૬૫૧ માં આ ત્રાસ અને ખર્ચને દૂર કરવા ગારીઆધરના ગોહેલ રજપૂતોને આ તીર્થનો યોગી પહેરો કરવા ચાત્રાણીની સહીસલામતી માટે તેમની ભગીનગીરી લઈ જેન આગેવાનોએ એક કરાર કર્યો અને આ રખોપા બદલ અમુક બદલો આપવાનું કબજુ થયું. તે રજપૂતો પાલીતાણુમાં આવ્યા. ૧૮૦૭ માં કાઠિયાવાડના રાજા સાથે સરકારે સેટલમેંટ કર્યું.

સને ૧૮૨૦ માં રખોપા વાસ્તેનો બદલો આરબોને ગીરા સોંપ્યો જે આરબોએ પછીથી જેનોનેજ કનડવા માંડ્યું. જેન આગેવાનોએ અરજ કરી સરકાર પાસે પાલિતાણુ પુરગણું અને શત્રુંજય પર્વત પાછો પોતાને સોંપવાની માગણી કરી. સરકારે મુલો ધીની વાત અલગ રાખી આરબોની કનડગત દૂર કરી જેનોએ ઉધક રકમ ૪૫૦૦ રૂ. ની રખોપા બદલ આપવાનું કરાવ્યું. તે ૧૮૫૮ સુધી સરખે સરખું ચાલ્યું. પછી વધારવાની તબીબી રેટ તરફથી પ્રશ્ન. ૧૮૫૬ માં એન્ડર્સનનો રકમ વધારી ૭૫૦૦ રૂ. કરવાનો રીપોર્ટ. ૧૮૬૨ માં નવા મંદિર માટે જમીનની કિંમત ફરખારે માંગી આખર તે માંગણી છોડી દીધી. ૧૮૬૩ માં આરબને પર્વતપર રાખવા સામે વાંધો ઝાટીજનો લાંબો રીપોર્ટ. રૂ. ૧૦૦૦૦ દાખ્યા પણ તેમાં બધા કરેનો સમાવેશ કર્યો. આરોગ્ય રક્ષણાદિ કરે વિશેષમાં લઈ શકાય નહિ. નાખાય તો સરકારની સંમતિથી, છતાં કનડગતો ચાલુ રહી.

૧૮૭૪ માં નવાં મંદિરો ગઢમાં કરવા માટે પણ દરબારની રમ્મ જોષીએ એ વાત રજુ કર્મ. તે વર્ષમાં કેન્ડી સાહેબ (પછી મુખ્ય હાઇકોર્ટના જજ)નો રીપોર્ટ બદાર પડ્યો કે (૧) ગઢમાં માત્ર ચોલીસ પૂરતો ફરખારનો કાણુ રહે. તેમાં નવાં મંદિર માટે કંઈ પણ દરખાર લઈ ન શકે. (૨) ગઢ કે ગઢની બદારના આગને આવકાના સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ દરખાર વાપરી ન શકે. (૩) જે મંદિરો તે વખત સુધી બંદ

કે ગઢ બહાર વિદ્યમાન હોય તે સંબંધમાં દરબાર કંઈ લેખ ન શકે. (૪) ગઢ બહાર ત્યાર પછી જે નવાં મંદિર થાય તે માટે દરબાર, દર ચો. વારે ૧ ર. જ લઈ શકે. દરબાર કંઈ પણ કેનડગત ચાત્રાણુને ન કરે; તેમ પોલીસ થાણું ગઢમાં તેમજ ગઢથી ૫૦૦ વાર સુધીનાં રસ્તા સુધીમાં મૂકી ને શકાય.

સન ૧૮૭૬ માં ઢેનો મેળો દરબારે પવિત્ર તીર્થપર કર્યો. સરકારે કહ્યું આ નરી હેરાનગતી છે. ૧૮૭૬ માં પોલીસ માટે કોઈ પણ મકાનને વાપરી શકાય નહિ એવો સરકારનો હુકમ થયો. ૧૮૮૧ માં ગઢ પર દરબારની મર્યાદિત સત્તા છે એમ સરકારનો હુકમ થયો.

૧૮૮૬ માં રખોપા આદિ સર્વ કરો માટે રૂ. ૧૫૦૦૦ વર્ષે ૪૦ ની મુદત સુધી જૈનોએ આપવાનાં નક્કી થયા, ત્યાર પછી તેમાં કંઈ પણ ફેરફાર કરવાનું થાય તો સરકારની સંમતિથી થાય. આ મુદત ૧૯૨૬ માં એટલે આ વર્ષમાં ૧ લી એપ્રિલે પૂરી થઈ.

આ દરમ્યાન પણ દરબાર સુખે કરી ખેડા નહિ. ૧૯૦૩ માં આમણના છુટ પેરી તેમજ બીડી પીતા કાકેર સાહેબ તથા તેનો સ્તાક થયો. સરકારે જણાવ્યું કે તેમ ન થઈ શકે તેમ કોઈ પણ ન કરી શકે. ૧૯૨૧ માં મહાદેવનું 'નાનું' મંદિર કે જે જૈન મંદિરમાં કામ કરનારા શૈવ કારીગરો માટે રચેલું તેનો કબજો તથા વહીવટ માટે દરબારની ડબલગીરી થઈ. તેની મંજૂરી વગર રીપેર ન કરાવી શકે, કુંડ સુધારાવી ન શકે; કાલ્પ-ગાળ કલાવી ન શકે. તે પર જૈનોના પાડીઆં રખાયાં તે કાઢી નાંખ્યાં કેટલાકને પકડી સજા કરીને આ પાડીઆં કાઢી નાંખવા માટેનું ખર્ચ આપવાનો જૈનોપર હુકમ કર્યો ને તે વસૂલ કરવા દાંચ મારી વાસણ દરબારી માણસો લઈ ગયા. ચાત્રાણુઓ લેવા જવા માટે રાખેલી માંડીઓ જાહેર ખંખમાં આવતી ગાડી તરીકે ગણી કર લેવાના હુકમ થયા.

જૈનોએ પોતાની મિલકત અને સાર્વજનિક હક્ક-વાળા સ્થાનમાં દરબારની હકુમત કે ડબલગીરી ન

હોઈ શકે એવું સરકારને કહેતાં હિંદી પ્રધાન તરફથી આપણી વિરૂધ્ધ ચુકાદા આવ્યા કે જેના સંબંધી જોડેએ તેવું અને તેહનું ચુકાદા રદ કરાવવા માટે શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી તરફથી કરાયું નથી એમ લાગે છે. પ્રજેલાં દરબારને અરજ કરી દાદ માગો, દરબારની બંધી હકુમત છે; તે પ્રમાણે માંગતાં ન્યાય ન મળે તો પછી સરકાર પાસે આવો એમ જણાવી દીધું કે જેને આજે કેટલાંય વર્ષ થઈ ગયાં.

હવે ઉપલી ૪૦ વર્ષની મુદત આ વર્ષમાં પૂરી થતાં તે મુદત લગભગ દરબારે મોટી રકમની માગણી સાથે પોતાની હકુમતમાં પોતાને સર્વ કાંઈ કરવાનો અધિકાર છે, સરકારે વચમાં આવવું ન ધટે એ જાતની અરજ કરી. આનો જવાબ આપણી તરફથી અપાયો. વોલ્ટસન સાહેબે ચુકાદો આપ્યો અને તે થું આપ્યો તે સર્વને વિદિત છે. જૈનોના દરેક સ્થાપિત અને ચિરકાલીન હક્કનું ઉન્નિષ્ઠન કરી સર્વ સત્તા પાલિતાથા રાજ્યને અપાઈ, રખોપા વંશોનાં અપાતાં પંદર હજાર રૂ. ને બંદોલે તે પર સાતસો ટકા અંકાવી એક લાખ રૂ. ની દરવર્ષે આપવાની રકમ દશવર્ષ માટે નક્કી કરી, તે રકમ આન્ક-ની પેઠી ન સ્વીકારે તો દર ચાત્રાણુ દીક રૂ. એ લેવાનો જણાવો વેરો આપવો ને તે પ્રમાણે વસૂલ કરવાની જીલ્લા સત્તા પાલિતાથા રાજ્યને અપાઈ. દશવર્ષ પછી રકમમાં ફેરફાર કરવો કે થું કરવું તે પણ પાલીતાથા રાજ્યની મુનસી પર મૂકાયું.

આથી આખી જૈન પ્રજા ખંજભળી હી. એક લાખ રૂપિયા જેટલો મોટો અંદોલો આપવા બંદોલે તેથી ઓછો પણ મૂળ કરતાં ઘણો વધુ આપવાનું નક્કી કર્યું હત તો કદાચ જૈનમાં મતભેદ પણ રહેત પણ આ મહાભારત રકમે તથા વિચિત્ર ચુકાદાએ જૈનોમાં મતભેદ રાખ્યોજ નહિ અને મહાભારત કાયમ કરી દીધું. બંગાલના લાગલા પાડવાથી જે ખંજભળાટ ને જાગૃતિ ઉત્પન્ન થયાં તે માટે જેમ દોર્ડ કર્ઝન નિમિત્ત છે, તેમાં જૈનોમાં કરવા માટે શ્રી વોલ્ટસન નિમિત્ત છે. શેક આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીની હક્ક નિષ્ફળ નિપટી-સર્વ જૈનોના મહેરા

પર સંતાપની છાપ પડી ગઇ. શોકનો સાગર ઉઠ્યો. ન્યાય જેવી શું ચીજ નથી? આ શું થવા બેઠું છે? હિન્દુ તરેશના તરફથી યાત્રાળુ ઉપર આટલો ત્રાસદાયક કર લેવાનું નક્કી થયું? વગેરે અનેક પ્રશ્નો ઉઠવા લાગ્યા હતા. હવેમાં જો સભેર થવા લાગ્યા.

હવે શું કરવું?

હવે આપણું ધર વ્યવસ્થામાં મૂકવાની પહેલી જરૂર છે. જ્યાં સુધી આપણું ધર અવ્યવસ્થિત હોય, ત્યાં સુધી એકતા ન થાય, પણ છિન્નબિલતા થાય. વળી આ વસ્તુસ્થિતિમાં તીર્થેના પ્રશ્ન આખા સમાજનો સવાલ છે. સમાજનાં સર્વ બળો એકઠાં કરી સમાજને સંગઠિત બનાવી તે સર્વ બળોને કામમાં લેવાની જરૂર છે; આમર્ષ અને શ્રીમંતવર્ગ સર્વેએ એકતાન અને એકપ્રાણ બની કાર્ય કરવું ધટે છે. શેડીઆશાહી કે શેડીઆ-સત્તા તૂટી આમ વર્ગની સત્તા સ્થપાશે અને તેથી અનિષ્ટ પરિણામ આવશે એ બીજી તફાવત કાઢી નાંખવી જોઈશે. કારણ કે આ સવાલ જૈન કેમના હક્ક અને સ્વમાનનો છે. નિરાશા નહિ રાખતા-નિરાશ નહિ બનતાં. સર્વ સંપ્રદાયો-ગઢો-તકા-વગેરેને એકત્રિત કરવાની આ મહાત્મક સાધો-આ પવિત્ર તીર્થના પ્રશ્નકારા પવિત્ર બની સર્વ કલેશ દૂર કરી એકત્રિત થાઓ અને પછી જોઈ લ્યો કે આ સંગઠનથી આપણે કેવાં અદ્ભૂત કાર્યો કરી શકીએ છીએ.

પહેલાંતા આપણે એ નિશ્ચયને વળગી રહેવાનું છે કે:-

નમરું નહિ અન્યાયને, આશા અદલ ધન-સાદ છે જાત્રાળુ કર લેવો એ કુદરત, પાસ કદિ ના માફ છે. પ્રતિવર્થે રૂપિયા લાખનો, ચાંદો કદિ નવ આપશું જે આકમલ તીર્થે થયા તે કાઈ દિ ના સાંખશું.

એટલે કે પ્રતિવર્થ એક લાખ રૂપિયા આપવા નથી. તેમ નાંખતા ધારેશો મુંઝકાનો કર આપવો નથી.

બીજું તેથી યાત્રાનો સહતર ત્યાગ કરવાનો છે અને તે ત્યાગ હૃદયપૂર્વક પ્રભુ-સાક્ષીએ આત્મ-સાક્ષીએ કરવાનો છે.

નીચું જો યાત્રા કરવી તો લાખની રકમ કે મુંઝકાનો કર દીધા વગર કરવી. પણ તે સંપૂર્ણ સવિનય શાંતિથી-સર્વ દુઃખ બહારી લેવાની શુદ્ધ અભિલાષા અને નિશ્ચય-પૂર્વક કરવી.

પ્રભુ સાક્ષીએ યાત્રા તથા, કરી ત્યાગ પ્રભુને પ્રાર્થિયું; સહુને સુશુદ્ધિ સદા રહે, સત્યજ આમહ રાખીયું.

હમણાં મળેલી ખબર પ્રમાણે તાજેતરમાં પાંચ દિગંબરી ભાઇઓ યાત્રાએ ગયેલા-વાર્ષા ન વળ્યા-પછી બૂલ સમજાઇ, છતાં તે રાજ્યાધિકારીઓની યુક્તિને વશ થઈ જાત્રા કરી આવ્યા. આ બંન્ધુ હોય તો તે મારે આખી દિગંબરી કામ પર આલેખ ન મૂકી શકાય, છતાં સ્વેતામ્બરીમાંથી એક પણ બચ્ચો ન બચ, તે વખતે દિગંબરીમાંથી પાંચ ભાઇઓ યાત્રા એ જાય તે સમજુ-ખીપણું નથી. આ અવસરે તો બંનેએ એક બીજાની સહાયે-કુમકે રહી એકત્રિત થવાનું છે. દિગંબરી ભાઇઓ! જેતળે કે હવે પછી આવી બૂલ તમારામાંથી કોઇપણ ન કરે. હજુયે અનેક ખેલો ખેલાય-ખાંડો રચાય-એક પક્ષ કે ગચ્છવાળાને સમજાવી લેવાના પ્રયત્નો થાય; છતાં જૈનકાએ એકત્રિત રહી એકત્રિત તરીકે-એક બક્ષિ રૂપે આપેલા અવાજમાં વિસંવાદનો સૂર નીકળવો ન ધટે. આ એકત્રિત અવાજ એક મહા અભિમાનનો વિચય છે. મારા જેવા અનેકને થયું છે અને થયું હશે કે નિઃસત્ત ગણ્યતા જૈન કામ આ વખતે સત્વચાલી બની ગઇ છે તો હવે તેમાં જન્મ લીધાનું સાર્થક ગણાય.

બ્રિટિશ ન્યાયમાં હવે અદ્વા.

સરકાર અન્યાય થાય ત્યારે વચમાં પડશે એમ તો મૂળથી હકીકત છે. તેથી અંતિમ નિર્ણય આપણા હક્કના સંબંધમાં તેની પાસેથી લેવો ધટે. એક જાણુ પ્રગતો નિશ્ચય, અને બીજી જાણુ રાજદ્વારી લડત બંને ઉપકારક છે. સરકારની વલણ હમણાં બદલાઇ છે. કોઇ પણ દેશીરાજ્યની પ્રજા બહુ પોકાર કરે છે ત્યારે તે સરકાર વચમાં પડ્યાના દાખલા થવા છે, નિઝામ, જેવી સત્તાને પણ મજબૂત જવાબ આપ્યો છે. કડ રતી સ્થિતિ બદલાઇ છે. જ્યારે આમ છે, ત્યારે

આપણે કે જે પાલિતાણીની પ્રજા નથી અને મેટે ભાગે અંગ્રેજ સરકારની પ્રજા છીએ, તેના પોકાર સાંભળવા સરકાર બંધાયેલી છે એટલે આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી જે લડત ચલાવી રહી છે. તેને આપણે મંજૂરૂત ટેકો આપવો જોઈએ. આપણી મુખ્ય કોન્ફરન્સે પોતાની ગત ખેડકાં કરેલ દ્રવ્ય પ્રમાણે આ તીર્થ સંબંધી જૈન કોમના હકોની તપાસ ચલાવવા માટે અને પાલિતાણી રાજ્ય અને જૈન કોમ વચ્ચેના હમેશના ઝઘડા બંધ કરવાને સાર ઉપાયો યોજવા પ્રતિનિધત્વવાળું તપાસ માટેનું કમિશન નીમવા માટે બ્રિટિશ સરકારને વિનંતિ કરી લેવાની છે. આવું કમિશન નીમાય તોયે રસ્તો ધણે સાફ થાય તેમ છે.

તે ગત શત્રુજ્ય કોન્ફરન્સે જે દરેક કંઈ છે તે ધણા વિચારપૂર્વક કંઈ છે અને તેને હિંદના સમસ્ત જૈન સંઘે ટેકો આપી મક્કમપણે વળગી રહેવું જોઈએ. સમસ્ત દેશમાં તીર્થ સંબંધીના હકો અને આપણે હાલનું કર્તવ્ય શું છે તે સંબંધી પુષ્કળ પ્રચાર કરવો જોઈએ અને તે માટે પ્રચાર સમિતિ નીમાણ છે તેના કાર્યમાં તન મન અને ધનની મદદ કોન્ફરન્સને કરવી ધટે.

બીજા રસ્તા.

અરસ્પર સમજી લેવું એમાં જે શાંતિ અને આનંદ રહે છે તે ઝઘડા કરવાથી નથી રહેતાં. આમ પાલિતાણી રાજ્ય અને આ. ક. પેઠી પરસ્પર સમજૂતીથી નિકાલ કરી નાંખે તેના જેવું એક કંઈ નથી. પણ તેમ કરવા માટે અને પક્ષની હદમૂર્તિ ધ્વંસ અને સહકારિતા જોઈએ. એક પક્ષ અસવાર બને અને પોતાનું મમત્વ ન છોડે તો બીજા પક્ષથી સમાધાન ન થઈ શકે. વળી જે સમાધાન થાય તે સ્વચાલ અને પ્રતિજ્ઞાને જાળવીને યથાસ્થિત ન્યાયપુરઃસર થાય તોજ આપી સમાજને સંતોષ થાય.

અરસ્પર સમજૂતી ન થઈ શકે, તો બંને પક્ષના વિશ્વાસપાત્ર તટસ્થ અને નિષ્પક્ષપાત્ર લવાઈ દ્વારા ફરિયાદો લાવી શકાય; પણ તે માટે પણ ઉપર જણાવી તેવી બંને પક્ષોની મનોદશા જોઈએ.

પાલિતાણીના રાજ્યકર્તા હિંદુ રજપૂત છે તેણે પોતાના પ્રજાનાં હક્ક કરવા યાત્રાએ આવનાર પ્રત્યે સંપૂર્ણ સહભાવ અને પ્રેમ દાખવવા ધટે. અસંખ્ય યાત્રાળુના આગમનથી પોતાના રાજ્યને ખીજ અનેક રીતે થતા લાભથી સંતોષ માનવો ધટે. આવી સંસ્કારી આર્યભાવના તેના હૃદયમાં જાગે તો ઝટ નિકાલ થઈ શકે.

આ સમયે ત્યાગીઓ-મુનિઓ પોતાનું સંગેહન ભરી તેમજ પોતાની શક્તિ અને પ્રભા બતાવી કંઈ કરે એમ અનેક લોકો આશા રાખી રહ્યા છે. સાંભળવા પ્રમાણે મહાત્મપરવી યતિ મોતીચંદજી માધ શુદ્ધિ ૧૫ લગભગ પાલિતાણી પહોંચી પોતાની શક્તિનો આવિર્ભાવ કરી સંઘ માટે યાત્રા ખુલ્લી કરવા કટિબદ્ધ થયા છે; પ્રજા તેમને જશ આપે. સામાન્ય રીતે મુનિશ્રીઓ ધારે તો આ તેમજ અન્ય સર્વ તીર્થો માટે અને સમાજસુધાર અને પ્રગતિ માટે ધણું અને સત્વર કાર્ય પરિણામી થઈ તેમ છે. ઉપેક્ષા સેવવાનું, બધ સમજી વિપક્ષ બાંધવાનું, ભ્રમિત કરવાનું નેવે મૂકી પ્રગતિથીલ બની કાર્ય કરવાનું તેઓ માથે લે તો બહુ વહેલો આપણો સૌનો ઉદ્ધાર થાય.

સાધુવર્ગના ત્રણ પ્રકાર બાંધીએ-તેમાં ૧ લો આત્માર્થી કે જેઓ સમાજના કોઈ પણ પક્ષમાં ન પડી બીજી લપછપમાં પડતા નથી. અકસ્માત કેઈ મજે તો ઉપદેશ આપે, બાકી આત્મોદ્ધાર પ્રત્યે ગતિશીલ હોય. બીજો સ્થિતિયુક્ત જે હોય તે-કંઈક નવીન જોઈ બહારી ઉઠે, મતસહિષ્ણુતા હોય નહિ તેથી ધમાલ કરી નાંખે, અને તે અંગે વાદવિવાદ, જાગે તે જુદું, ત્રીજો નવીન વિચારો પ્રત્યે પ્રમોદ ભાવનાવાળો વર્ગ-કેળવણેલા સંસારીઓ સાથે સહાનુભૂતિ દાખવી તેમના માર્ગમાં સરલતા કરે, જમાનાને ઝાળખી તેને અત્યુદય યોજનાઓ કરે અને તેમાં પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરે. આ સર્વમાંથી પ્રતિભાસંપન્ન સર્વશાસ્ત્રવેતા, સમયઘટ મંદોળ મુનિ નીકળી 'યુગપ્રધાન' બને અને શાસનને સંસ્કારી અને જ્યવંતું કરે એવી પ્રજા પ્રત્યે અભ્યર્થના છે.

વર્તમાન સામાજિક સ્થિતિ.

સામાન્ય રીતે દક્ષિણની ફાંદ છે કે મુનિમહા-રાજે અત્ર વિચરતા નથી, તેથી ધર્મનું જ્ઞાન મળતું

નથી, ધર્મપ્રાપ્તિ થતી નથી, અને જૈન તરીકેના શુદ્ધ આચરણ શીખાતા નથી: આવાત એસંથ, નથી પરંતુ જે પ્રાંતોમાં સંકુલો નિરંતર વિચરે છે ત્યાં હોલ થું રિથતિ છે? મુંનિનિન્દા, અવિવેક; કંપાથ કલેથ, કાદેના અંધા વિગેરે યતંત્ર જોવામાં આવે છે. આચાર્યોની સંખ્યા વધતી જાય છે તેમાં શાસનની રક્ષા અને ઉન્નતિ થવાને બદલે અંદર અંદર કલેશાગ્નિ, અને હરીશાષ્ટ-તે અંગે તેમના ઉત્સવો, અંકાષ મહોત્સવો, સંધ કાલવાનાં ખર્ચો એક એકથી સંરસ થાય છે. જ્ઞાનપ્રચાર, શાસ્ત્રોદ્ધાર, ધર્મપ્રચાર, સંમાજોદ્ધાર, જીર્ણોદ્ધાર, આદિ અતિ ઉપયુક્ત અને મહત્વની બાબતોપર ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે.

વિશેષમાં અંતઃક્રોધ, અધવિશ્વાસ અને જૂની પરંપરાની ચુસ્તતાને લીધે નવીન પ્રકાશ કે સુદિષ્ટતાનો અભાવ જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે એથી સમાજરૂપી નૌકા સાગરમાં ઝાલાં ખાય છે, જેને ધર્મના સિધ્ધાન્તો-અનેકાંતવાદના અંચલ અને સર્વ-શાલા સિધ્ધાન્તોને અભેદરૂપે યોગ્યતામાં આવે છે. મોટા ભાગ અનેકાંત દર્શન થું છે તે સમજતો નથી અને તેથી (૧) જૈન ધર્મની ખંરી ખૂલીતું મેહત્વ ઉડી જાય છે (૨) કેટલાય ક્ષેત્રની હોળામાં નાળી-ઝેર અને છે (૩) કેટલાય પોતાનાં કર્તવ્યનું બાન જૂલી ચારિત્રબળ થાય છે અને નફરત બની પોતાના દેશને ન છોડતાં સમાજને છેતરી પોતાની પોષ વાસનાના લોક પીછોડા કરે છે અને (૪) કેટલાયને બીજા દર્શનોમાં આશ્વાસન લેવાનું મન થઈ જાય છે અને સ્વધર્મ છોડી પ્રજા દે છે.

આ સમાજની ધાર્મિક બાલુ યંધ; હવે તેની વ્યાવહારિક બાલુ જોઈએ તો કુરિવાજોએ ઉડાં મૂળ ધાત્માં છે. વૃદ્ધવિવાહ અને કન્યાવિક્રય એ બે એક બીજા સાથે અતલગ સંબંધ ધરાવનારા રીવાજો ધાતક નીવડ્યા છે. તેમાં બાળલગ્ન થાય છે. આ સર્વના પરિણામે બાળ વિધવાઓ વધી પડી છે, તેમની સુરિથિતિ કરવા પર ખ્યાન ન આપતાં તેઓ જંગલે જીવ વગરના પદાર્થો હોય નહિ તેમ ગણી તેમને કચડી નાખવામાં આવે છે. બજારમાં અને મનની માનેલી મોટાછામાં મસ્ત બની અનેક જાતનાં નાદકની ખર્ચો ધણાઓ

કરે છે અને કેાષ રથને વેચ્યાઓના નાચો કરાવવામાં આવે છે પરંતુ જ્ઞાનપ્રચાર પ્રત્યે ધણું દુર્લક્ષ આપવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ પોતાનાં સ્ત્રી-ઉચિત શુદ્ધ કાર્યો કરતી નથી તેથી તેમની શારીરિક રિથિતિ બગડતી જાય છે. બાળકોને માતાનું શુદ્ધ પૂરું ધાવણું મળતું નથી. ક્ષયઆદિ રોગોની ખીમારી જીવનશક્તિનો ક્ષય કરે છે. માનસિક, કાષિક અને કર્મની શિથિલતા-ભ્રષ્ટતા, ઉડાં મૂળ નાંખી આત્મબળ-સંગઠનબળ દેશપ્રેમ-કોમપ્રેમ આદિને હચમચાવી નાંખી સંમાજને મૃતપ્રાય કરી રહી છે. મરણ સંખ્યા જૈનોમાં વધી ગઈ છે અને તે એટલી બધી કે ગત ૪૦ વર્ષમાં લગભગ સવાનણ લાખ જૈનો ઝોલા થયા છે.

વસ્તીપત્રકમાં જૈનોની જણાતી આટલી બધી વર્ગોવર્ષ થતી ઝોલી સંખ્યા જણાય છે. તેમાં ઉપરનાં કારણો નિમિત્તભૂત છે. તેમાં એક વિશેષ કારણ એ પણ છે કે લગ્નક્ષેત્ર સંકુચિત હોય છે ત્યાં નાની નાના વર્ગોને સામાજિક લાભ મેળતા નથી તેથી તે આખા ને આખા વર્ગો ધર્મનો પલટો કરે છે. વળી ધર્મનો પલટો કર્યા પછી પોંછા મૂળ ધર્મમાં લાવવા મોટેનું કંઈપણ સાધન રાખવામાં આવ્યું નથી, તેમજ બીજા ધર્મમાંથી જૈનધર્મમાં આરથા રાખનારને જૈનધર્મમાં લાવી સ્થાપિત કરવા જેવું ઉદાર અને વિદ્યાલ વાતાવરણ નથી.

આર્થિક દીનતા:

આર્થિક દીનતા પણ વધી ગઈ છે. લોકો કર્મની કહેવા પ્રમાણે હિંદના વેપારનાં અર્ધ નાણાં જૈનોની હાથમાં પસાર થાય છે એવી રિથિતિ રહી નથી. વ્યાપાર તરફ લક્ષ અર્થોપાર્જન અર્થે છે, પણ મૂળ અને માલદાર એવા ખરા ધંધા યા ઉત્પાદક ધંધા હાથમાંથી સરી ગયા છે અને વિશેષ દલાલી અને સદામાં વેચાર આવી રહ્યા છે. દુનંતર ઉદ્યોગની વૃદ્ધિ થતી નથી. પહેલાંના સહેરાં હાલ નથી, ધણાં ઉતરી ગયાં. બધે ટેકાણે આર્થિક તત્ત્વ નબળું પડતું જણાય છે.

આ રીતે દર્દ અનેકદેશીય છે. ચુચવણ બરેક છે. તેનો ઉપાય પણ તેજ રીતે ચુચવણ બરેક હોઈ

શકે. સામાન્ય દૈ તો નિર્વિધિતા, જડતા, અનુસરતા ન્યાં લ્યાં આપી રહેલ છે તે પહેલાં પ્રથમ દૂર કરવાની જરૂર છે. તે માટે વિચાર કરવો અને વિચાર કરતાં જે માર્ગ મળે તે સત્વર સ્વીકારવો જોઈએ. આવો વિચાર એકનો કામ ન આવે, પણ ઘણાએ મળી ઊઠાપાઠ કરી જે નિર્ણયપર અવાય તે નિર્ણય ફરેલ અને સત્ય નિવડી શકે. વિચાર ક્યો વગર દશા પ્રભાવજ થતી નામ. નાના વર્ગે ટકી રહેવું હોય તો પુનઃ પુનઃ મળવું જોઈએ અને વિચાર કરવો જોઈએ.

સંમેલનની જરૂર.

આ માટેજ આવા સંમેલનની જરૂર છે. મહા-સંમેલન આપણી મહાસભાએ અનેક બંધો તેથી સમાજને લાભજ થયો છે. જેકે વસન્તસુત આવે તે કુદરતમાં જખરા ફેરફાર થઇ નામ તેટલો બધો લાભ આપણી નરી આંખે દેખાતો નથી, છતાં વિ-સારિતું આંદોલન કરવામાં, જૂના ચીલાઓ જમાના સુતુસાર પ્રદલાવવામાં, રાન અને કેળવણીની મહત્તા સુસંગતવામાં અને રથળે રથળે સમાજની સ્થિતિનું સ્પિંદશન કરાવવામાં તે મહાસભાએ-કોન્ફરન્સે ઓછું ક્યું નથી; તેજ પ્રમાણે આ પ્રાન્તમાં પ્રાંતિક પરિપદ આપ સૌએ એકત્રિત થઇ ત્રણવાર ભરી અને તેનું આ ચોથું અધિવેશન ભરો છો. તેથી પહેલાં કરતાં આપે જરૂર પ્રગતિ કરી છે, અને આમ પ્રયત્નશીલ રહે ભવિષ્યમાં તેનાં અનેક મધુર ફળો આપણી પ્રજા ભોગવતી થશે એ નિઃશંક છે.

આપનો મોટો ભાગ ગુજરાતનો છે. અમદાવાદથી ફરેલાલ સુધીના ઘણા પતનીઓએ આ બાબુ લગ-ભગ દોઢસો વર્ષ પહેલાં આવી નિવાસ કર્યો. વૈશ્ય દ્વિત એટલે વેપારનો વ્યવસાય કર્યો. પૈસે ટકે સુખી થયા. રીત રીવાજ ગુજરાતના ચાલુ રાખ્યા, ઘરમાં માત્રભાષા ગુજરાતીનોજ વ્યવહાર રાખ્યો, તજ ગુજરાત સાથેનો સંબંધ અખંડિત રહ્યો અને ગુજ-રાતી સંસ્કૃતિ આપાદ જાળવી. આ રીતે આપણું બૃહદ્ ગુજરાત ગુજરાત દેશની અદાર અદ્યુત લીલા ખતાવી રહ્યું છે એ મારા જેવા ગુજરાતીને ઓછું આનંદજનક નથી. કવિ ખજુરદાર બરાબર કહે છે કે:-

‘ જ્યાં જ્યાં પૈસે એક ગુજરાતી,
ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત !
જ્યાં જ્યાં ગુજરાતી બોલાતી,
ત્યાં ત્યાં ગુર્જરીનો મહોલાત !

આપણે અકા શ્રી મહાવીરનાં સંતાનો છીએ. તીર્થકર પ્રભુની દેશતામાં આર પરવદા બેસતી. એ પરવદા એજ પરિપદ. તેથી સમજશે કે પરિપદ એ જૂનો પ્રાચીન શબ્દ છે. આ પરિપદમાં તીરસંતાનો એકત્રિત થઇ સામાજિક સુધારો કરે, એ ઉચિતજ છે. શ્રી તીરના સકલ સંધના અંગભૂત આપણે છીએ એ ભાવના દરેક રથળે ઉત્પન્ન કરીએ. નવી પ્રવૃત્તિ, નવી પ્રેરણા, નવી સ્થિતિ જનતા માગે છે. સહિ-ષ્ણુતા પહેલા કરતાં વધુ થઇ છે. આ ભાગમાં ચેતનાના પૂરનું વહેણ આવ્યું છે તે ચેતનને વિશેષ જમાવી આપણો કાર્યક્રમ ધડી તેને નિરંતર સક્રિય, ગતિમાન અને સફલ રાખીશું તોજ આ પરિપદનો હેતુ ખર આવશે. માત્ર બાપણોથી, માત્ર દરાવોથી કાર્ય સરવાનું નથી. છવંત શ્રદ્ધાથી રાનપૂર્વક વિચાર કરી નક્કી કરેલા દરાવો-નિષ્ણયો અમલમાં મૂકીશું-મૂકતાંજ જઇશું, તો આવા સંમેલન પાછળ કરેલ તન, મન, ધનનો વ્યવર્ધનથી થશે. આપનો ઉત્સાહ અદમ્ય છે, સ્વભાવ સરળ છે. અને સેવાભાવ હદ-યમાં ઉછળે છે અને તેથી આપની બીજી પરિપદમાં શ્રી જિનાવિજયજીએ યથાર્થિત કહ્યું હતું કે ‘ હું નિરા-સાવાદી છું પણ દક્ષિણના લોકોનો ઉત્સાહ જોઇ મને કંઇક આશા ઉત્પન્ન થાય છે કે દક્ષિણના લોકોને જો ખરા માર્ગદર્શકો મળે તો તેઓ અવશ્ય જૈન ધર્મને દીપાવશે. ’

આ પ્રાન્તિક પરિપદ છે-તેણે આપાર સુધી મુખ્ય પરિપદથી જો કે ભાવથી અભિન રૂપે પણ દ્રવ્યથી બિન્નરૂપે કાર્ય કર્યું છે. તે તેની સાથે દ્રવ્ય અને ભાવ બંનેથી અભિન્ન રહી સહકાર આપ્યાં કરે અને લીધાં કરે તો પોતે વધુ ફલદાયી અને સંગઠિત થઇ ચકશે.

હવે શેની જરૂર છે ? સાચા સેવકોની,

(૧) જે કામ કે દેશમાં આત્મભોગી નિઃસ્વાધ.

ભાવે સેવા અર્પણ કરનારા નથી તે કામ કે દેશની સત્વર પ્રગતિ થતી નથી. મુખ્ય વાત એ છે કે જીવન-કલહ એટલે જાણે છે કે સેવાની ઇચ્છા ધરાવ્યા છતાં પણ કેટલાય ભાઈઓ જનસેવા કરી શકતા નથી; વળા ખાસ કરી જૈન કામ વૈસ્ય વૃત્તિ-વેપાર કરનારી હોવાથી તેની રંગરંગમાં વેપારીવૃત્તિ સેવાભાવ કરવામાં પણ રહે છે. હાં આંકડા મૂકી ગણતરી કરવામાં આવે છે. સેવા ધર્મનો અગમ્ય માર્ગ હોવામાં ત્યાગ માર્ગ શ્રદ્ધા કર્મ વગર છૂટકો નથી. તેવા ત્યાગથી કરેલી સેવા મુક્તિદાયક છે. થોડાએક યુવાન મા વાનપ્રસ્થાશ્રમી સંપૂર્ણ સેવાધર્મીઓ-‘મિશનરીઓ’-અર્થસાધુઓ નીકળશે ત્યારે જ ઉદ્ધાર થશે. જનતામાં શ્રદ્ધા છે. દાનનો ઝરો વહે છે, પણ કાર્ય કરનારા નથી તેથી તે શ્રદ્ધા અને દાનનો ઝરો યથાસ્થિત વેગથી કે સુમાર્ગે વહેતો નથી. કાર્ય કરનારા છે હાં બ્યવસ્થા છે, અને હાં ધન સ્વતઃ મળી આવે છે. આવા બ્યવસ્થા પૂર્વક કામ કરનારા ‘સેવકો’માં સેવાની આગ, સમાજનાં દર્દ સમજ ઉપાયો શોધવાની શુદ્ધિ, પ્રયત્ન આદેશન કરવાની ઇચ્છાશક્તિ અને સમાજ-હિત માટે આત્માર્પણ કરવા જેટલી તૈયારી હોય ને તેવા થોડા બહાર પડે તો જૈન આલમનું કલ્યાણ થવામાં વધુ વખત નહિ લાગે.

(૨) સમાજના નેતાઓ, કાર્યકર્તાઓ, પ્રતિષ્ઠિત પુરોહિ, પંચો અને ઉપદેશકોએ સાચી વાતનો સ્વીકાર કરી તેનો અમલ કરવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ; એટલે કે પહેલાં પોતાનામાં જ સુધારો કરવો જોઈએ-પોતે જ સુધારવું જોઈએ; અને દરેક વ્યક્તિ કે જેને માત્ર જૈન ધર્મ પ્રત્યે આસ્થા હોય તેને પોતાની કરી અપનાવવી જોઈએ. વિરોધ અને વૈમનસ્થને તિલાંજલી આપી ખરા જૈની એટલે અનેકાંતવાદી તરીકે જ વર્તન રાખવું જોઈએ. અનુદાર ઉદય જૈનધર્મને ધારણ કરવાને પાત્ર જ નથી.

(૩) સાચા પત્રકારો સમાજની સુંદર અને સુચો-અ સેવા બાળવી તેમાં સંક્રિપ્તા, જાગૃતિ અને વેગ લાવે છે. દક્ષિણ મદારાષ્ટ્રમાં સુભાએ ‘મદારાષ્ટ્રીય જૈન અને ‘જૈન જીવન’ પત્રો નીકળ્યાં છે. તેમની સેવાને ઉત્તેજિત કરવાની છે. તેઓ વખત જતાં

ઉત્તેજન મળ્યે દક્ષિણમાં વિશેષ સમ્યક પ્રકારે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને આરિત્રીની ખીલવણી કરશે એમ ઇચ્છીશું. આ સાથે કોન્ફરન્સનું પત્ર ‘જૈનયુગ’, ‘જૈન’ અને ‘ખીખ’ પત્રો વિસરવાનાં નથી.

શરૂઆત કાર્યની ક્યાંથી કરવી? કેળવણીથી.

સર્વથી મહાન અને પહેલું કાર્ય તે શિક્ષા પ્રચાર છે. શિક્ષણનો વિસ્તાર થયે સમાજમાં રહેલી કુર-દ્વિઓ અને રિવાજો, અસહિષ્ણુતા અને અધાઓ, વગેરે સર્વ નાશુદ્ધ થશે અને ત્યારે જ શાસનની ઉન્નતિ થઈ શકશે.

(૧) પહેલાં આપણે ધાર્મિક બનવું-પ્રથમ ધર્મની જ્ઞાન સંબંધી સ્પર્શ કરતાં કહેવાનું. કે આપણા લોકો ધર્મે શબ્દનો અર્થ એટલે જ લેખે છે કે જેના વડે પરલોકમાં મુખ્ય પમાય તેવી કરણી તે ધર્મ છે, પરંતુ ધર્મનું પરિણામ માત્ર મુખ નથી પરંતુ કલ્યાણ, ઉચ્ચતા અને શ્રેય છે. આપણા જીવનને નિરંતર ઉચ્ચતા, બબ્બતા, દીબ્બતા, ભણી દોરી જાય તે ધર્મ છે. ધર્મનું પરિણામ પરલોકમાં જ જણાય એમ નથી. આપણું જીવન ઉચ્ચતર, બબ્બતર, કે દીબ્બતર બનતું જાય તે આ લોકમાં જ જણી શકાય છે. પ્રયત્ન ધર્મભાવના વિના જનસમાજની સ્થિતિ શીકારીની મંડળી જેવી હોય છે. જે વ્યક્તિમાં ધર્મની ભાવના અને ઉચ્ચતા પામવાના આદર્શની ભાવના હોતી નથી તેનું જીવન પશુજીવન જેવું શાસ્ત્રકારે ગણ્યું છે; તેથી તે બ્રહ્મતા, અનીતિ, સ્વચ્છંદ, અનાચાર અને દરેક પ્રકારની અધમતામાં ગણી પડે છે.

ધર્મ એ અંતરમાંથી ઉત્પન્ન ચાલ છે. માત્ર બાહ્યાર વિધિપૂર્વક હોય તેથી તે પરથી આંતરિક વૃત્તિઓ શુદ્ધ હોવાનું એમ ફલિત થતું નથી. કપાળમાં કેસરનું તિલક કરવું એટલે જિનેશ્વરની સાચી પૂજા ચર્ચ ગઈ એમ નથી. માત્ર સમાજે એ તિલકને આંતરિક પૂજા સૂચવનારું એક બાહ્ય લક્ષણ સ્વીકાર્યું છે એટલે તે ભાવપૂર્ણનું સંકેત ચિન્હ (Symbol) છે. બાહ્યાર ત્યાગવાનો કે નિવેધનનો નથી, પણ તે સાથે આંતરિક આચારની શુદ્ધતા રાખવાની છે-ધર્મ શાસ્ત્રમાં સુવિદિત કરેલી નીતિને

અનુસરી જીવન વીતાવવાનું છે. એ નીતિ તે આપણા દર્શનના સંસ્થાપક મહાપુરુષે પ્રબોધેલો આદર્શ છે. તેમાં વિશ્વાસ રાખવો એ 'શ્રદ્ધા' છે અને એ શ્રદ્ધાને અનુસરતું જીવન રચવું એનું નામ 'ચારિત્ર' છે.

ગૃહસ્થાચાર શું છે તે શીખી લેવું નોંધ્યો. માર્ગાનુસારીના ૩૬ ગ્રંથ, શ્રાવકના ૨૧ ગ્રંથ અને પારમત, ગૃહસ્થધર્મ-દ્વિનયર્થા, રાત્રિ યર્થો આદિ વ્યવહાર ધર્મ-આદિ ગૃહસ્થ જીવનને ઉત્કૃષ્ટ બનાવવાના માર્ગ છે. તેથી ન્યાય-નીતિ-દયા-મૈત્રી આદિ ભાવનાઓને વિકાસમાં લાવી આત્માને નિર્મળ કરી ચક્રાશે-મન વચન કાયાથી યતા કોષ પશુ અનયોથી બચી ચક્રાશે અને જગત્-પ્રત્યેના ઉપકરધર્મ આચરી ચક્રાશે.

આપણે સર્વેએ દર્શનોન્નતિ માટે જે કરવાનું છે તે એજ છે કે આપણે આપણા પોતાથી શરૂઆત કરી આગળ નધવું નોંધ્યો. આપણે પોતે સર્વસપ્રણીત દર્શનના સિદ્ધાંતોને લક્ષીને જીવન માળવું નોંધ્યો અને એ પ્રકારના ચારિત્ર વડે જ બીજાનાં મન ઉપર આપણા દર્શનની મહત્તા અને ગૌરવની છાપ પાડવી નોંધ્યો. દર્શનના પ્રભાવ બીજી રીતે પ્રક્ટિ ત્રિહિ. આપણા પૂર્વના મહાપુરુષોએ જેન દર્શનને એ પ્રકારેજ સંતેજ, સર્વીય અને સખળ બનાવ્યું હતું અને આજે પણ દર્શનોન્નતિનો એજ ક્રમ છે.

ધાર્મિક કેળવણી—આપણાં સંતાનોને આ ક્રમ પર ધાર્મિક શિક્ષણ આપવું નોંધ્યો. સમ્યદર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક ચારિત્ર એ ધર્મ છે તેથી સમ્યગ્જ્ઞાન વિના ચારિત્ર એ મિથ્યાચારિત્ર છે અને સંસારના પરિભ્રમણનું કારણ છે. શુદ્ધ ચારિત્ર સમજવા માટે શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રથમ જરૂર છે. ભાવ વગર ક્રિયા ફલદાયક થતી નથી. પૂજા, સામાયિક, પ્રતિષ્ઠા મથુ આદિ આવશ્યક ક્રિયાઓ તેના હેતુ બરાબર સમજીને વિધિ સાથે ભાવપૂર્વક કરવામાં આવે તો તેનું સંપૂર્ણ ફલ મળે છે. આધારિક શિક્ષણ પણ ધર્મ ભાવનાથી સુરોચિત, હ્રસ્વ અને પ્રશંસનીય બને છે.

આ ધાર્મિક શિક્ષણ યથેષ્ટ મળે તે માટે આ જોપયોગી ધાર્મિક વંચનમાળાઓ વિદ્વાનોના હાથથી

તૈયાર થયેલી પ્રકટ થવી નોંધ્યો; જેન પરિભાષા બરાબર સમજાય તે માટે જેન પારિભાષિક કોષ બહાર પડેલો નોંધ્યો; આપણા ગૂજરાતી સાહિત્યમાં એવો સંપૂર્ણ ગ્રંથ પ્રકાશમાં લાવવો નોંધ્યો કે જે એકજ ગ્રંથના વાંચનથી જિજ્ઞાસુ જેન દર્શનનાં રહસ્યોને યોગ્ય રીતે સમજી શકે; તત્વાર્થ સ્વત્, તથા કર્મ ગ્રંથોના અને અનેકાંતવાદના સિદ્ધાંતોનું એકજ ગ્રંથમાં સરળ રીતે સ્પષ્ટીકરણ થાય તો જેન તત્ત્વ જ્ઞાનના અભ્યાસીઓનો માર્ગ ઘણો સરળ થઈ પડે. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાંના ધાર્મિક સાહિત્યનો પ્રચલિત લોકભાષામાં વિસ્તાર થવો ઘટે, અને સાથે સંસ્કૃત અને ખાસ કરી શાસ્ત્રભાષા પ્રાકૃતના ઉદ્ધાર કરવો ઘટે. વ્યાવહારિક કેળવણી.

આપણી કામમાં લખી વાંચનારની સંખ્યા ઠીક છે. ૨૫ ટકા લગભગ ગણાય પણ અંગ્રેજ શિક્ષણ લેનારની સંખ્યા એક હમરે લગભગ ૨૦ ની છે એટલે બે ટકાજ છે. આપણે અંગ્રેજ એટલે રાજભાષા વગર કામ ચલાવી શકીએ અને આગળ વધી શકીએ તેમ નથી. મુસાફરીમાં, નોકરીમાં, વૈદ્ય વજીલાતમાં, ટપાલ તારમાં એ ભાષાનું જ્ઞાન જરૂરનું થઈ પડ્યું છે એટલુંજ નહિ પણ આજે વેપાર કરતાં કે ખેડતાં અંગ્રેજ જ્ઞાનની પહેલી જરૂર પડે છે. આ સંજોગમાં માતૃભાષાના જ્ઞાન સાથે અંગ્રેજ ભાષાનું જ્ઞાન લગભગ દરેક માણસે મેળવવું જરૂરી છે; અને તે ઉપરાંત ધંધાનું જ્ઞાન પણ મેળવવું આવશ્યક છે. આ માટે જૂદી શાળાઓ, મિડલ કે હાઈસ્કૂલો જેના માટે ખાસ અલગ ઉધાડવા કરતાં સરકારી કે રાષ્ટ્રીય નિશાળોનો લાભ લેતા જનવિદ્યાર્થીઓ માટે સર્વ જનતની બીજી સગવડતાઓ કરી આપવી એ વધુ હિતકર અને લાભદાયક છે. તે સગવડો પૂરી પાડવા માટે શી બોર્ડિંગ સ્કૂલો, કે શી મહાવીર જેન વિદ્યાલયની પદ્ધતિ પ્રમાણે 'લોન સિસ્ટમ' પર બોર્ડિંગ સ્કૂલો શકાય યા સ્કોલરશીપો આપી શકાય.

સાંગતીમાં આપમાંના બંધુઓએ એક બોર્ડિંગ સ્કૂલ સં. ૧૯૭૦ માં સ્થાપી ને ૧૯૭૫ સુધી ચાલ્યા પછી કેટલાક નજવા મતભેદો કાર્યકારી મંડળમાં પડતાં બંધ

પડી પણુ આખરે સં. ૧૬૭૭ માં ચાલુ કરી અત્યાર સુધી નિભારી રાખી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ છે. જૈનધર્મના ઉચ્ચ સંસ્કારો સાથે દરજિયાત શિક્ષણ, ઉચ્ચ નૈતિક શિક્ષણ અને હાઇસ્કૂલ કેમ્પેજ સુધીનું ઇંગ્લિશ-બ્યાનહારિક શિક્ષણ તેમજ પુસ્તકાલય દ્વારા વાંચનાભિરુચિ ઉત્પન્ન કરવી તથા વધારવી, વિવાર્થિઓનું સ્વાભિમાન જાગ્રત કરવું, શારીરિક બળ વધારવું અને તેમને ઉદ્યોગી, ધર્મપ્રેમી અને દેશ પ્રેમી બનાવવા એ ઉદ્દેશો તે સંસ્થાના મુખ્યપણે રાખ્યા છે તે અતિ સ્તુત્ય અને સુચોગ્ય છે. આ સંસ્થાને મદદ કરવી એ ખરું જ્ઞાનદાન અને સ્વામિ-વાત્સલ્યનું અંગ છે. આને હમેશાં તન ગન ધનથી સહાય આપી પોષજો. તેને આદર્શ સંસ્થાન બનાવજો, અને તે દ્વારા સમસ્ત દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રનાં બાળકો પથેષ્ટ લાભ લઈ શકે એવું કરજો—એમાં આપ સૌની શોભા છે—એમાં આપના સમાજની ઉન્નતિનાં બીજ રહેલાં છે—એથી અનેકનાં કુટુંબોનો ઉદ્ધાર છે. આવી અનેક સંસ્થાઓ જેમ જેમ સાધનસંપન્ન બની ઉત્પન્ન કરશે તેમ તેમ સમાજની ઇમારતની ભવ્યતામાં વધારો કરી શકશે, અને સમાજમાં રહેલ ગરીબાઇ, અજ્ઞતા અને જહતા દૂર કરી શકશે.

આવી સંસ્થા સંખ્યા એ ખાસ સ્મરણમાં રાખજો કે ‘તમે જેને આપો છો તેને તે ગ્રંથણ કરવામાં જે સ્વમાન શોષ અથવા ઘરમ રહેલ છે તે અટકાવી શકાય તેવું હોય તો જ આપો.’ આ એક પાંચાલ ત્રિચારકનું કથન છે; મદાત્મા ગાંધી. છત્રું આવી સંસ્થાઓ સંખ્યામાં કહેવું વક્તવ્ય ખાસ નોંધવા લાયક છે અને તે એ છે કે ‘આપણી ધણી ખરી બધી સંસ્થાઓને વિશે આપણે વૃણિક વૃત્તિ પરિણે જોઈએ છીએ. આ વૃત્તિને ગોણુ રાખી દાનિય (સાદસિક) વૃત્તિને, આદ્યણુ (દીર્ઘદૃષ્ટિની) વૃત્તિને અને મુખ્યત્વે કરીને ચદ્ર (સેવા) વૃત્તિને પ્રધાન પદ આપવાની આવશ્યકતા છે.’

ઉચ્ચ શિક્ષણ.

આપણી કોમમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલા તો જહ અસ્થ છે. રાજદારી લીધવાકમાં તો તેથી પણુ અસ્થ છે. આવી સમાજને શોષતું પડે છે. તેના સાદિત્વનો ઉદાર નવીન યેલીએ દાસના સંનેષોને

અનુરૂપ થઈ શકતો નથી. પછેપછે વિધવિધ પ્રસંગો ઉપરિચિત થતાં અન્ય કોમના સુશિક્ષિતોની મદદ લેવી પડે છે અને તે માટે ઘણું ખર્ચ કરવું પડે છે. એક સુશિક્ષિત કેટલું બધું કાર્ય કરી શકે છે તેવું એક દૃષ્ટાંત આપીશ. કેલ્કાપુરનાં સુધારક અને પ્રજાપ્રેમી નરેસના દિવાન સાહેબ શ્રીયુત રાવબહાદુર અન્નાસાહેબ લોકે સુશિક્ષિત જૈન છે, તેમણે રાજ્યમાં કેટલા બધા સુધારા કર્યા, પોતાની દિગંબરી જૈન કોમને કેટલા લાભો પોતે ગ્રેન્ડ્યુએટ થયા પછી કરી આપ્યા, એ સર્વ પર નજર નાંખીશું તો જણાશે કે ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલા સંસ્કારી વિવેકી અને જન-સેવાપ્રેમી ગ્રેન્ડ્યુએટો કોમ અને દેશનો ઉદ્ધાર કરવામાં પ્રબલ નિમિત્તભૂત થાય છે. શત્રુજય અને અન્ય તીર્થના સંખ્યામાં જૈન બેરિસ્ટરો, સોલીસીટરો અને વકીલો જે સહાય આપી શકે તે લઈ શકાય તો કેટલો બધો ખર્ચ જૈન સમાજને બધી નય એ સહેજે કહી શકાય તેમ છે. વળી તેમાં ધર્મપ્રણેત્રી લાગણી જે કાર્ય કરે તે બેરજ થાય એ જુદું.

આવા ગ્રેન્ડ્યુએટો ઉત્પન્ન કરવા માટે સાંગલી બોર્ડિંગમાંથી ઉત્તીર્ણ થઈ નીકળતા ચાલાક અને ઉંચી કક્ષાવાળા વિદ્યાર્થીઓ મુખ્યની શ્રી મહારીર જૈન વિદ્યાલયનો સુવિધા પ્રદાક તેમ છે, યા તેમને બીજું સગવડ સોંપવામાં આવે તે ગ્રેન્ડ્યુએટ બનાવી શકાય છે.

ઉચ્ચ શિક્ષણના ભવનનાર જીવનના બન્ય આદર્શ પારખી રાં પશુછાં વિદ્યાશ દ્રષ્ટિ, ઉંચી ભાવના, ઉચ્ચ પ્રકૃષ્ટતા નાદાપ આનંદ લેવાની શક્તિ હોય છે જ્યારે અશિક્ષિત-પછી લહે તે લક્ષ્મીસંપન્ન હોય કે મદા વેપારી હોય તેના—માં તેવું નથી હોતું. સર પી. સી. રૌપે તાજેતરમાં ગ્રેન્ડ્યુએટો સંખ્યા જે કથન કહેવું તે મદાસે અને કલકત્તાના ગ્રેન્ડ્યુએટો માટે કહેવું કે જ્યાં આજીવિકા વગરના યા ઉચ્ચ પમારે આજીવિકા અર્થે નોકરી કરનારા મોટા પ્રમાણમાં તેઓ મળી આવે છે. ગૂજરાતના કે આ જુદા ગૂજરાતના જૈનોમાં એવી સ્થિતિ થઈ નથી. જૈન કોમને ગ્રેન્ડ્યુએટોની—સમય પ્રાતમાશાળી ગ્રેન્ડ્યુએટોની બહુ જરૂર છે. કેળવણીના પ્રચાર માટે તેમજ આવી પરિષદો અને તેનાં કાર્યોની કલેક માટે કેળવણેલાઓની સામેલીયતની ખાસ અપેક્ષા છે.

સંખ્યામાં થતા ઘટાડાને કેમ દૂર કરવો ?

(૧) જૈનોની લાચારી દૂર કરવા દાનની દિશા બદલો.

જૈનોની સંખ્યા દિનપ્રતિદિન ઘટતી જાય છે એ સંખ્યાના પોકારો ઘણા વખત થયાં થતા રહ્યા છે. એનાં કારણોમાં ઉત્તરતાં બીજાં કારણો સાથે ગરીબાઈ અને લાચારી-મેકારી જૈનોની ખુવારી કરતી રહી છે એ વાત પણ એક કારણ છે. તો તેના સંબંધમાં શ્રીમંતો તથા સમગ્ર જૈનોએ યોગ્ય ઉપાયો યોજવાની જરૂર છે.

આપણી માતૃભર ગણતી કામમાં અનેક કુશળ માણસો રોજ અને નોકરીથી વિહીન છે, કેટલાક અપંગ અને નિરાધાર છે, અને કેટલાક રોગી અને અશક્ત છે તેથી તેઓનાં કુટુંબો જે હાડમારી બેઠાએ છે તે જે હડી રીતે તપાસવામાં આવે તો હૃદય ખિન્ન અને શીર્ષી થાય તેમ છે. આ સ્થિતિ દૂર કરવામાં રોજ કરનારને રોજ પર ચડાવવા, અશક્તને મદદ આપવી તથા કાર્યગ્રહો-આશ્રમો ખોલવાં ઘટે.

જૈન ધર્મમાં ધર્મના ચાર પગથીયાં જણાવ્યાં છે. દાન, શીલ, તપ અને લાપઃ તેમાંનું પ્રથમ દાન છે. જૈનધર્મ ગમે તેવો ઉમદા તત્ત્વવાળો અને આધ્યાત્મિક પ્રગતિ કરનારો હોય, જૈન સાહિત્ય ગમે તેવું ઉચ્ચ અને શાંતિપાત્ર હોય, છતાં ન્યાં સુધી તે સર્વ એક જૈનની જાંઘીને બ્યવહાર રીતે પોષી ન શકે ત્યાં સુધી તે બધાં તેને શું કામનાં. ખરી પ્રગતિનાં સાધનોમાં લાવના, સાક્ષાત્કાર અને કૃતિ એ ત્રણ મુખ્ય છે. આ ત્રણમાંથી બીજા દેશો કરતાં આ દેશમાં લાવના અને સાક્ષાત્કાર—અથવા હૃદયપ્રતીતિ પુષ્કળ જોવામાં આવશે, પણ કૃતિની તો ઓછાજ જણાશે. આનું કારણ તપાસીશું તો જણાશે કે બીજા દેશોએ પોતાના ધર્મની ત્વરિતતા પદ્ધતિ-પુરસ્કાર મૂકી છે, ત્યારે આપણે તે કર્તવ્યથી વિમુખ રહ્યા છીએ તો હવે દરેક ધર્મોપદેશક અને વાવકે આપણા ધર્મના આદેશ અને ઉપદેશને યોગ્ય કાર્ય-પ્રણાલીપર મૂકવાની અતિ જરૂર છે, તેમ નહિ થાય

તો જૈન ધર્મના હાલ જે અનુયાયીઓ છે તે અન્ય ધર્મમાં જશે, તેમ બીજી રીતે સંખ્યા ઘટતી જશે અને પરિણામે નહિવત્ જોવા જૈન ધર્મ રહેશે.

સરકાર રોજનાં વધુ સાધનો, નવાં ઉદ્યોગ, અને નવી જગ્યાઓ ઉઘાડે તો તો કાર્ય ધણું સરસ અને અસરકારક થઈ શકે તેમ છે, તો પણ તે સાથે ખાનગી ગૃહસ્થોએ જન્યત રહેવાની અને પોતાના વર્તને ઉપયોગી કાર્યો ઉપાડી લેવાની જરૂર છે. આ દેશ ધર્મભાવનાવાળો છે, તેથી ત્યાં અનેક જાહેર તેમજ ખાનગી સંસ્થાઓ છે કે જે સદાવત આપી લોકોને ખતરાવે છે, ગરીબને અન્ન આપે છે, પરંતુ તેમાં ડહાપણ અને પદ્ધતિના ઉપયોગ થવો જોઈએ તે નથી થતો, તેથી હજારો માણસો તેના લાભ લઈ શકતા નથી અને ભૂખે મરે છે અને દુરુપયોગ થાય છે. કેટલાક સંધને અન્ન પૂરું પાડવામાં રૂપિયા ખર્ચે છે તથા વીલ કરી કાઢી જાય છે; પણ આથી જે ગરીબને મદદ મળે તે ક્ષણિક છે અને અલ્પ છે, તો એવી યોજના કરવી જોઈએ કે જેથી ગરીબો કાયમ અને મહાન સહાય મેળવી પોતાની સ્થિતિ એટલી ઉચ્ચ કરી શકે કે પછી તેને સહાય લેવાની અપેક્ષા ન રહે. જેમ જીવદયા પાળના અર્થે અચૂક જીવોને તેના ધાતક પાસેથી છોડાવી લાવવા, તેના કરતાં તેના ધાતક અને માંસભક્ષીને જીવદયાને ઉત્તમ સિદ્ધાંત પ્રમાણુદ્વારા સમજાવી તેના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો-કરાવવો ઉત્તમ છે, તેવીજ રીતે એક વખત અનેકગણું ધન જમણવાર આદિમાં ખર્ચી ગરીબોને તે દારા લાભ આપવા કરતાં ગરીબોને યોગ્ય રસ્તે ચડાવવા, તેઓને ધંધારોજગારમાં મદદ કરવી, અને તેઓ ઉદ્યોગદિ શીખી શકે તે માટે સંસ્થાઓ ખોલવી અનેક રીતે અનેકગણી ઉત્તમ અને ફલદાયી છે.

(૨) જૈનધર્મ પ્રચાર.

અહિંસાનો શુદ્ધ માર્ગ એટલો બધો વિશ્વમાન્ય થઈ શકે છે કે જેની વાનગી આ યુગમાં-ગાંધીયુગમાં આપણને ઘણી મળી છે. રાજદારી બાબતોમાં

પણ મહાત્માજીએ અહિંસા તત્ત્વને દાખલ કરી આ યુગને 'જૈનયુગ' તરીકે સ્થાપી દીધો છે. વળી અનેક દૃષ્ટિથી એક વસ્તુને જોઈ તેની સિદ્ધિ કે અસિદ્ધિનો નિર્ણય કરાવનારે અનેકાન્તદર્શન જૈન દર્શન છે. આ દર્શન વિશ્વવ્યાપક થઈ શકે તેમ છે. તો તેનો પ્રચાર કરવો એ ખાસ આવશ્યક છે.

સંસારમાં અધર્મ ફેલાયો છે. અજ્ઞાન, કપાલ, પ્રમાદથી હિંસા જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે. આવા અધર્મપ્રતંત્રથી લોકોને બચાવી તેને જૈન ધર્મની ખૂબીઓ સમજાવી વીરચાસનરસી બનાવવામાં જોઈએ કંઠ્યાણ નથી. તે ખરો પરાપકાર, દ્વાધર્મ અને જૈનત્વ સાચું કર્તવ્યકર્મ છે.

તેવો ધર્મપ્રચાર કરવા અર્થે જનવાણીનું પ્રકાશન અને જૈન ધર્મનો ઉપદેશ એ બે આવશ્યક અંગ છે. જૈન ધર્મનાં અનેક તત્ત્વો અને સિદ્ધાન્તોનું રહસ્ય ખડાર પાડવા માટે એવાં અંધોની જરૂર છે કે જેથી શુદ્ધ તત્ત્વ, ભક્તિમાર્ગ, સ્તુતિપ્રાર્થના, કર્મ સિદ્ધાન્ત, અહિંસાતત્ત્વ, આહવાદ-અનેકાંતવાદ વગેરે પર સંપૂર્ણ પ્રકાશ પડે. આ અંધો બૌદ્ધ ધર્મનું રહસ્ય જે રીતે ધીશ્વલ ધર્માનંદ કેસંથી લખી ખડાર પાડે છે તે શૈલી પર લખાના જોઈએ. તેમ જ ખીજા કેવા અંધો પ્રકટ કરવા જોઈએ તેનો ઉદ્દેશ ઉપર થઈ ગયો છે.

જૈન ધર્મમાં રત્નપ્રભમુરિ આદિ અનેક આચાર્યો-એ લુટી લુટી યાતિઓમાંથી અસંખ્યને જૈન બનાવી મહા ધર્મ પ્રચાર કર્યો છે.

જૈન ધર્મનો ઉપદેશ સાચા જૈન મિત્રનરીઓ બની આપવો જોઈએ. આમ થવાથી સાચી શ્રદ્ધાએ થયેલ જેનોને આપણે અપનાવવા ધરે. સ્વધર્મમાં લાંબા પછી તેમના પ્રત્યે સ્નેહભાવ રાખી, તેમને સર્વે જાતની જૈન તરીકેની સાતુદ્ગતા કરી આપરી જોઈએ, એટલે જૈન તરીકેના બધા યોગ્ય અધિકાર આપવા જોઈએ, કે જેથી જૈન ધર્મનો આશ્રય છોડવાની તેને ફરજ ન પડે. આ માટે સંગઠન બળ પણ જોઈએ તેમજ ઉપદેશકો મહો સમર્થ અને નિરૂર હોવા જોઈએ; આ શોધના વિષય છે કે હિંદુ મિત્રની આર્થે સમાવિષ્ટ આવેલાન ધી મદાનદંતુ

પ્રાયઃ પોતાના આવા પ્રચાર કાર્ય કરવાના પરિણામે ખૂન થયું છે. આવી સમર્પણા-આવો ભોગ દૃષ્ટાંતરૂપ છે.

(૩) કુરીતિઓની સુધારણા.

કુરિવાળો ભયંકર દાનિ કરી રહ્યા છે, છતાં સમાજ સમજી થઈ તે દૂર કરવાને. બદલે તેને વળગી રહી છે એ શોચનીય છે.

બાળકો જ્યારે લગ્ન શું છે તે સમજતાં નથી ત્યારે તેની જોખમદારી શું છે તે તો ક્યાંથી સમજે ? આવી અપકર શરીરસ્થિતિ હોય ત્યારે પ્રમેત્તપાદન રૂપ લગ્નની ખેડીમાં તેઓને - ધંધેલ્યાં એ શું પાપ નથી ? કન્યાની ઓછામાં ઓછી ૧૧ થી ૧૬ વર્ષની વયે અને પુરૂષની ઓછામાં ઓછી ૨૦ વર્ષની વયે લગ્ન કરવાં જોઈએ. અવસ્થાથી જર્જરીત થયેલા વૃદ્ધોએ લગ્ન કરવાં જ ન ધરે તેમ તેઓને કોઈએ પોતાની નિંદોષ કન્યાલક્ષી સોંપી તેને, અગ્નિમાં હડસેલવી ન ધરે. આવા વૃદ્ધવિવાહથી કાચી વયમાં કે ઉગતી લુવાનીમાં કન્યાઓ બાળવિધવા થાય છે. વળી જે બાળવિધવાઓ દાલ છે તેનું સંખ્યાપ્રમાણ ધણું મોટું છે. તેની દયા કેમ સુધરે, તેનું જીવન કેવી રીતે ધનિષ્ઠપણે ગાળવામાં આવે, તે માટે બધી કાળજી રાખવી જોઈએ કે જેથી તેઓ અનિષ્ટ કાર્યે કરતાં અટકે. કેટલીક બિચારી આજીવિકા-વિહોણી હોય છે તેમને આજીવિકા પૂરી પાડવી જોઈએ, તેમને ઔદ્યોગિક વ્યવસાય-ગૃહધંધાઓ શીખવવા જોઈએ. ૭ લાખમાં દોઢ લાખ વિધવા જે કોમમાં હોય તે કોમ કેમ વધી શકે ? આટલી બધી વિધવાઓના શાપનો ખ્યાલ કરતાં હૃદય શન્ય થઈ જાય છે.

કુમળી બાળિકાઓનાં વેચાણ જ્યાં થવા લાગે ત્યાં તો લીલાંઉવાળાની પેઠે મોટી માંગણી કરનારો તેને લઇ જાય, પછી તે ગમે તેવો અપંગ, વૃદ્ધ, કે નિર્બળ હોય. આના પરિણામે-તેનાં માગણીની આ-લોક કે પરલોકમાં કેટલી અધોગતિ થાય તે કંઈ ચકાસ તેમ છે. પેટાઝાતિઓ વધી પડી છે. દરેક પેટાઝાતિ નાની સંખ્યાના માણસોની હોય છે તેથી લગ્નનું સેત્ર એટલું બધું સંકુચિત થાય છે કે તેના પરિણામે વિગમ સ્થળ થાય છે, બાબીજ ધર્મની

જ્ઞાતિઓમાં ભળી જવાય છે. ફળસ્વ ખર્ચો ગણુ વધી પડ્યા છે, અને અતુલપાદક વ્યય જમણવારો, મહોત્સવો, ઉજમણાં આદિમાં કરવામાં આવે છે. તે દ્રવ્યનો જ્ઞાનપ્રચાર કે ધર્મપ્રચાર કે સાહિત્યપ્રચારમાં કરવામાં આવે તો જૈન સમાજ તરીકે જળ્ય એટલે કે ખર્ચ સ્વધર્મવાત્સલ્ય જ્ઞાન દાનાદિમાં છે એમ સમજી જતો સૌ સ્વીકારશે.

સમાજ સંગઠન અને એકતા.

આપણા સમાજની શક્તિ આપણી જિનભિન્નતાને લઇને. એકત્રિત થઈ શક્તી નથી અને તેથી સામુદાયિક કાર્યો થઈ શકતાં નથી. નજવા મતભેદોથી સાંગલી બોડિંગ લગભગ બે વર્ષ બંધ રહી તેમ ન બનવું જોઈએ. મતભેદ પર સહિષ્ણુતા જોઈએ. તેમજ એવો મતભેદ થાય તો બહુમતિથી કાર્ય લેવું જોઈએ અને બહુમતિને માન આપવું જોઈએ. કદાચ મતભેદ કંઈક ઉચ્ચ સ્વરૂપ પકડે તો તે દૂર કરી એકતા સાધવી જોઈએ. વળી વીરપ્રજ્ઞના સંતાનો જ્યાં એક છે ત્યાં એકતા નભાવવી જોઈએ.

વિધિવાદ—ક્રિયાકાંડની અહીં તહીં ભિન્નતા હોય તે આગળ કરી કચેલ વધારવો ન જોઈએ. અસ્પર્શના અધ્યયન પંથ કે લવાદોળી, અગર પરસ્પરની પ્રેમભાવભરી સમજૂતિથી નાણુદ કરવા

જોઈએ અને સંગઠન કરી સામુદાયિક કાર્યોમાં સહકારિતા અને એકતાનતા દાખવવી જોઈએ.

સંગઠનમાં વિજય છે, એકતામાં સિદ્ધિ છે, સંપૂર્ણ ધર્મનો-લોકગીતો વાસ છે, ત્યાંજ શાંતિ છે. સર્વ સ્થળે શાંતિ રહી જૈન સમસ્ત સંધ એકાકારે તેના અતુલિધ અંગોને સદાકાળ સદાયક, પોષક અને પ્રેરક રહે એ પ્રભુ પ્રલે ચાચના છે.

ઉપકાર.

આજે જે ધ્યાન દઇ એક ચિત્તે આ મારા લાંબા વ્યાખ્યાનને સાંભળ્યું છે તે માટે આપ સર્વનો ઉપકાર મારું હું. આપે મને જોખમદારીવાળું જે પદ આપ્યું છે તેની જવાબદારીનું મને ભાન છે, પણ તે સર્વ જવાબદારી બળવી શકવાની મારી અશક્તિ, અને સંયોગના અભાવથી ઉપજતી દીનતાનું પણ તેટલુંજ ભાન છે, તો હું આપ- સૌ ઇચ્છા એટલી જવાબદારી સાચવી નહીં થકું તે માટે સાથે સાથે આપ સૌની ક્ષમા માગી લઉં છું.

છેવટે એટલું ઇચ્છી વિરમું છું કે—

જતી અસંખ્ય અમૂલ્ય ક્ષણે વૃથા જીવન જાઇ રહી અતિ અંધતા,
પરમ-અર્થ સદાયચણે વહો,
જીવન-પંથ સુધ-મ સદા રહે.

ઉક્ત પરિપદ્ધતી સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ

શેઠ સખારામ દેવચંદનું ભાષણ.

માનનીય પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સભ્યજનો અને સન્નારીઓ:—

આપ સર્વને સ્વાગત સમિતિ તરફથી આવકાર આપતાં મને અત્યંત આનંદ થાય છે. મારાથી અને અનેક વિદ્વાન તેમજ શ્રીમાન બંધુઓ વિદ્વાન હોવા છતાં આપ સર્વનો સત્કાર કરવાનું જે મોટું માન મને મળ્યું છે એ આપ સર્વના ઉદાર અંતઃકરણની સાક્ષી આપે છે.

પરિપદ્ધતું કાર્યક્ષેત્ર વિશાળ હોવા છતાં સામાન્ય અને કેળવણીના પ્રશ્નો તરફ આ વખતે વિશેષ લક્ષ્ય ન આપતાં આ વખતે આપણા પ્રાણુપ્રીય તીર્થધિરાજ શ્રી ચતુર્જય તરફ જોવાનું છે. બંધુઓ! આજ આપણામાં ચારે તરફ નજર કરીયું તો ચતુર્જય! ચતુર્જય! અને ચતુર્જય એજ વાત નાનાથી તે મોટા સુધી ચાલી રહી છે. એટલે શોધનું લક્ષ્યબિંદુ શ્રી ચતુર્જયજ દાહમાં થઈ રહ્યું છે.

આ બાબત આપ ખરેખર જૈન ધર્માતુરાગી છો. એ નિર્વિવાદ પછે બતાવી આપે છે (?) તો આપણે પ્રથમ પાલીતાણા બાબત વિચાર કરીએ.

જૈન શાસ્ત્રાનુસાર શત્રુંઘ્ય તીર્થ શાશ્વતું છે, આપણા આદિ તીર્થંકર રૂપહદેવ ભગવાન વિમલગીરી ઉપર અનેકવાર સમેાસર્થા અને તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું. એમના પુત્ર ચક્રવર્તી ભરત મહારાજે આ પર્વત ઉપર એક સુંદર વિશાળ અને મનોહર મંદીર બનાવી આદિશ્વર ભગવાનની રત્નમય મૂર્તિ સ્થાપન કરી. એમના પ્રથમ ગણધર પુંડરીકે સ્વામી પાંચ કરોડ મુનિઓ સાથે ચૈત્ર પૂર્ણિમાને દિવસે મુક્તિ પામ્યા. ભારથી પ્રતિવર્ષ ચૈત્ર પૂર્ણિમાનું પર્વ મનાયું અને હજારો જૈનો ભગવાનની આજ્ઞા થયા. અનેક તીર્થંકરા, અસંખ્ય મુનિવરો, આ તીર્થપર ધ્યાનસ્થ થઈ મોક્ષે ગયા. એટલે સુધી કે કાંકરે કાંકરે અનંતા સિદ્ધા એ વાક્ય પ્રચલીત થયું, અને સમગ્ર પર્વત તેના અણુ પરમાણુ સાથે પવિત્ર મનાયો.

શત્રુંઘ્ય એ જૈન ધર્મનું પવિત્રમાં પવિત્ર તીર્થ છે. યાત્રાનું પ્રથમ સ્થાન અને મુક્તિનો માર્ગ શત્રુંઘ્ય છે કિશ્કિંધન લોકોની પવિત્ર આયોનાની માફક સુદીના સર્વ નાથ વખતે એનો નાથ થતાનો નથી. આખા હિન્દુસ્થાનમાં એવું એક પણ સહેર નથી કે જેણે શત્રુંઘ્ય પર્વત ઉપર દેવાલય બાંધવામાં ધન ખર્ચ્યું ન હોય. સ્થળે સ્થળે સુંદર દેવાલયો પર્વતના શીખરોપર આરસપાણીની બાંધણીમાં શોભી રહ્યાં છે.

બંધુઓ ! હવે હું તીર્થ સંબંધી જે પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ છે તેનું જ માત્ર થોડું નિવેચન કરીશ. શ્રી શત્રુંઘ્યની યાત્રા દાલમાં બ્રીટીશ સરકારની ચાંતિજનક સાર્વભૌમ સત્તામાં રહેલ વિજેતા અનેક સાધનોથી જેવી નિર્ભય અને સહેલી થઈ છે, તેવું આગળના વખતમાં ન હતું.

સને ૧૬૫૧ નો સમય પાલીતાણાના યાત્રાળુઓ માટે વધારે ભય ભરેલો દેખાવાથી જૈન કોમના આગેવાનોએ તે વખતે ગારીમા ધારમાં વસતા ગોહેલ રજપૂતોને યોગી પદેશ કરવાને નીમ્યા અને અમુક બદલો આપવાનું નક્કી કર્યું. આવી રીતે ગોહેલ

રજપૂતોને પાલીતાણે લાવવામાં આવ્યા. ગોહેલોએ સ્થલાવાતુસાર' એ ક્ષેત્રમાં પોતાનો પ્રસાર કરવા માંડ્યો અને, સને ૧૮૨૦ માં તે રજોપા વાસ્તેનો બદલો પણ આરભેને ગીરે સોંપ્યો, જે આરભોએ જૈનોનેજ કનકવાતું શરૂ કર્યું, અને જૈન ધર્મની વિરુદ્ધ અનેક પ્રકારનું વર્તન હુંગરપર ચલાવ્યું. તેથી તે વખતના જૈન આગેવાનોએ મુંબઈ સરકારને અરજી કરી જેમાં બીજી દાદો સાથે પાલીતાણા પરગણું તથા શત્રુંઘ્ય પર્વત પાછો સોંપાવી દેવાની અરજ કરવામાં આવી. એ વખતે મુંબઈ જૈનોની માલીકીનો સવાલ બાબુએ રાખી રજોપા સંબંધી માત્ર તાત્કાલીક મુશ્કેલીઓ જે આરભોથી ઉભી થઈ હતી. તે દુર કરી રૂ. ૪૫૦૦ ઉધડા આપવા દરાવ્યું. ત્યાર પછી થોડાંક વર્ષો, ગયા બાદ તે વખતના કાકેરે ફરીથી આ પ્રશ્ન ઉપાડ્યો અને જણાવ્યું કે દેવાલય બાંધવાની જમીન બદલ રકમ માંગવા તેને હક છે. જેજર કીટીંગ પાસે લ'બાણથી તંપાસ ચાલી અને રજોપામાં પાલીતાણાની કુલ માંગણીને સમાવેશ કરી રૂ. ૧૦૦૦૦ ની વાર્ષિક રકમ દરાવી. સને ૧૮૭૭ માં વળી નવી માંગણી કરવામાં આવી. સને ૧૮૭૭ માં મુંબઈ સરકારના પ્રસિદ્ધ હુકમ થયો, તેની અંદર પાલીતાણા કાકેર તથા જૈન કોમને અરસપરસ કેવી રીતે વર્તવું અને એક બીજાના હક શા છે તેના એક વચગાળા રસ્તાતરીકે પાલીતાણાના કાકેરની માંગણીને માન આપી તોડ કાઢી, જૈન કોમને પોતાના પુરેપુરા હકો મંજૂર કરવામાં ન આવ્યાથી અસંતોષ ફેલાયો. અને ૧૮૭૭ ના દરાવોને પુરેપુરે માન આપ્યા છતાં આ બાબુ પાલીતાણા કાકેરે વળી કનકવાની ચરઆત કરી, તેના ત્રાસથી દૂભાયેલા જૈનોએ ફરીથી બ્રીટીશ સરકારને અરજીઓ કરી અને જે ન્યાય આપે તે કણ્ઠથી લઈ ચાંતિથી ખેસી રહેલુંજ પસંદ કર્યું. છેવટે ૧૮૮૬ માં બ્રીટીશ સરકારે ૪૦ વર્ષ માટે રજોપાનો કંતાર કરાવ્યો, જેમાં જૈનોએ ૧૫૦૦૦ રૂપિયા વાર્ષિક રજોપા દાખલ આપવા દરાવ્યું. એક બાબુએ પૈસા નીચેની નાખવાનો ધંધો કર્યો. અને બીજી બાબુ જૈનોના હકો ઉપર નાની નાની રીતે ત્રાપો મારવાનું

ચાંદ્ર કર્ણુ અને એવીજ રીતે છેવટે ૪૦૦ વર્ષની મુદત ગયાં એપ્રિલની પહેલી તારીખે ખલાસ થયું. અને પાલીતાણા કોટેરે ૨. ૨ મુંડકા વેરા નાખ્યો. આ બાણુ બ્રિટિશ સરકારને જેટલી આ મુંઝવે અરજીઓ થયું તેનો જામાજ મૌનમાંજ આવ્યો. જેનોએ સર્વેત્ર યાત્રાભાગનો કરાવ. ક્યો. છેવટે રખોપા સંબંધી હાલમાં કરાવ બહાર પડ્યો છે તદ્દતુસાર જેનોએ ૧૦૦૦૦૦ એક લાખ રૂપિયા રખોપા માટે આપવા. બંધુઓ ! શ્રી ચાંદ્રગ્ય માટે આવી આશ્વત્તુ વાદળ આપણા માથે છે જેનો વિચાર આપ સર્વેએ કરવાનો છે.

જ્યાં મુળ નાચકજ નહીં. પરંતુ સંપૂર્ણ પરિવાર સૌ જેનોથી પૂજાતો, જ્યાં મંદીરો, દેહરીઓ, પાદુકાઓ, અને કુંગરની રજેરજ પુગતી ર્યાં હાલ સર્વ અપૂજ્ય દયામાં આવી પડ્યું છે. તમારા હૃદયની લાગણીઓ તમારી ફરજ બળવવા શું તમને નથી ઉત્કેરતી ?

હવે આપનો વધારે વખત ન લેતાં આપણી આ પરિપદ્મનું ચોક્કસ વાક્યોમાં વિવેચન કરીશ, પરિપદ્મને ત્રણ અધિવેશન થયાં અને આ ચોથું છે. પરિપદ્મ માટે દિનપ્રતિદિન પ્રેમ વધે. બેઠાએ તેના બદલે દોષજ લેકો મુકતા દેખાય છે. સારા કામમાં પગલે પગલે અડચણો આવે છેજ અને તેની અડચણો આવ્યા શિવાય કાર્યની કિંમત પશુ થતી નથી. તે પ્રમાણે મહત્ત્વ પ્રયાસે આજની આ પરિપદ્મને આપ અનુભવો છો. બંધુઓ ! વિચાર કરો કે દોષ દેવાથી કાર્ય થતું નથી. જેને સમાજના કિતની કાળજી છે, સમાજ તરફ પ્રેમ છે, તે તો દોષ આપી બેસી નહીં રહે પણ દોષ દોષ તો સુધારવા પ્રયત્ન કરી કામ કરી બતાવશે. જેને કંઈજ કામ કરતું નથી અને ફક્ત દોષજ કાઢવા છે તેનાં વાક્યોની સમજદાર અદસ્ય આગળ શી કિંમત હોઈ શકે ? પરિપદ્મ આપણા બધાની બનેલી છે. થયેલા કરાવેનો આપણે દરેક જાણુ પોતાના ઘરમાં અમલ કરીશું તો પરિપદ્મના કરાવોની પશુ કિંમત રહેશે અને દોષદ-હવાળાઓને પશુ દોષ કાઢવાનું ન મળતાં કંતો.

તમારી સાથે મળ્યાં જશે (સુધરશે) : અગર સદાને માટે પોતે મૌન રહેશે.

બીજી બાજત અત્યારે મને એક વાદ આવે છે અને તે એજ કે આપણી બાવી પેઢીના ઉદ્ધારની કુંચી એટલે સાંગલીમાંની બોડિંગ છે કે જ્યાં હાલમાં લગભગ ૨૪ વિદ્યાર્થીઓ આપની ઉદ્ધારતાનો લાભ લે છે. આપને જાણતાં અજાયબી અને આનન્દ થશે કે એકસંજાની આપણી પહેલી બેઠકે આપણી આ સંસ્થાને પુનર્જીવન આપેલ છે, એ વખતે બોડિંગ ફરીથી ચાલુ કરવાના પ્રથમ તરફ કેટલાકોએ અણુ-અણુ બતાવ્યો હતો. પણ કામ ખંત અને સતત પ્રયાસ કરવાથી આજ આ સંસ્થાને સંગીન રૂપ પ્રાપ્ત થયું છે. આ સંસ્થાનો અહેવાલ તેના રોજેટ-રીઓ રજુ કરવાનાજ છે પરંતુ મેં જે હકીકત સંસ્થાની રજુ કરી છે તે ફક્ત મારી અન્તરની લાગણીઓની પ્રેરણાથી અને મને સમાધાની થયેલી છે તેથી. સંસ્થામાંથી ત્રણ વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો હાઈસ્કૂલનો કોર્સ પૂરો કર્યો. એકને ડાક્ટરી કોર્સ માટે મુંબઈ મોકલવામાં આવ્યો છે અને બાકીનાઓએ કોલેજ જોઈન કરેલી છે. આ શિવાય બીજા વિદ્યાર્થીઓ હાઈસ્કૂલના અભ્યાસવાળા છે.

આ સંસ્થાની આવી રીતે કમચા : સડતી કળા, તથા આપણી આ પરિપદ્મની ૪ થી બેઠક અને આપના બધાનો ઉત્સાહ એ બધું શું સચવે છે ? શિક્ષણ અને શિક્ષણ તરફ વધતી જતી દિન પ્રતિદિન અભિ-લાપા. એ આપણી ઉન્નતિનું ચિહ્ન ન કહેવાય ?

મારું બાપણુ હવે પુરું કરતાં પહેલાં આપણામાંના કેટલાકે હાનીકારક રીવાજો તરફ આપનું ધ્યાન ખેંચું છું. રાક્ષાએ પશુ દેશકાળ પ્રમાણે રીવાજોમાં ફેરબદલ કરવા છુટ રાખી છે અને તે એટલાજ માટે કે તમારી પ્રગતિને ખસેલ ન પોહોંચે. દરેક ગાણુસને વિચાર કરવાની સક્તિ હોય છે. આપને આપનું દીઝ કહેતું હોય કે આ રીવાજ ખરેખર હાનીકારક છે તો તેજ વખતે તેને દૂર કરવાનું પ્રથમ તમારા ઘરમાંથીજ અમલમાં મૂકાવો અને નિર્મયપણે સમાજ આગળ તમારા

ખરા પ્રમાણિક વિચારો દર્શાવે. તેમની શંકાઓનું સમાધાન કરે અને આવી રીતે સમાજની પ્રગતિના વેગને વધારી સ્થાપ્યૂત બનેા.

પરિપદ્માં ખાસ આપણે માટે દૂરદૂરથી સારા સારા વિદ્વાનો અત્રે પધારેલા છે. તેઓ આપણા હિતેષુ છે તો તેમનાં ફરક વાચકને વિચારી, મનન કરેા. તેમાં તક્ષીન યાઓ અને તે પ્રમાણે આપના આત્માને પૂછી આપની જ્યાં ભૂલ થતી હોય ત્યાં વિના વિલંબે સુધારો કરો.

એકસંજ્ઞાની પહેલી બેઠકને આજ લગભગ ૬ વર્ષ થઇ ગયાં અને તેટલી મુદતમાં આ ચોથી બેઠક છે. નિપાણીની ત્રીજી બેઠક પછી જ્યારે ચોથી માટે કંઈપણ વ્યવસ્થા જણાઈ નહીં ત્યારે મને સ્વાભાવિક રીતે લાગ્યું હતું કે હજી આપણા લોકો ઉધે છે. આ જાણુ તેના ખાતી કાર્યવાહકોએ બેઠક બોલાવવા નિપાણી મુકામે મેનેજિંગ કમિટી બોલાવીને પરિપદ્ની ૪ થી બેઠક કુંભોજના કુંગર ઉપર ઠરાવી પછી કેટલીક અગવડાના લીધે ચિરાજ રોડ, ઢેકાણું નજી કરવું પડ્યું. પરિપદ્ને આમંત્રણ આજ સુધી અમુક ગામ તરફથી મળતું હતું અને તેથીજ આટલું ખર્ચ કોઈ ગામ સહન કરવા તૈયાર હોય તેજ આમંત્રણ આપી શકે એ અડચણને કાવખતે માટે દૂર કરવા

અધિવેશનનું ખર્ચ સલાની લુગ સિદ્ધકમાંથી કરવું અને જમવાને માટે ટિકિટ રાખવી. એમ સર્વાંતુભતે હતું. આવી રીતે યોજના કરી હતી પરંતુ હજી આપણા સમાજમાં હરીના લાલ સ્વધર્મ પ્રેમી પડેલા છે. અને તેઓએ અમારી યોજના અમલમાં મૂકવા ન દીધી અને નોકારશીઓ નોંધાવી. આ પછી કંઈ ઓછું સમાધાનકારક નથી. બીજી કોનફરન્સના પ્રતિનિધિઓને જમવાની ટિકિટ અલાયેદી લેવી પડે છે પરંતુ આ બાબતમાં તો આપણી મહારાષ્ટ્ર કોમે હજી પાછી પાની બતાવી નથી.

પરિપદ્ની બેઠક કારતક વદમાં ઠરેલી હતી પરંતુ અધ્યક્ષની સુટલીમાં ઘણોજ વખત વીતી ગયેલો હોવાથી ખડું કામ અને તૈયારી આ છેવટના, ૧૦ દિવસમાં કરવી પડી છે અને તેથી આપ મહાશયે ચોની કાંઈપણ રીતે ગેરસોજ થઇ હોય તો તે માટે આપ સર્વની ક્ષમા આહી અને આપ સર્વ પોતપોતાના ઉદ્વેગ ધધેને છોડી તથા અનેક અગવડો સહન કરી અત્રે પધારેલા છો તે માટે સ્વાગત સમિતિ તરફથી ફરીથી એક વખત આભાર માની પ્રમુખ મહાશયને વિનંતિ કરીશ કે પોતાના વિદ્વાતાભ્યાં બાપણથી આવા પ્રસંગપર ઉત્તમ સલાહ આપી તેઓ માર્ગદર્શક બને. અરજી.

પરિપદ્માં ખાસ થયેલા ઠરાવ.

ઠરાવ ૧ લો—ભારતવર્ષના એક નેતા અને દિદુઓના મહાપુરુષાર્થી નિહર અને મહાનેતા સ્વામી શ્રી. શ્રદાનંદજીનો સ્વર્ગવાસ ખુન થવાથી હમણાં થયો છે. તે ભવંકર કૃત્ય પ્રત્યે આ પરિપદ પોતાના અતિથય નિરોધ અને દુઃખા જાહેર કરે છે. અને ધર્મ તથા સમાજ માટે પ્રાણપ્રાણ કરનાર તે સહમતને આત્મા અવિચલ રાખિત બોમવા એમ ઇચ્છે છે.

ટીપ—આ ઠરાવની નક્કશ તેમના પુત્રપર મોકલી પ્રમુખ રચાનેથી.

ઠરાવ ૨ જો—કલા કૌશલ્ય અને દુનરોહોગનું પ્રાણવન કરવા અર્થે તેમજ દેશના ઉદારાર્થે શ્રદ

સ્વદેશી કાયક અને સ્વદેશી ચીજો વાપરવાની આ પરિપદ ફરકને આમદપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

પ્રસ્તાવ—શ્રી ભોગીલાલ જૈની—પૂના.

અનુમોદન—શ્રી અખેચંદ પદમશી નવનીલાળ.

સમર્થન—ગાંધી પાનપ્રદેન મુંગ્રા.

ઠરાવ ૩ જો—આપણે મૂળ ગુજરાતથી અહીં

આવી ગુજરાતી તરીકે વસીયે છીયે, છતાં આપણામાં ગુજરાતી બાળાનો લોપ થતો જાય છે. એ યોગ્ય નથી. તેથી નિત્ય વ્યવહારમાં—કુટુંબીઓ સાથે તથા ગુજરાતીઓ સાથે મુખ્યપણે ગુજરાતી બાળામાં સર્વ વ્યવહાર કરવો અને તે શિષ્યજીનો આપણા

સંતાનો માટે યોગ્ય પ્રબંધ કરવો એમ આ પરિપદ્ધતિ આશ્રય કરે છે.

કારણ મુકનાર—શેક રેવન્યંદ તુળજાશમ નિપાણી.

અનુમોદન—રા. ગોકળદાસ નાનજી ગાંધી રાજકોટ સમર્થન—રા. ભોગીલાલ જૈની—પૂના.

કારણ ૪ થો—ક. આપણા પવિત્ર મહાતીર્થ શ્રી યનુજ્ય સંબંધમાં વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા સ્ટેટના એજન્ટ ડુ ધી ગવર્નર જનરલ મી. સી. સી. વોટસને જે વિલક્ષણ અને અમાન્ય મુકદ્દો આપ્યો છે તે પ્રત્યે આ પરિપદ્ધતિ સખ્ત વિરોધ જાહેર કરે છે, અને તે તીર્થપરના આપણા વંશપરંપરાપ્રાપ્ત સ્થાપિત હક્કો સામે જે જે આક્રમણો પાલીતાણા સ્ટેટ કરેલા છે તે પ્રત્યે સખ્ત અણગમો જાહેર કરે છે.

ખ. જ્યાં સુધી શ્રી યનુજ્ય સંબંધી સંતાન-કારક પરિણામ ન આવે ત્યાં સુધી તે તીર્થની યાત્રાનો લાગ ચાલુ રાખવા આ પરિપદ્ધતિ સમસ્ત જૈનને આશ્રય કરે છે.

ગ. વિશેષમાં યનુજ્ય પ્રકરણમાં સંપૂર્ણ વિનય મેળવવા શેક આશ્રયેણ કલ્યાણજીની પેદી જે જે યોગ્ય પગલાં ભરે તેને આ પરિપદ્ધતિ અંતઃકરણપૂર્વક ટેકો આપે છે અને

ઘ. તે સંબંધી જે જે હીલચાલો ચાલે તે સઘળા સઘળ સંધ પાસે જાહેર કરવા માટે તે પેદીને વિનયપૂર્વક આશ્રય કરે છે.

પ્રસ્તાવ—શ્રી. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પૂના.

અનુમોદન—શ્રી. આશવજી ધનજી સોલિસિટર મુંબઈ.

સમર્થન—શેક લાલચંદ દેવચંદ—સાંગલી.

,, શ્રી. ગોકળદાસ નાનજી ગાંધી રાજકોટ.

,, શેક ચાન્તિલાલ ઉજમશી મુંબઈ.

,, શ્રી. વિઠ્ઠલરાવ કૃષ્ણ જૈની.

,, શ્રી. શ્રીમધરાવ તાખાડે—સાંગલી.

,, શ્રી. પાટીલ સંપાદક—સત્યવાદી.

,, શ્રીમતી કલ્પત્રીબાઈ—સાંગલી.

કારણ ૫ મો—આપણી સમાજમાં એક પક્ષ જૈન કેળવણીથી ખેનશીખ રહે નહીં એવી સ્થિતિ લાવવાની ખાસ અગત્ય છે. માટે આ પરિપદ્ધતિ લખા-મણ કરે છે કે દરેક જૈને પોતાની પુત્રી અને પુત્રને

ધાર્મિક શિક્ષણ સહિત વ્યાવહારિક શિક્ષણ અવશ્ય આપવું—અને તે માટે દરેક જાતની સગવડો યોગ્યતા અને સ્કૉલરશિપો શ્રીમંતોયે પુરી પાડવી.

પ્રસ્તાવ. શ્રી. મંગલલાલ એમ ગાંધી બી. એ.

અનુમોદન—શ્રીમતી કેકાલાબ જહેન.

સમર્થન—કેશવલાલ મંગળદાસ શાહ બી. એ. પૂના.

કારણ ૬ ઠો—જૈન સમાજમાં દિન પ્રતિદિન

સંખ્યા ઘટતી જાય છે. તેના અનેક કારણો પૈકી લગ્નોનું સંકુચિત ક્ષેત્ર, બાલમત-વૃદ્ધમત-કન્યાવિક્રય, ક્રિયાદિ હાનિકારક-રીવાજો કારણ છે તે તે હાનિકારક રીવાજો દૂર કરવા આ પરિપદ્ધતિ આશ્રય કરે છે.

પ્રસ્તાવ—શાહ દોપચંદ ભાઈચંદ. બી.એ. સાંગલી.

અનુમોદન—શેક લલુભાઈ કરમચંદ હલાલ મુંબઈ.

સમર્થન—રા. ભોગીલાલ જૈની, પૂના.

,, શેક મણીલાલ પુરુષોત્તમ કોલહાપુર.

કારણ ૭ મો—જૈનોના અહિંસા મોર્ગ અને અનેકોત્કર્શન વિધમાન્ય થઈ શકે તેમ છે તે તેનો પ્રચાર હિંસા અંતે અગ્રાંતમાં રહેતા સોફોને પાંચા વીરશાસનરસી બનાવવામાં કરવો એ જૈનોનું સાચું કર્તવ્ય છે. અને તે માટે પ્રચારકો તેમજ જૈન સિદ્ધાંતો સ્પષ્ટતાથી સમજાવે એવા દરેક ભાષામાં ગ્રંથો બંધાર પડે એ આવશ્યક છે, એમ આ પરિપદ્ધતિ સ્વીકારે છે.

પ્રસ્તાવ—શેક યુનીલાલ જગનલાલ સાંગલી.

અનુમોદન—રા. કેશવલાલ મંગળદાસ શાહ. પૂના.

કારણ ૮ મો ક:—જૈન સમાજના ચત્તાંબર દિગંબર તથા સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયો વચ્ચે જ્યાં જ્યાં મનઃક્ષોભ થવાનાં કારણો હોય ત્યાં ત્યાં તે કારણો પ્રીતિ અને શાંતિપૂર્વક દૂર કરી અખિલ જૈન સમાજમાં એક્ય અને સંપ સ્થાપવાની આ પરિપદ્ધતિ સર્વ ભાઈઓને ભલામણ કરે છે,

ખ. તથા હજળામાં દિગંબર ભાઈઓએ પોતાની પરિપદ્ધતિ તીર્થસ્થાનોનું એક્ય જાળવવા જે દિગંબર સ્વેતાંબર ભાઈઓની કમિટી સ્થાપી છે તેના માટે આ પરિપદ્ધતિ પોતાની પસંદગી જાહેર કરે છે.

કારણ મુકનાર—રા. પોપટલાલ રામચંદ શાહ પૂના.

અનુમોદન—શ્રી.બાળગૌડા આમગૌડા પાટીલ સાંગલી.

„ શેઠ ડુંગરચંદ અમથારામ એકસંખા.

ઠરાવ ૯ મો—આપણા દેરાસરોના હિસાબ પ્રસિદ્ધ થતા ન હોવાથી તેના વહીવટદારોપર અવિશ્વાસ આવે છે અને આલેખો મૂકાય છે. તો તેઓએ પોતાના સ્વમાન અને પ્રતિષ્ઠા ગળવવા દરવર્ષે પોતાના વહીવટના દેરાસરોના હિસાબ પ્રસિદ્ધ કરતો આવશ્યક છે એમ આ પરિષદ માને છે. આ ઠરાવની નકલ આ પરિષદના મંત્રીએ દરેક દેરાસરના વહિવટદારોપર મોકલી આપવી.

મુકનાર—શેઠ રામરામ મિયાચંદ કરાડ.

અનુમોદન—શેઠ ડુંગરચંદ અમથારામ એકસંખા.

„ શેઠ ચતુરભાઈ પીતાંબર સાંગલી.

„ શેઠ મણીલાલ દીપચંદ સાંગલી.

ઠરાવ ૧૦ મો—શ્રી બાહ્યથી ડુંગરપરના દેરાસરના વહિવટનો હિસાબ બતાવનાં અને પ્રસિદ્ધ કરવાની અનેકવાર માગણી કર્યા છતાં તેના વહિવટદારે તેમ ક્યું નથી તો તે વહિવટનો હિસાબ લેવા તથા પ્રસિદ્ધ કરવા નીચેના ગૃહસ્થોની એક સમિતી આ પરિષદ નીચે છે.

૧ શેઠ કૃષ્ણચંદ દુકમચંદ કાલવડેકર.

૨ „ આત્મારામ તેમચંદ નિપાણી.

૩ „ રામચંદ દહુચંદ.

૪ „ ડુંગરચંદ અમથારામ એકસંખા.

૫ „ રામરામ મિયાચંદ કરાડ.

૬ „ સરપચંદ ગંગારામ સાંગલી.

ઠરાવ મુકનાર—શેઠ નાનચંદ ભાષ્યચંદ એકસંખા.

અનુમોદન—શેઠ તેમચંદ જેડીરામ નિપાણી.

ઠરાવ ૧૧ મો—નિપાણીએ બરાએલ પરિષદ વખતે પરિષદના અંધારણુ માટે નિયમો ઘડવા જે કમિટી સ્થાપન કરવામાં આવી હતી તે કમિટીએ મેનેજિંગ કમિટીની મંજુરીથી સત્તાવીશ નિયમો ઘડેલા છે. તે સર્વ નિયમો આ પરિષદ માન્ય કરે છે.

મુકનાર—શેઠ નાનચંદ ભાષ્યચંદ એકસંખા.

અનુમોદન—શેઠ મોતીચંદ કૃષ્ણચંદ ભુચલ.

ઠરાવ ૧૨ મો—શ્રી દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર જૈન સ્વેતાંબર યોડિંગના સેક્રેટરીએ રજુ કરેલ સંવત ૧૯૮૧ આખરનો રિપોર્ટ આ સભા પાસ કરે છે. તથા સંવત ૧૯૮૨ આખરની બ્યાજ તથા લવાજમ વિગેરેની રકમ વચ્ચે કરવા સંમતિ આપે છે.

મુકનાર—શેઠ હીરાચંદ કુમેરચંદ વિઘ્નપુર.

અનુમોદન—શેઠ તેમચંદ જેડીરામ નિપાણી.

ઠરાવ ૧૩ મો—મંત્રી વિગેરેની નિમણૂક.

મહાત્મા ગાંધીજીને.

નવજીવન પુસ્તક ૮. અંક ૬ માં આપશીતો અમ લેખ આ તે જીવ દયા ? એ નામે છે તેમાં આપશીએ હડકાયાં કુતરાને મારવામાં અદ્ય પાંચ ગણ્યું છે અને તેથી જન સમાજમાં રહેતા મનુષ્યે તેને મારવા સિવાય બીજો રસ્તો રહેતો નથી. વળી રખડતાં કુતરાને ખાવાનું દેવામાં પાપ છે, વગેરે વગેરે ધલું ધલું એવું લખી નાંખ્યું છે કે સામાન્ય સમાજ જેમને અદિસાની પૂરેપૂરી લાગણી છે તે દેવતાઈ નાંખે. મહાત્માજી, આ બિચારાં કુતરાં પોતાની મેલે મનુષ્ય સંસર્ગમાં આવ્યાં નથી. મનુષ્યોને જરૂર હતી

માટે તેઓ તેમને પોતાની પાછળ ખેંચતા આવ્યા છે. હાલનાં કુતરાંઓ અંગાઉ વરુ, ચિવાળ, લોકડી વગેરેની પેઠે જંગલમાં કદાચ કરતાં હતાં, હટપુટ હતાં, પોતાનો નિર્વહ પોતાની મેલે આ મહાન વિશ્વમાંથી કરી લેતાં હતાં. તેમાં બ્યારે મનુષ્યને સમ્બંધમાં રહેવાની જરૂર પડી ત્યારે ચોખ્ખી વગેરે કાઢણે પોતાનાં બીનાં કુટુંબીઓ કરતાં ભોળાં ભાંત... કુતરાંને પોતાની પાસે રાખ્યાં. એ વખતે મને રૂપક રૂપે કહેવા પો કે તેમનાં બીનાં પિતૃઓએ પછી ના પાડી કે અરે મૂખાંઓ, એ મનુષ્યો મારના

થયા નથી ને યશો નહિ; માટે લોકાઓ ના, જાઓ નહિ. એમના એકા ને સ્વાદીલા દૂકડાથી જેવાઓ ના, અહીં આપણે કાચું કાચું ભરે ખાઈએ; પડ્યા રહે; પણ તેઓએ માન્યું નહિ ને કુતરાઓ તો ગયા. વંચવિસ્તાર વધ્યો. ન્યાં લગણુ માણસોને તેમની પૂર્ણ જરૂર હતી ત્યાં લગી તો તેમને પાણવામાં સતોપવામાં આયાં. પણ હવે તો પોલીસ (સારી વા માફી) ધણી વધી, રાજ યંત્ર કિસ્તાની, તેઓને તેમનો શબ્દ-અવાજ કંઈકેટલો આંખે અને આરવાખા ભૂખ્યાં રહે, પાણી ન મળે, તેથી જે તે ખાંધ, લાદ ખાંધ, અને હડકવા ચાલે એ બધાનો દોષ માણસોને માથે છે. ધણે લાગે ચહેરનો ભૂખે મરતો, પાણી વિનાનો કુતરા જ હડકવાના રાગનો ભોગ થશે. જગલનો કે ગામડાનો જવલ્લેજ મરશે. હવે આ બિચારોને માથે લુધ્મ, નાસતો વરસાદ વરસે છે.

આંહીથી પકડાવી અહીં મોકલાવાય છે, આ રોમાં નાંખી ત્યાં રાટલા પાણી અપાય છે, પાંજરાપોળો સંધરે છે, ગોળાએ મારવામાં આવે છે, કેરના લાકડા અપાય છે, ઈલાદિ મારી દ્રષ્ટિએ લુ-એનો વરસાદ વરસાવવામાં આવે છે. એ ધરવીર પણ મનુષ્ય પાસે રાંક પ્રાણી એ બધું અતિ આક-ન્દ કરી કંટણુ ભાવે સહન કરે છે. જગદમાં જવાનો પણ હવે સમય-રહો નથી. ત્યાં તેના પિત્રાઈઓ હવે તેમને બીજી જાતના જોઈ એક ઈચ પણ જગ્યા આપવા ના પાડે છે. આથી નહિ ધરના ને નહિ ધાટના એવા તેના હાલ થયા છે. જાઓ, અહીંથી, માણસોની સોડમાં રહો તે તમને પાળશે, પ્રથમ કાં ન માન્યું, વગેરે શબ્દો તેના પિત્રાઈઓ કહે છે.

તેમાં આપશ્રીએ આ અંકમાં તેમને મારવામાં અદ્ય પાપ અને પ્રભુ પુણ્ય, અથવા મારવાથી અદ્ય પાપ ને ન મારવામાં મહા પાપ-તેથી મહા પાપમાંથી અદ્ય પાપ બાદ કરીએ તો બાકી ધણો વડાવ રહે છે અને મહાજન તો વડાવનેજ વાંછે. આથી આપનાં અનુયાયીઓ તો ન્યાં હડકમાં રહે ત્યાં કોઈને કોઈ રીતે વહેવામાં વહેવા મારવામાં મારે પ્રવૃત્તિ કરશે, બોધ પણ કરશે, પત્રિકાઓ પણ વહેચશે. એનાં પરિણામ વળી આપશ્રીને જે પ્રગમે તે ખરાં. મહા-

ત્માઓ તો સદા અખંડાનંદી હોય, આત્મા, આત્મા-પ્રચાર, આત્માપરિણામ ત્રણેમાં તેઓ તો સમભાવી હોય. તેથી આપની તો આ કામમાં ઉત્કૃષ્ટ લગી એકજ ભાવના રહેવાની. જે કે મહાત્માઓના પ્રણુ મહાત્મા પ્રણુને ત્યાં મહાત્માનો હિસાબ થાય તે ખરાં.

તરત મારી નાંખવું, તરત મરી જવું, રીખાઇને મરવા દેવું તેના કરતાં એકદમ પ્રાણુ સંધરવા, એના અર્થમાં આપની આ આત્મા એક અપેક્ષાએ જાય છે તે પણ આપ સમૃતિમાં લેશો. એવી આત્મા છે. ક્યેા પ્રાણી પડિત-મરણે મરે છે અને ક્યેા પ્રાણી બાલ-મરણે મરે છે તે જાણવાનું કામ તો મહાત્માજીના-કેવળાત્માની જેના મનુષ્યનું છે. સામાન્ય જનસમાજ તેમાં ધણી બલ કરે છે તે પ્રમાણે હડકાવાને તરત મારવાથી તે બિચાર પ્રાણી છૂટે છે, અને બીજાને કડકાથી જે વિષમ પરિણામના વિસ્તાર વધે તે પણ બંધ થાય છે. આ બે લાગે આપ-શ્રીએ ગણ્યા હોય તો તેનો જવાબ નીચે પ્રમાણે છે. —તે પ્રાણી છૂટ્યું કે અતિ કષ્ટ પામી પ્રાણુ કાઢવા પડ્યા ત્યારે મરણુ પામ્યું —તે જોવા જેવું છે. જે માણસને ૧૦૦૦૦૦નું દેણું છે તે રોજ ૧-૨ રૂપીયા આપે તો ધણી સહેલાઈથી આપી શકે પણ ગોટા હજી કરે વાં એક આંકડે લેણુદાર લે તો ધણુંજ કષ્ટ પડે. એના અર્થ કોષ એમ પણ કરે કે ૧ લાખ રોજ લગી દેણીઆત રહેવું તેના કરતાં એક સાંધે છૂટકો. પણ તેતો દેણુદારની ત્રેવડ, મન, સહનશક્તિ અને સંજોગપર છે માટે જે હડકાવાને તરત માર્યું તેમાં તેને સુખ થયું કે દુઃખ થયું તે સામાન્ય સમાજ કહી શકે નહિ. જનમથી ધરડપણું દુઃખ અતીવ છે અને મરણું દુઃખ તો તેથી પણ અસંખ્ય ગણું છે. સૌ પ્રાણીને ભલે તે લલ્લું હોય, લંગડું હોય, આંધળું હોય ત્યારે પણ એક અવધવને જરા ક્ષટકો મારવાથી તરત જણાઇ આવશે કે તેને ચીરીમાં-એવા અતીવ દુઃખદાતા ચીરીમાં રહેવું હજી પણ ધણું ગમે છે. આ રિયતિ કીડીથી કુંજર લગી, મનુષ્યમાં પણ એક સરખી છે. છતાં એ પ્રમાણે કરવાનું માત્ર મનુ-ષ્ય સિવાયનાં પ્રાણીઓનાં નસીબમાં આવે છે અને

મનુષ્ય તો પોતાના નિયમો પોતાના સ્વાર્થની ખાતર જીવ્યાં પાંધે છે. આથી સ્પષ્ટ જણાયું છે કે કોષપણ અતિ દુઃખી, સર્વ ઇદ્રિયોએ, અરે આખે શરીરે બળી જીવું થઈ ગયેલા હોય તેવા જીવને પણ પોતાના વર્તમાન શરીરમાંથી નીકળતું ગમતું નથી. નથી ગમતું છતાં જીવને દેહમાંથી પરાણે કાઢવાનું કામ સામે ધણી હિતકર માને એ પણ કુદરતની અવનવી કળા છે. એવી એની માન્યતા તેને મુજારક હો. તેના પોતાના શરીરની એવી દશા હોય છે ત્યારે તેને તે પ્રમાણે કરવામાં આવે તેનાં ચિતાર કે અસર અત્યારે તેને નજ થાય. માટેજ હિંદુ મહાત્માઓએ મરતા જીવોને, મરવાને તરફથી આં મારતા જીવોને પણ કંતો દવા-ઉપચાર કરી આરામ કરવાના ઇલાજ શોધવા, નહિ તો શાંત ચિત્તે કુદરતનાં નિયમોને જોઈ તેનું પાલન કરવું તે નિયમો પી જવા. હા-કાયા કુતરા માટે પણ એજ દશા છે. તેને જો મારીએ તો—

સપ્ત, વૌછી, કાંકીડા, ગેરોળી, ઉંદર, સિંહ, વગેરે અસંખ્ય પ્રાણીઓને માટે તો દર પળે “મારો મારો મારો” નાજ પોકારો પડતા હોવા જોઈએ અને તેમને મારી પણ નાંખવા જોઈએ. એમાંનાં ધણાં મનુષ્ય નિવાસની વચ્ચે વસે છે. “લુની ૭ મી ગુજરાતીમાં” નાસ્તિક નરની આગળે” એ કાવ્ય દલપતરામજીનું સંભારશો.

મહાત્માજી ! આ પ્રથમ અટપટો છે. આપ પૂર્ણ રૂપે મહાત્માજી નથી, એમ વારંવાર કહી ચૂક્યા છે પણ એમજ પણ અમારાથી આપમાં અનેક અપેક્ષાએ ગુણાદિ વધારે હોવાથી મહાત્મા નામે સંબોધીએ છીએ. પૂર્વના મહાત્માઓ આજ પ્રસંગે મૌન્ય સાધતા—

આ જગતમાં ધણાં પ્રાણી માનને પ્રભુની સભામાં બોલાવી ફરિયાદ સાંભળવામાં આવે તો તેઓ તરતજ કહે કે—

પ્રભુ! હાંધ તો અમને મોટામાં મોટી ફરિયાદ મનુષ્યોની છે તે મનુષ્યોથી અમને બચાવો. આજુ વિષ અને તેમાંની તમામ સીજ આપનીજ છે છતાં—

૧. જગા તો મનુષ્યો કહે કે અમારીજ, કાષ્ઠપણ પ્રાણીની નહિ.

૨. ખોરાકની સીજે “ ” “ ” “ ”

૩. હવા “ ” “ ” “ ”

૪. પાણી “ ” “ ” “ ”

૫. રમત-ગમત. “ ” “ ” “ ”

આનંદ વિહારનાં.

સ્વથળ, જંગલ, “ ” “ ” “ ”

પહાડ, આકાશ,

પાતાળ.

આ પ્રમાણે માની બેઠાં છે અને સૌને કશું પણ સુખે ખેસવા દેતા નથી. માટે કંતો તેમને ખેંચી લેવા, વા, અમને ખેંચી લેવા. અમે હવે ખંડુજ, કષ્ટ પામીએ છીએ. તેમને સન્મતિ આપો તો તેથી પણ વધુ સારું.

આ હકીકત સર્વોચ્ચ સત્ય છે. કુતરા પાસે ઘર નથી, રાયરચીકું નથી, રાંધવા ચૂલાનાં સાધન નથી, બીજી કંઈ દખલગીરી નથી, જીતાં ચૂલાને જગા પણ કાષ્ઠ ન આપે, “રસ્તા” વચ્ચે પણ ચૂક ન શકે, દૂકડો માથે આપે નહિ, ત્યારે હજી માની વા બુખના દુઃખે (સૌમાં સમભાગજીવી અમે પણ હજીદાર તે ન્યાયે) તાણી જાય તો પ્રહાર પડે, વગેરે અતીવ દુઃખ બોગવે છે. પાણી પણ ન મળે, આસમાં લેવાની હવા તો “પ્રીતી”-ગદર-ખાળ-કોરીઆના ગંદ વાડનીજ મળે.

આ સ્થિતિ તેની છે.

“દુકામાં પ્રથમની વાત એમ સિદ્ધ થાય છે કે “તરત મરી જાય વા” મારવામાં આવે તો તેના દુઃખનો અર્થ આવે અને બીજાને પણ શાંતિ થાય” એ બાબત સાવ તકલાદી છે.

જીવતું રહે તો તે હડકાં બીજાને કરડીદમ્બરી ગણી દુઃખ પરંપરા બની કરે છે આ વાત પણ ઉપરના જેવીજ છે. હડકાં જેને હાલે છે તે કુતરાને પકડી બહાર ખાંડમાં નાંખવામાં આવે તો આ વાતનો તરત અર્થ આવે છે. જેથી મારવાની જરૂર પડતી નથી અને તે પોતાને મોતે ત્યાં મરે

છે. આ જગતનો આગળ કહ્યું તેમ એ એક અચળ સિદ્ધાંત છે કે એક ઇદ્રિયવાળાં જીવોથી તે દેહ દેવોયો ને મનુષ્ય યોનિનાં જીવો લગી સૌને પોતાના મોતે મરવા દેવા. દખલગીરી ન કરવી. તેમાં એ ખાસ કરી જેઓ પામર છે, શરણુ છે, તેમને તો બચાવવાજ અથવા મોતે મરવા દેવા. હડકાણું કુતરું, હડકાણું ચપા પછી સૌને કરડશે એ કંઈ નહીં નથી, વખતે નથી પશુ કરડતું. સીધું ચાલ્યું જાય છે. માર્ગમાં હોહા ચાય તોજ તે વાય પ્રકૃતિમાં હોવાથી ગચીઓ મારે છે. હડકાણાં કહેવાતાં કુતરાં કેટલીકવાર ખરેખરાં હડકાણાં પશુ હોતાં નથી. જેમ બધા સર્પોને મારી નાંખવામાં આવે છે તેમાં કેટલાક નિર્વિંધ સર્પો પશુ મરી જાય છે તેના જેવું છે. કેટલાંક કુતરાં ઘણાં બુખ્યાં હોવાથી અંદર અતિ વ્યાકુળ થાય છે અને તેથી મુંઝાય છે તેને માણસો પાછળ લાગી રાડો પાડી છુરાણું-બમિત બનાવે છે, તેથી તે અહીંથી તહીં કે તહીંથી અહીં બાટકે છે ને હડકાણું ફૂટી મારે છે. જો તેને પાણી, તેલ, રાટલો ધીમે ધીમે આપવામાં આવે તો થોડા વખતમાં પાણું સાફ-નિરોગી કુતરું બની જાય છે. માટે હડકાણું ચપા પછી પશુ માણસોને બચાવવા સાર પશુ તે હડકાણાને મારવાનો માણસને કોઈને-મહાપુરુષને પશુ હક્ક નથી. પ્રાણુ-નાખવાની જ્યાં સત્તા નથી તેવો પામર પ્રાણી હડકાણા કુતરાને મારવાનો જરા પશુ અધિકાર ધરાવતો નથી. હા, એવે પ્રસંગે તે તેનો ઉપચાર કરે, ખવરાવે, ખરેખર હડકાણું જીણાય તો જંગલની ખાઈઓ ન્યાંધી તે ઉપર ચડી ચક્રે નહિ ત્યાં મોકલાવે ને દેડ, લગી-સંભાળ રાખે અને સૌને પોતાને મોતે મરવા દે.

હડકવા હાલેલ માણસની દશા પશુ જે પ્રમાણે છે તેવીજ કુતરાની છે. કુતરાને હડકવા હાલે ત્યારે તે ઝેરી બને છે, બપોર બને છે, દુઃખકારક, ચર્ષ પડે છે, આડે દિવસે તો શાંત; અદ્ય-ભોજ, સંતોષી, અને હવાલ રહે છે. હડકવા ચાલે ત્યારે પશુ ૫-૧૦ માણસને વખતેજ, બેખબરપણે ૧૬ તારી ગાય છું, ૬ તારો કુતરો છું, ૬ તારો ગુલામ છું, ૧૦ કુતરા હવે તને છોડી મેલું છું, વગેરે

હલકાં ને લાત્યાર પ્રાણીના ઉદ્દગાર આપણે કયા વાર્તામાં સાંભળીએ છીએ તેથી કુતરાને તો કુતરુંજ મણવું, કરડે છે ત્યારે ધારાસભાના મેમ્બરો, રે-શન માસ્ટરો, પિત્રદોહી, માત્રદોહી પુત્રો, મીલના માલિકો, ખાણના શેઠો, ઓળિયાનાં-ધર્મપત્નીઓનાં લોહી પીનારો, બ્યભિચારી કુતરાઓ; નાનાં બચ્ચાં-એને ૧ તોલા સોના સાર કે ૨૫ સાર હડાવી ખુન કરનારા મનુષ્યો-પંડાણો, પંજાબ-બંગાળના યુગાઓ, દેશનાં નાણાં ખાઇ દેશનાજ ઉમદા રતોને જેલમાં પૂરાવનારાઓ; હજારો ડાક્ટરો, પોલીસના ઉપરીઓ, રેશનના નોકરો વગેરે વગેરે હજારો પ્રકારના હડકાણાં મનુષ્યો, કુતરાં કેરતાં કાણે કાણે લાખો ગણું બપોર કામ કરી રહ્યા છે-તેઓ છૂટાં ફરે છે.

આતો બિચારાં કુતરાં, જેની કાઈ કોઈ નહિ, જેનો કાષ વંચાલ, જેની કાઈ વગ નહિ, જેનાં કાષ બાખતે સગાં નહિ, તેનું જો કોઈને દાણે તો મહાત્મા-એને દાણે પશુ તે મહાત્માઓ તો જંગલમાંથી રહ્યાં, તેથી બિચારાંના ભોગળ, તેનો હડકવા જગતને સૌને સાલે અને તેનો નાશ કરવો, તરત મારી નાંખો અદ્ય પાપ, નહિ મારો તો મહાપાપ, આ ન્યાય ક્યાનો ?

આતો મુસલમાનો બકરીઘડ કરે છે. પશુ વાધ ઈદ કે સિદ ઈદ કરતા નથી તેના જેવું ચયું.

માટે કૃપા કરી ફરી નીધાંદમાં લેશો અને આ પ્રશ્નો ઉકેલ કરશો નહિ તો:-

—ધરમાં લપ લપ લપ, લપ, લપ લપ, હડકાણાં જેવાં લાગતાં માખાપોને પશુ શાંત-રીતે-શાંત-ઝેરથી મારવાંજ બેઠાંજ એ પવન વારોજ-પરિણમશે. કારણકે તેવાનો પશુ એ પાણીને લાગતો અટકે.

—રાજદરબારમાં અમને હડકાણાં કુતરા જેવા લાગતા તમામ રાજદારીઓનાં ખુન કરવાંજ બેઠાંજ એ પવન લાગશે. કારણકે તેમને મારવાથી હજારો હડકાણાંનો વિસ્તાર વધતો અટકે.

—સ્વચ્છ-વિવાહિત અને મૂંઝી હડકાણાં કૂતરાની પેઠે ઠેર ઠેર બ્યભિચાર કરતા, હજારો નિર્દોષ બાળાઓને બ્યભિચારમાં ઉતારતા, તમામ પુરોને પશુ કતલ

મીઠા વિપથી-સ્વધામ

પહોંચ્યાડવા નેષએ જેથી તેવાના જવાબી બુદ્ધિ પા-
વન થાય ને તે ચેપની અસર ખીનને ન ચેતે.

—લાંચ ખાઉ કોઈ અમલદારો, નોકરનાં લોહી
ચૂસતા કોઈ રોકીઆઓ, ગદરમાં કામ કરતા મજ્દુ-
રોના માલિકો ખાણમાં કરતા મજ્દુરોના ધણી, ચાના
કાંચીના બગીચામાં રોટલાને દુકડે અનીતિમય કાગો
કરાવીને ફેર ઉડાવતા હડકાયા માલિકો એ મૂવના
શા હાલ કરવા તે વિચારશો.

—ચંચાના મેનેજરો, કાપડરો, ગાડી, નેષ્ટ-
રોડ કંપનીના ડાયરેક્ટરો, વગેરે મોતાના પતા સુખ
વાસ્તે અનેક જૂથો કરે, રોટાળા કરે, અકસ્માત
ઉપજાવે તેમાં હજારો સ્ત્રી પુરો પાપમાલ ચપ્પાચ
તે હડકાયાના શા હાલ કરવા ?

—દરિયા, પવન, અગ્નિ, તોફાને ચડી મનુષ્યો-
નો એક ક્ષણમાં સંહાર કરે છે, લાખોને ધરનાર
વગરતા લાચાર બનાવે છે. તેમના શા હાલ કરવા;
હડકાવાને અતિ મોત છે તે આમાં પણ પ્રતિ
મોતજ છે.

હડકાવું શ્વેલું કુતરું તો ચેતે જાણતું નથી કે
હું હડકાવું છું, મારે આ માણસોને કરડી તેને હડ-
કવા કરવો છે, તેને તો તે જાતના રોગમાં કોણ
જાણે શું એ ચતું હશે અને તેથી તે એ ધુનમાં
આડે આવતા માણસ વગેરેને કરડે છે.

વળી રખડતાં કુતરાંને પણ ખબર નથી કે હું
રખડતું છું, મારે આ દુનિયામાં માણસોના સુખને
વાસ્તે રખડવું ન જોઈએ પણ તેમને રસ્તા આપી
અહીંથી નીકળી જંગલમાં જ્યાં માણસો ન હોય
ત્યાં રહેવું જોઈએ અથવા મરી જવું જોઈએ. અગર
મને કોઈ મારી નાંખે તો બહુ સાઈ, કુરબાન છે
એમ ગણી મરવા તૈયાર રહેવું જોઈએ.

એ પ્રમાણે કુતરાના સંબંધમાં છે હારે ઉપર
પ્રજાવેલાં માણસોના સંબંધમાં તેથી તદ્દન ઉલટું છે.

રખડતાં માણસો, છુટારાઓ, કન્યાવિક્રયવાળા,
બિંબચારીઓ, ટોંગી સાધુઓ, મીલમાલેકો, ધારા-
સમાના દેશોદી મેખરો વગેરે તો તમામ જાણે છે
કે આપણે આવા આવા દુર્ચ્ચાઈથી બરેલા છીએ,

જગતમાં હડકાયાં કુતરાંથી પણ વધુ ઝેર ફેલાવીએ
છીએ, આપણા પેટને વાસ્તે કરોડોના પેટ પર પાડે
મારીએ છીએ, ખુનો સુધાં કરીએ છીએ.

તેવા હડકાવાને માટે મહાત્માજી વિચાર કરશો.

આપ જણાવશો કે પોલીસ, કોર્ટ, તુરંગ વગેરે
તેવા માટે છે પણ આપને નિવેદન થાય છે:-

૧/કરોડ ચુન્દેગારી ખરેખરા હોય તેમાંથી ૧
લાખ પકડાય છે, તેમાંથી ૧૦ હજારને માટે કાયદા
પ્રમાણે પુરાવો પૂરો મળતો નથી અને ૧૦૦ કોર્ટ ચડે
છે જ્યારે પંને ઓછીવતી બૂલવાળો સગ થાય છે.

તેમાં કેટલાએ નિર્દોષ પણ ઘડોવાતા હશે. આ
પ્રમાણે જ્યારે થાય ત્યારે કોઈ મહાત્માજી કહે કે
પ્રજા તો તેને છોડશે, તે બાકીના સોના ધનસાક
લેનાર છે તે સમર્થ ન્યાયાધીશ તેને છોડશે નહિ.
આમ નિરાશ થઈ માણસોની કાવતરાખાણને ન
પહોંચાય ત્યારે તે કરોડો હડકાયાં કુતરાંથી પણ
અતિ પાપી માણસોને તમે કેરાગજો છોડી મૂકે છે.
એ ન્યાય આ ગરીબ હડકાયાં કુતરાં પર ઉતારો
અને જેની અનાયતા-માણસના કરતાં અતિથય
પામરતા-અજ્ઞાનતા પર રહેમ આણી તેને પણ
ધમરને ઘેર છોડો પણ મારી નાંખો-મારી નાંખવા-
મારી નાંખવામાં અતિ પુણ્ય વા અદ્યપાપને ન
મારવામાં મહાપાપ એ ચાલે એવી વેશો.

ઝેરી પ્રાણીઓ, માંસાહારી પ્રાણીઓ, પાંખીઓ
વગેરે લાંબું લાંબું ધણીને કરડે છે. ઝેરી મુચ્છરો,
ચોગનાં જંતુઓ, વગેરે અનેક જાતનાં વિષ ફેલાવ-
નારાં પ્રાણીઓ મનુષ્યોના સોય વાળી નાંખે છે ને
કુડુંબોનાં કુડુંબો પાપમાલ કરી નાંખે છે. તેને માટે
શો વિચાર કરીશું ?

આપણા દેશના કેટલાક દેશી રાજાઓ લાખોના
આંકડાની પ્રજાના કંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના કર
વેરા નાંખે, અમાનુષિક કામો કરે, નિર્દોષતા મંદાર
કરે, દેશમંદોતે જલમાં પૂરી રીયાવીને મારે, પ્રજાના
લોહીના ટીપાના પેસાને વિદેશમાં અમનચમનરે,
લાંટીઓમાં, ગાડીઓમાં, નાય રંગોમાં ઉગાવે તે
હડકાવાના હડકાવાની શી રચા ?!

હડકવા તે રાંક કુતરાના તેને મારો, કાપો, મરવા લો, મારી નાંખો અથવા પાપ છે, નહિ મારો તો મહા પાપ છે, તો પછી ઉપરના બધાનું શું છે ? તે પણ નિધામાં લેશો.

વેદક શાસ્ત્ર વાંચી જોવાથી જણાશે કે જીવંતાં, ફરતાં, ફરતાં, કુતરાઓ આપણું પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પણું શું કાર્ય કરી રહ્યાં છે. તેની વિદ્યા, તેની લાગ તેનું પેશાબ શું કામનું છે ? તેની નિમકહલાવી જગ ઝાહેર છે. હજારો દાખલા છે. તે શ્વાસમાં પણ આપણી કેટલીએ ખરાબ ચીજો લઈ લે છે, તે આપણું એકું, વિદ્યા વગેરે ખાઈ ભય છે. આપણાં બાળકોનાં નિર્દોષ રમકડાં છે, વગર પૈસાનો સિપાઈ છે વગેરે શુભો સામે તો જીવું જોઈએ.

રખડતાં કુતરાં એ ચખ્દ હિંદને માટે છે જ નહિ. દરેક શેરીમાં, મહોલામાં, ગામમાં, જે જે કુતરાં છે તે રખડતાં છે એમ કહેવાતો કાળ અંગ્રેજો આપણાં પછીજ આવ્યો છે. બાપી આપા હિંદમાં શેરીમાં જે જે પ્રાણીઓ છે, તે તે શેરીમાં રહેતાં મનુષ્યોનાં પ્રાણથી પણ વ્હાલાં પ્રાણીઓ છે. જે કુતરાં વધે તો રસ્તે જતો કોઈ પણ હિંદુ મુસલમાન છોડાવશે, કુતરાની ચાનકીએ કંઈ રખડતાં માટે નહિજ. હિંદ દેશમાં રખડતાં ચખ્દ અંગ્રેજ લોકોની અતિથય સ્વાર્થપરાયણતા બતાવે છે. શેરીના લોકો કુતરીની સ્વાવાજ જે રીતે કરે છે, નમાયાં ગણુડીઆની જે સેવા કરે છે, ઉદરની વી-આણી હોય તો તેનાં બચ્ચાં પણ કેવી રીતે સાચવી મોટાં થવા દે છે, વગેરે વગેરે વાત આપથી ક્યાં અનંતી છે ?

માટે રખડતાં ચખ્દ આપના આર્થ મસ્તકમાં શી રીતે ઉદ્ભવ્યો તે મારાથી સમજી શકાતું નથી. રખેને વિદેશી વાતાવરણમાં ધણીવાર ફરી આવતાં, આંખ મહોત્તમ તો થયા પણ, કેટલીક ધુતો મજબૂમાં અનેક વરસોથી પેસી ગયેલી તે ઉજળા આવી જાય છે.

કષ કષ યોનિમાંથી મરણ પામેલો જીવ કુતરા રૂપે અવતરે અને કુતરે મરીને સારામાં સારી ને જુડામાં જુડી કષ યોનિ પામે તેને કોઈ મહાત્મા પાસેથી આપ જાયશે લોરે તો આપને એમ ઘણું

કે કુતરે પણ મનુષ્યથી ચડી નય છે. જીવ ક્યાંથી આવ્યો, ક્યાં રહ્યો છે જીવ, અને આયુષ્ય પૂર્ણ થયે ક્યાં જીવ જશે તે સંબંધમાં બિનનતા જોવાની નથી. જીવ એનાં એ છે, કાળ અનંત છે, આયુષ્ય અનંત છે, જીવ આશ્રયે આપણને બિનનતા લાગે છે માટે આ પૂર્વ જન્મ, સ્થિર જન્મ અને પુનઃ જન્મનાં હિસાબો પણ લક્ષમાં લેશો.

કૃપાળુ મહાત્મા ! મારે લખાણ મારા અનુભવનું છે, કેષક ચક્ર પરંપરાનું છે તેમાં આપની શુદ્ધિ, ચક્રિત, ત્યાગ, શાંતિ આગળ હું સાગરે બિંદુ સમાન નથી તો પણ કૃપા કરી સારચાલી થશો. દોષ જણાય તો છણી દૂર કરશો સર્વ ગુણ મહંત્વ કરશો તેમજ કેષક આપ મેળવી ને વિચાર ફેરવી તો તો મારાં અહોભાગ્ય સંમળ્યું ન ફેરવી અને વાંચો તોએ હું તો મને કૃતાર્થ માનું.

હુંકામાં કુતરાં કે એવાં પ્રાણીની ઉપર આપની દયા છે જ નહીં કીડી પર પણ છે પણ હડકાયાં કુતરે રખડતું કુતરે એ બે વિષે આપને સિદ્ધત પ્રતિ-પાદન કર્યો છે તેથી મારા મનને લાગી આવતાં મારામાં હતું તે મેં ઝાહેરે કર્યું છે.

એક બે વાત રહી નય છે, તે એ કે

કુતરે રખડતું છે એમજ માન નથી. પ્રાણી માન રખડતાં છે, મનુષ્યમાં પણ રખડતાં છે. એવાં રખડતાં હિંદમાં ૫ કરોડ પણ યદ નય તો તેને માટે શું ? જેઓ અંગ્રેમાણિકપણે, બંદ આચારથી જગતમાં રહે છે તેઓ પણ રખડતાં જ છે માટે તેનો પણ વિચાર કરશો.

કુતરાને માટે કોઈ કોઈ નથી, વંકાઈ નથી, પિ-નકોઈ નથી, પણ જે હોત તો હું ધારું છું કે જે જરૂર માણસને હાલી પોતામાં કેસ જીવંત, કારણ કે માણસે કરતાં તે ઘણા સંકાયથી જન્મતાં રહી, બીજાને થોડામાં થોડું નહીં મરણી યરણી થાય છે. આ વાતમાં મણું રહસ્ય છે અને ધણું સમજવાનું પણ છે. માણસે પોતાના જ સુખને વાસ્તે (ખરા મહાત્માઓએ નહિ પણ માણસે-તેમાં જે રાજદારી માણસોએ ખાસ કરીને) કાયદા બનાવ્યાં અને તેમાં પોતાનો જ માન વિચાર કર્યો પણ પાસે રહેવા

ગાય, બેંસ, ઘોડાં, કુતરાં વગેરેનો બહુજ થોડો વિચાર કર્યો, એ પણ નીધામાં લેશે.

શુદ્ધ અહિંસા, અહિંસા, વિશ્વ અહિંસા, સમાજ અહિંસા, એમ અહિંસાના પણ આપે અનેક પ્રકારા પાડ્યા બહુપ્રય છે, દેશ, કાળ પરત્વે અહિંસા બીડી પાતળી હોય પણ તેથી કંઈ એમ કહેવાય કે “કુતરું રખડું હોય તેને મારવામાં અલ્પ પાપ ને જીવાડવામાં મહાપાપ” એ સમજાતું નથી. મહાત્માઓ એવે વખતે મૌન રહે અને કહેવાની ફરજ પડે તો કહે કે મારતું એતો પાપ છે, એ પાપ ક્યાં વગર મારાથી રહેવાતું નથી મારે મારે એ કરવું પડે છે. સૌ જીવોને પોતાનાજ શરીરમાં રહેવું અને શાન્તિ મેળવવી એ બહુજ વ્હાલું છે.

કુતરાને કે કીડીને મરવાને છેલ્લી સેકંડ કે સેકન્ડો અસંખ્યાત્મકો ભાગ બાકી હોય, મરીને તે ભવ છોડીને દેવલોકમાં કેવળજે ભારે સુખમય જીવંતી ભોગવવાની નિશ્ચયપણે હોય તોયે કીડીને અને કુતરાને પોતાને છં તે દેહ છોડવો ગમશેજ નહીં, તેમાં વધુ વખતે રહે તો સાઈ, કોષ ઉત્તમ હવા કરી રાખેતો સાઈ એમ ક્ષણે ક્ષણે ધ્રુવશે.

મનુષ્ય બ્યારથી સમાજ રૂપે રહેો ત્યારથી તેની સાથે કુતરાં જેવાં પ્રાણીઓ તેઓતાં બોલાવ્યાં કે પાળ્યાં તેથી વા સ્વાભાવિક રીતે વળજેલાં જ છે.

જેવાંકે-કરોળીઆ, મચ્છર, ઉદર, જિલાડી, મકોડા, કંસારી, કીડી, ગધેયાં, ધનેડાં, ગરોળી, છાંદુદર, ધુસ વગેરે.

એઓમાંનાં ધણાંએ માણસોને દુઃખદ છે. પણ તેઓ જે માણસના ઘરમાં આવે છે તે માણસોના બોલાવ્યાજ આવે છે અને પછી વધે છે. પાપખાનાં રાખો, ગટર રાખો, ખાળ રાખો, બખોરાં ઘરમાં રાખો, રોજ ને રોજ ઘર સાફ ન રાખો, ઉંચે નીચે પાળી જુડી કામ ન લ્યો, વસ્તુઓનો હદ કરતાં વધુ સંચક કરો છતાં સંભાળો નહિ, તેથી તે જુડી જુડી થોનિના જીવો કે જેમને પણ આ જગતમાં રહેવા, જીવવાનો બોલાવ વધારવાનો દક્ષ છે તેઓ આવે છે. એવાં નોતકં દષ બોલાવેલાં જીવોને મારવા એ તો

એમાનને કાગળ લખી તેડાવી ખુન કરવા જેવું છે. બેદરકારી મનુષ્યની ને ખુન એ જીવોનું થાય એ ન્યાય કોનો ?

એ પ્રમાણે હોવાથી સ્વચ્છતા, અલ્પ પરિચક, રોજીદી સંભાળ, સંકેરો, અને તે ધરધણીએ કે ધરધણીઆણીએ જાતે કરવો એમ મહાત્માઓનું ફરમાન છે. આથીજ જૈન લોકો પોતાના ઘરમાં કોષ પણ જીવતી થોનિ ઉત્પન્ન થવા દેવાય તેવું ધર રાખતા નથી છતાં પોંડાશીના દુઃખે વા પોતાના પ્રમાદે થંધ જાય તો તે જીવોને પકડી ન્યાં તેમનું પોષણ થાય ત્યાં મૂકે છે. છતાં પાપ તો માનેજ છે એવે વખતે પણ જૈન એમ માને છે કે મારા પ્રમાદથી આ ઉત્પન્ન થયેલા જીવોને મારે મારા ઘરમાંની તેમની ખાસ જગામાંથી બીજે દેશવર મોકલવા પડે છે. એક માંકક કે જૂને એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે નાંખવા એ હિંદના માણસને અંગે રિઝાના જંગલમાં નાખવા જેવું છે. આવો જૈન, માણસને વા ગામને તો દુઃખ દેનારો નજ હોય. હોય તો તે જૈન નથી પણ ઉધી દયાવાળો જૈન છે.

જંગલના મહાત્માઓ પાળી શકે તેવી દયા સમાજમાં રહેનાર મનુષ્યો ન પાળી શકે એ વાત સાચી, પણ તેથી પુણ્ય તે આ ને પાપ તે આ એવા જે અચલ સિદ્ધાંત છે તેને મહાત્માઓ ફેરવી શકે નહિ. પાપ તેતો પાપજ, પુણ્ય તે તો પુણ્યજ. જીવને મારવો ને તેને પુણ્ય કરાવવું વા અલ્પ પાપ કરાવવું એ તો બની શકેજ નહિ.

માણસના શરીરમાં જીવડાં પડ્યા હોય તે કાઢતાં માણસ બને છે ને ૨૦૦-૫૦૦ જીવડાં મરી જાય ત્યાં પણ માણસને બચાવવાનો આશય છે; જીવડાંને મારવાને આશય નથી. બચાવ કરતાં જીવડાં મરી જાય છે તેનું પાપ તો લાગે છે, પણ જે કાર્ક એવો ઉપાય હોય કે માણસે બને ને જીવડાંઓ બને તો તે કરવાનો ભાવ ઉત્તમ ડાકટર કે વૈદ જરૂર રાખે પણ તેવા ઇલાજને અસાધ્ય, જીવડાં બચતા નથી ને માણસને બચાવાય છે. ને કે જીવડાં કાઢતાં જીવડાં મરી જાય છેજ છતાં માણસ બચે એ પણ નહીં દોહું નથી-ધણીવાર બંને મરી જાય છે. આ વાત આપ

રખડતાં કુતરામાં ઘટાવેા કે માણસ જેવી ઉત્તમ ચો-
નિના જીવને બચાવવા રખડતાં કુતરાં મારવાં એ
અર્થ-પાપ છે તે ન મારવાં એ મહા પાપ છે તે
તેમાંએ ભૂલ છે, કારણકે રખડતાં કુતરાં એ માણસને
દુઃખદ નથી. માણસ માની લે છે કે આ કુતરાં મને
બહુ દુઃખદ છે.

એનો દાખલો—

કુતરાં રાડા પાડે છે તેથી મારી ઉધ ઉડી જાય
છે અથવા મને ચેન પડતું નથી કે સારા વિચારો
આવતા નથી. એવા માણસને કહેવામાં આવે કે

૧. વરસાદની ગર્જના ચાપ ત્યારે શું કરે ?
૨. ઝાડનાં પાંદડાં અખંડ ખડખડાટ કરે તેનું શું ?
૩. પવનના સુસવાટા ચાપ તેનું શું ?
૪. મીઠનાં ભુગળાં, ગાડીના પાવા, મોટરના
ધમધમાટ, રેલવેના ખખખાટ, પંચોના અવાજ તેનું શું ?

માત્ર જ્યાં લાઇલાજ છે ત્યાં માયું પજારી
બેસી રહે છે પણ કુતરાં જે અનાય તેનો કોઈ ધણી
નહિ ત્યાં અવાયો થઈ મારવા દોડે છે.

આ પ્રમાણે તમામ છે. પણ સહનશક્તિથી
ઉપરની ચીજોના અવાજની સાથે કુતરાં કે પંખીનો
અવાજ પોતાનાં બાળબચ્ચાંના અવાજની જેડે કેળવી
લે તો કોઈ વાંધો આવે નહિ.

એજ પ્રમાણે કુતરાના બટકુ રોટલાનો સવાલ
છે. પેટવરા ભેગો પુષ્પવરો થયો.

વળી કુતરે અતિ ઉપયોગી પ્રાણી છે. રખડતું
કુતરે પણ અતિ ઉપયોગી છે.

રખડતાં કુતરાં ગંદકી કરે છે તો મહાભાજી !
એ બિચારાની ગંદકી શા લેખાંમાં છે. આ ગટરો,
આ પાયખાનાં, આ મીલના પાણીના રગડા, ધરની
બાળકુડીઓ, વગેરે બિલકુલ બીનજરૂરી ગંદકી
આગળ કુતરાંની ગંદકી શા હિસાબમાં છે ? તે બિ-
ચારે તો રસ્તે ગંદકી કરે છે, કોષ્ટવાર અચાનકતાથી
ઘરમાં પણ કરે છે પણ તે તો તેના ગુણ આગળ
નમાવી લેવાનું છે.

કુતરાં રખડતાં છે માટે નકામાં છે અને માણ-

સને દુઃખકર છે માટે મારીજ નાંખવાં એ અર્થ
પાપ છે તો પછી આફ્રિકા, શીશ, ન્યૂઝીલેન્ડ,
ગિયાના, અમેરીકા, જાપાન વગેરે દેશોમાં આપણા
હિંદના લોકો કે જેમાંના કેટલાક દેશમાં તો ઇન્ડી-
અનોએજ નહીને દેશ સુધાર્યો, વધાર્યો, ફળદ્રુપ કર્યો,
છતાં તેના જુના ઇન્ડીઅનોનેજ હવેની નવી પ્રગ્ન કહે છે
કે તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, તમે ગંદા, ગોખરા,
હલકા, થોડામાં યુજરન કરનારા, છો, માટે ચાલ્યા
જાઓ. તેવા વિદેશી લોકોને માટે આપણે કંઈ
પણ ફરીઆદ ન કરી જોઈએ. કારણ કે
તે લોકો પોતાના સુખમાં આડે આવતા રખડતા
જેવા કે હલકા ગણતા લોકોને શા માટે રહેવા દે ?
હવેથી કુતરાના સવાલની જેડે તેવા વિદેશી લોકો
ઇન્ડીઅનોને રાખે તો મહા પાપ ને
ઇન્ડીઅનોને હાંકી કાઢે તો અર્થ પાપ
એમ શા માટે નહિ ?

આપે ઉપરનો જે સિદ્ધાંત શોધી કાઢ્યો તેને
આપણા વડીલ મહાત્માઓ જે યંધ ગયા તેનો કંઈ
ટેકા, આધાર ખરા કે નહિ ? કે મહાત્માઓ તો
જે કહે તે સત્ય ને સિદ્ધાંત રૂપે જ હોય. કોષ્ટપણ
યુગમાં, સંજોગમાં મહાત્મા જે વહે તે પ્રમાણ જ;
તેનાં કારણ પૂછાય જ નહિ કે આધાર મગાય જ
નહિ; માટે આધાર અપાતો હોય તો—

રખડતાં કુતરાં રાખવાં એ મહાપાપ.

” ” મારી નાંખવાં એ અર્થ પાપ
એને માટે હિંદુશાસ્ત્રો કંઈ આધાર ખરા ?
માનીના ગમા ને—

જેમ નાખે તેમ સમા
એ ન્યાય આપ જેવાને માટે તો હોય નહિ એમ
મારે માનવું છે.

શ્રી રાયચંદ કવિને સર્પ સંબંધી આપે જે પ્રશ્ન
પૂછેલો ને તેમણે જે ઉત્તર આપેલો તે આપને યાદ
હશેજ. તે ઉત્તર આપને સાચો નથી લાગતો ? તેનો
ઉત્તર આપશો.

હું આપને અપેક્ષાએ લક્ત છું, ખાદી પહેડું
છું, બને તેટલી સ્વદેશી વસ્તુ વાપરું છું, રેડીઓ

અનિયમિતપણે ફેરવું છું, આપનું 'નવજીવન' મૂળથી
આફ્રિક રહી બરોબર વાંચી વિચારું છું, આપના ત્યાગને
આપના જ્ઞાનને, આપે હિંદ પર કરેલા અનેક ઉપકારો
રેતિ વંદનાય ગણું છું છતાં આ બાબતમાં મને
રહેલી શંકા અથવા ઉપજેલા ખુલાસા આપ કને
આપ મહાત્મા હોવાથી-ક્ષમાસાગર હોવાથી કહેવાતો

હક જાણી કહું છું.

આપ બેરિસ્ટર દરજ્જા, રાજા દરજ્જા, અમલદાર
દરજ્જા, ઢોંગી સાધુ દરજ્જા હોત તો કહી શકત કે
નહિ તે હું કહી શકતો નથી, અવિનય થયો હશેજ
તેની માફી માગતો—
તા. ૨૮-૧૦-૨૬. 'ઉત્તમતનય'ના પ્રણામ

મીં વીરચંદ્ર રાધવજી ગાંધી બી. એ. એમ. આર. એ. એસ.

[સને ૧૮૬૫ માં શ્રીયુત વીરચંદ્ર ગાંધી છઠ્ઠાં અમેરિકા જઈ મુંબઈ આવ્યા હતા તે વખતે તેમનું હૃદય
ચરિત્ર રા. અમરચંદ્ર પી. પરમારે લખેલું તે આ મથાળા નીચે શેઠ મોહનલાલભાઈ મગનલાલએ પ્રગટ કરેલા
એક ચોપાનીઆ રૂપે ૫૫ આનાની કિંમતે વહેંચાયેલું; આ અમને રા. ખીમચંદ્ર લાલસારે પૂરું પાડેલ છે તે અત્ર
પ્રકટ કરીએ છીએ.]

મીં વીરચંદ્ર રાધવજી ગાંધી બી. એ. વીસા
શ્રીમાળી શ્રાવક વાણીઆ. મૂળ રહેવાશી મહુવા,
તા. ભાવનગરના. જન્મ સંવત ૧૮૨૦ શ્રાવણ વદ
૯, તા. ૨૫ આગસ્ટ ૧૮૬૪, મહુવામાં. પિતાનું
નામ રાધવજી અને માતાનું નામ માનખાઈ. ધણી
બાઈ બેહેતોમાં હાલમાં એમ્મા અને એમ્માના તાતા
બહેન છે, જેમ્માએ જૈન ધર્મ શાસ્ત્રનો સારો અભ્યાસ
કર્યો છે. એમ્માના પિતા મોતીનો વેપાર કરતા હતા,
અને ધર્મ ઉપર તેમ્માની એટલી બધી ચંદ્ર હતી
કે, સમીત વસ્તુ જાહેરી સુધી ખાધી નહીં તથા
ગરમ પાણી હમેશાં પીતા હતા તથા મોટી મોટી
જાત્રા કરી હતી. સુધારાએ ઉપર તેમ્માને ધણી
પ્રીતિ હતી. રહ્યા કુટુંબ વગેરેના ચાલ પોતાના ઘરમાં
સદાંતર બંધ કર્યો હતો.

મીં વીરચંદ્રે યુજરાતી બાષાનું જ્ઞાન મહુવામાં
રહીને મેળવ્યું હતું, અને મહુવા ગામમાંથી સહાયી
પેરેલાં એમ્માએ અંગ્રેજી બાષાનું સર કર્યું હતું. લાંબા
તે વખતના ઇન્સ્પેક્ટર તથા હેડ માસ્ટરની બધામણ
ઉપરથી મીં વીરચંદ્રને ભાવનગર અભ્યાસ કરવા
લઈ ગયા અને ધણી રોજગાર છોડી એજ કામને
સાંર આપું કુટુંબ ત્યાં જઈને રહ્યું. ગરીબ સ્થિતિ
જતાં પોતાના પુત્રના અભ્યાસ પાછળ પોતાનું સર્વસ્વ
ખર્ચવાનો વિચાર શેઠ રાધવજીએ કર્યો હતો, અને

તે મુજબ કર્યું પણ્ય ખરું. એજ અરસામાં એમ્માનું
લગ્ન મહુવામાં ૧૮૭૬ માં થયું હતું. પાંદ બાવન-
નગરની હાઈસ્કૂલમાંથી મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા આપી
સૌથી પહેલે નંબર પ્રાપ્ત થઈ એમણે સર જસવંતસિં-
ગજ સ્કોલરશીપ ૧૮૮૦ માં મેળવી હતી.

૧૮૮૧ ના નવ-યુઆરીમાં એમ્મા સહકુટુંબ
મુંબઈ આવી એલફી-સ્ટન કોલેજમાં દાખલ થયા,
અને દરતાથી અભ્યાસ આગળ વધારી ખંત રાખી
પોતાની બી. એ. ની પરીક્ષા ૧૮૮૪ માં પાસ કરી.
ઉપરની સ્કોલરશીપ ઉપરાંત એમ્માએ સરકારી સ્કો-
લરશીપ પણ મેળવી હતી.

૧૮૮૫ માં જૈન એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિ-
યાના એનરરી સેક્રેટરીનો માનવત્વ ઓધી એમ્માએ
લઈ અતિ પરિશ્રમ વેડી એ ખાતાને ફતેહમંદ ખાતું
ળનાવ્યું, પુસ્તકોનો સંગ્રહ કર્યો. પોતાની સેક્રેટરીની
કારકીર્દી દરમ્યાન પાક્ષીતાણા મદારાજ સુરસિંગજીએ
સન ૧૮૮૫ માં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનાં
કેટલાએક માણસોને કેદ કરવાથી જે કેસ ઉભો
થયો હતો તે કેસમાં મીં વીરચંદ્રે જુખાવીએ લઈ
અમદાવાદ, મુંબઈ, પુના, વગેરે સ્થળે જઈ અરજી
કરી ગવનર સાહેબને મળીને મેજસ્ટીરીઅલ ઇન્ક-
વાયરી કરાવવાનો દુકમ મેળવ્યો હતો. એટલામાં
મદારાજ સુરસિંગજી યુજરી જવાથી કેસની સમા-

ધાની યદિ. નવા મહારાજ માનસિંગજીના ગાદીએ આવવા પછી મુંડકાનો નિકાલ કરવા શ્રાવકોએ ચરણ કરી તેમાં મીં વીરચંદ આગેવાની લા- રેશે ભાગ લઈ ગવરનર લાર્ડ રેને મળીને કનલ વોટસન, જે કાકીઆવાના પોલિટિકલ એજન્ટ હતા તેમને મળીને લાંબી મુદત તેની સાથે રહીને, પુરાવા વગેરે રજુ કરીને મુંડકાનું સમાધાન કરાવ્યું કે શ્રાવક લોકો વર્ષના રૂ. ૧૫૦૦૦ દરખાસે ૪૦ વર્ષ સુધી આપે, તેથી જનાણુઓ વધુ સંખ્યા- માં જવા લાગ્યા. આ કમને પાર ઉતારવામાં મીં વીરચંદ બીજાઓ સંગે ઘણીજ મહેનત લીધી હતી. ત્યાર બાદ ૧૮૮૬ ના ડિસેમ્બર માસમાં લોર્ડ રેને યતુંજળના કુંગર ઉપર એક માનપત્ર આપ્યું હતું, તે માનપત્ર પછુ મીં વીરચંદ વાંચી સંજળાવ્યું હતું.

સન ૧૮૮૫ માં મેસરસ લીટલ, સ્પીય ફ્રેઅર અને નીકલસન સરકારી સોલિસિટરોની પેઢીમાં આટિકલ્સ કલાર્ક તરીકે એઓ જોડાયા, અને તે વખતે જૈનોના કેટલાએક આગેવાન સોડીઆઓએ પૈસા ધીરિને એમને સારી મદદ કરી હતી.

ત્યારબાદ ઉજનની પાસે મગસીજ પારસનાથના મંદિર બાબત શ્વેતાંબરી અને હીંગબરીઓ વચ્ચે લગભગ ૧૫ વર્ષથી જે કજીઓ ચાલતો હતો, અને એક બીજાની હાર છત થયા કરતી હતી, તે કેસમાં મીં વીરચંદ શ્વેતાંબરી શ્રાવકો તરફથી મગસીજ ૩-૪ વખત ગયા, અને કોર્ટમાં છેવટ સુધી લડીને મંદિર શ્વેતાંબરીઓને કમળે અપાવ્યું.

બાદ સોલિસિટરની પરીક્ષા આવી, પછુ ધર્મોના કામમાં રોકાયેલા રહેવાથી પરીક્ષામાં પાસ થયા નહીં વળી સન ૧૮૯૦ માં મીં વીરચંદના પીતા સ્વર્ગવાસી થયા તેમણે મરતાં પહેલાં કંઈ હતું કે મારી પાછળ રહ્યું નહીં, બોધે ઉતારવા નહીં. રમ- શાનમાં અણગળ પાણીએ નાહ્યું નહીં, મરણુ ખરચ કરવા નહીં; અને મરણુ પછી તેજજ કરવામાં આવ્યું.

સન ૧૮૯૧ માં સમેતશિખરના પવિત્ર કુંગરો ઉપર બેડમ નામના અંગ્રેજે એક ચરણીનું કારખાનું કાઢ્યું! તે દ્વર કરાવવાને કલકત્તાના બાજુ રાયબહા-

દુર બ્રિટિશસે શ્રાવક કોમ તરફથી મેન્કુર કરેખાનો વાળા ઉપર ફરિયાદી માંડી તેમાં શ્રાવક કોમ હારી અને તેથી ધર્મની લાગણી કુંખાવાનો બનાવ હોવાથી જૈન કોમને બહુ માડું લાગ્યું. તેથી મુંબઈનાં જૈન એસોસિએશન એન્ડ ઇડિયાએ એકમતે ઠરાવ કરી મીં વીરચંદને મેન્કુર કેસની અપીલમાં મદદ કરવાને કલકત્તે મોકલ્યાં. મેન્કુર કોમમાં દસ્તાવેજો વગેરે આગળથી દાખલ નહીં કરેલાં હોવાથી એ કોમ એટલું બધું વિકટ બંરેલું હતું કે કોઈ પછુ સારો બારિસ્ટર કજીઓ હાથમાં લેવાની ના પાડતાં હતા! પછુ કલકત્તામાં એ કેસ લડવા સાથે મીં વીરચંદ મહિના રહી બંગાલી ભાષાનો અભ્યાસ કરીને ડોક્યુમેન્ટ વગેરેના તરજુમામાં ફેરફારો બતાવી લાઇકોર્ટમાં નવા તરજુમા કરાવીને બાવાઈ ફેરવી નાંખ્યા, અને નવો પુરાવો અપીલમાં આપી થકાય નહીં માટે તવારીખ વગેરેના નવા સંબંધ રજુ કરી નીચલી કોર્ટની બૂલ બતાવીને જુનાં પુસ્તકો બતાવી, ત્રાંખાં પત્રો તથા શીલા લેખોના ફોટોગ્રાફ રજુ કરી કેસ ફોર્ટમ્સ કરી મેન્કુર કુંગર જૈન લોકોના છે, અને ત્યાં બીજા કોઈ દાખલ થવા પામે નહીં, એવું હુકમનામું મેળવ્યું!

બાદ પોતાનો સોલિસિટરનો અભ્યાસ પાછો ચર ક્યો. એટલામાં અમેરિકામાં ચીકોગોમાં જુની- આના ધર્મ સમાજ તરફથી જૈનોએનાં આચાર્યશ્રી- મદ વિજ્યાનંદ સૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી)ને આમં- ત્રણ આંવ્યું. તેઓ નહીં જઈ શકે એમ હોવાથી પોતાના તથા જૈન ધર્મના પ્રતિનિધી તરીકે મીં વીરચંદને મોકલવાનું નક્કી કરવા સાંઈ મુંબઈમાં જૈન નોનો એક સંઘ સન ૧૮૯૩ ના જુન માસમાં મળ્યો, અને સર્વાનુમતે ઠરાવ કરી એમને પ્રતિનિધિ તરીકે ચુટી કાઢી એમની મદદ સાથે એક માણસ આપ્યું, અને સ્ટીમર “આસામ” મારફતે આગ- સ્ટ માસમાં એઓ મુંબઈથી રવાને થયા.

સ્ટીમરપર રસોઇના ખાસ બદોબસ્ત સાથે વધારે ૫૨ આંખી બુલોજ લોકોના ચુંદકોનો બદોબસ્ત રંખા- વ્યો હતો. અમેરિકા પહોંચી ધર્મ સમાજમાં જૈન ધર્મોનાં તત્વો વિશે ભાષણ આપ્યું. જૈન ધર્મના પ્રતિનિધી તરીકે મીં વીરચંદને એટલું બધું માન

મળ્યું કે સમાજના ચેરમેન ડાક્ટર બેરાએ પોતાનું મકાન ખાલી કરી આપ્યું હતું. એની વકતવ શક્તિથી આતાજનો ખુશી થઇ ગયા હતા. ત્યાં મીઠી વીરચંદ્ર જેવું કે એક બાપણુ આપીને હું પાછો હિંદુસ્તાન જાઉં તો મારા ધર્મની કંઈ સેવા બન-વેલી કહેવાય નહીં. તે માટે ત્યાં જૈન ધર્મનાં લોક-ચરો આપવા માંડ્યા. જૈન ધર્મના અભ્યાસ સારૂ કેટલાએક કલાસિસ સ્થાપ્યા, અને ત્યાં સવાર સાંજ અભ્યાસ કરનારાઓ આવવા લાગ્યા. ઘણું પુરૂષો અને સ્ત્રીઓની જૈન ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા ચોટાડી. જૈન નામથી પણ જેઓ વાકેફગાર નહોતા તેઓને જૈન ધર્મનાં તત્ત્વ તથા આત્માનું સ્વરૂપ ખતાવ્યું. બે વર્ષ જેટલી ઘાંબી મુદત ત્યાં રહી ચીકાગો, બોસ્ટન, વૉશિંગ્ટન, ન્યુયૉર્ક, રોચેસ્ટર, ક્લીવલેન્ડ, કેસાડોગા, બટે-વીઆ, લીલીડેલ, લા મોટે બુક્લાઇન, શરિન, રોક-સબરી, એવનસ્ટન, હાઇલેન્ડપાર્ક, વગેરેમાં મળી જુદા જુદાં ૫૩૫ બાપણો આપ્યાં હતાં ! ત્યાંનાં ન્યુસ-પેપરો અને ચોપાનિયાઓએ એકે અવાજે એઓના વખાણ કર્યા છે. કાંઈ કાંઈ બાપણુમાં તો ૧૦ હજાર માણસો હાજર હતા ! કેટલાંએક બાપણો સાંભળવાને લોકો સ્પેશીઅલ ટ્રેનમાં આવ્યા હતા ! ચીકાગોની ધર્મ સમાજમાં રૂપાનો અને કેસાડોગાની સમાજમાં લાંબી પ્રબલ તરફથી એક સોનાનો ચાંદ એઓને મળ્યા હતા.

હિંદુસ્તાનની ખાસ સેવા તો તેઓએ ન્યુયૉર્કમાં તા. ૩૦ મી નવેમ્બર ૧૮૯૪ ને દિને નાઇન્ટીન-ચ સેન્ટ્યુરી નામની મોટી વગવાળા એક કવચ આગળ “હિંદુસ્તાનના મીઠાનરીઓ ફતેહ પામ્યા છે કે કેમ ?” એ વિષય ઉપર એક બાપણુ આપી બનવી છે. તેમાં હિંદુઓની નીતિ રીતિ તથા રીવાજો જેટલે છે, એવું સાબીત કરી આપ્યું હતું, અને મીઠાનરીઓ માત્ર નીચ કામને વટાળવા શિવાય બીજું વધારે કરી શકશે નહીં. વિગેરે ખતાવી આપ્યું હતું. ક્રિશ્ચિયન તરફથી હિંદુસ્તાનમાં ૩૩ વર્ષ મુઘી રહેલા કલકત્તાના બીશપ થોર્ન ધી. વીરચંદ્ર સાગા તત્કા-રમાં બાગ લીધો હતો. પણ મીઠી વીરચંદ્રના વિચારને પસંદ કરવાનો વચા સમાજની ખુશાલી જાહેર

કરવાનો પત્ર તે સમાજના પ્રેસીડન્ટ એઓને બીજેજ દિવસે લખી જણાવ્યો હતો.

વૉશિંગ્ટન શહેરમાં “ગાંધી ફિલોસોફિકલ સોસાયટી” સ્થાપી તેમાં આજે ૨૦૦ થી ૨૫૦ મેમ્બરો છે. તેના પ્રમુખ આ. ચોસ્ટ માર્ટર જનરલ મીઠી જોસફ સ્ટુઅર્ટ થયા છે. એના ઉપદેશથી હજારો માણસો વેજીટેરીઅન (ભાણપાલાનો ખોરાક લેનારા) થયા છે, તેમજ ચોથા મતને અંગિકાર કરનારા તથા સમાધિ પ્યાન ધરનારા નવ-કાર મંત્રોનો જપ કરનારા વગેરે ઘણાં સ્ત્રી પુરૂષોને એમણે બોધ કરીયા છે. વળી લંડનમાં ૧૮૯૫ ના એપ્રિલ માસમાં આત્મા હતા. ત્યાં સાઉથ પ્લેસ ચાપલ તથા રોયલ એશિયાટિક સોસાયટી આગળ લોર્ડ રેના પ્રમુખપણા નીચે બાપણો આપ્યાં હતાં. તે શિવાય લંડનમાં ૪ બાપણો આપ્યાં હતાં અને રોયલ એશિયાટિક સોસાયટીના મેમ્બર નિમાયા હતા. ત્યાંથી પ્રાંસ અને જરમની થઇ તા. ૮ મી જુલાઈ ૧૮૯૫ ને દિને સ્ટીમર એરીએન્ટલ મારફતે એઓ અજ પાછા આવ્યા છે.

સ્ટીમર ઉપર તથા પોતાની સફર દરમ્યાન એક પકા હિંદુ તરીકે પોતાનો ખાવાપીવાનો ખાસ બંદોબસ્ત એમણે રાખ્યો હતો, કે જેને માટે કપતાનો વગેરેનાં સરટિફિકેટો છે. બે વર્ષના અરસામાં અથાગ મહેનત કરવા છતાં પણ એઓ કદી “સીક” પડ્યા નહોતા. એઓએ બહેળો અનુભવ મેળવ્યો છે, અને હજારો વિદ્વાનો સાથે પરિચય કરી પત્રો મેળવ્યા છે, અને પત્રવ્યવહાર ચાલુ કર્યો છે. હિંદુસ્તાનમાં જન્મેલો છોકરાઓને કેળવણી આપવાની મદદ કરવા સારૂ ઠેક અમેરિકામાં એક ફંડ ઉઘું થવા માંડ્યું છે ! અને મુંબઈમાં પણ મોટા પાયાપર એક જૈન કોલેજ સ્થાપવાની ડીલચાલ થવા માંડી છે. મુંબઈમાં એઓ પધાર્યા તે પ્રસંગે અત્રેના શ્રાવકોએ એમને અનંદ સહ વધારી લઈ એક સુરવીર ચોદાને માન આપે, તેવી રીતે એક મોટા સરપયના આકારમાં એમને બંદરથી લઈ આવ્યા હતા. મીઠી વીરચંદ્ર પોતાની સફરનાં ૨-૩

ભાપણે અત્રે આપ્યાં છે, અને પાલીતાણા અને ઈન્દ્રીયુટમાં પણ પોતાનાં ભાપણે આપવાનો પંજમ શ્રીમાન આત્મારામજી મહારાજ પાસે જઈ ઈસી છે. ધન્ય છે એવા શુરવીર સ્વદેશાભિમાની આવીને શુદ્ધિવર્ધક સભામાં તથા ફરામજી કલશજી જનને !!!

Holy Satrunjaya.

By Chinubhai Chamanlal Javeri B. A. (Cantab)

Consecrated Mount: Abode of Gods:
Salvation unto us,
What nobler wish could we rejoice,
Than offer up ourselves.
Among the holy mountains vie,
The Glory of Satrunjaya;
Where sits within each Sanctuary,
An image of the Holy.
City of Temples 'Holy Spirits'
Befriend us in distress,
The earth seems coloured with our griefs
Lead us ere we transgress.
Exalted Lord ! 'Great Tirthankars'
The Holy Satrunjaya—
Thy greatest of Legacies we have,
Is hanging by a thread.
Restrained, by Power from April day
We have not come to pray.
But shall we humble down and sit
Like beggars in the street?
A tax!—a Poll tax State has laid;
Our fate has so ordained,
And usurped us of every right
And rule the law with might.

O Lord of Ours: O Tirthankars!
Give ear to our afflictions.
The autocrats lay deep their schemes
Against our sacred rights.
The month of Chaitra treads of late,
—The time for Pilgrimage,
When tens of thousands trod the 'Hill,
But now no soul is seen.
Be thou not silent at this hour,
The foe now swells with pow'r;
And strikes against our Liberty
To crush us under sway.
Answer our prayers Great Trithankars!
Guides of Righteousness!
Have pity on us, and offer help,
For thou alone could help.
We shall not bate who even hurt,
The way to win is Love.
Ignorant folk they know not GOD,
In darkness they walk on.
Oh foolishness of man! how long
Your judgment you will drag?
There's GOD—a just and severe Judge
To expiate our wrong.

The Shatrunjaya Dispute.

As seen by a European.

An echoe of the dispute between the Jain Community and the Palitana Durbar, about the Shatrunjaya Hill, has now come as far as Europe. That is right, and the cause in that manner rendered free from all contingent and local conditions, may be judged with impartiality.

Well, justice and reason are, without any doubt, on the side of the Jains.

The Jain Community has from centuries and centuries acquired on the Shatrunjaya Hill rights and privileges, against which the action of the Palitana Durbar seems to be unjustified.

Shatrunjaya is one of the most sacred places of the Jain Religion. The hill is covered with innumerable and magnificent temples, and every year thousands upon thousands of pilgrims resort to this holy of holies. So, it can reasonably be said: Without the Jain temples and the Sanctuaries, Palitana does not exist. For it is a matter of fact that pilgrims go to the Jain temples, and not to Palitana. Would the Hill with the temples fly away as in the tready past so pilgrims left the way to Palitana. and every claim of the Palitana Durbar for a tax were vanished.

Such is the moral aspect of the question.

Moreover, there is a material aspect, concerning the ownership and possession of the sacred hill. It is a simple one: The Shatrunjaya Hill belongs to the Jains.

When I open *Epigraphia Indica* Vol. 11, No. 6th, I find, among the Shatrunjaya Inscriptions collected by the late Prof. G. Buhler, p. 50-59, No. 12, an important Prakrit inscription, dated Samvat 1650, i. e. 1593 A. D., in which I read that the Great Moghul Emperor Akbar *granted the Shatrunjaya Hill to the Jains*, in the year Samvat 1639, i. e. 1582 A. D.

Indeed, this mention is sufficient for my true opinion.

Gujarat was then a part of the Moghul Empire, and by the aforesaid grant of Akbar, ownership and possession of the Shatrunjaya Hill was recognised to the Jains.

Consequently the Palitana Durbar is not to claim any sovereignty and authority over the Shatrunjaya hill. He must only support Police in order to guarantee tranquillity in the country and to secure protection, Watch and ward of the pilgrims.

The Palitana Durbar belongs to the clan of the Gohel Rajputs, whose earliest traces in the region are found

somewhere in the 13th Century. But they removed themselves to Palitana only at a much later date.

In the year 1651, the Jains entered into a contract with the ancestors of the present Durbar, whereby the latter guaranteed protection to the pilgrims coming to the hill, and the Jains in return agreed to make some money payment.

Contractual relations of this sort were continued during centuries.

After the establishment of the Kathiawad Political Agency, a new agreement was signed in December 1821, according to which the Durbar was to receive from the Jain Community an annual sum of Rs. 4500/- for the protection guaranteed. And this agreement was acted upon for nearly 40 years.

In 1863, after a new enquiry the Government of Bombay fixed the annual payment at Rs. 15000/- per annum, and the agreement was consented for 40 years. But as an essential feature it was established, that, in the event of any modification of this sum becoming necessary, the British Government was to be the supreme deciding authority.

That Agreement of 1886 expired on 1st April 1926. Then a new claim of the Palitana Durbar was to allow it to levy a pilgrim tax which would be collected through its own

agency. This tax was Rs. 5 a year from subjects of Palitana State, and Rs. 2/- per head from every foreign pilgrim.

But such a tax leads to very great inconvenience to the pilgrims. Therefore the Jain Community submitted a Rejoinder, showing that the payment hitherto made had been in the nature of a contractual obligation under agreement accepted by both parties.

The Contest was put before the Hon'ble Mr. C. C. Watson, Agent to the Governor General for States in Western India. The Honourable has decided, by an Order, dated 12th July 1926, that the Durbar of Palitana is entitled to one Lac of Rs. i. e. 100000/- Rs. a year, and for a period of ten years, from the Jain Community, in commutation of his right to levy the pilgrim tax.

This amount which represents an increase of nearly 700 per 100, will generally be regarded as an exorbitant one. For it is in excess of what is required to guarantee protection of the pilgrims. Moreover the normal revenue of the State being about seven lakhs of Rs. the addition of one lakh signifies a substantial gain to the State but also a sort of spoliation of the Jain Community.

Therefore the Special Session of the Jain Svetamber Conference has

strongly protested against the order of the Honourable C. C. Watson. In his Presidential address on the 31st July 1926, the Honourable Mr. Shriyut B. Singhi has reasonably suggested that "the supreme Government of India should appoint an authoritative and representative Commission of inquiry to investigate thoroughly into the whole question, and to report thereon dispassionately, on Judicial as well as Historical grounds."

So the Jains look to the British Government for equity and justice.

For the Jain Community is a peaceful, loyal and law-abiding one.

Its rights are clear and guaranteed by many centuries. Meanwhile the Palitana Durbar claims to exercise sovereign authority over the holy Shatrunjaya and he risks, through an excess of his attitude to make it impossible for the Jains to visit their temples.

But justice does preserve sovereignty in the world, and the Jains have both equity and justice on their side. Therefore they have full confidence in the final decision of the British Government.

Dr. A. Guerlinot,
French Jain Scholar,
PARIS.

આકાંક્ષા.

બિચારાં ! આશાનાં પંખિયાં ! હડતાં ગગનચિહ્ન બણી કેવાં !
રૂપાના મહિ રાવણ મહિ ! હરે શું ? અમૃત મેવા
હોંધા ધરી દેવામાં અદેશી, પ્રયાણ કરી રહ્યાં લેવા 1-બિચારાં. ૧
અનિવ ન્હા વાવ સરિખો પૂમતો યોગમ ભેરે
વિદેહ વાદ એમ કહ કારિણી ત્યાં હડતું કહ પેરે ? 1-બિચારાં. ૨
તપે રવિ અતિ તિન રોષથી, ત્યાં દહી રત્ન સદુ કંઈએ
અમિત બિચારાં પંખિયાં ! ક્યાં વિરામ સોધે તદાએ ? 1-બિચારાં. ૩
ભીતિ ના પૂરની સામે એ વરતુ દુસ્કર કેવું !
આશાનાં માથો પામર એ કરતાં સાદસ એવું 1-બિચારાં. ૪
નથી સદાનુભૂતિ, નથી સદાચરો, નથી પંથ શીવકારી !
હવાનું મેવા સતેમે ! સમજને ઈશ ચારી 1-બિચારાં. ૫
નથર નમ પણ અમર આય છે નરા ન અર્ધા ખૂટે !
બન્ન દુષ્ટ બલે યાય તોય પણ નવ પલ્લવ ફરી ફુટે 1-બિચારાં. ૬

શ્રી શત્રુજયની એક ઐતિહાસિક ઝિના.

વિક્રમસી ભાવસાર ચુપદિ.

પુરુષ એક જગિ મેરુ સમાન,
તે વર્ણુ તલે દિલ કાન ।

સેતુન સમૂ ન તીરય કોઇ,
મનિ આપણું વિમાસી જોઇ
રવિ તલિ રાવણ સમૂ ન રૂપ,
દરસણિ દીઠ બાજબ જૂખ ।
તીઠ આગલિ આદિલ પ્રાસાદ,
તિહુયંથુ ભંપરી નખમ નાદ

૥૧૥

૥૨૥

પ્રભુ પૂજનમ બલે ભોગિ,
ખાની પદ્મ કરમ સંયોગી ।
તે પૂજારા પરહા કરી,
કાલા પાઠાણુ કરિ તીજુમ ધરી

૥૩૥

એ દેવ છઈ વાણિયા તણું,
અઢનમ અરય અપાવસીઈ ધણું ।
તેઠ તણું વયણું સાંભલી,
પાખલિ ધણી પરજ ખલમલી

૥૪૥

એકી ધાયા લેખ ખાંડ છરી,
રહીયા દેલ પાખલી ફરી ।
એક ભણમ એ અઢ આગમું,
જમ મેહલાવી તલે પુણું જમું

૥૫૥

તેઠે વાતજ કાધી હોખ,
આધા યમ ન સકમ કોખ ।
ભાવસાર વીક્રમસી ભણું,
સંરાં ધુરિ નામ તેઠ તણું

૥૬૥

પહિરી નિર્મલ આદર ધોતિ,
જસ શરિર સોવનન જોતિ ।
હાથિ સુગંધ સેવનાં માલ,
આવિ કયા કહી દેપાલ

૥૭૥

જમડ નાગિ ખાધિ કરી,
એક મનુ અલવિહિ સંચરી ।
તીજુમ ખાની ડામે લાવીયા,
તેઠ તણી વાતછ આવીયા

૥૮૥

તલે તાં સોવણું માયું બહ,
પરકં પરકં આપમ સહ ।
હાથિ અ છઈ તે મુદાં ધણી,
મેહ લાપી મિહુ જણુ ભણી

૥૯૥

એક પ્રતિષ્ઠ મમ ભોલમ દસી,
આણી ન ભામ સુકડી ધસી ।
ખીન પ્રતઈ ભણી કાં જૂલ,
તાં તા લેખ આવિન પુલ

૥૧૦૥

એક રહિલ પરમેશ્વર પાસિ,
ખીન મે ઉતરીયા સાસિ ।
જુ અવસોમ આદિ જિણુદ,
તૂત દિયમ પરમાણુદ

૥૧૧૥

સામી તણું ચલણ અણસરી,
ખાની સોહિલ મિહુ પગિ ધરિ ।
જમદ લીધી જિમણુઈ હાથિ,
ડાખઈ ખાનિ સોહિલ ખાથિ

૥૧૨૥

જમ જમ હુંદી પામ તીઠ મેહ;
મિહુના સાદસ પાર ન લહ ।
છીયું કરમ નવલું છીપણું,
ખિખમ ભરમ નામ આપણું

૥૧૩૥

છીયું પામ અંબિનવી ભાતિ,
ધનકલ ભણાવિ જાતિ ।
ખાદરલા વાદરિ રાહાવિયા,
મારીતા ગાદા (ધંટા) ? વડાવીયા

૥૧૪૥

વીક્રમસી મલારામ રહિલ,
ચુરુલ દેવલોક ગમે ગહિલ ।
રાયરાણા મોટા મંડલી,
ખોલમ ખિરદ મહાજન મીલી

૥૧૫૥

હુલકું મહાજન એઢનમ ભણું,
પહિણુ કલસજ હુલતણું ।
જહતણું ધરિ પાણી ગલમ,
અલખ્ય ભયિણુ જુદુરિઈ ટલમ

૥૧૬૥

માંસ મદિરા આસતા નહિ,
લહુ માહાજન તાહરમ કહી ।

માથા (પિતા) (ભાતા) રામહદૈતું પૂત,
આદિસર જલિ મરણિ પહુત ॥૧૭॥

ધન માતા જે ઉદરીઈ ધરીઈ,
ધન કલન જિણું વર વરિહ ।

૧) વીકમસી ચરીત સાંભલધ,
તેહ નર નારી અફલાં ફલધ ॥૧૮॥

॥ પ્રતિ વીકમસી ભાવસાર સુપદી ॥

“ નોંધ—આ ચોપઘ અમારા પર વડવાણ કંપથી મુનિ રંગવિજયે જૂના ચોપડામાંથી ઉતારી મોકલી આપી છે અને સાથે જે જણાવ્યું છે તે લાખા સુધારી અન આપીએ છીએ કે—” આ ચોપડાના સંબંધને મળતીજ બીના પાલીતાણાની આસપાસના ભાવ-સારોના મુખેથી પંચ હાલ પંચ સાંભળવામાં આવે છે. કારણ કે તેઓ તેના કલનાજ-પિત્રાઇઓ ગણાય. તેઓ કહે છે કે અમારો વડવો વીકમસી કરીને હતો. તે જાતે ભાવસારના દીમાણીઆ ગોત્રનો હતો ને લગ્નમાં રંગવાનો (છીપનો) ધણો કરતો હતો. એકદા કામ કરી મધ્યાન્હ ચતાં ઘેર જમવા આવ્યા તે વખતે ઘરમાં તેની ભોળાઇને કામ પ્રસંગે રસોઇ કરવાનું મોડું થયું. વીકમસીને કોપ થયો ને આમ ફરીયા ને તેમ કરીએ એમ તે કહેરા લાગ્યો એટલે ભોળાઈએ આવેશમાં કહ્યું કે આટલા બધા જોરાવર છો તો જાએને સિદ્ધાચલજીને મુક્તાધાટ (મુક્તા) કરોને ?—આ વખતે સિદ્ધાચલજી ઉપર મૂલ નાપકજીની કુંકમાં વાધે નિવાસ કર્યો હતો ને યાત્રાજી તેથી જઈ ચકતા નહિ. જા્ય તો હેરાન કર્યો ને મારી પંચ નાંખતો. આ વાધ સામે પરાક્રમ કરો તો ખરા જોરાવર—એમ મેણું ભોળાઇનું થયું. વીક-

મસીએ કહ્યું કે સિદ્ધાચલને મુક્ત કરીને પછીજ ઘેર આવીશ.

“ આ પ્રમાણે કહી વીકમસી ચાલી નીકળ્યો. સંબંધને કહ્યું કે હું સિદ્ધાચલજી ઉપર વાધને મારવા બંદ છું. ઉપર જઇ વાધને મારી ઘેરો વગાડું ને તમે સાંભલો તો જાણીને કે મેં વાધને માર્યો ને જો ન સાંભલે તો મને મુવો માનજો. આવું કહીને ઉપર જઇ વાધને માર્યો. વાધે પંચ તેને મુવા મેવો કરી નાંખ્યો. છેવટે પોતે ધીરજ લાવી પોતા પાસેનું કપડું શરીરે મજબૂત બાંધીને ઘંટ પાસે આસતે આસતે જઇને ઘંટને જોરથી વગાડ્યો, ને સિદ્ધાચલજીને મુક્તાધાટ કર્યો. યાત્રાલુઓને ત્રાસથી બચાવ્યા. યાત્રા ખુલ્લી કરી દીધી.

“ આજ વીકમસી ભાવસારનો પાલીઆ હાલ સુધી કુમારપાલના દેરાસરજી પાસેજ નાનો અભિ હાલ રાપેલ છે તેની નીચે હાગત છે. તે મેં ઘણી વખત જોયો છે ! હજી દીમાણીઆ શોત્રના ભાવ-સારો યતુંજ્ય આસપાસ વસે છે ને તેમના છોકરા-ઓની છડાછેડી ત્યાંજ ફરે છે એમ કહેવાય છે.

આ દેપાલ કવિની કરેલી ચોપઘ, હોણ એમ જણાય છે. તેનું નામ વયમાં સાતમી ગાથામાં છે.”

મુનિ શ્રી દર્શનવિજયજીને આજ ચોપડી એક પાનામાં મળી છે. તેમને પૂછતાં તેઓ જણાવે છે કે “વાધને માર્યાનું સ્થળ—તે વાધ—વાધણ અચ્ચાવાળી વાધણ પોળ કહેવાય છે તે છે એટલો મને વિશેષ ખ્યાલ છે.”

આ ઉપરથી જણાશે કે ‘અધ’ થયેલી ‘યાત્રા’ને જીવને જોખમે ખુલ્લી કરાવનારા વીરપુરુષો જોતામાં હતા. હાલ જે કે લુદાંજ કારણે ‘પંચ’ બંધ થયેલી યાત્રાને ખુલ્લી કરાવનારા વીરો પ્રગટે એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના !

॥ नमो तित्थस्स ॥

જૈન યુગ

[શ્રી૦ જૈન સ્વે૦ કોન્ફરન્સનું માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૨.

અંક ૭૮૮

ફાગણ-ચૈત્ર

૧૯૮૩

માનવ તંત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વડોદરા હાઈકોર્ટ, મુંબઈ

શ્રી મહાવીર જન્મોત્સવ ખાસ અંક.

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.
વસંતોત્સવ	૨૮૧	મજાનુ મહાવીરની સિદ્ધાન્તભૂમિકા
તંત્રીની નોંધ	૨૮૨	વર્ધમાન સ્વામીની વ્યવહાર્યતા વિવિધ. નોંધ
૧ જૈનો અને મી. મુન્સીનું પ્રકરણ		૧ મી. કનૈયાલાલ એમ. મુન્સી સાથે થયેલ પત્રવ્યવહાર
૨ મી. મુન્સી કમિટી		૨ તા. ૧૮મીએ મળેલી બહેરસભામાં પસાર થયેલા ઠરાવો
૩ પ્રેટરલ સભા		૩ મુંબઈ યુનિવર્સિટી સાથે થયેલો પત્રવ્યવહાર
૪ આ સંબંધે 'યુજરાતી'નું વક્તવ્ય		૪ બેંગ્લોરમાં પ્રચારકાર્ય
૫ છેવટે		વિશ્વકાલ પુરાણચંદ (પાલણપુરવાસી)નો વિશેષ પ્રવાસ
૬ રચાકવાસી જૈનકોન્ફરન્સ		૬ ઉપદેશકોનું પ્રચારકાર્ય અને સૂક્ત બંડારફંડ
૭ શેઠશ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદનું શોકજનક અવસાન		૭ કન્વેન્શનમાં સૂક્ત બંડારફંડ
અમારો સત્કાર	૨૮૯	૮ અમદાવાદમાં શ્રી સૂક્ત બંડારફંડમાં ફાળો
રાત્રનચી	૨૯૩	૯ જૈન સ્વેતાંબર એજ્યુકેશનલ બોર્ડ
આપણું 'ખમાસમણ' અથવા પ્રણિપાતસૂત્ર	૨૯૫	૧૦ સં. ૧૯૮૨ના આસો વદી ૦) સુધીનું શ્રી જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ ઓફિસનું સરવૈયું
હેમચંદ્રાચાર્ય અને રાખધિરાજ	૩૦૨	૧૧ સં. ૧૯૮૨ની સાલનો આવકગવકનો હિસાબ
પ્રાચીન જૈનકવિઓનાં વસંતવર્ણન	૩૦૬	૧૨ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર એજ્યુકેશનલ બોર્ડનું સં. ૧૯૮૨ની સાલનું સરવૈયું
મી. મુન્સીનાં પુસ્તકો સંબંધી રીપોર્ટ	૩૧૯	૧૩ એજ્યુકેશનલ બોર્ડના સં. ૧૯૮૨નો આવકગવકનો હિસાબ
જૈનો વિરૂદ્ધ વિખમય સાહિત્ય	૩૨૧	૧૪ આવનું અધિવેશન
શ્રી વર્ધમાનનાં શુક્રનાસ-ત્યાગપૂરથી બોધ	૩૩૭	૧૫ મી. મુન્સીનાં લખાણો સામે વિરોધદયક સભા
જમશ્રી મહાવીર (કાવ્ય)	૩૩૯	૧૬ શ્રી શત્રુંજય પ્રચારકાર્ય સમિતિનો રીપોર્ટ
મહાવીર-જમપત્ની	૩૩૯	૧૭ ખાસ અધિવેશનના પ્રમુખ મહાશયની સખાવતો
શ્રી વીરસુતિ	૩૪૨	
વીરચરિત્રનો લેખક	૩૪૫	
શ્રી મહાવીરના શ્રાવકો	૩૬૦	
શ્રી જિનેશ્વર સંસ્કૃત મહાવીર જન્માભિષેક	૩૬૭	
રાજતિલકગણિકૃત શાલિમદ્રસુ	૩૭૦	
છવચરચદશમાં શ્રી મહાવીરપ્રભુનાં વિહાર-સ્પર્શો	૩૭૮	
શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રહસ્ય	૩૭૭	

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મૂર્તિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી સખાગેલા મહત્ત્વ લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વત્તા માન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે અપાશે.

તો દરેક સુખ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદકો બનાવશે અને સંધ્યેસંધ્યા પરિપાદના કાર્યમાં યુષ્ઠિ આપશે.

માઝુ વર્ષથી વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ સહિત માત્ર રૂ. ત્રણ

લખો-જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ ઓફિસ
૨૦ પાલણી મુંબઈ નં. ૩.

આ માસિક બહેળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવાની ખાતરી રાખે છે. નો બહેરસખબર આપનારાઓને મારે ને હપ્તોગી પણ છે; તો તેઓને હપ્તને સરનામે લખવા કે મળવા મત્રાખજ છે.

જૈન યુગ.

卐

પ્રાણીમાનના દુઃખને પોતાનું ગણવું એનું નામજન મહાત્માપણું, ખરી સહાનુભૂતિ-સમવેદના-સમસાર છે, એનું ખરી ધર્મ છે. એને પાળનારાને ધર્મ —આદરીદૃષ્ટાંતમાળા પૃ. ૧૬૮.

પુસ્તક ૨ અંક. ૭.

વીરસંવત ૨૪૫૩ વિ. સં. ૧૯૮૩.

રાણપુ.

વસંતોત્સવ

(૧)

આજનો ઉત્સવ એવાં પુણ્યસંભારણાંનો ઉત્સવ છે, પાપનો નહીં; પ્રેમનો ઉત્સવ છે, મોહનો નહીં; સત્તાનો ઉત્સવ છે, અસત્તાનો નહીં; રંગનો ઉત્સવ છે, કદંબનો નહીં; સૈદ્ધ્યનો ઉત્સવ છે, બિભ્રત્તાનો નહીં. આ શુદ્ધિનો ઉત્સવ છે, આપણા આત્માને લાગેલી અંધકારની રજને ધોઈ નાંખવાનો ઉત્સવ છે. હવેથી તો પ્રકારનાં પુણ્યજળથી જ આત્માને વધુ ને વધુ અંધેણી કરાવવાનો ઉત્સવ છે. કાંટાં અને કાંપરાંને તોડી સાફ કરીને રંગબેરંગી ને પરમ સુગંધિત પુષ્પો ઉઘાડવાનો ઉત્સવ છે. સંસારમાં રોહનાં બીજ વાવવાનો ઉત્સવ છે, જાંબુતા ખીલવવાનો ઉત્સવ છે. વ્યક્તિનો જ નહીં પણ સમૃદ્ધિનો ઉત્સવ છે. રચનો છે તેમ પરનો છે. આપણો, આપણાં કુલનો, ગામનો, પ્રાંતનો, દેશનો, ખંડનો, જગતભરનો ઉત્સવ છે. આપણા દુઃષ્ટા દુઃષ્ટા સુરો ગમે તેવા હોય, છતાં આજે તો આપણા એ સર્વ સુરો એકજ સિતારમાં પૂર્ણ સંવાદમાં ગોઠવાઈ રહે, અને તે પર મહાવ્રતના આનંદના અદ્ભુત સુરો ગવાઈ રહે, એની વિધિધામાં એકતાનો આ ઉત્સવ છે. આજે તો આપણા

રાગવિરાગની સર્વ વિપમતા ત્યાગીને આપણે સુરમાં સુર પૂરીને એક પિતાનાં સંતાનો જેવાં રોહ-ખંધનમાં રહીને આ ઉત્સવ ઉજવવાનો છે. આજે ચલુધૈવ કુદૃશ્યકંનો ઉત્સવ છે. ભૂત અને ભવિષ્યને વર્તમાનમાં લાકેળવાનો ઉત્સવ છે. અવંતતાને પણમાં સમાવવાનો ઉત્સવ છે. વિદ્યાનીઓના ઉત્ક્રમનો ઉત્સવ છે, તત્ત્વજ્ઞાનીઓના સમન્વયનો ઉત્સવ છે, કવિ-ઓની અમર વસંતનો ઉત્સવ છે. પયગંબરોના નવપયગામનો ઉત્સવ છે. આજે જડચેતનનો રોહ નથી. સૌના કુલપરાગ ખીલ્યાં છે. અને પમરે છે, ઉપા ને સંપ્રધાના કપોલ જેવી સૌને કપોલે આજે ચુકાવની લાડી પચરાય છે. આજે સર્વ પ્રાણઓનો ઉત્સવ છે.

(૨)

વસંત એટલે સત્યનું ને સૌંદર્યનું પુનઃસ્થાપન. સત્ય શિષ્ય સુન્દર જે સત્ય છે તેજ સુન્દર છે, સત્યમાં બધી સુન્દરતા સમાયેલી છે, સૂર્યના કિરણો કિરણો સત્ય ઝળકે છે, તોજ તેમાંથી સૌંદર્યની ધારા કુટે છે, અને મેઘધુપ જેવી અદ્ભુત સુન્દરતા પ્રકટે છે. જગત સત્યથી વેગળું નય એટલે, સૌંદર્યથી વેગળું નય છે. એ સૌંદર્ય તેજને પૃથ્વી ત્રાંસી

આખે જોય ત્યાંથીજ તેના અધાર વધવા માંડે છે. એ અધાર વધતાં આંખોમાંથી સૌંદર્ય ધટતું જાય છે, એટલે સ્નેહ સરતા જાય છે. એ સ્નેહ સરતાં જગતમાં આસુરી માયા વધે છે. એ સ્નેહ સરતાં સંવાદ તૂટે છે અને સર્વ કાંઈ અધારે અથડાય છે. આ જગતની બધી અથડામણો-અંધુઅંધુની, દેવ-દેવની, પ્રજાપ્રજાની-એ સૌંદર્યથી દૂર જતાં જાય છે, પશ્ચિમની પ્રજાઓ પોતાને આજે સુધરેલી કહેવડાવે છે, પણ આ સત્ય ને સૌંદર્યનું તત્ત્વ તે ઊધે માગે ખોળે છે. એ તત્ત્વ તો સ્નેહ છે. પશ્ચિમને તો આજે સ્નેહ કરતાં સ્વાર્થ વધારો છે, અને પરિણામે આજે જગતની જૂદી જૂદી પ્રજાઓ આખીયે જૂદી જૂદી લશ્કરી ઊવણીઓ રૂપે એકમેક સામે હથિયારો ખખડાવે છે. જગતમાં આજે દેવના અધિકાર વધ્યા છે, કારણ કે સ્નેહનાં તેજ તેની આંખમાંથી ઝપાટે સર્ધાં જાય છે.

(૩)

(આશ્ચર્ય)

આવો, કરીએ આજે ભારતની સૌ અલાભવાની હોળા!
જોજો, લીકી પણ પરખી નહીં એવા અલાભવાની હોળા!
—આવો!

કંઈ કંઈ સદીનાં બાઝ્યાં હોયે અણુરીટ્યાં અધારો;
કંઈક છૂટ્યાં, ને કંઈક રહ્યાં, તે કરો બધાંની હોળા!
—આવો!

તારકરથ બ્રહ્માંડ તણો ના થોભે નિદ્રિત માટે;
ઊઠો, કરો ઉર જડતા ભરતી એ નિદ્રાની હોળા!
—આવો!

દેવ, પ્રભાદ, કુસંપ વસે ત્યાં જન્મ મળે પળ કાને ?
કરો જુગોની સુખધાતક એ મૂરખતાની હોળા!
—આવો!

વહેમ, યુલામી, કાયરતા ને નીચ સ્વાર્થની વાતા;
કરો આત્મદુર્બળ કરતી એ કર્મકથાની હોળા!
—આવો!

પરપોટાનાં ચોતી જેવી પર આશ્રયની આશા,
કરો ઊવનજડ હીલ્ય કરતી એ પરઆશાની હોળા!
—આવો!

ઉષ્યાં આનંદહાર પ્રભાનાં, વસંતપદ સંભળાએ !
આજ અદલ ભારતદુખમાંની કરો સદાની હોળા !
—આવો!

—શ્રી ખખરદારના 'વસંતોત્સવ'પરનાં ભાષણમાંથી.

તંત્રીની નોંધ.

૧. જૈનો અને મી. મુનશીનું પ્રકરણ

મી. કૈલાશલાલ માણેકલાલ મુનશીનું 'પાટણની પ્રચુતા' નામનું પુસ્તક તેના 'બનસ્વામ' એ તખલ્લુસથી બહાર પડ્યું ત્યારપછી જૈન કેમમાં પણ બળબળાટ થયો હતો એ વાત તે વખતના જૈન પત્રો તેમજ અન્ય પત્રો પરથી જણાયો. તેમણે તે વખતે જણાવ્યું હતું કે -

'કેટલાક મારા જૈનમિત્રોના કહેવાથી મને ગાંધી પટે છે કે મારી 'પાટણની પ્રચુતા' નામની ચોપડીથી જેમની કેમમાં કાંઈક અસંતોષ થયો છે, તેમજ જેમ પણ કહેવામાં આવે છે કે આ નવવક્ત્રી શ્રાવણને અને તેમના પર્મને અપમાન કરવાના ટેવથી લખાયેલી હોય એમ માનવામાં આવે છે. એ આસ અસંતોષ થયો હોય તે આમ માનવામાં આવતું હોય તો ખરેખર મને યુગીન

દિવસોની કારણ મળે એમ છે-અને જો આવો ખ્યાલ કોઈને પણ આવશે એમ જો ધાર્યું હોય તો તેમાં બને તેટલો ફેરફાર કરવામાં મને કંઈપણ ઉણપ જણાત નહીં.

'મારા પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે જૈન અને બ્રાહ્મણ મતના અનુયાયીઓ વધારે એકઠા થાય તોજ ગુજરાતનું શ્રેષ્ઠ છે એમ હું માનું છું; જૈન અને બ્રાહ્મણના સંસ્કારો વડે જ હિન્દુ સંસ્કૃતિ અને હિન્દુ રાષ્ટ્રીયતાનું શ્રેષ્ઠ આદર્શ ઉભય છે; અને ખાસ કરીને ગુજરાતના ઇતિહાસના વિનયી દિવસોમાં સત્તા, પ્રભાવ અને વિદ્વતા જૈનોમાં જ દલી છે એજ તેમની પાણી કારણી અને મુંઝારસમી લાગે છે.

વિશેષમાં તેમાં મૂકેલા આનંદસૂરિ નામના જૈન-યતિના પાત્રે જે જે કાંઈ તે કતાંએ કરાવ્યા છે તે 'જતિ કે જમદત' એવા એક પ્રકરણના મધ્યભાગને બરાબર સિદ્ધ કરે છે. આવાં કાર્ય તેને જૈનયતિ

કરી તેની પાસે કરાવતાં એમાં કયો શુદ્ધ આત્મ છે? તેના જવાબમાં તેમણે જણાવેલું વાક છે કે

‘હેમાચાર્ય પોતાની શાન્ત અને ગૌરવશીલ સંન્ય-
નીતિથી જેનશતને કેમ જૈનમતના સામ્રાજ્ય નીચે આણે
તે દેખાડવાના હોવાથી-કાષ્ઠપશુ કાલ્પનિક પુરુષને એવા
ચીતરવાની જરૂર જણાય કે જેની અધમતાથી હેમાચાર્યની
મહત્તા છે તેના કરતાં પણ વધારે તેજસ્વી દેખાય; અને
જે તે ન કરી શકે તો વધારે સારી રીતે, હેમાચાર્ય
કરી શક્યા એ સ્પષ્ટ થઈ શકે. આ માટે તે બીજા
પુસ્તક પ્રગટ થયો તો આ બે વચ્ચે શો ફેર છે અને
આમાટે આનંદસુરિ કલ્પવાની જરૂર જણાય છે તે સ્પષ્ટ
સમજાશે.....’

શું, આનંદસુરિ એ કાલ્પનિકજ્ઞ નામ કે પાત્ર
છે? મી. મુનશી પોતાના જવાબમાં તેને તેમ બહે
જણાવે, અને બીજા જે જૈનછત્રિહાસમાં ઉઠા ઉતરી
શક્યા નથી તે પણ બહે તેમ માને, પણ અમને
તો એમ ધાર્યું છે કે તે આણંદસુરિ એ નામની
અસ્તિત્વે સમયમાં થઈ ગયેલ છે. અને તેના દ્વંદ્વ
છત્રિહાસ નીચે પ્રેમાણે છે:—

અમરચંદ્રસુરિ અને આનંદસુરિ એ બંને ચર-
બાઈ હતા; તે બંને નાગેન્દ્રગચ્છમાં રચેલા મહેન્દ્ર-
સુરિના શિષ્ય ચાંતિસુરિના શિષ્ય હતા. તેઓ બંનેને
ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ તરફથી ‘વા-
મસિયુક’ (વાહનું અચ્ચુ) અને સિંહસિયુક’ (સિંહનું
અચ્ચુ) ના બિરૂદ મળ્યાં હતાં. આ પૈકી અમરચંદ્ર
સુરિએ ‘સિંહાંતાર્જુન’ નામનો મહાન ગ્રંથ રચ્યો
છે, અને તેમના શિષ્ય હરિજદસુરિ હતા-તેમના
શિષ્ય વિજયસેનસુરિ હતા અને તેમના શિષ્ય ઉદય
પ્રભસુરિ હતા કે જે ઉદયપ્રભસુરિએ ‘ધર્મબ્યુદય
મહાકાવ્ય’ નામનો વસ્તુપાલ મંત્રીના ચરિત્ર રૂપ
ગ્રંથ રચ્યો છે. (જુઓ જૈન ધર્મનો પ્રાચીન છત્રિ-
હાસ ભાગ ૧ હીરાલાલ હંસરાજ કૃતમાં અમરચંદ્ર
સુરિ (૧) પ. ૫, આનંદસુરિ (૧) પ. ૭.)

આ નાગેન્દ્રગચ્છના મહેન્દ્રસુરિથી તે વિજયસેન
સુરિ પર્યંતી પંચપરાનું વર્ણન સંસ્કૃતમાં પ્રાપ્ય
અને કવિ અરિસિંહના સુકુન્તલીકૃતમાં ગોથા
સર્ગમાં આપ્યું છે. તેમાં ઉપરોક્ત આનંદ અને
અમરસુરિના સંબંધમાં ચાંતિસુરિના શ્લોક પછી
નીચેના શ્લોક આપ્યા છે:—

તત્પદેડતિ વિદિતપ્રથાવધાનન્દ સૂર્યમર
સુરિ સંઘકો

ઘાસમંદિરવિલાસમંદિરે ધ્યેયસાં મુનિવિમ્બ
વખવતુ: ॥૧૧॥

દૈશયેડવિ મદમત્ત વાદવિદ્ વારવારણનિવા-
રણક્ષમો

યો જગાદ જયસિદ્ધ ભપતિ વ્યાંઘ્રસિદ્ધ શિશુકા
વિતિ સ્વયમ્ ॥૨૦॥

આ પરથી વાક અને સિંહના અચ્ચાનું ઉપનામ
આનંદસુરિ અને અમરસુરિ, સિદ્ધરાજ જયસિંહ રાજા
પાસેથી મદમત વાદીઓને બાલ્યકાળમાં પણ જીતી
શકવાને લીધે, પામ્યા હતા એ નિશ્ચિત થાય છે. એ
પૈકી આનંદસુરિનું નામ સિદ્ધરાજના પિતા કર્ણદેવનાં
સમયમાં પોતાનાં પાત્રને માટે સ્વીકારી તે વાક કે
સિંહના અચ્ચાને વાદીઓ સાથે શુદ્ધ ન કરાવતાં
પોતાની મનમાનીલી કલ્પનાના બળે અજીજાજના,
તેમજ જૈન સાધુને માટે કુત્સિત અને નિંદ્રા કાર્યો
કરતાં મી. મુનશીએ દાખવેલ છે, એમ અમને
લાગે છે.

હવે આ વાત ‘પાટણની પ્રભુતા’ પર થઈ,
તે સંબંધીના ખુલાસો તે વખતે બહાર પડતાં પડતાં
રહી ગયો. ત્યારબાદ હેમાચાર્યની સરખામણીમાં
મૂકવા માટે આણંદસુરિ પોતે મૂકેલ છે એમ મી.
મુનશીએ જણાવ્યું હતું, તો શ્રીમદ્ હેમાચાર્ય
સંબંધમાં પોતે શું કરેલ છે તે તેમનાં ત્યારપછીનાં
પુસ્તકોમાં મળી આવે છે. મંજરી સાથેના સમાગમ
અને તેથી તેમને યતો વિકાર બનાવ્યો એમાં શું
હેમાચાર્યની બનાવવા ધારેલી મહત્તાની તેજસ્વીતા
છે? એ વિશેષ જ પ્રકરણ મી. મુનશીએ લખ્યું તે
લખના પહેલાં અમારી સાથે પત્રવ્યવહાર કર્યો હતો
જે જનમુગતા પુ. ૧ બંક ૪-૫ માં પ્રકટ થઈ
ગયેલ છે; અને અગોએ અમારા તા. ૩૧-૧૦-૨૨
ના પત્રમાં બીજા અનેક બાબતો ઉપરાંત ‘હેમચંદ્ર
માટે કલ્પેસો પ્રસન્ન જોનાતા આત્માને હુલસો’
એમ જણાવી દીધું હતું. જતાંએ મી. મુનશીએ
તે કલ્પીને લખ્યો ને પ્રકટ કર્યો. એમ કરવામાં
તેમનું માનસ (mentality) કેવું હોય શકે
એ નિશ્ચિત રીતે અતુમાનમાં આવી શકે તેમ છે.

વાર્તાથી બાંધાવાને લીધે લોકોને તેમની વાર્તાસિતિ સામે તીવ્ર વિરોધ જાણ્યો છે. મી. મુનશીએ જો પોતાની વાર્તાની પ્રસ્તાવનામાં, વાચકોએ એ વાર્તાઓનાં પાત્રોને સાચાં ઐતિહાસિક લેખનાં જોઈતાં નથી, પણ તેમનાં ચરિત્રોમાં રસ લેવાવવા માટે પોતે કલ્પનાનો ઉપયોગ કરશે છે માટે કાંઈક પાત્રો માનવાં પડે છે એટલું જ સ્પષ્ટ સ્વીકૃત્તિ દેતાં તે કોઈને વાંધો લેવાનું કારણ રહેતે નહિ. પણ મી. મુનશીએ અવરવર દીકાબાણી કૃત્યા છતાં એવા જુલાસો નહિ કરતાં ઉલટું કહેતાં મીનતું અવલંબન કર્યું છે; અલબત્ત તેમાં એક અપવાદ તેમણે કરેલો છે. “સ્વમ દુષ્ટા”માં હંડરતપાક પેગમ્બર સાહેબના સંબંધમાં ઈસ્લામીઓને આશ્ચર્યચકિત ત્વરાથી સંતોષવાનું યોગ્ય વિચાર્યું છે. પરંતુ જેનોનો પણ એવો જ વાંધો હોવા છતાં તેમને ધટતા સંતોષ આપવામાં અસાધારણ વિલંબ લગાડ્યો છે, તેથી કુદરતી રીતે જેનોમાં ધણે કથવાદ ઉત્પન્ન થયો છે. મી. મુનશીએ જેમ ઈસ્લામીઓને સંતોષ આપવાને યોગ્ય વિચાર્યું તેમ જેનોને પણ સંતોષ આપવા જોઈતા હતા. પ્રજા તેમણે તેમ નથી કર્યું એ સહન આશ્ચર્યકારક છે. જેનોએ તેથી સ્વાભાવિક રીતે પ્રેરાઈને વાં. ૨૯-૮-૨૬ને દિને શ્રી. જૈન શ્વેતાંબર કોર્નરન્સ પાસે એક કમીટી નીમાવવાથી અને મી. મુનશી પાસેથી ધટતા ન્યાય અને સંતોષ મેળવવાને યોગ્ય ચળવળ કરવાની શરૂઆત કરી હતી. પણ એ સંબંધમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા પત્રચલવારથી જાણાય છે તેમ મી. મુનશીએ આ બાબતનો તાત્કાલિક નિકાલ આજુવાને અને જેનોને સંતોષ આપવાને ધણે ઘણા વિલંબ લગાડ્યો. એટલે યુનીવર્સિટી તરફની તેમની જોડેવારીનો આખા મોઝા અપવાદ જેનોએ પોતાના વિરોધ અને ધધાને મૂર્ત સ્વરૂપ આપવાને અનુકૂળ તક જોડેમ હાથમાં લીધી છે. જેનોએ વાં. ૧૮ મીની રાત્રે મુંબઈ માંજેશંક જૈન સમાજના હોલમાં એક બહેર સમાવરી કરાવ કર્યો છે કે “દિવંદરી નવેર કરવા તથા ભવિષ્યમાં તેવાં ઘણાંજો નહીં લખનાની ખાતી આપવા માટે પૂરતી વડ આપવા છતાં તેમણે તેમ કર્યું નથી માટે આ સમા કરાવ કરે છે. કે જ્યાં સુધી મી. મુનશી સંતોષપરક જવાબ અને ઉપયુક્ત પ્રત્રતરની ખાતી ન આપે ત્યાં સુધી વિરોધની નિશાની તરીકે જૈન મતદારોએ મી. મુનશીની વરફેણમાં મત આપવો નહીં તેમ મત મેળવી આપવામાં સીધી કે આડકતરી રીતે મદદ આપવી નહીં” આ સંબંધમાં અમારે એટલું કહેવું જોઈએ કે જેનોનું આ પગલું સદન જ તેટલું જ અસરને યોગ્ય નથી. અલબત્ત જેનો મી. મુનશી પાસેથી ન્યાય મેળવવા અને સત્વ સ્વીકાર-

વવા ધટલું મથન કરે તે સામે કોઈને વાંધો હોઈ શકે નહીં. પણ ધાર્મિક ચળવળને રાજકીય ચળવળ સાથે ભેળવી દેવામાં ભૂલ થઈ છે, એમ અમારું કહેવું અને માનવું છે. અલબત્ત મી. મુનશીએ ઈસ્લામીઓને ત્વરાથી સંતોષ્યા અને જેનોને ના સંતોષી પોતાનો વિરોધ બતલાવ્યો તેથી કુદરતી રીતે જેનોને જોડું લાગે, એ ખરું. પણ મી. મુનશી યુનીવર્સિટી તરફથી ધારાસભામાં જવા માટે જોડેવાર તરીકે બહાર પડ્યા એ તકનો લાભ લેવા કેડ કરતી છે, એટલે કે સાણસામાં સાપ સપડાતાં તેને વશ કરવાનો મોઝા હાથમાં લીધો છે અને મી. મુનશી સામા પોતાનો વિરોધ દર્શાવ્યો છે, તે માટે જેનોને યુવારકબાદી મળે એવું જામે માનતા નથી. ધાર્મિક પ્રકરણમાં મતભેદ હોવાને કારણે રાજદ્વારી પ્રકરણમાં તે મતભેદના વેરની વસુલાત લેવાય તે આવકારદાયી નથી. ઘણા પ્રતિનિધિઓ પોતાના ધાર્મિક વિચારો પ્રમાણે સમાજ અને સંસારના ઘાટ ધડાવવા માટે ધારાસભામાં ગયાં પણ પ્રયાસો કરે છે તે જેમ વાંધા પડતા છે તેમજ મતદારો પણ પ્રતિનિધિઓ પર પોતાના ધાર્મિક મતનો ધડથો પાડવાનું દબાણ કરે તે પણ યોગ્ય નથી. જામે બને વસ્તુ નાપસંદ કરીએ છીએ અને તેને પ્રમાણે લેખકો પાત્રોને કલ્પનાના રંગી ચદાવેલાં હોય ત્યાં તેનો સ્વીકાર ન કરવાને આગ્રહી. બને અને ઐતિહાસિક પાત્રોને વિકૃત સ્વરૂપમાં રજૂ કરવાની છદ્દ છે તે પણ ઘટ નથી. પ્રસ્તુત પ્રકરણ સંબંધમાં જેનોએ જૈન ચેન્નુએટોને સલાહ આપનારા પત્રો મોકલાવ્યા છે કે મી. મુનશીને તમારે ઉપયુક્ત કારણે મત ના આપવો, એ પગલું અમને ઉપયુક્ત લાગતું નથી. તેમ મી. મુનશી ને વિરોધ અટકાવવામાં કસોળ છે તે આ પ્રસંગ કેમ ચૂક્યા તે પણ એક આશ્ચર્ય છે. જાણી તકરારોને અંગે બીજાઓ કાપી જાય છે, ત્યારે નિર્ણયક આમદી ચર્ચામાં કોઈ જતનો લાભ કે મદદતા નથી.”

૫ છેવટે—

અને હવેપૂર્વક એ જાણવીએ છીએ કે ‘લોક સમૂહ’ ઉચ્છળી જાય એ સ્વાભાવિક છે. સુટણીના સમપત્રો મોઝા લઈ મી. મુનશીને મત ન આપવા બાબતનો ઠરાવ કરવો એની યોગ્યતા અયોગ્યતા માટે મતભેદ હોય. છતાં રા. મુનશી જવાબેતો સમજી ચર્ચ આખી કામતી હુબ્બ લાખણીને માન આપી તેને યોગ્યરીતે સંતોષવી પડે અને એક સાક્ષર તરીકે તેઓએ તે પ્રકારની પ્રામાણિકતા બતાવવી પડે.

કમિટી સંબંધમાં રા. મોતીચંદભાઈએ જે ગેર-સમંવૃત્ત ઉભી કરી છે તે દૂર કરવા અમારું વક્તવ્ય રચનાભાવે મોકુફ રાખીએ છીએ. અમે તો આ પ્રકરણ સર્વપક્ષને સંતોષ મળે તે રીતે પૂર્ણ થાય એજ અને એજ ઇચ્છીએ છીએ. એમ થશે માટે આવેશમય ન થવું એ વાતતો ઉપરાંત પ્રોટેસ્ટ સલામાં અમે વ્યક્ત કરી હતી. આગ્રહ તૂટે, ચાંત પ્રકૃતિ ઉદયમાન થાય, સ્વચ્છ અને પ્રેમમય વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાના પ્રયત્ન થાય તો એ ઇચ્છા પાર પાડવામાં વિલંબ ન લાગે, એવો અમને વિશ્વાસ છે. કવિ ખખરદારે વસન્તોત્સવમાં જેની હોળી કરવી ઘટે તે ખતાવ્યું છે તેમાંથી એકજ કરી અજ ઉતારીએ છીએ કે:-

દેવ, પ્રમાદ, કુસંપ વસે સાં જપ મળે પળ દેતે ?
કરો ભુગોની સુંખ ધાતક એ મૂરખતાની હોળી !
આવો કરીએ જાગે ભારતની સૌ અલાનલાની હોળી !

૬. સ્થાનકવાસી જૈન કોન્વેન્સન્સ—

આ સંબંધે મત પોષના અંકમાં ૨૦૨ માં પૃષ્ઠ પર જે અંગે લખ્યું હતું તેમાં એ પણ હતું કે:-

‘ કરાવેમાં કેળવણી, હાનિકારક રિવાજો દૂર કરવા વિષે સંબંધી સુપકીદી અમને તાલુખીમાં નાંખે છે. ’

આ કથન પર સ્થા. જૈન ડો. પ્રકાશના તત્ત્વીએ પોતાના ૪-૩-૨૭ ના પત્રથી અમારું ધ્યાન ખેંચી બજાવ્યું કે : મુંઝવણના અધિવેશન પ્રસંગે કેળવણી અને હાનિકારક રિવાજો ઉપર વધારે જોર દેવામાં આવ્યું છે. તે પ્રસંગે લગભગ ૩૨ કરાવો પાંસ થયા છે, જેમાંના નં. ૭-૮, ૧૨, ૧૭, ૨૫ અને ૨૮ એ કરાવો પ્રતિ ખાસ આપતું લક્ષ ખેંચવામાં આવે છે. આશા છે કે આથી આપની તાલુખી દૂર થશે.

અમે એ કરાવો વાંચ્યા, ને અમારી તાલુખી દૂર થઈ છે એટલુંજ નહિ પણ ઉલટો અતિ આનંદ થયો છે, અને અમારી અચુક એક પત્રમાં આવેલા કરાવો તે બધા કરાવો હશે એમ સ્વીકારી થયેલી બૂલ જાહેર કરીએ છીએ. ઉક્ત જે કરાવો પર અમારું લક્ષ એમનું છે તે એ છે કે

(૭) કોઈ પણ સ્થાનના પંચે નાના નાના ગુન્હાઓ માટે આરોપીને જન્મભર માટે જાતિબંધાર ન મૂકવો. (૮) કેળવણીનો ફાયદો આ પરિપક્વ દરેક પ્રકારની શિક્ષાની સાથે સાથે તેના પ્રમાણાનુસાર પૂરતું ધાર્મિક શિક્ષણ રાખીને એક સ્થાનકવાસી જૈન શિક્ષા પ્રચાર વિભાગ સ્થાપિત કરે છે. અને તે દ્વારા નીચે લખેલાં કાર્યો કરવાની સત્તા જનરલ કમિટીને આપે છે: ૧ ગુરુકુળ સમાન સંસ્થા સ્થાપન કરવાની જરૂરીયાત આ કોન્વેન્સ સ્વીકારે છે, અને જનરલ કમિટીને સૂચના કરે છે કે કેટલી અનુકૂળતા થતાંની સાથેજ ગુરુકુળ ખોલવામાં આવે; ૨ નવાં ગ્યાં કાલેજ હોય ત્યાં ત્યાં ઉચ્ચ અને માધ્યમિક શિક્ષણ લેવાવાળા વિદ્યાર્થીઓ માટે છાત્રાલય (Boarding House) ખોલવું તથા સ્ટોલરશિપ આપવાની વ્યવસ્થા કરવી, ૩ ઉચ્ચ શિક્ષા પ્રાપ્ત કરવા માટે ભારતવર્ષથી બહાર જવાવાળા વિદ્યાર્થીઓને લોન (loan) છાત્રવૃત્તિ આપવી, અને કાલેજીયન વિદ્યાર્થીને કળાકોશલ્ય, શિલ્પ અને વિજ્ઞાનની ઉચ્ચ શિક્ષા પ્રાપ્તિ માટે સ્ટોલરશિપો આપવી. ૪ પ્રૌઢ અધ્યાપક અને અધ્યાપિકાઓ તૈયાર કરવી. ૫ શ્રી શિક્ષા માટે શ્રીસમાજોની સ્થાપના કરવી. ૬ જૈન મહાપ્રચારક મંડળ દ્વારા નિશ્ચિત થયેલ યોજનાને કાર્યમાં પરિણત કરવી તથા જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કરવો ૭ હિન્દી અને ગુજરાતી બંને વિભાગ માટે લુદી લુદી ચેટ્ટલ લાઇબ્રેરી સ્થાપિત કરવી તથા પબ્લિક લાઇબ્રેરીઓમાં જૈન સાહિત્યનાં કળાટો મૂકવા. (૧૨) મહિલા પરિપક્વતા અધિવેશનની પણ આ કોન્વેન્સને ખર્ચે જરૂર. (૧૭) શ્રાવિકાશ્રમની આવશ્યકતા (૨૫) બાળલગ્ન, કન્યાવિક્રય, વૃદ્ધવિવાહ, અનેક પત્નિઓ કરવી વગેરે કુરિવાજો નાબૂદ કરવા (૨૮) બ્રહ્મચર્યાશ્રમ અથવા ગુરુકુળની જરૂર. તે માટે જૈન ટ્રેકનિંગ કોલેજ સાથે તેની વ્યવસ્થા; તે માટે નીમેલી કમિટી.

આ ઉપરાંત અમે નહિ નોંધેલા કરાવો એ છે કે જોધપુરના મહારાજને માદીન પશુઓની પોતાના સ્ટેટમાં હમેશને માટે બંધ કરેલી નીકાસ માટે ધન્યવાદ, ભારતના સ્થાનકવાસીઓની ડિરેક્ટરી લશ દશ

વર્ષે કરતી, સાધુ સંમેલનની આવસ્યકતા, બીકાનેરે જેન ટ્રેડિંગ કોલેજના સંચાલકોને ધન્યવાદ, અર્ધ માગધીકાષ માટે સરદારમલજી બંડારીને ધન્યવાદ, ઉદેપુરના મહારાજ કુમારને પાર્શ્વનાથ જ્યોતિ દિન પોષ વદ ૧૦ ને જાહેર અગતો પળાવવાના હુકમ માટે ધન્યવાદ વગેરે. છેવટે અમારાથી અંગણે થયેલ જુલ માટે અમે ક્ષમા માહીએ છીએ.

૭. શેઠશ્રી ગુલાબચંદ્રદેવચંદ્ર શેઠકમ્બનક અવસાન.

માત્ર ૩૮ વર્ષની વયે આ સમાજમાં શુદ્ધાત્મા પુણ્યસમા સુવાસી સંસ્કારી વિદ્વાન લક્ષ્મીપુત્ર સમાજના દુહાંચે ગતમાર્ચની ૮ મી તારીખે આલોકમાંથી અદૃશ થયેલ છે. તેમને અંગ્રેજી બાપાનું સાફ જ્ઞાન હતું અને તેમનામાં સાર્વજનિક સેવાના સંસ્કારો યુવાન વયમાં પહેલા પ્રથમ સુરત કોંગ્રેસ થઈ ત્યારે અજન્મ થતા. જેન સમાજ પ્રત્યે પોતાની અત્યુક્તતા છેવટ સુધી હતી. જેન એસોસીએશન આફ ઇન્ડિયાના પ્રમુખ તરીકે સુન્દર કાર્ય કર્યું હતું. વેપારી અને અવેરી તરીકેની ખ્યાતિ સારી, મેળવી હતી અને અવેરી મહાજન, સુંબઠની વ્યાપારી એજન્સી, ધર્મોદા કંટાના, ફેડ વગેરેમાં ધણું કામકાજ કાર્ય-કુશળતાથી કર્યા હતાં.

કેટલીકવાર લંચી પદવીએ પહોંચવા પછી કોષ કોષ પોતાના સમાજ અને સંપ્રદાયને વિસારી મુકવામાં જોવાતી પ્રતિષ્ઠા સમજે છે. સ્વ. ગુલાબચંદ્ર અવેરીને એ સંકુચિત ભાવના સ્પર્શ થઈ ન હતી. સરકારી, વ્યાપારી રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં માન અને પ્રતિષ્ઠા પામવા છતાં છેલ્લી ઘડી સુધી જેન સંઘ અને સમાજના એક સેવક તરીકે ઓળખાવવામાં પોતાનું ગૌરવ માન્યું હતું.

તેમણે જેન કોન્ફરસની ઓછી સેવા બજવી નથી. ભયારે ફૂટ પ્રત્યે ઉપસ્થિત થતા, અને સંજોગોની મંબીરતા થઈ પડતી ત્યારે પોતાની પુખ્ત અને પ્રામાણિક સલાહ આપવા ચૂકતા નહિ, એટલું જ નહિ પણ પોતાની હાજરીની જરૂર પડતી ત્યારે ખાલી કાર્યને દાર પાકવામાં કટી દડતા નહિ.

શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીમાં તેઓ સુરતના તરફથી એક પ્રતિનિધિ હતા, અને માન્યુઆરી ૧૯૨૬ માં તેની ભરાયેલી સભામાં તેમણે કુશલતાથી લીધેલો ભાગ અમારા હૃદયમાં તાજે છે. સાત આગેવાનોની કમિટી નીમાંવવામાં તેમનું અથકાર્ય હતું. તે વખતના પ્રત્યક્ષ પરિચયથી તેઓ અમને એક 'શુલાબી' આનંદી સન્મન થયાર્થ પછે જણાયા હતા.

સાહિત્યનો બહુ શોખ હતો. ગુજરાત સંસદમાં તેમણે જોડણી સંબંધી કરેલ વિવેચન ઘણું સામ્રિક છતાં સ્વચ્છ હાસ્ય અને વિનોદ ઉત્પન્ન કરનાર હતા તે સાંભળી તેમના ગુજરાતી સાહિત્ય સાથેના દીર્ઘ સમાગમ સ્પષ્ટ જોવામાં આવ્યો. તેમણે અમને એક વખત ખાસ કહેલું કે 'તમે ખૂબ લખો-તમારા જેવી મારી પાસે 'Facile Den' હોત તો હું કેટલુંકે લખી નાંખત-આ માટે જોમનો અગ્રોએ આભાર માન્યો, છતાં અગ્રોએ જણાવ્યું કે 'આપ લખો તો જરૂર સુંદર લખી શકો. લખવા માંડો, કેતમારી કલમ અખંડિત પ્રવાહમાં ચાલી જશે વગેરે વગેરે.'

તેમનામાં મોટામાં મોટો સદગુણ દરેક સાથે પ્રેમભાવ, અને ગુરુસાનું કારણ હોય તે છતાં કોપાવેશનાળા થયા વગર શાંતિથી વર્તીવ રાખી વાંતચીત કરી તોડ કાઢવાનો, યા સર્વને પ્રસન્નતા બતાવવાનો હતો. આ ગુણ દરેક આગેવાનમાં હોય તો કેટલું સારું!

હુંકામાં તેમના અવસાનથી જેન સમાજે એક સન્મન, શાંત, નિમોની, નિર્દોષ, સેવાપ્રિય આગેવાન ગુમાવ્યો છે અને એવા આગેવાનની જગ્યા લેનાર નજીકના ભવિષ્યમાં સાંપડશે કે નહિ, એ વિચારે હૃદયને અતિ આઘાત થાય તેમ છે. ખરતા તારાની પેઠે એક પછી એક આગેવાનો ખરતા થય છે શેઠ મોતીલાલ મૂળજી, શેઠ હીરાલાલ બેઠા, રાહસ, શેઠ નરોત્તમ બાણજી વગેરે ગયા. છેવટે 'શુલાબ' પરિમલ વિસ્તારી ચાલ્યો ગયો. પ્રભુ! તેમના આત્માને શાંતિ, સમાધિ સાથની સદગતિ આપો.

કિતિય વહિય મદિયા જે એ લોગરત ઉવમા સિદ્ધા, આર્યઓદિલાસ સમાદિવરમુવમં દિતુ'.

અમારો સત્કાર.

[જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય અંક]

(૧)

મુલુક, તા. ૩-૨-૨૭

આત્મખંધ મોહનભાઇ,

‘જનયુગ’નો નવો અંક કાલે પહોંચ્યો. એના પર અવલોકન—પ્રસિદ્ધ કરવા ખાતર અવલોકનો લખાય છે તેનું—લખવાનો મ્હારો આશય ન જ હોય તે લેખને બોલે જ કહેવું પડે. મને અને એ સામગ્રદાયિક Organisms સંબંધ શો? પણ મોહનભાઇ મ્હારા, એટલે એમના પોતાના વિકાસને એમના કાર્યદારાને જ પ્રેરણા સ્ત્રોત તરીકે પોતાને જણાવવા પુરતો આ પત્રનો આશય.

‘સાહિત્ય’ સંબંધી મ્હારા ખ્યાલ અનેક ‘ડુંક’વાળા યત્નજન્ય જેવા છે. જે નસીબવતી ધરી હું મ્હારા યત્નજન્યની અંતિમ ‘ડુંક’ પર ગાળતો હોઉં છું તે ધરીએ મને ‘સાહિત્ય’ એવી લાવના (Concept) પણ થવા પામતી નથી તો એ કામની ચીજ કે તકામી, સારી કે ખોટી એવા તર્કોને તો જગા જ શાની હોય? એથી નીચાણની ‘ડુંક’ પર ખેડો હોઉં છું ત્યારે મને સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ કરતા પવન તરીકે સ્પર્શ છે—સ્પર્શરૂપે નહિ; અને પવન વીરોની પ્રકૃતિ રૂપે હોય છે. એમાં મહાવીર, કૃષ્ણ, રામ, નિરોખો છવનની સુગંધ માત્ર હોય છે, હકીકતો નહિ અને વાહમય પણ નહિ. લખકર તીણા, છાતીને વીંધીને કાળજીમાં પહેંચે એવા એ વાપરાની સુગંધીની અને કાળજીને સ્પર્શ પછી એને યનયનાટ કરતું બનાવી દેવાની એની શક્તિની શું વાત કરું અને કરું તો માનસેય કોણ? કારણકે માનવાન-માનવામાં ‘આધાર’ મંગાય છે Logicનો કે Historyનો કે પ્રમાણભૂત મનાયલા પ્રશ્નોનો! અને મને એમાંના એકની ગરજ પાલવી નથી, બદલે એમાંનું કાંઈ આજસુધી ચીખવા ક્રાંતીરૂપે કરી નથી! એક વધુ નીચાણની ‘ડુંક’ પર આવું છું તો ત્યાં ‘સાહિત્ય’ નહિ પણ ‘સાહિત્ય શોધકો’—તેમના જેવા ‘ડુંકો’—(તેમને ડુંક અપદ્ધ તો શું પણ ડુંક તરીકે જન્મેલાના નામને પણ

મુખેથી ઉચ્ચારતાં, ‘ડુંક’ લાગે છે; પણ લેખે પોતે ‘ડુંક’ (અર્થાત્ શોધક) છે એ બાબતમાં દોષબાધી પણ નાપનકાર જવાય તેમ નથી!) એક ‘સમૂહ’ તરીકે મ્હારી નજરે પડે છે. કૃષિકારની ભોળપથી અને એવી જ મહેનતથી તેઓ અહોતર્કી આચરી—લટકી ખીજ એકઠાં કરતા, વાવતા, પાણી પાતા, લણતા નજરે પડે છે. શું એમની મજૂરી, શું એમનું ધૈર્ય, શું એમનો લાવીપર બરેસો! જેતીનો પાક તો સારામાં સારા વર્ષો આદિના સંજોગે મળી આવે ત્યારે પણ—આખી છાંદગીના લાગ્યેજ ૨-૩; વર્ષની ‘જરૂરીઆતો’ માત્ર પુરે એટલેજ હોય છે; પ...થ, એ જેતીનું ખીલું ફળ કોણ જાણે છે! કુદરતનું આયુ શરીર એક પછી એક પડેલા દૂર કરી એની રહામે ખુલ્લું થવા પામે છે. કુદરતના ‘હાથ’ સાથે તે એકાકાર થાય છે. તેમના આજના અંકમાં બિલ્દ-જીની સુરત ક્રિયા આજેખવામાં આવી છે, તે બિલ્દજી આજની સુરત શક્તિ. સુભાવી ખેડેલી જનતાથી તો કંઈ ગુણી વધારે ઉત્તમ ક્રીડા કરી શક્યો, પણ હજી એમાં ‘કાલકૂટ’ જોવાનું જુદી ન શક્યો અને ‘વાડ-વાગિ’થી અગતો જ રહ્યો, જ્યારે ઉક્ત કૃષિકાર કુદરતથી જે એકાકારપણું પામે છે તેમાં એને કાલકૂટ અને વાડવાગિ નડતાં જ નથી. ત્યારે વધારે ઉચ્ચત સાહિત્યકાર કોણ? કવિ કે ખેડૂત? એ જ ખેડૂતની માફક લેખે સાહિત્યકૃષિકારો લાંબો વખત શ્રદ્ધાપૂર્વક મથતાં મથતાં એક દિવસ કુદરતના સર્વ બેદો પામવાના. હમણાં તો એનીજ માફક માટી અને ઘણા (લાપા અને વ્યાકરણ) યુગવા પડશે, પણ ઉપરથી સૂર્ય અને ચોંતરેદી પવન અને અંદરથી વસંતનો અર્ક જેમ જેમ મળતો જશે તેમ તેમ કાંઈ નહિ ધારેલું—નહિ આશા કરાયેલું—ઉડતા પક્ષી જેવું એકાદ રહેસંતાન અંદર ઉગી આવશે અને બાકી પાક કરતું

અનંત કિમતનું એ ફળ કાંઈ અલૌકિક જ શક્તિ અને આનંદ આપશે. આ ઘટનાના ક્રમમાં શ્રદ્ધા હોવાથી જ તદમાફ માસિક અવરોધક હું. મને એમાં ખેડૂત મોહનનું શરીર પહેલા કરતાં વધુ દૃઢ અને ખીસેલું જણાય છે.

તદમે પોતે ૧૨૪ પૃષ્ઠ પર 'સ્વાધ્યાય'નું સ્વરૂપ સ્પષ્ટમનવવા કુંકમાં કેશીશ કરી છે, તે જોઈ હર્ષ થયો. પ્રાકૃત વર્ગ જેને 'સજ્જાય' કહે છે તે જ તે સ્વાધ્યાય. એ ક્રિયાસૂચક શબ્દ છે; કાંઈ ભાવના માત્ર નથી. દરેક મનુષ્ય, દરેક સ્ત્રીજ, દરેક ઘટનાની સજ્જાય કરાય ત્યારે મનુષ્ય 'દિવ' બને. અને રમે માનતા કે વાચનાના ૫ પ્રકાર પાડી ખતાવવામાં જૈનશાસ્ત્રકારોએ એ કાંઈ નવીન શોધ હાથ કરી છે. એ તો સ્વાભાવિક ઘટનાનો ઉદ્દેશ માત્ર છે અને દરેક psychologist તે વગર વાચને જાણતો હોય છે. પણ સાધકોસોજ જેની પ્રકૃતિમાં નથી અને શબ્દના અર્થની પેલી પાર જવાતું તો દૂર રહ્યું પણ અર્થનેય મેળવવાની ગરજ જેનામાં ઉગી નથી એવા જેનોતે તદમે આટલું કહીનેય મ્હેરો લાભ કર્યો છે એમાં શક નથી. પાંચ stagesમાં એણે stage Reflectionનું છે; પણ Reflectionની પીછાન આપવાનું રહી ગયું છે. કદાચ આશ્ચર્ય લાગશે કે વિદ્વાનો અને સાહિત્યકારો જ્યારે ચાર શ્રેણીએ ઉત્તમપૂર્વક ચ્હડે ત્યારે Reflectionની ભૂમિકાને જરા સ્પર્શવા પામે; પણ born poet અને thinker અને philosopher તો Reflectionથી પ્રારંભ કરે! પહેલી ત્રણ ભૂમિકા એના પગ નીચે જ રહેતી હોય, અગર વધુ નષ્ટ શબ્દમાં કહું તો, ચાર શ્રેણીપર એક સાથે એકી વખતે તે ચ્હડતો હોય. તદમે જે પાંચમું પદ 'ધર્મોપદેશ' એવા શબ્દથી ઝાળખાવ્યું હોતે વાંચતાં મ્હારા જ્ઞાનમાંથી ધર્મ કે ઉપદેશ બને જાતો ખસી જઈને માત્ર Action, flowing એટલુંજ દૃશ્ય ખડું થાય છે. Reflection થવા બાદ મનુષ્ય જે કાંઈ કાર્ય કરે પછી તે 'સુરત'નું હોય કે ધર્મોપદેશનું—reflectionમાં મજેલા અનુભવથીજ નીપજતું હોય. એ કાર્ય માત્ર reflectionનું અભિમાન થવાપણું હોય.

આજના જૈનો કે અજૈનો reading પણ કરી જાણતા નથી અને બહુ તો re-captulating કે બહુ તો perverted and distorted thinking સુધીજ આવી શકે છે—અને તે પણ પ્રયત્ને, નહિ કે સ્વભાવતઃ—તદમેના નશીબમાં reflection અને એના સ્વાભાવિક પરિણામ રૂપ ધર્મોપદેશક્રિયા ક્યાંથી? પૃષ્ઠ ૧૮૫ પરના સ. કૃષ્ણલાલભાઈના શબ્દો "They acted and reacted on each other" મ્હારા અનુભવના પડખા રૂપ લાગ્યા. જૈનો અને અજૈનો આટલાં વર્ષે ભેગાં-વચ્ચા પછી, હજારો ખાંડી કાગળો કાળા કર્યા પછી, 'આજે' પહેલી વાર આટલું જ સત્ય શિખવા પામ્યા હોય તો હિંદની 'પ્રગતિ' કેટલી ધીમી છે તે સ્હેજે અને દુઃખ સાથે જોઈ શકાય છે. અજૈન કહેવાતાઓ હજી આટલે દિવસે પણ એટલું સત્ય જોઈ શક્યા, પણ જૈનો તો એટલુંય નથી કરી શક્યા. કારણ કે તેઓ હજી Action, thought અને word ત્રણેને ખાસ જૈન રૂપમાં જ ગોંધી રાખતા દેખાયા છે. એ જો શક્તિનું કાર્ય હોત તો હું એમની એ મહત્વાકાંક્ષાપર આશ્ચર્ય થાત, પણ એ 'દોષોદ્ધન' કાર્ય છે એવી મ્હને સમાજમાં આટલાં વર્ષે ગાળ્યા બાદ ખાત્રી ન થાય એમ લાગે જ બને. પ્રાચીન ગ્રીસ ન્હાતું છતાં સમસ્ત જગત પર તેણે વિજય મેળવ્યો હતો અને ગ્રીક પ્રકૃતિ અને સાહિત્યે પણ જય મેળવ્યો હતો, તે છતાં એણે કાંઈ જૈનો માફક ખાસ પરિભાષાનો મોહ કર્યો નહોતો. જૈનોએ પોતાની ખાસ પરિભાષા કરી એમાં મહાવીર જેવા સમર્થ આત્માનો કાંઈજ હાથ ન હતો, એ તો પંડીતોનો મોહ હતો અને તે કુંડી દષ્ટિનું અભિમાન હતું, જેણે કહેવાતા મુકીબર જૈનો સિવાયની તમામ જનતાને જૈન ખાળાઓમાં શું બને છે અને શું એની ભાવનાઓ છે તે જાણવાની ઇચ્છા થાત તો પણ એમ થવા ન પામે એવું અંધકય બનાવી દીધું હતું. તદમે ભલે પિકાસમના સાધન તરીકે જૈન ગુજરાતી અને જૈન મંદિરો, જૈન ઇતિહાસ, વગેરેનાં લાંબા પહેાળાં વિવેચનો કયા કયા—મ્હને તે માત્ર જૈનોમાં મિથ્યાભિમાન જાણાવા રૂપ નહતું રજા ઉપજાવનાર પ્રય-

તથા વિશેષ લાગતું જ નથી. પણ એટલું તો હું હમેશ કહીશ કે ખાસ પરિભાષા અને ધણી ઋણી કે જેને સાહિત્યમાં વિદ્વાતાના પુરાવા રૂપ મનાય છે (!) એ તો પ્રગતે નિર્માણ્ય બતાવનાર બધાઓ જ છે. હું પૂછું: હરિભદ્ર કે હેમાચાર્ય મોટા વિદ્વાન થઇ ગયા હોય તેથીય તદ્દમને-મ્હને શું? જનતાને શું? માનવજાતને આજે એ ધરીભરના અભિમાનથી શું વિકાસ મળવાનો હતો? ગણભાષા ૩૫ વર્ષની ઉમરે યુજ્જરી ગયા, ત્યાં સુધીમાં આટલી સુંદર જલદાયક કૃતિઓ કરી તે છતાં જેનો આંધળા હૃદને એ અર્થમાં જોઈ શક્યા નહિ, અને આજે એનાં ગાન ગાવા નીકળ્યા છે! એ ગાન એના જીવનકાળમાં થવા પામ્યાં હોત તો એનામાં ઓર વધુ શક્તિ ખીલી હોત અને જનતાને તે ઓર વધારે ખીલવી-નચાવી શક્યો હોત. મરુમની મૂર્તિ પૂજવી અને જીવતી મૂર્તિની અવગણના કરવી: એ મોહદશા નહિ તો ખીલું શું?

Action and Reaction આટલે દૂરના એસીઆ-યુરોપથી થવા વગર નથી રહેલા તો ન્હાની સરખી અને મુઠાલ યુજ્જરાત એ કુદરતી નિયમથી કેવી રીતે બચી શકે? પણ એટલુંજ જેનોના ભાનમાં ને ઉગવા પામ્યું હોત તો સાધુ, દેરા-અપાસરા, મત, અને અમુક શાસ્ત્રીય શબ્દો: આટલામાંજ એમનું જીવન સમાપ્ત થવા ન પામ્યું હોત. આજે તદ્દમે, જેનોના મુખેથી કાંઈ પણ વાત ચાલતી હશે તો, આ સિવાય ખીજ એક વાત નહિ સાંભળે. વ્યાપારમાંજ જેન પરિભાષાનો એકાદ શબ્દ અને એ વાતાવરણે ઉત્પન્ન કરેલી પ્રકૃતિ જેનો જ. આ કદાચ તદ્દમને 'અસલ લાગશે કે, જેમ જેન સાહિત્યની બાબતમાં તેમજ આજે યુજ્જરાત અને યુજ્જરાતી ભાષાના સંબંધમાં જે 'બીબીડી ગાતાં' કાગળો પર આવે છે તેની બાબતમાં છે: ત્યાં કાંઈ ખાસ અભિમાન લેવા જેવી શકિત કે ઉચાણ કે ઉડાણ નથી ત્યાં કદપનાથી અને દેશમેહથી બંધું 'આરોપવા'માં આવે છે. જેમ જેનો ગાજે છે કે અમારો જ ધર્મ સર્વોત્તમ, તેમ આજના યુજ્જરાતી સાક્ષરો 'ગરવી યુજ્જરાત' વગેરે

શબ્દો જેવી કહાડે છે. શું 'ત્રિસલુ' કે ન્હાનકડા ઇંગ્લેન્ડનું ગૌરવ કોઇ કાળે યુજ્જરાતમાં હતું? એની ભાષામાં દીબ્યતા કદાપિ હતી?—મ્હને યુજ્જરાતી જેવી નમાલી એકંદે ભાષા લાગતી નથી. ધીમન્ મહાવીર પુન: જન્મી શકે તેમ નથી છતાં ધરી માટે કદપનાથી ધારી લ્યો કે તે આજે જન્મે અને પૂર્વભવના પાપે (જે તે બાકી રહ્યાં હોય તો!) યુજ્જરાતમાં જન્મ પામે તો તેણે કોઈ ખીજ જ ભાષા એના અનુભવને જીવી શકે એવી ધડતી પડે! પણ કીક છે; સીધીને પોતાનો છાકરો એમ જ ન્હાવો કરી લેવો પડે છે—એ ન્માયે બધા મોહો ક્ષીનવ્ય છે! સત્ય હકીકત સાથે કોઇ સાહિત્યનો સંબંધ નથી!

પણ Action and Reactionની અનિવાર્ય સત્તા રહમજવા પામનાર જનતાએ તો એ સમજને વિસ્તારીને આખા જગતની પોતાપર પડતી અસરો જેવી જોઇએ અને કઈ અસરોને આવવા દેવી અને કઈની રહામે યુદ્ધ કરવું તેનો વિચેક કરવો જોઇએ; તેમજ અને તે સાથે, પોતાની અસરો દુનિયાના ખીજ ભાગ પર નાખવી જોઇએ. Action-Reaction કાંઈ માત્ર સિદ્ધાંત તરીકે રહમજવાની વાતો નથી, પણ action કરવાની શક્તિ અને re-action કરતી શક્તિનો અનિષ્ટ ભાગ ward off કરવાને માટે જોઇતી પકાડ માફક રિયર ઉભા રહેવા રૂપ ધૈર્ય શક્તિ-ધ્યાનશક્તિ-ખીલવવા તરફ ધ્યાન આપવું જોઇએ છે. જેન સાધુઓ, નેતાઓ અને કો-લેક્સો આ મૂળ સુધાની બાબતમાં શું કરી શક્યા છે? અને યુજ્જર સાહિત્યકરો પણ?

મ્હને પોતાને તો સાહિત્ય માત્ર અને કાનુન માત્ર, માત્ર નિરર્થક જ નહિ પણ શક્તિદોષી લાગ્યા છે અને લાગે છે. મ્હાં સાથે તો લખ્યા અને લખવાના હું પરવાના કાઢું અને બહુજ થોડાને લખવા દઉં કે લખવા દઉં! જેટલી ચીજો 'સામાન્ય' બની છે તેટલીએ મૂલ્યવાન પણે યુમાન્યું છે. લક્ષી,

વિદ્યા, શક્તિ ધેરધેર ન જઈ શકે; અને ત્યાં સુધી જ એમનું નર-જળવાય. ગોલા-ચુલામને ધેર ગયેલી કાંઈ દેવી દેવી રહી શકતીજ નથી; અને રામને પરજુલો ગોલી પણ દેવી બને છે. પણ આ વાત કાંઈ ઓછાજ ‘સમાન હક્કવાળા’ અને ‘દયાળુઓ’ અને સાહિત્યકારો માને તેમ છે ? દુનિયા ન્યારે ગંધાતો ઉઠેડો બની જશે સારે ‘નવી ખેતી’ સૂઝશે !

ઓછાજ નવયુગ કે જૈનયુગ ? આવી શકવાનો હતો ?.....

સ્નેહાધીન

વાડીસાલના જયવાહ.

(૨)

જૈનયુગ—(શ્વેતાંશર જૈન કોન્ફરન્સનું માસિક

પત્ર) મુબઇ. ૨૦ જૈન શ્વેતાંશર કોન્ફરન્સ ઓફીસ.

x x x x

૧૪૩ મા પૃષ્ઠ પર ‘ચુજરાતી’કેરે ત્હમારા ખાસ અંકમાંના ‘મહાવીર Superman’ એ લેખને “આસ મનનીય” જણાવ્યો, અને તે પણ લેખકનું નામ ભણ્યા વગર—એ કાંઈ જૈનયુગને માટે ઓછું અભિ-વંદનીય ન ગણાય,—પણ હું બીજા જ અર્થમાં જોઈું છું: નવા ઉગવાના જૈનયુગને માટે એ અભિ-વંદનીય, નહિ કે કોઈ માસિકચિરોપને માટે ! હું તો ત્હમને જૈનયુગ નામ પસંદ આવ્યું—આવી શક્યું—તેમાંથી ભવિષ્યનો દાથ જોઈું છું: નવા જૈન યુગ જરૂર ઉગવાનો છે અને તે પણ જૂનાને ભય-કર આગમાં બાળીને ! ત્હમને આ નહિ સજલ લાગે: ત્હમે હજી નવા ને જૂનાના મધ્યમાં ઉભા છો. ત્હમે કહેશે: “જૂનું શું કામમાં નથી આવતું ?” હા, ખરેખર કામ લાગે છે: કાણ ના કહે છે ? અંગ્રેજો શું જોઈું કહે છે કે ચીનમાં એમને લખી આપેલા જૂના દહોને તેઓ યા માટે ઉઠે ?.....જૂનાને વળગે નહિ તો પોતાનો લાભ કેમ થાય ?..... આ એમનું ‘ધર્મશાસ્ત્ર’ અને આ એમના ધારાયા-ઓઓનાં તર્કશાસ્ત્રો ! ખરે એ તર્કશાસ્ત્રથી તો કાંઈ કાંઈ ધારાયાઓ પ્રસિદ્ધિ અને માન પામે, એ શું વ્યાન્ય તર્કશાસ્ત્ર ગણાય ? જેથી કાંઈ કાંઈ વ્યક્તિઓ માવદાર અને પૂજાપાત્ર બને, તે શું ધોડું ‘ધર્મશાસ્ત્ર’ ગણાય ?.....અર્થ એમજ છે. લોકોના નિચારાના બેલ છે કે ત્હમને એક દગાની પેટે કાણ આમ ને કાંઈ તેમ ફેંકે અને એના મોઢે પોતે મગા અને કસરા લે ! આ છે દુનિયાના પત્રોનાં દનાશાસ્ત્રો અને નાપાશાસ્ત્રો ! એ મગા વગર કાંઈ

આ માસિકના “જૈન ઇતિહાસ—સાહિત્ય ખાસ અંક અને સામાજિક અંક” એમ બે અંક એમને મળ્યા છે. શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યનું પ્રાકૃત વ્યાકરણ નામનો લેખ શ્રી. મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીયાએ લખ્યો છે, ને તેમાં આ વ્યાકરણ સંબંધી ઘણી સારી મા-હિતી આપી છે. મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજીનો ‘પાટણ ચેલ પરિપાટી’ નામનો લેખ પાટણના ઇતિહાસપર નજર નાખે છે. શ્રી. મોહનલાલ દલીપદે દેશાઈ તંત્રી સાહેબે ‘પ્રાચીન જૈન પરિપદ’ નામના લેખમાં ‘પરિપદ અને વાચના’ આ બે ચબૂકોના. જોડ જણાવી મગધમાં પણ પ્રાચીનકાળમાં જૈન પરિપદ હતી એમ સિદ્ધ કરી આપ્યું છે. જો કે ‘ચુજરાતી’ સામાજિકમાં એક વિદ્વાન લેખકે વલ્લભી અને મથુરાની પરિપદો સ્વી-કારી મગધની પરિપદનો ઇનકાર કરેલો હતો. મુચિ-દાખાદના જગતશેઠની વંશાવલી આપવામાં આવેલી છે. તેમાં ઓસવાલ અટકનો અર્થ આમ આપેલો છે. આજના ઓસવાળ જૈન મારવાડના વૈદિક રજ-પૂત હતા. એઓ જોધપર સ્ટેટમાં આવેલા ઓશિયન બાગના રહેવાસી છે. ઓશિયન ઉપરથી ઓસવાલ અટક પડી. જૈનાચાર્ય હંસસુરિએ આ લોકોને સોલથી ચતાબ્દના પ્રારંભમાં જૈન દીક્ષા આપી હતી. એ સિવાય સર્વવાસી જૈન નાંટકકાર ગાબાભાઈ શેળ-ચાછ પર પણ એક લેખ છે. ને કેટલાક પ્રાચીન અને બીજાં કાગ્યો છે. ટુંકામાં ‘જૈન ઇતિહાસ સાહિત્ય ખાસ અંક, પણ પરિશ્રમથી તૈયાર કર-વામાં આવ્યો છે ને તેમાં ઘણા મહત્વના વિષયો આવેલા છે.

સામાજિક અંકમાં દ. મ. શ્વેતાંબર પ્રાંતિક પરિપદના પ્રમુખનું બાપણુ ને કરાવે તથા સ્થાન-કવાસી જૈન પરિપદનો અહેવાલ આપવામાં આવ્યો છે. જે ચ વિદ્યાર્થી ડૉ. એ. ગુરિનટનો શત્રુજય પ્રકરણ નામનો લેખ તથા 'ઉત્તમ તનય' નો મહાત્મા ગાંધીજીને' નામનો લેખ હરકોઇ જૈને વાંચવો જોઈએ. ગાંધી વીરચંદ રાધવજીનું ચરિત્ર પણ

આપવામાં આવ્યું છે. ખાસ નોંધમાં તંત્રીસાહેબે શુદ્ધિપર મનનીય નોંધ લખી છે. આ અંક પણ વાચનીય છે. જૈન સાહિત્ય તથા જૈનકામને માટે કરેલા અવિશ્રાન્ત યત્નને સારૂ વિદ્વાન તંત્રીને હમારા સંવિનય ધન્યવાદ. જૈનોએ જૈનયુગ ખરીદી વાંચી તંત્રીશ્રીનું ઋણ અદા કરવું જોઈએ.—મહારાષ્ટ્રીય જૈન. ૪-૩-૨૭.

રત્નત્રયી.

પ્રથમ ભૂમિકા.

(વ્યાખ્યાતા. રા. રા. ઉમેદચંદ દોલચંદ ખરોડીઆ B. A.)

મિત્ર બંધુઓ.

હું આજનો વિષય શરૂ કરું તે પહેલાં આ રચણે કેટલોક પ્રાસંગિક ખુલાસો કરવાની હું જરૂર જોઈ છું:-

તા. ૨૦-૧૨-૨૪ ને દિને શ્રી વિદ્યાલયની વ્યવસ્થાપક કમીટીએ તમારી સમક્ષ, ક્રિયારચિપર લાક્ષણિક બાપણો કરાવવા-એવી મતલબનો એક અંગેનો કરાવ કર્યો.

સદરહુ કરાવની નકલ મને તા. ૧૨-૧-૨૫ ને દિને પહેલાંકાવામાં આવી. તે વાંચી, મારી જે મનોદશા થઈ, તે મેં વળતે દિવસે સેક્રેટરી મહાશયને લખી જણાવી. મજકુર મનોદશા તમને પણ અત્રે જણાવી દેવાનું ઉચિત ધારૂં છું:-

“મજકુર કરાવમાં, ચાર બાપણો કરવાને અંગે માફ પણ નામ વાંચી હું ચકિત થયો. ક્રિયારચિપર લાક્ષણિક બાપણો આપવા જેટલું સામર્થ્ય, અંદર તપાસી જોતાં, મારામાં હોય તેમ ન જણાયું, ત્યારે મારે તે સંબંધી ધૃષ્ટતા શા માટે કરવી ? એવો બાવ આવતાં વાર ન લાગી. સાથે સાથે જોનેજીંગ કમીટીએ, એકવાર માફ નામ મજકુર કરાવમાં સુકયા પછી, અને તેમ કરી મને એક ઉત્તમ ગ્રેરક નિમિત્ત આપ્યા પછી, સદરહુ નિમિત્તને, સ્વહિત ખાતર પણ લાલ ન લઉં તો,

પ્રમાદનો વધારોજ થાય એમ જણી વિશેષ વિચાર ચતાં, તત્સંબંધી પયાંશક્તિ સેવા બળવાની, મારા પોતાપરના કેંઈક અવિશ્વાસપૂર્વક, ઇચ્છા થઈ છે.”

બંધુઓ, આ મનોદશા અત્યારે પણ હું એટલીજ તીવ્રતાથી અનુભવું છું. સામર્થ્ય વગર, માત્ર શુભ નિમિત્તના જોસથીજ આજનું માફ લખાણ લખાયેલું છે.

ક્રિયારચિને લગતા વિષયોના વહેંચણી અગાઉથી નંદી ચણેલી હોવાથી, પ્રસ્તુત વિષયની કેટલીક બાબતો પિષ્ટપણુ જેવી કદાચ થશે તે બધા મારી સામે ઉભો થયો. આખરે ગયા જુલાઈ માસની અધવચમાં, આજના વિષયનું નામ સુઝી આવતાં તે પસંદ કરવામાં આવ્યું અને તે ઉપર વિચાર કરવાનું શરૂ કર્યું. આંખોની મંદતાને લીધે માફ વાંચના કાલ થોડુંકજ રહે છે અને તેથી કરીને આ નિષ્કર્ષમાં કેંઈ નવીનતા, અદ્યુતતા કે પદ્યુતપણું તમને ન જણાય તો તે માટે પ્રથમથીજ તમારી પાસે ક્ષમા વાચી લઉં છું. હું માત્ર એટલુંજ માંગી લઉં છું કે થોડા સમય માટે મને સાંભળવા પુરતી ઉદારતા દાખવશો. અને સાંભળી રહ્યા પછી તમે, મારા વિચા-

* શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ આપેલું વ્યાખ્યાન.

રત્ને અંગે જે કંઈ પ્રશ્ન પુછવા હોય તે પૂછી શકશે અને તે વખતે તમારા પ્રશ્નોના ખુલાસા આપવા હું મારાથી બનતું કરીશ.

આપણા ગ્રંથોમાં ઠેક ઠેકાણે ગ્રંથ રત્નો વિષે અતિ રસિક વર્ણન જોવામાં આવે છે. તે એટલાં બધાં પ્રસિદ્ધ છે કે તેનાં નામ તો દરેક જૈનને, પછી તે અબણ હોય કે બાળક હોય તો પણ, તેને આવડે છે. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્થંગગતિ અને નારકી-એ ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ રૂપ આપણે સંસાર છે. તે સંસારનું ચિત્ર આપણે ચાર પાંખ-ડીવાળો સાચીએ કાઢી આલેખીએ છીએ. તે સંસારમાંથી મુક્ત થવું તેનું નામ મોક્ષ. મોક્ષ પ્રાપ્તિના માર્ગ તરીકે ત્રણ ધર્મ આપણને તીર્થંકર ભગવાન બતાવી ગયા છે. અને તે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ચારિત્ર છે. અને તેની સ્થાપના, આપણે સ્વસ્તિક આગળ ત્રણ ઠગલીથી કરીએ છીએ અને સૌની આગળ ખિંદુ સહિત અર્ધ ચંદ્રાકાર કાઢી આપણે મોક્ષને સ્થાપીએ છીએ. સંસારમાંથી મુક્ત થવા માટે આ ત્રણે સાધનરૂપ છે-તે હકીકત હંમેશા સ્મૃતિમાં રહે તે માટે આપણે જિનમંદિરમાં પ્રજ્વળી દ્રવ્ય પૂજા કરી, ભાવપૂર્ણ કરવાની અગાઉ, આ પ્રમાણે અક્ષત વડે સ્વસ્તિકાદિ કાઢી, તે ઉપર કળ અને નૈવેદ્ય મુકી, પછી આપણે ભાવપૂર્ણ કરવા ઉત્સાદવાન થઈએ છીએ. અને વળી ‘નમુચ્ચુ’ મોક્ષતી વખતે ‘અપ્પહિદય વરનાણ્હંસણુ ધરાણુ’ અપ્રતિહત અને શ્રેષ્ઠ એવા જ્ઞાનદર્શન ધારણુ કરવા વાળા અને ‘સવ્વનુણુ સવ્વદરિસણુ’ સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી એવા અપ્રિહત ભગવાનના ચુલગ્રાન ગાતાં ગાતાં, ‘એ ત્રણ રત્ન આપો પ્રત્યુ મુજને’ એમ આપણે પ્રજ્વળે પ્રાર્થના કરીએ છીએ. આ પ્રસિદ્ધ ત્રણ રત્નોનું શું રહસ્ય છે તે ચર્ચવાનો આજનો પ્રયાસ છે.

મહા પ્રભાવચાલી નવપદ્ધતિમાં પણ આ ત્રણ રત્નો ત્રણ રચાન જોગવે છે. આ ત્રણ પદ્ધતિ અર્થ, તે ત્રણેનો એક બીજા સાથેનો સંબંધ, તે ત્રણેનું સુસંગતપણું અને એક જ હોનું-રાખનું એ આપણા

જીવન-વિકાસ માટે એટલું બધું ઉપયોગી છે કે તેની કિંમત આંકવી પણ અતિ મુશ્કેલ છે. અને તેથીજ આ ‘ત્રિપદી’ ને ‘રત્નત્રયી’ એવું મૂલ્યવંતું નામ આપવામાં આવ્યું છે. અતિ ઉંડા વિચાર કરતાં, ‘રત્ન’ એવું ઉપનામ પણ તે ગંભીર અને ગહન પદો માટે ઉત્તરતુંજ જણાયે.

આ મહાપદોની મોટી મોટી વ્યાખ્યાઓ આપી, આજે હું શાસ્ત્રાર્થ કરવા નથી માંગતો. શ્રી વિદ્યાલયમાં સ્વધર્મના શિક્ષણ અંગે જે સુંદર પ્રબંધ ચાલે છે તેથી તેવી વ્યાખ્યાઓથી તમે કંઈ અપરિચિત તો નથી જ. મોક્ષ અને તેનાં સાધનો-જેવા ગગન-વિહારી અને ગહન વિષયો ચર્ચવા અગાઉ ‘રત્નત્રયી’ એ વિષયની પ્રથમ ભૂમિકા તરીકે, પ્રસ્તુત વિષય સાથે સંબંધ ધરાવતા પ્રાથમિક વિચારોનું, હું આજે રજૂ કરવા માંગુ છું અને મને આશા છે કે તેથી પ્રસ્તુત વિષય સમજવામાં આપણને અનુકૂલતા અને સાહાય્ય મળશે. એટલુંજ નહિ પરંતુ, સામાન્ય રીતે દષ્ટિગોચર થતાં આપણાં આધુનિક વ્યક્તિજીવન અને સામાજિક જીવનને ઉચ્ચ કરવા માટે કેવાં પગલાં લેવાં જોઈએ તે વિચારણામાં આવી જાતની ચર્ચા કંઈક અંશે મદદગાર થશે, એવું માફ માનવું છે.

બંધુઓ, જીવનું એ એક અતિગહન ક્રિયા છે અને તે ક્રિયાનો કત્તી આપણે જીવ છે. જન્મથી મરણ પર્વન્તના સમયને સામાન્ય રીતે આપણે જીવન એવું નામ આપીએ છીએ. મનુષ્ય પોતાના જ્ઞાનપૂર્વક, જે રીતે જીવે છે, તે જ ખરું જીવન છે. તે ચિંતા-યનું જીવન નામનું જ છે.

આ જીવન મરણનો પ્રશ્ન અતિ ગૂઢ અને આશ્ચર્યથી ભરેલો છે, જીવનના એ પ્રકાર છે. બહિર્જીવન અને આંતરજીવન. બહિર્જીવન-આંતરજીવનનાં ચિન્હ કે નિશાનીરૂપ છે. એટલે કે બહિર્જીવન આંતરજીવનનો આવિર્ભાવ છે અને તેનાથી જ આંતરજીવન પ્રાપ્ત થઈ શકાય છે. આ બહિર્જીવનને વર્તન, વ્યવહાર કે આચરણના (conduct) નામથી આપણે ઓળખ

ખીણું. ખીણ રીતે કહીએ તો જીવન ક્રિયાના બે બેદ થાય છે રથૂલ અને સૂક્ષ્મ. વર્તન એ રથૂલ ક્રિયાનું એકરૂપ છે. ખાતું, પીતું, બોલવું, ચાલવું, દોડવું વિગેરે જે બધું દૃષ્ટિમાં આવે છે, તે આપણી રથૂલ ક્રિયા છે. પ્રથમ આપણે આ રથૂલ ક્રિયાના સંબંધમાં વિચાર ચલાવીશું.

મુખ્યપણે, વર્તનરૂપ રથૂલ ક્રિયામાં, હાલ સાદાપદ અને સરળતાનાં તત્ત્વો એાઈ જણાય છે. જ્યાં ત્યાં પ્રાયઃ તેમાં કૃત્રિમતા, આડંબર, વફના (Inconsistency), અસંબદ્ધતા, ભિન્નતા અને વિરુદ્ધતા નજરે પડે છે. નથી હોતાં તેમાં ખેય કે લક્ષ્ય, નથી હોતાં તેમાં ક્રમ કે કળા. એકજ વ્યક્તિનાં ખાનગી અને બહાર વર્તન ભુલું ભુલું. ધાર્મિક રચના અને બ્યાપાર રચનામાં પણ તેમજ. સર્વત્ર વિરોધ અને અસંબદ્ધતાનું જ રાજ્ય. દાંત દેખાડવાના અને ચાવવાના ભુલું. એ તો પોથીમહિલા રંગગણું જેવી જ વ્રાત છે. હવે ઉપરોક્ત વર્તનની વફતા અને કૃત્રિમતા એક બે દર્શાવે આપી રાખે કરવા પ્રયત્ન કરીશ:-

૧ "એક વખતે એમ બહાર ખબર દારા જાણવામાં આવ્યું કે એક વફતા અમુક સંસ્થાના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ અમુક વિષય ઉપર ભાષણ આપશે. ભાષણના સમયે જાણીયું કે તે ભાષણકારે ભાષણને બદલે તે વિદ્યાર્થીઓની જેમ તેમ પરીક્ષા લેવા માંડી અને તરત જ પરિણામ બહાર કરી આપ્યું કે બે આની. પણ સંતોષ થયો નથી. અને પાછળથી પોતાના પાસે આવનારા માણસોને કહ્યું કે હું પરીક્ષા લેવા જ ગયો હતો, અને તે સંસ્થામાં બેઠાએ તેનું ચિહ્ન પણ આપતું નથી. વર્તન-વફતા તે ખાતું નામ." એક વધુ દર્શાવે લખએ.

૨ એક તીર્થસ્થળની ધર્મશાળામાં થોડા કહેવાતા જાત્રીજનો દવાકેર માટે તખીઅત સુધારવા ક્ષતિ થતા, એક મુસાફર ખીજા મુસાફરની ખોડ ખાંપણ કાઢવામાં થરા હતા. પોતે ધર્મ જ કરે છે અને ખીજા અધર્મ જ છે એમ જ્યાં ત્યાં આડંબર કરતો, મંદિરમાં રાગડા કાઢી,

ખાતુના માણસોને ગમે તેટલી હરકત પડે તે તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખી-ધર્મશ્રીપણનો ડાળ રાખવામાં તેનાથી લગતે ક્યાસ દેખાડવામાં આવતી નહો. હવે જ્યારે તે દબી માણસનું ખાનગી જીવન તપાસવામાં આવ્યું ત્યારે જાણીયું કે તે અમુક દુર્વ્યસન સેવતો હતો. આ બધું શું ખતાવે છે? ક્યાં પવિત્ર તીર્થ સ્થળ, ક્યાં ધર્મશાળા, ક્યાં હવા ફેર, ક્યાં દંડ, ક્યાં ખીજાના દોષ કાઢવાની રૂઝિ અને ક્યાં દુર્વ્યસન."

હવે વધારે ઉદાહરણો આપી તમને હું ક'ટાળો આપીશ નહીં. કારણ કે આધુનિક સમયમાં કપટ અને વફતાવાળા, માયાથી ભરેલા વર્તનના આવા બનાવો ડગલે ડગલે પણ પણ આપણા દષ્ટિપથમાં આવે છે.

આપણા વર્તનને લગતી સર્વ ક્રિયાઓ કરનાર આપણે જીવ કે આત્મા જ છે. અને આપણે આત્મા શુદ્ધ નહીં હોવાથી, રાગદ્વેષથી કલુષિત હોવાથી; આપણી ક્રિયાઓ પણ તેવીજ રીતે કલુષિત થાય છે, અને આપણા વર્તનમાં તે રાગદ્વેષનાં સ્વરૂપો જેવાં કે ક્રોધ, માન, લોભ અને માયા ઉતરે છે. આ છેલ્લે કપટરૂપી કપાય તો આધુનિક જીવનમાં પોતાની હદ બહારની સત્તા જમાવી બેઠો છે અને તેને લીધે અનેક ખરાબ કામ કરવા તરફ આપણે વળીએ છીએ. સંલેપમાં પોતાના અનેક પ્રકારના દોષો છુપાવવા સાર, સમાજસેવાનો આશ્રય લેવા જેવું વર્તન ધણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. દુનીયા કેવી આગળ ધસે છે તે જોવું નહીં-અરે-તે વિરે અપરિચિત રહેવું અને સમાજના નેતાનું પદ ભોગવવું અને કપટભાવપૂર્વક તે નીભાવવા ઘડભાંગ કરવી એ કંઈ યોગ્ય કહેવાય નહીં. તેથી તો અહંપદ બળવાન સત્તા ભોગવે છે અને અતે સમાજ ઊન્નતિનિર્મળ થાય છે. અત્યારે આપણા સમાજમાં સર્વત્ર શું જણાય છે? ત્રિકાળ અભ્યાષ સિદ્ધાંતો, એક બાત્ત અને ખીજા બાત્ત અનેક રૂઢિચઢના; ગતાનુગતિકપણ, અધશ્રદ્ધામય વર્તન, પોતાનો જ કંકો ખરો કરાવવા જેટલો કદામદ. પરિણામ એ આવ્યું છે કે આપણે વિવેક વગર

સમજણ વગર દુષ્કર્મોજ કર્યા કરીએ છીએ-વાદ માયા ! તું અસત્યસ્વરૂપ હોવા છતાં અહીં તો તું રાન્ય ભોગવે છે ! ! !

પણ તમે પુછશો કે આ કપાયુકત વર્તનનો પ્રેરનાર કોણ ? સ્થૂલ ક્રિયાનો પ્રેરનાર સૂક્ષ્મક્રિયા-આપણું આંતરજીવન-આપણું મન અને તેની કલ્પનાઓ અને તે કલ્પનાઓ સ્વીકારનાર આપણું હૃદય; એક શબ્દમાં કહું તો આપણી-માન્યતાઓ (Beliefs). આ માન્યતાઓ આપણું વર્તન-આપણો વ્યવહાર રચે છે-ધરે છે. એકવાર ક્રિયા થઈ અને તેનું પુનરાવર્તન થયું કે તે ક્રિયામાં બળ આવતું જાય છે, તે એટલે સુધી કે તે ટેવ કે આદત, પ્રકૃતિ-કે-સ્વભાવનું રૂપ પકડે છે. આપણી પ્રકૃતિનાં-ટેવાનાં જૂળ તપાસીશું તો તે ક્રિયાના પુનરાવર્તનમાં-અને તે ક્રિયાનાં શરૂઆતમાંજ, તે જાણીશો-કાંઈપણ કુર્બાન એકવાર કર્યું-સેબું કે માર્ગ ખુલ્લો થયો, બીજી વાર-ત્રીજીવાર કરતાં અનેકવાર અને છેવટે આદત, ટેવ કે પ્રકૃતિ ધરાઈ જાય છે. આ પ્રકૃતિ ધરાયેલી ક્રિયાઓનો પ્રેરનાર આપણી માન્યતાઓ છે અને હવે આપણે તેની પરીક્ષા કરવાની છે. માન્યતાઓના બંધાર તપાસવાના છે. તેમાં ખરા શીક્ષા છે કે ખોટાં રતો છે કે કાંકરા તે જોવાનું છે ! મન જે ન કરે તે ઓછું. ક્યાં તેને ન્યાયશાસ્ત્રને પૂછવા જવું છે ? એ તો રચ્યું તે માન્યું ! જો આપણા મનને એક કલ્પના ઉઠાવી અને જો તે આપણે સ્વભાનવગર માની લીધી-સ્વીકારી લીધી તો તે સ્વચ્છંદ કહી શકાય. અરે એવી અનેક માન્યતાઓ આપણે સ્વચ્છંદપૂર્વક માની લીધી કે જેને માટે નથી દલીલ કે નથી યુક્તિ કે નથી આશ વચન.

ન્યાય સ્થિતિ, વિચારચક્તિ, વિવેકચક્તિ, નિર્લુપ-ચક્તિ. રીતસર કેળવાતી ન હોય અને કદાચ, રૂઢિચઢંધો, અને ગતાનુગતિકપણું વિદ્યમાન હોય તેમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. આપણી એ માન્યતાઓ પાસેથી, તેઓનાં પ્રમાણપત્રોની, શાંતિના સમયે માગણી કરીશું તો તે માન્યતાઓનો મોટો ભાગ વચન થઈ ઉડી જશે, પણ આપણે એટલુંજ છે કે

દૃઢનિશ્ચયના અભાવે, તેજ માન્યતાઓ પાછી આપણને કનકશે. કારણ કે આપણું મન સર્પની માફક વાંકું ચાલે છે અને આપણો બહિરાતમા મમલના મદથી ઘેરાયેલો છે. આપણી માન્યતાઓમાં અનેક મિથ્યાત્વો-અસત્યો વાસ કરે છે. સત્યમાં અસત્યો અને અસત્યમાં સત્યો ભાસ થવાથી વસ્તુસ્વરૂપનું જ્ઞાન થઈ શકતું નથી. અસત્યમાં વિશ્વાસ થાય છે અને સત્યમાં અવિશ્વાસ થાય છે અને આપણી માન્યતાઓ તે મુજબ દૃઢ થાય છે. પરંતુ આ માન્યતાઓ બધાં કયાંથી એ પ્રશ્ન હવે ઉપરિચિત થાય છે. જવાબ એજ છે કે આપણું જાણપણું (Information) or knowledge અને આપણું રાગદ્વેષ (Attachment, Hatred) તેની કારણ છે.

રાગદ્વેષની ચચી હાલ ઊરત મુલતી રાખી માત્ર આપણું જાણપણું હવે તપાસીશું.

ઇદ્રિયો અને મનદારા પ્રાપ્ત થયેલું આપણું જાણપણું કેટલું બધું અધુરું અને સદાય છે ? આપણી ઇદ્રિયો અને મન કેટલાં બધાં અવિચ્છિન્ન અને નિર્બળ છે તે તમે શિખ્યા છે. અમુક આંદોલનો વાળો જ પ્રકાર આપણી આંખમાં પેસી શકે, કાન પણ અમુકજ આંદોલનો સાંભળી શકે. વંધારે સંખ્યાનાં આંદોલનો આંખ અને કાનને ધમકારે. અને તે જ પ્રમાણે બીજી ઇદ્રિયોનું અને મનનું. કેટલી બધી અપૂર્ણતા અને નિર્બળતા ! કુનીઆનાં બધાં પદાર્થો આપણે જાણી શકતા નથી. માત્ર થોડાકજ પદાર્થો આપણી ઇદ્રિયો અને મન ઉપર જેની છાપ પડે તેવીજ છાપોથી અનેક આપણું જાણપણું હોય છે. છાપ પણ ઝાંખી કે ઉઠી હોઈ શકે. અનંત વિશ્વના અનંત પદાર્થો પૈકી એક નાની સંખ્યાના પદાર્થોની અમુક જ જાણ્યોએ આપણા ઉપર પડેલી સાચી કે ખોટી, ઝાંખી કે ઉઠી છાપો-એજ આપણું આધુનિક જાણપણું. તેને જ્ઞાન એવું તામ પણ આપી શકાય કે ? આપણું શબ્દજ્ઞાન, ભાષાજ્ઞાન, સાહિત્યજ્ઞાન વિગેરે પણ અધુરું અને થોડું અને તે પણ દોષવાળું. અરજ જીવનની અનેક વિદ્યજ્ઞાના વચ્ચે જેવું ને કેટલું આવડે ! અરે જેવું બેદર્શનક

ચિત્ર ! બંધુઓ ! શું તેથી નિરાશ થઈ ગયા ? લાખો નિરાશાઓમાં અમર આદાઓ છુપાએલી છે. બંધુઓ ! આરાવાદી બનો અને સજ્જ થાઓ. ઉઘમ કરીશું તો તેમાં પણ સુધારો ! થઈ શકશે. ઉપરાંત છાપો-માહીતીઓ-વીગતોથી બનેલું જાણપણું, માન્યતા અને વર્તન સંબંધી હમણાં આપવામાં આવેલા. ટુંક અને ભિન્ન ભિન્ન વર્ણન દરમ્યાન તે ત્રણે વચ્ચે ફેલા સંબંધ છે તે સમજાવવા પ્રયે સહેજ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. જાણપણાનો આધાર લઈ, પૂર્વ કાળના કે વર્તમાનકાળના સંસ્કારો અને વાતાવરણના શુદ્ધદોષોને આધીન થઈને માની લેવામાં આવેલી માન્યતાઓથી મોટે ભાગે પ્રેરાએલું કે ઘડાયેલું કે ઘડાતું આપણું વર્તન હોય છે. તે ત્રણે વચ્ચે દેખાતા સંબંધ કે વિરોધ વિશે હવે પાંચ છ ઉદાહરણો લઈશું, અને તેમાંથી નીકળતા સારના સંબંધમાં થોડીક મર્મીકરીશું:—

૧ જીવન સાથે જોડાયેલું એવું જે દરદ તે વિશે એક દૃષ્ટાંત લઈએ. ધારો કે “દરદ ફવાથી મટે છે” એવું પુસ્તકમાંથી કે બીજાઓ પાસેથી જાણવામાં આવે, ત્યારે “દરદ એની મેળે મટી જાય છે અને મટશે” એવું માની લેવામાં આવે અને તે મતનો આશ્રય કરવામાં આવે અને ખાનગી જીવન તપાસતાં “દરદ મટાડવા દોરા ધાગા કરવામાં આવે” અને દોરા ધાગા કરતાં કાકતાલીય ન્યાયથી ને કદાચ દરદ થોડીકવાર માટે પણ ઘમ્યું તો પાછું અચાનક બ્લેમ-પોસ્ટ મત અને તેવા મતનો આશ્રય જીવનમાં પેસતાં વાર લાગતી નથી.”

આ પ્રમાણે જાણપણું, માન્યતા અને વર્તનમાં સુસંબંધ તો દૂર રહ્યો પણ અસંગતપણું કે વિરોધ હોય તો પરિણામ ભયંકર આવે છે.

આ પ્રકારના જીવનમાં વર્તનનો આધાર માન્યતા નથી, માન્યતાનો આધાર માહીતી કે જાણપણું નથી અને તમે જાણો છો તેમ પાયા વિનાનું મકાન જાહેરી પડી જાય છે. વધુમાં તે ત્રણેમાં એક બીજા સાથે વિરોધ અને ભિન્નતા હોવાથી તે જીવન નિર-

ર્થક અને નિષ્ફળ નીવડે છે. જીવન અધમ બને છે. જીવન નામતું જ હોય છે. અરે-તે તો ધીનું મરણ જ કહેવાય. ચાલો બીજું દૃષ્ટાંત લઈએ.

૨ ધારો કે ‘મજુરી કરવાથી પૈસા મળે છે’ એમ જાણવામાં આવે ત્યારે ‘નસીબથી પૈસા મળે છે’ એમ માનવામાં આવે અને પૈસા મેળવવા રસ્તામાં ચાલતા નેશીને પુછવામાં આવે યા તો ધનવાનોની અદેખાઈ કરવામાં આવે અને તેમને હુંડવામાં આવે. હુંડવા જતાં પણ પૈસા મળે કે ન મળે પણ અનીતિ, આળસ, અદેખાઈ, હિંસા વગેરે દોષો ‘તો’ જરૂર જીવનમાં આવે. આ દાખલામાં પણ ‘જાણપણું’ માન્યતા અને વર્તન ત્રણે એક બીજાથી વિરૂદ્ધ છે, અને પરિણામે જીવન અધમ બને છે.”

આ પ્રકારનું જીવન ધોર જગલમાં લુલા પડ્યા જેવું છે. અહીં તહીં ભટક્યા છતાં જ જગલમાંથી બહાર નીકળાતું નથી, બહાર નીકળવાના માર્ગ વિનાની લુલવણી એજ આવા પ્રકારના જીવનનું સ્વરૂપ છે. નથી હોતો તેમાં રસ કે આનંદ કે નથી થતાં તેમાં વિકાસ કે અભિવૃદ્ધિ. પ્રાયઃ ક્લેશ અને યુગ્મવાડો તેમાં જાણાય છે; કારણ કે તેમાં માર્ગ કે સાધનનો અભાવ છે. માર્ગ મળે તો જ ધારેલી જગ્યાએ જઈ શકાય. માર્ગ વગર-ભટકવાનું જ થાય. અરે માર્ગના અભાવ ઉપરાંત દુઃકર્મ રૂપી ધોર રાત્રી હોય અને. તેમાં પણ તેના પરિપાકરૂપી અતિ વરસાદ સાથે વાવાઝોડ હોય તો વળી શી દશ થાય ! એ તો વીતી હોય તે જ જાણે. અશ્લોકાદ્યની વાટ જોતાં બેસી રહેવું જ પડે. પરંતુ પ્રકાશ થતાં ચાલવાનો ઉઘમ કરવાનું મન થાય-ચાલવા માંડે અને માર્ગના ભાન વગર પણ ભટકતાં સદેખાગે કાઈ માર્ગદર્શક ગણી આવે તો જ માર્ગપ્રાપ્તિ થાય, તહીં તો ત્યાં સુધી જીવન ઉદ્દેશ-જીવન લક્ષ્ય સમજ્યા વગર ચોરાશીના ફેરામાં ફરવાનું જ રહ્યું અને અચાનક અને મોઢમાં ફસાયેલા જ રહેવાનું થયું. ચાલો એક વધુ દૃષ્ટાંત લઈએ.

૩. “બહુ ખાવાથી અપચો થાય છે કે અભક્ષ્ય ખાવાથી રોગ થાય છે.” એમ આપણે જાણીએ છીએ. પણ તે હકીકત મગજે નિશ્ચયપૂર્વક સ્વીકારેલી નહીં હોવાથી અવિશ્વાસ અને સંશય સાથે આપણે ખૂબ ખાઈ લઈએ છીએ અને ખાતી વખત બક્ષ્યાબક્ષ્યનો પણ વિચાર કરતા નથી. અને પરિણામ એ આવે છે કે પ્રથમ અપચો થાય છે ને તેમાંથી પછી અનેક રોગો ઉદ્ભવે છે. આવી રીતે જાણેલી હકીકત નિશ્ચયપૂર્વક સ્વીકારેલી નહીં હોવાથી વર્તનમાં ઉતરતી નથી. જ્યાં સુધી શું ખાવું, કેવી રીતે ખાવું, એ માટેના નિર્ણયો દેશકાળ, શરીર-સ્થિતિ અને શરીરપ્રકૃતિ વિગેરે જોઈ ન કરવામાં આવે અને તેમાં વિશ્વાસ કે પ્રતીતિ ન થાય ત્યાં સુધી, તેને લગતા રોગના ભોગ આપણે ચવાતા અને ચવાતા જ. અરે તેવા નિર્ણયો કરવા માટે પુરતા વિચાર અને યાનના પણ જ્યાં અભાવ હોય ત્યાં સુધારાની શી આશા રાખી શકાય.”

૪. ધારો કે ‘પત્યરોગો યોગીઓ પરમેશ્વર છે’ એમ કોઈ પુરુષ કોઈ પણ રીતે જાણે, ‘યેસો મારો પરમેશ્વર’ એમ તે માની લે. અને સાથે સાથે કામદેવતી તે પૂજા કરે અને વિષયોમાં લુપ્ત થાય તો તે જીવન કેટલું એણે જાય એ સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવું છે. આ દૃષ્ટાંતમાં જાણવામાં, માનવામાં અને વર્તવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ જણાતો નથી. એટલુંજ નહીં પણ તે ત્રણે ઘણું અચૂક છે. આરું જીવન અંધકારમય છે. જીવન એટલે શું તે તેને સમજાતું નથી. મદમાં ઘેરાએલા અને અજ્ઞાન, પુરુષથી જીવન સ્વરૂપ તે ક્યાંથી સમજાય !”

૫. “સારી સલાહ આપે તે મિત્ર” એમ જાણ્યો પછી, જ્યારે એક મનુષ્યે મને સારી સલાહ આપી ત્યારે તે મનુષ્યને મેં મિત્ર તરીકે જાણ્યો. તે મિત્ર અનેક વખતે એ પ્રમાણે મને સારી સલાહ આપવા છતાં, હું તે મનુષ્યને ચતુર તરીકે માની લઉં અને જોડેર રીતે તેનો

જ નાશ કરવા ઘાટ ધક્યા કરું તો મારું જીવન બેશક અધમ કહેવાય. કારણ કે સ્વાર્થ દુરમનાવટથી તે મિત્રે કરેલા ઉપકારો હું વિસરી ગયો. એ રીતે હું કૃતઘની થયો. એટલુંજ નહિ પરંતુ દંભ ને કપટનો મેં આશ્રય લીધો અને હિંસા-અરે મનુષ્યહિંસા કરવા તત્પર થયો. આનાં કારણો તપાસીએ તો સમજશે કે જાણવામાં, માનવામાં અને વર્તવામાં પરસ્પર વિરોધ રાખવાથી આવી અધમાઅધમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. હવે એક છેલ્લું દૃષ્ટાંત લઈશું.

૬. કાલદાનો અભ્યાસી જાણે છે કે કોઈમાં સર્વે એ સત્ય બોલતું જોઈએ છતાં અનેક લાલચોને વશ થઈ ‘હુધીયાર’ એવા જે હું તેને કોઈ ખરાજ માનશે’ એમ માની લઈ, આલાખીનો ડાળ કરી તે અસત્ય કથન કરે અને પાછળથી ખરી વાત બહાર આવે તો શું તે નિંદા અને શિક્ષાને પાત્ર થતો નથી ?”

આવાં આવાં અનેક દૃષ્ટાંતો આપી શકાય પરંતુ વિષય લાંબો થઈ જવાનાં ભયથી વધુ દૃષ્ટાંતો અત્યારે હું ટાંકતો નથી.

આ દૃષ્ટાંતો ઉપરથી તમે સમજી શકશો કે જાણેલી વીજગતો, તે વિષેની માન્યતા અને તેને લગતું વર્તન-એ ત્રણેને એક બીજાનો આધાર જોઈએ અને જોડે જોડેલે. અંશે તે ત્રણે એક બીજા સાથે જોડાયેલાં, અનુકૂળ અને સંગત હોય છે તેટલે તેટલે અંશે જીવનમાં રસ અને આનંદ આવે છે અને ત્યારે જ જીવન માર્ગ કેવો હોવો જોઈએ તેની શોધ શાંખી થાય છે. ખીજા બાજુ જ્યારે તે ત્રણેને એક બીજા ઉપર આધાર હોતો નથી, તે ત્રણે એક બીજાથી વિનન કે પ્રતિકૂળ હોય છે ત્યારે ને જીવન કંઠેરમય બને છે. તમલાં સારંગી અને ગાનાર ત્રણે તાલમાં હોય ત્યારે જ સાંજગતમાં મન રહે છે પણ તાલ વિનાનાં તે ત્રણે દોરડીને પાત્ર થાય છે. ઘોઘાનો અવાજ, ગધડાનો અવાજ અને કાગડાનો અવાજ એક સાથે નીકળવાથી માત્ર કાલાદવ (Discord) અને શોર જોડારજ થાય છે. કંઈ નેમાંથી સંગીત

ઉદભવી શકતું નથી. આ પ્રમાણે અસંખ્ય અને પરસ્પર વિરોધપૂર્વક જાણવામાં, માનવામાં અને વર્તવામાં આવે તો જીવનમાં વફતા અને કડવાશ જ પરિણમે છે. પરંતુ જો તે ત્રણે સુસંગત થાય અને તેમાંથી વિરોધ ઉઠી જાય તો પછી જીવનમાં ઓર મીઠાશ અને મધુરતા આવે છે.

આટલું વિચાર્યા પછી સમજાયું હશે કે ઉચ્ચ વર્તન માટે દૃઢ નિશ્ચયો જોઈએ. તે નિશ્ચયો દૃઢ થવા પુરતાં ન્યાયપુરસ્કાર થએલાં નિર્ણયો જોઈએ અને તેવા નિર્ણયો માટે સુવિચારણા જોઈએ અને તે સુવિચારણાની પીઠ પાછળ શુદ્ધ જાણપણું જોઈએ. સીધી પહેલાં આપણું જાણપણું-આપણી માહિતીઓ સર્વે રીતે સંપૂર્ણ કરવા કોશીય કરવી જોઈએ, નહીં તો છેવટે, દુનીઆના-જાણપણાના બડોળ સાથે સરખાવતાં કંઈક સંતોષ થાય તેટલી તો તે માહિતીઓ હોવી જોઈએ. અને પછી તેની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. કારણ કે અશુદ્ધ અને અપૂર્ણ જાણપણું આપણને અમાર્ગ-કુમાર્ગે દોરી જાય છે. હવે તે જાણપણું પૂર્ણ અને શુદ્ધ કરવા માટે-આપણે હાલ કેવાં પગલાં લાઉએ છીએ અને કેવાં લેવાં જોઈએ વિગેરે હજારો ઉપર આપણે હવે પછી બીજા વર્ણને વિચાર કરીશું. અંત્યારે તો હું ધારું છું કે આટલું બસ છે. અંતમાં, શુદ્ધ જાણપણું, શુદ્ધ માન્યતા અને શુદ્ધ વર્તન, એ ત્રણેનું સુસંગતપણું જીવનને ઉચ્ચ જાગૃતિ છે. ઉચ્ચજીવનના અભિલાષીઓ પ્રથમ પોતાનું

જાણપણું શુદ્ધ કરવા મથે છે અને જાણપણું શુદ્ધ કર્યા પછી તે પ્રમાણે જ પોતે માને છે અને તે પ્રમાણે જ પોતે વર્તે છે, અને એ રીતે એ ત્રણેનું એક પણું થાય છે.

હુંકામાં, જાણપણું-માન્યતા અને વર્તનની શુદ્ધતા અને સુસંગતપણું (Purity and consistency of Information, belief and conduct) એજ ખરો જીવનમાર્ગ છે.

બ'કુઓ ! તમને આ વિચારને યોગ્ય જણાય તો, મારી તમને ખાસ વિનંતિ છે કે આવતી કાલે થર થવા મહા કલ્યાણકારી પર્યુપણું પર્વમાં, તમારું વર્તન એવું રાખજો કે જેથી તમારું જીવન કંઈક ઉચ્ચગામી થાય. કારણ કે આપણે સારી રીતે જાણીએ છીએ અને માનીએ છીએ કે તે પર્વમાં કરવાની ધાર્મિક ક્રિયાઓ જેની કે દરેક જો બે વખત પ્રતિક્રમણ કરવાં, પ્રભુ પૂજાં કરવી, ચૈત્ય પરિપાટીએ જવું, ગુરુમંડળને વંદના કરવી, પવિત્ર કંપસૂત્ર એકાદ્ર ચિતે સાંભળવું, તપ પચ્ચખાણું કરવાં, સર્વ જીવને ખમાવવા આદિ આપણી શુદ્ધિને અર્થેજ કરવાની કહી છે, અને તેથીજ આત્મશુદ્ધિનો હેતુ નજર આગળ જ રાખી, તે ક્રિયાઓ કરવી તે આપણું કર્તવ્ય છે અને તમે જરૂર એ પ્રમાણેની ફરજો જો હંમેશા જાળવતા રહેશો તો તમારું જીવન ઉચ્ચ જાનવા સાથે, જે સંસ્કારો તમે આશ્રય લેો છો તે સંસ્કારો હેતુ પણ જરૂર આવશે.

આપણું 'ખમાસમણું' અથવા પ્રણિપાત સૂત્ર.

મજકુર સૂત્ર નીચે પ્રમાણે છે:-

‘ધૃત્વામિ ખમાસમણા વંદિઉં, જાવણિ-જાણએ નિસીહિઆએ મધ્યએણ વંદામિ ॥

આ સૂત્રના અર્થને અંગે મને સમજાયું ન પડી. ૪૦ વર્ષની ઉંમરે પણ આણું સામાન્ય પણું અતિ ઉપયોગી સૂત્ર કમલાએ ન સમજાયું. ધાર્મિક ક્રિયામાં નિલ જરૂરી સૂત્રનો અર્થ ઉકેલવામાં મુશ્કેલી

પડતાં તે અંગે કંઈક વિચારણા, ચર્ચા, પંચકવવહાર તેમજ હાલની પ્રચલિત પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્રની ચોપડીઓ આદિનું વાંચન વિગેરે થયાં. છેવટે આશરે બે વર્ષે આ લેખ લખવાનું કાર્ય હસ્તગત થયું.

મારી મુશ્કેલી માત્ર એ શબ્દોને અંગે હતી અને હજી કંઈક છે. તે શબ્દો ‘જાવણિજાણ’ અને ‘નિસીહિઆએ’ છે.

કેટલીક ચોપડીઓમાં ‘જનવશિષ્યજ્ઞએ’ના અર્થ ‘યથાશક્તિ’ વાંચી મારી મુરકેલી વધી, અને તે માટેના ખુલાસાઓથી મારી મુઝવણ બમણી થઈ. શરૂ વંદન કરવાને ઉત્કૃષ્ટ-શિષ્ય વંદન કરવા જતાં પોતાની શારીરિક શક્તિ માપવા બેસે-તેને અંગે વિચાર પણ કરે તે મગજમાં ન ઉતરે તેવી વાત યર્ષ પડી. વંદનોત્કૃષ્ટ વિનયી શિષ્ય પૂજ્ય શરૂની અનુકુળતા તપાસે-તેમના સ્વાધ્યાયાદિ કાર્યમાં વિશેષ કાષ્ઠપણ રીતે ન પડે તેવું વિચારે, અને તેવી રીતે ‘વંદન કરવા ઇચ્છું છું’ એમ નમ્ર ભાવે આજ્ઞા માગે પરંતુ તે વખતે ‘સ્વશક્તિ અનુસાર’ વંદન કરવાની ઇચ્છા તે જાહેર ન કરે. ‘શક્તિ વિનાનો માણસ ઉભા ઉભા હાથ જોડીને પણ નમન કરી શકે, વિશેષ શક્તિવાળો હાદશાવર્ત વાંદણથી વંદન કરે’ એ ખુલાસો શરૂની દૃષ્ટિએ ભલે સમીચીન હોય પણ અરે તો શિષ્યની દૃષ્ટિએ જોવાનું હોઈ, તેવો ખુલાસો વ્યાજબી ન જણાયો. શિષ્યની વંદનેચ્છાની દૃષ્ટિએ ‘યથાશક્તિ’ વંદન કરવા ઇચ્છું તે અવિ-રોધ જણાતું નથી. ‘આપશ્રીની અનુકુળતા મુજબ’ વંદન કરવા ઇચ્છું છું એવો ભાવ કદાચ હોય તો તે બંધબેસતો યર્ષ પડે.

‘આપશ્રીના સ્વાધ્યાયાદિ કાર્યમાં બાધા-વિરોધ ન આવે તે રીતે વંદન કરવા ઇચ્છું છું’ એવો ભાવ શિષ્યના વિનયને વધુ શોભાવે. પરંતુ ધાર્મિક ક્રિયા-નિત્ય-આવરણ ક્રિયા કરવા જતાં યાક લગાડે-ઉત્સાહ મંદ પાડે તેવો અર્થ કે ખુલાસો જો ન ઉતરે એ સ્વાભાવિક છે. ધાર્મિક ક્રિયાનો ઉદ્દેશ-આરાય હંમેશ તદ્દેશીય ઉત્સાહ વધારવાનો છે, અને તેમજ સર્વત્ર દેખાય છે તો પછી અરે ‘યથાશક્તિ વંદન કરવા ઇચ્છું છું’ તે ભાવ ઉચિત જણાતો નથી. ઉમા ઉમા કરવાની ક્રિયા હાલતો બેઠા બેઠા થાય છે તે અવિષ્યમાં સુતા સુતા કે એવીજ કાષ્ઠ પ્રમાદ-સૂચક દશાએ થાય એવો ભય પેદા થાય છે. ફેશ વંદન, ધોજવંદન અને હાદશાવર્ત વંદન એમ વંદનના ત્રણ પ્રકાર પાડી, શરૂની અનુકુળતા સાચવવા પુરતું વંદનનું ઉચ્ચ રસપ્રત્યક્ષ ‘યથાશક્તિ’ જેવા અર્થથી ઊડી જાય એમ ચિંતા થાય છે. બાળકોમાં ધર્મના

ઉડા મૂળ નાંખવાના ઉમદા હેતુથી છપાતી આપણી પંચપ્રતિકમણીની ચોપડીઓ છપાવતી વખતે ઘટતી ચંભાળ રખાય તો કેવું સારું એવી સૂચના જાહેરમાં મુકવાની ઇચ્છા પ્રબળ થાય છે. અર્થ લખતી કે વિચારતી વખતે વ્યુત્પત્તિ અર્થ, રૂઢ અર્થ, ગોણ અર્થ વિગેરે તરફ લક્ષ આપાય ત્યાં સુધી તો વ્યાજબી લેખાય પણ કાષ્ઠપણ પ્રાચીન આધાર વિના, ટીકાઓ-કૃત્તિઓ જોયા વિના માત્ર કદપનનો આશ્રય લેવાય. તે તો અસહ્ય લાગે છે. વિશેષણને અન્યય તરીકે, તરતજ પાછળ આવતા ‘નિસીદિઆએ’ શબ્દથી સ્વતંત્ર રીતે, છુટું પાડીને સંમગ્નવાનો પ્રયત્ન કરવો અનુચિત ભાસે છે. ‘આજ્ઞાકાલ જે અર્થ ચાલે છે એ સાધારણ માણસ માટે (જેઓ શબ્દાર્થને પણ મુરકેલીથી સમજી શકે તેમને માટે) છે’ એ દીકાસો શાંતિ આપતો નથી. તેથી સલાહ્ય શોધવા વધુ પ્રયત્નો કરવાનું સહભાગ્ય આપણને પ્રોત્સાહ થાય છે.

કેટલાંક પુસ્તકોમાં ‘જનવશિષ્યજ્ઞએ’ શબ્દનો ‘શક્તિસહિત’ એવો અર્થ આપવામાં આવ્યો છે. એક પુસ્તકમાં તો એમ પણ લખ્યું છે કે ‘જેના વડે કાળજી કરીએ તે યાપનીયા કદિયે તે શક્તિએ સહિત’. બ્યારે ધાર્મિક કેળવણીમાં રસ લેતા એક મિત્રે લખ્યું કે ‘શક્તિસહિત એવો હું વંદન કરવાને ઇચ્છું છું’ અને વધુ ખુલાસો આપ્યો કે:— ‘શક્તિસહિત એવો હું-વંદન કરનાર માટે વિશેષણ રૂપે છે. પૂર્વ મહાન પુરોહો મોટી મોટી રીતે વંદના કરી ગયા હશે. હું યથાશક્તિ (શિષ્ય પોતાની લઘુતા દર્શાવવા માટે ‘શક્તિ સહિત’ એવું વિશેષણ પોતાના માટે મુકે છે) વંદન કરું છું. હારે તો અતિ વિરમય થયો. વિશેષણ અને અન્યયના તફાવતની ઉપરોક્ત અણુઅણુ કરતાંએ વિભક્તિ તરફની આ દુર્લક્ષતા દુઃખકર, યર્ષ. ‘જનવશિષ્યજ્ઞએ’ વિશેષણ છે અને તેને ત્રીજી વિભક્તિ છે છતાં પ્રથમા વિભક્તિ મણવાડું આ સાદસ અયોગ્ય લાગ્યું.

હવે ‘શક્તિસહિત’ અર્થ બંધ બેસતો છે કે નહીં તે તપાસવા પડેલાં તેવું વિશેષ ‘નિસીદિઆએ’ એટલે શું તે પ્રશ્ન ઉપર આવીએ. ‘નિસીદિઆએ’ એટલે નૈપિપચક્યા એટલે નૈપિપિકા વડે.

સામાન્ય રીતે તેનો અર્થ 'નિસીદિવડે' એટલે 'અશુભ વ્યાપારનો ત્યાગ કરીને' અથવા 'વંદનથી અન્ય વ્યાપારના નિગેધવડે' એવો અર્થ કેટલીક ચોપડીઓમાં જોવામાં આવે છે.

તો પછી જેમ પ્રભુમંદિરના પ્રવેશદિ વખતે બોલાય છે તેમ 'નિસીદિ' બોલી યાતો 'નિસીદિ-પૂર્વકે' વંદન કરવા ઇચ્છું છું એમ શું અર્થ હોઈ શકે? અને હાલસાવર્ત વાંદણા કે જેતું 'આ પ્રણિ-પાત સૂત્ર' શરૂની અતુકળતા સાચવવા માટે ટુંક કરવામાં આવેલું જણાય છે તેમાં મિતાવગ્રહ પ્રવેશ વખતે 'નિસીદિ'નો બોલવાનું છે તો પછી તે માટે શું અત્રે શરૂની આરા માગવાની છે? ગમે તે હો પણ આ બંને શબ્દ સાથે લક્ષ્યે ત્યારે 'શક્તિસહિત અશુભ વ્યાપારના નિગેધવડે' એ અર્થ સુસંગત જણાતો નથી.

વળી 'શક્તિસહિત-નિગેધવડે' વંદન તે કેમ થાય? અશુભ વ્યાપારનો ત્યાગ કે નિગેધ ત્રિકરણ-વડે—મન, વચન અને કાયા વડે થઈ શકે છે અને તે ત્રિકરણવડે વંદન પણ થઈ શકે છે પણ અત્રે તો ઉપરોક્ત અર્થ લક્ષ્યે તો—આ ત્રિકરણનો અભાવ ઉપરિચિત થાય છે તેવું કેમ? વળી તેના અર્થ માટે પ્રાચીન આધાર પણ નથી. તો પછી આવો અર્થ કેમ પ્રચલિત થયો?

આચાર્ય શ્રી હરિહરદાસરિ તો પોતાની આવશ્યક ટીકામાં જણાવે છે કે:—

नैपिधिकया प्राणातिपातादि निवृत्तया तन्वा शरीरेणेत्यर्थः ॥

નૈપિધિકા એટલે શરીર કે જે વડે જીવહિંસાદિ અટકાવવાનું થઈ શકે છે.

સામાન્યરીતે મન અને વચનનો અર્થાપત્તિથી શરીરમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. વિશેષમાં, વંદન ક્રિયામાં શરીર મુખ્ય ભાગ હો છે તેથી 'શરીર' એ અર્થ સ્વીકાર્ય છે.

તેથી પ્રસ્તુત બંને શબ્દોના 'શક્તિસહિત શરીરવડે' એ અર્થ આ અવશ્યાએ થયો. હવે તે અર્થ તપાસીએ.

શ્રી હરિહરદાસરિ તો 'નવણિજનમએ'નો અર્થ "વાપનીયથા" "યથાશક્તિ યુક્તયા" એવો કરે છે. કંઈ 'શક્તિયુક્તયા' કે 'શક્તિસહિત' એવો અર્થ કરતા નથી. તો પછી 'યથાશક્તિ' અને 'શક્તિ-સહિત' એવા અર્થ આપ્યા ક્યાંથી એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે. તેવું કદાચ આ નિરાકરણ હોઈ શકે:—

'યથાશક્તિયુક્ત'માંથી કેટલાકોએ 'યુક્ત' શબ્દ છોડી દીધો એટલે 'યથાશક્તિ' માત્ર અર્થ રહ્યો. અને બીજાઓએ 'યથા' શબ્દ છોડી દીધો એટલે 'શક્તિ-યુક્ત' 'શક્તિસહિત' એવો અર્થ કયો અને તેથીજ આ બંને અર્થો જોવામાં આવે છે પણ તે બંને ઉપરમુજબ છુટા પડી જવાથી, પાછળ આવતા 'નિસીદિઆએ' શબ્દ સાથે બંધ ખેંચાતા નથી.

ત્યારે હવે 'વાપનીયથા' એટલે 'યથાશક્તિ' એટલે શું એની વિસારણા કરીએ.

પ્રથમતો. યા એટલે પામવું, પહોંચવું, તેવું પ્રેરક-રૂપ 'વાપયતિ' એટલે પમાડે છે, પહોંચાડે છે. "વાપયતીતિ વાપનીયા" એટલે પમાડે, પહોંચાડે તેવા એવો અર્થ તેની વ્યુત્પત્તિદ્વારા નીકળે છે, એટલે (છટકાર્ય—અત્રે વંદનાદિ—ના પારને) પ્રાપ્ત કરાવે તેવા. 'યથાશક્તિયુક્ત' એટલે જાનતી શક્તિએ યુક્ત-યોગ્ય થયેલા એવા. આ રીતે જોતાં ઇષ્ટ કાર્યના પારને પ્રાપ્ત કરાવે તેવા-શિષ્યની દૃષ્ટિએ પોતાના શુભવિશ્વાસવશ્યાને અનુસરીને યોગ્ય થયેલા—ઇદ્રિય અને મનને જાનતી શક્તિએ વશ કરીને તેની પીડાઓથી અબાધિત કરી યોગ્ય કરેલા—ટુંકમાં, 'વંદન યોગ્ય અબાધિત શરીરવડે' એ અર્થ નીકળે છે.

અત્રે વંદન તે લક્ષ્ય છે. શરીર તે સાધન છે. વંદનના લક્ષ્યપ્રતિ ગતિ કરાવે છે અને વંદનયોગ્ય અબાધિત શરીર હોવાથી લક્ષ્ય પ્રતિ ગતિ સહેલાઈથી નિર્વિધે થાય છે અને ઇષ્ટ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

'નવણિજનમએ નિસીદિઆએ' એ બે શબ્દ બે કાંમતી પાડે શિખવે છે. એકતો એકે શરીરનું પ્રયોજન જીવહિંસાદિ અટકાવવા માટે છે, અને બીજો

પાઠ એ છે કે તેને યોગ્ય કરવામાં આવે છે-કેળવવામાં આવે છે-ઇદ્રિય અને મનને વશ કરીને અબાધિત કરવામાં આવે છે તો તે ઇષ્ટસિદ્ધિ કરાવે છે.

કાદશાવર્ત વાંદણમાં 'જવણિજન' એ 'જે' આવે છે ત્યાં 'જવણિજન' એટલે યાપનીય નામ રહે છે. 'યાવ્યતે ચેનં તત્ત્વ યાપનીયં' 'પાર પહોંચાય ને વડે તે' એટલે યોગ્યતા. ગુરુને સુખશાતા પુછતાં, સંયમયાત્રા અવ્યાબાધ વર્તે છે તેમ પુછી તેજ યાત્રાના સાધનભૂત યોગ્યતા-ઇદ્રિય અને મનની પીડાથી રહિતપણું-અબાધિતપણું-નિરાબાધતા વર્તે છે એમ શિષ્ય પુછે છે અને શિષ્યની તેજ યોગ્યતા વિશે સુર પણ સામી પૂછા કરે છે. ગુરુની સુખ-શાતાપૂછામાં પણ શરીર 'નિરાબાધ' એવા શબ્દો

છે. એ રીતે જોતાં 'જવણિજન' એ 'નિસીદ્ધિઆગે' તો અર્થ ઇન્દ્રિય અને મન વશ થયેલા હોવાથી તેમની પીડાઓથી અબાધિત-નિરાબાધ શરીરવડે' એ અર્થ પણ બંધબેસતો જ છે.

એક વિદ્વાન મુનિરાજ લખે છે કે:- 'યાપનીયા એક યોગ્ય શક્તિ વિશેષ છે કે જે ઇષ્ટકાર્યના પારને પહોંચાડે છે.' વધુમાં તે મુનિરાજ લખે છે કે:- 'દ્રવ્ય ભાવ આરોગ્ય એજ ધાર્મિક ક્રિયાના અને; છેવટે સંસારના પારને પહોંચાડનાર છે. માટે જૈન શાસ્ત્રિકોએ 'યાપનીય' શબ્દને નિરાબાધ અર્થમાં રદ કર્યો છે.'

છવંટે, વિદ્વાન મુનિમહારાજએ અને ગૃહસ્થ બંધુઓ આ સંબંધમાં આ માસિકદ્વારા કંઈક વધુ અજવાળું પાડશે તો લેખક ઉપર ઉપકાર થશે એ પ્રાર્થના સાથે વિરમું છું. આશાચંદ્ર.

હેમચંદ્રાચાર્ય અને રાજધિરાજ.

'ગુજરાતના ગૌરવને પ્રકટ કરનારાં પુસ્તકોમાં બાર્ડ કન્ટેપાલાસ માણેકલાસ મુનશીની 'પાટ-જુની પ્રથુતા' અને 'ગુજરાતનો નાય' અમર્યાન ભોમવે છે, એ કાષ્ઠી અજબપુ નથી. તેનાજ અનુસંધાનમાં 'રાજધિરાજ'નો લેખ લખાયો છે. યવષિ કેટલાક સાક્ષરો તરફથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે-આ કૃતિયો ચોક્કસ અગ્રેજી પુસ્તકોના ઉચ્ચ માન છે; પરંતુ મારી અગ્રેજીની અનભિગતતા તે સંબંધી કંઈ પણ અભિપ્રાય આપવાની સ્પષ્ટ ના પાડે છે. હું આ લેખમાં ને કંઈ કહેતા છઠ્ઠું છું તે 'રાજધિરાજ' ની નવલકથામાં આવેલા જૈન-પાત્ર-આચાર્ય હેમચંદ્રસુરિ-સંબંધી છે.

'ગુજરાતના નાય'ની માફક 'રાજધિરાજ' માં પણ હેમચંદ્રાચાર્યને જે સ્થિતિમાં ઉપસ્થિત કર્યો છે, તે સંબંધમાં જૈન સમાજમાં-વિદ્વદ્સમાજમાં કોલાહલ ઉત્પન્ન થયો છે, તે જાણીતો જ છે. બાર્ડ મુનશીજી તે મારા મિત્ર, સાહિત્ય સંસદના સભ્ય તરીકે તેમનો મારો સંબંધ અને મારા 'સુધીધર અને સમ્રાટ' માં તેમણે ઉપોદ્યાત લખેલી, તે પણ

એક સંબંધ. આ સંબંધોના લીધેજ 'હું તેમના સંબંધી કંઈ નથી લખતો' કિંવા 'હું તેમના મતને મળતો છું-એટલે હેમચંદ્રાચાર્યે માનસિક બલિયાર સેઓ, મંજરીને દેવી માની-સરસ્વતી માની તેણીને પ્રણામ કર્યો,' છતાં વાતોને હું પણ માતું છું; એવી કષ્ટનાઓ કરી કેટલાક મહાત્મભાવોએ યો-તાના સ્વભાવ પ્રમાણે અને પણ સંદર (!) શબ્દોમાં નવાજ્યો, પણ મારે તેમને શું લખવું? જ્યાં 'રાજધિરાજ' વાંચવાનો પ્રસંગ નહિ પ્રાપ્ત થયેલો, ત્યાં તે સંબંધી વગર અગ્વાસે મારાથી તે વિષયમાં ઝીપલાવાયે કેમ? આખરે મારે આ સત્ય 'જૈન' ના તા. ૧૮ નવેમ્બર ૧૯૨૩ ના અંકમાં પ્રકટ કરવું પડ્યું. સાથે સાથે બાર્ડ કન્ટેપાલાસના સાક્ષરતા, અને તેમના સ્વભાવ માટે હું ને કંઈ ધારતો આજે છું, તે આ શબ્દોમાં મેં સ્પષ્ટ કર્યું:-

'બાર્ડ કન્ટેપાલાસની સાક્ષરતા માટે મને સંપૂર્ણ માન છે એટલુંજ નહિ પરંતુ મારા મિત્ર તરીકે તેમના સ્વભાવને જ્યાં સુધી હું જાણતો છોશું છું, ત્યાં સુધી એમ કદી શકું છું કે બ્યાનથી રીતે

પ્રમાણપુરઃસર તેઓને કોષ પશુ વાત સમજવવામાં આવે, તો તેઓ ખોટા દુરાગ્રહ રાખી બેસે તેવા નથી.”

બાઈ કહેવાલાલની સાથે આ સંબંધી પત્રવ્યવહારમાં પણ મેં તો તેમની આજ સંજ્ઞાનતા જોઈ. મારા એક પત્રના ઉત્તરમાં તેઓ મને લખે છે:-

“ હેમચંદ્રાચાર્ય વિગે જે કાંઈ પણ મેં લખ્યું છે-વાત્તામાં કે ગંભીર લેખોમાં-તે તેમના સ્મરણને શોભાવે એવું છે. પણ મનુષ્ય સ્વાભાવથી અપરિચિત કે શ્રદ્ધા ચક્ષુથીજ જોનાર માણસો તે વિગે કાંઈ પણ કહે તો હું શું કહું ?

“ યુજરાત ” માં મારે વિગે કાંઈ પણ સાફ કે માફ ન લખાય, એવી પ્રણાલિકા મેં પાડી છે પણ આપ જો કાંઈપણ લખવા કૃપા કરશો તો વિરેહ દશે તો પણ તે “યુજરાત”માં રથાન પામશે. અને નહિં તો હું કોઈ બીજા સારા ચોપાનિયામાં પ્રગટ કરાવીશ. માટે જરૂર લખી મોકલશો.”

બાઈ મુનશીજીના ઉપર્યુક્ત શબ્દો મને એમ કહેવાની પ્રેરણા કરે છે. કે-આ ઐતિહાસિક ચર્ચામાં તેમનું હૃદય કુટિલ તો નથીજ. તેઓ આટલું લખીને નથી વિરમ્યા, હેમચંદ્રાચાર્ય વિગે. તેમણે જ્યાં જ્યાં લખ્યું છે, તે સ્થળો ખતાવી મને આ સંબંધી લખવામાં વધારે મહેનતથી બચાવવાનો શ્રમ પણ લીધો છે. તેમની આ સંજ્ઞાનતાને હું કેમ બૂલું ?

મારી અન્યાય પ્રવૃત્તિના લીધે મને આશા નહોતી કે હું “રાજધિરાજ”ના લેખો આટલા જલદી વાંચી શકીશ અને તે ઉપર કંઈ લખી શકીશ. છતાં સહ-ભાગ્યે સમય મળ્યો. લેખો વાંચ્યા અને કંઈક લખવાનો પણ પ્રસંગ મળી ગયો.

હું આ પ્રસંગે કેવળ “રાજધિરાજ”ના લેખોમાં આવેલા ‘હેમચંદ્રસૂરિ’ના સંબંધમાંજ ઉલ્લેખ કરવા ઇચ્છું છું.

‘રાજધિરાજ’ના લેખોમાં ‘હેમચંદ્રસૂરિ’ આટલા પ્રસંગોમાં દેખાવ કે છે:-

૧. બુમકચ્છની બહાર એક ટેકરા ઉપર. પ્ર. ૧ હું.
૨. દેવલદ્રસૂરિના ઉપાશ્રયમાં, બ્યાંકાક મળે છે, ૧૦મું.
૩. સંખીઓ સાથે મંજરી જૂએ છે, ત્યાં ૧૦ //

૪. રેવાપાલને ત્યાં. „ ૨૩ „
૫. મંજરીની મુલાકાતે. „ ૨૬-૨૭ „

આ પ્રસંગો બારિક દૃષ્ટિએ તપાસવા આવશ્યક છે; પરંતુ તે પહેલી એક વાત કહી દઉં.

નવલકથાઓ વાંચનારાઓને એ ખ્યાલ ‘મગજમાં ઠસેલો અવશ્ય’ હોવો જોઈએ કે-નવલકથાઓ એટલે લોકોનાં ચિંતોને ખુશ કરે, અને ઉદાસીનતાને મટાડે એવી વાર્તાઓ. વસ્તુ ગમે તેટલું નહાતું હોય પરંતુ વાંચનારાઓને રસ ઉત્પન્ન થાય એવા વર્ણન પૂર્વક-દ્રુકમાં કહીએ તો કાવ્યોના રસોને ચોંધવાપૂર્વક લખાએલી વાર્તા, નવલકથા. આવી કથાઓમાં અત્યુક્તિ હોય, શબ્દલાલિત્ય હોય, ઉત્તેજકતા હોય અને સરસતા પણ હોય, પરંતુ તેની સાથે એ પણ બૂલવું ન જોઈએ કે નવલકથા-નવલકથાઓમાં તફાવત હોય છે કોષ નવલકથા સામાજિક હોય છે તો કોઈ ઐતિહાસિક, જ્યારે કોષ ધાર્મિક-વૈરાગ્યાત્મક પણ હોય છે. સામાજિક અને ધાર્મિક નવલકથાઓમાં સામાજિક અને ધાર્મિકભાવોનું ચિત્ર દોરવામાં આવે છે, પરંતુ ઘણે ભાગે તેનાં પાત્રો દાષ્ટાનિક હોય છે. ઐતિહાસિક નવલકથાઓનાં પાત્રો મોટે ભાગે સાચાંજ હોય છે. અને સાચાં હોવાંજ જોઈએ. નહિ તો ઇતિહાસનું જે સત્ય સમાજ સમક્ષ મૂકવાનું છે, તે સત્ય, સત્યરૂપે સમાજ નજર સ્વીકારે. બાઈ મુનશીજી ‘આ નવલકથા’ એક “ ઐતિહાસિક નવલકથા ” છે. આ નવલકથામાંથી ‘યુજરાતનું ગૌરવ’ પ્રકટ થાય છે. આ નવલકથા યુજરાતના રાજાઓની કીર્તિ અને પદ્ધતિનાં કારણો ઉપરિચિત કરે છે અને આ નવલકથા યુજરાતની ‘અસ્મિતા’નું ચિત્ર આપણી આંખો આગળ ખડું કરે છે. એટલે નવલકથાના દિસાએ આમાં અત્યુક્તિ ભક્ષે હોય, શબ્દલાલિત્ય ભક્ષે ઝળકે, ઉત્તેજકતા ભક્ષે ઉભરે અને સરસતા ભક્ષે છલકે; પરંતુ તેમાં અસત્યતાનું કે મનંગદંત વાતોનું તો ગિજશ્ચ નજરે હોતું જોઈએ. જો તેવું હોય તો ઇતિહાસના ઉપર પાણીજ દ્યુ-રેન્ડું કહેવાય. આવી અવરવામાં બાઈ મુનશીજીની આ નવલકથા અને ચર્ચાસ્પદ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના પ્રસંગો માટે આપણે કંઈપણ અનુમાન કે ધોરણ આંધીએ તેના કરતાં તેની

સત્યતાનાં પ્રમાણુ લાઇ મુનશીજી પાસેથીજ મેળવીએ એ મને વધારે સમુચિત લાગે છે અને તેથી કથાના ઉપયુક્ત પ્રસંગો વાંચતાં મને જે કંઈ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે, તે આ નીચે આપી લાઈ મુનશીજી તો તે તરફ ખ્યાન જેવું હું:—

૧ હિંમચંદ્રસૂરિ દેવલદ્રસૂરિને મળે છે. કાંક પણ આવે છે, તે પ્રસંગે રાજ્યકારભારમાં 'હિં'સા-અહિં'સા'નો જે વિવાદ ચર્ચવામાં આવ્યો છે, તે વિવાદ પ્રમાણુયુક્ત છે કે કાલ્પનિક? પ્રમાણુ-યુક્ત છે તો કયા ગ્રંથમાં? પ્ર. ૧ પૃ. ૨૩૮

૨ રેવાપાલને હિંમચંદ્રસૂરિ મળે છે. અને રેવાપાલના શૈવ હોવા સંબંધી સૂરિજી ભાવ બ્યંત કરે છે. રેવાપાલ 'મને અહિંસા ધર્મે રચ્યો નથી.' એમ કહે છે. આ હકીકત ઠાંઈ ગ્રંથના આધારવાળી છે કે કાલ્પનિક? પ્ર. ૨૩, પૃ. ૨૩૧.

૩ કાકના હાથમાંથી સત્તા લઈ લેવા માટે તેજ-પાલ, માધવ, અને આખાને સમજાવવાની જે રાજ્ય ખટખટ હિંમચંદ્રસૂરિ કરે છે, તથા દુર્ગ-પાલ સૂરિજીનું અપમાન કરે છે, તે હકીકત ઠાંઈ ઐતિહાસિક ગ્રંથમાં છે? છે તો કયા? પ્ર. ૨૩ પૃ. ૨૩૨.

૪ મંજરીને જોતાં સૂરિજીને જે 'સંશય' પેદા થયાનો કિંવા 'સંશય પેદા થયાની બ્રમણા'નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે શા ઉપરથી? સૂરિજીને એવો સંશય કિંવા બ્રમણા ઉત્પન્ન થઈ હતી, એની શી ખાતરી? પ્ર. ૨૭; પૃ. ૩૨૮

૫ મંજરીનો અને સૂરિજીનો હેમ્બો પ્રસંગ-જેમાં દુર્ગપાલને ત્યાં ગોચરી જવાનું નિમંત્રણ સ્વીકારવું, સૂરિજીનું ચમકવું, પોતાના મગજ પાસે દિસાળ માંગવો, મંજરી પાસે જવું, મંજરીને 'ભગવતી' 'માતા' આદિ સંબોધનોથી બોલાવવી, મંજરીની સદાગે સૂરિજીનું દસવું, મંજરીએ આઘીતોદ આપવો, સૂરિજીને સૂરિપદ-નીતરાગ પદ-અર્ચકારતા નજર આગળથી અદક્ષ થઈ જવી, પુનઃ અનિત્યાદિ વેરાળ્યની ભાવનાઓથી સૂરિજીનું ચિત્ત ટેકાણે આવવું, સૂરિજીએ મંજરીને સાદાગ દંડવત પ્રમાણુ કરવા, આ પ્રસંગો શું ઐતિહાસિક સત્યતાવાળા છે? છે તો તેનાં પ્રમાણુ? પ્ર. ૩૭, પૃ. ૩૭૨ થી ૩૭૭.

બસ, મારું માનવું છે કે ઉપયુક્ત હકીકત-માંજ આ ચર્ચાનો જન્મ થયેલો છે, અને આ પ્રશ્નોના ખુલાસામાંજ તેનો અંત છે.

પુનરૂક્તિનો દોષ- વ્હોરીને પણ એક વાર ફરી કહીશ કે-આ કથા એક ઐતિહાસિક નવલકથા છે. અત્યેવ ઐતિહાસિક પાત્રોને યથારિચત સ્થાનમાંજ ગોઠવવાનો નિયમ લાઈ મુનશીજી જેવા એક ઉમદા નવલકથાકાર નહિ ચૂક્યા હોય, એ ખાતરી છે. અને યુજરાતનું ગૌરવ બતાવવા સૌથી આગેવાની ભયો ભાગ લેનાર આ 'યુજરાત'ના તંત્રીના હાથે ગેરબ્યા-જળી અન્યાય યુક્ત તંત્ર નહિજ ગોઠવાયુ હોય એવો વિશ્વાસ છે. અને તેથી એક મિત્ર તરીકે વિશ્વાસયુક્ત આઘા રાખીને દુકમાંજ પતાવું હું કે-તેઓ ઉપયુક્ત પ્રશ્નોના ખુલાસા અવશ્ય આપશે.

શ્રીવિજયધર્મ લક્ષ્મીચાન મંદિર,
બેલનગંજ આગરા } વિદ્યાવિજય.
ફા. મુદ ૧, ૨૪૫૦ ધર્મ સં. ૨
આ લેખ લાઈ મુનશીજી ઉપર મેં મોકલ્યો હતો. તેમણે મારી પ્રશ્નાવલિના ઉત્તરમાં જે જવાબ આપ્યો છે, તે આ નીચે અક્ષરશઃ આપું છું.

મુખાઈ

તા. ૧૬-૩-૨૪

મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયજી

આપની પ્રશ્નાવલિ ને વિવિધ વિચારમાલા મળી. આપના પ્રશ્નોના જવાબમાં લખવાનું કે રેવાપાલ અને મંજરી કાલ્પનિક પાત્રો છે. એટલે તેના બધા પ્રસંગો કાલ્પનિક છે. ઐતિહાસિક નવલકથા એટલે ઇતિહાસ નહીં; પણ ઇતિહાસના પ્રસંગોમાં યુથેથી કાલ્પનિક કથા.

હેમાચાર્ય વિશે ઇતિહાસમાં બે વસ્તુ દેખાય છે. તેમનો અહિંસાવાદ તરફ પક્ષપાત અને પાટણના રાજ પાસે જૈનધર્મ સ્વીકારાવવાની પ્રયત્ન છુટ્ટા આ બે જેના છુટ્ટાની મોટી આકાંક્ષા છે એવા મહાન યુજરાતીના જીવનમાં તેમના ચારિત્ર્યને અતુ-રૂપ, કાલ્પનિક પ્રસંગો ચોળ્યા છે, અને એ યોજનાનો કથાકારનો અધિકાર છે, એમ હું માનું છું.

મંજરીનો પ્રસંગ, હેમાચાર્યનો આસ્વાવસ્થાથીજ સંચય કેવો દત્તે તે દેખાડે છે. વિહારને વસ કર-

વામાં જે મહત્તા રહેલી છે, તે આ પુરપતે કેવી સુલભ હતી તે પણ દેખાય છે, એ પ્રસંગમાં હેમાચાર્યનાં સ્મરણને નાનમ લાગવા જેવું શું છે, તે મને હજુ સમજાતું નથી. માણસ હોય તેને વિકાર થાય-અને વિકાર છતી ને વીતરાગ થાય. જે પાપાણુ હોય તેનેજ વિકાર થાય નહીં અને તેને વિકાર છતવાની જરૂર રહે નહીં. તીર્થંકરોને પણ તપશ્ચર્યા આદરવી પડી છે, અને ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરવા દૃઢ પ્રયત્ન કરવા પડ્યો છે. તેથી શું તેમની અપૂર્વતા ઓછી થાય છે ? તો હેમાચાર્ય તો કહી તીર્થંકર હોવાનો દાવો કર્યો નથી. એજ

લી.

કનુ મુનશીના
પ્રણામ

નાર—

ભાઈ મુનશીજીના ઉપર્યુક્ત જવાબ ઉપરથી જોઇ શકાય છે કે રાજધિરાજની કથાના રેવાપાલ અને મંજરીના પાત્રો કાલ્પનિક છે, અને તેથી સ્પષ્ટ થાય છે, કે હેમચંદ્રાચાર્યનો મંજરી સાથેનો જે જે સંબંધ-પ્રસંગ તેમણે પોતાની કથામાં આલેખ્યો છે, તે બધાએ કાલ્પનિક જ છે. એટલે કે-તે પ્રસંગો મુનશીજીના મનગદંત છે, નહિ કે જનલેખા. આવી અવસ્થામાં તો આપણે મુનશીજી પાસે એટલુંજ ધૃમ્મી શકીએ કે-આવા મનગદંત પ્રસંગમાં એક દુરંધર, પવિત્ર, શુદ્ધ ચારિત્રવાન અને વિદ્વાન આચાર્યને માનસિક બાલિયાર સેવતા બતાવી પાછા જથી મનને વશ કરવા બતાવવાનો શો અધિકાર ? આનો જવાબ મુનશીજી જે આપે છે તે મનુષ્ય સ્વભાવ પ્રકૃતિના નિયમ તરફ આપણું ચિત્ત દોરે છે, વિકારને વશ કરવામાં જે મહત્તા રહેલી છે, તે આ પુરપતે (હેમચંદ્રાચાર્યને) અત્યંત સુલભ હતી; એ બતાવવાનો મુનશીજીનો હેતુ છે પરંતુ અહિં વિચારવાનું એટલુંજ છે કે એક મનુષ્યમાં રહેલી કોઇ પણ વિશેષતા-મહત્તા બતાવવા તેને પાપ-અધર્મની તરફ યોજવાની જે પ્રારંભિક ભૂલ ભાઈ મુનશીજીના હાથે થઈ છે, તે તેઓ જોઇ શક્યા નથી. પગને સાફ કરવાની ખાતર પગને કિચ્કાડમાં નાખી ધોનારને શું કોઇ શુદ્ધિમાન સમજશે ? ભાઈ

મુનશીજીની આલેખેલી ઘટના જિલકુલ આ દૃષ્ટાંતને લાગુ પડે છે, તેમાં પણ અહિં તેના એક મહાન ચારિત્ર્યનો સવાલ છે. એટલે સાદિત્યના વિષયમાં કોઇ પણ લેખકે વધારે સાવધાનતા રાખવી જોઇએ છે, એ વાત તેમણે ન ભૂલવી જોઇએ.

આ ઉપરાંત ભાઈ મુનશીજીએ, હેમચંદ્રાચાર્યના મુખથી મંજરી પ્રત્યે ‘ભગવતી’ ‘માતા’ આદિ શબ્દો કહેવાથી મંજરીને નમસ્કાર-પ્રણિપાત પણ કરાવ્યો છે, તે જિલકુલ અસંભવિત છે. એક સામાન્યજન જન સાધુ કેમ ન હોય, કોઇપણ ગૃહસ્થને સ્ત્રી કે પુરુષને-તે નમસ્કાર કરેજ નહિ, ન્યારે આ તો આચાર્ય-મહાન આચાર્ય તે તો માતા-ભગવતી કહેજ શાના, અને પ્રણિપાતની તો વાતજ શી ? કાલ્પનિક પ્રસંગોમાં પણ આવી અસંભવિત વાતો ઉત્પન્ન થી એક મહાન પુરુષને-સાચા પાત્રને અધમ સ્થિતિમાં મૂકવા જેટલી અગદિત સ્વતંત્રતા મુનશીજી જેવા શુન્દરાત્નું ગૌરવ બતાવનાર નવલકથાકાર ભોગવે એ તો નહિ ઇચ્છવા યોગ્યજ ગણી શકાય. એક સાચા ઐતિહાસિક પાત્રને-સામાન્ય પાત્રને નહિ મહાન પુરુષને-તેની વાસ્તવિક સ્થિતિથી છેક નીચી સ્થિતિએ મૂકવાનો હક કોઇનો પણ ન હોઇ શકે. અને તેટલા માટે એ કહેવું લગારે ખોટું નથી કે મારા મિત્ર ભાઈ મુનશીજીએ ખરેખર શુન્દરાત્નનાં ઇતિહાસના આ અંશને કાલ્પન કર્યો છે.

આ સિવાય એટલે રેવાપાલ અને મંજરીના પ્રસંગ સિવાયના મારા બાકીના પ્રશ્નો સંબંધી ભાઈ મુનશીજીએ કંઇપણ ખુલાસો કર્યો નથી, એજ બતાવી આપે છે કે તેમણે તે તે પ્રસંગો કોઇપણ ઐતિહાસિક પ્રમાણના આધાર સિવાયજ આલેખ્યા છે, અને તેથી એક ઇતિહાસકાર-સુયોગ્ય ઇતિહાસ લેખકના હાથે ઇતિહાસને જે આઘાત પહોંચ્યો છે, એ જોઈ કોઇપણ ઇતિહાસ પ્રેમીને ખેદ થવા વિના નહિ રહે, એ સિવાય વિશેષ શું કંહી શકાય ?

શ્રીવિજયધર્મસૂર સમાધિ ગદિ
સિવપુરી (ગાંધીપર) } વિદ્યાવિનય.
શ. સુ. ૧૫, ૨૪૫૦, ૫મું સં. ૨
—વિવિધ વિચારમાલા—ત્રીમાસ ૨૪૫૦ અંક પનો.

પ્રાચીન જૈન કાવ્યોનાં વસંતવર્ણન.

સુવર્ણમાલાનો નવીન અવતાર થયો અને તેના અંકનું આપેલું પુસ્તક મારા મિત્ર રા. ચંદુલાલે વાંચવા આપ્યું, તેમાં ગુજરાતી પ્રાચીન કવિઓનાં વસંતવર્ણન એ નામનો લેખ ચૈત્ર ૧૯૮૨ ના અંકમાં રા. હનનલાલ વિદ્યારામ રાવળનો શરૂ થયેલો જોયો કે જેમાં શ્રી નરસિંહ મહેતાથી લઇ ઉદાવતી (પ્રણયી પંથનો) અને ત્યાર પછીના અંકમાં કવિ રાજે ભટ્ટાચાર્ય લઈ રા. સાકરલાલ પુરપોત્તમ શુકલના વસંતવર્ણન લેવામાં આવ્યાં છે. આ પરથી જૈન પ્રાચીન કવિઓનાં વસંતવર્ણન અને તેટલાં એકમિત કરી પ્રકટ કરવાપર વિચાર થતાં તેનો અમલ આ લેખમાં કરવામાં આવ્યો છે. રા. રાવળે ભટ્ટાચાર્ય નરસિંહ મહેતાની નીચે જણાવ્યું છે કે,

‘તેમના સમયની જુની ગુજરાતી બાબાનાં જૈન કાવ્ય દાલ હાથમાં આવ્યાં છે તે જોતાં સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે કે, હાલમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પદની બાબા તેમના વખતની નથી.

અત્ર જણાવતું ચોખ્ખું યથા પડશે કે શ્રી નરસિંહ મહેતાના સમયનાં તે સું, પણ તેમની પૂર્વેનાં પ્રાચીન જૈન કવિઓનાં કાવ્યો સાંપડ્યાં છે તે અને બીજા કાવ્યોમાંથી ‘વસંતવર્ણન’ મળી આવેલ છે, કે જે અત્ર મૂક્યાં છે. હજુ ઘણાં કાવ્યો જેવાં બાકી છે, અને તે જોયે તેમાંથી મળી આવતાં વર્ણનો હવે પછી આપવાની ધારણા છે.

આ વર્ણનોના બે ભાગ પંદી શકે છે. એક તો વસંતનાં છટાં કાવ્યો અને બીજાં આખાં લાંબાં કાવ્યોમાંથી વસંતના પ્રસંગોચિત વર્ણનો.

હવે આ સર્વ જોતાં જૈનોના બાવીસમા તીર્થંકર ‘નૈષ્ઠિક’ બ્રહ્મચર્યનો અનુભૂત આદર્શ આપનાર યાદ તીર્થંકર નેમિનાથ’ સંબંધી જે કાવ્યો છે તેમાં પ્રાયઃ વસંતનાં વર્ણન આપેલાં જણાય છે. વસંતનાં છટાં કાવ્યો પણ મુખ્ય ભાગે ઉકત ક્ષી નેમિનાથ સંબંધીનાં દોષ છે. જેમ જેનેતર સાહિત્યમાં ‘બારમાસ’ નામની કૃતિઓ જોવામાં આવે છે તેમ જૈન સા-

હિત્યમાં પણ ‘બારમાસ’ નામની અનેક કૃતિઓ છે અને તે મુખ્ય ભાગે શ્રી નેમિનાથના બારમાસ હોય છે.

જ્યારે જેનેતર ભક્તિ સંપ્રદાયના રસાત્માં, ‘કર્મ’ ગોળનો સક્રિય માર્ગ ઉપદેશનારા વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણને મુખ્ય નાયક લઇ વસંતના ઉત્સવોમાં પશું તેને પ્રધાનપદ જેનેતરોએ આપ્યું છે, ત્યારે જૈનમાં પ્રધાનપદ લગ્ન નિમિત્તે ગયા છતાં પણ લગ્ન ન કરતાં રાત્રિભત્તી-રાત્રીલગ્નો ત્યાં કરી ધર્મ દીક્ષા લેનાર નેમિનાથને પ્રધાનપદ આપવામાં આવ્યું છે; આમ કરી તેમજ જિન-તીર્થંકરોનાં સ્તવનો-સ્તુતિઓ રચી જૈન કવિઓએ ભક્તિ-સાહિત્ય પણ ખીલવ્યું છે. નેમિનાથ તે કૃષ્ણના કાકા સમુદ્રવિજયના પુત્ર-પીતરાઇ બાપ,

નેમિનાથની કથા પ્રસિદ્ધ છે. તેમાં એક પ્રસંગ ખાસ વસંત ઋતુને ઉચિત છે તે એ છે કે

‘નેમિકુમારે કૃષ્ણ વાસુદેવની આસુધયાળામાં પ્રવેશ કરી તેનો પાંચજ-ચંચળ પૂરીને વગાડ્યો કે જે ચંચળ કૃષ્ણ સિવાય વગાડવા કોઈ સંમર્થ ન હતું. કૃષ્ણને ખબર પડી તે પ્રસન્ન થયા. જુજાળમાં નેમિએ કૃષ્ણને નમાવ્યા. કૃષ્ણે નેમિકુમાર પરણે તો સાફ, પણ તે પૂર્ણ અલસારી હતા તેથી તેને લગ્ન પ્રાયે ઉત્સુક કરવા પોતાના અર્ધપુરમાં જવા આવવાની છૂટ આપી તેમજ પછી વસંતવસંતુમાં નજરજનો અને માદેવોની સાથે પોતાના અર્ધપુર સહિત રૈવાતયાળના-ગિરનારના ઉવાનમાં દીક્ષા કરવા કૃષ્ણ નેમિનાથને લઇ ગયા. આ વખતનું વસંતનું વર્ણન નેમિનાથનાં ચરિત્ર ન્યાં ન્યાં છે ત્યાં ત્યાં આપવામાં આવ્યું છે.

નેમિનાથનું મૌન લગ્નેચ્છા તરીકે સ્ત્રીમાંની તેમનો વિવાદ રાજભત્તી સાથે નહીં થયો. જન ગર્ભ ત્યાં રથમાં બેઠેલા નેમિનાથે પ્રાણીઓનો કરજંકર સાંભળ્યો. ત્યાં જઈ જોયું તો જણાવ્યું કે ચીસ પાડતાં આ પ્રાણીઓ આમિયાદારીને આદાર પૂરો પાડવા માટે બાથેલાં છે ને ‘પાદિ પાદિ’ (રંધણ કરી, રંધણ કરી) એમ ગોવતા લાગ્યાં. દ્યારે નેમિનાથે

રથ ફેરવ્યો. લગ્નનો ત્યાગ કર્યો. રાણમતી વિલાપ કરવા લાગી. દીકરાનો અડગ નિશ્ચય કરી આખરે પ્રત્યક્ષા શ્રાવણ શુદ્ધ ૬ ને દિને ત્રિરિનારના સદસાધ વનમાં લીધી. રાણમતીએ પણ તેમની પાસે દીક્ષા લીધી. આખરે બંને સિદ્ધિ પામ્યા.

શ્રી મહાવીર પ્રભુ પછી નંદરાજના સમયમાં સ્થૂલભદ્ર થયા. તેઓ યૌવનવયમાં કારવા નામની વેરવાને ત્યાં રહેલ અને પછી તેમણે દીક્ષા મંડણ કરી. તેમના ચરિત્રનો એક ભાગ એ છે કે:—

એકદા એક આતુર્માંસ સમયે લુદા લુદા મુનિઓ સિંહ શુદ્ધ આદિક પાસે રહી તપશ્વર્ગ કરવા માટે શુર મહારાજની આજ્ઞા માગી ત્યાં ગયા. સ્થૂલભદ્રે શુરની આજ્ઞા એમ કહી માગી કે 'હે ભગવાન હું પણ કારવા વેરવાની ચિત્તચાળામાં રહીને પટ્ટસ બોજન સહિત આતુર્માંસ રહીશ' શુર મહારાજે પણ જ્ઞાનોપયોગથી 'તેમને યોગ્ય તથા તેમ કરવાની આજ્ઞા આપી, અને તેથી સ્થૂલભદ્રે કારવાને ત્યાં નંદ્ર શુદ્ધ ચારિત્ર પાલ્યું. તે ચારિત્ર બીજા બધા શિષ્યો કરતાં અતિ દુષ્કર શુદ્ધએ તરફેર હતું.

આ સ્થૂલભદ્ર અને કારવાનો પ્રસંગ લઘુ કેટલાક જૈન કવિઓએ કૃત્તારમય વર્ણન-તેમાં વસંતવર્ણન મુદ્રી કરેલ છે. આખરે લાગતો બોધ બતાવ્યો છે.

વસંતરૂપે કેટલીક અધ્યાત્મ-વસંતો પણ ગવાઇ છે. વસંત સંબંધી હોરીઓ રચાઈ છે તેમાંની કેટલીક અધ્યાત્મ-હોરીઓ પણ છે.

વસંત સંબંધીનાં જૈન કવિઓનાં કથનો અને કાવ્યો કેટલાં રસિક છે અને જૈનેતર કવિઓનાં કાવ્યો સાથે સરખામતાં કેવાં માલૂમ પડે છે એ કાર્ય તટસ્થ રસધિમાસુ વાચકજનોને સોંપવામાં આવે છે.

જૈનેતર ગૂઝરાતી કાવ્યોમાં પ્રથમજ વસંત સંબંધી વર્ણન કરનાર શ્રી નરસિંહ મહેતા મળી આવે છે; બ્યારે તેમની પહેલાના જૈન કવિઓ વસંત વર્ણન કરનારા માલૂમ પડે છે.

મહા શુદ્ધ ૫ ને વસંતપંચમી લોકમાં કહેવામાં આવે છે અને તે માસમાં વસંતનું આગમન થાય

છે એવા ખગિ તે પરથી નીકળે છે; પરંતુ ખરે જ્ઞેતાં કાગણ વદ ૧ (મારવાડી ચૈત્ર વદ ૧)થી એટલે હોળાનો દિન-કાગણ્ય શુદ્ધ પૂર્ણિમા પછી તુરંતજ બીજા દિવસથી ચર થાય છે; છતાં અત્ર લોકમાં માઠ માસથી વસંત પ્રારંભની માન્યતાને માન આપી માઠ-કાગણ્ય-ચૈત્ર એમ ત્રણ માસને વસંત ઋતુનાં ગણી તે તેનાં વર્ણન આપવામાં આવ્યાં છે.

તંત્રી, જૈનયુગ,

વિક્રમ ચૌદસું શતક.

સદસારામ મનોહર એ, માલ્દંતડે,
વિદારિય સંતિ વજુરાઈ,
સુધિ સુંદરે પૂજિય દરિસણ પાપ.
કાષ્ઠ સાદુ મુદાપણુકે એ માં
નિસુણિયઇ ભમર જંકાર. સુધિ.

+ + + +

(દસમી બાપા)

રિતુ અવતરિયકે તહિ જિ વસંતો,
સરહિકુસુમ પરિમલ પૂરતો
સમરહ યાગિય વિગ્ધદક્ક.
સાગુ સેતુ સલ્લહ સરજાયા, કેયવકુલ્ય કમળ નિકાયા,
સંધસેતુ ગિરિમાહદ વદએ.
બાલીય પૂછઈ તરવર નામ, વાટઈ આવંછે નવનવગામ
નમની ઝરણુ રમાઉલંકડ. ૧.

—સમરા રામ. અંગદેવ સ્મરિત સં. ૧૩૭૧.

[પ્રાચીન શુન્દર કાવ્ય સંગ્રહ.]

વિક્રમ પંદરસું શતક.

જયશેખર સરિનાન્દાના શરલાર્ધ મેરંતંગે સરિ,
તેમના શિષ્ય માણિક્યસુંદર સરિએ જૂલી ગૂઝરા
તીમાં ગલાતમક પૂર્ણિયંદ સંવત ૧૪૭૮ માં રચ્યું છે;
તે બોલીમાં છે. અક્ષરના, રૂપના, માવાના અને
લયના બંધનથી મુક્ત છતાં તેમાં લેવાતી છૂટ ભોગ-
વત્ પ્રાસયુક્ત ગદ્ય; તે બોલી. માણિક્યસુંદર, બોલી-
વાળા પ્રગ્ધને વાગ્ધિવાસ એટલે બોલીનો વિવાસ એવું
નામ આપે છે.' આ ગદ્યકાવ્ય પ્રાચીન શુન્દર કાવ્ય

અંક (Baroda Oriental series)માં ૭૫૫૫
તેમાં વસન્ત યંત્રથી ઉદ્દેશ્ય છે ને તેમાં એક
કો પશુ મૂકવામાં આવ્યો છે:—

‘તિસિંહ આવિઉ વસંત, હૃદી શીત તથુક અંત,
ક્ષિણ દિસિ તથુક શીતલ વાઉ વાઉ, વિદસઇ
જુરાઇ.

મળે બદલા માસકા, પશુ વધસાદ ન તુલ્ય
જે દવિ દાધા રૂપકાં, તીલ માયઇ કુલ્ય.

‘મંડરિયા સહુકાર, ચંપક ઉદાર; વેલિલ બકુલ,
અગરકુલ સંકુલ, કલરવ કરઇ કોકિલતાણું કુલ. પ્રવર
પ્રવચ પાડક, નિર્મલ જલ, વિકસિત કમલ; રાતા
પલાસ; કુંદ મુચકુંદ મહમદઈ, નાગ પુનાગ ગહગહઈ.
સારસ તણી શ્રેણિ, દિસિ વાસીઈ કુસુમ રેણિ, લોક
તણે હાથિ વીણા, વજ્રાડંબર ઝીણા; ધવલ શૃંગાર
સાર, મુક્તાકલનથા હાર; સર્વાંગ સુંદર, મનમાહિ રમઇ
ભોગ પુરંદર. એકિ ગીત ગવારઈ; વિચિત્ર વાદિત્ર
વાજઈ, રમલિતથા રંગ છાજઈ. એકિ વાદિઈ કુલ
ચૂટઈ, વૃક્ષતથા પદ્મર કુટઈ; હીડાલઈ હોયઈ,
ઝીલતાં વાદિઈ જલિઇ સોયઈ; કેલિદરો કઉતીગ જે
અઈ, પ્રીતમંત હોયઇ. વનપાલકિ અરસર લહી વસંત
અવતરિયા તણી પાતો કહી.

‘રાગ સોમદેવ આવ્યા વનમાહિ, તેહ જિ સરો-
વર હેરી કુંઅરિ સાંગાની મનમાહિ. તેતસઇ પુરણિ
એકઇ તેહ જિ કમલ મધ્ય હતી નીસરી રતન-
જરી કુંમરી, દીપી નરેશ્વરિ. દુઃખતથાં વ્યાપ ચુરિયાં,
લોક આશર્પ પુરિયા. નગર મધ્ય વાનો જણાવી, રાત્રી
કમલોચના આવી. દીપી બેરી, હુઇ પરમાનંદતણી પેરી,
પરિવરી મેરી.

કાલક ભેરી છુકાર તરવરા. ઇણિ પરિ મુદંગ પટુપડ
પ્રમુખ વાદિત્ર વાજ્યાં, દુઃખ દૂરિ તાજ્યાં. ઇકનીસ
મૂઠના ઇચુણપચાસ તાન, ઇસ્યાં હુઈ ગીત ગાન;
પાચક યોગ્ય પ્રમાન વજ્રદાન. કિસ્યાં તે વજ્ર. સુચિલા
સંઆમાં દાહિમાં મેલવનાં પાંડુરોં જાદરા કાલાં પીયલાં
પાલેવીયાં તાકસીનીયાં કપૂરીયાં કરુનૂરીયાં કુદરીયાં
ચલિકરીયાં સલવલીયાં. લલવલીયાં હંસવડિ ગજવડિ
ઉડસાલા નર્મ પીઠ અટાણુ કતાણુ જૂનાં જામરતલી
બાધરવ સુદ બાધરવ નલીગદ પ્રમુખ વજ્ર ગણિયાં.
ઇણિપરિ મહોતસવ હારિ સાથિ કુમરિ નરેશ્વર પડેતા
નગરિ. મનતણુ ઉલ્લાસિ, આવ્યા આવાસિ. ”

હવે ‘આરમાસ’ લખએ.

માહ મહીને હો ઘણું ધણું તમે, પાલો પડેરે ઠંઠાર,
નેમજી રંજણે ગિરનારે ગયો, પુકીમ રાજલ નાર

—નેમજી ન જાએ ગિરનાર પ્રાધરા, ૭
કાગળ મહીને હો. ઘણું કાગળે, ઉડે અખીર, ચલાલ
ધર ધર હોલી ઓ નેમજી જો, જ્ય તમ ઇચુતરે સુકેચુ
નેમ ૮

એત અતુર ગીઓ અમકો, લાગસી કુલીસા વજુરાય,
જવે ને રતારા કુલ મહમદે, બવર કરે શુભર. નેમ. ૯

—નેમ (નેમરાણુક) આરમાસ હીરાનંદ સુરિત.
(સં. ૧૪૮૫ લગભગ)

કવિ વસંતનું મનોદર વર્ણન આપી જણાવે છે
કે મદનને છતી શુદ્ધ અહયર્થમાં યૌવન ગાળી દેવ-
રત્ન સુરિએ દીક્ષા લીધી.

રાસઉ.

તતસથિ મિત્ર વસંતદ કારિઉ, કામલવચણે તે તણિ
વારિઉ,

વનિ ગાયન ગાયઠે, વાસઠ મલય સમીર,
મસિ નાગઠે રમણીઅ, રમણીઅ નવનવ ચીર. ૩૭
ચંપક દોશ્વિ, ફિલિઆ તરુર સાર,
મહીપતિ ગાજઠે, રાજર્થ રસ ટુંગાર. ૩૮

કાવ્ય

વાપં પુલ્પમયં શરાનલિમયાન્ કુરવા ચ
ચૈન્યં સ્થિયો
દૂતં દક્ષિણમાઠતં પ્રધુમય મિત્રં વિપુ સૈવયપં ।
ઉચ્ચેઃ કોઠિલતાદ્યાવનિવહઃ કામોડયમામો-

દયન

વિશ્વં વિશ્વમદો મદોદુપુરતરઃ સજ્જોડમયક્
વિગ્નયે ॥ ૩૯ ॥

સસ.

રતિપતિ અખત્રા બ્રહ્મ સારિસત્ત, રીસઠ ચાલક પીરે
મિત્ર વસંત પ્રમુખ નિઝ પરિરિરિ, પરિરિરિરિ યતિ
ધીર રે. ૪૦

આવિરિ સુનિવર પાસઠ તેજયિ, જવ તવ હરિ
ઉવ સંતપરે

સીવલ કવચ તસુ દેખી અતિ ધણુ, ધણુ યણુ
આરામ ચાપરે. ૪૧

—દેવરત્નસૂરિ ડાંગ-સં. ૧૪૯૯

વિક્રમ પંદરમી સંકાના અંતે સોમસુંદર સુરિના
શિષ્ય રત્નમંડન ગણિએ શ્રી રંગસાગર નેષિ ડાંગ
એ નામનું નેમિનાથના સંબંધનું અતુલ્ય કાવ્ય રચ્યું
છે તેમાંથી વસંતનું વર્ણન અત્ય આધું છે.

સસક

અવસરિ અવતરિ રતિ (જગુ) મધુ માધવી,
માધવી પરિમલ પૂરીરે,
કુસુમ આયુષ લેઈ વનસ્પતી સચિ,
રહી ચિરહી બપરિ સુરિરે. ૨૧
મહન રણુગિણિ આરથિ પદ્મિમલ, ભરિ મલયાનિલ વાઈરે,
સુભરિ હિ મધુકર કરઈ કાલાહલ, કાલ્લ કોલિલ વાઈરે. ૨૨

આંદોલ

કોઈલ વિગમણી, નાદિસરણુ નયણી,
નાર હિ ગરહકીએ, વનિ વનિ બઈકીએ;
પંથી પ્રાધુપતિએ; કાલકે કાલજ ભૂંગ,
ચંપક દીપકૂએ, વનપર દીપકૂએ. ૨૩

કુસુમિત એ કરણી, નાણે હિરિ તરણી,
મધુકર શ્રેણિએ, તેહ ચિરિ વીણીએ;
જંબીર ખીજરી, વેણલ પકલ ચિરિ,
પાડલ પારધીએ, મધુરસ વારિધીએ. ૨૪

કાગ

વાઘીય સચિ હુ કુસુમાયુષ આયુષ આશા લલવંતિ,
બમર રહઈ તિહાં પાદરી માહરિ એ મન મન પ્રાપ્તિ; ૨૫
સંવચી ફૂલગુપ્ત મધુર અર મધુઅર રણુ જવ દીક,
મુખ બહુઈ તવ રાહક અનુક ચંદ્રી બધક; ૨૬

કાવ્ય (શાહુલ)

આલીએ મધુ માધવી રતિ (જગુ) ભલી, ફૂલી સવે માધવી,
ખીલી ચંપકની કહી મયમુની, દીવી નવી નીકલી;
પામિ પાડલ કેવલી ભમરની, પૂની ફૂલી કેવલી,
ફૂરેદાંડિમિ સવલી ચિરહિયાં, દોહલી હુઈ સવલી. ૨૭

કાગ

સુલલિત ચરણ પ્રદારિય મારઠ કામિની લોક,
ધિક વિહસંતિ અમાગીયા અમાગીયા તલ્લિ અરોહ; ૨૮
કુવમરિ કરઠ પરીરંસ રંગા રોમાણી નારિ,
વનિ વનિ કુસુમ-રોમ રોમકુર કુસુમક પ્રરઠ અપારિ, ૨૯
પૂરઠ પદ્મકે ઊલક ફૂલિ રંગાં વનખંડ,
નિભુવનિ મહન મહીપતિ દીપતિ અતિ પ્રચંડ. ૩૦

કાવ્ય

ઓઠી ચાહર પીર સુંદર કરી, દીલી કરો કાંચલી,
આંછ લોચન કાળ્યે ચિરિ ભરી સોમંત ચિંદુરની,
લેખ સાચિય નેગિપંથર સવે ગોવિંદની સુંદરી
વાઘીએ ગિરિનાર રૂંગરિ ગઈ સિંહાણી બેલિયા; ૩૧

સસક

વસંત બેલણિ સાચિય દેવર, દેવરમણી સમ ધોરીરે;
પદુલલી ગિરિનાર ચિરિ અંબાવનિ, આવનિ ચંદનિ
ગોરીરે. ૩૨
અનંજ જંજમ નગરા બહુપરિ, પરિણવા મનાવણુ હારીરે,
લલાટ ઘણિ ઘન પીયલિ કુંકુમ, કુમર રમાણુ નારીરે. ૩૩

આંદોલ

કુમર રમાણુ નારિ, હાંડિલે હાંચણુ હારિ,
ઉચ્છાંચિ બઈસારીએ સયરિ સિંગારીએ;
ચાઈ શુભણિ ચોર, દોલક દીહર દોર,
કંચણુ ચૂરીએ, રણુકઈ રમીએ. ૩૪

દેહર (માર) ઉપરિ હાર, વહલ સિરી સુકુમાર,
નવનવ બંગીએ, કુસુમચી અંગીએ;
ત્રીકમ તરણી તંગ, વિરચા સુચંગ
અંતિ અણીવાલકેએ, પૂંપ પૂણાલકેએ; ૩૫

શામ

પૂંપ પૂણાલકે વિચિ વિચિ, કુસુમ-રચાં ખેમિ,
આંત હિ અલકૃત કલી હરિ, હરિ રમણી કિંઈ ખેમિ; ૩૬
કનક ચક્ર કીવદ માંગતી હા રસ પૂરિ,
નેમિ રમાઈ સોગંદે સોગંદે સર્ધ સવિ દૂરિ. ૩૭

અંદરઆ

વન ખંડ મંડન અખંડ ખંડે, ખલી, મલયાલીલ
પાડિત જલ ઉકલી,
ઉકલી ચતુર દુઆરિત, ધનધન તેહ જલિ વિલસતઇ; ૩૮
સવિ અલવસરિ વિગલિત કુજલ કુંડુમ કેસરિ;
તસરિ રીલરિ નાસ્તિ, ધન ધન ૩૯
અમમ અમમ આલિ અમમ, અમમ અમમ;
રિમિ રિમિ રિમિ રિમિ, અમમ અમમ;
ઝીલધ ઝાઝધ નીરિ તુ, ધન ધન ૪૦
સુરમિ સુસલિલ હારી સોવન સોગી, કસલ સુદરિ
સકલ સુરંગી,

સોચઈ નેમિ સરીર તુ; ધન ધન ૪૧
ધણુપરિ વિવિધ વિલાસે રમણી, નેમિકુમર મન
અચલ અણીય,
પાણીય રમલિ મઝારિ તુ ધન ધન ૪૨
વાનિ ગિરસી હુઈ અપકની પુલી રૂપિ કરતિ
અપહર નીકલી,
નીકલી આહિરી નીસરી. ધન ધન ૪૩

સરીરિ કરઈ સિણગાર પહિરઈ ચીર મનોહાર,
રમણી કુંદમ કુસુમ સુકુમાર. ધન ધન ૪૪
નેમિપાય પડી ધમિ બાણુ અમદ બણી કરિન પસાઉ
સાવ સહુણુ તું માનિ ન માનિની પરિણુ ઉભાઉ,
નેમિ કલામદ બામઉ લાગઉ મૌનનેઈ રંગી
તત મનિ માનિઉ મણીય રાણીય ઉલટઈ અંગિ. ૪૫
૥ છતિ રંગારાર નામિન ધી નેમિનિન ફાગિ
વિવાહાગર વખન ૥

વિક્રમ સોળમુ શતક.

કરિ વાલોંકા વીજણારે, વલી વસંતઈ વાસ્યા,
પુલકા કરિ પુલકારે, પાન કપૂરઈ વાસ્યા.
હમંચડી

કાન્દુઅડધ તવ દૂડ કમાયું, નેમિકુમર તેડાવ્યા,
અવસર આજ વસંતતુરે, અંતેઉરા બલાવ્યા. ૩
વારે વન રલીઆમણારે, આંખા રાષ્ટ્રિ રૂંડાં
કોષલિ કરઈ દંદકારે, રાતી ચાંચા સુ(ય)કારે. ૩
દ્રાખતણા છપ માંડવારે, નવરંગી નારંગી,
ચિંદુખમઈ તર મુરીઆરે, ચક્રખંડા છપ ચંગારે. ૩
નરનર ચતુર્ભુજ આવીયારે, ગોપી સવિ સિણગારી
નેમિકુમરિ બલાવીયારે, વલીયા દેવ મુરારીરે. ૩
ગોપી લોપી લાન્ડીરે, લાછિ વડી પટરાણી,
આલિ કરિ બાજાંકારે, બોલુઈ વાંગડ વાણીરે. ૩
ખડોખલા છપ મોઢાલીરે, રાણી રાઉલ વાલી,
હરિ હસઈ હાસાં કરિરે, દેહર સિઉ ભુલખ. ૩
કમલનાલ બરિ, બરિ છાંટપ, ચંદ્રાઉલી રાખુઈરે
૧૫ દેખાડઈ રૂકિમિણીરે, કિમ જાસિઉ અમદ વાલીરે
૩૬

—નેમિનાંથ હમંચડી લાવવંચસમંચકૃત સં. ૧

વિક્રમ સત્તરમુ શતક.

જયવંતસરિ વિક્રમ સત્તરમા સિકાના પ્રાર
યથા. તેમણે ફાગરમંજરિ નામનું અતિ મં
કાન્ય કર્યું છે ને તે ઉપરાંત બીજાં કાવ્યો રચ્ય
એક દ્વંકુ નેમિનિન સ્તવન રચ્યું છે તેમાંથી ની
વસંતવર્ણન આપ્યું છે.

સમુદ્રવિજય સિંહાદેવિ સુત, સૌહિ નેમિ સરપ,
ઋતુ વસંત ઇણિ અવસરિ, પસરિઉ સવિ ઋતુ ખં
શામ.

પસરિઉ મલય મહામલ, મહામલિ કરતુ વ્યાપ,
સુવતિનન રત જલહર, લહરિ હરપ જન તાપ;
મુનિ મન મોહન માનિનિ, માનિનિ રાસ કરંતિ
પંચિ જન મનિ યમ રમ, નિયમ સગામિ હરંત
કાવ્ય

કોકિલા ટકુ કરિ આંખવધ, તેડ તણુપ સરિ વિમે
મિજાં બચઈ

સાલિમાનના કઠોર હૈયા અલભ; તરવરિ કુંપલિ
આંખલભ; ૬
દાગ
વિરહી જન મન દારણ, દારણ કરવત ધાર,
વનિ રવિ હસિ કેવડી, કેવડી ભરત ઝંકર. ૭
નવ નવ અંપકની કલી, નિકલધ પરિમથ પૂર,
કિહિ અંદન અહિનવ કુલ, અકુલ લતા યુજીભૂર; ૮
કાવ્ય

વસંત માસિ પંથીજન કામિની, વાટ લેખ
ઉભી ગજ ગામની,
ભ્રમ ધૌવત જોમ સૌદામિની, યરસની પરિ મ્લઘ
યામિની; ૯

દ્વહા
રિતું વસંત ઇમ વ્યાપિઉ, નેમિ જિન વનહ મચારિ,
કેશવ કામિની પરિવયાં, ખેલધ વિવિધ પ્રકારી; ૧૦
નૌગ-મલ્હાર

વૃંદાવનમાં વન જન તર તલધ, સરોવર જન
સુવિચારે,
રાધા રૂકમિણિ બામા બામિની, કીડઝ નેમિ કુમારે; ૧૧
માધવ માનિનિ સુનિમત મોહની, ખેલધ માસ
વસંતે,
મયણ મહાતર મંજરિ મદમતી, મયગલ જિમ
મલતિર; ૧૨

દૂપદ
કેકર કમલિ જાંટિ જલલરી, કેવર કેસર રોવરે;
કે નેમિ છેહડઝ વલગઘ આવતી, કેતી કરધ ટકોલરે; ૧૩
નયન ચીચાંવઘ કેએક પૂંઠિથી, કેાષ છપાવઘ બાલરે,
કેાષ કરી માલા નવનવ કુસુમની; કંઠિ કવર્ધ
સુવિમાલરે; ૧૪
વંક તણિ પરિ તું ભમધ એકલો, મનિ ધરધ
નારિ ઉજાહરે,
મમ કરી નારિ નેમિ મનાવીયા, રાજમતિ વીવાહરે; ૧૫

આજ કવિ જ્યવન્ત સુરિએ નેમનાથ બારમાસ
રમ્યા છે તે વિસ્તારમાં છે પથ અપકટ છે તેની
સં. ૧૬૯૭ માં લખાયેલી પ્રત મળી છે, તેમાંથી માહ,
દાગણ ને ચૈત્ર માસનાં વર્ણન લખ્યે:—

દેશી
માહિધ અતિ ઊમાહીઆ, રહિધ મનમાંહિ ઝૂરિરે
વૈભ્યા ? જે વિરહ વેદન તણુઉ, તે વાહહેસર દૂરિરે—મા.
ઊમાહીઆ મનમાંહી રહીધ, જેમ પંખી પાંજરેધ,
દેસાહરી સોં સજન મેરા, સાસ પાહલા સાંભરે,
સખી સોધ સુદર અવર અંતર રચણ રડન કાકરા,
સ પીઆરક પીઠ કંદહી મિલાસ, હસત મુખ યુજી.
આગરા. ૩૫

દ્વહા
ભણું સો ક્યે વીસરે, છૂટક નેહ કે અંદિ;
જિહાં લેઉ તિહાં સામુહો, વાહહેં તુજ મુખંચંદ. ૩૬
મુઝ મનિ નિસિદિન તુમહે વસો, તુમહ મન કલ્યુન ભૂખ
તુમહા વિણુ દીકંધં મુખ નેહાં, ધડી જમવારો થાય. ૩૭
નિસિ મોટી નિદ્રા નહોં, પાંગરી ધૌવન પાલિ,
વાહાસો વિદેસી વિરહરે, જિમ આલે તિમ સાલિ. ૩૮
દેશી.

દેશી
ફાણુ કેસુ કુંપલ્યા, દાવાનલ વીજડ્યાહરે,
કેસુ રંગ વિના વિરહી કા, દેવે ધડ્યાહરે—ફાળુ.
કુંપલ્યા કેસુ લાંચ વેસુ, કપુર કેસરે જાંટણાં,
ચલાલિ રાતી છાંટિ માતી, ઉપરિ આજાં આહણાં,
એ જોડિ મદમતિ હસતિ ખેલતિ, દેખતિધ દુખ સંહારે.
પીઠ વિના કહે સ્યુ વસંત ખેલુ? જાંટણાં પચારી બરે. ૩૯
દ્વહા

ફાણુ હોલી સહુ કરે, વીજડ્યા હિ બારમાસ
સજન ! જાંડાવો વિરહથી; જે અમ્હ જલિત આસ. ૪૦
પ્રીતિ પ્રીતિ સહુ કો કહે, અમ્હે તુ જણુ ઉદધર,
ખાઝી તે મરે ચધ, અંગારા ખધર. ૪૧
લોહિ રેપુ રે હીઆ, કધ ધડીએ વધરેણુ,
નેહિ ધીકણુ ફારો નહી, વાલિલ વિરહ ધણેણુ. ૪૨
રાગ સામેરી કૃણુ બારમાસની લાલ. ૪૩
કાષલો કહ કહ કરી, કામલડી લિલ ગાધ,
મદમત્ત માનિનિ પરિહરી, કાષલો ઇતિ સમપ્રજાધ,
સખિ ! ચૈત્ર માસે અંગ મોપો, અતિ મધુર મલંપ સુવાય.
પીઠ વિના પીઠ યુપકેતન, કેતકી કરવત થાયરે. ૪૪
વાહજણ ! ધણિ રતિધ, મનમથ માહલીધરે,
મદમત્ત ધૌવન પૂરે,

લાલનશી ! વીનતિ કરૂં મન વાલીધરે

અતિ ઘણું ન કીજે જુરરે—વાગ્દેહ.

દૂહા

સજ્જન વિરહે તાહરે, લાગી વેડિ સરીરિ,
સાચર નીસાસે સર્યા, ભર્યાં તે આંસુપીરિ. ૪૫

જાણું જે હિડી મિહું, સડા આપિ ન પાંખ
દરસનિ મીઠા સજ્જનત, જેહની આંખા શાખ. ૪૬

જાણું વલી વલી મુખ જેઠું, કેડિ ન છડું રેખ,
અમીષ ઘડયારે સજ્જનતા, જેતા મ કરિસિ તેખ. ૪૭

હવે પ્રસિદ્ધ કવિવર નયસુંદરનું એક કાવ્ય લખ્યો:—
રતિ વસંત એહવે આવીઓ, ચતુર લોકની મનિ લાવીઓ,
પુષ્પિત ફલિત હવી વનરાજિ, રહે શશિ રતિ નિજ

મનસું લાજિ.
પસરિયો મલયાચલ વનવાય, મંજુરિયાં અંબ અહલ
સંજાય,

સ્વર પંચમ કોકિલા આલવિ, મધુકર તાસ સરિત
પૂરવિ. ૯૫

અભિનવકેલિ કરે દંપતિ, છલો સમે નલ-દમયંતી સતી,
પ્રગોઠ ભરિ મધુ ખેલન કામિ, સપરિવારિ આવ્યુ

આરામિ. ૯૬
કુસુમ કેલિ જલક્રીડા સાર, દોલા કેલિ કરે મનોહારિ,
કેલિહરાર રમીયાં અતિ રમ્ય, તિહાં રાગ્ય ખેડુ

અભિગમ્ય. ૯૭
વસંતપૂજ કરી સુવિવેક, દીપાં દાન ગાયક અનેક,
સંખ્યા સમુદ્ધત એતલિ, વૈતાલિક બોધ્યાં તેતલિ. ૯૮

—સં. ૧૬૬૫ માં નયસુંદર કૃત ઋગ્વેદમયન્તી
રાસ પ્રસ્તાવ ૯ આ. કા. મ. ૬ પ. ૨૯૫.

* આ એક જનકૃતિ રા. છત્રનાથ રાયજે 'જનસા-
તના પ્રાચીન કવિઓનાં વસંતવર્ણન' એ લેખમાં કીધી છે
અને તેના સંબંધી લખ્યું છે કે 'આ કવિતા નળદમયંતી
રાસમાંથી વસંત ઋતુને લખતોજ લાગે અહિં કીધો છે.
જાણ રા. બ. કે. ૭. ૫૪ના શુભ સાંજાપત્રમાં પ્રસિદ્ધ
કહેલા વસંતવિલાસ પદ્યોની છે. આ રાસની રચના બાલણ
અને કવિ પ્રેમાનંદનાં નળાખ્યાન કરતાં જરાપણુ ઉત્તરની
નથી, બલકે કેટલીક જગ્યાએ વર્ણન તો તેમના કરતાં ચે
તેમણે પણુ સારું કર્યું છે એમ ન્યાયની ખબર ન કહી
શકાય ?—શુભસંજાનાં વસંત અંક ચૈત્ર ૧૯૮૨ પ. ૬-૭.

રાગ ધમાલ.

વસંતસિરિ સૌજન ખેલે હો, ખેલ હો જુવનદયાલ-
વસંત.

ખેલે હો ઋષભ ભૂપાલ. વસંત૦

ખેલે હો મરદેવી બાલ, વસંત૦

એક દિન માસ વસંત ખેલનકું, નાભિ નરિંદકા નંદ,
બલભઈ,

ભરતાદિક બહુ નિજ પરિકર યુત, સાથે સુર અસુર
નરવંદ. બ૦ વસંત. ૧

પાશી લાખ લગે હે પૂરવકે, તિજુ સમે આએ
ઉલાન, બ.

વિહંગાલાપ હમર ગુંગરવે, મધુવૃષ કરત બહુ માન.
બ. વસંત. ૨

ગાવત ગીત કોકિલ પંચમ સ્વર, બાજત તાલ
બળમ, બ.

પવન પ્રેરિત પદ્મવ અભિનયસૌ, માતું તૃલ્ય કરત
વનરાય, બ. વસંત૦ ૩

કુસુમકે બાગમે કુસુમ ધનુષ રિપુ, કુસુમ બૂધન
સખદેહ, બ.

કુસુમ ગિંદુક નિજ હાથ લીધો હે, ખેડે હે કુસુમકે
ગેહ. બ. વસંત. ૪

દ્રોણ ખેલ સુખ નિર્ભર ખેલે, સુત સહઅ પરિવાર, બ૦
કીડા રસમે મગન સખ દેખત, જિન લહત હે

હરપ અપાર બ. વસંત ૫
છલુ સમે અરજ કરત લોકાંતિક, દીક્ષા-અવસર દેખા.

છારિ વિભાવ સ્વભાવમે ખેલે, તીરથપતિ ભમે
સ્વયમેવ. બ. વસંત ૬

આતમભાવ-વસંતમે ખેલત, પ્રગટે ઋદ્ધિ રસાલ, બ.

ત્રિજુવન લાનકી આન ધરિ ધિર, દિન દિન હુમે
મંગલ માલ. બ. વસંત ૭

—ભાગ્યવંદ.

સખીરી માદ માસ કિમ કીજે, નેમજ તિવમા
તન શીજે

બને રંગ ભરિ સેજ રમીજે, તે જીવિત સદૃશ ગણીજે
હો લાલ નેમજ નેમજ કરતી. ૮

સખીરી દ્રાગલ્ય માસ સુઢાવે, નરનારી ચંગ વળવે,
તિહાં અખીર શુલાલ ઉઠાવે, સાહિબ કયું અલ્પ
ન આવે હો લાલ. ૯
સખીરી ચેતે ન કરે સિલ્પગારાં, નવિ પહિરે નવસરદારાં,
બોજન લાગે મુઝ ખારા, પ્રીતમ વિશુ કવલુ.

આધારા હો લાલ. ૧૦
—લાભોદય કૃત નેમિરાણુલે પારમાસ સં. ૧૬૮૯
આશો સુ. ૧૫

રાગ ધમાલ.

આયો જગ્ગ મલુ સુરભિ મનોહર, સખ મલુકે
સરદાર, અલખલ.
નેમકુમાર ખેલત ચલેદો, લીના મોઢે જુપરિવાર બ. ૧
મોહન જિન ખેલે રંગ ભરી હો, અહો મેરે લલના,
મોહત સખ નરનાર-મોહન આંકણી.
કૂચ અમૂલકા ટોડર પેયો, બડો બહોત સોભાત, બલ.
લાલ શુલાલ અખીર ઉઠાવત, ગાવત શુભિજન
દ્રાગ, બ. મો. ૨
સરસ કુંસરસ કેશર મિશ્રિત, ચંદન ચર્ચિત અંગ, બ.
કંનેક અધિક છબિ નિરખત મઠે, જનમન હરખ
સુરંગ. બ. મો. ૩
સાર શૃંગાર હાર મોતિનકો, પહેરી પ્રભુપે આપ, બ.
ખેલત સકલ ગોપાલ બાલિકા, ઘેર લીયો યદુરાય,
બ. મો. ૪
કોમલ કમલ વિમલ દલ ભરે, છિરે નિર્મલ નીર, બ.
અતિ બહુ હસત વહન ધરિ નીકો, વ્યાકુલ પ્રજ
પરિવાર, બ. મો. ૫
વચન રસાલ બાલ ગોપિનકે, બોલે બેલ બનાપ, બ.
વસ આયે પ્રભુ બહોત દિનોકે, હોડેંગે વ્યાક
મનાપ, બ. મો. ૬

—લાવવિજયજી (વિજયદેવસુરિય.)

વિક્રમ ૧૮ મું શતક.

બોગીરે મન લાવીયોરે, આયો માસ વસંતોરે
નરનારી બહુ પ્રેમસું, કેલિ કરે શુભવતોરે—૧
દ્રાગ રમે મિલિ યાદવા, ગિરિધર નેમિકુમારોરે
ઓધવજ મહસેનજી, મિલિયા હસે દસારોરે—૨ દ્રાગ.

ખવમદ્રજી બોલે તિહારે, સાંભલ સારંગપાણીરે,
ચાલો નંદનવન બાધો, કેલિ કરાં મનમાંનીરે. ૩ દ્રાગ.
મોર્ષો આંખા આંખનીરે, મોરી દાડિમ દાખોરે
કોષલડી ટહુકા કરે, બેડી સરતી માખોરે. ૪ દ્રાગ.
નાલેરા નીચુ ઘણીરે, નડી નારંગી પારોરે
પાઘડિ પરિમલ મહમહે, લમર કરે શુંમરોરે. ૫ દ્રાગ.
મરથો દમણો માલતીરે, જણુ જેડી જળોરે
એક ન યુલી કેતકી, મહુ યુલી વંતરાયોરે. ૬ દ્રાગ.
વારે વેસ વિનાંજતારે, સીસ સારંગી પાંગોરે
ચંબેલી ફૂલે જમું, સુધે બીના વાગોરે. ૭ દ્રાગ.
પદિર અરગમ મહકતારે, કંઠ કુસમરી માલોરે
દ્રાગતણા વલિ ટૂટાર, ગાવે ગીત રસાંચોરે. ૮ દ્રાગ.
છવલ છગીલા રાજનીરે, ગાનીતા મજરોરોરે
સાગર રાંબ પ્રભુનમું, ખેલે બાલ ગોપાલોરે. ૯ દ્રાગ.
ખાસ ખવાસ તિહાં ઘણીરે, સિર સોનારા કાખારે
પાખતીયાં લગા રહે, દાઘ પાંતારા કાખારે. ૧૦ દ્રાગ.
ગેહર વિરાજે બદવારે, તિથુમાં માધવ માંઝીરે
નેમ નગીનો જાણીયો, જેડની દીરતિ ઝાઝીરે. ૧૧ દ્રાગ.
સોલ સહસ ગોપી ગિલીરે, મનમોહન મહમાતીરે
ધૂમર ઘાલે ચિત્તુદિસે, વલ્ય કરે. સુભુ ગાતીરે. ૧૨ દ્રા.
તાલ સહિત સ્વર ચાલવે રે, ગાન કરે શુભમાલારે,
માધવજી મનમોહીયો, વાળે વેણુ કંસાવારે. ૧૪ દ્રા.
રામગિરિ મલયાગિરિરે, હરિસેના હરિસાલીરે,
ગાવે ગીત-સુકામણા, દેતાલી મુખ બાલીરે. ૧૫ દ્રા.
હરિ બોલી હાસો કરેરે, જયસેના તિહાં વારેરે
પૂઠિ પૂઠિ રહી પુક પાવતી, નવણાં કાજલ સાધોરે.
૧૬ દ્રાગ.

રૂકમણિ બેલે રાધિકારે, હસિત મુખી હરણાપીરે,
જણુવતી લાભા સતી, રંગ રમે રસ રાખીરે.
૧૭ દ્રાગ.

બોલે બૂલી લાંમિનીરે, અલિભદ્રજી સુ બોલોરે,
ગોઠ દેવો (હો) ગોપી ભણી, કટિ પટકો તિહાં
બોલોરે. ૧૮ દ્રાગ.
નાંખે અરગમ કમ કમારે, નાંખે શુલાલ અખીરોરે,
બીજે બોગીરો ચોલણો, લીંજે ગોડીનો
ચીરોરે ૧૯ દ્રાગ.
કેસર થોલ કપૂરસુરે, લામિનિ બરિ બરિ લોટારે,
જ્યલ પુરપ છાંટિ તિહાં, હસિ હસિ ઘે તાસોટારે ૨૦ દ્રાગ.

૦૯ દેખી રાણી કહેરે, સાંભલ કંત સુરાસીરે.
 ૧૫૫ દિવસ જાતા પુઠે, આજ અમ્હારી

વાસીરે. ૨૧ ફાગ.

૧૦૫ પિયરકાં પ્રેયકારે, અખીર યુવાલ હડાવેરે
 રૂકમણિ ને અંદાવતી, હરીતે ધણુઅ હસાવેરે. ૨૨ ફાગ.
 ૧૦૬ દેવર દૂરથીરે, હરિભામિનિ તિહાં આવેરે,
 નેમિકુમાર ઉભો તિહાં, જ'ણવતી બોલાવેરે. ૨૩ ફાગ.

લાજમરાં મ્હે લોકમેરે દેવર અજે કુમારોરે
 વિણ પરણ્યાં દિવ નેમિજી, નહિ મુકાં નિરધારોરે ૨૪ ફાગ.

૬૩ કપટ તિહાં કેલસીરે, નેમિ વિવાહ મનાયો રે
 રાજમતી પરણાવિસાં, મુરલીધર મન લાયો રે. ૨૫ ફાગ
 રાજવી એ મિલિ રાજવી રે, કુમરે કુમર વસીલા રે,
 બામિનિસુ મિલિ બામિની, ખેલ ફાય

રસીલારે. ૨૬ ફાગ

ફાગ રમી ધરિ આવીયારે, સુખ વિલસે અસમાનારે,
 હોડિ કરે કુણુ એહની, સોહે અધિક સનેહોરે. ૨૭ ફાગ.
 જોરે તોરે જાલવારે, જલધરવરણી દેહોરે,
 ગોપી વિચમે વીજલી, સોહે અધિક સનેહોરે. ૨૮ ફાગ

રાજ કરે રિણુહોડહરે, સખ જન મન સુધાયોરે.
 કિસી અનરત તેહની, જેહને રામ સખાઈ રે. ૨૯ ફાગ
 સમુદવિનય સુત નેમજીરે, જીવ સકલ પ્રતિપાલોરે,
 રાજહર્ષ બહુ બાવસોં, ગાઇ ફાગ રસાલોરે. ૩૦ ફાગ

—ધતિ ફાગ સમાપ્ત—કર્ણી રાજહર્ષ [કે જેની
 સં. ૧૭૦૩ તથા ૧૭૩૨ ની કૃતિઓ મળી આવે
 છે. જુઓ નં. ૨૯૬ જૈન ગુર્જર કવિઓ ભાગ ૨.]
 રાજ ધમાલ.

રાજુલ નારી એમ પય'વે, સુણ હો નેમ કુમાર, લલનાં
 ફાયણુ માસ રંગીલો આયો, કરીયે હો કીડા

અપાર લલનાં

મન મોહો હમારો નેગજી હો

અહો મેરે પ્રણુજી ! તુઢી મુઝ પ્રાણુ આધાર.

—મન ૦ આંકણી.

એહ રતિ છે રમવા કેરી, આવ મિતો યે' આજ લલના
 બહુવિધ રીઝવુંગી પુઝને, પૂરો મુઝ વજિત કાજ,

મન-૨.

નરનારી મિલિ ફાયણુ માંહે, લાલ યુવાલ અખીર, લલનાં
 મરદ મૂંઝલા વામો યદિરે, નારીને દહિણુ ચીર, મન-૩.

ફાયણુ માસ રંગીલો સોહે, મોયો છે સહકાર લલનાં,
 કેમલડી નિજ પ્રીતિ ધરીને બોલે તે સાદ શ્રીકાર,

મન-૪.

દમણો ને વલિ માલતી મોયો, નીંખૂં ને નાલેર, લલનાં
 નારિંગી જાંબુ મન મોહે, ફાયણુને હુવે જોર. મન-૫.
 બહુવિધની વનરાષ કૂલી, આવે સખરી દ્રાખ, લલના
 પ્રાણુ પીયારા ! સુણ હો કંતા ! વાણુ અખીણીમ

લાખ, મન-૬.

તતથેષ્ઠ તતથેષ્ઠ નાયત, પેચો હો નેમ સુગંધુ લલનાં.
 નાટક દેખતાં મન કોંસે, સતરે પનર વધ્ધમણુ.

મન-૭.

નવ ભવ કેરી પ્રીત જાંણીને, આર્ષ મિત્રો મહારાખ,
 લલનાં

અંબકી વેર ક્યું પ્રીતિ ઉતારી, હોડ યતે ચક્રરાય.

મન-૮.

નેમ રાજુલ દોનૂં તિહાં મિલીયા, શિવપુર જિહાં
 આવાસ લલના

તે નારી દિવ મોઝું દેખે, વીનવે સિદ્ધિવિવાસ મન-૯.

—નેમિરાજુલ ગીત. સં. ૧૭૧૫ સિદ્ધિ વિવાસ
 કૃત. (આની પ્રત સં. ૧૭૬૩ ના ફાગણ શુદ્ધ ૧૩
 ની કવિની સ્વહસ્ત લિખિત મળી છે—તેમાંજ લખ્યું
 છે કે—

સંવત સતરે ત્રેસઠે, ફાયણુન તરસ જાંણુ
 પંડિત સિદ્ધિ વિવાસ ગણિ, એહ લખ્યો સુપ્રમાણુ.)

દાલ વસંતની

વસંત માસ ભલે આવીઓરે, ફલી યૂલી વનરાખ
 બોગી ભમરા રણુજી રે, કામી જન મન યાય,
 વસંત ભલે આવિયો હો, ખેલે સહુ નરનારિ-૧ વસંત
 અંબ લિંબ દાડિમ ફલ્યારે, ફલિયા તે સહકાર,
 કેસુ કેદંબક કેવડો રે, તિહાં કેપલ કરે ટકુકાર-૨ વ.
 રંદાઈદ રાય ખેલતો રે, કરતો રંમ વિરંગ,
 કેસર યુવાલ તિહાં છાંટતો રે, છાંટે નીર સુમંગ-૩ વ.
 તાલ તમાલ તિહાં જામ બૂધરે, મોગર લાલ યુવાલ,
 અંધક કેતક માલતીરે, દમણો મરડો રસાય-૪ વ.

છેલ છબીલા ખેલતારે, ખેલે સરખી જોડિ
તાલ વૃંદાલ ચંગ ગાજતોરે, થેઈ થેઈ કરે નરકોડિ.
૫ વસંત.

ભરિય ખડોખલી ઝીલતારે, ચંદન કરી ધનધોલ,
વસંત ખેલે ત્યાં રાજથેરે, વલિ આવે નગરની યોલ.
૬ વસંત.

—મેરુવિજયકૃત વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ સં. ૧૭૨૧.

રાગ વસંત ધમાલ.

માસ વસંત હસંત સહાયો, આયો સહજ સન્નર, લલનાં
મેં તવ પાયા નેમજી હો, ખેલે આણંદ પૂર-૧

ફાગ ખેલત પિયા નેમજી હો, અહો મેરે લલના
ગોપાંકે સંગ સુરંગ-ફાગ-૦ એ આંકણી.

ફૂલ બન્યો સખ સેહરો હો, થવણમેં સોહે ફૂલ, લલના
ખાગ બને સખ ફૂલકેં હો, ફૂલડી શોલા અખૂલ

—ફાગ-૨

ચંગ મુદંગ બજવત ગાવત, માચત નાચત રંગ, લ-૦
લાલ શુલાલ ઊગવતાં હો, પાવત આણંદ અંગ

—ફાગ-૩

ભરીય ખડોખલી કુંકુમે હો, ખેલે નેમ મુરારિ, લ-૦
હરિસંકેતે હરિપ્રિયા હો, નેમિકું છિરકત નારિ,

લ-૦-ફાગ-૪

ઘેરિ રહી સખ કામિની હો, મધુકર જ્યું સહકાર, લ-૦
રૂકિમણી પ્રયુખ હસી કહે હો, દેવર વરો એક

નારિ-લ-૦ ફાગ-૫

લાજથી જળ પ્રભુ હસ રહે હો, તખ સખ પાયો
દુરપ, લ-૦

જળ્ય કહે પિયા કાનફું હો, માન્યો વ્યાહ નેમજીયે
સરસ. ફાગ-૬

વ્યાહ મનાયો ગિરધર આયો, પાયો હર્ષ અપાર, લ-૦
નયવિજય પ્રભુ ગાવતાં હો, નિત્ય નિત્ય જ્ય જ્ય

કાર-ફાગ-૭

—યશોવિજય.

નાર વિના મહા માસની, રચણી નવિ હાય,
ચત્રી સેજે તલપતાં, વરસાં સેર થાય. ૬

પ્રહ ઉઠી પીક નેમથું, જમી ઉઠાં અન્ન,
ધર આવો તો વાલહા, ધણું કરું રે જતન્ન. ૭

તેલ તખોલ ને તલિકા, તરણીને તનતાપ,
સેજ સજગમ્મ સજગ કરું, ન હોયે શીત સંતાપ ૮

ફાગણના દિન વૃટરા, જો હોય પ્રીતમ સંગ.
ખેલું લાજ શુલાલથું. ચરતે ઊછરંગ. ૯

બોલી ટાલી સરવ મલી, હોલી ખેલે ખાંત,
કંત વિછોલાં માણસાં, જો દિન સાવંત. ૧૦

ચઘતરે તરઅર ચિતથી, પૂલી વનરાય,
પરિમલ મહકે પુષ્પના, મધુકર ગુણ ગાય. ૧૧

જો પીક એહ વર્ષતમાં, ધરમાં આવી વસંત,
તો મુજ હૈયકું ઉલ્લસે, કુંપલ વિકસંત. ૧૨

—નેમરાજમતી બારમાસ વિનયવિજયકૃત સં.

૧૭૨૮ રાનેરમાં જૈન કાવ્યપ્રકાશ પૃ. ૨૩૮

કવિ પહેલાં પ્રથમ માર માસ ચૈત્રથી વસંતર્તુ
વર્ણન કરે છે, અને એ રીતે વિરહિણી રાણિકના
બારમાસ માં પૂરા કરે છે:—

ફાગ

ચૈત્રે ચતુરારે ચિંતવે, ચિતમેં રાખૂસ નારિ,
ન આવ્યા નેમિ જીનેસર, પ્રાણેસર આધાર

કહોરે સખી હવિ કિમ રહું. નિરવહું નાથનું દૂખ,
કંત વીયોગે કાંમની, જાંમની દિવસ ન સખ. ૩

ચિત્ર લલી ચિત્રસાલીરે, આલી ! નિહાલી ન જળ્ય,
પિહ વિણ રાંન સમાન એ, થાવિ નારે દાય,

મુગમદ ચૂર કપૂરનો, જૂર કયો રંગરાલ,
નાહ પાખિરે ગમે નહી, કેસર ચંદન ધોલ. ૪

ઓ પેલી કાચલ ખોલેરે, ડાલે આંખલાગળ,
થવણે સખદ સંણી ચૂણી, વાધી વિરહની ઝાલ,

સહિયર વાય ન ટોલો રે, ખોલો ઉપાય ન અન્ય,
નાથ વિયોગે એ ગોરડી, ગોરડી ઢાંઝિ તન્ન. ૫

ફાહ ?

ટલવલિ નારિ ભરતાર પાખિં
ઉરથડી હાર ઉતારિ નાખિં

અતિ ધણું આંધું પાડિં ખેલું આખિં,
કિણિ વિધિં જમ મલિં વિગર પાખિં. ૬

સરસતી માત સુપસાય પામી,
નિજ ચર પાઉવે સીસ નામી

હુકા.

ચિંતવતાં એમ રાવતે, કરતાં સોચ તિવાર,
ભાંધે બાણી રાજ તણો, સચિવ કહે તિણિવાર. ૧
સ્વામી ચાલો ઉતાવલા, હવે વિશ્વજો કેમ,
કીડા કરણ વસંતની, ધરતાં મનમાં પ્રેમ. ૨
ભિન્ન ઉક્તિ એમ ચિંતવી, મન મૂઢી તિણી પાસ,
વક્ર શ્રીવાએ જોવતો, નિહાંથી ચાલ્યો ઉદાસ. ૩
રતિ પામે નહિ મધુ વિષે, વધુ લોક રતિ નાંહિ.
બકુલ કમલ વિકસિત વિષે, રતિ નહી વાપી માંહિ. ૪
નાટિક ન ગમે જોવતાં, વનશ્રી લાગે દીન,
ક્યાંહી રતિ પામે નહિ. ઉછરે જલ જિમ મીન. ૫
આગણિ પાછલી પાંખતી, રાત્રા કાનન ગેહ,
નજે દ્રિય હુઆ અપર, જિહ્વા તિહાં દેખે તેહ. ૬

—સં. ૧૭૫૫ જિનહર્ષકૃત ચતુર્થ તીર્થ
રાસ પૃ. ૩૮૫-૬.

આજ કવિ જિનહર્ષે તેમ રાજેમતી બારહ
મારીયો-એ નામનાં જો કાલ્ય લખ્યાં છે. એક માત્ર
૧૫ કડીનું કાવ્ય છે તેમાં

૧

માહે દાહપણે ધણો, વાપે શીતલ વાવ,
સીંવાલાની રાતરી, વાઢો આપે દાવ. ૧૧
જેસે કાગ સંજોગણી, ફાણુ સુખદાય,
તેમ નગીનો ઘર નહી, જેસે મોરી ખવાવ. ૧૨
ચતુરા ચૈત્ર સુકામણો, રિતિ સરસ વસંત,
રાત્રી કુપલ રૂપકે, મુલ કડી એ હસંત. ૧૩
નયતે આંચું નાંખતાં, બોલ્યા બારહ માસ,
નિહુર નાહ ન આવીયો, જીર્ણ કડી આસ. ૧૪

અતે બીજું ૧૩ કડીનું છે તેમાં

હું તો ક્યુ કરી બોલું એકલી, દુખદાયક આયો માહરે
કાય સૈયું ન દીસે એહવો, જેસે મતમોહન નાહરે

—હું તો મોહીરે સાહિબ સાંવલા. ૩

વાલેસર ! સાંબલ વીનતિ, જે કુશુચુમે નાવેસરે
તેમ આચરકે મિસિ જોવતી, તો હોલી ઝંપાવેસરે. હું. ૪
તેમ ચૈત્ર મદિનો આવીયો, બદરણ લીધે વૈરાગરે,
મુગેશી કાગ રમે સખી, મુઝ પ્રિય વિષુ કેહો કાગરે હું પ

વૈશાખે વનખંડ મોરીવા, મોરી સગલી વનરાવરે,
વિરહાનલ મુઝ કાયા તપે, તેમ ! તુઝ વિષુ ક્યું ન સુકા-
યરે. હું. ૬

દોહા

એમ સુખમાં વસતાં થકાં, આલ્યો માસ વસંત,
સંયોગી નર સુરતર, સરિણો છે અલંત.
સંત સહુ હેતે કરી, આવે ઉપવન માંહિ,
શીતલ પવન પ્રવાહથી, સંચરે તરવર છાંહિ.

૨૬ મી દાલ-રાગ વસંત.

હવે એક દિન શ્રીચંદ્ર ભૂમિકંત, યુગ્યચંદ્ર મિત્ર સંપ્રત,
મયમત મહંત મિલંત સંત, કહે આયો જેલીને વસંત. ૧
હવે ચુહરી મોહરી વનરાષ્ટત, માનું આયો યતુરાજ
વસંત,

તિહાં તાલ તમાલ હિં તાલ યુગ, માનું ધ્વજ પરે ઉચ-
વિવાં સુચંગ. ૨

નિઝરણુ ઝરણુ રત તાલ તંત, પડછંદા નીસાણાં ચુદંત,
અંકુદિત સવિ ઉપવન જૂ કરંત, માનું પ્રમદા પ્રચુદિત,
સંગ કંત. ૩ હવે.

તિલક વરણુ અશોક ખતિ, પ્રમદાપદ પડ્યા અભિલપંત,
તરવર તરણુશું અભિગંત, લેતા લક્ષના લલિત હંદ્ય
ખંત. ૪ હવે.

ચુચ્છાદિકે ધણુ ધણુ સુમનસ જે હસંતિ, મતુ અધર
તે પદ્મવ ચાર પંતિ,
પંચવર્ણી રૂઢી ચુદિ પંતિ, તિહાં વિટપ વદનને મતુ
ચુખંતિ. ૫ હવે.

કુસુમ પાત્રે એકે પીપંત, મધુર મધુકરી મહરંદંત,
તિહાં હરિણુ હરિણી કપોલ અંત, રૂંગે સુકુંડે ખણુંત.
હવે.

કરી ગંડુરા જલ ભરી દીપંત, કરિણીવદને નિજ કરી મ-
હંત.

ચકવા ચકવી કિસલવ કરી અંત, દેખત સુખમાં ધરી
પ્રેમવંત. ૭ હવે.

એમ પ્રચુદિત પંખી જીવંત, નિરખીતે કામીજન ધસંત
તિહાં પંચખાણુ ખાણુખલ મહંત, ભૂમિદેશે અનિવા-
રિત કુરંત. ૮ હવે.

ઉન્માદ મોહનતે તાપનંત, શોષણુ તે મારણુ પંચમંત,

પંચમસ્વર કોકિલ કલરવંત, હોવે સુણતાં સચેત નર
કામવંત. ૬ હવે.

રોગી વિયોગી દુઃખ દીપંત, સંયોગી અમૃતરસ પીયંત,
શીતલ મલયાચ્ચ અનિલવંત, સુમગધશું સિકરને
ઝરંત. ૧૦ હવે.

વિરહિણી કહે એ હ્રુયંગલિંત, ઉદ્દગાર એ તેહના કણ
ઝરંત,

કિંશુક કુસુમ મનુ પલ અસંત, તિથુ હેતે પલાશ
વિરહિણી બણંત. ૧૧ હવે.

સંયોગિણી પદ્મવ તસ લીયંત, કરે શેખર સુંદર વેશવંત,
દેખનકું અતિ રૂપવંત, પરં નિશુલ્બગન ન તે દહંત.

૧૨ હવે.

માનીનિ માન ને ભેદ ભંત, મનુ આયો વસંત
નૃપ સાજવંત,

મદન મતંગજ પંરે અઠંત, તિહાં વિવિધ કુસુમ સેના
સજાંત. ૧૩ હવે.

શુક કોકિલ મોર મેના ચક્રંત, કલ કૂંજિતકેલિ કલા લવંત
યોગી પશુ હવે ચરહરંત, શું જાણીએ મન ચિર
કેમ રહંત. ૧૪ હવે.

ગકૂલ ને બોલસિરી વાસંત, દશદિશ પરિમલ પસરંત,
શિશિર ઝનુયે જે પાત ઝરંત, મનુ તેહ અવસ્થાને
હસંત ૧૫ હવે.

વીણા ૬૬ મહુચરી બહુ બજાંત, અવલ ચલાલ
અભિર ઉડંત,
બરી ઝોલી ગોરી હોરી ખેલંત, ફાણુના ફાણુના ગીત
ગંત. ૧૬ હવે.

પિયરકી કેસરી બરંત, માદલ મધુર માલા ગલે હવંત,
અધર સુધારસને પીયંત, ગ્રેમપ્પાલે દંપતી મલિવ
વંત ૧૭ હવે.

માલતિ એક નવિ ને વિકસવંત, તો લી ઉણિમ હોયગી
વસંત,

વેલી ગાધ ભુષ મદમહંત, વિચે અંપકમાલા કુસુમ
ધરંત. ૧૮ હવે.

એણી મુગલે લીલા દરિવંત, ગિરદ ઝનુરાજ તણે ધરંત
છાકી માનને માનિની આપ કંત, ગરે કંઈથી આલિમન
લીપંત ૧૯ હવે.

એણે સમયે સૂર્યવતી કુમારી, લેઈ સાથે સોજીવ
સપરિવાર,

કીડે એમ વિવિધે વનવિહાર, દીયે દાન અવારિત
ભું નિધીર. ૨૦ હવે

મનુ ભૂતલ શચિપતિ અનુકાર, સંગીત નાટકના ધોંકાર,
સુખ લીલે નિગમે દિવસ સાર, જ્ઞાનવિમલ ગુર શિર
આથાધાર. ૨૧ હવે.

દોહા

એણીપરે બહુવિધ હર્વના, પસયાં અધિક આજુંદ,
શ્રીચંદ્ર ચુલ્લચંદ્ર જે દુહ્યા, જિમ મધુમાસ માકંદ ૧
ચાનગોશી રસ રંગમાં, જાતો ન જાણે કાલ,
એહીજ ઉતમ સંગનો, ફલ સાક્ષાત વિશાલ. ૩

—શ્રીચંદ કેવલીનો રાસ ચાનવિમલકૃત સં. ૧૭૦૦

રાધનપુરમાં.

રાગ કાશી

જઈ કહેજો હો જઈ કહેજો હો
માદરા હેમ નાવલીયાને જઈ કહેજો
મહારા વાર વાલમીયાને જઈ કહેજો,
મહારા મીઠા હો રંગમી
—એણી ઝતે ધરે વહેલા આવજો#—જઈ કહેજો. ૧

હારે વાલા, અપર ઝતે વિરહો દમે રે,
વસંતેરે વસંતે હારે, વસંતે એહથી વિશેષ, એણી,

કેસરીયા હો કેસરીયા—મહારા મીઠાં

હારે વાલા, મધુકર યુગે મદ ભયો,

અંબ અંબે અંબ અંબે હો, અંબ અંબે

પાકી દાડિમ દાખ, એણી. ૨

હારે વાલા, વન વન બોલે કોકિલા,

પગ પગે પગ પગે હો પગ પગે દુહ્યા

બહુ ટુલ, એણી.

હારે વાલા, સુરબી પવન સુસ્તો વસે,

સુખનાં સુખનાં હો, સુખનાં પ્રમદયાં એહ

સૂલ એણી. ૩

• • એ રતે વહેલા આવજો એ આને મનથી કહી
હવે મૂળપંદરે એક નાટકમાં એક સંલગ્નમાં વાપરી છે.

રે વાલા, ગિરિવરે વનરાજ બને,
સરોવરે સરોવરે હો, સરોવરે કૃત્યા કમલના
હોડ, એણી
રે વાલા, ધર ધર ફાગ ખેલે ધણા,
કામિની કામિની હો, કામિની પહોંચે
મનના કોડ, એણી. ૪
રે વાલા અખીર ચલાલ ઉડે બહુ,
રંગભીની રંગભીની હો, રંગભીની ન રહે હો
નાર, એણી.

હારે વાલા જલ-પિયકારી જોરમાં,
તિહાં છટકે હો તિહાં છટકે કરી મનોહાર.
એણી ૫
હારે વાલા નારિંલજ ગિરનારમાં,
લીલાશું લીલાશું હો, લીલાશું રહોરે લોભાય, એ,
હારે વાલા ઉદય વટે રાજમતી,
એમ સદેશે એમ સદેશે હો, એમ સદેશે
દીયોરે પદાય. એણી. ૬
—ઉદયરતન.
[અપૂર્ણ]

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરંસે તા. ૨૯-૮-૨૬ ને દિને નિમેલી કમિટીનો રિપોર્ટ.

શ્રીયુત કૈનાલાલ મુનશી કૃત “પાટણની પ્રસ્તુતા” “શુભરાતનો નાય” તથા “રાજધિરાજ” નામની ત્રણ નવલકથાઓમાં જૈન ધર્મ, જૈન આચાર્યો અને મુંગલ મંત્રી, ઉદયન મંત્રી, આત્ર-ભટ્ટ વિગેરે ઉપર અણુઘટતા ખોટા આલેષો કરવામાં આવ્યા છે અને નવલકથાના ઓછાં નીચે જૈન ધર્મની, જૈનાચાર્યોની અને છેવટે ખાસ કરી કેલિ-કાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની નિંદા કરવામાં આવી છે.

ઉપરની ત્રણ નવલકથાઓ પૈકી “પાટણની પ્રસ્તુતા” નામની નવલકથામાં શ્રીયુત મુનશીએ જૈન ધર્મ અને જૈન સાધુઓ ઉપર ખોટા આલેષો કરી જૈન ધર્મને જાહેરમાં હલકો પાડ્યો છે. આનંદસૂરિ નામનું એક કલ્પિત પાત્ર ઉશું કરી તેની પાસે જૈન સાધુઓ કદિ પશુ કરી શકે નહિ તેવાં કામ શ્રીયુત મુનશીએ કરાવ્યાં છે. ઉપરની નવલકથામાં ખાસ કરીને નીચેનાં પ્રકરણોમાં તકત ખોટા આલેષો અને અણુઘટતા નિંદા કરવામાં આવી છે.

પ્રકરણ ૭ મું, પ્રકરણ ૧૨ મું, પ્રકરણ ૨૧ મું, પ્રકરણ ૨૬ મું, પ્રકરણ ૩૨ મું, અને પ્રકરણ ૪૧ મું.
આ સિવાય પુસ્તકમાં જુદે જુદે ઠેકાણે બીજા ખોટા અને અણુઘટતા આલેષો કરવામાં આવ્યા છે.

ઉપરાંત મળકુર પુસ્તકમાં મુંગલ મંત્રી અને શુભરાતની મહારાણી મીનલક્ષ્મીનો માનસિક વ્યભિચાર આલેખી આ પવિત્ર શ્રીપુરુષને હલકો પાડવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

“શુભરાતનો નાય” નામની નવલકથામાં શ્રીયુત મુનશી જૈનોએ ચવનો તથા અન્ય ધર્મોમાં ઉપર જુલમ શુભશો દતો તેવું આલેખે છે. જ્યારે “મન-મીડલ-દિકાચત” જેને આ બીનાના મૂલ તરીકે શ્રીયુત મુનશી તથા ઉપોદ્ધાતમાં શ્રીયુત નરસિંહરાવ જણાવે છે તેમાં તો તે પ્રકારનો જુલમ બ્રાહ્મણ તથા અગ્નિપૂજકોએ ચવનોપર કયો દતો એમ જણાવ્યું છે. આ પ્રકારનો વિપર્યય કરવામાં શ્રીયુત મુનશીનો હેતુ જૈનોને શોક દષ્ટિમાં ઉતારી પાડવાનો અમતે લાગે છે. મહામંત્રી ઉદયન એક બ્રાહ્મણ સ્ત્રી (કાકની સ્ત્રી-મંજરી) પાછલ પંડી તેને પરજુવા જુલમ જુલમ પ્રપંચો કરે છે. તેવું બતાવી મંત્રી ઉદયનને પરજીવં પટ આવેખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. મંજરી એક કલ્પિત પાત્ર છે. ઉદયન મંત્રી અને મંજરીનો પ્રસંગ આલેખી શ્રીયુત મુનશીનો હેતુ જૈનોને હલકો ચિતરવાનો છે એવું અમારું માનવું છે. “શુભરાતના નાય”માં વાંધાજરેલાં લખાણો ખાસ કરી નીચે જણાવેલાં પ્રકરણોમાં છે.

પ્રકરણ ૧૩-૧૪ અને ૧૮ (પ્રથમ ભાગ)

પ્રકરણ ૭ મું.....(દ્વિતીય ભાગ)

પ્રકરણ ૧૦ મું.....(તૃતીય ભાગ)

‘રાજધિરાજ’ નામની તેની છેલ્લી નવલકથામાં કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર સુરિ ઉપર તદ્દન જોટા અને અણુધટતા આક્ષેપો કર્યા છે. મંજરી જેવા એક તદ્દન કલ્પિત પાત્ર સાથે પૂજ્ય થી હેમચંદ્ર સુરિના પ્રસંગ આત્મેખવામાં શ્રીયુત મુનશીનો આશય જૈન સાધુઓ અને જૈન ધર્મને ઉતારી પાડવાનો છે, એમ અમારું માનવું છે. મજકુર નવલકથામાં વાંધા ભરેલાં લખાણો વિભાગ પહેલો પ્ર. ૨૩, પ્ર. ૨૬ અને પ્ર. ૨૭ માં કરવામાં આવ્યાં છે.

આ સિવાય “શુન્દરાતના ન્યોતિર્ધર” નામના પુસ્તકમાં શ્રીયુત મુનશીએ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર સુરિની સુદ્ધિને કુટિલતાવાળા કહી આ મહા વિદ્વાન અને પવિત્ર જૈનાચાર્યની અણુજાળતી નિંદા કરી છે.

ઉપરનાં લખાણો સંબંધમાં આમણે હવે શું કરવું તે સંબંધમાં અમે નીચે પ્રમાણે સૂચના કરીએ છીએ.

વાંધા ભરેલાં લખાણો માટે ભાગે તદ્દન જોટા અને કલ્પિત છે અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જોતાં તે તે તદ્દન અસત્ય છે. ઉપરુક્ત સર્વ લખાણો સંબંધે આ રિપોર્ટની નકલો જૈન તેમજ જૈનેતર વિદ્વાનો ઉપર અભિપ્રાય માટે મોકલી આપવી. વળી જૈન મુનિરાજો ઉપર પણ રિપોર્ટની નકલો મોકલી તેમને અભિપ્રાયો મોકલવા વિનંતી કરવી.

મુનિરાજો તથા અન્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો મળ્યા પછી પ્રકટ કરવા. વાંધા ભરેલાં લખાણો માટે જો શ્રીયુત મુનશી સંતોષકારક પ્રત્યાસો કરે નહિ અને જૈન ધર્મને પૂરતો બદલો આપે નહિ તો મહેર પત્રોમાં શ્રીયુત મુનશીની ઉપર જણાવેલી નવલકથા ઓની સમાલોચના કરવી, અને સત્ય જીના જનસમાજ આગળ મુકવી. સાધુ મુનિરાજોને આ જાનવામાં જો કોમમાં સતત ચક્રવલ કરી આદેશન

કરવા વિનંતી કરવી. કથાને કથાએ વિરોધદર્શક સંભાળે કરી સખત વાંધો રજૂ કરવો.

વળી અમારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે શ્રીયુત મુનશી પોતાની નવલકથાઓ ભોમ્મે મુનવસિંહીના અભ્યાસક્રમમાં નિર્ણીત પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે મુકરર કરવા માટે પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. જો આ ખીના સત્ય હોય તો તે સામે આપણે ઘણી સખત ચળવળ કરવાની જરૂર છે. તેમજ વિરોધદર્શક સભાઓ કરી મુનિવસિંહી સેનેટ University Senate ને જણાવવું જોઈએ કે જો મજકુર નવલકથાઓ પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે નિર્ણીત થશે તો કોઈપણ જૈન વિદ્યાર્થી તેને હાથમાં પણ લેશે નહિ. વિરોધદર્શક સભાઓએ કરાવો કરી મી. મુનશીને મુખાબે મુનિવસિંહીના રજીસ્ટ્રારને તથા શુન્દરાતી સાહિત્ય પરિષદના સેક્રેટરીઓને તથા મુખાબે સરકારના એજન્ટ કેશનલ રિપાટમેન્ટના પ્રધાન તથા સેક્રેટરીને મોકલવો. આ જાનવામાં જો આપણે નેલાસર જાણુ નહિ ચક્રએ તો બલિષ્ઠમાં જૈન ધર્મ અને જૈનાચાર્યોપર ઘણા અપોચ અને અણુધટતા આક્ષેપો થશે અને જનસમાજમાં જૈન સમાજ હલકો પડશે.

(Sd.) Chinubhal L. Sheth.

(,,) ઉમેદચંદ દેવલચંદ ખરોડિયા.

(,,) હીરાલાલ એમ. શાહ.

(,,) Odhavji Dhanji Shah.

(,,) Mohanlal B. Jhavery.

I am sorry I do not agree with the report. My personal view is that in such literary matters we should proceed cautiously. No purpose will be served by setting a literateur on his back. It will widen the gulf and the object in view will be frustrated. Personal exchange of ideas and correspondence carried on within lines of decency can achieve the desired object.

(Sd.) MORICHAND G. KAPADIA.

Dissenting.

જૈનો વિરૂદ્ધ વિષમય સાહિત્ય.

અમોરની વાર્તા.

અને ગત માહ માસના અંકમાં તંત્રીની નોંધ નવમીમાં (પૃ. ૨૫૦) ને નોંધ કરી હતી તેમાં રાખેલી આશા પ્રમાણે જૈન સમાજમાં ઉપરિચિત થયેલા ઉદ્ધારા પેઠી ખાસ કરી 'જૈન' અને 'સુવર્ણ' નામનાં પત્રોએ કહેલા ઉદ્ધારા અત્ર આપીએ છીએ. ખીલ લેખકોએ લખેલા લેખો આત્મકાશના અત્રાવે અને આપતા નથી. અત્ર પ્રકટ થતાં લખાણો ઉપરથી સમજી શકાશે કે જૈન સમાજની લાગણીને તીવ્ર ચાપાત પહોંચ્યો છે.

મુનિમહારાજશ્રી દરેનવિજયજીએ મુંબઈમાં આ સંબંધી હેંટબિયલદ્વારા પહેલ પ્રથમ જૈન સમાજનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. પછી શ્રીમતી કૌન્દરન્સે પોતાની એક કમિટી દ્વારા આની ચર્ચા કરી સુવર્ણમાલાના સંચાલક શેઠ પુરુષોત્તમ વિશ્વામ માવજીની સાથે 'હેંટબિયલ'માં બીજી સર્વે હકીકત સમજાવવાનો પહેલો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો. તેની રૂએ રા. ચીતુભાઈ લાલભાઈ સોલિસિટર, રા. નરોત્તમ ભગવાનદાસ શાહ અને રા. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી સોલિસિટર (કૌન્દરન્સના એક જનરલ સેક્રેટરી) નું હેંટબિયલ હકત શેઠ પાસે ગયું હતું. ચર્ચા ખૂબ કરી હતી અને તેને પરિણામે એમ કહ્યું હતું કે અમોરની વાર્તા વિરૂદ્ધ રદીઆ રૂપે ને વક્તવ્ય હોય તે કૌન્દરન્સ તરફથી આવે, અને તે સુવર્ણમાલાના પછીના અંકમાં સંચાલકની તે પર નોંધ સાથે પ્રસિદ્ધ થાય વગેરે વગેરે. આ રદીઆ રૂપે વક્તવ્ય કૌન્દરન્સ ઓફિસ તરફથી ગયું તે સુવર્ણમાલાના માધના અંકમાં પ્રકટ થયું છે અને તેની નીચે સંચાલકની નોંધ (પૃષ્ઠ આશ્વ આશ્વરમાં) પ્રસિદ્ધ થઈ છે, તે યથાર્થિત અત્ર આપે પ્રકટ કરીએ છીએ. તંત્રી.]

'અમોર સંબંધી વક્તવ્ય'

શ્રીયુત પુરુષોત્તમ વિશ્વામ માવજી [અને રા. 'અન્દ્રકાન્ત' સંચાલક, સુવર્ણમાલા.]

મુંબી મહારાષ્ટ્ર,

આપના માસિકના ગત ભાગસર તથા પોપના અંકમાં "અમોર" નામની કથા પ્રકટ કરવામાં આવી છે તે ધરાદાપૂર્વક જૈન સાધુઓનું અપમાન કરવાને તથા જૈનોની પૂર્વ મહોજલાલી પ્રત્યેની ઈર્ષ્યાથી જૈનધર્મ તથા જૈનોને લોકની દૃષ્ટિમાં હિતારી પાડવાને લખાઈ હોય એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે. લેખક મહારાષ્ટ્ર કદાચ એમ માનતા હોય કે આ પ્રકારે હિંદુ સંગઠન યશો કે શૈવ વા હિંદુધર્મનો ઉદ્ધાર થઈ જશે તો તેવા જમો આપના લોકપ્રસિદ્ધ માસિક જેવા માસિકો તથા જાહેર પત્રોએ સઘ નિવારવા અતિ જરૂરી છે. અમને તો લાગે છે કે આવા લેખકોની બિનજવાબદાર પ્રવૃત્તિઓથી આને સમસ્ત દિંદમાં સ્થલે સ્થલે કોમી કલહના ગગનભેદક ધ્વનિ યથ રજા છે તથા પૂરેપૂરી અશાંતિ વ્યાપી રહી છે. તે સમયે બિલકુલ ટૂંક દૃષ્ટિથી અને તદ્દન સંકુચિત-વૃત્તિથી અને સંપૂર્ણ ધર્મોપપજ્ઞાથી લખાએલા લેખો સમસ્ત ભારતવર્ષમાં બિન્ન બિન્ન કોમો વચ્ચે અને બિન્ન

બિન્ન ગાતિઓ વચ્ચે અવનવું વિષ રેડી રજાં છે તેને અટકાવવાને તો નહિ પરંતુ ગતિમાન કરવાને માસિકો અને વર્તમાનપત્રોના જવાબદાર અધિપતિઓ પ્રજાસદાય આપે એ ઇષ્ટ ગણાય નહિ.

શું રાસમાલામાં આજીવોની એક દંતકથા મૂક તરીકે દેખાડવામાં આવે એટલે બસ ! લેખકને પોતાની કલમ એજગામ છોડી દેવાની સંપૂર્ણ છૂટ ? એ કલ્પિત આજીવો દંતકથાના શરીરમાં શું લેખકે વિષમય આત્મા રેડ્યો નથી ? શું વિનાશક રંગોથી ચિત્રને અચ્છાતરેલ છુટવામાં આવ્યું નથી ? શું છાંયો અને દેવના ઝેરી આચારલેખોથી શણગાર સજ્જતામાં આવ્યો નથી ?

આપના ઐતિહાસિક પત્રાવિવાદો માસિકમાં જ્યાં જગે જગે વાંચક ઐતિહાસિક તત્વની અપેક્ષા રાખે ત્યાં એક સ્થલે શ્રીહમયંદ્રચરિ અને કુમારપાલ મહારાજના ઐતિહાસિક પાત્રો ઉતારવામાં આવે અને સાથેજ પ્રવીણચરિ, નરસમ્પરિ, વગેરે પાત્રોની નિશાધાર કલ્પના કરી જૈનશાસ્ત્રો જોનાં પૂર્ણ પ્રતિબંધ કરે

તેવાં આચરણા કરતાં દેખાડવામાં આવે-એ પ્રમાણે, નિર્મલ કલ્પનાઓના રવામ સાચા હેતુક પવિત્ર જૈન સાધુઓ પર આક્ષેપો કરવામાં આવે તે જૈન સમાજ કદિ પણ સાંખી શકે નહિં.

અંદ્રમામાં પણ કલંક હોય માટે પ્રત્યેક મહા પુરુષમાં પણ કોઈ નહિને કોઈ દોષ વા વિકાર હોય એ પ્રકારનાજ તર્કજ્ઞાનની જેને ઈશ્વરી નવાજેશ હોય એવા અથવા ન્યાં દોષ કલ્પીજ શકાતો ન હોય ત્યાં દોષારોપણ કરી પોતાના તત્ત્વ પ્રકારનાં બાહ્ય સિદ્ધાન્તને સત્ય કરી બતાવવાના આગ્રહથી અને રસપૂર્વક મથનાર સાહિત્યકો શું સાહિત્યની પવિત્રતા, વા તેનું ગૌરવ સમજે છે? આજ સુધી સાહિત્ય ક્ષેત્ર પ્રત્યેક પ્રકારની રાગદ્વેષજન્ય મહિનતાથી અતિદૂર અને દૂરિતનું ધામ મનાતું તેને આજે આવી વિકૃત કૃતિઓ વડે કેટલે દરજ્જે અપવિત્ર કરવામાં આવ્યું છે. તંત્રી મહાશય! આપ જુઓ છો, એમાંનું જરીપે રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર આદિ મહા કવિઓ જેણે “વસુધૈવકુટુંબકમ્” એ સૂત્ર અંગીકાર કર્યું છે તેમના કોઈપણ અંશોમાં? ત્યાં તે સદિત્યને પવિત્ર આદર્શજ જણાય છે. સાહિત્ય સર્વ દૂષિત વાતાવરણથી પર છે.

અમને પૂરેપૂરો વિશ્વાસ છે કે સાહિત્યના સત્ય-સેવકો, યુજ્જાતાના મહારથીઓ સાહિત્યની પવિત્રતા જાળવવા માટે પોતાના ઓજસ્વી અસ્ત્ર હવે તો સઘ ચોજશે. પ્રસ્તુત કથામાં પાટણનાં ધર્મયુદ્ધ ઘર થયાનો ઉલ્લેખ કરનાર લેખક તપ્તા તેના જેવા કલ-મબાજોને ફરી ધર્મયુદ્ધ ઉપસ્થિત કરતાં હિંદુકામના દીધર્શી આગેવાનો ઘુરત રોકશે-અનિષ્ટ પરિણામ નિપળવતાં થંભાવશે.

સમગ્ર લેખમાં લેખકની મનોદૃષ્ટિનું દંડન સ્પષ્ટ રથે થાય છે, પરંતુ તે પૈકી તેના કેટલાક ઉદ્દેશોરોજ દૃષ્ટાંત રૂપે અત્રે મુકીશું.

લેખક એવાડી રાણીને ‘મહાસૂરિજી’ જે તે વિધિ-સર દીક્ષા દેવાના સાત દિવસ પોતાની શિષ્ય તરીકે રાખી વ્રતો, મહાવ્રતો, અનુવ્રતો ને અત્યંગે તથા ધર્મના ગૂઢ રહસ્યો સમગ્રની સુબોધરૂપ અમૃત પાષ

રાણીના હૃદયમાં જ્ઞાનદીપક પ્રકટ કરવાના’ એમ લખે છે. લેખકને મન વ્રત, મહાવ્રત, અનુવ્રત બધું એકી વખતે આપી શકાય એવુંજ છે. અત્યંગ એટલે શું તે તો લેખકજ જાણે. પરંતુ રાણીને પોતાની શિષ્યા તરીકે રાતદિવસ હેમસૂરિ રાણે એ કલ્પનામાં તો દાટજ વાળ્યો છે. જૈનની દીક્ષા સાધુ કે સાંખી તરીકે લીધા પછી એટલે મહાવ્રતો લીધા પછી ગૃહમાં જવાનું હોયજ નહીં વળી શ્રાવિકા તરીકે પણ એટલે (અનુ-વ્રત નહિ પણ અણુવ્રત લેવાને માટે) તેમજ વંદનાયે કોઈપણ સ્ત્રી એકલી સાધુના ઉપાશ્રયમાં સાત દિવસ તો શું પણ એક કલાકે રહી શકે નહિ. જૈન સાધુઓ તથા સાંખીઓના ઉપાશ્રયો પણ જુદાજ હોય છે તો જૈન સાધુઓના બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રતને બંગ કરનારા અણુવ્રતતા કલ્પિત પ્રસંગો કલ્પી જૈન સાધુઓને લેખકે ઘેર અન્યાય કર્યો છે. લેખકે એક સ્થળે આમ લખે છે:-“એક સવારે હેમસૂરિના એક શિષ્ય વિદ્યાર્થે નગરના રસ્તે જતો હતો (શિષ્યનું નામ હોયજ ક્યાંથી?) દેવચોળે ઉપરથી ધરનું નલીયું પડ્યું અને મુનિજીનું ખોડું માથું સખત ધરાયું. લોકો એકઠા થઈ ગયાxxxએક બ્રાહ્મણ જે ટોળાની અંદર જોવા બેઠો હતો તે બધા સાંભલે તેમ બોલ્યો ‘મુનિ મહારાજશ્રી! માથે જટા રાખતા હોતો શું ખોડું! આમ રસ્તે જતાં વાગે નહિ’. જૈનધર્મ ના કહેતો હોય તો શિવધર્મમાં આવો. યુર જોઈએ તો નવા-રાણી દીક્ષા આપવા તૈયાર છે. બ્રાહ્મણ નાસી છુટવા ન પામ્યો હોત તો ‘અહિંસાપરમોધર્મ’ના યુસ્ત અનુ-યાયીઓના હાથે બધાએ દિવસો પૂરા થવાનો બલો સંભવ હતો. નાસતા નાસતા એ જાણે શાપ આપતો હોય તેમ બ્રાહ્મણ બોલ્યો ‘હવેજ ખચર પડશે તો તમારા ઉચા દેરા નીચાં ન થાય તો મને સંભારજો’ બ્રાહ્મણમાં એટલી હિંમત ક્યાંથી આવી તે સમજવું જ નહિ.” ક્યાંથી સમજાય? કલ્પનાના ધોડાને ધર્મ અનુના આખબાથી પૂરપાટ હાંકી મૂક્યો હોય ત્યાં ઓગિય અનોગિયનું જ્ઞાન રહેજ ક્યાંથી? દરડી સંન્યાસીઓ, શંકરાચાર્યના અનુયાયીઓ તેમજ સખા-જી સાધુઓ પણ મુડિત ઘિરચાલા હોય છે એ લેખ-કની સ્મૃતિમાંથી સરી ગયું હોય એમ લાગે છે અને

રીકેન્ નજરે આવે છે. તેને બ્રાહ્મણ દંતકથાના ઝમેર' પછીજ શિવાલયોના ઉદ્ધાર કરનારા' અને બ્રાહ્મણમાં આવે છે. શું તેઓ પહેલાં નહોતા ઉદ્ધાર કરતા? અને ક્યાં તો તે કલ્પિત ઝમેર પછીજ ક્યાં? શું છે ઇતિહાસમાં તેવો પુરાવો? ખુદ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ પણ કેવા નિષ્પક્ષપાતી અને સર્વ ધર્મ માટે સમબાલ રાખનારા હતા તે તેમણે સિદ્ધરાજ મહારાજને આપેલા સંજ્ઞવની ન્યાયે ધર્મ કરવાના બોધ પરથી, અને કુમારપાલ મહારાજના સમયમાં તેમણે રચેલા વીતરાગ સ્તોત્ર અને મહાદેવના પ્રસંગ પરથી સ્પષ્ટ માલમ પડે છે. તો એવા મહાપુરુષ જેની સર્વ દેશીય શુદ્ધિ અને સર્વ શાસ્ત્ર વિચારદતાને માટે 'કલિ-કાલ સર્વસંનુ' આપેલું ગિરદ યથાર્થજ છે એમ આજે પણ દુનીયાના સમર્થ વિદ્વાનો માને છે, અને તેને માટે પૂર્ણ માન ધરાવે છે તેવા મહાપુરુષને ખોટાજ રંગમાં આલેખવામાં ધર્માધતા કે ધર્મદ્વેષ 'સિવાય અન્ય કશું કારણ રાલેલે? છેવટમાથે લેખકે પૂરેપૂરો સંતોષ લઈ લેવા લક્ષ મુનિઓનો લય પેલી બ્રાહ્મણી કથાપરથી કલ્પ્યો છે.

ત'ની મહાશય, આશા છે કે શ્રાંતિપ્રિય સહિષ્ણુ જૈન કોમપર આવા જે અણુપટતા આપાતો થયા છે તે વિશે આપ ચોગ્ય કરશો.

અુપર્ક, } મોહનલાલ લગવાનદાસ ઝવેરી.
માર્ચ ૧, } એ. રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી,
૧૯૨૭. } શ્રી જૈનશ્વેતાંજર કોન્ફરન્સ.

નોંધ:—

જૈન ભાઈઓ કે કોષપણુ ધર્મના અનુયાયી-ઓની ઇરાદાપૂર્વક લાગણી દુભાવવી એવું કદીપણ અમારા મનમાં હોઈ શકેજ નહિ. સુવર્ણભાણુએ અત્યારસુધી જે પ્રગતિ કરી છે તે જોતાં જણાયે કે ઇતિહાસ અને સાહિત્ય ઉપરના નિહાપૂર્ણ નિર્મંધી ઉપરાંત રસમય વાર્તાઓ, નાટકો, કાવ્યો આદિ નિર્દોષ રંજનાત્મક સાહિત્ય પ્રગતે અર્પવામાં અમારા પ્રયાસ દિનપરદિન વધતોજ નય છે.

“ઝમેર”ની એક કલ્પિત વાર્તા તરીકેજ પત્ર-દ્વારી થયેલી અને તે પ્રકટ કરતી વખતે અમને ૨૨-

ખેચે ખ્યાલ નહોતો કે આ વાર્તાથી જૈન ભાઈઓની લાગણી દુભાશે. પણ આ વાર્તા પ્રકટ થતાંજ મુંખ-ઈની જૈન-કોન્ફરન્સના પ્રતિનિધિ મંડળ તથા સેક્રેટરી તરફથી અમને એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે આ વાર્તાથી જૈન ભાઈઓની લાગણી અત્યંત દુભાઈ છે, અને મજૂર વાર્તાના અનૈતિહાસિકપણા વિશે તેમણે એક લેખ ‘સુવર્ણભાણુ’માં પ્રકટ કરવા ઇચ્છા જણાવી... આ લેખ અમે નિઃસ્કંપપણે પ્રકટ કરીએ છીએ.

અમે આશા રાખીએ છીએ કે જૈન ભાઈઓને આથી હવે સંતોષ થશે અને અમે કોઈ પણ ખાસ ઇરાદાપૂર્વક આ વાર્તા નથીજ છાપી તે વિશે તેમને ખાતરી થશે

સંચાલકો:—“સુવર્ણભાણુ”

ઇતિહાસને નામે વસ્તુનો વ્યલિચાર

કથાસાહિત્યમાં કેવળ કેલ્પનાના આશ્રયે રચા-યેલી કથાઓ કરતાં ઐતિહાસિક વસ્તુના આધારે ઉપજાવેલી વાર્તાઓ વિશેષ આદરણીય મનાય છે. કેલ્પનિક કથાઓના લેખક તે પ્રાયઃ ગર્ભનવિદારી હોય છે—સંસારનાં સામાન્ય કલિન સંયો અને વહે-વારિક મર્યાદાઓનાં બંધનને ઉવેખી તે પોતાના જૂઠા જ વિશ્વમાં પથેચ પિકરી શકે છે, ઐતિહાસિક પાત્રોના નિર્મોતા એટલી છૂટ નથી ભોગવી શકેતો. ઇતિહાસના પ્રસંગો અને તે કાળની પરિસ્થિતિ તેને સ્વૈરવિદાર કરતાં પગલે પગલે રોષ્ટી રાખે છે. કેલ્પનાસાહિત્યનાં પાત્રો કાં તો પરમ દેવી અને કાં તો મહાઆસુરી પ્રકૃતિના હોય તો પણ નભાવી લેવાય-વિવિધ દંતકથાઓ પંજુ તેની અંદર સમારેશ પામી શકે; પરંતુ ઐતિહાસિક પાત્રોના ચરિત્રચિત્રણમાં એવો એકતરફી ઝોક કેવળ દારવારપદ જ લેખાઈ જાય, સામાન્યતઃ ઐતિહાસિક નવલકથાના લેખકને ઘિરે-એનડી જગ્યાદારી રહેલી હોય છે. ઇતિહાસની સાથે તે સમયના રીતરિવાજ અથવા તે જે સમાજને ઉદ્દેશી પોતાના પાત્રોનો ક્રમવિકાસ સાધવાનો હોય તેમની આચારવિચાર વિષયક વિચિત્રતા પણ તેની બાજુબદાર ન રહેતી નોંધએ, ઐતિહાસિક વાર્તાએ

જેમ એકલો-નિર્જેળ ઇતિહાસ નથી તેમ-તે કેવળ વાર્તા અથવા દંતકથા પણ નથી. ઇતિહાસ અને આદર્શનો સમન્વય જો ઐતિહાસિક કથાસાહિત્યમાં ન જળવાય તો વસ્તુના નામે વર્ણુસાંકર્ષ અને કળાના નામે વિખવાદ સિવાય બીજો કોઈ અર્થ ન સરે. આજે આપણા યુગરાત્રી સાહિત્યમાં ઐતિહાસિક નવલકથાઓને નામે કેટલું પાખંડ પ્રવર્તી રહ્યું છે તે હવે કોઇથી ભાગ્યે જ અમરુચું રહ્યું દશે. શ્રીયુત મુનશીજીની નવલકથાઓ તો એ વસ્તુ-સાંકર્ષના એક નમુનારૂપ જ લેખાય છે. ઇતિહાસની અવગણના કરતી અને જૈનશાસનના પ્રભાવશાળી પાત્રોને અન્યથા સ્વરૂપમાં ચીતરતી તેમની નવલકથાઓ સામે યુગરાત્રી સાક્ષરો અને જૈન વિદ્વાનોની ફરીયાદ હજી તો ઉભી જ છે; એટલામાં જણે ઇતિહાસનો એ વ્યભિચાર હજી અપૂર્ણ હોય તેમ દાહમાં જ એક અગ્નિમાં લેખક 'ઝમેર' નામની એક વાર્તા, યુવર્ણુ-માળા 'માસિકમાં' અવતારી ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ જૈન પ્રભાવને વગોવવાનો પ્રસંગ સાધ્યો છે. "ઝમેર" નો લેખકને ઇતિહાસનું કેટલું ઉંડું જ્ઞાન છે તે તો કેવળ એકજ હકીકત ઉપરથી સંભળશે કે 'મેવાડ' શ્રી હેમસુર અને 'યુગરાત્ર' એટલા શબ્દો વાર્તામાંથી બાદ કરવામાં આવે તો તેમાં વસ્તુતઃ વાર્તા, વસ્તુ કે ઇતિહાસ જેવી કોઈ ચીજ અવશેષ રહે કે કેમ તે એક પ્રશ્ન યદ્ય પડે. લેખકને માત્ર એકજ વાત કહેવાની છે અને તે એજ કે મેવાડી રાણી શ્રી હેમસુરને ન મળી અને એ પ્રતિજ્ઞાના પાલન અર્થે કેટલાય બારોડોને છવતાં બળી મરવું પડ્યું. આ કથનને ઇતિહાસનો કંઈ આધાર છે કે નહીં, તે તો ઐતિહાસિકો પોતે જ નક્કી કરી લેશે. પણ ઇતિહાસના આશ્રયે લેખક જૈનમુનિઓ અને જૈન શાસનની જે પેટ ભરીને નિંદા કરી છે તે તો એટલી ઉઘાડી-નંદા અને નિરાધાર છે કે તેની સામે કોઈ પણ કળાસિક વાચક પોતાનો વિરોધ દર્શાવ્યા વિના ન રહે. ઇતિહાસના પટ ઉપર જૈન સમાજ અથવા મુનિવ્યવહારનું ચિત્ર આંકતાં પહેલાં જે સંસ્કાર-સામગ્રી સંધરતી જોઇએ તેની પામરતા પણ આ વાર્તાના પ્રત્યેક પ્રસંગમાં તરી આવે છે. લેખક

જૈનસમાજનાં મુનિવરોનું ચરિત્ર વર્ણવવા પ્રયત્ન તો કરે છે, પણ જૈનમુનિના સહજ દર્શન ઉપરાંત તેમના સામાન્ય કિંવા વિશેષ આચારધર્મોનો અભ્યાસ કરવા જેટલી. પણ તકલીફ ઉઠાવી શક્યા નથી. એ સામગ્રી વિષયક કંગાલીયતની સાથે તેમના અંતરનો વિદ્રેષ-લગતાં વાર્તા એ વાર્તા ન રહેતાં, કળા અને વસ્તુનાં વ્યભિચાર રૂપ જ બની રહે છે. વધારે ખાત્રી માટે આપણે એ લેખકના જ છીછરા જ્ઞાન તેમજ સંસ્કાર તપાસીએ:—

પાટણનાં કુમારપાળ મહારાજ મેવાડની રાજ-કુંવરીને પરણે છે. પણ એ કુંવરીને તેમના પિતા પાટણ મેાડલતા ખંચાય છે. કુંવરીને તેડવા આવેલ જયદેવ-બારોડોને મેવાડપતિ કહે છે કે-“પેલા નિમા-બાવિનાના, બેડામાયાવાળા ન્હાવાધોવાની બાધાવાળા જતીઓને વંદન કરવા એ રાજકુંવરીને ન આવડે-કુંવરીને સાંજ સવાર ઉપાશ્રયે સામાયિકો કરવા જવાડું પણ ન ગમે. તમારા કુમારપાળ રાજાનાં અંતઃપુરની યુવતીઓને સવાર-સાંજ વંદન કરવા ફરજિયાત ઉપાશ્રયે જવું પડે છે.” જૈનધર્મ અને મુનિસમાજ સંબંધે લેખક કેટલો દયાહીનક પરિચય ધરાવે છે તેનાં નમુનારૂપ નહીં, પણ ઐતિહાસિક હકીકતના ઓઠા નીચે તેણે વસ્તુને કેટલો વિપરીત સાધ્યો છે તેના એક નમુના તરીકે આ ઉદાહરણ ઉલ્લેખનીય છે. જૈનમુનિઓ હંમેશા નિમાળા વિનાના-બોડા માયાવાળા હોય અને ન્હાવાધોવાની બાધાવાળા હોય એ જ સંસલ જણે કે સમસ્ત ઇતિહાસના નવ-નીતરૂપે તારની કાઢ્યું હોય એવી છટાથી લેખક રચ્યું કરે છે. અંતઃપુરની એકે એક યુવતીને સવાર-સાંજ સામાયિક- કરવા ઉપાશ્રયમાં જવું પડે, એટલું જ નહીં પણ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સમા સમર્થ અને કાળ-કળ સર્વજ્ઞ જેવા પુરૂષ અંતઃપુરસાક્ષીઓ તરફથી એવા વંદનની સતત-ઉચ્ચ ઝંખના રાખે એ તો તદ્દન વિચિત્ર અને આચારનીતિથી પણ વિરૂદ્ધ જતી વાત છે. જૈનમુનિની પાસેજ શ્રાવક કે શ્રાવિકો સામાયિક કરી શકે એવી બ્રાતિમાંથીજ આ અનર્થ લેખકે ઉપજાવ્યો છે. ખરૂં જોતાં જૈન ધર્મ એવી ફરજ નથી પાડતો. સવાર-સાંજ તો શું પણ જ્યારે પણ

સમતા કે શાંતિની આરાધના કરવાની હોય, મનમાં વિવિધ તર્કવિતર્કોને રોકી, ધર્મધ્યાનમાં પ્રવેશવાનું હોય ત્યારે ગમે તે આવક કે શ્રાવિકા પોતાના ઘરના એકાદ ખુણામાં, જ્ઞાનના પુસ્તકને સ્થાપનાચાર્ય તરીકે સ્થાપી સામાયિક કરી શકે છે. વૈષ્ણવ મહારાજ-ઓની જેમ જેન મુનિરાજને કોઇને પણ પોતાના વંદન કરવા આવવાની ફરજ નથી પાડતા. અમે આ હકીકતને વસ્તુતો બ્યભિચાર કહ્યો છે તેનો પણ એજ અર્થ છે કે વૈષ્ણવ મહારાજઓની જેમ જેન મુનિરાજને પણ એવીજ નિરંકુશ સત્તા પોતાના અનુયાયીઓ ઉપર ભોગવતા હશે એમ લેખકે પોતાની મેળે માની લીધું છે અને એ રીતે જેન મુનિને જેન રાખવા છતાં પણ જાણે વસ્તુતઃ વૈષ્ણવના મહારાજ અથવા ગોસ્વામી હોય તેવા સ્વાંગ સમઘ્યા છે. આને વસ્તુતો બ્યભિચાર સિવાય ખીજું શું કહી શકાય ? આ વૈષ્ણવી રંગ-દગ કેટલી વિલક્ષણ પરા-કાણાએ પહોંચે છે તે પણ જરા નોવા જેતું છે:—

“ ખેડા ! ચેતતી રહેજે હો-એ જેન સાધુઓ કામચૂદમણ કરનારાઓ હોય છે. ” એ પ્રકારની છેલ્લી સલાહ અને વિદાયગીરી લઈ કુંવરી પાટણ આવતાં નીકળ્યાં. પાટણની એ સમયની સ્થિતિ ઇતિ-હાસની દ્રષ્ટિએ લેખક આ પ્રમાણે વર્ણવે છે:—“ એ એવો સમય હતો કે જ્યારે જેન સત્તા એની પરમ ટોચે પહોંચી હતી. મહોદ્દે ઉપાશ્રયો, દેરાસરો ને વિહારોના ઉન્નત શિખરો પોતાની મહત્તા પોકારતા હતા. શેરીએ શેરીએ નિમાળા વિનાના, શ્વેત વસ્ત્ર-ધારી સાધુઓ વિહારોથી જતા જણાતા.....હેમ-સુરિછ લુના વખતના યુરોપમાં રોમના પોપ જેવી સત્તા ધરાવતા મનાતા હતા. ગુજરાતમાં જેન ધર્મનો વિજય ટાંકો વાગતો હતો-ગુજરાત ખંદારે કુમારપાણે છતેલા પ્રદેશમાં એનો પગ પેસારો થયો હતો. પરંતુ ગુજરાત ખંદારની પ્રજા હજી જેનમત સંપૂર્ણ રીતે સ્વીકારતી નહોતી તેથી મુનિજી રાજ પ્રકરણમાં અવા-રનવાર માથું મારતા અને પોતાના ધર્મની અદરશ ધ્વજ ખની ચોકે ત્યાં બધે ફરકાવતા સતત પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. રાજગદમાં એમનો ચબ્દ પ્રભુ આગા પેટે મળતો. અને અંતઃપુરની આંખોને, સામંત-

ઉમરાવોની આંખો-દીકરીઓને ઉપાશ્રયે જવું પડતું. રાજ-કુટુંબી નવવધુ પ્રથમ જેન ધર્મની દીક્ષા લીધા પછી જ અંતઃપુરમાં પ્રવેશે એવી પ્રથાયે થોડા વખતથી ચર થઈ હતી. અને મેવાડ કુંવરીને દીક્ષા આપી દેકે મેવાડ સુધી પોતાના ધર્મની સુગંધ પ્રસારવાની મુનિજીની ખાસ ગણતરી હતી. ” આ છેલ્લા વાક્યમાં, જેન દીક્ષા અને વૈષ્ણવ મહારાજઓના મંત્રદાન એ બેની વચ્ચે જમીન-આસમાન જેટલું અંતર હોવા છતાં આ વાર્તાલેખકના પ્રતાપે એક પ્રકારનું વર્ણ-શંકર સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. દીક્ષાના સંબંધમાં લેખ-કની કેવી કલ્પના હશે તે તો આખી વાર્તાના ચાલીસ ઉચરાંત પૃષ્ઠો ઉચલાવવા છતાં, છેક છેવટ સુધી કંઈ ચોક્કસ થતું નથી; -છતાં મેવાડી કુંવરીનો એ દીક્ષા-તરફ જે ઉઝ અભાવ અને તિરસ્કાર દેખાઈ આવે છે તે લક્ષમાં લેતાં લેખકે એ દીક્ષાને પણ એક અના-ચારનું જ રૂપ આપવાનો આડકતરો પ્રયત્ન કર્યો હોય તેમ જણાય છે. રાજ કુમારપાણ અને શ્રી હેમ-ચંદ્રાચાર્યના જમણા હાથ મનાતા પ્રવીણસુરિછ વચ્ચેના એક વાર્તાલાપ દરમિયાન મુનિશ્રી આ દીક્ષા સંબંધે કહે છે કે:—“ રાજ ! આવતી કાલનો પ્રસંગ (દીક્ષા પ્રસંગ) તો પાટણના ઇતિહાસમાં અનુપમ અને અપૂર્વ લેખાવાનો. રાણીજીને મહાસુરિછ જતે વિધિસર દીક્ષા દેવાના. સાત દિવસ પોતાની શિખ્યા તરીકે રાખી નતો મહાવ્રતો, અનુવ્રતો તથા ધર્મના ચૂદ રહસ્યો સમજાવી સુખોદરપ અમૃત પાઈ રાણીના હૃદયમાં જ્ઞાનદીપક પ્રગટ કરવાના અને પછી આપ વાજતે ગાજતે આવી સળેડે વંદના કરી, મહાસુરિછની આશિષ વાચવાના અને પામવાના. ” લેખક કહે-છે કે આ ચમ્પો સાંભળી રાજને સંકોચ થયો. સાત સાત દિવસ સુધી એક પરિશિત વધુને ગૂઝ સમિષ રાખવાની સલાહ સાંભળી કોને સંકોચ ન થાય ? એ સંકોચ અને સાત દિવસની અવધી એ જ આ દીક્ષાના પ્રસંગમાં રહેલી અનુચિતતા પુરવાર કરવાને શું બસ નથી ? વરિવારે જેન સાધુઓને “ નીમાળા વિનાના-ભોડા માચાવાળા અને ન્હાવા ધોવાની બાધા-વાળા ” કહેવા છતાં લેખકને પુરા સંતોષ નથી થતો. તેને તો જેન સત્તા અને જેનમતની મરકરી કરવા,

દીક્ષા જેવા પરમ પુનિત પ્રસંગને પણ પુરેપુરા મલીન ચેતરવાના કોડ છે. કોઈ પણ જૈન મુનિરાજે દીક્ષા આપવાના નિમિત્તે કોઈ પણ નારીને સાત-સાત દિવસ ચોતાની શિખ્યા તરીકે રાખી હોય એવો એક પણ પ્રસંગ ઇતિહાસ, આચાર કે વિધિ અંશમાંથી લેખક ખતાવી શકશે ? ભલે, આ પ્રકારની બ્રાંતિ રજુ કરવામાં લેખકનો કંઈ મહિન આશય ન હોય, પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે તે જૈન સત્તાને અને જૈન મુનિઓને બને તેટલી હદે અપમાનિત કરવામાં એક પ્રકારની મોજ તેમજ કૃતકૃત્યપણ્યનો ઉડા આત્મ-સંતોષ મેળવે છે. આખી ઝમોરની વાર્તા એજ મહિન મનોદશાનો પડથો પાડી રહી છે. થોડાં છૂટાં છવાયાં વાક્યોમાંથી પણ એજ મનોદશા ટપકે છે:—“ધર્મપ્રવર્તનમાં અહિંસાવાદી જૈનો કિંસા કરતાં અચકાતાં નથી.” “જોળા શંભુપર જળ રેડનારને જૈન મુનિ શું ફરી શકવાના હતા?” “હેમચ્છરિય હજી પણ વંદનાના બૂખ્યા છે કે?” “જે જે કોઈ યતિ મહારાજ આ રાજવાડી તરફ ફરકે નહીં. નહિતર કંઈ કાળી દીલી આવી જશે.” “વાહ રે વાહ ! તમે યે હેમચ્છરિમાં બહુ શ્રદ્ધાવાન જણાઓ છો ! એ મહા મુનિય તો એમના ઉપાશ્રયે ઉઘ્યા નીચા થતા મારી વૃથા રાહ જોતા રહેશે.” “કુમારપાળ મહારાજને કુલદેવોમાં શ્રદ્ધા છતાં હેમચ્છરિની વંદનામાંથી નવરાશ મળતી નહીં.” વાર્તાના આ પ્રયત્નોના ઉદ્દેશો વિશેષ પૃથક્કરણ કરવાની જરૂર નથી. અહિંસાવાદી જૈનોએ પોતાના ધર્મ અને સત્તાને માટે જાણે કે બીજા સંપ્રદાયો ઉપર અસાધ્યાર શૂન્યો હોય એમ સૂચવવાનો ચોખ્ખો સંકેત જણાઈ આવે છે. જૈનધર્મના યતિઓ અને મુનિઓ જાણે સતત રાજવાડી-ન્યાયાં અંતપુર આવી રહેલું હોય ત્યાં વિલાસી અને કામી પુરોનો જોમ આંટા મારતા હોય એવો ખતી પણ લેખકે ઉપજાવ્યો છે. વાતો આગળ વધે છે તેમ તેમ સંકેતરૂપે ઉચ્ચરેલા સૂચનોને લેખક ઘટનાદ્વારા સિદ્ધ કરવા મથે છે. રાજવાડીમાં મેવાડકુંવરી-કુમારપાળની રાણી ઉતરે છે. ખોરાટ તેમને રાજ શિવપૂજનું સાહિત્ય પુરું પાડે છે. જે દિવસે ભારે સમારોહ સાથે નવી રાણીનું સામેયું

ચવાતું છે. તેજ દિવસે રાજની બધી તૈયારીઓને ફેક કરી, ઉપાશ્રયમાં જવાને બદલે તે મહારાજ નામના શિવચીંગની પૂજા કરવા રવાના થાય છે. લેખકના માનવા પ્રમાણે મુનિમંડળના મુદ્દર્શ તથા ચોજના વિગેરે વ્યર્થ નિવડવાથી હેમચ્છરિય તથા તેમના શિષ્યો વ્યાકૂળ બને છે, સામેયા માટે ગયેલા વરધોડા પાછો ફરે છે અને એ રીતે પાટણમાં નવું ધર્મયુદ્ધ મંડાય છે. આ ધર્મયુદ્ધનો બધો દોષ, જૈન સત્તા અને હેમચંદ્રાચાર્ય ઉપર ટોળવાનો લેખકનો ઉદ્દેશ છે. તે એમ કહેવા માગે છે કે જે જૈન મુનિઓએ મેવાડકુંવરી તરફની વંદનાનો લોભ ન રાખ્યો હોત તો પાટણમાં આ તોફાન ઉતરવા ન પામત-સેંકડો ખારોટોને છવતા બળી મરતું પડતું તે પ્રસંગ ઉપસ્થિત ન થાત, પરંતુ અમને લાગે છે કે વંદના જેવી સાવ નિર્માલ્ય વાતને લેખક આવું અસાધારણ ગંભીરપ આપવામાં પોતાની શુદ્ધિ અને વિવેક શક્તિનું નીલામ કરે છે. જૈન મુનિઓને તો શું પણ કુતીયાના કોઈ પણ ધર્મો-આર્યને પોતાના ધર્મ સિદ્ધાંતો પ્રાણ કરતાંય અધિક પ્રિય હોય એ બનવા ભેગ છે, પરંતુ વંદનાના જ પ્રતાપે ધર્મ આગળ વધે-એક રાણી કે મહારાણી વંદના કરવા આવે તો જ ધર્મધાસન દિશંતના અંત સુધી પ્રચાર પામે એવા મિથ્યા મોહ તો કોઈ પણ ગણે પુરુષ ન નબાવે. હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા કુશળ, પવિત્ર અને પ્રભાવશાળી પુરુષ આવી સાદી વાત ન સમજતા હોય એમ માનવાની આવશ્યક સામાન્ય શુદ્ધિ પણ સાદાં ના પાડે છે. લેખકનો એક બીજો બ્રમ પણ ફેટકો વિચિત્ર છે ? તે કહે છે કે મેવાડની કુંવરી જે મુનિવંદના કરવા આવે તો મેવાડમાં પણ જૈનધર્મનો વિજય વાવડો ફરકે તો યશ જાય ! મેવાડની કુંવરી ન્યારે શુજરાતની મહારાણી બની, શુજરાતમાં વસવાની છે, તો પછી તેની શ્રદ્ધા કે ભક્તિ મેવાડમાં શી રીતે ઉપયોગી થાય ? રાજ પોતે જો જીનદર્શનમાં સુસ્ત છે તો પછી મેવાડની એકાદ કુંવરી, પોતાના ઇચ્છેવ-મહારાજના મસ્તક ઉપર ચોતીસે કલાંક જળ રેડે તો તેથી કરીને જૈનસત્તા કે જૈન પ્રભાવને શી હિલુપ આવવાની હતી ? “ઝમોર” ના લેખકે ઇતિહાસના એક અબ્યાંતરી તરીકે નહીં, પણ સાદી

અક્ષત્રી જે આ પ્રશ્ન વિચાર્યો હોત તો જૈન મુનિ-સમાજ અને જૈન ધર્મ વિષે આવા ન બાજતા અક-પણ ન કરત. પરંતુ ઇતિહાસને નામે એ વાતો એટલેસીજ સમાપ્ત નથી થતી. વાર્તાના બીજા ભાગમાં તો લેખકે વળી જુદાજ રંગ દાખવ્યો છે. રામના નામે જેમ પત્થર તથા તેમ તે પણ જૈનમુનિના

કામણના પ્રતાપે પત્થરની શીલાઓને પણ પ્રવાસ કરતી દેખાડે છે. પરંતુ મહુ વિસ્તાર થઈ જવાના લક્ષ્યથી એ પ્રસંગ આવતા અંક માટે મુત્રની રાખ વાની અમતે ફરજ પડે છે.

—જૈન તા. ૬-૩-૨૭

જૈન મુનિનાં કહેવાતાં કામણ-દુમણ

(૨)

પાટણમાં ધર્મયુદ્ધ જામ્યું છે. “હેમસરીજીનું હાલડાનું અપમાન થયું છે...અને સાધ્વીઓ પણ વાદમાં હારી ચૂકી છે...હેમસરીજી અચલ શાંતિથી બાહુ જોડવતા જાય છે.” આ પ્રમાણે બખ્ખે મહિના નીકળી ગયા. અર્ધસાવાદી જૈનો લાગ આવે તો હિંસા કરતાં પણ અચકાતા નથી, એ ક્યવને હવે એક પ્રસંગ વડે સિદ્ધ તો કરવું જ જોઈએ, નહિ-તરે લેખકની રચનામાં એટલી ઉણપ રહી જાય. “જમોર”ના લેખક એક નિર્મૂલ પ્રસંગને પોતાની પીછીથી આ પ્રમાણે રચે છે:—

“એક સ્વામી હેમસરીના એક શિષ્ય વિહારમાં જમરના રસ્તે જતા હતા કેવચોમે પરતું નળીયું પડયું અને મુનિ-જીવું બોલું માંચુ સખત પડાયું. લોકો એકઠા થઈ ગયા. દુઃખ પામેલા મુનિજીને ધેરી વળ્યા-ચોલી અટકાવવા કપ-ચાર રસ્તા મળ્યા. એક બ્રાહ્મણ કે જે રાજાની અંદર બેસા પેડો હતો તે બધા સાંભળે તેમ બોલ્યા:—“મુનિ મહારાજશ્રી ! માથે જડા સખા હો તો શું બોલું ? આમ રસ્તે જતાં વાણે તો નહીં. જનધર્મ ના કહેતો દોષ તો સિવધર્મમાં આચો-શુર જોઈએ તો નવા ચણી દીક્ષા અપવા દેવાર છે.” મુનિજીની આટલી મરકરી એ વખતે ઝોતને જોતરવા જેવી હતી, શ્રાવકો ગુસ્સે થઈ ગયા અને બ્રાહ્મણ ઉપર દૂરી પડ્યા. મુનિજી કરતાં તેને દસમણું વાચી ચૂક્યું અને તે એ નાસી દૂધા પામ્યો ન દોડ તો અહિંસા પરમોધર્મના ચુસ્ત અનુયાયીઓના ઘણે બધા યે દિવસો પૂરા થવાને પછે સંભવ હતો. નાસતાં નાસતાં એ બહુ ધાપ આપતો દોષ તેમ બોલ્યા-જુદે જ ખબર પડશે. વમારાં ઉપાં દેરાં નીચાં ન થાય તો અને સંચારને”

જૈનોના ઉપાં દેરાં અને મુનિઓના વિહાર લેખ-કને સ્થપની જેમ ખૂંચતા હોય એ સિવાય આ પ્રસંગનો બીજો હેતુ નથી. પોતાનાં રાજદ્વેષને સાકાર કરી બતાવવાની તાકાવેલીમાં આવા લેખકો ભૂતકા-ળ તેમજ વર્તમાનકાળની પરિસ્થિતિને પણ કેવી કદરથી બનાવી મૂકે છે તેનો આ એક નમુનો છે. આજના હિંદુ-મુસલમાનોની જેમ તે વખતે જણે કે જૈનો અને શૈવો વચ્ચે લારે કામી વીખવાદ હોવાતો ભોગવતો હોય એમ લેખકે માની લીધું છે. પરંતુ વર્તમાન સ્થિતિના વાધા ભૂતકાળને આખાદ બંધ બેસતો કરવા એ કેવળ વાદવાતપણું છે. બધાં શુદ્ધિના અને મુસલમીનીના તેજ ચમકતા હોય ત્યાં આ પ્રકારની મારામારી અને કડવાઈ હોવાજ નોંધ્યે એમ શા સાર માની લેવું ? યુગરાતમાં જૈનો અને શૈવો કિંવા જૈનતરો વચ્ચે આટલી બધી દહે બેઠી-લી વ્યાપી હોય એમ હજી મુદ્દી જણાયું નથી. જૈન મુનિઓ દંગેશાં પોતાની સરળતા અને નિરુપકતાને લીધે સમોવદીઓ જેવા ગણાતા સંપ્રદાયો તરફથી પણ સકાર જ પામ્યા છે. મત, પંથ કે સત્તાના દુઃખથી લોભે તેમને પોતાના ઉચ્ચપદથી નીચે ઉતાર્યાં હોય એમ કદપવામાં કશેજ આધાર નથી. ઉંચા દેરાં નીચાં કરવાં અને બોણાં માથાં જટાવાળાં બનાવવાં એ ભાવના કોઈ દિવસે આર્થ ઉદ્ધવામાં ઉગી નથી. દેરાં ભોંગવાં અને શીખાને બદલે દાદીઓ વધારવાનાં યત્ન તો મહુ પાછળની વેદાજ છે. અને જનાંય અપમાદરૂપ એવી દશા કશમિત્ત હોય તો પણ તેને આ રીતે સૂક્ષ્મ દર્શક વંચવે

તપાસી, ઇતિહાસના સ્વંગ સમગ્રી બદલ મુકવામાં તો કોઈ પણ પ્રકારે સાહિત્ય, સંપ્રદાય કે દેશની સેવા નથી. થતી ઇતિહાસ અને સાહિત્યની સાર્થકતાના એ ખ્યાલ હજી લેખકને સંસ્પર્શી થકયા નથી. આગળ જતાં તે ઇતિહાસને અલગો રાખી દંતકથાના આધાર શોધે છે અને જૈન મુનિઓ કામણુ—દુમણુવાળા હોય એમ ખતાવવા માગે છે. લેખકની બુદ્ધિચકિતની હવે તો ખરેખર હરેરાજી છે—શિષ્ટ સાહિત્યમાં જેને છેક છેલ્લે પાટલે બેસાડવા બેટલી યોગ્યતા ન હોય તેને તે વાર્તાના વસ્તુના આત્મા તરીકે ગોઠવે છે અને પોતાની કલ્પના તથા કુચળતાની પુરેપુરી પામરતા ખતાવી આપે છે:—

“મેવાડ કુંવરીને ત્વરાથી પોતાને પગે નમતી કરવાનો હેમસુરિએ નિશ્ચય કર્યો. આખો દિવસ તે વિચારમગ્ન હતો. પ્રતીજ્ઞ નામના શિષ્યે તે જોયું અને હિંમત કરી પૂછ્યું. “મહારાજ ! આપના હંમેશાના સાંત પ્રકૃતિવત વહનક્રમણપર વિવાદાયા પયસાય” તે અમોને—શિષ્યોને સંસ્મર્યા જેવું છે. રત્ન આપે તો આજે રાત્રે” કુંવરીને મોંમાં તરફું ધાલી આપને સરણે આવતી કંઈ. જૈન ધર્મની શુદ્ધ વિદ્યા શા કામમાં આવશે ? અને ચમત્કાર વિના નમસ્કાર કોણ કરશે ?” મહા સુરિએ પ્રતીજ્ઞના સાચું જોયું. પોતે જ ન કરી શકે તે પોતાના શિષ્ય વધારે છટકી કરી શકે તેનો વિચાર થયો, પણ પોતે છાનાં આકર્ષણનાં અટિલને કુંવરીને જૈન ધર્મ તરફ દોરવા પ્રેરવા માટે છાનાંએ મોકલવા માંડ્યા હતા; પરંતુ કોણ બલે કેમ મહારાજના નિશ્ચળથી વીધારી કુંવરી પર અસર કરતાં જણાતાં નહીં.”

જૈનધર્મમાં બળે ગમે તે મત કે વિચાર ધરાવતી વનિતાને વચીજૂત કરવા માટે પાર વિનાનાં મંત્ર તંત્ર બધો હોય એટલુંજ નહીં પણ એ પ્રકારના મંત્ર તંત્ર ઉપરજ જૈન ધર્મના અસ્તિત્વનો આધાર હોય એવી અર્ધા વાયકના દીલ ઉપર છાપ પડે છે. વેદાન્તીઓ, બૌદ્ધ, વિગેરેની સામે ટક્કર ઝીલવામાં જૈન દર્શને—જૈન દર્શનના મુનિ સમાજે કેવળ કામણુ—દુમણુનોજ ઉપયોગ કર્યો હોય એ કેટલી કંગાળ કલ્પના છે ? વૃંદાબીઓ અને અધ્યક્ષ-હાજીઓ એવી કલ્પનાને પોતે તો તે કંઈક હાનિય

ગણાય, પણ જે સાક્ષર, જનતાનો ઉપદેશક હોવાનો દાવો કરતા હોય, ઇતિહાસને ચોક્કસ સત્યો નિરૂપવા એને પોતાનો ધર્મ સમજતા હોય, તેજ જો આવાં વૃંદાબીઓની ઓય શોધે તો એ સાહિત્યને કંઈ કોટીમાં મૂકવું તે એક પ્રશ્ન થઈ પડે; છતાં આશ્ચર્યની વાત એ છે કે આજ વાર્તાને સુરજીમાળાનાં સમાગ્રોચક્રોએ કનામાને યોગ્ય કરાવી છે. રા. મુનશીની રીતીને અનુસરવા ઉપરાંત આ આખી વાર્તામાં કંઈ વિશેષતા હોય એમ અમને નથી લાગતું. કોઈપણ સારો લેખક જુના જમાનાની કામણુ—દુમણુવાળી દંતકથા એને આવી રીતનું મહત્ત્વ ન આપે. બાળકોનાં મનનેજ વિચિત્ર કરનારી એ દંતકથા પણ જરા સાંભળવા જેવી છે.

“પ્રતીજ્ઞસુરિએ મેવાડી રાણીને નમાવવાનું ખીડું હડયું. ખીડે દિવસે બપોરે તે મનમાં કંઈ મંત્ર બોલતો નીકળ્યો અને રાજવાડીના દરવાજા સામે રસ્તાની પગથાર ઉપર આંઠા મારવા લાગ્યો.....મેવાડીરાણીને માથે નાખવાના તેવની જરૂર પડી તેથી કુલ નાગની એક દાસી તેને વખતે એક કચોળું લઈ બળદમાંથી તેલ લાવવા બહાર નીકળી. દરવાજામાંથી બહાર નીકળતાં જો—પણ કલાકથી ટેલી રહેલા પ્રતીજ્ઞસુરિજી સામાં મળ્યા. દાસીએ તેલચાંચાની દુધને જઈને સરસ તેવની માગણી કરી, દુકાનદારે અમતની ખાતર કહ્યું—“શું કરીએ ? વાળ વિનાનાં પાટણમાં બહુ રહ્યા તે તેલ ધાલે નહીં” અને વાળવાળાં જી રાસની ખીકે વાપરે નહીં એટલે અમને ઉત્તરેન કોણ આપે ?” એટલામાં પ્રતીજ્ઞસુરિજી ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે દુકાનદારને ઉદેશીને પૂછ્યું—“વાતવિમદન તેવં રાણી છે ?” દુકાનદારે તેનો નકારમાં જવાબ આપ્યો. “પછી તે મુનિજીએ કુલનો હાથમાંડું કચોળું સ્પર્શી “સુન્દર છે. જરા બેલા દો—ક્યાંની બનાવદં હશે ?” કુલ બહડી, લાઠઃ જાળ જેવી થઈ ગઈ. પેસા કેંડી ઉતાવળથી ચાલી ગઈ. મુનિજી પોતાનું અપમાન ગળી ગયા અને અપામર્ય પડેલો ગયા.

એ તેલ મેવાડી રાણીએ એક શિયા ઉપર ઢોળી દીધું અને બલે શિયામાં જીવ આગ્યો હોય તેમ આંચકા ખાઈ લાલિને જરા ઉચી નીચી થઈ.

ત્રીજે દિવસે મેવાડ કુંવરી પેલા બારેરાની સાથે મેવાડ લાલી નાડી. ખીજ તરફ પ્રતીજ્ઞસુરિ પોતાની પગારીમાં વિચાર કરતો હતો. એની ગચ્છવી એવી હતી કે કુંવરીના

માયામાં તેવ જતાં કુંવરીને મહાસુરિનો વિચાર આવ્યો-
તેવ છકો તેમ વખત જતાં તે વિચાર થઈ ચલો જશે. ખીજે
દિવસે તે હેમસુરિમય થઈ જશે અને ત્રીજે દિવસે તો
હેમસુરિના સરણે આવવા ઉપર થઈ જશે અને માનસિક
ગમે તેટલો વિરોધ કરશે તો પણ ત્રોથા દિવસનું પ્રભાત
અર્થાં થતાં તો નિરાધાર બની ઉપાશ્રય શોધતી આવી
શુરના પગે પડશે-સાધિલા તેલનો એ પ્રસાવ હતો સાધના
નિષ્ફળ નીવડેલ નહીં.

પ્રભાત થયું. એક પ્રયત્ન સિદ્ધા બહેને સંજવ અને
સમજતી હોય તેમ પાટણના રાત્રમાર્ગે પર ગળડતી ગળડતી
ચાલી રહી હતી. પ્રભાતનાં પ્રથમ કીરણ કુટ્યાં અને એ
સિદ્ધાએ રાત્રવાડીમાંથી બહાર નીકળતાં દ્વારપાળો બહારથી
બહાર આવતાં બહેના નદીએ જતા લોકોએ જોઈ અને આ-
શ્ચર્યે ને બચકી શ્રુમ પાડી-વાત વાંચે હસી અને સિદ્ધા નય-
રના દ્વારે પહેંચે તે પહેલાં તો માર્ગની બન્ને બાજુઓ
પ્રેક્ષકોથી ભરચક ભરાઈ ગઈ. સિદ્ધા પણ અદ્ભુત કામ
કરતી હતી. ધીમે ધીમે એણે ગતિ વધારવા માંડી-બહેને
એક આસ માર્ગે જોયા હોય અને અમુક સ્થળે જવાનું
છે તે બહુલી હોય તેમ તે રસ્તા બદલતી હતી. તે ચાલતી
ચાલતી પ્રથમ પેલા અપરવાળાની દુકાને પહેંચી. કાણુભર
ત્યાં પગથીયા નજીક થાણા, બહેને વિચાર કરતી હોય, તેમ
પાછી મરડાઈ આગળનો રસ્તા લીધો-થોડું ગઈ અને સીધા
પહેળા રસ્તા તરફ દોડતી હોય તેમ ગળડવા માંડી, ++
હેમસુરિએ એમની શોધક વાણીથી આશ્ચર્ય આપી રહ્યા
હતા. એવામાં બહાર લોકોના શુભાટ સંભળાયા. સીને
આશ્ચર્ય થયું. હેમસુરિએ અને પ્રતીક્ષ સમજ્યા કે કુંવરી
આવતાં હશે અને લોકો લાંસી કરતાં તેમની પાછળ પડ્યાં
હશે. મહાસુરિએ એ વિચાર રચ્યો. આજે એ ટકીકી
કુંવરી પર પોતાના અપમાનનો બદલો લેવા તે તૈયાર
થયા હતા. ++ સિદ્ધા ધસી આવતી હતી. વહો આંખો
ને તે થોતી. બહેને દરવાજે જોઈ એજાળમી હોય તેમ તે
દરવાજામાં પેઠી-મેઢાનમાં થોડી અને સત્તા હતી તેમજ ઉપ
તરફ ધસી. લોકો પણ તેની પાછળ દૂસરા. + પ્રતીક્ષની
આંખો કુંવરીને શોધતી હતી. એની દષ્ટિ સીધી પહેલાં
સિદ્ધા ઉપર પડી અને તે અત્યંતમાં બોલી ઉઠ્યો-“જાણ
યયો !” મુનિએ નસરણ ઉઠાવેલા થયા માંડયા. મહાસુરિએ
જે કે અંદરથી પ્રત્યક્ષ બહાર હતા છતાં પરમ સાંતિ
અને નીરવથી બોલ્યા-“સજીર ! સરણે આવી છે ? તારું
કથાણુ થયો !” સિદ્ધા બહેને નમી રહી હોય તેમ ત્યાં
સાંત આટી.

“મહારાજ ! આ શો બેદ છે ?” રાત્રએ પૂછ્યું.

“રાત્રએ ! જનધર્મની મહત્તા મારે તમોને નજરે
બતાવવી હતી. જનધર્મ માને છે કે પત્થરમાં પેણુ છવ છે-
એને એક ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન છે. અને એટલામાં પેણુ હાગણી
હોઈ પોતાના આધ્યાત્મિક ઉદ્ધારની સાવના એવામાં પેણુ
છુપાયેલી હોય છે. ખીજું એ કે એક બર સિદ્ધા ન્યારે
આત્મકથાણુમાં જનધર્મનું સરણુ શોધશે તે માનવ દુઃ-
ચનું શું મળું કે એ ટકી શકે ? રાત્ર ! તને અવિચાર
પેઠા હતો કે મેવાડી રાણી નમશે કે નહિ ? તે દૂર કરવાં
મહાન તીર્થસ્થેએ આ બર સિદ્ધાને પ્રેરી છે.”

રાત્ર કુમારપાળને, તપાસ કરતાં મેવાડી-રાણી
પાટણમાંથી. સ્વાતાં થઈ ગયાનાં સમાચાર મળ્યા.
લેખક કહે છે કે એજ દિવસે બપોર પછી મહામ-
ત્રીને ઘટતી સૂચના આપી, શરમથી હેમસુરિને મળ્યા
વિના બે હજાર સુનંદા સ્વાદો લાઇ, નાસી જતી
મેવાડી રાણીને પંકડી પાડવા-પુરવેગથી નીકળી પડ્યા.
રાત્ર અને રાણીના સૈનિકો વચ્ચે યુદ્ધ બને તે
પહેલાં તો મેવાડી રાણી, પોતાના પતિ રાત્ર કુમા-
રપાળ સામે ચાલી આવી ઉભા રહ્યાં. લેખક માને
છે કે એ વખતથી જૈન સંતાં શુભરાતને અંતેલી-
ભારરૂપ હતી અને તેથી તે પોતાના અંતરની ધૂણી
એ રાત્ર-રાણીના સંવાદમાં જ આ રીતે બહાર
કરે છે:-

“કેમ, પાટણના રાત્ર ! પાટણમાં આવી ત્યાં નવ-
સાસ ન ગળી, તે અર્ધાં સુધી આંખો હા ?”

“પાટણ આંખો અને મળ્યા વિના બારીબાર બંધો
તે મેવાડ. કુંવરીને ઘટતું નથી, પાછા ચાલો-તમને લેવા
આંખો છું.” રાત્રએ રીસ દાખીને સાંતિપી કહ્યું.

“મને લેવા આંખો હા ? પાટણનો દરવાજો તો બંધ
છે ને ? રાત્ર મહેલે લઈ જશે કે હેમસુરિના ઉપાશ્રયે ?”
અખીએ તિરસ્કાર દર્શાવ્યો.

“પ્રથમ હેમસુરિના ઉપાશ્રયે-તે પછી રાત્રમહેલમાં
સાળી !” આ જવાબ સાંભળી રાણીની આંખમાંથી કાંપની
જવાળા બમ્બી.

“હેમસુરિના ઉપાશ્રયે ? હવે એ કોડ છે. પાટણના
ધર્મોયે રાત્ર ! ધર્મ, હેમસુરિને વાંદવામાં સમજી જતો
નથી !-જો નતિ મનેવ તેવ શોધતી તમ્મરી રાણીને અપ-
માની રહ્યા છે, એના પગે પડવાના હજી અભિલાષ પડ્યા
હા ?” એટલું કહેતાં કહેતાંમાં રાણી એક ક્ષત્રીયે

આત્મચાર કરે છે અને પછી જયદેવ બારિદ, આ સૌ, આનંદની કારણભૂત યથેચી એક ધારી જેન સત્તાને સંદર્શનું કંઈક ચોંટાડવાનો નિશ્ચય કરે છે.

સિદ્ધપુરની ભાગેળે બારિદની ન્યાત એકડી કરી તેણે ઝમોરનો મહિમા વર્ણવ્યો અને હેમચૂરિને તેમજ જેન સત્તાને શ્રાપ આપતા કેટલાય બારિદો, પોતાની ઓંચો અને બાળકો સાથે ઇવતાં બળી મુઆં. આ પ્રમાણે ઇવતાં-શ્રાપ આપતાં બળી મરવું તેને 'ઝમોર' ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. ધણું કરીને 'ઝમોર' નો અર્થ એને અહીંયા સમ-ગતવા માટેજ લેખકે આ વાર્તા આમ છેક નિરા-ધારપણે અવતારી હોય એમ લાગે છે. તેણે પોતાનું

નામ તો નથી આપ્યું પણ કંતો લેખક પોતે એ ૧૪ માતિના હોય અથવા તો જેન સત્તા તરફ-જે નેના ગૌરવવંતા ભૂતકાળ તરફ જલ્દી ધપાવી નહીં જેતા હોય એવી પ્રતીતિ થાય છે, પણ અત્યારે એ એ વાત જવા દઇએ. આ વાર્તાને ઇતિહાસનો કેટલો આધાર છે, તે આપણે જોવું જોઇએ. મૂળ ન હોય તો પછી શાખાની વાત તો કેાઇજ ન કહાડે. મેવાડી રાણી એ જ આ વાર્તાના મુખ્ય આધારરૂપ પાત્ર છે. ત્યારે શું કુમારપાળ રાજાને એવી કાઇ રાણી હતી? ઇસ્તારના ભયથી એ ચર્ચા આવતા એક માટે મુલતની રાખીએ.

જેન તા. ૧૩-૩-૨૭.

ઇતિહાસ-પાત્રોલેખન અને કંડપના.

(૩)

ગુજરાતનો મધ્યકાલીન ઇતિહાસ જેન અમાલો, આંચાણી અને રાજતંત્રીઓના કીર્તિકલાપથી ભરપૂર છે. એ યથાર્થ ઇતિહાસને સજીવ તેમજ સાકાર કરી જતાવનાં જેનપાત્રો પશુ અવતારવા પડે એ વાત અમે માનીએ છીએ; પરંતુ જેન સત્તા અથવા જેન પ્રભાવ વિશે જેના દીકરાં લેશ માત્ર પણ સંકાત-ભૂતિ સર્જતી ન હોય, પરમ મધ્યસ્થભાવે ઇતિહાસ અને ઐતિહાસિક પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરવા જેટલું જેનામાં થયું ન હોય તેમના પડે ઇતિહાસ કે સાહિત્યનો પૂરતો ન્યાય ન મળી શકે. સાંપ્રદાયિક ધર્મો અને મતમતંતર સંબંધી ઝડપે-ઝડપે જેમનાં મન કુલુ-પિત યથેવાં હોય તેઓ ઇતિહાસને પણ એટલોજ કલુપિત અને મલીન જતાવવાનો પ્રયત્ન કરે એ સ્વાભાવિક છે. 'ઝમોર' ના લેખકે ઇતિહાસના નામે વસ્તુતઃ પોતાના અંતરના રાજ દેવજ દગલી નાંખ્યા છે. જેન સત્તા ગુજરાતને વારંવાર હતી અને જેન મુનિઓ કામજી-દુમજીમાંજ રચ્યા પચ્યા રહેતા, એટલુંજ નહીં પણ જે હેમચૂરિસાચી જેના પુરોનો ખ્યાલિત પણ સંકટ મુખે જાણ રહી છે તેઓ છેક અનુદાર અને અતિ સામાન્ય કોડીના પુણ્ય હતા એમ જતાવવા માટેજ તેણે ઇતિહાસને એક કારે

મૂકી કેવળ સ્વચ્છંદભાવે આ વાર્તા ચીતરી છે: જે વાર્તાની પાછળ લેખકે લગભગ ૪૦ જેટલાં પૃષ્ઠો રોક્યાં છે અને નવાં નવાં લાગ મળ્યો ત્યાં ત્યાં જેનોતી-જેન મુનિઓની પેટ ભરીને મજાક ઉડાવી છે, તે વાર્તાને યથાર્થતા ઇતિહાસનો કેટલોક આધાર છે તે આપણે આજે તપાસીએ. તાર્કિક દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો આ કથન કિંવા વાર્તાને ઇતિહાસની સાથે જરી જેટલો પણ સંબંધ નથી. ધણીવાર ઇતિ-હાસના પુસ્તકોમાં કિંવદંતી-ગાલપુરાણનાં અવતરણ ઉતારી લેવામાં આવે છે. ઇતિહાસ સંબંધી હકીકતને વધુ સ્પષ્ટ તેમજ વિશાળ જતાવવા અર્થેજ એવી લોકકથાઓ ઇતિહાસની પંડો પાડખે સ્થાન પામે છે. પરંતુ ઐતિહાસિક પાત્રો સાથે સંકળાયેલી બધીજ વાર્તાઓને ઇતિહાસના જેટલીજ પ્રમાણભૂત માનવી એ જાણીયતા છે. ઐતિહાસિક ઉપાદાન સમૃદ્ધ કરતી વખતે સંશોધક આસપાસની અનેક વિગતો એકડી કરે, સુવર્ણ-મેળવવા માટે જેમ માદી પણ પ્રુબ્ધ પ્રમાણમાં સંઘરવી પડે છે, તેમ છેક વળું વચરની વાંતો પણ નોંધવી પડે, પરંતુ સુવર્ણ અને માદીને પ્રથક પાડવા જેટલી કુશળતા ન ધરાવનાર જેમ સુવર્ણ અને માદીને જાહેરાત કરે છે તેમ જે

સાહિત્યક વાસ્તવિકતા અને કુન્નિમત્તાને પોતાના વિવેકવડે જુદા ન પાડી શકે તેની સાહિત્યસેવા પણ એક ઉપદ્રવરૂપે જ લેખાઇ ગય. “અમેર.” ના લેખકે જે ઐતિહાસિક અંશમાંથી પોતાની વાતોનો વિષય શોધ્યો છે તે અંશમાં સાવચેતીના શબ્દો તરીકે અંશકરે પોતેજ કહ્યું છે કે ‘આહજોએ જૈનાચાર્ય’ શ્રી હેમચંદ્ર તથા કુમારપાળ વિષે ધણી “અહજૂન દંતકથાઓ” ચલાવી છે. કોઇ પણ વાંચક અથવા સાહિત્યક તેને ઇતિહાસ ગાનવાને ન ગ્રેય અને ભૂલેયુંકે પણ કોઇ જૈન આચાર્ય અથવા અમાત્યને અન્યાય ન મજે એટલા માટે ઇતિહાસના સંગ્રહકે પોતે જ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં તેને “અહજૂન દંતકથાઓ” ની ઉપમા આપી છે; છતાં અમેરના લેખકે એ દંતકથાને-આહવર્ગે વિનોદ અથવા તો વૈરની વૃત્તિ માટે ઉપન્યવેશી કપોળ કલ્પનાને વાસ્તવિક ઐતિહાસિક વિગત જેટલું જે મહત્વ આપ્યું છે તે પરથી તો માન એકજ વાત સિદ્ધ થઇ શકે કે લેખકને જે વિરોધ ચીતરવાની લાંબા કાળથી અંખના રહેલી હશે તે વિરોધને તેણે વાર્ષારૂપે અવતારવાની આ રીતે એક સસ તક ઇરાદાપૂર્વક શોધી લીધી હોય. “રાસમાળા” ના મૂળ લેખકે પોતેજ “અમેર” વાળા વાતોને એક “આહજુ-વૃત્તાન્ત” તરીકે ઓળખાવી છે, કાર્જસ સાહેબે પોતે તેને કદિપણ ઇતિહાસ તરીકે ચલાવી લેવાનો આશ્રય નથી કર્યો. તેમના પોતાના શબ્દો તેમજ તેમણે રજુ કરેલી વાર્ષા એક તુકના મટિ અને ઉપયોગી યથ પસંદ:-

“રાસમાળાના ૫૮ ૨૯૪ ઉપર “અમેર” સંખ્યાની હકીકત આ પ્રમાણે મળી આવે છે:- “આહજુના વૃત્તાન્તમાં લખે છે કે કુમારપાળ મેવાડના રાજાની કુંવરી સિસોદિણી વેરે પરણ્યો હતો. જ્યારે તેને પરણવાને પાંડું મોકલ્યું ત્યારે તે કુંવરીના જાણવામાં આવ્યું કે રાજાને એવો નિયમ છે કે રાણી-ઓએ પ્રથમ હેમાચાર્યને અપાસરે જઇને જૈનધર્મની દીક્ષા લીધા પછી દરબારમાં પેસવું.” આ ઉપરથી રાણીએ પાટણ જતાની ના કરી ને કહ્યું કે મને આચાર્યના અપાસરે મોકલવામાં નહીં આવે એવી માનવી કરી આપો તો હું આવું. ત્યારે કુમારપા-

ળનો દસોદી ભાટ જપદેવ કરીને હતો તે વચ્ચે અંખીન થયો. એટલે રાણીએ અણહિલપુર જતાની હા કરી. તેને આવ્યાને કેટલાક દિવસ ચિત્વા પછી હેમાચાર્યે રાજાને કહ્યું કે સિસોદિણી રાણી કદિ મારી પાસે આમાં જ નથી તે ઉપરથી કુમારપાળે તેને જવાનો આશ્રય કર્યો, પણ તેણે ના કરી પછી રાણી ગાંધી પડી ભારે ભાટની આંધો તેને જોવાને ગઇ. ત્યાં તેની વાત સાંભળાને તેઓએ પોતાના જેવો તેને પોશાક પહેરાવીને છાનીમાની પોતાને ઘેર તેડી આણી, રાત્રે ગદની લીંત ભાટે કાચીને ત્યાંથી રાણીને લઇ ચાલ્યો. આ વાત જ્યારે કુમારપાળ રાજાના જાણવામાં આવી ત્યારે બે. હમ્મર થોડું લેખને તેના ઉપર ચડ્યો, ઇડર દશ ગાઉ રહ્યું ત્યાં આગળ પેલા નાશી જનારાને રાજાએ ઝાઝી પાડ્યાં ત્યારે ભાટે રાણીને કહ્યું કે “જે તમે ઇડરમાં જઇ પહોંચો એમ હોય તો ઉગરાય. મારી પાસે બસો થોડું છે. જ્યાં સુધી અમારામાંનું એક પણ માણસ રહેશે ત્યાં સુધી અને કોઇના હાથ અડકવા દઇશું તહીં.” એ પ્રમાણે કહીને સામા ચડી આવેલા ભણી તે ક્યો; પણ રાણીની હિંમત ચાલી નહીં એટલે તેણે પોતાના રથમાં આપઘાત કર્યો ત્યારે ઠાસી બોલી કે “હવે લડીને શું કરે છે? રાણી તો ક્યારનાંએ મરી ગયાં છે.” પછી કુમારપાળ અને તેની ફાજ ધર ભણી પાછી વળી..

જપદેવ ભાટે જાણ્યું કે મારી લાજ ગઇ માટે હવે મારે છવું નહીં. તે સિદ્ધપુર ગયો. અને પોતાની નાતના લોકોને કંઠારી મોકલી કે “આપણી નાતની પ્રતિષ્ઠા લઇ લેવામાં આવી છે. માટે જેઓ મારી સાથે જળા મરવાનો રાજ હોય તેઓએ તૈયાર થવું.” પછી ત્યાં શેઠ ડીનેા દગરા કર્યો અને જેઓ પોતાની આ સહિત જળા મરવાના હતા તેમણે જાળે અંડા (સાંઘા) લીધા અને જે એકલા જળવાના હતા તેમણે દરેકે એકે લીધા. તેમણે ચિના અને અમેર ખાધી. પહેલી અમેર સિદ્ધપુરમાં સરસ્વતીના તીરે કરી. બીજી પાટણથી એક તીરવાહને છેડે કરી, ને ત્રીજી તે નગરના દરવાજા પાસે ખાધી. પછી અમેર

અમેરમાં સોળ સોળ બાંદ પોતાની સ્ત્રીઓ સુધાંત બળી મુવા. જયદેવનો બાણેજ કનોજ હતો. તેને પણ કંકાતરી મોકલી હતી, પણ તેની માએ તેને પહેંચાડી નહતી; કેમકે તેને તે એકનો એકજ હતો. તથાપિ બાદનો ગાર અમેરની રાખની યુથો બેરીને જંગમાં નાખવાને નીકળી ચાલ્યા. તે કનોજ આવ્યો. ત્યાં જયદેવનો બાણેજ નાકાદાર હતો. તેને જ્યુથુ કે માલ લઇ જાય છે તેથી દાણ માગ્યું. એટલે ખાદ્યે જે માલ હતો તેનું નામ લીધું એટલે વધારે પુછપરછ કરી ત્યારે જે નિપજ્યું હતું તે સર્વ કઢી સંભળાવ્યું. પછી તે પોતાનું કુટુંબ એકઠું કરીને તેમને પાટણ લઇ આવ્યો અને કેટલીક અમેર ખસીને સર્વ બળી મુઆ વિગેરે.

મધ્યસ્થ સમીક્ષક પણ રાસમાળામાંના આ દંતકથા ઉપરથી 'અમેર' ના લેખકે પોતાની વાર્તામાં કેટલી અતિશયોક્તિ કરી છે-જૈનોચાર્યોને અપમાનિત કરવાના આશયથી કેવી કુતકેળળ ગોઠવી છે તે બરાબર જોઇ શકશે. વિચિત્ર વાત તો એ છે કે પેલી શિલા અને કામધુ-દુમધુનો જે દંતકથાને ૨૫૨ સુદાં નથી થયો તેજ વાત એક પરમ પ્રભાવશાલી જૈનાચાર્યના નામે ચડાવતાં એ લેખકને લેશમાત્ર પણ સંકેત નથી થયો. લોકકથાના એક ઉડા અભ્યાસી તરફથી અમને કહેવામાં આવ્યું છે કે આવી મંત્રેલી શિલા સંબંધી એક વાત મારવાડની લોકકથામાં મળી આવે છે અને તેનાં પાત્રો હિમા-કુમા-અંબજા બેલી અને મીનજહે વિગેરે છે. મેવાડ કુંવરી કે જૈન મુનિને એ મંત્ર-તંત્ર કે શિલા સાથે રજમાત્ર સંબંધ નથી. ગુજરાતનાં ઇતિહાસ વિષયક સાંહિ-લમાં આનું એક લુપ્ત દાખવ કરવા માટે અમેરનો લેખક માત્ર જૈનોને જ નહી, પણ ગુજરાતી સાહિત્યનાં સાક્ષરોની પાસે પણ જવાબદાર કરે છે. ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ પણ રાજ કુમારપાળના અંતઃપુરમાં મેવાડ કુંવરી જેવી કોઇ રમણી હોય એ વાતનો સ્પષ્ટ અસ્વીકાર કરે છે. નાગોરના રાજ-આ-જનને કુમારપાળની સામે યુદ્ધક્ષેત્રમાં સખત હાર ખાધા પછી પોતાની કુંવરી કુમારપાળને પરણી પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી હોય એવા એક

ઉદ્દેશ મળી આવે છે. પણ તેણીએ જૈનધર્મ સ્વીકારવામાં આનાકાતી કરી હોય અથવા તો જૈન મુનિઓ તરફ તીરસ્કાર દાખવ્યો હોય એવા એક પણ ઉદ્દેશ મળી શકતો નથી. એટલે કુંકામાં ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ અવલોકતાં "અમેર"ની આખી વાર્તા કેવળ શૂન્ય અથવા માત્ર અતિશયોક્તિ રૂપજ પુરવાર થાય છે. ઇતિહાસના નામે જેમ મેહાકું મીકું મૂકાય છે તેમ તેનું પાત્રલેખન પણ એટલુંજ શિથિલ અને ઢંગ વગરનું છે. કુમારપાળના અંતઃપુરમાં કદાચ મેવાડીરાણી જેવું કોઇ પાત્ર હોય તો પણ તે આજની સુધરેલી સ્ફેદશ્વરના જેવું તોફાની અને કેવળ બળવાળોર હોય એમ માનવાને કંઈ સગળ કારણ નથી. વંદના જેવા એકાદા નજવા કારણસર સીસોદીયાં વંચતી કુંવરી પોતાના પતિ સામે સતત કંકાસ કરે અને પોતાના પતિનું ગમે તે થાય એમ માની એકાએક નાસી છુટે એ અસ્વી-ભાવિક અને રાજપુત રમણીને માટે લગ્નસ્પદ છે. વળી લેખકના આ પાત્રચિત્રણમાં એવી કોઇ કુશ-ળતા નથી કે જેથી મેવાડ કુંવરી તેમજ તેમનો સહાયક બારોડ, વાચકના દીક્ષ ઉપર કંઈ સારી સ્થાવી અસર મૂકતા જાય. કોઇ કોઈવાર ઇતિહા-સની મામૂલી બક્તિઓમાં પ્રતિભાસાલી લેખકો બારે બન્યા હોયેરવામાં સફળ થાય છે. તેમનું કાલ્પનિક ચરિત્રચિત્રણ આપણને બે વડી વિરિમત યાનાવી મૂકે છે અને એ રીતે ઇતિહાસની અખુલ્લતાને પોતાની કુશળતા વડે ભરી કઢાડે છે. "અમેર" ના લેખનમાં તેમજ પાત્રચિત્રણમાં એવી કોઇ તાકાત દેખાતી નથી. તેજે જેમ ઇતિહાસની નરી અગળાણ કરી છે, તેમજ જે જૈનશાસનના સંપ-ધર્માં પોતે સંપૂર્ણ અદાત અને અપરિચિત છે. તેની આવ્યાર-નીતિ વિશે દીકા ફરવામાં કોઇ પણ પ્રકારનો સંયમ કે મર્યાદાનું પાલન કર્યું નથી. મધ્યકાળના ઇતિહાસમાં ગુજરાતના રાજધિરાજ તરીકે કુમારપાળનું શાસન ઘણી ઘણી રીતે ગુજરા-તીઓના દીવમાં ઉદ્દાસ તથા અભિમાન પ્રકટાવે તેનું છે. તે જેમ એક સગળ સૈનિક હતો તેમ તે તેટલો જ સંયમી અને ધર્મપરાયણ હતો. રાજનીતિ

અને ધર્મોત્તા એ ઉભયતું વિરોધરહિત પાત્રન કરવામાં કુમારપાણે જે આત્મશૌર્ય દાખવ્યું છે તેને લીધે એક રાગ તરીકે તેમજ એક સુસ્ત્ર શ્રાવક તરીકે ઇતિહાસના પૃષ્ઠમાં તેની કાંતિ ચિરંજીવ બની રહી છે. તેણે માત્ર મંદિરમાં કે ઉપાશ્રયમાં બેસી રહીને ધર્મની વાતોજ નથી કરી, પ્રતો પણ ઉચ્ચમાં છે. વખત આવ્યે યુદ્ધમાં પણ ઝુકાવ્યું છે; એટલુંજ નહીં પણ જૈનમંદિર અને શિવમંદિરોના છણીદાર કરાવી તેમજ નવાં મંદિરો નિર્માણ કરી પોતાની ઉદારતા બતાવી આપી છે. તે પોતે જેમ સમર્થ રાગ હતા તેમ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પણ એવાજ એક પરમ પ્રતિભાશાળી, ચક્તિસંપન્ન અને દેશ-કાળના યાતા પુરૂષ હતા. તેમની અદ્ભુત શક્તિ અને અગાધ જ્ઞાન વિષે તો આજે પણ શોધકો વારે આશ્ચર્યગ્રસ્તતા અનુભવી રહ્યા છે. ધર્મ અને રાજચાસનનો અલો અપૂર્વ યોગ એ ખરેખર એક અપૂર્વતા છે, જેને આ અપૂર્વતા જોવાને આપી નથી, અને જેને એ અપૂર્વતાનો સ્થાપનોગ કરવા એટલી યોગ્યતા નથી તેની સાહિત્યસેવા એ ધિક્કણા માત્ર છે ખરું કહીએ તો “કમેર” ના લેખક પ્રત્યે અમને હયા જ પ્રકટે છે. જે લેખક એક જૈનાચાર્યમાં અને વિશ્વવના ગોસા-ક્રમોમાં જરાએ બેદ નુ બેદ રહે, જે લેખક વીત-રાગદેવમાં અને સહિષ્ણુતામાં કંઈ જ વિચિત્રતા ન પામી શકે અને તાત્કાલિક તત્ત્વ મત્ર તેમજ જૈન મુનિઓનાં વૈરાગ્ય રંગને એકજ કોટીમાં યુક્તોં જરીકે ન ચરમાય તેના પ્રત્યે હયા સિવાય બીજો કોઈ ભાવ સંભવે પણ શી રીતે? આ આખી વા-તોમાં એક નહીં પણ એવા અનેક પ્રસંગો આવે છે કે જે વિશે સમાધાનકારક જવાબ આપવામાં અમારે આ કરતાં પણ દસગણુ લંબાણ કરવું પડે. પરંતુ કમેરના લેખકની અપકવ શક્તિ તેમજ અપૂર્ણ અભ્યાસ બોતાં તેને એટલું બધું મહત્ત્વ આપવું, એ કદાચ અમારે માટે બહુ લાઠમ ન ગણાય. અમને આતા છે કે ધનાની દરીદ્રાણના પંડીશો આ “કમેર”માં રહેલી અસમ્ભતા, અનાવડત અને અતિહાસિકતા આટલા વિવેચન પરથી ખરાખર બેદ

શકશે અને જે માસિકમાં એ વાતી પ્રકરં ઘષ છે. તેના સંપાદક-પણ જૈનોની લાગણી આવી જોડી રીતે દુભવવા માટે તેમજ ઇતિહાસ અને સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં એક નિરંકુશ બીનજવાબદારી દાખવ કરવા માટે પોતાની દિલગીરી દર્શાવી પોતાની કર્તવ્યશીલતા બતાવી આપશે. સાહિત્યની શિષ્ટતા અને સંપન્ન દાયો વચ્ચેની સમભાવતા સદા સુરક્ષિત રહે એ દૃષ્ટિએ પણ એટલી ઉદારતા આવશ્યકજ છે.

—જેન તા. ૨૦-૪-૨૦૧૧

કમેર કે કેર?

સુવર્ણમાલા માગશીર્ષ અને પોપના બે અંકમાં તેના એક ધનામી લેખક આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પર પેટ ભરી આલેખ કરી ક્ષીધર, તેમાં તેને પેટ પુરોતો આનંદ થયો હશે. એક સમય એવો હતો કે જ્યારે વીર પુરોતો સામ સામા થા કરતા, આ સમય એવો આવ્યો છે કે પીક પાછળ થા કરવામાં બડાં દુરી ગણાય છે. જે મહાન તરતું પરમ વિશુદ્ધ જ્ઞાન અને પરમ તેજસ્વી ચારિત્ર એવું નીવડ્યું કે તે કાળે તેમના સામા ચવાની જે અન્ય દર્શનીઓની કિંમત ચાલી નહિ; તે આટલો વધે પીક પાછળ જે મનુષ્ય દેશત નથી અને જે તેના પર મુકતા આરોગો માટે જવાબુ દેવાનો નથી માટે-થા કરવા સાંક્યા છે. ઇતિહાસમાં આ રીતે અસત્ય અને કલંકો વેસારો થાય છે તે અતિદુઃખદ છે; આ ઉપરાંત સાહિત્યકારોની દૃષ્ટિ કેવી કલાની ઉપાસના ઇચ્છે છે તે પછી તે સ્પષ્ટ કરે છે. સાચી કલા કપી જ સત્યને સાચે રસરૂપે રચી કરતું અને તેને તે પુરતું રપટ કરવા કલાને વાપરવી; આ કલાની વિકાસદૃષ્ટિ છે. સત્યને છુપાવવા અને તે ઉપરાંત સાચા ઇતિહાસનું જીવ કરવા અને અસત્ય આલેખો જાનાની ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ પર આરોપના તે કલાની વિકાર દૃષ્ટિ છે. આ પ્રમાણે કરવાથી સાહિત્યમાં વિકાસ થતો નથી; પણ વિકાર થાય છે, આવા સાહિત્યની અસર જન સમાજ પર કદા પ્રકારની અસર કરે તે ઇચ્છન રહેને સમજ શકે તેમ છે. ઇતિહાસ પોઝીટીવ કહે

કે કુમારપાળે રામને મેવાડી નાંગની રાણી ન હતી, તો પછી તેને જેનું ધર્મી બતાવવાની, હેમચંદ્રસુરિને વંદાવવાની અને તે અર્થે સારા અગર ખોટા માર્ગો લેવાની જરૂર હી હોય શકે? અને તેમ ન બને તો કુમારપાળે રામની સમક્ષ તે રાણીને અપરાધ અને તેને કારણે જ્યસિંહ ખરોટને નવસો નવાણું ખારોટનાં ઝગેરમાં છુટા અર્પવાનું પરાક્રમ કરવાની પથ આવશ્યકતાં ક્યાં રહી? ઐતિહાસિક વિગતમાં કાઠ અને અજયપાળના રાજ્યમાં જેનોની ઉત્તરતી દયાને આ ઝગેર સાથે ગૂંથવાની એટલા માટે અર્થ થાય છે? શું બનાવડી આણેયો દ્વારાજ પોતાના ધર્મને જીતી સર્વે વ્યાપી કે દિગંત વ્યાપી કરી બન્યો સાંભળ્યો છે ખરો? સાહિત્યકારો આ પ્રકારે સાહિત્યમાં વિકાર પ્રવેશ કરે છે તે તરફ આરે દૃષ્ટિ નાંખશે? અને ઇતિહાસકારો આ પ્રસંગે ઇતિહાસને સાચા ઇતિહાસને અમરાધ પરજ રહેવા દેશે? કે તેમના જ્ઞાનનો સાચો ઉપયોગ કરી જનસમાજ સમક્ષ આ વૃષ્ટાંત સંબંધી સત્ય પ્રકાર નાંખવા તત્પર થશે ખરો? કલાની ઉપાસનામાં સાચી કળાને પસંદગી મળશે કે જીડી કલાને? સાહિત્ય અને ઇતિહાસમાં વિકાસ કરવો છે કે વિકાર? આ સર્વ પ્રશ્નો જનસમાજને વિચારવાના છે.

અને જેન અહસ્ય અને યુનિવર્સેને! તેમના જ્ઞાન અને બંધારનો ઉપયોગ આવા પ્રસંગે સત્ય રજુ કરવા, ખોટા અને ગલીન આશયથી થતા આણેયોને માથા-તોડ જવાબ આપવા સચોટ અને વ્યવસ્થિત જ્ઞાનની ઉપાસના કરતા આપણે ક્યારે યથાર્થ? ઇતિહાસ-તત્ત્વ મહોદય આદિ ઇતિહાસકારો આવા પ્રસંગે સેવા નહિ કરે ત્યારે કરશે પણ ક્યારે? ઇતિહાસનું તેમનું સાગર પ્રમાણ જ્ઞાન જન સમાજને ઉપયોગી ક્યારે બનશે? સાચા ઇતિહાસ સાથે ખોટાનું મિશ્રણ કરવામાં આવે ભારે સાચાને સાચા રૂપે રજુ કરવાનું કાર્ય કોણ અને ક્યારે કરશે? જેન યુનિવર્સેનું પરમ કર્તવ્ય છે કે આણ કાલને ઓળખી લખ નવી પદ્ધતિ અનુસાર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેનો વ્યવસ્થિત ઉપયોગ કરવો, તોજ આ 'મારે તેની તલવાર'ના જમાનામાં જેન સંસ્કૃતિ, જેન સાહિત્ય અને જેન ઇતિહાસ

કંઈ શકશે; તેમ નહિ બને તો બીજા ખાસ અને અસત્ય સાધન સત્ય મનાવા લાગશે અને જેન ઇતિહાસ અને તેને લગતાં લખાણો પર સમય જતાં કોઈ વિશ્વાસ પણ નહિ મૂકે. જ્ઞાન માટેની અખંડ ઉપાસનાં તે તેમને સ્વીકારેલ ધર્મ છે; તે ધર્મ જાળવવા સમર્થ બનવા શક્તિનો અપ્રવચ્ય કરવાનો મૂકી સન્માર્ગે વ્યવ થતો બધે તેમ મુશ્કેલી ધીમે.

ઐતિહાસિક સત્યના વિપ્રમયોને:

અત્યારના સાચા ઇતિહાસને શોધી તેને શુદ્ધ રૂપે જનતા સમક્ષ રજુ કરવાં ચારે તરફ પ્રયત્ન થાય છે, ત્યારે કેટલીક બાબતોએ પ્રખ્યાત લખવા સાંપ્રદાયિક મોહને ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ પર જે વજન સમાન લાગે થઈ રહ્યું છે તે પણ આપ સૌને માટે વિચારનીય વસ્તુ છે. આ રીતે સાચા ઇતિહાસને સમજવાની, તેને શોધી કાઢવાની આપણી મુશ્કેલીઓ આપણે પહોંચી વળી શકતા નથી, ત્યારે બહુબની પ્રખ્યાતે તે કેટલી વધારે મુશ્કેલીઓમાં મૂકશે તે પણ જુલવાનું નથી. પુરાતત્ત્વ મંદિર જેવી સંસ્થા આવા પ્રસંગે શું મૂકી રહેશે? અને પ્રખ્યાત અવાજને રજુ કરતું સૌરાષ્ટ્ર પણ શું આવા ઐતિહાસિક બાબતોના પુન ઉપર માત્ર પડશે કેંકરો? વળી પ્રૌઢ વિચાર રજુ કરતું પ્રસ્થાન આ પ્રસંગે શું કરવું યોગ્ય ક્યારે છે? અને મુંબાઈ ગૂજરાતી તો આવા વિષયો પરતે સારી લાગણી ધરાવે છે તે પણ ઐતિહાસિક સત્ય અર્થે જરૂરી ગવેણા નહિ કરે? પોત પોતાના વિચારો દૃષ્ટિઓ, લાગણીઓ આદિ દર્શાવવાનો સૌને હક છે અને તેનો અખતરો નવલકથાઓમાં થાય; પણ તે કલ્પિત કથાનકોમાં થાય તે ઇષ્ટ છે, એટલે ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ પર આવા અખતરો કરવાથી સાચા ઇતિહાસની શી દશા અત્યાર સુધી થઈ છે અને થતી બધ છે તેટલા પરથી પણ કંઈ આપણે ચેતીશું નહિ શું? ઐતિહાસિક નવલકથા લખાવા સામે પણ કોઈનો વિરોધ ન હોય શકે, પણ ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ હોય તે પ્રમાણે તેમાં બતાવવામાં આવે અને કલ્પિત પાત્રોમાં-માત્ર તેમાંજ લેખક પોતાની કલ્પનાના રંગ પૂરે તે શું મુશ્કેલી નથી? આ વિચાર સાહિત્ય

પરિપદ પણ કરવા જેવો નથી શું? શું સાહિત્ય પરિપદ આવી રીતે સસ પર અસત્યના પડદા અને અસત્યને સત્ય તરીકે રણ થતી વિગતો પ્રતિ આંખ આડા કાન કરશે? આજે તો જૈનોનો વારો છે, કાલે સૌનો પણ આવશે તે પણ શું બૂલી ચકાપ તેમ છે! જો તે પરિપદ કાંઈ ન કરે તો પણ ઐતિહાસિક નવલ-કથામાં ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ પર આક્ષેપો ન મૂકાય તેવા પ્રકારે કાંઈ કરવાની જરૂર તો સૌને લાગશેજ. જો સાહિત્ય પરિપદ આવી વિકૃત કથાને સાચી કથા માનતી હોય તો 'સાક્ષરો' કેવા વિપરીત બનેલ છે તેનો તોલ જનસમાજ કરી શકે. વિચાર-સહિષ્ણુતાના જમાનામાં આ પ્રકારે સાંપ્રદાયિક રીત પ્રત્યે આક્ષેપ પ્રક્ષેપ કરવાથી કોમી વિખવાદ વધે અને આમ સાંપ્રદાયિક જડતા પણ તીવ્ર પ્રકારનાં બને તો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય ન થાય! વિચારસહિષ્ણુતાના ખાતા હેઠળ આવું ધર્તીંગ નબાવી લેવાય તે

આવા સંલેગોમાં શું છુટ છે ખરું? વિચારવિનિમય અને વિચારસહિષ્ણુતા આમ કરવાથી વધે તેમ બની શકે ખરું? તેમ કહી ન બને; અને કોમી ભાવના તીવ્ર તેમજ જડ પણ બને તો તેથી પ્રગટે પણ નુકશાનજ છે. આ સર્વ રીતે વિચાર કરતાં આ વસ્તુસ્થિતિ ઉપેક્ષણીય નથી. માટે સૌ સાક્ષરો, ઐતિહાસિક સસના સંશોધકો આદિ વિચાર કરો! કે આ પ્રસંગે કયા પ્રકારનો 'સેધકદી વાદ્ય' થા સંરક્ષક ઉપાય યોજવો જરૂરનો છે. આ સવાલ સુવાળી ચામડીનો કહી કાઢી નાંખવા જેવો પણ નથી, કેમકે તેમાં પ્રગળના વિકાસ કરવાને બદલે હાનિકારક જે તત્વો રહેલ છે તે તેની અસર કોઈને કોઈ પ્રકારે અવશ્ય કરશેજ. આ વસ્તુ હવે સૌ સમજી લે અને તે અટકાવવા સંગોઠ આદિલન મગાવે તેમ અમે પ્રાર્થના છીએ.

—સુચોપા તા. ૧૮-૩-૧૭.

જૈન યુગ

શ્રી મહાવીર જન્મોત્સવ ખાસ અંક.

હિન્દુ મુસલમાન વચ્ચે સંવાદ લાવવા માટે કલકત્તામાં 'ફેલોશિપ' નામની સંસ્થા અસ્તિત્વમાં લાવવા અર્થેની તા. ૨૧-૩-૨૭ ને. દિને સભા ધરવામાં આવી હતી. ત્યારે ડૉ. સ્વીન્ડનાય. ટાગોર નીચે પ્રમાણેનો સંદેશ પ્રોફર્યો હતો:—

The time has come when we must cultivate worldwide spiritual comradeship by training ourselves to realize the inner core of the truth in all religions, feeling glad when we discover the spiritual wisdom which we find in our creed, expressed in those of others, with their special characteristic idiom, accent and emphasis.

પુસ્તક ૨ અંક. ૮.

વીરસંવત ૨૪૫૩ વિ. સં. ૧૯૮૩.

જૈન.

શ્રી વર્ધમાનના ગૃહવાસ—ત્યાગ પરથી બોધ.

‘વર્ધમાન સ્વામીએ ગૃહવાસમાં પણ આ સર્વ વ્યવસાય અસાર છે; કર્તવ્ય રૂપ નથી; એમ જાણ્યું હતું; તેમ છતાં તે ગૃહવાસને ત્યાગી મુનિયર્થો ગ્રહણ કરી હતી. તે મુનિપણમાં પણ આભયજાને સમર્થ છતાં તે બળ કરતાં પણ અત્યંત વધતા બળની જરૂર છે એમ ગણી, મૌનપણ અને અનિદ્રાપણ સાંઝ બાર વર્ષ લગભગ ભર્યું છે, કે જેથી વ્યવસાયરૂપ અગ્નિ તો પ્રાપ્ત થઈ શકે નહીં.

‘જે વર્ધમાન સ્વામી ગૃહવાસમાં છતાં અતોગી જેવા હતા, નિરુદ્ધ હતા, અને સહજ રહભાવે મુનિ જેવા હતા, આત્માકાર પરિણામી હતા, તે વર્ધમાન સ્વામી પણ સર્વ વ્યવસાયમાં અસારપણું ગણીને—નિરસ ગણી—દૂર પ્રવર્ત્યાં તે વ્યવસાયથીજ છૂટે કરી ક્યા પ્રકારથી સમાધિ રાખવી વિચારી છે તે વિચારવા યોગ્ય છે; તે વિચારીને ફરી ફરી તે ચર્ચા કાર્યે કાર્યે, પ્રવર્તને પ્રવર્તને, સ્મૃતિમાં લાવી,

વ્યવસાયના પ્રસંગમાં વર્તતી એવી રીતિ વિદ્યમ કરવા યોગ્ય છે. જે એમ ન કરવામાં આવે તો એમ ધણું કરીને લાગે છે કે, હજી આ જીવની મધ્યાયોગ્ય જિજ્ઞાસા મુમુક્ષુપદને વિશે થઈ નથી, અથવા તો આ જીવ લોકસંઘાએ માત્ર કલ્યાણ થાય એવી ભાવના કરવા છૂટે છે; પણ કલ્યાણ કરવાની તેને જિજ્ઞાસા ઘટતી નથી, કારણકે એવું જીવતાં સરખાં પરિણામ હોય અને એક બંધાય, થીજને અબંધતા થાય એમ ત્રિકાળમાં બનવા યોગ્ય નથી.

‘સ્વપ્નેય જેને સંસાર સુખની કલ્પા રહી નથી અને સંપૂર્ણ નિઃસારજૂત જેને સંસારનું સ્વરૂપ ભાસ્યું છે, એના જાની પુરૂષ પણ વારંવાર આત્માવસ્થા સંભાળી સંભાળીને ઉદય હોય તે પ્રારબ્ધ વેદ છે, પણ આત્માવસ્થાને વિશે પ્રમાદ થવા દેતાં નથી. પ્રમાદના અવકાશ યોગે જાનીને પણ અંશે વ્યાગોદ થવાનો સંભવ, જે સંસારથી કલો છે, તે સંસારમાં સાધા-

રજ્યુ છેવે રહીને, તેનો વ્યવસાય લૌકિક ભાવ આટે આત્માને નિવૃત્તિ ન્યાં નથી આવતી, ત્યાં હિતવિચાર રજ્યુ બીજી રીતે યવી સંભવતી નથી. એકની નિવૃત્તિ; તો બીજાનું પરિણામ થવું સંભવે છે. અહિતહેતુ એવો સંસાર સમ્બંધી પ્રસંગ, લૌકિકભાવ, લોકચેષ્ટા એ સૌની સંભાળ જેમ અને તેમ જતી કરીને-તેને સંક્ષેપીતે-આત્મહિતને અવકાશ આપવો ઘટે છે. આત્મહિત માટે સત્સંગ જેવું બળવાન બીજું નિમિત્ત કોઈ જણાતું નથી; છતાં, તે સત્સંગ પણ, જે જીવ લૌકિક ભાવથી અવકાશ હેતો નથી તેને, પ્રત્યે નિષ્કળ જમ છે, અને સહેજ સત્સંગ ફળવાન થયો હોય તો પણ એ વિશેષ વિશેષ લોકાવેશ રહેતો હોય તો તે ફળ નિર્મૂળ થઈ જતાં વાર લાગતી નથી; અને ઔપત્ર, આરંભ પરિમિદના પ્રસંગમાંથી જે નિજજુદિ છોડવાનો પ્રયાસ કરવામાં ન આવે, તો સત્સંગ ફળવાન થવાનો સંભવ શી રીતે બને? જે પ્રસંગમાં મહાત્માની પુરો સંભાળાને ચાલે, તેમાં, આ છેવે તો અલંત અત્યંત સંભાળથી, સંક્ષેપીતે ચાલવું એ વાત નજ બુદ્ધિવા જેવી છે, એમ નિશ્ચય કરી પ્રસંગે પ્રસંગે, કાંઈ કાંઈ, અને પરિણામે પરિણામે, તેનો લક્ષ રાખી તેથી મોકળું થવાય તેમજ કંઈ કરવું એ શ્રી વર્દમાન સ્વામીની છાંડરથ મુનિચર્યા ઉપરથી યોગ લેવાનો છે.

‘મોટા મુનિએને જે વૈરાગ્ય દશા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ તે વૈરાગ્ય દશા તો ગૃહવાસને વિષે જેને પ્રાપ્તે વર્તતી હતી, એવા થી મહાવીર મુનિપ્રભાદિ પુરો પછી ત્યાગને પ્રદણ કરી ચાલી નીકળ્યા એજ ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણું ઉપદેશ છે. ગૃહસ્થાદિવ્યવહાર વર્તે ત્યાંસુધી આત્મતાન ન ચાલ કે આત્મહાન હોય તેને ગૃહસ્થાદિ વ્યવહાર ન હોય, એવો નિયમ નથી. તેમ છતાં પણ માનીને પણ ત્યાગ વ્યવહારની ભલામણ પરમ પુરોએ ઉપદેશી છે, કેમકે ત્યાગ આત્મચૈત્તર્યને સ્પષ્ટ વ્યક્ત કરે છે; તેથી અને લોકને ઉપકારજનક છે તેથી, ત્યાગ અકર્તવ્યલક્ષે કર્તવ્ય છે, એમાં સંદેહ નથી. સ્વસ્થરપને વિષે રિચિત તેને ‘પરમાર્થ સંયમ’ કહો છે. તે સંયમને કારણજન એવાં

કોઈ માની પુરોએ તે સંયમનો પણ નિષેધ ક્યો નથી. પરમાર્થની ઉપેક્ષાએ લક્ષ્યવગર-જે ‘વ્યવહાર સંયમ’માંજ ‘પરમાર્થસંયમ’ની માન્યતા રાખે તેના ‘વ્યવહારસંયમ’નો તેનો અભિનિવેશ ટાળવા નિષેધ ક્યો છે, પણ ‘વ્યવહારસંયમ’માં કંઈપણ પરમાર્થની નિમિત્તતા નથી એમ માની પુરોએ કહ્યું નથી. પરમાર્થના કારણબૂત એવા ‘વ્યવહારસંયમ’ને પણ ‘પરમાર્થસંયમ’ કહ્યો છે. પ્રારબ્ધ છે એમ માનીને માની ઉપાધી કરે છે એમ જણાતું નથી, પણ પરિણતિથી દ્રષ્ટ્યા છતાં, ત્યાગવા જતાં બાલ કારણો રોકે છે, માટે માની ઉપાધિ સહિત દેખાય છે; તથાપિ તેની નિવૃત્તિના લક્ષને નિલ બને છે.

‘મહાવીર સ્વામિના દિક્ષાના વરણીમાંની વાત-સ્વરૂપ-જે વિચારાય તો વૈરાગ્ય થાય. એ વાત અદ્વિબુત છે. તે બળવાન અપ્રમાદી હતા. તેઓને ચારિત્ર વર્તવું હતું, પણ જ્યારે જાણ્યારિત્ર લીધું ત્યારે મોક્ષે ગયા.

‘જન્મથી જેને મતિ, ક્રુત અને અવધિ એ ત્રણ માન હતાં, અને આત્મોપયોગી એવી વૈરાગ્ય દશા હતી, અદ્યકાળમાં મોગકર્મ ફીણ કરી સંયમને પ્રદણ કરતાં મનઃપર્થવ નામનું માન પામ્યા હતા, એવા શ્રીમદ્ મહાવીર સ્વામી, તે છતાં પણ આરવર્ષ અને સાઠ છ માસ સુધી માનપણે વિચર્યા. આ પ્રકારનું તેમનું પ્રવર્તન તે ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તવાનાં કોઈ પણ જીવે અત્યંતપણે વિચારી પ્રવર્તવા યોગ્ય છે એવી અખંડ શિક્ષા પ્રતિબોધે છે. તેમજ જિન જેવાએ જે પ્રતિજ્ઞાની નિવૃત્તિ માટે પ્રયત્ન કર્યું, તે તે પ્રતિજ્ઞામાં જન્યમત રહેવા યોગ્ય કોઈ જીવ ન હોય એમ જણાવ્યું છે, તથા અનંત આત્માર્થનો તે પ્રવર્ત નથી પ્રકાશ ક્યો છે. જેવા પ્રકાર પ્રત્યે વિચારનું વિશેષ રિચરપણું વર્તવું ઘટે છે. જે પ્રકારનું પૂર્વપ્રારબ્ધ મોગવ્યે નિવૃત્ત થવા યોગ્ય છે, તે પ્રકારનું પ્રારબ્ધ ઉદારીનપણે વેડવું ઘટે. જેથી તે પ્રકાર પ્રત્યે પ્રવર્તનાં જે કંઈ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે પ્રસંગમાં જન્યમત ઉપયોગ ન હોય, તો જીવને સમાધિ-વિરાધના ચતાં વાર ન લાગે. તે માટે સર્વ સંગભા-

એકે તેવા પ્રસંગ પ્રત્યે પ્રવૃત્તિ થવા દેવી ધટે; તોપણ તે પ્રકાર કરતાં સર્વાશ-અસંગતા જન્મે તે પ્રકાર બળવો ધટે છે.

‘વીતરાગનો કહેલો પરમ શાંત રસમય ધર્મ પૂર્ણ સસ છે, એવો નિશ્ચય રાખવો. જીવના અનઅધિકારીપણાને લીધે તથા સત્પુરૂષના યોગ વિના સમજાતું નથી; તોપણ તેના જેવું જીવને સંસારરોગ મટાડવાને ખીલું કાઢ દિતકારી ઔપધ નથી એવું વારંવાર ચિંતવન કરવું. આ પરમતત્ત્વ છે તેનો મને સદાય

નિશ્ચય રહો; એ મથાર્થ સ્વરૂપ મારા હૃદયને વિશે પ્રકાશ કરો, અને જન્મમરણાદિ બંધનથી અત્યંત નિવૃત્ત થાઓ! નિવૃત્ત થાઓ!! હે જીવ! આ કલેશરૂપ સંસાર યકી વિરામ પામ, વિરામ પામ; કાંઈક વિચારપ્રમાદ છોડી ભગ્યત થા! ભગ્યત થા!! નહીં તો રત્નચિંતામણિ જેવો આ મનુષ્ય દેહ નિષ્ફળ જશે. હે જીવ! હવે સત્પુરૂષની આજ્ઞા ઉપાસવા થોડાં છે.’

‘શાન્ત’

જય શ્રી મહાવીર.

(શ્રી દેવવાયકની સ્તુતિ પરથી-રાગ ભૈરવી ગઝલ.)

પુકારું જય, મહાવીરની, મહાવીર જયવંતા રહો!
લોકો! વડો સૌ સ્થાનમાં, ‘મહાવીર જયવંતા રહો’!
આ વિશ્વ સચરાચર ભર્યું, જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં જીવ છે,
તે જીવતત્ત્વને ભણુતા, મહાવીર જયવંતા રહો!
જગના યુર. જગને સદા આનંદ દેનારા પ્રજા,
જગનાથ ને જગખંડુ એ, મહાવીર જયવંતા રહો!
ભાગવાન એ જગના પિતામહ, ને પ્રભાવ છે શાસ્ત્રના,
તીર્થકેશમાં અનંતના, મહાવીર જયવંતા રહો!

લોકો તથા યુર એ પ્રસુએ ધર્મને ઉપદેશિયો,
એ વીર ને મહાત્મા બધે, મહાવીર જયવંતા રહો!
જેણે બધા જગમાં કર્યો ઉદ્યોત નિશ્ચયથી ખરે,
તે વીર જિનતું બદ હો! મહાવીર જયવંતા રહો!
જેને નમ્યા સુરાસુરો, પૂજા ધોષ જેણે પાપની
તેણું સદા કથાણુ હો!, મહાવીર જયવંતા રહો!

તંત્રી.

મહાવીર-જયંતી.

(ખેરસદમાં ગત શ્રી મહાવીર જયંતી પ્રસંગે પ્રમુખ તરીકે આપેલું ભાષણ.)

જયદ્ જગજીવજોગિવિયાળઓ જંગમુદ્ જગાણંદો!
જગનાહો જગવંધૂ જયદ્ જગપિયામહો ભયવંદો!
જયદ્ સુધાણં પમવો તિત્થપરણં અપચ્છિમો
જયદ્ !

જયદ્ ગુરુ લોગાણં જયદ્ મહુપ્પા મહાવીરો ॥

—દેવવાયક—

+આ દેવવાયકકૃત એક વધુ ગાથા આમાં નીચે પ્રમાણે છે અને આ ત્રણ ગાથાનો સુજ્ઞાતીકાવ્યમાં અનુવાદ એમણે કર્યો છે તે આ લેખની ઉપર અમે આપ્યો છે:—

મંદં સર્વજગજ્જોગમ્સ મંદં જિણ્સ વૈરસ્સ ।

મંદં મુરારુનીમવ્સં મંદં પુવવ્સં ॥

તંત્રી.

નમો દુર્વારિરાગાદિવૈરિવારનિવારિણે ।

અર્હેતે યોગિનાથાય મહાવીરાય ત્તાયિને ॥
—હેમચંદ્રાચાર્ય.

આપે શીમાન અને બહુબુદ્ધિમાન ખીમ સુયોગ્ય વિચક્ષણ પ્રમુખની યોજના ન કરતાં આજની સમાનુ ગૌરવભર્યું ઉચ્ચ સ્થાન મૂકે આપી જે પ્રેમ પ્રદર્શિત કર્યો છે, તે માટે હું આપનો અનંતકરણથી આભાર માનું છું.

મહારી ન્યુતતાનો મૂકે આજ હોવા છતાં, હું અનેક ઉપાધિથી વ્યગ્ર હોવા છતાં અને માત્ર એક દિવસ પહેલાં મૂકે મૂચન કરવા છતાં આપના આમંત્રણને મેં માન્ય રાખ્યું તે એવા હેતુથી કે

રજ્યુ છવે રહીને, તેના વ્યવસાય લૌકિક ભાવ આટે આત્માને નિવૃત્તિ ન્યાં નથી આવતી, સાં હિતવિચાર-રજ્યા બીજી રીતે યત્ન સંભવતી નથી. એકની નિવૃત્તિ; તો બીજાનું પરિણામ યત્ન સંભવે છે. અહિતહેતુ એવો સંસાર સખધી પ્રસંગ, લૌકિકભાવ, લોકચેષ્ટા એ સૌની સંભાળ જેમ અને તેમ જતી કરીને-તેને સંક્ષેપીને-આત્મહિતને અવકાશ આપવો ધટે છે. આત્મહિત માટે સત્સંગ જેવું બળવાન બીજું નિમિત્ત કોઇ જગ્યાતું નથી; છતાં, તે સત્સંગ પણ, જે છત્ર લૌકિક ભાવથી અવકાશ શેતો નથી તેને, પ્રત્યે નિષ્ક્રમ જાય છે, અને સહેજ સત્સંગ ફળવાન થયો હોય તો પણ જે વિશેષ વિશેષ લોકાવેશ રહેતો હોય તો તે ફળ નિષ્ક્રમ થઇ જતાં વાર લાગતી નથી; અને શ્રીપુત્ર, આરંભ પરિગ્રહના પ્રસંગમાંથી જે નિજશુદ્ધિ છોડવાનો પ્રયાસ કરવામાં ન આવે, તો સત્સંગ ફળવાન થવાનો સંભવ શી રીતે અને ? જે પ્રસંગમાં મહાતાની પુરોહા સંભાળીને ચાલે, તેમાં, આ છવે તો અત્યંત અત્યંત સંભાળથી, સંક્ષેપીને ચાલતું એ વાત નજ બુદ્ધિવા જેવી છે, એમ નિશ્ચય કરી પ્રસંગે પ્રસંગે, કાર્યે કાર્યે, અને પરિણામે પરિણામે, તેના લક્ષ રાખી તેથી મોકળું ચલાય તેમજ કયો કરતું: એ શ્રી વર્દમાન સ્વામીની છત્રસ્થ મુનિચર્યા ઉપરથી બોધ લેવાનો છે.

‘મોટા મુનિએને જે વૈરાગ્ય દયા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ તે વૈરાગ્ય દયા તો ગૃહવાસને વિષે જેને પ્રાપ્તે વર્તતી હતી, એવા શ્રી મહાવીર ઋષિમાદિ પુરોહા પણ ત્યાગને ગ્રહણ કરી ચાલી નીકળ્યા એજ ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટ દૃષ્ટ્યું ઉપરેરે છે. ગૃહસ્થાદિવ્યવહાર વર્તે ત્યાંસુધી આત્મચાન ન થાય કે આત્મચાન હોય તેને ગૃહ-સ્થાદિ વ્યવહાર ન હોય, એવો નિયમ નથી. તેમ છતાં પણ યાત્રીને પણ ત્યાગ વ્યવહારની ભલામણ પરમ પુરોહાએ ઉપદેશી છે, કેમકે ત્યાગ આત્મચેત્યન્યને સ્પષ્ટ વ્યક્ત કરે છે; તેથી અને શોકને ઉપકારશ્રૂત છે તેથી, ત્યાગ અર્કતઅલક્ષ્યે કર્તવ્ય છે, એમાં સંશય નથી. સ્વસ્થરૂપને વિષે રિશિત તેને ‘પરમાર્થ સંયમ’ કહ્યો છે. તે સંયમને કારણશ્રૂત એવાં

કોઇ યાત્રી પુરોહાએ તે સંયમનો પણ નિષેધ કર્યો નથી. પરમાર્થની ઉપેક્ષાએ લક્ષ્યગર-જે ‘વ્યવહાર સંયમ’માંજ ‘પરમાર્થસંયમ’ની માન્યતા રાખે તેના ‘વ્યવહારસંયમ’નો તેનો અભિનિવેશ ટાળવા નિષેધ કર્યો છે, પણ ‘વ્યવહારસંયમ’માં કંઈપણ પરમાર્થની નિમિત્તતા નથી એમ યાત્રી પુરોહાએ કહ્યું નથી. પરમાર્થના કારણભૂત એવા ‘વ્યવહારસંયમ’ને પણ ‘પરમાર્થસંયમ’ કહ્યો છે. પ્રારબ્ધ છે એમ માનીને યાત્રી ઉપાધી કરે છે એમ જણાતું નથી, પણ પરિણતિથી છૂટયા છતાં, ત્યાગના જતાં બાલ્ય કારણે રોકે છે, માટે યાત્રી ઉપાધિ સહિત દેખાય છે; તથાપિ તેની નિવૃત્તિના લક્ષને નિલ બજે છે.

‘મહાવીર સ્વામિના દિક્ષાના વરધોડાની વાત-સ્વરૂપ-જે વિચારાય તો વૈરાગ્ય થાય. એ વાત અદ્ભુત છે. તે ભગવાન અપ્રમાદી હતા. તેઓને આરિય વર્તનું હતું, પણ જ્યારે જ્ઞાનચારિત્ર લીધું ત્યારે મોક્ષે ગયા.

‘જનમથી જેને મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ યાન હતાં, અને આત્માપયોગી એવી વૈરાગ્ય દયા હતી, અલ્પકાળમાં મોગકર્મ ફીણું કરી સંયમને ગ્રહણ કરતાં મનાપર્યવ નામનું જ્ઞાન પામ્યા હતા, એવા શ્રીમદ્ મહાવીર સ્વામી, તે છતાં પણ બારવર્ષ અને સાડા છ માસ સુધી જ્ઞાનપણે વિચર્યા. આ પ્રકારનું તેમનું પ્રવર્તન તે ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તવાનાં કોઇ પણ છવે અત્યંતપણે વિચારી પ્રવર્તવા યોગ્ય છે એવી અખંડ શિક્ષા પ્રતિભોષે છે. તેમજ જિન જ્વાએ જે પ્રતિજ્ઞાની નિવૃત્તિ માટે પ્રપાત કર્યું, તે તે પ્રતિજ્ઞામાં અજાગ્રત રહેવા યોગ્ય કોઇ છવ ન હોય એમ જણાવ્યું છે, તથા અર્તત આત્માર્થનો તે પ્રવર્ત નથી પ્રકાશ કર્યો છે. જેવા પ્રકાર પ્રત્યે વિચારનું વિશેષ રિચરણ વર્તીતું ધટે છે. જે પ્રકારનું પૂર્વપ્રારબ્ધ મોગએ નિવૃત્ત થવા યોગ્ય છે, તે પ્રકારનું પ્રારબ્ધ ઉદાસીનપણે વેડતું ધટે. જેથી તે પ્રકાર પ્રત્યે પ્રવર્તનાં જે કંઈ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે પ્રસંગમાં અજાગ્રત ઉપયોગ ન હોય, તો છવને સમાધિ-વિરાધના ચતાં વાર ન લાગે. તે માટે સર્વે સંયમ

કે તેવા પ્રસંગ પ્રત્યે પ્રવૃત્તિ થવા દેતી ધરે; તોપણ તે પ્રકાર કરતાં સર્વાશ્વ-અસંગતા જન્મે તે પ્રકાર બજવો ધરે છે.

‘પીતરાગને કહેલો પરમ શાંત રસમય ધર્મ પૂર્ણ સત્ય છે, એવો નિશ્ચય રાખવો. જીવના અનઅધિકારીપણાને લીધે તથા સત્પુરૂષના યોગ વિના સમજાતું નથી; તોપણ તેના જેવું જીવને સંસારરોગ મટાડવાને ખીલું કાંઈ દિતકારી ઔષધ નથી એવું વારંવાર ચિંતનન કરવું. આ પરમતત્ત્વ છે તેનો મને સદાય

નિશ્ચય રહે;’ એ વ્યાર્થ સ્વરૂપ મારા હૃદયને વિશે પ્રકાશ કરો, અને જન્મમરણાદિ બંધનથી અત્યંત નિવૃત્ત થાઓ! નિવૃત્ત થાઓ!! હે જીવ! આ કલેશરૂપ સંસાર યદી વિરામ પામ, વિરામ પામ; કાંઈક વિચારપ્રમાદ છોડી જાણ્યું યા! જાણ્યું યા!! નહીં તો રત્નચિંતામણિ જેવો આ મનુષ્ય દેહ નિષ્કળ જશે. હે જીવ! હવે સત્પુરૂષની આરા ઉપાસવા યોગ્ય છે.’

‘શાન્ત’

જય શ્રી મહાવીર.

(થી દેવવાચકની સ્તુતિ પરથી-રાગ બેરવી ગઝલ.)

પુકારે જય મહાવીરની, મહાવીર જયવંતા રહો!
લોકો! વહો સૌ સ્થાનમાં, ‘મહાવીર જયવંતા રહો!’
આ વિશ્વ સચરાચર ભર્યું, જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં જીવ છે,
તે જીવતત્ત્વને જાણતા, મહાવીર જયવંતા રહો!
જગના ચરે, જગને સદા આનંદ દેનારા પ્રભુ,
જગનાથ તે જગખંડુ એ, મહાવીર જયવંતા રહો!
ભગવાન એ જગના પિતામહ, તે પ્રભવ છે શાશ્વતા,
તીર્થંકરોમાં અન્તના, મહાવીર જયવંતા રહો!

લોકો તથા ચરે એ પ્રભુએ ધર્મને ઉપદેશ્યો,
એ વીર તે મહાત્મા બધે, મહાવીર જયવંતા રહો!
જેણે બધા જગમાં કર્યો ઉલોત નિશ્ચયથી ખરે,
તે વીર જિનનું ભદ્ર હો! મહાવીર જયવંતા રહો!
જેને નમ્યા સુરાસુરો, ધૂળ ધોઇ જેણે પાપની
તેનું સદા કથાણું હો!, મહાવીર જયવંતા રહો!

તઃપ્રી.

મહાવીર-જયંતી.

(જોરસદમાં ગત શ્રી મહાવીર જયંતી પ્રસંગે પ્રમુખ તરીકે આપેલું બાપણ.)

જયદ્ જગજીવજોષિધિયાણઓ જગગુરુ જગાણંદો
જગાણાહો જગવંદૂ જયદ્ જગપિયામહો ભયવંદા
જયદ્ સુઆણં પમવો તિત્થપરાણં અપચ્છિમો
જયદ્!
જયદ્ ગુરુ લોગાણં જયદ્ મહાપ્પા મહાવીરો ॥
—દેવવાચક—

આ દેવવાચકકૃત એક વધુ ગાથા આમાં નીચે પ્રમાણે છે અને આ ત્રણ ગાથાનો ગુજરાતીભાષ્યમાં અનુવાદ અમોએ કર્યો છે તે આ લેખની ઉપર અમે આપ્યો છે:—

મદં સવ્યજગ્ગજોયગદ્સ મદં જિણદ્સ વીરદ્સ ।
મદં મુરાસુલીમયંદ્સ મદં ધુયરવદ્સ ॥

તઃપ્રી.

નમો દુર્વાસ્તગાદિવૈરિવારનિવારિણે ।
અર્હતે યોગિનાથાય મહાવીરાય ત્તયિને ॥
—હેમચંદ્રાચાર્ય.

આપે શ્રીમાન અને બહુશુદ્ધિમાન બીજા સુયોગ્ય વિચક્ષણ પ્રયુષની યોજના ન કરતાં આજની સમાનું ગૌરવભર્યું ઉચ્ચ સ્થાન મને આપી જે પ્રેમ પ્રદર્શિત કર્યો છે, તે માટે હું આપનો અન્તઃકરણથી આભાર માનું છું.

મહારી ન્યુનતાનો મને ખ્યાલ હોવા છતાં, હું અનેક ઉપાધિથી વ્યગ્ર હોવા છતાં અને માન એક દિવસ પહેલાં મને સૂચન કરવા છતાં આપનો આમત્રણને મેં માન્ય રાખ્યું તે એવા હેતુથી કે

જો નિમિત્તે ઉત્સાહી વીરપૂજક બંધુઓના અને વીરભૂમિનાં દર્શનનો મહત્ત્વ લાભ થશે.

પ્રાચીન સંસ્કૃત ઉદ્ધેઓમાં જેને બૃહર (બૌર) સિદ્ધિ મહારથાના નામથી ઓળખાવેલ છે, જ્યાંના સાહિત્યોમાં બંધુઓએ લખાવેલાં સૈકાઓ પહેલાંનાં તાકડપત્રીયાદિ પુસ્તકો અને જ્યાંના ધર્મપ્રેમી બંધુઓએ પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી સૈકાઓ પહેલાંની જૈન પ્રતિમાઓ અભારે પણ જેવામાં આવે છે. જ્યાંની ભૂમિને પ્રભાવશાલી હીરવિજયસુરિ જેવા સમર્થ મહાત્માઓએ પાવન કરી હતી, જ્યાં પેટલાદનું એથેય ભોગવતા જયંતસિંહની-વીરમંત્રી વસ્તુપાલના સુપુત્રની એક સમયે આરા મનાવી હતી, જ્યાંની વીરભૂમિએ ભારતમાતાની સ્વતંત્રતા માટે તન, મન, ધનથી અસાધારણ પ્રયત્ન કરનાર વિઠ્ઠલભાઈ, વલ્લભભાઈ જેવા વિખ્યાત વીરનેતાઓને આગળ મૂક્યા છે, જ્યાં ધીયુત ગોપાલદાસજી જેવા રાજ-ગોળીના નેતા તરીકે સત્યાગ્રહી વીરોએ રાજભયની પણ પરવા કર્યા વિના, કટ્ટપરપરાને ગણકાર્યા વિના મુન્દરશાસ્ત્રીશ્રીને વશ થયા વિના, રાજ-અજાદિ સ્વીકાર્યા વિના પણ સર્વતંત્રસ્વતંત્ર સરકાર રહામે ધર્મયુદ્ધ માંડ્યું હતું અને દૃઢ નિઘપથી અંતે અહિં-સંતો વિજયપૂર્વક ફરકાવવા સાથે સાધ્વસિદ્ધિ જેળી હતી, લવિષ્યમાં પણ પ્રસંગ પડે તો પરમપ્રિય તીર્થોધિરાજ 'શ્રી શત્રુજય' પ્રતિ ચયેલા અન્યાયને દૂર કરાવવા જ્યાંના ઉત્સાહી વીરબંધુઓ જ આગળ આવે એવી પૂછી સંભાવના છે; તેની સિદ્ધિભરિણી બોરસદની પુરુષભૂમિનાં દર્શન કરવા કોણ ન આકાં-પોય ? એ આકર્ષણથી આકર્ષાઈને હું પણ આજે મહાવીર જન્મજયંતીના મંગલમય પ્રસંગે આપની સમક્ષ ઉપસ્થિત થયો છું.

અખ્યાલમાંની એને પણ અગમ્ય, વચસીઓથી

મહાવીર

પણ અવાચ્ય, આંખવાળા-

એને પણ પરાંક એવા પ્રભુ

મહાવીરના વિષયમાં સ્થુલ-

હરિએ વ્યતન કરતું એ પણ સાદસ કહી શકાય.

જેમની સ્તુતિ કરવામાં ગોશીઓની પણ અચકિત

હોય, ત્યાં અન્યની શી ગણના ? તેમ છતાં તેમના

શુભો પ્રયે અતુરાગ આપણને તેમ કરવા પ્રેરે છે. 'શુભે યથાશક્તિ યત્નનીયમ્' - શુભ કર્મમાં શક્તિ પ્રમાણે ચલ કરવો જોઈએ-એ નિયમ આપણને પ્રેરણા કરે છે.

આજે તે પરમપવિત્ર તિથિ છે કે જે તિથિએ આજથી અઢી હજાર વર્ષ ઉપર જગદુદ્ધારક, જગ-દુરુ, જગનાથ, જગદ્ગંધુ, જગસિતામહા વિગેરે વિશેષણો જેને વાસ્તવિક રીતે આપી શકાય, તે મહાત્મા મહાવીરદેવનો આ ભારતભૂમિમાં જન્મ થયો હતો. જેમના પવિત્ર જન્મપર્વના દિવસે પ્રાચિ-માત્રને પ્રભોદ પ્રકટયો હતો, ક્ષત્રિયકુટુંબમાં આજે જેમના જન્મમહોત્સવનો આનંદ ઉજવાઈ રહ્યો હતો, આજે જેમના જન્મથી સિદ્ધાર્થરાજ અને ત્રિશ-લાદેવીના આહ્વાદની અવધિ ન હતી, એ પ્રભુ મહાવીરનું ચરિત્ર આપણે પ્રતિવર્ષ પૂર્વપણપર્વમાં શ્રવણ કરીએ છીએ, એથી આપણને એ અપરિચિત નથી. આચારાંગ, સૂત્રકૃતાંગ, આવશ્યક વિગેરે અનેક સૂત્રોમાં અને બીજા અનેક ઔપદેશિક તથા ચરિત્ર-ગ્રંથોમાં પ્રભુ મહાવીરનું ચરિત્ર દર્શાવેલું છે. પ્રભુ મહાવીરનાં સેંકડો સ્તુતિ-સ્તોત્રો મૂળી આવે છે, પ્રભુ મહાવીરનાં સેંકડો સ્મારકો-મંદિરો, સ્તુતિઓ વિગેરે અદ્યાપિ જેવામાં આવે છે; એ શું સંચયે છે ? મહાવીર પ્રતિ ભક્તિમાય.

અઢી હજાર વર્ષ ઉપર યદ ગયેલા મહાવીર

પ્રયેઆપણો ભક્તિભાવ કેમ ?

મહાવીરપ્રત્યે ભક્તિ- એવો સહજ પ્રશ્ન થાય,

ભાવ કેમ ? પરંતુ આપણે વિચારીશું તો

જણાશે કે-તેમના અસાધાર-

ણ શુભોએ જ લોકોને ચોતાનાં તરફ આકર્ષ્યા છે.

એથી તો ૧૪૪૪ ગ્રંથોના પ્રણેતા જન્મથી આજણ

છતાં જૈનાચાર્ય સુપ્રસિદ્ધ હરિભદ્રસુરિ કહે છે કે-

ચન્નુને નઃ સ ભગવાનરયોઽપિ નાચ્યે, સાક્ષાત્

દ્રષ્ટવર પક્તમોઽપિ વૈષામ્ ।

મુત્ત્યા વચઃ મુચરિતં ચ પૃથગ્ વિદ્યેયં, વીરં

ગુણાતિશયલોલતયા થિતાઃ સ્મઃ ॥

નાસ્માકં મુગતઃ પિતા ન રિપવસ્તીર્થ્યા ધનં

નૈવ લે-

વંતે નૈવ તથા જિનેન ન હૃતં કિંચિત્ કળાદાદિભિઃ
કિન્ત્વેકાન્તજગદ્વિતઃ સ ભગવાન્ વીરો યત-

દ્વામલે

પ્રાપ્યં સર્વમલાપદતૃત્ત્વં ચ યતસ્તદ્ભક્તિમન્તો વયમ્

—લોકતત્ત્વનિર્ણય.

ભાવાર્થ:—તે ભગવાન મહાવીર કંઈ અમ્હારા
બધું નથી અને બીજા દેવો. અમ્હારા શત્રુ નથી,
વળાં એમાંથી એકને અમે સાક્ષાત્ જોયેલ નથી;
પરંતુ તેઓનાં વચન અને ચરિત્રને જુદાં જુદાં સાં-
ભળી યુક્તોના અતિશયથી અધિક એવા વીરપ્રજાના
અમ્હે આશ્રિત થયા છીએ.

સુગત (જિન) એ અમ્હારા પિતા નથી અને
અન્ય મતવાળા અમ્હારા દુશ્મનો નથી, તેઓએ કે
જિને અમ્હને ધન આપ્યું નથી અને કષ્ટાદ વિગેરેએ
દહ્યું નથી; પરંતુ જે કારણથી તે વીરભગવાન એકાં-
તથી-નિષ્કે જે જગતના હિતકર છે અને જેનું નિર્માણ
વાક્ય સર્વ મળને હરનાર છે, તેથી અમ્હે તેમના
પ્રત્યે ભક્તિવાળા છીએ.

પ્રશ્ન મહાવીર જગતમાં વર્તતા સકલ પ્રાણિ-
જના બધું કહી શકાય. કારણ

જગદ્બધુ કેમ ? કે—સકલ પ્રાણિસુદાયના
રક્ષણને તેઓએ ઉપદેશ
આપેલા છે, તેમજ તે પ્રાણીઓને સુખમાં સ્થાપન
કરતા હોવાથી તે જગદ્બધુ કહી શકાય. મહાવીર
દરબાણું છે કે—

“સઘ્વે પાળા સઘ્વે મૂયા સઘ્વે જીવા સઘ્વે
સત્તા ન હંતવ્યા ન અજ્ઞાવેયવ્યા ન પરિચેતવ્યા
ન ઉવહવેયવ્યા પસ ધમ્મે સુદ્ધે ધુવે નીપ-
સાસવ સમેચ્ચ લોયં લેયન્નેદિં પવેરપ્પ.”

—આચારાંગસૂત્ર.

ભાવાર્થ:—સર્વપ્રાણ, સર્વજીવ, સર્વજન, સર્વ-
સત્ત્વને ન હણવા, ન ક્ષેપ ઉપજાવવો, ન પરિતાપ
ઉપજાવવો, ન ઉપદ્રવ કરવો આ ધર્મ શુદ્ધ દુષ્ટ
ન્યાય શાશ્વત છે. લોકને સમ્યક પ્રકારે જાણી એ-
નોએ જણાવ્યો છે.

પ્રશ્ન મહાવીર દરમિયાની અહિંસાને દ્વિપત કરવા,
તેને કલંકિત દર્શાવવા કેટલાકાએ પ્રયત્ન કરી બોલ્યા,

પરંતુ પરિણામે પરંપરાએ અહિંસાને જ પ્રાધાન્ય
મળ્યું છે. વૈરપરંપરાને અટકાવવા, જગતમાં સર્વ-
શાંતિ સ્થાપવા, જગતના કલેશ-કંકાસોને દૂર કરવા
કામિક, વાચિક, માનસિક હિંસાને ત્યાગ એ કેટલો
આવશ્યક છે એ જગતના ઇતિહાસનો ગંભીર સૂક્ષ્મ
અભ્યાસ કરનારા સમજી શકે છે અને ત્યારેજ એ
સર્વત્ર પ્રજાનાં પ્રરેષણાં અહિંસાતત્ત્વની ઉત્તમતા
વિચારી શકે છે.

જગતને-જગદ્વર્તી સકલ સત્ત્વને નરક વિગેરે
દુર્ગતિમાં પડતાં અચાવનાર

જગત-પિતામહ હોવાથી, તે સંબંધી ભય,
અપાયથી રક્ષણ કરનાર હો-
વાથી ધર્મ એ જગતપિતા કહી શકાય અને એ જગ-
તિતા ધર્મનો પણ અર્થથી ઉપાદેશ હોવાથી પ્રશ્ન
મહાવીર જગતપિતામહ કહી શકાય.

જે સમય ઐશ્વર્યથી, રૂપથી, યશથી, લક્ષ્મીથી,
ધર્મથી અને સમગ્ર પ્રયત્નથી

ભગવાન મહાવીરની યુક્ત હોવાથી ‘ભગવાન’ કહે-
સમતા

વામ છે. કર્મનું વિદારણ કર-
વાથી સાકાળનાર વરસની ધૈર
ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યાથી શોભતા હોવાથી, અચિન્ત્ય વીર્યયુક્ત
હોવાથી જે વીર કહેવાય છે, તેમજ કપાયજન્ય, ઉપ-
સર્ગજન્ય, પરિપક્વ-જન્ય, ઇન્દ્રિયાદિ, શત્રુગુણજન્ય કરવામાં
જે મહાન વીર હોવાથી યથાર્થ મહાવીર કહેવાય છે.
અચિન્ત્ય શક્તિવાળા ભય-ભૈરવાદિથી ન હરનાર
નિષ્પ્રકંપ એ મહાવીરની ધૈર તપસ્યા, એ મહાવીરે
સમભાવથી સદન કરેલ ધૈર ઉપસર્ગો અને પરિવહોનું
વર્ણન કરતાં પણ કંપારી છૂટે એ સમતારસના સાગર
મહાભાગ, અપકારિજનો પર પણ ઉપકાર કરનાર-
અપરાધી જનો પર પણ કૃપા-કરુણાભરી અગ્નિ નજ-
રથી જોનાર એ કરુણાસિંધુ મહાવીરના પવિત્ર જીવ-
નની ઉત્તમતા શું વર્ણવીએ ? શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે સમ-
ભાવ. રાખનાર-રાગ-દ્વેષ કરવાનાં પ્રયત્ન કારણો ઉપ-
રિયત થવા છતાં, જગતના રક્ષણ અને ખુશ કરવાનું
બલ સામર્થ્ય હોવા છતાં રાગ-રોષાદિને લેશ માત્ર
પણ અવકાશ ન આપનાર એ વીતરાગ, વીતદ્વેષ
વીરપ્રજાનો મહિમા કદ રીતે વર્ણવી શકાય ? એમના

અની સિદ્ધિમાં સહાયભૂત એ સમતારસને આપણે પણ જીવનમાં ઠેરઠો ઉતાયો છે. અને ઠેરઠો રવાની આવશ્યકતા છે એ વિચારવાનું કર્તવ્ય પણ છે.

આપણે પ્રભુ મહાવીરની જ્યંતી ઉજવી ત્યારે જ કહી શકાય, જ્યારે આ-
ત્મીની સફલતા પણ એ પ્રભુના કરમાવેલા પવિત્ર માર્ગે પ્રયાણ કરીએ.
પણી ઉજવેલી જ્યંતી ત્યારે જ સફળ થઈ શકે જ્યારે આપણે આપણાં વૈભવસ્થોતે, ક્ષુદ્રકલહોતે, ગ્વા કચેરાકંઠાસોતે, પરસ્પરના કુસંપને તિયાંજલિ આપણી શક્તિ અને અમૂલ્ય સમયનો દુર્વ્યય નાં એ પ્રભુ મહાવીરના જીવનમાંથી ઉત્તમ ક્ષમા, દૈવ, આર્જવ, નિર્લોભતાને આપણા જીવનમાં ઉતા-
એ. વિષયજય, ક્ષયાજય, ઈદ્રિયજય, મનોજય

કરવા પ્રયત્ન કરીએ. પ્રભુ મહાવીરે પ્રરૂપેલ ગંભીર સૂક્ષ્મ સત્ય વર્તમાને-ગદન સિદ્ધાંતોને સ્વયં સમજી અન્યને સમજાવવા-તેનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરીએ. અજ્ઞાનથી, પક્ષપાતથી કરાતા અક્ષમ્ય અસત્ય આલેષોના પણ શાંતિથી પ્રત્યુત્તર આપી અજ્ઞાન લેખક-વક્તાઓની સ્ખલનાઓ શાંતિ-સમાધાનીથી સુધરાવવા પ્રયાસ કરીએ. અને એ રીતે કંઈક અંશે જો વરમાત્મા મહાવીરને પુનિત પગલે ચાલીશું તો અવશ્ય આપણી ઉજવેલી જ્યંતી સફલ થશે, અને આપણે સામ્યસિદ્ધિ સઘ: સાધીશું.

આપે મહારા વક્તવ્યને શાંતિથી શ્રવણ કર્યું તે માટે આપનો પુન: આભાર માની મહાર વક્તવ્ય પૂર્ણ કરું છું.

વીર સં. ૨૪૫૪

ચૈત્ર શુ ૧૩

બોરસદ.

સાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી.

શ્રી વીરસ્તુતિ.

(રા. રા. ઉમેશ્વર દેવતચંદ બેશરીઆ B. A.)

ગીતિ.

જો દેવાણચિદેવો
જં દેવા પંજલી નર્મસંતિ ।
તં દેવ દેવ-મહિં
સિરસા વંદે મહાવીરં ॥

(અનુવાદ ગીતિ)

વંદુ છું શ્રી વીરને
નમે છે દેવા પ્રાંજલિ જોને
પૂજિત છે ઇદ્રેયી
વળા જે છે દેવ, દેવતાના)

અગણિત વંદન હો—કોટિશઃ ધન્યવાદ હો તે દાર્શનિક, ભયભંજન, મહાવીરને કે જેઓએ જાની પુરુષતીયિએ ચરમ દેહ ધારણ કરી, સાનુ-
વન જીવી, જનતાને સાચો માર્ગ દેખાડ્યો છે.

જગદગ્રસ્ત, શ્રી વીરપ્રભુના સર્વ ગુણોનું ધયા-
યન પવિત્ર કરતું તે દેવતાઓના ગ્રસ્ત માટે પણ

અશક્ય છે તો પછી મારા જેવા પામર માટે તો તે તદન અશક્ય હોય તેમાં શો સંદેહ ?

મનુષ્યવાણીને અગોચર, અતીંદ્રિય, અલખ અને અનુપમ તે શ્રી નિગમ્ય નાતપુત્રનું સ્વરૂપતો સ્વાનુભવજ દેખાડી શકે. યથાયોગ્ય દશા નહીં હોવાથી બાળકની માફક માત્ર હાથ પહેળા કરી ' તે જગદગ્રસ્ત મહાપુરુષ આવા-આવા હતા ' એજ મારે માટે કહેવાનું રહે છે.

પણે પણ, સમયે સમયે સ્મરવા ચોગ્ય છે તે ચતુર્જય મહાવીર અને તેમનો જીવનસંદેશ. નહીં કે એકલા જ-મકલ્યાણક દિવસેજ. તેથીજ ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીએ ગાયું છે કે:—

"તુમ યુગ ગણ મંગાજો, ઝીલોને નિર્મળ ચાલે
અવર ન ધરો આદર, નિસદિન તોરા યુગ ચાલે
—ગિરઆર.

આસનઉપકારી ત્રિશક્તાતુલ્ય આજ્ઞથી આચરે અઢી હમ્મર વર્ષ પૂર્વે સર્વ કર્મો દૂર કરી, પોતાના સર્વ શુભો પ્રકટાવી શુદ્ધ સ્વરૂપે મોક્ષમાં પ્રકાશી રહ્યા છે. તેમનું અનંતયાન, અનંતદર્શન અનંતચારિત્ર અને અનંતવીર્ય આપણને મુગ્ધ બનાવે છે. તેજ આપણો આદર્શ છે. તેજ આપણું લક્ષ્ય છે. આપણો તે આદર્શ કંઈ અપ્રાપ્ય નથી. ત્રિકાળ અબાધ્ય સિદ્ધાંતો પ્રરૂપનાર શ્રી વીરપ્રભુની માફક તેમની અગાઉ અનેક અરિદ્ધાંતો તે આદર્શપદે પહોંચ્યા છે. અને પોતાના જ્વલંત દર્શાતરૂપ જીવનથી તે મહાપદે પહોંચવાનો તેઓએ માર્ગ બતાવેલો છે.

આદર્શો આપણને ભાવનાઓરૂપી પાંખો આપે છે. તે પાંખો વડે આપણે ઉડે અને ઉડે હરીએ છીએ. આપણે સ્વીકારેલો તે આદર્શ અત્યંત શુદ્ધ હોવાથી-શ્રી મહાવીર જેવા જિનેશ્વરોનાં જીવનોથી જીવનમાં ઉતરણેલાં હોવાથી-અને અનેક મહા-પુરુષોના જીવનમાં ઉતારાતો હોવાથી-અવલંબનરૂપે તે નિઃસંદેહ અતિ ઉપકારી છે અને તે આદર્શનું આનંદ પ્રતિષ્ઠા કરવા યોગ્ય છે.

આત્મવિકાસક્રમમાં સમજૂમિકાવાળાઓ સાથે મૈત્રી, ઉચ્ચ ભૂમિકાવાળાઓ તરફ પ્રેમાદ, ઉત્તરલી ભૂમિકાવાળાઓ ઉપર કરુણા અને અનામ-જડ તરફ માધ્યસ્થ એવી ઉચ્ચ ભાવનાઓ જીવી દેખાડનાર, શુણ્ઢિ, શુણ્ઢિમ અને શુણ્ઢિયાદકતાના માર્ગે જનાર અને તેજ માર્ગના ઉપદેશ, સત્પદાર્થોને અદ્વેષ, જિજ્ઞાસા, શુશ્રૂષા, શ્રવણ, સૂક્ષ્મબોધ, મીમાંસા, પ્રતિપત્તિ અને પ્રતિષ્ઠાની અદ્યંત યોગ્યતા સાધનાર મહાપ્રેમી, અનેકાંત વદનાર માત્ર નહીં પણ જીવનમાં ઉતારનાર, જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર્યના ઐક્યરૂપી અદ્વિતીય મૈત્રિક મોક્ષમાર્ગ બતાવનાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું જીવન આજના જડવાદના વાતાવરણમાં સમજીતું સુરેકલ થઈ પડ્યું છે તોયે તેનાં ચોક્કસ પણ અમીમય સ્મરણો અપૂર્વ શાંતિ બોલે છે. અવનવો ઉદ્ધાસ અર્પે છે, અને દિવ્ય પ્રેરણાઓ પ્રેરે છે, અને સ્વાભાવિક રીતેજ કવિ જિનહર્ષનાં ચંદ્રોમાં એમ ગવાઈ જાય છે કે:—
લટપટતું હવે કામ નહીં છે, પ્રત્યક્ષ દર્શન દીને,
ધુઆડે ધીણું નહોં સાહીબ પેટ પડ્યાં પતીને.

—સેવક—

પ્રભુના પ્રત્યક્ષ દર્શન સિવાય અન્ય કંઈ ઇચ્છા યતી નથી. રસોડાના ધૂમાડથી કંઈ બાળક રીઝાતો નથી. પેટમાં અમ પડે ત્યારેજ તેને પ્રતીતિ થાય. તે બાળકના જેવીજ આપણી સ્થિતિ છે.

શ્રી વીરનું પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય તોજ સર્વે અધ-ગ્રાઓ-આંતર બાહ્ય સર્વે મતમતાંતના ક્લેશો તરતજ દૂર થાય કારણ કે શ્રી આનંદજનન મહારાજનાં નીચેલા ચંદ્રોમાં મને અતિ વિશ્વાસ છે.

‘દર્શન દોઢે તુમ તણુરે, સંશય ન રહે વેધ,
દિનકર કર બર પ્રસરતારે, અધકાર પ્રતિષેધ;
—વિમલજિન.

એમ ઘેટાના ટોળામાં ગયેલો અને સ્વભાન ભૂલેલો સિદ્ધ બીજા ખરા સિદ્ધને ભેટીને પોતાનું સ્વરૂપ સમજે છે તેમ શ્રી વીરપ્રભુના પ્રત્યક્ષ દર્શનથી આપણને આપણું આત્મસ્વરૂપ સદાજે સમજાઈ જાય. પણ નિર્વાણપ્રાપ્ત પુરુષનું પ્રત્યક્ષ દર્શન તો તેમના જેવા મુકત પુરુષોજ હોઈ શકે. આપણા માટે તો તે અશક્ય છે. આપણે માટે તો રહું છે તેમનું પરોક્ષ દર્શન-તેમના સિદ્ધાંતો અને તેમનાં અલૌકિક જીવનના કેટલાંક સંસ્મરણો અને તે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ દર્શનની દુર્લભતા માટેયે શ્રી આનંદજનનએ ખરૂં ગાયું છે કે:—

ધાતિ કુમર આઝા અતિ ધણા, તુજ દરિયણુ જગનાથ,
ધીમઈ કરી મારગ સંચરૂં, એજુ ઘોષ ન સાથ;

—ત્રિશલાનંદન દરિયણુ તરસીયે,

શ્રી મહાવીરનું જીવન એજ તેમનો જીવનોપદેશ અને સિદ્ધાંત તેજ જ્ઞાન ક્રિયાનું ઐક્ય નથી ત્યાં અંતર નિઘ્રમ અને બ્યવહારમાં નથી ત્યાં ભેદ વિજ્ઞાન અને કળાનો અને તેજ પરમાર્થનો પથ આ દિવ્ય જીવન આપણને ક્યાંથી સમજાય.

આ શુરમાં, કે જ્યાં જ્ઞાન અને ક્રિયા વચ્ચે રહે છે એક મહા સમુદ્ર તે ઉપર પૂલ કરવો રહ્યો પ્રજ્ઞાન સમ્યગ દર્શનનો સમ્યગ દર્શન કરે છે જ્ઞાન અને ક્રિયાને એકત્રીત અને એક રસ અને ત્યારેજ જવાય છે દિવ્ય જીવન અને નથી આવતો ત્યારે જીવન મરણનો ત્રાસ.

આવું સમગ્ર દર્શન શ્રી મહાવીરના જીવને સરળ અને મનજીવ આધારાળા આમંત્રિતક નયસારના ભવમાં પ્રાપ્ત થયું હતું. લાકડા પડાવવાના અતિ થ્રમ પછી ભૂખ લાગવા છતાં, જમવાનો સમય વીતી ગયો હતો છતાં, ભયંકર અટવીમાંથી હૃદયની સ્વસ્થતા સુખી તે યુનીની શોષ કરાવે છે. શોધીને આનંદ પામે છે. તેમને અનાદિથી સંતોષે છે. સંતોષીને સાંભળે છે, સાંભળીને આદરે છે, અને માર્ગ દેખે છે. સત્સંગની ઇચ્છા, સત્સંગની પ્રાપ્તિ અને સત્સંગમાંજ રહેવાપણું એજ જીવન પદ્ધતિ કરાવે છે, એજ દષ્ટિ-કેણુ ફેરવાવે છે. અને સન્માર્ગે ચડાવે છે. સાચા સંત પુરૂષો, સાચા યુનિવર્સી ખરેખર પારસમણી છે. દોહાંનું સોનું બનાવે છે. દોષદષ્ટિને શુદ્ધદષ્ટિમાં પલટાવી નાંખે છે. સત્સંગના આ દૃઢ સંસ્કારથી જ તે નયસારનો જીવ મરિચિ નામે શ્રી આદિનાથના પૌત્ર તરીકે જન્મેલ છે અને વૈરાગ્ય પામી તેમની પાસે જ બાળવયમાં દીક્ષા લે છે, પછી વૈરાગ્યનો પાપો કાચો હોવાથી અને હજી મનદૃઢ નહીં હોવાથી સંયમ ખરાબર રીતે પાળી શકતો નથી અને પોતાની અસ્વતા બતાવનાર ત્રિદંડીનો નવીન વેશ તે ધારણ કરે છે. પછી તે તે વખતે પછી સત્ય નથી ચૂકતા અને હંભને હંમેશને માટે દેશવરો જ દે છે. અને કહે છે કે સત્ય માર્ગે તો શ્રી આદિનાથનો છે. હું તો પામર છું અને તે માર્ગે જવા અશકત છું. આ ભવમાં મિશ્ર સત્ય બોલવાનો માંત્ર એકજ પ્રસંગ તે મરિચિના ભવમાં બન્યો. કે જેનું કહુ ફળ તેમને પાછળથી ભોગવવું પડ્યું. તે બાવી મહાપુરુષમાં નિર્ણયની સ્પષ્ટતા ધણે અંશે થઈ છે. પછી તેમાં નેષ્ટએ તેવી દૃઢતા હજી આવી જણાતી નથી. પછી વગર હથીયારના સિંહની સાથે હથીયાર છોડી લગનાર ત્રિષ્ટક વાસુદેવનો ન્યાય પુરસ્કાર લખવાનો નિર્ણય તે ઉચ્ચગામી જીવમાં તે દૃઢતા લાવે છે. આ દૃઢતા એક વખતે આઠા પગાવતી વખતે કંઈક ઉમસ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને કોરાર બને છે. ચમ્પા પાલકના કાનમાં સીસું રેડવા જેવો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય છે. પરંતુ તેજ કોરારનો પછી ઉત્સાહ ભવમાં સ્વાતંત્ર્ય અને સદનયીલતામાં પદાવતાર્ત અને તત્કાલીન આર્થ જગતમાં પ્રસરેલી અધ્યત્તવાને નુજાથી

ઉમેડી નાંખતાં અને ધર્મને નામે આલતી સત્તા અને હિંસા સામે પોકાર ઉઠાવતાં અને સંવર્જન હિતકર્મ તીર્થ પ્રવર્તીવતાં, આર્થ કે અતાર્થ, સ્ત્રી કે પુરુષ, ઉચ કે નીચ, સર્વને સમાન ગણતા અને સમાન ગણવા ઉપદેશ આપતા, આપણે શ્રીવીરને નેષ્ટએ છે. તેમની માતૃપિતામકિત, બ્રાતૃસ્નેહ અતુલ અંગબળ, મહા વૈરાગ્ય, અપૂર્વ આત્મગળ, અવર્ણનીય સહિષ્ણુતા, સર્વસંગ પરિત્યાગ, ધોર તપશ્રધ્ધા, મહાવિશાળ બાવનાઓ કેવળ જ્ઞાન સ્વસ્થતા અને સંપૂર્ણ અહિંસામય જીવન અને પ્રવચન ઉપર જેટલું બોલીએ અથવા લખીએ એટલું બોલું છે. નથી અત્યારે સમય તે ઉપર વધારે વિવેચન કરવાનો. હું તો અત્યારે એકજ શુદ્ધ ઉપર તમારું વિશેષ ધ્યાન ખેંચી વીરમીશ. અને તે સત્ અને અસત્નો વિવેક-સંખ્યગ દર્શન છે, અને તેજ આપણે પ્રથમ તો શિખવાનો અને સમજવાનો અને સાંક્રાહકા કરવાનો છે.

નેષ્ટએ છીએ અધ્યત્તવાને સ્થાને તત્ત્વાર્થ-મહાજર નેષ્ટએ છીએ. મત મતાર્થ સ્વમહત્વાકાંક્ષી પ્રયત્નોની જગ્યાએ આત્માર્થ આત્મનોગી સ્વયંસેવા. જડતાને સ્થાને ચેતનતા. કદામરૂઢને સ્થાને સત્યતા. સ્ત્રીકાર અને સત્યાગ્રહ શુષ્ક જ્ઞાન અને શુષ્ક ક્રિયાની જગ્યાએ જરૂર છે હવે જવડત જ્ઞાનક્રિયાની એકતાની. જેનું કેળવણી ખાતાઓના નેતાઓ સાંભળશે આવીર સંદેશ અને પ્રગટાવશે હવે સત્સંગી નયયુગ.

અને તેમ યશો ત્યારેજ જેન સમાજમાં સંગઠન યશે. એકમ જામશે, હૃદયની વિશાળતા આવશે, ધર્મમકિત રસ ઝરશે અને શ્રી વીર પ્રભુનાં અત્યારે સંકુચિત બનેલાં ચાસનમાં નવું નેત પ્રકાશશે. અને તે યશે અવરય શ્રીમહાવીર જીવનના સતત સંસ્મરણથી અને ઢાણે ઢાણે તેના આચરણથી.

તે શ્રી મહાવીર કેવા છે તો કે

(હરિગીત.)

સંસાર દાવાગિ તણી જવાળા બુઝાયા નીર છે. સંમોહ ધૂધી દૂર કરવાં, જે પ્રમંડ સમીર છે, માયારૂપી પૃથ્વી વિદારણ, તિલ્લુ દળ સમ ચર છે, મેર સમાનજ ધીર જે છે, જ્યવંત તે મહાવીર છે.

વીરચરિત્રનો લેખક

[તે કેવો હોવો જોઈએ ને તોણે લક્ષ્યમાં શું રાખવું ઘટે ?]

[લેખક—શુનિમહારાજ શ્રી દર્શન વિજયજી]

૧. ઉપોદ્ધાત.

સામાન્ય રીતે દરેક ધર્મોમાં અમુક પ્રકારનાં તત્ત્વો ને વિચિત્રતા જોવાય છે, તેમાં જેન તત્ત્વની અસર સ્પષ્ટ નીકળી જાય છે. સારાથ દેશમાં અદિત્યા મંદિર કાંઈ વક્તવ્ય હોય ત્યારે અનાયાસે જૈનધર્મની પ્રશંસા કરી જ પડે છે. આ અદિત્યા ધર્મના અંતિમ નિર્ધારક પ્રભુ મહાવીર છે. હરોહ સહદય જેના નામ ધારીને મુખે સોંજો, પ્રમાણિક પૂરાતત્ત્વ વિવેચકોના પાનીએ પાનીએ લુગો, કે નિષ્પક્ષપાતી જેનેતર લેખકોની ધર્મગીમાંસા તપાસો તેનાં એનિ-

૧ દરિયું જૈન ધર્મની પ્રાચીનતામાં જેન લખે છે કે—એ એક કોબી પુસ્તકમાં જેન દર્શનનું વર્ણન વાનેલ છે + + મહારાજ વિચરનરી દુર્યાનને ઇ. સ. ની આઠમી સદીમાં તિબેટમાં બૌદ્ધ વિદ્વાન હોય + મહારાજની સાથે સાક્ષાત્ કર્યા મંદિર પ્રખર પડિત જેનાવાળું કમલશીલને જોવાલાઈ હતા, આ રાજને કમલશીલની શુક્તિને યોગી નૈયાયિકોની શુક્તિથી વિશેષ બળવાન જેથી, આ ભારતીય નૈયાયિક (કમલશીલ)ની મરદનમાં જ્યમખાજા આરોપી અને તે વખતે તિબેટના અનુયાયિકો કમલશીલજીના અનુયાયી થયા.

ભારતવર્ષીય બૌદ્ધ ટેકકર સોસાયટીના રોડેટરી આજુ સરસ્વત્રીદાસ સી. આઈ. ઈ. ત્યારે હિંદુસ્તાનમાં બૌદ્ધ મત અને હિંદુમતનું સંપ્રદાય આવડતું હતું ત્યાર બૌદ્ધ મતના અને જેન મતના અનુયાયી અર્ધાથી નીકળી ચુક્યા, કાવેજ, કીનીશીયા, કીનસ્તીન, રમ અને મિથ દેશમાં પડેલા. અને આજાદ રહ્યા. (પૃ. ૧) તમે કહી શકો છો કે ચુત્તના પશુપત્ત Parnasas પર્વતનું બીજું નામ Devanagiri દેવાનગી કેમ પડ્યું ? પણ અમે કહી શકીએ છીએ કે જેન મતના રક્તિ પર્વતની કુપરિઓમાં રહેતા હતા જેથી તે પ્રથમનું નામ થયું અને ત્યાં દેવોના નિવાસની બાજુ હતી જેથી બીજું નામ પડ્યું. (પૃ. ૧૭)

જેમ ચુત્તનામાં હિંદીઓમાં રોડેટ અને પર્વતના નામો વિદ્યમાન છે તેમ મિથ દેશ (આફ્રિકા)માં અમેલોજી પણ

દાસિક નિર્ધાર્યતાતપ્ત તીર્થકર મહાવીરની જોરજોરથી કરેલી પ્રશંસા સંભળાશે.

અત્યારનો કાળ તે વિરામી સદીનો ઉત્તરાર્ધ અને વિરામી સદીનો ઉત્તરાર્ધ એટલે સ્વતંત્રતાની રચના, સ્વચ્છંદતાની રહેનસાહન, વાને મનમોજી કલ્પનાનો મધ્યાનહ.

અંગ્રેજ ગ્રંથકારોએ અસાર સુધી ઉકાવેલી જહેમતમાંથી એવું રહેતું પ્રતીત થાય છે કે તેમનાં વક્તવ્ય વાંચનાં આર્થવર્તના સંસ્કારોનો લોપ થાય પણ આર્થવર્તના ઉદાત લેખકોએ કૃષ્ણચરિત્ર, શુન્યચરિત્ર વિગેરે આધુનિક શૈલીથી લખી આર્થવર્તના જીવનદલાસમાં નવચેતન રેક્યું છે.

હવે માત્ર આધુનિક શૈલીમાં લખાએલા વીરચરિત્રની ખામી છે એમ કોઈ કહે તો તે સર્વથા યોગ્ય છે. કેમકે નવીનતામાં મોહ પામનારા પુરુષોના લક્ષ્યપટમાં વિશ્વાસાત્મક વીરચરિત્રની ધુમ્મા કેમ ન ચિતાય ?

આજુ વીરચરિત્ર લખવાની મારી બાવના થાય છે પણ તે તો લખાય ત્યારે ખરું ? તે દરમિયાન ખીજ ઘણાંય લેખકો “વીરચરિત્ર” લખવાનો પ્રયાસ કરે છે અને અચારગવાર તે મંદિરોનાં સાધનોની માગણી કર્યા કરે છે, એટલે મને જે જે સાધનો મળ્યાં છે તે ચોત્તાના વતનને વીસરી ગયા નહિ જે તેઓએ ત્યાંના જે પર્વતને Sumatrat સુમેર અને Caillas કેલાસનું નામ આપ્યું (પૃ. ૪૨)

એક Sursે સુખાનુસ્તા છે આજુસુખી ન્યાનાં મંદિરો અને મુર્તિઓ નિરતારની જેમાં માહુમ પડે છે. હિંદુસ્તાન કદીય (કેકે)માંથી મિથ અને નાતાલમાં જેન ધર્મ હતો (પૃ. ૨૫)

૫. લેખકાચ આર્થમુસાફર ગણનાના જેન સ્વરૂપ ઇ. સ. પૂર્વે ૬૦૦ વર્ષના છે. તે ભારતવર્ષની જુનામાં જુની ઇમારત છે, D. 1-10-19 Oriental

માત્ર નામાંતરો કે દેશભેદો છે." મી. ટાડ સાહેબે તો, ત્યાં સુધી શોધી કાઢ્યું કે "બૌદ્ધ દર્શનના ગોત્રિય અર્થનામાં ૧-આદિનાથ ૨-નેમનાથ ૩-પા-ર્થનાથ અને ૪-મહાવીરસ્વામી એ મુખ્ય બૌદ્ધો છે." સામાન્ય શોધમાં પણ જણાઇ આવે એવું છે કે-બૌદ્ધની ચોવીથીમાં આ નામોજ નથી. કારણ, તે જૈન તીર્થંકરોનાં નામો છે. છતાં શોધજોળની ધૂતમાં ટાડ સાહેબે આ ભૂલ કરી નાખી છે. જોકે ટાડ સાહેબની શોધમાં જૈનવતિ જ્ઞાનચંદ્રણની સંપૂર્ણ સહાય હોવા છતાં આ ભૂલ કેમ થઇ હશે? એ સમજાતું નથી પણ જેમ વકીલ મોહનલાલ ડી-દેસાઇ પાસેથી કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના વૃત્તાંત બહુી નવલકથા-કાર ડ. મા. મુનશીએ તેને મનગદત રચાનમાં ગોઠવી વિકૃતિય રૂપ આપ્યું છે, તેમ ટાડસાહેબે એજ ધોરણે મનસ્વીપણે કામ લીધું હોય તો આવી અનેક ભૂલો થાય એ સર્વથા બનવા જોગ છે પરંતુ ટાડજાન્ય-નના ચુજરાતી ભાષાંતરમાં આ ગોટાળો રહે અને તેના અર્થમાં સુમારાતું ટિપ્પન ન મુકાય એ પણ ચુજરાતી અનુવાદક માટે અદ્યાય ગણાય. ૨

એ તો સ્પષ્ટ છે કે-પારચાલ પંડિતોએ સરખા-પટ કરવાના પ્રવાહમાં તણાઇ, આવી અનેક અસત્ય વાતોને ઠોકર બેસારી છે એમાંથી ચોટી શોધીના પુરાવા તપાસી લઇએ.

૧. પ્રાચિન આયો પ્રખર જ્ઞાનવાળા હતા. જ્ઞાનના બજથી અને સુસાદરીમાં ચતા અનુભવથી વિશ્વાસના દરેક પ્રયોગોના સંપૂર્ણ જાણકાર હતા. તેઓને દેશ-દેશમાં જનતી વિચિત્ર ઘટનાઓની માહિતી બદલ-માંજ હતી જેથી તેઓ ઉત્તરિય લાગના છ માસવાળા દિવસ રાત્રીના જાણકાર હતા પણ આ વસ્તુવિચિત્ર બહુી સહાય તેવું હુદિસામર્થ્ય પ્રાચીન આયોને હોય એમ પાશ્ચિમાલ્ય પંડિતોના ખ્યાલમાં નજ ઉતર્યું.

૨. ચુજરાતી વસ્તુઓ કરનાર પણ ક્યારેક ગોટાળો કરે છે. કેમકે દિ-૦ સ્મૃતિપ્રકાશકરણમાં ફાર્જસ ગ્રન્થ-માળાના વસ્તુક્રમાં એવજ કહ્યું છે. અને આપાંતરના પદોમાં તથા દીપાવલિઓમાં વધારો કરી ચુજરાતના દલિદ-રને મનગદત આપી છે. (નુજા નવી સ્તરતિ ફા. કા. એવજ કહ્યું તથા દી-૦ સ્મૃતિપ્રકાશકરણમાં સ્પષ્ટકાર)

તેથી તેઓએ પરંપરાજ્ઞાનથી છ-છ માસના દિવસે જાણનાર આયોને યુરોપિઅન પ્રજાના સંતાન તરીકે જોળખાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

૨. ફર્થુસને નગ્ન સ્ત્રિઓની કેટલીક પ્રાચિન મૂર્તિઓ જોઇ બહેર કહ્યું કે "પ્રાચિન ભારત સ્ત્રિ-ઓને કપડાં પહેરવાનો ધારો ન હતો" અર્થાત તેઓ અસભ્ય હતી.

૩. તેજ ફર્થુસને મથુરાનું શિલ્પકામ જોઇ "હિંદમાં આવી કારીગરી હોઈ શકે નહોં. એમ માની નકી કહ્યું કે- "આ બધું ગ્રીસ શિલ્પીના પ્રયત્નનું ફળ છે.

૪. કેટલાક યુરોપિઅનોએ સૂર્યપ્રગ્નસિ-ચંદ્રપ્ર-ગ્નિ વિગેરે અંથો સાંભળેલા નહોં એટલે તેમણે આધારિત જ્યોતિષની બાબતમાં મત આપ્યો કે- "તે ગ્રીકનું અનુકરણ છે." "તે શિક્ષણ બાબિલનો પાસેથી મેળવેલ છે."

૫. કેટલાંએકને યુરોપિઅન મૂર નતિ સિવાયની કાળી-લાલ ચામડીવાળી કેમ્ બીજી નતિ જગતમાં વસે છે એવું સ્વપ્ન આવ્યું નહતું. એટલે તેમણે હિંદીઓને પ્રથમ દર્શનમાંજ "મૂર" નું ખીરદ આપી દીધું.

૬. કેટલાંએકને ધીર રસ સિવાયના અંથો પણ પદર્ભ-આખ્યાનમાં હોય છે એવું જ્ઞાન નહતું તેમજ તેમના વિશ્વકોષમાં આવી બાબત માટે એપીક સિવાય બીજો સંજ્ઞા ન હતો. જેથી રામાંધણ મહાભારતને દષ્ટિપથમાં આવતા વાર Epic કાવ્યની ગણતરીમાં ગોઠવી દીધાં.

૭. સંસ્કૃત ભાષાના અનભિદ બહીરર સાહેબે મહાભારતના કરાવેલા તરલુમામાંથી ઉપસ્યોદિયું જ્ઞાન મેળવ્યું. વળી અમદાવાદના સુભાઓ અને દીલ્હીના મોગલ ચંદેનચાહોના કે ચંદ્રગુપ્ત વિગેરેના રાજ્ય કાળના પૂર્વપશ્ચિમ દિંદના રાજ્યોના પરસ્પર સર્જનની બાબતમાં અજાણ હતા એટલે તે સાહેબે કૃષ્ણપાંડવોના ગાદ સર્જન કલ્પિતવાત તરીકે જોળ-ખાવવા પ્રમાણ આપ્યું કે- "હારિકા દસ્તિનાપુરથી ૭૦૦ કોપ દૂર હતું, માટે તેઓનો સર્જન અસંભ-વિય છે."

૮ યુરોપિયન સ્વચ્છ'દી 'શ્રીચિકર' નારિતકાની ખેડે સ્વચ્છ'દ વિહારી નવવક્રમાકાર સુનરી પથુ "મટ્યા ચોરાશી કરવા" માં રહેલ લખને-કાર્ય સમાપ્તિને સમજી શકેલ નથી. "મનુષ્યદેવ મોઘીરે ખોયો મણી હાથે ચઢ્યો" ના લખને ખેતી શકેલ નથી, અને ભાતુઈરી-પિંગલાનો કડવો સ્વાદ સમજેલ નથી, તેથી 'અર્વાચિન સાહિત્યનો પ્રધાનસ્વર' શિર્ષક પોતાના નિર્ણયમાં (૫૪-૩) પોત પ્રકારે છે કે- "પરભવનું હેત વિસરી આ લખનું આકર્ષણ, આ વિશિષ્ટતા નવાકાળના આખા સાહિત્યમાં તરત નજરે ચડે છે. અને તેજ પ્રમાણે નર્મદ પહેલાના કાળનું પ્રથમ લક્ષણ-પરભવનો પ્રેમ અને આ લખની અરચિ." ખરેખર 'આ લખ મીઠા, તો પરભવ કેણે દીઠા ?' તે આનું નામ.

૯ એક દેથી વિકાને પથુ યજ્ઞરાત કાઠિઆવા-ડમાં જૈનોની વસ્તી જાટે ખીન અનુભવી અતુમાન કરેલ છે. જે માટે મેં "યજ્ઞરાત-સૌરાષ્ટ્રમાં જૈનોનું સ્થાન" શિર્ષક નિર્ણય ૭ માસ પહેલાં લખેલ છે. અને પ્રસંગે બહાર મૂકીશ. પથુ આ બાળતમાં તે વિકાને ખાલી કલમ શાહી અને પત્રનોજ સદુપયોગ (?) કરેલ છે જે અહીં લખતો નથી.

આવી આવી ઘણી શોધખોળો યથા છે. આને 'શોધખોળ' એ નામ આપવું એ પથુ લાપાનો દુરુપયોગ કરવા જેવું છે.

તેઓએ આ શોધ કરવામાં પુરાણોના પથુ સારી રીતે આધાર રાખ્યો છે. જેથી આ જૂનો કરવામાં પુરાણના ગ્રંથો પથુ પૂરવણી રૂપ મનાય.

પ્રથમ લોકવાયકાની વસ્તુના મેયકમાંથી સૂચો રૂપે સુટલી કરી ત્રણ લાગ પાડયા. તે વાયકામંત્રક હાથ મગવેલ, યજુર્વેદ અને સામવેદ રૂપે પ્રસિદ્ધ છે. જનતા આવા વિભાગ કરનાર પુરુષને "વ્યાસ" એવા નામે ઓળખતી હતી. આ રીતે વેદ ઉપનિષદ અને પુરાણોના વ્યાસો જૂઠા જૂઠા છે. જેમકે-કૃષ્ણ, દ્વૈપાયન વ્યાસ, ઇત્યાદિ ઇલાદિ.

૭ વળી પત્રવાસી કાપિઓના પ્રતોચાર અને અ-ખ્યતમાં બ્રાહ્મણો તથા ઉપનિષદોનો સંગ્રહ થયો

છે સાર પછી તુરતમાં તેનાજ પુરાણોની રચના થઇ હતી.

ખંડિમ બાણ કહે છે કે- "વેદમાં શતપથ બ્રાહ્મણ વિગેરેના પુરાણો હોવાનું લખેલ છે" આ કથનથી આપણને ખીજ પથુ એક બાળત વિચારવાની રહે છે કે-નણુ ચાર હજાર વર્ષ પહેલાનાં વેદ-પુરાણોમાં અને અર્વાચિન કાળના વેદપુરાણોમાં અવરત તફાવત હોવાં બોધ્યે, જેમાં પ્રાચિનકાળનાં મણું સંયોનો વિકાર થયેલાં હોવાં બોધ્યે. કેમકે-તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદમાં કહેલા આદિવેદો અને પ્રાચ્યવેદોની શિન્નતા છે.

શતપથ પુરાણ વિગેરે અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. એટલે દશાવતાર વિગેરે બનાવડી કંયાઓનો નવો સંગ્રહ થયો જે પ્રસંગે કાળોતરે સમાજપ્રિય યતાં નવા પુરાણોની રચના થઈ છે. અને અત્યારે તેજ મોજુદ છે. વિદ્વસન વિગેરે અત્યારના યુરોપિયનો પુરાણકૃતિને ઘણીજ નજીકની-લગભગ બસો-મણસો વર્ષ સુધીની, માને છે. પથુ તે શોધ તત્ત્વ આંગ્રહ-મૂલક છે

વસ્તુતઃ તેમના ધારવા પ્રમાણે અને ખંડિમ બાણના કથન પ્રમાણે પોતાની નામના ફેલાવવાની અનિચ્છાવાળા યશોલિપ્સા રહિત નિઃસ્વાર્થી બ્રાહ્મ-ણોએ પ્રાચિન પુરાણોમાં માત્ર પોતાની કૃતિ ઉમેરી દીધી છે. તથા એ માન્યતા વિશ્વાસ કરવા લાયક છે કે પ્રાચિન બ્રાહ્મણવર્તીનું સ્થાન તદ્દન અર્વાચિન બ્રહ્મવર્તને લીધું છે.

આ ઉપલબ્ધ યતાં પુરાણોમાં જૈનધર્મ અને તીર્થંકરો સંગ્રહે બહુ વિચિત્ર ઘટનાઓ આજેખી છે કે આ પ્રમાણે કલ્પિત રંગો પુરાણો હોય એ પ્રસ્તુત પુરાણરચનાના ઇતિહાસથી સમજી શકાશે.

વિશેષ વખત જતાં અંતિમ તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી અને અંતિમ શુદ્ધ શાક્યસિદ્ધ લુદ્ધ લુદ્ધ છે; કેટલીક સંમાનતા હોવા છતાં બંનેના ધર્મપંથો

• ૩. પુરાણ માટે જુઓ; પ્રમજવતાકામાં આવેલ સુનિ ન્યાયવિન્યયનો. "જૈનધર્મ સંગ્રહે કંઈ કંઈ" નિર્ણય.

જુદા જુદા છે એવો મત અંધારો *૪ તે માટેના પુરાવા બૌદ્ધ ગ્રંથોએ પૂરા પાડ્યા. અને આગળ વધીને ૨૩ મા શ્રી પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર પણ ઐતિહાસિક પુરુષ છે, એ પણ પુરવાર યથ સુક્યું છે. એટલે અત્યારથી અડીદંતર વર્ષ પૂર્વે પણ જૈનધર્મ હતો; એ વાત અન્ય ગ્રંથોથીજ સિદ્ધ થઈ ચુકી છે.

શોધખોળની ખાતાવહી ઉકેલતાં ઉકેલતાં કેટલાં એક પુરાણોએ તેને પ્રુટી આપી છે. બર્સાના (બડલીના) વીરનિર્વાણ સંવત્-૮૪ ના શિલાલેખે નિઃશંકતા પ્રકટાવી છે, લદ્દાવતીના વીરાબ્દ-૨૩ ના શિલાલેખે (સમ્રાટ સંપ્રતિતી ધર્મલીપિએ) અને કલિંગસમ્રાટ ખારવેલની દસ્તિયુક્ત શિલાલીપિએ તો જૈનધર્મની પ્રાચિન જહોજલાલીનો નવો પડધોળ પાડ્યો છે.

હવે પછીના નવા પુરાણોએ “પાર્શ્વનાથ એ અમારા ભગવાધારી સંન્યાસી કે બ્રાહ્મણ હતા” આવી કહ્યવા ન કરે તો સારું.

હવે થી પાર્શ્વનાથ પ્રજુની પહેલાં જૈનધર્મ હતો કે નહીં? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં સંશોધકો માયું ખંજવાળે છે. કેમકે વેદ અને ઉપનિષદોમાં પ્રાચિન જૈનત્વનો કોઈ પુરાવો મળતો નથી. પાર્શ્વનાથ પ્રજુની પહેલાં જૈનધર્મ હશે નહીં એવી પુરાતત્ત્વોનાની માન્યતા છે. પુરાતત્ત્વના રસિક જોનો પણ આ બાબતમાં નવું અજવાળું પાડે તેમ લાગતું નથી.

હાલના સંશોધકો પ્રાચિન આચાર્યોના કયનને સત્યજ્ઞ તરીકે માનવાનો ઈન્કાર કરે છે. એટલે દાદાસાહેબ દેવર્ધિગણી ક્ષમાત્રમણ, શ્રી જિનમદગણી ક્ષમાત્રમણ કે શ્રી શિલાંકાચાર્યનું કયન હોય અથવા જ્ઞાનહસર શ્રી હીરનિજયસુરિ કે મદામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયયજ્ઞ મહારાજનો ઉદ્દેશ્ય હોય તો પણ આજનો પુરાતત્ત્વવિદ્ તેને સર્વથા માનવા તૈયાર નથી. તો પછી તેજ આજનો પુરાતત્ત્વવિદ્ “કે પણ અને તેમ કહે” તેજ અવિસંવાદ વાક્ય છે, એ

* ૪ આ માટે જુએ શ્રી ચારત્રસ્મૃતિ સીરીઝ નું પુસ્તક “જૈનરીથોનો દત્તિદાસ” ની પૃથ્વીમાં બધાએ જુનિ ક્ષાત્રવિજયનો “પ્રજુ મદાપીર અને નાગમણુજ” વિષેનું વિવેચન.

પણ શું સ્વતંત્ર વિચારકના મસ્તિકામાં ઉતરે ખરું?

આ ઉપરથી હું એમ નથી કહેવા માગતો કે અત્યંત યુગના સંશોધકો સર્વથા ભૂલ કરે છે, સમ્યક્ મારી નાખે છે, યાને ગપ્પજ સઘવે છે. કિંતુ મારો કહેવાનો હેતુ એવો છે કે-કેટલાક અસ્વાભાવિક વિષયમાં છાછરી માનવી જુદી કામ કરી રાક્ષસી નથી. મનુષ્યની રાતેન્દ્રિયમાં જેટલી ખામી હોય છે, તેટલા પુરતી ભ્રમો તેમના કાર્ય-પરિણામમાં આવે છે.

(૧) એક વખતે બધી ચીજોનું જ્ઞાન સર્વગ્ન પણ વગર અસંભવિત છે, જેમકે કેટલાક યુરોપિ-અનો યોગ બૌદ્ધગ્રંથો જોઈ કહે છે કે-“બૌદ્ધગ્રંથોમાં કુબ્જનું નામ નથી” જ્યારે લલિતવિસ્તાર નામના બૌદ્ધગ્રંથમાં કુબ્જની અસુર તરીકે પિછાણ કરાવેલ છે. તથા બીજું આવું કાંઈક અંશે આપણે ઉપર વાંચી ગયા છીએ વિગેરે. વિગેરે.

(૨) વળી કેટલાએક એવા કુદરતી નિયમો છે કે જે આપણે જાણતાજ નથી. જેમ સદરાના રણમાં જીવનારો જંગલી પોતાની બ્રમણભૂમિને જંગલ કહી બાંદ માને છે, એક ટાપુમાં વસતો ભરવાડ ફોનોગ્રાફ સીનેમા કે વાયરસેસની પોતાને અપ્રત્યક્ષ પીનાને સત્ય તરીકે સ્વિકારતો નથી અને હુંક જુદિવાળો દેડકો પોતાના કુવા સિવાય બીજું જંગલ માનવાને ઇનકાર કરે છે. આપણા જુદિવાળોની પણ અપ્રત્યક્ષ વાતમાં કેટલીકવાર આવીજ પ્રશ્નિ હોય છે. બેચક આ નિયમ દરેક વસ્તુ માટે એક સરખી રીતે લાંબ પાડી ચકાપ તેમ નથી. પરંતુ કેટલીક કુદરતી ઘટનાઓને સાચી માન્યા વિના ચાલી શકે તેમજ નથી. બંકિમ બાણ પણ કહે છે કે-પ્રાચિન ઇતિહાસના ધણાં તત્ત્વો અધકારમાં છવાઈ રહેલાં છે.

કેટલાક યુરોપિયનો તિર્થંકરોમાં મુમતિનાથ=સારી જુદિવાળા મોટા, વિશેષજ્ઞ. ચાંતિનાથ=ચાંતિ દેનારા, વિશેષજ્ઞ. કુંયુનાથ=કાંઈ નહીં, અર્થ વગરનું વિશેષ નામ. એવા કલ્પિત રૂપો ઘડાવી, તીર્થંકર જેવી કંઈ વસ્તુજ નથી એમ કહેવા માટે પ્રેરાય છે. પણ આ વાક્યપદનામાં તો એક જતનું ઉગાઉપણું છે. કેમકે લોકોને મદાવારતાના દરેક પ્રસંગોને આજ યોગીવી નદન નછવા કરી નાખ્યા છે; તેઓ કહે છે

માંડવો=પાંચાલના મનુષ્યો. પાંચાલી લગ્ન=પાંચા-
લ પાંચ ક્ષત્રિય જાતિનો પરસ્પર વ્યવહાર. કૃષ્ણ=
કૃષ્ણ મહાભારત=હિંદુ કલ્પનાપ્રધાન મોટું કાવ્ય.
ભરૂં ધાતુપદ્યથી કેળી કાઢેલ નામ. રામાયણ=
ભીંડાલી.....કલ્પાદિ.

એક બંગાળી યુવકે અસિ=તરવાર ધત્તાદિ રૂપ-
ના પ્લાસ્ટીના સાત્યા યુદ્ધને પણ ખૂબાવણ જેવું કલ્પ-
ચિત્ર કરાવ્યું છે. બકિમચંદ્ર બાણુએ પણ એજ
જે આલીને લસન=કિડા કરી. લાસનની શોધ=કિડા-
તુક. એવો મનસ્વી અર્થ કરી રૂપકપ્રધાની બાલિ-
તા વ્યક્ત કરી છે.

ગો. ના. ગાંધીએ તો પ્રભુમહાવીરનો જીવન વૃ-
ત્ત સત્ત્વ હોવા છતાં “અધ્યાત્મ મહાવીર” નિર્બંધમાં
તે રૂપક ગોઠવ્યું છે કે જેમાં સત્ય જીવન વસ્તુ
જોવાય જાય. યાને જેના વિવેકમાં પુરાવિદોનું
અભિલેખ મેળવવા છતાં નિષ્ફળતા જ સંભવે.

અર્થાત—રૂપક એ એક જાતની સાહિત્યક
દ્રિષ્ટિ છે. પણ તેને શોધખોળમાં સ્થાન નથી.

અહીં પ્રશ્ન એ થાય કે—પાણિનિની અષ્ટાધ્યા-
યેમાં “જિન” શબ્દજ નથી. જરૂર આપણે એક
પર્યવર્ણીય પ્રશ્ન છે. પણ પાણિનિમાં દરેક શબ્દોની
સેદ્ધિ કરેલ છે. એવું કાંઈ માની શકાતું નથી.
અંતે પાણિનિમાં મહાભારતના કેટલાંક નામો અરે
કૃષ્ણશબ્દ પણ ઉલ્લેખગોચર નથી. ઐતિહાસિક
પણ પાર્થનાથ મહાવીરસ્વામી સિદ્ધાર્થ રાજા વિગેરે
પણ મળતા નથી. તો પછી જિન શબ્દનો અર્થ
હોય તેથી “તે” ન લેતા એવું શા માટે માનવું?

વેદ—ઉપનિષદોમાં જિન કે અરિહંત સત્યધી
ઉલ્લેખ નથી. આ એક બીજો પ્રશ્ન છે. પણ ત્રિપ
વિમારસરણીના વેતમાં ઉપર મળે છે કે—જૈનધર્મ
અને વૈદિક ધર્મ એ જુદા જુદા પાયા ઉપર ચલ્યા-
એલા—પરસ્પરથી નિરાળા ધર્મો છે. જેથી વેદધર્મમાં
જૈનધર્મના ઉલ્લેખો સંજોષી આશા રાખી શકાતી
નથી. વળી વેદમાં ઇતિહાસના મંગલદર્શનમાં નજરે
પડતા બીજા પણ કેટલાંક પ્રશ્નોનાં નામો નથી.
જેમકે—ત્રણ સંહિતામાં કૃષ્ણચંદ્રનું નામ નથી. લે-

કે ઋગ્વેદમાં “કૃષ્ણ”નું નામ છે—અને સંહિતા વિ-
ભાગકાર કૃષ્ણ દ્વિપાયન વ્યાસવેદ પ્રસિદ્ધ છે પણ
તેથી વાસ્તવ—કૃષ્ણની સાચીતી મળી શકતી નથી.
શતપથ બ્રાહ્મણમાં ધૃતરાષ્ટ્ર પરિક્ષિત અને જન્મેજય
શબ્દગોચર છે. પાંડવોનાં નામ નથી છતાં આપણે
તેને ઐતિહાસિક પુરૂષ માની શકીએ, અને જિનોને
ન માની શકીએ.—આતું કારણ?

ત્રણ સંહિતામાં કપ્યભદ્રે નેમિનાથ મહાવીર.
અને ચત્રાવંશતિ તિર્થંકર વિગેરેનાં નામો છે એમ
ધણાં અવતરણો મુલ્યે છે પણ એ બાબતમાં બહુ
(શાખા—પ્રશાખા મેદોની) શોધખોળ કર્યાં સિવાય
અહીં કાંઈ લખવા ઉચિત ધાતું નથી. તોપણ
વેદોમાં અર્હન નેમિ ક્રમણ વિગેરે શબ્દપ્રયોગો
છે એ વાત તો બહુ ચોક્કસ છે અને આ રીતે અર્હન
શબ્દ જ “જિન”ની વચાર્થતા માટે યોગ્ય છે.

ગો. ૫૪—અંકકાળે (જ્ઞાનમકાશ, તા.
૧૩-૨-૧૯૨૭) કહે છે કે—“શ્રી. કૃષ્ણ અને
જેનોના બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ સમકાલીન
હતા,” એ વાત મને પૂરેજ લક્ષ્યમાં આવેલી છે.

પુરાણકારોએ તો જેનોના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી
કપ્યભદ્રે સ્વામીનું વિવિધ કલ્પનાથી એતરોન ચ-
રિતજ આવેલ છે. બૌદ્ધ સિદ્ધાંતમાં પણ શ્રી પાર્થ-
નાયના શિષ્યો નિમંચતાતપુત્ર, નિમંચ અગ્નિવેશ્યાયન,
નિમંચો, આનંદ દ્રાવકસંધ વિગેરેના અનેક ઉલ્લે-
ખો છે.

આ ઉપરથી આપણે જોઈ શક્યા કે—જૈનધર્મ
સમગ્રી પાસ્તિમાસ શોધમાં હજી ઘણી અપૂર્ણતા છે
તેમજ આ બાબતમાં જૈનસમાજ અજાણ છે. અને જે
બહુકાર—સાક્ષરો છે તે બેદરકાર છે. જેનું રૂપ આપણે
આ રીતે બોગવી રહ્યા છીએ.

બકિમચંદ્ર બાણુજી પણ કહે છે કે—“ઇતિ-
હાસની નજરે જોતાં કઈ વાત ખરી અને કઈ વાત
ખોટી તે પારખવાની શક્તિ ન હોવાથી અથવા તેપર
અદ્વા ન હોવાથી, તે શોધી કાઢવાનો યત્ન થાય નહીં,
ત્યાં એવું જ બને.” આપણને આ શબ્દોમાંથી ઘણું
શિખવાનું છે.

૪—ઐતિહાસિક સાધનો.

અત્યારસુધી પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ વિચાર થયો.

હવે અંતિમ તીર્થંકર પ્રભુમહાવીરના જીવનક્રાંતિ માટે શું શું સાધનો છે તે તપાસી લઈએ.

ઇતિહાસ માટે કહ્યું છે કે—

ધર્માર્થકામમોક્ષાણા મુપદેશત્તમન્વિતમ્
પૂર્વવૃત્તકથાયુક્ત મિતિહાસં પ્રવક્ષતે ॥ ૧ ॥

અર્થાત—ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષના ઉપદેશ વાળું, પૂર્વવૃત્તની યાદીરૂપ વાર્તાવાળું કથન તે ઇતિહાસ કહેવાય છે.

આ ઇતિહાસ તો માત્ર બે પગાં પ્રાણીઓના. બાકી લાખા દશબ વ્યાપાર ધર્મ અને જ્યોતિષ વિગેરેના પણ અત્રગ અત્રગ ઇતિહાસો છે પણ તે હરેકનું વિવરણ અહિં જણાવીશ નહીં.

ઇતિહાસના ધણાં પ્રમુખો ઐતિહાસિક વસ્તુનામાં નિશ્ચયોગી પણ હોય છે. જેમકે—લિપિના સેમના ઇતિહાસમાં, દિરોડોટસકૃત ગ્રંથના ઇતિહાસમાં, ચંદ્રવિક્રમ પૃથુગ્રજ રાસમાં, અને—ફિરતાબી કરેલા મુસલમાની બાદશાહોના ઇતિહાસ વિગેરેમાં ધણાં મિથ્યો છે. ઐતિહાસિક નોવેલોમાં તો નરી કલ્પના સંદેહ છે, અને મહાભારતમાં તો પુરુષ કર્મનાં બે સ્તરો છે. જ્યાં તેને ઇતિહાસ તરીકે કહ્યું રાખવાં પડે છે તેમજ હું ચંદ્રહાસ ગ્રંથોની નોંધ આપીશ તે પૈરાના કે લોક ગ્રંથોમાં ઐતિહાસિક વસ્તુનું ઘણું હોય પણ તેથી તે ઐતિહાસિક સાધનામાં અપૂર્ણ-ગીન રહેશે. ગ્રંથ છે, એમ તો કહી શકાય નહીં.

આ ઉપરાંત પ્રાચિન માન્યતા માટે તે કાળની માન્યતાઓ અને રીતરિવાજો ઉપર બહુ આધાર રાખવો પડે છે એટલે આપણે પ્રાચિન કાળનાં સાધનોથીજ પ્રાચિનતાના ઉગ્રાણમ નહીં ધરીએ, પણ આજુ યુગનાં સાધનોથી-રીતરિવાજોથી પ્રાચિન કાળના પડ તપાસીએ એ તો બેનુકું સુદૃઢગ્રંથ કહી શકાય. જેમ બાર માઉએ બોલી બદલાય છે, સોં સો વર્ષે બાપા હરે છે તેમ રીત રિવાજો અને

માન્યતાઓમાં પણ દેશે દેશે સેંકડો ફેરફાર છે. એટલે બંગાળમાં ૮૦ રૂપિયાભારનો શેર, ૨ ધમાં દુધડેરીમાં ૫૬ રૂપિયાભારનો શેર, અને મુજરાત ૪૦ રૂપિયાભારનો શેર. ચારાંશી વ્યાપારમાં કે રાજ ભંડારમાં સોલાખની કોડ, અને દેવિયા વ્યાપાર વીંધની કોડી, ઉડીપકોડામાં ઉડીયો ગજ અને વેત દેશમાં મુંડીઓ ગજ લઈએ તોજ યથાર્થ માપ થઈ શકે તેમ છે.

હરકોઈ તીર્થંકરોકત હરકોઈકાળના ધાર્મિક સાધનો આજુ તીર્થંકરના સાહિત્યમાં સમાવેશ થાય આ રીતે અત્યારે ઉપનમ્ય થતા જૈનધર્મના સાહિત્ય શરૂઆત પરમાત્મા મહાવીરથી થાય છે. જેમાં મુ' સાહિત્ય એકાદશાંગી છે.

એકાદશાંગી—જે પ્રમુખ મહાવીરના પાંચ શિષ્ય પદ્મર શ્રી મુદ્ધર્મા સ્વામીની રચના જેમાનું આચારાંગ સૂત્ર તો લાખાશાસ્ત્રીની દૃષ્ટિ પણ પ્રમુખ મહાવીરના વખતનુંજ મનાય છે.

એકાદશાંગી પછીનું સાહિત્ય ઉપાંગો, પચ્ચાસે અનુયોગદારચૂત નંદીચૂત, કલ્પ ચૂત, ઉદગ્રથે વિગેરે છે. આ ઉપાંગોમાં અઢી હજાર વર્ષ પહેલાં આર્યજ્યોતિષ સાહિત્ય સચવાઈ રહેલ છે. આ દે ગ્રંથોમાંની વસ્તુની વિશેષ સ્પષ્ટતા માટે લાખ નિર્બુક્ત ચૂર્ણી અને રીકાઓની સંકલ્પના ચોખ્ખેલ દે જે પૈજીનું લાખ અને નિર્બુક્તિઓનું સાહિત્ય વધા પ્રામાણિકતામાં-પ્રાચિનતામાં મૂકાય છે બ્યારે ચૂર અને રીકાની રચના મધ્યકાલીન છે. અને તે મૂળ લાખ, તથા નિર્બુક્તિને અનુસરે તોજ પ્રામાણિક મનાય છે.

આ સાહિત્ય બેઝાનુ "લેખનકાર્ય" પૂર્ણપણે દાદા દેવર્ધિ ગણી શમાશ્રમજીનીરૂપ દૃષ્ટિ નીં

૪૫ જૈન સાહિત્યના ચાર સ્તંભો છે. ૧-આજ સાહિત્યમાં ૧૦ પાં ૨૫૦ દાદાશ્રી દેવર્ધિગણી શમાશ્રમજી ૨-પ્રાચિન સાહિત્યમાં ૧૦ પાં ૨૫૦ મદર્ધિ દર્શનદ્રશ્યરિ ૩-સરકૃત સાહિત્યમાં ૬૦ સં ૬૦ દેવમચંદ્રશરિ ૪-મુજરાતી સાહિત્યમાં ૧૦ પાં ૨૫૦ ન્યાયવિચારક ન્યાયાત્મા નાચકલ શ્રી ચરોતિવિવચ મદ્દાસન સાહિત્યમાં તો આ ચારે મુખ્યવસ્તુ માની શકાય.

યજ્ઞેષ છે. તેઓશ્રીએ કેટલાક પાઠોને સંકેતવા છે. જ્યારે કેટલાક ભાગમાં જરૂરીયાત ઉમેરા પશુ કરેલ છે. દષ્ટાંત તરીકે—શ્રી ભદ્રાબાહુસ્વામી કૃત કલ્પસૂત્રની પદાવળી. અનુયોગદ્વારસૂત્ર તથા નંદીસૂત્રમાના ભારત, -પદ્ધતિનંત્ર, વિગેરે શબ્દસંકેતો, ઇત્યાદિ લેખન-કાર્યમાં વર્ધારેલ છે. શ્રી દેવવાચક કૃત નંદીસૂત્રનો રચનાકાળ દાદા દેવર્ષિ ગણીની લગભગમાંજ નવ્ય છે. ટીકા અને ચરિત્રોનો રચનાકાળ વિક્રમની છઠી સાતમી શતાબ્દી પછીનો છે અને ત્યાર પછીનું સાહિત્ય પશુ વિચાર છે.

આ દરેક સાહિત્યમાંથી વીરપ્રશ્નનું ચરિત્ર લખવાનાં સાધનો નિચે મુજબ છે.

૧-આચારંગમુદ્ર સુત્રસ્કંધ ૧ અધ્યયન ૯ મું, શ્રુતિકા ૩ અધ્યયન ૨૪ મું.

૨ ભગવતીય સુત્ર.

૩ ઉપાસકદ્વંધંગ સુત્ર.

૪ ઉત્તરાપચયન સુત્ર. કેશીગણુધરનાદ.

૫ ચયગંગા સુત્ર. વીરસ્થિતિ, આદ્રકાધિકાર. ઉપાંગોમાનાં છુટક છુટક વ્રતાંતો.

૬ વસુદેવ હોડી (અપ્રણવભય)

૭ ચૌદપૂર્વવાદી શ્રી ભદ્રાબાહુસ્વામીકૃત કલ્પસૂત્ર.

૮ ચૌન પૂન. શ્રી ભદ્રાબાહુ સ્વામીકૃત આવરયક નિર્ણયિત, જેમાં ત્રેસક પુરોનો સમ્બલ ચરિત્રો અને પ્રભુ મહાવીરનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર તથા કેટલાક વિચિત્ર પ્રસંગોનું વર્ણન છે.

૯ શ્રી જિનભદ્રગણી કામાગ્રમણકૃત-વિશેષાન-ચક ભાષ્ય.

૧૦-૧૧ શ્રી નેમિચંદ્રસંસ્કૃત મહાવીર ચરિત્ર (આત્માનાંદ સભાએ છાપેલું. શ્લોક ૧૧૩૯) તથા મહાવીર ચરિત્ર (ખંભાતમંડાર, શ્લોક ૩૦૦૦)

૧૨ શ્રી ભદ્રેશ્વર સ્મૃતિ કૃત કથાવળી.

૧૩ શિલાકાવ્યાર્થ કૃત મહાપુરુષ ચરિત્ર.

૧૪ મહાવીર ચરિત્ર (પાટણ બં. ૫, શ્લોક ૪૧૦૦)

૧૫ જુઓ આત્માનાંદ પ્રકાશ વર્ષ ૨૩ મું-ચિત્રના અંકમાં આવેલ માત્રે “દાંતીને લાડે” એ નિબંધ.

૧૫ શ્રી શીલાચાર્ય કૃત ચક્રવર્તન. મહાપુરુષ ચ-રિત્ર. રચના સં. ૯૨૫. (પાટણ બં. ૪-ગાનમં-દિર વડોદરા)

૧૬ જિનેશ્વરસૂત્રિ કૃત વીરચરિત્ર (અપભ્રંશભાષા)

૧૭ જિનવલ્લભસૂત્રિ કૃત વીરચરિત્ર (ગાથા-૪૪)

૧૮ શ્રી ગુણચંદ્રગણી કૃત મહાવીરચરિત્ર (પાટણ બં. ૧-૫-૯, શ્લોક ૧૨૦૨૫)

૧૯ કં. સં. શ્રી હેમચંદ્રસંસ્કૃત ત્રિપિઠિકાવા-કાપુરુષ ચરિત્ર. માની રકમ છે કે વસુદેવ હોડીનાં આધારે આ ચરિત્રની રચના થઇ હોય.

૨૦ વર્ધમાનચરિત્ર (ગાનમંદિર-વડોદરા શ્લોક ૩૦૩૫)

૨૧ પુષ્પદંતકૃત-ત્રિપિઠિકા મહાપુરુષ ગુણાલંકાર (શ્લોક-૭૧૦૦).

૨૨ ગુણભદ્રાચાર્યકૃત-ત્રિપિઠિકા લક્ષણ મહાપુરુષ સંગ્રહ.

૨૩ અસંગ કવિ (દિ.૦) કૃત વીરચરિત્ર. (પ્રક્રિત કાવેજ. પીટર્સન રીપોર્ટ નં. ૪)

૨૪ પદ્મસુંદરજીકૃત રામમહાસુદય મહાકાવ્ય. રચના સં. ૧૬૧૫.

૨૫ વજ્રસેનસંસ્કૃત. ત્રિપિઠિકા પ્રબંધસાર, માની રકમ છે કે કદાચ આ મંથ ગદ્યમાં હોય.

૨૬ અમરસંદ્ધિકૃત પદ્માનંદ મહાકાવ્ય. (જી-ણીગાનબંડાર શ્લોક ૮૧૯૧)

૨૭ ઉપાધ્યાયશ્રી મેઘવિજયજીકૃત લઘુ ત્રિપિઠિકા શલાકા પુરુષચરિત્ર. (વડોદરા ગાનમંદિર શ્લોક ૫૦૦૦)

૨૮ મહાવીર વિવાહલકૃ. ગુ. સં. ૧૬૭૪. (વં. સેક્રૂત લાઇબ્રેરી)

૨૯ ૫૦. શિતલપ્રસાદજી (દિ.૦) કૃત મહાવીરચરિત્ર

૩૦ ૫૦. કામતાપ્રસાદજી (દિ.૦) કૃત ભગવાન મહાવીર. જેમાં કેટલીક કદાચહી જાણતો પશુ છે.

૩૧ ૫૦...બંડારી (દિ.૦) કૃત, મહાવીર ચરિત્ર.

૩૨ સુધીકૃત. વીરચરિત્ર. જેની લેખન શૈલી જાણ છે.

૩૩ વક્રીચં નંદલાલ લઘુભાષણ વીરચરિત્ર જેમાં પ્રં. મં. શ્રી પ્રતાપવિજયજી મં. ના પાઠોથી અને શિલ્પજીથી થયેલા પ્રમાણોનો સંબંધ થયેલ છે.

૩૪ વેદો-ઉપનિષદો અને પુરાણો.

૩૫ બૌદ્ધ-ત્રિપિટકો.

૩૬ હર્મનયાકોખીએ લખેલ આચારંગસૂત્ર સમ-
વાયાંગ અને કલ્પસૂત્રની પ્રસ્તાવના.

૩૭ ડો. હોર્નલે લખેલ ઉપાસકદશાસૂત્રની
પ્રસ્તાવના.

૩૮ યુરોપમાંના જૈનગ્રંથોની પ્રસ્તાવના કે છુટક
નિબંધો વિગેરે.

૫ તત્વોપદેશ.

ગ્રાં ૬૦ લાયમન કહે છે કે—હિંદીઓએ પૂર્વ-
જન્મની કલ્પના કરી. અને ધર્મતત્ત્વમાં એક નવા
તત્ત્વનો ઉમેરો કર્યો. અર્થાત્ પૂર્વાજન્મ અને સ્વર્ગ
વિગેરેનું અસ્તિત્વ માનવું તે કલ્પના તરંગ છે.
બૌદ્ધિમાં બાણ પણ કહે છે કે ઈદ્રિ, ઇદ્રાલય, અને
પારિજાતનું કુલ હોય એ માની ચકાવું નથી. અ-
ર્થાત્ પરાક્ષ મનાતી વસ્તુ જગતમાં હશે, એવી
સાબીતી નથી. આવાં લખાણોથી અત્યારનો કેટલોક
સંભાજ પરાક્ષ-જનાવોથી સ્પષ્ટ ચરિત્રની માગણી
કરે છે.

હવે વીરચરિત્રમાં દર્શિ સ્થાપીએ તો આ માન્ય-
તામાં વિરલ આંતર છે. કેમકે દેવના પ્રસંગો બાદ
કરીએ તો વીરભગવાનના ચરિત્રમાં લગભગ નહીં
જોવો પ્રાણ રહે છે. બીજી તરફ દાહના સુધરેલા
પણ ભૂત ગ્રેહ વિગેરેની દસ્તી તો સ્વિકારે છે. અને
તે કરતાં પણ વિશેષ પ્રમાણુતો એ છે કે—શ્રી તી-
ર્થકેશના ઉપદેશમાંજ સ્વર્ગની દેવાતી દેખાડેલ છે તો
તેમના ચરિત્રમાં સ્વર્ગ વિગેરેને લગતા પ્રસંગો આવે-
તેને કઈ રીતે નકામા-નિરપોગી ગણી ચકાવ ?
તીર્થકેશ તો ઉપદેશ છે કે—જેમ બાત્યાવસ્થા, યુવા-
વસ્થા, વૃદ્ધાવસ્થા વિગેરે એક જ જીવના વિભાગો
છે, તેમ મનુષ્યમત્ત, પશુમત્ત, વિગેરે પણ એક
સંસાર જીવનના અંગ છે. જેમ વૃદ્ધાવસ્થામાં યાંત્રિ
ધ્વજનારાઓ યુવાવસ્થામાં લક્ષ્મી સંચલ કરે છે
તેમ ભવિષ્યની યાંત્રિ ધ્વજનારે આલુનવમાં કાંઈ
સંમત કરેલો જોઈએ. તે માટે આલનમાં મલેલા
હજીક સુખને પણ ધ્વજાપૂર્વક ત્યજ અસાંતિને

નિર્મૂળ કરવા, કટિબદ્ધ રહેવું જોઈએ, કે જ્યાં પૂણ્ય-
નંદમય સ્થાન મળે છે અને તે ન મળે ત્યાં સુધી,
ધ્વજાપૂર્વક ત્યજેલાં હજીક સુખ વડે ઉપાર્જન
કરેલ પુણ્યના પ્રતાપે દેવલોક વિગેરે રૂડાં સ્થાનો
મળેજ છે. અર્થાત્ પુણ્ય, પાપ, ધર્મ, અધર્મ, સ્વર્ગ,
ભોક્ષ, વિગેરે પણ જગતના સત્ પદાર્થો છે, ઇલાદિ.

પ્રસ્તુત - તત્વોપદેશ - પ્રકરણ - તીર્થકેશકત્
વસ્તુ દર્શાવવા માટે, અને તેમના ચરિત્રમાં અમુક
પ્રસંગો અસ્વાભાવિક માની શકાય નહીં એટલું
સ્પષ્ટ કરવા માટેજ લખેલ છે.

A—તીર્થકેશ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી
સ્વતંત્રપણે તથા આતુષંગિકપણે જ દ્રવ્યોની પીછાણ
કરાવે છે. જેઓ માનગોચરીમાં જણાવે છે કે—

જીવ અને પુદ્ગલો વગેરે દ્રવ્યો સ્વતંત્ર સિદ્ધ
છે. આ વસ્તુઓને કાષ્ટએ ઝૂંબનાવી નથી. જગ-
ત્કર્તા વિશેષણ વાળી અક્તિ કાષ્ટ છેજ નહીં. જેમ
બાલકને રૂદન થાંત કરવા માટે “ એ બાલો
આલો ” ઇલાદિ બોલાય છે, તેમ અસહ્યવેતિ
પાપથી પાછા વાળવાને “ પરમેશ્વરનો કર રોખ ”
એમ ભય સંચાર કરાવવા માટે પંડિતોએ કલ્પનાથી
ચબ્દ ઉભો કર્યો છે. બાંકી દરેક વસ્તુમાં અનંતા
ધર્મો છે જે સ્વતઃ પરાવર્તન પામ્યાં કરે છે. પુદ્-
ગલ દ્રવ્યના અણુઓ બહુ સૂક્ષ્મ છે. જે સૂક્ષ્મતા
માનવી માનથી અપ્રત્યક્ષ હોવાથી તદ્દન અવગણા-
વિક જેવી લાગે, પરંતુ તે અસત્યતા સાબત્તી
રોપમાં સત્યતાવૃજ રૂપ થયે છે.

ચબ્દો પણ પૌદ્ગલિક વસ્તુ હોઈ દ્રવ્ય છે.

B—ક્ષેત્રનું મહાપરિમાણ ૧૪/૭ રાજલોકનું
છે. જેમાં સ્વર્ગ મણ અને પાતાળ લોકનો સમાવેશ
થાય છે. જીવો સ્વર્ગમાં દેવરૂપે, મનુલોકમાં મનુષ્ય
રૂપે, પાતાળમાં અસુરકુમાર કે નારકી
રૂપે અવતરે છે, વસે છે, અને મનુષ્યમાં બીજો સ્થાને
આત્મા ગય છે.

C—સમયથી પ્રારંભીને ઉત્તરપશ્ચિમ-અવસરપશ્ચિ-
મીના સંજોગે વિગેરે કાળમય છે. પણ વર્ષાય
રીતે કાળ મૂળે ઉગ્ર વિતનો-અનાદિ અનંત છે.

પોતાના સ્વરૂપમાં અચળ રહી વિકૃતિઓમાં પણ વ્યાપક બને છે.

જિતેશ્વરોએ જીવનોદ્ધાસમાં અહિંસાને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે. જ્યાં અહિંસા છે-સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે લાઘવ્યારો છે ત્યાંજ ન્યાય છે, પારમાર્થિક સ્વતંત્રતા છે, સાચી સમાનતા છે, ધર્મરાજ્ય છે. જ્યાં સુધી જીવનમાં અહિંસા-સંમત પ્રેમ ઓતપ્રેત થતા નથી ત્યાં સુધી સમાજસુધારણાના પ્રયત્નો નિરર્થક છે. કારણ કે દરેકના હૃદયમાં એકમેકની પીછાણ થાય, નીતિમય જીવન થાય. એટલે અન્યાય ચુંદા ઓછા થાય, પાને કાયદાની પણ જરૂર ન રહે. પણ જ્યાં ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, મારવું અને મરવુંની તોળત ગચકતી હોય, ત્યાં તેવું નિષંકલ કરવા માટે સખ્ત ચત્રાની અને કાયદાકર્મજીવીની નજ પાથરવાની આવશ્યકતા મનાય છે. આ વિચાર સિદ્ધ સત્ય છે. આપણે બંદિમ્યાસુનકલેવાં પ્રમાણે મહારાજ કૃષ્ણચંદ્રના જીવનમાં પણ દૃષ્ટિપાત કરીએ તો તેમની પાંડવ કૌરવના યુદ્ધમાં હૃદયીઆર નહીં લેવાની પ્રતિજ્ઞા વાંચકના મન ઉપર અજબ અસર કરે છે. આ પ્રતિજ્ઞાના મૂળમાં પણ બાણજની માન્યતા પ્રમાણે અહિંસા-હિંસાનીજ ઊલ્લસ છે. વળી તેઓ આગળ વધીને કહે છે કે—

“માણસની ઉન્નતિ” મૂળ ધર્મની ઉત્તતિમાં રહેલ છે, કેશવ” નૈતિક પુનર્જીવન પ્રકટાવવા માટે ધર્મપ્રચાર નોંધ્યો. જે યતાં સુધારો પણ એની મેળેજ થાય છે. આ સિવાય ઝાઝી ડાળ ઉપર પાણી સીંચી, તેના ફળ મેળવવાની ઇચ્છા કરેલું થાય છે. આપણે તે સમજી શકતા નથી જેથી સમાજનો સુધારો એ તેનાથી કંઈ જુદી બાબત સમજી ન શકો ખજબજાટ કરી મૂકીએ છીએ. કારણ કે સુધારાવાળામાં પોતાનું નામ ખપાને તો માણસને બહુ નામના મળે છે, અને તેમાં પણ ઈચ્છી રીત પ્રમાણે સુધારો કરનારની આબરૂમાંતો કંઈ જણાવ રહેતી નથી. એ સમજા માણસો એટલું જાનમાં રાખે કે—“રાજનૈતિક ઉત્તતિ” મૂળ ધર્મની ઉન્નતિ છે” તો ખસ છે. તે હશે તો બીજા બધા સુધારો

એની મેળે શરૂ” નવલયુગનો નવલકારો યુવકો કે યુવતિઓ આ વાંચશે કે?

અંગાળના ગવર્નર લૉડ લિટન કહે છે કે—“આપણા ફોજદારી કાયદાના મૂળમાં વેરનું તત્ત્વ રહેલું છે, તેને ઠેકાણે સુધારણાનું તત્ત્વ દાખલ કરવું. x x નૈતિક ઉદારતા સાધન તરીકે શિક્ષા (દંડ-માર)નો કસો ઉપયોગ નથી. અને એનો ત્યાગ થવો નોંધ્યો. દુખ દછને અને શિક્ષા કરીને જોર જીલમથીજ જે નીતિ પગાવી શકાય એ ઓટી નીતિ છે. x x શિક્ષા કે દયાણુથી કદી ન ઉત્પન્ન કરી શકાય. એવી એક વસ્તુ તે લલાર્થ અથવા નીતિ છે એટલે દુષ્ટતા ટાળવા માટે અથવા લલાઈ શિખવવા માટે કરવામાં આવતી બધી શિક્ષા સ્પષ્ટ રીતે હાનિકારક છે, લલાઈ એ મનની સ્થિતિ છે તેમ આરામ્ય એ શરીરની સ્થિતિ છે એટલે જેમ શરીરના દોષો શિક્ષા કરીને નથી મટાડી શકાતા, તેમ આરિય-દોષો પણ શિક્ષાથી નહીં સુધરી શકે.” x x એવાં કામતો પરાપકારી સંજ્ઞાનોથીજ થાય કે” આમાં પણ અશિક્ષા અને નીતિનો એક મૂલો સંદેશ છે.

કેટલાક પુરાતત્ત્વવિદો અહીં પુછે છે કે—પ્રજા મહાવીરના આવા નૈષ્ઠિક સંદેશમાં આવશ્યકતાએ—જતાં નાખુશીએ લેવાતો વનસ્પતિ આહાર પણ અનૈષ્ઠિક છે. તો પછી આસાહાર વિગેરેની આશા તો નજ રાખી શકાય! જતાં અમુક પાઠો એવા છે કે જે કદાચ પ્રક્ષેપકજ હોય, પણ તે ખરેખર પ્રક્ષેપક ન હોય તો એવા પાઠો” શું રહસ્ય હશે? આ પ્રશ્ન બ્યાજબી છે અને તેમ ચવાનાં કારણો નીચે સુજા છે.

(૧) એકતો કંપનાને ખાતર સિંકારી લઇએ કે—જેમ લેપ વિગેરેમાં અભક્ષ્ય કાચ વિગેરેનો ઉપયોગ કરાય છે તેમ શરીરલેપ માટે કદાચ નિર્દોષ વસ્તુ પ્રાપ્તિની અપેક્ષા (૧) રાખી હોય એ સંભવિત મનાય ખરું.

(૨) બીજું—પ્રાકૃત માગથી અને સંસ્કૃત માગમાં કેટલીક વનસ્પતિનાં એવાં નામો છે કે—જેના

અર્થમાં વતસ્પતિ અને પક્ષિ એ બન્નેનો ભ્રમ થાય. જેમકે-મત્સ્યા, મત્સ્યસ્વંદો, ચક્રાંગી, શકુલાદિનો, પેરાવળી, વૃક્ષી, શોલંદીનો, (માસ સરિસૃપ.) વિગેરે.

વળી પદ્મવણી સૂત્રમાં વતસ્પતિના અધિકારમાં દરેક સ્થાને ફળના ગર્ભને બદલે માંસ ચબ્દોનો અને દળિયાને બદલે અસ્થિ ચબ્દોનો પ્રયોગ થયેલ છે. આગમોમાંના બે અર્થ વાળા ઉપરોક્ત શબ્દ-પ્રયોગો સ્થૂલ શુદ્ધિમાં સંશય પાડે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તે દરેકનો અમુક વતસ્પતિ એવો અર્થ બંધ એસતો છે.

(૩) ત્રીજું આપણે એ પણ નિકાલ કરી શકીએ કે-ખીમને મનથી પણ દુલ્લભવામાં અન્યાય માનનારાઓ માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપે, એ કયા મગજમાં કણુક કર્યું?

હવે વિચારકના હૃદયમાં એકજ મુંઝવણ છે કે-નિકમ પછીના નિષંકુ શાસ્ત્રમાં એ અર્થસંગતિ છે પણ તેની પહેલાના ઋષિમાં ઉપરોક્ત અર્થસંકળના મજે નહીં ત્યાં સુધી આપણે તે ખુલાસો થયાર્થ છે એ કેમ માની શકાય? પણ તેમાં મુંઝવા જેવું કશું નથી. કારણ? સ્પષ્ટ છે કે લાપાતા કમ ઉપર વ્યાકરણ રચાય છે. તેમ લોક વ્યવહારના ચબ્દોના સંગ્રહ માટે નિષંકુ કે શબ્દકોષ રચાય છે એટલે જે નામો ચબ્દોગચર હોય છે તેનેજ કોપમાં સ્થાન મજે છે. આ રીતે પ્રયત્ન મદાવીરના વખતમાં કે વિક્રમાર્જુના વખતમાં જે ચબ્દો જે અર્થમાં લોકપ્રસિદ્ધ હતા તેનો આગમોમાં અને ઋષિમાં ઉદ્દેશ થયો, જેથી પછીના નિષંકુકારોએ પોતાના કામમાં તે

બનમાં શ્રી તેમિનાથજી બળમદ્ર અને કૃષ્ણચંદ્ર વિગેરે જેનો હતા તે શું તેઓ માંસ લેતા હશે?

આના ખુલાસામાં એટલુંજ કહેવાય કે-તે યાતિ બંધારણનો પ્રશ્ન છે. કેમકે તે કાળમાં જૈન અને જૈનેતરો એક યાતિમાં રહી પરસ્પર રાદી બેરીનો બનાહાર કરી શકતા હતા. જેમાં યાતિના નિયમો એક સરખાજ લાગુ પડતા. જેથી ઉચ્ચસેનની યાતિમાંના જૈનેતરો માંસ લેતા હોય, અને વતધારી જૈનો માંસ ન લેતા હોય એ સંભવિત છે. આથી તે યાતિવ્યવહારનો હોય હરકોઇ ધર્મવ્યવહારમાં આરોપી શકાય નહીં. અરે ચોથા વર્ષનું દર્દાંત લઘ્યે કે-“એક મૂર્તિ નહીં માનનાર જૈન વશિક યાતિમાં લઘ્યપ્રસંગે અભદ્ય મનાતા બટાટાનું શાક થયું હશે. એટલે એક વિચારક વ્યક્તિએ પુછ્યું કે “આ અભદ્ય શાક કેમ કર્યું?” જેથી ઉત્તર મળ્યો કે-“મીરટર...તમે શેશો નહીં” એમ કહી આખી યાતિમાં તે શાક પીરસાયું. માત્ર અભદ્યના ત્યાગીઓએ તે શાકનો સ્પર્ધ કર્યો નહીં. હવે આવા યાતિના પ્રશ્નોનું જોખમ તેજ યાતિના અમુક એક માન્યતાવાળા સમુદાય ઉપર કેમ યોદાગાય?

આ ઉપરાંત અર્વાચિન ખીજ યાતિઓમાં લગ્ન પ્રસંગે દુઝગા દારૂ કે અમુક વસ્તુઓના બંધારણો ગોઠવાઇ ગયાં છે જેમાં ઘણાં ધર્મવાળા જમતા નાંખે છે અને જોને જે વસ્તુઓનો ત્યાગ હોય છે તેઓ તે પદાર્થને સ્પર્ધતાજ નથી. પણ અમુક વસ્તુની પ્રતિગા વાળો પુરષ તે યાતિની સાથે સંબંધ રાખે છે. એટલા પરથી તે દોષિત થતોજ નથી. *૭

એટલે અહિંસાનો ઝૂડો ફરકાવનારમાં આની છુટ
છાટ માનેલી, એતો નરી કલ્પનાજ છે.

આ ફરકનો નિષ્કર્ષ એ નીકળે છે કે-દરેક
બાબતમાં પ્રત્યેક આત્મા જેવો બીજાને કોઇ નોખમ-
દાર નથી. તેથી જિનેશ્વરોએ યાત્રિ, સમાજ કે દેશ-
સંધારણના પ્રયત્નોને અનાવરણ્ય માની આત્મસુધાર-
ણાનો પ્રયત્ન સ્વતંત્ર હાય ધર્યો છે.

આ જીવનસુધારણાનું મૂળ અંગ, અભેદ-અખેદ
માને બ્રાતૃભાવ છે.

આ પ્રમાણે તીર્થંકરોનો તત્વોપદેશ છે.

૬. જીવનનાં સંસ્મરણો.

આપણે ઉપર જોઇ ગયા કે-પ્રત્યેક ઉન્નતિનું
મૂળ ધર્મ છે, તો આ બાબતમાં સમાજને પણ એવો
આદર્શ પુરૂષ મળવો જોઇએ, કે જે જીવનસુધાર-
ણામાં સંપૂર્ણ હદે પહોંચેલ હોય.

હિંદીઓએ દરેકે દરેક સારાં નરસાં કાથોમાં
જુદા જુદા આદર્શો ગોઠવ્યા છે. જેમકે શિશુમાં
વિશ્વકર્મા, કમવિલાસમાં લક્ષ્મીપુત્ર, ન્યાયીશાસનમાં
રામચંદ્ર, મુક્તમાં કૃષ્ણ, બાણાવળીમાં અર્જુન. તેમ
જેમાંથી દરેક ઉચ્ચ બાબતોનું શિક્ષણ મળે એવો
આદર્શ પુરૂષ કોણ ?

બલે, ઉપાસક તે પુરૂષને પ્રથમ સાધનામાં યથાર્થ
ઓળખી ન શકે પણ સાધનાના પરિણામે અંતિમ
બોધે પહોંચી શકે. એવો સ્વયંસિદ્ધ આદર્શ હોવો
જોઇએ. આવા આદર્શ નરો-તીર્થંકરો છે.

જે પૈશીમાં અંતિમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર
સ્વામી છે.

એટલે હવે તેમના ચરિત્રભાગો તપાસી લઇએ.

પૂર્વભાવ-પૂતજન્મ માટેની માન્યતા ઉપર
સ્પષ્ટ કરેલ છે. પ્રભુમહાવીરના પૂર્વના જન્મીય જ-
ન્મોનું ઘટાંત મળી શકે છે. બૌદ્ધ સંતામાં આવા
પૂર્વભવોને જાતકસંગ્રહ કહે છે.

ગભાપહાર-મહારાજનું કૃષ્ણચંદ્રના વહીવટનું
બળભદ્ર માટે એવું બન્યું છે કે-દેવે દેવગ્રીના
સાતમાં ગર્ભને રોડિણીના ઉદરમાં સ્થાપ્યો હતો.

જેનો જન્મ થતાં બળભદ્ર નામ રાખ્યું હતું. જ્યારે
દેવગ્રીએ મૃતબાલિકાને જન્મ આપ્યો હતો.

દેવગ્રીનો આદર્શો ગર્ભ તે મહારાજનું કૃષ્ણચંદ્ર છે.
આજ પ્રમાણે પ્રભુ મહાવીરસ્વામી માટે બન્યું છે.

તેઓ વિશાલા નગરીમાં બ્રાહ્મણકુટુંબ પરામાં
કપલભદ્ર બ્રાહ્મણની સ્ત્રી દેવાનંદાની કુક્ષિમાં ૮૨
દિવસ સુધી ગર્ભપણે રહ્યા હતા. ત્યાર પછી હરિ-
ણગમેધી દેવે ગર્ભપરાવર્તન કર્યું, એટલે ક્ષત્રિયકુટુંબ
પરાના સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની સ્ત્રી ત્રિશલાદેવીની કુક્ષિમાં
ઉતરી જન્મ પામ્યા હતા. જોકે આ વાત અચ્યુદિથી
સ્વિકારી શકાય તેવી નથી. જ્યારે બુદ્ધિશાળિઓને
આ બનાવમાં જરાય અવિશ્વસ્યતા લાગતીજ નથી.
કેમકે અત્યારના ડોક્ટરો બહુ સાવચેતીથી એકબીજા
સ્ત્રિઓના ગર્ભોનો પાલટો કરી શકે છે. તો પછી આ
કાર્ય કરવામાં દેવી સામર્થ્ય અચકા મનાય ? હર-
ગીજ નહીં. આ ગર્ભાપહારની શાહેદી શ્રી લગવતી
સત્યમાં છે.

દંપતીવ્યવહાર-જે સ્ત્રી અને પુરૂષ આખી
રાત્રિ સપ્થામાં સુષ રહે તો અક્ષયર્થ પાળેવા છતાં
સ્ત્રીના શરીરનાં આકર્ષણ-તત્વોથી પુરૂષના શરીરમાં
ધસારો શરૂ થાય છે અને પરિણામે યુવાવસ્થામાંજ
પુરૂષને ક્ષય લાગુ પડે છે. માટે દંપતીએ અલગ
અલગ શયન કરવું જોઇએ. આ અત્યારના ડોક્ટરો-
નો જાહેર અભિપ્રાય છે પણ આપણે શ્રી કલ્પસ્મૃત્ત-
ના સ્વપ્નના અધિકારમાં જોઇ શકીએ છીએ કે-
(કપલભદ્ર અને દેવાનંદા તથા) સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય
અને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનાં શયનસ્થાનો જુદાં જુદાં
હતા, જેથી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ સ્વામી પાસે જઇ
પોતાનું સ્વપ્ન કહી સંભળાવ્યું હતું. આ પાઠમાં
ગર્ભના તીજે મહીને શુદ્ધ અક્ષયર્થની ઝાંખી છે.

જ્યાં આવું નિરૂપમ ગૃહસ્થજીવન હોય, નૈહિક
અક્ષયર્થ હોય, ત્યાં સમર્થતાની વિશ્વેશ્વરક પુત્રની
માતા થવાનું ભાગ્ય સાંપડે એમાં શું નવાઇ ?

દંપતીવ્યવહારમાં રહેલાંને આ આદર્શ શું
સીખવે છે ?

ગર્ભનું જ્ઞાન—પ્રથમ ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે શરીરની ખામીને લીધે જીવો મેલાં ન હોય છે. છતાં કેટલાક જીવોની જ્ઞાનદશા સતેજ હોય છે. પાંચમા રાસે ગર્ભ-શરીરનાં ઉપાંગો વ્યક્ત થાય છે ન્યારે સામાન્ય જીવોની પણ સ્વાભાવિક-આત્મ-જગૃતિ હોય છે. શિવાજી ગર્ભમાં હતો ત્યારે તેના માતાજીના વિચારોમાં જ શિવાજીના ભવિષ્યની પીછાણ થાય છે. એ ગર્ભમાં રહેલો શિવાજી પોતાની જનની જીજ્ઞાસાનાં મન વચન અને શરીર-દાર ક્ષત્રિય-જનને બહાર કાઢતો હતો. (આ બાબતનો દોહલમાં સમાવેશ થાય છે.)

અભિમન્યુનો ચક્રાવો વાંચનાર તો કુદીને કહી શકે છે કે અભિમન્યુને સુભદ્રાની કુક્ષિમાં જ ચક્રુ-દત્તા કેહાનું જ્ઞાન મળ્યું હતું.

શામતી ભગવતીજીમાં લખેલ છે કે-‘ગર્ભનાં જીવો યુદ્ધના આવેશમાં આવી જાય છે ઉત્કેશાષ્ટ જાય છે વૈરાગ્ય રસને પી શકે છે અને મૃત્યુ પામે તો દેવ મનુષ્ય વિગેરે પરગતિનો બંધ પાડે છે.’ એટલે ગર્ભસ્થ જીવોમાં પણ આત્મેદશા-જ્ઞાનચેતના જાગૃત હોય છે. પ્રભુ મહાવીરને પણ ગર્ભમાં જ સુંદર-રત્ન જ્ઞાન વ્યક્ત હતું.

તેમણે મારાં અંગોપાંગના સંયત્નથી માતાને દુઃખ થશે એમ માની ગર્ભમાં અંગોપાંગ સંક્રાન્ત્યાં. પરંતુ ત્રિશલા જેનીએ ગર્ભ મૃત્યુ પામ્યો હતો છતાંદિ ચિત્તથી જાતીકાટ રૂદ્ધ થઈ તેમણે પોતાના સહેતુક મૃત્યુનું આવું વિચિત્ર પરિણામ જેની એક આંગળીને દલાવી, જેથી ત્રિશલા માતાએ પણ દર્પમાં આવી નહ પોતે કરેલી જોડી કલ્પના માટે પથાપાથ કર્યો.

અત્યારે પણ ગર્ભ નિરંજિત થતાં માતાને અણ દુઃખ થતું અનુભવિએ છીએ.

તાથી અટલ રહી અનેક ઉપસર્ગની કસોટીમાં પસાર થયા છે જેથી તેઓના પથાર્ય ગુણને દર્શાવનારા “વીર” અને “મહાવીર” એવાં નામો જન્મજહેર થયાં છે.

છતિદાસ કહે છે કે-વિશાલાનું રાજ્ય ગણસં-ત્તાકે હતું. એટલે પાલ્લોમેટ-ધારાસભાની જેમ મેલા-દાર અગ્રેસરોના મંડળથી રાજ્યન્યવહાર ચાલતો હતો. જેમાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય હોદ્દાદાર હશે, કેમકે-તેઓ ધનધાન્યની સમૃદ્ધિવાળા, ચતુરંગી-સેનાવાળા, પ્રેમમાં રાજ્ય જેવી આરા પ્રવર્તિતનાર, સત્તાદાર અને જાત કુલમાં અગ્રેસર હતા.

આ ઉલ્લેખ કરવાનો હેતુ એ છે કે બ્રાહ્મણ-કુલ કે ક્ષત્રિયકુલનું સ્વતંત્ર રાજ્ય ન હતું. કદાચ સ્વતંત્ર રાજ્ય હોય તો પણ તે વિશાળ રાજ્ય ન કહી શકાય. ન્યારે આપણે અર્વાચીન કાળમાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને “રાજા” તરીકે ઓળખીએ છીએ તેનું કારણ એજ મનાય કે તેઓ રાજ્યમંડળમાં એક ઉચ્ચસ્થાનના માલિક હતા આટલા પુરતું.

બાકી થી કદપશુર અને આવરયક નિયુક્તિમાં તો વિશેષ પ્રકારે “ક્ષત્રિય” અને “ક્ષત્રિયાણી” સંબંધનાં સંબોધનો છે, એટલે આ બાબતમાં સંપૂર્ણ શોધ થવાની જરૂર છે.

બાળવય—વર્ધમાન કુમારના કુમાર દશાના બધા જીવનપ્રસંગો મળી શકતા નથી, કેમકે દોહલું, બાનું, પીલું, મારલું, કુટલું, એકડો ગોખવો, છત્તાદિ પ્રસંગો કાંઈ આદર્શ જીવનમાં આવરયક નથી. આ સ્થિતિ, છુદ્ધ, કૃષ્ણ, પાનજન, શંકર, વ્યાસો, રામા-નુજ ખસીકા-જરથોસ્ત ઇસુ અને ચોહાન વિગેરે દરકાષ્ટના ચરિત્રમાં સમાન છે. કેમકે તે દરેકના બાલ્યવસ્થાનાં મંભારજો મળનાં નથી. પરંતુ

દીક્ષા—જગતના સગસ્ત પ્રાણીઓને એક કુટુંબ માનનારી વર્ધમાન કુમારને સગાં બાઈ એ મુનિરાજ્ય આપવા પુરતા કુંડાળામાં મારાપણું રાખવું એ ઉચિત લાગ્યું નહીં. વળી જ્યારે પરસ્પરની કબ્બાં દેખ દિસા અર્ધભૂમી જગતે ધમધમી રહ્યું હતું ત્યારે કપો સુત સુધે સહે ? એટલે તેમણે દરેક અસ્થિર વસ્તુનો મોઢાં ભજ દિસાનો સ્વિકાર કર્યો—જગતના ઉદાર માટે દેક-કર્મધક્ષ આપ્યો.

ઉપસંગો—તેઓએ આદર્શની કોટિએ પહોંચતાં પહોંચતાં બહુ વેળું, નિર્ભયતાથી વિટંબનાઓમાં પેદા અને પસાર થયા. અરે કુળોનો જવાળામુખી સળગાવનાર સંગમક પ્રત્યે પણ માન “મારા નિમિત્તે આ દેવનું બાવિ શું થશે ? એનો ઉત્તર હૃદયદ્રાવક છે” એજ વિચારથી દ્યાર્દ મનથી આંખનાં આંસુ વરસાવવાનોજ અદ્ધો વાંજ્યો; નહીં કે રામાંચમાં પહું માહું ચિંતવતો.

હાલમાં તેઓનાદેહ સામર્થ્યની કે સદનશીલતાની આંખી કરાવનાર દર્શન બીલકલ મળ્યા સકશે નહિ. છતાં સામાન્ય ખ્યાલ આપવા માટે એટલું કહી દેએ કે—વીરમી સદીના પ્રાં રામમૂલિ સેરા અને પ્રાં કે. કે. ચાહ જેવા વિરલાઓ હેરત પમાડે તેવી સામર્થ્યબળથી જગતનું અગ્રસ્થાન બોગવે છે તો પછી આવી પરમોચ્ચ વિશ્રુતિનું શું સામર્થ્ય ? કે સહનશીલતા ? તે કોણ કથી સહે.

તેમની નિર્ભયતાનો નમુનો ચંક્રૈસિકના દર્શનમાં સોળેસોળ કળાયી ખીલેલ છે. જેમ મદારી સાપને રમાડે તેમ તેઓ પોતાના શરીરને યથેચ્છણે રમાડી શકતા હતા, આ તીવ્ર દેહસાધનાના પરિણામે હાલવું, ચાલવું, ઉડવું, બેસવું વિગેરે ક્રિયાઓ કરવા છતાં કદાચ છંછ માત્ર સુધી આહાર પાણી ન મળે તો તેમના દેહને રચ્યમાત્ર ધ્યાનની અસર થતી ન હતી.

લેશ્યા—તેઓના ત્રાટક પ્રાણીધામ અને સંમાધિ અપ્રવાસસિદ્ધ હતા. મેરમેરિકમની અદ્ભૂત શક્તિ સ્મૃતિસાધ્ય હતી. તે પ્રચુને તપસ્વાથી અને સ્વાભાવીવ્રતા સમાધિથી કોપના કિરણમાં જગતને વાસ્તી-

ભૂત કરનાર તેઓલેશ્યા, અને કૃપાકટાક્ષથી ધમધમતા પદાર્થમાં—જવાળામુખીમાં પણ અપૂર્વ શાંતિ પ્રકટાવનાર શીતલેશ્યા વિગેરે અગ્રણ્ય શક્તિઓ પ્રકટી હતી. પણ તેઓનું સાધ્યજિહ્વા આ દરેક પદાર્થોથી પર, કાંઈ નિરાળા શાંતિ તરફ હતું. અર્થાત્ વર્ધમાન પ્રચુના મનોજ્ય અને દેહસાધના અતિ ઉચ્ચ કક્ષાનાં હતાં.

ગોશાળો—શ્રી વર્ધમાન પ્રચુના છગ્ગરથ છવનમાં ખટકતો પ્રસંગ ગોશાળાનો છે. જે અવાંચિત વિચારકોને બેરાળ લાગે છે. ગોશાળાની પ્રાથમિક છંદગી નિઃસત્ છે પણ પ્રચુ મદારીના સંસર્ગથી અને પાર્થનાથ પ્રચુના સંતાનિય મુનિઓ પાસેના અધ્યયનથી તેમનો સારો વિકાસ થયો છે. તે એક કાળે મૂર્ખ જેવો હતો, અને તેજ બીજી વખતે “નિન” જેવી સંતાથી બનાવવી દર્શન આપે છે. આ ઘટનામાં મત્ર યુક્ત શક્તિને અપૂર્ણ વિકાસનું છે. જે વિકાસ થવાના હેતુરૂપ ઉપરોક્ત જાને પ્રસંગો છે. જૈન ગ્રંથોમાં ગોશાળાનું છવન એવું આલેખાયું છે કે તે સામાન્ય વાંચકોને અતિશયોક્તિથી ગારપૂર લાગે છે. બીજી બાજુ જૈનગ્રંથો અને બૌદ્ધગ્રંથો ગોશાળાને ધર્મસ્થાપક તરીકે ઓળખાવે છે. તો પછી ગોશાળાનું ચર્ચાર્થછવન આજેબવામાં ક્યા ઉદ્દેશો પ્રમાણવાડી છે ? એ પ્રશ્ન છે. પણ આવા સ્ના કેટલાંક દર્શનો આ પ્રશ્નની ચૂંચવણનો સરલ નિવેડો લાવે છે.

આત્મારે કેટલીક વ્યક્તિઓ એવી છે કે—જેની આવશ્યકમાં તેની માતાઓ “આ બાલક કોઈ બીજાના હાકરા સાથે બદલાવી લઉં તો સાફ” જેવો બળાપો કરતી હતી, તેજ બાળકો ભવિષ્યમાં મહાન પુરુષ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામે છે. અરે તદ્દન નહકમાંજ આંખ ઉઘાડીએ તો : ધર્માનન્દ કાશાંબી અને પ્રાં + + + નું છવન કેટલું વિચિત્રતાપૂર્ણ છે ?

આજ રીતે ગોશાળો પણ ચીધરે બાંધુ રંતન છે. માત્ર તે લોક કહેતી પ્રમાણે “ભણેલ પશુ ગણેલ નહીં” શુદ્ધિશાળા પણ શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની આખી વાંજો સફર્યાની નહીં પણ વિરપવાની હતો.

તે ખામી વીરપ્રભુના સહવાસથી અસ્પર્શોદ્ધર થાય છે. એટલે જૈન ગ્રંથોમાં આજેએલ ગોશાળાનો પ્રસંગ ખીદકુલ સમ્યાહથીજ પૂર્ણ છે.

જ્ઞાન—પ્રભુ મહાવીરને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હતું જ્યારે નિયત કરેલ જગતના પદાર્થોની-દ્રવ્યોની વ્યવસ્થા હજી પણ તેઓના જ્ઞાનસામર્થ્યની સાક્ષી આપે છે તેઓનો ઉપદેશ જગતના ઉદ્ધારની ચાવી છે.

મોક્ષ—તેઓએ જડ-ચૈતન્યની વહેંચણી કરી, આત્માને પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં સ્થાપી, આનંદ-

મય-સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરી. આ મોક્ષની પ્રાપ્તિ એ પ્રભુ મહાવીરના આદર્શમાં અંતિમ સૂત્ર છે.

ઉપસંહાર—વીરચરિત્રનો લેખક કોણ હોય શકે ? તેણે કેટલું વિચારક થવું ઘટે ? તેની રચના માત્ર આ નિબંધમાં દર્શાવવાથી આ નિબંધનું નામ “વીરચરિત્રનો લેખક” એવું રાખેલ છે.

વાંચકો વાંચી વિચારી યોગ્ય સૂચના આપશે. એ ઇચ્છા સાથે આ રેખાચિત્ર પુરું કરે છું.

શ્રી મહાવીરના શ્રાવકો.

શ્રી મહાવીરજીવંતી પ્રસંગના જૈનયુગનો આ ખાસ અંક હોવાને લીધે આમાં શ્રી વીરપ્રભુના ચરિત્રને અનુસરતા લેખોજ વિશેષ શોભારૂપ થાય એવા હેતુથી જૈનયુગના માનદંતરી શ્રીયુત મોહનદાસ દસીયંદ્રભાઈ દેસાઈએ પસંદ કરી બહાર પાડેલા વિષયો પૈકીના ‘શ્રી મહાવીરના શ્રાવકો’ આ વિષય ઉપર યથામતિ જે શબ્દો લખના આ પ્રયત્ન આદર્યો છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના મહાન શ્રાવક સમુદાયમાં વિવિધયુગસમ્પન્ન અનેક શ્રાવકો હશે પરંતુ વચનના પરિણામે અને શોધગોળના અંગે મને જેના જેના સંબંધે માહિતી-મળી રહી તેટલાનોજ અર્ધ ઉલ્લેખ કરીશ, અને તે યજ્ઞ લેખ વિશેષ લાંબો ન થઇ જાય તેવા લાક્ષણિક ટુંકાણુમાંજ પતાવીશ મારે વિશેષ નાજુરા મારે તેમનાં ચરિત્રો વિગેરે જેનાં.

૧. એટકે રાજા.

એ વિદ્યાથી નગરીના મહાન પ્રતાપી રાજ્ય-કર્તા હતા. દાનિષકુલે આમના થી સિદ્ધાર્થ રાજની પત્ની મિલકવાના સગા જાતા હોવાને લીધે શ્રીમહાવીર સ્વામીના મળ્યા થતા હતા. એમનું રાજ્ય અત્યંત વિદ્યાળુ હતું, નવમસ્તક અને નવલક્ષ્મી સંગ્રહ કાપી અને કીચક દેશના રાજાઓ અને પાપાપુત્રીના રાજા દરિયાના વિગેરે એમના આજ્ઞા-પાક ખેડની ખેરનારા રાજાઓ હતા. અને તેવા

વિકટ પ્રસંગે પણ એક દિવસમાં એકથી અધિક બાણ કદિ છોડ્યું નથી એવી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા પાળનાર હોવાથી એમનામાં કેટલું શૌર્ય, ધર્મપ્રેમ અને પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાભાવ હશે એ ચોખ્ખું જણાઇ આવે છે, દેવી સ્થાવના શિવાય એમનું બાણ કદિ પણ નિષ્કુલ જતું નહીં. એમની સાતે પુત્રીઓ મહાસતી પરમ શ્રાવિકા હતી. તેમનાં નામ નીચે મુજબ—

૧. પ્રભાવતી વીનમયપતનના રાજા ઉદયનની પટરાણી.

૨. પદ્માવતી—ચંપાનગરીના દધિવાહન રાજની પત્ની અને પુઢેલા પ્રત્યેકશુદ્ધ કરકંડુની માતા.

૩. મૃગાવતી—કોથાળી નગરીના રાજાનીક રાજની પત્ની.

૪. શિવા—ઉજ્જૈનની નગરીના ચંડપ્રભોત રાજની પટરાણી.

૫. જ્યેષ્ઠા—કુંડપુરના સિદ્ધાર્થરાજની પુત્ર અને મહાવીરના વડિલચંદુ નંદિવર્દનની પત્ની.

૬. મુજ્યેષ્ઠા—ત્રેણીકે પ્રપંચ કરી ચેલધાને વસી તેથી કુંવારાવસ્થાએજ દીરા લીધી.

૭. ચેલધા—રાજ્યકનગરના રાજાત્રેણીકની પત્ની. ચેટકશળ થી મહાવીર પ્રભુના મામા હોવાને લીધે અને જેનામાંની અમિરદિને મારે પોતાની રાજ્યપદ્ધિને

બનતો ભોગ આપેલો હોવાથી બૌદ્ધશ્રદ્ધામાંથી આ ચેટકરાજ સંબંધે વિશેષ કંઈ પણ માહિતી મળતી નથી માત્ર એમની રાજ્યધાની વિશાળા નગરીને પાંખડીઓની ભૂમિકા અથવા સારદાપીઠના નામે ઓળખાવી છે.

૨ શ્રેષ્ઠિકરાજ.

રાજગૃહ નગરીના રાજ્ય પ્રસેનજીતનો પરમપુ-
ણ્યશાસ્ત્રી સકળ યુજ્યસંપન્ન પુત્ર બૌદ્ધશ્રદ્ધામાં એને
બિભિસારના નામે ઓળખવામાં આવે છે, એ પ્રથ-
મથીજ જૈનધર્મોત્સાહી ન્હોતો, પરંતુ સુરત જૈનધ-
ર્મોત્સાહી ચેટકરાજની પુત્રી પરમશ્રાવિકા ચેટકણી
સાથે લગ્ન થયા બાદ પોતાપોતાના ધર્મચર્યો સંબંધે
પરસ્પર સ્વચ્છ થતી તેના પરિણામે અંતે સુવર્ણની
પેઢે પરીક્ષા કરી રાજ્ય શ્રેષ્ઠિકે જૈનધર્મ અંગીકાર
કર્યો અને પ્રથમ મહાવીરનો પરમમકર બન્યો.

જિનેશ્વર વર્દમાન પર, તેમનાં સાધુસાધ્વીઓપર
અને જૈનધર્મ ઉપર તેમની એટલી આગ્રહ દર્શાવતી
હતી કે દેવતાઓએ માછીની ભાગ પકડેલા સાધુનું
અને મર્દનવતી સાધ્વીનું ૩૫ વિદુર્વી માર્ગમાં મળી
દરેક સાધુસાધ્વીઓને પોતાના જવા અને તેથી પણ
વિશેષ કુસ્તિતાચારપરાયણ (ખરાબ ચાલના) જણાવ્યા
જતાં જરાપણ શ્રદ્ધામાં ભેદ પડ્યો નહીં.

શ્રેષ્ઠિકરાજ હમેશાં સુવર્ણના એકસોઆઠ વવ
મહાવી ત્રિકાળ જિનપૂજન કરતો એવું વર્ણન મેનાર્થ
રૂપિની કથામાં આવે છે તેથી પ્રભુપૂજા ઉપર એમની
કેટલી ભાવના હતી એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

એમનાથી જન્મભરમાં એકે શ્રાવકના મનનું
પાલન થઈ શક્યું નહોતું પરંતુ માત્ર પ્રથમ મહાવીર
ઉપર નિઃસ્તીમ હાર્દિક ભક્તિભાવને લીધે તીર્થંકર નામ
કર્મ ઉપાર્જનું. એમના પુત્ર નંદિયેણ-મેષકુમાર હસ્ત
વિહ્વલ વગેરે શ્રી મહાવીર પાસે દ્રીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી.

૩. અભયકુમાર.

પોતાના પિતાના ૬૫કાને લીધે મુક્તાદરીએ નીક-
ળેલા શ્રેષ્ઠિક કુમારે પોતાના અનેક નિર્મલ યુગેલા
પરિચયથી એનાતટનિવાસી ધનવાદ શ્રેણીની પુત્રી
સુનંદા સાથે પાણિયકણ કર્યું હતું તેનો પુત્ર અભ-

યકુમાર મહાનબુદ્ધિશાલી અને અસંત વિચક્ષણ હતો.
ગમે તેવા વિપમકાર્યમાં પણ એની બુદ્ધિ કદી પણ
મુંઝાતી નહોતી. એજ હેતુથી આજ પણ બેસતા વર્ષે
ચોપડા લખવાની શરૂઆતમાં 'અભયકુમારની બુદ્ધિ
હજી' એમ શોધો લેખે છે.

આ અભયકુમાર સંબંધે જૈન શ્રદ્ધામાં ઘણું વર્ણન
કરવામાં આવેલું છે પરંતુ બૌદ્ધ શ્રદ્ધામાં પણ એને
નિગ્ગઠ નાતપુત્રનો અનુયાયી જણાવેલો છે. જુઓ
મન્નિકમનિકાયના પ મા (અભયકુમાર) સુતમાં લખ્યું
છે કે—“નિગ્ગઠ નાતપુત્રે તેને (અભયકુમારને)
બુદ્ધની સાથે વાદ કરવા મોકલ્યો હતો. પ્રથમ એવો
ચાલાકી ભરેલો તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો કે બુદ્ધ
તેનો ગમે તેવા હકાર અગર નકારમાં જુગાપ આપે
પણ તે સ્વાચરોધવાળા ન્યાયશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ દોષમાં
સપડાયા વિના રહેજ નહીં. પરંતુ આ યુક્તિ સરળ
થઈ નહીં અને પરિણામ તેથી ઉચકું આવ્યું કે અભય
બુદ્ધાનુયાયી થયો. આ વર્ણનમાં નાતપુત્રના સિદ્ધાંત
ઉપર પ્રકાશ પાડે એવું કંઈ તત્ત્વ નથી.

૪. ઉદયન રાજર્ષિ.

એ વીતઅપપત્તનો પ્રતાપી રાજા હતો, એને
ચેટકરાજની પુત્રી પ્રભાવતી નામે રાણી હતી, એકદા
ક્રોધ વડાજીના વેપારીએ ગોઠીધર્મઅંનની દેવાધિદેવની
પ્રતિમા રાજાને આપી તેની પૂજા કરી રાજ્ય વાજા
વગાડતો હતો અને પ્રભાવતી રાણી ભક્તિથી વ્યત્ત
કરતી હતી. અત્યંત પ્રભાવતી મરણ પામી સ્વર્ગે
ગઈ ત્યારે રાજાની આત્માથી તે પ્રતિમાની પૂજા કુઞ્જ-
કા દાસી કરવા લાગી. એકદા ગંધાર નામનો શ્રાવક
તે પ્રતિમાના દર્શન કરવા આવ્યો, દૈવચેત્રે તે માંદો
પડ્યો, તેની યાકરી તે દાસીએ કરી તેથી બુદ્ધી
થઈ ગંધારે તેણીને કેટલીક ગુટિકા આપી પછી તે
હાંજ મરણ પામ્યો. ગુટિકાના પ્રયોગથી તે દાસી
મનોહર રૂપવતી થઈ તેથી તે ગુટિકાના અધિશ્રાવક
દેવના સાહાય્યથી ઉન્નતપિતીના રાજ્ય ચંદ્રપ્રવોત્તના
હૃદયમાં વસી. તે રાજ્ય અનલગિરિ હાંધી ઉપર ચડી
આવી તે પ્રતિમા સહિત દાસીનું હરણ કરી ગયો.
તેની ખબર પાતાં ઉદયન રાજા ઉન્નતપિતી-અવતી)

ગરીમાં સૈન્ય સહિત આવ્યો અને ચંડપ્રવોતનો રાજ્ય કરી તેને પકડી કેદ કર્યો તથા તેના કપા-માં 'આ દાસીપતિ છે' એવા અક્ષર લખ્યા. પછી ઉદાયન તે પ્રતિમા લેવા ગયો પરંતુ પ્રતિમા વાઘી નહી, છેવટ તેના અધિષ્ઠાપકે કહ્યું કે—“વીત મપપતન નગર ધૂણી દટાઇ જશે માટે આ પ્રતિમા લઇ જવી નહી.” પછી ઉદાયનરાજ ચંડપ્રવોતને લઇ પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં વર્ષાકવુ આવવાથી ત્યાંજ પડાવ નાખ્યો. અનુક્રમે પર્વપથ પરમાં ઉદાયનને ઉપવાસ હોવાથી રસોઈઆએ ચંડ-પ્રવોતને ‘યું ખાવું છે?’ એમ પુછ્યું એટલે તેણે પણ વહેમ આપવાથી કપટયત્રે પોતાને પણ પર્વપ-જ્ઞાનો ઉપવાસ છે એમ કહ્યું તે મણ્ડી ઉદયન રાજ્યએ તેને સંધર્મી કહી છોડી મુક્યો. અને તેના કપાળે તે અક્ષરો અદરય કરવા માટે સુવર્ણપદ આપ્યો. પછી વર્ષાકવુ પૂર્ણ થયે ઉદાયન રાજ પોતાના નગરમાં આવ્યો. અતિ પોતાના ભાણેજ કેશીને રાજ્ય સોંપી પ્રભુ મહાવીર પાસે દીક્ષા લઇ અંતિમ રાજર્ષિ થયો.

૫. ચંડપ્રવોત.

આ રાજા શ્રી ચેટક મહારાજનો જમાઇ અને પરમશાવિકા શિવા દેવીનો ભત્રી હોવા છતાં પ્રથમ જૈન ધર્મ નહોતો પાળતો પરંતુ ઉદાયન રાજ સાથે ઉપરાંત બનાવમાં કપટથી પણ પર્વપથનો ઉપવાસ કર્યો અને બંદીખાનામાંથી મુક્તિ મળી તેથી ત્યાર પછી શુદ્ધ રીતે જૈન ધર્મ પરિપાત્રક બન્યો હતો.

૬. રાજા કેશિક.

શુદ્ધના મૃત્યુ પહેલાં ૮ વર્ષે તેણે બૌદ્ધ ધર્મને આશ્રય આપ્યો હતો અને બૌદ્ધધર્મ વિશે એને મોટી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ હતી પરંતુ તે માન્યતા મોટી ભૂલ ભરેલી છે. એને બૌદ્ધધર્મ વિશે ખિલકુલ લાગણી હતીજ નહી.

૭. શતાતીક રાજા

કૈાશાળી નગરનો ન્યાયનીતિમાન પ્રજાપાળક નરેશ રાજા ચેટકનો જમાઇ હમરથપણે વિચરતા પ્રભુમહાવીરે પોષ વદિ પડવેને દિવસે અભિગ્રહ કર્યો કે—“પગમાં લોહની બેટી હોય, મસ્તક મુંડેલું હોય તથા ઉપવાસી હોય, રૂદન કરતી હોય, રાગની પુત્રી હોય છતાં તે દાસીની પેટ રહેતી હોય, ઉંબરા વચ્ચે બેટી હોય એવી કાઇ સ્ત્રી ને મને શિક્ષા વેળા ટળી ગયા બાદ સપડાના યૂથામાંથી અંદરના બાકળા વહોરાવે તો મ્હારે પારણું કરજું, અન્યથા નહી.” આવો ધીર અભિગ્રહ લઇ પ્રભુ મહાવીરે હમેશાં શિક્ષાશક્તિ માટે ધરોધર કરતા પરંતુ કોઇથી પણ તે પૂર્ણ કરી શકાયો નહી. પરમ જૈન ધર્મી શતાતીક રાજા, ચેટકરાજાની પુત્રી શ્રગવતી રાણી, મુગેશ મંત્રી અને તેમની પત્ની નંદાએ ભિન્ન ભિન્ન ભતના ધણા ધણા ઉપાયોયોજ્યા છતાં અભિગ્રહથી અમથ્ય હોવાને લીધે તેમાં તેઓ સફળ નિવડ્યા નહી; આખરે પાંચ દિવસ બેન ૭ માસે સર્વ પ્રકારની અનુક્રમતાએ ચંદનખાયાના દાધે પ્રભુએ પારણું કર્યું-સર્વને આનંદ થયો. પ્રભુને કેવળદાન થયા બાદ ચંદનખાયાએ દીક્ષા લીધી અને શતાતીક રાજાની પત્ની શ્રગવતીએ તેનું સિખ્યત્વ સ્વીકાર્યું.

૮. નવમહાસઇ અને નવસન્ધઇ.

રાજાએ કારણ પ્રસંગે ત્યાં એકચિત થયા અને પ્રભુ મહાવીર પાસે 'અત્ર પાણી વગરનું' અષ્ટમ ભક્ત (જેનું ઉપવાસ) કરેલું. ભાવકોએતકારક જ્ઞાનદિવાકર પ્રભુ મહાવીરનું નિર્વાણ થવાથી ગમ્મ સે માવુજ્જોત્ય દેવવુજ્જોત્યં કરિસ્વામો એમ વિચારી તેઓએ રનાદિથી દ્રવ્યકોત કર્યો ત્યારથી દીવાળી પર્વની પ્રથતિ થઇ.

બાદમંથ. અંતરિકામ, ૩,૭૪ માં વૈશાલીના શિષ્યનીઓમાંના વિદ્વાન રાજકુમાર અભય (આ અભયકુમાર-શ્રેણિકના પુત્રથી ભિન્ન સમજવો) મારે કેટલુંક લખવામાં આવેલું છે તેમ મહાવગ્ગ ૬,૩૨ (S. B. E. પુ. ૧૭ પ. ૧૦૮)માં સિદ્ધ એક વ્રતંત આવેલું છે તેમાં લખ્યું છે કે—“તે સિદ્ધ શિષ્યનીઓનો સેનાપતિ હતો અને નાતપુત્રનો ઉપાસક હતો. તે શુદ્ધને મળવા ઇચ્છતો હતો. પરંતુ નાતપુત્ર કિયાવાદી હોઇ શુદ્ધ અકિયાવાદી હતો તેથી તેની પાસે જવાની તેને ના કહેવામાં આવી હતી. પરંતુ તે તેની આજ્ઞાને ઉલ્લંઘી પોતાની મેજે શુદ્ધ પાસે ગયો અને શુદ્ધની મુલાખાતના પરિણામે તે તેનો અનુયાયી બન્યો.” આથી પણ શિષ્યની રાજાએ મહાવીરના ભક્ત હતા એમ ચોખ્ખું જણાઇ આવે છે.

૯ નંદિવર્દન—પ્રભુમહાવીરના મગા વડિલગંધુ હોવાથી તેમના પૂણ્ય ભક્ત હોય એમાં તવાઈ નથી.

૧૦ દશાર્ણભદ્ર—દશાર્ણપુરનો રાજા, જેણે મોટા વિસ્તારવાળા સામમીથી પ્રભુમહાવીરને વાંઘા દત્તા. અને દંડની અવર્ણનીય ક્રાદિ દેખી પ્રતિજોષ પામી મહાવીર પાસે દીક્ષા લીધી હતી.

૧૧ હરિતપાણ—પાવાપુરીનો રાજા જે અન્ય ધર્મોત્સવની હોત તો પ્રભુમહાવીરને ચતુર્માસ મારે અનુકુલતાવાળા પોતાની કારકુન ચોગ્ય સમયમાં સ્થાન આપતજ નહીં.

૧૨ જ્ઞેષ્ઠી.

એ વિશાલાપુરીનો પ્રખ્યાત શેઠ હતો, એનું અસહ નામ જિનદત્ત હતું. સ્વભાવે ધણે દયાલુ હતો. પૂર્વે કુષ્ઠર્ષના યોગે વૈષ્ણવના ક્ષય થવાથી—“જ્ઞેષ્ઠી” નામે પ્રખ્યાત હતો. પ્રભુ મહાવીરે જન્મસ્થ

અસ્થાએ વિચરતા આવી ઉવાનમાં બલદેવનાં મ રમાં પ્રતિભાએ રહ્યા. પ્રભુના ચરીરનું દિવ્યત્વ અનેક લોકોત્તર લક્ષણો બોધ ‘આ જન્મસ્થપણે રહે ચરમ તીર્થકર છે’ એમ નિશ્ચય થવાથી પ્રભુને વં કરી પોતાના મિત્રમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—પ્રભુ આજે ઉપવાસ કરી પ્રતિભા ધરી હોય એમ જાણ્યું છે. આવતી કાલે મહેર ઘેર પાગલું કરે તો ધણું સ થાય. આવી આશાથી ચાર માસ સુધી હમેશાં પ્રભુ સેવા બંદગી બાળતી. ચાતુર્માસના છેલ્લા દિવસે પ્રભુ આમંત્રણ કરી ઘેર જઈ પ્રાસુક અને યોગ્યભૂમિ બોજ નાની તૈયારી કરી માર્ગ તરફ દિટિ રાખી આનંદિ થતો અનેક ભાવના ભાવતો વાટ ભેગા લાગ્યો પ્રભુ કોઇના આમંત્રણની ઇચ્છા નહોતા કરના. રાત્રી દેખી પર સમાન ભાવે કરના કરતા ત્યાંના અન્યધર્મી વક્ત્રી અને લક્ષ્મીના મદમાં હોવા ‘નવીન’ શેઠને ઘેર જઈ અમ્ભા. તેણે દાસી પાસે અપાવેલા સુકા પાકા ખાકરા બોરી મુખ, અશુભ, શત્રુ, મિત્ર, રંકે, રાજ ઉપર સમાન ચિત્તાંવાલ પ્રભુએ પાગલું કર્યું. તત્કાળ એતોલેપ, વસ્ત્રધારા, સુગંધીપુષ્પ, સુગંધી જલની, વૃદ્ધિ થઇ. અને દેવદુઃકલિ ‘નાદ’ થયો. તે પત્નિ સાંભલી ‘અહો મારા જેવા ભાગ્યદીનને શિક્ષાર છે. મારા મનોરથ સફલ ન થયા’ વિગેરે પંચાતાપ કરવા લાગ્યો. જો કુંકુભિતો નાદ ક્ષણવાર મોટો સાંભલવામાં આવ્યો હોત તો કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરના અને બારમા અચુત દેવલોકમાં દેવ થયો.

૧૩ ઢંકશ્રાવક.

એ શાવસ્તી નગરીનો રહીય અત્યંત સમૃદ્ધિમાન કુલકાર હતો. એના સંબંધે નીચેની નોંધ ખાસ લેવાજેની છે—પ્રભુ મહાવીરનો જન્માષ્ટ જન્માથીએ પ્રભુના વિચારથી ગિાન માન્યતાની પ્રવૃત્તિ કર્યો બાદ આગાનુઆમ વિચરતા આવીને શાવસ્તી નગરીના ઉવાનમાં નિવાસ કર્યો અને તેમની પત્ની (પ્રભુ મહાવીરની પુત્રી) એક દત્તર આંગણના પરિવાર સહિત એજ ઢંક શ્રાવકના ઘેર શાલામાં ઉતરી. તેને પ્રભુ મહાવીરનો સિદ્ધાંત સમજવવાને ખાતર પોતાના નિભાગમાંથી એક નણ્ણો તે પ્રિયદર્શીના સાધ્વી ન અણે તેની રીતે તેના વસ્ત્ર ઉપર નાંખ્યો. વસ્ત્ર

પણું જોઇ પ્રિયદર્શનાં બોલી કે-‘અરે ઢંક ! જો, તારા પ્રમાદથી આ માંડે વસ્ત્ર બળી ગયું.’ ઢંકે કહ્યું કે-‘હા સાધ્વી ! તમે મૃપા બોલો નહી, તમારા મત પ્રમાણે તો જ્યારે બધું વસ્ત્ર બધી જગ્યા ત્યારેજ બધું એમ કહેવું ઘટે. બળતું હોય તેને બળી ગયું કહેવું એવો શ્રી મહાવીર પ્રભુનું વચન છે અને આ અનુભવ તેમનું તે વચન સ્વીકારવાને યોગ્ય જણાય છે.’ પછી સાધ્વી પ્રતિબોધ પામી તરત સમજી પોતાના પતિ જમાધીના મત છોડી સર્વ પરિવારસહિત પ્રભુ મહાવીર પાસે આવી પ્રાયશ્ચિત લઇ શુદ્ધ સિદ્ધાંતમાં રચિવાલી થઇ.

૧૪/૧૫/૧૬ ધનનો, શાલિભદ્ર અને કૃતપુરુષકે, આ ત્રણે પુરુષાત્માઓ માટે જૈન ગ્રંથોમાં ઘણો આકર્ષક અને આશ્ચર્યજનક ઘટના વર્ણો પ્રતિહાસ મળે છે પરંતુ તે ગ્રાયઃ પ્રચલિત હોવાથી અદિ વિશેષ લખાણ કરતો નથી.

૧૭ પુણિઓ આવકે.

આ આવકે ‘રાજગૃહી નગરીનો રહીસ હતો, હમેશાં રૂની પુણી વેચીને તેમાં મળતા ૧૨૧૧ દોકડા (બે આના) થીજ સંતોષ રાખતો નો.’

તેમની દ્રવ્ય શુદ્ધિ માટે એક વખતનો પ્રસંગ આ પ્રમાણે છે-એક દિવસ સામાયિક કરતાં ચિત્ત બરાબર સ્થિર થતુ ન હોવાથી આ આવકે શ્રાવીકાને પુછ્યું કે ‘આજે ચિત્ત બરાબર સ્થિર કેમ થતું નથી ? આ પછા ઘરમાં કંઈ અનીતિનું અથવા અદત્ત દ્રવ્ય-વસ્તુ આવેલ છે ? શ્રાવિકાએ બહુ વિચાર કરી કહ્યું કે-‘બીજુંતો કંઈ નહોં પણ આજે માર્ગમાં પડેલાં અડધાં છાંણાં હું લાવી છું. આવકે કહ્યું કે-તમે ભૂલ કરી, એ છાણાં તો રાજદ્રવ્ય ગણાય, એ આપણાથી લેવાય નહીં માટે આપણે રાખવા યોગ્ય નથી. પાછા રસ્તા ઉપર નાંખી દેજો.’ પછી તે શ્રાવિકાએ તેમ કર્યું.

એક વખતે રાજ શ્રેણિકે પોતાની ગતિ માટે પ્રભુ મહાવીરને પ્રશ્ન કર્યો. પ્રભુએ નરકાયુ બાંધ્યાતું જણાવ્યાથી નરકે ન જવાય એવા ઉપાયો પુછ્યાં, પ્રભુએ બીજા ઉપાયો બતાવવા સાથે આ પુણીપા આવકની સામાયિક વેચાતી લેવાથી પણ નરકે ન જવું પડે એમ બતાવ્યો, શ્રેણિકે પુણીમાને બોલાવી બેઆની આપવા માગણી કરી, તેણે કહ્યું કે-હું આપવાની ના પાડી શકતો નથી પણ કિંમત શું લેવી તે હું જાણતો નથી તેથી જોણે તમને એ વેચાતી લેવાતું

સુલસા શ્રાવિકાને ધર્મલાભપૂર્વક કુચલતા પુછવાનું જણાવ્યું. પ્રભુ મહાવીરને વંદના નમસ્કાર કરી આ-કાશમાર્ગે ઉડી તત્કાળ રાજગૃહી નગરીમાં આવ્યો.

પોતાને તો શ્રી મહાવીર સ્વામીના વચન ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો પરંતુ પ્રભુ જેને કુચલતા પુછાવે છે તે સુલસાને કેવી અડગ શ્રદ્ધા છે તેની પરીક્ષા માટે રાજગૃહ નગર બહાર પૂર્વ દિશાના દરવાજા આગળ ચાર મુખ, ચાર લુગ, અક્ષાસ્ત્ર, ત્રણ અક્ષિયુન અને જટા મુકુટ ધારણ કર્યો. પત્રા-સન વાળું, સાવિત્રી અને હંસવાહનથી અત્યંત યથા વેદોચ્ચાર કરતા સાક્ષાત્ અક્ષાશ્ત્રનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. આ વાતની લોકોને ખબર થતાં લોકોનાં ટોળેટોળાં દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા. અને સાક્ષાત્ અક્ષાનાં દર્શન કરવાથી પોતાનાં અહોભાગ્ય માનતા આનંદિત થયા. પણ સુલસા ત્યાં ગઇ નહીં. તેણે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે-જ્યાં શ્રી સત્ય છે ત્યાં કામેચ્છા અસંપૂર્ણ પણે હોય છે. જે અસ્ત્રશસ્ત્ર ધારણ કરે તેને કોઈ પણ શત્રુને બપ હોવા નોંધ્યો. શ્રમ, ખેદ ન હોય તો વાહનની પણ જરૂર ન હોય. જનમાલા ધારણ કરનારને પોતાના જીવમાં બૂલ થવાનો પ્રસંગ વ્યભિત થાય અથવા તેણે ઉપરી પણ કોઈ આચારી હોવા નોંધ્યો કે જેનું તે સ્મરણ કરે. જેને શીઘ્ર કરવાની જરૂર હોય તેને કમંડલુ રાખવાની ફરજ પડે. તો પછી એવા અનેક દોષોથી યુક્ત આપણા જેવા સંસારી-સામાન્ય જન મુક્તિ આપવાને કેમ સમર્થ થઈ શકે ? જેઓ પોતે દરિદ્રી હોય તે શું બીજાને ધનાઢ્ય બનાવી શકે ? માટે સર્વ દોષયુક્ત પ્રભુ મહાવીરજી અસલ અક્ષા છે. કહ્યું છે કે:-

“उर्वदया मुदपादि रागबहुलं चेतो यदीयं पुनः
पात्रोदण्डकमण्डप्रभृतयो यस्याऽऽहृतायेस्थितिम् ।
आविर्भावयितुं भवन्ति च कथं ब्रह्मा भवेन्नाहसा
रागद्वेषकायादौपरहितो ब्रह्मा कृतार्थोऽस्तु नः ॥

બીજે દિવસે દક્ષિણ દિશાના દરવાજા બહાર શંખ, ચક્ર, ગદા અને ખડ્ગ ધારણ કરી, લક્ષ્મી યુક્ત ગરૂડ ઉપર બિરાજમાન યથા સાક્ષાત્ વિષ્ણુ

ભગવાન પદાર્થોના લોકોને બામોઠ ઉત્પન્ન કર્યો. સર્વ લોકો દર્શનાર્થે તેજ પ્રમાણે ગયા અને સુલ-સાને દર્શન કરવાનું કહ્યું પણ સુલસા તો તેજ પ્રમાણે વિચાર કરી દોષ રહિત વિષ્ણુના સ્વરૂપનું ચિત્તવન કરતા લાગી. જેમકે—

“यदाह येन विदारितं करद्वे दैव्येन्द्रबलःस्थलं
सारध्वेन धनजयस्य वमरे योऽनारयत कौरवान् ।
नाऽसी विष्णुरनेककालविषयं यज्जानमन्याहत्
विश्वं व्याप्य विजृम्भते सतु महाविष्णुर्विशिष्यं मम ॥

ત્રીજે દિવસે પશ્ચિમ દિશાના દરવાજે શંકરનું રૂપ ધરીને બેઠો. ત્રણબત્તું વાહન રાખ્યું. લક્ષ્મી અર્ધચંદ્રને ધારણ કર્યો. પાર્વતી સાથે રાખી, ગજ ચર્ચના વસ્ત્રો પહેર્યા, ત્રણ નેત્ર કર્યા, શરીરે ભસ્મનો અંગરાગ કર્યો. લુગમાં ખડ્ગ, ત્રિશૂળ અને પિનાક રાખ્યા, ગળામાં કપાળોની ઈકમાળા ધારણ કરી અને જીતોના વિવિધ ગુણોથી સંયુક્ત ધમ્મને ધર્મોપ-દેશ કરી લોકોને આકર્ષિત કર્યો, પરંતુ ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરી સુલસા જરા માત્ર પણ ડગી નહીં. અને

“दय्यं येन पुरत्रयं शरमवा तीव्रावेया वन्दिता,
यो वा नृत्यति मत्तवत् पितृवને यस्यात्मजो वा शुभः ।
सोऽयं किं मम शङ्करो भयवशाऽज्ञानाति मोहसयं
कृत्वायः सतु सर्ववित् तनुभूतां क्षेमंकरः शङ्करः ॥

એવા શુદ્ધ શંકરનું સ્મરણ કરતી રહી. ચોથે દિવસે ઉત્તર દિશામાં ત્રણ ગદા વિગેરે દિવ્ય શોભાયુક્ત સંભવસરણ રચી જિનેશ્વરનું રૂપ ધારણ કરી બેઠો. લોકોની મોટી મેદિની ધર્મમાં ભળવા આવતા લાગી, સુલસાને ત્યાં પણ આવેલી નેહ નહીં તેથી તેને ચળવવા માટે ખાસ માણસ મોકલી કહેવાડાવ્યું કે- ‘શ્રી વીરસ્વામી સમેસમાં છે જતાં તું વંદનાર્થે અને ધર્મોપદેશ સાંભળવા આવવામાં કેમ વિલંબ કરે છે ?’ ત્યારે સુલસાએ કહ્યું કે- ‘આ ચો-વીસમાં તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રસૂત થયા,’

‘અરે મુખ્યા ! આતો પશ્ચિમમાં તીર્થંકર છે.’ માણસે કહ્યું.

‘કદિ પણ પચીસમાં તીર્થંકર શાપજ નહીં. આ કોઈ પાખંડી હશે.’ સુલસાએ ઉપર વાળ્યો. આખરે

કોઈ પણ રીતે સુલસાને ચલાવમાન ન કરી શકવાથી ચોતાનું અસલ રૂપ કરી 'ત્રેવેષિકા' બોલતો સુલસાને મળ્યો. સુલસાએ પણ ધર્મનંદુ બાણી થયાઓએ સત્કાર સન્માન કર્યું. પછી વીરપ્રભુએ કહ્યા પ્રમાણે કુચળતા યુદ્ધી ચોતાને સ્થાલકે ગયો." શુદ્ધ મનોભાવથી શ્રી વીર પરમાત્માના વચન ઉપર અકગ્ર અથા રાખી ધર્મારાધન કરી અન્તે તીર્થંકર નામ કર્મનું ઉપાર્જન કર્યું. જેથી આગામી ચોલીસમેા દેવ તીર્થંકર થશે.

પ્રભુ મહાવીરોા આવક વર્ગ એકંદરે એક લાખ ઝોગણસાઢ દળરનોા હતા પરંતુ તે સર્વમાં આદિ દશ શ્રાવકોા મુખ્ય ગણાતા હતા, તેમનું વૃષાન્ત ઉપાસક દશાંચ સુવમાં મોટા વિસ્તારથી આપવામાં આવેલ છે પરંતુ તેનાથી ઘણો ખરો જેનસમાજ વાઠેકગાર હોવાથી અને માત્ર તેમની તોંધ પુરતી દરીકત આપી વાયક વર્ગને વિશેષ કંટાળો ન આપતાં હું તારા લેખની પરિસમાપ્તિ કરીચ.

૬૯ આનંદ શ્રાવક.

આ વાણિન્યપ્રાપ્તોા રહેવાસી ગૃહપતિ હતા. એમની પત્નીનું નામ સિવાનંદા હતું. ચાર કોઢ સૈનિકા લંગારમાં, ચાર કોઢ વ્યાજે અને ચાર કરોડ વ્યાપારમાં ફરતા હતા. અને દશ દશ દળર ગણેના પ્રમાણવાળા ચાર ગોકુલનોા માલિક હતા. છતાં પણ અનેક પ્રકારની સાંવલ વસ્તુઓના પરિભ્રામ કરી આનંદ કંઈક શ્રાવકમતનું પાલન કરતોા હતા.

૨૦ કામદેવ.

ગંગા નદીના તટ ઉપર આવેલી ચંપા નગરીનો રહીશ કુળપતિ હતા, એને બદા નામે બદ પ્રકૃતિ ધર્મપત્ની હતી. અદાર કરોડ સૈનિકા અને છ ગોકુલની સંપત્તિ હતી.

૨૧ સુલની પિતા.

કાશીનગરીનો રહેવાસી ચોલીસ કરોડ સૈનિકા અને આઠ ગોકુલનોા સ્વામી પનામ ગૃહસ્થ હતા. એમની સદધર્મચારિણીનું નામ રવામ હતું.

૨૨ શૂરદેવ.

જેન કાશીનગરીનો રહીશ ગૃહસ્થ, ઉપરોક્ત

કામદેવ શ્રાવક જેટલી સમૃદ્ધિવાળો પ્રખ્યાત ગૃહસ્થ હતા. એની પતિધર્મપરાયણ પત્નીનું નામ ધન્યા હતું.

૨૩ સુદૃશતત્ક—

આ ગૃહસ્થ આલંબિકા નગરીનો રહીશ કામદેવ જેટલી સંપત્તિવાળો હતા. એમની પત્નીનું નામ બલુલા હતું.

૨૪ કુંડકોલિક—

એ પણ કામદેવ જેવી લક્ષ્મીવાળો કાંપિલ્યપુરનો પ્રખ્યાત ગૃહસ્થ હતા. એમની ધર્મપત્ની પુષ્પા પણ એમના જેવીજ ધર્મપરાયણ હતી.

૨૫ શબ્દાલપુત્ર—

એ મોલાસપુર નગરનો કુંભકાર હતા. પત્નીનું નામ અભિમિત્રા હતું. ત્રણ કરોડ સૈનિકા એક ગોકુળ અને પાંચસો કુંભકારની હુકાનોની સંપત્તિ હતી. એ પ્રથમ ગોસાળાનો અનુયાયિ હતા. પાછળથી પ્રભુ મહાવીરનો પરમ શ્રાવક બન્યો હતા.

૨૬ મહાશતત્ક—

એ રાજગૃહ નગરીનો પ્રખ્યાત ગૃહસ્થ હતા. સંપત્તિમાં સુલનીપિતાની સમાનાતાવાલો હતા. એને રેવતી વિગેરે તેર સ્ત્રિઓ હતી. તેમાં રેવતી આઠ ઠોટી સુવર્ણ અને આઠ ગોકુળ ચોતાના પિહરથી લાવી હતી. બીજી સ્ત્રીઓ એકેક ગોકુળ અને એકેક ઠોટી સુવર્ણ લાવી હતી.

૨૭ નંદિની પિતા—

શ્રાવસ્તી નગરીનો રહીશ અને ઉપરોક્ત આનંદ શ્રાવક જેટલી સંપત્તિવાળો હતા એને અધિની નામે ગૃહિણી હતી.

૨૮ લાંતકપિતા—

જેન નગરીનો નિવાસી આનંદ શ્રાવકના જેવી સમૃદ્ધિ યુગ પ્રખ્યાત ગૃહસ્થ હતા, એને કાશ્યની નામે ધર્મપત્ની હતી. એમનાં યજ્ઞાંખરાં મનો-નિયમે આનંદ અને કામદેવોના સરખાંજ હતાં અને સર્વે શ્રાવકોા સ્વર્જનતિ પામ્યા હતા.

આ પ્રમાણે ત્રિપટિ ચલાવતા પુરુષવચસ્ત્રે નું દશમ પર્વ અને મરતેશ્વર વ્યાકરણી રૂપિના

આધારે જે જે શ્રાવકોના અંગે કંઈક માહિતી મળી
 યજી તે અને આપી છે. તથા શ્રેષ્ઠિક, કોણિક,
 અભયકુમાર અને સિંહ લિચ્છવીના સંબંધમાં પ્રાતઃ
 સ્મરણીય ગ્રંથવં થી અમરવિજયથ મહારાજ કૃત
 જૈનેતર દષ્ટિય જૈનનો પશુ ઉપયોગ કર્યો છે. એ
 શિવાય ભગવતીસૂત્ર, સૂત્રકૃતાંગ વિગેરે સૂત્રોમાંથી
 ખીન્ન કેટલાક શ્રાવકોનાં નામો તથા ટુંકે ખીના
 મળી શકવાનો સંભવ છે પરંતુ મહારી પાસે અસારે

તેવાં સાધનોના અભાવ હોવાથી એટલેથીજ સંતોષ
 માની, પ્રમાદ કે દષ્ટિદાપને થીવે લખાએલા શાસ્ત્ર-
 પરંપરા વિરૂદ્ધ ઉલ્લેખ માટે મિહામિ કુલ્લકંદેષ
 તે તે સ્થળે સુધારી વાંચવા અને યોગ્ય જણાય તો
 મને સૂચિત કરવા સર્વજન પુરોશ પ્રત્યે અભ્યર્થના
 કરી વિરમું છું. ઝઞ્ઞ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ
 ભરૂચ. તા. ૨-૨-૨૬,
 વિ. મુનિ ચતુરવિજય.

શ્રી જિનેશ્વર સૂરિકૃત મહાવીર જન્માભિષેક.

૧ આ મૂલ અપભ્રંશમાં છે. સંઆહુક સ્વ. મણિલાલ ખડેરભાઈ વ્યાસ.

સિદ્ધત્ય મહા નરરામ વંસ, સર રામકંસ મુણિરાય હંસ,
 તેલુકનાહ જય દીહબાહ, જય ચરમ જિણેસર
 વીરતાહ ॥૨૥॥

તુહ મળજાણુ જે જિણું કુણહિ, ભવ્ય તે પાવહિં
 મપધ નાહ સવા,
 ઉચ્છિન્તરૂ દલિદકંદ, પશુપામરવિંદ જિણિંદ
 ચંદ. ॥૨૭॥

સાધન પુન સુકયાય વીર સિરિ તિમ્મદેવિ જસ
 ઉચિર પીર;

ઉપનંતુ સયલ તેલુકનાહ, તુહ ચુણગણુરયણુહ
 સલિલનાહુ. ॥૩૦॥

સુરસિહરિ મિલિય ચઉસકિં છંદ જમકખણિ.
 તકખણિ તુહ જિણિંદ,

કેળર મહિઃ કડિ સુતહાર, ચક કુંડલ મંડિય ભત્તિ
 સાર. ॥૪૧॥

નિય નિય વિસેસ પરિવાર જુત, ઉચ્છસિય ચારુ
 રામચ ગત;

ખીરોહિ ખીર ભરપૂરિએહિં, સયવત વિહાણુ
 વિજ્ઞસિએહિં. ॥૫૫॥

મણિ કથગ રયણ ગણુ નિમ્મિએહિં,
 કલસેહિ વિસાલ સુનિમ્મશેહિં,

તુહ મળજાણુ સળજણુ વિહિય તોસ. ॥૬૬॥

કલ્લાણુવલિ કય પરમ પોસ, અગમ વિહાણિ કરિં
 વયણુ કોસ;

વિરપતિ સુરેસર સયલ તય, મપુન પુન ભાવણુ
 કયત. ॥૭૦॥

વર રંમ તિલુતમ અચ્છરાહ, નચ્ચંતિ ભત્તિમર નિખરાહ;
 ગામંતિ તાર હારજાણાઈ, તુહ ચચિયધ જિણુવર
 નિમ્મલાઇ. ॥૮૧॥

વળ્લંતિ ઢંકંલુકુકુક, કંસાલતાહ તિલિમાહુ કુક;
 ઉચ્છિતઇં ત સુરવરવિમાણુ, મદમંડલિ દીસહિ
 પવર જાણુ. ॥૮૬॥

જય જય રણુ કેમિ કરંતિ દેવ, જોડિય કરંસપુઝ
 કરહિ સેવ,

કિવિ અઠૂ વર મંગલાઇ, તુહ પુરહિ કરહિ કય-
 મંગલાઇ. ॥૯૦॥

મન્નતિ અણુ સુકયાય પુન, તહિં સયલ સુરાલિય
 સુકયાપુન;

જં ન્દવિઉ અજજ સિરિ તિજયનાહુ, નિરુવિય
 ભવિય ભવ દહણુ દાહ. ॥૯૧॥

કલ્લાણુવલિ ઉદલાસ કંડુ, તેલુક પરમ આણુદયંદુ;
 હંલુપ્પં સુર કરપ નંદ રંગ, જમકખણુ, તુહ જિણુ
 જયઉ ગંચુ. ॥૯૨॥

જન્માભિસેહિ કયાતિ જગસેહિ, ભવિયણુ નિનાસિય
 પાવ દેહિ,

તુહ કરહિ દેવ દેવિંદ વિંદ છે અસુરિંદ કણિંદ સ જોમ-
 સિંદ. ॥૧૦૦॥

જિમ મેરંમિ અમરેસરા મળજણુ, કરહિ તુહ વીર
 ગિરિધીર હંક તળજણુ;

સદ સુવિયંહત તહ કુણહિ જે સંપય, સુપવિહિણુહ;
 તે લહિ-પરમ પય. ॥૧૦૫॥

—શ્રી મહાવીર દેવજન્માભિષેક કૃતિ રિયં શ્રી
 જિનેશ્વર સૂરિણાં

२. संस्कृत छाया

(छायाकार—पं. साख्येन्द्र भगवानदास गांधी)

सिद्धार्थं महानर राजवंशसरो—राजहंस ! मुनि-
राजहंस ! !

त्रैलोक्यनाथ ! जय दीर्घबाहो ! जय चरम
जिनेश्वर ! वीरनाथ ! ! ११॥

तव मज्जनं ये जिन ! कुर्वन्ति भव्यास्ते प्राप्नु-
वन्ति सप्तपदं नाथ ! सर्वो !

उच्छिन्नरौद्रदारिद्र्यकन्द ! प्रणतामरुन्द !
जिनेन्द्रचन्द्र ! ! १२॥

सा धन्या पुण्या मुकुताधी वीर ! श्री त्रिश-
लादेवी यस्या उदरे धीर !

उत्पन्नः सकलत्रैलोक्यनाथस्त्वं गुणगणरत्ना-
नां सलिलनाथः ! ! १३॥

सुरशिखरिणि मिलिताञ्चतुःपट्टिनिन्द्रा जन्म-
क्षणे तत्क्षणं तव जिनेन्द्र !

कैयूर-मुकुट-कटिमुख-हार-चलकुण्डमण्डिता
भक्तिसाराः ! ! १४॥

निजनिजविशेषपरिवारयुक्ता उल्लसितचारु-
रोमाञ्चगात्राः !

क्षीरोदधिशीरभरपूरितैः शतपत्रविधानवि-
भूषितैः ! ! १५॥

मणि-कनक-रत्नगणनिर्मितैः कलशैर्विशालैः
मुनिर्मलैः !

तव मज्जनं सज्जन विहित तोषम् ! ! १६॥

कल्याणवल्लिकृतपरमपोषमागमविधानेन कृत्वा
वदनकोषम् !

विरचयन्ति सुरेश्वराः सकलास्तत्र सम्पूर्ण-
पुण्यभावनार्थानां ! ! १७॥

वररम्भा-विलोचमा अप्सरसो नृत्यन्ति
भक्तिभरनिर्भराः !

गायन्ति तार-हारोज्ज्वलानि तव चरिता
जिनवर ! निर्मलानि ! ! ८

वाद्यन्ते ढक्का ढमुक्कुक्कं (?) कांस्यताल-ता
-त्रिवलिहुडुक्कं !

दीप्यन्ते तानि सुरवरविमानानि महर्हं
मण्डले दृश्यन्ते प्रवरयानानि ! !

जय जय रवं केऽपि कुर्वन्ति देवा योजिताः
रसम्पुटाः कुर्वन्ति सेवाम्

केऽप्यष्ट वरमङ्गलानि तव पुरतः कुर्वन्ति कु
मङ्गलानि ! ! १०

मन्यन्त आत्मानं मुकुताधी पुण्यं तव सकल
सुराधिपाः मुकुतपूर्णाः

यत् स्नापितोऽद्य श्रीत्रिजगन्नाथो निर्वापि
भव्यभवदहनदाहः ! ! ११

कल्याणवल्ल्युल्लासकन्दस्त्रैलोक्यपरमानन्द-
चन्द्रः

ससम्भ्रमं सुराः कुर्वन्ति नृत्यरङ्गं जन्मक्ष-
स्त्व जिन ! जयतु चक्रः ! ! १२

जन्माभिपेकं कृतत्रिजगच्छेयसं भविजन
निर्नाशितपापलेपम्

तव कुर्वन्ति देवदेवेन्द्रवृन्दा असुरेन्द्राः कर्ण
न्द्राः सज्ज्योतिगेन्द्राः ! ! १३

यथा मेरावमरेश्वरा मज्जनं कुर्वन्ति तव वीर
गिरिधीर ! दुःखवर्जनम्

शब्दमुविदग्धास्तथा कुर्वन्ति ये साम्प्रतं सू-
विधिना तु ते लभन्ते परमं पदम् ! ! १४

श्री महावीरदेवजन्माभिपेकः कृतिरि
श्री जिनेश्वरमूरीणाम्

૩. ગુજરાતી છાયા.

(પં. લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી)

સિદ્ધાર્થ મહાનર-રાજપંથ-સરો-રાજદંસ ! મુનિ-
રાજદંસ !
ત્રૈલોક્યનાથ ! જય દીર્ઘબાહુ ! જય ચરમજિનેશ્વર !
વીરનાથ ! ૧
તુમ મનજન જે જિન ! કરે, ભવ્યો તે પામે સંપદ
નાથ ! સર્વે;
ઉચ્છેદક રોદ દારિદ્ર-કંદ ! પ્રથમે અમરવૃદ્ધ જિનેન્દ્રચંદ્ર !
તે ધન્ય પુણ્ય સુકૃતાર્થ વીર !, શ્રી ત્રિશક્ષાદેવી જસ
ઉદરે ધીર !;
ઉત્પન્ન સકલ-ત્રૈલોક્યનાથ !, તું શુભગણ-રત્નોનો
સલિલનાથ ! ૩
મુરશિખરી પર મથ્યા ચોસદૃંષ્ટ, જન્મશણે તલ્લાણ
તુમ જિનેન્દ્ર !
કેપૂર-મુકુટ-કટિસૂત્ર-હાર-ચલકુલમંડિત ભક્તિસાર. ૪
નિજ નિજ વિશેષ પરિવાર યુક્ત, ઉલ્લાસ્યા આરુ
રોમાંચ ગામ;
ક્ષીરોદધિ-ક્ષીર-ભરપૂર, ચતુષ્પદવિધાન-વિભૂષિત. ૫
મણિ-કેનક-રતનગણ-નિર્મિત, કલશે વિશાલે સુનિર્મલે;
તુમ મનજન સન્નિવર્તને કરે તોપ. ૬
કલ્યાણુવલ્લિનો, કરે પરમપોષ, આગમવિધાને કરે
વલ્લભાપ;
વિરમે સુરેશ્વર સકલ તત્ત્વ, સંપૂર્ણ-પુણ્ય ભાવના-
કૃતાર્થ. ૭
વર રંભા તિલોત્તમા અપ્સરા, નાથે ભક્તિભર-નિલેસા;
ગાય તારા-હાર-ગીજલાં, તુમ ચરિતો જિનવર !
નિર્મલાં. ૮
વાગે દક્ષા ટણકમુક, કંસિતાલ તાલ તમલાં હુકુક (!);
ઓપતાં તે સુરવર-વિમાન, મહીમ'હમે દીસે પ્રવર યાન. ૯

જય જય રવ કોમલ કરે દેવ, જોડી કરસંપુટ કરે સેવ;
કેષ આક વર મંગલ, તુમ પાસ કરે કૃતમંગલ. ૧૦
માને આત્માને સુકૃતાર્થ પુણ્ય, ત્યાં સકલ સુરાધિપ
સુકૃતપુણ્ય;
જેથી ન્દવરાઓ આજે શ્રી ત્રિજગનાથ, ખુશવનાર
ભવ્યભવ-દહન-દોહ. ૧૧
કલ્યાણુવલ્લિ-ઉલ્લાસ-કંદ, ત્રૈલોક્ય-પરમાનંદ-ચંદ;
દલ્લાણુલ સુર કરે નાદમરંગ, જન્મદાણુ તુમ જિન !
જયો મંગ. ૧૨
જન્મભાસિયેક કૃતાંતજગત-ત્રેષ, ભવિજન-નિર્નાશિત-
પાપવેષ;
તુમ કરે દેવ-દેવેન્દ્ર-દૃંદ, અસુરેન્દ્ર કૃષ્ણેન્દ્ર સહ
જયોતિરેન્દ્ર. ૧૩
જેમ મેરુ પર અમરેશ્વરો મનજન, કરે તુમ વીર !
ગિરિધીર ! દુઃખતર્જન;
સામ્ર (?) સુવિદ્યો તેમ કરે જે સાંપ્રત, સૂત વિધિએ
તે લહે પરમપદ. ૧૪
[શ્રી મહાવીરદેવ-જન્મભાસિયેક. આ શ્રી જિને-
શ્વરસ્મરિતી કૃતિ છે.]

૧ આ જિનેશ્વરશ્ચર મહારા પારના પ્રમાણે તે હોવા
જોઈએ કે-જેનો યોગે પરિચય મેં 'વીરસસ' ના ટિપ્પન-
નમાં આપ્યો છે.-લા. ભ.

૨ આ જન્મભાસિયેક (મૂલ) ની ભાષા અપભ્રંશ (પ્રાકૃત,
બ્રાહ્મણ નિયમિત) કહી શકાય, જેના પર પાકોનો દક્ષિ-
પાત પ્રથમ થયો; તેની સંસ્કૃત અને ગુજરાતી અમ્હારી
કરેલી છાયાથી પાકોને યલિચિત અંશે સહાયતા થયો,
તે અમ્હારો પ્રયાસ સફલ થયો માનીશું.-લા. ભ.

[અર્વાચીન ગૂંજરાતીમાં છાયાકાર—પં. લાલચંદ્ર
ભગવાનદાસ ગાંધી.]

સ્તંભતપુર-પ્રભુ પાર્શ્વનાથ પ્રભુમીને,
ભક્તિએ હું પ્રભણીય શ્રી શાલિભદ્રમુનિતિથકનો રાસ;
ભંચો ! સુણા જેઠથી તુમ હોય શિવપુર વાસ ૧
છે પૂંચી [પર] વરનગર રાજગૃહ લક્ષ્મીથી પૂર્ણ,
જેથી નિર્જિત ગઈ અંતરીક્ષે અમરાવતી માનું;
રાજ્ય કરે ત્યાં અમરરાજ જેમ શ્રેણિકરાય,
ભંજિતબલ લુજદ-અંતરેરી-ભટવાદ. ૨

ત્યાં વસે ગોભદ્રશેઠ ધનજિત ધનેશ્વર,
દીન દુઃખિત આધાર નિત્ય હૃદય વસે જિજ્ઞેશ્વર;
રૂપે નિર્જિત ગૌરી લક્ષ્મી બાપો તસ ભદ્રા,
નિરુપમ શીલ-પ્રભાવ બાવે મનવાંછિત ભદ્રા. ૩
ઉપચો તસ કુલે લક્ષ્મીને જેમ કામ સુરૂપે,
ગોપા(વા)લ સંગમ-અવ મુનિ-દાન પ્રભાવે;
ઉદ્ધોત કરતો દિશાનું ચક્ર જન્મ્યો સુપુત્ર,
શાલિભદ્ર-સ્વપ્ને કહેલ સૌભાગ્યે પૂર્ણ. ૪
ધાત-છે શ્રીપુરવર રાજગૃહ તામે પાલે શ્રેણિક પ્રવર
રાય રાજ્ય ત્યાં વેરિ-ખંડન,

ગોભદ્ર શેઠ પ્રવર તસ બાપો સંજાત નંદન;
કાંતિએ તોલિત દિશા-પટલ સંગમ ગોવાલ,
સાધુદાન-કમલ તણું વિસ્તરું કિલ નાલ. ૫
તત શુભ વાસરે શાલિભદ્ર એ રચ્યું નામ,
માતપિતા પ્રિય બંધુવોના સંગમે અજિરામ;
વધે જેમ જેમ ચંદ્ર જેમ તે જન-આનંદન,
તેમ તેમ વિકસિત કુમુદ જેમ ભદ્રા હર્ષિતતનુ. ૬
અય પરણ્યાઓ શાલિભદ્ર ભત્રીય કુમારી,
ત્રિસુવને સકલે વ્લસ નથી પડજો નારી;
અરમજિનેશ્વર પાસે દીક્ષા લેખ ગોભદ્ર,
દેવ હચો (યેયો) દેવલોકે કરે મન-ચિતિત સર્વે. ૭
દેવ તે પૂરે દેવ-તણો નિત (લ) નિત(લ) આહાર,
બાપોસંદિત નિજ પુત્રને આમરણુનો બાર;
અધ્ધર-ગણુ સંદિત દંદ જેમ વિલસે તેમ નિત્ય,
કામિની-જન સંદિત શાલિભદ્ર અગણિત નિજ કુલ. ૮
ધાત-પુત્ર જન્મ્યો પુત્ર જન્મ્યો શુભ મુહર્તે
વંશાવ્યો સિદ્ધે ત્યાં દિપે દાન દારિદ્ર-ખંડન,
તસ પુત્રનું નામ કિયું (ધું) શાલિભદ્ર એહ પાપ-
ખંડન.

વિદ્યા સધલી પદાવીઓ પરણ્યાઓ વર નારી,
ત્રત લેખ ગોભદ્ર ગયો સ્વર્ગે પામ્યો (પુત્ર) સુખ પાર. ૯
ત્યાં આપા વાણિયા લેખ, રત્નકંબલ રચિ-નિત રવિ તો;
ચકુટે લાખ લાખ મૂલ્ય-અદ્વાભે, પહોંચ્યા શ્રેણિક ભૂમિ.
પતિ-પાસે. ૧૦

લાખ લાખ મૂલ્ય દિપે નહિ રાય, તેહ તણા મનમાં
હ(ય)યો વિવાહ;
શાલિભદ્ર-ધર ચુર પેખીને, પહોંચ્યા હર્ષે પરિત
મન તણુ. ૧૧
સધલી કામલ ભદ્રા ગ્રહે, લાખ લાખ તેહ તણું મૂલ
(લ્ય) દેય;

ભદ્રા કામલ સૌ ફાડે, બાપો (પુત્ર-વધુ)નાં પાદ-
ચુંચન કરેય. ૧૨
એ સાંભળ્યું દેવી, ચેલણા વૃષ આગે (આગળ);
રત્નકંબલ મને ઘો, બહુ વાર ગાગે. ૧૩
રાયે શાલિભદ્ર-ધરે મંત્રી પ્રેમ્યો પેમે ઘોડા દંતી;
પ્રભણે કામલ માંગી ભદ્રા, બાપોનું પાદ-ચુંચન
કર્ચું ભદ્ર ! ૧૪

કામલ-વાત કહી જઈ મંત્રીએ, તૃપ હકારે
શાલિભદ્રને હર્ષે;
ભદ્રા આવી તો વિનવે, મુક પુત્ર ધંદ-ખાર પગ નધરે. ૧૫
તો તસધર તૃપ શ્રેણિક આવે, પુત્રને માતાજઈ
સંભલાવે;
પુત્ર ભણે તું લે કરિપાણું; જેમ તે લીધું (ધું).

તેમ જ પ્રમાણુ. ૧૬
મા ભણે વચ્ચ(તસ) ! તુમ એ નાપક, સધલી પૃથ્વીનો
શ્રેણિક નાપક;
'મુક ઉપર પણુ છે સ્વામી, મેદલીય ભવ હું જેણે
જગત નમાવ્યું.' ૧૭

એમ ચિતરી વઢે તૃપ-પાપ, ઉત્સર્જે તો ગ્રહે રાખ;
મીણુ ગલે જેમ ઉન્હે પડયું, તેમ તે ગલે
ઉત્સર્જે ચૂંચો. ૧૮
તો તૃપે મૂકો દામે (સ્થાને) પહોંચ્યા, તે અલંત
બવથી વિચલત;

મુર્દન કરતાં રાયની પડી, મુદા કૃત્રામાં તો ગઈ. ૧૯
જલે ઉતારી. મુદા નીરવે, અંગારો જેમ જ્વલત ફેરે;
જમીને તૃપ ધવલગૃહે પડેલો, હર્ષેનો મન કાળ પેડો. ૨૦

ધોત-રતનકંબલ રતનકંબલ સૌ ફાડી, બાપોનું પાદપુંજન
કર્તુ મંત્રિ-વચન બપર્યં.

કુતૂહલે પૂર્યો શાલિભદ્ર-ધરે ભય ઔષિકરાય
પ્રભુ પુત્ર આવ્યો ભદ્રા સુતને કહે
તો મંસાર-વિરક્તમન તે સ્વામીને વહે. ૨૧
પહોલ્યો(ગ્યો) એ વીર જિનેન્દ્ર, તેહ પુર સાધુએ પરવર્યો
શાલિભદ્ર એ જનનીને પ્રભણે, વીર પાસે હું
મત બ્રહ્મીય. ૨૨

જપે એ જનની શું આળ, કહે સંયમ-ભાર તું વહેરો;
ન શકે એ વહેવા વચ્છ!, વાછડો મહારથનો ભાર. ૨૩
આગ્રહે એ જનની મનાવી, ધના સહિત શાલિભદ્ર;
પરિહરી એ ધન ધાન્યાદિ, વૈરાગ્યે વાસિત લલ્ય. ૨૪
વિચ્છ(ચ્છો)ડીને એ તો ગ્રહે, પાસે વીર તીર્થકરની;
વિહરે એ સાથ વીરની, ધન્ના સહિત તપ તપે. ૨૫
વિહરતાં એ આવીઓ (ગ્યો) સ્વામી વીર જિનેશ્વર
રાજશૃંગે;

વીરે એ કહીયું (હું) માત-કરે તું શાલિભદ્ર! પારશે. ૨૬
ગામ્યરી એ ફરતો પહોલ્યો, જનની-ધરે તપ-કૃષ્ણતપ;
આલખીઓ (ખ્યો) એ નહિ માતાએ જિનવંદન-
ઉદ્(ચૂવ) સિત મને. ૨૭
તો મુનિ પહોલ્યો, જોળ-સમીપે, હરખી ધન્ના(ન્યા)
તને રેખી,
વોહરાવે દહી પૂજતાં (ચઝતું), આવી પૂજતાં
તને મુનિ વીર;
કહે પૂર્વભવ તસ અતિધીર, શાલિગામે ઉચ્છિન્ન કુલ ૨૮

* આ સંખધનો માતા ભદ્રા અને શાલિભદ્રનો
સંવાદ કવિ પહેલે (પદ) કક્ષાના અક્ષરોથી રાસ કરી
૭૧ કહીમાં પ્રાચીન ચૂલરાતીમાં રચેલ છે; જે ગાથકવાદ
આર્યિ-૪૯ સિરીઝ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ પ્રાચીન ચૂલર
કાવ્ય સંપ્રદમાં પ્રકટ થયેલ છે. અપ્રાચીન બાપાનુવાદ સાથે
તેનો આસ્વાદ સાહિત્ય રસિક પાઠકોને હવે અવકાશો કયા-
ળીયું.

લા. બ. ગાંધી.

ધનો-સુત સંગમ ગોવાલ, તું હતો દયા-દાન વિદ્યાલ,
ખીરે તું મુનિ પારિયો, દાન-પ્રભાવે આવી રિક્તી;
જાતાં (યષ્ઠ) કમે તુઝ હોશે સિદ્ધી, પૂર્વજનની
વોહરાચું. ૨૯

એ જાતિ-સ્મરણ-લાભે તુષ્ટ, તપ-શોષિતતતુ ધર્મે પુષ્ટ;
ધનો(ન્યા) શાલિભદ્ર ભેય મુનિ, વૈભારગિરિ ઉપર જાતાં
અનશન કાઉસગ કરતા, શુદ્ધ શિલા ભૂમિએ રલા. ૩૦
હવે ભદ્રા વકખાણ અનંતર, જિનને પૂછે મુઝ નથી
અર્ધ સુતવર;
અણિયું (કહ્યું) જિને વે(વૈ)ભારે રલા, ઔષિક
સહિત ભદ્રા ભય;

જિહાં છે તે મુનિ ઉચ્છિન્નકાય, પેએ નિશ્ચલ
દોય મુનિ. ૩૧

પ્રજુખી ભદ્રા બોલાવે, વચ્છ! પુત્ર! મુઝ સાંમું ભેય,
મુઝ દિયડું નહિ ફટશે, મુણિ નહિ ભેય તપ બોલે,
ભદ્રા ઘણુંકણ (દળદળ)તો રાએ (વે), આવી મૂર્છા,
ધરણીએ પડી. ૩૨

ગઈ મૂર્છા તો સાતિ) વિશવે(પે), હત (હા!) દેવ
મુઝ આશ હરે,
એ જાણ્યું એ બોલશે, કંણ્ય હામે કેમ અર્ધ રહેશે?
તુઝ (તું) કેમલ કાય (કેમ) થીત (સર્વ) મહેશે,
પ્રસંકે દિયડું મુઝ તણું. ૩૩

ઔષિક બોધી ભદ્રા નિજ ધરે, પહોલ્યા સર્વાર્થસિદ્ધે
તે મુનિવર,

રાજતિલકગણિ સંસ્તવે, વીરજિનેશ્વર ગૌતમ
ગણધર;
શાલિભદ્ર ને ધન્ના મુનિવર, સકલ સંધ-દુરિત હરો ૩૪
શાલિભદ્રમુનિરાસો-એ એવે દેવ,
તેહને આસનદેવી કરા શિવ શાંતિ. ૩૫

છત્રસ્થ દશામાં શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં વિહાર-સ્થલો.

(લેખક:—રા. ડી. જી. ભણુશાળી બી. એ. ૧૬ પોલોકસ્ટ્રીટ કલકત્તા.)

કુંડપુર:—કર્તીગદામ માને છે કે આ સ્થલ વૈશાલીનાં એક ભાગ હોવાને લેખ્યે. કારણ મહાવીર પ્રભુને ‘વૈશાલિય’ કહેવામાં આવેલ છે. જો કે આ વિશેષણ વિશાલા નગરીના વતની તેમજ પ્રાન્તના વતની બનને લાયક પાડી શકાય. તેઓ (ડા. હરનલ પંથ એમજ) માને છે કે ક્ષત્રીયકુંડ અને બ્રાહ્મણકુંડામાં આ બંને વૈશાલીના શાખાપુર અગર સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો ‘પાગા’ હતા. આ બધી માન્યતાને અંગે તેઓ વિશાલા નગરીને ‘બેસાર’ Besarh ગામ તરીકે જણાવે છે જે સ્થલ બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં અને ચીની મુસાફરના આપેલા અંતરે સાથે બરાબર મળતું આવે છે. આ ગામથી છ માઈલને આંતરે બ્રાહ્મણગામ નામે ગામકુંડ આની પૂર્વે અસ્તિ ધરાવે છે. પ્રાચીન બ્રાહ્મણકુંડામાં હોય તો તેમાં કંઈ બાધ નથી. બેસારમાંથી તો ખેલકામ કરતાં તેમજ વિશાલાનો મહેલ વિગેરે સ્થળો ભગ્નાવશેષ સ્પતિમાં આજે પણ મૌરુદ છે (બુઝાકર્તીગદામ) સોમનાં ‘કર્તીગદામ’ દિંમતપૂર્વક કહે છે કે ‘‘ભગદશામાં પડેલા બેસારનો કિલ્લો નામ હેતુદળ, અને સ્થાન એટલી સચોટ રીતે પ્રાચીન વિશાલા નગરીની ખાતરી આવે છે કે હવે શંકા રહી નથી’’. આ રીતે વિશાલાને બેસાર સાથે બ્રાહ્મણગામનો તેજ નામના ગામ સાથે અને તેનીજ પાસે આવેલું ‘બસુકુંડ’ને શાવલ ક્ષત્રીયકુંડ સાથે આપણે સ્થલ નિર્ણય કરી શકીએ.

આ સ્થલનિર્ણયમાં બાધ માત્ર એક આવે છે કે આધુનિક લખવા પાસે કુંદરપર જેને આપણે ક્ષત્રીયકુંડ તરીકે ગણીએ છીએ તે સ્થાપના તીર્થ માનતું પડે. પણ તેમ માનવાને આપણી પાસે સબળ પુરાવા નથી. પં. ટં.સ સોમ આદિ કવિઓએ પણ આધુનિક ક્ષત્રીયકુંડની યાત્રા કરી છે એમ તેમના પૂર્વ સ્ત્રોતો તીર્થમાળા પરથી જણાય છે, આ ક્ષેત્રનો ઉલ્લેખ કરવા બદ્દન અગત્ય છે.

વાણિજ્યગ્રામ:—શ્રી કલ્પસૂત્રમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે, ‘વૈશાલી અને વાણિજ્યગ્રામની નિશાએ પ્રભુએ ખાર ચોખામાં કર્યા.’ આ પરથી કહેવાની જરૂર રહેતી નથી કે વાણિજ્યગ્રામ અને વિશાલા તદ્દન નજીકજ હોવાને લેખ્યે. વળી વિશાલાથી વાણિજ્યગ્રામ પ્રતિ વિદાર કરતાં વચ્ચે ગંધરી નદી નાવમાં ઉતરવી પડી હતી. એટલે વૈશાલી ગંડકા નદીના તીરપર હોવું લેખ્યે છે અને વાણિજ્યગ્રામ સામે તીરે. નકશામાં બજાઆ યા બનીઆ બેસારથી સામે તીરે છે તે વાણિજ્યગ્રામ હોવા દરેક સંભવ છે એમ શ્રી વિજયધર્મસૂરી જણાવે છે.

ડા. હરનલ પોતાના ઉપાસક દશાંગી નોટમાં જણાવે છે કે કુંડપર અને વિશાલા એકજ હોવીને લેખ્યે કારણ પ્રભુને ‘વૈશાલીય’ કહેલ છે માટે તે કુંડપુરને વિશાલાનો ક્ષત્રીય પાડો કહે છે જ્યાં રાજ (ખિતાબ) તરીકે સિદ્ધાર્થ હતા. ઉપરાંત શ્રી આચાર્યગના ભાવનાધ્યયનથી (દ્વિતીય શુતસ્કંધ) જણાય છે કે ઉત્તરેલક્ષોત્કુંડગ્રામ અને દાર્દિણે માહણકુંડગ્રામ આથી કુંડગ્રામના બંને પાડો હોય એ નિશંક થાય છે.

કુંદરગ્રામ:—એક વખત ક્ષત્રીય કુંડગ્રામના સ્થલનો નિર્ણય કીધા પછી આ ન્દાનકડા સ્થલ માટે એટલુંજ કહી શકાય કે તે કુંડપુરથી ૧૦ થી ૧૫ માઈલ પર હોવું લેખ્યે કારણ પ્રભુ લગભગ ૧૫ થી ૨ કલાકમાં એ સ્થલે પહોંચ્યા હતા.

કોસાગ સન્નિવેશ:—નાલંદાની ઉત્તરે આ સ્થલ હતું એમ શ્રી મગવતી સૂત્રના ઉલ્લેખ પરથી માલુમ પડે છે.

નાલંદાથી અંદર સામંતે કોસાક સન્નિવેશ હતું. અને નાલંદા રાજગૃહીથી ૭ માઈલ પર ઉત્તરે હતી.

ગોદાક-અને અસ્થિગ્રામ:—નાલંદાથી ગોરાક આબ્યાન ગોરાક અસ્થિગ્રામની નજીકજ હતું કારણ

અડધા ચોમાસે પ્રભુ અસ્થિગ્રામ ગયા અને ચોમાસું પૂરું થતાં પણ શરદ્ રતુમાં હાં આવ્યા એટલે અસ્થિગ્રામથી ૫ થી ૧૦ માઈલથી દૂરતો નજ હોય.

અસ્થિગ્રામ:—જેને વર્ધમાન કહેવામાં આવતું હતું એમ આવશ્યક સૂત્રની સાબ છે તો જેને આજે ‘ઝર્દવાન’ (સંસ્કૃત વર્ધમાન) કહે છે તેજ પ્રાચીન વર્ધમાન-અસ્થિગ્રામ તરીકે સેવામાં કશો આધ નથી; આ ઝર્દવાન ધામેદર નદીનાં વેત્રવતી નદીને કિનારે છે.

વાચાલ પ્રદેશ:—ઝર્દવાનથી ઉત્તર તરફ વિહાર કરતાં તુરતજ દક્ષિણ વાચાલ સુવર્ણવાલુકા નદી-કનકખલ આશ્રમ-રૂપવાલુકા નદીમાં યઈ પ્રભુ સ્વેતામ્બી પહોંચ્યા.

કનકખલ:—આશ્રમ સ્વેતામ્બીની પાસેજ હતું આવશ્યકજી પૃષ્ઠ. ૧૯૫. “તત્કાલ દૂરે સ્વેતામ્બિકા નગરી” અને આશ્રમ પછી રૂપવાલુકા નદી પાર ઉતરી ઉતર વાચાલમાં દાખલ થયા ત્યાંથી સ્વેતામ્બીમાં પધાયાં. માટે ઉત્તર વાચાલ પ્રદેશનું પાટનગર સ્વેતામ્બી હોય એ દરેક સંભવ છે, અને કનકખલ આશ્રમ રૂપવાલુકાને કિનારે હોય અને નદી પછી તુરતજ ઉત્તરવાચાલ-આમ આ ચારે સ્થલ દૂર નથી માત્ર દક્ષિણ વાચાળજ દૂર હતું. માટે ઉત્તર વાચાલનો સ્થલનિર્ણય અગર સ્વેતામ્બીના સ્થળ નિર્ણયપર ખીળ ચારનો આધાર છે.

ચૈતારખી:—શ્રી રાયચસેણી સૂત્ર પરથી જણાય છે કે તે સાવથી નગરીથી જહ્નુ દૂર નહોતી અને સાવથીનો સ્થલનિર્ણય સેતમેહત નામે ગામ અજોખ્યાથી ૩૦ માઇલપર છે ત્યાં યઈ શકે છે માટે સ્વેતામ્બી તેની પૂર્વ અગર પૂર્વોત્તરમાં હોય. આ પ્રદેશ આધુનિક નેપાલ સાથે બંધાયેલો છે. માટે સ્વેતામ્બી તે વખતની નેપાલ દેશની રાજધાની હતી એમ અનુમાન થાય છે. અને ઉત્તરવાચાલમાં સ્વેતામ્બી હતી તો ઉત્તરવાચાલ અને નેપાલ બંને એકજ હોવા જોઈએ.

મુરલીપુર:—સ્વેતામ્બીની દક્ષિણે અને ગંગાની ઉત્તરે આ સહર અને યુષ્માજ સંનિવેશ હોવા જોઈએ. સ્થલનિર્ણય ૬૭ યઈ શકે એ નહીં.

રાજગૃહ:—આધુનિક રાજગીર-રાજગૃહ. વિશેષ વિવેચનની જરૂર નથી.

નાલંદા:—રાજગૃહથી ૭ માઈલ ઉત્તરે બંગામ પાસે થયેલા ખોદકામ નાલંદાનો નિર્ણય કરાવે છે. **સુવર્ણખલ:**—આ આશ્રમ કનકખલથી તદન બિન્ન હોવું જોઈએ એમાં શક નથી કારણ કનકખલ સ્વેતામ્બી પાસે છે ઉત્તરમાં છે જ્યારે આ સુવર્ણખલ તો રાજગૃહથી બ્રાહ્મણકુંડમાં જતાં રસ્તામાં આવે છે અને બ્રાહ્મણકુંડ સ્વેતામ્બીથી ઘણે દૂર દક્ષિણે છે. તેમજ સુવર્ણખલ તેથીયે દક્ષિણે છે. માટે સ્થલનિર્ણયની જરૂર છે.

બ્રાહ્મણકુંડ:—ઉપર વૈશાલીમાં વિવેચન કરાયેલ છે.

ચંપાનગરી:—આમે નામનું સ્થળ બાગળપુરથી પશ્ચિમે નાયનગર પાસે ગંગાકિનારે આજે પણ મોટું છે જેને ચંપાનાલા કહે છે.

પૃથ્વીપા કયંગલા:—નીની મુસાફરના લખાણ મુજબ ચંપાથી ૪૦૦ લી યાને ૭૦ માઇલ પર પૂર્વમાં કયંગલા નગરી હતી. ચંપાથી નદી રસ્તે જતાં તો અંદાજ ૯૦ માઇલ થાય છે પણ ખુરદી માર્ગે ૭૦ માઇલ થાય. આ કયંગલા રાજમહાલથી દક્ષિણે ૧૮ માઇલપર છે. (કનીગહામ), અને કયંગલા નામનું ગામ હયાત છે કે જે આગ્રીમગંજથી ઉત્તરે ખરહરવા અને છલદગાની વચ્ચે મુકી શકાય. આવી રીતે જ્યારે કયંગલાનો નિર્ણય થાય છે કે ચંપાથી પૂર્વમાં ૭૦ માઇલપર છે તો પૃથ્વીપા તે બે સ્થલોની વચ્ચેજ હોવી જોઈએ. કારણ પ્રભુ ચંપાથી નીકળી પૃથ્વીપામાં ચોમાસું રહ્યા અને ત્યાંથી તુરત કયંગલા ગયા.

સાવથી:—બલરામપુર સ્ટેશનોથી ૧૨ માઇલપર સેટ મેટનો કોલો છે તે અકોનાથી ૫ માઇલપર છે અને તે અયોધ્યાથી ઉત્તરે ૩૦ માઇલ છે. તે અકોના અને સેટ મેટનો સંયુક્ત પાંચ માઇલનો પ્રદેશ સાવથી તરીકે લઈ શકાય (જેને માટે જુઓ કનીગહામ અને વિજયધર્મસૂરિની પ્રાચીન તીર્થમાલા ભાગ ૧) તીર્થક્ષેપમાં પણ લખ્યું છે કે સંપદ્ધાલે મહેઠિત્તિ રહ્યા.

અહિંયા હાલેદુર્ગ-નંગલા-આવર્તો યુધ તેઓ ચોરાગસનિવેષે આવ્યા તે ચોરાગ પૃષ્ઠ્યપાની નજીક છે માટે હાલેદુર્ગ-આદિ સાવધીથી પૃષ્ઠ્યપા જતાં રસ્તામાં હોવા જોઈએ તેનો સ્થળ નિર્ણય કરવો.

લાઠ-રાઠ—ગંગાલતો રાઠ નામે પ્રદેશ. આ રાઠ પ્રદેશની ઉત્તર સિમા રાજમહાલના ટેકરાઓ છે પ્રાચીન કાલમાં રાજમહાલના ટેકરાઓથી આરંભી દક્ષિણે પૂર્વોર્ધ મીઠનાપુર બાંકુરા બર્ડવાન હુગરી હાવરા વિગેરે છલ્લાઓ સમેત રાઠ પ્રદેશ કહેવાતો હતો. વધી ઉત્તર રાઠ અને દક્ષિણ રાઠ આ બે પ્રદેશો અજ્યા નદીથી વિભક્ત થતા હતા.

પૂર્ણકલસઃ—આ સ્થળનો નિર્ણય થયો નથી. પણ શ્રી આવરક પરથી જણાય છે રાઠ નામે અનાય્ય ભૂમિની સરહદ પર આ એક અનાય્ય ગામ હતું.

ભદ્રિલ નગરી કલસિમાગમ જ્યુષ્ઠતબા-યકુપિકા—આ સહેરો વા નગરીઓનો પણ નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

(કલ્લી સમાગમ અને તબાય માટે એક સૂચના માત્ર થઈ શકે છે કે રાઠ દેશની હદ છેક તારકેશ્વર-કલકતા પાસે-સુધી છે એટલે કલ્લી સમાગમ ને કોલાઘાટ ને કલકતાથી બેગોલ નાગપુર લાઇનમાં રૂપનારાયણ નદીને તીરે () માઇલ પર આવેલું છે. બેગ લાખમાં કેળા-કલ્લીને કલા-ઉચ્ચાર કોલા-કહે છે આ સ્થળ નામ સાથે ધણુંજ બંધ મેસતું છે, અને બે કોલા ઘાટને કલ્લી સમાગમ લઈએ તો તબાયને તામલુક-તામ્રલિપ્તિ એક લઈ શકાય ને કોલાઘાટથી નજીકજ છે અને તે સમયમાં પ્રખ્યાત બંદર હતું.

આમ્રક શાલિરીષકલદ્રિકાઃ—આ ગામ અને નગરીનો સ્થાન નિર્ણય આલંબીકાના નિર્ણય પર નિર્ભર છે. કારણ આ ત્રણે સ્થલો વૈદ્યાલિ-વૈદ્યાઃ અને આલંબિકાની વચ્ચે આવેલાં છે.

આલંબિકાઃ—આ નગરીનો નિર્ણય અતિ વિવાદસ્પદ છે. ડૉ. હરનાલ પોતાના ઉપાસકદલાંગની નોટ-પાના ૫૧-૫૩ માં સર કનિઝદામના સ્થળ નિર્ણય સાથે મળતાપણે ખાતરી જણાવે છે કે

આલવી, અગર આલો અને ચીની મુસાફરનું નવદેવકુલ બે એકજ હોવા જોઈએ અને આ સ્થલ કોનોજીથી અગ્નીકાણમાં ૧૬ માઇલ પર આવેલ નેવાલ સાથે નિર્ણય કરી શકાય.

પણ આ વાતમાં સત્ય હોય એમ લાગતું નથી. વિહાર માર્ગ તરફ દૃષ્ટિ કરતાં તે સ્થલ વિહારમાંજ હોવું જોઈએ અને તે પણ આધુનિક આરા શહરી આસપાસ લઈ શકાય. પ્રભુજીએ જુનું ચોમાસુ ભદ્રિકામાં કર્યું ત્યાંથી મગધમાં ફરીને આલંબિકા પહોંચ્યા અને સપ્તમ વર્ષોરાત્ર ત્યાંજ પ્રસાર કર્યું.

કુડાક, મદના, બહુરાલક, લોહાંગીલાઃ—જો આલંબિકાને આરા લઈએ ને માટે પૂરાવાની જરૂર છે તો આ ચાર સ્થલો આરાથી અલાહબાદ-પુરિમ તાલ જતાં રસ્તામાં લેવા જોઈએ.

ઉજાક ગોભૂમિઃ—સ્થલનિર્ણય વા સૂચનમાત્ર પણ મુશ્કેલ છે.

રાજશુદ્ધઃ—જણીતું છે.

રાઠ વજ્રભૂમિ શુદ્ધભૂમિઃ—અનાય્ય સ્થલો પૈકી રાઠનો ઉલ્લેખ ઉપર થઈ ગયો છે અને સુદમ પણ મિઠનાપુર છલ્લાને લઈ શકાય. રાઠ અને સુદમ ધણા ભાગે સાથેજ બોલાય છે. અને વજ્રભૂમિ-શી-રશ્મ-વીરભૂમિના પ્રદેશને લેવાથી બાધા નથી આવતી.

સિદ્ધાર્થપુર કૂર્મગ્રામ—નિર્ણય નથી.

વાણિજ્યગ્રામ—ઉપર લખાઈ ગયેલ છે. સાવત્રી-સંત મહંતનો કિલો, દશમ વર્ષોરાત્ર દશમા અને અગીઆરમા ચોમાસા ને વૈદ્યાલીમાં થયું છે તેની વચ્ચે અનેક સ્થલો આવી જાય છે અને પંચ પણ અતિ લાંબો છે.

સાવત્રીથી સાનુલક અનિશ્ચિત.

દદ્ધભૂમિ, વાલુકા, સુક્ષેત્રા, હસ્તીરીષ, તાં-સાદી, ચોસાદી, વજ્રગ્રામ—આ સ્થલોમાં કુર્મ નિર્જ-રાયે જ માસ ગાળ્યા અને મુનિ શ્રી ન્યાયવિજયજીએ વર્ણન કરેલા સંગમ દેવના ઉપસર્ગો અર્ધ થયા.

દદ્ધભૂમિને સિંગમૂમ તરીકે લેવા સૂચના માત્ર છે. તાંસાદી કટક પાસે આવેલું પાલી ને ખાર-વેલ રાજના વગનમાં ઉત્તર કવિગનું પાટનગર હતું

તેને પ્રે. જયસ્વાલ અનેક પૂજવાથી તાંસલી તરીકે સાખીત કરે છે.

હસ્તીશીર્ષ:—પ્રસિદ્ધ હાથી યુદ્ધા તો ન હોય ત્યાં હાથીની શું છે અને તોસલીથી નજીક છે.

આલંબિકા:—કનોજ પાસેનું નેવાલ લેવાથી પંથ અતિ દૂર થઈ પડે છે પણ આરા પાસે કોઈ સ્થલ લેવાથી અતુલ્યતા જણાય છે.

સ્વેતંબિ:—તેપાલનું મુખ્ય શહેર. આ નગરી જૈન ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ છે પણ બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં તેનો નામ નિર્દેશ જણ્યમાં નથી. અને છે કે નહિ તેનો વિદ્વાનો સાથે પત્ર વ્યવહાર ચાલ્ય છે. ચીની મુસાફર કોઈ આ નગરીનું વર્ણન આપતા નથી. તેપાલમાં લલિત પદ્મન તેઓ ગયા છે અને આ લલિત પદ્મની સાવત્રી અતિ દૂર નથી. ત્યાંથી

કેશાંબિ:—ચમુનાના તીરે પ્રયાગ પાસેનું કેસમ ગામ.

મિથિલા:—જનકપુર.

સાવત્રીથી દહલુમિ આદિમાં ૭ માસ કાલયા બાકી રહ્યા વિદારના જે માસ જેમાં પ્રભુ વજ્રગામ કટક પાસેથી તેપાલમાં સ્વેતમ્બી ગયા ત્યાંથી ફરી સાવત્રી, ત્યાંથી કેશમ્બી ખનાસ મીથીલા કરીને વૈશાલી આવ્યા.

સુચુમારપુર ભોગપુર નંદિગ્રામ મંદીઆ:—વૈશાલી અને કેસમ વચ્ચે નહી કરવા જોઈએ.

જંભિઆ:—શ્રીવિજયધર્મસૂરી જમગ્રામ તેય છે ત્યારે પં. બહેચરદાસ જમ્બુધની સૂચના કરે છે.

(આ લેખ સંબંધી લેખક જણાવે છે કે:—

‘આ મ્હારો સ્વતંત્ર લેખ નથી પણ અનેક શોધખોળ કરનારાના મતનું દોહન છે. આ પ્રયાસ એક વ્યક્તિ કરે તો ફાળી શકે તેમ નથી, પણ ચાર પાંચ વિદ્વાનો પોતાનો મત સાખીતી સહિત બતાવે તો પાર પડે તેવું કાર્ય છે. માટે આપ આપનો અભિપ્રાય, તેમજ મુનિ ન્યાયવિજયપથ આદિ આ કાર્યમાં રસ લેનારી વ્યક્તિઓનો અભિપ્રાય દર્શાવશો. આ લેખ રૂપે છેજ નહિ પણ દરેક જણના અભિપ્રાય એકઠા થયે લેખ રૂપે લખવો એવો મારો આશય છે. જોઈએ તો તંત્રી પોતે લખે તો પણ મને વાંધો નથી. આપના અભિપ્રાય અને નવીન સૂચના બાદ સ્થલ નિર્ણય માટે વધુ પ્રયત્ન કરીશ. આમા બહોળા વાંચનની જરૂર છે અને બૌદ્ધ ગ્રંથોનો પણ અભ્યાસ જોઈએ. ધર્માનંદ કેસામ્બીને સ્વેતમ્બી, કમ્બલા અને આલંબિકા બાળે પૂજાની નેશો. આમાં આધાર જોનો લીધો છે તેનાં નામ: કનીંગહામની ભૂગોળ, ખીલ-સુદિસ્ટ રેકર્ડ, સ્મિથ-અર્લિ હિસ્ટરી, હોનેલ ઉપાસક દશાંગ, ડેવિસ-સુદિસ્ટ ઇન્ડિયા, વિજયધર્મ સૂરિ-પ્રાચીન તીર્થમાળા, આવશ્યક સૂત્ર, શ્રી આચાર્ય-માત્ર એક સ્થળે.”

ગત શ્રી મહાવીર પાસ અંકમાં પં. બહેચરદાસે એક લેખ લખેતો પ્રકટ થયો છે અને આ ખીલો છે. હજુ પણ આ સંબંધે વિશેષ શોધખોળ કરવાની રહે છે. તો બોળકો વિશેષ પ્રયાસ કરી સ્થળોની નિશ્ચિતતા કરશે અને એ રીતે તે પુણ્ય ભૂમિઓનો ઉદ્ધાર કરવામાં નિમિત્તભૂત થશે. [તંત્રી.

શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રહસ્ય.

મહાવીર પરમાત્માના ચરિત્રમાં મળેલો કોઈ પણ ભાગ નથી કે જે રહસ્ય વિનાનો હોય. એમના હૃદયપણામાં પણ એમનામાં સર્વે શુભો પશ્ચી ઉચ્ચકોટીએ પહોંચેલા હતા. તેમના પૂર્વ જન્મ ચરિત્ર જોતાં પણ પ્રથમથીજ એ ૭૫ ઉચ્ચકોટીના હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. પ્રાચે એવા જીવોના પાછલા જીવો પણ રહસ્યથી ભરપૂર હોય છે.

શ્રી પરમાત્માનો રંગ ભવો પૈશીતો પ્રથમ ભવ જોઈએ કે જે ભવમાં તેઓ સમકિત પામ્યા છે. એ નયસારના ભવમાં પણ કોઈ એકઠા કરીને જમવા ખેસતાં એમની ભાવનાઓ થાય છે કે ‘જો કોઈ અતિથિ આવી નય તો તેમને આપીને પછી જમું.’ એવામાં બુલા પડેલા મુનિ આવે છે અને તેમને આહાર વહોરાવ્યા પછી પોતે જમે છે; ઉત્તમ જનોની

પ્રવૃત્તિ એવીજ હોય છે. એમની પાસે આવેલો યાચક અથવા નિરાશ્રિત મનુષ્ય કાંઈ પણ મેળવ્યા શિવાય ખાલી જતો નથી. એનું મનજ કાંઈ પણ આપ્યા સિવાય શાંતિ પામતું નથી. આટલા માટેજ પણ કૃપણુ મનુષ્યને ધર્મને અયોગ્ય કહેલ છે. બી-જાને ખરેખરો દુઃખી જોવા છતાં અને પોતાની શક્તિ છતાં તેના દુઃખનું કાંઈ પણ નિવારણ કરવાની વૃત્તિ ન થાય એનામાં કૃપણતા ઉપરાંત દષ્ટાણુપણીની પણ ખામી દેખાય છે.

હવે પ્રસ્તુત પ્રસંગમાં નપસાર જમ્યા પછી મુનિને રસ્તે ચડાવવા નય છે. પરાપકારપરાયણ મનુષ્યો એવે વખતે પોતાના કામ કરતાં પરના કામને વધારે વજન આપે છે. મુનિને રસ્તો બતાવીને પાછા વળતાં મુનિ પણ તેને યોગ્ય જીવ જાણી તેના ઉપકારનો બદલો લાવવા કરવા વડે વાળવા ધારે છે. એને શુદ્ધ ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે. સંસાર પરિમિત થઈ ગયેલો હોવાથી યોગ્યતા પ્રાપ્ત થયેલી છે તેથી તેને તરતજ ઉપદેશ લાગે છે ને તે સમક્ષિત પામે છે. અહીં તે નપસારના અતિથિને કાંઈ પણ આપીને પછી ખાવાના વિચારે તેનું કદ્યાણુ કર્યું છે અને તેની પરાપકાર વૃત્તિ સફલ થઈ છે.

ત્યાર પછીના મધ્યના ભવામાં તો અનેક પ્રકારની જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓ જીવે બોજવી છે. પરંતુ જેવટના પચીસમા નંદનઋષિના ભવમાં એક લાખ વર્ષ પર્થત માસ ખમણ કરી પૂર્વે બંધેલી અશુભ કર્મની પરપરાને ત્રોટી નાખે છે. આવો તપ શું લાભ ન આપે ? તે ત્રીજે ભવે મોક્ષે જવાની સ્થિતિને પમાડી દેય છે. તીર્થંકર નામ કર્મોના નીકા-ચીત બંધ કરાવે છે. પણ એ તપમાં સમતા કેવી હશે ? દામા કેવી હશે ? નિરભિમાન વૃત્તિ કેવી હશે ? ચુરભક્તિ કેવી હશે ? ચાસનરાજ કેવો હશે ? અને ‘સર્વ જીવ કંઈ દાસન રસી’-એ વાક્ય કેવું ઉચ્ચ-પર અસર કરી ગયું હશે ? એનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એ બધી ખામીઓ અત્યંત ઉચ્ચ પ્રકા-

રની હોવાની ખાતરી થાય છે. તે સિવાય પૂર્વના પારાવાર કર્મોની શ્રેણી તુટે નહિ અને તીર્થંકર નામ કર્મ બંધાય નહીં. આ હકીકત ઉપરથી આધુનિક મુનિમહારાજએ ઘણો ધડો લેવાનો છે. પરંતુ અત્યારે તો સમજીને કાણુ સમજાવે, એવી સ્થિતિ થઈ ગયેલી છે.

હવે મહાવીર પરમાત્માના નામમાં સંસારી પણાનું તો ઘણું વર્ણન આવતું નથી અને એમાં ખાસ જાણવા જેવો વિભાગ પણ બહુ નથી. પરંતુ ચારિત્ર ગ્રંથણુ કર્યા અગાઉ ગર્ભમાં કરેલ વિચાર ‘માતાપિતા જીવંતા સયમ નચિ લર્હુ’ એને અમ-લમાં મૂકે છે. માતાપિતાના ઉપકારનો બદલો વળી શકે તેમ નથી, એને માટે તો ભગવતિ સૂત્ર પણ શાફી પૂરે છે, છતાં હાલમાં એ વાત કેમ બૂઝી જવામાં આવતી હશે ? તે સમજી શકાતું નથી. યુદ્ધરથ વર્ષમાં માતાપિતાની આરામાં-વર્તનારાં-તેમને દુઃખ નહીં ઉપજાવવાની ઇચ્છાવાળા પુત્રોની સંખ્યા બહુ ઓછી દેખાય છે. પોતે પોતાનાં બાળકો માટે કેટલું કરે છે ? કેટલાં ને કેવાં દુઃખો સહન કરે છે ? તે ખ્યાનમાં રાખીને પોતાના માતાપિતાએ પણ તેવાં દુઃખો આપણે માટે સહન કર્યાં હશે, તેનો વિચાર કરે તો કથો પુત્ર માતાપિતાનું દિલ પણ દુઃખાવી શકે ? કેટલાક મનુષ્યો સંસાર છોડીને ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા વાળા પણ આ વાતને ખીલકુલ બૂઝી નય છે. જૈન શાસ્ત્ર તો દરેક રથને માળાપને સમજાવીને-સંતોષીને ચારિત્ર લેવા કહે છે. જુઓ પંચસૂત્ર. છતાં આત્માનું હિત કરવામાં ઉતાવળા થઈ ગયેલા બંધુઓ તે વાત કેમ બૂઝી જતા હશે ? અને તેને દીકરા આપનારા ચુરમહારાજ પણ તે વાત તેને કેમ સમ-જાવતા નહીં હોય ? મહાવીર પરમાત્મા શું માતા-પિતાની ભક્તિ માટે પોતાનું દર્શન આપીને એ વાત આપણને સમજાવતા નથી ? આગળ જતાં માતાપિતા નો અન્નાવ થયા પછી જાણના આગ્રહથી પણ બે વર્ષ સંસારમાં રહે છે. એકે ત્યાગી પણાની સ્થિતિ-એજ રહે છે, પણ એ કેવો વિવેક સૂચવે છે ? આટલા ઉપરથી ચારિત્ર લેતાં અટકતું કે વધારા પડતો વિવર્ણ કરવો એજ અમારું કહેનું નથી, પણ એ

૧. અહીં કૃપણુ અતિ કૃપણુ સમજાવેલો અને ધર્મ પ્રાપ્તિ ઉચ્ચ પ્રકારની નથી થતી એમ સમજાવ્યું.

સંબંધમાં ઉચિત વિવેક મળવવાની ખાસ જરૂર છે. એટલુંજ કહેવું છે.

વીરપરમાત્મા ચારિત્ર લીધા પછી પણ ઘાહ્યજીને અર્ધ વચ આપવા પડે દાનકૃતિ તે મુશ્કેલીભર્યા અને ખતાવે છે. હ્રસ્વસ્થપણના આરવર્ધમાં એમણે જે ઉપસર્ગો સહન કર્યા છે તે બીજા સામાન્ય મનુષ્ય તો સહન કરી શકે તેમજ નથી. એવા ઉપસર્ગોમાં પણ એમની હામા અતિ અદ્ભુત દેખાઈ આવે છે. ચંડકાશીએ સર્પ વારંવાર ડસે અને મૃત્યુ પમાડવા છૂટે છતાં પ્રભુ તો તેના પર કૃપાનો વરસાદજ વરસાવે છે અને ‘ચંડકાશીક! યુગ્મ! યુગ્મ!’ કહી તેને યુગ્મવે છે. આ મહાત્માનો પ્રસંગ પડતાં પ્રથમ કપાયની બહુબળા છતાં પણ પછી તેનું કામ થઈ ગય છે. તે ખરેખરો યુગ્મ છે. અને મુનિપણને ગોળ સમતા બતાવી આપે છે. એણે એ વખતે, હુઝા એણું સહન કર્યું નથી. પરંતુ ધરત્ર ઉપરથી મમતા ઉડી જવાથી અને સ્વપરતું વિવેચન ખરેખરું સમજીને અમલમાં મૂકવાથી-ધરત્રને પર જાણવાથી એ બધી પીડા સમજાવે સહન કરે છે-સહન કરી શકે છે, અને પ્રભુની કૃપા દૃષ્ટિથી સદ્ગતિનું ભાજન થાય છે.

કાનમાં ખીસાના ખનાર ગોવાળ ઉપર અને તે ખીલા કાંદનાર વૈલ ને વણિક ઉપર પણ પ્રભુ સમ-ભાવ રાખે છે. આ જેવી તેની વાત છે? એક પ્રાણુનું ઉપસર્ગ કરે અને એક તેમાંથી બચાવે તે બંને ઉપર સમભાવ રહી શકે ખરો? એને આપણે ન્યાય કહીએ ખરો? ન કહીએ. પણ અહીં ન્યાય જુદો છે. અહીં તો તે જીવો પોત પોતાના કર્મો વચ છે, અને ઉપકાર કે અપકાર કરીને શુભાશુભ કર્મના ભાગી થાય છે એ વિચારણા છે. તે સાથે પોતાને અશુભ કર્મોના ઉદય છે, તેમાં ગોવાળ તો માત્ર કારણીક-નિમિત્ત કારણજ છે, એની ઉપર દ્રેષ સેનો કરવો? જો મારે એવા અશુભ કર્મોના ઉદય ન હોત તો એ કાંઈપણ કરી શકત? નજ કરી શકત તો પછી વિચાર તો આપણે પૂર્વે બાંધેલા અશુભ કર્મોના કરવો. એટલે કરવા તો તે કર્મ ઉપર કે તેના બાંધનાર આત્મા ઉપર કરવો. દેશ વાગતાં પથ્થર

ઉપર દ્રેષ કરવાની જેવો અયોગ્ય દ્રેષ સેનો કરવો? અહીં આવા ન્યાયની વિચારણા છે. આ કામ કરવા આવનાર પ્રભુની પીડાનું નિવારણ કર્યું નથી પરંતુ પોતાના આત્માનું કામ કરી નાખ્યું છે. શ્રેયના ઢંગલા મેળવ્યા છે.

હવે સંગમના ઉપસર્ગનો વિચાર કરીએ. એણે તો ઉપસર્ગ કરવામાં બાકી રાખી નથી. પ્રાણુનું ઉપસર્ગો પણ અનેક કર્યા છે. મોટું કાળચક્ર મૂકીને પણ જેવટ બાકી રાખી નથી. ત્યાર પછી પણ હ મહિતા પર્વત શુદ્ધ આહાર મળવા દીધો નથી. પ્રભુએ તો સાદાંત એક સરખી સમતા રાખી છે. યત્કિંચિત્ પણ તેના ઉપર દ્રેષ કર્યો નથી. એટલુંજ નહીં પણ ન્યારે તે શાકીને પાછો ભય છે ત્યારે પણ પ્રભુને તો તેના પર દયાજ આવે છે. અને આ બીચારાનું શું થશે? એ કેટલા બન રજળશે ને હુઝા પામશે? તેના વિચારથી પ્રભુની આંખમાં અંશુ આવી ગયા છે. એટલા માટેજ કહ્યું છે કે:-

કૃતાપરાધેઽપિ જનને, કૃપામંથરતાદયોઃ ।
ઈપદ્ વાઙ્પાર્દયોર્મદ્રં, શ્રો વીરજિનનેયયોઃ ॥

‘કર્મો છે અપરાધ જેણે એવા જીવની ઉપર પણ જેના નેત્રના તારા (કીરી) કૃપાયુક્ત છે અને કાંઈક બાળપરે આર્દ્ર થયેલ છે એવા શ્રી વીર પરમાત્માના નેત્રોનું કદયાણુ થાયો અર્થાત્ તે તમારું બદ-કદયાણુ કરો.’

હવે વીર પરમાત્મા કેવળ જ્ઞાન પાળ્યા પછી ૩૦ વર્ષ વિહાર કરીને અનેક જીવોપર ઉપકાર કરી અંત સમયે પાવા પુરી પધારે છે. તે વખતનો એક પ્રસંગ જાણ ચિત્તાકર્ષક લાગે છે. તે પ્રસંગ એ છે કે —મહાવીર પરમાત્મા પોતાનો અંત સમય નજીક જાણી અત્ર પાવા પુરી પધાર્યો. ત્યાં આવ્યા પછી ગૌતમચર્યાની પોતાની ઉપર અત્યંત રાગરાજા હોવાથી તે અંત સમય જોઈ ચકશે નહીં એમ ધારી તેમને નજીકના કોઈ ગામમાં રહેનારા દેવરામાં નામના બ્રાહ્મણને પ્રતિબોધ કરવા મોકલ્યા. તેને પ્રતિબોધ કરી તેઓ પાછા પ્રભુ પાસે આવવા આજ્ઞા, ત્યાં તો આ-

કાશ માંજે દેવતાઓનું થતું ગમનાગમન નોંધ પ્રભુનું નિર્વાણ થયેલ જાણ્યું. તે વખતે તેમને એવો આઘાત થયો કે તેઓ મૃત્તિજત જેવા થઇ ગયા. પછી સાવધ થઇને વિચારવા લાગ્યા કે—‘પ્રભુએ આ શું કર્યું? મને ખરેખરા ભક્તને ખરે વખતેજ દુર કર્યો? શું લોકવ્યવહાર પણ ન પાડ્યો? લોકોમાં તો એવે વખતે ઉલટા પોતાના સંબંધીને દુરથી પણ નજીક પોતાની પાસે ખોલાવે છે.’ આ હકીકત સંબંધી વિચાર કરતાં આપણને પણ એમજ લાગે તેવું છે. આપણા ખરેખરા પ્રેમવાળા અને ખાસ અતઃક્રમના સંબંધી પોતાને અંત વખતે—ખાસ તેવું જાણ્યા છતાં આપણને દૂર મોકલે તો આપણને કેવું લાગે? આ આઘાત કાંઇ જેવો તેવો નથી પણ તે નિરાશ-વૃત્તિ આવવાથીજ ગૌતમસ્વામી સહન કરી શક્યા છે. તેમણે વિચાર્યું કે—‘હું જેટલા વિચાર કે કલ્પના કરી છું તે બંધી રાગવાળા જીવોની છે, અને પ્રભુ તો સર્વથા વીતરાગ છે—તેનામાં યતકિંચિત્ પણ રાગ નો અંશ નથી. હું તેમના પર અપ્રતિમ રાગ ધરાવતો હતો, પરંતુ તેઓ તો પોતાની વીતરાગ દશામાંજ વર્તતા હતા. તો તેઓ મને શા માટે પાસે રાખે? એને માટે શું કામ હતું? શી ભલામણ કરવાની હતી? એણેતો સર્વજ્ઞ હોવાથી જાણતા હતા કે—મારી પાછળ દરેકની આ પ્રમાણેની સ્થિતિ બનવાની છે. મને રાગના કારણથી વધારે આઘાત લાગશે એમ ધારી મારાપરની હિતશુદ્ધિ મને છેટે મોકલ્યો તો હવે મારે પણ રાગ કરવો કે રાગથી મુંઝવું તે ન-કામું છે—નિષ્પજ છે—દાનિકારક છે. રાગ દેવને મોહ-થીજ આ જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.’ આવા શુભ વિચારની શ્રેણીએ ચલતાં ક્ષપકશ્રેણિ માંડી, અને જે કેવળજ્ઞાન માત્ર પ્રભુ ઉપરના પ્રદક્ષિણાને લક્ષને પણ પ્રાપ્ત થતું નહોતું તે તકાગ પ્રાપ્ત થયું. દેવોએ અવધિગાનથી તે હકીકત જાણી એટલે તેમના કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો. ગયુધર મહારાજ દેવના આંખી અને પછી વિદાર કરી અનેક જીવોને ઉદાર કર્યો. આ પ્રસંગ જાનુજ વિચારવા જેવો છે—પણ શિશુજી લેવા જેવો છે. ઉચ્ચોડીનો છે. આપણે પણ તે સ્થિતિના ધ્રુવક હીએ તેથી આ હકીકત ખાસ

લક્ષમાં ધારી લેવા યોગ્ય છે.

મહાવીર પરમાત્મા તો લોકોત્તર પુરુષ હતા, અને તેમનામાં અનંત ગુણો હતા, તે બધા શીરોત્તે પહોંચેલા હતા. એ પુરુષના ચરિત્રમાંથી રહસ્ય સો-ધનારને તો કમલે કમલે ને પગલે પગલે રહસ્ય મળી શકે તેમ છે, પરંતુ બીજા સાધારણ ગુણવાન કે જેમાં એકાદ ગુણ પણ ઉચ્ચ કેટલીનો અને ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચેલો હોય તો તેના ચરિત્રમાંથી પણ રહસ્ય મળી શકે છે. દરેક મનુષ્યે વિશિષ્ટ ગુણોત્તે થવા ત્યારે ખરું પરંતુ સામાન્ય રીતે પણ ઉચ્ચ પુરુષોની સામી દૃષ્ટિ કરીને તેમનામાંથી અનુક ગુણ કે તેના અંશે લક્ષને ગુણી ગણાવાની તો જરૂર છે. કારણ કે જે મનુષ્ય ગુણીમાં ગણાતો નથી તેનો મનુષ્યજન-મજ નિરર્થક છે. એક કવિ કહે છે કે—

ગુણોગગનગનારંભે, ન પતતિ કઠિની સસંઘ્ર-
માદય્ય ।

તેનાંચા યદિ સુતિનો, વદ ધંધ્યા કીદણી
નામ ॥૨૧॥

‘અનુક શહેરમાં, ગામમાં કે સમુદાયમાં ગુણી કોણ છે? ને કેટલા છે? તેની ગણના—ગણતરી કરવાના પ્રારંભમાંજ જે મનુષ્યના નામ ઉપર કઠિની એટલે આંગળી પડતી નથી તેવા પુત્રની માતાને તેવા પુત્રથી જે પુત્રવાળી કહેશું તો પછી વંધ્યા કોને કહેશું? અર્થાત જે મનુષ્યો ગુણીમાં ગણાતા નથી તેવા પુત્રોની માતા પુત્રવતી છતાં પણ વંધ્યા ગણે છે.’

આ સ્લોક ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે, એટલું સુચરી આ ટુકો લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. મહાવીર પરમાત્માના ચરિત્રમાંથી તો જે પ્રસંગ લક્ષણે તે રહસ્યવાળો હોય છે અને તેમાંથી સાર-મારી શુદ્ધિવાળા સાર મદી શકે છે. બાકી સમાપ્ત શુદ્ધિવાળા છતાં તેમની વિચારણા ઉપર જનુ આધાર રહે છે. એકને એક હકીકતમાંથી એક વિચારક મનુષ્ય ધણો અને ઉપયોગી સાર મદણ કરી શકે છે ત્યારે બીજો તેવો સાર મદણ કરી શકતો નથી. એટલુંજ નહીં પણ હવસ્ય પ્રાણીઓને અગોચર

એવું અપૂર્વ વસ્તુ સ્વરૂપ વિગેરે કેવળ જ્ઞાન વડે બ્રહ્મણીને કહેવામાં આવે છે ત્યારે એક ગુણમાહી મનુષ્ય તેમના અપૂર્વ જ્ઞાનનું બહુમાન અને વિશિષ્ટતા ચિંતવે છે, ત્યારે બીજો દેવમાહી તેનું અસંભવિતપણું માની અનેક પ્રકારના કૃતકો કરે છે. તેથી જ જ્ઞાનીઓએ સર્વ ગુણમાં પ્રથમ સમકિત ગુણની આવશ્યકતા ખતાવી છે, કારણ કે શ્રદ્ધા સિવાય

ગુણમાહી થવાનું નથી અને ખરેખરે રહસ્ય પ્રાપ્ત થતું નથી. માટે દરેક મનુષ્યે પ્રથમ સમકિત ગુણ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો અને એ ગુણ પ્રાપ્ત થયેલ હોય તો તેનું ખરખર રક્ષણ કરવું. શંકાકાંક્ષાદિ દ્વંષણો વડે એ ગુણને મહિન થવા દેવો નહીં, કેમકે એ ગુણ પ્રાપ્ત થવો અતિ મુશ્કેલ છે. પ્રત્યક્ષ

કુંવરજી આણંદજી.

ભગવાન મહાવીરની સિદ્ધાન્તભૂમિકા.

આજ આપણે અર્ચાનો નવોજ પ્રદેશ ઉઘાડીએ. આપણે સર્વ આપણી જાતને ભગવાન મહાવીરના શાસનના અનુયાયી તરીકે ઓળખાવીએ છીએ અને તેમણે જગતમાં જે તીર્થ પ્રવર્તીયું તેનું અવલંબન ગ્રંથિય કરીને આપણી જીવનના વિવિધ અંગોની ધટના કરતા રહીએ છીએ. ભગવાન મહાવીર જે તીર્થ પ્રવર્તીયું તે કાંઈ આકસ્મિક મનઃકલ્પિત સિદ્ધાન્તોના પ્રચાર નહોતો પણ જે દેશકાળ વચ્ચે તેમણે જન્મ લીધો હતો. તે દેશકાળની યોગ્ય સમીક્ષા ઉપર તેમના સમગ્ર તીર્થની રચના કરવામાં આવી હતી. એથી ભગવાન મહાવીરના સિદ્ધાન્તોને સમજવા માટે તેમના દેશકાળને યથાર્થપણે સમજવાની પ્રથમ આવશ્યકતા ગણાય.

તેમનાં સમયમાં બ્રાહ્મણસુદાયનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હતું. બ્રાહ્મણને તરણતારણ માનવામાં આવતા હતા, ક્ષત્રીઓ પણ બ્રાહ્મણને નમતા, સર્વ ધર્મકાર્યના પ્રવર્તક બ્રાહ્મણો હતા, લોકોની બ્રાહ્મણવર્ગ ઉપર અપૂર્વ શ્રદ્ધા હતી, જન્મ એજ માણસની ઉચ્ચતા કે નીચતા સિદ્ધ કરવા માટે પૂરેતું કારણ મનાતું; હલકા કુળનો માણસ ઉંચે જન્મ ન શકે. ઉંચા કુળનો નીચ જની ન શકે--આવી માન્યતા સર્વત્ર રૂઢ હતી. આજના અત્યજવર્ગની તે વખતે પણ હયાતી હતી શુદ્ધ. પણ મનુષ્યને યોગ્ય અનેક અધિકારોથી વંચિત રહેતા. બ્રાહ્મણની શ્રેષ્ઠતા જન્મસિદ્ધ મનાતી; એ બ્રાહ્મણવર્ગ પોતાની સત્તા રિથર રાખવા સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નો આચરતો અને લોભા લોકોને અનેક રીતે

ભગાવતો, ધર્મ વિષયમાં પણ ક્રિયાકાંડનું ભેર વ્યાપી રહ્યું હતું, મોટા યજ્ઞો કરવામાંજ ધર્મની પરિપૂર્તિ સમજવામાં આવતી, યજ્ઞના નામે હિંસાનો પાર રહેતો નહિ, અહિંસાનું તત્ત્વ કોઈ બાજુનું નહિ. સંયમ-તપની કોઈને દરકાર નહોતી, બાહ્યાંબરમાંજ ધર્મનો સાર સમાધ જતો, સુખદુઃખનો આધાર કર્મકાંડજ લેખાતો, સ્વર્ગની ઇચ્છા હોય તો યજ્ઞ કરો. એ એ યુગનો પ્રતિષ્ઠિત આદેશ હતો, ઇશ્વરની કૃપાથી સુખ મળે છે. તેની અકૃપાથી દુઃખ આવે છે. માટે તેને પ્રસન્ન કરો. આ પ્રમાણે માત્ર ઇશ્વરજ નહિ પણ અનેક દેવ-દેવીઓ લોકોની શ્રદ્ધા અને ઉપાસનાનું સાધન થઇ પડ્યાં હતાં. આત્મા શું? કર્મ શું? મનુષ્ય જીવન શું? એ વિશે ગાંઠ અઘરાન પ્રવર્તતું હતું. વેદની સત્તા સર્વોપરિ હતી. સર્વ શંકાઓનું સમાધાન વેદથી થતું. વેદ ઇશ્વરકૃત માનવામાં આવતા હતા. માણસે પોતાની શુદ્ધિથી કેશું વિચારવાનુંજ નહિ. વેદ પણ સમજવા-સમજાવવાનો ઇનકાર બ્રાહ્મણોનેજ હતો. સંસારત્યજકાર સ્મૃતિઓ નિર્મોણ કરતી. સ્મૃતિઓનું મુખ્ય સત્ર ન જો સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ હતું. એ સંસારમાં પુરૂષ પ્રધાન હતો, સર્વ અધિકાર પુરૂષોને હસ્તજ. હતા, સ્ત્રીનો અધિકાર માત્ર ભરણપોષણનો. અને તેનો કાર્યપ્રદેશ કુટુંબમાં રહી સેવા કરવાનો ગણાતો, તેને કશી માલિકી હતી નહિ. તેને કેશું સ્વાતંત્ર્ય હતું નહિ. ધર્મપ્રદેશમાં પણ સ્ત્રીનું સ્થાન ગૌણ હતું. સ્ત્રી એ પતિની બંધણી કે મિશ્રિત ન હોય એવી રીતની ગણના હતી, તેને

સંન્યાસનો અધિકાર નહિ, નિયમ બંધન સર્વ સ્ત્રીઓ માટે, પુરુષને અનેક પ્રકારની છુટ. સ્ત્રી એટલે કોઇ અવનત આત્મા-એાછી શક્તિઓ વાળી, રક્ષણ કરવા યોગ્ય-સેવા લેવા યોગ્ય-જરા પશુ છુટ આપતાં છટકી ભય એવી અધોગામી પ્રકૃતિવાળી માનવામાં આવતી. વળી ધર્મ યા કર્મમાં હિંસાનું ભારે પ્રાણલ્પ હતું. માંસાહાર છુટથી પ્રચલિત હતો. વનસ્પતિમાં તો કોઇને જીવની પશુ કષ્ટના નહોતી. પ્રાણી માત્ર માટે દયાની ભાવનાનું સ્વપ્ન સરખું પશુ નહોતું. ભગવાન મહાવીરના સમયની આવી પરિસ્થિતિ હતી.

ભારતના ઇતિહાસમાં આ અસાધારણ કાળ હતો. લોકોમાં અગાન-વહેમ-ગંધકારનું સામ્રાજ્ય હતું, સર્વત્ર માનસિક ગુલામી પ્રવર્તી રહી હતી. લાંબા કાળના પડેલા ગીલે લોકો ચાલતા હતા. તેમાં ન હતી પ્રગતિ, ન હતી વૃત્તનતા કે ન હતો સર્જનશક્તિનો આવીભાવ. લોકોના ધાર્મિક જીવનનું સૂત્ર ઋગ્વેદોને દાંય હતું; આદ્યોગેનું જીવનસૂત્ર વેદ અને રૂઢીને પરાયણ હતું. લોકોમાં અસંતોષ-કુ:ખ-ભંડ-શ્વતિ વધતાં જતાં હતાં. આ બંધનશ્વતિ તે કાળની કેટલીએક મહાન વિશ્વતિઓહારા જગત્ સમક્ષ મૂર્તિ-મન્ત જની અને પરિણામે લોકજીવનમાં મહાન ઉત્ક્રાન્તિ જન્મ પામી. તે સમયની આવી મહાન વિશ્વતિઓમાં એક ભગવાન મહાવીર હતા. તેમણે પોતાના સમયની પૂરી ચિકિત્સા કરી; પોતાના સમયના દર્દને સારી રીતે પીઠાવ્યું અને તે સર્વના ઉચિત ઉપાય ધ્યયી યોગ્ય નિદાન કીધું. નિદાન એટલે અત્યારે આપણે જેને જૈન ધર્મ તરીકે ઓળખીએ છીએ તેની સ્થાપના અને પ્રવર્તના. તે કાળનું જારીક અવલોકન કરીને તેમાં અનુભવ, મનન અને ચિન્તનની મેળવણી કરી ભગવાન મહાવીરે જૂમિકાર્ષે નીચેના સિદ્ધાન્તો નીપજનવા-પ્રસ્થાપા.

(૧) જે આત્મા આપણામાં અન્તર્વત છે તેવો આત્મા જન્મના સર્વ જીવોમાં છે. માત્ર પ્રાણીઓમાં જ આત્મા છે એટલું જ નહિ પણ વનસ્પતિ અને પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ તથા વાયુ પણ સજીવ છે.

(૨) જન્મમાં જન્મનાશ કારણે કોઇ મોટા કે નાનો નથી. સર્વ અણ્ણો સરખા છે, શૂદ્ર ઉચ્ચ કોટિના પણ દેવ સો; આત્મજ દલથી કોટિના પણ દેવ સો.

(૩) જે વસ્તુતઃ નીચી કોટિનો હોય તે સ્વપ્રયત્નથી ઉચ્ચમાં ઉચી કોટિને પહોંચી શકે. માણસની પોતાની ઉપર જ પોતાની અવનતિ કે ઉન્નતિનો ખરો આધાર છે.

(૪) સ્ત્રીમાં પુરુષ જેટલીજ આધ્યાત્મિક શક્તિઓ હોય છે, સ્ત્રી સ્ત્રી હોવાના કારણે કે પુરુષ પુરુષ હોવાના કારણે એકમેકથી નીચા ઉચા નથી. એક સરખો આત્મા ઉભયમાં વ્યાપેલો છે.

(૫) 'વેદમાં લખ્યું તેજ સાચું' એ બુદ્ધિથી સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. વેદ પણ માણસની કૃતિ છે, તેથી માણસની અપૂર્ણતા તેમાં પણ સંભવ છે. વેદ હોય કે અન્ય ધર્મગ્રંથ હોય પણ જેનું વચન યુક્તિમંત હોય, આપણી સમજશક્તિમાં ઉતરી શકતું હોય તે સત્ય, કોઈ પણ કથનમાં અણાધિત સત્ય હોઈ શકે નથી. દરેક કથનમાં રહેલું સત્ય સામેલ છે.

(૬) યજ્ઞયાગદિ માણસને કશું ફળ આપી શકતા નથી. બાહ્ય ક્રિયાકાંડ માત્રથી કોઈનો કોઈ ઉદ્ધાર થતો નથી. માણસના ઉદ્ધારનો ખરો આધાર તેના ચારિત્ર ઉપર છે અને તે ચારિત્રની શુદ્ધિનો આધાર તેના દર્શન અને જ્ઞાનની નિર્મળતા ઉપર રહેલો છે; એટલે માણસે બાહ્યવર્તન છોડીને અત્તર્મુખ બનવું જોઈએ અને પોતાના જીવનનું બને તેટલું સંશોધન કરવું જોઈએ.

(૭) દરેક પ્રાણી કર્મવશ છે. સંસારમાં મુખ્યત્વે અન્યે પરિભ્રમણનું કારણ કર્મ છે. આત્માની સ્વાભાવિક સ્થિતિ ચિન્મય-સત્યમય-આનંદમય છે. કર્મના આવરણને અંગે પોતાની સ્વાભાવિક સ્થિતિથી દરેક પ્રાણી દૂર રહે છે. કર્મો બંધાવાના જગત્માં અનેક કારણો છે. તેમાં મુખ્ય હિંસા, અસત્ય, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિવ્રજ છે, મઠિ આ કારણોથી મુક્ત બને તો માણસ કર્મના પાશથી છૂટો થવા મારે. મુક્તિનાં સાધનો જ્ઞાન, તપ અને ભક્તિ છે. એ ત્રણ સાધનોના અવધાનથી પ્રાણી મોક્ષને પામે. મોક્ષનું અસ્તિત્વ આત્મસ્વરૂપના સૂક્ષ્મ પરીણામથી સદૃશ સિદ્ધ છે.

આ રીતે ભગવાન મહાવીરે પોતે જગતના હિતાર્થે પ્રણેષા પ્રવચનની જૂમિકા રચી અને તેના ઉપર સગમ તીર્થનું મંડાણ કીધું, મનુષ્યને ઉન્નતિનો સાચો માર્ગ દર્શાવ્યો; તેની આંખોનાં પડાં દૂર કીધાં અને અનેક જીવનસંલો પ્રકાશિત કીધાં. અક્ષત વિનાના આત્મજને તેમણે પ્રતિષ્ઠાપદ કીધો. પ્રતિષ્ઠા પિપાસુ ઘુરને માટે ધર્મનાં દ્વાર ખુલાં કીધાં. વેદને ઉચ્ચે નીચે ઉતાવો; માનુષિક પ્રવર્તને

ઉન્નત સ્થાને પ્રતિષ્ઠિત કીધી. દરેક પ્રાણીને આમો-
લક્ય સાધવાને સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય અધ્યું. તેમણે જગ-
તને જાણવું કે માણસ પોતેજ પોતાના સંહારકે
ઉદારક છે. માણસની કિંમત માણસના આરિવમાંજ
રહેલી છે. પોતે પોતાને સમજે અને યોગ્ય માર્ગે
પોતાની જીવનસરિતાને વહાવે.

જે અધિકાર અને સ્વાતંત્ર્ય તેમણે પુરુષોને
આપ્યા તેજ અધિકાર અને સ્વાતંત્ર્ય તેમણે સ્ત્રીઓને
આપ્યા સ્ત્રી સ્વતંત્ર છે. અને પુરુષસમાન છે. પુરુષના
દોષ પુરુષને લાગે; સ્ત્રીના દોષ સ્ત્રીને લાગે. સ્ત્રી
એટલે ઘાસી અને પુરુષ એટલે ફેવ એ માન્યતાના
તેમણે નિષેધ કર્યો; સ્ત્રી-પુરુષ બન્ને સરખાં, સારી-
ખરાબ વૃત્તિઓથી ભરેલાં, એકમેકની મદદથી સંસાર-
ચક્રવર્તી થવાવવાને સરખાવેલાં અને આત્મપ્રગતિ
સાધવાને નિમાયેલાં પોતપોતાનાં કર્મોના સ્વતંત્ર
ફળભાગી છે. કોઇ કેટલીક એવું બંધાયલું નહિ કે
કોઇપણ કારણે એક અન્યથી છૂટીજ ન શકે. પુરુષ
ઉચ્ચકોટિના હોય અને સંસાર ઉપર વિરક્તિ આવતાં
જેમ સ્વસ્ત્રીના ત્યાગ કરી પરિનાજક (સાધુ) બની
શકે તેમજ ઉચ્ચકોટિની સ્ત્રી વૈરાગ્યવશ બનતાં અ-

થવા તો આત્મોત્કર્ષની ભાવેના બળવાન થતાં પોતાના
પરિણીત પતિને છોડીને સંયમ ગ્રહણ કરી શકે અને
ગ્રાંતે બંનેનો મોક્ષ થઇ શકે. ભગવાન મહાવીર ચંદ-
નબાળાને પોતાની પ્રથમ શિષ્યા બનાવી. આ બનાવ
તે સમય વિચારતાં કાંઇ ઓછા મહત્વનો નહોતો.

આવીજ રીતે તેમણે હલકામાં હલકી કોટિના
મનુષ્યને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્થિતિના અધિકારી બના-
વ્યા. તેમને મન શુદ્ધ, અત્યંત કે ચંડાલનો બેદ
નહોતો. તેમનું સમવસરણું સર્વ માટે ખુલ્લું હતું.
તેમની દીક્ષા સૌ કોઇ લઇ શકતું. મેતાયે મુનિ અને
હરિબળ મચ્છીના દાખલા જૈન કથાઓમાં સુપ્રસિદ્ધ
છે. આ રીતે અંધકાર અને ઉગમ વચ્ચે કોલા
ખાતા તે કળતા લોક-માનસ ઉપર તેમણે નવો
પ્રકાશ પાડ્યો; જીવનવ્યવહારની પુનર્ધારનાનો નવો
સંદેશ આપ્યો, અનેક જીના ચીલા તોડ્યા અને નવી
સડકો ખાંધી; અંધગ્રહાના અંધારા દૂર કર્યા. સ્વતંત્ર
વિચારશક્તિને લોકચિત્તમાં-જાગૃત કરી અને અવનત
ભારતમાં પોતાના ભગીરથ તપથી સદ્ગર્ભવાદિની
ભાગીરથીનો અવતાર કીધો.

પરમાર્નંદ.

વર્ધમાન સ્વામીની વ્યવહાર્યતા.

[લેલક-લક્ષ્મણ રઘુનાથ મિટે ૨૯૭ જાનવાર પુના.]

ચિત્તં સંપૂર્ણ મન્યાર્યચિદ્ધે કારણમુક્તમમ્ ।

પ્રજ્ઞસ્તદ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર પ્રતિપાદનમ્ ॥

સુરેન્દ્રમુકુટાશ્લિષ્ટ પાદપદ્મકેસરમ્ ।

પ્રણમામિ મહાવીરં લોકપ્રતયમજ્જલમ્ ॥

જિનશાસનની શુદ્ધતા આજે સૌ કોઇ સ્વીકારે
છે; પણ આ શાસન વ્યવહારમાં આચરી શકાય
એવું નથી એમ એક બીજાજ પ્રકારના આલેખ કેટ-
લાક શુદ્ધિવાદિઓ હવે આગળ મૂક્યા ત્યાગ્યા છે.
ખરું જોતાં જિનશાસન અખાધ્ય છે એજ આ
આલેખમાં પણ સિદ્ધ થાય છે. કેમકે આ આલેખજ
એવો છે કે જે બીજા તત્વના આલેખો ન હોય ત્યારે

આગળ મૂકાય છે. જો જિનશાસનની શ્રેષ્ઠતા સ્વીકારી-
એ છીએ તો તે અવ્યવહાર્ય છે એમ કહેવું આ એક
જાતની આલેખકની પોતાની નજાણા છે, ન કે
શાસનની કાંઈક તુટી. શાસનને અવ્યવહાર્ય વિશેષણ
લગાડી ચાલુશ્વ વ્યવહારી કે પ્રપંચી લોકો પોતાની
નજાણા ટાંકવા માગે તો તેઓ તેમ ભલે કરે પણ
તેનમ્થી શાસન કાંઈ દૂષિત થતું નથી.

પણ અવ્યવહાર્ય પણ શા માટે કહેવું ? શું આ
શાસન અસ્વાભાવિક છે કે આચરણમાં ન લાગી
શકાય એમ છે ? જિનશાસન તો તેવું નથી. કેમકે
અતીતાંત તીર્થંકરોએ, સિદ્ધોએ, આચાર્યોએ,

ઉપાધ્યાયોએ કે નિગ્ગંથ સાધુઓએ આ શાસનની આજ્ઞા મુજબ આચાર પાળી જતાઓ છે. ન્યાસિધી એક પણ વ્યક્તિ જે કામ કરી જતાવી શકે છે ત્યાં સુધી તે કામને અન્યવહાર્ય ન કહી શકાય. જનસામાન્યતા જે વ્યવહાર છે તેનાથી ખીન્નેજ માર્ગ જિનશાસન ઉપદેશ છે તેથી તે ભલે કંઠ્ય હોય કે લોકચિત્તિને વિરુદ્ધ હોય પણ અન્યવહાર્ય તો કદીપણ ન કહી શકાય. કંઠ્ય કામને અન્યવહાર્ય કહેવું એ એક જાતનું દાર્બીય છે; પણ અવહારી લોકોએ એવો પ્રપંચ રચ્યો છે કે તેમાંએ દૌર્બાલ્યના દુર્બુધ્ધિને સદૃશ્યવું રૂપ આપ્યું છે ન્યારે અવહારી લોકો કોઈ કામને અન્યવહાર્ય કહે છે ત્યારે તેઓ પોતે સુત્તદ્વી કહેવાડવા માંગે છે અને આ કામને હલકું લેખવા માંગે છે.

મહાવીર પ્રભુ કે ગૌતમશુદ્ધથી નેપોલિયન, રસ્કિન, ટોલસ્ટૉય અને મહાત્મા ગાંધી જેવા પુરપૂર્ણના દિમાયતી આજ સુધી જેવા થયા છે. તેઓના વિષયમાં પ્રપંચી લોકોએ અન્યવહાર્યતાનું જળ રચ્ય પોતાની નજજાણને સાંકે રૂપ આપવાની કોશીસ કરી છે. તેવાઓના એવા પ્રપંચથી અસ્પષ્ટ લોકો કળાઈ જાય છે અને પુરુષાર્થ જતાવવું છોડી દે છે. પોતાને માટે સાધ્ય હોય એવી વાત પણ અસાધ્ય સમજે તેથી તેઓ પ્રયત્નજક રતા નથી અને આત્મનાય બ્હોરી લે છે.

વીર શાસનના વિષયમાં પણ એવાજ જતાવ જાય છે, ગૌતમ શુદ્ધ પોતાનો મધ્યમ માર્ગ લોકોને ઉપદેશી નિગ્ગંથ નામપુત્રનો માર્ગ અસામાન્ય છે એમ કહ્યું, તો વેદિકોએ લોકાભિરુચિને અનુકુળ એવો માર્ગ જતાવી નિગ્ગંથ સિદ્ધતા માર્ગ અન્યવહાર્ય છે એમ કહી દીધું. પણ અમેતા જાણીએ છીએ કે નાતપુત્રનો માર્ગ પણ ઘણાએ આચરી જતાઓ છે અને આ માર્ગનું અનુસરણ ક્યો વગર મોઢેચ્છુ લોકોને છુટકાજ નથી. વીરશાસન આત્મસિદ્ધિના સીધો માર્ગ જતાવે છે. પુદ્ગલ પરમાત્મજોના સર્વોપથી બંધ પામેલાઓને આ બંધ વધે એવો માર્ગ જતાવ્યાથી કોઈનું ન વળે. આ બંધની નિર્વૃત્ત કરવાનોજ માર્ગ જતાવવાનો રહ્યો; અને એવો જોનો હેતુજ દોષ શકે એમ છે. નહ અને

એતન જાને સ્વભાવથી જિનન હોવાથી તેમાંના મર્ગો પણ જિનન છે. આ બેમાં કદીપણ તડોડ થઈ શકે એમ નથી.

વર્ધમાનસ્વામીએ જિનશાસન પોતે આચરી તે વ્યવહાર્ય છે એમ જતાવી આપ્યું છે. પ્રભુ બાક્ય-ભૂયીજ ત્રિજાનધારી હતા. પણ પૂર્વજનોમાં તેઓ શ્રીએ તે માટે પ્રયત્ન પણ ઘણા કરેલા હતા. સાપ કરડે, વધતર દેવતાઓ બાધા કરે તો પણ પ્રભુ સમભાવ રાખતા હતા એવો પુરુષાર્થ અનંતવીર્યના સિવાય થઈ શકે એમ નથી. મહાવીરપ્રભુ ન્યારે ત્યારે બે વર્ધના યુવક હતા ત્યારે ગૌતમશુદ્ધ તપશ્વર્યા છોડી મધ્યમ માર્ગનો ઉપદેશ આપતો ફરતો હતો અને તેમણે ઘણા લોકોને ભિક્ષુની દીક્ષા આપી પણ મહાવીરપ્રભુ પોતાનું શ્રાવકજન છોડી શુદ્ધની પાછળ નથી દોડ્યા તેઓથી બાવનાપ્રધાન ન હતા; સારા સાર વિવેકી ને વ્યવહાર હતા ન્યારે ચોતરફ ખળ-ભળાટ હોય ત્યારે પણ પોતાના મત ઉપર અડમ્મ રહેવું એ એક યુવકને માટે કેટલું અધુરું કંઠ્ય છે તે સૌ લોક જાણે છે. મહાવીર પ્રભુએ તો છ વરસની ઉંમર સુધી ઘેર રહી માતપિતા કે જંધુ જેવા વડિજોની સેવા કરતા કરતા ધર્મોચરણ કરેલું અને ચોગ્ય લાગતાં દીક્ષા લીધેલી. તેઓથી પરિસ્થિતિના દાસ ન હતા; પણ અકાળની પરિસ્થિતિને પ્રભુએ દાસ જતાવી હતી. એમ ન હોત તો ખીજની જેમ પ્રભુ પણ ભિક્ષુ જનત. ખીજ યુવકોની માફક તેઓથી પણ શિકાર રમત કે વિષયોપભોગમાં લિપ્ત થાત. પણ અનંતવીર્યધાળી પ્રભુના આગળ એક વિશેષ કાર્ય (Mission) હતું અને તેની સિદ્ધિને માટેજ તેઓથી કોશિય કરતા હતા. દીક્ષા લીધા પછી આરંભ વર્ધ સુધી પ્રભુએ એવી ધનધોર તપશ્વર્યા આચરી કે તેના પ્રભાવથી પ્રભુને કેવળજાન પ્રાપ્ત થયું. મંદમઝ પેંચંબર, ઇન્દુ-ચિસ્ત, કૃષ્ણ હતા તેમાં કોઈપણ ધર્મસંસ્થાપક જેટલું કંઠ્ય તપ આચરેલું ન હતું અને જે તપ ગૌતમશુદ્ધે પણ અડ્યું છોડી દીધું હતું તેટલું સામાન્ય તપ મહાવીર પ્રભુએ આચરેલું હતું; એટલુંજ નહિ પણ કોઈપણ ખીજ તીર્થધરે, થીવીર નિર્મલ તપશીલા જેટલું કંઠ્ય તપ આચરેલું ન હતું.

કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી પણ મુનિવ્રત આચરતાં આચરતાં પ્રભુ વિહાર કરતા હતા અને ભવ્ય જીવેને દેશના આપતા હતા. આ દેશના એવી બાપામાં પ્રભુ આપતા કે જે કોઈ પણ ગતિનો જીવ સમજી શકે. આ બાપા આત્માની ભાષા હતી, ન કોઈ પર્માણવી કે પ્રદેશની. એવી આ બાપા તિર્થંચ પણ સમજી શકતા હતા. પ્રપંચી લોક આ વાતને ભલે ન સમજી શકે પણ તે તદ્દન અશક્ય માત્ર નથી. મહાવીરસ્વામી નિર્દેશ હતા એટલે તેઓશ્રીની પાસે જીવગણ નૈસર્ગિક વેર પણ ભૂલી જતા હતા. પ્રેમજ્ઞાની એમ થયું હતું. સરકસ વિગેરેમાં ભળ્યાં જો બને છે તે પ્રેમથી શા માટે ન બને? એમાં અશક્ય જેવું કાંઈ પણ હાગતું નથી.

એવી રીતે મહાવીર પ્રભુ પોતે બાહોરા વિવેકી ને વ્યવહારી હોવાને લીધે તેઓશ્રીના ઉપદેશ પણ શુદ્ધ વ્યવહાર્ય રહેતાં હતા જે ધર્મોચરણ કરશે તેમને ઇશ્વર સાંકે ફલ આપશે ને જે જુરાઈથી વર્તશે તેમના ઉપર ઇશ્વર નારાજ થશે એવાં બાવના પૂર્ણ પણ વિવેકહીન વચનો પ્રભુએ કહી પણ કહ્યાં નથી. તમે ધર્મોચરણ કરશો તો સાંકે ફળ મળશેજ. ઇશ્વરની કૃપા; અવકૃપાનો કશો પણ સંબંધ તેથી રહેતો નથી. ભલા રાજી થયું કે નારાજ થયું વીતરાગ ઇશ્વરને કેમ સંભવે? એ વાત અવ્યવહાર્ય છે. વીતરાગ ને નિરપાધિક ઇશ્વરને કર્તૃત્વ કે ઉપાધિ નથી. એવી વિવેકપૂર્ણ શક્તિ મહાવીર પ્રભુની છે.

એકાંતમત અવ્યવહાર્ય હોય છે. પ્રભુએ અપેક્ષા-યુક્ત અનેકાંતમત ઉપદેશ્યું છે. કાંઈપણ વિધાન કાંઈ એક અપેક્ષાથીજ સત્ય હોય છે. નહિ કે સદાય સત્ય રહે છે. બીજા મતોપદેશકોની આ બૂલ પ્રભુના શાસન માં નથી એટલે સ્વાક્રાંદ વિવેકપૂર્ણ કે પૂર્ણ રીતે વ્ય-

વહાર્ય છે.

હિંસાદિ પાપકર્મો પણ પુણ્યકર્મોપાર્જન કરે છે એમ વિવેકહીનનું અવ્યવહાર્ય વચન ફેટલાક મતોપદેશકોનું છે. વીરપ્રભુએ સમ્યક ધર્મ ઉપદેશ્યો છે જેમાં જરાપણ કિંમીય નથી.

મારી પૂજા કરો કે મને સરણ આવો એટલે તમારું કલ્યાણ થશે; હું દેવપુત્ર છું, દેવદૂત છું; એવાં અવિવેક વચનો પ્રભુએ કહ્યાં નથી. સમ્યક ધર્મનું આચરણ કરો તમારો આત્મા ઉન્નત થશે. એમ ન કરો તો ભવમાંજ રૂપતા રહેશો. તમારી મુક્તિ બીજા ઉપર અવલગિન નથી. તમારું સાંકે ને નહાંકે તમારું રાજ હાથમાં છે. એવું સત્ય વચન મહાવીર પ્રભુએ કહ્યું છે.

પ્રભુએ પ્રપંચ કર્યો નથી કે કાંઈપણ બોલી લોકોને ઉશ્કેર્યો નથી. જે કાંઈ સર્વ બાળપૂથી સત્ય અને નિરાપાધ્ય હતું તે તેઓશ્રીએ ઉપદેશ્યું. એવો આત્મમાર્ગ ઉપદેશથી ખ્યાનમાં ન આવે એવો હોવાથી પોતે આચરી ખરેખર વ્યવહાર્ય છે એમ ખતાવ્યો. એનાથી વ્યવહારી બીજા કોણ છે ને વીરશાસનથી પણ વિવેકપૂર્ણ શાસન બીજું કયું છે? એવા શાસનને અવ્યવહાર્ય કહેવું પોતાની મૂલતા અને નબળાઈ ખતાવવા જેવું છે. સામાન્ય લોકો જોકે પુરુષક્ષાત્રંદમાંજ મગ્ન હોય અને તેમને આત્માત્રંદની વાત ન રહે તેથી આત્માત્રંદ જેવી કોઈ સ્થિતિ નથીજ એમ ન કહી શકાય. પ્રપત્તિ નથી આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય એમ છે. પ્રપત્ત કરવાવાળા ઓછા હોય છે તેથી આ શાસન અવ્યવહાર્ય નથી. થયું. વીરશાસન સંપૂર્ણ રીતે વ્યવહાર્ય છે. નિષ્કલંક છે. નિરાપાધ્ય છે. સર્વને માટે સુસાધ્ય છે. એવા શાસનનો જય થાઓ. વધારતાં જિનશાસનમાં.

વિવિધ નોંધ.

(કૉન્ફરન્સ ઓફીસ-પરિષદ્ કાર્યાલય તરફથી)

૧. મી. કનૈયાલાલ એમ. મુન્શી સાથે થએલો
પત્રવ્યવહાર.

13 March 1927.

KANAIYALAL M. MUNSHI, EsQR.

B. A., LL. B.

Sir,

We beg to draw your immediate attention to the fact that the feelings of the Jain Community are very much offended by certain objectionable chapters, passages and remarks contained in your various writings published by you from time to time. Without making an attempt to give an exhaustive list of such chapters, passages and remarks we draw your attention to the following chapters and passages in your books which are considered by our Community as specially objectionable.

Patan Ni Prabhuta ... Chapters 7, 12,

21, 29, 32, and 41.

Gujrat No Nath ... Chapters 13,

14 and 18. pt. 1.

" " ... Chapter 7 ... pt. 2.

" " ... Chapter 10 pt. 3.

Gujrat na Jyotirdharo ... Remarks in
respect of Shri Hemachandracharya.

These chapters and other passages in your writings lead the Jain Community to believe that there is an attempt on your part deliberate or otherwise to lower the Jains, Jainism and Jain preceptors in the eyes of the public and to show historical Jain characters in false light. Your delineation of Shri Hemachandracharya Suri in some of these writings have evoked the greatest resentment amongst the Jains. They also think that there is absolutely no

warrant or justification for your delineation of so imaginary a character as Anandsuri. The effect is to create disgust towards Jain Sadhus when history does not show a single instance of a Jain Sadhu of the type of Anandsuri.

Criticism and protest were made in different quarters immediately on publication of your such offensive writings. It seems, however, that in spite of certain attempts made by common friends and well wishers you have done nothing till now to right the wrongdone to the Jains.

The matter has, therefore, been referred to our Conference and a Committee has been appointed. The said Committee has held several meetings and has prepared its report. Before the said report is published and action taken on it the Committee has asked us to write to you to give you an opportunity to express your regret for what you have written and to give us an undertaking to cease publishing and circulating literature offending the feelings of our Community.

We personally do not think that once you are made aware of the extent to which the feelings of the Jains have been wounded by your such writings, you are likely to persist in the attitude adopted by you till now. This is but to give you a final opportunity to make amends.

We have to request you to let us have your reply before Tuesday the 15th inst., to enable us to place the matter before our Committee which is going to meet on that day to consider this question.

Yours truly,
(Sd.) MOHANLAL B. JHAVERY,
Resident General Secretary.

૧૩ માર્ચ ૧૯૨૭.

શ્રી. કનૈયાલાલ એમ. મુનશી બી. એ. એલ.
એલ. બી. મુંબઈ:

સાહેબ,

વખતો વખત તમે પ્રસિદ્ધ કરેલાં તમારા જૂદાં જૂદાં લખાણોમાંના મોક્ષિત વાંધા ભર્યા પ્રકરણો, ફકરાઓ, અને ઉદ્દેશોને લઈને જેન કોમની લાગણી લણીજી દુઃખાગ્રેલી છે તે બિના તરફ તમારૂં તાકાલિદ્ધ લક્ષ્ય જોવાની રજા લખ્યે છીએ. એવાં પ્રકરણો અને ઉદ્દેશોની સંપૂર્ણ યાદી આપવાનો પ્રયાસ કર્યો વિના તમારા પુસ્તકો માંહેના નીચેનાં પ્રકરણો અને ફકરાઓ, જેને જમારી કોમ ખાસ કરીને વાંધા ભર્યા મળ્યું છે તે તરફ તમારૂં ધ્યાન જોવાયે છીએ. પાટણની પ્રભુતા...પ્રકરણ ૭-૧૨-૨૧-૨૬-૩૨ અને ૪૧

શુભરાતના નાથ...પ્રકરણ-૧૩-૧૪-૧૮ ભાગ ૧લો
" " " " ૭ " ૨જો
" " " " ૧૦ " ૩
શુભરાતના જ્યોતિષકો...શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સમંધી ઉદ્દેશ—

તમારા લખાણોમાંના આ પ્રકરણો અને અન્ય ફકરાઓથી જેન કોમ એમ માનવા દોરાય છે કે જાહેરની નજરમાં જેનોને, જેનુધર્મને, અને જેન ધર્મોચારોને શુદ્ધિપૂર્વક મા અન્યથા ઉતારી પાડવાનો અને ઐતિહાસિક જેન વ્યક્તિઓને ખોટા સ્વરૂપમાં દેખાડવાનો પ્રયાસ તમે કર્યો છે. આ લખાણોમાંના કેટલાકમાંના શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સુરિના ચિત્રાચર્યી સૌથી વધુ રોષવૃત્તિ પેદા કરી છે. તેઓ એમ પણ માને છે કે આનંદચરિ જેવા કાદમનિક પાત્રના તમારા ચિત્રાર માટે કંઈ પણ પ્રમાણ નથી તેમજ તેનું વ્યાજગીયપણું પુરવાર થઈ શકે તેમ નથી. આનંદચરિ જેવી કદાના એક પણ જેન સાધુનો દાખલો હોવાનું જમારે ઇતિહાસ દેખાડતો નથી ત્યારે અસર એ થાય કે જેનસાધુઓ પ્રત્યે તિરસ્કાર ઉદ્ભવે,

તમારાં આવાં વાંધા ભરેલાં લખાણો પ્રસિદ્ધ થતાંજ જૂદી જૂદી દિશાએથી ટીકા અને વિરોધ કરવામાં આવ્યાં હતાં. અરસપરસના મિત્રોએ અને શુભેચ્છકોએ કરેલા કેટલાક પ્રયાસો છતાં એમ જણાય છે કે તમે અત્યાર સુધી જેનોને કરવામાં આવેલ અન્યાયને અન્યથા કરવા કંઈપણ કયું નથી.

તેટલા માટે આ વાત અમારી કોન્ફરન્સ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવી છે અને એક કમિટી નીમવામાં આવી છે.

ઉક્ત કમિટીની કેટલીએક બેઠકો મળ્યા છે અને તેણે મોતાનો રિપોર્ટ તૈયાર કર્યો છે. ઉક્ત રિપોર્ટ પ્રસિદ્ધ થાય અને તે પર કંઈ પણ કાર્ય કરવામાં આવે તે પહેલાં કમિટીએ અમને જણાવ્યું છે કે તમે જે લખ્યું છે તે બદલ દિવગીરી જાહેર કરવા અને અમારી કોમની લાગણીઓને દુઃખવનારૂં સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરતાં અને ફેલાવતાં તમે અટકો એવી અમને ખાત્રી આપવાની તક આપવા માટે તમને લખવું.

તમારાં આવાં લખાણોથી જેનોની લાગણી દુઃખાગ્ર છે તેથી તમને વાકેફ કરવામાં આવે તો અમે જાતે નથી ધારતા કે તમે અત્યાર સુધી કંઈક કરેલી વૃત્તિ સંભવિત રીતે જારી રાખો. બદલો વાળવાની છેલ્લી તક આપવા માટેજ આ લખાણું છે.

અમારે તમને વિનંતિ કરવી પડે છે કે તમારું ગંગજવાર પહેલાં તમારો જવાબ અમને મળવો. જોખએ કે જેથી આ પ્રશ્ન સમર્પે વિચાર કરવા માટે તેજ દિવસે મળનારી અમારી કમિટી આગળ આ ગાજત અમે મૂકી શકીએ.

સહી. મોહનલાલ બી. જાવેરી.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી,

Bombay, 14th March 1927.

The Resident General Secretary.

Shri Jain Svetamber Conference,

Sir,

With reference to your letter dated yesterday which is to hand. to-day noon, I regret to inform you that I could not

and time to give a detailed reply. In a letter like this, the points of difference cannot be settled by correspondence. If our Committee can see its way to give me some time after the 22nd Instant when I can meet them I am sure some solution of this difficult question can be arrived at to the satisfaction of both the sides.

Will you kindly let me know whether our Committee is willing to give me such time when I can meet them for a friendly discussion.

yours faithfully,

(Sd). K. M. Munshi.

મુંબઈ ૧૪ મી માર્ચ ૧૯૨૭.

રસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી,

શ્રી જૈનસ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ૨૦ પાપધુની મુંબઈ, માહેષ,

તમારો ગણ કાશની તારીખનો પત્ર જે આજે મળ્યો. અને મળ્યો છે તે સંબંધે જણાવવાને દિવસીર હું કે વિચારવાર જવાબ આપવા માટે અને વખત મળી શક્યો નથી. આવી બાબતમાં મતભેદનાં બિંદુઓ પત્રવ્યવહારથી નહીં થઈ શકે નહિ. તમારી કમિટી તા. ૨૨મી પછીના કોઈ સમય કે જ્યારે હું તેઓને મળી શકું તેવા સમય અને આપવા પોતાનો માર્ગ લોઉં શકે તો જાને. પક્ષને સંતોષ મળે તેવા આ કદિન પ્રશ્નો ઉકેલ આવી શકે એવી અને ખાતરી છે.

મિત્રાચારી બરી થઈ માટે તમારી કમિટીને હું મળી શકું તેવા સમય આપવા તમારી કમિટી પ્રુધી છે કે કેમ તે જણાવવા મહેરજાની કરશે.

તમારો વિશ્વાસુ.

(સહી) કે. એમ. મુન્શી.

16th March 1927.

Kanaiyalal M. Munshi Esqr. B.A. LL.B.
Advocate Bombay.

Sir,

With reference to your letter dated 14th inst. delivered to us yesterday, we beg to inform you that the same was placed before the meeting of our Committee and it

was found to be un-assuring. We regret to note that it seems you have not realised to what extent the feelings of our Community have been wounded by your writings and that there is no inclination on your part shown therein, to make satisfactory amends immediately.

It was expected of you, at least, to indicate that there was no intention on your part to wound the feelings of the Jains and your readiness to allay the same.

In this connection we beg to draw your attention that some of the leading Jain Institutions of the Community are very shortly going to commence agitation against you in this matter and have already started a campaign asking the Jain voters not to vote for you in the ensuing elections on that score.

We understand that a public meeting is shortly to be held to protest against your offensive writings and we apprehend it will mar your prospects in the ensuing election.

We earnestly desire that such agitation against you should be stopped but we are also keen that amends should be made as soon as possible, before the date of election. It is therefore considered necessary and highly desirable that the discussion as desired by you, with our Committee should take place immediately. We hope therefore that you will be good enough to fix an appointment to discuss the matter with our Committee either for to-day or tomorrow at any time suitable to you. Please treat the matter as urgent.

Yours truly,

(Sd.) M. J. Mehta,

(Sd.) Mohanlal B. Jhaveri,
Resident General Secretaries,

નં. ૮૫૦

મી. કનૈયાલાલ. એમ. મુન્દરી.

ખી: એ. એલ એન્ડ ખી. એડવોકેટ

મુંબઇ.

સાહેબ,

ગઇ કાંડે અમને મળેલા તમારા તા. ૧૪ મી તા પત્ર સંબંધે તમને જણાવવા રમ લખએ છીએ કે ઉક્ત પત્ર અમારી કમિટીની બેઠકમાં રજુ થતાં તે ખાતી ન આપનારો માલુમ પડ્યો હતો. તોંધ કરવા માટે અમે દિવસો છીએ કે અમારી કામની લાગણી ફેટફી હલ સુધી દુઃખાપ છે તેનો ખ્યાલ તમને આવ્યો જણાવો નથી અને તાત્કાલિક સંતોષકારક બદલો વાળવાનું તમારું વલણ તેમાં દેખાડવામાં આવ્યું નથી.

એણામાં એણું તમારા તરફથી એટલું તો અપેક્ષિત હતું કે જેનોની લાગણી દુઃખવવાનો તમારો ધરદો નહોતો અને તે શાંત કરવા તમે તત્પર છે એમ દર્શાવો.

આ સંબંધમાં તમારું ધ્યાન જે ચવા રમ લખએ છીએ કે કામના ફેટલાક આગેવાન જેન મહેળા આ બાબતમાં તમારી સામે થોડા સમયમાં ચળવળ ઘર કરનાર છે અને તે કારણસર આવતી ચુટણીમાં તમને મત ન આપવા જેન મતદારોને જણાવવાની હિલચાલ કમારતીએ ઘર ઘર સુધી છે.

અમે સમજએ છીએ કે તમારાં દુઃખવનારાં લખાણો સામે વિરોધ જાહેર કરવા એક જાહેર સભા ટુંકમાં જ ગળનાર છે અને અમને લમ રહે છે કે તેથી આવતી ચુટણીમાં તમારા લવિષ્યને ક્ષતિ પહોંચે.

તમારી સામે આવી ચળવળ જંધ કરવી જોઇએ એમ અમે ઉત્કંઠાપૂર્વક ધમ્મીએ છીએ. પરંતુ ચુટણીના દિવસ પહેલાં જેમ જાને તેમ સત્તર બદલો વાળવામાં આવે તે માટે પશુ અમે ઉત્સુક છીએ. તેથી તમારી ઈચ્છા મુજબ અમારી કમિટી સાથેની ચર્ચા તુરંજ ચાલ એ જરૂરી અને ઘણું જ છે એમ માનીએ છીએ. તેટલા માટે અમે આશા રાખીએ છીએ કે તમને સત્ક પડે તે સમયે

આજે વા આવતી કાલે અમારી કમિટી સાથે તે બાબતની ચર્ચા માટેના સમયની ગોઠવણ નક્કી કરવા કૃપા કરશો. મહેરબાની કરી આ બાબતને તાકીદની ગણુશો.

લી.

સહી. એમ. જે. મહેતા.

” મોહનલાલ ખી. અવેરી.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ.

Bombay 17th March 1927.

To,

The Resident General Secretary.

Shri Jain Swetamber Conference.

BOMBAY.

Dear Sirs,

With reference to your letter dated 16th instant I shall feel obliged if you or any members of your Committee can make it convenient to see me on Saturday, morning at 9 a. m. at my place (Beach House, Napeen Sea Road.

I have repeatedly made it clear and in particular in my correspondence with Vidya Jayi-jayji that I neither entertain nor have entertained any intention at any time to lower or to injure any body's feelings. The regard which I have for my friends in your Community ought to have been sufficient that I could not harbour any other intention.

Yours faithfully,

Sd/- K. M. Munshi.

૧૧૧ એસ્પ્રેનેડ રોડ, ફોર્ટ મુંબઈ,

૧૭ મી માર્ચ ૧૯૨૭

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ મુંબઈ.

વકાલા સાહેબો,

તમારા ૧૬ મીના પત્ર સંબંધે જણાવવાનું કે તમે અમાર તમારી કમિટીના કાંઈ પશુ સભો મહારે ત્યાં (બીચ હાઉસ, નેપીઅનસી રોડ,) શનિવારે સ-

વારના નવ વાગે મહેતો મળવાને અનુકુળતા કરી
શકશે તો હું ઉપકૃત થએલો માનીશ. મહેતો વારંવાર અને ખાસ કરીને વિદ્યાવિજયજી
સાથેના પત્રવ્યવહારમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે કોઈની પણ
લાગણી દુઃખવા અથવા તો હલકા પાડવાનો ઉદ્દેશ
હું રાખતો નથી તેમજ કોઈ પણ વખતે રાખ્યો
પણ નથી. તમારી કેમ માંહેના મ્હારા મિત્રો પ્રત્યે
જે માન હું ધરાવું છું તે પુરતું હોવું જોઈએ કે હું
ખોળે કોઈ છરાદો ધરાવી શક્યો ન હોઉં.

17th March 1927.

KANAIVALAL M. MUNSHI ESQR.

B. A. LL. B.

Dear Sir,

With reference to your letter of date delivered at the office of Messrs, Jhavery & Co, Solicitors, we beg to inform you that it would have been better if an appointment was made for to-day as suggested.

As to the correspondence with Muni Maharaj Shri Vidyavijayji your reply being unsatisfactory the Conference had to appoint a Committee. The Committee's report is to be placed before the public meeting of the Jains to be held to-morrow at 7-30 p. m. (B.T.) at Mangrol Jain Sabha's hall and the meeting may pass resolutions thereon.

We therefore suggest that you should see our Committee to-morrow at Mangrol Jain Sabha's Hall, Pydhonie at 3 p. m. (B. T.)

We shall inform the members of our Committee to be present on hearing from you that the appointment suits you in course of the day.

Yours faithfully.

Sd/- M. J. Mehta.

Sd/- Mohanlal B. Jhavery.

Resident General Secretaries.

તાકીદનો

૧૭ મી માર્ચ ૧૯૨૭

મી. કનૈયાલાલ એમ. મુન્શી
બી. એ. એલ એલ બી. એડવોકેટ. મુંબઈ.
વ્હાલા સાહેબ,

મેથર્સ ઝવેરી એન્ડ કા. સોલિસિટરોની ઓફીસે
પહોંચાડવામાં આવેલા આજની તારીખના પત્ર સંબંધે
અમે જણાવવા રજા લઈએ છીએ કે સૂચનવામાં
આવ્યા મુજબ આજને માટે મળવાની ગોઠવણ કર-
વામાં આવી હોત તો વધારે સાફ હતું.

સુનિ મહારાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી સાથેના પત્ર
વ્યવહાર સંબંધે (જણાવવાનું કે) તમારો જવાબ
અસંતોષકારક હોવાથી કૉન્ફરન્સે કમિટી નીમવી
પડી; કમિટીનો રિપોર્ટ માંગરોળ જૈન સભાના
હોલમાં આપતી કાલે સાંજના ૭-૩૦ (મું-ટા.) વાગતે
મળનારી જેનોની જાહેર સભા સમક્ષ મુકવાનો છે
અને મીટીંગ તે ઉપર કરાવો પસાર કરે.

અને તેટલા માટે સૂચનીએ છીએ કે અમારી
કમિટીને પાંચધુનીપર આવેલા માંગરોળ જૈન સભા-
ના હોલમાં બપોરના ૩-૦ (મું-ટા.) વાગતે તમારે
મળવું થોડું છે.

આ ગોઠવણ તમને અનુકુળ છે એમ આજનાં
દિવસમાં તમારા તરફથી સાંભળ્યું એટલે અમારી
કમિટીના સભ્યોને હાજર રહેવા જણાવ્યું.

તમારા વિશ્વાસ.

સહી. એમ. જી. મહેતા.

" મોહનલાલ જી. ઝવેરી.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ.

17th March 1927.

To

KANAIVALAL MANEKLAL MUNSHI ESQR.

B. A. LL. B., Advocate.

BOMBAY.

Sir,

Referring to the first para of our letter dated 13th inst., we regret through typists

oversight, the portion "Rajadhiraj Chapters 23, 26 and 27" was omitted which please now add and read duly corrected.

Yours truly,

Sd/- Mohanlal B. Jhaveri,
Resident General Secretary

૧૭ મી માર્ચ ૧૯૨૭

નં. ૧૦૯૮

મી. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુન્શી.

બી. એ. એલ. બી.

સાહેબ,

અમારી તા. ૧૩ મીના પત્રના પહેલા પેરા સંબંધે દિલગીરી સાથે જણાવવાનું કે ટાઇપીસ્ટની ચરતચુકથી "રાજાધિરાજ પ્રકરણો ૨૩-૨૬-૨૭" એટલે લાગ રહી ગયો છે કે જે મહેરબાની કરી ઉમેરશે અને એમ રીતે સુધારીને વાંચશે.

લી.

સહી. મોહનલાલ બી. જવેરી.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી.

૧૧૧ એસએનેડ રોડ, કોટ,

મુંબઈ. તા. ૧૭-૩-૨૭.

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સના સ્થાનિક મંત્રીઓને,

મુંબાઈ. નં. ૩.

વિ. તમારો આજ તા. ૧૭ મીનો પત્ર મળ્યો. તમારા પત્રોની શાસનાત્મક અને ધમકી ભરેલી રીત અને પત્રો પર પત્રો લખી ધમકામટ કરવાનો ઇરાદો કોન્ફરન્સ જેવી જવાબદાર સંસ્થાને લાગ્યેજ શોભા પડે છે. જ્યારે તમારી અને મારી વચ્ચે વાતચીત ચાલે છે, તે વખતે જાહેર સભા બોલાવવાનું તમારું પગલું તમારી સમાધાન વૃત્તિનો પુરાવો આપતું દેખાતું નથી.

૨—કેટલાંક કારણોસર તમે નિશ્ચય કરી દીધો છે, અને આ અવસરનો લાભ લઈ તમારી કમીટીના કેટલાંક સભ્યો સુટણીમાં મને ફેંકે ઈન થાય એ સંકેતપૂર્ણ તપ્પર બન્યા છે. એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. જો કોઈ પણ પ્રકારે સુટણીમાં મને હાની પહોંચે એજ ઇરાદો આ ધમાકા ઉભી કરી હોય તો તે નિરર્થક છે.

૩—તમારી કમીટી અને કોન્ફરન્સની વાત તો જુદી રહી, બાકી જેનો સંબંધ તમારા સંબંધ તો જેવો બીજા હોયું જનરાલિઓને જે છે તેવોજ છે.

જનરાલિઓ ઇતિહાસ સંશોધતાં કે 'ચીતરત' અથવા જનરાલિ સાહિત્યની સેવા કરતાં બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણેતર ઇતિહાસ અને સાહિત્ય વચ્ચે કદી મેં ફર જેવો નથી, કે કયો નથી તમારી કમીટીના સભ્યો પૈકી સાહિત્યમાં જેઓ મારાં સહયોગી છે તેમને આ વાતની ખબર છે, અને છતાં તમારા આગળ તે સ્વ નથી થઈ તે જોઈ મને અગમ્ય બી લાગે છે. જનરાલિના કોઈ પણ સમાજ તરફ મેં કદી તિરસ્કાર વૃત્તિ કેળવી નથી અને જનરાલિનાં શ્રુત અને વર્તમાન જીવનમાં જેનોએ જે લાગ લાગ્યો છે એને મેં કદી અન્યાય કયો નથી આ મારાં દરિયાઈ જુઓ અનેકવાર પ્રગટ થયાં છે.

૪—છતાં તમારી કમીટીનો એવો ઇરાદો હોય કે મારી સુટણીના પ્રસંગનો લાભ લેવો અને તમારાં પહેલા પત્રમાં મોકલેલા ફક્ત મારી પાસે બળજબરીથી કબ્જાવવાનો આ ઇરાદો સમાધાન વૃત્તિનું ચિન્હ નથી. તમારી કમીટીના સભ્યો જે મને અંગત પીછાણે છે, તે જાણતા હોવા જોઈએ કે ધમકા કીધી મારી સાથે સમાધાન લાગ્યેજ થઈ શકશે.

૫—કમીટીને જે કેં કરવું હોય તેની આડે હું આવી શકું તેમ નથી; જેનોતો અને મારો સંબંધ નીરાળો છે. તેમને હું જનરાલિનું અંગ ગણું છું; અને એવા અંગ તરિકે જે માન તેમને થતે તે હું આપતો આવ્યો છું; અને આપતો રહીશ.

૬—આપ મંત્રીવર્ધો એ પત્ર વ્યવહારમાં જે પદ્ધતિ રાખી છે, તે જોતાં તમે મને સમાધાનવૃત્તિથી મળવા માંગતા હો એમ મને લાગતું નથી. જે તમે કાંલની સભા મુલાકાતની રાખીને તા. ૨૨મી પછી આ બાબતમાં વિચાર કરવા સમાધાન વૃત્તિથી મળવો તૈયાર હો તો હું ખુશીથી તમને મળીશ; તમારો ઇરાદો બળજબરી કરવાનો જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી તમે મને મળવાનું જણાવ્યું તે નિમત્રણ સ્વીકારવાનું સફાઈ મારે પાછું ફેલવું પડશે. એજ. લી.

ક. માં. મુન્શીના વંશોદય.

૨. તા. ૧૮ મી એ મળેલી જાહેર સભામાં પ્રસાર થયેલા કરાવો.

કરાવ ૧-આજે મળેલી જૈનોની જાહેર સભા કરાવે છે કે મી. કનૈયાલાલ માલેકચાલ મુન્શીએ પોતાના પુસ્તકોમાં દાખવા તરીકે “પાટણની પ્રભુતા” “યુજરાતનો નાથ” “રાજાધિરાજ” “યુજરાતના જ્યોતિર્ધરો” વિગેરેમાં જૈન ધર્મ તથા ધર્મ ગુરુઓ તેમાં ખાસ કરીને કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય અને ઐતિહાસિક જૈન મહાપુરુષો પર અસત્ય અને અણુષ્ટતા આક્ષેપો કરી જૈનોની લાગણી અત્યંત ઝુલવી છે તે માટે આ સભા પોતાનો તિરસ્કારપૂર્વક સખ્ત વિરોધ જાહેર કરે છે.

દરખાસ્ત ચુકનાર:-મી. ઓધનજી ધનજી શાહ.

ટોકા:-રોક મણીલાલ માલેકચંદ

અનુમોદક:-મી. સાકરચંદ માલેકચંદ ધડીઆલી.

કરાવ ૨ જો-શ્રી જૈનસ્વેનાંજર કોન્ફરન્સ મી. મુન્શીને, આવાં વાંધાભર્યા લખાણો લખી જૈન કેમની લાગણી ઝુલવી છે તે માટે દીલગીરી જાહેર કરવા અને ભવિષ્યમાં તેવાં લખાણો લખશે નહિ અથવા પ્રગટ કરશે નહિ તેવી ખાત્રી આપવા માટે, પુરતી તક આપવા જતાં તેમણે તેમ કહ્યું નહિ તેથી આ સભા એવો કરાવ કરે છે કે જ્યાંસુધી મી. મુન્શી સંતોષકારક જવાબ તથા ઉપરોક્ત પ્રકારની ખાત્રી આપે નહિ ત્યાંસુધી વિરોધની નીજાની તરીકે જૈન મતદારોએ મી. મુન્શીની તરફેણમાં મત આપવા નહિ. તેમ કોષ્ટક જૈને તેમને મત મેળવી આપવામાં સીધી કે આડકતરી રીતે મદદ કરવી નહીં.

કરાવ ૪ થો-મુંબઈ યુનીવર્સિટી અને સરકારી કેળવણી મંજળે તરફથી લેવાતી જુદી જુદી પરીક્ષાઓ માટે પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે જૈન સમાજની લાગણી દુષ્પવનારાં અને વાંધાભર્યા લખાણોથી ભરેલાં મી. મુન્શીનાં પુસ્તકો પૈકી “પાટણની પ્રભુતા” “યુજરાતનો નાથ” “રાજાધિરાજ” અને “યુજરાતના જ્યોતિર્ધરો” માંથી કોષ્ટ પછુ પુસ્તક પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે દાખલ કરવા તરફ આ સભા સખ્ત વિરોધ જાહેર કરે છે.

દરખાસ્ત:-રોક વીરચંદ પાનાચંદ.

ટોકા:-કોકર મોહનલાલ શાહ.

અનુમોદન:-રોક મોહનલાલ મગનલાલ ઝવેરી.

Resolutions Passed by the Public Meeting held on 18th March 1927.

1. This public meeting of the Jain Community in Bombay strongly protests with contemplation against the false and objectionable writings by Mr. K. M. Munshi against the Jain religion, the religious preceptors of the Jains in general and the most reverable and Kali-omniscient shri Hemchandracharya Suri in particular and great historical Jains in his works viz:-

Palan ni prabhuta, Gujrat no nath, Raja Dhiraj and Gujrat na Jyotirdharo-calculated to wound the feelings of the whole Jain

Mr. Munshi expresses his regret and gives an assurance as aforesaid, no Jain graduate should, as a mark of protest, vote in favour of Mr. Munshi at the ensuing election for the Bombay Legislative Council nor should any Jain help him directly or indirectly by canvassing votes for him.

Moved by:-Seth Lallubhai Karamchand Dalal

Supported by:-Mr. Sarabhai M. Mody., B. A.,

3. This meeting whole-heartedly supports the Jain Conference for their action for obtaining a satisfactory reply and assurance from Mr. K. M. Munshi and further requests them to continue their efforts until a satisfactory reply is obtained and to take legal steps if necessary.

Moved by:-Seth Lallubhai Gulabchand Jhavery.

Supported by:-Mr. Umedchand Barodia, B. A.

4. This meeting strongly disapproves the introduction of any of the books of Mr. Munshi viz: Patan ni Prabhuta, Gujrat No Nath. Rajadhiraj and Gujrat na Jyotirdharo which are full of historically untrue and objectionable writings offending the feelings of the Jains as a text book in the Curriculum for any of the examinations taken by the Bombay University and Government Department of Public Instruction and requests those bodies not to prescribe any of the said books as a text book.

Moved by:-Seth Virchand Panchand Shah, B. A.,

Supported by:-Mohanlal Hemchand Shah
Mr. Mohanlal Maganlal Jhavery.

૩ મુખ્ય યુનિવર્સિટી સાથે થએલા પત્રવ્યવહાર.

No. 798.

The Registrar,

The University of Bombay, BOMBAY.

Sir,

We understand that certain books written by Mr. Kanaiyalal Maneklal Munshi, B. A., LL. B., Advocate, are going to be prescribed as text books for Gujarati Courses of the various examinations of this University. We have therefore to draw your attention to the fact that some of his works contain matter which has greatly offended the religious feelings of the Jain Community of the whole of India. We are therefore obliged to request you not to include such books of Mr. Munshi which are against the tenets and beliefs of the Jains and cast aspersions on their honoured preceptors such as Hemchandracharya and other Jain historical characters and offend their religious feelings. Although stray remarks of the kind may be seen in almost all the works of Mr. Munshi including the magazine "Gujarat" edited by him, we note below some of his works which have been particularly offensive to the Jains:-

(1) Patan ni Prabhuta, (2) Raja Dhiraaj and (3) Gujrat na Jyotirdharo.

We further request you to place the matter before the proper authorities and inform us of your decision.

Thanking you in anticipation,

We are,

Yours faithfully,

Sb/ Mohanlal B. Jhavery.
Resident General Secretary.

No. 2822 of 1927 Bombay, 17th March 1927.
To,

THE RESIDENT GENERAL SECRETARY.

Jain Svetamber Conference.

20, Pydhonie, Bombay 3.

Sir,

I have the honour to acknowledge receipt of your letter No. 798 dated the 7th of March 1927, on the subject of the pres-

cription of the text books in Gujrati for the University examinations, and to state that it has been brought to the notice of the Board of studies in Gujrati.

Yours faithfully,

Sd/-Fardunji M. Dastur,
Registrar, University of Bombay.

No. 1099. 17th March 1927.

The Registrar,

The University of Bombay.

BOMBAY.

Sir,

Referring to the first para of our letter dated 7th inst. we regret that through typist's oversight the book 'Gujarat no Nath' was omitted which please now add and read the letter duly corrected.

We have the honour to be,

Sir,

Your most obedient servant,

20th March 1927.

The Registrar,

The University of Bombay, BOMBAY.

Dear Sir,

In continuation of our letter dated 7th of March 27 we beg to enclose herewith a copy of the resolution passed at a Public Meeting of the Jains held under the auspices of Shri Jain Svetamber Conference, The Jain Association of India and the Bombay Mangrol Sabha. The resolution speaks for itself.

We shall thank you to forward the said resolution to the proper authorities.

Yours faithfully,

Sd/- M. J. Mehta,

Sd/- Mohanlal B. Jhavery.

Resident General Secretaries.

Shri Jain Svetamber Conference,

Copy of the resolution passed at a public meeting of the Jains on 18th March 1927.
Resolution No. 4.

21 March 1927,

To,

The Registrar,

The University of Bombay, BOMBAY.

Sir,

We are in receipt of your letter dated 17th March 1927. We note that the subject matter of our letter dated the 7th of March 1927 has been brought to the notice of the Board of studies in Gujrati.

We understand that the books recommended by the Board of studies are prescribed for the University Course without any reference to the Syndicate.

We beg to point out that it is necessary that if any book of Mr. Munshi, referred to in our first letter is likely to be recommended or is already recommended by the board of Studies-the matters should be placed before the Syndicate or if necessary before the Senate.

We shall thank you to circulate a copy of our letters dated the 7th and 17th of March 1927 to the members of the Syndicate for their information and necessary action. Copies of the said letters are sent herewith.

We may point out that the feelings of our Community in the matter are very strong as would appear from a copy of the resolution passed at the public meeting of the Jains held on 16th March 1927 which we send you along with a separate letter addressed to you to-day.

Trusting that you will do the needful and oblige.

Yours faithfully,

Sd/ M. J. Mehta.

Sd/ Mohanlal B. Jhavery.
Resident General Secretaries.

Registrar Bombay,
University.

No. 3694, Dated 13th April 1927.

Sir,

I am directed to acknowledge receipt of your letter No. 1465, dated the 11th April 1927, and to state that your letters of the 20th and 21st March and 5th April, 1927 are being circulated to the members of the Board of studies in Gujarati, and that they will be placed before the proper authorities in due course of time for disposal.

2. I am to add that so far, no books of Mr. Munshi have been prescribed by the University Board of studies in Gujarati.

I have etc.

Sd/ Furdunji M. Dastur.

Registrar, University of Bombay.

Letter from the Secretary, School,
Leaving Examination.

Boards No. 595 dated 20th April.

Gentlemen,

In my letter No. 3694 of 1927 dated the 13th instant I, as University Registrar, informed you that so far, no books of Mr. Munshi had been prescribed by the University Board of Studies in Gujarati.

As Secretary of the School Leaving Examination Board I may inform you that the S. L. Examination Board of 1926 the first 200 pages of Mr. Munshi's 'Gujrat No Nath' as portion of the course for studies in Gujarati. The University Board of Studies in Gujarati had nothing to do with the prescription of this book as the S. L. Examination Board had appointed Sub-Committee of its own to prescribe text books in the Vernaculars.

I have etc.

Sd/- Furdunji M. Dastur,

Secretary,

૪. બેલગાંવમાં પ્રચારકાર્ય—આગસ્ટે રીપોર્ટ

મથ્યા બાદ શ્રી શત્રુઞ્ચ પ્રચારકાર્ય સમિતિના સભ્ય રા. હિરાલાલ મુરાણીએ બેલગાંવમાં તા. ૧૦-૧-૨૭ના રોજ ધીસુત વાય. એસ. આંકડે બી. એ. એલ. એલ. બી. ના અધ્યક્ષપણા નીચે એક મહોર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. જે વખતે સર્વે જૈન જાધુઓએ મહોરી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. દિગંબર ભાષાએને પણ ખાસ આગ્રહપૂર્વક ભોલાવવામાં આવ્યા હતા અને આશરે એક દળર માણસોએ એકઠા થયા હતાં. શ્રી શત્રુઞ્ચ સમઘી તમામ માહિતિ આપવામાં આવી હતી અને પાલિતાણા દરબાર તથા જૈન કોમ વચ્ચેના ચાલતા અધકા સમઘીની સંપર્ક હકીકતો કહી સંમતિવાતી તમામ જૈનોએ એકત્ર થવા લગામણ કરી હતી. તેમજ બ્રિટિશ સરકારે આ બાબતમાં વચ્ચે પડી આ ધાર્મિક અધકાનો સંતેષ કરકર નિવેડો લાવવાની આવશ્યકતા ખતાવી હતી અને સર્વોત્તમતે દરાવ અંગ્રેજીમાં પત્રાર કરવામાં આવ્યો હતો.

"The Digamber and Shwetambar Jains of Belgaum assembled in a public meeting resolved that it is derogatory to the exalted position occupied by the British Government as the Paramount power, that the Palitana Darbar should levy a religious tax on pilgrims in connection with Shri Shatrunajaya Hills even on British Indian subjects. They therefore humbly pray that His Excellency Lord Ervin, Viceroy and Governor General and the Secretary of State for India in Council will be graciously pleased to take due steps in order to protect their loyal subjects from the oppression of the Palitana Darbar and safeguard the rights and interests of the Jain Community in matters religious.

They further sincerely trust that justice will be meted out to them by abolishing the levy of the said obnoxious and illegal tax."

Sd/ Y. S. Ankle.

President,

અનુવાદ:—એલગાંવના ફિગઅર અને સ્વેતાંબર જૈનો એક જાહેરસભામાં એકઠા થઈ ઠરાવે છે કે માર્તઘોષ સત્તા તરીકે બ્રિટિશ સરકાર શ્રી શત્રુંજય સંબંધમાં બ્રિટિશ હિંદી પ્રજા ઉપર પણ પાલિતાણા દરબારને યાત્રિક વેરા નાંખવા કે એ તેની ઉચ્ચ સ્થિતિને હિણુપદ લગાડનાર છે અને તેઓ (અમે) તેટલા માટે નમ્રતાપૂર્વક અરજ કરે છે કે નામદાર લૉર્ડ અર્વિન, વાઇસરૉય અને ગવર્નર જનરલ, તેમજ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા ઇન કાઉન્સિલ, પાલિતાણા દરબારના આ જુલમમાંથી પેતાની પ્રજાને બચાવવાને અને જૈન કામની ધાર્મિક બાબતોમાં તેના હક્ક અને હિતનું રક્ષણ કરવાને શોભ પગલાં લેશે; તેઓ (અમે) અંતઃકરણ પૂર્વક વિશ્વાસ રાખે છે કે આ ગેરકાયદે અને દુઃખકર વેરા રદ કરી ન્યાય આપવામાં આવશે.

આ ઠરાવની નકલો વાઇસરૉય, સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ તથા પાલિતાણા દરબારને મોકલવામાં આવી છે.

૫. મહિલાલ ખુશાલચંદ (પાલજીપુરવાલા) નો વિશેષ પ્રવાસ.

મા. વ. ર. ચંડીસર જાહેરસભા મેલવી શત્રુંજયની પ્રથમ સમજાવવામાં આવ્યો, દેરાસરના જીર્ણોદ્ધારનું આરંભેલું કાર્ય અને લાંબા કાળથી અધવચ પડ્યું છે માટે આગેવાનો મત દેર હોય તો તે દૂર કરી લક્ષમાં લે તો સારું. મા. વ. ૩ ડીસાકેપ જાહેર સભા બોલાવી શત્રુંજય સંબંધી વિવેચન કર્યું વાંચનાuspices of Shri Jain. ૩ સંદેશચરણ અહિં The Jain Association of the Bombay Mangrol Sabha. The resolution speaks for itself.

We shall thank you to forward the said resolution to the proper authorities.

Yours faithfully,

Sd/- M. J. Mehta,

Sd/- Mohanlal B. Jhavery.

Resident General Secretaries.

Shri Jain Svetamber Conference.

Copy of the resolution passed at a public meeting of the Jains on 13th March 1927. Resolution No. 4.

પ્રકરણ સમજાવવા ગયાં. પો. શુ. ૮ સંખેશ્વરજી પાટણથી નીકળેલ કચ્છમાં જતા સંઘનો પ્રસંગ લઈ અને આવ્યા. આશરે પાંચ હજાર માણસ એકઠું થયું હતું. આ પ્રસંગે શત્રુંજય અંગે વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું. પો. શુ. ૧૨ હારીજ જૈન વસ્તી નથી. પરંતુ રાધનપુર સંખેશ્વર ઇલાહિ સ્થળેએ જતા મુસાફરો વિશ્રાંતિ અર્થે ખોલી થાય છે તેથી રેશન ઉપર જોનાની વસ્તી વેપાર અર્થે વસેલી છે. નાના પુસ્તકાલયની જરૂર છે. શત્રુંજય સંબંધી વિવેચન કર્યું. પો. શુ. ૧૩. સમી બી પુરોની જાહેર સભા ખોલી વિવેચન કર્યું. ૫. ભક્તિવિજયજી મહારાજના સંનિભાષરનો લાભ અવાર નવાર અને શેવાઈ છે. પો. શુ. ૧૫. રાધનપુર અહિં સ્વયંસેવક મંડળ તથા આગેવાનોએ શત્રુંજય પ્રથમ જનતાને સારી રીતે સમજાવેલ હોવાથી તે માટે ખાસ પ્રબંધ કરવામાં ન આવ્યો. પો. વ. ૧ વારોહીશત્રુંજય પ્રકરણ સર્વને સમજાવ્યું. દુકાળને અંગે લોકો કંદોડી સ્થિતિમાં આવી પડ્યા છે. પો. વ. ૧ સાંતલપુર અને ભાંધી ભાભાસણ ગયા (વાંગડ). શત્રુંજયની ખીના સમજાવી. પૈતાના અભાવે જીર્ણોદ્ધારનું કામ અધવચ પડ્યું છે. ધાર્મિક શિક્ષણ મળવાની સવડ નથી. અજ્ઞાનતા વધારે હોવાથી કુરિવાજો વિશેષ જોવાય છે: શત્રુંજય પ્રકરણ તથા માનવ જીવન વિકાસને અંગે વિવેચન કર્યું. પુસ્તકાલયની જરૂર છે. પોસ્ટ વર્ક ટિપ્પરો તથા વર્ક લોકોની આવડ ૧૦-૧૧ થી ૦) સુધી કટારીઉં વડે ૧૨ આજુબંધૂર વડે ૧૩ ચિંકાર: પૂર તથા સામખીઆરી, ભયાઉ, છાડવાડા, જંગી, જાંઘીઆંચ, આમલીઆરા અને આધોષમાં પેણ કરી the સ્વંજય સંબંધી દાક્તરી સ્થિતિનું વિવેચન કર્યું. of the ૧ પાત્રા ત્યાગના ઠરાવો કરાવ્યા છે. which વ્યવસ્થાકોનું પ્રચાર કાર્ય અને સુદૃઢ letter add:—નીચે જણાવવામાં આવેલાં દરેક સ્થળે

Trustee પાસના ગામેમાં સંસ્થાના પચાસદાર થા દતા. અને દરેક સ્થળે દાનિકારક કરવા, કેવલથી, વિગેરે વિષયોપર અસર થો આપ્યાં હતાં. કેટલેક સ્થળેથી તે પદથી નાવેલા ઠરાવો તથા લેવામાં આવેલી આ-

ધાઓ વિગેરેના પત્ર અમને મળ્યા છે. સ્થળ સંકો-
ચેને લઈ પ્રકટ કરી શક્યા નથી.

श्री. वाङ्मयसंस्कृत्यं भारते ता. २८-११-२६
 थी १८-२-२७ सुधीमां वसुधात आरी ते पादरा,
 परा, आभरादी ३, मधुधा ५१, सयादी १, मोह-
 देव १४, सुखेव २५॥ अवारसा १, तोरणा ५,
 आंतरादी ५१, आटेरा ६, ओरसद २०॥ धर्मज
 १७॥ सुधात १॥ पावन ६, पेटका १४, पादपात्र
 १७, हेसिद्रा ४, सीसवा ४, आराडा १, वसुधा
 ८, अदाया ७, नवसंखु १४, कलुज ४, गामधुवा
 ११, नराज २, तथा ३पीयो एक शलभाते.

पटावरा ३१, वमा ४, डमंडसर ५, वला २-४-०
 रामोत २, उमोत २, देवा ४, भांधवी ८-११-०
 अष्टुदरा २, वसा २०-१२-० शेतवा ४-०-०
 पेटवद १-०-० मात ३-८-०

મી, પુનલાલ કેમચંદ મારફતે ૨૨-૧૧-૨૬
થી ૫-૨-૨૭ સુધીમાં આવ્યા. સાદરા ૧૮૫, વાસણ
૨૧, પીપલજ ૪, પેઠાપુર ૪૭૫ મીરાની મોટી ૩,
મહુદા ગાંધી મીલોડાં ૨૫૫ વડોદરા ૧૭૫ કલોડા ૨૨,
લાકેરા ૭૫ વસોડા ૩૩, વીઢપુરા ૨૧, માણસા
૭૫ ઈલાદરા ૧૮૫ પુનપરા ૧૪ સીતવાડા ગા
બોલા ૬૧ લીબોદરા ૨૬૧ માણેકપુર ૧૬, રીલોડા
૧૮૫ આનેજ ૭૬૫ લોદરા ૪૫, મહુડી ૨૭૫ નવા
સંગપુર ૧૬૧ દેરાંલ ૧૧ સાહેબપુર ૧૫૫ ધનપરા ૩
બેમપરા ગા પુધરા ૧૪૫ વીજપુર ૧૫૩, માણસા
ગા રણાસંજી ૧૩૫ પેઠામઝી ૨૭, કોલી ૪૫ પ્રુદેળ ૩,
... ઉં કન્વેન્શનમાં સુકૃતલકાંડાર ફૂંડ થયું તેમાં
કલેલા તાણામાં જોડોનાં આવ્યાં તેઓના ૧૬૮૨
ના ભાદરવા, આસોનાં વર્ષમાં જણાવ્યા છે જેનો
પ્રાર પછીથી આવ્યા તેઓના નામ અગર તેમાં
જણાવ્યા વગર રહી ગયાં તેનાં નામ

૨૫૧) શેઠ સારાલાલ મગનલાલ મોદી, ૨૦૧)
શેઠ લક્ષ્મીલાલ યુવાજયંત્ર, ૨૦૧) શેઠ મણીલાલ સુર-
જમલ એવેરી, કુલ ૬૫૪) હજી આચરે ૬૮૦૦) ની રક-
મની કન્વેન્શનમાં ભરાયલાં નાણાંની ઉત્તરાણી વસુલ
આવી નથી, તે જે જે ઉત્તરાચરિત્ર-ગૃહસ્થોએ કન્વે-
ન્શનમાં ગોતાની સંખ્યાએ ભરી છે-પણ હજી મોકલી

૯ અમદાવાદના શ્રી સુકૃત જાગરકંડમાં ફાળા:-
આ મંદિરના પ્રાતિક સેદ્દરી રા. શેઠ ઝવેરી
મૂળચંદ-આશાસભ તરફથી ફડ ઉવરાવવામાં આવતાં
રૂ. ૪૧૨, અમદાવાદના અમને મળ્યા છે--

તેમજ શ્રી શાહપુર જૈન સંઘ તરફથી શેઠ
શ્રીમનવાલ રાજરામ હથુ-રાકડા ૨૫) અમને મોકલ-
વામાં આવ્યા છે.

૬ જૈન સ્વેતંબર ઐઞ્યકેશનલ બોર્ડ.

(आ. सेक्रेटरी-वीरचंद भोनायक साह.)

ધાર્મિક પરીક્ષા
જોડે તરફથી દરેકને લેવામાં આવતી ધાર્મિક
દરિદ્રાઈની ધનામી પરીક્ષા ગ્રંથ તા. ૨૬-૧૨-૨૬
માગચર વડી ૭ ને રવીવારના રોજે જુદા જુદા ૪૪
રો-ટ્ટેરમાં લેવામાં આવી હતી. આ ત્રણ વિધાર્થી-
ગોની સંખ્યામાં સુરો વધારે થયેા હતા અને તેની
સંખ્યા ૮૦૦ ઉપર જવા પામી હતી. પરીક્ષાની
સચાલકુકો પરીક્ષકો ઉપર મોકલી આપી છે જેમાંથી
ઘણીખરી તપાસીને આવીગય છે હવે એ ત્રણ પરી-
ક્ષકો પાસેથી છુટા આવવાની ખાત્રી છે. તે આવેથી
“પરીક્ષાનું પરિણામ” થોડા વખતમાં બહાર પાડ-
વામાં આવશે.
અભ્યાસક્રમમાં ફેરફાર

અભ્યાસક્રમમાં ફેરફાર

પરીક્ષાનો જે અભ્યાસક્રમ દાવમાં આપે છે. તે ધણીજ મહેનતે ધણામાં આવેલ છે અને તે ધણીજ મુશ્કેલી છે. છતાં તેમાંના ધણાં પુસ્તકો દાવમાં મળી ચકતાં નથી તેથી વિવાદર્થિઓને અભ્યાસ કરવાની ધણીજ મુશ્કેલી નડે છે. તેથી તેમાં ધણો ફેરફાર કરવાને તે ખાતતનાં અનુભવી વિદ્વાનોને “વિનંતિ પત્રો” લખવામાં આવેલ છે. તેમાંથી થોડાકાણા જવાબો આપ્યા છે થોડા વખતમાં આ ખાતત ઉપર વિચાર ચલાવવા કમીટી મળશે. અને તે સંજ્ઞાધીનો છેવટનો નિર્ણય કરશે. નિર્ણય થયા બાદ તે પ્રમાણેના “અભ્યાસક્રમ” ઉપાવવામાં આવશે. જેઓએ સૂચના આપી ન હોય તેઓ દુરતજ સૂચના મોકલવાની આપશે.

પાઠ્ય પુસ્તકો

ધણાખરાનું એમ માનવું છે કે ધાર્મિક અભ્યાસ ને માટે બોડ તરફથી “સીરીઝ” તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે. હમો તેમના વિચારને સંપૂર્ણ મલતી છીએ. જતાં આ કામ બોડ પ્રથમ પણ હાથમાં લીધેલું પણ

તેમાં કેતેક મલી નહોતી. જતાં કામના વિદ્વાનો ધારે તો આ કાર્ય થઇ શકે તેમ છે. જો તેવું કાર્ય કાઈ પણ વિદ્વાનો ઉપાડી લેશે તો બોડ તેને ઘટલી મદદ આપશે. પાઠ્ય પુસ્તકો કેવી રીતે તૈયાર કરાવવા તેની “ફૂપરેખા” બોડ ઉપર મોકલવામાં આવશે તો પણ તે સંબંધી યોગ્ય વિચાર કરવામાં આવશે.

શ્રી ૧

સં. ૧૯૮૨ ના આસો વદી ૦)) સુધીનું શ્રી જૈન શ્રવે, કાન્દરનસ આશ્રીસત્તુ સરવૈયું.

૨૧૧૮૬-૧૧-૧૦ શ્રી ખાતાઓ

૧૦૫૨૩-૧-૧ શ્રી કાન્દરનસ નિભાવક ખાતે
૬૦૫૯-૨-૯ શ્રી પુસ્તકોદ્ધાર કુંડ ખાતે જમા
૪૬૦૪-૮-૦ શ્રી ચતુર્જય પ્રચાર કાર્યકુંડ
ખાતે જમા

૨૧૧૮૬-૧૧-૧૦

૦૪૫-૧૧-૧૦ શ્રી અક્તિગત ખાતાઓ

૧૭૨૦૪-૦-૬ શ્રી જૈન શ્રવે, એનયુકેશન
બોડ ખાતે જમા

૧૦૩૫૯-૫-૪ શ્રી બીજી કાન્દરનસ રિસેપ્શન
કમિટી ખાતે જમા

૩૪૯૯-૬-૯ શેડ ફક્કરચંદ પ્રેમચંદ રોડવર-
શિપ ખાતે જમા

૭૧-૩-૩ શ્રી બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી
જૈનચેરઆદિ મંદિર કુંડ ખાતે જમા

૧૦૦-૦-૦ શ્રી જૈન સ્વપ્રસેવક મંડળ
ખાતે જમા

૧૧-૧૨-૦ શેડ મુલચંદ આચારામ કવેરી
ખાતે જમા

૩૬૦૪૫-૧૧-૧૦

૧૯૭૨-૧૦-૧૦

૨૬૦-૧૫-૨ શ્રી અંગત હેલ્થ

૭૩-૦-૦ ઉપદેશક વાડીલાલ સંકળચંદ
ખાતે ઉધાર

૧૨૪-૯-૨ ઉપદેશક પુંભલાલ પ્રેમચંદ
ખાતે ઉધાર

૨-૧૨-૦ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા
શ્રી બાવનગર ખાતે ઉધાર

૬૦-૧૦-૦ શેડ મકનજી જે. મહેતા
ખાતે ઉધાર

૨૬૦-૧૫-૨

૯૨૬૨૭-૩-૦ સીમુરીરીઓ તથા શેડ

૧૦૦૦૦-૦-૦ સીમુરીરીઓ તથા શેડ
ખાતે ઉધાર

૧૨૫૦૦-૦-૦ બેંક આફ ઇડીયા લીમીટેડના
શીક્ષક ડીપાર્ટમેન્ટ ખાતે ઉધાર

૫૦૦૦-૦-૦ ઇંદોર માળવામીલના શીક્ષક
ડીપાર્ટમેન્ટ ખાતે ઉધાર

૭૫૦૦-૦-૦ સાગરજી ટકાની નોટ
૪૯૬૮૪-૪-૭ સાગરજી ટકાની લુદી નોટો

૩૯૨૩-૨-૯ બેંક આફ ઇડીયા લી. ના
ચાલુ ખાતે જમા

૩૮૭-૭-૩ ઈમ્પીરીમલ બેંક આફ ઇડી-
યાના ચાલુ ખાતે જમા

૪૮૮-૦-૦ પુરાંત સેક્રેટરી સા. પાચે
૧૪૧-૧૦-૫ પુરાંત જન્યુમ આદિસમર્પ

૯૨૬૨૭-૩-૦

૪૩૪૪-૧૫-૬ શ્રી ખાતાઓ

૨૨૫૬-૪-૫ શ્રી જૈનયુગ ખાતે

૧૭૭૬-૧૨-૩ શ્રી જૈન યુગર કવિઓ ખાતે

૨૬૪-૬-૦ ડેડસ્ટોક ફરતીયર ખાતે

૧૧-૫-૧૦ શ્રી ખાસ અધિવેશન ખાતે

૪૩૪૪-૧૫-૬

૯૭૨૩૨-૭-૮

I have examined the Accounts and Balance Sheet with the Books and Vouchers of Shri Jain Shwetamber Conference and report that the Balance Sheet is properly drawn up, so as to exhibit a true and correct view of the affairs of that Institution as on Aso Vad 30 Samvat 1982.

I have also seen the securities mentioned in the Balance Sheet.

(Sd.) Narottam Bhagvandas Shah.

Hon. Auditor. 13-3-27.

શ્રી ૧

સં. ૧૯૮૨ ની સાલનો આવક ભવકનો હિસાબ.

ઉ

૧૦૩-૨-૧૧ શ્રી રાઈસ પુરાત ગણસાલ આખર
૧૫૪૫૭-૧૪-૩ શ્રી સુકત ભંડારકંડ ખાતે જમા
૧૦૨૪૧-૦-૦ કન્વેન્શન વખતે થયેલ ફંડના
વસુલ આવ્યા તે
૩૮૯૩-૨-૩ ઉપદેશકો મારફતે વસુલ આવ્યા
૭૧૦-૧૨-૦ પરચુરણ સ્વયંસેવક મંડળ
બાલમિત્રમંડળ મારફતે
૨૦૧-૦-૦ શેક રવજી સોજપાળ તરફથી
૪૧૨-૦-૦ અમદાવાદના હ. શેક મુળચંદ
આશારામ. ઝવેરી

૧૫૪૫૭-૧૪-૩

૬૬૬૭-૧૧-૭ શ્રી કોન્ફરન્સ નિભાવ ફંડ ખાતે જમા
૨૫૦-૨-૦ વ્યાજના આવ્યા
૧૧-૧૫-૦ પરચુરણ પસ્ટી વિગેરેના
૩-૧૧-૩ સ્વયંસેવકમંડળના ચાંદખાતાના
વધારાના
૩૦૦-૦-૦ મોતીના ધર્મના કોટા તરફથી
મદદના તા. ૧-૫-૨૪ થી
તા. ૩૦-૬-૨૪ સુધીના દર

૧૫૪૫૭-૧૪-૩ શ્રી સુકત ભંડાર ફંડ ખાતે ઉધાર
૨૬૧૫-૧૦-૨ શ્રી પગાર અર્થેના
૧૨-૧-૦ મતીઓર કમિશન અર્થે
૧૦૬-૩-૪ શ્રી પોસ્ટ પારસલ અર્થે
૫૮-૧૦-૦ ઉપદેશકોનું જોજનમત્તા અર્થે
૧૩૮-૧-૦ સ્ટેશનરી પ્રીન્ટિંગ અર્થે
૩૭-૫-૯ પરચુરણ અર્થે મજુરી, સીપા-
ધના ફ્રેસ વીગેરે ખર્ચના
૩૬૭-૧૩-૯ ઉપદેશકોના પ્રવાસ અર્થે
૨-૬-૯ દાખે ભાડા અર્થે
૮૦૨-૧૨-૨ સં. ૧૯૭૭ની સાલ આખરે
ખાતું બંધ થતાં માંડી વાળ્યા
તે કોન્ફરન્સ નિભાવ ફંડ ખાતે
ચાંદુ સાલમાં આવ્યા
૮-૮-૦ ઉપરવિભાગ અમદાવાદ ઓ-
ફિસનો અર્થ
૫૦-૦-૦ જાહેરખબર અર્થેના
૧૧૨૫૮-૬-૪ વધારાના રતા તે ચરધા ભાગે
નીચે મુજબ દરવ પ્રમાણે

માસે ૩. ૫૦) લેખે - - -

૮૦૨-૧૨-૨ સં. ૧૯૭૭ ની સાલ આખ-

રના સુકૃત લાંડારફંડના લખી

વાળ્યા હતા તેના જુમા

૫૬૨૯-૩-૨ શ્રી સુકૃત લાંડારફંડના વધા-

રાના અર્ધભાગના

૬૯૯૭-૧૧-૭

૧૭૬૩-૧૦-૬ ધી બેંક ઓફ ઇટીયાના ચાલુ
ખાતે જમા

૧૭૬૩-૧૦-૬ વધારે આ સાલમાં આવ્યા તે

૧૧૪૧-૬-૭ શ્રી જૈન શ્રે. એન્યુકેશન બોર્ડ
ખાતે જમા

૨૩૭-૩-૫ રૂ. ૭૫૦૦)ની નોટના વ્યાજના

૨૭૫-૦-૦ બેંક ઓફ ઇટીયાના શ્રીક્ષ

ટીપોઝીટના વ્યાજના

૫૬૨૯-૩-૨ શ્રી સુકૃત લાંડારફંડના વધા-
રાના અર્ધભાગના

૬૧૪૧-૬-૭

૧૪૮૦-૧૦-૯ શ્રી જૈનયુગ ખાતે જમા

૧૨૯૬-૧૦-૯ લવાજમના તથા પરચુરણ
વેચાણના આવ્યા

૧૮૪-૦-૦ બહેરખર્ચના આવ્યા

૧૪૮૦-૧૦-૯

૩૧-૧-૧૦ ઉપરેક યુક્તિયર્થદ સામગ્રી કોર-
ટીયા ખાતે જમે

૩૧-૧-૧૦ લેણા હતા તે આવ્યા

૬૩-૧૦-૬ શ્રી પુસ્તક વેચાણ ખાતે જમા

૬૩-૧૦-૬ પુસ્તકોના વેચાણના આવ્યા તે

૧૫૮-૦-૮ શ્રી પુસ્તકોદારા ફંડ ખાતે જમા

૧૫૮-૦-૮ શ્રી વ્યાજના આવ્યા

૪-૦-૦ શ્રી સાતલેખ ખાતે જમા

૪૦૦-૦-૦ ધી ડાયમંડ જ્યુબીલી પ્રિ. પ્રેસ
ખાતે જમા

૪૦૦-૦-૦ ખા. ને. ગ્રંથ સાલ આખર
લેણા હતા તે આવ્યા

૫૬૨૯-૩-૨ કોન્ફરન્સ નિભાવ

ફંડ ખાતે

૫૬૨૯-૩-૨ શ્રી જૈન શ્રે.

એન્યુકેશન બોર્ડ

ખાતે

૧૫૪૫૭-૧૪-૩

૩૫૨૯-૫-૮૧૧ શ્રી કોન્ફરન્સ નિભાવફંડ ખાતે ઉ.

૨૧૨૮-૩-૪ પગાર ખર્ચના

૪૩૦-૮-૦ મકાન ખર્ચના

૧૧૧-૧૧-૬ શ્રી પોસ્ટ તાર ખર્ચના

૧૨૨ ૧૧-૬ વીજળી શીટીંગ તથા ખીલ;

૫૭-૧-૬ પેપર લવાજમના

૩૦૫-૩-૧૧૧ રોચનરી પ્રીન્ટીંગ

૩૫-૧૧-૯ હામગાડી ભાડાના

૧૦૯-૧૪-૬ શ્રી પરચુરણ ખર્ચ ખાતે

૮-૭-૦ રેલવે પાસસલ વીગેરેના

૨૧૯-૧૦-૬ જુદા જુદા વિદ્વાનેને ચુરોપમાં
પુસ્તકો મોકલ્યા તેના દપાલ
ખર્ચના

૩૫૨૯-૫-૮૧૧

૩૮૭૬-૦-૦ શ્રી જૈન શ્રેતાંગર એન્યુકેશન
બોર્ડ ખાતે ઉધાર

૩૮૭૬-૦-૦ જુદા જુદા વખતે પાઠશાળા-

ઓને મદદ આપવા તથા

સ્કોલરશીપો આપવા વિગેરે

માટે સાલ દરમિયાન આવ્યા

૨૦૧-૦-૦ શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળના ચાંદ
ખાતે ઉધાર

૧૯૭-૪-૯ મંડળને ચાંદ આપતા
ચાંદના ખર્ચના

૩-૧૧-૩ કોન્ફરન્સ નિભાવ ફંડ
ખાતે લઈ ગયા તે

૨૦૧-૦-૦

૩૪૫૯-૨-૫ શ્રી જૈનયુગ ખાતે ઉધાર

૭૩-૪-૬ રોચનરી પ્રીન્ટીંગ ખર્ચના

૩૬૧-૭-૦ શ્રી ખીજ કાંદર-સ રિસેશન
કમિટિ ખાતે જમા

૩૬૧-૭-૦ સાથે દરમિયાન વ્યાજના
આવ્યા તે

૬૭-૮-૬ શેઠ: કુકરચંદ પ્રેમચંદ રોકાલરથીય
ખાતે જમા

૬૭-૮-૬ શ્રી વ્યાજના આવ્યા તે

૧૦૦૦-૦-૦ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય ખાતે
જમા

૪૦૦૦-૦-૦ ગણ સાલના લેણા હતા તે
આ સાલમાં આવ્યા

૩૦૧૬-૧૪-૩ શ્રી ખતારસ હિંદુ સુનીવર્સિટી જૈન
ચેર આદિ મદદકાર ખાતે જમા

૨૫૪૪-૧૮-૬ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય
તરફથી વ્યાજના આવ્યા વ.

ગુ. દિ. ૨૨ના ટકા ૬ લેખે

૪૭૨-૨-૬ ખીજ વ્યાજના આવ્યા તે

૩૦૧૬-૧૪-૩

૭૫૦૦-૦-૦ શ્રી સાંત્રણ ટકાની યોન ખાતે જ.

૫૩૫૦-૦-૦ બા. જ. ર. ૭૫૦૦)ના નોટો
વેચતાં (શ્રી પુસ્તકાલાર કંડ

ખાતાની) ઉપરનાં તે

૨૧૫૦-૦-૦ બા. જ. પ્રથમ આ નોટો
ખીજ નોટો સાથે દર ર.

૬૮-૧૨-૦ લેખે તા. ૨-૫-

૧૯૦૫ લેવાઈ તેના હિસાબે

શ. ૭૪૦૬-૪-૦ પડ્યા તથા

તેની ફેસવેલ્યુર ૩. ૭૫૦૦)ના

હિસાબે અલાર સુધી રહેલી

તેના આજુ માઝમાં જનગુર્જર

કમિટીની છપાઈ વીગેરે માટે

વેચતા નીચેના હિસાબે આવ્યા.

૩૪૨૮) શ. ૫૦૦૦ ની નોટો દર

શ. ૬૮૦૦ લેખે તા. ૨૩-૧૨-૨૫

૧૯૨૧) શ. ૨૫૦૦)ની નોટ દર શ.

૭૬૧) લેખે તા. ૬-૧૦-૨૬

૨૬૬૦-૧૦-૬ શ. ૧૯૮૨ના મહા સુધી પ્રત

૨૦૦૦ તથા આજુ સુધી પ્રત

૧૦૦૦ ની છપાઈ તથા કાગળના

૪૦૫-૧-૬ વી. ખી. ચેરેજ વિગેરેના

૧૪૦-૩-૨ શ્રી પગાર ખર્ચના

૩૦-૫-૦ શ્રી પુસ્તકાલય ખર્ચના

૧૧૬-૬-૬ રેલવેગુર. માસિક તથા કાગળની
ગાંસડીઓના

૩૪૫૬-૨-૫

૧૨૩-૫-૧ શ્રી અંગત લેણા ખાતે ઉધાર

૨૦-૧૫-૬ ઉપદેશક વાલીલાલ સાંકળચંદ
ખાતે ઉધાર

૩૮-૧૫-૭ ઉપદેશક પુનઃલાલ પ્રેમચંદ
ખાતે ઉધાર

૨-૧૨-૦ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા
બાંધવગર ખાતે

૬૦-૧૦-૦ શેઠ મકનજી છુડાલાલ રહેતા

૧૨૩-૫-૧

૨૦૮૫-૧૧-૧ શ્રી ખાતે લેણા

૧૧-૫-૧૦ શ્રી ખાસ અધિવેશન ખાતે

૨૯૪-૫-૦ ઉપદેશક કુનીયર ખાતે

૧૭૭૬-૧૨-૩ શ્રી જૈન ગુર્જર કમિટી ખાતે
(ગાંધી ૧૦૦૦) ની છપાઈ વીગેરે

રેના ખર્ચના થયા તે

૨૦૮૫-૧૧-૨

૨૩૧-૫-૬ શ્રી પુસ્તકાલાર કંડ ખાતે ઉધાર

૧૯૨-૫-૬ પુસ્તકો વીગેરે ખરીદ્યાં તેનાં
તથા નોટો વેચતાં કમિટીના

ખેડના કમિટીના.

૨૧૫૦-૦-૦ શ. ૭૫૦૦)ની આ ખાતાની
નોટો જૈન ગુર્જર કમિટીની

છપાઈ અર્થ વીગેરે માટે

વેચતાં પડતર કિંમત કરતાં

ઓછા ઉપરનાં તેના શ્રી સાથ

માસે ૩. ૫૦) લેખે . . .

૮૦૨-૧૨-૨ સં. ૧૯૭૭ ની સાલ આખ-
રના સુકૃત ભંડારકંડના લખી
વાળ્યા હતા તેના જુના

૫૬૨૯-૩-૨ શ્રી સુકૃત ભંડારકંડના વધા-
રાના અર્ધભાગના

૬૯૯૭-૧૧-૭

૧૭૬૩-૧૦-૬ ધી ખેંક ઓફ ઇડીયાના ચાલુ
ખાતે જમા

૧૭૬૩-૧૦-૬ વધારે આ સાલમાં આવ્યા તે
૬૧૪૧-૬-૭ શ્રી જૈન શ્વે. એન્યુકેશન બોર્ડ
ખાતે જમા

૨૩૭-૩-૫ ૩. ૭૫૦૦)ની નોટના વ્યાજના
૨૭૫-૦-૦ ખેંક ઓફ ઇડીયાના શીક્સ
ડીપોઝીટના વ્યાજના

૫૬૨૯-૩-૨ શ્રી સુકૃત ભંડારકંડના વધા-
રાના અર્ધભાગના

૬૧૪૧-૬-૭

૧૪૮૦-૧૦-૯ શ્રી જૈનયુગ ખાતે જમા

૧૨૯૬-૧૦-૯ લવાજમના તથા પરચુરણ
વેચાણના આવ્યા

૧૮૪-૦-૦ નહેરખખરના આવ્યા

૧૪૮૦-૧૦-૯

૩૧-૧-૧૦ ઉપદેશક શાખાખર્ચે આમજી કોર-
ડીયા ખાતે જમે

૩૧-૧-૧૦ લેણા હતા તે આવ્યા

૬૩-૧૦-૬ શ્રી પુસ્તક વેચાણ ખાતે જમા

૬૩-૧૦-૬ પુસ્તકોના વેચાણના આવ્યા તે

૧૫૮-૦-૮ શ્રી પુસ્તકોદારા કંડ ખાતે જમા

૧૫૮-૦-૮ શ્રી વ્યાજના આવ્યા

૪-૦-૦ શ્રી સાતસેત્ર ખાતે જમા

૪૦૦-૦-૦ ધી ડાયમંડ ન્યુબીલી પ્રિ. પ્રેસ
ખાતે જમા

૪૦૦-૦-૦ ખા. જે. ગઈ સાલ આખર
લેણા હતા તે આવ્યા

૫૬૨૯-૩-૨ કોન્ફરન્સ નિભાવ
કંડ ખાતે

૫૬૨૯-૩-૨ શ્રી જૈન શ્વે.
એન્યુકેશન બોર્ડ
ખાતે

૧૫૪૫૭-૧૪-૩

૩૫૨૯-૫-૮૧૧ શ્રી કોન્ફરન્સ નિભાવકંડ ખાતે ઉ.

૨૧૨૮-૩-૪ પગાર ખર્ચના

૪૩૦-૮-૦ મકાન ખર્ચના

૧૧૧-૧૧-૬ શ્રી પોસ્ટ તાર ખર્ચના

૧૨૨ ૧૧-૬ વીજળી પ્રીટીંગ તથા ખીલ

૫૭-૧-૬ પેપર લવાજમના

૩૦૫-૩-૧૧ રોશનરી પ્રી-ટીંગ

૩૫-૧૧-૯ દામગાડી ભાડાના

૧૦૯-૧૪-૬ શ્રી પરચુરણ ખર્ચ ખાતે

૮-૭-૦ રેલવે પારસલ વીગેરેના

૨૧૯-૧૩-૬ લુદા લુદા વિકાસોને મુરોપમાં
પુસ્તકો મોકલ્યા તેના ટપાલ
ખર્ચના

૩૫૨૯-૫-૮૧૧

૩૮૭૬-૦-૦ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્યુકેશન
બોર્ડ ખાતે ઉધાર

૩૮૭૬-૦-૦ લુદા લુદા વખતે પાઠશાળા-

ઓને મદદ આપવા તથા

સ્કોલરશીપો આપવા વિગેરે

માટે સાલ દરમિયાન આવ્યા

૨૦૧-૦-૦ શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળના ચાંદ
ખાતે ઉધાર

૧૯૭૦-૪-૯ મંડળને ચાંદ આપતા
ચાંદના ખર્ચના

૩-૧૧-૩ કોન્ફરન્સ નિભાવ કંડ

ખાતે લઈ ગયા તે

૨૦૧-૦-૦

૩૪૫૯-૨-૫ શ્રી જૈનયુગ ખાતે ઉધાર

૭૩-૪-૬ રોશનરી પ્રી-ટીંગ ખર્ચના

સીક્યુરીટીઓનું લીસ્ટ.

૨૦૫૦૦-૦-૦ ધી ઇમ્પીરીયલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાની સેફ કસ્ટડી ડિપોઝીટમાં રહેલી સીક્યુરીટીઓનું નોંધ-ચાર નામની મકનજી જે. મહેતા, મોતીચંદ ગિ. કાપડીયા, ગુલાબચંદ દલા અને દેવકરજી મૂળજી, ર. નં. ૪૭૦૭-૬/૧૬૦૨ તા. ૨૭ જુલાઈ ૧૯૨૬

૩૦૦૦) ત્રણ ટકાની લોન ૧૮૯૬-૯૭ ટુકડા ૩ દર રા. ૧૦૦૦) ના નં. બી. ઓ.

૧૦૧૬૦/૬૨. આ નોટા શેક ફકીરચંદ પ્રેમચંદ રજાલશીપ માટે સંરચાને ખરીદીને આપવામાં આવી છે.

૭૫૦૦) સાડા ત્રણ ટકાની લોન ૧૯૦૦-૦-૧ ની ફેસવેલ્યુ રા. ૭૫૦૦)ની ખરીદી દર

રા. ૯૮૧૧૧ લેખે. ૨-૫ ૦૫ માં

૫૦૦) કટકા ૧ નં. બી. ૧૦૬૩૨૭

૨૦૦૦) કટકા ૨ નં. બી. ૧૩૯૩૨૮/૨૯ દરેક રા. ૧૦૦૦) ના.

૫૦૦૦) કટકા ૧ નં. ૨૨૫૫૧૦ નો.

૧૦૦૦૦) સીટી ઇન્ડ્યુવમેંટ ક્લસ્ટ બોર્ડ ટુકડા ૬ નીચેની વિગતે ફેસવેલ્યુ રા. ૧૦૦૦૦) ની.

૪૦૦૦) ટુકડા ૪ દર રા. ૧૦૦૦) ના નં. ૨૩૦૭ થી ૧૦

ટકા ૪ ની ૧૯૦૨.....૧૯૬૨

૬૦૦૦) નીચે મુજબ ૧૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. ૬૩૫૬ } લોન

૫૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. ૬૩૫૭ } ૧૯૦૩.....૬૩

૨૦૫૦૦-૦-૦

૨૫૦૦-૦-૦ ધી બેંક ઓફ ઇન્ડિયાની શીક્સ ડિપોઝીટ રસીદ નંબર બે

૫૦૦૦) રસીદ નં. ૧ નંબર ૧૯/૪૧૧૪ ટકા ૫ લેખેની પાકતી તા. ૨૫-૧૧-૨૬

૭૫૦૦) રસીદ ૧ નં. ૨૦/૫૧૩ ટકા ૫ લેખેની પાકતી તા. ૧૨-૨-૨૭

૧૨૫૦૦)

૫૦૦૦-૦-૦ ધી ઇંદિય માર્કેટ મિલ્સ શીક્સ ડિપોઝીટ ર. નં. ૧૪૩ ટકા ૬ લેખે પાકતી તા. ૧૨-૨-૨૭

૯૬૮૪-૪-૭ સાડા ત્રણ ટકાની બૂટી નોટા નીચેની વિગતે

૫૧૦૦૦) રા. એકાવન હજારની ફેસવેલ્યુની ખરીદ કરી. ૭૭૧-૧

૧૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. ૧૨૯૮૨૭ સં. ૧૯૦૦-૦૧

૨૫૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. B ૦ ૭૪૬૩૪ B ૧૦૦૪૪૦/૧૮૫૪-૫૫

૨૫૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. ૭૪૬૩૪ નં. બી. ૧૦૪૪૧/૧૮૫૪-૫૫

૧૨૫૦૦) રા. સાડાબાર હજારની ફેસવેલ્યુની ખરીદ કરીમત દર રા. ૭૭૧૧ લેખે.

૧૦૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. B ૧૨૪૬૧૮

૧૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. B ૧૦૩૪૬૩

૧૦૦૦) ટુકડા ૧ નં. B ૧૨૪૬૦૭

૫૦૦) ટુકડા ૧ નં. B ૯૬૭૫૬

cles will be sold in Marwar and any person found violating this will submit to the penalties in force in Marwar for infringement of the Customs Regulations.

4. The Principal Medical Officer has been asked to depute a Sub-Assistant Surgeon to look after Sanitary measures.
5. Regarding the grant of Dal Badal His Highness regrets his inability to accede to your request, but the Superintendent Farrash Khana has been instructed to lend you such tents and Kanats as could be made available; you will therefore please approach the Superintendent Farrash Khana for your requirements.

Yours faithfully,

Sd/- Narpat Singh,

Private Secretary to

H. H. The Maharajah Sahib Bahadoor of Jodhpur.

(જેધપુરના નામદાર મહારાજ સાહેબના પ્રાઇ-વેટ સેક્રેટરીનો પત્ર) નં. ૬૫૫ તા. ૧-૪-૧૯૨૭ તમારા તા. ૧૭-૧-૨૭ ના નં. ૪૮૫ વાલા, નામદાર મહારાજ સાહેબ પરના પત્ર સાથેના પત્ર સંબંધે એમ બની જણાવવા ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત પત્ર ના. મહારાજ સાહેબ હજુરમાં મુકતાં ૧૯૨૭ ના એપ્રિલમાં શ્રી જેન સ્વેતાંજર કોન્ફરન્સનું સોજત (મારવાડ) માં આવતું અધિવેશન મેળવવા સંબંધે કમિટિના નિર્ણયની તેઓ નામદાર કદર જુએ છે.

આવતું અધિવેશન ખુલ્લું મુકવા સંબંધે તમારા માયાલુ આમંત્રણ માટે કમિટિનો આભાર માનતાં ઉક્ત અધિવેશન વખતે દાજરી આપવા અચકિતમને જણાવવા ઇચ્છે છે.

જતાં તમારી બીજી માંગણીઓ સંબંધે તમને અનુદાન માય તેવો નિર્ણય કરવા ખુદી થતાં નીચે

મુજબ જવાબ આપવા મહેન ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે,

૧. પોલીસ ખાતાના વડાને ઘટતું પોલીસ સર-લેણ આપવા જણાવવામાં આવ્યું છે.

૨. સોજત સ્ટેશનથી સોજત શહેર સુધીના રસ્તા સંબંધે (જણાવવાતું કે) કામ ચાલુ છે પણ એ માસની કોષ્ટપણ તારીખ પહેલાં તે સંપૂર્ણ થવા સંભવ નથી તો પણ કોન્ફરન્સના અધિવેશનના નિર્ણિત સમય દરમિયાન ભાડાની દરેકે દરેકને મોટરો દોડાવવા પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

૩. કસ્ટમ (જકાત) તપાસણી સંબંધે-મારવાડમાં કોષ્ટપણ વસ્તુઓ વેચવામાં આવશે તદ્દિ અને જો કોષ્ટપણ વ્યક્તિ આનો ભંગ કરે તો જકાતની નિયમો તોડવા માટે જે સજા મારવાડમાં અમલમાં હોય તે સહન કરવા પૂરતી જાપેલાં સોગંદનામા પર ઘટતી ગેરરી અપાય તો જકાતની તપાસ બંધ કરવામાં આવશે. (કોન્ફરન્સમાં ભાગ લેવા આવનાર મુદ્દરો માટે.)

૪. આરોગ્ય સંસ્થા સંબંધે સંભાળ રાખવા માટે એક સપ્લેસીટ સરજનની જોડવણ કરવા આરોગ્ય ખાતાના વડાને જણાવવામાં આવ્યું છે.

૫. દલ બાદલ વાપરવા આપવા માટે તમારી માંગણી ન સ્વીકારી શકવા બદલ નામદાર મહારાજ સાહેબ દિલગિર છે; પણ જે તંત્રીઓ અને કનાતો મલી શકે તેમ હોય તે વાપરવા આપવા ફરમ ખાતાના અધ્યક્ષને જણાવવામાં આવ્યું છે જેથી તમારી જરૂરીઆતો સંબંધે ફરમાવવાના અધ્યક્ષને મહેરબાની કરી જણાવવું.

તમારો વિશ્વાસ.

(મહી અંગ્રેજીમાં) નરપતસિંહ.

પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી ડુ, એચ. એચ. શ્રી મહારાજ સાહેબ બહાદુર ઝાંઝા જેધપુર.

૧૫ મી. મુન્શીનાં લખાણો સામે વિરોધકરીક સભા

તા. ૧૮-૩-૨૭ શુક્રવારના રોજ રાત્રે મ. ટા.

૭-૦ વાગ્યે શ્રી મુંગલ માંચરાજ જેન સમાના દોલમાં શ્રી કનેપાલાય માલેકલાલ મુન્શીના કેટલાંક વાંધા બરેલાં લખાણો સંબંધે વિચાર કરી મોખ

૧૪ આવૃત્તિ અધિવેશન

આ કોન્ફરન્સનું તેરમું સામાન્ય અધિવેશન મારવામાં સોજત મુકામે મળવા માટે ખાસ અધિવેશનની બેઠક વેળાએ સોજત તરફથી રા. શ્રીયુત હીરાલાલ સુરાણીએ આમંત્રણ આપ્યું હતું જે સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. આ અધિવેશન માટે પ્રાથમિક ફેટલોક ઉઘાપોહ થયો હતો અને તે અધિવેશન અંગે સોજત જેવાં સ્થળે ફેટલોક સગવડોની ખાસ જરૂરીઆત અમને માલુમ પડી હતી. આ ઉપરથી બેધપુરના નામદાર મહારાજ સાહેબને અત્રેથી એક રેપ્રીઝન્ટેશન તા. ૧૭ મી જાન્યુઆરી ૧૯૨૭ ના દિને મોકલવામાં આવ્યું હતું. જેમાં ફેટલોકે જરૂરીઆતો પૂરી પાડવા માટે તે નામદારને વિનંતિ કરવામાં આવી હતી. ઉક્ત રેપ્રીઝન્ટેશનનો જવાબ ધાર્યા કરતાં ઘણો મોટો એટલે કે મધ તા. ૧-૪-૨૭ ના નં. ૬૫૫ નો આ સંસ્થાને તા. ૩-૪-૨૭ ના રોજ મળ્યો છે. જેમાં નામદાર મહારાજ સાહેબે હાજર બધી માંગણીઓ સ્વીકારી છે તે બદલ તેઓ શ્રીનો આભાર માનવામાં આવે છે. જણાવવામાં આવેલો ઉક્ત પ્રત્યુત્તરમાં સોજત સ્ટેશનથી સોજત શામ જે આધરે ૬-૭ માસલ દૂર છે તે વચ્ચેનો રસ્તો ખરાબ થઈ ગયેલો હોવાથી તેનું સમારકામ બેઠક ઝડપથી પૂર્ણ કરવા તાત્કાલિક આપવામાં આવી છે તે પણ તે મે ખાસ કરતાં પહેલું પૂર્ણ થવા સુધય તથી એમ જણાવવામાં આવે છે.

અધિવેશનનું સ્થળ મારવામાં હોઈ માલુમ પડી રહ્યું છે. મુશ્કેલી વાળી ગણાય સિવાયકે પ્રથમ ઇસ્ટરના દિવસે નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા તે સમયે બેઠકો મળે જે બનતું અસંભવિત થઈ પડ્યું છે. મરમીની રૂતુ મારવાની બેઠકને માટે તદ્દન અસંભવ ગણાય તેમજ ચોમાસાં એ બહારગામથી આખા હિંદમાંથી આવનાર ઉદ્યોગો વગેરેને મુશ્કેલી વાળું હોઈ સાધારણ અધિવેશન માટે તે સમય અયોગ્ય અને મુશ્કેલીઓ વાળો ગણાય જેથી આ અધિવેશન ઇસ્ટરના તહેવારોને બદલે હીરાલી ખાસ-ખાસ કોષ્ટક સમયે વાતો ફીરકમસમાં અનુકુળ દિવસોએ ભરવા પર મુલતવી રાખવા ફરજ પડી છે.

From Rao Raja Narpat Singh Private Secretary to His Highness the Maharaja Sahib Bahadur of Jodhpur.

To The Resident General Secretary Shri Jain Svetamber Conference, 20 Pydhoni, Bombay 3.

No. 655 Dated Jodhpur, the 1-4-1927.

Sir,

With reference to your letter No. 485 dated the 17th January, 1927 forwarding a representation to His Highness I am directed to say that it was laid before His Highness who appreciate the Committee's decision to hold the next Session of Shri Jain Svetamber Conference at Sojat. (Marwar) during April 1927.

His Highness, while thanking the Committee, for their kind invitation to inaugurate the Session, desires me to express his inability to attend.

His Highness has, however, been pleased to consider your other requests favourably, and has directed me to reply as under:-

1. That the Inspector General of Police has been asked to make necessary police arrangements.
2. That as regards the Road from Sojat Road Station to Sojat City, the work is in progress, but it will not be possible to get it finished before sometime in May. His Highness has however been pleased to grant permission to all and sundry to ply motor vehicles on hire during the fixed period covering the meeting of the Conference.
3. Regarding the Customs Inspection, His Highness has been pleased to dispense with customs examination of persons attending the Conference, if a proper guarantee is forthcoming on a printed declaration that no arti-

- cles will be sold in Marwar and any person found violating this will submit to the penalties in force in Marwar for infringement of the Customs Regulations.
4. The Principal Medical Officer has been asked to depute a Sub-Assistant Surgeon to look after Sanitary measures.
 5. Regarding the grant of Dal Badal His Highness regrets his inability to accede to your request, but the Superintendent Farrash Khana has been instructed to lend you such tents and Kanats as could be made available; you will therefore please approach the Superintendent Farrash Khana for your requirements.

Yours faithfully,

Sd/- Narpat Singh,

Private Secretary to

H. H. The Maharajah Sabib Bahadoor of Jodhpur.

(જેધપુરના નામદાર મહારાજ સાહેબના પ્રાઇ-વેટ સેક્રેટરીનો પત્ર) નં. ૬૫૫ તા. ૧-૪-૧૯૨૭ તમારા તા. ૧૭-૧-૨૭ ના નં. ૪૮૫ વાલા, નામદાર મહારાજ સાહેબ પૂરના પત્ર સાથેના પત્ર સંબંધે એમ બંધી જણાવવા ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત પત્ર ના. મહારાજ સાહેબ હજુરમાં મુકતાં ૧૯૨૭ ના એપ્રિલમાં શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું સોજત (મારવાડ) માં આવતું અધિવેશન મેળવવા સંબંધે કમિટિના નિર્ણયની તેઓ નામદાર કદર છુટે છે.

આવતું અધિવેશન ખુલ્લું મુકવા સંબંધે તમારા માયાલુ આમંત્રણ માટે કમિટિનો આભાર માનતાં ઉક્ત અધિવેશન વખતે હાજરી આપવા અચકિત મને જણાવવા હુંછે છે.

જતાં તમારી બીજી માંગણીઓ સંબંધે તમને અગ્રદુશ્મ વાપ તેવો નિર્ણય કરવા બુદ્ધી થતાં નીચે

મુજબ જવાબ આપવા મહેને ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે,

૧. પોલીસ ખાતાના વડાને ઘટતું પોલીસ સર્કલે આપવા જણાવવામાં આવ્યું છે.

૨. સોજત સ્ટેશનથી સોજત શહેર સુધીના રસ્તા સંબંધે (જણાવવાનું કે) કામ ચાલુ છે પણ મે માસની કોષપણ તારીખ પહેલાં તે સંપૂર્ણ થવા સંભવ નથી તો પણ કોન્ફરન્સના અધિવેશનના નિર્ણિત સમય દરમિયાન હાડાની દરેકે દરેકને મોટરો દોડાવવા પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

૩. કસ્ટમ (જકાત) તપાસણી સંબંધે-મારવાડમાં કોષપણ વસ્તુઓ વેચવામાં આવશે નહિ અને જે કોષપણ વ્યક્તિ આનો ભંગ કરે તો જકાતના નિયમો તોડવા માટે જે સજા મારવાડમાં અમલમાં હોય તે સહન કરવા પૂરતી જાપેલાં સોગંદનામાં પર ઘટતી ગેરંદી અપાય તો જકાતની તપાસ બંધ કરવામાં આવશે. (કોન્ફરન્સમાં ભાગ લેવા આવનાર શુદ્ધસ્થો માટે.)

૪. આરોગ્ય સંરક્ષણ સંબંધે સંભાળ રાખવા માટે એક સમ્પ્રેસીસ્ટન્ટ સરજનની ગોઠવણ કરવા આરોગ્ય ખાતાના વડાને જણાવવામાં આવ્યું છે.

૫. દલ બાદલ વાપરવા આપવા માટે તમારી માંગણી ન સ્વીકારી શકવા બદલ નામદાર મહારાજ સાહેબ દિલગિર છે. પણ જે તંબુઓ અને કનાતો મવી શકે તેમ હોય તે વાપરવા આપવા ફરસ ખાતાના અધ્યક્ષને જણાવવામાં આવ્યું છે જેથી તમારી જરૂરીઆતો સંબંધે ફરસખાતાના અધ્યક્ષને મહેરજાની કરી જણાવતું.

તમારો વિશ્વાસ.

(સહી એન્ડ્રિયમાં) નરપતસિંહ.

પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી હુ, એચ. એચ. ધી મહારાજ

સાહેબ બહાદુર આંધ્ર જોધપુર.

૧૫ મી. મુન્શીનાં લખાણો સામે વિરોધદર્શક સભા.

તા. ૧૮-૩-૨૭ શુક્રવારના રોજ રાત્રે મુ. ટા.

૭-૦ વાગે શ્રી મુન્શી માંગરોજ જૈન સમાજ દોષમાં મી. કનેપાલાલ માજેકલાલ મુન્શીના કેટલાંક વાંધા બરેલાં વખાણો સંબંધે વિચાર કરી મોજ

કરાવ કરવા જૈનોની એક જાહેર સભા મળી હતી. જે વખતે મોટી સંખ્યામાં જૈનભાઈઓએ હાજરી આપી હતી. આ સભા શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડીયા તથા માંગરોળ જૈન સંઘના આગ્રહ હેઠળ બોલાવવામાં આવી હતી. ચરિત્રાતમાં સંસ્થાના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી મી. મકનજી જે. મહેતાએ સભા બોલાવવાનો ઉદ્દેશ સમજાવ્યો હતો અને આ સભાનું પ્રમુખસ્થાન લેવા રા. શેઠ છોટાલાલ ગ્રેમજીને વિનંતિ કરી હતી. આ દરખાસ્તને ટેકા મળતાં પ્રમુખશ્રીએ હુંક વિવેચન કરતાં જૈનોની લાગણી આ લખાણોથી કેવી દુઃખાઈ હતી તે સમજાવ્યું હતું. પોતાના વિચારો સૌએ જણાવવા હરકત નથી પરંતુ અંગત ટીકામાં ન ઉતરવા લક્ષ્યાંક કરી હતી. ત્યારબાદ મી. મુન્શીકૃત પુસ્તકો સંબંધે વિચાર કરી રિપોર્ટ કરવા માટે કોન્ફરન્સે નીમેલી તા. ૨૬-૮-૨૬ ની પેટા સમિતિના રિપોર્ટ તથા મી. મુન્શી સાથે યથેલ પત્રવ્યવહાર રજુ કર્યો હતો. બાદ જે દસાવે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યા તે આ સાથે આપનામાં આવ્યા છે. આ પ્રસંગે જૂઠા જૂઠા વક્તાઓએ પોતાની લાગણી-સુસ્તો અને શું કરવું જોઈએ વગેરે બાબતો પર પોતાના વિચારો જણાવ્યા હતા. આ બોલનારાઓ પૈકી શેઠ સારાલાલ મગનભાઈ મોદી, લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ, ઓધવજી ધનજી, મોહોલાલ મગનલાલ ઝવેરી, મોહનલાલ દશીયંદ દલાલ, વીરચંદ પાનસંદ શાહ, ડૉ. મોહનલાલ હેમચંદ વગેરે ભાઈઓએ મુન્શીના બધાં લખાણો સંબંધે હુંકમાં પણ સ્પષ્ટ વિવેચનો કર્યાં હતાં. કસોટી પસાર થયા અને પ્રમુખશ્રીએ હુંક વિવેચન કર્યા પછી તેમનો આભાર માની સભા વિસર્જન ગઈ હતી.

૧૬ શ્રી શત્રુઞ્ચ પ્રચાર કાર્ય સમિતિના રિપોર્ટ.

શ્રી શત્રુઞ્ચ પ્રચાર કાર્ય સમિતિના સેક્રેટરી શ્રીયુત બાબુકીર્તિપ્રસાદજી તરફથી લેઝર સમિતિના અમલકોના રિપોર્ટ તેમના તા. ૧૨-૪-૨૭ ના પત્ર સાથે અમને મોકલવામાં આવ્યો છે તે આ નીચે જાહેર જાણ માટે પ્રકટ કરીએ છીએ.

બાબુ કીર્તિપ્રસાદજી.

તા. ૨૬ જાન્યુઆરીથી પંજાબમાં પ્રવાસ કર્યો. અમૃતસર, જડીઆલાયુર કેસર, પટી, ગલંધ અને હોશીઆરપુર આ બધી જગ્યાઓએ સભાએ થઈ જ્યાં જ્યાં બની શક્યું ત્યાં સ્થાનકવાસી બાઈઓને પણ સાથે મેળવ્યા અને શત્રુઞ્ચ તીર્થ સંબંધે આવરણક બાબતો સમજાવી-પાત્રાત્યાગ કાયમ રાખવા પંજાબનાં ગામેગામમાં પૂરી મક્કમતા છે. સ્વયંસેવક મંડળ (અંબાલા) પોતાનું કામ કરી રહ્યું છે. એપ્રિલની પહેલી તારીખે પંજાબ ભરમાં ખૂબ તપશ્ચર્ય થઈ છે અને હરેક જગ્યાઓએ સભાઓ થઈ છે. પેટી તરફથી આવેલ દિંદી સાહિત્યનો પ્રચાર કર્યો. પ્રચાર કાર્ય સમિતિની મીટીંગ જયપુર બોલાવવાની હતી જે ત્રણ સભ્યો આવી શકે તેમ ન હોવાથી મુલતવી રહી.

શ્રીયુત મણીલાલ કેઠારી.

દક્ષિણમાં ગએલા અને ત્યાં જગ્યાએ જગ્યાએ સભાઓ કરીને શત્રુઞ્ચની લડતનું રહસ્ય સમજાવ્યું. એ સભાઓના હેવાલ પત્રોમાં વખતો વખત આવતો રહ્યો છે.

શ્રીયુત હીરાલાલ શુરાણા.

દક્ષિણમાં લાંબી સફર કરીને છેવટે બેલગામમાં સ્વેતાંબર જિંજર ભાઈઓની મોટી સભા કરીને સોજત આવ્યા છે. ત્યાંથી જયપુર-જેઠપુર વગેરે જગ્યાએ જઈ આવ્યા. કોન્ફરન્સની બેઠક માટે તેઓ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. અને આમણાસ પ્રચાર કરી રહ્યા છે. તા. ૨૫-૨-૨૭ થી નવ અપવાસ કર્યો તેથી મુસાફરીમાં જઈ શક્યા નથી. આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભ સુરિજી સોજત આવવાના હોવાથી તેમના આવી ગયા પછી આગળ પ્રવાસ શરૂ કરવા ધારે છે.

બાબુ દયાલચંદજી જોહરી.

નાહરસ્ત તખીપતના લીધે તેઓ પ્રવાસ કરી શક્યા નથી. બનારસ અને લખનૌમાં સભાઓ કરી હતી.

લાઈ પોપરલાલ.

દક્ષિણમાં પ્રચાર કરી રહ્યા છે. ત્યાંના શેઠરા અને ગામેમાં પ્રસંગોપાત પ્રવાસ કરે છે અને તેના

સવિસ્તર સમાચાર શ્રી મહારાષ્ટ્રીય જૈનમાં આવતા રહે છે.

રા. મણીલાલ ખુશાલચંદ.

તેજોશ્રી જે મહિનાથી કચ્છ પ્રાંતમાં ગામેગામ ઘૂમી રહ્યા છે. બાદરગઢ, સંઘ, રાપર, જેસડા, ધમ-કડા, કંચકાટ, કાનમેર, પક્ષોસ, આડેસર, ફતેહગઢ, ખેલા અને એવા નાનાં નાનાં ધણાંએ ગામેને તેજો પહોંચી વધ્યા છે. ગામડાંઓમાં જઈને ત્યાં શત્રુજય સંબંધી વ્યાખ્યાનો આપવા ઉપરાંત ત્યાંની પરિસ્થિતિના પ્રમાણમાં લોકોની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયાસો પણ કરી રહ્યા છે.

કોનકર-સની ડીરેક્ટરીનાં ફોર્મ ભરાવે છે. જગ્યાએ જગ્યાએ શાળા પાઠશાળા ખોલાવવાના પ્રયાસો કરે છે અને મુસાફરીના અવિશ્રાંત શ્રમ સેવી રહ્યા છે. કચ્છપ્રાંત પૂરો કરીને તેજો વડીઆર થઈને જુનામઢ સંધ આવવાના પ્રસંગે લાં પહોંચવા ધારે છે.

શ્રીયુત લાલા બાલુરામજી જૈન.

એમ. એ. એલ. એલ. બી. પી. ડી. ૩૨ ફાજલકા વાળા શ્રી આત્માનંદ જૈન મહાસભા પંચજના તરફથી ચુંટાઈને આવ્યા છે. તેજોશ્રીએ શત્રુજય સંબંધી ઉર્દુમાં ટ્રેક્ટ તૈયાર કર્યું છે જે થોડા વખ-

તમાં બહાર પડશે. વડી ધારાસભામાં હરાવ આવવાનો હતો. ત્યારે તેજોશ્રી રા. હાજરે મદદા હતા અને હિંદુ મહાસભાના સભ્યોને મળીને શત્રુજય સંબંધી હિલ-ચાલ કરવા પ્રયાસ કર્યો હતો.

૧૭ ખાસ અધિવેશનના પ્રમુખ મહારાષ્ટ્રીય સંખાવતો.

ગયા જુલાઈ આગસ્ટમાં મળેલાં ખાસ અધિવેશન વખતે ઉક્ત અધિવેશનના પ્રમુખ મહારાષ્ટ્રીય શ્રીયુત બહાદુરસિંહજી સિંધી તરફથી જે સંખાવતોની રકમ મળેર કરવામાં આવી હતી તે સંખાવતોની રકમ નીચેની વીગતે અગ્રેને તેજોશ્રી તરફથી મોકલવામાં આવી છે.

૩. ૨૫૦૧) શ્રી સુકૃત ભંડારકંડમાં, ૩. ૧૫૦૧) શ્રી શત્રુજય પ્રચારકાર્થ કંડમાં, ૩. ૫૦૧) શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, ૩. ૨૫૧) શ્રી મુંબઈ જૈન સ્વયં-સેવક મંડળ, ૩. ૨૦૧) શ્રી મુંબઈ માંગરોળ જૈન સભા, ૩. ૨૫૧) શ્રી મુંબઈ જીવદયા મંડળી, ૩. ૨૫૧) શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રચારક મંડળ, તથા કચ્છી સ્વયંસેવક મંડળ અને યુવક સેવાસમાજ દરેકને ૩. ૫૧) આ રીતે રકમો અમને મળી ચૂકી છે, અને ઉક્ત રકમ તે તે દરેક સંસ્થાને આપી દેવામાં આવી છે.

જૈન યુગ.

“ ન ચૈતદેવં યત્ તસ્માત્-શુષ્કતર્કગ્રહો મહાન્
મિથ્યાભિમાન હેતુત્વાત્ ત્યાજ્ય એવ મુમુક્ષુભિઃ ॥૧૪૫॥
ગ્રહઃ સર્વત્ર તત્ત્વેન મુમુક્ષુણામસંગતઃ ।
મુક્તૌ ધર્મી અપિ પ્રાયસ્યક્તવ્યાઃ કિમનેન તત્ ॥૧૪૬॥

અર્થાત્—“ મુમુક્ષુઓએ તો એ શુષ્ક તર્કના પાશમાંથી છટકું જોઈએ-એતો મિથ્યાભિમાનો હેતુ છે-એના એકના પાશમાંથી છટકાથી કોઈ સરો નહિ, કિંતુ એવા એવા ખીબ માન્યતાના પાશો આખર છાંડવાજ પડશે, તો પછી આ શુષ્ક તર્કને રાખીને શું કામ છે ?

—શ્રી હરિભદ્ર સંહિત યોગદર્શિ-સમુચ્ચય.

પુસ્તકે ૨ અંક. ૯.

વીરાત્ ૨૪૫૩ વિ. સં. ૧૯૮૩.

વૈશાખ.

તંત્રીની નોંધ.

શ્રી કેશરીચાલ તીર્થ પ્રકરણ.

૧ શું ચેતાંખરીઓએ દિગંખર લાઇઓને માર્યા!
ગત મેની ૬ ફી તારીખે મુંબઈના પત્રમાં દિગંખરી લાઇઓની જૈન તીર્થક્ષેત્ર કમિટીના મંત્રી શ્રીયુત ચુનીલાલ હેમચંદ જરીવાલા તરફથી જે પ્રગટ થયું તેનો સાર એ છે કે:—

“અમને ખબર મળી છે કે કેસરીઆનાયતા મહિરમાં જ્વળ અને મુમ્ત મંડળની ક્રિયા વખતે અહિંસાના ઉપાસકો ગાણાતા ઋષેતાંખર જૈનોને હાથે દિગંખર જેનેને માર પડ્યો છે. તારથી ખબર મળ્યા છે કે બધા દિગંખરોને હકીમ અને ઋષેતાંખરીઓએ ખુબ માર્યા છે. ૫ માણસો માર્યા ગયા છે. ૧૫ મરવાની અણીખર છે ને લગભગ ૧૫૦ ને સખત ધમ્મ થઇ ય છે.

સ્વરૂપમાં બહાર ન આવે ત્યાં સુધી આ ખબર ઉપર વિચાર થઇ ન શકે; પણ હૃદયને આધાત તો થયોજ; છતાં આ ખબરમાં અત્યુક્તિ તો નથી ? એવો પત્ર તો હૃદયમાં હંગો.

આજ મંત્રી પ મી જેના પત્રથી આપણી કોન્ફેન્સન્સના જનરલ સેક્રેટરી પ્રત્યે જણાવે છે કે:—

“અમેને તાર એ રીતનો મળ્યો છે કે:—

“ Digambaries seriously beaten by Lathis by the Hakim with his Svetamber followers causing death of 5 persons fifteen about to die, 150 seriously injured at the Dharaja dind & Mukut Kundal ceremony very serious struggle.”

આ ખબરથી અમને પણો ખેદ થયો. પરંતુ સ્થિતિ શું છે તે ન્યાયથી નિષ્પક્ષપાતપૂર્વે સંતે

—પોતાના શ્વેતાંબર અનુયાયીઓ—અનુચર સહિત હકામે પ્વનદંડ અને સુકરકુલ ક્રિયા વખતે લાઠીઓથી દિગંબરીઓને સખંત માર્યા અને ૫ જણના મરણ નિષ્કલંબ્યાં, ૧૫ મરવાની અણીપર છે અને ૧૫૦ સખત રીતે ઇલ પામેલ છે.

તેજ મંત્રી મી. જરીવાલા તા. ૬ ડી. મેના પત્રથી વળી જણાવે છે કે:—

‘હકીમે અને તેના શ્વેતાંબરી અનુયાયીઓએ બધા દિગંબરીઓને માર્યા. ૫ માણસ માર્યા, ૧૫ મરવાની અણીપર છે અને લગભગ ૧૫૦ લાઠીથી સખત પતાયા છે. ભારે કલહાર, આગ ૧ લીના તાર છે. બીજીને તાર પણ તેવોજ છે ને વિશેષમાં જણાવે છે કે શ્વેતાંબરીઓ ઉપર દુશ્મણાભાર-કંથગ્રા રોધતા (aggressive) છે ને ૬ઠી પર ક્રિયા કરવા માગે છે, આ પરથી બારીક મામલો છે અને શ્વેતાંબરીઓ અને મહારાષ્ટ્રના માણસોનું આમાનુષિક વર્તન છે તે તમો જોઈ શકશો. આશા રાખીએ છીએ કે આ તુરંતજ તમો બંધ કરાવશો અને તમે કું કરવા માંગો છો તે જણાવશો.

તા. ૮ થી એ દિગંબરી ભાષ્યોની સલા મુખ્યમાં ભારાય છે ને તેમાં એક નજરે જોનાર ભાષ્ય જણાવે છે કે:—

“દિગંબરીઓની બધી બહાર ખાનગી રીતે કેટલાક શ્વેતાંબરીઓની ખટપટથી પ્વનદંડ ચડાવવાની તત્કાલીન થઈ ચુકી એવી ખબર દિગંબરીઓને પડવાથી તેઓએ શ્રી કુમારસાહેબ પાસે તેમ નહીં થવા દેવા પ્રાર્થના કરી. તેમણે કંઈ પરવાનગી આપી નથી એમ જણાવવાથી તેઓ શ્રી મહારાજ પાસે ગયા. ત્યાંથી પણ જવાબ મળ્યો કે અમે તેમને પ્વન ચડાવવાની કંઈપણ પરવાનગી આપી નથી, તે ઉપરથી સેંકડો દિગંબરીઓ વખત પડેલાં મંદિરમાં હાજર થઈ ગયા. શ્વેતાંબરીઓ તરફથી પોતાનો દાર્શનિક પૂર્વ કર્મો માટે પુરતી લેવાની હતી, તરતુ તેમની સાથે રાજન્યાના લકરની તથા મોટા અમલદારોની હાજરી સખતમાં આવી હતી. તેમાંના કેટલાક દાર્શનિક તથા ખસ હાકેમ અને શ્વેતાંબરીઓજ છે. પછી ધાર્મિક ક્રિયાઓ પ્રારંભ થતાં દિગંબરીઓના એક આગેવાન પંડિત બિરધારીલાલ ન્યાયાધીશે (૧) શ્વેતાંબરીઓને તેમ કરતા અટકાવ્યા, અને તેઓ કોના દુશ્મની આ ક્રિયા કરે છે તે જાણવા માગ્યું, કારણ કે તેમને તો અગાઉથી મહારાજ ઉપર તેમજ શ્રી મહારાજ પાસે પ્રાર્થના કરવા જતુવવામાં આવેલું કે તેમણે કોઈપણ પરવાનગી શ્વેતાંબરીઓને આપવી નથી. આ પ્રમાણેના રિજંબર બાદના

આગ્રહને લીધે ત્યાં હાજર રહેલા ઓફિસરે બ્યુનલ કુખી લશ્કરને આગ્રહથી મંદિરની ચારે બાજુઓનું કિલ્લેબંદીની જેટ મોકલાવ્યું હતું તેને અંકર મોકલાવ્યું અને તેણે (લશ્કરે) મંદિરમાં દાખલ થતાંની સાથેજ તેનાં દ્વાર બંધ કરી દીધાં અને હુકમ મળતાંજ ત્યાં હોમની ક્રિયા કરવા માટે પડેલાં જળતણનાં લાકડાં વડે જમા થયેલાં દિગંબરીઓને મારવા ફરવા માંડયા અને જેના પરિણામે પાંચ માણસો તો ત્યાં જ રામશરણ થઈ ગયા અને હોટસો બસો બચકર રીતે ધાયલ થઈને પડ્યા છે, આ જોઈને તો તે વખતે શ્વેતાંબરીઓ બધી ક્રિયા બંધ રાખી (અ)ને સધળા અમલદારો સાથે પલાયન કરી ગયા. જોકે પાછળથી બીજે દિવસે સુપ્રમાપ પ્વન ચડાવીને બહુ પોતાના પરાક્રમમાં મહાન વિજય મેળવ્યા હોય તેવો સંતોષ અને આનંદ મળ્યો.” મુખ્યસમાચાર તથા સાંજવર્તમાન તા. ૧૦-૫-૨૭

આ નજરે જોનાર દિગંબર ભાષીના કથનમાં ક્યાંય એમ આવતું નથી કે બધા દિગંબરોને શ્વેતાંબરીઓએ ખૂબ માર્યા છે, આમાં તો હાજર રહેલા ઓફિસરે લશ્કર મોકલાવ્યું અને તે લશ્કરે જળતણનાં લાકડાંથી દિગંબરીઓને પૂરી માર્યા ને તેને પરિણામે મરણ વગેરે નિષ્કલંબ એમ જણાવ્યું છે. વળી શ્વેતાંબરીઓ સંબંધે તેઓ બધી ક્રિયા કરી સધળા અમલદારો સાથે પલાયન કરી ગયાં અને બીજે દિને સુપ્રમાપથી પ્વનદંડ ક્રિયા તેમણે કરી એમ જણાવ્યું છે.

આમ છતાં મહેર પત્રમાં બધા દિગંબરોને હકીમે અને શ્વેતાંબરીઓએ ખુબ માર્યા છે એમ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે, અને વિશેષમાં ઉપરોક્ત સલામાં પણ અત્યુક્તિ ભરેલો એક એવો દસાવ કરવામાં આવે છે કે:—

“શ્રી કેસરીઆજના દિગંબર જૈન મંદિરમાં શ્વેતાંબરીઓએ ધોરે ધોરે પોતાના અધિકાર જમાવીને પ્વનદંડ ચડાવવા બેઠેલા દુરાચાર કર્મો છે અને તેમાં પણ વાયકર હત્યાકાંડ કરીને કેટલાક દિગંબર ભાષ્યોની ધોર અમાનુષિક રીતે હત્યા પણ કરી છે તથા રાજમંત્રીઓના દિગંબરોને પુરી તરે-હથી પીડાવીને મરવાની નાખાવ્યા છે. તેમના આ કવને માટે આ સલા મૂલા કરે છે અને તિરસ્કાર પ્રગટ કરે છે.”

આમાં કાળા અક્ષર અને મૂકાવ્યા છે. જે તે પ્રમાણે થયું હોય તો મૂળાન્તરિક્ષર એક રીતે આજની હરે, પણ મૂલં નાસ્તિ કુતરો શાલા એ ન્યાયે ત્યાં એકલા થયેલા શ્વેતામ્બરીઓએ મારવામાં લાગ લીધા હોય એમ નજરે જોનાર દિગંબર ભાઇનાજ ઉપલા અહેવાલ પરથી પણ દેખાતું નથી, તેમજ શ્રીયુત્ત જરીવાલાએ કાન્દરસ પર સર્યાતના જે બે પત્રો લખ્યા અને તેમાં પોતાને મળેલા તારની હકીકત જણાવી તેમાં પણ એમ નીકળતું નથી. એ બધું તો લશ્કર ને ઓદિસર (હકીમ કે દેઈ જીન) એ મારવામાં લાગ લીધા એમ જણાવે છે. એ બધું ખરું હોય તો 'પખાલીના વાંકે પાડતે ધમ' એ પ્રમાણે એકના દોષનું આરોપણ બીજાના પર કરવામાં આવે છે એવું ક્ષિત આ પરથી સ્પષ્ટ રીતે થઈ શકે.

મારું અને ઝીઝા એટલે અમરદાર કે લશ્કર મારે તે અમુક જોતું એ બે ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુ છે. તેમાં પણ શ્વેતામ્બરીઓએ રાજકર્મચારીઓ દ્વારા દિગંબરોને ધુરી તરફથી પીડાવીને મરાતી નંખાવ્યા છે એવું શ્વેતામ્બરીઓ પરનું આજ પણ ઉચિત ન જણાય. દિગંબરી ભાઇઓના મનમાં શ્વેતામ્બરીઓનો મોટો ગુન્હો એ વસેલો જણાય છે કે શ્વેતામ્બરીઓ ખુલ્લું કંઈ ક્રિયા કેમ કરી જાય ? એમ થઈ જાય અને થઈ ગયું તો પોતાના હકોપર તે આક્રમણ થાય છે, અને તેથી ગમે તે ભોગે તે ન થયા હેતુ જોઈએ આવો ખ્યાલ દિગંબરી ભાઇઓના મનમાં આવ્યો હોય તો તે અને સ્વાભાવિક ગણીએ. તે ખ્યાલથી પોતે જે કરવા દેરાયા હતા અને જે કર્યું હતું તેનું વર્ણન કંઈક અંધ ભાગે ઉપરની સવાના નજરે જોનાર દિગંબર ભાઇએ જે જણાવ્યું છે. તે એ છે કે દિગંબરી ભાઇઓને આગઉથી ખજાર મળા ગઈ હતી કે જેની ખજાર અંગે ધારીએ છીએ કે મુંજા ધનિ દિગંબરીય જેન તીર્થસ્થે કમિટીને પણ ઉપરનો પ્રસંગ બન્યો તે પહેલાં આગઉથી મળા મળેલી હોવી જોઈએ) તેથી શ્રી મહારાજકુમાર ને યજ્ઞી શ્રી મહારાણીને તેઓ મળી આવ્યા. કહેવાય છે કે તેઓએ જણાવ્યું હતું કે શ્વેતામ્બરીઓને ખજાર

અથવાનાની પરવાનગી નથી આપી. તે ઉપરથી 'સેંકડો દિગંબરીઓ' વખત પહેલાં મંદિરમાં હાજર થઈ ગયા. શ્વેતામ્બરીઓને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતાં એક દિગંબર ભાઈ એ અટકાવ્યા. તે પછી લશ્કર વગેરે આવ્યું તે આ પ્રસંગ બન્યો' કેવી રીતે અટકાવ્યા ? તેમાં કંઈ અતિરેક કરવામાં આવ્યો હતો કે નહિ ? ઓદિસર વાપો હતો કે નહિ ? વગેરે કંઈ પણ બતાવવામાં આવતું નથી. અને તો પોતાને થયેલા ઉપદ્રા ખ્યાલથી કંઈ પણ અતિરેક કરવા પ્રેરાવાનું સ્વાભાવિક માનીએ તો પછી તે સંબંધી લંકપિછોડો શું કામ કરવામાં આવે છે ? આ મરોંમારી ધથી ગેએ સવારમાં બની એમ દિગંબરભાઇઓ જણાવે છે.

તા. ૧૦ મી ગેના મુંબઈ સમાચારમાં 'નજરે જોનાર દિગંબરભાઇ તરફનો અહેવાલ. એક જુદા લેખમાં પ્રકટ થાય છે તેમાં મુગટ કુંડળ યથાવતની ક્રિયાની વાત તેમજ જંદુકના ગોદાથી મારવાની વાત વિશેષમાં આગેજ થાય છે. આ ભાઈ ઉપરોક્ત સમાચારોને 'નજરે જોનાર' હોય કે અન્ય, તે અંગે કળી શકતા નથી.

જોથી તારીખની ચવારે આ સમજું તેમ જ સ્થાનિક તેમજ જ્ઞાતિ આગેલા દિગંબર ભાઇઓ મંદિરમાં એકલા ગળ્યા અને દેવસ્થાનહાકેમ કે જેઓ પણ શ્વેતામ્બર છે તેમને હુકમ બતાવવા માટે લેખિત તેમજ મોટીથી કહ્યું પરંતુ તેઓએ હુકમ જાતાવ્યો નહીં અને ત્યાં આવેલા બાળક જિનાલયમાંની મુર્તિઓ ઉપર શ્વેતામ્બરો મુગટકુંડળ ચઢાવવાની તકલ્પ નવી ક્રિયા કરવા લાગ્યા કે જે દિગંબર ધર્મથી તદ્દન વિરોધ છે તેમજ આજળ કદિપણ આ મુગટકુંડળ ચઢતા નહીં, કારણકે મંદિર દિગંબરીઓનું બનાવેલું અને તેમનું છે. જેના પુરાવા તરીકે શિક્ષકેઓ મુર્તિઓ પગે આનારે પણ જોઈએ છે. આ ક્રિયા બની તેથી દિગંબરીઓમાંથી એકે અટકાવવાની કોશીશ કરી, જે ઉપરથી મધરાત્રીએ કે જે શ્વેતામ્બરી છે તેમણે ખુનગજ વગાડી આગઉથી તૈયાર રાખેલા સીપાઇઓને ખાંદર જોડાવ્યા. અને દરવાજા બંધ કરી ત્યાં પહેલાં જાળવાનાં લાકડાંથી તેમજ જંદુકના ગોદાથી મારવાનો હુકમ આવ્યો. રાત્રે ચનાર પડિત ગિરધરલાલજી ન્યાયતીરથ (ન્યાયધીરા ? નહિ) ને પહેલાં કંઈક માયા પર માર્યા કે જે ત્યાં મરણને સારથી થયા અને સીપા

હશે ? તે બાબતો પૈકી વિદ્વાનો, પંડિતો આતો ઉત્તર સાંત અને સંયમી બાવામાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી આપશે તો કંઈક અજવાળું જરૂર પડશે.

અમને તો હિન્દુ અને જૈન બંનેને ગાન્ય આ જૈન તીર્થના ગૌરવ માટે આનંદ ઉપજે છે. કૃપા આરોપી કરવા, અથવા ઉપરિચિત કરવા એ તો સમગ્ર જૈન સમાજના સંગઠનમાં અંતરાય રૂપે છે અને તે માટે પૂર્ણ ખેદ થાય છે.

સ્વેતાંબર અહિવાલો.

(૧) પાટણવાળા શેઠ પુનમચંદ કાટાવાલા કે જે શ્રીમંત જૈન સ્વેતાંબર આગેવાનના હાથેથી ખળદંડની છેલ્લી ક્રિયા થઇ હતી. (૨) રા. રા. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ કે જે મુ'બઇમાં એક સ્વેતાંબર આગેવાન છે, કૉન્ફરન્સના માછ જનરલ સેક્રેટરી અને સોલીસીટર છે. (૩) શેઠ રણછોડભાઇ રાયચંદ મોતીચંદ અવેરી કે જે પણ મુંબઇના સ્વેતાંબર આગેવાન છે-એમ એ ત્રણ કેશરીઆછની પાત્રાએ ઉપલો બનાવ બન્યા પછી લગભગ દુરતમાં ગયા હતા તેમના તરફથી કેટલીક હકીકતો ત્યાંની પરિચિતિથી વાંકે થઇ રહી થઈ છે. આ પૈકી કેાઇ પણ મત્સ્યના બનાવ વખતે હાજર નહિ હતા.

શેઠ કાટાવાલાએ જણાવ્યું કે 'ધણા આનંદથી મારે હાથે ધ્વજાદંડ સાંતિ પૂર્વક ચડાવવામાં આવ્યો છે. બન્યું સાઈ છે. અધોડા નથી'—આ વાત હ કી એ બની અને તે ક્રિયા સાંતિપૂર્વક બની-તે વખતે કંઈ પણ અધોડા થયો નથી. એ તો દિગંબર બાઇઓ પણ સ્વીકારે છે.

મોતીચંદભાઇને હાઇકોર્ટની રજા હતી અને તેમણે કેશરીઆછની પાત્રા કરવાનો અગાઉથી નિશ્ચય કર્યો હતો ને તે પ્રમાણે તેમણે નીકળી હ કી એ કરેડા તીર્થની પાત્રા કરી તે વખતે રણછોડભાઇ સાથે હતા. હ મી એ ઉદયપુર પહોંચ્યા. ત્યાં કૉન્ફરન્સ તરફથી ખરી હકીકત શું છે તે વિગતનાર જણાવતા તેમના પર તાર મળ્યો ને ખીમ પણ તેના તારો મળ્યા એટલે ઉદયપુરમાંજ તપાસ કરી દુકો તાર

કર્યો કે 'દિગંબરોએ સ્ટેટની પોલીસ સાથે' અથવા ક્યોં અને પાછા હકાત પોતાનીજ વડે ચાર જણાં દાખી માર્યાં. દિગંબર અને સ્વેતાંબર વચ્ચે કેા અધોડા થયો નથી... વધારે વિગત માટે રાહ જુઓ. ને તેજ હ મી ની સાંજે કેશરીઆછ પહોંચ્યા. ત્યાંય હકીકત મેળવી હ મી એ મુંબઇથી તથા અંગ્રેજીમ હકીકતો લખી કૉન્ફરન્સ ઓફિસ પર મોકલી. અ બને તા. ૧૨ મી ના મુંબઇથી તેમજ અંગ્રેજી પત્રોમ છપામેલ છે. તેમજ રણછોડભાઇએ આપેલ ઇન્ટરવ્યુ પણ છપાયો છે. તેમાં પણ પોતે નજરે જોના તરીકે નહિ, પણ ત્યાં પાત્રાએ ગયેલા ને જે હકીકત તપાસ કરી મેળવેલી તે પોતે જણાવેલી છે. આમ મારામારી કેાની વચ્ચે અને કેવી રીતે થઇ તેને સાર મોતીચંદભાઇના શબ્દોમાં એ છે કે:—

'વેરાળ શુદ્ધ ૩ ના રોજ સવારે અલ્પિષેક કરવાને હતા, ચાર કલાક તે ક્રિયા ચાલી. દિગંબરીઓએ આમ ત્રણ કરી આડરો ઉપર જોનાને એકલા કર્યા હતા. તેએ આ આખી ક્રિયા જોઈ રહ્યા હતા, લગભગ બપોરના બા વાગે ક્રિયા પૂરી થઈ અને સ્વેતાંબરો જમવા માટે ખર્મ સાળામાં ગયા. તે વખતે માન. જૈન સ્વેતાંબરો મંદિરમ હાજર હતા અને સોની પ્રતિમાઓએ સુગંધકુંડળ ચઢાવતા હતા. નાનામોડા હોય તો બરાબર જોરાડતા હતા લગભગ તેર પ્રતિમાઓને સુગંધ ચઢી ગયા ત્યાં એક દિગંબરે ધમાધમ કરી, બધા બરાડા કર્યા અને બે સુગંધ લાંબા દેશી દીધા. બીજા દિગંબરો ચારસે જેટલા જુઓ પાડ્ય નાંડ્યા અને ધમાલ મચી. સ્ટેટની પોલીસે બધાને એકઠા બહાર જવા હુકમ કર્યો અને પકડો પકડોની બધા પડી દિગંબરો ખીકમાં પડી ગયા અને હોડયા. દૂરા પગથીય છે તે લપસણા છે તે પર હોડતાં કેટલાક પડી ગયા હરબાંન સાથે હરપાને એક દિગંબર સુનિ જે ઉદયપુર વિધાલયમાં ચક્રવર્તિનું કામ કરે છે તે બહાર નીકળવાને હરવાળે આડો ઉભો રહી. બધા પાડવા લાગ્યા અને કોઈ બહાર ન નીકળે તેમ જાણી કહેવા લાગ્યાં અને આડ હાથ ફરી બહાર આવનારને રોકવા લાગી ગયા (અ એકત્રિયન અમને અંતરિયત લાગે છે. તંથી) બહાર પાછા જુમ પડી અને જાહરના લોકો આવવા લાગ્યા. આ ધમાલ લગાડેલા પડી ગયા અને તેઓ સરીરપર મલચડેવાળ પગ મૂકી હોડયા. આ ધમાલમાં ચાર દિગંબરોના સરી રૂંધાઈ ગયા અને બીજાના બારમી દળાઈ મરણ પામ્યા.

આ ધર્માલમાં શ્વેતાંબરીના બીલકુલ હોય નથી. તેઓ હાજર પણ નહોતા અને હતા તે એટલી નાની સંખ્યામાં હતા કે એ લાઇ કરી રાકે તેવી સ્થિતિમાં ન હોતા. કોઈ ધાયલ થયું નથી. લોહીનું એ રીપુ પડ્યું નથી, હચિયાર કે લાઈલી વપરાયા નથી અને જે બનાવ બન્યો છે તે ધણી દિલગીરી કરેલો પણ એને માટે જવાબદાર મોટી સંખ્યામાં રોજો મચાવનાર દીર્ઘજર લાઇઓન છે.

‘રેટલી પોલિસે ટુરતજ સ્પીટ પાચી દીધી. મરનારી લાંસ પર તપાસ કરી. કોઈ ભતનો ઘા મળી આવ્યો નથી.’ કચરથી દબાઈને શ્વાસ રૂંધાવાથી મરણ થયાના અભિપ્રાય આરોગ્ય છે. પાંચમને દિવસે નીમોલ વખતે શ્વેતદંડ ચડાવ્યો છે. એ ક્રિયામાં કોઈ ભતની અગવડ થઈ નથી. ઉદેપુર તરફથી તપાસ કરવા કમીશન નીમણું છે, તેની તપાસમાં પણ કોઈ શ્વેતાંબરીને જવાબદાર ગણવામાં આવ્યો નથી. વગેરે.”

આ-મોતીચંદલાઇએ તપાસ કરી જે કંઈ હકીકત પોતાને મળી શકી તે-પોતાની information એટલે ખબર પ્રમાણે મળી તે જણાવી છે. પોતે તેના સાક્ષી નથી. એટલે પોતાના Knowledge-અત ગાહેતીની આ વાત જણાવી નથી. આમાં જે કંઈ ખાસ ખ્યાન એવું છે તે એ છે કે રેટલી લશ્કરે મારામારી કરી અને તેથી ચારનાં મરણ થયાં એમ આમાં જણાવ્યું નથી, પણ દિગંબરીઓ ભાગવાથી તેની બહુ સંખ્યાના ધસારામાં અમુક માણસો પડી ગયા ને તેનું ટાળું તેના પર ફરી વળ્યું ને તે કચલાઇ સુઝા (જેમ દરહારના કુંભ મેળામાં ૩૨-૪૦ માણસો મરી ગયા તેમ). થી કો-ફર-સ ઓપીસ સાથેનો આ સંજયી પત્ર વ્યવહાર તથા મોતીચંદલાઇના રીપોર્ટ આવતા અંકમાં આવશે. કો-ફર-સ ઓપીસે રીપોર્ટ અને હકીકત મેળવવા માટે પોતાથી બન્યું તેટલું બન્યું કર્યું છે અને તે પરથી જણાશે.

‘તરફ રાજસ્થાન’ પોતાને દિગંબરી ભાઇઓ તરફથી મેલેલા ખબર ઉપરથી રૂંકેલા. ૩૦-૫-૨૭ ના અંકમાં જણાવે છે કે:—

‘ઉત્તર સિપાહી નિદ્યલે દિગંબરીયોં પર ઠૂંટ પડતે દે ઔર લાકી કે રોડ તથા બંદોં કે ફોરોસે ઉન્હે મારતા પીટતા શુર કર રેતે હેં! ધસલે પં. (આદિ

ચાર જણ) કા વહોં કામ તમામ હો ગતા હે! કંઈ જખ્મી હોતે હેં ઔર શેષ ભાગ ગતે હેં!’

‘મગરા-હાકિમ વહોં મૌજુદ થે હિ, દેવસ્થાન-હાકિમ બી ખબર પાકર ટુરત આ ગતે હેં, ભિસ્તિ-યોસે મંદિર હુલવાકર ખૂન આદિકે નિશાન મિટા દિથે ગતે હેં! ઔર ફિસલ કર ગિર પડને ઔર દમ છુટકર મર ગતેકા કિસ્સા ગઠ કર સબડો ઉસકા પાંક પદા દિયા ગતે હેં! કયા તાંગેલાલા, કયા મોટરવાલા, કયા મંદિરકા સેવક, કયા સિપાહી, જિસસે યુનો સજેકે મુંહ વહી બાત યુનાથી દેગી!..’

એટલે સીપાઇઓએ મારેલો માર તે છુપાવવા માટે હાકિમ લોહીને સાફ કરાવે છે ને પડી ગયા ને શ્વાસ રૂંધાઇ મરી ગયાનો બધાને પાંક પડતી દે છે:— આમ વાત જણાવે છે.

આમાં પણ શ્વેતાંબરીઓએ દિગંબર ભાઇઓને મારવાનું કયાંય નથી; છતાં ‘ઉદેપુરનો હલાકાંડ’ કે એના મથાળાના ખીબ કેટલાક મેળો’ આવ્યા છે તેમાં દોષનો પોટલો શ્વેતાંબરી ઉપર મૂકવામાં આવે છે એ તો બેબુદું, અને સાપ વિરૂદ્ધ હોય એમ સ્પષ્ટ અને સિદ્ધ છે.

સત્યાગ્રામ એ છે કે લશ્કરના મારથી મરણ થયાં કે પડી જવાને લીધે શ્વાસ રૂંધાવાથી મરણ થયાં. આનો નિર્ણય મરેલા ભાઇઓની ઝાકટોની ‘પોસ્ટ મોર્ટમ’ તપાસ તથા કમિશનના રિપોર્ટ પરથી ટુરતજ જણાઇ સકાયે. તેમાં પણ મરણપોલી થયાના આરોપ મૂકાય તો તે આરોપ મૂકનાર ભણે.

અમે તો જે કંઈ પ્રત્યુ થયાં છે તે માટે અત્યંત દિલગીર છીએ અને સા શ્વેતાંબરી ભાઇઓ પણ દિલગીર થાય તે સ્વાભાવિક છે. અધિકારના ઉપાસક દિગંબરી અને શ્વેતાંબરી બન્ને છે અને વ્યવહારથી તેમજ પરમાર્થથી રહેવા યો. સર્વેએ આ મરણના દાખવાથી શોક કરવો-દયોત્તેજ થયે.

રા. વાલીલાલ મોતીલાલ યાદે સ્થાનકનામી નૈ. સંપ્રદાયમાં પોતાના તર્કપણા નીમે જૈન દિતેશ્વ અને જૈન સમાચાર એ પત્રો કાઢી વધી સેવા બજાવી છે. તે પત્રો અસ્ત થઇ ગયાં એથી અમને દિલગીરી થઇ છે. તેમજે ‘જનોવિસ્તર’-પત્રકારનો

ધંધો એક વેપારી થઇ ગયા પછી ધીમે ધીમે છોડી દીધો એ દીક નથી કર્યું. તેઓ જર્મન ફિલસૂફ નીચીના વિચાર પ્રવાહથી એટલા બધા આકર્ષાયા છે કે આજના નીતિનાં ધોરણો અને તેની કિંમત પર પોતે નથી તેમજ ભુદોજ કિંમત તે ફિલસૂફને અંતુસરી મૂકતા થયા છે. તેથી તેના વિચાર-વાતાવરણમાં અદ્ભુત પરિવર્તન થયું છે. અમેએ થોડો ઘણો નીચી વાંચ્યો, પણ અમે કબજ કરીએ છીએ કે તે જીવવાની અમારી અશકિત જણાતાં તેને અમારે છોડી દેવોજ પડ્યો. રા. વાડીલાલે 'ઉદયપુરનો હવાકાંડ' એ મથાળા નીચે અનેક લેખો લખ્યા છે. અને લખતા જાય છે-હજુ તેના અંત અમે આ લખીએ છીએ ત્યાં સુધી આવ્યો નથી. તેમાં શ્વેતા-મ્મરીઓ ઉપરજ આરોપ, તિરસ્કાર, વગેરેનાં બાણો છોડ્યાં છે અને અનેક જનની અપ્રત્યુત ફિલસૂફી ડાળી છે. આ તર્કજ્ઞ ભાટે આ અંકના પ્રથમ પૃષ્ઠે મૂકેલા શ્રી હરિભદ્રસૂરિનાં વાક્યો લાચ પડતા હોય એમ અમને જણાય છે. આમ અમારાથી મોટા તે મિત્રને મિત્ર લાવેજ કહેવામાં આવે છે તો અમારા પ્રત્યે દુઃખ નહિ લગાડે એમ અમે એમની પાસેથી માગી લેઈએ છીએ.

અમે રા. વાડીલાલના લેખોની શ્રીજીવરમાં ઉત્તરો વગર જે કંઈ તેમને કહેવા ઇચ્છીએ છીએ તે એજ કે તેમના આ લેખોથી શ્રી દિગંબર અને શ્રી શ્વેતાંબર એ બંને સમાજનું એક બીજા પ્રત્યે વૈમનસ્ય વધે છે કે ઘટે છે એ કદિ તેમણે એક વિચારક તરીકે વિચાર્યું છે ? એક વિચારકે પોતાની દૃષ્ટિ પોતાના સમયથી ઘણી આગળ-૫૦ વર્ષ આગળ જેવાં પોતાના વિચાર જણાવવા ધટે. વર્તમાન ક્ષુદ્રતાથી તે પર રહે, વૈમનસ્ય અને વિરોધને દૂર કરનારા વિશુદ્ધ વિચાર બહાર પાડે, અને પોતાના જમાનાનો prophet-પયગંબર અમુક અંશે બને, આવું શ્રીયુત વાડીલાલ પાસેથી મળે તો તેમને અમે જરૂર ધન્યવાદ આપીએ અને વધારીએ. સત્ય કેટલીક વખત કડતું હોય છે, નગ્ન સત્ય તો

કેટલીક વખત અસહ્ય હોય છે, છતાં નગ્ન સત્ય તોજ કામનું, જો તેનાથી ગંદી ભૂમિ સાફ થાય ને શુદ્ધ નિર્દોષ ફલવતી ભૂમિ બલિષ્ઠમાં. તૈયાર થાય; પણ કહેવાતા 'નગ્નસત્ય'થી વૈમનસ્ય અને વિરોધનો ઉકરડો ભેગોજ થતો જાય એ શું કામનું ? વિવેક-મર્ષાદાનું ઉદ્વેગન વિચારક ન કરે. 'પેલો આવો...' એમ તુંકારમાં કોઈને કહેવું એ પણ દીક લાગતું નથી.

કેઈ આવેશમાં આવી કંઈ જણાવે તો તે પ્રત્યે વિચારક પોતાની Sanity-સમતોલતા તજ ન દેતાં વિવેકપૂર્ણ ભાષામાં પોતાના વિચાર જણાવે છે. અમે તો શ્રીયુત વાડીલાલને શાંતિના દૂત તરીકે આ પ્રકરણથી યત તત્ર ઉપજેલા વિરોધના શમાવનાર-લવાહના સ્વાગમાં જોવા ઇચ્છીએ છીએ. સર્વ શાંતિ થાય એ દિન પ્રજુ સત્વર આપે !

મોતીચંદલાઈ પણ અમારા મોટા મિત્ર છે. તેમણે મીંઝુનશી કમિટીમાં જે વિરોધી મિનિટ કરીને ગેરસમજુતી ઉભી કરી હતી તે પ્રકરણ શમ્યું ન હતું ત્યાં તીર્થયાત્રા કરવા ગયા અને ત્યાં પણ તેમના હાથે થયેલ રીપોર્ટથી દિગંબરીના તરફથી ગેરસમજુતી થઇ. એ એક કાલનો પ્રભાવ છે. તે ગેરસમજુતી દૂર કરવા માટે અને ખાસ વાડીલાલના લેખ સામે રદિયા આપવાના લેખો તેમને લખી બહાર પાડ્યાપડ્યા. મીંઝુનશી કમિટીની પોતાની 'મિનિટ' સંબંધી હજુ બેઠકએ તેવો રદીયો તેમણે આપેલ નથી અને તેમણે કરેલી ગેર સમજુતી દૂર કરવા ગત ફાજી-જૈન અંકમાં અમારું વક્તવ્ય સ્થાનાભાવે મોકુફ રાખીએ છીએ એમ અમે જણાવ્યું હતું તેજ અત્ર પુનઃ અમારે જણાવવું પડે છે. કારણ કે શ્રી કેશરીલાલનો સામક્ષો બહેર પત્રોમાં એટલો બધો ફૂંદી પડ્યો કે અમારે આવડી મોટી નોંધ લખ્યા વગર રહેવાય તેમ ન હતું. તેથી તે અને બીજા પણ અનેક નોંધ આપારે અમારે સ્થાનાભાવે મુલતવડી પડે છે. પ્રજુ ! સૌને સદ્બુદ્ધિ અર્પો !

જૈન સાહિત્ય સંશોધક.

[જૈન ઇતિહાસ, સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન આદિ વિવિધ વિષયક સચિત્ર ત્રૈમાસિક પત્ર ખંડ ૩ અંક ૧ પૃ. ૧૬૦ સંપાદક શ્રી જિનવિજય આચાર્ય—ગુજરાત પુસ્તકત્તન મંદિર, અમદાવાદ પ્રકાશક જૈન સાહિત્ય સંશોધક કાર્યાલય એલિસચિત્ર, અમદાવાદ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. જણાવેલ નથી. ધણું કરી પાંચ ફોટા.]

આ ત્રિમાસિક કેટલાંક વર્ષો થયાં બંધ હતું તેનો આ ત્રીજો ખંડ થર થઇ પહેલો એક બહાર પડ્યો, જાણી અતિ આનંદ થાય છે. જૈન ઇતિહાસ, સાહિત્ય અને તત્ત્વજ્ઞાનનો ફાળો જગત્પ્રી અવગણી શકાય તેમ નથી, પણ જગત્ પાસે ચૂકવાતું કાર્ય તો જૈનેશું છે. શ્રીમંતો દ્રવ્ય આપી, વિદ્વાનો અધ્યયન કરી લેખ લખી, પડિતો પ્રાચીન ગ્રંથોને સંશોધિત કરી તે તે સંબંધી બહાર પાડવામાં સહાયભૂત થાય તોજ આ વિશાલ વિષયોને કોઇ પણ અંશે પહોંચી વળાય. સંપાદક મહારાજ એક જગદરા વિદ્વાન છે અને જૈનેતર વિદ્વાનો તેમજ જર્મન વિદ્વાન યાકોબી જેવાએ તેમની વિદ્વાતા સ્વીકારી-પ્રમાણી છે; તેથી તેમની પાસેથી ધણાંની આશા સમાજ રાખે તે યોગ્ય છે. સમાજે માત્ર એવી એક પદ્ધતિ આશા રાખવા સાથે તે આશા ફલિભૂત થાય તે માટે આદેશો સંખ્યાબંધ મેળવી આપવાની તેમજ બીજી સગવડો પ્રાપ્ત કરી આપવાની છે. સંપાદક મહારાજ હવે આ પત્રને અખંડ ધારોએ ચલાવવા સક્તિમાન થાય એમ જરૂર ઇચ્છીશું.

આ અંકમાં સંપાદક દેવવાચક કૃત શ્રી મહાવીર સ્તુતિ-અવલુ સંધ સ્તુતિ-વીરધાસન સ્તુતિ શ્રી હેમચંદ્ર સુરિ પ્રસાદી કૃત મંત્રપદો, જિનપ્રથમ સુરિયું દારસી ભાષામાં ઋગ્વેદસ્તવન, વસ્તુપાલ તેજપાલના બે રાસ વગેરે સંશોધિત કરી બહાર પાડ્યા છે. તે ઉપરાંત વડોદરા નરસિંહો જૈન સાહિત્ય પ્રેમ સ્વર્ગ લેખ લખેલ છે. પડિત બહેચરણસે ધર્મોસ્તિકાય એટલે શું? એ ચર્ચાત્મક લેખ લખ્યો છે પડિત મુખલાલએ રત્નસિંહસુરિ કૃત આત્માનુંધાસ્તિ ભાવનાનું બાળાંતર કર્યું છે અને તે ઉપરાંત ખાસ મનાનીય અને ઉચ્ચ કક્ષાનું શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરજન ન્યાયાવતારમુદનું બાળાંતર અને તે પર વિવેચન કરેલ છે તેમાંથી પણ જ્ઞાનુવાનું મળે છે. આમને આ ન્યાયાવતાર ખાસ ન્યાય પ્રવેશક મંથ લાને છે

ને તે ધાર્મિક શિક્ષણક્રમમાં સારું સ્થાન લે તેમ છે. શ્રીયુત રસિકલાલે એક ઐતિહાસિક શ્રુત પરંપરાએ નામના લેખમાં વસ્તુપાલ મંત્રીના પ્રબંધમાં આવેલ મૌલુદીનની હારનો પ્રસંગ ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ સાધક પ્રમાણે આપી સુંદર રીતે છણ્યો છે અને બીજા અનુસંધાનના લેખમાં બીજી કેટલીક હકીકતો પર પ્રકાશ પાડવાની આગાહી આપી છે. રા. મોહનલાલ ભ. ઝવેરી સોલીસીટર શ્રી જિન ભદ્રગણિના સમયની ચર્ચા કરી છે તે વિચારવા યોગ્ય છે. શ્રીયુત નાલજી ગોવિંદજી દેસાઈએ આહાર શુદ્ધિ અને રસ ત્યાગ નામનો લેખ લખી દૂધનો આહાર તરીકે ઉપયોગનો પ્રશ્ન પણ જૈન દૃષ્ટિએ અત્યંતી છેવટે જણાવ્યું છે કે 'દૂધાદિનો ત્યાગ અવશ્ય ધર્મ' છે. પણ તીર્થંકરોયે લાંબા ઉપવાસનું પારણું દૂધનું કરતા એમ લાગે છે, એટલે એ ધર્મનું આચરણ આ કંઈક કલિકાલનો વિષયે જેનું તેનું કામ નથી. એ ધર્મના પાળનાર બહારથીઓને સહઅંતર વન્દન હો.

જૈનેતર વિદ્વાનોમાં મહાત્મા ગાંધીજીનાં રામચંદલાણનાં કેટલાંક સ્મરણો મનનીય છે, રા. નાનાલાલ સિવિલિયનના જૈન પ્રતિમાવિધાન અને ચિત્રકલા એ લેખમાં કેટલાંક દૃષ્ટિગંધુઓ છે તે પર શોધ કરતાં ધણું મળી શકે તેમ છે, તેમજ પ્રસિદ્ધ ચિત્રદાર શ્રીયુત રાવલના હિંદી કલા અને જૈન ધર્મ સંબંધે. ડિ. બ. કેચરલાલ દ. ધુવ એ પ્રસિદ્ધ સાહ્યર પત્રન દૂતના કર્તા ધોષી પર પુષ્કળ પ્રકાશ પાડ્યો છે. છેવટે આ ત્રિમાસિકનો વિજય ઇચ્છી તે માટે મહાત્મા ગાંધીજીએ જે સંદેશો મોકલ્યો છે તે ટાંપીએ છીએ કે:—

'જૈન મતના મારા 'પદ્ધતિ'ને લીધે ને જૈનોનાં સત્સંગને લીધે કેટલાક મને જૈન માને છે. એવો હું તો જરૂર ઇચ્છું કે આ ત્રૈમાસિક દ્વારા જૈન મતને બહારે તો છરદ્યા એટલે ઝાંડી જાણના પ્રવર્તનને નામે વગોવાય છે તે છરદ્યા એટલે મુખ્ય સુધાં પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યેના વિવિધ વ્યવહારના ચિત્રક તરીકે ઓળખાતો યામો.'

જૈન ગૂર્જર કવિઓ ભાગ ૧લો.

તે સંબંધી અભિપ્રાયો.

સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ડેવેરી. M. A. L. L. B. મુંબઈની રોયલ કૉલેજી કૉલેના વડા જનસાહેબે જે અભિપ્રાય ગત દીક્ષેજરમાં આપ્યો તે જન-ધુઆરીના ૨૭ ના મોડર્ન રિવ્યુમાં પ્રકટ થયો છે:—

(1) JAIN GURJAR POETS. PART I:—By Mohanlal Dalichand Desai, B. A. LL. B., Vakil, High Court. Printed at the Diamond Jubilee Printing Press, Ahmedabad. Cloth Cover. Pp. 320—656. Price Rs. 5-0-0 (1926).

This is a treasure house of old poems written by Jain poets in Gujarati between the XIIth and XVII centuries of the Vikrama Era. The collection is the 'result' of Mr. Desai's persistence and assiduity as he has left hardly a single Jain Bhandar unexplored, wherever and whenever he could help it. His opinion is that prior to the XIIIth century, the literature of Gujarat was written in *Apabramsha* (very old Gujarati) and hence he has taken that century as the starting point for his collection. A preface of staggering volume consisting of 320 pages, containing a *short* history of old Gujarati forms an important part of this book. If the author calls this a *short* history we wonder what the 'size' his preface would have been, had it been

a full one. He passes in rapid review the different stages of the development of the language from Sanskrit to Prakrit, thence to Shaurseni and Paishachi, Apabramsha, old Gujarati to its present state. He asserts the principle that the prior or older forms of the language were not dying or becoming dead, but that they were developing and presenting an altered exterior. The preface is replete with quotations, from very old writers in support of the facts stated by the writer who is at pains to show that so far as the language or vehicle for expression was concerned there was no difference or distinction between the writings of Jain and Non-Jain (Brahmin) writers in those far off days, just as there is none now. We congratulate Mr. Desai in his *magnum opus*, and await the second part with great interest.

K. M. J.

Modern Review January 27.

જૈન ગૂર્જર કવિઓ ભાગ ૧લો.—કર્તા મોહનલાલ દલિચંદ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. વડોદરા હાઈકોર્ટ. મુદ્રિત-પ્રાથમિક જ્યુબિલિ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ અમદાવાદ. હુગાવું પુસ્તક ૫. ૩૨૦+૬૫૬ કિગ્રામ ૨. પાંચ (૧૯૨૬).

આ પુસ્તક વિક્રમ સંવત ૧૩ મા સૈંમથી તે ૧૭ મા સૈંમ સુધીના ગૂર્જરાલીમાં જૈન કવિઓએ

લખેલાં જૂનાં કાવ્યોના એક અગત્યના સંગ્રહ-મહા સંગ્રહનિધિ છે. આ સંગ્રહ મી. દેશામ્બા સતત આગ્રહ અને ખતવાળા ઉદ્ધમનું 'પરિણામ' છે કારણ કે તેણે પોતાથી બની શક્ય ત્યાં ત્યાં અને ત્યારે ત્યારે કોઈ પણ જૈન ભંડારને તપાસ્યા વગરનો બાળેજ રાખેલ છે. તેનો અભિપ્રાય એ છે કે ૧૩ મા ચતુર્થી પહેલાં ગૂઝરાતનું સાહિત્ય અપભ્રંશ (ધણી જૂની ગૂઝરાતી)માં લખાયું હતું અને તેથી તેણે પોતાના આ સંગ્રહના પ્રારંભના અગ્રભિંદુ તરીકે તેજ-તેરમા ચતુર્થી લીધું છે. જૂની ગૂઝરાતીના 'સંક્ષિપ્ત' ઇતિહાસ વાળી ૩૨૦ પૃષ્ઠોની આંત્ર નાંખે તેટલા મોટા પ્રમાણવાળી પ્રસ્તાવના એ આ ગ્રંથનો એક અગત્યનો ભાગ સારે છે. જો કતાં આને 'સંક્ષિપ્ત' ઇતિહાસ કહે છે તો અમને અચરજ એ થાય છે કે તે પૂરો ઇતિહાસ હોત, તો પોતાની પ્રસ્તાવનાનું 'કદ' કેવું હોત! તે સંસ્કૃત-માંથી પ્રાકૃતમાં, પછી સૌરાષ્ટ્રી અને પૈશાચી, અપ-ભ્રંશ, જૂની ગૂઝરાતી તે અભ્યારતી વર્તમાન સુધીના ભાષાના વિકાસની જુદી જુદી ક્રમિક, અવસ્થાઓનું ઝડપથી અવલોકન કરે છે. ભાષાનાં પૂર્વનાં યાતો વધુ જૂનાં રૂપો મરતાં નહોતાં યા મૃત થતાં નહોતાં પરંતુ તેઓ વિકાસ પામીને ફેરફાર થયેલો-વિકૃત થયેલો બાલ ધાટ દાખવતા હતા એ મુખ્ય સિદ્ધાંતને તેણે સિદ્ધ-રચાવિત, યા નિશ્ચયપૂર્વક પ્રતિપાદિત કરેલ છે. આ પ્રસ્તાવના લેખકે મૂકેલી હકીકતોના સમર્થનમાં લીધેલાં ઘણા પ્રાચીન લેખકોનાં અવતરણોથી ભરપૂર છે. કતાંએ શ્રમ લખને બતાવ્યું છે કે જ્યાં સુધી ભાષા અથવા વિચારપ્રદર્શન માટેના વાદનને લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી જેવી રીતે વર્તમાનમાં ખીચકુલ નથી તેજ પ્રમાણે તે જૂના કાલમાં પણ જૈન અને જૈનેતર (આદ્યજી) લેખકોનાં, લખાણોમાં કંઈ પણ તફાવત કે ભેદ હતો નહિ. મી. દેશામ્બાને તેના આ મહાભારત ગ્રંથ માટે અને અભિનંદન આપીએ છીએ અને તેના ખીજા ભાગની અતિ રસપૂર્ણ રાહ જોઈએ છીએ.

ગોડર્ન રિવ્યુ વન-યુ. ૨૭.

તીના સંબંધમાં હકીકતની ખાણ રૂપ છે. હું ધારું છું, હેમાં આવી છે હેવી અને તેટલી હકીકત એક ઠેકાણે તો માત્ર હેમારા પુસ્તકમાંજ કેન્દ્રસ્થ કરવામાં આવેલી છે. વળી હેમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત અપભ્રંશના અર્થનો સ્ફોટ પણ ગૂઝરાતીમાં આપ્યો છે તેથી હેમારી પ્રસ્તાવનાનો ઉપયોગ ખૂબ બજાળો થવા સંભવ છે. આટ આટલી હકીકતોને એક ઠેકાણે આપવા માટે, બરેબર હેમારા ગ્રેમ-પરિશ્રમને અભિનંદન જ થતે છે.'

વડોદરા તા. ૩૧-૧૨-૨૬

મંજુલાલ મજમુદાર, B. A. LL. B.

(૩) 'કલાને મંદિર' એ મયાળા નીચે વિદ્વાન લેખક રા. કેતુ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

જૈન સાહિત્યકારોએ ગુર્જરી વાણીની શી શી સેવા કરી તેની આજ પ્રતીતિ પડે છે. નરસિંહ મહેતાની પૂર્વે પણ પાંચ-છ સદીઓ સુધી ગુર્જર સાહિત્યનું ગૌરવ, મધપ્રુડમાં મધુ પૂરતી મધમાખી-ઓની માફક પુષ્કળ જૈન કવિઓ સંધરી રહ્યા હતા અને તે કેવળ એક જ દિશામાં નહિ. ઇતિહાસ, વાર્તા, કાવ્યો, સુભાષિતો, અલંકારશાસ્ત્રો અને કોટાર બાકરણ: એવી સર્વદેશીય સાહિત્ય-આરાધનામાં સાધુઓ સુદાં શામિલ હતા. બેથક, ભાષા તે વખતે અપભ્રંશ હતી. પણ તે અપભ્રંશ હોવાને કારણે જ સ્થિત અસ્થિત સહુ નરનારીઓને સુગમ હતી. અપ-ભ્રંશ હતી, છતાં અર્થવાદિતી, ઉદાહરણો, વગર માન અને સુમિત કેરી હતી તે એનાં સુભાષિતો બતાવે છે:—

મહુ કન્તહો બે દોસડા, હેરિલ મ અંખદિ આણુ દેન્તહો હકો પર ઉવરિય લુજાન્તઓ કરવાણુ

[હે સખી! મારા કંચના બે દોષ : આજ મ દે : એક તો તેના (હાન) દેતાં દેતાં હું જ ફક્ત ઉઘરી. અને યુવતાં યુવતાં ફક્ત તલ્લવાર જ બની!]

છણ મારગ કેદરિ તુવો, રજ લાગી તિરખાંન તે ખડ ઉભી ચપસી, નદિ ખાસી દરિયાંન આજ એ દુદો ભાષા-પદો ખાધને એમ બોલાય છે કે,

(૨) હેમારી વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના જૂની ગૂઝરા-

એ મારગ કેસરી ગયો, રજ લાગી તરણાં
તે ખડ ઉભાં સુકશે, નવ ખાશે દરણાં.
ન બૂલીએ કે એક દિવસ આ ભાષા છાતી
હતી. લોકોનાં પ્રાણમાંથી વહેતી હતી. આ દુષ્ટો
તો બિન્દુ સમાન જ છે. એક પ્રચૂર સાહિત્ય-ખા-
ણતી એ નિશાની છે.

* * *

પાંચ સદીઓની આ અંધારી યુગમાં મશાલ
લબ જવાનો યદ રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇને
મળે છે. આ દટાયેલ સમૃદ્ધિની મૂળ ભાગ દેનાર
તો સ્વ. મનસુખભાઈ. પરંતુ લા. દેસાઈના અપરિ-
શ્રાંત ઉદય વિના એ રત્નાકર ઉજોળવાનો સમય
આટલો નહીં કાળુ લાવત! સત્તા વર્ષની એ ગંધુ
'જૈનયુગ' નામનું માસિક કાઢી, ઇતિહાસ, ભાષા
અને સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ સુપ્રચાલ સંગીત સંશોધન
કર્મે ભય છે. પણ કમ્ભાગે જનસમુદાયની આંખો
આડે પંથ-દૃષ્ટિના કાચો જડાયા હોવાથી એમના
પ્રયાસો બહુ થોડાની જ નજરે ચડતા હશે. દરમી-
આન આજ એમણે 'જૈન ગુર્જર કવિઓ' નામનો
છસો પૃષ્ઠોના સંશોધન-અંથ ગુજરાતને જોણે મેળ્યો
છે. અને એની પાછળ બીજો ભાગ પણ ચાલ્યો
આવે છે. અમને લાગે છે કે અંથ-દૃષ્ટિની મંડુચિન-
તા ભેદી અન્યોન્ય સેવા-વિનિમયનો વાવ જગાડવામાં
આ પ્રયાસ મેટો ફાળો આપશે.

સૌરાષ્ટ્ર ૫-૨-૨૭.

(૪) 'નવો કાલ' એ મથાળા નીચે નીચે
પ્રમાણે તા. ૫-૨-૨૭ ના સૌરાષ્ટ્રમાં સમાવેશના
પ્રકટ થઈ છે:—

સંશોધન

જૈન ગુર્જર કવિઓ (પ્રથમ ભાગ): પ્રયોજક
મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ. બી. એ. એલ એલ.
બી, પ્રકાશક શ્રી જૈન કોન્ફરન્સ એશીયન, મુંબઈ.
પાકું પૂકું, પૃષ્ઠ ૬૫૬, મૂલ્ય પાંચ રૂપિયા.

ગુર્જર સાહિત્યમાં પ્રાંતિક અસ્થિતાની જગ્યા
પ્રગટ થઈ છે, તેને અજવાળે અજવાળે આપણી
ભાષા તથા ઇતિહાસના ઉડા જૂતકાળની યુક્તમાં

પ્રાચીનતાના અનેક આશંકા આજે પરિણમણ કરી
કરી, આપણા અતલી બળનું પ્રેરણા-સ્થળ શોધી
રહ્યા છે. એ ત્વરિત ગતિથી જોવાઈ રહેલા સંશોધન
પ્રદેશમાં પ્રસ્તુત અંથના કર્તોએ કરેલું અપૂર્વ સાહસ
આજે ગુજરાત સદર્પ વધારી લેશે. નરસિંહ મહેતાની
પૂર્વે તો કેમ જણે ગુજરાતી, સાહિત્ય જીવનું, જ
નહોતું, એવી તમારા જમણાઓને વિદ્યારીને આ
અંથ દસમી સદીથી માંડીને સત્તરમી સદી સુધીના
અપભ્રંશ સાહિત્યના વિષુદ્ધ ખગ્નનાને આપણી
સમક્ષ ખુલ્લો મૂકી દે છે. આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેટલા
બધા પ્રાચીન રાસાઓ ને હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાંથી
અવતરણો ટાંચી ટાંચી, પ્રકરણોવાર એ વિષયને ક્રમશઃ
વહેંચી નાખી, ગુર્જર સાહિત્યના પાયામાં બળવાન
ચળાર કરનાર ત્રણેય: જેટલા જૈન કવિઓનાં કા-
ળો ઉતારી, અંથકાર વિદ્વાનોને સિદ્ધ કરે છે કે
અપભ્રંશ વાણી વાટે વિકસેલું ગુર્જર સાહિત્ય સારી
પેઢે સમૃદ્ધિવંત હઈ. ભાષાના ધડતર ઉપર તો આ
અંથ અત્યંત ઉર્જાનલ જ્યોતિ પાથરે છે, અને
ગુર્જર સાહિત્યને જનનસ્થમાન બતાવવામાં જૈન
કવિઓનો મહાન હિસ્સો પૂરવાર કરે છે. અંથકારના
આવા ભગીરથ પરિશ્રમ માટે ઉચ્ચ આદર ઉપજે છે.

સૌરાષ્ટ્ર તા. ૫-૨-૨૭.

(૫) શ્રીયત નાનાલાલ ચીમનલાલ મહેતા
આઇ. સી. એસ. કેપ્રુરી કમિશનર પતીયગઢ, અવધ
તા. ૧૭ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૭ ના પત્રથી આ સંબંધે
જણાવે છે કે:—

I have read the introduction of
your book which alone I am in a
position to appreciate. Your book is
really a book for the book-makers.
There is so much matter new and in-
teresting that nobody interested in
Jaina and Prakrit literatures can afford
to ignore it. The only criticism I
have to make is that the presenta-
tion might have been more concise
and systematic with a detailed Syno-

psals at the beginning. A few foot-
notes for the old verses would have
been also useful.

—મેં તમારા પુસ્તકની પ્રસ્તાવના વાંચી છે, કે જે
એકજની કદર કરવાની સ્થિતિમાં હું છું. તમારું
પુસ્તક ખરેખર પુસ્તકના કર્તા થવા માંગતાને માટે
છે. તેમાં એટલું બધું નવું અને રસપ્રદ દ્રવ્ય-વસ્તુ
છે કે જેન અને પ્રાકૃત સાહિત્યોમાં રસ લેનાર
કાષ્ટને પણ તેથી અભવ્ય રહેવાનું પાલવે નહિ.
ફક્ત એક ટીકા સુચન મારે કરવું પડે છે કે
આરંભમાં વિગતવાર સારાંશ આપીને વસ્તુનિવેદન
—પ્રતિપાદન વધુ સંક્ષિપ્ત અને વધુ વ્યવસ્થિત કદાચ
થઈ શકત. જૂની કવિતા માટે થોડી ‘પુટનોટ’ પણ
ઉપયોગી નિવડત.

(૧) માર્ચ ૧૯૨૭ના ‘સાહિત્ય’માં નીચે પ્રમાણે
‘આવશોકન’માં પ્રગટ થયું છે.

જૈન ગુર્જર કવિઓ—પહેલો ભાગ સંવરનાર
મોહનલાલ દલિયંદ દેશાઈ, મુબાઈ, જૈન શ્વેતાશ્રમ
કોનકરસ ઓફિસ, કિંમત રા. ૫) આ સાલમાં
બહાર પડેલા પુસ્તકોમાં આને અમે સૌથી અગત્યનું
ગણીએ છીએ; તેનાં બે કારણો આઃ આમાં જૂની
ગુજરાતી ભાષાનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ એ નામનો
નિબંધ ભાષ મોહનલાલે લખ્યો છે; અને વિક્રમના
તેરમા સેકાની કવિતા પહેલી વાર બહાર પાડી છે.
એ બંન્ને, કે નિબંધ જૂની જૂની તૈયાર સામગ્રી પરથી
ઘડાયો; પરંતુ મુદ્દાની વાત એ કે તૈયાર સામગ્રીની
થવા યોગ્ય ચાળવણી કરીને ઉપયોગી સાધનોને
એકઠા કરી તે પરથી માન્ય થઈ શકે એવા સિદ્ધાંતો
બાંધવા એ મુશ્કેલ કામ ભાષ મોહનલાલે કર્યું છે.
એમનો આ નિબંધ બાળશાસ્ત્રીને જેન આપે તેવો
અને ભાષાશાસ્ત્રના અભ્યાસીને કામમાં લાગે તેવો
છે. એમાં વિદ્યતા, વાંચન અને મનનનાં પરિણામો
સ્પષ્ટ તરવરી રહે છે. એઓ સાચું કહે છે, કે
“જૂની અપભ્રંશ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાથે મળતી છે
અને પાઞ્જની અપભ્રંશ જૂની ગુજરાતીને મળતી છે.”
આમજ ચાલતાં તેઓ સારી રીતે સાળીન કરી શક્યા

છે, કે “તેરમી ચૌદમી સદીમાં ગુજરાતીનું વાંચ્ય
નિમોણ થયું; તેથી ગુજરાતી ભાષા તેટલી પ્રાદ થઈ
હતી એવું જણાય છે. તે પૂર્વે ત્રણ સદી તો તે બોલાતી
હોવી જોઈએ. + + આ સંબંધે કેવળ અનુમાન
પર તે વાતનો આધાર રાખવા જેવું નથી રહ્યું. + +
સંવત ૮૩૫ માં રચાયેલી કુવલ્યમાળામાં મુખ્ય
દેશમાં + + ગુર્જર લોક ને તેમની ભાષાનો સ્પષ્ટ
ઉલ્લેખ છે:—

‘ન હરે ભદ્રલક્ષ્મી ભણિરે અહ પેચ્છાઈ મુજગરે અચરે
એટલે—પછી ગુર્જર લોકોને જોયા. એ લોકો
+ + ન હરે ભદ્રલક્ષ્મી એમ બોલનારા હોય છે.”
મતલબ કે અમારી માન્યતા છે કે ગુજરાતી બધી
જૂની છે. પારસીઓના હિંદમાંના વસવાટ જેટલી
જૂની છે, તે ખીજી રીતે ભાષ મોહનલાલ સાળીન
કરી શક્યા છે. હવે જોવાનું છે, કે પૂ. નરસિંહરાવ
ભાષ કેવી રીતે આતું ખંડના કરે છે.

આ નિબંધમાંના એક મતલબનો અમારે વિરોધ
કરવો જોઈએ. ભાષ મોહનલાલ માને છે, કે જૈનો
અને બ્રાહ્મણોનાં સાહિત્ય જૂનાં જૂનાં ખીલ્યા નહોતાં.
આને માટે કશો આધાર તેઓ આપી શક્યા નથી,
પોતાની વિરુદ્ધનો પુરાવો એમણે પ્રગટ કરેલી આ
ચોપડીથી મળી રહે છે. ‘જૈન ગુર્જર કવિઓ’ એ
નામ સંપ્રદાયનું, તેમ અંદરની કવિતા પણ સંપ્રદાય
ની છે. એથીજ અમે કહીએ છીએ, કે જૈન
ગુજરાતીને જૂની ગુજરાતી માનવાની બહુ ન કરો.
જૈન ગુજરાતી એજ તે તે કાળના હિંદુ લખ-
નારની ભાષા હતી અને હાલનાં રૂપ તો બહુ
પ્રતના કમને લીધે લાખ્યાં એમ કહેવું ન્યાયયુક્ત
નથી. એ ચર્ચા જવા દઈશું, અને આ ચોપડીમાંથી
સંવત ૧૨૪૧ માં અખાયેલ કવિતાઓની બે ચાર
લીટી વાનગી તરીકે રજુ કરી અટકીશું.

“ગુણ મણુદ” એ તણુડ બંધાર, સાહિત્યસરિ જાણીએ
કીર્તીડ એક તીણુ ચરિતુ બરદ નરેસર રાસ હંધિ

x x x x

સંવત એ બાર એકનાલિ રામજય પંચમિષ્ટ એજ કાઉએ
સાહિત્ય. માર્ચ. ૨૭.

(૭) 'ગુજરાત'માં મી. જ્યોતીન્દ્ર દ. દવે 'નહું સાહિત્ય' એ નામના વિભાગમાં દ્રાશ્યુન સં. ૧૯૮૩ ના અંકમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

જૈન ગૂર્જર કવિઓ:—પ્રથમ ભાગ: પ્રયોજક: રા. મોહનલાલ દલીપ્દે દેસાઈ: પ્રકાશક: શ્રી જૈન સ્વેતંજર ડાન્કરસ ઓપીસ, મુંબાઈ. મુદ્દપ ૩. પાંચ.

જૈન સાહિત્યના પ્રખર અભ્યાસક તરીકે રા. મોહનલાલનું નામ સુપરિચિત છે. સંસદ પ્રયોજિત 'ગુજરાતી સાહિત્ય'ના પાંચમા ખંડમાં તેમણે મધ્ય યુગના જૈન કવિઓના પરિચય કરાવ્યો છે.

આ પુસ્તકમાં વિક્રમના તેરમા શતકથી તે સત્તરમા શતક સુધીના ગુજરાતી ભાષાના જૈન કવિઓની તેમની કૃતિમાંથી નમુના આપીને ઓળખાણ કરાવી છે.

આપણા આદિ કવિ નરસિંહ મહેતા પહેલાં અનેકાનેક જૈન કવિઓ થઈ ગયા છે; અને ત્યાર પછી પણ ઘણા થઈ ગયા છે. એ સર્વની કૃતિઓનું પરિશીલન કરીને તેમાંથી સારસોહન કરવાનું કાર્ય કેટલું કઠણ છે તે સદૃશ સમજવું એમ છે. પ્રસ્તુત સંગ્રહ તૈયાર કરતાં રા. મોહનલાલને કેટલો પરિશ્રમ કરવો પડ્યો હતો. કેટકેટલી પ્રતોનું અવલોકન કરવું પડ્યું હતું તેનો જાણી ખ્યાલ 'નિવેશન' વાંચનાથી આવે એમ છે. આ ગ્રંથને જૈન સાહિત્યની Encyclopedea નું નામ આપીએ તો તેમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી.

આ ઉપરાંત ગ્રંથના આરંભમાં 'ગુજરાતી ભાષાનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' આપ્યો છે તે ખડુ ઉપયોગી છે. એના સાત વિભાગ પાડ્યા છે. પહેલા વિભાગમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા સંબંધી વિવેચન છે. બીજા વિભાગમાં દશમી સદીથી માંડી સોળમી સદી સુધી અપભ્રંશ સાહિત્યનો પરિચય કરાવવામાં આવ્યો છે. ત્રીજા વિભાગમાં હેમચંદ્રના ચાર્ય તથા તેના વ્યાકરણ પર ચિરંતારપૂર્વક ચર્ચા કરવામાં આવી છે. ચોથા વિભાગમાં સોમપ્રભાચાર્યના કુમારપાલ પ્રતિજ્ઞા વીશે. પાંચમામાં પ્રજ્ઞા ચિંતામણિ વીશે ખડુજ ઉપકૃત માહિતી આપવામાં આવી છે. છઠ્ઠા વિભાગમાં 'અપભ્રંશ સંબંધી કેટલીક હકીકતો' અને સાતમામાં 'જુની ગુજરાતી

સંબંધી કેટલીક હકીકતો' આપવામાં આવી છે. ૩૨૦ પાનાનો આ વિસ્તૃત નિબંધ ઘણી રીતે ઉપયોગી છે. વળીના અભ્યાસનું એ પરીણામ છે એમ તરત જણાઈ આવે છે. આખો નિબંધ રા. મોહનલાલ છુટો હાવાનો તો ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસીઓ પર એમનો મોટો ઉપકાર થશે.

રા. મોહનલાલ આનો બીજો ભાગ સત્તર પ્રગટ કરશે એવી આશા સાથે વિરમીશું.

ગુજરાત—દ્રાશ્યુન ૧૯૮૩.

(૮) જૈન સાહિત્ય સંગ્રહ નામના ત્રિમાસિકના દ્રાશ્યુન સં. ૧૯૮૩ ના અંકમાં આચાર્ય શ્રી જિનવિજય 'નવ પ્રકાશિત ગ્રંથ પરિચય'માં પોતાના વિચારો અને ઉદ્ઘારો નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

જૈન ગૂર્જર કવિઓ—પ્રથમ ભાગ. [વિક્રમ તેરમા શતકથી તે સત્તરમા શતક સુધીના ગૂર્જરાતી ભાષાના જૈન કવિઓની તેમની કૃતિ સહિત વિસ્તૃત સૂચિ. 'જૂની ગૂર્જરાતી ભાષાના ઇતિહાસ'ની વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના સમેત સંગ્રહ અને સંગ્રહોજક શ્રીયુત મોહનલાલ દલીપ્દે દેસાઈ, બી. એ. એલ્એલ્. બી. વર્ણવે હાઈકોર્ટ મુંબઈ. પ્રકાશક જૈન સ્વેતંજર ડાન્કરસ ઓપીસ, મુંબઈ.]

આ ગૌરવ ભરેલા ગ્રંથના 'સંગ્રહોજક' શ્રીયુત મોહનલાલ દ. દેસાઈ. આ વિષયમાં, અમારા સમ-વ્યસની અને સમસ્તભાવી ચિરમિત્ર છે. જૈન સાહિત્ય અને જૈન ઇતિહાસના પરિશીલનનો તેમને ઘણો જૂનો રાગ છે. જે વખતે અમને કલમવે ઝાલતાં નહોતી આવડતી તે વખતના એ જૈન ઇતિહાસ અને જૈન સાહિત્યના વિચારધેણા અને અનન્ય આશય બનેલા છે. કેમ ૨૦-૨૨ વર્ષથી જે એક પોતાના પ્રિય-વિચારરૂપ સુપુત્રની એ પ્રતિપાલના કરતા આવ્યા છે તેના લગ્નોત્સવ સમાન સૌભાગ્ય ભરેલા સુપ્રસંગ જેવો, આ ગ્રંથને પ્રકાશમાં મૂકવાનો તેમના માટે સુઅવસર આવેલો ગણાય. અને એ સુઅવસરને એવા મોહનલાલ સદૃશ થયા તે માટે અને એમને વધામણી આપીએ છીએ.

આ યુગના જૈન વ્યવસાયી ગૃહસ્થોમાં મોહન-

ભાષા જૂના જૈન ગૂજરાતી સાહિત્યના અભ્યારી તરીકે સર્વોચ્ચ છે એમ જો કહીએ તો તેમાં જરાયે અમને અતિશયતા નથી લાગતી. ક્યાં તો વકીલાતને વહેતો ધધો અને ક્યાં આ અખંડ સાહિત્ય સેવા ! ખરી રીતે જ્યાં આ બે પ્રવૃત્તિઓને જરાયે મેળ નથી ત્યાં મોહનભાઈ આયું અત્યુત્તમ ક્ષણ નીપજાવી શક્યા તે માટે એમના ઉદ્યોગની શી વર્ણના કરી શકાય. કેવળ સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ એ જ જેમના જીવન-નિર્વાહનો ખાસ ઉપાય હોય અને એ જ જાતનું જીવન જીવવા માટે જેઓ સરખયા હોય તેવા પુરો પશુ, જે કાર્ય મોહનભાઈએ કરી જતાવ્યું છે તે, કરી જતાવવા ભાગ્યે જ ભાગ્યશાળી નીવડે છે. મોહનભાઈ જો ન જન્મ્યા હોત તો કદાચ જૈન ગૂજર કવિઓની ઝાંખી કરવા જગતને ૨૧ મી સદીની વાટ જરૂર જોવી પડત.

હવે મુદ્દા ઉપર આવીએ. આ ગ્રંથમાં ગૂજરાતી ભાષામાં પદ્ય રૂપે, જે જે જૈન વિદ્વાનો, જે કંઈ લખી ગયા છે તેની વિગતવાર યાદિ આપવાનો મુખ્ય

ઉદ્દેશ રાખેલો છે. આ ભાગમાં ૨૮૦ લેખકોની ૫૪૦ કૃતિઓની નોંધ આવેલી છે અને તેણે લગભગ ૬૦૦ પાના રોકેલા છે. એ એકવી નોંધ જ નથી પણ ખરી રીતે ૫૦૦ વર્ષના ગાળામાં રચેલા ૩૦૦ જેટલા ગૂજરાતી ભાષાના ઉત્કર્ષક અને પોષક એવા જૈન વિદ્વાનોના જીવનકાર્યનું સારભૂત તારણ છે. આ ૬૦૦ પાનાના મૂળ ગ્રંથ ઉપર ૩૦૦ કરતાંયે વધારે પાનાની 'પ્રસ્તાવના (!)' છે. એનું નામ પ્રસ્તાવના છે, પણ વાસ્તવિકમાં ગૂજરાતી ભાષાના બંધારણ અને ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાડનારા અનેકાનેક પ્રસ્તાવો-પ્રકરણો-પ્રગથિઓના સંગ્રહનો આ એક મોટો ગ્રંથ જ બનેલો છે. સુંકના ગાંઠિએ ગાંધી જેવા બનેલા સાક્ષર વર્ગમાંના મોટા ભાગને તો આ ગ્રંથનાં પૂરાં પાનાં ફરવી જવાં જેટલું થૈયે પણ હોવું કઠણ છે ત્યારે મોહનભાઈ તો આવા અનેક ભાગો લખી, સુધારી, છપાવી બહાર પાડવાના હજી તો મોટા મનોરથો કરી રહ્યા છે. ભગવતી શ્રુતદેવતા એમના એ મહત્તીય મનોરથોને સમ્પૂર્ણ કરવાની શુભ તક આપે.

—જૈન સાહિત્ય સંશોધક-શશ્યુન સં. ૧૯૮૩.

[આ ગ્રંથ (૧) જૈન સ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સ ઑફિસ, પાલધુની મુંબઈ, (૨) મેસર્સ મેપલ હીરજી જૈન બુકસેલર, પાલધુની, મુંબઈ ને ત્યાંથી મળી શકશે. કિંમત રૂ. પાંચ છે.]

“સ્નેહના સરખ્યા”

અમે તો સ્નેહના સરખ્યા સદાના સ્નેહિ રહેવાના,
ઉરેઉર એકતા સાધી લલિત ઉર દ્વાપ લેવાના. અમે.
અમારે સ્નેહથી જીવવું, અમારે સ્નેહથી મરવું;
અમારે સ્નેહથી તરવું, અમે તો સ્નેહિ દિવાના. અમે.
રહે જો જળવિના મત્સ્ય, રહે જો દેહી વીણુ દેહ;
અમારે સ્નેહ વીણુ તેમ ખરેખર પ્રાણુ મવાના. અમે.
સમ્રાટ હાતીપર જડાજ, અમે ત્યમ સ્નેહની સાંચ;
દરીબૂત બાય બીઝવી સમાધિ મસ્ત યાવાના. અમે.

ધીરજલાલ બે. શાહ.

અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી.

“અનુક્રમે સંયમ સ્પર્શતોજ, પાશ્વો ક્ષાયિકલાવ રે;
સંયમશ્રેણી કુલદેજ, પૂજ્ય પદં નિધ્યાવ રે.”

—સંયમ શ્રેણીની સ્વાધ્યાય.

—(આત્માની અબેદ ચિંતારૂપ) સંયમના એક પછી એક ક્રમને અનુભવીને ક્ષાયિકલાવ (જડપરિણતિનો ત્યાગ) ને પામેલો એવો જે શ્રીસિદ્ધાર્થ પુત્ર, તેનાં નિર્મળ ચરણકમળને સંયમશ્રેણિરૂપ કુલથી પૂજ્ય હું.”

આ અતિથય ગંગીર વચનો છે. તે દ્વારા, શ્રીમત્ મહાવીર પ્રજ્ઞાન સ્મરણ કરી, શ્રીવીરના એક સુપુત્ર સ્મરણ-શ્રેણીભીતન-ચરિત્રાલેખન થોડું થોડું મારી અધૂરી વાણીમાં કરવા પ્રેરત થાઉં છું.

૧. દેવચંદ્રજીના જીવનનો ઇતિહાસ અસંખ્ય હતો, પણ હમણાં એક ‘કવિપૂજ્ય’નો તેમના સ્વર્ગપાસ પછી તેર વર્ષે (સં. ૧૮૨૫ આશો સુદ ૮ રવિવારે) રચેલો ‘દેવવિદ્યાસરસ’ પ્રાપ્ત થતાં તેમાંથી મળતી ટુંક હકીકત લખ લખએ.

૧—દેવચંદ્રજીનું સંક્ષિપ્ત જીવન લખવાનું લાગ્યું મને શ. રા. મોહનલાલ હીમચંદ વજીવે તેમના આગમસાર-આગમસારોદ્ધાર એ નામનો ગ્રંથ તેમના તરફથી જુદો ને એક નાની ચોપડીના આકારે છપાતો હતો તેમાં મુકવા પ્રેરણા કરેલી ત્યારે થયું હતું. તેને આજે ૧૫ વર્ષ થય ગયાં. તે વખતે જીવ હકીકત મળી તે પરથી લખેલું ટુંક જીવન તેમાં તેમજ જૈન શ્રવે. ડૉન્ટરસ હેરેલ્ડમાં તેમજ, જૈન કાવ્યદોહન (રા. મનસુખલાલ રવજી પ્રકાશિત) માં પ્રકટ થયું છે. ત્યારથી તે અત્યાર સુધીમાં શ્રી અગ્નિચંદ્ર જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી તેમના સર્વ ગ્રંથો જે લાગણમાં ‘શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર’ એ નામથી પ્રકટ થયા છે—અને હમણાં આ સાથેજ ‘દેવવિદ્યાસ’ એ નામનો રાસ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રચારક મંડળ તરફથી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસર સંયમલાલ ગ્રંથક ૧૦૩-૧૦૪ માં પ્રકટ થયો છે તે સર્વ પરથી, તેમના સંબંધી ધણું નજીવાનું મળે છે. તેમાંથી અહીં જરા વિસ્તારથી નજીવવાનું સુભાગ્ય ફરીથી ઉઠા શ. મોહનલાલ હીમચંદ વજીવે પાદસંવાળાની પુત્ર પ્રેરણાથી મને પ્રાપ્ત થાય છે. આમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના જન્મે અગિયો સ્થળે સ્થળે ઉલ્લેખ આવેલ છે, તેમાં પહેલાં ભાગને ૧ ને બીજા ભાગને ૨ એમ નજીવી પછી આવી લીટી ફરી તે તેના પુત્રની સંખ્યા નજીવી છે.

૨. “મરચલ—મારવાડના વીકાનેર પાસેના એક ગામમાં ઓસવાલ વંશીય જૂણીઆ ગોત્રના સાદ તુલસીદાસજી વસતા હતા. તેને ધનબાહ નામની બાઈ હતી. ઉપાધ્યાય રાજસાગર આવતાં તેણીએ જણાવ્યું કે પોતાને જે પુત્ર થશે તો તે ચુરને ભાવપૂર્વક વહોરાવશે. ધનબાહને ગર્ભ વધતો ચાલ્યો, અને શુભ સ્વપ્નો આવવા લાગ્યાં. ત્યાં ખરતર-ગચ્છના આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસુરિ વિહાર કરતાં કરતાં તે ગામે આવી ચડ્યા, ને તેમને આ દેવપતિએ સ્વપ્નો જણાવ્યાં, તે પરથી તેમણે સ્વપ્નશાસ્ત્રાધારે જણાવ્યું કે પુત્ર એક મહાન થશે, કાંતા તે જન-પતિ થશે અને કાંતા પત્રપતિ થશે—દીક્ષા-નન્યાસ લેશે. સુરિજી ગયા પછી સં. ૧૭૪૬ માં પુત્ર જન્મ્યો ને નામ દેવચંદ્ર આપ્યું. તે આઠ વર્ષનો થયો ત્યાં અનુક્રમે વિકાર કરતાં કરતાં ઉપરોક્ત રાજસાગર

૨—દેવચંદ્રજી પોતાને યુગપ્રધાન ખરતર ગચ્છચાર્ય જિનચંદ્રસુરિની પરંપરા શાખામાં થયેલ જણાવે છે. (જુઓ વિચારસાર પ્રશસ્તિ) અને તે જિનચંદ્રજી કે જેમણે બાદશાહ અકબરને પ્રતિજિધેલો, અને તે અકબર પારોધીન ‘યુગપ્રધાન’ એ નામનું બિરદા મેળવેલું. તેઓનો જન્મ સં. ૧૫૬૫, દીક્ષા સં. ૧૬૦૪, સુરિપદ સં. ૧૬૧૨, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૫૦ માં થયો હતો તેથી તેમને ૧૭૪૬ માં દેવચંદ્રજીના જન્મ પહેલાં ૭૬ વર્ષ સ્વર્ગસ્થ થયેલા. એ કારણે જે જિનચંદ્ર સુરિએ દેવચંદ્રની માતાનાં સ્વપ્નનો વિચાર કલ્પો અને જેમણે દેવચંદ્રજીને વડી દીક્ષા આપી તે ઉઠા યુગપ્રધાન ખરતરગચ્છની પદાવલિના ૬૧ માં પદધર નહિ, પણ તે પછીના ૬૫ માં પદધર સમન્વયા. તેમના ગણધરચોપડા ગોત્રના સાદ, સહસ્રકણ પિતા, અને સુવિચાર દેવી માતા હતાં. મૂલ નામ હેમરાજ અને દીક્ષા નામ હર્ષલાલ. તેમની પદરથાપના સં. ૧૭૧૧ ના ભાદ્રપદ વદ ૧૦ ને રાજ રાજનગ-રમાં નાહડા ગોત્રના સાદ જયમલ તેજસ્વીની માતા કસ્તુરબાઈએ મહોત્સવપૂર્વક કરી હતી. ત્યાર પછી તેમણે જોધપુરવાસી સાદ ગોપાલદાસે કરાવેલા ચૈત્યમાં નકપભાદિ ૨૪ જિનની પ્રતિષ્ઠા કરી. એ રીતે વિધવિધ દેરાળિહારી સિદ્ધાંતસાતા જિનચંદ્રસુરિ સૂરત બંદે સં. ૧૭૬૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. (જુઓ ક્ષમાકસ્યાજીવત ખરતરગચ્છ પદાવલિ.)

વાચક પદાર્થો. દેવચંદ્રને માતૃપિતાએ વહેરાવ્યો, તે શુભ મુહૂર્તે તે શુરએ સં. ૧૭૫૬ માં તેને લઘુદીક્ષા આપી. પછી ઉક્ત જિનચંદ્ર સુરિએ વડી દીક્ષા આપી, તે નામ રાજવિમલ રાખ્યું. પછી રાજસભારણએ દીક્ષિતને સરસ્વતી મંત્ર આપતાં શિષ્ય દેવચંદ્રએ તેનું ધ્યાન ખેંચાડા ગામમાં રમ્ય વેણાતટે ભૂમિગૃહમાં (ચૌગણમાં) યથાર્થ કરતાં સરસ્વતીએ પ્રસન્ન થઈ રસનામાં વાસ કર્યો. સાહ્યાભ્યાસ ચર કર્યો. પઞ્ચ-શ્યક સૂત્ર, અન્યદર્શનનાં શાસ્ત્ર, પંચકાવ્ય-નૈષધાદિ, નાટક, જ્યોતિષ, ૧૮ કોષ, કૌમુદી મહાભાષ્યાદિ વ્યાકરણ, પિંગળ, સ્વરાદ્ય, તત્ત્વાર્થસૂત્ર, આવસ્થક બૃહદ્વર્ણ, વિશેષાવરણ, શ્રી હરિભદ્ર સુરિ, હેમાચાર્ય, અને યશોવિજયજીના રચેલા ગ્રંથો, ૭ કર્મ મંથ, કર્મ પ્રકૃતિ આદિ અનેક શાસ્ત્રોની જૈન આખ્યાયી સુગંધ લઈ મતિગાન અને શ્રુતગાન મેળવ્યું. (દેવચંદ્રએ મુલતાનમાં સં. ૧૭૬૬ ના, વૈરાજીમાં ધ્યાનદીપિકા લખી; મુલતાન તથા વીઝનેરમાં ચોમાસાં કર્યા, તે સં. ૧૭૬૭ ના પોષ માસમાં દ્રવ્ય પ્રકાશ બનાવ્યો.) સં. ૧૭૭૪ માં રાજસભાર વાચક દેવલોકે ગયા, સં. ૧૭૭૫ માં તાનધર્મ પાઠક સ્વર્ગસ્થ થયા.

૩. 'દેવચંદ્ર'એ વિમલાદાસની બે પુત્રી નામે માણજી અને અમાણજી માટે આગમસાર નામનો ગ્રંથ મંથ રચ્યો. ૪ તેઓ સં. ૧૭૭૭ માં ગૂઝરાત

૩-આમ હોય તો દેવચંદ્રએ ગમે ત્યાં પણ સુર-સ્વતિની સ્તુતિ અવધ્ય કરી હશે એમ મનમાં આવતાં તેના ગ્રંથોના જાને બાજ દેવચી ગંગા, પણ ગાણ જોવામાં ન આવી.

૪-જ્યારે દેવચંદ્ર પોતે તે ગંધના અંબની પ્રસ-રિતમાં રવમિત દુર્ગદાસને શ્રુતચિત્તે સમન્વયના માટે મદોદકાટમાં સં. ૧૭૭૬ ના ફાગણ શુદ્ધ ૩ ભોમવારે આગમસાર રચ્યા એમ કહે છે.

સંવત સભાર છિંદુતરે, મન શુદ્ધ ફાગણ માસ, ચૌદ કોટ મદોદકે, વસતા મુખ ચોમાસ. * * * આગમસારાધાર એવ, પ્રકૃત સંસ્કૃત રૂપ, મંથ કિયો દેવચંદ્ર મુનિ, સાનામુતરચરણ, ખર્ચે ઉર્ધ્વ સદાય અગ્નિ, દુર્ગદાસ શ્રુત ચિત્ત, સમન્વયન નિલ નિલક, કામો મંથ પવિત્ર, પર્મમિત્ર જિન પર્મ સ્તન, અવિરત સમર્પિતવંત, શુદ્ધ અમરપદ એવજનુ, મંથ કિયો ગુરુપત્ર. * *

આવી પાટણમાં પદાર્થો; ત્યાં પૂર્ણિમા ગચ્છના ભાવ પ્રમસૂરિના ઉપદેશથી પૂર્ણિમા ગચ્છના શ્રાવક નગરશેઠ શ્રીમાલી વંશીય દોસી તેજસી જેતસીએ સહસ્રકૃદ્ જિન બિંચ બરાબ્યાં હતાં, અને તે ભાવપ્રભસૂરિ પાસે તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી; તે શેઠને દેવચંદ્રે પૂછ્યું કે તમે સહસ્રકૃદનાં જિનબિંચ તો બરાબ્યાં, પણ તે ગ્રંથ કિયો મનરંગસો, સિતપખ ફાણુ માસ, ભોમવાર અર તીજ તિથિ, સંવત ફલી મન આશ.

૫-ભાવપ્રભસૂરિ-પૌર્ણમિક ગચ્છના સ્થાપક ચંદ્ર-પ્રભસૂરિ સં. ૧૧૫૦-તેની પદ પરપરામાં પ્રધાન શાખામાં વિદ્યાપ્રભસૂરિ-તેના પદે લલિતપ્રભસૂરિ-તેની પાટે વિનય-પ્રભસૂરિ-તેની પાટે મહિમાપ્રભસૂરિ અને તેની પાટે ભાવપ્રભસૂરિ. તેમનું સુરિપદ પહેલાં ભાવરત નામ હતું અને પિતાનું નામ મોદલુ અને માતાનું નામ બાદલા (૧) હતું. તેમણે સં. ૧૭૬૩ ના માધ શુદ્ધ ૮ શુરએ યશો-વિજય ઉપાધ્યાયકૃત સંસ્કૃત પ્રતિમાસાતક પર સં. ટીકા રચી છે. તેમનો સુરિપદ મહોત્સવ પાટણમાં માતા રામા અને પિતા જયવસીના પુત્ર તેજસી (કે જેમણે સહસ્રકૃદ મંદિરમાં બિંબ તેમનાજ હસ્તથી બરાબ્યા હતા) એ કર્યો હતો. તેમણે સં. ૧૭૬૯ માં રૂપપુરમાં દરિયલ મચ્છીનો શસ, સં. ૧૭૬૯ માં પાટણમાં મુલકા સતી શસ, સં. ૧૭૬૯ માં પાટણમાં ભુદિલ વિમલા સતી શસ, સં. ૧૮૦૦ માં અંબરાસ તથા નવનાડ સજા, ૧૩ કાલીયાસજા, અધ્યાત્મ શુદ્ધ વર્ણે રૂપે લાખામાં રચે છે. આ દેવચંદ્રના સમકાલીન હતા. તેઓ પાટણમાં ઉદેરાધાના અપારસામાં રહેતા તે તેની સાખા દરેક પદી હતી. તેમણે કલિદાસકૃત જ્યોતિર્વિદ્યાસૂત્ર પર શુભા-વિકા નામની સંસ્કૃત ટીકા પણ રચી છે.

૬-દેવચંદ્ર પોતે આ પાટણના સંદસકૃદ સંબંધિ સ્વતઃ રચ્યું છે (શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાવ ર મે પ્ર. ૯૨૩-૯૨૪) તેમાં જણાવ્યું છે કે—

સંદસકૃદ સિદ્ધાન્તક ઉપર, તિમોદિન ધરણી વિદ્યાર, તેથી અદ્યત્વ એ છે સ્થાપના, પાટણ નગર મકાન. ૨ તીર્થ સાલ વળી તીર્થકર શુદ્ધ, જેણે પૂન તે પૂન્ય, એક જગદી મહિમા એકદો, કિમુ ભાતે કહેવાય. ૧૦ આશાળી કુવ દીપક જેતસી, શેઠ મુશુલ બંડાર, તસ મુલ શેઠ વિરોભાગી તેજસી, પાટણ નગરમે દાતાર. ૧૧ તેણે જે બિંબ બરાબ્યા ભાવણ, સંકલ અધિક ચોખીસ, કીમી પ્રતિષ્ઠા પુનમગચ્છપદ, ભાવપ્રત સતીસ. ૧૨

આ સંદસકૃદ મંદિર પાટણમાં તાલિલીના વડામાં સંદસકૃદ પાર્શ્વનાથ પ્રમુખ ગત દેવરાસરણ છે નેનાં નેક છે.

સદસકૃદના ૧૦૨૪ જિનનાં નામ ગુર મુખે કદિ ધાર્યો છે ? શેઠે અજ્ઞાનપણું બતાવ્યું. એ અવસરે તપમન્થીય જ્ઞાનવિમલ સુરિ હતા તેની પાસે જઈ-શેઠે સહઅકૃદનાં નામ પૂછ્યાં, ત્યારે તેમણે એમ કહ્યું કે અવસરે જણાવીશું. એક વખત ત્યાં સાદની પોળમાં ચોમુખ વાડીપાર્શ્વનાથનાં મંદિરમાં સત્તરમેઢી પૂજાને સ્તવના થતી હતી ત્યાં જ્ઞાનવિમલ સુરિ આવ્યા ને તેમને સદસકૃદનાં નામો પૂછ્યાં તેમણે જણાવ્યું કે પ્રાચ્ય યાત્રામાં તે નામો નથી. કાષ્ઠ યાત્રે કદાચિત્ હોય. એટલે એનો પ્રતિરોધ દેવચંદ્રણએ કરી છેવટે પોતે સદઅનામો બતાવી આપ્યાં. આથી બને વચ્ચે (દેવચંદ્રણ અને જ્ઞાનવિમલ સુરિ વચ્ચે) પ્રીતિ જળી. રાજસાગરના શિષ્યની ખ્યાતિ યદ્ય-તેમણે પછી લખ્ય પ્રતિષ્ઠા અને નવાં ઓચર કરાવ્યાં, અને ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તેમાં અપરિચ્છેદ પર બહુ ભાર મૂક્યો-સત્ય પ્રજ્ઞ માર્ગમાં મૂઝાં તમચીજ ધટે ને તે તથા. સં. ૧૭૮૭ (૧) માં અમદાવાદ આવી નાગેરી સરાકમાં ઉતરી ભગવતી સૂત્રની વાચના કરી, ને ત્યાં દુકંક માણેકસાથે મૂર્તિપૂજક કર્યો; નવું ચૈત્ય કરાવી તેમાં પ્રતિમા સ્થાપી. ત્યાં શાંતિનાથની પોળમાં સદસકૃદના બિંબ રધાપુ. સદસકૃદ જિનગિજની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૭૭૯ માં ખંભાત ચોમાસુ કહ્યું પછી ચતુર્જયપર નવાં ચૈત્ય કરાવી જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. મહા-

૭ જ્ઞાનવિમલસુરિ-જિનનાથના વીસા ઓચસાલ વાસવ રોક અને કનકાલતીના પુત્ર. જન્મ સં. ૧૬૬૪ નામ નયમથ; સં. ૧૭૦૨ માં તપગચ્છના ધીરવિમલ અણિ પાસે દીક્ષા નામં નયવિમલ. સં. ૧૭૦૮ માં પાટણ પાસે સુરિમાં સુરિપદનામ જ્ઞાનવિમલ સુરિ; તેમના ઉપદેશથી સં. ૧૭૭૭ માં સુરતના રોક પ્રેમજી પારેજે ચતુર્જયનો સંધ દાદ્યા. સં. ૧૭૮૨ આશો વદ ૪ ને દિને ખંભાતમાં સ્વર્ગસ્થ.

૮-અમદાવાદમાં હાલ પટેલની પોળમાંની શાંતિનાથ પોળના ખીલ. દેરાસરના વચ્ચા ચોપરામાં સહઅકૃદના પાર્શ્વનાથની દેવચંદ્રણએ કરેલી પ્રતિષ્ઠાનો શિલાલેખ સં. ૧૭૪૪ માગસર વદ ૫ નો મળી આવે છે જુઓ આ પુસ્તકમાં જનવચરિત્ર પાટ ૩૧ ન્યારે આ લખેલું સં. ૧૭૮૭ ની સાલ આપે છે. તે દેવાય ૧૭૭૭ ની હતી. વળી તે ત્યાર પછી ૧૭૭૮ થી વાત કહેવા મંડે છે-તો આ પાર્શ્વનાથના પાછળ લલેટા રાખવાનું કારણ સમજાવતું નથી.

જો તે સિદ્ધાચતપર જીર્ણોદ્ધારનું કારણનું મંડાવ્યું. સં. ૧૭૮૧, ૧૭૮૨ અને ૧૭૮૩ માં કારીમો પાસે કામ કરાવી ચતુર્જયનો મહિમા વધાર્યો. પછી ગુર રાજનગર (અમદાવાદ) આવ્યા. (આ સં. ૧૭૮૪ માં મૂઘય ને તે વખતે તેમણે સહઅકૃદના પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા પુટનોટમાં બનાવી છે તે કરી જણાવ્યું છે), ત્યાંથી સુરત આવ્યા.

૪. સં. ૧૭૮૫, ૧૭૮૬ અને ૧૭૮૭ માં વપાલીનાણામાં પ્રતિષ્ઠા કરી પછી ફરી રાજનગર

૯-વાડીતાણાના ચતુર્જયગિરિપરના ૧૧૮ શિલાલેખોની ધીપ ડા. જુલુલે કરી છે તેમાં તેણે ૩૩ લેખો મૂળ સંસ્કૃતમાં આપેલ છે અને બીજાનો માત્ર અંગ્રેજીમાં સાર આપ્યો છે તે પૈકી નં. ૩૪ ખરતરવસી દુકંકની દક્ષિણ બાજુના ખુટ્ટા વિભાગમાં સિદ્ધચંદ્ર શિલાપરના લેખનો સાર એ છે કે:-

સંવત ૧૭૮૩ માય સુદિ ૫ સિદ્ધચંદ્ર, મણપુરના રહેવાસી, શીમાલી લઘુ સાખાના પેતા (પેતા) ની સ્ત્રી આણંદ બાઇએ અર્પણ કયું (બનાવ્યું). ખુટ્ટા ખરતર ગચ્છનો મુખ્ય સાખામાં જિનચંદ્રસુરિ થયા જેમને આઠ અર બાઈસાહે યુગપ્રધાનનું પદ આપ્યું. તેના શિષ્ય મહો-પાધ્યાય રાજસાગરજી થયા. તેના શિષ્ય મહોપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજી, તેના શિષ્ય ઉપાધ્યાય દીપચંદ્ર, તેના શિષ્ય પંડિતવર દેવચંદ્ર પ્રતિષ્ઠા કરી.

નં. ૩૫ પંચ પાંડવ દેવાલયની મુખ્ય મૂર્તિની જગ્યા બાજુએ આવેલી એક મૂર્તિની બેસણી ઉપરનો લેખ છે તેના સાર એ છે કે-સંવત ૧૭૮૮; માય સુદિ ૬, શુક્રવાર, ખરતર ગચ્છના રા (હુ) કીકાના પુત્ર હલીચંદ્રે લામમુનિની એક પ્રતિમા અર્પણ કરી; ઉપાધ્યાય દીપચંદ્રે અણિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. (આ દીપચંદ્રે દેવચંદ્રણના ગુર જણાવે છે.)

નં. ૩૬ છીપાવસી દુકંકમાંના એક દેવાલયના મંદિરની બહાર દક્ષિણ લીટ ઉપરના લેખનો સાર એ છે કે-સંવત ૧૭૪૪, રાક ૧૬૫૬, આપાઠ સુદિ ૧૦, સવિવાર. ઓસ-વંશ જુદા સાખા નાકુંલ ચોમના ભંડારી લાનાજીના પુત્ર ભંડારી નારાયણજીના પુત્ર ભંડારી તારાયંદના પુત્ર ભંડારી રૂપચંદના પુત્ર ભંડારી ચિત્તચંદના પુત્ર ભંડારી હરપચંદ, એ દેવાલય સમરાણું અને પાર્શ્વનાથની એક પ્રતિમા અર્પણ કરી (કરાવી); જુલુલ ખરતર ગચ્છના જિનચંદ્રસુરિના વિચરિત્ર ગચ્છમાં મહોપાધ્યાય રાજસાગર

આપી આતુર્ભાસ રહ્યા. સં. ૧૭૮૮ માં આપાદ શુદ્ધિ ૨ ને દિને દીપચંદ્રણ પાદક સ્વર્ગે પધાર્યા. દેવચંદ્રણ હતા ખરતરગચ્છના, છતાં તેમની પાસે તપગચ્છના વિવેકવિન્યય મુનિ બધ્યા.

૫. અમદાવાદમાં ૧૦૨૯લસિંહ બંડારી સૂએ

રચના શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મેશના શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મેશના શિષ્ય ઉપાધ્યાય દીપચંદ્રણના શિષ્ય પંડિત દેવચંદ્રણએ પ્રતિષ્ઠિત કરી. (જુઓ સાક્ષર શ્રી જિનવિન્યય સંપાદિત પ્રાચીન લેન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૨ ન્વના ઉપરના અવલોકન પૃ. ૫૧ અને ૫૨.) આ ઉપરાંત શરૂ-ન્ય ઉપર ચૌમુખની હુંકમાં મંદિરના ચોકમાં જતાં ડાળા હાથે એક સિદ્ધચક્રની સ્થાપના છે તેમાં દેવચંદ્રણ સંબંધી ઉલ્લેખ છે તે લેખ મુનિશ્રી કલ્યાણુવિન્યયણએ દૂપાથી લખી બહાળ્યો છે કે:—

“સંવત્ ૧૭૮૬ વર્ષે ॥ મિગશિર વદિ ૬ તિથી રાજનગર વાસ્તવ્ય થી સિદ્ધચક્ર કારા-પિતં ધે શ્રી મહાવીરદેવાવિચ્છિદ્ધન પરંપરા-ગાંત શ્રી મુદરસરતરગચ્છાધિરાજશ્રી અકચ્ચ-રસાદિ પ્રતિબોધક તપમદ્વત્તયુગપ્રધાન મટ્ટારક થી જિનચંદ્રસુરિ શાસ્ત્રાયાં મહોપાધ્યાય થી થો રાજસારક્ષો તત્ત શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાન-ધર્મજી તત્ત શિષ્ય ઉપાધ્યાય થી દીપચંદ્રજી તત્ત શિષ્ય પંડિત દેવચંદ્ર યુત્તન ॥”

૧૦-રત્નસિંહ બંડારી—મારવાડ લેખપુરાની બારી પર મદાસાલ અમલસિંહના લિ. સં. ૧૭૮૦ થી સં. ૧૮૦૬ ના અમલમાં રત્નસિંહ બંડારીએ ઉદય પામી પોતાની નામના કાઢી હતી. તે લેન એસવાલ કુટુંબના હતા. સંવત્ ૧૭૫૬ માં શુભરાતના મુખાદાર સરખુલકંબમાં સ્વતંત્ર યવાથી બાદશાહ મુદમ્મદશાહે અત્તયસિંહજીને તે મુખાને દબાવવા માટે મોકલ્યા ને અન્નમેર અને શુભ-રાતલું રાત્ર્ય સર કરવાને અનદાવાદ તરફ મેઘ્ય લરરર સાથે કુચ કરી ત્યારે તેમણે મેઘી ફેનમાં રત્નસિંહને પોતાની સાથે રાખ્યા હતા. અમદાવાદમાં કેટલીક જુન, ખ્વાર લગાઈ પછી મદાસાલએ સરખુલકંબજાનને છવ્વતા પક્ષી દીકરી મોકલાતી ચૂલરાત પ્રાંત કબજે કર્યો અને રત્નસિંહને પોતાના મદદનીસ તરીકે નીમ્યા. ત્રણ વર્ષ ચૂલરાત ઉપર અમલ કર્યો પછી અત્તયસિંહ દીકરી પાછા ગયા ને રત્નસિંહ બંડારીને દીકરી રાત્ર્યના વડી ચૂલરાત ઉપર અમલ કરવાને નીમવા ગયા. ઇતિહાસમાં રૂપકુદી

હતો. તેનો છટ પ્રિય શેઠ આશુદ્ધરામ, દેવચંદ્રણ વાઈસરોય-નાયબમુખા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા રત્નસિંહ સં. ૧૭૮૬ થી સં. ૧૭૯૩ સુધી અમલ ચલાવ્યો, આ વખતે સમસ્ત હિંદમાં અશાંતિ ને અચ્ચવચ્ચા હતી. મરાઠાઓ પોતાના સરદાર બહોલ દામડેની સરદારી નીચે ચૂલરાત ઉપર ચઢી આગ્રા ત્યારે રત્નસિંહને પોતાના નવા હોદ્દાપર રહેવાનું મુશ્કેલ થઈ ગયું છતાં તે નાયબ મુખા અસાધારણ ખર્ચથી આવંતા હુમલા પાછા કાઢતા હતા. વિરમગામનો ભાવસિંહ હેરાનગતી આપતો તેને પકડવા મઠિ જવાન-મઠિખાનને સં. ૧૭૮૦ માં રત્નસિંહે હુકમ કરવાં તેણે તેને પકડ્યો પણ પછી તેને છાડી દેવા પડ્યો. સં. ૧૭૮૦ માં મરાઠાઓએ વડોદરા લીધું. ત્યાંના મુખા શેરખાન બાબીએ રત્નસિંહની મદદ માગતાં ખંભાતના મુખા મોમિનખાનને તેની કુમ્મિ મોકલ્યા પણ મદાદલ ગાયકવાડે આ બહુ લઈ શેરખાનને હરાવ્યો ને મોમિનખાન પાછો ખંભાત ગયો. ગાયકવાડે વડોદરા સર કર્યું. આજ વર્ષમાં પેટલાદના સૂબા ધનરૂપ બંડારી મરણ પામ્યા ને શાંતિ-દાસ રોહા પૌત્ર ખુશાલચંદ રોહા (આં) શાંતિદાસ રોહા સં. ૧૯૬૪ માં સરપુરમાં પાર્શ્વનાથ મંદિર ક્યું હતું ને જેને તે વખતના ચૂલરાતના મુખા ઔરંગજીએ તોડી ત્યાં સં. ૧૭૦૦ માં મસીદ બંધાવી હતી તે પછી તે મંદિરને રાહજાંબંધે પાછું બંધાવી આપ્યું હતું.) ને અમદાવાદથી બંડારીની કક્ષા થતાં ચાકી જતું પડ્યું હતું. (આ ખુશાલચંદ સં. ૧૮૦૪ માં મરણ પામ્યા. જુઓ મારી લેન એલિહાસિક રાસમાલા ભાગ ૧ હો પ્રસ્તાવના પૃ. ૮ થી ૧૦.) સં. ૧૭૬૬ માં રત્નસિંહને ધોલકાની મુખાલીરી આપાઈ. વિરમગામની સોદરાજખાનને આપાઈ. આ બીજા ચાલ રત્નસિંહને ન ગમતાં તે અત્તયસિંહને અપાવી. પછી લગાઈ થઈ ને સોદરાજખાન ધવાયો ને મરણ પામ્યો. રત્નસિંહ પર એક ઘોડેસ્વારે ખૂન કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં તેને પકડી મારી નાંખવામાં આવ્યો. રત્નસિંહ થયેલા ધાપી બે મહીને સાજો થયો. વીરમગામના ભાવસિંહે મરાઠા સાથે મળી તેમને ગ્રામ રીતે ગામમાં બોલાવ્યા. દામાજીએ મારવાડી અધિકારીને કાઢી મૂક્યા ને રંગોળીને ચાં રાખી પોતે સોદરા તરફ જતાં વરમાં રત્નસિંહ બંડારી સામે ધર્યો, ને રંગોળી વીરમગામ લાંબી મૂક્યો. મરાઠા એનો સામાન ધર્યો કબજે કર્યો ને પછી વીરમગામને ધરો પાડ્યો. આ સામે યુક્તિ કરી મરાઠાએ પ્રતાપરાયને અમદાવાદ ધરો પાડવા મોકલ્યો. આપી બંડારીને વીર-મગામની ધરો તલ અમદાવાદ જવું પડ્યું સં. ૧૭૬૩ અદમદયાદ મુલવાને અત્તયસિંહ પારોથી લઈ મોમિન-

પાસે આવી ધર્મચર્યા કરતો હતો. તેને ગુરૂએ ચર્યામાં
જીવ્યો. આણંદરામે ગુરૂની પ્રશંસા કરતાં રત્નસિંહ
ભંડારીએ ગુરૂ પાસે આવી વંદના કરી; સાર પછી
ત્યાં મૃગી ઉપદ્રવ-રોગચાળો ચાલ્યો. તે ભંડારીની
અને મહાજનની વિનંતિથી ગુરૂએ શમાવ્યો. ત્યાર
પછી રણકુંજીએ સંન્યસ લાવી ભંડારી સાથે યુદ્ધના
પરકાર કર્યો. ગુરૂએ બેઢિકર રહેવા ભંડારીને કહ્યું.
યુદ્ધમાં ભંડારી જીત્યો. ધોલકાવાસી જયચંદ શેઠે
એક વિષજી યોગીને ગુરૂ પાસે આણ્યો, તેને ગુરૂએ
જૈન બનાવ્યો. સં. ૧૭૬૫ માં પાલીતાણા અને સં.
૧૭૬૬ માં અને સં. ૧૭૬૭ માં નવાનગર ૧૨ ગુરૂ
રહ્યા, ને ત્યાં હુંદકને જીત્યા. નવાનગરમાં ચાલ્યો લેખ્યાં
હતાં ને પૂજા બંધ થઈ હતી તેનું નિવારણ કરી કરી

ખાતે ચલસતની સુભાગીરી આપી. અસ્યસિંહે ભંડારીને
મોખાનખાતે રાખી થતાં અટકાવવા કહ્યું. મોખાનખાતે
અમદાવાદ ગયું. ભંડારીએ જાણે જાણ્યાં કર્યાં.
આખરે દામીજી ને મોખાનખાતે જાણે જાણ્યાં કર્યાં.
સહાઈ થઈ મોખાનખાતે જાણે જાણ્યાં કર્યાં. ભંડારીને આપી
સ્વાતી કર્યો ને પોતે સુભાગીરી લીધી. સં. ૧૮૦૧ માં
વીકાનેરનો રાજા મરજી પામતાં બે હકદાર જાણ્યાં. એકે
લાલી લીધી બીજે અસ્યસિંહ પાસે જતાં તેણે સહાય
આપવા કબજા કર્યું. ભંડારીને સેનાપતિપદ આપી સાથે
લડવા નીકળ્યાં. સં. ૧૮૦૩ માં ચંદસાજી પાસે ખૂન-
ખાર લડાઈ થઈ. વીકાનેરના લોકોએ આખરે જીતે કહ્યું. ભંડારી
જીત્યા નહિ ને પોતાને આંખમાં બાજુ વાળ્યું જતાં લડ્યાં.
આખરે જીત્યું કે પોતાના સાથી જોઈ છે ને ફાંવવાનો દાવ
નથી એટલે પોતા હકવાનો હુકમ આપ્યો. આમ હકતાં
એક વીકાનેરી ભાલાદારે હુમલો કર્યો અને રત્નસિંહ
ભંડારી વીરતાથી મરજી પામ્યો. (શ્રીયુત્તમ ઉમરાવસિંહ
રાંઠાના લેખપરથી.)

આટલો લાંબો પરિચય કરાવવાનું કારણ એ-છે કે
આ વખતે ચલસતની કેવી અસાંત સ્થિતિ હતી તેનું
હિંદુસ્તાન યાત્રા.

૧૧-નવાનગર તે કાઠિયાવાડનું ભનમનગર. ત્યાં દેવ-
ચંદ્રજીએ સં. ૧૭૬૬ ના કાર્તિક સુદ ૫ માં જૈન જ્ઞાન-
સાર પર વીકા નામે સ્નાનમંજરી કરી. અષ્ટ પ્રવચન
માતાની સહાય પછી લાંબા રહી નવાનગરના આદિ
જિનપર સ્તવન (૨-૬૧૬) રચ્યું છે તેમાં 'શેઠ વિહાર'
ના આદી ધરનો ઉલ્લેખ છે.

સ્થાપ્યાં. ત્યાંથી યડધરીમાં ત્યાંના ઠાકુરને પ્રતિજોષ્યો.
ત્યાંથી ફરી પાલીતાણે અને ફરી નવાનગરમાં ગયા.

૬. પછી સં. ૧૮૦૨ માં—૧૮૦૩ માં રાણા-
વાવ રહ્યા. ત્યાંના અધીશને (રાણાને) ભગદર રોગ
હતો તે ટાળ્યો. સં. ૧૮૦૪ માં ભાવનગર આવી
હુંદક મેતા ઠાકરસીને મૂર્તિપૂજક કર્યો અને ત્યાંના
રાજાને જૈન ધર્મ પ્રત્યે પ્રીતિવાન બનાવ્યો [આ રાજાનું
નામ ભાવસિંહજી હતું કે જેણે પોતાના નામ પરથી
ભાવનગર સ્થાપ્યું હતું].

(આ વાત અન્ય સ્થળેથી સાખીત થાય છે.) ૧૨

૧૨-સં. ૧૮૧૦ આ સંધ નીકળ્યો. હતો તેમ દેવ-
વિહાર શાસકાર કહે છે ત્યારે દેવચંદ્રજી પોતે સિદ્ધાચલ
સ્તવનમાં ચોખ્ખું કહે છે કે સં. ૧૮૦૪ ના માગસાર-શુદ્ધ
૧૩ ને દિને સુરતથી તે સંધ કચરા કોઠાએ કાઢ્યો હતો—
સંવત અઠાર ચોગસર વરસે, સિત મૃગસર તેરસીયે
શ્રી સુરતથી ભક્તિ હરખી, સંધ સહિત ઉલ્લસીયે
કચરા કોઠા જિનવર ભક્તિ, રૂપચંદ (શુભવંત) જીજીએ,
શ્રી સંધને પ્રભુજી બેઠાયા, જગપતિ પ્રથમ જિનપૂજક.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાગ ૨. પૃ. ૬૧૭

દેવચંદ્રજીના શિષ્ય મતિરતે સિદ્ધાચલ તીર્થયાત્રા એ
નામની પદ્યકૃતિ પાંચ લાખમાં રચી છે તેમાં તે આ કચરા
કોઠાના સંધની આખી વિગત આપે છે. રચ્યા સંવત
આષલ નથી તેમ સંધ નીકળ્યાનો સંવત આષલ નથી
પણ તેની મિતિ કાર્તિક-શુદ્ધ ૧૩ મંગલ. આપે છે. ને
ઉપર માગસાર શુદ્ધ ૧૩ આપી છે. આમાં વિગત એ છે કે

“મૂળ પાઠાણના રહીશ અને રજજશાના કુલમાં થયેલા
રૂઢસાખીય શ્રીમાત્રી કચરા કોઠાં એમ પોતે ત્રણ લાઈ
સહિત સુરત, આણ્યા, તેણે રાજજન્યો (કાર્તિક સુ. ૧૩
ને દિને સંવત આપ્યો નથી) કાઢ્યાં. રૂપચંદ નામના શેઠ
પણ સંધની તરીકે જોડાયા. હુંગસ (હુંગસ) આવી ત્યાંથી
ભાવનગર આણ્યા કે ત્યારે ભાવસિંહજી (કે જેમણે સં.
૧૭૭૬ ના વેશાખ શુદ્ધ ૩ ને દિને ભાવનગર વસાવ્યું હતું
અને જેઓ ૬૧ વર્ષ સુધી સ્વતંત્રપણે રાજ્યં કરી સં.
૧૮૨૦ માં સ્વર્ગસ્થ થયા) રાજ્ય કરતા હતા; તેમણે
ચાંચીઆને જોર કરી જગત જોડી કરી સમુદ્રને નિકળ્યું
અને વેપારીઓને આળાદ કર્યા હતા. આ સંધને ભાવન-
ગરના સંધપતિ કુંઅરજી શેઠે ખાન આપ્યું. તેમાંના મંદિ-
રામાં સંધપતિએ પૂજા કરી. રાજજીને સાથે આવવા
વિનંતિ કરી ને રાજજી તે માટે ચોડીદાર વગેરે માંડેલું

૭. ત્યાંથી તેજ વર્ષમાં પાલીતાણા જઈ ત્યાંનો

લાગત ખર્ચ માંગ્યું; કચરાશાહે દસ્તુર માફક દેવા કબજ્જી એટલે રાણાજી લશ્કર સાથે સંઘ લેવા નીકળ્યા (કાર્તિક વદિ ૧૩). ચોથે દિન વરતેજ, પછી કનારે આઘા. સાથે ઉત્તમવિજય પંચાસ, ચોગવિમલ તપસ્વી, ખરતરચ્ચી દેવચંદ્રજી (આપણા ચરિત્રનાયક) હતા. પાલીતાણાના રાત્રી પૃથ્વીરાજજીના કુંવર સામા આઘ્યા કે જેને સંઘનીએ પહેરામણી કરી. કુંવરશ્રી નવધન સંઘ સાથે ગારી-યાધર સુધી આઘ્યા. ને માગદાર સુદિ તેરસ દિને શત્રુ-જયની યાત્રા કરી. પછી પાલીતાણા આઘ્યા ત્યાં 'વિધિ ઉપદેશક શ્રુત જલધિ દેવચંદ્ર ચુરસય, સંવેગી જિનમા-રગી ઉત્તમવિજય સહાય'—દેવચંદ્રજી ને ઉત્તમવિજય હતા એટલે ખંભાતથી છવણસાહ સંઘવી સંઘ લઈ આઘ્યા. વેળાવળ પાછલુથી રામચંદ્રસા, દક્ષિણથી મેસર ગામને સંઘ લઈ ગલાલસા એમ અનેક સંઘો તે તેના સંઘપતિ સહિત આઘ્યા. સરતથી વિધિપક્ષ (અંચલ ગચ્છના) ઉદયસાગરસુરિ (મુળ નવાનગરના શા કલ્યાણજી અને ભાર્યો જયવંતીના ઉદયચંદ્ર નામે પુત્ર જન્મ સં. ૧૭૧૩ દીક્ષા સં. ૧૭૭૭, આચાર્યપદ સં. ૧૭૬૭, સ્વર્જવાસ સં. ૧૮૨૬ આશો સુ. ૨ સુરતમાં.) આઘ્યા. તપાગચ્છના પાઠક સુમતિવિજય એમ અનેક યતિઓ અને ચતુર્વિધ સંઘ મળ્યો. શાસ્ર સુદિ ૧૩ દિને ઇદ્રમાલનો ઉત્સવ થયો. આ પ્રમાણે યાત્રા સફલ થઈ. આઘ્યાં જણાવેલા ઉદય-સાગરસુરિએ સં. ૧૮૦૪ ના (અબ્દિખાખ્તેદમિતે) ના ચોપ સુદિ ૧૫ ને રોમવારને દિવસે 'સ્નાત્રપંચાશિકા' નામનો ગ્રંથ સુરાષ્ટ્રના પાલીતાણામાંજ રચ્યો તેમાં આ સંઘનાં સંઘપતિ 'દેવચંદ્રભક્ત કીકાના પુત્ર કચરાજી કાદેલા સંપતી સાથે યાત્રા કરતાં જિનરાજની લક્ષ્મિને મળે આ ગ્રંથ રચ્યો છે' એવું સ્પષ્ટ જણાવેલું છે. (જુઓ પીટરનને ખીજે રીપોર્ટ પૃ. ૨૩૯)—આથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે સંપતી કચરા કીકાએ આ સંઘ ૧૮૦૪ માં કાઢ્યો હતો.—'કચરા કીકાએ પાલીતાણાના સંગા ઘણી વખત કાઢ્યાહ' હતાં હતાં રતવનો તમા ચરિત્રા પરથી જણાય છે અને તેમાં ત્રણ પાર પ્રસંગો મારા નવિવામાં પણ આઘ્યાં છે એમાં સં. ૧૮૦૪ માં શ્રીમદ્ સંઘ સાથે પાલીતાણે ગયા હોય અને સં. ૧૮૧૦ માં ફરી ગયા હોય એ ખનવા એવ છે. તેમાં અચલવિત જેવું કહ્યુંએ નથી." એમ તા. મોહનલાલ હીમચંદ પઝીલ પારસાવાળા જણાવે છે.

અઘ્યાનાં જાવનગરમાં જનન પ્રાસાદમાં દિવાલી દિને ધોરજિનવર નિર્વાણ રચો દેવચંદ્રજીએ પદે કહ્યું: (૨-૪૮૬)

મુળી. નામનો રોગખ્યાલો દૂર કર્યો. સં. ૧૮૦૫ અને ૧૮૦૬ માં લીંબડી રહી ત્યાંના આગેવાન શેકોને શાસ્ત્રાભ્યાસ કરાવ્યો. લીંબડી ધાંગધ્રા અને ચૂપ એમ ત્રણ સ્થળોએ મિષ્ટ પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (આ ત્રણે કાઠિ-યાવાડનાં શહેરોમાંનાં મંદિરો તપાસી તેમાંની પ્રતિમાના પ્રતિષ્ઠા લેખો લેવા થટે છે.) ધાંગધ્રામાં સુખાનંદજી મળ્યા હતા. સં. ૧૮૦૮ માં ગૂજરાતથી શત્રુંજયમાં જહુ દ્રવ્ય ખચીરી પૂળ અર્ચો કરાવી. સં. ૧૮૦૯ અને ૧૮૧૦ માં ગૂજરાતમાં ચોમાસાં ગાળ્યાં. સં. ૧૮૧૦ માં કચરાશાહે શત્રુંજયનો સંઘ કાઢ્યો તે સાથે દેવચંદ્રજી પધાર્યા અને શત્રુંજયપર સાડ હજાર દ્રવ્ય ખર્ચી જિનવિજયની પ્રતિષ્ઠા કરી^{૧૩} સં. ૧૮૧૧ માં લીંબડીમાં પ્રતિષ્ઠા કરી અને વડવાણમાં હુંક શ્રાવકને ભુઝાવ્યા. ને ત્યાં તેથી ઘણાં ચૈત્ય થયાં. દેવચંદ્રજીના શિષ્ય મનરૂપજી અને તર્કશાસ્ત્રના અભ્યાસી વિજયચંદ હતા. મનરૂપજીના શિષ્ય વકરુંજી અને રાયચંદજી હતા. સં. ૧૮૧૨ માં ચુર રાજનગર આઘ્યા. ગચ્છનાયકને તેમની મહોત્સવ કર્યા. દેવ ચંદ્રજીને ગચ્છપતિએ (આ જિનસાસ સુરિ હોવા થટે) વાયક પદ આપ્યું.

૮. દેવચંદ્રજી ઉત્તમ વ્યાખ્યાન તત્ત્વતાનમય આપતાં હતાં. તેમણે શ્વેતાંબરીય હરિભદ્ર સુરિ તથા પથોપિજય વાયકકૃત ગ્રંથોના અભ્યાસ કરવા ઉપ-રાંત દિગંબરીય શાસ્ત્ર-ગોમદસારાદિ વાંચ્યાં હતાં, અને ગૂજરાત ઉપરાંત મુલતાન, વીકાનેરમાં પણ ચોમાસાં કર્યાં હતાં. તેમણે નવા ગ્રંથ દીકા સહીત કર્યો તેનાં નામ—દેશનાસાર (અપ્રકટ), નયચક, જાનસાર અષ્ટક પર ગં. દીકા, કેમગ્રંથપર દીકા

૧૩-આ સંબંધી એક લેખ શત્રુંજયપર હાથીપોળ તરફ જતાં દક્ષિણે આવેલા દેવાલયમાં (વિમળવસ્ત્રી ચિસ્ત્રસ પૃ. ૨૦૭ નં. ૨૮૫ જુલુલર સંગ્રહ) મળી આવે છે તેને સાર આ પ્રમાણે છે:—

"સંવત્ ૧૮૧૦ માદ સુદિ ૧૩, મંજવતાર સંપદી ક્વસા કીકા પિયેરે આખા કુટુંબે સુમતિનાયની પ્રતિમા અર્પણ કરી; સર્વ સુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી."

—શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રા. જ્ઞ. સે. સંગ્રહ તા. ૨ મ્હરસોલન પૃ. ૫૨.

ગેરે. આ દેવચંદ્ર અમદાવાદમાં દોઢીવાગમાં બેસાડતા હતા, ત્યાં એક દિન વાયુપ્રકોપથી વમનાદિ આધિ થતાં નિજ શિષ્યોને બોલાવી શિક્ષા આપી કે “સુરિજની આજ્ઞા વહેજે, સમયાનુસારે વિચરજે, પણ પ્રમાણે સોડ તાણી સંધની આજ્ઞા ધરજે.” આ વખતે શિષ્યોમાં મુખ્ય મનરૂપજી ને તેના શિષ્ય રાયચંદ્રજી, વળી બીજા શિષ્ય વિજયચંદ્રજી ને તેના શિષ્ય રૂપચંદ્રજી, તેમજ સસાયંદ્રજી વગેરે હાજર હતા. પછી દરવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયન એ સૂત્રોનાં અધ્યયન સાંભળતાં અરિહંતનું ધ્યાન ધરતાં સં. ૧૮૧૨ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાને દિને રાત એક પ્રહરે જતાં દેવચંદ્રજી દેવમતિ પામ્યા. પાછળ ઉત્સવથી માંડવી કરી ઘણું દ્રવ્ય દાનાર્થે ખર્ચી સર્વ શ્રાવકોએ મળી રાખેને દાહ દીધો.”

૯ રાસકર્તા કહે છે કે તેઓ ‘આસન્નસિદ્ધ હતા, ને અનુમાને જો દરેક ભવમાં આરંભમાં ભાવથી કર્મોના ધ્વંસ કરવા રહી ધર્મ યૌવનમાં જીવન સતત ગાળશે તો સાત આંક ભવે સિદ્ધિને વરશે.’ વળી તે કહે છે કે ‘તેમના મસ્તકમાં મણિ હતી તે હાથ આવી નહિ. મહાજને દાહરથળે સ્તૂપ કરાવી પાદુકા પ્રતિષ્ઠિત કરી. (આ માટે વિશેષ બારીક શોધખોળ કરવાની જરૂર છે.) ત્યાર પછી થોડા દિવસે મનરૂપજી સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમના શિષ્ય રાયચંદ્રજી રજા કે જે યુરૂ પ્રમાણે વર્તન રાખી યુરૂનું ધ્યાન ધરતા હતા. તેમણે કર્તાને યુરૂની સ્તવના કરવા કહ્યું તેથી તેણે આ સં. ૧૮૨૫ આસો સુદ ૮ રવિવારે દેવવિલાસ રાસ રચી પૂર્ણ કર્યો.”

૧૦ વિશેષમાં કર્તા આ રાસના પ્રારંભમાં જ દેવચંદ્રજીમાં ૨૨ ગુણો જણાવે છે તે તેંધવા લાયક છે:— ૧ સત્યવક્તા ૨ સુદ્ધિમાન ૩ જ્ઞાનવંત, ૪ શાસ્ત્રધ્યાની, ૫ નિષ્કપટી, ૬ અહોધી, ૭ નિરંદકારી, ૮ સૂત્ર નિપુણ (આગમ, કર્મત્રય, કર્મ પ્રકૃતિ આદિમાં નિપુણતા), ૯ અન્ય સકલ શાસ્ત્રના પારંગમી (અલંકાર, કૌમુદી, ભાષ્ય, ૧૮ કોપ, સકળ ભાષા, પિંગલ, નૈપધાદિ કાવ્યો, સ્વરોધ્ય, જ્યોતિષ, સિદ્ધાન્ત, ન્યાય-શાસ્ત્ર, સાહિત્યશાસ્ત્રાદિ સ્વપર શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ). ૧૦

દાનેશ્વરી (દીનપર ઉપકાર કરનારા), ૨૧ વિદ્યાના દાનની શાળાપર પ્રેમી (અનેક ગચ્છના, મુનિઓને વિદ્યાદાન દેનાર તેમજ અન્ય ધર્મને વિદ્યા શિખવનાર) ૧૨ પુસ્તકસંગ્રાહક ૧૩ વાયકપદપ્રાપ્ત, ૧૪ વાદીજીવક, ૧૫ નૂતન ચૈત્યકારક, ૧૬ વચનાતિશયવાળા (તેથી ધર્મસ્થાને દ્રવ્ય ખચીવનાર), ૧૭ રાજેન્દ્રપ્રધાનપૂજિત, ૧૮ મારિ ઉપદ્રવ નાશક, ૧૯ સુવિખ્યાત, ૨૦ ક્રિયોદ્ધારક, ૨૧ મસ્તકમાં મણિમારક અને ૨૨ પ્રભાવક.” આમાંનાં ઘણાંક વિશેષણો પ્રાયઃ યોગ્ય અને સાર્યક ગણી શકાય. હવે આપણે સ્વર્તન રીતે દેવચંદ્રજી સંબંધી જૂદી જૂદી હકીકતો જૂદી જૂદી દૃષ્ટિથી જોઈશું.

યુરૂપરંપરા:—

૧૧. તેઓ ખરતર ગચ્છમાં થયા હતા. તે ગચ્છમાં ૬૧ મી પાટે જિનચંદ્ર સૂરિ થયા કે જેઓ સમ્રાટ અકબરના સમયમાં થયા ને જેમણે તે સમ્રાટપર પોતાનો પ્રભાવ પાડી તેની પાસેથી ‘યુગપ્રધાન’ ખિરદ મેળવ્યું હતું (જુઓ મારો નિબંધ નામે ‘કવિવર સમયસુંદર’ જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ ૨, અંક ૩-૪ તથા અગાઉની નં. ૨ની પુટનોટ) તેમનાથી માંડીને દેવચંદ્રજી પોતાની યુરૂપરંપરા આપે છે. આ જિનચંદ્ર સૂરિનું નામે પ્રમાણે પોતે વર્ણન કરે છે:— તેણે ઘણે જાતો યુગમળિરત્નાકરે મહાભાગ્ય: । કલિકાલપંકમમગ્ગોક્ષોકાગ્નિસ્તારણે ધોર: ॥ શ્રોમજ્જિનવત્રાંજ્ઞ સુરિ નૈવ્યાર્કદોષિતિમ્રતાપ: । તરયાવ્રદાતસંભ્યા ગણ્યતે નો સુરાધોષૈ: ॥ (જ્ઞાનમંજરી પ્રથમી પૃ. ૪૨૧. ભા. ૧ લો.)

૧૨. તેના શિષ્ય પુણ્યપ્રધાન ઉપાધ્યાય થયા— તેના શિષ્ય સુમતિસાગર—સુમતિસાર ‘વિદ્યાવિચારદ’ થયા, તેમના સાહુરંગજી અને તેમના શિષ્ય રાજસા(ગ)રજી ‘શ્રી જિન વચનનું મુખ્ય સારતત્ત્વ તેમાં પ્રવીણ’ (વિચારસાર પ્રકરણ પ્રથમી), ‘સુવિદિત કહેતાં પંચાંગી પ્રમાણ, રતનવધીની હેતુ કેતાં કારણ એકલી જેહની સમાચારી-એહવો જે ખરતર ગચ્છ તે મધ્યે વર કહેતાં પ્રધાન, સર્વશાસ્ત્રનિપુણ, મર-સ્થળ નિગે અનેક જિન ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠાકારક, આતરયા-

દ્વાર પ્રમુખ મંથેના કરતાં એવા મહોપાધ્યાય' (ગૂણરાત્રી ચોવીસીના સ્વોપપન્ન બાલાવખોધના અંતમાં), 'આવશ્યકોદારાદિ સદ્ધર્મ્ય કરણ, અનેક ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત અનેક જિન બિઆલય જેણે કરેલ છે એવા' (વિચારસાર પ્રકરણ દીકા), 'સ્વર્ગ દર્શનશાસ્ત્રાર્થે તત્ત્વદેશન તત્પર એવા સુપાટક' (જ્ઞાન-મંજરી પ્રશસ્તિ) થયા; તેમના શિષ્ય 'પરમોત્તમ પાટક, જ્ઞાનાગમ રહસ્યાર્થદાયક ચુલુનામક' (જ્ઞાન-મંજરી પ્રશસ્તિ), 'ન્યાયાદિક મંથાધ્યાપક જેણે સાઠ વર્ષ પર્વત જિજ્ઞાસના રસ તથા શોકગત તથાને સંવેગ વૃત્તિ ધરી એવા' (ચોવીસીના બાલાવખોધ) જ્ઞાનધર્મ ઉપાધ્યાય થયા, તેમના શિષ્ય 'રૂઝામચના ધણી, સુખના દેવાવાલા, એહવા તથા જેણે શ્રી યતુંજય તીર્થે ઉપર શિવા સોમણકૃત ચોમુખની અનેક બિંબ પ્રતિષ્ઠા કરી તથા પાંચ પાંડવના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી, શ્રી રાજનગરે સહસ્ત્રલ્પા પાર્શ્વ-નુતી પ્રતિષ્ઠા કરી એહવા' (ચોવીસીના સ્વોપપન્ન) એટલે કે 'શ્રી યતુંજયે સમવસરણ મેદ પ્રમુખ અનેક ચૈત્ય શ્રી રાજનગરે સહસ્ત્રલ્પાદિ અનેક સત્તીર્થની પ્રતિષ્ઠા કરી જેણે આત્મસાદૃશ્ય કર્યું છે એવા' (વિચારસાર પ્રકરણ દીકા)—એટલે કે:—

‘વેન શયુંજયે, તીર્થે કુંચુનાવાર્હત્ત: પુનઃ
 ચૈત્યે સમવસરણે મત્તિષ્ઠા વિહિતા ઘરા: ॥
 ચતુર્મુલે સોમજીતા કૃતે ય: પૂર્ણતઃ વ્યધાત્ ॥
 પ્રતિષ્ઠાં નૈકવિધાનાં ચક્રે સિદ્ધાચલે ગિરી ॥
 ભદ્રમ્મદાવાદ મધ્યે સદ્બ્રજનાગનેકવિધાનાં ॥
 ચૈત્યાનાં ચ પ્રતિષ્ઠાં ચકાર યો પ્રમૈવૃદ્ધયે ॥
 —જ્ઞાનમંજરી પ્રશસ્તિ.

એ જેણે કર્યું છે એવા મહાપુણ્ય કર્મ સંસા-
 નમાં ઉઠત એવા દીપચંદ્ર પાટક ઉપાધ્યાય થયા,
 અને તેહના ‘અધ્યાત્મ તત્ત્વરસના સ્વાદન રસિક,
 જિનાગમના અભ્યાસથી જેણે જિનારા રત્નિ પ્રાપ્ત
 કરી છે એવા’ (વિચારસાર પ્રકરણ દીકાને અંતે),
 ‘સંવેગ પક્ષી’ (વિચારસાર પ્રશસ્તિ), ‘ધીમાન’ વિને-
 ય-શિષ્ય દેવચંદ્ર ગણિ-પંડિત થયા.

૧૩. દેવચંદ્રએ ત્રણ ઠેકાણે પોતાના યુર તરીકે

રાજહંસ ગણિ (યુર પરંપરામાં જ્ઞાન-ધર્મ પક્ષી)
 જણાવ્યા છે અને તે જણાવતાં દીપચંદ્રજીનો ઉલ્લેખ
 કર્યો નથી. જેમકે:—

રાજહંસ સહયુર સુપસાયે, મુઝ મન મુખનિત પાવેજ;
 એક સુધંય રમ્યો શુલ બાવે, બહુતાં અતિ
 સુખ પાવેજ.

—ધ્યાન દીપિકા યતુબદી ૧-૫૭૯

સુચવાયગા ગુણજ્ઞા, નાગધમ્મા સુનાળ
 ધમ્મવરા ॥

નિવર્હણવિસપુજ્જા, રાજહંસા ગણિવ્વરા
 ॥ ૧૭૩ ॥

—કર્મકલ્પેવ પ્રકરણ ૧-૬૬૨

રાજહંસ સહયુર સુપાયે, દેવચંદ્ર શુલ ગાયજ;
 ભવિક્ષણ જે ભાવના ભાવે, તેહ અમિત મુખ પાવજ.

—સાધુની પંચ ભાવના ૨-૬૬૨

૧૪. આ પરથી કાંતો એમ ધારી રાખ્યું કે
 પ્રથમના કાલમાં પોતે આ ત્રણે કૃતિઓ બનાવી
 હોય તે તે વખતે રાજહંસ નામના ગણિ પાસે પોતે
 અભ્યાસ કર્યો હોય એટલે કે પોતાના વિદ્યાચર હોય
 (દીક્ષા યુર તો દેવવિદ્યાસ પ્રમાણે રાજસા(ગર) હતો)
 અને પક્ષી પોતે દીપચંદ્રની આસામાં રહી તેમને યુર
 સ્વીકાર્યો હોય, અને કાંતો રાજહંસ ગણિ અને દીપ-
 ચંદ્ર બંને એક જ હોય અને પહેલાં રાજહંસ નામ
 હોય તે પાછળથી દીપચંદ્ર નામ થયું હોય, બીજો
 વિકલ્પ વધારે સંભવિત લાગે છે.

૧૫. દેવવિદ્યાસમાં જણાવેલ દીક્ષા નામ નામે
 રાજવિમલ તો દેવચંદ્રએ પોતે પોતાને મારે ક્યાંય
 પણ વાપર્યું જણાતું નથી.

શિષ્યો:—

૧૬. પોતાના શિષ્યો પૈકી કેટલાક મારે જ્ઞાન-
 મંજરી નામની દીકા રચી એમ તેની છેવટની પ્રશ-
 સ્તિમાં કહેણ છે તે આ પ્રમાણે.

મતિરત્ન રાજલભાયા: ચુતાભ્યાસપરાયણઃ ॥
 જ્ઞાનાત્કુશલસત્રાજ્ઞમમોદ શિષ્યાવયોધાય ॥

એ પરથી મતિરત્ન, રાજલાભ, જ્ઞાનકુશલ અને
 રાજમનોદ એ નામના તેમને શિષ્યો હતા. મતિરત્ને

કાવ્ય કર્યું હોત-તો જે અનેક ભાવો સામાન્ય રીતે તેમાં ઉપસ્થિત થાય તેને વિકસાવવા-પ્રવૃદ્ધ કરવા જે વાણીનો ઉપયોગ થાત તે પરથી તેમનું ગ્રંથ-રસભર્યું કવિત્વ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકત; પણ તેમનો અધ્યાત્મરસિક સ્વભાવ આખ્યાનમાં રસ લઇ નથી શકે. છતાં એની છુટી છુટી કૃતિઓ છે કે જેમાં એવા પ્રસંગો આવ્યા છે કે જેમાં પોતાની ઉર્મિએનો મનોરમ આલિંગન થયો છે. તેમણે તો નીચેનાં સુકવિ. કુકવિનાં અધ્યાત્મરસિક જનારસીદાસ કવિથીએ આપેલાં છે. તે ખાસ લક્ષમાં રાખ્યા જણાય છે.

સુકવિનાં લક્ષણ જનારસીદાસજી પોતાના સમ-યસારમાં આ પ્રમાણે જણાવે છે:—

‘અળ કહું કહું જ્યારેય બાની, સુકવિ કુકવિ કયા કહાની,
પ્રથમથી સુકવિ કહાવે સોઇ, પરમાર્ય રસ વશે બેઠી,
કવિત્વ બાત હીએ નહિ આને, શરૂ પરંપરા રીત વજાને,
સંવાર્ય શેરી નહિ છડે, મુખવાદસોં પ્રીત ન મ’ડે.

છંદ શબ્દ અક્ષર અર્થ, કહે સિદ્ધાંત પ્રમાણ,
જે ઇદવિધિ રચના રચે, સો લે કવિ સુલભ.

ત્યારપછીજ કુકવિનાં લક્ષણ તેઓ આ પ્રમાણે કહે છે:—

અળ સુતુ કુકવિ કહોં હે નેસ, અપરાધિ હિય અંધ અનેસા,
મુખા ભાવ રસ વશે ચિત્તરોં, નહ ઉકતિ જે હપને ચિત્તરોં,
ખ્યાતિ લાભ પૂલ મન આને, પરમાર્ય પથ બેઠ ન બને,
બાની હવ એક કરિ પડે, ભડો ચિત્ત જડ અંધ ન રહે.
બાની લીન બચો જન ટોચે, બાની મમતા ત્યાગિ ન બોલે,
હે બનાદિ બાની જનમાંહિ, કુકવિ બાત ચંદ સમુદે નાંદિ.

હવે સુકવિ-કુકવિ બંને અંશો તેઓ સમજાવે છે કે:—

મિથ્યામતિ કુકવિ જે પ્રાણી, મિથ્યાતિનપ્રાણિત વાણી,
મિથ્યામતિ સુકવિ જે દોષ, વચન પ્રમાણે કરે સખ કોષ,
વચન પ્રમાણ કરે સુકવિ, પુરૂષ હિયે પરમાણ,
ટોડ અંગ પ્રમાણ જે, સોદે સદન સુલભ.

૨૩. શ્રી ગૌતમ, શ્રી મહાવીર પ્રભુના પદ દિગ્ધ
—મુખ્ય ગણધર દના. પ્રભુ ઉપર અતિ રાગ-પ્રસન્ન
રાગ દતો. પ્રભુએ નિર્વાણ યતાપદેવ્યાં ગૌતમને બીજે
સ્થળે મોકલ્યા; પ્રભુનું નિર્વાણ યતાં ગૌતમને આ-
પાત લાગ્યો. આ ગૌતમવિધાપ દેવચંદ્રક વીર

જિનવર નિર્વાણ’ માં કેવો દુઃકમાં આત્મશ્રેણિ
જતાવી મધુરતાથી કહે છે!—

‘હે પ્રભુ! મુજ બાલક ભણિયું રથે ન જણાયું આમ,
મૂઠી રથે મુને વેગશેલ, એ નિપાળ્યોં કામ,
નાથજી મોટો તુજ આધાર.

હવે કુણ સંશય મેટશેલ, કહેશે સુદમ ભાવ,
કાને વાંદિશ ભક્તિરસુલ, કરસુ વિનય સ્વભાવ
—નાથજી.

વીર વિના કેમ ચાલશેલ, મુને આત્મસિદ્ધિ,
વીર આધારે એતકાલ, પામ્યા પૂરણ સમૃદ્ધિ—નાથજી.
છમ ચિંતવતાં ઉપજોલ, વસ્તુ ધર્મ ઉપયોગ,
કરતાં સદુ નિર્મ કાર્યનાલ, પ્રભુ નૈમિત્તિક યોગ
—નાથજી.

ધ્યાનાસંભવ નાથનોલ, તે તો સદા અમંગ,
તિણ પ્રભુ ગુણને જોઇવેલ, જોઇતું આત્મઅંગ
—નાથજી.

આત્મભાસનરમણીય, બેઠે જ્ઞાન પૃથક્ત,
તેહ અબેદે પરિણમ્યોલ, પામ્યો તત્ત્વ એકત્વ—નાથજી.
ધ્યાનલીનગૌતમ પ્રભુલ, ક્ષપકશ્રેણિ આરોહિ,
બનવાતિ સવિ ચૂરિયાંલ, કીધો આત્મ અમોહ
—નાથજી.

ભોકભોકની અસ્તિતાલ, સર્વ ૨૧-૫૨ પર્વાય
તિન કાલના જાણિયાલ, કેવલજ્ઞાન પસાય—નાથજી.
પ્રભુ પ્રભુ કરતાં પ્રભુ થયાલ, શ્રી ગૌતમ મધુરામ,
તત્ત્વણુ ઈદાદિક ભણીલ, એદ વધાર્થ થાય—નાથજી.
૨—૯૦૪ અને ૯૦૫

૨૪. આ કરતાં પણ વિશેષ મોટક અને સ-
ચ્ચિત્ત એક મુદા ‘શ્રી વીર પ્રભુનું સ્તવન’ એ નામના
સ્તવનમાં વીર પ્રભુનો ચિરદ દર્શાવ્યો છે:—
‘મારગદેશક મોક્ષનોરે, કેવલજ્ઞાનનિધાન,
ભાવદ્યાસાગર પ્રભુરે, પરકેપગારી પ્રધાન રે
વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા.

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા, સંધ સકલ આધાર
હવે ઇણ ભરતમાં કોણ કરશે ઉપગાર રે—વીર
નાથ વિદુણે સંધ નધ રે, વીર વિદુણે રે મંધ,
સાથે કોણ આધારથી રે, પરમાર્નદ અંગ રે—વીર

માત વિદુણી બાલ જ્યુ રે, અરહોપરહો અથડાય,
વીર વિદુણી જીવડારે, આકુલબાકુલ થાય રે—વીર૦
મંથપહેલે વીરનો રે, વિરહ તે કેમ ખમાય ?
જો દોડે સુખ ઉપજે રે, તે વિણ કેમ રહેવાય રે—વીર૦
નિયમક ભવસમુદ્રનો રે, ભય-અડવી સતથવાહ,
તે પરમેશ્વર વિણ મહેરે, કેમ વાધે જિતસાદ-રે—વીર૦
વીર થકાં પણ્ય શ્રુતવણી રે, હતો પરમ આધાર,
હવે ઇલાં શ્રુત આધાર છે રે, અહો જિનમુદ્રા

સાર રે—વીર૦

નથુ કાલે સવિ જીવનેરે, આગમથી આણુંદ,
સેવો પ્યાવો ભવિજનારે, જિનપડિમા સુખકંદ-વીર૦
ગણધર આચારજી મુનિ રે, સહુને એણિપરિ સિદ્ધિ,
ભવભવ આગમ-સંગથી રે, દેવચંદ્ર પદ લીધ રે—વીર૦

(૨—૯૧૮)

૨૫. ગજસુકુમાલ મુનિપર એક સ્વાધ્યાય રચી
છે તેમાં તે રાજકુમાર દીક્ષા લઈ પ્યાનમાં કાષો-
તર્સાં કરી સ્થિત હતા ત્યાં તેના મરતક પર ક્રોધાવેશમાં
આવેલા તેમના સસરા સોમિહે સગડી સજગાવી
હતી, છતાં તે પ્યાની મુનિએ હૃદયમાં શેષ પણ્ય
વેરભાવ ન આણતાં. સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી-એ પ્રસંગનું
વર્ણન કવિ આ પ્રમાણે આપે છે:—

‘શિરપર સગડી સોમિહે કરીરે,

સમતાશીલ ગજસુકુમાલ રે,

ક્ષમા-નિરે નહવરાવ્યો આતમા રે,

રથું ઢાડે તેહને એ નવાહ રે—

ધન્ય ધન્ય જો મુનિવર પ્યાને રમ્યા રે.

હૃદનધર્મ તે દાહજો અગનિથી રે,

હું તો પરમ અદ્રાજ અગાહ રે,

જો ઢાડે તે તો માહરો પન નથી રે,

અક્ષય ચિન્મય તત્ત્વપવાહ રે—ધન્ય૦

ક્ષપકચેણિ પ્યાન-આરોહણે રે,

પુદ્ગલ આતમ ભિન્ન સ્વજાન રે,

નિજચુલ્ય અનુભવ વળી એકાગ્રતા રે,

ભજતાં કીધો કર્ત-અભાવ રે—ધન્ય૦

નિર્મલો પ્યાને તત્ત્વ અબેદતા રે,

નિર્વિકલ્પ પ્યાને તદ્દપ રે,

પાતકક્ષેપે નિજ ચુલ્ય ઉલ્લસ્યા રે,
નિર્મલ કેવલદાન અપ્પ રે—ધન્ય૦

થઈ અયોગી શેતેશી કરી રે,

ટાળ્યો સર્વ સયોગીભાવ રે,

આતમ આતમરૂપે પરિણમ્યા રે,

પ્રગટથો પૂરણ વસ્તુ સ્વભાવ રે,

—ધન્ય૦

સદજ અકૃતિમ વળી અસંગતા રે,

નિરૂપચરિત વળી નિર્દૂહ રે,

નિરૂપમ અવ્યામાપ સુખી થયા રે,

શ્રી ગજસુકુમાલ મુનીંદ રે—ધન્ય૦

(૨—૧૦૩૫)

કૃતિઓ:—

૨૬. શ્રી દેવચંદ્રજીની સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, વજ્ર અને
બૂજરાતી ભાષામાં રચેલી સર્વ કૃતિઓ ‘શ્રીમદ્ દેવ-
ચંદ્રજી’ એ નામેથી બે ભાગમાં શ્રી છુદ્ધિસાગરજી
મંથમાંના ગ્રંથોંક ૪૯ અને ૫૩ માં પ્રગટ થયેલ
છે તેથી તેનાં નામોની સૂચિ વગેરેનો અન્ય ઉદ્દેશ્ય
કરવો નિરર્થક છે. છતાં સાથે જણાવી દેવાનું. અન્ય
યોગ્ય લાગે છે કે જીભ ભાગમાં પૃ. ૮૭૩ થી ૮૮૩
માં ત્રાવક ગણ ઉપર ૨૧ પ્રકારી પૂજા છપાઈ છે
તે દેવચંદ્રજીકૃત નથી પણ છેલ્લે પ્રથસ્તિમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે તેના રચનાર જ્ઞાનસાગર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય
(જ્ઞાનકવિતા ?) છે ને તેની રચના (ચુલ્ય યુગ અચલ
ઉદ્ધ—સં. ૧૭૪૩ માં) થઈ છે કે નો સમયે દેવ-
ચંદ્રજીનો જન્મ પણ થયો ન્હોતો; તેજ જીભ
ભાગમાં ત્યાર પછી પૃ. ૮૮૪ થી ૮૯૧ પર પ્રગટ
કરેલી અષ્ટપ્રકારી પૂજા પણ દેવચંદ્રજી કૃત નથી પણ
ઉક્ત જ્ઞાનસાગરજીના શિષ્યનીજ સં. ૧૭૪૩ માં
રચેલી છે (જુઓ પૃ. ૮૮૯ પરના દોહા.)

૨૭. ત્રિશેષમાં એ પણ કહેવું અન્ય પ્રાપ્ત થાય
છે કે પહેલા ભાગમાં પ્રગટ થયેલ વિચારરત્નસારમાં
તો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની અન્યનો હસ્તપ્રતેપ થયો હોય
એવું એક પ્રમાણ ચોક્કસ મળી આવ્યું છે અને તે
એ છે કે તે વિચારરત્નસારના પ્રશ્ન ૨૭૪ ના ઉત્ત-
રમાં પૃ. ૯૦૬ પર ‘ માટે જ્ઞાની કહે છે જો’ એમ

કહી તે જ્ઞાનીનું કાવ્ય નીચેનું ટાંકવામાં આવ્યું છે:-
 'વિષયવાસના ત્યાગો ચેતન, સાચે મારગ લાધેરે
 તપ જપ ક્રિયા દાનાદિક સહુ, ગીચુતિ એક ન આવેરે
 ઇદ્રિયસુખમે' ખૂલ્યું એ મન, વક્ર તુરંગ જ્યું

ધાવેરે. ઇત્યાદિ.'

આ કાવ્ય કયા જ્ઞાનીનું હશે તે શોધતાં આખર
 એ મળી આવ્યું કે તે શ્રી ચિદાનંદજીનું છે કે જેઓ
 દેવચંદ્રજીના પુરાગામી નહિ, પણ હયણાંજ વીસમી
 સદીમાં થયેલા યોગી પુરુષ-કર્પૂરવિજય ઉર્ફે ચિદા-
 નંદજી છે.

દેશીઓ:-

૨૮ પોતાનાં ભાષામાં કરેલાં કાવ્યોમાં પોતાના
 પૂર્વગામી કવિઓની તેમજ ખીજ દેશીઓ લીધી
 છે:-અધ્યાત્મ ગીતામાં લાલ ભમર ગીતાની (કે
 જે ભમર ગીતા વિનયવિજયજીએ રચી છે) રાખી
 છે; ચોવીસીમાં ૧ નિદ્રાદી વેરણુ લુપ્ત રહી.
 ૨ દેખો ગતિ દેવનીરે, ૩ ધનુરા દેહા ૪ બ્ર-
 હ્મચર્ય પદ પૂછ્યે ૫ કડખાની, ૬ હું તુજ આગળ
 થી હું કેસરિયા લાલ, ૭ હો સુંદર તપ સરિયું
 જગ કોઈ નહીં. ૮ શ્રી શ્રેયાંસ જિન અંતરગામી,
 ૯ ચારા મહેલ ઉપર મેઢ જરમે વીજલી હો લાલ,
 ૧૦ આંદર છવ ધાગા ચણુ આંદર (સમયસુંદરજીની
 લેખાલ્પનીસીની) ૧૧ પ્રાણી વાણી જિનતણી, તુમે
 ધારો વિષ મઝારે. (ખીજ પ્રતમાં પાંચે પાંડવ
 પ્રાંદલાં મન મેલારે.) ૧૨ પંચકા નિહાલેરે ખીજ
 જિન તણેરે (આનંદધનજી અજિતસ્તવનની), ૧૩
 દાસ-અરદાસ સીપરે કરેજી (જિનરાજ સુરિજી મહિ
 જિન સ્તવ) ૧૪ લીડી હો પ્રજી લીડી જગ યર
 તુજ (યશોવિજયજીનું અભિનંદન જિન સ્તવ) ૧૫
 સદલ સંસાર અવતાર' એ દું માણું, ૧૬ આંખીયે
 મેં આજ શેનુંને દીકરે (ઉદયરાત) ૧૭ પરગ
 જિજ્ઞેસર, (જિનરાજસુરિ વીર સ્તવ) ૧૮ રામચંદે
 ખાગે ચંપો મોરી રહેરે ૧૯ દેખી કાનીની દોષ કે,
 ધોગે વ્યાપીયોરે (ખીજ પ્રતમાં-કરતાં સેતી પ્રીતિ
 સદ્ દુસી કરે રે) ૨૦ જોવંગડી જોવંગડી સુહેલી
 હો શ્રી શ્રેયાંસનારે. (જિનરાજસુરિનું શ્રેયાંસ જિન

સ્તવ) ૨૧ પીછોતારિ પાવ, ઉમા દોય રાજવીરે,
 ૨૨ પદપ્રભ જિન જપ અગા વસ્યા (યશોવિજ-
 યજીત-પદપ્રભ સ્તવ) ૨૩ અને ૨૪ કડખાની;
 કલથ-કાલ જોતવાની; વીસી-૨૧ સિદ્ધયજ્ઞ: વદો
 (ચીપાળસમંથી) ૨ નારાયણની ૩ સંભવજિન
 અવધારીએ (માનવિજયજીન સંભવ જિન સ્તવ)
 ૪ માહારો વાલો બ્રહ્મચારી, ૫ દેહું દેહું નહુંદ
 હરીલી, ૬ મો મનડો હેડાઉ હો મિસરિ કાકુરો મહે-
 દરો (રાજસ્થાની ગીત લાગે છે) ૭ વારીરે ગોડી
 પાસને ૮ અરણ્યલી ચામુંડા રણ ચડે ૯ ખડખાની
 ૧૦ પ્રાણી વાણી જિનતણી (ઉપરની ચોતીસીના
 ૧૭ મા સ્તવનની આવ દેશી છે) ૧૧ નહી યમુ-
 નાકે તીર (ઉમેરો-ઉડે દોય પંખીયા) ૧૨ વીરા
 અંદલા. (જિનરાજસુરિની વીસીમાં ખીજું યુગમધર
 જિન સ્તવ છે તેની દેશી), ૧૩ શ્રી અરનાથ ઉપા-
 સના (માનવિજયજીન અરનાથ સ્તવ ની) ૧૪
 જૂઅરની, ૧૫ કાલ અનંતાનંત (જિનરાજ સુરિ
 શાંતિ સ્તવ) ૧૬ અરજ અરજ સુંચોને રડા રાજ્યા
 હોજી, ૧૭ લાંછકરે માત મહંદાર ૧૮ તલ યમુનાનુંરે
 અતિ રળિયામણુરે ૧૯ મહાવિદેહક્ષેત્ર સોહામણુરે
 ૨૦ નથી મૂકી. કલથ ધન્યાશ્રી; ગત ચોવીસીમાં
 ૨-સીરજી ખારા વીરજી ખારા, ૩ અક્રમાસી પારણું
 આવે-ખીજ પ્રત શીતલ જિન સહેળનંદી. (જિન-
 વિજયજીન શીતલ સ્તવ) ૪ રાગ કાગ ૫ કડખાની ૬
 જગજીવન જગ વાલહો (યશોવિજયજીન સ્તવ સ્તવ ની)
 ૭ રસીયાની, ૮ રાગ ધમાલ ૯ મોરા સાહેબ હો
 શ્રી શીતલનાથકે, ૧૦ (નથી) ૧૧ રહો રહો રહો
 વાદલા, ૧૨ નમણી ખમણી ને મન ગમણી ૧૩
 કાદેયા લાલ ૧૪ ચારાં મેઢલા ઉપર મેઢ કણુકે
 વીજલીહો લાલ ૧૫ મન મેણું અમારું પ્રજી યજે,
 ૧૬ હો પીકે પંખીયા ૧૭ દેખો ગતિ દેવની રે,
 ૧૮ રાગ માર. ૧૯ અધિકા તાદરો દું અપરાધિ,
 દું અપરાધિ, ૨૦ અખીયાં હરખત લાગી હમારી
 અખીયાં રાગ પરમાતિ. ૨૧ શ્રી જિન પ્રતિમા રો
 જિન રાખી કહી, (સમયસુંદરજીન જિન પ્રતિમા
 સ્તવન લુઓ જૈનયુગ પુ. ૨ અંક ૨ પ. ૬૨);
 સ્નાય પૂનમાં વરતુ હંદ, અંદાવલા છે ને રહલી

દેશીઓ આ છે:-૧-શ્રી જિનનો કલશ કહીશું પ્રેમ-
સાગર પૂર, ૨ જગનપ્રકાશ ત્રિભુવા જન હિતકાર
એ, પરમાતમજી, ચિદાનંદ ધનસાર એ ૩ તીર્થક્રમજ
ઉદક. ભરીને પુષ્કર સાગર આવે, ૪ રાગ વેલાવલ;
વીરાજનનિવાંધુમાં-૧ શ્રી સુપાસ જિનરાજ ૨ છરી-
યાની અથવા સોહલાની, ૩ યતિની ૪ ખહિની રહી
ન સકે તિસેજી ૫ પ્રજા તું સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધો અબુદ્ધો
૬ મેરે નંદના, ૭ મેધ મુનીસર, કાંઈ ડમોડલસરે, ૮
કુમત ઇમ સકલ દૂરે કાર, ૯ ભરત વૃષ ભાવશું
(શ્રમબદાસ કૃત); સાધુવંદનામાં ૧ સકલ સંસાર
અવતાર એ હું ગિણું ૨ વીર જિજ્ઞેસર ચરણ કમલ
કમકાકર પાસે (ગૌતમ રાસ) ૩ શ્રી નવકાર જાળી
મનરંગે ૪ ગૌતમ સમુદ્ર કુમાર સંસાર ગંભીરા, ૫
અરણિક મુનિવર આત્મા ગોચરી (સમયસુંદર) ૬
શુભકારણ ભવિષ્ય શમરી નીત નવકાર, વિશાકીયા
પિંગલ, ૮ ચંતુર વિચારીયેરે; પંચમાવના ૧ લોક-
સ્વરૂપ વિચારો આતમ હિતભણીરે ૨ અનુમતિદીધી
માએ રેવતી, ૩ હવે રાણી પદમાવતી (સમયસુંદરનો
ચાર-પ્રાયેકસુદરાસ) ૪ પ્રાણી ધરીએ સંવેગ
ચિત્તાર, ૫ ઇશ્વરે ચંચલ આઉપું છવ જગોરે,
૬ શેષગ શેષુને સિદ્ધા; અષ્ટપ્રવચન માતા સત્યા
૧ પ્રથમ ગોવાંક તજે ભવેજી (સમયસુંદરની શાલિભદ્ર
સં.), ૨ ભાવના. માલતી ચૂસીએ, ૩ ગંઝરીમા
મુનિવર ૪ જોલીકા હંસારે વિપવ ન રાગીએ ૫ ચેતન
ચેતનરે, ૬ વૈરાગી થયોરે ૭ સુમતિ સદાએ દિલમે
ધરો, ૮ વૃક્ષતા ચોરસ પ્રજુછને શિર ચડે; પ્રભંજના
સં માં ૧ નાટકીયાની નંદની ૨ દું વારો ધન
ગુઝ જાણુ ન દેસ ૩ પુઝો પુઝો રે મુજ સાહેબ
જનનો પુઝો, વનિતા વિદસતે વિનવે-આસ ફળી
ગેરી આસ ફળી, વહિલકા આપળ્યો ધન ધન સાધુ
ધિરોમણી દંઢણો.

૨૯. આનંદીપિકા ચોપાઈમાંથી-૧ વીરવખા-
ણી રાણી ચેતજીજી (સમયસુંદરની સજાવની) ૨
આશ્રવ કારણ એ જગ જાણીયે, ૩ મેરે નંદના ૪
તિણે અવસર બાજે તિહારે, ૬ દેશનો દોલ, ૫ નાયક
ચોદ નંચાનીયો (જિનરાજસુરિકૃત વાણપૂજ્ય સંત) ૬
૬ રમણિ આડે અતિ-ભયી-જિન પ્રતિમા જિન

સરીખી વંદનીક, ૭ કરમ પરીક્ષા કરણ કુમર-ચલ્યો.
રે (સમયસુંદરકૃત પ્રિયમેલકરાસ) ૮ કેકેઈ વર લાધ્યા
૯ જતીની-વ્રત નીમ ન સાગે આણી. ૧૦ તાર
કિરતાર સંસાર સાગર થકી (જિનરાજસુરિકૃત અન્નિત
સંત), ૧૧ ધરમ સુણી રાજ પ્રતિષ્ઠો ૧૨ સુધલો
યોગર ઝિઝરયો. ૧૩ ઇડર આંખા આંખલી ૧૪
મયા મોહિ દક્ષિણી આણિ મિવાઈ ૧૫ પાર-
ધીવારી ૧૬ સાંઝ થઈ દિન. આથમ્યો. ૧૭
રૂડીરે રમારણ રામલા પદ્મીનીરે, ૧૮ હરિયા. મન.
લાગ્યો ૧૯ રાગ ગોડી. છવળ. ચોરી ૨૦ ટોડમલ
છતોરે અથવા આદીધર તુકારે ૨૧ દાન ઉલટે ધંરી
દીછયે, ૨૨ ઓલગડીની, ૨૩ એક લહરી છે ગોરલો,
૨૪ ચોરા મન મોહો પ્રજુ કુંગરે ૨૫ પાંચમ તપ-
વિષ સંભરો, ૨૬ નાયકાની ૨૭ મેક્ષા યાપિ ચલ્યો
ચલિ રાવણ, ૨૮ પાસ જિજ્ઞેહ જુહારિયે, ૨૯
ગૌતમસામી સગોસર્વો, ૩૦ ધણી પિંદરી રંગ ભાગો,
૩૧ સીતા અતિ સોહે, ૩૨ પ્રજુ. પ્રજુમુ. રે પાંસ
જિજ્ઞેસર થંભણો, ૩૩ યોગ લિયો રાજ ભરથરી
૩૪ રંગીસે આતમ, ૩૫ મ્હારે ભીમકીર્તી નંચણો
પાણી લાગણો પાણી રૂજી (રાજસ્થાની) ૩૬ મે મે
મુનિવર વિદરણ પાંચપાં રે (મતિસારકૃત શાલિભ-
દ્રાસ) ૩૭ લાજ ગમાવેરે લાલચી, ૩૮ સુણુ
સોભાગી હો સાહિબ મારા. ૩૯ સુરજ સામ્હો હો
પોલિ, ૪૦ કુમરી છુલાવે કુમરો ૪૧ વાહ બજણો
વીંઝણો ૪૨ ખઝિરે તું ખઝિરે તું ખઝિરે પ્રાણી ૪૩
રામે સીતા ખજાર કરી ૪૪ ઇલું પરિ ભાવ ભંગત
મન આણી.

૩૦. આ દેશીઓ પરથી જણાય છે કે દેવચં-
દ્રજીએ રાસાઓ આદિ લાપાસાહિય ધણું વાંચું
હતું, તેમજ સમયસુંદરજી, જિનરાજસુરિ, આનંદ-
નજી, વશોવિજયજી માનવિજયજી, વગેરેનાં સ્તવનો
ખાસ અવધાયા હતાં. તેમના વખતમાં ભરથરીનાં
ગીતો બોલાતાં હતાં. રાજસ્થાની ગીતોનો ઉપયોગ
પોતે કર્યો છે.

સરખામણી:-

૩૧. ઉપરાંત શ્રીમદ્દેવચંદના બંને ભાગો પ્રકટ

યથાથી ધણી લોકીત મળી આવી છે. ૧૪ જ્ઞાનસારજી કરીને એક મસ્તમુનિ શ્રીખરતર ગચ્છમાં યજ્ઞ ગમા તેમણે આનંદધનજીની ચોવીસીપર બાલાવખોધ રચ્યો છે; અને દેવચંદ્રજીની 'સાધક સાધન'માં રે નિજ સત્તા ધક ચિત્ત' એ પદ્યથી શરૂ થતી સાધુ પદપરની સ્વાધ્યા-યપર ટપો રચ્યો છે. તેમણે તેમાં શ્રી આનંદધનજી, શ્રી યશોવિજયજી, જિનરાજસૂરિ, દેવચંદ્રજી, અને મોહનવિજયના સંબંધમાં યજ્ઞરાતમાં પહેલી કહેવત જણાવી છે તે અતિ ઉપયોગી છે; દેવચંદ્રજીની ઉક્ત સ્વાધ્યાયની પહેલી કડી પર વિવેચન કરતાં તેના સંબંધમાં જણાવે છે કે:—

૩૨. 'એ કવિરાજના (દેવચંદ્રજીની) યોજનાનો એજ સુભાવ છે. તેજ વાતને ગટરપટર—આંગેની પાછે, પાછેની આંગે હાંકતો ચાલ્યો બધ (છે) તે તમે પોતે વિચાર (કરી) લેજો. સંબંધ વિરૂદ્ધ અંગે-પાંગ બંગ કવિતા વારંવાર એક પદ ગુંથાણો તે પુનરિતિ દ્વિપથ કવિતા એ એહીજ સિદ્ધામ્ને તમેહી બેધ લેજો. એક નિજપદ દસ ભગા (જગ્યાએ) ગુંથ્યો છે તે ગિણ (ગણી) લેજો; એકસો મૂજને દ્વિપથ મત લેજો. ખીન્નું એકુનો (એમનો) છુટક લિખત મપ્ત નયાપશ્રયી સમજાયાથી સુસ્ત છે, સ્વરૂપના કચનની યોજના તેમાં તો (પણ) ગટર-પટર છે; એ વિના ખીજ સહિજ છુટક યોજના સટક છે; યોજના કરવી એ પિણ વિઘા ન્યારી છે. કૌયુદી કતાયે સિખ્યથી આવ શ્લોક કરાશે, આપથી ન થયો. વલી એ વાત પ્રુષી ન લિખુ' તો એ લિખત વાંચણવાસો મૂર્ખશેખર જાણે એ કારણે લિખુ "

૩૩. આ પરથી દેવચંદ્રજીના સંબંધમાં જ્ઞાન-સારજી જેવો અધ્યાત્મી પુરુષ જે કહે તે ઉચેત્સ-ણીય નથી. અધ્યાત્મીને અધ્યાત્મીજ વિશેષ

અને યથાચોગ્ય પિછાણી શરૂ; તેથી જ્ઞાનસાર-જીનો અગિત્રાપ બહુ વજનદાર અને પ્રામાણિક ગણાય. અને તે મત એ છે કે—આનંદસ્વરૂપનું કચન કરતાં ગટરપટરપણું આવે છે એટલે કે આગળનું પાછળ અને પાછળનું આગળ એમ થાય છે. વિચારની સાંકળ બરાબર રહેતી નથી—તેમાં પુનરિતિ દોષ પણ થઈ જાય છે. તે સિવાયના લખાણમાં તેમનું ગટરપટરપણું દેખાતું નથી—તેમાં સટકપણું એટલું નિશ્ચિતાર્થપણું બોવાય છે—કેટલાંક છૂટાં લખાણોમાં સમનય અને સતલગીને સુસ્તપણે વળગી રહેવાનું દેખાય છે તેમાં ગટરપટરપણું આવી જાય છે. સટ-કયાજના—શુભલાખદ વિચારોને યોજવા એ વિઘા-કળા ન્યારી છે—સૌની પાસે હોતી નથી—વિરલા પાસે હોય છે:—

૩૪. ભારે આવી યોજના—સટક વિચારોની વ્યવસ્થિત સહજ ગુંથણી કેવી પાસે છે? તો તેનો ઉત્તર તેમણે આપેલી કહેવતમાંથી મળી આવે છે:—
'યજ્ઞરાતમાં એ કહેવત છે કે આનંદધન ટંક-થાલિ, ૧૫ જિનરાજસૂરિ બાબા તો અવધવયની,

૧૫. જિનરાજસૂરિ—(બીજા) પિતા શા. ધર્મસી, માતા ધારલદે, ગ્રામ બોલિયરા. જન્મ સં. ૧૧૭૬ વે શ. ૭, દીક્ષા બીકોનેરમાં સં. ૧૧૫૬ માગશર શ. ૩ દીક્ષાનામ ચાલસામુદ્ર, વાચક (ઉપાધ્યાય) પદ સં. ૧૧૬૮ અને સૂરિ-પદ આસકરણે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક મેહતામાં સં. ૧૧૭૪ ફા. શ. ૭. તેમણે ધણી પ્રતિષ્ઠાઓ કરી:—દાખલા તરીકે ચેરુદાદે ઉદ્ધાર કરેલા શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જૈનની પ્રતિષ્ઠા જ્ઞેષ્ઠધેરમાં સં. ૧૧૭૫ ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ શુકે રાત્રંજય પર અદ્યમ ઉદ્ધારકારક અમલાવાદના સંધવી સોમજી સિવ-જીએ ઋણમ અને બીજા જિનોની ૫૦૧ મૂર્તિઓ બનાવવાની તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. બાણવડમાં પા-ર્શ્વનાથ રચ્યા. સં. ૧૧૭૭ જેઠ વદિ ૫ ગરવારે ઉક્ત આસકરણે બનાવેલા મગ્ગાણી (સંગેમસરના) પચસની મુંદર વિદ્યાર (મંદિર) માં મેહતામાં સાંતિનાથની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. એવું કહેવાય છે કે તેમને અબકંદેગીએ વર આપ્યો હતો. તેમણે મંપશીય સાંય પર જૈનરાજ નામની યતિ રચી છે, અને બીજા પ્રયોગ રચ્યા છે. ભાપાટીમાં ધનનાથાદિમદ્ રાસ (૨), જન્મસુકમાવ રાસ સં. ૧૬૬૯, ચોવીસી અને વીસી રચે છે. નંદો એક અંશે સમંદ નામે જેન ચાંદર કવિએ. ૫ પપક થી ૫૬૧. તેમણે સં. ૧૬૬૯ ના આપાટ સુદિ ૯ને દિને પાટણમાં રત્ન-રંગ યવા.

૧૪—જ્ઞાનસાર—ખરતરગચ્છમાં જિનરાત સરિતા સિખ્ય શનજાનના સિખ્ય થયા. તેમણે સં. ૧૮૧૧ ના થોપ સુદ ૭ સોમે જયપુરમાં ટંક ભાષા નર્મિત રત્ન. તેજ વર્ષના માધ્યમાસમાં તેજ રચ્યો છપ વિચાર નર્મિત રત્ન તેમજ સં. ૧૮૧૧ માં નવતર બાષા નર્મિત રત્ન રચેલ છે તે ઉપરાંત આનંદધનજીની ચોવીસી પર વિચારપૂર્વક બાલાવ-ખોધ રચ્યો છે અને તેમ કરતાં જ્ઞાનવિમલસૂરિએ તેના ખરતર બાલાવખોધ કર્યા છે તેના પાણુ કોષ બતાવ્યા છે.

ઉંચકો વિજય દાનરત્નરિયા-પોતે થાપો તેજ ઉથાપો, ઉંચકો દેવચંદ્ર.....જીને (ગારજીને) એક પૂર્વનું જ્ઞાન હતું તેથી ગટર પટરીયા; મોહનવિજય પંચાસ તે લટકાલા.

૩૫. એટલે આનંદધનજી સટક કહેનારા. તેનાં વચનો ટંકાશીથી—પત્થરની શિલાપર કોતરેલાં એનાં, ટંકરાળમાં મુદ્રા પડે તેનાં ટંકશાલી. પૂણું અનુભવીનાં વચનો આવાં હોય. જિનરાજસુરિ કે જે ખરતરગજીના ૬૨ મા પદ્ધતર (સ્વર્ગસ્થ સં. ૧૬૬૯) હતા તેનાં વચનો અવધ્ય-અમાધ્ય હતાં; યશોવિજયજીએ નયદષ્ટિથી અનેક વાતો લખી છે, તેમનો એવ વજ્ર સિવાય અન્ય વસ્ત્રો-રંગીન વજ્ર પ્રત્યે વિરોધ હતા, વિજયપ્રથમ સુરિને પહેલાં જ્ઞાનવા-પદ્ધતર જ્ઞાનવા માટે આનાકની હતી પછી માન્યા હતા. એવી એવી તેમના જીવનમાં અનેક વાતો જ્ઞાનવામાં આવે છે તેથી તેઓ દાનરત્નરિયા શોકમાં ગણાયા હોય. વાસ્તવિક રીતે તેમનું જ્ઞાન અપૂર્વ હતું, તાંકિકે શિરોમણી હતા અને તેમના જેવા જ્ઞાની મહાપુરુષ ધણાં શોકાઓ થયા—હરિમદ સુરિ પછી દેઈ પછી કળે-યશા નહોતા એમ કેટલાક વિદ્વાન પંડિતોનું માનવું છે. આ વાત પંડિત સુખલાલજી યશોવિજયજીના સંગ્રહમાં વિસ્તારથી લખતા ધારે છે તે લખાશે ત્યારે સિદ્ધ થશે. દેવચંદ્રજીને એક પૂર્વનું જ્ઞાન હતું તે શેના પરથી કહેવાય છે તે સમજી શકાતું નથી; અને તેમ હોય તો તે કારણ આપી 'તેથી તે ગટરપટરીયા હતા' એવું કહેવામાં આવે છે તે સમજી શકાતું નથી. ખૂબ વિચાર કરી તે કહેવાતો મેળ ખવરાવીએ તો એમ લાભાર્થ કાઢી શકાય કે એક પૂર્વ કરતાં વધુ જ્ઞાન ન હતું તેથી તેના વક્તાવ્યમાં આગળ તે પાછળ તે પાછળ તે આગળ એમ આવતું ને પુનરુક્તિ દોષ પછી વતો; તેથી તે 'ગટરપટરીયા' રહેતા. (મૂળ જ્ઞાનધારનો ટપો જેવાની જરૂર, સંદેહ ટાળવા માટે, રહે છે. મોહનવિજય ૧૧ (તે ચંદ્રાનંદ રાસ આદિના કર્તા))

૧૬. મોહનવિજયજી-તે વિજયસેન સુરિના શિષ્ય ઓર્તિવિજય તેના માનવિજય તેના રૂપવિજય ને તેના

લટકાલા ઓળખાય છે. તેમની વ્યાખ્યાનશૈલી તેમજ કાવ્યમાતુરીથી રસ મૂકવાની કુશલતા પરથી તે લટકાલા ગણાયા છે એમ લાગે છે.

ભાષાત્રિમઃ—

૩૬. દેવચંદ્રજી સંસ્કૃતના પોતે જાતા હતા જનાં થોડી વ્રજભાષામાં અને વિશેષ ગૂઝરાતી ભાષામાં તેમણે રચના કરી છે. ભાષામાં રચવાનાં કારણમાં તેમણે પોતાની ૨૦ વર્ષની વયે જણાવ્યું છે કે:—

'સંસ્કૃત વાણી વાચણી, કોઈક નહોતી નહોતી.

જ્ઞાતાજનને હિતકર નહોતી, ભાષા કંઈ વધારી.

૧-૪૫૩ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી

સંસ્કૃતવાણી પંડિત નહોતી, સરવ જીવ મુખદાણી.

જ્ઞાતા જનને હિતકર નહોતી, ભાષાજીવ વધારી.

૧-૫૭૮, એનંત.

સંયમી:—

૩૭. પોતે દસ વર્ષની કુમારવયે દીક્ષા લઈ જીવનપર્યંત બ્રહ્મચર્ય રાખી તરીકે જીવન ગાળ્યું, એ બ્રહ્મચર્ય, એ સંયમ, આત્માના ઉચા પરિણામ કરી તેને ઉચ્ચ ભૂમિકા પર લઈ જવા માટે ઓછા કારણરૂપ નથી. મહામાજી કહે છે કે:—'બ્રહ્મચર્ય એટલે સર્વ ઇન્દ્રિયો ઉપર સંપૂર્ણ કાબુ. જે પૂર્ણ બ્રહ્મચારી છે, તેને માટે આ સંસારમાં કશુંજ અસાધ્ય નથી. મન વાણી, ને કર્મેથી સંપૂર્ણ સંયમ પાળ્યા વિના આધ્યાત્મિક પૂર્ણતા પ્રાપ્ત નજી થઈ શકે' સંયમ સાધેનું શાંચ જ્ઞાન શોભે છે અને અધ્યાત્મ માર્ગ પર લઈ જાય છે.

(અપૂર્ણ.)

શિષ્ય. તેમણે મહેસાણામાં સં. ૧૭૫૫ માં હરિનાહન રામનો રાસ, પાટણમાં સં. ૧૭૬૦ માં માનવુંગજાનવ-વીનો રાસ, સં. ૧૭૬૦ માં પાટણમાં રત્નપાલનો રાસ, સં. ૧૭૬૩ માં પાટણમાં પુરુષપાલ ગુણસુંદરી રાસ, અને સં. ૧૭૮૩ માં અમદાવાદમાં ચંદ્રાનંદનો રાસ, અને સમીપગરમાં ૧૭૬૪ માં નર્મદાસુંદરીનો રાસ તથા ચાવીશ રચેલ છે. દેવચંદ્રજીના સમકાલીન. બુદ્ધો માંદા ગ્રંથ જેન ચૂર્વર કવિઓ ભાગ ૨ ને પ. ૪૨૮ થી ૪૪૨ કે જે થોડા વજનમાં બહાર પડનાર છે.

ભારવિનું (?) ભટ્ટિકાવ્ય.

સુપ્રસિદ્ધ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યના સંસ્કૃત દ્વિયાશ્રય મહાકાવ્યનું ગૂઝરાતી ભાષાંતર સાક્ષર મણિવાલ નલુ-ભાષા દિવેદીએ કરેલું, જે વડોદરા દેશી કેળવણીખાતા તરફથી ત્રિ. સં. ૧૯૪૬ માં પ્રકટ થયું હતું. તેમાં વિરોધાવધોકન (પૃ. ૩૦)માં નીચેના ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે—

“તે દ્વાયાશ્રયશ્રવ આ પ્રકારે ભારવિના ભટ્ટિકાવ્યને મળતું આવે છે, પણ ફેર એટલો છે કે ભારવિએ જ્યારે પાણિનીની અષ્ટાધ્યાયીનો ક્રમ યથાર્થ સાચવ્યો છે. ત્યારે એ આશ્રયથી રચેલો આ ગ્રંથ બહુ જ કઠિન થઈ ગયો છે, તે દીકાની સાહાય વિના તે સમજાવેા પણ મુશ્કેલ પડે એવો છે.”

સાહિત્ય પ્રેમી સાક્ષર શ્રીયુત મોતીચંદ મિસ્ત્ર-લાલ કાપડિયા બી. એ. એમ્. એલ. બી. સોલીસીટરે ગત આઠમી ગૂઝરાતી સાહિત્ય પરિષદ મુંબઈ મટે એલા અને જૈનયુગ (૧૯૮૩ ના કાર્તિક-માગસર)માં તથા ‘સાહિત્ય’ (૧૯૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૭ જાનેવારી)માં પ્રકાશિત થયેલા ‘શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું પ્રાકૃત વ્યાકરણ’ નામના લેખમાં પણ ઉપરનો ફરો દર્શાવેા જોવામાં આવે છે. (જ. પ્ર. ૬૬-૬૭ તથા સા. પ્ર. ૨૫.)

આ સંબંધમાં લક્ષ્ય ખેંચવું આવશ્યક છે કે—મહુમ મણિવાલ ન. દિવેદીએ ‘ભારવિનું ભટ્ટિકાવ્ય’ પ્રમાણથી રચ્ય ગ્રંથ તપાસ્યા વિના જાણું જણાય છે. કારણ કે ભારવિનું કિરાતાલુનીય મહાકાવ્ય પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ તેનું ભટ્ટિકાવ્ય ક્યાંય હોય તેમ જણાયામાં નથી. ભટ્ટિકાવ્ય જે સુપ્રસિદ્ધ છે, જેનું અપરનામ રાગ-કાવ્ય અને રાવણવધ પણ છે અને જે મુંબઈ, કચ્છ-કતા વિગેરે સ્થળેથી અનેક આદિત્યોમાં પ્રકાશિત થયેલ સતીક મળી આવે છે, તેમ જેની દસ્તાવિજિત પ્રતિષ્ઠા પણ મળી શકે છે, તથા જેને કચ્છતા વિ-

ની યુનિવર્સિટીમાં સંસ્કૃત પરીક્ષામાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે સ્થાન મળ્યું છે, તેના કર્તા ભારવિ હોય તેમ જાણવા જોવામાં નથી.

વાસ્તવિક રીતે વિચારીએ તો શિશુરાવ વધકાવ્ય આશ્રયિના નામથી ‘માધકાવ્ય’ના નામે ઓળખાય છે, તેમ એ ઉપર્યુકત રામકાવ્ય પણ ભટ્ટિકાવિના નામથી ભટ્ટિકાવ્યના નામે ઓળખાય છે; એટલે તેના કર્તાનું નામ ભટ્ટિકાવ્ય જણાય છે. જયમ-ગદ્યકૃત દીકા સાથે મુંબઈ નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રકાશિત થયેલી બધી આદિત્યોમાં—મૂલ નીચે—

“इति वलभीवास्तव्यस्य श्री स्वामिस्तुनी भट्ट (डि) महावाङ्मणस्य महावैयाकरणस्य कृतौ रावणवधे x x”

હત્યાદિ તથા દીકામાં—

“श्रीस्वामिस्तुनः कविर्महिनाम्ना रामकथाश्रय-महाकाव्यं चकार।”

આવેા ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે.

મુંબઈ સરકારી સંસ્કૃત સિરિઝમાં મહિલાનાથ કૃત દીકા સાથે પ્રકાશિત થયેલ અને ગોવિંદશાસ્ત્રિ સંશોધિત ત્રિ. સા. શ્રેષ્ઠમાં છપાયેલ આદિત્યમાં પણ ભટ્ટિકાવ્યના કર્તાનું નામ ભટ્ટિકાવ્ય જોવામાં આવે છે.

કચ્છતામાં પ્રકાશિત યદુનાથ તર્કરના દ્વારા સંસ્કૃત જયમગ્ધ અને ભરતસેનવાળી બંને દીકાઓવાળી આદિત્યમાં, તથા છયાનંદ વિલાસાગર ભટ્ટાચાર્યે પ્રકાશિત તથા કમિટી સાહેબની આઠાથી પ્રકાશિત પુસ્તકમાં ભટ્ટિકાવ્યના કર્તાનું નામ ભટ્ટિકાવ્ય જોવામાં આવે છે, માત્ર ભરતસેન પોતાની દીકામાં ભટ્ટિકાવ્યને બદલે ‘મર્ત્યદરિનામ કવિ: શ્રીરામકથાશ્રય મહાકાવ્ય ચકાર।’ આવેા ઉલ્લેખ કરી ભટ્ટિકાવ્ય નામ જણાવે છે, પરંતુ બીજા દીકાકારના અભિપ્રાય પ્રમાણે અને પ્રસિદ્ધિ પ્રમાણે ભટ્ટિકાવ્યના કર્તાનું નામ ભટ્ટિકાવ્ય વિશેષ યોગ્ય જણાય છે.

જેમકેમરના કિસ્સાના પ્રાચીન જૈન ભંડારમાં રહેલ એજ પુરાણી તાડપત્રીય ગ્રંથ પરનો ઉલ્લેખ અમદાસ કચ્છનો વિશેષ પુષ્ટ કરે છે.

“कलभीवास्तव्य श्रीस्वामिस्तुनीभट्टिवाङ्मणस्य कृतौ रामकाव्यं समाप्तम्”—આનો દેવનાગરી

૧ મો. વિ. કાપડિયાના લેખની ટિપ્પણીમાં આ રાગે ચલ્યું છે કે—જયમાં મેલમગ્ધની છે. બટ્ટિકાવ્યમાં પાંડવ અને રામચરિત છે એટલે જેમાં દલિતકથા આવે છે. પરંતુ ભટ્ટિકાવ્યમાં પાંડવચરિત જોવામાં આવતું નથી—લા. બ.

ભા. સુથી (ગા. ઑ. સિરીઝ તરફથી પ્રકાશિત પ. ૨૪).

આ ઉપરથી સદ્ગત સાદ્ગર મ. ન. દિવેદીએ જણાવેલ ભટ્ટિકાવ્યના કર્તાનું નામ 'ભારવિ' એ બૂજાવેરેકું જણાય છે. અને એ સાથે એમ અનુમાન થાય છે કે સદ્ગતે એ ભટ્ટિકાવ્યનું યથાપોય અવલોકન નહિ કર્યું હોય; કેમકે તેમણે એજ ફકરામાં સૂચવેલ અભિપ્રાય ઉપરથી એવું સૂચિત થાય છે. સ્વ. દિવેદીએ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યને ભટ્ટિકાવ્ય સાથે સરખાવતાં સૂચ્યું છે કે 'ભારવિએ જ્યારે પાણિનીયની અષ્ટાધ્યાયીનો ક્રમ યથાર્થે સાચવ્યો છે' પરંતુ બરાબર તપાસી જોવામાં આવે તો સાચ જણાશે કે—'હિંગાર'દ્વાર્યે પોતાના દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યમાં પોતાની 'સિદ્ધિમ' શબ્દાનુશાસનની અષ્ટાધ્યાયીનો સૂચાર જોવા ક્રમ સાચવ્યો છે, તેવા પાણિનીયની અષ્ટાધ્યાયીના ક્રમ ભટ્ટિકવિ ભટ્ટિકાવ્ય અંપરનામ શમકાવ્યમાં સાચવી શક્યા નથી' આવે અભિપ્રાય વિશેષ સમુચિત લેખી શકાય તેમ છે. નિષ્પક્ષપાત તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી અરજોક્ત કરનારે મુનંદ સરકારી સંસ્કૃત સિરીઝ તરફથી પ્રકાશિત હેમચંદ્રાચાર્યનું સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય તપાસી જોવું.

એ દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યને ભટ્ટિકાવ્ય સાથે તુલના કરતાં સ્વઃ દિવેદીએ એજ ફકરામાં આલેખ્યું છે કે—

'જ્યારે એ આશ્રયથી રચેલો આ યંત્ર બહુ જ કઠિન થઈ ગયો છે, ને ટીકાની-સાદરચ વિના તે સમજાવેા પણ મૂરકેત્ર પડે એવો છે.'

આ સંબંધમાં આપણે દીર્ઘ દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો સમજાશે કે શબ્દાનુશાસનનાં ક્રમવાર સમરન સૂચનાં સમગ્ર ઉદાહરણ પ્રત્યુદાહરણોના પ્રયોજોના ઉપયોગ કરી-પરિમિત શબ્દોના વર્તુલની ચોક્કસ મર્યાદામાં રહી અબીછ વિષય ઉપર મહાકાવ્ય રચવું એ કેટલું કિત્તણ કાર્ય છે? તેને વિષયના વિચારદ અનુભવીઓ જ સમજી શકે તેમ છે. અને એથી એમાં વ્યાકરણના અપૂર્ણ અપરિપક્વ અંબ્યાસીને કાઠિન્ય જણાય એ પણ સ્વાભાવિક છે. ભટ્ટિકાવ્યમાં પણ

એવું કાઠિન્ય ક્યાં નથી?, તેવાં કતાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સૂચવે છે કે—

“વીળતુલ્યઃ પ્રવચ્ચોડ્ય શબ્દ લક્ષણ-ચક્રુપામ્ ।
દસ્તામપે દ્વાચ્ચાતાં મવેદ્ વ્યાકરણાદ્ ક્રતે ॥
વ્યાક્યાગમ્યમિદં કાવ્યમુત્સવઃ સુધિયામલમ્ ।
વતા હુસ્મેધસ્વાસ્મિન્ વિદ્વત્પ્રિયતયા મયા ॥”

—ભટ્ટિકાવ્ય (સર્ગ ૨૨, શ્લો. ૩૩, ૩૪.)

ભાવાર્થ—શબ્દલક્ષણ-વ્યાકરણ રૂપી આંખવાળાને આ પ્રગંથ દીવા જેવો છે, પરંતુ વ્યાકરણ વિના આંખ-ળાઓને દસ્તરપર્શ જોવા છે. વ્યાખ્યાથી સમજી શકાય એવું આ કાવ્ય સારી ભુદ્ધિવાળા-જેઠ વિદ્વાનોને અધિક ઉત્સવ-આનંદ આપે તેવું છે, અને આમાં મેં વિદ્વાનો પરના પ્રેમથી દુર્બુદ્ધિ-અલ્પમતિયોને હણ્યા છે-અનુગૃહીત કર્યા નથી-અનધિકારી કર્યા છે.

ભટ્ટિકવિના ઉપર્યુક્ત ઉદ્દગાર પર વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય તેમ છે કે-ગ. ન. દિવેદીએ હેમચંદ્રાચાર્યના દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યની ભટ્ટિકાવ્ય સાથે તુલના કરતાં પક્ષપાત, અન્યાય અને અજ્ઞાનની માન્યતા પરિચય કરાવ્યો છે, અને તેમાં પણ નીચેના ફકરામાં પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવતાં તેને વિશેષ વ્યક્ત કર્યો છે. તે ફકરો આ પ્રમાણે છે—

‘દ્વયાશ્રયની ભાષા સંસ્કૃત છે, તે બહુ શુદ્ધ છે, પરંતુ તેમાં તથા ટીકામાં ઘણા દેશી શબ્દો આવ્યાં જાય છે. જે કારણને લીધે આ યંત્ર અતિ કઠિન થઈ ગયો છે, તે કારણથી એમાં આપણે સ્વાભાવિક રીતે રસિક કાવ્યરતની આશા ન રાખીએ, તો પણ એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી કે હેમચંદ્રનાં રચેલાં અર્ધાં પુસ્તકો કોમાં કાવ્યચાતુરી બહુ હલકા પ્રકારની છે.’

—દ્વયાશ્રય ભાષાંતર (પ. ૩૧)

ભાષાંતરકાર સદ્ગત દિવેદી મહાશયે ઉપર્યુક્ત ઉદ્દેશ્ય કરતાં ક્યા ક્યા દેશી શબ્દો તેમાં આવ્યા છે?, કઈ રીતે તેમાં રસિકતાની ન્યૂનતા છે? અને શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યનાં રચેલાં અર્ધાં પુસ્તકો તેમણે ક્યારે જોઈ લીધાં? અને તેમાં કાવ્યચાતુરી બહુ

હલકા પ્રકારની તેમને કષ્ટ દષ્ટિથી તપાસતાં જણાઈ? તે જો પ્રભાણુપૂર્વક સૂચવ્યું હોત તો વિદ્વાનોને તે પર વિશેષ વિચાર કરવાનું બની આવત.

સ્વઃ દિવેદીનો અભિપ્રાય કેટલે અંશે અસત્ય થા પક્ષપાતજન્ય છે, તે તપાસવાને એ દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય

(સતીક) આજે વર્ષો થયાં જગત્સમક્ષ સુપ્રકટ છે. દિવેદીના ભાષાંતરમાં રહી ગયેલ શ્લોક-ભાષાંતર તથા સ્પષ્ટતાઓના સંબંધમાં અવકાશે અન્યત્ર ઉલ્લેખ કરીશું.

—લા. ભ. ગાંધી

ગાંધીજી.

(આછી છાયા)

લેખક: ધીરજલાલ બ. શાહ.

એનેથી દેવી ગુર્જરી ઉજળી છે;
એનેથી માતા ભારતી ભવ્ય છે.
એ છે સન્તોનો સન્ન, ગનુએષ્ઠ;
હિંદ દિગ્ધ ગાળ્યા છે-ગાળે છે.
એના જપકા વિજયથીય નાહભાઈ.

x x x x

પૃથ્વીપર અંધારાં ઉતરતાં દતાં,
દિસાથી વસુંધરા તાસી હતી.
જગત આગળ વધતું. શેમાં ?
જગતમાં પ્રાણીમાં દત્તો પર્યટ.
કાઠખાઉ, દિસક, સ્વાર્થી જુલિ
પથરાઇ હતી સર્વત્ર.
તેવે સમે કોઇ ધનધોર આભથી
તીજળી ઝલુકે, ઉર્વીતળ ઉગસે,
પાપયોગ અંધકાર નજી;
તથા જગતની સુધરીએ વીર એ
વસ્ત્રો કાઢતો ધોર એ પાપદલ.
દિસાની પૃથ્વીમાં અદિસાનો પેગામ;
કાળો એ દિવ્ય દેશથી.
ગદેરાત કરી જગતને, સત્ય એજ ધર્મ:
અદિસ એજ સુખ સાધન.
દિસા જગતને આ પેગામ કાવે કયમ ?
પછી તો મંડાયા યુદ્ધ તમધોર
દિસા અને અદિસાના.
" પાપથી પાપ મન્ય (જન્મે);
પાપનો વેરી અપાપ.

કુસ્મન પ્રતિ પ્રેમ દાખવે;
ચઢને છતવો સત્યથી. "
આવા આવા કંઈ કંઈ સૂતો;
સમગ્રમાં એ મહાત્મને—
અદિસાના યોગીએ.
દુનિયા ભડકી જગી, આ ગાંડાઈ શું ?
પણ શીખવ્યું અનુભવે-સમયે,
નહિ ગાંડાઈ એ: ખરું એ સત્ય.
અદિસા યુદ્ધના સેનાપતિની
ચક્ર હવે ખરી કીમત.
એના ત્યાગે દાનવોને દેવ બનાવ્યા;
એની કૃપાએ કુસ્મનેને પ્રેમી બનાવ્યા.
એની ભદ્રાઇએ ગર્વીષ્ટોના ગર્વ તમભ્યા;
એના છવને જગત સારાને આકર્ષ્યું.
એની સાહાઈ-અદિસાએ એને
બનાવ્યો મહાત્મન.
એણે કહ્યું, ધર્મ વિના આત્મા નહિ;
એણે કહ્યું, ધર્મ વિના દેવ નહિ.
એણે કહ્યું, ધર્મ વિના સંસાર નહિ;
એણે કહ્યું, ધર્મ વિના રાજ્ય નહિ.
ધર્મદીન રાજતંત્રને એણે માન્ય જુદમી-અ
ખુદશા કાઢ્યા વેણ,
ઉખાડે એ તંત્રને.
આવા એ પુરુષે વપ્તો ધર્મને
સંસારના ચક્ર ચક્રમાં.
જગતે અવગોંઠ્યો આ પુરુષને:
સમીક્ષા કરી, પરીક્ષા કરી,

સમીક્ષા કરી, પરીક્ષા કરી.
એની તપસ્યા લાવનાં જોઈ પદા
સ્વંગત જેનો,
આ મહાવીરનો ધર્મપુત્ર તો નહિને ?
શ્રીસ્તીઓના ધર્મગુરુએ ઉપદેશ્યું,
ધસુના દર્શનની ઇચ્છા હોય,
તો જાઓ હિન્દમાં.
આવો પ્રભાવશાળી ને પૂજ્ય છે એ મહાત્મન;
એનું શરીર તો છે જર્જરીત,
“ મુડીભર હાડકાનો સ્વામિન ”
પણ એના આત્મામાં ઉગ્યા છે.
પયગંબરી તેજ, જે આકર્ષે છે
સમસ્ત માનવકુળને.
કોઈ રૂપાળી રાતના લલિત લલનાઓના
હિન્નર કંઈથી ઝરે છે એના નામનોડ ગરબા
ત્યારે સ્મરણપટપર ઝેડે છે,
ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ: જશોદાનો કાનુડો:
ગોપીઓનો કહાન.
ભગતજનો એનાં ભજન લલકારે,
ત્યારે શ્રવણપટ પડે છે એની રામધન;
પારો એનું પૂજન કરે છે ત્યારે
શકિત સમેા લાસે છે-લાવે છે સર્વને
એના વચનો પડે ત્યારે યાય,
આ બહાવકમ્ તો નહિ ?
સારા જગતના હૃદયમાં એનો વાસ છે,
સારા જગતના હૃદયો એમાં વાસ કરે છે.
એ બહા તો નહિ ?
એ છે ખરો પ્રેમી,
આ-બાલ-યુવાન વૃદ્ધનો એ “ બાપુ ” છે.
બાળકો કહેશે, બાપુ કહે તે ખડ;
જુવાનો કહેશે, જય બાપુની;
વૃદ્ધો ઉચ્ચારશે આજ છે ખરો નર.

સ્વાતંત્ર્યનો એ અમર પૂમરી છે.
મેતની એને પરવા નથી.
જુલમ અન્યાય અનીતિનો
એ છે દુસ્મન.
એનો ઉત્સાહ અત્યેડ છે;
એની વિચાર-વાણી સખળ છે,
એ કાર્યકુશળ વ્યવહારદક્ષ છે,
એનું હૃદય તો સાગર સરખું વિશાળ છે;
દયા-પ્રેમ-અહિંસાથી એ સદા બીતો છે.
ગરીબો તો એને ગળે છે.
વ્યક્તિમય એનું જીવન નથી.
એ તો છે સર્વ જગતમય.
ત્યાગ પરાપકાર એનું જીવન છે:
સદા એ છે પરહિતનિરત ।
માનવીની માફક એ રહે છે,
માનવીની માફક એ હસે છે.
એના જીવનમાં ક્યાંય નહિ જણાય,
એ માનવતાથી પર હોય,
આવાજ દેવી-માનવથી
ઉદાર યાય જગતનો.
આવાજ દેવી-માનવ હોય
મનુકલના આદર્શ જન.
એના જીવનનું અનુસરણ
એ તો પરમાત્માની વાટે,
પરમાત્માની પીછાન;
એનેથી દેવી યજ્ઞરી ઉજળી છે.
એનેથી માતા ભારતી ભવ્ય છે,
એનેથી જગત સાફ દીપે છે;
એ છે સન્તોતો સન્ત, મનુજેક.
દિશ દિશ ગાળ્યા છે-ગાજે છે,
એના જયડંકા વિજયશીલ નાદભયો.
(હસ્તલિખિત “ ભાઈબંધ ” માંધી)

મારા અંગત સ્ફુરેલા વિચાર.

૧

આ જીવે લોકમાંના જે જે જીવો છે તેમાંના ઘણાખરા જીવોના ભવો કયાં છે. તેથી તેનાથી ઘણુંબધું તો જાણવામાં આવી શકું છે. આ જીવે કામના ભવે માળો બાંધ્યો છે, મધમાખીને ભવે મધપુડો રચ્યો છે, સુતારને ભવે તમામ લક્ષકામ જાણ્યું છે, માછલી ભવે મોતી શરીરમાંથી કાઢેલ છે, એકંદ્રિયને ભવે હીરા રૂપે પથ્થ હટો વગેરે. વળી તેવા ભવો એકવાર નથી કયાં પથ્થ અનનીવાર કયાં છે તેથી ખરી રીતે આ મનુષ્યના ભવમાં તે ધારે તો અર્ધ અથવા—કરાઈ અથવા તમામ ભવોનું સંસારી કામકાજ આવડેજ આવડે. રમતરૂપે તે તે કામ તે તે કળા આ જીવને મળે છે, રૂઝા દુકાન, તેજ, શીર્ષ, પરાક્રમ અને આત્મશક્તિની સ્ફુરણા જોઈએ. બધું સરળ ને સુગમ છે.

૨

જે જીવ પોતાના પર જે જે કર્મમળ છે તે ધીમે ધીમે, ધ્યાનથી, તપથી, વિચારણાથી, યજ્ઞ-તાપથી, તથા કૃણાશયી બાળી નાંખે, ચીકણા મેળા પાડે, અથવા ખંખેરે અથવા પટ પાતળો કરે તો શરીરની અંદરનો આત્મા એવો તો શક્તિમંત થાય કે, તે કલાકાના કલાકા લગી ગમે તે વિગતપર સિદ્ધાંતરૂપે બોલી શકે, ગમે તેટલું લખી શકે, ગમે તે હુન્નર તેને આવડેજ, ધાર્મી કામ થાય, ધારેલી વસ્તુ ગમે ત્યાં હોય ત્યાંથી આવેજ આવે. એ નક્કી ને ચોક્કસ છે. આરતીપરના મેલના જેવી આ વાત છે.

૩

જગતની કળાઓ દવાની, લાકરની, સુતારની, લુદારની, ચિત્રકામની, સિંદૂરની, યંત્રોની, જગતના સુખ્ય પદાર્થ અગ્નિ, વાયુ, જળ, પૃથ્વીની ઉચ્ચ-પાથલની વાતોને આધારે અનેક કાર્ય હાથ કરવાની કળાઓ બે રીતે નજીક સકાય.

(૧) હાથ જે રીતે જગતનાં બાળકોને નિદાનમાં નાંખી, ૧૦-૨૦ કે વધુ વરસે અનેક કળા આગા-પાછાવામાં રીખનાય છે તેમ. પણ

આ રસ્તો ખર્ચાળ, કઠણ, સમયનો મોલ લેનારો ને શિથિલ છે.

(૨) ઘેર બેઠાં વા એક આસને ગમે ત્યાં બેઠાં, પ્રભુની માળા ફેરવવાથી, પ્રભુમય સૃષ્ટિ માની તેને શરીર અર્પણ કરવાથી, આત્માવિચારણા કરી કર્મમળને પાતળા પાકવાથી વા તપ જપ-થી ભસ્મ કરવાથી ઉપરની બધી કળાઓ તદ્દ-વત થઈ જાય છે અને ઝીણમાં ઝીણા બેઠે ને વાતો જાણવામાં આવી જાય છે.

આ બીજી વાત સાચી સાચી છે. પણ હાલના પ્રવૃત્તિ કાળમાં એ તરફ ત્યાગીઓનું પણ પ્રયાણ નથી તો શુદ્ધાસક્ત સંસારીઓનું તો શું કહેવું?

જે જે મહાત્માઓ થાય છે તે તે જગતના જીવોને બીજી બાબત તરફ વાળે છે અને તેમની યાજનામાં પણ ઘણા શિષ્યો વધે છે અને પ્રભુને માગે ઘણી હુન્નર કળાઓની પ્રાપ્તિ કરે છે.

૪

દેવ મંદિરમાં બેસી રહેતા કે જના કરનારા માણસો, પડમાં પડમાં ખાય છે—જગતને બાર રૂપ છે એમ માનનારા ઘણી બૂઝ કરે છે, કારણ કે તેવા માણસોના હૃદયમાં ધર્મના ઉઝા રહ્યપણું બાન બસે ન હોય પણ વ્યવહારથી, શરમથી, પોતે દેવમંદિરમાં વા ધર્મરચાતકમાં રહેનારો-જનારો-ક્રિયા કરતાં મનુષ્ય છે તેથી ઘણાં કુકર્મો કરી શકાતાં નથી. કેટલે જવાનું નથી, કેટલાં પણ તેવા કદી પડેજ નહિ, મોટાં તેજાન કછવા કરેજ નહિ વગેરે કારણે જગતના બીજા માણસો કે જેઓ રાત દિવસ જગતનું ખાનારા જતાં કંદેશજ વધારે છે અને મેલને પણ સુએ બેસતા દેતા નથી તેનાથી ઘણા સાક્ષ છે. દેવ-મંદિરમાં જનારા માણસો જે દેવમંદિરમાં રજા થઈ મોટા કુકર્મો કરે, તેજાન વિચલ કરે, પોતે અધ્યાત્મમાં રહે જગતને મારે અધ્યાત્મ કરે તો તે બેવડા મુન્દેગાર છે. પણ સર્વથા તેમ હોતું નથી. વળી દેવમંદિરમાં જનારાં માણસોમાંના પચાક તો મહાત્મા જેવા પણ હોય છે તેઓને ઉત્તમ વાણી નથી કે વક્તા તરીકે વિચારો જણાવી શકે, તેઓના હાથમાં કમ-

મની કળા નથી કે જગતને, લખીને-મંથા જનાવીને પોતાના વિચારો જણાવી શકે, તેઓમાં કંઈ કળા પણ નથી કે ગાદી બળનીને જગતને ખરે સ્વસ્થ આપી શકે. છતાં તેઓનાં હૃદય મહાત્માના જેવાં પણ હોય એ નક્કી છે. સાવ એટી જોવા, સાવ એક માર્ગ માત્ર ખાતું-રહેતું, જીવતું અને સાથે સાથે ધર્મના જે ઢાળો તેમને પકડાવ્યો હોય તેજ રૂઢ માર્ગે ક્રિયાઓમાં મસ્ત હોય તેમાં મહાત્મા પણ હોય છે. માટે એવાની નિદાનોજ ધંધો લઇ એસવા પહેલાં બહુ સંભાળ રાખવાની છે. વળી એવી જાતના ૨૦૦ માણસોમાંથી જો તેઓને તેને તે રીતે આગળ વધવા દેવામાં આવે તો ૫૦ ટકા સર્જન સદાયરણી ને સાધુ નીકળે અને મરણીતે શાંતપણે મરી નવા ભવોમાં ઉત્તમ પદવી પ્રાપ્ત કરે. પણ સંસારમાં રાખ્યા પડ્યા રહેનારામાંથી તેટલું પ્રમાણ ન આવે. આ મારી માન્યતા છે. કામ કરીને-પરસેવો ઉતારીને ખાતુંજ નોંધ્યે-એ નિયમ સર્વથા માન્ય કે પ્રાણ પણ નથી. મનુષ્ય સિવાયનાં-મનુષ્ય આશ્રયે રહેલાં પણ પ્રાણીઓ સિવાયનાં તમામ પ્રાણીઓ ખાવા-રહેવાને માટે જરાપણ કળાઓ-ધંધાઓ-વ્યવહારો શીખતા હોય તેમ જણાતું નથી. વળી મનુષ્ય કરતાં તેવાં પ્રાણીઓ અનંત ગણ્યાં છે. તેઓ મનુષ્ય કરતાં જગતનો ઉપયોગ ધણેજ કરે છે. પાણીમાં, ધરતીમાં-અગ્નિમાં અને ધરતીના તળાઓથી અંધર રહેતાં પ્રાણીઓની વચ્ચે ૧ પણ મનુષ્ય નથી. તે બધાંના વિચાર કરીએ તો મનુષ્યના જેટલી ખાવા પીવા માટેની હાલવોય કે ઉપાધિ બીજા કોઇને નથી. સૌ ખોરાક માત્ર શોષે છે અને બીજા વિષયો-ઉષ્ણ-મૃદુન-ચોગ્ય રહેકાણુએટલુંજ ચાહે છે છતાં તેઓ મનુષ્યની જેટલામાં જતું, કોણેજમાં જતું, ઉઠોગો શીખવા વગેરે કંઈ કરતા નથી.

૫

શારવતી યીજે જેવી કે ચંદ્ર, ચર્ચ, મેર, વિમાન, ત્રણ લોક વગેરે છે તે એવી રીતે કે તેમાંના સ્કંધ અસંખ્યાતા કાળલગીમાં બહાર નીકળી જાય છે, પરમાણુઓ ખસીને જતાં રહે છે પણ જે કાળે તે પ્રમાણે અને છે તેજ કાળે તેટલાજ સ્કંધ કે પરમાણુ

તેજ આકાર પ્રદેશમાં તે વસ્તુની અંદર આવી મળે છે અને તેથી તે શારવતી વસ્તુ સદાકાળ એવીને એવી રહે છે. આ શારવતી વસ્તુઓ જગતમાં ઘણી છે. જેમ એ જાણે છે તેમ મનુષ્ય શરીરમાં જનતું નથી. કેવળજાની જેવા સમયે મનુષ્યો કે જેમને પોતાના દેહમાં રહેતા છતાં અપૂર્વ આનંદ રહે છે, કેવળજાનના આનંદને મુકાબલે આવે તેવી કોઈ ઉપમા નથી. છતાં જીવને તે કેવળજાનીએ ધારેલા શરીરમાંથી નીકળતું પડે છે, કેવળજાન જેટલી ચક્તિ જીવે ધરાવી છતાં એવી કોઈ કળા ન આવડી કે તે શરીરને જીવું ન થવા દેતાં વા ન મરવા દેતાં તેમાંને તેમાં મેરની જેટલા અનંત કાળ લગી રહી શકાય. જે શરીરમાં કેવળજાન છે તે શરીરમાં જે પુરુષો ગોઠવાયાં છે તે પુરુષોમાંથી ભલે અસંખ્યાતા કાળે સ્કંધો-પરમાણુઓ જાય પણ તેને બદલે તેજ કાળે ને તેજ સ્થાને બહારથી તેવાજ સ્કંધને પરમાણુઓ આવી શરીરરચના એવીને એવી રહે, અને તેથી કેવળજાની ત્રણે કાળમાં તેને તે સ્થળે વિચરતા જીવી જગતપર ઉપકાર થઈ કરતા રહે. આ એક-અચરજ છે પણ તે અચરજ તે કેવળજાનીએ જેમ થતું હોય તેમજ કહ્યું. વળી મેર, શારવતી યીજામાંથી એકેન્દ્રિય જીવો પણ ચલે છે, અને બીજા આવે છે, એ જીવોની સાથે તેમજ શરીર તેજસકાર્મણ જાય છે સાથે પુરુષો પણ જાય છે અને. તેથી કહેવાતું એ કે મેર શારવતો આપણે કહીએ પણ ઉપરના જીવોના ચલવા અથવા તેજ પુરુષોના ગમનાગમન આશરે મેર પણ શારવતો નથી, છતાં મેર અનંતકાળથી છે તેવા ને તેવા અભારે છે અને હવે પછી અનંતકાળ વડન થયે તેવા ને તેવા રહેશે. એકેન્દ્રિય જીવોના સદૃશ મેર આ પ્રમાણે રહી શકે, એકેન્દ્રિય જીવો મૂકે જેમ મન નથી તે જીવો શારવતો રહી શકે અને મનુષ્ય સર્જીપરેન્દ્રિય કેવળજાની મનુષ્ય તેને તે સિયતિમાં-ભલે મેરની જેટલા પછી-અનંતકાળ રહી ન શકે અચરજો તો ખરોજ પણ તે અચરજો તો કેવળજાન થયે નષ્ટ થાય ને ખરી ખુબી જણાય. અભારે તો અચરજોજ રહે છે. આ કાળે કેવળજાન નજ થાય તેથી આ દેહે તો આ અચરજો નષ્ટ નહિ થાય તેમ

નપ ક્રે તેવો પરમ પ્રુપ પણ હજી લગી જણાયો નથી. ૧૦-૫-૨૫. જેઠ વદ ૫ ચર.

૬

વેદાન્તીઓ કહે છે કે ચેતન સર્વ સ્થળે ભર્યો છે-વિશ્વનો અંત નથી ત્યારે આપણે સૂક્ષ્મ એકંદ્રિ જીવોની અપેક્ષાએ ચેતન સર્વ સ્થળે ભર્યો છે, એમ કહીએ છીએ. પણ એકંદ્રિય ઉપરાંતના જીવોની અપેક્ષાએ કહી શકીએ કે લોક ચેતનથી ભર્યો છે, વિશ્વનો અંત નથી અને અંત વગરના વિશ્વમાં ચેતન સર્વ સ્થળે છે એ વેદાન્તીઓનું કથન જૈન સ્વીકારતું નથી કારણ જૈન વિશ્વના બે ભાગ પાડે છે ૧ લોક ને ૨ અલોક. અલોકમાં જીવ કે ચેતન જેવી વસ્તુ હેતુ નહિ. માત્ર ખાલી પોહાર અથવા આકાશ છે પણ લોકમાં કે જેની હલ અસંખ્યાતા સંખ્યાથી અંકાય છે તેમાં ચેતન માત્ર છે એટલે આ બીજી બાબત વેદાન્તીઓ કે જૈનોની એક રૂપ નથી. વેદાન્તીઓ કહે છે કે જે વતે અચરીતરી થતું છે તેના ઉચ્ચા દેહમાં દેહ પડી પડી ગયા પછી આત્માને ક્યાં પેણુ જવાનું હેતુ નહિ વાસનાથીય થયે તે જીવ, જેમ પાણી લેતેલો ઘડો પાણીમાં ખડેલો હોય તેવું ઠીકરાઈ પી કતેવર ટુટી નય હારે તેમાંના પાણીને ક્યાંય પણુ જવાનું નથી તેમ ચેતનમય દેહને, દેહ પડી ગયા પછી વાસના ક્ષય થઈ હોવાથી ક્યાં પણુ જવાનું નથી પણ બીજા સ્થળની પેઠે તેજ જગાએ તેજ ચેતનને રહેવાનું છે ચેતનમાં ચેતનને એકરૂપ થવાનું છે. આ બાબતમાં જૈનનો મત છે. જૈન કહે છે કે ચરમચરીત્રી જીવોને દેહનો અંત આવ્યે ત્યાંથી ઉર્ધ્વલોકમાં લોકને અંતે ઉત્તમ જગામાં રહેવાનું છે અને એ અંતે ને અંતુપમ ને પરમ સુખમય જગામાં અંતત કાળ લગી તેઓ રહેશે.

(૩) વેદાન્તીઓ જગત્નો કાષ કરતાં છે એમ માને છે. વેદાન્તના છેક અંતમાં તો આ દેખાતું જગત્તજ નથી એમ કહે છે. પૃથ્વી કે શુદ્ધ જ્ઞાન થયે આ જગત્ત જણાતું જગત્ ચેતનમયજ-મહાદેવજ પ્રગટ જણાય છે. એટલે એ રીતે તો વેદાન્તમાં કર્તા હાલતીજ જરૂર નથી પણ એટલા હિંમતીમાં ન

ઉતરીયે તો ઈશ્વર જગત્નો કર્તા મનાય છે ત્યારે જૈનો કહે છે કે ઈશ્વર એ ઉપાધિ મહણુ કરેજ નહિ. ઈશ્વરત્વના આનંદને ધકકો પહોંચે. જગત્ તો અનાદિથી સ્વભાવસિદ્ધ છે છે જેજ. કર્મ મળ સહિત જીવો તેમાં ફેરફાર કર્યા કરે છે. જડને અદૃશી તર્હી પોતાની વાસનાને કર્મ નિશાને નેરે ફેરવે છે, ભાંગે છે, ગોઠવે છે, અને શાશ્વતી જડ વસ્તુએ તો સદા એમને એમ પોતાના સ્વભાવથીજ રહે છે જ્યાં તેમાંથી જતાં આવતાં જડ પરમાણુઓના સમુદાયને બદલે બીજા તેવાજ પેસે છે તેથી શાશ્વત ચીજો જેવી કે મેરુ, ચંદ્ર, સૂર્ય, દેવલોક, મોક્ષસ્થળ, એ બધાં એક સરખાંજ રહે છે; રહ્યાં છે; રહેશેજ. એ સિવાયની ચીજોને નાના મોટા જીવો પોતાની વાસના ને સ્વભાવ પ્રમાણે અદૃશી તર્હી અને તર્હીથી અર્હી હેરવ ફેરવ કરે છે એટલે જગત્નો કર્તા સ્વભાવ અને ફેરફારનો કર્તા સંકર્મી. જીવ કે જીવસમૂહ છે.

(૪) વેદાન્ત ધર્મના છેક હિંમતીમાં જગત્ છે જ નહિ માત્ર બ્રાન્તિ છે; મુજબજ સમાન, કોર અને સર્પની બ્રાન્તિ સમાન માનીને અવિદ્યાથી ક્ષિપ્ત જીવ આ જડ માયાને સાંપ કરી તેમાં અટવાયો છે અને સાચુંજ માની બેઠો છે પણ સ્વપ્નની સુષ્ટિનો જગત્માં લય થાય છે-જોડીજ મનાય છે તેમ જગત્ત એ પણ સ્વપ્નજ છે એમ જ્ઞાની મહાત્માઓને સુષુપ્તિની જ્ઞાનરૂપ અવસ્થામાં પ્રગટ જણાય છે અને તેઓ આ દેખાતા જગત્ને જગત્તરૂપે જણતા જોતા જ નથી, તેઓને સર્વજ્ઞ બ્રહ્મ-ચેતનજ જણાય છે. જ્યારે જૈનો કહે છે કે એમ નથી. દેખાતું જગત્ત તેજરૂપે છે તેમાં ફેરફાર થાય છે, જીવન-મરણ છે અને જે ક્રિયાઓ આપણે બ્રેષ્ટએ છીએ તેમજ પ્રત્યક્ષ ન જોવાય તેવી જ્ઞાનથી જણીએ છીએ તે તમામ ખરેખરી છે. જગત્ત મિથ્યા નથી. જગત્ત ભાસ નથી, જગત્ત અવિદ્યાનો પડછાયો નથી પણ હેતુ. આ પ્રમાણે વિચાર બેઠો છે; આ બધા વિચાર બેઠો બનેલો છેલ્લી શ્રેણીઓના મહાત્માઓને નાંદ પણ થતા હોય-જરૂર થતા હોય માટે વિચાર બેઠો થી લઈ ન પડતું. મહાત્માને માર્ગે આત્મા જતાં વિચારબેરનો લય થયોજ બેઠોએ. કેવળ જ્ઞાની અને

સિદ્ધાંતે જગત્ ને રીતે દેખાય છે તેના બેંકા રહ-
સ્પર્શમાં જૈન ને વેદાન્ત કદાચ એક સરખું દ્રશ્ય જોતા
હોય એમ મને લાગે છે પણ તે હું લખીને સમ-
જની ચક્રોતો નથી. તા. ૨૩-૯-૨૫

૭

માણસો કહે છે કે ઉતાવળે કામ કરો. કાળ
જતો રહેશે. કાળ આવી જશે, પછી નહિ થાય.
પુરસદ નથી મળતી માટે આયુષ્ય છે ત્યાં ત્યાં વખત
મેળવી તમામ કરી દેશે. આ વાત પૂર્વે જે કામ
નથી કર્યું તેને માટે સાવ સાચી છે. ધીરજથી કામ
કરો-કાળ અન્ત છે. પુરસદ પાર વગરની છે. પુરસદ
આખો શોક કર્યો. પૂર્વે નથી કર્યું તે કામ નીચે
પ્રમાણ છે.

ધર્મકરણી, સાધુ સાધ્વી ધાવક શ્રાવિકાનો આચાર
પાળવો, શાસ્ત્રસિદ્ધાંત વાંચી તે પર પૂર્ણ વિચાર-
ધ્યાન-શ્રદ્ધા, ઉપવાસ પોષાક વગેરે તપ કરવો, સાધુ-
સેવા, ધર્મસેવા, વગેરે કામો પૂર્વના ભવોમાં કર્યા
નથી, કર્યા છે તો પૂર્ણ ઉત્સાહ ને પ્રયત્નથી નથી
કર્યા તેથી તેવાં કામો તો આ ભવે ઉતાવળાંજ કરી
લેવાંજ. પણ તે ઉતાવળ એવી ન હોવી જોઈએ કે
આત્મા ઉપયોગ ચૂકે, યત્ન-જતન ચૂકે, શાંતિ ચૂકે,
કપાલવશ થાય, શ્વહિસા થઈ જાય, હકાયાતી
દયા રહિત કરણી થાય, વા મનના પરિણામ ડગી
જાય. માટે પુરસદ મેળવી આવાં કામો કરવામાં પણ
શાંતિતો અપૂર્વ-સંપૂર્ણ જોઈએ, નહિ તો આત્માનો
મજા હુણો-નિમૂળ નજ થાય. પણ

સાંસારિક કામોમાં પુરસદ મેળવો ને જટ જટ
કરી દેશે, જટ કોલેજનું ભણતર બણી દેશે, જટ
પરંણી દેશે, જટ ઘર બાંધી દેશે, જટ વેપાર કરી
દેશે, જટ ગામ ગરાસ નાણાં કમાઈ દેશે એ વાતમાં
વણી ફરક છે; કારણ કે એવાં કામો તો પૂર્વના
ભવમાં અર્નતીવાર કર્યાં, દેવલોકનાં ઈર્ષિ પણ થયા,
તે રિદ્ધિસિદ્ધિ, ચમત્કારિક શક્તિ વેકેષ શરીર, વિમા-
નમાં જતું આવવું, ગમે તેવું શરીર બનાવવું, શોભા-
પદ્મ નહિ, સત્તાનો કોઈ પાર નહિ, હાલના જગત-
ના ચક્રવર્તિ રાજાને લાજમાં પોંચારા કરી નાંખે—
નમાવે તેવું બળ વગેરે મેળવ્યાં, અનુપમ ચમત્કાર
વાળાં કામો, વગર યત્ન, વગર કળાએ માત્ર આત્મ-
શક્તિના પ્રયોગથી કર્યા માટે તેવાં કામ કરવામાં
આ ભવના આયુષ્યના વાપર કરવામાં ઉતાવળ નજ
કરવી. હાલ રહી મરો, વેણ રહી ગયો એમ બળતરા
કરી ભારે થવું નહિ, તેવાં કામો તો હવે પછીના
ભવોમાં પણ થશે ને તેને માટે શ્વ ને કર્મમળ
મુક્ત નહિ થાય તો અર્નતકાળ હજી બાકી છે માટે
આ વાત ઉપર વિચાર કરી સંસારી કામોમાં
ઉદારસીનતા રાખો ને બહુ ચીકાસ, આસક્તિ, ઉતા-
વળ, ધાંધલ, ધુવાંફવાં, નજ કરો. આ વાત સાવ
સાચી છે. અપૂર્વ ચમત્કારિક શક્તિ વધારનારી છે.
વિચાર કરી નેવાથી ઘણું ઘણું સમજશે એ વાત
પર શ્રદ્ધા વધશે. તા. ૭-૬-૧૯૨૫ મંગળ.

—ઉત્તમતનય.

[આ વિચારો સંબંધી વિચારભેદ વિચારકોમાં હોય તે સ્વાભાવિક છે. વિષય સૂક્ષ્મ છે, તો
વિચારકો પોતાના વિચારભેદ લખી મોકલશે તો ઉપકૃત થઈશું અને આ પત્રમાં પ્રકટ પણ કરીશું. તન્ની.]

સ્તુતિ-સ્તોત્રોનું પર્યાલોચન.

આ ચરાચર જગતમાં અનેક ધર્મોનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે અને લય પણ થયો છે પરંતુ આ પૈકી ઇશ્વરવાદી કે અનીશ્વરવાદી ધર્મમાં પણ ઇષ્ટ વસ્તુનાં યશોગાન તો જરૂરજ ગવાયાં છે. સ્તુતિ-સ્તોત્રનો સામાન્ય અર્થ યુલ્લોભકીર્તન છે પરંતુ પ્રસ્તુતમાં એનો વ્યાપક અર્થ ન કરતાં ઇશ્વરના યુલ્લોભી પ્રશંસા એટલેજ કરવામાં આવે છે, વળી એ પણ પ્રારબ્ધમાં નિવેદન કરવું અસ્થાને નહિ ગણાય કે અન્યાન્ય ઇશ્વરવાદી ધાર્મિક સાહિત્યનાં સ્તુતિ-સ્તોત્રોનો અત્ર વિચાર ન કરતાં જૈન સાહિત્યગત સ્તુતિ-સ્તોત્રોનું યથાસાધન પર્યાલોચન કરવા હું પ્રવૃત થાઉં છું.

આ પ્રવૃત્તિનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે સ્તુતિ-સ્તોત્ર એ કેટલાક ધારતા હોય તેમ અવગણનીય વિષય નથી પરંતુ એમાં પણ ગૌરવ રહેલું છે અને હું તેનાથી આકર્ષાયો છું. આની પ્રતીતિ કરાવવાની ખાસ આવશ્યકતા નથી, છતાં પણ એ સંબંધમાં હું એ શબ્દ લખું છું. વૈષ્ણવાદિક સંપ્રદાયની જેમ જૈન સંપ્રદાયમાં પણ અનેક દુરંધર આચાર્યોએ સ્તુતિ-સ્તોત્રો રચ્યાં

શ્રી બંધુભટ્ટિસુરિએ પણ ચતુર્વિંશતિકા રચી છે. એના અનુકરણરૂપ જણાતી સ્તુતિ-ચતુર્વિંશતિકા રચીને તો શ્રી શાભન મુનીશ્વર મહાકવિ પદને પ્રાપ્ત કરવા બાગમશાળી થયા છે. આ કૃતિની મહત્તાથી પ્રેરાઈને તિલકમંજરીના કર્તા કવિ-રત્ન શ્રી ધનપાલે તેના ઉપર સ્ફુટ અર્થ સૂચક ટીકા પણ રચી છે; જ્યારે ન્યાયાચાર્ય ન્યાયવિશારદ મહા મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજય ગણિએ તો એની પ્રતિકૃતિરૂપ એન્દ્ર સ્તુતિ રચી છે. શ્રી મુનિસુન્દરસુરિએ પણ સ્તુતિ-સ્તોત્ર રૂપ વૃક્ષને પદલલિત કરવામાં સારો લાભ લીધો છે, જ્યારે શ્રી જિનપ્રભસુરિએ તો ૭૦૦ સ્તોત્રો રચીને જૈન સાહિત્ય-ઉદ્યાનને સ્તુતિ-સ્તોત્રના એક નવા વૃક્ષથી અલંકૃત કર્યું છે, કયા કયા મુનીશ્વરોએ આ દિશામાં પ્રવૃત્તિ કરી છે તેની નામાવલી પણ આપવા માટે અત્ર અવકાશ નથી એ ઉપરથી સ્તુતિ-સ્તોત્રોનો જૈન સાહિત્યમાં કેટલો ફાળો છે તે સમજી શકાશે.

વસંતતિલકા છંદમાં ૪૪ શ્લોકોની માનતું ગ ચરિત્ર કૃત ભક્તામર-સ્તોત્ર એ નામની કૃતિમાંનો ૩૯ મો શ્લોક પ્રક્ષિપ્ત હોય એમ ડૉ. ચક્રવર્તી ચક્રાબીએ દોઢે માસ ઉપર લખી મોકલેલ અગ્રવચન (Fore-word)માં સૂચવ્યું છે. આ પદ્ય વાસ્તવિક નહિ હોવાની જે ગંભીર સંકેત તેમને ઉપસ્થિત થાય છે, તેનું કારણ દર્શાવતાં તેઓ કહે છે કે આ ૩૯ મું પદ્ય એ પૂર્વોક્ત પદ્યનાં બાવાર્થનું સંપૂર્ણ રૂપાંતર છે. વળી આ પદ્ય સૂચિત આપતિ સિવાયની આજીની સાત આપતિઓ પૈકી પ્રત્યેકના વર્ણન માટે તો એક એક પદ્યજ કવીશ્વરે રચ્યું છે, જ્યારે આને માટે બે રચ્યાં છે એ આશ્ચર્યજનક છે. વિશેષમાં જો આ પદ્ય

૧ આ સાક્ષર-રત્નને બાલકપ્રાથ વિધિમાં પોતાનું નામ લખી મોકલવા જે સૂચના કરી હતી તે ધ્યાનમાં લઈને તેમણે સ્વહસ્તે આ પ્રમાણે પોતાનું નામ લખી મોકલ્યું છે. આથી હર્મનયાકોળી કે નોકોળી એમ લખવું અશુભ સમજાય છે. હી. ૨.

૨ આ અગ્રવચન શ્રીમતી આગમોદય સમિતિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા ભક્તામર અને કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર નામના ગ્રન્થને હૃદયે લખાયેલ છે. આ ગ્રન્થમાં ભક્તામરની શ્રી ગુણકર ચરિત્ર કૃત ઉપાખ્યાય શ્રી મેઘવિજય કૃત તથા શ્રી કનકકુશલ ગણિકૃત એમ ત્રણ રીક્ષાઓ તેમજ મૂળ શ્લોકોના અંગ્રેજીમાં જે તૈયાર કરેલા બાવા-નંતરેના સમાવેશ કરવામાં આવ્યા છે. ભક્તામર રીક્ષાદિક સહિત છપાઇ રહેતાં જે તેની સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી ભાષામાં ભૂમિકા તૈયાર કરવા માંડી. તે સમયે ડૉ. ચક્રાબીએ પચાસ વર્ષ ઉપર આ સ્તોત્ર તેમજ કલ્યાણમંદિરને અંગ્રેજી નામોન અનુવાદ તેમજ ઉપોદ્યાતા લખ્યા હતા તેમાં જોન પરંપરાથી કેટલીક વિરૂદ્ધ વાતો લખી છે એ વરુદ્ધ જે સમિતિના માનદ મંત્રી શ્રીયુત્તમચંદ્રનું ધ્યાન ગેરવ્યવસ્થિત પધી તેમની સાથે થયેલી વાતચિત પ્રમાણે ડૉ. ચક્રાબી-સાથે પત્ર ગમવાદાર શરૂ કરવામાં આવ્યો. એના પરિણામ તરીકે તેમણે અગ્રવચન લખી મોકલવા દુષ્ટા કરી, તે બદલ તેમને ધન્યવાદ થઈ છે.

કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર શ્રી માણિક્ય સુનીશ્વર કૃત તથા શ્રી કનકકુશલ ગણિકૃત રીક્ષાઓ તેમજ અંગ્રેજી અનુવાદ સહિત લગભગ છપાઇ રહેવા આવ્યું છે. હુંક સમયમાં તેની અંગ્રેજી-સંસ્કૃત ભૂમિકા છપાવવી શરૂ થશે.

હી. ૨.

પ્રક્ષિપ્ત હોય, તો એટલું તો કહેવું પડશે કે કલ્યાણમંદિરની રચના થઈ તે સમયમાં તો તે વાસ્તવિક ગણાતું હશે. એમ નહિ હોય તો કલ્યાણમંદિરના શ્લોકની સંખ્યા બંધ બેસતી આવે નહિ.

અત્ર એ સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય કરવો આવશ્યક સમજાય છે કે ડૉ. ચક્રાબી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્રને ભક્તામર-સ્તોત્રના અનુકરણરૂપ માને છે.

વિશેષમાં આ પદ્ય તેમની કલ્પના છે કે ભક્તામર-સ્તોત્રનો ૪૩ મો શ્લોક એ ૩૪ થી ૪૨ માં શ્લોકોના શુદ્ધ ઉપસંહાર છે. ખરેખરો કવિ આવે શ્લોક રચેજ નહિ, વાસ્તે આ પ્રક્ષિપ્ત છે, પરંતુ કલ્યાણમંદિર રચાયા પછી ભક્તામર-સ્તોત્રમાં એ દાખલ થયેલો હોય એમ લાગે છે. કેમકે મૂળ ભક્તામર-સ્તોત્ર તો ૪૩ પદ્યનું હોવું જોઈએ એમ કલ્યાણમંદિરના વસંતતિલકા છંદમાં રચાયેલાં ૪૩ પદ્યો ઉપરથી સૂચન થાય છે.

આ ઉપરથી નીચે મુજબના ત્રણ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે:—

(૧) શું કલ્યાણમંદિર-સ્તોત્ર એ ભક્તામર-સ્તોત્રના અનુકરણ રૂપ છે ?

(૨) શું ભક્તામર-સ્તોત્રના ૩૯ માં અને ૪૩ માં પદ્યો વાસ્તવિક નથી ?

(૩) કલ્યાણમંદિર ભક્તામરથી કયું અવેશાગ્રે ઉતરતું કાવ્ય ગણી શકાય ?

(૪) ભક્તામર કલ્યાણમંદિરથી કેાઇ પણ અવેશાગ્રે ઉતરતું કાવ્ય નથીજ ?

(૫) ભક્તામર-સ્તોત્રના શ્લોકોની સંખ્યા કેટલી ગણવી શકતી છે ?

આ પંચમ પ્રશ્નની સાથે સંબંધ ધરાવતા વિવાદ-અસ્ત વિષયની પણ સ્પૂષ્ટ રૂપરેખા આંશિકતરી ઉચિત સમજાય છે. ઉપર સૂચવવામાં આવ્યું છે તેમ જો કે ભક્તામર સ્તોત્ર એ સ્વેતાંબરી તેમજ દિગંબરી બંનેને માન્ય છે, પરંતુ મિનનતાનું સ્થળ એ છે કે ૩૧ માં પદ્ય પછી ગરમીરતાર ઇત્યાદિથી શરૂ થતાં ચાર અધિક પદ્યો દિગંબરી માને છે અર્થાત્ દિગંબરી માન્યતા પ્રમાણે ભક્તામર ૪૮ શ્લોકનું

કાવ્ય છે. આ પદો પ્રક્ષિપ્ત બાસે છે એમ કાવ્ય-
માહાત્મા સમમ ગુચ્છના સંશોધક પંડિત દુર્ગાપ્રસાદે
ટિપ્પણમાં સૂચવ્યું છે.

અત્ર એ પ્રશ્ન પણ ઉદ્ભવે છે કે ૩૧ મા પદ
પછીજ આમ ઉમેરે થવાનું શું કારણ છે? આનો
ઉત્તર એમ અપાય છે કે ૨૮ મા પદથી કવિરાજ
પ્રાતિહાર્યનું વર્ણન આરંભે છે. તેમાં પ્રાતિહાર્યની
સંખ્યા તો બંને સંપ્રદાય પ્રમાણે આઠની છે. પરંતુ
શ્વેતાંબર માન્યતા મુજબના ભક્તામરમાં તો ચારજ
પ્રાતિહાર્યનું વર્ણન છે, તેથી બાકીનાં ચાર પ્રાતિ-
હાર્યનું વર્ણન હોવુંજ નોંધએ અને અશોકાદિક
પ્રાતિહાર્યોનો કોઈ ખાસ ક્રમ નહિ હોવાથી બાકીનાં
ચાર પ્રાતિહાર્યોને લગતાં પદો અત્ર આપી શકાય
તેમ છે.

આ ઉપરથી નીચે મુજબના પ્રશ્નો રચી કરી
શકાય છે:—

(૧) ગમ્મીસ્તારથી ચાર થતાં ચાર પદો
પ્રક્ષિપ્ત છે ?

(૨) આઠ પ્રાતિહાર્યોને બદલે ચારનું વર્ણન જે
શ્વેતાંબરીય ભક્તામરમાં નજરે પડે છે, તેથી મૂળ
કાવ્યમાં ત્રુટિ છે એમ કહી શકાય કે શી^૧ચુલ્કાકાર
સૂરિતેનું જે સમાધાન સૂચવે છે તે માન્ય રાખી શકાય ?

(૩) જો ત્રુટિ છે એમ સ્વીકારવામાં આવે, તો
અત્રે જે ચાર પદો હોવાં નોંધએ તે હુપ્ત-પ્રાપ થયાં
છે એમ માનવું કે મૂળથી હતાંજ નહિ કે નીચે
મુજબનાં સૂચવવામાં આવતાં રચન-પદો પડે એ
ત્રુટિ દૂર થાય છે કે એ પણ પ્રક્ષિપ્ત જણાય છે ?

૧ એમણે ભક્તામરને કદેશીને રચેલી શ્લોક પં. હીરા-
લાલ દંડસરાજ તરફથી બહાર પડેલી છે. હાલમાં આજ.
મોહન સમિતિ તરફથી પણ એ ફરીથી છપાવવામાં
આવી છે.

હી. ૨.

૨ આ ઉપરાંત અન્ય પદ-ચતુષ્ટય છે એમ બેના-
ચાર્ણ શ્રી વિજયવલ્લભ સૂરિના વિદ્વાન શિષ્ય-રત્ન
મુનિરાજ શ્રી વિચક્ષણવિજયે મને વિવેકન કહે હતું.
અને આગેવ શ્લોક પણ તેમની કૃપાનું ફળ છે.

હી. ૨.

૧ 'ઉચ્ચત્તહજ્જ' કરમપદલ સમ્પ્રમેણ ।

વીશ્ય પ્રભોર્વપુપિ કાશ્ચંનકાશ્ચનામ
પ્રોદ્વોધનં ભજતિ કસ્ય ન માનસાવ્જમ્ ॥૨॥
દિવ્યો ધ્વનિર્ધ્વનિતદિર્ધ્વલયસ્તવાહનું ।

વ્યાધ્યાપુરુસ્તસુકયતેઽવ શિવાધ્વનીનામ્ ।

તત્ત્વાર્થદેશનવિધો નનુ સર્વજનું ।

માપાવિશેષમધુરઃ સુરસાર્થપેયઃ ॥૩॥

વિશ્વેકજૈષ્ઠમટમોહમહીમદેન્દ્રં

સયો જિગાય ભગવાન્ નિગદન્નિવેત્થમ્ ।

સન્તર્જયન્ યુગપદેવ મયાનિ પુસાં

મન્દ્રધ્વનિર્નવતિ દુન્દુભિરુચકૈસ્તે ॥૪॥

(૬) જો ભક્તામર ૪૮ પદોનું હોય, તો તેનાં
પાદપૂર્તિરૂપ સ્તોત્રો ૪૪ શ્લોકોનાજ બેવામાં આવે
છે તેનું શું કારણ ?

૩ પદોખીએ ૧૮ મી એપ્રિલના પત્રમાં કદ્યાણ
મંદિર સ્તોત્ર ગત કેટલાક પ્રયોગોને લગતી જે શંકા
ઉપસ્થિત કરી છે, તેના સંબંધમાં પણ ધમારો કરવો
અનુચિત નહિ જણાય, ૨ જો કે. આને અંગે તેમની
સાથે પત્ર-અપવાદાર ચાલુ કર્યો છે. તેઓ સૂચવે છે કે—

(૧) ૧૧ મા શ્લોકમાં 'વિધ્યા પિતાઃ' એવો
જે પ્રયોગ છે તે વિચારણીય છે. આ ૧૫ વિજ્ઞાન
(હેમ પ્રાપ્ત બાકરજી ૨, ૨૮)ના ગ્રેરક ૧૫ વિજ્ઞાન-
ચક્રનું સંસ્કૃત રૂપાન્તર છે. વિ. ઉપસર્ગ પૂર્વક રૂપ
ધાતુ ઉપરથી વિજ્ઞાન ઉદ્ભવે છે એમ હેમચન્દ્ર
સૂચવે છે. ખરી રીતે તો વિ. પૂર્વક ધમા ધાતુ ઉપ-
રથી બનેલું છે. વિધ્યાપયતિ તેમજ એના મૂળ
ધાતુ ઉપરથી બનેલાં બીજાં રૂપો પણ જૈન સંસ્કૃત
સાહિત્યમાં વારંવાર નજરે પડે છે, પરંતુ અજ્ઞેય
મન્યોમાં તો તે કવચિત્ જ દૃષ્ટિગત્યર થાય છે. ગમે
તેમ હો વિધ્યાપિતાઃ આ સાફ સંસ્કૃત નથી. ૩

૧ આની પૂર્વેનું સ્વના પદ જાણવામાં આવ્યું નથી,
કેમકે તેને લગતું પત્ર હાથમાં આવ્યું નથી. હી. ૨.

૨ આ ચર્ચામાં બાજ લેનાર કોઈ મહારાજ અંતર દીક્ષ
કરતા કે અધ્યાત્મિકનિવેશપૂર્વક કથન કરતા પ્રેરાય તો તે
ધમ્મ નહિજ જણાય. હી. ૨.

૩ 'વિધ્યાપિતાઃ' ૧૫ શ્રી માહિજકચન્દ્ર મુની-
મરે પાતે કદ્યાણ મંદિરની દીકામાં શિલ્પ કરી બતાવ્યું

(૨) ૧૩ માં શ્લોકમાં 'અન્નલોકે ના અર્થમાં' અમુક લોકોનો જે પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે અશુદ્ધ છે.

(૩) ૨૮ માં શ્લોકમાં 'અપરજ ત્વત્સંગમે' એ ખોટું છે. ત્વત્સંગમાત્ એમ જોઇએ.

(૪) ૪૦ માં શ્લોકમાં 'ચન્દ્યો ની પાછળ તરતજ' એવો પ્રયોગ કરેલો જોઇતો હતો. 'ચન્દ્યોઽસ્મિ' પછી એનો જે પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે તેથી વિપરીત અર્થ સ્પષ્ટ છે.

હવે બીજા પાંચ કેટલાક પ્રશ્નો હું અજ રહ્યું કરું કે જેની ગવેપણા સાક્ષકોને હાથે થાય તો મારા જેવા અધ્યયને ઘણું જાણવાનું મળે.

(૧) જેમ તત્ત્વાર્થધિગમ સૂત્રનું મનન કરતાં એમ જણાય છે કે તેનું વળણ 'સ્વેતાંબરીયે' વિશેષ અનુકુળ છે તેમ ભક્તામર અને કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્રોના સંબંધમાં કહી શકાય તેમ છે ?

(૨) આ સ્તોત્ર-યુગલ 'સ્વેતાંબરીય' કૃતિ છે કે દિગંબરીય તે સિદ્ધ કરવાનાં ક્યાં ક્યાં સાધનો છે ?

(૩) આ સ્તોત્ર-યુગલના ઉપર જેન યથાવલીમાં જે દીકાદિક સૂચવવામાં આવેલ છે તે ઉપરાંત અન્ય કોઈ છે ? (અજ્ઞાત શ્રી મેધવિજય ગણિની એક દીકા છે.) બીજા પાંચ એક અપૂર્ણ રચનાર મારી પાસે છે.)

છે, તે તરફ ડૉ. ચક્રોપાધ્યાયનાં હાલમાં 'ધ્યાન જન્મવામાં આવ્યું' છે. તેઓ પોતાનો અભિપ્રાય ફેરવે એ બનવા જોઈએ. હી. ર.

૧ સ્થાનકવાસી સપ્રધાયમાં ભક્તામરનેજ મઠે સ્થાન છે એમ કહેવામાં આવે છે તે ખરી વાત છે. હી. ર.

૨ આં અવચૂરિનાં જે પત્રો મારા સહૃદય પિતાશ્રીને સ્વર્ગસ્થ ન્યાયાસિનિધિ દેનાચાર્ય આદ્યમારમંથ મહારાજ તરફથી મળેલાં હતાં, એમ મને તેમણે નિવેદન કર્યું હતું. આ અવચૂરિના પ્રારભનો શ્લોક નીચે મુજબ છે:—

"મઘ્ય વ્રાતાઞ્જરાજી ચિકસનદિવસાધીશ્વરઃ
સત્ત્વશાલી

દાણીપદ્માવલીહો વિબુધવુધજનવુન્દ-
(વ્રાત)વન્ધોડનવદઃ ।

નામેયઃ સર્વમુખ્યઃ પ્રકટિતચિનયજ્ઞાન-
ચિજ્ઞાનદેતુઃ

સેતુર્વાર્ધર્ભવસ્ય પ્રભવતુ સતતં મૂયસે
થેયસે યઃ ॥ "

(૪) સ્તોત્ર-યુગલ પૈકી કયું સ્તોત્ર વધારે પ્રાચીન છે. ?

(૫) કલ્યાણ મંદિરના કર્તા કુમુદચન્દ્ર છે અને એ નામ સિદ્ધસેન દિવાકરના દીક્ષા-સમયનું છે એ વાતનો પ્રાચીનમાં પ્રાચીન કયો પૂરાવો છે ?

(૬) શ્રી સિદ્ધસેન કૃત દ્વાપરિ શિક્ષાઓની શૈલીથી કલ્યાણમંદિર જુદું પડે છે તો આ ખેતના કર્તા એકજ છે એમ કેમ કહી શકાય ?

(૭) જેમ વાગસરાસકારની સિંહલેખ મુનીશ્વર કૃત દીકામાં (પૃ. ૧૧ માં) 'તુભ્યં થી શરયતો' ૨૬ માં શ્લોક સંપૂર્ણતઃ દાંચલ્ય રૂપે આપેલો છે તેવી રીતે ભક્તામરના અન્ય શ્લોકો કે કલ્યાણ મંદિરના કોઈ પાંચ શ્લોક કોઈ મંથમાં જોવામાં આવે છે ?

(૮) ભક્તામર કે કલ્યાણમંદિર વિષે પ્રભાવક ચરિત્ર કરતાં વધારે પ્રાચીન એવા કોઈ મંથમાં ઉલ્લેખ છે ?

(૯) હિંદુઓ જેમને પરમેશ્વર તરીકે માને છે એવા બ્રહ્માદિકનાં નામપૂર્વક ૨૫ માં પદ્ય દ્વારા સ્તુતિ કરીને શ્રી માનવુંગ સૂરિએ પોતાનો મધ્યસ્થ ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો છે, તો આવી રીતના મધ્યસ્થ ભાવનું ૨૨૨૫ પ્રથમ કોણે આલેખ્યું ? વળી એજેન સાહિત્યમાં જેનોના તીર્થસ્થાના નામપૂર્વકની કોઈ સ્તુતિ રચાયેલી છે ?

(૧૦) શ્રી માનવુંગ સૂરિને મથૂર અને બાણુના સમકાલીન તરીકે જે જાણખવામાં આવે છે તે કાલ-ગણનાત્મક પ્રમાણ (Anachronism) છે ? એમ જે ડૉ. ક્વેકનબોસ (Quackenbos) મહારાજે 'મથૂરના સંસ્કૃત કાવ્યો' (The Sanskrit poe-

૩-૪ આ પ્રસન્ના ઉત્તર ઉપરથી હું ભક્તામર તેમજ કલ્યાણ મંદિરના રચના-સમયની અંતિમ સીમા દોરવા ઇચ્છું છું. હી. ર.

૫ મારા મિત્ર ડૉ. પેટૉલ્ડ (Pertold) સાહેબે હું આરેક વર્ષ ઉપર રૌચ્ય અભિપ્રાયિક સોંચાયત્રી (રાહન હોલ) ની બાઇબેલીમાં ગયા હતાં, તે વેળા મથૂરશતક સંબંધી તપાસ કરતાં આ પુસ્તક મારા જોવામાં આવ્યું હતું. મને સ્પષ્ટ છે કે આની ઉપાદ્રુપતામાં તેના લેખક મધુસૂત્રે પોતે ભક્તામરનું અંગ્રેજ ભાષાન્તર કરનાર છે એમ સ્પષ્ટ હતું. તેમણે તેમ કર્યું કે નહિ, તેની મને

ms of Mayura) ની ઉપોદ્ધાતમાં સૂચવ્યું છે તે જોઈએ ?

(૧૧) બ્રહ્મચારી રાયમલ્લ કૃત 'ભક્તામર-કથાના પ્રારંભમાં માનતુંગ સ્થિતને લોજ રાખના દરબારમાંના કવિ કાલિદાસના સમસમયી તરીકે જાણવ્યા છે તે શું વાસ્તવિક છે ?

(૧૨) શ્રી માનતુંગ સ્થિતે ભક્તામર અને નમિઊણ ઉપરાંત કોઈ કાવ્યો રચ્યાં છે ?

(૧૩) કલ્યાણધામ થી સર ચતુ બોવ્યાદિ નામ ગર્ભિત શ્રી મહાવીર-સ્તોત્ર શ્રી માનતુંગની કૃતિ છે એમ તેના અંતિમ પદ ઉપરથી જોઈ શકાય છે તો આ માનતુંગ સ્થિત તે કોણ ? વળી મસ્તિ-મર અમર થી પ્રારંભ થતા પદ્ય પરમેષ્ઠિ સ્તોત્રના કર્તાત્વ નામ પણ માનતુંગ છે તો તે કયા દશે વાર ?

(૧૪) વિ. સં. ૧૬૭૪ ના જૈન ધર્મ પ્રકાશ પુ. ૩૪ અ. ૬)માં જેમ કલ્યાણ મંદિર અને ભક્તામરની સન્તુલના ૨૫ લેખ નજરે પડે છે, તેવા ૧૬ લેખ આ પૂર્વે કે પછી કોષ્ઠ સ્થળે પ્રકટ થયો છે ? અને તેમ હોય તો તેમાં ખાસ ધ્યાન જેવે એવી કોષ્ઠ હકીકત છે ?

(૧૫) ઉપર્યુક્ત લેખમાં તેના ચોજક રા. રા. પરમાર્તદ કંવરજી કાપડીયા બી. એ. એલ. એલ.

ધોષ જેવા છે. આ સૂચનને દાખલા દર્શાવતી પુષ્ટ કરવા તેના ચોજક મહાગ્રંથ કે અન્ય કોષ્ઠ વિદ્વાન કૃપા કરશે કે જેથી એની વાસ્તવિકતા સ્વીકારવામાં કોઈને ખંચાવું નહિ પડે ?

અંતમાં એટલું નિવેદન કરવું ખાજી રહે છે કે 'સ્તુતિ-સ્તોત્રોનાં પર્વાકોચન' એ શીર્ષક દ્વારા મેં સૌથી પ્રથમ ભક્તામર અને કલ્યાણ મંદિર એ સ્તોત્ર-યુગલને અંગે કેમ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કર્યાં ? આનું કારણ એ છે કે આ સ્તોત્ર-યુગલને કાવ્યમાસના સમય યુગ્મકમાં આવે રચાત આવવામાં આવ્યું છે. વળી ડૉ. યકોબીએ પણ (હું ભૂલતો નહિ હોઉં તો) આ એ સ્તોત્રોનોજ પ્રથમ (જર્મન) અનુવાદ કર્યો હતો. આ ઉપરાંત અન્યો અન્યો પૈકી આ સ્તોત્ર-યુગલની ભૂમિકામાં હું અત્રે દર્શાવેલા કેટલાક મુદ્દાઓ ચર્ચા રહ્યા હું, કેમકે તેની ઘોડી કે ઘણી અરુપક કે સ્પષ્ટ જાંખી મને કેટલાક વખતથી યથેલી છે. આ જાંખીઓ પૈકી કેટલીક તો 'ગર્ભમાં' છે, તે જન્મ લેતાં વખત લેશે. પરંતુ દરેક ગવેષકને માટે તેમાં અવકાશ છે, તેથી અત્રે તેને અંગે ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો મેં ઉપસ્થિત કર્યાં છે. આ પ્રત્યેકને અંગે મારા સપ્ર-માણ વિચારો બંધાયા છે, પરંતુ તે પૂરેપૂરા પકવ બને તેટલા માટે વિશેષ પ્રમાણિત અને વ્યાસંગી

No. 1732.

3rd. May 1927.

To,

K. B. MARZBAN Esq. B. A.

Chairman, School Leaving Examination Board,

University of Bombay. BOMBAY.

Sir,

With reference to the letter of your Board No. 596 dated 20th April 1927, we the undersigned beg to bring to your notice the strong objections of the Jain Community all over India and in particular Gujarat to a book like "Gujarat-no-Nath" by Mr. K. M. Munshi being prescribed as a text book for study at any of the University Examinations. The lower the examination and by consequence the younger the age of the candidates studying for it, the force of our objections to the book is obviously all the greater.

You will realize our objections to the said book and other similar book of Mr. Munshi from a copy of the report prepared by the Sub-committee appointed on 29-8-26 by the Standing Committee of our Conference. A printed copy of the said report is herewith enclosed and marked A.

We may mention here that Mr. M. G. Kapadia who has made a dissenting minute to the said report has changed his view and has sent his explanation to Jain Dharma Prakash in Chaitra Issue wherein he states that the writings of Mr. Munshi are such as to offend Jain feelings.

Without going into the details as regards other books of Mr. Munshi referred to in the report of our Sub-Committee, we will specially invite the attention of your Board to our objections as regards "Gujarat-no-nath". The author has therein depicted Udayan who is well known in the history of Gujarat as a Jain Minister of great calibre and political insight so low and wicked as to get the houses of Mohomedans burnt and killing Mussalmans and that a particular surviving Mussalman victim by name Khatib is made to reach Jaisingh's Durbar where justice is meted out to him and his community. Prof. N. B. Divetia in his preface to the said book as also the author's note on page 78 leads one to believe that the author was not drawing, on his own imagination for such acts of cruelty on the part of the Jains but had relied on a book called Jame-ul-Hikayat for drawing materials. On reference to the said book we find that the writer of the said book has depicted that the fireworshippers a term which is never applied

to Jains burnt down the houses etc, belonging to the Mussalmans. The author as well as Prof. N. B. Divetia do not explain anywhere what led the learned author to twist the facts set out in the original and substitute Jains as the perpetrators of the cruelties rather than the fireworshippers. Hereto annexed and marked "B" is a copy of the translation of Jame-ul-Hikayet.

The learned author furthermore depicts the said Jain minister Udayan to be running after and harassing a Brahmin girl a creature of his own fancy and has thereby tried his best to lower the character of Udayan for which history gives no record. Mr. Munshi has described his novels as historical novels. We annex an extract marked "C" from the critical and learned introduction to the book Mayanalladevi or "Gujarat-ni-mata" by Mr. N. V. Thakkur to show how misleading this description is. This extract will further show in what estimate Mr. Munshi's novels are held amongst the literary class.

We may mention that as soon as it was known that an attempt was made to introduce Mr. Munshi's novels in the University curriculum, we carried on correspondence with the University Registrar. We regret that our attention was not drawn by the Registrar that we should separately address your Board in the matter; otherwise we would have pointed out our objections to the Board before the said book was prescribed. On coming to know from the Secretary of your Board that the first 200 pages of "Gujarat-no-Nath" have been prescribed for the S. L. Examination 1928, we have requested the secretary of your Board to place the correspondence carried on by us with him as Registrar of the Bombay University before your Board. Hereto annexed and marked "D" is a copy of our letter dated 29th April 1927 addressed to the Secretary S. L. Examination Board.

From the correspondence passed between us and the Registrar you will see that we wrote to the Registrar of the Bombay University as far back as 7th March 1927 with a request to him to place our objections before the proper authorities. You will please further note that the Board sanctioned Mr. Munshi's book on 20th March 1927, after our objection as sent to the Registrar of the Bombay University.

The feeling of the Jain Community are very strong all over India and resolutions have been passed in public meetings not only in Bombay but in other towns and cities such as Ahmedbad, Surat, Bhavnagar, Cambay, Dhulia, Sonagadh Ambala etc; and reports thereof have appeared in vernacular papers in Bombay.

We have no intention of encroaching upon the right of the Board to prescribe such books as they select, but we feel that gross injustice has been done to the Jains in prescribing a book which wound their feelings inspite of their protests in public-meetings held in various cities and towns and of which protes to the Registrar of the Bombay University was informed.

We are sure the Board or the Sub-Committee would not have prescribed "Gujrat-no-Nath" for S. L. examination if the strong objections of our community had been placed before the Board.

We have ventured, Sir, to address this letter to you as president and to the Members of the Board through you because we feel certain that the Board, taking into consideration that among the different communities residing in India, the Jains stand second to Parsis in education, that the Jains have contributed richly towards art and literature not only of the province of Gujarat but all other provinces of India, that the Jains are well known for their charities and their donations need not be mentioned in details, the Clock Tower of the Bombay University being a donation of the Great Jain philanthropist Sheth Premchand Raichand will not, by keeping the said book as text book, disregard the feelings of the whole of the Jain community in this matter.

Our objections to the said book being prescribed as a text book for any examination are not merely based on sentiment but on reason also. We do not know what ideal the Board wants to place before the students by prescribing a book which as shown above has distorted historical facts—a book which will give false notions about the history of Gujrat to students a book which depicts hatred of one class against another and does not contain any great principle of morality which may impress and benefit the students.

As the Board must be well aware there is no dearth of suitable books in Gujrati literature which can be prescribed as a text without the slightest objections from any individual or any community.

We trust that the Board, will in the light of what is stated above, reconsider the matter and substitute some other suitable book instead of "Gujrat-no-Nath" the book prescribed as a prose text for 1928.

We earnestly request you, Sir, to place this letter before the Board at a very early date for being favourable considered.

Soliciting an early reply.

We have etc.

(Sd.) M. J. MEHTA

(Sd.) MOHANLAL B. JHAVERY.

Resident General Secretaries.

History of India by its own Historians. Vol. 2

JAME-UL-HIKAYAT.

(Translation by Elliot.)

RAI JAI SING OF NAHRWALA.

(I. VI. 2.)

Muhammad Ufi, the compiler of this work, observes that he never heard a story to be compared with this. He had once been in Kambayat (Cambay), a city situated on the seashore, in which a number of Sunnis, who were religious, faithful and charitable, resided. In this city, which belonged to the Chiefs of Gujarat and Nahrwala, was a body of fireworshippers as well as the congregation of Musulmans. In the reign of a king named Jaising, there was a mosque, and a minaret from which the summons to prayer was cried. The Fire-worshippers instigated the infidels to attack the Musalmans, and the minaret was destroyed, the mosque burnt, and eighty Musulmans were killed.

A certain Muhammadan, a Khatib, or reader of the khutba, by name Khatib Ali, escaped, and fled to Nahrwala. None of the courtiers of the Rai paid any attention to him, or rendered him any assistance, each one being desirous to screen those of his own persuasion. At last, having learnt that the Rai was going out to hunt, Khatib Ali set down behind a tree in the forest and waited the Rai's coming. When the Rai had reached the spot, Khatib Ali stood up, and implored him to stop the elephant and listen to his complaint. He then placed in his hands a Kasida, which he had composed in Hindi verse, stating the whole case. The Rai, having heard the complaint, placed Khatib Ali under charge of a servant, ordering him to take the greatest care of him, and to produce him in Court when required to do so. The Rai then returned and having called his minister, made over temporary charge of the Government to him, stating that he intended to seclude for three days from public business in his harem, during which seclusion he desired to be left unmolested. That night Rai Jaising, having mounted a dromedary, started from Nahrwala for Kambayat, and accomplished the distance, forty parasangs, in one night and one day. Having disguised himself by putting on a tradesman's dress, he entered the city, and stayed a short time in different places in the market place, making enquiries as to the truth of Khatib Ali's complaint. He then learnt that the Mohamadans were oppressed and slain without any grounds for such tyranny. Having thus learnt the truth of the case, he filled a vessel with sea water and returned to Nahrwala, which he entered on the third

night from his departure. The next day he held a Court, and summoning all complaints he directed Khatib to relate his grievance. When he had stated his case, a body of the infidels wished to intimidate him and falsify his statement. On this the Rai ordered his water carrier to give the water-pot to them that they might drink from it. Each one tasting found that the vessel contained sea water, and could not drink it. The Rai then told them that he had failed unable to put implicit confidence in any one. because a difference of religion was involved in the case; he had himself therefore gone to Kambayat, and having made personal enquiries as to the truth, had learnt that the Muhammadans were the victims of tyranny, and oppression. He said that it was his duty to see that all his subjects were afforded such protection as would enable them to live in peace. He then gave orders that two leading men from each class of infidels, Brahmans, Fire-Worshippers, and others should be punished. He gave a lac of Balotras "to enable them to rebuild the mosques and minarets. He also granted to Khatib four articles of dress." These are preserved to this day, but are only exposed to view on high festival days. The mosque and minaret was standing until a few years ago. But when the Army of Balah invaded Nahrwala, they were destroyed. Said Sharaf Tamin rebuilt at his own expense, and having erected four towers, made golden cupolas for them. He left this monument of the Faith in the land of Infidels, and it remains to this day.

(Tarsa This name is used for Christians and Fire-Worshippers. It would also some times seem to be applied to Bhuddists.)

These Balotras appear to derive their name from Balas.

In persian.

(One Mr. Writes this name "Balwa" another "Malu"-Malwa)

—x:—

ANNEXTURE. C

રા. શ્રીયુત નારાયણજી વિસનજી ઇંકુરકૃત.

“મયણદસાદેવી-ગુજરાતની માતા”ની પ્રસ્તાવનામાંથી.

શ્રી વીરક્ષેત્ર-વડોદરામાં પ્રગટ થતા “સાહિત્ય” નામક માસિક પત્રના વર્તમાન વર્ષે ઇ. સ. ૧૯૨૪ ના જન્યુઆરી માસના પ્રથમ અંકમાં પ્રકાશિત કરાવ્યાં “પાટણની પ્રભુતા,” એની મો. કુમાની નવલકથાઓ સાથે સરખામણી. ” શીર્ષક તુલનાત્મક અભ્યાસના પરિણામરૂપ તથા નિષ્પક્ષપાત લેખમાં તે લેખના લેખક રા. રામચંદ્ર શુક્લે પોતાના એ લેખને લખવાના કારણને દર્શાવતાં “સાંપ્રત કાળના સાહિત્ય ક્ષેત્ર” માં નાનાવિધ બીજાનું નિદેશણ થયા વાગ્યું છે; અને નવન કથાઓ ડુટવા માંડ્યા છે. “પ્રત્યક્ષ” ના “રૂપ” વિશેષાંકમાં રા. નારાયણ ઇંકુરે એક નવી વસ્તુનું આલેખન કરી આ ક્ષેત્રમાં ખગલગાટ જમાવ્યો છે. આધુનિક નવલકથાકારોમાં ઉચ્ચ ગણાતા રા. કનૈયાલાલ મુનશીની “પાટણની પ્રભુતા,” “ગુજરાતને

નાથ," અને "વેસ્તી વસુલાત," નામક નવલકથાઓ વિશ્વવિખ્યાત ફ્રેન્ચ લેખક મો. કુમાની "શ્રી મસ્કેડીયર્સ," "ટવેન્ડી ઇયર્સ આફ્ટર" અને "મોન્ટેક્રિસ્ટો" ઉપરથી અનુકરણ રૂપે લખાએલી છે એમ તેમણે વ્યક્ત કર્યું છે. પ્રસ્તુત લેખમાં રા. મુનશીની "પાટણની પ્રભુતા" નામક નવલકથા મૌલિક નથી. કિન્તુ મો. કુમાની "શ્રી મસ્કેડીયર્સ" અને ટવેન્ડી ઇયર્સ આફ્ટરના આધારે લખાયેલી છે એમ પુરવાર કરવાનો મારો વિચાર છે. રા. હંકુરે "પાટણની પ્રભુતા" એ માત્ર "શ્રી મસ્કેડીયર્સ" નું અનુકરણ છે એમ ઉલ્લેખ કરેલો છે; પરંતુ તે ન સ્વીકારતાં મને જે ઉપરોક્ત પુસ્તકોમાં સામ્યપણું દૃષ્ટિગોચર થયું છે તે હું બતાવીશ." આ પ્રમાણેનો લઘુ પ્રસ્તાવ કર્યો છે અને ત્યાર પછી "પાટણની પ્રભુતા"ની "શ્રી મસ્કેડીયર્સ" તથા "ટવેન્ડી ઇયર્સ આફ્ટર" સાથે અત્યંત વિચાર તથા વિવેકપૂર્વક તુલના કરીને તેઓ આપા નિશ્ચય પર આવ્યા છે કે:—

"આ ઉપરથી આપણે જોઇશું કે મીનજનું પાત્ર ઘડવામાં એનના પાત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. મુંગલના પાત્રમાં બર્કીગહેમની ડાયા લેવામાં આવી છે. મુંગલમાં જે પ્રેમ છે, જે રાણી સાથે તેનો સંબંધ છે. તે બર્કીગહેમના એન સાથેના સંબંધના ઉપરથી લખાયેલું છે. મુંગલનું ચંદ્રપુર જવું, ત્યાં મીનજ સાથે સંબંધ, મીનજનું મુંગલ માટે પાટણ આવવું, બન્ને વચ્ચેનો પ્રેમ ઇતિહાસમાં ક્યાંય દ્રષ્ટિગોચર થતાં નથી. ઇતિહાસમાં તો માત્ર કણુદેવ એક ચિત્રકારે લાવેલી મીનજની પ્રતિકૃતિ જોઈ તેના પ્યારમાં પડે છે, મીનજ પાટણ આવી પરણે છે, સ્થામવર્ણી હોવાથી અણમાનીતી થાય છે, અને મુંગલની મદદથી પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે, એવું આલેખવામાં આવ્યું છે. શ્રીયુત મુનશીએ પોતાના પાત્રોમાં ઐતિહાસિક ઘટનાઓને ચરતી મૂકી, આ આધારભૂત થયેલા પુસ્તકોના ઇતિહાસ ગુજરાતના ઇતિહાસ તરીકે પસંદાવી દીધા છે. "પાટણની પ્રભુતા"માં મુંગલ અને મીનજનો પ્રેમ વાતાવું મધ્યભિન્દુ છે. કિન્તુ કણુદેવનું માત્ર ચિત્ર જોઈ તેની પાછળ મુખ્ય ધનાર જાણા મુંગલ સાથે પ્રેમ ક્યાંથી રાખે? રા. મુનશીએ આ પ્રમાણે ફ્રેન્ચ ઇતિહાસની કાયા પસંદાવી આપણા ઇતિહાસમાં તેને આપ્યો છે, અને તેથી મીનજદેવી જેવી સતી સાધવી પતિપરાયણ અને પ્રાતઃસ્મરણીય રાણીને વળી કૂર વ્યભિચારિણી જેવી ચીતરી ઇતિહાસનું ખૂન કર્યું છે. મીનજનું પાત્ર બનાવવા એન અને મીલાડીનાં પાત્રોનું સંમિશ્રણ કરવામાં આવ્યું છે. મીનજની કૂરતા કીંગો લેવાની દાનત, લયંકર કામ કરવાની દિવન, સર્વ મીલાડી ઉપરથી લેવામાં આવેલાં છે. મુંગલના પાત્રમાં બર્કીગહેમનો અંશ લેવામાં આવ્યો છે, છતાં મુખ્યત્વે કરી તે પાત્ર રીસેલ્યુ અને મેઝરીનનું મિશ્રણ થઈ બનેલું છે એમ નિર્વિવાદ મનાય છે.

"આપણે હવે એક નવી વસ્તુ હાથમાં લઈશું. શ્રીયુત મુનશી અને અન્યજનો એમ જણાવે છે કે મીનજનો મુંગલ સાથે માત્ર હલ્લ-પ્રેમ હતો; તેમનો દૈદિક સંબંધ નહતો. "હલ્લનો પુનર્જન્મ" નામક પ્રકરણમાં રા. મુનશી લખે છે. "કણુદેવ! પ્રભુ! સ્વામી!" તે મનમાં બોલી; તે પાસે પડેલા બીજ ટોલીઆ તરફ ફરી, અને જ્યદેવનું મોઢું જોયું; તેની રેખાએ રેખા તપાસી; તે મોઢામાં, તે રેખામાં કાંઈ અપરિચિતતા કાંઈ કદગાપણું દેખાયું. આ ચળોનો અર્થ વિચિત્ર લાગે છે. મીનજે કણુદેવને સંભળ્યો અને જ્યદેવ સામું જોયું, તો તેનામાં અપરિચિતતા દેખાઈ આવો અર્થ શો? વસ્તુતઃ તેનો ભાવાર્થ એમ થાય છે કે જ્યદેવ શ્રીયુત મુનશીના મતાનુસાર કણુદેવનો ઐરસ પુત્ર નહતો, અને તેથી મીનજ વ્યભિચારિણી હતી એમ સાબીત કરે છે. "હલ્લ અને હલ્લનાથ" પ્રકરણમાં મુનશી મહાશય લખે છે:—"મેં તને કહ્યું, કે ક્ષુદ્ર વાસના ત્યાગી આપણે ગુજરાતના સ્તંભ યદ રહેવું જોઈએ." ક્ષુદ્ર વાસના એટલે હલ્લયજન નહીં, પ્રેમયજન નહીં, પણ વિભવનુખાનુભવ. આ શબ્દ એમ અચ્ચન કરે છે કે ચંદ્રપુરમાં મુંગલ પાછળ ચાંડી બનનાર મીનજનો તેની સાથે દૈદિક સંબંધ હતો. આ દિવસો માદ આગવાથી મુંગલનો જીવ રહેંસાય છે. "મુંગલ! પરણીને તરત સંકેત સામ્યવા કું રાજ્ય ઉતરી તે યાદ છે? તે પણ યાદ આવતાં હું બદલાઈ જઈ હું તે વખતે તેં શું કર્યું?" આ સાંભળી મુંગલના દિવનો અંત આવે છે. પછી

મીનળ કહે છે. “એક પળ, તે રાતે મુંઝવ હતો તેવો ચઢતો રહે. શું મુંઝવ ! એ મુંઝવ !” કહી રાણી પાસે આવી અને મુંઝવના હાથ પકડ્યા ગઈ. તે એકદમ પાછો હટી ગયો. રાણીની ફાટલી આંખોએ અને જવલંત મુખ ઉપર જે અગ્નિ દેખાતો હતો, તેણે તેને પણ આગવા માંડ્યો.” આ વાક્યોનો શો માર્મિક અર્થ છે તે સહજ સમજાય તેમ છે. શ્રીયુત મુનશી આ જગ્યાએ ચોખ્ખે ચોખ્ખું હૃદયલગ્નને કારે મૂકી, દૈહિક લગ્નની તૈયારીઓ કરાવે છે. જનને કામથી ઉત્તમ છે. પણ મુંઝવ છેવટે રાણીને, કચડી, પટકી, નહારી જાય છે. આ ઉપરથી ‘તે રાતે હતો તેવો ચઢતો રહે’નો અર્થ ‘તે વખતે તે’ શું કયું.....’ એ શું સુચવે છે ? માત્ર એટલું જ સુચવે છે કે જે દૈહિક સંબંધ અહીંયા અધુરો રહ્યો તે તે રાત્રે અમલમાં મૂકાયેલો. આથી આપણે જોઈએ છીએ કે રા. મુનશીએ મીનળ અને મુંઝવના દૈહિક સંબંધ પણ જણાવેલો છે. શ્રીયુત મુનશી ઉપર તો પળે પળે તેમનો શુદ્ધ પ્રેમ હતો અને હૃદયલગ્ન હતાં એમ લખ્યા કરે છે, પણ મને લાગે છે કે તેમના ધ્યાન બહાર આ દૈહિક સંબંધ આલેખવામાં આવ્યો હશે. રા. મુનશીએ આ પ્રમાણે રવેન્જનુસાર ગમે તે ઘસડી કાઢી કદપનાના ધોધ દોડાની શુજરાતના ઇતિહાસને કલ્પિત કર્યો છે. આ ઐતિહાસિક ઘટનાઓના ખૂન વિશે દરેકજણ શ્રીયુત મુનશીની વિરૂદ્ધ પડ્યું છે, છતાં કલાવિધાન અને આવા લેખકોએ આપું કયું હતું એવા વાંધા ઉઠાવી રા. મુનશીનું કહેવું પ્રતિપાદન કરનારા. સત્યની હત્યામાં સહાયાર ગણનારા કેટલાક લાઇઓ છે, જે મણે ભાગે મુનશીના પ્રસંગોજન છે. આ વિષય ઉપર વિવેચન આગળ કરવામાં આવશે.”

“રા. મુનશીની ‘પાટણની પ્રભુતા’ એ એક મૌલિક કૃતિ નથી, એમ વાંચકવર્ગ આથી સારી રીતે સમજી શકશે. ધન્યવદ્.”

મેં રા. કનૈયાલાલ મુનશીની ઐતિહાસિક નવલકથાઓનાં સંબંધમાં જે. આલેપ ‘પ્રજાજંધુ’ ના શૈધ્ય મહોત્સવના વિશેષ અંકમાં કર્યો હતો તે આલેપ રા. રામચંદ્ર શુક્લના આ તુલનાત્મક લેખથી અચ્છરણ: સિદ્ધ થઈ ગયો છે અને વાંદે વાંદે જાવતે તત્ત્વબોધ: એ નિયમ અનુસાર રા. કનૈયાલાલ મુનશીની ઐતિહાસિક નવલકથાઓના સંબંધમાં ગત વર્ષથી આરંભાયેલી સાધક તથા બાધક ચર્ચાના પરિણામે જે સત્ય હતું તે પ્રકાશમાં આવી ગયું છે. એટલે હવે કોઈપણ વિચારશીલ મનુષ્યથી રા. કનૈયાલાલ મુનશીની ‘પાટણની પ્રભુતા’ તથા ‘શુજરાતનો નાથ’ આદિ નવલકથાઓને શુજરાતના ધારવને વધારનારી ઐતિહાસિક નવલકથાઓ તરીકે ઓળખાવવાની ખૂટતા કરી રોકાય તેમ છે જ નહિ અને જે કોઈ મનુષ્ય એવી ખૂટતા કરશે તો તેનું કથન પક્ષપાતના પરિણામ કિંવા પાગલના પ્રજાપતી કાટિનુંજ મનાશે એ સર્વથા નિર્વિવાદ છે.

હવે ઐતિહાસિક નવલકથાઓ શા કારણથી લખવામાં આવે છે એ વિષયનો આપણે કિચિદ્ વિચાર કરીશું. ઇતિહાસનો વિષય અત્યંત ગંભીર તથા ગહન હોવાથી સંસારના અન્ય વ્યવસાયોમાં સંલગ્ન થયેલા સર્વસાધારણ મનુષ્યોથી ઇતિહાસનો અભ્યાસ કરી શકાતો નથી, અને તેથી કોઈપણ દેશના માનવ સમાજની ભાવિ ઉન્નતિ માટે તેના પોતાના દેશનું, તેની પોતાની જનમજૂમિનું જે ઐતિહાસિક જ્ઞાન અત્યંત આવશ્યકીય મનાય છે તે ઐતિહાસિક જ્ઞાનથી સર્વસાધારણ જનસમાજ સર્વથા વંચિત રહી જાય છે. જ્ઞાતકાળનો ઇતિહાસ ભાવિ ઉત્કર્ષના માર્ગનો સૂચક હોવાથી સર્વસાધારણ જનસમાજ પોતાની જનમજૂમિના જ્ઞાતકાલિક ઇતિહાસના જ્ઞાનને કોઈપણ પ્રકારના વિશેષ મૌલિક પરિશ્રમ તથા ગહન અભ્યાસ વિના સહજ મેળવી શકે એટલા માટે વિચારશીલ તથા વિદ્વાન પુરુષોએ ઇતિહાસને ઐતિહાસિક નવલકથાના મનોરંજક સ્વરૂપમાં સર્વસાધારણ માનવસમાજ સમક્ષ રજૂ કરવાના અને ઐતિહાસિક નવલકથાઓ દ્વારા સર્વસાધારણ માનવ સમાજમાં ઐતિહાસિક જ્ઞાનને પ્રસારવાના સરવ માર્ગને શોધી કાઢ્યો છે એ નવીનતાથી દર્શાવવાની આવશ્યકતા હોય એવી મારી માન્યતા નથી, આવી રીતે સર્વ સામાન્ય જનસમુદાયમાં ઐતિહાસિક જ્ઞાનનો મનોરંજકતાપૂર્વક પ્રસાર કરવો એ જ ઐતિહાસિક નવલકથાનો એક માત્ર પ્રધાન ઉદ્દેશ હોવાથી ઐતિહાસિક

નવલકથાની રચનામાં કલ્પના તથા કલાત્મક મિશ્રણ દાખમાં મીઠાના અથવા દુધપાકમાં શર્કરાના મિશ્રણ જેટલું જ થવું જોઈએ, કે જેથી દાખ તથા દુધપાકની મૌલિક સ્વાદિષ્ટતા પ્રમાણે ઇતિહાસની મૌલિક વાસ્તવિકતા રક્ષાયેલી રહે, અને તેમાં વિપરીતતા કિંવા વિકૃતિનો આવિર્ભાવ ન થવા પામે; કારણ કે, જો ઐતિહાસિક નવલકથામાં પણ નવલકથાકાર પોતાની યથેચ્છ કલ્પનાઓના નિરંકુશ અન્વેષેને ગમે તેમ દોષાયવાની ધુષ્ટતા કરતો રહે અને કલાના નામથી ઐતિહાસિકતાને પોતાની ઇચ્છા અનુસાર બ્રષ્ટ તથા વિકૃત કરતો રહેતો તેથી ઐતિહાસિક નવલકથાનો જે વાસ્તવિક ઉદ્દેશ છે તે વાસ્તવિક ઉદ્દેશનો સર્વથા લોપ થઈ જાય છે, અને એવી કલ્પનાપ્રધાન ઐતિહાસિક નવલકથાઓ જનસમાજમાં દેશના વાસ્તવિક ઇતિહાસને અદલે ઇતિહાસની બ્રષ્ટતાનેજ પ્રસારતી રહે છે, અને દેશના ઇતિહાસનાં ભૂતકાલિક ગૌરવને નષ્ટ કરી લગ્ન ઉત્કર્ષને પણ અટકાવતી રહે છે. ઇતિહાસની બ્રષ્ટતા કિંવા વિકૃતિ એ શબ્દોથી મારો જે અર્થને દર્શાવવાનો આશય છે તે અર્થ એ છે કે ઇતિહાસમાં જે વ્યક્તિનું ચારિત્ર્ય અથમ આલેખાયેલું હોય તે વ્યક્તિના ચારિત્ર્યને ઐતિહાસિક નવલકથામાં આદર્શ કિંવા ઉત્તમ આલેખવાનો પ્રયત્ન કરવો એ જેવી રીતે ઇતિહાસની બ્રષ્ટતા છે તેવીજ રીતે ઇતિહાસમાં જે વ્યક્તિનું ચારિત્ર્ય આદર્શ કિંવા ઉત્તમ આલેખાયેલું હોય તે વ્યક્તિના ચારિત્ર્યને કલા અથવા એવાજ અન્ય કોઈ પંચુ નિમિત્તથી બુદ્ધિપૂર્વક નીચ, હીન તથા અથમ આલેખવાની ચેષ્ટા કરવી તે પણ ઇતિહાસની લયકર બ્રષ્ટતાજ છે. અને ઇતિહાસની એ લયકર બ્રષ્ટતા રા. કનૈયાલાલ મુનશીની ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાં લયકર સ્વરૂપમાં આપણાં જ્ઞેવામાં આવી શકે છે. કારણ કે, યુગ્મરાતના સ્વામી તથા પાટલુના પ્રભુ કણુ સોલંકીની જે સતી સાધ્વી ધર્મપતિ અને યુગ્મરાતનો નાય સિદ્ધરાજ જયસિંહની માતા મહારાણી મયજુહાદેવી ચારિત્ર્યમાં અલ્પસ્વરૂપ કલંકને દર્શાવનાર એક પણ પ્રમાણુ યુગ્મરાતના મીનજીવેલી ઇતિહાસની ઉપલબ્ધ સામગ્રીમાં કયાંય પણ દષ્ટિગોચર નથી થતું. માત્ર એટલું જ નહિ, પણ જેની નિષ્કલંકિતા, પવિત્રતા, પતિપરાયણતા તથા અઘૌકિક પ્રભાવસહિતાને દર્શાવનારાં પ્રમાણુ યુગ્મરાતના ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં જ્યાં દષ્ટિપાત કરીએ ત્યાં વિસ્તરેલાં જ્ઞેવામાં આવે છે, તે પ્રાતરમરણીયા યુગ્મરાતની માતા, આપણુ સર્વ યુગ્મરાતીઓની માતા મહારાણી મયજુહાદેવી-મીનજીવેલીના નિષ્કલંક ચારિત્ર્યને રા. કનૈયાલાલ મુનશીએ 'પાટલુની પ્રભુતા' નામક પોતાની લખેલી ઐતિહાસિક નવલકથામાં એક કુશળ વ્યભિચારિણી વનિતાના ચારિત્ર્ય પ્રમાણુ આલેખવાની રોહલ્લખ કિંવા હૃદયલ્લખ તથા કલાના નિમિત્તથી ચેષ્ટા કરી છે, અને તેમની એ ચેષ્ટા સર્વથા વિધાતક તથા ધૂણાજનક છે, એ વાતાં વાદવિવાદના પરિણામે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણુ બેકે નિર્ધિષ્ટ સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે; તથાપિ આવી ઐતિહાસિક નવલકથાઓ દ્વારા જનસમાજમાં જે ઇતિહાસ બ્રષ્ટતાનો પ્રચાર થએલો હોય તે ઇતિહાસબ્રષ્ટતાના નિવારણ માટે અને સર્વ સાધારણ જનસમાજમાં ઇતિહાસની વાસ્તવિકતાને પ્રચારવા માટે જે ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાં ઇતિહાસની વાસ્તવિકતાનું સંપૂર્ણ રક્ષણ કરાયતું હોય અને ઇતિહાસની વાસ્તવિકતાને મનોરંજક સ્વરૂપમાં સિદ્ધ કરવા પુરતું જ જેમાં કલ્પનાનું કલાવિધાનયુક્ત મિશ્રણ કરાયતું હોય તેવી શુદ્ધ ઐતિહાસિક નવલકથાઓના લેખન તથા પ્રકાશની અત્યારના સમયમાં આપણાં યુગ્મરાતી સાહિત્ય યેત્રમાં અનિવાર્ય આવશ્યકતા હોવાથી 'પાટલુની પ્રભુતા'ની પ્રતિવાદપિણી પ્રસ્તુત 'મહારાણી મયજુહાદેવી અથવા યુગ્મરાતની માતા' નામક ઐતિહાસિક નવલકથા લખવામાં આવી છે અને જેને યુગ્મરાતની પ્રજા મીનજીવેલી નામથી ઓળખે છે, પરંતુ કણુકવાસિની હોવાથી જેનું વાસ્તવિક નામ મયજુહાદેવી અથવા મયજુહાદેવી છે તે મહારાણી મયજુહાદેવીના આદર્શ હવન ચરિત્રને અથ ધી ઇતિ પર્વત પ્રકાશ કરી શકાય એટલા માટે પ્રસ્તુત નવલકથામાં મયજુહાદેવીનાં કણુ સોલંકી સાથેના લગ્નનો પ્રસ્તાવ થયો ત્યારથી આરંભીને કણુપત્નીમાં થયેલા કણુ સોલંકીના મૃત્યુની ઘટના પર્વન્તનો એટલે કે સંવત ૧૧૩૮ થી સંવત ૧૧૫૨ સુધીનો ૧૫ વર્ષનો સમય લેવામાં આવ્યો છે અને જે હવન અવિચળ રહેશે તે સિદ્ધરાજ જયસિંહની કાયકાતિની એક અન્ય ઐતિહાસિક નવલકથા પ્રસ્તુત નવલકથામાંના કેટલાંક પ્રધાન પાત્રોને આગળ લખાણીને લખવાનો મારો પ્રતોચાય છે, પરંતુ મારી એ મનોરથ સિદ્ધિનો આધાર પરમાત્માની ઇચ્છાપર રહેલો હોવાથી અત્યારે હું વિશેષ કંઈ પણ લખી શકતો નથી.

ANNEXTURE. D

No. 1698.

29th April 1927.

To,

FARDUNJI M. DASTUR, Esq.

Secretary, School Leaving Examination Board,

University of Bombay. BOMBAY.

Dear Sir,

With reference to your letter dated 20th April 1927 bearing No. 596 of 1927 receipt whereof has been acknowledged by us on 26th April 1927, we beg to inquire of you whether you had placed before the members of the S. L. Examination Board or the Sub-Committee referred to in your letter under reply, the correspondence which passed between you as the Registrar of the Bombay University and us re-Mr. Munshi's books or whether you informed the members of the said Board or its sub-committee about the feeling of our Community against prescribing any of Mr. Munshi's books viz Patan-ni-Prabhuta, Gujarat-no-Nath, Raja Dhiraj, and Gujarat-na-Jyotirdharo, as a text book.

1 If you have not drawn the attention of the Board and the Sub-committee, we shall thank you to place before the same the correspondence which passed between us and you as Registrar of the Bombay University, the report of the committee appointed by us re- Mr. Munshi's books, and the resolution passed at the public meeting of the Jains in Bombay.

2 Similar resolutions were passed by Jains residing in other places, such as Ahmedabad, Surat, Bhavnagar, Cambay, Pattan, Dhulia, Songadh Etc; and reports thereof have appeared in most of the vernacular papers of Bombay.

3 We enclose herewith copy correspondence, copy report, and the copy resolution for placing the same before the Board of the S. L. Examination and the Sub-Committee:

4 We wish you had informed us in time whilst we carried on correspondence with you in this matter that a proposal was before the Board or its Sub-committee for prescribing books of Mr. Munshi for School Leaving Examination of 1928. In that event, we would have carried on correspondence with the Board or the sub-committee informing of the feelings of our community in this matter and would have furnished to them

copy report of our committee and copy resolution passed at the public meeting of the Jains in various cities and towns.

5 We trust you will place this letter and the papers sent herewith before S. L. Examination Board or the sub-committee and request them to review their decision and set aside the order prescribing 200 two hundred pages of Gujarat-no-Nath for the S. L. Examination.

6 We shall hereafter, if required, submit in details our reasons to the Board or the sub-committee for not prescribing Gujarat-no-Nath for the S. L. Examination.

Trusting that you will do the needful in the matter and inform us of the result and soliciting an early reply.

We have the honour to be,

Sir,

Your most obedient servants,

(Sd.) M. J. MEHTA. —

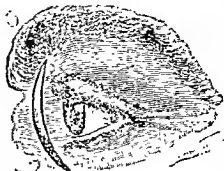
(„) MOHANLAL B. JHAVERI.

Resident General Secretaries.

“કુકસાઈટ ગ્લાસ”

ગરમીના કીરણોને આંખમાં જતાં
ચટકાવે છે અને એટલેજ તે
ઉત્તમ છે.

Heat Rays
Ultra Violet

તમારો ચરમો આજેજ કુકસાઈટ કાચનો બનાવો અને તમારી આંખો જેના ઉપર
જાંઘીનો અને મોજશોખનો આધાર છે તેનું રક્ષણ કરો.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કું.

(જૈન-ચરમાવાલા)

આંખો તપાસી ઉત્તમ ચરમા બનાવનારા.

કાલબાદેવી રરતા, મુરજમલ લલુભાઈ ઝવેરીની સામે,
મુંબઈ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ તરફથી

શેઠ ફકીરચંદ પ્રેમચંદ ર.કૉલરશીપ

(પ્રાઈઝ) દરેક રૂ. ૪૦)નું.

છઠ્ઠી મેટ્રીક્સલેશનની પરીક્ષામાં દ્વિતીયમંદ નીવડેલા વિદ્યાર્થીઓ માટે.

મહુમ શેઠ ફકીરચંદ પ્રેમચંદના નામથી સોંપવામાં આવેલા ફંડમાંથી કૉન્ફરન્સ ઓરીસ તરફથી
એક સ્કૉલરશીપ મેટ્રીક્સલેશનની પરીક્ષામાં અદ્યત્ત વિષયમાં સૌથી ઉચ્ચ નંબરે પાસ થનાર જૈનને,
તેમજ બીજી સ્કૉલરશીપ સુરતના રહેવાસી અને કુલે સૌથી વધારે માર્ક્સ મેળવનાર જૈનને આપવા
માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે, એ બન્ને સ્કૉલરશીપોનો લાભ લેવા ઇચ્છનાર જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિ-
પૂજક વિદ્યાર્થીઓએ નીચેના શીરનામે તા. ૩૧-૭-૨૭ સુધીમાં અરજ કરવી.

શ્રી ગોડીજની ગાલ,
૨૦, પાયથુની,
મુંબઈ, ૩.

મકતબ જે. મહેતા,
મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ,

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાચધુની-મુબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત બંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામનું અગતી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ટુંકી પણ રૂપરેખા બહાર ખચરદાર અગર હેડપીલદાર રજુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સત્યજ્ઞ આ યોજના જૈન વાઘઓમાં સર્વમાન્ય અને જગન્નાદેર ન છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર ને કોઈપણ યોજના હોય તો તે સુકૃત બંડાર ફંડ એક ન છે કે ત્યાં ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે કોઈ તત્વનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, બંધુત્વ વિગેરે લાવનારો ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી દિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોડા અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભદ્રતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાંદ કરી બાકીનો અડધો ભાગ કેલવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયાસો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિદ્યાળતા ઉપર ન આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ હઠાક્રમાં માત્ર ચાર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અજાત બંધુઓને જીવન કેળવણીદારા સુધારો અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વ જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરરોજ આપવા એ મોટી વાત નથી. અઠવાડિયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ ને આખી સમાજ જાગૃત થાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી મુંદર યોજના છે. “દીપે દીપે સરોવર બંધાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપનાવશે અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા બાઈઓ, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશે. બીજી કોમો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ યજ્ઞાવે છે તે આપ જાણો છો. તે આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશે. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી બંદરૂપ કરો દેશો. સુજને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન ન હોય.

સેવકો,

મકનજી વ્હાંલાર્થ મહેતા

મોહનલાલ ભગવાનદાસ ડવેરી.

ઓ. રે. નં. સેક્ટરીઓ, શ્રી. નં. ૨૧. કોન્ફરન્સ.

અગત્યનું

ધર્મ કે વ્યવહારના દરેક કાર્ય કે ઉત્સવમાં શારીરિક અને માનસિક
બળની જરૂર છે.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ.

તેણું અખૂટ બળ આપવામાં પહેલે નંબર આજ ૪૭ વર્ષ થયાં
ગણાઈ ચુકી છે.

કિંમત ગોળી ૩રની ૬બીનો ફક્ત રૂ. ૧).

વધારે વિગત બણવા પ્રાઇસલીસ્ટ વાંચો.

મુંબઇ-પ્રાન્ચ. }
કાલ્યાણદેવી રોડ, }

વૈદ્ય શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.
જામનગર—કાઠિયાવાડ.

લાખો જીવાનોની જીંદગીને બચાવી લેનાર

ઉત્તમ ઉપદેશ દેનાર

કામશાસ્ત્ર

ન વાંચ્યું હોય તો જરૂર વાંચો.

કિંમત કે પોસ્ટેજ કંઈ પણ નહિ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

હવે તો જાગો !

આજકાલ કેટલાએક લેખકો ઐતિહાસિક કથાનકોમાં પ્રાચીન જૈના-ચાર્યો અને સમર્થ જૈન નેતાઓની કાલ્પનીક કુથલી કરતા જોવાયા છે. તેવા ઝેરી વાતાવરણથી સાવચેત રહીને આવા લેખાણુ લેખકોની સાન ઠેકાણુ લાવવા દરેક જૈનો તે સમયના પ્રમાણિક ઇતિહાસથી વાકેફ રહી શકે તે માટે નીચેના પ્રમાણભૂત જૈન ઐતિહાસિક કથાનકોનો બહોળો પ્રચાર થવા જરૂર છે.

વીરશિવોમણિ વસ્તુપાળ (પાટણની ચડતી પડતી ભાગ ૧ હો.)	૨-૦-૦
વીરશિવોમણિ વસ્તુપાળ (પાટણની ચડતી પડતી ભાગ ૨ જો.)	૨-૦-૦
વીરશિવોમણિ વસ્તુપાળ (અણહોલપુરનો આથમતો સૂર્ય)	૨-૦-૦
શુન્વરાતનું ગૌરવ યાને વિમળમંત્રીનો વિજય.	૨-૦-૦
ભાવ્ય વિધાયક ભામાશાહ-સચિત્ર (મેવાડનો પુનરોદ્ધાર)	૨-૦-૦
આચાર્યશ્રી હીરવિજયસૂરિ અને ધર્મ જીજ્ઞાસુ ચક્રગર.	૨-૦-૦
શુન્વરેશ્વર કુમારપાળ-સચિત્ર.	૪-૦-૦

શ્રી સિદ્ધાચળજીની યાત્રા.

ધર જ્યાં થઈ શકે તે માટે શ્રી ચતુર્જય તીર્થોધિરાજના ફેટા સાથેનો ઐતિહાસીક ગ્રંથ.

શ્રી ચતુર્જય પ્રકાશ.

દરેકે વાંચવોજ નોઈએ. જેમાં શ્રી ચતુર્જયની સ્વતંત્રતાનો છેલ્લો પંદરસો વર્ષનો પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ અને હાલની લડતની સંપૂર્ણ વીગતો પણ આપવામાં આવી છે. ર્દા. રૂ. ૧-૦-૦

ખાસ લાભ

દરેક જૈનો આ લાભ લઈ શકે તેમજ જૈનેતર જગતમાં પણ છુટથી બહોળો પ્રચાર કરી શકાય તે માટે આખો હોટ એક સાથે મંગાવવાથી—

ફક્ત રૂપિયા પંદર.

પોસ્ટ-પાર્સલ ખર્ચ અલગ.

સખો-જૈન ઓફીસ—

ભાવનગર.

શ્રી ભારતીય જૈન સ્વયંસેવક પરિષદ જૈન સંસ્થાઓને વિનંતિ

આથી સર્વે જૈન સંસ્થાઓને ખચર આપવામાં આવે છે કે આપની સંસ્થાને પરિપદના રજીસ્ટરમાં નોંધાવશે.

પરિપદના બંધારણ અનુસાર પરિપદના અધિવેશનોમાં રજીસ્ટર્ડ સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓને આવવાનો હક છે તે ઉપર આપનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

સમગ્રો પગવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવા વિનંતિ છે.

અમુલ રહેમાન રફી } ઉમેદવાર દાસતચંદ બનેડીયા
તેજમજી } અમૃતલાલ વાડીલાલ શાહ
મુખ્ય નં. ૩ } મંત્રીઓ-શ્રી ભારતીય જૈન
સ્વયંસેવક પરિષદ.

TALISMANS AND CHARMS

For those People to Avoid all Sorts of Misfortunes and enter the Gates of Successful Life.

	Rs.	Ar.
For Honour, Riches, Learning, and Greatness	7	8
For Health, Physical Strength, etc...	7	8
For Power of Eloquence, Speeches, etc.	7	8
For Success in any Undertaking or Litigation, etc...	10	0
For success in Sport, Racing, Card, Games of Chance, etc...	7	8
For Success in Spiritual and Religious Life	10	0
For Success in Trade and Business...	10	0
For Men's Love to Women	7	8
For Women's Love to Men	10	0
For Love of Opposite Sex, Attractive Power	7	8
For Agricultural Prosperity, Farming, Good Crops, etc.	7	8
For Success in Mining Plumbago, etc.	100	0
For Success in Gemming	225	0
Rabbi Solomon's Special Talisman for every success	15	0
Specially valued and worn by every successful Hebrew, 1st quality	31	0
2nd quality	30	0

NOTE.—1 Money Order or G.C. Notes will bring the Talisman to your door. One Extensive Life Reading Rs.15, two Rs.25, three Rs.30 or more at a time at Rs.10 per reading. Remit with bank date. Always the full amount should be remitted in advance. No. V. P. P.

Apply to:— D. A. RAM DUTH, Astrologer, No.30&35 (T. Y.) Choku Street, Colombo, (Ceylon).

(રજીસ્ટર્ડ નં ૪૮)

વીર બામ

માથા તથા છાતીના દુઃખાવા, સંધીવા, ઈન્ફ્લુએન્સા વિગેરે હરેક પ્રકારનાં દરદો ઉપર મનજળવાથી તુરંત જ આરામ કરે છે.

વીર ઓઇન્ટમેન્ટ

ખસ ખરજવાનો આકસીર મલખ.

દરેક દવા વેચનાર તથા ગાંધી વી. રાજે છે.

પ્રો:—મોહનલાલ પાનાચંદની કું.

ડે. વાગાદી, ભીખ ગલી-મુંબઈ ૩.

એજન્ટ:—મોરારજી રણછોડક,

ડે. જુમામરજી, મુંબઈ ૨

નીચેનાં પુસ્તકો કૉન્ફરન્સ ઑફીસમાંથી વેચાતાં મળશે.

શ્રી જૈન મંથાવલિ	રૂ. ૧-૮-૦
શ્રી જૈન ડીરેક્ટરી બા. ૧-૨ સાથે	૧-૦-૦
” ” બા. ૧ થી	૦-૮-૦
શ્રી જૈન ચેતાંબર મંદિરાવલિ	૦-૧૨-૦
પાપ અલસ્યતામગાધા પ્રાકૃત કોશ	૧-૦-૦
જૈન ગૂર્જર કવિઓ	૫-૦-૦

આ ભારતીક સાથે હેન્ડબીક પહેંચાવવા તથા જાહેર ખચર માટે પગવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવો. એક આંક માટે જાહેર ખચરનો બાવ રૂ. ૫-૦-૦ વધુ માટે લખો—
આસીરન્ટ સેક્રેટરી,
શ્રી જૈન ક્વે. કૉન્ફરન્સ.
૨૦ પાવલુની પોસ્ટ નં. ૩
મુંબઈ.

સંસારમાં સુખ શું છે??

નિરોગી શરીર, તંદુરસ્ત સ્ત્રી અને હૃદયુષ્કાળક આ ત્રણ વસ્તુઓ સંસાર સુખમય કરવાનાં સુખ્ય સાધન છે.

જો તમારું શરીર કોઈ પણ હુષ્ટ રોગથી પીડાતું હોય તો પ્રખ્યાત

મદનમંજરી ગોળીઓ (૨૭૨૮૬)

તું તરતજ સેવન કરો. આ દીવ્ય ગોળીઓ મનના તથા શરીરના દરેક રોગ દૂર કરે છે, દસ્ત સાફ લાવે છે, લોહી તથા વીર્યની વૃદ્ધિ કરે છે, હાયપરમની કળતર, વાંસાની ફાટ વીગેરે દરેક દરદી પચુ અન્ય રોગે નાશુદ કરી, શરીર નિરોગી બનાવી બળ આપવામાં આ ગોળીઓ એક ખીન હરીફ ઇલાજ છે. કી. ગોળી ૪૦ ની ડબ્બી ૧ ના રૂ. ૧

શ્રીઓની તંદુરસ્તી માટે તો

ગર્ભામૃત ચૂર્ણ (૨૭૨૮૬)

તું તેને તરતજ સેવન કરાવે. આ ચૂર્ણ સ્ત્રીઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી છે. અનિયમિત રત્ન તથા પ્રદાહિ રોગો દૂર કરે છે. ગર્ભાશયના રોગો દૂર કરે છે, તેમજ હરકોઈ કારણથી સંતતિરોધ દૂર કરે છે. સ્ત્રીઓનાં દરેક દરદો દૂર કરી, શરીર તંદુરસ્ત બનાવવા માટે આ ચૂર્ણ અકરીર ઉપાય છે. કી. તોલા ૧૦ ના ડબ્બા ૧ ના રૂ. ૨) જો,

જો તમારા બાળક હંમેશાં રોગી તથા નિબેળ રહેતા હોય તો

બાલપુષ્ટીકરણ વટીકા (૨૭૨૮૬)

તું તરતજ તેને સેવન કરાવે. બાળકોનાં તમામ દરદો દૂર કરી લોહી પુષ્કળ વધારી શરીર હૃદયુષ્કાળ બનાવવામાં આ ગોળીઓ ઉત્તમ આયાદ ઇલાજ છે. કી. ડબ્બી ૧ ના રૂ. ૧)

આ ત્રણ દવાઓ ઘરમાં રાખી જરૂરી વખતે ઉપયોગ કરવા દરેકને ખાસ બાવામણ કરવામાં આવે છે. દરેક દવાની સંપૂર્ણ માહિતિ માટે વૈદ્યવિદ્યા પુસ્તક મફત મંગાવો.

રાજવૈદ્ય નારાયણજી કેશવજી.

દેડગાંધીસ-જામનગર (કાઠીઆવાડ) પ્રાં-આ-૩૯૩ કાલમાટેવી મુંબઈ ૨
લાટીઆ મહાનગર વાંચી સામે.

વિદ્વાનવર્ગે એકે અવાજે વખાણેલા અને દીર્ઘકાલથી ન મલતાં આહતમતપ્રભાકરના સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો.

ખાદ્ય સ્વરૂપ—પુસ્તકઆકાર, રંગી સાઈઝ, બાલબોધ સઘળ, ૫૫ રેતલી બ્લેન્ડ કામળ.

સંસ્થાને સક્રિય હોતેજક વ્યક્તિઓ—આકરણ્યાચાર્ય વેદાન્તવાગ્ધીશ શ્રીધરરાયજી પાઠક સારી ઓદિદ-
ન્સ્ટન કૉલેજ મુંબાઈ, ડૉ. પી. એલ. વેદ્યશી A. D. Litt. પ્રોફેસર સંસ્કૃત પાઠી અને અર્ધમાગધી વિલિંગ્ડન
કોલેજ-સાંગલી, પ્રો. એન. જી. સુર પ્રોફેસર સંસ્કૃત અને અર્ધમાગધી પુના વિગેરે.

નવા સૂધારાઓ—પાઠભેદ, વિષય રહેલાઈથી સમગ્રવા મટિ કઠિણ અને પારિભાષિકાદિ શબ્દો ઉપર સરલ
અને વિસ્તૃત સંસ્કૃત ટિપ્પણી અથવા ઇંગ્લિશ નોટ્સ, ઐતિહાસિક દ્રશ્યો દરેકને અત્યુપયોગી સર્વાંગ મુંદર પ્રસ્તા-
વના હાથયોગી પરિશિષ્ટો, સંપ્રદેશ.

અંથોને આશ્રય—મુંબાઈ, કલકત્તાદિક યુનિવર્સિટીઓ, શ્રીમહાત્મીર જૈન વિદ્યાલય વિગેરે.

નજરું મૂલ્ય—દરેક ગ્રંથની કિંમત તેના અંગે થયેલા અર્થથી એક પાઈ પણ વધારે નજ રાખેલી હોવાથી
એતદેશીય તેમજ પરદેશીય ગ્રંથપ્રકાશિની સંસ્થાની દૃષ્ટિએ નહીં જેનીય છે.

તેયાર ગ્રંથો—૧ પ્રમાણ મીમાંસા પૃ. ૧૨૬ કિંમત રૂ. ૧ પોસ્ટેજ સિવાય. ૨ સ્વાદ્વાદમર્નરી પૃષ્ઠ ૩૧૨
કિં. રૂ. ૨ પોસ્ટેજ સિવાય.

તેયાર થતા ગ્રંથો—૧ સ્વાદાદ રતનાકર (લખનમ સંપાદ્ય), ૨ સચિત્ર તત્ત્વચર્ચસુત ચલાખ્ય, ૩ પ્રાકૃત
આકરણ્ય (સિદ્ધહેમનો આકરો અધ્યાય), ૪ છન્દોત્ત સાસન, ૫ ચનેકાંત નયપતાકા (વૃત્તિ અને ટિપ્પણ સાથે),
૬ ઔપપાતિક જીનચાર્ચ સૂત્ર (મૂળ ઇંગ્લિશ નોટ્સ સાથે), ૭ સૂત્ર કૃત્તિ સૂત્ર (મૂળ ઇંગ્લિશ નોટ્સ સાથે).

તેયાર ગ્રંથો કી પી. શ્રી મંજાવી લેવા અને તેયાર થતાં ગ્રંથોની આહક શ્રેણીમાં નામ નોંધાવવા દરેક નકલ
પાછળ રૂ. ૧ મોકલવા શીઘ્રતાજ કરવી હિતાવહ છે.

મલ્લાનું ઠેકાણું—

૧ આહતમતપ્રભાકર ફાયાલય, પૂના સિટી.

૨ જૈન સાહિત્ય સંશોધક કાર્યાલય,

૩ શા. રાંમુલાલ જગશીમાંઈ

પલિસ ટ્રિજ, અમદાવાદ.

૪. ઉસ્માનપુરા, પુરાતત્ત્વ મંદિર, અમદાવાદ.

૫ મેસર્સ મોતીલાલ ઘનારસોદાસ,

૬ હિંદી સાહિત્ય કાર્યાલય,

૭. સરવદ મિઠા વજાર, લાહોર, (પંજાવ).

સિરોહી (રાજપુતાના).

૮ મેસર્સ નારાયણ ચિતામણ આઠઘલે,

૭ શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાલા,

લુકસેલર, યહોદરા.

૮. હેરિસરોડ, ભાવનગર.

શ્રીરાત્રી અને હિંદી સરલ ભાષાના લોકપ્રિય લેખકો તથા સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોના મનનીય લેખોનો અભ્યાસ
કરવો હોય, ફુનિયામાંના નવીન સમાચારો તેમજ આગ્ર્યમારક આધુનિક શૈલી જાણવા હોય તથા
જૈન ખજારો સંગ્રાહાંગ વાંચવી હોય તો

જૈન-જીવન પત્રના આજેજ આહક બનો

કારણ

જૈન સમાજના અવ્યુદયાર્થે અને જૈનધર્મના પ્રસારમાટે સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક તેમજ ઐતિહાસિક
અને વૈજ્ઞાનિક વિષયો ઉપરાંત બીજા પણ અનેક વિષયોની નીતિ, ન્યાય અને સ્વતંત્રતાપૂર્વક નિર્ભયપણે
ચર્ચાઓ ચલાવી નવીન પ્રકાશ પાડનાર પ્રગમનશીલ પાશ્વિક પત્ર ક્રૂતા આજ છે. અને હાલમાં વિદ્યાનું કેન્દ્ર
બનેલા પૂના શહેરમાંથી પ્રસિદ્ધ થતું હોવાથી કોષપણ્ય પક્ષના લેખકને પોતાના પ્રામાણિક વિચારો આજ પત્ર-
કારા ખડેજનસમાજ સમક્ષ રજૂ કરવાની સુસધી મળે છે. વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખર્ચ સાથે રૂ. ૨-૮-૦

માત્રિસ્થાન—વ્યવસ્થાપક જૈન જીવન,

પૂના શહેર.

સંસારમાં સુખ શું છે??

નિરોગી શરીર, તંદુરસ્ત સ્ત્રી અને હૃદયુષ્ઠ બાળક આ ત્રણ વસ્તુઓ સંસાર
સુખમય કરવાનાં મુખ્ય સાધન છે.
જો તમારું શરીર કોઈ પણ હુષ્ટ રોગથી પીડાતું હોય તો પ્રખ્યાત

મદનમંજરી ગોળીઓ

(રજસ્ટર્ડ)

તું તરતજ સેવન કરો. આ દીવ્ય ગોળીઓ મગજના તથા શરીરના દરેક રોગ દૂર કરે છે, હસ્ત
સાફ લાવે છે, લોહી તથા વીર્યની વૃદ્ધિ કરે છે, હાયપગની કળતર, વાંસાની ફાટ વીગેરે દરેક દરદો
પગુ અન્ય રીતે નાણુદ કરો, શરીર નિરોગી બનાવી બળ આપવામાં આ ગોળીઓ એક ખીન
હરીફ ધરાવે છે. કી. ગોળી ૪૦ ની ડબ્બી ૧ ના રૂ. ૧

શ્રીઓની તંદુરસ્તી માટે તો

ગર્ભામૃત ચૂર્ણ

(રજસ્ટર્ડ)

તું તેને તરતજ સેવન કરાવો. આ ચૂર્ણ શ્રીઓ માટે અર્થતરુ છે. અનિયમિત શુ તથા પ્રકારિ
રોગો દૂર કરે છે. ગર્ભાધયના રોગો દૂર કરે છે, તેમજ હરકોઈ કારણથી સંતતિરોધ દૂર કરે છે.
શ્રીઓનાં દરેક દરદો દૂર કરી, શરીર તંદુરસ્ત બનાવવા માટે આ ચૂર્ણ અકરીર ઉપાય છે.
કી. તોલા ૧૦ ના ડબ્બા ૧ ના રૂ. ૨) જે,

જો તમારા બાળક હંમેશાં રોગી તથા નિબેજ રહેતા હોય તો

બાલપુટીકરણ વટીકા

(રજસ્ટર્ડ)

તું તરતજ તેને સેવન કરાવે. બાળકોનાં તમામ દરદો દૂર કરી લોહી પુષ્કળ વધારી શરીર હૃદયુષ્ઠ
બનાવવામાં આ ગોળીઓ ઉત્તમ આગાદ ધરાવે છે. કી. ડબ્બી ૧ ના રૂ. ૧)

આ ત્રણ દવાઓ ઘરમાં રાખી નરર પડતી વખતે ઉપયોગ કરના દરેકને ખાસ ભલામણ
કરવામાં આવે છે. દરેક દવાની સંપૂર્ણ માહિતિ માટે વૈદ્યવિદ્યા પુસ્તક મફત મંગાવો.

રાજવૈદ્ય નારાયણજી કેશવજી.

દુડગોશીસ-જામનગર (કાઠીઆવાડ) ઓન્ય:-૩૯૩ કાલખાટેવી મુંબઈ ૨
ભાટીઆ મહાજન વાડી સામે.

વિદ્વાનવર્ગે એકે અનાજે વખાણેલા અને દીર્ઘકાલથી ન મક્તાં આહૃતમતપ્રભાકરના સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો.

ખાહ સ્વરૂપ—પુસ્તકઆકાર, ડેમી સાઈઝ, ખાલખોધ યાદપ, ૫૫ રૂલથી બ્લેન્ડ કાગળ.

સંસ્થાને સક્રિય ઉત્તેજક વ્યક્તિઓ—આકરણ્યાર્થ વેદાન્તવાગ્દેશ શ્રીધરશાસ્ત્રી પાઠક શાસ્ત્રી ઓલિંડ-
ન્ટન કોલેજ મુંબઈ, ડૉ. પી. એચ. વેન્કય શ્રી A. D. Litt. પ્રોફેસર સંસ્કૃત પાઠી અને અર્ધભાગથી વિભિન્ન
કોલેજ સંગીતી, પ્રો. એન. જી. સુર પ્રોફેસર સંસ્કૃત અને અર્ધભાગથી પુના વિગેરે.

નવા સુધારાઓ—પાઠભેદ, વિષય રહેલાઈથી સમજવા માટે કઠિણ અને પારિભાષિકાદિ સખ્તો ઉપર સરવ
અને વિસ્તૃત સંસ્કૃત ટિપ્પણી અથવા ઇલિસ નોટ્સ, ઐતિહાસિક દ્રશ્ય દરેકને અત્યુપયોગી સર્વાંગ સુંદર પ્રસ્તા-
વના ઉપયોગી પરિશિષ્ટો, સમ્પ્રદેશ.

ગ્રંથોને આશ્રય—મુંબઈ, કલકત્તાદિક યુનિવર્સિટીઓ, શ્રીમદ્વાવીર જૈન વિદ્યાલય વિગેરે.

નજીવું મૂલ્ય—દરેક ગ્રંથની કિંમત તેના અંગે થયેલા અર્થથી એક પાઈ પણ વધારે નજી રાખેલી હોવાથી
એતદેશીય તેમજ પરદેશીય ગ્રંથપ્રકાશિની સંસ્થાની દૃષ્ટિએ નહીં લેવી જાય છે.

તૈયાર ગ્રંથો—૧ પ્રમાણ મીમાંસા પૃ. ૧૨૬ કિંમત રૂ. ૧ પોસ્ટેજ શિવાય. ૨ સ્યાદાદમનંદી પૃષ્ઠ ૩૧૨
કિ. ૩. ૨ પોસ્ટેજ શિવાય.

તૈયાર થતા ગ્રંથો—૧ સ્યાદાદ સ્નાનકર (લગભગ સંપૂર્ણ), ૨ સચિત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર સ્વામ્ય, ૩ પ્રાકૃત
આકરણ (ચિદ્દેવમેના આકરે અધ્યાય), ૪ છન્દોત્ત સારાન, ૫ અનેકાંત ન્યયપતાકા (શ્રુતિ અને ટિપ્પણ સાથે),
૬ ઔપપાતિક ઉત્તરાર્ધજ સૂત્ર (મૂળ ઇલિસ નોટ્સ સાથે), ૭ સૂત્ર ફૂતંગ સૂત્ર (મૂળ ઇલિસ નોટ્સ સાથે).

તૈયાર ગ્રંથો વી પી. થી મંગાવી લેવા અને તૈયાર થતાં ગ્રંથોની પ્રાકૃત શ્રેણિમાં નામ નોંધાવવા દરેક નકલ
પાછળ રૂ. ૧ ચોક્કસ શીખતાન કરવી હિતાવહ છે.

મલ્લાનું ઠેકાણું—

૧ આહૃતમતપ્રભાકર કાર્યાલય, પૂના સિટી.

૨ જૈન સાહિત્ય સંશોધક કાર્યાલય,

૩ શા. શંભુલાલ જગશીભાઈ

પલિસ ત્રિજ્ઞ, અમદાવાદ.

૪. ઉસ્માનપુરા, પુરાતત્ત્વ મંદિર, અમદાવાદ.

૫ મેસર્સ મોતીલાલ વનારસોદાસ,

૬ હિંદી સાહિત્ય કાર્યાલય,

૭. સરયદ મિટા વજ્રાર, લાહોર, (પંજાબ).

સિરોહી (રાજપુતાના).

૮ મેસર્સ નારાયણ ચિતામણ આઠવલે,

૯ શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાલા,

બુક્સેલર, વડોદરા.

૧૦. હૈરિસરોડ, ખાલતગર.

ગુતીરાતી અને હિંદી સરવ ખાખાના લોકપ્રિય લેખકો તથા સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોના મનનીય લેખોનો અભ્યાસ
કરવો હોય, દુનિયામાંના નવીન સમાચારો તેમજ આશ્ચર્યકારક આધુનિક શોધો જાણવા હોય તથા
જૈન ખજારો સંગ્રાહમાં વાંચવી હોય તો

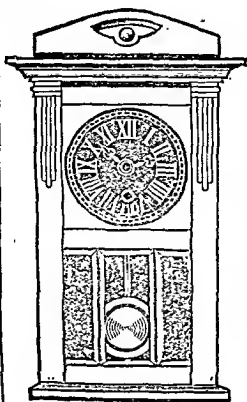
જૈન-જીવન પત્રના આજેજ આહક ખનો

કારણ

જૈન સમાજના અભ્યુદયાર્થે અને જૈનધર્મના પ્રસારમાટે સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક તેમજ ઐતિહાસિક
અને વૈજ્ઞાનિક વિષયો ઉપરાંત બીજા પાંચ અનેક વિષયોની નીતિ, ન્યાય અને સ્વતંત્રતાપૂર્વક નિર્ભયપણે
ચર્ચાઓ ચલાવી નવીન પ્રકાર પાઠનાઈ પ્રગમનશીલ પાશ્વિક પત્ર ફક્ત આજ છે. અને હાલમાં વિદ્યાનું કેન્દ્ર
ખોલાં પૂના શહેરમાંથી પ્રસિદ્ધ થતું હોવાથી કોઈપણ પક્ષના લેખકને પોતાના પ્રામાણિક વિચારો આજ પત્ર-
દ્વારા અત્યુત્તમમાત્ર સમક્ષ રજૂ કરવાની સુસધી મળે છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂપાલખર્ચ સાથે રૂ. ૨-૮-૦.

પ્રાસિધ્ધાન—વ્યવસ્થાપક જૈન જીવન,

પૂના શહેર.

ONLY RUPEES 3.

Modern Regulator Clock.

Newly Imported from Germany and guaranteed for three years. Made in the best wall nut case with sound mechanism and workmanship can be fixed to walls and on tables. Price only three Rupees & worked by pendulum system.

Write now only—

V. S. WATCH Coy.,
P. B. 105, MADRAS.

આ ઑફર
મફત!!

આ ઑફર
મફત!!

અમારા અઢાર કેરેટ રોલ્ડગોલ્ડ તારા લીવર “રજસ્ટર્ડ” ખીસા ઘડીઆળના ખરીદનારાઓને, અમારું “C” સી રજસ્ટર્ડ ટાઇમપીસ મફત આપીએ છીએ. આ ઑફર માત્ર થોડા વખતની છે. હમણાં જ લખો. ખીસા ઘડીઆળ માટે તેના ડાયલ પર બનાવનારાઓની પાંચ વર્ષની ગેરંટીની સ્ટેમ્પ આપવામાં આવેલ છે.

(કિંમત રૂ. ૫)

લખો:—

કેપ્ટન વૉચ કું.

પોસ્ટ બોક્ષ રફપ
મદ્રાસ.

CAPTAIN WATCH COY.

P. B. 265, MADRAS.

તૈયાર છે !

સત્વરે મંગાવો !

“જૈન ગૂર્જર કવિઓ.”

આશરે ૧૮૦૦ પૃષ્ઠનો દલદાર ગ્રંથ.

ગુર્જર સાહિત્યમાં જૈનોએ શું ફાલો આપ્યા છે તે તમારે જાણવું
હોયતો આજેજ ઉપરનું પુસ્તક મંગાવો.

“જૈન ગૂર્જર કવિઓ” એટલે શું ? ગુજરાતી ભાષાના આદિ કવિ ડોણ ?
યુગ પ્રવર્તકો ડોણ ? જૈન રાસાઓ એટલે શું ? ગુજરાતી ભાષાની ઉત્પત્તિ
અને વિકાસ કેવી રીતે થયા ?

આ પુસ્તક જૈન સાહિત્યનો મહાસાગર છે જેમાં રહેલા અનેક જૈન
કવિ રત્નોને પ્રકાશમાં લાવી ગુર્જર ગિરાનો વિકાસક્રમ આલેખવા તેના
સંગ્રાહક અને પ્રયોજક શ્રીયુત મોહનલાલ દલીયદેશાઈએ
અથાગ પરિશ્રમ લીધો છે. તેમાં અપભ્રંશ સાહિત્યનો તથા પ્રાચીન ગુજરાતીનો
ઇતીહાસ, જૈન કવિઓ-ના ઐતિહાસિક અતિ ઉપયોગી મંગલાચરણો તથા
અંતિમ પ્રશસ્તિઓ, તેમજ અગ્રગણ્ય કવિઓના કાવ્યોના નમુનાઓ આપ-
વામાં આવ્યા છે. દરેક કવિની સર્વ કૃતિઓના-ઉલ્લેખ તથા સમય નિર્દેશ
કરવામાં આવ્યા છે. કિંમત રૂ. ૫-૦-૦. પ્રથમ ભાગ-માત્ર જુજ
પ્રતો હોઇ દરેક પોતાનો ઑર્ડર તુરત મોકાવી મંગાવવા વિનંતિ છે.

૨૦ પાંચધુની,

ગોડીજની ચાલ

પહેલે દાદર,

મુંબાઈ નંબર ૩.

લખો:—

મેસર્સ મેથલ હીરલ યુકસેલર્સ.

॥ नमो तित्यस्स ॥

જૈન યુગ

[શ્રી૦ જૈન શ્રવે૦ કાન્દર-સત્ત્વ માસિક-પત્ર]

પુસ્તક ૨

આંક ૧૦

જા

૧૯૮૩

માનદ તત્રી

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

વહીવ હાઇકોર્ટ, મુંબઈ

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ વિવિધ નોંધ	૪૬૧	૨ અધ્યાત્મ રસિક પંડિત દેવચંદ્રજી.	૫
૧ શ્રીયુત મોતીચંદ ગિ. કાપડીઆનો શ્રી કેશરીઆનાથના કહેતા અધ્યા સંબંધે રીપોર્ટ.		૩ તેજવિજયજી વિરચિત કેશરીયાજીનો રાસ.	
૨ દિગમ્બર ભાષાઓ સાથેના પત્રવ્યવહાર.		૪ મોહપરાજય રૂપક નાટકનો સંક્ષિપ્ત સાર.	
૩ શ્રી શંકુજય પ્રચાર સમિતિની બોડક.		૫ અંગ્રેજ રાજ્યની સ્થાપનામાં જૈનોનો હિસ્સો.	
૪ જૈન લીટરેચર સોસાયટી (લંડન).		૬ તંત્રીની નોંધ.	
૫ એક વિગતિ.		૧ મી. મુનશી કમિટી અને ૨૧. મોતીચંદભાઈ	
૬ માતરમાં કન્યાવિક્રય.		૨ 'જૈનધર્મ પ્રકાશ'ના અભિપ્રાયો.	
૭ સુકૃતભંડાર કૃંડ.		૩ કેશરીઆજી પ્રકરણ, (૨) દિગંબરી ભાષાઓની મનોદશા.	
૮ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એન્સાયક્લોપીડી.		૪ ન્યાયમૂર્તિ કૃષ્ણલાલભાઈ.	

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો અર્થેનું ઉત્તમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા ગદ્યપદ્ય લેખો તેમાં આવશે.

—શ્રીમતી જૈન શ્રી. કાન્દુરસ (પરિપદ) સંબંધીના વત્ત માન-કાર્યવાહીના અહેવાલ સાથેસાથે અપાશે.

તો દરેક સુચ આ પત્રના આદક બની પોતાના મિત્રોને પણ આદક બનાવશે અને સંપ્રસેવાના પરિપદના કાર્યમાં પુષ્ટિ આપશે.

આનું વર્ષથી વાર્ષિક લવાજમ ટપાલ દ્વારા સહિત માત્ર રૂ. ત્રણ

લખો—જૈન પ્રેસ કોન્ફરન્સ ઓફીસ
૨૦ પાયધુની મુંબઈ નં.

આ માસિક બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો પામવા ખાતરી રાખે છે નો જાહેરખબર આપનારાઓ માટે તે ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપસરનામે લખવા કે મળવા બલામણુ છે.

જૈન યુગ.

તું સત્ય અને તું છે નિયમ
તું છે સરસ અને તું છે નેતા
તું છે સખા અને પ્રિયજન પણ તું છે
સંતોષ્યું છે મારું હૃદય તે
અને હત્યો છે તે મારા આત્માને
તું છે મારા સુખનું ધામ,
અને તારામાં છે મારા સત્યની પ્રજ્વલિ.”

—વિશ્વમકાશ.

પુસ્તક ૨

વીરાત ૨૪૫૩ વિ. સં. ૧૯૮૩ જ્યેષ્ઠ

અંક. ૧૦.

વિવિધ નોંધ.

(કોન્ફરન્સ ઓફીસ-પરિપદ્ધતિ કાર્યાલય તરફથી)

૧. શ્રીયુત મોતીચંદ ગિ. કાપડીઆનો શ્રી કે-
સરીઆનાથના કહેવાતા અધકા સંબંધે રીપોર્ટ
કેસરીયાજીમાં ધળદંડનો મહોત્સવ
દીગંબર જૈનોએ મચાવેલો શોર-
તોફાનમાં ચાર દીગંબરો માર્યા ગયા
તપાસ કરીને ગ્રેબવેલી હકીકત
સ્વેતાંબરોના તકરારમાં ભાગ નથી

વૈશાક સુદી પંચમીને રોજ કેસરીયાજી મહારા-
જના મંદિરમાં સ્વેતાંબરો તરફથી ધળદંડ ચઢાવવાનો
હતો. આ સંજયમાં પૂર્વની કેટલીક હકીકત જાણવા
જોવી છે. સંવત ૧૮૮૬ માં બાકના કુટુંબીઓએ
અત્યાર પહેલાંનો ધળદંડ ચઢાવ્યો હતો. એની અ-
સલ પાટલી અને લેખ મોજુદ છે. એની ક્રિયા કરા-
વનાર ખરતર ગચ્છના આચાર્યનું નામ પણ તે પાટલી
ઉપર છે. પાંચ વર્ષપર એ ધળદંડને ઝરણુ ચઢ

ગયેલો જાણી નવો ચઢાવવા માટે સ્વેતાંબરોએ ગોઠ-
વણ કરી. દીગંબરોએ અધકા ક્યો, અને ઉદેપુર
નરેશ તપાસ ચર્ચ કરી હતી.

શ્રી કેસરીયાજી તીર્થ ઉપર દેખરેખ ઉદેપુરનો
સ્વેતાંબર સંધ રાખે છે. ત્યાંથી ચાલેક જૈનો કેસરી-
યાજી આવ્યા અને બીજા વાત્રાજીઓ મળી, કુમ
જી જૈનો સ્વેતાંબરો ત્યાં થયા.

વૈશાક સુદી ત્રીજને રોજ સવારે અભિષેક કર-
વાનો હતો. ચાર કલાક તે ક્રિયા ચાલી. દીગંબરોએ
આમંત્રણ કરી આઠસો ઉપર જૈનોને એકઠા કર્યા
હતા. તેઓ આ આખી ક્રિયા જોઈ રહ્યા હતા.
લગભગ જ્યોરના બાર વાગે આ ક્રિયા પુરી થઈ
અને સ્વેતાંબરો જમવા માટે ધર્મશાળામાં ગયા. તે
વખતે માત્ર બેઝ સ્વેતાંબરો મંદિરમાં હાજર હતા.
અને સોની પ્રતિમાજીએને મુચ્છ કુંડળ ચઢાવતા હતા,

નાના મોટા હોય તો બરાબર બેસાડતા હતા. લગ્ન-
જગ તેર પ્રતિભાજીને મુગટ ચઢી ગયા ત્યાં એક
દીગંબરે ધમાધમ કરી, બૂમ બરાડા કર્યાં, અને એ
મુગટ ભાંગી ફેંકી દીધા. બીજા દીગંબરો ચારસો
જોટલા બુમો પાડવા માંડ્યા અને ધમાલ મચી. રો-
ટના પોલીસે બધાને એકદમ બહાર જવા હુકમ કર્યો
અને પકડો પકડોની બૂમ પડી. દીગંબરો બીકમાં
પડી ગયા અને દોડ્યા. દસ પગથીયાં છે તે લપસણાં
છે, તે પર દોડતાં કેટલાંક પડી ગયાં. દરમિયાન, સામે
દરવાજો એક દિગંબર મુનિ, જે ઉદેપુર વિશ્વાલક્ષમાં
‘ગૃહપતિ’ કામ કરે છે તે બહાર નિકળવાના દરવાજા
આડો ઉભો રહી, બૂમ પાડવા લાગ્યો અને કોઈ
બહાર ન નીકળે તેમ ઉચેથી કહેવા લાગ્યો, અને
આડા હાથ કરી બહાર આવનારને રોકવા લાગી
ગયો. બહાર પહોંચી બૂમ પડી, અને બહારના લોકો
અંદર આવવા લાગ્યા. આ ધમાધમમાં કેટલાંક પડી
ગયાં, અને તેના સરીર પર પછવાડેવાળા પગ મુકી
દોડ્યા. આ ધમાધમમાં ચાર દીગંબરોએનાં સરીર
ફેંધાઈ ગયા અને બીજાના ભારથી દગાઈ મરણ
પામ્યાં. આ ધમાધમમાં સ્વેતાંબરોનો બીલકુલ હાથ
નથી. તેઓ હાજર પણ ન હોતા. અને હતા તે
એટલી નાની સંખ્યામાં હતા કે એ લગાઇ કરી
ચકે તેવી સ્થિતિમાંજ નહોતા. કોઈ ધાવણ
થયું નથી. શોહીતું એક દીપ્તિ પડ્યું નથી,
હથિયાર કે લાકડી વપરાયા નથી, અને જે બનાર
જન્યો છે, તે ઘણો દોલગીરી બારેશો પણ એને માટે
જવાબદાર મોટી સંખ્યામાં રાજા મયાલવાર દીગં-
બર બાંધેલા છે.

રોટની પોલીસે તુરંતજ શાંતિ પામરી દૃષ્ટી.
મરનારની લાસપર તપાસ કરી. કોઈ જાતનું ધા મળી
આવ્યો નથી. કચરથી દગાઇને શ્વાસ ફેંધાવાથી મરણ
થપાતો અભિપ્રાય આવ્યો છે.

પાંચમને દિવસે નીમેલ વખતે શેડ પુનમચંદ
કરમચંદ કોટાવાળાએ ધનદંડ ચડાવ્યો છે. એ દિવામાં
કોઈ જાતની અગવડ થઇ નથી.

ઉદેપુર રોટ તરફથી તપાસ કરવા કમીસન

નીમણું છે. તેની તપાસમાં પણ કોઈ સ્વેતાંબરને
જવાબદાર ગણવામાં આવ્યો નથી.

કેસરીયાજી તીર્થનો વહીવટ ઉદેપુર રોટના હાથમાં
છે. ત્યાં કોઈ પણ કાર્ય રોટની પરવાનગી સિવાય
થઇ શકતું નથી. એ તીર્થ સ્વેતાંબરોનું છે.
તેમાં કોઈ જાતની રાકાને રચાન નથી, મુગટ કુંડળ
પણ રોટની પરવાનગીથીજ ચડતા હતા. અને હમણાં
આંગી લગભગ અઢી લાખની તૈયાર થઇ છે તેનો
ખરચ પણ નામદાર ઉદેપુર મહારાજાએ આપ્યો છે.
રચાન પર જઇ તપાસ કરતાં માહુમ પડે છે કે
લાલચ ચઢેલાંની મોટી સંખ્યા જણાવવામાં આવે
છે તે ખોટી છે અને કોઈ પણ જાતનો તકરાર કે
શીસાદ દીગંબર અને સ્વેતાંબર જૈનો વચ્ચે થયો નથી.
આ સંજ્ઞામાં કામ કામ વચ્ચે જેર થયે તેવી ખબર
ફેલાવવા પહેલાં પ્રત્યેક આગેવાન જૈનની ફરજ છે કે
જાતે તપાસ કરી હકીકત જાણેલાં મુકવી. પાંચમને
દિવસે બધી પ્રતિભાજીને મુગટ કુંડળ ચઢી ગયાં છે.

(સહી) મોતીચંદ ગીરધર કાપડીયા.

શ્રી કેસરીઆજી તીર્થ પ્રકરણ

૨. દિગંબર લાઇઓ સાથેનો પત્ર વ્યવહાર—

5th May 1927.

To, The Resident General Secretary,

Swet. Jain Conference.

Dear Sir,

I regret to inform you that the news
of a very sad incident that took place at
Kesharinarath Temple in Udaipur State. The
telegram runs as follows:—

“Digambaris seriously beaten by Lathis
by the Hakim with his Sweetambor follow-
ers causing death of 5 persons, 15 about
to die, 150 seriously injured at the Dhwa-
jadand and Mukut Kundal ceremony. Very
serious struggle.”

This is the approximate contents of the
telegram received by my Committee yes-
terday night. You can see from the tele-
gram how horrible the news are. I will

like to know what steps you intend taking in the matter. Awaiting an immediate reply.

Yours faithfully,

Chunilal Hemchand.

Hon. Secretary, All India Digamber Jain Tirtha K. Committee.

દિગંજ તીર્થક્ષેત્ર કમિટીના આ. સેક્રેટરી તરફથી તા. ૫-૫-૨૭ મળેલા ઉપરના પત્રનો સાર.

શ્રી કેશરીઆ નાયજીના મંદિરમાં ઘણી દિલગીરી ભરેલા બનાવની ખબર આપતાં દિલગીરી થાય છે. મળેલા તાર—“ દિગંજરીઓને હાકમે અને તેના સ્વેતાંબરી અનુયાયીઓએ હાકીઓથી ગંભીર રીતે માર્યા છે પાંચ માણસ મરણ પામ્યા, પંદર મરવાની અણીપર, અને દોઢસોને જ્વળદંડ અને મુકુટ કુંડલની ક્રીયા વખતે સખન ધાવણ કર્યા છે. ઘણી ગંભીર ઝપાઝપી.

ગઈ રાતે મ્હારી કમિટીને જે તાર મળ્યો છે તેમાં લગભગ આ હકીકત છે આ સમાચાર કેવા ભયંકર છે તે તાર ઉપરથી તમે જોઈ શકશો. આ બાબતમાં તમે શું પગલાં લેવાના છો તે હું અણુવા અણીય તાત્કાલીક જણાવની રાહ જોતો, તમારો વિશ્વાસુ વિગેરે.

નોટ:—આ પત્રની પહોંચ તા. ૬ રીએ સ્વીકારવામાં આવી. તથા આ બાબતપર સંપૂર્ણ ધ્યાન આપવામાં અને તપાસ કરવામાં આવે છે એમ જણાવવામાં આવ્યું.

Bombay, 6th May 1927.

To, The Resident Secretaries, Jain Swetamber Conference.

Dear Sirs,

We regret to inform you that the following sad news occurred at Shri Keshrianath Temple.

“All Digambaries are badly beaten by the Hakeem and all his Swetambari followers on Dhawajadand and Mukut Kundal ceremony Five men died, 15 about to die, and nearly 150 are severely wounded by lathis. Heavy struggle.”

Above is the text of the 1st telegram, 2nd telegram also confirms the same and further intimates that Swetambaris still aggressive and want to do the ceremony on 6th Instt.

You will note from this the grave situation and inhumane action of Swetambaris and Maharana's men. Hope you will exert your influence to stop this immediately, and let us know what you intend doing in the matter and oblige.

Yours faithfully,

Sd/- **Chunilal Hemchand.**

દિગંજ તીર્થક્ષેત્ર કમિટી તરફથી મળેલા તા. ૬ રી મેના પત્રનો સાર:—

શ્રી કેશરીઆ નાયજીના મંદિરમાં નીચે જણાવેલી દિલગીરી ભરેલી બીના છે. “બધા દિગંજરીઓને જ્વળદંડ અને કુંડલની ક્રીયા વખતે હાકમે અને તેના બધા સ્વેતાંબરી અનુયાયીઓ ખરામ રીતે માર્યા છે, પાંચ માણસ મરી ગયા, પંદર મરવાની તૈયારીમાં અને આશરે દોઢસોને હાકીઓથી સખત ધન યજ્ઞેલી છે. ભારે ઝપાઝપી.”

પહેલો તાર ઉપર મુજબ છે, બીજો તાર તેને ટેકા આપે છે અને વધારામાં જણાવે છે કે સ્વેતાંબરીઓ હજુ કહ્યો ઉત્પાદન કરવાની વૃત્તિવાળા છે. અને ૬ રીએ ક્રીયા કરવા માંગે છે. સ્વેતાંબરીઓ અને મહારાણીના માણસના અમાતુષી કાર્ય અને ગંભીર પરિસ્થિતિની નોંધ લેશે. આ તુર્તજ બધા કરવાને તમારી લાગવગ વાપરશે એવી આશા રાખું છું અને આ બાબતમાં શું કરવા માંગે છે તે અમને જણાવશે. તમારો વિશ્વાસુ સુતીલાલ હેમચંદ.

7th May 1927.

To, Seth Chunilal Hemchand Esqr,
Honorary Secretary, All India Digamber Tirtha Khestra Committee, Bombay

Dear Sir,

We beg to acknowledge receipt of your letter dated 6th instt, and to inform you

that we are trying our best to obtain information. In the meantime comments on one sided reports can only make the situation difficult. Yours faithfully,

Sd/- Mohanlal B. Jhavery,
Resident General Secretary.

દિગંબર તીર્થક્ષેત્ર કમિટીના સેક્રેટરી નેજ લખા-
એલા ઉપરના તા. ૭-૫-૨૭ ના પત્રની મતલબ—
તા. ૬ દીનો પત્ર પહોંચ્યો. હકીકત મેળવવા
અમારાથી બનતું કરીએ છીએ. દરમીઆન એક પક્ષી
અમરો પરની ટીકા પરિસ્થિતિને કેવલ મુશ્કેલ બનાવી
શકે. તમારો વિશ્વાસ રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી.

Seth Chunilal Hemchand, Esqr. Sec-
retary Shree Digambar Tirth Kshetra
Committee Bombay.

Dear Sir,

In continuation of our letter of yesterday's date we beg to inform you that we are just now in receipt of a telegram portion of which is given below for your information.

* Received Several Telegrams made in-
quiries Digambers assembled in very large
number at Keshariaji for opposing Dhaja-
dand, ceremony. Digambers created row
with state police and in rushing back
themselves crushed four no scuffle between
Digambers and Svetambar. Svetambar
present at Keshariaji not exceeding fifty
enquiries going on published information
deviously misleading."

You will see from the above the absolute
necessity of obtaining authoritative and
correct report before making unwarranted
comments.

શ્રી દિગંબર તીર્થક્ષેત્ર કમિટીના સેક્રેટરી નેજ
તા. ૮-૫-૨૭ નો લખાએલ પત્ર.

અષ્ટ ઠાણની તારીખના અમારા પત્રના અનુષ્ઠ-
ધાનમાં તમને જણાવવા રજા લઇએ છીએ કે અમને

દમણાંજ એક તાર મળ્યો છે જેનો (લગતો) આગ
તમારી મળ્યું માટે નીચે આપવામાં આવ્યો છે.

"કેટલાક તાર મળ્યા. તપાસ કરી. ખતરનારી
કીયા સામે થવા માટે કેશરીઆજીમાં મહોદી સંખ્યામાં
દિગંબરીઓ એકઠા થયા હતા. રાજ્યની પોલીસ સાથે
દિગંબરીઓએ ધોંધલ મચાવી. અને પાછા હકમાં
પોલીસ ચારને કચરી નાંખ્યા. દિગંબરો અને સ્વેતાં-
બરો વચ્ચે અથડા થયો નથી. કેશરીઆજીમાં હામર
રહેલા સ્વેતાંબરો પચાસ કરતાં વધારે નહોતા. તપાસ
ચાલુ છે. જાહેર થયેલી હકીકત તદ્દન ખોટી રસને
દોરનારી છે."

અથીજ ટીકા કરવા પહેલાં સત્તાવાર અને ખરો
પોર્ટરી મેળવવાની સંપૂર્ણ આવશ્યકતા તમે આ
ઉપરથી નોંધ શકો.

Telegrams from Udaipur,

1

To, Kota Walla, Bombay.

Dhwajadand peacefully raised by my
hands with great pleasure all well no quar-
rel etc. Punamchand.

2

Secretaries Jain Conference Bombay.

Received Dhwajadand ceremony duly
performed by Svetambaris yesterday at
Keshariaji letter follows Jain Association.

3

Jain Conference Pydhonie Bombay.
Reached Udaipur to-day received several
telegramms made inquiries digambers assem-
bled in very big number at Keshariaji for
opposing hwasadand ceremony. igambers
created row with state police and in rush-
ing back themselves crushed four; no
scuffle between igambers and Svetambar.
swetambar present at Keshariaji not ex-
ceeding fifty inquiries going on published
information deviously (sic-obviously) mis-
leading etc. Motichand.

ઉદપુરથી મળેલા તારના સંદેશા:—

Lord Mahavir's greatest principle of 'Ahimsa.'

Yours faithfully,

Sd/- Chunilal Hemchand,

Hon. Con. Secretary, All India

T. K. Committee.

હિં'બર તીર્થક્ષેત્ર કમિટી તરફથી તા. ૯-૫-૨૭ નો લખેલ પત્ર.

તા. ૮ મીના તમારા બન્ને પત્રો મળ્યા. તમને મળેલા તારમાં જણાવેલી વિગત વાંચતા અમને અચ્ચો થતો નથી. જેને પાછા હાથે હિં'બરોએ પોતેજ ચારને કચરી નાંખ્યા એમ કહેવું બેઠું છે. હિં'બર અને સ્વેતાંબરો વચ્ચે ઝઘડો થયો નથી. તમે જણતા નહિ હો કે મધરા દહિમ અને દેવ-સ્થાનનો દહિમ બન્ને અમલદારો સ્વેતાંબરી છે કે જેણે દુક્રમે આપ્યા અને ધાતજી રીતે હિં'બરોને મારવામાં ભાગ લીધો. જાણે કે સ્વેતાંબરીઓ મારે આટલું પૂરતું ન હોય તેમ તમારા લોકો તા. ૬ કીએ વધારે લોકો સાથે ભાં ગયા. હિં'બરોને દેહરામાં જતું પણ અટકાવ્યા અને ખજાની કીધા કરી. પોતાના ભાષણોની લાગણી, ખેંચતાણ, અને અક-સ્માત તરફ જોઈ મનુષ્યવત્તી ખાતર પણ વિચાર પડતો ચૂકેા બેઠો હતો. જાણે કે 'અહિંસા' ના સદેશવાદકો માણસોને મારી નાંખવામાં અને લોચીથી ભરેલાં મુઠાંઓ કચરી નાંખવામાં મજા લેતા હોય તેમ 'ધણી ખુશી સાથે ખજાનું કાંચિપૂર્વક ચડાવ્યો' એમ જણાવતો તાર મને આશ્ચર્ય થાય છે કે તમે અમને મોકલી આપવાનો વિચાર કષ્ટ પુટલાથી કર્યો. કોઈના શોક અને દુઃખ ઉપર મોજ માણવી એ શું ધરમ ભરેલું નથી ? પડતા ઉપર પાડુ મારવા જેવું શું તે નથી ? તારપરથી જણાય છે કે તમારી બધી દિલ્લચાલ પ્રથમથીજ મોકલાયેલી અને નીપમીનરીતે અવસ્થીત હતી. આ સંધ્યું છતાં અત્યંત તાના ડોળ વાલો છો તેથી અમને ધણી દિલ્લગીરી થાય છે. તમને પણ જોવા મારે ખુદનાં દહતર ઉપરથી આ બધું સદેશાધરી પુરવાર થઈ ચકે તેવું છે. બનાવની જમા ઉપર અમે તુરંજ કેપ્ટેનમાં જવાના છીએ; બે તમારી કામ સાવનો નિર્ણય કરવા ચાલતી હોય

તો અમારી સાથે આવવા તમને આવકાર આપીએ છીએ. આ ઘૂણા ઉપજવનાર વિષય ઉપર વિશેષ લખવા હું ચાહતો નથી પણ કહીય કે પાત્રિતાણી દિલ્લચાલ અને અન્નર દિગંબરોએ કરેલા સકારોતો શું આ બંને સ્વેતાંબર ભાષણો આપે છે.

મહારા દિગંબર સદસભ્યો મી. તારાચંદ નવલ-ચંદ અને બીજાઓ તરફથી મને કહેવામાં આવ્યું છે કે વાંધા તરીકે મી. કે. એમ. મુન્શી સામે વિરોધ ઉઠાવવાને નીમવામાં આવેલી કમિટીમાંથી રાજનામું આપવું. મહેરજાનીથી તે કબૂલ રાખીશો.

જરા પણ દિલ્લગીરી અગર પશ્ચાતાપ નહિ દર્શાવનારા અને પાયા વગરના આલેખો વાળા ઉપરના કામો મળતાં અમને આશ્ચર્ય થાય છે. ભગવાન મહાવીરનું 'અહિંસા'નું ઉચ્ચત્ત તત્ત સમજવા સદ-ખુદ્ધિ-પ્રાપ્ત થયો એમ આશા રાખુ છું. તમારો વિધાયુ, સુતીલામ હેમચંદ આંતરરી સેક્રેટરી.

No 1886.

14th May 1927.

To Seth Chunilal Hemchand Esq.

Hon. Secretary All India Digamber
Tirtha-Kshetra Committee, Bombay.

Dear Sir,

By our letter of the 7th Inst. we informed you that we were trying our best to obtain information as regards what happened at Shri Keshariyanathji and requested you not to publish one-sided reports. By our two letters of the 8th Inst. we communicated to you the information which we had received. Your reply dated 9th Inst. received by us on 10th idem contains serious and scandalous allegations imputing that all our movements were pre-arranged and that we pretend ignorance. You further allege that all this can be easily proved from the records which are open for us to see. We do not understand what you mean by records. If you mean reports received by you we may at once point out that in view of the letter

dated 8-5-27 from Mr. Motichand. G. Kapadia, Solicitor, published in various papers, we cannot attach much weight to the report received by you. If by records, you mean other documents please send us copies of the same, or at least send us a list of such documents. We would take this opportunity of impressing upon you the necessity of carrying on correspondence in a dignified manner and to avoid insinuating language and personal remarks.

Without waiting for the information which we were collecting you were the first to resort to public press and you got published reports which are now found to be one-sided and inaccurate, with a view to prejudice the public against our Svetamber brothers and to avoid the real issue. Not being satisfied with the agitation carried on a press, you held public meeting on 8th May at Hira Bag and among other resolutions passed a resolution to the effect that the temple of Shri Keshariyanathji belonged to the Digambers and that Svetambers were encroaching upon the said temple. You give a go-bye to prior history. We also object to some of the other resolutions but we refrain from commenting on the same while deeply regretting at the incident which resulted in the sad deaths of our Digambar brothers. As the matter is likely to go to court we refrain from expressing any opinion as regards the said incident which we deplore. We fully join with you in sympathizing with the families of those who lost their lives.

If you had not carried on a propaganda in papers and had not made this occurrence as the occasion for asserting certain claims which are disputed, we would have considered the question of joining the proposed deputation. We have always co-operated with the other sects of our Jain Communi-

nity in all matters of common interest. We co-opted your representative on the committee appointed re Mr. Munshi's books, in the hope that the three sects of the Jains may always co-operate in all matters of common interest. We are surprised to note that Mr. Tarachand Navalchand has told you that he and other members who have joined the committee are going to resign. We may inform you that Digambar representatives were co-opted in the said committee at the request of Seth Tarachand Navalchand.

As regards palitana movement, we fully appreciate your co-operation and we trust the same will continue.

Yours faithfully,

Sd. M. J. Mehta.

Sd/- Mohanlal B. Jhaveri.

Resident General Secretaries.

તા. ૧૪-૫-૨૭ ના રોજ તે ૧૮૮૬ નો દિન-
બર તીર્થસ્થે કમિટીના સેક્રેટરી ભેગ લખેલ પત્ર.

શ્રી કેશરીઆનાથજીમાં થું બન્યું તે સમયે મા-
હિતી મેળવવા માટે અમારાથી બનતો બધો પ્રયાસ
કરીએ છીએ એવી ખબર તમને અમારા તા. ૭મી
ના પત્રથી આપી અને એક પક્ષી હકીકત પ્રકટ ન
કરવા ચિન્તિત કરી હતી. અમારા તા. ૮ મીના બે
પત્રોથી, જે હકીકત અમને મળી હતી તે તમને
જણાવી હતી. તા. ૯ મીનો તમારો જવાબ કે જે
અમને તા. ૧૦ મીએ મળ્યો તેમાં અમારી દિલચાલ
પ્રથમથીજ ગોઠવેલી અને અમે અસાનનો ડોળ ધાલતા
હોવાના ગંભીર અને નિષ્ઠા આલેખોનું આરોપણ કર-
વામાં આવ્યું છે. તમે વિશેષ એમ કહો છો કે જે
દક્ષતર અમને જોવા માટે ખુલ્લું છે તેમાંથી આ બધું
સહેલાઈથી પુરવાર કરી શકાય તેમ છે. અમે નથી
સમજતા કે દક્ષતર (Records) નો તમે શો અર્થ
કરો છો. તમને મળેલી ખબરો (Reports) એવો
અર્થ કરતા હો તો તમારે ધ્યાન અમારે દુર્તજ ખે-
ચવું જોઈએ કે મી. મોતીચંદ ગિ. કાપડીઆનો
તા. ૮-૫-૨૭ નો પત્ર કે જે જુદા જુદા પત્રોમાં

પ્રકટ થયો છે તે જોતાં તમને મળેલી હકીકતો (Report) પર અમે વધારે વાજન આપી શકતા નથી. જે ‘રેકૉર્ડ’ નો અર્થ તમે અન્ય દસ્તાવેજો એમ કરતા હો તો મેહરબાની કરી તેની નકલો અમને મોકલી આપો અથવા છેવટ તેની યાદી મોકલી આપશો. વ્યક્તિગત ટીકાઓ અને આલેખાત્મક ભાષાથી દૂર રહેવા અને પ્રૌઢ શૈલીએ પત્રવ્યવહાર કરવાની આવશ્યકતા આપના પર ઠસાવવા અમે આ તક લઇએ છીએ.

જે હકીકતો અમે મેળવતા હતા તેની રાહ જોવા વિના જાહેર પત્રોનો આશ્રય લેવામાં તમે પહેલા હતા અને ખરા મુદ્દાને અલગ કરવા અને અમારા સ્વેતાંબર ભાષ્યોની વિરુદ્ધ જાહેર પ્રભામાં ખોટી અસર ઉત્પન્ન કરવાની દૃષ્ટિએ હકીકતો (reports) પ્રકટ કરાવી કે જે હવે એકપક્ષી અને ભૂલભરેલી નીવડી છે. જાહેરપત્રોમાં કરવામાં આવેલી ઉરફેર-ભૂલથી સતોત્ર ન પામતાં, હોરાખાગમાં ૮ મી મેના રોજ તમે જાહેર સભા ભરી અને ખીજા દરવાજામાં એવો દર્યાવ પસાર કર્યો કે થી કેશરીઆનાથજીનું મંદિર દિગંબરીઓની માલેફીનું છે. અને સ્વેતાંબરો ઉક્ત મંદિરમાં પગપેસારો કરે છે. પૂર્વ હતિદાસને તમે પકડો મૂકો છો. અમે ખીજા પછુ કેટલાક દરવાજા સામે વાંધો લઇએ છીએ પણ તે પર ટીકા કરવાથી અમે દૂર રહીએ છીએ. અને આપણા દિગંબર ભાષ્યોનાં શોકજનક મૂલ્ય નિપાળવનાર બનાવ માટે અંતઃકરણપૂર્વક દિલગીર છીએ. આ કારણે કેટલાંક ચંચાલી વકી હોવાથી ઉક્ત બનાવ કે જે માટે અમે દિલગીર છીએ તેના ઉપર કોઇપણ જાતનો અભિપ્રાય દર્શાવવાથી અમે દૂર રહીએ છીએ. જે-ઝોએ જાહેર પ્રમાણે છે તેઓના કુટુંબો પ્રત્યે દિસેસાઇ ધરાવવામાં અને તમારી સાથે જોડાઇએ છીએ.

જાહેર પત્રોમાં જે તમેએ પ્રચારકાર્ય સાર કર્યું ન હોત અને જે દાવાઓ હજી અપામાં છે તે તમારા જ છે એમ કહેવાની તક આ બનાવથી સાધી ન હોત તો દરખાસ્ત ચમોદાં રેપુટેશન સાથે જોડાવાના પ્રશ્નો વિચાર કરત. સામાન્ય દિતની બધી બાબતોમાં જૈન કામના ખીજા શીરકાઓ સાથે અમે

હમેશાં સહકાર કર્યો છે. સામાન્ય દિતની બધી બાબતોમાં જૈનોના ત્રણે શીરકાઓ સર્વદા સહકારથી કામ કરે એ આશાએ મી. મુન્શીનાં પુસ્તકો સંબંધેની કમિટીમાં તમારા પ્રતિનિધિઓને ઉમેરવામાં આવ્યા હતા. મી. તારાચંદ નવલચંદ અને અન્ય સભ્યો કે જેઓ કમિટીમાં જોડાયા છે તેઓ રાજનામું આપનાર છે એમ તેમણે તમને કહેલું છે તેની નોંધ લેતાં અમને આશ્ચર્ય થાય છે.

અમે તમને જાણાવીએ કે શેઠ તારાચંદ નવલચંદની માગણીથી ઉક્ત કમિટીમાં દિગંબર પ્રતિનિધિઓએને ચુંટી કાઢવામાં આવ્યા હતા.

પાણિતાણીની હિલચાલ સંબંધે તમારા સહકારની અમે સંપૂર્ણ કદર બુદ્ધિએ છીએ અને અમને ભરોસો છે કે તેજ ચાલુ રહેશે, તમારા વિશ્વાસ રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ.

૩ શ્રી શંતનુજય પ્રચાર સમિતિની બેઠક.

ગત ખાસ અધિવેશન વખતે નિમાએલ શ્રી શંતનુજય પ્રચાર કાર્ય સમિતિની એક બેઠક મારવામાં બજારી-સજનપુર મુકામે-પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ પ્રસંગે સંવત ૧૯૮૩ ના વૈશાક શુદ્ધ ૪ ચુદ્ધાર તા. ૫-૫-૨૭ ના રોજ મળી હતી તે વખતે નીચેના સમાસદોએ હાજરી આપી હતી (૧) બાથુ કીર્તિપ્રસાદ (સેક્રેટરી) (૨) રા. હિરાલાલ સુરાણી વકીલ (૩) રા. પારી મણીલાલ ખુદાલચંદ.

નીચે મુજબ કામકાજ કરવામાં આવ્યું. સોજતમાં મળેલી બેઠકનું કાગકાજ વાંચવામાં આવ્યું તેમાં નીચેની બાબતો લુપ્તથી લખી રહી ગયેલ તે દાખલ કરવામાં આવી.

(૧) સમિતિનું નામ સુધારી “શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફેડરેન્સ શ્રી શંતનુજય પ્રચાર કાર્ય સમિતિ” રાખવામાં આવ્યું.

(૨) શ્રી શંતનુજય પ્રચાર કાર્યને અંગે જે ખર્ચ થાય તેજ દરેક સભ્યે સમિતિના ફંડમાંથી લેવું.

(૩) શ્રી શંતનુજય પ્રચાર કાર્ય કરવાના વખતમાં કોઇ પણ સભ્યે કોઈ પણ જાતનું ફંડ કરવું નહિ.

(૪) કોઇ પણ સભ્યે કાપખત માટે ખાસ કલ્યા અથવા નોકર રાખવો નહિ.

૧. ન્યાં સુધી શત્રુજય યાત્રા ત્યાગ કાયમ રહે ત્યાં સુધી તે તીર્થે જવાનાં દરેક રસ્તા ઉપર એક સ્વયંસેવક મંડળ બરાબર રહેવાની જરૂર છે (જેની રીતે હાલ છે) કે જે દરેક જૈનને સમઘાવે કે શ્રી સંઘની આજ્ઞાસાર કોઈ જૈને શ્રી શત્રુજયની યાત્રાએ જવું નહિ, અને તે માટે તેની પૂરી દેખરેખ રાખવા તથા બંદોબસ્ત કરવા લાઈ મણીલાલ ખુરાલચંદ ને નીમવામાં આવે છે. તેઓએ ત્યાંના બધા કામ-કાજનો વિગતવાર અહેવાલ સમિતિના મંત્રીને દર મહિને મોકલી આપવો.

૨. શ્રી શત્રુજય તીર્થ સંઘની કેટલીક બાજોનો શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી સાથે નિર્ણય કરવાની છે તે માટે લાઈ શ્રી મકનજી લુહાભાઈ મહેતા તથા મણીલાલ કોઠારી અને સમિતિના બીજા બે સભ્યોએ મહીને પેઢીના પ્રમુખને મળી નિર્ણય કરવો એમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

૩. શ્રી. શત્રુજયની વિગતવાર ઇતિહાસીક હકીકતનું એક પુસ્તક તૈયાર કરી પ્રગટ કરવું.

૪. શ્રી શત્રુજયની યાત્રા ત્યાગની નાણુ ઘણે બાજે હિંદુસ્તાનના બધા જૈનોએને યર્ષાગઈ છે અને તેનો અમલ પણ પૂરો થઈ રહ્યો છે એટલે સમિતિના સભ્યોને દરેક ગામે ગામ જવાની વિશેષ જરૂર નથી પણ પોતા પોતાના પ્રાંતોમાં કોઈ જલસા મેલાવડા અથવા ખાસ જરૂરી પ્રસંગે જઈને પ્રચાર કરવો અને કાગળ પત્ર પુસ્તકો વિગેરેથી દરેક ડેકાણેના જૈનોને શ્રી શત્રુજયના દરેક કામકાજની માહિતી આપવી અને જગ્યાએ જગ્યાએ સ્વયંસેવક મંડળ સ્થપાવવાં કે જે શ્રી શત્રુજય તીર્થના કામ અંગે પણ જરૂર પડે સેવા કરે.

૫. લાઈ કપરચંદ સૌભાગચંદ પાલજીપૂર વાળા બીના પગારે સ્વયંસેવક તરીકે પારી મણીલાલ ખુરાલચંદના પેટામાં પ્રચાર કાર્ય કરવા ઇચ્છે છે તે મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૬. શ્રી શત્રુજય અંગે પ્રચાર કાર્ય કરવા માટે સમિતિના સભ્યોના પ્રાંતો નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવ્યા.

(૧) પંજાબ, યુ. પી. બેંગાલ, બીહાર, ઓરીસા, સી. પી. બ્રહ્મદેશ અને દીલ્હી:-ગાથુ કીર્તિપ્રસાદજી, ગાથુ દયાલચંદજી, લાલા ગાથુરામજી-એમ. એ. એલ. એલ. ખી.

(૨) રાજપુતાના (મારવાડ-મેવાડ-માળવા વગેરે) સિંધ અને કરાચી:-રા. વકીલ હીરાલાલજી સુરાણા.

(૩) દક્ષિણ, (ખાનદેશ, વરાડ, કર્ણાટક, આંધ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વગેરે):-રા. પોપટલાલ રામચંદ શાહ.

(૪) ગુજરાત, કચ્છ અને કાઠીયાવાડ:-રા. મણીલાલ ખુરાલચંદ પારી.

(૫) ન્યાં જરૂર પડે અથવા કોઈ સભ્ય બોલાવે ત્યાં:-રા. શ્રીયુત મણીલાલજી કોઠારી.

૪ જૈન લીટરેચર સોસાયટી (લંડન)

આ મંડળ તરફથી તેની કાર્યવાહીનાં સને ૧૯૨૬ નો રિપોર્ટ સંસ્થાને મળતાં તેની સાબાર નોંધ લેવામાં આવે છે. ઉક્ત રિપોર્ટમાં છેવટે જણાવવામાં આવ્યું છે કે બેંકમાં રહેલી પુરાંતમાં પ્રવચન સારુ, સ્થાપ્ત મંજરી અને પડદર્શન પ્રકટ કરવા માટે અત્યુક્તે પાંચ, ૪૫, ૭૦, ૩૫ નો સંભાવેશ થાય છે. આ ઉપરથી ઉક્ત મંડળના સેક્રેટરી મી. એચ. લૉરનને આ ઓરીસ તરફથી એક પત્ર તા. ૧૨-૪-૨૭ ના રોજ લખી પૂછવામાં આવ્યું હતું કે ઉક્ત પુસ્તકો ક્યારે તૈયાર થઈ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. શ્રી શત્રુજય સંઘની સાહિત્ય પંચ મોકલવામાં આવ્યું હતું. આ પત્રના જવાબમાં તા. ૩-૫-૨૭ નો લખેલ પત્ર અમને મળ્યો છે. જેનો અતુલા નીચે પ્રમાણે.

બ્હાલા મી. મહેતા,

મને લાગે છે કે આ ઓરડામાં તમને મળવાના આનંદ મેળવે આશરે ચૌદ વર્ષે થયાં છે; સમય ઘણીજ તરાએ ચાલ્યો જાય છે. તમારો તા. ૧૨ મી એપ્રિલનો પત્ર કે જે ગઈ કાલે આવ્યો, તે તથા પવિત્ર ટેકરીઓ મારેની તકરારો સંઘની ચોપાનીઆં હવે મને મળ્યાં છે. ઘણી દવાની વાત છે કે આ અધ્યાયો ઉભા થાય છે. અને કાલદાની કો-

ટોંચાળા લોકો કે જને હું જાહરના ગાંધું છું તેનો આશય મેઘવ્યા સિવાય લાગતાવળગતાઓ તરફથી પતાવટ થતી નથી.

જૈન લીટરેચર સોસાયટી સંબંધે લખવાનું કે પ્રવચનસારનું ભાષાન્તર થઇ ગયું છે અને એક ભાગ છપાવાનામાં છે મુશ્કેલી એ છે. કે શીતલપ્રસાદ થલ્લચારીએ સુધારા માટે જે સુચનાઓ કરી છે તે ભાષાન્તર કરતીને મોકજરી પડે છે કે જે અચેરીકા છે. અને ડૉ. થોમસ કે જે આ જાખત લુએ છે તે એટલા વ્યવસાયી છે કે પોતાનો ધણો સમય આ જાખનમાં આપી શકે નહિ.

ખીજા બે ગ્રન્થોપર હાલ પ્યાન આપી શકતું નથી. કમનસીબે મંડળ, જે કંઈ પણ કરી શકતું હોય તો, ઘણુંજ ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરે છે.

હું આશા રાખું છું કે તમે સારા અને સારી સ્થિતિમાં દશે. મહારી સ્નેહદ્રા માનપૂર્વક શુભેચ્છાઓ સાથે હું છું. વિગેરે. એચ. બૉરન.

૫ એક વિનંતિ.

આ સંસ્થા તરફથી જૈન સંસ્થાઓ, શ્રેણીઓ, જૈન ધંધાધારીઓ, સરકારી નોકરીઆતો, ખેતીયા પાવરી મરાવનારાઓ, કર્તાઓ (nathors) પુસ્તકો પ્રકટ કરનારાઓ તથા તેનાં ખાતાંઓ, વર્તમાનપત્રો અને છાપાં ખાતાંઓના માલિકો યા વ્યવસ્થાપકો વગેરે સર્વ દેશીય માહિતી પૂરી પાડનારી એક સંપૂર્ણ જૈન લીટરેચરી તૈયાર કરવા ઇરાદો રાખવામાં આવે છે અને તેથી તેનાં ખાતાંઓ તથા વ્યક્તિઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે પોતાનાં નામ દાખલ કરાવવાં તથા ઉપર જણાવેલ વર્ગ પૈકી કોઇ યા અન્ય પ્રગતિ સંબંધી સર્વ દર્શકોને આ સંસ્થાને મોકલી આપવા ઘટનું કરવું. આવી લીટરેચરીની ધણી જરૂરીઆત હોઇ બે સર્વ જાણુઓ આ કાર્યમાં સહાનુમૂલિ આપી પોતાનો ફાળો આપશે તથા અપાવશે તો માર્ગદર્શક દર્શકોને જૈન સમાજને પૂરી પડશે. આશા છે કે ઓ જાણુઓ આ યોજનાને ઉત્સાહપૂર્વક ટેકા આપી દર્શકો પૂરી પાડવા પ્રયાસ કરશે.

વિશેષમાં આ માસિકમાં પ્રતિમાસ ‘બીએસ લીટરેચરી’ની માફક સગવડ પડના નહાના ખાતાંઓ પણ તેવી દુકાનોમાં આપનારાઓને માત્ર વાર્ષિક રૂ. ૬) છે જેની નહાની રકમ લઈ આપવાની યોજના હાથ ધરવામાં આવી છે. જદ્વામાં માસિક દરમાસે મગતું રહેશે અને તેના ધંધાધારીનું નામ, દાખ, ધંધા ટેલીફોન નંબર વગેરે જણુ દુકાનકત દરમાસે છપાતી રહેશે. આવી દુકાન જાહેરખર્ચો દરેક લાઈઓ તરફથી મને એવી વિનંતિ છે. આખા ખાતામાં દરેક કોલમમાં આઠ ખાનાં પાડવામાં આવશે. એટલે બે કોલમમાં તેના સોળા ખાનાંઓ થશે. દરેક લાઈઓએ જરૂર લાભ લેવો અને આ માસિકને ટેકા આપવો.

૬ માતરમાં કન્યાવિક્રય.

શ્રી માતર ગામના રહીય શા. મણીલાલ દલસુખ તથા માણેકલાલ દલસુખનાં નામથી તેમની વતી પૂજ્યશ્રી દાનમુનિશ મહારાજ કે, જે તેમના સંસારી-પણાના પિતા થાય, તેમની સહીવાળી તા. ૧૯-૩-૨૭ ની લખેલી એક ચરણ આ સંસ્થાને મોકલી હતી. જેમાં અમને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત જન્મે લાઈઓના કાકા અને મુનિશીના ગૃહસ્થ ધર્મમાં લાઈ નામે, દુલચંદ લાઈચંદ, કે જેની પાસે આ જન્મે લાઈઓની જ્ઞેન નામે સરસ્વતી (ઉર્વ સકરી) ને સારી રકમ લઈ એક તુલસી સાથે લગ્ન કરી દેવાની તજવીજમાં છે. અને આ લગ્ન અટકાવી કન્યાને ચોર રથને વગર પૈસે પરણાવવા ગોઠવણ કરવા માટે ચરણ કરવામાં આવી હતી. આ દર્શક અમારા પાસે આવતાં બેઠા રોક આજ્ઞાલાઈલાઈલાઈ તથા શ્રી માતરના સંપત્તિ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આ જાખત હાથમાં લઇ તાર્કિક ઉપાયો યોજવા કે જેથી જણાવવામાં આવેલી દર્શકોને ખરી હોય તો તે ચડકે. જેના જવાબમાં અમને બેઠાથી જણાવવામાં આવ્યું હતું કે “દુલચંદ લાઈચંદની બચોજ સકરીના સંબંધમાં લખ્યું તેના જવાબમાં લખવાનું કે હાથ દાન મુનિશ માતરમાં છે અને ઇતીનો વેલીયાળ પંચના માણસોની રજા કરાવ

વાનું નકી થયું છે એટલે હિંદાલ તે સંજ્ઞામાં કંઈ કરવા જેવું નથી. અને તેવું કેાઈ કારણ જનશે તો અમેા અમારાથી જનતી તજવીજ કરીશું.” આવી જાતનો કંઈ જાહેાજ્ઞ થવાનું શ્રી માતરના સંધવતી શેક જેમચંદ ખેહચરભાઈ તરફથી પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું. સાર પછી તા. ૨-૫-૨૭ ના રોજ જાપેરના ૧-૩૦ વાગતે અમને માતરથી ચા. કેલવ-લાલ અનોપચંદનું એક કાર્ડ મળ્યું જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે. આ છોકરીનાં લગ્ન સારી રકમ લઈ ૬૦ વર્ષની ઉમ્મરનાં એક વૃદ્ધ સાથે કરવા નક્કી થયું છે. આ ખબર મળતાં એક ખાસ કેસ તરીકે એ બાબત સંરચાએ હાથમાં લેવા ઉચિત ધાર્યું અને તે સંજ્ઞે પ્રજ્ઞ કરેલા સંરચા તરફથી શ્રી. અચૂત-લાલ વાડીલાલ શાહને મોકલવા મોકલ્યું કરવામાં આવી હતી. આ લગ્ન સોજીના પાસે કાહોર મુકામે ચાલ રહ્યું, ખબર અમને વૈશાક ૧૬, ૧ ના રોજ આપવામાં આવી લઈ વડે ડના રોજ ચતાર હોષ. કન્યાના લાકડાએ જે સુરત મોર્ડિંગ હાઉસમાં ભચુવા રહેતા હતા તેમને તથા સોજીને તાર કરવામાં આવ્યા હતા. અમારા ઉત્તર પ્રતિનિધિએ ત્યાં જઈ પ્રવલ કરી હજીકતો મેળવી હતી અને પરિણામે શ્રી દાન મુનિજીએ પોતા તથા કન્યાના લાકડાએ વતી એક

માટેજ સંરચા તરફથી ઉપદેશકો ચારે તરફ ફરે છે અને ઉપદેશ આપી લોકમત કેળવે છે. આવું અમલી કાર્ય સંરચા કરી શકતી નથી. પરંતુ આ ખાસ કિસ્સા અંગેજી કાર્ય હાથમાં લેવા જરૂર પડી હતી. સંરચાના ઉપદેશક વાડીલાલ સાંકળચંદ કે જેઓ પ્રથમ આવેલી અરજ લખાવાના સમયે ઉત્તર રચેલે હાજર હતા તેમણે પણ આ લગ્ન ન થવા માટે કાળજી પૂર્વક પ્રયાસ કર્યો હતો.

૭ સુરત લાંકાર ફંડ

ઉપદેશક પુંજલાલ પ્રેમચંદ મારફત તા. ૨૮-૩-૨૭ થી ૨૬-૬-૨૭ સુધી.

પીત્રવાઇ ૧૫, વેગ ૪૧, સરદારપુર ૫૧. લાડોલે ૩૫૧. આગમોડ ૬૮, ખરોડ ૮, જાંત્રાલ ૧૦, ખામ-જુવા ૨૫૧, ગવાડા ૩૪, ઉજખમ ૬, સોખમ ૨૧૧ દેરા ૧), વડાસણ ૬), દગાવાડીવા, ૧૧, કામલપુર ૫૧. પામોલ ૨૧૧, ગેરીના ૨૦૧, કોળવડા ૧૪, કુકરવાડા ૧૭૧, વીકાર ૬૧, પકુલમા ૧૧૧, અશા ૩), જીતોદરા ૮, ટીંગદેણ ૬, મોર ૪૧૧, ખરણ ૪), સમો ૪૪), ડાહ્યા ૨૭૧, વસંત ૧૧, પદારીયા ૧૨૧, મેક ૩૭૧, ધામજુવા ૫૧, ઉદલપુર ૬), સાંગ-લપુર ૫), આખજ ૭, ઘોળાસણ ૧૩), જયુદ્ધ

પર ૧૬), કાલવાના ૧૬). મુનસાર ૧૦), જલાલ-
મેર ૨૪); કરાડી ૮), આટ ૨૦), સીસોદરા ૩૨),
ખડ (સુપા) ૧૧); કછોલી ૧૧), ધમડાશા ૧૦),
મોતા ૧૫), મઠી ૧૧, માંડવી ૩૧), કડોદ ૪૮),
કુલ રા. ૫૦૭

૮ શ્રી જૈન ચેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ, ૧૬ મી
ધાર્મિક હરીફાઈની ઇનામી પરીક્ષા.

(વીરચંદ પાનાચંદ શાહ.)

શ્રી જૈન ચેતાંબર કોન્ફરન્સ ધાર્મિક હરીફાઈની
ઇનામી પરીક્ષા આ વરસે ભાગશર વઢી ૭ તા. ૨૭
મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૬ ના રોજ સંરથાએ રજીસ્ટર
કરેલા ૩૩ સેન્ટરોમાં લેવામાં આવી હતી.

સેન્ટરોના નામ,

મુખઈ, અમદાવાદ, બાવનગર, સુરત, પાલજીપુર,
ભુનાગઢ, સતસામ, ખીકનેર, પાદરા, વાંડલ, સમી,
મેસાણા, ખંભાત, કરોમી, પાલીતાણા, ખોટાદ, બેર:
સદ, મહુવાખંદર, મહુવા, શીહોર, ગોધરા, ધીણોજ,
સમી મહુદંદ્રીજીવાડા, વડનાથ કેમ્પ, નરોડા પાટણ,
લીંગ, વડાવલી, લણવા, માણસા, ભરૂચ.

પુરૂષ વિભાગ.

પરીક્ષાતું પરિણામ. બેઠા, પાસ. ઇનામ.

			૩.
બાલ ધોરણ ૧ હું	૨૩૩	૨૧૬	૧૭૯
બાલ ધોરણ ૨ બું	૧૧૪	૧૦૫	૬૧
પુરૂષ ધોરણ ૧ હું	૧૭	૯	૨૫
પુરૂષ ધોરણ ૨ બું અ	૧૭	૧૧	૫૩
પુરૂષ ધોરણ ૨ બું ઘ	૩	૩	૪૫
પુરૂષ ધોરણ ૩ બું	૩	૧	૦
પુરૂષ ધોરણ ૪ થું	૪	૪	૬૧
પુરૂષ ધોરણ ૫ મું	૨	૨	૨૦
" " વિ. ૧ લો	૦	૦	૦
" " વિ. ૪ થો	૧	૧	૨૦
" " વિ. ૭ મો	૧	૧	૨૦
" " વિ. ૫ મો	૧	૦	૦

પુરૂષ વિભાગમાં કુલ ૩૯૬ વિદ્યાર્થી બેઠા ૩૫૭

પાસ થયા અને ઇનામના રૂપીયા ૪૮૪ અંકે ચારસો
ચોરાશી.

સ્ત્રી વિભાગ.

બેઠા. પાસ. ઇનામ.

કન્યા ધોરણ ૧ હું	૧૯૧	૧૪૨	૮૮
કન્યા ધોરણ ૨ બું	૧૯	૧૮	૩૬
સ્ત્રી ધોરણ ૧ હું	૫૮	૫૦	૯૮
સ્ત્રી ધોરણ ૨ બું	૫	૫	૪૫
સ્ત્રી ધોરણ ૩ બું	૭	૭	૫૩
સ્ત્રી ધોરણ ૪ થું	૧	૧	૨૫
સ્ત્રી ધોરણ ૫ મું વિ. ઝ	૨	૩	૨૧
સ્ત્રી ધોરણ ૫ મું ઙ	૧	૧	૦

સ્ત્રી વિભાગમાં ૨૮૫ બેઠી ૨૨૭ પાસ થઈ
અને ઇનામ રૂપીયા ૩૬૬ અંકે ત્રણસો છાસઠ કુલ
વિદ્યાર્થી ૬૮૧ બેઠા ૫૮૪ પાસ અને ઇનામ રૂપીયા
૮૫૦ અંકે આઠસો પચાસ.

નોંધ—દર વરસ કરતાં આ વરસે પરીક્ષાના
સેન્ટરોમાં તેમજ વિદ્યાર્થીઓમાં સારો વધારો થયો
છે. છતાં તે જોઈએ તેવો કઢી શકાય નહીં, આપણી
ચાલતી દરેક પાઠશાળાઓમાં બોર્ડનો “અભ્યાસ
ક્રમ” લખાવ થવાની જરૂર છે અને જ્યાં જ્યાં પાઠ-
શાળાઓ ચાલતી હોય ત્યાં ત્યાં પરીક્ષાના સેન્ટરો
ખુલવા જોઈએ. દરેક ગામ અને શહેરોના આગેવાનો
તથા પાઠશાળાઓ બોર્ડિંગો અને વિદ્યાર્થીઓના કાર્ય
કર્તાઓ આને માટે યોગ્ય કરશે તેવી વિનંતિ છે.

અભ્યાસક્રમ—

પરીક્ષાના ચાલુ અભ્યાસક્રમમાં ચોગ્ય ફેરફાર
તથા વધારો ઘટાડો કરવા બોર્ડની મેનેજીંગ કમીટીની
તા. ૨૫-૪-૨૭ ની મીટીંગે એક કમીટી નીમી
હતી. આ કમીટીએ આવેલ અભિપ્રાયો તથા જૂની
જૂની સીરીઝો વિગેરે તપાસી એક “રીપોર્ટ” તૈયાર
કર્યો છે જે થોડા વખતમાં બહાર મુકવામાં આવશે.
આથી હાલમાં જે મુશ્કેલીઓ વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તો
ઇત્યાદિમાં પડે છે તે દૂર થશે.

રોકાસરશીપ—

બોર્ડ તરફથી દર વરસે વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પાઠશાળાઓને માસિક મદદ આપવામાં આવે છે. આને માટે જૈનયુગ જૈન અને વીરશાસન વિગેરે પત્રોમાં જાહેર ખર્ચ આપવામાં આવી હતી. આ અરજીઓ લેવાની છેલ્લી તારીખ ૩૦ મી જુનની રાખવામાં આવી છે એટલે તે તારીખ સુધીમાં અરજી કરવી. અરજીનું ફાર્મ સંસ્થા ઉપર લખવાથી ચોક-લવામાં આવે છે. આ રોકાસરશીપને પહોંચી વળવા

માટે બોર્ડ પ્રાસે જોઇએ તેવું “લ’ડોળ” નથી એટલે કેટલીક વખત લાચારીથી હમારે ના પાડવી પડે છે. અથવા ઘણી જુજ રકમ પાસ કરવી પડે છે. જો સખી ગૃહસ્થો આ બાબત ધ્યાનમાં લઇ બોર્ડને મદદ આપે તો આપણી પાઠશાળાઓને તથા વિદ્યાર્થીઓને સારી મદદ કરી શકાય. બોર્ડના ખર્ચનો આધાર તેના સભાસદોના લવાજમ ઉપર તથા શ્રી જૈન શ્રવેતાંચર કોન્ફરન્સના સંકૂત બંડાર ફંડ ઉપર છે કે જે ફંડ માંથી અડધી રકમ બોર્ડને મળે છે. દરેક બંધુઓને આ સંસ્થાના સભાસદ થવા વિનંતિ છે.

અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી.

ગતાંક પૃ. ૪૩૭ થી ચાલુ.

આગમ-જિનધર્મ-ક્રિયા-શ્રવિ:—

૩૮. પોતાને વર્તમાન આગમ, અને જિનધર્મ પર અનન્ય પ્રતીતિ હતી:—અને સામાચારી ખરતરજગ્ગ-ની રાખતાં હતા:—

વર્તમાનકાલ સ્થિત આગમ સકલ વિત,

જન્મને પ્રધાન જ્ઞાનવાન સખ કહે હૈ,

જિનવર ધર્મપરિ જાણી પરતીતિ સ્થિર,

ઔર મત વાત ચિત્તામાંહિ નાહિ ગઈ હૈ,

જિનદત્ત સરિવર કહી ને ક્રિયા પ્રવર,

ખરતર ખરતર શુદ્ધ રીતિ વહે હૈ,

પુણ્યકે પ્રધાન ધ્યાન સાગર સુમતિલી કે,

સાધુરંજ સાધુરંજ રાજસાર વહે હૈ

તેઓ સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રુતધર્મગ્રેમી હતા.

૩૯. “મન મહિલાનું વડાલા ઉપરે બીજા કામ કરવરે,

તેમ શ્રુતધર્મે મન દદ ધરે, જ્ઞાનશિપકવંત રે,

—યશોવિજયજી આઠ દષ્ટિ સકાય.

—“ધર સંબંધી બીજા સમસ્ત કાર્ય કરતાં છતાં પણ જેમ પતિનતા (મહિલા શબ્દનો અર્થ) સ્ત્રીનું મન પોતાના પ્રિય એવા ભત્રાંરને વિરે લીન છે, તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ એવા શ્રવણ ચિત્ત સંસારમાં રહી સમસ્ત કાર્ય પ્રસંગે વર્તવું પડતાં છતાં યાત્રી સંબંધી શ્રવણ ક્યોં છે એવા જે ઉપદેશધર્મ તેને વિરે લીનપણે વર્તે છે.

—‘વિશેષ રહિત એવું જેનું વિચારજ્ઞાન થયું છે, એવો આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાવાળો પુરુષ (યાના-ક્ષેપકવંત) હોય તે, યાત્રી સુખેથી શ્રવણ થયો છે એવો જે આત્મકલ્યાણ ધર્મ તેને વિરે નિશ્ચળ પરિ-જ્ઞાને મનને ધારણ કરે.

‘અથવા—તે પુરુષથી પ્રાપ્ત થયેલી એવી આત્મ-પદ્ધતિશ્રવણ ભાગ તેમાં આક્ષેપક થયું છે વિચારજ્ઞાન જેનું એવો પુરુષ (યાનાક્ષેપકવંત), તે આત્મકલ્યાણનો અર્થ તે પુરુષ જાણી, તે શ્રુત (શ્રવણ) ધર્મમાં મન (આત્મા) ધારણ—તે રૂપે પરિણામ—કરે છે. તે પરિણામ કેવું કરવા યોગ્ય છે? તે દર્શાવત-મન મહિલાનું વડાલા ઉપરે, બીજા કામ કરતરે—આપી સમર્થન કરું છે. થટે છે તો એમ કે પુરુષપ્રત્યે સ્ત્રીનો જે કામ્ય પ્રેમ તે સંસારના બીજા ભાવોની અપેક્ષાએ શિરોમણિ છે, તથાપિ તે પ્રેમથી અનંતગુણવિશિષ્ટ એવો પ્રેમ સત્પુરુષ પ્રત્યેથી પ્રાપ્ત થયો જે આત્મારૂપ શ્રુતધર્મ તેને વિરે યોગ્ય છે.” આનું નામ સમ્યગ્દષ્ટિ.

૪૦. સમ્યક્ત્વપર એક સુંદર સ્વાધ્યાય પોતે રચી છે તેમાં દેવચંદ્રજીએ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે સમ્યગ્દર્શન વગરની સર્વ ક્રિયાઓ ભવશ્રમજુરુષ છે.

સમકિત નવિ લક્ષુ દે, એતો રૂપો ચતુર્ગતિ માંદિ.
તસ થાવરકી કહેલો કીનો, જન ન એક વિરાંઓ
હીન કાળ સામાયિક કરતાં, શુદ્ધ ઉપયોગ ન સાધ્યો-સમકિત
નહ કોલવાકો મત લીનો, ચોરીકો પણ ત્યાગી,
બ્યવહારિક મહાનિપુણ બયો, પણ અંતરદષ્ટિ ન
ભગી-સમકિત

જન્મ બાહુ કરી ઉચો લટકે, લસમ લગા હુમ ઘટકે,
નય નહ શિર મુડે નહકે, નિષ્ઠુ અધા ભવ ભટકે-સમકિત
નિજ પરનારી ત્યાગ કરકે, ઘણચારી મત લીનો,
સ્વર્ગદિક યાદો ફળ પામી, નિજ કારણ નવિ સીધો-સમકિત.
બાહુ ક્રિયા સખ ત્યાગ પરિશદ, દ્રવ્યલિંગ ધર લીનો,
દેવચંદ્ર કહે યાનિધ તો હમ, બહુતવાર કર લીનો-સમકિત
૨-૧૦૩૧-

તત્કાલીન રિથતિ

૪૧. આ જતાં ગચ્છતુ મમત્વ પોતાને હતું
નહિ. પોતાના કાળમાં ગચ્છ. ઘણા વધી પડ્યા હતા
એથી આનંદધનજીને જેમ કહેવું પડ્યું હતું કે:-

(૧) “ગચ્છના લોક બહુ નયણુ નિહાળતાં
તત્ત્વની વાત કરતાં ન લાગે,
ઉદરભરણુદિ નિજ કાર્ય કરતા થકા,
મોહ નરીયા કલિકાલ રાજે
ધારો-અનન્યાય સ્તો

(૨) “મરમ ધરમ કરતો જગ સહુ કરે,
ધર્મનો ભણે ન મર્મ
જિનેશ્વર-ધર્મજિન સ્તો

(૩) “સુત અનુસાર વિચારી બોલું,
સુચર વધાવિધિ નં મિત્રે રે,
કિરિયા કરી નવિ સાધી શકો,
એ વિપવાદ ચિત્ર સધજે રે
૫૬-નમિનાય સ્તો

૪૨. તેમજ દેવચંદ્રજીને ઉચ્ચારવું પડ્યું હતું કે:-

(૧) “દ્રવ્યલિંગાવિ જ્યય રે, લાવપમૈયિ હીન,
ઉપદેશક પામુ તેદવારે, શું કરે જન નવીન-વંદાનન જિન.
તત્ત્વનમ લામુન તણ રે, અદુનનસંમત લેદ,
મૂઠ્ઠ દહી જન આદ્યો રે, સુચર કહાને તેડ રે-વં
આણા સાધવિના ક્રિયા રે, લોકે માન્યોરે ધર્મ,
દંસણુ નામુ ચરિત્તનો રે, મૂલ ન ભણ્યો મર્મદે-વં
નચ કહામદ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ,
આવમણુ અકપાવતા રે, ધર્મ ન ભણે શુદ્ધ રે-વં

તત્ત્વરસિક જન ચોડવા રે, બહુલો જન સંવાદ,
ભણો છો જિનરાજજી રે, સધજો એહ વિવાદે-વં
વંદાનનજિન સ્તો ભા. ૨. પૃ. ૭૬૮

(૨) નામ-જેન જન બહુત છે, તિણથી સિદ્ધ ન કાંચ,
સમ્યગ્જ્ઞાનો શુદ્ધ મતિ, લવનૈન શિવરાય.

ભા ૧ લો પૃ. ૫૭૭

(૩) ‘આજ કેટલાક જ્ઞાનહીન ક્રિયાનો આડંબર
દેખાડે છે તે કમ છે, તેહના સંગ કરવા નહી. એ બાહુ
કરણી આમંચ જીવને પણ આવે માટે એ બાહુ કરણી
ઉપર રાચવું નહી અને આત્માનું સ્વરૂપ આવખ્યાં વિના
સામાયક મહિમણાં પચ્ચખાણુ કરવાં તે દ્રવ્ય નિષ્ક્રિયામાં
પ્રથયાસવ છે પણ સંવર નથી.’

‘જે ક્રિયાલોપી આચારહીન અને જ્ઞાનહીન છે, માત્ર
ગચ્છની લાજ સિદ્ધાન્ત લણે વાંચે છે, મત પચ્ચખાણુ
કરે છે તે પણ દ્રવ્ય નિષ્ક્રિયા બહુલો.

‘જેને છકાયની દયા નથી, યોગની ધેર જન્મત છે,
હાથોને ધેર નિરંકુશ છે, પોતાના શરીરને ધોવતાં
મસલતા ઉત્તલો કપડે શિણુગાર કરી ગચ્છના
મમત્વભાવે માચતા સ્વેચ્છાચારી વીતરાગની આજ્ઞા
ભાંગતા જે તપ ક્રિયા કરે છે તે પણ દ્રવ્યનિષ્ક્રિયામાં છે.

‘અથવા ન્યોતિપ વૈદ્યક કરે છે અને પોતાને આચાર્ય
ઉપાધ્યાય કહેવરાવીને લોક પાસે મહિમા કરે છે (કરાવે
છે) તે પત્રીબંધ બોધા રૂપેયા જેવા છે. ઘણા લવભરો
માટે અવંદનીક છે.

‘કેટલાક એમ કહે છે જે અમે સત્ર ઉપર અર્ધ દરિયે
છેવે તો નિહુંકિત તથા દીઠ પ્રમુખનું મું કામ છે તે પણ
મુપવાદ છે.

—૩૦ વર્ષનીવયે લખેલ આગમસારમાંથી (૧-૫.
૨૩ થી ૨૫)

૪૩ બ્રીમહ યથોવિજયજીએ પોતાના સમયની
રિથતિ પોતાના સીમંધર સ્વામીપરના ૩૫૦ ગાથાના
સ્તવનમાં આજેદુગ આદેખી છે, તેમજ અન્ય કૃતિ
ઓમાં પણ તેનું પ્રતિબિંબ પાડ્યું છે તે વિચારી
ધણું ધણું સમજવાનું રહે છે, પણ તે અહીં વિસ્તા-
રભયથી સમજાવવાનું કાર્ય હું બોરી લઈ ચકતો નથી.

૪૪. જિનરાજમુરિ કે જે ૧૬૬૬ માં સર્વ-
સ્થ થયા તેમણે પચ્ચ અંધાન જિનસ્તવનમાં નીચે
પ્રમાણે જણાવ્યું છે:-

સામાચારી નૃસિંહજી, આવે મન સંદેહ
શી શી. ચાકરી સાધુને, સળગ વિમાસણ એકરે
સંદાનન નિન ! કીતે કંચલ પ્રકારે
છિલુ દુષ્પત્ર આરે, મેં લાખી અવતારે—
આગમ બળ તેહનો નહીરે, સંસાર પડે સરીખ,
સરી સમજ ન કે પહેરે, ભારીકરી છપરે—
દશિરાજ-સતા અછેરે, કેહને પૂછુરે વધ,
આપણુપો થાપે સહુરે, તિલુ મોં મન ડોલાયરે—
૪૫. વિજયદેવસૂરિના શિષ્ય સંતોષવિજય સી.

ધર સ્વામીના સતવનમાં જણાવે છે કે:—
હાડીઓ પરિવાર મિલ્યો રે, ધણી કરે તે ખાસ,
પરીક્ષાવંતે થોડા દુઆરે, શ્રદ્ધાનો વિસવાસ રે-સ્વામી
પરમીની હાંસી કરે રે, પક્ષ વિદ્યુરે, સિદ્ધાથ.
ગ્રોહ ધણી જગે વ્યાપીયરે, તેણે સાથો નવિ યાયરે-સ્વામી
સામાચારી નૃસિંહજી રે, સદ્ કહે માહરો ધર્મ,
ખોટા ખરો કેમ જણાયે રે, તે કુણ ભાંજે ભરમરે-સ્વામી.
—શ્રી ચૈત્યવંદન સ્તુતિ સતવનાદિમંત્રક. ૩—૪૨૮.

૪૬. આથી પોતાના ઉત્પત્તા ઉદ્ધાર દેવચંદ્ર
કહે છે કે:—

ભાવ ચણુ સ્થાનક ફરસ્યા વિના ન હુવે સંયમધર્મ,
તે રથને વેડે તે હમ્મરે, ને નહી પ્રવચનમર્મ-સુગુણર.
યંત્ર-લાલે નિજ સમ્મત માપતા, ૧૭પરજનરંજન કાળ,
જ્ઞાનક્રિયા દ્રવ્યત વિધિ સાચવે, તેહ નહિ મુનિરાજ-સગુણ
ખાલદયા એકાંતે ઉપદિશે, શ્રુત આત્માય-વિહીણ,
ગમ પેરે કમતા મૂરખ લોકને, બહુ ભગસે તેહ દીન-સગુણ.

૧૭-સરખાવો યશોવિજયજી

લોકપતિ કિરિયાં કરેરે, મન ગેમે અન્નાણુ રે
ભવમ્મજનારા જોરથી રે, વિણુ શિવ સુખ વિભાણુ
રે-પ્રણુ તુજ વાણી મીઠી
કામ કુંભ સમ ધર્મનું રે, મૂલ કરી એમ તુજ રે,
જનરંજન કેવલ લહે રે, ન લહે શિવતર ગુજ
રે-પ્રણુ.

x x x —૩૫૦ ગાથાનું સીમંધર
સ્તવ દાલ ૧૦

કામકુંભાદિક અધિકનું, ધર્મનું કે નવિ મૂલરે,
દોકડે કુચરે તે દાખવે, સું થયું એહ જગજલ રે-પ
વિપવર સમાં શ્રી ગાથિયા નાથિયા કુચર ગદપુરે,
ધમધારો ધમાધમ ચલી. જાનમારગ રહો દૂર રે-૭
(૧૨૫ ગાથાનું સીમંધર સ્તવ)

અધ્યાત્મપરિણુતિ સાધન ગ્રંથી, ઉચિત વહે ચાચાર,
નિન આણુ આવિસાધક પુરખ ને, ધન્ય તેહનો અવતાર-સગુણ

પછી ક્રિયા સંબંધી સાંધેને સાથે કહે છે કે:—

દ્રવ્યક્રિયા નેમિત્તિક હેતુ છે, ભાવધર્મ લયલીન,
૧૮નિરપાધિકતા ને નિજ અંશની, માંને લાલન નવીન-સુ. નર૦
પરિણુતિ દોષ ભણી ને નિંદતા, કહેતા પરિણુતિ ધર્મ,
યોગ યંચના ભાવ પ્રકારતા; તેહ વિદારે હો કર્મ—
અલ્પક્રિયા પણ ઉપકારીપણે, જ્ઞાનિ સાથે હો સિદ્ધ,
દેવચંદ્ર સુવિહિત મુનિદંદને, પ્રણમ્યાં સયલ સમૃદ્ધિ—

—અષ્ટપ્રવચન માતા સ્વાધ્યાય ૨-૧૦૧૮.

ગમ્મજુરોના ત્યાગ-વનવાસ પ્રત્યે ભાવ.

૪૭. પોતે ગમ્મમાં રહેવા છતાં પોતાનું હૃદય,
ને ધન્ય મુનિવરો ગ્રંથનો લાગ કરી રનેહને છેદી
નિઃસંય વનવાસ સેવે, તપશ્વર્ધા આરે અને તેમાં
અભિગ્રહો લીધાંજ કરે, ને ધન્ય મુનીદ્રો ગમ્મ
ગુણ આદિ આત્રપ તણ નિનકંદપ આદરી અફંદી
થપ પરિહારવિશુદ્ધિ તપ તપે તેઓશ્રીને અભિનં-
દણું—૧૬૬;

ધન્ય તેહ ને ધન શુદ્ધ તણ, તનરનેહનો કરી છેદ,
નિઃસંય વનવાસે વસે, તપધારી હો તે અભિગ્રહ ગેહ-ભવિયણ
ધન્ય તેહ ગમ્મ-ગુણ તણ, નિનકંદપ ભાવ અફંદ,
પરિહારવિશુદ્ધિ તપ તપે, તે વહે હો દેવચંદ્ર મુનીદ-ભવિ.

અને તે તરફ આકર્ષાણું:—

સાધુ ભણી શુદ્ધવાસનીરે, હઠી મમતા તેહ,
તોપણ ગમ્મજાસીપણેરે, ગણુ ગુરપર છે નેહ રે—
વનમુગની પડે તેહથી રે, છાંડી સકલ પ્રતિબંધ
વં એકાદિ અનાદિનો રે, વિણુથી તુજ પ્રતિબંધ રે.

૪૮ પણ આ પંચમકાલમાં શ્રુતખલ ધટ્યું છે,
ત્યાં શ્રુતજ આધાર છે.

પંચમકાલે શ્રુતજાલ પણ ધટ્યો રે, તો પણ એ આધાર
દેવચંદ્ર નિન મતનો તત્ત્વ એ રે, શ્રુતશ્યું ધરન્યો ખ્યાર-શ્રુત.

૧૮—“સરખાવો યશોવિજયજીનું નીચેનું કથન કે
ને દેવચંદ્રજીએ સુમતિનિન સ્તવ ના બાલાવગોધમાં
અવધાયું છે:—

ને ને અરો નિરપાધિકપણું, તે તે કલ્પીયે રે ધર્મ,
સમ્યક્ષી રે શુણ્ણ ઠાણુ યશી, જલ લહે. શિવ શર્મ.”

૪૯ એ સ્વીકારી, આ પંચમકાલે ૧૯એકાદી-
પણું-નિનકદપ-વ્યવહાર, -વનવાસ દુર્ધત અને ખાંડાની
ધારણ અશક્ય છે ત્યાં ગચ્છમાં રહી એ શ્રુતભાવના
સાથે અન્ય ચાર નામે તપભાવના, સત્ત્વભાવના,
એકતાભાવના અને સુતત્ત્વભાવના ભાવની એ
હિતકર છે:—

શ્રુતભાવના મન ધિર કરે, યશ્વે ભવનો એદ,
તપભાવના કાયા દમે, વામે વેદ ઉમેદ.
સત્ત્વભાવ નિર્ભય દશા, નિજ લક્ષ્મી ધક ભાવ,
તત્ત્વભાવના આત્મશુભ, સિદ્ધ સાધના દાવ.

દૂકમાં કહેવાનું કે:—

પરસંજેગથી બધે છે જે, પરવિશેગથી મોહ,
તેણે તણ પર-મેજાવટોરે, એકપણે નિજ પોષ જે.
અન્ય ગમેછના પ્રત્યે સમભાવ. (૧) યશોવિજયજી.
૫૦ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી તપગચ્છના હતા-
તેઓ સં. ૧૭૪૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા૨૦ તે પછી
દેવચંદ્રજી એ વર્ષમાં જન્મ્યા; તેમણે યશોવિજયજીના
મૃતોનો બહુ પ્રેમથી અવધાસ કર્યો હતો, અને
તેમનાં પર અતિથય પૂન્યભાવ રાખતા હતા. એક
સ્થળે પોતાના માટેજ જાણે પોતે કહેતાજ હોય
નહિ તેમ 'મોહવિલાસ ક્યન' ટાંકતાં તેમાં યશો-
વિજયજીકૃત 'અખ્યાતસાર' અંગેને સાંભળી તેજો રસ
લઈ પોતે પોતાનું શુદ્ધ તત્ત્વ મદલ્ય કર્યું છે એ પ્રમાણે
જાળભાષામાં જણાવે છે:—

લેહો તે આરિજકુલ શરકો સંજેગ પલિ,
પૂરવકે પુણ્યબલ એરો ભેગ લેહો હે
અધ્યાત્મ મંથ ચાર મુણે કાન પરી ખાર,
પીચો વાકો રસ નિજ વત્ત ચુદ્ધ લેહો હે,

૧૯ યશોવિજયજી કહે છે કે:—

'કારણુથી એકાદીપણું, પણુ બાજુ વાર,
વિષમકલમમાં તો પણુ, રૂંદો એવો વાસ'

-૩૫૦ ગાથાનું સીમંધર સ્વ૦ દાઢ ૭ કહી ૧૦.
૨૦. આ વાત યશોવિજયજી ભાસ એ નામની દુહિ
મળી આવી છે તે પરથી નિર્મિત થઈ છે. રમેશ્વરમાં તેમની
પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે તે પર લેખ 'સં. ૧૭૪૫ શકે
૧૧૧૦ માગસિર શકે ૧૧ એકાદશીનો છે તે પ્રતિષ્ઠા-
નિતિ અને સ્વર્ગલિપિ બંને મિલ્ન છે અને સ્વર્ગમનન
સં. ૧૭૪૩ માં મથેલ ને પછી પાદુમપ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૪૫
માં થઈ એ વાત નિર્મિત કરે છે.

તોલિ ચહુ તેજો જીવ ચાહત વિશેષ દીવ,
જોગથી મમત્વતાસો ગાવિશવિ રહો હે,
જગકો જીવનહાર એતો સખ મોહભાર,
મોહથી મરેરમે જગત લલલલો હે.
-દ્રવ્યપ્રકાશ. ૨-૪૮૨.

[આ અધ્યાત્મસારને ઉલ્લેખી નિચારત્ત્વસારમાં
૨૦૦ મા પ્રશ્નોત્તર રૂપે પોતે કહે છે કે 'અધ્યા-
ત્મસાર અન્યમાં ત્રણ પ્રકારના જીવ કહ્યા છે તે
કયા ?—ભાવાભિનંદી તે મિથ્યાદષ્ટિ ૧, બીજો પુદ્-
ગલાનંદી તે ચોથા પાંચમા જીવ. કાણુવાળા સમ્યક્
દષ્ટિ ૨, આત્માનંદી તે મુનિ, ૩. જીવો ૧-૮૬૧.]

૫૧ યશોવિજયજીકૃત જ્ઞાનસાર—અષ્ટકજી પર
પોતે સંસ્કૃત દીકા નામે જ્ઞાનમંજરી (તત્ત્વભાષિની)
સં. ૧૭૬૬ ના કાર્તિક સુદ ૫ ને દિને નવાનગરમાં
(સૌરાષ્ટ્રના) કરી છે તે વાત યશોવિજય પર પોતે
આકરીન હતા એમ સૂચવે છે. તેમાં યશોવિજયજી
માટે તેમણે જે વિશેષણો આપ્યાં છે તે ખાસ નોંધવા
લાયક છે:—તથા શ્રીમદ્દર્શના સિદ્ધપરમાત્માના ક્ષાપિ-
કોપયોગવતા ન્યાયસરસ્વતાંગિશ્વરજી શ્રીમદ્દશોવિ-
જયોપાધ્યાયેન' (પ્રથમ શ્લોકની દીકા. ૧-૧૬૦)
—આમાં હું જૂલોતો ન હોઉં તો તેમને અર્હત અને
સિદ્ધ પરમાત્મા પણુ કહી નાંખ્યા છે અને ક્ષાપિકો-
પયોગવાળા જણાવ્યા છે એટલે કે આત્માની ઉચ્ચમાં
ઉચ્ચ દશાવાળા જણાવ્યા છે. [પ્રથમનાં વિશેષણો
પાસે ચ એટલે અને કે વા એટલે અથવા એવો
સખ કદાચ રહી ગયો હોય તો પ્રશ્ન જાણે; ને જો
તેમ હોય તો અર્હત અને સિદ્ધ પરમાત્મા એ જુદા
રહી એક બાલુ સ્વતંત્ર ગણાય; છતાં આટલું તો
એકસ છે કે દેવચંદ્રજી યશોવિજયજીમાં ક્ષાપિક ઉપ-
યોગ હોવાનું સ્વીકારતા હતા.] એ ઉપરાંત તેજ
અંગના છેવટના શ્લોક ઉપર તેમને માટે પોતે જણાવે
છે કે 'શ્રીમદ્ યશોવિજયોપાધ્યાય: ન્યાયાચાર્ય
વાગ્વાદિનો લખધરરા દુર્વાદિમદાગ્રપટલખંડનપત્રનાય-
માનં-તે ન્યાયાચાર્ય-ન્યાયસરસ્વતી ચિદ્ર મરાવનારા
વાગ્વાદી, વર જેણે (સરસ્વતી પાસેથી) પ્રાપ્ત કર્યો
છે એવા, અને દુર્વાદીના મદરથી આકાશનાં પડોને
તોડી નાંખનારા પત્રના ઉપમાવાગા-પત્રના સરખા

હતા-આ શબ્દો કહી યશોવિજયજી એક મહાન તાર્કિક હતા એ નિર્વિવાદ વાત પોને સ્વીકારી છે. (૧-૪૨૦) વળી ૧-૪૦૪ પર 'તેમને પરમ રહ-સ્વચાતા શ્રીમદ્ યશોવિજયોપાધ્યાય' એ તરીકે, ૧ ૪૧૨-૫૨ 'શ્રીમત્પાદકેન્દ્ર' તરીકે સંબોધેલ છે. તેમના અધ્યાત્મસાર ઉપરાંત સંસ્કૃત પ્રધાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. (પ્રતિમાશતક ૧-૯૪૩, ઉપરેશ રહસ્ય ૨-૧૦૬૯ નયરહસ્ય ૨-૧૦૭૭.)

૫૨. વિશેષમાં યશોવિજયજીની બાપા-કાચકૃ-તિમાંનાં પણ ઉત્તમ કથનો પોતાના વિપત્તિની પ્રદિમાં ટાંક્યાં છે. જુઓ:- (૧) વિચારરત્નસારના ૭૨ મો પ્રશ્નોત્તર (૧-૭૮૫)

" પ્રશ્ન-સમ્યક્દષ્ટિ, દેશવિરતિ, તથા સર્વવિરતિ મહા-ત્માઓ સમ્યક્દર્શન પટે આત્માનો અનુભવ કેવી રીતે કરે ?

ઉત્તર-જેમ વસ્તુ વિચારતાં, ધ્યાન ધરતાં મન વિશામ પામે છે, રસસ્વાદ સુખ ક્ષુપ્ત છે, પરિણામ કરે છે, તે અનુભવ પ્રત્યક્ષ બળુકું, જેમ સાકરના એક ગાંગડાને ચાખી ભેતાં હોતો મધુ સાકરનો અનુભવ થાય છે, તેમ સમ્ય-ક્દષ્ટિ જીવ અંશે આત્માને વળી કેવળી સદૃશ પ્રત્યક્ષ અનુભવે. તેથીજ કહ્યું છે કે:-

અંશે હોય ઇહાં અપિનાસી, પ્રકૃત્ય (નલક) તમાસીરે, વિહાનંદ પાન મુગ્ધસ વિત્તંસી, કેમ હોય નખનો આસીરે. એ શુદ્ધ વીરસોજી ન વિસાડે, સંભારે દિનરાતરે, પથ યાળી મુરુપ કરે ને, સમક્ષિતને અવદારે.-૧

(આહારિ સ્વાધ્યાય-કાલ ૫ મી)

૮૧ મા પ્રત્યોત્તરમાંજ જણાવ્યું છે કે:- (૧-૭૯૦)

'આત્મદર્શન જેણે કર્યું 'તેણે મુંઝો ભવભયદૂષરે' એમ શ્રી યશોવિજયજીએ પણ કહ્યું છે.' આની સાથે ને સાથે જણાવ્યું છે કે 'તથા' પ્રવચન-અજ્ઞન જે સદ્-ગુરુ કરે, તો તેણે પુરમ નિધાન જિનેશ્વર 'એકું શ્રી લાભાનંદજીએ પણ કહ્યું છે.' આ પરથી તે લાભાનં-દજી તેજ આપણા આનંદધનજી સિદ્ધ થાય છે.

(૨) ચૈત્તના દ્રવ્ય શુદ્ધપર્યાયના રાસનો ઉલ્લેખ ૨-૬૦૮ અને ૨-૬૬૩ માં કર્યો છે.

"હવે શેઠ શુદ્ધના ભાંખીને, તિહાં અસ્તિકતા લલિ-યેંજી"-એ પાઠમાં દ્રવ્ય શુદ્ધપર્યાયના રાસમાં યશોવિ-જયજી ઉપાધ્યાયે પણ આસ્તિકતા ધર્મને શુદ્ધ કહી બોલાવ્યા છે." (સુપાર્શ્વજિન સ્તવ ૫૨ બાલાં)

"(વસ્તુના) એ સ્વભાવ મહોપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી સ્વકૃત દ્રવ્યશુદ્ધપર્યાયના રાસ મધ્યે સમસ્થ્યાં છે. તિહાંથી જોઈ લેવા. (ધર્મજિન સ્તવ ૫૨ બાલાં)

(૩) આક દષ્ટિ સ્વાધ્યાય યશોવિજયજીની છે તેમાંથી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે:-

"ત્યારે શુદ્ધાભોપયોગ અવસ્થાનરૂપ નિર્મળ જ્ઞાન-દ્વાની પરમ શીતલ સાંત સુગંધિની અનુભવ લહેરીઓનું આત્મા આસ્વાદન કરે, તે સુખ આપણે પૌદ્ગલિક સુખના લીધારીઓ શું નજીએ કહ્યું છે ને:-

'સપ્તમ પરવસ તે કુપ્ત લક્ષણ, નિવસસ તે સુખ લલીએ; એ દષ્ટે આતમશુદ્ધ પ્રગટે, કહો સુખ તે કોણ કહીએરે -ભવિકા ધીર મચન ચિત્ત ધરીએ.

નામર સુખ પામર નવી નજી. વલતમ સુખ ન કપારી, અનુભવ વિષુતેમ ધ્યાન તણું સુખ, કોણ નજી નરનારીરે-સ. વિષયસોગસ્ય સાંતવાહિતા, શિવ મારગ પૂવ નામ, કહે અત્તમ ક્રિયા ઈહાં યોગી, વિમલ મુગ્ધસ પરિણામરે-ભ.૩ (૧-૮૮૪)

(૪) પંચમ સુમતિ સ્તવ માં ટીકે છે કે (૨-૫૯૪) 'વાષ્ઠી સર્વે સંસારી જીવ, સત્તારે' પરમશુભી છે, પણ જેના શુદ્ધ પ્રગટ થયા તે પૂન્ય બળુવા. માટે શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે કહ્યું છે-ગાથા

'જે જે અંશેરે નિરપાધિકપણું, તે તે કહિયેરે (ભજીયે)ધર્મ, સમ્યક્દષ્ટિરે શુદ્ધકાણા થયી, નવ લહે શિવ રામ'. (જુઓ સીમંધર સ્ત. ૧૫૨ ગાથાનું કાલ ૨ કહી ૨૦)

૫૩. (૨) આનંદધનજી. આનું મૂળ નામ લાભાનંદજી હતું એ ચોક્કસ દેવચંદ્રજીના ઉપર જણા-વેલ અને ઉલ્લેખેલ કથનથી પ્રતીત થાય છે. તેમનો જીવે ઉલ્લેખ ૧-૮૧૧ માં વિચારરત્નસારના ૧૧૪ મા પ્રશ્નોત્તરમાં આ પ્રમાણે કર્યો છે:-

" પ્રશ્ન-સાપેક્ષ અને નિરપેક્ષ તે કેવી રીતે ?

ઉત્તર-સાપેક્ષ એટલે અપેક્ષા સહિત એટલે કાંઈ પડે ત્યારે કલાચ પ્રસંગને લઈને વાડના તર્કનાદિ કરેકું પડે તો પણ તે અંતરથી કે બહારથી. નિર્દયપણે, અવિચારી રીતિ ન કરે, જીવને કોઈ વ્યથા ન લપકે તેની સંભાળ સખીને કામ જેટલો આકોશાદિ હોય તે કરે, અને તેથી વિપરીતપણું નિર્દય રીતે નિષ્કારણ ગમે તેમ માહું બોલે તથા કરે તે નિરપેક્ષ વ્યવહાર બળુકો; વળી ધર્મને વિશે સાપેક્ષ એટલે વસ્તુસ્વરૂપની અપેક્ષા રાંખીને જાસગંને તથા નિષ્કયને પામવા માટે જે અપવાદ કે વ્યવહારનું

ચેતન કરું તે, અને તે થકી રહિત એકાંત વ્યવહાર પ્રવૃત્તિ, અવિવેક આચરે તે નિરપેક્ષ બૌદ્ધો વ્યવહાર બંધાયેલા, અને જ્યાં વ્યવહાર બૌદ્ધો છે, ત્યાં ધર્મ તો હેતુજનક ક્યાંથી. કહ્યું છે એ:—

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર બૌદ્ધો કહ્યો,
વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાચો;
વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર સંસારદંત,
સાંમજી આહરી કાંઈ રાચો.

(આનંદધનનું અનંતાયાય સ્તોત્ર)

૫૪. આમ આનંદધનનું અને યશોવિજયનું પૂજ્ય મહાપુરુષ ગણી તેમનાં અવતરણો લીધાં છે. વળી તપગચ્છના જયસોમ (જેએ કર્મ અંચના મં. ૧૭૨૬ માં બાણવબોધ કર્યો) નો ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે (૧-૮૫૬); સ્વગચ્છ ખરતરના શ્રીસાર મુનિની આશુદ્ધ ધાવક સંધિમાંથી અવતરણ લીધું છે. (૧-૮૭૦, વિચારરત્નસાર પ્રત્નોત્તર નં. ૨૨૪) અને સમયસુરની કથપટ્ટીકામાંથી અવતરણ લીધું છે (૧-૮૬૧). પુણ્યરશ્મિ શિષ્ય આશુદ્ધરશ્મિની એક દૃષ્ટી કૃતિ પણ ઉતારી છે (૧-૮૦૩) અને પૌર્ણમિક ગચ્છના ભાવપ્રભશ્વરનો પોતાના સદ્અકૂટ સ્તવનમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે (૨-૯૨૪). કટુકમતિ કે જેઓ ખરા સાધુની આ કાઝમાં વિદ્યમાનતા માનતા નથી તેઓના મંત્રોનો ઉત્તર મંડળશૈલીમાં પ્રમાણ-પૂર્વક આપેલ છે (૧-૮૩૭). અને અમૂર્તપૂજક એવા દ્વંદ્વીયા-સ્થાનકવાસીઓના મંત્રવ્યવહાર ઉત્તરરૂપ પ્રતિમાપૂજનસિદ્ધિ નામનો ગદ્યલેખ તેજ પ્રમાણે લખેલ છે. કટુકમતિના પ્રશ્નોનો ઉત્તર પણ આપેલ છે (૧-૮૬૧) અંચગચ્છનાયકના કથનનો ઉલ્લેખ પણ કરેલ છે (૧-૮૦૧).

દિગંબર અંધો:—

૫૫. દિગંબર અંધોમાં મુખ્યત્વે નિશ્ચય ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, અને તેમનામાં થયેલા સમર્થ પુરોના અંધોનાં પ્રમાણ પણ કેટલેક રચેલે જોવામાં આવે છે તે વચ્ચે તે તે અંધોનો અભ્યાસ પણ તેમણે કર્યો હોવો જોઈએ એ નક્કી થાય છે. દાખલા તરીકે જુઓ સમંતસદ્ર, દેવનંદી અને જિન-ચેતનો ખાનદિગ્વીષામાં ઉલ્લેખ:—

‘સમંતસદ્રાદિક કવિની વાણિ, લીપંતી પ્રથમે સુપ્રમાણિ, તિહાં જ્ઞાનવચન જન કહે, ખલુઆ પરિ હાસો તે લહે. ૧૧ ત્રિવિધ કલંક જિનવાણી તણે, નાસક દેવનંદીયે યુગ્યો, જયવંતો જિનસેન વચન, બાણે જોગી જિણ નિજ ધન. ૧૨ શ્રી જિનવાણી પવિત્રિત મતી, અનેકાંત નેજ સસિ લીધિવિ, ભવિ કલેસપીડિત આતમા, જોગી પથ ધરં ચિત્તમાં. ૧૩

પદ. આ ૨૦ વર્ષની વયે રચેલ ખ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદીમાં આદિભાગમાં આપેલ છે (૧-૪૫૪) અને તે ચતુષ્પદી પણ દિગંબરાચાર્ય શુભચંદ્રના સંસ્કૃત અંથ જ્ઞાનાશુર્વ ૨૧ માંથી ભાષામાં કરેલો ભાવાનુવાદ છે.

‘પ્રસન્ન હૃદય જોગી તણે એ, ભાવના કરે ઉદાર, શુભચંદ્રાચારિજ કહ્યો એ, ભાવનાનો અધિકાર. (૧-૪૫૬)

* * * * *
પંડિતજનમનસાગર બાણી, ‘પરશુચંદ્ર સમાન છે, શુભચંદ્રાચારિજની વાણી, જાંની જન મન વાણી છે. ભવિક છેવ હિતકરણી ધરણી, પૂર્વાચારિજ વરણી છે, અંથ જ્ઞાનાશુર્વ મોહક તરણી, દાવસમુદ્ર જલ તરણી છે. સંસ્કૃત વાણી પંડિત બણે, સરવ છેવ સુખદાણી છે, સાતાજનને હિતકર બણી, બાપારૂપ વખાણી છે.

(૧-૫૪૭ અને ૫૪૮)

૫૭. ખીગ અંધોના ઉલ્લેખ માટે જુઓ ૨૨ પ્રવચનસાર (૧-૩૯૨ જ્ઞાનમંજરી દીકમાં; તથા ૧-૮૮૪ વિચારરત્નસાર પ્રત્નોત્તર નં. ૨૪૩), ગોમટસાર (૧-૮૬૧), આત્મભીમાંસા (૨-૬૬૮ તાસુપૂજ્ય સ્ત. ૫૨ ખાલા૦), પંચાસ્તિકાવ (૨-૭૬૧ નેમિનાય સ્ત. ૫૨ ખાલા.)

જેનેતર અંધો:—

૫૮. દાર્શનિક અને યોગપરના અંધો દેવચંદ્રજેએ જરૂર વિશેષતા છે. યોગચૂરકાર પતંજલિને ‘મહાત્મા’ કહી બોલાવ્યા છે; જુઓ જ્ઞાનમંજરીદીકા (૫-૨૧૬). વિશાલ વાચન અને મનન:—

૫૯. દેવચંદ્રજની સર્વ કૃતિઓ તપાસતાં તે

૨૧—આ અંથ શ્રી હાયચંદ્ર જેન ચારમાલામાં પરનસુવપ્રસાવક મંડળ, હવેરીબજાર મુંબાઈ તરફથી પ્રકટ થયો છે.

૨૨ પ્રવચનસાર, ગોમટસાર, આત્મભીમાંસા, પંચાસ્તિકાવ—એ સર્વ અંધો મુદ્રીત થઈ ગયા છે. પૂજા-જોગ નંપરના કાર્યાલય, કાંલગાદી મુંબઈ.

સર્વમાં પોતાના કથનની પુષ્ટિમાં ટકિલાં અંશેનાં પ્રમાણો એટલાં બધાં મળી આવે છે કે તેમના આવા વિપુલ વાંચન માટે સાનંદાશ્વર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે; વળી મોટે ભાગે જે અવતરણો ટાંકે છે તે પત્ત; કહ્યું છે કે, ઇતિ ઉક્ત-એમ કહીને પણ ટાંકે છે પણ બનતાં સુધી તે તે અંશેના કર્તાનાં નામ પણ સાથે આપી ટાંકે છે. આની દીપ કરીયું તો મોટી ચામ તેમ છે. તેનાં નામ ગણાવીયું. અંગ ઉપાંગો આદિ ૪૫ મુત્ર, તે પરના નિર્મુક્તિ ભાષ્ય દીકા ચુર્ણિ આદિ, સમ્મતિ મત્ર, રમાદવાદ-રત્નાવતારિકા, જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ, તત્ત્વાર્થ મુત્ર, તત્ત્વાર્થ દીકા, તત્ત્વાર્થ ભાષ્ય-ગંધ દસ્તિભાષ્ય, અનેકાંતજ્યપતાકા, હરિભદ્રસુરિકૃત ભાવુક નામે પ્રકરણ, હાદ્યારનખચક્ર, ભદ્રબાહુ, વાદિવેતાલ શાંતિ-સુરિ; અધ્યાત્મગિદુ (ધર્મવર્દન કૃત), સંવેગરંગશાલા, યશોધનપદુ હરિભદ્રસુરિકૃત યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય, કર્મ-પ્રકૃતિ, ધ્યાનપ્રકાશ, હરિભદ્રપૂજ્યકૃત વિચલિકા-દસ પેતાલિકાવૃત્તિ-યોગશક, પંચવસ્તુ સતીક, ધર્મસંપ્રદિષ્ટી, યોગગિદુ, પંચાશક વૃત્તિ; સિદ્ધસેન દિવાકર, હેમચંદ્રસુરિ, શ્વેતેન્દ્ર મુનિ, સમય પ્રાબુત, પ્રાબુતો, ભવભાવના, યોગશાસ્ત્ર સદૃષ્ટિ, વીતરાગ સ્તોત્ર, વિધિપ્રમા, પ્રસમ્મતિ, રત્નાકરપચીશી, ઉપશિતિભવપ્રપંચા, ઉપદેશમાલા, પ્રતચનસારોદ્ધાર, કાલિકાચાર્યકૃત કાલ-સિત્તરી, તપઃ ભાવવિજયકૃત ઉત્તરોપનયનદીકા, શાંતિનાયચરિત્ર, શ્રાદ્ધદિનકૃતિ, શ્રાદ્ધવિધિ, કર્મપ્રશ્નો, ભુવનભાનુ કેવલી ચરિત્ર, ૩૨ યોગસંપ્રદ, હીરપ્રજ્વ, કંપકરિણ્યવલિ (ધર્મસાગર ઉ. કૃત), ચલુરચાલકપારોહ દીકા, અભયદેવસુરિકૃત દીકાઓ, તંદુલવેવાલી આદિ પ્રકરણ, ગણધર, સાધર્મ્યક સદૃષ્ટિ, નવપદ્યપ્રકરણ, શ્રીપાલચરિત્ર, ચરુજ્યમાહાત્મ્ય જ્ઞાનપંચમી કથા, બૃહત્કર્મસ્તવ ભાષ્ય, સંધ્યાસ ગણિતૃત વસુદેવ હૌડી, દ્રવ્યાર્ણવ સંપ્રદિષ્ટી.

લઘુતા

૬૦. આમ છતાં પણ પોતાનામાં અતિ કહ્યુ-ભાવનમ્રતા હતી. પોતે કહે છે કે:-

‘હવિતા તણે અભિમાન નહિ, કોરિત ઉછા કાઇ નહિ, અંધકર ને માહરી, કેવલ જોધન આદિ.

(૧-૪૫૪. ધ્યાનદીપિકા તતુભાટી)

કાક બાલ મંદમતિ ચિત્તસોં કરે ઉકિત,
નમકે પ્રદેશ સખ મનિ દેવો કરસે,
કાક જન હીન તન પુરાતન વચાતીત,
વચનસોં કહે એસો બુદ્ધ કરો હરિસે,
બૂચર વામન સો સકતિ વિષ્ણુ કહે એસો,
લંબી કરિ બૂલ મેતો મેરચૂલાં પરસો
તેસે મેં અતપભુદ્ધિ મહા વજ્ર ગ્રંથ મંડયો
પંડિત હસેગે નિર્જ્ઞાનકે મહારસો.

(૨-૪૮૨-દ્રવ્યપ્રકાશ)

‘ગે’ જિન આગતે’ ને ઉલંધિકે,
તે કહ વાત વિરહ વખાની,
સો તુમ સોધિકે ભાખહું પંડિત,
ખરિત બહીકી મોહ નિચાની,
મકો સુનમિ સુનકે તુમ સર્જન,
સાચકો અર્થસુતત્વ પિણાની,
બોધિસુબોધક ગ્રંથ મહો મુધ
કારિકે સંપતિ એક વિરાની.

(૨-૫૪૨-દ્રવ્યપ્રકાશ)

લક્ષિત

૬૧. ભક્તિતત્ત્વને જૈનમાં અચૂક સ્થાન છે. એવો કાઇ પણ મનુષ્ય સંસારમાં રહી શકતો નથી કે જે મૂર્તિનો ઉપાસક ન હોય અથવા પરમાત્માની મૂર્તિમાં અવલંબન લેતો ન હોય. મૂર્તિદ્વારા પરમાત્માની ઉપાસના કરવામાં આવે છે. મૂર્તિ પરમાત્માનું પ્રતિરૂપ છે, પ્રતિબિમ્બ છે અને તેથી તેને પ્રતિમા પણ કહેવામાં આવે છે. શુદ્ધિમાન લોક તેમાં પરમાત્માનું દર્શન અથવા તેની મંદદેશી પોતાના આત્માનો અનુભવ કરી કરે છે. પરમાત્માની સ્તુતિ આદિ દ્વારા શુભ ભાવોને ઉત્પન્ન કરીને આપણે જે રીતે આપણાં ઘોડાં ધણું દિતસાધન કરીએ છીએ તે રીતે આ મૂર્તિઓની સહાયતાથી આપણું કામ થાય છે. મૂર્તિઓનાં દર્શનથી આપણને પરમાત્માનું રમરણ થાય છે અને તેથી વળી આત્મસંધારણ તરફ આપણી પ્રવૃત્તિ થતી ગય છે. જૈનોની મૂર્તિઓ ધ્યાનમુદ્રામાં પરગ વીતરાગ અને શાંતરવરણ હોવાથી તેનાં દર્શનથી ઘણી શાંતિ મળે છે અને આત્મસ્વરૂપની સ્મૃતિ થાય છે.—એવો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે કે તું આને બુદ્ધીને સંસારની માયાજાળમાં અને કપાપોના કંદામાં રાને ફસાયેલો રહ્યો છે—આવું

પરિણામ એ આવે છે (જો વચમાં કંઈ અડચણ ન આવે તો) વ્યક્તિ યમનિયમાદિદ્વારા-વ્રતદ્વારા પોતાની આત્મસુધારણાના માર્ગમાં લીન રહે છે. બાકી કોઈ મનુષ્ય નેત્રહીન (વિવેક રહિત) હોય અને મૂર્ત્તિરૂપી દર્શણમાં પરમાત્માનું પ્રતિબિમ્બ પડેલું છે તે જો તેને ન દેખાય તો, યા તેનું હૃદય દર્શણસમાન સ્વચ્છતા વગરનું માટીના પિંડ જેવું હોય ને તે પ્રતિબિમ્બ ન ઝીલી શકે તો તે જુદી વાત છે; પરંતુ તેમાં મૂર્ત્તિના કંઈ દોષ નથી તેમજ આવી બાબતથી મૂર્ત્તિની ઉપયોગિતા મટી જતી નથી; તેમજ તેની હિતોપદેશકતામાં કોઈ અડચણ આવતી નથી. આવી પરમહિતોપદેશક મૂર્ત્તિઓ નિઃસંદેહ અભિવંદનીતયજ છે. આથી એક આચાર્ય જણાવ્યું છે કે

કચન્તિ કપાયસુત્તિ સર્ગી

યસ્યા વ્રાતતયા મયાન્તકાનાં ।

પ્રણમામિ વિશુદ્ધયે જિનાનો

પ્રતિરૂપાણ્યમિભૂતમૂર્તિમંતિ ॥

—સંસારથી મુક્ત થી જિનેન્દ્રદેવની તેમના તદાકારરૂપ સુંદર મૂર્તિઓ કે જે પોતાની પરમ શાન્તતા દ્વારા સંસારી જીવોના કષાયોની મુક્તિનો ઉપદેશ આપે છે તેને હું પોતાની આત્મશુદ્ધિ માટે પ્રણામ કરું છું.

૬૨. દેવચંદ્ર કહે છે કે:—

પ્રમુદપ્રદાનો યોગ, પ્રમુ પ્રમુદતા લખે હો લાલ,
દ્રવ્યતલે સાધર્મ્ય સ્વરૂપતિ ઓળખે હો લાલ,
ઓળખતાં બહુમાન, સહિત રૂચિ પશુ વધે હો લાલ,
રૂચિ અનુયાયી વીર્ય વચ્ચુધાસ રાધે હો લાલ.

સુવિધિનામ સ્તોત્ર ૨-૬૪૨.

—(અનંતગાંધી પરમ અગ્રોહી) પ્રમુદી મુદાનો યોગ મને તારે (અનંતયુગ રૂપ સંકલ સાધક શુદ્ધાત્મરૂપ એવી) શ્રી પ્રભુની પ્રભુતા (આપણો આત્મા) લખે-જાણે. (તે ઓળખ્યા પછી) તેમના અને આપણા જીવ વચ્ચેનું દ્રવ્યરૂપી સાધર્મ્ય-સરખાપણું તિ સિદ્ધ તે પછુ જીવ અને હું હચરચ તે પછુ જીવ સત્તાએ સરખા છીએ એવું) તેમજ બંનેની

સંપદા સત્તાએ સરખી છે (આ જીવ પશુ પ્રભુની સંપદા જેટલી સંપદાનો ધણી છે એમ) ઝોંગખે અને તે ઓળખ્યા પછી (તે સંપદા પર) બહુમાન આવે તેથી (તે સંપદા પર) રૂચિ પ્રકટે-વધે (કે મારે ક્યારે તેવી સંપદા નિપજશે?) અને તેવી રૂચિ અનુસાર (તે દિશા પ્રત્યે) વીર્ય યુગ્મનું સ્પુરણ થાય-તેનુંજ નીપજવાનું આચરણ થાય (એટલે પ્રભુ દીટે પ્રભુની પ્રભુતા બાસે, તે પ્રભુતા પોતામાં જાણે પછી તે પ્રકટ કરવાની રૂચિ ઉપજે, તેથી રૂચિનું વીર્ય તથા આરિત્ર રૂપ રમણ તે પછુ તે દિશાએ સધાય-સિદ્ધતા પ્રગટે: આથી જિનમુદાનો યોગ તે બધું સાધન છે-એ માર્ગ કહો.

દાસભાવ—સેવા

૬૩. દેવચંદ્રજી જણાવે છે કે:—

પ્રભું હો ત્રિહુવનનાથ, દાસ હું તાહરો હો લાલ,
કરુણાનિધિ! અભિલાષ, અછે મુઝ એ ખરી હો લાલ,
આતમ્બવસ્તુ સ્વભાવ, સદા મુઝ સાંભરો હો લાલ,
ભાસન વાસન એહ, ચરણ ધ્યાને ધરો હો લાલ,
સુવિધિ સ્તોત્ર ૨-૬૪૦

૬૪. આ દાસભાવ એવો કે જે સેવાનું ફલ ન થાયે તેમ ન ઇચ્છે, એની ચાચના તો 'ભાડતી ભક્તિ' ગણાય. સેવા કરવી તે પછુ વિધિપૂર્વક કરવી. 'સેવા સારજે જિનજી મન સાચે, પશુ મત માગો ભાઈ, મહેનતનું ફલ માગી લેતાં, દાસભાવ રાવિ નહ—સેવાનું ભક્તિ નહિ તે તો ભાડાયત, જે સેવા ફલ નથી, દાસ તિકે જે ધન ભરિ નિરખી, કેટીની પરે માચે-સેવાનું સારી વિધિ સેવા સારતાં, આણુ ન કાંઈ ભાજે, હુકમ ધાનર ખાનમતે રહેતાં, સડેજો નાથ નિવાજે-સેવાનું

તુજ સેવા ફલ માગ્યો દેવાં, દેવપણા ચાયે કાગો,
ત્રિહુ માગ્યાં વંછિત ફલ આપે, ત્રિહુ દેવચંદ્રપદ સાગો-સોં
—૨૧ ગા અત્રીત જિન કૃતાર્થ સ્તોત્ર ૨-૮૪૪
'તુજ સરીખો સાદિજ મિથ્યો, ભાંજે ભવજન્મ દેવ લાલે,
પુણકર્મન પ્રમુ લલી, કોણુ કરે પરસેવ લાલે-દેવજન્મ.
દીનદયાલ કૃપાલુ એ, નાથ ભવિક આધાર લાલે,
દેવચંદ્ર જિનસેવના, પરમામૃત સુખકાર લાલે-દેવજન્મ

(૧૬ મા વિદરમાન સ્તોત્ર ૨-૮૦૦)

[અપૂર્ણ]

તેજવિજયંત્ર વિરચિત કેશરીયાજનો રાસ.

॥ દુહા ॥

સરસ વચન રસ વરસતિ હંસવાહની હંસગત
પ્રથમજ પ્રણમું સરસતિ માપું અવરલ મત ૧
ધ્વજસુતા વરદાયની દેવ્યો બહુલી શુદ્ધિ
હમ ચર પદ પંકજ બણી આશ હું મન શુદ્ધિ ૨
ચર ગ્યાંનિ ધ્યાનિ નમું જ્ઞાનદાપક ચરરાય
કીરીથી કુંજર હોવે તે સહચર પસાય ૩
પડિમા પ્રથમ જિજ્ઞુદરી રીધ રમણ સમરંગ
પરતિપ પરતો સાંભલી સુજ મન હુઓ ઉમંગ ૪
તે હન શુણ શુણ્ણુ ધ્વજ કેસરીયારી વિખ્યાત
અસુર નખાયો પલકમે તેહ કહું અવદાત ૫

દાસ ૧

(આજ સેહેરમે જાડા સીપડે મારજ
જાડે જાડા દોષ નારા દોષ
જાણું સેહેરમે જાડા સીપડે મારજ એ દેશી)
જાણીપરા દક્ષિણ ભરતમે તારજ
ખગ દેશ દેશ નગર હુલેવ જગરા તાર
કેસરીયા હન અવધારીછે તારજ એ આંકણી
તે માંહે આપ મુરત અવનીતિમે તા.
પ્રગલ પ્રતાપી પ્રગટયો દેન જ. કે. ૧
ભાવ થકી દે આજ મેટીયા તા.
આદિજિજ્ઞુદ અરિહંત જ. કે.
નાભીનંદનકેલ દિનમણી તા.
મુનંદા મુમંગલારો કંત જ. કે. ૨
ભોમિ છપ્યા અરિહા અવતયો તા.
કંદપતર અન્નેધ્યા વાસ જ. કે.
વૃષભ શુપ્તેરી સદનામંનાં તારજ જ. કે. ૩
માતા મરેદેવી મન ઉદવાસ
વૃષભ લંછન પદ રાજનો તા.
પંચ સર્પા ધનું તનું માંન જ. કે.
આપ ચોરાસી પૂરવ લાપેરા તા.
વંસ છખાવે કંચન પાંન જ. કે. ૪
વીસ લાપ કુંવર પદે તા.
લક્ષ ત્રેસદિ પૂરવરાજ જ. કે.

માસ ખારે સંવહરીદાનમે તા.
ધણ કણ કંચણ કામણિ તાજ જ. કે. ૫
સંજમ લેધ કેવલ દેસના તા.
પદીમોજા નરનારીના કુંદ જ. કે.
પુરુષ નવાંણું વાર સમોસર્પા તા.
સિદ્ધિગીરીઈ રમણ જિજ્ઞુદ જ. કે. ૬
અષ્ટ ધનધાતી કર્મ ક્ષય કરી તા.
અષ્ટપદે વરીયા સીવનાર જ. કે.
જ્યોતિમે જ્યોતિ અવીનાસી થયા તા.
રત્ન ત્રયમે અનંત અપાર જ. કે. ૭
મક્ષ ગૌમુપ ચક્રેસરી દેવી તા.
હનસાસનને સુષદાતર જ. કે.
હિમવિજય કવિ રાયનો તા.
કહે તેજવિજય જયકાર જ. કે. ૮

દુહા

પણ્યાવિસ લપ જ્યેષ્ઠાં પોદલપણે સીવ ધાંમ
જાડપણે મધ્ય ભાગમાં અષ્ટ જ્યેષ્ઠાં અશ્વ કાંમ ૧
સીદ્ધસદા મધ્ય ભાગથી ઉતરતિ જિહ્વા છેદ
મક્ષિકા પાંચ સમાં છે ફટીક રમણ મય તેહ ૨
એક જ્યેષ્ઠારે ત્રેવીસમે ભાગે સીદ્ધજીવ વસંત
આયો અલોક તેહ ઉપરે એક જ્યેષ્ઠાં ઉચંત ૩
જ્યોતિ સરપ સીદ્ધ હવએ અજર અમર નીરાકાર
તીરાગી અકલંક એ પરમાતમ પદ ધાર ૪
જ્ઞાન દર્શન અનંતમે ચારીત્ર વિષે અનંત
ચક્રેદ રાજ તિન લોકના મનોગત ભાવ લહંત ૫

દાસ ૨

(વાગે બન્યો જીવસંધ કેહરો રાજ
પંચમહોરારી પાંધે હાડારારી જાળાજ
ચાંતે ઝીલીજ વચ્ચે છે
નરવર મત ચાલો રાજ એ દેશી)
સીદ્ધ સ્વરૂપી સદગનંદમે રાજ
મગ્ન રહો છો મહારાજ હુલેવરા જાળાજ
મારી અરજ સુણીને કેસરીયાજનરાજ એ આંકણી
પિણ નિજ સેવક વિનવે રાજ
મનવંજિતરે નિવાજ ધ. મા. ૧

દુર ચક્રિરે' અરજ કરે રાજ		મનરે ભીંતર ધ્યાયો સીરધણી રાજ	
પિણુ તુમ ધ્યાનરે હજાર	ધુ. મા.	ભંડારીઈ ગિનરાજ	ધુ. મા.
કુપારે સુદગ શુભ લેહરથી રાજ		હિમવિજય શુપસાવથી રાજ	
હોઈ કિકર સવર	ધુ. મા. ૨	તેજ કહેરે સારો કાજ	ધુ. મા. ૧૧
અશુરને' અતી હે' સંજ્યા દેઇ રાજ		દહા	
રાપી ભુગોભુગ વાત	ધુ. મા.	ભંડારી સમરણ કરે સુણો રૂપમ રાજિદ	
હુઝપણારી કીરત સુણી રાજ		કારલીઓ અશુરેમીલી કરો અસુર નીકંદ	૧
તેહ કહું અવદાત	ધુ. મા. ૩	મે' જા'યુઝુ દાંમ દેવરથે તે કાંઈ ન કરી વાત	
એક દીન સદાસીવરાંમ(વ)જી રાજ		ઉલરી બાજ માંડીને' પેકણુ લાગા ધાત	૨
જસવંત હાથ તાતો જેમ	ધુ. મા.	તે માટે' કહું સાહિબા રાખો ચારી થે' લાજ	
લસકર લેઈ આપા દરીસણે' રાજ		પૌષ વારજ્યું કિંમ કીજીઈ લાજે' વિજ્યસે કાજ	૩
કુક કપટ ધરી તેમ	ધુ. મા. ૪	નાસ પમાડણુ કારણે ધાયા અસુર ચોક ફેર	
છલ કરવાને' કારણે' રાજ		અસી નીકાસીને લવે' લીઉ ભંડારી ધેર	૪
જા'યે રાદારીવ વાત	ધુ. મા.	બે વાટીકીઓ સાંકરે બોલાવી અશુરાંણુ	
પથર મુરન મેરે' કાષ્ટ હોસિ રાજ		અજુગમતા નિજ વદનાથી વિરૂઠ જા'યે વાંણુ	૫
રયો દેવતસી કયામાત	ધુ. મા. ૫	દાલ ઈ	
કોઠરી ઉટકરી ધાંમભિ રાજ		(ઉઠે' રાણી દિવડીઓ અભુબાલ	
બેસાચો રે કરી દેવ	ધુ. મા.	પરદેથી કાગલ આવીયાજી મારા રાજ	
જાતપાના દિદ્ધ પાપકમિ રાજ		બાથો ૨ સવામણુ તેલ	
માલ કમીલે' નીત મેવ	ધુ. મા. ૬	પરદેથી કાગલ ન ઉકલ્યો મારા રાજ એ દેથી)	
જસવંત વહે' શુણી રાઉજી રાજ		બોલ્યો ૨ સીવરાંમ તાંમ	
રીદ્ધિ પ્રજલ છે' અપર	ધુ. મા.	ભંડારી' શુણો વાતડીજી મારા રાજ	
કરીઈ લોચન ધડાં દાવ છે' રાજ		મેલ્યો ૨ માલ અનંત	
કાંણુ કરસે' જતકાર	ધુ. મા. ૭	ધૂતીને' દિન રાતડીજી મારા રાજ	૧
નમાંપીઠ મધલેયણુ બણી રાજ		આલરે અમતે' એ ધન આજ	
અશુર થયોરે ઉજમાલ	ધુ. મા.	છોડીસ નહી તુમ બણીજી	મા.
પિણુ મુઠ મનમે' જાણે' નહી રાજ		સાંમ સેવકને વિધન અપાર	
જે કિમાક સમતાલ	ધુ. મા. ૮	હોસયોરે કહી મન તણીજી	મા. ૨
કરીને' ઉપદ્રવ હમ ચિદ્ધ જણે' રાજ		પાંદણે દેવન પાસેરે કાષ્ટ	
આપા દેવલ મજાર	ધુ. મા.	નિકે માંજો ન એક નિકેજી	મા.
દરીસણુ કરીને' પાછા વધ્યા રાજ		તે માટે તુ મત કરજો યુજ	
પકડયો ભંડારી તિણીવાર	ધુ. મા. ૯	પાણું સું કહીઈ ટુનેજી	મા. ૩
ચિતેરે' ભંડારી નીજ મન યજી રાજ		કહે ભંડારી સુગ સીવરાંમ	
દાંન તે ભંડારે રજો દૂર	ધુ. મા.	કુમતી કિંમ દા'વેજી	મા.
પિણુ લેદખાથી દેવજો યજો રાજ		કુમતિ મારજનારે જાજનાર	
દાંમ કરસેરે અશુર	ધુ. મા. ૧૦	ચાસયોરે ઈમ ભા'વેજી	મા. ૪

ને માનો તો ભાવું એક વાત		વયલુ સુંણીને બૃથરી ચઢાય	
વિખાતરી નહી મણાળ	મા.	અથુર આંણું લોપતોળ	મા.
રીયાં છનરા એક સત પુન		ભંગરીરા મુપ ઉપરે દષ થાપ	
તે માંહે વૃદ્ધ એ જણાંળ	મા. ૫	કોષાતુર કહે કોપતોળ	મા. ૧૪
વડો હરત લધુ બાકુબલ બાત		ભંગરીઈ દીઓ ઉપદેસ	
વડાઉઆ તુમ અમતણાળ	મા.	જ્યું સુઝી કપીને કહેળ	મા.
આદિમ આદેસર છનરાજ		વીનાસ કાલે વિપરીત છુદ્ધ	
કરિજ સારે ધણાંળ	મા. ૬	સાંન ચિહું જણુરી ગણળ	મા. ૧૫
દીઈ અપૂત્રીયાને પૂત્ર		કર વાહર કેસરીયા કૃપાલ	
આપદ સરવેને હરેળ	મા.	અથુર આવીને અમોળ	મા.
રોગ જલણને જલરે કંતાર		હિમવિજય કવિ રાવનો સીસ	
સંમાંને અરિ ધણાળ	મા. ૭	સુતેજ પ્રભુ ધ્યાને મળ્યાળ	મા. ૧૬
ચોર ગયંદ ને વિસ હરનાર		ફહા	
અષ્ટ ભય અલગા કરેળ	મા.	કેસરીયા વાહર કરો ભક્તી કારકની બીર	
અલપ નીરંજન ત્રીસુવન માંહે		આવો મંત્રી અનુભવે અથુર તણી ને પીર	૧
હુરામપણો ધરેળ	મા. ૮	આવેલા દુપની અછે વરતે છે મહારાય	
કંઈ બાપો છો મુજને માંહે		કબજ કીયો દુષ્ટે મલી એ સરી ધકારે પસાય	૨
ધણીરે પાસે લીઓળ	મા.	ભંગરીપણો આદરી આફલ પાંખા આજ	
સુરપતી નરપતી સેવે ધણુરા પાપ		સંગત થાહરી મે કરી ત્યારે રહી આ લાજ	૩
વિવાધર પદ ઇણે દીઓળ	મા. ૯	મોહટા લોકરી ને રહા જઈ પાઠામાં વીચ	
સેહસ અડતાલીસ વિઘા કેરા પાંડ		ખણી મનિ ખૂદ થાયસે કેસરરા છંદો કીય	૪
છંદે પ્રભુ મુખે કલાળ	મા.	રાવ સુંણી ધરએ મયા કરએ રહી નિસંકે	
નમી વિનમી પાલક પુન		અથુરપતી ભંગરીને જાપે વયલુ અવંક	૫
વૈતાલ્યે ગીરીઈ રલાળ	મા. ૧૦	કાલ ૪	
એહવા શુણ ધારક છન રાજ		(કરહા ચાલ ઉતાવલો પગડે આઘ ગણુ ગોરળ	
કેસરીઓ કારે વડોળ	મા.	બુધસંગ હાગાછરો કરહલો એ ટૂલી)	
આદળ કેરા લોપે કાર		પલણે કુમેદ સદારીવરાંમની જસવંત ભાઉ તાતો તેમજ	
તે જગ માંહે જડોળ	મા. ૧૧	નેછે રે હું નાથલ તાહરો હમને મારસે કેમજ	૧
હિંદુ મુસલમાન બધેવ દાય		કેસરીઓ ચારો માને કાંઈ કરે એ આંકણી	
એહમાં નહી જાદગરીળ	મા.	સીર છેદીલે સ્યાંજ તાહરો નાથલ કયુંહો ઉચારે	
મુલ થકી મે ભાવી સાન્વી વાત		ધણીઆયું નેવા તાહડે આવીને કેમ ઉગારેળ કે. ૨	
ને માનો તો એ છે પરીળ	મા. ૧૨	મુઠા લોક સમય મલી કરે પાઠાણુરા વર્ષાણુળ	
હુતો એહનો હકમી છું દાસ		લલી ર વૃંદ પાએ નમે મતલીણા તે અમણુળ કે. ૩	
એ નાથલ છે મારહોળ	મા.	અણુ નપણુ કરીને કહે લોચન કરસ્યાં ભંગરળ	
ને કરસ્યો થે કાલાળ નરીઆલ		તાહરી હે માત દેવાવને જુલિસ માંદિ વિગારળ કે. ૪	
તો કાલ સાપાછ તાહરોળ	મા. ૧૩	કમ કહી ચોપા નરવર લેછ મુગદલ હગસી ને પડાણુળ	
		ધૂમ પડીળ નગરા તણી ધોમ મચી ધમસાંણુળ કે. ૫	

નીલી ટોપીના ધારક ધણા ઉભલા તાલિ ફરંગજી
આરબી આર્બટ હુધ નવત નેન પંગરંગીજી કે. ૬
વસુધા ઉપરે ફર હરે ધુરે નીસાંજી અપારજી
સૈન્ય ઘટા યાદ બધી સરણાધરારે ટહકારજી કે. ૭
ઉત્તર ધન જીમ ભીનહયો તિમ હલ્લકારી નિકાં ફોજજી
સુજસ દેવજી મિહં જજી કરે

મનશુભો નિજ મોજજી કે. ૮

આમદીયા માંહે લીધ થોડલા

સૈન્ય અધાડી નવિ આવેજી

જોધા નર કો દીસે નહી જે આપજીને હાલવેજી કે. ૯
નિકેલ બોડો ભૂતડો તસ પાસે નહી રાજજી
નરવાંણી એ પાયાંજીને

નહી તસ અંગે સુવઅજી કે. ૧૦

વાંનિ પજી નહી ચેતના જે ઉઠીને સાંગો થાયજી
બલવંત નર કો દુસરી જે આપજીને હાલવજી કે. ૧૧
ઈમ ધારી મિહં જજી ધારણા જસવંત દીયારે આદેશજી
કાઈજી સુમટયે સાહમું જીએ

આ દેઉલ આ માંમેસજી કે. ૧૨

ફોજ મદારે સનશુભ યજ કિહાંકી દુરો જનરાજજી
હિમવિજય સુપસાયથી તેજ કહેરે સારો કાજજી કે. ૧૩

દહા

દલ વાહલ સમ ઉપડ્યો સ્યાંમ ઘટા ધન ધેર
અસુર અતીકે ઉજક થયા કે કર્મ કરેજીને જંગાર ૧
સંઘ્રામ વાગ સજ થયા રણસિંહજી રણુતુર
રણ ભાંભા પૂર વાળતે સુમટ હુધા સસતર ૨
જોધા નર ચાલે મિલી લીધ નહી ધડી એક
સૈન્ય સકલ મુરખપતિ વચન કહે અવિવેક ૩
ધેરી લીઓ માંમને જનમંદિર ચંતુત

કુદે ચપલ કુરંગજીને કુદ જસ્યા યમકુત ૪
દીગમુદ સહુ નમરીજના આ રયો હુઓ ઉતપાત
આયો દુતો દરીસજી બણી વીણી દીસે વાત ૫

દાસ ય

(કતમસ પાણીમ મઈ તિરે તજાવ લસકર આયોરે
દામ રાયરી એ દેલી)

અનપતિ પ્રિજન દાસ કલોલ ધેરા હુઓરે પરચકનો
કેસરીવારે મદારાજ પાંખી રંગોરે નિજ નકરી ૭. ૧

વરજી અદારે જપંત રૂપલ જિજીસર તું ધણી ૭.
સીધ વાહર કર બીર મેદની વેદની સહે તુમ તણી ૭. ૨
તિજી વેલા સમુદ્ર મઝાર આપ પધાયોરે પ્રેમે કરી ૭.
શ્રીપતિ નામે સેક બેઠારી સહ રૂપ ધરી ૭. ૩
તિહાં હુઓ યાંત તોફાન ઉભડ પવન પ્રભેગથી ૭.
ડોલજી લાગોરે જિહાજ નિધિ વિચેરે ભાવી

જોગથી ૭. ૪

તિહાં નહી કોઈરો આધાર રીવ રીવા સહુ મુપથી
કરે ૭.

નિજ ૨ દેવ યુદ્ધ ધર્મ આપોપણુરે દીલમાં ધરે ૭. ૫
કોષ બજે હરિદ્ર દેવ કોષ અદના પીર કોષ બેચરીજી.
કેષ વીર જાત સમીર જોગની સકિત સમાચરી ૭. ૬
સેક જપે નવકાર મંત્ર અમુલક મન ધરે ૭.
પંચ પ્રમેદી શુભ ધ્યાન વિકરજી શુદ્ધ સમરજી
કરે ૭. ૭

રોક રકમ સેક પાંચ સેર સવારે કેસર દીમા ૭.
માને હુમેવરાયને સેક સેક નિધીરે પારે થીયા ૭. ૮
જસરા અબીસાપી જનરાજ તુરત પોતા તિહાં કિજી
જઈ ૭.

નાવ ઉડાવજી કાંજ કરે સુપ્રાકમ આતુર યજી. ૯
નાવ ઉચકારે સતોલ સમુદ્ર તટેરે જાઇ લી. ૭.
આપ લીધરે વીસરાંમ તત તિહાં વાત આવી
નવી. ૭. ૧૦

કુદ કીકરે છહાં જોર અસુર અધુરાઈ બહુ લડી ૭.
ઉઠાં યજીરે સુર એક જાઇ જનવરને આગે કહી
૭. ૧૧

સુર રીદયેરે ન સમાય વાત કહે યજી તે બજી ૭.
હિમવિજય સુપસાય તેજ કહેરે હેજી ધજી ૭. ૧૨

દહા

સુર કહેરે સ્વામી સુજો પરના સમારો કાજ
શુદ્ધ ન રંગો સપુર તણી તે નિજ મિજીસે કાજ ૧
જકવર યજવટ મારગે વીસમી જહાં કાંતાર
વોલાવા કરીને તુમે લજી વધારી અપાર ૨
તે લજી લેપજી લાજી લેષ પ્રગલ દવ પૂર
વપજી ઉધન મુપ ઉચેરે આલો એક અસુર ૩
લીધી દસે કે લેપસે દુતો આલો હું અત્ર
જરૂર પધારો નાયજી યાદ જોવે જન તત ૪

ભંગરી તુમ ઉપરે કરી મેલ્યો કાર
ખીચ વાર તુમમે પંદે કોષ ન ચડે નિરધાર
હાલે ફે
(યજ્ઞ સરોવરીયાંરી પાલ
ઉભી દોષ નાગરી લલનાં એ દેશી)
ધમ સુલતાં છનરાજને સુર સપ્તકા મધ્યા લલના
ખાવન વીર જાપે એમ અસુર થયા પથ્યા લલના
પિણ નીજ સ્વામીનો દાંમ લેવા કિંમ દીછઇ લ.
કેસરીયાછન રાજેરી કારજ કીછઇ લ. ૧
તિહોં આંખોં અંજની નંદનગિરી કરમા મહી લ.
કુષ્ટ કંઈ ચકચૂર જ્યં આરેશ હો વહી લ.
ચોસડ જોગની પપર લેઇ ઉભી રહી લ.
અસુરારો રૂદ્ર ભારે વા રૂદ્રાણી મદમહી લ. ૨
પ્રથમ માંમે વાર આવ્યો વિજયવક મલપતો લ.
દ્વાલો દ્વાપરજન વદનથી જલપતો લ.
કેરાનિ શું કાંમ હું સાનિધકારી આગલે લ.
ઉભો હું કર જોડ રીપમહરી ભાગલે લ. ૩
જટાંધારી સીવરાજ સંગેડે સક્તિ શું લ.
જૂંબ યઇ અસવાર રાગી જિન ભક્તિ શું લ.
આવી ભણે સુણો દેવ સર્વે શું જોઇ રહ્યા લ.
અલુકા વયલુ અસુરે બહુ જિનની કલા લ. ૪
દેવદની ઉચરત યજ્ઞાચ આવીયા લ.
અતુમુપ ચિહું વેદના પુસ્તક લાગીયા લ.
વેદ ઉચારે કરી ભાપુ એ કુષ્ટ મસે ગલી લ.
વીલખાણો નહી કાંમ સુપલ મએ વધી લ. ૫

બ્રહ્માણી જિન ભક્તિ ધારક સક્તિ મલી લ.
છનરાસન ભણી સાનધકારી આગલી લ.
દેવ દેવી વીતરાગરા મુખ સામું જોવે લ.
જો નાંચછ દીઇ આદેસનો સુર હરપિત હોવે લ. ૬
કરણા સાવર જિનરાજ ભાગે તે સર્વને લ.
આપેહી આપેણે પાપે તજે તે ગર્વને લ.
છવ દલા તણો દોસ આપણુ કિંમ લીછઇ લ.
નિયુજ્યવંતનિ ગુણ દેખને જસ કીછઇ લ. ૭
ધમ નિયુજ્યુ સુરવાંણી વડે જિનરાજને લ.
ધણે આવરણે સમારણો થે નિજ કળને લ.
મોટા યઇને અલુકા વયલુ કિંમ ભાંસીઇ લ.
હેમવિજય કવિ તેજને ચરણે નિવાસીઇ લ. ૮

દ્વાલો

સુર સપ્તકા જગનાથને ભાગે એમ વચન
એરી વાત કહી ઉમે ન ગમી અમરે મન
કાર જોખો કુષ્ટેમહી ભંગરી મુખ યાપ
દેખને દાંન લેમવા સજજ થયા છે આજ
સિંચ્યા વિણુ હવે તેહને કિંમહી ન વમે લાજ
તે મોટે કૃપા કરી ઉમે દો અતુમતિ મહારાજ
તા મટકી કાલો તિદાં લેપ જાપે એમ
સક્તિ જાત અગ બેહુને કાંમ સમખોં જેમ
ગૌમુખ પક્ષ જિહુને કારજ આરા દેત
સમુદ્ર તટથી અનમેયમે આવ્યા સુર સમેત

(અપૂર્ણ)

[આ રાસ હીરવિજયસુરિ-વિવેકવિં ને સુભવિજય-રૂપવિજય-કૃષ્ણવિજય-રંગવિજય-ભીમવિજય
હેમવિજય શિષ્ય તેજ વિજયે સં. ૧૮૭૦ ના રાગચુ શુદ્ધ ૧૦ ને દિને મુખ્યતઃ મારવાડી ભાષા
મિશ્રિત ગૂજરાતી ભાષામાં રચ્યો છે અને તેની સં. ૧૮૮૪ ની પ્રતમાંથી નકલ કરી કરાવી સુનિશ્ચા
સંપતવિજયથએ અમને ધણા વર્ષ પહેલાં મોકલી હતી. તેના ઉપયોગ હમણાં કેસરીયાચ તીર્થનું પ્રક-
રણ ઉપરિચત થયું છે તેથી અત્ર પ્રકટ કરવામાં કર્યો છે. અધુરા ભાગ હવે પછીના અંકમાં આવશે. તાંત્રી.]

તેમને વિરતિ^૧ નામે પત્ની છે, દેવદ્રોને પણ તે જોવામાં આવેલી નથી, અને આ લોકના અને પર-લોકના સમગ્ર સુખોની પ્રાપ્તિના કારણ રૂપ છે.

એ દંપતીને શ્રમ, દમ વિગેરે પુરો છે. હવે એકદા તેમને હાં પુત્રીનો જન્મ થયો; તેથી તેઓને ખિન્ન મનોવૃત્તિ વાળાં જોઈ એ દીકરાના દાદા-વિશ્વના જાણ્યું, એવા શ્રી જિન કહે છે; પુત્રી જન્મી તેથી એક દેમ પામો છો? આતો પુત્રોથી પણ અધિક તમોને થશે, અને પોતાના પતિને લોકોત્તર પ્રતિષ્ઠા અપાવશે. એથી સર્વે દર્પ પામ્યા. જન્મોત્તર કપોઃ કૃપાસુદરી^૨ × એનું તેનું નામ પાડ્યું છે. હાથ સે યુવાવસ્થામાં આવેલી છે. પોતાના મનમાં આવે તેનેજ વસ્તારી હોવાથી લોકમાં વૃદ્ધમારી એવા ઉપનામથી પ્રસિદ્ધ થયેલી છે.

હવે રાજા કહે છે, “ભગવન! અહીં તેમના આગમનનું કારણ નિરૂદ્ધન કરો.” સુરીશ્રી બોલ્યા, “સાવધાન થઈ સાંભળો, રાજન! અહિંકૃત થયેલ એવો મોહ તારો રાજા રાજસૂચિતપુરમાં રાજ્ય લોકાવે છે. તે પુરો બદમાસ છે. પોતાની મોજમાં પણ રાજાને રોક કરી નાંખે છે. ઈર્ષાદિ મહારાજાએ તે પુત્ર પોતાની આજુમાં રાખે છે. મહાનતે પણ દાસ બનાવે છે, અને મહા પાપની દિવાલોની પાસે કરાવે છે. વિશેષ યું કહેવું? ત્રણ પ્રકારના જગતમાં કોઈપણ દેવ, મનુષ્ય નથી કે જે તેની આજુથી ક્ષણવાર પણ બહાર રહી શકે. પણ તેને અવિરતિ^૩ નામે મહારાણી છે. જેમાં ત્રણ જગતના જીવોને બંધાવી લાગે છે, કારણ અને તેનું સુખે સેવન થાય છે. તેમના કોષ વિગેરે છોકરા છે, અને પુત્રી હિંસા નામે છે. એમ ધર્મે અને મોહનુત્તરે અનાદિ-સિદ્ધ વૈરાજા છે, અને તેઓની કક્ક પ્રતિતાઓ આજુ છે. જન્મેને ત્રાન્નિવિસ યુદ્ધનો ઉત્સવ રહે છે. પરંતુ કોઈ વેળા કોઈનો જ્ય અને ધીમનો તો પરાજય

થાય છે. ઘણો કાળ ગયો પણ હાર જીત ન કરી ચર્ષ નથી.

એવામાં શ્રી ઔલુક્ય, યુદ્ધરી હોવાથી મનમાં ઉત્સાહ લાવી બોલે છે, ‘ભગવન! આ પ્રબંધ બહુ સારી રીતે સમજાવેલો છે. મારા રાજસભ્ય જનોને તેમજ મારા આત્માને એ પ્રબંધ બહુ આનંદ આપે છે; પરંતુ એક વેળા ઉત્તમ પક્ષના રાજાઓની સેનાઓનું સ્વરૂપ જાણવાની મનમાં ઉત્કંઠા રહે છે. તે કૃપા કરી પ્રથમ શ્રી જણાવો. એનું નામ રાજા બોલતા ત્યારે સુરીશ્રીએ કહ્યું, હે! પરમાર્હન વિચાર્યું ત્યારે મુખ! શ્રીકૃષ્ણરૂપાસ! એનું નિરૂપણ જે કરવામાં આવે તે બહુ સૂક્ષ્મ પણ વિસ્તારવાળું છે તે જોરાજર સમજ લો, અને તે આ પ્રકારે—ધર્મનરેન્દ્રને સદાગમ નામે મંત્રી છે, સદા અસદનો વિવેક કરવામાં ચતુર અને અન્ય તૃપોથી ગાંજ્યો. નામ એવો એ મંત્રી છે. વિવેકચંદ્ર નામે સેનાધ્યક્ષ છે; જ્યો વિશ્વનો ક્ષય કરવાની તો દિશા લીધેલી છે. શુભઅધ્યયસાય નામે પરિચારક છે. સમ્યક્ત્વ; યમનિયમાદિ સેનાનીઓ છે. વિશેષ યું કહેવું, રાજા! શ્રી ધર્મભૂમીન્દ ધીર છે. તેમજ શાન્ત છે. એટલે કે:—

શ્રીધર્મનરેન્દ્ર—રાજા

સદાગમ—મંત્રી

વિવેકચંદ્ર—સેનાધ્યક્ષ.

શુભાધ્યયસાય—અંગરક્ષક. Bopy-guard.

સમ્યક્ત્વ

યમ-નિયમ વિગેરે

સૈનિકો.

હવે મોહનુપતિનો કદાગમ મંત્રી છે. જે સર્વ દુર્લ્લેખિતું મુક્ષમંદિર છે. અજ્ઞાનરાશિ તેના સેનાની છે. મિથ્યાત્વ દુરઅધ્યયસાયો તેના સુમરો છે. મોહ પોતે ધીર અને ઉદન છે. એટલે કે:—

મોહનુપતિ—રાજા

કદાગમ—મંત્રી

અજ્ઞાનરાશિ—સેનાની

મિથ્યાત્વ

દુરઅધ્યયસાયો

સુમરો.

૧ વિરાગ્ય.

+ દયા-અદિ-સા-અનુકમ્પા-Compassion.

● સત્યચિત્તપુરથી બહિષ્કાર પામેલા; સત્યચળીથી દૂર રહેનારો.

● અભ્યાસ-અવેરાગ્ય

૧ ચાર બાલુનો વિચાર કરનાર; વિચાર બદા.

૧ હજીરીઓ.

એ પ્રમાણે સાંપ્રતકાલમાં ઉછળી રહેલા પ્રગલ્ભ અને દુષ્ટ તેમજ ધૃષ્ટના વિધાતક કલિકાંધને સહાય કરનારા કરાલ વિદાસો સહિત મોહરાજ પોતાના જીવનને મ્હાલી રહ્યા છે. એમણે સર્વ રથને પોતાની આગાતું પ્રાપ્ત્ય ફેલાવેલું છે. અને શ્રી ધર્મનંદપતિને મંડલિક રાજાઓ સાથે પરાજય પમાડી હાંકી કાઢ્યો છે.

રાજા—પછી ?

સુરિ—સર્વજ્ઞ ભગી ભગીને ચાકવા, ક્યાંપણ સ્થિતિ ન પામ્યા ત્યારે સાંપ્રતમાં શ્રી ગુર્જનાચ ભૂમિના શિરોમણિ ન્યારે શ્રી પાટણમાં વિરાજે છે, ત્યારે અમારા આશ્રમનો (ઉપાશ્રમનો) આશ્રમ લઇને કંઈક સ્વસ્થ થઇને શ્રીધર્મભૂષ કાળવિલંબન કરે છે. શ્રીચૌલુક્ય ! તારાં સુરાન્યના અવગુણથી તો તે ખુબ બલવાન થયેલ છે, અને તેથી પોતે ધણજ સન્માન તેમાં પામશે એવું અમે માનીએ છીએ. અમે તમને યરજાગતને વજના પિંજરા જેવા રાજ માનીએ છીએ.

આંધા સુરિષી ચન્દ્રનાં વચનામૃતોથી પૂર્ણ ઉસાહ પામી કુમારપાળ કૃપાસુન્દરીને યુવાવસ્થામાં આરંભ થયેલ સાંભળી હમરોગણો દૃઢ અનુરાગ રાજને થયો અને તેને હું કપારે પરણીશ એવી ચિંતવના કરતો રાજા ગરને નમન કરી રા-જુવનને શોભાવવા લાગ્યો.

ત્યાર પછી, વાણીમાં તે-હૃદયમાં તે-માર્ગમાં તે-ધામમાં તે-ગગનમાં તે-જગમાં તે-પૃથ્વીમાં તે-અને દિશાઓમાં તે એટલુંજ નહિ પણ તે સચિમુળી સ્વપ્નમાં પણ મારી આસપાસ ફરી રહી છે. બીજાથી શું ? મને તો વિશ્વ પણ તેગવજ લાગે છે.

આવું બોલતો કૃપાસુન્દરીના વિરલથી પરસ્થ થયેલો રાજા છે એવું થી ઉદયનાદિ મંત્રીમંડળે

જાણ્યું અને શ્રી ગરને આ વૃત્તાંત જણાવ્યો. ઉદયનાદિ મંત્રી-મંડળે ભૂપાળ અને તેના પરિવારને ઉપાશ્રમમાં બોલાવ્યા-ગરશ્રીએ રાજાને કહ્યું, હે ! રાજા ! ક્યાં આપત પ્રધાન પુરૂષને શ્રી ધર્મનંદેન્દ્ર પાસે મોકલીશું ? ધર્મનંદિનીતું માથું કરવાનું છે. સત્કાર કરી આ-દરપૂર્વક, કોઈ સારાં સ્થાનમાં શ્રી ધર્મનંદેન્દ્રને મહોત્સવપૂર્વક આણીને નિવાસ કરાવવો એ યોગ્ય છે. સ્વપદથી બ્રહ્મ થયેલ મહાન પુરૂષો મહાલજ્ઞ-સમુદ્રમાં ડૂબી જાય છે. મોટા પુરૂષોની સાથે તે સંબંધાદિ, પણ બોધતા નથી એઓ કાંઇનું કાંઇ સમજ જશે એમ જણી દુર્જનની ભગતી વાતોથી બહીતા રહે છે. મારે આવાં કારણથી કૃપાસુન્દરીને શ્રી ધર્મનૃપ રાજ થઇ આપશે વિગેરે-વિગેરે બોલે છે. પછી સ્વપરિવાર સાથે વિચાર કરી મતિપ્રકર્ય નામના પ્રધાન આસ પુરૂષને પાઠવ્યો. શ્રી હિમાચાર્યના આશ્રમમાં-(ઉપાશ્રમમાં) નિવાસ કરી રહેલા શ્રી ધર્મભૂષની પાસે તે ગયો, અને જઇને કૃપાસુન્દરીના દર્શનાદિનો વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. પછી ધર્મસુતાનું માથું કપ્પું. શ્રી ચૌલુક્યના શુભો આ પ્રકારે જણાવ્યા જેમકે—

જે સમ્યકત્વને ધારનાર છે-બંધુજનોને કરજાનો એક સિંધુ છે. આર્દ્રત ધર્મનો પરમભક્ત છે-આતુર્ય-માબીય વિગેરે શુભોના સમુદમાં સદા સ્નાન કરી રહ્યા છે અને જીવનનો અધીશ્વર છે.

આ પ્રકારે ન્યારે મતિપ્રકર્ય જણાવ્યું ત્યારે શ્રી ધર્મનૃપ કહે છે-હે ! મતિપ્રકર્ય ! તું કહે છે તે સાત્ત છે. શ્રી ચૌલુક્યચંદ્રના લોકાત્તરે શુભોની સમ્પતિ રૂપા બાગની યોગ્યતા વિશે શું કહેવું હોય ? પરંતુ એ (મારીપુત્રી). સ્વભાવથી પુરપદેપિયી છે, અને તેને ન પાળી સકાય એવી પાણિપ્રદણ યુગ્મી પ્રતિષ્ઠા છે; એથી કરીને જરા મન રોવાં બાક છે. મતિપ્રકર્ય-થી પ્રતિષ્ઠા છે ? હું સાંભળવાને ઇચ્છું છું. (અપૂર્ણ.)

૧. યોગ્ય પ્રકર્યનો શબ્દ તેની-અને વાચ અને ત્યારે રી પડવું.

અંગ્રેજ રાજ્યની સ્થાપનામાં જેનોનો હિસ્સો

[શુભરાત સાહિત્યસભાના એક સભ્ય શ. ડાહ્યાભાઈ મનોરદાસ પટેલના હાથમાં એક ન્યૂન ચોપાનીઉ આનું, આ ચોપાનીઉ જેન કોમે સરકારને દેરાસરાની પત્રિકા દેકરીઓના સંબંધમાં અરજ કરેલી તેના દેકરામાં તે કામના આગેવાનોને મળેલાં પ્રમાણપત્રો, સનદો તેમજ અંગ્રેજ અધિકારીઓના પત્રો રજુ કરેલા તેની છાપેલી નકલ હતી. આ ચોપાનીઉ આણુંદણ કલ્યાણુછની પેટી તરફથી છપાવ્યા આનું હોય એમ અનુમાન થાય છે. શ. ડાહ્યાભાઈએ આ 'ચોપાનીઉ' સાહિત્યસભામાં વાંચી બતાવ્યું અને તે ઉપર ચોતાના વિચાર રજુ કર્યા. સભાએ બે દિવસ આના નુદા નુદા ઐતિહાસિક પુરાવો ઉપર ચર્ચા કરી. છેવટે આ સંબંધની માહિતી પ્રસિદ્ધ કરવી કે નહિ અને પ્રસિદ્ધ કરવી તો કેવા સ્વરૂપમાં કરવી તેનો સર્વ અધિકાર કાંદોબારી મંડળને શોષ્યો, અને કાંદોબારી મંડળે સમિતિને શોષ્યું.

ચોપાનીઉ' કેટલે દરજ્જે માનવા લાયક છે. આ ચોપાનીઆમાં સરઆતમાં કચળાસા કુટુંબનું પેટીનાનું આવે છે; આ પેટીનામાં કચળાસા કુટુંબનાં સંસ્કૃતમંત્રી ઉવરી આવેલું બતાવ્યું છે તેમજ આપનાં દેરાસર બાંધનાર વિમલરાનું નામ એજ કુટુંબમાં જણાવનામાં આવ્યું છે. ત્યારબાદ અંગ્રેજ અમલદારો લોર્ડ ક્લૅવેલ, લોર્ડ બ્લેઈક, પોપલામ મેનસન, સર રૂવિડ આંકરેલીની, જેનીન્સ, અલેક્ઝાન્ડર બર્નર્ડ, મેકેનોટન, લોર્ડ એલનબર્ડ, સર ચાર્લ્સ નેપીઅર, જનરલ આર્ટર-ચમ, સર જહોન લોરેન્સ વગેરેનાં પ્રમાણપત્રો અને સનદો આવે છે અને છેવટે સહેનસાદ અઢમરની સનદ છે.

પેટીનામાંની કેટલીક વિગત સકળદેશી લાગે છે પણ તે સાથે આપણે સંબંધ નથી. આપણે તો સનદો અને દસ્તાવેજો જ અનસનતા છે. આ દસ્તાવેજો અંગ્રેજ અમલદારોના લખેલા છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. જે આ દસ્તાવેજો ખરા ન હોય તો અંગ્રેજ સરકારને કરવાની અરજમાં તે દાખલ કરવાની હિમ્મત અરજદારો ન જ કરે.

આ દસ્તાવેજો એક જ મુદને લગતી બાબતો રજુ કરે છે તે પ્યાનમાં રાખેલું લેખએ જેનોએ અંગ્રેજોને રાજ્ય સ્થાપવામાં કેવી મદદ કરી અને તેના બદલામાં નુદા નુદા અંગ્રેજ અમલદારોએ તેમના 'ધર્મ' રક્ષણ કરવા કેવાં વચન આપ્યાં હતાં તેના બતાવવાનો અરજદારોનો હેતુ છે. એટલે તેમાંથી બીજી વિગતો મળી ન

સકે; તે છતાં તે જમાનાની કેટલીક બાબતોપર તે પ્રકાશ પાડે છે. તે વખતની અઢબક ધનસંપત્તિ, વેપારની વિશાળતા, હિંદી વેપારીઓની યોજનાસક્તિ, સમય-વર્તીપણું અને સાહસ વગેરેની કંઈકે આંખી આ પત્રો ઉપરથી થાય છે.

જેન સરકારેએ એકલા થઈ, રૂપીઆ પચાસ લાખ એકલા કરી, એશીઆનાં નુદાં નુદાં મથકોમાં પેટીઓ સ્થાપી, તે પેટીઓ મારફત કમ્પનીને બાતમી પૂરી પાડવા માથે રાખેલું તેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ લોર્ડ ક્લૅવેલની સનદમાં આવે છે. (જુઓ નં. ૨)

કચળાસા કુટુંબની શરૂઆત પેટી સાથે તે વખતની હિન્દીમાં મેડામાં મેડા પોલીસ બેન્કો બજારની કરી સકી તેમ લોર્ડ એલનબર્ડે જણાવે છે. (જુઓ નં. ૧૩)

આ દસ્તાવેજો ઉપરથી માલમ પડે છે કે અંગ્રેજ અમલદારો જણાવે છે તે પ્રમાણે તેથી મદદ સિવાય અંગ્રેજોને છતાં અશક્ય ધર પડત.

પ્રથમ ઉલો થાય છે કે વિચારશીલ અને શાંતિ-પ્રિય એવી જેન કોમે પરદેશી અને પરધર્મી અંગ્રેજ પ્રત્યે મદદ કરવા કેમ ઉત્સુકતા બતાવી ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કેટલેક અંશે દસ્તાવેજોમાંથી મળી આવે છે. તે વખતની હિંદુસ્તાનની સ્થિતિ અંધાધુંધીવાળી હતી. જેન કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં તેમજ હિંદુસ્તાન બહાર વેપાર ખેડલી હતી અને "તેઓ એમ માનતા હતા કે અંગ્રેજોની મદદથીજ તેમનો વેપાર સહીસહાયત ચાલી શકશે."

(એચ. આર. કુક. આર્ચિ. રોકેટરી, હિંદી સરકાર, ૧૮૮૨.)

એમને વેપાર વધારવાની પણ તક સાધવી હતી અને તેમની પેટીઓના રક્ષણ માટે અંગ્રેજોની મદદ જોઈતી હતી. તે તેમને લોર્ડ ક્લૅવેલની સનદથી મળી. (નં. ૨)

જેન ધર્મમંદિરો એ જમાનામાં બધમાં આપની પડ્યાં હોય અથવા તે જમાનામાંનો જેન આગેવાનો અનિષ્ઠમાં ધર્મ ઉપર આક્રંત આવડો એમ માનતા હોય અને તેથી કરીને ધર્મરક્ષણની ખાતર પણ તેમણે અંગ્રેજોને મદદ કરી હોય એમ દસ્તાવેજો તેવાં લાગે છે. ઘણા દસ્તાવેજોમાં ધર્મનું રક્ષણ કરવાનું વચન નુદા નુદા અંગ્રેજ અધિકારીઓએ આપ્યું છે.

એમ પ્રત્યું એટલું ધ્યાન દોરવાની રત્ન લઈએ છીએ કે તે જિનાતાના જેન સિવાય જુદી જુદી કેમની બંધિઓએ પણ અંગ્રેજ રાજ્યની સ્થાપનામાં મદદ કરી

હતી તેથી જૈન કેમ તરફ કોઈ પ્રકારના પક્ષપાત અથવા અધિષ્ઠ કરવાના હેતુથી આ દસ્તાવેજે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવતા નથી. પણ હિંદુસ્થાનના ઇતિહાસના એક અગત્યના સામ-કોષર આ દસ્તાવેજે પ્રકાશ પાડે છે તેથી જ અગત્યના દસ્તાવેજોની પ્રસિદ્ધિ આપરકપ્યારી બાકીના બીજા અગત્યના ઘોરી દીધા છે.

મંત્રી, ગુજરાત સાહિત્ય સભા.]

નં. ૧

લોર્ડ કલાઈવની સત્ક

મુગટખંદ શ્રી સંગજી ઇલાહિ જોગ

જ્યારે અમે ધણી મુશ્કેલીમાં હતા તે સમયે બ્રિટિશ રાજ્યના હિંદુસ્થાનના પ્રતિનિધિ તરીકે મારી ધણી વખાણવાવાયક સેવા કરતા માટે આ સત્ક મુગટખંદ જગપતિ શ્રી સંગજી સુસતાન કચવાયાને આપવામાં આવે છે, જેમની સુંદર મદદ વગર અમારે ધણી કામતી જન ગુમાવવા પડ્યા હોત અને અમારૂં રાજ્ય દક્ષિણ દિશામાં વધી શક્યું હોત નહિ. તેમણે જાતે અને તેમની સૂચના અને હુકમથી કેટલાંક માણસોએ એવી કામતી સેવા બજાવી છે કે તેણે વર્ષનું ધર્મ શકે તેમ નથી. માત્ર હું એટલું જ કહેવા છઠ્ઠું હું કે અમે તેમના ખુશ જ આભારી છીએ અને જ્યાંસુધી અંગ્રેજ પ્રજાની દક્ષિણ દિશામાં સર્વોપરિ સત્તા રહે ત્યાં સુધી જ્યાં અમલદારોએ એટલું જ્ઞાનમાં રાખવું જોઈએ કે દક્ષિણ દિશામાં અંગ્રેજ રાજ્ય વધારવાની થી સંગજીની તીવ્ર ઇચ્છા ન હોત તો તે મુરદ પાર પાડી આપણને ધણી વસતી પડત.

તેથી હું આ સત્ક એવી ઇચ્છાથી આપું છું કે આજથી હવે પછી અંગ્રેજ પ્રજાએ તેમનાં કુટુંબીઓ અને મિત્રો કે જેઓએ અંગ્રેજ રાજ્યના હિંદુસ્થાનમાંના પ્રતિનિધિઓ તરફની સક્રિય સહાનુ-જૂતિને લીધે ધણું ખર્ચું છે તેમને કોઈ વખત બુલી જવા જોઈએ નહિ. તેમણે, તેમના કુટુંબીઓએ અને મિત્રોએ જ્યારે જરૂર પડેલી ત્યારે ધણું જોખમે ખર્ચ પૂરી પાડેલી. તેમની ઇચ્છા છે કે અંગ્રેજ રાજ્યે તેમના ધર્મ અને તેમના પંચના લોકોનું સર્વદા રક્ષણ કરવું અને એ અંગ્રેજ રાજ્યના પ્રતિનિધિ તરીકે જ્યાંસુધી તે રાજ્ય હિંદુસ્થાનમાં ટકે

ત્યાંસુધી તેમ કરવાનું વચન આપું છે. તે મુગટખંદ વિમળશાકે જેમના પીર (તીર્થ) અને ધાર્મિક સંસ્થાઓ હિંદુસ્થાનમાં કેટલીક જગ્યાએ હાલ પણ અસ્તિત્વમાં છે અને જેમના સંદર્શને માટે હવે અભિ-પ્રાય રાખી શકાય તેનાં, અને થોડાં રીતે સાચવવાં લાયક છે તે વિમળશાના આગરદાર કુટુંબના તેઓ કરજદ છે.

૨ જી જાન્યુઆરી, ૧૭૫૭.

(સહી) કલાઈવ.
કર્નલ

નં. ૨

લોર્ડ કલાઈવ

મુગટખંદ જગપતિ મદારાજધિરાજ શ્રી સંગજી સુસતાન કચવાયા, જોમન સાથે સિકંદર બકાદર રામકીસન પુત્રીરાજ શ્રીમનંતજોગ જોગ આ પ્રમાણપત્ર તમને નીચેનાં કારણોથી આપવામાં આવે છે:—

કાઠિયાજી કરા કચવાયા અને દાઉરાજી તુચ કે જેઓ મારા સર્વોત્તમ મિત્રો અને સલાહકાર હતા તેમની જોડથી મને યએલી દિલગીરી પ્રદર્શિત કરવાની હું કરજ કરમણું છું. તેમના કુટુંબીઓને મારા તંત્રથી કહેજો કે તેમની જોડથી યએલી દિલગીરીમાં તેમના જેટલો જ હું ભાગીશો છું. તેમના કુટુંબ અને જાકરોની સંભાળ લેવાની તમે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તે બદલ હું તમારો આભાર માનું છું. અને હું વચન આપું છું કે જ્યારે જરૂર પડશે ત્યારે તેમની સંભાળ લેવાની મારી કરજ રહેશે.

વળા તે જ વખતે બે માણસ એટલે જગતમેડ મતજરાય અને તમારા ધંધા અને બીજા કામોના ભાગીદાર સરપચંદની જંગાળમાં સુરક્ષાપાદના નવાજતે લીધે પડેલી જોડની દિલગીરી જાહેર કરવાની છે. તેમનાં કુટુંબો તરફ મારી સહાનુજૂતિ પ્રદર્શિત કરવાનો મારો ઇરાદો છે.

તમે તમારામાંથી એટલે ચરાદો, વેપારીઓ અને બીજાઓમાંથી તિષ્ઠા રૂપી આ પચાસ ધામ એકા કરી અને તે હિંદુસ્થાનમાંના જુદા જુદા

ગોના જુદા જુદા ભાગમાં મકાનો ધમારતો ખાંધ-
પાસાં અને આ જગ્યાઓએથી પૂર્વમાંના અંગ્રેજ
રાજ્યના તાબાના મુલકની ખજારો અને વિગતો પૂરી
કાઢવામાં ખર્ચગી, એવી દરખાસ્ત સાંભળીને
અત્યંત ખુશી થયો હતું. આવી ઉમદા દરખાસ્ત આવે
તે માટે હું ઇતેમદાર હતો. આ જગ્યાઓએથી બધી
અગત્યની ખજારો લાવવા લાંબા જવા માટે જેમીઆ
નીમવાનું તમે માથે રાખ્યું છે, એ પણ ખુશીની
વાત છે.

બધા સરદાર રાહી અને ખેડૂતોને અમારા
તાબામાં અને રાજ્યમાં લાવવાની તમારી દરખાસ્ત
અને તે કામને માટે જોઈતા બધા પૈસા તમારે રોકવા
એ પણ અમારી ધનિષ્ઠા મુજબ છે.

તમારી ફાદીઓ અથવા શરાફનો કે વેપારનો
બધા પૂર્વની બ્રિટિશ હકુમતમાં અને પરદેશી રાજ-
ઓના રાજ્યમાં વધારણા અને બધાની જુદી જુદી
શાખાઓ મારફત, વેપાર મારફત અને વેશ બદલીને
તમે બધી હરેક જાતની ખજાર અને પરદેશના હુમલા
કે ટ્રાંઝિસાઈની છૂપી આતંકી આપણો, તે દરખાસ્તના
સંબંધમાં અને જે વખતે અને જે સ્થળે અંગ્રેજ
સરકાર તમારી, તમારા ભાગીદારો, જોડીઆઓ,
મિત્રો, આડતીઆઓ, યુઆસ્તા, ખિદમતગારો
અને નોકરોની સેવા માટે તે વખતે અને
તે સ્થળે તમે અને તેઓ સખાયા હાજર રહો અને
અંગ્રેજ સરકાર ગમે તે વખતે હરેક કિસમતનાં જે
કામ કરાવવા માટે તે માથે લો અને કરો, તેનું જ
તમારા વારસો અને પ્રતિનિધિઓ કરે. તે દરખાસ્ત-
ના સંબંધમાં હું કહું છું કે તમે જુદી જુદી
કરેલી હરેક દરખાસ્ત જોડે આદર અને પ્રેમથી હું
સંમત થાઉં છું.

અને તમારી અરજ સંબંધમાં કે તમારા,
ભાગીદારો, જોડીઆઓ, મિત્રો, આડતીઆઓ
વગેરેના આ કામના બદલામાં તમારી જાતને તમારી
મિલકત અને ઇસ્કયામતનું રક્ષણ કરવાનું ગરે માથે
રાખવું.—આ સનદથી તમારી એ અરજ ખંડાલ
રાખું છું.

બ્રિટિશ હકુમતમાં તમારા બધા વેપારબંધા
અને રોજગારનું રક્ષણ કરવાની તમારી અરજ હું
સ્વીકારું છું, અને આ સનદથી તે અરજ ખંડાલ
રાખું છું અને જેની જોઈશે તેની બધી જાતની હું
મદદ આપીશ.

એ તમારા ઉપર અગર તમારા ભાગીદારો ઉપર
હુમખતો હતો થાય તો અંગ્રેજ સરકાર તેમના
સિપાઈ અને સોદગરો તમારી તેમજ તમારામાંના
દરેકની મિલકતના રક્ષણ માટે આપે. તે અરજ હું
મંજૂર રાખું છું અને જેવો પ્રસંગ હશે તેની બધી
મદદ આપવાનું વચન આપું છું.

તમારા કેઇ નોકર, ભાગીદાર કે આડતીઆ
કેઇ વખત તમારા સામે કેપટ કરે તો અંગ્રેજ
સરકાર તેમને પકડી સજા કરે અને તેમની પાસેના
તમારા પૈસા વસૂલ કરે એ અરજ પણ હું મં-
જૂર કરું છું.

અંગ્રેજ સરકારે તમારા ધર્મમાં હાથ ન દાલેવો
એ અરજના સંબંધમાં હું ખુદકું કહું છું કે મને
આશા છે કે તેઓ કદિ તેમ કરશે નહિ.

છવરે હું કહેવાની રજા લઉં છું કે તમે અને
તમારા માણસોએ વખતે વખતે અને ખાસ કરીને
આકાંઠામાં કરેલી સેવાં હું કદિ ભૂલીશ નહિ.

૩ જાન્યુઆરી, ૧૭૮૫ (સહી) કંડાઈવ.

નં. ૩

લોર્ડ લેઈકની સનદ

રાજગિરિ હુંકના મુગટબંદ છવપતિ મહારાજ-
ધિરાજ કેસરી કુવરજી શોભાધ શ્રીસંગજીએ આપણને
પંજાબની, હોલ્કર સાથેની, લરતપુરની અને વાય-
વ્યમાંની આપણી બધી અગત્યની લઘાઈઓમાં બહુ
મદદ આપી છે. ઉત્તર હિંદના કેટલાક ભાગમાંની
આપણી સર્વોપરિ સત્તા તેમને આપેલી શીઘ્ર મદદને
જાભારી છે. થલ્લા કીમતી, જન નોશ પામતા બ-
ચાવવામાં તે કારણશૂર હતા. તેમની હઠાપણુઅરેલી
ગોદીખાનાની વ્યવસ્થા હમેશાં ઉપકાર અને આભા-
રની લાગણીથી સાંભરે આપણા થલ્લા કરેકરીને

વખતે તેમણે આપણને મદદ આપી હતી અને
 ખ્રિષ્ટિય રાજ્યના લશ્કારી કે કાંઈ ઉપયોગી થાય
 તેવી ખબર ધીરજ અને શ્રમથી એકઠી કરી હતી.
 રાજ્યને જે અંગતની અને ખુદી મદદ આપવામાં
 તેઓ કદિ પાછા પડ્યા નથી તેનો પૂરો ગદ્યો વાળી
 ચકાવ એવું નથી. હિંદુસ્થાનમાંના અંગ્રેજોના કામમાં
 જે હિત તે ખતાવતા તે હમેશાં આપણને યાદ રહેશે.
 અને તેમને અને તેમના કુટુંબીઓને સમાજમાં ઉંચા
 માન અને દરજ્જે ચલાવવાની બધા ઉંચા ખ્રિષ્ટિય
 અમલદારોની ફરજ રહેશે.

૩ ૭ જન-યુઆરી, ૧૮૦૫ (સહી) લેઈક

નં. ૪

બધી બાબતો ઉંચા જાડા કોટથી ઘેરાએતો
 અને ધણે ભાગે ન ચડી ચકાવ તેના પર્વતની ટોચ
 પર બાંધેલા હોવાથી ગાલિયરોને કિલ્લો લગભગ
 અજીત હતો. જે મહારાજાધિરાજ સવાઈ સિકંદર
 સરખ્યાંદ યુદ્ધ કે જેમણે આપણા સાદસમાં ખરા
 મનથી મદદ આપી તેમની મદદ ન હોત તો તેનો
 કબજો કોઈ રીતે લઈ ચકાવ નહિ. કિલ્લામાં રોકરીની
 ટોચે જતો એક છુપો રસ્તો હતો. આની ખાનગી
 તેમણે મેળવી અને આપણને ખબર આપી અને તેથી
 આપણી ઉમેદ સહેલાઈથી ખર આવી.

આ વખતની તેમજ ખીજ પ્રસંગની તેમની
 સેવા ખ્રિષ્ટિય તરફની તેમની વફાદારી અને લકિતો
 લીધે પ્રેરાઈ હતી. આપણે હમેશાં તેમના ધર્મની
 મહોજલાલી, તેમના દેશની સ્થિતિ અને તેમના કુટું-
 બના હક ખાનમાં રાખવા જોઈએ.

૧૭૮૨

(સહી) પાપહામ
 કેપ્ટન

નં. ૫

હિંદી રાજ્યકર્તાઓની સાથેના વિચારોમાં ખ્રિષ્ટિય
 પક્ષને વિજય અપાવવામાં મુગટખંદ છત્રપતિ મહારાજા
 ધિરાજ દેરાજ બદાદર રાજદમીર કુવરજી
 યુદ્ધ તૈયાર હતા. મરાઠા જયવંતરાય સામેના આ-
 પણા વિષદમાં તેમણે દેખીતો ભાગ ભજવ્યો હતો.
 તેમના પોતાના માણસોના જીવને જોખને કેટલાની

વિશદ ચંચલ ઓળંગવામાં તેમણે મદદ કરી હતી.
 મુકંદરાના પહાડી કિલ્લામાં અને ભેજવામાં અને
 ચૂકાં જંગલોમાં ખ્રિષ્ટિય સોલજરોના જન બચાવ
 વચના પ્રયત્નમાં તેમની પ્રશંસનીય ફતેહ અવ-
 જુનીય છે.

બધા સહયુજોના શિરોમણિ અમારી આભારની
 લાગણી તેમના સ્વાર્થ, ધાર્મિક, રાજકીય અને
 સાંસારિક, ધણી સંભાળ અને કાળજીથી સાચવવાની
 ફરજ પાડે છે.

૧૮૦૪

(સહી) મેન્સન

નં. ૬

સર ડેવિડ ઓક્ટરલોનીનો પત્ર

૧૪-૪-૧૮૧૫

મુગટખંદ છત્રપતિ મહારાજાધિરાજ મુદેશા સર-
 પચંદ અને કથન કેરવાશી બાલાસાહેબ સોલમલ.

મને તમને આ પ્રમાણપત્ર આપતાં ધણે
 આનંદ થાય છે. તમને લખતાં મને માન મળ્યું
 એમ હું સમજું છું. તેનું પહેલું કારણ એ છે કે
 હિંદુસ્થાનના ધણા પ્રાચીન રાજ્યોમાં તમારો
 ખરાબરીઓ થોડો જડતો નથી. તમારા બાપદાદા
 વખતોવખત હિંદુસ્થાનપર રાજ્ય કરી ગયેલા કેદ-
 લાક મુસલમાન રાજ્યોના સન્માનિત મિત્ર હતા,
 અને તમારા બાપદાદાઓની એક વખત હિંદુસ્થાનના
 સાથી બળવાન સરદારોમાં ગણના થતી. તેમની
 પાસે એટલું અજાક ધન હતું કે તેની આંકમાં
 ગણતરી થઈ શકે નહિ. હિંદુસ્થાનના છુદા છુદા
 ભાગમાંની તેમની ધાર્મિક સંસ્થાઓ અજાપખીઓ
 ગણાય છે. અંગ્રેજ સરકાર જોડેની તમારી મિત્રી
 વજુન થઈ શકે તેમ નથી. વખતો વખત તમે તેમને
 આપેલી મદદ સરકારને હમેશાં યાદ રહેશે. તેવાય
 વિષદમાં તમે મારી કચેલી સેવા એટલી ખરી છે
 કે તે ગણતરી ચકાવ નહિ. અને હું કેટલું છું કે જે
 અંગ્રેજોના હિંદુસ્થાનમાં કોઈ મિત્રો હોય તો તેમાં
 કોઈ તમારી ખરાબર નથી.

નં. ૭

જેન્ડીન્સનું પ્રમાણપત્ર

૨૭-૬-૧૮૧૭

મુગટબંદ, છત્રપતિ ગુણરામ શ્રીસંગજી કચ-
ખાસા જિલ્લો

જે ઉચ્ચ પ્રકારના માનથી હું તમને જોઉં છું તે આ થોડી લીટીમાં નોંધવાને અક્તિમાન થવાથી મને ઘણો આનંદ થાય છે. હિન્દુસ્થાનનાં પ્રાચીન રાજ્યકુટુંબમાં તમે જન્મ્યા હતા. તમારા આપણા બ્રિટિશ રાજ્યના મહાન મિત્ર હતા અને તેમને પચાસે ચાલીને પુનાના હમણાં ચર્ચ ગમેલા વિગ્રહમાં એવી મહદ અને એવી વેળાસરની કીમતી ખખર તમે આપી હતી કે તેના સિવાય અમારી છત્ર ઘણી મુશ્કેલીથી અને ઘણી મોડી ચાત. અંગ્રેજ રાજ્યના એક ઉચ્ચ અમલદાર તરીકે જ્યારે જરૂર પડશે ત્યારે એવીજ રીતે તમને મહદ આપવામાં હું આનંદ માનીશ.

નં. ૮

મુગટબંદ મહારાજાધિરાજ સંક જોરાવર સુલતાન સરખરશન ચોગુણ ગુપ્તે આપણા હિન્દુસ્થાનના વિગ્રહોમાં ઘણી મહદ આપી છે. તેમની મારફતજ મહિદ્ગુરની બહાદુરમાં મીરજાં અને કાદરખાતે બ્રિટિશ પક્ષમાં મેળવી લેવામાં આવ્યા હતા. ભવિષ્યમાં તેમના ધાર્મિક પંથની મહોજલાલી અને તેમના સમાજની ચાંતિની સંભાળ લેવાની આપણી ફરજ રહેશે. તેમને અને તેમના વંશજોને હંમેશાં માન-મરતબાથી રાખવામાં આવશે.

૧૮૧૮

(સહી) નામ વંચાતું નથી.

મદ્રાસના કમાન્ડર-ઇન-ચીફ.

નં. ૯

આવી વરમાના કચખાસા મુગટબંદ છત્રપતિ મહારાજાધિરાજ મન્ડુશી સરખયંદ યમ; જુદા જુદા એશિયાના લોકો જેવા કે કાણ્વ, કંદહાર, સમર-કન્દ, હિરાત અને બીજી જગ્યાઓની હિલચાલ પર દેખરેખ રાખે છે અને તેમની તપાસનાં પરિણામના સદેશ સંભાળપૂર્વક બ્રિટિશ અમલદારોને મોકલે છે,

કે જેથી કરીને તેનો લાભ ઉઠાવી શકાય. આવી લાભદાયી સેવા માટે સરકાર તેમની આભારી છે, કારણ કે તે દેશમાંના બધા વિમદ, સલાહો અને લરકરી બખતોની વ્યવસ્થા માટે તેમના ઉપર આધાર રાખવો પડ્યો હતો. આ ઉપરથી તે બ્રિટિશ પક્ષને પક્ષદાર અને નિમકહલાલ છે. તેમના હેવાલ હંમેશાં ખરા હતા અને એવા પ્રકારના હતા કે તે હેવાલ ઉપર હંમેશાં બરોસો રાખી શકોતો. તેમની સેવાના યોગ્ય બદલા તરીકે તેમના ધર્મ અને તેમના કુટુંબના માનની સંભાળ રાખવાની સરકારની ફરજ રહેશે.

૧૮૩૭

(સહી) અલેક્ઝાન્ડર બર્ન્સ

નં. ૧૦

હિન્દુસ્થાનમાંની બ્રિટિશ સરકાર કાણ્વની ચડા-છના સંબંધમાં મુગટબંદ છત્રપતિ મહારાજાધિરાજ મન્ડુશી સરખયંદ યમ કચખાસાએ કરેલી અગાધની અને અમૂલ્ય સેવાને લીધે ઘણી આભારી છે. જંગલ અને પહાડી કિલ્લાઓ આંગળ આપણા ફેટલાયે સોલજરોના જનરો, તેમની હુદિયાળી રચના અને યુક્તિથી વિનાશ થતો જાય છે, અને તેમના અનુયાયીઓથી આપણી સંખ્યામાં હંમેશાં વધારો થયા કરતો. આપણને મોડીખાનાની કાંઈ મુશ્કેલી ન પડી તે પણ તેમનેજ લીધે. ભવિષ્યમાં તેમના વંશજોની મિલકત, માન અને ધર્મનો નાશ તથા બગાડ થતો અટકાવવાની કાળજી લેવાની આપણી ફરજ રહેશે.

૪ થી નવેમ્બર, ૧૮૪૦

(સહી) હુમ્મડ

કેપ્ટન

નં. ૧૧

મુગટબંદ છત્રપતિ મહારાજાધિરાજ ગયુશા વસ-જયા સુલતાન કચખાસાએ કાણ્વની ચડાછમાં આપણને ઘણી મહદ કરી છે અને કટોકટીને વખતે આપણા સિપાઇઓને ખોરાક પૂરો પાડવાને બંની શેકે તેટલી સરખા બરેલી વ્યવસ્થા કરવાને ઘણી સંભાળ લીધી છે. તે દેશમાંના તેમના આશ્રિતો અને અનુયાયીઓની ભારતીય લીધે આપણી સંખ્યામાં ઘણો વધારો થયો હતો. નંદીઓ ઝોળજવામાં અને

જંગલો અને પહાડી કિલ્લાઓ વટાવવામાં પણ તેમની સેવા ઉપયોગી નીવડી હતી. આવા પૂર્વજનું અનુકરણ કરીને તેમના વંશએ હમેશાં રહેજ પણ ચળ્યા વગર બ્રિટિશ પક્ષને વફાદારીથી વળગી રહેશે એમ સાધારણ રીતે ધારી શકાય.

અને જો બીજી તરફથી હિન્દુસ્થાનમાંની અંગ્રેજ સરકાર તેમના ધાર્મિક પંથ અને સમાજ ને થોડા વખતથી જુદા જુદા પરદેશી દુરમનોથી બદ કરવામાં આવે છે તેની સંભાળ નહિ લે તો કૃતબની ગણાશે.

૧૮૪૧

(સહી) લોરેન્સ
કેપ્ટન

નં. ૧૨

મુગલખંદ છત્રપતિ મહારાજ કુંવર જયસિંગ શ્રી વિક્રમ આપણા કાણુલના વિશ્ર્વહોમાં ધણી ઉપયોગી થયા હતા. આપણે ચેતતા રહીએ તેટલા માટે જુદી જુદી દિશાઓથી આપણે માટે તે ધીરજથી અને સંભાળપૂર્વક ખખરો એકઠી કરતા એટલું જ નહિ, પણ દુરમનથી અને બીજા ભયથી આપણું રક્ષણ કરવા આપણને લાલદાપી રસ્તા અને મથકો તેમના પ્રયત્નથી જડ્યાં હતાં. કાણુલ અને તેની આસપાસના મુલકના રહેવાસીઓ ને તેમના આશરે હતા તેમને આપણા સિપાઇઓની સંખ્યામાં વધારો કરવા માટે ફોડીને આપણા પક્ષમાં લેવામાં આવ્યા હતા. અધ્યાનિસ્તાનમાં ને થોડું પણ આપણે વધી ચકયા તે તેમની આ કીમતી મદદ વગર બનતું મુશ્કેલ હતું.

તેમના પંચના ધર્મ તથા તેમનો સમાજ બદ થતો બચાવવાની અને ભવિષ્યમાં તેમના કુટુંબનો માનમસ્તબો રાખવાની હિન્દુસ્થાનમાંની બ્રિટિશ સરકારની દુરજ હોવી જોઈએ.

૧૮૪૩

(સહી) મેકનોટન

નં. ૧૩

લોર્ડ એલનબરોનું પ્રમાણ પત્ર ૫-૧-૧૮૪૪

મુગલખંદ છત્રપતિ મહારાજપિરાજ નયમથ શી સીજી.

આ પ્રમાણપત્ર મારે તમને આપતું એમ તકી થયું છે.

આ પ્રમાણપત્ર આપતાં પહેલાં મારે જણાવતું જોઈએ કે તમારું કુટુંબ ખરી રીતે તવંગરોના રાજ જેવું હતું. તે સાબિત કરવાને સારી સેવાના બદલામાં મોગલ રાજ્યોના સમયથી ઠેક ઢાલના સમય સુધી તમને તેમજ તમારા બાપદાંદાઓને મળેલાં પ્રમાણપત્રો એકલાંજ પૂરતાં છે અને તેથી કરીને તેમને હમેશાં માન મળતું. અને માલમ પડ્યું છે કે તમારું શરારીનું કામ આખા હિન્દુસ્થાનમાં ચાલે છે અને તે એટલી હદ સુધી કે આખી દુનીઆમાં એવી થોડીજ બેન્કો છે જે તમારી એક પેઢીની પણ બરાબરી કરી શકે. તમારા પૂર્વજોએ હિન્દુસ્થાનનાં જુદાં જુદાં ધાર્મિક મકાનો પાછળ એટલું અટળક ધન ખર્ચ્યું છે કે તે મકાનો હાલ કારીગરીની અમથથીઓ છે.

હું તમને ખરેખર મિત્ર ધાંકું છું, મારાજ નહિ, પણ જે સરકારનો હું પ્રતિનિધિ છું તે સરકારના પણ ધણી કીમતી મિત્ર ધાંકું છું. તેમના લલા માટે અને પૂર્વમાં તેમના રાજ્યના વધારા માટે ઘણી ઉપયોગી અને કીમતી સેવા જે તમે કરી છે તે અંગ્રેજ સરકાર કદિ બૂધશે નહિ, મરાઠા, ભરતપુર અને મારા વખતમાં થયેલા બીજા વિશ્ર્વહોમાં અંગ્રેજ અમલદારો અને દુકડીઓ માટે એટલા અટળક પૈસા તમે રોક્યા છે-અને તે વખતે તેજ મુખ્ય મદદ જોઈતી હતી-કે અંગ્રેજ સરકાર તમારા શરારીના ધંધાના ભલાને માટે બંધાએલી છે. અને હું ધાંકું કે તમારા ભલા કરતાં તેમના પોતાના ભલાને માટે તેમણે તેમ કરવું જોઈએ. તમારી માદ્રમિદત તેમજ તમારા જુદા જુદા ભાગીદારો અને આડીનાઓની માદ્રમિદત માટે ત્યારે મદદ જોઈશે ત્યારે આપવામાં આવશે.

લોર્ડ એલનબરોની સહી.

દુસ્તમાવટ ઉઠી કરવામાં એકંદરે સમાજને લાભ થઈ શક-
વાનો સંભવ જોઈ ગયો. મી. મુનશીના પાત્રલેખન
સાથે કોઈ મળતા થઈ શકે તેવું નથી. પણ તેર
વર્ષ અને પાંચ વર્ષપર લખાયેલા અંધોના વિચાર જે દિવસમાં
કરી નાખવાની ઉતાવળ થવાથી ધુન્ધવળ ધઈ છે એમ
મારી માન્યતા થાય છે. સાહિત્યના ફેરફારમાં વાતચીત
ખુલાસા અને ચર્ચાથી કામ લેવાય તેજ ચોગ્ય
મહાપ્રય. હમણાં અમારા હાથમાં જૈન છવન ધાર્મિક પત્ર
આવ્યું છે. તેના સુસંલેખક લખે છે કે-“જ્યારે આપણે
સમાજ વિચાર અને યુક્તિચિંતા પ્રાપ્ત કરશે ત્યારેજ
તેમાં લેખકોની આંતરિકતા જોઈ તેનો કાન પકડી તેના ગાથ
લપર જે ચોંટાટ દઈ શકિતમાં લાવશે, પછી જાણે તે
બેરિસ્ટર હોય કે એડવોકેટ!” વિશેષ. આ ભવનું વિચાર
વાતાવરણ ઉભું કરવું સહેલું છે, પણ જે રીતિ મુસલમાન
જેવી કોમને ચોગ્ય ગણાવી હોય તેા બહે, આપણે તેા
પૂર્વજાણથી આવી બાબતમાં સમન્વય અથવા સામા લેખની
પદ્ધતિનેજ સ્વીકાર કર્યો છે. જૈન જેવી નાની કોમ સાર-
કારી બાબતમાં ‘અલન’ તુ વત્ત દાખલ કરે એ કોઈ રીતે
ઈજ નથી. આમાં મી. મુનશીનો સહજ પણ બચાવ
કરવાનો ઉદ્દેશ નથી. તે ખુલાસા આપે એવી પરિસ્થિતિ
થઈ હતી; પરંતુ અત્યારે તેા મામલો વાપરે ચડ્યો છે.
જે અતઃકાલથી ઇસ્વીએ છીએ કે આ બાબતમાં હજી

સમન્વય અથવા સવાલ-જવાબની પદ્ધતિ સ્વીકાર-
વામાં આવે. બનિયમાં આવા પ્રશ્નજન વધે એ રીતે કામ
લેવા કરતાં આવા પ્રશ્નજો ઉપરિચલ ન થાય એ રીતિ
સ્વીકાર્ય છે અને આમાં ફરીને મતાધિકારને અંગે તેા
‘હાયકાલ’નો સવાલ/ઉત્તરમાં લઈ શકાય. આ બાબતમાં
દોહડોડી કરવા પહેલાં મી. મુનશી સાથે વાત કરવાની
પધારે જરૂર હતી અને તેમજ દક્ષિણ સમાજના પણ
તેમના મત સાથે મજબુત ન થાય તેા પછી બાહેરમાં
માર્ગ કરવાની જરૂર હતી. એના સવાલને નીકાલ જે
પાંચ દિવસમાં આવવાની આશા રાખી જઈ છે અને
‘અવધાર’ તેજ દબાવવાની વાત કરવાની નકોરો કચવાટ
વધે છે અને પાંદરે મુદદ પાર પડતી નથી. સમજને
ઉદ્દેશ્યો બહુ સહેલા છે. પણ વિરસારપૂર્વક વિરોધ
બતાવ્યા પછી આવજો પવલાની ધમકી આપીને તેનો
નિર્વાહ કરવો બહુ મુશ્કેલ છે. આવાર મુદ્દામાં આવા
વિષયમાં લેખાયેલા મેંય સાહિત્યનો અજાણ કરી સાંધિ
અને સમજવટથી કામ લેવાય એ ઉજ છે. મજબુતીબાજ
ને શાંતી કોમને મારે અન્યત્ર ખસાવે લેવાય તે ઉદ્દેશ્ય
જેવું નથી. આમાંથી કોઈ પધારે સામે માર્યે નીકળે એ
ઉદ્દેશ્ય ચોગ્ય છે.”

મો. ગી. કા.

આ પ્રકટ થયા પછી જૈનપત્રના તા. ૧૫-૫-૨૭
ના અંકમાં ‘મુનશીજીના અંધોની ઐતિહાસિકતા’ એ
લેખમાં તંત્રીની નોંધ તરીકે શ્રીયુત મોતીચંદ્રભાઈએ
જે પત્ર તે પત્રના તંત્રી પર તા. ૨૨-૧-૨૭ નો
નોંધલેખો ને તેમાંથી જે બાગ તેમાં પ્રકટ થયો તે
નીચે પ્રમાણે છે:-

“મી. મુનશી સંબંધમાં કોન્ટ્રેસની સ્ટેન્ડીંગ કમી-
ટીએ જે પેટા સમિતિ નીમી હતી તેનો હું એક સભ્ય
હતા. * X X મારી ઇચ્છા એ પદ્ધતિ સામે હતી.
મેં જે બંદી નોટ લખી છે તેમાં મેં તે સ્પષ્ટ કર્યું છે.
મી. મુનશીએ જે રીતે જૈન પાકોને ચીતવાં છે તે તરફ
મારી કે કોઈની સહાનુભૂતિ હતી નહીં, પણ રાજકારણમાં
અનુભવ તરવ દાખલ થાય તે વર્તમાન હિંદના ઇતિહાસને
ખરાબ કરી રહ્યું છે તેમાં આપણે વધારો કરવો ન જોઈએ
એ નજરે અને સાહિત્યના ફેરફારમાં અમુક મર્યાદા સ્વીકાર-
વાંચી છે તેને જોઈએ ની જ્યાં મારે... મારી નમ્ર
મત બીજો હતો. હું આવા કાર્યમાં સમન્વય, ચર્ચા અને
લેખકોના કાર્ય થાય એમ માનતો આવેશો છુંમી.
મુનશીના પાત્રલેખન સાથે હું કઠિ મળતો હોઈ
શકુંજ નહીં. કારણકે એ સમયનો મેં કશોક અસ્થાન
કર્યો છે. સમિતી કામ લેવાય તેા કંઈક ધાણું પરીણામ
લાવી શકાય એમ અને લાભરૂં હર્વું.” (આમાં કાળો રાજો
જૈન પત્રને મૂકવા છે.)

આ સંબંધી અમે કોઈપણ જાનની રીકા કર્યાં
વગર સમાજપર તે હોડી દઈએ છીએ.

૨-‘જૈનધર્મપ્રકાશ’ના અભિપ્રાયો

ઉપરની નોંધમાં ઉલ્લેખિત કરેલ ‘જૈનધર્મપ્રકાશ’
પત્રના ચેત્ર અંકમાં ‘આરોપ અને ખુલાસા’
અને ‘મી. મુનશી અને જૈનો’ એ મથાળા
નીચે ‘નોંધ અને ચર્ચા’માં છેલ્લી જે નોંધ તરીકે
જે જણાવેલ છે તે ઉપરોક્તિ પારી અત્ર મૂકીએ છીએ.

(૧) આરોપ અને ખુલાસા-“મુવલ્ માળા” મહાકાવ્ય
માત્રસર અને પૌષ માસના અંકમાં ‘અરોર’ શિર્ષક નીચે
એક વાર્તા પ્રકટ થઈ છે, તેમાં શ્રી હંમયજીવાચાર્યનો ઉપદેશ
કરચર્ચ, જે કલ્પિત ચિંત્તા-નસતચરિ અને પ્રવિનુચરિ
લેખા કરવાનું અને એ તે રીતે જૈનધર્મનો પ્રચાર કરચર્ચ
તે જાને પ્રચલિત હતું તેમ બતાવવાનું સાદસ કર્યું
તેના લેખક જૈન ધર્મજી બાન આજાન બતાવ્યું છે. એમાં
સાધુ પ્રાયે વાત કરવાની પદ્ધતિ, મહાવત અણવતમાં

સ્થાનો વિશેષમાં ઉપાધી બીસે કરવા ઉપરાંત જેન સાધુઓ કામણ-ટુંગણ કરતા હતા એવું બતાવવા એક શીલ્પનો પ્રસંગ સોંપાય છે-કહ્યો છે, આ આખી વાત તદ્દન બનાવટી હોય એમ એની વસ્તુ વાંચતાં દુરતન લાગે તેવું છે. કુમારપાળ મેવાડના રાજાની દીકરીને પરણ્યા એ વાત ઇતિહાસથી સાબીત થઈ નથી અને અસલ રાસમાળામાં ફોર્સ સાહેબે માત્ર ઝોર શબ્દ લખ્યો છે પરંતુ કુલચંદ્રાદી ક્ષી એકાદ પૃથ્વીના વાર્તા તેના સુન્દરાની ભાષાંતરકારે વગર આધારે દાખલ કરી દીધી; તેનાપર આ ચાણસ પૃથ્વીના વાર્તા કોઈ કલ્પનારૂઢ મનને ચોક્કસ દીધી છે. ઐતિહાસિક પાત્રાલેખનમાં આવી ગડબડ કરવાનો કોઈ લેખકને હક્ક નથી અને એ રીતે કામ કામ વચ્ચે વેમનસ્ય વધે છે. આ સંબંધમાં એ માસિકના અધિપતિને સ્થાનમાં મળતાં તેમણે જેનકામ તરફનો લંબાણ ખુલાસો ખીલ મહિના (માર્ચ) ના અંકમાં પ્રગટ કર્યો છે અને એમનો ઇરાદો જેન કામની લાગણી દુઃખવાનો હતો નહિ એમ સુઝા કંઈ નહોતર કરી જેન ધર્મેના અનુયાયીની લાગણીને થોભ માન આપ્યું છે. એમણે જે મોકાશ અને પ્રેમથી જેન કામના આલેખાનોની વાત સાંભળી અને ખુલાસો આપ્યો અને પ્રકટ કર્યો તેમાં બને પશ્ચકાશનાં દીલને સંતોષે થઈ છે અને કામ વચ્ચે થતી વિના કારણની અથડામણ અટકી છે. રોક પરોસાને વિરાસતમાં આવ્યો બતાવેલી વિરાજતા માટે તેમને અભિનંદન થટે છે અને આ કાર્યના સંતોષકારક ફરજો લાવવા માટે કાર્ય કરનારને માન થટે છે. આ દાખલાનું અનુકરણ સર્વેત થાય તો એકંદરે કલ્પાટના પ્રસંગો દૂર થતા નય અને ધર્મ ધર્મે વચ્ચેનું વેમનસ્ય અટકે. આ સ્થિતિ એકંદરે હચ્ચવાનું છે અને બને બાનુના સ્વમાન અને આંતરપ્રેમમાં વધારો કરનારી છે.

(૨) મી. સુનશી અને જેનો-મુંબઈની ધારાસભામાં મેન્ચુએટસ તરફથી ચુંટાયેલ સભાસદે રાજનામું આપવાથી મી. સુનશીએ તે જગ્યા માટે ઉમેદવારી કરી છે અને જેનબધુઓને તે બાબતમાં મતો આપવાની તેમણે માગણી કરી છે. મી. સુનશી સુન્દરાતના એક શ્રેષ્ઠ લેખક અને નવલકથાકાર છે. પાટણની પ્રજાતા, સુન્દરાતના નાય, રાજધિરાજ વિગેરે તેમની વાર્તાઓ સુન્દરાતમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ગમે તે કારણે આ પુસ્તકમાં આવતા જેન ઐતિહાસિક પાત્રોને તદ્દન જુદા આકારમાં હલકી રીતે ચિત્રરચના તેમણે પ્રયાસ કર્યો છે. રા. સુનશી જેવા વિદ્વાન માણસને ઐતિહાસિક પાત્રો સાથે આવી રીતની રમત રમવાનું શું કારણ હશે તેની અમને ખબર પડતી નથી. ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ પાત્રો તે વાર્તામાં કલ્પાયેલ પાત્રો નથી હોતા, કે જેઓને

ગમે તે આકારમાં ચિતરી શકાય. લાલા લખપતરાયને પંબળની ધારાસભામાં દાખલ થવાનો વિચાર થતાં જેન કોને તેમણે જેનધર્મ વિશ્વ લંબેલા લેખો માટે વિરોધ નહોતર કર્યો હતો, અને તે પુસ્તકોની પુનરાવર્તિમાં તે વિરોધી લખાણો સુધારી લેવા તેમણે વચન આપ્યું હતું. રા. સુનશી માટે જેન કોન્ટ્રારી વિરોધ નહોતર કર્યો છે, અને મી. સુનશી જે તેઓ ઐતિહાસિક પાત્રોને ખોટી રીતે ચિતર્યા છે તેમ સાબીત કરી ન આપે, તો પછી પુનરાવર્તિમાં તે સુધારી લેવા જેટલી સરલતા કેમ ન દાખલે તે અમે સમજી શકતા નથી. જેનબધુઓએ ચોતારના વિરોધ તે પુસ્તકો પ્રગટ થયાં તે વખતેજ નહોતર કરેલ છે, અને રા. સુનશી ધારાસભામાં ચુંટાય કે ન ચુંટાય, પંજુ સત્ય હકીકતનો સ્વીકાર કરવામાં અથવા તેમના તરફથી સ્પષ્ટ ખુલાસો પ્રગટ કરવામાં કેમ દીલ કરતા હશે તે વિચારવા જેવું છે. જેન કોન્ટ્રારી પ્રગટ કરેલ વિરોધ થોભ અવસર છે. રા. સુનશી પાસેથી થોભ ખુલાસો લેવાની, નહિ તો તેમના તે પુસ્તકો સામે સ્પષ્ટ વિરોધ નહોતર કરવાની અમે લલામણ કરીએ છીએ.

૩-કેશરીઆથ પ્રકરણ, (૨) દિગંબરી ભાઈ-ઓની મનોદશા.

અમે ગત વૈશાખના અંકમાં આ સંબંધે (૧) ‘શું શ્વેતાંબરીઓએ દિગંબર ભાઈઓને માપ્યા?’ એ પ્રશ્ન પર ઉદાપોદ કરીને તેનો જવાબ નાહો એમ બતાવી આપ્યું હતું પણ તે સંબંધી હવે દિગંબરભાઈઓનું ‘જમ્મઈ’ દિગંબર જેન પ્રાન્તિક સમાકા સાપ્તાહિક પત્ર જેન મિત્ર તા. ૧૪-૭-૨૭ ના મુખ પૃષ્ઠ ઉપર જણાવે છે કે,

‘યહ માલુમ હુઆ હે કિ-રિપલહેવજમે’ હામા કાંડ કે સમય શ્વેતાંબર લોગ નિમન પ્રકાર થે’—

આમ કહી ૨૫ જણના નામ આપે છે તેમાં અમુક અમુક નિશાની કરી કહે છે કે,

‘૩ મહાશય રિપલહેવજ કમેટી કે મેમ્બર હે તથા ૫ મહાશય ઉદ્યપુરાદિ કે શ્વેતાંબર જેન લોગ હે. પરંતુ (અન્ય) સમય ૧૭ મહાશય રાજયકર્મચારી હી હૈ એસા બી માલુમ હુઆ હે. કિસ પરસે સ્પષ્ટ જના બસકતા હે કિ કન સમય શ્વેતાંબરી રાજયકર્મચારિયોને હી રિપલહેવજમે’

એક સાથ મિલકર યહ અમાતુષિક હૃત્યાકાંક રાન્યકી પુલીસકારા કરવાયા થા પ્રકાશક.’

આથી ને અમે જણાવ્યું છે તેને પુછી મળે છે. હવે વાત કંઈક જૂદી સ્થિતિ પર આવતી જાય છે, દિગંબરી બાપ્તઓએ શ્વેતાંબર બાપ્તઓના પર સામુદાયે કાઢેલા વાંક અને આરોપો ખોટા પડે છે પરંતુ પોતાના શું વાંક કે દોષ થયા ને ને કંઈ બન્યું તેમાં કંઈ પોતાના દોષ તે જનવામાં નિમિત્તભૂત હોય તો શું હતા તેના તો કંઈ પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવતો નથી. ‘મે હાથ વગર તાલી પડતી નથી’ એમ તટસ્થ લોકો રોટના ઓશીસ-રોના કાર્યના વિચાર કરતાં જરૂર માનેજ.

દિગંબરી બાપ્તઓએ ને જખાળા શ્વેતાંબરો સામે કાઢ્યા છે તે અયોગ્ય, અતિશયોક્તિ પૂર્ણ અને સૂચિચીત્ર છે એમ અમેને લાગે છે. ‘આટલું ઓછું છે એટલે વિશેષમાં શુન્યજનની યાત્રાનો ત્યાગ શ્વેતાંબરોએ કર્યો છે એટલે તેમનાથી વિરૂદ્ધ જ બાપ્તો દિગંબરીઓએ ત્યાં જરૂર જવું, હડતાલ પાડવી. મી, મુનશી કમિટીમાં રાજીનામું આપી દીધું, અને પછી તિરસ્કાર અતાવેલા આ વગેરે કેટલાક દિગંબરબાપ્તઓનાં કૃત્યો અમને તો અનિષ્ટ મનોદશા સૂચવે છે. આ બાપ્તઓને તેમનાજ સંપ્રદાયના ‘જૈન જગત’ના સંપાદક ને જણાવે છે તેના અમે હવાશે! આપીએ છીએ:—

“અપના નાક ફટા કર દુસરે કા અપરાકુન કરના ટીક નહીં ।

ગત સારીક ૮ જુલાઈ કે જૈનગજૂટ મં સંપાદકીય અપ્રેલેશનં “શ્વેતામ્બરો કે અત્યાચારો કે ઉત્તર સ્વરૂપ હમં (દિગમ્બરો કં) પાલીતાના અવરૂપ જાના ચાહિયે” એવી સલાહ લી ગઈ દે । ધર્મચંદજી જૈન નામક કિતી દિગમ્બર માર્દનં એક મુદ્રિત લેખ ગંજૂટ કો મેજા થા, જો સ્થાનાભાવ સં ગજૂટ કે ઉપરોક્ત અંક મં પ્રકાશિત નહીં હો સમ, પરંતુ ગજૂટ કે વિદ્વાન સંપાદક મહાશય ને ઊપ લેખ કા હુદય સં અનુમોદન કરોતે હુયે લિલા દે કિ “શ્વેતામ્બરો કે સાથ કિયે જાને નાલે ઉપકાર થો દિગમ્બરો યી હમ ચુદ્ધિનતા નહીં સમસતે.....

इस समय दिगम्बरों को चाहिये कि वे पालीताना की यात्रा का मार्ग अवश्य खोल दें.....दिगम्बरों को वहाँ पर एक मेला भी करना चाहिये । यह अवसर दिगम्बरों को हाथ से नहीं जाने देना चाहिये ।”

हम जैनगजुट के संपादक महाशय की उपरोक्त शय से बिलकुल सहमत नहीं हैं । यद्यपि हम मानते हैं कि श्री कृपमदेव हत्याकाण्ड के सम्बन्ध में श्वेताम्बर जैनसमाजने अपना कर्तव्यपालन नहीं किया है, प्रत्युत जानकारी से या विना जानकारी के उसकी ओर से हत्याकाण्ड के बाद में भी ऐसी २ कार्रवाईयाँ की गई हैं और ऐसे प्रस्ताव पास किये गये हैं कि जिनमें देख कर महान दुःख हुये विना नहीं रह सकता और जिनको देखते हुये यदि दिगम्बर समाज में श्वेताम्बर समाज के प्रति अधिकाधिक क्षोभ फैले तो कुछ आश्चर्य नहीं. किन्तु इतना सच होने पर भी जो शय जैनगजुट ने की है, उसे हम विना पूरे सोच विचार के की हुई और समाज के लिए बहुत हानिप्रद समझते हैं । लोकमत के प्रवाह को समाचार पत्र ही नियंत्रण किया करते हैं अतः पत्र सम्पादकों से यही आशा की जाती है कि वे अपने आपको धृष्ट साम्प्रदायिकता, अनुदारता, आदि अवगुणों से बचाकर हृदय की विद्यालता य गम्भीरता प्रदर्शन करें ।

यदि वास्तव में देखा जावे तो शून्यज के सम्बन्ध में पालीताना दरबार के साथ जो सगड़ा है वह केवल श्वेताम्वरों के साथ का ही नहीं है । इय सगड़े का मुख्य प्रश्न यह है कि क्या एक रिसायत को यात्रियों पर इस प्रकार कर लगा कर धार्मिक कार्यों में हस्तक्षेप करने का अधिकार है ? इसी कारण केवल दिगम्बर ‘अथवा श्वेताम्बर ही नहीं, वरन समस्त जैनो की सहानुभूति भी जैनियों के साथ है । पालीताना दरबार ने जो यात्री कर सुकरार किया है, वह केवल श्वेताम्बर समाज पर ही नहीं, दिगम्बरों पर भी किया है । दिगम्बर समाज जो पालीताना दरबार के विरुद्ध खड़ा हुआ है और लड़ रहा है, वह श्वेताम्बर समाज के साथ सहानुभूति या उसकी सहानता के बिना नहीं, बल्कि इसलिए कि पालीताना दरबार के लगभग दुसरे

કર કા અસર દિગમ્બર સમાજ કે યાત્રિયોં પર સી
ઉત્તમ હી પડતા હૈં કિ જિતના થેતામ્બરોં પર । ઇસ પર
યહ કહના કિ હમ પાલીતાના દરવાર કે ચિલાફ કેવલ
થેતામ્બરોં કી સહાયતા કે લિયે ઁડે હુયે હૈં, મૂલ સે
ભરા હુવા ઔર અપને હી કેસ કો કમઝોર વનાને
વાલા હૈ ।

થેતામ્બર સમાજ કે વિરોધ સ્વરૂપ તથા ઁનકો
નીચા દિશાને કે લિયે પાલીતાના દરવાર સે મિલ જાના
ઔર યાત્રી કર કો મંજૂર કર લેનાં નિહાયત લઙ્ગા-
જનક વાત હોમી, ઔર યહ વાત, દુસરે કા અપરાજુત
કરને કે લિયે હી અપના નાક કટાને કી જેસી હોમી ।
દિગમ્બર જૈનસમાજ કો ગજુટ સમ્પાદક કી સમ્મતિ પર
કતઈ ધ્યાન નહીં દેના ચાહિયે ।

હસી લેસ મેં સંપાદક મહોદય ને જો થેતામ્બર
માઈયોં કે લિયે ‘આસ્તીન કે સર્પ’ ઇન શબ્દોં કા વ્ય-
વહાર કિયા હૈ, ઇસકા હમંં વહુત દુઃખ હૈ । હસી પ્રકાર
ઝેફટર ગુલાબચંદેજી પાટળી દ્વારા પ્રકાશિત રિપોર્ટ મેં
સી ઁનકે પ્રતિ યજ્ઞત્ર આપત્તિજનક શબ્દોં કા પ્રયોગ
કિયા ગયા હૈ । યહ હમ લોગોં કે લિયે શોભાજનક
નહીં હૈ । દિગમ્બર સમાજસે હનારા યહી સામ્રદ અનુરોધ
હૈ કિ જેસે વહ સદા સે શાંતિપ્રિયતા વ ગમ્મીરતા કા
પરિચય દેતા રહા હૈ, આગે સી ઁસી પ્રકાર અપની
નીતિ કો કાયમ રહે-અપને પક્ષ કી રક્ષાકે લિયે પૂર્ણ-
ચેષ્ટા કરતે હુપ સી પરિસ્થિતિ કેં ંગવેશ મેં આકર
અપની ંર સે મનસા, વાચા, કર્મણા ંસી કોઈ કાર્ય-
વાહી ન કરે જિસસે વ્યર્થ હી કિસી કે ચિત્ત મેં શોભ
પૈદા હો ઔર મનોમાલિન્યતા વડે । હસી મેં દિગંબર
સમાજ કા ગૌરવ હૈ ।”

૪ ન્યાયમૂર્તિ કૃષ્ણલાલભાઈ.

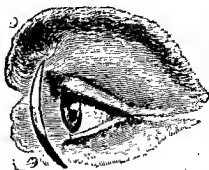
સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઁવેરી ગૂંજરાતી
સાહિત્યની આલમમાં સુનિખ્યાત છે. તેમની શાંત,
મંબીર, અને દૃઢ મૂર્તિ, તેમજ કાર્ય કરવામાં નિય-
મિતતા, તથા ચીવટવાળી પદ્ધતિ તેમના પરિચયમાં જે
કોઇ આવે તેનું ખાસ લક્ષ ખેંચે છે. પોતે મુંબ-
ઈમાં મૂળ વસીલ હતા અને પછી મુંબઈની રમેલકોઝ
કેઈમાં જઈ અને છેવટે વડા જઈ ગયા. તે દરમ્યાન
પોતાના ધંધા અંગેની સતત ભારે પ્રવૃત્તિ રહેવા છતાં
જનસેવા કરવા માટે જ્યારે જ્યારે સજાઓ વગેરેમાં
આમંત્રણ આપવામાં આવે ત્યારે તે આમંત્રણ કરી પણ
આનાકાની કે ધમાલ વગર રવીકારી પોતાના વિચા-
રોનો લાભ તેમજ જાહેર પ્રવૃત્તિમાં સહાનુભૂતિ અર્પેલ
છે. સાહિત્ય માટે અવિરત પ્રયાસ ચાલુ રાખી તેમાં
પુસ્તકારૂપે વધારો કર્યો છે, તેની સમાલોચના યા
નોંધ લીધી છે. લેખો લખ્યા છે. જૈન સાહિત્ય માટે
તેમણે ન્યાયવૃત્તિ રાખી અનેક વખત સુંદર ઉદ્ગારો
કાઢ્યા છે. જૈન સંસ્થાઓની તેમજ ખીજ જાહેર
પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લઈ જૈનોને ઉપકૃત કર્યો છે.

હમણાં તેમને-મુંબઈની વરિષ્ઠ અદાલતમાં એક
ન્યાયાધીશ તરીકે સરકારે થોડા વખત માટે નિમણૂક
કરી છે અને ઘણી મોટી પણ એ રીતે તેમની કદર
કરી છે તે માટે સરકારને શબ્દારી આપીશું અને
ઈન્છીશું કે તે નિમણૂક કાયમ કરવામાં આવે. આ
પદ માટે પોતે હાથક હતા અને તે પદને પ્રાપ્ત કર્યું
છે તે માટે અમે કૃષ્ણલાલભાઈને સહર્ષ અભિનંદન
આપીએ છીએ.

“કુકસાઈટ ગ્લાસ”

ગરમીના કીરણોને આંખમાં જતાં
અટકાવે છે અને એટલેજ તે
ઉત્તમ છે.

Heat Rays
Ultra Violet

Can not pass through the glass.

તમારો ચસ્મો આજેજ કુકસાઈટ કાચનો બનાવો અને તમારી આંખો જેના ઉપર
અંધગીનો અને મોજશીખનો આધાર છે તેનું રક્ષણ કરો.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કું.

(જૈન-ચસ્માવાલા)

આંખો તપાસી ઉત્તમ ચસ્મા બનાવનારા.
કાલબાદેવી રરતા, મુરજમલ લલુભાઈ ઝવેરીની સાથે,
મુંબઈ.

અમારા અમદાવાદના એજન્ટ:-

રા. જગશીલાઈ મોરાર

કે. અંબાલાલ હીરાલાલ પટેલના ઘર પાસે,

માદલપુરા-અમદાવાદ.

આ માસિક અમદાવાદમાં તેમના મારફતે આહવાને પહોંચાડવા ગોઠવણ કરવામાં
આવી છે. અમદાવાદના અમારા આહવાને તેમજ અન્ય બંધુઓને જણાવવાનું કે
નીચેના પુસ્તકો પણ તેમની પાસેથી વેચાતા મંદી શકે.

“જૈન ગુર્જર કવિઓ” (પ્ર. ભાગ), “જૈન ચૈતાન્યર મંદિરાવલિ”,

“જૈન હીરકટરી” ભાગ ૧-૨, “જૈન મંથાવલિ”, વિગેરે.

અમદાવાદના આહવા પ્રત્યે વિશ્વાસ:-જાણતું લગભગ દરેક સ્ત્રી મોકલાતું ન હોય
તો સારું અમારા એજન્ટને આપી પહોંચ લેશે.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ

પાયધુની-મુંબઈ નં. ૩

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની ઉપરોક્ત યોજના તેના આશયો અને પરિણામનું અમલી કાર્યની જૈન સમાજ સમક્ષ ફંડી પશુ રૂપેના બહેર ખર્ચદારા અમર હેંડબીલદારા રચુ કરવી એ તદ્દન બિન જરૂરીઆતવાળું ગણી શકાય. સમગ્ર આ યોજના જૈન બ્રાહ્મણોમાં સર્વમાન્ય અને જગજાહેર જ છે. આ યોજના એ સંસ્થાનું અને સમાજનું જીવન છે. જૈન જનતાના ભવિષ્યની રેખા દોરવા હિંમત ધરનાર એ કાષ્ઠપશુ યોજના હોય તો તે સુકૃત ભંડાર ફંડ એક જ છે કે જ્યાં ગરીબ અને તવંદાર વચ્ચે કોઈ અંતનો અંતર રહેતો નથી અને સમાનતા, ખંધુલ વિગેરે ભાવનાઓ ખીલવી સમાજને સુશિક્ષિત બનાવી હિતકર કાર્યો કરવા આ સંસ્થાને જોશ અને જીવન અર્પે છે. આ ફંડમાં ભરાતાં નાણાંમાંથી ખર્ચ બાદ કરી બાકીના અડધો ભાગ કેશવણીના કાર્યમાં વપરાય છે, અને બાકીના અડધા સંસ્થાના નિભાવફંડમાં લઈ જવામાં આવે છે કે જે વડે સમસ્ત સમાજને શ્રેયસ્કર કાર્યો કરી શકાય. આપણા સમાજમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો ઉચ્ચ કેળવણીથી વંચિત રહે છે તે બનવા ન પામે અને તેમને કેળવણી લેવામાં અનેક રીતે મદદરૂપ થવા આ સંસ્થા પોતાના પ્રયત્નો કરી રહી છે અને તે આ ફંડની વિશાળતા ઉપર જ આધાર રાખે છે. તેથી પ્રત્યેક જૈન બંધુ વરસ દહાડામાં માત્ર ચાર આનાથી સ્વશક્તિ અનુસાર મદદ અર્પી પોતાના અજ્ઞાત બંધુઓનું જીવન કેળવણીદારા સુધારો અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. માટે સર્વે જૈન બંધુઓને આ ફંડમાં સારી રકમ આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. ચાર આના પ્રત્યેક વ્યક્તિએ દરવર્ષે આપવા એ મોટી વાત નથી. અઢવાડીયે એક પાઈ માત્ર આવે છે, પણ જો આખી સમાજ જનશૃત યાય તો તેમાંથી મોટી સંસ્થાઓ નભાવી શકાય એવી સુંદર યોજના છે. “ટીપે ટીપે સરોવર બસાય” એ ન્યાયે ફંડને જરૂર આપ અપનાવશો અને આપની તરફના પ્રત્યેક નાના મોટા બ્રાહ્મણો, બહેનો એનો લાભ લે, એમાં લાભ આપે એવો પ્રયત્ન કરશો. ખીલુ કામો આવી રીતે નાની રકમોમાંથી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે તે આપ જાણો છો. તો આપ જરૂર પ્રયત્ન કરશો. આખી કોમની નજરે આપને કોન્ફરન્સની જરૂરીઆત લાગતી હોય તો આ ખાતાને ફંડથી ભરપૂર કરી દેશો. સુચને વિશેષ કહેવાની જરૂર ન જ હોય.

મકનથ લુઠાભાઈ મહેતા

મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી.

ઓ. ર. જ. સેક્રટરીઓ, શ્રી. જૈ. શ્વે. કોન્ફરન્સ.

અગત્યનું

ધર્મ કે વ્યવહારના દરેક કાર્ય કે ઉત્સવમાં શારીરિક અને માનસિક
બળની જરૂર છે.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ.

તેણું અખૂટ બળ આપવામાં પહેલે નંબર આજ ૪૭ વર્ષો થયાં
ગણાઈ ચુકી છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ની ડબીનો ફક્ત રૂ. ૧).

વધારે વિગત બાંધવા પ્રાઇસલીસ્ટ વાંચો.

મુખ્ય-પ્રાન્ય.

કાલબાદેવી રોડ,

વૈદ્ય શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

સાખો જીવાનોની જીંદગીને બચાવી લેનાર.

ઉત્તમ ઉપદેશ દેનાર.

કામશાસ્ત્ર

ન વાંચ્યું હોય તો જરૂર વાંચો.

કિંમત કે ચોરસેજ કંઈ પણ નહિ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

॥ नमो तित्यस्त ॥

जैन युग

[श्री० जैन प्रवे० डा० दे० सतुं भासिक-पत्र]

पुस्तक २

अंक ११-१२

आपाठ-आपठ

१९८३

आनंद तंत्री

मोहनलाल दलीचंद देशाई

जी. ए. ए. ए. ए. ए. ए.

परीस डाउरी, मुंबई

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ તંત્રીની તોષ.	૫૦૨	૮ મારા અંગત સ્ફુરેલા વિચાર.	૫૪૬
૨ વિવિધ તોષ.	૫૧૨	૯ શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્ર સંબંધી કેટલાક ચર્ચવાના મુદ્દાઓ.	૫૫૬
૩ ધર્મને નામે ધાડ.	૫૧૭	૧૦ સામાયિક યોગ અને તેથી થતો આત્મ-વિકાસ.	૫૫૭
૪ જૈનધર્મ.	૫૨૮	૧૧ શ્રી કેસરીઆજીનો રાસ.	૫૬૩
૫ આધુનિક વિજ્ઞાન અને જૈનધર્મ.	૫૩૬	૧૨ અધ્યાત્મસંસ્કાર પદ્ધતિ દેવચંદ્રજી.	૫૬૭
૬ જૈનીક્રમ (અંગ્રેજી).	૫૪૫		
૭ જૈનધર્મ.	૫૪૭		

સુરા આહુકો પ્રત્યે.

નમ્ર નિવેદન કરવામાં આવે છે કે જોઓનું લવાજમ ચાલુ સાલનું બાકી હોય તેઓએ સત્ત્વ આ સંસ્થાની આકાશી મનીઓફરર મા અન્યથા સમગ્ર પડતી રીતે તુરંતજ મોકલી આપવું. જે તે નહિ થશે તો હવે પછીનો અંક જી. પી. કરવામાં આવશે જે સ્વીકારી લેવા વિનંતિ છે. જે આહુકો વર્ષ આ અંક મઘતાં ખતમ થશે તેઓને પણ વિનંતિ છે કે નવા વર્ષનું લવાજમ મોકલી આપવું પડતું કરવું.

૨૦, પાપધુની મુંબઈ ૩

}

એસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી,
શ્રી જૈન થેતાબર કોન્ફરન્સ.

જૈનયુગ

—જૈનધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર ને સમાજપ્રગતિને લગતા વિષયો ચર્ચાનું હિતમ જૈન માસિક.

—વિદ્વાન મુનિ મહારાજશ્રી તથા અન્ય લેખકોની કસોષી કલમથી લખાયેલા ગવપવ લેખો તેમાં આવશે.

—ધીમતી જૈન મ્મે. કોન્ફરન્સ (પરિષદ) સંબંધીના વત્તા માન-કાર્યવાહીનો અહેવાલ સાથેસાથે અપાશે.

તો દરેક સુત્ર આ પત્રના આદક બંની ચોત્તણા મિત્રોને પણ આહુકો બનાવશે અને સંધ્યેસંધ્યા પરિવર્તના કાર્યમાં પ્રુદિ આપશે.

ચાલુ વર્ષથી વાર્ષિક લવાજમ ટપાલખા સહિત માત્ર રૂ. ત્રણ

લગો-જૈન મ્મે. કોન્ફરન્સ ઓફીસ
૨૦ પાપધુની મુંબઈ નં. ૩

આ માસિક બહુભાષી પ્રમાણમાં ફેલાયો પામવાનું ખતરી રાખે છે તો જનહિરખબર આપનારાઓને માટે ને ઉપયોગી પત્ર છે; તો તેઓને ઉપર સરનામે લખવા કે મળવા બધામજી છે.

જૈન યુગ.

ધાર્મિક અંક.

સાંવત્સરિક ક્ષમાપના.

‘આજ દિવસ પર્યન્ત તમારા પ્રત્યે તથા તમારા સમીપ વસતાં બાઈઓ ભાઈઓ પ્રત્યે યોગના પ્રમત સ્વભાવ વડે કિંચિત્ જે અન્યથા થયું હોય (લખાયું હોય મા વિચારાયું હોય) તે અર્થે નમ્રતાવધી ક્ષમાની [અમારી] યાચના છે.’

પુસ્તક ૨.

આપાદ-આવણ વીરાત્ ૨૪૫૩ સં. ૧૯૮૩

અંક ૧૧-૧૨.

નમસ્કાર.

શ્રી જિનવીતરાજે દ્રવ્ય-ભાવ-સંયોગથી ફરી ફરી છૂટવાની ભક્ષામણુ કરી છે અને તે સંયોગના વિશ્વાસ પરમવાનીને પશુ કર્તવ્ય નથી-એવો નિશ્ચય અખંડ માર્ગ કહ્યો છે તે શ્રી જિનવીતરાજાનાં ચરણકમળને વિશે અત્યંત નમ્ર પરિણામથી નમસ્કાર છે.

અપાર મહામોહમળ ને અનંત અંતરાય છતાં ધીર રહી જે પુરૂષ તર્વા, તે શ્રી પુરૂષ ભગવાનને નમસ્કાર.

પરમ સુખસ્વરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટ શાંત, શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ સમાધિને સર્વકાળને માટે પામ્યા તે ભગવાંતને નમસ્કાર.

તે પદમાં નિરંતર લક્ષરૂપ પ્રવાહ છે જેનો તે સત્પુરૂષોને નમસ્કાર.

જે સત્પુરૂષોએ જન્મ, જરા મરણનો નાશ કરવા વાળો, સ્વસ્વરૂપમાં સદૃઢ-અવસ્થાને યવાનો ઉપદેશ કહ્યો છે, તે સત્પુરૂષોને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર છે.

દેહાભિમાન રહિત એવા સત્પુરૂષોને અત્યંત ભક્તિથી ત્રિકાળ નમસ્કાર.

ભુગ્મ્યે કરી જે સ્વપંચરમણુ સમુદ્ર તરી ગયા, તરે છે અને તરશે તે સત્પુરૂષોને નિષ્કામ-ભક્તિથી નમસ્કાર.

વિષમભાવનાં નિમિત્તો બળવાનપણે પ્રાપ્ત થયા છતાં જે જ્ઞાનીપુરૂષ અવિષમ ઉપયોગે વસ્ત્રો છે, વર્તે છે અને ભવિષ્યકાળે વર્તે તે સર્વને વારંવાર નમસ્કાર.

જે જ્ઞાનથી ‘કામ’ નાશ પામે તે જ્ઞાનને અત્યંત ભક્તિએ નમસ્કાર હો !

અનંતકાળથી જે જ્ઞાન ભવહેતુ થતું રહે તે જ્ઞાનને એક સમય માત્રમાં જ્ઞાત્યાંતર કરી જે ભવનિ-શ્ચિરરૂપ કરે તે ક્રમણુમૂર્તિ સમ્યક્દર્શનને નમસ્કાર.

અનન્ય ચરણના આપનાર એવા શ્રી સદ્ગુરુદેવને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

અધ્યાત્મ કષણ નમસ્કાર સ્તુતિ.

(સંપ્રાદક-તંત્રી.)

અલખ અગોચર અકલરૂપ અવિનાશી અનાદિ
એક અનેક અનંત સંત અવિચલ અવિપાદી
સિદ્ધ બુદ્ધ અવિરૂદ્ધ શુદ્ધ અન્તરામર અભય,
અવ્યાબાધ અમૂરતીક નિરૂપાધિ નિરામય,
પરમપુરૂષ પરમેસર એ પ્રથમ નાથ પ્રધાન
ભવભયભાવકર્તા ભદ્રાશ્રી ભગવાન. ૧

રસના તુલ્ય ચુલ્ક સંસ્તવે દષ્ટિ તુલ્ય દર્શન
નવ અંગે પૂજ્ય સમે કાયા તુલ્ય સ્પર્શન
તુલ્ય ચુલ્ક શ્રવણે દો શ્રવણ મસ્તક પ્રણિપાતે
શુદ્ધ નિમિત્ત સવે દ્વાયા શુભ પરિણતિ યાતે
વિવિધ નિમિત્ત વિલાસ સતીએ વિશ્વસે પ્રભુ એકાંત
અવતરીએ અભ્યંતરે નિશ્ચલ ધ્યેય મહાંત. ૨

ભાવદષ્ટિમાં ભાવતે બાપક સવિ દામે
હિદાસીનતા અવરમું હીના તુલ્ય નારે
હીમાવિલુ પથ દેખીએ સૂતાં પથ જગવે
અપર વિપવથી છાંડવે ઇન્દ્રિય શુદ્ધિ ત્વજવે

પરાધીનતા મિટ ગમ્મ એ ભેદ શુદ્ધિ ગમ્મ દૂર
અધ્યાત્મ પ્રભુ પ્રભુમિત્રો ચિદાનંદ ભરપૂર. ૩

પૂજક પૂજ્ય અભેદથી કુલુ પૂજકપ
દ્રવ્યસ્તવ રહિએ દ્રવ્યરૂપ એક શુદ્ધ સ્વરૂપ
આતમ પરમાતમ ભયો, અનુભવ રસ સગતે
દૈતભાવ મલ નીકલ્યો ભગવંતની ભગતે
આતમ છદે વિલસતાં એ પ્રગટયો વચનાતીન,
મહાનંદ રસમાક્રમે સકલ ઉપાધિ વ્યતીત. ૪

ન્યોતિ શું ન્યોતિ મલી ગમ્મ પર રહે નિજ અવધે
અંતરંગ સુખ અનુસંગ પ્રભુ આતમ લખધે
નિરવિકલ્પ ઉપયોગરૂપ પૂજ્ય પરમારથ,
કારક ગ્રાહક એક પ્રભુ ચેનન સમરથ,
વીતરાગ ધમ પૂજતાં એ, લહીએ અવિદ્ધ સુખ,
આંનવિજય ઉવગ્રાપના, નામાં સપલ દુઃખ. ૫

લિં ૦ રાજનગરે ૧-૧૧ પ્રત.
—માનવિજય (૧૮ મું વિ. શતક)

તંત્રીની નોંધ.

૧-પુસ્તક ભંડારોનો ઉદ્ધાર—સંધ્યાના દસ્તક
પુસ્તકભંડારો સ્થાપવાની પ્રથા પુરાણી છે તેના દર્શનો
કુમારપાલ, પેશ, વસ્તુપાલ તેજપાલ મંત્રિઓ આ-
દિએ ખાસ તે પાછળ પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચ્યું હતું એ
સંબંધી મળી આવે છે. આટલુંજ નહિ પરંતુ રાજાઓ
પોતાના રાજ તરફથી પુસ્તક ભંડારો રાખતા. તેના
દર્શાંત તરીકે દુર્લભરાજના સમયમાં જિતેશ્વરચંદ્રિએ
દસ વૈકાલિક સુત રાજભંડારમાંથી મંગાવી ખસ
સાધુના આચારવિચાર શું હોવા છટે તે તેમાંથી
ખતાવી આપ્યું હતું. બોજરાજા જગદેવ પુસ્તકભંડાર
રાખતા, અને તેનો ભંડાર સિદ્ધરાજ ન્યાસિદ પાછ-
ળથી માળવાના રાજા યશોવર્માને અતતાં પાટણમાં
લઈ આવેલ દતા, અને પોતાના ભંડારમાં મુક્યો

હતો. આના અવશેષમાં હજુ પણ એવા મારવાડના
રાજાઓ પાસે પુસ્તકભંડારો મોબૂદ છે.

પાટણમાં મુસલમાનોનાં આક્રમણ ચતાં જૈન
પુસ્તકો જેસલમેર કે જ્યાં પચરસ્તે જતું થઈ કઠિન
હતું ત્યાં ખસેડવામાં આવ્યાં હતાં એમ કહેવાય છે.
પાટણ અને જેસલમેર એ બંને પુસ્તકોનો સારો
સંગ્રહ પડાય છે. તે ભંડારોની પ્રત્યક્ષાથી શ્રીમાન
વિચારસિક ગાયકવાડ નરેશના આશ્રયથી સ્વર્ણસ્થ
સાદાર શ્રીમાન ચિમનલાલ ઝાલાભાઈ દલાલ એમ.
એ. એ ફેરિસ્ટ કરી, તેમાંથી જેસલમેરની ચંદ્રિ
ગાયકવાડ મંચમાલામાં પંડિત શ્રી લાલચંદ ભગવા-
નલાલ જાંધીયી સંશોધિત ચંદ્ર પ્રગટ થયેલ છે, અને
પાટણની સ્થિતિ તે પંડિતદાસજી સંશોધિત ચંદ્ર દ્વે

પછી બહાર પડનાર છે.

આ પહેલાં પ્રો. પીટર્સન, સર 'ભાંડારકર, કિલ્હાન, શુક્લર આદિ વિદ્વાનોએ લુદે લુદે સ્થળે પ્રવાસ કરી પોતાના રીપોર્ટો બહાર પાડેલા છે, અને સ્વં સાક્ષર મણિલાલ નામુભાઈ દિવેદીના હસ્તથી પાઠશુ. ભંડારોની ફેરિસ્ત થયેલી તેની બહુમુ થોડી નકસો છપાઈ બહાર પડી ગઇ. આ રીપોર્ટો હવે મળી શકતા નથી.

આ બધા 'ભંડારે ઉપરાંત લીંબડી, ખંભાત આદિ ગામગામ અને શહેરે શહેર શ્વેતાખર સાધુ-ઓએ ઉપાશ્રમમાં યા દેવાશ્રમમાં દાખલામાં યા પેટી પટારામાં ગ્રંથસંગ્રહને સાચવી રાખેલ છે. આ બધાની વિગતવાર સૂચિઓ દરેક ગામ ને શહેરના સંધો તૈયાર કરાવી છપાવી બહાર પાડે તો તેમાંથી માત્ર સ્વસંપ્રદાયના ઉપરાંત દિગંબર સંપ્રદાયના અને હિન્દુ-બૌદ્ધ ધર્મના પણ વિરલ ગ્રંથો મળી આવે છે. આવી સૂચિઓ હાંપણ ઉપરાંત તે તે પુસ્તકો વિદ્વાનો-અભ્યાસીઓ-પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્તાઓને અચુક સંરતોએ પણ મળી શકે એવી વ્યવસ્થા થવાની ખાસ જરૂર છે.

દિગંબર સંપ્રદાયના શાસ્ત્રભંડારોનાં મચકો, કારંમ, જ્યપુર, શ્રવણગેલગોલા આદિ છે. તેની રીપો હજુ બહાર પડી નથી. આ ઉપરાંત સુરત, સોહાગ્રા, મુંબઈ આદિ અનેક સ્થળે તેમના ભંડારો મોજૂદ છે કે જેમાં તપાસ કરતાં શ્વેતાંબરીય તેમજ જૈનોના સંપ્રદાયોનાં ગ્રંથો પણ મળી આવે તેમ છે. હમણાં જૈનમિત્રના તા. ૧૬-૬-૨૭ ના અંકમાં તેમના 'સંપાદક બ્રહ્મચારી ચિત્તળપ્રસાદજી 'બંદ શાસ્ત્રભંડારકા ઉદાર' એ મથાળાથી તત્ત્વીની નોંધમાં લખે છે કે:—

'મુંબઈમાં શેઠ સૌભાગચંદ મેઘરાજના ઘરમાં સુરત ગોપીપુરાના કાષ્ઠાસંઘી દિંં જૈનમંદિરનાં કેટલાંક શાસ્ત્રો ઘણા કાળથી બંધ વિરાજમાન હતાં. તેના સુપૌત્ર શેઠ બાહુભાઈ નેમચંદે અમને તે સર્વનું દર્શન ૨૯ મી. મે ૨૭ ને રાજ કરાવ્યું, હારે અને ભાઈ નંવતીતલાલ સુનીલાલ જરીવાલાની મદદથી તેની સૂચિ તૈયાર કરી.

આ પછી સૂચિ આવે છે તેમાં ૨૪ દાખલ છે ને તે દરેકમાં કંપાં કંપાં પુસ્તકો છે તે તેનાં સંવત તેમજ પત્ર સંખ્યા સંદિત નામ આપવામાં આવ્યાં છે તેમાં મોટો ભાગ દિગંબરીય છે, પણ થોડાં શ્વેતાંબરીય છે તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે.

દા. ૮ આવશ્યક સૂત્ર સં. વૃત્તિ સંહિત ૩૬૨ પત્ર અપૂર્ણ.

દા. ૯ નેમિનિર્વાણ કાવ્ય સં. વાગમટ ૧૧૫ પત્ર સં. ૧૬૯૬

દા. ૯ નેમિનિર્વાણ કાવ્ય સં. સટિપ્પણ ૮૮ વાગમટાંકાર સત્રીક ૩૦ સં. ૧૭૦૮

ત્રિભુવનદીપક ગૂજરાતી ૧૯ શ્લોક ૫૫૨.

(આ જ્યોત્ષ્ણસૂરિની કૃતિ હોવી જોઇએ-તત્ત્વી)

દા. ૧૨ નેમિનિર્વાણ કાવ્ય સટિપ્પણી ૧૦૧. સં. ૧૬૯૬.

દા. ૧૩ નવતત્ત્વ પ્રકરણ શ્વે. ૮ અને ભક્તી-ખર સ્તોત્ર સં. વૃત્તિ ૧૨.

આમાં વાગમટને શ્વેતાંબરીઓ શ્વેતાંબર અને દિગંબરીઓ દિગંબર તરીકે માને છે. આવશ્યકસૂત્ર-પર સં. વૃત્તિ તે થી હરિભદ્રસૂરિ કૃત હોવી ધટે ત્રિભુવનદીપક ગૂજરાતી તે તો જ્યોત્ષ્ણસૂરિની કૃતિ જ જણાય છે. આ ગ્રંથો શ્વેતાંબરીઓ જોઇ શકે-મેળવી શકે, અને દિગંબરીઓ શ્વેતાંબર હસ્તકના શાસ્ત્રભંડારમાં રહેલા દિગંબરીય ગ્રંથો જોઇ શકે-મેળવી શકે એ રીતે અન્યોન્ય સહકાર યાચ તો કેટલું બધું સાફ પરિણામ આવે !

૨-સુનિવર્ણિટીમાં પ્રાકૃત સાહિત્ય-પ્રાકૃત એ પ્રકૃતિમાંથી નીકળેલી માટે પ્રાકૃત-એટલે લોકો-એજ મૂળથી ઉપત્ત્યેલી ભાષા, એવો અર્થ એક પક્ષ કરે છે બીજો પક્ષ પ્રકૃતિ એટલે સંસ્કૃત અને તેમાંથી ઉદ્ભવેલી તે પ્રાકૃત એવો અર્થ કરે છે. ગમે તેમ હો. લોકોની ભાષા પ્રાકૃત હતી અને તેમાંથી ફાલતી લોકભાષાઓ ધીમે ધીમે રૂપાંતર થતાં થતાં ઉત્પન્ન થઈ છે એ વાત નિશ્ચિત છે. લોક સમાજને જણવા માટે લોકભાષાનો અભ્યાસ

કરવેા આવરયક છે. પ્રસિદ્ધ પ્રૌફેસર હિંસ ડેવિડ્સ લખે છે કે:—

The India of reality lived outside the Brahmanic or Sanskrit texts even in the North. એટલે કે બ્રાહ્મણોના યા સંસ્કૃત શાસ્ત્રોની બહાર ખરે ભારતવર્ષ ઉત્તરમાં પણ વસતું હતું. તેજ પાલી પ્રૌફેસરે accentuated the fact that Pali, Magadhi and other Prakrit literatures it is which reflect the lives of the masses અર્થાત્ એ વાત ભાર દર્શને ખતાવી આપી કે પાલી, માગધી અને બીજી પ્રાકૃતમાંનું સાહિત્ય લોકસમૂહના જીવનનું પ્રતિબિંબ છે.

જૈનોની ધર્મશાસ્ત્રભાષા પ્રાકૃતજ છે અને સાહિત્યભાષા મુખ્યત્વે પ્રાકૃત છે. આ પ્રાકૃતમાં માગધી, અર્ધમાગધી, મહારાષ્ટ્રી, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તેનો અભ્યાસ જો સારી રીતે, થાય તો ધર્મશાસ્ત્ર સમજવા સરળતા થયે ધર્મનું રહસ્ય પમાય. આગમો પ્રાકૃતમાં છે અને તે પ્રકટ થયાં છે, પણ જી સુધી ચર્ચિત્તો વગેરે એક લાખ શ્લોક પ્રમાણુ તે પ્રકટ થયેલ નથી તે પ્રકટ કરવા આગમોદય આસ બલામણુ કરીએ છીએ. જૈનમાં પ્રાકૃત સાહિત્ય પણ એટલું બધું વિશાળ છે કે તેનું અધ્ય- પન કરતાં તેમાંથી લોકજીવનનો ઇતિહાસ, પણ યામ થઇ શકે તેમ છે. આ માટે પ્રાકૃતને યુનિવર્સિટીમાં દાખલ કરવાના પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા તે થોડા પછાત સંકલ થયા છે. હજુ આ પ્રત્યે વિશેષ અને પદ્ધતિસર પ્રયાસ કરી દરેક યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ- ક્રમ તરીકે પ્રાકૃત પુસ્તકો દાખલ કરાવવાની જરૂર છે. આ સંગ્રહી અમદાવાદના પુરાતત્વ મંદિરના આચાર્ય ધી જિનવિજયજીને કોન્ફરન્સ તરફથી પૂછાવતાં તેઓ જો જણાવે છે તે ખાસ અમત્વનું હોઈ અત્ર નોંધીએ છીએ:—

‘નિવેદન કે આપના’ તરફથી તા. ૨૩-૬-૨૭ નો લખેલો પત્ર મળ્યો છે. તેમાં લખેલી વિગત બહુી. સુત- કૃતિમ, આવરયક, અભ્યાસોન વગેરે ઉપર કોવિદના વિશા- ર્થિઓને ઉપયોગી થાય તેવાં આધુનિક પદ્ધતિએ લખાએલાં વિવેચનો વગેરેની આવરયકતા છે જ. પણ મારા અભિ-

પ્રાય પ્રમાણે સૌથી પ્રથમ તો જો ચાર પુસ્તકો એવાં તૈયાર થવાં જોઈએ (કે) જે સંપ્રદાયિક સિલેક્શન જેવાં હોય. કારણ કે ઉપર જણાવેલાં જે સૂત્રો છે તે એકલાંના અધ્યયનથી આપણો જે હેતુ છે તે પાર પડે તેમ નથી. એકલા સૂત્રના વાંચનથી જૈન ‘લિટરેચર’ કે જૈન ‘કલ્ચર’નો ખ્યાલ આવી શકે તેમ નથી. તેમજ મારા લાંબા અનુ- ભવ ઉપરથી જણાયું છે કે એકલાં સૂત્રો વાંચતાં વિદ્યા- થર્મિઓને રસ આવતો નથી. ભાષા અને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ જે વિવિધતા મળવી જોઈએ તે એથી મળતી નથી. હવે તો સંસ્કૃત લીટરેચર માટે પણ ‘સિલેક્શન’ની પદ્ધતિનો વધારે ઉપયોગ થતો જાય છે, અને પ્રીવીયસ ઈન્ટર ક્લાસ માટે તેવાં જ પુસ્તકો હવે નીમાંયાં છે માટે જૈન અભ્યા- સને ઉત્તેજન આપવું હોય તો કોઈ એક સૂત્ર હાલ ઉપર ન લેતાં આવાં ‘સિલેક્શનો’ તૈયાર થવાની જરૂર છે. યુનિવર્સિટી ફેકલ્ટીના કેટલાક મારા મિત્ર જે બંધોએ પણ મને આ કામ થવા માટેની પછાત સમયથી લલામણુ કરેલી છે અને તેનો કાંઈક પ્રારંભ પણ મેં કરી રાખેલો છે. જો કોન્ફરન્સ આદીસ આ બાદવત માટે પૂરતો ખર્ચ કરવા તૈયાર હોય તો હું એ કામ કરી-કરાવી આપવાની તબીબ કરવાનો વિચાર કરીશ. મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે તરતમાં નીચે પ્રમાણેનાં પુસ્તકો તૈયાર થવાં જોઈએ.

- ૧ પ્રાકૃત ભાષાના રીડર જેવી એક પ્રાકૃત પાઠભાળા- જેમાં ભાષાના વિકાસ અને ઉત્કર્ષના ધોરણે પાઠોનો સંગ્રહ હોય અને તે પ્રીવીયસ અને ઈન્ટર ક્લાસમાં ચલાવી શકાય.
- ૨ જૈન આગમના રીડર જેવી આગમ પાઠભાળા- જેમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને આચારના ધોરણે પાઠોનો સંગ્રહ હોય જેથી જૈન આગમ અને જૈન વિચાર- સરણીની અભ્યાસીને શોધ્ય કલ્પના મળી શકે.
- ૩ જૈન ઐતિહાસિક સામગ્રીના ખ્યાલ આવી શકે અને તે દ્વારા જૈન ઇતિહાસનો પણ પરિચય મળી શકે તે માટે ‘જૈન હિસ્ટોરિકલ સોસીટી’ જેવું એક પુસ્તક તૈયાર થવું જોઈએ જેમાં સંસ્કૃત પ્રા- કૃતના મહાકવિના મૂળ ઉત્તારાઓ ઐતિહાસિક કામે ગોઠવવામાં આવે.

કાઈ પણ એકાઈ સૂત્ર તૈયાર કરવા કરતાં આ પ્રમાણે ને પુસ્તકો તૈયાર કરીશો તો તેથી વધારો ઉદ્દેશ છે તે વધારે સફળ થશે. અલબત્ત આ કામ પછું કઠણ છે અને બહુ મહેનત અને ઉડા અભ્યાસનું છે, પણ કયાવતું તે આપું જ કયાવતું અને નહિતો પછી જેમ આપણી બાંધ પ્રવૃત્તિમાં થાય છે તેવું થશે. લિન્ડ નિનવિજય.

અને ઉપરના વિચારોને મળતા થઈએ છીએ. સંસ્કૃતમાં ઋગ્વેદ શિખવા ઘટે એમ નિર્ણય થયો તો તેને માટે ડા. પીટરેને ઋગ્વેદનાં 'સિદ્ધેશન' તોલ્સ નિવેચન સંહિત તૈયાર કર્યો. પાંચ ભાષા માટે પશુ રીડર જેવાં પુસ્તકો તૈયાર કર્યાં. ગૂરુરાત પુરાતત્ત્વ મંદિર તરફથી જે પ્રાકૃત કેળા સંપ્રદ અને પાલી પાઠાવલી નામની બે 'સિદ્ધેશન' તરીકેની ચોપડીઓ તે સંચાલના આચાર્ય શ્રી જિનવિજયથી સંશોધિત કરાયેલી બહાર પડી છે તે મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ પોતાના પ્રાકૃત અને પાલી બંને ભાષાના પ્રીવિયસના કોર્સમાં દાખલ કરી છે અને આ વર્ષે તે કેલેનેમાં જાણવાયા છે. જો કે એ ચોપડીઓ ખરાબ રીતે છપાયેલી અને કચી નળતા ટીકા ટિપ્પણ વગરની છે, છતાં તે યુનિવર્સિટીએ તેને ખીબ્બ સારાં છપાવેલાં અને ટીકા વિવેચન વાળાં પુસ્તકોને અભાવે દાખલ કરી છે. જેન કોર્સ બે ઉક્ત જિનવિજયજીની કમિટી અને સંકલના પ્રમાણે તૈયાર થાય તો તે સર્વે ઉપયુક્ત અને આદરણીય થશે એમાં ભરપે થઈ જાય છે નથી. બંને સુધી આવો ઉપમ કોર્સ તૈયાર ન થાય ત્યાં સુધી જેન સાહિત્ય માટે વિશેષ સારી આશા રાખવી વ્યર્થ નથી.

પ્રાકૃત માટે રૂચિ ઉત્પન્ન કરે તેવાં પુસ્તકો નીકળે તો જરૂર તેના અધ્યયનમાં રસ પડતાં લેશે શોખ. વધે. સહભાગે પંડિત હરગોવિન્દલાલ તરફથી 'પ્રાકૃત શબ્દ મહાર્ણવ' નામના પ્રાકૃત કોષનાં ત્રણ વોલ્યુમ બહાર પડ્યાં છે અને છેલ્લું ચોથું વોલ્યુમ બહાર પડનાર છે, પંડિત બહેચરાસનું પ્રાકૃત વ્યાકરણ ગૂરુરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી બહાર પડી ચલું છે, અને તેમની પ્રાકૃત માર્ગોપદેશિકા શ્રીયશો-વિજય ગ્રંથમાલા તરફથી બહાર પડી છે. પ્રોફેસર બનારસીદાસ તરફથી એક બે પુસ્તક બહાર પડ્યાં છે. પૂનાના મારવાડી ગુરુચ શ્રીયુત મોતીલાલ લાધાજી તરફથી સારા પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે.

હવે આવાં પુસ્તકો તૈયાર કરાવવાનું કાર્ય કોન્ક રન્સ હાથમાં લેવા તૈયાર છે પશુ તેની પાસે તે માટેનું ફંડ નથી-પોતાની તેની આર્થિક દશા નથી. પશુ જેન એન્કુલેશન બોર્ડ મારફતે આવાં પ્રાકૃત

પુસ્તક-વાંચનમાલા તૈયાર કરાવી શકાય તેમ છે, છતાં આના સંબંધમાં કોઇ જિનશાસન રસિક શ્રીમંત સંસ્કારી ગુરુચ બહાર આવે અને ફંડ કોન્કરન્સના હાથમાં મૂકે તેની ખાસ જરૂર છે. કેટલું ખર્ચ થાય તેનો અડસટો પશુ થવાની જરૂર છે અને તેવો અડસટો ઉક્ત પત્ર લેખક મહાથમ જાણીવશે તો કોઇ સખીનો લાલ નિકળી આવે એવો અમને સંપૂર્ણ સંભવ લાગે છે.

૩ પાણ્ડ્યસદ મહાહર્ણવો-પ્રાકૃત શબ્દ મહાર્ણવ. [પ્રાકૃત-હિંદી શબ્દાર્થકોષ ત્રણ ખંડ. ૫. ૧ થી ૬૦૦ કોષિકાર-પંડિત હરગોવિન્દલાલ ત્રિકમચંદ શેઠ. ન્યાયબાહરણીય, કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં પ્રાકૃતમાં લેક્ચરર. ૪-૫ જેકમન લેઇન કલકત્તા. દરેક ખંડની કિં. રૂ. આદં.]

પંડિત હરગોવિન્દલાલ એક મુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન છે અને પ્રાકૃત ભાષામાં અતિ પ્રવીણ છે. તેઓ શ્રી યશોવિજય પાઠશાળામાંથી નીકળેલા વિરલ સુવાસિત પુણે યેષા એક છે. ઘણાં વર્ષોથી કલકત્તામાં રહી અધ્યાપક તરીકે કાર્ય કર્યું છે અને સુરસુંદરી ચરિત્રમ (કે જે એમ. એ. ના મુંબઈ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમાં નિર્ણિત થયેલું છે) અને સુપાસનાલ ચરિત્રમ એ બે પ્રાકૃત ગ્રંથોનું સુંદર સંશોધન કરેલ છે તદુપરાંત સંસ્કૃતમાં શ્રી હરિભદ્ર સૂરિ સંબંધે નિબંધ પશુ તેમણે લખી બહાર પાડ્યો છે. હમણાં કેટલાંક વર્ષોથી કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં પ્રાકૃતના લેક્ચરર (વ્યાખ્યાતા) તરીકે કાર્ય કરી રહ્યા છે. તે વિદ્વાને પ્રાકૃત શબ્દો તેના સંસ્કૃત સમાન શબ્દો, હિંદીભાષામાં અર્થ, તેમજ પ્રાકૃત ગ્રંથોમાંથી તે અર્થને જાણીનારાં અવતરણો તે તે ગ્રંથોનાં મુચન સંહિત એકઠાં કરી એક ક્રાસકાર તરીકે જે ભગિરથ પ્રયત્ન આદર્યો હતો તે પ્રકારમાં પોતેજ ત્રણ ખંડમાં પ્રાકૃતશબ્દ મહાર્ણવ એ નામના કેશ તરીકે લાવવા ચકિતમાન થયા છે તે માટે અનેકકા: ધન્યવાદ અને તેમને અર્પીએ છીએ.

હિંદીભાષા પોનાની માનુષાયા ન હોવા છતાં તે ભાષામાં અર્થ પ્રેરવાનું સાધક કયું છે તેમાં પશુ તેઓ વિજયવંત થયા છે. પ્રાકૃત ભાષાનો સારો

કોશ પ્રાકૃત-સંસ્કૃત અને અંગ્રિજી એમ ત્રણ ભાષામાં કરી આપવા માટે ડા. સ્વાલીએ પોતાનો મનોરથ બહાર પાડ્યો હતો અને તે સંપૂર્ણ પ્રકટ થાય ત્યાં સુધી માત્ર દશ હજાર રૂપીઆ જોડાએ તે માટે અંગ્રે ધણાં વર્ષો પહેલાં તે વખતની જૈન ગ્રેન્ડ્યુએટ એ-સોસિએશનના મંત્રી તરીકે તેમજ જૈન કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ નામના પત્રમાં અપીલ બહાર પાડી હતી અને આખી યોજના રજુ કરી હતી છતાં તેટલા રૂપીઆ આપનાર સખીદાતા એક મળવા તો દૂર રહ્યા, પણ અમુક ચોરા મળીને રકમ પૂરા કરવા વાળા કોઈ શ્રીમંતો બહાર પડ્યા નહોતા. આજે એક જૈન પંડિત પોતેજ પ્રાકૃત કોશનું કાર્ય કરી પોતેજ પોતાના ખર્ચથી બહાર પડે છે એ માટે તે પંડિતને અંગ્રે ઉચ્ચાસથી વધાવીએ છીએ. જૈન સમાજનાં વળણુ તો કેમજ કરી ચક્રીએ ?

આપણી કોન્ફરન્સે અનેક વખત પ્રાકૃત સાહિત્યને યુનિવર્સિટીમાં દાખલ કરવા માટે દરારો કર્યા; પણ તે દરાર પાર પડ્યા માટે પ્રાકૃત ભાષાનો કોશ, તેનું જૂદું વ્યાકરણ, તે સંખ્યાની સાહિત્યનું પ્રકાશન પહેલું જોડાએ તે પ્રત્યે શ્રીમંતાનું લક્ષ ગયું નહોતું. તે માટેના પોકારો અંગ્રે તથા બીજાં કર્યા કરતા હતા, પણ તેને અમલમાં મૂકવા માટે જોડાનું નાણાંનું ફંડ કોષને કાઢી આપવાની સફળિદી સ્ટુડી નહિ; છતાં પણ સાહિત્યના સુચારુ પોકારો પણ આખર સંભળાયા. કાર્ય કરનારા નીકળ્યા. પહેલો જ પ્રયાસ આ દિશામાં કરનાર પંડિત બહેચરદાસે પ્રાકૃત માગ્યોપદેસિકા તૈયાર કરી જે શ્રી

બહાર પાડ્યો. ત્રીજો ખંડ સં. ૧૯૮૨ માં પ થી લ સુધીનો પ્રકટ કર્યો. આ રીતે પ્રાકૃત ભાષાનો અભ્યાસ માટેનાં મુખ્ય સાધનો તૈયાર થયાં. પ્રાકૃત સાહિત્યમાં પણ સમરાજ્ય કદા, પહેમચરિયમ, સુરસુંદરી કદા, સુપાસનાહ ચરિય, કુમારપાલ પ્રતિબોધ, ઉપદેશમાલા, ધણાં ખરાં આગમો, વગેરે બહાર પડતાં ગયાં. હજુ ધણાં બહાર પડવાની જરૂર છે. આ બહાર પડેલાં તેમ જ અપ્રકટ પ્રાકૃત ગ્રંથોનો ઉપયોગ પંડિત હરગોવિન્દદાસે યથાયોગ્ય કરી તેમનાં અવતરણો પણ આપવાની પુષ્કળ મહેનત લીધી છે. આ કોશ માટે ખરેખર અમારા તેમને વંદન છે. આ ગ્રંથોની નામાવળી બીજા અને ત્રીજા ખંડના આદિ ભાગમાં આપેલી છે તે પરથી સંગ્રહન છે કે કેટલા બધા ગ્રંથો કોશકારને જેવા પડ્યા છે. આનું કાર્ય યુરોપિયન સ્ટાલરો કરી શકે એ ભ્રમણા છે એમ આ પંડિતશ્રીએ બતાવી આપ્યું છે; વળી એમ બતાવી આપનાર ગૂજરાતીને માટે સમગ્ર ગૂજરાત અભિર્નવન લઈ શકે તેમ છે અને તે ગૂજરાતી જૈન છે તેથી જૈનોએ પણ અભિમાન લેવા જેવું છે.

પંડિત બહેચરદાસે ૧૯૮૦ ના પોશ માસના પુરાતત્ત્વમાં આ કોશના પ્રથમ ખંડની આશોચના કરી હતી અને તેની પ્રત્યાશોચના કોશકરે. વિવિધ વિચારમાળાના તેજ વર્ષના આસો શુદ્ધિ ૧૪ ના અને ૧૯૮૧ માગસર સુદિ ૧૪ ના અંકમાં કરી હતી. આ બંને અંગ્રે વાંચી ગયા છીએ. કોશકારના વિચારો અમારી આ બાજતમાં અદ્ય જુદિને માલ લાગે છે. છતાં પણ ચમ્પો-અર્થોની શુધ્ધાશુદ્ધિ

તેની પ્રસ્તાવના પ્રાકૃતસંબંધી સંપૂર્ણ પરિચય કરાવવા પૂરતી કોણકાર આપશે એમ ધ્રુવજીએ છીએ. તેમાં પ્રાકૃત ભાષાઓ તેની શાખાઓ-તેના ઇતિહાસ-નિર્ણય-મંડૂત બંધારણ સાથે તુલના તેમનું સજીવત્વ, હાલની ફેરી ભાષા સાથેના માતાપુત્રીતા સંબંધ, કાશમાં સ્વીકારેલી કાર્યપદ્ધતિ-મહાયકોની નોંધ, પ્રાકૃત સહિત્યને તેના બંધારણ સંબંધી જોડાનો ફાળો વગેરે વિષયોથી ભરપૂર પ્રસ્તાવનાની આશા છે તે બહાર પડશે ઘણું અજવાળું પડશે. વિશેષમાં સાથે સાથે આ કાર્ય કરતાં યીજન વિશેષ શબ્દો પણ એકત્રિત થયા હશે તે તેમજ બધામાં પ્રેરણાપાદિને લીધે રહી ગયેલી અશુદ્ધિઓનું પત્રક પણ છેવટના લાગમાં આપશે.

દરેક જૈન લાયજેરી, દરેક મંથનગાર અને દરેક શિક્ષણ સંસ્થામાં આ કોશ રહેવોજ ઘટે એમ અને ભારપૂર્વક કહીએ છીએ, એટલુંજ નહિ પરંતુ યુરોપાદિમાં રહેલી મોટી મોટી લાયજેરીઓ તેમજ યુરોપના ને હિન્દના ભાષાના વિદ્વાનોને આ કોશ નેટ મોકલવા માટે જૈન શ્રીમંતોએ બહાર આવવું જોઇએ કે જોથી આ જૈન વિદ્વાનો પરિશ્રમ અને તેની વિદ્વાતાની કદર થાય; જૈન સમાજ જેકદર નથી એ પણ એથી સિદ્ધ થાય.

૪ જલપ્રલયનાં સંકટો.

ગૂજરાત અને કાઠિયાવાડમાં પહેલાં નહિ પડેલો એટલે એક સાથે ગ્રામમાર અસાધારણ વરસાદ પડવાથી અનેક ઘરો તૂટી પડ્યાં, અસંખ્ય ઘરો તથાઈ મુઆં અને માણસો ધરખાર વગરનાં બની મણા વખત સુધી પૂરાં અન્ન વગર વગરનાં રહ્યાં, રેલ્વેની લાઇન તૂટી ગઇ અને ગૂજરાતનો સર્વ વ્યવહાર અટકી પડ્યો. ગૂજરાતની લીલી વાડી વેડાઇ, બારતનું નંદન વન, સોનાની ગૂજરાત-તેનું દર હણાયું. ખેતરો ખેદાનમેદાન થયાં, તેથી એક વર્ષનું ધાન લૂટાયું, પણ સાથે અનેકનાં ઘણાં વર્ષો યયાં સંઘરેલાં રાશરચીલાં અને બનાવેલાં ધરખારો વગેરે લૂટાઈ ગયાં. આ સર્વના નુકસાનનો આંકડો ચૂકવો એ મોટા ગણીતશાસ્ત્રીને પણ અશક્ય વાત થઈ છે. આ સાથે સિંધ, ગોરિસા, ગિહાર આદિમાં પણ જળની

રેલથી કુદરતે મનુષ્યગણનાં એ ઓછું નુકસાન કર્યું નથી. આ સર્વ જોતાં મનુષ્ય કુદરત પાસે શું ચીજ છે ?-અહંકારમાં મસ્ત રહેતો અને પોતાના બળથી કુદરતને દાસ બનાવવા માગતો મનુષ્ય તે શું ગણુનીમાં છે ? એ ઉદ્ધાર રહેજે નીકળી પડે છે. કલાપિ કહે છે કે:-

‘કરૂં છું ને કર્યું છે મેં, જુકું’ એ અભિમાન હા ! કરી તે શું શકે પ્રાણી, આ અનન્ત અગાધમાં.’

આ આવી પડેલાં સંકટ માટે ફંડની અખીજ યઈ ને તે ફંડ આવી મળ્યું.

આખા ગૂજરાતે અને ખાસ કરી મુંબઇએ ઘણો સુંદર જવાબ આપ્યો. ‘સેંટ્રલ રીલીફ ફંડ’માં આઠ લાખ ભરાઈ ચૂક્યાં. સૌરાષ્ટ્રની સેવાસમિતિને ગૂજરાતની કોંગ્રેસકમિટીને લાગો રૂપીઆ મળ્યા ચૂક્યા. પૈસા મળે છે, પણ ખરા કાર્ય કરનારા નથી સાંપડતા એ સામાન્ય નિયમ છે, પણ આ વખતે અનેક સ્વયંસેવકો આવી પડ્યા. ‘સૌરાષ્ટ્ર’ના અશ્રુતલાભ શેઠની અને ગૂજરાતના મુખા ‘વલ્લભભાઈ પટેલ’ ની સરદારી નીચે ઘણા સેવકો સાંપડ્યા ને સંકટ-નિવારણનું કામ વિનાવિલંબે સર્વત્ર બન્યું તેટલું ઉપાડી લેવામાં આવ્યું અને બને તેટલી રાહત ખરે ટાંકણે ઘણામને મળી ગઇ છે અને મળતી રહે છે. આ સર્વ સેવકોને અને અંતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ; અને આવા સેવકો તાત્કાલિક ઉશા યઇ એકદમ કામ આવે એવી સ્થિતિ લાવનાર મહાત્મા ગાંધીજી અને તેમની ચળવળને મુખ્ય ધન્યવાદ ઘટે છે.

આવી વખતે ખરી સેવા આપવાના સકળ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં અનેક બહાદુર વીરોએ જીતના જોખમે મદદ આપી છે. આ વર્ણનો વાંચતાં હૃદય ગમગમ ઉછળે છે. ‘આવી સેવાનો આર્થિક બદલો હોયજ નહિ. એ ત્રાજવે એનું મૂલ્ય થાયજ નહિ.’ એવા એક વીર નામે દાદાભાઈ પંડીઆએ એકસો અને છ ને કાળના મુખમાંથી મુક્ત કર્યાં. ત્યારે સાક્ષર શ્રી ઠાકોર જણાવે છે કે:-

‘પ્રાચીન ગ્રીસમાં આવો મહં માણસ થયો હોત તો

ની સજે મરમરની પ્રતિમા સરભઈ હોત આપણે તો બેની છબી પણ સાચવી રાખવાની અકલ કે ગુણસલા રાખવી નથી. નિઃસ્વય એ પ્રભુઓમાં ઇતિહાસના સાધનો નથી ઉપજતાં, નથી જળવાતાં, નથી ચર્ચાતાં તે તે પ્રભુઓના અતિશય સ્વાર્થી અને અકૃતજ સ્વભાવનું જ પરિણામ છે.

આવી આકૃતિને લોકો 'કુદરતના કોપ' સ્વાભાવિક રીતે કહે છે: મહાભાગ લખે છે કે:—

'કુદરત તે કદી કોપ કરતી નથી. તેના કાયદા સારી ધડિયાળની જેમ અચૂક કામ કરે છે. તેમાં સુધારા વધારા નથી થતા. તેમાં સુધારા વધારા કરવાનો અધિકાર ખમ્બુ કુદરતે રાખ્યો નથી. તેમ કરવાની કુદરતને જરૂર પણ હોતી નથી. કુદરત સંપૂર્ણ હોવાથી તેના કાયદા પણ સંપૂર્ણ છે. પણ આપણે તે કાયદા નજીક નથી તેથી જ્યારે તે અણધારી કામ કરે છે ત્યારે તેને આપણે કુદરતના કોપને નામ આપીએ છીએ.'

સારે આમાંથી શું બોધ લેવા એ વિષયપર આપતાં તેજ મહાપુરુષ ઉમેરે છે કે:—

'આ આપણાં પાપની દિક્ષા છે કે કંઈક આવશ્યક લાજ દેનારી શરતી કિંચા છે તે ઉપર જ નજીક છે. આપણે તેને આપણાં પાપોનું ફળ માનવું ચોચાળ છે નૈતિક પાપો ને આર્થિક પાપોની વચ્ચે મેટા ભેદ નથી, એટલું જ નહિ પણ બન્નેની વચ્ચે નિકટ સંબંધ છે. વડક બેઠવું એ એક ભવનું, ને નહીંવું પાણી મેલું કરવું અથવા ખેતરમાં ધરને બદલે અરીજુને કે તાલડોને પાક વાવવો તે પણ પાપોમાં પ્રમાણુને ભેદ છે, નીતિનો નથી. વડક બેઠવાનો આત્મા હાલ છે ને પાણી મેલું કરવાનો નથી હાલનો, અથવા તો અરીજુને પાક વાવવાનો આત્મા મુખી થાય છે એવું કંઈ નથી જેમ આપણું જ્ઞાન સુદ્ધ થાય તેમ આપણું આપણાં પાપોનું જ્ઞાન થાય. પણ આ જ્ઞાનમાં વધારો થાય ત્યાં જ્યાં પવનની વાળી રહેશે, અને આપણી નદી આંખે જે સુકાન થયેલું છે, એ જાણે તેનો ઉપાય ન કરીએ તો મૂરખમાં ખપીએ (મરે) જે કંઈ બને તે વધારાના મદદ સુદ છે; તેની કૃષ્ટ પ્રત્યે જ્યાં વિના ન જ રહે.'

આમ અનેક સ્વયંથી 'અપીદા' નીકળતાં લોકોએ કંઈપણ જાનના કેમ તાજ માત ધમ્ વગરેનો નશા ન રાખ્યા વગર જે કંઈ બન્યું તે આપણું છે, ને હમ્ તેઓ આપણા રહેશે. આથી સદન અનેક

સ્વયે સારી રીતે મળી ગઈ છે, અને સામાન્ય સંકેત કેટલીક રીતે આપણું થયું છે. આવી રાહતમાંથી જે મધ્યમ વર્ગનાં માણસો ન હોય પાસે પૈસા, ને ન માગી શકે બીજા-એવાં માણસોની અતિ દુઃખિત સ્થિતિ છે. આનાં દુઃખો લેવાવા જનાર, છૂપી રીતે મદદ ઘેર પહોંચાડનાર અનેક દાનવીર પુરોનાં હાજરો કયામાંજ છૂપાયાં છે. તેમનું કોઈ બેલી નથી. આવા વખતે ખજર મળ્યા છે કે અમદાવાદમાં વિજયનગર સરિશની પ્રેરણાથી લાખેક રૂપીઆનું ફંડ થયું છે. આ એક આનંદદાયક સમાચાર છે, પરંતુ સંસ્કરણે ન્યાં લાગારી આવી હોય ત્યાં તો સર્વ નમરોએ ચર્ચિત અને તેટલો સારો કાળો એકત્ર કરવો ઘટે. ૨૮-૮-૨૭ ના ગાંડીવમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે:—

દક્ષિણ તરફના કેટલાક જૈન બંધુઓ લાલના પ્રદેશમાં અને વડવાણુ તરફ એક દોડ મહિના ફરી આપ્યા પછી આવી સુરતમાં શ્રી જીવનનિવાસમાં ઉતર્યા. હતા તેમની સાથે અમારા પ્રતિનિધિને વાતો થતા તેઓ પાસ પાસ આંમુએ રડી પડ્યા હતા. તેમણે જણાવ્યું કે અમે બધી સ્થિતિ બારીકાઈથી જોઈ છે. ભરતીમાં ભરતી થાય છે. કેળી વાપરીનાં ધર ભરાઈ જતા જાય છે. પણ ઉચ કોમ માટે કોઈ ધ્યાન આપવું નથી. વચલા વર્ગનો મરો થાય છે. જેનો તરફે તો કોઈની નજર પણ નથી. જેનો માટે કોઈ પણ ખાતા તરફથી-ગુજરાત કે કાલીઆવા તરફથી ખાસ મદદ નીકળ્યું નથી. જેનોની સંસ્થાઓએ આ પ્રય નિવારણ લેવા છે. એ લલી ઉઘાર ફોરસરી કોમનાં બાહુડાંનું જે વગર ધાત્રે રજનવરો? અડાંથી જૈનધાર્મિક સંસ્થાઓ તાબડોતો પોતાના તરફથી માણસ એકત્રે એ ખાસ જરૂર છે.

આવી સ્થિતિમાં જાહેર ફંડ કયાં વગર ખાનગી ફંડ કરી યા ઉઘાર શ્રીમંતોએ પોતાની મુડીમાંથી ખાનગી અને છૂપી મદદ જેને ઘટે તેને આપવી જોઈએ, યા જે ઉછીની મદદ લેવા ઇચ્છે તેને તેમ કરી આપવાની સમગ્ર કરી આપવી જોઈએ. આ સંકટનિવારણના સમયે જાહેર ધર્માંક કે રાજા પર નમેલી સંસ્થાઓએ પોતાનો ધોરો ફૂલાની લોકોની ઉદારતાનો પ્રવાહ બદલાવવો ઘટે; યા તે પ્રસાદમાં બેનસાય ન નાંખવો ન ઘટે. એવા અનરાધ નાંખતી અખિત કે સંસ્થા, નથી પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લાગી

-કદાચ થોડા ઘણા સંધાયો તોયે તે પરિણામે હજી નીકળતો નથી-કે નથી ખીજાનું કિત કરી ચકતી. પ્રશ્ન! સૌને સન્મતિ આપો!

૫. કેશરીઆનાથજીના સંબંધમાં જે ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો.

(૧) ક્ષમાવિજય પત્રાસ કે જેમણે સં. ૧૭૪૪ માં દીક્ષા લીધી તેમણે સં. ૧૭૭૫ ની આસપાસ તે સં. ૧૭૮૦ પહેલાં શ્રી ધૂલેવાની એટલે કે સ. રીઆજની યાત્રા કરી હતી. જુઓ તેમનો નિવંધારાંસ જૈનરાસમાગા ૫. ૧૨૯.

ઉદયપુર કુંડરપુરવાસ, સાગવાડી ધૂલેવિ મઝાર; ઈર વડનગરે આવીયા, વીસલનગર સહુને ભાવીયા.

(૨) ખરતરમજીની એક પટ્ટાવલિમાં ૭૦ માં જિનહર્ષ સુરિ નામના પદધર સંબંધી લકીકત આપતાં જણાવેલું છે કે:—

પુત્રપિ સં. ૧૮૭૬ થી સંધે ન સહ શિલ્પરતિરિયાજાં ચક્ષુઃ। તતઃ પશ્ચાદ્ દક્ષિણ દેશે અંતરિક પાર્શ્વનાથ, પ્રણેવગદ્ દત્તાદિ સીર્ષયાજાં કુર્વતા સં. ૧૮૮૭ આપાદ સુદિ ૧૦ તિથી થી વીકાનેરે થી સીમંધર સ્વામિમંદિરે પંચવિંસતિ વિંચાનાં પ્રતિષ્ઠા નિર્મિતા ॥

એટલે કે 'કેરી સં. ૧૮૭૬ માં શ્રી સંપસંદિ ચિખર (સમેત ચિખર) પર્વતની યાત્રા કરી સાર પછી દક્ષિણ દેશમાં અંતરીક પાર્શ્વનાથ, મગસી પાર્શ્વનાથ, ધૂલેવગદ (કેશરીઆજી સ્વપ્નનાથ) ઇત્યાદિ તીર્થની યાત્રા કરતાં સં. ૧૮૮૭ ના આપાદ સુદિ ૧૦ તિથિએ થી વીકાનેરમાં શ્રી સીમંધર સ્વામિ મંદિરમાં પચીસ જિભોતી પ્રતિષ્ઠા કરી.'-વગેરે આમાં જણાવેલું છે કે કેશરીઆજીની યાત્રા થી જિનહર્ષ સુરિએ સં. ૧૮૮૭ ના આપાદ પહેલાં કરી હતી, કે જેને આયરે ૬૬ વર્ષ યજ્ઞ ગયાં. ખીજા ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો હવે પછી જણાવીશું.

૬ 'ધર્મધ્વજ'ના 'સંપાદકનો સુર.'

'વિવિધ વિચારમાળા' નામનું ૫૪ ખાંડ છૂટક પત્રિકાઓ તરીકે અનિયમિત રીતે મળુકા કાઢી નહુ વર્ષ પછી 'ધર્મધ્વજ' એવું તેનું ખીજું નામ રાખી

માસિકના વેશમાં દેખા દેતું ૫૪ હમણાં પોતાના છેલ્લા બારમા અંકમાં 'સંપાદકનો સુર' એ મયાળા નીચે 'કેશરીઆજી કોકકું' એ ચિપવનું નામ રાખી અમારા સંબંધે બેસુર કાઢી 'અસમયોચિત' અને અજીજાજો પ્રત્યાપ ૫૪ તર કથો છે. એ આજો લેખ વાંચી અમને અમારા વક્તવ્યમાં જરા પલુ ફેરફાર કરવાનું કર્તવ્ય લાગતું નથી તેમ તેમાં 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ'ના વિશેષજી નામે 'અસમયોચિત' જેવું જણાતું નથી. અમે અમારા વક્તવ્યને અંદરશઃ વળગી રહીએ છીએ.

'ધર્મધ્વજ'ના 'સંપાદક' મહાશય કાણુ છે એ તેના તે અંક પરથી જણાતું નથી; તો આમ 'પ્રજ્ઞાન વ્યક્તિ' રહેવાનું તેને શોગ્ય લાગ્યું હોય તો તે એક જાતનું ભીરત્વ છે. તેના મુદક અને પ્રકાશક એક જણાય છે. અને, અમે ન જૂસતા હોઈયે તો તેઓ અજૈન છે. 'ધર્મધ્વજ' એ નામ રાખવામાં 'જૈન શાસનમાં ખરેખરો ધર્મધ્વજ ફરકાવવા'નો હેતુ હોવાને બદલે 'સંપાદકના' આચાર્ય ધર્મવિજય (વિજય ધર્મ) સુરિના નામનું સ્મરણ ચિન્હ ચિરંજીવ બતાવવાનો હેતુ પ્રાધાન્ય ભોગવે છે, એમ અમને લાગે છે. એ ચિન્હ જ્યાં જ્યાં રખાયું છે ત્યાં ત્યાં તેને સાચવવા, રક્ષવા, બદલાવવામાં જ પોતાનું ગૌરવ માનવામાં આવ્યું છે. ભક્તિના પ્રદર્શનમાં એ વાતો બસે હોય તેની અમને કે કોઈને ચિન્તા નથી, પણ 'બુદ્ધ ગણા બુદ્ધ ખરડાય'; હીરા થોડે જઈ આવ્યો' વગેરે લેખો લખી અમને ઉતારી પાડવામાં અને પોતાનું ભલકતું બતાવવામાં ગૌરવ જ્યાં મનાયું છે ત્યાં તો શોભારપદ આત્મગૌરવ સો સો ગાઉ દૂર લાગે છે.

'એમનીજ (મોતીચંદ બાઈની) ગમા પાર્દીના એક મેમ્બર' એવું શામ્ય લાવામય અભિધાન અમેને આપીને, અને મોતીચંદનાઈની સામે સામી બાજુએ અમને મૂકીને અમારા જંને વચ્ચે વૈમનસ્ય વધારવાનો હેતુ રખાયો હોય તો સંપાદકજી ભીંત બૂસે છે. 'મમા પાર્દી' એમાં સંપાદક! આપ કેનો કેનો સમાવેય કરો છો? 'પાર્દી' શબ્દનો અર્થ શ્રાવણજી લેખાય, તો અમેને કોઈ પણ 'પાર્દી'ના 'મેમ્બર'

થવામાં ગૌરવ છે. બાકી તેનો અર્થ એક પક્ષ, ખીનથી વિભિન્ન પક્ષ આપ કરતા હો તો આપ તેવી 'પાર્ટી'માં શું નથી? તેનો જવાબ આપશે? તે પાર્ટીનું નામ 'ધર્મપાર્ટી' છે. આ પાર્ટી પણ ગમા વગર ટકતીજ નથી. મ વગર 'ધર્મ' એ શબ્દજ ચઇ શકતો નથી. અને તેજ રીતે 'ધર્મધ્વજ' વળી મકાર વાયક 'ધર્મપાર્ટી'માં અંશિતા વાયક છે.

પાર્ટીને છોડી દઇએ તો ધર્મ તો ઉત્તમ વસ્તુ છે. અને ધર્મ નામમાત્ર ન રાખતાં તેનો સંદુષયોગ કરવામાં આવે તો તે વ્યક્તિ તેમજ સમાજને ઉન્નતિના માર્ગમાં લાગી છેવટ મકાર વાયક 'મોક્ષ' મેળવી આવે છે. બાકી ધર્મના નામને ન્યાં ત્યાં ધુસારી તેના દુરુપયોગ કરવામાં આવે તો ખરો અર્થ-શુદ્ધ હેતુ સરતો નથી-ગદ્ગદતની નીંદમાં સૂતેલી કોમની દુર્દેશ' થાપ છે. તે પર એક દિન્દી કવિ કહે છે કે:—

જો કોમકી હાલત હૈં યતાદ નહીં જાતી ।
 હ્વાદિશા દૈ, પર હુવાન દિલાઈ નહીં જાતી ॥
 સુપ મી નહીં રહ સક્તે હન મૌકેકો વેલ કર ।
 હમસે તો સચી વાત ટિપાઈ નહીં જાતી ॥
 અવ ધર્મે ધર્મે હી કા સોરોગુલ હૈં સવ તરફ ।
 'દે ધર્મે કયા', વહ વાત યતાઈ નહીં જાતી ॥
 જો ધર્મસે વાકિફ નહીં હૈં ઉનકે વાસતે ।
 અવ ધર્મ-પુસ્તકેં મી છપાઈ નહીં જાતી ॥
 હર વાતસેં વસ ધર્મકા પાગળ છગા દૈ ।
 હેકિન ફિરકેં દિલસે પુરાઈ નહીં જાતી ॥

વળી આ કવિ કેટલુંક દુર્દેશનું વર્ણન કરી છેવટે કહે છે કે:—

વંશિત તો મોખતે હમેં 'મવા ફિક કોમકી ।
 અપના તો ચાર ફર નહાઈ નહીં જાતી ॥
 જલે સુપારકો કો હૈં ચરનામ મચ્છાઢ ।
 અપયોગ દન સોનોંધે ટિપાઈ નહીં જાતી ॥
 દે વંશિતો ફિક મરકે દસ દુનિયામીં કરો મોજ ।
 વાચન મોજ મી અમી જાદૈ નહીં જાતી ॥
 વાચન પી મોદૈં પસે દે કોમ દન દિયોં ।
 કોર નિયતો સોમ્મ પાદે મરી યાતૈ ॥

'વેદિલ' કી ચામરી મી વસ વેકાર હૈ, અગર ।
 સોઈ હુઈં વહ કોમ જગાઈ નહીં જાતી ॥

શ્રીમદ્ આનંદધનજી પણ બરાબર કહે છે કે 'ધર્મ ધર્મ કરતો જગ સંદુહિરે, ધર્મનો જાણુ ન મર્મ.' વ્યક્તિ કે સંસ્થા, વિદ્વાન કે અજ્ઞ, શ્રીમંત કે રંક, સાધુ કે સાધ્વી, શ્રાવક કે શ્રાવિકા, પત્રકાર કે પત્રવાંચક—સૌ પોતપોતાના શુદ્ધ ધર્મ સમજે-કર્તવ્યમાં મૂકે, અન્યને સમજાવે અને કૃતિમાં મૂકેવે તો 'સુર' કહિ બેસુરો ન થાય ને કોમ તથા દેશની વીણાનો મધુર સ્વર-ધ્વનિ ચારે બાજુ ફેલાઈ આનંદ આનંદ ઉપજાવે.

સંપાદકજી ! ગેરસમજીત કરી અને ગેર સમજીત થઈ એ બેમાં કંઈ ભેદ છે, કે નહિ? કે આપને મન એ બંને સમાન લાગેજી બતાવે છે? પદ્યશ્રદ્ધ વગરના જે 'સુર' સંપાદક હોય તેને તો તે બંનેમાં જરૂર ભેદ લાગશેજી અને તેવા સંપાદક ('અમે') બાહ્ય મોતીચંદ ઉપર ગેર સમજીતી ઉભી થયાના અતુલિત આરોપ મૂક્યા વગર રહી શક્યા નથી' એવું મિથ્યાવચન કહિ પણ ઉચરી શકેજી નહિ, અને અત્યંત (કે કિચિન્માત્ર પણ) દીકરીયે થઈ ચકેજી નહિ. અમે અમારા વિષયમાં તે બાહ્યને કે કોઈને ધન્યવાદ આપવા એકા નહોતા, તેથી તેમને કે કોઈને ધન્યવાદ નથી આપ્યો; તેમજ તેમને કિચિન્માત્ર વગરના કે ઉતારી પાડ્યા નથી. હવે બીજી ગાળત લખએ—અનુક કમિટીમાં વિરૂદ્ધ પરી જીવી 'મિનિટ' લખવાથી ગેર સમજીતી જે ઉભી કરી હતી તે સંબંધમાં નોંધ આપવાનું' અને જે વચન આપું હતું તે અમારો ઉદ્દા હેમ જે અંકમાં પ્રકટ થયો તેમાં તે પાળા આપનાડું' અમારું કર્તવ્ય હતું પણ તે બંને તેમ નહોતું એ અમારે દુઃકમાં મહેર કરવાની ફરજ હતી તેથી જે એકજ નોંધ નામે શી કેચરી આજી પ્રકરણી નોંધ લખતાં બહુ લાંબી લખાઈ, તેમાંજ તે મહેર કરીને અને બરાબર અર્થોર્થિય 'સગવણ' સાચવ્યું છે. વળી જે સંપાદક પોતાના તેજ વર્ણના પવના આઠમા અંકમાં 'શ્રીપુત્ર મુનશી અને જેન સમાજ' એ મદાગા નીચે મરમ, ઉલ્ક

અને ઉદ્ધામ પગલાં સુચવતાં 'સુર' કાઢે છે તે સં'પા-
દક કયે મોઢે, જે સુર આમાં કાઢ્યો છે કે 'ભોલી-
ચંદભાઈ' મુનશી કમીટીમાં જુદા પડ્યા એવું શું
કારણ ? એ જો અમને કાંઈ પૂછે તો, અમો 'મુનશી
પ્રકરણ'નું શું પરિણામ આવ્યું છે ? એજ કારણને
આગળ કરી શકીએ તેવો સુર, કાઢી શકે ? આ તો
એ અતિ ભિન્ન જાતનાં પાન એક દાંતથી ચાવવા
જેવો ઘાટ થયો. એ આદમ અક્રમાંતો 'સુર' અસારે
આમાં પ્રકટ કરવા ઇચ્છતા નથી; અમે સમાધાન
શ્રુતિવાળા છીએ. સં'પાદક સમાધાન કરાવે વા પોતાને
ને પોતાના સમાજને તેમજ સામા લેખકને માન
ખરેલો માર્ગ કાઢી આપે તો તો ખરેખર તેને તેમ
કરવામાં જરા પશુ વિરોધતા થવા વગર અમે ધન્ય-
વાદ આપીશું. અમે ઈચ્છીશું કે તે તેમ કરી ખરા
'ધર્મધર્મ'ના ખરા 'સુર' સં'પાદક બને.

જેન ધર્મ પ્રકાશે ધર્મધર્મના 'સુર' સં'પાદકના
સુર' પોતાના ભાઈ અને અમારા સં'બંધના પ્રકટ
કર્તા તો તેમણે પહેલાંના તેજ ભાઈ સં'બંધીજ કરેલા
સુરો અત્યાર સુધીમાં કેમ પ્રગટ નહિ કર્યા તેને તે
ભાષાબંધ પ્રકાશકાર જુલાસો આપશે કે ?

૭ જુલામંદિરકાલ જૈનીનો સ્વર્ગવાસ.

દિગંબર ભાષણોમાં ધર્મ પ્રેમી સુશિક્ષિતોમાં
શ્રીયુત જૈનીનું ઉચું સ્થાન હતું. તેમણે M. A.
LL. B. બારિસ્ટર થઈ ઇંગ્લેન્ડમાં ન્યાયાધીશનું પદ
સ્વીકાર્યું હતું. ઇંગ્લેન્ડ દ્વારા સભાના કાયદાના સભ્ય
અને સભાપતિ બન્યા. 'જૈનજેઝેટ' નામના અંગ્રેજી
માસિકના તથા એક સ્થાપક હતા અને તેના તંત્રી
તરીકે અનેક વર્ષો સુધી કાર્ય કર્યું છે. સમગ્ર જૈન
સમાજમાં અંગ્રેજી માસિક કાઢવાની પહેલ કરનારા ને
તેને અત્યાર સુધી નિભાવનારા દિગંબરી સુશિક્ષિત
ભાઈઓજ છે. જૈની મંદાશયે સર્વ જૈન સંપ્રદાયો
પ્રત્યે પ્રેમભાવ, તેની એકતા, શ્રી મંદાવીર પ્રભુતા
સર્વ સંતાનો વચ્ચે હોવી જોઈતી સર્વ પ્રકારની સમા-
નતા, વગેરે વિચારો સ્પષ્ટતાથી દર્શાવી પોતાની

ઉદારચિત્તા સિદ્ધ કરી હતી. તેમણે outlines of
Jainism અને તત્વાર્થોવિગમ સૂત્રનું અંગ્રેજી ભાષા-
તર એ જે પુસ્તકો ઇંગ્લેન્ડમાં હાવાની બહાર પાડ્યા
છે, અને વિશેષમાં હમેશાં અભ્યાસમગ્ન રહી અનેક
લેખો પુસ્તકો લખ્યા છે કે જે અપ્રસિદ્ધ છે. તેમનું
સ્વર્ગમગ્ન ઇંગ્લેન્ડમાં ૧૩ મી જુલાઈ રજાને દિને થયું.

તેમણે દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કર્યું ને તેનો સદુપયોગ પંથ
કર્યો. મૃત્યુ પહેલાં 'વિલ' વસિયતનામું કરી પોતાને
જે જે અર્થવાતું અને સ્વજનને આપવાતું હતું તે
આપી કુટુંબની બરાબર વ્યવસ્થા કરી બાકાની સર્વ
મિલકત માટે લખી ગયેલ છે કે:-

'આ સર્વ મિલકત નીચે લખેલી દેણગી અને
ખર્ચો કર્યો પડી જે ખર્ચે તે મારા દુસ્ત્રીઓએ માનવ
સમાજના દિલ અર્થે જૈન ધર્મના રક્ષણ અને પ્રચા-
રમાં વાપરવી. મારી ખાસ ઇચ્છા એ છે કે તેઓ
મારી અપ્રસિદ્ધ કૃતિઓને પ્રકટ કરે અને મારા મિત્રો
નામે ડાક્ટર ચોમસ (ઈંગ્લિશ ઓરિસનાળા) તથા હર્બર્ટ
વૉલન (નં. ૮૪ શેફિલ્ડ રોડ, બેંટસી લંડનવાળા)ની
સાથે નિમંત્રણ કરી 'જૈન સિદ્ધેચર સોસાયટી' અને
'મંદાવીર બંધરહુડ' લંડનને મદદ કરવી.'

આવી રીતે જૈન ધર્મ અને સાહિત્ય-પ્રત્યે અંપૂર્વ
પ્રીતિ રાખનાર, ને માટે તન મન અને ધનનો હુદય
પૂર્વક વ્યય કરનાર તે સુશિક્ષિત જૈન ખીખ, સુશિ-
ક્ષિતો અને જૈનયુએટોને અનુકરણીય દૃષ્ટાંત રૂપે
થાય, અને તેમના આત્માને શાંતિ મળે એમ પ્રભુ
પાસે વાંચીએ છીએ.

૮ ખીખ અવસાનો.

કલકત્તામાં રહી વ્યાપાર કરતા જૈન જૈનયુએટ
રા. દયાલજી ગંગાધર ભણુશાલી કે જેના લેખોથી
અમારા વાંચકો પરિચિત છે તે એકાએક સ્વર્ગવાસ
પામ્યાના ખબર મળ્યા છે.

પારસી માર્ગેકજી જૈન - થયેલા તેમણે હમણાં
પુનામાં દેહત્યાગ કર્યો. આ બંને ભાષણોના આત્માને
શાંતિવાળી સુમનિ પ્રાપ્ત થાઓ.

વિવિધ નોંધ.

(ડૉન્ટ્રનસ ઓપ્રીસ-પરિપદ્ધ કાર્યાલય તરફથી)

૧ શ્રી કેશરીઆનાથજી તીર્થ પ્રકરણ.

આ તીર્થને અંગે દિગંબરીભાષ્યો તરફથી છાપાઓદ્વારા ચર્ચાનો સાગર ઉલટાવી તથા અન્ય દરેક રીતે ભગીરથ પ્રયત્નો કરી શ્વેતાંબર સમાજને ઉતારી પાડવા માટે તનતોડ પ્રયાસ થયો. વળી એવી પણ વાત ચલાવવામાં આવી કે આ ડૉન્ટ્રનસ તરફથી મરણ પામેલા દિગંબર ભાષ્યો માટે દિલ્લીની સરખી પણ જાહેર કરવામાં આવી નહિ. એ સંબંધે આ માસિકના ગતાર્કમાં પ્રકટ કરવામાં આવેલા દિગંબરભાષ્યો સાથેના પત્ર વ્યવહારમાં અમારા તા. ૧૪-૫-૨૭ ના નં. ૧૮૮૬. વાળા પત્ર તરફ વાંચક વર્ગનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ; સાથે સાથે એટલું પણ ધ્યાન ખેંચવા જરૂર જણાય છે કે દિગંબરી સંસ્થાના સેક્રેટરી તરફના પત્રોમાં ભાષાની શિષ્ટતા કે અપાઠા કે સુરચિ પણ દેખાતી નથી.

૨. ઉદયપુરમાં અમારો ખાસ ખબરપત્રી.

આ અંશને અંગે ઉદયપુરથી તેમજ ઉદયપુર નિવાસી અહિં રહેતા કેટલાક ભાષ્યો તરફથી એક ખાસ ખબરપત્રી ઉદયપુર ગોકલવા અમને વિનંતિ કરવામાં આવતાં પ્રસંગની જરૂરીઆત સમજ સંસ્થાના એક દિંદી, યુજરાતિ અને અગ્રિય ગણ્યનાર કચાર્ક મી. માણેકલાલ દી. મોદીને ગોકલવામાં આમા હતી. તેના તરફથી વખતો વખત લાંબી પ્રતિસ્થિતિ અમને જણાવવામાં આવતી હતી. છેવટે તેના તરફથી અમને લખી જણાવવામાં આવ્યું છે કે દિગંબરીઓએ મદોદા પાપા પર કરેલી ચળવળથી પોતે ઉદયપુર રોડ સિવાયના સાધારણ જૈન તેમજ જૈનેશ્વર સમાજને ખોટી દલીલો પરી પાડવાનાં કાર્ય સિવાય વિશેષ કશુંકેમું હોય એમ ત્યાં મનાતું નથી. આ પ્રશ્ની નંબીરતા વિચારી દિગંબરી ભાષ્યોની આમદ બરોડી મોંઘણી પરથી મંપૂર્ણ તપાસ કરતા માટે કમિશનની નિમણૂક રાજ્ય તરફથી કરવામાં આવી

છે. આ કમિશનમાં દિગંબરીઓ તરફથી એમ ભવિં બ્યમાં કહેવાની તક ઉપસ્થિત ન થાય કે અમારી પીઠ પાછળ આ તપાસ થઈ છે એટલા કારણસર માલુ તપાસ દરમીઆન તેઓ તરફથી એક સભ્ય હાજરી આપે એવી ઉદયપુર રાજ્ય તરફથી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. છતાં ભવિંબ્યમાં પુકાર ઉઠાવવાની બારી ખુલી રહે તે હેતુથી યા અન્ય કોઈ કારણસર હજી સુધી દિગંબરી ભાષ્યોએ તેવો પોતાનો પ્રતિનિધિ સામેલ કયો નથી. ખીલું કમિશન અગાઉ સંબંધી તપાસ માટે નિમવામાં આવ્યું છે.

૨. જલપ્રલય અને આ સંસ્થા.

યુજરાત કાઠિયાવાડ અને કચ્છ વગેરે પ્રદેશોમાં અતિશ્વેદિ અને તોફાનના પરિણામે જે ભયંકર રેલ અને આફતનો પ્રકાપ કુદરતે વરસાવો છે તે એક સૌના હૃદય દ્રવે એ સ્વાભાવિક છે. આ ભયંકર સંકટના ભોગ આપણા જૈન તેમજ જૈનેશ્વર અનેક બહેનો અને બંધુઓ થઈ પડ્યાં છે તે તરફ અમારી સંપૂર્ણ દિલસોજ દર્શાવીએ છીએ. આ વખતે સર્વે રેલ પીડિત બંધુઓને સહાય કરવા સેંદ્ર સંસ્થા દ્વારા ઉભુ કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં જૈનોએ હમેશા મુજબ અનુકંપાઈ આર્દ્ર જની મોટા ફાળો આપી જૈન આદર્શોની વિચારગતતાનો પરિચય જનસમાજને આપ્યો છે. અત્રે જુદા જુદા સંદેશો માટે અનેક સંજ્ઞાઓ અને કપોળ પાટીદાર વગેરેએ પોતાપોતાની કોમેન્ટ વિશેષ સદાય આપવા ફૂંડ કર્યાં. આમ સંકટમાંથી ઉગારવા અનેક સંસ્થાઓ તરફથી વિવિધ પ્રયાસો કરી મહોલ ફૂંડ એકત્રિત કરવામાં અત્રે શ્રી મદાવીર વિવાલવના વિચાર્યોએ પણ એક નાટ્ય પ્રયોગ કરી આશરે રૂ. ૪૩૦૦ સેંદ્ર સંસ્થા દ્વારા આપાદ સમાજના ધંધા અને કમાણીના સાધન વિનાના થઈ પડેલા અસાદામ જૈન ભાષ્યો અને બહેનો માટે સોન વગેરેની મદદ આપવા એક વિચાર ફૂંડ

કરવા અમારી ખામ્યેશ હતી અને તેવી જરૂરીયાત
અમે નેતા હતા. પરંતુ કેટલાક બંધુઓની એવી
ધૃત્તિ હતી કે સમગ્ર સમાજમાંથી વિખૂટા પડવાનો
દાખલો આપણે પાડીએ તે ઠીક ન ગણાય. દરમી-
આન સંસ્થાની રો-ડીંગ કમિટીના એક સભ્ય રા.
ડા. નાનચંદ કે. મોદી તથા અન્ય ગૃહસ્થો જે આ
પ્રલયનું ભયંકર પરિણામ નજરે નોંધ આપ્યા તેઓના
અહેવાલો અને ખેડા તરફથી 'દાખલ સંપાદક ઈન્ડિયા'
જેવાં પેપરમાં જે અપીલ જોવાને લોન રૂપે સહાય
માટે બહાર પડી હતી, તેમજ મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવક
મંડળ તરફથી એક અપીલ બહાર પાડવામાં આવી
એ બધું વિચારતાં સંસ્થાની રો-ડીંગ કમિટીની એક
તાબડતોળ મીટીંગ બોલાવવામાં આવી હતી. તે
વખતે અહિંના ધીમન્ત વર્ગને તેમજ સંસ્થાઓ
વગેરેને ખાસ આમંત્રણ આપી બોલાવવામાં આવ્યા
હતાં. આ કમિટીએ ટૂંકાવ કરી આ કાર્ય માટે જાહેર
સભા બોલાવવાનું ઉચિત ધાર્યું તેથી તેવી સભા
તા. ૨૦-૮-૨૭ ના રોજ લાલબાગમાં ઇતિહાસ તરવ-
મહોદધિ પૂજ્ય જૈનાચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ થી વિજયેન્દ્ર-
સૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રમુખ સ્થાન હેઠળ બોલાવ-
વામાં આવી હતી.

આ વખતે મુંબઈમાં જુદા જુદા ઉપાશ્રયોમાં
ખિન્નજતા મુનિમહારાજઓ શ્રીમન્તો અને અન્ય
ગૃહસ્થોને રૂબરૂ વિનંતિ કરી હાજરી આપવા જણા-
વવામાં આવ્યું હતું. આ સહજા પ્રવાસો છતાં પરિ-
ણામે સમાજ તરફથી સંતોષકારક જવાબ ન મળતાં
સભા કાર્ય કપાં. વિના વિખરાઈ હતી એ ખરેખર
ખેદની વાત છે. સમાજના વિચારકો આ સ્થિતિ
થવાનાં કારણો વિચારશે અને સમજિના મહત્વના
પ્રશ્નોમાં વ્યક્તિગત દરિદ્રબિદુઓ કે ભાવો કેમ આડે
આવે છે તેનો ખ્યાલ કરશે. આપણામાં સમજિતની
ભાવના ક્યારે જાગશે? સમજિતના ધ્યેય સામે પોતાનાં
વ્યક્તિત્વ કે સ્વત્વનો ભોગ આપતાં સમાજ ક્યારે
થી ખશે?

પ્રશ્નને ત્યાંના ડીસ્ટ્રીક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ મી. પી. બી. હેંગ
તરફથી તા. ૩૧-૫-૨૭ Mil ૧૯૧૬ના એક પત્ર
કેન્ટોનમેંટ બોર્ડના સેક્રેટરી અને એક્ઝીક્યુટીવ ઓફી-
સરને લખવામાં આવ્યો હતો જેનો ખીજો પેરેગ્રાફ
નીચે જોખતો તેમ આપીએ છીએ.

As regards Schedule I of the Elec-
toral Rules, Jains & Sikhs and Bud-
dhists are not Hindus. They should
be classified among 'Others' and not
included among 'Hindus' એટલે તેમાં જણા-
વવામાં આવ્યું છે કે જૈનો, સીખો અને બૌદ્ધો હિંદુ
નથી. તેઓનું વર્ગીકરણ 'બીનઓ' ના મથાળાં
નીચે કરવું અને 'હિંદુઓ' માં નહિ. આ સંબંધે
પૂના ખણી વગેરે સ્થળે પ્રુક્કળ ચલવલ અને હાલપોહ
થયો છે એમ ખણીના જૈન પંચના સેક્રેટરી તરફથી
અમને તા. ૧૮-૮-૨૭ ના પત્ર સાથે તેમણે કરેલી
ચલવલ સંબંધે સંપૂર્ણ અહેવાલ મળ્યો છે તે પરથી
જોઈ શકાય છે. આ ચલવલ ધણી મોડી શરૂ થએલી
હોવાથી તાત્કાલીક કંઈ બને તેવું નથી. પરંતુ 'ચુન્ટણી'
ની હાલની વરણી ખલાસ થયા પછી સરકાર તે
સંબંધે કંઈ પણ વિચાર ચલાવે એવી આશા આ-
પવામાં આવી છે. આ ચલવલ સંબંધે અમને ખબર
આપવામાં આવી કે દુરતજ પહેલો પત્ર સંસ્થા તર-
ફથી મી. પી. બી. હેંગ ડીસ્ટ્રીક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ પુના-
એમને લખવામાં આવ્યો હતો જે તેમજ તેનો મળેલો
જવાબ નીચે પ્રકટ કરીએ છીએ.

27th July 1927.

No. 2758:

From,

The Resident General Secretaries,
Shri Jain Sweatamber Conference
20 Pydhoni, Bombay.

To,

P. B. High Esq., M.L.A.I.C.S.
District Magistrate, Poona.

૩ જૈનો હિંદુ ગણાય કે ?
પુના-ખણી-કેન્ટોનમેંટ ચુન્ટણી 'ઇએકશન'

Sir,

Our attention has been drawn to a copy of your letter No, Mil 196 dated 31st May 1927 and addressed to the Executive Officer and Secretary Cantonment Board Poona.

The said letter states that as regards Schedule 1 of the Electoral Rules, Jains, Sikhs and Buddhists are not Hindus. They should be classified among "Others" and not included among Hindus.

In the interest of the Jain Community it is essential to know whether the Division in the Electoral Roll is being made according to race or according to religion.

If the division is by race, the jains must be classed with the Hindus. If it is by religion and if separate mention is necessary please do not group them under heading "Others" with Sikhs and Budhists. The Jains are an influential and mercantile community and should be separately mentioned.

Anticipating an early reply,

Yours etc.

Resident General Secretaries.

28th July 1927.

No. MIL. 196.

From,

P. B. Haigh, Esquire, M.L.C.I.C.S.
District Magistrate, Poona.

The Resident General Secretaries,
Shri Jain Svetamber Conference.

20, Pydhoni, BOMBAY.

Poona, 27 July 1927.

Sir,

With reference to your letter No. 2758 dated 24th July 1927. I have the honour to state that in my opinion the classification, prescribed by the Rules is based on the criterion of religion, and I have advised the Executive Officer Poona Cantonment accordingly.

2. Until the receipt of your letter I have received no communication on the subject. But I understand that the matter has been referred to the Commissioner, C. D. who will obtain a decision from Government.

Your Most Obedient Servant,

District Magistrate,

POONA.

ખાડીના જેન પંચ તરફથી મળેલો પત્ર વ્યવહાર જેતાં તેમજ તા. ૨૮-૭-૨૭ ના અમારા પર ડિરેક્ટર હટ મેજસ્ટ્રેટનો પત્રુર જેતાં જાણાય છે કે આ બાબત સંબંધે પ્રથમ પત્ર કોન્ફરન્સ સંસ્થા તરફથીજ લખાઈ હતો. ઘટતી ચક્રવર્તી રા. ભાષી શીશીલાલ ધમડીલાલ વગેરે પૂનાના જેન અંબુજો તરફથી થઈ છે પરંતુ આટલે થી ન અટકતાં જેઓ સાથે તેમજ પત્રવ્યવહાર કર્યો છે તેઓને સતેજ રાખવા આ અંબુજો ભવિષ્યમાં ચુકશે નહિ અને પોતાનું કાર્ય ચાલુ રાખશે. હિંદુ મહાસભાના સેક્રેટરી રા. અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠ તથા સારાભાઈ નેમચંદ દાજી વગેરે સર્વ પોતાથી ખનવું કરશે જ એવી અગતે ખાતરી છે અને જરૂર પડે આ પ્રશ્નને પોતે જ ને ધારાસભામાં ચિરાજ છે તેવી સમજા રહી ગઈ ગિજીવ લાવવા યત્ન કરશે.

૪ ખારગી (આરવાડ જંકશન) નો પત્ર,

મારવાડ જંકશન પાસે આવેલાં ખારગી ગ્રામના

દેરાસરના ઉપાશ્રયમાં એક ચતિજ રહે છે અને તેના તરફથી તેમજ તેના માથુસી તરફથી આશા-તનાઓ થતી હોવાની એક ફરીઆદ. ત્યાંના વતની શેઠ હિંમતભલ હીરાચંદ તરફથી અમને લખી જણાવવામાં આવી છે. આ બાદ વિશેષમાં જણાવે છે કે દર્શનપૂજન કરવાની ચતિમહારાજ મના કરે છે. આ હકીકત ચતિ કોન્દરનસના માનદ મંત્રીઓને જણાવવામાં આવી છે પરંતુ જવાબ નથી. ઉક્ત લા-છની વખતે વખતની માગણીને માન આપી કોન્દરનસ સંસ્થાના પ્રેા. સેક્રેટરી ચંદનભલજી નાગોરીને તપાસ કરવા જણાવતાં તેઓ જણાવે છે કે આ ફરીઆદ કરનાર તેમજ ચતિજને આપસ આપસમાં કંઈ ઝઘડો છે. શ્રીયુત. હિરાલાલ સુરાણીને સ્થાનિક તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા. તેઓ જણાવે છે કે મંદિરમાર્ગી માત્ર અરજદાર અને તેના બાદ એ જન્નેજ છે બાકીના જેનો તેરાપંથી છે. ચંપવત કોઠારની હકમતનું આ ગામ હોષ તેની કોટમાં કંઈ ફાજવારી કામ આ જન્ને વચ્ચે એટલે કે, ચતિજ અને હિંમતલાલજી વચ્ચે ચાલે છે. છેલ્લી ખખર તો, મંદિરમાં ચતાં અથોગ વર્તન સંબંધમાં કલહે જોશ પકડ્યું છે એમ મળી છે. એમે હીલગીર છીએ કે આ વીસમી સદીમાં પણ આવા કુદ્રકલ્હો ચાલુ છે. અમે ચતિજ અને હિરાચંદજીને વિનંતિ કરીએ છીએ કે જન્ને અંદર અંદર સમજી જઈ કલેશ શમાવશે અને તેમ ન થઈ શકે તેમ તેનાકાંઈ પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિને વચમાં નાંખી સમાધાન લાવશે.

૬ સુકૃત ભંડાર ફંડઃ—

ગુજરાત કાઠીવાવાડમાં જવપ્રથમથી જે સંકટ ઉત્પન્ન થયું છે તે જોતાં આ પ્રદેશમાં ઉપદેશકોના પ્રવાસમાં જે વિલાગો બાકી રહ્યા છે તેમાં શ્રી સુકૃત ભંડારફંડ ઉધરાવવાનું કાર્ય સુલભવી રાખવામાં આવે છે.

સંસ્થાના ઉપદેશક મી. પુન્નલાલ પ્રેમચંદ શાહની ખંડી મારવાડ વિભાગમાં કરવામાં આવી છે. જેથી તેઓ હવેથી મારવાડ સંસ્થાનું પ્રચાર કાર્ય કરશે.

આ ફંડ માટે કાર્ય કરતા ઉપદેશકોએ જુદે

જુદે સ્થળે પ્રવાસ કર્યો હતો અને જીવદયા, કેવલશ્રી પ્રચાર, હાનિકારક શિવાજી દૂર કરવા વગેરે વિષયો પર લાપણો આપ્યાં હતાં અને સુકૃત ભંડાર ફંડમાં તેઓ મારફતે નીચે મુજબ વસુકાત આપી છે.

ઉપદેશક વાઘીલાલ સાંકલચંદ તા. ૨૭-૬-૨૭ થી તા. ૫-૮-૨૮ સુધી લાંત ૫), કોચરીયાં ૨), જલરખાં ૮), કાવીઠા ૧૦), ચલોડા ૧૪), વાસણોકલીયા ૩), કોઠનગર ૩૩), જુહી ૧), સરગ-વાડા ૧૧), ભોલાદ ૫), મોટીબોરુ ૧), પીપલી ૫), ફેરા ૨૧), નાનાદરા ૫), આવલા ૫૫), રાસમ ૩), ઉવેલીઆ ૪), ઉચ્છદ ૮૧), માસર ૧૪૧), વાવલી ૨), માસરોડ ૪૪), કુસવ ૬૧). રવાસદ ૧૦), મોભા ૮૧), કુલ ર. ૨૩૩)

ઉપદેશક પુન્નલાલ પ્રેમચંદ તા. ૨૭-૬-૨૭ થી તા. ૫-૮-૨૭ સુધી. કેચુઆ ૪૧૧), ખારેજ ૧૦), નારકીપુર ૧૬૧), સોળ ૩૧૧), જામલા ૨૬૧), વેડા ૧૧), બાલુવા ૫૧), ઉનાઉ ૭૧), આદરજ ૬૧), સરદવ ૪૧), ટિટોડા ૩૧), રાધિળ ૨૬૧), ધુમાસજી ૧૧૧), રાજપરા ૧૨), એદરાડ ૪૧), ગંજરવા ૧૩૧), કરંસજી ૨૧), કોમોલ ૭૭૧), નંદાસજી ૨), ઉટવા ૨૧૧), કુલ ર. ૨૩૩)

ઉપદેશક કરસનદાસ વનમાલી તા. ૨૭-૬-૨૭ થી તા. ૫-૮-૨૭ સુધી. બારડોલી ૫૫), વાંઘાનેર ૧૨), બાલુગાંવ ૬), સેજવાડ ૧૨), બાલુપુરા ૫૬), અચારી ૨૨), સંજલ ૮), ખતરવાડ ૮), બોરડી ૧૬૧), દેહજી ૨૦), સામટા ૧૮), શ્રીગાંવ ૮૧), ફણસા ૧૮), કુલ ર. ૨૬૮૧)

ઉજગડી (મારવાડ) સુકામે મળેલું ચતિસંમેલન.

ગત વૈશાખ શુદ્ધ ૫ મી નાં રોજ ઉક્ત સ્થળે ચતિઓનું એક સંમેલન મન્નું હતું. તે સંબંધી ઉચ્ચેષ આમાથી પ્રકટ થતાં 'સ્વેતાંબરજેન'ના તા. ૧૬ મેના અંકમાં કરવામાં આવ્યો છે. આ સમાનું પ્રમુખસ્થાન પ્રતિષ્ઠાકારક પં. પ્ર. ચતિથી લખિયસા-ગરજ મહારાજે સ્વીકાર્યું હતું અને મ્હોટી સંખ્યામાં ચતિમહારાજોએ હાજરી આપી હતી. ચતિ સંધના પુનરાવાન માટે આ સંમેલનના યોજકોને અમે

ધન્યવાદ આપીએ છીએ. કાશીનિવાસી વિદ્યાવંશકર પં. યતિ હીરાચંદ્રજી જેઓએ કાર્યમાં અહુઃ સ્વપૂર્વક ભાગ લીધો હતો તેમના તરફથી અમેને તા. ૫-૭-૨૭ ના પત્રથી ઉક્ત સંમેલનમાં ખસાર યજ્ઞેશ્વર હરાવો પૈકી તીથેનો હરાવ મોકલી આપવામાં આવ્યો છે.

“યહ સમા પ્રત્યેક યતિનાદ્યોંસે સાનુરોપ પૂર્વક નમ્ર નિવેદન કરતી હૈં કિં એક ભારતીય યતિ પરિપદ કી સ્થાપના કરના આવશ્યક હૈં. જિસમેં સમી પ્રાન્તકે માન્ય આગેવાન યતિ મહારાજોં કે દ્વારે જુને હુપે સુવોચ્ય વિદ્વાન યતિ રહેં. ઉનકા અધિકાર સમગ્ર યતિ સમાજ કે વિચારાનુકૂલ નવિન વ્યવસ્થા કરને કા હો. ઔર વે સોગ યતિ સંપ કે પુનરુત્થાનકે લિયે સમી તરહ કે કાર્યોંકો સુચારુ રપતેં કરનેકા અધિકાર ઉનકો રહેં. યતિ પરિપદકી પ્રનાયિકતા લે વિશ્વાસ કે લિયે ઉસપર

જૈન શ્વેતાંવર કોન્કરન્સકી વેલ્વેરેસ રહેં ઔર. સમયાનુકૂલ કોન્કરન્સ હસકો ઉચિત સલાહ લેયા કરે ઔર જૈન શ્વેતાંવર કોન્કરન્સ સમોં તરહસેં યતિસંપકો સહાય કરે જિસવે યતિસંઘમેં જાગૃતિ ઔર સુચારુ રૂપસે સંપદન હોગા. ઔર ઉનપર પૂર્ણ વિશ્વાસ હોગા હસકે લિયે ભારતીય યતિમહારાજોંકા ખ્યાન હસ તરફ યહ યતિ-સમા આકર્ષિત કરતીહેં.

આ સમામાં યતિશ્રી હીરાચંદ્રજીના જણાવ્યા મુજબ સારી સંખ્યામાં યતિશ્રીઓ વગેરેની હાજરી હતી. એકંદરે ૧૪ હરાવો પાસે થયા હતા જેના પર હાજર રહેલાએ સહી આપી હતી. અમે કૃત્રિમીએ છીએ કે યતિમહારાજોના સ્વસમાજના પુનરુત્થાન અને સંગઠનના પ્રયાસ ફલીયૂત થાળ, અને યતિસમાજ વધારે ઉત્તર દશાએ પહોંચે.

જૈન ગુર્જર કવિઓ—પ્રથમ ભાગ.

પંડિત હરગોવિન્દાસનો અભિપ્રાય.

“જૈન ગુર્જર કવિઓ નો પ્રથમ ભાગ મારા જોવામાં આવ્યો. રા. રા. દેવાઈએ આ પુસ્તક લેખક કરવામાં બહીરય પ્રયત્ન કર્યો છે એમ, તેમાં આવેલી ૩૨૦ પૃષ્ઠોની સુવિસ્તૃત પ્રસ્તાવના અને વિક્રમની તેરમી સદીથી લખેને સતરમી સદી સુધીના ૨૮૭ જૈન કવિઓની ૫૪૧ નાની મોટી પદ્યકૃતિઓના નમૂનાઓ સાથે કરવામાં આવેલા ઉદ્દેશ્યો ઉપરથી, સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે. પ્રસ્તાવનામાં અર્ધ-ભાગથી, મહારાષ્ટ્ર, ઘાતસેની, પૈલાચી, અષ્ટમંચ અને જુની ગુજરાતી ભાષા સંબંધે ઘણી ઉપયોગી હકીકતોનો સમક કરવામાં આવેલ છે. મિરકાળથી પ્રાપ્ત ભાષાને તે જૈનોએજ અપનાવી છે અને સંસ્કૃત ભાષાના સાહિત્યની દૃષ્ટિમાં જૈન મંથકારોએ મોટા ફાળો આપેલ છે આ તથ્ય એમ પશ્ચિમના અને પૂર્વના વિદ્વાનોના પરિશ્રમથી પ્રકાશમાં આવ્યું છે તેમ ‘પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યની શ્રોતૃદ્ધિ પશુ મોટે ભાગે જૈનોનેજ આધારી છે’ આ સત્યને ખદાર લાવવામાં રા. દેવાઈજી આ એક પુસ્તક પૂરતું છે, એમ કહેવું આવુંકિ બરેલું નથી.

કલકત્તા, પ. સ્નેહન હેર્ષન,
તા. ૫-૮-૨૭.

}

—હરગોવિન્દ પ્રિતમચંદ શેઠ.

ધર્મને નામે ધાડ.

ઉદેપૂર રાજ્યમાં સ્વેતાંબર, દિગંબર વચ્ચે જે ઝગઝગ ચલા તે પિંચે મારી પાસે કોઇ બાઈએ જાપાની કાપડીઓ મોકલી છે, અને મને સૂચવે છે કે તે જોઇને મારે મારો અભિપ્રાય આપવો. એક તો મારી માંદગીમાં એટલાં જ્યાં જાપાં બારીકાઈથી વાંચવાનો મને સમય હોય નહિ; અને સમય હોય, શક્તિ હોય તોયે હું માત્ર જાપાંઓ વાંચીને કરી જાતમાં અભિપ્રાય આપતો નથી, કોઇએ ન આપવો જોઈએ એમ માનું છું. તેથી જે પક્ષમાં કોણ દોષિત છે અથવા વધારે દોષિત છે એ હું નથી જાણતો. પણ જાપાં કીક કીક તપાસતાં મારા મનમાં જે વિચાર આવ્યા તે રજૂ કરી નાંખું છું.

લખનારાઓની જાણ પક્ષપાતસૂચક છે. એક બીજને દોષિત ગણે છે ને પોતાને નિર્દોષ ગણે છે.

મને આ અગ્રામાં ને તે ઉપરના લેખોમાં, તથા હિંદુ મુસલમાન અગ્રામાં ને તેની ઉપરના લેખોમાં તાત્વિક ભેદ મુદ્દલ નથી લાગ્યો. હિંદુ મુસલમાન અગ્રામાં વધારે ઝેર છે, બાબામાં વધારે વેર છે. પંથુ દેર માત્ર પ્રમાણુનો છે.

હકીકત એ છે કે આપણે ધર્મનેજ ભૂલ્યા છીએ. સહુ પોતપોતાનો કડકો ખરો રાખવા મથે છે. ધર્મ શું છે, ક્યાં છે, તે કેમ જાણખાય, તેની કેમ રક્ષા થઈ શકે એ જાણવાની ઇચ્છા સરખી નથી રહી.

જેનોતી પાસેથી તો આથી વધારે સારાની આશા રખાય. તેઓ તો સ્વાદેશીના પૂજારી છે, દયાધર્મના પ્રબરદાર છે, તેમનામાં સહિષ્ણુતા હોવી જોઈએ. જેટલે અંશે પોતાને પોતાનું સત્ય પ્રિય છે તેટલેજ અંશે બીજને તેનું હોયજ એમ માનવું જોઈએ ત્યાં વિરોધીની ભૂલ લાગે ત્યાંયે મનમાં રોષ ન લાવતાં દયાભાવથી કામ લેવું ધરે.

પણ સ્વાદેશી અને દયાભાવ જૈન ધર્મમાં અને જૈન મંદિરોમાં પણ કેમ જાણે પોથીઓમાંજ શોભ્યાં હોય એવો આભાસ મને આ લેખો વાંચતાં

થયો, એવો અનુભવ તો ચ્યાંજ કરે છે. ત્યાં દયાનો અમલ છે ત્યાં તે કડકિયારાં પૂરવામાં ને માછલાં જ્યાવવામાંજ પરિમિત થઈ જતો જોવામાં આવે છે. અને આ દયાધર્મ પાળવાને જાનર મનુષ્ય પ્રત્યે કૂરતા વપરાય તો તેની ગચ્છતરી ધર્મમાં થતી જણી છે.

રાયમંદમાઈ તો કહેતાજ કે જૈન સિદ્ધાંત 'વાલ્કિયાંઓને ત્યાંવળેં એટલે તેનો વાલ્કિયાશાષ્ટ દિસાય થયો; જ્ઞાન અને વીરતા જે દયાનાં લક્ષણ હોતાં જોઈએ તેમનો પ્રાય; શોષ થયો ને દયા અને બીરુતા એ જે શબ્દો પર્ણીયવાચક બની જઈ દયા વળોવાઈ.

વળી ધર્મને અર્થે ધનને ઢાડવેર રહ્યાં. પણ જૈન મંદિરોમાં લક્ષી દેવીએ વાસ કર્યો એટલે ધર્મના સિદ્ધાંતોના નિર્જીવ તપશ્વરીથી નહિ, પણ વજીવોની દરીશોથી અદામનોમાં થવા લાગ્યો. એટલે જે વધારે પેસા આપે તે પોતાને ગમતો ધર્મનો નિર્જીવ. લાવી શકે એમ થયું.

આ મિત્રમાં કદાચ અતિશયોકિત જણાશે. પણ નથી જૈનોને હું માણું છું. જેટલો પરિચય મને વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો ને વૈષ્ણવોનો છે તેટલોજ લગભગ જૈન સિદ્ધાંતનો ને જૈનોનો છે. કેટલાક મને દેવ-ભાવે જૈન માને છે. કેટલાક પ્રેમભાવે હું જૈન હોઉં એમ કહ્યે છે. કેટલાક જૈનો વિષેનો મારો પક્ષપાત જોઈ રાજ થાય છે. તેમનાં પુસ્તકોમાંથી હું ઘણું શીખ્યો છું. ઘણા જૈન મિત્રોનો સહવાસ મને ઉપકારક નીવડ્યો છે. તેથી ઉપરનું લખવા અને તે વારે જૈનધર્મ પ્રિય છે એવા જૈનોને જાણત કરવા પ્રેરાયો છું.

સ્વેતાંબર દિગંબરમાં વેરભાવ શો ? જનનેના સિદ્ધાંતો એક છે. થોડા ભેદ છે તે સહ છે. જનનેના પક્ષનું સમાધાન થાય તેવા તે ભેદ છે; જેવા દૈતી અદૈતીના.

જૈનમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પુકળ છે, તેમને સમય છે. તેઓ કાં ખરી તપશ્વરી ન કરે ? તેઓ કાં શુદ્ધ જ્ઞાન ન મેળવે ? તેઓ કાં અનુભવશાળ ન આપે ?

જૈન યુવકો, પોતાના વડનાઓની જેમ ધન કપાજનમાં યુગયોગ લેવામાં આવે છે. તેઓ કાં યુદ્ધસ્થાથમી રહેતા છતાં તપસી જેવા બની ઉદાર-ચિત્ત, સ્વચ્છ, દયામૂર્તિ ન બને ?

મારી પાસેથી પાલીતાણુ બાબત મન માગ્યો મારી પાસે હવે ઉદેપુરના કચ્છામય ઉપદ્રવ વિશે મત માગ્યો છે. આ માગનાર પણ લુચ્ચાન મિત્ર છે. તેમણે નહોતો ધાર્યો એવો મત આ વેળા મેં આપી દીધો છે.

હું હિન્દુ અને જૈન એવા બે વિભાગ નથી કરતો નવજીવન ૧૯-૬-૨૭ મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.

જૈન ધર્મ—Jainism.

મૂળ લેખક—ડાક્ટર હર્મન જોકોબી.

અંગ્રેજીમાંથી અનુવાદક—ડૉ. સૌભાગ્યચંદ ઉમેદચંદ દોશી B. A. L. L. B.

૧ પ્રસ્તાવના—જૈન ધર્મ એક મુનિધર્મ છે. તેમાં બૌદ્ધ ધર્મની માફક વેદોનું પ્રમાણ સ્વીકારાતું નથી તેને બાદલે નાસ્તિક મત માને છે. જૈન ધર્મમાં સાધુ અને શ્રાવક એમ બે વિભાગ છે. તેમાં શ્વેતાંજર (શ્વેતવસ્ત્રપુત્ર) અને દિગંજર (દિશા જેવું વસ્ત્ર છે તેવા) એમ બે પક્ષો પાડેલા છે. તેવાનામ પાડવાનું કારણ એ છે કે શ્વેતાંજર મતના સાધુ-સાધ્વીઓ શ્વેત વસ્ત્રો પહેરે છે, જ્યારે દિગંજર મતના સાધુઓ પહેલાં કેવળ નગ્ન હતા હતા. મુસલમાન રાજ્યોએ પછીથી દિગંજર મતના સાધુઓને શ્રમ બાંધી વસ્ત્રો લોકવાની ફરજ પાડી હતી. શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ આ બે પક્ષોનાં મનન્ત્યોમાં જે ફેરફારો છે તે નહિવા છે. (લુઓ દિગંજર પર લેખ) બેદ માત્ર તેમની ચર્ચામાં છે, જે આ લેખમાં આગળ ઉપર જણાવવામાં આવશે.

‘ધર્મ’ એ વિવચના અભ્યાસીને જૈનધર્મ વધારે ઉપયોગી થઇ પડવાનું કારણ એ છે કે તે ધર્મ પહેા પુરાણો દોષ, સાંખ્ય અને યોગ જેવી પ્રાચીન ભારતીય દર્શનોને પ્રાદુર્બૂત કરનારા ધાર્મિક અને અધ્યાત્મિક વિચારોના અતિ પ્રાચીન પ્રવાહો સાથે સંબંધ ધરાવે છે, જે-કે ધર્મ સાથે પણ તે નિકટનો સંબંધ

સ્માદવાદનીજ સહાયથી હું હિન્દુ એટલે વૈદિક મત અને જૈન મતનું ભેદ્ય સાધી શકું છું. મેં તો તેની મદદથી મૂર્તો માત્રની એકતા મારા પૂરતી તો ક્યારની સાધી છે. શ્વેતાંજર દિગંજરના અગત્યનો ન્યાય છાપા દ્વારા ન મળે, અદાલતમાં ન મળે. બન્ને અથવા બેમાંથી એક બેઉને સાર પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને શુદ્ધ થાય, આટલુંથે ન કરી શકે તે ધર્મનું નામ ભૂલી નમ્ર બની મોન ધારણ કરે.

ધરાવે છે. આ દર્શનોમાં મર્યાદિતો શાસ્ત્રીય નિરાશાવાદ તથા મોક્ષનો વ્યાવહારિક આદર્શ જૈનધર્મને માન્ય છે. પુનર્જન્મની પરંપરાથી પ્રાપ્ત થતું સાંસારિકજીવન ખરી રીતે અનિષ્ટ અને દુઃખમય છે; તેથી જન્મ મરણ પરંપરાનો અંત આણવો એ આપણું ખરૂં હેતુનું લેઈએ; અને તે ખરૂં આપણે સમ્યગ્ચાનું પ્રાપ્ત કરીએ ત્યારે પામી શકીએ. આ સામાન્ય સિદ્ધાંત સંબંધે સાંખ્ય યોગ અને બૌદ્ધ દર્શનો સાથે જૈન દર્શન એક મત છે, પરંતુ તેને પ્રાપ્ત કરવાની વિધિમાં મતભેદ છે. અધ્યાત્મ વિષયમાં સાંખ્યયોગ તથા જૈન ધર્મ વચ્ચે એક પ્રકારનું સામાન્ય સામ્ય છે, કારણકે આ બંધાં દર્શનોમાં પ્રાપ્તિ (પ્રદગ્ધ) અને પુરષ (આત્મા)નું ફેન સ્વીકારવામાં આવ્યું છે; મુખ્યપણે આત્માઓ એક જાતના જ્ઞાનયુક્ત છે પણ તે પરસ્પર ભિન્ન છે તેનું કારણ પ્રદગ્ધ સાધેનો તેમનો સંચોય છે; જૈન અને સાંખ્ય મત પ્રમાણે પ્રાપ્તિ (પ્રદગ્ધ) એવી અનિશ્ચિત વસ્તુ છે કે તે અંગે તે સ્વરૂપમાં પરિણમે. પરંતુ આ તત્ત્વજ્ઞાનના

૧. જ્ઞાન વિષય આ મૂલ્ય પ્રાપ્તિ દર્શનો માન્ય નાસ્તિક છે; કારણ કે તેઓ જગત પરમેશ્વર દોષાનું કારણ નથી; યોગ દર્શનમાં પણ ઇશ્વરને જનનનું અર્થ કારણ અનિવાર્ય માન્યું નથી.

સામાન્ય સિદ્ધાંતો સાંખ્યો અને જૈનોએ ભિન્ન ભિન્ન રીતે પ્રતિપાદન કર્યો છે, અને આ બંનેને દર્શનોનાં મૂળ ભિન્ન હોવાથી એ ભિન્નતામાં ખાસ વધારો થાય છે; કારણકે બ્રાહ્મણધર્મને શ્રેષ્ઠ માનતા સાંખ્યોએ બ્રાહ્મ-વિચારપદ્ધતિનું અનુસરણ કર્યું છે; જ્યારે જૈનોએ, બ્રાહ્મણેતર હોવાથી વધારે પ્રાચીન, પ્રાથમિક તેમજ શોકપ્રિય વિચારશ્રેણીનું^૨ દાખલા તરીકે સર્વજ્ઞ જ્ઞ છે એવા વિચારોનું અવગમન કર્યું છે. પરંતુ બૌદ્ધ ધર્મના આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતો તદ્દન જુદા પ્રકારના છે, કારણ કે, જગતમાં કોઈ પણ કેવળ નિત્ય ધર નથી^૩ અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો 'સર્વ' વસ્તુ ક્ષણિક છે^૪ એવા બૌદ્ધ ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતથી તે ધરણેક છે.^૫ જો કે જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મના તાર્કિક સિદ્ધાંતો તદ્દન-ભિન્ન છે, તો પણ બંને વૈદિક ધર્મની બહારના-મુનિ (સાધુ)-ધર્મો હોઈ, તેઓના જાણ સ્વરૂપમાં કેટલુંક સામ્ય જણાય છે. તેથી ભારતીય વિદ્વાનોએ પણ ધરૂં વખત એ બંનેને પ્રાંતિકી એક માન્યા છે. આ ઉપરથી સમજશે કે જૈન સાં-હિત્યના કેટલાક અપવાદો નમુનાઓ વાંચીને જૈન ધર્મ સાથે પરિચિત થોડા પાશ્ચિમાત્મ વિદ્વાનોએ
 ૧. પુરૂષ અને પ્રકૃતિના કૈવલ સિદ્ધાંત વડે સાંખ્યો જડ અને ચેતન જગતની ઉત્પત્તિનું વિવેચન કરે છે પરંતુ જૈનો પ્રકૃતિ સાથે સંબંધ રાખી જડજગત તથા વિશ્વ રચનાનું આદિકારણ 'લોકરિચિતિ' (તત્ત્વચિંતિમય સ્વરૂપ. ૬. ૧. ૧૩) હોવાનું જણાવે છે. ઉપનિષદોમાં આવેલા જગદુત્પત્તિવિષયક સિદ્ધાંતો ઉપર રચાયેલા સાંખ્યમત દર્શનરૂપે ગણાઈ, સમય જતાં, સમાજપ્રિય ધર્મના આધાર રૂપ બન્યો; પણ જૈનધર્મ એ પ્રથમ તો ધર્મપ્રણાલિ હતી, અને તેને સ્વપર અવિરોધરૂપ આપવા માટે તેમાં દાર્શનિક પ્રણાલિનો ઉમેરો કરવામાં આવ્યો.

૨. સાંખ્ય તત્ત્વમાં 'મહાન' નો અર્થ 'મહાન આત્મા' થાય છે. ત્રણ શ્રેણીનું સ્વયન હરિત્યોપનિષદ ૬, ૩, ના વિગત કરણ ઉપરથી થયેલું છે; પ્રાચીન ઉપનિષદ સિદ્ધાંત ના બહા રાખેથી પ્રકૃતિનું સ્વયન થયેલું છે; વળી મીઠ-પાદ ભાષ્ય (કારિકા ૨૨) માં બહા અને પ્રકૃતિ એકાદ રચક છે....તિરેરે

૩. જૈન ધર્મના મૌલિક સિદ્ધાંતો-સ્વાદ્વત, જીવના ભેદ અને ખાસ કરીને એકંદ્રિયતા લેહો બેલ્દધર્મમાં મળી આવતા નથી.

જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મનો એક કાંટો છે એમ મત જાંખ્યું હોય-તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કંઈ નથી.^૧ પરંતુ હવે એ તો નિર્વિવાદપણે સિદ્ધ થયું છે કે તેઓની ઉપરૂક્ત માન્યતા બુદ્ધમંત્રેથી હતી તથા જૈન ધર્મ, વધારે નહિ તો, બૌદ્ધધર્મ જેટલો તો પ્રાચીન છેજ; કારણ કે બૌદ્ધોના ત્રિપિટકાદિ ગ્રંથોમાં નિગંધ (સં. નિર્ગંધ. પ્રા. નિગંધ) એવા પ્રાચીન નામથી જૈન ધર્મનો એક વિરોધી ધર્મ તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે; તેજ પ્રમાણે નાતપુત અથવા નાતિપુત તરીકે જૈનોના ચરમ તિર્થંકર વર્ધમાન-મહાવીરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે; વળી જૈન શાસ્ત્રોની જેમ તેઓ પણ નાતપુતના નિર્વાણ સ્થાન તરીકે 'પાવા' નો ઉલ્લેખ કરે છે. તેજ પ્રમાણે જૈન આગમોમાં શુદ્ધતા સમયના રાગએને મહાવીરના સમકાલીન જણાવ્યા છે; વળી શુદ્ધતા એક પ્રતિરૂપિણી ઉલ્લેખ પણ તેમાં આવે છે. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે મહા વીર અને શુદ્ધ સમકાલીન હતા; મહાવીર શુદ્ધ કરતાં ઉમરે જરા મોટા હતા, તથા મહાવીરના નિર્વાણ પછી શુદ્ધ કેટલોક સમય વધુ જીવ્યા હતા.

શુદ્ધ જેમ બૌદ્ધ ધર્મના પ્રણેતા અને સંસ્થાપક હતા તેમ મહાવીર, જે ધર્મ તેમને તીર્થંકર તરીકે માને છે, તે ધર્મના આગ્ર સંસ્થાપક કે પ્રણેતા ન હતા; બૌદ્ધ શાસ્ત્રો પ્રમાણે શુદ્ધને બોધિતૃષ્ઠ તથા પોતાના ધર્મના મૌલિક સિદ્ધાંતોનું સહજગતન થયું; તેમના અનુયાયીઓને તેમનાં પ્રથમ વ્યાખ્યાનો તથા પાઠ જથી ઉપદેશોના સિદ્ધાંતો એક સરખી રીતે સ્મરણીય છે. આવી હકીકત જગતના મહાવીર વિશે જૈનાગ-મોમાં મળી આવતી નથી. તેમનું દિશ્યમંડલ અને ખાર વર્ષ બાદ કેવલજગતની પ્રાપ્તિ—એ બંને અત-જત કત્યાણેકો ગણાય છે. પણ તેમને કયા હેતુથી પ્રેરાઈ, સંસાર ત્યાગ કર્યો, અને કયા ખાસ સાધોની સોધથી તે ઉચ્ચતમ દુશા (કેવલ્ય) પામ્યા—તે વિશે શાસ્ત્રોમાં ઉલ્લેખ નથી; તોપણ જેમ શુદ્ધ એક પંડી એક-ચુરના શિષ્યોનાં તે બધાની મંત્રગોથી અ-સંતુષ્ટ થયા હતા તેમ મહાવીરની જાગૃતમાં નથી;

૧. જુઓ રોકેડ પુસ્તક બોદ્ધ ધર્મ ૫૨૨ પુ. ૪૫ પ્ર-સ્થાવના. ૫૪. ૧૮.

પરંતુ તે તો સંશયરહિત થઈ, સત્ય જ્ઞાન ક્યાંથી પ્રાપ્ત થશે? તે જાણતા હતા અને એવી રીતે અણુ-ગારી થયા હતા. વળી અન્ય જૈન સાધુઓની માફક કેટલાંક વર્ષો તપસ્યા કર્યા પછી જ્યારે તેમને કેવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યારેપણ તેમણે જીહ્વાની માફક નહું સત્ય સ્થાપ્યું અગર નવો પ્રકાશ પાડ્યો અગર તેમને નહું તત્ત્વ જાણી આવ્યું એમ તેમના માટે કહેવામાં આવતું નથી. પરંતુ ફક્ત એટલુંજ જાણવામાં આવ્યું છે કે જે તરવ પહેલાં તેમને અધુરું સમજાતું હતું તે કેવલ્ય સમયે પૂર્ણ રીતે સમજાયું. તેથી જૈન શાસ્ત્રો પ્રમાણે મહાવીર વિશે એટલુંજ કહી શકાય કે ઘણાં વર્ષો પૂર્વે સ્વપાયેના ધર્મને તે અનુસરી હતા; જે તેઓ ધર્મસંસ્થાપક અગર તેવા કોઈ હોત તો તેવા પ્રકારના માન પ્રત્યેના તેમના અધિકારને ફરક ધર્મપણેતાને પ્રશ્નસવા માટે હંમેશા આતુર એવી શોકકથાએ તદ્દન દર્શાવ્યો ન હોત; વળી બૌદ્ધશાસ્ત્રોમાં પણ નાતપુત્રને નિમગ્ધેના પ્રવર્તક તરીકે જણાવવામાં આવેલા નથી; પરંતુ ફક્ત માત્ર એટલું છે કે જીહ્વા સમયમાં આવેા સંપ્રદાય દ્વાતીમાં હતા. તેથી આત્માને અન્યાય આપ્યા સિવાય આપણે મહાવીરને જૈન ધર્મના આદ્ય સંસ્થાપક તરીકે કહી શક્યું નહિ, પણ તે નિઃસંશય જૈનોના ચરમ તીર્થંકર છે. એવીસમા તીર્થંકર પાર્શ્વના ધને જૈન ધર્મના સંસ્થાપક તરીકે કદાચ ગણી શકાય.

૧. ડાહ્યાવદ્ધાઓ ૫૪ ૫ ની નોટમાં (કલકત્તા ૧૮૯૦) ડૉ. હોર્નેલ જણાવે છે કે મહાવીરનો જન્મ કાલ્યાણમાં થયેલો અને તેથી તેમણે પ્રતજ્યા અન્ધકાર કરી ત્યારે (કલ્પસૂત્ર ૫. ૧૧૫માં જણાવ્યા પ્રમાણે) તેઓ પોતાના સંપ્રદાયના અને કાલ્યાણની પારો આવેલા દુષ્ટ પલાશ નામક 'ચૈત્ર'માં ગયા. હવા. મહાવીરના આત્મપિતા (અને કદાચ 'નાથ' દશિવોની આખી જ્ઞાતિ) પાર્શ્વનાથ ના અનુયાયીઓ હતા (જુઓ આચાર્યશ્રી દ્વિતીય સ્કંધ ૧૫ અને ૧૬). એવા અનુયાયીઓ તરીકે કુંદેચુર કે વંચાલિમાં શિષ્યા સહિત પાર્શ્વનાથના સ્વચ્છમન વખતે ઉત્થાનની સમયે આતુર તેઓ નિરુદ્ધ 'ચૈત્ર' રાખના હોય. સંસાર ત્યાગ પછી મહાવીર કદાચ પાર્શ્વનાથના સાધુમુખમાં પ્રથમ નિરુદ્ધા હોય; અને તેમ હતાં તેમાં તુરંતજ તેઓ સુખારક અને પ્રધાન પ્રાપ્ત થયા હોય.

તેમનો નિર્વાણકાલ મહાવીરથી અઢીશો વર્ષ પહેલાંનો જણવામાં આવે છે; પરંતુ તેનાથી પૂર્વના તીર્થંકર અશ્વમેધનું નિર્વાણ મહાવીર નિર્વાણથી (૮૪૦૦૦) વર્ષ પહેલાં માનવામાં આવ્યું છે. જૈનાગમોમાં પાર્શ્વનાથના અનુયાયીઓના ઉલ્લેખ આવે છે. ઉત્તરાધ્યયન. સૂત્ર ૨૩ માં પાર્શ્વનાથના પદ્મર (કિશિ) અને મહાવીરના શિષ્ય (ગીતમ) વચ્ચેનો સંવાદ આવે છે, જેથી પ્રાચીન અને અર્વાચીન શાખાઓનું મિલન થાય છે. આ ઉપરથી એટલું સૂચન થાય છે કે પાર્શ્વનાથ ઐતિહાસિક વ્યક્તિ હતા, પરંતુ બીજા ઐતિહાસિક પુરાવાની ગેરહાજરીમાં અનુમાન કરતાં વધુ કહેવાની હિંમત કરી શકીએ નહીં.

૨. જૈનાનું પોતાની 'ઉત્પત્તિ. વિગેરે વિષે મત:—જૈનોની માન્યતા પ્રમાણે તેમનો ધર્મ સનાતન છે, અને અનંતા તીર્થંકરોએ અનંતી અવસરિષ્ણી ઉત્સર્પિણીમાં તેના આવિષ્કાર કર્યો છે. આ અવસરિષ્ણીકાળમાં (જુઓ. Ages of the world (Indian) Vol I p. 200 f) પ્રથમ તીર્થંકર મુષ્મઘેવ હતા અને ચરમ એટલે એવીશમ તીર્થંકર વર્ધમાન છે. એવીશ તીર્થંકરોનાં નામ, લાંબન અને વર્ણ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. મુષ્મઘ (અથવા મુષ્મઘ) બળદ સોનેરી, (૨) અજીત, હાથી સોનેરી, (૩) સંભવ ઘોડા સોનેરી, (૪) અલિનંદન, કપિ, સોનેરી. (૫) સુમતિ કૌંચ, સોનેરી. (૬) પદ્મપદ્મ. પદ્મ રક્ત: (૭) સુપાર્શ્વ, સ્વરિતક, સોનેરી. (૮) ચંદ્રપદ્મ, ચંદ્ર, ધવલ (૯) સુવિધિ (અથવા પુષ્પદંત) ગગર, ધવલ. (૧૦) શ્રીતત્ત્વ, શ્રીતત્ત્વ, સોનેરી, (૧૧) શ્રેયાંસ (અથવા શ્રેયાન) ગેડા, સોનેરી, (૧૨) વાસુપુત્ર્ય, મદિય, રક્ત (૧૩) વિમલ, ચપર, સોનેરી. (૧૪) અનંત (અથવા અનંતજિત), સિયાણી, સોનેરી, (૧૫) ધર્મ, વજ્ર, સોનેરી, (૧૬) ચાંતિ, મૃગ, સોનેરી (૧૭) કુંચુ, બોકડો, સોનેરી. (૧૮) અર, નંદાવર્ત, સોનેરી. (૧૯) મદ્ધિ, ફૂલ, નીચ. (૨૦) સુવન (અથવા સુનિસુવન), કાચબા,

૧. Sacred Books of the East Vol: 45. પ્રવાવના ૫૪. ૨૧. કુંદેચુર

કૃષ્ણ (૨૧) નમિ, નીલકમલ, સોનેરી (૨૨) નેમિ (અથવા અરિષ્ટનેમિ), શંખ, કૃષ્ણ, (૨૩) પાર્શ્વ, સર્પ, નીલ, (૨૪) વર્ષમાન સિંહ, સોનેરી. બધા તીર્થંકરો ક્ષત્રિય જાતિના હતા. મુનિસુવ્રત તથા નેમિ હરિવંશના, અને બાકીના બાવીસ ઇલ્લાહ વંશના હતા. શ્વેતાંબર મત પ્રમાણે મહિલ સ્ત્રી હતી; પણ દિગંબરો તેમ માનતા નથી કારણ તેમની માન્યતા પ્રમાણે સ્ત્રી જાતિને મોક્ષનો અધિકાર નથી. મહાવીર અને તેમની પહેલાંના બે તીર્થંકરોની વચ્ચેનું અંતર (આંતર) ઉપર જણાવેલું છે; નેમિ કરતાં ૫ લાખ વર્ષ પૂર્વે નમિ નિર્વાણ પામ્યા, અને નમિ કરતાં ૧૧ લાખ વર્ષ પૂર્વે મુનિસુવ્રતે નિર્વાણકથા પ્રાપ્ત કરી. ત્યાર પછીનાં અંતરો ૬૫ લાખ, ૧ કરોડનાં છે; બાકીનાં અંતરો આંકડાથી ગણાવી શકાય તેમ નથી. પણ પશ્ચોપમ અને સાગરોપમની ગણતરીથી અપાય છે; જેનું અંતર એક કોટકોટિ સાગરોપમનું છે. તેજ પ્રમાણે તેમનું આયુષ્ય અને ઉંચાઈ અંતરના પ્રમાણમાં છે. (જુઓ Agues of the world (Indian)) આ વિષયો શ્વેતાંબર મત પ્રમાણે આપવામાં આવી છે.

આ ઉપરાંત જૈન શાસ્ત્રોમાં એકથી બાવીસ તીર્થંકરો સુધીમાં થઈ ગયેલા આર ચક્રવર્તિઓ નવ વાસુદેવો, નવ બલદેવો અને નવ પ્રતિવાસુદેવોની વાતો પણ આપવામાં આવી છે. ૨૪ તીર્થંકરો મળીને આ સર્વ જૈન ધર્મના ૫૩ શંકાકા પુરોષ ગણાય છે. આ બધાની વાંતાઓ હેમચંદ્રના 'ત્રિપિઠિ શસ્ત્રાકા પુરૂષ ચરિત' નામના ગ્રંથમાં (ભાવનગર જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી ૧૯૦૬-૦૯ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ) આપવામાં આવી છે. જેનો મૂળ આધાર કદાચ વાસુદેવહિંદી ગ્રંથ ઉપર રાખવામાં આવ્યો હોય તેમ જણાય છે.

બધા તીર્થંકરોને મરણ સમયેજ નિર્વાણ પ્રાપ્ત થયેલું છે. જો કે, સંસારથી મુક્ત થયા પછી તેઓ સાંસારીક કાર્યો પ્રત્યે નિરપેક્ષ હોય છે અથવા તો સંસાર વ્યવહાર ઉપર તેઓ કંઈ પણ વીર્ય (શક્તિ) સ્ફુરાવતા તથા તો પણ તેઓ પૂજનીય થયા છે અને જેનો તેમને દેવ તરીકે માને છે. જુઓ Atheism

(Jain) Vol. II. P. 186 f), તેમનાં ચૈત્યો ખાંધે છે અને તેમાં તેમની મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી, તેમને પૂજે છે.^૧ એમાંના પ્રથમ અને છેલ્લા ત્રણ તીર્થંકરો ખાસ ભક્તિપાત્ર થયેલા છે. પરંતુ બાકીનાંઓનાં પણ ચૈત્યો જોવામાં આવે છે. તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓના પૂજન વિશે દેલ્હાક આગમોમાં ઉલ્લેખો છે પણ તેમાં પૂજનો વિધિ દર્શાવેલો નથી.^૨ પરંતુ ઇ. સ. ના પહેલાં સૈકામાં પૂજ સારી રીતે પ્રચલિત હતી એમ પ્રાચીન જૈન કાવ્ય 'પદમ ચરિય' ઉપરથી તથા મથુરા નજીકની કંકાલી ટેકરીમાંથી મળી આવેલી તીર્થંકરોની તે સમયની પ્રતિમાઓ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.^૩ શ્વેતાંબરોનો એક અર્ચકોની પક્ષે, હુંદીયા અથવા રથાનકવાસીઓ પ્રતિમાપૂજનો તદ્દન નિષેધ કરે છે.^૪

છેલ્લા બે સિવાય તીર્થંકરો ઇતિહાસ કરતાં દંત કથા સાથે સંબંધ ધરાવે છે એ કહેવાની જરૂર નથી; બાવીસમા તીર્થંકર અરિષ્ટનેમિને કૃષ્ણના સંબંધી તરીકે જાણખાવેલા છે. પણ આગમોમાં આવેલી મહાવીરના જીવનની સવિસ્તર હકીકત ઐતિહાસિક મળી શકાય.

તેઓ જાત જાતિના હોઈ, વૈયાધિ (ખસાર

૧ જોનોની પ્રતિમા વિષે જુઓ J. Burgess 'Digambaras. Jain Iconography' IA XXXII 1903 459 ff; G. Buhler 'Specimens of Jain Sculptures Mathura' in Epigraphica Indica II (1894) 311 ff; J. Fergusson and J. Burgess 'Cave Temples' London. 1880 P. 437 ff.

૨ જૈનાગમોમાં જુદા જુદા 'ચૈત્ય' (ચૈત્ય)ના ઉલ્લેખોથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે કોઈકે પ્રથમનો પૂજ વિધિ પહેલાં પણ હતો. વિહાર દરમ્યાન જે જે ગામની વાડીઓમાં મહાવીર રહેતા તે તે સ્થળે આવાં ચૈત્યો હતાં (સરખાલા હોર્નલેનો 'ઉપાસન દસાઓ' નો અનુવાદ પૃ. ૨-નોટ-૪).

૩ એપીગ્રા. ઇન્ડિ પુ. ૨. ૩૩૧-૩૪૦નોટ.

૪ જુઓ 'શોધક'ની મૂર્તિ પૂજનો નિષેધ કરનાર શ્વેતાંબર જેનો ઉપર નોટ; ૧૯૨૧ અને મેરચાર્ડેટ સ્વીચ-ચનની Notes on Modern Jainism P. 13. f.

પટનાથી ૨૭ માઇલ ઉત્તરે) શહેરના કુંડમાં નામક એક પરાના રહેવાસી હતા.^૧ ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થ અને સારાં સારાં સગવળ સંઘોથી જોડાયેલી ત્રિશક્તાનાં તે બીજા પુત્ર હતા. શ્વેતાંબરો એમ માને છે, તથા આચાર્યસૂત્ર અને કંપસૂત્રમાં પણ જણાવ્યું છે કે તે તીર્થંકરનો આત્મા પ્રથમ બ્રાહ્મણી દેવાનંદાના કુક્ષિમાં આવ્યો પણ પાછગથી ઇન્દ્રના હુકમથી ત્રિશક્તાની કુક્ષિમાં^૨ ફરવી નાખવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ દિગંબરો આ વાત માન્ય રાખના નથી. તેમનાં માયાપ પાર્શ્વનાથના બન્ને હતાં. તેમણે તેનું નામ વર્ધમાન રાખ્યું. (વીર અથવા મહાવીરના નામથી પણ તેઓ ઓળખાય છે. અર્હત લગવત્ જિન વિગેરે નામે સર્વ તીર્થંકરોને સામાન્ય છે). તે યશોદાને પરણ્યા અને તેનાથી તેમને અણોન્મય નામની પુત્રી થઈ. જ્યારે તેમની ઉંમર ત્રીસવર્ષની થઈ, ત્યારે તેમનાં માયાપ શુજરી ગયાં અને તેમના મોટાભાઈ નંદીવર્ધન તેમના પિતાની ગાદીપર આવ્યા. પોતાના વૃદ્ધિઅવસ્થા તથા બીજા વરીશોની અનુચાથી તેણે પોતાનો હાંબા વખતથી ઇન્દ્રિય નિશ્ચય પાર પાડ્યો અને જૈનવિધિ અનુસાર અણગારત્વ અંગીકાર કર્યું. ત્યાર પછી બારવર્ષ પર્વ દેહદમન કર્યું. મહાવીર સર્વ પ્રકારનાં કુંબો સંકન કરતાં સાધુ વેને અહીં તહીં ભટક્યા; પહેલાં તેર મહીના પછી તેમણે વજ્રો સુંઘાં છોડી દીધાં. ત્યાર બાદ ધ્યાનપરાયણ રહ્યા અને આખરે જ્ઞેને ભોદો બોધિ કહે છે તેનું કેવલજ્ઞાન પામ્યા. જૈનધર્મનો ઉપદેશ કરના અને અને પોતાના અગાર ગણધરોને ભણાવતા તેઓ જ્ઞેતાવીર વર્ષ વધુ ટક્યા. ઇન્દ્રજૂતિ, અમિજૂતિ, વાલુજૂતિ, આર્યન્યકતા, આર્યસુધર્મન, મંડિતપુત્ર, ચૌર્યપુત્ર, અકગ્નિપત, અચલજ્ઞાન, મેતાર્ય, અને પ્રમાસ—આ રીતે અગાર ગણધરોનાં નામ છે.

૧. હોનેલના કહેના પ્રમાણે (પ્રપુત્ર પુસ્તક પૃ ૪ નોટ. ૮) વેશાલિનાં બન્ને પર્શ કુંડમાં અને શાલિય-ગ્રામ તે હાલનાં બાનીયા અને અમુકકંડ ગામો છે.

૨. સરખાને સંદિગ્ધતા ગર્ભમાંથી દેશીના ગર્ભમાં બહારીને વડે જન્મમાં આવ્યા હતા. એથી તેમનું નામ સંઘર્ષનું વધુ સંદિગ્ધ પદનું હતું.

બોતેર વર્ષની ઉંમરે પાવામાં તે નિર્વાણ પામ્યા. ત્યાર પછી કેટલેક વખતે શુદ્ધ દેવગ્રોહ પ્રાપ્ત્ય એમ ઉપર જણાવ્યું છે. આ ઉપરથી મહાવીરનો કાળ ઇ. સ. પૂર્વે ૪૮૦ માં થયો એમ કહી શકાય. પરંતુ શ્વેતાંબરો મહાવીરનો નિર્વાણ કાળ વિક્રમ સંવત્તથી ૪૭૦ વર્ષ પહેલાં અર્થાત્ ઇ. સ. પૂર્વે ૫૨૭ માં ગણે છે.^૩ પણ દિગંબરો તેથી ૧૮ વર્ષ મોડા ગણે છે.

૩. શ્વેતાંબરોનું (આગમ) શાસ્ત્રીય સાંહિત્ય:—શ્વેતાંબરોનાં આગમો મહાવીર પોતે રચેલાં નથી, (દિગંબરો તે આગમોને પ્રમાણભૂત માનતા નથી) પરંતુ કેટલાંક આગમોમાં ઇન્દ્રજૂતિ ગૌતમને મહાવીર જે ઉપદેશ આપ્યો હતો તે તેના શિષ્ય ગણધર સુધર્મોએ પોતાનાં શિષ્ય જશુ સ્વામીને આપ્યો છે એમ જણાય છે.

હાલમાં હસ્તીમાં રહેલાં આગમો વિશે ચર્ચા કરતાં પહેલાં એટલું જણાવવું જોઈએ કે જૈનમત પ્રમાણે પહેલા તીર્થંકરના સમયથી ચૌદપૂર્વો અને અગીયાર અંગો એમ બે પ્રકારનાં આગમો હતાં; પણ દષ્ટિવાદ નામક ૧૨ મા અંગમાં ૧૪ પૂર્વોનો સમાવેશ થઈ ગય છે. મહાવીરની પાંદે આઠમા આચાર્ય રથુલભ સુધીજ ચૌદ પૂર્વોનું જ્ઞાન રહ્યું; ત્યાર બાદ વજ્ર સુધીના સાત આચાર્યો સુધી દસ પૂર્વોનું જ્ઞાન રહ્યું. ત્યાર પછી બાકીનાં પૂર્વો એક પછી એક વિચ્છેદ ગયાં, તેથી આખરે જ્યારે (વીરાત સં. ૯૮૦ માં) આગમો પુસ્તકારૂઢ થયાં ત્યારે બધાં પૂર્વો અને તેથી બારમું અંગ વિચ્છેદ ગયાં. આ જાતની પૂર્વો વિશે શ્વેતાંબરોની માન્યતા છે. દિગંબરોની પણ થોડા ફેરફાર સાથે આગમોના વિચ્છેદ વિશે તેવીજ માન્યતા

૧. પરિશિષ્ટ પર્વ (શ્રોત્રિય ઇતી, કલકત્તા ૧૮૬૧)ની મારી પ્રસ્તાવના (પૃ. ૪)માં શ્વેતાંબરોની માન્યતા વિશે એ વિચેતન કર્યું છે. અને જૈનલોકના માન્યતા પ્રમાણે મહાવીરના નિર્વાણ પછી ૧૫૫ વર્ષ અંદરજ્ઞ માત્રે આવ્યો એ મિતિ, તથા ઇ. સ. ૧૯૦૩ર અથવા ૩૨૨ માં (અતિદાર્શિક રીતે) અંદરજ્ઞ માત્રે આવ્યો, એમ બન્ને મિતિ સરખાવતાં મહાવીરના નિર્વાણની મિતિ લગભગ ઇ. સ. ૫૨૦, ૪૬૧, અને ૪૭૭ આવી રહે છે.

છે; વિશેષમાં તેઓ એમ પણ માને છે કે બીજી નવ આચાર્ય પરંપરા પછી અંગેા પણ વિચ્છેદ ગયાં છે.^૧ આ અગીયાર અંગેા એ સિદ્ધાંતનો ધણો પ્રાચીન ભાગ છે. હાલમાં સિદ્ધાંતનો ૪૫ અંગેામાં સમાવેશ થાય છે. ૧૧ અંગેા, ૧૨ ઉપાંગેા, ૧૦ પયના (પ્રકીર્ણ), ૬ હેદસૂત્ર, નાન્દી અને અનુયોગદ્વાર, અને ૪ મૂલસૂત્રો, મળી ૪૫ આગમો ગણાય છે. તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે.^૨—(૧) અગીયાર અંગેા:—આચાર્ય, સૂત્રકૃત, સ્થાન, સમવાય, ભગવતી, રાતંધર્મકથા, ઉપાસકદશા, અન્તકૃદશા, અનુત્તરોપપાતિક દશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ, પિપાક, (દૃષ્ટિવાદ વિચ્છેદ ગણુ છે). (૨) ૧૨ ઉપાંગેા:—ઔપપાતિક, રાજપ્રશ્નીય, છપાશિગમ, પ્રસાપના, જમ્બુદ્વીપ પ્રસન્નિ, ચંદ્રપ્રસન્નિ, સૂર્યપ્રસન્નિ, નિરમાવલિ (અથવા કલ્પિક), કલ્પાવતંસિકા, પ્રુષ્ણિકા, પુરુષધ્વજિકા, વૃષ્ણિક દશા. (૩) ૧૦ પયના (પ્રકીર્ણ):—ચતુ: ચરણ, સંસ્તાર, આનુર પ્રશ્નાખ્યાન, લક્ષ્મીપરિણા, તપકુલ વૈપાશ્વિ, ચંદાવીજ, દેવેન્દ્રસ્તવ, ગણિતીજ, મહાપ્રત્યાખ્યાન, વીરસ્તવ (૪) ૭ હેદસૂત્રો—નિરીય, મહાનિરીય, બ્યહાર, દશાશ્રુતસુધ, બુદ્ધકલ્પ, પંચકલ્પ, (૫) બે સૂત્રો નાન્દી, અનુયોગદ્વારસૂત્ર, (૬) ચાર મૂલ સૂત્રો—ઉત્તરાધ્યયન, આરવક, દશવૈકલિક અને પિંડનિર્ણયક.

આમાંનાં ધણાખરાં આગમો ૭ પાયાં છે, કેટલાંક ટીકા સાથે ૭ પાપેયાં છે. આચાર્યંગ, સૂત્રકૃતંગ, ઉપાસકદશા, અન્તકૃદશા, અનુત્તરોપપાતિકદશા ઉત્તરાધ્યયન અને બે કલ્પસૂત્રોનાં અંગેા અનુવાદો પ્રસિદ્ધ થયેલા છે.

વીર નિર્વાણ પછી ૬૮૦ વર્ષે (સામાન્ય ગણુતરી પ્રમાણે ઇ. સ. ૪૫૪, પણ ખરી રીતે કદાચ ૬૦ વર્ષ વધુ મોડું) દેવર્ષિ ગણિએ જૈનાગમો પુસ્તકારૂઢ કર્યા; તેના પહેલાં આગમો પુસ્તકારૂઢ થયા

સિવાય ઉત્તરોત્તર મોઢેથી આવ્યાં આવતાં હતો. મૂળ રચનાના સમયથી માંડી પુસ્તકારોહ સુધીના સમયમાં, તથા ત્યાર પછી પણ, તેમાં ધણા ફેરફાર થતા રહ્યા છે; જેની નિશાનીઓ દ્રશ્ય પણ ગતલી શકાય તેમ છે.^૩ આ ફેરફારો સાથે જ ભાષામાં મૂળ આગમો રચાયાં હતાં તે ભાષામાં પણ ફેરફારો થતા રહ્યા છે. જૈનોના મત પ્રમાણે આગમોની મૂળ ભાષા અર્ધમાગધી હતી; અને અત્યારનાં આગમોની ભાષાને તેઓ અર્ધમાગધી અથવા માગધી કહે છે; પરંતુ એક મોઢેથી બીજે મોઢે પાઠ અપાતાં તેમાં અર્વાચીન શબ્દોની અસર થઈ હોય તેમ જણાય છે. આગમોના પ્રાચીન ભાગોમાં ધણાં ભૂતાં રૂપો વપરાયેલાં છે, જેને ગદ્યે અર્વાચીન અંગેામાં મહારાષ્ટ્રી પ્રયોગો સુકવામાં આવ્યા છે. તેથી આગમોની ભાષાને જૈન પ્રાકૃત અને જરા અર્વાચીન અંગેાની ભાષાને જૈન મહારાષ્ટ્રી કહેવી ઇષ્ટ છે.

આગમ અંગેા ભુદા ભુદા સમયના હોવાને લીધે ભુદા ભુદા પ્રકારના છે. મોટા ભાગે કેટલાક ગદ્યમાં, કેટલાક પદ્યમાં અને કેટલાક ઉચ્ચતના મિશ્રણ રૂપે છે. ધણી વખત આગમોમાં એક બીજા સાથે જરા પણ સંમંધન ધરાવતા ભાગો એક સાથે મુકી દેખે અંથરચના કરવામાં આવી હોય તેમ જણાય છે. પ્રાચીનતર ગદ્ય અંગેા છુટા છવાયા અને પુનરૂક્તિ હોય વાળા હોય છે; કેટલાક અંગેામાં સંક્ષિપ્ત નિયમો, તો કેટલાકમાં લાંબાસાંમાં વર્ણનો અને સિદ્ધાંતના વાદમત વિષયોનાં પદ્ધતિસર વિવેચનો હોય છે; જ્યારે બીજાં આગમોમાં સાદાંત પદ્ધતિસર વક્તવ્ય જોવામાં આવે છે. વધારે ઉપયોગી આગમો ઉપર ધણી સંખ્યાબંધ ટીકાઓ અને ચર્ચાઓ લખવામાં આવી છે.^૪ આ આગમો અને ટીકાઓ ઉપરાંત સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષામાં જૈન સિદ્ધાંતવિષયક મૂળ આગમોને અનુસરીને લખાયેલા ધણા સ્વતંત્ર અંગેા છે. આવા અંગેા ધણી ચોક્કસાઈથી અને સ્પષ્ટતાથી લખવામાં આવ્યા છે. પણ પાછળથી તેમના ઉપર પણ વિદ્વાનોએ ટીકાઓ રચેલી હોય છે. આમાંનો

૧. વિગતો માટે જુઓ. (જેરીનો) રેપર્ટરીડિએપો-ગ્રાફી જૈન ચેરીસ ૧૯૦૮ પૃ. ૩૬.

૨. વિગતો માટે જુઓ વેળરનો 'જૈનોનું પવિત્ર સાહિત્ય' એ લેખ જે પહેલાં જર્મનમાં ૧૮૮૩માં છપાયેલો હતો અને ૧૮૮૮ માં I. A. XVII માં અંગ્રેજીમાં અનુવાદિત થયો હતો.

૩ જુઓ. વેળર. loc. cit. ૩.

૪ આ ટીકાઓના સાહિત્યનો અભ્યાસ ઈ. હ્યુમને કર્યો છે. ZDMG, XVI (1892) 585 ff.

ઉમાસ્વામિ રચિત-સ્વેતાંશર ધ્રંચ-તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર' ધણી પ્રાચીન-છે. આ ધ્રંચ દિગંબરો તેમનો પોતાનો માને છે.^૧ તેજપાવના પુત્ર વિનયવિજય (૧૬૫૨) નો લોકક્રાંતર નામનો ધ્રંચ જૈન ધર્મનો સર્વજ્ઞાન-સંબંધ કેવલ જેવો છે. આ લેખનો આધાર આ અને આવા ધ્રંચો ઉપર મુખ્યત્વે કરીને રહેલો છે.

સાથે એ પણ જણાવવું જોઈએ કે જૈન લોકોનું સંસ્કૃતમાં અને પ્રાકૃતમાં ગદ્ય પદ્ધતિમાં સાંસારિક વિષયોનું પણ ધણું સાદિત્ય છે. સિદ્ધાંતના અને નીતિના કેટલાક પ્રશ્નો સમજાવવા માટે કેટલીક રસ-દાયક વાર્તાઓ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાં આપવામાં આવી છે. ૧થી તેઓએ ધણી વિસ્તૃત વાર્તાઓ પણ લખેલી છે. તેમાંની કેટલીક લોકપ્રિય પદ્ધતિમાં જેની કે દરિદ્રમદની 'ભગવાદ્વ્યકલા' અને સિદ્ધિર્જીની રૂપ-કમ્પ 'ઉપમિતિ લાન પ્રપચ કથા' (જાને બીબ્લી. ઇન્ડિયા કલેક્ટા ૧૯૦૧-૧૪ માં પ્રગટ થયેલી); કેટલીક અલંકારિક કૃતિમ સંસ્કૃત ભાષામાં જેની કે શોભરેનું વચ્ચસ્તિલક્ષ્ય અને બનપાલની 'તિલક-મંજરી' (જાને ૧૯૦૧-૦૩ ૧૯૦૩ માં મુજબ કાવ્યમાલામાં પ્રસિદ્ધ થયાં છે). પટમવચ્ચિ નામક એક પ્રાચીન (લગભગ ઇ. સ. ના ત્રીજ સદીના) પ્રાકૃત ધ્રંચ છે કે જે જૈન પદ્ધતિ પ્રમાણે રામાયણનું રૂપાંતર છે. સ્વેતાંશરો અને દિગંબરોમાં 'પુરોણ' અને 'કાવ્ય'ની પદ્ધતિએ ધણું કાવ્યો રચાયાં છે, તેમજ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાં ધણું સ્તોત્રો રચાયાં છે. તેજ પ્રમાણે કેટલાક જૈન નાટકો પણ છે. જૈન ધ્રંચકારોએ વ્યાકરણ, કાવ્ય, અલંકાર, સંદર્ભ, તત્ત્વ જ્ઞાન વિગેરે વિષયોમાં ધણા જર્ણલ ગ્રંથો અને ટીકાઓ રચી છે (જુઓ હેમચંદ્ર વિગેરો લેખ પૃ. ૬. ૪. ૫૯૧)

૪. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો—જૈન સિદ્ધાંતોના બે મોટા વિભાગો પારીશ્રાવક; તાર્ત્તિક અને વ્યવહારિક.

૧ આ ધ્રંચ બાલગ્રંથ લીપિમાં ઠીક અને જમણે અનુવાદ સાથે જે ZDMG IX (1906) 287 ff, 572 ff. પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. બાલ્ય સાથે બીબ્લી. ઇન્ડિયા. (કલકત્તા ૧૯૦૫) માં પણ પ્રગટ્યો છે.

૨ હીરાચલ દશરત-અખનરનાનાએ ૧૯૧૦ માં ૩ ખંડમાં આ ધ્રંચ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

તત્ત્વજ્ઞાનવિષયક પુસ્તકોમાં સત્ત્વવિદ્યા, અધ્યાત્મ અને માનસચાત્રનો સમાવેશ થાય છે. વ્યવહારિક ગ્રંથોમાં નીતિચાત્ર, સાધુચરિત, યુદ્ધચાર્યનું વિવેચન આપવામાં આવે છે.

૧ (અ) તત્ત્વજ્ઞાન—આરણ્યકો અને ઉપનિષદોનો એ સિદ્ધાંત છે કે આત્મા એક, નિત્ય, અનાદિ, અવિકારી અને અતંત છે. જૈનો એ મંત્રપથી વિરુદ્ધ એમ માને છે કે આત્મા એકાંત નિત્ય અંગર અવિકારી નથી; આત્મા ઉત્પાદ-વ્યવ-મૌલ્ય યુક્ત છે.^૨ આ સિદ્ધાંતને તેઓ 'અનેકાનન્દ' કહે છે. એ સિદ્ધાંતનો નિષ્કર્ષ એટલો છે કે દ્રવ્યરૂપે વસ્તુ નિત્ય છે પરંતુ તેમના ગુણને પર્વાય, ઉપપત્તિ અને વિનાશને આધીન છે. વધુ સ્પષ્ટ કરીએ તો કેાષ્ટપણ વસ્તુ, દ્રવ્યરૂપે તો નિત્ય રહે છે, પણ તેને ગમે તે વખતે ગમે તે નામ કે રૂપ લાગી રહે. દાખલા તરીકે, યુક્તિકા દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, મધુ યુક્તિકાના ઘટનું, રૂપ તથા આકાર ઉત્પન્ન થાય છે અને વિનાશ પામે છે. આ ઉપરથી, સ્પષ્ટ થાય છે કે વૈદિક વિચારો જગત્પથી પર એવા આત્મા વિશેના છે, જ્યારે જૈન વિચારો સાધારણ અનુભવમાં પ્રતીત થતા આત્મા વિશેના છે.

આત્માની અનિશ્ચિતતાના આ સિદ્ધાંતને જૈનો 'સ્વાહાદ' નામક એક વિચિત્ર તાર્કિક પદ્ધતિથી સિદ્ધ કરે છે; એ પદ્ધતિને એટલું બધું મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે કે ધણીવાર જૈન માને સ્વાહાદ મત એમજ કહેવામાં આવે છે. સ્વાહાદના સિદ્ધાંત પ્રમાણે પ્રત્યેક વસ્તુને વધારેમાં વધારે સાત દૃષ્ટિબિંદુથી નિદરણી યજ્ઞાય; અને તેને માટે સાત વાક્યો આપેલાં છે, કે જે પ્રત્યેકમાં 'સ્વાત્' શબ્દ આવે છે; જેમકે સ્વાદસ્તિ સર્વે સ્વાદાસ્તિ સર્વે, સ્વાત્ એટલે કલ્પચિત્-ઉપરના વાક્યમાં સ્વાત્ શબ્દ અસ્તિ ને લાગુ પડે છે, અને અસ્તિત્વ ની અનિશ્ચિતતા ક્યારે છે દાખલા તરીકે, સ્વાદસ્તિ ઘટઃ એટલે કે ઘટ તરીકે તે અસ્તિત્વ ધરાવે છે; પણ ઘટ અથવા બીજા કોઈ વસ્તુ તરીકે તે અસ્તિત્વ ધરાવતો નથી. આ

૧. જુઓ ડી. લેલાખી. 'જૈનોનું અપરાધ તથા ની-વિશ્વાસ'નો લેખ. આસ્કટ ૧૯૦૮ માં પ્રગટ થયેલ Trans. of the Congress for the His of Religion A. II-60.

દેખીતાં સત્યોનો હેતુ 'આત્મા એક અને અદ્વિતીય સર્વ વસ્તુઓમાં એકજ રૂપે રહેશે છે' એવી વેદાન્તી-ઓની માન્યતામાંથી જૈન ધર્મને બચાવવાનો છે. આ પ્રમાણે ત્રણ ક્રિયાવાચ્ય વિશેષણો અસ્તિ, નાસ્તિ, અ-ચક્લ્ય-આવે છે; કારણકે એકજ વસ્તુમાં સત અને અસતનું એકી વખતે અસ્તિત્વ હોય છે, અને આના અરસપરસ વિરોધી બાબોનું એકી સાથે અસ્તિત્વ બાબાના કોઈ શબ્દથી કહી શકાય તેમ નથી. આ ઉપરના ત્રણ ક્રિયાવાચ્ય વિશેષણોને લુદી લુદી રીતે મુકવાથી સાન બાંધ પાડી શકાય. તેને સ્પાહાદની સખાંભંગી કહેવાય છે.

સ્પાહાદના સિદ્ધાંતના પરિશિષ્ટ રૂપે અને એક રીતે તેમાંથી ફક્ત ચતો 'નયપાદ' છે. 'નયો' વસ્તુનો સ્વભાવ બતાવવાની રીતો છે. જૈન મત પ્રમાણે નિર્ણય બાંધવાની આ બધી રીતો એકદેશીય છે. અને તેથી સંભવે એક અંશ તેમાં રહેશે છે. અર્થને પ્રતિપાદન કરનાર ચાર-અને શબ્દને પ્રતિપાદન કરતા ત્રણ-એમ મળી સાત નયો છે. આ ગતતરી પ્રશ્નણ કરવાનું કારણ એજ છે કે વેદાન્તીઓ માને છે તેમ આત્મા અમિશ્ર નથી પણ મિશ્ર બાવપ્રકત છે; તેથી વસ્તુ વિશેનો પ્રત્યેક નિર્દેશ અપૂર્ણ અને એકદેશીય છે અને વસ્તુના એકજ દેશને મહત્ત્વ કરીને તે આપણે ચોક્કસ બુદ્ધિવામાં પડવાના. આથી એક વસ્તુ વિશે ચર્ચા કરતાં-દ્રવ્ય, લેખ, કાલ, બાવ સંબંધી વિચાર કરવો જરૂરનો છે.

(૫) આધ્યાત્મિક:—સર્વ દ્રવ્યોના 'જીવ' અને 'અજીવ' એમ બે મુખ્ય વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે. 'અજીવ'ના આકાશ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, અને પુદ્ગલ એમ ચાર વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. બીજી બધી વસ્તુઓ જીવ અને પુદ્ગલની સંરચિત માટે આકાશ, ધર્મ, અને અધર્મની ખાસ આવશ્યકતા છે. આકાશનો ધર્મ સર્વ દ્રવ્યોને અપગાહ આપવાનો છે; ધર્મ અને અધર્મનું પ્રયોજન અનુક્રમે ગતિનાં સંસાર રૂપ અને સ્થિરતામાં સંકાયરૂપ થવાનું છે. આ ઉપરથી જોઇ શકાય કે આકાશનું કાર્ય જૈનોએ ત્રણ લુદા દ્રવ્યોમાં જહેમી દીધું છે; આ તર્કના વિવિધ અતિરિક્ત

લાગે છે. ધર્મ અને અધર્મ નામના બે મૂળ દ્રવ્યોના વિચારો જે તેના પારિભાષિક અર્થમાં આગમોમાં વર્ણવાયેલાં છે તે પ્રાથમિક મૂળ વિચારોમાંથી વિકસિત થયા હોય તેમ લાગે છે. કારણ જૈન તેમના નામો 'ધર્મ' અને 'અધર્મ' મૂલ્યે છે તેમ પ્રાથમિક વિચાર શ્રેણિમાં તેનો અર્થ જૈનાં સંપ્રદાયી પાંપ અને પુણ્યનો ઉદ્ભવ થાય છે તેવા અર્થથી 'રસો' હોય તેમ લાગે છે. પાછળના વિચારો માટે 'પાપ' અને 'પુણ્ય' એવા શબ્દો જૈનો વાપરતા હોઈ, બીજા ભારતીય વિચારકોને અપરિમિત નવાજ અર્થમાં તે 'રસો'ના ચાલુ નામોના ઉપયોગ કરવા લાગ્યા.

આકાશના બે વિભાગ છે. સ્વામ્યર લોકથી વ્યાપ્ત તે લોકાકાશ; અને તેથી પર તે અક્ષોક્કાશ; તે કેવળ ખાલી છે. ધર્મ અને અધર્મ લોકાકાશ 'જેટલાજ' વિચાર છે; તેથી કોઈ પણ આત્મા અંગર પુદ્ગલ પરમાણુ, ગતિ અને સ્થિતિના સંકાયભૂત દ્રવ્યના અભાવે લોકની બહાર જઈ શકે નહિ. ઉપરુક્ત દ્રવ્યો ઉપરાંત જેટલાકના મત પ્રમાણે 'કાલ' અર્ધ દ્રવ્ય ગણાય છે.

પુદ્ગલ નિત્ય છે અને પરમાણુઓનો બનેલા છે; બીજી રીતે જોઇએ તો તે સ્વરૂપે અનિશ્ચિત છે પણ સ્પાહાદ શૈલિ પ્રમાણે પુદ્ગલ એવી વસ્તુ છે કે તે પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, ગમે તે રૂપ ધારણ કરી શકે છે. પુદ્ગલના સ્પૃશ અને ચક્લ્ય એમ બે બેદ છે. સ્પૃશથી આ દરબ જગત બનેલું છે; અને ચક્લ્ય નાના પ્રકારનાં કર્મો તરીકે પરિણત થાય છે. (જુઓ નીચે). સવળા ભૌતિક પદાર્થો પરમાણુઓના સંપ્રદાયી ઉત્પન્ન થાય છે; એક આણુ સ્નિગ્ધ હોય અને બીજો રક્ષ હોય અગર બે પદાર્થો એકી વસ્તી રક્ષતા અચળ સ્નિગ્ધતાવાળા હોય ત્યારે તેનો 'બધ' થાય છે. આ રીતે ઉત્પન્ન થયેલા સમૂહો બીજા સાથે જોડાય છે વિગેરે. પણ તેઓ સવળા તેમના સ્વરૂપમાં નિત્ય રહેતા નથી પણ ચલોના ચકલ્ય લક્ષને 'બેદ' અથવા 'પરિણામ' પામે છે. આ રીતે જીવોનાં શરીર અને પ્રન્દિયોની રચના થાય છે. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, અને વાયુ-એ કેવળ અનુક્રાંત દશામાં-એકેન્દ્રિય જીવોનાં શરીરો છે, તેથી તેમને પૃથ્વી કાય,

અપૂરકાય વિગેરે કહેવામાં આવે છે. અહીં કેવળ જૈન ધર્મભોજ દેખાતા સર્વત્ર જીવવાદ સંબંધી વિચારો આપણને મળી આવે છે. ઘણું બાજે એ વિચારો ઘણાજ જુના સમયના છે-વૈદિક વિચારોની અસર તથા નહિ આવેલ દિંદી સમાજના ચોક્કસ વર્ગોમાં તે પ્રચલિત હોવા જોઈએ.

પુદ્ગલ અને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓથી વિન્ન જીવો છે. જીવો અનંત છે. સમગ્ર વિશ્વ જીવોથી ભરપૂર છે. જીવ દ્રવ્ય હોઈ નિત્ય છે; પણ તેનું પરિમાણ નિશ્ચિત નથી. કારણ કે જીવડા શરીરમાં તેનો વાસ હોય તેનું અને તેટલું તેનું પરિમાણ થાય છે. જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે જે બાહ્ય કારણોથી આનંદાદિ ચર્ચ થકે પણ કદાચિ નષ્ટ થઈ શકે નહિ.

જીવ એ પ્રકારના છે: સંસારી અને મુક્ત. જન્મ મરણ પરંપરામાં બંધાયેલા જગતના સૌ જીવો સંસારી છે; મુક્ત જીવોને ફરી વળત જન્મવાનું હોતુજ નથી; પૂર્ણ પવિત્રતા તેઓ પામી શક્યા છે. તેઓ વિશ્વની ટાંચ ઉપર સિદ્ધ દશામાં બિરાજે છે; તેઓને સંસાર બંધદાર સાથે કંઈ લાગતું વળગતું નથી; તેઓ મુક્તિ પદ પામ્યા છે. તાત્વિક દૃષ્ટિથી સંસારી અને મુક્ત જીવોમાં ફેરફાર એટલોજ છે કે સંસારી જીવો, રેતીથી ભરેલી કાચળાની માફક સૂક્ષ્મ કર્મ પરમાણુઓથી વ્યાપ્ત છે, બ્યારે મુક્ત જીવો કેવળ પવિત્ર છે અને કર્મ પરમાણુઓથી મુક્ત છે.

આત્માનું અણુદ્રવ્ય આ પ્રમાણે થાય છે. 'કર્મ' રૂપમાં પરિણત થવાને તૈયાર સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરમાણુઓના આત્મામાં સંચાર થાય છે. આ ક્રિયાને 'આસ્રવ' કહે છે. સામાન્ય રીતે જીવને 'કામ્ય' વગરોલા હોય છે, જે આત્માના સંપોગમાં આવેલા સૂક્ષ્મ કર્મ પરમાણુઓને ગ્રીકટ પદાર્થની જેમ પકડી રાખે છે; આત્માએ આ રીતે પકડી રાખેલ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરમાણુઓના, તેની સાથે, જીવે કે રાસાયણિક સંયોગ થાય છે. આને 'બંધ' કહે છે. આ પ્રમાણે આત્માને વળગેલાં પુદ્ગલ પરમાણુઓ અટકીને કર્મમાં પરિણત થઈ, 'કાર્મણુ શરીર' અને છે, જે જન્મ-

જન્માંતરોમાં આત્મા સાથે રહી તેની સ્થિતિ અને તેનું ભવિષ્ય નક્કી કરે છે. કારણ કે જેમ આત્માનું પ્રત્યેક કર્મ કરેલાં સારાં નરમાં કે શુભાશુભ કાર્યોથી થયેલું હોય છે, તેજ પ્રમાણે તેનું ફળ પણ સારું, નરસું, કે શુભાશુભ આવે છે અને તે આત્માને ભોગવ્યા વગર છુટકા નથી. ઉપર કલા પ્રમાણે ત્યારે અમુક કર્મનું ફળ ભોગવાઈ જાય છે, ત્યારે તે કર્મ પરમાણુઓથી આત્મા મુક્ત થાય છે. આ ક્રિયાને 'નિર્જરા' કહે છે. જે આ ક્રિયા અવિરોધપણે સતત ચાલ્યાં કરે, તે અંતે સંધર્ષાં કર્મ પરમાણુઓ આત્માથી મુક્ત થઈ જાય છે; જે આત્મા મુક્તદશા પહેલાં કર્મ-ભારથી લદાયેલ હતો તે હવે મુક્ત થઈ, ત્યાં સિદ્ધોનો નિવાસ છે ત્યાં વિશ્વની ટાંચ પર સિદ્ધ થિલા ઉપર-સીધો ઉભે જાય છે. પરંતુ સામાન્ય રીતે 'બંધ' અને 'નિર્જરા'ની ક્રિયાઓ સાથે સાથે આવે છે અને તેથી જીવને સંસારમાં રહેવાની ફરજ પડે છે. જીવના ચતુષ્ પક્ષી, આત્મા કાર્મણુ શરીર સાથે થોડા સમયમાં ચોતાના નવીન જન્મસ્થાન પર જઈ પહોંચે છે અને ધારણ કરવાના નવા શરીરની કદ પ્રમાણે ચોતાનો વિસ્તાર અથવા સંકાય કરી નેનું શરીર ધારણ કરે છે.

સંસારી જીવોમાં બધા જીવંત પ્રાણીઓનો સમાવેશ થાય છે. જેનું વર્ગીકરણ કેવળ શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ જ નહિ, પરંતુ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ પણ જોવાની પણેજ રસિક વિષય થઈ પડ્યો છે. જોનો 'અદિસા'ને 'પરમધર્મ' માનનારા હોઈ, જીવના બધા પ્રકારો

કાર્મણુ શરીર જે કર્મોનું બનેલું છે અને જેને શારીરિક ક્રિયા નથી તે. ઉપરાંત (૧) વૈકલ્પ શરીર જ્યાં દેવો ચોતાનું ગમે તે રૂપ કરી શકે- (૨) આદારક શરીર: ચોદ પૂર્વધરોને કોઈક આર્મમાં સૂક્ષ્મ સંદેહ થયો હોય ત્યારે તીવ્રકર ભગવાન પાસે આદારક શરીર કરીને તેઓ જાય છે. (૩) તેજસુ શરીર જે સામાન્ય જીવોમાં પાચનાદિ-કાર્ય કરે છે; પણ મહા પુરોમાં તેમના શાષો ફળીમૂત કરે છે. અને આશીર્વાદ, વરદાન, ફળીમૂત કરે છે. વિગેરે સૂક્ષ્મ શરીરોના ચિહ્નો (જેમાં કે વિગતો વિવાદસ્પદ છે) અતિ-પ્રાચીન વિચારોમાંથી કલિત થાય છે. જેનેએ તેને પદ્ધતિ-સર રૂપ આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે વૈકલ્પ અને તેજસુ શરીર સાથે સાંખ્યના યૈદારિક, અને તેજસુ અદર્શને ધરખાઈ ચાકાય.

૧. જેનો પાંચ પ્રકારનાં શરીરો બને છે. (જે કે બધા સાથે નહિ) એક શીલરિક અને ત્રણ સૂક્ષ્મ શરીરો.

બાંધવા તેમને આવશ્યક છે. જૈનો પ્રાણીઓનું વર્ગીકરણ તેમની ઇન્દ્રિયોના સંખ્યાને આધારે કરે છે. સૌથી ઉચ્ચ કોટિમાં પંચેન્દ્રિય આવે છે જેને સ્પર્શ, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર-એ પાંચ ઇન્દ્રિયો હોય છે; એકેન્દ્રિય જીવને માત્ર સ્પર્શ ઇન્દ્રિય જ હોય છે. અને બાકીના બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય વિગેરે જીવોને અનુક્રમે બે ત્રણ અને ચાર ઇન્દ્રિયો હોય છે. દાખલા તરીકે કૃમિ વિગેરેને સ્પર્શ અને રસના એમ બે ઇન્દ્રિયો છે. કીડીને બે ઉપરાંત ઘ્રાણ ચક્ષુ છે. જમર વિગેરેને ચક્ષુ વધારે છે. સપાળા કરોડવાળાં પ્રાણીઓને પાંચ ઇન્દ્રિયો છે. દેવો, નારક જીવો અને મનુષ્યોને મન હોય છે; અને તેથી તેઓ સંગ્રી કહેવાય છે. અને તેથી નિકૃષ્ટ જીવોને અસંગ્રી કહેવાય છે. એકેન્દ્રિય જીવો વિગેરેના જૈનોના કેટલાક વિચારો અમુક અંશે તેમનાજ હોઇ, વધારે વિવેચનની અપેક્ષા રાખે છે.

ઉપર કહેવામાં આવ્યુંજ છે કે પૃથ્વી અપ્ તેજ વાયુ-એ ચારે તરફમાં જીવ તો રહેશેજા છે. જેમકે પૃથ્વીના પરમાણુઓ પૃથ્વીમાંથી એકેન્દ્રિય જીવોનું શરીર છે. આને આપણે એકેન્દ્રિય જીવો કહી શકીએ; તેઓ જન્મે છે અને મૃત્યુ પામે છે; અને પુનઃ એજ અથવા તો બીજા આવા શરીરમાં જન્મ પામે છે. આ એકેન્દ્રિય જીવો રમૂલ અને સૂક્ષ્મ એમ બે પ્રકારના હોય છે. સૂક્ષ્મ જીવો દૃષ્ટિગ્રાહ્ય હોતા નથી; એકેન્દ્રિય જીવોના છેલ્લો વર્ગ વનસ્પતિ છે; કેટલીક વનસ્પતિમાં એકજ જીવ હોય છે; જ્યારે કેટલીકમાં સંખ્યાબંધ જીવોના સમૂહ હોય છે જેમનાં જીવનના દવા પોષણાદિ સર્વ કાર્યો સામાન્ય હોય છે. વનસ્પતિ મજબૂત છે એવી માન્યતા બીજા ભારતીય તત્ત્વજ્ઞો પણ ધરાવે છે; પણ જૈનોએ આ માન્યતાનો ધણી આશ્ચર્યકારક રીતે વિકાસ કર્યો છે. જે વનસ્પતિમાં એકજ જીવ રહેલો છે તે દર્શેશાં રમૂલ હોય છે; તે વિશ્વના રહેવા લાયક ભાગમાં જ હોય છે. પરંતુ જે વનસ્પતિ વનસ્પતિકાવના જીવોના સમૂહનું શરીર હોય છે તેમાંની કેટલીક સૂક્ષ્મ અને અદૃષ્ટિગ્રાહ્ય હોઈ આખા વિશ્વમાં સર્વત્ર આવેલી હોય છે. આવી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિને 'નિગોદ' કહે છે.

તેમાં અનંતા જીવો એક નાના સમૂહમાં રહેલા હોય છે. તેમને દવા અને પોષણ સામાન્ય હોય છે, તથા ધણીજીંતીમ યાતના અનુભવે છે. આવા અસંખ્ય નિગોદોનો એક 'ગોલ્ડ' (Globule) થાય છે. અને એક પૈરીમાં બરેલા પાઉંડરની માફક આખા વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલા હોય છે. જે જીવો નિર્વાણ પામ્યા હોય છે, તેમની જગ્યા નિગોદીઆ જીવો પુરતા રહે છે. પણ નિગોદના અનંતમાં પ્રવેશના જીવો આખા જગતમાં અનાદિકાળથી તે અત્યાર સુધી નિર્વાણ પામેલા બધા જીવોની જગ્યા પુરવાને પુરતા છે. આ ઉપરથી વ્યક્ત થશે કે સંસાર કોઈ દિવસ જીવો વગરનો નહીં રહે (જુઓ લોક પ્રકાશ ૬. ૩૨.)

બીજા દૃષ્ટિબિંદુથી સંસારી જીવોના ચાર વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે; નારક, તિર્થંક, મનુષ્યો, અને દેવો; આ ચાર ગતિમાં જીવો પોતાપોતાના પાપ પુણ્ય પ્રમાણે જન્મ પામે છે. વિશેષ દહીકત માટે જુઓ નીચેના લેખો Demons & Spirits (Jains), Vol. IV P. 608ff. Cosmogony & Cosmology (Indian) 4 Vol. IV P. 160 f. Ages of the world (Indian) Vol. 1 Page 200.

આપણે ઉપર જોયું કે જીવને શરીર ધારણ કરવામાં 'કર્મ' એ કારણભૂત છે. જૈન દર્શનનો પ્રાયો કર્મના સિદ્ધાંત ઉપર રચાયેલો છે; તેથી તેનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કરવાની જરૂર છે. કેવળ જ્ઞાન, દર્શન, પરમાર્થ (અગ્રાખ્યાય) તથા બધી પ્રકારની સંપૂર્ણતા એ આત્માના સંકળ યુક્તો છે. પરંતુ સંસારી જીવોમાં આત્માના આ સંકળ યુક્તો કર્મથી આવરણ પામે છે; આ દૃષ્ટિબિંદુથી કર્મના વિભાગો સમજી શકાયો. જ્યારે કર્મ પરમાણુઓના આત્માની સાથે 'બંધ' થાય છે ત્યારે જેમ અનન પાત્રન ક્રિયાથી શરીરના પોષણને માટે આવશ્યક હોતા હોતાં રોમાં પ્રચલિત થાય છે તેમ કર્મ પૃથક્ પૃથક્ કે સંયુક્ત રીતે આક પ્રકાર (પ્રતિતા) ઘટ, કાર્યથી શરીર બનાવે છે. આક પ્રકારનાં કર્મ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) જ્ઞાનાવરણીય જે આત્માના સદૃશ સમ્પર્ક ઝાન (જાણના તરીકે કેવળજ્ઞાન) ને આવરણ કરી. આત્માની જ્ઞાન અને અજ્ઞાનની જુદી જુદી દશા ઉત્પન્ન કરે છે; (૨) દર્શનાવરણીય જે સમ્પર્ક દર્શનના અવરોધ કરે છે; જેમકે નિદ્રા; (૩) વેદનીય જે આત્માના જ્ઞાન દેવજ્ઞાનને આવરણ કરી સુખી અને દુઃખી અવસ્થાઓ ઉત્પન્ન કરે છે; (૪) મોહનીય જે સમ્પર્ક દર્શન, ચારિત્ર, વિશેષ આત્માના સસ વધણ (ઉપયોગ) માં વિદ્યરૂપ યજ્ઞ, સંયમ, વિશ્રમ, કુચારિત્ર, શરદેપાદિ અને જિનન પ્રકારની માનસિક સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે. આવીનાં ચાર ક્રોધો જીવની વ્યક્તિ અવસ્થા સાથે સંબંધ ધરાવે છે. (૫) આયુ. જે નારક, તિર્થેય, મનુષ્ય અથવા દેવ ગતિના જીવન આયુષ્ય નક્કી કરે છે. (૬) નામ. જે તેની વ્યક્તિ તરીકેની હયાતિનાં જુદાં જુદાં તત્વો અને સંભોગો ઉત્પન્ન કરે છે. જેમકે, સામાન્ય અને વિશેષ ગુણો અને શક્તિનાશ્રુ અમુક પ્રકારનું ચરીર. (૭) ગોત્ર-જે જીવની જાત, જાતિ, કુળ, મોખમો નિર્ધારે નક્કી કરે છે. (૮) અંતરાય. જે આત્માની સદૃશ વીધ શક્તિનો અવરોધ કરે છે, અને તેથી જીવને સાકાર્ય કરવાની ઇચ્છા હોય તો પણ તેમાં વિઠન કરે છે.

પ્રત્યેક કર્મ અમુક નિયત સમયે વિપાક આપીને નાશ પામે છે. કર્મફલના સિદ્ધાંતની ચર્ચા કરતાં પહેલાં ૭ લેખના સિદ્ધાંત જે કર્મના સિદ્ધાંતની સાથે સંબંધ ધરાવે છે તેનું નિવેદન કરતું નોંધ્યો. આત્માની સાથે સંકળાયેલાં ક્રોધો ભેદા યજ્ઞને ચર્મચુગી ન નોંધે યજ્ઞ તો જોઈ રજા ઉત્પન્ન કરે છે. અને તેને લેવા કહે છે. લેવવા ૭ છે; કૃષ્ણ, નીલ, કાષ્ઠાત, પીત, રક્ત, અને ચ્વેન. જો લેવવા ઉપરથી જીવની નૈતિક સ્થિતિ નબળી યજ્ઞ છે; કારણ કે લેવવા જીવન ચારિત્ર્ય સૂચવે છે, પ્રથમની ત્રણ લેવવા પ્રુદ

જીવને હોય છે, અને છેલ્લી ત્રણ સારા જીવને હોય છે.^૨

પ્રત્યેક જીવની અવસ્થા, તેના સદૃશ સમાવર્થી અને જે કર્મથી તે કસુપિત થયેલ છે તે કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે; આને પારિજ્ઞામિક (Developmental) ભાવ કહે છે. જીવન-પણ ચાર ભાવો છે અને કર્મની પ્રવૃત્તિ સાથે સંબંધ છે. સામાન્ય વસ્તુસ્થિતિમાં કર્મ જન આપે છે અને તદ્વત્સાર પરિણામ આપે છે, ભારે જીવ ઔદયિક ભાવમાં હોય છે. યોગ્ય દિશામાં પ્રવૃત્ત કરવાથી કર્મને થોડા વખત માટે વિપાક આપતું અટકાવી શકાય; તે કર્મ ઉપશાંત (neutralized) થાય છે પરંતુ તે શમ્યથી ઠંડાવેલા અગ્નિની માફક રહે છે. ભારે આત્મા ઔપચારિક ભાવમાં હોય છે. ભારે કર્મને વિપાક આપતાં અટકાવતું હોય એટલું જ નહિ પણ તેના કામ કરી નાખ્યો હોય ભારે આત્મા કામિક ભાવમાં હોય છે; જે ભાવ નિર્વાણ પ્રાપ્તિ માટે આવરુક છે. જીવને કાષ્ઠાઉપચારિક નામનો થોડો ભાવ હોય છે જેમાં ઉપર કહેલા ત્રણ ભાવોનો સમાવેશ થાય છે; આ દશામાં કેટલાંક કર્મોનો કામ થયો હોય છે, કેટલાંક ઉપશાંત થયાં હોય છે ભારે કેટલાંક વિપાકદશામાં હોય છે. સાધારણ રીતે સંજ્ઞાનો આ ભાવમાં હોય છે; પરંતુ ઔપચારિક અને ખાસ કરીને કામિકભાવ સત્પુરોને હોય છે. આ ઉપરથી મહેલાઈથી સમજી શકાય કે આ ભાવોનાં ભેદ જીવની નૈતિક અવસ્થા સાથે ખાસ સંબંધ ધરાવે છે; જેન આચારોમાં પણ તેનો વારંવાર નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

કર્મ સિદ્ધાંતને નીતિશાસ્ત્ર સાથે કેવો સંબંધ છે તે દરે આપણે વિચારીશું. પરમ આદર્શ જો છે કે સધળાં કર્મોથી મુક્ત થવું (નિર્જીશ), અને તે સમયમાં ત્રણ કર્મો બાંધેલાં નહિ, અથવા તો યા-

૨ જીવના રજા વિશેની માન્યતા પૂર્વી પુરાણી હોય તેમ થાય છે પહેલાં જીવન આત્મા અને ઉદારવત્ આત્મા જે સંજ્ઞાના વાચકોમાં વપરાતા હતા; આવી માન્યતા અન્ય રજા દોષાતું પણ જણાય છે. (સુમિત્ર મહા-જાતન. ૫૪૧ ૧૨-૨૮૬, ૩૩૬, ૨૬૧, ૪૧૧ અને યાજ્ઞવલ્ક્ય શાંતશાસ્ત્ર ૪. ૭.)

૧. જેનો પંચવિધ જ્ઞાન માને છે; મતિજ્ઞાન, કુલજ્ઞાન, અચીજ્ઞાન, મનઃ પર્યવસાન અને કેવળજ્ઞાન.

૨. દર્શનાવરણીય દર્શનનો નિષાકાર કરીને આરોધ કરે છે. સમ્યક્ દર્શન અને આ દર્શન જિનન જિનન છે.

૩. દા. બરદાશ.

શ્રીય પરિભાષામાં કહીયે તો કર્મનું આગમન (આસ્ત્ર) શેકું, અર્થાત્ જો માર્ગે કર્મ આત્મામાં પ્રવેશ કરે છે તે માર્ગ બંધ કરવો (સંવર). સધળાં કાર્યો કર્મને ઉત્પન્ન કરે છે અને તેથી જીવની સાંપ-રાશિક દશા કાયમ રહે છે; પરંતુ જ્યારે મનુષ્ય રાગદ્વેષાદિથી વિમુક્ત થઈ સમ્યગ્ ચારિત્રના નિયમોનું સેવન કરે છે ત્યારે તેનાં કાર્યો એક પણ સુધી કર્મ રૂપે રહી પછી નાશ પામે છે (ધર્મપથ). તેથી સાધુઓના આચારનું સધળું બંધારણ નવાં કર્યોની ઉત્પત્તિ અટકાવવા અર્થેન છે; તેજ હેતુ તપથી પણ સાધી શકાય છે. તપથી જીવનાં કર્યોનો નાશ વધારે જલદી થાય છે.

આ ઉપરથી દર્શિત થશે કે જૈનોના નીતિશાસ્ત્ર અને સાધુ આચાર એ કર્મના સિદ્ધાંતનું પારણામ્ય ગણી શકાય. પરંતુ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેમના નૈતિક સિદ્ધાંતો, સાધુ સંસ્થા અને સાધુઓના આચાર ભારતીય પ્રાચીન ધર્મોમાંથી લેવામાં આવ્યા છે; કારણ કે બ્રાહ્મણ સંન્યાસીઓ અને જૈનોની પ્રજ્ઞાક્ષિઓ અને સંસ્થાઓ જૈનોની પ્રજ્ઞાક્ષિ અને સંસ્થાઓ સાથે મળતી આવે છે. (જુઓ સી. જી. એફ. ધી. ઇસ્ટ. પુ. ૨૨. (૧૮૮૪) પ્રસ્તાવના. પ. ૨૨.)

૨. જૈન નીતિશાસ્ત્રનું અંતિમ ધ્યેય નિર્વાણ અથવા મોક્ષ પ્રાપ્તિનું છે. આ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ સમ્યક્-દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન, અને સમ્યક્ ચારિત્ર છે. અલંકારિક ભાષામાં આને 'રત્નત્રયો' કહે છે. જોહો 'ત્રિરત્ન' સંઘા જીવતા અર્થમાં વાપરે છે. એ જીવો ઉત્પન્ન કરી શકાય નહિ, પણ ધ્યાતિ અને અધ્યાતિ કર્યોનું આવરણ દુર થવાથી સદૃશ પ્રગટ થાય છે. એ જીવો પ્રત્યક્ષ કરવા માટે સદાચારના નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ અને સદૃશજીવો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. તેમાં પંચ મહાવ્રત પ્રથમ આવરણ છે. આમાંના ચાર વ્રતો જોહો અને બ્રાહ્મણો પણ સ્વીકારે છે. જૈનોના પાંચ ગહાવ્રતો આ છે-૧ પ્રાણાતિપાત વિરમણ ૨-મૃદાવાદ વિરમણ ૩-અદત્તાદાન વિરમણ ૪ મૈત્રુન વિરમણ, ૫. પરિગ્રહ વિરમણ આ પાંચ

વ્રતો સાધુઓએ ખાસ પાળવાં જોઈએ. સાધુવર્ગમાં પ્રવેશ કરતી વેળા અથવા સામાન્ય ભાષામાં કહીયે તો દિક્ષા લેતી વખતે સાધુ આ વ્રતો અંગીકાર કરે છે. સાધુઓના સંબંધે આ વ્રતો પંચ 'મહાવ્રત' કહેવાય છે. પરંતુ શ્રાવકોએ તે વ્રતો પોતાની સ્થિતિ અનુસાર પાળવાં જોઈએ; અને તેમની જાળતમાં આ વ્રતો 'અણુવ્રત' કહેવાય છે. વધુ સ્પષ્ટ કરીયે તો જ્યાં લગભગ દરેક વસ્તુ જીવયુક્ત માનવામાં આવે છે તેનો વિચાર કરીયે તો પહેલું પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત પાળવામાં દરેક કાર્યોમાં ધણેજ ઉપયોગ રાખવાનો હોય છે. કાંઈ પણ પ્રકારે જીવહિંસા ન થાય તે માટે શાસ્ત્રોમાં સાધુઓ માટે અસંખ્ય નિયમો કરવામાં આવ્યા છે. પરંતુ જે આ નિયમો શ્રાવકને પાળવાના હોય તો તેનાથી વ્યાપાર થઈ શકે નહિ. તેથી તેને માટે એવો નિયમ છે કે તેણે ઇરાદાપૂર્વક, પછી તે ભલે ખોરાક, લાલ, અગર આનંદ વિગેરે માટે હોય તો પણ, હિંસા ન કરવી જોઈએ. એવીજ રીતે અન્ય વ્રતો માટે પણ છે, શ્રાવકોને માટે આ નિયમોની સખ્તાકૃષ્ણક્રોધી કરવામાં આવેલી છે. શ્રાવકો પણ અમુક સમય સુધી નીચલા 'શીલવ્રત' અંગીકાર કરીને વધારે કડક આચાર પાળી શકે. (૧) દિગ્વિરતિ-અમુક દિશામાં અમુક હદ સુધીજ જવડો નિષ્ક્રમ. (૨) અનર્થ દંડ વિરતિ-પોતાની સાથે જે જાખમ ખાસ સંબંધ ન ધરાવતી હોય તેનો ત્યાગ. (૩) ઉપભોગ પરિભોગ પરિમાણ-ભોજનશોખ દુર કરવા ઉપરાંત ખાવ, પેય અને ઉપભોગની મીઠેનું માપ ખાંધી દેવું. (સાથે એટલું જણાવવું જોઈએ કે કંદમૂળ, મધ, તથા સુરપાનનો તેમજ રાત્રિભોજનનો નિગેધ સાધુ શ્રાવક જન્મે માટે એક સરખો કરવામાં આવ્યો છે) ઉપર કહેલાં ત્રણ વ્રતોને 'જીણવ્રત' કહે છે અને નીચેનાં ચાર વ્રતોને 'શિક્ષાવ્રત' કહે છે. (૪) દેશ વિરત-યાવનાનો પ્રદેશ સંકુચિત કરવો; (૫) સામાયિક; આ મનથી શ્રાવકો અમુક સમયે સ્થિર બેસી ખ્યાનમગ્ન થઈ જ્યાં પાપયુક્ત કાર્યોનાં પરિત્યાગ કરે છે; (૬) પોષ્ઠોપવાસ-શુકલ પક્ષની અજીમી ચતુર્દશી, અથવા પૂર્ણિમાના દિવસે અથવા

મહિનામાં ઓછામાં ઓછું એક દિવસ, સાધુ આચાર-પ્રમાણે રહેવું. (૭). અતિથિ સંવિભાગ-શબ્દાર્થથી, અતિથિને ભાગ આપવો; પરંતુ અવકારમાં તેનો અર્થ સાધુ સાધ્વીની આચર્યકતા પુરી પાડના પુરો સાંકુચિત થઈ ગયો છે.

શ્રાવકોના આત્મા આચારોનો ઉદ્દેશ દેખીતી રીતે એવો છે કે તેઓ સાધુ ધર્મ અંગીકાર કર્યો સિવાય સંસારમાં રહીને કેટલેક અંશે અને કેટલાક સમય સુધી સાધુ જીવનના ફાયદા તથા પુણ્ય હાંસલ કરી શકે. તેજ પ્રમાણે અનશનના નિયમોનો પણ એવો જ ઉદ્દેશ છે. (જુઓ શ્રેષ્ઠ. Death and Disposal of the dead (Jain) Vol. 4 p. 484 f) એ તો સ્પષ્ટ છે કે શ્રાવક શ્રાવિકાઓને ધર્મની બહારના જેવા ગણવામાં આવતા નહોતા. અથવા તો બૌદ્ધ ધર્મના આરંભમાં હતું તેમ, તેમને સંધના માત્ર મિત્રો અને મદદગારો તરીકે ગણવામાં આવતા નહિ, પણ પહેલેથી જ તેમનો સંબંધ, તેમના ધર્મો તથા હકો વડે સ્પષ્ટ રીતે નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો છે, સાધુ સંસ્થા સાથે શ્રાવકોને જોડનારી સાંકળ દર પ્રકારની હતી. શ્રાવકની અવસ્થા સાધુ અવસ્થા માટે પ્રાથમિક અને મોટે ભાગે તૈયાર થવાની ભૂમિકા છે. તો પણ હમણાં થોડા વખત થયાં સામાન્ય શ્રાવકોમાંથીજ નહિ પણ સુખ્યત્વે કરીને નાની ઉંમરના અશિક્ષિતોને પણ દિક્ષા આપવામાં આવે છે તેથી કરીને તે બાળતમાં દેરદાર થતા પાત્રો હોય એમ જણાય છે. એટલું બેચક કહી ચકાવ કે શ્રાવક-શ્રાવિકા અને સાધુ સાધ્વીઓના પરસ્પર ધર્મોમાં ઘણું સામ્ય હોવાને લઈને જ-ને-વચ્ચે નિકટ સંબંધ જરૂરી રહ્યો છે; અને તેથી કરીને અંદરથી મૌલિક દેરદારો નહીં કરવાને જન ધર્મ સમર્થ રહ્યો છે તેમજ લગભગ બે હજારથી વધુ વર્ષ થયાં બહારના દુઃખાઓ સામે જન ધર્મ ટકર-ઝીંડી ચકો છે. પરંતુ બૌદ્ધ ધર્મમાં ઉપાસકોના આચાર એટલા કડક ન હોવાને લઈને તેમાં અસાધારણ દેરદારો થયા અને અને જે દેશમાં તેની ઉપસ્થિતિ થઈ હતી તે દેશમાંથી તે અને નાશુક થયો.

હિંદા અંગીકાર કરતી પેળા સાધુ ઉપર કહેવાં

માંય મહાપ્રતો મહાણુ કરે છે; અને જો એ પંચ મહાપ્રતોનું અનુપાલન સમ્પન્ન પ્રકારે થાય, તો તેને નવાં કર્મો લિપ્ત કરતા નથી. (S. B. E. ૫. ૨૨. ૨૦૨ ff) પરંતુ તેમનું વધારે સારી રીતે પાલન કરવા માટે વધારે સ્પષ્ટ નિયમોની જરૂર છે. આ નિયમો તે સાધુઓની શિક્ષા ગણાય છે. તે શિક્ષાનું વર્ણન સાત વિભાગમાં આપેલું છે.

(૧) કાયવાહ અને મનના વ્યાપાર, જેને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં 'યોગ' કહે છે. તેનાંથી કર્મ પરમાણુઓ આત્મા સાથે જોડાય છે (આસ્ત્ર) અને નવું કર્મ બંધાય છે, આ વાત ઉપર સમજાવેલી છે; તેથી કરીને આસ્ત્ર અટકાવવાને (અથવા 'સંવર' કરવાને) કાય, વાણી અને મનના વ્યાપારોને સંપૂર્ણ સંયમમાં રાખી તે વ્યાપારોનો નિમગ્ન કરવો જોઈએ; આને 'ત્રિયુષ્ઠિ' કહે છે (મનો યુષ્ઠિ એટલે મનને કુદ્ધ વિચારોથી દુર રાખી, સારા વિચારોમાં સંયોજીત, રાખવું વિગેરે) (૨) સાધુ માટે વિદિત કાર્યોમાં પણ જોતે અજાણતાં પણ અહિંસાનું ઉદ્દેશન કરે તો તે દોષિત છે. આવા દોષ દાળવા માટે તેણે 'પંચ સમિતિ' પાળવી જોઈએ; અર્થાત્ ચાલતાં, બોલતાં, શિક્ષા લેતાં, કોષ વસ્તુ લેતાં અથવા મુકતાં અને મળવાયાગ કરતાં જ્યહા-સંભાળ રાખવી જોઈએ; એટલે કે સાધુ ચાલતી વખતે કોષ જીવ જતું ન મરે અથવા તુકસાન પામે તે માટે જીવ જાગ જોઈ જવી; તેજ પ્રમાણે કોષ વસ્તુ મુકતાં, પહેલાં જમીન તપાસવી અને પ્રમાણ લેવી; સચિત વસ્તુ ખાતામાં આવી ન જાય તે માટે જ્યહા રાખવી; વિગેરે-^૧ (૩) કર્મોના આત્મા સાથે સંયોગ થવામાં રાગદ્વેષાદિ કપાય કારણજન છે; તેથી સાધુ-ઓએ સદયગ્રો મેળવવા જોઈએ. કપાયો ચાર છે; ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ; અને તેનાંથી ઉદ્ભવ ચુજો હામા, માર્દવ આર્દવ અને ચૌય છે; એ ચાર ચુજોમાં નીચેના છ ચુજો ઉમેરવાથી સાધુઓની દશાંગી 'ઉત્તમ ધર્મ' થાય છે-સાવ, સંયમ, તપ

૧. આ બાળતમાં સાધુઓને રાખી એકી જ જાતનો જવાબ આપવાનું ચૂકવના રીતીનું લક્ષણમાં આપેલું છે.

ત્યાગ, અસંગતા-તથા બ્રહ્મચર્ય (૪) પરમ મુમુક્ષુમાં હોયી જોઇતી પવિત્રતા મેળવવામાં સદાયક એવી ખાર 'અતુપ્રેક્ષા' અથવા 'ભાવના' છે; જેમાં દાખલા તરીકે-સર્વ વસ્તુની અનિત્યતા, મનુષ્યની અશરણતા, વિશ્વની દુઃખી અવસ્થા વિગેરે વિષયોની ચર્ચા કરેલી છે; આ ઉપર જૈન પ્રયત્નકરોએ અસંખ્ય ધર્મપ્રવચનો સંયોજ્યાં છે. (૫) વિશેષમાં કર્મોના ફળ કરવાને તથા સત્ય પંથમાં દૃઢ રહેવાને સાધુએ જે કાંઈ પરિસદ્ધ (પ્રતિકૂળતાઓ) પડે તે આનંદપૂર્વક સહન કરવાનો અભ્યાસ રાખેા જોઇએ; પરિસદ્ધ ખાતીસ પ્રકારના છે; જેવાં કે જુખ, તરસ, ટાઢ, તાપ, કસોટી કરે તેવા પ્રસંગો, રોગ, અપમાન અને વિકારો, વિગેરે, જે તેણે કયા વગર સદન કરવા જોઇએ. જો આપણે વિચારીએ કે પ્રત્યેક મુખ ભોગથી દુર રહેવા, તથા કાંઈ પણ પ્રાણીની કિંસા કર્યાં સિવાય માત્ર ફેડ, ટકાવી રાખવા માટે સાધુ આચારો નિહિત કર્યાં છે તોજ આ બધાં પરિસદ્ધો સહન કરવાથી શું ભ્યાવહારિક પરિણામો આવશે તેની કલ્પના કરી શકીએ. (૬) ચારિત્ર-સંયમમાં છે અને તેના પાંચ પ્રકાર છે. પ્રથમ પ્રકારમાં પાપ કાપોથી દુર રહેવાનું છે અને હેતુ પ્રકારમાં સધળાં કર્મોને આત્મતિક તાણ થાય છે અને ત્યાર પછી મોક્ષ પમાય છે, (૭) હેતુ પ્રકાર તપના છે. જ્ઞાતી નવાં કર્મો ઉત્પન્ન થતાં નથી એટલુંજ નહિ પણ યોગ્ય રીતે અને સદ્ હેતુથી થયું હોય તો જ્ઞાતાં કર્મોની 'નિર્જરા' થાય છે; અન્ય કેટલાક ધર્મોમાં પણ તપ નિહિત છે તે 'ખાલ તપ' કહી શકાય, કારણ કે તેથી યોગિક સિદ્ધિઓ દેવગતિમાં જન્મ એવા નશ્વર લાભો પ્રાપ્ત કરી શકાય પરંતુ પરમ મુખની પ્રાપ્તિ કદાપિ થઇ શકતી નથી. જૈનધર્મમાં તપને ઘણું પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. તપના બે પ્રકાર છે; (અ) ખાલ તપ અને (ખ) અભ્યંતર તપ; ખાલ તપમાં જૈનોના સાધારણ વ્રતો વિગેરે આવે છે; જ્યારે અભ્યંતર તપમાં આધ્યાત્મિક ક્રિયાઓનાં સમાવેશ થાય છે. (અ) વ્રતોમાં જૈનોએ ઉપવાસને બહુજ પ્રાધાન્ય આપ્યું છે. જૈનોએ તેને એક કળા રૂપ બનાવી, તેમાં ઘણું પ્રાવીણ્ય મેળવ્યું છે. અનશ્વતની સાધારણ રીત એવી છે કે

ખખ્ખે, તથુ તથુ ચારચાર દિવસે અને છેક વધીને છ મહિને એક વખત ભોજન કરવું. અનશ્વતની ખીજ રીત 'મરણાંતિકી સંલેખના' અર્થાત મરણ સુધી ઉપવાસ કરવાની છે. (જુઓ. Voluntary death or euthanasia in the art. Death and disposal of the dead Jain) ખીજ જાતનાં તપ આનાંથી જુદા છે. જેવાં કે 'ઉજોદરી' અર્થાત રોજના ખોરાકનું માપ ઓછું કરવું; શિક્ષામાંથી મળેલા અન્નમાંથી અમુક પ્રકારનુંજ અન્ન જમવું; (સાધુ સાખીઓએ હંમેશ શિક્ષાથીજ શરીર નિર્બોહ કરેા જોઇએ; તેથીજ તેમને માટે ખાસ તૈયાર કરેલું તેઓ યદ્યદ્યકરી શકે નહિ); સ્વાદિષ્ટ ખોરાકનો ત્યાગ, ખ્યાનને માટે એકાંતનું સેવન તથા ખ્યાનમાં લીધેલા આસનો એનો પણ ખાલ તપમાં સમાવેશ થાય છે. વૈદિક ધર્મમાં યોગમાં પણ આવા પ્રકારની વિધિ હોય છે. (ખ) અભ્યંતર તપમાં સધળી આધ્યાત્મિક ક્રિયાઓનો સમાવેશ થાય છે, દાખલા તરીકે ખ્યાન; પાપની કબજાત, પાપનો પશ્ચાત્તાપ વગેરે; આચારના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરવાનો પ્રાયશ્ચિતરૂપે દરરોજ પ્રતિક્રમણ કરવું જોઇએ; મોટા પાપો માટે સુર પાસે આશ્રયના અને પશ્ચાત્તાપ કરવાં જોઇએ; સાધારણ દોષો માટે કાપોત્તર્જી (કાઉસંગ) નું તપ (અમુક સમય સુધી અમુકજ સ્થિતિમાં ઉભા રહેવું તે) નિહિત કરવામાં આવ્યું છે; પરંતુ મહાન દોષોના પ્રાયશ્ચિત તરીકે પુનઃ દિક્ષા આપવામાં આવે છે, જે ઉપરાંત વિનય, સાધુ તથા શ્રાવકની વૈયાવચ્ચ, સ્વાધ્યાય, પ્રલોભનો ઉપર વિજય-આદિ ગુણોનો અભ્યંતર તપમાં સમાવેશ થાય છે. પરંતુ ખ્યાન એ સાથી ઉત્તમ તપ છે; એકજ વસ્તુ ઉપર મનને એકાગ્ર કરવું તેનું નામ ખ્યાન; તે એક મુહૂર્ત (૪૮ મીનીટ)થી વધારે થઇ શકતું નથી. અને નિરોગી શરીર ચાગાનેજ ખ્યાન કરવાની અનુચ્છા આપવામાં આવે છે. જે વસ્તુ ઉપર અને જે હેતુ માટે મનને એકાગ્ર કરવામાં આવે, તે વસ્તુ અને હેતુ ઉપર ખ્યાનની ઉત્કૃષ્ટતા, ગંધમતા તથા કનિકતા નો આધાર રહે છે; અને પરિણામનો આધાર પણ તેના ઉપરજ અવલંબે છે. અહીં આપણે શુભાધ્યાનનોજ વિચાર કરીશું; શુભ ખ્યાન ધર્મ અને શુકલ

એમ બે પ્રકારનું છે. ધર્મ ધ્યાનથી પામર હોવાને અંગેઅર એવાં ધાર્મિક સત્યોત્ત્ત્વ અંતરજ્ઞાન સ્થૂર છે. ખરેખર આગ્રહો અને પછીનાં સંસ્કારોમાં પ્રતિપાદન કરેલા વિશ્વવિદ્યા ખગોળ, ભૂગોળ, અખાતમ વિગેરે વિષયોના જ્ઞાનમાં જે ચોક્કસપણું મળી લેવામાં આવે છે તે ધર્મ ધ્યાને જે સ્ફુરિત કરેલું છે એવી કલ્પના કરવા આવે છે તેવા આંતરજ્ઞાનને આભારી છે એમાં સંશય રાખવાની જરૂર નથી. ધર્મ ધ્યાન કરતાં શુદ્ધ ધ્યાન ઉચ્ચતર કોટિનું છે અને તે ચાર કક્ષા દ્વારા મોક્ષ તરફ લઇ જાય છે. પ્રથમ એક એક વસ્તુ ઉપર મન એકાગ્ર કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ એકજ વસ્તુ ઉપર ધ્યાન કરવામાં આવે છે. ત્યાર પછીની કક્ષામાં મન વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિઓ બહુજ સૂક્ષ્મ રીતે ચાલ્યા કરે છે અને વધારેને વધારે સૂક્ષ્મ બનતી જાય છે. આ દશામાં તે અસ્થિતિ સંસારિક અવસ્થા પૂર્ણ થવા આવે છે, તેથી બાકી રહેલાં કર્મોના સમુદ્વેષાતથી એકા સાથે લાકડાની માફક નાશ થાય છે. પછી શુદ્ધધ્યાનની છેલ્લી કક્ષામાં સધળાં કર્મોના નાશ થયો હોવાથી તથા સધળી પ્રવૃત્તિઓ બંધ પડવાથી, હવે દેહનો ત્યાગ કરી, જ્યાં મુક્તાત્માઓ હંમેશાં માટે રહે છે ત્યાં વિશ્વની ટોચે જાય છે. અહીં એટલું સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે માત્ર શુદ્ધધ્યાન મોક્ષનું સાધન નથી, પરંતુ તે તો મોક્ષની તૈયારી માટેની ક્રિયાઓની સાંકળનો છેલ્લો અંગૂઠો છે. તેની પહેલી બે કક્ષાઓ અનુભવવા માટે પણ કપાયો ઉપચાર અથવા નષ્ટ થવાની જરૂર છે; અને છેલ્લી બે કક્ષાઓમાં તો ફક્ત 'કેવલિ' (જેણે સર્વવત્તા પ્રાપ્ત કરી છે તે) પ્રવેશ કરી શકે; કારણ કે તે બન્ને કક્ષાઓ મોક્ષની પૂર્વગામી છે. બીજી ખાતુએ નિર્વાણ પહેલાં બાર વર્ષ સુધી દેહ દહન કરવું જોઈએ અને તે સાધુજીવનમાં છેલ્લું કાર્ય ગણાય. કેવળ દેહદહનથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી; કારણ કે ભગવાન મહારીશના શિષ્ય મુષર્મનતા શિષ્ય જનુ કેવલ પ્રાપ્ત કરનાર અને મોક્ષ પામનાર છેલ્લા પુણ્ય દત્તા (વીર નિર્વાણ પછી ૬૪ વર્ષ). આ અવસાપિણી કાળમાં દવે એકજ જગમાં નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરનાર કોઈ દશે

નાહિ. તેમ છતાં, આ બધા વિચારોમાં શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ ધણું મહત્વ રહેલું છે અને તેથી જૈન સિદ્ધાંતોનું વિશેષ અવગાહન થઈ શકે છે.

આ સંબંધમાં 'ગુણસ્થાન ક્રમોદ્ઘાત'ના સિદ્ધાંતને જોતા ધણું મહત્વ આપે છે તેના પર દૃષ્ટિપાત કરીએ. એમાં ક્રમેક્રમે ૧૪ સ્થાન આપેલાં છે જેથી સદ્ગુણોના ધીમે ધીમે વિકાસ થાય છે અને કર્મોના ઘટાડા થાય છે અને જે છેવટે આત્માને અત્યંત અને અશ્રદ્ધામાંથી આત્માની સંપૂર્ણ પવિત્રતા તરફ લઇ જઈ મોક્ષના કારણભૂત થાય છે.

નિગોદના છવોથી માંડી તીર્થંકરોએ પ્રવૃત્તિ કરેલાં સત્યોમાં અશ્રદ્ધા રાખનાર મનુષ્યો પર્વતતા સઘળા છવો મિથ્યાદૃષ્ટિ નામક પ્રથમ ગુણસ્થાનમાં આવે છે. તેઓ રાગદ્વેષી ખરડાયેલા હોઈ કર્મોથી પુરી રીતે જડાયેલા છે. પછીના ગુણસ્થાનકોમાં જેમ જેમ હવ સમ્પદ્ધાનું સમ્પદ્ધન સંયમ અને કષયોની શાંતિ મેળવે છે, તેમ તેમ નાના પ્રકારનાં કર્મોના ક્ષય અથવા ઉપશમ થાય છે તેથી હવ ક્રમે ક્રમે વધારે ને વધારે પવિત્ર બનતા જાય છે. ઉપચારકાયા વીતરાગ હક્કસ્ય નામક અષ્ટાદશ ગુણસ્થાન પર્વત બધા ગુણસ્થાનકોમાં જીવને પ્રથમ ગુણસ્થાન સુધી પણ પડતા સંબંધ રહે છે, પરંતુ ફીણકાયા વીતરાગ હક્કસ્ય નામક ત્યારમા ગુણસ્થાનમાં જ્યારે હવ પ્રવેશ કરે છે ત્યારે ચાર ધાતી કર્મોના નાશ થાય છે. પછીના પછીના બે ગુણસ્થાનોમાં આજ્યા વગર જીવને છુટકો નથી. અહીં તેને કેવલપદાન થાય છે. તેમજ સમગ્રી કેવલિ ગુણસ્થાનમાં હવે હજી સંસારમાં હોય છે, અને લાંબા વખત સુધી ત્યાં રહી શકે, મન, વચન અને કાયાના આપારો જરી રાખી શકે; પરંતુ જ્યારે બધા આપારો અટકી જાય ત્યારે તે અગોત્રિકેવલિ નામક છેલ્લા ગુણસ્થાનમાં પ્રવેશ કરે છે અને તેમાં બાકી રહેલાં કર્મો ભસ્મીભૂત થાય છે.

દવે અહીં એક પ્રશ્ન ઉપરિચત થાય છે કે ઉપર જણાવેલા કર્મોના સિદ્ધાંત જેટલો પમિતો મોક્ષ અને મુખ્ય સિદ્ધાંત છે ! તે પ્રશ્ન સમાધાન કરવું જોઈએ. તે સિદ્ધાંત એવો મદન અને દુષ્કિમ લાયક છે !

કોઈ તો એમજ માની લે કે સર્વજ્ઞ જીવ છે એવા વિચારો ઉપર રચાયેલા અને અહિંસાપ્રધાન એવા આ મૌલિક ધાર્મિક દર્શનમાં પાછળથી કર્મનો તાત્વિક સિદ્ધાંત ધુસાડવામાં આવ્યો છે. પરંતુ વસ્તુ સ્થિતિ આથી ઉલટી છે કારણ કે કર્મનો સિદ્ધાંત જો કે હાલના વિરતૂત સ્વરૂપમાં નહિ, પણ મુખ્ય રેખાઓમાં તો ચોક્કસ રીતે મૂળ આગમોમાં સ્વીકારાયેલો છે તથા તેમાં તેને લગતાં વચનો અને પારિભાષિક શબ્દો પણ જોવામાં આવે છે. વળી આગમોમાં આ વિચારો પાછળથી ધુસાડવામાં આવ્યા નથી એમ માનવાને સગળ કારણ છે. આશ્ત્રવ, સંવર, અને નિર્જરા એ શબ્દો સમજવાને માટે એમ માનવુંજ જોઈએ કે કર્મ એ સુદૃઢ પુદ્ગલ પરમાણુઓ હોઈ આત્મામાં રેડાય છે (આશ્ત્રવ), તે પ્રવાહને અટકાવી શકાય અથવા તેના પ્રવેશદ્વાર બંધ કરી શકાય (સંવર), અને આ રીતે આત્મા સાથે જોડાયેલાં કર્મ પરમાણુઓનો નાશ કરી શકાય (નિર્જરા). જૈનો આ શબ્દોનો સરળ અર્થ કરે છે અને મોક્ષ-માર્ગ સમજાવવામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે (આશ્ત્રવોનો સંવર અને નિર્જરા જીવને મોક્ષની તરફ લઈ જાય છે). આ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થશે કે આ શબ્દો જૈન ધર્મ જેટલાજ નૂતના છે. કારણ કે બૌદ્ધોએ આ અર્થસૂચક શબ્દ ‘આશ્ત્રવ’ને પોતાની પરિભાષામાં દાખલ કર્યો છે અને તેનો ઉપયોગ ઘણે ભાગે જૈન અર્થમાંજ કરે છે; પણ તેઓ તેનો શબ્દસા: અર્થ કરતા નથી કારણ કે કર્મને તેઓ સુદૃઢ પુદ્ગલ પરમાણુ માનતા નથી અને આત્મામાં કર્મનો આશ્ત્રવ થાય છે તે પણ માનતા નથી. ‘સંવર’ને બદલે તેઓ આશ્ત્રવશય (આસવખખય) શબ્દ વાપરે છે અને તેને (મજ્ઞ) માર્ગનો એકાર્થવાચક બનાવે છે. એ સ્પષ્ટ છે કે તેઓ ‘આશ્ત્રવ’નો શબ્દાર્થ કરતા નથી અને તેથી જ્યાં તેનો મૂળ અર્થ પ્રચલિત હતો એવા કોઈ દર્શનમાંથી અર્થાત્ જૈન દર્શનમાંથી લઈ લીધો હતો. બૌદ્ધો સંવર શબ્દ પણ વાપરે છે; દાખલા તરીકે સીલસંવર (શીલસંવર) અને કુદંત ‘સંપુત’ કે જે શબ્દો વૈદિક સાહિત્યમાં આ અર્થમાં ખીલકુલ વપરાતા નથી. અને તેથી, મોટે ભાગે જૈન

સાહિત્યમાંથી લીધા હોય તેમ લાગે છે. આજ દલીલ એમ સિદ્ધ કરે છે કે જૈનોનો કર્મનો સિદ્ધાંત તેમના ધર્મનો મૌલિક અને મુખ્ય ભાગ છે. તેમજ જૈનધર્મ જોડા ધર્મ કરતાં ઘણો પ્રાચીન છે.

૫. જૈન ધર્મની આધુનિક સ્થિતિ:—ઈ. સ. ૧૮૦૧ ના વરતીપત્રક પ્રમાણે શ્વેતાંશરો અને દિગંજરો મળી ૧૬ હિંદુસ્તાનમાં ૧૩૩૪૧૪૦ જૈનોની સંખ્યા છે; એટલે કે તેમની સંખ્યા હિંદુસ્તાનની વસ્તીના અર્ધાંટક કરતાં પણ ઓછી છે. જૈનોનું મહત્ત્વ તેમની સંખ્યાને લઈને નહિ, પણ તેમની શ્રીમંતાઈ અને કેળવણીને લઈને છે. હિંદુસ્તાનના ઘણાં ખારા શહેરોમાં થોડી ઘણી તેમની વસ્તી જોવામાં આવે છે. દિગંજરો ઉત્તરમાં નોર્થવેસ્ટ ગ્રેવિન્સિસમાં, પૂર્વ-રજપુતાનામાં, પંજાબમાં અને ખાસ કરીને મૈસુર અને કનારા અર્થાત્ દક્ષિણમાં જોવામાં આવે છે. શ્વેતાંશરો ખાસ કરીને શુન્દરાતમાં (જેથી કરીને શ્વેતાંશરોની ભાષા હિંદીને બદલે શુન્દરાતી છે) અને પશ્ચિમ રજપુતાનામાં જોવામાં આવે છે. વળી ઉત્તર અને મધ્ય હિંદમાં પણ તેઓ છુટા છુટા પથરાયેલા છે. પ્રાચીન લેખો ઉપરથી જણાય છે કે હાલમાં જે જે ભાગો ઉપર જૈનો પથરાયેલા છે તે તે ભાગોમાં તેઓ યથા સૈકાથી રહેલા છે. ભારતીય સ્થાપત્યના અદ્ભુત નમુનારૂપ, ગિરનાર અને ચતુર્જગ્ય, આશુ અને ધૈર્યોરાના સુંદર દેવાલયો તે કોમની શ્રીમંતાઈ અને ઉત્સાહની જ્વલંત સાક્ષી પુરે છે.

જૈન સાધુઓના પરિવ્રજમાં કેવળ આપસપક વસ્તુઓ જ હોય છે અને તે પણ નિશ્ચયાત્મક ગ્રંથલેખ કરવામાં આવે છે. તેમાં નીચેની વસ્તુઓ હોય છે. યોગપટો, કંબલ, પાતરાં, કંડ, જામીન સાફ કરવાને માટે ઓધો, અને મોઝતાં જીવદિંસા ન થાય તે માટે મેઢાં લોકવાનો મુદપત્તી, સાધ્વીઓનો પોશાક લગભગ તેજાજ છે પણ તેમને વધારે વસ્ત્રો હોય છે. દિગંજર સાધુઓ પણ એવીજ ચીજો સાથે રાખે છે; ફક્ત માત્ર એટલોજ કે તેઓ મુદત કપડાં

૧. જૈનોની નાની સંખ્યાનું કારણ એ છે કે જૈન ધર્મ અશક્તિ વર્ગનો ધર્મ નથી પણ ઉચ્ચ વર્ગનો છે

રાખતા નથી અને ઓધાને ખદ્દે મોરખોંઝી રાખે છે. સાધુઓ મસ્તક મુંડાવે છે અથવા અમુક અમુક સમયને અંતરે લોચ કરે છે. લોચ કરવાની રીત વધારે પસંદ કરાય છે અને અમુક વખતે આવરથક છે. આ રિવાજ જૈનોમાં જ નોનામાં આવે છે અને તેઓ તેને આવરથક ક્રિયા તરીકે માને છે.^૨

પહેલાં તો ચાતુર્માસ સિવાયના આઠ માસ પર્વત સાધુઓ વિહાર કર્યા કરતા; (બૌદ્ધ સાધુઓનું 'વરસ' સરખાવે). મહાવીર અને નાના ગામમાં એક દિવસ અને શહેરમાં પાંચ દિવસથી વધારે રહેવા નહિ. પરંતુ બૌદ્ધ વિદ્યારોની માફક ઉપાશ્રયો થયાથી આ રિવાજમાં થોડો ફેરફાર થયો છે. [ઉપાશ્રયો એટલે સાધુ તથા સાધ્વીઓ માટે તૈયાર કરાવેલાં જુદાં મકાનો; ઉપાશ્રયમાં ફક્ત એક મોટો ચોરડો હોય છે તેમાં ન્હાવા કે રસોઈ કરવા માટે ચોરડીનો હોતો નથી; પણ સ્વપાને લાકડાની પાટો હોય છે.] (મોહન જૈન-ક્રમ. પા. ૭૮. સ્ટીવન્સન).

સ્વેતાંબર સાધુઓ નિયમ તરીકે ઉપાશ્રયવાળાં જોખાંજો વિહાર કરે છે. ગામડામાં તેઓ હાથ એક અંકવાડીયું અને શહેરમાં એક માસ મુંઘી રહે છે. ઉપાશ્રયમાં તેઓને વંદના કરવા આવેલા શ્રાવકોની પાસે તેઓ વ્યાખ્યાન કરે છે કે શાસ્ત્રો સમજાવે છે. સાધુઓના આવરથક આવારો, જે ખતથી કરવામાં આવે તો, ઘણા સખત હોય છે. દાખલા તરીકે સાધુએ રાત્રે ફક્ત નચું કલાકજ ઉઘવું જોઈએ. તેમણે કેલ્યાં પાપોના પશ્ચાત્તાપ, પ્રાપચિત ખ્યાન, અપ્પયન, બપોર પછી શિક્ષા, કપડાં વિગેરેનું પડિ લેદધુ તથા જ્યેષ્ઠાપૂર્વક જીવ રક્ષા કરી જોઈએ. (વધુ વિગતો માટે જુઓ ઉત્તરાપ્પયન સૂત્રનું અપ્પયન ૨૧ મું. સે. છ. ધં. પા. ૪૫, ૪૬ ૧૪૨ ff.). સાધુઓમાં શિન્ન શિન્ન ક્રમ હોય છે. પ્રથમ તો જૈને દિક્ષા આપવામાં આવી હોતી નથી તેવા 'શેષ' નવારે તે વ્રતાધન કરે ત્યારે તે સંસારનો ત્યાગ કરે છે અને (પ્રવ્રજ્યા) દિક્ષા અંગીકાર કરે છે. તે સમયે તેને ઝાડ તળે બેસાડી, મસ્તક મુંડવામાં આવે છે અથવા લોચ કરવામાં આવે છે). ત્યાર બાદ ધીમે

ધીમે પોતાની પ્રવૃત્તિ અને યોગ્યતા પ્રમાણે તે ઉપાશ્રય, આચાર્ય, વાચક, ગણિ વિગેરે થાય છે.

ત્રાવક શ્રાવિકાઓના આચાર વિધે ઉપર થોડું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે. સાધુઓનું જીવન ઉપાસના માટે આદર્શરૂપ ગણાય છે અને જૈને કે અધ્યતન તે આદર્શને તેઓ પૂરોથી શક્તા નથી પણ તે આદર્શને પહેલેથી માટે તેઓ કેટલાંક વ્રતો અંગીકાર કરે છે. ૧ ધાર્મિક બાબતો ઉપરાંત, સાંસારિક બાબતોમાં પણ શ્રાવકો પોતાની નૈતિક ઉત્તતિ માટે સાધુઓએ દોરી આપેલા નિયમોનું પાલન કરે છે.^૨ વળી સાધુઓનું કાર્ય ઉપાશ્રયમાં ત્રાવક શ્રાવિકાઓને સૂચો સમજાવવા તથા ક્ષમ સંબંધી વ્યાખ્યાન કરવાનું હોય છે. તેરીજ રીતે સાધ્વીઓ પાસે શ્રાવિકાઓ જાય છે. પરંતુ શ્રાવકોની ખાસ ખ્યાન જોએ તેવી રાજની ક્રિયા, જિનમંદિરમાં જવું અને ત્યાં તીર્થકરો અને અધિકારતા દેવાની પૂજા કરવી એ છે.

હવે આપણે જૈન શોધોની એક ખાસીયત જોએ. ઘીજ કોઈ બાબત કરતાં શોધકોનું વધુ ખ્યાન જોવું છે, તે ખાસીયત તરફ જોઈએ. તે ખાસીયત અલિપ્ત છે. કોઈ પણ નાની મોટી જીવલિસા ન થયા માટે તેઓ અત્યંત કાળજી રાખે છે. સાધુ અવસ્થામાં આ ખાસીયતનું પ્રકટ રૂપ નેવામાં આવે છે. શ્રાવકો ઉપર પણ તેની ઘણી અસર થઈ છે. કોઈ પણ પ્રાણીમાં જંતુ ગમે તેવું દિલ્લસ અથવા પીડક હોય તો પણ તેની છરાણપૂર્વક દિલ્લસ ન કરવી પરંતુ તેને દાનિ કર્યા વગર કુર કરવું, જેનો મુસ્ત અન્નાહારી છે એ પણ કહેવાની જરૂર નથી. અલિપ્તતાની આવી બાવના તેમની બેતી વિગેરે ધંધામાં પડનાં અરકાવે છે અને તેમને વ્યાપાર શેઠનાર અને ખાસ કરીને ધીરધારના યજ્ઞાજો બોણા વિદ્યાન ગામે લઈ જતાતા ધંધામાં દોખાં છે. પશ્ચિમ દિશામાં

૧. અર્કા આવકે સ્ત્રીપ્રવ્રજ્યાની અને ખાસ કરીને અન્યથા કરવું હોય ત્યારે લેવાની અગત્ય પડિયા વિગેરે નિરૂપ કરવાની અગત્ય છે. (જુઓ દોનલ્ડ 'ગ્રામસમસાઓનો અનુવાદ. ૪. ૪૫. ૧. ૧૨. 1. A. ૩૩ (૧૯૦૪) ૩૩૦.

૨. જુઓ ઈ. બીનીયનું 'ગામસામ્ર, જર્મન અગ્રાહ. એલ. સુઆયીનું 'ગામજિંદગી' ઇટલીની એથિયારિક સોસાયટીના પત્ર પા. ૨૧ (૧૯૦૮)માં ડ. ગાર્મનું નેત્રવ્રમ.

૩. જુઓ મંદિરોબ્ધ ૧૫૫૨ની એપિગ્રાફી જેન ૪. ૨૪.

વ્યાજવટાવતો ધણો ખરો વ્યાપાર જૈનોનાજ હાથમાં છે. અને તેથી તેઓ તાલેવાન થયા છે, તેમજ અ-
ણગમાને પાત્ર પથ્ય થયા છે; બીજું તેમની પ્રાણી
રક્ષાની લાગણીને લઇને તેઓએ પાંચસપોળા કરેલી
છે અને તેમાં તેઓ કુદરતી મરણ ન પામેલાં સુધી
દુખળા અને અપંગ પશુઓને પોષવામાં આવે છે.

જૈન ધર્મનો ઇતિહાસ:—જૈન ધર્મનો (સ્વેતાં-
બર અને દિગંબર બન્નેનો) ઇતિહાસ તેમના પટ્ટધરો
અને આચાર્યોની પટ્ટાવલિમાં અને તેને લગતી કથા-
ઓમાં સુખ્યત્વે કરીને છે. સ્વેતાંબરોના પટ્ટધરોની
એક લુની રીપ કંપચુરની સ્થવિરપલિ છે જે
મહાવીરના શિષ્ય સુધર્મનથી રાર થાય છે અને
તેનીસખા પટ્ટધર શાંઙિય અથવા સ્કંદિલથી પુરી થાય
છે. ધણા ખરા પટ્ટધરોનાં ફક્ત નામ અને ગોત્રજ
આપેલાં છે પણ છઠ્ઠા પટ્ટધર ભદ્રબાહુથી માંડી,
ચૌદમા પટ્ટધર વજ્રસેન, સુધીનાં નામોની એક જરા
વિસ્તૃત રીપ છે જેમાં થોડી વધુ વિગતો આપેલી
છે જેની કે દરેક પટ્ટધરના શિષ્યો, તથા ગણ, કુલ,
શાખા વિગેરે, આવીજ યતની કેટલીક વિગતો મથુરા^૧
પાસે મળી આવેલા બીજા સૈકાના કેટલાક લેખો ઉપ-
રથી મળી આવે છે, તેથી જાણાય છે કે આ રીપો
ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી સાચી છે. વળી આચાર્યોની એ
લાંબી અને વધારે વિસ્તૃત રીપ ઉપરથી જાણાય છે.
કે છઠ્ઠા પટ્ટધર પછી ઉત્તર અને ઉત્તરપશ્ચિમ ભાગમાં
જૈન ધર્મનો સારો ફેલાવો થયો હતો. ઉપરની
વિગતો સિવાય પટ્ટધરો સંબંધી બીજી કંઈ હકીકત
મળતી નથી; પરંતુ વજ્રસેન સુધીની જે જે હકીકતો
મળતી હતી તે હેમચંદ્રે 'પરિચિદ્ર પર્વ'માં ભેગી કરી

છે.^૨ ત્યાર પછીના સમય માટે જુદા જુદા ગચ્છોની
ગુપ્તવલિ અગર પટ્ટાવલિઓ^૩ છે જેમાં મહાવીરથી
માંડીને ગચ્છના સંસ્થાપક સુધીનાં નામો તથા ત્યાર
પછીના 'શ્રી પૂજ્યોનાં નામો વિસ્તારથી આપવામાં
આયાં છે. ગચ્છો જેમાં આચારની ઝીણી વિગતો
માત્રમાંજ ફેરફાર હોય છે, તેવા ગચ્છોની સંખ્યા ૮૪
થા ૧૧૫ છે; તેમાંના ફક્ત આઠજ ગચ્છો ગુજરાત-
માં છે. અને તેમાં ખાસ અગત્યના ખરતર ગચ્છ
છે (જેના ઉપગચ્છો પણ છે) તપાગચ્છ
અંચળગચ્છ વિગેરે. અને ઉપકેશગચ્છનો ઉલ્લેખ
કરવો અસ્થાને નથી. તેના અનુયાયીઓ ઓસવાળ
લોકો છે અને તે પોતાની યતિનો અરંભ મહા-
વીરથી નહિ ગણ્યતાં પાર્શ્વનાથથી કરે છે. ઉપર કહેલી
ગચ્છની પટ્ટાવલિઓ ગચ્છના સંસ્થાપક પછીનાં નામો
તથા હકિકતો માટે આધારભૂત માની શકાય; તે
પહેલાંનો સમય (લગભગ નવમા સૈકા સુધીનો)
ધણેજ અનિશ્ચિત છે. લગભગ ત્રણ સૈકાનો ઇતિહાસ
લગભગ મળતોજ નથી.^૪

તે સમયના બીજા સામાજિક બનાવોની તોંધ બહુ
વિરલ ભેવામાં આવે છે; શિલાલેખોમાં અને હંતકથા-
ઓમાં એટલુંજ મળી આવે છે કે કોઈ રાજાએ જૈન
ધર્મ સ્વીકાર્યો અગર તો આશ્રય આપ્યો, જૈન ધર્મનો
પ્રથમ આશ્રયદાતા ચક્રવર્તિ ચરોકનો પોત્ર સંપ્રતિ
છે પણ તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સંકારસ્પદ છે. જૈન
ધર્મના ઇતિહાસમાં સૌથી મહત્વની બાબત હેમચંદ્રે
કુમારપાળ નામના ગુજરાતના રાજાને જૈન ધર્મ
બતાવ્યા તે છે. (જુઓ હેમચંદ્ર વિરેનો લેખ).
છાંદે, જૈન ધર્મમાં જે જે નિન્દવો-વિરોધી બેદા થયા
તેનો ઉલ્લેખકરવો જોઈએ; સ્વેતાંબરોના મત પ્રમાણે જૈન
ધર્મમાં ૮ નિન્દવ પદમાં હતા; તેમાંનો પ્રથમ મહાવીરના

૧. જુઓ જુહલકર: એપિ. ઇન્ડિ. (૧૮૯૨) ૩૭૧ ff
૩૯૩ ff.

૨. વિચિત્ર રીતે એક બીજી હંતકથા જણાવે છે કે
હિંદુસ્તાનમાં નંદવંશના રાજાએ પછી જૈન ધર્મનો ફેલાવો
ઓછા થતો જ્યો (વડમ વરિય ૮૯. ૬૨). કદાચ આ
વચનો ગમ્મધ અને તેની અજીબાજીબ પ્રદેશને લગતાં હશે,
કે ત્યાં મીઠું રાજાઓના સમયમાં બાહ્ય ધર્મ સ્થાપના-
પણાતો હતો તેથી તે સમયે તે જૈન ધર્મનો પ્રતિસ્પર્ધી
થયો હશે

૩. બીજી. ઇન્ડિ. માં આપેલા એ ગ્રંથની પ્રસ્તાવ-
નામાં આપેલા સંક્રિસસાર જુઓ.

૪. સુનિસુદંદે ઈ. સ. ૧૪૧૦ માં (૧૯૦૪ માં બના-
વ્યમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી) જુનામાં જુની ગુપ્તવલિ લખેલી છે.

૫. આ વિષયને લગતાં સમગ્ર પુસ્તકોની યાદિ માટે
જુઓ ગેરિનોનો એરોડી બિહિઓગ્રા જૈનનો લેખ પૃ. ૩૭૦
અને રેપર્ટરી એપિગ્રાફી જૈન પૃ. ૫૯. ff

જમાઇ જમાલિએ પાડ્યો હતો. અને આઠમો નિન્દુર વીરાલ ૬૦૯ વર્ષે અર્થાત્ ઈ. સ. ૮૩ માં પડ્યો હતો. તેમાંથી દિગંબરોની ઉત્પત્તિ થઈ (જુઓ લુથનનો ઇન્ડિયન ૧૨ (૧૮૧૫) ૬૮૧. પણ દિગંબરો તે પહેલાંના નિન્દુરો માન્ય રાખતા નથી. તેઓ જણાવે છે કે ભદ્રબાહુના નેતૃત્વ તથા અર્ધ-કાલકાનો મત ઉત્પન્ન થયો અને તે ઈ. સ. ૮૦ માં શ્વેતાંબર મતમાં પરિણત થયો. એમ સંભવિત છે કે જૈન ધર્મમાં વિભાજનોના બુદ્ધાગરો ધીમે ધીમે પડતો ગયો અને એક જીવનથી દુર રહેતા જૈન વિભાજનોમાં જુદો જુદો વિકાસ થતો ગયો અને ઈ. સ. ના પહેલા સૈકાના અંતે તેઓને પરસ્પર જિનના ભાવનું ભાન થયું. પરંતુ જાનેની માન્યતાઓમાં બહુ જ થોડું અંતર છે. (જુઓ 'દિગંબર' વિશેના લેખ)

દિગંબરોના ઇતિહાસનાં સાધનો શ્વેતાંબરો જેવાં જ છે. પણ તેટલાં પ્રાચીન નથી. દિગંબર આચાર્યોની પદ્ધતિ શ્વેતાંબરોથી તદ્દન જુદી છે; ફક્ત પહેલા પદ્ધતિ જૈન અને જૂના ભદ્રબાહુ તેમને માન્ય છે. તેમની માન્યતા પ્રમાણે ભદ્રબાહુએ કેટલાક સાચા સાધુઓને લઈ દક્ષિણ તરફ વિકાસ કર્યો હતો. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ભદ્રબાહુથી અંગ-સાહિત્યનો ધીમે ધીમે નાશ થયો હતો. મળા આવેલા દ્વિધાલેખો તેમના પ્રાચીન ગણોના અધુરો ઇતિહાસ પૂરો કરવાને ઉત્તમ સાધનો પુરાં પાડે છે; પણ

અર્ધજીવન પદ્ધતિ સાથે તે જાંબી આજતમાં મળતા આવતા નથી. પદ્ધતિ પ્રમાણે તે મૂલમૂલના નિન્દ, સેન, સિદ્ધ, અને દેવ એમ ચાર ગણો ઈ. સ. પહેલા સૈકાના અંતમાં પડ્યા.

સાહિત્ય:—આ વિષય પરત્વે વધારે ઉપયોગી ગોપરીઓ અને શ્રેણી આ લેખમાં ઉદ્દેશ્યેત્ર છે. તેનું સંપૂર્ણ લિસ્ટ ગોરનોએ બીજીઓઆરી જન પારીસ (૧૯૦૭) ના નિર્ણયમાં આપેલું છે. જે લેખ પર દરેક વિગતો માટે વાંચકનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. આ વિષય પર નવા લેખોમાં (શુકલતા જુના લેખ ઉપરાંત) નીચેના લેખો ઉપયોગી માહુમ પડશે:—માર્ગેટ સ્વીન-સનની Notes on Modern Jainism, Oxford (1910); હર્બર્ટ વોરનનું Jainism in Western garb as a solution of Life's great problems Madras (1912), H. L. Zaveri The first Principles of Jain Philosophy, ૧૯૧૦; અને. કેટલાક મુખ્ય આગમોના અનુવાદ માટે જુઓ સે. જી. એફ. પી. ઇસ્ટ પુ. ૨૨ અને પુ. ૪૫ માં 'હર્મન નેકેલીનાં 'જૈન મુદ્રો''

બોન ૧૯૧૩.

—હર્મન નેકેલી.

(આ નિર્ણય 'એ-સાઇકલો પિડિયા ઓફ ઐથિક્સ એન્ડ સિલિન્થન'માં ૫૪ ૪૬૫ થી ૪૭૪ માં અંતિમમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે. ત'થી.)

આધુનિક વિજ્ઞાન અને જૈનધર્મ.

[ડૉ. (પિછ) સાલ્વેરે ડૉ. Ph. D. કે નેચરલ કમ્પોઝિશન છે અને જેમણે હમણાં આવિકા તરિક્કે પ્રતી મદલ્ડ કરી જેન થઈ સુમદ્રાદેવી પદ્મ નામ સ્વીકાર્યું છે તેમણે ૩૦-૭-૨૭ ને દિને મુંબઈમાં ચર કાવસલ નદાંબર હોલમાં ૫૦ લાખમાં મનનીય નંદરે લાખજી આપ્યું હતું તેના વિષયને લગતો ઉપયોગી લાગ અથ અમે આપોએ છીએ. ત'થી.

ચર તર તમેયે ચર્ચા તપા

ગોડનિ સોડ્ડાનિનપા ચર્ચા તપા ।

વૈતદોપચ્છુર: ચ જેડુ ભવન.

જુક જુક ભવન! નમોસ્તુ તે ॥

મુખ્ય નીતિનું એક મુખ્ય લક્ષણ જિજ્ઞાસા છે. હોપના ઉત્તમ સભ્યતાવાદો રહેવાસીઓ પા બારન માતાના ધાર્મિક, પુરો, આક્રિશના ઉપજુ દેશોમાં રહેનારા અસભ્ય તરીકે લોકો, ના ડંડા પોતર

દેશોના સાદા સતોથી રહેવાસીઓ બધાએ જિજ્ઞાસા દેનીની આરાધના કરે છે. એમાં નવીનતા યું? એટલું નહીં, પરંતુ ન્યારથી જુના જુના દેશોની પુરાણી સભ્યતા અને પુરાણી ઇતિહાસના સમાચારો મળે છે, ત્યારથીજ અમુક મહાદેવીની સેવા પણ વિષયના દત્તી. આમળના આદ્ય દેશોને તના પ્રયો. જુના Notes સાહિત્યની પદ્ધતિ ગોપરીઓ, જુની શ્રી અને હાટિન લાખમાં દેશોમાં, રહેનારો વિશે

લેખકોઓએ લખેલા અનેક ગ્રંથો, વેદો, બ્રાહ્મણો, ઉપનિષદો, પુરાણો, મહાભારત, અવસ્થા પહેલની સાહિત્ય વિગેરેના લુદા લુદા ગ્રંથો તેની સાક્ષી પૂરે છે. અને છેવટે, આપણે પોતે પણ ઘણા જિજ્ઞાસુ છીએ.

અને એમાં શું ખોટું? જેટલી ફિલોસોફીની શોધખોળ થઈ છે અને થાય છે, તેનું કારણ જિજ્ઞાસા જ છે. જિજ્ઞાસા સમસ્ત જ્ઞાન વિજ્ઞાનના પ્રારંભનું કારણ છે, અને જિજ્ઞાસાના કારણથીજ આપણે સભાઓ ભરીએ છીએ, વક્તાઓને ઉભા કરીએ છીએ, અને વિદ્વાનોની ચરચાઓમાં ઉભાહ-પૂર્વક ભાગ લઈએ છીએ, એટલુંજ નહીં—પરંતુ ધર્મશાસ્ત્ર-ધાર્મિક ચરચાઓ અને છેવટે સમ્યક્ચારિત્રોના પહેલો હેતુ પણ જિજ્ઞાસા જ છે.

इहोपपत्तिर्मेम केन कर्मणा कृतः प्रयातव्यमितो भवादिति ।
विचारणा यस्तु न जायते हृदि कथं स धर्मग्रवणो भविष्यति॥

શાસ્ત્રકાર કેવું સમુચું કહે છે! “કથા-કર્મના કારણથી હું અહીંયાં ઉત્પન્ન થયો છું? આ ભર છોડીને ક્યાં જવાનો છું? એના દિલમાં આવા વિચારો કદીથી આવતા નથી એવા માણસો ધર્મમાં કેમ આગળ વધી શકે?”

કથા કર્મના હેતુથી હું અહીંયાં ઉત્પન્ન થયો છું? આ ભર છોડીને ક્યાં જવાનો છું?

જે પૃથિવીમાં-જે જગતમાં ઉત્પન્ન થઈને હું જીવન બતીત કરું છું, જે પૃથિવીને-જે જગતને હું ગમે તેવી મહેનત કરીને મારી ઈચ્છા પ્રમાણે છોડી શકતા નથી, પરંતુ જોને-ગમે તો મારી ઈચ્છા હોવા ન હો-એક દિવસે અન્તઃકાલના વખતે, મારે છોડી દેવી પડશે—આ પૃથિવી—આ જગત કયી જાતનું એક સ્થાન છે! તે ક્યારે અને કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયું છે, અને પહેલાં શું હતું? જગતમાં આ પૃથિવીની સ્થિતિ કેવી છે? અને આ પૃથિવી-સૂર્ય-ચંદ્ર-તારાવાલા જગતનું અંત ક્યાં છે?

આ પૃથિવીના લુદી લુદી જાતના પ્રાણીઓ કેવી રીતે અને શા કારણથી ઉત્પન્ન થયા છે? અને તેઓનું પરસ્પર સગપણ છે કે?

આ દૂર રહેલાં સૂર્યનાં કિરણો કેવી રીતે મારી આંખની અંદર આવે છે અને આ આંખની અંદર

આકાશ અને વનસ્પતિ, પક્ષી અને પશુ, ગામડાં અને પહાડો અને માતા પિતા યરજનું ઉત્તમ મુખ-આ બધી ચીજોનું પ્રતિબિંબ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે અને કેવી રીતે આગલ વધીને આત્માના જ્ઞાનમાં આવે છે?

વીજળી અને લોહચુંબકની શક્તિનું સ્વરૂપ કઈ જાતનું છે?

આપણા આત્માની ઈચ્છા, આપણા આત્માના નિશ્ચયના કારણથી આપણા પગ ચાલવા માંડે છે, આપણો હાથ લખવા માંડે છે, આપણું શરીર હાલવા વા સ્થિર થવા માંડે છે, તે બધું કેવી રીતે થાય છે?

દિસા, અસત્ય, ચોરી, અગ્રહાયર્થ, લોભયુક્ત વિચારો કરીને, સખદો ખોસીને વા કામ કરીને દરેક માણસના મનમાં ઘૂણા અને પશ્ચાત્તાપ ઉત્પન્ન થાય છે અને વધારે પવિત્ર જીવનમાં આપણે વધારે શુદ્ધ આનંદ અનુભવીએ છીએ, તેનું કારણ શું છે?

આ વિગેરે ઘણા પ્રશ્નો સંબંધી જિજ્ઞાસા રાખતાં-તેનો જવાબ મેળવવાને માટે મનુષ્ય જાતિએ કેટલી મહેનત કરી છે! પરદર્શન શાસ્ત્રીઓએ experiment અને observation દ્વારા શોધનાં શોધનાં ઘણી લુદી લુદી માન્યતાઓ-theories-સ્થાપન કરેલ છે-અસંખ્યાત વસ્તુઓ સ્થાપન કરેલ છે અને ત્રણ ચાર હજાર વસ્તુઓ લખવામાં પણ આવેલ છે. મોટા નામવાલા, ઉત્તમ બુદ્ધિવાલા, ઉત્કૃષ્ટ વિચારવાલા લુદા લુદા દેશોના, લુદા લુદા કળના માણસોએ લુદી લુદી પદ્ધતિ પ્રમાણે આ વિષયમાં જે શોધ અને જે મહેનત કરી છે, તેનું પરિણામ કેવું છે? તેના પરિણામથી પૂર્વોક્ત સર્વ માનુષીય જિજ્ઞાસારૂપી તૃપ્તાની યથેષ્ઠિત વૃત્તિ થઈ છે કે નહિ, તે આપણે જોઈશું.

આપણી વીસમીસદીની પાશ્ચાત્ય વૈવકલા તથા biology ના ક્ષેત્રમાં આપણું જ્ઞાન તો જરૂર બહુ આગળ વધ્યું છે. જન્મ મરણના વખતે માનુષીય શરીરમાં જે જે વિચારો થાય છે, તે બધા સ્પષ્ટ છે, તો પણ ગર્ભમાં કેવી રીતે અને ક્યારે ચૈતન્ય

શક્તિયુક્ત આત્મા પેસી નય છે:-ક્યાંથી આવે છે-
યા મરણના વખતે શરીરને છોડીને ક્યાં નય છે ?
આ વાસ્તવિક પ્રશ્નોનો જવાબ હજુ કોઈ વેદે, કોઈ
ઠાકરે, કોઈ biology વેત્તાએ નથી આપ્યો. આ
રહસ્યની ગંદીરના અસીમ, અનન્ત જેવી હજુ લાગે
છે. આત્માનું રહસ્ય આત્મ અભાદિ હજુ લાગે
છે કે તે સંજ્ઞાથી Wilhelm Wundt, એક મોટા
જરમન ફિલોસોફરે એ માન્યતા ઉચ્ચારી છે કે-જેવી
રીતે પવન એક ચાલ ચીજ નહીં, પરંતુ દવાતા
movement નું પરિણામ છે, તેવી રીતે આત્મા
પણ કંઈ ચાલ ચીજ નથી, પરંતુ મગજની act-
ivity ને કણે કણે ચાલ છે, તેનો સરવાલોજ
છે, તેનું sum total છે-અસ, એટલે કે-જ્યારે મરણ
પછી મગજ બગડી નય છે અને તેની activity-
તેનું કામ બંધ ચાલ છે, ત્યારે આત્માનો પણ નાશ
ચાલ છે. તેના રૂપક અર્થે તે છે કે-સ્વર્ગ નરક વિ-
ગેરેની વાતોએ કંતકચાઓ છે. અને આત્માની નિયતા
એક શબ્દગ્રંથ, એક બુદ્ધિ છે કે જે બાલકોને શાંત
કરવાને માટે આ eschatological શોધ કરવાને માટે
જ કદાચ કામમાં આવે છે.

આ પૃથિવી સંજ્ઞાથી ભૂગોળવિદ્યા, geology-
એટલે ખૂસરવિદ્યા-paleontology વિગેરે સાક્ષર
વિદ્યાઓએ ઘણી શોધ કરી છે, અને પૃથિવીના જુદા
જુદા થરોમાં જે જાતના પથ્થર, કાંકરા, ધાતુ વિગેરે,
તથા જે જાતનાં પ્રાણીઓનાં હાડકાં યા સિંચીજૂત
ખીન અશિષ્ટ ભાગો યા વનસ્પતિના petrifica-
tions મળે છે, તે ઉપરથી અત્યુમાન ઉચ્ચાર્યું છે
કે-"કેટલા વરસ પહેલાં આ પૃથિવી આપણા સૂર્ય જેવો
ઉજ્યુતા અને સ્વરોશનીવાદો એક તારો દતો, જેમાં
પથ્થર અને ધાતુ હજુ liquid યા gaseous
સ્થિતિમાં રહેલાં દતો અને કંઈ પણ જીવોત્પત્તિ હજુ
નહીં થઈ દતી. ધીમે ધીમે ઉજ્યુતા એટલી થતાં
અનેક વિકારપૂર્વક સ્થિરા થઈ, અને એકરકંધવાદા-
એકેન્દ્રિય સૂર્યમ જીવો ઉત્પન્ન થયા. આ જીવોના
propagation અને evolution દ્વારા વધારે ઉચ્ચ
જાતના જીવો ઉત્પન્ન થયા છે, એટલે એક બાજુમાં
વનસ્પતિ અને ખીજ જાતમાં ઝીંકા, ઝીંકાથી માછલી,

માછલીથી મગર વિગેરે એમ સિંહ, વાઘ, વાંદરા
સુધી જાતના પ્રાણીઓ, અને, સૌથી છેડાં-તાં-
દરાથી મનુષ્યો ઉત્પન્ન થયા છે. આ Darwinની
પ્રસિદ્ધ theory છે. આ theory નો આધાર એ
છે કે-પૃથિવીના નીચે રહેલા થરોમાં નીચી જાતના
જીવોનાં અવશિષ્ટ હાડકાં વિગેરે મળે છે, જ્યારે
ઉંચે રહેલા થરોમાં અત્યુક્તે ઉંચી અને વધારે
વધારે ઉંચી જાતના જીવોનાં હાડકાં petrifications
વિગેરે મળે છે. અને ખીજું એ કે એવા જીવોના
અવશિષ્ટ ભાગો પણ મળે છે કે જે (અને આ
ખિલકુલ સાચી વાત છે)-અર્થે માછલીનું અને અર્થે
મગરનું શરીર, યા અર્થે માછલીનું અને અર્થે પક્ષીનું
શરીર, યા અર્થે મગર અને અર્થે પક્ષીનું શરીર
વિગેરે ધારણ કરે છે, અને વધારે ઉંચે રહેલા થરોમાં
પણ કંઈ મનુષ્ય અને કંઈ વાંદરાનાં લક્ષણ રાખ-
નારાં હાડકાં મળ્યાં છે.

પરંતુ પ્રાણીઓની ગમે તે જાતથી કોઈ નવી
પ્રાણીઓની જાતિ ઉત્પન્ન થઈ શકે, એવું આપણે
જોષ કે અત્યુક્તી ચકતા નથી. અર્થાત્ ખીજાંથી,
કુતરાં, ચકલી, ઘોડા વિગેરે ગમે તે પ્રાણીઓની
જાતિમાંથી ખીજ ખીજ જાતનાં જાનવરો. ઉત્પન્ન
થયાં હોય એવું, જ્યારથી આપણે કદી સારાં
છીએ ત્યારથી; હજુ જોવામાં નથી આવ્યું. અને
આ કારણથી આ Darwinની theory અશ-
રૂપ ગણાય છે. ખાસી કેવી રીતે અસંદેહ પ્રશિ-
વીમાં એકદમ પોતાની મેળે પહેલી વાર એકરકંધવાદા
જીવો ઉત્પન્ન થયા, તે સંજ્ઞાથી કાણ જોવું છે !
હા, કોષએ એમ જરૂર પીધું છે કે આ એક રકં-
ધવાદા જીવો આ પૃથિવી બહારના એક તારામાંથી
પૃથિવી ઉપર પડ્યા છે. પરંતુ તે પહેલાં તારામાં કેવી
રીતે ઉત્પન્ન થયા હતા? એનો કંઈ જવાબ નથી.

દરે પૃથિવીમાં જે ઉજ્યુતા પહેલાં વિવિધ
દતી અને જે ઉજ્યુતા હજુ સૂર્યમાં વિવિધ છે, તે
ક્યાંથી આવી છે ? અને પૃથિવી ચંદ્ર તથા મંદો એ
આવે છે તે તે કયા કારણથી આવે છે ? અને
rotation તથા revolution-તેની આ દિશિ

ગતિ' શા કારણથી હજી બંધ નથી થઈ? આ બંધી પણ કંઈ ઉત્તર નથી.

બાકી, જે કે સૂર્ય ચંદ્ર તારાઓની પરિસ્થિતિ બંધી બદલ શોધ ચાલે છે અને ત્યાં રહેલી ઉષ્ણતા, વા, ધાતુઓ વિગેરે વિષયો આપણા ખગોલવેતાઓને રાખર માલૂમ થયા છે, તે પણ પૃથિવી ચાલે છે અને સૂર્ય ચિયર રહે છે કે સૂર્ય ચાલે છે અને પૃથિવી ચિયર છે, તે સંબંધી આજે પણ નવી શંકાઓ, *Kepler's theory* ની વિરુદ્ધમાં, ઉચ્ચારવામાં આવે છે.

સૂર્યનાં કિરણો કેટલા વખતમાં પૃથિવીમાં પહોંચી નય છે, આ કિરણોની સફેદ રોશની સાત લુહા ગંવાલા કિરણોનું mixture છે, અને આ સાતે ગતના કિરણો સિવાય ultra-red, ultra-violet જેવાં બીજાં અદૃશ્ય કિરણો છે,—છાયા અને વર્ણ-ચુન્ન-પ્રતિબિમ્બ કેવી રીતે થાય છે, હિન્દુધનુષ્ય કેમ કેપ્તન થાય છે, તે બધું આપણે બરાબર મળ્યુંએ શીએ, અને રોશનીના ચણે અને નિયમો photo-graphic camera, telescope, microscope, stereoscope, cinema, television વિગેરેમાં બરાબર ઉપયોગ કરીએ છીએ. અને એ પણ મળ્યુંએ શીએ કે લુહા રંગવાળી રોશની લુહી ગતના તરંગો હે કરીને અગળ થાય છે.—પરંતુ કયી ચીજ બાગલ ચાલે છે તેની આજે પણ કોઇને ખગર નથી. કેટલાક વિદ્વાનોએ કીધું છે કે—“aether” બી નામવાળું એક પુદ્ગલ છે, તેમાં તરંગો ઉત્પન્ન થાય છે તેજ રોશની છે. પરંતુ આ તરંગો સાચી કેપ્તન થાય છે, તે કેને માલૂમ? અને જે “aether”ની કલ્પના કરવામાં આવે છે, તે aether અદૃશ્ય, અતોલ્ય, સર્વવ્યાપી (એટલે જ્યાં હવા નહીં હોય, ત્યાં પણ વિદ્યમાન છે, પરમાણુઓના મધ્યમાં પણ વિદ્યમાન છે). સ્પર્શ, છલ, નાક, જનધી પણ અગ્રાહ્ય, હૃદિયા અને ગમે તેવા instrument વડે કરીને અગ્રાહ્ય, સંક્ષેપમાં કલ્પના સિવાય સર્વથા અગ્રાહ્ય એક ચીજ છે. આવી કોઈ ચીજ હોઈ શકે કે કેમ? તે પણ તેની કલ્પના

કરવી જરૂરી છે. કારણ કે આ સિવાય રોશનીની પ્રકૃતિ સમજી શકાય એમ નથી.

આજ aether માં પણ ચાંચનારા, પરંતુ લુહી ગતના તરંગો, વિદ્વાનો વીજનીની વ્યાખ્યાને માટે, અને લોહચુમ્બકની પ્રકૃતિ સમજવાને માટે પણ કશું છે. વીજની અને લોહચુમ્બકમાં રહેલી શક્તિઓ—કે જતાં નામ ઇલેક્ટ્રીસિટી અને મેગ્નેટીકમ રાખવામાં આવ્યાં છે તેને મનુષ્યોએ પોતાના શુદ્ધાંત તરીકે જતાવી છે, અને તેજ શક્તિઓ ટેલીગ્રેફ, ટેલીફોન, ઇલેક્ટ્રિક લાઈટ, ક્લિનેગે મશીન, મોટરો, રેડીઓ વિગેરે અનેક લુહી ગતની વસ્તુઓમાં માણે સોને માટે દિન રાત કામ કરી રહી છે. બે લુહી ગતની પરંતુ એકજ પ્રકૃતિવાળી શક્તિઓનું પરસ્પર સ્પર્શ થાય છે, એવી રીતે ઇલેક્ટ્રીસિટી નીજલીમાં દૃશ્ય અને સ્પર્શ થાય છે, એમ વિદ્વાનો આજે ધારે છે. પરંતુ આ બે શક્તિઓ ક્યાંથી આવેલ છે, શા કારણથી અનન્યતવાર ભેગી થવા છતાં ફરીથી અને ફરીથી અલગ થાય છે, તે સંબંધી આજે પણ કોઇને બરાબર જ્ઞાન થયું નથી.

બ્યારે આવી સ્પર્શ બાબતો સંબંધી આપણાં જ્ઞાન વિદ્યાનના શાસ્ત્રીઓ અને ફિલોસોફોમાં હજી એટલી શંકાઓ અને એટલું અજ્ઞાન વિદ્યમાન છે, તે પછી આપણા આત્મજળના કારણથી કેવી રીતે આપણું શરીર કામ કરે છે, એટલે મનમાં ચાલતા વિગેરેનો નિશ્ચય થયા પછી આપણા પગ ચાલવાનું માંડે છે, પથ્થાતાપ અને અકૃત્યને માટે ધૂણા કેવી રીતે અને શા માટે મનુષ્યના દિલમાં થાય છે? અને તે પથ્થાતાપ વિગેરે શા માટે કોઈ મનુષ્યના દિલમાં તત્કાલ, કે કોઈ મનુષ્યના દિલમાં ઓછા વત્તા વિલગ્ન પૂર્વક થાય છે? આવા સંદેહમાં સૂક્ષ્મ પ્રશ્નો સંબંધી આપણા psychology (માનસશાસ્ત્ર) biotory વિગેરે શાસ્ત્રોના વેત્તાઓ સૂચ આપ રહે—તો એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે?

ધણું જ્ઞાન આપણી પાસે છે. અને ધણી કુદરતની શક્તિઓ આપણી સેવા કરી રહી છે—આપણી શુદ્ધાંત વર્ધન રહી છે,—તો પણ આ બંધી શક્તિઓની

યકૃતિ હજી અગ્રણ્ય, આપણે માટે હજી રહસ્યમાં છે. અને જો આપણે વધારે ને વધારે અભ્યાસ અને શોધખોળ કરીએ છીએ તો આપણી આશા યોગી ને યોગી થાય છે કે આ બધી જાખનોમાં વધારે ગમ્ભીર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાયે. એટલું નહીં, પરંતુ છેવટે-વિજ્ઞાન કુશલ થઈને-આશ્ચર્યહીન થઈને-આપણને માલૂમ થાય કે આમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તે આ મનુષ્ય જીવનમાં અશક્યજ છે. Goethe, આ પ્રસિદ્ધ German કવિએ “Doctor Faust” આ નામવાળું એક ઉત્તમ નાટક લખ્યું છે, જેમાં “આ મનુષ્ય જીવનનો અર્થ શું છે?” આ પ્રશ્નની ચરચા થાય છે. આ નાટકનો નાયક, Dr. Faust, આ સુંદર-જગતપ્રસિદ્ધ-શબ્દો બોલે છે કે—

Haba nun-ach-Philosophie,
Medizin und Iuristerei,
Und leider anch Theologie,
Durehaus studieret mit vieler Mueh;
Da steh ich nun, ich armer Tor,
Und bin so klug als wie zuvor.
Heisse Magister, heisse Doktor gar,
Und ziehe schon an die zehen lahr
Herauf, hierab und quer und krumm
Meine Schuoler an der Nase herum
Und sehe dass wir nichts wissen ko-nnen
Das will mir schier das Herz verbrennen.

દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે અને મારો આત્મા પીડાથી બળે છે.”—આ તે કવિના શબ્દો છે કે જેઓ પેતિ એક મોટા scientist હતા. Du Bois-Raymond, એક બીજા મોટા વિદ્વાને વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓની એક વિશાળ સમામાં-નિરાશ થઈને આ પ્રસિદ્ધ શબ્દો કહ્યાં છે કે—“ignoramus ignorabimus” એટલે “આપણે કંઈ પણ બાબતો નથી, અને કદીથી બાબતો” એમ પંજ નથીજ” !

જો વિદ્વાન શોધકો આમ નિરાશપણમાં રહેલા છે, તો સાધારણ શિક્ષિત શોધકો-કે જેઓનું જ્ઞાન, જેઓની માન્યતાઓ તો વિદ્વાનોના જ્ઞાનનું, વિદ્વાનોની માન્યતાઓનું એક ઝાંખું પ્રતિબિંબ છે, એવા શોધકોના સંબંધમાં કહેવુંજ શું ? આત્માની પૂર્વોક્ત જેવી માન્યતાઓ અને વ્યાખ્યાઓ સાંભળીને લાગુ યોગી શોધકો આત્માની નિત્યતા-અને તેથી પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ, નરક, મોક્ષ વિગેરે ધાર્મિક માન્યતાઓ સંબંધી સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખે, એમાં આશ્ચર્ય શું ?

Experiment, અનુમાન વિગેરે સાધનોદ્વારા પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન અને ધર્મશાસ્ત્રોમાં લખેલી બાબતોમાં તો બહુ વિરોધપણું વિદ્યમાન છે, અને ધર્મશાસ્ત્રોમાં પ્રરોધ અનેક myths, legends વિગેરે સમાવ્યાં છે તો સર્વ સાધારણના અવગણના કે સર્વસાધારણના વિચારોથી પણ બહુ વિરોધ છે ! અને જ્યારે આવીજ બાબતોમાં ચંકાઓ છે, તો પછી આ શિક્ષા-તોમાં પણ પ્રરોધ ધાર્મિક નિયમો-ધાર્મિક

તે માટે છૂટ છે” આ નિયમને ધણા માણસોએ પોતાનું device-પોતાનો સિદ્ધાન્ત-ખતાઓ છે. પરન્તુ તેનું પરિણામ શું છે? સાધારણ માણસોનું દિલ શુદ્ધ નથી, એની ભાવનાઓ અને ઈચ્છાઓ ઘણે ભાગે સ્વાર્થી, હિંસાકારક, ખીનજોને માટે તુકસાનકારક, વિચિત્ર અને અનિયમિત હોય છે, અને ખીનજોની ભાવનાથી, ખીનજોની ઈચ્છાથી, ખીનજોના સ્વાર્થી ઘણે ભાગે વિરુદ્ધ હોય છે. જો આજ દિવસે સિદ્ધાન્તના સ્થાનમાં આરોપવામાં આવે તો માણસનું આખું જીવન, એટલુંજ નહીં પરન્તુ આખા સમાજ, આખા દેશ, અને આખી દુનીયાનાં રહેવાસીઓનું જીવન કેટલું અશુદ્ધ, કેટલું અનિયમિત અને નિત્ય ભપધી ભરેલું થાય, એનો વિચાર સૌ કોઈ કરી શકે તેમ છે. આવી અવનતિ યુરોપના જીવનમાં થઈ છે કે કેમ? તે આપણે તપાસીએ.

આજકાલની-વિશેષથી European-સમાજના જીવનની તપાસ કરીએ છીએ તો, એ જરૂર કહેવું જોઈએ કે-પુરાણી European સમ્યતા કરતાં અને હિંદુ તથા જૈનોની સમ્યતા કરતાં આજકાલની European સમ્યતા અત્યંત પાછળ રહેલી-અવનતિ તરફ ચાલનારા જેવી લાગે છે. આ વિષય સંબંધી Oswald Spengler, એક જર્મન વિદ્વાન લેખકે “Der Untergang des Abendlandes” એટલે “પાશ્ચાત્ય દેશોની અવનતિ” આ નામની એક ચોપડી લખેલી છે. તેમાં Oswald Spengler પણ આપણું લક્ષ્ય આ ખાત તરફ ખેંચે છે કે-આજ કાલના પાશ્ચાત્ય દેશોના રહેવાસીઓ, કે જે લોકો civilization એટલે natural science, technic, mechanics વિગેરે બધા જ્ઞાન વિજ્ઞાનોના બુદ્ધા બુદ્ધા પેતરોમાં અપૂર્વ ઉન્નતિના શિખર ઉપર પહોંચ્યા છે-તેજ લોકો-“culture એટલે ધર્મ, morals, સદ્ગુણમાં સરખતાના વિષયમાં એક અદ્વિતીય ઉંડી અવનતિ તરફ ચાલી રહ્યા છે. ન્યારે એશીયાના દેશોના પુત્રો-“civilization” માં પાછળ રહેવા છતાં પણ પોતાના પુરાણા “cu-

lture” ની રક્ષા કરી ઉત્સાહપૂર્વક અને ખાતરી પૂર્વક કરી રહેલા છે; એટલે પોતાના જૂના ધર્મના પાલનમાં એકાગ્રચિત રહેલા છે.

તે બધું ઠીક દશે, તો પણ “Erlaubt ist was gefällt”, એટલે “જે પોતાને ગમે છે તેને માટે છૂટ છે”-આ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે જે માણસો આચરણ કરે છે, એવા લોકોનું moral condition અવનતિમાં પહોંચે છે અને એવા લોકોનું જીવન નિત્ય ભપધી, નિત્ય લોભથી, નિત્ય અશાંતિથી ભરેલું રહે છે, તો તે ન્યાયયુક્ત જેવુંજ છે. એટલુંજ નહિ, પરન્તુ આશ્ચર્યદાયક વાત તો એ લાગતી જોઈએ કે જે યુરોપના દેશોની moral અવનતિ તરફ Oswald Spengler આપણું ધ્યાન ખેંચે છે, તે અવનતિ એટલી ઉંડી તો નથી જ કે એટલી ઉંડી હોવી જોઈએ.

વળી આશ્ચર્યદાયક વાત એ પણ લાગતી જોઈએ કે જે લોકો પોતાના સિદ્ધાન્તોની authority સંબંધી શંકા રાખે છે; તે વિદ્યાવતના લોકોનો સત્યપ્રેમ અને સરજના, પ્રતિષ્ઠા પાલનમાં સ્થિરતા અને વિશ્વસનીયતા, કામકાજમાં એકાગ્રચિતતા વિગેરે ગુણો દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ છે. (અને આ ગુણોની પ્રશંસા તો વિશેષથી હિંદુસ્થાનમાં વારંવાર સંભળાય છે).

આશ્ચર્યદાયક વાત એ પણ છે કે જે લોકો પુણ્ય પાપના શુભ અશુભ પરિણામ સંબંધી સંશય રાખે છે તેજ લોકો પરોપકાર, જીવરક્ષા અને જીવનની શુદ્ધિના સુધાર, એ વિગેરે લક્ષ્ય તરફ અદ્વિતીય ઉત્સાહ બતાવે છે અને એવાં અનેક મંડળ, અનેક society યા association સ્થાપન કરે છે કે જેમાં પ્રાણીઓની રક્ષા, દારૂપાનનો ત્યાગ, માંસાહારના વિરમણ વિગેરે સંબંધી મેહેનત કરવામાં આવે છે. અને જેઓ માસિકો, બાપણો દ્વારા શુદ્ધ જીવન-સીધું સાદું જીવન ખતાવવાનો ઉપદેશ અને સૂચના કરે છે!

આશ્ચર્યદાયક વાત એ પણ છે કે જે લોકોના દિલની સાચી ભાવના, પોતાના કઠોર કર્તવ્યના કામકાજમાં, આ જીવનની દુરલ્લાભની ચિંતામાં જોજ

શોખના લોભમાં, એસારામના ક્ષણિક આનન્દમાં, અને હાર્યરસ વાસિત ચપલ વિચારો તથા વાતો-ચાતોની પાછળ ઢંકાએલી રહી છે, યુગ રહે છે, તેજ લોકોના મનમાં જૈન સિદ્ધાંતના પાંચ મોટા નિયમો તરફ ધ્યાને એમ વિદ્યમાન છે-અર્થાત્

પંચેતાનિ પવિત્રાણિ સર્વેષાં ધર્મચરિણામ્ ।

અહિંસા સત્યમસ્તેવં ત્યાગો મૈયુનવર્જનમ્ ॥

એટલુંજ નહીં પરંતુ આ પાંચ મોટા નિયમો આખી યુરોપીયન society નાં સાચાં મૂલ્ય છે. આ પાંચ મોટા નિયમોના અતિચારનું પરિણામ, ઉત્તમ લોકોના તરફથી અત્યંત અપમાન અને આખા સમાજના નહર boycott માં આવે છે-ગીલું કંઈજ નહીં.

આશ્ચર્યક એ પણ વાત છે કે જે લોકો સિદ્ધાંતોમાં પ્રવેશી આત્માની નિષ્ઠતા સંજ્ઞા પાતરી રાખતા નથી, તેજ લોકો *spiritism*, *occultism* વિગેરેની ચરચાઓમાં વધારે ઉત્સાહ પૂર્વક ભાગ લે છે, એટલું નહીં પરંતુ ઉત્ક્રાંતિ પૂર્વક ગામ પહોંચી પહોંચી જઈ છે કે જે ગાંધી, રામનારાયણ, ધર્મો તેઓના યુગની ગમેલા સગા મિત્રો વિગેરે અને તેઓના પરદેશીય જીવનના સંબંધમાં મારે છે ! અને વળી આજ લોકોના મધ્યમાં એક *I. Rousseau* ઉત્પન્ન થયા છે, કે જેઓએ જૈન ધર્મમાં પણ માનેલી આત્માની સર્વ શ્રેયશાની અને સર્વ સુદિની પ્રપચ્છા કરી છે ! આ લોકોમાં એક *Leibnitz* ઉત્પન્ન થયા છે, કે જેઓની જૈન સિદ્ધાંતની સાથે અદ્વૈત રીતે મળેલી માન્યતા એ છે કે જન નિત્ય છે, એની આ સંસારમાં જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં રહેલા અસંખ્યાત જીવો, જેના કે નિર્ગુણતા, ક્રીડાના, માણસી, પક્ષી, પશુઓના, મનુષ્યોના, દેવ અને જીવો પરમેશ્વર-આ બધા જીવોના સમાવેશ થાય છે, વળી તે દરેક જીવમાં સંપૂર્ણ આનન્દ-સંપૂર્ણ જ્ઞાનની શિષ્ટિમાં-સિદ્ધ ગતિમાં પહોંચવાની શક્તિ છે.

આ બધું મું બતાવે છે કે-અમારા મોટા જર્મન કવિ Goethe નું એક સુન્દર વાક્ય છે કે—

“Ein guter Mensch in seinem dunklen Drauge Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.”

એટલે “જો કોઈ સાધારણ સારો માણસ (બંધ) પણ હોય, એને પોતાની દિલ્લી યુગ ભાવનાથી કલ્યાણનો સાચો રસ્તો જરૂર માલુમ હોયજ.”

આ કથન ઉપરથી એમ લાગે છે કે બધાજ સાધારણ માણસોના હૃદયમાં વધારે યુગ રીતે-અને ઉત્તમ પુરોગામી દિલ્લીમાં વધારે સ્પષ્ટ રીતે, ખાસ જૈન ધર્મમાં માનેલી સમ્મુદ્ધાન-અને તેથી પણ સમ્મુદ્ધાન અને સમ્મુદ્ધારિત-એટલે સમ્મુદ્ધારની વ્યાખ્યાનું એક પ્રતિબિંબ વિદ્યમાન છે-કે જે કોઈ વાર દરમિયાન થાય છે અને જેનો પ્રમાણ આખી દુનિયાના સામાજિક જીવનમાં પણ સદા દેખાય છે.

એટલુંજ નહીં. પરંતુ જે જે ક્રિસ્ટીયન ધર્મમાં, બૌદ્ધ ધર્મમાં, હિંદુ ધર્મમાં, પાર્સિયન ધર્મમાં, મુસલમાન ધર્મમાં એમ ગમે તે દુનિયાના મોટા ધર્મમાં ખાસ પ્રપચ્છા થાય છે-એટલે પરાપકાર અને આત્મશુદ્ધિ દ્વારા કલ્યાણ તરફ જવું-એ પ્રપચ્છા જૈન સિદ્ધાંતમાં અદ્વિતીય વિશાલતા, અદ્વિતીય સૂક્ષ્મતા, અદ્વિતીય ન્યાય અને યુક્તિ પૂર્વક તથા અદ્વિતીય સ્પષ્ટતા પૂર્વક કરવામાં આવી છે.

જૈન ધર્મની આખી system એટલી સ્પષ્ટ, એટલી ન્યાયયુક્ત છે કે ગમે તેવો critical mind, ગમે તેવો મદાત્મા, તેની અંદર પ્રવેશ કરીને સંપૂર્ણ સંતોષ અને શાંતિ પામી શકે છે.

જૈન સિદ્ધાંતમાં પ્રવેશા કર્યા પછી, પ્રમાણ, માનસ, અર્થનિરચા, પ્રતિવિજ્ઞા, પ્રાણીવિજ્ઞા થા ગમે તે યાજમાં વિદ્વાન, સૈદ્ધાંતિક ગાંધારીની અત્યંત રચનાત્મક કવિતાઓની સ્વાદાસ અને નવચાલના systems ની અંદર વાદી, જીવ અજીવ વિગેરે નવતરવાની વ્યાખ્યામાં ફિલોસોફર, પુરાણ free will-ના સિદ્ધાંતમાં થારીર અને બહાર માણસ, પુણ્ય પાપની વ્યાખ્યામાં મોટી અને સાચી દાન વિગેરે પરાપકારનો લાભ લેવાની ચૂંચનાઓમાં લક્ષ્યધિપતિ, તપસ્યા અને ત્યાગ કરવાના ઉપદેશમાં શ્રીજ માણસ-એમ દુગ્ધ દુગ્ધ વિષયોમાં દુગ્ધ

બુદ્ધા લોકો પોતાના આત્મન્દુનું મૂલ્ય, પોતાના કલ્યાણની માર્ગદર્શિકા સમજી શકે છે, જૈન ધર્મમાં પુરુષ યા સ્ત્રી, શેઠ યા બિહુ, શૂદ્રરય યા બ્રાહ્મ, બધા વર્ણ આશ્રમના લોકો પોતાની માન-સક બાવના પ્રમાણે, પોતાના કર્તવ્ય પ્રમાણે સુખ અને શાંતિ મેળવી શકે છે. ગમે તેમહારાજધિરાજ પોતાના હીરા માણેક મોતીથી જડિત સોનાનાં આ-બૂપણોની શોભામાં અને રમણીય ભોગ હિપ્તભોગના આનન્દમાં યા પોતાના રાજનીતિના કર્તવ્યોમાં મસ્ત હોય, છતાં, વસ્તુપાત્રની મારફત, એક આદર્શ જૈન યર્ધ શકે, અને કાષ્ઠ ઉપમ સાધુધર્મને પાળનારા સાધુજી વધારે મોટા સંવેગમાં રહીને પણ તેજ જૈન ધર્મની મર્યાદામાં પોતાનું કલ્યાણ શોધી શકે, અને પોતાના મનની શાંતિમાંજ, ત્યાગજ્ઞતિમાંજ સંતોષ સંપૂર્ણ રીતે મેળવી શકે છે.

કૃષ્ણ અને રાધા, રામ અને સીતાજી, લક્ષ્મણ અને હનુમાન, શિવ અને દુર્ગા, ઇશ્વર અને ઇશ્વરણી અને બધા લોકપાદો, લક્ષ્મી, સરસ્વતી, બ્રહ્મા વિગેરે ગમે તે દેવતાઓને, તેમનામાં રહેલા ગુણોનું લક્ષ્ય કરીને, માનવા એ જૈન ધર્મથી વિરૂદ્ધ નથી. ઉલટું એમ કહી શકાય કે જે કૃષ્ણજી, કાશ્મરજી, Zarthosht, મોહમદ યા શુદ્ધ Nanak ના અનુયાયી જૈનધર્મને અંગીકાર કરે છે તે-તે પોતાના ધર્મમાં વધારેજ આગળ યધી શકે છે. એટલે જે માણસ કાશ્મર યા મોહમદના ઉપદેશ પ્રમાણે સર્વ મનુષ્યો ઉપર પ્રેમ રાખવા ઉપરાન્ત, શ્રી મહાવીર સ્વામીના ઉપદેશને અનુસરીને પશુ પક્ષી વિગેરે બધાએ પ્રાણીઓ ઉપર, કૃપા બતાવે છે, યા જે પારસી Zarthosht ના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે, “humata, huhta, huvarshata” (એટલે સારો વિચાર, સારો ચબ્દ સારી ક્રિયા) કરવા ઉપરાન્ત, શ્રીમહાવીરના ઉપદેશ પ્રમાણે મન વચન અને કાયાથી સાઈ કરે, સાઈ કરાવે અને સારાની અનુમોદના આપે છે, તે માણસ તો જરૂર એક વધારે ઉચી હદે પહોંચેલા કહી શકાય.

કિસ્મિત, વૈષ્ણવ, શૈવ, પારસી અને મુસલ-માનના ધર્મમાં નરક અને સ્વર્ગ અને તેમણે

માનેલા ઇષ્ટદેવને પણ માનવાને માટે જૈન સિદ્ધાન્તની ઉદાર દૃષ્ટિથી કંઈ પણ અડચણ નથી. પણ ધ્યાનમાં એ રાખવું જોઈએ કે-અમુક દેવની ઉંચી સ્થિતિથી પણ, રાગદ્વેષ રહિત, અનન્ત સુખવાળા, અનન્ત જ્ઞાનવાળા, આત્માની સિદ્ધગતિ વધારે ઉંચી છે-અને કે, આ સિદ્ધગતિ પ્રાપ્ત કરવી-આત્મશુદ્ધિ વડે કરીને પ્રાપ્ત કરવી-તે દેવતા, મનુષ્ય, પશુ અને બધા પ્રાણીઓને માટે આ જીવનગીતું એક જ લક્ષ્ય છે-આ જીવનનો ઉત્તમ અર્થ છે.

આવી રીતે શ્રી જૈનસિદ્ધાન્તની આગળ બધાએ માણસોને માટે જરૂર કલ્યાણકારક છે. કલ્યાણકારક નહોતો પરંતુ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ પણ મતને સંતોષકારક છે. કારણ કે નવીનમાં નવીન શોધખોળનું પરિણામ શ્રીઅહિન્સાના સિદ્ધાન્તની સાથે ધણે ભાગે અદ્યુત રીતે મળે છે. જે જ્ઞાન આપણા વિદ્વાનોએ હમણાંજ નિયમિત અને સુવિદિત experimental અને સુદૃઢ નવીન instruments વડે કરીને પ્રાપ્ત કર્યું છે તે મહાવીર સ્વામીએ અઢી હજાર વરસ પહેલાં જાહેર કર્યું હતું.

ઉંચે રહેલા શરોમાં અદ્યતાં અદ્યતાં માણસ પડે છે કે હવા વધારે અને વધારે પાતળી અને ઠંડી હોય છે. પાણી અસંખ્યાત સુદૃઢ જીવોથી ભરેલું છે કે જે ઉદાજવાથી યા સાકર વિગેરે નાખવાથી નિર્જીવ બને છે. વનસ્પતિ અને ધાતુ, પથ્થર વિગેરે શૃંગિરીકાય સજીવ-ચેતન્ય શક્તિ યુક્ત છે. આ પૂર્વોક્ત બાબતનાં ઉદાહરણો છે. બાકી જેવી રીતે આધુનિક વિજ્ઞાનવેત્તાઓ molecular combinations, molecules, atoms, electrons-આ પુદ્ગલના ભાગો માને છે, તેવીજ રીતે જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ આ પુદ્ગલના વિભાગો છે. અને જેવી રીતે આજ કાલના પ્રકૃતિ વિદ્યાશાસ્ત્રીઓ સ્થિતિકારણબુદ્ધ “gravitation” અને રાશની વિગેરેની ગતિ સમજવા માટે “aether” આ બે રહસ્યયુક્ત, અસ્પૃશ્ય, અતોલ્ય, અદરશ, સર્વ-આપી ચીજોની કલ્પના કરે છે, તેવીજ રીતે જૈન ધર્મમાં સ્થિતિકારણબુદ્ધ અધર્મોસ્થિતકાય અને ગતિકારણબુદ્ધ ધર્મોસ્થિતકાય

એમ બે દ્રવ્યો માનવામાં આવે છે. અને જેવી રીતે botany અને zoology (આધુનિક વનસ્પતિશાસ્ત્ર અને જંતુવિદ્યા) આવા જીવો માટે છે કે જેઓનાં શરીર-moss, lichen, algae વિગેરેના શરીર જેવા-અસંખ્યાત સૂક્ષ્મ જીવનાં શરીરોના સમૂહો છે, તેવીજ રીતે જૈન સિદ્ધાન્ત પણ અનન્યકાય વનસ્પતિની વ્યાખ્યા કરે છે.

જેમની પાસે અઢી હજાર વરસ પહેલાં telescope, microscope વિગેરે કંઈ પણ સાધન નહોતું હતું. તેઓમાં આ વિગેરે અદ્વિતીય જ્ઞાન હતું. તે આ અરિહંત જગવાન મહાવીરસ્વામી અને જે તીર્થંકરો એમનાથી પહેલાં વિદ્યમાન હતા, તેઓ વિદ્યાસપાત્ર ગણવાના નથી કે ?

એ તો ખરું છે કે જૈન સિદ્ધાન્તમાં રહેલી ઘણી માન્યતાઓ પણ નવીન સાયન્સના નિશ્ચિત જેવા પરિણામો સાથે મળતી નથી. પરંતુ વિચાર કરવો જોઈએ કે-જે સાયન્સના પરિણામો કેપ્લરના નિશ્ચિત જેવા માનવામાં આવ્યા હતા તે સંબંધી પછીથી અનેક વાર શંકાઓ ઉચ્ચારવામાં આવી છે (દા. તા. સૂર્ય રિયર રહેલો છે અને પ્રથિવી દ્વિવિધ રીતે ચાલે છે આ Kepler ની theory-ના સંમૂર્ચકમ જીવેતપત્તિ ન ચર્ચ શકે આ માન્યતા સંબંધી)-આકાશ aether ની કલ્પના યા Darwin ની theory જેવા સાયન્સની અનેક માન્યતાઓ contradictions in adject, એટલે વધાયુત, આકાશયુગ જેવી લાગે છે. માટે સાયન્સની માન્યતાઓ ઉપર અતિવિશ્વાસ કેમ ગરબી શકાય ? આટલું કહી ચકાવ કે જો માનવ-

તાઓ macrocosm અને microcosm જગત અને મનુષ્ય સંબંધી અત્યારે માનવામાં આવે છે, તેઓનો મોટો ભાગ, જે પ્રમાણે સાયન્સ આજે વધશે તે પ્રમાણે સમય ઉપર બદલાઈ જશે-એવી રીતે બદલાઈ જશે કે જે જૈન સિદ્ધાન્તમાં પ્રરેપેલ સત્યોની સાથે મલશે. આ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ.

બીજી બાજુમાં એ પણ વિચારણીય છે કે મહાવીર સ્વામીના અર્ધમાઘી ભાષામાં લખેલા પવિત્ર શબ્દોનો કેવો અર્થ કરવાનો છે ? કંઈ વ્યાખ્યા હીક છે ? આ સંબંધી જૈનવિદ્વાનોમાં ઘણી જગ્યાએ મોટે હતુ એક મતિ નથી મળી. માટે, સાયન્સની અને સિદ્ધાન્તની ગુણનાત્મક શોધ અને પરીક્ષા વધારે નિસ્તારથી કરી પહેલાં આધુનિક ફેલોલો-જની critical પદ્ધતિઓ પ્રમાણે શ્રીમૂત્રજની શોધખોત અને interpretation બરાબર કરવી જોઈએ. કારણ કે જેવી રીતે સૌનાનું તેજ અગ્નિની પરીક્ષાધાન વધે છે, તેવી રીતે શ્રીમૂત્રનો મહિમા ફેલોલોજીકલ શોધની અને સાયન્સના comparison ની પરીક્ષાથીજ વધારે સ્પષ્ટતા, પૂર્વક જેવામાં આવશે.

પાંતું એવી બાબતોમાં ઉતરવાની આપણને શી જરૂર ? અત્યારે એટલું તો સ્પષ્ટ છે જૈન સિદ્ધાન્તના author ની પાસે જગત અને મનુષ્ય macrocosm અને microcosm-સંબંધી અદ્વિત્ય અપૂર્વ જ્ઞાન હતું, અને તેથી તેમના સિદ્ધાન્તનો સંદેશ હુનીયાને પહોંચાડવા યોગ્ય છે જ.

Jainism by Prof. Josef Zubaty Ph. D.

¹(Translated by Dr. Otnkar Pertold)

Dzainovc or dziniste (English Jains, Jainas) i. e. worshippers of Jina or Jinas are followers of a special religion in India proper. Its origin is not quite certain. Sometimes the Jainas are considered as a Buddhistic sect,—Jainism arose at the time of the struggle between Buddhism and Hinduism and it leaned towards Brahmanism. Even in the time of this origin there are many differences. Some people put it in the IX century B. C., others up to the VIII to IX cent. A. D. If we compare, however, the essence of the Jaina tradition with some other e. g. Buddhistic reports, the following opinion which is recognised by Bühler and others is most probably right. The Jaina religion did not spring up from Buddhism but from the same intellectual movement as Buddhism and perhaps at the same time. Therefore it has so many resemblances to Buddhism; however, it is more much closely associated with orthodox Brahmanism. The founder of Jainism is probably Dznataputra (Jnataputra) or Nataputta, senior contemporary of Buddha. He is specially worshipped up to now as the last Jina under the name of Mahāvira ("the great man"). His date is located by different sources between 735 and 598 B. C. He preached his religion in a similar manner and probably in the same country as

Buddha, and died in the 72nd year of his age in Páva (Behar).

The *essences* of the world are according to the belief of the Jainas an eternal, uncommenced and everlasting lifeless substance and a similar eternal, imperishable, living spiritual power. (By the parts of this spiritual power life is given to the parts of that lifeless substance). Jainas believe in the transmigration of souls: the soul takes after the death different shapes e. g. of gods, of men in different classes, of animals, even of plants, and can be punished by temporary stay in one of the *eighteen* different hells. The *salvation* (moksa) is the deliverance of the soul from this transmigration. The man who is approaching his salvation after his death by means of his holy life is called *Arhant*. The world is changing in two periods, which are *mythically stated*: after the period of development follows a period of descent a slow decay of the world. In each of these periods are born 24 men holy ones, lords of the world, free from worldly activity, omniscient, conquerors of the weaknesses, Jinas, who are showing the way through the ocean of darkness—Tirthamkaras, and who are also designated as *Buddhas*. In the present period of descent the first Jina was Vrsabha, who was 3,000 ft. long and lived 8,400,000 years; the others are more and more nearing to the human conditions; the last but one, Parsvanatha, lived, 100 years, and the last Jina, Mahavira, 72 years. Jainas are worshipping all Jinas of the previous, present and future periods; but especially the three above mentioned Jinas. Besides prayers

¹ At the very outset I may state that I am very much indebted to Dr. Otnkar Pertold, Prof. of Sanskrit in the Prague University; for this article was translated from Czech Encyclopedia "Ottuv Slovník Naučný (आज्ञा-संज्ञा-संग्रह) Pt. 8 pp. 325-326) at my request - by him during stay in this city as Consul of Czechoslovakia.

and hymns, they are offering them flowers scents etc. Gods like Indra Vishnu whom they accepted from a former religion (Brahmanism) are sub-ordinate, mortal beings, who got some functions in the ruling of the world as the reward for their previous virtuous lives. Every man can become god after his death and therefore the gods are not invoked.

The Jainas do not recognise the authority of the Vedic scriptures, although they are sometimes quoting them. But they recognise specially in Southern India-castes and the religious ceremonies are performed for them by orthodox Brahmans and not by Jaina priests. They prove their spiritualism by frequent fasting, etc., and specially they abstain from doing harm to any living being.

Jainas are as laymen *sravakas* disciples and clergy/*jatis*, *sramanas* ascetics. These ascetics are living either as *hermits* or as *monks* in monasteries, and are obliged specially to keep temperation etc. In order that they may not kill unconsciously even the microscopical beings in the air, in the water or on the ground, they tie round their mouth a piece of cloth, and drink water which was boiled or three times filtered, sweep the ground with a special broom before they sit down, etc.

Jainas created plenty of beautiful temples and sculptures and a great literature, spiritual as well as profane.

The basis of their holy literature is a canon of *eleven books-anga*, which is written in a pracrit dialect, that is known by us only fragmentary. The style of these scriptures is very similar to that of "Tri-pitakam", and they have been originated certainly before the birth of Christ. The latter religious books are written mainly in Sanskrit, and most of them have no greater literary value being rather fantastic and of a bombastic character. In the profane literature Jainas created works of a high poetical and scientific value.

The history of Jainas is little known. We know only that the Jainism harmonized with Brahmanism as well as Buddhism, but there were still hostilities between Jainism and Buddhism. We know very little when and how Jainism has spread in India. To-day Jainas are scattered nearly through whole India; they are about one and a quarter millions. Most of them are in Mewar and Marwar, and in Dekkhan. They live always in peace with confessors of other religions. Jaina laymen are specially renowned by their commercial ability. Almost half of all the Indian trade is in the hands of Jainas.

Jainas are divided in several sects of which most important are *two vis. Digambaras* i. e. dressed by air-naked who are now using coloured dresses and are living more rigorously, and *Svetambaras* i. e. white dressed.

જૈનધર્મ.

ગુજરાતીમાં અનુવાદ—હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા.

[એજોસ્લોવાકિયા દેશમાં આવેલા પ્રાચીન વિશ્વવિદ્યાલયના શબ્દ-શુદ્ધિશાસ્ત્ર અને સંસ્કૃતના અધ્યાપક ડૉ. જોસેફ મુખાર્ડી પી એચ. ડી. મહારાષ્ટ્રના જૈનધર્મ પરત્વેના લેખ ગ્રંથવિશ્લેષકોપના ૮મા ભાગ (પૃ. ૩૨૫-૩૨૬)માં ઇ. સ. ૧૯૮૪માં પ્રસિદ્ધ થયો હતો. આ લેખમાંથી જૈનધર્મ વિષે કંઈ નહું જાણવાનું મને તેમ નથી કેમકે જૈનધર્મ વિષે લેખક મહોદયને સ્વલ્પ માહિતી છે એમ તેઓ પોતે લેખમાં ઉલ્લેખ કરે છે, છતાં પણ કેટલીક દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં આ લેખ મહત્વનો છે. કાષ્ઠા તરીકે દેશાન્તરમાં-એજોસ્લોવાકિયા દેશમાં ૧૯મા સદીના અંતમાં જૈનધર્મ સંબંધી કેવી માન્યતા હતી તે આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે. આ લેખમાં જે કોઈ વાંધા પડતી કે પ્રમાણ-વિકલ હકીકત હોય તેની સમાધાનના કરવાની હું આનંદપૂર્વકા જોતો નથી, કારણકે તે કંઈ સુદૃઢ પાઠકથી અનુભવી રહી શકે તેવી નથી.

આ લેખના મૂળરેખિતમાં અનુવાદ કરવાનું કારણ એ છે કે જૈનસમાજ-સાધુઓ તેમજ શ્રદ્ધસ્થો કે જે ઇતિહાસને અજ્ઞાન વિદ્વાનો તરફથી જૈનધર્મના સંબંધમાં દર્શાવાતા વિચારોથી ખીનવાકેંદ્રીય-બેદરકાર રહે છે, તે જાણતા થાય અને ભવિષ્યમાં જૈનધર્મ વિષે વધારે વધારે દેશમાં અન્યાય વિદ્વાનો કેવા ઉદ્ગારો કાઢી રહ્યા છે તે તરફ ખ્યાલ ધરાવે આપવા પ્રેરાય. જો આ તરફ ઉદાસીનતા સેવવામાં આવે, તો આનું પરિણામ ભયંકર આવે, કેમકે જૈનધર્મનાં તત્ત્વોથી અપરિચિત જગતમાં તો આ ધર્મ સંબંધી ખોટા ભ્રમ ઉત્પન્ન થવાથી એનું ગૌરવ ઓળ-સિંગ થવા પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. એ દેખીતી વાત છે. હી. ર.]

જિન અથવા જિનેના પૂજકો એ ભારતવર્ષના એક વિશિષ્ટ ધર્મના અનુયાયીઓ છે. આ ધર્મની ઉત્પત્તિ વિશે ચોક્કસ ખબર નથી. કેમકે કેટલીકવાર જૈનોને બૌદ્ધની શાખા તરીકે ગણવામાં આવે છે. બૌદ્ધ ધર્મ અને હિંદુ ધર્મ વચ્ચે ખટખટ ચાલતી હતી તે અરસામાં આનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. આનું વલણ બ્રાહ્મણ ધર્મ તરફ હતું. આ ધર્મના ઉત્પત્તિના

સમય પરત્વે ઘણું ઘણું મત-ભેદો છે. કેટલાકો ઇ. સ. પૂર્વેના નવમા સદીને એના ઉત્પત્તિ-કાલ તરીકે જાણપાવે છે. બીજા કેટલાક તો ઇ. સ. ના આઠમાથી નવમા સદી સુધીના સમયને એના ઉત્પત્તિ કાલ ગણે છે. પરંતુ જો આપણે જૈન ધર્મનાં તત્ત્વને બૌદ્ધ હકીકતો સાથે સરખાવીશું, તો ડૉ. બીલર પ્રમુખ વિદ્વાનોએ સ્વીકારેલા નીચે મુજબનો અભિપ્રાય ખરા હોય એમ લાગે છે. જૈન ધર્મ કંઈ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી ઉત્પન્ન થયો નથી, પરંતુ બૌદ્ધ ધર્મ પણ જો શ્રદ્ધાવિપક્ષ હોતચાલમાંથી ઉદ્ભવ્યો છે તેમાંથી અને કદાચ વળી તે સમયે જૈન ધર્મ ઉત્પન્ન થયો છે. એથી કરીને તો એ બૌદ્ધ ધર્મ સાથે ઘણી ખાખતોમાં મળતો આવે છે. જો કે ચુસ્ત બ્રાહ્મણ ધર્મ સાથે તે વધારે નિકટ સંબંધ ધરાવે છે.

ઘણે ભાગે જૈન ધર્મના ઉત્પાદક બૌદ્ધના વર્ણ-૪૬ સમકાલીન રાતપુત્ર યાને નાતપુત્ર છે અત્યારે પણ જૈનો મહાવીરના (મહા પુરુષ) નામથી આ અંતિમ તીર્થંકરને પૂજે છે.

જૂઠાં જૂઠાં કારણો અનુસાર એમનો સમય ઇ. સ. પૂર્વે ૭૩૫ થી ૫૯૮ સુધી ગણવામાં આવે છે; છુદ્ધની માફક અને ઘણે ભાગે એકજ દેશમાં

૧ ધર્મ અને નીતિના વિશ્લેષકોપમાં ઇ. સ. ૧૯૧૪માં છપાયેલા ડૉ. ચક્રોબી મહારાષ્ટ્રના જૈનધર્મ પરત્વેના લેખ તરફ જેમણે મારું પ્રથમ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું, તે ઇતિહાસ તત્ત્વમહોદયે ઉપાધ્યાય ઈન્દ્રવિજયજી (હાલ વિજયેન્દ્ર સુરિજી)ની પ્રેરણાથી જેમ આલોક મસિક મટે મેં તેનો અનુવાદ તૈયાર કર્યો હતો (અને તે તે માસિકમાં કટકે-કટકે છપાઈ પણ ગયો હતો) તેમ આ મસિક મટે મેં આ લેખનો પણ ભાવાત્મક અનુવાદ તૈયાર કર્યો હતો. પરંતુ એના તંત્રીમહોદયના અકાળ અવસાનથી તે માસિક અથ પડતાં તે પ્રસિદ્ધ થઈ શક્યો નહિ. આજે જૈનયુગના ઈન્દ્રીમહારાષ્ટ્રે તે પ્રસિદ્ધ કરવા ઈચ્છા દર્શાવી છે તેથી આ ગ્રંથક વર્ષો ઉપર તૈયાર કરેલા લેખ એમના ઉપર મોકલાવું છું. સંશોધનાદિક કાર્યમાં ચંપાયેલા રહેવાથી આ રાખની મૂલ સ્થિતિમાં નહિ જોવાનું ફેરફાર કરી હું તે પાઠક-વર્ગના કર-કમળમાં સમર્પું તો તે હૃત્કાંચ ગણાશે હી. ર.

એમણે પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પાવાપુરી (ગિહાર)માં એમણે ૭૨ વર્ષની વયે દેહ છોડ્યો.

જૈનોની માન્યતા એવી છે કે જગતનાં બે મૂળ તત્ત્વો છે. એક તો નિત્ય, અનાદિ શાશ્વત અશ્વ તત્ત્વ અને બીજું એના જેવું નિત્ય, અશ્વ, સચેતન શ્વ-તત્ત્વ. સાંસારિક આત્મા એ શ્વ અને અશ્વ તત્ત્વનું મિશ્રણ છે (?) જૈનો પુનર્જન્મ માને છે. સંસારી શ્વ દેવો, જૂદા જૂદા વર્ગના માનવો, પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિઓ તરીકે પણ એમ જૂદા જૂદા રૂપે ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. વળી તેને પાપની શિક્ષા તરીકે ૧૮ (૩) નરકોમાંથી કોષ પણ નરકમાં થોડા વખતને માટે નિવાસ કરવો પડે છે. આ સંસાર-પરિશ્રમણથી મુક્તિ તે મોક્ષ છે. પવિત્ર શ્વન ગાંધ્યા આદિ શ્વ પણ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરતા શ્વને 'અર્ક-નત' કહેવામાં આવે છે. જગતમાં પરા-વર્તનના (ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી એમ) બે વિભાગ કરી કાઢવામાં આવ્યા છે. એક પરાવર્તનના કાળ દરમ્યાન ઉત્પત્તિ થતી જાય છે, ન્યારે બીજા કાલ દરમ્યાન અવનતિ થતી જાય છે. આ બંને કાલ-વિભાગ પૈકી પ્રત્યેકમાં ચોવીસ ચોવીસ જગત પતિઓ પવિત્ર પુરો ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ સાંસારિક કાર્યથી મુક્ત રહે છે. તેઓ સર્વજ્ઞ છે. સાંસારિક નિર્બળતા (રાગ અને દોષ)ના વિજેતા હોવાથી તેઓ 'જિન' કહેવાય છે. આજિતો અજાન સમુદ્રમાં માર્ગદર્શક હોવાથી 'તીર્થંકર' કહેવાય છે. વળી એમને 'જુદ' પણ કહેવામાં આવે છે.

આ સાધુ અવસર્પિણી કાળમાં ૮૫૫૫ નાના પ્રથમ જિનેશ્વર થયા છે. તેઓ ૩૦૦૦ કુટ હાયા દતા અને તેઓનું આયુષ્ય ૮૪૦૦૦૦ (!) વર્ષનું હતું. બીજા તીર્થંકરોની દેહની હાયાઈ અને આયુષ્ય માનુષિક રિયતિની ક્રમયઃ વિશેષ તજ્જીક આવતાં જાય છે. ૨૩ મા તીર્થંકર પાર્થનાથનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું હતું; ન્યારે ૨૪ મા અંતિમ તીર્થંકર મહાવીરનું આયુષ્ય તો ૭૨ વર્ષનું હતું. જૈનો જૂન, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રણે કાળના સમસ્ત જિનોને પૂજે છે. પરંતુ ખાસ કરીને તો ઉપરોક્ત ત્રણ જિનેશ્વરોનું પૂજન કરે છે. જિનેશ્વરોની સ્તુતિ કરવા

ઉપરાંત-તેમનાં વશોગાન ગાવા ઉપરાંત તેઓ પુષ્પપૂજા અને ધૂપ-પૂજા પણ કરે છે. બ્રહ્મણ ધર્મમાંથી પ્રકળ કરેલા ઈન્દ્ર, વિષ્ણુ પ્રમુખ દેવો જિનેશ્વરોથી ઉતરતા છે. તેઓ મર્ત્ય છે અને પૂર્વ જન્મમાં ઉપાર્જન કરેલા પુણ્યને લઈને તેઓને જગત ઉપર શાસન કરવાનાં કાર્યમાં ભાગ મળ્યો છે. દરેક માનવ મરણ પછી દેવ થઈ શકે છે અને એથી કરીને તો દેવોનું આ હવાહન કરવામાં આવતું નથી.

જૈનો વેદ—શાસ્ત્રોને પ્રમાણભૂત ગણતા નથી, જે કે ક્વચિત્ તેમાંથી કેટલાક પાઠોના ઉદ્દેશ (ટાંચણ) કરે છે. ખાસ કરીને દક્ષિણ હિંદુસ્તાનના જૈનોએ તો વર્ણો સ્ત્રીકાર્ય છે. વળી તેમની ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરનારા ચૂસ્ત બ્રાહ્મણો છે, નહિ કે જૈન. સાધુઓ વારંવાર ઉપવાસાદિક કરીને તેઓ પોતાના સંયમ સિદ્ધ કરી આપે છે. ખાસ કરીને તેઓ અન્ન શ્વને કુઃખ દેવાથી અશર્મ રહે છે—તેઓ દવા પાળે છે.

જૈનોના ધાવકો (શુદરથો) અને સાધુઓ-પતિઓ-શ્રમણો એમ બે વિભાગ પડે છે, આ શ્રમણે ક્યાં તો વનમાં 'દર્મિટો'ની જેમ અને મઠમાં 'મન્ડ'ની જેમ રહે છે. તેઓને ખાસ કરીને સંયમ પાળવો પડે છે. અન્યથાનાં પણ તેમનાથી હવામાંના, જલમાંના કે પૃથ્વી ઉપરનાં અતિ સૂક્ષ્મ જંતુઓને નાશ ન થઈ જાય તેટલા માટે તેઓ પૂરી સાવધાની રાખે છે. જેમકે તેઓ મુખ ઉપર વજ્ર (મુદવત્તી) બાંધે છે; તેઓ ગળેનું અને ત્રણ વાર ઉઘાળેનું જળ પીએ છે; કોષ પણ સ્થાનમાં બેસતાં પૂં તે સ્થાનનું સન્માજિની-વિશેષ (ઓપા) પડે પ્રમાર્જન કરે છે, ઇસાદિ. જૈનોએ અનેક ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યાં છે અને તેની શિલા—કળા પ્રદર્શનીય છે જૈનો પાસે આધ્યાત્મિક તેમજ એદિક—શૈક્ષિક સાધન પણ છે.

૧૨ અંગો એ તેમના પવિત્ર સાદિત્વની યોદ્ધા છે. આ સાદિત્વ પ્રાપ્ત માણ કે જે અમરે અંગી પૂરી આરે છે તે માણમાં લખાયેલું છે. આ મ-યોની શેલી ત્રિપિટકને વળી મગની આરે છે. વળી આ મ-યો કાષ્ઠરૂપના જન્મ પૂર્વે યોગ્યેલા છે. પાઠગની

ધાર્મિક ગ્રન્થો મુખ્યતઃ સંસ્કૃતમાં રચાયેલા છે. આમાંના ઘણા ખરા ગ્રન્થોની શૈલી વિલક્ષણતા અને આડખરથી પૂર્ણ હોવાથી સાહિત્યની દૃષ્ટિએ તે બહુ કિંમતી નથી. પરંતુ જૈનોના ઐદિક સાહિત્ય વિષયક ગ્રન્થો તો કાવ્ય અને વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ ઉચ્ચ દરજ્જેના બોગવે છે.

જૈનોના ઇતિહાસ વિશે બહુ ઘોડું જાણવામાં આવ્યું છે. અમે ફક્ત એટલું જાણીએ છીએ કે જૈન ધર્મ પ્રાક્ષણ ધર્મ તેમજ બૌદ્ધ ધર્મ સાથે પશુ સંપીને રહ્યા, છતાં પણ જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મ વચ્ચે વિરોધ સંપૂર્ણતઃ મટી ગયો હતો નહિ. ક્યારે અને કેવી રીતે જૈનધર્મનો હિંદુસ્તાનમાં ફેલાવો થયો તે વિશે અમે મોટે ભાગે અજ્ઞાત છીએ, લગભગ આખા હિંદુસ્તાનમાં આજે જૈનો વસે છે. તેમની વસ્તી આશરે

સાઝખાર લાખની છે. ઘણા ખરા જૈનો તો 'મેવાડ', મારવાડ અને દક્ષિણમાં વસે છે. તેઓ અન્ય ધર્મો વચ્ચેથી સાથે સર્વદા સંપીને રહે છે. જૈન ગૃહસ્થો ખાસ કરીને તેમની વ્યાપારિક શુદ્ધિને માટે વિખ્યાત છે. હિંદુસ્તાનનો લગભગ અડધો અડધ વ્યાપાર જૈનોના હાથમાં છે.

જૈનોમાં ઘણા સંપ્રદાયો છે પરંતુ તેમાં દિગંબર અને શ્વેતાંબર એ જ મુખ્ય છે. દિગંબરો એટલે હિંન્નઅધારી—નગ્ન, તેઓ અત્યારે રંગેશાં વસી પડે છે અને સુસ્ત રીતે જીવન ગાળે છે. શ્વેતાંબરો એટલે શ્વેત વસ્ત્ર ધારી.

એસીક્રુમાટી Ph. D.

મારા અંગત સ્ફુરેલા વિચાર.

(ગત પૃ. ૪૪૫ થી ચાલુ)

૮.

અસારે નાના મોટા લાગતા માણસો ખરેખરી રીતે નાના મોટા નથી. પણ સૌ તેવ તેવડા ઉમ્મરમાં છે એક સમય પણ ઉમ્મરમાં વધારે નથી. અત્યારે સો વરસનો કેસો હોય તે અને ઘોડીઆમાં હોયતો એક જ માસનો બાળક, વા તરતનો જન્મેલો કેાઈ માણસ એ તથો ઉમ્મરમાં એક સરખાં છે. અરે! એથી આગળ વિચારમાં ઉતરીએ તો એકેંદ્રિયથી પંચેંદ્રિય લગીનાં તમામ પ્રાણીઓ, વ્રમ અને ચાવર સૌ ઉમ્મરમાં સરખાં છે. ચાલી જતી એક કીડી, ઉડતી એક માંખી, વનસ્પતિરૂપે રહેલા જીવો ચાર સ્થાવર કાચના જીવો, જેળ, માછલું, માંચ ભેંસ, પંખીઓ, માણસ, દેવ અને નરકના નારકી, સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય અને નિર્ગોદનો એક જીવ એમ સર્વ જાતિના જીવો ઉમ્મરમાં સરખા છે. એમાં સિદ્ધ યોગેવ જીવોને લઘુએ તો તે પણ આપણા જેટલીજ ઉમ્મરના છે. આ ઉમ્મર અસારે ધારેલાં વર્તમાન શરીરની અપેક્ષાએ નથી, અસારે સિદ્ધ યોગેવ જે જીવો સિદ્ધ સિલ્લપારે છે તેઓ બ્યારથી સિદ્ધ દશાને પામ્યા તે

આધારે નથી પણ શક્તિની આદિ નથી તેથી જીવની પણ આદિ નથી, અત્યારે આપણે જે જે જીવોને જોઈએ છીએ, જાણીએ છીએ, કષ્ટીએ છીએ, કેવળજાની જાણી રેખી રહ્યા છે તે તમામ જીવો પણ અનર્થકાળના છે. એમાંનો એક પણ ક્યારે થયો એમ તો કહી શકાયજ નહિ તેથી તેમનો “અનાદિ કહેવાતો કાળ” તો સૌને માટે સરખો છે. ત્યાંથી માંડીને અત્યારનો વર્તમાનનો એક સમય પણ સૌના ઉપર એક સરખોજ વર્તે છે માટે એક આત્માની અપેક્ષાએ આખા લોકનાં તમામ આત્માઓની ઉમ્મર સરખી છે. તેમનાં વર્તમાન શરીરની અપેક્ષાએ નાના મોટા છે પણ અનાદિથી વ્યાજ લગી ગણીએ તો દરેક જીવનો વ્યતીત વખત એકસરખો છે. હવે ભવિષ્ય ઉપર આવીએ. ભવિષ્યમાં જે કાળ જશે તેનો અંત નથી. એ અંત વગરના કાળમાં કેટલાક જીવો સંસારમાંજ રહે છે. કેટલાક તરીને પાર-ગોલ્લપક પ્રાપ્ત કરશે છતાં તે વખતે પણ તેઓ એકસરખી કાળ સ્થિતિનાજ છે. આથી એમ કહ્યું કે આજે, આજથી અનંતકાળ

પહેલાં કોષ પશુ વખતે અને આજથી આનંત કાળ પછી કોષ પશુ વખતે પૃથ્વીમાં આવે તો સર્વે જીવોની ઉમ્મર એકસરખીજ છે. કોષ નતું મોટું હતું નહિ, છે નહિ, અને હશે નહિ. હા, સૌએ અનંતકાળ ગણે તેમાં આજસુધી શરીરો ધારણ કર્યા તે ઝાઝાં થોડાં હોયજ અને તેથીજ અસારે ઉમ્મરમાં કોષ જીવ મોટો ને નાનો લાગે છે અને એજ ન્યાયે હવે પછીની સમયાવલીમાં પણ લાગશે.

જીવ જન્મે, જીવ જીવતા થયો, જીવ ધરડો થયો, જીવ મરણ પામ્યો એ બધું તેના શરીરને માટે છે. ખુદ જીવને આજીવ્ય જેવી કાંઈ ચીજ જ નથી કારણ કે તે તો સદા સર્વદા હતો હતો ને હતો, છે છે ને છે, અને હશે હશે ને હશેજ. જીવ આજકે નથી, જીવતા નથી, ધરડોએ નથી, જન્મ-તાએ નથી, ધરડો થતાએ નથી. તેતો અગાઉ હતો તેવાજ અપારે છે અને હવે પછી કોષ પશુ કાળે એવાને એવાજ રહેશે. એ અપૂર્વ, અતુલ્ય, અગમ્ય અતર્ક્ય જીવની વિચારણા કરવામાંજ અપૂર્વ ને અસાધારણ ઉત્તમ શુભ રહેલું છે. મહાત્માઓએ તે શોધ્યું, અતુલ્ય, અગમ્ય, અતર્ક્ય, વિચાર્યું, અને તેમાં લખલીન થયા. જગતના પરિવ્રજના જીવને તેમણે તે શુભની અપેક્ષાએ સાવતરૂં અને થયું દુઃખમયજ માન્યું અને તેથી સંસાર છોડ્યો, રાજ છોડ્યાં, અર્થવર્તિપદ છોડ્યાં, શેઠાઈ છોડી, કુળદીપકપણું છોડ્યું, ઘરમ છોડી. એ તપ્યાં, અત્યા, ચેત્યા, વખ્યા ને યાંત થયા. એ લાવ ક્યારે આપશે? તો જીવેને એ લાવ આવે તો અતિ આનંદ થાય, દુઃખ નય, શોક નય, કષેદ નય, પીડા શમાય અને પરમ શાંતિ મળે. તા. ૧૮-૭-૧૯૨૫.

૯.

કેટલાક કહે છે કે આપણા માનેષા પર—માલ-મત્તામાંથી કોષને દાન કરવું તો બદ્ધ તપાસી તપાસીને સામા લેનારની પૃથ્વી ખાત્રી કરીને આપવું. અને તેને આપવા કરવુંજ નહિ. અને તેટલી વિશેષ વિશેષ પૂજારા અને તપાસ કરવી અને પછી ચોરસ થાય તો આપવું. ક્યારે બીજા કહે છે કે જન તો જે આવે તેને આપવું અને બીજા કરવુંજ નહિ. માટે તો

અને તેટલો તપાસ કરવો, તપાસ કરવામાં બુદ્ધીએ પણ છીએ માટે દરવાજા તો (આપણા) દરેકે આતુર માણસને માટે ખુલ્લાજ રાખવા. આ બેમાં કોને વધારે પક્ષદગી આપવા જેવું છે તે વિચારવુંજ નોંધવું. મનુષ્યજીવનનું એ પણ એક આવશ્યક કાર્ય છે માટે તે વિચારમાંજ લેવું નોંધવું. મારો મત આ બાજુમાં નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) જે કેવળજ્ઞાન હોય એટલે જૂત ભવિષ્ય વર્તમાનની દરેક જાતની વાત જાણતા હોય છે તો તો માગવા આવનાર દરેક માણસને તરતજ જાણી શકીએ કે આ માણસ દાન લેવા અમુક કારણે આવ્યો છે અને દાન લઈને આ પ્રમાણે કરવાનો છે અને તેથી આપણી પાસેથી જે કાંઈ તે મેળવશે તેતો સદુપયોગ વા દુરુપયોગ આ પ્રમાણે થશે. આવી જ્ઞાનદશા હોય તે વખતે તો આવનારમાંથી આપણા દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરે તેવાનેજ આવવા દઈએ, અથવા આવેલામાંથી તેવાનેજ આપીએ. પણ આ સમયમાં કેવળજ્ઞાન, મનપર્યવજ્ઞાન, જેવાં જ્ઞાન રહ્યાં નથી. વળી કેવળજ્ઞાન-મનપર્યવજ્ઞાન જે વખતે હતાં તે વખતે સાંસારિક દુઃખે પીડિત બ્રુહ-તપા-પુત્રવિયોગ-વસ્ત્રરૂપા-વનસ્પતિ, રોગાદિ દુઃખે દુઃખિત હોય તેને તેવા જ્ઞાનવાળા આપી શકેજ નહિ, કારણકે તેમની પાસે તેવું દાન કરવાની વસ્તુજ ન હોય, કેવ સદાયે-ના-અતિથયના પ્રભાવે હોય કે થઈ આવે તોયે તે આપી શકે નહિ કારણ તેવે સમયે તેવા જ્ઞાની સાધુદશામાં હોય છે અને સાધુ દશાનાં પંચમહાવ્રતોમાં તે પ્રમાણે દાન કરવાથી સાંધુનમાં ખાત્રી આવે છે. એ ખાત્રી દાન આપવાના પુણ્યથી થતા લાભ કરતાં વધુ વધારે પ્રમાણમાં છે. તેથી સાધુ તો દાન આપીજ શકે નહિ. હવે શ્રાવકાદિ રજા તેઓ તો દાન આપી શકે પણ તેમણે આ બે પ્રકારમાંથી દરવાજા ખુલ્લો રાખવા, સાધારણ તપાસ કરવી અને આખ્યાંજ કરવું. બધે તેમાં કેટલાક શંકા, અગોચર અને અવગેરે રહેવાનો ઉપયોગ કરનારા થોડાક લોકો શાંતિ મળે. બે દાર અંત શાંતિનું તો તો કોષ આવનારજ નહિ અને તેથી તો જે જે જાહેર સ્થળોમાં કાર્ય કરનાર રાખેતો અજાજ મોટો હોય, દેખાડ કરવાની કાળ વિશેષ

હોય તેમાંજ તે નાણાં-સાદિલ અને સામાન જવાનાં. વળી દાર અંધ રાખવાથી જે જે કોઈ સંત, સત્પુરુષ, ખરા દુઃખી, આપણે આપીને પાવન થઈએ તેવા આવતા હતા તેવા તે પ્રભુપરજ હતબાર રાખનાર હોવાથી ગમે લાંથી પ્રભુ કૃપાએ પોતાને જોઈતી મદદ મેળવવાના, અગર ન. મળે તો ધરમાં બેસી રહી દુઃખને શાંતિથી પી જવાના વા જે સ્થિતિ પ્રભુએ આપી તેમાં આનંદ માની, આબરૂબેર, ચુપચુપ રહેવાના; મનમાં રહેજ પણ હાથવેલ, બળતરા કે દુઃખ ધરનારા નહિ. હવે આપણે આંગણે એ સિવાયના જે ધાંધલીઆ, દોંગી, હુતાર, બહુઆલા, કામકદા, અને થોડા દુઃખને ધણું જાણવાનારા જે માગવા આવતા તેઓ તો આપણે દરવાજે બંધ થયો ત્યારી બીજી જે જે રીતે આપણી પાસેથી ધન-ધાન-સામાન-લઈ શકાય તે તે રીતે-સ્સ્તા-યુક્તિ-પક્ષ-કપટ-શોધવાના. જે કોઈ માણસની માર્ફત કામ થવાનું હોય તેના પક્ષમાં બળવાના, ચિદ્વિ લાવવાના, હાતાને જે જે ગમતી વાતો-શોખ-ચેન-ચાળા-દિવાઓ વગેરે પસંદ હોય તેમાં બળવાના, એમ ગમે તે પ્રકારે પણ દાન તો લઈ જવાનાજ. આથી આપણે દરવાજે બંધ કરી તેથી આપણો ધાયો અર્થ સર્વો નહિ. હરામખોરને બંધ કરવા જતાં, સંતપુરુષો-ગરીબજા-પ્રયો-ખરેખરા દુઃખી માણસોજ ન આવ્યાં, હરામખોર તો આવ્યોજ રહ્યા. આથી આપણાં નાણાં વગેરેના દાનનો દુર્ઘંથ થયો ને નર્મ પાપજ આપણે કપાળે લખાઈ; માટે દાર ઉધાડાંજ રાખવાં ને બનતી તપાસ કરવી પણ તે મિહાસથી, ધીરજથી, શાંતિથી, સામાની આખર ને લાગણી બળવીને કરવી ને ભાવથી આપણું આ પ્રભુએ દરવાજા ઉધાડા રાખવાથી ને લોટની ચપટી, દાનું ડીપું. હુગડાનો લીરો, પાણીનું ડીપું, મિહાસનો એ હરફ, વિચાર, કે સલાહનો શબ્દ, જગ્યાનો ૧ ઇંચ આપવાથી, હરામખોરનું પ્રમાણ વધુ હોય તોએ તેમાં પવિત્ર પુરોનાં પરિમાણ પણ છે તેથી લાભ છે; પણ દાનનાં દાર સહતર બંધજ કરવામાં આવે તો નર્મ હરામખોરજ લાભ લઈ જવાના; અથવા સારા કે નરસા કોઈ પણ લાભ ન મળે જવાના. આ બધું જોતાં દાર ઉધાડાં રાખવાં

અને આખાંજ કરવું એ દિતકર છે. બધાએ કામ કરીનેજ ખાવું જોઈએ એ સિદ્ધાંતનો અતિ આશ્રમથી ઉપયોગ કરવાનો નથી. કરોડોપતિઓ પણ મંગલમાં બુદ્ધા પડે ત્યારે, વડાણુ લાંગી ન્ય ત્યારે અગાણી જગ્યામાં હુંડાઈ ગય ત્યારે, ધરતીકંપ-જગ-પ્રલય વગેરે કુદરતી કોપ ટાળે, રહે-મોંટર-મરીનનાં અકસ્માત ટાળે, રાગચિન્તવ સમયે, એમ અનેક સમયે બીજાની પાસેથી કંઈ પણ મહેનત કે બદલો આપ્યા વિના લઈ શકે છે, લેવું પડે છે, લે છે. જોકે તેજ સમયે તેની માલિકીનાં નાણાં-સરસામાન વગેરે બીજે રક્ષણ અપૂર હોય છે. વળી રોગી, બાળક, પદ, અચકન, ગાંડા, એકલોકાકમ, ભ્રમિત, અને અનિયતો સત્કાર એવો આપણી ફરજ છે. આપણે આંગણે આવેલની વર્ગણી આપણે કરવાને શિલકુલ સમર્થ નથી, કરવા બેસીએ તો હાલનું ગાંડું ચાલ્યું ન્ય તેમ કરી બેસીએ છીએ માટે બહુ ડોળાણમાં બહુ ચાપચીપમાં બહુ હુસીઆરીમાં ન પડતાં આવેલ આતુરજનને અન-વચ-આશાસન-આશમ-જગ્યા વગેરે આપી સંતોખશે. નાણાં-સેનાદારપાની ચીજ-ધરબાર-થોડકાબંધ માલ આપતાં વિશેષ વિચાર ને તપાસ કરો તો તે કેટલેક અંશે યોગ્ય છે. સામાન્ય સગવડનું રૂબ આપવા સમયે અંતરાત્મા સાથે વા પ્રભુ સાથે તરતજ ચિંતવી લેએ કે "હે પ્રભુ, જગતમાં આ બધાં પ્રાણિમાન છે, તારે લેએ હું આપું છું, હું પણ તારી દોલત તેને આપું છું તે તુજ આપે છે એમ ગણજે. હું નથી આપતો, હું આપું છું એમ શી રીતે મારાથી કહેવાય, હું અગાઉ હું નહતો, હું હવે પછી હું હર્ષિ કે નહિ તે નક્કી નથી, હું મનુષ્ય છું. કંઈક મતિ છે, સારો ગાણ્ય મનુષ્ય છે. તેથી ગમ પ્રમાણે પૂછગાજ, તપાસ કરે છું. પણ આશ્રમ રાખતો નથી તે આપું છું; માટે તારે જોખમે ને તારે લેએ આ કરે છું." આત્માનેજ કતી માનનારા એવાતો આત્માને ઉદ્દેશીને કલ્યા પછી આપે છે. બહુ ચાપચીપ કરનારને પૂછીએ કે લાભ, તમે શામાં દાન આપો? તો કહેશે જે મને તો જેનું પરિણામ સ્પષ્ટ, સુદ ને પ્રલભ લાભમાં જણાય તેનેજ. આપણે પૂછીએ તેવું

શું છે? તરતજ કહેશે ને રોગીનાં દવાખાનાંઓ, વિદ્યાર્થીઓના આશ્રમો, મુંગાં પ્રાણીઓ, અપંગ અને અનાથો વગેરે. હવે આમાં દાન દેનારને માટે વિચાર કરીએ.

શું બધા રોગીને અન્ન વસ્ત્ર દીધાથી તેઓ સામ્ય થવાના છે?

” ” ” તેઓ રોગીની સ્થિતિમાં કે સામ્ય થવા પછી પોતાનાં પાપો મૂકી દેવાનાં છે?

બધા અનાથ ને અપંગ શું પ્રભુના ભક્ત ને ઉત્તમ ગૃહસ્થ હોય છે?

” ” ” ગૃહસ્થ એટલે સારો માણસ. (પૈસાદાર નહિ)

બધા વિદ્યાર્થી આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓ શું જગતમાં પવિત્ર જીવન ગાળનારા છે?

” ” ” વિદ્યાર્થી આશ્રમમાં ભણનારા-ભોડિંગોને છાત્રાલયવાળા દિવાન થઈ, પોલીસ થઈ, પો. ઇન્સ્પે. થઈ, સ્ટે. માસ્ટર થઈ શું શું કરે છે તે તો લુચ્છો.

મુંગાં પ્રાણીઓ સામ્ય થઈ શું કરે છે? માંદાં હોય સારે શું કરે છે?

આમ બહુ કહોળવામાં કેટલું યુગ્માય છે. માટે ઉપરની બાબતોને પણ નિષ્ઠ ન ગણવી તેમ આમાજ ન કરવી તેમ અંગ્રજો આવી ઉભનારને પણ વિસ્મય રવો નહિ. વળી વધુ વિચાર કરીએ.

આપણા ધરમાં કીરી-મકાલી-ચરણા-ગિલાડી-કૂતરાં, ઉદર વગેરે રોગ રોગ ને ને ખાત્ર મળે છે તેનું શું?

માટે ખાસ પ્રસન્ન પાપજી જાણ અને તે ખરેખર

જાણાય તે સિવાય સર્વ સ્થળે કંઈને કંઈ આપીનેજ રાજ થવું. આપના મરજી નહોત્ય તે તો નજ ચાલે છતાં મરજી નહોત્ય એ વાત ચક્રાવીએ અગર તો આપના જેવું આપણી પાસે નજ હોય તેવે સમયે બહુ આદર-વિવેકપૂર્વક કહી હાથ જોડવા એ પણ બહુ ઇચ્છના-આદરવા જેવું છે.

મને તો આમ સૂઝયું છે. તા. ૧૯-૭-૨૫.

૧૦

‘હે પ્રભુ હવે તો મોત દે-મારો ત્રાગડા તોડ. આ બધાંને મૂકીને મરું તો મારા જેવો ભાગ્યશાળી કોઈ નહીં.’

જગતમાંના ઘણા વૃદ્ધ જીવો મનમાં ચિન્તે છે, સમાજમાં પણ એલે છે કે

‘હવે તો મારી ટાટી મારી ઘાય તો સાડે.

આ આવળ ગોવળ મૂકીને બહુ તો હું નસી-બદાર પૂરો.

ઝાઝું જીવું સાડે નથી.

આણીપાણીએ જઈએ તો ખાટયા-

હે પ્રભુ મારી દોરી જોગી લે. હવે તો મને મોત દેજે.’

વગેરે કહે છે. પણ તેમ બોલનારા ખરેખર અઘાની હોય છે. પ્રથમ તો તેઓ એમ સમજે છે કે મારા મરતાં પેહેલાં આ સિદ્ધિ સિદ્ધિ જતી રહેશે ને હું ધનમાલ ધરમાર બાળનવ્યાં વગરનો ચર્ચ રહીશ તો મારું ઘડપણ કોણ પાળશે? લોકોમાં પણ મારી પ્રતિષ્ઠા જશે અને મારાથી તે વખતે જાણશે તોયે મરી જવાથી પણ અધિક દુઃખના જેવી જાંઘળી જશે. આવા અઘાની જીવો સંસાર સુખમાં ધન રચ્યા પચ્યા હોય છે; તેઓના અંતરમાં ખરેખર એમજ છે કે હું કદી મરુંજ નહિ તો સાડે. હું આ મનુષ્યના ભરમાં હમેશ રહું તો સાડે. મને ચિરંજીવ પડે મજે-અમર પડે મળે તો ઉત્તમ-પણ તે એક યાત્રે કે મારા મોત પેહેલાં આ મારાં બાળ બચ્ચાં-કુટુંબ પરિવાર સૌ અરોગ્ય અને આપાદી મોગ્ય, તેમાંથી કોઈ મર્યા ન પડે કોઈ મરે નહિ. મારી સિધ્ધિ

વધતીજ રહે, વધે નહિ તો એવી ને એવી તો રહેજ, માફ માન પ્રતિષ્ઠા સંપ બળ એવું ને એવુંજ રહે. માફ ધડપણ એવું ન આવે કે હું આંખે આંધળો, ખગે લક્ષ્મી, કાને બહેરા વગેરે દુઃખોવાળો ચાઉં-મારાં સૌ માત્ર કાર્યકર હોવાં જોઈએ અને કદી તે બધાં શિથિલ થાય તો એ કળતરવાળાં-રોગગ્રસ્ત તો ન હોવાં જોઈએ અને મને ખમા ખમા કહેનારા તથા કાણે કાણે મદદ કરનારા એકથી એકવીસ દાગર હોય. મારાં ખાનપાન ચયન ગગન આગમન સંત-સેવા પ્રત્યુત્તેના વગેરે કૃતિઓમાં જરા પણ ઉણપ ન આવે.

આવી જાવનાવાળી ચરતે તે જીવનાજ ઈચ્છે છે, મરવા ઈચ્છતો નથી. તે જીએ છે કે રમે તે લાંબી આયુરદામાં મારાં સંતાનો જતાં રહેશે તો માફ ધડપણ કાણુ પાળશે? મારે રીઆઈ રીઆઈને મરવું પડશે, મારા પુત્રોજ જતાં વડુએ ને તેનાં છોકરાં હું-રવાળા-મદદ કરવા અશક્ત થયો અને જીત્યો અને ધડી ધડી ને દરેક કામમાં મદદ કરે તેથીજ જીવતર માળી, શકું એમ થયું હોવાથી કદાચ તેઓ મને ન. મદદ કરે ને તિરકારે તો? મારી પાસે નાણું હોય પણ હું આંધળો ચાલી શકું નહિ, હું બહેરા, હું વ્યસની, હું ધડી ધડી ખાધેશ તેથી, એકલા દ્રવ્યથી શું કરી શકું? તોફર માફે લઇ ગય તો? વગેરે હજારો વિચાર શરીર પોષણના ને ધડપણ ગાળવાને કરે છે આ જીકથીજ તે મરવા ઈચ્છે છે.

ખડ મરણુ તે ઈચ્છતો નથી. ખડ મરણુ તો કાઈ પણ કાળે યઇ શકે છે. ખરા મરણુને ધડપણની કે લાંબા કે ટુંકા આયુષ્યની જરૂર નથી. ઉમરમાં સૌ સરખા છે એ ઉપરના ક્યન પ્રમાણે આ જગતમાં સાને ધરડાજ કહેા, સાને સરખા ધરડા કહેા, તે પ્રમાણે તેમાં બે કાઈ જાની હોય તો તે જાનીનું મરણુ ઉમરને જોતો નથી. જાની મરણુ ગમે ત્યારે આવે તેની પરવા કરતો નથી તેમ લાંબુ જીવતર હોય તો પણ ચિંતા કરતો નથી. એ તો કાંઈ પણ સ્થિતિ નલાની લે છે, પોતાનું કર્તવ્ય જગતમાં રિધસિધ રહે, બાળ બચ્ચાં જીવતાં રહે, આગર-સંપ પ્રતિષ્ઠા

માન રહે તેમાં નથી જોતો પણ તેતો એમ માને છે કે એ બધાં જીવે યા મરે, રહેા યા ન રહેા મારે તો મારા આત્માને આનંદ, મારા પ્રજ્ઞતા મારગનો આનંદ ન મરો-ન. ખસો એ ઈચ્છે છે અને તેથી ગમે તે કાણે મોતને માગતો નથી પણ મોત આવી ચડે તો શાંતિથી તેને પસાર કરે છે. તેને મરણુ એવી યીજની લેશ પણ બીતિ નથી. તેને મરણુ એ તો ખીલું મરણુ ન થવા માટે છે. પેલા સંસાર વાસનામાં લિપ્ત જીવને કદાચ મરણુ તેના માગ્યા પ્રમાણે આવે તો એ નવા અવતારમાં શું સુખનું મારું તૈયાર બિલું હોય છે? નવા અવતારમાં તે જકરીને પેટે બોકડો જન્મશે તો ભરવાડ તરત જ વગડામાં રખડતો મૂકી દેશે અને કૂતરા વરુ વગેરે જીવે ફાડી ખાશે, ખતકનું કે મોરનું કે કુકડાનું ઈંડું થશે તો તરત માંસાહારી જીવે તેને શેકી છુંજ ખાઈ જશે. માખી મચ્છર થશે તો કરોળીઓ સપડાવશે, આમાં મરણુ માગી હે પ્રભુ મને જડ છોડાવ, હવે મારી ઠાઠી માડી કર, એમ માગ્યા પ્રમાણે મરણુ મળતાં કંઈ સુખ નથી. સુખ મેળવનારા જુદા છે. વળી એવા વાસનામાં આસક્ત જીવને માગ્યા પ્રમાણે મોતનો મંદયાદ આપ્યો કે મોત માટે સર્પ કરડ્યો તો જરૂર એમ કહે છે કે—

અરે મારી કાઈ દવા કરો ફલાણા વેદ ડાકડરને બોલાવો
અરે કાઈ પગ તો દાગો, અરે મારો બડખોં થ્યો
અરે ફલાણા મંત્રધારી કે તંત્રધારીને બોલાવો
અરે ફલાણા જ્યોતિષીને બોલાવો
અરે મારે હજી દીકરી પરણાવવી રહી ગઇ,
કાંઈએ જરૂં રહી ગયું.

વગેરે અનેક રાડો પાડી જીવંતાનીજ લોલુપ્તાવાળાં વચ્ચેા બોલે છે માટે આ સંસારમાં જે જે જીવેા મરણુ મરણુ પોકારે છે તેતો કેવળ અંતાની છે સૂખ છે. મરણુની ખજારજ નથી; અને ખરેખર તો તેઓ મરવાને રાછ. પણ નથી. એવા મરણુ પોકારનાર જુદને પોતાના સમયમાં તેના પુત્રો કે બાઈઓ ધરે એકલા મૂકી ગય ને ધર સાચવજો કહી રાખી ગય, ૧-૨ નોકરે રાખી ગય તો. ગામ આખામાં તે

પૂર્વભવના સંસ્કારની અસરથી મરણ - પામી અહીં જન્મ્યા હોય, અહીં સહયુક્તી ચોટ લાગી ગઈ હોય, અથવા જગતને જોતાં જોતાં, વા સુખ દુઃખાદિના અનુભવ લેતાં સમજ્યા હોય તેવા જ એ ઉપાધિની જાળમાંથી છૂટી નોખા પડી આત્માનો માર્ગ પકડી તે પર ચાલે છે અને ખીજા ઉપાધિમાં રહ્યા થકાં પશુ આત્માના માર્ગ તરફ વળે છે તે સિવાયના તમામ તો તે જ જાળમાં ખૂંટ્યા પડ્યા છે અને વધુ વધુ ચોટતા જાય છે. પોતાનું આયુષ્ય ઘટતું જાય છે તેનું લેશ માત્ર પશુ જાન નથી રહેતું, પોતાની હેડીના, પોતાથી નાના, પોતાથી વૃદ્ધ મનુષ્યો અને પ્રાણીઓ કાળવશ થાય છે તે વાત પર ખ્યાલ જ રહેતો નથી, આવા ધણા છે. કોઈ વિરલા એવા ખ્યાલને નજર સામે રાખી કોઈ અમુક ધર્મનું ચરણ ગ્રહી, ધર્મ અને ધર્મપ્રવર્તકને સાચા ગણે છે અને તેનો માર્ગ અહીં સં-સારમાં રહ્યા થકાં જાણ કરી ખાદી જાય છે. એમાંના કેટલાક તો સંસારમાં રહ્યા થકાં જાવ સાધુ હોય છે. પશુ આવા જીવે ધણા ઘોડા છે. આવા જીવેને ભણે વાણીથી જ્ઞાનની વાતો કરતાં ન આવડે, લખા-જીથી જ્ઞાનનાં પુસ્તક ન લખે, વા ન સમજાવે, કંઠકળા ભણે ન હોય, છતાં જ્ઞાની કહેવાય છે, ચારિત્રી કહેવાય છે, એવા જ્ઞાની અને ચારિત્રી મનુષ્યોમાં સગકિત-ખરા ધર્મની શ્રદ્ધા પશુ હોય છે. એવાને પ્રભુએ સ્વીકાર્યા છે. હવે એવા મનુષ્યોમાં જ્ઞાન પ્રગટ જણાતું નથી છતાં ચારિત્ર ને સમ્યક્ત્વ શી રીતે છે તે વિચારીએ.

જ્ઞાન, ચારિત્ર ને શ્રદ્ધા એ ત્રણે વસ્તુ અરૂપી છે;

એને રૂપ રંગ હોય જ નહિ. જેઓ જ્ઞાનની વાતો કરે છે, સમજીને સમજાવે છે, જેઓ પૂર્ણ ચારિત્ર પાળે છે અને જે ચારિત્રને આપણે જોઈએ છીએ તેમ જ જેઓ પોતે શ્રદ્ધા હોવાના, વાણી, ક્રિયા વગેરે પ્રયોગો કરી આપણને શ્રદ્ધાવાળા હોય એમ જતાવે છે તે સૌની તેટલાથી પરીક્ષા કરી ચારિત્રી, જ્ઞાની, ને સમ્યક્ત્વની આપણે કહીએ તો વળતે છેત-રાઈએ; કેમકે ચારિત્ર-જ્ઞાન-સમ્યક્ત્વ એ અરૂપી વસ્તુ છે તેથી ચાર ભેદ પડાય.

- ૧ જહારની જ્ઞાન-ચારિત્ર ને સમ્યક્ત્વની જેઓ ક્રિયા કરતા જણાય છે તેઓ, અંદર ઠાણા હોય.
- ૨ " " " અંદર પશુ તેવા હોય.
- ૩ " " " જેઓ ક્રિયા કરતા નથી તેઓ, અંદર ઠાણા હોય.
- ૪ " " " તેઓ અંદર ભર્યા-સાચા હોય,

આ ૪ માંના ખીજા ને ચોથા આપણે સ્ત્રીકા-રવા જોગ છે-માનવાજોગ છે. ૧ બાને ૩ જાથી દૂર રહેવા જોગ છે.

- (૧) ૧લા શી રીતે ઊડવા જોગ છે ?
- (૨) ત્રીજા " "
- (૩) ખીજા તો અંગીકાર કરવા જોગ છે કારણકે પ્રત્યક્ષ પશુ છે પશુ
- (૪) ૪થા શી રીતે અંગીકાર કરવા જેવા છે તે સંવિસ્તાર હવે પછી લખના છુંજા છે.

તા. ૩૦-૧-૨૬

ઉત્તમતનય.

શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્ર સંબંધી કેટલાક ચર્ચાવાના મુદ્દાઓ.

લખનાર—પંડિતજી સુખલાલજી.

૧ જૈન સાહિત્યમાં સંસ્કૃત ભાષાનું ઐતિહાસિક સ્થાન કયારથી? ભગવાન ઉમાસ્વાતિ પહેલાં સંસ્કૃત લેખક કેણુ કેણુ ચયા? ઉમાસ્વાતિ પહેલાં લેખક હોય તો તેનાં પ્રમાણો. સૂત્ર આગમની વિસ્તારશૈલી લજી દાર્શનિક સૂત્રોની મંદિષિત શૈલી ઉમાસ્વાતિથીએ કેમ સ્વીકારી? તેમનાં ઉપર કયાં કયાં તત્કાલીન ભાષાવિષયક અને રચનાવિષયક બજાએ અસર પાડી? એમના સમકાલીન વૈદિક અને બૌદ્ધ નિદાનો કયા કયા?

૨ ભગવાન ઉમાસ્વાતિનું જૈન શાસ્ત્ર વિષયક પરિશીલન બીજા પ્રસિદ્ધ આચાર્યો સાથે સરખાવવું. તેઓથીનું દર્શનાંતર વિષયક પરિશીલનમાં એ અભ્યાસ કેટલો નજરે પડે છે?

૩ શ્વેતાંબર દિગંબર બંધી વ્યાખ્યાઓના પહેલાં તત્ત્વાર્થ રચાયેલું કે પછી? સૂત્ર અને ભાષ્ય એકકર્તૃક છે કે કેમ? બન્ને સંપ્રદાયોમાં પ્રચલિત સૂત્ર પાઠોમાં અસહી સૂત્ર પાઠ કયો અને પરિવર્તન થયું હોય તો બંનેમાં કે એકમાં, કેટકેટલું અને કયા કયા સૂત્રમાં, અને તે પરિવર્તનનાં શા કારણો, તેમ જ કયાં કયાં ભાષ્યના અંશો સૂત્રરૂપે અને સૂત્રના અંશો ભાષ્યમાં દાખલ ચયા છે?

૪ સૂત્રો ઉપર સૌથી પહેલી વ્યાખ્યા કઈ અને સાર પછીની વ્યાખ્યાઓ કઈ કઈ? ઉત્તરવર્તી વ્યાખ્યાઓ ઉપર પૂર્વવર્તી વ્યાખ્યાઓની કેટકેટલી અસર છે? અને તે કયે કયે રચાને? કયાં વ્યાખ્યાકાર સાથે કેટકેટલી વ્યાખ્યાઓ વિદ્યમાન હતી? દરેક વ્યાખ્યાકારે કઈ કઈ બાબતમાં કેટકેટલો વધારો કર્યો કે પટાડો કર્યો? કયા કયા પ્રાચીન વિષયો ચર્ચેલા હોયલા કે જાણ્યું કયાં અને કયા કયા નવીન વિષયો વ્યાખ્યાઓમાં તે તે વ્યાખ્યાકારે દાખલ કર્યા?

શ્વેતાંબર દિગંબર બંધી વ્યાખ્યાઓનો વિકાસક્રમ અને વધેલા તથા ઘટેલા વિષયોની યાદી. ઉપલબ્ધ કે અનુપલબ્ધ દરેક દરેક વ્યાખ્યાઓની યાદી. વ્યાખ્યાકારોની તટસ્થતા; અવિભક્ત જૈન દષ્ટિ કે સાંપ્રદાયિકતાને લઈ વ્યાખ્યાઓમાં કયાં કયાં તત્ત્વો અખંડ રહ્યાં અને કયાં કયાં વિવાદાસ્પદ બન્યાં તથા કયા કયા સૂત્રમાં અર્થભેદ પ્રધાન થયો? દરેક વ્યાખ્યાકાર ઉપર સમકાલીન કયા કયા દર્શનોનો વિશિષ્ટ પ્રભાવ દેખાય છે?

૫ શ્વેતાંબર દિગંબર બંધી વ્યાખ્યાઓના તુલનાત્મક અભ્યાસનું મંદિષિત પણ સ્પષ્ટ અને વર્ગીકરણપૂર્વક પ્રદર્શન. મૂળમાં કે સમસ્ત વ્યાખ્યાઓમાં કુલ કેટલાં દર્શનોના કયા કયા વિષયો લેવાયા છે; તેઓના વિશિષ્ટ શબ્દો પરિભાષાઓ કયાં કયાં અને કેટકેટલી છે એનું તારણ. શ્રી ઉમાસ્વાતિનું અને બંધી વ્યાખ્યાકારોનું બૌદ્ધ શાસ્ત્ર પરિશીલન કેટલું છે? આખા સૂત્ર પાઠભાષ્ય અને બીજી વ્યાખ્યાઓમાં યોગ, સાંખ્ય, બૌદ્ધ, ન્યાય, વૈશેષિક, અને મીમાંસાના કેટલા પારિભાષિક શબ્દો આવ્યા છે અને તદ્દગત શાબ્દિક કે આર્થિક સામ્ય કયાં કયાં છે અને મંથ રચનાના ક્રમ પ્રમાણે તથા કાર્યક્રમ પ્રમાણે કયા કયા દર્શન સાથે કઈ કઈ મતનું સામ્યગીજ કે પ્રધાન થયું નય છે? શબ્દશાસ્ત્ર અને અલંકાર આદિશાસ્ત્રોનો પ્રભાવ એ મંથ ઉપર કેટલો છે?

૬ બન્નેના સૂત્રપાઠની મિત્ર મિત્ર યાદી, ભાષ્ય અને દીકામંથમાં આવેલા સમય અવતરણોનાં સ્થળો તેમજ તેમાં નિર્દિષ્ટ યથેચ મંથકાર કે મંથોનાં નામો અને સમય વિષયોનું વર્ગીકરણ પૂર્વક પાશ્ચાત્ય તે તે શાખા સાથે તોડવ.

૭ મૂળકાર અને સમય દીકાકારોનો ઇતિહાસ.

“ સામાયિક યોગ અને તેથી થતો આત્મવિકાસ. ”

(૨)

વ્યાખ્યાતા-પંડિત કૃતેહ્યંદ કૃષ્ણચંદ્ર લાલન.

[આ વિષયપર મુંબઈમાં શ્રી મુંબઈ મોરારજી બેન સભાના આશ્રય નીચે તા. ૨૩-૧-૨૭ ને દિને આપેત્ર વ્યાખ્યાન આ પત્રના ગત માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલ છે, તે વ્યાખ્યાન અધુરું રહેતાં ૩૦-૧-૨૭ ને દિને તેજ સ્થળે શ્રી. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈનાજ પ્રમુખપણા નીચે પંડિત લાલને આપ્યું હતું. તે અત્ર પ્રકાશ પામે છે. તાંત્રી જૈનમુન]

પ્રારંભે પ્રમુખે જણાવ્યું કે પંડિત લાલને સામાયિક ક્રિયામાં શ્રી કથાસિદ્ધિ છે? એનો પ્રવેશક ભાગ ગત રવિવારે બતાવ્યો હતો, પરંતુ તે વિષય અધૂરો રહેવાથી આજે તે પૂરો કરવા માટે તેમનું વ્યાખ્યાન રાખ્યું છે.

શ્રી હરિભદ્રસરિચંદ્રે બતાવેલ પાંચ વાત સામાયિક ક્રિયામાં શ્રાયા પાડતાં શું જાણી શકાય તે બાપણુકતાએ ગમે વખતે બતાવ્યું હતું. વિચારશીલ મનુષ્યના સ્વભાવમાં એ નૈસર્ગિક છે કે તે પોતાને સ્વતંત્ર અને સુખની ટોચે પહોંચવાની ઝંખના સદૈવ કરતો હોય છે અને તે સ્થિતિ પામવાની જે ક્રિયા છે તે સામાયિક છે.

પ્રગિધાન—સાખ કે લક્ષ્યને નક્કી કરવું તેને પ્રગિધાન કહેવામાં આવે છે.

પ્રવૃત્તિ—સાખ વસ્તુ નિર્ણય કર્યા પછી, તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા અર્થે જે ક્રિયા કરવામાં આવે તેને પ્રવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે.

વિચિન્નજન્ય—સાખ પ્રાપ્ત કરતાં જે મુશ્કેલીઓ અંતરાય કે બાધા આવતી હોય તેને દૂર કરી લક્ષ્યને વળગી રહેવું તેને વિચિન્નજન્ય કહેવામાં આવે છે.

સિદ્ધિ—સામાયિકના સતત અભ્યાસથી મેળવેલી આત્મશાંતિ, અને આત્મોન્નતિ તેને સિદ્ધિ કહેવામાં આવે છે.

વિનિમય—એટલે પોતાને અનુભવસિદ્ધ યથેષ્ટ છટ એવી આત્મસિદ્ધિના સહુ માનવ જંબુ અનુભવ કરી પૂણી મેળવે એવા ઉચ્ચાણવધી કરાગેશે, ઉપ-

દેશ કે બોધ તેને વિનિમય કહેવામાં આવે છે, વગેરે બાજતો તેમણે ગત વખતે આપણને જણાવી હતી. પ્રસન્નચંદ્ર રાજપિં અને ધ્રુવા કુમારના જીવનમાંથી આપણે શું શીખવાનું છે? તે પણ આજે તેઓ બતાવશે તો આનંદ આવશે. આપ સર્વે બરાબર શ્રવણ કરશો, અને વર્તનમાં મુકશો.

વક્તા લાલને પોતાનું ભાષણ ચલાવ્યું.

ધર્મ તરફ રચિ રાખનારા આપણને બે પ્રકારના જીવો મળે છે. તેમાંનો એક વર્ગ શ્રદ્ધા પૂર્વક ધર્મને-ધર્મની ક્રિયાને દૈવતાપૂર્વક વળગી રહેનારા છે. તેણે વિચારના અંતે એટલું નક્કી કરેલું હોય છે કે આ ક્રિયા બનાવવામાં આપણા પૂર્વ પુરોને વલિક્ષિત પણ સ્વાર્થ કે કાંઈ આપણા પાસેથી મેળવવાના શોભ ન હતો, પણ માત્ર દુનિઆના સર્વ જીવો આ ક્રિયાથી એટલે કે સામાયિકક્રિયા વડે, સાચત મુખ અને પરમાનંદ મેળવે એવા આરાધયી આપણને તે આ સામાયિક ક્રિયા લખવા-ગણવા અને આચરવા આત્મા કરી ગયા છે. બાળજીવો કે જે સામાયિક સૂત્રો માત્ર ગોળી જાય છે, તે પહેલા વર્ગમાં છે.

બીજા વર્ગમાં આવેલા સામાયિકના ક્રિયાકાર માનવ બાંધેલો, સામાયિકની કોઈ પણ ક્રિયા કરતાં તેમાં હેતુ અને લાભ શો છે? એ વિચારી સમજવા પ્રયત્ન કરે છે. અને તેથી અર્થ શીખે છે. એવા ૨૦ ટકા લઈએ અને તે વર્ગ અર્થ સમજવા પછી, તે સૂત્રો કે ગત્રોનું રક્ષણ સમજવા ઉત્કટ નિર્વાસુ બને છે, અને તેથી શત્રુ: શત્રુ: આડે આવતો પડ્યો એટલે યાતાંતરાય દૂર થતો જઈ, રક્ષણ સમજવા ભાગ્યવાળી નીરડે છે.

તમે સુસિદ્ધિ અને કેળવણેલ લાઈઓ આ બીજા વર્ગમાં આવવા ધારો તો જરૂરીથી આવી શકો છો, કારણકે સામાયિકનાં શુદ્ધ સૂત્રો અને શુદ્ધ અર્થો જેમાં બનાવવામાં આવ્યા હોય એવી પાઠ્ય પોથિકો હવે મળી શકે છે. અને તેથી સૂત્રોચ્ચાર કરતાંની

સાથેજ અર્થચિંતન અને તે પણ તરાતરા ઉપયોગ પૂર્વક કરવાનો અભ્યાસ કરતા રહો તો, તમને હાથ જે સામાયિક આત્મ આપે છે તેના કરતાં કોઇ નૂતન આત્મ જણાયો, દાખલા તરીકે—

અભિહયા—આદિ ધર્મોવકીમાં આવના શબ્દોના ઉચ્ચારની સાથે મનમાં ઉપયોગપૂર્વક અર્થચિંતન ચતાં તેમાંથી જાતના અંકુરો જન્મે છે અને તેથી જે છવોની વિશાધના યજ્ઞ હોય તેની હૃદયપૂર્વક ક્ષમામાગતાં આપણા અંતઃકરણમાં ક્ષમાની લાગણી કે જે અત્યાર સુધીમાં પડી રહેલી હોય છે તે મળે છે અને તે છવોની જાણે હવેથી આરાધના કરવાથી અમૃતનું સિંચન મળ્યું હોય તેમ તેમાં ચેતન આવે છે. તેમ ઉપયોગ રાખી શબ્દ અર્થ બોલવાથી તેમાં ધર્મજ્ઞ થાય છે અને તેથી લાવણ પ્રકારનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે માટે સામાયિકના બે ધડીના કાળ સુધી તો આપણે ધર્મ જોખવ્યા વગર અપવાદ રહિત પ્રાર્થના ઉપયોગમાં રહી શુદ્ધોપચયપૂર્વક સામાયિક કરવું ઉચિત છે.

શ્રી હરિભદ્રસૂરી કહે છે કે, જે અંતઃકરણ પૂર્વક ઉપદેશ આપે છે તેનો ઉપદેશ ચક્રણ કરનારને લાભ કરે છે, પણ તેમ ન બને તો પણ સત્યવાદી ઉપદેશકને તો લાભ છેજ. આગળ ઘરેણા સામાયિક વ્યાખ્યાનનો ખરો પ્રવેશ દબે છે. જે સામાયિક વિધિ-પુસ્તક ઉપકરણો સંહિત કરીએ ત્યારે તેની હદેર તો કાઈ એવજ છે.

પ્રમુખ સાહેબે ગયા રવિવારે સામાયિક યોગ સમજાવતાં તેમાં સામાયિક કરીને આપણે શું પામવું છે ? તે નક્કી કર્યું છે. શ્રી મહાવીરે સામાયિક લઘુ જે મેળવ્યું છે, તેજ આપણે પણ પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

કોઇ જાણ કહેશે કે ક્યાં આપણી યજ્ઞિત અને ક્યાં ધીવીરે પોતાની મહાંયજ્ઞિતથી મેળવેલ મોક્ષ ? કેટલું અંતર !!! તો હું કહું છું કે એમ. એ. નો આદર્શ રાખી અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થી પ્રિવિષસ સુધી તો પહોંચેજ, તેજ રીતવાનુસાર શ્રી નીરને આદર્શ લઘુ મોક્ષમાર્ગ પર પિન્દવતાં કોઇ બને પણ મોક્ષ અવરજ મળે. જાવને ત્યાં દુષ્કાળ નથી, તો લાવનાને ત્યાં પણ ક્યાં છે ? માવના મહાવિજય-ગિતો.

આપણા લક્ષ્યનો છેડો, ત્યાંજ પૂરો થાય છે કે ન્યાં “મોક્ષ” છે. સંપૂર્ણ આત્મ છે ત્યાં અવ્યા-ભાષ સુખ મળે છે. આવું સુખ કોને નથી જોઈતું ? સર્વને જોઈએ છે. ત્યારે તે મળે છે શાથી ?

શ્રી મહાવીરે સ્વામી કહે છે કે જે સામાયિક વડે મેળવ્યું છે. અને તમે પણ તે સામાયિક વડે મેળવવા સમર્થ છો, આત્માના એક એક પ્રદેશમાં અતન જ્ઞાન ભરેલું છે, છતાં જેને પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ નથી, તે વિદ્યન આવતાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા છોડી દે છે. પણ આત્મજ્ઞને જાણનારો તે વિદ્યને નહિ ગણ્યકારતાં પોતાનો માર્ગ નિષ્કંટક કરે છે. આનું નામ ‘વિદ્યનજ્ઞ’ છે. ધારો કે હું એક વ્રત લઉં છું તે તે મનના નિષ્કલ લાવણી જઈ છું. મન એ વચન અને કાયામાં વ્યાપક છે અને આત્મા તો ત્રણમાં જોતજોત છે પણ મનની દ્રઢતાપૂર્વક લેવાયલું વ્રત કોઈ પણ ક્ષતિ કે સ્ખલના વગર પાળી ઘસાય છે. કારણકે તે મનને કાયા અને વાણી બન્નેનો ઉપસરે છે. દાખલા તરીકે સારાભાષ શેઠ જી. ભાડી બગરમાંથી પોતાના ૧૯૬ રતલના વજન વાળા ઘરીરને ઉપાડી આ સલામાં હાજરી આપે, એ મનપર કાણ હોવાનો પુરાવો છે. જે મન પર તેમનો અંદુજ નહિ હતો તો સો વર્ષે પણ જીડી બગરમાંથી અહીં આવી ચકન નહી. વ્યવહારમાં પણ જ્યારે આપણું મન આપણને સદાનુજીત હોય છે, ત્યારેજ વ્યવસ્થા જળ-વાહ રહે છે. અને આપણે ઇચ્છા પ્રમાણે કાર્ય કરીએ છીએ.

ચુર મહારાજ હાજર ન હોય. એવે વખતે આપણે સ્થાપના કરીએ છીએ. એ સ્થાપનામાં આપણે કેવો જાવ હૃદયમાં લાવવો જોઈએ ? પ્રથમ તો આપણે નવકારમંત્ર ઉચ્ચારીએ છીએ. તે સમયે મુનિ, આચાર્ય, અને ઉપાધ્યાય સર્વ સામાયિકમાંજ આજોરે દિવસ હોય છે, પણ આપણે તો ૪૮ મિ-નિટના નિયમજન સામાયિકમાં સર્વ છવોની આરા-ધના કરી, સદામનિર્મલ કરાવતી હોય છે. તથાપિ તેમાંથી મન કદાચ બહાર જાય તો, “પરિશ્રમામિ” કહી પાછા પોતાના સામાયિકના ઉપયોગમાં મનને પરોવવું.

આપણે જ્યારે જ્યારે જે જે વસ્તુ પચ્ચખાણુ લઈએ છીએ. ત્યારે ત્યારે તે તે વસ્તુને સાંગોપાંગ પાળવામાં લગીરે લીલા કે શિથિલ થતા નથી. તે વાત આપણે સામાયિકતા પચ્ચખાણુમાં પણ બૂલી નવી ન જોઈએ.

સાવ્યજ્ઞ જોઈએ પચ્ચકલામિ—સાવધ એવા પાપ વ્યાપારનો હું ત્યાગ કરું છું. એ સૂત્રથી આપણે મન, વચન, કાયાને સામાયિકમાંજ રાખવાના પચ્ચખાણુ લીધેલ હોય છે, તે છતાં કેટલાક ભાઈઓ અજાણપણે, તેનો લાંગ કરે છે. તે થવા ન જોઈએ અને હું આચાર્યની સામાયિક કરું તો કેવું સાઈ? એ જિજ્ઞાસા થવી જોઈએ.

શ્રીમદ્ગાંધીરત્ન અને ચોદમા ગુરુસ્થાને હોય છે. શ્રી આચાર્ય મહારાજ ૧૦ મે અને બારમે ગુરુસ્થાને હોય છે. તે શ્રી અરિહંતની વધારે સંપીધ હોય છે. અને ઉપાધ્યાય આડમે અને નવમે ગુરુસ્થાને હોય છે. સાધુ છૂઠા અને સાતમા ગુરુસ્થાનક પર સમ-ભાવ સામાયિક વડે પહોંચેલા હોય છે. અને શ્રાવક સામાયિક કાળ સુધી પાંચમા ગુરુસ્થાન પર્યંત આત્માનંદ અનુભવે છે. હવે તે સ્થાપનાછને નમન કરવાનો શો હેતુ છે? તે સ્થાપિત થયેલ મહાપુરુષતા રાગદ્વેષ સર્વથા નષ્ટ થવા છે. અને અનંત આનંદમાં મગ્ન છે. એ આનંદ આપણને પણ જોઈએ છે. અને તેથી આપણે નમન કરીએ છીએ. પરંતુ નમન વિધિમાં પણ કેટલાક ભાઈઓ ઉપયોગશ્રત્યપણે ‘નમો અરિહંતાય’ જોલે છે પણ માથું નમી નથી અને તેથી વિધિરૂપ આવે છે, હાખત્રા તરીકે એક રોટલીને બનાવી તેને પકારવા સુવા ઉપર રાખવામાં આવે છે અને તેને એકેક મિનિટ તપાસવી પડે છે કે જેથી દાઝી કે જળી ન જાય, અને ચાર મિનિટ પહેલાં તેને સુવા ઉપરથી લઇ લેવામાં આવે તો કાગી રહી જાય, એટલે રોટલીની વિધિ જાણનાર રસોયો જેમ બરાબર ખાત્રા લાયક રોટલી બનાવી શકે છે, તેમજ સામાયિકની વિધિનું જ્ઞાન ધરાવનાર અને તે જ્ઞાનપૂર્વક સામાયિક કરનાર જ તેનું ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

વંધિદિય સૂત્રનો એકેક ભોલ આપણને વિચારના

પ્રવાહમાં ઝુકાવે છે, અને તેનો સાંત ચિત્તે વિચાર કરતાં, તે સૂત્ર આપણને શ્રી આચાર્યતા હૃદય સુધી દોરી જાય છે, અને તેઓશ્રીનો મનોભાવ કેટલો પારમાર્થિક છે, તે આપણને નિમિષ માત્ર પણ આંતર ચક્ષુ વડે જોવાનું મહાભાગ સાંપડે છે. અને ત્યારે તેઓ એવી અનુપમ શાંતિ વડે, બારમા ગુરુસ્થાને હોય એમ લાગે છે.

પાંચે ઇદ્રિયો જેને વત્તા થાય છે, તેને યોગશાંત્રીમાં જેને પ્રત્યાહાર કહે છે તે હોય છે (પ્રત્યાહાર સમાધિનું કારણ છે એમ પાતંજલ કહે છે) છતાં તદનવવિદ્વંમચેરુચિષયો, એ જણાવેલું છે. સ્પર્શોન્દ્રિય બીજી ઇદ્રિયો કરતાં છવ સાથે વધારે સંબંધ ધરાવે છે. વ્યવહાર રાશિમાં છવ ચક્ષુમાં એટલે એ ઇદ્રિય તે ઇદ્રિય વગેરે ઊર્ધ્વ ગતિ કરતાં પણ એકદિય એટલે સ્પર્શોન્દ્રિય તો સાથેને સાથે રહેતી હોય છે. માટે તેના જયની એટલે કે અક્ષયની વિશેષ અગત્ય હોવાના લીધે આ પદને જૂઠું મુક્યું હોય એમ અનુમાન થાય છે. પાંચે ઇદ્રિયોનું સંવરણ કે રોકવું એમાં સ્પર્શોન્દ્રિય આવી જાય છે છતાં પણ આટલો ભેદ અગત્યતાને લઇને કરવો પડ્યો હોય એમ અટકળ થાય છે. “સર્વે કેવલીગમ્ય”

જે ગત ઇદ્રિયમાં વહેંચાઈ જતું હતું તે ઇદ્રિયેના પ્રત્યાહાર વડે તેમાંથી મુક્ત થઇ અક્ષયર્યમુક્ત હોઈ ચાર પ્રકારના કપાયને છતવાને સમર્થ થાય છે. મનની ચંચળતા છોડવાનું કારણ એ છે કે જ્યારે તે અક્ષયર્યમાં-અક્ષમાં-આત્મામાં આવે છે ત્યારે એને ચિપવમાં રસ લાગતો નથી, પણ પોતામાં લાગે છે. ચિપવમાં આરોપતો દનો તેમ લાગે છે. જેમ કુતરું હાડકું ચાવતું હોય, અને તેને લાઇને પોતાના તાળવામાંથી નીકળતું લોહી આંદી આનંદ મેળવતું હોય, તે પોતાનાજ તાળવામાંથી નીકળતું હોવા છતાં પણ હાડકામાંથી નીકળે છે એમ માની સંતોષ મેળવે છે તેમ જ આનંદ પોતામાં હતો તેનું જીવનમાં આરોપણ કરતો હોય છે. આમ અક્ષરસંચાલનાને તે અધિકારી થાય છે. રસનું સ્થાન આત્મા છે એમ કોઇ મહાપુરુષ કહે છે રસો વૈસ: સાકર મિટી નથી, જો જાર હોય તો સાકર મિટી

લાગતી નથી; અર્થાત્ પરિણામ પ્રમાણે રસ ઉપજે છે.

આચાર્ય મહારાજને ઐથીએદ થયા પછી એટલે મોથા શુશ્રુસ્થાનકેજ સર્વ આત્મા સમાન લાગે છે. પહેલાં આત્મા અને પછી ચરીરનું તેમને દર્શન થાય છે. અર્થાત્ સમજાવે તેઓના આત્મા વિશે ઉપર કહેલાં પદોના કારણોથી સ્થિત હોય છે, અને તેથી તેમને કાના ઉપર કપાય યાય ? કાનાથી માયા કરે ? લોભનેા પણ જ્ય કેમ ન કરી શકે ? આમ હોવાથી ક્ષીણમેહે એટલે ખારને શુશ્રુસ્થાનકે ચડી શકેનું સુગમ હોય એમ લાગે છે.

જે વખતે આપણે ચુસ્તે યક્ષએ છીએ, એ વખતે આપણે સ્વભાવથી મ્યુત હોવાને લક્ષને નિર્ભજ હોઈએ છીએ.

ભાષામાં પણ કહેવત છે કે “કા જોર ચુસ્તા બહોત,” અને કામા જ્યારે હોય છે ત્યારે આત્મા સ્વભાવે બળવાન હોય છે. માટેજ કહ્યું છે કે “ક્ષના ચોરસ્ત મૂવગમ.”

સામાયિક સૂધી પરિમલની મયોદા રાખી બેસવામાં, ઉઠવામાં, યતનાપૂર્વકે વર્તન કરવું, અને નહિ તો મન, વચન, કાયા એ ત્રણેથી કંઈ ન કરતાં સ્થિર રહેવું. મન પણ બીજી ક્ષિપ્રાઓથી અલગ હોવાને લઈને છુટું થયેલ હોવાથી, જે કિંવા પોતે કરી રહેલ છે તેમાં રહેશે.

વાંચે ને વળા કરે વિચાર,
તે સમજે છે સમજો સાર.

આપણે જે જે પદો વાંચીએ કે બોલીએ અને એ પદો ઉપર વિચાર કરીએ તોજ, તેનો સમજો સાર આપણને પૂર્ણ સમજાય છે. આનું નામજ ચાતુરમાં ઉપયોગ કહેલ છે અને એ ઉપયોગ પૂર્વક કિંવા કરતાં ચિત્ત પ્રસન્ન થાય છે. અને ચિત્ત પ્રસન્ન બુધ્ધિએ, ગાનમૂર્ચનો અસ્તોદય છે. - યોગ યાચ તેને પ્રતિભા કહે છે.

મયજાનુસરીને, પ્રત્યુપજ કરતાં આનો આનંદ થયો દતો એવું આપણે ક્ષીણગતના રાગમાં વાંચીએ અને સંભળીએ છીએ.

આ પ્રકારે જ્યારે આચાર્યના ૩૬ શુશ્રુની ભાવના કરી તેઓના તે શુશ્રુમાં મતુષ્ય જેમ જેમ નમતો જાય છે, તેમ તેમ પોતાના આત્મામાં તે શુશ્રુ પ્રકટતા હોય એમ તેને જણાય છે.

કોઈ એવી શંકા કરે કે અનાદિ કાળથી મન બહાર બટકવાની ટેવવાળું છે, તો જરાવાર ઉચ્ચારેલા પદમાં સ્થિર રહી પાછું બટકવા લાગે છે. આ વાત ખરી છે, પરંતુ જ્યારે ઉપયોગ આવે ત્યારે, પુનઃ વિચાર કરેલા એમ જ્યારે જ્યારે પોતામાં એટલે સ્વભાવમાં અવાશે ત્યારે એકાગ્રતાના સંસ્કારો વધતા જશે અને એ વધ્યા ત્યારે, જુના સંસ્કારોને દરાવશે. જેમ ઘેટાનું જાતું નાનું હોય ત્યારે તે મોટા ઘેટાથી દારી જાય છે, પરંતુ જ્યારે નાનું ઘેટું યુવાન થાય છે ત્યારે તે ઘરડા ઘેટાને દરાવી નાખે છે.

તેમજ આપણા ઉપયોગના સંસ્કારને યુવાન કરીએ તો મન, પરવસ્તુમાં જતું અટકી જાય છે. ભગવાન પતંજલિ કહે છે કે-તત્ત્વઃ સંસ્કાર અન્ય સંસ્કાર-પ્રતીવંધી; એ જ્ય કરેલો સંસ્કાર અન્ય સંસ્કારને પ્રતિવંધ કરે છે-અટકાવે છે.

આત્મા હું છું એમ સમજીને યતા કાર્યમાં અકચણો કે દરકતો આવતી નથી. અને આવે છે તો આત્મવાદી તેને દૂર કરવા સમર્થ હોય છે.

“જગજીવન જગ વાલહો.”

એ પદોચ્ચાર કરતાંજ સાચે આવેલું જગત અને તેને જીવન આપવારે એવા શ્રી આદિશ્વર માનસ ચતુષ્પદી દેખાય છે. અને તે જગતમાં હું પણ આવેલો છું તો મને જીવન કેમ નહિ આપે ? એ જાવ આવે છે “જિનવ્રતિમા જિન તારજી” સમજ દેરાસરમાં શ્રી વીરની સ્તુતિ કરનારને આત્મદા ઉપજે છે; રોમાંચ થાય છે. વદન પર આત્માના આનંદનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે.

કાકસસમમાં બેસવારના બંદાસે દોરો રાકાય છે. અને તે જ્યારે આત્માના સામર્થ્યને ઓળખી પોતે તેજ આત્મા છે એમ માનીને કરે છે ત્યારે, આત્મસામર્થ્ય ખીચતું જાય છે અને અંતરારી ખસી જાય આત્મપ્રકાશને ચગકતુા દે છે.

પૂર્વે કરેલાં પાપોને હિંદિયાવહિયથી આપણે હૃદય-પૂર્વક પસ્તાવો કરી નિવૃત્ત થઇએ છીએ, અને હવે પછી આરાધના કરવાના નિશ્ચયપર આવીએ છીએ, ત્યારે આપણું સામાયિક અને પુનિઆ શ્રાવકનું સામાયિક એક હરોલમાં આવે છે.

સમભાવની સહૃદયતા વડે જ્યારે આપણને કોઇની સેવા કરવાનું ટાણું સાંપડે છે ત્યારે સેવા કરતાં કરતાં સેવ્યમાં આપણી ભક્તિ ઉદ્ભવે છે. અને ભક્તિ ઉદ્ભવતાં સર્વ છવનું કલ્યાણ કરવા ઇચ્છા કરતાં થી મહાત્મીરના સામાયિકમાં પહોંચીએ છીએ.

તત્સૃજ્જ્વલિથી, હરિયાવહિ કરતાં વિશેષ શુદ્ધિ થાય છે. હરિયાવહીમાં આપણે કરેલ ચિરાપનાતો મિચ્છા-મિહુલ્લં એ દુષ્ટતા મિથ્યા-એવું ઇચ્છીએ છીએ, અને થયેલી (ચરાધના માટે, અંતરમાં પશ્ચાત્તાપ કરીએ છીએ; એ પશ્ચાત્તાપએ આપણે ત્રિકરણની શુદ્ધિ કરીએ છીએ, ત્રિકરણની શુદ્ધિ કરવામાં આપણે માયા શક્તિ, એટલે કપટ રહિત થઇ, આત્મ સરસ્વતા પ્રાપ્ત કરીએ છીએ, નિમાણા શક્તિ દૂર થઇ, - એટલે વાસનાથી દૂર થઇ આપણે આત્મખ્યાતિ પર આવીએ છીએ અને મિથ્યાત્વ શક્તિ દૂર કરી એટલે દેહભાવને વોસરાવી ધૃતીનેદ કરી, આપણે સમ્યક્ત્વ પામીએ છીએ.

સમ્યક્ત્વરૂપ આત્મશ્રાવમાં રહી, કહિસગ્ગ કરતાં સર્વ પાપનું નિર્ધોતન એટલે ઉત્તરેદ કરીએ છીએ.

કહિસગ્ગમાં આપણે લોગસ્ત્ર નામના સૂત્રને, જાણીએ છીએ, અને તીર્થંકર મહારાજ પાસે ભક્તિ-પૂર્વક કેટલીક માગણીઓ કરીએ છીએ.

સામાયિક એ નવનું વ્રત છે. બાર વ્રતમાના આઠ વ્રત પૂરાં થઇ નવમે સામાયિક આવે છે. શ્રી હરી ભદ્રસરિ જૈનધર્મને-જૈન ધર્મના ચારિત્રને એકજ ગાથામાં કહે છે એટલે કે—

આશ્રવાઃ સર્વદા હેયાઃ
અપાદિયાન્તુ સંવરાઃ ।
સ્તૌયં આર્હતિમુષ્ટિઃ
જોત્યાસ્ત્યાનાઃ પ્રવચનં ॥

અર્થાત્-આશ્રવો સર્વ ત્યાગના યોગ્ય છે. અને સંવરો સર્વ ઉપાદેય છે, એ આર્હતિ મુષ્ટિ છે. જીનું સર્વ એ બેનો વિસ્તાર છે.

લોગસ્ત્રમાં આપણે ધર્મરૂપ તીર્થના કરનાર એટલે દેહચારિત્ર અને સર્વ ચારિત્રની દિક્ષા આપનાર શ્રી વર્ધમાનતીર્થંકરોને નમન કરીએ છીએ એટલુંજ નહિ પણ ભૂતકાળના અને ભાવીકાળના સર્વ તીર્થંકરોને તેના જેવા ચુલોને પ્રાપ્ત કરવા નમન કરીએ છીએ. તીર્થંકરોને વંદન કર્યા પછી જેણે જરાદરૂપી રજ અને મરણ રૂપી મલ દૂર કર્યા છે એના પ્રભુને પ્રાર્થના કરતાં માગીએ છીએ કે અમારાપર પ્રસન્ન થાઓ, પ્રસાદ કરો.

સામાયિકમાં આપણે બે કરણે અને ત્રણ પ્રકારે પચ્ચબાણ લીધું છે અને તેમાં અનુમોદવનો અપવાદ રાખ્યો છે. સામાયિક મતધારી ગૃહસ્થને, આ અપવાદ કેમ રાખવો પડે છે, તેનો વિચાર કરીએ.

એક વખતે એક ગૃહસ્થ સામાયિક કરવા બેઠેલા છે, તેના પાસે તેની તોળેરીમાં લાખ રૂપિયા ભરેલા છે, સામાયિક કરતી વખતે તોળેરીની ચાવી પોતાથી થોડેજ દૂર પડેલી છે. દરમ્યાન ધાડપાકુ આવી પહોંચે છે, ગૃહસ્થની સ્ત્રી તેજ વખતે ચાવી ઉચકી છુપાવી દે છે, સામાયિકમાં હોવા છતાં, પણ આ વખતે શ્રાવક મનમાં પોતાની પતિની સમયસૂચકતા માટે વખાણ કરી મનમાં ધારે છે કે, ખડ્ડ સાઈ થયું, આમ અનુમોદના ગૃહસ્થ શ્રાવકને થઇ જાય માટે શ્રાવકને બે કરણે સામાયિક હોય છે, અને સાધુને ત્રણ કરણે હોય છે.

સામાયિક ચારિત્ર આઠ પ્રકારે સાધવાનું ચાલ જણાવે છે. દરેકમાં અમુક લક્ષણ-ચાણ પર બાર મૂકેલ છે. તેમાંથી તમને અત્ર પહેલું સમજાવે સામાયિક અને છઠું પરિણા સામાયિક જણાવવા પ્રયત્ન કરું છું. (૧)

ત્યાર પછી પ્રસન્નચંદ્ર રાજપૂર્ણનું સામાયિક વર્ણુની વ્યાખ્યાન પુરું કરું હતું.

(૧) પ્રિય વાચક આ જાનને સામાયિક બાઈ મોહનલાલ દલીવંદે રચેલા સામાયિક સૂત્રના પાને ૩૪ અને ૪૦ અ્યાનપૂર્વક વાંચી ક્રિયામાં મૂકવા પ્રયત્ન કરવો.

પ્રમુખની આરાધી લાઈ ઇચ્છાને પ્રશ્ન કર્યો કે પરિવા સામાયિકમાં શો ભાવ છે ? અર્થાત્ત એ શબ્દ-માર્ગ શું રહસ્ય રહ્યું છે ? તે સમજવું નહિ.

વ્યાખ્યાતાએ ઉત્તર આપતાં કહ્યું કે ધર્માચારી કુમાર ધન-કુલ-માતાપિતા છોડી નટીપર આસક્ત થયો અને પોતે નટી પરનો જે મોહ હતો તે મુનિરાજને જોઈને છોડ્યો, આમ સર્વ પરથી મોહ છોડતાં છોડતાં આંતરદષ્ટિ કરી પરિ એટલે સમન્તાત્ત બધામાંથી ફરી આત્મામાં આવવું તે પરિવા સામાયિક છે. આત્માએ પોતાનામાંજ સૌંદર્ય જોતું એ પરિવા શબ્દનો ભાવ હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન-ધ્યાતા-ધ્યાન અને ધ્યેય-કાલિસગ્ગ કરતાં એકરૂપે કેમ છે ? તેનો ઉત્તર આપતાં વ્યાખ્યાતાએ કહ્યું કે-કાલિસગ્ગમાં આપણા આત્માનું ધ્યેય પરમાત્મા છે, આપણે ધ્યાતા છીએ; અને આપણે પરમાત્માનું એકજ ચિત્તે ધ્યાન કરીએ છીએ એ ધ્યાન છે. ધ્યાન અને ધ્યાતા એનો અભેદ તો ધ્યાને સમજાય છે પરંતુ ધ્યેયનો અભેદ સમજવાને આપણે દર્શાવે તેવું પડશે.

આ ટેબલપર પડેલા પુસ્તકના આપણે દૃષ્ટા છીએ, આપણે જોવાની ને ક્રિયા કરીએ છીએ એ દર્શન છે. અને આ પુસ્તકનું જ્ઞાન ને આપણા આત્મામાં થાય છે એ જ્ઞાન તે દ્રવ્ય છે એટલે એ દ્રવ્યની સાથે પણ આપણો અભેદ છે. એટલે એજ પ્રમાણે ધ્યાન કરતાં કરતાં ધ્યેયનું આપણા આત્મામાં ને જ્ઞાન થાય છે એની સાથે પણ આપણો અભેદ છે. આ અભેદપર્યાય છે. એ અભેદ પર્યાય પણ આપણા આત્માનો છે.

ધ્યેય કે દ્રવ્ય એ આપણાથી બહાર પણ હોય છતાં, તેનું જ્ઞાન-જ્ઞાન-અને દર્શન આપણામાંજ હોય.

પ્રમુખ મોહનલાલસાહ ઉપસંહાર કરતાં નિચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા.

જીનેનો તથા બંધુઓ !

આપ સર્વ શ્રોતમંડળે, વ્યાખ્યાતાનું આધ્યાત્મ બહુ આનંદ અને રસપૂર્વક સાંભળ્યું, હવે જો તે પ્રમાણે સામાયિક કરવાનું શરૂ રાખીએ, તો વ્યાખ્યાન માટે વ્યાખ્યાતાએ લીધેલાં થમ સફળ થયો લેખાય, અને સામાયિકનું રહસ્ય પણ આપણાથી ત્યારેજ બરાબર સમજાય સામાયિક એ યોગ છે, અને તેથી સમાપ્તિ પણ થાય છે. જેનાથી ચિત્ત નિરોધ થાય છે તે યોગ છે, પણ આ સામાયિક હકયોગ નથી પરંતુ રાજયોગ છે અને તેથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ મેળવી શકીએ છીએ. આ રીતે આપણે સામાયિક ક્રિયામાં આપણે યોગ સાધીએ છીએ અને તેથી “સામાયિકયોગ” એ બરાબર છે.

વ્યાખ્યાતા કહે છે કે તમે બધા મારા સાથે ઉપકરણો સમેત સામાયિક કરતાં જોશો એટલે હું સામાયિક ને રસપૂર્વક કરું છું તે તમને ખતાવું. સાવલયોગની નિવૃત્તિ થતાં મોક્ષ સાધ્ય થઈ શકે છે.

કોષ ધર્મમાં આવી ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા મૂકવામાં આવી હોય એવું મારા ધ્યાનમાં નથી.

સામાયિક આરિષ્ટ કે યોગનો આવો ઉત્કૃષ્ટ માર્ગ માત્ર શ્રી મહાવીરેજ ખતાવ્યો છે. સંપૂર્ણ:

સામાયિકં સુદુઃસાધ્યમપ્યભ્યાસેન સાધ્યતે ।

નિમ્ની કરોતિ યા ચિન્તુઃ કિં નાદમાનં મુદુઃ પતન્ ॥

—દુઃસાધ્ય છતાં-અતિઘણી સાધ્ય કરવા માટે અઘરૂં છતાં, સામાયિક અભ્યાસથી-નિત્યપ્રયત્નથી સાધ્ય થાય છે (કેવી રીતે ? તો દર્શાવે કહે છે કે) જલ્પનિંદુ વારંવાર પડ્યાંજ કરવાથી પત્યર થું નીચો થતો નથી ? (થાય છે, તેવી રીતે અભ્યાસ કર્યોમાં કોઠાવ પ્રાપ્ત કરાયે છે અને તેથી સામાયિક પણ સાધ્ય થાય છે.) સા. મ.

શ્રી કેસરીઆજીનો રાસ.

ગતાંક ૫.

થી ચાલુ.

ઠાસ ૭

(નવ લાજનો માફરાજ મુપરો મંડન ગોરીરે નય લાજો
રાજ એ દેશી.)
નગર ધુલેવ આયા વિલોહી સાજન સુરસેન્ય લેષ કરી
રીપલ રાજન મારા સ્વામીજી હો રાજ
કેસરીજીત એ સુરસેના રાજ એ આંકણી
પક્ષ ગોમુપ જાંચે સુણે વાત,
લેરવા ફેરવો તુમ્હ તનરીરે ધાત. માં ૦ કે ૧
નીસુણી લેરવ તવ કરે હુંકાર,
ધમર ધુધરીધારો ધમકારો; માં ૦ કે ૦
દંણુધર દોકરીઈ દંણુધુત,
ઉતયો અંબરથી અરિ ચમકંત. માં ૦ કે ૨
કમકર કાક કમકે અપાર,
ધમ્મર ધરણી હુધા ધમકાર; માં ૦ કે ૦
કાંઠી ધકમ અરી સાદમો ધાય,
અદ્ભુત તણી રચના બનાવ. માં ૦ કે ૩
યાગડીતા યાગડીતા થૈ થૈ કાર,
પુઢરી લેતા જાવ વાહે અસીધાર; માં ૦ કે ૦
એકે યાઉ દશવીસના લેષ પ્રાણ,
કાલા ધોલા લેરવરી એ વાહે કૃપાણ. માં ૦ કે ૪
માર માર ચાન્દ દો દિસ માય,
મોધારી વળવતાં ધિગડમદક ધાય; માં ૦ કે ૦
અરીફાજ માંહે મળી સુખારોલ,
કાલો ભેરવ તિલો કરે છે કડોલ. માં ૦ કે ૫
વીરસીર છેદી આગલે તવ જાવ,
સીરવિષ્ણુ ધડ માંહેમાંહે જૂઝાય; માં ૦ કે ૦
છીન છીન હુકડા હુધા અંધાર ધોમ,
અમ્મરારી ફાજ વિડળી સુર લોમ. માં ૦ કે ૬
સજ્જ સાંધે નહી વયણ ઉચાર,
દીગમુઢ અસુર હુધા સજ્જકાર; માં ૦ કે ૦
વીર ધસીયા ફલ અંત બીલ્લઆવ,
કેલેષ કરી કુટ ઉપરે ધકાય. માં ૦ કે ૭
તીર વરસે ધગજાધી અધીક,
અરીયણ માંહે પડે રણગ્રીક; માં ૦ કે ૦

સીરવિષ્ણુ ધડ કેષ તાદરે જાવ,
ચીત્ર સમાંત કેષ નરધાર યાવ. માં ૦ કે ૮
કુટ સેનાની ગાંઠ દીધીજી વેર,
વનર હુધા અસુર કીયા ઝેર; માં ૦ કે ૦
કેષ અમ્મ તજ વનકુંજમાં ઉગ્ગવ,
કેષ કુટ પડવા મહીપુત્રી તે પાવ. માં ૦ કે ૯
નિજ સેન્ય નાસતા લાગો તત્ત હાથ,
પ્રાણ તજવા જસવંતે જિહાં અનાય; માં ૦ કે ૦
કેષ મુખ તરણા દેધનિ કહેસ,
છેલો અમ વાંક નહી લવનેસ. માં ૦ કે ૧૦
કેષ કુટ નીળ્યા મુઢારે નિવાજ,
સાઈજી યુદ્ધા થે રાવજો લાજ; માં ૦ કે ૦
અસુર ચિતે કેષ રીલ્ય મજીર,
જમી અસમાન કયા હુધા એકાકાર. માં ૦ કે ૧૧
કેષ નાગા લાગા ફાટા વજ્જસીર,
કેષ કર જોડી વહે નેતથી નીર; માં ૦ કે ૦
એક અસવાર વીકરાલ અનુપ,
અરિ ફોજમાં મોજ માફર જૂપ. માં ૦ કે ૧૨
ભાજ તોતો કાંમ આપારે તિજો કાંમજી,
શુદ્ધજાડ કાઠરી ન રહી ઝોલવાંજી; માં ૦ કે ૦
રદાણી રદે નપતિ હુરેપર,
સુર સર્વ જોઈને હયા સસનૂર. માં ૦ કે ૧૩
દસવીસ અમ્મ સહીત સીરદાર જાજ,
સીવરામ નાડો કંતાર; માં ૦ કે ૦
કાસ વ્યાર જઈને લીઓ વીસરામ,
રણભોમ માંહે રલો સરાજન સાર. માં ૦ કે ૧૪
સીવરામ કુમેલ ચિતે મનમાંહિ,
છીન છીન સેનાદુષ રણુમિ તાંહિ; માં ૦ કે ૦
હેમવિજય કવિરાયનો સીસ,
તેજવિજય મનમે નિસદીસ. માં ૦ કે ૧૫
ફાહી.

કાસ ચિહુ ઉપર જઈ, ફાં લીઓ તિલાં સાસ;
સીવરામે સરણો સંયલો, ઉજ ચરણે મુજ પાસ, ૧

મારો દેખોને' ક્યા કીયા, લુતપતિર તોફાન;
સારી સંપત રણુદ રહી, શુભટ સવી હુવા ન્યાન. ૨
શીકે મુખ નાસી ગયો, ગાંધુનિ તે દુષ્ટ;
વીરકલા યુધ્ધ પેખિને, દેવ સકલ સંપુષ્ટ.
દોલુ' વીરે રણુજેતમે', જોધા ધુધલ કરેલ;
ગોમુખ યક્ષે વીરને', હુંકારો પભણેય.
દેવદેવી જસ સ્વાંમીને', દેધ ગયા નીજ કામ;
અસુરપતિ કરે સેવના, લકી ગઇ વીણુ કાંમ. ૫

લાલ ૮

(હોજી લુખેજીએ વરસાલો મેલ,
આજ દીકાડો ધણુ રાવીજી રાહો લાલ એ દેશી.)
હોજી સંજીવન રજા નર જોલ,
તેલ ઝુટક આવી મથ્યા હો લાલ;
હોજી કે પાલા ગજ પુરી રાજ,
પંડ અપંડ સૈન્યમાં લજ્યા હો લાલ. ૧
હોજી નીલાલી સંકર લુખરાય,
સીવસાંભ તાંમ વાંધી વહે હો રાજ;
હોજી હોંદુપારો દેવ મહારાજ,
કપટ રચો અંતિહો' હો હો લાલ.
હોજી કેલેવો કાગેરે દંભે કાંમ,
કામ રક્ષણ કર્યો આપણો હો લાલ;
હોજી કવણ ન હુએરે વિચાર,
દાવે' કાગેરે સંતાપણો હો લાલ.
હોજી લાંઘારીએ ગાળો હું તો મેલ,
તોલ ન વરચો અપને' હો હો લાલ;
હોજી અણુસમજ્યારી ગતિ એલ,
પરતણુ ફલ આગો હો હો લાલ.
હોજી સારોડી ગયેરે દ્રવ્ય સાગ,
સદસ ગમે મેલી ગજ હો લાલ;
હોજી નહી છંદા મુગ્ધવ પાણ,
પલટણું બીવારે અવલી વણ હો લાલ.
હોજી નહી લાકિતાનો કાથીમદ્ય,
નહી વેલલ રથ ધોરી ગયા હો લાલ;
હોજી નહી નાચગોલા કોકાળાં,
હો દાસદી ન દસ્તી રજા હો લાલ. ૬
હોજી નહી બધવંત જસવંત,
જોડા પદાઉત તે નહી હો લાલ;

હોજી નહી પાવકરો પરીવાર,
આમંદીછ આર્ય ગદમંદી હો લાલ. ૭
હોજી નહી રાણીમાયા રજપૂત,
નહી દક્ષણી કરતા છટા હો લાલ;
હોજી કેતવ પદારથ નાંહિ,
કિંકાં દળસીવારી સ્વાંમ વટા હો લાલ. ૮
હોજી નહી ધુરે ધોર નિસાંણ,
ફાગરા લાકા તે નહી દોસે હો લાલ;
હોજી નહી નગારારી સરાંગમ,
વજ્ર અમુલિક ગયા તિસે હો લાલ. ૯
હોજી નિશુણી શંકર જપે વધણ,
નયણ ઉઘાડી નિરખો નહી હો લાલ;
હોજી સદેવત એ આદિનાથ,
આપ જસે મેકા રહે હો લાલ. ૧૦
હોજી લોચન ક્યોરે કેમ દેય,
દેવ દેરા કાંમ થો' કીઓ હો લાલ;
હોજી તેલ ન જાણે એલ દેવ,
પુન્ય પ્રમલ સજીવન રજા હો લાલ. ૧૧
હોજી અર્ધ નીલાલી રણુરેત,
સુજસ સવાઇ તે કીઓ હો લાલ.
હોજી અસ્તંગત તિહાં થાય,
નીસાઇ સપર સવરીઓ હો લાલ. ૧૨
હોજી નિદા વસેરે અસરાંણ,
મધ્ય રમણ ગર્ભ તે સમે હો લાલ;
હોજી આપ રૂપે અરિદંત,
આવી ઉમા અરી સૈન્યમાં હો લાલ. ૧૩
હોજી સુતો કે ગમે સીવરાંમ,
જોલાઓ ત્રિલુચન ધણી હો લાલ;
હોજી દિવ્યારો દેવ તું નિદાલ,
ઝેન ચાસન માંદિ' ધુરમણી હો લાલ. ૧૪
હોજી ગજીત ધર્મ અસુરાંણ,
મધ્ય રમણ ગર્ભ તે સમે હો લાલ;
હોજી આપ રૂપે અરિદંત,
આવી ઉમા અરી સૈન્યમે' હો લાલ. ૧૫
હોજી બૂઝાદી જપે' સજી કુટ,
નાંમ માંડ્યો નહી માંદરો હો લાલ;
હોજી હેમવિગ્ધ સુપસાય,
તેજ કહે' કામ હું તારો હો લાલ. ૧૬

દૂહા

રેરે સુણું તું દૂરાતમાં, અઘાની મતિ હીન;
કિમ કુમતિ તુંજ ઉપની, યદ્ય રહો દવે દીન. ૧
કેસરીયા કાને કદી, નવિ લેહો તે કેમ,
તો સુખ તમે અનુભવો, કૃત કમાઈ જેમ. ૨
નીવાંણી નિર્લય અમો, પારીછ કરી પાપંડ;
લૂડી માણીછ પરલંજીને, પંજારીછ જોહ પ્રમંડ. ૩
સાદા પણવીશ દેશમે, આણા ફિરે અપંડ;
વરતુ અમુલક જે જોછછ, મંગારીછ તે ડંડ. ૪
માઈ મરડી તુંજને, ચુનહ કપાં છે અપાર;
કેયો અસુર કર જોડીને, ભાવે વચન ઉદાર. ૫
કૂર વણણ શણી જનતણા, રણજક હુઓ અસુરાણ.
પાછો પડતાર ન ઉમરે, મંગાત્રીયા જપે વાંણ. ૬

ઢાલ ૯

(માફજ નિદ્રલડી નેણાંરે વિચમુલ રહી. એ દેશી.)
જનજ અસુર ત્રીયા કહે સાંભણે,
આદિકરણ આદિનાય હો; સાંછજરા રામા.
જનજ કીયો કદામહ જાણીને,
અજ આપાયે મારે હાય હો. સાંછજરા રામા.
જનજ અરજ કરેરે ચુનહો બગસીછ એ આંકણી. ૧
જનજ કિરીયા જાણ અજાણમે,
સોષ પાંસરી આઈ આજ હો સાંછજ.
જનજ આપ સરે પૂણ વિષ મલ્યો,
ફલે વંછિત સયો કાજ હો. સાં ૨ જ
જનજ જનજ દેવ અવર અવની સમે,
જુપરે નવિ મલ્યો તાસ હો. સાં
જનજ તાહરી અવજા કરી હુઓ;
તે ઉભો ચાહરે પાસ હો. સાં ૩ જ
જનજ રાઉલી છજા તેહિજ કરો,
સક્તિ તુમારી અનંત હો; સાં
જનજ પરિતક્ષ નયણે નિરખીઓ,
અતુલીજત અરીહત હો. સાં ૪ જ
જનજ એના દિવસ નિજ પુનયથી,
હવે તો ચારોજ પસાય હો; સાં
જનજ પૂરપિ જવત થે દીઓ,
જમતને તામારી માય હો. સાં ૫ જ

જનજ અંતરજાં મી માહરા,
અલપ અદલા તૂડી પીર હો; સાં
જનજ કાજ મુલા સેવ સધદ થે,
મત વાલા થે ફરીર હો. સાં ૬ જ
જનજ બાલમુકંદ માંવજ તુંડી,
નારાયણ કૃત ઈસ હો; સાં
જનજ પૂનકારક વૃદ્ધ અવગણી,
ચારી ગોદમાં મારો સીસ હો. સાં ૭ જ
જનજ તુંમ ચુણ કદીએ ન વીસરે,
જગજવન મારા પ્રાંણ હો; સાં
જનજ જે પુન માહરે સીરથે કરો,
તે કરસે મે પ્રમાણ હો. સાં ૮ જ
જનજ જપેરે સુણું તું અસુર ત્રીયા,
માંગીઈ જાછ ડંડ એહ હો; સાં
જનજ પાંચ સહસ રજત મોહરે,
આપો અમને માંતી તેહ હો. સાં ૯ જ
જનજ નિશુણી અસુર ત્રીયા વિનવે,
ગંગા બાષ તસ નાંમ હો; સાં
જનજ સમસત ઉપર વસી,
દેસ તુંમ ભણી દાંમ હો. સાં ૧૦ જ
જનજ પેર રો મુજ પ્રીયતનું,
હું હું ગોદ વિજાય હો; સાં
જનજ અધીન્માસ સુદ એકમતીસા,
ચીડી છે અટક તુમ પાય હો; સાં ૧૧ જ
જનજ આજથી નિજતનુંથા સંવિ,
આયુરણ કીયા દૂર હો; સાં
જનજ એ બંદીઓ સવિદિન પેરસે,
જસ દિન દાન હજાર હો. સાં ૧૨ જ
જનજ માંતી રજત અશુર સવે,
પોહતો આપણે ગેહ હો; સાં
જનજ ચેત સુકસ સમગી દિને,
દાંમ દેવણ આપો તેહ હો. સાં ૧૩ જ
જનજ જતડકા જનવર કરી,
અદશ હુઆ માહારાય હો; સાં
જનજ પૂન દેશને અસુરપતિ,
સોષ નીજ થાનક અય હો. સાં ૧૪ જ

૭નજ સાંમધીઆછરી સેવના,
 હું આહું નિત મેવહો. સા૦
 ૭નજ આ ભવ પરભવ ભવોભવે,
 દેએ પદાંબુજ સેવ હો. સા૦ ૧૫ ૭૦
 ૭નજ શુદ્ધ કરએ થેં કવીયાં,
 તુમ કરે દાસરી લાજ હો. સા૦
 ૭નજ ઓછો વધુ જે મેં ભાસીઓ,
 મિચ્છા કુદ્ધ તાસ હો. સા૦ ૧૬ ૭૦
 ૭નજ સંવત વસંત સુન્ય સેવએ,
 કશ્યપ શુકલ વસંત હો; સા૦
 ૭નજ જાતી ધર્મથી થરા સેહેરમેં,
 માયો કેસરીયા મહાંતહો. સા૦ ૧૭ ૭૦
 ૭નજ તપગચ્છપતિ હીરવિજયસુરી,
 વિવેક શુભવિજે સીસ હો. સા૦
 ૭નજ તેહના ભાવવિજય ભલા,
 સિદ્ધિવિજય કરી ધસ હો. સા૦ ૧૮ ૭૦
 ૭નજ રૂપવિજય પડિત ભલા,
 કૃષ્ણવિજય સીધ તાસ હો; સા૦
 ૭નજ રંગવિજય કવિ કુલતિથો,
 ભીમવિજય પદ વાસ હો. સા૦ ૧૯ ૭૦
 ૭નજ તસ પદ્યકજ ગુણનિથો,
 હેમવિજય સુપસાય હો; સા૦
 ૭નજ તેહતથો બાલક વરે,
 અપત્ય લીલાન્યૂં સમુદાય હો. સા૦ ૨૦ ૭૦
 ૭નજ ભણે ગુણે જે જાતી સાંભરેં,
 તસ ધર સુપ નીવાસ હો; સા૦
 ૭નજ હેમવિજય કવિસેવરા,
 સુતેજ

કલસ.

આદિ ૭નવર સપલ સુપકર સંધુર્યો હુલેવ ધણી,
 પગદેશ ચરજે દૂરીત વળે ૭ન શાસનમે સુરમણી;
 દુસમ કાલેં આપ સંભાલેં સત્તેગ ધારી એપરા,
 પ્રગટ મહિમા સમલ નિયમા આસપૂરજ ૭નવરા. ૨૩
 અસુર નમાયો ડંડ પાયો યાવર જંગમ જંગમ્યો,
 જંગજસ વહીતો જંગ હતો કેસરીઓ કારેમ્યો;
 સંવત અમકારે સત્યોતરા મઝારે દાગુણ દ્યમી સુદ વધી,
 હેમવિજય કવિતેજ પલજે સપલ મન આસ્વાદ્યી. ૨૪

ઇતિ હુલેવ રૂપમહેવજનો રાસ સંપૂર્ણ ૥ સં.
 ૧૦૮૬ ના વંતાપ સુદિ ૫ દાનિવારે લિં ॥

[આ રાસ કાવ્યની દષ્ટિએ ઉપયોગી નથી,
 પરંતુ શ્રી કેસરીઆજી તીર્થસંબંધે કેટલીક વાતો અસરે
 બહાર આવી છે તે પ્રસંગે આ રાસની ઉપયોગિતા
 જણાયે. તે રાસની નકલ મુનિશ્રી સંપતવિજયના
 એક દિગ્ધ્યે લખ્યાં વર્ગો પહેલાં મને મોકલેલી તેનો
 આ પ્રસંગે ખપ કર્યો છે તેના કર્તો તેજવિજય
 ૧૯ મી વિક્રમસદીમાં થયા છે અને તેઓ હીરવિ-
 જયસુરિ-તેનાં વિવેક-શુભવિજય તેમના રૂપવિજય-
 કૃષ્ણવિજય-રંગવિજય-ભીમવિજય-હેમવિજયના એ-
 પરંપરાએ શિષ્ય છે. તેમણે સં. ૧૮૭૦ માં આ
 રાસ રચ્યો છે. આની હસ્તલિખિત પ્રત આં ના
 બંકારમાં છે પાનાની સં. ૧૯૩૧ની તથા મુનિશ્રી
 સંપતવિજય પાસે સં. ૧૮૮૪ ની, અને ગુણધના
 શેઠ વર્ધમાન રામજી પાસે નવ પાનાની મળી આવે
 છે આ વાત અમારા જૈન ગૂર્જર કવિઓ ભાગ
 ૩ નામાં આવશે. તંત્રી.]

અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી

ગતાંક ૫. ૪૮૦ થી ચાલુ

એક્યલાવ.

૬૫. પોતાનામાં અને પરમાત્મામાં સંતાએ એક-
પણું છે છતાં બંનેમાં ભેદ થું કારણથી છે તે સંબંધમાં
પોતે કહે છે કે:—

પ્રજ્ઞ પૂર્વવિરાધના, શી કીમી ઇણે જીવ, લાલ
અવિરતિ મોહ ટલે નહી, દીઠે આગમ દીવ, લાલ. ૫.
(૧૯ મા વિહરમાન જિનસ્તં ૨-૮૦૪)

માહરી પૂર્વવિરાધના, જોયે પડયો એ ભેદ,
પણ વસ્તુધર્મ વિચારતાં, ટુજ મુજ નહી છે ભેદ—૧૫
—સીમંધર વિનતિરૂપ સ્તં ૨-૬૧૨
જિન પ્રતિમા જિન સરખી-આત્મપૂજા.

૬૬. જિન પ્રતિમા-પૂજા કરવાથી જિનની પૂજા
થાય છે, અને જિનવરની પૂજાથી આત્મપૂજા-નિ-
જપૂજા થાય છે, એમ પોતે કહે છે:—
એમ પૂજા ભક્તો કરે, આત્મ હિત કાજ
તજ્ય વિભાવ નિજ લાવમાં, રમતા શિવરાજ.
દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતાં ભવપાર,
જિન પડિમાં જિન સારખી, કદી સૂઝ મચાર.

(સ્તાવપૂજા કબજા. ૨-૮૬૮)

જિનવર પૂજારે તે નિજ પૂજનારે, પ્રગટે અન્ય સંકિત,
પરમાત્મ વિલાસી અનુભવેરે, દેવચંદ્ર પદ બંકિત—

(વાચુપત્ય સ્તં ૨-૬૭૭)

પૂજાનંદ પ્રાપ્તિ.

૬૭. વિભાવ તજ દેવાય ને નિજભાવમાં રમાય
તે માટે પહેલાં પ્રજ્ઞાલંબન જિનપ્રતિમા સેવી તે
દ્વારા આત્મયુજ્ય-આત્મસંપદની પ્રુટી કરી અનુભ-
વથી કર્મવરણથી આદ્યત યોગી પરમાત્મતા-પૂર્ણતા,
નિરાચરજતા, નિરામયતા, તત્ત્વભોગતા, સરપાનંદતા
રૂપ પ્રકટ કરવી ધરે; માટે પ્રયત્ને વિનતિરૂપ કહે છે:—

પ્રમુદ્ધાનરોગ અજેહથી, કરી આત્મભાવ અજેહ,
છઠી વિભાવ આત્મદિનો, અનુભવું રસત્રવેધ. ૧૬
વિનહું અનુભવ મિત્તને, વં ન કરીશ પરસ ચાલ,
શુદ્ધાત્મરસરંગી થઈ, કરે પૂજ્યસંકિત અલાલ. ૧૭

નિજ સંકિત પ્રમુદ્ધાનમાં રમે, તે કરે પૂજાનંદ,
શુભ શુભી ભેદ અજેહથી, પીછાએ શમમકરંદ. ૨૦
પ્રમુદ્ધ સિદ્ધિ શુદ્ધ મહોદથી, ધ્યાને થઈ લયલીન,
નિજ દેવચંદ્ર પદ તે લહે, નિત્યાત્મ રસ સુખ પીન. ૨૧
—સીમંધર વિનતિ સ્તં ૨-૬૧૨.

૬૮. આ વિનતિરૂપ સ્તવનમાં કવિ પોતાનો
મનોરથ બતાવે છે તેમાં પોતાના આત્મામાં અપૂર્વ
શ્રદ્ધા ઉલ્લસે છે. કવિ પોતાનો દીનભાવ સર્વોત્તમૂતિ
જિન સ્તવનમાં (૨-૮૧૮) 'જગતારક પ્રયુત્તીનવું,
વિનતી અવધારે, ટુજ દરશન વિણું હું ભખો,
કાસ અનંત અપારે' એમ કહી બતાવે છે તે
ઉવટે પોતાનું પ્રયત્ન આત્મશ્રદ્ધા બતાવી આત્મસિ-
દ્ધિ પ્રાપ્ત કરી પૂજાનંદના વિલાસનો મનોરથ અંતે
બતાવવાનું ચૂકતા નથી.

અધ્યાત્મરસિકતા.

૬૯. તેમનું ચિત્ત અધ્યાત્મ વિષયમાં પોતાની
યોવનાવસ્થાથીજ હતું એ પ્રતીતિ થાય છે. સં.
૧૭૬૭ માં પોતાની ૨૧ વર્ષની વયે મજા, ભાપામાં
રમેલ ક્રમપ્રકાશમાંજ પોતે લખે છે કે:—
'અધ્યાત્મ શૈલી સરસ, જે માનત સો જૈન,
તે વાચેજે અંચ થઈ, જ્ઞાનામૃત રસ લીન.
શુન લચ્છન પદ્ધિચાલિકં, હેય વસ્તુ કરિ હેય,
ચિત્તનંદ ચિન્મય અગમ, શુદ્ધ અલ્પ આદેય.
પરમાત્મ (૧ પરમાર્થ) નય શુદ્ધ ધરિ, શિવ મારગ એહીજ,
યદે મોહમે નય ભમે, યદે અંચકા બીન. (૨-૫૪૬)

—પારમાર્થિક-નિષ્ઠ નય ઉપાદેવ કરી શુદ્ધ
અજ્ઞ-પરમાત્માનાં યુજ્ય સંકલ્પ ગ્રંથી જ્ઞાનામૃતરસલીન
યદે અધ્યાત્મશૈલિ માન્ય રાખે તેજ ખરો જૈન-
તેથીજ મોહબ્રમણ ન કરતાં સિવમાર્ગની પ્રાપ્તિ થશે.

૭૦. આ રચના પહેલાં એક વર્ષે-૨૦ વર્ષની
વયે એટલે ૧૭૬૬ માં પોતે શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાના-
ભૂષનો ભાષાનુવાદ ધ્યાનરીપિકા યતુબદી એ નામથી
કરી નાંખ્યો હતો. અધ્યાત્મ પરની રસિકતા તો તેમણે
રમેલ અધ્યાત્મગીતા પરથીજ જણાય છે:—તેમાં

પોતે ધર્મ-ભાવઅધ્યાત્મ શેને માને છે તે પર કહે છે કે:—

૨૩ આત્મશુદ્ધિ રક્ષણા તેહ ધર્મ,
સ્વશુદ્ધિવિધ્વંસણા તે અધર્મ;
ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ,
તેહથી હોય સંસારછિન્નિ. ૧૭

—આત્મશુદ્ધિ-જ્ઞાનાદિને શુદ્ધ ઉપયોગમાં રાખવા તેજ ધર્મ-આત્મિક ધર્મ છે, નિજ આત્માના જ્ઞાનાદિ શુદ્ધિના અશુદ્ધ ઉપયોગે-પરભાવના અનુસરતાથી નાશ થાય-તે આચરિત થાય તે અધર્મ છે. નામ સ્થાપના અને દ્રવ્યથી અધ્યાત્મ છે; પણ ખર્ચ-નિશ્ચય નયથી પારમાર્થિક નયે ભાવ-અધ્યાત્મ એ છે કે જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ ઉપયોગ અનુસાર પ્રવૃત્તિ; અને તેથીજ સંસારિક છેદ-નાશ થાય અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.

૭૧ જૈનધર્મમાં અધ્યાત્મમાર્ગ બધો છે એમ બહુથી પોકારી કહે છે કે:—

૨૪ ‘અહો બલ્ય તમ્હે’ ઝોળખો જૈન ધર્મ,
જિણે પામીયે’ શુદ્ધ અધ્યાત્મમર્મ,
અધ્ધપકાણે ટમે દુષ્ટ કર્મ
પામીયે’ સોય આનંદ રામ—૪૫

—અહો. બલ્ય જીવો-અહો દેવાનુપિય! તમે જૈનધર્મ—જિને ભાષેલો ધર્મ—નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ—જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ ઉપયોગ લક્ષણરૂપ ધર્મ, અંતરંગ સત્યાગતે રહો છે—તેને ઝોળખો-તેની ઝોળખાણ કરો; જેહથી-વસ્તુસ્વભાવ ઝોળખ્યાથી શુદ્ધ અધ્યાત્મનું મર્મ-રહસ્ય પ્રાપ્ત થાય એટલે આત્મસ્વરૂપ પ્રકટ થાય—વિશેષમાં અધ્ધ પાત્રમાં દુષ્ટ-દુઃખદાયી જ્ઞાનાવશ્યથી આઠ કર્મોના નાશ થઈ નિવાનંદ, પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય.

૨૩ સરખાવો જનવદ્દીના વાક્ય ‘સ્વર્ગમેં નિવર્તે’ એવ; પરમો મવાવદ: ।

૨૪ યશોવિજયજી કહે છે કે:—

અધ્યાત્મ વિષય જે ક્રિયા, તે તનુમય તેહ
મમકારાદિક યોગથી, એમ જાની બોલે.

૧૨૫ માયાનું સીમંધર ૨૦

૭૨. આ પામવા આત્મજ્ઞાની મુનિરાજનું અવ-
રય અવગળા કરે, તેજા મુનિનું વર્ણન કરે છે:—

૨૫ નય નિશ્ચય પ્રમાણે બલિ જવાજીવ,
સ્વપર વિચેચન કરતાં થાયે લાલ સદીવ,
નિશ્ચય ને વ્યવહાર વિચરે જે મુનિરાજ,
ભવસાયરના તારણ નિર્ભય તેહ જિહાજ, ૪૬

પરંતુ તત્ત્વે રમ્યા તે નિર્જય,
તત્ત્વ અળ્યાસ નિહાં સાધુ પંથ,
તિણે ગીતાર્થ ચરણે રહીજે,
શુદ્ધ સિદ્ધાંત રસ તો લાંદીજે.

—સાત નય (સાપેક્ષ તત્ત્વજ્ઞાન), ચાર નિશ્ચય, પ્રમાણ (પ્રત્યક્ષપરોક્ષ) આદિ અનુસાર જે જીવ અજીવ-નવતરવાદિનું સ્વરૂપ જણે, સ્વ-આત્મશુદ્ધિ અને પર એટલે પુરૂષલના ધર્મની વહેંચણ કરતાં હંમેશ સ્વરૂપલાભ થાય. નિશ્ચય નયથી આત્મસ્વરૂપમાં દૃષ્ટિ રાખી ઝોળખીને વ્યવહારશુદ્ધિ વિચરે—શુદ્ધ ક્રિયા—આચરણાએ પ્રવર્તે એવા મુનિરાજ નિશ્ચય-વ્યવહારનો ઉપદેશ દે-નિશ્ચયધર્મ નિર્જરા હેતુ

૨૫ સરખાવો યશોવિજયજીકૃત
જેહ અદંકાર મમકારનું બંધન,
શુદ્ધ નય તે દહે દ્વન જિમ છંદાં,
શુદ્ધ નય દીપિકા મુક્તિ મારગ બહુ,
શુદ્ધ નય આય છે સાધુને આપણી—૧૦
સકલ ગણિ પિટકનું સાર જેણે લખ્યું,
તેદને પણ પરમ સાર એદજ કહ્યું,
ઝોળખિયુંક્રિયામાં એદવિજ નવિ મિત્રે,
દુઃખ સવિ વચન એ પ્રથમ અંગે થતે—૧૧
શુદ્ધ નય પ્યાય તેદને મહા પરિણમે,
જેદને શુદ્ધ વ્યવહાર લીયડે રમે,
મલિન વચે યશ રામ કુંકુમ તણે,
સીન વ્યવહાર ચિત એદથી નહીં ગુણે—૧૨

—૩૦૦ માયા સીમંધર ૨૦૦ દાવ. ૧૬
નિશ્ચય દૃષ્ટિ હવે પરીજી, પામે જે વ્યવહાર,
પ્રવચન તે પામશેજી, ભવમુદનો પાર.

સોજામી જિન! ૫૫

—૧૨૫ માયા સીમંધર ૨૦૦ દાવ. ૫.

છે, ખાલ વ્યવહારધર્મ પુણ્યપાપને હેતુ છે—એવા ઉપદેશ દબને લવસમુદથી તારવાને જહાજ—વડાણુ સમાન જાણના. નિર્ભયપણે—અપરહિત જેમ વડા-ણું આવળન કરી સમુદ્રને તરીએ તેમ આત્મજ્ઞાની મુનિરાજને અવલંબી ભન્ય પ્રાણી સંસારનો પાર પાળે.

—વસ્તુધર્મ—આત્મધર્મમાં રમણ જેણે કર્યું હોય તે નિર્ઘેય—શંયિ વગરના શુદ્ધ સાધુ. તત્ત્વ—આત્મ-તત્ત્વનો અભ્યાસ ન્યાં હોય, જ્યાં સદાકાળ તેનોજ ઉપયોગ વર્ત્યો કરે તે સાધુપંથ—સાધુનો માર્ગ કહીએ. માટે આત્મસ્વરૂપના જાણુ એવા ગીતાર્થ મુનિના ચરણકમલ સેવીએ કે જેથી શુદ્ધ-નિર્મળ પથાર્થ નિઃસંદેહ એવા સિદ્ધાંત—આગમ—જીવવાણીનો જ્ઞાન-રસ આપીએ.

૭૩. યોગવિજ્ઞાનીઓએ યોગના ચારિત્રી ગિજ્ઞાતાનાં કારણ રૂપે પાંચ વિભાગ કર્યા છે. ૧ અધ્યાત્મ ૨ ભાવના ૩ ધ્યાન ૪ મગતા અને ૫ વૃત્તિસંક્ષેપ. તેમાં અધ્યાત્મની વ્યાખ્યા એવી કરવામાં આવી છે કે વૃત્તિયુક્ત પ્રાણી એટલે સમ્યગ્ગોધપૂર્વક અણુભવ અથવા મહાત્મરૂપ યોગેને ધારણ કરનાર પ્રાણી ઔચિત્યપૂર્વક—ઉચિત પ્રવૃત્તિ જાણુની પોતાના આગળ વધેલા રૂપને અનુરૂપ મૈત્ર્યાદિ ભાવ સંયુક્ત એટલે મૈત્રી, પ્રેમ, મુદિતા અને કરુણા એ ચાર ભાવનાથી સંયુક્ત થઇ, ચિદ્રવ્યનાનુસાર—મહર્ષિઓએ જતાવેલા આગમાનુસાર તત્ત્વચિન્તન કરવું તે અધ્યાત્મ. દેવચંદ્રજીની દૈરક કૃતિમાં પોતાનું તત્ત્વચિન્તન જગદગે છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં એજ દેખાય છે ને તેથી તેમની કવિતા સામાન્ય લોકને કિચ્છ—ન સમજાય તેવી લાગે તે સ્વાભાવિક છે. તેમાં આવતા શબ્દો અર્થગંભીર વા પાંડિત્યમય હોય અને તે શબ્દોના સમન્વય રૂપેનાં વચો તે શબ્દોથી પણ વિશેષ પાંડિત્યમય અને અર્થગંભીર બને, ને પછી તે એકદમ સહેલાઈથી કવિનાં વાક્યો સમજી ન શકાય. અને તેને માટે ખાલગોધની જરૂર રહેજ. આ કારણેજ દેવચંદ્રજીને ‘અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી’ એમ આ નિર્મળતા મધાળે ઓગળાવ્યા છે. યશોવિજયજીનો દ્રવ્યસુષુપ્ત્યપરાસ પણ તેના વિષયને અંગે કહીને અને

એકદમ સમજી ન શકાય તેવા સ્વાભાવિક રીતેજ થાય તેમ થયો છે.

૭૪. ભાષા હમેશાં વિષયને અનુરૂપજ હોવી ઘટે; વિષયની ગંભીરતા અને વિષયમતાને લઈને તે વિષય શબ્દોદ્ધારા બને તેટલી સરલ રીતે સમજાવવાનું કાર્ય કવિના—મસ્ત કવિના માથે કોઇ લાવીને વળા-ત્કારે મૂકવું નથી, પણ તેનું હૃદયજ ઉજળાને તે વિષયને અનુરૂપ શબ્દોનો આવિર્ભાવ કરે છે અને તેને પછી સ્તવનાદિ કાવ્યનું મૂર્ત સ્વરૂપ મળે છે. દેવચંદ્રજીનાં ચોવીંથી અને વીંથી—એ સ્તવનો દ્યો; તેમાં આવેલા શબ્દોજ એવા છે કે તે તેમના અંત-રંગની રિચિતિ બતાવી આપે છે. તે દૈરકમાં પરમ જુતાભ્યાસ, દીર્ઘચિન્તન, આત્મયોગ સ્થળે સ્થળે દેખાઈ આવે છે. અન્ય સ્વાધ્યાયો—મઝાયામાં પણ તેનુંજ જણાયે.

વસંત-હોરી (અધ્યાત્મ.)

૭૫ હોરી બે બતાવી છે (૨-૮૧૫ અને ૨-૮૨૩) તેમાં પણ આજુ વસંતનું વર્ણન અધ્યાત્મ-પર લઇ જવામાં આવ્યું છે. પહેલી હોરી દૂંધી છે. ‘આત્મપ્રદેશ રંગસ્થલ અનુપમ, સમ્યક્દર્શન રંગ રે નિજ સુખકે સધૈયા—

તુતો નિજશુભ જેલ વસંતરે, નિજ સુખકે સધૈયા. પરપરિણતિ ચિંતા તજ નિજમે’, જ્ઞાન સખાકે સંપદે, નિં વાસ બજસ મુરચિ કશર ધન, છાંટે પરમ પ્રમેદરે, આત્મમરમણુ શુભલકી લાલી, સાધક સંકિત વિનોદરે—નિં ધ્યાન સુધારસ પાન મગનતા, લોભન સાહજ સ્વભોગરે, રિક્ત એકવતા નાનમે વાજે, વાનિજ સનસુખ યોગરે—નિં શુકલધ્યાન હોરીકી ન્વાલા, નલે કર્મ કોર રે, શેષ પ્રકૃતિ દલ ખિરણ નિર્જરા, લક્ષ્મ જેલ અતિપેરરે—નિં દેવ મહાજસ શુભ અવલંબન, નિર્ભય પરિણતિ બ્યક્તિરે, જ્ઞાને ધ્યાને અતિ ગદુમને, સાધે મુનિ નિજ સંકિતરે—નિં સકલ અજોય અવેશ અસંગત, નહિ હોયે સિદ્ધ રે (?) દેવચંદ્ર આજુયો જેલે, હાતમ યુદ્ધિ પ્રસિદ્ધ રે—નિં

૭૬—ગીીજ હોરીમાં વસંત હોરીમાં વપસંતાં સર્વ સાધનોનો વિસ્તાર અધ્યાત્મદષ્ટિએ કરવામાં આવ્યો છે.

‘નિન સેવનરે’ પાઈએ હો, શુદ્ધાત્મ મકરંદ:— તત્ત્વપ્રીતિ ‘વસંતકવ’ પ્રગટી, ગઈ સિસિર કુપ્રીત,

દુરમતિ રાગની લઘુ ભઈ હો, સદ્બોધ દિવસ વહીત-જિ-
સાધ્યરશિ સુસખા મિત્રી હો, નિવૃણુ ચર્ચા 'ખેલ,'
બાધક લાવકી નિંદના હો, બુધ મુખ 'આરિશ' ચેલ-જિ-
પ્રભુશુભાન સુછંદનું હો, વાગિન અતિસાથ તાન,
શુદ્ધતલ બહુ માનતા, ખેલત પ્રભુ શુભધ્યાન-જિ-
શુભ બહુમાન 'શુભાવસો' હો, શાલ ભયે ભવિ જીવ,
રાગ પ્રસસ્તરી 'ધમયે' હો, વિભાવ વિદારે અતીવ-જિ-
જિનશુભ ખેલમે ખેલતે હો, પ્રગટશે નિવૃણુ ખેલ,
આતમ ધર આતમ રમે હો, સમતા સુમતિકે ચેલ-જિ-
તત્ત્વ પ્રતીતિ 'ખાલે' ભરે હો, જિનવાણી 'રસપાન',
નિર્મલ ભક્તિ 'લાલી' નજી હો, રીલે એકત્વતા 'તાન'-જિ-
ભવવેશન 'અગિરશુ' હો, ચરણરમણ સુમહંત,
સમિતિ શુપતિ 'વનિતા' રમે હો, ખેલે હો 'શુદ્ધચર'ત'-જિ-
'ચાચર' શુભ રસીયા વિયે હો, નિઝ સાધક પરિણામ,
કર્મપ્રકૃતિ અરતિ ગઈ હો, હલસીત આમ્રત હદામ-જિ-
સ્થિર કપયોગ સાધન મુખે હો, 'વિચકારીશી ધાર',
ઉપશમ 'રસ' ભરી 'હાલો' હો, અઘ તતાહ અપાર-જિ-
શુભ પર્થાય વિચારતાં હો, રક્તિ વ્યક્તિ અનુભૂતિ,
દ્વંધ્વાદિતક અવલંબતાં હો, ધ્યાન એકત્વ પ્રસન્નિ-જિ-
રામ પ્રદેસત 'પ્રભાવના' હો, નિમિત્ત કરણ ઉપબેદ,
નિર્વિઠ્ઠપ સુસખાધિમે' હો, ભયે હે નિશુભ અબેદ-જિ-
ધમ કીરતપ પ્રકૃત શુભે હો, 'કાગ' રમે મતિમત,
પરપરિણુતિ 'રશ' યોગકે હો, નિરમલ સિદ્ધિ 'વસંત'-જિ-
મદ્ધુયે કામ સયે દો, એદ અનાદિશી યાવ,
દેવચંદ્ર પદ પાઈયે' હો, કરવ નિઝ લાવ ચંભાલ-જિ-

૭૭—“ આગમોમાં વર્ણવેલી સાધુચર્યાં જોતાં
પાંચ યમ-નન, તપ, સ્વાધ્યાય આદિ નિયમ, ઇન્દ્રિ-
વશ્ય રૂપ પ્રત્યાહાર ક્રિયાદિ જે ખાસ યોગનાં
અંગો છે તેઓનેજ સાધુજીવનના મુખ્ય પ્રાણમાન-
વામાં આવે છે. જૈનશાસ્ત્રમાં યોગ ઉપર ત્યાં મુખી
ભાર મૂક્યામાં આવ્યો છે કે, પ્રથમ તો જૈનશાસ્ત્ર
મુમુક્ષુઓને આત્મચિન્તન મિત્રાવ અન્ય કામોમાં
પ્રવૃત્તિ કરવાની સંમતિજ નથી આપતું, અને ન
છૂટે પ્રવૃત્તિ કરવાની આચર્યકતા હોય તો તે નિઃ-
સિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહે છે. એજ નિઃસિમય
પ્રવૃત્તિનું બીજું નામ જૈનશાસ્ત્રમાં 'અદ્યયન માતા'
એનું છે. સાધુજીવનની દૈનિક તેમજ રાત્રિક ચર્ચામાં
તૃતીય પ્રદર તિલાવ બાકીના ત્રણે પ્રદરોમાં મુખ્ય-
પણે સ્વાધ્યાય અને ધ્યાન કરવાનુંજ વિધાન છે ”
(પંડિત ચમણચંદ. 'યોગચંદન').

૭૮. દેવચંદ્રજીએ અદ્ય પ્રવચન માતા (પાંચ
સમિતિ અને તથા યુતિ) પર ખાસ સ્વાધ્યાય સુંદર
અને ઉચ્ચ વિચારમય રચી છે. તેની અંતે પોતે
વહે કે:—

પરિણુતિ દોષ ભણી જે નિંદતા, હલેતા પરિણુતિ ધર્મ,
યોગમયના ભાવ પ્રકાશતા, તેહ વિદારે હો કર્મ-સુશુભ
અલપક્રિયા પણ ઉપકારીપણે, જ્ઞાની સાથે હો સિદ્ધ,
દેવચંદ્ર સુવિદિત મુનિ-તંદને, પ્રભુમ્યા સયલ સમુદ્ધિ-સું
તે તરિયારે ભાઈ તે તરિયા, જે જિન શાસન અનુસરિયાજી,
જેહ કરે સુવિદિત યુનિ હિરિયા, જ્ઞાનામૃત રસ દરિયાજી-તો
વિષય કપાય સહુ પરિહરિયા, ઉત્તમ સમતા વરિયાજી,
શીલ સંનાહ ધરી પાપરિયા, ભવસમુદ્ર જલ તરિયાજી-તો.
સમિતિ શુપતિનું જે પરવરિયા, આત્માનંદે ભરિયાજી,
આશ્રવદાર સકલ આપરિયા, વર સંવર સંવરિયાજી-તો.

૭૯ દેવચંદ્રજીએ યોગમયે વાંચ્યા વિચાર્યા
હતા. “ આગમોમાં યોગ માટે ધ્યાન શબ્દ પ્રાપ્ત
વપરાયેલો છે, પછી ખાસ શોખનો વિષય દાખલ
કરનાર શ્રીમદ્ હરિભદ્રચરિ છે. ‘ તેમણે પાતાંજલ
યોગ સૂત્રમાં વર્ણવેલી યોગ પ્રક્રિયા તથા તેની ખાસ
પરિભાષાઓ સાથે જૈન સંકેતનું મિશ્રન પણ કરેલ
છે અને યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય (કે જેનું ભાષાંતર આઠ
દષ્ટિની સમ્રાય તરીકે યશોવિજયજીએ કરેલ છે) માં
વર્ણવેલી આઠ યોગદષ્ટિઓ તો ઉપલબ્ધ સમસ્ત
યોગશાસ્ત્રમાં નથી દિશા છે ! પછી હેનચંદ્રાચાર્ય
જેનું યોગશાસ્ત્ર આવે છે; તે તેમાં પાતાંજલના
યોગોંઓ સંદિન તેમજ શુભચંદ્રાચાર્યના સાનાર્થવના
પદસ્યાદિ ધ્યાનનું વર્ણન છે. પછી નગર કરે તેણે
યોગમયે રંગનાર શ્રી યશોવિજયજી છે. વાંચો અ-
ધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષદ, અને ૩૨ બ્રહ્મસૂત્રો.
તેમજ જ્ઞાનસાર, શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચય-યોગવિસિદ્ધા
અને યોગશ્લોક-પર લીધા, તે અદર્શિ પાતાંજલ યો-
ગચરિત્રાવર લઘુ રૂપિ. આ સર્વ જૈન પ્રક્રિયા અનુસાર
છે. ઉપાધ્યાયજીનું શાસ્ત્રજ્ઞાન તર્કકૌશલ અને યોગ-
નુભવ મણાં ગંભીર હતાં. તેમણે પોતાની વિવેચનામાં
જે ગમ્યરચતા, શુચ્યમાદકતા, ચૂક્રમ સમન્વયશક્તિ
અને સ્પષ્ટતાપિતા બતાવેલી છે તેવી અન્ય આચાર્ય-
યોની કૃતિમાં જોણી નગરે પડે છે. ” (પંડિત
શુભચંદ્રજી.) દેવચંદ્રજીએ આ મંત્રો વિચાર્યા બાદ

છે; ને જૈનશાસ્ત્ર ધ્યાનપર વધુ બાર મૂકે છે તેથી ધ્યાનપર પોતે પણ વધુ ધ્યાન આપું હતું ધ્યાનપર પ્રીતિ.

૮૦. ધ્યાન એ રાજયોગનું ગંગા છે. ધર્મધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાન એ જૈનયોગમાં રાજયોગ છે. અધ્યાત્મ ને ધ્યાનને અરસ્પરમ્ નિકટ સંબંધ છે. અધ્યાત્મયોગમાં તત્ત્વચિંતન છે, ધ્યાનમાં પણ તત્ત્વચિંતન છે. લક્ષ્યને ઉદ્દેશીને પ્રયત્ન અર્થબોધ થાય અને સુદૃઢબોધથી સહિન હોય તેને ધ્યાનયોગ કહે છે. તેમાં એકાગ્રતા આપતાં ઘણાં ઉંડાં બોધ થઇ જાય છે. ચિંતના ખેદ ઉદ્ભવેલાદિ આઠ દોષોનો અનુક્રમે નાશ થાય છે. અને સમતાયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી અમુક વસ્તુઓ ઈષ્ટ અને અમુક અનિષ્ટ છે તેની કલ્પનાપર વિવેકપૂર્વક તત્ત્વનિર્ણય શુદ્ધિથી રાગદ્વેષનો ત્યાગ તે સમતાયોગ છે.

૮૧. દેવચંદ્ર વિશ્વરત્નસારમાં (૧-૮૮૩) 'આત્મસમ અવસ્થાન ઉપયોગરૂપ ધ્યાનદશા કેવી રીતે પ્રમાય?' એ પ્રશ્ન ઉપરચિંત કરી ઉત્તર આપે છે:—

'મોહવશ' છબ પરભાવ અનુભાવિ પ્રવૃત્તિ કરે છે. ત્રિધ્યા સુખની વૃષ્ણાએ બુદ્ધિથી થકો સંસ્કારજન્ય કરે છે; ત્યારે મોહસ્થિતિ ધરે ત્યારે પરપ્રવૃત્તિ છૂટે, અને ત્યારે પરપ્રવૃત્તિ યોગે ત્યારે વિષય થકી વિરક્ત શુદ્ધિ થાય, અને તેણે કરી મનોરોધ થાય, કેમજે કારણુ વિના કાર્ય જન્યું નથી, મનને લખવાનું કોઈ કારણુ કે કામ ન હોવાથી તે સંકલ્પ વિકલ્પ સ્થાના કરે ? જેમ તુણુ વિનાની બૂંતમાં પડેલો અગ્નિ ફને બાળે ?—અર્થાત્ પોતાની મેળે ઉપરામી બન્ય છે તેમ વિષયવાંછા યવવાથી મન પોતાની મેળેજ રૂંધાય અને મન રૂંધવાથી મનની ચંચળતા મટી, તે વારે મન એકાગ્ર થઈને આત્માને વિષે પ્રવર્તે.....એ રૂંધે પણ આસ્થિતને આત્મપરિણામજન કહીએ છીએ, પણ બાહ્ય ક્રિયારૂપ નથી કહું.....ત્યારે શુદ્ધાત્મોપયોગ અવસ્થાપરૂપ નિર્મળ આનંદશાન્તી પરમ શીતળ શાંત સુગંધિની અતુલ્ય લેહેરીઓનું આત્મા આસ્વાદન કરે, તે સુખ આપણે પૌંદ્રગલિક સુખના બાજારીઓ શું બાણીએ ?

૮૨. દેવચંદ્રને ધ્યાન ઉપર અતિ પ્રેમ હતો. તે પરના અંધો વાંચ્યા પિયાવાં હતા. શુભચંદ્રાચાર્યના સાનાર્થુન વગેરે પરથી 'ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી'

પોતે છ ખંડમાં બતાવી છે તેનો હેતુ આ રીતે જણાવ્યો છે કે:—

'તથા બહુી ભમ તદ્વ, ભગો મોક્ષ નિમિત્ત યદે રાગ્ય સમભાવનો, સંભાલી નીજ તત્ત. વલી કોણુ ઉપાય કરિ, જનમ ભત્ત દુઃખ ભય, વૃષ્ણા વિષય તણી પ્રબલ, પ્રરાને કેલુ ઉપાય પૂજ્ય તેહ ગમાવિના, કારણુ કહીયો અંધ, કરિ ઉદ્ધમ અપનો કહ્, બંધ મોક્ષનો પંથ. હાચા ધ્વનિ કરિ ભવિકને, શર દે એ ઉપદેશ. જિલ્લુ આવે નિજ શુદ્ધતા, રહે ન દુર્મતિ લેશ. (૧-૪૫૫)

૮૩. આ આજો અંધ વાંચી મનન કરવા યોગ્ય છે. ધ્યાન સંજંધી આગમસારમાં પણ ટુંકામાં તેના પ્રકાર વિગેરે બતાવ્યા છે. (૧ શ્લો ભાગ પૃ. ૪૮ થી ૫૪). ભાવના સંજંધી પણ ત્યાંજ કહેતામાં આવ્યું છે. તેમજ 'યુનિ પંચભાવના' ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવી છે (ળીજો ભાગ પૃ. ૬૫૧ થી ૬૬૨) આ સર્વ ઉપરથી દેવચંદ્ર પ્રમંલ અધ્યાત્મરસિક હતો એ નિર્વિવાદ છે. તેમના સંજંધમાં તેમજ તેમના અંધો સંજંધી ઘણું ઘણું લખી-કહી શકાય તેમ છે અને થોડું થોડું લખતાં-કહેતાં પણ ઘણો વિસ્તાર થઈ ગયો છે તો ળીજું કોઈ ળીજન સમયે અને સ્થળે કહેવા લખવાનું રાખી વિસ્તારભયથી આટલું જણાવીને અત્યારે સંતોષ પકડ્યો છે.

૮૪. દેવચંદ્ર ઘણું પ્રસંગે શુષ્ક કવિ લાગે છે. આનંદધનજી શાંત સાથે રસિક કવિ છે. દેવચંદ્રનું બહુચુનપણું છે અને જ્ઞાની કવિ તરીકે શાસ્ત્રના કઠિન સિદ્ધાંતો સરળ ભાષામાં લાવવા દેવચંદ્રએ પ્રયત્ન કર્યો છે પણ તેમાં સંપૂર્ણ સફળતા મળી નથી એમ મારો નમ્ર મત છે. અજો એમ માનતો હતો કે 'જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીય' તેવું દેવચંદ્ર સંજંધે કહી શકાય. દેવચંદ્રએ ભક્તિ ક્યાંક ક્યાંક ગાઈ છે પણ સમુચ્ચયે તેનામાં વિચાર અને સુદ્ધિવાદનું પાંદાન છે. આ નિર્મળપત્ર મથાણું પાંધવામાં દેવચંદ્રને પંડિત કહેતા છે તે ખાસ હેતુપૂર્વક જ છે. કારણુ કે તેના રાખે પંડિતાઇનો વિશેષ પ્રમાણમાં જળકાટ મારે છે. તે રાખેમાં, જોડેએ તેવું સુંદર-રસિક કવિને શોભાવે તેવું પદ્માવિભ સર્વજન નથી—

આનન્દધનજી ને યશોવિજ્યાદિમાં જોત્રામાં આવે છે તેવું નથી. જોનેતર કવિઓ પૈકી અંબો, પ્રીતમ, ધીરા, ભોળે આદિ સાથે દેવચંદ્રજીને સરખાવી શકાય પણ તે કરતાંબો પ્રવાસ વિસ્તારસંબંધી અત્ર સેવ્યો નથી. “અખાની વાણીમાં સંરળતા અતિશય છે—કહિત સિદ્ધાન્તોનું સૂક્ષ્મ પ્રતિપાદન છે; પણ પ્રીતમની વાણી પાસે અખાની વાણી શુદ્ધ લાગે છે. પ્રીતમની પંક્તિઓમાં મળતી મધુરતા—નથી અખામાં, નથી ધીરામાં, નથી નિષ્કુગાનદમાં. પદલાલિત્ય બેટલું પ્રીતમમાં તથા ધીરામાં છે તેટલું અખામાં નથી. પ્રીતમ શાંત તથા શૃંગાર રસમાં સરખી શક્તિ પ્રકટ કરવા જાય છે, પણ શૃંગારની છાયા તેના શાંત રસમાં પણ પ્રવેશે છે. પ્રીતમમાં શાંત અને ભક્તિનું સમાન ગળ છે, અખામાં વિચાર પ્રાધાન્ય છે. ભોળામાં મધ્યે વાણી જખરી છે અને ઘણું પ્રસંગે કઠોર છે. ભોળે એક સાદો નિષ્કપટી પરમેશ્વરનો ભક્ત છે. અંબો એક વિચારશીલ અને ચતુર કવિ છે. નરસિંહ અને પ્રીતમ પરમેશ્વરના અનુગ્રહને ધન્ય છે. અંબો સ્વાગ્રથી છે. અખામાં શાંતની કંધક ખુમારી છે.” (શ. ન. દે. મહેતા) —જુઓ અખાની વાણીની પ્રસ્તાવના)

આમાં જણાવેલા દષ્ટિબિંદુથી દેવચંદ્રજીની તે જોનેતર વિઓ સાથે તેમજ જૈન કવિઓ સાથે સરખામણી કરી શકાય. નરસિંહ અંબો દેવચંદ્રજીના પુરોગમી છે ને પ્રીતમ આદિ તેના પછી યથેલા છે.

૮૫ તેમના હૃદયનો આશય નયચક્રસારને અંતે એ રીતે જણાવ્યો છે તેજ આશય દરેક જાનક પોતાના હૃદયમાં આલેખી રાખે ને તે પ્રમાણે વર્તન રાખે તો કલ્યાણમાર્ગ સમગ્ર ને મંગલ:—
‘સૂક્ષ્મબોધ વિણ બલિકને, ન દોષે તત્ત્વ પ્રતિતિ,
તત્ત્વાર્થબલ સાત વિણ, ન યો ભવમ્મલોલિ. ૧
તત્ત્વ તે આત્મ સ્વરૂપ છે, સૂક્ષ્મર્થ પણ તેજ,
પરત્તાત્તાનું ચેતના, કમંચેક છે એક. ૨

૮૭ પરપરિણતિ રમણતા, ભજ નિજ ભાવ વિશુદ્ધ,
આત્મભાવથી એકતા, પરમાનંદ પ્રસિદ્ધ. ૩
સ્વાદ્વાદ જણ પરિણમત, રમતા સમતા સંગ,
સાથે શુદ્ધાનંદતા, નિર્વિકલ્પ રસ. ૪
ગોક્ષ સાધનતણું મૂલ્ય તે, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન,
વસ્તુધર્મ અવગોધ વિણ, તુલ્યબંધન સમાન. ૫
આત્મબોધ વિણ ને કિયા, તે તો બાલકચાલ,
તત્ત્વાર્થની વૃત્તિમે, લેતે વચન સંભાલ. ૬
રત્નચરી વિણ સાધના, નિષ્કલ કહી સદીવ,
લોકવિનય—અપયનને, ધરો ઉત્તમ જીવ. ૭
ઇદ્રિય વિષય આસનના, કરતા ને મુર્ચ્છિકા,
ખૂતા તે ભવપંકમે, લાખે આચારાંગ. ૮
ઇમ બાણી નાણી શુણી, ન કરે પુદ્ગલ આસ,
શુદ્ધાત્મ શુણમે રમે, તે પામે શિધિ વિવાસ. ૯
સત્યાર્થ નયજ્ઞાન વિણ, ન દોષે સમ્યગ્જ્ઞાન,
સલ્પજ્ઞાન વિણ દેશના, ન કહે શ્રી જિનભાણ. ૧૦
વક્ત્રા આતા યોગથી, શ્રુત-અનુસવ-રસ, પીન,
ધ્યાન ધ્યેયની એકતા, કરતું ચિત્તસુખ. ૧૧

આ પછી તેઓશ્રી કહે છે કે:—

ઇમ બાણી શાસનરશ્મિ, કરતે શ્રુત-અભ્યાસ,
પામી ચારિત્રસંપદ, લહેશીલીલવિભાસ.....

૧-૧૮૮.

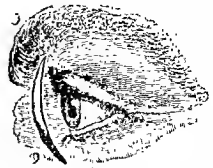
૮૬. જેવરે આગમસારમાં (૧-૫૬) જે ગાથા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી આપેલી છે તે ગાથા દરેક સુદ વાંચને ભગાવી માટે વકનન્ય વિશેષ ન વિસ્તારતાં હાલ હું શાન્ત થાઉં છું:—

જં રાજં તં કિરદ, અહવા ન રામેદ તદ્ય સદ્દહ ૧
સદ્દહમાણો જીવો; પાવહ અયરામરં ઠાળે ॥
—જે બની રાકે તે કરજો, અથવા જો ન બની
એકે તો તથાગ્રહરે સદ્દહાને—બ્રહ્મા રાખજો. સદ્-
વદ્દહા—બ્રહ્મા રાખનાર જીવ અજરામર રથાન પામે છે.
‘શીશત રજા આશિન શુદ્ધ
આત્મી,
તત્તાવાતા બોલિય નીતીમાણે
લોહાર માત્ર. સુખધ.’ } સંતવરજોપાસક,
} મોહનલાલ દલસીયંદેસાઈ,
} બી. એ. એલ. એલ. બી.

“કુકસાઈટ ગ્લાસ”

ગરમીના રશ્મોને આંખમાં જતાં
અટકાવે અને એટલેજ તે
સુખ છે.

Heat Rays
Ultra Violet

Can not pass through the glass.

તમારા ચરમો જેજ કુકસાઈટ કાચનો બનાવો અને તમારી આંખો જેના ઉપર
જીંનો અને મોજશોખનો આધાર છે તેનું રક્ષણ કરો.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કું.

(જૈન-ચરમાવાલા)

આંખો તપાસી ઉત્તમ ચરમા બનાવનારા.

કાલબાદેવી રસતા, સુરજમલ લલુભાઈ ઝવેરીની સાથે,
મુંબઈ.

અમારા અમદાવાદઝોન:-

રા. જગશીભાઈ મોરાર

કે. અંબાલાલ હીરાલાલ પટેલના ઘર પાસે,

માદલપુરા-અમદાવાદ.

આ માસિક અમદાવાદમાં તેમના મારફતે આહવાને પહોંચાડવા ગોઠવણ કરવામાં
આવી છે. અમદાવાદના મારા આહવાને તેમજ અન્ય બંધુઓને જણાવવાનું કે
નીચેના પુસ્તકો પણ તેમજાસેથી વેચાતા મળી શકશે.

“જૈન ગુર્જર કાં” (પ્ર. ભાગ), “જૈન દ્વૈતામ્બર મંદિરાવલિ”,

“જૈન ડિરેક્ટરી” ભાગ ૧-૨, “જૈન ગ્રંથાવલિ”, વિગેરે.

અમદાવાદના આહવાને વિગ્રમિ:—આપનું લવાજમ હજુ સુધી મોકલાયું ન હોય
તો સત્વરે અમારા ઝોનને અપહોંચ લેજો.

પ્રાચીન જૈન પારખદ.

['વસન્ત' નામના પ્રસિદ્ધ માસિકના કાર્તિક ૧૯૭૨ ના અંકમાં આ લેખ પ્રકટ થયો તેને આજે થોડે વર્ષ થયાં હતાંય તે આ અંકમાં ઉપયોગી નિવડશે એમ આશા રાખી અત્ર પ્રકટ કર્યો છે, તાની]

લોકપ્રિય 'ગુજરાતી' સાપ્તાહિક પત્રના ૪ થી જુલાઈ ૧૯૧૫ ના અંકમાં ૧૧૭૧ મે પૃષ્ઠે પંચમ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખનાં ભાષણનું જે અવલોકન એક વિદ્વાનના હસ્તથી લખાયેલું છે તેમાં જૈન પરિષદ સંબંધે તેમણે જે લખ્યું છે તે સંબંધમાં કંઈક શુદ્ધિઓ કરવી ઘટે છે તેથી તે જણાવવાનું મારું કર્તવ્ય સમજી આ સ્વપ્રીકરણ કરું છું.

તે વિદ્વાન લેખક મહાશય જણાવે છે (૧) "જૈન પરિષદ પ્રથમ મગધમાં મળી હતી તેનું કંઈ પ્રમાણ નથી (આવા વિષયમાં 'વિમલ પ્રબંધ'ના પ્રકાશકના ઉપોદ્ધાતને પ્રમાણરૂપ લેવો એ અયોગ્ય છે.) વલ્લ્હી અને મધુરાની એ જો જ પરિષદો મળી હતી. " (૨) "આ-મંડળનું નામ પરિષદ નહોતું; સંઘ હેમને કહેતા હતા." એ પણ ભ્રમચક્ર છે. તેનું નામ વાચના હતું. " (૩) "સંઘ એ લિશ્તુ વર્ગની સામાન્ય-સમૂહ વાચક સંઘા હતી. કાર્યવિશેષથી એક સ્થળે મળેલા તેવા એક જાગરું નામ તે નહોતું, જે કે પાછળથી તે શબ્દ વ્યાપક અર્થમાં વપરાવા લાગ્યો." આ સમય કથનમાં તથા બાબત જણાવેલી છે અને તે દરેક સંબંધે જે ખુલાસો કરવો યોગ્ય છે તે આ પ્રમાણે છે:—

મગધ પરિષદ,
પ્રથમ જૈન પરિષદ મગધમાં મળી ન હતી એ કહેવું અવધાર્ય છે, અને તે મળવાનાં 'વિમલ પ્રબંધ' સિવાય પ્રમાણ નથી એ કહેવું પણ અયોગ્ય છે. પ્રમાણો અનેક છે. વિ. સં. ૧૧૬૬ માં સુરિપદ પામેલા પ્રસિદ્ધ હેમચંદ્રાચાર્ય પોતાના પરિચિત પર્વ નામના ગ્રંથમાં નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—
इत्थं तस्मिन्नुक्तां कराले कालरात्रिद्वये
निर्वाहार्थं साधुसंघस्तोरे नौरनिर्घेयौ ॥५५॥
अगुण्यमानं तु तदा साधूनां विस्मृतं श्रुतम् ।
अनभ्यस्तनो नदपर्यधीतं धीमतामपि ॥५६॥

સંઘોડથ પાટલીપુત્રે વૃષ્કાલાન્તેડહિલોડમિલતા
યદંગાધ્યયનોદ્દેશાધ્યાસોઘસ્ય તદા દદે ॥૫૭॥
तत्तच्चैकादशांगानि श्री संघोडमलयत्तदा ।
दृष्टिवादनमिस्त्तं च तस्यौक्किचिद्विचितयन् ॥५८॥
પરિચિત પર્વ સર્ગ ૯ પૃ. ૮૮

સ્થૂલભદ્ર (વીરાત ૧૧૬ થી વીરાત ૨૧૫)ના સમયમાં મગધાધિપ ચંદ્રગુપ્ત મહાધિરાજ કે જેનાં રાજ્યાભિષેકે વીર નિર્વાણથી ૧૫૫ વર્ષ થયો હતો તેના સમયમાં અને ભદ્રબાહુ સ્વામિના સ્વર્ગવાસ (વીરાત ૧૭૦ વર્ષ) પહેલાં, બ્યારે બાર વર્ષો દુકાળ પડ્યો હતો ત્યારે "જૈન સાધુઓના સંઘ સમુદ્ર તીરે નિર્વાહાર્યે ગયો; તે વખતે સાધુઓને શ્રુતનો પાઠ કરતાં વિસ્મૃતિ થતી જણાઈ, કારણ કે અભ્યાસ વગર વિદ્વાનોનું બણેલું પણ નાશ પામે છે. આથી તે દુષ્કાલને અંતે પાટલિપુત્રમાં આખો સાધુસંઘ મળ્યો અને તેમાં જેને મોઢે (સૂત્ર-આગમ)નાં અધ્યયનો, ઉદ્દેશો (chapters) ધ્યાનિ હતા તે તેણે કહી આપ્યાં અને તેથી અગિયાર અંગ સંઘે એકત્રિત કર્યો, પરંતુ બારમા દૃષ્ટિવાદ નામના અંગ નિમિત્તે કાંઈક વિચારમાં પડ્યા. "

સં. ૧૩૨૭ માં ગમ્જાચાર્યપદે આવેલા ધર્મધોષ-સૂત્રના રચેલા ઋષિમંડલ પ્રકરણ પર સં. ૧૫૫૩ માં પદ્મમંદિર ગણિએ રચેલી વૃત્તિમાં પણ સ્થવિ-રોનાં વૃત્તાંત આપ્યાં છે ત્યાં સ્થૂલભદ્રનો વૃત્તાંત આપતાં આ પાટલિપુત્રમાં મળેલી પરિષદ (સંઘ)નો

* एवं श्री महावीरमुके वर्षशते गते ।
पंच पंचाशदधिके चंद्रगुप्तोऽभवन्मृगः ॥ ३३९॥
—प० प०

* આચાર્યન, સુત્રકર્તાન, સ્થાનાંગ, સમવાયંગ, ભગ-તિ, તાત્પર્યમેકયા, ઉપાસકદર્શન, અંતદૃત દર્શન, અનુત-સાપ્તાહિક, પ્રસાધ્યકરણ અને વિષાધ્યયન.

ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ કર્યો છે; અને આ પ્રથમના ઉપાગોની ભાગોના સાર ઝકટર ભાગરકરે ઇ. સ. ૧૮૮૭-૮૪ ના સંસ્કૃત હસ્તલેખોની શોધ વિષેના રિપોર્ટમાં અંગ્રેજીમાં લેખાયો છે તેમાં આ સંબંધે પૃ. ૧૩૪ ને નીચે પ્રમાણે ઉપલી ખીનાને બરાબર મળતું વ્યત્ન છે:—

On one occasion there was a dreadful famine of 12 years in the land. The *Siddhantas* were forgotten for want of revision, for which the search after food left no time. At the end of the period the Sadhus assembled in Pataliputra and each one repeating what he remembered they succeeded in recovering the eleven Angas but the *Drishadvada* was forgotten. So they sent Stulabhadrā and others to Nepal to learn it from Bhadrabahu. Stulabhadrā alone persevered in studying it steadily and learnt 8 Purvas in as many years. After he had learnt ten Purvas with the exception of 2 *Vastus*, he came back with Bhadrabahu to Pataliputra.

સં. ૧૪૨૦ માં આચાર્ય પદ પામેલા જ્યાનંદ સુરિ પોતાના 'સ્થૂલભદ્ર ચરિત્ર' માં ઉપરુક્ત હકીકત જણાવે છે કે:—

તસ્મિન્નયસરેડતથામૃદુ દુષ્કાલો દ્વાદશાબ્દિકઃ ।
જમ્બુસુમક્ષવસ્તેન તદે વાઙ્મૃતસ્તતઃ ॥૫૮૬॥
તપ્રાતિકમ્ય દુષ્કાલં કરાલં તે મહર્ષયઃ ।
સુમિક્ષસંભવે ભયઃ પાટલોપુત્રમાયયુઃ ॥૫૮૭॥
ગુણભાવાતસ્તેષાં સિદ્ધાન્તો વિસ્મૃતસ્તદા ।
શાશ્વે સ્વામિનિ સુંદર્યાં ન સ્થૈર્યં જાયતે યતઃ ૫૮૮॥

+ પ્રકાશક દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્યાર ફંડ મૂલ્ય માત્ર બે આના. હવે મળતું નથી.

સ્મારં સ્મારં પરાવચ્યં કાદશાંગી યતિવ્રજઃ ।
યત્નતો મેલિતા યસ્માદનિર્વિઘ્નં શ્રિયઃ ॥૫૮૯॥

જૈન ધર્મપ્રસારક સભા (ભાવનગર) એ પ્રસિદ્ધ કરેલ ચરિતાવળીમાં આપેલા સ્થૂલભદ્ર ચરિત્ર કે જે ઉપરના સંસ્કૃત ગ્રંથનું ભાષાંતર છે તેમાં ઉપરના શ્લોકોનું ભાષાંતર આ પ્રમાણે આપ્યું છે:—

આ સમયે બાર વરસનો વિપમ દુકાલ પડ્યો હતો તેથી સર્વે સાધુઓ સમુદ્રના કંઠા તરફ વિહાર કરી ગયા. તેઓ સુઝિદા થયા પછી પાટલિપુત્ર નગરને વિષે આવ્યા. ભણવાના અભાવથી સાધુઓ સિદ્ધાંતને વિસરી ગયા, શાસ્ત્ર, રાગ અને શ્રીને વિષે ચિયરતા હોતી નથી. ઘણા ઉદ્ભવથી તે મુનિઓએ અચ્ચાર અંગ તો મેળવ્યા. (પરાવર્તન કરી સુભારી સંભારીને).

વિ. સં. ૧૫૦૯ માં શુભશીલ મુનિએ સ્વેલા ભરતેશ્વર બાહુબલિ વૃત્તિ નામના ગ્રંથમાં સ્થૂલભદ્રની કથા આપેલી છે. તેમાં પણ એજ વાત આવે છે. તે માટે જુઓ તેનું ચુજરાતી ભાષાંતર પૃ. ૭૮૬—

“હવે એકલા બાર વર્ષ સુધી દુકાળ પડ્યો, તે વખતે સાધુઓના સંઘ સમુદ્રવાટે શ્રી શુરની પાસે આવ્યો. -આવો વિપમ સમય થવાથી સાધુઓ કુધાથી પીડાતા હોવાથી બહુતા ગહુતા બંધ થયા, તેથી સૌ સિદ્ધાંતો વિસરી ગયા. તે ઉપરથી પાટલિપુત્ર નગરમાં સંઘ ભળ્યો. ત્યાં જેને જેને જે જે સ્વ આવડતાં હતાં, તે તે એકલાં કરીને અગીચ્ચાર અંગ પૂર્ણ કર્યા ત્યાર પછી શ્રી સંઘે બારમા દૃષ્ટિવાદ અંગ માટે જે સાધુઓને શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી પાસે મોકલ્યા.”

આ રીતે આપણે સં. ૧૧૬૬ થી સં. ૧૫૦૯ સુધીમાં થયેલા પ્રસિદ્ધ ગ્રંથકારો હેમચંદ્રાચાર્યથી માંડીને શુભશીલ મુનિ જે જણાવે છે તે પરથી સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કે મગધના પાટનગર પાટલિપુત્રમાં પ્રથમ જૈન પરિપદ (સંઘ) મળી હતી. આથી પણ પ્રાચીન પ્રમાણ આની સખળતા માટે જોઈતું હોય તો વિક્રમ સંવત્ ૫૮૫ માં સ્વર્ગસ્થ થયેલા શ્રીમાન હરિભદ્રસુરિનો પ્રાકૃત ભાષાનો ઉપદેશપદ ક્રિામનો ગ્રંથ છે. તેમાં ગાથામાં જણાવેલું છે કે:—

જાઓ યતન્નિમ સમપ દુકાલો દોય દસય
 વરિસાણિ ।
 સવ્વો સાહુસમ્મહો ગમો તઓ જલહિતીરેસુ ॥
 તદુવરમે સો પુણરવિ પાઢલિપુત્તે સમાગમો
 વિહિયા ।
 સંવેણં સુયચિસયા ચિંતા કિં કરસ અરિયસિ ॥
 જં જસસ આસિપાસે ઉદ્દેસજ્જયણમાહ સંઘહિતં ।
 તં સવ્વં પક્કારય અંગારં તદ્દેવ ઠવિયાઈ ॥

—“આ વખતે આરવર્ષી દુકાલ પડ્યો તેથી સાધુઓનો સમૂહ સમૂદ્ર તીરે ગયો. આદ દુકાલ મટતાં તેઓ ફરીને પાટલિપુત્ર નગરમાં આવ્યા. એટલે સર્વે સંઘ મળીને તપાસ કરી કે કોના પાસે ક્યું શ્રુત રહ્યું છે. હવે જેના પાસે કોષ ઉદેશ તથા અધ્યયન યાદ હતો તે સર્વે એકઠાં કરી અગ્નાય અંગ સ્થાપિત કર્યા. ”

આ ઉપરથી સમગ્રશે કે જૈનના પવિત્ર ગ્રંથો આગમ-સૂત્ર-અંગોને એકત્રિત કરવા અર્થે આખો સાધુ-સંઘ પાટલિપુત્રમાં મળ્યો હતો અને આર અંગમાંથી અગ્નાય અંગ એકત્રિત કરી શક્યો હતો. આનો સમય વીરાટ ૧૭૦ થી ૧૭૫ લગભગ મૂકી શકાય એટલે ઇ. સ. પૂર્વે ૩૫૬ થી ૩૫૧. આ સર્વ હકીકતોમાં ‘પરિપદ્’ એવો શબ્દ બિલકુલ વપરાયો નથી. પરંતુ ‘સંઘ’ મળ્યો હતો એમ જ જણાવવામાં આવ્યું છે.

સંઘનો અર્થ.

‘સંઘ’ નો ઉપયુક્ત કથનોમાં ‘સાધુસમૂહ’ એ અર્થ થાય છે, તેથી ઉક્ત લેખક મહારાજ જણાવે છે તે જ પ્રમાણે અંગ એકત્રિત કરવા અર્થે મળેલાં મંડળનું વિશિષ્ટ નામ સંઘ નથી પરંતુ કોષ પશુ અગમ્યનું અને સમસ્ત મંડળને ઉપયોગી કાર્ય કરવા અર્થે જેગા મળેલા સમૂહને ‘સંઘ’ એ નામ જ આપાતું. સંઘમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ ચારેનો સમાવેશ થાય છે. અને તે કેટલીક વાર ખાસ કરી જણાવતા માટે ‘ચતુર્વિધ સંઘ’ એમ વિશિષ્ટ નામ આપવામાં આવે છે. પરંતુ સામાન્ય રીતે સાંસારિક કાર્ય માટે મળેલા ‘સંઘ’નો અર્થ શ્રાવક

શ્રાવિકાનો-વિશેષે કરી-શ્રાવકનો સમુદાય એ થાય છે, જ્યારે તેથી પર એટલે સાધુને ઉપયોગી કાર્ય અર્થે મળેલા ‘સંઘ’ નો અર્થ સાધુનું સંમેલન એવો થાય છે. પરંતુ “સંઘ એ બિહુ વર્ગની સામાન્ય સમૂહ વાચક સંજ્ઞા હતી, જે કે પાછળથી તે શબ્દ વ્યાપક અર્થમાં વપરાવા માંડ્યો.”-એવું કથન ઉક્ત અવલોકનકારનું થાય છે તે યોગ્ય નથી.

વંશબી અને મધુરાની પરિપદનો અવલોકનકાર સ્વીકાર કરે છે એટલે તે સંબંધ પ્રમાણ આપવાની જરૂર રહેતી નથી, પરંતુ તેમાં એટલું જણાવવાનું કે તેમાં પણ સૂત્રો એકત્રિત કર્યા તે સાધુઓને એકઠાં કરીને, અને તે સાધુ સમૂહનું નામ ‘પરિપદ્’ આપવામાં નહોતું આવ્યું, એટલું જ નહિ પરંતુ તે મંડળને ‘વાચના’ એ નામ આપતું એ તો કેવલ ભ્રમ છે, અને તે આગળ જતાં આ લેખમાં સિદ્ધ કરવામાં આવશે.

પરિપદનો અર્થ.

જૈન પરિભાષામાં ‘તીર્થંકર’નો ઉપદેશ સાંભળવા અર્થે બેઠેલા મંડળને ‘પરિપદ્, પર્વદ, પર્વદા’ એ નામ આપવામાં આવતાં હતાં. સામાન્ય રીતે પર્વદા એ નામ હતું અને તે પરથી અપભ્રંશ ‘પરંપદા’ એમ થયું શક્ય જોવા મળે છે. તીર્થંકરના ‘સમવસરણ’માં આર પર્વદા (સલા) હોય છે તેમાં (૧-૪) ચાર પ્રકારની દેવીઓની અને (૫) સાધ્વીઓની એ પાંચ પર્વદા ઉભી થકી પ્રભુની ‘દેશના’ લે છે, તથા (૬-૮) ચાર પ્રકારના દેવતાની-(૧૦-૧૧) મનુષ્ય, પુરુષ અને સ્ત્રી એટલે શ્રાવક શ્રાવિકાની અને (૧૨) સાધુઓની એમ સાત પર્વદા બેસીને શ્રવણ કરે છે એવું સમવસરણ પ્રકરણ અને આવશ્યક સૂત્રની વૃત્તિમાં જણાવ્યું છે, જ્યારે આવશ્યક સૂત્રની ચૂલિમાં એમ જણાવેલું છે કે સાધુઓ ઉત્કટ આસને શ્રવણ કરે છે, સાધ્વીઓ અને વૈશાનિક દેવીઓ ઉભી રહે છે, બાકીની નવ પર્વદા બેસીને જ માનભાનુની દેશના સાંભળે છે; એમ ચિત્રપવિનય ઉપાધ્યારે સં. ૧૭૦૮ માં રચેલા લોકપ્રકાશમાં જણાવેલું છે:—

દેવ્યશ્વતુર્ધા સાધ્યધ્ધ શૃણ્વંત્યુધ્ધ દમાઃ ક્ષણમ્ ।
 દેવ્ઞા સર્વે નરા નાર્યો નિવિદ્યાઃ ધ્રમણાસ્તંથા ॥
 વૃતાવાશર્યકસ્યેવં ચૂર્ણા ચોત્કટિકાસનાઃ ।
 શૃણ્વંતિ સાધવોયોઃધ્ધાઃસાધ્યો વૈમાનિકાંગના ॥
 ઉપવિસ્યેવ શૃણ્વંતિ દેશનામાપ્તમાસ્વતાં ।
 પર્યદાઽન્વા નવેત્યુક્તં વેતિ તસ્યં તુ તસ્રવિત્ ॥

આવી રીતે ઉપદેશનું જૈન પારિભાષિક નામ 'દેશના' છે અને ઐત્તા મંડળનું નામ 'પર્યદા' છે. હમણાં પણ પર્યદા શબ્દ સાધુઓ ઉપદેશ આપતી વખતે થતા ઐત્તા મંડળને આપાય છે.

પ્રાચીન શોધખોળ કરતાં પૂર્વે સમિતિ-તંત્ર કેવું હતું તે ઘણી સારી રીતે જાણી શકાય છે. "પ્રાચીન સમાજમાં સર્વથી વધારે મહત્વપૂર્ણ તંત્ર હિંદુરાજ્ય શાસ્ત્ર—(ક્ષાત્રધર્મ, દંડનીતિ, અર્થશાસ્ત્ર, રાજધર્મ, રાજનીતિ, નય, નીતિ આદિ અનેક નામ છે) માં સમિતિ તંત્ર હતું. સમિતિને ઘણી સંસ્થાઓની માતા કહી શકાય તેમ છે.

'વેદોના સમયમાં જનસમૂહને 'વિશઃ' કહેવામાં આવતો કે જેમાંથી 'વૈશ્ય' શબ્દની ઉત્પત્તિ થઇ છે. આ વિશઃ (વિદ્) 'જનો'માં વિભક્ત હતા. સાર્વજનિક વાતો પર વિચાર કરવા માટે સંપૂર્ણ વિશઃ એકત્રિત થતા હતા. અને 'સમિતિ' એ નામ આપવામાં આવતું હતું. (જૂઓ ઋક્ વં, ૮૫, ૮; ૯, ૮૨, ૬; ૧૦, ૧૬૬, ૪ પ્રત્યાહિ). સમિતિથી ઘણી નાની સંસ્થા ૧૦ કે ૧૫ વિદેશી એક બીજી સંસ્થા હતી કે જેને 'સભા' એ નામ આપવામાં આવ્યું હતું. અથર્વવેદના એક મંત્રમાં સમિતિ અને સભા બે જોડેના હતી એમ કહેવામાં આવ્યું છે (૭, ૧૨). એમ જણાય છે કે સમિતિની તરફથી સભા સાર્વજનિક બાંજતોતો પ્રબંધ કરતી હતી. સમિતિ અને સભામાં વાગ્મી-વક્તા હોવાની લાલસા બધાને રહેતી હતી. અથર્વ-વેદમાં આ સંબંધે મંત્ર આપેલા છે (૨, ૨૭; ૭, ૧૨).

'પૂર્વોક્ષિપ્તિ 'જનો' પ્રારંભમાં કેવલ પાંચ હતા કે જે સમષ્ટિ રૂપે 'પંચજનાઃ' કહેવાય છે. આ પાંચે જન એક જ જાતિનાં અંગ હતાં અને સર્વ પોતાને 'આપ્યાઃ' કહેતા હતા. 'પંચજનાઃ' ના સમિતિ તંત્ર

પરથી પંચાયતનું નામ અત્યાર સુધી ચાલ્યું આવ્યું છે. જેટલી હિંદુ જાતિ પ્રાચીન છે તેટલી પંચાયતી પ્રથા પુરાણી છે એટલે કે એમ પણ કહી શકાય કે વેદ જેની અનાદિ છે.

સમયે સમયે સમિતિ તંત્રથી નીચે ઘણેલી સંસ્થાઓનો ઉત્પત્તિ થઇ છે.

- (ક) વિવાહ્યવનને માટે 'ચરણ' અથવા 'પરિપદ'
- (ખ) ન્યાય અને વ્યવહારને માટે ન્યાય-સભા
- (ગ) રાજ્ય કાર્યને માટે સચિવાની 'મંત્રિ-પરિષત'
- (ઘ) આર્થિક જીવનમાં 'સંભવ સમુદ્યાન', 'એકત્રે વણિજી' જોનાની કેપનીઓ, તથા કાર્યકારોની 'શ્રેણિયો'

(ક) પારમાર્થિક જીવનમાં ભગવાન શુદ્ધ મહાવીર પ્રભુતિના ધર્મ-સંધ કે જે આધુનિક મત-તંત્રમાં-વિહારમાં ચાલ્યા આવ્યા છે.

(ગ) આમ્યજીવનમાં વૈદિક ગ્રામણિ-તંત્ર કે જેથી સાંપ્રત ગ્રામપંચાયત ઉદ્ભવેલા છે.

(ઝ) નાગરિક જીવનમાં શ્રેણી-સભા.

(જ) રાજ્યજીવનમાં ગણતંત્ર યા સંધ રાજ્યના વાચનાનો ખરો અર્થ.

વાચનાનો અર્થ કહી પણ પરિપદ કે એવું મંડળ થતો જ નથી અને જોનાની પરિભાષામાં પણ તેવા અર્થ નથી, પરંતુ સામાન્ય અર્થ વાચન (Reading) છે તે જ જોનાએ પોતાની પરિભાષામાં સ્વીકારેલા છે. આના પ્રમાણમાં ઉતરતાં આપણને મૂળ મગધ પરિપદની ઉપર જણાવેલી વાતને લંબાવવી પડશે.

તે પરિપદ (સંધ) માં ખારમું અંગ (દૃષ્ટિવાદ) કાઢીને પાસેથી પ્રાપ્ત થયું નહિ તેથી નેપાલમાં પ્થાનાયે સ્થિત થયેલા ભદ્રબાહુ, સ્વામીને તે સમય અંગ કંઈય હોવાથી તેમને સંધે કહેવરાવ્યું કે અહીં આતી દૃષ્ટિવાદની વાચના દેરી પડશે; પણ તેઓએ ખાર વર્ષ ચાલે તેવા મહાપ્રાણુ નામના પ્થાનનો આરંભ કર્યો હતો તેથી ખતી શકશે નહિ એમ કહેવરાવ્યું, આથી સંધની 'ઉદ્ધાટન' એટલે

શ્રીયુત કાશીપ્રસાદ જયસવાલ એમ. એ. ખાર-અર-હોના એ લેખ પરથી.

સંધ્યાંહારની શિક્ષા પેતાને થાય એવું જણાયું ત્યારે તેમણે કહેવાનું કે:—

મયિ પ્રસાદં કુર્વાણઃ શ્રી સંઘઃ પ્રદિણોતિવદ્ ।
શિષ્યાન્મેધાવિનસ્તેભ્યઃ સત્ દાસ્યામિવાચનાઃ ॥ ૬૭ ॥

તત્રૈકાં વાચનાં દાસ્યે મિહાચર્યાત આગતઃ ।
તિસૃપુ કાલવેલાસુ તિલ્લોડન્યા વાચનાસ્તથા ॥ ૬૮ ॥

સાચાદ્વપતિક્રમણે જાતે તિલ્લોડપરા પુનઃ ।
તેત્સ્યત્યેવં સંઘકાર્યં મન્કાર્યસ્યાવિચાધયા ॥ ૬૯ ॥

—પરિશિષ્ટ પર્વ.

—જે મારા પર કૃપા કરી વિદ્યાન શિષ્યોને સંધ્યારી પાસે મોકલાવે તો હું તેને સાત વાચના આપીશ. તેમની એક વાચના શિક્ષાયર્થે કરી આપ્યા પછી, ત્યાર પછીની ત્રણ કાલવેલાઓ, બીજી ત્રણ વાચના, અને સવાર સાંજના પ્રતિક્રમણ (દિવસિકે અને રાત્રિકે) કરવાની વખતે બીજી ત્રણ વાચના કરી આપીશ. કે જેથી મારા કાર્યને આધા થયા વગર સંધ્યુ (અમીષ્ટ) કાર્ય પછી થશે.

આ પછી સંધ્યે સ્થૂલભદ્રાદિ પાંચસો સાધુને મોકલ્યા કે જેને,

તાનસુરિ ઘંચયામાસ તેડ્વત્પા વાચનાઈતિ ।
ઉદ્મજ્યેયુનિજં સ્વાનં સ્પૂલભદ્રસ્ત્વવાસ્થિતઃ ॥ ૭૧ ॥

—સુરિએ અસ્થ વાચના વાંચી, આથી તેઓ ઉદ્દેશ પામી નિજ સ્થાને ગયા, ત્યારે સ્થૂલભદ્ર લાંબા-તેમની પાસે જ રહ્યા, અને તે (પારમા અંગમાં અંતર્ગત) દ્ય-પૂર્વ શીખ્યા (ત્યારે અંગમાં કુલ ચાલે પૂર્વ છે) વગેરે...

આ જ પ્રમાણે જપાતક સુરિના સ્થૂલભદ્ર ચરિત્રમાં છે. જેમ કે:—

મીનોડપક્ષ સોપરાધં મે સંધોડ્મુક્ષામ્યત્તુ મુયમ્ ।
ઉચ્ચમાનાં પતઃ કોપાઃ પ્રજાનાન્તાઃ પ્રકૃપિતાઃ ॥ ૧૯૧ ॥

શિષ્યાનુવ્રેપયતુ પ્રજાનુ પાઠયામ્યશઠો યથા ।
શ્રી જિનાજેઘ સંચાજા, માન્યા જાનવતામપિ ॥ ૧૯૬ ॥

સંજાપૂર્યા ગતત્સ્વેકા મેકાં મિહાક્ષણાગતઃ ।
કાલવેલાક્ષણેચોમે તિસ્રશ્રાવશ્યકે તથા ॥ ૧૯૭ ॥
પથં સત્તાદિ દાસ્યેડહં વાચનાઃ શિષ્યસંહતેઃ ।
ધ્યાનમધ્યેડપિ યેનોકઃ પરાધેઃ સ્વાર્થતોડધિકઃ ॥ ૧૯૮ ॥

વગેરે વગેરે.

અને આ સંધ્યે પ્રાચીન પ્રમાણુ તરીકે ઉપ-

દેશપદમાં હરિભદ્ર સુરિ પ્રાકૃત ગાથામાં જણાવે છે કે:—
મા ઉગ્ધાહદ વેસદં સાહુણો જનુયા સુમેહાપ ।
દિવસેણ સત્ત પડિપુચ્છણામો દાહામિ જા જ્ઞાણ ॥
પગો મિવસાડ સમાગયસ્સ વિવસજ્જકાલવેલાપા
ચોજા તદ્યા સળ્ણા વો સમે કાલ વેલાપ ॥
દિવસ્સ માવળીઓ ચડતિયા વાસપ કપ્પ તિત્તિ
તો થૂલભદ્દપુદ્ગા મેહાલોણે તયા પંચ ॥...
પત્તા તસ્સ સમીવે પડિપુચ્છાપ વ વાચનં-લિત્તો
પ્પક્કિ દોદિ તિદિ વા ન તરંતવ્વા પારિડં જાહે ॥

—(ભદ્રપાહુંએ કહ્યું) ‘ મને’ સંધ્યંહાર નહિ કરે, પણ જે સારી શુદ્ધિવાળા-મેધાવી સાધુઓ હોય તેમને અહીં મોકલાવે તો હું મારા પ્યાન પર્વત દરેજના સાતનાર તેમની પૂજાના જવાબ (પ્રતિપૂજા) આપતો રહીશ. એક પ્રતિપૂજા-લિ-હાઓથી પાછા કરીને કરીશ, બીજી મધ્યાહની કાલવેલાએ કરીશ, ત્રીજી સંજાના ઉત્તરે કરીશ, ચોથી સાંજની કાળવેલાએ કરીશ, અને આખીની ત્રણ સુતી વખતે કરીશ. ત્યારે સંધ્યે સ્થૂલભદ્ર વગેરે પાંચસો શુદ્ધિમાન સાધુઓને લાંબા મોકલાવ્યા. તેમના પાસેથી પ્રતિપૂજા-વડે વાચના લેવા લાગ્યા. તેઓ-ચાંના ઘણાઓ એકવાર બેવાર તથા ત્રણવાર સાંજ-બ્યાં છતાં અવધારી થયા નહિ.

[ત્યાર પછી બધા ચાલ્યા જાય છે, અને સ્થૂલભદ્ર રહી તેમની પાસેથી દ્ય પૂર્વથી કંઈક. ન્યૂન જેટલું લીધે છે એ વાત આવે છે.]

વાચના આપનાર 'વાચનાચાર્ય' કહેવાય છે. સંજ્ઞા વજ્રસ્વામી કે જોનાજન્મ વીરાત ૨૬૬ થયો હતો તેના સંજ્ઞાથી હુંક કથાનો ભાગ આપવામાં આવે છે:—

'આત્માવસ્થામાં પદાનુસારિણી લખિના જાગ્યી ચી મુખે માંભળીને અમાર અંગનું જેણે અધ્યયન છે, અને જેને આઠ વર્ષની ઉંમરે ગુરુ (સિદ્ધરે) એ દીક્ષા આપેલી છે એવા વજ્રસ્વામી ની સાથે વિદાર કરતા હતા. એક દિવસ વજ્રસ્વામીને ઉપાશ્રયમાં મૂકી સર્વ સાધુઓ ગોચરીએ નેશાર્યો ગયા હતાં. અવસરે વજ્રસ્વામીએ સથળા નેચોની ઉપધિઓ (આસન વિગેરે ઉપકરણો) ને બંધ ગોઠવી તેમાં મુનિઓની 'સ્થાપના' કરી નિઓ બેઠા છે એમ માનીને) પોતે વચમાં બેસી ટે સ્વરે આચારંગાદિની વાચના આપતા હોય ત્યોલના લાખા. તે અવસરે 'સ્થાપિત ભૂમિ' થી 'ર્થ રાંકા કરી) આચાર્ય આવ્યા. ઉપાશ્રયનાં ભણાં બંધ બેઠને ગુરુએ ગુપ્ત રીતે અંદર બેસું તો જ્ઞસ્વામી સર્વ મુનિઓની 'ઉપાશ' ને એકઠી કરી ત્રણથિથી ભણાવતા હતા. ગુરુએ ચિંતયું કે જો હું એકદમ ખારણું ઉપગ્રાવીય તો તે રાંકિત રો' એમ વિચારી મોટે સ્વરે 'નિસિદ્ધ' એ પ્રમાણે જીવાર ચન્દોચ્ચાર કર્યો. એ માંભળી ગુરુ આવો કે એમ જાણી વજ્રસ્વામીએ લઘુવાક્યો કલાએ એકદમ દોરકે ઉપધિને તેને રથાને મૂકી દહને ખારણું કયાણું. ગુરુએ વિચાર્યું કે 'આ પુરૂષ રત્નમાં આટલું મહું રાખે છે, મારે આનું રાખ અખણપણમાં ન ભજો.' એવું વિચારી બીજે દિવસે સિદ્ધગિરિ આચાર્ય કંઈ કાર્યનું મિથ કરીને બીજે ગામ જવાને ઉગ્રુક્ત થયા. તે વખતે સાધુઓએ પૂછ્યું કે 'હે સામી ! અમને વાચના કાણુ આપશે ?'—ગુરુએ કહ્યું કે 'આ વજ્ર નામના યજ્ઞ મુનિ તમને વાચના આપશે.' તેઓએ કહ્યું 'તદતિ' (એટલે તથેતિ, બહુ સાંકે)... તે વખતે 'આ બાલક અમને શું વાચના આપી શકશે ?' એવી રાંકા પણ તેઓએ કરી નહિ. ગુરુ બીજે ગામ ગયા. શિષ્યોએ સિદ્ધાંતની વાચના વજ્રમુનિ પાસે લીધી. અધ્યયન બહુ સારી રીતે

થયું. પછી ગુરુ મદારાજ પધાયો અને શિષ્યોને પૂછ્યું 'કંઈ અધ્યયન થયું કે, કેમ ?' તેઓએ કહ્યું 'અધ્યયન બહુ સારી રીતે થયું, ચોક્કા વિચારમાં મળો અલંકાર થયો; મારે હવે પછી આ વજ્રસ્વામીજી અમારા વાચનાચાર્ય થાઓ.' એ પ્રમાણે સાધુઓએ ત્રણ કરવાથી ગુરુએ વજ્ર મુનિને આચાર્ય પદ આપ્યું અને વાચનાચાર્ય તરીકે સ્થાપ્યા. —ઉપદેશમાળા ભાગ ૧૫૪+૧૫૫.

વાચનાચાર્ય સંજ્ઞા પરિણિત પર્વમાં ઉપધુક્ક વજ્રસ્વામીના સંજ્ઞાનું નીચે પ્રમાણે કથન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કરે છે:—

इत्याचार्या विभावयौ शिष्येभ्योऽकथयन्निति ।
वाचयामो ग्रामममुकं त्रिग्राहं तत्र नः स्थितिः ॥
व्यजिज्ञापन्मुकुं योगप्रतिपन्नाकं साधवः ।
भगवन् वाचनाचार्यस्तत्कोऽहमाकं भविष्यति ॥
'वज्रो वो वाचनाचार्यो भविते' त्पोदिशुदमुकुं ।
भक्तत्वादविचार्यैव प्रत्यवदन्त ते तयो ॥
'प्रातःकृत्यं कायोत्सर्गं वाचना प्रवर्णादिकम् ।
कलुं ते साधवो वज्रं निषदायौ स्थपादयन् ॥
वगेरः

વળા વિશેષમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન જોનાં સુલભકં સમાવ્યું છે અને તેથી જેમાં જૈન પરિણાયા સર્વ આવી ગય છે એવા તત્ત્વાર્થ સૂત્ર (સ્વતંત્ર શ્રીમદ્ ઉમા સ્તાતિ કે જે વીરાત ૨૪૫ માં દેહેત્સર્ગ કરનાર આચાર્ય મહાગિરિના શિષ્ય થતા હતા) માં કર્મને નાશ કરનાર તપને જણાવેલું છે, પછી તે તપ જાણ અને અંતરંગ એમ બે પ્રકારે જણાવી અંતરંગ તપના છ પ્રકારમાં સ્વાધ્યાયને એક પ્રકાર જણાવી તે સ્વાધ્યાયના પાંચ ભાગમાંથી પહેલા ભાગને વાચના કહેવામાં આવેલ છે.

વાચનાપ્રચ્છનાનુવૈક્ષાન્નાય ધર્મોપદેશાઃ

અધ્યાયઃ ૧ સર્ગઃ ૨૫

આના પર લાખ્ય એ છે કે—

સ્વાધ્યાયઃ પંચવિધઃ । તથયથા । વાચનાઃ પ્રચ્છનં અનુમેક્ષા અસ્તાયઃ ધર્મોપદેશઃ । તથ ત્ર વાચનં શિષ્યાધ્યાપનમ્ । પ્રચ્છનં પ્રશ્નઃ

ર્થયોઃ । અનુપ્રેક્ષા ગ્રંથાર્થયોરેવ મનસાભ્યાસઃ । આમ્નાયો ઘોષવિશુદ્ધં પરિવર્તનં ગુણનં રૂપ-
દાનમિત્યર્થઃ । અર્થોપદેશો વ્યાખ્યાનમનુયો-
ગવર્ણનં ધર્મોપદેશ इत्यप्यर्थान्तरम् ॥

અને તે પરની સર્વોર્થસિદ્ધિ નામની દીક્ષા એમ
જણાવે છે કે—

નિરવગ્રંથાર્થોભયપ્રદાનં વાચના । સં-
શયચ્છેદાય નિશ્ચિત વલાધાનાય વા પરાનુ-
યોગઃ પ્રચ્છના । અધિગતાર્થસ્ય મનસાઽ
ભ્યાસોઽનુપ્રેક્ષા । ઘોષશુદ્ધં પરિવર્તનમામ્નાયઃ ।
ધર્મકથાઘનુષ્ઠાનં ધર્મોપદેશઃ । સ્ એપ પંચ-
વિધઃ સ્વાધ્યાયઃ કિમર્થઃ । પ્રજ્ઞાતિશયઃ
મશસ્તાધ્યવસાયઃ પરમસંવેગસ્તપોવૃદ્ધિરતિ-
ષારવિશુદ્ધિરિત્યેવમાર્થઃ ॥

ઉક્ત ઉપાસ્યાતિ કૃત પ્રશમરતિ નામના ગ્રંથની
દીક્ષામાં જણાવ્યું છે કે—

સ્વાધ્યાયઃ પંચધા—વાચના પૃચ્છના અ-
નુપ્રેક્ષા આમ્નાયઃ ધર્મોપદેશશ્ચ । તત્ર વાચના
આલાપકદાનં, સંજાતસંદેહપૃચ્છનં(પૃચ્છના),
અનુપ્રેક્ષા મનસા પરિવર્તનમાગમસ્ય, આમ્નાય
આત્માનુયોગકથનં, ધર્મોપદેશ આક્ષેપની
વિલેપની સંવેદની નિર્વેદની ચેતિ કથા
ધર્મોપદેશઃ ।

દેવશમાયાર્થ પ્રણીત નવતત્ત્વ પ્રકરણ પરની દી-
ક્ષામાં કથન એ છે કે—

વાચના શિષ્યાણાં કાલિકોત્કાલિક-
મૂઝાચાલાપકમદાનમ્ । પ્રચ્છના મૂઝાર્થસંદે-
હાઘપનોદાય પ્રચ્છનમ્ । પરાવર્તના પૂર્વાધી-
તગ્રંથગુણના । અનુપ્રેક્ષા પુરાવગતમૂઝાર્થસ્ય
મનસાઽભ્યસનં ચિન્તનમિત્યર્થઃ । ધર્મકથા
ધર્મમતિવદ્ધમૂઝાર્થકથનં વ્યાખ્યાનમિતિ ॥

આમાં સામાન્ય રીતે અર્થ જણાવીએ તો
સ્વાધ્યાયના પાંચ પ્રકાર છે. (૧) વાચના, પઠન, શાસ્ત્રા-
ધ્યાયન (Reading), (૨) પૃચ્છના—પૃચ્છન એટલે
ગ્રંથના અર્થ તથા પાઠને પ્રશ્નપૂર્વક સંદેહ દૂર કરવા
અર્થે પૂછવા (Inquiry) (૩) પરાવર્તના—આશ્રાય-
શીખેલું, સંભારી જવું (Recollection, revision,
recapitulation) (૪) અનુપ્રેક્ષા—અર્થચિંતન; ગ્રં-
થના અર્થ ઉપર મનનો અભ્યાસ—મનનું ચિંતવન—
એકાગ્ર મનથી વિચાર કરવો તે (Pondering
over the meaning, reflection)—આ ચાર
સ્વાધ્યાયમાં વાચન, મનન અને નિદિધ્યાસનો સમા-
વેશ થાય છે. શ્રવણનો સમાવેશ જો કે પૃચ્છનામાં
અલ્પાંશે થાય છે છતાં તેનો ખાસ વિશિષ્ટ રીતે
સમાવેશ કરવા સ્વાધ્યાયનો પાંચમો પ્રકાર કહેલો છે
તે (૫) ધર્મોપદેશ—(અર્થોપદેશ, વ્યાખ્યાન, અનુ-
યોગવશુત, ધર્મકથા) એટલે ધર્મના વ્યાખ્યાનનું
શ્રવણ કરવું.

આ પરથી સમજાયું હશે કે પરિપૂર્ણ કે એક-
ત્રત થયેલા મંડળનું જૈન પરિભાષિક નામ 'વાચના'
હતું એમ કહેવું એ ભમયુક્ત છે. તેના વાસ્તવિક
અર્થો તેની વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે વાંચન (Reading)
પઠન, શિષ્યોને શિખવવું, ગ્રંથોનો પાઠ અને અર્થ
એમ બંને આપવા,—આલાપક એટલે આળાવા
(સૂચના ખરેખર) એક પછી એક શિખવતી વખતે
શિષ્યને આપવા વગેરે ઉપર જણાવેલા આધાર પ્ર-
માણ છે. આની વિશેષ પુષ્ટિમાં 'વાચના' એજ
અર્થમાં પણ રચેલ વપરાયેલ છે, પણ વિસ્તાર ભયથી
ઉદાહરણો આપવાનું યોગ્ય નથી ધાર્યું.

આ સાથે ઉમેરવાનું પ્રાસંગિક છે કે ઉપર્યુક્ત
પાટલિપુત્રમાં અંગ નિમિત્તે સંઘ (પરિપૂર્ણ) મળ્યો
હોય પછી તેજ નિમિત્તે મથુરામાં તેમજ વલ્લભિ-
પુરમાં સંઘ મળ્યો હતો અને તે બંનેની 'વાચના'
પ્રકારમાં સ્વાભાવિક રીતે કંઈ ન્યૂનાધિક હોય તેથી
તે બંનેનાં વાંચનને 'માયુરી વાચના' અને 'વાલ્મી-
વાચના' અનુક્રમે કહેવામાં આવે છે. જો કે સાર
પછી તે બંનેનું સંમિશ્રણ થઈ એક વાચના થઈ

હતી, એટલે બધાના પાઠ એક સરખા કરવામાં આત્મ પ્રયોધનું બાપાંતર ૫. ૮૪)
આવ્યા હતા.

ઉપર્યુક્ત વચ્ચેનીપુરમાં દેવદિગણિ ક્ષમાથમણે અને (૩) 'વાચના' એ બાબતોમાં ગુજરાતી પત્ર-
(વીરાત ૯૮૦ અથવા ૯૯૩) સાધુનું સંમેલન માંના વિદ્વાન અવલોકનકારનો શ્રમ નજીરો.
બરી જૈન મુદ્રા-અંગેની લેખારૂઢ કયાં હતા એમ પ્રિન્સેસ સ્ટીટ મુખાધ. } મોહનલાલ દલ્દીયંદ
તે સંબંધી જણાવવામાં આવ્યું છે. (સં. ૧૮૩૩ના પર્ણપણપર્વે તા. ૯-૯-૧૫ } દેશાધ.

મધ્યકાલીન સાહિત્ય પર સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલભાઈ

ઉપોદ્ધાત

[આનંદલાલ મહેદાધિનું સાતમું મૌખિક છપાઈ ગયાને એક વર્ષ થઈ ગયું છે પણ હજી પ્રકટ થયું નથી. તેમાં વિક્રમસત્તરમા સદીમાં થયેલા નજી જૈન કવિઓ નામે કુસલલામ દૂત માર્ગદોશ ચોપઈ અને આધવાનલ કામદુર્લભા ચોપઈ, નજીવિનજી દૂત શુકન ચોપઈ અને સમયસુંદર દૂત ચાર પ્રયેક છુદ્દરાસ આવેલ છે. કાવ્યો અને કવિઓ સંબંધી વિગતવાર રિવેચન અરોએ કહ્યું છે અને તે પર વિદ્વાત્યુક્ત ઉપોદ્ધાત સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ અવેરીએ કૃપા કરી લખી આવેલ છે તે સર્વ નવેબર ૧૯૨૫માં છપાઈ ગયેલ છે. હવે તુરંતજ પ્રસિદ્ધકર્તા શેઠ જીવણુચંદ સાકરચંદ અવેરી પોતાના જે ભાલ લખવાના હોય તે લખીને પ્રસિદ્ધ કરી જનસમક્ષ મુકશે એવી આશા રાખીશું. આ ઉપોદ્ધાતને બહાર આવવામાં બહુ વિલંબ થયો છે તેથી વધુ વિલંબ થાય તે અતંબ્ય ધારી તેમનાં ઉપયોગી ભાગ અમે અત્ર પ્રકટ કરીએ છીએ. તંત્રી.]

ગુજરાતી સાહિત્યના મધ્ય યુગ અને તેની પણ પૂર્વના યુગ માટે આજની પચ્ચીસ વર્ષપર જે જે અભિપ્રાયો બંધાએલા તે, નવાં નવાં પ્રસ્તુતો હાય લાગવાથી કાલક્રમે બદલાતા ગયા છે. દાખલા તરીકે નરસિંહમહેતાને આદિ કવિનું સ્થાન આપવામાં આવતું, અને સાથે સાથે એવો પણ અભિપ્રાય આપવામાં આવતો કે નરસિંહ મહેતાના સમય પહેલાં ગુજરાતી સાહિત્ય હતુંજ નહિ; તેના આરંભ નરસિંહ મહેતાનાં કાવ્યોથીજ થયો. એ અભિપ્રાય જૂલ બરેલો. માલમ પડ્યો છે. વળી વાતોના સાહિલ માટે સામળબદ્દને મુખ્ય પદ આપવામાં આવતું તે પણ યોગ્ય ન હતું એમ સમજાય છે. ખુદ પ્રેમાનંદનાં કાવ્યોનું વસ્તુ પણ એના પુરાગામી કવિઓની કૃતિ-ઓમાંથી મળી આવે છે. ઘણાં પ્રાચીન કાવ્યો જે અપ્રસિદ્ધ પડી રહેલાં તે પ્રસિદ્ધિમાં આવવાથી જૂના અભિપ્રાય ફેરવી નવા બાંધવામાં આવ્યા છે, અને હાલ જે અભિપ્રાય બંધાયા છે તે પણ સ્થાયિ નથી,

કારણ હજી જૈન ભંડારોમાં અને જૈનેતર વ્યક્તિઓનાં કળમમાં એટલા બધા અપ્રસિદ્ધ લેખો પડી રહેલા છે કે તે જેમ જેમ પ્રસિદ્ધ થતા જશે તેમ તેમ હાલ બાંધેલા અભિપ્રાય પણ ફેરવા પડશે. આપણા જૂના સાહિત્ય સંબંધે હાલનો જમાનો અનિશ્ચિતપણાનો-transitional period નો છે. અંગ્રેજીમાં Chaucer અને Spenser નાં તેમજ તેમના વખતના બીજા નાના કવિઓનાં કાવ્યો સવળાંજ પ્રસિદ્ધ થઈ ગએલાં હોવાથી જૂના અંગ્રેજ સાહિત્ય વિશે નિશ્ચયપૂર્વક અભિપ્રાય બાંધી શકાય; રૂઢી અને એવાજ બે ચાર બીજા કવિઓની કૃતિ સંપૂર્ણપણે બહાર આવેલી હોવાથી અસલી ફારસી સાહિલના ચુચુદોષ વિશે નક્કીપણે વિચાર દર્શાવી શકાય; પરંતુ જૂના ગુજરાતી તેમજ મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્ય વિશે તેમ કહેતાં હવે ખંચાતું પડે છે, તેનું કારણ દિવસે દિવસે અજવાળામાં આવતાં નવાં નવાં સાધન. નરસિંહ, સામળ, પ્રેમાનંદની

ખાખતમાં, આવાં સાધનને અભાગે બાંધેલાં આપણે મત એટલે તો જડ થાવી બેઠેલા છે કે, તે ફેરવતાં આજે પણ ધણાના અંતઃકરણને આધાત થતો હશે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર અને બીજા શાસ્ત્રીય વિષયોની ખાખતમાં પણ એમજ થાય છે. નવી શોધને, આધિન થઈ જતાં સિદ્ધાંતો ફેરવવા પડે છે. મધ્યયુગ તથા તેની પૂર્વની યુગરાતી સાહિત્યની ખરેખરી સ્થિતિથી હલુ હાલ આપણે સંપૂર્ણ રીતે ગાત નથી. એવું હવે કહેવુંજ પડશે. એ સ્થિતિનું ખરું ચિત્ર આલેખવા માટે આપણે ધારીએ છીએ કે આપણી પાસે પૂરતાં સાધન છે, પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ તેમ નથી, એમ લાગે છે, કારણ કેાઇ અમુક વિષય માટે આપણે એવું ધારી બેસીએ કે તે સંબંધી કૃતિ તો કેાઇ જૈનેતર લેખકનીજ છે, અને અતે કેાઇ અપ્રસિદ્ધ લેખ એવો નિકળી પડે કે જે કેાઇ સમર્થ જૈન લેખકને હાથે લખાયો હોય. માધવાનજ કામકંદલાની લોકકથાનો પ્રથમ પ્રબંધ ભરચ પાસે આમોઠાના કાચરથ કવિ નરસી સુત ગણપતિએ સંવત ૧૧૭૪ માં ખતાવેલો, અને જ્યાં સુધી આ જૈનકૃતિ પ્રસિદ્ધિમાં નહિ આવેલી ત્યાં સુધી માત્ર એ લોકકથા સંબંધે એ એકજ અંથ લખાયો સમજાતો. જૂના યુગરાતી સાહિત્યના બંધારણમાં તથા તેના વિકાસમાં બ્રાહ્મણ, વાણીયા, શ્રાવક અને જૈન સાધુઓએ મુખ્ય ભાગ લીધેલો છે. એટલે કે જૈનેતર તેમજ જૈન એ બંને કેામોએ સાહિત્યને ખીલવવામાં મદદ કરી છે. એ બેમાંથી એકજ કેામે એવો દાવો કરવો કે એ સાહિત્ય હમારા વડેજ જવતું રહ્યું છે તે કેવળ પ્રમાદ છે. જૂના યુગરાતી સાહિત્યને સિદ્ધિલાબંધ સંબંધ (connected) ઇતિહાસ લખવો હોય તો જૈનોથી જૈનેતરની કૃતિ તરફ અને જૈનેતરથી જૈનોની કૃતિ તરફ દુર્લભ થઈ શકે. નહિ. અમુક વિષયો સંબંધે બંને કેામોએ એકજ તરીકાના મૂળમાંથી પાણી લીધેલું; એટલે કે સંસ્કૃત અંથપર આધાર રાખેલો. અમુક ખાખતમાં વિચારની પરસ્પર આપ તે થયેલી. (they acted and reacted on each other) એટલે ખરા ઇતિહાસની રચનામાં તો એ બંને કામની કૃતિના આલેખના થવી

જોઈએ. ખરું જોતાં તો 'વખત' એવો આવી લાગ્યો છે કે જૂના યુગરાતી સાહિત્યનું ખરું જ્ઞાન કરાવવા માટે સાહિત્યમાં રસ લેતા અભ્યાસિને જોટલું જૈનેતર વર્ણના આચાર, વિચાર અને ધર્મનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ તેટલુંજ જૈનોના આચાર, વિચાર તથા ધર્મનું હોવું જોઈએ. એ પરિચય આવશ્યક છે. એ ન હોય તો ટ્રિપ્લિક્સ જોટું રહેવાનું (this perspective would be false) અને સાહિત્યના ચિત્રપર પડતું તેજ, (Light) અથવા તેને ઢાંકતી, ઝાંખું દેખાડતી, તેજહીનતા (Shades) બરાબર સમજાવાના નહિ. હાલની એક બાજુ અત્યાર સુધી જોવામાં આવતી. હવે બે બાજુ જોવી પડે છે તે પડશે. એ બીજી બાજુ જોવાનાં સાધન આનંદકાવ્ય મહોદધિનાં મૌકિક પૂરાં પાડે છે, અને તેટલે દરજ્જે તે ધણી કીમતી મદદ કરે છે, એ નિઃસંશય છે.

સાતમા મૌકિકના કવિઓના સમયની, તેમના જીવનની, તેમની કૃતિઓની માહિતી આ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈએ પોતાના નિવેદનમાં આપી છે. એ લેખ ધણી મહેનત અને કાળજીથી તેમજ ધણી સંશોધનબાદ એમણે તૈયાર કર્યો છે, તેની સાબિતી લીટી-લીટીએ દેખાઈ આવે છે. એ વિસ્તારપૂર્વક લખાએલા લેખને લીધે ઉપોદ્ઘાત લખનારની મહેનત ધણે દરજ્જે ઓછી થઈ છે, પ્રશ્નત કવિઓને લગતી લગભગ સંપૂર્ણ માહિતી એમાંથી મળી આવશે.

x x x

ખરી રીતે તો આ કાવ્ય (માધવાનલ કામ કુંદલા ચોપઈ) તેમજ ખંજન કાવ્ય માટે માત્ર પાદાંતર ખતાવીજ પ્રસિદ્ધ કર્યાં એ સંતાપ માનવાનો નથી. પરંતુ તેને સતીક ખનાવવા જોઈએ. [critically edit કરવાં જોઈએ.] અર્થાત આપણે જોઈએ. જો એ બંધી ક્રિયાઓ તેને સંબંધે કરવામાં આવે તોજ એ "મૌકિક" ની ઉપયોગીતા, એની કીમત, એનું "પાણી" વધે. બાકી કેવળ text છાપવાથી તે કાવ્યો લોકપ્રિય તો નહિજ થાય. જૈન સાહુત સંપૂર્ણ અંશે પાળવા છતાં સંસારનું જ્ઞાન સંસારીઓને પણ ટપી નય એવા ઉચ્ચ પ્રકારનું ખતાવે છે. દુઃસહવાસની યૃગારસની જમાવટ એ

માહીતીની એક સાગિતી છે, વેશ્યાની રહેણી કરણી, વેશ્યાના આચાર વિચાર, વગેરેનું પ્રકરણ જાણે અંગત માહીતીનું પ્રતિગિજ હોય એમ લાગે છે, ને કે વિશેષ વિચાર કરતાં એમ જાણાયે કે એ બધા વિષયોનું ગ્રીષ્મામાં ગ્રીષ્મી તપસીલ સાથેનું વિવેચન સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં મળ્યા આવે છે, અને કવિએ માત્ર તેનું અનુકરણ કીધેલું, તેનો આધાર લીધેલો.

x x x

આ યુગના જૈન સાહિત્યમાંના કારસી શબ્દોનો ઉપયોગ જોકે ઘણી જુદાથી નાંદ તો પણ મધ્યમ અંશે જોવામાં આવે છે. આ અરસામાં જૈન સાધુથી હીરનિજય સૂરી અમુકખર બાદશાદ પાસે ઘણા જાતી સાધુ વગેરેનો સાથ લઈ ગયેલા અને ત્યાં અતિ માન

પામેલા; કેટલાક સાધુઓ તો ઠેક-કાશ્મીર સુધી બાદશાદ સાથે ગયેલા. અમકખરના પુત્ર જદાંગીરે પણ એ રીતજા એટલે કે જૈન સાધુઓને પોતાના દરબારમાં બોલાવવાની રીત ચાલુ રાખેલી. કારસી જોવા લતા મોગલોના આવા ગાદ સંસર્ગમાં આવવાથી સાધુઓ જોએ સાહિત્યરસિક હતા તેમની, ભાષા પર તેની અસર થયા વગર રહે નહિ, અને તે થઈ જ અને તેથી જો કે તે હતા તો સ્ત્રેષ્ઠ ભાષાના શબ્દ, છતાં તે વડે દર્શાવવાના ભાવ તે બરાબર દર્શાવી શકતા હતા તેથી તેને સત્કાર આપી પોતાની ભાષામાં માંડળી લીધા. બાગ, મેવો, સોદાગર, ખવાસણ, ધત્તાર, ફેજ, સમજ (ફા. લીલ), નેજ (ફા. ભાલો), વગેરે ખીન ઘણા શબ્દો એ કવિઓની કૃતિમાંથી જાડી આવે છે.

એક શૃંગારિક ગીત.

[કર્તા—જૈન કવિ હંગરસી. સંપ્રાહક-સ્વ. મણિલાલ બકેરેલાઈ વ્યાસ.]

। રાગ મલ્હાર ।

દાદર મોર મહુર સર બોલમ્, વરસતિ ચિહ્નસિ ધારા;

અહિનસિ અનંગ ઉતાપમ્ હોવલિલ, પાવસ પ્રેમ પીઆરા ॥

॥ ૬૫૬ ॥

પ્રીતિ પરિ આંગણુર્ધ્વ જન ન દેસુ, શવગુણુ કરી લાલણુ લેસુ ।

પ્રીતિ ॥૧॥

શયતા મુઝ રયણુ વિહાણી, નયણુ નીદ ન આઈ;

બાપીયડઈ મુઝ સખક સુણાવંધ, વિરહણી વિરહ જગાવંધ ।

પ્રીતિ ॥૨॥

ભણતિ નલકરિયાયાં તનન, પદમની પ્રાણુ આધાર,

કરતારાદિ રાણી વર સેજિ સંભોગિક, હંગરસી મહિદારા ॥

પ્રીતિ ॥૩॥

The Genealogy of the Jagat Seths of Murshidabad.

[A paper submitted by Babu Puranchand Nahar M. A., L.L. B. of 48 Indian Mirror Street Calcutta, before the Fifth Indian Historical Records Commission, Calcutta 1923.]

The object of this paper is to supply a more or less complete and authentic genealogical table with a brief note on that Indian Family the fame of whose wealth had become almost mythical. The record of the services and the cordial relation of the ancestors of the family with the British Government at the beginning of their administration in Bengal, are facts too well-known and we find a good deal of information from the records already published, dealing with the doings and the History of the Jagat Seths, both in their relation to the Mahomedan Rulers of the Province as well as the British Power. During my search for unpublished Jain inscriptions and manuscripts, buried in Bhandars or with other private individuals, I came across a genealogical table with notices of the various members of this most interesting family. The latest account of the House of Jagat Seth has been published in Vols. XX & XXII of "Bengal, Past and Present" a journal of the Calcutta Historical Society, compiled by late Mr. J. H. Little, Headmaster of the Nizamut Madrasa at Murshidabad. It is now some six years ago in 1916 when I visited this gentleman after his return from England where

he had been to collect all the available materials from the India Office for the compilation of a complete and accurate history of the family. At his request I prepared a genealogical tree mainly from materials then with me. Mr. Little was only too eager to accept my table as more complete and correct than other existing ones and to revise his compilation accordingly as will be seen from his letter dated the 16th January, 1916. (Ex. A); but unfortunately his short but promising career suddenly came to a close by his untimely death. Consequently the genealogical table prepared by me could not be incorporated in his work. I, however, take this pleasant opportunity to bring to light the result of my researches from materials not easily accessible to non-Jain scholars.

The Jagat Seths belong to the Oswal Sect of the Jains. It will require a whole volume to trace the history of the Sect which means history of conversion of the Rajput clans of Marwar, following Vedic religion, to Jainism. It will do for the purposes of this paper to say that the Sect derived its name from the place of its first conversion, still known as Osian in Jodhpur State; an account

of which may be found in the Archaeological Survey of India Reports P. II. for 1908-09 (pp. 100-115). The gotra name of the family is *Gellira* and the tradition is that one Girdhar Singh of Guhlot (Khichi) clan of the Rajputs, was converted to Jainism by Acharya Jina Hansa Suri towards the beginning of the 16th century and the family gotra was named after Gelaji, son of Girdhar Singh. The members belong to Parswanath Parswachandra, Gachcha of the Jain church. Of the ancestors, we find mention of Sing Raj, his son Akhay Raj and his grandson Karam Chand in the genealogical tree (App. I of "The House of Jagat Seth" by Mr. Little) without any other information regarding them. Next we find Shah Hiranand, an inhabitant of the town of Nagore in Marwar, leaving his native place to seek his fortune in the East. He reached Patna in the Hijri year 1042 corresponding to Vikram Samvat 1709 (1652 A. D.) on the 3rd day of the full moon of the month of Baisakh. He settled there and breathed his last in the year 1768 V. S. (1711 A. D.) on the fourth day of the full moon of the month of Magh. He left behind him seven sons and one daughter. It is only from the colophon of an illustrated Ms.—"Bhupal Chaturvinsatika," Kavya (Ex. B) written at the instance of Manik Devi, first wife of Seth Manik Chand, fifth son

of Shah Hiranand that we find a correct genealogy from Hiranand down to his sons and grandsons. The Ms. is not dated but supplies us names in order of seniority which is not found even in the Hindi Note-book preserved in the family and translated by Mr. Little in Appendix II of his article. Another Ms. (Ex. C) also written for the use of the said Manik Devi, is dated V. S. 1777 (1720 A.D.) in the month of Falgun, second day of the new moon, Friday. My next source of information like the aforesaid note-book is a brief account of the family, collected together and written in Nagri character by a relation of late Jagat Seth Indra Chand with dates both in Hijri and Samvat eras. It was handed over to me by my late father Rai Setab Chand Nahar Bahadur, but I have presented the same to his descendant, keeping a copy of it myself (Ex. D).

As regards inscriptions, Hunter's Statistical Account of Bengal, IX, P. 264, quoted by Mr. Little, mentions names of Shugol Chand and Hoshilyal Chand. But this is not correct. The images and the foot-prints on the Paresnath Hills bear the name of Khusal Chand Birani, a member of the same gotra as Manik Devi. Also I have not come across the inscription dated 1815 with the name of Rup Chand Jagat Seth as mentioned by Hunter. Except the Firmans as

mentioned below, granted in the names of the Jagat Seths as head of the Jain Community in Bengal in connection with their sacred places, there does not exist any image or foot-print on Paresnath Hills with Prakrit or Sanskrit inscription mentioning the names of any of the Jagat Seths. My research, however, has revealed the name of that religious lady, Manik Devi, in the pedestal of a silver image preserved in the family temple of the Jagat Seths at Mahimapur with the name of her husband Seth Manik Chand. This inscription is dated V.S. 1776. (1719 A. D.). It is published as No. 76 in my volume of "Jaina Inscriptions"—P. I, (p. 19). Two inscriptions Nos. 59 & 60 (Ex. E & F) bearing the same date V. S. 1830 (1774 A. D.) are from the pedestals of two beautiful massive Jaina images of black stone, worshipped in Kiratbagh temple, about a mile north of Jaganj in the District of Murshidabad Both of them mention names of Jagat Seth Fateh Chand of Gelra gotra, his son Seth Anand Chand and his daughter Ajabo Bai who is married to Udai Chand, son of Kamal Nayan of Gandhi gotra. Two other inscriptions Nos. 61 & 62 (Ex. G & H) of the same date are from foot-prints in the same temple and give names of Kamal Nayan, Udai Chand and Ajabo Bai only. The next important inscription (Ex. I) also of

the same date, is found on a stone foot-print in a temple on the Rajgir Hills being No. 260 of my volume. This mentions both the name of the gotra of the family as well as the names of Jagat Seth Fateh Chand, his son Anand Chand and his grandson Mahatap Rai with his wife Jagat Sethani Sringer Devi, the donor. There is another slightly earlier inscription (No. 86) of V. S. 1811 (1754 A. D.) It gives names of three generations from Sabha Chand of Gokhrp gotra to Muhkam Singh, ancestors of late Raja Shiva Prashad, C. S. I., of Benares. Sabha Chand is son of Rai Udai Chand of Agra, father of the first Jagat Seth Fateh Chand; taken in adoption by his maternal grandfather, Seth Manik Chand. Udai Chand married Dhan Bai the only sister of Seth Manik Chand and daughter to Shah Hiranand who first settled in Patna. I have seen his charming residence and Kuthi (place of business) situated on the bank of the river Ganges at Patna. His son Seth Manik Chand who removed from Patna with his adopted son, Fateh Chand, opened his firm at Dacca in V. S. 1757 (1700 A. D.) and with the change of capital finally settled at Mahimapur in Murshidabad. With the transfer of the seat of Government from Murshidabad to Calcutta, the Seths had their firm opened in Calcutta in the centre of business at Barabazar and the

place is still popularly known as Jagat Seth's Kuthi in Khengrapati Street.

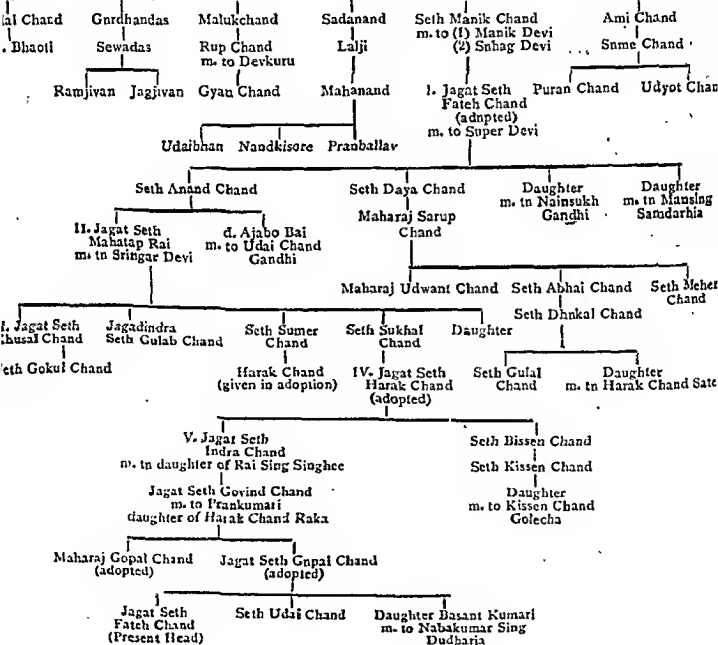
The next historical records of the family are the Firmans granted at times by the Delhi Emperors beginning from Furrackshyar conferring the title of "Seth" and "Jagat Seth" to members of the family at different dates. There are other Firmans and Parwanas issued by the reigning sovereigns of Delhi in connection with the grant of certain places of pilgrimage including the whole mountain of Paresnath Hills to the Jagat Seths

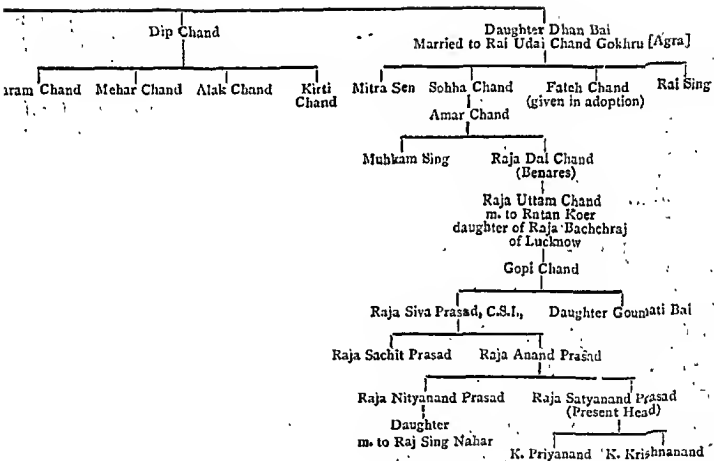
being holy places of worship to the Jain Swetambars to which sect they belong. These are in the possession of the manager of Paresnath Hills and their translations are published by me in the "Epitome of Jainism" in App. B (h, i & j). These supply names of Jagat Seth Mahtaub Rai, Jagat Seth Khusal Chand and Sukhal Chand with dates.

With these materials mainly I have prepared the following genealogical table :—

GENEALOGICAL TABLE OF

Singhraj
Akhayraj
Karam Chand
Shah Hiranand

Prepared by

Puran Chand Nahar,

1923.

Ex. A.

NAWAB BAHADUR'S INSTITUTION.
Murshidabad.

16th January 1916.

Dear Mr. Nahar.

Many thanks for your kindness in sending me an impression of the inscription in the temple at Bhagulpore. I shall incorporate it in my book on the family of Jugat Seth as soon as the head of the family arranges for the publication of the book. I shall be very glad to receive a copy of the genealogical tree which you very kindly intend to send me. With best wishes for the success of your antiquarian and literary labours on behalf of the Jain Community and with kind regards.

Yours sincerely,

(Sd.) J. H. Little.

INSCRIPTIONS.

(No. 76)

Text.

सं. १७७६ वैशाख शुक्र ५ तिथौ ।
ओशवाल वंशीय श्रेष्ठ श्री माणिकचंदजी
स्वधर्म पत्नी माणिक देवी प्रतिष्ठितं श्रीमत्
चतुर्विंशति जिनविं चिरं जयतात् ॥ श्रेयो-
स्तुः ॥ भद्रं भवतुः ॥

Translation

In the Vikram year 1776, on the 5th day of the full-moon in the month of Baisakh, Manik Devi, wife of Seth Shri Manik Chandji of Oswal

clan, caused the auspicious image of the twenty-four Jinas to be made May It be ever victorious and may it bring prosperity and goodness.

Ex. E.

(No. 59).

Text.

- L. 1. श्री सं. १८३० माघ शुक्र ५ चन्द्रे
श्री पार्श्वचन्द्र गच्छे उ० श्री हर्षचंदजी
नित्यचन्द्रजीत्कानामुपदेशेन ।
- L. 2. ओसवंशे गांधी गोत्रे साहजी श्री
कमल नयनजी तत्पुत्र सा० उदय
चन्द्रजी तत्पत्नी तथा ओस वं०
गहलडा गोत्रे जगत्सेठजी श्री फते-
चन्द्रजी तत्पुत्रसेव ।
- L. 3. आणन्द चंदजी तत्पुत्री वाइ अजवोजी
श्रीमत्पार्श्वनाथ विवं कारापितं । प्रति-
ष्ठितं च वि० सुरिभिः श्री भानुचन्द्रे-
णेति आचंद्राकचिरं नन्दतात् भद्रं
भूयाच्च श्रियं ।

Translation.

In the auspicious Vikram year 1830, on Monday the 5th day of the full-moon of the month of Magh, at the advice of Upadhyaya Shri Harsha Chandrajī and Nityachandrajī of the Parswa Chandra Gachcha, Bai Ajaboji, wife of Shah Udai Chandrajī, son of Shahji Shri Kamalnayanji of the Gandhi gotra of Osa (Oswal) clan and daughter of Seth Anand Chandrajī, son of Jagat Seth Shri Fateh

Chandraji of Gahalara gotra of Osa (Oswal) clan, caused the image of the venerable Parswanath to be made and duly consecrated by Shri Bhanuchandra Suri. May it ever bring happiness till the sun and the moon last and may it bring goodness and prosperity.

Ex. F.
(No. 69).

Text.

L. 1. श्री सं. १८३० माघ शुक्ल ५ चन्द्रे
श्री पार्श्वचंद्र गच्छे उ० श्री हर्षचंद्रजी
नित्यचंद्रजी त्कानागुपदेशेन ।

L. 2. ओस वं० गांधी गोत्रे सा० श्री
कमल नयन तत्पुत्र सा० उदयचंद्रजी
तत्त्वर्मपत्नी तथा ओस वंशे गहलडा
गोत्रे ।

L. 3. जगत्सेठ श्री फतेचंद्र जी तत्पुत्र सेठ
आनन्दचन्द्र तत्पुत्रो वाइ अजबोजी
श्री वामुपूज्य विवं कारपितं प्र० सुरि
श्री भानुचन्द्रेणेति भद्रं भूयाच्छिवं
सदा ॥

Translation.

In the auspicious Vikram year 1830, on Monday the 5th day of the full-moon of the month of Magh, at the advice of Upadhyaya Shri Harsha Chandraji and Nitya Chandraji of the Parswa Chandra Gachcha, Bai Ajabojo wife of Shah Udai Chandraji; son of shahji Shri Kamalnayanji of the Gan-

dhi gotra of Osa (Oswal) clan and daughter of Seth Anand Chandraji son of Jagat Seth Shri Fateh Chandraji of gahalara gotra of Osa (Oswal) clan caused the image of the venerable Vasupujya consecrated by Shri Bhanu Chandra Suri. May it ever bring goodness and welfare.

Ex. G.
(No. 61).

Text.

L. 1. सं. १८३० वर्ष माघ शुक्ल ५ चन्द्र-
वासरे ओस वंशे गांधी गोत्रे सा० श्री
कमल नयन जी तत्पुत्रो सा० ।

L. 2. उदयचन्द्र जी तद्वार्या वाइ अजबो-
जीकेन श्री प्रथम आर्यदिन गणधर
पादुका कारापितं ॥

Translation.

In the Vikram year 1830 on Monday the 5th day of the full-moon of the month of Lagh, Bai Ajabojo, wife of shah Udai Chandji, son of Shah Shri Kamalanayanji, of the Gandhi gotra of Osa (Oswal) clean, caused the foot-print of Aryadinna, first Ganadhar (of Shri Parswanath.)

(Ex. H).

(No. 62).

Text.

L. 1. सं. १८३० वर्ष माघ शुक्ल ५ सोमे
गांधी गोत्रे सा० श्री कमल नयन
जी तत्पुत्र सा०

L. 2. श्री उदयचन्द्र जी तत्पर्यपत्नी वाइ
अजवोजीकेन श्री वासुपूज्य प्रथम
सुभूम गणधर

L. 3. पादुका कारापितं ।

Translation.

In the Vikram year 1830, on Monday the 5th day of the full-moon of the month of Magh, Bai Ajaboji, wife of Shah Uday Chandji, son of Shah Shri Kamalanayanji of the Gandhi gotra of Osa (Oswal) clan, caused the foot-print of Subhoom, first Ganadhar (of Shri Vasupujya).

Ex. I.

(No. 260).

Text.

L. 1. श्री सम्बत् १८३० शुक्ल ५ चन्द्रे ओस-
वंशे गहलदा गोत्रे जगत्सेठ जी श्री
फतेचन्द्रजी तत्पुत्र सेठ आणंद चन्दजी
तत्पुत्र जगत्सेठ

L. 2. जी श्री महताब रायजी तद्धर्म पत्नी
जगत्सेठानीजी श्री गुंगारदेजी श्रीम-
देकादश गणधर पादुका कारापितं ।
स्था० राजगृह नगरोपरि वैभार गिरौ॥

Translation.

In the auspicious Vikram year 1830 on Monday the 5th day of the full-moon of the month of Magh, Jagat Sethani Shri Sringardevi, wife of Jagat Sethji Mahatab Rajji, son of Seth Anand Chandji, son of Jagat Sethji, Shri Patech Chandji of Gah-lara gotra of Osa (Oswal) clan, caused

the foot-print of the eleventh Ganadhar to be made and placed on Vaidhar Hills in city of Rajgir.

(No. 86).

Text.

ओं भगवते नमः ॥ सम्बत् अठारहसै
ग्यारह (१८११) कृष्ण द्वादशी शुभ वैशाख ।
ओसवाल कुल गोत्र गोखर श्रीमज्जन
धर्मकी साख ॥ सभाचन्दके अमरचन्द सुत
तिन सुत मुहकम सिंह सुनाम । तिनके धाम
राय मन्दिर यह भागोरथी तीर विश्राम ॥

Translation.

Om. obeisance to the Almighty. In the Vikram era 1811 on Friday the twelvth day of the new-moon of the month of Balsakh, Muhkum singh of good repute, son of Amar Chand, son of Sabha Chand of Gokhru gotra of Oswal clan, following the teachings of the auspicious jain religion, built this house of peace, situate on the bank of Bhagtrathi.

FIRMANS.

(h)

(Firman of Emperor Ahmed Shah, dated 1752 A. D., fifth year of his reign).

In the name of the Purest,
Highest in Station.

Seal.

Be it known to the Officers and Managers of the present and future

affairs of the Province of Bengal and the other Provinces under dominion, that Jugut Sett Mahtaub Roy represented to us the high in dignity that mountain Paresnathjee, situate in the country of Bengal, the place of worship according to the Jain Setamburee religion also the Cotee at station Mudhoobun, on a rent-free (lakheraj) ground, butted and bounded by four boundaries belong (to the followers of) the Jain Setamburee religion and that he, the devoted supplicant is a follower of the Jain Setamburee religion and that he therefore, is hopeful of the Royal bounty that the mountain and the Cotee aforesaid, be bestowed by the resplendent Huzoor on that obedient supplicant, so that, composed in mind, he may devote himself to pray according to that religion. Whereas the person aforesaid deserves Royal favour and bounty, also as it appears that the property he asks for has a particular connection with him, and (as) it appeared on inquiry instituted by this High in Dignity that mountain Paresnath and the Cotee aforesaid have from a long time appertained to the (followers of the) Jain Setamburee religion, therefore the whole of the mountain and the Cotee at Mudhoobun butted and bounded by four boundaries, are bestowed by the Royal Court on the aforesaid person. It is required that he should always devote to pray

himself for the welfare and prosperity of the State and; no one should offer opposition respecting the mountain Paresnath and the Cotee at Mudhoobun.

Knowing this to be a very urgent matter, let them act as directed. Finis.

The whole of mountain Paresnath situate in the country of Bengal.

Three hundred and one Beeghas of Lakhraj land of Mudhoobun situate in the country of Bengal; butted and bounded by four boundaries specified below.

On the West—the water course of of Joyporiah, alias Jaynugger.

On the East—the old water-course, (nala).

On the North—the *koond* or reservoir (called) Julhurrey prepared by the (followers of the) Jain Setamburee religion.

On the South—the base of Mountain Paresnath.

Written on the 27th day of the month of Jemadeeoolawal, the fifth year of the King's reign. (On the back) The Khan of Khans Kumirooddeen Khan Bahadur, Victorious in War. The Vizier of Territories, Managers of affairs, Noblest of Nobles, the Head of the country, Commander-in-Chief, a faithful friend and servant of the King Ahmud Shah, the Hero.

A true translation of the annexed Persian Document for Bahoo Pooran Chund;

(Sd) Shamachurn Sircar,
Chief Interpreter and Translator,
High Court, Original Jurisdiction.

The 19th March 1868.

(i)

(Sunnud of Aboo All Khan Bahadur,
dated the third year of reign)
Aboo Ali Khan Bahadur Emperor
and Champion of Faith—Seal.

To

The Motsuddees of the present
time and of future of Pergunnah Bis-
soonpore Pachrookhy in the provlance
of Behar.

Take notice that

Since Mouzah Palgunge in the afore-
said Purgunnah has been as hereto-
fore exempted from all liabilities in
the name of Raja Padman Singh as
a charitable endowment to all the tem-
ples of Paresnath made by Juggut
Sett, the same is therefore upheld and
confirmed in the year 1169 Fusli.
(1755 A. D.) You shall raise no objec-
tion and offer no opposition in any
way whatever in respect of the said
Mouzah and shall release and leave it
to the use and possession of the
abovenamed Rajah so that he may
apply the profits thereof to necessary
purposes and continue to pray for the
welfare of the empire to last for ever.
Written on the 27th day of Jamadi-
us-sani in the third year of reign.

True Translation,

21. 1. 89. (Sd) Iswaree Persad.

(j)

(Parwana of Jaggat Sett Khusha)

Chand, dated 1775 A. D.)

Jaggat Sett Khoshull Chand 1187—
Seal.

High in dignity Baboo Sookhul
Chand Sahoo and Boola Sahoo, Ma-
nagers of the temples of Jain Situm-
bury, i.e., on the hills of Paresnath-
jee alias Somed Shekhurjee, be of
good cheer.

A long time ago since the reigns
of the Emperors, the hills of Paresh-
nathjee, being considered the holy place
of the persons of Jain Situmbry reli-
gion, were made over to my father,
because we were also of the religion
of Jain Situmbury. But owing to my
having been charged with various
affairs, and the said holy place being
situate at a great distance I could not
manage the affairs thereof. I there-
fore having appointed you as the
manager of the affairs write to you
that you should most carefully manage
all affairs so that the pilgrims might
with perfect ease travel there and re-
turn therefrom. This hill and the holy
place have been in the possession of
the persons of Jain Situmbury. No
other person has anything to do with
it. Therefore this Perwanah or order
is written to you that you should act
accordingly. If any of the authorities
or landholders set up opposition in
any way, you should produce this Per-
wanah. Dated the 16th of the month
of Zakund 1189 Hijri.

True translation

(Sd) Jadub Chander Miter.

શ્રી વિલ્હણ કવિકૃત ચૌર પંચાશિકા અર્થાત શાશિકલા કાવ્ય.

(અનુવાદક: કંજાધર)

અઘાપિ ગૌરી પ્રીત ચંપકમાળ લેવી,
સુખે કુલે કમળ નેન્નરી રામ પંકિત;
નિદ્રા ત્યજેલી, મદ આલસ વિધેયાંગી,
વિદ્યા પ્રમાદથી ગલી સ્મરે એમ એને.

૧

અઘાપિ રિનગ્ધ ઘટ મન્દન લેપમિત્ર,
કસ્તૂરિકા પરિમલે અતિ ગંધ સારી;
અન્યોન્ય ઓઝપુટ સુખ્યન લગ્ન પદમ-
સુખે સ્મરે સુનયનો શયને પ્રિયાના.

૮

અઘાપિ ચન્દ્રસુખીને નવયૌવનાને,
ગૌરી, ધનસ્તનરી, કદી ફરીથીજ નેહ;
અંગે પીડાતી મકરધ્વજ-આલુથી ને,
હાવાં કરે સકળ ગાત્રજ શીત શાન્ત.

૨

અઘાપિ સુગમિત રતે, મધુલિપ ઓઝા,
એ પાતરી, અપળ દીર્ઘ સુનેનવાળા;
કુંકુમ કસ્તૂરીથી ચોપાયું અંગ નેહ,
કપૂરી પાન થઈ પૂર્ણ સુખી સ્મરે હું.

૯

અઘાપિ ને કમળદીર્ઘદશી ફરીથી,
દેખાય ભારી સ્તન ભારથી પીડિતાએ;
સંમદી બાહુયુગથી કરે સુખપાન,
ઉન્મત્ત જેમ કમલે ભરેડા યથેચ્છ.

૩

અઘાપિ કાંચન શું ગૌર વિશેષનીને,
પ્રસ્વેદિનું ભરતિજ-પણી પ્રિયાના;
અન્તે સ્મરે છું રતિ ખેદથી લોલનેત્ર,
રાહુ મહેથી પરિચુકા શું ચન્દ્રમિત્ર !

૧૦

અઘાપિ ને સુરત શ્રાન્તિ સહિષ્ણુ અંગે,
ગાથે પીળા અલક ભૂંગ સમા છવાય;
છાતુંજ પાપકળ ધારતી ને અરેરે,
કપડે મૂઢુ લુગલતા પડી તે સ્મરે હું.

૪

અઘાપિ તે મમ મતે હલુએ વસે છે,
હિંકો હુંને રજનીમાં-પણ રાજકન્યા;
કાપેથી મંગળ વચ ત્યજી “જીવ” એમ,
બોલ્યા ચિના કનક પત્ર રચું સ્વકલ્પે.

૧૧

અઘાપિ ને સુરત ભગરણેજ ઘેરી,
આડુંવળે, અપલતારક દીર્ઘનેત્રા;
શૂંગાર સાર કમલાલય રાજદંડરી,
લગ્નગથી નમ્રવદના સુસુખી સ્મરે તે.

૫

પ્રિયા-સુખે કનકકુણ્ડલસ્પૃષ્ટ ગાલે,
આજે સ્મરે છું ઉલટા રતિયોગમાં તે;
આન્દોલન શ્રમ યદી ધન સ્વેદ-મિન્દુ,
ગોતીની રાશિ વિખરાય શું, એમ બાસે.

૧૨

અઘાપિ ને કમળદીર્ઘદશી ફરીથી,
દેખાય દીર્ઘ વિરહે બળી કાચ-પણિ;
આલિંગી અંગયદી તે અતિ ગાઢ તેને,
ઉંધાડું ના નયનને ન તન્નું કદાપિ.

૬

અઘાપિ તે પ્રણયવક કટાક્ષપાત,
તેની રતે સ્મરે સવિભ્રમ અંગભંગી;
આતોજ પાલવ સર્વે સ્તન સુન્દરેતે,
ધારે છું દંતેશત ભૂષિત ઓઝ ચિતે.

૧૩

અઘાપિ તે સુરતનર્તન સુતધારી,
પૂંછુંદુ શું રચિર આસ્ય મદે ભરેલી;
તન્ની વિશાલ નયન સ્તનભારનમ્રા,
ડોલત કુણ્ડલ કલાપતી તે સ્મરે હું.

૭

રાતીભુજે હલુ અશોક સુપલ્લવેશી,
ગોતીની માળ થઈ સુગમિત ને સ્તનાંગે;
આન્તરિમતે વિકસી ને અપિ ! ગાલપીવે,
તે હંસગાગિની સ્મરે ધીમી વલ્લભાને.

૧૪

અઘાપિ કાંચન રમે ધન ઉરે દશે,
ચિહ્નો રમકું નખતણું, સર્વ સાથ તેનું,
સોનેરી તે રચિર ચીર ઉડેઝીનું,
લગ્નગણે પછી જતાં, ધર્મ નિજ દસ્તે.

૧૫

અઘાપિ અનિત અતીવ વિરોધ નેત્રા,
પૃથ્વી પુલે પ્રથિત કેશ કંજાપની ને;
મિન્દર રોગિત થું મૈકિત કંતનાળી,
સોના કાં ધરતી તે રમકું ગ્રમ હંતો.

૧૬

અઘાપિ અન્ધ સરતાં સહુ કેશ છટયાં,
સ્મિતા મુલે મધુર ઓપતી મુકાભાસ્યા;
ઉઘાં ધનસ્તન મુલે મુખતી સસીથે,
મુકતાવધી-રમકું ગ્રમ વિશેષનેત્રા.

૧૭

અઘાપિ તે ધવધમંદિર-રત્નદીપ,
માલાતણું કિરણ નાચિત અંધકાર-
લાં આવી ગ્રમ મુજ સન્મુખ દર્શનાર્થે,
લગ્નવિમુક્ત નપતા રમકું આજ તેને.

૧૮

અઘાપિ તન્વી વિરહાશિથી તાપિતાંગી,
ને એક યોગ્ય મુરતે મુગધેયતી ને;
નાના પ્રકાર રમી જૂપણ ધારતી ને,
મુન્દ રાજદંસ ગતિ તે રમકું રમ્પદંતી.

૧૯

અઘાપિ રમ્પ દસતી, સ્તનભારત્રા,
મેતી સમૃદ્ધ વતી ઉગ્ગવલ કંદેલા;
વિલાસ મંદરગિરિ પર કામના, તે,
કાન્તા, ધન રચિર ઉગ્ગવલ યોગ્ય ધાકે.

૨૦

અઘાપિ તે સુરતે આનિત્યો વિદુલાનાં,
અરુદ કીરવયાં વચનેજ ચાડું;
લીલાયતે ઉચિત અર્થ થકી ભરેલાં,
સંકીર્ણ વર્ણ થકી રમ્પ રમકું પ્રિયાનાં.

૨૧

અઘાપિ તે સુરતે ચૂર્ણ પ્રદુલ્લ નેત્રા,
હુરેલ કેશ ભરતી લયરેલ કાપે;
કુંવાર રૂપ જલ પદ્મવને ચોં દંસી,
મૃત્યુસને-અર જન્મ વિશે રમકું હું.

૨૨

અઘાપિ તે પ્રથુમિની મુગ આલનેત્રા,
પીથ પૂર્ણ મુગલ સ્તન કુંભધારી;
ભેડ કદાપિ ફરી હું પ્રિયને દિનાતે,
તો સર્વ મૃત્યુ નરરાજ્ય મુલે લાગું હું.

૨૩

અઘાપિ ને કિતિતથે સહુ સુન્દરીમાં,
સર્વોગસુન્દર બની પ્રથમાંક રેખા;
કુંવાર નાટક સુપાત શિરોમણિ ને,
તેને રમકું કુસુમજાણ્યો બિન્ન ચિતે.

૨૪

મણે ન કેમ હજી વલજ અંગ લાગ્યું;
પ્રેમ પ્રતાપો મદનાગ્નિ વડે સુત્રા;
જાલા અનાથ યરણા અનુકમ્પનીયા,
પ્રાણાધિકા કણુ ન બૂલું અરે કદાપિ.

૨૫

અઘાપિ શ્રેષ્ઠ મનમોહક સુન્દરીમાં,
રનેડે ભર્યું ભરમરુકા અનન્ય પાત્ર;
હાહા જતો ! વિરહ-વહિતણો અસહિષ્ણુ,
ચિન્તુ પ્રિયા પ્રતિસંજી નિજ શાન્તિ અર્થે.

૨૬

અઘાપિ દેવ સહુ છોડી અજેજ ચિત,
પ્રિયાપ્રતિ જાડું કરો બળ હા કંઈ સું ?
મણું સમીપજ પળે પળ અન્તકાળ,
તોયે રહેતો લગની મુજ વદનભામાં.

૨૭

અઘાપિ તે “ગમત આવી પડ્યુંજ તહાકું”
ચુણી લયાકુલ મુગીસમી લોલનેત્રા,
અત્રુ લયો નયનને અંચકાતી વાણી
શેકે પડેલ મુખની હરણે રમકું હું.

૨૮

અઘાપિ શોધન અડુ કરતાં ન બાળી,
તેનાં સમી નિપુણ વાણી વિલાસનાળી;
સાન્દર્ભથી રતિ અને શશિશાન્તિ-હારી,
કાન્તાયુજી વિમળ ને અતિ તે રમકું હું.

૨૯

અઘાપિ તે કણુ વિશેષથી વિપ જેની,
સંયોગમાં અનૃત ધારસમી ફરીથી;
કામતપે થઇ સુજ ધી પ્રાણધારી,
ભારી સ્વેદામરધારી સુદતી રમકું હું.

૩૦